СЛОВНИК МОВИ ШЕВЧЕНКА

АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА
ім. О. О. ПОТЕБНІ

СЛОВНИК МОВИ ШЕВЧЕНКА

«В ДВОХ ТОМАХ»

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1964

СЛОВНИК МОВИ ШЕВЧЕНКА

ТОМ
II

О-Я

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ — 1964

8У1 (03)
С48

Друкується за постановою вченої ради Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР

О

О [1] (57), **ОБ** (13). *Прийм.* **1.** *Із знах., род. відм.* (16). *Уживається:* а) *при вказівці на предмет, з яким хто-, що-н. стикається під час руху, дії* (15). А літа стрілою Пролітають, ..**О** холодний камень Розбивають серце наше I 351.6. [Чоловік] Увійшов у хату, Ударивсь **об** поли II 120.21. Чи давно чоловік мені радив, щоб я бив лихом **об** землю, як той швець мокрою халявою **об** лаву. А його вже й поховали! VI 82.24. *Повт.* (2). І небога Кругом зирнула, і **о** мур, **Об** мур старою головою Ударилась II 277.488; б) *при зазначенні часу дії* (1). Та день **о** полудня на третій Упали Игореви стязі. II 497.В.

2. *З місц. відм. Уживається при вказівці на зміст розмови, думки, на об'єкт турботи, почуття і т. п.* (54). Довгенько вдвох похожали.. Та щось нишком розмовляли — Здалека не чути — **О** отечестві, здається, Та нових петлицях, Та **о** муштрах ще новіших!.. I 248.351. Стоїть дерево високе,.. Шепочеться з долиною **О** давній годині. II 60.62. **О** людській волі я розпитував; але ніхто нічого не знає, коли, як і що з того буде. VI 201.26. на старість попробую писать прозу. **О** віршах уже нічого й думать. VI 131.2. я ..заходився клопотать **о** паспорті, та й досі ще не знаю, чи дадуть мені його, чи ні. VI 192.7. Він багато написав **об** Гайдамаччині, але надрукованого нема нічого. I 149. Прип. *Повт.* (7). Восплач, пророче, сине божий! І **о** князях, і **о** вельможах, І **о** царях отих. II 325.2.

◊ **о 1.** I 347.258, 351.6, 361.58, II 223.151, 239.24, 339.4, 464.В, 496.В, 497.В, *повт.* II 277.488, **2.** I 248.351, 248.353, 374.12 (2 р.), 473. В, II 46.71, 48.142, 48.147, 55.261, 60.62, 256.311, 340.7, 410.В, VI 43.2, 43.6, 46.5 (2 р.), 87.20, 116.1, 131.2, 144.32, 145.13, 146.41, 156.9, 171.40, 192.7, 200.35, 201.26, 204.28, 204.30, 205.8, 205.39, 205.40, 206.31, 206.35, 210.28, 210.37, 211.8, 226.12, 228.5, 325.В (2 р.), *повт.* II 325.2 (2 р.), 325.3, VI 207.12 (2 р.), **об 1.** I 97.785, 140.2280, II 120.21, VI 82.24 (2 р.), *повт.* II 277.489, **2.** I 149. Прип., 477.В (2 р.), VI 206.31, 324.В (2 р.), 325.В.

О [2] (96). **1.** *Вигук. Уживається для підсилення експресивності висловлювання* (94). а все це ви Так розворушили, **О** бодай вас! I 276.119. Десь його убито, Сердешного, на чужині... — **О** горе, горенько мені! II 361.18. спасибі тобі за те, що ти хочеш сам приїхать в Нижній. **О**, як би ти добре зробив, якби приїхав! VI 154.6. *Повт.* (5). Розіллється Червонеє море Крові! крові з дітей ваших. **О** горе! **о** горе! I 271.327 //*При зверт., здебільшого риторичних* (89). **О** боже мій милий! За що ж ти караєш її, молоду? I 4.49. **О** люди! люди небораки! Нащо здалися вам царі? II 358.1. **О** мої добрії, мої щирії други! Нехай вас бог так не забуде, як ви не забули, не покинули мене, безталанного на чужині в неволі. VI 132.9. Муко! Муко! **О** скорбь моя, моя печаль! Чи ти минеш коли? Чи псами Царі з міністрами-рабами Тебе, **о** люту, зацькують! II 356.9.

2. *У знач. вказівної частки* (2). Цить лишень! здається, дзвонять. Чуєш?.. ще раз... **о**!.. I 105.1031. **О**!.. Сміється і ридає Уся Україна! I 303.353.

◊ **о 1.** I 4.49, 5.77, 84.339, 84.345, 113.1303, 133.2024, 161.336, 201.74, 244.203, 245.253, 250.437, 250.438, 263.48, 269.238, 270.312, 276.119, 279.235, 279.238, 319.365, 329.161, 367.256, 374.3, 470.В (2 р.), 486.В (2 р.), 489.В, II 17.386, 32.1 (2 р.), 32.12, 47.79, 64.76, 64.77 (2 р.), 64.80, 66.176, 70.67, 107.118, 191.35, 210.3, 213.54, 215.3, 221.54, 223.138, 224.154, 251.124, 270.220, 277.484, 280.26, 281.65, 284.10, 289.9, 289.29, 290.17, 300.9, 305.18, 307.69, 307.84, 307.92, 307.93, 311.242, 311.248, 311.249, 314.371, 314.392, 322.686, 322.694, 333.19, 337.36, 340.8, 356.3, 356.9, 356.12, 358.1, 361.18, 373.50, 461.В, 463.В, 482.В (2 р.), 489. В, 495.В, VI 115.39, 132.9, 142.1, 154.6, 154.28, 192.18, *повт.* I 271.327 (2 р.), II 371.13, 371.14 (2 р.), **2.** I 105.1031, 303.353.

ОАЗИС (3). *У порівн.* (1). Мов **оазис**, в чистім полі Село зеленіє. II 151.41 //*Перен.* (2). Ходім, Маріє, повінчаймось.. І заховаймось В своїм **оазисі.** II 310.233.

◊ ***Одн. Н.*** **оазис** *у порівн.* II 151.41, ***З.*** **в оазис** *перен.* II 486.В, ***М.*** **в оазисі** *перен.* II 310.233.

ОБ *див.* **О** [1].

ОБВЕСТИ (1). куплю Паперу аркуш. І зроблю Маленьку книжечку. Хрестами І візерунками з квітками Кругом листочки **обведу.** II 45.9.

ОБВИТИЙ (1). якимсь листком Голова **обвита** I 474.В.

ОБВИТИСЯ (2). Білі руки простяглися — Так би й **обвилися** Кругом стану I 237.8. *Образн.* (1). Знову люта Гадина впилася В саме серце; кругом його.. **обвилася** II 458.В.

ОБВІШАНИЙ (1). Ішов кобзар до Києва Та сів спочивати. Торбинками **обвішаний** Його повожатий. I 46.713.

ОБЕЗСЛАВЛЕНИЙ (1). Умерти й сліду не покинуть На **(обезславленій)** землі!.. О горе! горенько мені! II 480.В.

ОБЕЗЧЕЩЕННИЙ (1). *Образн.* В неволі, плачучи, умру, І все з собою заберу, Малого сліду не покину На **обезчещенній** землі I 552.В.

ОБЕЛЕНІТИ (1). *Здуріти.* Подивився Гус на папи Та й вийшов з палати!.. «Побороли! побороли!..» — Мов **обеленіли.** «Автодафе! автодафе!..» — Гуртом заревіли. I 270.294.

ОБЕРНУТИСЯ (2). Мельник меле, шеретує, **Обернеться,** поцілує Для потіхи. II 140.6 //*Повернувшись, глянути* (1). **Обернувся** я на хати — Нема в мене хати! II 21.26.

ОБИДВА (10), **ОБИДВІ** (5), **ОБОЄ** (13). І гладіатор і патрицій, **Обидва** п'яні. II 276.443. Шлю вам дві Б л у д н и ц і, **обидві** недороблені VI 199.3. [Гонта] Бере синів, Кладе в темну хату,.. Поклав **обох;** із кишені Китайку виймає I 142.2382. — Ходім, кажу, Уласович, На твою криницю Подивитись.. Та й пішли **обоє** II 258.368. Був собі дід та баба.. Удвох собі на хуторі жили, Як діточок двоє,— Усюди **обоє.** I 311.60. Закохалися **обидві** В одного Івана II 114.9.

◊ ***Н.*** **обидва** I 139.2261, 364.132, II 276.443, 321.648, VI 134.14, **обидві** II 114.9, VI 199.3, **обоє** I 49.61, 130.1931, 249.421, 275.81, 287.577, 311.60, 492.В, 507.В, II 69.7, 94.42, 145.11, 258.368, 312.313, ***З.*** **обох** I 142.2382, 167.141, 297.157, 303.358, II 64.114, 114.12, VI 174.11, **обоїх** I 447.В.

ОБИРАТИ (1). *Оббирати, розоряти.* Той тузами **обирає** Свата в його хаті, А той нишком у куточку Гострить ніж на брата. I 239.9.

ОБІД (3). **1.** *Про їжу, що приймається серед дня* (2). І сниться їй той син Іван.. Удвох собі пшеницю жнуть, А діточки **обід** несуть. II 287.17 //*Їжа, призначена для частування* (1). Де в тих сиріт безталанних Добро теє бралось?.. Старців закликають На **обіди,** а багаті — То й так не минають. II 51.75.

2. *Про час приймання їжі серед дня* (1). До господи не втрапила, До сусіда зайшла, А в сусіда До **обіда** В льоху спати лягла. I 160.287.

◊ ***Одн. Р.*** до **обіда** **2.** I 160.287, ***З.*** **обід** **1.** II 287.17, ***Мн. З.*** **на обіди** **1.** II 51.75.

ОБІДАТЬ (5). **1.** *Їсти в обід* (4). Діти, годі вже вам учиться! Чи не час **обідать?** II 171.212. Кумасю, серце моє! Увечері я буду у Карташевських. Ще на тім тижні обіцяно. Як матиму час, то прийду **обідать,** і поговоримо. VI 197.25.

2. *У знач. страви, яку готують на обід* (1). І **обідать** і вечерять Варили дівчата I 539.В.

◊ **обідать** **1.** II 171.212, VI 197.25, **2.** I 539. В, **обідав** **1.** II 168.136, **обідала** **1.** II 197.19.

ОБІДРАНИЙ (8). *У драному одязі.* Коло осіннього Миколи, **Обідрані,** трохи не голі, Бендерським шляхом уночі Ішли цигане. I 360.25. *Образн.* (2). Не покриють Україну Червоні жупани. **Обідрана,** сиротою Понад Дніпром плаче I 58.38. Село **обідране** кругом II 88.7.

◊ ***Одн. Н.*** **обідраний** I 232.92, 437. В, II 148.29, **обідрана** I 459. В, *образн.* I 58.38, **обідране** I 154.47, *образн* II 88.7, ***Мн. Н.*** **обідрані** I 360.25.

ОБІДРАТИСЯ (1). Сліпий вцікварив.. «Не дивуйтеся, дівчата, Що я **обідрався;** Бо мій батько робив гладко, То й я в його вдався». I 126.1781.

ОБІЗВАТИСЯ, ОБІЗВАТИСЬ (12). **1.** *Заговорити* (6). **Обізвався** старий батько: «Чого ждеш, небого?» Заридала Катерина, Та бух йому в ноги I 33.220.

2. *Відгукнутися на заклик* (4). Козачество гине; Гине слава, батьківщина.. нема кому Порадоньки дати. **Обізвався** Наливайко — Не стало кравчини! I 64.41. *Повт.* (2). **Обізвавсь** Тарас Трясило Віру рятовати, **Обізвався,** орел сизий I 65.69.

3. *Пролунати* (2). Хоч би слово, Хоч би де голос **обізвавсь.** II 17.370. *Образн.* (1). Зареготались нехрещені... Гай **обізвався** I 6.118.

◊ **обізвався** **1.** I 33.220, 65.73, 415.В, **2.** I 64.41, *повт.* I 65.71, **3.** *образн.* I 6.118, **обізвавсь** **1.** I 64.45, **2.** I 64.43, *повт.* I 65.69, **обізветься** **1.** VI 224.21, 227.33, **обізвавсь (би)** **3.** II 17.370.

ОБІЙНЯТИ (2). Я думала: «О боже мій милий! Він сирота,— хто без мене Його привітає? ..Хто **обійме**, як я, його?» І 133.2029. *Образн.* (1). **Обійміте** ж, брати мої, Найменшого брата І 518.В.

ОБІЙНЯТИСЯ, ОБІЙНЯТИСЬ (3). Гарнесенько **обіймемось** Та любо та тихо Пожартуєм II 286.11. Стануть собі, **обіймуться** — Співа соловейко І 49.58. *Образн.* (1). **Обиймітеся** ж, брати мої.. Нехай мати усміхнеться І 519.В.

ОБІЙТИСЯ, ОБІЙТИСЬ (6). **1.** *Прожити без чого-н.* (4). Не похвали собі, громадо! — Без неї може **обійдусь**,— А ради жду собі, поради! II 200.16.

2. *Задовольнитись тим, що є* (2). Якби ти, для почину, до весни **обійшовся** цими грішми, то добре було б VI 216.27.

◊ **обійдуся 1.** II 373.59, VI 118.33, 118.34, **2.** VI 138.23, **обійдусь 1.** II 200.16, **якби обійшовся 2.** VI 216.27.

ОБІКРАДЕНИЙ (2). *Образн.* Аж ось із Києва привозять Княжну. Мов сонечко зійшло Над **обікраденим** селом. II 14.266. Умерти й сліду не покинуть На **обікраденій** землі... О горе! горенько мені! II 300.8.

ОБІЛИТИ (1). *Побілити. Образн.* Боюся ще погорілу Пустку руйновати,.. Може вернеться [надія] з-за світа В пустку зимовати, Хоч всередині **обілить** Горілую хату. І 258.15.

ОБІРВАНЦІ (1). *Образн.* Якби я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно б не треба і передмови. А коли вже пускаю в люди, то треба і з чим, щоб не сміялись на **обірванців** І 150.П.

ОБІРВАТИ (1).— Широкая, високая Калино моя,.. Широкії твої віти Діти **обірвуть.** І 387.55.

ОБІСІТИ (5). *Дуже набриднути.* Думаю вже не вертаться в Нижній. **Обісів** він мені. VI 177.12 //*Безособ.* (4). Аж страх **обісіло** вже мені бурлакувати. VI 190.18. І я кажу,— **обісіє** Ще й удень співати І 501.В.

◊ **обісів** VI 177.12, **обісіло** *безособ.* VI 165.26, 190.18, 228.10, **обісіє** *безособ.* І 501.В.

ОБІЦЯНИЙ (1). Жду твого **обіцяного** письма VI 208.5.

ОБІЦЯНКА (4). *Обіцяне.* **Обіцянку** пришлю вашим дівчатам к великодню, а може й раньше, коли впораюсь. VI 27.22. Посилаю тобі мою **обіцянку** VI 180.2.

◊ ***Одн. Р.*** **обіцянки** VI 196.18, ***З.*** **обіцянку** VI 27.22, 45.23, 180.2.

ОБІЦЯНО (1). *Присудк. Безособ.* Увечері я буду у Карташевських. Ще на тім тижні **обіцяно.** VI 197.24.

ОБІЦЯТИ (1), **ОБІЩАТИ** (1). Ярина сестра **обіцяла** найти мені дівчину в Кериловці VI 198.32. Граф Федор Петрович **обіщає** мені «выхлопотать позволение жить в столице». VI 154.27.

ОБІЦЯТИСЯ (4), **ОБІЩАТИСЯ** (2). **Обіщався** [чорнобривий] вернутися, Та, мабуть, і згинув! І 3.31. *Повт.* (2). **Обіцявся** чорнобрівий, Коли не загине, **Обіцявся** вернутися. І 29.49.

◊ **обіцявся** І 134.2063, VI 87.25, *повт.* І 29.49, 29.51, **обіщався** І 3.31, 408.В.

ОБІЩАТИ *див.* **ОБІЦЯТИ.**

ОБІЩАТИСЯ *див.* **ОБІЦЯТИСЯ.**

ОБКРУТИТИ (1). І їх, славних, оковами Ручними **обкрутять** II 473.В.

ОБЛАСТІ (1). *Володіння. Істор.* Владимерь князь перед народом Убив старого Рогволода, Побі народ, княжну поя, Отиде в **області** своя II 417.В.

ОБЛАТАНИЙ (1). Вернувся наш запорожець Як та хиря, хиря, Обідраний, **облатаний**, Калікою в хату. II 148.29.

ОБЛЕТІТИ (1). *Перен.* [Княжна] Мов сизая голубонька, Село **облетіла.** У всіх була, всіх бачила, Всі повеселіли. II 15.284.

ОБЛИЗАТИСЯ, ОБЛИЗАТИСЬ (3). *Перен.* **1.** *Стерпіти щось неприємне; зазнати невдачі* (2). Дивлюсь, цар підходить До найстаршого... та в пику Його як затопить!.. **Облизався** неборака І 248.359. Запродав я був свої сочинения книгопродавцу Кожанчикову за 2000 карбованців (та вже така моя вдача), що я замість грошей тілько **облизався.** VI 185.27.

2. *Відчути наперед насолоду, задоволення* (1). **Облизавсь** старий котюга, І розпустив слини, І пазорі простягає До Самантянини II 73.158.

◊ **облизався 1.** І 248.359, VI 185.27, **облизавсь 2.** II 73.158.

ОБЛИЗЕНЬ (1). *Невдача.* Запродав я був свої сочинения книгопродавцу Кожанчикову за 2000 карбованців (та вже така моя вдача), що я замість грошей тілько облизався. Такий-то **облизень** і заставив мене потурбувать тебе оцією **цидулою.** VI 185.27.

ОБЛИЗУВАТИ (1). *У спол.* губи **облизувати** — *про відчуття насолоди, задоволення.* Лежу оце п'яті сутки та читаю Старину, добра книжка, спасибі вам і Срезневському. Я думаю дещо з неї зробить, коли здоров буду, там багато є дечого такого, що аж губи **облизуєш** VI 23.37.

ОБЛИТИЙ (2). *Перен. У спол.* золотом **облитий.** Так от де рай! уже нащо Золотом **облиті** Блюдолизи I 247.311. Аж ось і сам, Золотом **облитий** I 480.В.

ОБЛИЧИТЕЛЬ (1). Господь послав Тебе нам, кроткого пророка І **обличителя** жестоких Людей неситих. II 290.7.

ОБМИТИЙ (1). *Образн.* І **обмитих** поцілуйте Вольними устами. I 521.В.

ОБМІНЕНИЙ (1). *У спол.* хліб **обмінений** — *хліб, який дають на знак згоди віддати заміж.* Вернулися Люде з рушниками, З святим хлібом **обміненим.** I 317.274.

ОБМОТАТИ (1). І пальцями старий сотник Настусині коси.. Докупи сплітає, То розплете та круг шиї Тричі **обмотає!..** II 165.60.

ОБНИЩАТИ (1). *Слов'ян. У спол.* **обнищати** до зіла — *вкрай зубожіти. Жарт.* спитай у Михайла, чи послав він те, що я його просив, до Лизогуба в Ч[ернігівську] губернію, бо я й досі нічогісінько не знаю, а **обнищах** до зіла. VI 70.28.

ОБНІМАТИ (9). Як дівчата цілуються, Як їх **обнімають,..** Я й досі не знаю. II 143.10. *Повт.* (2). Ой маю, маю і рученята... Ніко[го], матінко, та **обнімати,** Нікого, серденько, та **обнімати!** II 297.5. *У прикл. спол.* млiти-**обнімати** (1). Єсть карії очі — як зіроньки сяють, Білі рученята — мліють-**обнімають** I 85.363 //*У листах* (1). **Обнімає** і цілує тебе тричі твоя й моя любая Тетяся. VI 166.37.

◊ **обнімати** *повт.* II 297.5, 297.6, **обнімає** I 286.537, II 140.13, VI 166.37, **обнімають** I 425. В, II 143.10, *у прикл. спол.* I 85.363, **обнімала** I 156.110.

ОБНІМАТИСЬ (1). Довго вони, як бачите,.. Цілувались, **обнімались** З усієї сили I 95.715.

ОБНОВА (2). На великдень, на соломі Против сонця, діти Грались собі крашанками Та й стали хвалитись **Обновами.** II 197.5. Одна тілько Сидить без **обнови** Сиріточка, рученята Сховавши в рукава. II 197.12.

ОБНОВИТИСЯ (1). Діла добрих **обновлятця** I 524.В.

ОБНЯТИ (5). Не в свитині, а сотником До тебе вернуся, Не в бур'яні — серед церкви **Обнімеш** Петруся I 162.394. *Образн.* (2). Боже милий! Як хочеться жити, І любити твою правду, І весь світ **обняти!** II 208.30.

◊ **обняти** *образн.* II 208.30, **обніму** I 443. В, **обнімеш** I 162.394, **обніми** I 118.1492, **обніміте** *образн.* I 336.246.

ОБНЯТИСЯ, ОБНЯТИСЬ (16). **Обнімемось,** поцілуємось, поберемося за рученьки та й підем удвох собі аж у Київ. II 174.299. *Повт.* (2). **Обнялися, Обнялись,** зомліли... Отак вони любилися! I 156.145. *Образн.* (1). **Обніміться** ж, брати мої. Молю вас, благаю! I 336.260.

◊ **обнялися** I 93.654, 94.668, 263.50, *повт.* I 156.145, **обнялись** *повт.* I 156.146, **обнімемось** I 118.1493, 156.141, 162.395, II 174.299, **обнімимось** I 438. В, **обнимімось** I 460. В, **обніміться** *образн.* I 336.260, **обнявшися** I 156.149, 280.282, 295.86, **обнявшись** I 95.741.

ОБОЄ *див.* **ОБИДВА.**

ОБОЗ (5). *Табір, стан.* Стару вдову до **обозу** Та й не допускали. I 233.124. Послав З табун я коней до **обозу,** Гармату, гаківниць два вози II 233.69.

◊ *Одн. Р.* **до обозу** I 233.124, II 184.31, 233.69, 235.120, **з обозу** I 116.1432.

ОБОК (1). *Прийм. з род. відм. Біля.* аж ось і сам, Високий, сердитий, Виступає; **обок** його Цариця небога I 247.314.

ОБОЛОНКИ (2). *Шибки.* Отут, бувало, із-за тину Вилась квасоля по тичині, І з **оболонками** вікно В садочок літом одчинялось II 164.14. Козацька церква невеличка.. **Оболонками** старими, Мов мертвець очима Зеленими, позирає II 24.27.

ОБОЮДНИЙ (1). Може зійдуть [сльози], і виростуть Ножі **обоюдні** I 228.64.

ОБОЮДУ (2). *Присл. З обох боків.* І мечі в руках їх добрі, Острі **обоюду** II 274.388.

◊ **обоюду** I 347.272, II 274.388.

ОБРАЗ[1] (9). *Ікона.* [Мати] Насилу Прийшла додому, подивилась: Цвіти за **образом** святим, І на вікні стоять цвіти II 96.131. Один сина проклинає,.. Другий свічечку, сердешний, Потом заробляє Та ридаючи становить Перед **образами** — Нема дітей!.. I 314.154. Вернулися запорожці, Принесли з собою В Гетьманщину той чудовний **Образ** пресвятої. II 31.96. *У по-*

рівн. (1). І перед нею помолюся, Мов перед **образом** святим Тієї матері святої, Що в мир наш бога принесла... II 194.10.

◊ ***Одн. З.*** образ II 30.37, 31.96, ***О.*** **за образом** II 96.131, **перед образом** I 328.136, 450.В, *у порівн.* II 194.10; ***Мн. О.*** **з образами** II 137.10, 431.В, **перед образами** I 314.154.

ОБРАЗ[2] (5). *Художнє зображення; портрет* (4). Добре єси зробив, що заказав 50 штук помянутого **образа**, нехай поки що земляки дивляться хоть на сей облик бородатого недобитого кобзаря свого. VI 174. 1.

◆ *У спол.* **образ** б о ж и й—*людське обличчя* (1). Умийтеся! **образ** б о ж и й Багном не скверніте. I 332.79.

◊ ***Одн. Р.*** **образа** VI 173.41, 174.1, ***З.*** **образ** *у спол.* I 332.79, **на образ** II 208.2, ***О.*** **перед образом** II 267.122.

ОБРАЗОЧОК (1). *Зменш.-пестл. до* **образ**[1]. «А Марко в дорозі?» Ганна діда питалася.. І внучатам із клуночка Гостинці виймала: І хрестики, й дукачики,.. і червоний З фольги **образочок** I 321.416.

ОБРАТИ (3). Молебствіє архімандрит Сам на горі править, Святого бога просить, хвалить, Щоб дав їм мудрості дознати, Гетьмана доброго **обрати.** II 138.36. Мене госпо́дарем **обрали.** II 65.138.

◊ **обрати** II 138.36, **обрали** II 65.138, **якби обрали** II 138.59.

ОБРИВ (1). Дивлюсь — аж он передо мною, Неначе дива виринають, Із хмари тихо виступають **Обрив** високий, гай, байрак II 24.13.

ОБРИДНУТИ (5). Йому так **обрид** отой нікчемний світлійший з своєю німотою, що він помандрував би на край світа VI 202.17. дуже не хочеться мені дрюковать С л е п у ю, але вже не маю над нею волі, та цур їй, а **обридла** вже вона мені. VI 24.34 //*Безособ.* (2). Їй Ярема розказував, Як жить вони будуть,.. Як він буде панувати, Коли не загине. Аж **обридло** слухаючи, Далебі, дівчата! «Ото який! мов і справді **Обридло!**» I 95.727.

◊ **обрид** VI 202.17, **обридла** VI 24.34, **обридло** *безособ.* I 95.727, 95.730, **обридли** II 69.11.

ОБРІЗУВАТИ (1). Дівчата хрістились Та плакали — а уночі Пани все їм снились. Із рогами і хвостами **Обрізують** коси, І простоволосу На собак тощо́ міняють I 550.В.

ОБРОБИТИСЯ (1). *З чим. Закінчити роботу.* Восени, як **обробишся** з полем і окопаєш наше будущеє кишло, вибери.. найкраще місце і посади яблуню і грушу VI 327.В.

ОБРУЧИТИ (1). *Молодую мою силу Багаті купили; Може й дівчину без мене З іншим* **обручили** I 481.В.

ОБСТУПАТИ (1). Лягло сонце за горою, Зірки засіяли, А козаки, як та хмара, Ляхів **обступали.** I 65.104.

ОБСТУПИТИ (3). Як та хмара, гайдамаки Умань **обступили** Опівночі I 137.2188. Кого ж то там з музикою Люде **обступили?** II 36.32.

◊ **обступили** I 137.2188, II 36.32, 74.203.

ОБТЕРТИ (1). Рукав бебряний омочу В ріці Каялі... І омию На княжім твердім тому тілі Засохшу кров, і **обітру** Глибокії запеклі рани II 496.В.

ОБУДУВАТЬСЯ (1). Коли ти кажеш, що коло Канева добре буде, то бери десять десятин землі.. **Обудуваться** так, як кажеш, добре буде. VI 213.11.

ОБУТИЙ (2). Замуштрували москалі; Нагодовані, **обуті** І кайданами окуті I 245.264 //*Забезпечений взуттям* (1). поцілуй.. Марусю, коли жива, та скажи, будь ласкав, як і де вона живе, чи одягнена, чи **обута.** VI 15.28.

ОБУТИСЬ (1). А з гетьманом як приїдуть Із Чигрина гості, То це й шлють, було, за мною. Одягнусь, **обуюсь,** І гетьман бере на руки I 498.В.

ОБУТЬ (4). Одягну тебе, **обую,** Посажу, як паву,— На дзиглику, як гетьманшу, Та й дивитись буду I 94.692 //*Забезпечити взуттям і под.* (1). Он глянь,— у тім раї, що ти покидаєш, Латану свитину з каліки знімають, З шкурою знімають, бо нічим **обуть** Княжат недорослих I 242.129.

◆ *У спол.* у д у р н і **обуть** — *обдурити* (1). У д у р н і німчики **обули** Великомудрого гетьмана. I 292.3.

◊ **обуть** I 242.129, **обули** *у спол.* I 292.3, **обую** I 94.692, **обуюсь** I 294.31.

ОБУХ (3). Жидівочка... де та сила Взялася в дитяти? Вихватила ту сокиру І батькові в груди Аж по **обух** вгородила. II 159.79. Лютуй! лютуй, Мерзенний старче.. Тебе заріжуть, мов собаку, Уб'ють **обухом.** II 276.453. *Образн.* (1). А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою **обух** сталить II 288.12.

ОБУЧАТИСЬ (1). [Сотник] сина дав У бурсу в Київ **обучатись.** II 164.28.

ОБУЯТИ (1). *Слов'ян. Охопити.* Горе нам! Безуміє нас **обуяло** отим мерзенним і богупротивним панством. I 375.51.

ОБХОДИТИ[1] (1). *Обминати.* З того часу ставок чистий Заріс осокою; Не купаються дівчата, **Обходять** горою I 168.179.

ОБХОДИТИ[2] (1). *Бувати скрізь.* [Княжна] Що день божий **обходила** Село. Помагала Усякому. II 15.289.

ОБШИТИЙ (1). *Перен.* А берег **обшитий** Увесь камінєм. I 478.В.

ОВ (1). *Вигук. Виражає приємне здивування.* С[отник]: Чи по волі, чи по неволі? П[етро]: По волі, тату, та ще й богословом... С[отник]: **Ов!** II 168.131.

ОВЕЧИЙ (2). *У приказці* (1). Сказать би ледащо, так же ні, бо б'юсь як **овечий** хвіст VI 34.4 //*Перен. Рабський* (1). А кричите, що несете І душу і шкуру За отечество!.. Їйбогу, **Овеча** натура; Дурний шию підставляє І не знає за що! I 338.52.

ОВНІЙ (1). *Слов'ян. У спол.* в **овніх** ш к у р а х — *удавано лагідні, смирні.* люті звірі Прийшли в **овніх** ш к у р а х І пазурі розпустили... I 271.321.

ОГИР (1). *У порівн.* Дивися, **огирем** яким Сам пан круг тебе похожає II 95.99.

ОГІРКИ (1). Бачив я вчора вашого хлопця рисунки, добре, дуже добре, тілько треба йому другого майстра, бо він тілько яблука та **огірки** і малює, а це така річ, що серце не нагодуєш. VI 27.20.

ОГЛАВ (4). *Назва містечка.* Чи по знаку Кому цей **Оглав** білохатий? Троха лиш! Треба розказати. II 164.2. Рядо́к на вигоні топо́ль, Неначе з **Оглава** дівчата Ватагу вийшли виглядати. Та й стали. II 164.9.

◊ ***Одн. Н.*** **Оглав** II 164.2, ***Р.*** **з Оглава** II 164.9, 177.410, ***М.*** **у Оглаві** II 164.1.

ОГЛАСИТИ (1). *Слов'ян. Об'явити.* Поки нездужає капрал, Ви **огласили** юродивим Святого лицаря! II 281.54.

ОГЛУХНУТИ (2). *Перен.* І хто тую мову Привітає, угадає Великеє слово? Всі **оглухли** — похилились В кайданах... I 259.9. Тілько я, мов окаянний, І день і ніч плачу На розпуттях велелюдних, І ніхто не бачить, І не бачить, і не знає — **Оглухли,** не чують I 330.10.

ОГЛЯДАТИ, ОГЛЯДАТЬ (8). Ой маю, маю я оченята, Нікого, матінко, та **оглядати** II 297.2. А той грунт, що ми з тобою **оглядали,** у печінках сидить. VI 211.7 //*Знайомитися з чимсь. Образн.* (2). А тим часом місяць пливе **оглядать** I небо, і зорі, і землю, і море I 110.1199.

◊ **оглядати** II 297.2, 297.3, **оглядать** *образн.* I 110.1199, **оглядає** I 323.511, 344.168, **оглядало** *образн.* I 282.377, **оглядали** VI 195.13, 211.7.

ОГЛЯДАТИСЯ, ОГЛЯДАТИСЬ (3). Пішов степом сіромаха, Сльози утирає. Довго, довго **оглядався,** Та й не видко стало. I 146.2527 //Н е **оглядаючись** — *дуже швидко* (1). 14 августа вирвався я з того святого Києва і простую тепер не **оглядаючись** до Петербурга. VI 195.5.

◊ **оглядався** I 143. 2435, 146.2527, **оглядаючись** VI 195.5.

ОГЛЯДІТИ (1). Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс **оглядіти** I 42.560.

ОГЛЯНУТИСЯ, ОГЛЯНУТИСЬ (4). **1.** *Подивитися назад* (3). Прийшла... Вмилась, напилася, Тихо усміхнулась, Вдруге, втретє напилася І не **оглянулась.** I 52.181. Випий трошки сього зілля.. Вип'єш — біжи, яко мога; Що б там не кричало, Не **оглянься,** поки станеш Аж там, де прощалась. I 52.156.

2. *Подивитися навколо себе* (1). Встала мати, Кругом **оглянулась** II 278. 542.

◊ **оглянувся 1.** I 131.1975, **оглянулась 1.** I 52.181, **2.** II 278.542, **оглянься 1.** I 52.156.

ОГНЕННИЙ (8). **1.** (4). Мітла з востоку Над самим Віфлеємом, боком, Мітла **огненная** зійшла. II 313.351 //*При звертт. до сонця* (1). Святий, **огненний** господине! Спалив єси луги, степи, Спалив і князя і дружину, Спали мене на самоті! II 337.48. *Образн.* (1). А сльоз, а крові? напоїть Всіх імператорів би стало.. А батькових, старих, кровавих, Не ріки — море розлилось, **Огне́нне** море! I 326.53.

2. *Перен. Пекучий* (1). [Генеральша] Перед іконою пречистої.. Ридала, билася... нечистую **Огненную** сльозу лила. II 223.112.

3. *Перен. Палкий* (1). І ти, великая в женах! І їх униніє і страх Розвіяла, мов ту полову, Своїм святим **огненним словом!** II 323.735.

◆ *У спол.* **огненні** я з и к и. *Образн.* (2). Уже **огненні** я з и к и Із краю в край по всі землі Святеє слово пронесли. II 466.В.

◊ ***Одн. Н.*** **огненний 1.** II 337.48, **огненная 1.** II 313.351, 315.408, **огненне 1.** *образн.* I 326.53, ***З.*** **огненную 2.** II 223.112, ***О.*** **огненним 3.** II 323.735,

Мн. Н. **огненні** *у спол.* II 466. В, **огеннії** *у спол.* II 462.В.

ОГНЕННО (1). *Присл. Перен. Палко.* Молю, ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб **огненно** заговорила II 266.82.

ОГНЕПАЛИМИЙ (1). В яких ярах, В яких незнаемих вертепах Ти заховаєшся од спеки **Огнепалимої** тії II 307.98.

ОГНИЩЕ (1). Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда розвела; Драгим єлеєм полила І сипала в **огнище** ладон. II 74.184.

ОГОЛИТИ (1). *Перен. Довести до злиднів, обібрати.* Чимало люду **оголили** Оці сатрапи-ундіра II 280.6.

ОГОЛОМОЗІТИ (1). *Стати лисим.* посивів, **оголомозів**, дурню, та і заходився вчиться фізики. VI 75.3.

ОГОЛОСИТИ (1). *У спол.* ц а р с т в о в с е **оголосити** — *прославитися на все царство.* Найшовсь-таки один козак Із міліона свинопасів, Що ц а р с т в о в с е **оголосив**: Сатрапа в морду затопив. II 281.50.

ОГОНЬ (57), **ВОГОНЬ** (1). **1.** *Тільки в одн. Полум'я; жар* (42). У печі пала **Огонь** і світить на всю хату І 96.778. Погас **огонь**, дунув вітер І попіл розвіяв. І 271.345 //*Вогнище* (16). Ішли цигане.. Шатро край шляху розп'яли, **Огонь** чималий розвели І кругом його посідали. І 361.31. *У порівн.* (2). Неначе Окропу капля як **огонь** На його впала, і воно Прокинулось. II 319.578. *Образн.* (9). Спочивши, скорбная, скажи,.. Що їх безчестіє, і зрада, І криводушіє **огнем**, Кровавим, пламенним мечем Нарізані на людських душах II 328.34. Стережіться ж, Бо лихо вам буде,.. Бо в день радості над вами Розпадеться кара. І повіє новий **вогонь** З Холодного Яру. І 523.В. *У прикл. спол.* **огнем**-с л ь о з о ю (1). Перепливе вона [дума] Лету; І **огнем**-с л ь о з о ю Упаде колись на землю II 263.12. *У тавтол. спол.* **огонь огнем** — *у знач. присл.* (4). Смеркалося... **огонь огнем** Кругом запалало,— Аж злякавсь я... І 246.278 //*У спол.* і б е з **огня**, і б е з н о ж а (1). І б е з **огня**, і б е з н о ж а Стратеги божії воспрянуть. II 275.421.

2. *Світло* (6). **Огні** горять, музика грає II 238. 1. *Образн.* (2). І немощну мою думу За світ посилаю — Зцілющої й живущої Води пошукати. Як інколи, то й приесе,.. І засвітить **огонь** чистий І 290.701 //*Перен. Про культуру. Ірон.* (1). Замість пива праведную Кров із ребер точать. Просвітити, кажуть, хочуть Материні очі Современними **огнями**. І 335.202.

3. *Перен. Пристрасність, запал* (10). До крові дійде, до кості **Огонь** той лютий, негасимий II 307.107. Я писав тобі, друже мій єдиний, що вже не втну нічого віршами. Отже і збрехав.. Правда, я сам думав, що я вже зледащів, захолонув в неволі, аж бачу — ні. Нікому тільки було **огню** положить під моє горем недобите старе серце. А ти, друже мій, догадався, взяв та й підкинув того святого **огню**. VI 139.13 //*У спол.* **огонь** л ю б о в і (1). Хто серце чистеє нагріє **Огнем** л ю б о в і, хто такий? Ти сирота, нема нікого II 236.15 // *Про розум* (2). **Огонь** небесний той погас, І в тую костяну комору Полізли свині ізнадвору, Мов у калюжу, та й сопуть. II 202.23 //*У спол.* **огонь** п р е м у д р о с т і (1). В світлиці разу[му] і волі **Огонь** п р е м у д р о с т і горить II 443.В.

◊ ***Одн. Н.*** **огонь** 1. І 96.778, 202.130, 271.345, 362.86, II 99.235, 310.208, 483. В, 486. В, *у порівн.* II 319.578, 489. В, *образн.* І 339.83, *у тавтол. спол.* І 246.278, 3. II 202.23, 307.103, 307.107, 373.51, *у спол.* II 443. В, **вогонь** 1. *образн.* І 523. В, 2. II 267.119, ***Р.*** **огню** 1. І 130.1956, 262.9, 397.42, 2. І 535. В, 3. VI 139.13, 139.15, **без огню** 1. *образн.* II 307.99, **коло огню** 1. І 271.339, 361.60, 364.136, **огня** 3. II 200.26, **без огня** 1. *у спол.* II 275.421, ***З.*** **огонь** 1. І 130.1958, 361.31, II 74.182, 195.44, *образн.* І 263.36, II 307.110, 2. *образн.* І 290.701, ***О.*** **огнем** 1. II 60.60, 289.28, *образн.* II 102.9, 328.34, *у прикл. спол.* II 263.12, *у тавтол. спол.* І 246.278, 479. В (2 р.), 2. *образн.* II 281.69, 3. І 486. В, *у спол.* II 236.15, **з огнем** 1. *образн.* II 500. В, **перед огнем** 1. І 270.310, ***М.*** **в огні** 1. *образн.* І 383.21, **на огні** 1. II 65.151, 218.29, 234.102, 300.12, ***Мн. Н.*** **огні** 2. II 238.1, ***О.*** **огнями** 2. *перен., ірон.* І 335.202.

ОГОРНУТИ (1). *Образн.* Надивившись на доненьку Любу, молодую, Возьме її [діброву] та й **огорне** В ризу золотую II 330.11.

ОГОРОД *див.* **ГОРÓД.**

ОГРАБЛЕННИЙ (1). Прибєжище, святий покров **Ограбленних** людей рабов, За всіх скорбящая,.. подай Невольникам святую руку II 483.В.

ОГРИЗОК (2). «Стара, кажуть, стала, Нездужає...» — і **огризок** В вікно подавали Христа ради... І 233.144.

◊ ***Одн. З.*** **огризок** І 233.144, ***Мн. З.*** **огризки** І 136.2132.

ОГРІТИ (2). *Перен. Оточити турботою, піклуванням, увагою.* Моя ти сило моло-

дая! Світи на мене, і **огрій,** І оживи моє побите Убоге серце II 290.11. *Ірон.* (1). Зробили, Руками скверними створили Свою надію; й речете, Що цар наш бог, і цар надія, І нагодує і **огріє** Вдову і сирот. II 328.60.

ОГРЯДНИЙ (1). проси сестру Катерину і сестру Ярину, чи не накинуть вони оком у Кериловці яку **огрядну** та чепурну дівчину, хоч і вдовицю, аби чесного роду, та щоб не стара і доладна була. VI 211.2.

ОГУДИТИ (2). Встала й весна ..Рай та й годі! А для кого? Для людей. А люде? Не хотять на його й глянуть, А глянуть — **огудять.** I 136.2148. Дивні чудеса Твориш ти, господи, над людом І над собою! — падло пса На смітник викинь,— Не **огудять** II 380.В.

ОД (217), **ВІД** (1). *Прийм. з род. відм. Уживається:* 1. *При вказівці на вихідний пункт, вихідний момент дії, руху* (65). Вернулися **од** криниці, І Степан сідлає Коня І 492.В. Завтра.. **од** нас пароход повезе почту VI 84.9. Ні, Ярино, я не умру, А тільки поїду **Од** вас завтра... I 279.246. Не стало на селі княгині,.. А сирота її в селі, Її єдиная дитина! Мов одірвалось **од** гіллі, Ненагодоване і босе II 13.224. А може вмер неборака, **Од** шинкарки йдучи? II 176.393. Холодним вітром **од** надії Уже повіяло. II 354.2 //**Од...** до: а) *при позначенні просторових меж вияву дії або стану* (17). Нехай душі козацькії В Украйні витають — Там широко, там весело **Од** краю до краю... I 22.47. **Од** села до села Танці та музики I 125.1748; б) *при позначенні меж дії у часі* (7). Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої ..**Од** світу до світу? II 91.34. Ой гоп чикичики! Та червоні черевики, Та троїсті музики,— **Од** віку до віку Я любила б чоловіка. I 275.95. **Од** 16 мая до 2 августа не давали знать із корпуса в укріпленіє о моїй свободі. VI 171.39 //*При вказівці на дату* (18). Жду твого обіцяного письма **од** 15 марта VI 208.5 //*При позначенні пункту, по відношенню до якого визначається місцезнаходження чогось* (7). Позавчора чортові не було чого робить, то він носив мене в Балахну, трохи не за тридцять верст **од** Нижнього VI 153.4. Майданівка — село недалеко **од** Лисянки. I 149. Прип. [Максим] Вийшов в поле геть **од** шляху.. Та й викопав при долині Глибоку криницю. II 257.331.

2. *При вказівці на джерело одержання чого-н., на походження кого-н.* (56). Спасибі тобі, друже мій милостивий, за летописи, получив я їх **од** Головачова, всі до одної VI 87.13. **Од** цариці Прийшов указ лоби голить. II 52.142. Мати.. каже: «Мар'яно! Треба буде старостів ждать, Та може й **од** пана!» I 158.205.— Довгий вік! — Старий промовив.— Все **од** бога! II 62.14. Я забуду,.. Що **од** тебе сина мала I 44.629. Про те, що ділялось на Украйні 1768 року, розказую так, як чув **од** старих людей I 150.П. Добре, що я ще грошей **од** книжника не взяв. VI 186.17.

3. *При вказівці на те, чого прагнуть позбутися, з чим (ким) поривають зв'язок, стосунки і т. п.* (35). Василь Білозер поїхав у Полтаву одказуваться **од** учительства. VI 38.17. І все діти! і все діти! Не знаю, де **од** їх подітись. I 363.105. Ви і не бачите,— до землі Б'єте поклони, за хрести Ховаєтесь **від** сатани, І просите стиха Супостатам-християнам То чуми, то лиха, То всякого безголов'я! II 472.В. [Стара мати] То **од** жалю одходила І мовчки журилась Та на шлях той на далекий Крізь сльози дивилась. I 235.202. Хто б спас мене **од** лукавих І діющих злая? I 345.181. Хто коло тебе в світі стане Святим хранителем твоїм? І хто заступить? хто укриє **Од** зла людського в час лихий? II 236.13. прийми ти її в своїй хаті, як рідну сестру. Нехай вона сердешна **од** наймів трохи одпочине. VI 205.3. Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня упакував свою мізерію, книги тощо, купив полог **од** комарів волзьких.. і сів над морем ждать погоди VI 141.30.

4. *При позначенні особи, за дорученням якої щось робиться* (35). Бувайте здорові та веселі, поклоніться низенько **од** мене старим Деркачам та задніпрянським горам. VI 197.17. Чи здравствує він [батько] тепер? Цілуй його **од** мене. VI 133.37.

5. *При вказівці на причину, підставу для чого-н.* (20). Мати дивиться на неї, **Од** злості німіє I 167.131. На ногах І на руках повиступала **Од** стужі кров I 361.56. Земля тряслася, трепетала **Од** реву львичища твого. II 325.25. Мов кара господня, тисячами гинуть **Од** голоду люде. II 383.В. Я ж уже не хлопець нерозумний. І **од** старості, слава

богу, ще не одурів, щоб таке вироблять, як ти пишеш. VI 170.5.

6. *При порівнянні* (4). Гнівиш бога, моє серце: Кращої немає Ні *на небі, ні за небом*; Ні за синім морем **Нема** кращої **од** тебе! І 418.В. Вони, бач, кесаря хвалили.. І написали воєводам По всьому царству: так і так. Що кесар бог. Що більш **од** бога! II 271.274.

7. *При характеристиці відношення або приналежності особи чи предмета до чого-н.* (3). Отож премудрий прозорливець, Поміркувавши, взяв єлей Та взяв **од** козлищ і свиней Того Саула здоровила І їм помазав во царя. II 352.42. а вона [віра] була колись чиста, непорочна як те дитятко, взятеє **од** купелі. VI 130.9. Довелось самому.. Ходити, нудити, Поки пугач над стріхою В вікно не завиє, А наймичка холодного Трупу не накриє Кожушиною старою, А ключ **од** комори Із-за пояса украде... II 176.361.

◊ **од 1.** I 22.47, 33.215, 35.298, 44.636, 65.79, 77.79 (2 р.), 81.263, 107.1121, 125.1748, 125.1752, 137.2185, 142.2362, 148. Прип., 149. Прип. (2 р.), 150.П., 234.161, 275.95, 279.246, 295.90, 327.71, 327.92, 334.152, 346.222, 351.10, 397.43, 467.В, 492.В, 495. В, 502. В, II 13.224, 42.7, 47.73, 59.19, 91.34, 120.3, 164.5, 176.393, 202.5, 204.8, 257.331, 268.138, 311.243, 354.2, 367.7, 399. В, VI 29.31, 39.18, 84.9, 141.24, 153.4, 171.31, 171.39, 200.26, 208.5, 209.21, **2.** I 44.629, 148. Прип., 150. П., 158.205, 162.356, 375.49, 508. В, II 30.46, 52.142, 55.246, 55.248, 56.263, 62.14, 62.15, 85.4, 105.55, 200.7, 200.8, 253.177, 255.262, 255.264, 256.313, 311.267, 311.268, 312.300, 314.383, VI 32.33, 49.33, 50.23, 50.24, 50.38, 84.10, 87.13, 92.22, 130.35, 138.29, 147.12, 152.36, 153.20, 153.31, 153.35, 155.38, 164.2, 164.6, 166.29, 186.17, 189.9, 202.11, 212.24, 213.5, **3.** I 27.78, 235.202, 251.477, 266.144, 279.264, 341.36, 342.79, 344.137, 345.181, 363.105, 387.51, 462. В, II 47.74, 81.173, 166.95, 236.13, 302.37, 302.38, 307.97, 313.356, 315.399, 316.457, 316.458, 328.70, 461. В, 489. В, VI 16.15, 38.17, 115.40, 129.37, 141.30, 159.7, 160.38, 205.3, **4.** VI 15.24, 16.25, 38.15, 39.38, 42.11, 43.12, 43.19, 43.22, 46.17, 46.21, 46.26, 52.21, 55.12, 77.20, 86.42, 115.31, 133.37, 138.31, 138.33, 142.4, 147.17, 155.3, 155.21, 163.17, 163.31, 188.17, 196.33, 197.17, 200.12, 212.11, 212.13, 215.1, 224.4, 225.31, **5.** I 55.8, 85.355, 144.2460 (2 р.), 148. Прип., 165.70, 167.131, 168.165, 268.205, 361.56, II 135.3, 307.71, 325.25, 383. В, 471.В, VI 134.2, 162.33, 163.36, 170.5, 324. В, **6.** I 418. В, II 271.274, VI 216.33, 220.26, **7.** II 176.361, 352.42, VI 130.9, **от 1.** I 434. В, 441. В (2 р.), 498. В, II 487.В, VI 118.16, 131.20, 138.8, **2.** VI 77.11, 131.26, 131.28, 138.25, 179.36, 216.26, **4.** VI 298. В. **від 3.** II 472.В.

ОДА (3). Пііти в **одах** вихваляли Войну й царицю. II 54.200. Літа мої — крила, ..Згинули — пропали, Як ті славнії пііти, Що **оди** писали... II 415.В.

◊ ***Одн. Р.*** **до оди** II 69.6, ***Мн. З.*** **оди** II 115. В, ***М.*** **в одах** II 54.200.

ОДБУВАТИ (1). *Терпіти.* Бодай же вас, чорні брови, Нікому не мати, Коли за вас таке лихо Треба **одбувати!** І 36.348.

ОДБУТИЙ (1). *Виплаканий.* і мені Не жаль було давно **одбутих,..** Моїх кровавих тяжких сльоз. І 389.10.

ОДВЕЗТИ (12). Я в палати Пішов з ножем,.. Аж панича вже **одвезли** У школу в Київ. І 397.59. **Одвези** сам книжки в Городище VI 203.25.

◊ **одвезли** I 397.59, II 14.239, 95.75, 222.95, 225.228, 270.203, VI 83.9, **одвезеш** VI 203.17, **одвези** VI 203.25, 204.32, 204.37, 324.В.

ОДВЕРНУТИСЯ (1). Ішов кобзар до Києва.. Мале дитя коло його.. А пан глянув... **одвернувся...** Пізнав, препоганий І 46.737.

ОДВЕРТАТИ (1). *Перен. У спол.* **одвертати** л и ц е. Чи ти мене, боже милий, Навік забуваєш, **Одвертаєш** л и ц е своє, Мене покидаєш? І 340.23.

ОДВЕРТАТИСЬ (1). *Перен. Не помічати.* Не молимось чужим богам, А тебе благаєм: «..Встань же, боже, Вскую будеш спати, Од сльоз наших **одвертатись,** Скорбі забувати!» І 342.79.

ОДВЕСТИ (6). **1.** (5). Ти взяла Мене, маленького, за руку І в школу хлопця **одвела** II 283.5. Отож львеня те дике! люте! Підстерегли його, взяли. Та, закувавши добре в пута, В Єгіпет люде **одвели** — На каторгу. II 325.18.

2. *Перен. Уберегти* (1). І як його [сина] од зол спасти? Од бурь житейських **одвести?** II 316.458.

◊ **одвести 2.** II 316.458, **одвела 1.** II 267.108, 283.5, 319.591, **одвели 1.** II 325.18, 467.В.

ОДВІРОК (3). А наймичка, у порогу, Вхопилась руками За **одвірок** І 317.290. На хату купи тільки соснового дерева, на двері і **одвірки** дубового або ясенового. VI 215.4.

◊ ***Одн. З.*** **за одвірок** I 317.290, ***Мн. З.*** **на одвірки** VI 215.4, 217.33.

ОДВІТ (1). *Відповідь.* Два, чи може вже й три, годи тому буде, як писав я до тебе, друже мій єдиний, і до Ійохима, але **одвіту** не получив VI 115.27.

ОДВІТУВАТЬ (2). *Відповідати.* Ще позавчора передано мені твоє і Прісине письмо, а я тільки сьогодні заходився **одвітувать.** VI 197.37. ти мого письма не

дождешся — пишеш мені, а я, на тебе дивлячись, тобі **одвітую,** не знавши, що ти мені писатимеш. VI 216.24.

ОДВОЛАТИ (1). *Врятувати від смерті.* Бабусю Настю поховали І ледве-ледве **одволали** Трохима діда. І 316.252.

ОДГОВІТИСЯ (1). *Церк.* С[о т н и к]: А повінчаємось в неділю? Н[а с т у с я]: Авжеж! Так ми ще не говіли; Як **одговіємось** — тойді. II 173.279.

ОДДАВАТИ (12). **1.** (5). [Відьма] все по болящих День і ніч ходила І всякому помагала, І плати не брала, А що брала, то калікам Зараз **отдавала.** І 537.В //*Перен.* (4). Рад оддати за неї рай свій молодий, А більш нічого не даси, Бо серце гріх їй **оддавати;** То мати бідная твоя. II 452.В. А Саул.. Благоволеньє **оддає** Своїм всеподданнійшим голим. II 352.58 І на апостольськім престолі Чернець годований сидить. Людською кровію шинкує І рай у найми **оддає!** І 265.93.

2. *Відправляти кудись з певною метою. У спол.* в в і й с ь к о (в м о с к а л і) **оддавати** (2). Єдиного сина, єдину дитину, Єдину надію! в в і й с ь к о **оддають!** І 242.133. Нехай не гуляє,.. Людей поучає, Щоб брат брата не різали, Та не окрадали, Та в м о с к а л і вдовиченка Щоб не **оддавали.** II 121.20.

3. *Віддавати заміж* (2). Через яр ходила Та воду носила, Коровай сама бгала, Дочку **оддавала** І 368.303. Дочку **отдавала,** А сина женила І 536.В.

4. *Продавати* (1). Я, нарисовавши дещо, **оддавав** за самую убогую ціну, так що ж — сміються! VI 54.35.

◆ *У спол.* ч о л о м **оддавати** — *вітатися, кланятися* (2). Старий батько Сидить коло хати, Та вчить внука маленького Ч о л о м **оддавати.** І 291.720.

◊ **оддавати 1.** *перен.* II 452. В, *у спол.* І 291.720, **отдавати 1.** *перен.* II 450. В, *у спол.* І 497. В, **оддає 1.** *перен.* І 265.93, II 352.58, **оддають 2.** *у спол.* І 242.133, **оддавав 4.** VI 54.35, **оддавала 3.** І 368.303, **отдавала 1.** І 537. В, **3.** І 536. В, **(щоб) оддавали 2.** *у спол.* II 121.20.

ОДДАТИ, ОДДАТЬ (63). **1.** (38). Третій тиждень лежать оці книжки у мене,.. потурбуйтесь, будьте ласкаві, **оддать** їх у ту контору, що ви говорили, бо я її не знаю адреса VI 32.5. Посилаю тобі 10 книжок К о б з а р я, продай їх, як можна буде, і гроші **оддай** сестрі Ярині. VI 208.4. Один каже: — Брате, Якби я багатий, То **оддав** би все золото Оцій Катерині II 129.15 //*Повернути борг* (1). Поборгуй, будь ласкав, завтра **оддам.** І 105.1016 //*Перен.* (8). Тяжкі діла! Якби їх забути, Я **оддав** би веселого Віку половину. І 336.234. Гармату, гаківниць два вози, Пшона, пшениці, що придбав, Я всю мізерію **оддав** Моїй Україні небозі... II 234.72. Твого я лиха не возьму на себе, а свого тобі не **оддам.** Так що ж з тих писем? VI 15.9.

2. *Відправити, передати кудись з певною метою* (9). Петра на волю одпустили, Зимою в Київ одвезли, І там у школу **оддали** II 222.96 //*У спол.* **оддати** в м о с к а л і (в в і й с ь к о) (3). Одружилася я з безталанним сиротою.. Люди гордії, злі Розрізнили, взяли Та повезли до прийому — **Оддали** в м о с к а л і! II 118.8. [Вдова сина] В в і й с ь к о **оддала...** А сама на прощу в Київ, В черниці пішла. II 185.32 // *З інф., що визначає мету дії* (5). По поводу її бенефіса написав я невеличку статейку в газету, котору посилаю тобі: прочитай та прикинь своє до неї яке мудре слово, та **оддай** перепечатать в М о с к о в с к и х в е д о м о с т я х. VI 167.7.

3. *Віддати заміж* (8). Співає Мар'яна: «**Оддай** мене, моя мамо, Та не за старого». І 158.214.

4. *Продати* (2). **Оддайте** Т р и з н у по копі, а Г а м а л і ю по півкопи серебром VI 32.6.

5. *Заплатити* (2). Спродать би то та молодій Купить хустиночку до речі, Та й за повінчання **оддать.** II 311.241 //*Перен. Відплатити* (1). За кров і пожари Пеклом гайдамаки.. **оддадуть** І 100.884.

6. *З імен. «приказ» — розпорядитися, наказати* (2). Почтар, нівроку, був підпилий, **Оддав** сенатові приказ, Щоб тільки в Віфлеємі били Малих дітей. II 301.32.

◆ *У спол.* б о г у д у ш у **оддати** — *вмерти* (2). в монастир до їх зайшла Княжна якась із-за Дніпра Позаторік. Одпочивала, Та й б о г у д у ш у **оддала...** II 18.430.

◊ **оддати 1.** І 43.618, *перен.* II 452. В, **отдати 1.** *перен.* II 450. В, **оддать 1.** VI 32.5, **5.** II 311.241, **оддав 1.** І 308.31, II 103.27, 281.36, VI 50.20, 206.10, *перен.* II 234.72, **6.** II 301.32, **отдав 6.** II 481. В, **оддав єси 1.** І 341.59, **оддала 1.** *перен.* І 228.31, **2.** II 222.74, *у спол.* II 185.32, *у спол.* II 18.430, **отдала 1.** II 440. В, *у спол.* II 385. В, **2.** II 491. В, **оддали 1.** *перен.* II 25.48, **2.** II 222.96, *у спол.* II 118.8, **отдали 2.** II 450. В, **оддам 1.** І 40.495.

105.1016, *перен.* VI 15.9, 2. I 125.1769, 3. I 158.212, 159.239, 4. I 125.1756, **отдам** 1. VI 43.36, **оддасть** 1. VI 77.7, **оддасте** 1. II 89.31, **оддадуть** 1. VI 206.41, 2. *у спол.* II 204.23, 5. *перен.* I 100.884, **отдадуть** 1. II 417. В, **оддай** 1. VI 16.24, 87.20, 165.8, 201.15, 203.25, 208.4, 228.2, 2. VI 167.7, **отдай** 1. VI 164.32, 228.27, 3. I 158.214, 158.216, 159.234, 159.236, **оддайте** 3. I 44.653, 4. VI 32.6, **отдайте** 1 VI 23.24, 23.25, **оддав би** 1. II 129.15, *перен.* I 336.234, II 129.20, **оддала б** 3. II 222.83, 222.85, **оддавши** 1. VI 82.14.

ОДДАТИСЬ (1), **ВІДДАТИСЬ** (1). *Про відзвук.* Мов кара, Луна в конглаві **оддалась** — І похилилася тіара! I 268.197.

◊ **оддалась** I 268.197, **віддалась** I 488.В.

ОДДЗВОНИТИ (1). Уже й «достойно» **оддзвонили** II 175.322.

ОДДИРАТИ (4). *Перен. Танцювати.* Кобзар вшкварив, а козаки — Аж Хортиця гнеться — Метелиці та гопака Гуртом **оддирають** I 78.154 //*У спол.* **оддирати** п о с т о л а м и (1). Навприсядки Сліпий по базару **Оддирає** п о с т о л а м и I 128.1872.

◊ **оддирає** *у спол.* I 128.1872, **оддирають** I 78.154, 89.503, **отдирають** I 422.В.

ОДДОЄНИЙ (1). *Перен. Відгодований молоком.* І ми самі, і наші внуки, І миром люди прокленуть! Не прокленуть, а тілько плюнуть На тих **оддоєних** щенят, Що ти щенила. II 356.7.

ОДДЯЧИТИ (2). Якщо найдете в Одесі Ш е к с п і р а, перевод Кетчера, або О д и с с е ю, перевод Жуковского, то пришліть.. Послав би вам грошей на все сіє, так дасьбі, до шеляга пропали. А може бог пошле, що я вам коли-небудь **оддячу.** VI 42.8. *Ірон.* (1). Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати.. Вимовляє доні: «..Як ягодку, як пташечку, Кохала, ростила На лишенько... Доню моя, Що ти наробила?.. **Оддячила**!..» I 33.195.

ОДЕЖА (9). Придбав сірома грошенят, **Одежу** справив, жупанину II 50.35. Так от, бачите, лебедику, все є, і модель — чи потутешнему натурщиця — і справа всяка,— а **одежі** нема. VI 20.11.

◊ ***Одн. Р.*** **одежі** VI 20.11, 138.24, ***З.*** **одежу** II 50.35, 250.80, VI 28.18, 82.38, 82.39, 205.4, 220.33.

ОДЕСА (11). В першому письмі, адресованому в Корсунь, послав я письмо незапечатане, щоб ти прочитав і переслав в **Одесу** VI 228.13. З новим годом будьте здорові, любий і щирий мій земляче, де вас бог носить, чи ви вже во Пітері, чи ще й досі во **Одесі**? VI 42.20.

◊ ***Одн. Р.*** **із Одеси** II 127.9, ***З.*** **в (у) Одесу** VI 41.19, 228.13, 228.34, 228.35, 229.8, ***М.*** **в (во) Одесі** VI 42.5, 42.20, 45.25, 45.29, 223.37.

ОДИН, ОДНА, ОДНО (246). *Числ. кількісний.* 1. *У кількості 1* (51). А у вдови **один** син, Та й той якраз під аршин. I 233.136. **Одна** тілько й осталася В Батурині хата! I 295.98. Лихо діється зо мною, та не **одно,** а всі лиха упали на мою голову VI 45.15. Радіє князь.. І молотить виганяє Людей недобитих. Змолотили, нівроку їм, За **одну** годину І з клунею провіяли... II 15.304. напиши мені, батьку, брате мій рідний! а я і приїду хоч на **один** день, хоч на **одну** годиночку. VI 152.22. читать — хоч би на сміх **одна** буква, і тії нема. VI 39.30. *Повт.* (2). Ще день Україну катували.. ще **один, Один** останній I 110.1179 //**Один (одного)** і з (3). Найшовсь-таки **один** козак Із міліона свинопасів, Що царство все оголосив: Сатрапа в морду затопив. II 281.48. Мій милий друже! Рекомендую тобі **одного** из нижегородских друзей моих Константина Антоновича Шрейдерса. VI 164.26.

2. *У знач. «одинокий», «сам»* (54). **Один** я на світі без роду, і доля — Стеблина-билина на чужому полі. I 93.622. і княжна Блукає по світу **одна** II 74.212. А я ледве додибала До вашої хати, Не хотілось на чужині **Одній** уміратн! I 320.408. *Повт.* (6). Ой, **одна** я, **одна,** Як билиночка в полі I 380.1. *У тавтол. спол.* (16): а) **одним-одна (одно), одним**-є д и н е (7). Над Трахтемировим високо На кручі, ніби сирота.. Стоїть **одним-одна** хатина... II 25.65. Тілько **одним-одно** хиталось Зелене дерево в степу. II 60.37. **Одним**-є д и н е при долині В степу край дороги Стоїть дерево високе II 60.55; б) **один**-о д н і с і н ь к и й (**одна**-о д н і с і н ь к а, **одно**-о д н і с і н ь к е) (8). На самий святвечір сижу собі **один**-о д н і с і н ь к и й у хатині та журюся, згадуючи свою Україну і тебе, мій друже єдиний. VI 54.20. За ним, Твоїм Юпітером святим, Залізну браму зачинили. А ти осталася одна, **Одна**-о д н і с і н ь к а надворі. II 277.482. А іноді така печаль Оступить душу,.. як побачу Малого хлопчика в селі. Мов одірвалось од гіллі, **Одно**-о д н і с і н ь к е під тином Сидить собі в старій ряднині. II 204.9; в) **одна**-є д и н а (1). Невесело на світі жить, Коли нема кого любить.

Отак і їй, **одній-**є д и н і й, Ще молодій моїй княгині II 11.126.

3. *У знач. «єдиний»* (46). У нас **один** старший — батько Максим I 103.964. То синок був литовської Гордої графині. І хороше, і багате, І **одна** дитина II 157.16. *Повт.* (4). Я сирота: без матері, Без батька осталась, І він **один** на всім світі, **Один** мене любить I 133.2037 //*У знач., близькому до «лише», «тільки»* (27). Кардинали,.. Мов коти, гризуться За мишеня... Та й як паки? **Однієї** шкури Така сила... I 268.210. У **одній** свитині, Іде боса титарівна II 81.176. замість того, щоб малювать Головатого для Вас **одного**, то я лучше зроблю літографію в 200 екземплярів VI 28.7. Росли панята, виростали, Як ті щенята. Покусали Не **одного** мене малі. II 63.50 //*Субст.* (2). **Одного** боюся, щоб не потребовали мене часом в Оренбург. VI 130.21. *У тавтол. спол.* (5): а) **одним-одно (одним одно)** (4). У багатих ростуть діти — Верби при долині; А у вдови **одним одно,** Та й те, як билина. I 232.100; б) **одна** є д и н а я (1). Благодать! Гайочок тихий серед поля, **Одна** є д и н а я їх доля Отой гайочок! II 317.497 //*З часткою «тільки»* (5). Нема Гонти.. **Один** тілько брат названий Оставсь на всім світі I 145.2499. **Одна** тілько туга гризе моє серце, як заженуть у степ, то не доведеться ні од кого листа прийнять, ні самому послать, бо туда почта не доходить VI 49.32 //*Змінена форма* **«дні»** *в знач.* «одні». *Рим.* (1). Тілько й рідні, що ви **дні...** VI 19.20.

4. *У знач. займенника. Вживається при перелічуванні, протиставленні і т. п.* (37). У тієї Катерини.. Наїхали гості. **Один** Семен Босий, Другий Іван Голий II 129.5. За думою дума роєм вилітає; **Одна** давить серце, друга роздирає I 259.2. Добре б ти зробив, якби к нашому весіллю прислав.. запеченого дніпрового ляща **одного,** другого або й третього. VI 217.8. Вибачте, голубе сизий, що так нашвидку пишу до вас, бо **одно** те, що сьогодня почта, а друге те, що коло десятої години треба виступить у караул! VI 50.7 //**Один** д р у г о г о (д р у г о м у, у д р у г о г о, н а д р у г о г о, н а **одного**) (7). І згадуйте **один** другого. I 395.9. І ми В траві за валом посідали, І розмовляли, сповідались **Один** другому. II 62.13. **Один** у дру́гого питаєм, Нащо нас мати привела? II 39.1. Мій боже милий, як-то мало Святих людей на світі стало. **Один** на другого кують Кайдани в серці. II 289.3. Якби-то нам побачиться, якби-то нам хоть часиночку подивиться **один** на **одного** VI 152.13 //**Одна одну** (д р у г о ї, н а д р у г у) (4). Коло гаю в чистім полі, На самій могилі, Дві тополі високії **Одна одну** хилить. II 114.4. Тарасова і Варфоломеєва ночі **одна** другої варт I 148.Прип. Воро́ни,.. Мов на мороз, понадувались, **Одна** на другу позирали I 298.191 //**Одно** н а д р у г о г о (н а д р у г е) (2). А Настуся з богословом.. Стали собі та й дивляться **Одно** на другого. II 170.188.

5. *У знач. «якийсь», «певний»* (12). Рано-вранці новобранці Виходили **за село,** А за ними, молодими, І дівча **одно** пішло. I 391.4. Писав я до тебе недавно через **одного** мого великого приятеля, уральського козака VI 92.21.

6. *У знач. «той самий»* (4). Я глянула, усміхнулась... Та й духу не стало! Й мати вмерла, в **одній** ямі Обох поховали! I 297.156.

7. *У знач. «неподільний», «єдиний»* (2). І потекли в **одно** море Слав'янськії ріки! I 263.54.

◆ *У спол.* (40): а) н і (а н і, й) **один (одна, одного, одним, однієї, одної)** — *жоден (жодна, жодного і т. п.)* (13). про тебе вони н і **один** нічого мені не казали VI 34.25. посилаю вам свій портрет, тілько, будьте ласкаві, не показуйте портрет дівчатам, а то.. н і **одна** й заміж не піде за такого паливоду. VI 192.15. Старий Улибишев.. не пропускає н і **одного** спектакля: так щиро любить театр VI 154.38. вже оце трохи чи не півтора року, як ми не переписались з тобою а н і **одним** словом VI 52.16. Просив я В[арвару] Н[іколаєвну], щоб мені книжечок деяких прислала, а тепер і вас прошу, бо опричє біблії нема **й однії** літери. VI 42.4; б) (у с і, в с і) д о **одного (одної)** — *без винятку* (10). Не встануть, прокляті, оп'ять Дітей козачих мордувать, У с і д о **одного** згоріли! II 235.114. В с і пузаті д о **о́дного** В землю провалились! I 252.547. Спасибі тобі, друже мій милостивий, за летописи, получив я їх од Головачова, в с і д о **одної** VI 87.14. Пани д о **одного** спеклись, Неначе добрі поросята II 101.313; в) х о ч **одно (одну)** с л о в о (с т р і ч е ч к у) (7).

Так що ж з тих писем? Папір збавлять та й годі. Воно, бач, і так і не так, а все-таки лучше, коли получиш, прочитаєш хоч **одно** слово рідне. VI 15.11. Скажіть їй, як побачите, або напишіть, нехай до мене напише хоч **одну** стрічечку VI 41.26; г) за **одним** заходом — *одразу* (3). Як одпочину, то напишу тобі за **одним** заходом аркуш або й два. VI 190.3. Прощай! утомився, наче копу жита за **одним** заходом змолотив. VI 229.13; д) на **одно** слово — *ненадовго* (2). Прилини до мене хоч на **одно** слово Та про Україну мені заспівай! I 13.111; е) як **один** — *усі* (2) Козацьке панство похожає В киреях чорних, як **один** I 101.897; є) спать на **одно** око — *бути пильним, уважним* (1). з хлопців будуть люде... тільки треба спать на **одно** око. VI 195.25; ж) глянути хоч **одним** оком — *подивитися недовго* (1). Боже мій, господи єдинний! Чи гляну я на ті гори коли-небудь хоч **одним** оком? VI 86.14; з) **одним** духом — *дуже швидко* (1). «Пийте, діти! пийте, лийте!».. І поставець **одним** духом Залізняк черкає. I 124.1730.

◊ ***Одн. Н.*** **один 1.** I 91.580, 233.136, II 281.48, VI 26.6, 77.29, 228.35, **2.** I 27.73, 77.105, 93.622, 127.1821, 152.4, 244.193, 441.В (2 р.), II 257.335, 354.4, 354.8, 354.13, VI 19.24, *повт.* I 126.1801 (2 р.), *у тавтол. спол.* б) II 319.600, VI 54.20, **3.** I 103.964, 145.2499, 146.2517, II 258.387, VI 129.39, 154.35, 154.39, *повт.* I 133.2037, 133.2038, **4.** I 123.1682, 285.469, 302.319, 304.371, 314.149, 363.124, 364.128, 395.9, 448.В, II 39.1, 62.13, 129.5, 129.13, 130.40, 289.3, 410.В, VI 152.13, 221.4, **5.** II 187.45, *у спол.* а) VI 34.25, *у спол.* е) I 43.586, 101.897, **одна 1.** I 295.98, 359.61, 462.В, II 100.297, VI 39.30, 147.24, **2.** I 4.54, 87.431, 133.2044, 232.73, 234.188, 310.20, 368.296, 444.В, II 74.212, 188.102, 270.212, 272.284, 277.481, 278.553, 383.В, 471.В, 484.В, *повт.* I 48.15 (2 р.), 380.1 (2 р.), *у тавтол. спол.* а) II 25.65, 221.61, *у тавтол. спол.* б) II 100.298, 236.30, 277.482, 306.43, 322.723, **3.** I 41.542, 93.628, 93.646, 108.1165, 146.2529, 327.90, II 157.16, 197.11, VI 49.32, 115.10, *повт.* I 93.627 (2 р.), *у тавтол. спол.* б) II 317.497. **4.** I 113.1314. 148. Прип., 259.2, 298.191, II 106.83, 114.4, 167.116, **5.** I 555.В, *у спол.* а) VI 192.15, **одно 1.** VI 45.15, 155.20, **2.** *у тавтол. спол.* а) II 60.37, *у тавтол. спол.* б) II 204.9, **3.** I 108.1165, 270.285, 270.289, II 454.В, *у тавтол. спол.* а) I 232.100, II 95.110, **4.** I 75.4, II 170.188, 170.191, VI 45.15, 45.21, 50.7, 200.23, 5. I 21.15, 391.4, ***Р.*** **одного 1.** II 441.В, **3.** *субст.* VI 130.21, *у спол.* а) I 121.1624, 137.2175, 342.92, VI 23.32, 32.22, 130.39, 154.38, 163.15, **(в) одного 5.** I 298.197, **(до) одного** *у спол.* б) I 252.547, 263.42, 415.В. II 55.232, 101.313, 103.23, 235.114, VI 148.34, **(для) одного 3.** VI 28.7, **однієї 3.** I 268.210, **одної** *у спол.* а) VI 42.4, **одної 6.** I 150.П., *у спол.* а) VI 20.12, **(до) одної** *у спол.* б) II 173.273, VI 87.14, ***Д.*** **одному 3.** I 326.33, II 272.296, **одній 2.** I 320.408, II 223.124, *у тавтол. спол.* в) II 11.126, **5.** VI 192.16, ***З.*** **один 1.** VI 23.33, 42.1, 44.2, 84.30, 85.10, 86.26, 87.10, 87.25, 179.20, 185.29, 196.16, 203.32, 206.10, 227.11, *повт.* I 110.1179, 110 1180, **(на) один 1.** VI 152.22, **одного 1.** VI 164.26, **3.** II 63.50, **4.** VI 217.8, **(в, у) одного 5.** VI 83.18, **6.** II 114.10, **(на) одного 4.** VI 152.13, **(про) одного 5.** II 30.42, **(через) одного 5.** VI 92.21, **одну 1.** I 374.14, II 170.196, 183.38, 186.21, 218.15, VI 20.36, 26.27, 33.1, **3.** I 21.24, **4.** II 114.4, VI 178.39, **5** VI 118.35, 172.19, *у спол.* в) VI 41.26, 145.23, **(за) одну 1.** II 15.304. 129.17, 129.21, 129.27, **(на) одну 1.** VI 152.22, **одно** *у спол.* в) VI 15.11, 16.4, 43.26, 46.17, 50.3, **(в) одно 7.** I 263.54, 263.70, **(на) одно** *у спол.* д) I 13.88, 13.111, *у спол.* є) VI 195.25, ***О.*** **одним 2.** *у тавтол. спол.* а) II 25.65, 60.37, 60.55, 221.61, **3.** *субст.* VI 326.В, *у тавтол. спол.* а) I 232.100, II 95.110, **5.** II 394.В, *у спол.* а) VI 52.16, *у спол.* ж) VI 86.14, *у спол.* з) I 124.1730, **(за) одним** *у спол.* г) VI 190.3, 194.27, 229.13, **одною 3.** I 273.6, ***М.*** **(в) одному 3.** II 309.171, **(на) одному 1.** VI 131.8, **(по) одному 1.** VI 132.41, **(в) однім 3.** II 111.35, **(по) однім 4.** VI 27.7, **(в, у) одній 1.** I 499.В (2 р.), **3.** I 40.476, II 81.176, VI 133.36, **6.** I 91.560, 297.156, **(на) одній 1.** I 155.73, ***Мн. Н.*** **дні 3.** *рим.* VI 19.20. ***З.*** **одні 3.** VI 204.11

ОДИНА (1). *У прикл. спол.* **одина-**самотина. Посижу я і похожу В своїй маленькій благодаті. Та в **одині-**самотині В садочку буду спочивати II 348.5.

ОДИНОКИЙ (52). **1.** *Без сім'ї, рідних, близьких; самотній* (49). Прилинь, сизий орле, бо я **одинокий** Сирота на світі, в чужому краю. I 13.94. Людей чимало на землі... А доведеться **одиноким** В холодній хаті кривобокій, Або під тином простягтись. II 361.7. Спасибі тобі, мій сизий голубе, що не забуваєш мене на чужині **одинокого** VI 24.10. Без жінки і над самісеньким Дніпром і в новій великій хаті, і з тобою, мій друже-брате! я буду на самоті, я буду **одинокий.** VI 211.5. *Повт.* (2). Я там **одинокий. Одинокий...** I 68.14 //*Субст.* (2). Світ, бачся, широкий, Та нема де прихилитись В світі **одиноким.** I 35.296 //*Про серце, душу і под.* (6). Серце моє! серце моє! Тяжко тобі битись **Одинокому.** I 237.21. З-за Дніпра мов далекого Слова прилітають.. І радують **Одиноку** душу Убогую. II 112.12 //*У спол.* в **одинокій** самотині (1) В **одинокій** самотині Старіюся я. II 119.17.

2. *Про неживі предмети* (3). Сонце гріє, вітер віє.. На калині **одиноке** Гніздечко гойдає. I 12.65 //*Перен. Осиротілий* (1). Колізей остався Без кесаря і без римлян, І ніби заплакав **Одинокий.** II 277.498.

◊ ***Одн. Н.*** **одинокий 1.** I 13.94, 13.107, 27.75, 50.96, 68.9, 75.19, 79.174, 79.180, 230.31, 290.687, 367.250, 417. В, II 201.49, 209.40, 352.63, 447. В.

476. В, 500. В, VI 211.5, *повт.* I 68.14, 68.15, 2. *перен.* II 277.498, **одинокій** 1. I 417. В, II 447. В, **одинока** 1. I 238.37, II 143.3, ***Р.*** **одинокого** 1. VI 24.10, 186.34, ***Д.*** **одинокому** 1. I 237.21, II 110.3, *субст.* I 161.319, **одинокій** 1. I 51.112, 87.429, 462. В (3 р.), II 117.8, ***З.*** **одинокий** 1. II 27.130, **одинокій** 1. II 432. В, **одиноку** 1. I 163.406, II 112.12, 158.47, **одинокую** 1. II 424. В, **одиноке** 2. I 11.5, 12.65, ***О.*** **одиноким** 1. I 343.122, II 361.7, **одинокою** 1. II 118.10, ***М.*** **(в) одинокій** 1. *у спол.* II 119.17, ***Мн. Н.*** **одинокі** 1. I 313.112, 313.141, ***Д.*** **одиноким** 1. *субст.* I 35.296.

ОДІБРАТЬ (2). Отакий-то мій Ярема, Сирота багатий. Таким і я колись-то був. Минуло, дівчата.. Чому не осталось..? Люде **одібрали,** бо їм було мало. I 85.378. Понятовський жвавий.. Єдине слово піе pozwalam У шляхти думав **одібрать** I 83.302.

ОДІГНАТИ (1). *У спол.* **одігнати** д и я в о л а. Піду у Київ помолюся, Молитва може **оджене** Д и я в о л а. II 452.В.

ОДІРВАТИ (1). І насилу-то, насилу Мене **одірвали** Од матері неживої I 295.89.

ОДІРВАТИСЬ (2). *У приказці.* А сирота її в селі,.. Мов **одірвалось** од гіллі, Ненагодоване і босе II 13.224.

◊ **одірвалось** II 13.224, 204.8.

ОДІСЛАТЬ (5). Як матимеш час, то сам одвези письмо П[латону] Ф[едоровичу]; а ні, то **одішли.** VI 204.33. **Одішліть,** будьте ласкаві, моє письмо і адрес мій княжні В[арварі] Миколаєвні VI 39.32.

◊ **одішли** VI 204.33, 204.37, 211.7, **одішліть** VI 39.32, 62.20.

ОДКАЗАТИ (1). *Відмовити.* я просив Ираклия Александровича дать мені пропуск через Астрахань в Петербург, але він **одказав** мені. VI 144.34.

ОДКАЗУВАТЬСЯ (1). *Відмовлятися.* Василь Білозер поїхав у Полтаву **одказуваться** од учительства. VI 38.17.

ОДКРИТИ (1). [Ганна] Знов очі **одкрила,** Пильно, пильно подивилась — Сльози покотились. I 324.539.

ОДМИКАТИ (1). Куда ти лізеш? Схаменись! Не схаменувся. Ключ виймає, Прийшов, і двері **одмикає** II 16.352.

ОДНА *див.* **ОДИН.**

ОДНАКО (2). *Присл. Однаково. Повт.* Усі ми **однако** на волі жили! Усі ми **однако** за волю лягли II 233.33.

ОДНАКОВИЙ (2). Царі, раби — **однакові** Сини перед богом I 344.141. Мати, всюди **однакова** мати. Коли розумна та щира, то й діти вийдуть в люди VI 201.5.

ОДНАКОВІСІНЬКО (2). *Присл.* 1. *В рівній мірі* (1). Кесаря-ката I грека доброго ти полюбила **Однаковісінько!..** II 32.14.

2. *Присудк. Байдуже* (1). Чи хто згадає, чи забуде Мене в снігу на чужині — **Однаковісінько** мені. I 383.5.

◊ **однаковісінько** 1. II 32.14, 2. I 383.5.

ОДНАКОВО (10). 1. *Присудк. Байдуже* (9). Страшно впасти у кайдани,.. А ще гірше — спати, спати,.. I заснути навік-віки, I сліду не кинуть Ніякого, **однаково,** Чи жив, чи загинув! I 349.27. Сказав би я правду, Та що з неї буде? Самому завадить, А попам та людям **Однаково** буде. II 193.33. *У приказці* (2). Та вже чи раз батька по лобу вдарить, чи двічі — **однаково,** хоч воно трохи і не до речі, просить мов той старець. VI 43.39.

2. *Модальне слово. Все одно* (1). Що хочете, То те і робіте: Чи голосно зневажайте, Чи нишком хваліте Мої думи,— **однаково** Не вернуться знову Літа мої молодії I 352.73.

◊ **однаково** 1. I 91.573, 349.27, 383.1, 383.17, 383.19, 383.23, II 193.33, *у приказці* VI 43.39, 119.15, 2. I 352.73.

ОДНАЧЕ (1). *Сполучн. протиставний.* Хоч лікар і говорить, що ничево, **одначе** так кивне головою, що аж сумно дивиться. VI 25.14.

ОДНЕСТИ (6). Я.. Близнят в Бендерах привела.. Та додому **однесла** — Аж у Київ. I 365.182. *Образн.* (2). Три года сумно протекли. Багато дечого взяли З моєї темної комори I в море нишком **однесли.** II 215.18.

◊ **однесла** I 365.182, 311.49, *образн.* II 284.4, **однесли** *образн.* II 215.18, **однесіть** II 160.25, **однесли б** II 373.46.

ОДНІМАТИ (1). А патріот, убогих брат... Дочку й телицю **однімає** У мужика... II 10.80.

ОДНІСІНЬКИЙ (10). 1. *У тавтол. спол.* о д и н-**однісінький** (о д н а-**однісінька,** о д н о-**однісіньке**) — *сам, окремо від інших, одинокий* (8). [Хлопець] самий, О д и н-**однісінький,** бувало, Сидить собі у бур'яні Та клепку теше. II 319.600. Ані родини! Ані хатиночки нема, О д н а-**однісінька!..** II 306.42. А іноді така печаль Оступить душу, аж заплачу. А ще до того, як побачу Малого хлопчика в селі. Мов одірвалось од гіллі, О д н о-**однісіньке** під тином Сидить собі в старій ряднині. II 204.9.

2. *У спол.* н і **однісінької** — *жодної* (2). Церкви, та палати, Та пани пузаті, І н і **однісінької** хати. І 246.277. Прочитавши. я отдам вам або Ф[ёдору] Матвеевичу, бо, єй-богу, окроме біблії, нема в мене н і **однісінької** книжечки. VI 43.38.

◊ ***Одн. Н.*** **однісінький 1.** II 319.600, VI 54.20, **однісінька 1.** II 100.298, 236.30, 277.482, 306.42, 322.723, **однісіньке 1.** II 204.9, ***Р.*** **однісінької 2.** I 246.277, VI 43.38.

ОДНО *див.* **ОДИН.**

ОДНОГЛАСНЕ (1). *Слов'ян. Присл.* І **одногласне,** одностайне Громада вибрала гетьмана — Преславного Лободу Івана II 138.37.

ОДНОЛІТОК (2). **1.** *Ровесник* (1). У нашої старої пані Малії паничі були; Таки **однолітки** зо мною. II 63.45.

2. *Однорічна рослина* (1). Помпілій Нума, римський цар,.. взявши Гнучкий **одноліток** лози, Каблучку заходивсь плести II 335.9.

◊ ***Одн. З.*** **одноліток 2.** II 335.9, ***Мн. Н.*** **однолітки 1.** II 63.45.

ОДНОСЕРДЕ (1), **ОДНОСЕРДНЕ** (1). *Присл. Одностайно.* Земля плаче у кайданах.. Нема кому розкувати, **Односерде** стати За євангеліє правди І 486.В.

◊ **односерде** I 486.В, **односердне** I 486.В.

ОДНОСТАЙНЕ (5). *Присл.* У Яр тойді сходилися, Мов із христа зняті, Батько з сином і брат з братом — **Одностайне** стати На ворога лукавого І 337.24. Нарадила мати, Як пшениченьку пожати.. Ой пожали б, якби були **Одностайне** стали II 29.10.

◊ **одностайне** I 265.103, 268.218, 337.24, II 29.10, 138.37

ОДНЯТИ (1). Засміявсь Старий і внучку привітав..: «А де ж ти діла паляницю? Чи, може, в лісі хто **одняв?**» І 320.395.

ОДПИСАТИ (1). *Відповісти листом.* Коли живий ти та здоровий, то напиши до мене, друже мій, не гаючись, то я тойді вже і **одпишу** до тебе VI 52.19.

ОДПОЧИВАТЬ (7). **1.** *Набиратися сил після втоми* (6). **Одпочиваючи** в куточку, Старий на сина дивувавсь, Який-то з його майстер буде! II 320.606. *Образн.* (1). Душа убога встала рано, Напряла мало та й лягла **Одпочивать** собі, небога. А воля душу стерегла. II 357.4 //*Заспокоюватися від тривог, хвилювання* (2). Тільки ми, Адаме, Твої чада преступниє, Не **одпочиваєм..** Гриземося, мов собаки За маслак смердячий II 277.511. і серцем лину В темний садочок на Україну. Лину я, лину, думу гадаю, І ніби серце **одпочиває.** II 20.7.

2. *Перен. Про померлих* (1). Де Гонти могила,— Мученика праведного Де поховонили? Де Залізняк, душа щира, Де **одпочиває?** Тяжко! важко! Кат панує, А їх не згадають. І 111.1241.

◊ **одпочивать 1.** *образн.* II 357.4, **одпочиває 1.** II 20.7, **2.** I 111.1241, **одпочива 1.** II 321.668, **одпочиваєм 1.** II 277.511, **одпочивала 1.** II 18.429, **одпочиваючи 1.** II 320.606.

ОДПОЧИТИ, ОДПОЧИТЬ (46). **1.** *Набратися сил після втоми* (41). Трохи **одпочити** Позволено бідолагам Та води напитись. II 187.63. То сяк, то так На свою країну Придибала. **Одпочила,** Вечора діждалась, Та й у село. І 367.242. прийми ти її в своїй хаті, як рідну сестру. Нехай вона сердешна од наймів трохи **одпочине.** VI 205.4. Сонце заходить, гори чорніють.. Радіють люде, що **одпочинуть** II 20.3 //*У спол.* в д о б р і **одпочити** (2). Вдова шкандибає Під дзвіницю, сердешная, Руки простягати.. А думала жити... Хоч на старість у невістки В д о б р і **одпочити.** II 122.12. *Образн.* (2). Розбивши вітер чорні хмари, Ліг біля моря **одпочить** І 5.82 //*Заспокоїтись від тривог, хвилювання* (7). І умитеє сльозами Серце **одпочине** II 63.33. Моя душа!.. І коли вона зотліє, Коли **одпочине?** II 252.160. *Образн.* (1). І мир первозданний **Одпочив** на лоні ночі. II 277.508.

2. *Перен. Про померлих* (5). Один старий **одпочине** В пишній домовині. Другий старий і так собі Де-небудь під тином. І 364.128. *Повт.* (2). Один собі навік-віки В снігу заночую. І поки ви дознаєтесь, Що це є країна, Не полита сльозьми, кров'ю, То я **одпочину... Одпочину...** І 244.198.

◊ **одпочити 1.** I 326.27, II 65.137, 187.63, 188.72, 268.152, 440. В, *у спол.* II 122.12, **одпочить 1.** I 319.362, II 335.6, 385. В, 488. В, 489. В, *образн.* I 5.82, **одпочив 1.** VI 190.2, *образн.* II 277.508, **одпочила 1.** I 367.242, II 278.518, 415.В, **2.** II 385. В, **одпочили 1.** *у спол.* I 341.52, **одпочину 1.** I 155.76, 163.407, 364.154, II 255.270, VI 131.2, 161.6, 190.2, **2.** I 534. В, *повт.* I 244.198, 244.199, **одпочинеш 1.** I 52.158, 154.59, **одпочине 1.** I 39.458, II 9.33, 57.10, 63.33, 178.9, 252.160, **2.** I 364.128, **одпочинуть 1.** II 20.3, 291.18, **одпочинь 1.** I 94.663, *образн.* I 266.144, **нехай одпочине 1.** VI 205.4, **одпочиньмо 1.** I 415. В, **одпочиньте 1.** I 115.1364.

ОДПРАВИТИ (1). *У спол.* **одправити** панахиду. *Церк.* Попрощавшися з чорноморцем, зайшов у якусь стару-престару церков, **одправив** по твоїй душі панахиду VI 82.26.

ОДПРАВИТЬСЯ (1). Мені велено **одправиться** прямо в столицю. VI 145.18.

ОДПУСК (2). Читаю по одному листочку в день біографію Гоголя, читаю та й боюся, може й по листочку не стане, покито прийде той **одпуск.** VI 132.42. Як дасть бог дождуся з корпусного штабу **одпуску,** то думаю навпростець через Астрахань ушкварить на Чорноморію. VI 130.15.

ОДПУСТИТИ (2). **1.** *У спол.* на волю **одпустити** — *звільнити кого-н.* (1). Петра на волю **одпустили,** Зимою в Київ одвезли II 222.94.

2. *Простити* (1). Не впусти Аніже слова, ні півслова З моєї грішної розмови, Все напиши, не **одпусти,** Не вибачай мині нічого. II 456.В.

◊ **одпустили 1.** II 222.94, **одпусти 2.** II 456. В.

ОДР (2). *Слов'ян. Постіль, ложе. У спол.:* а) смертний **одр** (1). Припливуть І прилетять зо всього світа Святиє мученики. Діти Святої волі. Круг **одра,** Круг смертного твого предстануть В кайданах. II 270.226; б) возстати з **одра** недуги — *одужати* (1). Драгий мій отче і мій царю! Вели сестрі моїй Фамарі, Щоб коржика мені спекла Та щоб сама і принесла, То я, вкусив його, возстану З **одра** недуги. II 72.126.

ОДРИНУТИЙ (1). *Слов'ян. Відкинутий, знехтуваний.* А я, мов проклятий Той Іуда, **одринутий** І людьми і богом, Тиняюся II 252.145.

ОДРІЗАНИЙ (1). Привезли його в кайданах в польський лагер недалеко Балти, з **одрізаним** язиком і правою рукою. I 149 Прип.

ОДРІЗУВАТИ (1). Пани все їм снились. Із рогами і хвостами **Одрізують** косу I 539.В.

ОДРОБИТИСЯ (1). *З чим. Кінчити роботу.* Восени, як **одробишся** з полем і окопаєш наше будущеє кишло, вибери на тому кишлі найкраще місце і посади яблуню і грушу VI 217.3.

ОДРУЖИТИ (4). Ми вкупочці колись росли, Маленькими собі любились. А матері на нас дивились Та говорили, що колись **Одружимо** їх. Не вгадали. II 205.5. Вертайтеся ж швидче до нас та поблагословіть і **одружіть** Ликерю з Тарасом VI 215.19.

◊ **одружить** I 362.92, **одружили** I 481. В, **одружимо** II 205.5, **одружіть** VI 215.19.

ОДРУЖИТИСЯ, ОДРУЖИТИСЬ, ОДРУЖИТЬСЯ (23). Не довелось і надивитись, А я вже думав **одружитись** II 64.84. Полюбилась би я, **Одружилась** би я З чорнобривим сиротою II 117.10. От і всі гроші. І я їх не циндрю, бо думаю **одружиться,** обісіло вже молодикувать. VI 165.26 //*Перен.* (1). Не хочу я, моя мати, За плугом ходити,.. А піду я **одружуся** З моїм вірним другом, З славним батьком запорозьким Та з Великим Лугом. II 148.9 //*У спол.* з труною **одружитися** — *вмерти* (1). чернець.. на небо подивився Та щось промовив, застогнав І душу богові послав, А сам з труною **одружився.** II 398.В.

◊ **одружитися** II 343.11, **одружитись** II 64.84, 361.10, **одружиться** VI 165.26, 215.14, **одружився** II 105.51, *у спол.* II 398. В, **одружилася** II 118.2, 430. В, **одружилась** II 136.13, 159.96, **одружились** I 496.В, II 50.61, 430. В, **одружуся** II 181.5, VI 58.27, 190.17, 206.37, *перен.* II 148.9, **одружитись (б)** II 149.36, **одружилась би** II 117.10, 426. В, **одружившеся** VI 192.11.

ОДРЮКОВАНИЙ (1). *Рим.* Оті одуковані та не **одрюковані** панночки у мене у зубах зав'язли. VI 198.14.

ОДРЯХНУТИ (3). І поживе Давид на світі Не малі літа, **Одрях** старий, і покривали Многи́ми ризами його II 73.146.

◊ **одрях** II 73.146, 414.В, **одряхлє** II 414.В.

ОДСПІВАТИ (1). «Ох, як весело на світі! А тобі, бабусю, Чи весело?» «Я тобою, Пташко, веселюся». «А чом же ти не співаєш?» «Я вже **одспівала...**» I 134.2096.

ОДСТУПАТИ (1). Іде боса титарівна І несе дитину. То підійде до криниці, То знов **одступає.** II 81.180.

ОДСУНУТИ (1). Вичуняла Катерина; **Одсуне** кватирку, Поглядає на улицю, Колише дитинку I 30.108.

ОДТЯТИЙ (1). Дивлюся, в могилі усе козаки: Який безголовий, який без руки, А хто по коліна неначе **одтятий** II 232.22.

ОДУЖАТИ (1). **Одужала** Яриночка, Ідуть люде в Кієв Та в Почаїв помолитись, І вона йде з ними. I 493.В.

ОДУКОВАНИЙ (3). *Освічений.* Мати, всюди однакова мати. Коли розумна та щира, то й діти вийдуть в люди, хоч попідтинню; а хоч і **одукована,** та без розуму, без серця, то й діти виростуть як те ледащо в шинку. VI 201.6 /я по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу, та й як же себе поєднать з собачою панською кров'ю. Та й що та панночка **одукована** робитиме в моїй мужицькій хаті! VI 200.38. *Рим.* (1). Оті **одуковані** та не одрюковані панночки у мене у зубах зав'язли. VI 198.14.

ОДУРЕНО (2). *Присудк. Безособ. Образн.* За що ж тебе, світе-брате, В своїй добрій, теплій хаті Оковано, омурано (Премудрого **одурено**) II 344.6.

◊ **одурено** II 344.6, 498. В.

ОДУРИТИ, ОДУРИТЬ (19). А жаль на доброго такого, Що й славу вміє **одурить.** II 88.4. Дознаються небожата, Чия на вас шкура, Та й засудять, і премудрих Немудрі **одурять!** I 332.90. Та ще хто і **одурив**? Сатана, ледачий син, бодай йому і в пеклі добра не було! VI 83.27. *Образн.* (2). Ледача воля **одурила** Маленьку душу. II 357.9.

◊ **одурити** II 169.158, **одурить** I 393.9, II 88.4, 319.583, 350.28, **одурив** II 71.92, 206.60, 341.11, VI 83.27, **одурила** II 130.57, *образн.* II 357.9, **одурили** II 341.13, **одурить** II 345.11 (2 р.), 373.40, *образн.* II 354.9, **одурять** I 332.90, **одури** I 258.25, **одурячи** VI 220.11

ОДУРІТЬ (23). Вона благала пресвятую,.. Щоб **одуріть** їй не дала II 223.115. Наш мудрий цар, Самодержавець-господар, Сердешний **одурів.** II 352.69. Сидить вона, не йде в село, Не пита й не плаче, **Одуріла!..** I 235.214. Що мені на світі робити? я **одурію** на чужині та на самоті! VI 220.27.

◊ **одуріть** II 223.115, 361.12, **одурів** II 66.157, 352.64, 352.69, VI 71.5, 130.11, 131.20, 170.6, 207.12, **одуріла** I 235.214, II 78.60, 98.203, 206.55, 223.118, 223.123, **одурію** II 67.16, VI 42.7, 130.14, 132.15, 220.27, **одуріє** II 175.338, **одурів би** VI 198.18.

ОДУТИ (1). *Здмухнути.* Бо за сином Святая мати всюди йшла.. І принесе Води погожої, і вмиє Утомлені стопи святиє, І пити дасть, і отрясе, **Одує** прах з його хітона II 321.683.

ОДУТЛИЙ (1), **ОДУТИЙ** (1). А сам сотник у кожýсі, **Одутлий,** поганий, Коло клуні похожає. II 176.375. Неначе з берлоги Медвідь виліз, ледве, ледве Переносить ноги; Та **одутий,** аж посинів I 252.543.

ОДХОДИТИ (4). *Відправлятися* (3). Вибач мені ради св. Федора Тирона, що я до тебе нашвидку пишу. Сьогодні пошта прийшла, а завтра **одходить.** VI 71.9.

◆ *У спол.* о д ж а л ю **одходити** (1). То о д ж а л ю **одходила** І мовчки журилась Та на шлях той на далекий Крізь сльози дивилась. I 235.202.

◊ **одходить** VI 62.9, 71.9, 139.2, **одходила** *у спол.* I 235.202.

ОДХОЖАТИ (2). *Образн.* Дуби з діброви, мов дива, У поле тихо **одхожають.** II 16.323.

◊ **одхожають** II 16.323, **отхожають** II 389.В.

ОДЦВІСТИ (1). Не сон-трава перед світом **Одцвіла,** зов'яла, То дівчина на могилі плакать перестала. I 554.В.

ОДЦУРАТИСЯ, ОДЦУРАТИСЬ (12). А тому, тому на світі, Що йому зосталось, Кого батько і не бачив, Мати **одцуралась?** I 45.702. А я вже думав, що мене всі **одцурались,** аж бачу — ні, єсть ще на світі хоч один щирий чоловік. VI 26.5. Єсть у мене щирий батько.. Козацького роду, Не **одцуравсь** того слова, Що мати співала, Як малого повивала, З малим розмовляла I 80.237.

◊ **одцурався** I 44.646, **одцуравсь** I 80.237, 81.241, **одцуралась** I 45.702, 93.629, **одцурались** I 93.626, 242.143, 375.45, VI 26.5, 45.9, 192.18, **одцурається** I 332.73.

ОДЧЕПИТИСЯ, ОДЧЕПИТИСЬ (3). [Микита] Музику наймає, І нерівню титарівну у танець вітає!! — **Одчепися,** пройдисвіте! — І зареготалась Титарівна II 78.39. Та **одчепись,** божевільна... II 165.65.

◊ **одчепися** II 78.39, 128.14, **одчепись** II 165.65.

ОДЧИНИТИ (4). Святу браму **одчинили,** Козака впустили II 399.В. *Образн.* (1). Спасибі, друже.. Ти переслав мені в неволю Поета нашого,— на волю Мені ти двері **одчинив!** II 228.55.

◊ **одчинив** *образн.* II 228.55, **одчинила** I 7.169, **одчинили** II 399.В, **одчинить** I 7.168

ОДЧИНИТИСЯ, ОДЧИНИТИСЬ (4). Незабаром Брама **одчинилась.** II 278.534. На самому цьому слові **одчинилися** двері і п о ч т а л ь о н подав мені третій лист ваш, написаний 7 января. VI 46.12.

◊ **одчинилась** II 36.60, 278.534, **одчинилися** VI 46.12, **одчинились** I 252.539.

ОДЧИНЯТИ (3). Іде Марко, не журиться. Прийшов — слава богу! І ворота **одчиняє** І 323.498.

◊ **одчиняє** І 323.498, **одчиняй** І 88.439, 88.440.

ОДЧИНЯТИСЬ (1). І з оболонками вікно В садочок літом **одчинялось** ІІ 164.15.

ОДЧИСТИТИ (1). *Перен. Вихолостити, скоротити. Фам.* Сьогодні цензура випустила із своїх пазурів мої безталаннії думи, та так проклята **одчистила**, що я ледве пізнав свої діточки VI 200.5.

ОДЯГАТИСЯ (1), **ВДЯГАТИСЬ** (2). **1.** *Надівати одяг* (2). А щоб певна була правда, Нехай шлях покаже. **Одягайся!** І 91.577. Не ждатиму, не ждатиму, У свитину **вдягатимусь**, У намисто уберуся, Доганятиму Петруся. ІІ 174.296.

2. *Перен. Покриватися* (1). І все то те, вся країна, Повита красою, Срібною росою Вмиваєтця, **вдягаєтця** І 478.В.

◊ **вдягаєтця 2.** І 478. В, **вдягатимусь 1.** ІІ 174.296, **одягайся 1.** І 91.577.

ОДЯГАТЬ (3). **1.** *Надівати одяг* (2). І Ярина дає зброю, А Степан сідлає Коня, свого товариша, Й жупан **одягає.** І 280.307 //*Забезпечувати одягом* (1). Сліпий.. Додає словами: «..Треба діток годувать, Треба діток **одягать**». І 129.1901.

2. *Перен. Про зелений покров* (1). Ой діброво — темний гаю! Тебе **одягає** Тричі на рік... Багатого Собі батька маєш. ІІ 330.2.

◊ **одягать 1.** І 129.1901, **одягає 1.** І 280.307, **2.** ІІ 330.2.

ОДЯГНЕНИЙ (2). А Умань палає, Світить Гонті до роботи І на дітей світить. Неначе сплять **одягнені.** І 142.2368 //*Забезпечений одягом* (1). поцілуй.. Марусю, коли жива, та скажи, будь ласкав, як і де вона живе, чи **одягнена,** чи обута. VI 15.28.

ОДЯГНУТИСЬ (1). А з гетьманом як приїдуть Із Чигрина гості, То це й шлють, було, за мною. **Одягнусь,** обуюсь, І гетьман бере на руки, Носить і цілує. І 498.В.

ОДЯГТИ (10). І не осталося нікого З тобою дома. Наготи Старої нічим **одягти** І витопить зимою хату. ІІ 195.41. Вранці-рано Свою дитину, безталанна, Нагодувала, **одягла** І за святим своїм пішла У Назарет той до вдовиці ІІ 318.531 //*Забезпечити одягом* (1). **Одягну** тебе, обую, Посажу, як паву,— На дзиглику, як гетьманшу, Та й дивитись буду І 94.692.

◊ **одягти** ІІ 195.41, **одягла** ІІ 184.25, 222.73, 318.531, 483. В, **одягли** ІІ 220.11, 323.747, **одягну** І 94.692, **одягнуть** І 294.31, **одягла б** ІІ 166.74.

ОДЯГТИСЯ, ОДЯГТИСЬ (3). З собакою онучок грався, А внучка в юпку **одяглась** У Катрину і ніби йшла До діда в гості. І 320.389. Гайдамаки встали, Помолились, **одяглися,** Кругом мене стали. І 80.203.

◊ **одяглася** І 42.576, **одяглась** І 320.389, **одяглися** І 80.203.

ОЖЕЛЕДЬ (1). Вночі і **ожеледь,** і мряка, І сніг, і холод. ІІ 358.5.

ОЖЕНИТИСЯ, ОЖЕНИТИСЬ, ОЖЕНИТЬСЯ (20). самому треба Себе одурити, **Оженитися** старому На такій дитині! ІІ 169.159. Чи так, чи сяк, а я повинен **ожениться,** а то проклята нудьга зжене мене з світа. VI 198.31. **Оженився,** зажурився — Нічого немає; У ряднині ростуть діти І 106.1065 //*Перен.* (1). **Оженись** на вольній волі, На козацькій долі: Яка буде, така й буде, Чи гола, то й гола. І 261.5.

◊ **оженитися** ІІ 169.159, **ожениться** VI 57.38, 198.31, **оженився** І 106.1065, 129.1898, 276.111, 361.43, 361.62, 533. В, ІІ 182.5, VI 28.33, 34.30, 188.13, 211.25, **ожинився** І 433. В, 442. В, **оженивсь** І 275.98, **оженюсь** VI 193.1, **оженишся** VI 147.20, **оженись** *перен.* І 261.5.

ОЖЕНИТЬ (7). Через яр ходила Та воду носила, Коровай сама бгала, Дочку оддавала, Сина **оженила...** І 368.304. **Оженіть,** будьте ласкаві, а то як ви не **ожените,** то й сам бог не **оженить,** так і пропаду бурлакою на чужині. VI 187.1.

◊ **оженúть** І 541. В, **оженила** І 368.304, VI 215.2, **оженили** VI 187.1, **ожéнить** VI 187.2, **ожените** VI 187 2, **оженіть** VI 187.1.

ОЖИВАТИ (11). **1.** *Ставати живим* (3). Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день божий довбе ребра Й серце розбиває. Розбиває, та не вип'є Живущої крові,— Воно знову **оживає** І 325.9. *Образн.* (2). Червоний місяць аж горить, З-за хмари тихо виступає. І ніби гори **оживають.** ІІ 16.321. Чудно людям, Бо люде не знають, Чому добре умирає, Злеє **оживає?** ІІ 13.211.

2. *Перен. Ставати (знову) бадьорим, відчувати приплив життєвих сил* (7). Гуляє князь, гуляють гості; І покотились на помості... А завтра знову **ожива,** І знову п'є,

і знов гуляє II 10.71 //*Про серце, душу* (4). Єсть серце єдине, серденько дівоче, Що плаче, сміється, і мре, й **оживає** I 85.365. Спасибі тобі ще раз за летописи, я їх уже напам'ять читаю. **Оживає** моя мала душа читаючи їх! VI 92.25. *У прикл. спол.* б'є т ь с я-**ожива** (1). Ну що б, здавалося, слова... Слова та голос — більш нічого А серце б'є т ь с я-**ожива,** Як їх почує!.. II 85.3.

3. *Перен. Виникати (в уяві)* (1). Іде чернець у келію.. Бере письмо святе в руки, Голосно читає... А думкою чернець старий Далеко літає. І тихнуть божії слова. І в келії, неначе в Січі, Братерство славне **ожива.** II 37.90.

◊ **оживаю 2.** II 46.55, **оживає 1.** I 325.9, *образн.* II 13.211, **2.** I 85.365, II 265.42, VI 92.25, **ожива 2.** II 10.71, *у прикл. спол.* II 85.3, **3.** II 37.90, **оживаєм 2.** II 228.47, **оживають 1.** *образн.* II 16.321.

ОЖИВИТИ (3). *Перен.* Трохи одпочила Стара мати недобита. Живущую силу Сила ночі **оживила.** II 278.521. Світе мій!.. Світи на мене, і огрій, І **оживи** моє побите Убоге серце II 290.12. Скорбящих радосте! пошли, Пошли мені святеє слово, Святої правди голос новий! І слово розумом святим І **оживи** і просвіти! II 266.70.

ОЖИТИ (13). **1.** *Перен. Відродитися, з'явитися знову* (7). Козак **оживе; Оживуть** гетьмани в золотім жупані; Прокинеться доля I 113.1299. І забудеться срамотна Давняя година, І **оживе** добра слава, Слава України I 336.256. Та ще як ваша мость та інші добрі люди скинуться та поможуть, то тойді **оживе** наша країна хоч на папері. VI 33.30.

2. *Перен. Стати (знову) бадьорим, відчути приплив життєвих сил* (4). Ти переслав мені в неволю Поета нашого.. Спасибі, друже! Прочитаю (Аби хоть мало...), **оживу...** II 228.57. якби-то нам хоть часиночку подивиться один на одного, хоть годиночку поговорить з тобою, друже мій єдиний! Я **ожив** би, я напоїв би своє серце твоїми тихими речами, неначе живущою водою! VI 152.14.

3. *Перен. Сповнитися життя, руху — про природу* (2). **Оживуть** степи, озéра.. вольнії, широкії Скрізь шляхи святії Простеляться II 292.39.

◊ **ожила 2.** II 107.132, **ожило 1.** VI 35.7, **оживу 2.** II 228.57, 290.14, **оживе 1.** I 113.1299, 336.256, II 328.64, VI 33.30, **оживуть 1.** I 113.1300, VI 35.8, **3.** II 292.38, 292.39, **ожив би 2.** VI 152.14.

ОЗВАТИСЯ, ОЗВАТИСЬ (5). — Ходім лишень полудновать. Чи ти вже, Ярино, Змайструвала нам що-небудь?..— Уже, таточку! — **озвалась** Із хати Ярина. I 491.В. Ой піду я темним гаєм, Дружиноньки пошукаю.— Де ти? Де ти, **озовися!** II 136.7. *Образн.* (1). А за вами Може **озоветься** Безталання невсипуще І нам усміхнеться. I 360.10.

◊ **озвалась** I 491.В, **озоветься** *образн.* I 360.10, **озовися** II 136.7, **озовітеся** I 360.5, **озовітесь** I 360.9.

ОЗДОБА (2). Ми.. Лакеї в золотій **оздобі...** II 302.43 /[Господь] рек во гніві: — Потреблю Твою красу, твою **оздобу,** Сама розіпнешся. II 327.16.

ОЗЕРО (10). В оцім яру є **озеро** Й ліс попід горою I 122.1640. над **озером** ліс невеликий, зоветься Гупалівщиною I 149. Прип. Кипіла в **озерах** вода. II 59.21.

◊ ***Одн. Н.*** **озеро** I 122.1640, 149.Прип., ***З.*** **озеро** I 121.1619, 121.1620, **на озеро** II 482.В, ***О.*** **над озером** I 149.Прип., ***Мн. Н.*** **озéра** II 292.36, 292.39, ***Д.*** **озерам** II 306.66, ***М.*** **в озерах** II 59.21.

ОЗИРАТИ (2). От пішов я Город **озирати.** I 248.383. Став Гус перед ними!.. Затрусились, побіліли, Мовчки **озирали** Мученика. I 270.274.

ОЗИРНУТИСЬ (2). [Марія] Круг себе сумно **озирнулась,** На руки козеня взяла І веселенькая пішла На хутір бондарів убогий. II 308.137. А один, Щонаймолодший, **озирнувшись,** Та вилами пана І просадив, мов ту жабу. II 187.46.

ОЗУВАТИ (1). цар не спить,.. Дере порфіру на онучі І ніби морщить постоли, Плете волоки, **озуває** II 353.81.

ОЗУТИ (1). *Iрон.* Чи бач, погань розхрістана, Байстря необуте!.. Голубко, **озую** В черевики... I 465.В.

ОЙ [1] (29). *Вигук. Уживається для вираження жалю, докору, страху, радості тощо.* Якби мені тілько рисувать було можна, то я і не журився б,.. а тепер!... **ой** лишенько! і вимовить не хочеться!.... VI 43.30. **Ой** волохи, волохи, Вас осталося трохи I 102.931. **Ой** якби ти, мамо, знала, Якою змією Окрутила моє серце I 463.В. «Добривечір! а де дочка?» «Умерла, панове». «Лжеш, Іудо! нагаями!» Посипались знову. «**Ой** паночки-голубчики, Їйбогу, немає!» I 88.466. **Ой** сину мій, сину, Моя ти дитино! Чи є кращий на всім світі, На всій

Україні! I 231.45. *Повт.* (4). **Ой, ой,** сором! Геть од мене! Пусти мої руки! I 279.264 Людей закували Та й мордують... **Ой, ой,** пани, пани християне!.. II 26.100.

◊ **ой** I 88.466, 102.931, 113.1292, 117.1473, 199.1, 199.13, 225.17, 225.25, 231.45, 231.53, 232.89, 285.490, 310.8, 380.1, 460.B, 463.B (2 р.), II 20.10, 29.9, 32.17, 142.25, 143.13, 152.22, 451.B, VI 43.30, *повт* I 279.264 (2 р.), II 26.100 (2 р.)

ОЙ [2] (74). *Частка. Вживається на початку речення. Нар.-поет.* **Ой** так, таки так. Оженився козак I 276.110. **Ой** у полі могила; Там удова ходила I 311.42. **Ой** по горі роман цвіте, Долиною козак іде II 294.1. **Ой** у неділеньку рано пораненьку Ще й сонечко не вставало, В далеку дорогу, войну й тревогу Мати сина випроважала II 403.B. **Ой,** повій, повій, вітре, через море Та з Великого Лугу I 199.5. **Ой** гиля, гиля, сірії гуси, Гиля на Дунай. II 100.273 //**Ой** г о п (9). **Ой** гоп заходивсь, Зробив хату, оженивсь I 275.97. **Ой** гоп чики-чики! Та червоні черевики, Та троїсті музики I 275.92. **Ой** гоп таки так! Кличе панну козак I 106.1081.

◊ **ой** I 25.16, 59.77, 104.977, 106.1057, 106.1075, 106.1081, 128.1882, 129.1927, 130.1932, 130.1936, 130.1940, 141.2329, 160.282, 160.296, 199.5, 199.9, 203.151, 203.155, 230.25, 233.126, 255.46, 275.92, 275.97, 276.110, 311.42, 361.39, 364.151, 388.1, 451.B, 466. B, 476. B, II 36.68, 41.1, 41.5, 41.9, 43.35, 67.1, 68.5, 82.199, 100.273, 104.26, 116.7, 120.1, 121.1, 121.5, 123.1, 125.1, 125.5, 127.1, 127.17, 127.21, 128.9, 132.1, 134.1, 135.1, 136.5, 142.11, 142.19, 147.8, 148.21, 155.1, 155.9, 174.303, 184.1, 294.1, 297.1, 297.4, 297.7, 330.1, 372.13, 382. B, 403. B, 423.B. VI 299.B.

ОКАЯННИЙ (3). *Слов'ян.* Диво дивне сталось Надо мною **окаянним...** II 412.B. *У порівн.* (1). Тілько я, мов **окаянний,** I день і ніч плачу На розпуттях велелюдних, I ніхто не бачить I 330.5.

◊ ***Одн. Н.*** **окаянний** *у порівн.* I 330.5, **окаянна** I 347.252. ***О.*** **(надо) окаянним** II 412.B.

ОКИНУТИ (1). *У спол.* **окинути** о ч и м а — *оглянути.* Став Гус перед ними! I **окинув** нечестивих Орліми о ч и м а. I 269.271.

ОКЛАДАТИ (1). А он черешня похилилась, Це сама та, що ми садили, Як мати вмерла, це моя, А та другая, що твоя, Так та усохла,— поливали I гноєм корінь **окладали.** Не помогло II 445.B.

ОКНО *див.* **ВІКНО.**

ОКО (185). **Око** розпухло і почервоніло, трохи з лоба не вилазить. VI 178.31. Може найдеться дівоче Серце, карі **очі,** Що заплачуть на сі думи — Я більше не хочу... I 21.21. Москва, Бори́, снігú і Єнісей... I покотились із **очей** На рясу сльози... II 37.96. *У порівн.* (2). Козацька церква невеличка.. Оболонками старими, Мов мертвець **очима** Зеленими, позирає На світ, з домовини. II 24.28. *Зверт., переважно у повт.* (10). Плач же, серце, плачте, **очі,** Поки не заснули I 55.29. А он бачиш? **очі! очі!** Нащо ви здалися, Чом ви змалку не висохли, Слізьми не злилися? I 242.137. *У прислів'ї* (2). не так пани, як підпанки, або — поки сонце зійде, то роса **очі** виїсть. I 103.969. Купили хріну, треба з'їсти; плачте, **очі,** хоч повилазьте: бачили, що купували; грошам не пропадать! I 101.915. *У приказці* (1). «Надрюковав, бодай йому **очі** повилазили», отак ви скажете, як зачнете читать мої Г а й д а м а к и VI 23.15 //*Перен.* (10). Не дуріте дітей ваших,.. Бо невчене **око** Загляне їм в саму душу Глибоко! глибоко! I 332.84. Вознесися над землею Високо, високо, Закрий славою своєю Сліпе, горде **око.** I 344.156. Іван Гус думав розірвать Окови адови!.. і диво, Святеє диво показать **Очам** незрящим. I 266.120 //*Погляд* (15). Той мурує, той руйнує, Той неситим **оком** — За край світа зазирає I 239.4. «Братіку Степане! що в тебе болить?» — **Очима** спитала. I 278.202 //*Про зір, здатність бачити* (2). Отак, тату! — Я щасливий, Що **очей** не маю, Що нічого того в світі Не бачу й не знаю. I 289.630 //*У знач. «людина»* (3). я заплакав як тая дитина. От що ти наробив з моїми старими **очима** VI 131.23.

◆ *У спол.* (54): а) **очі** в е с е л и т и, р а д у в а т и (**очей** н а р а д у в а т и, **очам** л ю б о) — *про почуття задоволення, радості* (6). Тобою, серце, молодою, Старії **очі** в е с е л ю. II 237.42. I все те, все те р а́ д у є **очі** II 27.112. Не дав мені святий владика **Очей** н а р а д у в а т ь старих Моїм дитятком!.. II 234.90. л ю б о їм, **Очам** негрішним, молодим. II 238.7; б) в **очі** (**вічі**) н е б а ч и т и — *зовсім не бачити* (4). а журнала вже десятий рік і в **очі** ні одного н е б а ч и в VI 130.39. Як таки ні з сього ні з того, зроду чоловіка в **вічі** н е б а ч и в,— а прошу того, що треба купить за гроші, та може ще й не за малі. VI 19.11; в) **очей** н е з в о д и т и *з кого* — *пильно дивитись* (3). Катерина ж з боля-

щої І **очей** н е з в о д и т ь І 322.463. Та й похилилась [генеральша] **Очей** н е з в о д я ч и, дивилась На Петруся. II 221.60; г) з а п л ю щ и в ш и **очі** (4): 1) *вдаючи, що нічого не бачиш* (2). А все скажу таки: як хочеш, А ви їм жить не даєте, Бо ви для себе живете, З а п л ю щ и в ш и письменні **очі.** II 53.167. Рай у серце лізе, А ми в церкву лізем, З а п л ю щ и в ш и **очі,**— Такого не хочем. II 192.27; 2) *не роздумуючи, не сумніваючися* (2). Як же його вірить? з а п л ю щ и в ш и **очі?** II 388.В; д) с в о ї м **оком** (с в о ї м и **очима**) п о д и в и т и с я (б а ч и т и) — *самому подивитися, бачити* (3). Добре б зробив (як матимеш час), щоб сам поїхав у Київ, та с в о ї м **оком** п о д и в и в с я на оту мадам Соар. VI 220.29. Слухай добре.. Та на Україні, Як бог тебе допровадить, То розкажи, сину, Що ти б а ч и в диявола С в о ї м и **очима.** II 250.71; е) п е р е д **очима** — *на виду у когось, при комусь* (3). Отак і ви прочитайте, Щоб не сонним снились Всі неправди, щоб розкрились Високі могили П е р е д вашими **очима** І 336.242. Ще позаторік заходився я був ліпить із воску — і нічого не вдіяв, тим що п е р е д **очима** нема нічого доброго скульптурного VI 115.36; є) н е с п у с к а т и з **очей** — *не випускати з поля зору* (2). Н е с п у с к а й з **очей** і пана Змієвського. VI 210.6; ж) н а к и н у т и **оком** — *підшукати* (2). Н а к и н ь **оком** Полтавку, кирпу чорнобривку, то на ту весну будеш у мене старшим буярином. VI 211.26; з) в и т р і щ и т и (в и т р і щ а т и) **очі.** *Фам.* (2). А братія мовчить собі, В и т р і щ и в ш и **очі!** І 239.28. *Образн.* (1). Візантія пробуркалась, В и т р і щ а є **очі** І 202.117; и) л і з т и в **очі**—*ввижатися* (2). Тілько що очі заплющу, вареник так, так тобі і л і з е в **очі,** перехристишся, заплющишся, а він знову. VI 28.3; і) с в і т з а **очі** (с в і т-з а-**очі**) — *дуже далеко, у безвість* (2). Як маю я журитися, Докучати людям, Піду собі с в і т з á **очі,** Що буде, те й буде. VI 58.25; ї) с т о я т и в **очах** (п е р е д **очима**) *кого-н.— постійно бути в уяві кого-н.* (2). Я ще й досі не охолонув од мого дорогого гостя, і досі ще с т о ї т ь він у мене в **очах** і не дає мені спокою ні вдень, ні вночі. VI 160.39. [Титарівна] Мов одуріла! Що робить? Сама не знає! А Микита, Неначе сич, у сірій свиті П е р е д **очима** все с т о ї т ь! Марá та й годі! II 78.63; й) с п а т ь н а о д н о **око** — *бути пильним, уважним* (1). з хлопців будуть люде... тілько треба с п а т ь н а о д н о **око.** VI 195.25; к) **оком** н е м и г н у т и — *не поворухнутися* (1). Тесляр на наймичку свою, Неначе на свою дитину, Теслу, було, і струг покине Та й дивиться; і час мине, А він і **оком** н е м и г н е II 306.40; л) г л я н у т и х о ч о д н и м **оком** — *подивитися недовго* (1). Боже мій, господи єдиний! Чи г л я н у я на ті гори коли-небудь х о ч о д н и м **оком?** VI 86.15; м) а ж і с к р и с и п н у л и з **очей** (1). І кинула [Марія] кругом очима, А ж і с к р и с и п н у л и з **очей.** II 307.76; н) а ж **очі** с л і п н у т ь (с л і п и т ь) (2). Іордан і сніговерхій той Ліван Пурпуром золотом сіяють, А ж **очі** *с л і п н у т ь.* II 486.В. Фавор-гора, Неначе з злата-серебра, Далеко, високо сіяє, А ж с л і п и т ь **очі.** II 492.В; о) м о р о з о м **очі** о к у т и. *Образн.* (1). Сиди ж один, поки надія Одурить дурня, осміє... М о р о з о м **очі** о к у є II 354.10; п) з а к р и т и **очі** — *вмерти. Образн.* (1). Засни, моє серце, навіки засни, Невкрите, розбите — а люд навісний Нехай скаженіє... З а к р и й, серце, **очі.** І 257.8; р) п р о с в і т и т и **очі.** *Iрон.* (1). П р о с в і т и т и, кажуть, хочуть Материні **очі** Современними огнями. І 335.201; с) о к и н у т и, к и н у т и **очима** — *оглянути, поглянути* (2). І о к и н у в [Гус] нечестивих Орліми **очима.** І 269.272. [Марія] к и н у л а кругом **очима** II 307.75; т) з а с и п а т и **очі** — *поховати* (1). Не втирайте ж мої сльози, Нехай собі ллються,.. Поки попи не з а с и п л ю т ь Чужим піском **очі...** І 23.96; у) в и п л а к а т и **очі** — *втратити зір від довгого плачу* (1). Дивіться на мене: я в и п л а к а в **очі.** Мені їх не шкода І 161.322; ф) **очі** к о л о т и — *викликати роздратування* (1). Ми християни; храми, школи, Усе добро, сам бог у нас! Нам тілько сакля **очі** к о л е І 327.78; х) з а г л я н у т и л и х о в і в **очі** — *зіткнутися з лихом* (1). Отже так зо мною трапилося, спершу я сміливо з а г л я н у в л и х о в і в **очі.** VI 42.24; ц) с к а з а т и в **очі** — *сказати в присутності* (1). Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять! «Бреше, с к а ж у т ь, сякий-такий! (Звичайно, не в **очі**)» І 37.374; ч) п о п о к л і п а т и **очима** — *набратися сорому, зніяковіти* (1). Добре, що я ще грошей од книжника

не взяв. Попоклiпав би **очима,** проциндривши чужі гроші. VI 186.17; ш) на наші **очі** — *на наш погляд* (1). Може це по їх утонченной натурі і справді добре. А на наші мужицькі **очі,** то дуже погано. І 374.20; щ) при **очах** — *у присутності когось* (1). Кроме вещей, которые я вас просив спалить при її **очах,** треба, щоб вона заплатила за квартиру 14 руб. VI 223.17.

◊ ***Одн. Н.*** **око** VI 178.31, 179.15, *перен.* I 332.84, II 288.2, ***З.*** **око** *перен.* I 344.156, **на око** *у спол.* й) VI 195.25, ***О.*** **оком** I 239.4, 263.37, 343.124, *у спол.* д) VI 220.29, 220.30, *у спол.* ж) VI 211.2, 211.26, *у спол.* к) II 306.40, *у спол.* л) VI 86.15, ***К.*** **око** *зверт.* II 282.76, *зверт., повт.* II 282.83 (2 р.), ***Мн. Н.*** **очі** I 4.34, 21.21, 26.53, 38.400, 55.2, 55.7, 55.18, 85.362, 108.1129, 144.2457, 156.130, 158.232, 161.324, 237.5, 237.14, 255.37, 271.329, 273.20, 278.195, 290.672, 349.3, 413.В, 462. В, II 11.113, 20.12, 50.48, 105.56, 224.189, 238.4, 251.112, 310.224, VI 45.18, 139.16, *у приказці* VI 23.15, *у спол.* н) II 486. В, **очи** I 460. В, 489. В, 497. В, ***Р.*** **очей** I 289.630, *у спол.* а) II 234.90, *у спол.* в) I 322.463, 355.8, II 221.60, **без очей** II 461.В, **з (із) очей** I 21.24, 321.447, II 37.96, 62.30, VI 86.19, *перен.* II 474. В, *у спол.* є) VI 210.2, 210.6, *у спол.* м) II 307.76, **од очей** I 251.477, ***Д.*** **очам** *перен.* I 266.120, II 333.34, *у спол.* а) II 178.7, 238.7, ***З.*** **очі** I 4.37, 4.52, 29.33, 31.149, 46.739, 66.122, 93.636 (2 р.), 119.1533, 132.2010, 143.2436, 157.185, 159.271, 168.153, 168.158, 168.164, 230.3, 236.229, 237.Епіграф, 263.49, 266.147, 286.513, 324.539, 348.16, 380.6, II 13.193, 97.161, 135.11, 157.32, 405. В, VI 28.2, 45.21, *у порівн.* II 104.5, *у прислів'ї* I 103.969, *перен.* I 302.336, *у спол.* а) II 27.112, 236.3, 237.42, *у спол.* г) II 53.167, 192.27, 383. В, 388. В, *у спол.* з) I 202.117, 239.28, *у спол.* н) II 492. В, *у спол.* о), *образн.* II 354.10, *у спол.* п), *образн.* I 257.8, *у спол.* р), *ірон.* I 335.201, *у спол.* т) I 23.96, *у спол.* у) I 161.322, *у спол.* ф) I 327.78, **в очі** I 142.2384, 169.197, *перен.* II 236.20, 307.111, *у спол.* б) VI 130.39, 165.32, *у спол.* и) VI 28.3, *у спол.* х) VI 42.24, *у спол.* ц) I 37.374, **за очі** *у спол.* і) VI 58.25, 58.31, **на очі** II 96.124, *у спол.* ш) I 374.20, **в (у) вічі** II 37.92, *у спол.* б) VI 19.11, 31.6, *у спол.* и) II 441. В, **очи** I 461. В, 467. В, II 407. В, ***О.*** **очима** I 149.Прип., 153.20, 161.339, 269.272, 278.202, 286.539, 365.160, 410. В, II 51.98, 91.44, 309.184, 315.433, 364.18, *у порівн.* II 24.28, *у спол.* д) II 250.71, *у спол.* с) I 269.272, II 307.75, *у спол.* ч) VI 186.17, **з очима** II 408. В, 415.В, VI 131.23, 139.32, **перед очима** *у спол.* е) I 336.242, VI 115.36, 162.26, *у спол.* ї) II 78.63, ***М.*** **в очах** II 238.6, 286.40, *у спол.* ї) VI 160.39, **на очах** *перен.* I 335.214, **при очах** *у спол.* щ) VI 223.17, ***К.*** **очі** *зверт.* I 55.29, II 16.327, *зверт., повт.* I 242.137 (2 р.), *у прислів'ї* I 101.915, **очи** *зверт., повт.* I 478.В (2 р.).

ОКОВАНО (1). *Присудк. Безособ. Образн.* За що ж тебе, світе-брате, В своїй добрій, теплій хаті **Оковано,** омурано II 344.5.

ОКОВИ (5). **1.** *Кайдани* (3). Окують царей неситих В залізнії пута,.. **оковами** Ручними окрутять I 347.277. Забрязкали тяжкі **окови** II 464.В.

2. *Перен. Те, що сковує чиюсь волю, пригнічує кого* (2). Отак у келії правдивий Іван Гус думав розірвать **Окови** адови!.. I 266.118. Смирилася душа наша, Жить тяжко в **оковах!** Встань же, боже, поможи нам Встать на ката знову. I 342.82.

◊ ***Мн. Н.*** **окови** 1. II 464. В, ***З.*** **окови 2.** I 266.118, ***О.*** **оковами** 1. I 347.277, II 274.393, ***М.*** **в оковах** 2. I 342.82.

ОКОВИТА (2). *Горілка.* Знаю тілько, що тверезий, Бо вже ані вина, Ні меди, ні **оковита** Не пилися, сину. II 252.139. Молодая встала, Взяла кварту **оковити** Та й почастувала Сердешного невольника І його сторожу. II 188.76.

ОКО́ПАТИ (1). Восени, як одробишся з полем і **окопаєш** наше будущеє кишло, вибери на тому кишлі найкраще місце і посади яблуню і грушу VI 217.3.

ОКОПУВАТИ (1). а тим часом **окопуй** леваду і купуй ліс сосновий VI 217.33.

ОКРАДА́ТИ (2). Нехай не гуляє,.. Людей поучає. Щоб брат брата не різали, Та не **окрадали** II 121.18. *Образн.* (1). А літа стрілою Пролітають,.. **Окрадають** добрі думи I 351.5.

ОКРАДЕНИЙ (13). *Перен. Позбавлений свободи, щасливої долі, радості.* правда оживе,.. слово нове Меж людьми криком пронесе І люд **окрадений** спасе Од ласки царської... II 328.69. Та не однаково мені, Як Україну злії люде Присплять, лукаві, і в огні Її, **окраденую,** збудять... I 383.22. Де ж подівсь Дивочний гость отой лукавий? Хоч би прийшов та подививсь На брак той славний і преславний! На брак **окрадений!** II 311.262. Робочим головам, рукам На сій **окраденій** землі Свою ти силу ниспошли. II 332.5.

◊ ***Одн. З.*** **окрадений** II 328.69, **окрадену** I 552. В, **окраденую** I 383.22, **(на) окрадений** II 311. 262, ***М.*** **(на) окраденій** II 332.5, 332.14, ***Мн. Н.*** **окрадені** I 342.69, II 25.33, 341.12, ***Д.*** **окраденим** II 484. В, ***М.*** **(на) окрадених** I 333.148, II 28.169, 305.10.

ОКРАСТИ (4). *Перен.* (3). Не так тії вороги, Як добрії люди — І **окрадуть** жалкуючи, Плачучи осудять II 133.3. *Образн.* (1). Накупили І краму й пива наварили, Не довелося тілько пить. Старої пані бахур сивий **Окрав** той крам. Розлив **те** пиво, Пустив покриткою... II 64.92.

◊ **окрав** *образн.* II 64.92, **окрали** *перен.* II 426. В. **окрадуть** *перен.* I 348.17, II 133.3.

ОКРЕМО (1), **ОКРОМЕ** (1). *Присл.* Купи їй що-небудь к святкам з оцих грошей, що я тобі посилаю — покищо, а то я буду їй присилать **окремо**, коли трапляться у мене гроші. VI 16.1. Скажи Іванові Федьорці, нехай він до мене напише письмо **окроме** VI 18.1.

ОКРИТО *див.* **УКРИТО.**

ОКРІМ *див.* **ОКРОМЕ**[1].

ОКРІП (1). Неначе **Окропу** капля як огонь На його впала, і воно Прокинулось. II 319.578.

ОКРОВЛЕНИЙ (1). Марина гола наголо́ Перед будинком танцьовала У парі з матір'ю! — і страх, З ножем **окровленим** в руках, І приспівувала... II 98.218.

ОКРОМЕ[1] (9), **ОКРІМ** (1). *Прийм. з род. відм.* **1.** *За винятком кого-, чого-н.* (9). А тепер Отим положено конглавом: Хто без святої булли вмер — У пекло просто; хто ж заплатить За буллу вдвоє, ріж хоч брата, **Окроме** папи і ченця I 267.168. Я в марті місяці їду за границю, а в Малоросію не поїду, цур їй, бо там **окрім** плачу нічого не почую. VI 28.26.

2. *Поряд з чим* (1). Це правда, що **окроме** бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш VI 24.27.

◊ **окроме 1.** I 267.168, VI 15.23, 20.13, 27.11, 31.15, 39.29, 43.37, **2.** VI 24.27, **окрім 1.** VI 28.26, **окромя 1.** VI 115.7.

ОКРОМЕ[2] *див.* **ОКРЕМО.**

ОКРОПИТИ (2). *Образн.* Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю **окропіте.** I 354.20. Ти.. Мов живущою водою Душу **окропила.** II 284.24.

ОКРУТИТИ (3). Окують царей неситих В залізнії пута,.. оковами Ручними **окрутять** I 347.278. *Образн.* (1). Ой якби ти, мамо, знала, Якою змією **Окрутила** моє серце I 463.В.

◊ **окрутила** *образн.* I 463. В. **окрутять** I 347.278. II 274.394.

ОКСАНА (49). Попід гаєм, мов ласочка, Крадеться **Оксана.** I 93.653. *Повт.* (2). а **Оксані, Оксані** небозі, Їй аж нудно I 444.В *Зверт., переважно у повт.* (17). **«Оксано, Оксано!»** — Ледве вимовив Ярема, Та й упав додолу. I 115.1388. Бач, **Оксано,** я жартую, А ти й справді плачеш. I 94.682. *У назві твору* (1). я вам за те намалюю яку зумію картину, звичайне нашу — або М а р у с ю, або С е р д е ш н у **О к с а н у** VI 20.16.

◊ ***Одн. Н.*** **Оксана** I 91.568, 93.653, 96.742, 97.809, 97.820, 113.1316, 126.1804, 126.1813, 127.1822, 127.1843, 130.1967, 134.2098, ***Р.*** **Оксани** I 92.606, 116.1410, 126.1798, **до Оксани** I 113.1285, ***Д.*** **Оксані** I 153. Присвята, *повт.* I 444.В (2 р.), ***З.*** **Оксану** I 95.701, 110.1205, 118.1492, 120.1580, 131.1986, 135.2108, 137.2179, 351.27, 441. В, 453. В, *у назві* VI 20.16, **за Оксану** I 137.2178, **про Оксану** I 120.1570, ***К.*** **Оксано** *зверт.* I 94.682, 94.687, 97.798, 153.15, 153.27, *зверт., повт.* I 115.1388 (2 р.), 117.1480 (2 р.), 118.1512 (2 р.), 120.1590 (2 р.), 124.1711 (2 р.), 153.23 (2 р.).

ОКСАНОЧКА (3). *Пестл. до* **Оксана.** — Чи жива Ота **Оксаночка?** питаю У брата тихо я. II 206.38. А я так мало, небагато Благав у бога. Тілько хату, Одну хатиночку в гаю, Та дві тополі коло неї, Та безгаланную мою, Мою **Оксаночку** II 218.18.

◊ ***Одн. Н.*** **Оксаночка** II 206.38, 206.44. ***З.*** **Оксаночку** II 218.18.

ОКСІЯ (1). *Слов'ян. Надрядковий знак наголосу.* Тма, мна знаю, а **оксію** Не втну-таки й досі. I 80.225.

ОКТЯБРЬ (16). Мій друже любий, мій єдиний! Сегодня 18 **октября** получив я твоє братнє-сердечноє письмо. VI 146.39.

◊ ***Одн. Р.*** **октября** VI 37.36, 39.16, 40.3, 41.18, 76.28, 92.7, 118.14, 146.2, 146.37, 146.39, 185.9, 196.26, 197.3, 197.31, 220.19, 221.20.

ОКУВАТИ *див.* **ОКУТИ.**

ОКУЛЯРИ (1). чи продаються у вас на коші б і н о к л і або хоч добрі **окуляри?** VI 139.30.

ОКУПИТИ (1). *Перен.* Цією ціною **окупить** вона і свою, і мою погану славу. VI 221.33.

ОКУРЕНО (1). *Присудк. Безособ. Образн.* За що ж тебе, світе-брате, В твоїй добрій тихій хаті Оковано, одурено, Кадилами **окурено,** Багряницями укрито І розп'ятієм добито? II 498.В.

ОКУТИ, ОКУВАТИ (11). **1.** *Закувати в кайдани (пута)* (8). а люде Підстережуть вас на тотеж, Уловлять і судить не будуть, В кайдани туго **окують,** В село на зрище приведуть II 328.47. Царів, кровавих шинкарів, У пута кутії **окуй** II 332.11 //*Перен. Приборкати, стримати; позбавити свободи дії* (4). А люта мати! Спустила друге біcновате Своє скаженеє звіря.. Земля тряслася, трепетала Од реву львичища

твого. **Окули** люде і цього. Заперли в щелепи удила II 325.26. Боже! боже!.. за що ти караєш Своїх і покорних і добрих дітей? За що закрив їх добрі очі, І вольний розум **окував** I 266.148. *Повт.* (2). **Окуй** свою святую силу... Долготерпенієм **окуй,** В сльозах кровавих загартуй!.. II 317.510.

2. *Обшити* (1). А коня йому купивши, Сідельце сама Самим шовком вишивала, Златом **окула** II 184.24.

◆ *У спол.* (2): а) **окути** в з о л о т о (1). Їй Ярема розказував, Як жить вони будуть, Укупочці, Як **окує** всю в з о л о т о, Як долю добуде I 419.В; б) м о р о з о м о ч і **окути** (1). *Образн.* Сиди ж один, поки надія Одурить дурня, осміє... М о р о з о м о ч і **окує** II 354.10.

◊ **окував 1.** *перен.* I 266.148, **окула 2.** II 184.24, **окули 1.** *перен.* II 325.26, **окує** *у спол.* а) I 419.В, *у спол.* б) II 354.10, **окують 1.** I 347.275, II 274.391, 328.47, **окуй 1.** II 332.11, *перен . повт* II 317.510, 317.511

ОКУТИЙ (2). *Образн.* Замуштрували москалі; Нагодовані, обуті І кайданами **окуті,** Муштруються... I 245.265. I вам слава, сині гори, Кригою **окуті.** I 326.58.

ОЛЕГ (1) *Ім'я давньоруського князя.* чого б то мені, скажіть, будьте ласкаві, з своїми віршами плисти по суші яко по морю під тим парусом! Хіба я **Олег,** нехай бог крие, або що? VI 186.6.

ОЛЕКСІЇВ (1). Отаке-то, Зіновію, **Олексіїв** друже! Ти все оддав приятелям, А їм і байдуже. I 308.30.

ОЛИВА (1). *Образн.* Само так У нас у костяній коморі Горить розумний той маяк, А ми **оливи** наливаєм Та байдуже собі співаєм II 202.15.

ОЛИВО (2). *Перен. Олівець.* Шкода і **оливо** тупить. Бо де нема святої волі, Не буде там добра ніколи. II 75.231. Я і не прошу, Для себе, брагіки, спишу, Ще раз те **оливо** потрачу II 105.34.

ОЛІЙНИЙ (1). Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до себе [портфель з рисунками], а ящик з **олійними** фарбами нехай собі оставить. VI 41.34

ОЛІЯ (1). Ви пишете, друже мій добрий, що шлете альбом.. спасибі вам, пришліть. А фарб сухих не посилайте, бо тут **олії** достать не можна VI 54.29.

ОЛТАР (2). *Церк.* I царі Самі собі побудували Храми, кумирні, **олтарі.** II 351.31.

◊ ***Одн. Р.*** **олтаря** II 352.35. ***Мн. З.*** **олтарі** II 351.31.

ОЛЬШАНА *див.* **ВІЛЬШАНА.**

ОМЕРЗИТИ (1). Люде, род лукавий. Господнюю святую славу Р о с т л и л и — і чужим богам Пожерли жертви, **омерзили** I пресвятого, горе вам! II 422.В.

ОМЕРЗИТИСЬ (1). I лукаві! Господнюю святую славу Розтлили... I чужим богам Пожерли жертву! **Омерзились!** II 102.16.

ОМЕТИ (1). *Поли (одягу).* Яко миро добровонне З голови честної На бороду Аароню Спадає росою I на шитії **омети** Ризи дорогої.. Отак братів благих своїх Господь не забуде I 345.209.

ОМИТИ (3). **омию** на княжому дебелім тілі Засохлу кров його... II 337.59.

◊ **омию** II 336.11, 337.59, 496.В.

ОМОФОР (1). *Церк. Частина архієрейського облачення, наплічник. Образн.* I честь Кармілова і слава Ліванова, а не лукава, Тебе укриє дорогим, Золототканим, хитрошитим, Добром та волею підбитим, Святим **омóфором** своїм. II 291.13.

ОМОЧИТИ (3). *Образн.* I я кровавими сльозами Не раз постелю **омочу.** II 47.100. понад Доном полечу, Рукав бобровий **смочу** II 336.8.

◊ **омочу** II 47.100, 336.8, 337.58.

ОМУРАНО (1). *Присудк. Безособ. Образн.* За що ж тебе, світе-брате, В своїй добрій, теплій хаті Оковано, **омурано** II 344.5.

ОН (36). *Частка.* **1.** *Вказівна* (30): а) *вказує на те, що знаходиться або відбувається на деякому віддаленні* (29). **Он** щось ходить! **Он** під дубом щось там робить. I 5.111. А **он** з-за гаю виглядає Ставок II 230.62. «Де москалі, лебедики?» «Та **он,** подивися». I 42.574. *Повт.* (2). **Он.. он..** чи бачиш, на могилі Очима лупа кошиня I 542.В; б) *уточнює місце дії* (1). А гетьманша, було, вийде Та й кликне в будинок, **Он** де клуня. I 294.24.

2. *Підсилювальна* (6). А тепер уже, **он** бачиш, Доходить до чого. II 257.351. То понаставляли Ті фігури **он** для чого: Щоб люди не крали Води з річки I 305.408. **Он** яке твориться На сім світі! II 253.193.

◊ **он 1.** I 5.111, 5.112, 42.574, 101.920, 242.127, 242.130, 242.137, 245.237, 272.374, 275.78, 283.414, 283.416, 294.24, 303.347, 362.85, 365.159, 478.В, 494 В, 499.В, II 13.231, 24.10, 25.41, 99.235, 169.179, 195.53, 230.61, 230.62, 445.В, *повт.* I 542.В (2 р.), **2.** I 100.878, 305.408, 410.В, II 253.193, 257.351, 440.В.

ОНДЕ (8). *Частка вказівна.* **Онде** злодій штемпований Кайда́ни волочить I 245.235. а **онде** під тином Опухла дитина голоднеє мре I 242.134. *Повт.* (2). А **онде, онде** за Дніпром, На при́горі, ніби капличка, Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом. II 24.19.

◊ **онде** I 242.134, 245.235, 271.328, 283.416, II 99.239, *повт.* II 24.19 (2 р.), **он-де** I 501.В.

ОНИЙ (7). *Слов'ян. Займ. вказівний. У спол.:* а) во время **оно** (во дні **они**) — *колись-то, давно* (6). Не сотні вас, а міліони.. Гаврилич гнув во время **оно** II 281.33. Колись то ще, во время **оно,** Помпілій Нума, римський цар,.. Пішов любенько погулять II 335.1. Старенька сестро Аполлона, Якби ви.. Придибали-таки до нас Та, як бувало во дні **они,** Возвисили б свій божий глас До оди пишно-чепурної II 69.4; б) а поки те, та се, та **оне** — *а поки що* (1). А поки те, та се, та **оне...** Ходімо просто-навпростець II 373.37.

◊ ***Одн. Н.*** **оне** *у спол.* б) II 373.37, ***З.*** **(во) оно** *у спол.* а) II 281.33, 335.1, 462.В (2 р.), ***Мн. З.*** **(во) они** *у спол* а) II 69.4, 301.1.

ОНІМІТИ (6). **1.** *Втратити мову на деякий час, замовкнути* (4). «Марку! подивися.. Я не Ганна, не наймичка, Я...» — Та й **оніміла.** I 324.537. То й вони злякались, **Оніміли** з переляку, Сліпі небораки. II 30.59 /І язик мій **оніміє,** Висохне, лукавий, Як забуду пом'янути Тебе, наша славо. I 346.243.

2. *Сповнитися тишею, затихнути. Образн.* (2). село.. **оніміло** І кропивою поросло. II 151.34. Замовкли гармати, **Оніміли** дзвони II 137.29.

◊ **оніміла 1.** I 238.41, 324.537, **оніміло 2.** II 151.34, **оніміли 1.** II 30.59, **2.** II 137.29, **оніміє 1.** I 346.243

ОНОВИТИСЯ (1). *Образн.* Діла добрих **оновляться,** Діла злих загинуть. I 340.19.

ОНОВИТЬ (2). *Образн.* Не жди весни — Святої долі! Вона не зійде вже ніко́ли Садочок твій позеленить, Твою надію **оновить!** II 354.17. І знов.. Ми **оновим** наш тихій рай. II 396.В.

ОНОВЛЕНИЙ (1). *Образн.* Умруть Ще незачатиє царята... І на **оновленій** землі Врага не буде, супостата II 347.11.

ОНОВЛЕННЯ (1). Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом.. Може, чаєш **оновлення?** II 25.31.

ОНУК *див.* **ВНУК.**

ОНУЧА́ *див.* **ВНУЧА.**

ОНУ́ЧА (5). Хвалилися гайдамаки, На Умань ідучи: «Будем драти, пане-брате, З китайки **онучі».** I 136. Епіграф. Забрали й **онучі** Добрі люде II 176.395. *Лайл.* (1). Та де ж нам тую матір взяти? Ми серцем голі догола! ..Лакеї в золотій оздобі... **Онуча,** сміття з помела Єго величества. II 302.44.

◊ ***Одн. Н.*** **онуча** *лайл.* II 302.44, ***Мн. З.*** **онучі** I 136. Епіграф, II 176.395, 344.12, **на онучі** II 353.79.

ОНУЧКА *див.* **ВНУЧКА.**

ОНУЧОК (1). *Пестл. до* **онук.** З собакою **онучок** грався I 320.388.

ОПАНУВАТИ (2). **Опанував** запорожцем Поганий татарин. II 29.30. *Образн.* (1). раби тими шляхами.. Позіходяться докупи, Раді та веселі. І пустиню **опанують** Веселії села. II 292.49.

ОПАСКУДИТИ (1). *Перен.* Чи то недоля та неволя, Чи то літа ті летячи Розбили душу? Чи ніколи Й не жив я з нею, живучи З людьми в паскуді, **опаскудив** І душу чистую?.. II 239.5.

ОПАСТИ (1). *Накинутись. У порівн.* Дивні чудеса Твориш ти, господи, над людом І над собою! — падло пса На смітник викинь,— не огудять, Неначе мухи **опадуть,** Самі себе перегризуть Та ще й хвалить і славить будуть! II 380.В.

ОПЕНЬОК (3). У перетику ходила По **опеньки** II 140.9. *У порівн.* (1). аж ось і сам, Високий, сердитий, Виступає; обок його Цариця небога, Мов **опеньок** засушений, Тонка, довгонога I 247.316.

◊ ***Одн. Н.*** **опеньок** *у порівн.* I 247.316, ***Мн. З.*** **опеньки** I 129.1928, **по опеньки** II 140.9.

ОПЕРА (1). А тепер через день дають Руслан[а] и Людмилу. Та що то за **опера,** так ну! а надто як Артемовський співа Руслана VI 26.12.

ОПЕРЕНИЙ (1). *Перен. Дорослий.* Сини твої тебе уб'ють **Оперені,** а злозачаті Во чреві згинуть, пропадуть, Мов недолежані курчата!.. II 327.19.

ОПЕРИТИСЬ (1). *Перен. Вирости, змужніти.* з тобою Єдинеє добро було — Твоє дитя, поки росло, В колодочки поки вбивалось. **Оперилось,** і ти осталась Стара і немощна. II 237.34.

ОПИНИТИСЯ, ОПИНИТИСЬ (21). **1.** *Зупинитися* (11). А Залізняк гайдамакам

Каже **опинитись** І 118.1518. Іде шляхом до Києва Берлин шестернею,.. **Опинився** против старців І 46.731. Біга Катря боса лісом,.. Вибігає на взлісся; Кругом подивилась, Та в яр... біжить... серед ставу Мовчки **опинилась.** І 45.678.

2. *З'явитися; потрапити куди* (10). Цигане крикнули, схопились. А перед ними **опинилось** Те, що співало. І 361.51. А я пішов у гайдамаки, Та на Сибірі **опинивсь.** II 258.400. До 16 августа я піджидав вас у Києві, а потім як чкурнув, то через тиждень і дома **опинився.** VI 197.9 //*Показатися — про гори* (1). Гори мої високії, Не так і високі, Як хороші, хорошії, Блакитні здалека. З Переяслова старо́го, З Виблої могили, Ще старішої мов хмари Сині **опинились.** II 393.В.

◊ **опинитись 1.** І 118.1518, **опинився 1.** І 46.731, **2.** VI 39.20, 194.7, 194.8, 197.9, **опинивсь 2.** II 258.400, **опинилась 1.** І 45.678, II 159.94, **2.** І 533. В, **опинилось 1.** І 282.375, **2.** І 361.51, II 58.20, **опинились 1.** І 107.1105, 506. В, II 440. В, **2.** II 393. В, **опиниться 1.** І 11.23, **2.** VI 17.23, **опинитця 1.** І 463.В, **опиніця 1.** І 438.В.

ОПИСАТИ (2). Трошки, трошки б підождали, І церква б упала... Тойді б разом дві руїни В Пчеле **описали...** І 302.312. Якщо ти надрюкував свій Чорноморський побит, то пришли мені один екземпляр ради святої поезії, а я тобі за це в другому листі **опишу** свій поганий солдатський побит. VI 85.11.

ОПІВ (1). *Прийм. у знач. «серед».* Якщо теє, то я і весни не діжду, **опів** зими до вас прибуду. VI 220.13.

ОПІВНОЧІ (10). *Присл.* Не журиться Катерина — Вмиється сльозою, Возьме відра, **опівночі** Піде за водою І 29.63. **Опівночі** брама тобі Тихо одчинилась II 464.В.

◊ **опівночі** І 3.27, 29.63, 137.2189, 241.85, 290.693, 358.31, 367.274, 497.В, II 464.В, 471.В.

ОПІСЛЯ *див.* **ПІСЛЯ.**

ОПОВИТИ (1). *Образн.* І тьму за собою Розстилає туман сивий, І тьмою німою **Оповиє** тобі душу, Й не знаєш, де дітись II 178.17.

ОПОВІДАННЯ (3). *Жанр літературного твору.* Чи ти читав Оповідання Марка Вовчка? Як не читав, то я пришлю тобі. VI 190.4.

◊ ***Мн. З.*** **оповідання** VI 162.21, 190.4, **за оповідання** VI 177.2.

ОПОВІСТИТЬ (1). Оставайтеся здорові та не забудьте завтра вранці **оповістить** мене VI 205.23.

ОПОГАНИТИСЬ (1). *Перен.* Чи не меж вами ж я, погані, Так **опоганивсь,** що й не знать, Чи й був я чистим коли-не́будь. II 239.17.

ОПОЛОНКА (1). Ставок під кригою в неволі І **ополонка** — воду брать... І 42.549.

ОПОЧИВАТИ (1). День погас, І все почило. Сивий [дід] в хату Й собі пішов **опочивати.** II 242.22.

ОПОЧИТИ (3). **1.** *Набратися сил після втоми* (2). Де ти в бога Загаялась, моя небого? Ходімо в кущу, **опочий** II 309.157. *Образн.* (1). Вкраїно!.. Воскресни, мамо! І вернися В світлицю-хату; **опочий,** Бо ти аж надто вже втомилась II 327.27.

2. *Перен. Умерти* (1). І де ходила, В яких то праведних містах, А в нас, сердешна, **опочила.** II 19.440.

◊ **опочила 2.** II 19.440, **опочий 1.** II 309.157, *образн.* II 327.27

ОПРІСНОК (4). *Корж з прісного тіста.* Вранці-рано Фамар спекла і принесла **Опріснок** братові. II 72.128. Марія зараз заходилась Пекти **опрісноки.** II 312.307.

◊ ***Одн. З.*** **опріснок** II 72.128, 313.336, ***Мн. З.*** **опрісноки** II 312.307, 486. В.

ОПРІЧ (8), **ОПРІЧЕ** (4). *Прийм. з род. відм.* **1.** *За винятком кого-, чого-н.* (8). А наймичка невсипуща.. Тяжко-важко плаче; І ніхто того не чує,.. **Опріч** Марка маленького. І 316.225. Ти сирота, нема нікого, **Опріче** праведного бога. II 236.17. У Куліша записане тілько пекло, а раю нема, **оприч** тих двох діточок, що перед матір-божою золоті клубочки держать, а вона панчішечку плете. VI 138.38.

2. *Поряд з чим* (4). Ще ви пишете, щоб розказать вам що зо мною діялось на Аральськім морю два літа,— цур йому! бодай не діялось того ні з ким на світі! **Опріч** нудьги, всі лиха перебували в мене, навіть і нужа,— аж згадувать бридко! VI 55.9.

◊ **опріч 1.** І 316.225, II 97.156, 405. В,VI 147.33, 318. В, **2.** VI 42.29, 55.9, **опріче 1.** II 236.17, **2.** VI 42.28, 42.29, **оприч 1.** VI 138.38, **оприче 1.** VI 42.4.

ОПРЯГТИСЯ, ОПРЯГТИСЬ (3). *Умерти. Фам.* А один, Щонаймолодший, озирнувшись, Та вилами пана І просадив, мов ту жабу. Застогнав поганець Та й **опрігся.** II 187.50. Царя вже Ірода не стало. Чогось

увечері наївсь, Та так наївся, що й **опрігсь** II 316.475.

◊ **опрігся** II 187.50, **опрігсь** II 316.475, 490.В.

ОПУСКАТИ (1). От приходим до криниці.. — Власовичу, — Кажу, — потрудися Води достать, я не вмію.— Він і нахилився, **Опускаючи** відерце II 258.377.

ОПУСТИТИ (2). *У спол.* в з е м л ю **опустити** — *поховати.* Подибала стара мати Дочку з милим розлучати. Розлучила, привела, Нарікала, говорила, Поки в з е м л ю **опустила** I 555.В. Лічили, лічили, Поки її безталанну В з е м л ю **опустили.** II 382.В.

ОПУСТОШИТИ (1). *Образн.* Невеликії три літа.. **Опустошили** убоге Моє серце тихе I 351.17.

ОПУХЛИЙ (1). а онде під тином **Опухла** дитина голоднеє мре I 242.135.

ОПУХНУТИ (2). — Треба работати,— Було, скаже по-московськи,— А то, лежа в хаті, Ще **опухнеш.** II 256.323.

◆ *У спол.* а ж **опух** — *при вказівці на значну міру дії* (1). Мені тут добре, весело, читаю так, що а ж **опух** читаючи. VI 148.33.

ОП'ЯТЬ (1). Не встануть, прокляті, **оп'ять** Дітей козачих мордувать II 235.112.

ОРАНДА (4). *Корчма.* А **оранди** з костьолами, Мов свічки, згоріли. II 126.35. У **оранді** на селі, На широкому столі Сліпі лірники сиділи II 79.101.

◊ ***Одн. Н.*** **оранда** II 423. В, ***М.*** **у оранді** II 77.10, 79.101, ***Мн. Н.*** **оранди** II 126.35.

ОРАНДАР (1). *Корчмар.* I кобзар ушкварив: «А мій батько **орандар,** Чоботар; Моя мати пряха Та сваха» I 140.2311.

ОРАНДАРКА (1). *Корчмарка. Перен. Про славу.* А ти, циндре, **орандарко,** Перекупко п'яна! Де ти в ката забарилась З своїми лучами? II 475.В.

ОРАНИЙ (3). Тріщать списи гартовані В половецкім тихім полі Не сіянім, не **оранім!** II 497.В //*Субст.* (1). треба буде I на чужі люди Подивитись, як живуть: Чи орють, Чи не на **ораному** сіють I 277.157.

◊ ***Одн. Н.*** **оране** II 497. В, ***М.*** **(в) оранім** II 497. В, **(на) ораному** *субст.* I 277.157.

ОРА́РЬ (1). *Церк. Частина облачення диякона, перев'язь.* я вам за те намалюю яку зумію картину.. М а р у с ю, або С е р д е ш н у О к с а н у.., або панну С о т н и к і в н у, як вона богобоязлива, сидя у вікна, **орарь** лагодить VI 20.17.

ОРАТИ, ОРАТЬ (14). Було не йти, не кидати Веселої хати, Чуже поле не топтати, А своє **орати.** I 554.В. *Образн.* (5). **Орють** лихо, Лихом засівають, А що вродить? побачите I 330.15. **Орю** Свій переліг — убогу ниву! Та сію слово. II 349.4.

◊ **орати** I 554. В, **орать** *образн.* II 334.42, **орю** *образн.* II 349.4, **оремо** *образн.* II 230.51, **орють** I 277.156, II 399. В, 408.В, *образн.* I 330.15, **оруть** *образн.* I 515. В, **орали** I 305.411, II 101.318, **будете орати** II 135.18, **орючи** II 22.47, 135.19.

ОРАТИСЯ (2). *Образн.* **Орися** ж ти, моя ниво, Долом та горою! Та засійся, чорна ниво, Волею яснóю! **Орися** ж ти, розвернися, Полем розстелися! Та посійся добрим житом, Долею полийся! II 349.10.

ОРГАНИ (1). *Музичні інструменти.* I на вербах повішали **Органи** глухії, I нам стали сміятися Едомляне злії I 346.228.

ОРГІЯ (5). Регіт! Гомін!.. I стихла **оргія.** II 269.178. А жриця Кіпріди, **оргії** цариця, Поникла радостним челом Перед апостолом. II 269.179.

◊ ***Одн. Н.*** **оргія** II 269.166, 269.178, ***Р.*** **оргії** II 269.179, ***З.*** **оргію** II 268.154, ***Мн. М.*** **в оргіях** II 462.В.

ОРДА (9). **1.** *Татарське військо. Істор.* (5). Була колись шляхетчина, Вельможная пані; Мірялася.. З **ордою,** з султаном I 82.272. *У порівн.* (1). I три папи, і баронство, I вінчані глави; Зібралися, мов Іуди На суд нечестивий Против Христа. Свари, гомін, То реве, то виє, Як та **орда** у таборі I 269.265.

2. *Перен. Натовп; велика кількість кого-, чого-н.* (4). За балом бал у генерала За генеральшею чимала **Орда** панів і паничів II 220.23. Отак **ордою** йшли придани, Співали п'яні; а Мар'яна Крізь тин дивилася на те. I 161.312 /Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла.. Бери ж їх, лети Та по всьому небу **орду** розпусти I 243.168.

◊ ***Одн. Н.*** **орда 1.** I 6.119, 63.7, *у порівн.* I 269.265, **2.** II 220.23, ***З.*** **орду 2.** I 243.168, ***О.*** **ордою 2.** I 161.312, 164.28, **з ордою 1.** I 82.272, ***Мн. О.*** **з ордами 1.** I 227.18.

ОРЕЛ[1] (25). **1.** *Птах* (10). На могилі **орел,** На могилі серед ночі У козака вийма очі I 236.227. *У порівн.* (3). Мов **орел** той приборканий,.. Зneміг славний Дорошенко

II 161.69. А думка край світа на хмарі гуля. **Орлом** сизокрилим літає, ширяє І 26.62.

2. *Перен. Про людину* (15). Обізвавсь Тарас Трясило Віру рятовати, Обізвався, **орел** сизий І 65.71. Отак Гуса Ченці осудили,.. Не вгадали, що вилетить **Орел** із-за хмари І 272.362. *Повт., ірон.* (2). **Орли, орли** ви сизокрилі, Поки вам лихо не приснилось, Хоч невеличке, хоч на час! А там — під лавою в шиночку Сховаєтесь у холодочку. II 202.18. *Ірон.* (1). Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались, Щоб там і здихали, де ви поросли!.. І люди б не знали, що ви за **орли**, І не покивали б на вас головою. І 331.61 //*Зверт. Часто про близьку людину* (5). Бандуристе, **орле** сизий! Добре тобі, брате: Маєш крила, маєш силу, Є коли літати. І 68.1. скажу йому: «**Орле** сизокрилий, Люблю тебе й на сім світі, Як на тім любила». І 156.138. *(До Котляревського)* (1). Прилинь, сизий **орле**, бо я одинокий Сирота на світі, в чужому краю. І 13.94. *(До Основ'яненка)* (1). Утни, батьку, щоб нехотя На ввесь світ почули, Що діялось в Україні,.. Утни, батьку, **орле** сизий! І 59.94. *(До Козачковського)*. *У прикл. спол.* **орле**-козаче (1). Ось слухай же, мій голубе, Мій **орле**-козаче! Як канаю я в неволі, Як я нужу світом. II 45.28. *Образн., зверт. Про поетичні твори* (1). Сини мої! **орли** мої! Летіть в Україну,— Хоч і лихо зострінеться, Так не на чужині. І 76.45.

◊ ***Одн. Н.*** **орел 1.** І 4.37, 22.60, 103.973, 104.977. 236.227, 325.4, *у порівн.* І 203.173, II 161.69, **2.** І 65.71, 104.994, 134.2080, 272.362, ***З.*** **орла 1.** II 103.10, ***О.*** **орлом 1.** *у порівн.* І 26.62, ***К.*** **орле** *зверт.* **2.** І 13.94, 59.94, 68.1, 156.138, *у прикл. спол.* II 45.28, ***Мн. Н.*** **орли 2.** І 100.881, *ірон.* І 331.61, *повт., ірон.* II 202.18 (2 р.), ***О.*** **з орлами 2.** І 268.215, ***К.*** **орли 2.** *образн., зверт.* І 76.45.

ОРЕЛ[2] (1). *Назва міста.* чорноморці з коша прямують на столицю через Курське, через **Орел** та на Смоленське, а не на Москву. VI 83.25.

ОРЕЛЬ (2). *Назва річки.* Я спалила Польщу з королями.. Насипала бурта На **Орелі**... І 300.263. І здалека Запорожці чули,.. Як діточки на **Орелі** Лінію копали II 30.71.

ОРЕНБУРГ (24). *Назва міста.* Треба дождаться, що там мені напишуть із **Оренбурга.** VI 147.15. Друже мій єдиний! позавчора вернувся я із того степу Киргизького та моря Аральського до **Оренбурга**, та й заходився оце писать до тебе. VI 52.13.

◊ ***Одн. Н.*** **Оренбург** VI 52.11, 54.16, 54.18, 57.26, 61.33, ***Р.*** **до Оренбурга** VI 52.13, **із Оренбурга** VI 84.2, 141.35, 141.36, 147.3, 147.15, 153.9, ***З.*** **в (у) Оренбург** VI 46.18, 58.16, 70.21, 73.20, 83.9, 83.17, 130.22, 142.10, 147.2, **на Оренбург** VI 138.21, **через Оренбург** VI 144.36, ***М.*** **в Оренбурзі** VI 83.10.

ОРЕНДА (1). Люде стогнуть на **оренді** II 384.В.

ОРИГІНАЛ (1). *Дивак.* А меж вами Найшовсь-таки якийсь проява, Якийсь дурний **оригінал**, Що в морду затопив капрала II 281.40.

ОРИНОЧКА *див.* **ЯРИНОЧКА.**

ОРІХИ (1). У перетику ходила По **оріхи** II 140.2.

ОРЛИК (1). *Зменш. пестл. до* **орел**[1] *у* **2** *знач. Зверт.* Бабусенько, минулася Лихая година, То Галайда — мій Ярема,.. Мене шукав, мене найшов, Орел сизокрилий, Прилітай же, мій **орлику**, Мій соколе милий. І 444.В.

ОРЛИНИЙ (2). Якби то далися **орлинії** крила, За синім би морем милого знайшла І 4.69. *Образн.* (1). Зліталися поволі Сичі. Пожартувать, Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить, **Орлине** царство затопить II 103.8.

ОРЛІЙ (2). *Перен. Гордий — про погляд.* Прозрів єси В попелі глибоко Огонь добрий смілим серцем, Смілим **орлім** оком! І засвітив, любомудре, Світоч правди, волі... І 263.37. Став Гус перед ними! І окинув нечестивих **Орліми** очима. І 269.272.

ОРЛЯТА (2). Ой літає орел сизий, А за ним орлята І 104.978. *У порівн.* (1). [Запорожці] Пливуть співаючи; пливе Позад завзятий Гамалія: Орел **орлят** мов стереже І 203.173.

ОРСЬКА КРІПОСТЬ (3). А як будете писать, то пишіть на моє ім'я просто **в К[ріпость] О[рську]** VI 46.2. Цей і апріль місяць я ще буду в **О[рській] К[ріпості]** VI 50.1.

◊ ***Одн. З.*** **в Орську Кріпость** VI 46.2, 46.18, ***М.*** **в Орській Кріпості** VI 50.1

ОСАННА (2). *Молитовний вигук. Церк.* Загуло У Віфлеємі на майдані: — Месія! Ісус! **Осанна!** II 314.378.— І **осанна!** — Співали люде II 489.В.

ОСАУЛ *див.* **ЕСАУЛ.**

ОСВІТИТЬ (3). Із-за лісу, з-за туману, Місяць випливає,.. Горить, а не сяє, Нена-

че зна, що не треба Людям його світу, Що пожари Україну Нагріють, **освітять**. І 100.857. *Образн.* (1). А весною процвіла я Цвітом при долині, Цвітом білим, як сніг білим! Весь гай **освітила...** І 528.В.

◊ **освітить** І 136.2150, **освітила** *образн.* І 528. В, **освітять** І 100.857.

ОСВЯТИТИ (6). *Церк.* А тим часом гайдамаки Ножі **освятили.** І 83.321. *Повт.* (2). «Беріть ножі!».. **Освятили, освятили!** Гине шляхта, гине! Розібрали, заблищали По всій Україні. І 109.1174 //*Перен.* (1). Ти матірь правди на землі,.. Молю ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце ростопило, Щоб по Вкраїні розлилось, Як благовоннеє кадило, І рідни души **освятило.** II 466.В.

◊ **освятило** *перен.* II 466. В, **освятили** І 83.321, 109.1170, 109.1172, *повт.* І 109.1174 (2 р.).

ОСЕЛ (1). Хто пішки, верхи на **ослах**— Так аж кишить! все на охоту, Мов гад у ірій, поспіша! І 269.235.

ОСЕЛИТЬСЯ (1). дбай о клапті землі,.. тілько щоб над самісеньким Дніпром, та дбай так, щоб нам укупі **оселиться.** VI 210.30.

ОСЕЛЯ (3). Нема в його ні **оселі,** Ні саду, ні ставу... І 104.997 // *Перен. Про могилу* (1). Поцілував [Гонта дітей], перехристив, Покрив, засипає: «Спочивайте, сини мої, В глибокій **оселі!»** І 143.2407.

◊ ***Одн. Р.*** **оселі** І 104.997, ***М.*** **в оселі** II 195.45, *перен.* І 143.2407.

ОСИКА (4). Росте́ в полі на могилі **Осика** заклята І 533.В. А дівчата засіяли Могилу цвітами І **осику** поливали Своїми сльозами. І 539.В.

◊ ***Одн. Н.*** **осика** І 533. В, 539. В, *у назві* І 532.В, ***З.*** **осику** І 539. В.

ОСИКОВИЙ (3). А дубового лісу і **осикового** треба купить і вирубить, нехай собі лежить та сохне, поки що буде. VI 323.В //*У спол.* **осиковий** к і л о к з а б и в а т и (**осиковим** к і л к о м п р о б и в а т и). *Фольк.* (2). Найшли її, громадою Без попа сховали, І в могилу **осиковий** К і л о к з а б и в а л и. І 547.В.

◊ ***Одн. Р.*** **осикового** VI 323. В, ***З.*** **осиковий** *у спол.* І 547.В, ***О.*** **осиковим** *у спол.* І 539.В.

ОСИНОВИЙ (1). А дубового, кленового, липового й **осинового** [лісу] — певне не придбав? VI 207.3.

ОСИПАТИСЬ (1). *Посипати себе чим-н.* Товариші-запорожці.. І розказують і плачуть,.. Як Кирило з старшинами Пудром **осипались** І в цариці, мов собаки, Патинки лизали. І 288.626.

ОСІДАТИ (1). *Перен. Охоплювати.* Думи душу **осідають** II 208.23.

ОСІДЛАНИЙ (2). Он, бачиш, кінь **осідланий** Маха головою. І 283.414. У темному гаю, в зеленій діброві, На припоні коні отаву скубуть; **Осідлані** коні, вороні готові. І 100.876.

ОСІДЛАТИ (1).— Отак, сину. Помолимось богу Та сивого **осідлаєм** — І гайда в дорогу! І 277.188.

ОСІНИТИ (1). Мій боже милий, Даруй словам святую силу — Людськеє серце пробивать, Людськії сльози проливать, Щоб милость душу **осінила,** Щоб спала тихая печаль На очі їх, щоб стало жаль Моїх дівчаток II 96.122.

ОСІНИТИСЬ (1). *У спол.* **осінитись** х р е с т о м — *перехреститися.* Я схаменувся, **осінивсь** Святим х р е с т о м II 364.21.

ОСІННІЙ (1). *У спол.* **осінній** М и к о л а. *Рел.* Коло **осіннього** М и к о л и.. Бендерським шляхом уночі Ішли цигане. І 360.24.

ОСІНЬ (7). Минають дні, минає літо, Наста[ла] **осінь** І 282.353. В Пекарях якась вдова-попадя продає хату: купить би та к **осені** перевезти на грунт і поставить. VI 217.11. Мов за подушне, оступили Оце мене на чужині Нудьга і **осінь.** II 87.3.

◊ ***Одн. Н.*** **осінь** І 282.353, II 55.221, 81.161, 87.3, ***Р.*** **до осени** VI 172.1, 208.10, ***Д.*** **к осені** VI 217.11.

ОСІСТИ (4). *Перен.* **1.** *Охопити* (3). іноді така печаль **Осяде** душу II 444.В.

2. *Обтяжити, завдати клопоту* (1). Велика сім'я її, небогу, **осіла,** а то б вона й сама собі розумно найшла шлях-дорогу до раю. VI 163.27.

◊ **осіла** **1.** І 374.4, **2.** VI 163.27, **осяде** **1.** II 444.В, **осядуть** **1.** II 407.В.

ОСІЯ (2). *Ім'я бібл. пророка. У назві твору.* **Осії.** Г л а в а X I V. II 327.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **Осія** II 494.Заг., ***Д.*** **Осії** II 327.Заг.

ОСІЯТИ (1). Мітла огненная зійшла. І степ і гори **осіяла.** II 313.352.

ОСКВЕРНЕНИЙ, ОСКВЕРНЕННИЙ (4). Чи буде правда меж людьми? Повинна буть, бо сонце стане І **оскверне́ну** землю

спалить. II 358.26 //*Субст.* (1). А де ж ділась **осквéрненна?** II 389.В.

◊ ***Одн. Н.*** **осквéрненна** *субст.* II 389.В, ***З.*** **осквернéну** II 358.26, ***Мн. Р.*** **осквернених** II 364.7, ***З.*** **осквернених** II 351.19.

ОСКВЕРНИТИ (2). Аж ось лихий царя несе З законами, з мечем, з катами, З князями, темними рабами.. І все розтлили, **осквернили** II 351.18. Святиє божії міста! Ксьондзи скажені **осквернили!** II 233.61.

ОСКВЕРНЯТИ (1). Умийтеся! образ божий Більш не **оскверняйте** I 515.В.

ОСКОМА (1). *У спол.* з о г н а т ь **оскому.** *Образн.* Хотілося б з о г н а т ь **оскому** На коронованих главах II 69.13.

ОСЛИЦЯ (5). **Ослиця** ще й дійна була II 489.В. Якби де на світі хоть раз Цариця сіла на **ослицю,** То слава б стала про царицю І про великую **ослицю** По всьому світу. II 315.414.

◊ ***Одн. Н.*** **ослиця** II 489. В, ***З.*** **ослицю** II 315.403, **на ослицю** II 315.410, 315.414, **про ослицю** II 315.416.

ОСЛІН (1). Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати Сидить на **ослоні** I 32.172.

ОСЛІПНУТИ (1). *Образн.* А ти, всевидящее око! ..ти дивилося на них І не **осліпло.** Око, око! II 282.83.

ОСЛЯ (1). цар не спить.. І у кедрових стін нових Про батькове **осля** питає. II 353.83.

ОСМІЯНИЙ (1). Христітесь, дівчата, Христітеся... і не кваптесь На панів лукавих, Бо згинете **осміяні** I 533.В.

ОСМІЯТИ (7). А може я й темний, нічого не бачу, Злая доля може по тім боці плаче,— Сироту усюди люде **осміють.** I 13.103. Розбойники, людоїди Правду побороли, **Осміяли** твою славу I 265.98. *Образн.* (1). Сиди ж один, поки надія Одурить дурня, **осміє...** II 354.9.

◊ **осміяли** I 265.98, 554. В (2 р.), **осміє** *образн.* II 354.9, **осміють** I 13.103, 387.53, II 450.В.

ОСНОВА (6). **1.** *Назва журналу* (5). Посилаю тобі к великодню замість писанки Х а т у. І не журнал, а тільки альманах, попередник нашого будущого журнала **О с н о в а.** VI 207.18.

2. *Образн.* (1). А нумо знову віршувать. Звичайне нишком. Нумо знову, Поки новинка на **основі,** Старинку божу лицювать. II 58.3.

◊ ***Одн. Н.*** **Основа 1.** *у назві* VI 207.18, ***З.*** **Основу 1.** *у назві* VI 228.18, 229.9, **на Основу 1.** *у назві* VI 216.31, ***М.*** **на основі 2.** *образн.* II 58.3, **о Основі 1.** *у назві* VI 211.8.

ОСОБЛИВЕ (3), **ОСОБЛИВО** (2). *Присл.* Пішов молиться добрий Гус. «Во ім'я господа Христа.. І всіх апостолів святих, Петра і Павла **особливе,** Ми розрішаємо гріхи» I 266.128. Поцілуй Маркевича за мене за його ноти; добре, дуже добре, а **особливо** М о р о з е н к о: він мені живісінько нагадав нашу милую безталанную Україну. VI 156.19.

◊ **особливе** I 266.128, VI 82.41, 155.30, **особливо** VI 131.38, 156.19.

ОСОКА (10). З того часу ставок чистий Заріс **осокою** I 168.177. Хлюпощуться качаточка Помеж **осокою.** II 363.12. *Персоніф.* (3). Понад ставом увечері Шепочеться **осока,** Дожидає в темнім [гаї] Дівчинонька козака. I 234.183.

◊ ***Одн. Н.*** **осока** *персоніф.* I 234.183, ***Р.*** **в осоки** I 164.4, **з осоки** I 5.90, ***О.*** **осокою** I 168.177, **з осокою** II 60.42, *персоніф.* I 152.2, 169.204, **меж осокою** II 26.110, **помеж осокою** II 363.12, ***М.*** **в осоці** I 5.103.

ОСТАВАТИСЯ, ОСТАВАТИСЬ, ОСТАВАТЬСЯ (47). *Залишатися в тому самому місці, стані і т. п.* Батьку мій рідний, порай мені, як синові, що мені робить? Чи **оставаться** до якої пори, чи їхать до вас. VI 29.17. **Оставайся,** Степаночку! Коли не хоч братись, То так будем. Я сестрою, А ти мені братом I 287.573 //*З інф.* (1). «Боже ти мій!.. Дитя моє! Де дінусь з тобою?.. Виростай же на сміх людям!» На шлях положила. **«Оставайся** шукать батька, А я вже шукала». I 44.663 //*У поєднанні з словом «здоровий» («здоров», «здорова», «здорові» та ін.) — формула прощання* (43). **Оставайся** з д о р о в и й. Цілую твою жінку і твоїх діточок. VI 211.13. **Оставайся** з д о р о в — лягаю спать, уже північ, може во сні й тебе побачу. VI 16.19. **Оставайсь** з д о р о в а. В далекій дорозі Найду або долю, або за Дніпром Ляжу головою... I 93.632. **Оставайтеся** з д о р о в і, мої високії тополі і хрещатий мій барвіночку. II 174.310 //*Безособ. Залишатися після витрати* (1). А щоб не **оставалося** гулящого паперу, то на тобі вірш з десяток своєї роботи VI 58.21.

◊ **оставаться** VI 29.17, **остаюся** VI 156.22 (2 р.), **остаємось** VI 218.29, **оставалося** VI 58.21, **оставайся** I 44.663, 287.573, VI 16.19, 16.27, 18.4, 34.28, 53.3, 58.18, 70.32, 75.24, 86.39, 87.27, 152.28, 162.36, 164.17, 164.33, 170.14, 172.21, 182.25, 185.37,

188.24, 193.34, 195.16, 196.6, 201.24, 203.20, 204.30, 206.17, 211.13, **оставайсь** I 93.632, **оставайтеся** II 174.310, VI 21.11, 38.22, 186.21, 190.20, 192.19, 194.1, 194.11, 197.29, 200.14, 205.22, 223.6.

ОСТАВИТИ (8). **1.** *Залишити кому що, не взяти з собою* (6). Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до себе [портфель], а ящик з олійними фарбами нехай собі **оставить.** VI 41.34. Шкода, що не **оставив** тобі Куліш Неофіти. Може вони єсть у Каменецького. VI 177.3. *Образн.* (1). Тому доля запродала Од краю до краю, А другому **оставила** Те, де заховають. I 35.299.

2. *Облишити думати, турбуватися про кого-н., що-н.* (2). Господь любить свої люди, Любить, не **оставить,** Дожидає, поки правда Перед ними стане. I 345.178. Чорноморію **оставив** до другого разу, а вдарив просто через Астрахань VI 141.26.

◊ **оставив 1.** VI 177.3, 195.33, **2.** VI 141.26, **оставила 1.** VI 219.22, *образн.* I 35.299, **оставить 1.** I 537.В, **2.** I 345.178, **нехай оставить 1.** VI 41.34.

ОСТАНКИ (1). *Те, що залишилось; рештки.* Тепер, кажуть, Головатий **Останки** збирає Та на Кубань підмовляє I 289.642.

ОСТАННІЙ *див.* **ОСТАТНІЙ.**

ОСТАНОВИТИ (2). Полиция, родная сестра Ивана Рогожина, **остановила** мене в Нижнем и до вчорашняго дня сама не знала, для чого вона мене **остановила** VI 148.17.

ОСТАНОК (1). *Тіло померлого.* Згадайте праведних гетьманів: Де їх могили? де лежить **Останок** славного Богдана? I 108.1139.

ОСТАТИСЯ, ОСТАТИСЬ, ОСТАТЬСЯ (104). **1.** *Зберегтися, не зникнути; залишитися в наявності після чого-н.* (54). Січ розруйновали.. Тілько і **остались,** Що пороги серед степу. I 146.2546. Нема тепер таких великих душ на світі.. Одна твоя **осталася** меж нами зимовать VI 115.10. Нема Гонти; нема йому Хреста, ні могили.. Один тілько брат названий **Оставсь** на всім світі I 145.2500 //*Безособ.* (19). І малого знаку Нудьги тії не **осталось** II 66.181. Все добро пропало! Ані щетинки не **осталось.** II 251.104. *Повт.* (2). Минулося, розійшлося, І сліду не стало. Серце мліє, як згадаю... Чому не **осталось?** Чому не **осталось,** чому не витало? I 85.375 /*Після витрати і под.* (7). «А ось ще **осталось** Півбубличка!» Й по шматочку Дітям розділила. I 321.428. Вибачте, бога ради, що я так вередую, за гроші спасибі вам, єдиний мій друже, у мене ще **осталося** трохи VI 45.26.

2. *Залишитися в тому самому місці* (23). В гаю все покотом лежало — Пляшки і гості, де що впало, Там і **осталось.** II 16.346. Доктор говорить, що я неділю або й дві **останусь** в Москві. VI 178.35. «Не йди, серце, Степаночку, Не кидай нас знову. Не покинеш?..» «Ні, Ярино...» І Степан **остався** I 287.582 //*З інф. Залишитися для якоїсь мети* (3). Може, льохи Стерегти **осталась** Яка погань. I 122.1645.

3. *Залишитися яким-н. (в якому-н. стані), ким-н.* (27). Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою **останеться** навіки од моря і до моря — слав'янськая земля. I 150.П. Та ні, думаю, не такий козак, хоч він тепер, думаю, і кошовим, а все-таки повинен **остаться** добрим козаком. VI 84.7. А графиня без дитини, Сердешна, **осталась** II 159.92. Треба буде одежі, бо з мене як знімуть казену, то я **останусь,** як той турецький святий, буквально голий. VI 138.24. **Осталася** удовою, Хоч і молодою I 232.71. Чому В. С. Караджич, Шафарик і иниє не постриглись у німці.., а **остались** слав'янами I 375.58. *Образн.* (2). Якби взять І всю мізерію з собою, Дідами крадене добро, Тойді **оставсь** би сиротою З святими горами Дніпро! I 331.53.

◊ **остаться 3.** VI 84.7, **остався 2.** I 287.582, **3.** I 489. В, II 277.495, *образн.* I 518. В, **оставсь 1.** I 145.2500, **3.** II 281.59, **осталася 1.** I 125.1755, 295.98, II 100.297, VI 115.10, 225.15, **2.** I 50.70, II 119.12, 195.38, 277.481, 278.553, **3.** I 146.2542, 232.71, 507. В, II 148.19, 198.19, **осталась 1.** I 146.2530, 296.114, 368.297, 502. В, II 236.29, 252.157, **2.** I 122.1645, 134.2098, 410. В, 539. В, II 188.103, 471. В, **3.** I 133.2036, 133.2044, 155.88, II 159.92, 198.20, 237.34, 253.174, 322.722, VI 171.39, **осталося 1.** VI 222.6, *безособ.* I 102.932, II 176.368, 195.39, VI 45.26, 174.14, **3.** II 421. В, **осталось 1.** I 13.75, 131.1979, 134.2086, 155.70, 252.551, 276.142, 408. В, II 57.20, 175.343, VI 23.21, *безособ.* I 77.81, 139.2266, 140.2285, 321.428, 337.11, 368.299, 455. В, II 60.36, 66.181, 251.104, 278.558, 414. В, *повт.* I 85.375, 85.376, **2.** I 11.12, 44.666, II 16.346, **остались 1.** I 60.7, 119.1535, **2.** I 397.61, **3.** I 34.234, 149. Прип., **остались 1.** I 120.1554, 123.1694, 146.2546, 477. В, II 177.407, 367.5, **2.** II 234.82, **3.** I 156.124, 375.58, **останусь 1.** II 174.293, **2.** II 155.12, VI 45.29, 178.35, **3.** VI 138.24, **останусь 2.** II 434. В, VI 139.38, 172.6, **останеться 1.** II 36.46, 36.51, **нехай останеться 3.** I 150.П., **оставсь би 3.** *образн.* I 331.53, **якби осталось 1.** II 111.59.

ОСТАТКИ (1). Заходився оце, вернувшися в Пітер, гравировать и издавать в картинах **остатки** нашої України. VI 34.15.

ОСТАТНІЙ (15), **ОСТАННІЙ** (8). 1. *Завершальний; кінцевий* (20). серед базару, В крові, гайдамаки ставили столи; Де що запопали, страви нанесли І сіли вечерять. **Остатняя** кара, **Остатня** вечеря! І 140.2303. Ще день Україну катували.. ще один, Один **останній** сумували І Україна, і Чигрин. І 110.1180. Мов із тісної домовини На той **останній** страшний суд Мертвеці за правдою встають. І 244.223 //*Той, що залишився* (9). тілько дайте Свої сині гори **Остатнії...** бо вже взяли І поле і море. І 329.154. Микита.. Шеляга виймає І за того **остатнього** Музику наймає II 78.35. Так день і тиждень так минає, І може, друже мій, отак Минуть **остатнії** літа!.. II 406.В // *Передсмертний* (3). Свою Україну любіть, Любіть її... Во время люте, В **остатню** тяжкую минуту За неї господа моліть. І 395.12. *У назві твору* (1). **Остатня** воля І 527.В.

2. *Найпізніший* (2). **Остатній** лист твій получив я року божого 1846-го в Миргороді. VI 82.11. Коли маєте ви ще **остатні** книжки цього Молодика, то дайте, будьте ласкаві, прочтенія ради. VI 31.13.

3. *Цей, щойно згадуваний* (1). «А що пак, Максиме!.. Попродай скотину Та ходи до мене в найми».. Та **останняя** ся рада Навіки завадить. II 52.131.

◊ ***Одн. Н.*** **остатня 1.** І 140.2304, 527. В, **остатняя 1.** І 140.2303, **останняя 3.** II 52.131, ***З.*** **остатній 2.** VI 82.11, **(на) остатній 1.** І 244.223, **(за) остатнього 1.** II 78.35, **останній 1.** І 110.1180, II 56.283, **(в) останній 1.** II 174.301, **остатню 1.** І 252.520, II 16.347, 305.25, 476. В, **(в) остатню 1.** І 395.12, **останню 1.** II 384. В, **(в) останню 1.** І 557. В, **останню 1.** II 186.21, ***О.*** **останньою 1.** І 313.129, ***Мн. Н.*** **остатнії 1.** II 406. В, ***З.*** **остатні 1.** II 111.42, **2.** VI 31.13, **остатнії 1.** І 329.154.

ОСТИГЛИЙ (1). *Образн.* Немає з ким **color[г]лого** Серденька нагріти. II 149.39.

ОСТИТИ (9). *Надокучити, набриднути.* Нудно йому на чужині, І добро **остило!** II 106.109. Хоть нищечком якби мені Ви росказали б про царя — Або якого короля, З їх фон-баронами-князями І їх високими страстями, Бо вже **остили** мужики, Та безталанні покриткй II 414.В // *З інф., безособ.* (6). Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші, а вам там то може навіть **остило** дивиться і на сині Трахтемировські гори. VI 86.13. Отак живіть, недоуки, То й жить не **остине.** II 56.300.

◊ **остило** І 22.57, II 106.109, *безособ.* І 444. В II 162.73, 271.266, 415. В, VI 86.13, **остили** II 414. В, **остине** *безособ.* II 56.300.

ОСТРА БРАМА (2). *Назва міської брами у Вільно.* — То синок був литовської Гордої графині. І хороше, і багате, І одна дитина, І училось не паничем, І шапку знімало В **Острій брамі.** II 157.19. А бакалярів розігнали За те, що шапки не ламали У **Острій брамі.** II 157.9.

ОСТРАНИЦЯ *див.* **ОСТРЯНИЦЯ.**

ОСТРИГТИ (3). я шукаю Проклятого пана, Щоб задушить, бо як узяв Мене молодою Та й **остриг** иначе хлопця І скрізь за собою Возив мене І 535.В //*У спол.* **остригти** коси (2): а) *піти в черниці* (1). Одягла його [сина] в червоний В жупан дорогий.. В військо оддала... А сама **остригла** коси II 438.В; б) *про спосіб наруги, глуму* (1). Пан поїхав десь далеко, А мене покинув. І прокляли його люде.. А мене, не знаю за що, Убити — не вбили, Тілько мої довгі коси **Остригли** І 356.52.

ОСТРИЖЕНИЙ (3). Луципер проклятий! Пішов собі з москалями, А я з байстрюками Повертала в Україну Степами, тернами, **Острижена.** І 367.234.

◊ ***Одн. Н.*** **острижена** І 367.234, II 206.48, ***З.*** **острижену** І 356.53.

ОСТРИЙ (2), **ГОСТРИЙ** (1). І мечі в руках їх добрі, **Острі** обоюду, На отмщеніє язикам І в науку людям. І 347.272.

◊ ***Мн. Н.*** **острі** І 347.272, II 274.388, **гострі** І 524.В.

ОСТРІВ (1). Серед ночі темної, На морі синьому, За **островом** Тендром потопали [чайки і байдаки] І 285.467.

ОСТРОВНА (1). *Назва села.* Матрос, Таки земляк наш з **Островної,..** Журився сам собі чогось II 85.18.

ОСТРОГ (2). Скрізь шукала Дитину мати. Не найшла І в Сіракузи поплила. Та там уже його в кайданах Найшла сердешная, в тюрмі. Не допустили й подивитись, І мусила вона сидіть Коло **острога.** II 271.246.

◊ ***Одн. Р.*** **коло острога** II 271.246, **коло острогу** II 463.В.

ОСТРЯНИЦИН (1). *Присвійний прикм. до* **Остряниця.** Згадайте праведних гетьманів: Де їх могили? де лежить Останок славного Богдана? Де **Остряницина** стоїть Хоч би убогая могила? І 108.1140.

ОСТРЯНИЦЯ (1), **ОСТРАНИЦЯ** (1). *Прізвище одного з керівників повстання*

українського селянства і козацтва в 1637—1638 рр. проти польської шляхти. Зажурилась Україна.. Ніхто її не ратує... Козачество гине.. Обізвався Наливайко — Не стало кравчини! Обізвався **Остряниця** — За нею полинув! І 415.В. Івана **Остраницю** і тридцять старшин козацьких після страшної муки розчетверували І 148.Прип.

ОСТУПИТИ (5). Кругом в три лави **оступили** Зевеса ліктори. II 276.477 //*Перен.* (4). Нудьга, печаль І сором душу **оступила,** І ти заплакала! II 78.68. Мов за подушне, **оступили** Оце мене на чужині Нудьга і осінь. II 87.1.

◊ **оступила** *перен.* II 78.68, **оступили** II 276.477, *перен.* II 87.1, **оступить** *перен.* II 204.5, **оступлять** *перен.* II 91.51.

ОСУДИТИ (17). **1.** *Висловити осуд* (11). Ой узяли безталанну,.. Громадою **осудили** І живую положили В домовину!.. II 82.203. Вдові убогій поможіте, Не **осудіте** сироти І 343.134 //*Обмовити* (1). Не так тії вороги, Як добрії люди — І окрадуть жалкуючи, Плачучи **осудять** II 133.4 //*Перен.* (2). Які ж мене, мій боже милий, Діла **осудять** на землі? II 39.8 // *У спол.* н е **осудіть** — *формула ввічливого вибачення* (2). А поки що прийміть милостиво мою просьбу і н е **осудіть** щиро почитаючого вас Тараса Шевченка. VI 33.35.

2. *Засудити* (5). Отак Гуса Ченці **осудили,** Запалили... І 272.358. Окують царей неситих.. І **осудять** неправедних Судом своїм правим, І вовіки стане слава, Преподобним слава. II 274.395.

3. *Перен. Приректи* (1). Горе нам! Безуміє нас обуяло отим мерзенним і богупротивним панством. Нехай би вже оті К и р п и-г н у ч к о ш и є н к и сутяги — їх бог, за тяжкіє гріхи наші, ще до зачатія во утробі матерній **осудив** киснуть і гнить в чорнилах, а то мужі мудрі, учені. І 375.53.

◊ **осудив 3.** І 375.53, **осудила 1.** І 385.36, **осудили 1.** II 82.203, **2.** І 272.358, **осудить 2.** II 270.223, **осудять 1.** І 519. В, II 133.4, 159.100, 450. В, *перен.* І 345.194, II 39.8, **2.** І 347.279, II 274.395, 450. В, **осуди 1.** *у спол.* VI 76.36, **осудіть 1.** *у спол.* VI 33.35, **осудіте 1.** І 343.134.

ОСУШИТИ (1). Діди лежать, а над ними Могили синіють.. Тільки роси ранесенько, Сльозами дрібними Їх умиють. Зійде сонце, **Осушить,** пригріє І 111.1233.

ОСЬ (90), **ОСЬ-ТО** (2). *Частка вказівна. Вживається:* **1.** *При вказівці на предмет, що знаходиться перед очима або поблизу оповідача, чи на суб'єкт дії* (62). **Ось** і дуб той кучерявий... І 7.177. А **ось** ще осталось Півбубличка! І 321.428. Ти не скажеш... **ось** хто скаже, Що я його мати! І 34.252. *Повт.* (2). **Ось... ось...** наше море... І 204.185 //*У поєднанні з займ. і присл.:* а) *звертає увагу на те, що буде сказано далі* (57). я **це** й сам знаю, та **ось** що: не так пани, як підпанки І 103.967. Скажи їм **ось** що: — Брешуть боги, Ті ідоли в чужих чертогах II 328.62. Ще **ось** що: напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? VI 200.29. «Оксано, Оксано!» — Ледве вимовив Ярема, Та й упав додолу. «Еге! **ось** що... Шкода хлопця» І 115.1391. У мене думка **ось** яка.. Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу, вирубать, та й нехай би собі сохне. VI 198.4. Родилась на́ світ жить, любить.. А сталось **ось як.** У черницях Занапастилося добро... II 18.418. Тепер думаю **ось** як зробить.. навпростець через Астрахань ушкварить на Чорноморію. VI 130.14; б) *підсилює значення слів* (2). **Ось** для чого мушу Жить на світі, волочити В неволі кайдани! Може ще я подивлюся На мою Украйну... II 213.36.

2. *Для пожвавлення оповідання* (22). От пішов я Город озирати. Там ніч, як день. Дивлюся.. По тім боці Твердиня й дзвіниця.. І дзигарі теленькають. **Ось** я повертаюсь — Аж кінь летить І 477.В // А ж **ось** (9). Аж **ось** і сам старий іде З ціпочком тихо попід тином II 316.465. Старшина пузата Стоїть рядом; сопе, хропе, Та понадувалось, Як індики, і на двері Косо поглядало. Аж **ось** вони й одчинились. І 252.539 //*З дієсл. наказ. сп. для підсилення його значення* (7). А кумир той.. **Ось** побач, якеє свято Буде завдавати В Колізеї. II 273.336. **Ось** слухай же, мій голубе,.. Як канаю я в неволі II 45.27 //**Ось** н а (5). **Ось** на ж тобі, друже, Цей дукачик, та не згуби. І 121.1633.

3. *В окличних та запитальних реченнях для підсилення їх емоційної забарвленості* (3). Поцілую, **ось** побачиш! II 171.205. А тепер осталось — **Ось** бачиш що? І 276.143.

◆ *У спол.* (5): а) **ось** я т е б е (т о б і), **ось** м и — *при погрозі* (3). А бурсак!.. **Ось** я т е б е попомуштрую Не так, як в бурсі!.. II 171.219. Ти вже виросла, дівуєш, З хлопцями гуляєш... Постривай же, **ось** я

т о б і!.. І 165.67. «Давай гроші!» «Де. мені їх взяти?.. Ні шеляга! гвалт! рятуйте!» «**Ось** м и порятуєм». І 90.549; б) **ось-то** м и — *при похвалянні* (2). Карамзіна, Бачиш, прочитали! Та й думають, що **ось-то** м и! І 299.231.

◊ **ось 1.** І 7.177, 34.252, 103.967, 104.1009, 115.1391, 127.1838, 150.П., 240.42, 277.153, 317.284, 321.428, 334.159, 374.18, 516. В, 521. В, II 18.418, 71.102, 86.46, 213.36, 233.49, 328.62, VI 17.11, 24.19, 26.9, 26.24, 28.6, 29.33, 32.9, 32.37, 33.17, 33.21, 38.11, 39.33, 57.37, 85.9, 87.8, 118.28, 119.16, 130.14, 133.30, 139.29, 156.5, 163.10, 188.8, 198.4, 198.27, 200.29, 200.36, 201.19, 202.15, 204.24, 204.25, 206.38, 210.37, 212.23, 221.27, 222.33, 222.39, 223.3, 228.32, *повт.* І 204.185 (2 р.), **2.** І 51.148, 121.1633, 138.2203, 154.41, 247.312, 252.539, 314.168, 477. В, 535. В, II 14.264, 45.27, 51.83, 99.243, 99.262, 172.259, 256.287, 256.294, 273.336, 301.17, 316.465, 322.688, 351.10, **3.** І 276.143, 278.218, II 171.205, *у спол.* а) І 90.549, 165.67, II 171.219, **ось-то** *у спол.* б) І 299.231. II 202.3.

ОСЬДЕ (2). *Частка.* **Осьде** воно, подивися! І 44.643. «Дивіться, люде: **осьде** булла, Що я читав...» — і показав Перед народом. І 267.189.

ОСЬМИЙ (1). Мина́ сьомий місяць, **осьмий,** Уже й дев'ятий настає. II 81.162.

ОСЬ-ОСЬ (1). *Частка.* **Ось-ось** трохи не забув! Чом ти мені нічого не пишеш про Василя і про Федора? VI 132.34.

ОСЬ-ТО *див.* **ОСЬ.**

ОТ (120). *Частка вказівна. Вживається:* **1.** *При вказівці на предмет або місце, що знаходиться перед очима чи поблизу оповідача, або на суб'єкт дії* (41). **От** добро Богдана! І 306.462. там коло льоху Базар люду насходилось Та й панства не трохи. **От** де нам пожива буде! І 305.432 //*З підсилювальною часткою «то»* (1). **От** то она наша слава І 517.В //**От** в а м (т о б і) — *при передачі чого-н. однією особою іншій* (3). А щоб ви знали, що труд ваш не мимо іде..— то **от** вам С в я ч е н а я в о д а І 376.63. Може ти не получив.. мого письма, то **от** тобі ще один адрес. VI 77.28 //**От** і (6). **От** і братія сипнула У сенат писати Та підписувать—та драти І з батька і брата. І 251.507. *Повт.* (2). А що, Насте?.. **От** і талан, **от** і доля, І не одинокі! І 313.140 //*У поєднанні з присл. і займ.:* а) *звертає увагу на те, що буде сказано далі* (14). Я просив його за твого Каленика, і він мені сказав **от** що: щоб ти йому не баривпіися написав, котрий Каленикові год? VI 228.36. **От** ще річ: Заставить треба богослова, Щоб дома байдиків не бив II 169.145. Так **от** же що: Ото потоп буде, Пани туда повилазять Та дивиться будуть, Як мужики тонутимуть. І 305.400; б) *підсилює значення слів* (14). А тих, Великих, сильних, і гла[д]ких.. **От** їх так жаль II 487.В. Я в палати Пішов з ножем, не чув землі... Аж панича вже одвезли У школу в Київ. **От** як, брате! І 397.60. Посилаю тобі 10 моїх Б у к в а р і в на показ.. А він нехай як знає спродасть, а грошики положить в касу воскресної школи. **От** що! VI 227.8.

2. *Для пожвавлення оповідання* (29). **От** пішов я город озирати.. **От** я повертаюсь — Аж кінь летить, копитами Скелю розбиває!.. Хто ж це такий? **От** собі й читаю, Що на скелі наковано І 248.382. **От** приходим до криниці. Я перш подивився, Чи глибока. II 258.371. **От** я упоравши в Москві, що мені там треба було, вернувся знову в Київ VI 83.1.

3. *При узагальненні раніше висловленої думки або при підтвердженні висновку* (27). Наша дума, наша пісня Не вмре, не загине... **От** де, люде, наша слава, Слава України! І 58.52. В неволі, в самоті немає, Нема з ким серце поєднать. То сам собі оце шукаю Когось-то, з ним щоб розмовлять. Шукаю бога, а нахожу Таке, що цур йому й казать. **От** що зробили з мене годи II 154.7. цар якийсь-то свині пас Та дружню жінку взяв до себе, А друга вбив. Тепер на небі. **От** бачите, які у нас Сидять на небі! І 327.100. у нас була виставка в Академії і дуже добра. А тепер через день дають Р у с л а н[а] и Л ю д м и л у.. **От** вам і все, що тут робиться. VI 26.14. *Повт.* (4). Батька, матір, себе, брата, Собак отруїла Тію клятою водою! **От** за що караюсь, **От** за що мене, сестрички, І в рай не пускають. І 295.67 //**От** т о б і й н а! — *при висловленні здивування* (1). — А що-то там пороблює наш Кошовий Кухаренко? Який каже К[ухаренко]? — Та Яцько, кажу! — Еге! каже, його на зелених святках поховали. **От** тобі й на! подумав собі. VI 82.23.

4. *В окличних реченнях для підсилення їх емоційної забарвленості* (23). Вранці Ярему вінчали; А ввечері мій Ярема (**От** хлопець звичайний!), Щоб не сердить отамана, Покинув Оксану І 135.2106. Сама втекла і повінчалась. І батько й мати не пускали ..Так ні, за князя. **От** і князь! **От** і пишайсь тепер, княгине! II 10.89. Од 16 мая до 2 августа не давали знать.. о

моїй свободі. **От** катові! іродові душі! VI 171.40. Чи старий Щепкін ще живий? **От** щира козацька душа! VI 130.24. Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, тілько що не коло Дніпра, **от** моє лихо! VI 198.36.

◊ **от 1.** I 251.507, 277.162, 298.199, 302.331, 305.400, 305.432, 306.462, 375.28, 376.63, 397.60, 473. В, 476. В, 517. В (2 р.), II 50.53, 157.3, 167.106, 169.145, 174.289, 220.8, 313.318, 416. В, 487. В, VI 15.19, 70.25, 77.28, 86.22, 87.15, 118.33, 123.13, 152.19, 156.15, 163.14, 191.1, 198.1, 217.26, 218.24, 227.8, 228.36, *повт.* I 313.140 (2 р.), **2.** I 157.188, 248.382, 249. 399, 249.411, 276.134, 276.140, 313.139, 366.215, 367.246, 367.261, 397.37, 470. В, 500. В, 515. В, II 73.150, 100.281, 232.8, 232.17, 258.371, 320.615, 500. В, VI 15.22, 20.10, 54.21, 75.3, 82.15, 82.17, 82.20, 83.1, **3.** I 58.52, 77.91, 79.181, 79.182, 101.917, 247.310, 267.162, 297.158, 327.100, 335.190, 500. В, 536. В, II 79.95, 154.7, 408. В, VI 26.14, 82.23, 115.17, 129.35, 131.23, 131.34, 148.20, 165.26, *повт.* I 295.67, 295.68, 352.47 (2 р.), **4.** I 42.566, 107.1104, 135.2106, 150.6, 247.328, 291.713, II 10.89, 10.90, 258.396, 273.352, 415. В, VI 34.17, 39.23, 49.34, 62.5, 130.24, 132.6, 147.34, 171.40, 178.33, 198.36, 207.2, 217.10.

ОТАВА (1). У темному гаю, в зеленій діброві, На припоні коні **отаву** скубуть I 100.875.

ОТАК[1] (103), **ОТАК-ТО**[1] (10). *Присл. Означає спосіб дії: таким чином, у такий спосіб.* Недавно, недавно у нас в Україні Старий Котляревський **отак** щебетав I 12.70. **Отак** царевичі живуть II 72.141. **Отак** зачинається моя Черниця — а що дальше буде, то я і сам не знаю. VI 22.6. **Отак** де-небудь і загину У бур'яні... I 364.147. Ходив з торбами цей козак, **Отак** і виріс сиротою, У наймах. II 105.49 //*З підсилювальною часткою «то»* (10). **Отак-то,** друже мій, живи, То й весело на світі буде. II 50.49 //*Належним чином, як треба, як слід* (17). Взявшись в боки, навприсідки Парубки з дідами. «**Отак,** діти! добре, діти! Будете панами». I 79.163. *Повт.* (8). **Отак! отак!** добре, хлопці! А нуте, хлоп'ята, Ушкваримо! I 106.1050 //*Однаково, так само, подібно до того* (12). Невесело на світі жить, Коли нема кого любить. **Отак** і їй, одній-єдиній, Ще молодій моїй княгині, Красу і серце засушить І марне згинуть в самотині II 11.126. Ти я думаю бачив коли-небудь кавказькії укрепления? То певне бачив, що там пороблює люд хрещений? **Отак** достеменно і у нас в Новопетровськім укріпленії VI 83.35 /**Отак...** як (2). **Отак** ангели святії Дивляться на бога, Як вони одно на друге. II 170.189. **Отак** чини, як я чиню: Люби дочку абичию I 126.1787 //*При дальшому поясненні* (14). Пиши **отак:** було Село — Та щоб не лізти на чужину, Пиши — у нас на Україні. II 49.7. А коли будете мать час написать мені що-небудь — то адрес мій **отак** — в Императорской академии художеств — звичайне в С. Петербурге. VI 20.21 //*У спол.* **отак** і так — *при передачі чужої мови* (1). А жіночка молодая Кинулась до пана, Розказала — **отак** і так. II 107.147.

◊ **отак** I 12.70, 53.222, 76.59, 79.163, 80.197, 84.333, 85.357, 89.480, 92.604, 97.789, 100.860, 123.1670, 126.1787, 138.2202, 156.141, 156.142, 156.147, 161.312, 199.17, 240.49, 254.19, 262.17, 265.116, 272.357, 275.101, 286.518, 286.531, 289.649, 298.186, 315.192, 364.147, 462. В, 486. В, 538. В, II 11.126, 25.64, 30.61, 36.38, 45.26, 47.89, 49.7, 51.93, 52.137, 53.162, 54.197, 56.299, 62.21, 72.141, 80.113, 95.77, 97.172, 105.49, 105.63, 106.73, 108.169, 124.14, 161.51, 170.189, 175.340, 180.35, 199.18, 224.159, 224.161, 226.233, 233.55, 237.40, 247.4, 249.21, 250.59, 298.24, 322.710, 339.22, 343.10 (2 р.), 384. В (2 р.), 406. В, 416. В, 435. В, VI 20.21, 22.6, 23.15, 45.6, 83.35, 140.3, 145.25, 165.11, 210.37, 221.8, *повт.* I 106.1050 (2 р.), 114.1346 (2 р.), 122.1653 (2 р.), 452. В (2 р.), *у спол.* II 107.147, **отак-то** I 294.34, 332.103, 515. В, II 33.25, 50.49, 114.18, 201.44, 364.14, **отак то** II 399. В, 433. В, **от-так** I 407.В, 549.В, II 391.В (2 р.), 458.В.

ОТАК[2] (8), **ОТАК-ТО**[2] (7). *Частка. Вживається на початку речення, яке підсумовує сказане чи продовжує перервану розмову.*— **Отак,** сину. Помолимось богу Та сивого осідлаєм — І гайда в дорогу! I 277.186. **Отак** тепер Не знає, де дітись, Титарівна... II 79.78 //*З підсилювальною часткою «то»* (7). **Отак-то,** мій друже, молись, брате, богу I 532.В. Вернімося трохи назад. Так **отак-то,** друже мій єдиний! прочитавши в тім Інваліді, що ти.. живий і здоровий, я трохи не рік усе застругував перо, щоб написать до тебе лист VI 83.40.

◊ **отак** I 277.186, 289.629, 307.495, 336.238, 346.217, II 79.78, **отак-то** I 308.18, 375.35, 501. В, 532. В, II 106.96, VI 83.40, 186.13, **оттак** I 474. В, **от-так** I 501. В.

ОТАКЕЧКИ (2). *Присл.* А він вимовляє: «Нехай буде **отакечки!** Сидіть, діти, у запечку» I 67.145.

◊ **отакечки** I 67.145, **от-такечки** I 416.В.

ОТАКИЙ (10), **ОТАКИЙ-ТО** (50). *Займ. означальний. Уживається:* **1.** *Для узагальнюючого визначення ознаки, якості, властивостей, про які згадується у попередній або наступній розповіді* (59). на всій Україні Високі могили. Дивися, дити-

но, Усі ті могили, усі **отакі.** Начинені нашим благородним трупом, Начинені туго. II 232.27. Я намалював Катерину в той час, як вона попрощалася з своїм москаликом і вертається в село,.. а москаль дере собі за своїми, тілько куряваляга — собачка ще поганенька доганя його та нібито гавкає. По однім боці могила, на могилі вітряк, а там уже степ тілько мріє. **Отака** моя картина. VI 27.8 //*З підсилювальною часткою «то»* (50). Перебендя старий, сліпий,— Хто його не знає? Він усюди вештається Та на кобзі грає.. **Отакий-то** Перебендя, Старий та химерний! I 25.21 Вернулися Люде з рушниками, З святим хлібом обміненим. Панну у жупані, Таку кралю висватали, Що хоч за гетьмана, То не сором. **Отаке-то** Диво запопали! I 317.278 В Нижньому мене спинили, заказано, бачиш, мені в'їжджать і жить в столиці **Отаке-то** лихо. VI 172.3 //*У спол.* **отаким-то** п о б и т о м — *у такий спосіб* (1). Великого труда мені стоило ублагать його [коменданта], чтобы он раскрыл конверт. **Отаким-то** п о б и т о м получил я твоё искреннее послание. VI 73.19 //*Субст* (6). **Отаке-то** на сім світі Роблять людям люде! Того в'яжуть, того ріжуть, Той сам себе губить... I 35.289. **Отаке-то** скоїлось! несподівано я до тебе приїду в гості з жінкою,— сиротою і наймичкою! VI 217.18 //**Отаке-то** — *підсумовуюче слово у знач. «ось як стоїть справа»* (13). Серце в'яне, засихає, Замерзають сльози... І втомивсь я, одинокий, На самій дорозі. **Отаке-то!** не здивуйте, Що вороном крячу I 290.689. Ой дивуйтесь, лицяйтеся, А з іншими вінчайтеся. Подавані рушники... **Отаке-то,** козаки! II 41.12 //**Отакими...** я к (2). А я тихо Богу помолюся, Щоб усі слав'яни стали Добрими братами.. І єретиками **Отакими**, як Констанцький Єретик великий! I 264.84

2. *З прикметником — для вираження високого ступеня якості. Ірон.* (1). Так **отакії-то** святії Оті царі. II 74.214.

◊ ***Одн. Н.*** **отакий-то 1.** I 25.21, 26.37, 27.92, 85.368, 104.993, II 28.163, 256.315, 274.372, 458. В, **отакій-то 1.** I 425. В, 432. В, **отака 1.** I 68.26, II 144.17, VI 27.8, **отака-то 1.** I 165.36, 165.72, 274.63, 336.236, **отаке-то 1.** I 23.97, 39.460, 59.74, 119.1539, 253.572, 278.193, 289.637, 290.689, 308.29, 352.49, 352.69, II 41.12, 151.55, 159.80, 176.363, 257.355, VI 15.12, 21.8, 172.3, 186.16, *субст.* I 356.57, 462. В, 539. В. II 252.141. VI 217.18, **от-таке-то 1.** II 458. В, 459. В, **оттаке-то 1.** I 496. В, 505. В, ***Р.*** **отакої 1.** I 275.82, ***З.*** **оттаку 1.** I 404. В, **оттаку-то 1.** I 6.127, VI 33.8, ***З.*** **отаке-то 1.** I 317.278, *субст.* I 35.289, ***О.*** **отаким-то 1.** *у спол.* VI 73.19, ***Мн. Н.*** **отакі 1.** II 172.230, 232.27, VI 55.1, **отакії-то 2.** II 74.214, ***О.*** **отакими 1.** I 264.84, **оттакими 1.** II 461.В.

ОТАК-ТО [1] *див.* **ОТАК** [1].

ОТАК-ТО [2] *див* **ОТАК** [2].

ОТАМ (8), **ОТАМ-ТО** (2). *Присл.* **1.** *У тому місці, про яке йде мова, не тут* (9). І озеро знаю, **Отам** воно; оцим яром Втрапите до його. I 121.1621. Блукаючи по Україні, Прибивсь якось і в Чигирин, І в монастир отой дівочий.. **Отам** мені і розказала Стара черниця новину II 18.425 //*З підсилювальною часткою «то»* (1). За горами гори, хмарою повиті, Засіяні горем, кровію политі. **Отам-то** милостивії ми Ненагодовану і голу Застукали сердешну волю Та й цькуємо. I 326.40.

2. *Саме тоді* (1). Ще як були ми козаками, А унії не чуть було, **Отам-то** весело жилось! II 33.3.

◊ **отам 1.** I 121.1621, 305.412, 498. В, 539. В, II 18.425, 31.99, 126.39, 339.14, **отам-то 1.** I 326.40, **2.** II 33.3.

ОТАМАН (46). **1.** *Виборний начальник збройного загону у козаків. Істор.* (45). Наш **отаман** Гамалія, **Отаман** завзятий, Забрав хлопців та й поїхав По морю гуляти I 203.143. Тойді сироту Степана, Козака лейстрового, **Отамана** молодого, Турки-яничари ловили I 285.484. Горілки! Меду! Де **отаман?** Громада? Соцький? II 80.120. *Зверт.* (6). Товариство кошового На раді прохало: «Благослови, **отамане,** Чайки поспускати» I 284.458. *У прикл. спол.* п а н е-**отамане.** *Зверт.* (1). Роби, п а н е-**отамане,** Як сам добре знаєш I 415.В //*Перен. Ватажок* (1). Гонта і Залізняк, **отамани** того кровавого діла, може, виведені в мене не так, як вони були,— за це не ручаюсь. I 150.П. //*Перен. Форма звертання до козаків, друзів тощо* (23). Пливуть собі [запорожці] та співають; Рибалка літає, А попереду отаман Веде, куди знає.. Підняв шапку — човни стали.— Нехай ворог гине! Не в Сінопу, **отамани,** Панове-молодці! А у Царград до султана Поїдемо в гості. I 61.57. **Отамане!** Шкода, що в тебе руки не такі довгі, щоб достягти до моєї чуприни, а воно б добре було. VI 27.33 /*Те саме у прикл. спол.* (14): а) б а т ь к и-**отамани** (б а т ь к у **отамане**) (9). Ходім, б а т ь к и-**отамани,** У Фастов в неділю II 125.9. А поки що оставай[ся] здоровий, мій б а т ь к у **отамане,** мій друже єдиний VI 172.22. наша слава, Слава

України! Без золота, без каменю, Без хитрої мови, А голосна та правдива, Як господа слово. Чи так, батьку **отамане?** Чи правду співаю? I 58.58; б) брати **отамани** (брате **отамане**) (4). Чи так, брати **отамани?** I 415.В. Лихо, брате **отамане,** єй-богу лихо. VI 24.26; в) **отамани** товариші (1). Зібрав Тарас козаченьків — Поради прохати: «**Отамани** товариші, Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, Що будем робити?» I 65.89.

2. *Перен. Головний серед чумаків* (1). Зажурились чумаченьки, Тяжко зажурились. «Благослови, **отамане,** Коло села стати, Та понесем товариша В село причащати». I 255.50.

◊ ***Одн. Н.*** **отаман 1.** I 61.47, 62.67, 104.993, 107.1105, 203.143, 203.144, II 80.120, ***Р.*** **отамана 1.** I 135.2107, 285.477, ***З.*** **отамана 1.** I 285.484, II 183.33, ***К.*** **отамане 1.** *зверт.* I 116.1403, 116.1407, 130.1950, 284.458, 453. В, *у прикл. спол.* I 415. В, *перен.* VI 27.33, 35.3, 35.6, 36.24, 36.31, 83.12, 189.18, *у прикл. спол.* а) I 58.58, VI 129.29, 139.7, 145.11, 171.30, 172.22, 189.5, 207.16, *у прикл. спол.* б) VI 24.26, 24.32, 25.5, **2.** I 255.50, ***Мн. Н.*** **отамани 1.** I 78.117, 78.131, 79.165, 150. П., ***Д.*** **отаманам 1.** I 285.496, ***К*** **отамани 1.** *зверт., перен.* I 61.57, II 160.17, *у прикл. спол.* а) II 125.9, *у прикл. спол.* б) I 415. В, *у прикл. спол.* в) I 65.89.

ОТАМ-ТО *див.* **ОТАМ.**

ОТАРА (5). **1.** *Стадо овець* (4). А недалеко край дороги **Ота́ру** гнали чабани, Та й їх побачили. II 314.360. *У порівн.* (1). Женуть до матері байстрят Дівчаточок, як ту **отару.** II 358.21.

2. *Перен. Великий натовп* (1). На весілля... І ми **отарою** прийшли II 411.В.

◊ ***Одн. З.*** **отару 1.** II 314.360, 316.444, *у порівн.* II 358.21, ***О.*** **отарою 2.** II 411. В, ***Мн. З.*** **отари 1.** II 351 14

ОТВЕРЗТИСЯ (1). *Слов'ян. Відкритися.* Німим **отверзуться** уста; Прорветься слово, як вода II 292.31.

ОТЕПЕР (1). *Присл.* І **отепер** бачиш, як я отут пропадаю, живу в казармах VI 58.5.

ОТЕРПНУТИ (1). Натовкмачать якихсь індивідуалізмів тощо, так що аж язик **отерпне,** поки вимовиш. I 374.11.

ОТЕРТИ (3). Рукав бебряний омочу В ріці Каялі... І омию На княжому дебелім тілі Засохлу кров його... **Отру** Глибокії на любім лado рани. II 337.61.

◊ **отру** II 336.11, 337.61, **отерши** II 486. В.

ОТЕЦЬ (9). **1.** *Чоловік по відношенню до своїх дітей. Зверт.* (1). [Син Амон] батька просить..— Драгий мій **отче** і мій царю! Вели сестрі моїй Фамарі, Щоб коржика мені спекла II 72.121.

2. *Шанобливе зверт. до Шафарика* (1). Слава тобі, Шафарику.. Привітай же в своїй славі І мою убогу Лепту — думу немудрую Про чеха святого.. Прийми, **отче.** I 264.78.

3. *Бог. У назві молитви. Церк.* (4). І «**Отче** наш» тихо-тихо, Мов крізь сон, читала. I 323.506. І нищечком старий читає, Перехрестившись, «**отче** наш». II 242.18.

4. *Священик* (3). А знаю, Без цього вже не повінчає **Отець** Хома... II 169.153.

◊ ***Одн. Н.*** **отець 4.** II 169.153, 173.276, ***Р.*** **до отця 4.** II 174.289, ***К.*** **отче** *зверт.* **1.** II 72.121, **2.** I 264.78, **3.** I 323.506, 538. В, II 242.18, 445. В.

ОТЕЧЕСТВО (7). А той, щедрий та розкошний, Все храми мурує; Та **отечество** так любить, Так за ним бідкує I 239.23. [Цар і цариця] Довгенько вдвох похожали.. Та щось нишком розмовляли.. О **отечестві,** здається, Та нових петлицях I 248.351. *У прикл. спол.* престол-**отечество** (1). Не заріже батько сина.. Не заріже: викохає Та й продасть в різницю Москалеві. Це б то, бачиш, Лепта удовиці Престолові-**отечеству** I 259.25.

◊ ***Одн. Р.*** **отечества** II 340.6, 367.15, ***Д.*** **отечеству** *у прикл. спол.* I 259.25, ***З.*** **отечество** I 239.23, **за отечество** I 338.51, ***М.*** **о отечестві** I 248.351, **об отечестве** I 477 В.

ОТЖЕ (13). *Частка. Вживається:* **1.** *Для підсилення виразності розповіді* (4). **Отже** не вгадаєш, Що каліка виробляє? — Криницю копає! II 56.270. Я писав тобі, друже мій єдиний, що вже не втну нічого віршами. **Отже** і збрехав. Збрехав і не схаменувся. VI 139.11.

2. *У значенні, близькому до вказівної частки «от» у* **3** *знач.* (6). **Отже** одна вже й увірвалась. Стривай, і другу увірву... II 167.116. **Отже** так зо мною трапилося, спершу я сміливо заглянув лихові в очі. VI 42.23. **Отже,** далебі, не знаю, Чи вона верталась, Катерина, до матері, Чи так і пропала? II 53.175.

3. *У знач. протиставного сполучн.* (3). Нащо вже лихо за Уралом Отим киргизам, **отже** й там, Їй же богу, лучше жити II 26.83.

◊ **отже 1.** I 283.420, II 56.270, 415. В, VI 139.11, **2.** II 23.16, 53.168, 53.175, 167.116, VI 39.21, 42.23, **3.** II 26.83, 94.60, 157.10.

ОТИМ (2). *Сполучн. причиновий. Тому.* **Отим** мені і жаль стане Матері небоги, Шо вона його так любить II 442.В //*У спол.* **отим** т о й б а (1). Та де та ярина взялась? У мене ще на жито орють. **Отим** т о й б а, що живете Відколи, дядьку, а не чули II 408.В.

ОТМЩЕНІЄ (2). *Слов'ян. Помста.* І мечі в руках їх добрі, Острі обоюду, На **отмщеніє** язикам І в науку людям. І 347.273.

◊ ***Одн. З.*** **на отмщеніє** І 347. 273, II 274.389.

ОТО (26), **ОТО-ТО** (3), **ОТО-БО** (1). *Частка вказівна. Вживається:* **1.** *При вказівці на особу чи предмет* (12). **Ото** дочка, а то батько — Чортова кишеня. І 87.433. Смеркалося. Із Лисянки Кругом засвітило: **Ото** Гонта з Залізняком Люльки закурили. І 123.1666. **Ото** сестри чарівниці — Отії тополі. II 114.7. **Ото** церков Богданова. І 308.5 //*З підсилювальною часткою «то»* (1). аж ось і сам, Високий, сердитий, Виступає; обок його Цариця небога.. Так **ото-то** та богиня! Лишенько з тобою. І 473.В.

2. *В окличних реченнях для підсилення їх емоційної забарвленості* (11). **Ото,** яка недотика! І 300.235. **Ото** дурний! а ще й битий! І 247.326 //*З підсилювальними частками «бо» і «то»* (3). **Ото-бо** завзятий. І 440.В /**Ото** т о й т о (2). Сідай лиш ближченько, отут. **Ото** т о й т о! А ти не знаєш... Що я в Волощині була. І 365.175.

3. *У поєднанні з присл. часу і деякими іншими словами для уточнення і підсилення їх значення* (4). В байраках біліли Сніги білі; тойді ж **ото** І Очаков брали II 253.204. Через год **ото** й велика Зима наступила. II 253.200.

4. *Для пожвавлення розповіді* (3). **Ото** вони собі ідуть, Прийшли додому. І живуть Повінчані, та не весéлі. II 312.288.

◊ **ото 1.** І 6.125, 87.433, 100.880, 102.924, 123.1666, 164.15, 283.418, 301.297, 308.5, II 82.217, 114.7, **2.** І 95.729, 96.750, 247.326, 300.235, 480.В, 549.В, VI 19.27, 154.17, **3.** І 535.В, II 253.200, 253.204, 268.142, **4.** І 305.401, 480.В, II 312.288, **ото-то 1.** І 473.В, **2.** І 535.В, **ото то 2.** І 365.175, **ото-бо 2.** І 440.В.

ОТОДІ *див.* **ОТОЙДІ.**

ОТОДІ-ТО *див.* **ОТОЙДІ.**

ОТОЖ (32), **ОТОЖ-ТО** (2). *Частка. Вживається:* **1.** *Для підсилення виразності розповіді* (21). **Отож** гляну та згадаю. Було, як смеркає, Защебече на калині — Ніхто не минає. І 11.13. Росли, Росли панята, виростали, Як ті щенята. Покусали Не одного мене малі. **Отож** і вчити почали Письму цанят. II 63.51.

2. *З підсумовуючим значенням* (13). **Отож** мене, вже сліпого, На світ випускали З козаками... І 288.593. Чи не зострінешся там часом з Гербелем, переводчиком С л о в а о п о л к у І г о р е в і.. **Отож,** як побачиш його, то подякуй йому за перевод М а л о р о с і й с ь к о ї д у м и VI 133.32 //*З підсилювальною часткою «то»* (2). **Отож-то** дивіться та кайтесь, дівчата, Щоб не довелося москаля шукать І 38.427.— Не варт, їйбогу, жить на світі!.. — То йди топись! — А жінка? Діти? — **Ото ж то,** бачиш, не бреши! II 49.3.

◊ **отож 1.** І 11.13, 240.58, 535.В, 536.В, 538.В, II 63.51, 63.72, 188.74, 254.243, 256.304, 311.236, 313.342, 318.545, 319.571, 322.694, 323.730, 325.15, 352.40, 358.9, 501.В, **2.** І 288.593, II 63.62, 64. 81, 64.113, 73.166, 250.77, 306.29, 488.В, 490.В, VI 133.32, **отож-то 2.** І 38.427, **ото ж то 2.** II 49.3, **отто-ж 1.** І 503.В, **от-то ж 2.** II 500.В.

ОТОЙ (108). *Займ. вказівний. Вживається:* **1.** *При вказівці на особу чи предмет, віддалені в просторі, часі, а також пояснювані в підрядному означальному реченні* (20). **Отой** Ракович, що писав до тебе, посадив у Згурівці свого приятеля, якогось п'яницю і здирцю VI 195.6.— Чи жива **Ота** Оксаночка? питаю У брата тихо я. — Яка? — **Ота** маленька, кучерява, Що з нами гралася колись. II 206.38. Чи бог бачить із-за хмари Наші сльози, горе? Може й бачить, та помага, Як і **оті** гори Предковічні, що политі Кровію людською!.. І 243.152 //*Субст.* (1). Мені байдуже За простих сірих сіромах, Вони і господом забуті! Так що ж мені тут гріти-дути! А де **отi??..** Невже в сажах Годує хам собі на сало? II 227.11.

2. *При вказівці на предмет, особу, думку і т. п., вже відомі або згадувані в попередній розповіді* (40). Гайочок тихий серед поля, Одна єдиная їх доля **Отой** гайочок! II 317.498. Дивлюсь — гетьман з старшиною. Я води набрала Та вповні шлях і перейшла.. І вже ледви я, наледви Донесла до хати — **Оту** воду... І 295.62. Оженитися старому На такій дитині! Схаменися, не женися.. Будеш сам **оте** весілля Повік проклинати II 169.165 Мені самому не подобається твоє сіпачество.. А тим часом **отого** клятого сіпачества не кидай: воно тебе хлібом годує, а хліб велика річ!

VI 217.30. Марія встала та й пішла З глеком по воду до криниці. І гость за нею.. Де ж подівсь Дивочний гость **отой** лукавий? II 311.259. Коло гаю в чистім полі, На самій могилі, Дві тополі високії.. Ото сестри чарівниці — **Отії** тополі. II 114.8.

3. *При вираженні емоційного ставлення до означуваної особи, предмета і т. ін.* (48). Що там робить **отой** гульвіса Семен., що нічого мені не напише. VI 147.38. А козаки, як хміль **отой,** В'ються круг Ганнусі. I 165.55. Бодай кати їх постинали, **Отих** царів, катів людських. II 75.217. Воззри, пречистая, на їх, **Отих** окрадених, сліпих Невольників. II 305.10.

◊ ***Одн. Н.*** **отой 1.** VI 195.6, 325.В, **2.** I 494.В, 530.В, II 106.74, 255.254, 255.266, 311.259, 317.498, 326.50, 490.В, **3.** I 165.55, II 268.160, **VI** 147.38, 161.36, 202.17, **ота 1.** I 334.182, II 206.38, 206.40, VI 28.2, 195.12, 206.25, **2.** I 266.139, II 206.44, 250.72, 489.В, **3.** II 458.В, VI 208.34, 209.38, 212.19, 224.21, 227.33, ***Р.*** **отого 2.** VI 217.30, **(нащот) отієї 2.** VI 198.26, **оттієї 2.** II 465.В, ***Д.*** **отому 1.** VI 229.10, **3.** VI 212.29, 225.21, 225.31, 228.19, **отій 1.** I 266.132, 266.135, **оттій 1.** I 488.В, ***З.*** **отой 1.** II 289.11, **2.** VI 203.4, 209.9, **3.** II 414.В, **отого 2.** VI 212.38, 3. VI 51.1, **(в, у) отой 1.** II 18.422, **3.** II 322.716, **(на) отой 3.** II 191.37, **оту 1.** VI 50.18, **2.** I 295.62, II 230.44, 501.В, VI 196.2, **3.** VI 212.11, **(на) оту 3.** VI 220.29, **оте 2.** II 169.165, VI 49.35, **(на) оте 3.** VI 51.12, ***О.*** **отим 3.** I 375.51, **(з) отим 1.** VI 195.9, ***М.*** **(в, у) отім 2.** II 111.35, VI 59.20, **(на) отім 3.** II 328.49, **(в) отій 3.** II 424.В, ***Мн. Н.*** **отї 1.** I 120.1579, 243.152, *субст.* II 227.11, **3** I 375.52, VI 206.28, **отії 2.** II 114.8, VI 210.34, 3. II 74.215, VI 198.14, ***Р.*** **отих 2.** II 172.238, ***Д.*** **отим 2.** VI 210.31, 3. I 267.164, 269.249, II 26.83. 172.236, 442.В, VI 193.4, ***З.*** **отих 2.** I 365.192, 501.В, 545.В, II 289.21, **3.** I 496.В, II 75.217, 102.2, 120.7, 186.5, 488.В, **оттих 2.** I 504.В, **оті 1.** II 166.70, **2.** VI 185.24, 228.1, 228.17, 3. VI 208.26, **(за) оті 2.** VI 203.33, **3.** II 406.В, **(за) отих 3.** II 327.9, **(на) отих 3.** II 305.10, **(про) отих 3.** II 96.115, ***О.*** **(з) отими** 3. VI 34.24, ***М.*** **(о) отих** 3. II 325.3

ОТОЙДІ (8), **ОТОЙДІ-ТО** (1), **ОТОДІ** (3), **ОТОДІ-ТО** (1). *Присл.* Щоб знать людей, то треба пожить з ними. А щоб їх списувать, то треба самому стать чоловіком.. **Отойді** пишіть і друкуйте I 375.37. А як прийде нудьга в гості Та й на ніч засяде, **Отойді** мене, мій друже, Зови на пораду. II 179.7. Другий дума: коли б швидче Достроїть палати, **Отоді** вже відпочину I 547.В //*З підсилювальною часткою «то»* (2). Я спалила Польщу з королями.. I славного Полуботка В тюрмі задушила. **Отойді-то** було свято! I 300.269. Колись будем I по-своєму глаголать, Як німець покаже Та до того й історію Нашу нам розкаже,— **оттоді-то** заходимось I 518.В.

◊ **отойді** I 315.197, 333.125, 354.11, 375.37, 536.В, II 179.7, 179.9, 415.В, **отоді** I 527.В, 547.В, 548.В, **отойді-то** I 300. 269, **оттоді-то** I 518.В.

ОТ-ОТ (8). *Присл.* А у мене, як на теє, Й рушники вже ткались. **От-от** була б подавала I 294.46. А Медуза.. **От-от** прокинеться... і потом, І кров'ю вашою, деспоти, Похмілля справить. II 270.236. Інший рветься З усієї сили За долею; **от-от** догнав I — бебех в могилу! I 274.45. *Повт.* (2). Кінь басує,— **от-от** річку, **От... от...** перескочить. I 249.406.

◊ **от-от** I 167.146, 274.45, 294.46, 300.251, 503.В, II 270.236, **от от** *повт.* I 249.406, 249.407.

ОТО-ТО *див.* **ОТО.**

ОТРИНУТИ (1). *Слов'ян. Відкинути, відхилити.* Прощай, моє серце!.. Не **отринь** же просьби любящого тебе друга Т. Шевченка. VI 155.5.

ОТРОКИ (5). *Слов'ян. Істор.* Біжать I **отроки** й старі бояра Із Литви князя зострічать. II 74.194. Чабани.. Тельця **отрóкам** принесли, Щоб їм дозволено співати У сінях царських. II 353.88.

◊ ***Мн. Н.*** **отроки** II 70.38, 73.150, 73.176, 74.194, ***Д.*** **отрокам** II 353.88.

ОТРУЇТИ (5). Закохалися обидві В одного Івана.. І пішли шукати Трутизілля, щоб Івана Завтра **отруїти.** II 114.22. Батька, матір, себе, брата, Собак **отруїла** Тію клятою водою! I 295.65.

◊ **отруїти** II 114.22, **отруїв** II 225.219, 225.225, **отруїла** I 295.65, **отруїли** II 114.28.

ОТРУТА (5). Аж гуде, З усіх усюд народу йде, Та щось шепочуть про **отруту** II 225.210. *Образн.* (3). Що ж на ниві уродилось???! Уродила рута... рута... Волі нашої **отрута.** I 227.25.

◊ ***Одн. Н.*** **отрута** *образн.* I 227.25, ***Р.*** **отрути** II 224.186, ***З.*** **отруту** *образн.* I 329.160, **про отруту** II 225.210, ***О.*** **отрутою** *образн.* I 243.157.

ОТРЯСТИ (1). [Мати] I пити дасть, і **отрясе,** Одує прах з його хітона, Зашиє дірочку та знову Під смокву піде. II 321.682.

ОТУТ (24), **ОТУТ-ТО** (2). *Присл.* **1.** *У цьому місці* (24). Зайде сонце — Катерина По садочку ходить, На рученьках носить сина, Очиці поводить: «**Отут** з муштри виглядала, **Отут** розмовляла» I 31.119. **Отут,** бувало, із-за тину Вилась квасоля по тичині II 164.12. А тим часом живу собі добре і весело **отут** між добрими людьми. VI 147.5. *Повт.* (2). Усміхнувся мій Ярема, Тяжко усміхнувся. **Отут, отут**

позавчора.. гнувся І 121.1602. *У приказці* (1). Щирий пан.. І презавзятий патріот; Та й християнин ще до того. У Київ їздить всякий год, У свиті ходить меж панами, І п'є горілку з мужиками, І вольнодумствує в шинку. **Отут** він ввесь, хоч надрюкуй. II 88.20.

2. *В той саме час, тоді ж. Повт.* (2). Не торгувавсь і панотець (На диво людям та на чудо), За три копи звінчав у будень, Без пихи, так, як довелось. **Отут-то,** голубе мій сизий, **Отут-то** й лихо почалось! II 251.93.

◊ **отут 1.** I 31.119, 31.120, 249.392, 293.18, 299.227, 310.11, 365.174, 381.21, II 47.90, 164.12, 235.123, 385.B, 441.B, VI 34.18, 34.24, 54.36, 58.6, 147.5, 148.24, 152.19, 220.13, *повт.* I 121.1602 (2 р.), *у приказці* II 88.20, **отут-то 2.** II 251.93, 251.94.

ОТУТЕЧКИ (2). *Присл.* Я **отутечки** родилась I 293.16. А що, як присядем **Отутечки** під берестом Та трохи спочинем! I 305.416.

ОТУТ-ТО *див.* **ОТУТ.**

ОФІЦЕР (2). А башкирський **офіцер,** що я вам рекомендовав, повинно буть умер, коли він до вас не ходить VI 71.4.

◊ ***Одн. Н.*** **офіцер** VI 71.4, 211.17.

ОФІЦІАЛЬНИЙ (3). *Субст.* Я там писав, що незабаром вирвуся із цієї каторги і приїду до тебе в гості, але ще й досі нема нічого **офіціального,** і чорт його знає, коли воно й буде, те прокляте **офіціальне?** VI 139.36.

◊ ***Одн. Н.*** **офіціальне** *субст.* VI 139.37, ***Р.*** **офіціального** *субст.* VI 132.17, 139.36.

ОХ (26). *Вигук. Уживається для вираження жалю, співчуття, прикрості, невдоволення, радості і т. п.* **Ох,** якби-то мені можна було приїхать до солов'я, весело б було VI 26.21. **Ох,** літа! літа! Що ви творите? II 36.35. **Ох,** тяжкі ви, безталанні У матері діти! I 235.196. **Ох,** старі голови та розумні; химерять-химерять, та й зроблять з лемеша швайку. I 101.912. **Ох,** якби-то так жартувало моє серце, як я оце з вами словами жартую. VI 50.27. **Ох,** як весело на світі, Як весело стало! I 134.2083.

◊ **ох** I 86.421, 92.603, 94.662, 101.912, 125.1764, 132.2000, 134.2083, 134.2087, 134.2090, 155.72, 166.74, 231.59, 235.196, 322.473, 331.55, 363.103, 383.23, II 11.140, 36.35, 383.B, 405.B, 411.B, 415.B, VI 26.21, 50.27, 138.13.

ÓХАТИ (2). [Сотник] Розігнав дітей по світу, А добро осталось, Немає з ким поділити. Довелось самóму Розкидати, розточити.. і **óхати** У холодній хаті II 175.350. Бо княгині тільки вміють Привести дитину. А годувать та доглядать Не вміють княгині. А потім **óха:**— Забуває Мене мій Поль або Філат! II 12.158.

ОХВАТИТИ (1). Буває, іноді дивлюся, Дивуюсь дивом, і печаль **Охватить** душу II 194.7.

ОХЛЯП (2). *Присл. Без сідла.* А на коні сидить **охляп,** У свиті — не свиті, І без шапки. I 249.402. Спочивши, скорбная, скажи,.. Що не спасе їх добрий цар.. Не дасть їм пить, не дасть їм їсти, Не дасть коня вам **охляп** сісти Та утікать II 328.41.

ОХНУТИ (1). Максим.. Ані **охне,** ні заплаче, Неначе дитина. II 55.249.

ОХОЛОНУТИ (1). *Перен. Отямитися.* Я ще й досі не **охолонув** од мого дорогого гостя, і досі ще стоїть він у мене в очах і не дає мені спокою ні вдень, ні вночі. VI 160.38.

ОХОТА[1] (1). *Бажання.* Не здивуйте, що я так мало пишу вам, далебі ніколи, іду в Академію малювать, а коли матимете час і **охоту,** то пишіть до мене в С. П. Б. в імпер. Акаде[мію] худож. VI 32.24.

ОХОТА[2] (1). *Полювання.* Хто пішки, верхи на ослах — Так аж кишить! все на **охоту,** Мов гад у ірій, поспіша! I 269.236.

ОХОЧИЙ (2). *Субст.* Од матушки-цариці, Таки із самої столиці, Прийшов указ лоби голить. Се в перший раз такий указ Прийшов.. Бо на Вкраїні в нас, бувало, У козаки **охочі** йшли, А в пікінери вербовали, Та теж **охочих.** II 253.183.

ОХРИПНУТИ (2). До грошей я не дуже ласий. Аби була ласка слухати, поки не **охрип,** співатиму; а **охрипну**—чарочку, другу тії ледащиці-живиці, як то кажуть, та й знову. I 105.1019.

ОХРИСТИТИ (3). *Рел.* Лях христиться, А за ним Іуда. «Браво! браво! **охристили**». I 89.483. я в Волощині була.. Близнят в Бендерах привела.. Та додому однесла — Аж у Київ. Та вже дома Без кадила, без кропила За три шаги **охрестила** I 365.185.

◊ **охрестила** I 365.185, **охристили** I 89.483, 314.159.

ОХРИЩЕНИЙ (2). *Субст.* **Охрищений** Із льоху та в хату, Знай, шмигляє I 89.495. *Зверт.* (1). Браво! браво! охристили. Ну, за таке чудо Могоричу, мості-пане! Чуєш, **охрищений?** I 89.486.

ОЦЕ (72), **ОЦЕ-ТО** (3). *Частка вказівна. Вживається:* **1.** *При вказівці на предмет, особу тощо* (11). І де ходила, В яких то праведних містах, А в нас, сердешна, опочила. **Оце** її свята могила... II 19.441. Гонто, Гонто! **Оце** твої діти. I 138.2206.

2. *Для пожвавлення розповіді* (35). Я **оце** літала Аж у Сибір I 298.196. Отаке-то горе Із сотником **оце** сталось. II 176.364. Я **оце** сижу та сидячи думаю: господи! господи! Як-то швидко ті літа минають VI 82.4. Я **оце** вже третій рік як пропадаю в неволі — в цім, богом забутім краї! VI 57.32 //**Оце** й (і) — *у підсумкових реченнях* (4). **Оце** і вся моя дума. I 289.665.

3. *У поєднанні із займ. та присл. для уточнення і підсилення їх значення* (19). — А що кажу? Возьмем за дитину Тебе б **оце.** I 490.В. Що ж се зробилося з старим, Чого зрадів **оце?** II 199.10. Яка **оце** тобі сорока брехуха на хвості принесла, що я тут нічого не роблю, тільки бенкетую. VI 170.2. Ти мені дуже нашвидку писав, а я тобі **оце** навзаводи пишу,— ніколи. VI 204.22.

4. *В окличних реченнях для підсилення їх емоційного звучання* (10).— Та й погані! Усі до о́дного сичі,— **Оце** тобі вари й печи! II 103.24 //*З підсилювальною часткою «то»* (3). **Оце то** так! вчистив, нічого сказати: і доладу, і правда. I 104.1005. **Оце-то** так, що богослов! У батька краде! II 171.224.

◊ **оце 1.** I 138.2206, 252.524, 298.195, II 19.441, 148.31, 232.24, 232.29, VI 34.6, 83.14, 118. 37, 165.21, **2.** I 289.665, 298.196, 307.473, 313.104, 313.110, 361.48, 374.1, II 90.4, 100.281, 154.3, 176.364, 222.107, 249.16, 435.В, 469.В, VI 15.20, 23.35, 24.6, 24.24, 24.25, 34.14, 52.13, 57.32, 82.4, 82.8, 160.39, 172.5, 182.21, 193.26, 200.4, 200.8, 210.24, 210.37, 216.30, 218.7, **3.** I 490.В, 491.В, II 87.2, 170.193, 199.10, 201.38, VI 24.13, 25.15, 36.27, 38.6, 50.27, 52.15, 86.38, 161.5, 164.7, 170.2, 172.11, 200.23, 204.22, **4.** I 302.321, 499.В, II 103.24, 171.208 (2 р.), 171.213, 174.309, **оце то 4.** I 104.1005, 247.320, **оце-то 4.** II 171.224.

ОЦЕЙ (85). *Займ. вказівний. Вживається:* **1.** *При вказівці на предмет чи особу, що виділяється з ряду інших; близький значенням до «саме цей»* (66). Я, вставши раненько, заходився писать до вас лист **оцей** VI 62.6. Сироті на чужині і сухар хлібом стане. То так і мені **оце** ваше письмо. VI 70.40. Тяжко мені, боже милий, Носити самому **Оці** думи. II 190.29. Друже мій єдиний! Я не знаю, що б зо мною сталося, як би не ви! В великій пригоді стали мені **оці** 50 карб. VI 61.36 //*Субст.* (2). «Добре, годі! тепер співай!».. «Якої ж вам? Хіба **оцю?** Стривайте, згадаю...» I 90.523. **Оцей,** що привезе тобі лист мій, наш земляк — Л е в и ц ь к и й VI 58.9 //*Близький у просторі* (2). В **оцім** яру є озеро Й ліс попід горою I 122.1640 //*Про час* (1). Погано я зустрів **оцей** новий поганий рік. VI 228.9.

2. *При вказівці на предмет, особу і т. п., про які згадується в попередній чи подальшій розповіді* (15). Найкращая з всього села Давненько вже у яр пішла, Узявши глечик; та й немає, А лановий і не шукає, Мов і не бачить. Не новий **Оцей** лукавий лановий. Стара собака, та ще й бита. II 187.36. Тепер уже три картини готові, а ще три вийдуть к Новому року. Посилаю вам **оці** три VI 33.25 //*Субст.* (3). У Вільні, городі преславнім, **Оце** случилося недавно, Ще був тойді... От як на те Не вбгаю в віршу цього слова... Тойді здоровий-прездоровий Зробили з його лазарет, А бакалярів розігнали II 157.2. А ви як що-небудь начитаєте таке, що можна нарисовать, то зараз мені і розкажіть, а я й нарисую. Будкова й Стороженка я теж **оцим** турбую VI 33.6.

3. *При вираженні емоційного ставлення до певної особи, предмета і т. п.* (4). І шапочку мужик знімає, Як флаг побачить. Значить, пан У себе з причетом гуляють. **Оцей** годований кабан! **Оце** ледащо. II 88.11. Думаю, на тім тижні покинуть **оцей** поганий Нижній. VI 174.3.

◊ ***Одн. Н.*** **оцей 1.** I 38.409, VI 70.30, 161.28, 211.33, *субст.* VI 58.9, **2.** II 105.41, 187.36, VI 162.32, **3.** II 88.11, **оце 1.** VI 70.40, 142.1, 153.22, 185.21, **2.** *субст.* II 157.2, **3.** II 88.12, ***Р.*** **оцього 1.** VI 92.11, **(без) оцього 1.** VI 223.38, **оціеї 1.** VI 185.23, **(коло) оції 1.** VI 139.20, **отсієй 1.** II 472.В, ***Д.*** **оцьому 2.** VI 77.8, **оцій 1.** II 129.6, 129.22, ***З.*** **оцей 1.** VI 45.20, 62.6, 62.19, 83.31, 86.3, 186.20, 197.26, 211.8, 228.9, **3.** VI 174.3, **(в) оцей 2.** II 391.В, **(за) оцей 1.** VI 31.13, **оцього 1.** VI 55.5, 70.16, 87.5, **оцю 1.** II 49.5, 93.2, 180.41, 186.21, VI 174.13, 190.22, 227.37, *субст.* I 90.523, **оце 1.** VI 16.5, 141.38, 144.39, 155.20, 196.15, 204.36, 218.14, 226.19, **2.** *субст.* II 318.557, ***О.*** **оцим 1.** I 121.1621, **2.** *субст.* VI 33.6, **(з) оцим 1.** VI 162.29, **(понад) оцим 1.** II 109.7, **оцією 1.** VI 185.28, ***М.*** **(в) оцім 1.** I 122.1640, **(по) оцьому 1.** VI 26.20, **(в) оцій 1.** II 109.6, 111.44, 152.4, ***Мн. Н.*** **оці 1.** II 280.7, VI 32.4, 61.36, ***Р.*** **оцих 3.** II 364.7, **(з) оцих 1.** VI 15.28, ***Д.*** **оцим 1.** I 271.314, ***З.*** **оці 1.** II 112.3, 190.9, 190.29, VI 29.29, 172.11, **2.** VI 33.25, 33.30, 115.19, 163.3, 300.В, **(в) оці 2.** II 235.126, **оцих 1.** II 186.10, **(за) отеі 1.** II 407.В, ***М.*** **(на) оцих 2.** II 27.136.

ОЦЕ-ТО *див.* **ОЦЕ.**

ОЧАКОВ (2). *Назва міста.* тойді ж ото І **Очаков** брали II 254.205. Під **Очаков** Погнали й Максима. II 254.213.

ОЧАРУВАТИ (1). А ще гірше зза́молоду Гадину кохати. **Очарує** зміїними Карими очима... II 51.97.

ОЧЕНЯТА (7). *Пестл.* Вміла мати брови дати, Карі **оченята**, Та не вміла на сім світі Щастя-долі дати. I 32.156. Думала, що тілько кобзарі співають, Бо, сліпі, не бачать карих **оченят**; Що тілько лякають молодих дівчат... I 157.166.

◊ ***Мн. Н.*** **оченята** I 38.425, 49.43, 348.11, ***Р.*** **оченят** I 157.166, ***З.*** **оченята** I 32.156, II 297.11, **за оченята** I 22.28.

ОЧЕРЕТ (8). Понад ставом увечері Хитається **очерет.** I 234.179. а пороги Меж **очеретами** Ревуть, стогнуть, розсерднлись, Щось страшне співають. I 78.120. Йосип заходився хату Із **очерету** будувати II 315.430. *Персоніф.* (1). **очерети** У Дніпра питають: «Де то наші діти ділись, Де вони гуляють?» I 57.5.

◊ ***Одн. Н.*** **очерет** I 234.179, II 109.3, ***Р.*** **із очерету** II 315.430, ***М.*** **в очереті** I 5.102, 5.103, ***Мн. Н.*** **очерети** *персоніф.* I 57.5, ***О.*** **меж очеретами** I 78.120, ***М.*** **в очеретах** I 113.1307.

ОЧИСТИТИ (1). [Мати] принесе Води погожої, і вмиє Утомлені стопи святиє, І пити дасть, і отрясе, **Очи[стить]** прах з його хітона II 483.В.

ОЧИЦІ (3). *Пестл. У спол.:* а) **очиці (очицями)** поводити — *поглядати туди-сюди* (2). Зайде сонце — Катерина По садочку ходить, На рученьках носить сина, **Очиці** поводить I 31.118; б) підняти **очиці** — *подивитись* (1). Підняла На той Фавор свої святиє **Очиці** кроткіє Марія Та й усміхнулась. II 308.126.

◊ ***Мн. З.*** **очиці** *у спол.* а) I 31.118, *у спол.* б) II 308.126, ***О.*** **очицями** *у спол.* а) I 409. В.

ОЧІПОК (3). Везе Марко Катерині Сукна дорогого,.. А наймичці на **очіпок** Парчі золотої I 322.484. Дітей, бачся, годувала Та в засік ховала. Та **очіпок**, се вже вранці, Клоччям вимощала, Щоб не знать було, що стрига. I 368.288.

◊ ***Одн. Р.*** **замість очіпка** VI 187.7, ***З.*** **очіпок** I 368.288, **на очіпок** I 322.484.

ОЧУНЮВАТИ (1). Як побачиш брата Йосипа, то скажи йому, нехай **очунює**, та захожується мені хату ставить. VI 205.6.

ОЧУНЯТИ (2). Люде трохи **очуняли**, Господа благають, Щоб княжна до їх вернулась II 18.406. Пливши в Стокгольм, я скомпонував Гамалія, невеличку поему та так занедужав, що ледви привезли мене в Ревель, там трошки **очуняв.** VI 25.13.

ОЧУХРАТИ (2). *Перен. Обібрати. Фам.* «Вільшанські схизмати По три сім'ї, по чотири Живуть в одній хаті». «Ми це знаєм, бо ми самі Їх так **очухрали**». I 91.562.

◊ **очухрали** I 91.562, 308.12.

ОШЛІФОВАНИЙ (1). Десять літ неволі, друже мій єдиний, знівечили, убили мою і віру і надію, а вона була колись чиста, непорочна як те дитятко, взятеє од купелі. Чистая і кріпкая, як той самоцвіт, камень **ошліфований!** VI 130.10.

П

ПАВА (3). *У порівн.* (2). Найду тобі рівню.. Таки панну, сину. У червоних черевиках, В зеленім жупані По світлиці похожає, Як **пава** I 231.40 //*Про ворону. Образн., ірон.* (1). Ач, яка вельможна **пава**... I 299.223.

◊ ***Одн. Н.*** **пава** *образн., іран.* I 299.223, *у порівн.* I 231.40, ***З.*** **паву** *у порівн* I 94.693.

ПАВИЧ (1). *Перен. Про пихатого чоловіка. Ірон.* Мене вельможні **павичі** Хоч бачили, та не пізнали II 410.В.

ПАВЛІВ (1). *Прикм. присвійний до* **Павло.** Кров'ю червоною Почастую за **Павлову** Праведнуюю душу I 415.В.

ПАВЛО (5). А ще б краще ви зробили, Якби замість старого Та обрали молодого.. **Павла́** Кравченка-Наливайка. II 138.62. Я думаю його нарисовать, що він стоїть сумн[ий] коло Зімнього дворца, позаду Нева, а за Невою крепость, де конав **Павло** Полуботок. VI 28.20. Во ім'я господа Христа.. І всіх апостолів святих, Петра і **Павла** особливе, Ми розрішаємо гріхи Святою буллою сією Рабині божій... I 266.128.

◊ ***Одн. Н.*** **Павло** VI 28.20, ***Р.*** **Павла** I 266.128, ***З.*** **Павла** I 148 Прип., II 138.62, 139.82.

ПАВЛЮГА (1). *Прізвисько Бута Павла Михновича — одного з ватажків козацько-селянського повстання 1637 р. проти панської Польщі.* Обізвався Наливайко — Не стало кравчини! Обізвавсь козак **Павлюга** — За нею полинув! I 64.43.

ПАГОДА (1). *Буддійський храм.* А маги, бонзи і жерці (Неначе наші панотці) В храмах, в **пагодах** годувались II 351.27.

ПАДАТИ (14). **1.** *Валитися* (7). У полум'ї, повішані На кроквах, чорніють Панські трупи. Горять крокви І **падають** з ними. І 124.1725. За головою голова Додолу **пада.** II 33.22 //*У спол.* **падати** к р и ж е м — *непритомніючи, валитися на землю* (1). Оксана в двері: «Вбили! вбили!» Та й **пада** к р и ж е м. І 97.810.

2. *Коло кого. Упадати* (2). Молодиця.. коло дитини Так і **пада,** ніби мати І 315.209.

3. *Перен. Гинути, вмирати* (2). І гине, **падає** народ За той завіт, і за клвот II 415.В.

4. *Перен. У спол.* в (н а) с е р ц е **падати** — *западати в душу* (2). Неначе наш Дніпро широкий, Слова його лились, текли, І в с е р ц е **падали** глибоко! II 102.8. І словеса його святиє Н а с е р ц е **падали** Марії II 309.194.

5. *Про опади. Образн* (1). Я до тебе літатиму З хмари на розмову.. Опівночі **падатиму** Рясною росою. І 241.85.

◊ **падає 1.** І 284.441, **3.** II 415.В, **пада 1.** І 437.В, II 16.348, 33.22, 107.137, *у спол.* І 97.810, **2.** І 168.156, 315.209, **падаєте 3.** І 240.33, **падають 1.** І 124.1725, **падали 4.** II 102.8, 309.194, **падатиму** 5. І 241.85.

ПАДЛО (1). *Образн.* Дивні чудеса Твориш ти, господи, над людом І над собою!— **падло** пса На смітник викинь,— не огудять, Неначе мухи опадуть, Самі себе перегризуть Та ще й хвалить і славить будуть! II 380.В.

ПАЗУРІ (3), **ПАЗОРІ** (3). *Перен.* сьогодні цензура випустила із своїх **пазурів** мої безталаннії думи VI 200.5. Люди!.. люті звірі Прийшли в овніх шкурах І **пазурі** розпустили... І 271.322. Облизавсь старий котюга, І розпустив слини, І **пазорі** простягає До Самантянини II 73.160.

◊ ***Мн. Р.*** **із пазурів** VI 200.5, ***З.*** **пазурі** І 239.18, 271.322, **пазорі** II 73.160, ***О*** **пазорями** II 256.293, **пазорами** II 459.В.

ПАЗУХА (3). [Катерина] сина пригортає, Цілує та плаче. А воно, як ангелятко, Нічого не знає, Маленькими ручицями **Пазухи** шукає. І 35.280.

◊ ***Одн. Н.*** **пазуха** І 86.425, ***Р.*** **пазухи** І 35.280, 86.426

ПАЙ (2). Гамалія по Скутарі — По пеклу гуляє. Сам хурдигу розбиває, Кайдани ламає. «Вилітайте, сірі птахи, На базар до **паю!**» І 201.99. Уже прокликали до **паю,** А я собі у бур'яні Молюся богу... II 21.7.

ПАК (5), **ПАКИ** (1). *Частка підсилювальна.* А вас, письменних, треба б бити, Щоб не кричали: «Ах! аллах! Не варт, не варт на світі жити!» А чом **пак** темні не кричать? II 53.154. А він так добре бачив, А надто молодую!.. За що **пак** милує господь Лихую твар такую, Як цей правитель?.. II 94.53. А де ж Ганна, Катерино? Я **пак** і байдуже! Чи не вмерла? І 323.513. Кардинали, Як гадюки, в'ються Круг тіари. Та нищечком, Мов коти, гризуться За мишеня... Та й як **паки?** Однієї шкури Така сила... а м'ясива!!!.. І 268.209.

◊ **пак** І 323.513, II 52.114, 53.154, 94.53, 445.В, **паки** І 268.209.

ПАЛАТА (60). **1.** *Тільки в мн. Палац, панський будинок* (58). Церкви, та **палати,** Та пани пузаті, І ні однісінької хати. І 246.275. Якби.. Не похилилися раби... То не стояло б над Невою Оцих осквернених **палат!** II 364.7. *Повт.* (2). Дивлюся: **Палати, палати** Понад тихою рікою І 248.385.

2. *Велика розкішна кімната* (2). В кедровій В новій **палаті** цар не спить II 353.76. «Ти богом проклятий! Ти еретик! ти еретик!..— Ревіли прелати. Ти усобник!..».. «Ти всіми проклятий!..» Подивився Гус на пáпи Та й вийшов з **палати!..** І 270.292.

◊ ***Одн. Р.*** **з палати** 2. І 270.292, ***М.*** **в палаті 2.** II 353.76, ***Мн. Н.*** **палати 1.** І 85.358, 246.275, 251.486, 307. Прим., II 9.38, 9.45, 9.55, 14.243, 18.399, 98.208, 101.315, 227.26, *повт.* І 248.385 (2 р.), ***Р.*** **палат 1.** II 70.50, 364.7. **до палат 1.** II 96.141, **із палат 1.** II 17.365, **од палат 1.** II 202.5, ***З.*** **палати 1.** І 363.125, 397.64, II 219.42, 288.18, 411. В, 448. В, **в (у) палати 1.** І 247.308, 252.532, 359.50, 397.57, 536. В, 538.В (2 р.), II 221.68, 222.72, **за палати 1.** II 224.160, **на палати 1.** II 96.140, ***М.*** **в (у) палатах 1.** І 274.60, 295.83, 312.81, 355.6, 356.42, 357.76, 358.2, 359.34, 359.42, 384.30, 385.35, 532. В, 537. В, II 54.212, 70.66, 97.167, 119.2, 119.13, 220.27, 222.72, 236.24, 448.В.

ПАЛАТИ (12). **1.** *Горіти яскравим полум'ям* (11). У печі **пала** Огонь і світить на всю хату І 96.777. **Палають** сéла, города II 59.22. *Повт.* (2). Простяглася По діброві понад Дніпром Козацька ватага.. Поїхали... а Черкаси **Палають, палають.** І 117.1450.

2. *Перен. Яскраво світитися* (1). Летим. Дивлюся, аж світає, Край неба **палає** І 241.96.

◊ **палає 1.** І 142.2365, 202.115, 202.124, **2.** І 241.96, **пала 1.** І 96.777, 202.134, **палають 1.** І 116.1436, 123.1673, II 59.22, *повт.* І 117.1450 (2 р.), **палала 1.** І 119.1524.

ПАЛАТКИ (1). Я меж трупами валялась У самих **палаток** Мазепиних І 498.В.

ПАЛЕСТИНА (1). і вчора Лилася божа благодать. Кому чи чином, чи грошима,

Кому аренду **Палестину**, Байстрятам дещо. II 272.307.

ПАЛЕЦЬ (6). І **пальцями** старий сотник Настусині коси.. Докупи сплітає II 165.55.

◆ *У спол.* (5): а) (о д н а, с а м а) я к (м о в) **палець** (3). І ти, я к **палець** той, осталась О д н а-однісінька! II 322.722; б) **пальці** з н а т ь — *дуже відчутно* (2). Завдав він [М. С. Щепкін] мені свято. Так учистив, що аж **пальці** з н а т ь. VI 161.2.

◊ ***Одн. Н.*** **палець** *у спол.* а) I 543. В, II 322.722, 454. В, ***З.*** **пальці** *у спол.* б) VI 161.2, 162.34, ***Мн. О.*** **пальцями** II 165.55.

ПАЛИВОДА (1). посилаю вам свій портрет, тілько, будьте ласкаві, не показуйте портрет дівчатам, а то вони злякаються, подумають, що я гайдамацький батько, *та ні одна й заміж не піде за такого* **паливоду.** VI 192.15.

ПАЛИТЬ (11). **1.** *Знищувати вогнем* (10). А Галайда.. Мов скажений, мертвих ріже, Мертвих віша, **палить.** I 124.1705. *Повт.* (2). **«Пали! пали!..»** «Крові! крові хочуть! Крові вашої!..» — і димом Праведного вкрило. I 271.331. *У прикл. спол.* р і з а т ь-**палить** (1). Не кишені трусить, Їдем р і з а т ь-**палить,** Братів визволяти. I 200.43. *Образн.* (1). я б заснув... Так думи прокляті Рвуться душу запалити, Серце розірвати. Не рвіть, думи, не **паліте!** I 228.51.

2. *Пекти* (1). [Марія] Лопух рясний, Широ[ки]й вирвала, й накрила (Шоб сонце бачте не **палило**).. Головоньку свою смутную II 485.В.

◊ **пали́ть 1.** *у прикл. спол.* I 200.43, **па́лить 1.** I 124.1705, **палять 1.** I 82.291, **палило 2.** II 485. В, **палили 1.** I 131.1971, II 227.21, **будем палить 1.** I 466. В, **пали 1.** *повт.* I 271.331 (2 р.), **паліте 1.** I 347.250, *образн.* I 228.51.

ПАЛИЧКА (2). *Зменш. до* **палиця.** Якось вони собі гуляли Удвох на улиці, знайшли Дві **палички,** та й понесли Додому матерям на дрова. II 318.540.

◊ ***Одн. З.*** **паличку** II 318.546, ***Мн. З.*** **палички** II 318.540.

ПАЛІЇВСКИЙ (1). *Споруджений Палієм.* *І нині, братія моя, Стоять твердині* на Україні Все **Паліївскії** на Хвастовщині II 399.В.

ПАЛІЙ (10). *Прізвище одного з керівників селянського повстання проти польсько-шляхетського панування.* Бере святе письмо в руки, Голосно читає, А думкою ..**Палій** Далеко літає. II 398.В. *Зверт.* (1). Прийди з того Межигор'я, Наш славний **Палію** II 125.26.

◊ ***Одн. Н.*** **Палій** II 398. В (4 р.), 399. В (5 р.), ***К.*** **Палію** *зверт.* II 125.26.

ПАЛІЧЧЯ (1). *Збірн.* Діти бігали з **паліччям** Удень за вдовою I 236.244.

ПАЛУБА (2). Не те щоб дуже зажурившись, А так на **палубі** стояв [я] І сторч на море поглядав II 85.9.

◊ ***Одн. М.*** **на палубі** II 85.9, VI 144.28.

ПАЛЯНИЦЯ (1). Засміявсь Старий і внучку привітав, Неначе справді молодицю: «А де ж ти діла **паляницю?**» I 320.394.

ПАЛЯНИЧКА (1). *Зменш. до* **паляниця.** І знай двері поскрипують, Ніхто не минає — Той добридень прийде скаже, Той зілля попросить, Той бубличків, **паляничку,** Всього понаносять I 538.В.

ПАЛЬМА (1). У Нилі скупа[н]еє спить Під **пальмою** і під вербою Дитяточко II 490.В

ПАМЯТЛИВИЙ (1). чому ти не написав мені, хто се такий о б щ е з н а к о м ы й наш такий **памятливий** та щедрий? VI 85.28.

ПАМ'ЯТЬ (15). *Згадка.* І по цій мові бувайте здорові, спасибі за **пам'ять** і ласкаве слово. VI 21.24 //Н а **пам'ять** (13). Його поховали І долину і криницю На **пам'ять** назвали Москалевою. II 56.288. З дякою шлю вам 6-ть екз[емплярів] Г а й д а м а к и — і сьомий вам на **пам'ять,** не забувайте мене, коли маєте чим поминать. VI 23.34.

◊ ***Одн. З.*** **пам'ять** I 525. В, **за пам'ять** VI 21.24, **на пам'ять** I 11. Заг., 153. Присвята, II 56.288, 247. Присвята, 263. Присвята, 290. Присвята, 294. Присвята, 396. В, 457. В, 459. В, VI 23.23, 23.34, 217.5.

ПАН [1] (196). **1.** *Багач, вельможа, поміщик* (143). З собаками та псарями Їде **пан** гульвіса. II 131.12. У Києві на Подолі Братерськая наша воля Без холопа і без **пана** Сама собі у жупані Розвернулася весела II 35.11. Дочко моя, Мар'яно, Оддам тебе за **пана** I 159.239. Напиши мені швиденько адрес Жаботинського і Кериловського **пана:** як його зовуть і що воно таке? VI 205.33. І не в однім отім селі.. Людей у ярма запрягли **Пани** лукаві... II 111.38. Чи не побачишся ти сам коли-небудь з батьком і з матер'ю Харити, порадься з ними та розтовчи ти їм, що я і ти не **пани,** а такі ж самі прості люде, що **панам** і в

лакеї не годимось. VI 209.27. *У порівн.* (2). Не день, не два, як **панові,** Микиті годила! Догодилась титарівна II 81.154. *У приказці* (2). Скачи, враже, як **пан** каже: На те він багатий. I 27.90 //*Збірн.* (1). Я різав все, що **паном** звалось II 65.142 //*У спол.* (5): а) **пан** н а д **панами** (4). Може найдеться дівоче Серце, карі очі, Що заплачуть на сі думи — Я більше не хочу... Одну сльозу з очей карих — I... **пан** н а д **панами!..** I 21.25; б) в **пани** п о с т р и г т и с я (1). Покойний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислухався до язика, бо може його не чув у колисці од матері, а Г[улак]-Артемовський хоть і чув, так забув, бо в **пани** п о с т р и г с я. I 375.50.

2. *Форма ввічливого звертання чи називання* (53). «Відкіля ти? хто ти такий?» «Я, **пане,** з Вільшани». I 115.1379. Возьміть мої гетьманськії Клейноди, **панове** II 160.24. Нехай вам, **панове** товариство, бог допомагає. I 494.В. Росла дочка Мар'яна, А виросла, як панна — Кароока I висока, Хоч за **пана** гетьмана. I 155.97. Несуть **пани** есаули Козацькую збрую II 43.61. Спасибі вам і **панові** Артемовському за ласкаве слово. VI 21.8. *Повт. Зверт., ірон.* (2). Без ножа і автодафе Людей закували Та й мордують... Ой, ой, **пани, Пани** християне!.. II 26.100. *Рим.* (1). **Пана** Яна нема дома, Ні з ким розмовляти. I 359.43. *У прикл. спол.* (15): а) **пане**-б р а т е (**пани**-б р а т и) (8). Хвалилися гайдамаки, На Умань ідучи: «Будем драти, **пане**-б р а т е, З китайки онучі». I 136.Епіграф. А те, що минуло, Не згадуйте, **пани**-б р а т и, Бо щоб не почули. I 99.844; б) м о с т і-**пане** (3). Могоричу, м о с т і-**пане!** Чуєш, охрищений? I 89.485; в) **пане**-о т а м а н е (2). Роби, **пане**-о т а м а н е, Як сам добре знаєш I 415.В; г) **панове**-м о л о д ц і (2). I, мов дзвоном дзвонить, Говорить [гетьман]: — Спасибі вам, **панове**-м о л о д ц і, Преславнії запорожці, За честь, за славу, за повагу, Що ви мені учинили. II 138.53

◊ ***Одн. Н.*** **пан 1.** I 46.737, 356.39, 356.45, 362.85, 396.21, 536. В, 538. В. 539. В, 543. В, II 88.9, 88.12, 93.12, 94.45, 94.46, 94.66, 95.100, 97.190, 98.197, 98.229, 99.236, 105.53, 106.74, 107.126, 108.159, 131.12, 131.18, 220.2, 289.15, 289.17, 411. В (2 р.), 439. В, VI 204.26, 210.31, 210.32, *у приказці* I 27.90, *у спол.* а) I 21.25, 79.196, **2.** I 62.67, 65.73, 65.78, 415. В (2 р.). ***Р.*** **пана 1.** II 97.156, 187.45, 232.32, VI 205.33, 207.29, **2.** I 127.1831, *рим.* I 359.43, **без пана 1.** II 35.11, **в (у) пана 1.** I 118.1487, II 94.35, 95.105, 100.269, 121.10, 440. В, **до пана 1.** I 155.101, 155.103, II 100.266, 107. 146, **од пана 1.** I 158.205, ***Д.*** **пану 1.** VI 209.13, 326. В, **панові 1.** I 538. В, VI 39.22, *у порівн.* II 80.151, 81.154, **2.** VI 21.8, ***З.*** **пана 1.** I 356.37, 366.204, 463. В, 531. В, 538. В (2 р.), 539. В, 548. В, II 98.207, 105.59, 187.47, 440. В, 451. В, VI 210.6, **2.** VI 196.31, 212.38, **за пана 1.** I 155.99, 159.239, **2.** I 155.97, 539. В, ***О.*** **паном 1.** II 176.384, 394. В, *збірн.* II 65.142, **з паном 1.** I 46.730, 315.203, 359.34, VI 207.30, 212.22, **перед паном 1.** I 115.1377, **2.** I 90.525, 90.529, ***К.*** **пане 2.** *зверт.* I 78.157, 88.451, 90.531, 115.1379, 116.1408, 121.1613, 307.484, 307.490, 453. В, *у прикл. спол.* а) I 77.85, 136. Епіграф, 420. В, II 186.3, 201.57, *у прикл. спол.* б) I 88.458, 89.485, 426. В, *у прикл. спол.* в) I 415. В (2 р.). ***Мн. Н.*** **пани 1.** I 102.934, 246.276, 305.402, 334.162, 362.90, 528. В, 533. В, 539. В, II 14.248, 17.371, 98.230, 101.313, 111.38, 111.40, 186.14, 219.43, 220.1, VI 154.16, 206.16, 209.5, 209.27, 209.32, *у приказці* I 103.968, **2.** II 43.61, 394. В, ***Р.*** **панів 1.** II 220.23, ***Д.*** **панам 1.** I 111.1235, 496. В, II 25.34, 219.41, 442. В, VI 209.28, ***З.*** **панів 1.** II 411. В (2 р.), **за панів 1.** II 327.9, **на панів 1.** I 533. В, 539. В, II 93.5, **в пани 1.** *у спол.* б) I 375.50, **перед пани 1.** II 419. В. ***О.*** **панами 1.** I 79.164, 102.945, 522. В, **з панами 1.** I 78.132, 94.699, 124.1727, 126.1806, 127.1846, 338.34, 471. В, 533. В, 539. В, II 230.59, **2.** I 88.448, **за панами 1.** I 474. В, **меж панами 1.** II 50.44, 88.17, **над панами 1.** *у спол.* а) I 21.25, 79.196, ***М.*** **по панах 1.** II 108.162, ***К.*** **пани 2.** *зверт.*, *повт.* II 26.100, 26.101, *у прикл. спол.* а) I 37.365, 65.75, 99.844, **панове 2.** I 88.463, 89.475, 90.540, 97.802, 105.1021, 138.2224, 494. В, II 160.24, 352.66, 352.69. *у прикл. спол.* г) I 61.58, II 138.53.

ПАН[2] (1). *Бог лісів. Міфол.* I п'яний голий **Пан** I син Алкід твій, і гетери — Всі, всі упали до землі Перед Петром. II 459.В.

ПАНАХИДА (3). *Церк. У спол.* п р а в и т ь (с л у ж и т и, о д п р а в и т и) **панахиду.** I досі ще що рік божий, Як день той настане, Ідуть п р а в и т ь **панахиду** Над нашим гетьманом В Урополчі. II 162.87. Тілько ти, святий Ростовський,.. I звелів.. **панахиду** За Петра с л у ж и т и. II 162.83. Попрощавшися з чорноморцем, зайшов у якусь стару-престару церков, о д п р а в и в по твоїй душі **панахиду** VI 82.26.

ПАНЕГІРИК (2). Позавчора я получив не письмо, а просто **панегірик** от Сергея Тимофеевича. VI 163.35.

◊ ***Одн. Р.*** **од панегірика** VI 163.37, ***З.*** **панегірик** VI 163.35.

ПАНИЧ (20). У нашої старої пані Малії **паничі** були II 63.44. За генеральшею чимала Орда панів **і паничів** II 220.23 /Вернувся з Києва Петрусь Уже Петром і **паничем** II 222.99. *У порівн.* (1). Громадою годили Тому борцеві... Вередує, Як той **панич...** II 80.130. *Зверт.* (1). Якби ви

знали, **паничі,** Де люде плачуть живучи, То ви б елегій не творили Та марне бога б не хвалили, На наші сльози сміючись. II 229.1.

◊ ***Одн. Н.*** **панич** I 242.146, II 187.40, *у порівн.* II 80.130, ***Р.*** **до панича** I 397.52, ***З.*** **панича** I 397.59, II 82.214, **про панича** II 196.73, ***О.*** **паничем** II 157.17, 222.99, ***Мн. Н.*** **паничі** I 398.75, II 63.44, 64.104, 64.111, 69.12, 98.224, 99.248, ***Р.*** **паничів** II 220.23, ***З.*** **паничів** II 63.68, 186.12, ***К.*** **паничі** *зверт.* II 229.1.

ПАНІ (23). **1.** *Представниця привілейованих класів, поміщиця* (17). Були на хуторі пани, І пан і **пані** II 220.2. *Повт.* (2). Питає суд: — Тепер скажіте, християни, Хто отруїв його? — Гудуть, Мов стиха дзвони. — **Пані! Пані!** — Громада зично загула. II 225.220. *У порівн.* (2). У червоних черевиках, В зеленім жупані По світлиці похожає, Як пава, як **пані** I 231.40. *Образн.* (4). Була колись шляхетчина, Вельможная **пані;** Мірялася з москалями, З ордою, з султаном, З німотою... I 82.270. Серед села вдова жила У новій хатині, Білолиця, кароока І станом висока, У жупані; кругом **пані,** І спереду й збоку. I 164.23 *//Про ворону. Ірон.* (1). Бенкетуєте в Парижі, Поганці погані! Що розлили з річку крові Та в Сибір загнали Свою шляхту, то вже й годі, Уже й запишались. Ач, яка вельможна **пані!** I 502.В.

2. *Форма ввічливого називання, звертання, поширена головним чином серед привілейованих верств населення* (3). Марко Вовчок це псевдонім якоїсь **пані** Маркович. Чи не знаєш ти її адреса? VI 176.37. напиши, як зовуть пана і **пані** Крисковських VI 196.31. Зверт. (1). Вельми і вельми шанобная і любая моя **пані** Мар'є Васильєвно! VI 186.29.

3. *Дружина, господиня* (3). Цілую твою стару **пані** і твоїх молодих діточок. VI 172.25.

◊ ***Одн. Н.*** **пані** 1. I 46.736, 46.743, 454. В, II 94.64, 98.222, 220.2, *повт.* II 225.220 (2 р.), *у порівн.* I 231.40, 457. В, *образн.* I 82.270, 118.1503, 164.23, *образн., ірон.* I 502. В, ***Р.*** **пані 1.** I 100.887, II 64.91, **2.** VI 176.37, **у пані 1.** II 63.43, ***З.*** **пані 2.** VI 196.31,3. VI 161.11, 172.25, 182.24, ***К.*** **пані 2.** *зверт.* VI 186.29.

ПАННА (16). **1.** *Дівчина з багатої чи знатної сім'ї; дочка поміщика* (9). Найду тобі рівню Хоч за морем синім, Або крамарівну, Або сотниківну, Таки **панну,** сину. I 231.36. Було на хуторі погане Мале байстря,.. на придане Воно за **панною** пішло У генеральськеє село II 220.18. *У порівн.* (1). Росла дочка Мар'яна, А виросла, як **панна** I 155.94. *Ірон.* (2). А ти чи підеш подивиться, Якою **панною** Марина У пана взаперті сидить? II 100.268. Скажи їй, що ми з тобою такі самі пани, як вона **панна.** VI 209.5.

2. *Дівчина* (7). Ой гоп таки так! Кличе **панну** козак I 106.1082. *Зверт. Повт.* (4). **Панно,** пташко моя! **Панно,** доле моя! Не соромся, дай рученьку, Ходім погуляймо I 106.1083 *//У спол.* **панна** п о к о й о в а — *служниця в панському домі* (1). Вона вже **панна** п о к о й о в а, Уже Марисею зовуть, А не Мариною! II 95.85.

◊ ***Одн. Н.*** **панна** 1. *ірон.* VI 209.5, *у порівн.* I 155.94, **2.** *у спол.* II 95.85, ***З.*** **панну 1.** I 231.36, 317.275, VI 20.16, 21.5, 25.25, **2.** I 106.1082, ***О.*** **панною 1.** *ірон.* II 100.268, **з панною 2.** VI 196.29, **за панною 1.** II 220.18, ***К.*** **панно 2.** *зверт., повт.* I 106.1083, 106.1084, 107.1091, 107.1092.

ПАННОЧКА (8). **1.** *Пестл. до* **панна** *у* **1** *знач.* (7). я по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу, та й як же себе поєднать з собачою панською кров'ю. Та й що та **панночка** одукована робитиме в моїй мужицькій хаті! VI 200.38. *У порівн.* (1). у титаря.. дочка Оксана! Ховай боже! як **панночка!** I 91.569. *У прикл. спол.* **панночка**-х у т о р я н о ч к а (1). Чи не найдеш там у **панночки**-х у т о р я н о ч к и в альбомі мого І в а н а Г у с а? VI 156.1.

2. *Пестл. до* **панна** *у* **2** *знач.* (1). Посилаю тобі, мій искренный друже, дещо моєї нікчемної роботи. А любій **панночці** Ганнусі, замість мазурок Шопена, наші пісні. VI 196.28.

◊ ***Одн. Н.*** **панночка 1.** VI 200.38, *у порівн.* I 91.569, ***Р.*** **у панночки 1.** *у прикл. спол.* VI 156.1, ***Д.*** **панночці 2.** VI 196.28, ***О.*** **панночкою 1.** I 376.64, ***Мн. Н.*** **панночки 1.** VI 198.14, 216.34, ***З.*** **панночок 1.** VI 197.11.

ПАНОВАТИ *див.* **ПАНУВАТИ.**

ПАНОК (9). *Фам.* Мені самому здається, що він [Змієвський] моторненький **панок** VI 203.9. *Ірон.* (1). А потім... Польща запалала, **Панки** сказилися... I 83.304. *У прикл. спол.* л я ш к и-**панки.** *Ірон.* (7). Прокинулись л я ш к и-**панки** — Нікуди втікати! I 66.107.

◊ ***Одн. Н.*** **панок** VI 203.9, ***Мн. Н.*** **панки** *ірон.* I 83.304, *у прикл. спол., ірон.* I 66.107, 66.109, 66.111, 105.1026, ***З.*** **панків** *у прикл. спол., ірон.* I 66.116, 106.1078, 106.1079.

ПАНОТЕЦЬ (3). *Священик.* Не торгувались з старостами,.. Не торгувавсь і

панотець II 251.89. *У порівн.* (1). А маги, бонзи і жерці (Неначе наші **панотці**) В храмах, в пагодах годувались II 351.26.

◊ ***Одн. Н.*** **панотець** II 50.45, 251.89, ***Мн. Н.*** **панотці** *у порівн.* II 351.26.

ПАНОЧКИ (2). *Пестл. до* **пан** *у 2 знач. У прикл. спол.* **паночки**-г о л у б ч и к и. *Зверт.* «Добривечір! а де дочка?» «Умерла, панове». «Лжеш, Іудо! нагаями!» Посипались знову. «Ой **паночки**-г о л у б ч и к и, Їйбогу, немає!» I 88.466.

◊ ***Мн. К.*** **паночки** I 88.466, 426. В.

ПАНСТВО (8). **1.** *Збірн. Пани* (6). Козацьке **панство** похожає В киреях чорних I 101.896. Ніхто любив мене, вітав, І я хилився ні до кого, Блукав собі, молився богу Та люте **панство** проклинав. II 23.8. *Повт.* (2). За богами — **панства, панства** В серебрі та златі! I 247.330.

2. *Про поведінку, звички. Зневажл.* (1). Горе нам! Безуміє нас обуяло отим мерзенним і богупротивним **панством.** I 375.51.

3. *Перен. Весь світ, все. У прикл. спол.* **панство**-ц а р с т в о (1). Його доля — мої брові, Мої карі очі; Моє слово — **панство**-ц а р с т в о, Нічого не схоче. I 462.В.

◊ ***Одн. Н.*** **панство 1.** I 101.896, II 288.17, **3.** I 462. В, ***Р.*** **панства 1.** I 305.431, ***повт.*** I 247.330 (2 р.), ***З.*** **панство 1.** II 23.8, ***О.*** **панством 2.** I 375. 51.

ПАНСЬКИЙ (13). **1.** *Прикм. до* **пан** *у 1 знач.* (12). І на Україні добро.. І люде веселі. Воно б може так і сталось, Якби не осталось Сліду **панського** в Украйні. II 111.60. У полум'ї, повішані На кроквах, чорніють **Панські** трупи. I 124.1724. Нас! Дешевших **панської** собаки, Письму учить?! II 63.55 /Уже чи добрим, чи лихим, А будеш **панською** ріднею, Хіба повісишся!.. II 95.102. *Ірон.* (2). «Давай гроші!» «Де мені їх взяти? Ні шеляга; я **панською** Ласкою багатий». I 90.537 //*Закріпачений* (1). І сниться їй той син Іван.. Уже засватаний, жонатий — На вольній, бачиться, бо й сам Уже не **панський,** а на волі II 287.14.

2. *Такий, як у панів* (1). Що зосталось байстрюкові? Хто з ним заговорить? Ні родини, ні хатини; Шляхи, піски, горе... **Панське** личко, чорні брови... I 45.707.

◊ ***Одн. Н.*** **панський 1.** II 287.14, **панське 2.** I 45.707, ***Р.*** **панського 1.** II 111.60, **паньского 1.** II 411. В, 413. В, **панської 1.** II 63.55, **паньскої 1.** II 411. В, ***О.*** **панською 1.** II 95.102, ***ірон.*** I 90.537, 427. В, **(з) панською 1.** VI 200.37, ***Мн. Н.*** **панські 1.** I 124.1724, II 105.56.

ПАНУВАТИ, ПАНУВАТЬ (23) **ПАНОВАТИ** (5). **1.** *Мати владу над ким-н.* (16). Душе моя убогая!... Пошлем думу аж до бога, Його розпитати, Чи довго ще на сім світі Катам **панувати??** I 243.162. Мовчать гори, грає море, Могили сумують, А над дітьми козацькими Поганці **панують.** I 64.64 /Було колись — запорожці Вміли **пановати. Пановали,** добували I славу і волю I 60.4.

2. *Жити в розкошах, по-панськи* (12). — Іди, доню, каже мати, Не вік дівувати! Він багатий, одинокий — Будеш **панувати.** I 50.97. Єсть люде на світі — Сріблом-злотом сяють, Здається, **панують,** А долі не знають I 36.311. *Повт.* (4). На тім степу скрізь могили Стоять та сумують; Питаються у буйного: «Де наші **панують?** Де **панують,** бенкетують?» I 57.16.

◊ **панувати 1.** I 243.162, 517. В, **2.** I 50.98, **панувать 1.** I 111.1215, 332.83, **пановати 1.** I 60.4, **панує 1.** I 111.1242, **панують 1.** I 64.64, **2.** I 36.311, ***повт.*** I 57.16, 57.17, **панувала 2.** I 232.107, ***повт.*** I 225.15, 225.17, **панували 1.** I 63.17, 82.282, 99.831, 416. В, **пановали 1.** I 60.5, 424. В, 430. В, **буду панувати 2.** I 230.24, **будеш панувати 1.** I 13.81, **2.** I 50.97, 159.244, **буде панувати 2.** I 95.725, **буде панувать 1.** II 478. В, **буде пановати 2.** I 429. В.

ПАНЦИР (2). Несуть пани есаули Козацькую збрую: Литий **панцир** порубаний, Шаблю золотую. II 43.63.

◊ ***Одн. З.*** **панцир** II 43.63, **панцирь** II 402. В.

ПАНЧІШЕЧКА (1). *Зменш.-пестл.* У Куліша записане тільки пекло, а раю нема, оприч тих двох діточок, що перед матір-божою золоті клубочки держать, а вона **панчішечку** плете. VI 138.39.

ПАНЩАНИЙ (1). *Закріпачений.* Викупувать її на волю не треба, вона вже вольна, і всі жінки і дівчата в нашім краї уже не **панщані.** VI 209.7.

ПАНЩАНИН (1). *Підданий пана, кріпак.* Жінки й дівчата уже не **панщане,** а про чоловіків, парубків і хлопців ще нічого не чуть, і за грунти теж. VI 205.35.

ПАНЩИНА (9). Була собі Гандзя.. На **панщину** не ходила, А за паробками Тихесенько, Гарнесенько Поміж бур'янами. I 90.516. До нитки звівся мій козак, Усе на **панщині** проклятій, А був хазяїн... II 105.65.

◊ ***Одн. З.*** **на панщину** I 90.516, II 110.31, 230.35, ***М.*** **на панщині** I 242.136, 375.23, II 105.65, 229.31, 287.1, 298.23.

ПАНЯ́ (6). Латану свитину з каліки здіймають, З шкурою здіймають, бо нічим

обуть **Панят** недорослих... І 478.В. *У порівн.* (1). А жіночку свою любив [козак].. Як те **паня́**, як ту дитину II 105.69. *Зверт.* (1). А все-таки Невеличку нате, Оцю одну, останнюю. Слухайте ж, **паната.** II 186.22.

◊ ***Одн. З.*** **паня** *у порівн.* II 105.69, ***Мн. Н.*** **панята** II 63.48, ***З.*** **панят** І 478. В, II 63.52, 65.124, ***К.*** **панята** *зверт.* II 186.22.

ПАНЯНКА (2). Ляшків-панків почастуєм, З **панянками** пожартуєм. І 106.1080.

◊ ***Одн. З.*** **панянку** II 65.152, ***Мн. О.*** **з панянками** І 106.1080.

ПАПА (3). *Церк.* Отим положено конглавом: Хто без святої булли вмер — У пекло просто; хто ж заплатить За буллу вдвоє, ріж хоч брата, Окроме **папи** і ченця, І в рай іди! І 267.168.

◊ ***Одн. Р.*** **окроме папи** І 267.168, ***Мн. Н.*** **папи** І 269.250, ***З.*** **на папи** І 270.291.

ПАПІР (35). Не здивуйте, бога ради, що на такому клаптикові пишу до вас, бо в цьому божому краї **папір** почтовий навдивовижу. VI 44.10. З-за Дніпра мов далекого Слова прилітають І стеляться на **папері** II 112.9. Щоб знать людей, то треба пожить з ними. А щоб їх списувать, то треба самому стать чоловіком, а не марнотрателем чорнила і **паперу.** І 375.37 //*У мн.* (1). Цілісінький день буду переглядать твій подарунок щирий.. Перелічив, передививсь, все, все до крихотки, ціле. І Шекспір, і **папери,** і фарби, і цизорик, і каранда́ші, і пензлі, все цілісіньке. VI 49.25.

◊ ***Одн. Н.*** **папір** VI 44.10, 51.10, ***Р.*** **паперу** І 375.37, II 45.6, 152.21, 415. В, VI 20.19, 22.7, 45.22, 45.24, 46.24, 50.21, 50.28, 51.10, 58.21, 134.7, 141.30, 174.14, 189.16, 193.40, 195.34, 226.21, ***З.*** **папір** II 57 2, 241.2, VI 15.10, 193.29, **за папір** VI 51.9, **на папір** VI 50.4, **через папір** VI 16.12, ***М.*** **на папері** І 21.3, II 112.9, VI 33.30, 133.7, 193.40, ***Мн. Н.*** **папери** VI 49.25.

ПАПЛЮГА (1). *Лайл. Зверт.* Стара **паплюго,** паскудо, От тобі й порада! От тобі й сестра з Парнаса, Моро́ка та й годі!... II 415.В.

ПАПСЬКИЙ (2). Єзуїт Посевін, легат **папський,** перший начав унію в Україні. І 149.Прип. *У назві розділу поеми* (1). **Папська** булла. І 488.В.

ПАРА[1] (16). **1.** *Суджений, суджена* (6). стара мати.. За сльозами ледве-ледве Вимовляє доні: «Що весілля, доню моя? А де ж твоя **пара?**» І 32.176. А все-таки її люблю, Мою Україну широку, Хоч я по їй і одинокий (Бо, бачте, **пари** не найшов) II 201.50.

2. *Двоє людей, об'єднаних чимсь спільним* (3). Аж три **пари** на радощах Кумів назбірали І 314.157 //В (у) **парі** — *разом, удвох з ким-н.* (2). Вип'єм, Гонто, брате! Вип'єм, друже, погуляєм Укупочці, в **парі.** І 124.1737.

3. *Присудк. Рівня* (5). Я тобі не **пара:** я в сірій свитині, А ти титарівна. І 93.640. Нехай їм здається, що не до **пари,** а я добре знаю, що до **пари.** VI 217.2. *Повт.* (2). Гвалтом голосять [панночки]: не до **пари,** не до **пари!** VI 217.1.

4. *У знач. «два»* (2). Ганна.. внучатам із клуночка Гостинці виймала: І хрестики, й дукачики, Й намиста разочок Яриночці, і червоний З фольги образочок, А Карпові соловейка Та коників **пару** І 321.418 //*Про невелику кількість* (1). якби ти мені з краскою прислав **пару** кистей добрих акварельних.., то тойді б уже я тобі спасибі сказав. VI 118.40.

◊ ***Одн. Н.*** **пара 1.** І 32.176, **3.** І 93.640, ***Р.*** **пари 1.** І 53.193, 53.227, II 117.3, 201.50, **без пари 1.** II 95.79, **до пари 3.** VI 217.2 (2 р.), *повт.* VI 217.1 (2 р.), ***З.*** **пару 4.** І 321.418, VI 118.40, ***М.*** **в (у) парі 2.** І 124.1737, II 98.217, ***Мн. З.*** **пари 2.** І 314.157.

ПАРА[2] (2). *У спол.:* а) **пари** розводити — *готуватись до відплиття* (1). Прощай, мій добрий, мій єдиний! Пароход **пари** розводить. VI 142.11; б) з уст ні **пари** — *не кажучи й слова* (1). Вона все ходить, з уст ні **пари.** І 5.79.

ПАРАША (1). Дурень! дурень!.. Коли хочеш грошей Та ще й слави, того дива, Співай про Матрьошу, Про **Парашу,** радість нашу І 77.89.

ПАРИЖ (5). А весною В **Париж** поїдемо з тобою II 221.37.

◊ ***Одн. З.*** **в Париж** II 221.37, VI 28.11, ***М.*** **в Парижі** І 298.180, 299.217, II 14.251.

ПАРИТИ (1). І тойді.. Творили б, лежа, епопею, **Парили** б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели II 373.44.

ПАРКА (2). *Міфол. Богиня долі. У прикл. спол.* **Парка**-пряха (прялка). Ходімо просто-навпростець До Ескулапа на ралець — Чи не одурить він Харона І **Парку**-пряху?.. II 373.41.

◊ ***Одн. З.*** **Парку** II 373.41, 502. В.

ПАРКЕТ (1). Дурень! дурень!.. Коли хочеш грошей Та ще й слави, того дива, Співай про Матрьошу, Про Парашу, радість нашу, Султан, **паркет,** шпори,— От де слава!!! І 77.90.

ПАРНАС (5). *Гора в Греції, де, за старогрецькою міфологією, перебували музи. Образн.* Старенька сестро Аполлона,.. Покиньте ж свій святий **Парнас,** Придибайте хоч на годину Та хоч старенький божий глас Возвисьте, дядино. II 69.21.

◊ ***Одн. Р.*** **до Парнаса** II 415. В, **з Парнаса** II 415. В, **з Парнасу** II 415. В, ***З.*** **Парнас** II 69.21, 414. В.

ПАРОБОК *див.* **ПАРУБОК.**

ПАРОБОЦТВО (1). *Збірн. Парубки.* Мерзенне, мерзле **паробоцтво,** Ходіте битися! II 80.122.

ПАРОСТЬ (2). І кайзаки не минають Дерева святого.. І моляться, і жертвами Дерево благають, Щоб **парості** розпустило У їх біднім краї. II 61.69. *Образн.* (1). Бували войни й військовії свари.. Минуло все, та не пропало, Остались шашелі: гризуть, Ж[е]руть і тлять старого дуба... А од коріння тихо, любо Зелені **парості** ростуть. II 367.8.

ПАРОХОД (7). Мене носив проклятущий **пароход** у Шведчину й Датчину. VI 25.10.

◊ ***Одн. Н.*** **пароход** VI 25.10, 84.9, 142.11, 145.32, ***Р.*** **пароходу** VI 83.37, ***М.*** **на пароході** VI 145.19, ***Мн. О.*** **с пароходами** VI 70.20.

ПАРУБОК (16), **ПАРОБОК** (4). Найкращий **парубок** Микита Стоїть на лаві в сірій свиті. II 77.21. А я собі Христя В намисті.. Вийду вранці до корови, Я корову напою, Подою, З **паробками** постою, Постою. I 141.2327. *Зверт.* (1). Дивуйтеся, **парубки,** Запорозькі козаки. II 41.7.

◊ ***Одн. Н.*** **парубок** II 77.21, ***О.*** **з парубком** II 253.175, ***Мн. Н*** **парубки** I 79.162, II 77.15, 77.19, 186.24, ***З.*** **про парубків** VI 205.36, ***О.*** **з парубками** I 25.27, 154.33, 159.262, 441. В, 447. В, 464. В, II 147.5, **з паробками** I 125.1763, 141.2327, 165.41, **за паробками** I 90.517, **між парубками** I 158.225, ***К.*** **парубки** *зверт.* II 41.7.

ПАРУС (5). Готово! **Парус** розпустили, Посунули по синій хвилі II 207.1. *Назва журналу* (4). **П а р у с** у своєму універсалі перелічив всю славянську братію, а про нас і не згадав, спасибі йому. VI 186.6. *Образн.* (3). Не доведеться мені давать під **парус** свої вірші і того ради, що **парус** сей надуває заступник того вельможного князя, любителя березової каші. VI 186.10

◊ ***Одн. Н.*** **парус** *у назві* VI 186.6, ***З.*** **парус** II 207.1, *у назві, образн.* VI 186.10, **під парус** *у назві, образн* VI 186.10, ***О.*** **під парусом** *у назві, образн.* VI 186.6.

ПАРЧА (1). Везе Марко Катерині Сукна дорогого,.. А наймичці на очіпок **Парчі** золотої I 322.485.

ПАРЧОВИЙ (1). а я вам тепер шлю замість **парчового** *очіпка, мій невеличкий* С о н VI 187.7.

ПАС (1). *Смуга.* потім кати роздягли його, як мати родила, і посадили на гарячі штаби заліза; потім зняли дванадцять **пас** з спини шкури. I 149.Прип.

ПАСІКА (1). Був собі дід та баба.. Садок у гаї розвели І **пасіку** чималу I 311.66.

ПАСКИ (1). Поміж возами Попи з кропилами пішли; За ними корогви несли, Як на великдень над **пасками.** I 107.1112.

ПАСКУДА (5). **1.** *Мерзотник, негідник, нікчема. Лайл.* (4). Щирий пан.. Кругом **паскуда!** Чому ж його не так зовуть? Чому на його не плюють? Чому не топчуть!! II 88.25. *Зверт.* (1). Стара паплюго, **паскудо,** От тобі й порада! От тобі й сестра з Парнаса, Морóка та й годі!.. II 415.В.

2. *Мерзотність* (1). Чи то недоля та неволя, Чи то літа ті летячи Розбили душу? Чи ніколи Й не жив я з нею, живучи З людьми в **паскуді,** опаскудив І душу чистую?.. II 239.5.

◊ ***Одн. Н.*** **паскуда 1.** I 88.442, II 88.25, VI 209.22, ***М.*** **в паскуді 2.** II 239.5, ***К.*** **паскудо** *зверт.* **1.** I 415.В.

ПАСКУДИТИСЬ (1). Во Іудеї во дні они.. Романські п'яні легіони **Паскудились.** II 301.5.

ПАСКУДНИЙ (3). Плюнь, мій голубе сизий, на цю **паскудну** брехню VI 170.7.

◊ ***Одн. З.*** **(на) паскудну** VI 170.7, **паскудне** VI 189.21, ***Мн. М.*** **(в) паскудних** II 462. В.

ПАСПОРТ (3). Вручіте Федорові мізерію і **паспорт** моєї любої Ликери VI 219.5.

◊ ***Одн. Р.*** **паспорта** VI 192.12, ***З.*** **паспорт** VI 219.5, ***М.*** **о паспорті** VI 192.7.

ПАСТИ [1] (23). А святий Іосиф взявсь отару **пасти** II 316.444. Ночували гайдамаки В зеленій діброві, На припоні **пасли** коні I 105.1024. *Повт.* (3). **Пасе** собі [чабан худобу], **пасе-пасе,** Та хвалить бога, та співає. Аж—ось... лихий царів несе II 500.В //*У спол.* М а к а р о в і т е л я т а **пасти** — *бути на засланні* (1). Слава мені не помага, і мені здається, як не заведу свого кишла, то вона мене і вдруге поведе М а к а р о в і т е л я т а **пасти...** VI 198.20.

◊ **пасти** II 220.20, 316.444, VI 55.1, *у спол.* VI 198.20, **пасу** II 232.11, **пасе** II 221.52, 351.8, *повт.* II 500.В (3 р.), **пас** I 327.97, II 21.2, 351.5, 500. В, **пасло** II 220.16, **пасли** I 105.1024, 311.61,

буду пасти II 182.14, **пастимеш** II 452. В, **пастимиш** II 449. В, **пастиме** II 452. В, **пас (б)** II 227.23, **якби пас** II 408: В.

ПАСТИ² (9). **1.** *Опуститись на землю* (7). *Повт.* (2). [Дівчина] Полетіла, мов на крилах, Серед степу **пала, Пала,** стала, заплакала I 52.183 //*У спол.* **пасти** на коліна — *стати навколішки* (1). Оксана.. **Пала** на коліна I 444.В //*Непритомніючи, повалитись долі* (3). І небога трупом **пала** Під саму браму. II 277.490.

2. *Перен. У спол.* на серце **пасти** (2): а) *викликати почуття* (1). А може тихо за літами Мої мережані сльозами [думи] І долетять коли-небудь На Україну... і **падуть,** Неначе роси над землею, На щире серце молодеє Сльозами тихо упадуть! II 214.80; б) *сподобатись* (1). А Граматка твоя так мені на серце **пала,** що я не знаю, як тобі й розказать. VI 162.22.

◊ **пала 1.** I 450. В, II 277.490, 318.553, 491. В, *повт.* I 52.183, 52.184, *у спол.* I 444. В, **2.** *у спол.* VI 162.22, **падуть 2.** *у спол.* II 214.80.

ПАСТИРЬ (3). Свою худобу **пастирь** пас В своїм степу, в свойому раї II 500.В. Чабан якийсь біжить, кричить: — Пророчество Ієремія, Ісаія збулось! збулось! У нас, у **пастирей,** месія Родився вчора! II 314.375.

◊ ***Одн. Н.*** **пастирь** II 500.В, ***Мн. Н.*** **пастирі** II 353.74, ***Р.*** **у пастирей** II 314.375.

ПАСТИСЯ, ПАСТИСЬ (12). В садочку темному ягнята Удень **пасуться.** I 384.10. **Паслась** Коза з козятком коло хати II 317.482.

◊ **пасеться** I 362.87, II 306.60, 316.460, **пасеця** I 534. В, II 484. В, 490. В, **пасуться** I 384.10, II 150.18, **пасуця** I 552. В, **паслась** II 317.482, **паслися** I 57.21, **пасучися** II 313.320.

ПАСТУХИ (1). **Пастухи** в селі сказали, Що коло могили У калюжі стару відьму Чорти утопили. I 539.В.

ПАСУЩИЙ (1). *Субст. Образн.* Аж ось лихий царя несе З законами, з мечем, з катами, З князями, темними рабами. Вночі підкрались, зайняли Отари з поля; а **п[а]сущих,** І шатра їх, убогі кущі, І все добро.. взяли II 351.14.

ПАТЕРИЦЯ (1). *Посох.* Чернець мій встав, Надів клобук, взяв **патерицю** II 38.116.

ПАТИНКИ (3). *Черевики.* Яремо!.. Подай **патинки** господині Та принеси мені води I 84.324. Ви любите на братові Шкуру, а не душу! Та й лупите по закону: Дочці на кожушок, Байстрюкові на придане, Жінці на **патинки.** I 328.125.

◊ ***Мн. З.*** **патинки** I 84.324, 289.628, **на патинки** I 328.125.

ПАТРАТИ (1). *Образн.* Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих помазаниках божих... Так що ж, не втну, а як поможеш Та як покажеш, як тих птах Скубуть і **патрають,** то може І ми б подержали в руках Святопомазану чуприну. II 69.18.

ПАТРЕТ *див.* **ПОРТРЕТ.**

ПАТРИЦІЙ (3). *Істор.* Ликує Рим! І гладіатор і **патрицій,** Обидва п'яні. II 276.442. *У прикл. спол.* **патриції**-аристократи (1). Непевне видумали свято **Патриції**-аристократи II 271.263.

◊ ***Одн. Н.*** **патрицій** II 276.442, ***Мн. Н.*** **патриції** II 272.304, *у прикл. спол.* II 271.263.

ПАТРІОТ (5). П'яниці, знай собі, кричать: — І **патріот**! і брат убогих! Наш славний князь! Віват! Віват! II 10.77. *Ірон.* (3). А **патріот,** убогих брат... Дочку й теличку однімає У мужика... II 10.79. *У прикл. спол.* **патріоти**-хуторяни (1). Наша книжка як попадеться у їх руки, то вони аж репетують та хвалять те, що найпоганше. А наші **патріоти**-хуторяни й собі за ними. I 374.17.

◊ ***Одн. Н.*** **патріот** II 10.77, *ірон.* II 10.79, 88.14, ***О.*** **патріотом** II 419. В, ***Мн. Н.*** **патріоти** *у прикл. спол., ірон.* I 374.17.

ПАХНУТИ (1). *У спол.* **пахне** землею *(од кого)* — *про вмираючого.* От вертаюсь В село до дівчини вночі,— Аж тілько мати на печі, Та й та, сердешна, умирає.. Я викресав огню, до неї... Од неї **пахне** вже землею I 397.43.

ПАХУЧИЙ (1). *У спол.* підпустити **пахучого** курева *кому* — *підлесливо розхвалити кого.* Розумний, дуже розумний і сердечний епілог вийшов; тілько ти дуже вже, аж надто дуже, підпустив мені **пахучого** курева VI 155.36.

ПАЦ (3). *Прізвище польського шляхтича.* На гвалт Пулавського і **Паца** Встає шляхетськая земля I 83.307.

◊ ***Одн. Р.*** **Паца** I 83.307, **замість Паца** I 127.1854, ***З.*** **Паца** I 440. В.

ПАЧЕ (3). *Слов'ян. Присл.* **1.** *Краще* (1). От отроки й домірковались.. Царевен **паче** красотою, Дівчат старому навели. II 73.153.

2. *Особливо* (1). Спасибі тобі.. за твои

десять рублей, чи, як ти пишеш, якогось хорошого общезнакомого нашого, і йому і **паче** тобі спасибі VI 85.25.

3. *Більше* (1). Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як прийшлось до скруту, то святий їх знає, де вони поділись! ..Якби вони знали, що єдине слово ласкаве тепер для мене **паче** всякої радості.— Так що ж, недогадливі. VI 45.10.

◊ **паче 1.** II 73.153, **2.** VI 85.25, **3.** VI 45.10.

ПАША [1] (1). Кажуть, бачиш, що все то те Таки й було наше, Що вони тільки наймали Татарам на **пашу** I 309.36.

ПАША [2] (1). *Ім'я.* журнал Р е в у! Чи те... Л а м о д,— купив для **Паші** Вторік в Ромні... II 408.В.

ПАШЕТА (1). У самому тому журналі Моя **Пашета** начитала, Як німці сіяли траву, А потім вижали серпами!.. II 408.В.

ПАШНЯ (1). Щоб не толочили [сичі] **пашні**.. на тій ниві Сільце поставив [мужик]. II 103.14.

ПАЩИКУВАТИ (1). Шамрай собі хлопець як того треба. Але воно, здається, сирота і не **пащикує** собі на лихо. VI 34.27.

ПЕВНЕ (13), **ПЕВНО** (3). *Присл.* **1.** *Вставн. Мабуть* (12). Подякував Максим за пораду. «..Коли не дам ради, То тойді вже, **певне,** треба Іти в найми знову...» II 52.125. У тебе, здається, годується кабан в сажі.., і ти, **певно,** заколеш його к святкам, то пришли мені по почті 20 фунтів ковбас. VI 201.9 //*Звичайно* (2). «Що то, сказано, ворони. Уже й помостили, Мов для їх те сідало Москалі зробили». «А для кого ж? чоловіка, **Певне,** не посадять Лічить зорі...» I 304.380.

2. *Цілком імовірно, напевне* (4). А музика реве грає Людей звеселяє, А із братства те бурсатство **Певне** виглядає... II 397.В. Коли не побачимося на сім світі, то вже **певне** зострінемося на тім. VI 51.27.

◊ **певне 1.** I 304.380, 379.5, II 52.125, 217.7, VI 83.35, 86.23, 163.16, 207.3, 212.12, **2.** II 227.23, 397. В, VI 51.27, 62.20, **певно 1.** VI 70.14, 71.5, 201.9.

ПЕВНИЙ (5). **1.** *Упевнений* (2). Пішов молиця **певний** Гус. I 487.В.

2. *Безсумнівний, надійний* (2). Поміж возами нігде стать: Неначе в ірій, налетіло З Смілянщини, з Чигирина Просте козацтво, старшина, На **певне** діло налетіли. I 101.895.

3. *Якийсь, деякий* (1). Чи є що краще, лучче в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро **певне** Пожить, не ділити? I 345.203.

◊ ***Одн. Н.*** **певний 1.** I 487. В, **певна 1.** I 500. В, **2.** I 91.575, ***З.*** **певне 3.** I 345.203, **(на) певне 2.** I 101.895.

ПЕВНО *див.* **ПЕВНЕ.**

ПЕДАНТКА (1). Я її добре не розглядів, здається трошки **педантка** і не дуже чепурна VI 212.15.

ПЕК (2). *Вигук. Уживається для вираження досади, незадоволення тощо.* А **пек** тобі, забув, дурню, Що смерть за плечима. II 51.99.

◊ **пек** II 51.99, VI 200.25.

ПЕКАРІ (2). *Назва села.* В **Пекарях** якась вдова-попадя продає хату: купить би та к осені перевезти на грунт і поставить. VI 217.11.

◊ ***Мн. Р.*** **колс Пекарів** VI 198.6, ***М.*** **в Пекарях** VI 217.11.

ПЕКЕЛЬНИЙ (10). *Перен.* **1.** *Жахливий, жорстокий, нестерпний* (5). Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли.. І нам, сліпим, передали Свої догмати!.. кров, пожари, Всі зла на світі, войни, чвари, **Пекельних** мук безкраїй ряд... I 267.160. *Образн.* (2). **Пекельнеє** свято По всій Україні сю ніч зареве I 113.1296.

2. *Злий, підступний* (5). Якого-ж ворога, мій боже! Моя **пекельная** душа Кого боялася? II 458.В //*У спол.* **пекельнії** д і т и — *про конфедератів* (4). Дивіться, що роблять у титаря в хаті **Пекельнії** д і т и. I 96.776.

◊ ***Одн. Н.*** **пекельная 2.** II 458. В, **пекельнеє 1,** *образн.* I 113.1296, 436. В, ***Р.*** **пекельної 1.** I 136.2134, ***З.*** **пекельний 1.** II 307.110, ***Мн Н.*** **пекельнії 2.** *у спол.* I 96.776, 145.2502, **пекелнії 2.** *у спол.* I 449. В, **пекелниї 2.** *у спол.* I 429. В, ***Р.*** **пекельних 1.** I 267.160.

ПЕКЛО (31). **1.** *Рел.* (19). А то залізете на небо: «І ми не ми, і я не я, І все те бачив, і все знаю, Нема ні **пекла,** ані раю» I 332.96. сестра Морока Із **пекла** вийшла провожать У **пекло** римлян. II 278.549. Отим положено конглавом: Хто без святої булли вмер — У **пекло** просто I 267.166. *У порівн.* (3). Скутар, мов **пекло** те, палає, Через базари кров тече I 202. 124. *Персоніф.* (3). Сю ніч погуляєм.. Та так погуляєм, Що аж **пекло** засміється I 103.952.

2. *Перен.* (12): а) *нестерпні жахливі умови, обстановка, в яких хто-н. перебуває* (6). У тій хатині, у раю, Я бачив **пекло...** II 229.22. Кругом **пекло;** гайдамаки По **пеклу** гуляють. I 114.1350; б) *душевні муки, страждання* (6). То не любов, то **пекло** буде II 450.В. боже, боже! Карай **пеклом** мою душу, Вилий муки море, Розбий кару надо мною, Та не таким горем Карай серце I 118.1505.

◊ ***Одн. Н.*** **пекло 1.** VI 138.38, *у порівн.* I 202.124, *персоніф.* I 103.952, 115.1397, 300.270, **2.** I 23.74, 114.1350, 124.1721, II 450. В, ***Р.*** **пекла 1.** I 119.1541, 332.96, **2.** I 137.2153, **з (із) пекла 1.** I 116.1407, II 278.549, ***З.*** **пекло 1.** II 30.44, 230.48, **2.** II 229.22, **в (у) пекло 1.** I 267.166, II 32.7, 278.550, **2.** I 348.19, ***О.*** **пеклом 1.** *у порівн.* I 131.1980, **2.** I 100.884, 118.1505, II 450. В, ***М.*** **в (у) пеклі 1.** I 123.1669, II 458. В, VI 83.29, *у порівн.* I 280.276, **по пеклу 2.** I 114.1351, 201.95.

ПЕКТИ (11). **1.** *Палити, обпікати жаром (про вогонь, сонце тощо)* (8). Козацтво сміливе літає; Ніхто на світі не втече! Огонь запеклих не **пече.** I 202.130. А без долі біле личко — Як квітка на полі: **Пече** сонце, гойда вітер, Рве всякий по волі. I 32.161. *Образн.* (1). Слова його лились, текли, Огнем невидимим **пекли** Замерзлі душі. II 102.9.

2. *Готувати їжу* (3). Марія зараз заходилась **Пекти** опрісноки II 312.307. Скрізь порання: **печуть,** варять, Вимітають, миють... I 318.310. Сільце поставив [мужик].. Та й пішов В копиці спать собі, а рано.. зайшов Гостей довідать...— Та й погані! Усі до óдного сичі,— Оце тобі вари й **печи!** II 103.24.

◊ **пекти 2.** II 312.307, **пече 1.** I 32.161, 202.130, 462. В, 467. В, **печуть 2.** I 318.310, **пекло 1.** I 10.39, II 21.15, 23.2, **пекли 1.** *образн.* II 102.9, **печи 2.** I 103.24

ПЕКТИСЬ (1). *Образн.* I словеса його святиє На серце падали Марії, I серце мерзло і **пеклось!** II 310.195.

ПЕЛЕНА[1] (1). *Нижній край одягу. Образн.* (1). Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в **пелену** взяла I геть у поле однесла. II 284.3.

ПЕЛЕНА[2] (1). *Суцільний покров.* За сонцем хмаронька пливе, Червоні поли розстилає I сонце спатоньки зове У синє море: покриває Рожевою **пеленою** II 178.5.

ПЕЛЮШКИ (1). У Нілі скупанеє спить В **пелюшках** долі, під вербою, Дитяточко. II 315.424.

ПЕЛЬКА (2). *Вульг. У спол.:* а) **пельку** з а л и т и — *наситити* (1). Із нор золото виносять, Щоб **пельку** з а л и т и Неситому!.. I 245.230; б) з а т к н у т и **пельку** *кому — задобрити кого хабарем* (1). З а т к н и **пельку** отому проклятому землемірові, та роби швидче з тим сердешним грунтом. VI 228.19.

ПЕНАТ (3). *У стародавніх римлян — бог домашнього вогнища.* Горить I день і ніч перед **пенатом** Святий огонь. II 267.118. Ти сама Помолишся своїм **пенатам** II 269.192.

◊ ***Одн. О.*** **перед пенатом** II 267.118, ***Мн. Д.*** **пенатам** II 267 112, 269.192.

ПЕНЗЕЛЬ (3). Пришліть ящичок ваш, де є вся справа, альбом чистий, і хоч один **пензель** Шаріона. VI 42.1.

◊ ***Одн. З.*** **пензель** VI 42.1, ***Мн. Н.*** **пензлі** VI 49.25, ***З.*** **пензлі** VI 21.8.

ПЕНЬКИ (1). Полетіла Катерина I не одяглася.. Через **пеньки,** заметами, Летить, ледве дише I 42.581.

ПЕПЕЛ *див.* **ПОПІЛ.**

ПЕРВЕНЕЦЬ (3). [Мати] Ублагала Капітолійський той сигкліт, Щоб **первенця** її вітали Святії ідоли. II 267.116.

◊ ***Одн. Н.*** **первенець** II 71.103, 462. В, ***З.*** **первенця** II 267.116.

ПЕРВИЙ (11). *Числ. порядковий.* С т а р ш и н а **п е р в и й** і другий: А що ж? то й ходімо! I 102.Д.О. Записки о жизни Н. В. Гоголя прислав ти мені два томи і обидва **перві.** VI 134.15 //В **первий** р а з — *уперше* (1). Ти страшно, страшно заридала I помолилась в **первий** раз Новому богу. II 471.В //*Субст.* (2). От собі й читаю, Що на скелі наковано: **П е р в о м у** в т о р а я Таке диво наставила. I 249.413.

◊ ***Одн. Н.*** **первий** I 101. Д. О. (3 р.), 102. Д. О. (2 р.), *субст.* I 249.416, ***Д.*** **первому** *субст.* I 249.413, ***З.*** **первий** VI 147.26 (2 р.), **(в) первий** II 471. В, ***Мн. З.*** **перві** VI 134.15

ПЕРВОЗДАННИЙ (1). Пливе місяць круглолиций. I мир **первозданний** Одпочив на лоні ночі. II 277.507.

ПЕРЕБЕНДЯ (5). *Про кобзаря.* **Перебендя** старий, сліпий,— Хто його не знає? Він усюди вештається Та на кобзі грає. I 25.1. *Назва твору* (1). **Перебендя.** I 25.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **Перебендя** I 25.1, 25.21, 26.37, 27.92, *у назві* I 25. Заг.

ПЕРЕБИРАТИ (5). **1.** *Переглядати* (2). сидячи, **перебираю** старий Р [у с с к и й] и н в а л и д. Коли, зирк, аж надрюковано, що такий-то Яцько К[ухаренко] назначається в

таке і таке військо кошовим. VI 83.19 //*Перен. Згадувати* (1). Бог зна колишнії случаї В душі своїй **перебираю** II 87.9.

2. *По черзі торкатися пальцями* (1). Заридав кобзар, заплакав Сліпими очима.. Наплакався. Струни рвані Три **перебирає.** I 161.351.

3. *Брати підряд, усіх* (2). Паничі.. Жили В дворі, гуляли, в карти грали, Свого весілля дожидали Та молодих дівчат в селі, Мов бугаї, **перебирали.** II 64.110.

◊ **перебираю 1.** VI 83.19, *перен.* II 87.9, **перебирає 2.** I 161.351, **3.** II 88.22, **перебирали 3.** II 64.110

ПЕРЕБІГАТИ (1). *Перестрівати.* І на тихому Дунаю Нас **перебігають** Товариші-запорожці І в Січ завертають. I 288.602.

ПЕРЕБУВАТИ (1). *Побувати (про багатьох).* ви пишете, щоб розказать вам, що зо мною діялось на Аральськім морю два літа,— цур йому!.. Опріч нудьги, всі лиха **перебували** в мене, навіть і нужа,— аж згадувать бридко! VI 55.9.

ПЕРЕВАГИ-ВАГИ (1). *Присл. Перевалюючись, перевальцем.* Простяглася По діброві понад Дніпром Козацька ватага. А за ними кобзар Волох **Переваги-ваги** Шкандибає на конику, Козакам співає I 117.1444.

ПЕРЕВЕДЕНО (1). *Перекладено. Присудк.* друже мій єдиний, пришли мені текст С л о в а о п о л к у И г о р я, а то на твоїй душі буде гріх, як не буде воно, те С л о в о, **переведено** на наш задушевный, прекрасный язык. VI 86.31.

ПЕРЕВЕЗТИ (4). [Оксана] Виглядає, чи не їде [Ярема] З боярами в гості — **Перевезти** із келії В хату на помості. I 135.2115. от що ми зробили з твоєю дочкою і сестрою.. **перевезли** Ликерю до Катерини Івановни VI 218.25.

◊ **перевезти** I 135.2115, II 453. В, VI 217.12, **перевезли** VI 218.25.

ПЕРЕВЕЗТИСЯ (2). *Переїхати.* Добре було б якби Ярина весною рано **перевезлася** на мій грунт VI 217.36.

◊ **нехай би перевезлася** VI 217.13, **якби перевезлася** VI 217 36.

ПЕРЕВЕРНУТИ (1). *Перен. Переглянути.* А **переверніть** пудові журнали та пошукайте, чи нема там чого-небудь такого, як С[в я ч е н а я] в[о д а] I 376.66.

ПЕРЕВЕРНУТИСЬ (1). *Перен. Минути.* Чимало літ **перевернулось,** Води чимало утекло. I 316.247.

ПЕРЕВЕРТАТИ (1). прийнявши подарунок твій щирий,.. цілісіньку ніч не спав, розглядав, дивився, **перевертав** по-тричі, цілуючи всяку фарбочку. VI 49.13.

ПЕРЕВЕРТНІ (1). *Зневажл.* А тим часом **перевертні** Нехай підростають. I 226.39.

ПЕРЕВЕСТИ (5). **1.** *Перемістити з одного місця в інше* (2). я прозябав собі хоч у поганій, та все-таки вольній хатині, так бачите, щоб я не зрисував.. свого недуга (углем у комені), то і положили за благо **перевести** мене в казарми. VI 42.35.

2. *Перекласти на іншу мову* (2). Давно ворушиться у мене в голові думка, щоб **перевести** на наш прекрасний український язик С л о в о о П о л к у И г о р я. VI 86.20.

3. *Перен. Обернути в іншу віру* (1). Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати-католичка помогла єзуїтам **перевести** їх в католики. I 149. Прип.

◊ **перевести 1.** VI 42.35, **2.** VI 86.20, 87.11, **3.** I 149 Прип., **перевели 1.** I 397.67.

ПЕРЕВОД (7). *Переклад.* Якщо найдете в Одесі Ш е к с п і р а, **перевод** Кетчера, або О д и с с е ю, **перевод** Жуковского, то пришліть VI 42.5.

◊ ***Одн. Н.*** **перевод** VI 42.5, 42.6, 86.24, 164.31, ***Р.*** **перевода** VI 86.22, ***З.*** **за перевод** VI 133.33, ***О.*** **с переводом** VI 86.26.

ПЕРЕВОДИТИ (1). *Перекладати.* А чом москалі самі нічого не пишуть по-своєму, а тільки **переводять** I 374.9.

ПЕРЕВОДЧИК (1). *Перекладач.* Чи не зострінешся там часом з Гербелем, **переводчиком** С л о в а о п о л к у І г о р е в і. VI 133.30.

ПЕРЕГЛЯДАТЬ (2). Сьогодня неділя, на муштру — не поведуть. Цілісінький день буду **переглядать** твій подарунок щирий, мій єдиний друже, **переглядать** і молитись, щоб бог послав на довгі дні тобі такую радість, як послав він мені через тебе. VI 49.22.

ПЕРЕГОЛИТИ (1). Його недовго мордували.. В кайдани добре закували, **Переголили** про запас II 226.232.

ПЕРЕГРИЗТИ (3). **1.** *Перекусити зубами щось тверде* (2). Якби кайдани **перегризти,** То гриз потроху б. Так не ті, Не ті їх ковалі кували, Не так залізо гартували, Щоб **перегризти.** II 40.7.

2. *Перен. Позагризати* (1). Дивні чудеса Твориш ти, господи, над людом І над собою! — падло пса На смітник викинь,— не огудять, Неначе мухи опадуть, Самі себе **перегризуть** Та це й хвалить і славить будуть! II 380.В.

◊ **перегризти 1.** II 40.11, **перегризуть 2.** II 380. В, **якби перегризти 1.** II 40.7.

ПЕРЕД (93), **ПЕРЕДО** (6), **ПРЕД** (1). *Прийм.* **I.** *Із знах. відм. Уживається при вказівці на предмет чи особу, у напрямку яких відбувається дія* (2). **Перед** кумира Везуть возами ладан, мірро II 275.437. Несли сина **перед** пани II 419.В.

II. *З орудн. відм. Уживається:* **1.** *При вказівці на предмет чи особу, попереду, напроти яких або недалеко від яких щось знаходиться чи відбувається* (45). **Перед** самим перелазом Дитина сповита — Та й не туго, й новенькою Свитиною вкрита I 313.123. Іде сам кесар. **Перед** ним Із бронзи литую статую Самого кесаря несуть. II 271.259. **Передо** мною сніг біліє I 243.184. Одцурається брат брата І дитини мати. І дим хмарою заступить Сонце **перед** вами I 332.76. І стане ясно **перед** ним Надія ангелом святим II 199.5 //*У знач. «біля»* (1). Мов змальована сиділа До самої ночі **Перед** вікном і втирала Заплакані очі II 157.31 //**Перед очима** — *в уяві* (2). А Микита, Неначе сич, у сірій свиті **Перед** очима все стоїть! Мара́ та й годі! II 78.63.

2. *При вказівці на особу, предмет або явище, по відношенню до яких розгортається дія чи виявляється якийсь стан* (33). І не знаю, де дінуся.. І **перед** ким мої думи Буду сповідати? I 353.83. І повели Гуса На Голгофу у кайданах. І не стрепенувся... **Перед** огнем; став на йому І молитву діє I 270.310. Царі, раби — однакові Сини **перед** богом I 344.142. Дивлюся іноді, дивлюсь, І чудно, мов **перед** святою, **Перед** тобою помолюсь. II 236.5. Нічого: знай, своє пиши Та **перед** людьми не бреши. II 55.244. Нехай, Я думав, грішний **перед** богом, Нехай хоть часточка убога За мене піде, за наш край II 234.75.

3. *При вказівці на особу, в присутності якої відбувається дія* (10). І тьми і тисячі поганих **Перед** святими побіжать. II 275.424. Владимир князь **перед** народом Убив старого Рогволода II 74.205 //**Перед лицем** (1). Я не розглядів дна тії бездни, в котору впав. А тепер, як розглядів, то душа моя убогая розсипалась, мов пилина **перед** лицем вітра. VI 42.27.

4. *При вказівці на те, що дія відбувається за деякий час до настання чого-н.* (8). **Перед** світом Усе те заснуло I 248.376. гуляючи попід дубами та вербами, згадай той день, як колись **перед** вечером ми з тобою в Андрушах гуляли. VI 86.10. Не знаю, з яких грошей прислав мені М. Лазаревський в Новопетровское укрепление, **перед** виїздом, 75 карбованців. VI 165.23.

5. *При порівнянні, зіставленні з ким-, чим-н.* (2). У холодочку під платаном Дівча заквічанеє спить... Дріадам нічого робить **Перед** такою красотою, **Перед** богинею такою! II 335.15.

◊ **перед I.** II 275.437, 419. В, **II. 1.** I 77.76, 78.118, 80.214, 99.835, 99.840, 115.1377, 201.81, 204.182, 267.191, 269.270, 313.123, 314.154, 320.387, 332.76, 336.242, 342.67, 342.68, 345.180, 361.51, 462.В, 538.В, II 74.181, 78.63, 98.216, 157.31, 182.20, 199.5, 222.108, 267.118, 267.122, 269.170, 271.259, 312.314, 321.669, 452. В, 467. В, 483. В, VI 115.36, 138.38, 162.26, **2.** I 37.379, 121.1603, 123.1685, 270.310, 328.136, 344.142, 353.83, 532. В, II 10.104, 10.105, 55.244, 172.232, 194.9, 194.10, 228.51, 234.75, 236.5, 236.6, 268.163, 272.301, 272.302, 275.411, 275.427, 310.206, 406.В, 451.В, 456. В, 462. В, VI 82.39, 119.14, 223.14 (2 р.), **3.** I 90.525, 90.529, II 71.91, 74.205, 228.43, 269.181, 275.424, 467. В, VI 42.27, **4.** I 248.376, 398.74, 554. В, II 346.3, VI 86.10, 165.23, 166.36, 305. В, **5.** II 335.15, 335.16, **передо II. 1.** I 243.184, II 24.10, 90.20, 281.71, VI 148.34, 2. VI 223.14, **пред II. 3.** II 416. В.

ПЕРЕДАВАТИ (3). *Віддавати, вручати.* Збірай, батьку, Чорноморську запорозьку старовину та присилай на моє ім'я, а я **передаватиму** в редакцію. VI 207.20 //*Перен.* (2). Возлюбленику муз і грацій, Ждучи тебе, я тихо плачу І думу скорбную мою Твоїй душі **передаю.** II 263.4.

◊ **передаю** *перен.* I 360.4, II 263.4, **передаватиму** VI 207.20

ПЕРЕДАНО (1). *Присудк. Безособ.* Ще позавчора **передано** мені твоє і Прісине письмо, а я тілько сьогодні заходився одвітувать. VI 197.37.

ПЕРЕДАТЬ (27). *Віддати, вручити.* **Передай** оці дві пісні Маркевичу, чи не вчистив би він на їх ноту. VI 163. 3 //*Залишити в спадщину* (4). Старий Головатий щось дуже коверзує.. Мудра голова, сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а дивишся — скрізь Головатий. «Коли сам, каже, не повершу, то синові **передам»,** I 101.903 //*Перен.* (1). А де ж твої думи, рожевії квіти,.. Кому ти їх, друже, кому

передав? I 245.251 //**Передати** на комісію (1). Я пришлю вам 50 або 100 экземпляров свого Кобзаря, а ви **передайте** на комісію під час ярмарки харьковским книгарям. VI 222.22.

◊ **передать** VI 179.1, **передав** VI 118.23, 178.41, 179.21, *перен.* I 245.251, **передали** I 267.157, 335.192, VI 46.20, **передам** I 101.903, VI 166.35, **передаси** VI 179.29, **передасть** VI 165.11, **передай** VI 77.7, 87.12, 138.31, 156.25, 163.3, 165.10, 178.40, 198.2, 227.5, 227.6, **передайте** VI 190.22, 203.32, 218.14, 222.22, 224.12.

ПЕРЕДАЧА (9). Напиши ти Кокорєву письмо та й адресуй його на моє ім'я з **передачею.** VI 188.9 //**Передача** на комісію (1). Чи можна буде послать вам 100 екземп[лярів] Кобзаря? для **передачі** на комісію київським книгопродавцям. VI 222.40.

◊ ***Одн. Р.*** **для передачі** VI 164.30, 222.40, ***О.*** **з передачею** VI 37.3, 38.11, 39.35, 51.25, 138.27, 159.18, 188.9.

ПЕРЕДИ (2). Дам лиха закаблукам, Дам лиха закаблам, Останеться й **передам!** II 36.51.

◊ ***Мн. Д.*** **передам** II 36.46, 36.51.

ПЕРЕДИВИТИСЬ (1). Цілісінький день буду переглядать твій подарунок щирий.. Перелічив, **передививсь,** все, все до крихотки, ціле. VI 49.24.

ПЕРЕДМОВА (3). По мові — **передмова.** I 150.II. Якби я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно б не треба і **передмови.** I 150.П. *У заголовку* (1). **Передмова.** I 150.Заг.

ПЕРЕДНІЙ (1). у царині під куренем дідусь сидить, ложечки собі струже й сумно дивиться на Катерину, а вона сердешна тіль не плаче та підіймає **передню** червону запашчину, бо вже, знаєте, трошки теє... VI 27.4.

ПЕРЕДО *див.* **ПЕРЕД**

ПЕРЕДОК (1). I 90.528.

ПЕРЕДСВІТ (1). З **передсвіта** до вечора.. Летить стрілá калéная II 339.1.

ПЕРЕДСЛОВО (1). все, що я бачив надрукованого,— тілько бачив, а прочитав дуже небагато,— всюди є **передслово,** а в мене нема. I 150. П.

ПЕРЕЗИМУВАТИ (2), **ПЕРЕЗИМОВАТИ** (1). До кого ж він прихилиться? Де **перезимує?** II 55.220.

◊ **перезимовала** I 537. В, **перезімувала** I 549.В, **перезимує** II 55.220.

ПЕРЕІНАЧИТИ (1). Наробив ти, Христе, лиха! А **переіначив?!** Людей божих?! — Котилися I наші козачі Дурні голови, за правду, За віру христову,.. А получшали?.. ба де то! II 26.89.

ПЕРЕЇЗД (1). Тетяся,.. порадившись з своїм батьком, посилає тобі свій репертуар і условия такого содержания: 1500 р. в год без бенефиса, а з бенефисом 1200 р. і на **переїзд** до Харкова 200 р. VI 166.40.

ПЕРЕЇЗЖАТЬ (1). Полиция.. вчора формально объявила мне, что я нахожуся под её секретным материнским надзором и что мені свыше воспрещено жить и даже **переїзжать** через столиці. VI 148.20.

ПЕРЕЇХАТИ (1). Позавчора чортові не було чого робить, то він носив мене в Балахну,.. а Федор якраз в той день і **переїхав** через Нижній. VI 153.5.

ПЕРЕЙТИ (10). **1.** *Пройти, подолати якусь відстань* (3). **Перейшов** я пішки двічі всю киргизькую степ аж до Аральського моря VI 57.34. *Образн.* (1). До крові дійде, до кості Огонь той лютий, негасимий, I, недобитая, за сином Повинна будеш **перейти** Огонь пекельний! II 307.109 //*Ідучи, перебратись через що-н. Образн.* (1). Моя ти любо! усміхнись I вольную святую душу I руку вольную, мій друже, Подай мені. То **перейти** I він поможе нам калюжу II 345.17.

2. *Перен. Поступово змінюючись, обернутись у що-н. інше* (1). Жили ви лютими звірми, А в свині **перейшли!..** II 227.31.

◆ *У спол.* (6): а) **перейти** на той світ (в яму) — *умерти* (3). не скорбіть, може воно добре зробило, що **перейшло** на той світ, не мучене страстьми земними. VI 41.21. Не похвали собі, громадо! — Без неї може обійдусь,— А ради жду собі, поради! Та мабуть в яму **перейду..,** а не діждусь! II 200.18; б) **перейти** ниву — *прожити життя* (1). Ти... На панщині, а я в неволі!.. Отак нам довелося йти Ще змáлечку колючу ниву! Молися, сестро! будем живі, То бог поможе **перейти.** II 298.27; в) **перейти** шлях — *перешкодити комусь рухатися далі* (1). Сатана, он же и Иван Рогожин.. **перейшов** мені шлях в Нижнем Новегороди і не допустив мене, німецький син, до столиці. VI 148.14; г) вповні шлях **перейти.** *Етн.* (1). Якраз у неділю, Побігла я за водою. Вже й криниця тая Замуліла.. Дивлюсь — гетьман з старшиною. Я води набрала Та вповні шлях і **перейшла** I 294.56.

◊ **перейти 1.** *образн.* II 307.109, 345.17. *у спол.* а) II 343.13, *у спол.* б) II 298.27, **перейшов 1.** VI 57.34, *у спол.* в) VI 148.14, **перейшла** *у спол.* г) I 294.56, **перейшло** *у спол.* а) VI 41.21, **перейшли 2.** II 227.31, **перейду** *у спол.* а) II 200.18.

ПЕРЕКАЗАТИ (1). **Перекажіть** з Федором, чи лучше їй, чи ні? VI 218.19.

ПЕРЕКАЗИТИСЬ (1). VI 34.13.

ПЕРЕКЛИКАТИСЬ (1). Сичі в гаю **перекликались** I 3.11.

ПЕРЕКОТИПОЛЕ (2). Із степу **перекотиполе** Рудим ягняточком біжить II 208.9. Вітер.. котить полем **Перекотиполе.** I 153.4.

ПЕРЕКУПАТЬ (1). Ми не гішпани; крий нас, боже, Щоб крадене **перекупать** I 328.114.

ПЕРЕКУПКА (1). *Перен. Про славу. Лайл., зверт.* А ти, задрипанко, шинкарко, **Перекупко** п'яна! Де ти в ката забарилась З своїми лучами? II 286.2.

ПЕРЕЛАЗ (1). Перед самим **перелазом** Дитина сповита I 313.123.

ПЕРЕЛЕТІТИ, ПЕРЕЛЕТІТЬ (6). **1.** *Летячи, переміститися з одного місця в інше* (2). Людей не чуть; через базар Кажан костокрилий **Перелетить** I 100.866. *Образн.* (1). — Не кидай матері! — казали. А ти покинула, втекла.. Куда полинула, де ділась? До кого ти **перелетіла?** I 384.26.

2. *Перен. Перенестись у думках* (4). Так думаю во время оно **Перелетіть** і стономдзвоном I трубним гласом розсказать.. про святую, Про тую матір молодую II 462.В. Я, взявши в руки скриньку [з фарбами], подивився і неначе **перелетів у** малярню, в Сєднєв. VI 49.16.

◊ **перелетіть 2.** II 462. В. **перелетів 2.** VI 49.16, **перелетіла 1.** *образн.* I 384.26, **перелечу 2.** II 57.6, 462.В, **перелетить 1.** I 100.866.

ПЕРЕЛИВАТИ (1). *Образн.* Мене там мати повила I, повиваючи, співала, Свою нудьгу **переливала** В свою дитину... II 229 19.

ПЕРЕЛИТИЙ (1). Неначе срібло куте, бите I семикрати **перелите** Огнем в горнилі,— словеса Твої II 289.27.

ПЕРЕЛИЦЮВАТИ (2). *У спол.* **перелицювати** д о р о г у (ш л я х-д о р о г у) — *змінити напрям поїздки.* Прочитавши твоє письмо, я **перелицював** свою д о р о г у в столицю. Чорноморію оставив до другого разу, а вдарив просто через Астрахань Волгою до Нижнього VI 141.25. **Перелицювавши** ш л я х - д о р о г у, я того ж дня упакував свою мізерію VI 141.28.

ПЕРЕЛІГ (4). *Образн.* Роботящим рукам **Перелоги** орать II 334.42. Може зорю **переліг** той, А на **перелозі...** Я посію мої сльози I 228.59.

◊ ***Одн. З.*** **переліг** I 228.59, II 349.5, ***М.*** **на перелозі** I 228.60, ***Мн. З.*** **перелоги** II 334.42.

ПЕРЕЛІЗТИ (1). *Перен.* Мені здається, я не знаю, А люде справді не вмирають, А **перелізе** ще живе В свиню абощо, та й живе II 227.3.

ПЕРЕЛІЧИТИ (6). **1.** *Порахувати* (3). Угадай, чи багато я налічив їх, тих нікчемних марних літ? Трохи чи не буде чотирнадцять, коли не брешу, а як матимеш час, то сам здоров **перелічи.** VI 82.11.

2. *Згадати, назвати по черзі* (3). П а р у с у своєму універсалі **перелічив** всю славянську братію, а про нас і не згадав, спасибі йому. VI 186.7.

◊ **перелічив 1.** VI 49.24, **2.** I 263.42, 263.43, VI 186.7, **перелічу 1.** II 47.101, **перелічи 1.** VI 82.11.

ПЕРЕЛОЖЕНИЙ (3). *Викладений в іншій формі. У назві твору.* **П е р е л о ж е н и й** п с а л о м I 524.В.

◊ ***Одн. Н.*** **переложений** I 524. В (3 р.).

ПЕРЕЛЯК (2). *У спол.* з **переляку.** То й вони злякались, Оніміли з **переляку,** Сліпі небораки II 30.59. З **переляку** Вмерла Катерина. II 252.162.

ПЕРЕЛЯКАТИСЯ, ПЕРЕЛЯКАТИСЬ (7). Я аж засміявся. Він і почув, та як зикне,— Я **перелякався,** Та й прокинувсь... I 253.570. Мужики, Його брати, ученики, **Перелякались,** повтікали. II 322.708.

◊ **перелякався** I 253.570, VI 92.13, **перелякалась** I 367.259, II 440. В, **перелякалось** II 232.17, **перелякались** I 306.458, II 322.708.

ПЕРЕЛЯКАТЬ (4). А гетьманець [портрет Шевченка], думаю, не **перелякає** тебе, а може ще й порадує твою запорозьку душу. VI 92.15. Якби розказать Про якогонебудь одного магната Історію-правду, то **перелякать** Саме б пекло можна. II 30.43.

◊ **перелякать** II 30.43, **перелякав** VI 147.41, **перелякаю** II 411. В, **перелякає** VI 92.15.

ПЕРЕМАЙСТРУВАТИ (1). Я **перемайстрував** її [трагедію Н и к и т а Г а й д а й] в драму. VI 20.36.

ПЕРЕМІНИТИ (1). М[ихайло] М[атвійович] **перемінив** квартиру. VI 209.23.

ПЕРЕМІНИТИСЬ (1). Минули літа, а село Не **перемінилось.** I 391.12.

ПЕРЕМІНЯТЬ (2). **1.** *Заміняти одних іншими* (1). Гостей закованих своїх Сердешним чаєм напували І часових **переміняли** I 389.5.

2. *Змінювати (намір)* (1). Низенько кланяється тобі Вл[адимир] Ив[анович] і сердечно просить не **перемінять** доброго намірения. VI 154.15.

◊ **перемінять** 2. VI 154.15, **переміняли 1.** I 389.5.

ПЕРЕМУЧИТЬ (1). Мало клятим кари! Ще раз треба **перемучить,** Щоб не повставали Нехрищені, кляті душі. I 115.1368.

ПЕРЕНЕСТИ (4). *Образн.* Нехай усміхнеться серце на чужині, Хоть раз усміхнеться, дивлячись, як ти Всю славу козацьку за словом єдиним **Переніс** в убогу хату сироти. I 13.93. Друже мій,.. Через Лету бездонную Та каламутную Перепливем, **перенесем** І Славу святую II 373.55.

◊ **переніс** I 13.93, VI 133.25, **перенесем** II 373.55, **переніс би** VI 154.18.

ПЕРЕНЕСТИСЬ (2). *Перен.* **Перенесись** во время оно, Душе моя! і стоном, дзвоном І трубним гласом возгреми Із мурів темної тюрьми. II 466.В.

◊ **перенесись** II 466. В, 473. В.

ПЕРЕНОСИТИ (1). *У спол.* л е д в е, л е д в е **переносити** н о г и — *насилу ступати.* Неначе з берлоги Медвідь виліз, л е д в е, л е д в е **Переносить** н о г и I 252.542.

ПЕРЕПЕЧАТАТЬ (1). прочитай [статейку] та прикинь своє до неї яке мудре слово, та оддай **перепечатать** в М о с к о в с к и х в е д о м о с т я х. VI 167.7.

ПЕРЕПИСАНИЙ (1). Пришли мені оту маленьку книжечку хоч **переписану;** мені розрішено друковать, то книжечка та мені тепер треба VI 322.В.

ПЕРЕПИСАТИСЬ (1). Пишу, а ще і сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий, бо вже оце трохи чи не півтора року, як ми не **переписались** з тобою ані одним словом VI 52.15.

ПЕРЕПИСАТЬ (9). Якщо подобається, то дай доброму писареві **переписать** і К р и н и ц ю, і Ч е н ц я, і В е ч і р. Та пошли старому Щепкіну. VI 139.23. Для друку єсть у мене наготовлено на добрих дві книги: тільки **перепиши** та і в друкарню VI 165.13.

◊ **переписать** VI 34.21, 139.23, 165.8, **переписав** VI 24.24, 164.30, **перепишуть** VI 138.30, **перепиши** VI 162.30, 165.13, 196.2.

ПЕРЕПИСУВАТИ (1). Я тепер день і ніч сижу та **переписую** вторую часть тії самої повісті, що я з тобою послав Сергею Тимофеевичу. VI 163.39.

ПЕРЕПЛАКАТИ (2). *Втішитися в сльозах.* А Мар'яна заплакала, Ледві пішла с хати. «Злякалася», дума мати: «Нехай **переплаче!**» I 463.В //*У спол.* л и х о **переплакати** — *вилити сльозами лихо* (1). надія.. Зо мною знову лихо діє І серцю жалю завдає. А може ще добро побачу? А може л и х о **переплачу?** II 48.129.

ПЕРЕПЛЕСТИ (1). А ти, мій друже єдиний, купи мені Шекспіра, перевод Кетчера, и песни Беранже Курочкіна. Та як успеешь, то отдай и **переплести** Шекспіра. VI 164.32.

ПЕРЕПЛИВАТИ (3). І згадував літа свої Давнії, благії... Де, як, коли і що робилось?.. Які моря **перепливав!..** II 27.144. *Образн.* (1). Палає Скутара. Візантія прокинулась, Витріщає очі, **Перепливa** на помогу I 202.118 //*У спол.* с в і т **перепливати** — *дуже багато подорожувати* (1). Той блукає за морями, С в і т **перепливає,** Шука долі I 274.40.

ПЕРЕПЛИВТИ (2). *Образн.* Друже мій,.. Ходімо лучче до Харона — Через Лету бездонную Та каламутную **Перепливем** II 373.55.

◊ **перепливе** II 263.11, **перепливем** II 373.55.

ПЕРЕПОЛОХ (1). *У спол.* з **переполоху.** під дубом зелененьким Кінь замордований стоїть, А біля його молоденький Козак та дівчина лежить.. Підкралися [дівчата], щоб ізлякать; Коли подивляться, що вбитий,— З **переполоху** ну втікать! I 8.200.

ПЕРЕП'ЯТЬ (2). *Назва великої могили на Київщині.* В **Переп'яті** гайдамаки Нишком ночували. II 125.21.

◊ *Одн. М.* **в Переп'яті** II 125.21, 427. В.

ПЕРЕРІЗАТИ (1). А ми й зостріли їх і всіх — Княжат, панят і молодих — Всіх **перерізали.** II 65.125.

ПЕРЕРІЗАТИСЬ (1). Ще лихо в люльці б собі спало, А ви б з нудьги понапивались Та **перерізались** би любо. II 443.В.

ПЕРЕРОБЛЯТЬ (1). Я н Г у с повинен буть у Василя Вас[ильовича] Тарновського.. **Переробляять** його, або знову ро-

бить, у мене щось руки не підіймаються. VI 165.15.

ПЕРЕРОДИТИСЯ (1). Та так мені любо стало: І малого знаку Нудьги тії не осталось, Мов **переродився...** II 66.182.

ПЕРЕСИЛИТЬ (1). А старий мій подивився, Сльози покотились... «Молюсь тобі, боже милий,.. Що дав мені добру силу **Пересилить** горе» II 27.127.

ПЕРЕСКОЧИТИ (4). Кінь басує,— от-от річку, От... от... **перескочить.** I 249.407. *У прислів'ї* (2). Як хоч, А лихо, кажуть, **перескоч,** А то задавить. II 223.127 //*У спол.* ч о р т а **перескочити** — *зробити щось надзвичайне* (1). Ні вже! нехай Вольський хоч ч о р т а **перескочить,** а мені дружбу докаже. VI 198.38.

◊ **перескочила** *у прислів'ї* II 223.129, **перескочить** I 249.407, **перескоч** *у прислів'ї* II 223.127, **нехай перескочить** *у спол.* VI 198.38.

ПЕРЕСЛАТЬ (15). Одвези сам книжки в Городище і оддай своїми руками; в Кериловку **перешли,** а п'ять книжок роздай кому сам знаєш. VI 203.26. Ні, ні, Вони з холери повмирали; А то б хоч клаптик **переслали** Того паперу... II 152.20.

◊ **переслать** VI 145.13, 153.27 (2 р.), **переслав** II 228.53, VI 228.13, **перешле** VI 87.20, **перешли** VI 153.23, 153.24, 198.2, 203.26, 223.38, **перешліть** VI 186.20, 196.17, 203.31, **переслали (б)** II 152.20.

ПЕРЕСТАТИ (7).— Не кидай матері! — казали, А ти покинула, втекла, Шукала мати, не найшла, Та вже й шукати **перестала** I 384.4. Росли укупочці, зросли; Сміятись, гратись **перестали.** Неначе й справді розійшлись!.. II 343.2.

◊ **перестала** I 384.4, 537.B, 554. B (2 р.), II 440. B, **перестали** II 343.2, **перестану** I 389.25.

ПЕРЕСТУПАТИ (1). [Гонта] Нагнувся, два трупи Невеликих взяв на плечі І, позад базару, Через мертвих **переступа,** Криється в пожарі' За костьолом. I 141.2348.

ПЕРЕСТУПИТЬ (1). *У спол.* н а т о й с в і т **переступить** — *умерти.* Отак вони любилися! Н а т о й с в і т хотіли Обнявшися **переступить** I 156.149.

ПЕРЕТЕРПІТИ (1). Лихо діється зо мною,.. нездужаю з того дня, як привезли мене в цей край, р е в м а т и з м, ц и н г у **перетерпів** VI 45.17.

ПЕРЕТИКА (3). *Смуга дерев, що служить межею.* У **перетику** ходила По оріхи II 140.1.

◊ ***Одн. 3.*** **у перетику** II 140.1, 140.8, 140.15.

ПЕРЕТЛУМАЧЕНИЙ (1). *Перекладений.* Чи получив ти сьогорічну другу книжку Н а р о д н о г о ч т е н и я? Там єсть моє письмо до редактора. Воно вже **перетлумачене** і надрюковане в польських газетах. VI 209.31.

ПЕРЕХОДИ (1). Пішов молиться добрий Гус.. «Ми розрішаємо гріхи Святою буллою сією Рабині божій...» «Отій самій, що хилялась По шинках, по станях, По чернечих **переходах,** По келіях п'яна!» I 266.137.

ПЕРЕХОДИТИ (2). **1.** *Ідучи, перебиратися через що-н.* (1). А хто такий У чорній киреї Через базар **переходить?** I 141.2342.

2. *Передаватися з рук у руки* (1). Кухоль ходить, **переходить,** Так і висихає. I 78.155.

◊ **переходить** 1 I 141.2342, 2. I 78.155.

ПЕРЕХОЖАТИ (1). *У спол.* с в і т, **перехожати** — *багато подорожувати.* Той блукає за морями, С в і т **перехожає** I 489.B.

ПЕРЕХРЕСТИТИ (5). Вхожу в хату. Аж щось стогне, Ніби умирає,— То мій батько. І нікому Ні **перехрестити,** Ні рук скласти. I 367.255.

◊ **перехрестити** I 367.255, **перехристив** I 143.2404, **перехрестила** VI 29.27, **перехрістила** I 538. B, **перехристить** I 316.237.

ПЕРЕХРИСТИТИСЯ, ПЕРЕХРИСТИТИСЬ (11). **Перехристився** неборак, Коня найкращого сідлає І скаче в Київ. II 175.327. Тільки що очі заплющу, вареник так, так тобі і лізе в очі, **перехристишся,** заплющишся, а він знову. VI 28.3. І що тепер йому почати? Подумавши, **перехристивсь** Та й знов пішов у наймити II 253.171.

◊ **перехристився** II 38.117, 175.327, **перехристивсь** II 226.233, 253.171, 439. B, **перехристишся** VI 28.3, **перехристись** I 89.477, 279.232, **перехрестившись** II 242.18, **перехристившись** II 66.184, 275.407.

ПЕРЕЦІЛУВАТИ (1). а ти поцілуй за мене свою стару і **перецілуй** своїх діточок VI 131.6.

ПЕРЕЩЕРБИТИ (1). *Перен.* Вернімося ж до свячених [ножів]. Що вони зробили? Чи всі вони ще як бритва, Чи **перещербили** I 444.B.

ПЕРЕЯСЛАВ (2), **ПЕРЕЯСЛОВ** (1). *Назва міста.* Дивлюсь — гетьман з старшиною.. А того й не знала, Що він їхав в **Переяслав** Москві присягати!.. I 294.58.

◊ ***Одн. Р.*** **з Переяслава** II 24.5, **з Переяслова** II 393. В, ***З.*** **в Переяслав** I 294.58.

ПЕРИНА (3). [Ярина Степана] Годувала, напувала, Положила спати На **перині..** і тихенько Вийшла з батьком з хати. I 287.551.

◊ ***Одн. М.*** **на перині** I 86.428, 287.551, ***Мн. М.*** **в перинах** I 87.436.

ПЕРІЩИТИ (2). *Фам. Повт.* Христять Лейбу знову, **Періщили, періщили,** Аж пір'я летіло... I 90.544.

ПЕРО (11). Написав би до вас ще щонебудь, та нема паперу, і **перо** зопсувалось. VI 20.19. я трохи не рік усе застругував **перо,** щоб написать до тебе лист VI 84.1. На батька бісового я трачу I дні, **і пера,** і папір! II 241.2.

◊ ***Одн. Н.*** **перо** VI 20.19, 133.7, ***З.*** **перо** VI 25.16, 50.29, 84.1, 129.37, 164.6, 228.31, ***О.*** **пером** II 215.24, 447. В, ***Мн. З.*** **пера** II 241.2.

ПЕРСИ (1). *Слов'ян. Груди. У прикл. спол.* **перси**-г о р и. Розкрилися **перси**-г о р и, Хвилі серед моря I 237.3.

ПЕРСТЕНИК (1). *Зменш. до* **перстень.** А наймичка.. І **перстеник** у Варвари Невістці достала I 319.351.

ПЕРСТЕНЬ (4). У нас козак в очереті, В очереті, в осоці, Срібний **перстень** на руці I 5.104. Поцілуй Васю за мене і скажи їй, що як буде добре учиться, то я їй і намисто, і серги, і **перстень** привезу VI 209.36.

◊ ***Одн. Н.*** **перстень** I 5.104, ***З.*** **перстень** I 321.419, II 440. В, VI 209.36.

ПЕРТИСЯ, ПЕРТИСЬ (5). *Фам.* **1.** *Сунути великою масою* (1). Козацтво **преться** без ваги—І покотились яничари. I 201.92.

2. *Іти, прямувати* (4). Нема на світі України, Немає другого Дніпра, А ви **претеся** на чужину Шукати доброго добра I 331.35. *Образн.* (1). Уже й гуляю По цім А р а л у; і пишу.. Та списую; щоб та печаль Не **перлася..** В самотню душу. II 87.11 *//Прагнути стати ким-н.* (1). І Коллара читаєте З усієї сили, І Шафарика, і Ганка, І в слав'янофіли Так і **претесь...** I 333.117.

◊ **преться 1.** I 201.92, **претеся 2.** I 331.35, 331.50, **претесь 2.** I 333.117, **перлася 2.** *образн.* II 87.11.

ПЕРШЕ (19), **ПЕРШ** (7). *Присл.* **1.** *Колись, раніше, до цього* (18). Старий Котляревський отак щебетав; Замовк, неборака, сиротами кинув І гори і море, де **перше** витав I 12.72. Тепер, слава богу, і чепурніший і розумніший — і щасливіший як **перше** було. VI 21.18. Заплаче злодій, лютий злодій. Було так **перш** — тепер дивись I 12.60 *//Субст.* (1). Тепер хоть би на стороні постоять коло тієї академії, а перше! та що те **перше** й згадувать! VI 77.19.

2. *Попереду, спочатку* (8). Та **перш** ось що! треба буде І на чужі люди Подивитись, як живуть.. Тойді й побачимо, що буде. I 277.153. Для Прісі єсть у мене гостинець, та нехай **перше** прочитає добре Робінзона Крузо. VI 207.8.

◊ **перше 1.** I 12.72, 31.125, 31.128, 57.2, 75.7, 75.8, 362.81, 536. В, VI 21.18, 28.32, 43.34, 77.18, 192.8, 198.16, *субст.* VI 77.19, **2.** II 254.207, 364.24, VI 189.7, 207.8, **перш 1.** I 12.60, II 57.3, 227.6, **2.** I 108.1127, 277.153, II 258.372, VI 17.26.

ПЕРШИЙ (15). **1.** *Числ. порядковий до* **один** (9). Не молимось чужим богам, А тебе благаєм: «Поможи нам,.. Поборов ти **першу** силу, Побори ж і другу» I 342.75. Я її [Україну] нарисую в трьох книгах, в **першій** будуть види,.. в другій теперішній людський бит, а в третій історію. VI 32.11 *//Такий, що раніше за всіх щось зробив, поклав початок чомусь* (2). Єзуїт Посевін, легат папський, **перший** начав унію в Україні. I 149.Прип. *//Субст.* (2). вернувся я до хати і захожуюся знову [писать], а часи беруться вже коло **першого** VI 62.10.

2. *Початковий* (6). Вона вже матір'ю ходила, Уже пишалась і любила Своє дитя. І дав дожить Господь їй радості на світі. Узріть його, поціловать Своє єдинеє дитя, І **перший** крик його почути... II 11.139 *//У спол.* (5): а) в **перший** р а з — *уперше* (4). І помолилась [мати] в **перший** р а з II 279.562; б) **перші** ч и с л а — *про початок місяця* (1). Як побачите Корсуна, то скажіть йому, що М а р 'я н а продана, коли дрюкує він тепер, то нехай, а коли ні, то щоб і не зачинав, бо з **перших** ч и с е л декабря купець зачинає дрюковать. VI 25.22.

◊ ***Одн. Н.*** **перший 1.** I 149. Прип., *субст.* I 479. В, ***Р.*** **(коло) першого 1.** *субст.* VI 62.10, **(після) першої 1.** I 320.385, ***З.*** **перший 2.** II 11.139, **(в) перший 2.** *у спол.* а) II 253.180, 279.562, 319.561, **(в) першій 2.** *у спол.* а) II 483. В, **(за) перший 1.** I 52.162, **першу 1.** I 342.75, ***М.*** **(в) першому 1.** VI 228.12, **(в) першій 1.** VI 32.11, ***Мн. Р.*** **(з) перших 2.** *у спол.* б) VI 25.22, ***Д.*** **першим 1.** VI 41.16.

ПЕС (11). **1.** (8). Завили **пси** надворі, Зареготалися псарі II 98.195. І любитимеш, небого, Поки не загинеш Межи **псами,** на морозі, Де-небудь під тином.

II 196.87. *У порівн.* (2). Ізнову потекла Мужицька кров! Кати вінчанні, Мов **пси** голодні за маслак, Гризуться знову II 243.7.

2. *Перен. Про людину. Лайл.* (3). Росли панята, виростали, Та мною **пси** коверзували II 410.В.

◊ ***Одн. Р.*** пса 1. II 380. В, ***З.*** **пса 2.** I 138.2213 ***О.*** **с псом 1.** II 501. В, ***Мн. Н.*** **пси 1.** II 98.195, *у порівн.* II 32.21, 243.7, 2. I 115.1381, 410. В, ***О.*** **псами** 1. II 356.10, **з псами 1.** I 41.530, **межи псами** 1. II 196.87.

ПЕСТИТИСЯ (1). Козеня, Неначе теє кошеня, І не пручалось, не кричало, На лоні **пестилося,** гралось. II 308.148.

ПЕСТУВАННЯ (1). [Настуся] як дитина Пестує старого. А старому не до того, Іншого якогось, Гріховного **пестування** Старе тіло просить!.. II 165.53.

ПЕСТУВАТИ (1). Сидить сотник на причілку.. А Настуся.. То посидить коло його, Руку поцілує, То у́сами страшенними Сивими пустує,— Ну, звичайне, як дитина **Пестує** старого. II 165.50.

ПЕСЧЕНИЙ (1). *Пещений.*— І де ти гаїлась? — спитав,— Моя **песченая** дитино? II 486.В.

ПЕТЕЛЬКА (1). *У спол.* **петелька** с в и н я ч а. *Лайл.* кричить Гонта,— «..А де Лейба? Ще його немає? Найти його та повісить. **Петелька** свиняча!» I 130.1947.

ПЕТЕРБУРГ (17), **С. ПЕТЕРБУРГ** (19). іде чорноморець. От спинивши його й питаю, чи давно з коша, і чи далеко господь несе? З коша, каже, шоста чи сьома неділя, а гируємо аж у саму столицю **Петербург.** VI 82.19. На другий день як я од вас поїхав, мене арестовали в Києві, на десятий — посадили в каземат в **Петербу[рзі]** VI 39.19. 10 февраля 1961. **С. Петербург.** VI 229.17.

◊ ***Одн. Н.*** **С. Петербург** VI 186.27, 189.4, 195.19, 202.3, 202.29, 209.24, 211.24, 214.18, 216.21, 218.3, 220.20, 224.35, 225.34, 227.3, 227.26, 227.36, 229.17, 230.2, ***Р.*** **до Петербурга** VI 195.5, **з (із) Петербурга** VI 57.37, 156.15, 173.40, 210.24, ***З.*** **Петербург** VI 36.25, **в (у) Петербург** VI 25.10, 82.19, 83.5, 144.34, 194.10, 195.15, 195.20, **в С. Петербург** VI 191.28, ***М.*** **в (у) Петербурзі** VI 39.19, 43.16, 70.41, 198.10.

ПЕТЕРБУРЗЬКИЙ (1). Я вже другий місяць як гнию в **петербурзькому** болоті VI 197.6.

ПЕТЛИЦІ (1). [Цар з царицею] Довгенько вдвох похожали, Мов сичі надуті, Та шось нишком розмовляли — Здалека не чути — О отечестві, здається, Та нових **п е т л и ц я х,** Та о муштрах ще новіших!.. I 248.352.

ПЕ́ТРА (1). *Назва релігійного свята.* А Ярина у черниці Косу розплітає; Старий батько коло неї Падає, благає, Хоч годочок, хоч літечко, Хоч **Пе́тра** діждати, Хоч зелених. I 284.443.

ПЕТРІВ (2). *Присвійний прикм. до* **Петро.** на мову на **Петрову** В глухій домовині Усміхнуся; скажу йому: «Орле сизокрилий, Люблю тебе й на сім світі, Як на тім любила». I 156.135. Отак її воєводи, **Петрові** собаки, Рвали, гризли... II 30.62.

ПЕТРІВКА (1). *Назва посту. Рел.* А в **петрівку** і спасівку Не спочине [Максим] в школі, Бере заступ і лопату, Шкандибає в поле. II 56.265.

ПЕТРО (40). «Чого ж плачеш, моє серце?» — **Петро** запитає I 156.114. Вернувся з Києва Петрусь Уже **Петром** і паничем II 222.99. На хресті Стремглав повісили святого Того апостола **Петра.** II 269.201. *Повт.* (2). Н[а с т у с я]: Тату! тату! **Петро! Петро!** Із Києва прийшов! II 168.127. *Зверт.* (2). Годі тобі, **Петре,** пити Із Тясмина воду! II 161.39.

◊ ***Одн. Н.*** **Петро** I 156.114, 162.376, 462. В, II 168. Рем. (3 р.), 170.Рем. (5 р.), 171. Рем. (4 р.), 268.149, *повт.* II 168.127 (2 р.), ***Р.*** **Петра** I 266.128, 463. В (2 р.), **у Петра** II 29.14, ***Д.*** **Петрові** I 293.10, II 222.104, ***З.*** **Петра** II 31.91, 222.94, 269,201, 419. В, 451. В, 452. В, **за Петра** II 162.84, 327.8, 450. В, **на Петра** II 89.32, ***О.*** **Петром** II 222.99, **з Петром** I 157.164, II 59.2, **перед Петром** II 268.163. ***К.*** **Петре** *зверт.* II 161.39, 161.43.

ПЕТРОГРАД (1). Ми з вами неначе і не бачились у цім смердячім **Петрограді.** VI 222.19.

ПЕТРОПАВЛОВСЬКИЙ (1). Засадили мене в **Петропавловську** хурдигу та й двері замкнули, я вже думав, що й ключі в Неву закинули. Аж ні. VI 83.6.

ПЕТРОПОЛІСЬКИЙ (1). *Петербурзький.* Кума моя і я В **Петрополіськім** лабіринті Блукали ми II 371.2.

ПЕТРУНЬ (1). *Пестл. до* **Петро.** *Зверт.* **Петруню!** добрая дитино! Ти ще не знаєш — неповинний — Як тяжко на світі любить! II 452.В.

ПЕТРУСЬ (37). *Пестл. до* **Петро.** прийшов **Петрусь,**— Вона розказала Все, що чула од матері I 162.354. *Зверт.* (5). Ходім, **Петрусю,** в сад, в палати. II 221.68. *У прикл. спол.* **Петрусь**-с е р д е н ь к о (1). буду жить собі та жить, **Петруся**-с е р-

денько любить II 225.199. *Назва пісні* (3). що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? Сяде шити — Не те вишиває; Замість Гриця, задумавшись, **Петруся** співає. I 158.197. *Назва поеми* (1). **Петрусь.** II 220.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **Петрусь** I 162.354, 462.В (3 р), II 170.192, 222.88, 222.98, 223.141, 223.146, 225.224, 226.234, 451.В, *у назві* II 220. Заг., ***Р.*** **Петруся** II 173.266, **без Петруся** I 463.В, **до Петруся** I 460. В, ***З.*** **Петруся** I 162.394, II 174.298, 223.120, 225.227, *у прикл. спол.* II 225.199, *у назві* I 153.22, 158.197, **на Петруся** I 153.29, II 221.61, 449. В, **про Петруся** *у назві* I 463.В, ***О.*** **Петрусем** II 220.17, 224.174, **з Петрусем** I 155.105, 157.189, II 172.247, ***К.*** **Петрусю** *зверт.* II 221.56, 221.68, 223.135, 224.154, 449.В

ПЕТРУШКА (2). Чи так, чи не так, Уродив постернак. А **петрушку** Криши в юшку — Буде смак, буде смак. I 276.107.

◊ ***Одн. З.*** **петрушку** I 130.1933, 276.107.

ПЕЧАЛИТИ (1). Не **печаль** Мого ти серця! II 221.35.

ПЕЧАЛЬ (17). Неначе ворон той летячи Про непогоду людям кряче, Так я про сльози, та **печаль** II 96.114. І нишком проковтнуло море Моє не злато-серебро, Мої літа, моє добро, Мою нудьгу, мої **печалі** II 215.22. *Зверт.* (2). О муко! О тяжкая душі **печаль!** II 311.249. *Персоніф.* (1). Благаю бога, щоб **печаль** Тебе до віку не збудила I 385.33.

◊ ***Одн. Н.*** **печаль** II 78.67, 87.10, 96.123, 173.267, 194.6, 204.4, 415.В, *персоніф.* I 385.33, ***З.*** **печаль** I 161.325, **про печаль** II 96.114, 414.В, ***К.*** **печаль** *зверт.* II 311.249, 356.9, ***Мн. Н.*** **печалі** II 242.16, ***З*** **печалі** I 282.365, II 215.22, 447.В.

ПЕЧАТАТИСЯ (1). Письмо Ф[льорковського] і моє письмо і копія з условія **печатаються** в п'ятій книжці Народного чтения VI 220.36.

ПЕЧАТАТЬ (4). **1.** *Друкувати* (3). Книжник Кожанчиков заходився був **печатать** мою поезію, так шеф жандармів запретив. VI 186.15.

2. *Заклеювати* (1). Тепер уже більш нічого не попрошу, бо зараз письмо **печатаю.** А якби ще день полежало, то може б ще що видумав. VI 119.19.

◊ **печатать 1.** VI 186.15, 192.33, **печатаю 2.** VI 119.19, **печатають 1.** VI 226.12.

ПЕЧАТНИЙ (2). Москаль-чарівник єсть тут **печатний.** VI 155.23.

◊ ***Одн. Н*** **печатний** VI 155.23, ***Мн. Н.*** **печатні** VI 201.16.

ПЕЧАТЬ (1). Перелякав ти мене чорною **печатью** на своїм письмі. VI 147.41.

ПЕЧЕРСЬКИЙ (1). *У назві естампа.* Три естампи уже готові — **Печерська** Київська криниця, Судня в селі рада і Дари Богданові і українському народові. VI 32.14.

ПЕЧИНА (1). *Грудкувата земля кольору паленої цегли.* Червоніє по пустині Червона глина та **печина** II 60.40.

ПЕЧІНКИ (3). *Образн.* і потекла Свиняча кров, як та смола, З **печінок** ваших поросячих. II 203.37. А той, тихий та тверезий,.. Вижде нещасливий У тебе час та й запустить Пазурі в **печінки** I 239.18 //*У спол.* у **печінках** сидіти — *остогиднути* (1). А той грунт, що ми з тобою оглядали, у **печінках** сидить. VI 211.7.

ПЕЩЕРИ (1). А наймичка шкандибає, Поспішає в Київ. Прийшла в Київ — не спочила,.. Кіп із вісім заробила Й Маркові купила Святу шапочку в **пещерах** I 319.347.

ПЄТИЙ (1). *Слов'ян. Субст. Зверт.* Достойно **пєтая!** благаю! Царице неба і землі! Вонми їх стону і пошли Благий конець, о всеблагая! II 305.15.

ПИВО (9). Дівча любе, чорнобриве Несло з льоху **пиво.** II 329.2. *У порівн.* (1). Так, як **пиво,** праведную Кров із ребер точать. I 520.В //*У мн. Фольк.* (1). Ой не п'ються **пивá,** меди II 127.1.

◊ ***Одн. Н.*** **пиво** II 125.5, ***Р.*** **пива** I 106.1076, II 64.89, **замість пива** I 335.198, ***З.*** **пиво** II 64.92, 329.2, 329.5, *у порівн.* I 520.В. ***Мн. Н.*** **пивá** II 127.1.

ПИКА (4). *Вульг. У спол.:* а) **в пику** затопити (писати) — *вдарити (бити) в обличчя* 2). Дивлюсь, цар підходить до найстаршого... та в **пику** Його як затопить!.. I 248.357. ісправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти, А він же трудився!.. Кричить, біга, Мов несамовитий. Яременка в **пику** пише I 307.479; б) під самую **пику** (самиє **пики**) (2). може вдарять Або дулю дати Благоволять [цар]; хоч маленьку, Хоч півдулі, аби тільки Під самую **пику.** I 247.340.

◊ ***Одн. З.*** **в пику** *у спол.* а) I 248.357, 307.479, **під пику** *у спол.* б) I 247.340, ***Мн. З.*** **під пики** *у спол.* б) I 473.В

ПИКАТИЙ (3). *Вульг.* За богами — панства, панства В сребрі та златі! Мов кабани годовані — **Пикаті,** пузаті!.. I 247.333. *Повт.* (2). Мов кабани годовані — **Пикаті-пикаті** I 473.В.

ПИЛИНА (3). *У порівн.* Чигрине, Чигрине, Все на світі гине, І святая твоя сла-

ва, Як **пилина,** лине За вітрами холодними I 227.4. Думи мої,.. Чом вас вітер не розвіяв В степу, як **пилину?** I 21.6.

◊ ***Одн. Н.*** **пилина** I 227.4, VI 42.27, ***З.*** **пилину** I 21.6.

ПИЛИНОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **пилина.** *У спол.* **пилиночки** в п а с т и н е д а в а т и *на кого-н.— дуже добре доглядати кого-н.* А моя свою дитину Сама доглядала.. І **пилиночки** на неї В п а с т и н е д а в а л а. II 12.180.

ПИЛИПІВКА (3). *Назва посту. Рел.* пришли мені по почті 20 фунтів ковбас. Бо я лучче тричі в німця пострижусь, і всю **пилипівку** буду м'ясо їсти, як матиму німецькими ковбасами розговляться. VI 201.11. Вранці-рано, в **пилипівку,..** Побігла я за водою... I 294.48.

◊ ***Одн. З.*** **пилипівку** VI 201.11, **в пилипівку** I 294.48, II 55.241.

ПИЛЬНО (2). *Присл. Повт.* [Наймичка] Знов очі одкрила, **Пильно, пильно** подивилась — Сльози покотились. I 324.540.

ПИЛЬНЯ (1). *Лісопильня.* А скласти його [ліс] можна коло Пекарів, на Росі, на.. лісній пристані і **пильні.** VI 198.7.

ПИР (3). Приуготован Веселий **пир;** і полягли На ложах гості. II 269.172. *Образн.* (1). Допировали Хоробрі русичі той **пир,** Сватів упоїли, А самі простяглися За землю Руськую. II 339.25.

◊ ***Одн. Н.*** **пир** II 269.172, 467.В, ***З.*** **пир** *образн.* II 339.25.

ПИРЯТИН (1). *Назва міста.* Якраз на святвечір був я у **Пирятині** у старої матері вашої VI 29.21.

ПИРЯТИНСЬКИЙ ПОВІТ (1). проїжджаючи **Пирятинський повіт,** я прочув, що в Кочубеєвих добрах не було добра та й не буде. VI 195.5.

ПИСАКА (1). *Фам. У назві твору.* Д о у к р а ї н с ь к о г о **п и с а к и.** I 413.В.

ПИСАНИЙ[1] (5). *Дієприкм.* Письмо твоє нашвидку **писане** я получив і дякую тобі за його VI 153.7. І нишком проковтнуло море Моє не злато-серебро, Мої літа, моє добро, Мою нудьгу, мої печалі, Тії незримії скрижалі, Незримим **писані** пером. II 215.24.

◊ ***Одн. З.*** **писану** VI 130.29, **писане** VI 153.7, ***Мн. Н.*** **писані** II 93.18, ***З.*** **писані** II 215.24, 447.В.

ПИСАНИЙ[2] (1). *Прикм. У спол.* в о з и т и с я я к з **писаною** т о р б о ю. І старий Щепкін не такий, щоб він там в о з и в с я по Москві з ними [Н е о ф і т а м и] я к з **писаною** т о р б о ю. VI 165.7.

ПИСАНІЄ (6). Ходімо в селища, там люде, А там, де люди, добре буде. Тілько не треба їх учить Своїм **писанієм,** нікого Не навчиш ти, тебе самого Великим дурнем назовуть, А книжку граця отдадуть Маленьким дітям, білш нічого! II 417.В //*У спол.* с в я т е **писаніє** — *рел. твори* (3). Бий поклони! І плоть старечу усмиряй. С в я т е **писаніє** читай, Читай, читай та слухай дзвона, А серцеві не потурай. II 37.99.

◊ ***Одн. Р.*** **писанія** VI 161.27, *у спол.* II 200.6, ***З.*** **писаніє** VI 139.30, *у спол.* II 37.99, 37.109, ***О.*** **писанієм** II 417.В.

ПИСАНКА (6). Батьку отамане Кошовий! Посилаю тобі к великодню замість **писанки** Х а т у. VI 207.17. *У порівн.* (1). Село! і серце одпочине. Село на нашій Україні — Неначе **писанка** село II 9.35 //*Перен. Пасхальний подарунок* (4). Якраз на великдень привезла мені астраханська почта твоє дружнеє ласковое письмо і 25-рублёвую **писанку.** VI 129.31.

◊ ***Одн. Н.*** **писанка** *у порівн.* II 9.35, ***Р.*** **замість писанки** VI 207.17, ***З.*** **писанку** *перен.* VI 129.31, **за писанку** *перен.* VI 51.15, ***О.*** **писанкою** *перен.* VI 129.36, 139.10.

ПИСАНО (1). *Присудк. Безособ.* В Оренбург уже давно **писано** из Нижнего, але із Оренбурга ще нема нічого. VI 147.3.

ПИСАР (3). Якщо подобається, то дай доброму **писареві** переписать і К р и н и ц ю, і Ч е н ц я, і В е ч і р. VI 139.22 //*У спол.* п і т и в **писарі** (1). П і ш о в я в **писарі** в громаду. II 64.100.

◊ ***Одн. Д.*** **писареві** VI 139.22, ***О.*** **писарем** II 411.В, ***Мн. З.*** **в писарі** *у спол.* II 64.100.

ПИСАТИ, ПИСАТЬ (205). **1.** *Повідомляти у письмовій формі* (145). О братстве не **пишу,** бо нічого й **писать.** VI 38.16. Просиш грошей, а не **пишеш** чи багато тобі їх треба VI 17.12. Із Пітера мені **пишуть,** що я недовго сидітиму в Нижнім. VI 164.9. Я тобі вже **писав,** як будеш **у** Києві, то побачся з Чалим і Сошенком VI 225.22 //*Посилати листа* (68). **Пишіть** до старої частенько, бо вона чита всяке ваше письмо, аж поки не получить другого. VI 29.25. До Гонти сама... сама **писала** I 101.908. Я йому після К о б з а р я уже двічі **писав,** а він мені ані телень! VI 211.9. *Повт. Для підкреслення тривалості дії* (2). Чи не розсердилися ви на мене часом? Або, крий

мати божа, чи не забули мене безталанного, що **пишу, пишу** до вас, а ви хоть би словечко VI 50.16.

2. *Складати текст у письмовій формі* (38). Якби я знав, що ми увечері побачимося у В[асиля] М[ихайловича], то не **писав** би сії ц е д у л и. VI 221.24. Тихенький, кроткий государ, Втомившись **пишучи** закони, Пішов любенько погулять II 335.4 *//Записувати сказане* (15). Отак **пишіть.** Була криниця II 249.21. «А прізвище?» «Прізвища немає!» «Хіба байстрюк? Без прізвища — Запиши, Миколо, У реєстер. Нехай буде... Нехай буде Голий, Так і **пиши!**» I 116.1420 *//Про адресу* (2). **Пиши** мій адрес так: в Нижний Новгород, имя рек, в контору пароходства М е р к у р и й. VI 165.32 *//Складати текст якоюсь мовою* (9). Скажи Марковичу, щоб **писав** [?] поруськомy. VI 141.19.

3. *Творити (поезію, прозу)* (19). ви мене з святого неба Взяли меж себе — і **писать** Погані вірші научили. II 239.20. може.. ще одпочину, та на старість попробую **писать** прозу. VI 131.2. Щоб знать людей, то треба пожить з ними. А щоб їх списувать, то треба самому стать чоловіком, а не марнотрателем чорнила і паперу. Отойді **пишіть** і друкуйте I 375.37.

4. *Займатись писарюванням* (2). От і братія сипнула У сенат **писати** Та підписувать — та драти I з батька і брата. I 251.508. Пішов я в писарі в громаду. То сяк, то так минає год. **Пишу** собі, з людьми братаюсь Та добрих хлопців добираю. II 64.102.

◆ *У спол.* в п и к у **писати** — *бити в обличчя* (1). іcправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти, А він же трудився! І день і ніч побивався Та в дурні й убрався.. Кричить, біга, Мов несамовитий. Яременка в п и к у **пише,..** лає Увесь народ. I 307.479.

◊ **писати 1.** VI 225.21, **2.** II 458.В, **4.** I 251.508, **писать 1.** VI 32.5, 38.16, 52.13, 132.32, 145.32, 161.27, 161.28, 162.18, 164.7, 225.2, **2.** VI 62.5, 211.16, **3.** II 239.20, VI 32.19, 39.29, 41.36, 58.5, 75.1, 130.41, 131.2, **пишу 1.** VI 16.6, 32.23, 38.16, 44.9, 50.5, 50.7, 52.14, 61.36, 71.8, 131.8, 132.31, 139.1, 145.32, 149.1, 154.41, 161.5, 161.27, 174.13, 179.40, 182.25, 190.1, 195.14, 198.1, 204.22, 208.1, 210.24, 210.37, 216.25, 224.11, *повт.* VI 50.16 (2 р.), **2.** VI 86.2, 144.39, **3.** II 57.1, 87.6, 93.6, 200.24, 200.29, VI 115.18, **4.** II 64.102, **пишеш 1.** VI 17.12, 84.31, 85.25, 118.34, 130.25 (2 р.), 132.23, 132.35, 133.3, 138.14, 138.17, 146.40, 153.8, 165.22, 170.6, 188.15, 195.21, 195.26, 197.38, 216.23, 220.9, 228.11, 229.10, **пише 1.** VI 21.19, 26.18, 41.32, 118.22, 129.39, 130.1, 130.4, 130.6, 131.27, 141.5, 153.29, 200.25, 203.8, 212.24, 224.4, **2.** I 375.41, VI 21.9, *у спол.* I 307.479, **пишемо 2.** I 374.9, **пишете 1.** VI 21.18, 54.27, 54.32, 55.7, 70.41, **пишуть 1.** VI 164.9, **2.** I 374.9, 375.39, **писав 1.** VI 20.35, 27.24, 36.27, 41.15, 41.23, 50.23, 87.14, 92.21, 115.26, 138.19, 139.10, 139.35, 141.19, 144.35, 146.41, 152.33, 195.7, 203.15, 204.22, 207.28, 209.17, 211.9, 217.9, 225.22, 227.39, **2.** I 375.42, VI 17.10, 141.16, 141.19, 153.10, **писала 1.** I 101.908, **2.** I 234.152, **писали 2.** VI 29.24, **3.** II 415.В, **буду писать 1.** VI 134.1, 146.33, **2.** VI 147.14, **3.** VI 32.18, **будеш писать 1.** VI 51.21, 70.25, 172.25, **будемо писати 2.** II 54.213, **будем писать 2.** II 53.168, **будете писать 1.** VI 46.2, 46.16, 46.20, 55.12, **писатимеш 1.** VI 216.24, **пиши 1.** VI 18.7, 36.32, 86.42, 140.3, 140.17, 142.3, 172.26, 201.24, 203.13, 203.26, 205.40, 206.34 (2 р.), 207.11, 207.33, 220.14, **2.** I 116.1420, 116.1425, II 49.7, 49.10, 52.137, 54.197, 408.В, 456.В (2 р.), VI 85.3, 140.3, 145.25, 165.32, **3.** II 55.243, **пишіть 1.** VI 29.25, 32.24, 33.9, 46.2, 55.11, 197.14, **2.** II 249.21, 249.23, VI 193.40, **3.** I 375.37, II 415.В, **писав би 1.** VI 84.35, **2.** VI 221.24, **пишучи 2.** II 335.4.

ПИСАТИСЯ (1). *Безособ. Про наявність бажання писати.* В другий раз буду писать тобі більше, а тепер мені щось не **пишеться,** я неначе занедужав од твого письма. VI 134.1.

ПИСЬМЕННИЙ (11). *Грамотний.* Діждалася вдова долі, Зросту того сина. І **письменний** і вродливий — Квіточка дитина! I 232.104 *//Субст.* (1). Такі, бачте, люди.. Сонце навіть гудять.. Що маєш робити? Треба слухать, може й справді Не так сонце сходить, **Як письменні** начитали... I 76.63. *Ірон.* (1). А в нас!.. На те **письменні** ми, Читаєм божії глаголи!.. До нас в науку! ми навчим, По чому хліб і сіль по чім! I 327.69. *Образн., ірон.* (1). А ви їм жить не даєте, Бо ви для себе живете, Заплющивши **письменні** очі. II 53.167.

◊ ***Одн. Н.*** **письменний** I 232.104, II 55.235, **письменна** VI 216.33, 220.26, **письменне** I 80.220, ***Мн. Н.*** **письменні** I 76.55, 145.2474, *субст.* I 76.63, *ірон.* I 327.69, ***З.*** **письменних** II 52.151, **письменні** *образн., ірон.* II 53.167.

ПИСЬМО (135). **1.** *Лист* (125). Я думав, де б того добра, **Письмо** чи матір, взять на світі. II 76.20. Ми довго в морі пропадали, Прийшли в Д а р'ю, на якор стали; З В а т а г и **письма** принесли, І всі тихенько зачитали. II 76.15. Твого я лиха не возьму на себе, а свого тобі не оддам. Так що ж з тих **писем?** VI 15.10 *//Текст листа* (15). Добре я зробив, що позавчора не дописав сього **письма** і не послав тобі VI 217.23 *//У спол.* с в о є **письмо** — *лист,*

писаний рідною мовою (1). а я ще тебе просив, щоб ти писав по-своєму, щоб я хоч з с в о ї м **письмом** побалакав на чужій стороні язиком людським. VI 17.10.

2. *Тільки в одн. Грамота* (7). Отож і вчити почали **Письму** панят. II 63.52. Чи Вася вже вчиться **письму?** VI 207.10.

3. *Тільки в одн. У спол.* **письмо** с в я т е (2). Іде чернець у келію.. Бере **письмо** с в я т е в руки, Голосно читає... II 37.84.

4. *Тільки в одн. Писання* (1). Мабуть такого ледачого до **письма** чоловіка і на світі нема, як я. VI 32.3.

◊ ***Одн. Н.*** **письмо 1.** VI 17.19, 70.41, 140.3, 142.2, 153.22, 209.31, 220.36 (2 р.), 228.15 (2 р.), 228.16, **2.** II 63.54, ***Р.*** **письма 1.** II 76.23, VI 17.8, 19.4, 77.28, 145.4, 145.14, 153.32, 202.30, 207.12, 208.5, 209.17, 214.35, 216.23, 216.26, 217.23, **2.** II 55.227, 319.590, 491.В, **до письма 1.** VI 132.20, **4.** VI 32.3, **од письма 1.** VI 134.2; ***Д.*** **письму 2.** II 63.52, 63.56, VI 207.10, ***З.*** **письмо 1.** II 76.20, VI 15.8, 16.5, 16.16, 16.17, 16.24, 16.28, 17.6, 18.1, 18.7, 24.7, 24.12, 25.9, 25.26, 29.23, 29.26, 39.32, 118.16, 119.19, 131.25, 133.17, 141.24, 141.25, 144.35, 144.39, 145.13, 146.40, 147.12, 147.14, 147.16, 153.7, 153.13, 153.35, 154.13, 155.20, 160.40, 162.13, 163.35, 164.6, 170.10, 170.12, 171.31, 177.23, 188.9, 189.9, 190.10, 195.20, 195.33, 196.1, 196.15, 197.36, 198.2, 204.24, 204.32, 204.36, 206.8, 207.29, 212.24, 213.4, 217.24, 223.38, 224.1, 228.12, 229.8, **3.** II 37.84, 121.15, **за письмо 1.** VI 118.18, 138.8, 166.28, 192.6, 193.25 (2 р.), 202.10, 220.5, 222.32, **на письмо 1.** VI 209.33, ***О.*** **з письмом 1.** *у спол.* VI 17.10, ***М.*** **в(у) письмі 1.** VI 16.24, 155.3, 206.30, 220.11, 228.12, **на письмі 1.** VI 147.41, ***Мн. Н.*** **письма 1.** VI 17.7, 115.28, ***Р*** **писем 1.** VI 228.11, **з писем 1.** VI 15.10, **окроме писем 1.** VI 39.29, ***З.*** **письма 1.** II 76.15, VI 43.18, 153.11, 164.12, 208.32, 210.23, 228.17, **за письма 1.** VI 154.5, **на письма 1.** VI 43.19, 153.14, ***О.*** **з письмами 1.** VI 200.23.

ПИТАТИ, ПИТАТЬ (61). **1.** *Звертатись із запитанням* (56). Дивились дівчата, Не **питали,** чого плаче? Та й нащо **питати?** І 157.180. Один у другого **питаєм,** Нащо нас мати привела? II 39.1. **Питає** суд: — Тепер скажіте, християни, Хто отруїв його? II 225.217. От я і **питаю** його про Шамрая-Маляра VI 82.20. *Образн.* (3). Вітер в гаї не гуляє.. Прокинеться — тихесенько В осоки **питає:** «Хто се, хто се?» I 164.4.

2. *Шукати, розпитуючи* (5). У чужому краю Не шукайте, не **питайте** Того, що немає І на небі, а не тільки На чужому полі. I 330.27 //*Вгадувати наперед* (1). І то лихо — Попереду знати, Що нам в світі зострінеться... Не знайте, дівчата! Не **питайте** свою долю!.. I 49.38.

◊ **питати 1.** I 55.26, 157.181, 235.207, 283.409, II 176.394, **питать 1.** I 276.145, 299.225, II 133.7, 416.В, *образн.* II 429.В, **2.** I 4.62, **питаю 1.** II 206.38, 461.В, VI 70.41, 82.18, 82.20, **питаєш 1.** VI 138.20, 154.23, **питає 1.** I 50.89, 55.23, 127.1830, 261.12, 455.В, 491.В, II 120.25, 170.192, 225.217, 265.44, 353.83, 500.В, *образн.* I 164.4, **пита 1.** I 40.482, 46.743, 235.213, **питаєм 1.** II 39.1, **питаєте 1.** VI 41.34, **питають 1.** *образн.* I 57.6, **питав 1.** II 82.214, VI 154.20, **питала 1.** I 230.18, 367.235, **2.** I 38.422, 537.В, **питали 1.** I 157.180, 255.55, 319.360, **будуть питать 1.** II 133.7, 429.В, VI 206.38, **питай 1.** I 11.8, 12.68, 52.169, **питайте 1.** I 39.430, 39.432, 522.В, **2.** I 49.38, 330.27, **питала б 1.** I 162.364, 162.365, **питали б 1.** I 21.12, 21.13.

ПИТАТИСЯ (11). восени вторік **питаюся** у Костромитенова, де, кажу, такий і такий? Чи не вмер, кажу, часом. VI 70.12. «А Марко в дорозі?» Ганна діда **питалася.** I 320.403. *Образн.* (3). Долиною козак іде Та у журби **питається:** — Де та доля пишається? II 294.3. На тім степу скрізь могили Стоять та сумують; **Питаються** у буйного: «Де наші панують?» I 57.15.

◊ **питаюся** VI 70.12, **питається** I 38.407, 120.1575, 322.470, *образн.* II 294.3, **питаєця** I 439.В, 507.В, *образн.* II 480.В, **питаються** *образн.* I 57.15, **питалася** I 320.403, **питайся** I 443.В.

ПИТИ, ПИТЬ (56). **1.** (30). Іде чернець Дзвонковую У яр воду **пити** II 37.77. Сидимо оце вдвох з Кіндратом, **п'ємо** чай та сумуємо, прочитавши ваше письмо VI 24.6. Не **пила** й не їла Стара Ганна. I 321.435. Буду добре жити,.. Меди, вина **пити.** II 148.16. *У приказці* (2). Не дай, боже, Такого дожити, Не дай, боже, в багатого I **пить** попросити. I 234.149. На Бесарабію пішов Оцей козак; погнало горе До моря **пити** II 105.42. *Образн.* (5). Ніколи, братія, ніколи З Дніпра укупі не **п'ємо!** I 379.10. Серце моє трудне, Чого ти бажаєш, що в тебе болить? Чи **пити,** чи їсти, чи спатоньки хочеш? I 257.5.

2. *Пиячити* (23). Завиває, Реве хазяїн: — Будем **пить,** Аж поки наша доня спить. II 15.314. Всі гуляють. А де ж Гонта? Чом він не гуляє? Чому не **п'є** з козаками? I 141.2335. І цілу ніч бенкетовали Ченці, барони... всі **пили** I, п'яні, Гуса проклинали I 270. 298. *Повт.* (2). «**Пийте,** діти! **пийте,** лийте!..» I поставець одним духом Залізняк черкає. I 124.1726. *Образн.* (1). А воля в гостях упилась Та у к о ш а р и заблудила. I вдруге **пити** зареклась. II 406.В. *У прикл. спол.* **пити**-у п и т и с я (2). Залоскочи, моє серце: Нехай не сміється Надо мною, молодою, Нехай **п'є**-у п'є т ь с я, Не моїми кров-сльозами — Синьою водою Дніпровою... I 358.16.

◆ *У спол.* (3): а) **пити** к р о в (2). Я свою **п'ю,** А не к р о в людськую! I 240.47;

б) честную кров **пити** — *приймати причастя* (1). Не знаю, Для чого справді ми читаєм Святую заповідь його! Честную кров його **п'ємо,** Мов у шинкарки меду чарку... II 461.В.

◊ **пити 1.** I 41.530, II 37.77, 99.237, 257.348, 321.682, 446.В, *у приказці* II 105.42, *образн.* I 257.5, II 161.39, **2.** I 104.984, *образн.* II 406.В, **пить 1.** I 278.199, II 64.90, 328.40, VI 21.23, *у приказці* I 234.149, *у спол.* а) I 140.2291, **п'ю 2.** I 255.30, *у спол.* а) I 240.47, **п'є 1.** II 88.18, 353.77, **2.** I 141.2335, 472.В, II 10.72, 14.260, 15.308, 80.133, 301.16, *у прикл. спол.* I 358.16, 530.В, **п'ємо 1.** VI 24.6, *образн.* I 379.10, *у спол.* б) II 461.В, **пила 1.** I 321.435, II 224.187, 309.188, **2.** I 160.282, 165.42, **пили 1.** II 184.10, **2.** I 270.298, **буду пити 1.** II 148.16, **буду пить 1.** II 125.6, **будеш пити 1.** *образн.* II 331.17, **будем пити 1.** I 203.157, **будем пить 2.** II 15.314, **будуть пити 1.** II 256.328, **пий 1.** I 440.В, **2.**II 470.В, **пийте 2.** I 124.1734, 140.2306, 440.В (2 р.), *повт.* I 124.1726 (2 р.), **п'ючи 1.** II 56.297, *образн.* II 104.27.

ПИТИСЯ (13). **1.** *Фольк.* (9). Ой не **п'ються** пива́, меди, Не **п'ється** вода, Прилучилась з чумаченьком У степу біда. II 127.1.

2. *Безособ. Про наявність бажання пити (пиячити)* (4). Ні їсться, ні **п'ється,** і серце не б'ється I 278.194. «Гуляйте, сини! Пийте, поки **п'ється,** бийте, поки б'ється!» — Залізняк гукає. I 140.2306.

◊ **п'ється 1.** II 125.1, 125.5, 127.2, **2.** I 140.2306, 278.194, **п'єця 1.** II 427.В (2 р.), **2.** I 446.В, 491.В, **п'ються 1.** II 125.2, 127.1, **п'юця 1.** II 427.В, **пилися 1.** II 252.140.

ПИХА (2). Не торгувавсь і панотець.. За три копи звінчав у будень, Без **пихи,** так, як довелось. II 251.92. гордості та **пихи** я ще в моєї матері позичив, у мужички, у безталанної крепачки. VI 198.29.

ПИШАТИСЯ, ПИШАТИСЬ (17). **1.** *Величатися, гордувати* (10). А ти, кумасю, спала, спала, **Пишалася,** та дівувала, Та ждала, ждала жениха II 368.16. *Íрон.* (1). Сама втекла і повінчалась. І батько й мати не пускали, Казали:—Вгору не залазь. Так ні, за князя. От і князь! От і **пишайсь** тепер, княгине! II 10.90. *Образн.* (3). Долиною козак іде Та у журби питається:— Де та доля **пишається?** II 294.4.

2. *Красуватися. Образн.* (4). **Пишається** над водою Червона калина. II 363.3.

3. *Гордитися ким-, чим-н.* (3). **Пишалася** синами мати, Синами вольними... II 33.8. Ще як були ми козаками, А унії не чуть було, Отам-то весело жилось! Братались з вольними ляхами, **Пишались** вольними степами II 33.5.

◊ **пишається 1.** *образн.* II 294.4, **2.** II 363.3, 363.5, **пишалася 1.** II 368.16, 386.В, 501.В, *образн.* II 284.15, **2.** II 327.3, **3.** II 33.8, **пишалась 1.** I 366.210, II 11.134, *образн.* II 286.18, **пишались 1.** II 370.4, **2.** I 489.В, **3.** II 33.5, 320.644, **пишайсь 1.** *íрон.* II 10.90.

ПИШНИЙ (3). **1.** *Величний, гордий* (2). **Пишними** рядами Виступають отамани, Сотники з панами І гетьмани I 78.130. Христи дубові посхилялись, Слова дожчем позамивались, Не **пишни,** думаю, слова. II 445.В.

2. *Розкішний* (1). Один старий одпочине В **пишній** домовині. Другий старий і так собі Де-небудь під тином. I 364.129.

◊ *Одн. М.* (в) **пишній 2.** I 364.129, *Мн. Н.* **пишни 1.** II 445.В, *О.* **пишними 1.** I 78.130.

ПИШНО (1). *Присл.* А ти, доле! А ти, мій покою! Моє свято чорнобриве, І досі меж ними Тихо, **пишно** похожаєш? II 91.43.

ПИШНО-ЧЕПУРНИЙ (1). Старенька сестро Аполлона, Якби ви.. Возвисили б свій божий глас До оди **пишно-чепурної,** Та й заходилися б обоє Царів абощо воспівать. II 69.9.

ПИЩАТИ (1). *У спол.* аж **пищать** — *важко (кому).* Гуляє князь, гуляють гості.. І так за днями день минає, Мужицькі душі аж **пищать.** II 10.74.

ПІВБОГА (1). нема тепер нічого, Ні бога навіть, ні **півбога.** II 364.10.

ПІВБУБЛИЧКА (1). А ось ще осталось **Півбубличка!** I 321.429.

ПІВДИНАРІЯ (1). а цар.. Лизав у ліктора халяву, Щоб той йому на те, на се... Хоч **півдинарія** позичив II 301.12.

ПІВДУЛІ (1). За богами — панства, панства.. Аж потіють, та товпляться, Щоб то ближче стати Коло самих: може вдарять Або дулю дати Благоволять; хоч маленьку, Хоч **півдулі,** аби тільки Під самую пику. I 247.339.

ПІВЕКЗЕМПЛЯРА (1). якби ви не поліновались прислать мені свої сочиненія хоч **півекземпляра,** так — на пам'ять, то велике спасибі вам сказав би. VI 23.22.

ПІВЕНЬ (11). **1.** *У спол.* ані **півня,** ні собаки — *(не чути) нікого* (1). Понад Дніпром козак іде.. Кругом його Мов вимерли люде. Ані **півня,** ні собаки I 112.1280.

2. а) *Тільки в мн., у поєднанні з дієсловом «співати» — на ознаку часу* (5). Місяченьку! Наш голубоньку!.. Поки відьми ще літають, Поки **півні** не співають, Посві-

ти нам... І 5.110 /*У спол.* т р е т і **півні** (3). З-за Дніпра із села Руна гаєм гула, Т р е т і **півні** співали. І 382.31; б) *Перен. Переважно в мн. У спол.* т р е т і **півні** (т р е т і й **півень**) — *сигнал у гайдамаків до повстання* (5). Т р е т і **півні** — сигнал; розказують, що Залізняка есаул, не діждавши т р е т і х **півнів,** запалив Медведівку І 148.Прип. іде Ярема.. У Черкаси. А там т р е т і й **Півень** заспіває... І 113.1289.

◊ ***Одн. Н.*** **півень 2.** *перен., у спол.* І 113.1289, 113.1321, ***Р.*** **півня 1.** *у спол.* І 112.1280, ***Мн. Н.*** **півні 2.** І 5.110, 51.150, *у спол.* І 3.9, 6.139, 382.31, **2.** *перен., у спол.* І 148.Прип., *у назві* І 110.Заг., ***Р.*** **півнів 2.** *перен., у спол.* І 148.Прип.

ПІВКОПИ (2). *Назва старовинної дрібної монети.* Заробила Чи то позичила вдова **Півкопи** тую на буквар. II 319.588. Оддайте Т р и з н у по копі, а Г а м а л і ю по **півкопи** серебром, проценти такі, які він положить. VI 32.7.

ПІВНІЧ[1] (8). *Середина ночі.* Оставайся здоров — лягаю спать, уже **північ,** може во сні й тебе побачу. VI 16.19. На хуторі Танці та музики — Аж до **півночі.** II 188.111.

◊ ***Одн. Н.*** **північ** VI 16.19, ***Р.*** **до півночі** І 49.31, 157.153, 230.15, 289.651, 444.В, II 16.334, 188.111.

ПІВНІЧ[2] (1). *Сторона світу.* Ой чого ти почорніло, Зеленеє поле?.. Мене славні запорожці Своїм трупом вкрили. Та ще мене гайворони Укрили з **півночі...** II 135.10.

ПІВПАРОБОК (1), **ПІВПАРУБОК** (1). Гайдамаки понад яром З шляху повернули. Наганяють **півпаробка.** І 121.1608.

◊ ***Одн. З.*** **півпаробка** І 121.1608, **півпарубка** І 439.В.

ПІВРОКУ (3). Минуло **півроку;** Занудило коло серця, Закололо в боку. Нездужає Катерина І 30.78. вже з **півроку** як не чую нічого із рідної моеї України, може вже й ніколи не почую. VI 25.28. Через **півроку** вивели мене на світ божий та знову посадили мене на чортопхайку, тільки вже не з жандаром, а з фельдьєгерем, та одвезли аж у Оренбург. VI 83.7.

ПІВСЛОВА (3). *Дуже мало.* напиши мені хоч **півслова** о Хариті VI 204.29 //*З заперечною часткою «ні» у знач. «нічого»* (2). Не впусти Аніже слова, ні **півслова** З моеї грішної розмови II 456.В.

◊ ***Одн. Р.*** **півслова** II 456.В, VI 189.10, ***З.*** **півслова** VI 204.29.

ПІВСЛОВЕЧКА (1). *Зменш. до* **півслова.** *З заперечною часткою «ні» у знач. «нічого».* Минуло вже більш як півтора року, а я до тебе не написав ні **півсловечка.** VI 15.5.

ПІВТОРА (3). Пишу, а ще і сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий, бо вже оце трохи чи не **півтора** року, як ми не переписались з тобою ані одним словом VI 52.15.

◊ ***Одн. Н.*** **півтора** VI 15.5, 52.15, ***З.*** **півтора** VI 36.28.

ПІВУПРУГА (1). *Відрізок часу (кілька годин).* Гонту забавляйте, З **півупруга,** а там нехай. Ідіть же гуляйте... І 128.1859.

ПІВЧВАРТА (1). *Три з половиною.* Ой виростеш, сину, За **півчварта** року І 230.26.

ПІД (125). *Прийм.* **І.** *Із знах. відм.* (20). *Уживається:* **1.** *При вказівці на місце, в напрямі до якого відбувається дія* (10). Не журиться Катерина,.. Прийде до криниці, Стане собі **під** калину, Заспіває Г р и ц я. І 29.67. Вдова шкандибає **Під** дзвіницю, сердешная, Руки простягати II 122.5. Поїду аж **під** Москву в гості до мого старого батька — до М. С. Щ е п к і н а VI 174.4. Аж потіють, та товпляться, Щоб то ближче стати Коло с а м и х: може вдарять Або дулю дати Благоволять; Хоч маленьку, Хоч півдулі, аби тільки **Під** самую пику. І 247.340.

2. *При вказівці на предмет чи особу, на які знизу спрямована дія* (6). І беруть його **під** руки, І ведуть у хату І 286.541. І се нічого: На те він бог, а ми **під** бога Себе повинні підкладать II 272.315. *В образн. виразах* (2). Не доведеться мені давать **під** парус свої вірші і того ради, що парус сей надуває заступник того вельможного князя, любителя березової каші. VI 186.9. Нікому тільки було огню положить **під** моє горем недобите старе серце. VI 139.13.

3. *У поєднанні з словом «час» — при вказівці на період, протягом якого відбувається дія* (1). я пришлю вам 50 або 100 экземпляров своего К о б з а р я, а ви передайте на комісію **під** час ярмарки харьковским книгарям. VI 222.22.

◆ *У спол.* (3): а) с т а т и **під** а р ш и н — *піти на військову службу* (2). Нехай, каже, вдовин син Та не с т а н е **під** а р ш и н, А я стану. II 458.В; б) **під** р о з п и с к у (1). Передайте **під** р о з п и с-

к у книгареві 100 екз[емплярів] Кобзаря VI 224.12.

II. *З орудн. відм.* (105). *Уживається:* **1.** *При вказівці на те, біля, поблизу чого щось знаходиться або відбувається* (85). В таку добу **під** горою.. Щось біле блукає. I 3.13. На верствовім шляху в полі Корчма **під** вербою Стоїть собі в холодочку II 187.59. у царині **під** куренем дідусь сидить VI 27.2. Уже Марко чумакує I восени не ночує Ні **під** хатою, ні в хаті... I 317.260. Отак на улиці **під** тином Ще молодий кобзар стояв I 286.518.

2. *При вказівці на місце, предмет чи особу, нижче яких відбувається дія або щось знаходиться* (19). Аж слухаю—Загули кайдани **Під** землею... I 244.202. А тим часом із діброви Козак виїзжає; **Під** ним коник вороненький Насилу ступає. I 7.163. Ставок **під** кригою в неволі I 42.548. Орли, орли ви сизокрилі, Поки вам лихо не приснилось, Хоч невеличке, хоч на час! А там — **під** лавою в шиночку Сховаєтесь у холодочку. II 202.21 /Як калина при долині вранці **під** росою, Так Ганнуся червоніла, Милася сльозою. I 166.99. *В образн. виразах* (2). Дай і пригорнутись, **Під** крилом твоїм любенько В холодку заснути. II 286.27.

3. *У спол.* під редакцією (1). Восени буде у нас свій журнал **під редакцією** Бєлозерського і Макарова. VI 193.6.

◊ **під I 1.** I 29.67, 247.340, 462.В, II 122.5, 192.20, 254.213, 277.491, 322.685, VI 172.6, 174.4, **2.** I 76.68, 286.541, II 272.315, VI 139.13, 186.9, 204.37, **3.** VI 222.22, *у спол.* а) I 233.137, II 458.В, *у спол.* б) VI 224.12, **II 1.** I 3.13, 5.112, 7.155, 7.193, 25.20, 34.238, 36.341, 38.423, 38.426, 41.515, 41.521, 41.540, 49.32, 50.77, 59.100, 81.244, 95.740, 102.Рем., 125.1759, 150.П., 161.328, 236.242, 242.134, 274.69, 275.78, 282.355, 284.449, 286.518, 288.587, 305.416, 306.441, 317.260, 346.224, 356.62, 364.131, 387.58, 500.В, 556.В, II 25.68, 60.43, 81.167, 85.28, 96.141, 96.149, 98.202, 114.16, 123.1, 124.16, 150.27, 151.37, 151.40, 187.59, 196.88, 204.9, 206.49, 232.16, 242.1, 287.6, 298.12, 306.45, 306.62, 308.117, 308.152, 315.424, 322.715, 323.744, 324.6, 335.12, 361.9, 440.В, 444.В, 455.В, 459.В, 464.В, 475.В, 488.В, 490.В (3 р.), VI 27.2, 82.39, 187.4 (2 р.), 201.13, 203.2, **2.** I 7.163, 34.257, 40.508, 42.548, 91.580, 166.99, 199.10, 225.28, 244.202, 244.206, 285.498, 462.В, 494.В, II 175.352, 202.21, 223.149, 286.27, 450.В, VI 186.6, **3.** VI 193.6.

ПІДБИТИЙ (2). *Перен. У спол.:* а) волею **підбитий** — *вільний* (1). I честь Кармілова і слава Ліванова, а не лукава, Тебе укриє.. Добром та волею **підбитим,** Святим омофором своїм. II 291.12; б) брехнею **підбитий** — *неправдивий, нещирий* (1). Правда, мудрі! Спасибі за раду. Теплий кожух, тілько шкода — Не на мене шитий, А розумне ваше слово Брехнею **підбите** I 77.100.

ПІДВЕСТИ (1). Князь хиріє, Нездужає встати, А **підвести** нема кому II 18.402.

ПІДВЕСТИСЯ (1). Опівночі прокинулась Несчаслива мати, **Підвелася,** іздригнулась, Стала щось шептати... II 471.В.

ПІДЖИДАТИ (2). [Сотник] сина дав У бурсу в Київ обучатись, А сам Настусю **піджидав,** Таки годованку, щоб з нею Собі зробитися ріднею II 164.29. До 16 августа я **піджидав** вас у Києві VI 197.8.

ПІДЖМУРКИ *див.* **ПІЖМУРКИ.**

ПІДЗЕМНИЙ (1), **ПОДЗЕМНИЙ** (1). Аж кишать Невольники у Сиракузах, В **підземних** мурах. II 468.В. А неофітів В **подземнії** страшнії узи В кайданах одвезли. II 463.В.

ПІДІЙМАТИ (4). а вона сердешна тіль не плаче та **підіймає** передню червону запашчину, бо вже, знаєте, трошки теє... VI 27.4.

◆ *У спол.* (3): а) руку **підіймати** *на кого* — *повставати проти кого* (1). I плакав Гус, молитву дія, I тяжко плакав. Люд мовчав I дивувався: що він діє, На кого руку **підійма!** I 267.188; б) до бога руки **підіймати** — *благати бога в молитві* (1). Молила Сама стара за молодих, До бога руки **підіймала.** II 413.В; в) хвилю **підійма** (1). Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі. Горами хвилю **підійма.** I 3.4.

◊ **підіймає** VI 27.4, **підійма** *у спол.* а) I 267.188, *у спол.* в) I 3.4, **підіймала** *у спол.* б) II 413.В.

ПІДІЙМАТИСЯ, ПІДІЙМАТИСЬ (2). Пани в гаю не ворушились, А люде збіглись та дивились, Як дим до неба **підіймавсь...** II 17.373.

◆ *У спол.* руки не **підіймаються** — *про відсутність бажання щось робити* (1). Ян Гус повинен буть у Василя Вас[ильовича] Тарновського.. Переробляять його, або знову робить, у мене щось руки не **підіймаються.** VI 165.16.

ПІДІЙТИ (1). Іде боса титарівна I несе дитину. То **підійде** до криниці, То знов одступає. II 81.179.

ПІДКИНУТИ (1). *Образн.* А ти, друже мій, догадався, взяв та й **підкинув** того святого огню. Спасибі тобі VI 139.14.

ПІДКЛАДАТЬ (1). *Образн.* На те він бог, а ми під бога Себе повинні **підкладать** II 272.316.

ПІДКОВИ (2). А я собі Христя В намисті, А на лиштві листя Та листя, І чоботи і **підкови.** I 141.2323. Розвернулося весілля. Музикам робота І **підковам.** I 318.335.

ПІДКОШЕНИЙ (1). *У порівн.* Як билина **підкошена,** Ярина схилилась I 283.388.

ПІДКРАДАТИСЯ (2). **Підкрадаюся** до хати — Аж огню немає. I 535.В.

◊ **підкрадаюся** I 535.В, **підкрадалася** I 548.В.

ПІДКРАСТИСЯ, ПІДКРАСТИСЬ (12). А мудро співає! коли не послухаєш, усе іншу **Підкрадьмось,** братці, та послухаєм, а тим часом задзвонять. I 102.927. І дійшло до того, Що я вночі, **підкравшися,** Максимову хату.. Запалив. II 252.149. *Образн.* (2). Крались злидні із-за моря В удовину хату. Та й **підкрались...** I 233.116.

◊ **підкралась** II 278.528, **підкралися** I 8.198, **підкрались** I 404.В (2 р.), II 351.13, *образн.* I 233.116, 351.30, **підкрадешся** II 348.14, **підкрадеться** I 239.15, **підкрадемось** I 431.В, **підкрадьмось** I 102.927, **підкравшися** II 252.149.

ПІДЛОЖНИЦЯ (2). *Полюбовниця.* і вчора Лилася божа благодать. Кому чи чином, чи грошима,.. А кому Самі благоволили дать Свою **підложницю** в супруги II 272.310.

◊ ***Одн. З.*** **підложницю** II 272.310, ***Мн. З.*** **підложниць** II 415.В.

ПІДМОВЛЯТИ (1). Тепер, кажуть, Головатий Останки збирає Та на Кубань **підмовляє** I 289. 643.

ПІДМОГА (1). Візантія пробуркалась, витрищила очи, Перепліива на **підмогу** I 467.В.

ПІДНІЖКИ (2), **ПІДНОЖКИ** (1), **ПОДНОЖКИ** (1). *Перен. Підлабузники.* Німії, подлії раби, **Підніжки** царськії, лакеї Капрала п'яного! II 280.19.

◊ ***Мн. Н.*** **підніжки** I 517.В, II 280.19, **підножки** I 516.В, **подножки** I 334.161.

ПІДНІМАТИ (3). *У спол.*: а) р у к у (р у к и) **піднімати** *на кого — повставати проти кого* (2). Люд мовчав І дивувався: що він діяв? На к о г о р у к у **піднімав?** I 488.В; б) д о б о г а р у к и **піднімати** — *благати бога в молитві* (1). Молила Сама стара за молодих, Д о б о г а р у к и **піднімала...** II 411.В.

◊ **піднімав** *у спол.* а) I 488.В, **піднимав** *у спол.* а) I 487.В, **піднімала** *у спол.* б) II 411.В.

ПІДНОЖКИ *див.* **ПІДНІЖКИ.**

ПІДНОЧУВАТЬ (1). — Який се гость? — Із Назарета Зайшов у нас **підночувать.** II 309.162.

ПІДНЯТИСЯ, ПІДНЯТИСЬ (6). **1.** *Підвестися з місця (про людину)* (1). І старий **піднявся.** I 275.102.

2. *Піднестись угору* (1). Степан свиснув, і курява Шляхом **піднялася.** I 281.329.

3. *Перен. Підрости* (4). І дочечка у їх росла, Уже чимала **піднялась** II 220.4. Кляте плем'я Давидове у нас зійшло! Зотни, поки не **піднялось!** II 301.26.

◊ **піднявся 1.** I 275.102, **піднялася 2.** I 281.329, **піднялась 3.** II 220.4, 306.30, 445.В, **піднялось 3.** II 301.26.

ПІДНЯТЬ (7). **1.** *Взяти на руки* (1). Довго плакав рибалонька: «Нема в мене роду, Нема долі на сім світі,— Ходім жити в воду!» **Підняв** її [Ганнусю], поцілував... I 168.172.

2. *Зняти з голови* (1). Закрутивши чорні уси, За ухо чуприну, **Підняв** шапку [отаман] — човни стали. I 61.55.

◆ *У спол.* (5): а) **підняти** о ч и ц і — *подивитись* (2). **Підняла** На той Фавор свої святиє О ч и ц і кроткіє Марія Та й усміхнулась. II 308.124; б) р у к и **піднять** *на кого — повстати проти кого* (1). А я молитись в хаті буду.— Бо вже нездужав, сину, встать, Р у к и на ворога **піднять!** II 234.81; в) **підняти** р у к и д о б о г а — *благати бога в молитві* (1). І, сивоволосий, **Підняв** р у к и калічені Д о святого б о г а II 108.165; г) **підняти** г о р и - х в и л і (1). А Дніпр мов підслухав: широкий та синій, **Підняв** г о р и - х в и л і I 113.1307.

◊ **піднять** *у спол.* б) II 234.81, **підняв 1.** I 168.172, **2.** I 61.55, *у спол.* в) II 108.165, *у спол.* г) I 113.1307, **підняла** *у спол.* а) II 308.124, 486.В.

ПІДОЖДАТЬ (10). Федор якраз в той день і переїхав через Нижній. І щоб йому було **підождать** до завтра. VI 153.6. «Хто ти такий?» Галайда питає. «Я посланець пана Гонти. Нехай погуляє, Я **підожду».** I 127.1833.

◊ **підождать** II 167.105, VI 132.30, 153.6, **підожду** I 127.1833, VI 132.34, **підождемо** II 372.27, **підождіть** VI 193.7, **нехай підождуть** VI 207.38, **підождала (б)** I 322.475, **підождали (б)** I 302.309.

ПІДПАЛ (1). *Образн.* Лежить попіл на розпутті, А в попелі тліє Іскра огню великого. Тліє, не вгасає, Жде **підпалу** I 262.11.

ПІДПАЛИТИ (1). Ось слухай же, що то роблять Заздрощі на світі І ненатля голодная. Ходили, ходили, Поки вночі, жалкуючи, Сиріт **підпалили!** II 408.В.

ПІДПАЛЮВАТИ (1). *Перен.* і заспівай, Поки Едем твій тихій рай Ще не **підпалював** Єгова! II 486.В.

ПІДПАНКИ (2) *Зневажл.* Все розберіть.. То й побачите, що ось що Ваші славні Брути: Раби, **підпанки** I 519.В. *У приказці* (1). [Гайдамака]: «Та воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як **підпанки**, або — поки сонце зійде, то роса очі виїсть». I 103.968.

ПІДПЕРТИ (1). *У спол.* плечми **підперти** — *підтримати.* Плечми моїми молодими Його старії **підопру!** II 307.74.

ПІДПИЛИЙ (2). Почтар, нівроку, був **підпилий** II 301.31 //*Субст.* (1). А вже **підпилий** як засне, То хоч коти гармати, І усом не моргне. I 240.59.

ПІДПИРАТИ (1). *У спол.* плечима стелю **підпирати** — *про дуже високу на зріст людину.* Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті,.. Плечима стелю **підпирає.** II 77.27.

ПІДПИСУВАТИ, ПІДПИСУВАТЬ (2). От і братія сипнула У сенат писати Та **підписувать** — та драти І з батька і брата. I 251.509. А якщо трапиться мені ще що-небудь прислать до вас, то **підписуйте** ви самі мою фамілію, циноброю, бо мені не можна. VI 62.15.

ПІДПИСУВАТЬСЯ (1). Чорноморський побит вийшов з цензури так як треба. Театральний цензор сказав, що йому не треба **підписуваться**, коли воно буде надрюковано. VI 28.24.

ПІДПЛИВАТИ (2). *У спол.* **підпливати** кров'ю. *Образн.* Гайдамаки Гуляють, карають; Де проїдуть — земля горить, Кров'ю **підпливає.** I 137.2165.

◊ **підпливає** I 114.1335, 137.2165.

ПІДПУСТИТИ (1). *У спол.* **підпустити** пахучого курева *кому* — *підлесливо розхвалити кого.* Розумний, дуже розумний і сердечний епілог вийшов; тільки ти дуже вже, аж надто дуже, **підпустив** мені пахучого курева; так дуже, що я трохи не вчадів. VI 155.35.

ПІДРОСТАТИ (3). Звичайне, мати, що й казать! Та може снився-таки й зять, Бо вже Катруся **підростала.** II 49.25. А тим часом перевертні Нехай **підростають.** I 226.40.

◊ **підростала** II 49.25, 249.41, **нехай підростають** I 226.40.

ПІДРОСТИ (7). Дитяточко собі росло,.. Уже чимале **підросло.** II 318.537. *Образн.* (1). Кляте племя Давидове у нас зійшло! Зотни, поки не **підросло.** II 481.В.

◊ **підросла** II 64.82, 482.В, **підросло** I 314.177, II 318.537, *образн.* II 481.В, **підросли** II 370.2, **підростуть** I 228.46.

ПІДСКОЧИТИ (1). Так на чорта ж їх [сідала] на горах ставить? Та ще такі височенні, Що й хмари достанеш, Як **підскочиш.** I 501.В.

ПІДСЛУХАТИ (1). *Образн.* «Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! Багато ти, батьку, у море носив Козацької крові» ..Так думав, ідучи в латаній свитині, Сердега Ярема з свяченим в руках. А Дніпр мов **підслухав:** широкий та синій, Підняв гори-хвилі I 113.1306.

ПІДСТАВЛЯТИ (1). *У спол.* шию **підставляти.** Дурний шию **підставляє** І не знає за що! I 338.53.

ПІДСТЕРЕГТИ (2). Отож львеня те дике! люте! **Підстерегли** його, взяли. II 325.16. а люде **Підстережуть** вас на тотеж, Уловлять і судить не будуть, В кайдани туго окують, В село на зрище приведуть II 328.45.

ПІДСТРЕЛЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Бачиш, праву ногу Чи то ліву **підстрелено...** II 254.219.

ПІДТИ *див.* **ПІТИ.**

ПІДТИКАТИСЯ (1). Чи не це ж та кумася, Що **підтикалася!..** II 98.221.

ПІДТОПТАНИЙ (1). *Перен. Зневажл.* Самі благоволили дать Свою підложницю в супруги, Хоча й **підтоптану.** II 272.311.

ПІДТОПТАТИСЯ, ПІДТОПТАТИСЬ (4). *Перен. Стати немолодим, знесиліти, змарніти.* Прийшла молодиця .. У найми проситься.. «Возьмімо, Трохиме» .. «Та воно-то треба, Бо й я свою вже часточку Прожив, слава богу,— **Підтоптався**». I 315. 183. Чи не покинуть нам, небого,.. Вірші нікчемні віршувать, Та заходиться риштувать Вози в далекую дорогу, На той світ,.. Почумакуєм спочивать. Втомилися і **підтоптались** II 372.8. Ні, вже не те, **підтопталась** Моя стара сила, Утомився I 276.115.

◊ **підтоптався** I 315.183, **підтопталась** I 276.115, 464.В, **підтоптались** II 372.8.

ПІДХОДИТИ (2). Дивлюсь, цар **підходить** До найстаршого... І 248.356.

◊ **підходить** І 248.356, II 168.Рем.

ПІЖМУРКИ (2), **ПІДЖМУРКИ** (1). Дивлюсь — аж он передо мною.. Хатки біленькі виглядають, Мов діти в білих сорочках У **піжмурки** в яру гуляють II 24.16. Отут, було, на цвинтарі Я з дітьми гуляю, І з Юрієм гетьманченком У **піджмурки** граюсь І 501.В.

◊ *Мн. З.* **у піжмурки** І 294.21, II 24.16, **у піджмурки** І 501.В.

ПІЗНАВАТИ (5). [Вдова] Помарніла, скалічіла, Ніхто й не пізнає. Та й кому там **пізнавати** Каліку убогу. І 234.170. А сирота її в селі.. Лопуцьки їсть, ставочки гатить В калюжах з дітьми у яру. Умийся, серденько! Бо мати Он дивиться, й не **пізнає** Межи дітьми дитя своє. II 13.231.

◊ **пізнавати** І 234.170, **пізнаєш** І 43.598, **пізнає** І 397.44, 495.В, II 13.231.

ПІЗНАТИ (18), **ПОЗНАТЬ** (6). **1.** *Узнати, розпізнати* (19). **Пізнав** батько свого сина, Та не хоче взяти. І 46.741. Не пустили Дорошенка, У рясі **пізнали,** Закували у кайдани II 161.46. *У приказці* (1). У хату прийти до його або до себе покликать по-братерській не можна, не можна, бо він злякається, та може ще й те, що він **пізнає** дурня у жупані. І 375.25. *Образн.* (1). сьогодні цензура випустила із своїх пазурів мої безталаннії думи, та так проклята одчистила, що я ледве **пізнав** свої діточки VI 200.6.

2. *Зрозуміти що, зазнати чого* (5). Не хотять **Познать,** розбити тьму неволі І 344.138. *Повт.* (2). І примиренному присняться І люде добрі, і любов, І все добро.. І в неволі **Познає** рай, **познає** волю І всетворящую любов. І 360.22.

◊ **познать 2.** І 344.138, 524.В, **пізнав 1.** І 43.607, 46.738, 46.739, 46.741, 457.В, *образн.* VI 200.6, **пізна 1.** II 73.173, **пізнала 1.** II 14.234, 440.В, **пізнали 1.** І 46.708, II 161.46, 410.В, 440.В, **пізнає 1.** І 37.355, 234.169, II 195.52, *у приказці* І 375.25, **познає 2.** *повт.* І 360.22 (2 р.), 532.В, **пізнала б 1.** II 92.5, **пізнали (б) 1.** І 99.832.

ПІЗНЕНЬКО (1). *Присл. Присудк.* Я, не вам кажучи, пустився в малярство. Трошки **пізненько,** а коли, каже, взявся, то вези до краю. VI 20.1.

ПІЗНО (2). **1.** *Присл.* (1). Якби знала — не ходила б **Пізно** за водою, Не стояла б до півночі З милим під вербою І 49.30.

2. *Присудк.* (1). Так я думав, щоб ушкварить твій Чорноморський побит, але тепер уже **пізно,** а якби ти його звелів переписать гарненько та прислав к великодню, то б це так. VI 34.20.

◊ **пізно 1.** І 49.30, **2.** VI 34.20.

ПІЇТИ (2). *Слов'ян. Поети.* **Піїти** в одах вихваляли Войну й царицю. II 54.200. *У порівн.* (1). Літа мої — крила, Де ви ділись молодії? Згинули — пропали, Як ті славнії **піїти,** Шо оди писали... II 415.В.

ПІЙМАТИ (1). Вийшла мати погуляти.. І незчулась, як зуспіли Дніпрові дівчата — Та до неї, ухопили, Та й ну з нею гратись, Радісінькі, що **піймали** І 359.57.

ПІЙТИ *див.* **ПІТИ.**

ПІКІНЕРИ (2). *Частина козаків південного Лівобережжя, які були переведені в другій половині XVIII ст. на становище регулярних військ; озброєні піками.* Прийшов указ лоби голить. Се в перший раз.. Бо на Вкраїні в нас, бувало, У козаки охочі йшли, А в **пікінери** вербовали, Та теж охочих. II 253.184. Вдовиченко в **пікінерах,** Вдова на тім світі! II 54.217.

ПІКЛУВАТИСЬ (1). Та таки й дитина, Хоча воно вже й підросло, Та все ж таки треба Коло його **піклуватись.** І 314.179.

ПІЛАТИ (1). *Перен. Про царя і його прислужників.* О горе! горенько мені! І де я в світі заховаюсь? Щодень **пілати** розпинають, Морозять, шкварять на огні! II 300.11.

ПІНА (2). Мати дивиться на неї, Од злості німіє.. Розхрістана, боса, З роту **піна** І 167.134. *Образн.* (1). Лиман Дніпрові Тую журбу-мову на хвилі подав. Зареготався дід наш дужий, Аж **піна** з уса потекла. І 199.29.

ПІП (18). Молітесь правді на землі, А більше на землі нікому Не поклонітесь. Все брехня — **Попи** й царі... II 272.300. — А я в **попа** обідала,— Сирітка сказала. II 197.19. Кличе Гандзю козак: «Ходім, Гандзю, до **попа** Богу помолиться» І 106.1061.

◊ *Одн. Н.* **піп** II 170.199, 430.В, ***Р.*** **без попа** І 64.34, 539.В, II 345.3, **в попа** II 197.19, **до попа** І 106.1061, 397.45, ***З.*** **попа** І 397.46, ***Мн. Н.*** **попи** І 8.205, 23.95, 50.102, 107.1107, 107.1110, II 272.300, ***Д.*** **попам** II 193.32, ***З.*** **у попи** II 169.142, ***О*** **з попами** II 137.11.

ПІРАМІДА (2). На голому піску стоять По шнуру **піраміди** вряд, Мов фараонова сторожа II 315.436 //*Перен. Храм* (1). Ходімо, куме, в **піраміду,** Засвітим світоч. II 371.4.

ПІРНУТИ (2). Рибалонька кучерявий.. **Пірнув,** виринає — І утоплену Ганнусю На берег виносить І 167.147. Та й замовкла русалонька І в Дніпро **пірнула...** І 531.В.

ПІР'Я (2). *У спол.* а ж **пір'я** летить — *при вказівці на значну міру дії.* Христять Лейбу знову. Періщили, періщили, а ж **пір'я** летіло... І 90.545.

◊ ***Одн. Н.*** **пір'я** І 90.545, **перья** І 427.В.

ПІСЕНЬКА (3). *Пестл. до* **пісня.** Пограємось, погуляймо Та **пісеньку** заспіваймо І 5.94. Передайте моїй будущій молодій княгині оцю невеличку і не весільну **пісеньку** VI 190.23.

◊ ***Одн. З.*** **пісеньку** І 5.94, ІІ 152.28, VI 190.23.

ПІСЛЯ (17), **ОПІСЛЯ** (1). *Прийм. з род. відм.* **1.** *Слідом за чим, по закінченні чого* (16). Я йому **після** Кобзаря уже двічі писав, а він мені ані телень! VI 211.9. **Після** пречистої в неділю, Та **після** першої, Трохим Старий сидів в сорочці білій, В брилі, на призьбі. І 320.384. **Після** великої зими Вернувся і Максим безногий ІІ 54.203.

2. *З причиновим значенням* (2). Не знаю, що і **після** чого Старі сумують І 312.102. Та й **після** чого мені кирпу драть? далебі я чорт-зна-що. VI 34.5.

◊ **після 1.** І 148.Прип., 320.384, 320.385, 533.В ІІ 54.203, 249.12, 251.95, VI 26.24, 28.30, 82.31, 161.31, 161.32, 190.2, 211.9, 217.6, **2.** І 312.102, VI 34.5, **опісля 1.** І 508.В.

ПІСЛЯЗАВТРА (1). *Присл.* «Катерино! Коли в нас неділя?» **«Післязавтра».** І 321.439.

ПІСНЯ (16). Наша дума, наша **пісня** Не вмре, не загине... І 58.50. Могила, кажуть, видає зборник наших **пісень?** Нехай йому бог помагає. VI 140.15. *У прикл. спол.* **пісня**-дума (1). За що сірому ти поцілуєш? За **пісню**-думу?.. ІІ 32.17.

◊ ***Одн. Н.*** **пісня** І 58.50, VI 20.34, 165.21, *у назві* ІІ 480.В, ***Р.*** **пісні** VI 163.3, ***З.*** **пісню** І 66.124, 346.231, 411.В, ІІ 54.188, **за пісню** *у прикл. спол.* ІІ 32.17, ***Мн. Н.*** **пісні** І 307.495, ІІ 383.В, **пісьні** І 501.В, ***Р.*** **пісень** VI 140.15, ***З.*** **пісні** І 375.29, VI 196.28

ПІСОК (14). **1.** *Тільки в одн.* (8). На арені Лідійський золотий **пісок** Покрився пурпуром червоним ІІ 276.456. і повіє Ураган холодний. І занесе **піском,** снігом Курінь ІІ 180.33. *Зверт.* (1). Ти, жовтенький **пісок!** Нагодуй моїх діток І 311.52. *Образн.* (1). Босфор клекотить,.. Йому Візантію хочеться збудить. «Не буди, Босфоре, буде тобі горе, Твої білі ребра **піском** занесу» І 201.63 //*У спол.* засипати **піском** очі — *поховати* (1). Не втирайте ж мої сльози, Нехай собі ллються,.. Поки попи не засиплють Чужим **піском** очі... І 23.96.

2. *Тільки в мн. Великі простори, вкриті піском* (6). Хоч позволив хан на **пісках** Новим кошем стати, Та заказав запорожцям Церкву будувати. ІІ 30.32. *Образн.* (1). Що зосталось байстрюкові? Хто з ним заговорить? Ні родини, ні хатини; Шляхи, **піски,** горе... І 45.706.

◊ ***Одн. Н.*** **пісок 1.** ІІ 276.456, ***Р.*** **піску 1.** І 305.411, ***З.*** **в пісок 1.** І 168.166, ***О.*** **піском 1.** ІІ 180.33, *образн.* І 201.63, *у спол.* І 23.96, ***М.*** **на піску 1.** ІІ 315.435, ***К.*** **пісок** *зверт.* **1.** І 311.52, ***Мн. Н.*** **піски 2.** І 37.351, ІІ 46.69, *образн.* І 45.706, ***З.*** **піски 2.** І 37.358, ***О.*** **за пісками 2.** ІІ 18.423, ***М.*** **на пісках 2.** ІІ 30.32.

ПІСОЧОК (2). *Пестл. до* **пісок 1.** А тим часом синя хвиля Ганнусю виносить. Голісінька, стрепенеться, Сяде на **пісочку...** І 169.193.

◊ ***Одн. М.*** **на пісочку** І 168.160, 169.193.

ПІСТ (1). *Церк.* Із Пітера мені пишуть, що я недовго сидітиму в Нижнім. Чи так, чи інаше, а я дальше **поста** не всижу. VI 164.11.

ПІТ (3). *У спол.:* а) (кровавим) **потом** заробляти (замісить) — *величезними зусиллями, непосильною працею що-н. здобувати, зробити і т. п.* (2). Один сина проклинає, З хати виганяє, Другий свічечку, сердешний, **Потом** заробляє Та ридаючи становить Перед образами — Нема дітей!.. І 314.152. Нам тільки плакать, плакать, плакать І хліб насущний замісить Кровавим **потом** і сльозами. І 325.23; б) **потом** і кров'ю *чиєюсь* похмілля справити (1). А Медуза В шинку з старцями п'яна спить. От-от прокинеться... і **потом,** І кров'ю вашою, деспоти, Похмілля справить. ІІ 270.236.

ПІТЕР (10). *Назва міста.* літом, якщо не пустять у **Пітер,** то чкурну в Харков VI 172.7. Чи вернувся Василь із **Пітера?** VI 50.34.

◊ ***Одн. Р.*** **із Пітера** VI 50.34, 129.39, 130.28, 164.9, 165.10, ***З.*** **в (у) Пітер** VI 34.14, 172.7, 179.30, ***М.*** **в (во) Пітері** VI 24.16, 42.20.

ПІТИ, ПІЙТИ, ПІДТИ (240). **1.** *Вирушити куди-н., в якомусь напрямі* (188). Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти.. «Еге, бачу, яка фуга! Цур же йому

з лісом! **Піти** в хату...» І 42.565. Марія встала та й **пішла** З глеком по воду до криниці. II 310.212. Зійшлись чехи, взяли землі З-під костра і з нею **Пішли в** Прагу. І 272.357. поберемося за рученьки та й **підем** удвох собі аж у Київ. II 174.300. **Пішов** козак світ-за-очі І 14.5. Люби ж собі, моє серце, Люби, кого знаєш.. А я **піду** на край світа... І 15.29. *Повт.* (2). **Пішов** би я в Україну, **Пішов** би додому II 67.5 //*Переважно з інф. на означення мети руху* (66). **Піти** лишень подивиться До царя в палати, Що там робиться. І 252.531. На те літо.. я буду в Києві і на Михайловій горі, а ви там де-небудь під явором або під вербою і поставте мою заквітчану княгиню, а я **піду** погулять та й зостріну її. VI 187.5. **Пішов** я, брате, зароблять. І 397.31. **Піди** лиш скрипку принеси II 167.100. Справді співа щось; **піду** спиню. І 102.922.

2. *Стати ким-н., приступити до якоїсь роботи і т. п. З імен. у знах. відм. і з прийм. «у», «в»* (20). Я сам **пішов** у москалі. І 396.17. Та й знов **пішов** [Максим] у наймити II 253.172. Жінки навіть з рогачами **Пішли** в гайдамаки. І 119.1538. [Вдова] сама на прощу в Київ, В черниці **пішла.** II 185.34. Подибала стара мати Доню в полі доганяти... І догнала, привела; Нарікала, говорила, Поки в землю положила. А сама в старці **пішла.** І 391.10. Я шукала пана, Та тепер уже не треба, **Піду** у цигане. І 537.В.

3. *Вийти заміж* (6).— Іди, доню,.. Він багатий, одинокий — Будеш панувати. — Не хочу я панувати, Не **піду** я, мамо! І 50.99. як скаже Харита, що **піде** за мене, то прийми ти її в своїй хаті, як рідну сестру. Нехай вона сердешна од наймів трохи одпочине. VI 205.2.

4. *Почати йти, рухатися* (3). Корови **підуть** по діброві, Дівчата вийдуть воду брать І 12.55. І Ярина вийшла з хати.. Ледве вийшла... Усміхнеться, То **піде,** то стане, Розглядає, дивується І 282.381.

5. *Початися* (1). Сьомий рік оце **пішов** з апреля, як я нужу світом в киргизькім безводнім і безлюднім степу. VI 83.14.

6. *Утекти* (1).— Не кидай матері! — казали, А ти покинула, **пішла** І 552.В.

7. *Перен. Поширитися — про звуки* (8). Защебетав соловейко — **Пішла** луна гаєм І 6.146. **Пішов** шелест по діброві І 6.153. *Повт.* (2). Защебече соловейко.. **піде** руна гаєм, **Піде** та замовкне — нащо щебетать? І 12.43.

8. *Перен. Здатися, бути використаним на щось* (3). Та все **пішло** ц[арям] на грище: І Запор[о]жжя, і село... II 25.44. Було на хуторі погане Мале байстря.. на придане Воно за панною **пішло** У генеральськеє село II 220.18.

◆ *У спол.* (10): а) **піти** у танець (навприсідки) — *почати танцювати* (4). **Пішла** баба у танець І 128.1892. І знов дівчата мов сороки, А парубки, узявшись в боки, Навприсідки **пішли.** II 77.20; б) **піти** в воду (в землю) — *зникнути, згинути* (2). Випий трошки сього зілля — Все лихо загоїть.. Та ще, чуєш, не хрестися — Бо все **піде** в воду... І 52.171. Він до челяді — і челядь, І челядь пропала, До москалів — москалики, Тілько застогнало, **Пішли** в землю І 253.559; в) **піти** з сього світа (в землю) — *умерти* (2). Як билина, Як лист за водою, **Пішов** козак з сього світа, Все забрав з собою. І 256.74. Легше мині в землю **піти,** Ніж його побачить. І 412.В; г) **піти** марне — *із запереченням «не» у знач. «справдитися»* (1). Не минула слава тая, Не марне **пішла.** Удовиця у м'ясниці Сина привела. II 184.14; д) **піти** в писарі (1). **Пішов** я в писарі в громаду II 64.100.

◊ **піти 1.** І 42.565, 252.531, II 169.153, **2.** І 277.163, *у спол.* в) І 412. В, **пійти 1.** І 479. В, **підти 1.** І 550. В, **пішов 1.** І 14.5, 16.33, 29.43, 48.24, 67.141, 84.332, 143.2430, 146.2525, 248.382, 266.124, 317.272, 366.230, 396.25, 397.31, 397.58, 411. В, 415.В, 493.В, II 28.161, 66.185, 78.52, 81.189, 103.19, 104.24, 105.40, 106.89, 148.17, 181.9, 242.22, 256.325, 269.185, 321.652, 322.700, 335.5, VI 29.28, 58.31, 82.27, 222.36, **2.** І 396.17, 397.62, II 53.172, 63.67, 253.172, 258.399, 458. В, **5.** VI 83.14, **7.** І 6.153, *у спол.* в) І 256.74, *у спол.* д) II 64.100, **пійшов 1.** І 487.В, **пішла 1.** І 34.236, 34.261, 35.284, 38.417, 51.110, 51.146, 232.75, 233.120, 234.162, 311.36, 318.314, 318.332, 359.49, 397.51, 411.В, 462.В, 463.В (2 р.), 493.В, 537.В, 538.В (2 р.), 539.В, 555. В, II 71.80, 74.197, 95.109, 96.139, 96.140, 120.11, 132.1, 187 32, 206.53, 221.50, 273.346, 273.360, 278.545, 287.3, 287.23, 301.20, 307.85, 308.139, 310.212, 312.283, 312.309, 317.480, 318.532, 321.655, 321.658, 322.716, 445.В, **2.** І 232.81, 233.140, 391.10, II 185.34, 445.В, **6.** І 552.В, **7.** І 6.146, 12.52, 105.1033, 463.В, II 59.12, *у спол.* а) І 128.1892, *у спол.* г) II 184.14, **пішла єси 1.** II 273.348, **пішло 1.** І 391.4, **8.** II 25.44, 220.18, **пішли 1.** І 47.750, 107.1110, 139.2260, 271.349, 272.357, 282.351, 381.9, 538.В, II 65.130, 94.71, 114.20, 161.63, 161.67, 188.112, 258.368, 269.183, 320.612, 331.3, 411.В, 415.В, 467.В, 490.В, **2.** І 119.1538, *у спол.* а) І 125.1775, 416.В, II 77.20, *у спол.* б) І 253.559, **пійшли 1.** II 467.В,

піду 1. I 9.11, 15.29, 40.493, 79.189, 102.922, 143.2428, 160.307, 318.323, 353.91, 362.93, 363.106, 441.В, 444.В, 534.В, II 68.5, 116.7, 121.3, 121.5, 121.7, 128.11, 136.5, 147.8, 147.9, 148.9, 155.9, 155.15, 160.31, 174.303, 181.3, 433.В, 435.В, 452.В, 458.В, VI 58.25, 187.5, **2.** I 125.1768, 159.246 (2 р.), 537.В, **3.** I 50.99, II 172.262, **підеш 1.** I 418.В, II 100.267, 134.2, 134.17, 208.19, 413.В, VI 139.39. **підиш 1.** I 424.В, **піде 1.** I 12.33, 12.38, 28.7, 29.64, II 79.78, 196.77, 322.685, **2.** I 80.214, II 204.20, **3.** VI 192.15, 204.38, 205.2, **4.** I 282.381, 7. *повт.* I 12.43, 12.44, **8.** II 234.77, *у спол.* б) I 52.171, **пійде 3.** VI 324.В, **підемо 1.** II 99.260, VI 148.28, **підем 1.** II 174.300, **підете 1.** I 539.В, **підуть 1.** II 179.29, **4.** I 12.55, **пійдуть 4.** I 405.В, **піди 1.** I 51.149, 84.323, 84.328, II 167.100, VI 87.27, 147.16, **пішов би 1.** *повт.* II 67.5, 67.6, **пішла б 1.** I 31.113, 51.128, II 116.2, 147.2, **пішли б 1.** II 219.38.

ПІЧ (6). У **печі** пала Огонь і світить на всю хату I 96.777. Будем, брате,.. Явленними **піч** топити II 344.14.

◊ ***Одн. З.*** **піч** I 275.99, II 344.14, ***М.*** **на печі** I 397.39, II 80.119, 107.124, **у печі** I 96.777.

ПІШКИ (2). *Присл.* Як та галич поле крила — Ченці повалили До Констанця.. Хто **пішки,** верхи на ослах — Так аж кишить! I 269.235.

◊ **пішки** I 269.235, VI 57.34.

ПЛАВАТИ (5). **1.** *Пересуватися по поверхні води (про птахів). Повт.* (4). **Плавай, плавай,** лебедонько, По синьому морю I 52.186.

2. *Їхати на пароплаві* (1). Перейшов я пішки двічі всю киргизькую степ аж до Аральського моря — **плавав** по йому два літа VI 57.35.

◊ **плавав 2.** VI 57.35, **плавай 1.** *повт.* I 52.186 (2 р.), 53.220 (2 р.).

ПЛАКАТИ, ПЛАКАТЬ (251). Єсть люде на світі — Сріблом-злотом сяють, Здається, панують, А долі не знають,— Ні долі, ні волі! З нудьгою та з горем Жупан надівають, А **плакати** — сором. I 36.316. Найпаче Сердешній **плакать** не дають, Вона ж сховається та й **плаче.** II 95.88. *Повт.* (17). Нам тілько **плакать, плакать, плакать** I хліб насущний замісить Кровавим потом і сльозами. I 325.21 / I вся, о Русская Беседа, Во глас єдиний ісповєдуй Свої грєхи. I **плач!** і **плач!** II 340.11. *У приказці* (2). Удвох, кажуть, і **плакати** Мов легше неначе I 261.13. *У прикл. спол.* **плакати**-ридати (**плакати,** ридати, **плакати** і ридати) (7). Ой із-під гори та із-під кручі Ішли мажери п'ючи. А за ними йде та чорнявая Та **плаче**-рида йдучи. II 104.29. Марія нашвидку збиралась. Та тяжко **плакала,** ридала. II 310.235. Молюся, **плачу** і ридаю: Воззри, пречистая, на їх, Отих окрадених, сліпих Невольників. II 305.8. *Образн.* (32). «Чого, батьки, сумуєте?» «Невесело, сину! Дніпро на нас розсердився, **Плаче** Україна...» I 78.128. Нехай же серце **плаче,** просить Святої правди на землі. I 228.37. Душе моя убогая, Чого марне **плачеш** I 242.120. За думою дума роєм вилітає; Одна давить серце, друга роздирає, А третяя тихо, тихесенько **плаче** I 259.3. А може я й темний, нічого не бачу, Злая доля може по тім боці **плаче,**— Сироту усюди люде осміють. I 13.102. Катерина.. Стане собі під калину, Заспіває Гриця. Виспівує, вимовляє, Аж калина **плаче.** I 29.70. I Альта **плаче:** «Тяжко жити!» I 108.1152. Хилилась I слалась, **плачучи,** трава II 339.29. Земля **плаче** у кайданах I 265.100. *У прикл. спол.* стогнати-**плакати** (стогнати **плакати**) (2). Україна плаче, стогне-**плаче!** II 33.20 //**Плакати** *за ким* (2). I здалека Запорожці чули,.. Як **плакала** за дітками Старенькая мати. II 30.69 //**Плакати** *над ким, чим* (2). Переписав оце свою Слепую, та й **плачу** над нею VI 24.24 //**Плакати** *перед ким* (1). А цар, шоб Гурій і не знав, Звелів убить його та й годі, А потім **плакав** пред народом II 416.В //*Тужити, проливаючи сльози* (25). Дивувалися дівчата: Вже смерть за плечима, А він, сліпий, сивоусий, Про колишнє **плаче.** I 161.343 /*Наповнюватися сльозами (про очі)* (7). Очі **плачуть,** чорні брови Од вітру линяють. I 55.7. *У приказці* (1). Купили хріну, треба з'їсти; **плачте,** очі, хоч повилазьте: бачили, що куповали; грошам не пропадать! I 101.915.

◊ **плакати** I 36.316, 462.В, II 16.337, 45.18, 425.В, *у приказці* I 261.13, **плакать** I 22.67, 140.2288, 140.2295, 144.2462, 554.В, II 45.19, 95.88, 111.46, 115.34, 220.25, 440.В, *повт.* I 325.21 (3 р.), *у приказці* I 261.15, **плачу** I 9.25, 43.606, 53.200, 78.129, 153.24, 259.11, 278.214, 330.6, 349.8, 352.67, II 22.34, 45.14, 96.117, 101.304, 101.305, 220.30, 238.12, 240.31, 263.2, VI 24.24, 39.31, 115.12, 115.41, 130.7, *повт.* II 238.11 (2 р.), *у прикл. спол.* II 305.8, **плачеш** I 94.683, 156.113, 278.211, 386.3, II 100.283, 173.265, 220.29, 316.453, *образн.* I 242.120, **плаче** I 9.25, 14.23, 31.142, 34.262, 35.276, 44.667, 45.674, 57.10, 77.93, 93.650, 112.1273, 117.1468, 117.1469, 126.1794, 127.1824, 142.2361, 142.2389, 144.2463, 152.20, 157.180, 161.343, 162.375, 168.156, 234.188, 235.213, 245.246, 281.317, 286.537, 286.538, 290.680, 313.116, 313.136, 316.222, 387.35, 388.22, 388.23, 388.25, 403 В, 438.В, 441 В, 462.В (2 р.), 463.В (2 р.), 536.В, II 46.38, 72.119, 95.89, 97.154, 97.172,

100.Рем., 167.Рем., 310.223, 315.427, 319.574, 320.620, 336.2, 336.13, 336.27, 337.55, 395.В (2 р.), 421.В, VI 27.4, 46.9, 163.32, *повт.* II 146.13 (2 р.), 221.46 (2 р.), 337.41 (2 р.), 337.63 (2 р.), *образн.* I 13.102, 23.88, 29.70, 58.39, 78.128, 85.365, 108.1152, 257.2, 259.3, 265.100, 273.19, 290.670, II 22.44, 27.113, 31.99, 33.20, 152.8, 238.2, 265.42, 288.4, 384.В, 405.В, *у прикл. спол.* I 285.506, II 104.29, 414.В, *у прикл. спол., образн.* II 33.20, 396.В, **плачем** II 364.13, **плачуть** I 26.53, 55.7, 55.18, 123.1682, 136.2123, 288.605, 375.31, 413.В, 462.В, 492.В, 539.В, II 43.60, 70.45, 229.2, 415.В, *образн.* II 384.В, **плакав** I 21.19, 144.2444, 267.185, 267.186, 318.315, 324.538, II 204.21, 416.В, VI 34.12, *повт.* II 66.177, 66.178, *у прикл. спол.* I 381.27, **плакала** I 39.448, 53.223, 132.1997, 153.21, 156.112, 166.84, 297.142, 355.31, 386.7, 387.66, II 12.188, 30.69, 96.143, 224.183, 381.В, *у прикл. спол.* II 96.145, 310.235, **плакали** I 95.717, 346.225, 539.В, II 31.84, *образн* I 552.В, **будеш плакать** II 169.167, **буде плакати** II 214.85, **будем плакать** I 259.27, 386.24, **будемо плакать** VI 46.10, **плач** I 39.449, 40.491, 94.677, 94.684, 162.382, 363.108, II 13.196, 100.284, *повт.* II 340.11 (2 р.), *образн.* I 55.29, 252.529, II 357.6, **нехай плаче** I 55.27, 228.37, **плачте** I 55.29, 64.67, 108.1155, II 173.268, 340.2, *у приказці* I 101.915, **плакала (б)** I 40.503, *образн.* II 29.19, **плакали б** I 226.53, 331.57, **плачучи** I 383.8, 384.5, II 78.56, 78.57, 133.4, 195.49, 229.28, 460.В, 484.В, 488.В, *образн.* II 112.10, 339.29.

ПЛАКАТИСЯ (1). *Образн.* Не хотять Познать, розбити тьму неволі,— І всує господа глаголи, І всує **плачеться** земля. I 344.140.

ПЛАМЕННИЙ (1). *Слов'ян. Образн.* Спочивши, скорбная, скажи,.. Що їх безчестіє, і зрада, І криводушіє огнем, Кровавим, **пламенним** мечем Нарізані на людських душах II 328.35.

ПЛАМЕНЬ (2). *У спол.* **пламенем** в з я т и с ь — *стати пристрасним, палким.* Святая праведная мати,.. Молю, ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово **пламенем** в з я л о с ь II 266.83.

◊ ***Одн. О.*** **пламенем** II 266.83, 459.В.

ПЛАН (2). Посилаю тобі нашвидку зроблений **план** хати. VI 206.2.

◊ ***Одн. З.*** **план** VI 206.2, 217.32.

ПЛАТА (14). **1.** *Винагорода за працю* (5). вона все по болящих День і ніч ходила І всякому помагала, І **плати** не брала I 537.В. *Повт.* (2). Треба, дочко, лічить **плату,** Зароблену **плату** I 315.188. *Образн.* (1). Показуйте!.. за науку, Не турбуйтесь, буде Материна добра **плата.** I 335.212.

2. *Грошова компенсація за користування землею* (5). За грунти положена якась **плата,** то сестрі Катерині доведеться потім платить, а тепер Йосипові без **плати** оддадуть. VI 206.39.

3. *Викуп* (2). Напиши мені, чи є в Харити батько або мати? чи крепачка вона, чи вольна? коли крепачка, то чия? і яка **плата** за її волю? VI 205.10. *Образн.* (1). А нині?.. Покрив єси знову Срамотою свої люди,.. Без **плати** І без ціни оддав єси Ворогам проклятим. I 341.58.

4. *Перен. Відплата, помста* (1). Не бачила стара мати Козацької **плати;** Не лякайся, подивися На бенкет козачий. I 202.105.

5. *Перен. Пожертвування* (1). Не заріже батько сина,.. Не заріже: викохає, Та й продасть в різницю.. Це б то, бачиш, Лепта удовиці Престолові-отечеству Та німоті **плата.** I 259.26.

◊ ***Одн. Н*** **плата 1.** *образн.* I 335.212, **2.** VI 206.39, **3.** VI 205.10, **5.** I 259.26, ***Р.*** **плати 1.** I 537.В, **4.** I 202.105, **без плати 2.** VI 206.41, **3.** *образн.* I 341.58, ***З.*** **плату 1.** *повт.* I 315.188, 315.189, **2.** VI 207.31, 212.30, 214.33, **за плату 1.** I 315.197.

ПЛАТАН (1). У холодочку під **платаном** Дівча заквічанеє спить... II 335.12.

ПЛАТИТЬ (9). **1.** *Винагороджувати за працю* (3). Добре було б, якби Йосип або Микита взялися за постройку: веселіше б гроші **платить.** VI 195.36.

2. *Давати гроші за користування чим-н.* (2). За грунти положена якась плата, то сестрі Катерині доведеться потім **платить** VI 206.40. Чом ви нам **Платить** за сонце не повинні! I 327.83.

3. *У спол.* д о в г и **платити** — *повертати гроші, взяті в борг* (2). На сі гроші справ Йосиповим дітям на зиму одежу, а **д о в г и** його не **плати,** нехай сам **платить.** VI 220.33.

4. *Перен. Мститися* (1). Ярема Не ріже — лютує: З ножем в руках, на пожарах І днює й ночує. Не милує, не минає Нігде ні одного; За титаря.. **платить** I 137.2176.

◆ *У спол.* п о д у ш н е **платить** (1). [Вдова] І день і ніч працювала, П о д у ш н е **платила...** I 232.84.

◊ **плати́ть 1.** I 90.532, VI 195.36, **2.** I 327.83, VI 206.40, **пла́тить 4.** I 137.2176, **платила** *у спол.* I 232.84, **плати 1.** I 90.530, **3.** VI 220.33, **нехай платить** 3. VI 220.33.

ПЛАХОТКА (2). *Зменш.-пестл. до* **плахта.** *У прикл. спол.* **плахотка-**ч е р в ч а т о ч к а (ч е р ч а т о ч к а). Ой **плахотка-**ч е р в ч а т о ч к а, Дивуйтеся, дівчаточка. II 41.5.

◊ ***Одн. Н.*** **плахотка** II 41.5, 401.В.

ПЛАХТА (3). Пришліть.. сорочку, **плахту** і стрічок зо дві, а я вам за те намалюю яку зумію картину, звичайне нашу VI 20.14. *У приказці* (1). Не було в куми і запаски, аж глядь кума у **плахті** похожає. То так оце і з твоїми письмами сталося: вчора одно, а сьогодні друге. VI 200.22.

◊ ***Одн. З.*** **плахту** VI 19.8, 20.14, ***М.*** **у плахті** *у приказці* VI 200.22.

ПЛАХТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **плахта.** *У прикл. спол.* **плахточка**-червчаточка. Ой **плахточка**-червчаточка. Дивуйтеся, дівчаточка. II 401.В.

ПЛАЧ (19). **1.** (18). Час минає. А потім крик, а потім гвалт, І **плач** почули із палат II 17.365. Босфор аж затрясся, бо зроду не чув Козацького **плачу** I 199.21. Ти смієшся, а я плачу, Великий мій друже. А що вродить з того **плачу?** I 259.13. Батечку мій! Пишіть до старої частенько,.. це вся її радість. З **плачем** нарікає на меншого сина, що він до неї не їде. VI 29.26. *Повт.* (2). І **плача,** матернього **плача** Ісполню гради і поля, Да зрить розтлєнная земля, Що я держитель і все бачу. II 327.22 //*Перен.* (1). А нині **плач,** і скорбь, і сльози Душі убогої — убогій Остатню лепту подаю. II 305.23.

2. *Голосіння. У назві твору* (1). **Плач** Ярославни. II 336.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **плач 1.** II 326.47, 326.50, **2.** II 336.Заг., ***Р.*** **плачу 1.** I 147.2557, 199.21, 242.122, 242.126, II 188.90, **плача 1.** *повт.* II 327.22 (2 р.), **з плачу 1.** I 259.13, **окрім плачу 1.** VI 28.26, ***Д.*** **плачу 1.** II 482.В, ***З.*** **плач 1.** II 17.365, 326.45, 343.14, *перен.* II 305.23, ***О.*** **з плачем 1.** I 237.12, VI 29.26.

ПЛЕБЕЙ (2). *Перен.* Сіяє в золотім вісоні Ізраїльський архієрей! Романський золотий **плебей!** II 321.672. *У прикл. спол.* **плебеї**-гречкосії (1). І ви, **плебеї**-гречкосії, І ви молилися II 273.322.

ПЛЕМ'Я (1). Зіновать, кукіль і будяк Росте в пшениці! Кляте **плем'я** Давидове у нас зійшло! Зотни, поки не піднялось! II 301.24.

ПЛЕСТИ (10). **1.** (8). Все покажем!.. Як і тюрми муровати, Кайдани кувати, Як і носить!.. і як **плести** Кнути узловаті I 329.150. А меж лозою З лози колисочку **плете** Та плаче праведная мати II 315.426. *У прикл. спол.* **плести**-заплітати (2). Не дай мені вік дівувати, Коси мої **плести**-заплітати II 147.16 //*В'язати* (1). У Куліша записане тілько пекло, а раю нема, оприч тих двох діточок, що перед матірбожою золоті клубочки держать, а вона панчішечку **плете.** VI 138.39.

2. *Перен. Складати вірші. Зневажл.* (1). І тойді.. Творили б, лежа, епопею, Парили б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри **плели** II 373.45.

3. *Перен. Творити* (1). А сила Сатурнова іде та йде, І гріх той праведний **плете,** У сиві коси заплітає II 368.22.

◊ **плести 1.** I 329.150, II 335.10, *у прикл. спол.* II 147.16, **плисти 1.** *у прикл. спол.* II 432.В, **плете 1.** II 315.426, 353.81, VI 138.39, **3.** II 368.22, **плели (б) 2.** II 373.45, **плетучи 1.** II 315.428.

ПЛЕЧЕ (23). Вернувся з Києва Петрусь Уже Петром і паничем, І кучері аж по **плече.** II 222.100. В руках чоботи, на **плечах** Латана торбина У старого I 154.43.

◆ *У спол.* (7): а) смерть за **плечима** — *смерть близько* (4). Дивувалися дівчата: Вже смерть за **плечима,** А він, сліпий, сивоусий, Про колишнє плаче. I 161.341; б) **плечима** стелю підпирати — *про дуже високу на зріст людину* (1). Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті.. **Плечима** стелю підпирає. II 77.27; в) **плечми** підперти — *підтримати когось* (1). **Плечми** моїми молодими Його старії підопру! II 307.73; г) камінь за **плечима** (1). Хлопче-молодче З карими очима, Нащо тобі жінка, Камінь за **плечима.** II 408.В.

◊ ***Одн. З.*** **по плече** II 222.100, ***Мн. Н.*** **плечі** II 454.В, ***Р.*** **з плечей** II 307.77, ***З.*** **межи плечі** I 248.363, **на плечі 1.** I 141.2346, II 107.137, 317.491, ***О.*** **плечима** *у спол.* б) II 77.27, **за плечима** I 281.311, 369.321, II 168.Рем., *у спол.* а) I 161.341, 312.69, II 51.100, 306.44, *у спол.* г) II 408.В, **плечми** *у спол.* в) II 307.73, ***М.*** **на плечах** I 38.402, 105.1038, 106.1047, 121.1611, 154.43, II 311.237.

ПЛИВ (1). *У спол.* збити з **пливу** — *звести з правильного шляху.* А Борнц усетаки поет народний і великий. І наш Сковорода таким би був, якби його не збила з **пливу** латинь I 375.47.

ПЛИСТИ (35). **1.** *Пересуватись по поверхні води або у воді* (14). **Пливе** човен вод[и] повен I 152.5. А я собі **Плила** за водою I 358.26. Козак.. У воду кинувся, **пливе** II 104.12. *Повт.* (5).— **Пливи, пливи,** моя доню, Дніпром за водою. I 358.7. *У приказці* (1). Нехай як буде, так і буде. Чи то **плисти,** чи то брести. Хоч доведеться

розп'ястись! А я таки мережать буду Тихенько білії листи. II 214.89.

2. *Пересуватись по воді на чому-н.* (11). Ой заграй, заграй, синесенькє море Та під тими байдаками, Що **пливуть** козаки, тілько мріють шапки, Та на сей бік за нами. I 199.11. **Пливши** в Стокгольм, я скомпонував Гамалія, невеличку поему VI 25.11. *Образн.* (1). чого б то мені, скажіть, будьте ласкаві, з своїми віршами **плисти** по суші яко по морю під тим парусом! VI 186.5.

3. *Перен. Минати (про літа)* (5). як-то тяжко Тії дні минають. А літа **пливуть** меж ними II 210.5.

4. *Перен. Рухатись плавно (про місяць, зорі, хмари)* (4). А сонечко встане, як перше вставало, І зорі червоні, як перше **плили,** Поплпвуть I 75.8. А над чорним Колізеєм, Ніби із-за диму, **Пливе** місяць II 277.506. За сонцем хмаронька **пливе,** Червоні поли розстилає І сонце спатоньки зове У синє море II 178.1.

5. *Перен. Запливати* (1). Улиці, базари Крились трупом, **плили** кров'ю. I 115.1366.

◊ **плисти 1.** *у приказці* II 214.89, **2.** *перен.* VI 186.5, **пливе 1.** I 152.3, 152.5, 458.В, 464.В, 499.В, II 104.12, *повт.* I 167.144, 167.146 (2 р.), **2.** I 203.171, **4.** I 110.1199, II 178.1, 277.506, **пливуть 2.** I 61.45, 199.11, 200.50, 202.139, 203.171, 203. 180, **3.** II 124.8, 210.5, 210.6, 215.5, 215.6, **плив 2.** VI 148.5, **плила 1.** I 358.26, **плили 4.** I 75.8, **5.** I 115.1366, **пливи 1.** I 358.21, *повт.* I 358.7 (2 р.), **пливучи 2.** I 202.142, **пливши 2.** VI 25.11.

ПЛИТКА (2). Мені тепер дуже і дуже треба одну акварельну краску, називається вона сепія.. Оце тобі форма **плитки** і надпись. Достать її можна в красочном магазине, що коло Академії художеств. Пришли ради святого искусства дві **плитки.** VI 118.37.

ПЛІД (1). *Збірн. Плоди.* Над водою посажене Древо зеленіє, **Плодом** вкрите. I 340.11.

ПЛІН (1). *Полон.* Тілько в Скутарі в **пліну** не дрімають Козаки сердеги. I 467.В.

ПЛІТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. У порівн.* Та й замовкла русалочка, В Дніпро поринула Мов **пліточка.** I 359.39.

ПЛОСКІНЬ (2). *Коноплі.* А дівчина При самій дорозі Недалеко коло мене **Плоскінь** вибирала II 22.33.

◊ ***Одн. З.*** **плоскінь** II 22.33, 132.9.

ПЛОТЬ (3). Бий поклони! І **плоть** старечу усмиряй. II 37.97 //*У спол.* (2): а) в о **плоті** (1). І вся мерзенна Іудея Заворушилась, заревла.. І сина божія в о **плоті** На тій Голгофі розп'яла Межи злодіями. II 268.133; б) п о **плоті** і д у х у (1). **я п о плоті і д у х у** син і рідний брат нашого безталанного народу VI 200.36.

ПЛУГ (8). Плугатарі з **плугами** йдуть, Співають ідучи дівчата I 390.3. *Образн.* (6). Може верну знову Мою правду безталанну, Моє тихе слово. Може викую я з його До старого **плуга** Новий леміш і чересло. I 228.56. Аби файда в руках була, А хлопа, як того вола, У **плуг** голодного запряжеш. II 105.45.

◊ ***Одн. Р.*** **до плуга** *образн.* I 228.56, ***З.*** **у плуг** *образн.* II 105.45, ***О.*** **за плугом** *образн.* II 148.6, ***Мн. Н.*** **плуги** *образн.* II 333.36, 334.54, ***О.*** **плугами** *образн.* II 353.108, **з плугами** I 390.3, II 94.56.

ПЛУГАТАР (1), **ПЛУГАТИР** (1). **Плугатарі** з плугами йдуть, Співають ідучи дівчата I 390.3. Червоніє за горою; **Плугатир** співає. I 6.148.

ПЛУТОН (1). *Міфол.* Скандинавський **Плутон.** II 464.В.

ПЛЮВАТИ (4). *На кого, що.* Кругом паскуда! Чому ж його не так зовуть? Чому на його не **плюють?** II 88.27 //*Перен. Зневажливо ставитися до кого, чого* (1). Даєш ти, господи єдиний, Сади панам в твоїм раю, Даєш високії палати. Пани ж неситії, пузаті, На рай твій, господи, **плюють** II 219.44.

◊ **плюють** II 88.27, 219.44, **плювали** I 356.56, **пльовали** I 529.В.

ПЛЮНУТИ (3). Я схаменувся, осінивсь Святим хрестом і тричі **плюнув** Та й знову думать заходивсь Про те ж таки, що й перше думав. II 364.22. Тебе ж, о Суко!.. Не проклену, а тілько **плюнуть** На тих оддоєних щенят, Що ти щенила. II 356.6 //*Перен. Зневажливо поставитись до кого, чого* (1). **Плюнь,** мій голубе сизий, на цю паскудну брехню VI 170.6.

◊ **плюнув** II 364.22, **плюнуть** II 356.6, **плюнь** *перен.* VI 170.6.

ПЛЯШЕЧКА (1). *Зменш. до* **пляшка.** [Генеральша] Везла Назад гадюку в серці люту Та трошки в **пляшечці** отрути. II 224.186.

ПЛЯШКИ (1). В гаю все покотом лежало — **Пляшки** і гості, де що впало, Там і осталось. II 16.345.

ПО (334). *Прийм.* **I.** *Із знах. відм.* (28). *Уживається:* **1.** *В поєднанні з числ.*

при визначенні кількості чого-н., ціни і т. п. (17). Ні, я кажу, що в Вільшаній... Вільшанські схизмати **По** три сім'ї, **по** чотири Живуть в одній хаті. I 91.559. Ой спасе наш чудотворний,.. Не допусти впасти В турецькую землю, в тяжкую неволю. Там кайдани **по** три пуда, Отаманам **по** чотири. I 285.495. Спасибі тобі, мій сизий голубе, що не забуваєш мене на чужині одинокого, і всі наші щирі приятелі дуже дякують, і Гулак, і Елькан, і Семененко, я всіх їх сьогодні бачив і всім.. **по** двічі читав твоє письмо VI 24.12. проси Трощинського, щоб він розклав плату на три часті **по** 500 карб[ованців] VI 207.32. Дай один Букварь редактору Губернских ведомостей і попроси його, щоб він напечатав, що такий-то і такий Букварь продається **по** три копійки VI 227.13. *Повт.* (2). Сірі гуси в ірій, ірій, **По** чотири, **по** чотири Полетіли — гел-гел! I 235.225.

2. *При визначенні предмета як мети дії* (8). А кайзак на хирю Та на тяжке лихо Любе́нько та тихо I вкрав ту сокиру. Та й потяг **по** дро́ва В зелену діброву II 59.8. У перетику ходила **По** оріхи II 140.2. Чомусь дівчина до броду **По** воду не ходить. II 146.4.

3. *При визначенні межі чого-н.* (3). Вернувся з Києва Петрусь.. I кучері аж **по** плече II 222.100. Дивлюся, в могилі усе козаки: Який безголовий, який без руки, А хто **по** коліна неначе одтятий II 232.22.

II. *З місц. відм.* (300). *Уживається:* **1.** *При позначенні предмета, простору, місця, на поверхні якого відбувається дія чи щось розміщується* (103). Щось лізе вверх **по** стовбуру I 6.123. А **по** Тібру із-за гаю Байдак випливає II 274.362. Пішов кобзар **по** улиці — З журби як заграє! I 67.141. Дивися, чорная змія **По** снігу лізе... II 100.287. Високі на горі палати, Чималий у яру ставок, Зелений **по** горі садок II 9.57. осталися Могили **по** полю. I 60.8. Перейшов я пішки двічі всю киргизькую степ аж до Аральського моря — плавав **по** йому два літа VI 57.35 /**По** світу (20). Не вертаються три брати, **По** світу блукають I 388.30. Мужі воспрянули святиє, **По** всьому світу розійшлись. II 323.740 /**По** тім (сім, однім) боці (18). дбай о клапті землі, чи **по** тім, чи **по** сім боці Дніпра,.тілько щоб над самісеньким Дніпром VI 210.28. **По** однім боці могила, на могилі вітряк, а там уже степ тілько мріє. VI 27.6 //*Поблизу чого, поруч з чим* (1). між Звенигородкою і Вільшаною **по** старому шляху Боровиків хутір і корчма I 148. Прип. //*При позначенні предмета, на який спрямована дія* (4). Сидів з бандурою в руках Старий козак.. «А нуте, діти, отакої» — I вдарив **по** стру́нах. I 275.83.

2. *При позначенні місця, простору, в межах яких відбувається дія* (114). Пішов шелест **по** діброві; Шепчуть густі лози. I 6.153. Зайде сонце — Катерина **По** садочку ходить I 31.116. Що ж діялось **по** Шведчині! II 30.57. З тиждень чи й більш блукав я після того **по** тій Москві VI 82.31. Розбрілись конфедерати **По** Польщі, Волині, **По** Литві.. I **по** Україні I 83.311. **По** Колізеї Ревучим громом пронеслась I стихла буря. II 276.471. Реве, свище заверюха. **По** лісу завило I 42.556. В довгій рясі **по** келії Старий чернець ходить. II 37.70 //*Те саме з імен. у мн.* (16). «Ми розрішаємо гріхи Святою буллою сією Рабині божій...» «..Отій самій, що хилялась **По** шинках, **по** станях, **По** чернечих переходах, **По** келіях п'яна!» I 266.136. Занедужала княгиня, I князь схаменувся. За бабами-знахурками **По** селах метнувся. II 13.215. Спасибі тобі і за гроші. У мене їх тепер так небагато, як у того Лазаря, що сліпці співають **по** ярмарках. VI 118.20. Пішли ченці.. Розійшлися **по** трапезах I 271.351. вона все **по** болящих День і ніч ходила I 537.В.

3. *При вказівці на те, згідно з чим, відповідно до чого відбувається дія* (45). Прийшли попи з корогвами, Задзвонили дзвони. Поховали громадою, Як слід, **по** закону. I 8.208. Незабаром I молодого привели.. Назавтра в город одвезли Та й заголили в москалі! Отак **по** нашому звича́ю Не думавши кончають! II 95.77. I все то те **по** добрій волі, **По** волі розуму горить, Як той маяк у синім морі Чи те... в житейськім. II 202.9. Дурю! Бо лучше одурить Себетаки,.. Ніж з ворогом **по** правді жить. II 350.30. літом привезу величенну поему, як зробите **по** моєму прошенію, а як же ні, то й ні. VI 187.8 //*На підставі певної ознаки* (8). Я її [Україну] нарисую в трьох книгах, в першій будуть види, чи то **по** красі своїй, чи **по** історії прикметні, в другій теперішній людський бит, а в третій історію. VI 32.12. Адресуйте ваші листи на ім'я Герна, а мого імені не пишіть:

він знатиме **по** штемпелю. VI 55.11 //*У поєднанні з особовим займенником — згідно з чиїм-н. бажанням* (4). На той світ хотіли Обнявшися переступить; Та не **по** їх стало! I 156.150. Нехай **по** їх буде! I 505.В //*При визначенні близькості, спорідненості в якомусь відношенні* (1). я **по** плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу VI 200.36.

4. *При позначенні предмета, що розподіляється порівну* (9). «А ось ще осталось Півбубличка!» Й **по** шматочку Дітям [Ганна] розділила. I 321.430. Як получиш мого К о б з а р я, то одвезеш їм усім **по** книжці VI 203.17. Читаю **по** одному листочку в день біографію Гоголя VI 132.41. Бувало, в неділю, закривши мінею, **По** чарці з сусідом випивши тієї, Батько діда просить, щоб той розказав Про Коліївщину I 144.2453.

5. *При вказівці на те, після чого відбувається дія* (8). **По** мові — передмова. I 150.П. Вірсавія.. пішла Спочити трохи **по** вечері II 71.81. І **по** цій мові бувайте здорові, спасибі за пам'ять і ласкаве слово. VI 21.23.

6. *При визначенні ціни* (7). Усі ми в золоті і голі. До нас в науку! ми навчим, **По** чому хліб і сіль **по** чім! I 327.75. Сиділи лірники та грали **По** шелягу за танець. II 77.12. Оддайте Т р и з н у **по** копі, а Г а м а л і ю **по** півкопи серебром VI 32.7.

7. *При вказівці на те, з допомогою чого відбувається дія* (5). А моя свою дитину Сама доглядала.. Забавляла, розмовляла.. І азбуку **по** кунштиках Заходилась вчити. II 12.176. А потім Співали б прозу, та **по** нотах, А не як-небудь... II 373.48. Нарисував я карандашем для тебе своє поличіє, та нема з ким переслать його, а **по** почті боюся, зотреться. VI 153.27.

8. *При позначенні особи, за якою сумують, плачуть і т. п.* (4). Як погнали на болото Столицю робити, Як плакали **по** батькові Голодниї діти II 395.В. Попрощавшися з чорноморцем, зайшов у якусь стару-престару церков, одправив **по** твоїй душі панахиду VI 82.26. І задзвонили вранці-рано **По** генераловій душі II 225.205. Руїну слави Рим пропиває. Тризну править **По** Сціпіонах. II 276.446.

9. *При вказівці на об'єкт дії* (2). Любов нечистая... не раєм, А лютим пеклом розлилася **По** грішній крові!.. II 450.В. в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде **по** серцеві, як хоч трошки його розкриєш VI 24.28.

10. *При визначенні характеру діяльності* (1). Спасибі тобі, моє серце, за клопоти **по** лотереї VI 164.8.

11. *При вказівці на вік* (1). Якось, **по** сьомому годочку — Малий вже добре майстрував II 320.604.

12. *При визначенні умов, за яких відбувається дія* (1). Додому рушили вночі **По** холодочку. II 320.641.

◆ *У спол.* (6): а) **по** в с і й у с ю д і — *скрізь* (1). Дурні та гордії ми люди На всіх шляхах, **по** в с і й у с ю д і, А хвалимось II 202.2; б) **по** ш н у р у — *рівно* (1). На голому піску стоять **По** ш н у р у піраміди вряд II 315.436; в) **по** д о р о з і (1). як пошле мені господь милосердний волю, хіба тільки **по** д о р о з і заїду в Чорноморію VI 132.13; г) **по** з н а к у — *відомий, знайомий* (1). Чи **по** з н а к у Кому цей Оглав білохатий? II 164.1; д) **по** в і т р у (1). Запалили у сусіда Нову добру хату Злі сусіди.. І забули сірий попіл **По** в і т р у розвіять. I 262.6; е) **по** н а ч а л ь с т в у (1). Ісправник аж просить, Щоб нікого не пускали, І в Чигрин доносить **По** н а ч а л ь с т в у. I 306.453.

◊ **по I. 1.** I 91.559 (2 р.), 114.1353 (2 р.), 285.495, 285.496, VI 24.12, 196.15, 207.32, 209.14, 220.7, 224.13, 226.14, 227.13, 228.1, ***повт.*** I 235.225 (2 р.), **2.** II 59.8, 140.2, 140.9, 140.16, 146.4, 310.213, 321.678, 439.В, **3.** II 159.79, 222.100, 232.22, **II. 1.** I 6.123, 13.102, 32.152, 49.53, 52.187, 53.196, 53.197, 53.221, 60.8, 67.141, 75.10, 78.141, 86.392, 93.616, 100.878, 126.1805, 148. Прип. (2 р.), 152.3, 155.80, 162.360, 164.5, 164.7, 164.15, 164.16, 168.185, 200.35, 203.146, 203.147, 236.246, 249.394, 266.133, 275.75, 275.83, 288.617, 296.139, 303.363, 345.188, 349.7, 349.16, 381.17 (2 р.), 388.30, 440.В, 464.В, 466.В, 499.В (2 р.), 538.В, 539.В (2 р.), II 8.13, 9.57, 26.80, 36.40, 53.181, 59.3, 60.39, 70.50, 74.212, 82.221, 87.6, 94.59, 100.287, 122.1, 122.3, 131.3, 131.20, 150.16, 164.13, 175.342, 175.354, 192.17, 201.49, 205.28, 207.2, 208.8 (2 р.), 274.362, 294.1, 315.417, 322.691, 323.740, 323.744, 347.5, 385.В, 411.В, VI 26.20, 27.6, 43.39, 52.20, 57.35, 82.16, 82.27, 82.32, 84.32, 119.14, 186.5 (2 р.), 186.33, 210.28 (2 р.), 218.15, **2.** I 6.153, 12.51, 12.55, 26.42, 26.57, 31.116, 31.123, 42.556, 48.1, 48.2, 54.230, 54.231, 83.311, 83.312 (2 р.), 83.313, 89.491, 97.821, 100.861, 106.1069, 106.1070, 107.1097, 109.1177, 113.1297, 114.1325, 114.1340, 114.1351, 115.1360 (2 р.), 115.1361, 117.1441, 119.1527, 119.1540, 125.1775, 128.1871, 134.2070, 136.2123, 136.2125, 136.2128, 138.2193, 140.2300, 144.2440, 148.Прип., 201.94, 201.95, 228.33, 231.39, 243.168, 248.367, 248.379, 266.136 (2 р.), 266.137, 266.138, 271.351, 288.613, 291.717, 302.330, 322.460, 366.209, 397.35 (2 р.), 403.В, 411.В, 438.В, 440.В, 454.В, 462.В, 496.В, 519.В, 536.В, 537.В, II 13.215, 14.245, 18.420, 30.57, 37.70,

37.110, 42.12, 47.105, 54.191, 59.12, 73.174, 77.3, 108.161, 108.162, 134.3, 151.46, 165.43, 183.40, 186.17, 208.20, 213.50, 234.93, 235.131, 256.319, 268.140, 271.273, 276.471, 286.20, 289.31, 301.28, 352.61, 354.12, 398.В, 421.В, 462.В (2 р.), 466.В, VI 82.31, 118.20, 140.1, 144.38, 165.7, **3.** I 8.208, 26.59, 32.162, 36.328, 156.150, 162.389, 241.104, 301.298, 328.115, 328.116, 328.122, 333.127, 338.71, 343.110, 374.19, 393.2, 505.В, II 69.9, 91.53, 95.77, 157.10, 168.128, 168.129, 168.130, 202.9, 202.10, 205.9, 294.8, 350.30, 371.10, 462.В, VI 32.12 (2 р.), 43.9, 55.11, 58.16, 58.18, 76.32, 83.4, 83.32, 115.6, 187.8, 195.15, 200.36, 220.29, **4.** I 144.2453, 321.430, II 317.490, 415.В, VI 50.6, 132.41, 132.42, 203.17, 227.39, **5.** I 141.2329, 149.Прип., 150.П, II 71.81, 352.72, 352.73, VI 21.23, 148.23, **6.** I 234.150, 327.75 (2 р.), II 77.12, 79.104, VI 32.7 (2 р.), **7.** I 375.27, II 12.176, 373.48, VI 153.27, 201.10, **8.** II 225.205, 276.446, 395.В, VI 82.26, **9.** II 450.В, VI 24.28, **10.** VI 164.8, **11.** II 320.604, **12.** II 320.641, *у спол.* а) II 202.2, *у спол.* б) II 315.436, *у спол.* в) VI 132.13, *у спол.* г) II 164.1, *у спол.* д) I 262.6, *у спол.* е) I 306.453.

ПОБАЛАКАТИ (2). Що то якби благословив милосердни[й] бог нам з вами зострінуться. Ото б **побалакали!** ух, аж душно!! VI 19.27 //*Перен.* (1). а я ще тебе просив, щоб ти писав по-своєму, щоб я хоч з своїм письмом **побалакав** на чужій стороні язиком людським. VI 17.10.

ПО-БАТЬКІВСЬКІЙ (1). *Присл.* Я стар чоловік, нездужаю встати, Буду йому пораду давати, **По-батьківськїй** научати II 138.65.

ПОБАЧИТИ, ПОБАЧИТЬ (111). **1.** *Сприйняти зором* (86). Благав бога, щоб дівчину... Хоч село **побачить.** Не доблагав... I 256.67. І шапочку мужик знімає, Як флаг **побачить.** II 88.9 //*Перен.* (4). Костяки в льоху лежали І мов усміхались, Що сонечко **побачили.** I 306.461 //*Зустріти кого-н.* (35). Як **побачите** С. Т. Аксакова і М. С. Щепкіна, то поцілуйте сих старих дітей за мене тричі. VI 186.22. Як підеш в села, у тії хати, То не журись. А як **побачиш** з дітками матір, То не дивись. II 134.19. *Повт.* (2). Ох, якби я знала, Що **побачу** його ще раз, Що **побачу** знову I 132.2001 //*Помітити що-н.* (11). Увечері посумую, А вранці заплачу. Зійде сонце — утру сльози,— Ніхто не **побачить.** I 10.44. Усміхнися, моє серце, Тихесенько-тихо, Щоб ніхто і не **побачив...** II 91.61 //*У спол.* **побачити** в о с н і *кого* (1). Оставайся здоров — лягаю спать, уже північ, може в о с н і й тебе **побачу.** VI 16.20.

2. *Тільки в майбутньому часі. Довідатись про щось; узнати кого-н.* (25). Орють лихо, Лихом засівають, А що вродить? **побачите,** Які будуть жнива! I 330.17. Подякував Максим за пораду. «**Побачу** ще, як там буде; Коли не дам ради, То тойді вже, певне, треба Іти в найми знову...» II 52.123 може, ще раз Вони на сім світі Зострінуться... **побачимо...** I 96.762. Г а н н у с ю сьогодня нашвидку скомпонував та і сам не знаю, чи до ладу, чи ні. Подивіться ви на неї гарненько та й скажіть щиру правду, як **побачите,** що вона вже дуже б е з е ц н а (бо вона мені так здається), то не давайте й дрюкувать. VI 20.30. А поживеш, Роздивишся в хаті, Та й ми тебе **побачимо,**— Отойді й за плату. I 315.196 //*У спол.* **побачити** с в і т а. *Перен.* (1). Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів.. Та **побачиш** с в і т а,— Не такого, як у Б р а т с т в і I 277.179.

◊ **побачити 1.** VI 225.29, **побачить 1.** I 50.105, 256.67, II 381.В, VI 43.2, 182.14, **побачив 1.** I 160.299, 281.314, 286.540, II 45.13, 91.61, VI 54.25, **побачила 1.** I 165.61, II 15.280, 411.В, **побачили 1.** I 110.1195, II 314.361, *перен.* I 306.461, **побачу 1.** I 59.97, 322.474, II 204.6, 409.В, VI 25.3, 58.15, 86.15 (2 р.), *повт.* I 132.2001, 132.2002, *перен.* I 258.24, *у спол.* VI 16.20, **2.** II 52.123, 128.48, **побачиш 1.** I 69.2, 93.635, 94.685, II 134.19, VI 70.23, 77.5, 115.31, 131.37, 132.7, 133.22, 133.29, 133.33, 141.7, 145.3, 147.22, 155.2, 156.5, 167.13, 185.35, 188.23, 193.32, 195.37, 205.6, 215.1, 215.2, 220.34, **2.** I 278.218, II 171.205, VI 163.21, *у спол., перен.* I 277.179, **побачить 1.** I 10.44, 49.62, 85.356, 153.18, II 88.9, 457.В, VI 138.32, 154.39, 201.20, **побачимо 2.** I 37.361, 96.762, 110.1208, 277.165, 315.196, 415.В, 463.В, 515.В, II 382.В, VI 24.23, **побачим 2.** II 14.241, **побачите 1.** VI 25.20, 25.24, 38.15, 39.38, 41.25, 41.33, 43.12, 149.2, 186.22, 196.15, 196.18, 200.16, 215.22, *перен.* I 335.215, **2.** I 330.17, 334.159, VI 20.30, 29.33, **побачать 1.** I 23.89, 28.15, 39.456, 95.732, *перен.* II 291.15, **побач 2.** II 273.336, **побачь 2.** II 469.В, **якби побачив 2.** II 92.10, VI 115.19, **побачивши 1.** VI 49.10, **побачивше 1.** VI 148.31

ПОБАЧИТЬСЯ (49). *Зустрітися.* мені дуже треба **побачиться** з тобою. VI 36.27. Я оце сидячи лічу літа та долічуюсь до того року, як ми з тобою вперше **побачились.** VI 82.9. чи бачився ти з графом Алексеем Сергеевичем? Як не бачився, то **побачся** VI 188.17.

◊ **побачиться** VI 17.26, 36.27, 152.13, 152.25, 155.9, 208.13, **побачився** VI 43.21, 147.10, 179.4, **побачились** VI 82.9, **побачуся** VI 29.31, 132.15, 145.21, 148.27, 222.7, **побачусь** VI 133.4, 177.13, **побачишся** VI 87.22, 119.8, 142.3, 148.4, 209.26, **побачимося** VI 51.27, 57.30, 221.22, 222.20, **побачимось** VI 15.16, 15.18, 15.25, 33.33, 131.4, 134.11, 162.23, 166.32, 192.20, 194.8, 197.12, **побачитеся** VI 43.21, **побачитесь** VI 43.17, 44.6, **побачся** VI 188.17, 225.22, **побачтесь** VI 43.16, **якби побачився** VI 193.31, 195.30, 195.36, 212.10, **побачилися (б)** VI 194.28, **якби побачились** VI 221.35.

ПОБИВАТИ (1). Молітесь За ката лютого.. Молитва богові. А він Нехай лютує на землі, Нехай пророка **побиває,** Нехай усіх нас розпинає II 275.415.

ПОБИВАТИСЯ (1). а ісправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти, А він же трудився! І день і ніч **побивався** Та в дурні й убрався. I 307.471.

ПОБИТ (10). **1.** *Побут; умови життя* (9). я тобі.. в другому листі опишу свій поганий солдатський **побит.** VI 85.11. *У назві твору* (8). Черноморський ваш **побит** у цензурному комітеті, цензор Корсаков говорить, що нічого не вимараємо, коли хочете, каже, то не читаючи подпишу. VI 24.20.

2. *Спосіб, засіб. У спол.* отаким-то **побитом** (1). Великого труда мені стоило ублагать його [коменданта], чтобы он раскрыл конверт. Отаким-то **побитом** получил я твоё искреннее послание. VI 73.19.

◊ ***Одн. Н.*** **побит 1.** ***у назві*** VI 24.20, 28.23, ***З.*** **побит 1.** VI 85.11, ***у назві*** VI 34.20, 35.4, 82.29, 84.29, 85.10, ***О.*** **побитом 2.** VI 73.19, **з побитом 1.** ***у назві*** VI 28.27.

ПОБИТИ (9). **1.** (3). Омерзились! І мужа свята... горе вам! На стогнах каменем **побили.** II 102.18 //*У спол.* (2): а) **побий** тебе сила божа (1). Йване мій, Іване, Друже мій коханий, **Побий** тебе сила божа На наглій дорозі. II 132.17; б) бодай вас злидні **побили** — *при заклинанні* (1). Бодай же вас, цокотухи, Та злидні **побили** I 30.96.

2. *Убити* (2). Пий, лютуй, Мерзенний старче! ..із-за моря Уже зійшла зоря. Не громом праведнім, святім, Тебе **поб'є** ножом тупим II 470.В.

3. *Потрощити, пошкодити* (2). І вже ледви я, наледви Донесла до хати — Оту воду... чом я з нею Відер не **побила!** I 295.63. *Образн.* (1). недо́світ перед світом В садочок украився. Потоптав веселі квіти, **Побив...** Поморозив... II 346.6.

4. *Покарати. Повт.* (2). І бог зглянувсь на ті сльози.. **Побив** Петра, **побив** ката На наглій дорозі. II 31.91.

◊ **побив 3.** ***образн.*** II 346.6, **4.** II 31.91 (2 р.), **побі 2.** II 417.В, **побила 3.** I 295.63, **побили 1.** II 102.18, ***у спол.*** б) I 30.96, **поб'є 2.** II 470.В, **побий 1.** ***у спол.*** а) II 132.17.

ПОБИТИЙ (7). **1.** (5). Фельдфебель ваш, Сарданапал, Послав на каторгу святого; А до **побитого** старого Сатрапа «навсегда» оставсь Преблагосклонним. II 281.58 //*Перен. Про серце* (4). І болящее, **побите** Серце стрепенеться II 46.49.

2. *Убитий* (2). Kawalerija Narodowa — так звались польські драгуни; їх тогда було в Умані 3000, і всі були **побиті** гайдамаками. I 149.Прип.

◊ ***Одн. Н.*** **побите 1.** ***перен.*** II 46.49, 86.43, ***Р.*** (до) **побитого 1.** II 281.58, ***З.*** **побите 1.** ***перен.*** II 290.12, **побитеє 1.** ***перен.*** II 27.134, ***Мн. Н.*** **побиті 2.** I 100.879, 149.Прип.

ПОБІГАТИ (1). [Хлопець] Ніколи Ані пограється з дітьми, Ані **побігає;** самий, Один-однісінький, бувало, Сидить собі у бур'яні Та клепку теше. II 319.599.

ПОБІГТИ (17). **1.** (16). «Кобзар іде! Кобзар іде!» Та всі, якомога, Хлопців кинули, **побігли** Зострічать сліпого! I 154.53. Положила на цямрину Титарівна сина Та й **побігла...** II 81.185. А де ж дитина? **Побігло** десь. II 320. 619. **Побіжить** наш ярчук В ірій їсти гадюк Зо мною. I 303.365.

2. *Кинутися втікати* (1). І тьми і тисячі поганих Перед святими **побіжать.** II 275.424.

◊ **побіг 1.** I 46.733, 93.654, 320.400, **побігла 1.** I 280.288, 294.50, 358.25, 411.В, II 81.185, **побігло 1.** II 320.619, **побігли 1.** I 154.53, II 187.39, **побіжу 1.** I 278.222, II 174.290, 174.309, **побіжить 1.** I 303.365, **побіжать 2.** II 275.424, **побіжім 1.** I 313.118.

ПОБІЛЕНИЙ (1). *У спол.* костями **побілено** *(про поле) — усіяне кістьми.* Тихе поле половецьке Не оране, не сіяне, Почорнене копитами, А костями **побілене** II 497.В.

ПОБІЛІЛИЙ (1). *Вкритий снігом.* Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти.. «Що там таке? От їх достобіса! Недобра їх розносила, Мов справді за ділом. Ничипоре! дивись лишень, Які **побілілі!»** «Що, москалі?..» I 42.570.

ПОБІЛІТИ (4). **1.** *Стати білим* (2). Мороз лютує, аж скрипить, Луна червона **побіліла** II 98.205.

2. *Збліднути* (1). Став Гус перед ними!.. Затрусились, **побіліли,** Мовчки озирали Мученика. I 270.273.

3. *Посивіти* (1). У наймах коси **побіліють,** У наймах, сестри, й умрете! II 230.41.

◊ **побіліла 1.** II 98.205, **побіліло 1.** I 410.В, **побіліли 2.** I 270.273, **побіліють 3.** II 230.41.

ПОБЛАГОСЛОВИТИ (5). [Ганна] Чистим серцем **Поблагословила** Свого Марка...

заплакала Й пішла за ворота. I 318.330. **Поблагословіть** мене здалека, може моя доля покращає. VI 218.8.

◊ **поблагословила** I 33.217, 318.330, VI 29.28, **поблагословіть** VI 215.18, 218.8.

ПОБЛУКАТИ (1). Хоч два года Нехай по світу **поблукає** I 275.75.

ПОБОЇЩЕ (1). І **побоїще** страшенне Світлом освітилось. II 471.В.

ПОБОРГУВАТИ (1). *Позичити.* **Поборгуй,** будь ласкав, завтра оддам. I 105.1016.

ПОБОРНИК (1). І повісили [Христа] меж ними — За що? Не говорить Ні сам сивий верхотворець, Ні його святії — Помощники, **поборники.** II 266.59.

ПОБОРОТИ (7). *Перемогти.* І вам слава, сині гори.. І вам, лицарі великі,.. Борітеся — **поборете** I 326.61. Не молимось чужим богам, А тебе благаєм: «Поможи нам ..**Поборов** ти першу силу, **Побори** ж і другу, Ще лютішу!..» I 342.75. *Повт.* (2). Подивився Гус на па́пи Та й вийшов з палати!.. **«Побороли! побороли!..»** — Мов обеленіли. I 270.293. *Образн.* (2). Плюнь, мій голубе сизий, на цю паскудну брехню, і знай, коли мене неволя і горе не **побороло,** то сам я не звалюся. VI 170.8. Розбойники, людоїди Правду **побороли** I 265.97.

◊ **поборов** I 342.75, **побороло** *образн.* VI 170.8, **побороли** *повт.* I 270.293 (2 р.), *образн.* I 265.97, **поборете** I 326.61, **побори** I 342.76.

ПОБОРОТИСЯ, ПОБОРОТИСЬ (2). «**Поборюсь...** За мене бог!.. да совершиться!» І в Віфлеємськую каплицю Пішов молиться добрий Гус. I 266.121. **Поборовся** б і я, може, Якби малось сили I 59.70.

ПОБОЯТИСЯ (1). [Н а с т у с я]: А я таки У Київ з Петрусем Помандрую, хоч що хочеш! Я не **побоюся,** Серед ночі помандрую... II 172.249.

ПОБРАТАТИСЬ (1). Катерину чорнобриву В полі поховали, А славнії запорожці В степу **побратались.** II 130.66.

ПО-БРАТЕ́РСЬКІЙ (1). *Присл.* У хату прийти до його або до себе покликать **по-братерській** не можна I 375.24.

ПОБРАТИСЯ, ПОБРАТИСЬ (15). **1.** *Одружитись* (14). Був собі дід та баба.. Ще змалечку удвох ягнята пасли, А потім **побралися** I 311.62. Було таке, що й женихались, Та розійшлися, не **побрались.** II 28.155. Я з своєю молодою, не **побравшись,** розійшовся. VI 220.25.

2. *Узятись* (1). Обнімемось, поцілуємось, **поберемося** за рученьки та й підем удвох собі аж у Київ. II 174.299.

◊ **побратись 1.** II 157.26, **побралися 1.** I 311.62, II 174.307, **побрались 1.** I 289.664, 291.715, II 28.155, 145.6, 343.4, 370.1, **побереться 1.** I 352.43, **поберемося 1.** II 286.14, VI 187.5, 217.6, **2.** II 174.299, **побравшись 1.** VI 220.25.

ПОБРЯЗКАТИ (1). Попереду поїзжане Рушили в дорогу. А за ними й невольники **Побрязкали** путом Понад шляхом. II 188.99.

ПОБУВАТЬ (2). Чи не будеш ти часом у графа Алексея Сергеевича Уварова, або умисне **побувай** у його, та подякуй йому за мене: гравюра ся напечатана на його гроші VI 185.31 //*У спол.* в д у р н я х **побувать** (1). [Сотник] сам Настусю піджидав, Таки годованку,.. Не сина з нею поєднать, А забандюрилось старому Самому в д у р н я х **побувать.** II 165.34.

ПОБУДИТИ (1). [Ц и г а н]: Не скигли, бо ти всіх **побудиш.** I 368.306.

ПОБУДУВАТИ (1). царі Самі собі **побудували** Храми́, кумирні, олтарі. II 351.30.

ПО-БУРЛАЦЬКОМУ (1). *Присл.* а ми вдвох собі з М. М. Л[азаревським], по-чумацькому та **по-бурлацькому,** зваримо борщу з карасями, лящем закусимо, та подякуємо тобі з жінкою VI 221.14.

ПОБУСУРМЕНИТИСЯ (1). Мабуть ти, батьку, забув нашу християнську мову і доценту **побусурменився?** VI 189.23.

ПОВАГА (2). **1.** *Пошана* (1). Гетьман.. Говорить: — Спасибі вам, панове-молодці, Преславнії запорожці, За честь, за славу, за **повагу,** Що ви мені учинили. II 138.55.

2. *У спол.* з **повагою** — *серйозно, поважно* (1). Кобзар співає з **повагою** і неголосно I 102. Рем.

◊ ***Одн. З.*** **за повагу 1.** II 138.55, ***О.*** **з повагою 2.** I 102.Рем.

ПОВАЖАТИ (8). Старий батько іде рядом, Наставляє сина. Як у війську пробувати, Старших шанувати, Товариство **поважати** I 281.322. **Поважайте** його, діти, Бо то батько сивий! II 172.234.

◊ **поважати** I 281.322, 395.6, **поважають** I 59.80, 319.364, **поважали** I 545.В, II 409.В, **буду поважати** II 182.16, **поважайте** II 172.234.

ПОВАЖНО (1). *Присл. Важно.* **Поважно** та тихо У раннюю пору На високу гору Сходилися полковники. II 137.19.

ПОВАЛИТИ (4). *Почати рухатися, йти навалою, масою.* **Повалили** гайдамаки, Аж стогне діброва I 105.1036. Як та галич поле

крила — Ченці **повалили** I 268.226. О чеху! де твоя душа?? Дивись, що сили **повалило** — Мов сарацина воювать I 269.239.

◊ **повалило** I 269.239, **повалили** I 105.1036, 130.1962, 268.226.

ПОВАЛИТИСЬ (1). *Упасти.* стара мати.. Вимовляє доні: «..Дитя моє любе! Іди од нас...» Ледве-ледве поблагословила: «Бог з тобою!» — та як мертва, На діл **повалилась...** I 33.219.

ПОВАЛЯТИСЬ (2). *Зруйнуватися.* Умер сотник, і покої Згнили, **повалялись** II 177.405.

◊ **поваляЛись** II 110.27, 177.405.

ПОВАПЛЕНИЙ (1). *Пофарбований.* Де ж слава ваша?? На словах! Де ваше золото, палати? Де власть великая? В склепах, В склепах, **повапленних** катами II 227.28.

ПО-ВАШОМУ (3). *Присл.* Вони, кажу вам, прозябають. Або, **по-вашому,** ростуть, Як та капуста на городі. II 53.160.

◊ **по-вашому** I 536.В, II 53.160, 53.162.

ПОВБИВАТИ (1). Усі до óдного сичі,— Оце тобі вари й печи! — Щоб не нести додому Таке добро, то **повбивав** II 103.26.

ПОВБИРАНИЙ (1). А калина з ялиною Та гнучкою лозиною, Мов дівчаточка із гаю Вихожаючи співають; **Повбирані,** заквічані II 342.21.

ПОВЕЗТИ (18). Повалили гайдамаки, Аж стогне діброва; Не **повезли,** а на плечах Чумацькі волові Несуть вози. I 105.1038. Осідлані коні, вороні готові. Куди-то поїдуть? кого **повезуть?** I 100.877. Завтра, слава богу, од нас пароход **повезе** почту VI 84.9. вдовиного, бачиш, сина В прийом громада **повезла.** II 52.148.

◊ **повіз** I 298.177, **повезла** II 52.148, **повезли** I 105.1038, 233.118, 557.В, II 79.88, 107.150, 118.7, 220.14, 253.192, 278.538, **повезе** VI 84.9, **повезем** I 481.В, **повезуть** I 100.877, II 438.В, 478.В, **повези** VI 211.20, **повезім** I 481.В.

ПОВЕЛІТИ (4). І праведно господь великий, Мов на звірей тих лютих, диких, Кайдани **повелів** кувать II 102.21. вибери хороший погодній день та **повели** запрягти у бричку коні,.. і поїдьте собі з богом у А н д р у ш і VI 86.6.

◊ **повелів** II 102.21, 102.25, **повелим** II 70.68, **повели** VI 86.6.

ПОВЕН *див.* **ПОВНИЙ.**

ПОВЕРНЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Під Очаков Погнали й Максима. Там-то його й скалічено, Та й на Україну **Повернено** з одставкою II 254.217.

ПОВЕРНУТИ (4). **1.** *Звернути (з чого, куди)* (2). Гайдамаки понад яром З шляху **повернули.** I 121.1607. [Гайдамаки] **Повернули** У ліс та й сховались. I 438.В.

2. *Повернутися* (1). А я з байс[т]рюками В Україну **повернула** Босими ногами. I 535.В.

◆ *У спол.* **повернути** д і л о м н а *чию-н.* р у к у — *влаштувати справу на користь кого-н.* (1). чи ти казав їй про мене і що вона тобі сказала? Будь ласкав, **поверни** цим д і л о м на мою р у к у VI 206.36.

◊ **повернула 2.** I 535.В, **повернули 1.** I 121.1607, 438.В, **поверни** *у спол.* VI 206.36.

ПОВЕРНУТИСЬ (3). **1.** *Ворухнутись. Образн.* (2). Усміхнулась Катерина, Тяжко усміхнулась: Коло серця — як гадина чорна **повернулась.** I 41.512. А лютеє лихо... В самім серці **повернулось** I світ заступило. I 282.386.

2. *Зробивши поворот, змінити напрям руху на протилежний* (1). [Катерина] Утерлася, **повернулась,** Пішла... тілько мріє. I 35.283.

◊ **повернулась 1.** I 41.512, **2.** I 35.283, **повернулось 1.** I 282.386.

ПОВЕРТАТИ (3). **1.** *Повертатися* (2). Пішов собі з москалями, А я з байстрюками **Повертала** в Україну Степами, тернами, Острижена. I 366.232. Поскидали У воду трупи, та й назад З возами скіфи **повертали.** II 278.552.

2. *Змінювати напрям руху* (1). Що гомонить отам, зичить Удосвіта? То **повертає** Той Ігор військо на пригоду Тому буй-туру Всеволоду. II 339.15.

◊ **повертає 2.** II 339.15, **повертала 1.** I 366.232 **повертали 1.** II 278.552.

ПОВЕРТАТИСЯ, ПОВЕРТАТИСЬ (5). **1.** *Приходити назад* (2). «Не барися, мій синочку, Швидче **повертайся!..**» — Старий сказав I 281.331.

2. *Перен. Перебувати де-н.* (3). Як матимете час, то пишіть до мене через Камінецького, бо він знатиме, де я **повертаюсь.** VI 193.11

◊ **повертаюсь 1.** I 249.399, **2.** VI 193.11, **повертається 2.** VI 119.11, **повертаються 2.** VI 84.14, **повертайся 1.** I 281.331.

ПОВЕРШИТИ (1). *Закінчити.* Коли сам, каже, не **повершу,** то синові передам. I 101.903.

ПОВЕСЕЛІТИ (1). Мов сизая голубонька, Село облетіла [княжна]. У всіх була, всіх бачила, Всі **повеселіли**. II 15.286.

ПОВЕСЕЛІШАТИ (1). Тепер, слава богу, я **повеселішав**, а все-таки за що не возьмуся, із рук випадає. VI 138.12.

ПОВЕСТИ (23). 1. *Спрямувати чийсь рух* (21).— Ходімо, серце, погулять! Ходім, Петрусю.. Й **повела** Його в палати. II 221.71. Настусю! **поведи** його в покої II 168.135 //*Примусити йти* (10). І **повели** Гуса На Голгофу у кайданах. I 270.307. Сьогодня неділя, на муштру — не **поведуть**. VI 49.21. [Марія] на берег **поведе** Козу з козяточком сердешним I попасти і напоїть. II 306.48 //*Перен.* (3). О доле! Лукавая доле! Покинь її хоть на старість.. Не покинеш, **Поведеш** до краю, До самої домовини, Сама й поховаєш. II 17.391 //*У спол.* **повести** М а к а р о в і т е л я т а п а с т и — *довести до заслання* (1). Слава мені не помага, і мені здається, як не заведу свого кишла, то вона мене і вдруге **поведе** М а к а р о в і т е л я т а п а с т и... VI 198.20.

2. *У спол.* **повести** о ч и м а — *перевести погляд* (1). Гонта **повів** о ч и м а і страшно глянув на Б. I 149. Прип.

3. *Провести* (1). Марія.. гостя молодого Просила, ніби **повела** Очима в кущу. II 309.183.

◊ **повести 1.** *перен.* I 335.203, **повів 1.** I 441.В, **2.** I 149 Прип., **повела 1.** II 184.29, 221.71, **3.** II 309.183, **повели 1.** I 270.307, II 65.121, 268.163, 419.В, 460 В, 467.В, 499.В, **поведеш 1.** *перен.* II 17.391, **поведе 1.** I 80.199, 327.68, II 306.48, *перен.* II 322.710, *у спол.* VI 198.20, **поведуть 1.** II 293.7, 356 15, VI 49.21, **поведи 1.** II 168.135.

ПОВЕЧЕРЯТЬ (3). А тим часом гайдамаки Столи вздовж базару Поставили, несуть страву, Де що запопали, Щоб засвітла **повечерять**. I 124.1718. Ходімо в кущу, опочий Та **повечеряємо** вкупі II 309.158.

◊ **повечерять** I 124.1718, **повечеряла** II 71.79, **повечеряємо** II 309.158.

ПОВЗ (2). *Прийм.* А я йшла з водою **Повз** хатини, а він мені Махає рукою, Каже коня напоїти I 498.В. А недалеко **повз** дороги Отару гнали чабани II 488.В.

ПОВИВАТИ (8). Єсть у мене щирий батько.. А до того — душа щира, Козацького роду, Не одцуравсь того слова, Що мати співала, Як малого **повивала**, З малим розмовляла I 81.239 //*Перен.* (2). Нема правди, не виросла; Кривда **повиває**.. I 146.2536. Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, Своє товариство — ти з ними росла, Ти з ними кохалась, їх тяжкії руки Тебе **повивали**. I 243.167.

◊ **повиває** *перен.* I 146.2536, **повивала** I 81.239, 230.5, 532.В, II 110.12, 218.4, **повивали** *перен.* I 243.167, **повиваючи** II 229.18.

ПОВИЛАЗИТИ (3). 1. *Злізти на щось* (1). Так от же що: Ото потоп буде, Пани туда **повилазять** Та дивиться будуть, Як мужики тонутимуть. I 305.402.

2. *Перен. Про очі. У приказці* (2). Купили хріну, треба з'їсти; плачте, очі, хоч **повилазьте**: бачили, що куповали; грошам не пропадать! I 101.915. *Лайл.* (1). «Надрюковав, бодай йому очі **повилазили»**, отак ви скажете, як зачнете читать мої Г а й д а м а к и VI 23.15.

◊ **повилазили 2.** VI 23.15, **повилазять 1.** I 305.402, **повилазьте 2.** I 101.915.

ПОВИМИРАТИ (1). Вже **повимирали** Тії люде, мої свідки II 255.281.

ПОВИНЕН (18). 1. *Присудк. Зобов'язаний* (10). Молитись богу Та за ралом спотикатись, А більше нічого Не **повинен** знать невольник II 63.60. чом ви нам Платить за сонце не **повинні!** I 327.83 //*Змушений* (3). До крові дійде, до кості Огонь той лютий, негасимий, I, недобитая, за сином **Повинна** будеш перейти Огонь пекельний! II 307.109.

2. *Про те, що неминуче станеться, буде* (6). Чи так, чи сяк, а я **повинен** оженитьcя, а то проклята нудьга зжене мене з світа. VI 198.31 //*У спол.* **повинен (повинна)** б у т ь (4). Чи буде правда меж людьми? **Повинна** б у т ь, бо сонце стане I осквернену землю спалить. II 358.25.

3. *Вставн. У спол.* **повинно** б у т ь — *мабуть, певно* (2). А башкирський офіцер, що я вам рекомендовав, **повинно** б у т ь умер, коли він до вас не ходить VI 71.4.

◊ **повинен 1.** II 63.60, VI 20.8, 43.15, 84.7, 131.26, 165.14, **2.** VI 198.31, *у спол.* VI 188.10, 221.28, **повинна 1.** II 307.109, **2.** VI 223.15, *у спол.* II 358.25, VI 212.12, **повинно 3.** VI 71.4, 188.6, **повинні 1.** I 327.83, II 272.316, 411.В.

ПОВИНИРЯТИ *див.* **ПОВИРИНАТИ.**

ПОВИПИВАТИ (1). *У спол.* к р о в **повипивати.** *Перен.* Ляхи були — усе взяли, К р о в **повипивали!..** I 289.634.

ПОВИРИВАТИ (1). [Настуся]: То я й його [барвінок] **повириваю** II 435.В.

ПОВИРИНАТИ (1), **ПОВИНИРЯТИ** (1). Аж гульк — з Дніпра **повиринали** Малії діти, сміючись. I 5.86. Кругом, як в усі, все мовчить. Аж гульк... з Дніпра **повиниряли** Малії діти, сміючись. I 404.В.

ПОВИРОСТАТИ (1). Росли собі царі, росли, **Повиростали** вже чи-мало. II 500.В.

ПОВИСНУТИ (2). І шаблюка, мов гадюка, Й ратище-дрючина, І самопал семип'ядний **Повис** за плечима. I 281.311. *Образн.* (1). І не стрепенувся... Перед огнем [Гус]; став на йому І молитву діє.. Мов собаки, коло огню Кругом ченці стали. Боялися, щоб не виліз Гадиною з жару Та не **повис** на короні Або на тіарі. I 271.343.

ПОВИСТУПАТИ (1). На ногах I на руках **повиступала** Од стужі кров I 361.55.

ПОВИТИ (6). **1.** *Загорнути в що-н. — про дитину* (5). Ой у полі могила; Там удова ходила.. Та синів двох привела, В китаєчку **повила** I 311.48. Породила мене мати У високих у палатах, Шовком **повила.** II 119.3. *Образн.* (1). Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла І геть у поле однесла. І на могилі серед поля, Як тую волю на роздоллі, Туманом сивим **повила.** II 474.В.

2. *Прикрасити* (1). Широкая, високая Калино моя,.. **Повий** мою головоньку, Росою умий. I 387.48.

◊ **повила 1.** I 311.48, II 119.3, 229.17, 445.В, *образн.* II 474.В, **повий 2.** I 387.48.

ПОВИТИЙ (11). **1.** *Загорнутий в що-н.* (3). Високії ті могили, Де лягло спочити Козацькеє біле тіло, В китайку **повите** I 60.12. *Образн.* (2). Добридень же, новий годе,.. Що ти несеш в Україну В латаній торбині? «Благоденствіє, указом Новеньким **повите**». I 353.98.

2. *Обвитий, прикрашений* (5). І сниться сон мені: дивлюсь, В садочку, квітами **повита,** На пригорі собі стоїть, Неначе дівчина, хатина II 298.6. Якимсь листом Голова **повита.** I 249.405. *Образн.* (2). Ані літа молодії, **Повиті** красою, Ні карії оченята, Умиті сльозою, Ані серце твоє тихе, Добреє дівоче Не заступить, не закриє Неситії очі. I 348.10.

3. *Перен. Огорнутий* (3). За горами гори, хмарою **повиті,** Засіяні горем, кровію политі. I 325.1. Надворі вже смеркло, і, тьмою **повитий,** Дрімає, сумує Ієрусалим. II 70.64.

◊ ***Одн. Н.*** **повитий 1.** *образн.* I 228.43, **3.** II 70.64, **повита 2.** I 249.405, II 298.6, ***образн.*** I 242.108, **повитая 1.** II 291.2, **повите 1. I** 60.12, ***З.*** **повите 1.** *образн.* I 353.98, ***Мн. Н.*** **повиті 2.** *образн.* I 348 10, **3.** I 325.1, 326.38.

ПОВИТИСЯ, ПОВИТИСЬ (2). **1.** *Обвитися. Образн.* (1). Знову люта Гадина впилася В саме серце; кругом його Тричі **повилася.** II 254.224.

2. *Перен. Огорнутися* (1). Старий мій знову зажуривсь,.. Пішов у хату ночувати. А місяць хмарою **повивсь.** II 28.162.

◊ **повивсь 2.** II 28.162, **повилася 1.** II 254.224.

ПОВІВАТИ (2). море грає, Вітер **повіває,** Степ чорніє, і могила З вітром розмовляє. I 77.110. *У прикл. спол.* в і я т и-**повівати** (1). Вітер в і є-**повіває,** По полю гуляє. I 26.41.

ПОВІК (2). *Присл.* Було колись — панували, Та більше не будем. Тії слави козацької **Повік** не забудем! I 63.20. Оженитися старому На такій дитині! Схаменися, не женися: І вона загине, І.. Будеш сам оте весілля **Повік** проклинати II 169.166.

ПОВІК-ВІКИ (1). *Присл.* А я й досі караюся І каратись буду **Повік-віки** II 458.В.

ПОВІНЧАНИЙ (3). *Церк.* В Броварях Уже **повінчана** гуляє Його Настуся молода! II 175.330.

◊ ***Одн. Н.*** **повінчана** II 175.330, ***З.*** **повінчану** II 311.271, ***Мн. Н.*** **повінчані** II 312.290.

ПОВІНЧАННЯ (1). *Церк.* Несе з торбиною на плечах Нову коновочку старий. Спродать би то та молодій Купить хустиночку до речі, Та й за **повінчання** оддать. II 311.241.

ПОВІНЧАНО (1). *Присудк. Безособ. Церк.* Отож у клечальну неділю Їх і **повінчано** обох II 64.114.

ПОВІНЧАТИ (4). *Церк.* Були на хуторі пани, І пан і пані не ба[га]ті. І дочечка у їх росла.. Взяли Її гарненько одягли Та у неділю й **повінчали** II 220.12. А знаю, Без цього вже не **повінчає** Отець Хома... II 169.152.

◊ **повінчали** II 220.12, 411.В, **повінчає** II 169.152, **нехай повінчає** II 170.202.

ПОВІНЧАТИСЯ, ПОВІНЧАТИСЬ (7). *Церк.* Молодиця Рада та весела, Ніби з паном **повінчалась** I 315.203. Ходім, Маріє, **повінчаймось** II 310.230.

◊ **повінчався** I 531.В, **повінчалась** I 315.203, 532.В, II 10.86, **повінчаємося** II 174.302, **повінчаємось** II 173.277, **повінчаймось** II 310.230.

ПОВІРИТИ (3). Розказав би про те лихо, Та чи то ж **повірять!** I 37.372 //*У спол.* н а к в и т о к **повірити** (1). Ото дурний! а ще й битий! Н а к в и т о к **повірив** Москалеві. I 247.327.

◊ **повірив** I 247.324, *у спол.* I 247.327, **повірять** I 37.372.

ПОВІРУВАТИ (1). **Повіруєм** ще трохи в волю, А потім жити почнемо Меж людьми, як люде. I 379.13.

ПОВІСИТИСЬ, ПОВІСИТЬСЯ (5). Я ще й досі тут, не пускають додому. Печатать не дають. Не знаю, що й робить. Чи не **повіситься** часом? Ні, не **повішусь**, а втечу на Україну VI 192.34. Сама Егерія в гаю, Кленучи доленьку свою, **Повісилась.** II 335.19. Уже чи добрим, чи лихим, А будеш панською ріднею, Хіба **повісишся!..** II 95.103.

◊ **повіситься** VI 192.34, **повісилась** II 335.19, **повішусь** VI 192.34, **повісишся** II 95.103, **повісилась (б)** II 100.281.

ПОВІСИТЬ (8). **1.** (1). Як була я молодою преподобницею, **Повісила** хвартушину над віконницею I 129.1907.

2. *Покарати на смерть* (7). кричить Гонта.. «А де Лейба? Ще його немає? Найти його та **повісить**». I 130.1946. На полі.. Зліталися поволі Сичі. Пожартувать, Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить, Орлине царство затопить I геть спалить. Орла ж **повісить** на тичині. II 103.10.

◊ **повісить 2.** I 130.1946, II 103.10, **повісила 1.** I 129.1907, **повісили 2.** II 23.11, 266.55, 269.200, 441.В, 461.В.

ПОВІСТЬ (3). Я тепер день і ніч сижу та переписую вторую часть тії самої **повісті,** що я з тобою послав Сергею Тимофеевичу. VI 163.40. Чи робить там що Катков з моєю **повістю?** VI 167.18.

◊ ***Одн. Р.*** **повісті** VI 163.40, ***О.*** **з повістю** VI 167.18, ***Мн. О.*** **з повістями** VI 165.36.

ПОВІТКА (1). Занехай Ржищев, цур йому, тому домові, **повітці,** вітрякові й отим трьом грушам. VI 210.30.

ПОВІТОВИЙ (2). Умань — город **повітовий** губернії Київської. I 149.Прип. На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже почали збираться **повітові** пани VI 154.16.

ПОВІТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **повітка.** Коло хатини В **повіточці** своїй малій. Той бондар праведний, святий,.. Барило й бочку набиває II 316.448.

ПОВІШАНИЙ (1). У полум'ї, **повішані** На кроквах, чорніють Панські трупи. I 124.1722.

ПОВІШАТИ (2). **1.** (1). Сиділи ми і плакали В далекій неволі; I на вербах **повішали** Органи глухії I 346.227.

2. *Покарати на смерть* (1). За що його мордували, Во узи кували.. I вивели зо злодіями На Голгофу гору, I **повішали** меж ними? II 465.В.

◊ **повішали 1.** I 346.227, **2.** II 465.В.

ПОВІЯТИ (13). **Повіє** вітер по долині,— Пішла дібровою руна I 12.51. *Повт.* (2). Ой, **повій, повій,** вітре, через море Та з Великого Лугу I 199.5. *У прикл. спол.* с п и т а т и-**повіяти** (1). «Хто се, хто се?» тихесенько С п и т а є-**повіє** [вітер] Та й задріма I 164.10. *Образн.* (3). Минули літа молодії, Холодним вітром од надії Уже **повіяло.** II 354.3. Дуріть себе, чужих людей, Та не дуріть бога. Бо в день радості над вами Розпадеться кара. I **повіє** огонь новий З Холодного Яру. I 339.83.

◊ **повіяло** *образн.* II 354.3, **повіє** I 12.51, 26.54, 42.552, 68.17, 111.1229, II 179.31, *у прикл. спол.* I 164.10, *образн.* I 339.83, **повій** II 418.В, *повт.* I 199.5 (2 р.), **нехай повіє** *образн.* I 243.170.

ПОВМИРАТИ (2). Старі заранніє **повмирали,** А ми малими розійшлись Та вже й не сходились ніколи. II 205.6.

◊ **повмирали** II 152.19. 205.6.

ПОВНИЙ (2), **ПОВЕН** (2). Пливе човен вод[и] **повен** I 152.5. Як бог поможе мені до мая місяця кончить мої діла з цензурою, то насиплю **повну** кишеню грошей та й чкурну через Москву прямо на Михайлову гору. VI 190.13. Слава тобі, любомудре, Чеху-слав'янине! Що не дав ти потонути В німецькій пучині Нашій правді. Твоє море Слав'янськеє, нове! Затого вже буде **повне** I 263.62.

◊ ***Одн. Н.*** **повен** I 152.5, 267.161, **повне** I 263.62, ***З.*** **повну** VI 190.13.

ПОВОДИ (3). Веде коня за **поводи** Та плаче Ярина. I 281.316.

◊ ***Мн. З.*** **поводи** I 120.1584, **за поводи** I 281.316, II 438.В.

ПОВО́ДИТИ (1). *У спол.* о ч и ц і **поводити** — *поглядати у різні сторони.* Зайде сонце — Катерина По садочку ходить, На рученьках носить сина, О ч и ц і **поводить** I 31.118.

ПОВОДИ́ТИ (2). *Повт.* Якби таки або так, або сяк, Якби таки запорозький козак,

Якби таки молодий, молодий, Хоч по хаті б **поводив, поводив** I 107.1097.

ПОВОЖАТИЙ (1). Ішов кобзар до Києва .. Торбинками обвішаний Його **повожатий.** I 46.714.

ПОВОЛІ (4). *Присл.* Ідуть за нею батько й мати, І починають розмовляти **Поволі,** тихо. II 313.323. І четвертий рік минає Тихенько, **поволі** II 210.14.

◊ **поволі** II 103.3, 210.14, 222.87, 313.323.

ПОВОЛОКТИ (1). І **поволік** Петрусь кайдани Аж у Сибір... II 226.234.

ПОВОРКУВАТИ (2). *Перен.* Вийди, серденько,— Я виглядаю.. Виглянь, голубко, Та **поворкуєм,** Та посумуєм I 92.595.

◊ **поворкуєм** I 92.595, 92.602.

ПОВОРОЖИТИ (1). [Чорнобрива] Пішла вночі до ворожки, Щоб **поворожити** — Чи довго їй одинокій На сім світі жити?.. I 51.111.

ПОВОРУШИТИСЬ (1). *Образн.* Чи то давнє яке лихо Прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задавлене Знов **поворушилось** I 312.99.

ПОВПУСКАТИ (3). відціля видніше буде, Як той розкопуватимуть льох. Коли б вже швидше розкопали, Тойді б у рай нас **повпускали.** I 293.9.

◊ **повпускаєш** I 293.11, **повпускаєм** I 498.В, **повпускали (б)** I 293.9.

ПОВСИХАТИ (2). **Повсихали** три явори I 388.19. **повсихали** Сади зелені II 110.25.

ПОВСТАВАТИ (5). І встала [жриця], І всі за нею **повставали** II 269.182 //*Перен.* (2). Прокинулись ляшки-панки, Та й не **повставали** I 66.110.

◊ **повставали** II 130.36, 269.182, 467.В, *перен.* I 66.110, 115.1369.

ПОВСТАТИ (1). *Стати.* О Нероне! Нероне лютий!.. Припливуть І прилетять зо всього світа Святиє мученики. Діти Святої волі. Круг одра, Круг смертного твого **повстануть** В кайданах. II 463.В.

ПОВТІКАТИ (1). Мужики, Його брати, ученики, Перелякались, **повтікали.** II 322.708.

ПОВТОРЯТИ (1). Всі тебе бачили, всі до єдиного руського чоловіка, всі тебе знають і з любов'ю **повторяють** «твоё обаятельное прославленное имя». VI 154.10.

ПОВШЕДНИЙ (1). *Повсякденний.* а чорноморець той мерзенний, уповательно думаю собі, що ніхто інший, як сам Сатана (бодай він здох) скинувши свою **повшедну** одежу (німецький куций жупанок) та надів чорноморську достатню одежу VI 82.37.

ПОГАВКАТИ (1). *У приказці.* Собака **погавка,** а вітер рознесе. VI 206.29.

ПОГАДАТИ (1). *Подумати.* До криниці Не води напиться Ледве ходить титарівна — Трохи пожуриться, Поплакати, **погадати,** Як їй дівувати? II 81.171.

ПОГАНЕНЬКИЙ (2). а москаль дере собі за своїми, тільки курява ляга — собачка ще **поганенька** доганя його та нібито гавкає. VI 27.6. все дивився [я] по улицях, чи не зостріну де хоч **поганенького** чорноморця VI 82.33.

ПОГАНЕЦЬ (14). *Лайл.* [Дівчина] Плаче, плаче та ридає, Як рибонька б'ється... А над нею, молодою, **Поганець** сміється. II 146.16. Бодай кати їх постинали, Отих царів, катів людських. Морока з ними, щоб ви знали .. Так що ж мені тепер робити З цими **поганцями?** II 75.222. Нехай Микита спитає, що той **поганець** Флярковський положить за десятину поля і за грунт. VI 209.41. *Зверт.* (1). Смійсь, **поганцю,** враже, Та не дуже, бісів сину! I 413.В. *Зверт., тавтол.* (1). А ви, мості-пані? Бенкетуєте в Парижі, **Поганці** погані! I 299.218.

◊ ***Одн. Н.*** **поганець** I 83.306, II 146.16, 187.49, VI 209.41, **поганиць** I 424.В, ***К.*** **поганцю** *зверт.* I 413.В, ***Мн. Н.*** **поганці** I 110.1189, 414.В, II 391.В, **погаьці** I 64.64, 434.В, ***З.*** **поганців** I 415.В, ***О.*** **з поганцями** II 75.222, ***К.*** **поганці** *зверт.*, *тавтол.* I 299.218.

ПОГАНИ (1). *Язичники.* ми не **погани,** Ми настоящі християне I 327.84.

ПОГАНИЙ (90). **1.** *Позбавлений добрих якостей; недобрий; не такий, як треба* (27). сестри ходили.. Плакать над Іваном, Поки самі потруїлись Тим зіллям **поганим.** II 115.36. Керилівчанам скажи, щоб вони на ту **погану** безземельну волю не дуже квапились. VI 212.34. Ой талане, талане, Удовиний **поганий!** Чи ти в полі, чи ти в гаї.. З бурлаками гуляєш? I 232.90. Така мабуть уже усім кобзарям **погана** доля, як і мені недотепному випала. VI 83.14. зайшов [мужик] Гостей довідать...— Та й **погані!** Усі до о́дного сичі II 103.22. а я тобі .. в другому листі опишу свій **поганий** солдатський побит. VI 85.11. А, лебедику, як не хочеться кидать землю, хоч вона й **погана!**

а треба буде, хоч воно ще й рано. VI 25.17 //*Субст.* (4). Ще позавчора передано мені твоє і Прісине письмо.. **Погане** ти пишеш про мою справу. VI 197.37 //*Невправний немайстерний* (5). ви мене з святого неба Взяли меж себе — і писать **Погані** вірші научили. II 239.21 //*Неприємний* (5) Н[астуся]: «Любилися ми з тобою дуже. Любилися, та не побралися, Тілько жалю серцю набралися». Оце нагадала яку! Цур їй, яка **погана!** II 174.309. І той плач, Нікчемний, довгий і **поганий,** Межи людьми во притчу стане II 326.48.

2. *Нікчемний; паскудний, підлий* (26). О царю **поганий,** Царю проклятий, лукавий, Аспиде неситий! Що ти зробив з козаками? I 250.438. Німець скаже: «Ви слав'яне». «Слав'яне! слав'яне!» Славних прадідів великих Правнуки **погані!** I 333.112. Як побачишся з Марковичем,.. скажи, нехай не турбується, не шукає того **поганого** полковника VI 142.4. Ми то людям покажемо Оцих безталанних Та навчимо шануватись Паничів **поганих!** II 186.12. *Тавтол.* (1). А ви, мості-пані? Бенкетуєте в Парижі, Поганці **погані!** I 299.218 //*Субст. У знач. «поганець»* (5). Я став перед світом дрімать, І паничі мені приснились І не дали, **погані,** спать. I 398.76. *Зверт.* (2). Чи не меж вами ж я, **погані,** Так опоганивсь II 239.16 //*Некрасивий, негарний, бридкий на вигляд* (6). А сам сотник у кожýсі, Одутлий, **поганий,** Коло клуні похожає. II 176.375. Було на хуторі **погане** Мале байстря II 220.15 //*Субст. Зверт.* (1). **поганий,** Дивися, лізе цілувать. Ось тобі, на!.. II 99.260.

3. *Проклятий, ненависний* (17). Як буду виїзжать із цього **поганого** укріпленія, то напишу тобі VI 142.9. Чи довго буде ще мені В оцій незамкнутій тюрмі Понад оцим **поганим** морем Нудити світом II 423.В. Князь хиріє, Нездужає встати, А підвести нема кому, Ніхто й не загляне До грішного болящого В будинки **погані.** II 18.405. Ходім, брате, З **поганої** хати. II 130.60.

4. *Приналежний до іншої релігійної віри; нехристиянський* (14). Опанував запорожцем **Поганий** татарин. II 29.31. Отаке-то! тяжко, тату, Із своєї хати До нехриста **поганого** В сусіди прохатись. I 289.639 //*Субст.* (3). І тьми і тисячі **поганих** Перед святими побіжать. II 275.423.

5. *Похмурий, нерадісний; тяжкий* (5). Погано я зустрів оцей новий **поганий** рік. Другий тиждень не вихожу з хати: чхаю та кашляю, аж обісіло. VI 228.9. І згадував [я] літа лихії, **Погані,** давнії літá II 23.10. Живи здоровий, друже мій єдиний! Писав би тобі багато ще дечого про свою **погану** неволю та бачиш ніколи. VI 84.36.

6. *Кволий* (1). зійдуть [сльози], і виростуть Ножі обоюдні, Розпанахають **погане,** Гниле серце, трудне I 228.65.

◊ ***Одн. Н.*** **поганий 1.** I 232.90, 456.В, 457.В, II 326.48, VI 54.30, 130.26, **2.** I 65.83, 121.1615, 244.203, 250.438, II 29.18, 176.375, 439.В, *субст.* II 99.260. 439.В, **4.** I 84.833, II 29.31, 97.164, **погана 1.** I 90.521, II 174.309, VI 25.17, 57.32, 62.5, 83.14, **погане 2.** II 220.15, **3.** VI 54.32, 57.36, **5.** VI 29.38, ***Р.*** **поганого 1.** *субст.* VI 34.9, **2.** VI 142.4, (до) **поганого 4.** I 289.639, (з, із) **поганого 3.** VI 142.9, **4.** II 500.В, (у) **поганого 4.** II 121.11, **поганої 3.** VI 153.10, 212.26, (з, із) **поганої 3.** II 130.60, VI 76.37, ***Д.*** **поганому 2.** VI 17.23, 225.21, ***З.*** **поганий 1.** VI 85.11, **3.** VI 174.3, **5.** VI 228.9, **погану 1.** I 129.1926, VI 221.33, **2.** I 534.В, (на) **погану 1.** VI 212.34, (про) **погану 1.** VI 92.18, **5.** VI 84.36, **погане 1.** *субст.* II 225.206, VI 197.37, **6.** I 228.65, (в) **погане 3.** II 239.12, (на) **погане 1.** *субст.* II 232.7, **3.** VI 70.20, (за) **поганеє 2.** II 442.В, ***О.*** **поганим 1.** II 115.36, (з) **поганим 2.** II 161.58, **3.** I 301.307, (понад) **поганим 3.** II 423.В, ***М.*** (у) **поганому 3.** VI 172.4, (в, у) **поганім 1.** II 121.12, **3.** VI 87.24, (у) **поганій 1.** VI 42.33, ***К.*** **поганий 4.** *зверт., субст.* I 90.534, ***Мн. Н.*** **погані 1.** II 103.22, **2.** I 333.112, II 399.В, *тавтол.* I 299.218, *субст.* I 300.252, 398.76, II 301.29, **4.** I 104.1010, II 25.52, 427.В, **5.** VI 82.5, ***Р.*** **поганих 1.** VI 75.1, **4.** *субст.* II 275.423, (до) **поганих 4.** I 113.1287, (з) **поганих 4.** *субст.* I 124.1709, ***Д.*** **поганим 2.** II 282.86, ***З.*** **погані 1.** II 239.21, **5.** II 23.10, (в) **погані 3.** II 18.405, **поганих 2.** II 186.12, (за) **поганих 2.** II 327.9, ***О.*** (з) **поганими 3.** VI 174.6, **4.** VI 34.24, ***М.*** (в) **поганих 3.** I 87.436, ***К.*** **погані 2.** *зверт., субст.* II 239.16.

ПОГАНИТЬ (1). Заходімося ж ми знову Святеє **поганить.** II 409.В.

ПОГАНІШИЙ (1). не думай, братіку, про мене нічого поганого. Далебі я не **поганіший** меж людьми. VI 319.В.

ПОГАНО (13). **1.** *Присудк. Про важкі, несприятливі обставини* (7). І тут і всюди — скрізь **погано.** II 357.1. *Повт.* (4). **Погано** дуже, страх **погано!** В оцій пустині пропадать. II 111.43.

2. *Присудк. Недобре* (3). «А як тебе Зовуть? я не знаю». «Яремою». «А прізвище?» «Прізвища немає!» «Хіба байстрюк? Без прізвища — Запиши, Миколо, У реєстер. Нехай буде... Нехай буде Голий, Так і пиши!» «Ні, **погано!**» I 116.1421.

3. *Присудк. Про тяжкий фізичний стан* (1). Так мені **погано,** що я ледве перо

в руках держу, і кат його батька знає, коли воно полегшає. VI 228.32.

4. *Присл. від прикм.* **поганий 1.** (2). **Погано** я зустрів оцей новий поганий рік. VI 228.9. Та й там живуть, хоч **погано** II 180.45.

◊ **погано 1.** II 110.22, 357.1, VI 163.12, *повт.* II 111.43 (2 р.), VI 154.26, 154.27, **2.** I 116.1421, 374.20, 437.B, **3.** VI 228.32, **4.** II 180.45, VI 228.9.

ПОГАНШЕ (3). *Присудк.* Погано дуже, страх погано! В оцій пустині пропадать. А ще **поганше** на Украйні Дивитись, плакать — і мовчать! II 111.45. У шинку і наш, і москаль, і навіть німець — всі похожі на свиню, а на панщині, то ще **поганше.** I 375.23.

◊ **поганше** I 375.23, II 111.45, VI 54.34.

ПОГАНШИЙ (4). Чи є **поганше** що на світі, Як та дрюкована нудьга? II 415.B. Далебі я не **поганший** меж людьми. VI 34.9. Брожу понад Уралом та... ні, не плачу, а щось ще **поганше** діється зо мною. VI 39.31.

◊ ***Одн. Н.*** **поганший** VI 34.9, 221.25, **поганше** II 415.B, VI 39.31.

ПОГАНЯТИ (4). Іде чумак з-за Лиману З чужим добрим, безталанний, Чужі воли **поганяє, Поганяючи** співає I 254.25. *Образн.* (1). Як запродав гетьман У ярмо християн, Нас послав **поганяти.** I 381.16.

◊ **поганяти** *образн.* I 381.16, **поганяє** I 43.603, 254.25, **поганяючи** I 254.26.

ПОГАНЬ (6). *Зневажл. Лайл.* Ну, хлопці, в дорогу!.. В оцім яру є озеро Й ліс попід горою, А в лісі скарб. Як приїдем, То щоб кругом стали, Скажи хлопцям. Може, льохи Стерегти осталась Яка **погань.** I 122.1646. *Повт.* (2). Кесарі... то **погань! Погань** лютая, без бога; Сказано дракони! II 461.B //*У спол.* в е р з т и **погань** — *говорити непристойні слова* (1). «А ти, Стара собако, де б молиться, В е р з е ш тут **погань.** От чорти!» Кричить отаман. I 107.1104.

◊ ***Одн. Н.*** **погань** I 122.1646, 165.63, VI 34.3, *повт* II 461.B (2 р.), ***З.*** **погань** *у спол.* I 107.1104.

ПОГАСАТИ (3). Горіло світло, **погасало** I 98.826. *Образн.* (2). «Годі! годі! — кричить Гонта.. Гайда, діти! **погасає** Каганець козачий». I 130.1948.

◊ **погасає** *образн.* I 130.1943, 130.1948, **погасало** I 98.826.

ПОГАСИТИ (2). *Образн.* Полилися ріки крові, Пожар **погасили** I 486.B. Невеликії три літа.. Опустошили убоге Моє серце тихе, **Погасили** усе добре I 351.19.

ПОГАСНУТИ (7). **1.** *Перестати горіти, світити* (6). **Погас** огонь, дунув вітер I попіл розвіяв. I 271.345 /**Погас** місяць, горить сонце. I 80.201. День **погас** II 242.20. *Образн.* (1). Огонь небесний той **погас,** I в тую костяну комору Полізли свині ізнадвору, Мов у калюжу, та й сопуть. II 202.23.

2. *Перен. Затихнути* (1). Громада крикнула — і глас Ниначе той огонь **погас** II 489.B.

◊ **погас 1.** I 80.201, 271.345, 362.86, II 242.20, *образн.* II 202.23, **2.** II 489.B, **погасло 1.** I 98.827.

ПОГИБАТИ (7). А дівчина гине... Якби сама, ще б нічого, А то й стара мати, Що привела на світ божий, Мусить **погибати.** I 28.12. Коли згинув чорнобривий,— То й я **погибаю.** I 9.28. *Образн.* (1). Про старину, про те диво, Що було, минуло... Утни, батьку, щоб нехотя На ввесь світ почули, Що діялось в Україні, За що **погибала** I 59.91.

◊ **погибати** I 28.12, 48.18, 76.50, 81.260, **погибаю** I 9.28, **погибаєш** I 495.B, **погибала** *образн.* I 59.91.

ПОГИБЕЛЬ (3), **ПОГИБІЛЬ** (1). А все-таки її люблю, Мою Україну широку, Хоч я по їй і одинокий (Бо, бачте, пари не найшов) Аж до **погибелі** дійшов. II 201.51. Отож вона мені на лихо Та на **погибель** підросла. II 64.82.

◊ ***Одн. Р.*** **до погибелі** II 201.51, ***З.*** **на погибель** II 63.41, 64.82, **на погибіль** II 411.B.

ПОГИБНУТИ (1). *Образн.* **Погибнеш,** згинеш, Україно, Не стане знаку на землі. II 327.1.

ПОГИНУТИ (1). Умер сотник, і покої Згнили, повалялись, Все пропало, **погинуло.** II 177.406.

ПОГІРШАТИ (1). *Тавтол.* степ і море Посиніли синіше, I лютеє лихеє горе **Погіршало** ще гірше! II 420.B.

ПОГЛУЗУВАТИ (1). Такі, бачте, люди: Все письменні, друковані, Сонце навіть гудять.. А що ж на вас вони скажуть? Знаю вашу славу! **Поглузують,** покепкують Та й кинуть під лаву. I 76.67.

ПОГЛЯДАТЬ (27). Вельможна громада Не втерпіла, ударила Старими ногами. А я дивлюсь, **поглядаю,** Сміюся сльозами I 79.171. Недолюди, Тепер заховались.. А Оксана В вікно **поглядає** I 126.1814. Стар-

шина пузата Стоїть рядом; сопе, хропе, Та понадувалось, Як індики, і на двері Косо **поглядало.** I 252.538. ви тепер по Михайловій горі *похожаєте, на сині гори* **поглядаєте** VI 186.33. *Повт.* (2). Вичуняла Катерина; Одсуне кватирку, **Поглядає** на улицю, Колише дитинку; **Поглядає** — нема, нема... Чи то ж і не буде? I 31.109. *Образн.* (1). А ясний місяць із-за хмари На землю де-де **поглядав** I 403.В.

◊ **поглядать** I 406.В, **поглядаю** I 79.171, 231.44, **поглядає** I 61.51, 62.68, 101.899, 113.1291, 126.1814, 281.337, 415.В, 462.В, 479.В, 522.В, II 251.118, 273.361, 493.В, *повт.* I 31.109, 31.111, **поглядаєте** VI 186.33, **поглядають** I 477.В, **поглядав** II 85.10, *образн.* I 403.В, **поглядала** I 254.20, 288.619, 297.147, 477.В, **поглядало** I 252.538.

ПОГЛЯНУТИ (10). **Поглянув** я на ягнята — Не мої ягнята! II 21.24. Сьогодні ж з почти принесли мені і твої ковбаси, та.. я на їх тілько **поглянув** VI 209.39 //*У спол.* **поглянути** н а б о ж и й д е н ь (н а с е й с в і т) (3). Великомученице кумо!.. В раю веселому зросла.. І раю красного не зріла, Не бачила, бо не хотіла **Поглянути** н а б о ж и й д е н ь II 368.7. *Повт.* (2). Ой не йдімо, не ходімо, Рано, друже, рано — Походимо, посидимо — Н а с е й с в і т **поглянем... Поглянемо,** моя доле... II 372.16.

◊ **поглянути** *у спол.* II 368.7, **поглянув** II 21.24, VI 209.39, **погляну** I 343.123, **погляне** II 188.80, 321.674, 335.11, **поглянем** *у спол., повт.* II 372.16, **поглянемо** *у спол., повт.* II 372.17, **поглянь** I 476.В.

ПОГНАТИ (9). І ми, жартуючи, **погнали** Чужі ягнята до води. II 22.41. *Образн.* (1). І море ревнуло Босфорову мову, У Лиман **погнало** I 199.26 //*Силою послати, повезти куди-н.* (1). Не знаю, чи доведеться мені хоть що-небудь намалювать на Каспійському морі, бо мене весною туди **поженуть.** VI 62.2. *У приказці* (1). На Бесарабію пішов Оцей козак; **погнало** горе До моря пити II 105.41.

◊ **погнало** *образн.* I 199.26, *у приказці* II 105.41, **погнали** II 22.41, 30.67, 254.214, **поженуть** II 271.249, VI 54.30, 62.2, **погонять** II 398.В.

ПОГНИТИ (3). Скирти вже княжі **погнили.** II 14.259. Ніхто не вийшов вранці з хати, Щоб їх, сердешних, поховати, Під хатами і **погнили.** II 151.40.

◊ **погнили** II 14.259, 110.26, 151.40.

ПОГНУТИ (1). *Образн.* [Львичища] Уповають На корінь свій, уже гнилий, Уже червивий, і малий, І худосильний. Вітер з поля Дихне, **погне** і полама. II 326.42.

ПОГОВІР (2). Не так слава, не так слава, Як той **поговір,** Що заїздив козак з Січі До вдови на двір. II 184.6.

◊ ***Одн. Н.*** **поговір** II 184.6, ***Р.*** **поговору** I 138.2223.

ПОГОВОРИТИ, ПОГОВОРИТЬ (13). Не найшлося З ким серцем ділитись, А тепер не маю навіть З ким **поговорити!** II 190.26. Нам з тобою треба б добре **поговорить** о сім святім ділі. VI 156.9. *Образн.* (2). годиноньку, Малую годину Ніби серце одпочине, З богом **поговорить.** II 436.В. Зоре моя вечірняя, Зійди над горою, **Поговорим** тихесенько В неволі з тобою. II 8.3.

◊ **поговорити** I 14.16, II 190.26, 210.30, VI 16.11, **поговори́ть** VI 152.14, 156.9, **поговорив** VI 195.30, **поговорю** VI 133.7, **погово́рить** *образн.* II 436.В, **поговоримо** VI 197.25, 221.26, **поговорим** II 408.В, *образн.* II 8.3.

ПОГОДА (2). *У приказці.* Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня упакував свою мізерію, книги тощо.. і сів над морем ждать **погоди** та й досі жду, мій друже єдиний. VI 141.31. І бог його святий знає, коли я дождуся тієї доброї **погоди?** VI 141. 33.

ПОГОДНІЙ (1). вибери хороший **погодній** день.., і поїдьте собі з богом у А н д р у ш і VI 86.6

ПОГОДУВАТИ (2). Взяла [небога] У холодочок завела [дитину], В бур'ян, в садок, поцілувала Та коржиком **погодувала** II 319.566 //*Материнським молоком* (1). Пішла в снопи, пошкандиба[ла] Івана сина годувать.. Розповила, **погодувала,** Попестила II 477.В.

ПОГОДУВАТИСЬ (2). *Поїсти.* Найшов Опрісноок мовчки із торбини І дав Марії. — **Погодуйсь!** II 488.В.

◊ **погодуйсь** II 483.В, 488.В.

ПОГОЖИЙ (4). *Чистий. Епіт. до слова «вода».* [Марія] Принесла Води **погожої** з криниці II 309.185.

◊ ***Одн. Р.*** **погожої** II 257.367, 309.185, 321.680, ***З.*** **погожую** II 56.297.

ПОГОЙДАТИ (1). *Перен. Повішати.* Та з батьком Максимом Сю ніч погуляєм, Ляхів **погойдаєм** I 103.950.

ПОГОЛИТИ (1). *У спол.* л о б и **поголити** — *забрати у військо.* Брати на панщину ходили, Поки л о б и їм **поголили!** II 230.36.

ПОГОНИЧ (1). мати.. мовчки за возами Марою чорною пішла На Тібр. А скіфи

сіроокі, **Погоничі,** рабов раби, Подумали — сестра Морока Із пекла вийшла провожать У пекло римлян. II 278.547.

ПОГОРІЛИЙ (2). *Образн.* Ти вже серце запечатав, А я ще боюся. Боюся ще **погорілу** Пустку руйновати, Боюся ще, мій голубе, Серце поховати. I 258.5.

◊ ***Одн. З.*** **погорілу** I 258.5, 482.В.

ПОГОРІТИ (2). До стебла́ все **погоріло** II 51.101. Село неначе **погоріло** II 110.29.

ПОГРАТИСЯ, ПОГРАТИСЬ (7). узрів діток. Привітав І цілував благословляя, **Погрався** з ними, мов маленький II 322.698. **Пограємось,** погуляймо Та пісеньку заспіваймо I 5.93. *Образн.* (3). Рости, рости, моя пташко, Мій маковий цвіте, Розвивайся, поки твоє Серце не розбите, Поки люди не дознали Тихої долини. Дознаються — **пограються,** Засушать та й кинуть. I 348.7 //*Про хвилі* (1). **Погралися** горихвилі — І скіпок не стало. I 152.11.

◊ **погрався** II 322.698, **погралось** II 319.568, **погралися** *образн.* I 152.11, **пограється** II 319.598, **пограються** *образн.* I 152.17, 348.7, **пограємось** I 5.93.

ПОГРЕБЕНІЄ (1). Кланяюсь твоїй добрій жіночці.. і плачу разом з вами о **погребенії** вашої Олександри. VI 116.1.

ПОГРІТИСЬ (1). **Погріємось,** погуляймо Та пісеньку заспіваймо I 404.В.

ПОГУБИТИ (8). **1.** *Довести до загибелі* (7). Дивися: рай кругом тебе, І діти як квіти; За що ж ти їх, молоденькі, Хочеш **погубити!** II 435.В. Мені господь пристанище, Заступником буде І воздасть їм за діла їх Кроваві, лукаві, **Погубить** їх I 345.199 //*Перен.* (1). За що ж свої молодії Ти літа **погубиш** З калікою... I 287.558 //*У спол.* душу **погубити** — *занапастити себе, умерти* (1). я так люблю Мою Україну убогу, Що проклену святого бога, За неї душу **погублю!** II 25.60.

2. *Загубити* (1). Шелесь, шелесь по дубині, Шапки хлопці **погубили** II 54.192.

◊ **погубити 1.** II 435.В, **погубила 1.** I 539.В, **погубили 2.** II 54.192, **погублю 1.** *у спол.* II 25.60, **погубиш 1.** *перен.* I 287.558, **погубить 1.** I 133.2040, 345.199, **погубите 1.** I 539.В.

ПОГУЛЯННЯ (1). *Перен.* Заревли великі дзвони, Щоб сідлали хлопці коні.. Та збирались на весілля, На веселе **погуляння** II 42.17.

ПОГУЛЯТИ, ПОГУЛЯТЬ (59). **1.** *Походити ради відпочинку, прогулятися* (21). Дивітесь, вийшла **погуляти,** Мов краля, пані молодая З двома маленькими дітьми. II 94.63. Гаю, гаю, темний гаю, Тихенький Дунаю! Ой у гаї **погуляю,** В Дунаї скупаюсь. I 364.151. поїдьте собі з богом у Андруші, **погуляйте** собі гарненько у архієрейському гаї VI 86.8. *Образн.* (1). Думи мої, думи мої,.. Прилітайте, сизокрилі Мої голуб'ята, Із-за Дніпра широкого У степ **погуляти** З киргизами убогими. II 7.8 //*Перен.:* а) *Про політ птаха* (1). Летить галка через балку В степу **погуляти** I 463.В; б) *Про рух місяця* (1). А сонечко встане, як перше вставало, І зорі червоні, як перше плили, Попливуть, і потім і ти, білолиций, По синьому небу вийдеш **погулять** I 75.10.

2. *Повеселитись, розважитись* (21). Було де в хаті **погуляти** II 65.136. Пограємось, **погуляймо** Та пісеньку заспіваймо I 5.93. *Повт.* (2). Чи збираються ще й досі Веселії гості **Погуляти** у старої, **Погуляти** просто II 91.31. *Образн.* (2). Защебече соловейко,.. Та дрібно, та рівно, як бога благає, Поки вийде злодій на шлях **погулять** З ножем у халяві I 12.42 //*Побенкетувати* (3). Вип'ем, Гонто, брате! Вип'ем, друже, **погуляєм** Укупочці, в парі. I 124.1736.

3. *Відпочити після роботи* (1). Мережаю, вишиваю, У неділю **погуляю.** II 41.4.

4. *Перен. Повоювати з ворогом, побувати у воєнному поході* (16). Благослови, отамане, Чайки поспускати Та за Тендер **погуляти,** Турка пошукати. I 284.460. Ой волохи, волохи,.. Братайтеся з нами, З нами, козаками,.. Та, як ми, з ножами, З ножами святими, Та з батьком Максимом Сю ніч **погуляєм** I 102.949. *Повт.* (2). **Погуляли** гайдамаки, Добре **погуляли..** та й замовкли — Ножі пощербили. I 145.2487.

◊ **погуляти 1.** I 359.41, II 68.8, 94.63, 169.180, 186.30. 192.11, 221.49, 363.22, *перен.* I 463.В, *образн.* II 7.8, **2.** II 65.136, 106.86, 389.В, *повт.* II 91.31 91.32, **4.** I 61.36, 284.460, II 126.44, 182.26, **погулять 1.** II 221.67, 335.5, 441.В, VI 187.5, *перен.* I 75.10, **2.** *образн.* I 12.42, **погуляли 4.** I 137.2183, *повт.* I 145.2487, 145.2488, **погуляю 1.** I 364.151, II 152.24, 152.25, 215.29, **2.** II 308.134, 342.15, **3.** II 41.4, **4.** I 143.2429, **погуляєм 2.** I 124.1729, 124.1736, 404.В, **4.** I 102.949, 103.951, 103.955, 103.956, 114.1328, 137.2182, II 125.14, **погуляють 2.** I 505.В, **погуляй 2.** II 174.291, **нехай погуляє 2.** I 127.1832, 490.В, 531.В, VI 209.2, **погуляймо 1.** I 106.1086, **2.** I 5.93, 129.1914, **4.** I 130.1951, **погуляйте 1.** VI 86.8, **2.** *образн.* I 76.39, **нехай погуляють 2.** I 140.2309.

ПОДАВАНИЙ (1). *У спол.* **подавані** рушники — *при сватанні.* Ой дивуйтесь,

лицяйтеся, А з іншими вінчайтеся, **Подавані** р у ш н и к и... Отаке-то, козаки! II 41.11.

ПОДАВАТИ (9). А я буду груші рвати, Діткам **подавати...** II 324.10. Сім'я вечеря коло хати, Вечірня зіронька встає. Дочка вечерять **подає** I 390.8 //*Давати милостиню* (3). «Стара, кажуть, стала, Нездужає...» — і огризок В вікно **подавали** Христа ради... I 233.145. *У прислів'ї* (1). Хто **подає**, то у того і просять. VI 202.15 //*Перен.* (1). А нині плач, і скорбь, і сльози Душі убогої — убогій Остатню лепту **подаю.** II 305.25 //*У спол.* **подавати** р у ш н и к и — *давати згоду на одруження* (2). А у мене, як на теє, Й р у ш н и к и вже ткались. От-от була б **подавала** I 294.46. Ні, Ярино, я не умру, А тілько поїду Од вас завтра... а приїду... На той рік приїду Вже не братом, з Запорожжя, А за р у ш н и к а м и... Чи **подаєш?..** I 279.250.

◊ **подаю** II 482.В, *перен.* II 305.25, **подає** I 390.8, VI 54.24, *у прислів'ї* VI 202.15, **подаєш** *у спол.* I 279. 250, **подавали** I 233.145, **буду подавати** II 324.10, **подавала (б)** *у спол.* I 294.46.

ПО-ДАВНЬОМУ (1), **ПО ДАВНЕМУ** (1). *Присл.* Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти просто, **По-давньому,** по-старому, Од світу до світу? II 91.33.

◊ **по-давньому** II 91.33, **по давнему** II 420.В.

ПОДАГРА (1). З **подагрою,** і подушками, З трьома, чи й більше лікарями Із-за німецької землі, Весною пана привезли I 545.В.

ПОДАРОК (3). Як побачиш Ійохима,.. проси його, нехай він, ради святого Аполлона, пришле мені хоть маленький болванчик (статуетку), або барельєфік який-небудь из купідонів своєї фабрики гальванопластическької. Йому воно не дорого коштуватиме, а мені буде великий **подарок.** VI 115.35.

◊ ***Одн. Н.*** **подарок** VI 115.35, ***З.*** **подарок** VI 77.10, 132.1.

ПОДАРУВАТИ (5). У неділю не гуляла.. Та хустину вишивала, Вишиваючи, співала: «Хустиночко мережана, Вишиваная, Вигаптую, **подарую,** А він мене поцілує». I 254.7 //*Перен.* (1). А я тихо Богу помолюся, Щоб усі слав'яни стали Добрими братами,.. Мир мирові **подарують** I славу вовіки! I 264.86.

◊ **подарував** VI 131.37, 147.27, **подарувала** I 33.113, **подарую** I 254.7, **подарують** *перен.* I 264.86.

ПОДАРУНОК (7). Напиши Прісі, що як буде добре вчиться та не пустовать, то я ще кращий пришлю їй **подарунок.** VI 198.25. Поки ті гроші заробив, Я годів зо два проходив По Чорноморії, по Дону... I **подарунків** накупив Найдорогіших... I 397.36.

◊ ***Одн. З.*** **подарунок** VI 49.11, 49.22, 198.25, ***Мн. Р.*** **подарунків** I 397.36, ***З.*** **за подарунки** VI 155.30, 161.1, 161.8.

ПОДАТИ (26). **1.** *Дати, вручити, віддати* (11). Нема кому зострінути, Затопити хату, Нема кому води тії Каліці **подати.** II 149.44. I молоко і сир козлиці Їм на вечерю **подала** [Марія]. II 309.187. На самому цьому слові одчинилися двері і п о ч т а л ь о н **подав** мені третій лист ваш, написаний 7 января. VI 46.13. *Образн.* (1). Отак-то, ляше, друже, брате. Неситії ксьондзи, магнати Нас порізнили, розвели.. Подай же руку козакові I серце чистеє **подай!** II 33.30 //*У спол.* **подати** р у к у — *про допомогу, дружбу* (4). Моя ти любо! усміхнись.. I р у к у вольную, мій друже, **Подай** мені. II 345.17.

2. *Перен. Наділити чим-н.* (9). Молю, ридаючи, пошли, **Подай** душі убогій силу II 266.81. *Повт.* (2). **Подай** їй, господи, **подай,** Пошли їй долю на сім світі... II 479.В.

3. *Переслати, передати. Образн.* (3). I море ревнуло Босфорову мову, У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові Тую журбу-мову на хвилі **подав.** I 199.27. Веселеє тихе поле **Подало** тугу недолю В землю Рускую з неволі II 497.В.

4. *З інф. Наділити здатністю щось робити. Перен.* (2). **Подай** же й нам, всещедрий боже! Отак цвісти, отак рости II 343.9. Мені ж, о господи, **подай** Любити правду на землі II 333.19.

◆ *У спол.* п о р а д у **подати** (1). Кошовий із Січи Веде своїх недобитків Та плаче ведучи,— Того плаче, що п о р а д и Не **подала** мати II 395.В.

◊ **подати 1.** II 149.44, **подав 1.** VI 46.13, **3.** I 199.27, **подала 1.** II 309.187, 3. II 275.402, *у спол.* а) II 395.В, **подало 3.** II 497.В **подали 1.** II 416.В, **подам** 1. VI 216.26, **подай 1.** I 84.324, *образн.* II 33.30, *у спол.* II 33.29, 345.17, 484.В, **2.** II 266.81, 293.11, 293.12, 305.11, 332.8, 333.32, 484.В, *повт.* II 479.В (2 р.), **4.** II 333.19, 343.9, **якби подав 1.** *у спол.* II 487.В.

ПОДВІЗАТИСЬ (1). *Слов'ян. Ірон.* **Подвізаюсь** потроху-то коло чарочок тощо. VI 38.19.

ПОДЕРЖАТИ (2). *Образн. Ірон.* (1). Так що ж, не втну, а як поможеш Та як покажеш, як тих птах Скубуть і патрають, то може І ми б **подержали** в руках Святопомазану чуприну. II 69.19 //*У спол.* **подержати** до христа — *охрестити дитину. Рел.* (1). Та спроста Таки своїх байстрят з десяток У год **подержить** [пан] до христа. II 88.24.

ПОДЗВІН (2). *У спол.:* а) на **подзвін** придбати — *зібрати гроші на похорон* (1). Один дума, як би його Достроїть палати. Другий дума, як би його На **подзвін** при[д]бати. I 364.127; б) на **подзвін** не дбає — *ні про що не турбується* (1). Коло огню старий циган З люлькою куняє. Позирає на приблуду Й на **подзвін** не дбає. I 364.139.

ПОДЗЕМНИЙ *див.* **ПІДЗЕМНИЙ.**

ПОДИБАТИ (3). **Подибала** стара мати Доню в полі доганяти... I 391.5. *Образн.* (1). [Доля] Кинула малого На розпутті, та й байдуже, А воно, убоге, Молодеє, сивоусе,— Звичайне, дитина — I **подибало** тихенько Попід чужим тином Аж за Урал. II 58.18.

◊ **подибала** I 391.5, II 477.В, **подибало** *образн.* II 58.18.

ПОДИВИТИСЯ, ПОДИВИТИСЬ, ПОДИВИТЬСЯ (131). **1.** *Поглянути, глянути* (128). Нема на що **подивитись**, З ким поговорити. II 210.29. а кругом не бачу нічого, проч степу та моря: то хотілося б хоч **подивиться** на що-небудь хороше! VI 77.14. Зірниця сходить, **подивись.** I 364.141. Тату! тату! це Степан наш! Ідіть **подивіться.** I 286.528. Посиджу трошки, погуляю, На степ, на море **подивлюсь** II 215.30. *Повт.* (8). Марку! **подивися, Подивися** ти на мене I 324.532. *Образн.* (18). Мені, моя доле, Дай на себе **подивитись** II 286.25. Душе моя убогая, Чого марне плачеш, Чого тобі шкода? хіба ти не бачиш, Хіба ти не чуєш людського плачу? То глянь, **подивися** I 242.123. I сонце хоче **подивиться,** Що будуть з праведним творить?!.. I 270.304. і ти, білолиций, По синьому небу вийдеш погулять, Вийдеш **подивиться** в жолобок, криницю I в море безкрає I 75.11. Рости, рости, тополенько! Все вгору та вгору.. Рости, рости, **подивися** За синєє море I 53.194 //*У спол.* на світ **подивитись** (1). Хотілось любити Хоть годочок, хоть часочок На світ **подивитись.** Не довелось II 10.99.

2. *Перен. Ознайомитися з ким, з чим (з станом речей і под.)* (3). Та перш ось що! треба буде I на чужі люди **Подивитись,** як живуть I 277.155. Суд наїхав, **подивились,** Попились завзято Судовики. Закували Хлопця молодого II 187.52.

◊ **подивитись 1.** I 12.33, 135.2120, 479.В, II 210.29, 213.53, 257.365, 271.244, *образн.* II 286.25, *у спол.* II 10.99, **2.** I 277.155, **подивиться 1.** I 150.II, 169.200, 252.531, II 55.256, 56.282, 85.15, 100.267, 106.110, VI 25.23, 77.14, 130.17, 152.13, 152.18, *образн.* I 75.11, 270.304, **подивитця 1.** I 405.В, **подивиця 1.** I 421.В, **подивився 1.** I 43.594, 121.1636, 142.2388, 250.457, 270.291, 475.В, II 27.120, 66.183, 108.163, 253.166, 258.372, 329.3, 398.В, VI 49.16, 220.29, 222.36, **подивилась 1.** I 6.131, 34.266, 40.489, 40.505, 41.513, 45.676, 324.540, II 96.130, 97.160, 130.53, 449.В, **подивилось 1.** II 319.584, **2.** I 306.455, **подивились 1.** *образн.* I 99.830, **2.** II 187.52, **подивлюся 1.** I 244.202, II 67.1, 213.39, VI 42.1, 154.31 (2 р.), 212.17, *образн.* I 145.2481, **подивлюсь 1.** II 48.131, 57.8, 215.30, *повт.* II 48.138, 48.139, **подивишся 1.** *образн.* I 273.17, **подивиться 1.** I 48.9, 48.13, **подивиця 1.** I 492.В, **подивляться 1.** I 8.199, 152.19, **подивися 1.** I 42.574, 43.608, 44.643, 52.172, 97.816, 127.1838, 168.154, 168.158, 251.485, 463.В, 491.В, II 125.27, 230.67, VI 77.23, 210.33, *повт.* I 43.599, 117.1481, 118.1483, 324.532, 324.533, *образн.* I 53.194, 53.214, 202.106, 242.123, **подивись 1.** I 364.141, II 368.29, 421.В, VI 220.30, *повт.* I 43.600, *образн.* I 225.19, **нехай подивиться 1.** VI 201.4, **подивіться 1.** I 96.770, 125.1766, 286.528, 287.555, II 194.24, VI 20.30, *образн.* I 330.21, 334.149, **подивітця 1.** *образн.* I 420.В, 515.В, 517.В, **подивіця 1.** I 429.В, 441.В, II 441.В, *образн.* I 447.В, **подивітесь 1.** II 184.29, **подевітесь 1.** I 495.В, **подивився (би) 1.** *образн.* I 250.457, **подививсь (би) 1.** II 311.260, 487.В, **подивились (б) 1.** *образн.* II 219.37, **подивившися 1.** I 77.16, 77.24.

ПОДІВАТИСЬ (1). Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як прийшлось до скруту, то святий їх знає, де вони **поділись!** VI 300.В.

ПОДІЛ (3). У Києві на **Подолі** Братерськая наша воля Без холопа і без пана.. Розвернулася весела II 35.9.

◊ *Одн. М.* **на Подолі** II 35.1, 35.9, 35.17.

ПОДІЛИТИ, ПОДІЛИТЬ (7). **1.** *Розділити на частини* (2). Січовики-запорожці.. І росказують і плачуть,.. Як цариця по Київу З Нечосом ходила... І як степи запорозькі Тоді **поділили** І панам, на Україні, Люд закріпостили... I 496.В.

2. *Дати кому частину чогось свого* (5). Розігнав [сотник] дітей по світу, А добро осталось, Немає з ким **поділити.** II 175.344 //*Перен. Пережити разом з кім-н. (про почуття і под.)* (4). І золото і слава є, Та нема Оксани; Ні з ким долю **поділити**

I 126.1799. Сумує Корсунь староденний: Нема журбу з ким **поділить.** I 108.1151.

◊ **поділити 2.** II 175.344, *перен.* I 126.1799, II 190.12, **поділить 2.** *перен.* I 108.1151, **поділили 1.** I 486.В, 496.В, **поділю 2.** *перен.* I 389.26.

ПОДІЛИТИСЯ, ПОДІЛИТИСЬ, ПОДІЛИТЬСЯ (6). Я йому ще з Новопетровського укріпленія послав дещо, і просив його, щоб він з тобою **поділився,** та й досі не маю од його ніякої чутки. VI 152.35 //*Перен.* (4). Не так серце любить, щоб з ким **поділиться** I 5.73. Може ще я **поділюся** Словами-сльозами З дібровами зеленими! II 213.41.

◊ **поділитись** I 538.В, *перен.* I 237.18, **поділиться** *перен.* I 5.73, **поділився** VI 152.35, **поділюся** *перен.* I 86.410, II 213.41.

ПОДІТИ (3). *Рим.* (2). Стоїть кутя на покуті, А в запічку діти, Народила, наплодила, Та нігде **подіти.** I 535.В. Я не одинокий, я не сирота,— Єсть у мене діти, та де їх **подіти?** I 75.20. *Образн.* (1). Воно скаже, синє море, Де його **поділо.** I 9.8.

ПОДІТИСЯ, ПОДІТИСЬ (18). **1.** *Зникнути* (13). Де ж **подівсь** Дивочний гость отой лукавий? II 311.258. Де **поділось** козачество, Червоні жупани, Де **поділась** доля-воля, Бунчуки, гетьмани? I 64.55. Отак тепер і зо мною сталось. Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як прийшлось до скруту, то святий їх знає, де вони **поділись!** VI 45.8.

2. *Знайти собі місце, притулок* (5). Зажуривсь москаль-каліка: Де йому **подітись?** II 54.216 //*У спол.* д е **подітися** н а с в і т і (в с в і т і) (2). Минаючи убогі села Понаддніпрянські невеселі, Я думав: — Де ж я прихилюсь? І д е **подінуся** н а с в і т і? II 298.4. Катерино, серце моє! Лишенько з тобою! Д е т и в с в і т і **подінешся** З малим сиротою? I 30.101.

◊ **подітись 2.** I 363.105, II 54.216, 128.6, **подівсь 1.** II 311.258, **поділась 1.** I 64.55, 118.1513, 454.В, II 17.395, 18.411, 189.117, 206.54, **поділося 1.** I 64.57, **поділось 1.** I 64.53, 417.В, **поділись 1.** I 414.В, VI 45.8, **подінуся 2.** *у спол.* II 298.4, **подінешся 2.** *у спол.* I 30.101.

ПОДЛИЙ (3). **1.** *Негідний* (2). Німії, **подлії** раби, Підніжки царськії, лакеї Капрала п'яного! II 280.18. Диво мені, що таку **подлую,** гнусную тварь земля носить. Другим разом я вам напишу, що він хотів зо мною зробить. VI 200.17.

2. *Приналежний за походженням до нижчого, незнатного роду. Істор.* (1). Якби Пречистій їй не дав ти руку, Рабами б **подлиє** раби І досі б кисли II 483.В.

◊ ***Одн. З.*** **подлую 1.** VI 200.17, ***Мн. Н.*** **подлії 1.** II 280.18, **подлиє 2.** II 483.В.

ПОДНОЖКИ *див.* **ПІДНІЖКИ.**

ПОДОБАТИСЯ, ПОДОБАТИСЬ (8). Мені самому не **подобається** твоє сіпачество, та нема де дітися! VI 217.28. Якщо **подобаються** тобі оті Рудяки, то возьми в посесію 20 десятин на 25 літ VI 210.34.

◊ **подобається** VI 139.21, 139.22, 217.28, **подобаються** VI 172.12, 210.34, **подобалася** VI 201.3, **подобалась** VI 198.21, 220.29.

ПОДОЇТИ (1). кобзар ушкварив: «..А я собі Христя В намисті.. Вийду вранці до корови, Я корову напою, **Подою»** I 141.2325.

ПОДОЛЛЯ (1). *Назва місцевості.* І кров полилася Аж у Умань. По **Подолі** Гонта бенкетує I 452.В.

ПОДОЛЬСЬКЕ ВОЄВОДСТВО (1). *Істор.* Чорний шлях виходив од Дніпра.. і біг через степи Запорозькі, через **воєводства** Київське, **Подольське** і Волинське — на Червону Русь до Львова I 148.Прип.

ПОДОРОЖНИЙ (1). *У спол.* **подорожний** ж у р н а л. Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня упакував свою мізерію,.. зшив із шести листов паперу тетрадь для **подорожного** ж у р н а л а і сів над морем ждать погоди VI 141.31.

ПОДОХНУТИ (1).— Ой не клюйте, гайворони, Чумацького трупу, Наклювавшись, **подохнете** II 127.19.

ПОДПИСАТИ (1). Ч о р н о м о р с ь к и й ваш п о б и т у цензурному комітеті, цензор Корсаков говорить, що нічого не вимараємо, коли хочете, каже, то не читаючи **подпишу.** VI 24.21.

ПОДПИСКА (2). *Передплата.* зробіть Ви **подписку** меж товариством на 100 чоловік або як знаєте. VI 28.16. Три естампи уже готові.. У тім місяці пришлю в Москву з білетами на **подписку.** VI 32.16.

ПОДРАЖАНІЄ (8). *Наслідування. У заголовках творів.* **Подражаніє** Ієзекіїлю II 325.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **подражаніє** II 289. Заг., 291. Заг., 324.Заг., 325.Заг., 327.Заг., 331.Заг., 479.В, 493.В.

ПОДРУГА (1). Зневажають подруженьки **Подругу** свою I 387.45.

ПОДРУЖЕНЬКА (2). *Пестл. до* **подруга.** Збіралися **подруженьки,** Слізоньки

втирають; Збіралися товариші, Та ями копають I 8.201.

◊ *Мн. Н* **подруженьки** I 8.201, 387.44.

ПОДРУЖИТИ (1). Якби ви з нами **подружили,** Багато б дечому навчились! I 327.87.

ПОДРУЖИТИСЬ (1). І тілько ж то? Ми малим ситі: А зате, коли б ви з нами **подружились,** Багато б дечому навчились! I 511.В.

ПОДРУЖІЄ (3). *Дружина; подруга.* В своїм веселім вертограді Вірсавія купалася, Мов у раї Єва, **Подружіє** Гурієво, Рабиня царева. II 70.58. Поїхав я тойді в Київ із Петербурга.. і думав уже в Києві ожениться, та й жить на світі, як добрі люде живуть,— уже було й **подружіє** найшлось. Та господь не благословив моєї доброї долі! VI 58.1.

◊ *Одн. Н.* **подружіє** II 70.58, VI 58.1, 216.31.

ПОДУЖАТИ (1). *Перемогти.* Спаси мене, Спаси мою душу, Да не скаже хитрий ворог: «Я його **подужав**». I 341.32.

ПОДУМАТИ (11). **1.** *Розміркувати, поміркувати* (6). Максим **подумав,** пожурився; А потім богу помолився II 52.138. буду жить собі та жить, Петруся-серденько любить,— **Подумала** чи то сказала [генеральша]. II 225 200. Та й сам таки **подумай** гарненько. Хто ж нас шануватиме, як ми самі себе не шануєм? VI 170.4.

2. *Зробити припущення, вирішити* (4). посилаю вам свій портрет, тілько, будьте ласкаві, не показуйте портрет дівчатам, а то вони злякаються, **подумають,** що я гайдамацький батько VI 192.14.

3. *Надумати, задумати* (1). Чого зрадів оце? Того, Що. бачите, старий **подумав** Добро якесь комусь зробить. II 199.11.

◊ **подумав 1.** II 52.138, VI 82.23, **3.** II 199.11, **подумала 1.** II 225.200, **подумали 2.** II 278.548, **подумаю 2.** II 213.71, **подумає 2.** II 113.31, **подумають 2.** VI 192.14, **подумай 1.** VI 170.4, **подумавши 1.** II 253.171, VI 204.38.

ПОДУРІТИ (1). Аж страх погано У тім хорошому селі.. Село неначе погоріло, Неначе люде **подуріли,** Німі на панщину ідуть II 110.30.

ПОДУРНІШАТИ (1). Тутешні земляки наші (а надто панночки) як почули, що мені бог таке добро посилає, то ще трошки **подурнішали.** VI 216.35.

ПОДУШИТИ (1). Стоїть кутя на покуті, А в запічку діти. Наплодила, наводила, Та нема де діти: Чи то потопити? Чи то **подушити?** I 365.170.

ПОДУШКА (4). що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? Сяде шити — Не те вишиває,.. Часом сонна розмовляє, **Подушку** цілує... I 158.199. З подагрою, і **подушками,** З трьома, чи й більше лікарями Із-за німецької землі, Весною пана привезли Самого тілько. I 545.В.

◊ *Одн. З.* **подушку** I 158.199, **в подушку** I 237.9, 238.44, *Мн. О.* **з подушками** I 545.В.

ПОДУШНЕ (3). *Податок з кріпаків.* І день і ніч [вдова] працювала, **Подушне** платила... I 232.84. а он розпинають Вдову за **подушне,** а сина кують I 242.131. *У порівн.* (1). Мов за **подушне,** оступили Оце мене на чужині Нудьга і осінь. II 87.1.

ПОДЯКУВАТЬ, ПОДЯКОВАТЬ (20). Просив оце [гість], щоб написать тобі письмо любенько та **подякувать** тобі за твої дорогії подарунки. VI 160.40. **Подякуй** ще раз отого пана за сукно на свитку VI 212.38. **Подякував** Максим за пораду. II 52.121 //**Подяковать** *чим* (1). треба буде хоч письмом **подяковать** їй за її сердечные, щирії оповідання. VI 177.2.

◊ **подякувать** VI 160.40, **подяковать** VI 177.2, **подякував** II 50.39, 52.121, 250.83, VI 189.10, **подякую** VI 86.28, 203.33, **подякуємо** VI 221.15, **подякуй** VI 51.21, 133.18, 133.33, 138.33, 147.16, 153.16, 179.37, 185.32, 188.17, 212.38, **подякуйте** VI 62.13.

ПОЕЗІЯ (6). **1.** *Мистецтво слова* (5). нумо знову Людей і долю проклинать... А то й **поезія** завяне, Як кривди не стане. II 409.В. чи не найдете в Одесі сочинений Л е р м о н т о в а и К о л ь ц о в а, пришліть **поезії** святої ради. VI 46.1.

2. *Вірші* (1). Книжник Кожанчиков заходився був печатать мою **поезію,** так шеф жандармів запретив. VI 186.15.

◊ *Одн. Н.* **поезія 1.** II 409.В, *Р.* **ради поезії 1.** VI 44.1, 46.1, 85.10, 87.9, *З.* **поезію 2.** VI 186.15.

ПОЕМА (19). **1.** *Жанр поетичного твору* (18). Старий недобиток варнак Мені розказував отак Про сю криницю москалеву, А я, сумуючи, списав, Та рифму нищечком додав, Та невеличку і дешеву.. зобгав Тобі **поему** на спомини. II 247.10. Скомпоновав ще я тут з нудьги одну штуку, **поему** Н е о ф і т и, нібито із римської історії VI 172.19. *У заголовках творів* (10). Сліпий **(поема).** I 273. Заг.

2. *Перен. Про щось величне, незвичайне* (1). І гармонія, і сила, Му́зика та й

годі. А історія!.. **поема** Вольного народа! I 333.135.

◊ ***Одн. Н.*** **поема 1.** I 273. Заг., 360. Заг., 475.В, 506.В, II 8. Заг., 220. Заг., 245. Заг., 261. Заг., 303. Заг., VI 22.4, **2.** I 333.135, ***Р.*** **із поеми 1.** II 392.В, ***З.*** **поему 1.** II 247.10, VI 25.12, 28.28, 115.11, 115.12, 172.19, 187.8.

ПОЕТ (6). **1.** *Письменник, що створює поетичні твори* (5). А Борнц усе-таки **поет** народний і великий. I 375.46. Бог їм звидить, нехай я буду і мужицький **поет,** аби тілько **поет,** то мені більше нічого і не треба. VI 27.15. *У назві твору* (1). Подражаніє польському **поетові** Антонію Сові II 493.В.

2. *Перен. Про поетичні твори* (1). Ти переслав мені в неволю **Поета** нашого.. Спасибі, друже! Прочитаю (Аби хоть мало...), оживу... II 228.54.

◊ ***Одн. Н.*** **поет 1.** I 375.46, VI 27.15, 27.16 115.12, ***Д.*** **поетові 1.** *у назві* II 493.В, ***З.*** **поета 2** II 228.54.

ПОЕТІВ (1). Жива Душа **поетова** святая, Жива в святих своїх речах II 228.45.

ПОЄДНАТИ, ПОЄДНАТЬ (10). **1.** *Налагодити зв'язок; з'єднати* (5). Добре ти зробиш, як **поєднаєш** мене з паном Трощинським VI 207.29 //*Перен.* (4). В неволі, в самоті немає, Нема з ким серце **поєднать.** II 154.2. Нема з ким душу **поєднать** II 433.В. Озовітесь! А за вами Може озоветься Безталання невсипуще I нам усміхнеться. **Поєднає** з недолею I з людьми, і скаже Спасибі нам. I 360.13.

2. *Одружити* (4). [Сотник] Настусю підждав, Таки годованку.. Не сина з нею **поєднать,** А забандюрилось старому Самому в дурнях побувать. II 165.32. *Образн.* (1). я по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу, та й як же себе **поєднать** з собачою панською кров'ю. Та й що та панночка одукована робитиме в моїй мужицькій хаті! VI 200.37.

3. *Посватати* (1). коли б тілько нам отой хутір придбать та **поєднать** Хариту. VI 203.4.

◊ **поєднати 1.** *перен.* II 190.19, **поєднать 1.** *перен.* II 154.2, 433.В, **2.** II 165.32, VI 209.9, *образн.* VI 200.37, 3. VI 203.4, **поєднаєш 1.** VI 207.29, **поєднає 1.** *перен.* I 360.13, **поєднай 2.** VI 207.30.

ПОЄДНАТИСЬ (5). **1.** *Дійти згоди* (2). Якщо ти добре **поєднаєшся** з Трощинським,.. то купуй отой дом у Ржищеві VI 209.8. «А поживеш, Роздивишся в хаті, Та й ми тебе побачимо,— Отойді й за плату. Чи так, дочко?» «Добре, дядьку». «Просимо ж у хату». **Поєднались.** Молодиця рада та весела I 315.201.

2. *Одружитись* (2). А може вже **поєдналась** З паном у палатах? Може знову розкошує Моя грішна мати? I 359.33. Зійшлись, побрались, **поєднались,** Помолоділи, підросли. II 370.1.

3. *Об'єднатись* (1). старий, малий, Убогий, багатий **Поєднались,**— дожидають Великого свята. I 100.872.

◊ **поєдналась 2.** I 359.33, **поєднались 1.** I 315.201, **2.** II 370.1, 3. I 100.872, **поєднаєшся 1.** VI 209.8.

ПОЖАЛУВАТИ (1). *Форма наказ. сп.* **пожалуйте** *у знач. запрошення прийти куди-н. Iрон.* Я, вставши раненько, заходився писать до вас лист оцей; тілько що заходився, а тут чорт несе єфрейтора..: **пожалуйте** к фельдфебелю. VI 62.8.

ПОЖАЛУВАТИСЬ (1). *Поскаржитися.* Вернувся сотник мій додому, Три дні, три ночі не вставав, Нікому й слова не сказав I не **пожалувавсь** нікому. II 175.335.

ПОЖАР (26). А **пожар** удвоє Розгорівся, розпалався До самої хмари. I 124.1699. *Повт.* (2). Аж глядь, палати зайнялися. **Пожар! пожар!** II 98.209 //*Перен.* (6). Од Конашевича і досі **Пожар** не гасне, люде мруть, Канають в тюрмах, голі, босі... I 107.1122. Полилися ріки крові, **Пожар** загасили. А німчики пожарище Й сирóт розділили. I 262.23.

◊ ***Одн. Н.*** **пожар** I 124.1699, 133.2055, 143.2431. II 384.В, 411.В, *повт.* II 98.209 (2 р.), *перен.* I 107.1122, II 59.17, ***Р.*** **до пожару** II 65.149, **з пожару** I 202.136, 328.141, ***З.*** **пожар** *перен.* I 262.23, **на пожар** I 288.619, II 98.213, ***О.*** **пожаром** I 136.2150, ***М.*** **в пожарі** I 124.1713, 141.2349, **на пожарі** *перен.* I 78.144, 136.2136, **по пожару** I 440.В, ***Мн. Н.*** **пожари** I 100.856, ***З.*** **пожари** *перен.* I 267.158, **за пожари** I 100.883, ***М.*** **на пожарах** I 135.2111, 137.2172.

ПОЖАРИНА (2). легше умирати Хоть на **пожарині** в своїй стороні, Ніж в чужій в палатах. II 54.211. А назавтра, як цар вийшов, Мене поховала Та бабуся, що осталась На тій **пожарині** I 296.115.

ПОЖАРИЩЕ[1] (6). *Згарище.* А Максим на **пожарище** Та на попелище Подивився. Нема ради! Тілько вітер свище II 252.164. *Образн.* (2). А на давнім **пожарищі** Іскра братства тліла, Дотлівала, дожидала Рук твердих та смілих I 262.30.

◊ ***Одн. З.*** **пожарище** *образн.* I 262.24, **на пожарище** II 252.164, ***М.*** **на пожарищі** I 295.97, II 17.396, 235.117, *образн.* I 262.30.

ПОЖАРИЩЕ[2] (2). *Пожежа.* Довго воно зеленіло, Поки люди з поля **Пожарище** не пустили Та не запалили Села того зеленого. II 151.49. *Образн.* (1). Сім літ Сокира божа ліс стинала, І **пожарище** не вгасало. І мер[к] за димом божий світ II 59.27.

ПОЖАРТУВАТЬ (4). Кличе Гандзю козак: «Ходи, Гандзю, **пожартую,** Ходи, Гандзю, поцілую» I 106.1059. *Образн.* (2). Злітalися поволі Сичі. **Пожартувать,** Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить II 103.5.

◊ **пожартувать** *образн.* II 103.5, **пожартую** I 106.1059, **пожартуєм** I 106.1080, *образн.* II 286.13.

ПОЖАТИ (4). *Образн.* Нарадила мати, Як пшениченьку **пожати,** Полтаву достати? Ой **пожали б,** якби були Одностайне стали Та з фастовським полковником Гетьмана єднали. II 29.7. Равві великого глаголи На ниві сіються новій! І виростуть, і **пожнемо** І в житницю соберемо Зерно святеє. II 310.201.

◊ **пожати** II 29.7, **пожнемо** II 310.201, **пожнуть** II 361.15, **пожали б** II 29.9.

ПОЖЕНИТИСЬ (1). Чому ти не оженишся? Чи ми вже з тобою разом **поженимось?** VI 147.20.

ПОЖЕРТИ (1). І лукаві! Господнюю святую славу Розтлили... І чужим богам **Пожерли** жертву! II 102.16.

ПОЖИВА (2). там коло льоху Базар люду насходилось Та й панства не трохи. От де нам **пожива** буде! I 305.432.

◊ ***Одн. Н.*** **пожива** I 305.432, ***Р.*** **поживи** I 501.В.

ПОЖИВАТИ (1). *У спол.* ж и т и, **поживати.** Думав ж и т и, **поживати** Та бога хвалити, А довелось на чужині Тілько сльози лити! II 106.98.

ПОЖИВИТЬСЯ (3). Ну, а в твоїй Московщині Є чим **поживиться?** I 298.202.

◊ **поживиться** I 298.202, 502.В, **поживитця** I 499.200.

ПОЖИРАТИ (2). *Перен.* А люта мати! Спустила друге бісновате Своє скаженеє звіря. Та вже такого сподаря, що гради й весі **пожирало.** II 325.23.— Молітесь, братія! Молітесь За ката лютого.. А він Нехай лютує на землі, Нехай пророка побиває, Нехай усіх нас **пожирає.** II 464.В.

ПОЖИТИ, ПОЖИТЬ (9). **1.** *Проіснувати, прожити якийсь час* (5). І **поживе** Давид на світі Не малі літа II 73.144. Щоб знать людей, то треба **пожить** з вими. I 375.36.

2. *Спожити, витратити* (4). Чи є що краще, лучче в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро певне **Пожить,** не ділити? I 345.204. Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів.. Коли заробиш, принесеш, А не заробиш, **поживеш** — Моє добре I 277.176. *У приказці* (1). Так от як, брате: треба в люди На год, на два піти У наймити; Тойді й побачимо, що буде. Бо хто не вміє заробить, То той не вмітиме й **пожить.** I 277.167.

◊ **пожити 1.** I 538.В, **пожить 1.** I 375.36, **2.** I 345.204, *у приказці* I 277.167, **поживу 1.** II 72.108, **поживе 1.** II 73.144, **2.** I 312.74, **поживеш 1.** I 315.194, **2.** I 277.176.

ПОЖОВКЛИЙ (5). Не говорить, Мовчить і гнеться, мов жива, В степу **пожовклая** трава II 109.10. Минають дні, минає літо, Наста[ла] осінь, шелестить **Пожовкле** листя I 282.354.

◊ ***Одн. Н.*** **пожовклая** II 109.10, **пожовкле** I 136.2125, 282.354, 349.3, ***З.*** **пожовкле** I 75.6.

ПОЖУРИТИСЯ, ПОЖУРИТИСЬ, ПОЖУРИТЬСЯ (11). Ні з ким **пожуритись,** ..Треба б одружитись. II 149.34. До криниці Ледве ходить титарівна — Трохи **пожуриться** II 81.170. Заспіває, та й згадає, Що він сиротина, **Пожуриться,** посумує, Сидячи під тином. I 25.19.

◊ **пожуритись** II 37.75, 149.34, **пожуриться** II 81.170, **пожурився** II 52.138, **пожурилась** I 444.В, **пожурюся** I 78.123, 482. В, **пожуриться** I 25.19, 118.1501, II 179.19, **пожурицця** I 438.В

ПОЗА (4). *Прийм. з орудн. відм. Уживається при вказівці на предмет чи місце, за якими, позаду яких відбувається дія.* Неначе злодій, **поза** валами В неділю крадуся я в поле. II 46.45. Недавно я **поза** Уралом Блукав II 290.1.

◊ **поза** II 46.45, 47.86, 47.88, 290.1.

ПОЗАБИРАТИ (2). От вам і кобзарь! **позабирав** грошики та й шморгнув за Урал до Киргиза гуляти. VI 39.23.

◊ **позабирав** VI 39.23, **позабирає** I 293.12

ПОЗАВЧОРА (17). *Присл.* І вчора і **позавчора** не найшов я вас дома. VI 208.9. «Бабусенько! Скажи мені, де я?» «В Лебедині, моя пташко».. «В Лебедині! чи давно я?» «Ба ні, **позавчора**». I 133.2053.

◊ **позавчора** I 121.1602, 133.2053, 133.2054, 266.134, 452.В, VI 25.9 (2 р.), 52.12, 153.3, 162.13, 163.35, 193.3, 197.35, 203.15, 208.9, 213.4, 217.23.

ПОЗАВЧОРАШНІЙ (1). Дай, будь ласкав, **позавчорашній** та вчорашній № Пчелы. VI 229.30.

ПОЗАД[1] (1). *Прийм. з род. відм. Уживається при вказівці на місце, за яким відбувається дія.* А хто такий У чорній кирсї Через базар переходить?.. шука когось. Нагнувся, два трупи Невеликих взяв на плечі І, **позад** базару, Через мертвих переступа, Крається в пожарі І 141.2347.

ПОЗАДУ (1), **ПОЗАД**[2] (1). *Присл.* Я думаю його нарисовать, що він стоїть сумн[ий] коло Зімнього дворца, **позаду** Нева, а за Невою крепость VI 28.19. Пливуть [запорожці] співаючи; пливе **Позад** завзятий Гамалія І 203.172.

ПОЗАЛИВАТИСЬ (1). Хрести дубові посхилялись, Слова дощем **позаливались...** II 445.В.

ПОЗАМИВАТИСЬ (1). Слова дощем **позамивались...** II 206.33.

ПОЗАМИКАТИСЯ (1). А люди бідні в селі, Неначе злякані ягнята, **Позамикалися** у хатах Та й мруть. II 150.15.

ПОЗАСИХАТИ (1). Несуть пани есаули Козацькую збрую: Литий панцир порубаний, Шаблю золотую. Три рушниці-гаківниці І три самопали... А на зброї... козацькая Кров **позасихала.** II 43.68.

ПОЗАТОРІК (8). *Присл.* Отам мені і розказала Стара черниця новину́. Що в монастир до їх зайшла Княжна якась із-за Дніпра **Позаторік.** II 18.429. Ще **позаторік** заходився я був ліпить із воску — і нічого не вдіяв VI 115.35. *Повт.* (2). Твою долю, моя доню! **Позаторік** знала, **Позаторік** і зіллячка Для того придбала. І 51.143.

◊ **позаторік** II 18.429, 79.106, 79.108, 122.9, VI 87.24, 115.35, *повт.* І 51.143, 51.144.

ПОЗБИВАТИ (1). «Ту їх достобіса! Які груші уродили! Збивайте, хлоп'ята!» ..**Позбивали,** упорались І 122.1657.

ПОЗВАТИ (1). Став Гус перед ними! І окинув нечестивих Орліми очима. Затрусились, побіліли, Мовчки озирали Мученика.— «Чого мене — Чи на прю **позвали?** Чи дивиться на кайдани??..» І 270.276.

ПОЗВОЛЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Сидять в путах арестанти. Трохи одпочити **Позволено** бідолагам Та води напитись. II 187.64.

ПОЗВОЛЄНІЄ (1). Як побачитеся з В. І. Далем, то, поклонившися йому од мене, попросіть його, щоб він ублагав В. Перовского, щоб той визволив мене хоч із казарм (сиріч випросив мені **позволєніє** рисовать). VI 43.24.

ПОЗВОЛИТИ (1). Хоч **позволив** хан на пісках Новим кошем стати, Та заказав запорожцям Церкву будувати. II 30.32.

ПОЗДИХАТИ (2). Воли **поздихали,** Вози поламались, З батіжками чумаченьки Додому вертались. II 120.16.

◊ **поздихали** II 52.134, 120.16.

ПОЗДОРОВИТИ (2). *У спол.* **поздоров боже** *кого — у листах як формула вислов.лення подяки.* Я тепер (**поздоров боже** вас) хоч і багатий на папір, а все-таки на клаптику пишу, бо сказано, пустиня, де я возьму, як потрачу VI 50.4. Читать у мене тепер, слава богу, єсть що, **поздоров боже** добрих людей VI 147.32.

ПОЗДОРОВЛЯТИ (5). **Поздоровляю** тебе з Новим годом. VI 161.34.

◊ **поздоровляю** VI 57.28, 159.13, 161.9, 161.34, 191.23.

ПОЗДРАВИТИ (2). **Поздрав** і поцілуй за мене Білозерського і його жіночку. VI 147.19.

◊ **поздравив** VI 177.25, **поздрав** VI 147.19.

ПОЗДРАВЛЯТИ (1). Ніхто зроду не **поздравляв** мене з іменинами так весело, як ти мене сьогодня поздравив, спасибі тобі. VI 177.24.

ПОЗЕЛЕНИТЬ (1). *Образн.* Не жди весни — святої долі! Вона не зійде вже ніко́ли Садочок твій **позеленить,** Твою надію оновить! II 354.16.

ПОЗЕЛЕНІТИ (1). Радуйся, земле, не повитая Квічастим злаком! Розпустись, Рожевим крином процвіти! І процвітеш, **позеленієш** II 291.5.

ПОЗИРАТИ (11). *Час від часу поглядати.* Коло пустки на милиці Москаль шкандибає. На садочок **позирає** І 391.17. Отак кричали і летіли Ворони з трьох сторон, і сіли На маяку,.. Мов на мороз, понадувались, Одна на другу **позирали** І 298.191. Дівчата на луці гребли, А парубки копиці клали, Та, знай, на сонце **позирали,** Та нісенітницю верзли. Звичайне, хлопці. II 186.25. *Образн.* (1). Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом.. Оболонками старими, Мов мертвець очима Зеленими, **позирає** На світ, з домовини. II 24.29.

◊ **позираю** I 531.В, **позирає** I 338.39, 364.138, 391.17, II 70.52, 306.63, *образн.* II 24.29, **позирав** I 363.118, 381.26, **позирали** I 298.191, II 186.25.

ПОЗИРНУТЬ (1). *Глянути.* Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені приснився — Найтвєрезіший би упився,.. Щоб **позирнуть** на ті дива. I 240.66.

ПОЗИЧАТИ, ПОЗИЧАТЬ (5). **1.** *Брати в борг* (2). Ой я свого чоловіка В дорогу послала,.. Та до куми заходила Пшона **позичати,** Отих дітей годувати В нетопленій хаті. II 120.6.

2. *Давати в борг* (1). Та знай, що мені гріх **позичать** братам гроші — коли трапляться, то так дам, а коли ні, то вибачайте. VI 17.15.

3. *Перен. Брати, черпати* (2). Зоре моя вечірняя,.. Розкажи, як за горою Сонечко сідає, Як у Дніпра веселочка Воду **позичає.** II 8.8.

◊ **позичати** 1. II 120.6, **позичать** 1. I 397.29, 2. VI 17.15, **позичає** 3. II 8.8, **позичала** 3. II 379.В.

ПОЗИЧЕНИЙ (4). Вдову давно вже поховали В чужій **позиченій** труні Чужії люде. II 322.718 //*Перен.* (2). У всякого своє лихо, I в мене не тихо; Хоч не своє, **позичене,** А все-таки лихо. I 337.3.

◊ ***Одн. Н.*** **позичена** VI 132.32, **позичене** *перен.* I 337.3, **позичине** *перен.* I 521.В, ***М.*** (в) **позиченій** II 322.718.

ПОЗИЧИТЬ (8). **1.** *Узяти в борг* (4). Заробила Чи то **позичила** вдова Півкопи тую на буквар. II 319.587. Грошей у мене тепер дуже небагато, але якби дав бог тую волю, то можна було б **позичить** трохи, щоб до Москви або до Чорноморії допхаться VI 133.2.

2. *Дати в борг* (3). а цар... Самодержавний государ! Лизав у ліктора халяву, Щоб той йому на те, на се... Хоч півдинарія **позичив** II 301.12 //*Дати в тимчасове користування* (1). Привітай його гарненько і найми, або сам **позич** йому коней до Жаботина. VI 211.18.

3. *Перен. Успадкувати від кого-н.* (1). в мене багато дечого нема, а часом і чистої сорочки; а гордості та пихи я ще в моєї матері **позичив,** у мужички, у безталанної крепачки. VI 198.30.

◊ **позичить** 1. VI 133.2, **позичив** 2. II 301.12, 3. VI 198.30, **позичила** 1. II 319.587, **позичу** 1. VI 138.28, **позичить** 1. VI 192.17, 2. I 397.30, **позич** 2. VI 211.18.

ПОЗИЧКИ (2). *У спол.* **позички** з'ї л и (з н о с и л и). Заспівав би,— був голосок, Та **позички** з'ї л и. I 59.73. А малась воля, малась сила, Та силу **позички** з н о с и л и II 47.107.

ПОЗІХАТИ (1). *Образн.* Утомилась заверюха, Де-де **позіхає** I 40.502.

ПОЗІХОДИТИСЯ (1). А раби тими шляхами Без гвалту і крику **Позіходяться** докупи, Раді та веселі II 292.47.

ПОЗ'ЇЗЖАТИСЬ (1). Паничі На третє літо **поз'їзжались,** Уже засватані. II 64.105.

ПОЗНАКОМИТИСЯ (5). Привітай, друже мій єдиний, оцього уральського козачину, я **познакомився** не дуже давно, він мені тойді здавався добрим чоловіком VI 87.5. Я сердечне рад, що ви **познакомилися** з Семеном. Добрий, щирий человек. VI 118.21.

◊ **познакомився** VI 87.5, **познакомилися** VI 118.21, **познакомлюся** VI 188.11, **познакомся** VI 66.29, **познакомившися** VI 118.25.

ПОЗНАТЬ *див.* **ПІЗНАТИ.**

ПОЗОРИЩЕ (2). **1.** *Видовище* (1). З **позорища** увечері У терми сховався Святий кесар з ліктopaми. Колізей оставсь Без кесаря і без римлян, I ніби заплакав Одинокий. II 277.492.

2. *Ганьба* (1). зорю б'ють. Благаю бога, щоб смеркало, Бо на **позорище** ведуть Старого дурня муштровати. II 48.119.

◊ ***Одн. Р.*** з **позорища** 1. II 277.492, ***З.*** на **позорище** 2. II 48.119.

ПОЗРИВАТИ (1). Н[а с т у с я]: То я й барвінок **позриваю.** II 166.94.

ПОЇЗЖАНЕ (2). *Весільні гості.* А з-за гори **поїзжане** На шлях виїзжають, Аж три тройки. II 187.68.

◊ ***Мн. Н.*** **поїзжане** II 187.68, 188.96.

ПОЇСТИ (2). *Перен., повт.* Базиліан школу, Де учились Гонти діти, Сам Гонта руйнує: «Ти **поїла** моїх діток! — Гукає, лютує: — Ти **поїла** невеликих» I 139.2273.

ПОЇТИ (2). *Лікувати (зіллям, травами).* Пан, вернувшись, занедужав, Стогне, пропадає. А вона набрала зілля, **Поїти** ворога пішла В палати сумнії. I 549.В. Як та билина засихала [титарівна], А батько, мати турбувались, На прощу в Київ повезли. Святими трáвами **поїли,** I все-таки не помогли! II 79.89.

ПОЇХАТЬ (56). Коли не зберу грошей, щоб **поїхать** за границю, то зберу так, щоб приїхать в Академію, бо єй-богу хочеться вчиться. VI 30.1. Пан **поїхав** десь далеко

I 356.45. А графиня.. **Поїхала** у Рим II 159.93. Ні, Ярино, я не умру, А тілько **поїду** Од вас завтра... I 279.245. Осідлані коні, вороні готові. Куди-то **поїдуть?** кого повезуть? I 100.877. Наш отаман Гамалія, Отаман завзятий, Забрав хлопців та й **поїхав** По морю гуляти I 203.145. А Білозерський.. **поїхав** жениться додому. VI 132.6 //*У спол.* **поїхати** ходою — *поїхати повільно* (1). «Серце моє! Оксано! Оксано! Де ти?» замовк [Ярема], зажурився, **Поїхав** ходою. I 120.1593.

◊ **поїхать** VI 30.1, 154.34, 172.5, **поїхав** I 203.145, 356.45, 454.В, 498.В, 536.В, II 111.34, VI 24.14, 38.17, 39.18, 57.37, 70.20, 82.14, 132.6, 212.28, 220.28, 228.34, *у спол.* I 120.1593, **поїхала** II 159.93, **поїхали** I 91.578, 117.1449, II 130.38, 130.61, 221.44, 440.В, VI 225.16, **поїду** I 279.245, II 224.152, VI 25.4, 28.26, 132.11, 138.21, 142.10, 144.36, 174.4, 199.4, **поїдеш** I 69.1, 94.699, VI 156.24, 156.25, **поїде** VI 155.8, 165.10, 166.40, 188.19, **поїдемо** I 61.60, 200.39, II 221.37, 221.38, **поїдем** I 116.1428, II 136.10, **поїдуть** I 100.877, **поїдьте** VI 86.8, **поїхав (би)** VI 138.23, **якби поїхав** VI 207.36

ПОЙНЯТИ (1). *У спол.* віри не **поймуть** — *не повірять.* Старому віри не **поймуть,** Старого дурнем назовуть. II 410.В.

ПОКАЗ (4). **1.** *У спол.* на **показ** (3). і вас — Споборники святої волі.. Царям і людям на **показ** На світ вас виведу надалі Рядами довгими в кайданах... II 282.94 /Посилаю вам на **показ** 10 екземплярів мого Букваря. VI 226.6.

2. *Наука, повчання* (1). Колись будем I по-своєму глаголать, Як німець покаже.. Добре заходились По німецькому **показу** I заговорили Так, що й німець не второпа I 333.127.

◊ ***Одн. З.*** **на показ 1.** II 282.94, VI 226.6, 227.4, ***М.*** **по показу 2.** I 333.127.

ПОКАЗАНИЙ (1). Прислав мені із Пітера курінний Панько Куліш книгу своєї роботи, названу Записки о Южной Руси.. Тут живо вилитий і кобзар, і гетьман, і запорожець, і гайдамака, і вся старожитна наша Україна як на лодоні **показана.** VI 130.34.

ПОКАЗАТИ, ПОКАЗАТЬ (24). **1.** (15). I йде [мати] на улицю гулять Гордіше самої цариці. Щоб людям, бачте, **показать** Своє добро. II 194.23. **Покажіть** йому мій Букварь VI 226.13 //*Вказати на кого, що* (4). Мене мати забавляла, На Дніпр поглядала; I галеру золотую Мені **показала** I 297.149. I нам черниця росказала Страданіє сестри княжни.. I **показала** на могилу. Отут сердешна одпочила, Ще не поставили хреста. II 385.В. *Образн.* (4). Просвітились! та ще й хочем Других просвітити, Сонце правди **показати** Сліпим, бачиш, дітям!! I 328.144.

2. *Пояснити, навчити, продемонструвавши* (4). А доброзиждущим рукам I **покажи,** і поможи II 333.26. Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих помазаниках. божих... Так що ж, не втну, а як поможеш Та як **покажеш,** як тих птах Скубуть і патрають, то може I ми б подержали в руках Святопомазану чуприну. II 69.17.

3. *Зобразити у творі* (2). Старенька сестро Аполлона, Якби ви часом хоч на час Придибали-таки до нас Та, як бувало во дні они, Возвисили б свій божий глас До оди пишно-чепурної,.. Та ладом Та добрим складом хоть на час, Хоть на годиночку у нас Ту вінценосную громаду **Покажем** спереду і ззаду Незрячим людям. II 69.28.

4. *Взяти участь у театральній виставі, виступити. У спол.* **показать** себе (1). На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, Уже почали збираться повітові пани, то може б ти здумав **показать** себе їм на тутешній сцені. VI 154.17.

◆ *У спол.* (2): а) себе **показати.** *Ірон.* (1). А пани й ..голоду раді, та бога благають, Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав. Тойді б і в Парижі і іному краї Наш брат хуторянин себе **показав.** II 14.252; б) душу **показати** — *поставитись душевно до кого-н.* (1). Хто обійме, як я, його? Хто душу **покаже?** Хто сироті убогому Добре слово скаже? I 133.2030.

◊ **показати 1.** *образн.* I 328.144, **2.** II 318.549, **показать 1.** II 194.23, VI 223.27, *образн.* I 266.119, **4.** VI 154.17, **показав 1.** I 267.190, VI 154.12, **показала 1.** I 297.149, 498.В, II 385.В, **покажу 1.** *образн.* I 259.5, **покажеш 2.** II 69.17, **покаже 1.** I 227.14, **2.** I 333.122, *у спол.* б) I 133.2030, **покажем 1.** *образн.* I 328.146, **3.** II 69.28, **покажемо 3.** II 186.9, **покажи 1.** II 285.40, **2.** II 333.26, **нехай покаже 1.** I 91.576, **покажіть 1.** VI 226.13, **показав (б)** *у спол.* а), *ірон.* II 14.252.

ПОКАЗУВАТИ (11). **1.** (8). Серце моє! Не плач, Катерино, Не **показуй** людям сльози, Терпи до загину! I 39.450. посилаю вам свій портрет, тілько, будьте ласкаві, не **показуйте** портрет дівчатам, а то вони злякаються VI 192.13 //*Вказувати на щось* (1). Ще й чваниться, **показує** На чужу роботу! I 299.213.

2. *Навчати. Повт.* (2). Повести за віком, За німцями, недоріку, Сліпую каліку. Добре, ведіть, **показуйте,** Нехай стара мати Навчається, як дітей тих Нових доглядати. **Показуйте!..** за науку, Не турбуйтесь, буде Материна добра плата. I 335.206.

3. *Зображувати* (1). У нас тепер африканський актер, чудеса виробляє на сцені. Живого Шекспіра **показує.** VI 188.19.

◊ **показує 1.** I 299.213, **3.** VI 188.19, **показував 1.** VI 26.26, **показувала 1.** VI 190.9, **показували 1.** VI 49.17, **показуй 1.** I 39.450, VI 77.4, **показуйте 1** VI 190.19, 192.13, **2.** I 335.206, 335.210.

ПОКАПАТИ (2). Й **покапали** сльози З старих очей замучених. I 321.446.

◊ **покапали** I 35.272, 321.446.

ПОКАРАТЬ (13). Слухайте ж, щоб дітям потім розказать, Щоб і діти знали, внукам розказали, Як козаки шляхту тяжко **покарали** За те, що не вміла в добрі панувать. I 111.1214. Схопись, Убий гадюку, покусає! Убий, і бог не **покарає!** II 16.356. опріче всіх лих, що душу катують,— бог **покарав** мене ще й тілесним недугом VI 42.30.

◊ **покарать** II 14.254, **покарав** I 144.2456, II 82.217, VI 42.30, **покарали** I 111.1214, **покарає** I 143.2414, 287.561, 287.571, 539.В, II 16.356, VI 133.28, **покара** II 327.10, 450.В.

ПОКАЧАТИ (1). [Катерина] **Покачала** головою Та й слізми залилась I 410.В.

ПОКВАПИТИСЯ (2). *Спокуситися, забажати.* научай Своїх малих діток, Научай їх, щоб не вчились Змалку віршовати. Коли ж яке **покваписться,** То нищечком, брате, Нехай собі у куточку І віршує II 46.35.

◊ **поквапиться** II 46.35, **поквапиця** II 405.В.

ПОКЕПКУВАТИ (2). Сидіть, діти, у запечку, А я з журби та до шинку, А там найду свою жінку, Найду жінку, почастую, З вороженьків **покепкую.** I 67.150. Сини мої, гайдамаки!.. Такі, бачте, люди.. Сонце навіть гудять.. А що ж на вас вони скажуть? Знаю вашу славу! Поглузують, **покепкують** Та й кинуть під лаву. I 76.67.

ПОКИ[1] (172), **ПОКИ-ТО** (2). *Сполучн. часовий.* **1.** *До того часу як* (124). Прилітає соловейко Щоніч щебетати; Виспівує та щебече, **Поки** місяць зійде I 8.222. Брати на панщину ходили, **Поки** лоби їм поголили! II 230.36. Отака моя картина. Коли вподобаєте, добре, а ні, то на горище, **поки** я приїду VI 27.9 *//З підсилювальною часткою «то»* (1). І мусила вона сидіть Коло острога. Ждать, і ждать, Як бога з неба виглядать Свойого сина: аж **поки-то** Його в кайданах поженуть Бульвар мести. II 271.248 *//Із заперечним присудком* (42). Ходи собі, мій голубе, **Поки** не заснуло Твоє серце, та виспівуй, Щоб люде не чули. I 27.85. Е, ні! стривайте, цур не грать. А то не буду й танцювать, **Поки** барвінку не нарву II 167.114. Пишіть до старої частенько, бо вона чита всяке ваше письмо, аж **поки** не получить другого. VI 29.26. *Повт.* (4). [Марія] Пішла тинятись попідтинню, Аж **поки, поки** не дійшла Аж до Голгофи. II 321.659 //(А) **поки** що (те, то) **буде** (17). **Найшов Опрісном** Йосип у торбині, Дає та й каже: — На, дитино, **Поки** що буде, укріпись II 313.338. До 15 мая ждатиму паспорта.. А **поки** що буде, посилаю вам свій портрет VI 192.12. Повіруєм ще трохи в волю, А потім жити почнемо Меж людьми, як люде. А **поки** те буде, Любітеся, брати мої I 379.16. Я оце думаю їхать у Гирівку.. А **поки** то буде, пошли мій коротенький лист М[арии] А[лександровне]. VI 193.27.

2. *У той час як; за той час як* (43). Місяченьку!.. **Поки** відьми ще літають, Поки півні не співають, Посвіти нам... I 5.109. А **поки** я заробляю, Чорні брови полиняють. II 147.19. **Поки** Христа дочитуються, то я тим часом допишу оцей нікчеменний лист VI 83.31. Нумо знову, **Поки** новинка на основі, Старинку божу лицювать. II 58. 3 *//Доки* (1). **Поки** маю сили, Трудитимусь I 318.327.

3. *Перш ніж* (7). Натовкмачать якихсь індивідуалізмів тощо, так що аж язик отерпне, **поки** вимовиш. I 374.11 *//З підсилювальною часткою «то»* (1). Читаю по одному листочку в день біографію Гоголя, читаю та й боюся, може й по листочку не стане, **поки-то** прийде той одпуск. VI 132.42.

◊ **поки 1.** I 8.222, 8.223, 12.42, 12.47, 12.48, 13.82, 13.83, 22.57, 23.95, 27.85, 28.27, 29.35, 49.41, 49.54, 52.156, 55.30, 59.104, 65.98, 76.35, 76.70, 79.160, 82.294, 88.441, 94.696, 101.912, 103.968, 105.1019, 110.1189, 126.1779, 136.2131, 137.2181, 156.120, 157.174, 164.11, 165.31, 165.43, 165.44, 228.44, 228.45, 229.85, 240.52, 241.88, 241.89, 270.300, 298.194, 305.421, 345.175, 345.179, 348.3, 348.5, 348.23, 351.30, 358.27, 359.59, 363.119, 379.16, 391.9, 397.53, 440.В, 458.В (2 р.), II 13.218, 15.279, 15.315, 33.12, 51.87, 52.120, 114.15, 115.35, 119.24, 151.48, 152.15, 167.114, 171.216, 176.356,

196.86, 202.19, 219.33, 219.34, 227.22, 230.36, 233.53, 278.558, 308.118, 313.330, 313.338, 352.62, 354.8, 373.51, 380.B, 394.B, 398.B (2 р.), 410.B, 411.B, 414.B, 436.B, 453.B, 500.B, VI 17.13, 20.8, 22.9, 27.9, 29.26, 43.29, 130.18, 131.5, 133.4, 153.19, 192.12, 193.4, 193.27, 198.3, 198.5, 201.23, 201.29, 215.20, 216.26, 217.41, *повт.* I 406.B (2 р.), II 321.659 (2 р.), **2.** I 5.109, 5. 110, 39.459, 51.150, 79.185, 80.208, 86.391, 92.601, 120.1585, 131.1983, 138.2210, 140.2306 (2 р.), 160.276, 163.416, 244.195, 252.521, 303.344, 318.327, 323.518, 368.292, 415.B, 557.B, II 16.330, 58.3, 62.26, 147.19, 186.13, 186.14, 219.32, 222.76, 222.77, 236.32, 237.33, 281.53, 317.485, 373.37, 373.42, 410.B, 476.B, 486.B, 500.B, VI 83.31, **3.** I 363.113, 374.11, 397.33, 462.B, II 301.26, VI 177.13, **поки-то 1.** II 271.248, **3.** VI 132.42.

ПОКИ[2] (2), **ПОКИ ЩО** (36). *Присл. Тим часом, протягом деякого часу.* Побачимо, почуємо... А **поки** — спочину I 37.362. Трощинському сьогодні не пишу, ніколи. **Поки що** торгуйся з ним сам VI 208.1. I нікого Не видно, не чути Коло корчми, одна собі **Покищо** осталась З шинкаркою II 188.103. Встане правда! встане воля!.. А **покищо** течуть ріки, Кровавії ріки! I 326.36 /Не утрачайся на альбом, друже мій! буде з мене і цього добра **поки що.** VI 49.27.

◊ **поки** I 37.362, 145.2477, **поки що** I 29.55, 86.414, 415.B, 490.B, II 273.344, VI 17.14, 24.19, 25.2, 33.34, 49.27, 52.21, 134.11, 145.33, 153.35, 159.12, 170.15, 172.21, 174.2, 177.14, 192.20, 193.4, 193.7, 194.12, 197.25, 198.22, 200.27, 208.1, 212.17, 222.24, 225.12, **покищо** I 326.36, 329.167, 526.B, II 188.103, VI 16.1, 326.B.

ПОКИВАТИ (4). **1.** *Похитати (головою)* (3). Вийшла з села [Катерина] — серце мліє; Назад подивилась, **Покивала** головою Та й заголосила. I 34.267. I сивою головою Батько **покиває.** II 112.28.

2. *Указати на кого кивком голови* (1). Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались,.. I люди б не знали, що ви за орли, I не **покивали** б на вас головою. I 331.62.

◊ **покивала 1.** I 34.267, **покиває 1.** II 112.28, 214.84, **покивали б 2.** I 331.62.

ПОКЙДАТИ (1). Цареви князі, і всі сили I отроки і весь народ, Замкнувши в городіківот, Пішли шукать собі могили, **Покидали** дітей малих I жен своїх II 415.B.

ПОКИДАТИ, ПОКИДАТЬ (17). *Залишати кого, що; йти від кого, чого.* Тяжко матір **покидати** У безверхій хаті I 243.179. Боже мій! Іване! I ти мене **покидаєш?** I 43.613. Тяжко дітей годувати У безверхій хаті, А ще гірше старітися У білих палатах,— Старітися, умірати, Добро **покидати** Чужим людям I 312.83. *Образн.* (1). Моя ти доле молодая! Не **покидай** мене. II 284.30 //*Вибувати, виїжджати звідки* (3). Я сьогодня Петербург **покидаю.** VI 36.25. *Образн.* (1). Он глянь,— у тім раї, що ти **покидаєш,** Латану свитину з каліки знімають I 242.127 //*У спол.* с е й с в і т **покидать** — *умирати* (1). Так душі почину і краю немає. А де вона буде? химерні слова!! Згадай же хто-небудь її на сім світі,— Безславному тяжко с е й с в і т **покидать.** I 75.31 //*Забувати кого* (6). Пиши мені швиденько, не **покидай** мене, друже мій, брате мій єдиний. VI 140.17. *Образн.* (2). прости мене, друже мій єдиний! була і така думка, що може ви мене занехаяли... аж бачу, що бог мене ще не **покидає.** VI 115.30.

◊ **покидати** I 243.179, 312.83, **покидать** *у спол.* I 75.31, **покидаю** VI 36.25, **покидаєш** I 43.613, *образн.* I 242.127, 340.24, **покидає** I 274.54, *образн.* I 226.34, VI 115.30, **покидаємо** II 39.6, **покидали** II 29.22, **покидай** VI 140.17, 172.22, *образн.* II 284.30, **покидайте** VI 133.11, 139.3.

ПОКИНУТИЙ (4). Віщує серце, що в палатах Ти розкошуєш, і не жаль Тобі **покинутої** хати... I 384.32. I коли тебе забуду, Ієрусалиме, Забвен буду, **покинутий,** Рабом на чужині. I 346.241. *Образн.* (2). Стоїть дерево високе, **Покинуте** богом. II 60.58.

◊ ***Одн. Н.*** **покинутий** I 346.241, **покинуте** *образн.* II 60.58, 60.59, ***Р.*** **покинутої** I 384.32.

ПОКИНУТЬ (76). **1.** *Залишити кого, що; піти від кого, чого* (64). Вранці Ярему вінчали; А ввечері мій Ярема,.. Щоб не сердить отамана, **Покинув** Оксану I 135.2108 I я згадав своє село. Кого я там коли **покинув?** I 389.17. Ні, Степане, Ти моя дитина, I бог тебе покарає, Як мене **покинеш.** I 287.572. Шкода, що я не **покинув** тойді у вас рисунок київського саду, бо він і всі, що були при мені, пропали. VI 39.27. *Повт.* (7). **Покинув** ниву я і рало, **Покинув** хату і город, Усе **покинув.** II 64.97. *Образн.* (6). Тебе тілько не **покине** Лихая година — Княжно моя безталанна, Знівечений цвіте. II 17.380. Лукавая доле! **Покинь** її хоть на старість.. Не **покинеш,** Поведеш до краю, До самої домовини, Сама й поховаєш. II 17.388. Думи мої молодії.. **Покинули** сиротою З тобою одною, Моє серце, моя зоре, Раю мій, покою! I 273.5 //*У спол.* й с л і д у н е **покинуть** — *не залишити нічого після себе* (2). Умерти й с л і д у н е **покинуть** На обікраденій землі... О горе! II 300.7 //*Вибути, виїхати*

звідки (3). Заросли шляхи тернами На тую країну, Мабуть я її навіки, Навіки **покинув.** II 190.4. якщо [почта] принесе мені свободу, то на другий же день **покину** оце смердяче укріпленіє VI 141.38. *Образн.* (1). Старенька сестро Аполлона,.. **Покиньте** ж свій святий Парнас II 69.21. *У прикл. спол.* забути-**покинути** (1).— Бабусенько, голубонько, Серце моє, ненько! Скажи мені щиру правду — Де милий-серденько? Чи жив-здоров, чи він любить? Чи забув-**покинув?** I 51.119 // *Забути кого, що* (6). Нехай вас бог так не забуде, як ви не забули, не **покинули** мене VI 132.11. Великомученице кумо!.. **Покинь** оту дівочу славу Та щирим серцем нелукаво Хоть раз, сердего, соблуди. II 501.В. *Образн.* (4). Боже,.. **Покинув** нас на сміх людям, В наругу сусідям I 341.61 //**Покинути** *на кого — залишити під чиїмсь доглядом* (1). Куди ти йдеш, не спитавшись? На кого **покинув** Батька, неньку стареньkую, Молоду дівчину? I 14.10.

2. *Переважно з інф. Припинити займатися чим* (10). Чи не **покинуть** нам, небого,.. Вірші нікчемні віршувать II 372.1. I старець тяжко заридав, Читать писаніє **покинув.** II 37.109. Ви питаєте, чи **покину** я малювання. VI 41.35. *Образн.* (1). А гріхи мої великі Вилитися хочуть. Не виллються, не **покинуть** Душу катовати. II 407.В.

3. *Викинути геть, жбурнути. Повт.* (2). Марія.. трупом пала, як узріла Той хрестик-шибеничку.— Злий! Недобрий чоловік, лихий! Навчив тебе, моя дитино, Зробить оце! **Покинь! Покинь!** — А він, маленький, неповинний, Святую шибеничку кинув I заридав II 318.557.

◊ **покинуть 1.** I 282.358, VI 163.11, 174.3, *у спол.* II 300.7, **2.** II 372.1, VI 41.35, 62.8, **покинув 1.** I 3.30, 14.10, 44.656, 135.2108, 356.46, 366.226, 388.6, 389.17, 463.В, 538.В, II 52.146, 190.4, VI 39.27, *повт.* II 64.97, 64.98, 64.99, 105.38, 105.39, *образн.* I 341.61, 341.63, *у прикл. спол.* I 51.119, **2.** II 37.109, 108.156, **покинула 1.** I 165.35, 233.138, 320.383, 384.2, II 28.156, 321.656, **2.** VI 46.23, **покинули 1.** I 388.5, II 17.376, 127.11, VI 132.11, *образн.* I 273.5, 489.В, **покину 1.** I 44.655, 156.117, 279.227, 354.13, II 106.81, VI 141.38, *у спол.* I 383.10, **2.** VI 20.3, 41.35, **покинеш 1.** I 44.635, 279.255, 287.572, 287.581, *образн.* II 17.390, **покине 1.** I 48.25, 302.328, II 196.78, *повт.* I 280.271 (2 р.), *образн.* I 495.В, II 17.379, 17.380, **2.** II 306.38, **покинем 1.** I 364.143, II 17.378, **покинуть 2.** *образн.* II 407.В, **покинь 1.** I 44.633, II 501.В, *образн.* II 17.388, **3.** *повт.* II 318.557 (2 р.), **покиньте 1.** *образн.* II 69.21, **покинувши 1.** *образн.* II 107.117.

ПОКІЙ (13). *Частіше в мн. Панський будинок, жиле приміщення, кімната в ньому.* Умер сотник, і **покої** Згнили, повалялись II 177.404. Князь і не спочинув, На могорич закликає, Та п'є, та гуляє Аж у гаї... Бо в **покоях** Дочка спочиває.. А доня взаперті сидить В своєму сумному **покої,** I дивиться, як над горою Червоний місяць аж горить II 15.309 //*У спол.* брати в **покої** — *робити панським слугою (служницею)* (2). У нашої старої пані Малії паничі були; Таки однолітки зо мною. Вона й бере мене в **покої** Синкам на виграшку. II 63.46.

◊ ***Одн. М.*** **в покої** II 16.317, ***Мн. Н.*** **покої** II 176.378, 177.404, ***З.*** **покої** II 74.189, **в покої** II 15.292, 16.349, 65.122, 95.72, 168.135, *у спол.* I 366.216, II 63.46, ***М.*** **у (в) покоях** I 457.В, II 15.309.

ПОКЛАДАТИ (3). *У спол.* поклони **покладати** — *кланятися.* Гетьман старий ридає, До бога руки знімає, Три поклони **покладає** Великій громаді. II 138.49.

◊ **покладає** II 137.18, 137.30, 138.49.

ПОКЛАНЯТИСЯ (1). **Покланяйтеся** їм, кого знаєте і хто чув про мене. VI 21.10.

ПОКЛАСТИ (5). Йому так обрид отой нікчемний світлійший з своєю німотою, що він помандрував би на край світа, якби було мо[ж]на і жінку з дітками у торбу **покласти.** VI 202.19. Бере [Гонта] синів, Кладе в темну хату, Й не дивиться, ніби чує: «Ми не ляхи, тату!» **Поклав** обох; із кишені Китайку виймає I 142.2382 //*У спол.* спать **покласти** (3). I спать його, веселого, В коморі **поклала!..** II 107.140.

◊ **покласти** VI 202.19, **поклав** I 142.2382, **поклала** *у спол.* I 390.11, II 107.140, 120.10.

ПОКЛИКАТИ (2). *Покрикувати.* а ісправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти,.. лає Увесь народ. I на старців Моїх **покликає** I 501.В.

◊ **покликає** I 501.В (2 р.).

ПОКЛИКАТЬ (4). У хату прийти до його або до себе **покликать** по-братерській не можна I 375.24. Марне, брате, не вигляне Чорнобрива з хати. Не **покличе** стара мати Вечеряти в хату. I 391.21.

◊ **покликать** I 375.24, **поклечу** I 77.103, **покличе** I 391.21, **покличте** I 538.В.

ПОКЛОН (21). **1.** (15). Храми, каплиці, і ікони, I ставники, і мірри дим, I перед образом твоїм Неутомленниє **поклони.** I 328.137 //*У спол.* бити (класти, по-

к л а д а т и) **поклони** (14). А я, брати запорожці, Возьму собі рясу Та піду **поклони** б и т и В Межигор до Спаса. II 160.31. І звір того не зробить дикий, Що ви, б'ю ч и **поклони,** З братами дієте... II 93.16. Не молилася за мене, **Поклони** не к л а л а Моя мати II 218.2. Замовкли гармати, Оніміли дзвони, І громада п о к л а д а є Земниє **поклони.** II 137.31. Гетьман старий ридає, До бога руки знімає, Три **поклони** п о к л а д а є Великій громаді. II 138.49.

2. *Привітання, що передається в листах або через посередництво когось* (6). Низенький **поклон** Кошелевим, а ще нижчий Марусі Васильєвні. VI 180.1. із тяжкої неволі вітав я тебе, мій голубе сизий, щирими сердечними **поклонами.** VI 152.11.

◊ ***Одн. Н.*** **поклон** 2. II 495.В, VI 180.1, ***З.*** **поклон** 2. VI 70.42, 155.22, ***О.*** **з поклоном** 2. VI 153.15, ***Мн. Н.*** **поклони** 1. I 328.137, ***З.*** **поклони** 1. *у спол.* II 37.97, 93.16, 110.15, 137.18, 137.31, 138.49, 160.31, 218.2, 222.110, 398.В (2 р.), 426.В, 461.В (2 р.), ***О.*** **поклонами** 2. VI 152.11.

ПОКЛОНИТИСЯ, ПОКЛОНИТИСЬ, ПОКЛОНИТЬСЯ (41). **1.** *Засвідчити у словесній чи письмовій формі свою повагу до когось* (33). **Поклонися** усім родичам од мене VI 15.24. **Поклоніться** старому Грицькові, як побачите, і Петрові Гулаку. VI 25.24.

2. *Зробити поклон на знак вдячності, привітання, прощання* (4). Взяла зілля, **поклонилась:** — Спасибі, бабусю! — Вийшла з хати I 52.174. Заридала Катерина,.. Ледве встала, **поклонилась,** Вийшла мовчки з хати I 34.232. *Образн.* (1). Добридень же, новий годе, В торішній свитині! Що ти несеш в Україну В латаній торбині?.. Іди ж здоров, та не забудь Злидням **поклонитись.** I 353.100.

3. *Перен. Схилитись, підкоритись* (4). Кричите, Що бог создав вас не на те, Щоб ви неправді **поклонились!..** І хилитесь, як і хилились! I 331.44. Молітесь правді на землі, А більше на землі нікому Не **поклонітесь.** II 272.299. Перед гординею його, Брати мої, не **поклонітесь.** II 275.412.

◊ **поклонитись** 2. *образн.* I 353.100, **поклониться** 1. VI 72.21, **поклонилась** 2. I 34.232, 52.174, **поклонились** 3. I 331.44, **поклонися** 1. VI 15.24, 18.7, 25.3, 77.5, 77.21, 115.31, 142.3, 212.13, 215.2, 224.4, 299.В, **поклонись** 1. VI 16.25, 17.21, 52.21, 70.23, 77.20, 185.33, 196.33, **поклоніться** 1. VI 25.24, 25.32, 38.15, 39.38, 42.10, 46.25, 51.2, 55.12, 197.17, 200.11, **поклонітесь** 1. VI 43.12, 3. II 272.299, 275.412, **поклонітеся** 1. VI 46.17, 46.21, 3. II 463.В, **поклонившись** 2. I 319.353, **поклонившися** 1. VI 43.22.

ПОКЛОННИК (2). а тим часом оставайся здоровий і веселий, і не забувай іскреннього твого друга й **поклонника** Т. Шевченка. VI 152.29. О, як би ти добре зробив, якби приїхав! тут би тебе, преславного, на руках понесли твої безчисленнії **поклонники.** VI 154.8.

ПОКЛОНЯТИСЯ, ПОКЛОНЯТИСЬ (3). *Перен. Схилятись, підкорятись.* І царі Самі собі побудували Храми, кумирні, олтарі. Раби німії **поклонялись.** II 351.32. Кричите, Що бог создав вас не на те, Щоб ви неправді **покланялись,** І хилитесь, як і хилились! I 515.В.

◆ *У спол.* **поклонятися** П р і а п у — *віддаватися насолодам кохання* (1). Тойді ж ото її Алкід, Та ще гетери молодії, Та козлоногий п'яний дід Над самим Аппієвим шляхом У гаї гарно роздяглись, Та ще гарніше понились, Та й **поклонялися** П р і а п у. II 268.148.

◊ **поклонялися** *у спол.* II 268.148, **поклонялись** II 351.32, **покланялись** I 515.В.

ПОКОЙ (6). **1.** *Спокій* (3). І силу Твою восхвалили Твої люде і в **покої,** В добрі одпочили, Славя господа!.. I 341.51. Хто стерегтиме твій **покой,** Украдений твоїм Петрусем? II 224.173.

2. *Перен. Про близьку, кохану людину. Зверт.* (3). «Через тиждень обіцявся Прийти за тобою». «Через тиждень! через тиждень! Раю мій, **покою!»** I 134.2066. А ти, доле! А ти, мій **покою!** Моє свято чорнобриве, І досі меж ними Тихо, пишно похожаєш? І тими очима, Аж чорними — голубими, І досі чаруєш Людські душі? II 91.40.

◊ ***Одн. З.*** **покой** 1. II 224.168, 224.173, ***М.*** **в покої** 1. I 341.51, ***К.*** **покою** 2. I 134.2066, 273.8, II 91.40.

ПОКОЙНИЙ (6). *Померлий.* **Покойний** Основ'яненко дуже добре приглядався на народ I 375.48. От умерла й мати, Ти й зостався; а я й кажу **Покойній** Марині, Таки жінці: «А знаєш що! Возьмім за дитину»,— Тебе б то це. I 276.136 //*Субст.* (2). Максим таки як письменний, Було, помагає І на клиросі дякові І псалтир читає Над **покойними.** II 55.239.

◊ ***Одн. Н.*** **покойний** I 375.48, **покойна** I 490.В, ***Р.*** (для) **покойної** *субст.* II 169.151, ***Д.*** **покойній** I 276.136, ***З.*** (за) **покойного** I 546.В, ***Мн. О.*** (над) **покойними** *субст.* II 55.239.

ПОКОЙОВА (1). *У спол.* п а н н а **покойова** — *служниця в панському будинку.*

Вона вже панна **покойова,** Уже Марисею зовуть, А не Мариною! II 95.85.

ПОКОЛЯДУВАТЬ (2). *Етн.* Та якщо можна буде побачиться нам і **поколядувать** на сих святках укупі, то **поколядуєм.** VI 152.26.

ПОКОНАТИ (1). *Знищити, умертвити.* Та й живущі ж, проклятущі! От-от я їх **поконала.** Ні, встали, погані I 499.В.

ПОКОПАТЬ (2). **1.** *Викопати* (1). І праведно господь великий, Мов на звірей тих лютих, диких, Кайдани повелів кувать, Глибокі тюрми **покопать.** II 102.22.

2. *Скопати, перекопати* (1). Восени, як обробишся з полем і **покопаєш** наше будуще кишло, вибери на тому кишлі найкраще місце і посади яблуню і грушу VI 327.В.

◊ **покопать 1.** II 102.22, **покопаєш 2.** VI 327.В

ПОКОРНИЙ (1). Боже! боже! ..за що ти караєш Своїх і **покорних** і добрих дітей? I 266.146.

ПОКОСИ (4). Дуби і всякі деревá Великолітні, мов трава В **покоси** стелеться, а з яру Встає пожар II 59.16. *Образн.* (1). Приспівує старий, косить, Кладе горами **покоси,** Не мина й царя. I 394.19. *Образн., повт.* (2). Понад полем [косар] іде, Не **покоси** кладе, Не **покоси** кладе — гори. I 394.2.

◊ ***Мн. З.*** **покоси** *образн.* I 394.19, *образн., повт.* I 394.2, 394.3, **в покоси** II 59.16.

ПОКОТИТИ (1). на край світа Билину море **покотило** Та й кинуло на чужині. II 208.15.

ПОКОТИТИСЬ (11). **1.** *Попáдати; полягати* (5). **Покотились** головоньки — Не сто та й не двісті II 427.В. Гуляє князь, гуляють гості; І **покотились** на помості... II 10.70. *Повт.* (2). [Гайдамаки] до схід сонця Умань затопили. **Покотились** по базару Кінні narodowi; **Покотились** малі діти І каліки хворі. I 138.2193.

2. *Безладно відступити (про військо)* (1). Реве гарматами Скутара, Ревуть, лютують вороги. Козацтво преться без ваги — І **покотились** яничари. I 201.93.

3. *Потекти (про сльози)* (4). А старий мій подивився, Сльози **покотились...** II 27.121.

4. *Образн. Про хуртовину* (1). Як те море, біле поле Снігом **покотилось.** I 42.558.

◊ **покотилось 1.** II 125.31, **4.** I 42.558, **покотились 1.** II 10.70, 427.В, *повт.* I 138.2193, 138.2195, **2.** I 201.93, **3.** I 324.541, 488.В, II 27.121, 37.96.

ПОКОТОМ (3). *Присл.* В гаю все **покотом** лежало — Пляшки і гості, де що впало, Там і осталось. II 16.344.

◊ **покотом** I 66.112, 124.1696, II 16.344.

ПОКОТЬОЛО (1). *Круг. У порівн.* Мов **покотьоло** червоніє, Крізь хмару — сонце зайнялось I 42.550.

ПОКОХАТИСЬ (1). Росла в наймах, виростала, З сиротою **покохалась.** II 42.4.

ПОКОШТУВАТИ (2). За ковбаси і сало спасибі тобі, а як получу, та **покоштую,** то ще раз скажу: спасибі! VI 202.32. *Образн.* (1). Ви, спасибі вам, боїтеся мені розказувать про людей — цур їм, **покоштував** уже я цього меду, щоб він скис. VI 27.18.

ПОКРАЙ (1). *Прийм. з род. відм.* **Покрай** улиць поспішали Заспані дівчата I 251.497.

ПОКРАЩАТИ (1). Поблагословіть мене здалека, може моя доля **покращає.** VI 218.8.

ПОКРИВАТИ (3). І поживе Давид на світі Не малі літа, Одрях старий, і **покривали** Многúми ризами його, А все-таки не нагрівали II 73.146. *Образн.* (2). За сонцем хмаронька пливе, Червоні поли розстилає І сонце спатоньки зове У синє море: **покриває** Рожевою пеленою, Мов мати дитину. II 178.4.

◊ **покриває** *образн.* II 178.4, **покрива** *образн.* II 59.18, **покривали** II 73.146.

ПОКРИКУВАТИ (1). *Вигукувати.* Бувало, літом і зимою Музика тне, вино рікою Гостей неситих налива... А князь аж синії похожає, Та сам несмілих наливає, Та ще й **покрикує** «віват!» II 9.68.

ПОКРИТИ (12). **1.** *Накрити* (6). [Гонта] Зрівняв землю, **покрив** дерном Щоб ніхто не бачив, Де полягли Гонти діти, Голови козачі. I 143.2418. Хвиля роздалася, Закипіла, застогнала — І обох **покрила.** I 167.141 //*У спол.* (2): а) **покрити** землею — *поховати* (1). І діди нам розказують Про давні криваві Тії літа; як рукою Твердою своєю Розв'язав ти наші руки І **покрив** землею Трупи ворожі. I 341.48; б) **покрити** срамотою — *зганьбити* (1). А нині?.. **Покрив** єси знову Срамотою свої люди, І вороги нові Розкрадають, як овець, нас І жеруть!.. I 341.54.

2. *Поширитися по чомусь. Образн.* (3). Не вернуться запорожці, Не встануть гетьмани, Не **покриють** Україну Червоні жупани. I 58.36. Ні, чуми нема; А гірша лихая та люта година **Покрила** Ізраїль II 70.36.

3. *Огорнути, укрити* (3). Берлин рушив, а Івася Курява **покрила...** I 47.746. *Образн., повт.* (2). Спочивають добрі люде, Що кого втомило: Кого — щастя, кого — сльози, Все нічка **покрила.** Всіх **покрила** темнісінька I 36.336.

◊ **покрив 1.** I 143.2405, 143.2418, *у спол.* а) I 341.48, **покрив єси 1.** *у спол.* б) I 341.54, **покрила 1.** I 167.141, **2.** I 420.В, II 70.36, **3.** I 47.746, *образн., повт.* I 36.336, 36.337, **покриє 1.** II 479.В, **покриють 2.** I 58.36.

ПОКРИТИЙ (2). Нехай житом, пшеницею, як золотом, **покрита,** не розмежованою останеться навіки од моря і до моря — слав'янська земля. I 150.П.

◆ *У спол.* к о с а **покрита.** *Етн.* (1). Пішов москаль в Туреччину; Катрусю накрили. Незчулася, та й байдуже, Що к о с а **покрита** I 29.46.

ПОКРИТИСЯ, ПОКРИТИСЬ, ПОКРИТЬСЯ (3). На арені Лідійський золотий пісок **Покрився** пурпуром червоним, В болото крові замісивсь. II 276.457. Не китайкою **покрились** Козацькії очі, Не вимили біле личко Слізоньки дівочі I 4.33 //*У спол.* **покриться** з е м л е ю — *бути похованим* (1). Легше, мої любі, **покриться** з е м л е ю, Ніж бач[ить], як другий, багатий, старий, Цілує за гроші, вінчається з нею... I 161.333.

ПОКРИТКА (13). *Обезчещена, зганьблена дівчина.* То **покритка** попідтинню З байстрям шкандибає I 242.141. Поки сéла, Поки пани в селах, Будуть собі тинятися **Покритки** веселі По шиночках II 186.16. *Повт.* (2). Боже мій! Іване! ..Хоч ти не цурайся! Наймичкою тобі стану... З другою кохайся... З цілим світом... Я забуду, Що колись кохалась, Що од тебе сина мала, **Покриткою** стала... **Покриткою...** який сором! I 44.630 //*У спол.* п у с к а т и (п у с т и т и) **покриткою** — *збезчещувати* (2). У льох його, молодого, Той пан замикає... А дівчину **покриткою** По світу п у с к а є. II 131.19. Старої пані бахур сивий Окрав той крам. Розлив те пиво, П у с т и в **покриткою...** II 64.93.

◊ ***Одн. Н.*** **покритка** I 242.141, II 32.24, 195.54, ***З.*** **покритку** II 439.В, ***О.*** **покриткою** I 539.В, II 101.303, *повт.* I 44.630, 44.631, *у спол.* II 64.93, 131.19, ***Мн. Н.*** **покритки** II 69.12, 186.16, ***Р.*** **покриток** II 94.58.

ПОКРОВ[1] (3). 1. *Покрив. Образн.* (1). Ой діброво — темний гаю! Тебе одягає Тричі на рік... Багатого Собі батька маєш. Раз укриє тебе рясно Зеленим **покровом** II 330.6.

2. *Покривало. Церк.* (1). I перед образом твоїм Неутомленниє поклони. За кражу, за войну, за кров, Щоб братню кров пролити, просять I потім в дар тобі приносять З пожару вкрадений **покров!!..** I 328.141.

3. *Покровителька* (1). На тебе, мати, возлагаю Все упованіє моє! Прибєжище, святий **покров** Ограбленних людей рабов II 483.В.

◊ ***Одн. Н.*** **покров 3.** II 483.В, ***З.*** **покров 2.** I 328.141, ***О.*** **покровом 1.** II 330.6.

ПОКРОВА (4), **ПОКРОВ**[2] (1). 1. *Назва церковного свята* (3). Поберемося ми після **Покрови.** VI 217.6. Уже, либонь, після **покрова** Вертався з Дону я II 458.В.

2. *Назва церкви* (2). I розказують і плачуть [запорожці], Як Січ руйнували, Як москалі сребро, злато I свічі забрали У **покрови.** I 288.609.

◊ ***Одн. Р.*** **після покрови 1.** II 251.95, VI 217.6, **після покрова 1.** II 458.В, **у покрови 2.** I 288.609, ***М.*** **у покрові 2.** I 496.В.

ПОКРОВИТЕЛЬ (1). Зовуть с в і т и л о м Кривого п'яного Петра I **покровителем** добра. I патріотом. Боже милий! II 419.В.

ПОКРОПИТИ (1). *Образн.* I немощну мою думу За світ посилаю — Зцілющої й живущої Води пошукати. Як інколи, то й принесе, I **покропить** в хаті, I засвітить огонь чистий I 290.700.

ПОКУСАТИ (3). З собаками, мій синочку, Кохайся надворі! Собаки злі, **покусають,** Та не заговорять, Не розкажуть сміючися... I 41.527. *Образн.* (2). Росли панята, виростали, Як ті щенята. **Покусали** Не одного мене малі. II 63.49.

◊ **покусали** *образн.* II 63.49, **покусає** *образн.* II 16.355, **покусають** I 41.527.

ПОКУТОВАТЬ (1). Княжно моя безталанна, Знівечений цвіте. Ти ще будеш **покутовать** Гріхи на сім світі, Гріхи батькові. II 17.384.

ПОКУТЬ (2). *Куток у кімнаті, де висять ікони, куди саджають почесних гостей.* Стоїть кутя на **покуті,** А в запічку діти. Наплодила, наводила, Та нема де діти I 365.165. В хаті, як у раї!! А я сижу на **покуті,** Тілько поглядаю. I 231.43.

ПОЛА (4). I довгі коси в реп'яхах О **поли** бились в ковтунах. I 361.58. *Образн.* (1). За сонцем хмаронька пливе, Червоні

поли розстилає І сонце спатоньки зове У синє море II 178.2 //*У спол.* у д а р и т и с ь о б **поли** — *при вираженні відчаю* (1). Увійшов [чоловік] у хату, У д а р и в с ь о б **поли:** Лазять діти у запічку Голодні і голі. II 120. 21.

◊ ***Мн. З.*** **поли** *образн.* II 178.2, **за поли** I 274.56, **о (об) поли** I 361.58, *у спол.* II 120.21.

ПОЛАГОДИТЬ (1). Церков-домовину Нема кому **полагодить!!** I 308.23.

ПОЛАЗИТЬ (1). *Перен. Фам.* Скажи, Найкраща сестро Аполлона, Навчи, голубко, поможи **Полазить** трохи коло трона II 75.225.

ПОЛАМАТИ (2). С[отник]: Ба ні, А снилось восени мені, Тойді, як щéпи ми щепили,— Як приймуться ... мені приснилось, Як приймуться, то восені Ти вийдеш заміж. Н[астуся]: Схаменись!! І щéпи ваші **поламаю...** II 166.92. *Образн.* (1). Уповають [львичища] На корінь свій, уже гнилий, Уже червивий, і малий, І худосильний. Вітер з поля Дихне, погне і **полама.** II 326.42.

ПОЛАМАТИСЬ (1). А із Криму чоловік Ледве ноги доволік. Воли поздихали, Вози **поламались** II 120.17.

ПОЛАСКАВІЙШАТИ (1). Писав я позавчора про тебе до Семеренка; не знаю, що він тобі скаже. Як получиш мого К о б з а р я, то одвезеш їм усім по книжці, то може вони й **поласкавійшають.** VI 203.17.

ПОЛАТАНИЙ (3). А з добрих молодих плечей Хітон **полатаний** додолу Тихенько зсунувся. II 307.78. Хлопець у свитині **Полатаній,** у постолах; На плечах торбина. I 121.1610.

◊ ***Одн. Н.*** **полатаний** II 307.78, ***З.*** **полатану** I 226.43, ***М.*** (у) **полатаній** I 121.1610.

ПОЛАЯТЬ (1). Брате Микито, треба б тебе **полаять,** та я не сердитий. VI 17.4.

ПОЛЕ (181). **1.** *Безлісна рівнина, степ* (135). А кругом Широколистії тополі, А там і ліс, і ліс, і **поле**, І сині гори за Дніпром. II 9.41. Стоїть Катря серед **поля,** Дала сльозам волю. I 40.499. І **полем,** степом ідучи, Свого ти сина закриваєш. II 195.50. Не чуть плачу, ні гармати, Тілько вітер віє, Нагинає верби в гаї, А тирсу на **полі.** I 147.2560. Мов оазис, в чистім **полі** Село зеленіє. II 151.41. Цареві князі, і всі сили.. У **полі** бились II 70.41. *Рим.* (6). Високії ті могили,— Чорніють, як гори, Та про волю нишком в **полі** З вітрами говорять I 60.15. Де та доля пишається? Чи то в шинках з багачами? Чи то в степах з чумаками? Чи то в **полі** на роздоллі З вітром віється по волі? II 294.7. *Зверт.* (3). О боже мій! Якеє ти, **поле!** II 107.119. *Персоніф.* (2). Тополі по волі Стоять собі, мов сторожа, Розмовляють з **полем.** I 241.106. *Образн.* (4). І журба-туга на тім **полі** Зійшла для Руської землі. II 339.12.

2. *Оброблювана ділянка землі; земельний наділ* (15). І сниться їй той син Іван І уродливий і багатий, Уже засватаний, жонатий.. І на своїм веселім **полі** Удвох собі пшеницю жнуть II 287.15. А я вчора з нею, З сією змією, В **полі** плоскінь вибирала II 132.9. А в третього, як у старця, Ні хати, ні **поля,** Тілько торба I 274.48. Нехай Микита спитає, що той поганець Флярковський положить за десятину **поля** і за грунт. VI 209.42.

3. *Перен. Край, сторона* (28). Положили [ченці] Одностайне стати Против Гуса. І в Констанці Всіх ворон скликати! Та стерегти якомога І зверху і здолу, Щоб не втекла сіра птаха На слав'янське **поле.** I 268.224. Ох, якби то... вміла б мати З німецького **поля** Своїм діточкам закликать І долю і волю I 231.60 //*З означенням «чужий». Чужий край, чужина* (21). Нема на світі України, Немає другого Дніпра, А ви претеся на чужину Шукати доброго добра.. Найшли, Несли, несли з чужого **поля** І в Україну принесли Великих слов велику силу, Та й більш нічого. I 331.39. може, брате, На чужому **полі** Талану того попросиш Та тієї долі II 104.21 //*З означенням «наш». Битьківщина, рідний край* (3). А воленьку люде добрі.. закинули В далеку неволю... Щоб не росло таке зілля На нашому **полю.** II 181.16.

4. *Міра довжини* (3). І згадав сирота Степан в неволі Свою матір Україну... Кайдани ламає, Утікає на вольную волю... Уже на третьому **полі** Турки-яничари ловили, До стовпа в'язали I 286.510. Випровожала сестра свого брата ..Випровожала три **поля,** три милі, Прощалася при долині. II 43.31.

◊ ***Одн. Н.*** **поле 1.** I 42.557, 48.7, 65.80, 310.2, 556.В, II 9.41, 20.2, 20.8, 47.83, 205.20, 497.В (2 р.), ***Р.*** **поля 2.** I 274.48, VI 209.42, **4.** II 43.31, **без поля 2.** I 274.48, **з (із) поля 1.** I 11.2, 12.62, 63.22, 66.115, 415.В, II 151.48, 177.411, 326.41, 351.14, 428.В, **3.** I 231.60, 331.39, **коло поля 2.** I 556.В, **серед поля 1.** I 40.499, 53.224, 269.268, 418.В, II 284.5, 317.496, 380.В, 464.В, *рим.* I 165.51, ***З.*** **поле 1.** I 22.55, 22.56, 64.37, 268.225, II 26.105,

497.В, **2.** I 158.228, 325.14, 329.155, **3.** I 23.93, 554.В, **в (у) поле 1.** I 142.2362, 234.173, 320.378, 539.В, II 16.323, 16.325, 46.46, 55.224, 56.268, 70.40, 101.310, 256.325, 257.331, 284.4, 312.295, 449.В, **2.** I 7.189, **на поле 1.** II 67.2, 265.19, *образн.* I 389.14, **3.** I 268.224, 287.564, **через поле 1.** I 281.340, ***О.* полем 1.** I 40.473, 40.498, 64.66, 79.158, 153.3, 311.36, 418.В, II 116.7, 195.50, 446.В, *образн.* I 349.15, **2.** I 15.9, **з полем 1.** *персоніф.* I 238.38, 241.106, **2.** VI 209.15, 217.3, **понад полем 1.** *образн.* I 394.1, **3.** II 46.54, ***М.* в (у) полі 1.** I 5.107, 21.11, 66.129, 118.1498, 232.91, 238.40, 310.17, 311.42, 346.224, 380.2, 388.10, 391.6, 410.В, 478.В, 533.В, 534.В, II 8.17, 62.6, 70.41, 100.277, 114.1, 114.6, 114.30, 115.38, 130.64, 151.41, 154.16, 187.58, 188.106, 257.340, 284.16, 313.345, 437.В, *рим.* I 34.269, 60.15, 68.19, II 294.7, **2.** II 132.9, **3.** I 10.33, 16.35, II 339.6, **на полі 1.** I 32.160, 136.2141, 147.2560, 340.8, 368.297, 414.В, 528.В, II 9.59, 46.56, 101.319, 277.499, 351.5, *рим.* II 103.2, *образн.* II 339.12, **2.** I 36.341, 274.58, II 287.15, **3.** I 4.38, 93.623, 93.644, 142.2395, 145.2508, 146.2520, 162.388, 331.30, 346.236, 393.4, II 17.389, 104.21, 106.103, 438.В, **4.** I 286.510, **на полю 3.** I 447.В, 517.В, II 181.16, VI 58.38, **4.** I 495.В, **по полю 1.** I 26.42, 26.57, 48.2, 54.231, 60.8, 228.33, 411.В, 486.В, II 151.46, ***К.* поле 1.** *зверт.* II 107.119, 107.120, 135.2, ***Мн. З.* поля 1.** II 327.23.

ПОЛЕГКІСТЬ (1). Поклоніться, будьте ласкаві, Метлинському, спасеть його бог за його Думки і ще дещо, тіль і **полегкості,** що вони. VI 25.33.

ПОЛЕГШАТИ (14). *Безособ.* По копійці [вдова] заробляла, Копу назбирала Та до сина лист писала, У військо послала — **Полегшало.** I 234.154. Помолись За мене богу, мій ти сину, На тій преславній Україні, На тій веселій стороні,— Чи не **полегшає** мені? II 259.407. Якщо не **полегша** трохи згодом, то я не знаю, що мені й робить з моєю дурною головою VI 159.8.

◊ **полегшало** I 234.154, 538.В, II 318.524, 319.563, 458.В (2 р.), VI 45.19, 138.8, 139.21, **полегшає** II 259.407, VI 228.33, **полегша** VI 31.18, 62.1, 159.8.

ПОЛЕЖАТЬ (4). посилаю ящик з моїми книгами. Прийми його та нехай у тебе **полежить** де-небудь до якогось часу. VI 177.9. *У прислів'ї* (2). Хоча лежачого й не б'ють, То і **полежать** не дають Ледачому. II 356.2.

◊ **полежать** *у прислів'ї* II 356.2, VI 199.4, **нехай полежить** VI 177.9, **якби полежало** VI 119.19.

ПОЛЕТІТИ (32). **1.** (28). Сірі гуси в ірій, ірій По чотири, по чотири **Полетіли** — гел-гел! I 235.226. Ой **полетіть,** гайворони, Мої сизокрилі, До батечка II 127.21. *Образн.* (15). Там могили з буйним вітром В степу розмовляють.. **Полетів** би, послухав би, Заплакав би з ними... Та ба, доля приборкала Меж людьми чужими. I 68.29. Нема тепер таких великих душ на світі. Може і були коли-небудь та в ірій **полетіли.** VI 115.9. *Образн., повт.* (4). Сумує, плаче Ярославна.— **Полечу,** рече, зозулею, Понад Дуна[є]м **полечу!** II 337.56.

2. *Перен. Швидко побігти, помчати* (4). Іде Катря, шкандибає; Дивиться — щось мріє... Либонь, ідуть москалики.. **Полетіла,** зострілася, Пита: «Чи немає Мого Йвана чорнявого?» I 40.481. **Полетіла** [чорнобрива], мов на крилах, Серед степу пала, Пала, стала, заплакала I... і заспівала I 52.182.

◊ **полетіла 2.** I 40.481, 42.575, 52.182, **полетіли 1.** I 235.226, 297.172, 303.360, 499.В, II 97.193, 98.231, *образн.* VI 115.9, **2.** I 235.223, **полечу 1.** *образн.* I 116.1406, 242.123, 526.В, II 100.288, 101.306, 409.В, *образн., повт.* II 336.5, 336.7, 337.56, 337.57, **полетить 1.** *образн.* I 84.337, **политить 1.** *образн.* I 424.В, **полетимо 1.** I 297.167, **полетімо 1.** I 303.359, **полетіть 1.** II 127.21, **полетів би 1.** *образн.* I 68.7, 68.29, 250.457, **полетіла б 1.** *образн.* II 167.120, 168.122, 168.124.

ПОЛИВАНИЙ (1). Широкая, високая Калино моя, Не водою до схід сонця **Поливаная.** I 387.39.

ПОЛИВАНО (1). *Присудк. Безособ.* Тихе поле копитами Поорано, засіяно Костяками, а кровію Суто-густо **поливано.** II 497.В.

ПОЛИВАТИ (7). А та другая [черешня], що твоя, Так та усохла,— **поливали** I гноєм корінь окладали. Не помогло II 445.В. *Образн.* (6). Не сон-трава на могилі Вночі процвітає, То дівчина заручена Калину сажає, I сльозами **поливає** I 386.12. Ми в раї пекло розвели,.. Лани братами оремо I їх сльозами **поливаєм.** II 230.52.

◊ **поливає** *образн.* I 386.12, **поливаєм** *образн.* II 230.52, **поливають** *образн.* I 23.93, **поливали** II 445.В, *образн.* I 21.10, 227.21, 539.В.

ПОЛИГАТИСЯ (1). I 83.316.

ПОЛИНУТИ (12). **1.** *Полетіти* (9). Щаслива голубка: високо літає, **Полине** до бога — милого питать. I 4.62. *Образн.* (8). умитеє сльозами Серце одпочине I **полине** із чужини На свою країну. II 63.34. Бабусенько, голубонько,.. Скажи ж мені — де мій милий? Край світа **полину!** I 51.121. Нема йому в світі долі, **Полинула** в поле!.. II 55.224. I болящеє, побите Серце стрепенеться... I **полине** голубкою Понад чужим полем II 46.53.

2. *Перен. Швидко побігти, помчати* (3). Оксану вихопив чуть живу Ярема з льоху та й **полинув** У Лебедин... I 131.1987.

◊ **полинув 2.** I 64.44, 131.1987, **полинула 1.** *образн.* II 55.224, 284.21, **2.** I 384.25, **полину 1.** *образн.* I 51.121, 354.13, II 282.88, **полине 1.** I 4.62, *образн.* II 46.53, 63.34, **полинув би 1.** *образн.* I 472.В

ПОЛИНЯТИ (4). Що зосталось байстрюкові? ..Панське личко, чорні брови... Нащо? Щоб пізнали! Змальовала, не сховала... Бодай **полиняли!** I 46.710 /А поки я заробляю, Чорні брови **полиняють.** II 147.20.

◊ **полиняли** I 46.710, **полиняють** I 49.47, 166.79, II 147 20

ПОЛИТИ (2). **1.** *Змочити, зробити вологим що-н. Образн.* (1). Широкая, високая Калино моя, Не водою до схід сонця Поливаная. Широкії ріки-сльози Тебе **полили.** I 387.41.

2. *Покропити* (1). Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда розвела; Драгим єлеєм **полила** І сипала в огнище ладон. II 74.183.

◊ **полила 2.** II 74.183, **полили 1.** I 387.41.

ПОЛИТИЙ (9). *Образн.* Чи бог бачить із-за хмари Наші сльози, горе? Може й бачить, та помага, Як і оті гори Предковічні, що **политі** Кровію людською!.. I 243.153. Костьми земля засіяна, А кровію **политая.** II 339.11.

◊ ***Одн. Н.*** **полита** I 244.197, **политая** II 339.11, **полите** I 480.В, **политеє** II 497.В (2 р.), ***Мн. Н.*** **политі** I 243.153, 252.526, 325.2, 326.39.

ПОЛИТИСЯ, ПОЛИТИСЬ (13). **1.** *Потекти* (8). [Марія] тяжко, важко усміхнулась, Та й заридала. **Полились** На цямрину святиє сльози Та й висохли. II 318.521. *Образн.* (1). Горить Корсунь, горить Канів, Чигирин, Черкаси; Чорним шляхом запалало, І кров **полилася** Аж у Волинь. I 114.1339.

2. *Облитися, зволожитися. Образн.* (4). Земля козача зайнялась І кров'ю, сину, **полилась** II 233.63. Орися ж ти, моя ниво,.. Та посійся добрим житом, Долею **полийся!** II 349.17.

3. *Почати лити (про дощ)* (1). Повій вітре понад яром Та нажени чорную хмару, А шоб дошчі **полилися** II 418.В.

◊ **полилася 1.** *образн.* I 114.1339, **полилась 1.** II 276.470, **2.** II 233.63, 453.В, **полилося 2.** II 63.54, **полилися 1.** I 118.1515, 238.42, 262.22, 283.391, 428.В, **3.** II 418. В, **полились 1.** II 318.521, **полийся 2.** II 349.17.

ПОЛИТО (1). *Присудк. Безособ.* От пішов я Город озирати.. Як то воно зробилося З калюжі такої Таке диво... отут крові **Полито** людської — І без ножа. I 477.В.

ПОЛИЦЯ (1). Пішла стара, мов каламар Достала з **полиці.** I 51.147.

ПОЛИЧІЄ (5), **ПОЛИЧЧЯ** (3). *Портрет.* Нарисував я карандашем для тебе своє **поличіє,** та нема з ким переслать його, а по почті боюся, зотреться. VI 153.26. Та... (ти пишеш, що єсть у вас німець, добрий фотограф) та хоч украдучи або одурячи нехай він (німець) зніме її **поличіє.** VI 220.11. посилаю тепер тобі, друже мій єдиний, своє **поличчя.** VI 130.19.

◊ ***Одн. З.*** **поличіє** VI 131.8, 139.34, 145.36, 153.26, 220.11, **поличчя** VI 92.11, 130.19, **на поличчя** VI 92.14.

ПОЛІЗТИ (1). *Образн.* Огонь небесний той погас, І в тую костяну комору **Полізли** свині ізнадвору, Мов у калюжу, та й сопуть. II 202.25.

ПОЛІНОВАТИСЬ (1). якби ви не **поліновались** прислать мені свої сочиненія хоч півекземпляра, так — на пам'ять, то велике спасибі вам сказав би Т. Шевченко. VI 23.22.

ПОЛІССЯ (2). По **Поліссі** Гонта бенкетує, А Залізняк в Смілянщині Д о м а х у гартує I 114.1340. Із **Полісся** шляхта лізе, А гетьман-попович Із-за Дніпра напирає II 160.5.

ПОЛІЧИТИ (2). **Полічили,** що достали, Встали сіромахи, Помолились на схід сонця. Пішли понад шляхом. I 47.747. Для текста думав був виписать сию хитро надрюковану книгу, та як **полічив** свої гроші, то і рукою махнув VI 86.37.

ПОЛК (8). Із города із Глухова **Полки** виступали I 250.432. *У назві твору* (7). Чи не зострінешся тим часом з Гербелем, переводчиком С л о в а о **п о л к у** І г о р е в і. VI 133.31.

◊ ***Одн. М.*** **о полку** *у назві* VI 86.21, 86.24, 86.30, 86.32, 87.8, 133.31, 155.19, ***Мн. Н.*** **полки** I 250.432.

ПОЛКОВНИК (10). Іде в чорній свиті Сам **полковник** компанійський, Характерник з Січі. II 43.57. скажи, нехай не турбується, не шукає того поганого **полковника** Кірєєвського VI 142.5. Поважно та тихо У раннюю пору На високу гору Сходилися **полковники.** II 137.22. *Зверт.* (1). Пане **полковнику,** ламай! I 88.451.

◊ ***Одн. Н.*** **полковник** I 148.Прип., II 29.18, 43.57, VI 228.34, ***Р.*** **полковника** VI 142.5, ***Д.*** **полковникові** VI 228.13, ***З.*** **полковника** II 125.17, ***О.*** **з полковником** II 29.11, ***К.*** **полковнику** *зверт.* I 88.451, ***Мн. Н.*** **полковники** II 137.22.

ПОЛОВА (3). Радіє князь, запродує З **половою** жито. І молотить виганяє Людей недобитих. II 15.300. *У порівн.* (1). І ти, великая в женах! І їх униніє і страх Розвіяла, мов ту **полову** II 323.734.

◊ *Одн. З.* **полову** II 14.248, *у порівн.* II 323.734, *О.* **з половою** II 15.300.

ПОЛОВЕЦЬКИЙ (3). *Істор.* Бряжчить шабля о шеломи, Тріщать списи гартовані В степу, в незнаємому полі, Середи землі **Половецької.** II 339.7. Тріщать ламаючись дулеві Списи на полі **половецкім,** На полі тихім і безлюднім. II 497.В.

◊ *Одн. Н.* **половецьке** II 497.В, *Р.* (середи) **половецької** II 339.7, *М.* (на) **половецкім** II 497.В.

ПОЛОВИЙ (1). Воли **полові** Ідуть, ремигають II 142.15.

ПОЛОВИНА (10). **1.** *Одна з двох рівних частин цілого* (7). Тяжкі діла! Якби їх забути, Я оддав би веселого Віку **половину.** I 336.235. Єретик мій не ввесь, тут його й **половини** нема. VI 179.37. Закажи снять фотографу дві копії в **половину** менше, одну для себе, а другу для мене. VI 178.39 //*У спол.* (2): а) до **половини** — *про незавершену дію* (1). Отакето лихо. Помилували та тілько до **половини.** VI 172.3; б) хоч **половину** (1). Так, як я вас люблю, любіть і ви мене, хоч **половину,** коли є за що. VI 20.20.

2. *Середина чого-н.* (3). В **половині** іюня, а може й ранше, заїде до тебе офіцер Новицький. VI 211.17.

◊ *Одн. Р.* **половини 1.** VI 179.37, 200.6, **до половини 1.** *у спол.* а) VI 172.3, *Д.* **к половині 2.** VI 193.26, *З.* **половину 1.** I 336.235, VI 179.38, *у спол.* б) VI 20.20, **в половину 1.** VI 178.39, *М.* **в половині 2.** VI 141.39, 211.17.

ПОЛОВЧАН (2). *Істор.* Широкий Дніпре, не малий! Пробив єси високі скали, Текучи в землю **половчана** II 337.32. Широкий Дніпре, не малий!.. Носив єси на байдаках На **половча́н,** на Кобяка Дружину тую Святославлю!.. II 337.34.

ПОЛОГ (2). Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня упакував свою мізерію, книги тощо, купив **полог** од комарів вольських.. і сів над морем ждать погоди VI 141.30.

◊ *Одн З.* **полог** VI 141.30, 141.33.

ПОЛОЖЕНИЙ (1). *Назначений.* За грунти **положена** якась плата, то сестрі Катерині доведеться потім платить VI 206.39.

ПОЛОЖЕНО (1). *Присудк.* А тепер Отим **положено** конглавом: Хто без святої булли вмер — У пекло просто I 267.164.

ПОЛОЖИТИ, ПОЛОЖИТЬ (32). **1.** *Покласти* (15). Умисне пишу тобі на одному листочку, щоб було де поличіє **положить** і щоб конверт не дуже важив. VI 131.9. **Положила** на цямрину Титарівна сина II 81.183. *У приказці* (1). Росте Марко. Старі мої Не знають, де діти, Де посадить, де **положить** I 314.163. *Образн.* (3). Дай же, боже, коли-небудь.. Хоча серце замучене, Поточене горем, Принести і **положити** На Дніпрових горах. II 28.173.

2. *Назначити (ціну, плату)* (3). Нехай Микита спитає, що той поганець Флярковський **положить** за десятину поля і за грунт. VI 209.41.

3. *Вирішити* (1). **Положили** Одностайне стати Против Гуса. I 268.217.

4. *Внести, помістити, віддати куди (про гроші)* (2). Посилаю тобі 10 моїх Букварів на показ, а с конторы транспортов ты получишь их 1000, і не розв'язувавши тюка, передай його, хто там у вас старший над воскресними школами? то йому і передай. А він нехай як знає спродасть, а грошики **положить** в касу воскресної школи. VI 227.7.

◆ *У спол.* (11): а) **положити** в домовину (труну, могилу, землю) — *поховати, довести до смерті* (9). Громадою осудили І живую **положили** В домовину!.. II 82.204. Занедужала княгиня, І князь схаменувся. За бабами-знахурками По селах метнувся.. Лічили, лічили... Поки її, безталанну, В труну **положили.** II 13.219. Там матір добрую мою, Ще молодую — у могилу Нужда та праця **положила.** II 229.27. Подибала стара мати Доню в полі доганяти... І догнала привела; Нарікала, говорила, Поки в землю **положила.** I 391.9; б) як бог на розум **положе** — *як самі вирішите, надумаєте* (1). вишліть мені.. 1100 карбованців, і я вам з великою дякою пришлю к Новому року екземплярів книги на такую сумму, або через рік гроші з невеликим процентом. Зробіть, як знаєте і як вам бог на розум **положе.** VI 200.11; в) **положити** за благо — *визнати за доцільне, краще* (1). так бачите, щоб я не зрисував (бо мені рисувать заказано) свого недуга (углем у

комені), то і **положили** за благо перевести мене в казарми. VI 42.35.

◊ **положити 1.** *образн.* II 28.173, **положить 1.** VI 131.9, *у приказці* I 314.163, *образн.* VI 139.13, *у спол.* а) I 362.94, **положив 1.** VI 164.7, **положила 1.** I 5.98, 6.116, 44.662, 287.550, 410.В, II 81.183, 312.308, *у спол.* а) I 145.2509, 391.9, II 229.27, **положили 1.** I 368.294, II 161.41, *образн.* II 239.22, *у спол.* а) I 59.85, II 13.219, 82.204, **3.** I 268.217, *у спол.* в) VI 42.35, **положить 2.** VI 32.8, 209.41, **положе** *у спол.* б) VI 200.11, **положать** *у спол.* а) II 183.33, **положи** *у спол.* а) II 285.37, **нехай положить 4.** VI 227.7, **положіть 4.** VI 226.10, **положив би 2.** VI 212.30.

ПОЛОНИТИ (1). чутка є, що цар хоче Весь світ **полонити.** I 304.394.

ПОЛОСКАТИ (1). *У спол.* ножі **полоскати** в крові — *убивати.* Прийшов од Ірода указ І легіон. Ще діточки сповиті спали, Ще купіль гріли матері, Нагріли вже та не купали, Ножі салдати **полоскали...** В їх чистій праведній крові.. II 489.В.

ПОЛОТНО (2). *У порівн.* А он з-за гаю виглядає Ставок, неначе **полотно** II 230.63. Садочки зацвіли, Неначе **полотном** укриті, Росою божою умиті, Біліють. II 150.8.

ПОЛОЦЬК (1). *Назва міста.* За **Полоцьком,** неначе хмара, Чорніє курява. Біжать І отроки й старі бояра Із Литви князя зострічать. II 74.192.

ПОЛТАВА (9). *Назва міста.* Одна тілько й осталася В Батурині хата! І в тій хаті поставили Царя ночувати, Як вертавсь із-під **Полтави.** I 296.102. Наробили колись шведи Великої слави, Утікали з Мазепою В Бендери з **Полтави.** II 29.4. я на ту весну приїду в **Полтаву** і щиро поцілую тебе VI 211.28.

◊ ***Одн. Р.*** **Полтави** II 393.В, **з (із) Полтави** I 295.75, II 29.4, **із-під Полтави** I 296.102, ***З.*** **Полтаву** II 29.8, **в (у) Полтаву** VI 38.17, 211.28, ***М.*** **в Полтаві** II 399.В, VI 34.29.

ПОЛТАВКА (1). *Дівчина з Полтави.* Накинь оком **Полтавку,** кирпу чорнобривку, то на ту весну будеш у мене старшим буярином. VI 211. 26.

ПОЛУБОТОК (2). *Прізвище наказного гетьмана України.* Я думаю його нарисовать, що він стоїть сумн[ий] коло Зімнього дворца, позаду Нева, а за Невою крепость, де конав Павло **Полуботок.** VI 28.20. Я спалила Польщу з королями.. І славного **Полуботка** В тюрмі задушила. I 300.267.

ПОЛУДА (1). *У спол.* роспадеться **полуда** на очах ваших — *прозрієте.* Роспадеться **полуда** На очах ваших неситих, Побачите славу, Живу славу дідів своїх І батьків лукавих! I 518.В.

ПОЛУДЕНЬ (5). Так коло **полудня** в неділю.. Сидів з бандурою в руках Старий козак. I 274.67. Я плакав, До **полудня** плакав. II 66.178 //*Перен.* (1). Карі оченята, Біле личко червоніє — Не довго, дівчата! До **полудня,** та й зав'яне, Брови полиняють... I 49.46.

◊ ***Одн. Р.*** **до полудня** II 66.178, *перен.* I 49.46, **коло полудня** I 274.67, II 339.20, **о полудня** II 497.В.

ПОЛУДНОВАТЬ (4). Іди лишень **Полудновать** I 276.122. Та й сіли на шляху гарненько — **Полудновать.** II 313.342.

◊ **полудновать** I 276.122, 278.190, 321.434, II 313.342.

ПОЛУМ'Я (5). Постояла [молодиця], а потім сіла Коло огню і руки гріла На самім **полум'ї.** I 361.61. *Образн.* (1). Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла,.. Бери ж їх, лети Та по всьому небу орду розпусти, Нехай чорніє, червоніє, **Полум'ям** повіє I 243.170.

◊ ***Одн. О.*** **полум'ям** *образн.* I 243.170, ***М.*** **в (у) полум'ї** I 124.1713, 124.1722, **на полум'ї** I 361.61, **у полом'ї** I 440.В.

ПОЛУПАНОК (2). *Зневажл.* Якби розказать Про якого-небудь одного магната Історію-правду, то перелякать Саме б пекло можна. А Данта старого **Полупанком** нашим можна здивувать. II 30.45. Прислухуйся, що пани і **полупанки** на се письмо казатимуть. VI 209.32.

ПОЛУЧАТИ (2). Чи **получаєш** ти книжки, що я тобі посилаю? VI 207.5.

◊ **получаєш** VI 207.5, **получає** VI 163.25.

ПОЛУЧЕНИЙ (1). Рисунки мої, я думаю, тепер уже **получені.** VI 179.19.

ПОЛУЧЕНІЄ (1). А ще до **[по]лученія** ції поганої отставки писав я графині Н[астасії] І[вановні] і графу Ф[едору] П[етровичу] письма. VI 153.10.

ПОЛУЧИТИ (68). Бач за що я тебе хочу лаять, чом ти, як тільки **получив** моє письмо, до мене не написав, бо я тут турбувався. VI 17.6. Чи **получили** ви Кобзаря? VI 204.15. *Повт.* (2). Ти пишеш, чи получив я отставку из Оренбурга. **Получив.** Чисту **получив.** VI 153.9.

◊ **получив** VI 17.6, 62.17, 62.18, 77.28 (2 р.), 82.11, 87.13, 92.22, 115.27, 139.34, 141.24, 145.24, 145.36, 146.39, 147.12, 153.7, 153.8, 162.1, 162.13, 162.21, 163.35, 166.29, 171.31, 177.23, 179.36, 189.9,

192.6, 196.1, 202.11, 204.24, 206.8, 206.14, 207.28, 208.32, 209.17, 209.30, 212.23, 213.4, 213.5, 217.24, 228.11, 228.17, 228.18, 229.8, *повт.* VI 153.9 (2 р.), **получила** VI 147.11, **получили** VI 23.19, 32.33, 50.37, 50.38, 153.11, 204.15, **получу** VI 153.35, 188.10, 202.32, 216.26, **получиш** VI 15.11, 16.4, 18.7, 86.5, 147.16, 164.1, 203.16, 209.18, 209.20, 227.38, **получить** VI 29.26.

ПОЛУЧИТИСЯ (1). Почта із Оренбурга і Уральська **получиться** тут не раньше 15 іюля VI 141.37.

ПОЛУЧШАТИ (1). Котилися I наші козачі Дурні голови, за правду, За віру христову,.. А **получшали?..** ба де то! Ще гіршими стали II 26.96.

ПОЛЮБИТИ, ПОЛЮБИТЬ (29). Тяжко, діти, Вік одинокому прожить, А ще гірше, мої квіти, Нерівню в світі **полюбить.** I 161.321. Схаменіться, недолюди, Діти юродиві! Подивіться на рай тихий, На свою країну, **Полюбіте** щирим серцем Велику руїну I 330.23. *Повт.* (5). Може, бог за те й карає, Що я **полюбила,**— **Полюбила** *стан високий І карії очі,*— **Полюбила,** як уміла I 132.2008. *Ірон.* (1). **Полюбили** Того пророка, скрізь ходили За ним і сльози, знай, лили Навчені люди. І лукаві! Господнюю святую славу Розтлили... II 102.10. *Образн.* (1). о славо злая!.. Кесаря-ката І грека доброго ти **полюбила** Однаковісінько!.. II 32.13.

◊ **полюбити** II 124.11, **полюбить** I 161.321, **полюбив** II 54.194, **полюбила** I 4.51, 28.23, 28.25, 128.1883, 233.110, 539.В, II 78.70, 99.244, 113.32, 119.10, 140.3, 140.10, 140.17, 223.119, 383.В, *повт.* I 48.21, 48.23, 132.2008, 132.2009, 132.2011, *образн.* II 32.13, **полюбило** I 352.51, II 14.274, **полюбили** *ірон.* II 102.10, **полюбить** I 352.43, **полюбіте** I 330.23.

ПОЛЮБИТИСЯ, ПОЛЮБИТИСЬ (8). **1.** *Полюбити один одного* (7). Нащо мені коса-краса, Очі голубині, Стан мій гнучий... коли нема Вірної дружини, Немає з ким **полюбитись** I 237.17. **Полюбилася** я, Одружилася я З безталанним сиротою — Така доля моя! II 118.1.

2. *Сподобатися* (1). А поки що буде, надрукуйте хоч це, що маю,— тільки друкуйте своєю граматикою, бо вона мені дуже **полюбилась.** VI 22.10.

◊ **полюбитись 1.** I 237.17, II 128.7, 143.8, **полюбилася 1.** II 118.1, **полюбилась 2.** VI 22.10, **полюбимось 1.** VI 187.5, **полюбилась би 1.** II 117.9, 426.В.

ПО-ЛЮДСЬКОМУ (1). *Присл.* Шкода, що твої хлопці написали до мене чорт-зна по-якому; вони хоч би у Прісі вчилися писать **по-людському.** VI 211.16.

ПОЛЯГАТИ (6). Вони, ксьондзи, мою дитину З собою в хату завели, Замкнулись п'яні, я бачив. А челядь п'яна **полягала** У клуні на соломі спать II 234.107. *Образн.* (1). Запалили у сусіда Нову добру хату Злі сусіди; нагрілися Й **полягали** спати I 262.4.

◊ **полягала** II 234.107, **полягали** I 361.40, 453.В, *образн.* I 262.4, **полягаєм** I 306.436, **полягаймо** I 500.В.

ПОЛЯГТИ (13). **1.** *Лягти* (4). і **полягли** На ложах гості. II 269.172. *Образн.* (1). Запалили у сусіда Нову добру хату Злі сусіди; нагрілися Та й **полягли** спати I 485.В.

2. *Перен. Загинути* (7). страшно, страшно Умань запалала. Ні в будинку, ні в костьолі, Нігде не осталось,— Всі **полягли.** I 139.2267 //*У спол.* **полягти** г о л о в о ю (1). Забудь мене, пташко, забудь, не журись. А коли почуєш, що на чужім полі **Поляг** г о л о в о ю,— нишком помолись. I 93.645.

3. *Перен. Померкнути. Повт.* (2). Слава не **поляже;** Не **поляже,** а розкаже, Що діялось в світі I 58.45.

◊ **поляг 2.** *у спол.* I 93.645, **полягли 1.** II 269.172, 453.В, 467.В, *образн.* I 485.В, **2.** I 124.1696, 139.2267, 143.2420, 381.21, II 65.128, 235.122, **поляже 3.** I 58.45, 58.46.

ПОЛЯКИ (3). Кажуть, бачиш, що все то те Таки й було наше, Що вони тілько наймали Татарам на пашу — Та **полякам...** I 309.37.

◊ ***Мн. Д.*** **полякам** I 309.37, II 396.В, ***О.*** **з поляками** I 65.76.

ПОЛЯНИ (1). *Істор.* Не сотні вас, а міліони **Полян,** дулебів і древлян Гаврилич гнув во время оно II 280.32.

ПОЛЬ (1). Бо княгині тілько вміють Привести дитину. А годувать та доглядать Не вміють княгині. А потім óха: — Забуває Мене мій **Поль** або Філат! II 12.159.

ПОЛЬСЬКИЙ (9). Привезли його [Гонту] в кайданах в **польський** лагер недалеко Балти I 149.Прип. Грабовський буде мені **польські** штуки видавать, а Куліш буде компоновать текст для народного теперішнього биту VI 33.6. *У назві твору* (1). П о д р а ж а н і є **п о л ь с к о м у** п о е т о в і А н т о н і ю С о в і. II 493.В.

◊ ***Одн. Н.*** **польський** I 149.Прип., **польскій** II 408.В, ***Р.*** (у) **польського** I 375.32, ***Д.*** **польскому** II 493.В, ***З.*** (в) **польський** I 149.Прип., **польську** I 374.14, ***Мн. Н.*** **польські** I 149.Прип., ***З.*** **польські** VI 33.6, ***М.*** (в) **польських** VI 209.32.

ПОЛЬЩА (12), **ПОЛЬША** (7). А чванитесь, що ми **Польщу** Колись завалили!.. Правда ваша: **Польща** впала, Та й вас роздавила! I 334.186. люде в **Польщі** зострічали Якогось панича. II 82.213.

◇ ***Одн. Н.*** **Польща** I 83.303, 89.492, 335.188, **Польша** I 424.В, 426.В, ***Р.*** **із Польщі** I 82.286, **із Польші** I 424.В, ***З.*** **Польщу** I 300.242, 334.186, II 129.9, **Польшу** II 429.В, **в(у) Польщу** I 148. Прип., II 161.63, ***М.*** **в Польщі** I 78.144, II 82.213, **в Польші** I 422.В, **по Польщі** I 83.311, **по Польші** I 424.В, 438.В.

ПОМАГАТИ, ПОМАГАТЬ (61). 1. *Подавати допомогу, підтримку кому-н.* (30). Доколі будете стяжати I кров невинну розливать Людей убогих? а багатим Судом лукавим **помагать?** I 343.132. Максим таки як письменний, Було, **помагає** I на клиросі дякові I псалтир читає Над покойними. II 55.236. Та й викопав [Максим] при долині Глибоку криницю. (Не сам один; толокóю Йому **помагати** Й добрі люде приходили Криницю копати). II 257.336. *Образн.* (10). Ти, господи, **помагаєш** По землі ходити. I 345.187. А ти, пречистая, святая, Ти, сестро Феба молодая!.. О чарівниченько моя! Мені ти всюди **помагала**. II 284.11. Слава мені не **помага** VI 198.19. *Образн., ірон.* (1). Чи бог бачить із-за хмари Наші сльози, горе? Може й бачить, та **помага**, Як і оті гори Предковічні, що политі Кровію людською!.. I 243.151 //*Подавати матеріальну допомогу* (5). Ти пишеш, що чув, що і в столиці єсть добрі душі, що хотять **помагать** мені на дорогу. Спасибі їм, добрим душам! VI 138.18 //*Лікувати, доглядати хворих* (4). вона все по болящих День і ніч ходила I всякому **помагала** I 537.В. занедужав я спершу ревматизмом, тяжкий недуг, та я все-таки потроху боровся з ним, і лікар, спасибі йому, трохи **помагав** VI 42.32.

2. *Безособ. З заперечною часткою «не». Не приводити до бажаних наслідків* (2). За що мати знущається.. Кого, лютий кате, Кого ти катуєш?! За що, за що дитя своє Молоде мордуєш? Катувала, мордувала, Та не **помагало:** Як маківка на городі, Ганна розцвітала I 166.95. Занедужала небога. Уже й причащали, Й маслосвятіє служили,— Ні, не **помагало.** I 322.459.

◆ *У спол.* (29): а) н е х а й в а м (т о б і, й о м у) б о г (г о с п о д ь) **помагає (помага)** (н а в с е д о б р е) — *традиційна формула побажання добра людині. Вживається здебільшого у листах* (28). Бувайте здорові! н е х а й в а м б о г **помагає** н а в с е д о б р е. Низенько кланяюсь вашій жінці і вам. VI 226.25. Будь здоровий! Н е х а й т о б і г о с п о д ь н а в с е д о б р е **помагає.** Не забувай сірому Т. Шевченка. VI 84.38. А Білозерський, кажеш, поїхав жениться додому. Н е х а й й о м у б о г **помага.** VI 132.6. Ні, Марку, ніяко Мені матір'ю сидіти: То багаті люде, А я наймичка... ще й з тебе Сміятися будуть. Н е х а й б о г в а м **помагає!** I 318.322; б) б о ж е **помагай** — *при вітанні* (1). [Петро]: З тим днем, що сьогодня! Б о ж е **помагай!** II 168.126.

◇ **помагати 1.** II 257.336, *образн.* I 415.В, **помагать 1.** VI 33.28, 138.18, **помагаю 1.** I 51.141, **помагаєш 1.** *образн.* I 345.187, **помагає 1.** II 55.236, *образн.* I 326.62, 343.117, 347.266, II 274.382, VI 215.13, **помага 1.** *образн.* VI 198.19, *образн., ірон.* I 243.151, **помагав 1.** VI 42.32, **помагала 1.** I 537.В (2 р.), II 15.290, *образн.* II 284.11, **помагало 1.** II 319.602, *образн.* I 157.182, **2.** I 166.95, 322.459, **помагали 1.** VI 163.29, **буде помагати 1.** I 302.322, 332.72, **будем помагати 1.** I 415.В, **будете помагать 1.** I 343.132, **помагай 1.** VI 17.22, *у спол.* б) II 168.126, **нехай помагає** *у спол.* а) I 318.322, VI 70.32, 84.38, 140.16, 162.37, 164.6, 164.18, 164.33, 186.21, 193.8, 193.34, 194.11, 196.7, 198.22, 200.14, 212.18, 213.12, 220.15, 222.24, 223.6, 226.25, **нехай помага** *у спол.* а) VI 24.36, 132.6, 196.19, 221.36, 222.8, 224.19, **нехай помога** *у спол.* а) VI 182.26, **помагайте 1.** I 226.25, VI 33.20, 215.14.

ПОМАЗАНИК (1). *У спол.* **помазаник** б о ж и й — *цар. Ірон.* Бо як по правді вам сказать, То дуже вже й мені самому Обридли тії мужики, Та паничі, та покритки. Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих **помазаниках** б о ж и х... II 69.15.

ПОМАЗАННИЙ (1). *Субст. Цар. Ірон.* Іди ж собі де взялася, А я трохи згодом Захожуся коло царів Та ш т и л е м високим Розмалюю **помазанних** I спереду й збоку. II 415.В.

ПОМАЗАТИ (2). *Образн.* I Архімед і Галілей Вина й не бачили. Єлей **Помазав** голови чернечі... II 499.В //*У спол.* **помазати** в о ц а р я — *наставити царем. Церк.* (1). Отож премудрий прозорливець, Поміркувавши, взяв єлей Та взяв од козлищ і свиней Того Саула здоровила I їм **помазав** в о ц а р я. II 352.44.

ПОМАЙНУВАТИ (1). *Помчати.* Тойді, як, господи, святая На землю правда прилетить Хоч на годиночку спочить, Незрячі прóзрять, а кривиє, Мов сарна з гаю, **помайнують.** II 291.30.

ПОМАЛУ (1). *Присл.* І що робити взаперті? Якби кайдани перегризти, То гриз **помалу** б... так не ті, Не ті їх ковалі кували, Не так залізо гартували, Щоб перегризти. II 401.В.

ПОМАЛЮВАТИ (1). Друже мій єдиний!.. Якби не ви, то мене б давно з нудьги не стало, а то все-таки, хоч украдучи, та трошки **помалюю,** а воно й полегша! VI 61.38.

ПОМАНДРУВАТИ (11). А я таки У Київ з Петрусем **Помандрую,** хоч що хочеш! II 172.248. Насилу я дождався твого письма; я вже думав, що ти.. занедужав, або принаймні на Бесарабію **помандрував.** VI 202.31.

◊ **помандрував** VI 202.31, **помандрувала** I 384.7, II 52.136, 189.118, 206.43, VI 26.28, **була помандрувала** II 445.В, **помандрую** II 172.244, 172.248, 172.250 **помандрував би** VI 202.18.

ПОМАРНІЛИЙ (2). І на тілі, На княжім білім, **помарнілім,** Омию кров суху, отру Глибокії, тяжкії рани... II 336.10. *Образн.* (1). Кругом тебе простяглася Трупом бездиханним **Помарнілая** пустиня II 209.48.

ПОМАРНІТИ (7). **Помарніла,** скалічіла, Ніхто й не пізнає. Та й кому там пізнавати Каліку убогу. I 234.168. *Образн.* (1). Мов прокинувся, дивлюся: Село почорніло, Боже небо голубеє І те **помарніло.** II 21.23.

◊ **помарніла** I 234.168, II 446.В, 474.В, **помарніло** *образн.* II 21.23, **помарніли** II 145.11, 386.В, 432.В.

ПОМЕЖ *див.* **ПОМІЖ.**

ПОМЕЛО (3). С[отник]: Поки сто раз не поцілує, Й читать не хоче! А бурсак! Собачий сину, знаєш смак. Ось я тебе попомуштрую Не так, як в бурсі! **Помелом!** Щоб духу в хаті не було! II 171.220. *У порівн.* (1). Чума з лопатою ходила,.. Чи городом, чи то селом Мете собі, як **помелом.** II 150.6. *Образн.* (1). Ми серцем голі догола! Раби з кокардою на лобі! Лакеї в золотій оздобі... Онуча, сміття з **помела** Його величества. II 302.44.

ПОМЕРТИ (1). А хто нас, Насте, поховає, Як **помремо?** I 313.108.

ПОМИКАТИ (1). А наймичка задрипана, Та й та **помикає** Старим паном... II 176.383.

ПОМИЛИТИСЯ (1). То сяк, то так ублагавши фельдфебеля, вернувся я до хати і захожуюся знову [писать], а часи беруться вже коло першого, то вибачте, коли не все розкажу, що хотілося б розказать, або що-небудь **помилюся.** VI 62.12.

ПОМИЛУВАТЬ, ПОМИЛОВАТЬ (9). *Простити, пробачити кому провину.* Преторіанам [кесар] дав указ, Щоб все, що хочуть, те й робили, А ми **помилуємо** вас. II 272.321. І ви, плебеї-гречкосії, І ви молилися, та вас Ніхто не милує. Не вміють Вас і **помиловать** гаразд! II 273.325. Я послав сказать проклятим, Шоб видали Паца. **Помилую!** не видадуть,— Порох засипаю... I 440.В //*Скасувати вирок обвинуваченому* (1). В Нижньому мене спинили, заказано, бачиш, мені в'їжджать і жить в столиці. Отаке-то лихо. **Помилували** та тілько до половини. VI 172.3.

◆ *У спол.* бог **помилував** — *не сталось чогось.* І досі страшно, як згадаю. Хотів палати запалить Або себе занапастить, Та бог **помилував...** I 397.66.

◊ **помилувать** II 469.В, **помиловать** II 273.325, **помилував** *у спол.* I 397.66, **помилували** VI 172.3, **помилую** I 440.В, **помилує** II 272.295, **помилуємо** II 272.321, **помилуй** I 267.178, 271.336.

ПОМИЛЯТИСЬ (2). нехай бачать сини і внуки, що батьки їх **помилялись** I 150.П. Я тепер заробляю гроші (аж дивно, що вони мені йдуть в руки!), а заробивши, думаю чкурнуть, як Аполлон Николаєвич. Думаю, що так лучше, а може і **помиляюсь.** VI 29.20.

ПОМИНАТИ, ПОМИНАТЬ (3). **1.** *Згадувати* (1). З дякою шлю вам 6-ть екз[емплярів] Гайдамаки — і сьомий вам на пам'ять, не забувайте мене, коли маєте чим **поминать.** VI 23.35.

2. *Справляти поминки* (2). Ходім, брати, у неділю У Хвастов гуляти,.. Свого батька козацького Будем **поминати.** II 427.В //*У спол.* душу **поминати** — *молитися за померлого* (1). Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати.. Вимовляє доні: «..А хто ж мою головоньку Без тебе сховає?.. Хто без тебе грішну душу **Поминати** буде?» I 33.212.

◊ **поминать** 1. VI 23.35, **буде поминати** 2. *у спол.* I 33.212, **будем поминати** 2. II 427.В.

ПОМИНИ (1). *Згадка. У спол.* на **помини.** Старий недобиток варнак Мені розказував отак Про сю криницю москалеву, А я, сумуючи, списав, Та рифму нищечком додав, Та невеличку і дешеву.. зобгав Тобі поему на **помини** II 459.В.

ПОМИНКИ (1). *У спол.* **поминки** справить. *Образн.* А Медуза В шинку з старцями п'яна спить. От-от прокинеться... і потом, І кров'ю вашою, деспоти, **Пом[инки]** [справить] II 459.В.

ПОМИТИЙ (1). *Образн.* І поки ви дознаєтесь, Що ще є країна, Не **помита** слізьми, кров'ю, То я одпочину... I 476.В.

ПОМИШЛЕНІЄ (1). *Слов'ян.* Великий ти поет, друже мій Семене! Благодарю тебе всім серцем і всім **помишленієм** моїм! VI 115.13.

ПОМІЖ (4), **ПОМЕЖ** (2). *Прийм. з орудн. відм. Указує на однорідні предмети, серед яких щось відбувається.* **Поміж** возами Попи з кропилами пішли I 107.1109 /Хлюпоцуться качаточка **Помеж** осокою. II 363.12.

◊ **поміж** I 90.520; 100.891, 107.1109, II 150.27, **помеж** II 207.3, 363.12.

ПОМІРКУВАТЬ, ПОМІРКОВАТЬ (13). *Порозмислити.* А то лихо розказувать, Щоб бридке приснилось! Нехай його лихий візьме! Лучче ж **поміркую,** Де то моя Катерина З Івасем мандрує. I 38.390. **Поміркуйте** самі, як це лучше зробить, бо мені й самому дуже хочеться кликнуть на світ Головатого VI 28.20. Прочитай оце письмо, та, **поміркувавши** гарненько, запечатай, та або сам одвези, або одішли, або під лаву кинь. VI 204.36. *Образн.* (1). Зліталися поволі Сичі Пожартувать, **Поміркувать,** Щоб бідне птаство заступить, Орлине царство затопить І геть спалить. II 103.6.

◊ **поміркувать** *образн.* II 103.6, **поміркую** I 38.390, 76.36, II 32.19, **помиркую** I 410.В. **поміркує** I 104.983, **поміркуєм** I 97.802, **поміркуй** VI 206.2, **поміркуйте** I 429.В, VI 28.20, **поміркувавши** II 352.41. VI 324.В, **помірковавши** VI 204.36.

ПОМІСТ (8). Ідуть старі гайдамаки, Ідучи співають: «А в нашого Галайди хата на **помості**». I 147.2567. Гусла загули, Гуляє князь, гуляють гості, Ревуть палати на **помості.** II 14.243. Посилаю тобі план хати.. на одвірки тілько і на двері купи дубового і ясенового, та на **поміст** — липи. VI 217.34.

◊ ***Одн. З.*** **на поміст** VI 217.34, ***М.*** **на помості** I 135.2116, 147.2567, 200.36, II 10.70, 14.243, 97.186, 129.2.

ПОМІЩЕНІЄ (1). як приїдеш, то зараз пришли почталіона на квартиру Овсяннікова, щоб тобі не торбуваться насчёт **поміщенія.** VI 155.13.

ПОМОГА (2). Палає Скутара. Візантія пробуркалась, Витріщає очі, Переплива на **помогу** I 202.118. я рисую тепер Україну — і для історії прошу вашої **помоги** VI 32.36.

ПОМОГТИ (77). **1.** *Подати допомогу, підтримку в чому-н.* (48). Сама хоче мене мати В землю заховати... А хто ж її голівоньку Буде доглядати? Хто догляне, розпитає, На старість **поможе?** I 53.211. Вдові убогій **поможіте,** Не осудіте сироти I 343.133. В Умані Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати-католичка **помогла** єзуїтам перевести їх в католики. I 149. Прип. *Образн.* (30). так отаку-то я замісив лемішку, якби тілько добрі люде **помогли** домісить, а потім і виїсти. VI 33.9. Молю тілько милосердного бога, щоб **поміг** мені весни діждати, щоб хоч умерти на Україні. VI 25.18. Моя ти доле молодая! ..**Поможи** Молитву діяти до краю. II 285.34. Отake-то... А що робить! Журба не **поможе.** I 23.98. *Образн., у рим. приказці* (1). Не **поможе** милий боже, Як то кажуть люде. II 47.111 *//Подати матеріальну допомогу* (4). Для текста думав був виписать сию хитро надрюковану книгу, та як полічив свої гроші, то і рукою махнув, спасибі тобі, що ти мені оце **поміг** VI 86.38. шліть до мене з грішми за квитами і картинами.. як ваша мость та інші добрі люди скинуться та **поможуть,** то тойді оживе наша країна хоч на папері. VI 33.29 *//Посприяти хворим у лікуванні* (3). Як та билина засихала [титарівна], А батько, мати турбувались, На прощу в Київ повезли. Святими тра́вами поїли, І все-таки не **помогли!** II 79.90.

2. *Безособ. Із заперечною часткою «не». Не дати бажаних наслідків* (5). Сповідали, причащали Й ворожки питали,— Не **помогло...** з незціле́нним В дорогу рушали. I 255.56. Сестра ридає.. Кричить до брата: — Схаменись,.. Не **помогло**-таки нічого. II 72.140.

◆ *У спол.* (24): а) (як, коли) бог **поможе**—*традиційна формула висловлення про сприятливі обставини* (22). На те літо, як бог **поможе,** я буду в Києві VI 187.3. Нехай собі! А бог **поможе,** І так забудеться колись I 398.71. вельми прошу наберіть мені субскребентів у Харкові, коли вам бог **поможе,** і шліть до мене з грішми за квитами і картинами. VI 33.26; б) нехай йому (вам) бог **поможе** (на все добре) — *при побажанні добра людині*

(2). Нехай йому бог **поможе,** А що з того буде — Святий знає. I 289.645. Оставайтеся здорові, нехай вам бог **поможе** на все добре. VI 190.20.

◊ **поміг 1.** VI 86.38, *образн.* I 345.183, II 455.В, VI 25.18, 33.15, 49.15, 139.20, 154.28, 226.19, **помогла 1.** I 149. Прип., 538.В (2 р.), II 223.117, *образн.* II 224.181, 224.182, **помогло 2.** I 167.111, 255.56, II 72.140, 445.В, **помогли 1.** II 79.90, VI 162.17, **поможеш 1.** VI 223.12, *образн.* II 69.16, **поможе 1.** I 53.211, 518.В, II 158.52, *образн.* I 23.98, 91.553, 533.В, II 50.54, 298.27, 345.18, 345.19, VI 163.22, 190.12, 209.8, *образн., у рим приказці* II 47.111, *у спол.* а) I 277.171, 398.71, II 408.В, 462.В, 476.В, VI 33.26, 62.4, 144.27, 148.25, 161.7, 172.8, 174.7, 187.3, 195.12, 197.12, 208.2, 210.27, 212.16, 222.20 (2 р.), 225.11, 226.9, **2.** I 7.184, **поможемо 1.** VI 163.29, **поможуть 1.** I 226.41, VI 33.29, **поможи 1.** *образн.* I 342.73, 342.83, II 75.224, 285.34, 333.26, VI 141.18, 167.3, **нехай поможе 1.** *образн.* VI 162.16, *у спол.* б) I 289.645, VI 190.20, **поможіте 1.** I 343.133, II 99.264, **якби поміг 1.** *образн.* I 345.183, **якби помогли 1.** VI 33.9.

ПОМОЛИТИСЯ, ПОМОЛИТИСЬ, ПОМОЛИТЬСЯ (76). Зібралося козачество Богу **помолитись.** I 66.120. Дивилася на неї мати.. Та, **помолившись** Гіменею В своїм веселім гінекею, В чужий веселий одвела. II 267.106. А я край дороги Серед степу **помолюся** Зорям яснооким, Щоб без мене доглядали Тебе, одиноку. I 163.403. ми.. подякуємо тобі з жінкою [за лящі і карасі] і **помолимось** за щастя і здоров'я твоїх діточок. VI 221.15. *Образн.* (4). Встане правда! встане воля! I тобі одному **Помоляться** всі язики Вовіки і віки. I 326.34. Озовітесь! А за вами Може озоветься Безталання невсипуще I нам усміхнеться.. **Помолиться** Й тихо спати ляже. I 360.15 //*Перехреститись* (1). Встали сіромахи, **Помолились** на схід сонця, Пішли понад шляхом. I 47.749.

◊ **помолитись** I 66.120, 145.2497, 493.В, 548.В, II 66.186, 229.24, 257.350, **помолиться** I 105.1062, **помолиця** I 433.В, 449.В, **помолився** I 493.В, II 52.139, VI 139.19, **помоливсь** II 28.160, 92.14, **помолилася** II 310.205, **помолилась** I 34.237, 536.В, II 16.342, 273.334, 273.358, 279.562, **помолились** I 47.749, 80.203, 454.В, II 235.118, 272.318, 320.638, **помолюся** I 163.403, 264.79, 318.323, 341.37, 343.121, II 91.64, 147.8, 194.9, 224.152, 265.37, VI 87.21, *образн.* I 258.21, **помолюсь** I 487.В, II 25.56, 236.6, 236.18, 237.45, **помолишся** II 269.192, **помолиться** *образн.* I 360.15, **помолиця** I 444.В, 532.В, **помолитця** I 547.В, **помолимося** II 367.23, **помолимось** I 277.187, 306.439, II 372.30, VI 221.15, **помоляться** *образн.* I 309.47, 326.34, **помолися** I 93.647, II 201.54, 460.В, VI 87.28, **помолись** I 93.645, II 258.403, **помоліться** I 102.940, **помоліця** I 431.В, **помолився б** VI 119.6, **помолилися б** VI 194.27, **помолились (б)** II 219.37, **помолившись** I 81.263, 134.2099, 228.47, 508.В, II 267.106, 440.В, 458.В, **помолившесь** I 491.В.

ПО-МОЛОДЕЧІЙ (1), **ПО МОЛОДЕЧИ** (1). *Присл.* Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів.. Та **по-молодечій** Будеш богу молитися, А не по-черничій Харамаркать. I 277.183.

◊ **по-молодечій** I 277.183, **по молодечи** I 491.В.

ПОМОЛОДІТИ (2). Зійшлись, побрались, поєднались, **Помолоділи,** підросли. Гайок, садочок розвели Кругом хатини. I пишались II 370.2. За ковбаси і сало спасибі тобі.. Мені байдуже, що ми вже не ті стали, аби ковбаси не старілися, а з ними і ми **помолодіємо** VI 203.3.

ПОМОЛОДШАТИ (2). Чи **помолодшав** я через 10 літ в неволі, чи постарішав серцем, скажи мені, мій брате рідний. VI 139.27. Ні, дівонька вона не та. То красотою красота.. Старий, Старий я смерті сподіваюсь, А як згадаю нагадаю, Аж **помолодчаю...** II 456.В.

ПОМОРОЗИТИ (1). *Образн.* недóсвіт перед світом В садочок укрався. Потоптав веселі квіти, Побив... **Поморозив...** II 346.6.

ПОМОРЩИТИ (2). *У спол.* **поморщити** постоли — *зробити постоли з цілого куска шкіри.* Йосип.. **Поморщив** добре постоли Собі в дорогу. II 317.488. *Образн.* (1). Змія хату запалила, Дітям каші наварила, **Поморщила** постоли I 235.222.

ПО-МОСКОВСЬКОМУ (8), **ПО-МОСКОВСЬКИ** (4), **ПО-МОСКОВСЬКІЙ** (3). *Присл. По-російськи.* Скомпоновав ще я маленьку поему Гамалія, дрюкують у Варшаві. Як видрюкують, то пришлю. I Назара Стодолю — драма в трьох актах. **По-московському.** VI 28.30. А у будень, то він тобі Не посидить в хаті, Все нишпорить по надвір'ю.— Треба работати,— Було, скаже **по-московськи,**— А то, лежа в хаті, Ще опухнеш. II 256.321. А меж ними і землячки Де-де проглядають. **По-московській** так і ріжуть, Сміються та лають Батьків своїх — що змалечку Цвенькать не навчили По-німецькій — а то тепер I кисни в чорнилах! I 252.513.

◊ **по-московському** I 375.42, VI 16.6, 16.16, 17.9, 18.2, 27.24, 28.30, 216.33, **по-московськи** I 477.В, 501.В (2 р.), II 256.321, **по-московській** I 252.513, 307.480, 374.8.

ПОМОСТИТИ (1). Що то, сказано, ворони. Уже й **помостили,** Мов для їх те сідало I 304.376.

ПОМОЧ (1). Що там шумить, гуде-реве До зорі рано? Повертає То Игорь вій-

сько Всеволоду Любому брату на **помоч.** II 497.В.

ПОМОЩНИКИ (1). І за що Його, святого, мордували,.. За що? Не говорить Ні сам сивий верхотворець, Ні його святії — **Помощники,** поборники. II 266.59.

ПОМПІЛІЙ (1). Колись то ще, во время оно, **Помпілій** Нума, римський цар, Тихенький, кроткий государ, Втомившись пишучи закони, Пішов любенько погулять І одпочить. II 335.2.

ПОМ'ЯНУТИ (15). **1.** *Згадати* (7). І мене в сем'ї великій, В сем'ї вольній, новій, Не забудьте **пом'янути** Незлим тихим словом. І 354.23. Не згадуй злого, а **пом'яни** добре VI 36.30.

2. *Помолитися за здоров'я живого чи за упокій померлого* (8). І мене не мине [косар], На чужині зотне, За решоткою задавить, Хреста ніхто не поставить. І не **пом'яне.** І 394.25 //*У спол.* (3): а) **пом'янути** о з д р а в і ї (2). А потім [Максим] **пом'яне** О з д р а в і ї тещу з сином II 256.310; б) д у ш у **пом'янути** (1). Хто ж їх старість привітає, За дитину стане? Хто заплаче, поховає? Хто д у ш у **помяне.** І 506.В.

◊ **пом'янути 1.** І 346.245, 354.23, 524.В, **пом'яне 1.** І 346.247, 383.13, **2.** І 394.25, II 214.87, *у спол.* а) II 56.262, 256.310, *у спол.* б) І 506.В, **пом'яни 1.** II 134.6, VI 36.30, **2.** І 532.В, **пом'яніте 2.** II 275.410, **помяните 2.** II 470.В.

ПОНАД (53), **ПОНАДО** (1). *Прийм. з орудн. відм. Уживається при вказівці на розташування предметів, місце або напрям дії у знач.:* **1.** *Поблизу, вздовж чого* (40). Засиніли **понад** Дніпром Високі могили І 6.151. **Понад** шляхом, щирицею, Ховрашки гуляють. І 36.331. Чи довго буде ще мені В оцій незамкнутій тюрмі, **Понад** оцим нікчемним морем Нудити світом? II 109.7. А піду я не шляхами, А **понад** шляхами. II 121.8. Брожу **понад** Уралом та... ні, не плачу, а щось ще поганше діється зо мною. VI 39.30. Не покриють Україну Червоні жупани. Обідрана, сиротою **Понад** Дніпром плаче І 58.39. Дивлюся: Палати, палати **Понад** тихою рікою І 248.386.

2. *Поверх чого, кого* (14). І знов лечу **понад** землею, І знов прощаюся я з нею. І 243.177. Тихо, тихо віє.. Вітер **понад** Римом. II 277.503.— Полечу, рече, зозулею, **Понад** Дуна[є]м полечу! II 337.57. Сирота Ярема — сирота багатий.. Єсть серце єдине, серденько дівоче, Що плаче, сміється, і мре, й оживає, Святим духом серед ночі **Понад** ним витає. І 85.367. А ти, пречистая, святая, Ти, сестро Феба молодая!.. Із казарми нечистої Чистою, святою Пташечкою вилетіла І **понадо** мною Полинула, заспівала II 284.20.

◊ **понад 1.** І 6.151, 27.79, 36.331, **47.750**, 58.39, 112.!262, 117.1441, 121.1606, **147.2564**, **234**.178, 234.182, 248.386, 394.1, 407.В, **410.В.**, 463.В, 500.В, II 9.61, 46.47, 47.87, 62.2, **100.294**, 104.2, 109.2, 109.7, 111.54, 121.8, 152.25, 188.100, 213.49, 218.31, 230.64, 273.360, 307.84, 351.3, 364.2, 364.15, 412.В, VI 39.30, **2.** І 45.685, 85.367, 234.186, 243.177, 329.163, 404.В, II 46.54, 277.503, 336.7, 337.57, 373.44, 418.В, **по-над 1.** І 475.В, **2.** І 475.В, **понадо 2.** II 284.20.

ПОНАДАВАТИ (1). А гетьманша, було, вийде Та й кликне в будинок, Он де клуня. А там мені І фіг і родзинок — Всього мені **понадає** І 294.26.

ПОНАДБАТИ (2). «А хто нас, Насте, поховає, Як помремо?» «Сама не знаю!.. Одинокі зостарілись... Кому **понадбали** Добра цього?..» І 313.113. Всього **понадбала** Стара мати. II 10.101.

ПОНАДДНІПРЯНСЬКИЙ (1). Минаючи убогі села **Понаддніпрянські** невеселі, Я думав: — Де ж я прихилюсь? II 298.2.

ПОНАДИМАТИСЬ (1). Старшина пузата Стоїть рядом; сопе, хропе, Та **понадималось,** Як індики І 474.В.

ПОНАДО *див.* **ПОНАД.**

ПОНАДУВАТИСЬ (3). *Перен. Набрати пихатого вигляду. Фам.* Прихо́жу: Старшина пузата Стоїть рядом; сопе, хропе, Та **понадувалось** І 252.536. *У приказці* (1). Отак кричали і летіли Воро́ни з трьох сторон, і сіли На маяку́.. Мов на мороз, **понадувались,** Одна на другу позирали І 298.190.

◊ **понадувалась** І 477.В, **понадувалось** І 252.536, **понадувались** *у приказці* І 298.190.

ПОНАМАЛЬОВАНИЙ (1). На стінах фарбами хрести, Неначе добрая картина, **Понамальовані...** II 96.135.

ПОНАМАЛЬОВУВАТИ (1). Що-то як маляр, то вже скрізь **понамальовує** всякої всячини. VI 17.18.

ПОНАНОСИТИ (1). І знай двері поскрипують, Ніхто не минає — Той добридень прийде скаже, Той зілля попросить, Той бубличків, паляничку, Всього **понаносять,** Аби було с ким пожити, Добром поділитись. І 538.В.

ПОНАПИВАТИСЬ (1). Ще лихо в люльці б собі спало, А ви б з нудьги

понапивались Та перерізались би любо. II 443.В.

ПОНАСИПАТИ (1). Коли-то їх [могили] **понасипали?** Кого там люде поховали? II 218.24.

ПОНАСТАВЛЯТИ (1). Розумні ви люди, А нічого не знаєте! То **понаставляли** Ті фігури он для чого: Щоб люди не крали Води з річки — та щоб нишком Піску не орали, Що скрізь отам за Тясьмою. I 305.407.

ПО-НАШОМУ (11). *Присл.* **1.** *Рідною, українською мовою* (10). Сини мої, гайдамаки!.. Такі, бачте, люди: Все письменні, друковані, Сонце навіть гудять.. А що ж на вас вони скажуть? Знаю вашу славу! Поглузують, покепкують Та й кинуть під лаву. «Нехай, скажуть, спочивають. Поки батько встане Та розкаже **по-нашому** Про свої гетьмани. А то дурень розказує Мертвими словами» I 76.71. Шлю вам киргизького Б а к с у, або **по-нашому** К о б з а р я. VI 55.1.

2. *Згідно з нашим бажанням* (1). Хотілося.. Щоб.. хоч крихотку землі Із-за Дніпра мого святого Святії вітри принесли, Та й більш нічого. Так то, люде, Хотілося б... Та що й гадать... Нащо вже й бога турбувать, Коли **по-нашому** не буде. II 23.26.

◊ **по-нашому** **1.** I 76.71, VI 16.6, 17.9, 21.9, 32.19, 33 3, 55.1, 155.24, 155.33, 155.34, **2.** II 23.26.

ПОНЕДІЛОК (1). Отак я, друже мій, святкую Отут неділеньку святую. А **понеділок?..** II 47.91.

ПОНЕДОРОБЛЮВАНИЙ (1). Послав я йому з Варенцовим М о с к а л е в у к р и н и ц ю і Ч е н ц я. Та якби був знав, що він має од Щепкіна, то послав би що-небудь друге, у мене єсть багато дечого, тілько все то те **понедороблюване.** VI 153.22.

ПОНЕДУЖАТИ (1). Дівчата Аж **понедужали** за ним. Такий хороший та багатий! II 80.136.

ПОНЕСТИ (32). **1.** (20). І темними улицями, Де менше горіло, **Поніс** Гонта дітей своїх I 142.2358. У дві лави задніпрянці З москалями стали Аж на милю — меж лавами **Понесли** клейноди... II 161.38 //*Перен.* (7). З своїми дітками пішов [син] В Єрусалим на слово нове, **Поніс** лукавим правди слово! Не вняли слову! Розп'яли! II 322.702.

2. *Захопити силою свого руху (про течію води, про вітер)* (4). А річечка його взяла Та в Дніпр широкий **понесла** II 208.13. Вітер тихий з України **Понесе** з росою — Мої думи аж до тебе... I 329.172.

3. *Завагітніти, зачати* (3). Будь проклята мати, І день, і година, коли **понесла,** Коли породила, на світ привела! I 96.773. Чи мати богу не молилась, Як **понесла** мене? II 201.40.

4. *Перен. Забрати* (1). в'янеш ти, а дні летять, Несуть все добре за собою, Уже й надію **понесли** II 236.28.

◆ *У спол.* (4): а) с т и д **понести** *на кого — вкрити соромом кого* (1). Бодай ті діти не росли,.. Що у неволі народились І с т и д на тебе **понесли.** II 39.12; б) с л а в о ю л у к а в о ю **понести** *що* (1). Широкая, високая Калино моя,.. Широкії рікисльози Тебе полили. Їх с л а в о ю л у к а в о ю Люде **понесли.** I 387.43; в) н а р у к а х **понести** *кого — виявити велику пошану до кого* (1). спасибі тобі за те, що ти хочеш сам приїхать в Нижній. О, як би ти добре зробив, якби приїхав! тут би тебе, преславного, н а р у к а х **понесли** твої безчисленнії поклонники. VI 154.8; г) я к а н е д о б р а м а т и **понесе** *кого? — що примусить поїхати, піти кого?* (1). Та й справді, я к а т а к и н е д о б р а м а т и **понесе** чорноморця в Москву? Чого він там не бачив? VI 83.23.

◊ **поніс** **1.** I 142.2358, *перен.* II 322.702, **поніс був** **1.** VI 155.20, **понесла** **1.** I 358.3, 535.В, *перен.* II 279.569, **2.** II 208.13, **3.** I 96.773, II 201.40, 444.В, **понесли** **1.** I 368.295, II 29.26, 161.38, 258.370, 318.540, 490.В, *перен.* I 56.33, 557.В, II 268.139, 347.6, **4.** II 236.28, *у спол.* а) II 39.12, *у спол.* б) I 387.43, **понесеш** **2.** I 113.1294, **понесе** **1.** *перен.* I 325.17, **2.** I 329.172, 354.9, *у спол.* г) VI 83.23, **понесем** **1.** I 255.52, **понесуть** **1.** II 182.29, 289.8, **понесли (би)** *у спол.* в) VI 154.8.

ПОНЕСТИСЬ (1). *Перен.* Молю, ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило, І на Украйні **понеслось** II 266.85.

ПОНИКЛИЙ (4). І цвіт королевий Схилив свою головоньку Червоно-рожеву До білого **поникл ого** Личенька Лілеї. I 355.17.

◊ ***Одн. Р.*** (до) **поникл ого** I 355.17, 528.В, ***З.*** (на) **поникле** I 357.89, 527.В.

ПОНИКНУТИ (5). *Образн.* (1). І бились день, І другий билися, Та коло пóлудня на третій **Поникли** Ігореві стязі. II 339.21 //*У спол.* **поникли** г о л о в и (1). **Поникли** г о л о в и козачі, Неначе стоптана трава. II 33.18 //*Чим. Нахилити, схилити (голову,*

чело) (3). Затих мій сивий, битий тугóю, **Поник** старою буй-головою. II 26.103. А жриця.. **Поникла** радостним челом Перед апостолом. II 269.180.

◊ **поник** II 26.103, **поникла** II 269.180, 467.В, **поникли** *у спол.* II 33.18, *образн.* II 339.21.

ПОНИРЯТИ (1). *Поринати. Образн.* І блідний місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, Неначе човен в синім морі, То виниряв, то **пониряв.** І 403.В.

ПОНИЧИ (1). *Слов'ян. Поникнути. Образн.* Возвеличу Малих отих рабів німих! Я на сторожі коло їх Поставлю слово. І **пониче,** Неначе стоптана трава, І думка ваша і слова. II 289.23.

ПО-НІМЕЦЬКІЙ (1). *Присл.* А меж ними і землячки.. Сміються та лають Батьків своїх — що змалечку Цвенькать не навчили **По-німецькій** І 252.517.

ПОНУРИЙ (2). **Понура** шляхта, мов хорти, За двері вийшла. І 97.812. *Образн.* (1). Думи мої молодії — **Понурії** діти І 489.В.

ПОНУРИТИ (2). *Нахилити, схилити. У спол.* **понурити** голову. Стоїть собі, Голову **понурив** Сіромаха. І 253.564. Верблюд заплаче, і кайзак **Понурить** голову II 60.50.

ПОНУРО (1). *Присл.* Воли його коло воза **Понуро** стоять. II 127.14.

ПОНЯТОВСЬКИЙ (2). *Прізвище польського короля.* Довго таке творилося, Поки не в Варшаві Запановав над ляхами **Понятовський** жвавий. І 82.296.

◊ ***Одн. Н.*** **Понятовський** І 82.296, **Понятовській** І 424.В.

ПООБІДАТЬ (1). [Настуся]: Не дає і **пообідать,** В Київ проганяє. II 172.240.

ПООДДАВАТИ (2). Спасибі тобі, що **пооддавав** мої письма. VI 164.12.

◊ **пооддавав** VI 43.18, 164.12.

ПООПРЕДІЛЯТИ (2). *Повіддавати.* Пішов я до рала... А паничів [пані] у гвардію **Поопреділяла...** II 63.69.

◊ **поопреділяла** II 63.69, **поопреділяли** II 411.В.

ПООРАНИЙ (1). *Збитий, стоптаний.* Земля чорна копитами **Поорана,** поритая II 339.9.

ПООРАНО (1). *Безособ. Присудк. Збито, стоптано.* Тихе поле копитами **Поорано,** засіяно Костяками, а кровію Суто-густо поливано. II 497.В.

ПОПАДАТИ (2). «Поцілуйте мене, діти, Бо не я вбиваю, А присяга». Махнув ножем — І дітей немає! **Попадали** зарізані. І 139.2245. *Образн.* (1). Дивлюся, зóрі **Попадали** неначе в воду, Тілько осталася одна, Одна-однісінька на небі II 100.296.

ПОПАДЯ (1). *Дружина попа. У прикл. спол.* вдова-**попадя.** В Пекарях якась вдова-**попадя** продає хату: купить би та к осені перевезти на грунт і поставить. VI 217.11.

ПОПАЛИТИ (1). Уже й хату розкидали І сволок з словами На угілля **попалили!..** І 296.124.

ПО-ПАНСЬКОМУ (1). *Присл.* Чув я, що ви нездужали, але думав, що так тілько, звичайне **по-панському.** VI 26.7.

ПОПАНУВАТИ (1). Якби тобі довелося В нас **попанувати,** То знав би ти, панебрате, Як їх називати, Отих твоїх безталанних Дівчаток накритих. II 186.2.

ПОПАСАТИ (1). Іде Марко з чумаками. Ідучи співає, Не поспіша до господи — Воли **попасає.** І 322.479.

ПОПАСТИ (3). А та стоїть собі під тином Та вовну білую пряде.. Або на берег поведе Козу з козяточком сердешним І **попасти** і напоїть. II 306.50.

◊ **попасти** II 306.50, **попасе** II 221.70, **попасемо** І 118.1521.

ПОПАСТИСЯ (2). *У спол.* у руки **попастися** *кому-н. — потрапити в чиюсь залежність.* а ісправник Трохи не сказився!.. І день і ніч побивався Та в дурні й убрався. Якби йому Богдан оце У руки **попався,** У москалі заголив би, Щоб знав, як дурити Правительство!! І 307.474.

◊ **попався** І 307.474, **попадеться** І 374.16.

ПОПЕЛИЩЕ (1). А Максим на пожарище Та на **попелище** подивився. Нема ради! II 253.165.

ПОПЕНКО (1). *Син попа.* Положили ті клейноди **Попенкові** в ноги. II 161.42.

ПОПЕРЕДНИК (1). Посилаю тобі к великодню замість писанки Хату. І не журнал, а тілько альманах, **попередник** нашого будущого журнала Основа. VI 207.18.

ПОПЕРЕДУ (8). *Присл.* 1. *На певній відстані перед ким, чим* (5). Пливуть собі [козаки] співаючи, Море вітер чує; **Попереду** Гамалія Байдаком керує. І 200.52. **Попереду** поїзжане Рушили в дорогу. А за

ними й невольники Побрязкали путом II 188.96.

2. *Заздалегідь, наперед* (2). І то лихо — **Попереду** знати, Що нам в світі зострінеться... Не знайте, дівчата! Не питайте свою долю!.. І 49.35.

3. *Раніше за інших; першим* (1). Коли хочеш добре знати, Моя мати, Кого будеш **попереду** Зятем звати,— Усіх, усіх, моя мамо, У неділеньку зятями Будеш звати. II 140.24.

◊ **попереду 1.** I 43.589, 61.47, 117.1455, 200.52, II 188.96, **2.** I 49.35, 462.B, **3.** II 140.24.

ПОПЕРЕК (1). *Прийм.* Сам чорт простягся **поперек** шляху та й не пускає мене до вас. VI 178.33.

ПОПЕСТИТИ (1). Пішла в снопи, пошкандиба[ла] Івана сина годувать. Воно сповитеє кричало.. Розповила, нагодувала, **Попестила** II 287.8.

ПОПЕСТИТИСЬ (1). Воно ж **Попестилось** собі, погралось Та й спатоньки, мале, лягло II 319.568.

ПО-ПИСЬМЕННОМУ (1). *Присл.* Старе ледащо таки спромоглося на аркуш паперу та вже так його змережав, що й курці нема де клюнуть. Та так **по-письменному,** що я насилу второпав. VI 226.22.

ПОПИТИСЬ (2). Суд наїхав, подивились, **Попились** завзято Судовики. II 187.53.

◊ **попились** II 187.53, 268.147.

ПОПИХАЧ (1). Сирота Ярема, сирота убогий: Ні сестри, ні брата, нікого нема! **Попихач,..** виріс у порогу; А не клене долі, людей не займа. І 84.348.

ПОПІВ (1). Отак чини, як я чиню: Люби дочку абичию — Хоч **попову,** хоч дякову, Хоч хорошу мужикову. І 126.1789.

ПОПІД (20). *Прийм. з орудн. відм. Уживається:* **1.** *При вказівці на місце чи предмет, уздовж, поблизу якого відбувається дія або щось розташоване* (16). За Києвом, та за Дніпром, **Попід** темним гаєм, Ідуть шляхом чумаченьки І 38.394. І дуб зелений, мов козак Із гаю вийшов та й гуляє **Попід** горою II 205.28. **Попід** дібровою стоять Вози залізної тарані І 100.885 //*Між, серед* (1). погуляйте собі гарненько у архієрейському гаї, та гуляючи **попід** дубами та вербами, згадай той день, як колись перед вечером ми з тобою в Андрушах гуляли VI 86.9.

2. *При вказівці на предмет, нижче якого, під яким відбувається дія* (2). І Нева Тихесенько кудась несла Тоненьку кригу **попід** мостом. II 358.8. **Попід** льодом Геть загуркотіло. І 45.681.

3. *У спол.* **попід** н е б о м (н е б е с а м и) — *дуже високо* (2). а тим часом Твої сестри-зорі, Безвічнії, **попід** н е б о м Попливуть, засяють. II 372.25. Літа орел, літа сизий **Попід** н е б е с а м и І 103.974.

◊ **попід 1.** I 38.394, 41.544, 92.604, 93.652, 100.885, 122.1641, 369.319, 410.B, II 58.19, 187.61, 205.28, 316.466, 363.10, 491.B, VI 86.9, 195.32, **2.** I 45.681, II 358.8, **3.** I 103.974, II 372.25.

ПОПІДТИННЮ (11). *Присл.* **1.** *Уздовж тинів* (5). Отак, ідучи **попідтинню** З бенкету п'яний уночі, Я міркував собі йдучи, Поки доплентавсь до хатини. І 240.49. По улиці **попідтинню** Вдова шкандибає II 122.3.

2. *Перен. Надворі, не дома, де прийдеться* (6). **Попідтинню** сіромаха І днює й ночує; Нема йому в світі хати І 25.9. Мати, всюди однакова мати. Коли розумна та щира, то й діти вийдуть в люди, хоч **попідтинню** VI 201.6. *Образн.* (1). Думи мої, думи мої, Квіти мої, діти! ..В Україну ідіть, діти!.. **Попідтинню,** сиротами І 23.107.

◊ **попідтинню 1.** I 240.49, 242.141, 367.246, II 122.3, 321.658, **2.** I 25.9, 40.469, 478.B, II 425.B, VI 201.6, *образн.* I 23.107.

ПОПІЛ (13), **ПЕПЕЛ** (1). Вона ж не спала, не журилась, Сиділа, ноги устромила В гарячий **попіл.** І 363.116. Згоріло, зотліло [село], **Попіл** вітром розмахало, І сліду не стало. II 151.53. *У порівн.* (1). А лукавих, нечестивих І слід пропадає,— Як той **попіл,** над землею Вітер розмахає І 340.15. *Образн.* (6). Лежить **попіл** на розпутті, А в **попелі** тліє Іскра огню великого. І 262.7 //*У спол.* п о с и п а т и **попелом (пепелом)** г л а в у; с и п а т и **попіл** н а г л а в у — *на знак глибокого суму, трауру (за давньоєврейським звичаєм)* (3). Давид стенає та ридає, Багряну ризу роздирає, І с и п л е **попіл** н а г л а в у. II 72.107. *Іров.* (2). А цар, щоб Гурій і не знав, Звелів убить його та й годі! А потім плакав, пред народом П о с и п а в **попелом** г л а в у. II 418.B.

◊ ***Одн. Н.*** **попіл** *образн.* I 262.7, II 481.B, ***З.*** **попіл** I 145.2496, II 60.35, 151.53, *у порівн.* I 340.15, *образн.* I 262.5, 271.346, *у спол.* II 72.107, **в попіл** I 363.116, ***О.*** **попелом** *у спол., ірон.* II 418.B, **пепелом** *у спол., ірон.* II 416.B, ***М.*** **в попелі** *образн.* I 262.8, 263.35.

ПОПЛАКАТИ (16). На чужині не ті люди, Тяжко з ними жити. Ні з ким буде **поплакати,** Ні поговорити. І 14.15. **Попла-**

кала Трошки [княжна], усміхнулась, Помолилась та й спать лягла. І тихо заснула. II 16.340. нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз **поплачу** веселими сльозами VI 16.13 //*Поголосити* (1). Не піду я, мамо! Рушниками, що придбала, Спусти мене в яму. Нехай попи заспівають, А дружки **поплачуть,**— Легше, мамо, в труні лежать, Ніж його побачить. І 411.В.

◊ **поплакати** І 12.34, 14.15, 31.113, II 81.171, VI 16.10, **поплакав** І 93.631, **поплакала** І 235.190, 235.192, II 16.340, **поплачу** І 405.В, 482.В, II 379.В, **нехай поплачу** VI 16.13, **поплачем** VI 38.16, **нехай поплачуть** І 411.В, **поплакав би** І 417.В.

ПОПЛЕНТАТЬ (1). *Фам.* коли получили Лермонтова од В[асиля], [так пришліть], бо може доведеться **поплентать** на Раїм, то я там здохну без книжок. VI 50.39.

ПОПЛИВТИ (11). **1.** *Почати пересуватись по поверхні води або у воді* (9). **Поплив** човен в синє море, А воно заграло І 152.9. Дивлюся на море широке, глибоке, **Поплив** би на той бік — човна не дають. І 13.97. Скрізь шукала Дитину мати. Не найшла І в Сіракузи **поплила.** II 270.241.

2. *Перен. Почати плавно рухатися (про зорі)* (2). а тим часом Твої сестри-зорі,.. **Попливуть,** засяють. II 372.26.

◊ **поплив 1.** І 152.9, II 107.116, **поплила 1.** II 270 241, **попливу 1.** VI 145.33, 148.26, **попливе 1.** І 263.63, 263.66, 303.362, **попливуть 2.** І 75.9, II 372.26, **поплив би 1.** І 13.97.

ПОПЛИНУТИ (1). І **поплине** човен З широкими вітрилами І з добрим кормилом,.. На широких хвилях. І 486.В.

ПОПЛЮНДРУВАТИ (1), **ПОПЛІНДРУВАТИ** (1). *Спустошити, знищити.* А я начитала, Що, як виросте той Гонта, Все наше пропало! Усе добре **поплюндрує** Й брата не покине! І 302.327.

◊ **поплюндрує** І 302.327, **поплíндрує** І 503.В.

ПОПОВИЧ (3). *Син попа.* Москалі! москалі! Запасóк навезли, Паничі Дукачів, А **поповичі** з міста Навезли намиста!.. II 99.250. *У прикл. спол.* г е т ь м а н-**попович** (1). Із Полісся шляхта лізе, А г е т ь м а н-**попович** Із-за Дніпра напирає II 160.6.

◊ ***Одн. Н.*** попович *у прикл. спол.* II 160.6, ***О.*** з поповичем II 161.67, ***Мн. Н.*** поповичі II 99 250.

ПОПОВЧИТИ (1). Петра на волю одпустили, Зимою в Київ одвезли, І там у школу оддали, І там чимало **поповчили.** II 222.97.

ПОПОЇСТИ (1). *Перен.* Іди ти в Січ.. Як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів, Я їх чимало **попоїв,** І досі нудно, як згадаю! І 491.В.

ПОПОКЛІПАТИ (1). *У спол.* **попоклíпати** о ч и м а — *набратися сорому.* Добре, що я ще грошей од книжника не взяв. **Попоклíпав** би о ч и м а, процендривши чужі гроші. VI 186.17.

ПОПОМІРЯТИ (1). *У спол.* **попоміряти** ш л я х — *походити, поїздити багато.* Шлях на Московщину. Далекий шлях, пани-брати, Знаю його, знаю!.. **Попоміряв** і я колись — Щоб його не мірять!.. І 37.369.

ПОПОМУШТРУВАТИ (1). С[отник]: А бурсак! Собачий сину, знаєш смак. Ось я тебе **попомуштрую** Не так, як в бурсі!.. Помелом! II 171.219.

ПОПОМ'ЯТИ (2). А саквояж ваш я таки трохи **попом'яв.** Вибачайте! VI 194.15 //*Перен. Побити. Жарт.* (1). Я весною заїду до тебе, та як не найдеш мені другу кирпу, то я тебе **попомну.** VI 227.11.

ПОПОМ'ЯТИСЯ (1). *У спол.* **попом'ятися** м е ж л ю д ь м и — *пожити серед людей.* Дуже добре зробив би, якби ти йому гарненько написав та попросив од себе, щоб нашу любую Титясю там не занехаяли, а з неї, ти сам здоров бачив, і тепер уже артистка, а що ж то з його буде [як] попотреться та **попомнеться** м е ж хорошими та добрими л ю д ь м и? VI 163.19.

ПОПОТЕРТИСЯ (1). *У спол.* **попотертися** м е ж л ю д ь м и — *пожити серед людей.* Дуже добре зробив би, якби ти йому гарненько написав та попросив од себе, щоб нашу любую Титясю там не занехаяли, а з неї, ти сам здоров бачив, і тепер уже артистка, а що ж то з його буде [як] **попотреться** та попомнеться м е ж хорошими та добрими л ю д ь м и? VI 163.19.

ПОПОШУКАТИ (1). *З підсилювальною часткою «таки».* Письмо твоє од 7 августа того року із Єкатеринодара получив я 10 февраля сього року, аж у Нижньому Нові-городі. **Попошукало**-таки воно мене не мало часу та спасибі, що хоч коли-небудь, а все-таки найшло. VI 171.32.

ПОПРАВИТЬ (3). Посилаю тобі план хати. Коли ти найдеш не так, **то поправ** і пришли мені VI 217.32.

◊ **поправить** VI 208.11, **поправ** VI 217.32, **нехай поправить** VI 138.32.

ПОПРАВЛЕНИЙ (1). Г а м а л і я не **поправлений,** як ми з вами тойді поправляли, бо без мене надрюкований VI 32.8.

ПОПРАВЛЯТИ (1). Гамалія не поправлений, як ми з вами тойді **поправляли** VI 32.9.

ПОПРИБИВАТИ (1). і розняли Гонту начетверо, розвезли тіло і **поприбивали** на середохресних шляхах. I 149. Прип.

ПОПРИХОДИТИ (1). **Поприходили** весною [люде], На мене дивились. А дівчата заквічались І почали звати Лілеєю снігоцвітом I 528.В.

ПОПРОБУВАТИ (1). А може дасть господь милосердний ще одпочину, та на старість **попробую** писать прозу. VI 131.2.

ПОПРОДАТИ (1). А що пак, Максиме!.. **Попродай** скотину Та ходи до мене в найми II 52.116.

ПОПРОСИТИ (29). **1.** *Звернутись з проханням* (28). **Попросіть** у Петра Аркадьєвича до осени мой рисунок Русалки. VI 208.10. Наймав.. дуже делікатну мадам, щоб пошила мені дівочу сорочку,— не втне та й годі, хоч кіл на голові теши, вона таки своєї. Що тут на світі робить! **Попросив** би батька, матір, щоб прислали, та ба, де їх взять VI 19.15. *У приказці* (1). Не дай, боже, Такого дожити, Не дай, боже, в багатого І пить **попросити.** I 234.149. *Образн.* (2). Постривай лиш: може, брате, На чужому полі Талану того **попросиш** Та тієї долі II 104.22.

2. *Запросити* (1). Не так тії вороги, Як добрії люди — ..І **попросять** тебе в хату, І будуть вітати І питать тебе про тебе, Щоб потім сміятись II 133.5.

◊ **попросити 1.** *у приказці* I 234.149, **попросили 1.** II 352.36, **попрошу 1.** VI 119.18, 163.10, 200.33, **попросиш 1.** *образн.* II 104.22, **попросить 1.** I 538.В, VI 87.8, **попросим 1.** I 80.228, **попросять 2.** II 133.5, **попроси 1.** VI 16.25, 77.5, 86.25, 138.31, 138.36, 147.28, 178.40, 179.38, 201.22, 205.4, 209.4, 227.12, 229.4, 320.В, *образн.* II 88.30, **попросіть 1.** VI 43.19, 43.22, 208.10, **попросив би 1.** VI 19.15.

ПОПРОСИТИСЯ (1). **Попросився** [Максим] зимувати До дяка у школу. Бо таки й письма, спасибі, Москалі навчили II 55.225.

ПОПРОСТУ (1). *Присл.* Засміявсь Старий і внучку привітав, Неначе справді молодицю: «А де ж ти діла паляницю? Чи, може, в лісі хто одняв? Чи **попросту** — забула взяти?..» I 320.396.

ПОПРОСТУВАТИ (1). І я тепер із Астрахані **попростую** на пароході аж до Нижнього Новгорода, а там через Москву в столицю. VI 145.19.

ПОПРОЩАТИСЯ, ПОПРОЩАТИСЬ (5). Я намалював Катерину в той час, як вона **попрощалася** з своїм москаликом VI 27.1. *Образн.* (2). **Попрощалось** ясне сонце З чорною землею. Виступає круглий місяць З сестрою зорею II 27.114. Свята брама одчинилась, Козака впустили, І знов брама зачинилась, Навік зачинилась Козакові. Хто ж цей сивий **Попрощався** з світом? II 36.65.

◊ **попрощався** *образн.* II 36.65, **попрощалася** VI 27.1, **попрощалось** *образн.* II 27.114, **попрощалися** VI 84.19, **попрощавшися** VI 82.25.

ПОПРЯМУВАТИ (1). 3 августа вирвався [я] із того каторжного укріпленія і через море Волгою **попрямував** на столицю. VI 172.1.

ПОПУХНУТИ (1). *У спол.* аж **попухли.** *Iрон.* Пішли ченці Й Te deum співали, Розійшлися по трапезах І трапезували І день і ніч, аж **попухли.** I 371.353.

ПОРА (7). **1.** *Частина дня, доби; час* (4). І блідний місяць на ту **пору** Із хмари де-де виглядав I 3.5. Поважно та тихо У раннюю **пору** На високу гору Сходилися полковники. II 137.20. Чи оставаться до якої **пори,** чи їхать до вас. VI 29.17.

2. *У спол.* бути (стати) на **порі** — *стати дорослим, досягти зрілості* (2). От ми й спарували Вас з Яриною докупи... А тепер осталось — Ось бачиш що? ти на **порі,** І Ярина спіє... I 276.143. Отож небога Уже чимала піднялась, Росла собі та виростала І на **порі** Марія стала... II 306.32.

3. *Присудк. У знач. «настав час для чого-н.»* (1). не діждешся його, Того писанія святого, Святої правди ні од кого, Та й ждать не маю од кого, Бо вже б, здавалося, **пора:** Либонь, уже десяте літо, Як людям дав я «Кобзаря». II 200.9.

◊ ***Одн. Н.*** **пора 3.** II 200.9, ***Р.*** **до пори 1.** VI 27.13, 29.17, ***З.*** **на пору 1.** I 3.5, **у пору 1.** II 137.20, ***М.*** **на порі 2.** I 276.143, II 306.32.

ПОРАДА (21). **1.** *Рада, вказівка; напучення* (15). Не похвали собі, громадо! — Без неї може обійдусь,— А ради жду собі, **поради!** II 200.17. У мене думка ось яка: яка твоя на сеє буде **порада?** Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу VI 198.5. Подякував Максим за **пораду.** II 52.122 //*У спол.* (8): а) дати (давати, подати) **пораду** — *порадити, радити* (4). а тим часом я з жінкою прибуду: то вона б [Ярина] і нам **пораду** дала.

VI 217.14. Я стар чоловік, нездужаю встати, Буду йому **пораду** д а в а т и, По-батьківській научати II 138.64. Кошовий із Січі.. Того плаче, що **поради** Н е п о д а л а мати II 395.В; б) **поради** п р о с и т и (п р о х а т и) (4). Кого-небудь треба сватать. «Кого ж би тут?» старий дума І п р о с и т ь **поради** У наймички. I 317.263. Зібрав Тарас козаченьків — **Поради** п р о х а т и I 65.88.

2. *У спол.* (4): а) з в а т и (з б і р а т ь) н а **пораду** — *кликати, скликати кого-н., щоб порадитися* (3). спасибі тобі, що ти з о в е ш н а **пораду** і на розглядини сестру Ярину. VI 201 19. Не хотілось в снігу, в лісі, Козацьку громаду З булавами, з бунчуками З б і р а т ь н а **пораду...** I 22.43; б) х о д и т и н а **пораду** (1). Де ж ти дівся, в Яр глибокий Протоптаний шляху? Чи сам заріс темним лісом, Чи то засадили Нові кати? Щоб до тебе Люди не х о д и л и Н а **пораду:** що їм діять з добрими панами I 338.33.

3. *Відрада, втіха. Зверт.* (2). I мовила [Марія]: — Тіверіадо! Широкий царю озерам! Скажи мені, **моя порадо!** Якая доля вийде нам II 306.67.

◊ ***Одн. Н.*** **порада 1.** II 415.В, VI 198.5, 200.35, 217.16, ***Р.*** **поради 1.** II 200.17, *у спол.* а) II 395.В, *у спол.* б) I 65.88, 232.76, 317.263, VI 198.16, ***З.*** **пораду 1.** VI 215 20, *у спол.* а) I 65.99, II 138.64, VI 217.14, **за пораду 1.** II 52.122, **на пораду 2.** *у спол.* а) I 22.43, II 179.8, VI 201.19, *у спол.* б) I 338.33, ***К.*** **порадо 3.** II 69.30, 306.67.

ПОРАДИТИ (13). **1.** *Дати пораду, раду* (12). Як зайде до вас брат Варфоломей, то привітайте і **порадьте,** що йому зробить з Прісею і Ганнусею. VI 224.16. **Порадила** мати, Як пшеницю ту пожати II 393.В //**Порадити** *кому* (3). Я їй **порадив** виїхать в Харков VI 163.13 //**Порадить** *кого* (3). Де-то моя Катерина.. Вона мене все радила, I тепер **порадить!..** II 52.130. *Образн., повт.* (2). Погуляю понад морем Та розважу своє горе. Та Україну згадаю, Та пісеньку заспіваю. Люде скажуть, люде зрадять, А вона мене **порадить,** I **порадить,** і розважить, I правдоньку мені скаже. II 153 30.

2. *Обговорити, порадитись* (1). На селі Зібралася громада радить, Кого голить у москалі. **Порадили** громадою, Та.. Вдовиченка ледащицю, Забили в скрепицю, Та й повезли до прийому. II 253.188.

◊ **порадив 1.** VI 163.13, **порадила 1.** II 383.В, 393.В, **порадили 2.** II 253.188, **порадиш 1.** VI 221.5, **порадить 1.** II 52.130, *образн., повт.* II 153.30, 153.31, **порадять 1.** VI 224.6, **порадь 1.** VI 165.39, 221.3, **нехай порадить 1.** VI 323.В, **порадьте 1.** VI 224.16.

ПОРАДИТИСЯ, ПОРАДИТИСЬ (16). Зима! Сиди один в холодній хаті, Нема з ким тихо розмовляти, Ані **порадитись.** II 354.6. Кого-небудь треба сватать. «Кого ж би тут?» старий дума I просить поради У наймички.. Розпитали, **порадились,** Та й за старостами Пішов Марко. I 317.270. На ту весну.. приїду подивлюся та **поражуся** з сестрою і з тобою VI 212.17.

◊ **порадитись** II 354.6, 363.23, **порадилися** II 174.289, **порадились** I 187.50, 317.270, **поражуся** VI 212.17, **порадимося** VI 217.38, **порадимось** I 241.87, **порадься** VI 152.24, 198.21, 209.27, **нехай порадиться** VI 201.22, **порадились (би)** VI 156.12, **порадившись** VI 166.37, 220.34, **порадившесь** VI 218.23.

ПОРАДОВАТЬ *див.* **ПОРАДУВАТИ.**

ПОРАДОНЬКА (4). **1.** *У спол.* д а т и **порадоньку (порадоньки)** — *порадити* (3). Зібрав Тарас козаченьків — Поради прохати: «Отамани товариші, Брати мої, діти! Д а й т е мені **порадоньку,** Що будем робити?» I 65.91. Ой умер, умер батько, Умерла і мати Та нема кому в світі **Порадоньки** д а т и. II 434.В.

2. *Відрада, втіха. Зверт.* (1). Моя **порадонько** святая! Моя ти доле молодая! Не покидай мене. II 284.28.

◊ ***Одн. Р.*** **порадоньки 1.** I 64.40, II 434.В, ***З.*** **порадоньку 1.** I 65.91, ***К.*** **порадонько 2.** II 284.28

ПОРАДУВАТИ (2), **ПОРАДОВАТЬ** (1). На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже почали збираться повітові пани, то може б ти здумав показать себе їм на тутешній сцені. Ото б **порадував** ти їх хуторянські душі, а мою щиру, любящую тебе, душу переніс би на саме небо. VI 154.17.

◊ **порадовать** II 440.В, **порадує** VI 92.16, **порадував (б)** VI 154.17.

ПОРАНЕНЬКУ (1). *Присл. У прикл. спол.* р а н о **пораненьку.** Ой у неділеньку р а н о **пораненьку** Ще й сонечко не вставало, В далеку дорогу, войну й тревогу Мати сина випроважала. II 403.В.

ПОРАННЯ (1), **ПОРАННЄ** (1). Скрізь **порання:** печуть, варять, Вимітають, миють... I 318.310.

◊ ***Одн. Н.*** **порання** I 318.310, **пораннє** I 506.В.

ПОРАТИСЬ (1). Я сьогодні забарилась: Батько занедужав; Коло його все **поралась...** I 94.673.

ПОРАЯТИ (4). *Порадити.* **Порайте,** що мені робить. VI 29.38. *Образн.* (1). і ти, білолиций,.. Ти вічний без краю!.. люблю розмовлять, Як з братом, з сестрою, розмовлять з тобою, Співать тобі думу, що ти ж нашептав. **Порай** мені ще раз, де дітись з журбою? I 75.18.

◊ **порай** VI 29.16, *образн.* I 75.18, **порайте** VI 29.21, 29.38.

ПОРВАНИЙ (1). *Перен.* Чого тепер тобі, старому, У цій неволі стало жаль — Що світ зав'язаний, закритий!.. Що серце **порване,** побите II 86.43.

ПОРВАТИ (2). *Образн.* Козак безверхий упаде, Розтрощить трон, **порве** порфиру II 367.12. Поховайте та вставайте, Кайдани **порвіте** I 354.18.

ПОРИНАТИ (1). І в хвилі човен **порина.** II 298.20.

ПОРИНУТИ (1). Та й замовкла русалочка, В Дніпро **поринула** I 359.38.

ПОРИТИЙ (2). Земля чорна копитами Поорана, **поритая;** Костьми земля засіяна, А кровію политая. II 339.9.

◊ ***Одн. Н.*** **поритая** II 339.9, **поритеє** II 497.В.

ПОРІВНЯТИ (1). Я умисне приписав Ченця і Вечір, щоб **порівняв** його з Криницею, бо Криниця, бач, сьоголітня, а Чернець і Вечір бог-зна колишні. VI 139.26.

ПОРІГ (18). **1.** *Дерев'яний брус на підлозі під дверима* (13). [Гость] Мов намальований сіяв, І став велично на **порозі,** І, уклонившися, вітав Марію тихо. II 309.173 //У **порогу** (на **порогу)** — *біля входу, на дверях* (3). А наймичка, у **порогу,** Вхопилась руками За одвірок, та й зомліла. I 317.288. *Образн.* (1). Добридень же, тату, в хату! На твоїм **порогу** Благослови моїх діток В далеку дорогу. I 81.266 //За **порогом** — *не в хаті, надворі* (2). а дрібнота Уже за **порогом** Як кинеться по улицях, Та й давай місити Недобитків православних I 248.366 //Коло **порогу** — *коло хати* (2). Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, тільки що не коло Дніпра, от моє лихо! Видко Дніпро, та здалека, а мені його треба коло **порогу.** VI 198.37 //*У спол.* вирости у **порогу** — *вирости сиротою, безпритульним* (1). Сирота Ярема, сирота убогий: Ні сестри, ні брата, нікого нема!.. виріс у **порогу;** А не клене долі, людей не займа. I 84.348.

2. *У мн. Кам'янисте підвищення дна річки* (5). Виступають отамани, Сотники з панами.. Розмовляють, розказують, Як Січ будовали, Як козаки на байдаках **Пороги** минали I 78.140. *Персоніф.* (2). а **пороги** Меж очеретами Ревуть, стогнуть, розсердились, Щось страшне співають. I 78.119.

◊ ***Одн. Р.*** **коло порогу 1.** VI 198.37, **у порогу 1.** I 317.288, 323.522, II 301.7, *у спол.* I 84.348. ***О.*** **за порогом 1.** I 248.366, II 301.7, ***М.*** **на порозі 1.** I 296.111, 492.В, 498.В, II 309.173, 486.В, **на порогу 1.** *образн.* I 81.266, ***Мн. Н.*** **пороги 2.** I 57.1, 147.2547, *персоніф.* I 22.50, 78.119. ***З.*** **пороги 2.** I 78.140.

ПОРІЗАТИ (2). *Зарізати багатьох.* На весілля... І ми отарою прийшли, Палати білі запалили, Панів великих і малих Усіх **порізали...** II 411.В. *Образн.* (1). Людоїде, змію!.. Ти нас з України Загнав, голих і голодних, У сніг на чужину Та й **порізав;** а з шкур наших Собі багряницю Пошив I 251.481.

ПОРІЗНИТИ (2). *Роз'єднати.* Отак-то, ляше, друже, брате. Неситії ксьондзи, магнати Нас **порізнили,** розвели II 33.27.

◊ **порізнила** I 485.В, **порізнили** II 33.27.

ПОРОБИТИ (4). **1.** *Зробити, заподіяти* (2). Не русалонька блукає: То дівчина ходить, Й сама не зна (бо причинна), Що такеє робить. Так ворожка **поробила,** Щоб менше скучала, Щоб, бач, ходя опівночі, Спала й виглядала Козаченька молодого, Що торік покинув. I 3.25.

2. *Набудувати* (1). Од споконвіку і донині Ховалась од людей пустиня, А ми таки її найшли. Уже й твердині **поробили,** Затого будуть і могили, Всього наробимо колись! II 47.76.

3. *Наробити* (1). Три указа накаркала На одну дорогу... На яку це? на ковану? Ну вже **поробила!** I 499.В.

◊ **поробила 1.** I 3.25, **3.** I 499.В, **поробили 1.** I 255.62, **2.** II 47.76.

ПОРОБЛЯТИ (5). **1.** *Займатись чим* (4). Що у вас робиться у Седневі? Що **поробляє** І[лля] І[ванович] VI 46.25. Ти я думаю бачив коли-небудь кавказькії укреплення? То певне бачив, що там **поробляє** люд хрещений? VI 83.35.

2. *Витворяти, знущатись над ким* (1). А з вольними козаками Що я **поробляла**!?!? I 499.В.

◊ **поробляє 1.** VI 41.25, 46.25, 82.21, 83.35, **поробляла 2.** I 499.В.

ПОРОДИТИ (16). Кляне мати Той час і годину, Коли на світ **породила** Нелюбу дитину. I 167.113. *Повт.* (2). I за нею Козаки ходили, Поки вдова без сорома Дочку **породила: Породила,** та й байдуже I 165.32. *Образн.* (1). Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами!.. Чом вас лихо не приспало, Як свою дитину?.. Бо вас лихо на світ на сміх **породило** I 21.9.

◊ **породила** I 5.97, 6.115, 30.98, 43.622, 44.660, 96.774, 139.2234, 139.2257, 167.113, 230.1, 358.1, 539.В, II 119.1, *повт.* I 165.32, 165.33, **породило** *образн.* I 21.9.

ПОРОЖНІЙ (1). *Образн.* Випускаю оце в люде другого «Кобзаря» свого, а щоб не з **порожніми** торбами, то наділяю його предисловієм. I 374.1.

ПОРОЗБИРАТИ (1). так сказав Петрові бог: «Тойді у рай їх повпускаєш, Як все москаль **порозбирає»** I 498.В.

ПОРОЗКАЗУВАТИ (1). Коли живий ти та здоровий, то напиши до мене, друже мій, не гаючись, то я тойді вже і одпишу до тебе, геть усе **порозказую** VI 52.19.

ПОРОСТИ (18). **1.** *Зарости* (10). В яру криниця завалилась, Верба усохла, похилилась, I стежечка, де ти ходила, Колючим терном **поросла.** I 384.24. Стави бур'яном **поросли.** II 110.28 //*Обрости* (5). і потечуть Веселі ріки, а озера Кругом гаями **поростуть** II 292.37.

2. *Розростися* (4). С[отник]: де б же ти взяла Того барвінку заквічатись? Н[астуся]: А коло тину! Там такий **Поріс** зелений II 166.80. *Образн.* (1). I за могилою могила, Неначе гори, **поросли** II 233.65.

3. *Вирости (про людей)* (3). Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались, Щоб там і здихали, де ви **поросли!** I 331.56.

◆ *У спол.* мохом **порости** — *сильно зістарітися* (1). Отак кричали і летіли Ворóни з трьох сторон, і сіли На маякý, що на горі Посеред лісу, усі три. Мов на мороз, понадувались, Одна на другу позирали; Неначе три сестри старі, Що дівували, дівували, Аж поки мохом **поросли.** I 298.194.

◊ **поріс 2.** II 166.80, **поросла 1.** I 301.290, 384.24, 494.В, 503.В, **поросло 1.** II 9.36, 151.35, **поросли 1.** I 284.437, II 9.46, 110.28, **2.** II 317.507, *образн.* II 233.65, **3.** I 331.56, *у спол.* I 298.194, **поросте 2.** II 199.21, **поростуть 1.** II 292.37, **3.** I 471.В (2 р.).

ПОРОСЯТА (2). *У порівн.* Всі полягли, мов **поросята** II 65.128. Пани до одного спеклись, Неначе добрі **поросята** II 101.314.

ПОРОСЯЧИЙ (2). *У порівн.* Мов **поросяча,** кров лилась, Я різав все, щò паном звалось II 65.141. *Образн.* (1). А потім ніж — і потекла Свиняча кров, як та смола, З печінок ваших **поросячих.** II 203.37.

ПОРОХ (1). Я послав сказать проклятим, Щоб видали Паца. Помилую! не видадуть,— **Порох** засипаю... Потайники вже зроблені... I 440.В.

ПОРОШОК (1). До всього того, що я те[бе] просив, прибав.. тушевального чорного **порошка** 4 золотника. VI 119.18.

ПОРТРЕТ (6), **ПАТРЕТ** (1). Заходився рисовать карандашем **портрети,**— так що ж? нарисовав три **портрети,** та й сижу склавши руки. VI 154.25. Фотограф збрехав, не приніс мені **портрета.** Нехай до другого разу. VI 191.24. На сей раз посилаю вам свій **патрет,** тільки ви його не показуйте моїй молодій, а то злякається. VI 190.19.

◊ ***Одн. Р.*** **портрета** VI 191.24, ***З.*** **портрет** VI 192.13, 192.14, **патрет** VI 190.19, ***Мн. З.*** **портрети** VI 154.25 (2 р.), **за портрети** VI 164.20.

ПОРТФЕЛЬ (2). Сажин мені нічого не пише, не знаю, де він дів мою **портфель** з рисунками дрібними, там цілий жмут їх було. VI 41.32.

◊ ***Одн. З.*** **портфель** VI 38.12, 41.32.

ПОРУБАНИЙ (1). Несуть пани есаули Козацькую збрую: Литий панцир **порубаний,** Шаблю золотую. II 43.63.

ПО-РУСЬКОМУ (1), **ПО-РУСЬКИ** (1). *Присл.* Скажи Марковичу, щоб писав **по-руському.** VI 141.19. Добре, що зосталося шматок паперу. Єсть на чому написать P. S. Я напишу його **по-руськи,** так, бачиш, треба VI 134.8.

ПОРУЧЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Йому **поручено** самолично торговаться з Фльорковським VI 211.19.

ПОРФІРА (2), **ПОРФИРА** (2). *Назва царського верхнього довгого одягу пурпурового кольору.* цар не спить,.. А мовчки долі, всемогучий, Дере **порфіру** на онучі II 353.79. *Образн.* (1). Козак безверхий упаде, Розтрощить трон, порве **порфиру** II 367.12.

◊ ***Одн. З.*** **порфіру** II 353.79, **порфиру** *образн.* II 367.12. **в порфіру** II 323.748, ***М.*** **в порфирі** II 500.В

ПОРЯТУВАТИ (2). *Iрон.* «Давай гроші!» «Де мені їх взяти?.. Ні шеляга! гвалт! рятуйте!» «Ось ми **порятуєм!»** I 90.549.

◊ **порятуєм** I 90.549, **поратуєм** I 427.В.

ПОСАДИТЬ (33). **1.** *Допомогти, примусити чи запросити сісти* (13). **Посадила** [вдова сина] на коника...— Гляньте..! Подивітесь! — Та й повела Коня вз[д]овж села. II 184.27. Мене, по правді сказать, риштовали та **посадивши** з жандаром на візок та прямо привезли аж у самий Петербург. VI 83.4. потім кати роздягли його [Гонту], як мати родила, і **посадили** на гарячі штаби заліза I 149. Прип. *У приказці* (1). Росте Марко. Старі мої Не знають, де діти, Де **посадить** I 314.163 //*У спол.* н а к і л **посадити** — *старовинний спосіб страти* (1). Коней посідлали, Поїхали визволяти Катриного брата. Один утопився У Дніпровім гирлі, Другого в Козлові Н а к і л **посадили.** II 130.43.

2. *Закопати (насіння, саджанці тощо) в землю з метою вирощування* (12). **Посадила** стара мати Три ясени в полі. А невістка **посадила** Високу тополю. I 388.9. Дуже, дуже добре ти зробив, що не **посадив** яблоні і груші VI 220.23. **Посажу** я руту. II 155.10.

3. *Переважно з інф. Примусити щось робити* (5). чоловіка, Певне, не **посадять** Лічить зорі... I 304.383 //*Призначити на посаду* (1). Отой Ракович, що писав до тебе, **посадив** у Згурівці свого приятеля, якогось п'яницю і здирцю Браньковича. VI 195.7 //*У спол.* **посадити** н а д і є т у — *обмежити в їжі* (1). Доктор **посадив** мене н а д і є т у VI 178.32.

4. *Ув'язнити* (3). І згадав сирота Степан в неволі Свою матір Україну,.. Кайдани ламає, Утікає на вольную волю... Уже на третьому полі Турки-яничари ловили [Степана],.. В тюрму **посадили** І замурували. I 286.516. На другий день як я од вас поїхав, мене арестовали в Києві, на десятий — **посадили** в каземат в Петербу[рзі] VI 39.19.

◊ **посадить 1.** *у приказці* I 314.163, **посадив 1.** VI 133.25, **2.** VI 86.1, 220.23, **3.** VI 195.7, *у спол.* VI 178.32, **посадила 1.** I 287.548, II 184.27, **2.** I 388.9, 388.11, 388.13, **3.** I 321.434, **посадили 1.** I 149. Прип., 319.358, II 315.405, VI 83.8, *у спол.* II 130.43, **2.** I 8.213, II 56.276, **4.** I 286.516, II 325.28, VI 39.19, **посажу 1.** I 94.693, II 373.68, **2.** II 155.10,324.1, **посадить 2.** I 33.209, VI 192.18, **посадять 3.** I 304.380, 304.383, **посади 1.** VI 86.7, **2.** VI 217.4, **посадивши 1.** VI 83.4.

ПОСАЖЕНИЙ (2). і стане він — Як на добрім полі Над водою **посажене** Древо зеленіє, Плодом вкрите. I 340.9. В маї або в іюні побачимось, а поки що де набачите, що гарбузи **посажені,** то так з коренем і виривайте. VI 192. 20.

ПОСВАТАТИ (1). Були на хуторі пани,.. І дочечка у їх росла, Уже чимала піднялась; І генерал її **посватав.** II 220.5.

ПОСВИСТУВАТИ (1). Ходить, **посвистує,** а потім співає. II 408.В.

ПОСВІТИТИ (1). Місяченьку!.. Поки півні не співають, **Посвіти** нам... I 5.111.

ПО-СВОЄМУ (11). *Присл.* **1.** *Своєю мовою* (10). І всі мови Слав'янського люду — Всі знаєте. А своєї Дастьбі... Колись будем І **по-своєму** глаголать I 333.121. Ще раз прошу, напиши мені письмо, та **по-своєму,** будь ласкав VI 16.15. Тілько у Скутарі, в склепу, не дрімають Козаки сердеги. Чого вони ждуть? **По-своєму** бога в кайданах благають I 201.72.

2. *Своїм способом, на свій лад* (1). Чи Ярина ще й досі у тебе гостює? Якщо й досі, то нехай би вона нишком, **по-своєму** спитала Хариту, а ти б мені написав те слово VI 203.6.

◊ **по-своєму 1.** I 201.72, 333.121, 374.9, 375.39, 375.40, 375.41, 375.42, VI 16.15, 16.28, 17.10, **2.** VI 203.6

ПОСВЯЩАТИ (1). *Присвячувати.* Въ казематі. Моїмъ соузникамъ **посвящаю.** I 377. Присвята.

ПОСЕЛЕНИЙ (1). Тиняючи на чужині В неволі злій, зострі[в] я діда. То був **посел[ен]ий** Варнак. II 410.В.

ПОСЕРЕД (3). *Прийм. з род. відм. Уживається при вказівці на місце, в межах якого відбувається дія або щось знаходиться.* Отак кричали і летіли Воро́ни з трьох сторон, і сіли На маяку́, що на горі **Посеред** лісу I 298.189. Ви тяжкий камень положили **Посеред** шляху... II 239.23. На базарі, Як **посеред** моря Кровавого, стоїть Гонта З Максимом завзятим. I 138.2198.

ПОСЕСІЯ (2). *Земельне арендне володіння.* Якщо подобаються тобі оті Рудяки, то возьми в **посесію** 20 десятин на 25 літ VI 210.35. Мені самому здається, що лучче взять на **посесію** VI 203.12.

ПОСИВІТИ (2). Над Дніпровою саго́ю Стоїть явор.. Стоїть старий, похилився, Мов козак той зажурився, Що без долі, без роди́ни Та без вірної дружини, В самотині **посивіє!** II 342.12. **посивів,** оголомозів, дурню, та й заходився вчиться фізики. VI 75.3.

ПОСИДІТЬ (8). Іде чернець у Вишгород На Київ дивитись, Та **посидіть** на пригорі II 37.74. А у будень, то він тобі Не **посидить** в хаті, Все нишпорить по надвір'ю. II 256.318. *У приказці* (2). Ще позавчора передано мені твоє і Прісине письмо, а я тілько сьогодні заходився одвітувать. За лежнею, бачиш, ніколи й **посидіть.** VI 197.38.

◊ **посидіть** II 37.74, *у приказці* VI 83.34, 197.38, **посижу** II 215.29, 348.3, **посидить** II 165.45, 256.318, **посидимо** II 372.15.

ПОСИЛАТЬ (61). **1.** *Відправляти, надсилати щось кому* (53). Буду **посилать** до вас усе, що зроблю вартого послать, а ви вже робіть з ними що хочете. VI 55.4. Тепер **посилаю** тобі з оцим добрим чоловіком, з Овсянніковим, свої Неофіти. VI 162.29. Ще **посилаю** вам оцього гарнадера (це я); згадуйте мене, дивлячись на його VI 55.5. *Образн.* (2). О мій Словутицю преславний! Моє ти ладо принеси, Щоб я постіль весела слала, У море сліз не **посилала,** Сльозами моря не долить. II 337.39. Доле моя, доле.. Чи до тебе доріженьки у степу не знаю? Чи до тебе свої дари Я не **посилаю?** I 255.35.

2. *Відряджати, направляти з якоюсь метою, з дорученням* (5). за таке малювання академія його (мене б то) **посилає** в Італію в самий Рим. VI 20.6. **Посилала** мати На цілу ніч працювати I 251.500. *Образн.* (1). Ледви, ледви опівночі Серцем прозираю І немощну мою думу За світ **посилаю** I 290.696 //*У спол.* **посилати** за рушниками — *сватати* (1). Уже, либонь, після покрови Вертався з Дону я, та знову (Бо я вже двічі **посилав** До дівчини за рушниками) Послать і втретє міркував. II 251.97.

3. *Перен. Давати* (3). Тутешні земляки наші (а надто панночки) як почули, що мені бог таке добро **посилає,** то ще трошки подурнішали. VI 216.35 //*У кінці листа при побажанні добра людині* (2). Оставайся здоров, друже мій єдиний! нехай тобі бог **посилає,** чого ти в його просиш. VI 58.19.

◊ **посилаю 1.** VI 15.21, 16.1, 16.27, 20.28, 20.32, 29.29, 33.1, 33.25, 55.5, 92.11, 130.18, 162.29, 167.6, 172.20, 174.12, 177.8, 177.9, 178.38, 180.1, 185.29, 190.18, 192.13, 196.4, 196.15, 196.27, 201.15, 206.1, 207.5, 207.17, 208.3, 214.32, 217.32, 221.2, 224.1, 226.6, 227.4, 227.37, *образн.* I 255.35, **2.** *образн.* I 290.696, **посилаєш 1.** VI 85.29, **посилає 1.** VI 166.30, 166.38, **2.** VI 20.6, **3.** VI 216.35, **посила 2.** II 94.67, **посилав 1.** VI 43.18, **2.** *у спол.* II 251.97, **посилала 1.** *образн.* II 337.39, **2.** I 251.500, **буду посилать 1.** VI 55.4, **буде посилать 1.** VI 51.26, 147.26, **будете посилать 1.** VI 42.9, 45.23, **посилай 1.** VI 138.29 (2 р.), **нехай посилає 3.** VI 58.19, 73.8, **посилайте 1.** VI 24.35, 54.29, 193.4.

ПОСИЛКА (1). Сьогодні посилаю тобі, Федоте, 1000 Букварів і оцю квитанцію. Коло 15 февраля получиш ти **посилку** і зроби з неї так, як я тобі вже писав VI 227.38.

ПОСИЛЬНО (1). *Присл.* Нам колись добрі люде помагали, поможемо ж і ми тепер **посильно** VI 163.29.

ПОСИНІТИ (2). ледве, ледве Переносить [цар] ноги; Та одутий, аж **посинів** I 252.543. *Тавтол.* (1). степ і море **Посиніли** синіше II 420.В.

ПОСИ́ПАТИ (4). **1.** *Вкрити чим-н. сипким* (3). А в неділеньку святую [Максим] Мундир надіває, І медаль і хрест причепить, І заплете косу, Та ще й борошном **посипле.** II 254.235 //*У спол.* **посипать** попелом (пепелом) главу — *на знак глибокого суму, трауру (за давньоєврейським звичаєм)* (2). А цар, щоб Гурій і не знав, Звелів убить його та й годі! А потім плакав, пред народом **Посипав** попелом главу. II 418.В.

2. *Насипати зерна, корму (птиці)* (1). Яремо! герш-ту, хамів сину?.. **Посип** індикам, гусям дай I 84.327.

◊ **посипав 1.** *у спол.* II 416.В, 418.В, **посипле 1.** II 254.235, **посип 2.** II 84.327.

ПОСИПА́ТИ (3). **1.** *Вкривати чим-н. сипким* (2). москалі Тойді, бач, носили Сиві коси з кучерями Усі до одного, І борошном **посипали** II 55.233.

2. *Сипати* (1). Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда розвела, Драгим єлеєм полила І щедро **посипа́ла** ладон. II 417.В.

◊ **посипала 2.** II 417.В, **посипали 1.** II 55.233, **посипай 1.** I 97.790.

ПОСИПАТИСЯ, ПОСИПАТИСЬ (3). **1.** *Почати швидко падати. Образн.* (2). «Які груші уродили! Збивайте, хлоп'ята! Швидче! швидче! Отак! отак!» І конфедерати **Посипалися** додолу, Груші гнилобокі. I 122.1655.

2. *Перен. Про часті удари* (1). «Добривечір! а де дочка?» «Умерла, панове» «Лжеш, Іудо! нагаями!» **Посипались** знову. I 88.465.

◊ **посипалися 1.** I 122.1655, **посипались 1.** I 426.В, **2.** I 88.465.

ПОСІДАТИ (7). Ішли, ішли [цигане], а потім стали. Шатро край шляху розп'яли,

Огонь чималий розвели І кругом його **посідали.** І 361.32. Хто йде, їде — не минають Зеленого дуба, В холодочку **посідають** Та тихо та любо, П'ючи воду погожую, Згадують Максима... II 56.295.

◊ **посідали** I 155.77, 305.422, 361.32, II 62.11, 197.21, **посідають** II 56.295, **посідаймо** I 107.1090.

ПОСІДЛАТИ (1). Разом повставали [гості], Коней **посідлали,** Поїхали визволяти Катриного брата. II 130.37.

ПОСІКТИСЯ (2). А дитині ніби сниться, Мов вимовить хоче:— Не плач, мамо, не розплітай Мої довгі коси — **Посічуться...** II 13.198.

◊ **посічуться** II 13.198, **посічуця** II 382.В.

ПОСІСТИ (1). *Образн.* Гори мої високії, Не так і високі, Як хороші, хорошії, Блакитні здалека. З Переяслава старого, З Виблої могили, Ще старішої... мов хмари За Дніпром **посіли.** II 392.В.

ПОСІЯНИЙ (1). *Субст. Образн.* Роботящим рукам Перелоги орать, Думать, сіять, не ждать І **посіяне** жать Роботящим рукам. II 334.44.

ПОСІЯТИ (5). По дорозі рак, рак, Нехай буде так, так. Якби таки молодиці **Посіяти** мак, мак. II 36.43. *Образн.* (4). А на перелозі... Я **посію** мої сльози, Мої щирі сльози. I 228.61.

◊ **посіяли** *образн.* I 146.2531, II 452.В, **посію** *образн.* I 228.61, **посіємо** *образн.* II 449.В, **якби посіяти** II 36.43.

ПОСІЯТИСЯ (2). *Образн.* Орися ж ти, моя ниво.., Та **посійся** не словами, А розумом, ниво! II 349.20.

◊ **посійся** II 349.16, 349.20.

ПОСКИДАТИ (1). **Поскидали** У воду трупи, та й назад З возами скіфи повертали. II 278.550.

ПОСКРИПУВАТИ (1). У хатоці чисто, тихо, Ясно, як у раї, І знай двері **поскрипують** I 538.В.

ПОСКУБТИ (4). Найди його, мій друже єдиний, того неаккуратного Марковича, **поскуби** його за чуб або за ухо, а потім скажи йому, щоб адрес писав добре VI 141.15.

◊ **поскуби** VI 141.15, 145.3, 147.39, **поскубіть** VI 51.1.

ПОСЛАНЕЦЬ (1). «Хто ти такий?» Галайда питає. «Я **посланець** пана Гонти». I 127.1831.

ПОСЛАНИЙ (1). вчора [я] бачився з тим Єленєвим, на ім'я которого просив я тебе переслать мені письмо о Москалевій криниці. Письма твого нема, і я тепер не знаю, що й думать, бо вона вже давно тобі **послана,** ще 5 іюня. VI 145.15.

ПОСЛАНІЄ (3). Хіба само́му написать Таки **посланіє** до себе Та все дочи́ста розказать, Усе, що треба, що й не треба. II 200.2. *У назві твору* (2). І мертвим, і живим і ненарожденним землякам моїм в Украйні і не в Украйні моє дружнєє **посланіє** I 330.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **посланіє** *у назві* I 330.Заг., **посланиє** *у назві* I 520.В, ***З.*** **посланіє** II 200.2.

ПОСЛАТИ (2). *Постелити.* **Послав** [Ярема] свитку. Як ясочка, Усміхнулась [Оксана], сіла. «Сідай же й ти коло мене». I 94.665. Вернулася [Ганна]. Катерина І Марко.. Напували й годували, Про Київ питали, І в кімнаті Катерина Одпочить **послала.** I 319.362.

ПОСЛАТЬ (107). **1.** *Відправити, надіслати щось кому-н.* (55). Напишіть бога ради, чи получили ви Історію Устрялова, бо вона найшлась і я **послав** вам через тутешнього купця. VI 50.37. По копійці заробляла, Копу назбирала. Та до сина лист писала, У військо **послала** I 234.153.

2. *Відрядити, направити з якоюсь метою, з дорученням* (18). Ой я свого чоловіка В дорогу **послала** II 120.2. **пошліть** Хому до мого товариша, нехай він возьме у його портфель VI 38.11. За гроші спасибі вам,.. а якщо **пошлють** весною в степ на Раїм, бо є така чутка, то тойді вже проситиму VI 45.27 /А мене **послали** На столицю з козаками Наказним гетьманом! I 250.434. *Образн.* (4). Душе моя убогая!.. **Пошлем** думу аж до бога, Його розпитати, Чи довго ще на сім світі Катам панувати?? I 243.159 //*У спол.* (2): а) **послать** (за рушниками) — *про сватання* (1). Уже, либонь, після покрови Вертався з Дону я, та знову (Бо я вже двічі посилав До дівчини за рушниками) **Послать** і втретє міркував. II 251.99; б) душу богові **послать** — *умерти* (1). Почув чернець, недохристився, Тілько на небо подивився Та щось промовив, застогнав І душу богові **послав** II 398.В.

3. *Перен. Дати* (34). Хто ж **пошле** нам спасеніє, Верне добру долю? I 342.101. Мені ж, о господи, подай Любити правду на землі І друга щирого **пошли!** II 333.21. як **пошле** мені господь милосердний волю,

хіба тілько по дорозі заїду в Чорноморію VI 132.12. *Повт.* (4). Скорбящих радосте! **пошли, Пошли** мені святеєє слово, Святої правди голос новий! II 266.66 //*У кінці листа при побажанні добра людині* (2). Багато, багато треба б мені написать до вас, та ніколи, бо вже сідають, а я дописую. Нехай вам бог **пошле** того, чого ви самі собі просите. VI 30.4 //*У спол.* щ о в а м б о г н а р о з у м **пошле** — *що надумаєте* (1). Я не дождався Парчевського; той не зробив нічого, тілько купив гербового паперу; а на папері тім пишіть вже ви, що знаєте, і щ о в а м б о г н а р о з у м **пошле**. VI 194.1.

◊ **послать 1.** VI 26.29, 49.33, 54.30, 55.5, 118.23, 140.13, 172.10, 222.39, 223.15, **2.** II 422.В, *у спол.* а) II 251.99, **3.** VI 161.9, **послав 1.** VI 16.18, 23.19, 41.18, 50.37, 70.26, 85.26, 132.2, 141.8, 144.35, 152.35, 153.19, 163.30, 163.40, 165.5, 170.12, 206.13, 206.14, 209.19, 213.4, 214.38, 217.23, 227.27, 228.12, 229.8, **2.** I 381.16, 440.В, 536.В, 543.В, II 233.68, 281.57, *образн.* I 199.24, *у спол.* б) II 398.В, **3.** I 386.14, II 102.3, 220.8, 290.5, 450.В, VI 49.23 (2 р.), 50.10, 207.4, 326.В, **послала 1.** I 234.153, **2.** II 120.2, **послало 2.** *образн.* I 466.В, **послали 1.** VI 62.17, **2.** I 250.434, II 161.48, **пошлю 1.** VI 25.26, 28.11, 62.3, 189.17, 195.35, 201.17, **2.** *образн.* I 311.35, **пошле 1.** VI 211.11, **3.** I 342.101, 346.221, II 313.317, VI 42.8, 132.12, *у спол.* VI 194.1, **пошлем 2.** *образн.* I 243.159, **пошлють 2.** VI 45.27, **пошли 1.** VI 139.23, 162.30, 165.8, 193.28, **3.** I 4.55, 230.9, 553.В, II 213.67, 266.80, 293.11, 305.17, 332.3, 333.21, 333.33, 334.51, VI 71.2, *повт.* II 266.66, 266.67, 490.В (2 р.), **нехай пошле 3.** VI 30.4, **пошліть 1.** VI 62.19, 222.5, **2.** VI 38.11, **послав би (б) 1.** VI 32.21, 42.7, 54.31, 92.17, 130.36, 153.21, 155.38.

ПОСЛАТЬСЯ (1). Ремінна свита з відлогою на тім тижні тобі **пошлеться** VI 220.31.

ПОСЛІДНІЙ (5). **1.** *Найпізніший за часом створення, написання* (4). Посилаю тобі через художника Раєва один екземпляр моєї **послідньої** гравюри VI 185.29. Ти, мабуть, **послідніх** двох моїх писем не получив, що нічого не пишеш. VI 228.11.

2. *Останній* (1). Молю милосердого бога, щоб оце було **послідне** письмо до тебе із цього проклятого укріпленія. VI 142.2.

◊ ***Одн. Н.*** **послідне 2.** VI 142.2, ***Р.*** **посліднього 1.** VI 209.17, **послідньої 1.** VI 185.29, ***М.*** (в) **послідньому 1.** VI 206.30, ***Мн. Р.*** **послідніх 1.** VI 228.11.

ПОСЛУЖИТИ (2). *Образн. Повт.* **Послужи** ж, моя ти зброє, Молодій ще силі! **Послужи** йому так щиро — Як мені служила!.. I 280.300.

ПОСЛУХАТЬ (26). **1.** *Провести деякий час слухаючи* (19). А мудро співає [кобзар]!.. Підкрадьмось, братці, та **послухаєм,** а тим часом задзвонять. I 102.927. Тихесенько [мати] До брами підкралась, **Послухала,** усміхнулась І щось прошептала II 278.529 /*Для привернення уваги* (1). Ось **послухай,** Доводить до чого Сатана той душу нашу II 256.287. *У приказці* (1). А що нам ваша старшина? почує, так **послуха,** коли має чим слухати, та й годі. I 103.963 //*Те саме з додатком* (7). Іди ж, доню, а ти, сину, **Послухаєш** вісти. I 276.126. Г у г е н о т и ні на що **послухать,** — таке лихо! VI 185.25. *Образн.* (3). А думка край світа на хмарі гуля. Орлом сизокрилим літає, ширяє,.. Спочине на сонці, його запитає, Де воно ночує, як воно встає; **Послухає** моря, що воно говорить I 26.66.

2. *Послухатись* (5). Сьогодня був у мене доктор і раньше великодної неділі не пускає мене в дорогу. А його, розумного, треба **послухать,** а то не буде чим дивиться на світ божий VI 179.17. Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати.. Вимовляє доні: «..Оддячила!.. Іди ж, шукай у Москві свекрухи. Не слухала моїх річей, То її **послухай**». I 33.198.— Учися, серденько, колись З нас будуть люде,— ти сказала. А я й **послухав,** і учивсь, І вивчився. II 283.9.

3. *Почути* (2). Хочеться дивитись, як сонечко сяє, Хочеться **послухать,** як море заграє I 84.342.

◊ **послухать 1.** I 150.П., VI 185.25, **2.** VI 155.10, 179.17, **3.** I 84.342, **послухав 2.** II 283.9, **послухала 1.** I 462.В, II 278.529, **послухаю 1.** I 59.98, 78.123, **послухаєш 1.** I 276.126, **3.** I 102.926, **послухає 1.** I 11.23, 12.37, *образн.* I 26.66, **2.** VI 155.10, **послуха 1.** I 463.В, *у приказці* I 103.963, *образн.* I 26.51, 26.54, **послухаєм 1.** I 102.927, **послухають 1.** I 49.60, **послухай 1.** II 256.287, **2.** I 33.198, **послухайте 1.** I 375.29, **послухав би 1.** I 68.29.

ПОСМІШИЩЕ (3). **1.** *Той, з кого сміються, глузують* (2). Пішов молиться добрий Гус.. «Прокиньтесь, чехи, будьте люди, А не **посміщище** ченцям!» I 266.153.

2. *Глум, знущання* (1). Цвіркун замовкне, зорю б'ють, Благаю бога, щоб смеркало, Бо на **посміщище** ведуть Старого дурня научати II 406.В.

◊ ***Одн. Н.*** **посміщище 1.** I 266.153, ***З.*** **на посміщище 2.** II 406.В, ***О.*** **посміщищем 1.** II 169.163.

ПОСМІЯТЬСЯ, ПОСМІЯТИСЬ (3). **1.** *Насміятися* (2). І всі злії **посміяться,** Як

упаду в руки, В руки вражі. I 341.33. і що з мене Люди **посміялись** I 535.В.

2. *Пожартувати* (1). С[отник]: Дурна ти, Насте, як я бачу, І **посміяться** не даси... II 167.98.

◊ **посміяться 2.** II 167.98, **посміялись 1.** I 535.В, **посміяться 1.** I 341.33.

ПОСНІДАТИ (1). Та в мене ще шматків зо два Є хліба в торбині, То **поснідаєм** в пригоді I 305.420.

ПОСНУТИ (5). Цигане мовчки дивувались, Поки **поснули,** де хто впав. I 363.113. А я так думаю інеє, Що вип'ємо та **поснемо,** А там і ладу не дамо II 408.В.

◊ **поснули** I 363.113, 486.В, **поснемо** I 103.971, 107.972, II 408.В.

ПОСОРОМИТИСЯ (1). Напиши, будь ласкав, і ти йому: може, він тебе, батька нашого, лучче послухає. **Посоромиться** не послухать. VI 155.10.

ПОСПІШАТИ (11). **1.** *Швидко йти, рухатися* (9). А наймичка шкандибає, **Поспішає** в Київ. I 319.338. Уже вбогі ворушились, На труд **поспішали** I 251.494. Швидче, коню, швидче, коню, **Поспішай** додому! I 7.172.

2. *Старатися зробити швидше що-н.* (2). Та лихий їх знає, Чого вони з тим поганим Льохом **поспішають?** I 301.308.

◊ **поспішає 1.** I 319.338, **поспіша 1.** I 269.237, 322.478, **поспішають 2.** I 301.308, **поспішала 1.** I 40.471, II 415.В, **поспішали 1.** I 251.494, 251.497, 288.599, **поспішай 1.** I 7.172, **поспішайте 2.** I 469.В.

ПОСПУСКАТИ (1). Товариство кошового На раді прохало: «Благослови, отамане, Чайки **поспускати»** I 284.459.

ПОСТАВАТИ (1). За богами — панства, панства.. І всі уряд **поставали,** Ніби без'язикі — Анітелень. I 247.341.

ПОСТАВЕЦЬ (4). *Вид посуду.* Гуля Максим, гуля батько,.. Горілку, мед не чаркою,— **Поставцем** черкає I 104.990. Було колись в Україні — Лихо танцювало, Журба в шинку мед, горілку **Поставцем** кружала. I 60.24. *Персоніф.* (1). а **поставець** По столу гуляє. I 89.490.

◊ ***Одн. Н.*** **поставець** *персоніф.* I 89.490, ***З.*** **поставець** I 124.1730, ***О.*** **поставцем** I 60.24, 104.990.

ПОСТАВИТЬ (33). **1.** (12). А тим часом гайдамаки Столи вздовж базару **Поставили,** несуть страву I 124.1716. під явором або під вербою і **поставте** мою заквітчану княгиню VI 187.4. У наметі **поставили** Образ пресвятої II 30.36 //*У спол.* **поставити** с в і ч е ч к у. *Церк.* (2). Виблагала [вдова] Тую копійчину... Та пречистій **поставила** С в і ч е ч к у за сина. II 122.15.

2. *Збудувати, спорудити* (8). В Пекарях якась вдова-попадя продає хату: купить би та к осені перевезти на грунт і **поставить.** VI 217.12. **Поставлю** хату і кімнату, Садок-райочок насажу. II 348.1. Чималу каплицю **Поставили** громадою II 258.393.

3. *Призначити для виконання якогось завдання* (6). *У спол.* **поставити** к а р а у л и (2). **Поставили** к а р а у л и. Ісправник аж просить, Щоб нікого не пускали I 306.449. *Образн.* (4). чистих серцем — коло їх **Постав** ти ангели свої, Щоб чистоту їх соблюли. II 332.17. Возвеличу Малих отих рабів німих! Я на сторожі коло їх **Поставлю** слово. II 289.23.

4. *Зробити чим; обернути на що. Образн.* (3). Скажи ж мені, мій братіку, Королевий цвіте: Нащо мене бог **поставив** Цвітом на сім світі? I 357.79. [Сестри] самі потруїлись Тим зіллям поганим. А бог людям на науку **Поставив** їх в полі На могилі тополями II 115.38.

5. *Встановити (сільце). Повт.* (2). Щоб не толочили [сичі] пашні.. на тій ниві Сільце **поставив..** Таки голісінький мужик **Поставив** любо. II 103.17.

6. *Помістити кудись* (1). Одна тілько й осталася В Батурині хата! І в тій хаті **поставили** Царя ночувати I 295.100.

7. *Визначити (ціну)* (1). Не знаю, чи доведеться мені хоть що-небудь намалювать на Каспійському морі, бо мене весною туди поженуть. Якщо доведеться, то пошлю до вас; тільки вже ціни не **поставлю,** а продасте так, як вам бог поможе. VI 62.3.

◊ **поставить 2.** VI 217.12, **поставив 1.** II 257.341, **2.** I 250.444, **4.** I 357.79, II 115.38, **5.** II 103.17, 103.19, **поставила 1.** *у спол.* II 122.15, **2.** I 474.В, 477.В, **поставили 1.** I 124.1716, II 19.442, 30.36, 31.97, 235.118, 265.33, 461.В, **2.** I 256.70, II 258.393, **3.** *у спол.* I 306.449, **6.** I 295.100, **поставлю 2.** II 348.1, 373.65, **3.** *образн.* II 289.23, **7.** VI 62.3, **поставить 1.** I 394.24, *у спол.* I 537.В, **постав 3.** *образн.* II 332.17, 495.В, **4.** I 9.32, **постави 3.** *образн.* II 333.29, **поставте 1.** VI 187.4, **поставивши 3.** *у спол.* I 501.В.

ПОСТАНОВИТИ (1). *Поставити.* І рідня і діти Єсть у його, а нікому Хрест **постановити.** II 177.403.

ПОСТАРІШАТИ (1). Чи помолодшав я через 10 літ в неволі, чи **постарішав** серцем, скажи мені, мій брате рідний. VI 139.28.

ПО-СТАРОМУ (1). *Присл.* Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти просто, По-давньому, **по-старому,** Од світу до світу? II 91.33.

ПОСТАТИ (1). *Стати.* Святії мученики.. круг одра Круг смертного твого **постануть** В кайданах і... тогді настануть Страшниї муки!... II 468.В.

ПОСТЕЛЯ, ПОСТІЛЬ (5). Та й упала [Мар'яна] на **постелю,** Як у домовину!... І 463.В. Часи літами, Віками глухо потечуть. І я кровавими сльозами Не раз **постелю** омочу. II 47.100. Придане **Постіль** пішли слати У комору II 188.112.

◊ ***Одн. Р.*** **постелі** І 143.2409, ***З.*** **постелю** II 47.100, **на постелю** І 463.В, **постіль** II 188.112, 337.38.

ПОСТЕРНАК (5). Чи так, чи не так, Уродив **постернак.** І 275.106. *Повт.* (4). Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами: «На городі **постернак, постернак;** Чи я ж тобі не козак, не козак?» І 128.1874.

◊ ***Одн. Н.*** **постернак** І 275.106, *повт.* І 128.1874 (2 р.), **постирнак** *повт.* І 442.В (2 р.).

ПОСТИНАТЬ (4). Бодай кати їх **постинали,** Отих царів, катів людських. II 75.216.

◊ **постинать** II 301.28, **постенать** II 481.В, **постинали** II 75.216, **постенали** II 417.В.

ПОСТІЙ (1). Давно се діялось колись, Ще як борці у нас ходили По селах та дівчат дурили, З громади кпили, хлопців били Та верховодили в селі,— Як ті гусари на **постої.** II 77.6.

ПОСТІЛЕНЬКА (1), **ПОСТІЛОНЬКА** (1). *Пестл. до* **постіль.** Аммон бере її за руку, У темну храмину веде І на **постіленьку** кладе II 418.В.

◊ ***Одн. З.*** **на постіленьку** II 418.В, **на постілоньку** II 416.В.

ПОСТІЛЬ *див.* **ПОСТЕЛЯ.**

ПОСТОЛИ (8). Наганяють півпаробка. Хлопець у свитині Полатаній, у **постолах;** На плечах торбина. І 121.1610 *//У спол.* (4): а) морщити (поморщити) **постоли** — *робити (зробити) постоли з цілого куска шкіри* (3). В новій палаті цар не спить,.. А мовчки долі, всемогучий, Дере порфіру на онучі І ніби морщить **постоли** II 353.80. [Йосип] Поморщив добре **постоли** Собі в дорогу. II 317.488; б) оддирати **постолами** — *танцювати* (1). Навприсядки Сліпий по базару Оддирає **постолами** І 128.1872.

◊ ***Мн. З.*** **постоли** *у спол.* а) І 235.222, II 317.488, 353.80, **на постоли** II 316.470, ***О.*** **постолами** *у спол.* б) І 128.1872, ***М.*** **у постолах** І 77.77, 121.1610, **в постолях** II 449.В.

ПОСТОЯТЬ (4). Тепер хоть би на стороні **постоять** коло тієї академії, а перше! та що те перше й згадувать! VI 77.18. *Повт.* (2). Я корову напою, Подою, З паробками **постою, Постою.** І 141.2327.

◊ **постоять** VI 77.18, **постояла** І 361.59, **постою** *повт.* І 141.2327, 141.2328.

ПОСТРИБАТИ (1). Та й замахала [Марина], Неначе крилами, руками, І **пострибала** через двір У поле, виючи, мов звір. II 101.309.

ПОСТРИВАТИ (21). *Почекати. Вживається у формі наказ. сп.* **постривай, постривайте. Постривайте,** я щось скажу. І 91.550. **Постривай** лиш: може, брате, На чужому полі Талану того попросиш II 104.20. **Постривайте,** мої любі, Трошки одпочину. І 155.75 *//Для вираження погрози* (2). Ти вже виросла, дівуєш, З хлопцями гуляєш... **Постривай** же, ось я тобі!.. І 165.67. Ченці і барони Розвернулись у будинках І гадки не мають — Бенкетують.. **Постривайте!** Он над головою Старий Жижка з Таборова Махнув булавою. І 272.373.

◊ **постривай** І 43.605, 84.329, 88.443, 126.1786, 165.67, 439.В, 440.В, 536.В, II 104.20, 255.269, **пострівай** II 415.В, **постривайте** І 48.19, 80.211, 91.550, 130.1966, 155.75, 155.81, 165.37, 272.373, 441.В, 463.В.

ПОСТРИГТИ (3). *Церк. У спол.* **постригти** у черниці — *справити обряд посвячення у чернецтво* (1). Ти **постриг** нас у черниці, А ми собі молодиці... Та танцюєм, та співаєм II 341.16 *//Перен.* (2). П'яний кесар, **Постригши** сам себе в Зевеса, Завдав Зевесу юбілей. II 275.435 *//У спол.* **постригти** в брехуни. *Жарт.* (1). Батьку отамане Кошовий! і друже мій єдиний! **Постриг** ти мене в брехуни своїм братерським листом і своєю щирою писанкою. VI 139.9.

ПОСТРИГТИСЯ, ПОСТРИГТИСЬ (5). *Церк. У спол.* в черниці **постригтись** — *прийняти чернецтво, стати черницею* (1). А її немає І не буде вже, святої... Де ж вона поділась? У Києві пресвятому В черниці **постриглась.** II 18.413 *//Перен. Ірон.* (4). **Пострижемося** ж у лакеї Та

ревносно в новій лівреї Заходимось царів любить. II 75.228.

◊ постригся *перен., ірон.* I 375.50, постриглась *у спол.* II 18.413, постриглись *перен., ірон.* I 375.57, пострижусь *перен., ірон.* VI 210.10, пострижемося *перен., ірон.* II 75.228.

ПОСТРОЙКА (1). Добре було б, якби Йосип або Микита взялися за **постройку:** веселіше б гроші платить. VI 195.36.

ПОСУМУВАТИ (6). Заспіває [Перебендя], та й згадає, Що він сиротина, Пожуриться, **посумує,** Сидячи під тином. I 25.19.

◊ посумую I 10.41, 482.В, посумує I 25.19, 118.1501, посумуєм I 92.596, 241.87.

ПОСУНУТИ (1). *Перен. Повільно рушити.* Готово! Парус розпустили, **Посунули** по синій хвилі II 207.2.

ПОСХИЛЯТИСЬ (1). Хрести дубові **посхилялись,** Слова дощем позамивались... II 206.32.

ПОСХОДИТИ (1). **Посходила** тая рута, В гаї зеленіє. А дівчина-сиротина У наймах марніє. II 155.17.

ПОСХОДИТИСЬ (2). До стебла все погоріло, І діти згоріли, А сусіди.. **Посходились** жалкувати, Жалю завдавати. II 51.109.

◊ посходилось I 503.В, посходились II 51.109.

ПОТАЇТИ (1). Коли живий ти та здоровий, то напиши до мене, друже мій, не гаючись, то я тойді вже і одпишу до тебе.. Геть усе розкажу, нічого не **потаю.** VI 52.21.

ПОТАЙНИКИ (2). *Підземні ходи.* Огню, діти! дьогтю, клоччя! Давайте гармати; В **потайники** пустіть огонь! I 130.1958.

◊ ***Мн. Н.*** потайники I 440.В, ***З.*** в потайники I 130.1958.

ПОТАНЦЮВАТИ (9). Ой маю, маю і поженята, Та ні з ким, матінко, **потанцювати** II 297.8. А Залізняк бере кобзу: «**Потанцюй,** кобзарю, Я заграю». I 128.1868 //*Піти танцюючи* (2). Аж до Межигорського Спаса **Потанцював** сивий. А за ним і товариство І ввесь святий Київ. II 36.53.

◊ потанцювати II 297.8, 297.9, потанцював II 36.53, потаньцював II 397.В, потанцюю II 147.13, потанцюєш II 167.101, потанцюєм I 130.1954, 154.60, потанцюй I 128.1868.

ПОТВОРИТИ (1). Та ти добре **потворила..** Хоч лягай та й засни. I 503.В.

ПОТЕКТИ (14). **1.** *Почати текти* (13). і **потечуть** Веселі ріки II 292.35. І **потечуть** з очей старих Сльози молодії II 62.30. *Образн.* (11). І Архімед і Галілей Вина й не бачили. Єлей **Потік** у черево черненче! II 347.3. Лиман Дніпрові Тую журбу-мову на хвилі подав. Зареготався дід наш дужий, Аж піна з уса **потекла.** I 199.29. І слово Із уст апостола святого Драгим єлеєм **потекло.** II 269.177.

2. *Почати линути (про час)* (1). Часи літами, Віками глухо **потечуть.** II 47.98.

◊ потік **1.** *образн.* II 347.3, потекла **1.** *образн.* I 199.29, II 203.35, 243.5, 276.441, потекло **1.** *образн.* II 269.177, 467.В, потекли **1.** *образн.* I 263.54, потече **1.** *образн.* I 113.1298, 331.69, 527.В, потечуть **1.** II 62.30, 292.35, **2.** II 47.98.

ПОТЕРПІТИ (1). **потерпим** ще трохи, а там, коли живі та здорові будем,— то може і побачимось. VI 15.15.

ПОТЕРЯТИ (1). *У спол.* л і к **потеряти** — *збитися з рахунку.* Цілує тебе твоя Тетяся тричі, і я тричі, поки побачусь, а то й л і к **потеряю** VI 177.14.

ПОТИ (1). *Присл.* І каже [Семіон]: **поти** не умру, Поки месію не узрю! II 313.329.

ПОТИЛИЦЯ (4). *У спол.:* а) **потилиця** г л и б о к а *у кого — про розумну людину. Ірон.* (1). знать, у тебе стала **потилиця** г л и б о к а, бо брешеш собі нівроку та й не схаменешся. VI 115.5; б) о д **потилиці** д о п'я т (1). Каменецький мені сказав, що Григорович о д **потилиці** д о п'я т паскуда, та й більш нічого не сказав. VI 209.21; в) **потилицю** п о ч у х а т и (1). а надто як Артемовський співа Руслана, то так, що аж **потилицю** п о ч у х а є ш, далебі правда! добрий співака, нічого сказать. VI 26.13; г) с и д і т и н а **потилиці** — *про набридливу, обтяжливу справу* (1). Так я думаю, щоб у мене все це не с и[д і]л о н а **потилиці,** зробіть Ви подписку меж товариством на 100 чоловік або як знаєте. VI 28.15.

◊ ***Одн. Н.*** потилиця *у спол.* а), *ірон.* VI 115.5, ***Р.*** од потилиці *у спол.* б) VI 209.21, ***З.*** потилицю *у спол.* в) VI 26.13, ***М.*** на потилиці *у спол.* г) VI 28.15.

ПОТИНЯТИСЬ (1). Прочитали собі по складах «Енеїду» та **потинялись** коло шинку I 375.27.

ПОТІМ (71). *Присл. Через деякий час; пізніше.* Світить білолиций на всю Україну, Світить... а чи бачить мою сиротину, Оксану з Вільшани, мою сироту? Де її мордують, де вона воркує? Чи знає Ярема? чи

знає, чи чує? Побачимо **потім,** а тепер не ту, Не ту заспіваю, іншої заграю I 110.1208. А **потім** [Оксаночка] знов кудись пішла, Ніхто не знає, де поділась, Занапастилась, одуріла. II 206.53. Брати його, ученики, Нетвердії, душеубогі, Катам на муку не дались, Сховались, **потім** розійшлись II 323.728. До 16 августа я підждав вас у Києві, а **потім** як чкурнув, то через тиждень і дома опинився. VI 197.8. Недолю співаю козацького краю; Слухайте ж, щоб дітям **потім** розказать I 111. 1212. Аж тиждень так собі нудила [генеральша], А **потім** трути розвела і генерала напоїла II 225.193. За грунти положена якась плата, то сестрі Катерині доведеться **потім** платить VI 206.40. *Повт.* (6). Пан поїхав десь з дочкою, Як перше зо мною. І сина взяв — **потім... потім..** Далебі не знаю, Що робилось I 536.В.

◊ **потім** I 26.32, 75.9, 83.303, 110.1208, 111.1212, 148. Прип., 149. Прип. (2 р.), 152.19, 152.21, 158.202, 159.255, 248.354, 311.62, 328.140, 360.29, 361.59, 368.285, 375.47, 379.14, 538.В, 550.В, II 12.158, 17.366, 28.160, 38.111, 52.139, 53.182, 71.91, 92.6, 94.68, 97.185, 133.8, 203.32, 203.35, 203.38, 206.53, 218.30, 222.74, 225.193, 233.41, 256.307, 256.310, 309.182, 317.487, 323.728, 323.747 325.8, 371.12, 373.47, 395.В, 408.В (2 р.), 414.В, 422.В, 440.В, VI 26.24, 33.9, 141.15, 141.27, 178.40, 197.8, 206.40, 207.31, 209.15, *повт.* I 441.В (2 р.), 536.В (2 р.), II 17.364 (2 р.).

ПОТІТИ (1). За богами — панства, панства.. Мов кабани годовані — Пикаті, пузаті!.. Аж **потіють,** та товпляться, Щоб то ближче стати Коло с а м и х I 247.334.

ПОТІХА (2). У перетику ходила По оріхи, Мірошника полюбила Для **потіхи.** II 140.4.

◊ ***Одн. Р.*** **для потіхи** II 140.4, 140.7.

ПОТОКИ (3). *Назва містечка.* Друге письмо адресоване в Київ в дом Соар, в которому также незапечатане письмо в **Потоки** на ім'я Я. В. Тарновського VI 228.17. Я н Г у с повинен буть у Василя . Вас[ильовича] Тарновського, що жив колись в **Потоках** VI 165.15.

◊ ***Мн. З*** **в Потоки** VI 228.17, ***М.*** **в Потоках** VI 165.15, 225.11.

ПОТОМИТИСЬ (1). Коні бідні Бачте **потомились!** II 440.В.

ПОТОМЛЕНИЙ (1). І смеркає, і світає, День божий минає, І знову люд **потомлений** І все спочиває. I 330.3.

ПОТОМОК (1). пан У себе з причетом гуляють. Оцей годований кабан! Оце ледащо. Щирий пан, **Потомок** гетьмана дурного, І презавзятий патріот II 88.13.

ПОТОНУТИ (2). *Образн.* Слава тобі, любомудре, Чеху-слав'янине! Що не дав ти **потонути** В німецькій пучині Нашій правді. I 263.58.

◊ **потонути** I 263.58, **потонула (б)** I 345.185.

ПОТОП (1). Так от же що: Ото **потоп** буде, Пани туда повилазять Та дивиться будуть, Як мужики тонутимуть. I 305.401.

ПОТОПАТИ (4). Один **потопає,** Другий виринає, Козацтву-товариству із синьої хвилі Рукою махає, гукає: «Нехай вам, товариство, бог допомагає!» І в синій хвилі **потопає,** Пропадає. I 285.469. *Образн.* (1). І блідий місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, Неначе човен в синім морі, То виринав, то **потопав.** I 3.8.

◊ **потопає** I 285.469, 285.474, **потопав** *образн.* I 3.8, **потопали** I 285.467.

ПОТОПИТИ (7). **1.** *Утопити* (6). Стоїть кутя на покуті, А в запічку діти. Наплодила, наводила, Та нема де діти: Чи то **потопити?** Чи то подушити? I 365.169. *Образн.* (1). В яких ярах.. Ти ховаєшся од спеки Огнепалимої тії, Що серце без огню розтопить І без води прорве, **потопить** Святії думоньки твої? II 307.100.

2. *Залити. Образн.* (1). Твої люди Во тьмі і неволі Закували... добро твоє Кров'ю **потопили** I 344.162.

◊ **потопити 1.** I 365.169, **потопив 1.** I 148.Прип., 149.Прип., **потопила 1.** I 295.81, **потопили 1.** I 266.155, **2.** I 344.162, **потопить 1.** *образн.* II 307.100.

ПОТОПТАТИ (2). *Образн.* недосвіт перед світом В садочок украдся. **Потоптав** веселі квіти II 346.5.

◊ **потоптати** II 126.47, **потоптав** II 346.5.

ПОТОРГОВАТИСЬ (1). Якщо подобаються тобі оті Рудяки, то возьми в посесію 20 десятин на 25 літ, гарненько **поторговавшись** з Трощинським, та захожуйся будовати. VI 210.35.

ПОТОЦЬКИЙ (1). *Прізвище польського магната.* Я в Парижі була Та три злота з Радзівілом Та **Потоцьким** пропила. I 298.182.

ПОТОЧЕНИЙ (2). *Образн.* Минулися мої сльози. Не рветься, не плаче **Поточене** старе серце I 290.671. Дай же, боже, колинебудь.. Хоча серце замучене, **Поточене** го-

рем, Принести і положити На Дніпрових горах. II 28.172.

ПОТРАТИТИ (2). Уже як хочете, хоч лайте, Хоч і не лайте й не читайте — Про мене... Я і не прошу, Для себе, братіки, спишу, Ще раз те оливо **потрачу** II 105.34. Я тепер.. хоч і багатий на папір, а все-таки на клаптику пишу, бо сказано, пустиня, де я возьму, як **потрачу** VI 50.5.

ПОТРЕБИТИ (1). *Перен. Загубити.* [Господь] Дивився мовчки на твою, Гріховную твою утробу І рек во гніві: — **Потреблю** Твою красу, твою оздобу, Сама розіпнешся. II 327.15.

ПОТРЕБОВАТИ, ПОТРЕБУВАТИ (3). Одного боюся, щоб не **потребовали** мене часом в Оренбург. VI 130.21.

◊ **потребовали** VI 130.21, **потребують** VI 130.22, 142.10.

ПО-ТРИЧІ (1). *Присл.* прийнявши подарунок твій щирий, мій єдиний друже,.. цілісіньку ніч не спав, розглядав, дивився, перевертав **по-тричі**, цілуючи всяку фарбочку. VI 49.13.

ПОТРІБНИЙ (2). Статуетки мені не дуже **потрібні**, обійдуся і без їх. VI 118.33. Навчи ти мене, будь ласкав, що мені робить з руськими повістями? У мене їх десятків коло двох набереться. Затопить грубу,— шкода: багато праці пропаде. Та й грошей би хотілося, бо тепер вони мені дуже **потрібні**. VI 165.39.

ПОТРОХУ (9), **ПОТРОХУ-ТО** (1), **ПОТРОХИ** (2). *Присл.* **1.** *Поступово; поволі* (10). А літа тихенько крались І сльози сушили, Сльози щирої любові; І я прозрівати Став **потроху**.., І 352.59. Минуть, Уже **потроху** і минають Дні беззаконія і зла. II 326.34. До люльок, смороду і зику став я **потрохи** привикать, а тут спіткала мене цинга лютая VI 42.36.

2. *Невеликими частинами, частками* (2). Спасибі тобі, друже мій милостивий, за летописи, получив я їх од Головачова, всі до одної, і тепер собі здоров прочитую **потрохи**. VI 87.14.

◊ **потроху** 1. І 352.59, II 40.8, 195.35, 326.34, 488.В, VI 42.31, 139.32, 209.4, **2.** II 367.22, **потроху-то** 1. VI 38.19, **потрохи 1.** VI 42.36, **2.** VI 87.14.

ПОТРУДИТИСЯ (1). *З інф.* — Власовичу,— Кажу,— **потрудися** Води достать II 258.374.

ПОТРУЇТИСЬ (1). сестри ходили.. Плакать над Іваном, Поки самі **потруїлись** Тим зіллям поганим. II 115.35.

ПОТРУСИТИ (1). *У спол.* кишені **потрусити** — *позабирати гроші.* Гайдамаки.. Найшли льохи, скарб забрали, У ляхів кишені **Потрусили** І 122.1661.

ПОТРЯСТИСЬ (1). *Образн.* Тихе поле аж крикнуло, Аж заридало **потряслось**, Тугу, журбу та ту неволю На землю Руську пренесло. II 497.В.

ПОТУГА *див.* **ПОТУХА.**

ПОТУЖИТИ (1). За милого, як співати, Любо й **потужити.** І 29.47.

ПОТУРАТИ (6). **1.** *Потакати, догоджати* (3). Ходи собі, мій голубе, Поки не заснуло Твоє серце, та виспівуй, Щоб люде не чули. А щоб тебе не цурались, **Потурай** їм, брате! І 27.89. *Образн.* (1) А бог хоч бачить, та мовчить, Гріхам великим **потурає.** II 17.362 //*У спол.* серцеві не **потурай** — *серцеві не давай волі* (1). Святе писаніє читай,.. А серцеві не **потурай.** II 37.101.

2. *Із заперечною часткою «не». Не вірити* (3). Удвох, кажуть, і плакати Мов легше неначе; Не **потурай:** легше плакать, Як ніхто не бачить. І 261.15. А тобі якийсь дурень збрехав, що я ще й досі запорожець. Брехня! не **потурай.** VI 165.31.

◊ **потурає 1.** *образн.* II 17.362, **потурай 1.** І 27.89, *у спол.* II 37.101, **2.** І 58.64, 261.15, VI 165.31.

ПОТУРБУВАТИСЬ (2). *З інф.* Третій тиждень лежать оці книжки у мене,.. **потурбуйтесь**, будьте ласкаві, оддать їх у ту контору, що ви говорили VI 32.5. На види і на людський бит текст буду сам писать або Куліша проситиму, а на історію **потурбуйтесь**, будьте ласкаві, ви писать три листочки в год. VI 32.18.

ПОТУРБУВАТЬ (1). Запродав я був свої сочинения книгопродавцу Кожанчикову за 2000 карбованців (та вже така моя вдача), що я замість грошей тільки облизався. Такий-то облизень і заставив мене **потурбувать** тебе оцією цидулою. VI 185.28.

ПО-ТУТЕШНЕМУ (1). *Присл.* Так от, бачите, лебедику, все є, і модель — чи **по-тутешнему** натурщиця — і справа всяка,— а одежі нема. VI 20.10.

ПОТУХА (1), **ПОТУГА** (1). *У спол.* випити на **потуху** (на **потугу**) — *випити на прощання.* Вип'ю чарку, вип'ю другу, Вип'ю третю на **потуху**, П'яту, шосту, та й кінець. І 128.1890.

◊ *Одн. З.* **на потуху** І 128.1890, **на потугу** І 442.В.

ПОТЯГТИ (8). *Піти. Фам.* Де ж Ярема? Взявши торбу, **Потяг** у Вільшану. I 87.438. Сердешні люде, Неначе в ірій, **потягли** У Рим на прощу. II 271.280.

◊ **потяг** I 87.438, 276.114, II 59.8, **потягли** I 122.1661, 202.137, II 161.55, 235.119, 271.280.

ПОТЯТИ (1). *Слов'ян. Порізати, побити.* Владимир князь перед народом Убив старого Рогволода, **Потя** народ, княжну поя, Отиде в волості своя II 74.207.

ПОУЧАТИ (1). Нехай [чернець] не гуляє, А святе письмо читає, Людей **поучає.** II 121.16.

ПОХВАЛА (3). Хвала вам, душі молодиє! Хвала вам, лицарі святиє! Вовіки-віки **похвала!** II 275.432. Не **похвали** собі, громадо! — Без неї може обійдусь,— А ради жду собі, поради! II 200.15.

◊ ***Одн. Н.*** **похвала** II 275.432, 323.738, ***Р.*** **похвали** II 200.15.

ПОХВАЛИТИСЬ (2). Буває, в неволі іноді згадаю Своє стародавнє, шукаю, шукаю, Щоб чим **похвалитись** II 232.3. *Образн.* (1). Прощай, убогий Кос-Арале. Нудьгу заклятую мою Ти розважав-таки два літа. Спасибі, друже; **похвались,** Що люде і тебе знайшли І знали, що з тебе зробити. II 207.8.

ПОХИЛЕНИЙ (1), **ПОХИЛЕ́ННИЙ** (1). Дивлюсь.. На при́горі, ніби капличка, Козацька церква невеличка Стоїть з **похиленим** хрестом. II 24.22. Як сніг, три пташечки летіли Через Суботове і сіли На **похиле́нному** хресті На старій церкві. I 293.3.

ПОХИЛИВШИЙСЯ (1). три пташечки.. Сіли На **похилившомусь** хресті I 498.В.

ПОХИЛИЙ (3). **1.** *Згорблений* (1). Із могили козак Встає сивий, **похилий.** I 381.4.

2. *З нахиленими вітами (про дерева, рослини)* (1). Київським шляхом верби **похилі** Требратні давні могили вкрили. II 26.109.

3. *Перен. Пригноблений* (1). Возвеличу Малих отих рабов **похилих!** II 478.В.

◊ ***Одн. Н.*** **похилий** 1. I 381.4, ***Мн. Н.*** **похилі** 2. II 26.109, ***З.*** **похилих** 3. II 478.В.

ПОХИЛИТИСЯ, ПОХИЛИТИСЬ (35). **1.** *Зігнутись, нахилитись* (19). Як той явор над водою, Степан **похилився.** I 280.273. Гайдамаки встали,.. Сумно, сумно, як сироти, Мовчки **похилились.** I 80.206. **Похилившись,** Не те щоб дуже зажурившись, А так на палубі стояв [я] II 85.7 //*Спертися, схилитися на щось* (6). Та й заплакав сіромаха, На кий **похилившись.** I 93.649. І жаль мені, малому, стало Того сірому-сироту, Що він утомився, На тин **похилився** II 86.33.

2. *Опустити вниз віти, верхівки (про дерева тощо)* (11). Сади рясні **похилились** I 241.103. А над самою водою Верба **похилилась;** Аж по воді розіслала Зеленії віти II 8.12. Явор каже: — **Похилюся** Та в Дніпрові скупаюся. II 342.13. *Образн.* (1). Вернітеся! дивітеся — Жита **похилились,** Де паслися ваші коні, Де тирса шуміла I 57.20 //*Перен.* (1). Мов кара, Луна в конглаві оддалась — I **похилилася** тіара! I 268.198.

3. *Накренитися* (1). Минули літа, а село Не перемінилось. Тілько пустка на край села Набік **похилилась.** I 391.14.

4. *Перен. Скоритися* (4).— Якби то, думаю, якби Не **похилилися** раби... То не стояло б над Невою Оцих осквернених палат! II 364.5. Всі оглухли — **похилились** В кайданах... I 259.9.

◊ **похилився** 1. I 146.2518, 280.273, 283.393, 418.В, II 86.33, 329.4, 342.7, **похиливсь** 1. I 84.332, 381.24, 2. I 384.18, II 230.61, **похилилася** 2. *перен.* I 268.198, **похилилась** 1. I 281.348, 310.4, II 221.59, 307.70, 2. I 281.334, 384.22, II 8.12, 146.10, 445.В, 3. I 391.14, **похилились** 1. I 80.206, 2. I 241.103, *образн.* I 57.20, 4. I 259.9, **похилюся** 2. II 342.13, **похилиться** 4. I 118.1499, **похилиця** 4. I 438.В, **якби похилилися** 4. II 364.5, **похилившись** 1. I 93.649, 143.2430, 251.503, II 85.7, **похилившесь** 1. I 418.В.

ПОХИТНУТИСЬ (1). Та й замовкла русалочка, В Дніпро поринула Мов пліточка. А лозина Тихо **похитнулась.** I 359.40.

ПОХІД[1], **ПОХОД** (10). **1.** *Перехід* (4). Спасибі їй, добрій В[арварі] Н[іколаєвні],.. хоче мені, як сама достане, прислать книжок. Як пришле, то тойді я і тяжкого **походу,** і Аральського моря, і безлюдного степу киргизького не злякаюсь. VI 49.30 //*Про військо* (3). От набачив [пан], Та й бере в покої, І стриже, неначе хлопця, І в **поход** з собою Бере мене. I 366.218.

2. *Воєнні дії* (6). Не вернувся із **походу** Гусарин-москаль. II 156.1. Вернувся і Максим безногий: — В **поході,** каже, загубив. II 54.205. Прийшли вісті недобрії — В **поход** затрубили. Пішов москаль в Туреччину I 29.42.

◊ ***Одн. Р.*** **походу** 1. VI 49.30, **з (із) походу** 2. II 156.1, 355.12, ***З.*** **в похід** 2. II 403.В, **в (у) поход** 1. I 366.218, II 206.44, VI 51.17, 2. I 29.42, II 42.21, ***М.*** **в поході** 2. II 54.205.

ПОХІД[2] (1). *Манера ходити. У приказці.* Дурня знать По **походу.** II 157.10.

ПОХМАРІТИ (1). *Перен.* Старий промовив: — «недоуми! Занапастили божий рай!.. Гетьманщина!!..» І думнеє Чоло **похмаріло...** II 26.76.

ПОХМІЛЛЯ (8). **Похмілля** прокляте Його мучило. I 252.544. *У порівн.* (3). Приїжджав до мене колядувать старий М. С. Щепкін, то я після його колядки ще й досі хожу неначе після **похмілля.** VI 161.32. *Образн.* (2). А ти [слава].. Чи з ким іншим мизкаєшся З нудьги та з **похмілля.** II 286.8 //*У спол.* **похмілля** с п р а в и т и. *Образн.* (2). А Медуза В шинку з старцями п'яна спить. От-от прокинеться... і потом, І кров'ю вашою, деспоти, **Похмілля** с п р а в и т ь. II 270.238.

◊ ***Одн. Н.*** **похмілля** I 252.544, ***Р.*** **з (с) похмілля** *образн.* II 286.8, 475.В, *у порівн.* VI 161.2, 162.33, **після похмілля** *у порівн.* VI 161.32, ***З.*** **похмілля** *у спол.* II 270.238, **похмилле** *у спол.* II 468.В.

ПОХОВАНИЙ (6). Зіновій Богдан і син його Тимофій були **поховані** в Суботові коло Чигрина I 148.Прип. *Образн.* (2). Думи мої молодії **Поховані** діти; Не літають з того світа Пустку натопити. I 273.2. Не жаль було давно одбутих, Давно **похованих,** забутих, Моїх кровавих тяжких сльоз. I 389.11.

◊ ***Одн. Н.*** **похований** II 399.В, **похована** I 533.В, 539.В, ***Мн. Н.*** **поховані** I 148. Прип., *образн.* I 273.2, ***Р.*** **похованих** *образн.* I 389.11.

ПОХОВАТИ, ПОХОВАТЬ (57). **1.** (56). Мене **поховала** Та бабуся, що осталась На тій пожарині.. А назавтра й вона вмерла Й зотліла у хаті, Бо нікому в Батурині Було **поховати.** I 296.113. Вмер батько і мати, Чужі люде **поховали...** II 252.143. 27 генваря **поховали** славного старого Улибишева, і не найдеться нікого в Нижньому некролог йому написать! VI 167.9. *Образн.* (10). А де ж твої думи, рожевії квіти,.. Кому ти їх, друже, кому передав? Чи може навіки в серці **поховав?** I 245.252. У школі мучилось, росло,.. У школі дурня й **поховають** II 45.23. Не буди, Босфоре, буде тобі горе, Твої білі ребра піском занесу, У мул **поховаю!..** I 201.64.

2. *Схоронити, заховати* (1). Начетверо розкопана, Розрита могила.. Якби-то знайти те, Що там **поховали** I 470.В.

◊ **поховати 1.** I 141.2352, 296.121, II 151.39, *образн.* I 258.8, 303.345, **поховать 1.** I 139.2249, *образн.* II 27.134, 345.20, **поховав 1.** *образн.* I 245.252, **поховала 1.** I 296.113, 311.41, *образн.* I 300.251, **поховали 1.** I 8.207, 120.1582, 140.2283, 146.2513, 149. Прип., 256.68, 297.157, 316.251, II 56.286, 101.320, 108.157, 114.29, 130.64, 159.90, 177.397, 218.25, 252.143, 256.303, 258.391, 322.717, 419.В, 439.В, VI 82.23, 82.25, 167.9, *образн.* I 147.2549, **2.** I 470.В, **поховаю 1.** II 225.196, *образн.* I 201.64, **поховаєш 1.** *образн.* II 17.393, **поховає 1.** I 142.2360, 142.2394, 143.2427, 312.72, 313.107, **поховають 1.** I 273.24, 279.243, 393.12, 410.В, 458.В, 554.В, *образн.* II 45.23, **поховайте 1.** I 354.1, 354.17, **поховали (б) 1.** I 143.2402.

ПОХОВАТИСЬ (3). Гонта кричить: «..Сини мої любі, мої чорнобриві! Де ви **поховались?»** I 140.2290.

◊ **поховались** I 140.2286, 140.2290, II 411.В.

ПОХОД *див.* **ПОХІД** [1].

ПОХОДИТИ (5). Поставлю хату і кімнату, Садок-райочок насажу. Посижу я і **похожу** В своїй маленькій благодаті. II 348.3. *Образн.* (2). **Походимо** ж, моя зоре... Вийдемо на гору, Спочинемо, а тим часом Твої сестри-зорі, Безвічнії, попід небом Попливуть, засяють. II 372.21.

◊ **походити** I 493.В, **походила** II 278.522, **похожу** II 348.3, **походимо** *образн.* II 372.15, 372.21.

ПОХОЖАТИ (20). Вздовж байдака Знову **похожає** Пан отаман, та на хвилю Мовчки поглядає. I 62.66. А Настуся з богословом.. у садочок Вийшли погуляти, Удвох собі **похожають,** Мов ті голуб'ята. II 170.181. аж бачу, що ви тепер по Михайловій горі **похожаєте** VI 186.33. *У приказці* (1). Не було в куми і запаски, аж глядь кума у плахті **похожає.** То так оце і з твоїми письмами сталося: вчора одно, а сьогодні друге. VI 200.22.

◊ **похожаю** I 254.16, **похожаєш** II 91.43, **похожає** I 61.49, 62.66, 101.896, 231.39, 462.В, II 9.66, 70.51, 70.67, 73.174, 95.100, 176.376, *у приказці* VI 200.22, **похожаєте** VI 186.33, **похожають** I 79.167, II 51.73, 170.181, **похожала** I 366.209, **похожали** I 247.347.

ПОХОЖИЙ (3). Ми восени таки **похожі** Хоч капельку на образ божий,— Звичайне, що не всі II 208.1. Пише [Семен], що хтось передав йому [гроші], щоб послать мені. Може це і була коли-небудь правда, та тепер така стара стала, що **похожа** на.. брехню. VI 118.24.

◊ ***Одн. Н.*** **похожа** VI 118.24, ***Мн. Н.*** **похожі** I 375.23, II 208.1.

ПОХОЛОНУТИ (2). *Перен.* Бувало, вигляне [Катруся] із хижі, Як тая квіточка з роси, Як теє сонечко з-за хмари. Ввесь **похолону,** неживий Стою, бувало. II 250.54 //*Безособ. У спол.* н а с е р ц і **похолоне** — *про почуття жаху, болю і под.* (1). Шлях

на Московщину. Далекий шлях, пани-брати, Знаю його, знаю! Аж на серці **похолоне,** Як його згадаю. I 37.367.

ПОХОРОНИТИ (2). А онуки? їм байдуже, Панам жито сіють. Багато їх, а хто скаже, Де Гонти могила,— Мученика праведного Де **похоронили?** I 111.1239. серце холоне, Як подумаю, що може Мене **похоронять** На чужині II 213.72.

ПО-ХРИСТИЯНСЬКІЙ (1). *Присл.* Не **по-християнській,** брате мій, знаю, а що ж діяти? VI 42.27.

ПОЦІЛУВАТИСЬ, ПОЦІЛОВАТИСЬ (3). Обнімемось, **поцілуємось,** поберемося *за рученьки та й підем удвох собі аж у* Київ. II 174.299. Як діточок двоє, Під тую калину Прийшли [козак і дівчина], посідали I **поціловались.** II 192.22.

◊ **поціловались** II 192.22, **поцілуємось** II 174.299, 475.В.

ПОЦІЛУВАТЬ, ПОЦІЛОВАТЬ (91). Вона вже матір'ю ходила, Уже пишалась і любила Своє дитя. І дав дожить Господь їй радості на світі. Побачить — і **поцілувать** Своє единеє дитя II 381.В. Думав я їдучи в столицю завернуть до Вас на Січ, **поціловать** тебе, твою стару і твоїх діточок, але не так воно робиться, як нам хочеться. VI 145.16. Отак, серце, обнімемось, Отак **поцілую** I 156.142 //*У листах як форма передачі дружнього привітання* (57). Оставайся здоров, друже мій милостивий, **поцілуй** за мене свою жінку і своїх невеличких діточок, згадуй інколи безталанного Т. Шевченка. VI 86.39. Як побачите С. Т. Аксакова і М. С. Щепкіна, то **поцілуйте** сих старих дітей за мене тричі. VI 186.22.

◊ **поцілувать** II 381.В, **поціловать** II 11.137, VI 145.16, **поцілував** I 142.2384, 143.2404, VI 324.В, **поціловав** I 168.172, 447.В (2 р.), VI 206.9, **поцілувала** I 233.111, II 22.37, 319.565, **поцілую** I 106.1060, 156.142, 162.395, II 171.205, VI 134.10, 144.29, 177.27, 211.28, 225.11, 225.21, **поцілуєш** II 32.16, **поцілує** I 169.197, 254.8, 280.278, 336.252, 462.В, II 140.6, 165.46, 171.216, **поцілуй** VI 15.26, 17.21, 76.16, 84.15, 84.28, 85.34, 85.37, 86.39, 87.22, 131.5, 131.32, 131.37, 132.7, 133.18, 133.22, 134.13, 141.7, 142.11, 146.30, 147.19, 147.28, 147.39, 147.40, 153.6, 155.18, 156.4, 156.16, 156.18, 159.13, 161.10, 161.35, 163.37, 164.13, 167.12, 174.9, 174.12, 177.16, 177.25, 179.7, 179.26, 188.22, 189.30, 193.32, 195.38, 203.19, 209.35, 212.33, 220.7, 221.7, 225.30, **поцілуйте** I 139.2241, 515.В, VI 23.24, 149.3, 186.22, 196.18, 200.13, 215.22, **поцілував (би)** VI 15.26.

ПОЧАЇВ (3). *Назва монастиря.* У Київ їздила [генеральша], молилась, Аж у **Почаєві** була II 224.180.

◊ ***Одн. З.*** в **Почаїв** I 493.В, ***М.*** у **Почаєві** I 283.398, II 224.180.

ПОЧАСТУ (1). *Присл.* Эх! то-то было б.. не впиваться **почасту** горілочкою VI 75.2.

ПОЧАСТУВАТИ (7). Молодая встала, Взяла кварту оковити Та й **почастувала** Сердешного невольника І його сторожу. II 188.76. Сидіть, діти, у запечку, А я з журби та до шинку, А там найду свою жінку, Найду жінку, **почастую,** З вороженьків покепкую. I 67.149. *Образн.* (3). Кров'ю червоною **Почастую** за Павлову Праведную душу I 415.В.

◊ **почастувала** II 188.76, 188.91, 440.В, **почастую** I 67.149, *образн.* I 415.В (2 р.), **почастуєм** *образн.* I 106.1079.

ПОЧАТИ, ПОЧАТЬ (10). **1.** *Приступити до якої-н. дії* (5). Повіруєм ще трохи в волю, А потім жити **почнемо** Меж людьми, як люде. I 379.14. Отож і вчити **почали** Письму панят. II 63.51. На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже **почали** збираться повітові пани VI 154.16.

2. *Зайнятися чим-н. у першу чергу* (4). І що тепер йому **почати?** Подумавши, перехристивсь [Максим] Та й знов пішов у наймити II 253.170. Я не знаю, що мені робить і що **почать?** Утікти хіба нищечком до вас VI 192.10.

3. *Проявити перші ознаки певного стану* (1). За що мене господь карає? У школі мучилось, росло, У школі й сивіть **почало** II 407.В.

◊ **почати 2.** II 97.165, 253.170, **почать 2.** II 40.2, VI 192.10, **почали 1.** I 356.72, II 63.51, VI 154.16, **почало 3.** II 407.В, **почну 1.** II 163.13, **почнемо 1.** I 379.14.

ПОЧАТИСЬ (2). Отут-то, голубе мій сизий, Отут-то й лихо **почалось!** II 251.94. На тім тижні **почнуться** тут дворянські вибори VI 154.14.

ПОЧВАНИТЬСЯ (1). а чорноморець той.. надів чорноморську достатню одежу, щоб **почваниться** перед московками VI 82.39.

ПОЧЕП (1). *Перен. Дещо.* і вчора Лилася божа благодать. Кому чи чином, чи грошима, Кому в аренду — Палестину, Байстрятам — **Почеп.** А кому Самі благоволили дать Свою підложницю в супруги II 463.В.

ПОЧЕПИТИ (1). Заридала Катерина,.. Пішла в садок у вишневий, Богу помолилась, Взяла землі під вишнею, На хрест **почепила** I 34.239.

ПОЧЕРВОНИТИ (1). А майдани Кров **почервонила.** II 125.34.

ПОЧЕРВОНІТИ (4). **1.** *Стати червоним* (3). І сонце гріло, не пекло! Та недовго сонце гріло,.. Запекло, **почервоніло** І рай запалило. II 21.18. Око розпухло і **почервоніло,** трохи з лоба не вилазить. VI 178.31 //*Зашарітись* (1). Усміхнися, моє серце, Тихесенько тихо, **Почервоній,** моє любе, І більше нічого. II 420.В.

2. *Потекти. Образн.* (1). Покотились головоньки — Не сто та й не двісті, А із тисяч шляхетская Кров **почервоніла** І оранди, і костьоли, І все затопила. II 427.В.

◊ **почервоніла** 2. II 427.В, **почервоніло** 1. II 21.18, VI 178.31, **почервоній** 1. II 420.В.

ПО-ЧЕРНЕЧІЙ (1), **ПО-ЧЕРНЕЧИ** (1). *Присл.* Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів .. Та по-молодечій Будеш *богу молитися,* А не **по-чернечій** Харамаркать. I 277.185.

◊ **по-чернечій** I 277.185, **по-чернечи** I 491.В.

ПОЧЕСНИЙ (1). Титарівна-Немирівна ... **Почесного** роду ... II 355.10.

ПОЧИВАТИ (1). *Перен.* Коли нема щастя, нема талану, Нема кого й кинуть, ніхто не згадає, Не скаже хоть на сміх: «Нехай **почиває,** Тілько його й долі, що рано заснув». I 458.В.

ПОЧИМЧИКУВАТИ (1). *Образн. Фам.* Чи не покинуть нам, небого, Вірші нікчемні віршувать, Та заходиться риштувать Вози в далекую дорогу, На той світ, друже мій, до бога, **Почимчикуєм** спочивать. II 502.В.

ПОЧИН (4). *Початок.* І все то те, вся країна, Повита красою, Зеленіє, вмивається Дрібною росою, Споконвіку вмивається,.. І нема тому **почину,** І краю немає! I 242.113. І зараз же напиши мені, чи багато треба грошей для **почину?** VI 213.10.

◊ ***Одн. Р.*** **почину** I 75.28, 242.113, **для почину** VI 213.10, 216.27.

ПОЧИНАТИ (1). Скотина Іде пасучися, рядком Ідуть за нею батько й мати, І **починають** розмовляти Поволі, тихо. II 313.322.

ПОЧИНОК (1). *У спол.* **на починок** — *для початку.* Один пише молодий козак Маркович з товариством і шле мені **на починок** трохи грошенят. VI 130.1.

ПОЧИТАЮЧИЙ (1). На той рік як доживемо, то, дасть бог, побачимось, я буду в вашому Харкові. А поки що прийміть милостиво мою просьбу і не осудіть щиро **почитаючого** вас Тараса Шевченка. VI 33.36.

ПОЧИТИ (1). *Слов'ян.* День погас, І все **почило.** II 242.21.

ПО ЧОМУ (1), **ПО ЧІМ** (1). *Присл.* *Усі ми в золоті і голі. До нас в науку! ми* навчим, **По чому** хліб і сіль **по чім!** I 327.75.

ПОЧОРНЕНИЙ (1). Тихе поле половецьке Не оране, не сіяне, **Почорнене** копитами, А костями побілене II 497.В.

ПОЧОРНІЛИЙ (1). Там десь далеко умірає Мій любий князь на самоті. Омию кров на білім тілі, На тяжких ранах **почорнілих,** На князі, ладо сироті II 496.В.

ПОЧОРНІТИ (6). Мов прокинувся, дивлюся: Село **почорніло,** Боже небо голубеє І те помарніло. II 21.21. Невесело На горі палати **Почорніли.** II 18.400. Коли я вирвусь з цієї пустині? Чи, може, крий боже, Тут і загину. І **почорніє** червоне поле... II 47.83.

◊ **почорніло** II 21.21, 135.1, 135.3, 135.13, **почорніли** II 18.400, **почорніє** II 47.83.

ПОЧТА (25), **ПОШТА** (2). **1.** *Пересилка, доставка листів, грошей, вантажу державними засобами зв'язку; засоби зв'язку, призначені для цього* (20). Нарисував я карандашем для тебе своє поличіє, та нема з ким переслать його, а по **почті** боюся, зотреться. VI 153.27. а щоб йому не тратиться на **почту,** то нехай оддасть [барельєфік] тобі VI 77.7. Вибач мені ради св. Федора Тирона, що я до тебе нашвидку пишу. Сьогодні **пошта** прийшла, а завтра одходить. VI 71.9. І знов мені не привезла Нічого **почта** з України... II 152.2. Якраз на великдень привезла мені астраханська **почта** твоє дружнєє ласковое письмо VI 129.30 //*Чергова доставка кореспонденції* (2). Підожду другої **почти,** чи не веселіша буде. VI 132.34. З завтрашньою **почтою** посилаю тобі два рисунка. VI 178.38.

2. *Установа для пересилки і доставки кореспонденції, вантажу тощо; приміщення такої установи* (4). Поніс був уже я оце письмо на **почту,** та зострівся мені старий Улибишев і просив написать од себе глубочайший поклон VI 155.20. Сьогодні ж з **почти** принесли мені і твої ковбаси VI 209.38.

3. *Те, що відправляють або доставляють засобами зв'язку* (3). Завтра, слава богу, од нас пароход повезе **почту,** а коли-то він привезе од тебе, друже мій єдиний, лист? VI 84.9.

◊ ***Одн. Н.*** **почта 1.** II 152.2, VI 49.33, 50.8, 62.9, 129.30, 129.38, 131.19, 131.25, 133.16, 139.2, 144.37, **3.** VI 132.33, 141.36, **пошта 1.** VI 71.9, ***Р.*** **почти 3.** VI 132.19, 132.34, **з почти 2.** VI 209.38, ***З.*** **почту 8.** VI 84.9, **на почту 1.** VI 77.7, **2.** VI 82.14, 155.20, **на пошту 2.** VI 216.26, ***О.*** **почтою 1.** VI 153.24, **з (с) почтою 1.** VI 133.5, 178.38, ***М.*** **по почті 1.** VI 153.*27*, 201.10.

ПОЧТАЛІОН (1), **ПОЧТАЛЬОН** (1). На самому цьому слові одчинилися двері і **почтальон** подав мені третій лист ваш, написаний 7 января. VI 46.12.

◊ ***Одн. Н.*** почтальон VI 46.12, ***З.*** почталіона VI 155.12.

ПОЧТАР (4), **ПОШТАР** (1). Біжить **почтар** із Віфлеєма І каже: — Царю! так і так! Зіновать, кукіль і будяк Росте в пшениці! Кляте плем'я Давидове у нас зійшло! II 301.21. Або прокляті **поштарі** не довезли мого письма до вас, або ви його прочитали та розсердились на мене. VI 19.4.

◊ ***Одн. Н.*** почтар II 301.21, 301.31, почтарь II 481.В (2 р.), ***Мн. Н.*** поштарі VI 19.4.

ПОЧТОВИЙ (2). *У спол.* папір **почтовий.** Не здивуйте, бога ради, що на такому клаптикові пишу до вас, бо в цьому божому краї папір **почтовий** навдивовижу. VI 44.10.

◊ ***Одн. Н.*** почтовий VI 44.10, ***Р.*** почтового VI 45.24.

ПОЧУМАКУВАТИ (1). *Перен. Жарт.* На той світ, друже мій, до бога, **Почумакуєм** спочивать. II 372.7.

ПО-ЧУМАЦЬКОМУ (1). *Присл.* а ми вдвох собі.. **по-чумацькому** та по-бурлацькому, зваримо борщу з карасями VI 221.13.

ПОЧУТИ, ПОЧУТЬ (45). **1.** *Сприйняти на слух* (31). Вона вже матір'ю ходила, Уже пишалась і любила Своє дитя. І дав дожить Господь їй радості на світі. Узріть його, поцілovать Своє єдинеє дитя, І перший крик його **почути...** II 11.139. Я аж засміявся. Він і **почув,** та як зикне I 253.569. Я в марті місяці їду за границю, а в Малоросію не поїду, цур їй, бо там окрім плачу нічого не **почую.** VI 28.26. *Образн.* (5). Ну що б, здавалося, слова.. А серце б'ється-ожива, Як їх **почує!..** II 85.4. Так нехай же я хоч через папір **почую** рідне слово VI 16.12. Плач же, серце, плачте, очі, Поки не заснули, Голосніше, жалібніше, Щоб вітри **почули** I 55.32. *Образн., повт.* (2). **Почуємо** славу, козацькую славу, **Почуємо,** та й загинем. I 199.15.

2. *Довідатись про щось (по чутках); прочути* (12). Один тілько брат названий Оставсь на всім світі, Та й той — **почув,** що так страшно Пекельнії діти Його брата замучили, Залізняк заплакав I 145.2501. Тутешні земляки наші (а надто панночки) як **почули,** що мені бог таке добро посилає, то ще трошки подурнішали. VI 216.35. *Образн.* (2). Утни, батьку, щоб нехотя На ввесь світ **почули,** Що діялось в Україні, За що погибала, За що слава козацькая На всім світі стала! I 59.89.

3. *Послухати. Повт.* (2). «Пострívайте, я щось скажу». «**Почуєм, почуєм,** Та не бреши, бо, хоч здохни, Брехня не поможе». I 91.551.

◊ **почути 1.** II 11.139, **почуть 1.** I 462.В, II 381.В, **почув 1.** I 253.569, II 45.13, 398.В, **2.** I 145.2501, VI 218.15, **почула 1.** I 103.962, II 22.34, 192.8, **почули 1.** I 45.670, II 17.365, *образн.* I 55.32, II 17.366, **2.** VI 216.35, *образн.* I 59.89, 99.845, **почую 1.** I 244.192, II 93.26, VI 28.26, *повт.* I 156.144, 156.145, *образн.* VI 16.12, **2.** VI 25.29, **почуєш 2.** I 93.644, **почує 1.** I 103.963, *образн.* II 85.4, **2.** I 103.965, 133.2039, **почуємо 1.** I 37.361, 289.647, *образн., повт.* I 199.15, 199.16, **почуєм 1.** I 118.1496, **3.** *повт.* I 91.551 (2 р.), **почуєте 2.** VI 38.21, **почують 1.** I 101.912, 486.В, *образн.* II 326.47, **почув би 1.** I 417.В, II 55.246, **якби почули 2.** I 27.75, **почувши 2.** I 149.Прип.

ПОЧУХАТИ (1). *У спол.* потилицю **почухати.** А тепер через день дають Руслан[а] и Людмилу. Та що то за опера, так ну! а надто як Артемовський співа Руслана, то так, що аж потилицю **почухаєш,** далебі правда! VI 26.13.

ПОШЕПТАТИ (1). *Етн. Образн.* Чого ж ти бажаєш, Мій голубе? Я до тебе — Сама, кажу, знаєш! Отже далебі забула... Пристріт, чи бешиха... **Пошепчемо..** От тобі й сестра з Парнаса II 415.В.

ПОШИТИ (4). Грались [діти].. Та й стали хвалитись Обновами. Тому к святкам З лиштвою **пошили** Сорочечку. А тій стьожку, Тій стрічку купили. II 197.6. *Образн.* (1). Ти.. з шкур наших Собі багряницю **Пошив** жилами твердими І заклав столицю В новій рясі. I 251.483 //*У спол.* у дурні **пошити** — *обдурити* (1). Вірсавія.. Купалася собі з богом, Лоно біле мила, І царя свого святого У дурні **пошила.** II 70.63.

◊ **пошив** *образн.* I 251.483, **пошила** VI 19.14, *у спол.* II 70.63, **пошили** II 197.6.

ПОШИТИЙ (3). На сей раз вручителю сего вручите мои вещи і гроші, і сорочку, як **пошита,** і бриль. VI 194.9.

◊ ***Одн. Н.*** пошита VI 194.9, 212.39, ***З.*** пошиту VI 19.7.

ПОШКАНДИБАТИ (8). *Фам.* Задзвонили до вечерні; Оксана осталась, А черниця, помолившись, В храм **пошкандибала.** І 134.2100. *Образн.* (1). О думи мої! о славо злая!.. Роби що хочеш з темним зо мною, Тілько не кидай, в пекло з тобою **Пошкандибаю...** II 32.8.

◊ **пошкандибав** II 38.119, **пошкандибала** І 134.2100, II 101.311, **пошкандиба[ла]** II 287.3, **пошкандибаю** І 278.206, *образн.* II 32.8, **пошкандибає** II 254.246, **пошкандиба** II 409.В.

ПОШКОДИТИ (2). напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? яка вона? чи можна буде садочок розвести, та ще щоб справді сердитий Дніпро не **пошкодив?** VI 200.31 //*Завадити* (1). Просиш грошей, а не пишеш чи багато тобі їх треба,— ну, та гроші така річ, що хоч і сто рублів, то не **пошкодить** VI 17.13.

ПОШТА *див.* **ПОЧТА.**

ПОШТАР *див.* **ПОЧТАР.**

ПОШУКАТИ (12). Благослови, отамане, Чайки поспускати Та за Тендер погуляти, Турка **пошукати.** І 284.461. У Києві у мене нема нікого такого, щоб хто добре знав Понятовського: **пошукаю,** чи не найду тут. VI 200.29. *Образн.* (4). Ой піду я боса полем, **Пошукаю** свою долю II 116.8.

◊ **пошукати** І 284.461, 290.698, **пошукаю** І 9.15, II 136.6, 342.16, VI 200.29, *образн.* І 243.175, II 116.8, **пошукає** *образн.* І 275.76, **пошукай** І 130.1941, **пошукайте** І 376.66, *образн.* І 76.40.

ПОЩЕГОЛЯТЬ (1). Та, правда, в Москві всюди єсть де **пощеголять,** а особливе такому козакові, як Сатана. VI 82.41.

ПОЩЕРБИТИ (1). *Образн.* Погуляли гайдамаки, Добре погуляли: Трохи не рік шляхетською Кров'ю наповали Україну, та й замовкли — Ножі **пощербили.** І 145.2492.

ПОЯВИТИСЬ (1). А тим часом жиди в селі З грішми **появились.** Радіє князь, запродує З половою жито. II 15.298.

ПО-ЯКОМУ (4). *Присл. У спол.* ч о р т - з н а **по-якому** — *невідомо як.* Ми з тобою, здається, і розумні люде, а робимо ч о р т - з н а **по-якому:** ти мого письма не дождешся — пишеш мені, а я, на тебе дивлячись, тобі одвітую, не знавши, що ти мені писатимеш. VI 216.22.

◊ **по-якому** І 374.10, VI 17.8, 211.15, 216.22.

ПОЯС (4). **1.** *Те, чим підперезують одяг* (3). Везе Марко Катерині Сукна дорогого, А батькові шитий **пояс** Шовку червоного. І 322.482 //*У спол.* з а **пояс** з а т к н у т и *що* — *легко справитися з чим-н.* (1). Каленика поцілуй тричі за мене і скажи йому, що, як добре знатиме математику, то астрономію і навігацію з а **пояс** з а т к н е. VI 221.8.

2. *Талія* (1). Розплелася густа коса Аж до **пояса** І 237.2.

◊ *Одн. Р.* **до пояса 2.** І 237.2, **із-за пояса 1.** II 176.362, *З.* **пояс 1.** І 322.482, **за пояс 1.** *у спол.* VI 221.8.

ПОЯТИ (1). *Слов'ян. Полонити.* Владимир князь перед народом Убив старого Рогволода, Потя народ, княжну **поя,** Отиде в волості своя II 74.207.

ПРАВДА (126). **1.** *Справедливий соціальний устрій; справедливість* (56). Дивлюсь: неначе ті ягнята, Ідуть задрипані дівчата, А дід (сердешний інвалід) За ними гнеться, шкандибає, Мов у кошару заганяє Чужу худобу. Де ж той світ!? І де та **правда!?** Горе! Горе! II 358.17. Нехай же серце плаче, просить Святої **правди** на землі. І 228.38. Не вам, в мережаній лівреї Донощики і фарисеї, За **правду** пресвятую стать II 280.23. Мов із тісної домовини На той остатній страшний суд Мертвці за **правдою** встають. І 244.224 //С л о в о **правди** (5). Чи ми ще зійдемося знову? Чи вже навіки розійшлись? І слово **правди** і любові В степи і дебрі рознесли! І 395.3 //С о н ц е **правди** (3). Може ще раз сонце **правди** Хоч крізь сон побачу... І 258.23 //А п о с т о л **правди** (1). І день іде, і ніч іде. І голову схопивши в руки, Дивуєшся, чому не йде Апостол **правди** і науки? II 362.4 //**Правди** г о л о с (1). Скорбящих радосте! пошли.. Святої **правди** голос новий! II 266.68 //Д у м а **правди** (1). Любить [батько] її, думу **правди,** Козацькую славу І 81.245 //Є в а н г е л і є **правди** (1). Земля плаче у кайданах.. Нема кому розкувати, Одностайне стати За євангеліє **правди** І 265.104 //**Правди** з о р я (1). Святої **правди** і любові Зоря всесвітняя зійшла І мир і радость принесла На землю людям. II 267.126 //М а т е р **правди** (1). Ти матер **правди** на землі! II 459.В //С в і т **правди** (1). Встане Україна.. Світ **правди** засвітить І 309.46 //С в і т о ч **правди** (1). І засвітив, любомудре, Світоч **правди,** волі ... І 263.39. *У прикл. спол.* (3): а) **правда**-в о л я (1). Брешеш, людоморе! За святую **правду**-в о л ю Розбойник не стане І 338.61; б) с о н ц е-**правда** (1). І знову шкуру дерете З братів незрящих, гречкосіїв,

І с о н ц я-**правди** дозрівать В німецькі землі, не чужії, Претеся знову!.. І 331.48; в) **правда**-м с т а (1). не втечете [лукаві чада] І не сховаєтеся; всюди Вас найде **правда**-м с т а. II 328.44. *Ірон.* (1). Вдовиченка.. Забили в скрепицю, Та й повезли до прийому. Он яке твориться На сім світі! Яка **правда** У людей, мій сину. II 253.194. *Персоніф.* (1). Кати знущаються над нами, А **правда** наша п'яна спить. І 325.25. *Образн.* (1). І ніхто не бачить, І не бачить, і не знає — Оглухли, не чують; Кайданами міняються, **Правдою** торгують. І 330.12.

2. *Те, що відповідає дійсності; істина* (33). Була чутка, що стрижену [Катерину] В Умані водили По улицях — украла щось... Потім утопилась.. А може то така **правда,** Як на вербі груші. II 54.185. Спасибі тобі, друже мій єдиний! Такая неправда лучше всякої на світі **правди.** VI 118.28 Бабусенько, голубонько, Серце моє, ненько! Скажи мені щиру **правду** — Де милий-серденько? І 51.116. Раби незрячії, сліпії!.. Молітесь **правді** на землі, А більше на землі нікому Не поклонітесь. Все брехня — Попи й царі... II 272.297. *У прикл. спол.* і с т о р і я-**правда** (1). Якби розказать Про якого-небудь одного магната І с т о р і ю-**правду,** то перелякать Саме б пекло можна. II 30.43.

3. *Присудк. Вірно, справді, так* (18). Чи **правда,** Оксано? чужа чорнобрива! І ти не згадаєш того сироту, Що в сірій свитині, бувало, щасливий, Як побачить диво — твою красоту. І 153.15. Далебі **правда,** частенько сижу собі один в чужій хаті та й думаю — гора з горою не сходиться, а чоловік з чоловіком спіткнеться. VI 19.23. *Повт.* (6). Може чванитесь, що братство Віру заступило. Що Сінопом, Трапезонтом Галушки варило. **Правда!.. правда,** наїдались, А вам тепер вадить. І 334.174.

4. *Вставн.* (6). Добро́, у кого є госпо́да, А в тій госпо́ді є сестра Чи мати добрая.— Добра, Добра такого таки зроду У мене, **правда,** не було II 76.5. Та, **правда,** в Москві всюди єсть де пощеголять VI 82.40.

◆ *У спол.* (13): а) с к а з а т ь (с к а ж и, с к а з а в ш и) п о **правді** (6). В неволі тяжко, хоча й волі, С к а з а т ь п о **правді,** не було. І 393.2. Ну, с к а ж и п о **правді,** чи єсть та великая душа на світі, окромя твоєї благородної душі, щоб згадала про мене в далекій неволі VI 115.6. Та воно, п о **правді** с к а з а в ш и, давно б його [лист] треба завершить, так що ж ти маєш робить — ніколи, так ніколи, що за лежею нема коли і посидіть. VI 83.32; б) **правда** в а ш а (4). А чванитесь, що ми Польщу Колись завалили!.. **Правда** в а ш а: Польща впала, Та й вас роздавила! І 335.188. *Повт.* (2). Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять! «Бреше, скажуть, сякий-такий!».. **Правда** в а ш а, **правда,** люде! І 37.377; в) н і г д е **правди** д і т ь (2). І усміхнувся сивий дід... Бо може, н і г д е **правди** д і т ь, Було таке, що й женихались, Та розійшлися, не побрались II 28.153; г) п о **правді** ж и т ь (1). Дурю! Бо лучше одурить Себе-таки,.. Ніж з ворогом п о **правді** ж и т ь. II 350.30.

◊ ***Одн. Н.*** **правда 1.** І 229.86, 241.93, 326.32, 331.31, 345.179, II 291.27, 316.439, 328.64, 357.14, 358.17, 358.24, 419.В, *персоніф.* І 325.25, *ірон.* II 253.194, *у прикл. спол.* в) II 328.44, **2.** І 58.48, 91.575, 326.63, 344.147, II 54.185, VI 21.21, 118.24, **3.** І 77.95, 104.1006, 153.15, 375.21, II 182.9, 290.3, VI 19.23, 24.27, 24.30, 26.14, 139.31, 219.26, *повт.* І 57.30 (2 р.), 334.174 (2 р.), II 174.290 (2 р.), **4.** II 76.5, 206.46, 230.66, VI 75.12, 82.40, 139.11, *у спол.* б) І 335.188, II 410.В, *у спол.* б), *повт.* І 37.377 (2 р.), ***Р.*** **правди 1.** І 81.245, 146.2535, 228.38, 258.23, 263.39, 264.82, 265.104, 309.46, 328.144, 395.3, II 121.3, 200.7, 266.68, 267.125, 267.126, 268.139, 279.569, 281.74, 317.518, 322.702, 357.8, 362.4, 459.В, *у прикл. спол.* б) І 331.48, **2.** І 150.П., VI 118.28, *у спол.* в) І 8.197, II 28.153, **без правди 1.** II 320.629, ***Д.*** **правді 2.** І 263.60, II 272.297, ***З.*** **правду 1.** І 24.111, 265.97, 302.329, II 102.5, 208.29, 268.157, 321.649, 323.743, 333.20, **2.** І 51.116, 58.59, 91.574, 95.711, 103.956, 132.2017, 228.53, II 192.29, 285.34, VI 15.6, 20.30, 24.2, 45.22, 76.34, 198.26, *у прикл. спол.* II 30.43, **за правду 1.** II 26.92, 280.23, 320.628 (2 р.), *у прикл. спол.* а) І 338.61, **2.** І 487.В, II 406.В, VI 24.2, ***О.*** **правдою 1.** *образн.* І 330.12, **2.** І 157.168, 343.119, 480.В, **за правдою 1.** І 244.224, ***М.*** **по правді** *у спол.* а) І 393.2, II 69.9, VI 76.32, 83.4, 83.32, 115.6, *у спол.* г) II 350.30.

ПРАВДИВИЙ (8). **1.** *Справедливий* (6). Отак у келії **правдивий** Іван Гус думав розірвать Окови адови!.. І 265.116. По якому **правдивому,** Святому закону І землею, всім даною, І сердешним людом Торгуєте? І 338.71 //*Такий, що виражає правду, пройнятий правдою* (2). З старцями божими по селах **Правдива** дума невесела Меж людьми ходить... II 235.132.

2. *Дійсний, справжній* (2). Галайда вполовину видуманий, а смерть вільшанського титаря **правдива** І 150.П.

◊ ***Одн. Н.*** **правдивий 1.** І 265.116, II 270.222, 450.В, **правдива 1.** І 58.56, II 235.132, **2.** І 150.П., ***О.*** **правдивим 2.** II 92.14, ***М.*** (по) **правдивому 1.** І 338.71.

ПРАВДИВО (2). *Присл.* **1.** *Справедливо* (1). Мій любий краю неповинний! За що тебе господь кара.. за панів отих поганих До краю нищить... Покара, Уб'є незримо і **правдиво** II 327.11.

2. *Як було насправді* (1). Ти зрадієш; і розкажеш Дитині **правдиво** Про панича лукавого, І будеш щаслива. II 196.72.

◊ **правдиво 1.** II 327.11, **2.** II 196.72.

ПРАВДОЛЮБІЄ (1). *Слов'ян.* Любов, о господи, подай І **правдолюбіє** пошли. II 495.В.

ПРАВДОНЬКА (4). *Пестл. до* **правда 2.** Е... е... лю-лі, Питала зузулі, Зузуля кувала, **Правдоньку** казала. I 230.20. Мовчить і гнеться, мов жива, В степу пожовклая трава; Не хоче **правдоньки** сказать, А більше ні в кого спитать. II 109.11.

◊ ***Одн. Р.*** **правдоньки** II 109.11, 410.В, ***З.*** **правдоньку** I 230.20, II 153.32.

ПРАВЕДНИЙ (46). *Слов'ян.* **1.** *Такий, що відповідає моральному ідеалові; безгрішний; невинний* (42). Коло хатини В повіточці своїй малій Той бондар **праведний,** святий, ..Барило й бочку набиває II 316.449. А за ним, За сином **праведним** своїм, І ти пішла. II 321.654. Вже повмирали.. **Праведнії** люде! II 255.283. Спаси ти нас, Младенче **праведний** II 302.36. Неначе **праведних** дітей, Господь, любя отих людей, Послав на землю їм пророка II 102.1 //*Субст.* (8). І сонце хоче подивиться, Що будуть з **праведним** творить?!.. I 270.305. І плаче серце, оживає, І в тебе, боже, і в святих Та **праведних** твоїх питає, Що він зробив їм II 265.44 /*Субст. У порівн.* (1). входить в хатину добрий Г е р н і подає мені ваш лист. Господи милостивий! Як я зрадів! Неначе батька рідного побачив, або заговорив з сестрою на чужині! А надто, як прочитав, що вас всіх, мов **праведних,** минула кара господня VI 54.26. *Образн.* (6). Отож сидять, А сонце **праведне** швиденько Додолу котиться. II 313.343. **Праведнії** зорі! Сховайтесь за хмару: я вас не займав, Я дітей зарізав!.. Горе мені, горе! I 140.2295. Ви тяжкий камень положили Посеред шляху... і розбили О його... бога боячись! Моє малеє, та убоге Та серце **праведне** колись! II 239.26. *Образн. Ірон.* Такії, боже наш, діла Ми творимо у нашім раї На **праведній** твоїй землі! II 230.47 //*Пройнятий правдою* (5). Як матимеш гулящий час, то піди в Сімонов монастир і за мене помолися богу на могилі Гоголя за його **праведную** душу. VI 87.28.

2. *Справедливий, істинний* (4). І сором тут, і сором там — Вставать з чужої домовини, На суд твій **праведний** прийти I 201.79. Коли Ми діждемося Вашінгтона З новим і **праведним** законом? II 280.29. Ти сирота, нема нікого, Опріче **праведного** бога. II 236.17.

◊ ***Одн. Н.*** **праведний 1.** II 256.315, 302.36, 310.209, 311.242, 316.449, 482.В, *субст.* I 98.825, II 316.450, **праведная 1.** I 13.85, 13.108, II 266.62, 315.427, **праведне 1.** *образн.* II 313.343, ***Р.*** **праведного 1.** II 484.В, (опріче) **праведного 2.** II 236.17, ***З.*** **праведного 1.** I 111.1238, II 257.357, 461.В, *субст.*, I 271.334, (про) **праведного 1.** II 256.295, **праведний 2.** II 368.22, (на) **праведний 2.** I 201.79, **праведную 1.** I 335.198, II 312.286, (за) **праведную 1.** I 415.В, VI 87.28, **праведне 1.** *образн.* II 239.26, (в) **праведне 1.** II 455.В, ***О.*** **праведним 1.** *образн.* II 276.450, (з) **праведним 1.** *субст.* I 270.305, **2.** II 280.29, (за) **праведним 1.** II 321.654, (над) **праведним 1.** II 278.557, **праведнім 1.** *образн.* II 470.В, ***М.*** (в) **праведній 1.** II 314.390, (на) **праведній 1.** *образн.*, *ірон.* II 230.47, ***Мн. Н.*** **праведнії 1.** II 255.283, *образн.* I 140.2295, ***Р.*** **праведних 1.** *субст.* I 108.1156, (в) **праведних 1.** *субст.* II 265.44, ***З.*** **праведних 1.** I 108.1137, II 325.10, *у порівн.* II 102.1, *субст.*, *у порівн.* VI 54.26, ***О.*** (з) **праведними 1.** *субст.* I 340.17, ***М.*** (в) **праведних 1.** *образн.* II 19.439.

ПРАВЕДНИЧИЙ (1). Вловлять душу **праведничу,** Кров добру осудять. I 345.193.

ПРАВЕДНО (2). *Слов'ян. Присл.* **1.** *Не порушуючи моральних норм* (1). Ще на Україні веселі І вольнії пишались села Тойді, як **праведно** жили Старий козак і діток двоє... I 489.В.

2. *Справедливо* (1). І **праведно** господь великий, Мов на звірей тих лютих, диких, Кайдани повелів кувать, Глибокі тюрми покопать. II 102.19.

◊ **праведно 1.** I 489.В, **2.** II 102.19.

ПРАВИЙ[1] (2). *Протилежний лівому.* Привезли його в кайданах в польський лагер недалеко Балти, з одрізаним язиком і **правою** рукою. I 149.Прип. Під Очаков Погнали й Максима. Там-то його й скалічено,.. **праву** ногу Чи то ліву підстрелено... II 254.218.

ПРАВИЙ[2] (6). **1.** *Справедливий* (4). Окують царей неситих В залізнії пута, І їх, славних, оковами Ручними окрутять, І осудять губителей Судом своїм **правим.** I 347.280.

2. *Субст. Неповинний* (2). Во псалтирі і тимпані Воспоєм благая, Яко бог кара неправих, **Правим** помагає. I 347.266.

◊ ***Одн. Н.*** **правий 1.** I 486.В, 501.В, ***О.*** **правим 1.** I 347.280, II 274.396, ***Мн. Д.*** **правим 2.** I 347.266, II 274.382.

ПРАВИТЕЛЬ (2). отак її Доканав, небогу, Той **правитель...** а все-таки Не вдіє нічого, Хоч заріж її II 97.174. За що пак милує господь Лихую твар такую, Як цей **правитель?..** II 94.55.

ПРАВИТЕЛЬСТВО (1). *Уряд.* Якби йому [ісправникові] Богдан оце У руки попався, У москалі заголив би, Щоб знав, як дурити **Правительство!!** I 307.477.

ПРАВИТЬ (5). **1.** *Управляти* (2). А може й сам на небеси Смієшся, батечку, над нами Та може радишся з панами, Як **править** миром! II 230.60 //*З додатком у знах. відм.* (1). Во дні фельдфебеля-царя Капрал Гаврилович Безрукий Та унтер п'яний Долгорукий Украйну **правили.** II 280.4.

2. *Відправляти культовий обряд. У спол.* (3): а) молебствіє **править** (1). Молебствіє архімандрит Сам на горі **править** II 138.33; б) **править** панахиду (1). І досі ще що рік божий, Як день той настане, Ідуть **править** панахиду Над нашим гетьманом В Ярополчі. II 162.87; в) тризну **править** (1). Руїну слави Рим пропиває. Тризну **править** По Сціпіонах. II 276.445.

◊ **править 1.** II 230.60, **2.** *у спол.* б) II 162.87, **править 2.** *у спол.* а) II 138.33, *у спол.* в) II 276.445, **правили 1.** II 280.4.

ПРАВНУКИ (1). Німець скаже: «Ви слав'яне». «Слав'яне! слав'яне!» Славних прадідів великих **Правнуки** погані! I 333.112.

ПРАВОСЛАВНИЙ (2). *Ірон.* а дрібнота Уже за порогом Як кинеться по улицях, Та й давай місити Недобитків **православних** I 248.369 //*Субст.* (1). Перед світом Усе те заснуло; Тіль[ко] де-де **православні** По углах стогнали Та, стогнучи, за батюшку Господа благали. I 248.378.

ПРАГА (4). *Назва міста.* Зійшлись чехи, взяли землі З-під костра і з нею Пішли в **Прагу.** I 272.357. Аж здригнули мури, Як згадали, що у **Празі** Загелкали гуси I 268.213.

◊ ***Одн. З.*** **в Прагу** I 272.357, ***М.*** **у (в) Празі** I 266.134, **268.213**, 269.242.

ПРАДІДИ (1). Німець скаже: «Ви слав'яне». «Слав'яне! слав'яне!» Славних **прадідів** великих Правнуки погані! I 333.111.

ПРАЗНИК (1). Зробімо так, мій славний друже! а якого б я тобі гостинця привіз ік **празнику!** Уже так — що гостинець! VI 152.24.

ПРАОТЕЦЬ (1). *Зверт. до бога. Ірон.* Гриземося, мов собаки За маслак смердячий, Та тебе ще зневажаєм, **Праотче** ледачий! II 277.517.

ПРАТИ (3). — Ходім, — сказала [Марія] та й пішла На Ніл сороченята **прати** В дорогу синові. II 317.481.

◊ **прати** II 317.481, 490.В, **прала** II 317.486.

ПРАТЬ (1). *Слов'ян. У спол.* **прать** против рожна — *починати яку-н. справу наперекір труднощам.* Що нам робить, отамане брате? **Прать** против рожна чи закопаться заживо в землю — не хочеться, дуже не хочеться мені друковать Слепую, але вже не маю над нею волі, та цур їй, а обридла вже вона мені. VI 24.32.

ПРАФОС (1). *Полковий кат, екзекутор.* А вас, моїх святих киян, І ваших чепурних киянок Оддав своїм **прафосам** п'яним У наймички сатрап-капрал. II 281.36.

ПРАХ (1). *Слов'ян. Пил.* [Мати] І пити дасть, і отрясе, Одуе **прах** з його хітона, Зашиє дірочку та знову Під смокву піде. II 321.683.

ПРАЦЮВАТИ, ПРАЦЮВАТЬ (6). Посилала мати На цілу ніч **працювати** I 251.501. Встануть сердеги **працювать,** Корови підуть по діброві, Дівчата вийдуть воду брать I 12.54. Отож **працюю** я за ралом. II 63.72.

◊ **працювати** I 11.22, 251.501, **працювать** I 12.54, **працюю** II 63.72, **працювала** I 232.83, **працювали** I 474.В.

ПРАЦЯ (10). Сирота Ярема, сирота убогий,.. Трапляється, часом тихенько заплаче, Та й то не од того, що серце болить: Що-небудь згадає або що побачить... Та й знову за **працю.** I 85.357. Чи то **праця** задавила Молодую силу, Чи то нудьга невсипуща Його з ніг звалила. I 255.58 //*У спол.* (4): а) дарма **праця** — *даремно, марно* (2). А він хоче, щоб слухали, Як старці співають. Дарма **праця,** пане-брате: Коли хочеш грошей Та ще й слави, того дива, Співай про Матрьошу I 77.85; б) шкода й **праці** (2). А ви в ярмі па́даєте Та якогось раю На тім світі благаєте? Немає! немає! Шкода й **праці.** I 240.37.

◊ ***Одн. Н.*** **праця** I 255.58, II 229.27, *у спол.* а) I 77.85, 83.305, ***Р.*** **праці** I 440.В, VI 165.38, *у спол.* б) I 240.37, II 186.13, ***З.*** **за працю** I 85.357, 505.В.

ПРЕБЕЗУМНИЙ (1). *Слов'ян. Субст.* **Пребезумний** в серці скаже, Що бога немає I 342.85.

ПРЕБЛАГИЙ (1). *Слов'ян.* І талан і безталання, Все, каже, од бога.. **Преблагий** був муж на світі Максим отой, сину. II 255.265.

ПРЕБЛАГОСКЛОННИЙ (1). *Слов'ян. Ірон.* а бивий Фельдфебель ваш, Сарданапал, Послав на каторгу святого; А до побитого старого Сатрапа «навсегда» оставсь **Преблагосклонним.** II 281.60.

ПРЕБУВАТИ (1). *Слов'ян. Ірон.* сам фельдфебель дивовались І маршировкою і всім, І «благосклонні **пребували** Всегда к єфрейторам своїм». II 280.14.

ПРЕБУТИ (1). *Слов'ян.* Ти радуєш мою душу І серце врачуєш; І **пребуде** твоя воля І твій труд не всує. I 524.В.

ПРЕВЕЛЕБНИЙ (1). *Слов'ян.* Задзвонили в усі дзвони, З гармати стріляли, **Превелебную** громаду Докупи скликали. II 137.7.

ПРЕВЕЛИКИЙ (3). А тобі велике, **превелике** спасибі за щирую любов твою, мій голубе сизий, мій друже єдиний. VI 170.8. З **превеликою** радостію і дякою прийняв я лист ваш уже другий, написаний 31 декабря. VI 45.12.

◊ ***Одн. Н.*** **превелике** VI 170.8, ***З.*** **превелику** VI 44.2, ***О.*** (з) **превеликою** VI 45.12.

ПРЕВИСОКИЙ (1). Та й викопав [Максим] при долині Глибоку криницю.. **Превисокий** хрест поставив. II 459.В.

ПРЕВОСХОДИТЕЛЬНА (1). *Субст. Дружина його превосходительства.* Що ж то буде З **превосходительною?** Що ти Тепер робитимеш з собою, З своєю божою красою? Хто стерегтиме твій покой, Украдений твоїм Петрусем? II 224.170.

ПРЕД *див.* **ПЕРЕД.**

ПРЕДВІЧНИЙ (1). Друже мій,.. як буду здужать, То над самим Флегетоном Або над Стіксом, у раю, Неначе над Дніпром широким, В гаю — **предвічному** гаю, Поставлю хаточку II 373.64.

ПРЕДИСЛОВІЄ (4). Хіба діди та батьки дурніші були, що не пускали в люди навіть граматки без **предисловія.** I 150.П. Випускаю оце в люде другого «Кобзаря» свого, а щоб не з порожніми торбами, то наділяю його **предисловієм.** I 374.2.

◊ ***Одн. Р.*** **без предисловія** I 150.П, ***З.*** **предисловіє** I 150.П, ***О.*** **предисловієм** I 374.2, ***Мн. Н.*** **предисловія** I 150.П.

ПРЕДКОВІЧНИЙ (1). Чи бог бачить із-за хмари Наші сльози, горе? Може й бачить, та помага, Як і оті гори **Предковічні,** що политі Кровію людською!.. I 243.153.

ПРЕДОК (1). Німець скаже: «Ви слав'яне». «Слав'яне! слав'яне!» Славних **предків** і великих Правнуки погані! I 515.В.

ПРЕДОТЕЧА *див.* **ПРЕДТЕЧА.**

ПРЕДСТАТИ (2). Припливуть І прилетять зо всього світа.. Діти Святої волі. Круг одра, Круг смертного твого **предстануть** В кайданах. II 270.227.

◊ **предстануть** II 270.227, **предстанут** II 460.В.

ПРЕДТЕЧА (1), **ПРЕДОТЕЧА** (1). *Слов'ян. Той, хто своєю діяльністю підготував умови для діяльності інших.* Стара вдова у Назареті З малим **предтечею** жила II 491.В. *Зверт.* (1). І Архімед і Галілей Вина й не бачили. Єлей Потік у черево чернече! А ви, святиє **предотечі,** По всьому світу розійшлись І крихту хліба понесли Царям убогим. II 347.4.

ПРЕЗАВЗЯТИЙ (2). *Ірон.* Оце ледащо. Щирий пан, Потомок гетьмана дурного, І **презавзятий** патріот; Та й християнин ще до того. II 88.14.

◊ ***Одн. Н.*** **презавзятий** II 88.14, **призавзятий** II 419.В.

ПРЕЗДОРОВИЙ (1). *У прикл. спол.* з д о р о в и й-**прездоровий.** У Вільні, городі преславнім, Оце случилося недавно, Ще був тойді... От як на те Не вбгаю в віршу цього слова... Тойді з д о р о в и й-**прездоровий** Зробили з його лазарет II 157.5.

ПРЕЗИДЕНТ (2). На тім тижні **президент** общества літературного получив письмо от Фльорковського. VI 212.23.

◊ ***Одн. Н.*** **президент** VI 212.23, ***Д.*** **президентові** VI 212.32.

ПРЕКЛОНИТИСЬ (1). *Перен. Схилитись.* Молитесь, братія, молитесь За ката лютого! його В своїх молитвах помяните, Перед гординією ж його, Брати мої, не **преклонітесь** II 470.В.

ПРЕКРАСНИЙ (5). *Дуже красивий.* Вранці рано Фамарь **прекрасная** прийшла II 416.В //*Чудовий* (2). Боже мій з тобою! Мій краю **прекрасний,** розкошний, багатий! Хто тебе не мучив? II 30.40 /*Про душу* (1).

Скажіть їй, як побачите, або напишіть, нехай до мене напише хоч одну стрічечку, її **прекрасная,** добрая душа мене частенько навідує в неволі. VI 41.26.

◊ ***Одн. Н.*** **прекрасний** II 30.40, **прекрасная** II 416.В, VI 41.26, ***З.*** (на) **прекрасний** VI 86.21, ***О.*** (над) **прекрасним** II 454.В.

ПРЕЛАСКАВИЙ (1). Дитяточко собі росло,.. Марія мовчки утішалась, Бо страх розумнеє було І **преласкавеє** до того II 491.В.

ПРЕЛАТ (2). *Вища духовна особа в католицькій церкві.* Збиралися кардинали, Гладкі та червоні, Мов бугаї в загороду, І **прелатів** лава. I 269.258.

◊ ***Мн. Н.*** **прелати** I 270.288, ***Р.*** **прелатів** I 269.258.

ПРЕЛЮБОДІЙНИЙ (1). *Слов'ян.* А ти, кумасю, спала, спала.. Та страх боялася гріха **Прелюбодійного.** II 368.20.

ПРЕЛЮТИЙ (2). **1.** *Надзвичайно жорстокий (про вітер). Субст. Образн.* (1). А ти, **прелютий...** Горе! Горе! Моє веселіє украв, В степу на тирсі розібгав. II 336.24.

2. *Дуже тяжкий* (1). Тепер **прелютая** година На нашій славній Україні. II 138.67.

◊ ***Одн. Н.*** **прелютая 2.** II 138.67, ***К.*** **прелютий 1.** *субст.* II 336.24.

ПРЕМУДРИЙ (5). А **премудрим** умам, Роботящим рукам Перелоги орать II 494.В. попроси якого-небудь скорописца списать для мене... текст сией невеличкої, но **премудрої** книги VI 86.27. *Ірон.* (1). Отож **премудрий** прозорливець, Поміркувавши, взяв єлей Та взяв од козлищ і свиней Того Саула здоровила І їм помазав во царя. II 352.40 //*Субст.* (2). Дознаються небожата, Чия на вас шкура, Та й засудять, і **премудрих** Немудрі одурять! I 332.89. *Образн.* (1). За що ж тебе, світебрате, В своїй добрій, теплій хаті Оковано, омурано (**Премудрого** одурено) II 344.6.

◊ ***Одн. Н.*** **премудрий** *ірон.* II 352.40, ***Р.*** **премудрої** VI 86.27, ***З.*** **премудрого** *образн., субст.* II 344.6, ***Мн. Д.*** **премудрим** II 494.В, ***З.*** **премудрих** *субст.* I 332.89.

ПРЕМУДРІСТЬ (1). *У спол.* огонь **премудрості.** В світлиці розу[му] і волі Огонь **премудрості** горить II 443.В.

ПРЕНЕПОВИННИЙ (1). А Петрусь, Її единая дитина, Гуляв собі **пренеповинний** В саду та арію якусь Мугикав стиха. II 223.143.

ПРЕНЕПОРОЧНИЙ (6). **1.** *Цнотливий, невинний* (5). А вона, **Пренепорочная** Марія, Сидить.. коло вікна І в поле дивиться II 312.293.

2. *Морально чистий* (1). Молодою, **Пренепорочною,** святою В малій хатині буде жить Любов та чистая. II 224.165.

◊ ***Одн. Н.*** **пренепорочная 1.** II 223.116, 305.7, 312.293, 482.В, ***О.*** **пренепорочною 2.** II 224.165, ***Мн. Н.*** **пренепорочниє 1.** II 322.695.

ПРЕНЕПОРОЧНО-МОЛОДИЙ (1). І станом гнучим і красою **Пренепорочно-молодою** Старії очі веселю. II 236.2.

ПРЕНЕЧЕПУРНИЙ (1). получишь ты, единий друже мій Семене, из частных рук, а не через почту, невеликий ящик с делом рук моих,— сказать по правді, з **пренечепурним** ділом: так що ж я маю робить? виліпить я то ще як-небудь виліпив, а вилить і досі не вмію; не те, правду сказать, що і не вмію, але матеріалу доброго нігде взять VI 76.32.

ПРЕНОМЕРАНТ (1). *Передплатник.* Чи багато в тебе **преномерантів** на Записки о Южной Руси? VI 156.5.

ПРЕПОГАНИЙ (7). *Дуже нікчемний, мерзенний, огидний, бридкий.* **Препогане,** Мерзенне, мерзле паробоцтво, Ходіте биться! II 80.121. Гинуть! Гинуть! У ярмах лицарські сини, А **препоганії** пани.. Остатні продають штани... II 111.40. Батько, мати не сплять, На сторожі стоять, Не пускають саму мене У садочок гулять. А хоч пустять, то з ним, З **препоганим** старим II 117.18. **Препоганий** Нижній Новгород. Копійки нема де заробить. VI 162.17 //*Субст.* (1). Ішов кобзар до Києва.. Мале дитя коло його.. А пан глянув... одвернувся... Пізнав, **препоганий** I 46.737.

◊ ***Одн. Н.*** **препоганий** VI 162.17, *субст.* I 46.737, **препогане** II 80. 121, ***О.*** (з) **препоганим** II 117.18, ***Мн. Н.*** **препогані** I 415.В, **препоганії** II 111.40, ***М.*** (на) **препоганих** II 461.В.

ПРЕПОДОБИТИСЯ (2). *Церк. Зробитися угодним богові. Ірон.* А Галайда кричить: «Батьку! Стійте!.. пропадаю! Постривайте, не вбивайте: Там моя Оксана».. «Добре, добре!.. Залізняче, Гукни, щоб палили. **Преподобиться** з ляхами... А ти, сизокрилий, Найдеш іншу». I 131.1972.

◊ **преподобиться** I 131.1972, **преподобиця** I 443.В.

ПРЕПОДОБНИЙ (7). *Праведний, святий. Субст. Церк.* **Преподобнії** во славі І на тихих ложах Радуються, славословять, Хвалять ім'я боже I 347.267. Окують царей

несситих.. І вовіки стане слава, **Преподобним** слава. II 274.398.

◊ ***Одн. О.*** **преподобним** I 338.43, ***Мн. Н.*** **преподобнії** I 347.267, II 274.383, **преподобниє** I 524.В, ***Р.*** **преподобних** I 524.В, ***Д.*** **преподобним** I 347.282, II 274.398.

ПРЕПОДОБНИЦЯ (2). *Праведна, свята. Церк. Жарт.* Як була я молодою **преподобницею,** Повісила хвартушину над віконницею; Хто йде — не мине, То кивне, то моргне. I 129.1906.

◊ ***Одн. О.*** **преподобницею** I 129.1906, **приподобницею** I 442.В.

ПРЕПРАВЕДНИЙ (1). *Слов'ян.* Спаси ти нас, Младенче праведний, великий, Од п'яного царя-владики! Од гіршого ж тебе спасла Твоя **преправедная** мати. II 302.39.

ПРЕСВІТЛИЙ (2). *Образн. У зверт. до матері і сонця.* Все упованіє моє На тебе, мій **пресвітлий** раю, На милосердіє твоє, Все упованіє моє На тебе, мати, возлагаю. II 305.2. І каже [Ярославна]: — Сонце пресвятеє,.. Святий **пресвітлий** господине! Спалив єси луги, степи, Спалив і князя і дружину, Спали мене на самоті! II 495.В.

ПРЕСВЯТИЙ (10). **1.** *Постійний епітет до «бог», «богородиця» і под.* (9). Нехай стара собака гине, Коли не вміє шанувать Людей та бога **пресвятого** II 410.В //*Субст.* (5). Вона благала **пресвятую,** Щоб та її... щоб та спасла II 223.113 //*Постійний епітет до «сонце»* (2). І каже [Ярославна]: — Сонце **пресвятеє** На землю радість принесло І людям і землі, моеї Туги-нудьги не розвело. II 337.44 //*Про місця, в яких є святині* (1). А її немає І не буде вже, святої... Де ж вона поділась? У Києві **пресвятому** В черниці постриглась. II 18.412.

2. *Істинний, спрямований до високої мети (про правду)* (1). Не вам, в мережаній лівреї Донощики і фарисеї, За правду **пресвятую** стать II 280.23.

◊ ***Одн. Н.*** **пресвятий** **1.** II 496.В, **пресвятая** **1.** *субст.* II 314.357, **пресвятеє** **1.** II 337.44, ***Р.*** **пресвятої** **1.** *субст.* II 30.37, 31.96, ***З.*** **пресвятого** **1.** II 410.В, *субст.* II 422.В, **пресвятую** **1.** *субст.* II 223.113, (за) **пресвятую** **2.** II 280.23, ***М.*** (у) **пресвятому** **1.** II 18.412.

ПРЕСКОРБНИЙ (1). І син Алкід, твоя дитина, .. Гниє в неволі, в кайданах. А [ти]; **прескорбная,** не знаєш, Де він канає, пропадає! Ідеш шукать його в Сибір II 270.208.

ПРЕСКОРВИЙ (1). *У спол.* **прескорвий** син. *Лайл.* Але ти все-таки напиши мені, чи будеш ти се літо на коші, чи може знову підеш.. **прескорвого** сина по кручах ганяти. VI 140.1.

ПРЕСЛАВНИЙ (15). *Овіяний славою; дуже відомий, знаменитий.* Громада чмелем загула, У дзвони задзвонили, Гармата заревла, І бунчугами вкрили **Преславного** запорожця Павла́ Кравченка-Наливайка. II 139.81. О, як би ти [М. С. Щепкін] добре зробив, якби приїхав [в Нижній]! тут би тебе, **преславного,** на руках понесли твої безчисленнії поклонники. VI 154.7. *Ірон.* (1). Де ж подівсь Дивочний гость отой лукавий? Хоч би прийшов та подививсь На брак той славний і **преславний!** На брак окрадений! II 311.261. *Нар.-поет.* (7). поздоровляю з Новим годом і молю господа милосердого послать тобі долголетие и здоров'я, на славу нашої **преславної** України. VI 161.10. О мій Словутицю **преславний!** Моє ти ладо принеси, Щоб я постіль весела слала, У море сліз не посилала II 337.36. *Нар.-поет. У прикл. спол.* славний-**преславний** (1). У славному-**преславному** Місті в Чигирині Задзвонили в усі дзвони II 137.3.

◊ ***Одн. Н.*** **преславний** II 337.36, ***Р.*** **преславної** VI 161.10, (із) **преславної** II 127.9, ***З.*** **преславного** II 138.39, 138.61, 139.81, VI 154.7, **преславну** II 496.В, (на) **преславний** *ірон.* II 311.261, ***М.*** (на) **преславній** II 259.405, (у) **преславному** II 159.81, *у прикл. спол.* II 137.3, (у) **преславнім** II 157.1, ***Мн. Н.*** **преславнії** II 43.47, 138.54.

ПРЕСТАРИЙ (1). *У прикл. спол.* старий-**престарий.** Попрощавшися з чорноморцем, зайшов у якусь стару-**престару** церков, одправив по твоїй душі панахиду VI 82.26.

ПРЕСТОЛ (5). А Саул.. Будує кедрові світлиці, **Престол** із золота кує II 352.57 //*Перен. Символ влади* (4). Читаєм божії глаголи!.. І од глибокої тюрми Та до високого **престола** — Усі ми в золоті і голі. I 327.72. *У прикл. спол.* **престол**-отечество (1). Не заріже батько сина, Своєї дитини,.. Не заріже: викохає Та й продасть в різницю Москалеві. Це б то, бачиш, Лепта удовиці **Престолові**-отечеству I 259.25.

◊ ***Одн. Р.*** **до престола** *перен.* I 327.72, ***Д.*** **престолові** *перен., у прикл. спол.* I 259.25, ***З.*** **престол** II 352.57, ***М.*** **на престолі** *перен.* I 265.90, II 202.8.

ПРЕСТОЛЬНИЙ (1). *У спол.* **престольний** град — *столиця.* І того ж божого року написавши тобі лист, і гарненько власними руками, у тім же богоспасаємім граді Миргороді оддавши на почту, поїхав собі гарненько в **престольний** град Москву. VI 82.14.

ПРЕСТУПНИЙ (1). І мир первозданний Одпочив на лоні ночі. Тілько ми, Адаме, Твої чада **преступниє**, Не одпочиваєм До самої домовини У проспанім раї. II 277.510.

ПРЕТОРІАНЕ (5). *Істор. У стародавньому Римі — гвардія імператора.* А в Римі свято. Велике свято! Тиск народу, Зо всього царства воєводи, **Преторіане** і сенат, Жерці і ліктори стоять Круг Капітолія. II 271.254.

◊ ***Мн. Н.*** **преторіане** II 271.254, 272.318, **преторияне** II 468.В, **преторьяне** II 469.В, ***Д.*** **преторіанам** II 272.319.

ПРЕХОРОШИЙ (3). Вона була ще молодою; І **прехорошая** собою. II 18.432. Тут єсть **прехороша** дівчина і талан[т]лива артистка, Піунова. VI 155.15.

◊ ***Одн. Н.*** **прехороша** VI 155.15, **прехорошая** II 18.432, ***О.*** **прехорошою** II 90.7.

ПРЕЧЕСТНИЙ (1). *Найсвятіший.* З святими коровгами Та з **пречестними** образами Народ з попами З усіх церков на гору йде, Мов та божа пчола гуде. II 137.10.

ПРЕЧИСТА (2). *Назва релігійного свята.* Після **пречистої** в неділю, Та після першої, Трохим Старий сидів в сорочці білій, В брилі, на призьбі. I 320.384. Небορак як голуб з нею.. Сидять собі у вдівоньки. Сидять собі, розмовляють, **Пречистої** дожидають. II 42.10.

ПРЕЧИСТИЙ (13). **1.** *Щирий; морально бездоганний.* (6). І бог зглянувсь на ті сльози. **Пречистії** сльози! II 31.90. Прилітай же з України, Єдиний мій друже, Моя думо **пречистая**, Вірная дружино II 93.31 //*Про музу* (1). А ти, **пречистая**, святая, Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла І геть у поле однесла. II 284.1.

2. *Святий, непорочний. Епітет богородиці* (7). Якби **Пречистій** їй не дав ти руку, Рабами б бідниє раби І досі мерли би II 311.246 //*Субст.* (6). мати повивала Мене малого і вночі На свічку богу заробляла; Поклони тяжкії б'ючи, **Пречистій** ставила II 110.16. *Зверт.* (2). Молюся, плачу і ридаю: Воззри, **пречистая**, на їх, Отих окрадених, сліпих Невольників. II 305.9 //*У спол.* **пречистая** в женах. *Зверт.* (1). О світе наш незаходимий! О ти, **пречистая** в женах! Благоуханний сельний кринe! II 307.93.

◊ ***Одн. Н.*** **пречистая 1.** I 489.В, II 93.31, 284.1, 474.В, **пречистеє 1.** II 474.В, ***Р.*** **пречистої 2.** *субст.* II 222.108, ***Д.*** **пречистій 2.** II 311.246, *субст.* II 110.16, 122.15, ***О.*** (перед) **пречистою 2.** II 452.В, ***К.*** **пречистая 2.** *субст., зверт.* II 305.9, *у спол.* II 307.93, ***Мн. З.*** (на) **пречистії 1.** II 31.90.

ПРИ (37). *Прийм. з місц. відм. Указує:* **1.** *На місце, біля, поблизу якого відбувається дія або щось знаходиться* (23). А дівчина **При** самій дорозі Недалеко коло мене Плоскінь вибирала II 21.31. Ой копали йому в степу **при** дорозі Та притиками яму II 142.19 //*На краю, в межах чого* (16). Одним-єдине **при** долині.. Стоїть дерево високе II 60.55. Три явори посадила Сестра **при** долині... I 388.14.

2. *На обставини або час дії* (8). Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте хоч ви мене **При** лихій годині. II 7.4. Зліталися поволі Сичі.. Орлинє царство затопить І геть спалить. Орла ж повісить на тичині І **при** такій годині Республіку зробить! II 103.11. На надвірню комору (робочу) **при** случаї дубового лісу купи: нехай лежить та висихає поки що буде. VI 217.40.

3. *На осіб, у присутності яких відбувається дія* (4). Насміялась титарівна З бідного Микити. Насміялася **при** людях II 78.45.

4. *На причетність дії до якогось об'єкта* (1). Коли б то ви були такі трудящі і добрі, щоб розпитали в Університеті,.. чи я утверджений **при** університ[еті], чи ні VI 38.9.

5. *На особу, в якої є в наявності щось* (1). Шкода, що я не покинув тойді у вас рисунок київського саду, бо він і всі, що були **при** мені, пропали. VI 39.28.

◊ **при 1.** I 7.156, 35.270, 161.347, 166.98, 232.99, 281.334, 356.64, 388.14, 465.В, II 8.21, 21.31, 43,32, 56.269, 56.285, 60.55, 73.165, 119.16, 142.19, 182.22, 208.22, 249.24, 257.333, 423.В, **2.** I 81.250, 463.В, II 7.4, 103.11, VI 49.19, 61.37, 178.41, 217.40, **3.** II 78.45, VI 215.15, 219.21, 223.17. **4.** VI 38.9 **5.** VI 39.28

ПРИБАВИТЬ (3). **1.** *Додати* (2). До всього того, що я те[бе] просив, **прибав..** 4 штуки чорного французского карандаша № 2 VI 119.15.

2. *Дописати* (1). Не знаю, дождуся й третьої почти. Що там буде, бо мені, бачиш, хотілося **прибавить** до цього письма два слова: Я свободен. VI 132.19.

◊ **прибавить 1.** VI 119.5, **2.** VI 132.19, **прибав 1.** VI 119.15.

ПРИБГАТИ (1). *Приєднати.* Якби Княгиню взяв на свої руки Куліш, чи не лучше б було? Та й Матроза **прибгав** би до Княгини, та причепурив би їх гарненько та й пустив би в люде. VI 132.25.

ПРИБЄЖИЩЕ (1) *Слов'ян. Уроч., образн., зверт.* На тебе, мати, возлагаю Все упованіє моє! **Прибєжище,** святий покров Ограбленних людей рабов II 483.В.

ПРИБИРАТИ (1). Дівчата, бувало.. хату **прибирали,** І мазали і квічали І 538.В.

ПРИБИРАТИСЬ (2). Вернулася [сиротина], журилася, На шлях битий дивилася. Квічалася, **прибиралась,** Що день божий сподівалась. II 43.41.

◊ **прибиралась** II 43.41, **прибіралась** II 403.В.

ПРИБИТИ (1). *Принести (водою).* Тілько три чайки, слава богу,.. Синє море не втопило, А в турецьку землю, агарянську, Без вес[е]л і кормиг **прибило.** І 285.481.

ПРИБИТИСЬ (1). *Прийти, потрапити кудись.* Блукаючи по Україні, **Прибивсь** якось і в Чигирин [я], І в монастир отой дівочий, Що за пісками на болоті У лозах самотний стоїть. II 18.421.

ПРИБІГАТИ (1). І разом схопились [старі] Та до воріт... **Прибігають** — Мовчки зупинились. Перед самим перелазом Дитина сповита І 313.121.

ПРИБІГТИ (2). **Прибігли** хлопці, не рятують, Бояться пана. II 187.44. Його любили Святиє діточки. Слідком За ним по улицях ходили, А іноді й на Єлеон До його бігали малії. Отож **прибігли.** II 322.694.

ПРИБЛУДА (6). *Фам.* Коло огню старий циган З люлькою куняє. Позирає на **приблуду** Й на подзвін не дбає. І 364.138. *Ірон.* (3). В тому господньому селі, На нашій славній Україні,— Не знаю, де вони взялись,— **Приблуда** князь. Була й княгиня, Ще молоді собі були, Жили самі. II 9.52.

◊ ***Одн. Н.*** **приблуда** І 537.В, *ірон.* II 9.52, **преблуда** *ірон.* II 385.В, ***З.*** **преблуду** І 537.В, **на приблуду** І 364.138, ***О*** **із приблудою** *ірон.* І 300.253.

ПРИБЛУДИТИ (2). *Прийти, блукаючи.* Вийшла мати погуляти, не спиця в палатах,.. **Приблудила** аж до Дніпра. І 531.В.

◊ **приблудила** І 531.В, **преблудила** І 537.В.

ПРИБЛУДИТИСЬ (1). Літо, й друге проблукала [приблуда] Та в старої вчилась. А на третє в Україну З нею **приблудилась.** І 544.В.

ПРИБЛУКАТИ (1). Може **приблукає** в Сокиринці оце добрий чоловік і маляр дуже дотепний, то ти, мій друже богу милий, ласкаво привітай його. VI 182.21.

ПРИБОРКАНИЙ (3). *У порівн.* (1). Мов орел той **приборканий,** Без крил та без волі, Знеміг славний Дорошенко, Сидячи в неволі II 161.69. *Образн.* (2). Сидить один [Ярема] та думає: «Де моя Оксана? Де вона, моя голубка **Приборкана,** плаче?» І 127.1824.

◊ ***Одн. Н.*** **приборканий** *у порівн.* II 161.69, **приборкана** *образн.* І 127. 1824, ***Мн. З.*** **приборканих** *образн* II 103.28.

ПРИБОРКАТЬ (2). Понятовський жвавий. Запановав, та й думав шляхту **Приборкать** трошки... не зумів! І 82.298. *Образн.* (1). Полетів би, послухав би. Заплакав би з ними... Та ба, доля **приборкала** Меж людьми чужими. І 68.31.

ПРИБРАТИ (1). *Взяти.* А добрі люде **Прибрали** [сироту], в Київ одвезли У інститут. II 14.239.

ПРИБРАТИСЯ, ПРИБРАТИСЬ (3). Отож, було, мов генерал, Максим сановито **Прибереться** у неділю Та й пошкандибає У храм божий. II 254.245.

◊ **прибралась** І 368.291, **пребралась** І 536.В **приберეться** II 254.245.

ПРИБУВАТИ (3). **1.** *Збільшуватись* (2). Ватага день і ніч росла, Уже за сотню **прибувала**... II 411.В.

2. *Приходити* (1). Дознайтесь, будьте ласкаві, чи буде дома завтра ввечері Варвара Яковлевна. Якщо буде, то і я до неї прибуду з І. С. Тургенєвим. І ви **прибувайте,** як матимете час. VI 205.22.

◊ **прибувала 1.** II 411.В, **прибувало 1.** II 413.В **прибувайте 2.** VI 205.22.

ПРИБУТИ (15). Коли живий козаченько, То зараз **прибуде**... І 52.167. А коли **прибуду** в Никольское — не знаю VI 177.11 //*Перен. Померти* (1). Зрівняв [Гонта] землю, покрив дерном, Щоб ніхто не бачив, Де полягли Гонти діти, Голови козачі.

«Спочивайте, виглядайте, Я швидко **прибуду**». I 143.2423.

◊ **прибуду** VI 145.21, 170.15, 177.11, 205.21, 210.25, 210.28, 217.14, 220.13, 228.5, *перен.* I 143.2423, **прибуде** I 52.167, 53.205, 133.2043, **прибудемо** VI 217.37, **прибудуть** VI 221.12.

ПРИВЕЗТИ (41). І знов мені не **привезла** Нічого почта з України II 152.1. Чи то люди поробили Йому, молодому, Що **привезли** його з Дону На возі додому. I 255.64. Свої композиції з грішми або сам **привезу,** або пришлю із Чернігова. VI 38.22. дякую вас за те, що **привезли** мені поклон от Василия Езучевского VI 70.42.

◊ **привіз** I 133.2060, VI 50.18, 50.34, 152.23 173.40, **привезла** II 152.1, 166.70, 450.B, VI 129.30. 131.19, 131.25, 131.27, 132.16, 133.16, 144.37, **привезли** I 149.Прип., 233.126, 255.64, 538.B, II 426.B, VI 25.12, 45.17, 70.42, 83.5, **привезу** VI 38.22, 130.20, 147.30, 187.8, 196.5, 204.16, 209.36 (2 р.), 214.39, 218.17, 221.17, 228.22, **привезе** VI 58.10, 77.8, 77.9, 84.10, **привезуть** II 438.B.

ПРИВЕРЗТИСЯ (1). Свинею заснувши, звичайне, такий І сон **приверзеться...** II 232.10.

ПРИВЕСТИ (39). **1.** (19). От вертаюсь В село до дівчини вночі,— Аж тілько мати на печі, Та й та, сердешна, умирає,.. **Привів** попа, та не застав,— Вона вже вмерла. I 397.46. Гетери гостя **привели** II 269.174.

2. *Народити; породити* (17). Бо княгині тілько вміють **Привести** дитину. А годувать та доглядать Не вміють княгині. II 12.155 //*У спол.* на світ **привести** (3). Будь проклята мати, І день, і година, коли понесла, Коли породила, на світ **привела!** I 96.774.

3. *Спричинити що, призвести до чого* (3). Чи я занедужав? Чи то мене злая доля **Привела** до того,.. Не знаю нічого. II 252.134 //*У спол.* бог **привів** — *пощастило* (1). Як побачите Корсуна, то скажіть йому, що Мар'яна продана, коли дрюкує він тепер, то нехай, а коли ні, то щоб і не зачинав, бо з перших чисел декабря купець зачинає дрюковать. Хоч би бог **привів** подивиться на свої сльози, докупи зібрані. VI 25.23.

◊ **привести** 2. II 12.155, **привів** 1. I 397.46, 457.B, II 27.128, **3.** VI 115.24, *у спол.* VI 25.23, **привела 1.** I 160.298, 391.7, II 184.31, 276.463, 353.93, **2.** I 311.47, 365.178, 397.53, 535.B, II 12.161, 39.2, 184.16, 267.111, 301.19, 309.166, 313.354, 414.B, *у спол.* I 28.11, 96.774, **3.** II 252.134, **привила 2.** *у спол.* I 429.B, **привели 1.** I 140.2316, 538.B, II 71.75, 95.73, 269.174, 414.B, 467.B, 489.B, **привили 1.** I 447.B, **приведу 2.** I 364.156, **приведуть 1.** II 328.48, **приведи 1.** I 84.323.

ПРИВИКАТЬ (1). До люльок, смороду і зику став я потрохи **привикать** VI 42.36.

ПРИВИКНУТИ (3). І до дверей, на ключ замкнутих, І до решотки на вікні **Привик** я трохи I 389.9. *У прислів'ї* (1). **Привикне,** кажуть, собака за возом бігти, то біжить і за саньми. II 57.Епіграф.

◊ **привик** I 389.9, II 65.149, **привикне** *у прислів'ї* II 57. Епіграф.

ПРИВІТАННЯ (2). Спасибі вашій любій Мар'ї Васильєвні за її ласкаве **привітання.** VI 186.19.

◊ *Одн. З.* за **привітання** VI 186.19, 186.31.

ПРИВІТАТИ, ПРИВІТАТЬ (70). **1.** *Щиро, ласкаво, доброзичливо зустріти кого, що, поставитись до кого, чого* (58). Нема кому **привітати,** Ні з ким пожуритись, Треба було б молодому, Треба б одружитись. II 149.33. А дівчина При самій дорозі Недалеко коло мене Плоскінь вибирала Та й почула, що я плачу, Прийшла, **привітала** II 22.35. Катерино, серце моє! Лишенько з тобою! Де ти в світі подінешся З малим сиротою? Хто спитає, **привітає** Без милого в світі? I 30.103 Як зайде до вас брат Варфоломей, то **привітайте** і порадьте, що йому зробить з Прісею і Ганнусею. VI 224.16. Праведная душе! прийми мою мову Не мудру, та щиру — прийми, **привітай.** I 13.86. І велике спасибі за Кобзаря мого, що ви його так щиро **привітали.** VI 222.34. *Образн.* (6). Думи мої, думи мої,.. Прилітайте ж, мої любі, Тихими речами **Привітаю** вас, як діток, І заплачу з вами. II 7.15 //*У спол.* старість *чию* **привітати** — *доглянути кого на старість* (1). Був собі дід та баба.. Та діточок у їх бігма, А смерть з косою за плечима. Хто ж їх старість **привітає,** За дитину стане? I 312.70 //*Дати притулок, пригріти; взяти під свій захист* (11). Пішов би додому, Там би мене **привітали** II 67.7. Во ім'я божіє **привітайте** його коло себе! VI 202.19. Ублагала [мати] Капітолійський той сигкліт, Щоб первенця **привітали** Святії ідоли. II 459.B. *Образн.* (1). Все сумує,— тільки слава Сонцем засіяла. Не вмре кобзар, бо навіки Його **привітала.** I 13.80.

2. *Звернутися до когось з привітанням чи поздоровленням* (12). Засміявсь Старий і внучку **привітав** I 320.392. Молодая.. Не

почастувала Свого месника святого І не привітала, Тілько глянула на його... II 188.93 //*Передати привітання* (6). А як побачиш мого давнього друга, В[арвару] Н[іколаєвну] Р[єпні]ну, то **привітай** її од мене VI 155.3. Добре б ти зробив, якби побачився та **привітав** од мене оту шляхту много знаную мною лично; а вона сьогодня вся повинна бути у Корсуні. VI 212.11.

◊ **привітати 1.** II 149.33, **2.** II 273.347, **привітать 1.** I 161.330, II 105.62, **привітав 2.** I 320.392, II 309.154, 322.696, 486.B, **привітала 1.** I 296.116, 502.B, II 15.287, 22.35, VI 205.5, *образн.* I 13.80, II 32.9, **2.** II 188.93, **привітали 1.** I 86.401, 539.B, II 90.27, 315.397, 459.B, VI 24.1, 32.34, 222.34, **привітаю 1.** II 225.197, *образн.* II 7.15, 228.58, **привітаєш 1.** I 329.175, II 263.9, **привітає 1.** I 4.44, 30.103, 37.356, 37.359, 68.8, 76.44, 81.261, 133.2026, 259.7, II 209.45, *у спол.* I 312.70, **привитає 1.** I 403.B, 421.B, **привіта 1.** I 79.193, **привітають 1.** II 112.26, **привітай 1.** I 13.86, 13.109, 264.72, II 263.5, VI 58.10, 70.16, 87.5, 92.16, 182.22, 209.35, 211.18, *образн.* I 24.113, **2.** VI 76.16, 155.3, 164.27, 167.13, 185.33, **привітайте 1.** II 36.58, VI 202.19, 202.22, 224.16, *образн.* I 358.23, **привитайте 1.** II 397.B, *образн.* I 531.B, **якби привітав 2.** VI 212.11, **привітали (би) 1.** II 67.7

ПРИВІТАТИСЯ (1). Іди ж, шукай У Москві свекрухи.. Іди, доню, найди її, Найди, **привітайся** I 33.200.

ПРИВОЗИТИ (2). приходить із Гур'єва почта і **привозить** мені листи із самого Пітера. VI 129.38. Аж ось із Києва **привозять** Княжну. II 14.264.

ПРИВСТАТИ (1). *Підвестися.* Як узрів діточок, **привстав** І цілував благословляя II 493.B.

ПРИВ'ЯЗЬ (1). *У приказці.* Тепер я в Нижнім Новігороді, на волі,— на такій волі, як собака на **прив'язі.** VI 152.18.

ПРИГІР (3). А онде, онде за Дніпром, На **прúгорі,** ніби капличка, Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом. II 24.20. Іде чернець у Вишгород На Київ дивитись, Та посидіть на **пригорі,** Та хоч пожуритись. II 37.74. На **пригорі** собі стоїть, Неначе дівчина, хатина. II 298.7.

ПРИГЛЯДАТИСЯ (1). Покойний Основ'яненко дуже добре **приглядався** на народ I 375.48.

ПРИГОВОРЮВАТИ (2). А князь аж синій похожає Та сам несмілим доливає Та **приговорює** віва[т]! II 381.B.

◊ приговорює II 173.Рем., 381.B.

ПРИ́ГОДА (11). **1.** *Потреба, користь* (7). Мабуть шкода, Що без **пригоди,** мов негода, Минула молодость моя. II 238.13 //На **пригоду** — *на допомогу* (1). Що гомонить отам, зичить Удосвіта? То повертає Той Ігор військо на **пригоду** Тому буйтуру Всеволоду II 339.16 //*У спол.* стати в (у) **пригоді** — *знадобитися, бути корисним, потрібним* (5). Отак пісні Богданови Стали їм в **пригоді!..** I 307.496. Папір мені тепер дуже став у **пригоді** VI 51.10. Я не знаю, що б зо мною сталося, як би не ви! В великій **пригоді** стали мені оці 50 карб. VI 61.35.

2. *Біда, нещастя, злигодні. У спол.* лиха **пригода** (1). Ізнищіла, ізмарніла [вдова], Кинула госпо́ду, Пішла в найми... не минула Лихої **пригоди.** I 232.82.

◆ *У спол.* в **пригоді** (3): а) *при нагоді* (2). Та в мене ще шматків зо два є хліба в торбині, То поснідаєм в **пригоді** I 305.420; б) *до речі* (1). Москаль ту викопав криницю; А як він викопав, то ми Оце й розкажемо в **пригоді** II 249.16.

◊ ***Одн. Р.*** **пригоди 2.** I 232.82, **без пригоди 1.** II 238.13, ***З.*** **на пригоду 1.** II 339.16, ***М.*** **в (у) пригоді 1.** *у спол.* I 305.427, 307.496, VI 51.10, 58.11, 61.35, *у спол.* а) I 305.420, II 125.15, *у спол.* б) II 249.16.

ПРИГОРНУТИ (1). *Образн.* Все нічка покрила. Всіх покрила темнісінька, Як діточок мати; Де ж Катрусю **пригорнула:** Чи в лісі, чи в хаті? I 36.339.

ПРИГОРНУТИСЯ, ПРИГОРНУТИСЬ, ПРИГОРНУТЬСЯ (11). **1.** (7). Піду шукать миленького.. Найду його, **пригорнуся,** На серці зомлію. I 9.17. **Пригорнулась** [Марія], Неначе злякане дитя, До Йосипа свого старого II 309.179. *Образн.* (2). Мені, моя доле, Дай на себе подивитись, Дай і **пригорнутись,** Під крилом твоїм любенько В холодку заснути. II 286.26.

2. *Перен. Знайти притулок* (4). І не знаю, де дінуся, Де я **пригорнуся.** І з ким буду розмовляти, Кого розважати I 353.80.

◊ **пригорнутись 1.** *образн.* II 286.26, **пригорнуться 2.** I 86.395, **пригорнуця 2.** I 425.B, **пригорнулась 1.** II 309.179, **2.** I 410.B, **пригорнуся 1.** I 9.17, **2.** I 353.80, **пригорнися 1.** II 136.8, **пригорнись 1.** I 141.2332, II 134.14, *образн.* II 475.B.

ПРИГОРОД (1). Не благай, не проси, Не клепає коси; Чи то **пригород,** чи город, Мов бритвою, старий голить Усе, що даси. I 394.13

ПРИГОРТАТИ (4). Плаче Катерина.. І світа не бачить; Тілько сина **пригортає,** Цілує та плаче. I 35.275. А йдучи, козеня, небога, Ніби дитину, на руках Хитала,

бавила, гойдала, До лона тихо **пригортала** І цілувала. II 308.144.

◊ **пригортає** I 35.275, 310.6, II 140.20, **пригортала** II 308.144.

ПРИГОТОВАН *див.* **ПРИУГОТОВАН.**

ПРИГОТОВИТИ (2). Який там тобі нечистий казав, що я **приготовив** свої Неофіти для друку? VI 165.4.

◊ **приготовив** VI 141.33, 165.4.

ПРИГРІТИ (1). Діди лежать, а над ними Могили синіють... Тілько роси ранесенько Сльозами дрібними Їх умиють. Зійде сонце, Осушить, **пригріє** I 111.1233.

ПРИДАНЕ[1] (2). Ви любите на братові Шкуру, а не душу! Та й лупите по закону: Дочці на кожушок, Байстрюкові на **придане**, Жінці на патинки. I 328.124. Було на хуторі погане Мале байстря, свиней пасло, Петрусем звалось; на **придане** Воно за панною пішло У генеральськеє село II 220.17.

ПРИДАНИ, ПРИДАНЕ[2] (6). *Весільні гості з боку молодої.* Отак ордою йшли **придани**, Співали п'яні I 161.312. **Придане** Постіль пішли слати У комору II 188.111.

◊ ***Мн. Н.*** **придани** I 161.312, 162.359, **придане** II 188.111, **предани** II 440.B, ***Р.*** **придан** II 94.47, ***З.*** **в придане** II 132.14.

ПРИДАНКИ (2). *Весільні гості з боку молодої. У спол.:* а) з **приданок** йдучи — *повертаючись з весілля* (1). Сидять, куняють [цигане], А за шатром в степу співає, Неначе п'яна, з **приданок** Додому йдучи, молодиця I 361.37; б) в **приданках** бути (1). Я в **приданках** була, впилася I 362.88.

ПРИДАТИСЯ, ПРИДАТИСЬ (3). Я в приданках була, впилася, І молода не **придалася**... I 362.89. А нуте, напилась! Наша, наша **придалась!** I 160.309.

◊ **придалася** I 362.89, **предалася** I 534.B, **придалась** I 160.309.

ПРИДАТОК (1). Горе нам! Безуміє нас обуяло отим мерзенним і богупротивним панством.. Проміняли свою добру, рідну матір — на п'яницю непотребную, а в **придаток** ще і *въ* додали. I 375.55.

ПРИДБАТИ, ПРИДБАТЬ (15). коли б тілько нам отой хутір **придбать** VI 203.4. То сяк, то так **Придбав** сірома грошенят II 50.34 //*У спол.* на подзвін **придбати** — *зібрати гроші на похорон* (1). Один дума, як би його Достроїть палати. Другий дума, як би його На подзвін **при[д]бати.** I 364.127 //*Перен.* (2). Всього надбав, роботяга, Та не **придбав** долі! II 106.105 //*Народити. Iрон.* (1). А жіночки лихо дзвонять, Матері глузують.. «В тебе дочка чорнобрива, Та ще й не єдина, А муштрує у запічку Московського сина. Чорнобрівого **придбала**... Мабуть, сама вчила...» I 30.93.

◊ **придбать** I 85.353, **придбав** II 50.34, 234.71, 250.79, VI 207.3, *перен.* I 137.2166, II 106.105, **придбала** I 50.100, 51.145, 143.2408, *iрон.* I 30.93, **придбали** I 311.64, **придбай** VI 209.10, **при[д]бати (би)** *у спол.* I 364.127, **придбать (б)** VI 203.4.

ПРИДИБАТИ (5). А я з байстрюками Повертала в Україну.. То сяк, то так На свою країну **Придибала.** I 367.242. Чого він **придибав?** Нема в його хати, Ні сестри, ні брата, нікого нема. II 54.207. ***Фам.*** (2). Старенька сестро Аполлона,.. Покиньте ж свій святий Парнас, **Придибайте** хоч на годину Та хоч старенькиії божий глас Возвисьте, дядино. II 69.22 //*З підсилювальною часткою «таки»* (2). Та вже нехай як буде, так і буде, а я хоч без грошей **придибаю**-таки до вас сим літом, та як бог та ви поможете, то може й одружуся. VI 190.16.

◊ **придибав** II 54.207, **придибала** I 367.242, **придибаю-таки** VI 190.16, **придибайте** *фам.* II 69.22, **якби придибали-таки** *фам.* II 69.3.

ПРИДУМАТИ (2). А нащот дубового лісу, як ти лучче **придумаєш,** так і зроби. VI 198.39.

◊ **придумаєш** VI 152.28, 198.39.

ПРИДУРКУВАТИЙ (3), **ПРИДУРКОВАТИЙ** (1). Сьогодня ж ота **придуркувата** Харита зробила з мого великого свята такий дрібний будень, що я трохи, трохи не записався в ченці. VI 208.34. Мені тепер не жаль, що Харита трошки **придуркована.** VI 217.21.

◊ ***Одн. Н.*** **придуркувата** VI 208.34, 209.38, 210.38, **придурковата** VI 217.21.

ПРИДУШИТИ (2). Якби була знала, В колисці би **придушила,** Під серцем приспала. I 470.B.

◊ **придушила (б)** I 470.B, **придушила (би)** I 470.B.

ПРИЄМШИЙ (1). *Слов'ян. У спол.* богу **приємшу** — *нехай і бог прийме.* Прийми богу **приємшу** що єсть, та й не осуди: на той рік, бог дасть, пришлю що-небудь краще, і то тогді тілько, як достану алебастру VI 76.35.

ПРИЗНАВАТИСЯ, ПРИЗНАВАТИСЬ (6). «Брешеш, шельмо!» «Коли брешу, Нехай бог карає!» «Не бог, а ми. **Признавайся!**» I 89.471. А я убив їх!! **признаюсь,** I досі страшно, як згадаю II 411.В.

◊ **признаюсь** II 411.В, **признавайся** I 89.471, 90.539, 441.В, **признавайсь** I 127.1842, **признавайтесь** I 138.2215.

ПРИЗНАТИСЯ, ПРИЗНАТИСЬ, ПРИЗНАТЬСЯ (4). **1.** *Щиро, відверто сказати* (2). Тепер **признайтесь,** християне! Хто пана отруїв? II 451.В.

2. *Дати себе впізнати* (1). Штовхаюсь я; аж землячок, Спасибі, **признався,** З циновими гудзиками: «Где ты здесь узялся?» I 246.291.

3. *Вставн. Щиро кажучи* (1). Та годі вже тобі співать. Що, може хочете кончать? А я, **признаця,** думав теє... II 408.В.

◊ **признаця 3.** II 408.В, **признався 2.** I 246.291, **признаюсь 1.** II 451.В, **признайтесь 1.** II 451.В.

ПРИЗЬБА (7). I на **призьбі** під хатою Усі троє сіли. I 288.587. А мати Сидить на **призьбі** коло хати Та вовну з кужеля пряде. II 316.463.

◊ ***Одн. М.*** **на призьбі** I 288.587, 312.87, 320.387, II 316.463, 317.485, **на призбі** II 490.В, **на приспі** I 506.В.

ПРИЇЖДЖАТИ (1), **ПРИЇЗЖАТИ** (2). **Приїжджав** до мене колядувать старий М. С. Щепкін, то я після його колядки ще й досі хожу неначе після похмілля. VI 161.31. **Приїзжайте,** голубчику, коли можна буде, а поки що поклонися своїй любій жінці. VI 25.2.

◊ **приїжджав** VI 161.31, **приїзжав** VI 162.32, **приїзжайте** VI 25.2.

ПРИЇЗДИТИ (1). **Приїздив** до мене на святки колядувать старий Щепкін, спасибі йому. VI 172.4.

ПРИЇХАТЬ (55). Мандрували гайдамаки Лісами, ярами,.. Вже минули Воронівку, Вербівку; в Вільшану **Приїхали.** I 120.1569. Ой **приїхав** Гамалія Аж у ту Скутару. I 203.151. **Приїхали** [судові]; ножі беруть, I генерала розчиняють, I яд находять в животі. II 225.213 /Коли не зберу грошей, щоб поїхать за границю, то зберу так, щоб **приїхать** в Академію, бо єй-богу хочеться вчиться. VI 30.2 //*У спол.* **приїхати** в г о с т і (6). I вороги й невороги, Прощайте, в г о с т і не **приїду!** Упивайтесь, бенкетуйте — Я вже не почую, Один собі навік-віки В снігу заночую. I 244.190.

◊ **приїхать** VI 26.21, 30.2, 153.33, 154.6, 154.13, 154.35, 159.10, 209.3, *у спол.* VI 156.10, **приїхав** I 203.151, 322.472, II 98.229, 451.В, VI 25.13, 82.15, 154.7, 155.22, 156.16, 193.27, 195.20, *у спол.* VI 153.29, **приїхало** I 306.453, **приїхали** I 120.1569, 122.1647, II 225.213, 440.В, VI 26.10, 153.33, **приїду** I 279.246, 279.247, VI 17.25, 27.9, 27.10, 130.20, 140.2, 141.17, 142.5, 152.22, 204.28, 206.6, 211.28, 212.17, *у спол.* I 244.190, VI 139.35, 217.18, **приїдеш** VI 154.30, 155.12, **приїде** I 52.160, 444.В, **приїдем** I 122.1642, **приїдете** VI 24.38, 26.25, 155.1, **приїдуть** VI 207.7, *у спол.* I 294.28.

ПРИЙМАТИ (8). **1.** *Давати притулок; виявляти гостинність* (5). То покритка попідтинню З байстрям шкандибає, Батько й мати одцурались Й чужі не **приймають!** I 242.144. *Образн.* (1). Із могили козак Встає сивий, похилий.. Співа, сумно співає: — Наносили землі, Та й додому пішли, I ніхто не згадає. Нас тут триста, як скло! Товариства лягло! — I земля не **приймає.** I 381.13.

2. *Брати* (2). вийшла з хати Веселая, сміючись, мати, Цілує діда і дитя Аж тричі весело цілує, **Прийма** на руки, і годує, I спать несе. II 242.12 //*Брати під свій нагляд* (1). пиши мені, бери гроші, **приймай** добро і хазяйнуй. VI 207.34.

3. *Визнавати* (1). Ти сієш розколи! Усобища розвіваєш, Святійшої волі — Не **приймаєш!..** I 270.285.

◊ **приймаєш 3.** I 270.285, **приймає 1.** I 407.В, *образн.* I 381.13, **прийма 1.** I 26.72, **2.** II 242.12, **приймають 1.** I 233.142, 242.144, **приймай 2.** VI 207.34.

ПРИЙМАТИСЯ (1). З *інф. Починати щось робити.* Отой Ракович, що писав до тебе, посадив у Згурівці свого приятеля, якогось п'яницю і здирцю Браньковича. Тепер він тільки що **приймається** управлять. VI 195.8.

ПРИЙНЯТИСЯ, ПРИЙНЯТИСЬ (6). То дівчина заручена Калину сажає.. I господа просить, Щоб послав він дощі вночі I дрібнії роси. Щоб калина **прийнялася,** Розпустила віти. I 386.16. А снилось восени мені, Тойді, як щепи ми щепили,— Як **приймуться,..** то восени Ти вийдеш заміж. II 166.88 //*Перен.* (1). Послав я сьогодні вам свого добра [Букварів] 1000 штук.. Добре **було б,** якби його можна було пустить в села: там би воно швидче **прийнялося.** VI 227.30.

◊ **прийнялася** I 386.16, 386.28, **прийнялись** I 388.17, **приймуться** II 166.88, 166.89, **прийнялося (би)** *перен.* VI 227.30.

ПРИЙНЯТЬ (25), **ПРИНЯТИ** (2). 1. *Взяти в своє користування, у свою власність* (16). Увечері я буду у Карташевських.. і поговоримо. А поки що, **прийміть,** моє серденько, моя єдиная кумасю! оцей нікчемний рисунок на згадування VI 197.25 //*Одержати (листа)* (3). як заженуть у степ, то не доведеться ні од кого листа **прийнять,** ні самому послать VI 49.33 //*Перен.* (1). Біга Катря боса лісом,.. Та в яр... біжить... серед ставу Мовчки опинилась. «**Прийми,** боже, мою душу, А ти — моє тіло!» I 45.679 //*У спол.* **прийняти** в душу (4). I розкажу я людям горе, Як тая мати ріки, море Сльози кровавої лила, Так, як і ти. I **прийняла** В живую душу світ незримий Твойого розп'ятого сина!.. II 266.74.

2. *Уважно поставитись до чогось* (6). А поки що **прийміть** милостиво мою просьбу і не осудіть щиро почитаючого вас Тараса Шевченка. VI 33.34. *Повт.* (4). Праведная душе! **прийми** мою мову Не мудру, та щиру. **Прийми,** привітай. I 13.108.

3. *Дати притулок; виявити гостинність* (5). Піду помолюся Усім святим у Києві, Та й знову вернуся В вашу хату, як **приймете.** I 318.326. Єсть у мене щирий батько... Ходімо, хлоп'ята! Коли мені на чужині Не дав погибати, То й вас **прийме,** привітає I 81.261 //*Надати посаду* (1). Брат мой тяготится.. в особенности его светлейшеством. Прочувши, що вам треба замістить чим-небудь лучшим вашого теперішнього управителя, хочет, а я прошу вас, **прийміть** його до себе. Та й більш нічого! VI 225.9.

◊ **прийнять 1.** VI 49.33, **прийняв 1.** VI 45.12, 46.3, **прийняла 1.** *у спол.* II 266.74, 279.566, **приняла 1.** *у спол.* II 466.В, 472.В, **прийняли 3.** I 471.В, **прийме 3.** I 81.261, **приймете 3.** I 318.326, **прийми 1.** I 554.В, VI 23.31, 76.35, 92.16, 177.9, *перен.* I 45.679, **2.** I 264.78, *повт.* I 13.85, 13.86, 13.108, 13.109, **3.** VI 205.2, **прийміть 1.** VI 197.25, 277.28, **2.** VI 33.34, **3.** VI 225.9, **прийнявши 1.** VI 49.11

ПРИЙОМ (9). *Місце, де провадиться набір рекрутів.* Стали хлопців В кайдани кувати Та повезли до **прийому** Битими шляхами. I 233.118. вдовиного, бачиш, сина В **прийом** громада повезла. Такі-то темнії діла Творяться нишком на сім світі! II 52.148. А в Оренбурзі, і до **прийому** не водивши, наділи на мене солдатську зброю і так з того часу, друже мій єдиний, став [я] солдатом. VI 83.10.

◊ ***Одн. Р.*** **до прийому** I 233.118, 233.126, II 108.152, 118.7, 253.192, VI 83.10, **із (с) прийому** II 458.В (2 р.), ***З.*** **в прийом** II 52.148.

ПРИЙТИ (91). **1.** *Ідучи, рухаючись, досягти певного місця, прибути куди* (82). Вийшла мати погуляти,.. А як **прийшла** до берега, То й дочку згадала. I 359.45. Ми довго в морі пропадали, **Прийшли** в Д а р'ю, на якор стали II 76.14. *Повт.* (2). Приплила Із Сіракуз і та небога Благати кесаря і бога. I чи одна вона? Мій боже! **Прийшло** їх тисячі в сльозах, **Прийшло** здалека. II 272.285 //*Повернутися* (16). Н[астуся]: Тату! тату! Петро! Петро! Із Києва **прийшов!** II 168.127. Холодочком До сходу сонця провели [Йосип і Марія].. Благовістителя. I раді, Радісінькі собі **прийшли** Додому. II 310.220 //*Переважно з інф. Прибути з якоюсь метою* (10). **Прийшла** молодиця.. у найми проситься. I 314.170. На весілля товариші **Прийдуть** погуляти II 438.В. Як матиму час, то **прийду** обідать, і поговоримо. VI 197.25. *Повт.* (2). **Прийде, прийде** [милий] в мою хату Хазяєнувати II 434.В //*У спол.* **прийти** в гості. *Образн.* (1). А як **прийде** нудьга в гості,.. Отойді мене, мій друже, Зови на пораду. II 179.5 //*Досягти місця призначення, бути доставленим; надійти* (10). Щоб швидче твоє письмо **прийшло** в мої руки, то пиши отак на конверті. VI 140.3. Од цариці **Прийшов** указ лоби голить. II 52.143. Спасибі тобі ще раз за писанку; дійшла вона до мене цілісінька, і в той самий день **прийшло** мені розрішеніє малювать VI 51.16. **Прийшли** вісті недобрії — В поход затрубили. I 29.41.

2. *Настати* (4). **Прийшла** весна зеленая I 539.В. Читаю по одному листочку в день біографію Гоголя, читаю та й боюся, може й по листочку не стане, поки-то **прийде** той одпуск. VI 132.42. *Образн.* (1). Ще **прийде** ніч в смердячу хату II 47.92.

3. *З'явитися, виникнути* (2). Якщо тобі думка **прийде** [написать], то пиши так VI 85.3.

◆ *У спол.* (3): а) **прийти** до нормального розуму — *заспокоїтися* (1). Я **прийду** трохи до нормального розуму, то напишу тобі цілу книгу, а тепер цілую тебе, друже мій єдиний VI 134.2; б) **прийти** до самої домовини — *дожити до смерті* (1). Росли укупочці, зросли.. Побрались; I тихо, весело **при-**

йшли, Душею-серцем неповинні, Аж до самої домовини. II 343.5; в) **прийти** войною *на кого* (1). Ляхи **прийшли** на нас войною! II 233.59.

◊ **прийти 1.** I 134.2064, 201.79, 375.24, II 106.91, **прийшов 1.** I 162.354, 286.529, 323.497, 323.502, II 16.352, 52.143, 107.123, 168.127, 253.179, 253.181, 313.332, 314.381, VI 49.28, **прийшла 1.** I 52.178, 314.170, 319.339, 359.45, 367.266, 537.В, 538.В, II 22.35, 25.63, 71.78, 72.120, 78.56, 96.130, 416.В, 443.В, 445.В, 486.В, 492.В, VI 71.9, 131.18, 132.16, 144.37, **2.** I 539 В, **пришла 1.** I 463.В, **прийшло 1.** II 363.19, VI 51.16, 73.21, 140.3, *повт.* II 272.285, 272.286, **прийшли 1.** I 8.205, 29.41, 78.135, 271.321, 366.220, II 33.13, 74.203, 76.14, 98.227, 107.149, 192.21, 272.288, 310.220, 312.289, 317.493, 320.615, 411.В, *у спол.* б) II 343.5, *у спол.* в) II 233.59, **прийду 1.** I 415.В (2 р.), VI 197.25, *у спол.* а) VI 134.2, **прийде 1.** I 29.66, 538.В, II 95.107, 155.13, 171.208, 313.332, 418.В, *повт.* II 434.В (2 р.), *у спол.*, *образн.* II 179.5, **2.** II 354.19, VI 132.42, *образн.* II 47.92, **3.** VI 85.3, **прийдуть 1.** I 498.В, II 438.В, **3.** II 47.93, **прийди 1.** II 125.25, 136.8, **прийшов (би) 1.** II 311.260, **прийшовши 1.** VI 24.12.

ПРИЙТИСЯ, ПРИЙТИСЬ (3). *Безособ. У спол.* **прийтись** до скруту — *при характеристиці тяжкого стану, обставин.* Отак тепер і зо мною сталось. Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як **прийшлось** до скруту, то святий їх знає, де вони поділись! VI 45.7.

◊ **прийшлось** VI 45.7, 200.4, **прийдеться** VI 147.18.

ПРИКАЗ (2). *Наказ. У спол.* дати (оддати) **приказ.** Він пише, що добрий цар наш уже дав **приказ** розбивать мої кайдани. VI 130.6. Почтар, нівроку, був підпилий, Оддав сенатові **приказ,** Щоб тільки в Віфлеємі били Малих дітей. II 301.32.

ПРИКИНУТИ (2). *Додати.* По поводу її бенефіса написав я невеличку статейку в газету, котору посилаю тобі: прочитай та **прикинь** своє до неї яке мудре слово VI 167.6. А як буде посилать вторий том, то нехай і первий **прикине** VI 147.26.

ПРИКМЕТА (1). На те літо Криницю святили, На са́мого маковія, І дуб посадили На **прикмету** проїзжачим II 56.277.

ПРИКМЕТНИЙ (3). Я її [Україну] нарисую в трьох книгах, в першій будуть види, чи то по красі своїй, чи по історії **прикметні** VI 32.12.

◊ ***Мн. Н.*** **прикметні** VI 32.12, 32.37, 33.22.

ПРИКОВАНИЙ (1). На галері Везуть твого сина З неофітами в кайданах. А твоя дитина Ще й до щогли **прикована** II 274.368.

ПРИКРИКУВАТИ (1). А князь аж синій похожає Та сам несмілих наливає Та ще й **прикрикує** «віват»! II 386.В.

ПРИКРИТИ (1). *Захистити.* Хто коло тебе в світі стане Святим хранителем твоїм? І хто заступить, хто **прикриє** II 453.В.

ПРИЛЕТІТИ (3). *Перен. Швидко прибути.* Старий Щепкін на тім тижні хоче до мене приїхать в гості; а що, якби і ти, молодий, забіг за ним в Моске́у та вкупочці і **прилетіли** б до мене. VI 156.11. *Образн.* (1). Тойді, як, господи, святая На землю правда **прилетить** Хоч на годиночку спочить, Незрячі прозрять II 291.27.

◊ **прилетить** *образн.* II 291.27, **прилетять** II 270.224, **прилетіли б** VI 156.11.

ПРИЛИНУТИ (6). *Перен. Швидко прибути.* **Прилини** [батьку] до мене, хоть на одно слово, Та про Україну мені заспівай. I 13.88. В гаю — предвічному гаю, Поставлю хаточку, садочок Кругом хатини насажу, **Прилинеш ти** у холодочок, Тебе, мов кралю, посажу. II 373.67. *Образн.* (1). Може пташкою **прилине** Милий з того світа. I 386.18.

◊ **прилину** I 386.21, **прилинеш** II 373.67, **прилине** *образн.* I 386.18, **прилинь** I 13.94, **прилини** I 13.88, 13.111.

ПРИЛИПЛИЙ (1). Ниначе з хмари виступають Обрив високій, та байрак, Хатки **прилиплі** виглядають, Мов діти в білих сорочках У піжмурки собі гуляють. II 393.В.

ПРИЛІТАТИ (8). Насипали край дороги Дві могили в житі.. **Прилітає** зозуленька Над ними кувати I 8.217. *Образн.* (4). З-за Дніпра мов далекого Слова **прилітають** II 112.8. Думи мої, думи мої.. **Прилітайте,** сизокрилі Мої голуб'ята II 7.5 //*Перен. Швидко прибувати* (2). Той Галайда — мій Ярема!.. По всій Україні Його знають.. **Прилітай** же, мій соколе I 134.2081. **Прилітай,** мій голубе сизий, хоч на тиждень, хоч на один день. Може Варенцов не виїхав ще з Петербурга: то от би з ним разом і приїхав. VI 156.14.

◊ **прилітає** I 8.217, 8.219, **прилітають** *образн.* II 112.8, **прилітай** *образн.* II 93.29, *перен.* I 134.2081, VI 156.14, **прилітайте** *образн.* II 7.5, 7.13.

ПРИЛУКИ (2). *Назва міста.* 20 августа 1859. **Прилуки.** 14 августа вирвався я з того святого Києва і простую тепер не оглядаючись до Петербурга. V 195.3. Чи ти получив моє письмо з **Прилук?** VI 196.1.

ПРИЛУЦЬКИЙ (2). *У спол.* **Прилуцький** полковник — *про Галагана Гната*

Івановича. Не втікали б із Хортиці Славні небожата, Не спиняв би їх **Прилуцький** П о л к о в н и к поганий... II 29.17.

◊ ***Одн. Н.*** **Прилуцький** II 29.17, **Прелуцькій** II 393 В

ПРИЛУЧИТИСЬ (1). *Трапитися.* **Прилучилась** з чумаченьком У степу біда. II 127.3.

ПРИЛЯГТИ (1). *Образн.* Сивий ус, стару чуприну Вітер розвіває; То **приляже** та послуха, Як кобзар співає I 26.51.

ПРИМИРЕННИЙ (1). *Субст.* I **примиренному** присняться I люде добрі, і любов, I все добро. I 360.17.

ПРИМІРЯТИ (1). А тим часом Запорозьку зброю Виніс батько із комори, Розгляда, радіє, **Приміряє...** I 280.294.

ПРИМКНУТИ (1). *Перен. Улаштувати.* **Примкніть** во ім'я божіє мого брата коло свого завода VI 202.15.

ПРИМОВЛЯТИ (6). Старий грає,.. **примовляє,** Ногами тупцює I 275.86. Ти [бог] постриг нас у черниці, А ми собі молодиці... Та танцюєм, та співаєм, Співаючи, **примовляєм:** Алілуя! II 341.19.

◊ **примовляє** I 275.86, II 80.143, 171. Рем., **примовляєм** II 341.19, **примовляла** I 236.234, 359.48.

ПРИНАЙМНІ (2), **ПРИНАМЕНІ** (3). *Присл.* й тут невесело було, Та все таки якось жилось, **Принаймні** вкупі сумували, Згадавши той веселий край, I Дніпр той дужий II 217.12. Насилу я дождався твого письма; я вже думав, що ти, крий боже! занедужав, або **принаймні** на Бесарабію помандрував. VI 202.31. А небога Сама не знає, що робить? I що їй діяти з собою? Або сховатись під водою, Або **принамені** розбить О стіну голову... II 223.150.

◊ **принаймні** II 217.12, VI 202.31, **принамені** II 104.9, 223.150, VI 53.2.

ПРИНЕСТИ (43). **1.** (39). Фотограф збрехав, не **приніс** мені портрета. VI 191.24. Незабаром зробилась мати Із доброї тії дівчати.. Молилася своїм пенатам I в Капітолій **принесла** Немалі жертви. II 267.113. *У приказці* (1). Яка оце тобі сорока брехуха на хвості **принесла,** що я тут нічого не роблю, тільки бенкетую. VI 170.2. *Образн.* (3). Дай же, боже, коли-небудь,.. Хоча серце замучене, Поточене горем, **Принести** і положити На Дніпрових горах. II 28.173 //*Перен.* (10). I в хутір лихо завернуло, I сльоз чимало **принесло.** I 316.250. Зоря всесвітняя зійшла! I мир і радость **принесла** II 268.128. Якщо [почта] **принесе** мені свободу, то на другий же день покину оце смердяче укріпленіє VI 141.37 //*Безособ. Фам.* (1). Мене по волі і неволі Носило всюди. **Принесло** На старість ледве і додому. II 205.10.

2. *Доставити, захопивши силою свого руху — про течію води* (1). Сумує, квилить, плаче рано В Путивлі граді Ярославна. I каже: — Дужий і старий, Широкий Дніпре, не малий!.. О мій Словутицю преславний! Моє ти ладо **принеси** II 337.37.

3. *Породити. У спол.* в м и р **принести** (1). I перед нею помолюся, Мов перед образом святим Тієї матері святої, Що в м и р наш бога **принесла...** II 194.12.

4. *Дати прибуток* (1). якщо єсть там у вас які мої гроші, то шліть їх сюди. Я возьму на їх акції Меркурьевского общества, то вони **принесуть** мені 10 процентів в год. VI 165.28.

◆ *У спол.* в з а л і з і р у к и **принести** — *прибути закутим* (1). I сором тут, і сором там — Вставать з чужої домовини, На суд твій праведний прийти, В з а л і з і р у к и **принести** I 201.80.

◊ **принести 1.** *образн.* II 28.173, 343.16, *у спол.* I 201.80, **приніс 1.** II 490. В, VI 191.24, **принесла 1.** I 321.425, II 72.124, 72.127, 167.110, 267.113, 309.184, *перен.* II 268.128, *у приказці* VI 170.2, **3.** II 194.12, **принесло 1.** *безособ.* II 205.10, *перен.* I 316.250, II 337.45, 497.В, **пренесло 1.** *перен.* II 497.В, **принесли 1.** II 31.94, 71.72, 76.15, 314.363, 353.88, 371.6, VI 45.19, 209.38, *перен.* I 331.40, II 23.22, 272.289, 272.290, **принесу 1.** I 369.312, II 32.15, **принесеш 1.** I 277.175, **принесе 1.** II 321.679, VI 77.3, *образн.* I 290.699, *перен.* VI 141.37, **принесуть 1.** I 438.В, **4.** VI 165.28, **принеси 1.** I 84.325, II 167.100, **2.** II 337.37.

ПРИНОСИТИ (3). Опріч пана, у світлицю Ніхто не вступає, Сам і їсти її **приносить,** I просить, благає, Щоб на його подивилась II 97.158 //*Перен.* (1). Що день божий Радості **приносить** Своїй матері щасливій Дочка уродлива. II 13.199 //*У спол.* в д а р **приносити** — *дарувати* (1). I перед образом твоїм Неутомленниє поклони. За кражу, за войну, за кров, Щоб братню кров пролити, просять I потім в д а р тобі **приносять** З пожару вкрадений покров!!.. I 328.140.

ПРИНЦ (1). *Образн. Жарт.* Бач, яким я **принцом** зробився! VI 220.12.

ПРИНЯТИ див. **ПРИЙНЯТЬ.**

ПРИПИСАТИ (1). Я умисне **приписав** Ч е н ц я і В е ч і р, щоб порівняв його **з**

Криницею, бо Криниця, бач, сьоголітня, а Чернець і Вечір бог-зна колишні. VI 139.25.

ПРИПИСИ (1). *Назва твору.* **Приписи** I 248.Заг.

ПРИПІН (2). У темному гаю, в зеленій діброві, На **припоні** коні отаву скубуть I 100.875. Ночували гайдамаки В зеленій діброві, На **припоні** пасли коні, Сідлані, готові. I 105.1024.

ПРИПІЧОК (1). А вона, моя голубка, Нічого не знає. Мов кошеня на **припічку** З старим котом грає... II 165.63.

ПРИПЛЕНТАТИ (1). *Фам.* Чого він придибав? Нема в його хати, Ні сестри, ні брата, нікого нема. Чого ж він **приплентав?** II 54.209.

ПРИПЛИСТИ, ПРИПЛИВТИ (4). І в Рим галера **приплила.** II 275.433. На самий великдень **приплила** з Гур'єва до нас почта і привезла мені письмо твоє і 16 руб. грошей. VI 133.16. *Образн.* (1). **Припливуть** І прилетять зо всього світа Святиє мученики. Діти Святої волі. II 270.223.

◊ **приплила** II 271.281, 275.433, VI 133.16, **припливуть** *образн.* II 270.223.

ПРИРОСТИ (2). *Перен.* С[отник]: Ні, трохи треба підождать. Воно б то так! та от що, брате: Літа́ не ждуть! літа́ летять, А думка проклята марою До серця так і **приросла...** II 167.109 //*У спол.* до кого руки **приросли** — *з ким зійшовся, подружився* (1). Куда полинула, де ділась? До кого ти перелетіла? В чужій землі, в чужій сім'ї Кого ти радуєш? до кого, До кого руки **приросли?** I 384.29.

ПРИСИЛАТЬ (4). Купи їй що-небудь к святкам з оцих грошей, що я тобі посилаю — покищо, а то я буду їй **присилать** окремо VI 16.1. чом ви мені не **присилаєте** костюма для Головатого. VI 28.5.

◊ **присилаєте** VI 28.5, **буду присилать** VI 16.1, **присилай** VI 189.29, 207.20.

ПРИСІСТИ (1). А що, як **присядем** Отутечки під берестом Та трохи спочинем! I 305.415.

ПРИСКРИПАТИ (1). *У спол.* поки вас лихо не **прискрипало** — *поки вам не стало скрутно.* Не посилайте поки що нічого отим книгарям — поки вас лихо не **прискрипало** VI 193.4.

ПРИСЛАТЬ (93). **1.** (92). Йосипкові я думав **прислать** доброго сукна на штанці та на жупанок VI 225.26. Записки о жизни Н. В. Гоголя **прислав** ти мені два томи і обидва перві. VI 134.14. Скомпоновав ще я маленьку поему Гамалія, дрюкують у Варшаві. Як видрюкують, то **пришлю.** VI 28.29 //*Перен.* (1). пришліть ради поезії святої Лермонтова хоч один том, велику, превелику радість **пришлете** з ним вашому удячному і безталанному землякові. VI 44.2.

2. *Направити з якоюсь метою* (1). як приїдеш, то зараз **пришли** почталіона на квартиру Овсяннікова, щоб тобі не торбуваться насчёт поміщенія. VI 155.12.

◊ **прислать 1.** VI 19.9, 23.22, 49.30, 62.15, 225.26, **прислав 1.** VI 34.21, 77.6, 87.15, 115.37, 118.22, 118.40, 130.28, 134.14, 145.23, 165.22, 165.24, 167.20, 206.20, 217.7, **прислала 1.** VI 42.3, **прислали 1.** VI 19.7, 19.16, 20.12, 29.32, **пришлю 1.** VI 15.21, 23.32, 27.22, 28.18, 28.29, 32.16, 34.16, 38.22, 74.27, 76.36, 119.21, 147.30, 164.1, 172.21, 190.5, 196.5, 198.25, 200.9, 216.29, 217.35, 221.17, 222.21, 225.25, 225.27, 226.14, **пришле 1.** VI 49.30, 130.38, **пришлете 1.** *перен.* VI 44.2, **пришли 1.** VI 58.13, 58.15, 84.30, 85.10, 86.29, 118.39, 119.20, 138.27, 141.9, 164.8, 185.24, 196.2, 201.9, 217.32, 220.11, **2.** VI 155.12, **нехай пришле 1.** VI 115.32, 147.24, 179.25, **пришліть 1.** VI 16.26, 19.8, 20.13, 28.18, 29.34, 29.36, 35.4, 41.38, 42.6, 43.35, 43.36, 44.1, 45.23, 46.1, 46.19, 46.24, 50.39, 54.28, 204.12, 208.17, 208.26, 218.17.

ПРИСЛУХУВАТИСЯ (1), **ПРИСЛУХАТИСЯ** (1). Покойний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не **прислухався** до язика I 375.49. **Прислухуйся,** що пани і полупанки на се письмо казатимуть VI 209.32.

ПРИСНИТИСЯ, ПРИСНИТИСЬ (26). Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені **приснився** I 240.63. А потім ягнята **Приснились** у житі II 233.42. І примиренному **присняться** І люде добрі, і любов, І все добро. I 360.17. а якби ти побачив, меж яким людом верчуся я оці десять літ. Та не дай, господи, щоб і **приснилися** тобі коли-небудь такі недолюди VI 115.20 //*Перен.* (2). Доле моя, доле! де тебе шукать? Вернися до мене, до моєї хати. Або хоч **приснися...** I 85.385 //*Безособ.* (4). Мені **приснилось:** ти вже мати II 236.23.

◊ **приснився** I 240.63, II 28.164, **приснилась** I 283.401, 493. В, **приснилося** I 253.573, **приснилось** I 37.388, 253.579, *перен.* II 202.19, *безособ.* I 361.41, II 166.88, 232.8, 236.23, **приснилися** I 91.565, VI 115.20, **приснились** I 398.75, II 233.42, **приснишся** II 348.12, **присниться** I 96.753, II 348.8, 348.10, VI 83.4, **присниця** I 429.В, **присняться** I 360.17, II 348.7, VI 86.16, **приснися** *перен.* I 85.385.

ПРИСНОСУЩИЙ (1). *Слов'ян. Такий, що існує вічно. Уроч.* Де ж ти? Велико-

мучениче святий? Пророче божий? Ти меж нами, Ти, **присносущий**, всюди з нами II 228.35.

ПРИСОК (2). *Гарячий попіл з огнем.* Мало муки! Давайте **приску!** де смола? Кропи його! отак! холоне? Мерщій же **приском** посипай! I 97.790.

ПРИСПАТИ (8). **1.** *Усипити* (6). Та не однаково мені, Як Україну злії люде **Присплять,** лукаві, і в огні Її, окраденую, збудять... I 383.21. Не жди сподіваної волі — Вона заснула: цар Микола Її **приспав.** II 288.10. А серцеві не потурай. Воно тебе в Сибір водило, Воно тебе весь вік дурило. **Приспи** ж його II 37.104.

2. *Задавити ненароком під час сну* (2). Ой Богдане, Богданочку! Якби була знала, У колисці б задушила, Під серцем **приспала.** I 225.28. *Образн.* (1). Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами!.. Чом вас вітер не розвіяв В степу, як пилину? Чом вас лихо не **приспало,** Як свою дитину?.. I 21.7.

◊ **приспав 1.** II 112.19, 288.10, **приспала 1.** I 66.128, **приспало 2.** *образн.* I 21.7, **приспить 1.** II 496.В, **присплять 1.** I 383.21, **приспи 1.** II 37.104, **приспала (б) 2.** I 225.28.

ПРИСПЄТИ (1). *Слов'ян. Ірон.* Сказав [Давид], що[б] подали сикеру І щоб просили на вечерю Версавію.. Нівроку Божому прőроку, **Приспє...** II 416.В.

ПРИСПІВУВАТИ (11). Жаль і дуже мені вашої маленької, згадаю, то так, неначе бачу, як воно манюсінькe танцює, а Илья Иванович грає і **приспівує...** VI 41.20. Марина гола нагoлó Перед будинком танцьовала У парі з матір'ю! — і страх, З ножем окровленим в руках, І **приспівувала...** II 98.219. *Образн.* (1). **Приспівує** старий, косить, Кладе горами покоси, Не мина й царя. І мене не мине, На чужині зотне. I 394.18.

◊ **приспівує** I 125.Рем., 365.Рем., 416.В, 456.В, II 36.39, 80.113, 80.143, VI 41.20, *образн.* I 394.18, **приспівують** II 74.187, **приспівувала** II 98.219.

ПРИСТАНИЩЕ (3). І довелось колись мені В чужій далекій стороні Заплакать, що немає роду, Нема **пристанища,** госпóди! II 76.11. а вже коли приїду, то не виганяйте місяць або другий, бо в мене і на Україні окроме вас нема **пристанища,** а я вам що-небудь намалюю. VI 27.11 //*У спол.* м е н і г о с п о д ь **пристанище.** *Бібл.* (1). М е н і г о с п о д ь **пристанище,** Заступником буде І воздасть їм за діла їх Кровaві, лукаві I 345.195.

ПРИСТАНЬ (1). Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу, вирубать, та й нехай би собі сохне. А скласти його можна коло Пекарів, на Росі, на.. лісній **пристані** і пильні. VI 198.7.

ПРИСТАТИ (2). *Втомитися.* А Залізняк гайдамакам Каже опинитись: «У ліс, хлопці! вже світає, І коні **пристали:** Попасемо» I 118.1520. На шлях виїзжають, Аж три тройки. І, звичайне, Коло корчми стали — Дати коням одпочити, Та й дружки **пристали** Співаючи. II 188.73.

ПРИСТРІТ (6). *Етн. Назва хвороби.* що се таке Мар'яну спіткало? Чи не **пристріт?** Сяде шити — Не те вишиває I 158.194. І ворожка ворожила, **Пристріт** замовляла, Талан-долю за три шаги З воску виливала. I 283.411. Скажи-бо, Степане! Може, справді нездужаєш? Я зілля достану, Я побіжу за бабою — Може, це з **пристріту?** I 278.223.

◊ ***Одн. Н.*** **пристріт** I 158.194, II 415.В, ***Р.*** **з пристріту** I 278.223, 279.233, ***З.*** **пристріт** I 283.411, **престріт** I 493.В.

ПРИСУДИТИ (2). *Ухвалити.* Вони, бач, кесаря хвалили На всі лади, що аж остило Самим їм дурня вихвалять, То, заразóм щоб доканать, Вони на раді й **присудили,** Щоб просто кесаря назвать Самим Юпітером, та й годі. II 271.269 //*Порадити* (1). Осталася [мати] удовою,.. З горем та нудьгою Пішла вона до сусідів Поради просити... **Присудили** сусідоньки у наймах служити. I 232.77.

ПРИСЯГА (1). *Персоніф.* сини мої, Горе мені з вами! Поцілуйте мене, діти, Бо не я вбиваю, А **присяга.** I 139.2243.

ПРИСЯГАТИ (3). Дивлюсь — гетьман з старшиною. Я води набрала Та вповні шлях і перейшла; А того й не знала, Що він їхав в Переяслав Москві **присягати!..** I 294.59. Громада глухо **присягає.** II 225.216.

◊ **присягати** I 294.59, **присягає** II 225.216, **присягав** I 138.2225.

ПРИСЯГАТИСЯ (1). «Де москалі, лебедики?».. Полетіла Катерина.. До їх... коли гляне — Попереду старший їде. «Боже мій! Іване! І ти мене покидаєш? А ти ж **присягався!**» I 43.614.

ПРИТЕРПІТИ (1). *Перенести.* **Притерпіла** сердешна муки II 416.В.

ПРИТИКА (1). *Кілок, яким прикріплюється ярмо.* Ой копали йому в степу

при дорозі Та **притиками** яму II 142.20.

ПРИТОКМИТИ (2). *Влаштувати. Фам.* Пишеш, що тебе не було дома, що ти хлопців возив у Херсон. Добре зробив єси! Та тільки чи **притокмив** ти їх у те училище торгового мореплаванія? Якщо **притокмив,** то молися богу та лягай спати: з хлопців будуть люде. VI 195.22.

ПРИТОПТАНИЙ (1). Барвінок хрещатий! **Притоптаний,** коло тину Засихає, в'яне! II 176.372.

ПРИТУЛИТЬ (1). *Перен. Влаштувати на якусь посаду.* [Антонович] мені сказав от що: щоб ти йому не баришвися написав, котрий Каленикові год? і чому він учився в Херсоні: чи навігації, чи механіки, чи математики? Йому це треба знать для того, щоб до чого лучче **притулить** Каленика. VI 229.3.

ПРИТУЛИТЬСЯ (1). *Перен. Влаштуватися.* Коли б то бог дав мені **притулиться** до універ[ситета], дуже добре було б VI 38.20.

ПРИТЧА (6). *Слов'ян. У спол.:* а) с т а т и **притчею** (в о **притчу**) (3). Довелось самому Розкидати, розточити, І добра нікому Не зробити ні на шеляг І **притчею** с т а т и Добрим людям II 175.349. І той плач.. Межи людьми в о **притчу** стане, Самодержавний отой плач! II 326.49; б) с л о в о б е з **притчі** — *слово без манівців, іносказання* (1). І додай, Такеє с л о в о їм додай Б е з **притчі;** вискажи: — Зробили, Руками скверними створили Свою надію; й речете, Що цар наш бог, і цар надія II 328.56; в) **притча** в о я з и ц і х (1). Ми з ним укупі жили два года і ні разу не лаялись, а це я, думаю, **притча** в о я з и ц і х. VI 70.18; г) п о к и н у т и я к о в **притчу** (1). Боже,.. Покинув нас на сміх людям, В наругу сусідям, П о к и н у в нас я к о в **притчу** Нерозумним людям. I 341.63.

◊ ***Одн. Н.*** **притча** *у спол.* в) VI 70.18, ***Р.*** **без притчі** *у спол.* б) II 328.56, ***З.*** **в (во) притчу** *у спол.* а) II 326.49, *у спол.* г) I 341.63, ***О.*** **притчею** *у спол.* а) II 175.349, 263.14.

ПРИТЬМОМ (3). *Присл.* **1.** *Негайно* (1). попросіть його од мене, щоб він докучав моєю просьбою надто К а р л у П а в л о в и ч у, а з Д у б е л ь т о м щоб **притьмом** побачився. VI 43.21.

2. *Дуже, вкрай* (1). Мені оце прийшлось до скруту: сьогодні цензура випустила із своїх пазурів мої безталаннії думи,.. а іздатель.. половини не дає того, що я прошу і що мені **притьмом** треба. VI 200.7.

3. *Точно* (1). купець, що привіз вам оту живущу І с т о р і ю Устрялова, що і в салдатських руках не згинула, забожився мені, що **притьмом** у ваші руки власноє оддав VI 50.19.

◊ **притьмом 1.** VI 43.21, **2.** VI 200.7, **3.** VI 50.19.

ПРИУГОТОВАН (1), **ПРИГОТОВАН** (1). *Слов'ян. Присудк.* Дівчата.. Співають гімн. **Приуготован** Веселий пир II 269.171.

◊ **приуготован** II 269.171, **приготован** II 473.В.

ПРИХИЛИТИСЯ, ПРИХИЛИТИСЬ, ПРИХИЛИТЬСЯ (16). **1.** *Знайти притулок, пристановище; влаштуватися десь* (13). Тяжко, важко в світі жити Сироті без роду: Нема куди **прихилиться,** — Хоч з гори та в воду. I 15.3. Минаючи убогі села Понаддніпрянські невеселі, Я думав: — Де ж я **прихилюсь?** II 298.3 //**Прихилитись** *до кого* (5). Думав жити, любитися Та бога хвалити! А довелось... ні до кого В світі **прихилитись.** I 391.30. Без його [сина] Що я робитиму? До кого Я **прихилюся?** II 277.487. *Образн.* (1). Думи мої! літа мої, Тяжкії три літа. До кого ви **прихилитесь,** Мої злії діти? I 353.87.

2. *Притулитися* (2). [Марія] В куточку мовчки **прихилилась** Та дивувалася, дивилась, І слухала, як молодий Дивочний гость той говорив. II 309.189.

3. *Пригорнутися* (1). «Не плач, серце, я жартую». «Жарти!» Усміхнулась [Оксана]. **Прихилилась** головкою Та й ніби заснула. I 94.680.

◊ **прихилитись 1.** I 35.295, 391.30, II 455.В, **прихилиться 1.** I 15.3, VI 323.В, **прихилитця 1.** I 408.В, **прихиливсь 1.** II 204.22, **прихилилась 2.** II 309.189, 486.В, **3.** I 94.680, **прихилюся 1.** I 140.2298, 153.10, II 277.487, **прихилюсь 1.** II 298.3, **прихилиться 1.** II 54.219, **прихилитесь 1.** *образн.* I 353.87.

ПРИХОДИТИ (13). **1.** *Ідучи, рухаючись, досягати певного місця, прибувати кудись* (12). **Прихожу:** Старшина пузата Стоїть рядом; сопе, хропе, Та понадувалось, Як індики I 252.533. Що день божий обходила [княжна] Село. Помагала Усякому. А сироти До неї в покої **Приходили.** II 15.293 //*Досягати місця призначення* (1). Тільки що схаменувся я **од** твого слова і взяв уже перо в руку, щоб

написать тобі спасибі, аж **приходить** із Гур'єва почта VI 129.38 //*Переважно з інф. Прибувати з якоюсь метою* (4). Та й викопав [Максим] при долині Глибоку криницю. (Не сам один; толокóю Йому помагати Й добрі люде **приходили**) II 257.337 //*У спол.* **приходити** у г о с т і (1). Чи він у г о с т і не **приходив?** Убили, мабуть, на войні? II 100.290.

2. *Перен. Наставати* (1). **Приходить** ніч в смердячу хату, Осядуть думи II 407.В.

◊ **прихожу 1.** I 252.533, **приходить 1.** VI 129.38, 224.18, **2.** II 407.В, **приходим 1.** II 258.371, **приходять 1.** II 490.В, **приходив 1.** VI 198.12, *у спол.* II 100.290, **приходила 1.** II 95.104, 273.328, **приходили 1.** II 15.293, 257.337, **приходьте 1.** VI 182.15.

ПРИЧАЩАТИ (4). *Церк.* Благослови, отамане, Коло села стати, Та понесем товариша В село **причащати.** I 255.53. Ой узяли безталанну, Закували у кайдани, Сповідали, **причащали,..** I живую положили В домовину!.. II 82.201.

◊ **причащати** I 255.53, **причащали** I 255.54, 322.457, II 82.201.

ПРИЧАЩАТИСЬ (2). *Церк.* У Межигірського Спаса Тричі **причащалась** [Ярина]. I 283.397.

◊ **причащалась** I 283.397, **пречащалась** I 493.В.

ПРИЧВАЛАТИ (1). *Фам.* Уже, либонь, після покрови Вертався з Дону я.. Та з чумаками та з волами Якраз в неділю на весілля До удовівни **причвалав.** II 251.102.

ПРИЧЕПИТИ (1). А в неділеньку святую Мундир надіває [Максим], I медаль і хрест **причепить** II 254.233.

ПРИЧЕПУРИТИ (2). Й повела Його в палати [генеральша]. А в палатах **Причепурила,** одягла, А потім в школу оддала. II 222.73. *Образн.* (1). Якби К н я г и н ю взяв на свої руки Куліш, чи не лучше б було? Та й М а т р о з а прибгав би до К н я г и н и, та **причепурив** би їх гарненько та й пустив би в люде VI 132.26.

ПРИЧЕПУРИТИСЯ (1). А в неділю або в свято Мов **причепуриться** [Максим], Шкандибає на вдовину Пустку подивиться. II 55.254.

ПРИЧЕТ (2). *Про жерців.* I жриця Кіпріди.. встала I всі за нею повставали I за апостолом пішли У катакомби. За собою I **причет** весь свій повели I в[с]іх гостей. II 460.В //*Перен.* (1). I шапочку мужик знімає, Як флаг побачить. Значить, пан У себе з **причетом** гуляють II 88.10.

ПРИЧИНА (3). **1.** *Провидіння. Повт.* (2). С[отник] (*сам*): I дарував же мені бог Таке дитя, такого сина! I богослов уже. **Причина, Причина** мудрая. *(Задумується)* Чого? Чого я думаю? У пóпи, А як не схоче, то на Січ. II 168.140.

2. *Етн. Захворювання, заподіяне чаклунством* (1). Щось лізе вверх по стовбуру До самого краю, Ото ж тая дівчинонька, Що сонна блудила: Отаку-то їй **причину** Ворожка зробила! I 6.127.

◊ ***Одн. Н.*** **причина 1.** II 168.140, 168.141, ***З.*** **причину 2.** I 6.127.

ПРИЧИННА (2). *Не при своєму розумі. Субст.* Не русалонька блукає: То дівчина ходить, Й сама не зна (бо **причинна**), Що такеє робить. Так ворожка поробила I 3.23 //*Назва твору* (1). **Причинна** I 3. Заг.

ПРИЧІЛОК (1). Сидить сотник на **причілку** Та думку гадає II 165.41.

ПРИШКАНДИБАТИ (1). *Фам.* Старенька сестро Аполлона,.. Якби, буває, хоть на час Ви кинули отой Парнас. Та в степ таки **пришкандибали** II 414.В.

ПРИШПИЛИТИ (1). *Приєднати. Жарт.* Получишь ты на своё имя от Б. Залецкого из Минской губернии 50 рублей, то й ті **пришпили** до своїх та й пришли по прежнему адресу с передачею. VI 138.26.

ПРИЩЕПИТИ (1). Дуже, дуже добре ти зробив, що не посадив яблоні і груші; **прищепи** весною на дичках VI 220.23.

ПРИЯЗНО (1). *Присл.* I не знаю, Чого маленькому мені Тойді так **приязно** молилось, Чого так весело було? II 21.11.

ПРИЯЗНЬ (2). Не завидуй багатому: Багатий не знає Ні **приязні,** ні любові — Він все те наймає. I 260.3. Сама мов палець, у людей Уже не **приязні** благаєш! А Христа ради простягаєш Коло зачинених дверей Сухії руки!.. II 454.В.

ПРИЯТЕЛЬ (12). Ираклий Александрович (щоб його лихо не знало) великий мені **приятель.** VI 141.4. З батьком його ми були колись великії **приятелі.** VI 131.30. Німець Ійохим мабуть на мене сердиться? Не знаю, за що б йому сердиться? Ми з ним жили і розійшлися добрими **приятелями** VI 118.31.

◊ ***Одн. Н.*** **приятель** VI 141.4, 165.10, ***Р.*** **приятеля** VI 224.2, ***З.*** **приятеля** VI 71.20, 195.7, 200.33, **через приятеля** VI 92.21, ***Мн. Н.*** **приятелі** VI 24.11,

31.30, 133.35, **Д.** **приятелям** I 308.31, **О.** **приятелями** VI 118.31.

ПРІАП (2). *Міфол. Бог любострастя. У спол.* поклонятися **Пріапу** — *віддаватися насолодам кохання.* Тойді ж ото її Алкід, Та ще гетери молодії, Та козлоногий п'яний дід.. У гаї гарно роздяглись, Та ще гарніше попились, Та й поклонялися **Пріапу.** II 268.148.

◊ **Одн.** **Д.** **Пріапу** II 268.148, **Пріяпу** II 467.В.

ПРІЗВИЩЕ (4). «А як тебе Зовуть? я не знаю». «Яремою». «А **прізвище?**» «**Прізвища** немає!» I 116.1414.

◊ **Одн.** **Н.** **прізвище** I 116.1414, **Р.** **прізвища** I 116.1415, **без прізвища** I 116.1416, 437.В.

ПРІСИН (1). *Присв. прикм. до* **Пріся.** Ще позавчора передано мені твоє і **Прісине** письмо, а я тільки сьогодні заходився одвітувать. VI 197.37.

ПРІСЯ (3). Зо мною, слухай же, остались Данило, чура мій, та я, Та **Пріся,** доечка моя! II 234.84.

◊ **Одн.** **Н.** **Пріся** II 234.84, 235.115, **О.** **Прісею** I 293.15.

ПРО (187). *Прийм. із знах. відм. Уживається:* **1.** *При вказівці на об'єкт розмови, думки і под.* (183). **Про** конфедератів так розказують люди, которі їх бачили I 148. Прип. цар не спить.. І у кедрових стін нових **Про** батькове осля питає. II 353.83. **Про** хату напишу тобі, як діждусь твого письма. VI 214.35. Праведная душе!.. Прилини до мене, хоть на одно слово, Та **про** Україну мені заспівай. I 13.89. Не мені **Про** теє знать, за що караюсь II 152.6. Та цур йому, не думай, братіку, **про** мене нічого поганого. VI 34.9. Немає гірше, як в неволі **Про** волю згадувать. II 90.2. Дивувалися дівчата: Вже смерть за плечима, А він, сліпий, сивоусий, **Про** колишнє плаче. I 161.343. Неначе ворон той летячи **Про** непогоду людям кряче, Так я **про** сльози, та печаль II 96.113. *Повт.* (44). Тойді ж, мої любі, як мене не стане, Згадайте **про** мене, **про** мою Мар'яну I 157.176. Якби де на світі хоть раз Цариця сіла на ослицю, То слава б стала **про** царицю I **про** великую ослицю По всьому світу. II 315.415. він тобі розкаже **про** мене, **про** такого, як мене добре бачив. VI 92.19 //*При вказівці на зміст чогось*, (8). От тобі й билиця **Про** ту криницю москалеву. II 258.397. Письмо **про** Каленика. VI 228.15. *Повт.* (4). Слава тобі, Шафарику,.. Привітай же в своїй славі I мою убогу Лепту — думу немудрую **Про** чеха святого,.. **Про** славного Гуса! I 264.75.

2. *При вказівці на потенціальну залежність факту від суб'єкта дії* (2). Я спалила Польщу з королями; А **про** тебе, щебетухо, I досі б стояла. I 300.243 //**Про** мене — *при вираженні байдужого ставлення* (1). Уже як хочете, хоч лайте, **Хоч** і не лайте й не читайте — **Про** мене... **Я** і не прошу, Для себе, братіки, спишу, Ще раз те оливо потрачу; А може, дасть бог, і заплачу, То й буде з мене... II 105.32.

3. *При вказівці на причину дії* (1). Не питали б: за що, **про́** що́ проклинаю долю I 407.В.

4. *При вказівці на мету дії* (1). Його недовго мордували В тюрмі, в суді, а в добрий час В кайдани добре закували. Переголили **про** запас II 226.232.

◊ **про** **1.** I 13.89, 13.112, 22.62, 25.23, 25.31, 26.33, 34.246, 37.371, 41.536, 60.15, 76.34, 76.72, 78.136, 81.242, 101.905, 103.960, 104.1008, 105.1017, 110.1202, 120.1570, 125.1740, 125.1742, 125.1746, 134.2075, 144.2455, 148.Прип. (2 р.), 150.П (2 р.), 154.35, 154.39, 154.40, 159.264, 161.343, 225.22, 227.11, 274.37, 286.520, 288.590, 290.703, 290.705, 304.373, 305.423, 307.485, 311.39, 319.360, 341.44, 396.4, 396.7, 397.49, 462.В (2 р.), 463.В (2 р.), 484.В, 493.В, II 8.23, 20.15, 30.42, 54.187, 82.208, 90.2, 90.3, 91.57, 93.7, 94.34, 96.113, 96.114, 96.115, 133.7, 152.6, 184.4, 196.73, 198.3, 198.27, 218.28, 222.104, 225.210, 247.5, 256.295, 258.397, 286.23, 353.83, 364.24, 394.В, 410.В, 414.В, 420.В (2 р.), 494.В, VI 15.18, 21.10 (2 р.), 27.12, 27.17, 27.37, 34.9, 34.25, 58.14, 70.29, 70.30, 71.3, 74.7, 82.20 (2 р.), 82.34, 84.36, 86.18, 92.18, 92.24, 115.8, 119.10, 119.11, 123.16 (2 р.), 131.26, 132.35 (2 р.), 133.3, 138.15, 138.19, 147.37, 152.33, 165.22, 171.34, 178.37, 186.7, 186.36, 188.7, 193.3, 193.32, 194.8, 197.39, 203.15, 205.36, 206.35, 214.35, 224.4, 228.15, *повт.* I 59.83 (2 р.), 59.86 (2 р.), 77.88, 77.89, 133.2027 (2 р.), 157.176 (2 р.), 264.75, 264.77, 289.656, 289.657, 289.659, 305.424, 305.425, II 30.52, 30.53, 30.54, 30.56, 228.38, 228.39, 228.40 (2 р.), 228.41, 235.130 (2 р.), 315.415, 315.416, 414.В (2 р.), 415.В (2 р.), 462.В (4 р.), VI 42.10 (2 р.), 43.13 (2 р.), 92.19 (2 р.), **2.** I 300.243, II 105.32, **3.** I 407.В, **4.** II 226.332.

ПРОБА (1). Ану, заспіваєм! **Проби** ради... I 306.434.

ПРОБИВАТЬ (2). *Перен.* Мій боже милий, Даруй словам святую силу — Людськеє серце **пробивать,** Людськії сльози проливать, Щоб милость душу осінила II 96.120 //*У спол.* осиковим кілком **пробивати.** *Фольк.* (1). Найшли її, громадою Без попа сховали На могилі, й осиковим Кілко[м] **пробивали.** I 539.В.

ПРОБИТИ (1). плаче рано В Путивлі граді Ярославна. І каже: — Дужий і ста-

рий, Широкий Дніпре, не малий! **Пробив** єси високі скали, Текучи в землю половчана. II 337.31.

ПРОБЛУКАТИ (1). Літо й друге **проблукала** [приблуда] Та трави сушила, А на третє в Україну З ними преблудила. I 537.В.

ПРОБРАТЬСЯ (1). У мене була думка **пробраться** до тебе на хутір. VI 171.38.

ПРО́БУВАТИ (1). *Образн.* По Поліссі Гонта бенкетує, А Залізняк в Смілянщині Домаху гартує У Черкасах, де й Ярема **Пробує** свячений. I 114.1345.

ПРОБУВА́ТИ (2). *Перебувати.* Згадуй мене інколи, друже мій! а як час матимеш, то й напиши мені, як ти там, у тому Азові, сам **пробуваєш?** VI 84.13 //*Поводитися* (1). Старий батько іде рядом, Наставляє сина. Як у війську **пробувати,** Старших шанувати, Товариство поважати, В табор не ховатись. I 281.320.

ПРО́БУВАТИСЯ (1). *Перебувати.* Сину ти мій безталанний, Добрая дитино! Де ти в світі **пробувався,** Сину мій єдиний? I 286.535.

ПРО́БУДИТИСЯ, ПРОБУДИТИСЬ (2). Та й **пробудилась** [небога]. Сповила Свого Івасечка малого Та, щоб дожать до ланового, Ще копу дожинать пішла. II 476.В. *Образн.* (1). Прокинься, кумо, **пробудись,** Та кругом себе подивись II 368.28.

ПРОБУРКАТИСЬ (1). *Образн.* Палає Скутара. Візантія **пробуркалась,** Витріщає очі, Переплива на помогу, Зубами скрегоче. I 202.116.

ПРОБУТИ (1). Поїду аж під Москву **в** гості до мого старого батька — до М. С. Щепкіна, та в його до весни **пробуду.** VI 174.5.

ПРОВАДИТИ (2). *Говорити.* Чорт-зна що **провадить!** Нема хисту, то й не бреши. I 305.413.

◊ **провадиш** I 500.В, **провадить** I 305.413.

ПРОВАЛИТИСЯ, ПРОВАЛИТИСЬ (3). **1.** *Раптом зникнути під поверхнею чогось. Образн.* (2). Всі пузаті до о́дного В землю **провалились!** I 252.548.

2. *Перен. Зникнути, не з'являтися довгий час* (1). А він канув, **провалився;** Його вже й забули, Чи й був коли́? II 79.96.

◊ **провалився 1.** I 382.32, **2.** II 79.96, **провалились 1.** I 252.548.

ПРОВЕСТИ (6). **1.** *Прощаючись з ким, довести його до якогось місця* (3). Тричі наймичку у Київ Катря провожала Так, як матір; і в четвертий **Провела** небогу Аж у поле, до могили I 320.377. Холодочком До сходу сонця **провели** До самої Тіверіади Благовістителя. II 310.217.

2. *Стати провідником, показати дорогу* (3). І небогу З її дитяточком малим І посадили й **провели** Вночі тайнúми манівцями На шлях Ме[м]фіський. II 315.405. *Образн.* (2). Постривайте... світ — не хата, А ви малі діти, Нерозумні. Хто ватажком Піде перед вами, Хто **проведе?** I 80.215. Злая ж доля Колючим терном **провела,** Знущалася над красотою! II 307.82.

◊ **провела 1.** I 320.377, II 492.В, **2.** *образн.* II 307.82, **провели 1.** II 310.217, **2.** II 315.405, **проведе 2.** *образн.* I 80.215.

ПРОВІДАТИ (1). До люльок, смороду і зику став я потрохи привикать, а тут спіткала мене цинга лютая, і я тепер мов Іов на гноїщі, тілько мене ніхто не **провідає.** VI 42.37.

ПРОВІКОВАТЬ (1). *У тавтол. спол.* вік **провіковать.** Та може ждався-таки й зять: Бо вже Катруся підростала (Катрусею вдовівна звалась),— Чи вже ж їй вік **провіковать?** II 458.В.

ПРОВІТРИТИ (1). *Перен. Допомогти опритомніти.* «Оксано, Оксано!» — Ледве вимовив Ярема, Та й упав додолу. «Еге! ось що... Шкода хлопця, **Провітри,** Миколо!» I 115.1392.

ПРОВІТРИТИСЯ (1). *Перен. Опритомніти.* «Оксано, Оксано!» — Ледве вимовив Ярема, Та й упав додолу. «Еге! ось що... Шкода хлопця, Провітри, Миколо!» **Провітрився.** I 115.1393.

ПРОВІЯТИ (1). *Образн.* Радіє князь, запродує З половою жито. І молотить виганяє Людей недобитих. Змолотили, нівроку їм, За одну годину І з клунею **провіяли...** II 15.305.

ПРОВОЖАТИЙ (1). *Субст.* Ішов кобзар до Києва Та сів спочивати. Торбинками обвішаний Его **провожатий.** I 411.В.

ПРОВОЖАТЬ (4). **1.** *Прощаючись з ким, доводити його до якогось місця* (3). Ідуть дівчата в поле жати Та, знай, співають ідучи: Як **провожала** сина мати, Як бивсь татарин уночі. I 7.191.

2. *Бути провідником, показувати дорогу. Образн.* (1). Встала мати,.. мовчки за возами Марою чорною пішла На Тібр.

А скіфи сіроокі, Погоничі, рабов раби, Подумали — сестра Морока Із пекла вийшла **провожать** У пекло римлян. II 278.549.

◊ **провожать 2.** *образн.* II 278.549, **провожала 1.** I 7.191, 320.375, **провожали 1.** I 269.251.

ПРОВОЗВІСТИТЕЛЬ (1). *Слов'ян. Провісник.* В Єрусалимі говорили Тихенько люде, що стяли У городі Тіверіаді Чи то якогось розп'яли **Провозвістителя** месії. II 312.281.

ПРОВОЛОКА (1). *Затримка.* прийшла друга почта з Гур'єва і не привезла нічого офіціального насчёт моеї отставки, и я не знаю, що й думать. Може то форма требує *такої* **проволоки?** VI 132.18.

ПРОГАНЯТИ (4). Чужі люди **проганяють.** І немає злому На всій землі безконечній Веселого дому. I 335.226. *Образн.* (1). Весна зиму **проганяє** I 538.В.

◊ **проганяє** II 172.241, *образн.* I 538.В, **проганяють** I 335.226, **проганяли** II 96.149.

ПРОГЛЯДАТИ (1). *Перен. Зрідка траплятися.* От і братія сипнула У сенат писати.. А меж ними і землячки Де-де **проглядають.** I 251.512.

ПРОГНАТИ (9). Його знають люде, бо носить земля; А якби почули, що він, одинокий, Співа на могилі, з морем розмовля,.. Дурним би назвали, од себе б **прогнали.** I 27.78. Тесляр убогий Тебе повінчану веде В свою убогую хатину. Молися й дякуй, що не кинув, Що на розпуття не **прогнав,** А то б цеглиною убили II 311.274. *Образн.* (5). За що ж свої молодії Ти літа погубиш З калікою... Ні, Ярино, Насміються люди, І бог святий покарає, І **прожене** долю I 287.562. Гуляли б, поки не смеркає, Поки мир божий не засне, Поки з вечерньою зорьою Не зійде місяць над горою, Туман на лан не **прожене.** II 219.36. Друже-брате! Ще прийде ніч в смердячу хату, Ще прийдуть думи. Розіб'ють На стократ серце, і надію, І те, що вимовить не вмію... І все на світі **проженуть.** II 47.96.

◊ **прогнав** II 311.274, **прогнали** I 538.В, **прожене** II 74.211, *образн.* I 287.562, II 219.36, 224.153, **прожине** *образн.* I 495.В, **проженуть** *образн* II 47.96, **прогнали (б)** I 27.78.

ПРОГНОЇТИ (1). *Образн.* заснула Вкраїна, Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла, В калюжі, в болоті серце **прогноїла** I 227.29.

ПРОГОВОРИТИ (2). І брат з братом обнялися І **проговорили** Слово тихої любові Навіки і віки! I 263.51. Все минає. І ти случаєм прочитаєш Вилиту сльозами Мою думу і тихими, Тихими речами **Проговориш:** «Я любила, Я його любила, І він не знав...» I 273.31.

ПРОГРАВАТИ (1). Продаєм Або у карти **програєм** Людей... не негрів... а таких Таки хрещених... н о п р о с т и х. I 328.110.

ПРОГУСТИ (1). *Образн.* **Прогуло** Проклятe лихо, та й заснуло. На хутір знову благодать З-за гаю темного вернулась До діда в хату спочивать. I 316.253.

ПРОДАВАТИ (8). **Продавала** бублики Козакам II 144.5. В Пекарях якась вдова-*попадя* **продає** *хату:* купить би та к осені перевезти на грунт і поставить. VI 217.11.

◊ **продає** VI 217.11, 224.13, **продаєм** I 328.109, **продають** II 14.248, 111.42, 320.617, **продавала** II 144.5, **продавай** II 106.72.

ПРОДАВАТИСЯ (5). **1.** (4). Дай один Б у к в а р ь редактору Г у б е р н с к и х в е д о м о с т е й і попроси його, щоб він напечатав, що такий-то і такий Б у к в а р ь **продається** по три копійки в пользу воскресних школ. VI 227.13. Ще ось що, чи **продаються** у вас на коші б і н о к л і або хоч добрі окуляри? VI 139.29.

2. *Перен. У спол.* **продаватися** д р у г о м у — *зраджувати* (1). Тяжке лихо, та не таке, Як тому дурному, Що полюбить, побереться, А вона д р у г о м у За три шаги **продається** Та з його й сміється. I 352.45.

◊ **продається 1.** VI 86.34, 227.13, **2.** I 352.45, **продаються 1.** VI 139.29, 147.25.

ПРОДАНИЙ (2). Якби взять І всю мізерію з собою, Дідами **продане** добро, Тойді оставсь би сиротою З святими горами Дніпро! I 515.В. Як побачите Корсуна, то скажіть йому, що М а р'я н а **продана** VI 25.21.

ПРОДАТИ (19). [Старий] Носив у город шапличок **Продать** II 316.468. Посилаю тобі 10 книжок К о б з а р я, **продай** їх, як можна буде, і гроші оддай сестрі Ярині. VI 208.4 //*Перен.* (7). Одним-одна І виростала й дівувала, І за старого генерала Занапастили, **продали!** І вкупі гроші пропили... II 221.64 //*У спол.* н е **продати** с е б е л ю д я м — *зберегти свою незалежність* (2). Найду долю, одружуся, Не найду, втоплюся, А н е **продам** с е б е л ю д я м, В найми не наймуся. II 438.В.

◊ **продать** I 365.171, II 316.468, 487.В, VI 25.19, 195.28, **продав** I 252.521, 298.178, **продала** I 125.1750, 500.В, *перен.* II 224.161, 450.В, **продали**

перен. II 221.64, **продам** I 125.1756, *перен., у спол.* II 438.В, VI 58.29, **продасть** *перен.* I 259.22, **продасць** *перен.* I 483.В, **продасте** VI 62.3, **продай** VI 208.4.

ПРОДАТИСЯ, ПРОДАТИСЬ (2). *У спол.* не **продатися** нікому — *зберегти свою незалежність.* Найду долю, одружуся, Не найду, втоплюся, Та не **продамся** нікому, В найми не наймуся. II 181.7.

◊ **продамся** II 181.7, **продамсь** II 438.В.

ПРОДІВУВАТЬ (2). Звичайне, мати, що й казать! Та може снився-таки й зять, Бо вже Катруся підростала. Чи вже ж їй вік **продівувать,** Зносити брівоньки ні за що?.. II 49.26.

◊ **продівувать** II 49.26, 249.43.

ПРОЖИВАТЬ (1). *Перебувати.* Чом ми не зострілися в Москві ту зиму? Я там **проживав** той самий тиждень, що й ти. VI 34.40.

ПРОЖИТИ, ПРОЖИТЬ (7). **1.** *Проіснувати, провести життя* (6). Без ворогів можна в світі Як-небудь **прожити.** А ці добрі люде Найдуть тебе всюди, І на тім світі добряги Тебе не забудуть. II 133.12 //*У спол.* вік **прожить** (2). Тяжко, діти, Вік одинокому **прожить,** А ще гірше, мої квіти, Нерівню в світі полюбить. I 161.319 //*Перебути деякий час* (1). Тепер думаю так зробить. **Проживу** зиму отут з добрими людьми, а весною.. з моїм добрим капітаном Кишкиным попливу вниз по матушке по Волге VI 148.24.

2. *Спожити. У приказці* (1). хто не вміє заробить, То той не вмітеме й **прож[ить].** I 488.В.

◊ **прожити 1.** II 133.12, 223.125, *у спол.* II 432.В, **прожить 1.** *у спол.* I 161.319, **2.** I 488.В, **прожив 1.** I 315.182, **проживу 1.** VI 148.24.

ПРОЗА (2). Парили б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели, Та на горище б однесли Мишам на снідання. А потім Співали б **прозу,** та по нотах, А не як-небудь... II 373.48. А може дасть господь милосердний ще одпочину, та на старість попробую писать **прозу.** VI 131.2.

ПРОЗВАТИ (2). І дівчата заквічались І мене **прозвали...** Лілеєю сніго-цвітом. I 529.В. І тую криницю Москалевою **прозвали...** II 459.В.

ПРОЗИВАТИСЯ (1). Дзвонковая криниця **прозиваєця** недалек од монастиря II 399.В.

ПРОЗИРАТИ (2). *Слов'ян. Споглядати, бачити.* Іду ходою, **прозираю,** Ниначе з хмари виступають Обрив високій, та байрак II 393.В. *Образн.* (1). Ледви, ледви опівночі Серцем **прозираю** I немощну мою думу За світ посилаю — Зцілющої й живущої Води пошукати. I 290.694.

ПРОЗОРЛИВЕЦЬ (1). *Слов'ян. Ірон.* Попросили Таки старого Самуїла, Щоб він де хоче, там і взяв, А дав би їм, старий, царя. Отож премудрий **прозорливець,** Поміркувавши, взяв єлей Та взяв од козлищ і свиней Того Саула здоровила І їм помазав во царя. II 352.40.

ПРОЗРІВАТИ (1). *Ставати зрячим. Слов'ян. Перен.* А літа тихенько крались І сльози сушили, Сльози щирої любові; І я **прозрівати** Став потроху... I 352.58.

ПРОЗРІТИ (3). *Слов'ян.* **1.** *Стати зрячим. Перен.* (2). Тойді, як, господи, святая На землю правда прилетить Хоч на годиночку спочить, Незрячі **про́зрять** II 291.29. **Прозріте,** люди, день настав! Розправте руки, змийте лу́ду. I 266.150.

2. *Побачити. Образн.* (1). **Прозрів** єси В попелі глибоко Огонь добрий смілим серцем, Смілим орлім оком! І засвітив, любомудре, Світоч правди, волі... I 263.34.

◊ **прозрів єси 2.** I 263.34, **прозрять 1.** II 291.29, **прозріте 1.** I 266.150.

ПРОЗЯБАТИ (2). *Животіти.* Хіба ж живуть вони? і знають, Як ви сказали, благодать, Любов.. Вони, кажу вам, **прозябають.** Або, по-вашому, ростуть, Як та капуста на горо́ді. II 53.159 / занедужав я спершу ревматизмом, тяжкий недуг, та я все-таки потроху боровся з ним, і лікар, спасибі йому, трохи помагав, і те, що я **прозябав** собі хоч у поганій, та все-таки вольній хатині VI 42.32.

ПРОІГРАТИ (1). Із-за німецької землі Весною пана привезли. Тілько самого. А де ж діти? Дочку́ на хо́рта проміняв, А си[на] в карти **проіграв!** I 538.В.

ПРОЇЖДЖАТИ (1). 14 августа вирвався я з того святого Києва і простую тепер не оглядаючись до Петербурга. А **проїжджаючи** Пирятинський повіт, я прочув, що в Кочубеєвих добрах не було добра та й не буде. VI 195.5.

ПРОЇЗЖАЧИЙ (2). *Субст.* Старий батько.. прохожих, **проїзжачих** У двір закликає, Та вареною частує, На весілля просить. I 318.300. На те літо Криницю святили, На са́мого маковія, І дуб посадили На прикмету **проїзжачим** II 56.277.

ПРОЇХАТИ (2). Гайдамаки Гуляють, карають; Де **проїдуть** — земля горить, Кров'ю підпливає. I 137.2164. За вихилясами придан, За зиком та за сміхом Ніхто й не бачив, як **проїхав** Той управитель II 94.49.

ПРОЙДИСВІТ (4), **ПРОЙДИСВІТА** (1). Прийшли, взяли сіромаху Та й повезли з дому **Пройдисвіта,** волоцюгу... II 108.151 //*Про Енея* (1). Старий Котляревський отак щебетав; Замовк неборака, сиротами кинув I гори і море, де перше витав, Де ватагу **пройдисвіта** Водив за собою I 12.73. *У прикл. спол.* москаль-**пройдисвіт** (1). Титарівна-Немирівна Людьми гордувала... А москаля-**пройдисвіта** Нищечком вітала! II 355.7. *Зверт., лайл.* (1). Микита.. Музику наймає, I нерівню титарівну У танець вітає!! — Одчепися, **пройдисвіте!**—I зареготалась Титарівна II 78.39.

◊ ***Одн. Н.*** **пройдисвіта** I 12.73, ***З.*** **пройдисвіта** II 108.151, 355 11, *у прикл. спол.* II 355.7, ***К.*** **пройдисвіте** *зверт., лайл.* II 78.39.

ПРОКАЖЕННА (1). *У порівн.* Умреш єси на самоті, Мов **прокаженна!** II 269.198.

ПРОКАЗА (1). *У порівн.* Старці тебе цураються, Мов тії **прокази.** II 195.64.

ПРОКИНУТИСЯ, ПРОКИНУТИСЬ (36). **1.** *Проснутися* (35). Здається, я впала. I заснула.. Опівночі **прокинулась:** Як у ямі, в хаті. I 367.274. **Прокинешся** рано, тільки що заходишся малювать, дивися, вже й ніч. VI 21.7. *Повт.* (2). Помолилась [княжна] та й спать лягла.. Прийшов [князь], і двері одмикає, I лізе до дочки. **Прокинься! Прокинься,** чистая! II 16.353. *Образн.* (11). Кати знущаються над нами, А правда наша п'яна спить. Коли вона **прокинеться?** I 326.26. Може ще раз **прокинуться** Мої думи-діти. I 258.19. Чи то давнє яке лихо **Прокинулось** в хаті? I 312.97. Оживуть гетьмани В золотім жупані, **Прокинеться** доля, Козак заспіва VI 35.10 //*Перен.* (7): а) *стати активним, діяльним* (3). Пішов молиться добрий Гус.. «**Прокиньтесь,** чехи, будьте люди, А не посмішище ченцям!» I 266.152; б) *опам'ятатися від задуми* (2). О доле моя! Моя країно! Коли я вирвусь з цієї пустині? Чи, може, крий боже, Тут і загину. I почорніє червоне поле...— Айда в казарми! Айда в неволю! — Неначе крикне хто надо мною. I я **прокинусь.** II 47.86; в) *опритомніти* (1). Зомлів Марко, Й земля задрижала. **Прокинувся...** до матері — А мати вже спала! I 324.549; г) *ожити* (1). Боже, нехай пропадає Голова Тараса! Дай то тільки, щоб та шляхта Кров'ю упилася, Тоді й мою головоньку Нехай ворон будить: Не **прокинусь!** I 415.В.

2. *Перен. Наповнитися звуками, рухом* (1). I дебрь-пустиня неполита, Зцілющою водою вмита, **Прокинеться** II 292.35.

◊ **прокинувся 1.** I 538.В, II 21.20, *перен.* I 324.549, **прокинувсь 1.** I 253.571, **прокинулася 1.** II 17.360, **прокинулась 1.** I 367.274, II 287.19, 471.В, **прокинулось 1.** II 319.580, *образн.* I 312.97, **прокинулися 1.** II 298.22, **прокинулись 1.** I 66.107, 66.109, II 17.374, **прокинуся 1.** *перен.* I 273.19, **прокинусь 1.** VI 16.16, *перен.* I 415.В, II 47.86, **прокинешся 1.** VI 21.7, **прокинеться 1.** I 316.235, *образн.* I 113.1301, 164.3, 326.26, II 270.236, VI 35.10, **2.** II 292.35, **прокинеця 1.** *образн.* I 436.В, II 460.В, **прокинетьця 1.** *образн.* II 468.В, **прокинуться 1.** *образн.* I 258.19, **прокинься 1.** *повт.* II 16.354, *образн.* II 357.6, *перен.* II 368.28, **прокиньсь 1.** *повт.* II 16.353, **прокиньтеся 1.** *перен.* I 526.В, **прокиньтесь 1.** *перен.* I 266.152.

ПРОКЛАСТИ (1). *Перен. Створити.* Отже, далебі, не знаю, Чи вона верталась, Катерина, до матері, Чи так і пропала?.. Знаю тільки, що про неї I пісню **проклали.** II 54.188.

ПРОКЛИКАТИ (1). *У спол.* **прокликати** до паю. Уже **прокликали** до паю, А я собі у бур'яні Молюся богу... II 21.7.

ПРОКЛИНАТИ, ПРОКЛИНАТЬ (30). I цілу ніч бенкетовали Ченці, барони ...всі пили I, п'яні, Гуса **проклинали** I 270.299. а ви! Дивуєтесь, що спотикаюсь, Що вас і долю **проклинаю** II 239.30. *У тавтол. спол.* клясти-**проклинати** (1). Я гралася, забавлялась, А вона все в'яла, Та нашого злого пана Кляла-**проклинала.** I 356.38.

◊ **проклинать** I 349.19, 365.158, 435.В, II 40.3, 58.7, 58.22, 269.195, **проклинаю** I 21.13, 393.8, II 57.13, 239.30, **проклинає** I 123.1683, 166.87, 274.52, 314.149, 315.221, II 410.В, **проклина** I 45.673, **проклинав** II 23.8, **проклинала** I 235.200, 469.В, II 223.140, 278.526, *у тавтол. спол.* I 356.38, **проклинали** I 270.299, **буду проклинати** II 119.23, **будеш проклинати** II 169.166, **будете проклинати** II 135.20, **проклинай** II 468.В, **проклинайте** I 379.22.

ПРОКЛЯСТИ (14). Пан поїхав десь далеко, А мене покинув. I **прокляли** його люде I 356.47. я так люблю Мою Україну убогу, Що **проклену** святого бога, За неї душу погублю! II 25.59. I як він.. не видасть второго тома [Записок о Южной Руси], то.. вся славянщина **проклене** його і назове брехуном. VI 132.4.

◊ **прокляв** II 22.50, **прокляла** I 385.37, **прокляли** I 356.47, II 203.33, 231.77, **проклену** II 25.59,

58.24, **прокленеш** I 348.20, **проклене** VI 132.4, **прокленуть** II 72.139, 356.5, 356.6, **прокляв (би)** II 392.В, **проклята (б)** II 110.20.

ПРОКЛЯСТИСЯ, ПРОКЛЯСТИСЬ (3). Якби не бог поміг мені, То душа б живая Во тьмі ада потонула, **Проклялась** на світі. I 345.186. I дим хмарою заступить Сонце перед вами, I навіки **прокленетесь** Своїми синами! I 332.77.

◊ **прокленетця** I 518.В, **прокленетесь** I 332.77, **проклялась (б)** I 345.186.

ПРОКЛЯТИЙ[1] (82). *Прикм. Лайл.* А він мене і покинув, Не вступив і в хату, На дітей своїх не глянув Луципер **проклятий!** I 366.229. Літá не ждуть! літá летять, А думка **проклята** марою До серця так і приросла... II 167.108. **Прокляте** море, що воно мені наробило. VI 25.29. Во имя божее найдіть та пришліть мені оті **прокляті** Р у с а л к и, а то вони, чортові дочки, мені спать не дають. VI 208.26. *Повт.* (2). Веселися, лютий кате, **Проклятий! проклятий!** I 251.488 //*Субст.* (16). Прошу собі волі, — Не дає. I в москалі **Проклята** не голить. II 63.65. послав би вам вид Аральсько[го] моря, так таке погане, що крий боже! нудьгу ще наведе **прокляте.** VI 54.32. Гляньте, подивіться: то конфедерати, Люде, що зібрались волю боронить. Боронять, **прокляті...** I 96.772.

◊ ***Одн. Н.*** **проклятий** I 32.183, 88.439, 96.780, 127.1842, 250.439, 366.229, II 106.74, 233.43, 252.144, 257.362, 258.388, 280.26, 325.7, 411.В, *повт.* I 251.488 (2 р.), *субст.* I 535.В, **проклята** I 138.2233, II 167.108, 252.154, VI 84.3, 198.31, 200.5, *субст.* II 63.65, 157.28, 458.В, **проклятая** VI 115.17, **прокляте** I 86.388, 252.544, 316.254, 365.162, VI 25.29, 139.37, 147.2, 179.14, 185.22, *субст.* VI 54.32, 83.4, ***Р.*** (із) **проклятого** VI 142.2, **проклятої** I 462.В, (після) **проклятої** VI 190.2, ***Д.*** **проклятому** VI 228.119, ***З.*** **проклятого** I 535.В, *субст.* II 80.132, **прокляту** I 139.2256, II 353.109, VI 19.13, *субст.* II 134.7, (про) **прокляту** VI 193.32, (у) **прокляте** VI 25.13, ***О*** **проклятой** I 498.В, ***М.*** (на) **проклятій** II 105.65, (у) **проклятій** II 424.В, ***К.*** **проклятий** *субст., зверт.* I 88.461, 127.1849, ***Мн. Н.*** **прокляті** I 121.1627, 228.48, 362.90, 367.256, 415.В, 440.В, II 25.51, 125.4, 156.12, VI 19.4, 26.22, 28.22, *субст.* I 96.772, II 235.112, **прокляти** I 440.В, *субст.* I 429.В, ***Д.*** **проклятим** I 341.60, *субст.* I 440.В, ***З.*** **проклятих** II 411.В, *субст.* I 138.2202, **прокляті** VI 208.26, (за) **прокляті** I 124.1732, 124.1733, II 406.В, (на) **прокляті** II 96.139, ***О.*** (з) **проклятими** II 233.54 ***К.*** **проклятії** *субст., зверт.* II 25.50.

ПРОКЛЯТИЙ[2] (7). *Дієприкм. Лайл.* Будь **проклята** мати, I день, і година, коли понесла, Коли породила, на світ привела! I 96.772. По закону апостола Ви любите брата! Суєслови, лицемєри, Господом **прокляті.** I 328.119.

◊ ***Одн. Н.*** **проклятий** I 89.474, 270.286, 270.290, II 459.В, **проклята** I 96.772, 138.2232, ***Мн. Н.*** **прокляті** I 328.119.

ПРОКЛЯТУЩИЙ (5). *Лайл.* Мене носив **проклятущий** пароход у Шведчину й Датчину. VI 25.10 //*Субст.* (1). А з вольними козаками Що я виробляла? Кому я їх не наймала, Не запродавала? Та й живущі ж, **проклятущі!** I 300.249.

◊ ***Одн. Н.*** **проклятущий** VI 25.10, **проклятуща** VI 28.1, ***О.*** (з) **проклятущою** VI 50.33, ***М.*** (в) **проклятущому** VI 24.16, ***Мн. Н.*** **проклятущі** *субст.* I 300.249.

ПРОКОВТНУТИ (2). *Образн.* I нишком **проковтнуло** море Моє не злато-серебро, Мої літа, моє добро II 215.19.

◊ **проковтнуло** II 215.19, 447.В.

ПРОКРАСТИСЬ (1). Поки хлоп'ята танцювали, Ярема з Лейбою **прокрались** Аж у будинок, в самий льох I 131.1984.

ПРОКРИЧАТИ (1). *У спол.* б е з г о л о в'я **прокричати** — *провістити смерть* (1). Защебече соловейко.. Запеклую душу злодія не спинить, Тільки стратить голос, добру не навчить. Нехай же лютує, поки сам загине, Поки б е з г о л о в'я ворон **прокричить.** I 12.48.

ПРОЛЕТІТИ (2). *Перен. Проминути (про час).* Невеликії три літа Марно **пролетіли...** А багато в моїй хаті Лиха наробили. I 351.14.

◊ **пролетіли** I 351.14, **пролетять** II 204.16.

ПРОЛИВАТЬ (3). *У спол.:* а) с л ь о з и **проливать** (2): 1) *плакати* (1). Вона молилася... нечистії Рікою с л ь о з и **проливала.** II 450.В; 2) *примушувати плакати* (1). Мій боже милий, Даруй словам святую силу — Людськеє серце пробивать, Людськії с л ь о з и **проливать** II 96.121; б) к р о в **проливать** — *убивати* (1). До[ко]лі будите княжити I к р о в невинну **проливать** I 523.В.

ПРОЛИТИ, ПРОЛИТЬ (4). **1.** *У спол.* (3): а) к р о в **пролити** (2): 1) *убити кого* (1). I перед образом твоїм Неутомленниє поклони. За кражу, за войну, за кров, Щоб братню к р о в **пролити,** просять I 328.139; 2) *загинути* (1). Не за Україну, А за її ката довелось **пролить** К р о в добру, не чорну. I 329.158; б) р і к и, м о р е с л ь о з и́ **пролити** — *багато проплакати* (1). I розкажу я людям горе, Як тая мати р і к и, м о р е С л ь о з и святої **пролила** II 462.В.

2. *Перен. Вселити* (1). Ти дух святий свій **пролила** В їх душі вбогії. II 491.В.

◊ **пролити 1.** *у спол.* а) I 328.139, **пролить 1.** *у спол.* а) I 329.158, **пролила 1.** *у спол.* б) II 462.В, **2.** II 491.В.

ПРОЛИТИЙ (1). А сльоз, а крові? напоїть Всіх імператорів би стало З дітьми і внуками, втопить В сльозах удов'їх. А дівочих, **Пролитих** тайно серед ночі! I 326 49.

ПРОЛИТИСЬ (3). **1.** *У спол.* сльози **пролились** (2). Я в хаті мучився колись, Мої там сльози **пролились,** Найперші сльози. II 229.9.

2. *Перен. У спол.* божа благодать **пролилась.** *Церк.* (1). І каже: — Божа благодать На ветхую Єлисавету Учора рано **пролилась,** Учора, каже, привела Дитину-сина. II 309.165.

◊ **пролилась 2.** II 309.165, **пролились 1.** II 229.9, 318.560.

ПРОЛИТО (1). *Присудк. Безособ.* Як то воно зробилося З калюжі такої Таке диво... отут крові **Пролито** людської — I без ножа. I 249.393.

ПРОЛІТАТИ (1). *Перен. Минати (про час).* I день не день, і йде не йде, А літа стрілою **Пролітають,** забірають Все добре з собою. I 351.3.

ПРОЛОГ (2). *У заголовку.* Наймичка. **Пролог.** I 310. Заг.

◊ ***Одн. Н.*** пролог I 310. Заг., II 465.В.

ПРОМЕРЕЖАТИ (1). *Перен.* А я без вірші не улежу. Уже два года **промережав,** I третій в добрий час почну. II 163.12.

ПРОМЕТЕЙ (1). *Міфол.* Споконвіку **Прометея** Там орел карає I 325.3.

ПРОМІНЯТИ (3). Весною пана привезли. Тілько самого. А де ж діти? Дочку́ на хо́рта **проміняв** I 538.В. *Образн.* (2). Молодеє лихо! якби ти вернулось, **Проміняв** би долю, що маю тепер. I 144.2448.

◊ **проміняв** I 538.В, **проміняли** *образн.* I 375.54, **проміняв би** *образн.* I 144.2448.

ПРОМОВИТИ, ПРОМОВИТЬ (23). *Сказати, вимовити.* Заридала Катерина,.. **Промовила:** «Не вернуся!» I 34.240. I коли-то воно буде Гратись і **промовить** Слово мамо. II 195.68.

◆ *У спол.* (5): а) **промовить** слово з ким — *поговорити з ким* (4). Опріче того, що нема з ким щире слово **промовити,..** бог покарав мене ще й тілесним недугом VI 42.28. Якби з ким сісти хліба з'їсти, **Промовить** слово II 361.2; б) **промовить** *за когось* слово — *сказати на користь кого, підтримати кого-н.* (1). гріх йому буде, як він не схоче **промовить** за мене хоч одно слово. VI 43.26.

◊ **промовити** *у спол.* а) VI 42.28, **промовить** *у спол.* а) VI 54.23, 58.7, *у спол.* б) VI 43.26, **промовив** II 26.73, 52.140, 62.14, 301.27, 310.197, 310.228, 398.В, VI 189.10, **промовила** I 34.240, II 312.282, 312.312, 483.В, 490.В, 491.В, **промовить** I 227.13, II 195.68, 242.15, **якби промовить** *у спол.* а) II 361.2, **промовила (б)** II 92.4.

ПРОМОВЛЯТИ (6). Дивилися та дивувались На новобранця чабани, Та **промовляли,** що й вони Таки не дурні. II 352.50 //*Звертатися з словами до когось* (1). Тойді на ганок вихожає I до громади **промовляє** Петрусь. II 225.223.

◊ **промовляє** I 280.270, 491.В, II 225.223, **промовля** II 482.В, **промовляла** I 492.В, **промовляли** II 352.50.

ПРОНЕСТИ (4). *Образн.* Така, як ти, колись лілея На Іордані процвіла I воплотила, **пронесла** Святеє слово над землею. II 293.3. Скажи, що правда оживе, Натхне, накличе, нажене Не ветхе[є], не древлє слово Розтлєнноє, а слово нове Меж людьми криком **пронесе** II 328.68.

◊ **пронесла** II 293.3, 323.736, **пронесли** II 462.В, **пронесе** II 328.68.

ПРОНЕСТИСЯ, ПРОНЕСТИСЬ (4). **1.** *Швидко проминути (про час)* (2). А серце плаче, як згадаю Хоч невеселії случаї I невеселії ті дні, Що **пронеслися** надо мною В моїй Україні колись... II 152.11. А тим часом дорогії Літа тії молодії Марне **пронеслись.** II 145.10.

2. *Пролунати* (2). I леопард Із льоху вискочив на сцену, Ступив, зирнув... I полилась Святая кров. По Колізеї Ревучим громом **пронеслась** I стихла буря. II 276.472 //*Швидко поширитись, стати відомим. Образн.* (1). Святая праведная мати,.. Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило, I по Украйні **пронеслось,** I на Україні світилось II 462.В.

◊ **пронеслась 2.** II 276.472, **пронеслось 2.** II 462.В, **пронеслися 1.** II 152.11, **пронеслись 1.** II 145.10.

ПРОНИШПОРИТИ (1). *Довідатися Фам.* намалював я се літо дві картини і сховав.. Але Скобелєв таки **пронишпорив** і одну вимантачив, а друга ще в мене VI 26.27.

ПРОПАДАТИ, ПРОПАДАТЬ (34). **1.** *Жити в тяжких умовах; перебувати* (14). Я оце вже третій рік як **пропадаю** в неволі — в цім, богом забутім краї! VI 57.32. Ми довго в морі **пропадали,** Прийшли в Д а р'ю, на якор стали II 76.13. Катерина задумалась І третьому каже: — Єсть у мене брат єдиний У неволі вражій! У Криму десь **пропадає** II 130.32.

2. *Гинути, вмирати* (10). Там кайдани по три пуда, Отаманам по чотири. І світа божого не бачать, не знають, Під землею камень ламають, Без сповіді святої умирають, **Пропадають.** I 285.500. І здалека Запорожці чули,.. Як діточки на Орелі Лінію копали І як у тій Фінляндії В снігу **пропадали.** II 31.74. *Образн.* (2). **Пропадай,** Душа, без сповіді святої! I 97.796.

3. *Зникати* (7). Із куряви щось вигляне І знов **пропадає.** I 281.339. *Образн.* (2). Чигрине, Чигрине, Все на світі гине, І святая твоя слава, Як пилина, лине За вітрами холодними, В хмарі **пропадає.** I 227.6 /*Перебувати невідомо де* (1). Де той там у чорта Овсянніков **пропадає?** VI 179.23.

4. *Минати безрезультатно (про час)* (1). Літа мої молодії Марно **пропадають** I 55.6.

5. *Загублюватися* (1). Трапляється, що письма з грішми **пропадають** VI 17.7.

6. *Марно витрачатися. У приказці* (1). Купили хріну, треба з'їсти; плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що куповали; грошам не **пропадать!** I 101.916.

◊ **пропадати 1.** II 68.3, 266.64, **2.** I 126.1802, **пропадать 1.** I 107.1120, II 111.44, **6.** I 101.916, **пропадаю 1.** II 201.36, VI 57.32, 58.6, **2.** I 120.1572, 130.1965, II 258.402, **пропадає 1.** I 454.В, II 130.32, 270.209, **3.** I 281.339, 285.475, 493.В, VI 179.23, *образн.* I 227.6, 340.14, **пропадаємо 1.** VI 24.15, 43.25, **пропадають 2.** I 266.145, 285.500, **3.** I 253.554, **4.** I 55.6, **5.** VI 17.7, **пропадав 1.** VI 52.20, **пропадали 1.** II 76.13, **2.** I 285.468, II 31.74, **пропадай 2.** *образн.* I 97.796, **нехай пропадає 2.** *образн.* I 415.В.

ПРОПАСТИ (50). **1.** *Не повернутися назад; не з'явитись знову* (18). Стояла Ярина Та дивилась, чи не вирне Знову комашина Із куряви. Не вирнула — **Пропала!** I 493.В. а молода Вийшла мовчки з хати, Та й **пропала.** II 189.115. Сльози висохли, **пропали,** Сонце просіяло. І княгиня з дитиною Не тією стала. II 11.142. *Повт.* (2). Де ж ті люде, де ж ті добрі, Що серце збіралось З ними жити, їх любити? **Пропали, пропали!** I 35.304 //*Стати нечутним, невидимим* (2). І зник, **пропав** той тяжкий голос. II 312.304. *Образн.* (2). Згадай лихо, та й байдуже... Минулось... **пропало...** Згадай добре,— серце в'яне: Чому не осталось? I 11.10.

2. *Загинути; вмерти* (17). О милий боже України, Не дай **пропасти** на чужині, В неволі вольним козакам! I 201.75. Добро, мавши діток У розкоші,— хвалиш бога... А вдові убогій, Мабуть, не до його, Бо залили за шкуру сала, Трохи не **пропала** II 49.19. *У приказці* (1). Твоя і моя люба Титяся Піунова хоче покинуть Нижній Новгород, і добре зробить, їй тут погано, воно тут захрясне і **пропаде,** як щеня в базарі. VI 163.12. *Образн.* (1). Недавно я поза Уралом Блукав і господа благав, Щоб наша правда не **пропала,** Щоб наше слово не вмирало II 290.3 //*У спол.* з н у д ь г и **пропасти** — *занудитися* (1). Та й що та панночка одукована робитиме в моїй мужицькій хаті! З н у д ь г и **пропаде** VI 201.1.

3. *Витратитися, минути безрезультатно* (11). І шкода, Даремне сила **пропаде.** II 307.105. Літа молодії марно **пропадуть.** I 93.621. Навчи ти мене, будь ласкав, що мені робить з руськими повістями?.. Затопить грубу,— шкода: багато праці **пропаде.** VI 165.38 *У приказці* (1). А меж вами Найшовсь-таки якийсь проява,.. Що в морду затопив капрала, Та ще й у церкві, і **пропало,** Як на собаці. II 281.42 //*Зникнути* (3). Безталанная! де ділась Краса твоя тая, Що всі люде дивувались? **Пропала,** немає! II 195.58. *Повт.* (2). **Пропало!** Все добро **пропало!** Ані щетинки не осталось. II 251.103 //*У спол.* **пропаде** м о л и т в а з а б о г о м (2). А літа.. Пливуть собі стиха, Забирають за собою І добро і лихо! Забирають, не вертають Ніколи нічого! І не благай, бо **пропаде** М о л и т в а з а б о г о м. II 210.11.

4. *Загубитися* (4). Чи не найдеш там у панночки-хуторяночки в альбомі мого І в а н а Г у с а? Добре було б, якби найшов, а то шкода буде, як **пропаде.** VI 156.3. Два, чи може вже й три, годи тому буде, як писав я до тебе, друже мій єдиний,.. але одвіту не получив; думав, що письма мої **пропали** де-небудь. VI 115.28.

◊ **пропасти 2.** I 201.75, **пропав 1.** I 57.3, II 312.304, 489.В, **2.** II 251.105, **пропала 1.** I 97.820, 253.556, 493.В, II 189.115, 206.45, **2.** II 49.19, 53.178, 249.35, 430.В, *образн.* II 290.3, **3.** II

195.58, **пропало 1.** I 117.1465, 281.344, II 64.96, *образн.* I 11.10, 413.В, **2.** I 302.326, 472.В, II 95.111, 177.406, **3.** II 367.4, *повт.* II 251.103 (2 р.), *у приказці* II 281.42, **пропали 1.** I 57.29, 97.819, II 11.142, *повт.* I 35.304 (2 р.), **3.** II 415.В, **4.** VI 39.28, 42.8, 115.28, **пропаду 2.** VI 187.2, **пропаде 2.** *у приказці* VI 163.12, *у спол.* VI 201.1, **3.** II 307.105, VI 165.38, *у спол.* II 210.11, 215.11, **4.** VI 156.3, **пропадем 2.** II 94.42, **пропадуть 2.** II 327.20, *перен.* II 327.32, **3.** I 93.621.

ПРОПАЩИЙ (1). Скажи мені, будь ласкав, що б з мене тепер було, якби був я оженився на моїй любій Тетясі? **Пропащий** чоловік та й більш нічого. VI 188.14.

ПРОПЕСТУВАТИ (1). *Образн.* Прощай, убогий Кос-Арале. Нудьгу заклятую мою Таки **пропестував** дв[а] літ[а] II 446.В.

ПРОПИВАТИ (3). *Образн.* То покритка попідтинню З байстрям шкандибає,.. А панич не знає, З двадцятою, недоліток, Душі **пропиває!** I 242.148. А я в шинку з п'яницями Душу **пропиваю!** II 251.120. Руїну слави Рим **пропиває.** II 276.445.

ПРОПИЙ-ВОЛИ (1). *Жарт.* Старенька сестро Аполлона,.. Якби, буває, хоть на час Ви кинули отой Парнас. Та в степ таки пришкандибали (Коли не в наймах де застряли Або не хилете в шинку З **пропий-волами** чумаками?) II 414.В.

ПРОПИТИ (7). Я в Парижі була Та три злота з Радзівілом Та Потоцьким **пропила.** I 298.182. *Образн.* (1). А я в шинку з п'яницями Душу пропиваю! Та й **пропив.** Запродав душу, I душу і тіло II 251.121.

◊ **пропити** I 365.172, **пропив** *образн.* II 251.121, **пропила** I 298.182, 365.186, II 144.10, **пропили** II 221.65, **якби був пропив** I 105.1014.

ПРОПЛАКАТИ (1). Аж до вечора Мар'яна У темному гаю **Проплакала** I 162.354.

ПРОПОВІДЬ (1). Надів бурнус. I веселенький З своїми дітками пішов В Єрусалим На нову **пр[оповідь]** II 483.В.

ПРОПОНУВАТИ (1). Та ще ось що: напиши мені гарненько, що то за пан Трощинський? Де той Кагарлик і що то за грунт, що він нам **пропонує,** що він коштує? VI 204.27.

ПРОПУСК (1). 21 июля получено официальное известие о моїй свободі, на другий день я просив Ираклия Александровича дать мені **пропуск** через Астрахань в Петербург VI 144.33.

ПРОПУСКАТИ (1). Старий Улибишев, той самий, що написав біографію Бетговена, не **пропускає** ні одного спектакля: так щиро любить театр VI 154.38.

ПРОПХАТИСЯ (1). *Фам.* I зробився Я знову незримий Та й **пропхався** у палати. I 247.308.

ПРОРВАТИ (1). *Образн.* В яких ярах.. Ти заховаєшся од спеки,.. Що серце без огню розтопить I без води **прорве,** потопить Святії думоньки твої? II 307.100.

ПРОРВАТИСЯ (1). *Образн.* Незрячі про́зрять, а кривиє, Мов сарна з гаю, помайнують. Німим отверзуться уста; **Прорветься** слово, як вода II 292.32.

ПРОРЕКТИ (2). *Слов'ян. Сказати, промовити.* Спочивши, скорбная, скажи, **Прорци** своїм лукавим чадам, Що пропадуть вони, лихі II 327.31 //*Проповідати* (1). Із школи Путем терновим розійшлись Обидва. Божії глаголи, Святую правду на землі I **прорекли,** і розп'ялись За воленьку, святую волю! II 321.650.

ПРОРІКАТИ (1). *Слов'ян. Проповідувати.* Із школи Путем терновим розійшлись Обидва. Божії глаголи, Святую правду на землі I **прорікали** й росп'ялись За воленьку, святую волю! II 493.В.

ПРОРОК (18). **1.** *За релігійними уявленнями, проповідник і провозвісник волі бога* (15). Господь, любя отих людей, Послав на землю їм **пророка;** Свою любов благовістить! Святую правду возвістить! II 102.3 //*Про царя. Ірон.* (5). Давид, святий **пророк** і цар, Не дуже був благочестивий. II 71.96. *Зверт.* (1). Восплач, **пророче,** сине божий! I о князях, і о вельможах, I о царях отих. II 325.1. *У прикл. спол.* цар-**пророк** (1). Нівроку До божого царя-**пророка** Сама Вірсавія прийшла, I повечеряла II 71.77.

2. *Перен. Письменник* (3). Господь послав Тебе нам, кроткого **пророка** I обличителя жестоких Людей неситих. II 290.6. *Зверт.* (2). О доле! **Пророче** наш! Моя ти доне! Твоєю думу назову. II 290.18.

◊ ***Одн. Н.*** **пророк 1.** II 102. Заг., *ірон.* II 71.96, ***Р.*** **вомісто пророка 1.** II 102.24, **до пророка 1.** *у прикл. спол.*, *ірон.* II 71.77, ***Д.*** **пророку 1.** *ірон.* II 416.В, ***З.*** **пророка 1.** II 102.3, 102.11, 275.415, 500.В, *ірон.* II 70.46, **2.** II 290.6, ***О.*** **з пророком 1.** *ірон.* II 71.80, ***К.*** **пророче 1.** *зверт.* II 325.1, **2.** *зверт.* II 228.34, 290.18, ***Мн. Н.*** **пророки 1.** II 383.В, ***З.*** **пророків 1.** II 464.В, **пророки 1.** II 470.В.

ПРОРОСТИ (1). *Образн.* Плугами, ралом не розорем Прокляту ниву, **проросла** Колючим терном. II 353.109.

ПРОРОЧЕСТВО (1). *Рел.* **Пророчество** Ієремія, Ісаія збулось! збулось! II 314.373.

ПРОРОЧИЙ (3). Семіон Протопресвітер,— Йосип мовив,— Такеє-то **пророче** слово Сказав мені: — Святий закон! І Авраама і Мойсея! Возобновлять мужі єсеї. II 313.325. Щось **пророче** Мені вже зазирає в очі II 236.19.

◊ ***Одн. Н.*** пророче II 236.19, ***З.*** пророчую II 308.113, пророче II 313.325.

ПРОРОЧИТИ (1). *Образн.* Вже **пророчить,** Тобі вже зазирає в очі Твоє грядущеє. II 307.110.

ПРОСАДИТИ (1). *Проколоти.* А один, Щонаймолодший, озирнувшись, Та вилами пана І **просадив,** мов ту жабу. II 187.48.

ПРОСВІТИТИ[1] (2). *Дати знання, культуру. Ірон.* Просвітились! та ще й хочем Других **просвітити,** Сонце правди показати Сліпим, бачиш, дітям!! I 328.143 //*У спол.* **просвітити** о ч і (1). Замість пива праведную Кров із ребер точать. **Просвітити,** кажуть, хочуть Материні о ч і Современними огнями. I 335.200.

ПРОСВІТИТИ[2] (1). *Перен. Зробити яснішим, зрозумілішим.* Святая праведная мати,.. Пошли мені святеє слово, Святої правди голос новий! І слово розумом святим І оживи і **просвіти!** II 266.70.

ПРОСВІТИТИСЯ (2). *Засвітитися, засяяти. Образн. Повт.* Світе ясний! Світе тихий! Світе вольний, несповитий! За що ж тебе, світе-брате,.. Оковано, омурано.. Стрепенися! Та над нами **просвітися, Просвітися!..** II 344.10.

ПРОСВІТИТИСЬ (1). *Набути знань. Ірон.* **Просвітились!** та ще й хочем Других просвітити, Сонце правди показати Сліпим, бачиш, дітям!! I 328.143.

ПРОСВІЩЕНИЙ (1). *Дієприкм. Перен. Ірон* Ви ще темні, Святим христом не **просвіщені,** У нас навчіться!.. I 327.102.

ПРОСВІЩЕНІЄ (1). *Освіта.* У вас в заводі єсть школа, а в його [брата] малі діти, то воно дуже до ладу б було. Во имя святого **просвіщенія** привітайте його. VI 202 22.

ПРОСВІЩЕННИЙ (2). *Прикм. Освічений.* Хату запалили! Нехай би вже були непевні Які вельможі **просвіщенні:** То і не жаль було б; чи так? А то сірісінький сіряк Отак лютує. II 51.90. Сказали б просто — дурень лає За те, що сам крепак, Неодукований сіряк. Неправда! — Їйбогу, не лаю: Мені не жаль, що я не пан, А жаль мені, і жаль великий, На **просвіщенних** християн. II 93.14.

ПРОСИТИ, ПРОСИТЬ (112). **1.** *Звертатися з проханням, добиватися чогось* (101). Отож і вивчився я, виріс, **Прошу** собі волі,— Не дає [пані]. II 63.63. **Просиш** грошей, а не пишеш чи багато тобі їх треба VI 17.12. Бувало, в неділю, закривши мінею, По чарці з сусідом випивши тієї, Батько діда **просить,** щоб той розказав Про Коліївщину I 144.2454. **проси** його, нехай він.. пришле мені хоть маленький болванчик VI 115.31. Ще раз **прошу** тебе, моє серце, напиши до кого знаєш в Харков. VI 164.16. Хліби зійшли, Радіють люде, бога **просять...** Аж ось із Києва привозять Княжну. II 14.263. *Повт.* (4). Я сам занівечив свій вік, І ні на кого не жалкую, І ні у кого не **прошу** я, Нічого не **прошу.** II 62.20. Без васильків і без рути Спочивайте, діти, Та благайте, **просіть** бога, Нехай на сім світі Мене за вас покарає, За гріх сей великий. **Просіть,** сини! I 143.2412. *Образн.* (5). Нехай же серце плаче, **просить** Святої правди на землі I 228.37. А душу треба розважать, Бо їй так хочеться, так **просить** Хоч слова тихого. II 154.14 //*З інф. на означення того, що хочуть чи пропонують зробити* (11). Чи бачиш, он огонь горить, А пан лежить собі, читає І **просить** пити... II 99.237. Низенько кланяється тобі Вл[адимир] Ив[анович] і сердечно **просить** не перемінять доброго наміренія. VI 154.15 //*У спол.* **просити** п о р а д и (3). З горем та нудьгою Пішла вона до сусідів П о р а д и **просити...** I 232.76.

2. *Запрошувати, кликати* (7). «А поживеш, Роздивишся в хаті, Та й ми **тебе** побачимо,— Отойді й за плату. Чи так, дочко?» «Добре, дядьку». **«Просимо** ж у хату». I 315.200. А я вчора з нею, З сією змією, В полі плоскінь вибирала.. І до себе злую суку **Просила** в придане. II 132.14. В саму Москву мені їхать не можна, то він **просить** мене до свого сина на хутір, десь недалеко коло Москви. VI 153.30.

3. *Клопотатися за кого* (1). Я **просив** його за твого Каленика, і він мені сказав от що: щоб ти йому не баришвшися написав, котрий Каленикові год? VI 228.36.

4. *Призначати ціну* (1). Мені оце прийшлось до скруту: сьогодні цензура випу-

стила із своїх пазурів мої безталаннії думи,.. а іздатель.. половини не дає того, шо я **прошу** VI 200.7.

5. *Про милостиню* (2). *У прислів'ї* (1). Хто подає, то у того і **просять.** VI 202.15 //*У спол.* христа ради **просити** — *жебрувати* (1). А в пилипівку, сірома, Христа ради **просить!** II 55.242.

◊ **просити 1.** I 244.226, 396.25, II 66.188, 95.105, *у спол.* I 232.76, **просить 1.** VI 43.40, **2.** I 80.199, **прошу 1.** II 63.63, 105.32, VI 16.15, 19.11, 29.33, 32.36, 33.25, 42.4, 77.11, 77.22, 142.6, 154.35, 163.33, 164.16, 178.36, 180.2, 206.11, 223:19, 225.9, *повт.* II 62.20, 62.21, *у спол.* VI 198.16, **4.** VI 200.7, **просиш 1.** VI 17.12, 58.19, **просить 1.** I 45.674, 123.1682, 144.2454, 245.245, 280.277, 306.450, 386.13, 539.В, II 72.119, 97.159, 97.190, 97.191, 99.237, 104.19, 138.34, VI 85.35, 153.29, 154.15, 155.22, 163.32, 170.13, 218.30, *образн.* II 154.14, 165.54, *у спол.* I 317.263, **2.** I 318.303, VI 153.30, **5.** *у спол.* II 55.242, **просимо 1.** II 462.В, **2.** I 315.200, **просите 1.** II 466.В, 472.В, VI 30.5, **просять 1.** I 328.139, II 14.263, VI 154.36, **5.** *у прислів'ї* VI 202.15, **просив 1.** II 448.В, VI 17.9, 29.32, 42.3, 50.35, 70.27, 119.15, 141.36, 144.33, 145.13, 147.15, 152.35, 155.21, 160.39, 186.36, 186.38, 206.30, 223.17, 226.23, **3.** VI 228.36, **просила 1.** I 295.91, 538.В, II 381.В, **2.** II 132.14, 309.183, **просили 1.** I 538.В, II 500.В, **2.** II 416.В, **буду просить 1.** VI 19.6, **проситиму 1.** VI 32.18, 45.28, 134.10, **проси 1.** I 396.26, VI 16.16, 115.31, 207.31, 211.1, *образн.* I 394.10, 394.11, **нехай просить 1.** *образн.* I 228.37, **просіть 1.** *повт.* I 143.2412, 143.2416, **просив би 1.** VI 20.12.

ПРОСИТИСЬ, ПРОСИТЬСЯ (4). А вона молилась І жить у господа **просилась,** Бо буде вже кого любить. Вона вже матір'ю ходила II 11.131 //*У спол.* у найми (в наймичку) **проситься (проситись)** (3). Прийшла молодиця На той хутір благодатний У найми **проситься.** I 314.172. Свою дитину, безталанна, Нагодувала, одягла І за святим своїм пішла У Назарет той до вдовиці В сусіду, в наймичку **проситись!** II 318.534.

◊ **проситись** *у спол.* II 95.84, 318.534, **проситься** *у спол.* I 314.172, **просилась** II 11.131.

ПРОСІЯТИ (4). *Образн.* І оживе добра слава, Слава України, І світ ясний, невечерній Тихо **просіяє...** I 518.В. Сльози висохли, пропали, Сонце **просіяло.** І княгиня з дитиною Не тією стала. Ніби на світ народилась II 11.143.

◊ **просіяло** II 11.143, **просіяєш** I 489.В, **просіяє** I 518.В, **просияє** I 515.В.

ПРОСЛАВЛЯТЬ (1). А панство буде колихать, Храми, палати муровать, Любить царя свого п'яного, Та візантійство **прославлять,** Та й більше, бачиться, нічого II 288.20.

ПРОСНУТИСЯ, ПРОСНУТИСЬ (7). *Прокинутися.* Ще сонце спить, пташки мовчать, А коло льоху вже **проснулись** І заходилися копать. I 306.443. *Повт.* (2). **Проснися,** чистая, **проснись** II 384.В //*Перен. Стати діяльним, активним* (2). **Проснітесь,** чехи, будьте люди I 485.В.

◊ **проснувся** I 474.В, **проснулася** II 476.В, **проснулись** I 306.443, **проснися** *повт.* II 384.В, **проснись** *повт.* II 384.В, **проснíться** *перен.* I 488.В, **проснітесь** *перен.* I 485.В.

ПРОСОХНУТИ (2). *Образн.* А тим часом **Просохли** очі у вдови. II 251.112.

◊ **просохли** II 50.48, 251.112.

ПРОСПАНИЙ (1). *Образн.* Тілько ми, Адаме, Твої чада преступнії, Не одпочиваєм До самої домовини У **проспанім** раї. II 277.513.

ПРОСПАТИ (3). **1.** *Спати протягом якогось часу* (2). Довіку **проспати** (1). Здається, я впала. І заснула. Якби була Довіку **проспала!** I 367.273. *Образн.* (1). А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою обух сталить; Та добре вигострить сокиру — Та й заходиться вже будить. А то **проспить** собі небога До суду божого страшного! II 288.15.

2. *Перебуваючи уві сні, втратити щось. Образн.* (1). Чигрине, Чигрине, Мій друже єдиний, **Проспав** єси степи, ліси І всю Україну. I 228.41.

◊ **проспав єси 2.** I 228.41, **проспить 1.** *образн.* II 288.15, **якби проспала 1.** I 367.273.

ПРОСПАТИСЯ, ПРОСПАТИСЬ (7). **1.** *Проснутися, перестати спати* (5). Циган: Ми рано рушимо, покинем, Як не **проспишся.** I 364.144. *Образн., повт.* (2). Відьма: Не **просплюсь.** Я вже ніколи не **просплюсь.** Отак де-небудь і загину У бур'яні... I 364.145.

2. *Протверезитися* (2). Не та рано встала, Що до світа упилася... А та, що й **проспалась!** I 300.238. *Образн.* (1). Близнят в Бендерах [я] привела.. Та додому однесла — Аж у Київ. Та вже дома Без кадила, без кропила За три шаги охрестила, А три шаги пропила. Упилася, упилась! І досі п'яна!.. І вже ніколи не **просплюся** I 365.189.

◊ **проспалась 2.** I 300.238, **просплюся 1.** *образн.* I 547.В, **2.** *образн.* I 365.189, **просплюсь 1.** *образн., повт.* I 364.145, 364.146, **проспишся 1.** I 364.144, **проспися 1.** I 534.В.

ПРОСПІВАННИЙ (1). *Образн.* Доле! Доле! Моя **проспіванная** воле! II 420.В.

ПРОСТАТИ *див.* **ПРОСТУВАТИ.**

ПРОСТЕЛИТИСЯ (1). *Перен.* Оживуть степи, озéра, І не верствовії, А вольнії, широкії Скрізь шляхи святії **Простеляться** ІІ 292.43.

ПРОСТЕРЕГТИ (1). *Образн., жарт.* як заженуть у степ, то не доведеться ні од кого листа прийнять, ні самому послать, бо туда почта не доходить, от моє горенько! а може доведеться рік або й другий **простерегти** нікчемне оте море. VI 49.35.

ПРОСТЕРТИ (1). *Слов'ян. Ірон.* І чепурненький жрець Ізіди, Чорнявенький і кавалер, Скромненько длань свою **простер** ІІ 371.9.

ПРОСТИЙ (12). **1.** *Такий, що належить до непривілейованих верств* (8). Поміж возами нігде стать: Неначе в ірій, налетіло З Смілянщини, з Чигирина **Просте** козацтво, старшина І 100.894. Чи не побачишся ти сам коли-небудь з батьком і з матер'ю Харити, порадься з ними та розтовчи ти їм, що я і ти не пани, а такі ж самі **прості** люде VI 209.28. чого то ми не вмієм?.. Продаєм Або у карти програєм Людей... не негрів... а таких Таки хрещених... но **п р о с т и х.** І 328.112 //*Властивий непривілейованим верствам* (1). Я ще одну драму майструю. Назоветься С л е п а я к р а с а в и ц а. Не знаю, що з неї буде, боюсь, щоб не сказали.. mauvais sujet, бо вона, бачте, з українського **простого** биту. VI 21.2.

2. *Звичайний; такий, що нічим не виділяється з-поміж інших* (4). Пішов молиться добрий Гус.. «Не мені, Великий господи, **простому,** Судить великиє діла Твоєї волі». І 267.174. я і жінка моя, хоч і в неволі і в роботі зросли, але в **простому** сільському ділі нічого не тямим,— то порада б сестри Ярини дуже б до ладу була VI 217.15 //*Субст.* (1). Бувають діти і в святих, Та не такі, як у **простих** ІІ 71.101.

◊ ***Одн. Н.*** просте 1. І 100.894, ***Р.*** (з) простого 1. VI 21.2, ***Д.*** простому 2. І 267.174, ***М.*** (в) простому 2. VI 217.15, ***Мн. Н.*** прості 1. І 271.349, ІІ 416.В, VI 209.28, 2. І 333.131, ***Р.*** (у) простих 2. *субст.* ІІ 71.101, ***З.*** простих 1. І 328.112, (за) простих 1. ІІ 227.8, ***О.*** (над) простими 1. І 267.184.

ПРОСТИТИ (22). **1.** *Пробачити провину кому* (21). О боже мій милий! За що ж ти караєш її, молоду? За те, що так щиро вона полюбила Козацькії очі?.. **Прости** сироту! І 4.52. Підняв руки калічені До святого бога, Заридав, як та дитина... І **простив** небогу! ІІ 108.168. *Повт.* (8). Заридала Катерина, Та бух йому в ноги; «**Прости** мені, мій батечку, Що я наробила! **Прости** мені, мій голубе» І 33.224 //*У спол.* б о г **простить** (1). Як сніг, три пташечки летіли Через Суботове і сіли На похилéному хресті На старій церкві.— «Б о г **простить:** Ми тепер душі, а не люди». І 293.4.

2. *Вставн. при звертанні для вибачення в чомусь* (1). Два, чи може вже й три, годи тому буде, як писав я до тебе, друже мій єдиний, і до Ійохима, але одвіту не получив; думав, що письма мої пропали де-небудь. Або... **прости** мене, друже мій єдиний! була і така думка, що може ви мене занехаяли... VI 115.28.

◊ **простив** 1. ІІ 108.168, **простила** 1. І 537.В, 538.В (2 р.), **простить** 1. *у спол.* І 293.4, **простять** 1. ІІ 270.228, **простят** 1. ІІ 460.В, **прости** 1. І 4.52, 271.337, ІІ 119.22, 482.В, *повт.* І 33.224, 33.226, 324.542, 324.544, 538.В (2 р.), 2. VI 115.28, **простіть** 1. *повт.* ІІ 25.53, 25.56, **простив би** 1. І 536.В (2 р.).

ПРОСТО (22). *Присл.* **1.** *Безпосередньо, прямо* (9). У нас навчіться!.. В нас дери, Дери та дай, І **просто** в рай, Хоч і рідню всю забери! І 327.105. А як будете писать, то пишіть на моє ім'я **просто** в К[ріпость] О[рську] VI 46.2. *У прикл. спол.* **просто**-н а в п р о с т е ц ь — *нікуди не звертаючи* (1). Ходімо **просто**-н а в п р о с т е ц ь До Ескулапа на ралець ІІ 373.38.

2. *Звичайно; відверто; безхитро* (8). Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти **просто,** По-давньому, по-старому, Од світу до світу? ІІ 91.32. Нехай він тобі **просто** скаже: чи буде що з сего, чи ні? VI 198.3. Спасибі йому, він мене неначе на крилах переніс в нашу Україну і посадив меж старими сліпими товаришами кобзарями. Живо й **просто** вилита старeча мова. VI 133.27 //*Присудк.* (1). Полюбимось, то й поберемося. Бачите, як **просто** й гарно. VI 187.6.

3. *У знач. підсилювальної частки* (5). Вони на раді й присудили, Щоб **просто** кесаря назвать Самим Юпітером, та й годі. ІІ 271.270. Позавчора я получив не письмо, а **просто** панегірик от Сергея Тимофеевича. VI 163.35.

◊ **просто** 1. І 267.166, 277.158, 327.105, ІІ 235.111, VI 46.2, 46.18, 141.27, 155.22, *у прикл. спол.* ІІ 373.38, 2. І 300.260, ІІ 91.32, 93.8, 283.13, VI 133.26, 133.27, 198.3, *присудк.* VI 187.6, 3. І 277.151, ІІ 271.270, 440.В, VI 86.3, 163.35.

ПРОСТОВОЛОСИЙ (5). А уночі розхрістана І **простоволоса** [мати] Селом хо-

дить — то співає, То страшно голосить. I 236.237 //*Субст. Зверт.* (1). С[отник]: Стривай, стривай, **простоволоса!** Дурненька, де б же ти взяла Того барвінку заквічатись? II 166.76.

◊ ***Одн. Н.*** простоволоса I 236.237, ***З.*** простоволосу I 539.В, ***К.*** простоволоса *субст.*, *зверт.* II 166.76, ***Мн. Н.*** простоволосі II 415.В, ***З.*** простоволосих I 546.В.

ПРОСТУВАТИ (1), **ПРОСТАТИ** (1). 14 августа вирвався я з того святого Києва і **простую** тепер не оглядаючись до Петербурга. VI 195.4. через Балкани **Простали** ми в Україну Вольними ногами I 496.В.

ПРОСТУДИТИСЯ (1). Дурна десь тьопала по калюжах та й **простудилася.** VI 218.16.

ПРОСТЯГАТИ (6). Вранці Марко до наймички Ручки **простягає** I 316.242. *Образн.* (2). А він руку **простягає,** Мов світ увесь хоче Загарбати. I 249.408. Облизавсь старий котюга, I розпустив слини, I пазорі **простягає** До Самантянині II 73.160 //*У спол.* руки **простягати** — *просити милостиню* (2). Вдова шкандибає Під дзвіницю, сердешная, Руки **простягати** До тих самих, до багатих, Що сина в солдати Позаторік заголили. II 122.6.

◊ **простягати** *у спол.* II 122.6, **простягаєш** II *у спол.* 237.37, **простягає** I 313.134, 316.242, *образн.* I 249.408, II 73.160.

ПРОСТЯГТИСЯ, ПРОСТЯГТИСЬ (10), **ПРОСТЯГНУТИСЬ** (1). **1.** *Розкинутися на великому просторі, розтягнутися* (5). I верби, і тополі, I вітряки на полі, I долом геть собі село Понад водою **простяглось.** II 9.61. **Простяглася** По діброві понад Дніпром Козацька ватага. I 116.1440. *Образн.* (1). Кругом тебе **простягнулась** Трупом бездиханним Помарнілая пустиня, Кинутая богом II 447.В.

2. *Витягнутися вперед (про руки)* (2). Білі руки **простяглися** — Так би й обвилися Кругом стану. I 237.7.

3. *Лягти, випроставшись* (2). Ночували ляшки-панки В будинках.. Напилися, **простяглися** Та й... I 105.1028. *Образн.* (1). Сам чорт **простягся** поперек шляху та й не пускає мене до вас. VI 178.33.

4. *Перен. Загинути* (2). Допировали Хоробрі русичі той пир, Сватів упоїли, А самі **простяглися** За землю Руськую. II 339.27.

◊ **простягтись 4.** II 361.9, **простягся 3.** *образн.* VI 178.33, **простяглася 1.** I 116.1440, 303. 48, II. 209.46, **простягнулась 1.** *образн.* II 447. В, **простяглось 1.** II 9.61, **простяглися 2.** I 237.7, 238.43, **3.** I 105.1028, **4.** II 339.27.

ПРОСЬБА (8). А поки що прощай, не забувай великої **просьби** твого искренняго Т. Шевченка. VI 153.36. попросіть його од мене, щоб він докучав моєю **просьбою** надто Карлу Павловичу, а з Дубельтом щоб притьмом побачився. VI 43.20.

◊ ***Одн. Р.*** просьби VI 153.36, 155.5, 187.37, 190.11, ***З.*** просьбу VI 33.34, 186.38, на просьбу VI 154.40, ***О.*** просьбою VI 43.20.

ПРОТАНЦЮВАТИ (1). *Дійти, танцюючи.* Аж до Межигорського Спаса **Протанцював** сивий II 400.В.

ПРОТЕКТИ (2). *Перен. Минути (про час).* Каламутними болотами, Меж бур'янами, за годами Три года сумно **протекли.** II 215.15.

◊ **протекли** II 215.15, 447.В.

ПРОТИВ (10), **ПРОТИ** (1). *Прийм. з род. відм. Уживається:* **1.** *При вказівці на особу, якої хочуть позбутися* (4). I три папи, і баронство... Зібралися, мов Іуди На суд нечестивий **Против** Христа. I 269.263. Положили Одностайне стати **Проти** Гуса. I 487.В.

2. *При вказівці на час, напередодні якого відбувається дія* (4). Тут дав бог мені близнята, Якраз **против** спаса. I 366.225. зо мною таке трапилося, що **против** ночі не треба б було і розказувать, а то ще проклятe присниться. VI 83.3.

3. *При вказівці на осіб, перед якими відбувається дія* (1). Їде шляхом до Києва Берлин шестернею,.. Опинився **против** старців I 46.731.

◆ *У спол.* (2): а) прать **против** рожна — *починати робить яку-н. справу наперекір труднощам* (1). Прать **против** рожна чи закопаться заживо в землю — не хочеться VI 24.32; б) **против** сонця — *на осонні* (1). На великдень, на соломі **Против** сонця, діти Грались собі крашанками II 197.2.

◊ **против 1.** I 268.219, 269.263, VI 178.34, **2.** I 96.752, 100.862, 366.225, VI 83.3, **3.** I 46.731, *у спол.* а) VI 24.32, *у спол.* б) II 197.2, **проти 1.** I 87.В.

ПРОТОПРЕСВІТЕР (1). *Духовний титул. Церк.* — Семіон **Протопресвітер,** — Йосип мовив, — Такеє-то пророче слово Сказав мені II 313.324.

ПРОТОПТАНИЙ (1). Де ж ти дівся, в Яр глибокий **Протоптаний** шляху? I 337.28.

ПРОХАТИ (3). Товариство кошового На раді **прохало:** «Благослови, отамане, Чайки поспускати» I 284.457 //*У спол.* п о р а д и **прохати** (1). Зібрав Тарас козаченьків — П о р а д и **прохати** I 65.88.

◊ **прохати** I 538.В, *у спол.* I 65.88, **прохало** I 284.457.

ПРОХАТИСЬ (1). *У спол.* в с у с і д и **прохатись.** Отаке-то! тяжко, тату, Із своєї хати До нехриста поганого В с у с і д и **прохатись.** I 289.640.

ПРОХІД (1). *У спол.* **проходу** н е д а в а т ь — *чіплятися з настирливими залицяннями.* Паничі.. Засватані, весілля ждуть, А нашим молодим дівчатам В селі **проходу** н е д а ю т ь. II 411.В.

ПРОХО́ДИТИ (1). Неначе степом чумаки Уосени верству **проходять,** Так і мене минають годи II 163.2.

ПРОХОДИ́ТИ (1). Поки ті гроші заробив, Я годів зо два **проходив** По Чорноморії, по Дóну... I 397.34.

ПРОХОЖАТИ (1). Які села **прохожала** [відьма] — Болящих питала, І травами напувала І всім помагала. I 537.В.

ПРОХОЖИЙ (2). *Субст.* Твої люди Во тьмі і неволі.. добро твоє Кров'ю потопили, Зарізали **прохожого** I 344.163. Старий батько З усієї сили З молодицями танцює, Та двір вимітає; Та **прохожих,** проїзжачих У двір закликає I 318.300.

ПРОХОЛОДА (1). *Перен. У прикл. спол.* б а н я-**прохолода.** «Я вам дам Богдана.. Я вас навчу!.. Завалить им!» Взяли й завалили — Випарили у.. Б а н і-**прохолоді.** I 307.494.

ПРОХОЛОНУТИ (1). *Образн.* Раз добром нагріте серце Вік не **прохолоне!** I 245.248.

ПРОХОРІВКА, ПРОХОРОВКА (2). *Назва села на Черкащині.* Максимович у **Прохорівці** уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського VI 198.35. Будьте ласкаві, перешліть три екземпляри [Кобзаря] в **Прохоровку** на ім'я Максимовича Михайла Александр[овича] VI 203.31.

ПРОЦВІСТИ (8). **1.** *Розквітнути* (7). Така, як ти, колись лілея На Іордані **процвіла** II 293.2 //*Вкритися цвітом — про землю* (3). Радуйся, земле, не повитая Квітчастим злаком! Розпустись, Рожевим крином **процвіти!** І **процвітеш,** позеленієш II 291.4 //*Перен. Про людину* (2). І на порі Марія стала, Рожевим квітом **процвіла** II 484.В.

2. *Перен. Досягти піднесення, розквіту* (1). А я, незлобний, воспою, Як **процвітуть** убогі села II 305.20.

◊ **процвіла** 1. I 356.63, II 293.2, *перен.* II 368.4, 484.В, **процвітеш** 1. II 291.5, **процвітуть** 2. II 305.20, **процвіти** 1. II 291.4, 479.В.

ПРОЦВІТАТИ (7). **1.** *Розквітати* (6). І я **процвітати** Стала в гаї, і в теплиці I 357.74. На розпутті кобзар сидить Та на кобзі грає; Кругом хлопці та дівчата — Як мак **процвітає** I 63.4 //*Перен. Про людину. У прикл. спол.* ц в і с т и-**процвітати** (1). А молодий.. між парубками, Як маківка навгороді, Ц в і т е-**процвітає.** I 462.В.

2. *Перен. Досягати піднесення, розквіту* (1). Великомученице кумо!.. спала день І спала ніч. А кругом тебе Творилося, росло, цвіло, І **процвітало,** і на небо Хвалу творителю несло. II 368.13.

◊ **процвітати** 1. I 357.74, **процвітає** 1. I 63.4, 386.9, 387.33, II 380.В, *перен., у прикл. спол.* I 462.В, **процвітало** 2. II 368.13.

ПРОЦЕНТ (3). **1.** *Прибуток, одержуваний на капітал* (1). якщо єсть там у вас які мої гроші, то шліть їх сюди. Я возьму на їх акції Меркурьевского общества, то вони принесуть мені 10 **процентів** в год. VI 165.29.

2. *Плата кредиторові за користування його грішми* (1). вишліть мені, будьте ласкаві, 1100 карбованців, і я вам з великою дякою пришлю к Новому року екземплярів книги на такую сумму, або через рік гроші з невеликим **процентом.** VI 200.11.

3. *Винагорода, обчислювана з суми прибутку* (1). Оддайте Т р и з н у по копі, а Г а м а л і ю по півкопи серебром, **проценти** такі, які він положить. VI 32.7.

◊ ***Одн. О.*** **з процентом** 2. VI 200.11, ***Мн. Н.*** **проценти** 3. VI 32.7, ***Р.*** **процентів** 1. VI 165.29.

ПРОЦИНДРИТИ (1). *Витратити. Фам.* Добре, що я ще грошей од книжника не взяв. Попокліпав би очима, **проциндривши** чужі гроші. VI 186.17.

ПРОЧ (2), **ПРОЧЕ** (1). *Прийм. з род. відм. У знач. «за винятком кого, чого».* Кокорєв, як я бачу, забув про мої гроші, а нагадать йому нікому **проч** тебе, а ти соромишся. VI 188.8. Недавно публиковано в газетах перевод Слово о полку Игоря Н. Гербеля и его-же издание перевод с текстом и з рисунками якимись, а продається

3 рублі серебром — а бодай він сказився із своєю книжкою, і з рисунками **проче** текста святого. VI 86.35. а кругом себя не бачу нічого, **проч** степу та моря VI 77.14.

ПРОЧИЙ (4). *Інший.* Нагадайте йому про Ізлера і ростягаї, про Адольфінку й **прочії** дива. VI 43.14 //*Субст.* (2). Як будете ви мені розказувать про вареники та **проче,** то я вас так вилаю, як батька рідного не лаяв. VI 28.1 /I **прочая** — *і таке інше* (1). хочу всему доброму його навчить, сиріч — горілку пить і **прочая** VI 21.23.

◊ ***Одн. З.*** **прочая** *субст.* VI 21.23, (про) **проче** *субст.* VI 28.1, ***Мн. Н.*** **протчі** VI 148.34, ***З.*** (про) **прочії** VI 43.14.

ПРОЧИТАТЬ (57). **1.** *Читаючи, ознайомитись із змістом книги, статті і т. п.* (51). Так дід колись розказував, Нехай здоров буде! А я за ним. Не знав старий, Що письменні люде Тії речі **прочитають.** I 145.2475. А ти, друже мій єдиний, Як маєш журитись, **Прочитай** оцю цидулу, І знай, що на світі Тілько й тяжко, що в пустині У неволі жити II 180.41. Карамзіна, Бачиш, **прочитали!** Та й думають, що ось-то ми! I 299.230. Сидимо оце вдвох з Кіндратом, п'ємо чай та сумуємо, **прочитавши** ваше письмо VI 24.6. Зрадів старий, як **прочитав,** що ти хочеш приїхать в Нижній. VI 154.13. *Образн.* (8). Подивіться лишень добре, **Прочитайте** знову Тую славу. I 334.150. Вітер тихий з України Понесе з росою — Мої думи аж до тебе... Братньою сльозою Ти їх, друже, привітаєш, Тихо **прочитаєш...** I 329.176 //*Вичитати що-н., довідатись про що-н.* (4). Нехай мені Пріся напише, що вона **прочитала** в тих книжках, що я їй послав. VI 214.38. входить в хатину добрий Герн і подає мені ваш лист.. Як я зрадів!.. А надто, як **прочитав,** що вас всіх, мов праведних, минула кара господня [холера], то аж заплакав, так мені любо стало! VI 54.26.

2. *Вимовивши вголос щось написане або надруковане, ознайомити кого із змістом прочитаного* (6). Тричі заставила мене [старенька] **прочитать** вслух письмо, що ви писали о Ваничке. VI 29.23 //*У спол.* псалтир (апостола) **прочитати.** *Церк.* (4). Ой полетіть, гайворони,.. До батечка та скажіте, Щоб службу служили Та за мою грішну душу Псалтир **прочитали.** II 127.26. На крилосі [Максим] Стане, та й співає За дяком-таки, та возьме Та ще й **прочитає** Апостола серед церкви. II 255.250.

◊ **прочитать 1.** VI 58.7, 165.5, 172.10, **2.** VI 29.23, **прочитав 1.** I 150.II, VI 25.8, 46.5, 54.26, 138.9, 154.13, 155.31, 155.33, 170.10, 195.20, 228.13, **прочитала 1.** VI 214.38, **прочитали 1.** I 299.230, 375.27, VI 19.4, 24.13, **2.** *у спол.* II 127.26, **прочитаю 1.** II 228.56, VI 153.18, 155.31, **прочитаєш 1.** VI 15.11, 134.9, *образн.* I 273.27, 277.182, 329.176, 491.В, **прочитає 1.** *образн.* I 75.23, **2.** *у спол.* II 55.260, 255.250, 256.306, **прочитаємо 1.** VI 24.38, **прочитаєте 1.** VI 20.4, 23.16, **прочитають 1.** I 145.2475, *образн.* II 424.В, **прочитай 1.** II 180.41, VI 164.28, 167.6, 204.36, 224.2, **нехай прочитає 1.** VI 138.32, 207.8, **прочитайте 1.** I 375.29, *образн.* I 334.150, 336.238, **прочитавши 1.** VI 24.6, 43.36, 83.40, 131.20, 141.25, 210.23, **2.** II 478.В, **прочитавше 1.** VI 85.1.

ПРОЧИТУВАТИ (1). Спасибі тобі.. за летописи, получив я їх од Головачова.. і тепер собі здоров **прочитую** потрохи. VI 87.14.

ПРОЧТЕНІЄ (1). Коли маєте ви ще остатні книжки цього Молодика, то дайте, будьте ласкаві, **прочтенія** ради. VI 31.14.

ПРОЧУМАТИСЯ (1). *Опам'ятатися. Фам.* Саул **прочумався,** та й ну.. у батька, в матір Свою ріденьку волохату І вздовж і впоперек хрестить. II 353.97.

ПРОЧУТИ (2). Проїжджаючи Пирятинський повіт, я **прочув,** що в Кочубеєвих добрах не було добра та й не буде. VI 195.6.

◊ **прочув** VI 195.6, **прочувши** VI 225.8.

ПРОШЕНИЙ (1). Чурек і сакля — все твоє; Воно не **прошене,** не дане, Ніхто й не возьме за своє, Не поведе тебе в кайданах. I 327.66.

ПРОШЕНІЄ (1). літом привезу величенну поему, як зробите по моєму **прошенію** VI 187.8.

ПРОШЕНО (1). *Присудк. Безособ.* А з Понятовським тепер треба зробить; його вже **прошено.** VI 203.11.

ПРОШЕПТАТИ (3). Тихесенько До брами підкралась [мати], Послухала, усміхнулась І щось **прошептала,** Якесь слово. II 278.530. *Образн.* (1). невесела На зорі дивилась Княжна моя. Дивилася... Та й плакати стала. Може серце яке лихо Тихо **прошептало?** II 16.339.

◊ **прошептала** II 97.184, 278.530, **прошептало** *образн.* II 16.339.

ПРОЩА (6). *Церк.* Іде шляхом молодиця, Мусить бути, з **прощі.** I 38.398. Сер-

дешні люде, Неначе в ірій, потягли у Рим на **прощу.** II 271.281.

Одн. Р. **з прощі** I 38.398, II 224.188, ***З.*** **на прощу** I 318,313, II 79.88, 185.33, 271.281.

ПРОЩАТИ (28). **1.** *Пробачати провину кому* (7). Простіть, сини! Я **прощаю,** Що ви католики. I 143.2416. *Повт.* (2). А він мені Шепче: — Я **прощаю.** Я **прощаю.**— Тілько й чула. I 367.269 //*У спол.* нехай тебе бог **прощає** (1). «Прости мені, мій батечку, Що я наробила!».. «Нехай тебе бог **прощає»** I 33.228.

2. *Форма наказ. сп.* **прощай[те]** *як прощальний вигук при розставанні* (21). Н[астуся]: Сердешненький! Книжечки складає У торбину і бриль бере. **Прощай,** моє любе, Моє серце!.. II 172.256. І вороги й невороги, **Прощайте,** в гості не приїду! I 244.190. *Повт.* (4). **Прощай,** світе, **прощай,** земле, Неприязний краю, Мої муки, мої люті В хмарі заховаю. I 241.75 //*У листах як формула закінчення їх* (14). **Прощай,** друже мій єдиний, не забувай безталанного, серцем преданного тобі земляка твого Т. Шевченка. VI 116.I //*Субст.* (1). Тілько що хотів написать **прощай,** голубе мій сизий, нехай тобі бог помагає, аж гульк — несуть твоє письмо од Брилкіна. VI 164.5.

◊ **прощати 1.** II 108.170, **прощаю 1.** I 143.2416, 538.В, II 57.15, *повт.* I 367.269, 367.270, **прощай 2.** I 241.91, II 172.256, VI 116.1, 119.12, 131.4, 142.10, 146.30, 148.1, 153.35, 155.4, 162.2, 174.12, 179.25, 228.3, 229.12, *повт.* I 241.75 (2 р.), II 207.5, 207.11, *субст.* VI 164.5, **нехай прощає 1.** *у спол.* I 33.228, **прощайте 2.** I 244.190.

ПРОЩАТИСЯ, ПРОЩАТИСЬ, ПРОЩАТЬСЯ (7). Вчора заходив до мене **прощаться** полковник Антонович, він сьогодні поїхав в Одесу. VI 228.33. А сірому сиротина Випровожала.. Випровожала три поля, три милі, **Прощалася** при долині. II 43.32 //*Покидати* (2). І знов лечу понад землею, І знов **прощаюся** я з нею. I 243.178 //*Віддавати останню шану покійникові* (2). І задзвонили вранці-рано По генераловій душі; Заговорили щось погане, До генерала ідучи **Прощатись,** люде. II 225.208.

◊ **прощатись** II 225.208, **прощаться** VI 228.33, **прощаця** II 448.В, **прощаюся** I 241.74, 243.178, **прощалася** II 43.32, **прощалась** I 52.157.

ПРОЯВА (1). *Гідний подиву.* А меж вами Найшовсь-таки якийсь **проява,..** Що в морду затопив капрала.. А ви — юродиві — тим часом, Поки нездужає капрал, Ви огласили юродивим Святого лицаря! II 281.39.

ПРУЧАТИСЯ, ПРУЧАТИСЬ (2). Н[астуся] **(пручається):** Годі бо вже, годі! Незабаром батько прийде, треба справді читать. II 171. Рем. Козеня, Неначе теє кошеня, І не **пручалось,** не кричало, На лоні пестилося, гралось. II 308.147.

ПРЯ (2). *Слов'ян. Спір, дебати.* у кайданах Став Гус перед ними! І окинув нечестивих Орліми очима.. «Чого мене — Чи на **прю** позвали? Чи дивиться на кайдани??..» «Мовчи, чеше смілий...» — Гадюкою зашипіли. I 270.276 //*У спол.* на **прю** стати (1). Не нам на **прю** з тобою стати! Не нам діла твої судить! I 325.19.

ПРЯМІСІНЬКО (2). *Присл.* Та вже ж як-небудь вирвусь хоч після великодня і **прямісінько** до вас, а потім уже дальше. VI 26.24.

◊ **прямісінько** VI 20.7, 26.24.

ПРЯМО (5). *Присл. Безпосередньо.* Прийшли, взяли сіромаху Та й повезли з дому Пройдисвіта, волоцюгу... **Прямо** до прийому. II 108.152. Мені велено одправиться **прямо** в столицю. VI 145.18.

◊ **прямо** II 108.152, VI 83.5, 132.14, 145.18, 190.14.

ПРЯМУВАТИ (2). Товариство на Січ **прямувало,** І мене взяли з собою I 288.596. чорноморці з коша **прямують** на столицю через Курське, через Орел та на Смоленське, а не на Москву. VI 83.25.

ПРЯСТИ (3). Марія найнялася **прясти** У ко[п]та вовну. II 316.442.

◊ **прясти** II 316.442, **пряде** II 306.46, 316.464.

ПРЯХА (2). І кобзар ушкварив: «А мій батько орандар, Чоботар; Моя мати **пряха** Та сваха» I 140.2313. *У прикл. спол.* Парка-**пряха** (1). Ходімо просто-навпростець До Ескулапа на ралець — Чи не одурить він Харона І Парку-**пряху?..** II 373.41.

ПСАЛОМ (19). *Духовна пісня. Рел.* **Псалом** новий господеві І новую славу Воспоєм честним собором, Серцем нелукавим. I 347.259. А потім цар перед народом Заплакав трохи, одурив **Псалмом** старого Анафана II 71.93. Тим неситим очам, Земним богам-царям, І плуги, й кораблі, І всі добра землі. І хвалебні **псалми** Тим дрібненьким богам. II 333.38 //*Перен.* (1). Кругом чужі люде.. Насміються на **псалом** той, Що виллю сльозами I 58.66.

◊ **Одн. Н.** **псалом** *у назві* I 524.В (4 р.), 525.В, **Д.** **псалму** *у назві* II 289. Заг., **З.** **псалом** I 347.259, II 274.375, 276.466, 478.В, 482.В, **на псалом** *перен.* I 58.66, **О.** **псалмом** I 341.40, II 71.93, 305.21, **Мн. Н.** **псалми** II 333.38, *у назві* I 340. Заг., 524.В **Р.** **із псалмів** *у назві* I 524.В.

ПСАЛТИР[1] (5). *Книга псалмів.* *У спол.* **псалтир** ч и т а т и (п р о ч и т а т и). *Церк.* Максим таки як письменний, Було, помагає І на клиросі дякові І **псалтир** ч и т а є Над покойними. II 55.238.

◊ **Одн. З.** **псалтир** II 55.238, 55.260, 127.26, 256.299, 256.306.

ПСАЛТИР[2] (2). *Музичний інструмент (різновид гусел).* Во **псалтирі** і тимпані Воспоєм благая, Яко бог кара неправих, Правим помагає. I 347.263.

◊ **Одн. М.** **во псалтирі** I 347.263, II 274.379.

ПСАРІ (6). степи, шляхи, Мов сарана, вкрили Барони, герцоги і дюки, **Псарі,** герольди, шинкарі I 268.230. З собаками та **псарями** Їде пан гульвіса. II 131.11 //*Перен.* (3). О люди! люди небораки! Нащо здалися вам царі? Нащо здалися вам **псарі?** Ви ж таки люди, не собаки! II 358.3.

◊ **Мн. Н.** **псарі** I 268.230, II 98.196, *перен.* II 358.3, 364.11, **Д.** **псарям** *перен.* I 326.54, **О.** **з псарями** II 131.11.

ПСАРЯТА (1). *Перен.* Псарі з **псарятами** царять. А ми, дотепні доїзжачі, Хортів годуємо та плачем. II 364.11.

ПСЕВДОНІМ (1). Марко Вовчок це **псевдонім** якоїсь пані Маркович. VI 176.37.

ПСІЙ (1). *У спол.* **пся** й о г о л и ч и н а. *Лайл.* С[отник]: Дивися, **пся** й о г о л и ч и н а! Оце-то так, що богослов! У батька краде! II 171.223.

ПСКОВ (1). *У назві твору.* Карл Павлович байдики б'є собі на здоров'я, а О с а д а **П с к о в а** жде літа. VI 26.17.

ПСУВАТИ (2), **ПСОВАТИ** (1). **1.** *Марно витрачати* (2). Нащо воно москалі ті Коси заплітали, Мов дівчата, та святеє Борошно **псували?** II 254.240.

2. *Робити гіршим* (1). Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять! «Бреше, скажуть, сякий-такий! (Звичайно, не в очі), А так тільки **псує** мову Та людей морочить» I 37.375.

◊ **псує 2.** I 37.375, **псували 1.** II 254.240, **псовали 1.** II 458.В.

ПСЯВІРА (1). *Лайл. Зверт.* А конфедерати, Знай, гукають: «..Де цимбали? грай, **псявіро!»** I 89.501.

ПТАСТВО (2). *Збірн.* і потечуть Веселі ріки, а озéра Кругом гаями поростуть, Веселим **птаством** оживуть. II 292.38. *Образн.* (1). Зліталися поволі Сичі. Пожартувать, Поміркувать, Щоб бідне **птаство** заступить, Орлине царство затопить.. І при такій годині Республіку зробить! II 103.7.

ПТАХА (6). То не хмара,— білі **птахи** Хмарою спустились I 475.В. *У порівн.* (1). Неначе **птахи** чорні в гаї, Козацтво сміливе літає I 202.127. *Образн.* (1). Конглав схаменувся, Зібрав раду. Положили Одностайне стати Против Гуса. І в Констанці Всіх ворон скликати! Та стерегти якомога,.. Щоб не втекла сіра **птаха** На слав'янське поле. I 268.223. *Образн. Зверт.* (1). Гамалія по Скутарі — По пеклу гуляє. Сам хурдигу розбиває, Кайдани ламає. «Вилітайте, сірі **птахи,** На базар до паю!» I 201.98. *Образн., ірон.* (1). Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих помазаниках божих... Так що ж, не втну, а як поможеш Та як покажеш, як тих **птах** Скубуть і патрають, то може І ми б подержали в руках Святопомазану чуприну. II 69.17.

◊ **Одн. Н.** **птаха** *образн.* I 268.223, **Мн. Н.** **птахи** I 475.В, *у порівн.* I 202.127, **З.** **птах** *образн., ірон.* II 69.17, **О.** **меж птахами** I 247.345, **К.** **птахи** *зверт., образн.* I 201.98.

ПТАШЕЧКА (7). *Пестл. до* **пташка.** Як сніг, три **пташечки** летіли Через Суботове I 293.1. *У порівн.* (4). Село облетіла [княжна] Мов **пташечка** II 383.В. *Образн.* А ти, пречистая, святая, Ти сестро Феба молодая!.. Із казарми нечистої Чистою, святою **Пташечкою** вилетіла II 284.19 //*Збірн.* (1). Сонце заходить, гори чорніють, **Пташечка** тихне, поле німіє II 20.2.

◊ **Одн. Н.** **пташечка** II 192.6, *у порівн.* II 383.В, 474.В, *збірн.* II 20.2, **З.** **пташечку** *у порівн.* I 33.191, **О.** **пташечкою** *у порівн., образн.* II 284.19, **Мн Н** **пташечки** I 293.1.

ПТАШИЙ (1). На полі.. Зліталися поволі Сичі. Пожартувать, Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить, А **таше** царство затопить II 423.В.

ПТАШКА (25). Вранці-рано на калині **Пташка** щебетала I 387.57. *Повт.* (2). І **пташкам** воля, в чистім полі І **пташкам** весело літать. А я зов'янула в неволі. II 100.277. *У порівн.* (4). Кого ж їй любити? ні батька, ні неньки; Одна, як та **пташка** в далекім краю. I 4.54 //*Пестл. зверт. до дівчини, жінки* (11). «Бабусенько! Скажи мені, де я?» «В Лебедині, моя

пташко» I 133.2050.— Бабусенько, голубонько, Серце моє, ненько! Скажи мені щиру правду — Де милий-серденько? ..Коли не жив чорнобривий, Зроби, моя **пташко!** Щоб додому не вернулась... I 51.131. //*Пестл. зверт. до дум. Образн.* (1). Думи мої, думи мої,.. Прилітайте, мої **пташки,** Мої голуб'ята, Із-за Дніпра широкого У степ погуляти II 379.В. *У прикл. спол.* **пташки**-д у ш і (1). Ми **пташки**-д у ш і, а не люде I 498.В //*Збірн.* (1). То не хмара — біла **пташка** Хмарою спустилась I 250.469.

◊ ***Одн. Н.*** **пташка** I 84.343, 384.19, 387.57, II 195.52, *у порівн.* I 4.54, 55.10, *збірн.* I 250.469, ***О.*** **пташкою** *у порівн.* I 386.18, II 165.44, ***К.*** **пташко** *зверт.* I 51.131, 92.599, 93.643, 94.658, 106.1083, 107.1091, 133.2050, 134.2094, 348.1, 460.В, 463.В, ***Мн. Н.*** **пташки** I 306.442, *у прикл. спол.* I 498.В, ***Д.*** **пташкам** *повт.* II 100.277, 100.278, ***К.*** **пташки** *зверт., образн.* II 379.В.

ПТИЧКА (1). *У порівн.* Серце в'яне, нудить світом, Як **птичка** без волі. I 412.В.

ПУГАТИ (2). *Тавтол.* I пугач **пуга,** і сова З-під стріхи в поле вилітає II 16.324. *Образн. Про Пугачова* (1). Минали літа тихо, тихо,— Отак пиши,— і за гріхи Карались господом ляхи, I **пу́гав** Пу́гач над Уралом. II 54.199.

ПУГАЧ[1] (4). Ой застогнав сивий **пугач** В степу на могилі I 255.46. *Тавтол.* (1). I **пугач** пуга, і сова З-під стріхи в поле вилітає II 16.324 //*Назва пісні* (1). За Києвом, та за Дніпром, Попід темним гаєм, Ідуть шляхом чумаченьки, **П у г а ч а** співають. I 38.396 //*У спол.* п о к и **пугач** н е з а в и є — *про провіщення смерті. Етн.* (1). Довелось самому. по смітнику Ходити, нудити, П о к и **пугач** над стріхою В вікно н е з а в и є II 176.356.

◊ ***Одн. Н.*** **пугач** I 255.46, *тавтол.* II 16.324, *у спол.* II 176.356, ***З.*** **Пугача** *у назві* I 38.396.

ПУГАЧ[2] (1). *Змінене прізвище ватажка селянсько-козацького повстання Омеляна Пугачова. Тавтол.* Минали літа тихо, тихо,— Отак пиши,— і за гріхи Карались господом ляхи, I пу́гав **Пу́гач** над Уралом. II 54.199.

ПУГУ (2). *Вигук. Умовний сигнал у запорожців. Повт.* Аж до Межигорського Спаса Потанцював сивий.. Дотанцював аж до брами, Крикнув: — **Пугу! пугу!** Привітайте, святі ченці, Товариша з Лугу! II 36.57.

ПУД (1). *Міра ваги.* Ой спасе наш чудотворний, Межигірський спасе! I лютому ворогові Не допусти впасти В турецькую землю, в тяжкую неволю. Там кайдани по три **пуда,** Отаманам по чотири. I 285.495.

ПУДОВИЙ (1). *Перен. Товстий.* А переверніть **пудові** журнали та пошукайте, чи нема там чого-небудь такого, як С[в я ч е н а я] в[о д а] I 376.66.

ПУДРО (1). *Пудра. У спол.* **пудром** о с и п а т и с ь — *носити парики, обсипані пудрою.* I розказують і плачуть [товариші-запорожці],.. Як Кирило з старшинами **Пудром** о с и п а л и с ь I в цариці, мов собаки, Патинки лизали. I 288.626.

ПУЗАНЧИК (1). *Зменш.-пестл. до «пузан».* Старий батько Сидить коло хати Та вчить внука **пузанчика** Чолом отдавати. I 496.В.

ПУЗАТИЙ (8). *Фам.* Піти лишень подивиться До царя в палати, Що там робиться.— Прихо́жу: Старшина **пузата** Стоїть рядом; сопе, хропе I 252.534. Пани ж неситії, **пузаті,** На рай твій, господи, плюють I нам дивитись не дають З убогої малої хати II 219.43.

◊ ***Одн. Н.*** **пузата** I 252.534, II 353.92, ***Мн. Н.*** **пузаті** I 246.276, 247.333, 252.547, II 219.43, 500.В, ***З.*** (на) **пузатих** I 252.546.

ПУЗО (1). *Фам.* Дивлюсь, цар підходить До найстаршого... та в пику Його як затопить!.. Облизався неборака; Та меншого в **пузо** — Аж загуло!.. I 248.360.

ПУЛАВСЬКИЙ (2). *Прізвище польського шляхтича.* На гвалт **Пулавського** і Паца Встає шляхетськая земля I 83.307.

◊ ***Одн. Р.*** **Пулавського** I 83.307, **Пулавского** I 424.В.

ПУРПУР (4). *Темно- або яскраво-червоний колір* (3). Горять Чертоги **пурпуром** і златом II 269.167 //*У спол.* п о к р и т и с я **пурпуром** ч е р в о н и м — *почервоніти від крові* (1). На арені Лідійський золотий пісок П о к р и в с я **пурпуром** ч е р в о н и м, В болото крові замісивсь. II 276.457.

◊ ***Одн. О.*** **пурпуром** II 269.167, 467.В, 486.В, *у спол.* II 276.457.

ПУСКАТИ, ПУСКАТЬ (27). **1.** *Дозволяти йти, їхати кудись, робити щось; відпускати* (13). Я ще, мамо, не виросла, Ще не дівувала. Бо ти мене не **пускала** Вранці до криниці, Ні жита жать, ні льону брать, Ні на вечірниці I 159.258. На улиці невесело,.. А до вдови на досвітки Мати не **пускає.** II 128.4. Я ще й досі тут, не **пускають** додому. VI 192.33. *Образн.* (3).

Тяжко мені Витать над Невою, України далекої Може вже немає. Полетів би, подивився, Так бог не **пускає.** I 250.458.

2. *Дозволяти входити, в'їжджати кудись; впускати* (11). За нею Приходила мати У пана просити. Звелів не **пускати.** II 95.106. У Празі глухо гомонять,.. Не хотять **Пускать** в Констанц Івана Гуса! I 269.246. Перше в столицю не **пускали,** а тепер з цієї смердячої столиці не випускають. VI 192.8. *Образн.* (3). Батька, матір, себе, брата, Собак отруїла Тію клятою водою!.. От за що мене, сестрички, І в рай не **пускають!** I 295.69.

◆ *У спол.* (3): а) **пускати** в л ю д и — *друкувати* (2). хіба діди та батьки дурніші були, що не **пускали** в **л ю д и** навіть граматки без предисловія. I 150.П; б) п о к р и т к о ю **пускати** — *збезчещувати* (1). У льох його, молодого, Той пан замикає... А дівчину п о к р и т к о ю По світу **пускає.** II 131.20.

◊ **пускати 2.** II 95.106, **пускать 2.** I 269.246, **пускаю** *у спол.* а) I 150.П, **пускає 1.** I 463.В, II 10.84, 128.4, VI 179.16, *образн.* I 250.458, VI 178.34, 179.15, *у спол.* б) II 131.20, **пускають 1.** II 68.8, 117.15, 411.В, VI 192.33, **2.** I 39.431, 335.225, 475.В, 498.В, *образн.* I 64.36, 295.69, 297.161, **пускала 1.** I 159.258, **пускали 1.** II 10.87, **2.** I 306.451, VI 192.8, *у спол.* а) I 150.П.

ПУСТИНЯ (26). Червоніє по **пустині** Червона глина та печина II 60.39. Завтра ж рано Завиє голодний Звір в **пустині** II 179.31. із далекої Киргизької **пустині,** із тяжкої неволі вітав я тебе VI 152.9. *Персоніф.* (3). Од споконвіку і донині Ховалась од людей **пустиня** II 47.74. *У прикл. спол.* д е б р ь-**пустиня** (1). І д е б р ь-**пустиня** неполита, Зцілющою водою вмита, Прокинеться; і потечуть Веселі ріки, а озе́ра Кругом гаями поростуть II 292.33. *Образн.* (1). Кругом тебе простяглася Трупом бездиханним Помарнілая **пустиня** II 209.48 //П і т и в **пустиню** — *стати пустельником* (2) Іван п і ш о в собі в **пустиню,** А твій меж люди. II 321.652.

◊ ***Одн. Н.*** **пустиня** II 60.32, VI 50.5, *персоніф.* I 244.221, II 47.74, *персоніф., у прикл. спол.* II 292.33, *образн.* II 209.48, ***Р.*** **з(із) пустині** II 47.80, VI 152.9, ***Д*** **пустині** II 207.13, ***З*** **пустиню** II 292.49, **в пустиню** *у спол.* II 321.652, ***М.*** **в(у) пустині** II 58.21, 60.54, 111.44, 152.4, 179.9, 179.25, 179.31 180.43, 424.В (2 р.), 483.В, 490.В, VI 41.14, 41.16 **по пустині** II 60.39.

ПУСТИТИСЯ (1). *У спол.* **пуститися** в м а л я р с т в о — *зайнятися малярством.* Я, не вам кажучи, **пустився** в м а л я р с т в о. VI 20.1.

ПУСТИТЬ (32). **1.** *Дозволити піти, поїхати кудись, робити щось; відпустити* (12). Н[астуся]: Якби **пустили** на музики, То я б кісники заплела II 166.71. Убогого полюбила, Мати заміж не **пустила** II 119.11. *Повт.* (2). Ой, ой! сором! Геть од мене! **Пусти** мене! Бачиш, Який добрий! Та **пусти** бо! I 492.В.

2. *Дозволити увійти, в'їхати кудись; впустити* (10). Під тином ночую, з вітром розмовляю, Соромляться люди у хату **пустить** I привітать словом старого каліку I 161.329. Думаю оце поїхать до його під Москву,.. а літом, якщо не **пустять** у Пітер, то чкурну в Харков VI 172.7 //*Направити, спрямувати кудись* (4). Послав я сьогодні вам свого добра [Б у к в а р і в] 1000 штук.. Добре було б, якби його можна було **пустить** в села: там би воно швидче прийнялося. VI 227.29. В потайники **пустіть** огонь! I 130.1958.

◆ *У спол.* (10): а) **пустить** в (у) л ю д е (л ю д и) — *надрукувати* (3). У мене багато дечого зібралось через десять літ, та не знаю, що мені робить з моїм добром,— як його **пустить** в л ю д е. VI 155.40. Спасибі вам і за ласкаве слово про дітей моїх Г а й д а м а к і в. **Пустив** я їх у л ю д и, а до цієї пори ще ніхто й спасибі не сказав. VI 27.13; б) **пустити** п о с в і т у — *зробити жебраком, знедолити* (3). А що тих бідних покриток [пан] **пустив** п о с в і т у з байстрюками! Отже й нічого! — А жонатий І має двоє діточо́к II 94.59; в) **пустити** п о к р и т к о ю — *збезчестити* (1). Старої пані бахур сивий Окрав той крам. Розлив те пиво, **Пустив** п о к р и т к о ю... II 64.93; г) **пустити** н а г р и щ е *кому* — *віддати на поталу, на наругу* (1). Що вже я просила,.. Щоб і мене вбили. Ні, не вбили, а **пустили** Москалям н а г р и щ е! I 295.94; д) **пустити** п о ж а р и щ е — *підпалити* (1). Довго воно зеленіло, Поки люди з поля П о ж а р и щ е не **пустили** Та не запалили Села того зеленого. II 151.49; е) **пустити** д и м о м — *погубити* (1). Боже милий! Нехай я загину У цій проклятій пустині Та не **пусти** д и м о м Дітей моїх безталанних II 424.В.

◊ **пустить 2.** I 161.329, 443.В, VI 227.29, *у спол.* а) VI 155.40, **пустив** *у спол.* а) VI 27.13, *у спол.* б) II 94.59, *у спол.* в) II 64.93, **пустила 1.** I 480.В, II 119.11, *у спол.* б) I 539.В, **пустили 1.** II 161.45, 273.326, **2.** I 356.68, 502.В, *у спол.* г) I 295.94, *у спол.* д) II 151.49, **пустиш 1.** II 65.154, **пустите**

у спол. б) I 539.В, **пустять 1.** II 117.17, **2.** I 41.518, 41.519, 76.52, VI 172.7, **пусти 1.** I 279.265, 453.В, *повт.* I 492.В (2 р.), *у спол.* е) II 424.В, **пустіть 2.** I 130.1958, **пустив би** *у спол.* а) VI 132.26, **була б пустила 1.** I 48.28, **якби пустили 1.** II 166.71.

ПУСТКА (15). Минули літа, а село Не перемінилось. Тілько **пустка** на край села Набік похилилась. I 391.13. А в неділю або в свято.. Шкандибає [Максим] на вдовину **Пустку** подивиться. II 55.256. От вертаюсь В село до дівчини вночі,— Аж тілько мати на печі, Та й та, сердешна, умирає, А хата **пусткою** гниє. I 397.41. *Назва твору* (3). Яку він там тобі **Пустку** читав? Я, поганий з мене батько, забув свою рідну дитину. VI 130.26. *Образн.* (4). Думи мої молодії, Поховані діти; Не літають з того світа **Пустку** натопити. I 273.4.

◊ ***Одн. Н.*** **пустка** I 391.13, *у назві* I 482.В (2 р.), ***Р.*** **коло пустки** I 391.15, 392.31, ***З.*** **пустку** I 537.В, *у назві* VI 130.26, *образн.* I 258.6, 273.4, II 62.28, **в пустку** I 391.18, *образн.* I 258.14, **на пустку** II 55.256, ***О.*** **пусткою** I 367.260, 397.41.

ПУСТО (1). *Присудк. У спол.* **пусто, аж гуде** — *зовсім порожньо.* як збереш гроші, то пришли на ім'я Брилкі[на], у мене тепер в кишені **пусто, аж гуде.** VI 164.9.

ПУСТОВАТЬ *див.* **ПУСТУВАТИ.**

ПУСТОТА́ (1). Кругом бори та болота́, Туман, туман і **пустота́.** I 243.186.

ПУСТУВАТИ (3), **ПУСТОВАТЬ** (1). **1.** (3). Напиши Прісі, що як буде добре вчиться та не **пустовать,** то я ще кращий пришлю їй подарунок. VI 198.24 //*Бавитися чим* (1). Сидить сотник на причілку,.. А Настуся по садочку Пташкою літає. То посидить коло його, Руку поцілує, То у́сами страшенними Сивими **пустує** II 165.48 // *Байдикувати, гультяювати* (1). Отак царевичі живуть, **Пустуючи** на світі. II 72.142.

2. *Перен. Розважатися, гуляти* (1). І в коморі і надворі З нежонатим удвох **Пустували** I 160.293.

◊ **пустовать 1.** VI 198.24, **пустує 1.** II 165.48, **пустували 2.** I 160.293, **пустуючи 1.** II 72.142.

ПУТА (13), **ПУТО** (2). *Кайдани.* Царям, всесвітнім шинкарям, І дукачі, і таляри, І **пута** кутії пошли. II 332.3. Корчма під вербою Стоїть собі в холодочку, А попід корчмою Сидять в **путах** арестанти II 187.62. Окують царей неситих В залізнії **пута** I 347.276. *У прикл. спол.* **ланцюг-пута** (1). Її месник безталанний — Несе з України Аж у Сибір **ланцюг-пута...** II 188.86. *Образн.* (1). Окрадені, замучені, В **путах** умираєм, Не молимось чужим богам, А тебе благаєм I 342.70 //*Тільки в одн. Збірн.* (2). А за ними й невольники Побрязкали **путом** Понад шляхом. II 188.99. *Образн.* (1). і світ божий В **путо** закували! I 289.636.

◊ ***Одн. З.*** **в путо** *збірн., образн.* I 289.636, ***О.*** **путом** *збірн.* II 188.99, ***Мн. З.*** **пута** II 332.3, *у прикл. спол.* II 188.86, **в(у) пута** I 347.276, II 274.392, 275.428, 325.17, 332.11, 333.23, ***М.*** **в(у) путах** II 187.62, 188.82, 225.228, 274.373, *образн.* I 342.70.

ПУТИВЛЬ (6). *Назва міста.* І плаче, плаче Ярославна В **Путивлі** городі. II 337.64.

◊ ***Одн. М.*** **в Путивлі** II 336.1, 336.14, 336.28, 337.42, 337.54, 337.64.

ПУТНІЙ (1). Але тепер уже і бог його святий знає, чи й напишу що-небудь **путнє.** VI 130.42.

ПУТО *див.* **ПУТА.**

ПУТЬ (5) **1.** *Дорога* (1). І в **путь** Марія нашвидку збиралась. II 310.233.

2. *Перен. Життєвий шлях* (4). Блаженний муж на лукаву Не вступає раду, І не стане на **путь** злого І з лютим не сяде. I 340.3 //*У спол.* (2): а) **путь терновий** (1). Із школи **Путем терновим** розійшлись Обидва. II 321.647; б) **навести на путь** (1). Як його вчити, **навести На путь** святий святого сина, І як його од зол спасти? II 316.456.

◊ ***Одн З.*** **в путь 1.** II 310.233, **на путь 2.** I 340.3, *у спол.* б) II 316.456, ***О.*** **путем 1.** *у спол.* а) II 321.647 ***Мн. О.*** **путями 2.** II 96.126.

ПУЧИНА (1). *Образн.* Слава тобі, любомудре, Чеху-слав'янине! Що не дав ти потонути В німецькій **пучині** Нашій правді. I 263.59.

ПХИКАТИ (1). Перед самим перелазом Дитина сповита.. Неначе не плаче, Тілько **пхика.** I 313.137.

ПЧОЛА (2). *Збірн. У порівн.* З святими коровгами Та з пречестними образами Народ з попами З усіх церков на гору йде, Мов та божа **пчола** гуде. II 137.13. *Неповна назва газети «Северная пчела»* (1). Тоді разом дві руїни В **Пчолі** описали I 500.В.

ПШЕНИЦЯ (9). *Хлібний злак.* а онде під тином Опухла дитина голоднеє мре, А мати **пшеницю** на панщині жне. I 242.136. На панщині **пшеницю** жала, Втомилася II 287.1. *Образн.* (3). Нехай радіє, Поки надія серце гріє, Поки росте з того зерна

Або кукіль, або **пшениця.** II 222.78 *//Зерно цього злака* (2). Гармату, гаківниць два вози, Пшона, **пшениці,** що придбав, Я всю мізерію оддав Моїй Україні небозі... II 234.71. *Образн.* (1). **Пшениця,** жито На добрім сіялись лану́, А люде так собі пожнуть І скажуть: — Десь його убито, Сердешного, на чужині... — О горе, горенько мені! II 361.13.

◊ ***Одн. Н.*** **пшениця** *образн.* II 222.78, 361.13, ***Р.*** **пшениці** II 234.71, ***З.*** **пшеницю** I 242.136, II 287.1, 287.16, *образн.* II 393.В, ***О.*** **пшеницею** I 150.П. ***М*** **в пшениці** *образн.* II 301.24.

ПШЕНИЧЕНЬКА (1). *Пестл. до* **пшениця.** *Образн.* Нарадила мати, Як **пшениченьку** пожати, Полтаву достати? Ой пожали б, якби були Одностайне стали II 29 7.

ПШИК (1). *Фам.* А то думають, думають, ні вголос, ні мовчки; а ляхи догадаються — от тобі й **пшик!** I 101.918.

ПШОНО (4). Ой я свого чоловіка В дорогу послала.. Та до куми заходила **Пшона** позичати II 120.6. *У приказці* (1). Я вже написав і послав епістолію до директора Харковського театра, а якби ще ти од себе до його вчистив, то може б з того **пшона** зробилася б каша. VI 163.31.

◊ ***Одн. Р.*** **пшона** II 120.6, 234.71, **з пшона** *у приказці* VI 163.31, ***З.*** **на пшоно** I 129.1899.

П'ЯВКА (4). 1. *У порівн.* (1). Жінка встала, Неначе **п'явка** та, впилась І, мов водою, залилась Дрібними, як горох, сльозами. II 107.127.

2. *Перен. Кровопивця* (3). Спасибі тобі, мій друже-брате, за твої великі клопоти з тим землеміром та з іншими **п'явками** людськими. VI 220.22. *Лайл., повт.* (2). Сміються та лають [землячки] Батьків своїх — що змалечку Цвенькать не навчили По-німецькій.. **П'явки! п'явки!** може батько Остатню корову.. продав, поки вивчив Московської мови. I 252.519.

◊ ***Одн. Н.*** **п'явка** 1. II 107.127, ***Мн. Н.*** **п'явки** 2. *лайл., повт.* I 252.519 (2 р.), ***О.*** **з п'явками** 2. VI 220.22

П'ЯНЕНЬКИЙ (2). Іде додому уночі **П'яненький** сотник II 174.313. Дивлюся — шкандибає На милицях, з торбиною Бабуся сідая І **п'яненька** нівроку їй... II 415.В.

П'ЯНИЙ (53). Недовго жив На свій заробіток **П'яний** сотник. II 176.388. І цілу ніч бенкетовали Ченці, барони... всі пили, І, **п'яні,** Гуса проклинали I 270.299. *У порівн.* (6). І Трахтемирів геть горою Нечепурні свої хатки Розкидав з долею лихою, Мов **п'яний** старець торбинки. II 25.40. *Образн.* (5). Кати знущаються над нами, А правда наша **п'яна** спить. I 325.25 *//Субст.* (4). Цигане слухають, сміюця, «І де тут **п'яні** ті возьмуця». I 533.В. *У порівн.* (3). І понад берегом геть-геть Неначе **п'яний** очерет Без вітру гнеться. II 109.3.

◊ ***Одн. Н.*** **п'яний** I 91.581, 91.583, 240.50, 472.В, II 71.94, 176.388, 268.144, 268.160, 275.434, 276.467, 280.3, 301.16, 301.27, 328.39, 382.В, VI 215.1, *у порівн.* II 25.40, 65.147, 98.199, ***субст., у порівн.*** II 109.3, **п'яна** I 266.138, 365.188, II 234.107, *образн.* I 325.25, 500.В, II 270.235, 286.2, ***субст., у порівн.*** I 361.37, **пьяна** *субст., у порівн.* I 533.В, ***Р.*** **п'яного** II 280.20, **(до) п'яного** II 283.6, **(од) п'яного** II 302.37, ***З.*** **п'яного** II 12.164, 12.191, 288.19, **(на) п'яного** II 89.32, ***О.*** **(з) п'яним** II 388.В, ***Мн. Н.*** **п'яні** I 161.313, 162.359, 270.299, 374.19, II 32.24, 276.443, 301.4, 395.В, 440.В, 453.В, *субст.* I 533.В, **п'янії** II 234.106, 453.В, ***Д.*** **п'яним** *образн.* II 281.36, ***З.*** **п'яних** I 457.В. ***О.*** **(з) п'яними** II 286.19.

П'ЯНИЦЯ (5). Отой Ракович, що писав до тебе, посадив у Згурівці свого приятеля, якогось **п'яницю** і здирцю Браньковича. VI 195.8. **П'яниці,** знай собі, кричать: — І патріот! І брат убогих! Наш славний князь! Віват! Віват! II 10.76.

◊ ***Одн. З.*** **п'яницю** VI 195.8, **на п'яницю** I 375.55, ***Мн. Н.*** **п'яниці** II 10.76, ***Д.*** **п'яницям** I 253.576, ***О.*** **з п'яницями** II 251.119.

П'ЯНІШИЙ (1). Спаси ти нас, Младенче праведний великий, Ще од **п'янішого** владики! Тебе од п'яного спасла Твоя преправедная мати. II 481.В.

П'ЯТА (1). *У спол.* о д п о т и л и ц і д о **п'ят.** Каменецький мені сказав, що Григорович о д п о т и л и ц і до **п'ят** паскуда, та й більш нічого не сказав. VI 209.21.

П'ЯТАК (7). Продавала бублики Козакам, Вторговала, серденько, **п'ятака.** II 144.8. А все за того **п'ятака,** Що вкрав маленьким у дяка, Отак господь мене карає. II 45.24.

◊ ***Одн. З.*** **п'ятака** II 45.3, 120.12, 144.8, 404.В, **за п'ятака** II 45.24, 405.В, 406.В.

П'ЯТИЙ (7). Уже третій, і четвертий, І **п'ятий** минає — Не малий рік. I 284.431. Лежу оце **п'яті** сутки та читаю С т а р и н у, добра книжка, спасибі вам і Срезневському. VI 23.35.

◊ ***Одн. Н.*** **п'ятий** I 284.431, ***Р.*** **п'ятої** II 170.198, ***З.*** **п'ятий** VI 141.5, **п'яту** I 128.1891, II 170.197, ***М.*** **(в) п'ятій** VI 221.1, ***Мн. З.*** **п'яті** VI 23.35.

П'ЯТСОТ (1). *Субст.* Таки ж у нашому селі Назнав я дівчину... Вчащаю І матір удову єднаю. Так пан заклятий **не**

дає.. «Шкода́, каже, і не проси. **П'ятсот,** каже, коли даси, Бери хоч зараз...» I 397.27.

П'ЯТЬ (3). Послав я тобі не надписаних **п'ять** книжок Кобзаря. VI 206.15.

◊ ***З.*** **п'ять** I 299.211, VI 203.26, 206.15.

Р

РАБ (27). **1.** *Представник експлуатованого класу в докапіталістичному суспільстві, власність експлуататора* (23). трохи згодом **Раби** вечерю принесли. II 71.72. цар сказав, щоб на вечерю **Раби** — рабиню привели II 71.75. ви вмрете, як і князь ваш I ваш **раб** убогий. I 344.144 //*Поневолена людина, кріпак* (13). Возвеличу Малих отих **рабів** німих! Я на сторожі коло їх Поставлю слово. II 289.21. Моя ти любо! мій ти друже! Не ймуть нам віри без христа, Не ймуть нам віри без попа **Раби,** невольники недужі! II 345.4. *Зверт.* (2). Кого? кого благаєте, благії, **Раби** незрячії, сліпії! Чи ж кат помилує кого? II 272.294.

2. *Перен. Той, хто сліпо виконує волю іншого, хто низькопоклонничає перед іншим* (4) Ми.. **Раби** з кокардою на лобі! Лакеї в золотій оздобі! II 302.42. *Зверт.* (1). Німії, подлії **раби,** Підніжки царськії, лакеї Капрала п'яного! Не вам.. За правду пресвятую стать II 280.18. *У прикл. спол.* міністри-**раби** (1). Му́ко! Му́ко!.. Чи ти минеш коли? Чи псами Царі з міністрами-**рабами** Тебе, о люту, зацькують! II 356.11

◊ ***Одн. Н.*** **раб 1.** I 344.144, ***О.*** **рабом 1.** I 346.242, ***Мн. Н.*** **раби 1.** I 344.141, II 71.72, 71.75, 278.547, 292.45, 311.247, 345.4, 345.13, 351.22, 351.32, 364.5, **2.** I 334.161, II 302.42, ***Р.*** **рабов 1.** II 278.547, 483.В, ***Д.*** **рабам 1.** II 317.515, 484.В, ***З.*** **рабів 1.** II 289.21, 478.В, ***О.*** **рабами 1.** II 311.247, **з рабами 1.** II 351.12, **2.** *у прикл. спол.* II 356.11, ***К.*** **раби 1.** *зверт* II 272.292, 272.294, **2.** *зверт.* II 280.18.

РАБИНЯ (4). *Підлегла царя.* [Давид] мов котюга позирає На сало, на зелений сад Сусіди Гурія. А в саді, В своїм веселім вертограді Вірсавія купалася, Мов у раї Єва, Подружіє Гурієво, **Рабиня** царева. II 70.59. потім цар перед народом Заплакав трохи.. I знов веселий, знову п'яний, Коло **рабині** заходивсь. II 71.95.

◆ *У спол.* **рабиня** божа — *про жінку взагалі. Рел.* (1). Во ім'я господа Христа.. Ми розрішаємо гріхи Святою буллою сією **Рабині** божій I 266.131.

◊ ***Одн. Н.*** **рабиня** II 70.59, ***Р.*** **коло рабині** II 71.95, ***Д.*** **рабині** *у спол.* I 266.131, ***З.*** **рабиню** II 71.75.

РАВВІ (2). *Служитель культу в єврейській релігійній громаді. Перен. Учитель. Повт.* **Равві! Равві** великого глаголи На ниві сіються новій! II 310.198.

РАВІН (1). *Служитель культу в єврейській релігійній громаді.* Аж глядь, Межи **равінами** дитина, Її хлоп'яточко, сидить II 320.624.

РАДА (37). **1.** *Нарада* (19). Незабаром зібралась **рада.** II 352.65. Конглав схаменувся, Зібрав **раду.** I 268.217. *У тавтол. спол.* **раду** радити — *радитися* (2). Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі Із нашої України; Чи там **раду** радять, як на турка стати, Не чуємо на чужині. I 199.3. *У назві твору* (6). З Чорної **ради** тепер не нарисую тобі нічого VI 162.25. Три естампи уже готові — Печерська Київська криниця, Судня в селі **рада** і Дари Богданові і українському народові. VI 32.15.

2. *Порада, допомога* (9). А **ради** жду собі, поради! Та мабуть в яму перейду,.. а не діждусь! II 200.17. *Повт.* (2). От де моє добро, гроші, От де моя слава, А за **раду** спасибі вам, За **раду** лукаву. I 79.183.

◆ *У спол.* (9): а) не дати **ради** — *не впоратися з чимсь, не змогти досягти чогось* (5). Подякував Максим за пораду. «Побачу ще, як там буде; Коли не дам **ради,** То тойді вже, певне, треба Іти в найми знову...» II 52.124; Я ще зроду такої нудьги не коштував. Ні до чого руки не лежать. А в голові така нефорощ, що й **ради** не дам. VI 132.40; б) дати **раду** *кому — допомогти, порадити кому* (2). Ходім, сини, Ходімо, попросим. Єсть у мене щирий батько (Рідного немає) — Дасть він мені **раду** з вами I 80.231. Порадься з своєю жінкою, а з моєю сестрою, то й мені **раду** дайте. VI 198.22; в) не буде **ради** — *не буде ладу* (1). А весною, як не буде мені якої **ради** з тими.. сто-

лицями, го чкурну в Харьков або в Киев VI 174.6; г) нема **ради** — *про безвихідний стан* (1). Вмерла Катерина. А Максим на пожарище Та на попелище Подивився. Нема **ради!..** Що на світі діять? II 253.166.

◊ ***Одн. Н.*** **рада 1.** I 101.918, II 352.65, *у назві* VI 32.15, **2.** I 532.В, II 52.131, ***Р.*** **ради 1.** I 97.802, **2.** II 200.17, *у спол.* а) II 52.124, 157.27, 158.38, 254.226, VI 132.40. *у спол.* в) VI 174.6, *у спол.* г) II 253.166, **з ради 1.** *у назві* VI 162.25, ***З.*** **раду 1.** I 268.217, *у тавтол. спол.* I 199.3, II 411.В, *у назві* VI 153.18, 155.33, *у спол.* б) I 80.231, VI 198.22, **за раду 1.** *у назві* VI 153.16, 155.30, **2.** I 77.96, *повт.* I 79.183, 79.184, **на раду 1.** I 340.2, 379.6, **2.** I 81.248, 241.84, VI 218.31, ***М.*** **на раді 1.** I 79.166, 284.457, 343.126, II 271.269, **по раді 1.** II 352.73.

РАДЕНЬКИЙ (3). Не журиться Катерина — Вмиється сльозою, Возьме відра, опівночі Піде за водою,.. Вернулася — і **раденька,** Що ніхто не бачив. I 29.71. Стануть собі, обіймуться — Співа соловейко; Послухають, розійдуться, Обоє **раденькі...** I 49.61.

◊ ***Одн. Н.*** **раденька** I 29.71, ***Мн. Н.*** **раденькі** I 49.61 130.1931

РАДЕСЕНЬКИЙ (1). **радесенька** Ярина Додому верталась. I 494.В.

РАДЗІВІЛ (1), **РАДЗИВИЛ** (1). *Прізвище польсько-литовського магната.* Я в Парижі була Та три злота з **Радзівілом** Та Потоцьким пропила. I 298.181. Я в Парижі була Да три злоті з **Радзивилом...** пропила. I 502.В.

РАДИ (22). *Прийм. Уживається з род. відм.* **1.** *При позначенні предмета, особи, в ім'я яких щось робиться* (15). Якщо ти надрюкував свій Чорноморський побит, то пришли мені один екземпляр **ради** святої поезії. VI 85.10 //*У спол.* (8): а) бога **ради** — *часто вживається як вставне* (4). бога **ради** напишіть що-небудь про В[арвару] Н[іколаєвну] і про Глафіру Івановну VI 42.9. Не здивуйте, бога **ради,** що на такому клаптикові пишу до вас VI 44.9; б) **ради** великого бога (**ради** розп'ятого за нас) (3). А коли прислать не можна — то **ради** великого бога, й високого неба, й широкого моря, не сердьтесь на мене. VI 19.9. Якщо найдете в Одесі Шекспіра.. або Одиссею.. то пришліть **ради** розпятого за нас. VI 42.6; в) Христа **ради** просити — *жебрувати* (1). Максим.. хавтури З школярами носить. А в пилипівку, сірома, Христа **ради** просить! II 55.242.

2. *При позначенні особи, для якої відбувається дія* (1). Воскресну я!.. Воскресну нині! **Ради** їх, людей закованих моїх, Убогих, нищих... II 289.18.

3. *При визначенні причини дії* (4). Знову іде шляхом, Заплющившись, з торбинками. То, бач, **ради** страху, щоб татаре.. Часом не спіткали... I 283.425 /Того **ради** (1). Не доведеться мені давать під парус свої вірші і того **ради,** що парус сей надуває заступник того вельможного князя, любителя березової каші. VI 186.10.

4. *При визначенні мети дії* (2). Ану заспіваєм! Проби **ради...** I 306.434. Коли маєте ви ще остатні книжки цього Молодика, то дайте, будьте ласкаві, прочтения **ради.** VI 31.15.

◊ **ради 1.** VI 44.1, 46.1, 71.8, 85.10, 87.9, 115.32, 118.39, *у спол.* а) VI 42.9, 44.9, 45.25, 50.36, *у спол.* б) VI 19.9, 42.6, 161.4, *у спол.* в) II 55.242, **2.** II 289.18, **3.** I 283.425, VI 20.3, 86.25. 186.10. **4.** I 306.434. VI 31.15.

РАДИЙ, РАД (31). **1.** *Присудк. Такий, що відчуває задоволення* (20). Як була я молодиця, Цілували мене в лице, А як стала стара баба, Цілували б, була б **рада.** I 362.73. Я сердечне **рад,** що ви познакомились з Семеном. VI 118.20. До стебла все погоріло.. і багаті I вбогі раділи. Багатії, бач, раділи, Що багатше стали, А вбогії тому **раді,** Що з ними зрівнялись! II 51.107. *Повт.* (4). був я у Пирятині у старої матері вашої.. **Рада,** дуже **рада** була старенька, спасибі їй. VI 29.22 //*У спол.* **радий** і (та) веселий (7). Любо мені.. І **радий** я, і веселий, І бога благаю, Щоб не приспав моїх діток В далекому краю. II 112.17. Молодиця **Рада** та весела, Ніби з паном повінчалась I 315.202. *Повт.* (2). приблуда.. Попрощалась з циганами, Помолилась богу Та й пішла собі додому На свою країну, **Рада, рада** та весела I 537.В.

2. *Присудк. Готовий, згодний що-небудь зробити* (9). Ви питаєте, чи я покину малювання. **Рад** я його покинуть, так не можна. VI 41.35. «Кого ж би тут?» старий дума I просить поради у наймички. А наймичка До царівни б **рада** Слать старости I 317.265. I **рад** би я сховатися, Але де, не знаю. Скрізь неправда, де не гляну I 290.681. Титяся Піунова хоче покинуть Нижній Новгород.. Я їй порадив виїхать

в Харков, і воно **раде** виїхать VI 163.14. *Повт.* (2). Вона твоя святая мати, За неї **рад** ти умирати Хоч тричі на день, **рад** отдати За неї рай свій молодий! II 450.В.

3. *У ролі означення. У тавтол. спол.* **рада**, радісенька (**раді**, радісінькі) (2). Холодочком До сходу сонця провели До самої Тіверіади Благовістителя. І **раді**, Радісінькі собі прийшли Додому. II 310. 219.

◊ **радий 1.** VI 148.31, *у спол.* II 112.17, **рад 1.** VI 118.20, **2.** I 290.681, II 383.В, VI 41.35, 179.14, *повт.* II 450.В (2 р.), **рада 1.** I 362.73, II 449.В, VI 193.30, *повт.* II 306.54 (2 р.), VI 29.22 (2 р.), *у спол.* I 315.202, II 194.27, 273.332, *у спол., повт.* I 537.В (2 р.), **2.** I 317.265, 462.В, **3.** II 492.В, **раде 2.** VI 163.14, **раді 1.** I 246.283, 531.В, II 14.249, 51.107, *у спол.* II 292.48, **3.** II 310.219.

РАДИТИСЯ (4). Посилаю.. любій панночці Ганнусі.. наші пісні. Нехай грає та виспівує, та не **радиться** з панною Валентиною, вона її доброму не научить. VI 196.29. Такії, боже наш, діла Ми творимо у нашім раї.. А може й сам на небеси Сміє́шся, батечку, над нами Та може **радишся** з панами, Як править миром! II 230.59.

◊ **радишся** II 230.59, **радиться** VI 196.29, **радився** II 165.36, **радились** VI 49.18.

РАДИТЬ (6). **1.** *Давати пораду* (3). Порадь їм, будь ласкав, щоб вони швидче записались в міщане, в Звенигородці один, другий в Черкасах, а Ярина в Каневі: мені тут **радять** так, не знаю, як ти порадиш? VI 221.5. Чи давно чоловік мені **радив**, щоб я бив лихом об землю VI 82.24.

2. *Вирішувати* (3). На селі Зобралася громада **радить**, Кого голить у москалі. II 253.186. *У тавтол. спол.* раду **радити** — *радитися* (2). Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі Із нашої України; Чи там раду **радять**, як на турка стати, Не чуємо на чужині. I 199.3.

◊ **радить 2.** II 253.186, **радим 2.** *у тавтол. спол.* II 411.В, **радять 1.** VI 221.5, **2.** *у тавтол. спол.* I 199.3, **радив 1.** VI 82.24, **радила 1.** II 52.129.

РАДІСІНЬКИЙ (4). **Радісінька** додому Ярина верталась. I 284.428. Вийшла мати погуляти.. І незчулась, як зуспіли Дніпрові дівчата.. Та й ну з нею гратись, **Радісінькі**, що піймали I 359.57. *У тавтол. спол.* раді, **радісінькі** (рада, **радісенька**). (2). Холодочком До сходу сонця провели До самої Тіверіади Благовістителя. І раді, **Радісінькі** собі прийшли Додому. II 310.220.

◊ *Одн. Н.* **радісінька** I 284.428, **радісенька** *у тавтол. спол.* II 492.В, *Мн. Н.* **радісінькі** I 359.57, *у тавтол. спол* II 310.220.

РАДІСТЬ, РАДОСТЬ (24). **1.** *Почуття задоволення, вдоволення* (20). Алмазом добрим, дорогим Сіяють очі молодії; Витає **радість** і надія В очах веселих II 238.5. бог дає і свято своє велике на **радість** добрим людям,— а мені нема з ким слова промовить. VI 54.22. З превеликою **радостію** і дякою прийняв я лист ваш уже другий, написаний 31 декабря. VI 45.12. *Ірон.* (1). Правда, рай? А подивися, та спитай! Що там твориться у тім раї! Звичайне, **радость** та хвала!.. Отим-то й ба! Хвали нікому, А кров, та сльози, та хула II 230.69.

2. *Особа, предмет, що викликають радісні почуття* (4). І син, Твоя єдиная дитина, Твоя любов, твоя єдина, Єдина **радость** на землі, Гніє в неволі. II 460.В. Пишіть до старої частенько, бо вона чита всяке ваше письмо, аж поки не получить другого. І це вся її **радість.** VI 29.26 //*У спол.* скорбящих **радосте** — *богородиця. Зверт.* (1). Скорбящих **радосте!** пошли, Пошли мені святеє слово II 266.66.

◊ *Одн. Н.* **радість 1.** II 238.5, **2.** VI 29.26, **радость 1.** II 320.633, *ірон.* II 230.69, **2.** II 460.В, *Р.* **радості 1.** I 339.81, II 11.136, 384.В, VI 45.11, **без радості 1.** II 190.21, **до радості 1.** II 455.В, *З.* **радість 1.** II 337.45, VI 44.2, 49.23, 50.10, **радость 1.** II 268.128, **на радість 1.** VI 29.29, 54.22, 85.34, **про радость 2.** I 77.89, *О.* **з радостію 1.** VI 45.12, *М.* **в радості 1.** I 347.256, *К.* **радосте 2.** *у спол., зверт.* II 266.66 *Мн. З.* **радості 1.** II 13.199.

РАДІТИ (20). [Ярина] Взяла відра та й побігла Ніби за водою — До криниці... А тим часом Запорозьку зброю Виніс батько із комори, Розгляда, **радіє**, Приміряє... I 280.293. Напишіть до мене хоч стрічечку.. як я **радію**, коли дійде до мене хоч одно ваше слово з моєї бідної країни! VI 50.2. *Повт.* (2). Дарма, нехай; **радіє** мати, **Радіє** пан... а хлопці ждуть Як бога панського весілля. II 411.В. *Образн.* (1). Сміє́тця і **радіє** Уся Україна I 500.В. *У прислів'ї* (1). Хто не журиться, не плаче, то той ніколи й не **радіє**. VI 46.9.

◊ **радію** VI 50.2, **радіє** I 280.293, II 15.299, 222.91, 267.119, 312.284, *повт* II 411.В (2 р.), *образн.* I 500.В, *у прислів'ї* VI 46.9, **радіють** II 14.263, 20.3, **раділа** II 12.187, 321.665, **раділи** I 387.63, II 51.104, 51.105, **будемо радіти** VI 46.10, **радій** II 273.341, **нехай радіє** II 222.75.

РАДОВАТИСЬ *див.* **РАДУВАТЬСЯ.**

РАДОВАТЬ *див.* **РАДУВАТЬ.**

РАДОНЬКА (1). *Пестл. до* **рада 2.** *У спол.* **радоньки** д а т и — *порадити.* Ой умер старий батько І старенькая мати, Та нема кому щирої Тії **радоньки** д а т и. II 155.4.

РАДОСТНИЙ (3). **1.** *Такий, що виражає радість* (2). стихла оргія. А жриця Кіпріди, оргії цариця, Поникла **радостним** челом Перед апостолом. II 269.180.

2. *Викликаний радістю* (1). На порозі Отерши **радостниє** сльози, Її господарь привітав II 486.В.

◊ ***Одн. О.*** **радостним 1.** II 269.180, 467.В, ***Мн. З.*** **радостниє 2.** II 486.В.

РАДОСТНО (1). *Присл.* Закуті в пута неофіти.. Молились **радостно.** Хвала! Хвала вам, душі молодиє! II 275.429.

РАДОСТЬ *див.* **РАДІСТЬ.**

РАДОЩІ (1). *У спол.* н а **радощах.** Аж три пари н а **радощах** Кумів назбірали I 314.157.

РАДУВАТЬ, РАДОВАТЬ (6).— Не кидай матері! — казали, А ти покинула, втекла.. Куда полинула, де ділась?.. Кого ти **радувать** схотіла I 553.В. Ти **радуєш** мою душу I серце врачуєш I 345.189 //*У спол.* **радувати** о ч і — *бути приємним для ока* (1). З Трубайлом Альта меж осокою Зійшлись, з'єднались, мов брат з сестрою. I все те, все те **ра́дує** о ч і II 27.112.

◊ **радувать** I 553.В, **радовать** II 191.33, **радуєш** I 345.189, 384.28, **радує** *у спол.* II 27.112, **радують** II 112.11.

РАДУВАТЬСЯ, РАДОВАТИСЬ (7). Преподобнії во славі I на тихих ложах **Радуються,** славословять, Хвалять ім'я боже II 274.385. На неї Не довелось і надивитись А я ще думав одружитись, I жить, і **радоватись** з нею! II 411.В. *Образн. Повт.* (2) **Радуйся,** ниво неполитая! **Радуйся,** земле, не повитая II 291.1.

◊ **радоватись** II 411.В, **радуються** I 347.269, II 274.385, **радуютця** I 524.В, **радуйся** *образн., повт.* II 291.1, 291.2, **радуйтеся** II 291.20.

РАЗ[1] (105). **1.** *Означає однократність дії* (81). Нехай усміхнеться серце на чужині, Хоть **раз** усміхнеться, дивлячись, як ти Всю славу козацьку за словом єдиним Переніс в убогу хату сироти. I 13.91. А матір твою тілько **раз** бачив у Качанівці, може й тебе тойді з нею бачив, але ти тойді ще було мале VI 133.37. **Раз** добром нагріте серце Вік не прохолоне! I 245.247. Я хочу рисовать нашу Украйну.. Текст думаю випускать **раз** в год, а картини тричі. VI 32.20 //Щ е **раз** (56). Довго вони, як бачите.. То плакали, то божились, То ще **раз** божились. I 95.718. Ще **раз** прошу тебе, моє серце, напиши до кого знаєш в Харков VI 164.16. *Повт.* (16). «Добре! Добре! Ще **раз!** Ще **раз!**» — Кричать гайдамаки. I 106.1073. «Нехай людям лихо сниться, А ми заспіваймо... Ще **раз,** ще **раз!**» I 107.1093. *У приказці* (2). Та вже чи **раз** батька по лобу вдарить, чи двічі — однаково, хоч воно трохи і не до речі, просить мов той старець. VI 43.39. Чи **раз** батька по морді вдарить, чи двічі,— перед богом, говорять, отвечать одинаково. VI 119.14 //*У спол.* (6): а) н е **раз** (4). I мені, малому, н е **раз** довелось За титаря плакать. I 144.2461. *Повт.* (2). Добре жить Тому, чия душа і дума Добро навчилася любить! Н е **раз** такому любо стане, Н е **раз** барвінком зацвіте. II 199.16; б) н і **разу** (й **разу**) — *ніколи* (2). привітай оцього доброго і благородного сотника Хаїрова. Ми з ним укупі жили два года і н і **разу** не лаялись VI 70.18. Так оце то та богиня!.. А я, дурний, не бачивши Тебе, цяце, й **разу,** Та й повірив т у п о р и л и м Твоїм віршомазам. I 247.323 //*У поєднанні з кількісним числівником вказує на повторюваність дії* (6). С[отник]: Навчилась, нічого сказать! Оце дитина! Ні, Настусю, Я коло тебе захожуся Тепер, лебедонько, не так! Поки сто **раз** не поцілує, Й читать не хоче! II 171.216. Розв'язав [кобзар] торбину, Вийняв кобзу, **разів** зо два Ударив по рваних. I 155.79.

2. *У поєднанні з порядковим числівником, прикметником, вказівним займенником вказує місце даної дії серед інших повторюваних дій* (23). Я вже тобі тричі, а оце в четвертий **раз** пишу, що я се літо не вирвуся з Петербурга, що не приїду додому VI 210.24. На сей **раз** посилаю вам свій патрет VI 190.18. Вийшов подивиться Останній **раз,** сіромаха, На свою криницю. II 56.283 //*У спол.* д р у г и м **разом** (д о д р у г о г о **разу**) — *колись, не тепер* (6). Д р у г и м **разом** напишу тобі більше, а тепер бувай здоров VI 203.19. Багато б ще треба дечого сказать тобі, та нездужаю. Нехай д о д р у г о г о **разу.** VI 228.23.

3. *Невідм. У знач. числ. «один»* (1). П[етро] (цілує її і примов[ляє]): Оце тобі **раз!** оце тобі два! II 171.207.

◊ ***Одн. Н.*** раз 3. II 171.207, ***Р.*** **разу 1.** *у спол.* б) I 247.323, VI 70.18, **до разу 2.** *у спол.* VI 141.26, 191.25, 228.23, ***З.*** **раз 1.** I 13.91, 52.160, 59.102, 75.18, 79.195, 86.390, 88.460, 95.718, 96.760, 105.1031, 115.1368, 124.1728, 124.1729, 124.1734, 132.2001, 142.2388, 245.247, 258.19, 258.21, 258.23, II 105.34, 315.413, 330.5, 369.32, VI 15.7, 16.12, 16.16, 24.13, 26.5, 32.20, 51.15, 85.31, 92.25, 133.37, 138.33, 142.5, 145.5, 148.28, 162.23, 164.13, 164.16, 167.10, 170.11, 186.35, 190.11, 190.12, 202.32, 206.11, 206.17, 212.38, 220.22, 223.19, *повт.* I 59.97, 59.98, 88.460 (2 р.), 94.661 (2 р.), 106.1073 (2 р.), 107.1093 (2 р.), 124.1728, 124.1729, 143.2428, 143.2429, VI 190.11, 190.12, *у приказці* VI 43.39, 119.14, *у спол.* а) I 144.2461, II 47.100, *повт.* II 199.16, 199.17, **2.** II 56.283, VI 155.31, **в раз 2.** II 174.301, 253.180, 279.562, 319.561, VI 130.3, 133.39, 146.33, 153.17, 210.24, **за раз 2.** I 52.162, **на раз 2.** VI 190.18, 191.25, 194.8, 204.12, ***О.*** **разом 2.** *у спол.* VI 200.18, 203.19, 207.21, ***Мн. Р.*** **разів 1.** I 155.79, VI 24.12, 139.15, 147.23, **раз 1.** II 171.216, **2.** VI 164.15.

РАЗ[2] (6). *Присл.* **1.** *У знач. «якось»* (4). **Раз** увечері зимою Марина дивилась На ліс чорний II 97.178. **Раз** мені приснилось.. ніби край могили Пасу я ягнята II 453.В.

2. *У спол.* **раз у раз** — *увесь час, постійно* (2). Ще треті півні не співали, Ніхто ніде не гомонів, Сичі в гаю перекликались, Та ясен **раз у раз** скрипів. I 3.12.

◊ **раз 1.** I 462.В, II 81.175, 97.178, 453.В, **2.** *у спол* I 3.12 (2 р.).

РАЗОМ (21). *Присл.* **1.** *Одночасно; вкупі з кимсь* (15). Воли твої і корови **Разом** поздихали II 52.134. «Нехай тебе бог заступить!» — Як за селом стали, Сказав старий, та всі тро[є] **Разом** заридали. I 281.327 Кланяюсь твоїй добрій жіночці, цілую твоє єдинеє дитя, і плачу **разом** з вами о погребенії вашої Олександри. VI 116.1 //*Одностайно* (1).— Тепер признайтесь, християне! Хто пана отруїв? — Гудуть. Мов стиха дзвони..— Пані! пані!— Громада **разом** заревла II 451.В.

2. *Раптом, враз* (4). Нестало сили, Сердега **разом** одуріла. II 223.123. З усіх усюд народу йде, Та щось шепочуть про отруту.. I **разом** стихли на минуту. II 225.212 //*Ось-ось* (1). От де лихо! от де серце **Разом** розірветься! I 352.48.

3. *За одним заходом, заразом* (2). Якщо можна буде розділить плату за грунт на три срока — розділи, а як же ні — заплати **разо́м** за 10 десятин VI 214.34.

◊ **разом 1.** I 83.309, 269.267, 281.327, 302.311, 313.120, 500.В, II 52.134, 130.36, 137.27, 451.В, VI 116.1, 147.20, 154.6, 155.1, 156.15, **2.** I 352.48, II 223.123, 225.212, VI 115.23, **3.** II 463.В, VI 214.34.

РАЗОЧОК[1] (1). *Зменш. до* **раз**[1]. Хоча ти і не велів, а я таки не втерпів, чмокнув сегодня **разочок** нашу любую Титясю VI 170.20.

РАЗОЧОК[2] (1). *Зменш.-пестл. Про намисто.* «А Марко в дорозі?». Ганна діда питалася.. І внучатам із клуночка Гостинці виймала: І хрестики, й дукачики, Й намиста **разочок** I 320.415.

РАЇМ (4). *Назва кріпості коло Аральського моря.* скажи мені, чи не бачив ти Поспєлова. Як він вернувся із **Раїма** VI 70.20. коли получили Лермонтова од В[асиля], [так пришліть], бо може доведеться поплентать на **Раїм,** то я там здохну без книжок. VI 50.39.

◊ ***Одн. Р.*** **з Раїму** VI 51.20, **із Раїма** VI 70.20, ***З.*** **на Раїм** VI 45.28, 50.39.

РАЙ (89). **1.** *За релігійними уявленнями: місце, де перебувають душі праведних після їх смерті* (30). А ви в ярмі падаєте Та якогось **раю** На тім світі благаєте? I 240.34. Мені тепер здається, що й **раю** кращого на тім світі не буде, як ті Андруші VI 86.12. У Куліша записане тілько пекло, а **раю** нема, оприч тих двох діточок, що перед матір-божою золоті клубочки держать, а вона панчішечку плете VI 138.38. *У порівн.* (10). А молоді як зійдуться, Та любо та тихо, Як у **раї** I 260.15. по горі Садочок темний, а в садочку Лежать собі у холодочку, Мов у **раю,** мої старі. II 205.31. Під вишнею у холодочку.. Моя єдиная сестра! Многострадалиця святая! Неначе в **раї,** спочиває Та з-за широкого Дніпра Мене небога виглядає. II 298.15. *Образн.* (1). на апостольськім престолі Чернець годований сидить. Людською кровію шинкує І **рай** у найми оддає! I 265.93.

2. *Перен. Про безтурботне життя, красиву місцевість тощо* (59). Дивися: **рай** кругом тебе, І діти, як квіти; За що ж ти їх, молоденькі, Думаєш убити? II 169.171. Ходімо, каже,.. У свій маленький тихий **рай!** II 317.478. зробився Я знову незримий Та й пропхався у палати. Боже мій єдиний!! Так от де **рай!** Уже нащо Золотом облиті Блюдолизи I 247.310. верби геть понад ставом Тихесенько собі купають Зелені віти... Правда, **рай?** II 230.66. Я тілько хаточку в тім **раї** Благав, і досі ще благаю, Щоб хоч умерти на Дніпрі, Хоч на малесенькій горі. II 219.47. *Повт., зверт.*

(2). **Раю! раю!** Темний гаю! Чи я, молодая, Милий боже, в твоїм раї Чи я погуляю II 308.130. *Ірон.* (5). Он глянь,— у тім **раї,** що ти покидаєш, Латану свитину з каліки знімають I 242.127. У тій хатині, у **раю,** Я бачив пекло... II 229.21 //*Перен. Про близьку, кохану людину. Зверт.* (5). Покинули сиротою З тобою одною, Моє серце, моя зоре, **Раю** мій, покою! I 273.8. Все упованіє моє На тебе, мій пресвітлий **раю** II 305.2. *Повт.* (2). Слово моє, сльози мої, **Раю** ти мій, **раю!** I 229.82.

◊ ***Одн. Н.*** **рай 2.** I 12.57, 136.2145, 247.310, 538.В, II 169.171, 192.25, 230.66, ***Р.*** **раю 1.** I 240.34, 332.96, 538.В, II 192.23, VI 86.12, 138.38, **2.** I 243.176, 260.19, 273.9, II 95.93, 368.5, **до раю 2.** VI 163.28, **з раю 1.** *у порівн.* I 479.В, ***З.*** **рай 1.** II 334.51, *образн.* I 265.93, **2.** I 312.101, 360.22, II 21.19, 26.74, 33.14, 34.32, 217.16, 293.10, 332.8, 348.15, 450.В, 486.В, 499.В, **в (у) рай 1.** I 267.169, 293.9, 293.11, 295.69, 327.105, II 293.15, **2.** II 317.478, **на рай 1.** II 219.44, **2.** I 330.21, II 11.120, ***О.*** **раєм 2.** II 229.7, 229.13, 229.14, 450.В, ***М.*** **в (у) раю 1.** I 114.1356, II 219.41, 257.358, 319.572, 493.В, *у порівн.* II 205.31, **2.** I 200.58, 460.В, II 22.46, 306.35, 368.3, 373.62, *ірон.* II 229.21, **в (у) раї 1.** *у порівн.* I 231.42,240.55, 260.15, 312.91, 537.В, 538.В, II 70.57, 298.15, **2.** I 266.144, 312.94, II 194.1, 219.47, 230.56, 277.513, 308.133, 351.6, *ірон.* I 242.127, II 230.46, 230.48, 230.68, ***К.*** **раю 2.** *зверт., повт.* II 308.130 (2 р.), *зверт., перен.* I 134.2066, 273.8, II 305.2, *зверт., перен., повт.* I 229.82 (2 р.).

РАЙОЧОК (3). *Зменш.-пестл. до* **рай 2.** Присниться сон мені!.. й ти приснишся. I (в) малий **Райочок** мій спідтиха-тиха Підкрадешся, наробиш лиха... II 348.13. *У прикл. спол.* с а д о к-**райочок** (1). Поставлю хату і кімнату, С а д о к-**райочок** насажу. II 348.2.

◊ ***Одн. З.*** **райочок** *у прикл. спол.* II 348.2, **в райочок** II 348.13, ***М.*** **в райочку** II 499.В.

РАК (2). *У приказці. Повт.* По дорозі **рак, рак,** Нехай буде так, так. II 36.40.

РАЛЕЦЬ (2). *У спол.:* а) х о д и т и н а **ралець** — *іти до когось з поздоровленням, подарунком* (1). поки те, та се, та оне... Х о д і м о просто-навпростець До Ескулапа н а **ралець** — Чи не одурить він Харона I Парку-пряху?.. II 373.39; б) к л и к н у т и н а **ралець** (1). не женеться Візантія; Вона боїться, щоб Чернець Не засвітив Галату знову, Або гетьман Іван Підкова Не к л и к н у в в море н а **ралець.** I 203.179.

РАЛО (5). *Землеробське знаряддя.* Покинув ниву я і **рало,** Покинув хату і город, Усе покинув. Чорт нарадив. Пішов я в писарі в громаду. II 64.97. *Образн.* (1). Плугами, **ралом** не розорем Прокляту ниву, проросла Колючим терном. Горе! Горе! Дрібніють люде на землі II 353.108 //*У спол.* п і т и д о **рала** — *почати працювати в сільському господарстві* (1). Отож і вивчився я, виріс, Прошу собі волі,— Не дає.. Що тут на світі робити? П і ш о в я д о **рала...** II 63.67.

◊ ***Одн. Р.*** **до рала** *у спол.* II 63.67, ***З.*** **рало** II 64.97, ***О.*** **ралом** *образн.* II 353.108, **за ралом** II 63.58, 63.72.

РАНА (3). В Путивлі граді вранці-рано Співає, плаче Ярославна..— Полечу,— каже,— зигзицею.. I на тілі, На княжім білім, помарнілім, Омию кров суху, отру Глибокії, тяжкії **рани...** II 336.12.

◊ ***Мн. З.*** **рани** II 336.12, 337.62, ***М.*** **на ранах** II 496.В.

РАНЕНЬКО (5). *Присл.* Де ж Катруся блудить? Попідтинню ночувала, **Раненько** вставала I 40.470. У неділеньку **раненько** Збиралася громадонька, Та криницю виливали, Та дитя теє шукали. II 82.193. Як сьогодня не можна, то пришліть завтра **раненько** рисунок. VI 208.17.

◊ **раненько** I 40.470, II 82.193, VI 62.5, 139.19, 208.17.

РАНЕСЕНЬКО (4). *Присл.* У неділеньку та **ранесенько** Сурми-труби вигравали II 42.19. Діди лежать, а над ними Могили синіють.. Тільки роси **ранесенько** Сльозами дрібними Їх умиють. I 111.1230.

◊ **ранесенько** I 111.1230, II 42.19, 142.1, 380.В

РАНІСІНЬКО (1). *Присл.* Там десь милий, чорнобривий Співає, гуляє.. Подивися, тополенько! Як нема — заплачеш, До схід сонця, **ранісінько,** Щоб ніхто не бачив... I 53.216.

РАННІЙ (3). **1.** *Ранковий, ранішній* (2). I все то те, вся країна, Повита красою, Зеленіє, вмивається **ранньою** росою. I 475.В. Поважно та тихо У **ранню** пору На високу гору Сходилися полковники. II 137.20.

2. *Такий, що розквітає раніше за інші. Образн.* (1). На **ранню** квіточку в гаю, Ниначе на свою дитину, Тесляр на наймичку свою Теслу було і струг покине Та й дивиця II 484.В.

◊ ***Одн. З.*** **(у) ранню 1.** II 137.20, **(на) ранню 2.** II 484.В, ***О.*** **ранньою 1.** I 475.В.

РАНО (46). *Присл.* **1.** *На означення раннього, ранкового часу* (43). ти, Степане, ляжеш спать, Бо завтра **рано** треба

встать Та коня сідлать. I 278.208. Циган: «Чому не ляжеш, не спочинеш?.. Ми **рано** рушимо, покинем, Як не проспишся». I 364.143. Задзвонили у Констанці **Рано** в усі дзвони. Збиралися кардинали, Гладкі та червоні I 269.254. *Повт.* (3). Завтра **рано** Заревуть дзвіниці В Україні; завтра **рано** До церкви молитись Підуть люде... II 179.25 //*У знач. «швидко», «передчасно»* (1). нема щастя, нема талану, Нема кого й кинуть, ніхто не згадає. Не скаже хоть на сміх: «Тілько його й долі, що **рано** заснув». I 153.14 //*У знач. «вранці»* (1). Моя ти доле молодая! Не покидай мене. Вночі, I вдень, і ввечері, і **рано** Витай зо мною і учи II 284.31 //*У знач. «непізно»* (1). годувать та доглядать Не вміють княгині.. А моя свою дитину Сама доглядала.. I що божий день купала, **Рано** спати клала II 12.179 //*На означення початку якоїсь пори року* (1). Добре було б якби Ярина весною **рано** перевезлася на мій грунт VI 217.36. *У прикл. спол.* в р а н ц і-**рано** (в р а н ц і **рано**), **рано**-в р а н ц і (11). В р а н ц і-**рано**, в пилипівку,.. Побігла я за водою... I 294.48. Вдосвіта вставали, В р а н ц і **рано** у Хвастові Козаки гуляли. II 427.В. **Рано**-в р а н ц і новобранці Виходили за село I 391.1. *У тавтол. спол.* **рано-рано, рано** т а р а н е н ь к о (р а н е с е н ь к о, п о р а н е н ь к у) (5). До сходу сонця, **рано-рано!** У Вифлеємі на майдані Зійшовся люд II 314.366. У неділеньку **рано** т а р а н е н ь к о Збиралася громадонь[ка]. II 418.В. У неділеньку **рано** р а н е с е н ь к о Сурми труби вигравали II 402.В. Ой у неділеньку **рано** п о р а н е н ь к у Ще й сонечко не вставало, В далеку дорогу, войну й тревогу Мати сина випроважала. II 403.В //*У спол.* н е **рано** в с т а н е — *про померлого* (1). Біліє місяць, люде сплять, I титар спить... Н е **рано** в с т а н е: Навіки праведний заснув. I 98.824.

2. *Присудк. У знач. «передчасно»* (3). як не хочеться кидать землю, хоч вона й погана! а треба буде, хоч воно ще й **рано.** VI 25.17. *Повт.* (2). Ой не йдімо, не ходімо, **Рано,** друже, **рано** — Походимо, посидимо — На сей світ поглянем... II 372.14.

◊ **рано** 1. I 98.824, 153.14, 225.5, 269.254, 278.208, 300.236, 364.143, 550.В, II 12.179, 99.259, 103.20, 130.49, 161.66, 284.31, 309.165, 336.14, 336.27, 357.2, 391.В, 489.В, 497.В, VI 21.7, 217.36, *повт.* II 179.25, 179.27, 179.29, *у прикл. спол.* I 294.48, 310.1, 387.56, 391.1, II 72.126, 115.33, 225.204, 336.1, 337.54, 425.В, 427.В, *у тавтол. спол.* II 314.366 (2 р.), 402.В, 403.В, 418.В, *у спол.* I 98.824, 2. VI 25.17, *повт.* II 372.14 (2 р.).

РАНЬШЕ (4), **РАНШЕ** (2). *Присл.* В половині іюня, а може й **ранше**, заїде до тебе офіцер Новицький. VI 211.17. Прощай, моє любе, Моє серце!.. Увечері?.. За царину?.. Буду! **Ранше** буду! II 172.259. Обіцянку пришлю вашим дівчатам к великодню, а може й **раньше,** коли впораюсь. VI 27.23.

◊ **раньше** VI 27.23, 141.37, 179.16, 193.27, **ранше** II 172.259, VI 211.17.

РАТИЩЕ (2). *Спис.* В Яру колись гайдамаки Табором стояли, Лагодили самопали, **Ратища** стругали. I 337.20. *У прикл. спол.* **ратище**-д р ю ч и н а (1). I шаблюка, мов гадюка, Й **ратище**-д р ю ч и н а, I самопал семип'ядний Повис за плечима. I 281.301.

РАЯТИ (1). Отак святі царі живуть! А як же прості? я не знаю... I **ра́ю** вам цього не знать II 416.В.

РВАНИЙ (2). Заридав кобзар, заплакав Сліпими очима.. Наплакався. Струни **рвані** Три перебирає. I 161.350 //*Субст.* (1). Розв'язав торбину, Вийняв кобзу, разів зо два Ударив по **рваних.** I 155.80.

РВАТИ (12). **1.** *Смикати з силою* (1). Полетіла Катерина.. коли гляне — Попереду старший їде. «Любий мій Іване!.. Я Катруся твоя люба. Нащо **рвеш** стремена?» I 43.602.

2. *Зривати, виривати (про квіти, плоди та ін.)* (6). [Настуся] Іде недалечко, **рве** барвінок, квічається і співає. А сотник налагожує скрипку II 167. Рем. я буду груші **рвати,** Діткам подавати... З дружиною єдиною Тихо розмовляти. II 324.9 //*Перен.* (1). А без долі біле личко — Як квітка на полі: Пече сонце, гойда вітер, **Рве** всякий по волі. I 32.162 //*У спол.* **рвати** н а с о б і к о с и — *бути у відчаї* (3). Мати дивиться на неї, Од злості німіє.. мов скажена, **Рве** н а с о б і к о с и. I 167.135.

3. *Розділяти на частини, шматувати* (5). А потім з вас, щенят зубатих, Зробились львичища! Людей!.. Жрете, скажені.. Мов шуліка Хватає в бур'яні курча, Клює і **рве** його. II 325.13. *Образн.* (2). хлопці сходяться; зійшлись, Люльки з пожару закурили, На байдаки — та й потягли, **Рвучи** червоні гори-хвилі. I 202.138 //*Перен.* (2).

Помолившись, і я б заснув.. Так думи прокляті Рвуться душу запалити, Серце розірвати. Не **рвіть,** думи, не паліте! I 228.51.

◊ **рвеш 1.** I 43.602, **рве 2.** II 167. Рем., *перен.* I 32.162, *у спол.* I 164.8, 167.135, 168.189, **3.** II 325.13, *образн.* I 403.В, **рвали 3.** *перен.* II 30.63, **буду рвати 2.** II 324.9, **рвіть 3** *перен.* I 228.51, **рвучи 3.** *образн.* I 202.138.

РВАТИСЯ (9). **1.** *Розділятися на частини. Перен. У спол.* с е р ц е **рветься** (5). За чорнії брови.. С е р ц е **рвалося,** сміялось I 22.30. Минулися мої сльози. Не **рветься,** не плаче Поточене старе с е р ц е I 290.670.

2. *Намагатися звільнитися* (1). Ламле руки, Сестра ридає. І, **рвучись,** Кричить до брата: — Схаменись, Амоне, брате мій лукавий! II 72.132.

3. *Перен. Гнатися за чимсь* (2). Той блукає за морями, Світ перепливає, Шука долі.. Інший **рветься** З усієї сили За долею I 274.43.

4. *Перен. Мати намір, прагнути щось зробити* (1). Чигрине, Чигрине, Мій друже єдиний, Проспав єси степи, ліси.. Помолившись, і я б заснув... Так думи прокляті **Рвуться** душу запалити I 228.49.

◊ **рветься 1.** I 68.13, 290.670, **3.** I 274.43, **рвеця 3.** I 489.В, **рветця 1.** I 497.В, **рвуться 4.** I 228.49, **рвалося 1.** I 22.30, **рвалось 1.** I 407.В, **рвучись 2.** II 72.132.

РЕБРА (5). Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день божий довбе **ребра** Й серце розбиває. I 325.5. *Образн.* (4). Замість пива праведную Кров із **ребер** точать. Просвітити, кажуть, хочуть Материні очі Современними огнями. I 335.199 /*Про буруни, хвилі* (3). Босфор клекотить,.. Йому Візантію хочеться збудить. «Не буди, Босфоре, буде тобі горе, Твої білі **ребра** піском занесу...» I 201.63.

◊ ***Мн. Р.*** **із ребер** *образн.* I 335.199, ***З.*** **ребра** I 325.5, *образн.* I 201.63, 227.20, ***М.*** **на ребрах** *образн.* I 199.24.

РЕВ (1). *Образн.* Земля тряслася, трепетала Од **реву** львичища твого II 325.25.

РЕВА (1). *Прізвище персонажа. У назві твору.* Скомпонував я ще драму чи трагедію в трьох актах, зоветься Д а н и л о **Р е в а** VI 24.37.

РЕВЕЛЬ (1). *Стара назва міста Талліна.* Пливши в Стокгольм, я скомпонував Г а м а л і я, невеличку поему та так занедужав, що ледви привезли мене в **Ревель,** там трошки очуняв. VI 25.12.

РЕВІЗІЯ (2). *Перепис населення. Істор.*— Хазяїн дома? — Надворі крикнуло.— Указ Од кесаря, його самого, Щоб ви сьогодня, сей же час! Ви на **ревізію** у город, У город Віфлеєм ішли. II 312.302.

◊ ***Одн. З.*** **на ревізію** II 312.302, **на ревизію** II 493.В.

РЕВІТИ, РЕВТИ (35). По улицях воли **Ревуть** голодні II 150.17. Отак вона вишивала, У віконце поглядала, Чи не **ревуть** круторогі, Чи не йде чумак з дороги. I 254.21 //*Голосно кричати (про людей)* (7). Ти еретик! ти еретик!..— **ревіли** прелати. Ти усобник!.. I 270.288. Гармидер, галас, гам у гаї.. **Реве** хазяїн: — Будем пить, Аж поки наша доня спить. II 15.314. *Повт.* (2). **Ревуть,** мов скажені, **Ревуть** ляхи, а поставець По столу гуляє. I 89.489 //*Безособ.* (2). А диякон: «Нехай ворог гине! Беріть ножі! освятили». Ударили в дзвони, **Реве** гаєм: «Освятили!» I 109.1172. І три папи, і баронство, І вінчані глави; Зібралися.. Свари, гомін, То **реве,** то виє, Як та орда у таборі I 269.264. *Образн.* (3). **Реве,** лютує Візантія, Руками берег достає I 202.120 //*Про явища природи і под.* (20). скрізь біліє... Та тільки лісом загуло. **Реве,** свище заверюха I 42.555. І заспівали козаки: «У туркені, по тім боці, Хата на помості. Гай! гай! море, грай, **Реви,** скелі ламай! Поїдемо в гості». I 200.38. музика **реве,** грає, Людей звеселяє. II 35.125. *Тавтол.* (1). Як умру, то поховайте Мене на могилі,.. Щоб лани широкополі ..Було видно, було чути, Як **реве** ревучий. I 354.8. *У прикл. спол.* **ревуть-**з а в и в а ю т ь (1). Тілько і остались, Що пороги серед степу, **Ревуть-**з а в и в а ю т ь I 147.2548. *Образн.* (3). **Ревуть** гори — і будинок З ляхами гуляє Коло хмари. I 131.1977.

◊ **реве** I 3.1, 40.497, 42.555, 113.1308, 201.64, II 15.314, 35.25, 104.13, *безособ.* I 109.1172, 269.264, *образн.* I 201.90, 202.120, II 276.455, *тавтол.* I 354.8, **ревуть** I 13.100, 22.50, 78.121, 147.2551, 201.73, 201.91, 254.21, II 150.17, *повт.* I 89.489, 89.490, *у прикл. спол.* I 147.2548, *образн.* I 131.1977, II 14.243, **ревіли** I 60.2, 270.288, *образн.* I 82.283, **ревітимуть** I 147.2551, **ревтимуть** I 420.В, **реви** I 200.38, **ревучи** I 199.23, II 104.14

РЕВМАТИЗМ (3). нездужаю з того дня, як привезли мене в цей край, **р е в м а т и з м,** ц и н ґ у перетерпів VI 45.17. занедужав я спершу **ревматизмом,** тяжкий недуг, та я все-таки потроху боровся з ним VI 42.31.

◊ ***Одн. Н.*** **ревматизм** VI 41.29, ***З.*** **ревматизм** VI 45.17, ***О.*** **ревматизмом** VI 42.31.

РЕВНИТЕЛЬ (1). *Ірон.* Хомяков, Русі **ревнитель,..** О юбкоборцеві восплач. II 340.5.

РЕВНОСНО (1). *Присл. Ірон.* Пострижемося ж у лакеї Та **ревносно** в новій лівреї Заходимось царів любить. II 75.229.

РЕВНУТИ (5). *Голосно закричати, заспівати (про людей).* а дрібнота Уже за порогом Як кинеться по улицях, Та й давай місити Недобитків православних, А ті голосити; Та верещать; та як **ревнуть** I 248.371. Потім хор **Ревнув** з Бортнянського: — О скорбь, О скорбь моя! II 371.13 //*Про явища природи та ін.* (3). Як став місяць серед неба, **Ревнула** гармата I 66.106. І море **ревнуло** Босфорову мову, У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові Тую журбу-мову на хвилі подав. I 199.25.

◊ **ревнув** II 371.13, **ревнула** I 66.106, **ревнуло** I 199.25, **ревнули** II 30.66, **ревнуть** I 248.371.

РЕВТИ *див.* **РЕВІТИ.**

РЕВУЧИЙ (2). По Колізеї **Ревучим** громом пронеслась І стихла буря II 276.472 //*Про Дніпро. Субст. Тавтол.* (1). Як умру, то поховайте Мене на могилі,.. Щоб лани широкополі, І Дніпро, і кручі Було видно, було чути, Як реве **ревучий.** I 354.8.

РЕГОТ (3), **РЕГІТ** (1). Гармидер, галас, гам у гаї, Срамотні співи. Аж лящить Жіночий **регот.** II 15.313. Приуготован Веселий пир; і полягли На ложах гості. **Регіт!** гомін! II 269.173.

◊ ***Одн. Н.*** **регот** II 15.313, 460.В, 467.В, **регіт** II 269.173.

РЕГОТАТИСЬ (5). я.. з байстрям розхрістана бреду, Сміються люде надо мною, Зовуть покриткою, дурною, І ти смієшся, а я плачу, Ба ні, не плачу, **регочусь..** II 101.305. Пан поїхав десь далеко, А мене.. накрили Острижену ганчіркою. Та ще й **реготались.** I 356.54.

◊ **регочусь** II 101.305, **регочеться** I 303.357, **регочуться** II 238.8, **реготались** I 356.54, **регочучись** I 531 В.

РЕГОТНЯ (1). Скрізь гармидер та **реготня,** В хаті і надворі. I 318.306.

РЕДАКТОР (2). Чи получив ти сьогорічну другу книжку Н а р о д н о г о ч т е н и я? Там єсть моє письмо до **редактора.** VI 209.31. Дай один Букварь **редактору** Г у б е р н с к и х в е д о м о с т е й і попроси його, щоб він напечатав, що такий-то і такий Б у к в а р ь продається VI 221.11.

РЕДАКЦІЯ (2). **1.** *Установа, що видає який-н. друкований орган* (1). Посилаю тобі.. альманах.. Збірай, батьку, Чорноморську запорозьку старовину та присилай на моє ім'я, а я передаватиму в **редакцію.** VI 207.20.

2. *У спол.* п і д **редакцією** (1). Восени буде у нас свій журнал п і д **редакцією** Бєлозерського і Макарова. VI 193.7.

◊ ***Одн. З.*** **в редакцію 1.** VI 207.20, ***О.*** **під редакцією 2.** VI 193.7

РЕЄСТР (1), **РЕЄСТЕР** (1). **1.** *Список людей. Істор.* (1). «А прізвище?» «Прізвища немає!» «Хіба байстрюк? Без прізвища — Запиши, Миколо, У **реєстер.** Нехай буде... Нехай буде Голий» I 116.1418.

2. *Опис речей* (1). Чи сказали їй, щоб вона вернула мою мізерію до ниточки (**реєстр** повинен буть у Надежди Михайловни або у Андрія Ніколаєвича). VI 221.28.

◊ ***Одн.Н.*** **реєстр 2.** VI 221.28, ***З.*** **у реєстер 1.** I 116.1418.

РЕЗУЛЬТАТ (1). **Результат** повинен буть такий. Я получу свої гроші и лично познакомлюся з цим замечательным человіком. VI 188.10.

РЕЙН (1). *Назва річки.* Будьте ласкаві, розпитайте гарненько, де тепер живе В а с и л и й А н д р е е в и ч Ж у к о в с к и й, він перше жив у Д о с е л ь д о р ф і на **Рейні** VI 43.35.

РЕКОМЕНДУВАТИ (1), **РЕКОМЕНДОВАТИ** (1). башкирський офіцер, що я вам **рекомендовав,** повинно буть умер, коли він до вас не ходить VI 71.4. Мій милий друже! **Рекомендую** тобі одного из нижегородских друзей моих Константина Антоновича Шрейдерса. VI 164.26.

РЕКТИ (6). *Слов'ян.* Сумує, плаче Ярославна.— Полечу, **рече,** зозулею, Понад Дуна[є]м полечу! II 337.56. Зробили, Руками скверними створили Свою надію; й **речете,** Що цар наш бог, і цар надія, І нагодує і огріє Вдову і сирот. II 328.58.

◊ **рече** II 337.56, 338.65, 495.В, **речете** II 328.58, **рек** II 327.15, **рци** II 325.3.

РЕМИГАТИ (1). Воли полові, Ідуть, **ремигають** II 142.16.

РЕМІННИЙ (1). *Шкіряний.* **Ремінна** свита з відлогою на тім тижні тобі пошлеться VI 220.30.

РЕМІНЬ (2). ось і сам старий іде.. Йому медяничок, А їй немудрую хустину, Собі ж несе на постоли **Ременю** доброго.

II 316.471 //*Перен. У спол.* драти **ремінь** — *жорстоко знущатися, мучити* (1). Не чваньтесь, з вас деруть **ремінь**, А з їх, бувало, й лій топили. I 334.168.

РЕПЕРТУАР (1). Воно, порадившись з своїм батьком, посилає тобі **свій репертуар** VI 166.38.

РЕПЕТУВАТИ (2). Шляхта **репетує**, А магнати палять хати, Шабельки гартують. I 82.290. Наша книжка як попадеться у їх руки, то вони аж **репетують** та хвалять I 374.17.

РЕП'ЯХ (2). І довгі коси в **реп'яхах** О поли бились в ковтунах. I 361.57. *У порівн.* (1). [Доля] Як **реп'ях** той, учепиться За латані поли Та й збирає колосочки На чужому полі I 274.55.

РЕСПУБЛІКА (1). *Образн.* Зліталися поволі Сичі. Пожартувать, Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить, Орлине царство затопить.. І при такій годині **Республіку** зробить! II 103.12.

РЕСТАНТ *див.* **АРЕСТАНТ.**

РЕТЯЗЬ (1). *Перен. Ланцюг.* мудрий Нума.. Дивується собі і дума: — Який би **ретязь** ще сплести? II 335.22.

РЕЧІ (10). *Мова, слова.* В селі довго говорили Дечого багато, Та не чули вже тих **річей** Ні батько, ні мати... I 35.287. Так дід колись розказував, Нехай здоров буде! А я за ним. Не знав старий, Що письменні люде Тії **речі** прочитають. I 145.2475. Межи равінами дитина, Її хлоп'яточко, сидить І научає, неповинне, Як в світі жить, людей любить.. І дивувались фарисеї І книжники його **речам.** II 320.632. Я ожив би, я напоїв би своє серце твоїми тихими **речами,** неначе живущою водою! VI 152.15 //*У спол.* кувати **речі** недобрії — *обмовляти когось, зводити поговір на когось* (1). Катерина вийшла. Вийшла, та вже не співає.. Кляне свою долю. А тим часом вороженьки Чинять свою волю — Кують **речі** недобрії. I 31.135.

◊ ***Мн. Р.*** **річей** I 33.197, 35.287, ***Д.*** **речам** II 320.632, ***З.*** **речі** I 145.2475, ***у спол.*** I 31.135, ***О.*** **речами** I 273.30, II 7.14, 414.В, VI 152.15, ***М.*** **в речах** II 228.46

РЕШОТКА (4). *Грати.* Згадайте, братія моя.. Як ви гарнесенько і я Із-за **решотки** визирали. I 379.4. І до дверей, на ключ замкнутих, І до **решотки** на вікні Привик я трохи I 389.8.

◊ ***Одн. Р.*** **до решотки** I 389.8, **із-за решотки** I 379.4, **із-за ришотки** I 550.В, ***О.*** **за решоткою** I 394.23.

РЕШТ (1). *Решта.* пришли мені.. ковбас.. На се добре діло посилаю тобі 10 карбованців; **решт** оддай сестрі Ярині. VI 201.15.

РЖАВИЦЯ *див.* **ІРЖАВЕЦЬ.**

РЖИЩЕВ (2). *Назва міста на Київщині.* Занехай **Ржищев,** цур йому, тому домові, повітці, вітрякові й отим трьом грушам. VI 210.30. Якщо ти добре поєднаєшся з Трощинським і (як бог тобі поможе поєднать мене з Харитою), то купуй отой дом у **Ржищеві** VI 209.9.

РИБА (2). Тілами Святих убитих годували Для царського-таки стола У Тібрі **рибу.** II 278.541. *У порівн.* (1). Без столиці художник — **риба** без води. VI 154.26.

РИБАЛКА (2). **1.** *Рибак* (1). **рибалка** випливає, Несе на сорочку Баговиння зеленого I 169.194.

2. *Про чайку* (1). **Рибалка** літає, А попереду отаман Веде, куди знає I 61.46.

◊ ***Одн. Н.*** **рибалка** 1. I 169.194, 2. I 61 46

РИБАЛОНЬКА (6). *Пестл. до* **рибалка 1.** козаки, як хміль отой, В'ються круг Ганнусі. А надто той **рибалонька..** Мліє, в'яне, як зостріне Ганнусю чорняву. I 165.57. Пливе човен вод[и] повен, Ніхто не спиняє, Кому спинить — **рибалоньки** На світі немає. I 152.7.

◊ ***Одн. Н.*** **рибалонька** I 165.57, 167.122, 167.142, 168.168, 458.В, ***Р.*** **рибалоньки** I 152.7.

РИБКА (3). *Форма пестливого звертання.* Серце моє, **рибко** моя! Мар'яно! Мар'яно! I 463.В. «Не в бур'яні — серед церкви Обнімеш Петруся..» «Коли то те буде?» «Швидко, швидко, моя **рибко**». I 163.399.

◊ ***Одн. К.*** **рибко** I 95.711, 163.399, 463 В

РИБОНЬКА (3). *Пестл. до* **риба.** *У порівн.* Серце стрепенеться, Мов **рибонька** над водою, Тихо усміхнеться І полине голубкою II 46.51 //*У спол.* як **рибонька** б'ється — *тяжко страждає* (1). Зажурилась чорнобрива, Тяжко зажурилась. Плаче, плаче та ридає, Як **рибонька** б'ється... II 146.14.

◊ ***Одн. Н.*** **рибонька** I 229.79, II 46.51, ***у спол.*** II 146.14.

РИБЧИНА (2). *Форма пестливого звертання.* Вийди, серденько,— Я виглядаю; Хоч на годину, Моя **рибчино!** I 92.593. «Чого ж плачеш, моє серце?» — Петро

запитає.. «Може, думаєш, покину? Ні, моя **рибчино**» I 156.118.

РИГАТИ (1). *Образн.* Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла,.. Бери ж їх, лети Та по всьому небу орду розпусти, Нехай чорніє, червоніє, Полум'ям повіє, Нехай знову **рига** змії, Трупом землю криє. I 243.171.

РИДАТИ, РИДАТЬ (42). Поплакала стара мати Та й стала **ридати.** I 235.193. Я **ридаю,** як згадаю Діла незабутні Дідів наших. I 336.230. *Повт.* (4). I світ настав, а Ярина **Ридає... ридає...** Уже Степан із криниці Коня напуває. I 280.285. *Образн.* (2). О!.. сміється і **ридає** Уся Україна! То близнята народились I 303.353. *У прикл. спол.* плакати-**ридати** (плакати, **ридати)** (9). Ой із-під гори.. Ішли мажери п'ючи, А за ними йде та чорнявая Та плаче-**рида** йдучи II 104.29. Із могили козак Встає сивий, похилий.. На Дніпро позирав, Тяжко плакав, **ридав** I 381.27.

◊ **ридати** I 235.193, **ридать** *повт.* II 269.194, 269.195, **ридаю** I 336.230, II 250.62, 266.79, *у прикл. спол.* II 305.8, **ридає** I 471.В, II 71.105, 72.132, 138.47, 416.В, *повт.* I 280.285 (2 р.), *образн.* I 303.353, *у прикл. спол.* I 257.2, 285.506, 495.В, II 146.13, **рида** II 241.7, *у прикл. спол.* II 104.29, **ридають** II 59.23, **ридав** *у прикл. спол.* I 381. 27, **ридала** I 75.25, 235.194, 283.399, 286.524, 493. В, II 223.111, 223.139, 275.401, *образн.* I 225.23, *у прикл. спол.* II 96.145, 310.235, **ридай** II 468.В, **ридала б** I 331.57, 470.В, **ридаючи** I 311.36, 314.153, II 72.113, 95.109, 266.80.

РИЗА (7). *Одяг, шитий золотом і сріблом.* Яко миро добровонне З голови честної На бороду Аароню Спадає росою I на шитії омети **Ризи** дорогої I 345.210. Давид стенає та ридає, Багряну **ризу** роздирає II 71.106. *Образн.* (1). Ой діброво.. Багатого Собі батька маєш.. Надивившись на доненьку Любу, молодую, Возьме її та й огорне В **ризу** золотую II 330.12.

◊ ***Одн. Р.*** **ризи** I 345.210, ***З.*** **ризу** II 71.106, **в ризу** *образн.* II 330.12, ***М.*** **в ризі** II 70.51, ***Мн. З.*** **ризи** II 416.В, ***О.*** **ризами** II 73.147, ***М.*** **в ризах** I 271.328.

РИК (2). Плач великий Вомєсто львичищого **рика** Почують люде. II 326.46. Окули люде і цього [левеня].. Щоб не чуть Було на світі того **рику** Самодержавного владики, Царя неситого... II 325.30.

РИМ (20). Тихо, тихо віє.. Вітер понад **Римом.** II 277.503. а за таке малювання академія його (мене б то) посилає в Італію в самий **Рим.** VI 20.6. *Персоніф.* (4). Руїну слави **Рим** пропиває. Тризну править По Сціпіонах. II 276.445. Гуртами гонять християн, Мов у різницю. I кров тече... Ликує **Рім...** II 464.В.

◊ ***Одн. Н.*** **Рим** I 267.161, II 466.В, *персоніф.* II 275.437, 276.441, 276.445, **Рім** II 462.В, *персоніф.* II 464.В, ***Р.*** **серед Риму** II 277.500, **середРіму** II 464.В, **серед Рима** II 471.В, ***З.*** **в (у) Рим** II 159.93, 268.150, 271.281, 273.331, 275.433, 467.В, VI 20.6, **в Рім** II 462.В, ***О.*** **понад Римом** II 277.503, ***М.*** **в Римі** II 271.251.

РИМЛЯНЕ (4). З позорища увечері У терми сховався Святий кесар з лікторами. Колізей остався Без кесаря і без **римлян.** II 277.496. сестра Морока Із пекла вийшла провожать У пекло **римлян.** II 278.550.

◊ ***Мн. Н.*** **римляне** I 333.137, ***Р.*** **без римлян** II 277.496, ***З.*** **римлян** II 278.550, **на римлян** II 335.8.

РИМСЬКИЙ (5). Помпілій Нума, **римський** цар,.. Пішов любенько погулять I одпочить. Та, спочивавши, Додумать, як би то скувать Кайдани на римлян. II 335.2. Скомпоновав ще я тут з нудьги одну штуку, поему Н е о ф і т и, нібито із **римської** історії. VI 172.20 //*У спол.* **римська** тіара — *про папу римського* (1). Тарасова і Варфоломеєва ночі одна другої варт, на стид **Римської** тіари. I 148.Прип.

◊ ***Одн. Н.*** **римський** II 335.2, ***Р.*** **Римської** *у спол.* I 148. Прип., (із) **римської** VI 172.20, ***М.*** (в) **римській** II 267.91, ***Мн. О.*** (з) **римськими** I 268.202.

РИПУЧИЙ (1). Ой із-під гори та із-під кручі Йшли мажі **рипучи** II 423.В.

РИСУВАТЬ, РИСОВАТЬ (17). Докучаю я вам, добрий мій земляче! та що ж я маю робить? Якби мені тілько **рисувать** було можна, то я і не журився б VI 43.28. Мене з Києва загнали аж сюди, і за що? За вірші! і заказали писать їх, а що найгірше... **рисовать!** VI 58.5. я **рисую** тепер Україну — і для історії прошу вашої помоги VI 32.35.

◊ **рисувать** VI 42.34, 43.28, **рисовать** VI 32.10, 33.21, 39.29, 41.36, 43.24, 58.5, 77.12, 147.8, 154.24, 162.28, **рисую** VI 32.35, 33.21, 115.18, **рисує** VI 28.33, **буду рисовать** VI 148.26.

РИСУНОК (17). Шкода, що я не покинув тойді у вас **рисунок** київського саду, бо він і всі, що були при мені, пропали. VI 39.27. Андрієвському сам занеси **рисунок** і гарненько поклонись йому од мене. VI 196.32.

◊ ***Одн. Р.*** **рисунка** VI 178.38, ***З.*** **рисунок** VI 28.11, 39.27, 196.32, 197.26, 208.11, 208.12, 208.17, ***Мн. Н.*** **рисунки** VI 179.19, ***З.*** **рисунки** VI 27.19, 178.40, 179.29, **за рисунки** VI 165.25, ***О.*** **з рисунками** VI 41.32, 86.33, 86.35, ***М.*** **на рисунках** VI 54.33.

РИТИ (5). **1.** *Копати* (3). *Повт. На означення тривалості дії* (2). Чума з лопатою ходила, Та гробовища **рила, рила** II 150.2 //*Розкопувати* (1). І могили мої милі Москаль розриває... Нехай **риє,** розкопує I 226.37.

2. *Підмивати, розмивати водою. Повт. На означення тривалості дії* (2). Дніпро берег **риє-риє,** Яворові корінь миє. II 342.5.

◊ **риє 1.** I 226.37, **2.** *повт.* II 342.5 (2 р.), **рила 1.** *повт.* II 150.2 (2 р.).

РИТОРДА (1). *Образн. У спол.* **риторда** химська — *про важкі умови заслання.* Десять літ неволі, друже мій єдиний, знівечили, убили мою і віру і надію.. Але чого не зробить **риторда** химська! Я трохи-трохи не одурів на сім тижні. VI 130.11.

РИФМА (1). Старий.. варнак Мені розказував отак Про сю криницю москалеву, А я, сумуючи, списав, Та **рифму** нищечком додав,.. зобгав Тобі поему на спомини II 247.7.

РИЦАРІ (1). *Перен. Зверт.* Молились, Упавши ниц перед хрестом, Закути в пута неофити Молились радостно; хвала, Хвалá вам, **рицарі** святиї! II 470.В.

РИШТОВАТИ (1). *Заарештувати.* Мене, по правді сказать, **риштовали** та посадивши з жандаром на візок та прямо привезли аж у самий Петербург. VI 83.4.

РИШТУВАТЬ (3). *Обладнувати.* Товариство кошового На раді прохало: «Благослови, отамане, Чайки поспускати..» Чайки і байдаки спускали, Гарматами **риштовали** I 284.463 //*У спол.* **риштувать** вози в далекую дорогу — *готуватися до смерті* (1). Чи не покинуть нам, небого,.. Вірші нікчемні віршувать, Та заходиться **риштувать** Вози в далекую дорогу II 372.4.

◊ **риштувать** *у спол.* II 372.4, **риштовали** I 284.463, **рештовали** I 494.В.

РІВ (1). Невдяки. Смердітимуть, як та собака, Убита й кинута в **рові...** II 487.В.

РІВНО (1). *Присл.* Защебече соловейко,— Сохнуть дрібні сльози.. А він, знай, співає. Та дрібно, та **рівно,** як бога благає I 12.41.

РІВНЯ (1). Ой виростеш, сину.. Найду тобі **рівню** Хоч за морем синім, Або крамарівну, Або сотниківну I 231.32.

РІД, РОД (15). **1.** *Покоління, що походять від одного предка* (6). Восплач, пророче, сине божий! І о князях, і о вельможах, І о царях отих. І рци: — Нащо та сука, ваша мати.. множила ваш **род** проклятий? II 325.7 //*Приналежність за походженням до якоїсь соціальної групи* (5). Єсть у мене щирий батько.. А до того душа щира, Козацького **роду,** Не одцуравсь того слова, Що мати співала, Як малого повивала I 80.236 /проси сестру Катерину і сестру Ярину, чи не накинуть вони оком у Кериловці яку.. дівчину, хоч і вдовицю, аби чесного **роду** VI 211.3.

2. *Батьки, діти, онуки та інші близькі родичі* (6). Довго плакав рибалонька: «Нема в мене **роду.** Нема долі на сім світі,— Ходім жити в воду!» I 168.169 //*У спол.* без **роду** — *про того, хто не має рідні* (3). Тяжко, важко в світі жити Сироті без **роду:** Нема куди прихилиться,— Хоч з гори та в воду. I 15.2.

3. *Люди, люд. Зверт.* (3). господь великий.. Кайдани повелів кувать, Глибокі тюрми покопать. І **роде** лютий і жестокий! Вомісто кроткого пророка... Царя вам повелів надать! II 102.23.

◊ ***Одн. Р.*** **роду 1.** I 80.236, 159.267, 160.311, II 355.10, VI 211.3, **2.** I 168.169, II 76.10, 213.45, **без роду 2.** *у спол.* I 15.2, 80.234, 93.622, ***З.*** **род 1.** II 325.7, ***К.*** **роде 3.** II 102.23, 280.26, **род 3.** II 422.В.

РІДЕНЬКА (1). *Зменш. до* **рідня 1.** *Зневажл.* Заревла Сивоборода, волохата Рідня Саулова.. Саул прочумався, та й ну.. Свою **ріденьку** волохату І вздовж і впоперек хрестить. II 353.99.

РІДНИЙ (40). **1.** *Той, що перебуває у кровній спорідненості* (28). стара мати.. Вимовляє доні.. «А хто ж мою головоньку Без тебе сховає? Хто заплаче надо мною, Як **рідна** дитина?» I 33.208. Микито, **рідний** брате! Минуло вже більш як півтора року, а я до тебе не написав ні півсловечка. VI 15.4. Придбав Максим собі сина На всю Україну. Хоч не **рідний** син Ярема, А щира дитина I 137.2168. *У порівн.* (5). Плаче старий, обнімає, І сліпий мій плаче Невидющими очима.. І беруть його під руки, І ведуть у хату, І вітає Яриночка, Мов **рідного** брата. I 286.543. *Образн.* (5). я по плоті і духу син і **рідний** брат нашого безталанного народу VI 200.36. Чи старий Щепкін ще живий?.. Яку він там тобі Пустку читав? Я, поганий з мене батько, забув свою **рідну** дитину. VI 130.27. Де поткнеться до користі, до

грошей, то я бачу, що твоя натура моїй сестра **рідна,** і соромлива, і боязлива. VI 188.5.

2. *Такий, де хтось народився; пов'язаний з мовою його народу* (5). вже з півроку як не чую нічого із **рідної** моєї України, може вже й ніколи не почую. VI 25.28 //*Субст. Написане своєю (українською) мовою* (1). Читать у мене тепер, слава богу, єсть що, поздоров боже добрих людей, але свого **рідного** нічогісінько нема VI 147.33 //*У спол.* **рідне** слово (3). Спасибі вам, друже мій добрий, я з самої весни не чув **рідного,** щирого слова. VI 41.15

3. *Про близьку, дорогу людину* (7). Бувай здоров, мій щирий **рідний** брате отамане, згадуй, коли будеш мать час згадать сірому Т. Шевченка. VI 25.4. Спасибі їм, землякам моїм **рідним,** що не забувають кобзаря свого старого, безталанного. VI 138.15 //*Субст., зверт.* (1). Мені здається, що я одурію, як побачуся з вами, мої **рідниї,** мої единые! VI 132.15.

◊ ***Одн. Н.*** **рідний 1.** I 137.2168, VI 15.4, 16.22, 29.16, 139.28, 152.22, 195.28, 200.24, 206.27, *образн* VI 200.36, **3.** VI 25.4, 29.16, 139.28, 152.22, **рідна 1.** I 33.208, *образн.* VI 188.5, ***Р.*** **рідного 1.** I 80.230, VI 28.1, 162.38, 188.25, **рідної 1.** I 463.В, 483.В, *образн.* VI 218.26, (із) **рідної 2.** VI 25.28, **рідного 2.** *субст.* VI 147.33, *у спол.* VI 41.15, ***З.*** **рідного 1.** *у порівн.* I 286.543, VI 54.25, 131.5, 170.13, (за) **рідного 1.** VI 156.16, **рідну 1.** *у порівн.* VI 205.3, *образн.* I 375.55, VI 130.27, **рідне 2.** *у спол.* VI 15.11, 16.12, ***О.*** (з) **рідним 1.** VI 209.14, ***Мн. Д.*** **рідним 3.** VI 138.15, ***З.*** **рідни 3.** II 466.В, ***К.*** **рідниї 3.** *субст., зверт.* VI 132.15.

РІДНЯ (10). **1.** *Збірн. Родичі* (6). I **рідня** і діти Єсть у його, а нікому Хрест постановити. II 177.401. Поцілуй старого діда Івана за мене і поклонись всій **рідні** нашій VI 17.21. *Рим.* (1). Тілько й **рідні,** що ви дні... VI 19.20.

2. *Родичка, родич* (4). У Йосипа, у тесляра Чи бондаря того святого, Марія в наймичках росла. **Рідня** була. II 306.29. Дивися, огирем яким Сам пан круг тебе похожає, Уже чи добрим, чи лихим, А будеш панською **ріднею,** Хіба повісишся! II 95.102 //*У спол.* зробитися **ріднею** — *породичатися* (1). А сина (сотник був жонатий, Та жінка вмерла), сина дав У бурсу в Київ обучатись, А сам Настусю підживав, Таки годованку, щоб з нею Собі зробитися **ріднею** II 165.31.

◊ ***Одн. Н.*** **рідня 1.** II 177.401, 353.92, **2.** II 306.29, 318.529, ***Р.*** **рідні 1.** *рим.* VI 19.20, ***Д.*** **рідні 1.** VI 17.21, ***З.*** **рідню 1.** I 327.106, VI 16.14, ***О.*** **ріднею 2.** II 95.102, *у спол.* II 165.31.

РІЗАТИ, РІЗАТЬ (23). **1.** *Убивати чимсь гострим* (21). Максим **ріже,** а Ярема Не **ріже** — лютує: З ножем в руках, на пожарах I днює й ночує. I 137.2170. Отаке-то на сім світі Роблять людям люде! Того в'яжуть, того **ріжуть,** Той сам себе губить... I 35.292. *У порівн.* (1). Зареготались нехрещені... Гай обізвався; галас, зик, Орда мов **ріже.** I 6.119. *У прикл. спол.* **різать-**палить (1). Не кишені трусить, Їдем **різать-**палить, Братів визволяти. I 200.43.

2. *Перен. Енергійно виконувати якусь дію (говорити, танцювати)* (2). А меж ними і землячки Де-де проглядають. По-московській так і **ріжуть** I 252.513. «Ну лиш іншу, старче божий!» — З возами на плечах Кричать йому гайдамаки.. «А нуте, хлоп'ята, Ушкваримо!» Земля гнеться, А вони з возами Так і **ріжуть.** I 106.1055.

◊ **різати 1.** I 104.1012, **різать 1.** I 138.2226, 432.В, *у прикл. спол.* I 200.43, **ріжеш 1.** I 138.2207, 138.2209, **ріже 1.** I 124.1704, 137.2170, 137.2171, *у порівн.* I 6.119, **ріжете 1.** I 138.2229, **ріжуть 1.** I 35.292, **2.** I 106.1055, 252.513, **різав 1.** II 65.142, 65.144, **різали 1.** I 139.2254, II 121.17, **будем різать 1.** I 138.2230, 466.В, **ріж 1.** I 201.83, 267.167, **ріжте 1.** I 201.88.

РІЗАТИСЯ (2). *Битися, вбивати один одного.* За що ж ми **різались** з ордами? I 227.18. До унії козаки з ляхами мирилися, і якби не єзуїти, то, може б, і не **різалися** I 149.Прип.

РІЗДВО (1). *Назва релігійного свята.* Хотів кончить до **різдва,** та й не знаю, бо тут тепер ні день, ні ніч, так чорт зна що. VI 21.6.

РІЗДВЯНИЙ (1). *Прикм. до* **різдво.** На **різдвяних** святках наші земляки отут компонують театр у Медицинській академії. VI 34.18.

РІЗНИЙ (1). Мені тепер дуже і дуже треба одну акварельну краску.. вона буває **різних** фабрик, але найлучша Римська сепія. VI 118.37.

РІЗНИК (1). *У порівн.* Ходив три года я з ножами, Неначе п'яний той **різник.** II 65.147.

РІЗНИТИСЬ (1). *Розставатися, розходитися.* Отак на березі Каяли Брати **різнились,** бо нестало Крові-вина!.. Допировали Хоробрі русичі той пир II 339.24.

РІЗНИЦЯ (5). *У порівн.* (2). Женуть гуртами християн у Колізей. Мов у **різни-**

ці, Кров потекла. II 276.440 //*Перен.* (3). Із Колізея, із **різниці,** Святиє вивезли тіла; І повезли на Тібр II 278.536.

◊ ***Одн. Р.*** **із різниці** *перен.* II 278.536, ***З.*** **в різницю** *перен.* I 259.22, II 276.463, *у порівн.* II 464.В, ***М.*** **у різниці** *у порівн.* II 276.440.

РІЙ (2). *Перен. Велика кількість чого-н.* За думою дума **роєм** вилітає I 259.1. Зрана-світа до вечера, А з вечера до досвіта Летять **рої** стріляниї II 496.В.

РІК (71). Ой виростеш, сину, За пів-чварта **року,** Як княжа дитина, Як ясен високий I 230.26. Прийшла молодиця На той хутір благодатний У найми проситься.. «Що візьмеш, небого? За **рік,** чи як?» «А що дасте». I 315.185. Ой діброво — темний гаю! Тебе одягає Тричі на **рік...** Багатого Собі батька маєш. II 330.3 //*Період часу від якоїсь події* (19). Минув і **рік,** минув другий — Козака немає I 50.86. чи сподівався я, що через **рік** та сама скринька звеселить мене неначе мати дитину при лихій моїй годині! VI 49.19 //*Календарне літочислення* (1). Про те, що ділось на Україні 1768 **року,** розказую так, як чув од старих людей I 150.П. //*У спол.* (8): а) Н о в и й **рік** (7). думав уже писать Лазаревському, аж гульк — неначе з неба впали гроші, та ще й на Н о в и й **рік.** VI 162.19. Скажи Васі і Йосипкові, що на Н о в и й **рік,** як будуть добре вчитися, я їм гостинець пришлю. VI 225.25; б) щ о **рік** (1). І досі ще щ о **рік** божий.. Ідуть править панахиду Над нашим гетьманом В Ярополчі. II 162.85.

◊ ***Одн. Н.*** **рік** I 50.86, 234.154, 284.432, 314.165, 496.В, II 50.65, 210.13, 316.447, 316.459, VI 49.15, 83.14, 220.2, ***Р.*** **року** I 150.П., 230.26, 294. Підзаг., 526. В, II 247. Присвята, 457. Присвята, 459.Присвята, VI 15.5, 36.29, 52.15, 82.12 (2 р.), 86.2, 92.30, 171.31, 171.32, 208.33, 212.7, 215.12, 217.5, **до року** VI 82.8, 152.26, 207.32, **з року** VI 31.7, 207.19, ***Д.*** **к року** *у спол.* а) VI 33.25, 200.9, 201.16, ***З.*** **рік** I 145.2489, II 331.20, VI 34.6, 49.14, 49.34, 57.32, 84.1, 87.16, 130.39, 141.5, 228.9, *у спол.* б) II 162.85, **за рік** I 52.162, 315.185, **на рік** I 279.247, 396.24, 491.В, 542.В, II 330.3, VI 33.33, 76.36, 194.12, 196.5, *у спол.* а) VI 162.19, 225.25, **через рік** VI 49.19, 193.2, 200.10, ***О.*** **з роком** *у спол.* а) VI 57.28, 227.27, ***Мн. З.*** **на роки** VI 326.В.

РІКА (16). Дивлюся: Палати, палати Понад тихою **рікою** I 248.386. Рукав бобровий омочу В **ріці** Каялі. II 336.9. На **ріках** круг Вавілона, Під вербами в полі, Сиділи ми і плакали В далекій неволі I 346.223. *Образн.* (2). брат з братом обнялися І проговорили Слово тихої любові Навіки і віки! І потекли в одно море Слав'янськії **ріки!** I 263.55 //*Перен. Про велику кількість чого-н.* (9). розкажу я людям горе, Як тая мати **ріки,** море Сльози кровавої лила II 266.72. *Повт.* (2). Встане правда! встане воля!.. А покищо течуть **ріки,** Кровавії **ріки** I 326.36 /*Орудний відм. однини* **рікою** — *у знач. присл.* (2). Колись там весело було. Бувало, літом і зимою Музика тне, вино **рікою** Гостей неситих налива... II 9.64. *У прикл. спол.* **ріки**-с л ь о з и (1). Широкая, високая Калино моя, Не водою до схід сонця Поливаная. Широкії **ріки**-с л ь о з и Тебе полили. I 387.40.

◊ ***Одн. О.*** **рікою** *перен.* II 9.64, 450.В, **понад рікою** I 248.386, ***М.*** **в ріці** II 336.9, 337.59, ***Мн. Н.*** **ріки** II 292.36, *образн.* I 263.55, 263.71, *перен.* I 262.22, 326.52, *перен., повт.* I 326.36, 326.37, *перен., у прикл. спол.* I 387.40, ***З.*** **ріки** *перен.* II 266.72, ***О.*** **ріками** *перен.* II 227.15, ***М.*** **на ріках** I 346.223.

РІЛЛЯ (2). Ой крикнули журавлі, По тім боці на **ріллі** I 466.В //*Перен.* (1). Не хочу я, моя мати,.. Аксамитові жупани На **ріллі** носити. II 148.8.

РІЧ (13). **1.** *Справа* (7). Після великої зими.. Москаль ту викопав криницю; А як він викопав, то ми Оце й розкажемо в пригоді, А ви записуйте, не шкодить Такую **річ** і записать. II 249.18. О п а н а с поганший, як ми його знаєм. Та ся **річ** не мине нас. VI 221.26 //*Присудк.* (5). тим часом отого клятого сіпачества не кидай: воно тебе хлібом годує, а хліб велика **річ!** VI 217.31. Чи Хариту ще не приходив ніхто з нагаєм сватать? Якщо ні, то спитай у неї нишком, чи не дала б вона за мене рушників? Або нехай сестра спитає, се жіноча **річ.** VI 198.14. От ще **річ:** Заставить треба богослова, Щоб дома байдиків не бив, Щоб він гуляючи навчив Настусю заповідь II 169.145.

2. *Предмет. Присудк.* (1). він тілько яблука та огірки і малює, а це така **річ,** що серце не нагодуєш. VI 27.21.

◆ *У спол.* (5): а) н е д о **речі** (3). воно трохи і н е д о **речі,** просить мов той старець. Та що ж робить, коли нігде взять, пришліть.. Л е р м о н т о в а хоч один том VI 43.40; б) д о **речі** (1). Спродать би то та молодій Купить хустиночку д о **речі,** Та й за повінчання оддать. II 311.240; в) н е в т і м **річ** (1). Грошей у мене б стало, щоб поїхать до Нікольсько-

го і назад вернуться, та не в тім **річ** VI 154.35.

◊ ***Одн. Н.*** **річ 1.** VI 221.26, *присудк.* II 169.145, VI 17.13, 198.14, 217.29, 217.31, **2.** VI 27.21, *у спол.* в) VI 154.35, ***Р.*** **до речі** *у спол.* а) I 105.1045, II 169.170, VI 43.40, *у спол.* б) II 311.240, ***З.*** **річ 1.** II 249.18.

РІЧЕЧКА (2). *Зменш.-пестл. до* **річка.** Із степу перекотиполе Рудим ягняточком біжить До **річечки** собі напитись, А **річечка** його взяла Та в Дніпр широкий понесла II 208.11.

РІЧКА (8). Кінь басує,— от-от **річку,** От... от... перескочить. I 249.406. Чорний шлях виходив од Дніпра, меж устями **річок** Сокорівки і Носачівки, і біг через степи Запорозькі I 148. Прип. //*Перен. Про велику кількість чого-н.* (1). А ви, мостіпані? Бенкетуєте в Парижі, Поганці погані! Що розлили з **річку** крові Та в Сибір загнали Свою шляхту, то вже й годі I 299.219.

◊ ***Одн. Р.*** **до річки** II 446.В, **з річки** I 305.410, ***З.*** **річку** I 249.406, **з річку** *перен.* I 299.219, ***О.*** **над річкою** I 66.129, 149. Прип., ***М.*** **на річці** II 317.486, ***Мн. Р.*** **річок** I 148. Прип.

РІШИТИСЯ, РІШИТИСЬ (2). **Рішися,** друже мій великий, на мою просьбу і, **рішившись,** напиши мені гарненько — коли б тебе ждать до себе. VI 154.40.

РОБИТИ, РОБИТЬ (148). **1.** *Діяти, поводитися якимсь чином. Іноді при риторичних запитаннях та вигуках* (109). Росте Марко. Старі мої Не знають, де діти, Де посадить, де положить І що з ним **робити.** I 314.164. Добре єси, мій кобзарю, Добре, батьку, **робиш,** Що співати, розмовляти На могилу ходиш! I 27.81. Мати дивиться на неї, Од злості німіє.. Кинулася до Ганнусі І в коси впилася. «Мамо! мамо! Що ти **робиш?»** I 167.138. Я се літо до тебе не приїду, ніколи,— **роби** як сам знаєш, о грошах не турбуйся. VI 204.28. Буду посилать до вас усе, що зроблю вартого послать, а ви вже **робіть** з ними, що хочете. VI 55.5. За нею Приходила мати У пана просити. Звелів не пускати, А як прийде, бити — Що тут їй **робити?** II 95.108. Такі, бачте, люди.. Сонце навіть гудять.. Що маєш **робити?** Треба слухать, може й справді Не так сонце сходить, Як письменні начитали... I 76.60. Тяжко їй!.. Та що ж **робить!** Нестало сили, Сердега разом одуріла. II 223.122.

2. *Займатися чимсь, працювати* (25). Було, **роблю** що, чи гуляю, Чи богу молюся, Усе думаю про його І чогось боюся. II 198.1. Якби не робота, то я давно одурів би; *а тим часом не знаю сам, для кого* і для чого **роблю.** VI 198.18. Місяченьку! Наш голубоньку!.. Он щось ходить! Он під дубом щось там **робить.** I 5.112. Твоя порада добра.. Та й що та панночка одукована **робитиме** в моїй мужицькій хаті! VI 200.38. велике щастя бути вольним чоловіком, **робиш,** що хочеш, ніхто тебе не спинить. VI 15.23.

3. *Виготовляти, будувати, створювати* (6). Молодиця.. В будень і в неділю Голівоньку йому змиє.. Грається, співає, **Робить** возики I 315.215. про все те Запорожці чули, Як дзвонили у Глухові, З гармати ревнули, Як погнали на болоті Столицю **робити** II 395.В //*Про літературні твори* (1). Ян Гус повинен буть у Василя Вас[ильовича] Тарновського.. Перероблять його, або знову **робить,** у мене щось руки не підіймаються. VI 165.16.

4. *Чинити, заподіювати щось, призводити до чогось* (8). сльози дівочі І серед дня лихо **роблять.** А що ж серед ночі? I 162.380. Ось слухай же, що то **роблять** Заздрощі на світі І ненатля голодная. II 51.83 //*З кого, з чого, з ким, з чим* (2). На те літо, як бог поможе, побачимось, то розкажу вам дрібненько все, що **робили** з мене в Києві. VI 197.13. Чи **робить** там що Катков з моєю повістю? Я вже другу часть кінчаю. VI 167.18.

◊ **робити 1.** I 31.136, 41.532, 76.60, 146.2534, 258.26, 314.164, 397.28, 414.В, II 63.66, 75.221, 95.108, 128.5, 155.6, 158.41, 172.243, VI 220.27, 224.6, 228.21, 229.12, **2.** II 40.6, **3.** II 395.В, **робить 1.** I 21.14, 23.97, 97.803, 234.158, 279.236, 490.В, 538.В, II 10.85, 78.60, 105.60, 106.79, 223.122, 223.147, 254.225, 352.67, 411.В (2 р.), 451.В, VI 15.15, 19.13, 19.15, 24.30, 24.32, 27.36, 28.27, 29.16, 29.38, 39.25, 43.27, 43.40, 46.6, 57.34, 76.33, 82.30, 83.33, 139.18, 141.14, 155.39, 159.9, 165.36, 165.39, 178.34, 192.10, 192.34, 201.18, 206.6, 209.18, 217.38, 225.2, 328.В, **2.** I 148. Прип., II 335.14, VI 153.3, 164.12, **3.** VI 165.16, **4.** II 384.В, **роблю 2.** II 198.1, 198.25, 200.28, VI 26.20, 38.6, 170.3, 198.18, **робиш 1.** I 27.81, 167.138, 244.204, VI 73.8, **2.** VI 15.23, **робить 2.** I 3.24, 5.112, 9.23, VI 141.36, 147.22, 147.38, **3.** I 315.215, II 488.В, **4.** VI 167.18, **робимо 1.** VI 216.22, **роблять 1.** II 202.27, 314.393, VI 132.37, 212.26, 216.24, **2.** I 96.775, VI 222.27, **4.** I 28.4, 35.290, 162.380, II 51.83, **робив 1.** I 126.1782, VI 170.13, **4.** II 57.18, **робила 1.** I 50.107, **2.** I 49.64, **робили 1.** I 538.В, II 419.В, **2.** II 272.320, **3.** I 368.293, II 23.18, **4.** VI 197.13, **буде робити 1.** I 253.562, **будем робити 1.** I 65.92, 414.В, **робитиму 1.** II 221.55, 277.486, **робитимеш 1.** II 224.171, **робитиме 2.** VI 200.38, **роби**

1. I 415.В, 457.В, II 32.6, VI 195.31, 203.13, 204.28, 206.2, 206.6, 224.1, 228.2, 228.19, **нехай робить 1.** VI 195.27, **робіть 1.** I 518.В, VI 55.5, 193.6, 226.9, 227.28, 227.30, **2.** VI 133.3, **робіте 1.** I 352.70.

РОБИТИСЯ, РОБИТИСЬ (25). страшно, страшно Умань запалала.. Того лиха Не було ніколи, Що в Умані **робилося.** I 139.2269. *У приказці* (1). Думав я їдучи в столицю завернуть до Вас на Січ, поціловать тебе, твою стару і твоїх діточок, але не так воно **робиться,** як нам хочеться. VI 145.17.

◊ **робиться** I 86.416, 252.533, 374.13, VI 15.13, 17.5, 26.14, 35.6 (2 р.), 46.24, 87.17, 211.6, 219.29, 223.1, *у приказці* VI 145.17, **робиця** I 425.В, II 489.В, **робилося** I 139.2269, 418.В, VI 33.24, **робилось** I 536.В. 539.В, II 27.142, 71.84, **буде робитися** I 297.169, **буде робитись** I 474.В.

РОБІНЗОН (2). *У назві твору.* Посилаю Рузі.. **Робінзона** Крузо VI 196.4.

◊ ***Одн. З.*** **Робінзона** VI 196.4, 207.8.

РОБОТА (22). **1.** *Праця, заняття* (16). Не називаю її раєм, Тії хатиночки у гаї.. Там неволя, **Робота** тяжкая II 229.23. і перше так було, а тепер аж надто стало тяжко на самоті. Якби не **робота,** то я давно одурів би VI 198.17. *Жарт.* (2). Розвернулося весілля. Музикам **робота** I підковам. I 318.334. *Ірон.* (1). «Ну, вже наробила...» «Да шесть тысяч в одной версте Душ передушила...» «Ще й чваниться, показує на чужу **роботу!**» I 299.214. *Образн.* (3). Руйнують мури; срібло, злото Несуть шапками козаки I насипають байдаки. Палá Скутар, стихá **робота,** I хлопці сходяться I 202.134. *У прикл. спол.* **робота**-к а т о р г а (1). I все розтлили, осквернили, I осквернених, худосилих, Убогих серцем, завдали В **роботу**-к а т о р г у. II 351.21 //*Турбота* (1). Якраз 7 апреля прийшла до нас почта і привезла твою дорогую посылку и твоё радостное письмо.. Нехай тобі господь милосердий заплатить за твою сердечную **роботу.** VI 131.24 //*Справа* (1). Найди його, мій друже єдиний, того н е а к к у р а т н о г о Марковича.. скажи йому, щоб адрес писав добре и по прилагаемой при сем записке исполнил аккуратно,.. а якщо можна, то й ти йому поможи в сій **роботі.** VI 141.18.

2. *Те, що кимсь написано (про художні твори)* (6). Спасибі тобі і тому щедрому землякові, що купив мою невольничу **роботу.** VI 162.15.

◊ ***Одн. Н.*** **робота 1.** II 229.23, VI 198.17, 206.31, *жарт.* I 318.334, *образн.* I 202.134, ***Р.*** **роботи 1.** *жарт.* I 508.В, **2.** VI 20.33, 58.22, 130.29, 196.16, 196.27, **до роботи 1.** *образн.* I 142.2366, ***Д.*** **роботі 1.** *образн.* I 61.52, ***З.*** **роботу 2.** VI 162.15, **в (у) роботу 1.** I 285.489, VI 185.20, *у прикл. спол.* II 351.21, **за роботу 1.** VI 131.24, **на роботу 1.** *іррон.* I 299.214, ***М.*** **в роботі 1.** VI 141.18, 217.15, **на роботі 1.** I 225.32.

РОБОТЯГА (1). Нудно йому На чужому полі! Всього надбав, **роботяга,** Та не придбав долі! II 106.104.

РОБОТЯЩИЙ (7). **1.** *Працьовитий* (4). Так, бачиш, дівонька ота Росла собі. I **роботящий..** У наймах виріс сирота, Неначе батькова дитина. II 250.73. Непевний був Максим отой, брате, А трудящий, **роботящий,** Та тихий до того, Та ласкавий... II 255.255.

2. *Образн. У спол.* **роботящі** у м и (р у к и) — *про тих, хто працює. Повт.* (3). **Роботящим** у м а м, **Роботящим** р у к а м Перелоги орать.. I посіяне жать **Роботящим** р у к а м. II 334.40.

◊ ***Одн. Н.*** **роботящий 1.** II 250.73, 255.255, **роботящій 1.** II 456.В, **роботяще 1.** II 250.48, ***Мн. Д.*** **роботящим 2.** *повт.* II 334.40, 334.41, 334.45.

РОБОЧИЙ (5). **1.** *Образн. У спол.* **робочі** г о л о в и (р у к и) — *про тих, хто працює* (1). **Робочим** г о л о в а м, р у к а м На сій окраденій землі Свою ти силу нишпошли. II 332.4.

2. *Субст. Приміщення, призначене для роботи* (4). Посилаю тобі нашвидку зроблений план хати.. Мені тільки треба, щоб **робоча** була дубова VI 206.3. придбай мені лісу дубового на надвірню комору. То моя буде **робоча** VI 209.10.

◊ ***Одн Н.*** **робоча 2.** VI 206.3, 209.10, ***З.*** **(на) робочу 2** VI 211.38, 217.40, ***Мн. Д.*** **робочим 1.** II 332.4.

РОГАЧІ (2). Жінки навіть з **рогачами** Пішли в гайдамаки. I 119.1537. Тоді, дурні, I вам було б На його вийти з **рогачами** II 281.45

РОГВОЛОД (3). *Ім'я полоцького князя (Рогвольда).* По двору тихо похожає Старий веселий **Рогволод.** II 73.175. Владимир князь перед народом Убив старого **Рогволода** II 74.206.

◊ ***Одн. Н.*** **Рогволод** II 73.175, ***З.*** **Рогволода** II 74.206, ***О.*** **з Рогволодом** II 74.196.

РОГИ (1). Дівчата хрістились Та плакали — а уночі Пани все їм снились, Із **рогами** і хвостами I 539.В.

РОГНІДА (5). *Ім'я дочки князя Рогвольда.* Сама **Рогніда** з Рогволодом Пішла з дівчатами II 74.196. У князя свято, ви-

глядає Із Литви князя-жениха За рушниками до **Рогніди.** II 74.180.

◊ ***Одн. Н.*** **Рогніда** II 74.182, 74.196, ***Р.*** **до Рогніди** II 74.180, ***З.*** **Рогніду** II 74.210, ***О.*** **за Рогнідою** II 74.201.

РОГОЖА (1). А чумаченька мого молодого Коло воликів немає. Ой копали йому в степу при дорозі Та притиками яму, Завернули його у тую **рогожу** Та й спустили Івана У ту яму II 142.21.

РОД *див.* **РІД.**

РОДЗИНКИ (1). *Ізюм.* А гетьманша, було, вийде Та й кликне в будинок.. А там мені І фіг і **родзинок** — Всього мені понадає I 294.25.

РОДИНА (6). **1.** *Рідня, родичі* (5). Що зосталось байстрюкові?.. Ні **родини,** ні хатини; Шляхи, піски, горе... I 45.705. син Алкід, твоя дитина, Єдиная твоя **родина,** Любов єдиная твоя, Гниє в неволі II 270.205.

2. *Батьківщина* (1). Прилинь, сизий орле, бо я одинокий Сирота на світі, в чужому краю.. Згадаю Енея, згадаю **родину,** Згадаю, заплачу, як тая дитина. I 13.98.

◊ ***Одн. Н.*** **родина** 1. II 270.205, ***Р.*** **родини** 1. I 45.705, II 306.41, **без родини** 1. II 342.9, ***З.*** **родину** 2. I 13.98, ***О.*** **з родиною** 1. II 136.2.

РОДИНИ (2). *Народження дитини, роди.* Отож вони собі живуть Повінчані та невеселі, **Родин** отих потроху ждуть. Старий колисочку дебелу У сінях робить II 488.В. *Образн.* (1). І радіє на **родинах** П'яна Україна I 500.В.

РОДИТИ (6). **1.** *Народжувати (дитину)* (5). Не молилася за мене.. Моя мати.. Лучше було б не **родити** Або утопити, Як мав би я у неволі Господа гнівити. II 218.9 //*У спол.* (2): а) н а с в і т **родити** (1). тебе покине [дитина] Калікою на розпутті, Щоб собак дражнила, Та ще й вилає. За те, бач, Що н а с в і т **родила.** II 196.82; б) я к м а т и **родила** — *догола* (1). потім кати роздягли його, як м а т и **родила,** і посадили на гарячі штаби заліза; потім зняли дванадцять пас з спини шкури. I 149.Прип.

2. *Давати плоди (про рослину)* (1). А чиєю кров'ю Ота земля напоєна, Що картопля **родить,**— Вам байдуже. I 334.183.

◊ **родити 1.** II 218.9, **ро́дить 2.** I 334.183, **родила 1.** I 408.В, II 482.В, *у спол.* а) II 196.82, *у спол.* б) I 149.Прип.

РОДИТИСЯ, РОДИТИСЬ, РОДИТЬСЯ (13). Сю ніч будуть в Україні **Родиться** близнята. I 302.318 //*Перен.* (1). Там **родилась,** гарцювала Козацькая воля I 22.52 //*У спол.* (6): а) н а с в і т **родитися** (4). І старець тяжко заридав.. «Для чого **я** н а с в і т **родився,** Свою Україну любив?» II 38.112; б) в г р і х а х **родитись** (1). В г р і х а х **родились** ми для зла II 384.В; в) м о в з з е м л і **родитися** — *з'явитися несподівано* (1). Пожар! пожар! І де взялися Ті люде в бога? м о в з з е м л і **Родилися** і тут росли; Неначе хвилі, напливали Та на пожар той дивувались. II 98.211.

◊ **родиться** *у спол.* а) II 458.В, **родився** II 314.376, *у спол.* а) II 38.112, **родилась** I 293.16, 296.134, *перен.* I 22.52, *у спол.* в) II 18.414, **родилось** *у спол.* а) II 384.В, **родилися** *у спол.* в) II 98.211, **родились** I 299.226, II 113.30, *у спол.* б) II 384.В, **будуть родиться** I 302.318.

РОДИЧІ (2). Поклонися усім **родичам** од мене, а надто дідові, коли живий, здоровий. VI 15.24. *У приказці* (1). П а р у с.. про нас і не згадав, спасибі йому. Ми вже, бач, дуже близькі **родичі.** Як наш батько горів, то їх батько руки грів. VI 186.8.

РОЖАТИ (1). Тисячами гинуть Голоднії люде. А скирти гниють. А пани й полову.. продають. Та голоду раді, та бога благають, Щоб ще хоч годочок хлібець не **рожав.** II 14.250.

РОЖЕВИЙ (15). А туман, неначе ворог, Закриває море І хмароньку **рожевую** II 178.13. Радуйся, земле, не повитая Квітчастим злаком! Розпустись, **Рожевим** крином процвіти! II 291.4. *Образн.* (10). Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати.. Вимовляє доні: «Доню моя, доню моя, Цвіте мій **рожевий!** Як ягодку, як пташечку, Кохала, ростила» I 33.190.

◊ ***Одн. Н.*** **рожевий** *образн.* I 33.190, 278.225, **ружевий** *образн.* I 409.В, **рожевая** II 90.16, ***З.*** **рожевую** II 178.13, ***О.*** **рожевим** II 291.4, *образн.* II 306.33, 368.4, **рожевою** II 178.5, ***Мн. Н.*** **рожеві** *образн.* II 420.В, **рожевії** *образн.* I 76.33, 245.249, 496.В, II 420.В, ***З.*** (за) **рожеві** I 466.В.

РОЖЕН (1). *У спол.* п р а т ь п р о т и в **рожна** — *починати щось приречене на невдачу.* Що нам робить, отамане брате? П р а т ь п р о т и в **рожна** чи закопаться заживо в землю — не хочеться, дуже не хочеться мені дрюковать С л е п у ю VI 24.32.

РОЗБАГАТІТИ (1). **Розбагатієш,** у Київ Поїдеш з панами, Найдеш собі шляхтяночку, Забудеш Оксану! I 94.698.

РОЗБИВАТЬ (8). Гамалія по Скутарі — По пеклу гуляє. Сам хурдигу **розбиває,** Кайдани ламає. I 201.96. Гайдамаки Стіни розвалили,— Розвалили, об каміння Ксьондзів **розбивали** I 140.2281. *Образн.* (3). літа стрілою Пролітають, забірають Все добре з собою.. О холодний камень **Розбивають** серце наше I 351.7 //*У спол.* **розбивати** кайдани — *звільняти з неволі* (1). Він пише, що добрий цар наш уже дав приказ **розбивать** мої кайдани. VI 130.7.

◊ **розбивать** *образн.* II 421.В, *у спол.* VI 130.7, **розбиває** I 201.96, 249.401, 325.6, *образн.* I 325.7, **розбивають** *образн.* I 351.7, **розбивали** I 140.2281

РОЗБИРАТИ (1). *Читати.* Правда! У тебе єсть сини з молодими очима, то нехай вони потроху **розбирають,** а ти тілько слухай та критику клади, білш нічого. VI 139.32.

РОЗБИТИ, РОЗБИТЬ (19). волхве.. Стань же братом, хоч одури, Скажи, що робити: Чи молитись, чи журитись, Чи тім'я **розбити??!** I 258.28. А небога Сама не знає, що робить?.. Або сховатись під водою, Або принамені **розбить** О стіну голову. II 223.150. *Образн.* (3). Вітре буйний **розбий** синє море I 9.10 //*Перен.* (14). Чи настане час великий Небесної кари. Чи **розіб' єм** три корони На гордій тіарі? **Розіб'ємо!** I 485.В. Не хотять Познать, **розбити** тьму неволі,— I всує господа глаголи, I всує плачеться земля. I 344.138. *Повт.* (2). О боже! мій боже! волею своєю **Розбий** моє тіло і душу **розбий.** I 161.337.

◊ **розбити** I 258.28, *перен.* I 344.138, **розбить** II 223.150, **розбили** *перен.* II 239.3, 239.23, **розіб'є** *перен.* I 338.67, 343.104, 347.257, 505.В, **розиб'є** *перен.* I 522.В, **розіб'єм** *перен.* I 485.В, **розіб'ємо** *перен.* I 485. В, **розіб'ють** *перен.* II 47.93, **розбий** *образн.* I 9.10, II 99.253, *перен.* I 118.1507, *перен.*, *повт.* I 161.337 (2 р.), **розбивши** *образн.* I 5.81.

РОЗБИТИЙ (6). Ведуть коня вороного, **Розбиті** копита... II 44.70 //*Перен. Про серце* (4). Не цвіти ж, мій цвіте новий, Нерозвитий цвіте, Зов'янь тихо, поки твоє Серце не **розбите.** I 348.24.

◊ *Одн. Н.* **розбите** *перен.* I 257.7, 348.4, 348.24, **розбитеє** *перен.* I 352.65, *Мн. Н.* **розбиті** II 44.70, 331.10

РОЗБИТИСЯ (2). Учора був на базарі, Кобза зопсувалась... **Розбилася...** I 155.69 //*Про людину* (1). Омию кров, омию рани,— I **розіб'юся** о скалу... II 496.В.

РОЗБІШАК (2). Дурний шию підставляє I не знає за що! Та ще й Гонту зневажає, Ледаче ледащо! «Гайдамаки не воины,— **Розбішаки,** вори».. Брешеш, людоморе! За святую правду-волю **Розбішак** не стане, Не розкує закований У ваші кайдани Народ темний I 522.В.

РОЗБОЇ (1). розкажи, моя зоре, Про тую Марину.. Та нищечком, щоб не чули.. А то скажуть, що на шляху Чинимо **розбої,** Та ще дальше запровторять. II 94.40.

РОЗБОЙНИК (8), **РОЗБІЙНИК** (2). За святую правду-волю **Розбойник** не стане I 338.62 //*Перен.* (5). Небесний царю! суд твій всує.. **Розбойники,** людоїди Правду побороли, Осміяли твою славу, I силу, і волю. I 265.96. Ви — **розбойники** неситі,.. По якому правдивому, Святому закону I землею, всім даною, I сердешним людом Торгуєте? I 338.69.

◊ *Одн. Н.* **розбойник** I 149. Прип., 338.62, *перен.* I 245.237, **розбійник** I 476.В, **разбойник** I 522.В, *Мн. Н.* **розбойники** *перен.* I 265.96, 266.154, 338.69, 522.В, **розбійники** I 522.В.

РОЗБРЕСТИСЯ, РОЗБРЕСТИСЬ (5). **Розбрелося** товариство. А що то за люде Були тії запорожці — Не було й не буде Таких людей. II 254.208. *Повт.* (2). **Розбрілись** конфедерати.. **Розбрілися,** та й забули Волю рятувати I 83.310.

◊ **розбрелося** II 254.208, **розбрелися** I 424.В, **розбрелись** I 424.В, **розбрілися** *повт.* I 83.314, **розбрілись** *повт.* I 83.310.

РОЗБУДИТИ (2). *Образн.* Встала й весна, чорну землю Сонну **розбудила** I 136.2138. не однаково мені, Як Україну злії люде Присплять, лукаві, і в огні Вдову окрадену **розбудять** I 552.В.

РОЗВАЖАТИ (8). не знаю, де дінуся, Де я пригорнуся, I з ким буду розмовляти, Кого **розважати** I 353.82. Не женися на багатій.. Оженись на вольній волі, На козацькій долі: Яка буде, така й буде.. Та ніхто не докучає I не **розважає** I 261.10 //*У спол.* **розважати** тугу (нудьгу) — *розганяти тугу, нудьгу. Образн.* (2). Козацька церква невеличка.. виглядає Запорожця з Лугу... З Дніпром своїм розмовляє, **Розважає** тугу. II 24.26 /*З підсилювальною часткою «таки»* (1). Прощай, убогий Кос-Арале. Нудьгу заклятую мою Ти **розважав**-таки два літа. II 207.7.

◊ **розважати** II 384.В, **розважать** II 154.13, **розважаю** II 163.6, **розважає** I 261.10, 539.В,

у спол., *образн.* II 24.26, **розважав-таки** *у спол.*, *образн.* II 207.7, **буду розважати** I 353.82.

РОЗВАЖИТИ (7). *Образн.* (1). Україну згадаю, Та пісеньку заспіваю. Люде скажуть, люде зрадять, А вона мене порадить, І порадить, і **розважить,** І правдоньку мені скаже. II 153.31 //*У спол.* **розважити** г о р е (т у г у) — *розігнати горе, тугу* (6). І знов мені не привезла Нічого почта з України.. Ой із журби та із жалю.. Погуляю понад морем Та **розважу** своє г о р е. II 152.26. вам першим бог велів **розважить** мою тяжку т у г у в пустині щирими словами. VI 41.16.

◊ **розважити** *у спол.* II 433.В, **розважить** *у спол.* VI 41.16, **розважили** *у спол.* VI 46.15, **розважу** *у спол.* II 68.6, 152.26, **розважить** *образн.* II 153.31, *у спол.* II 447.В.

РОЗВАЛИТИ (3). *Повт.* (2). Базиліан школу, Де учились Гонти діти, Сам Гонта руйнує.. Гайдамаки Стіни **розвалили,— Розвалили,** об каміння Ксьондзів розбивали I 140.2280 //*Перен.* (1). чванитесь, що ми Польщу Колись **ро[звалили]..** Правда ваша: Польща впала, Та й вас роздавила! I 514.В.

РОЗВАЛИТИСЯ (3). Не смійтеся, чужі люде! Церков-домовина **Розвалиться...** і з-під неї Встане Україна. I 309.43 //*Розбитися* (1). Заграв би вам, та бачите — Справи нема, справи.. Кобза зопсувалась, **Розвалилася...** I 459.В.

◊ **розвалилася** I 459.В, **розвалиться** I 309.43, **розвалитця** I 505.В.

РОЗВЕЗТИ (2). Гонта повів очима і страшно глянув на Б.; той махнув рукою,— і розняли Гонту начетверо, **розвезли** тіло і поприбивали на середохресних шляхах. I 149.Прип. Івана Остраницю і тридцять старшин козацьких після страшної муки розчетверували і **розвезли** їх тіла по всій Україні. I 148.Прип.

РОЗВЕРНУТИСЯ, РОЗВЕРНУТИСЬ (8). 1. *Розкритися, розсунутися* (2). Дивлюся, могила ніби **розвернулась,** А з неї виходить неначе козак II 232.12.

2. *Розкинутися* (3). **Розвернися** ж на всі боки, Ниво-десятино! II 349.18.

3. *Перен. Розходитися, розгулятися* (3). Ченці і барони **Розвернулись** у будинках І гадки не мають — Бенкетують, та інколи Т е d e u m співають. I 272.369. У Києві на Подолі Братерськая наша воля Без холопа і без пана Сама собі у жупані **Розвернулася** весела II 35.13 //*Набрати повного розмаху* (1). **Розвернулося** весілля. Музикам робота І підковам. I 318.333.

◊ **розвернулася 3.** II 35.13, **розвернулась 1.** I 77.113, II 232.12, **розвернулося 3.** I 318.333, **розвернулись 3.** I 272.369, **розвернися 2.** II 349.14, 349.18, 349.24.

РОЗВЕСТИ (11). 1. *Насадити, виростити* (5). Ще ось що: напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? яка вона? чи можна буде садочок **розвести** VI 200.31 //*Розмножити. Зневажл.* (1). Вже ж і в крепость завдала, І дворянства страшну силу У мундирах розплодила, Як тих вошей **розвела** I 301.287 //*Перен.* (1). Такії, боже наш, діла Ми творимо у нашім раї На праведній твоїй землі! Ми в раї пекло **розвели,** А в тебе другого благаєм II 230.48.

2. *Розпалити (про вогонь)* (3). А ти нездужаєш і встати, Щоб хоч огонь той **розвести.** II 195.44. Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда **розвела** II 74.182.

3. *Розлучити, роз'єднати* (1). Неситії ксьондзи, магнати Нас порізнили, **розвели,** А ми б і досі так жили. II 33.27.

4. *Розчинити, приготувати* (1). [Генеральша] Не їла три дні й не пила,.. А потім трути **розвела** І генерала напоїла II 225.193.

5. *Розігнати. У спол.* **розвести** т у г у-н у д ь г у. *Образн.* (1). Сонце пресвятеє На землю радість принесло І людям і землі, моєї Т у г и-н у д ь г и не **розвело.** II 337.47.

◊ **розвести 1.** VI 200.31, **2.** II 195.44, **розвела 1.** I 301.287, **2.** II 74.182, **4.** II 225.193, **розвело 5.** II 337.47, **розвели 1.** I 311.65, II 370.3, *перен.* II 230.48, **2.** I 361.31, **3.** II 33.27.

РОЗВИВАТИСЯ (1). *Образн.* Рости, рости, моя пташко, Мій маковий цвіте, **Розвивайся,** поки твоє Серце не розбите I 348.3.

РОЗВИТИСЯ (1). *Образн.* Може зійдуть, і виростуть Ножі обоюдні.. Може... може... а меж тими Меж ножами рута І барвінок **розів'ється** — І слово забуте.. Згадається I 229.73.

РОЗВІВАТИ [1] (2). *Розкидати, розпускати.* Сивий ус, стару чуприну Вітер **розвіває;** То приляже та послуха, Як кобзар співає I 26.50. На новому христі хустку Вітер **розвіває** I 256.81.

РОЗВІВАТИ [2] (1). *Перен. Поширювати.* Мовчи, чеше смілий.. Ти єретик! ти єретик! Ти сієш розколи! Усобища **розвіваєш** I 270.283.

РОЗВІЯТЬ (10). **1.** *Розсіяти* (9). Погас огонь, дунув вітер І попіл **розвіяв.** І 271.346. *Образн.* (1). Запалили у сусіда Нову добру хату Злі сусіди.. І забули сірий попіл По вітру **розвіять.** І 262.6 //*Перен.* (7). Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами!.. Чом вас вітер не **розвіяв** В степу, як пилину? І 21.5. Отож вони якось зійшлись Вночі круг тебе сумовати. І ти, великая в женах! І їх униніє і страх **Розвіяла,** мов ту полову II 323.734.

2. *Рознести, зруйнувати* (1). «По тім боці у будинку Заперлись прокляті!» **«Розвіємо!»** «Шкода муру Старосвітска штука, А ще гірше Богданови Муровали руки». І 440.В.

◊ **розвіять 1.** *образн.* І 262.6, **розвіяв 1.** І 271.346, *перен.* І 21.5, 228.33, II 496.В, **розвіяла 1.** *перен.* II 323.734, **розвіє 1.** *перен.* І 309.45, II 354.11, **розвіємо 2.** І 440.В, **розвій 1.** *перен.* І 199.8.

РОЗВОДИТИ (1). *У спол.* пари **розводити** — *готуватися до відплиття.* Прощай, мій добрий, мій єдиний! Пароход пари **розводить.** VI 142.11.

РОЗВОРУШИТИ (1). *Перен.* Ні, вже не те, підтопталась Моя стара сила, Утомився; а все це ви Так **розворушили,** О бодай вас! Що то літа! І 276.118.

РОЗВ'ЯЗАТИ (3). **Розв'язав** торбину, Вийняв кобзу, разів зо два Ударив по рваних. І 155.78. Посилаю тобі 10 моїх Букварів на показ, а с конторы транспортов ты получишь их 1000, **роз[в'язавши]** тюка, передай його VI 316.В //*У спол.* **розв'язати** руки — *звільнити* (1). І діди нам розказують Про давні криваві Тії літа; як рукою Твердою своєю **Розв'язав** ти наші руки І 341.47.

РОЗВ'ЯЗАТИСЯ (1). *У спол.* руки **розв'язались** — *звільнились.* Сироти остались. В сльозах росли та й виросли; Замучені руки **Розв'язались** — і кров за кров, І муки за муки! І 120.1557.

РОЗВ'ЯЗУВАТИ (1). с конторы транспортов ты получишь их 1000, і не **розв'язувавши** тюка, передай його, хто там у вас старший над воскресними школами? VI 227.5.

РОЗГАНЯТИ (3). наймичка.. Та й та помикає Старим паном... Так і треба: Не **розганяй** діток, Сивий дурню! II 176.385 //*У спол.* тугу **розганяти** *кому — розважати когось* (2). А хто грає, того знають І дякують люде: Він їм тугу **розганяє** І 25.7. *Образн.* (1). Я там одинокий.. а Украйна!.. Там синеє море Виграває, хвалить бога, Тугу **розганяє** І 68.22.

РОЗГИНАТИ (1). На березі Ганна роздяглася,.. Гне стан гнучкий, **розгинає,** На сонечку гріє. І 167.128.

РОЗГЛЯДАТИ (4). А тим часом Запорозьку зброю Виніс батько із комори, **Розгляда,** радіє, Приміряє... І 280.293. Прийшов батько, **розглядає,** Насилу Степана Розпізнає І 286.529. прийнявши подарунок твій щирий, мій єдиний друже,.. цілісіньку ніч не спав, **розглядав,** дивився, перевертав по-тричі, цілуючи всяку фарбочку. VI 49.13.

◊ **розглядає** І 282.382, 286.529, **розгляда** І 280.293, **розглядав** VI 49.13.

РОЗГЛЯДИНИ (1). *Етн. Знайомство молодого і його родичів з молодою.* Ще ось що: спасибі тобі, що ти зовеш на пораду і на **розглядини** сестру Ярину. VI 201.19.

РОЗГЛЯДІТИ (3). Сьогодні певне буде у Корсуні і Наталка Шулячівна.. Я її добре не **розглядів,** здається трошки педантка VI 212.15. *Образн.* (2). Я не **розглядів** дна тії бездни, в котору впав. А тепер, як **розглядів,** то душа моя убогая розсипалась, мов пилина перед лицем вітра. VI 42.26.

РОЗГЛЯДУВАТИ (1). От, не маючи гадки, приїхав я у тую Москву, та й гуляю собі по улицях, звичайне як чоловік іностранний, **розглядую** собі то церкви, то собори VI 82.16.

РОЗГОВІТЬСЯ (1). *Рел. Перен.* Я оце літала Аж у Сибірь: та в одного Декабриста вкрала Тро[хи] жовчі От, бачите, Й є чим **розговіться!** І 298.200.

РОЗГОВЛЯТЬСЯ (1). *Рел.* пришли мені по почті 20 фунтів ковбас. Бо я лучче тричі в німця пострижусь,.. як матиму німецькими ковбасами **розговляться.** VI 201.12.

РОЗГОРІТИСЯ (1). А пожар удвоє **Розгорівся,** розпалався До самої хмари. І 124.1700.

РОЗГУБИТИСЯ (1). Здається і люльки не курю, а шматочки паперу, що була написана Черниця, **розгубилися** VI 22.8.

РОЗДАВИТИ (3). *Перен.* Козак безверхий упаде, Розтрощить трон, порве порфиру, **Роздавить** вашого кумира II 367.13. чванитесь, що ми Польщу Колись завалили!.. Правда ваша: Польща впала, Та й вас **роздавила!** І 335.189.

◊ **роздавила** І 335.189, **роздавить** II 115.23, 367.13.

РОЗДАТИ (3). Одвези сам книжки в Городище і оддай своїми руками; в Керилов-

ку перешли, а п'ять книжок **роздай** кому сам знаєш. VI 203.26. Посылаю вам билеты на Гайдамаки, **роздайте,** будьте ласкаві, як умієте, вони вже надрюковані. VI 21.3.

◊ **роздай** VI 203.26, 227.39, **роздайте** VI 21.3.

РОЗДАТИСЯ (1). *Образн.* Хвиля **роздалася,** Закипіла, застогнала — І обох покрила. I 167.139.

РОЗДИВИТИСЯ (2). поживеш, **Роздивишся** в хаті, Та й ми тебе побачимо,— Отойді й за плату. I 315.195. Пишу тобі мало тим, що ще не **роздивився** коло себе. VI 179.40.

РОЗДИРАТИ (7). **1.** *Розривати на частини* (5). Давид стенає та ридає, Багряну ризу **роздирає** II 71.106. *Образн.* (3). Грім гогоче, а блискавка Хмару **роздирає.** I 113.1311

2. *Перен. Мучити, терзати* (2). Залізняк попереду.. А за ним німий Ярема.. Тяжко йому, Тяжко, а не плаче. Ні, не плаче: змія люта.. Серце **роздирає.** I 117.1472.

◊ **роздирає 1.** II 71.106, *образн.* I 113.1311, 167.145, **2.** I 117.1472, 259.2, **роздерає 1.** II 416.В, *образн* I 436.В.

РОЗДІЛИТЬ (6). **1.** *Розподілити на частини* (3) Якщо можна буде **розділить** плату за грунт на три срока — **розділи,** а як же ні — заплати разом VI 214.32 //*Дати кожному частину* (1). «..ось ще осталось Півбубличка!» Й по шматочку Дітям **розділила.** I 321.431.

2. *Поділитися чимсь, дати комусь частину. Перен.* (1). Спасибі, друже мій убогий! Ти, знаю, лепту **розділив** Свою єдину... Перед богом Багато, брате, заробив! II 228.50.

3. *Роз'єднати* (2). Отак німота запалила Велику хату. І сім'ю.. слав'ян **розділила,** І тихо, тихо упустила Усобищ лютую змію. I 485.В.

◊ **розділить 1.** VI 214.32, **розділив 2.** II 228.50, **розділила 1.** I 321.431, **3.** I 485.В, **розділили 3.** I 262.25, **розділи 1.** VI 214.33.

РОЗДОБУТИ (3). тут тепер 10° морозу.., а кожуха нема.. Ну, та нехай стара в'язне — більше м'яса буде, **роздобудемо** як-небудь VI 24.19. Ой сину мій, сину, Моя ти дитино! Чи є кращий на всім світі, На всій Україні! Нема кращого й не буде.. а долю... Долю **роздобуде.** I 231.52.

◊ **роздобути** I 166.104, **роздобуде** I 231.52, **роздобудемо** VI 24.19.

РОЗДОЛЛЯ (6). На ниву в жито уночі, На полі, на **роздоллі,** Зліталися поволі Сичі. II 103.2. А по долині, по **роздоллі** Із степу перекотиполе Рудим ягняточком біжить II 208.8. *Образн.* (2). Де та доля пишається? Чи то в шинках з багачами? Чи то в степах з чумаками? Чи то в полі на **роздоллі** З вітром віється по волі? II 294.7.

◊ ***Одн. Р.*** **зо роздолля** II 257.342, ***М.*** **на роздоллі** II 103.2, 255.278, *образн.* II 284.6, 294.7, **по роздоллі** II 208.8

РОЗДРАТУВАТИ (1). Щоб тебе курка вбрикнула з твоєю кирпатенькою чорнобривкою. Тілько **роздратував** мене. VI 227.10.

РОЗДЯГТИ (1). потім кати **роздягли** його [Гонту], як мати родила, і посадили на гарячі штаби заліза I 149.Прип.

РОЗДЯГТИСЯ, РОЗДЯГТИСЬ (5). Понад Дністром іде вночі Козак.. Та й **роздігся** на камені II 104.11. Тойді ж ото її Алкід, Та ще гетери молодії.. У гаї гарно **роздяглись** II 268.146.

◊ **роздягся** II 423.В, **роздігся** II 104.11, **роздяглася** I 167.119, 167.120, **роздяглись** II 268.146.

РОЗ'ЄДНАТИ (1), **РОЗ'ЄДИНИТИ** (1). А ми браталися з ляхами! Аж поки третій Сигизмонд З проклятими його ксьондзами Не **роз'єднали** нас... II 233.55. Отак німота запалила Велику хату. І сім'ю, Сім'ю слав'ян **роз'єдинила** I 262.19.

РОЗ'ЄДНАТЬСЯ (2). Отаке-то було лихо По всій Україні!.. За що люде гинуть? Того ж батька, такі ж діти,— Жити б та брататься Ні, не вміли, не хотіли, Треба **роз'єднаться!** I 119.1546.

◊ **роз'єднаться** I 119.1546, **роз'єднаця** I 438.В.

РОЗЖЕВРІТИСЯ (1), **РОЗЖЕВРІТИСЬ** (1). Пожар **розжеврівсь,** розігравсь II 384.В //*Перен.* (1) В яких ярах.. Ти заховаєшся од спеки Огнепалимої тії, Що серце без огню розтопить.. Нігде! Огонь заклюнувся вже, годі! Уже **розжеврівся.** II 307.104.

РО[З]ЗУТИЙ (1). А гость **ро[з]зутий,** Умитий з кущі вихожав В одному білому хітоні II 309.169.

РОЗИГРАТИ (1). Яка там моя картина була у Єзучевського, єй-богу, не знаю. **Розиграли,** кажеш, в лотарею, і вона досталася тобі. VI 132.9.

РОЗІБГАТИ (1). *Образн.* квилить, плаче Ярославна В Путивлі рано на валу́: — Вітрило-вітре.. ти, прелютий... Горе! Горе!

Моє веселіє украв, В степу на тирсі **розібгав.** II 336.26.

РОЗІБРАТИ (5). **1.** *Взяти наявні предмети по одному на кожного* (1). диякон: «Нехай ворог гине! Беріть ножі! освятили».. **Розібрали,** заблищали По всій Україні. I 109.1176.

2. *Розняти на частини* (1). **Розібрали** шатро своє I 549.B.

3. *Проаналізувати, зрозуміти прочитане* (3). читайте Од слова до слова, Не минайте ані титли, Ніже тії коми, Все **розберіть...** I 334.155. Чи **розібрали** вони хоч одну книжку польську, чешську, сербську або хоч і нашу?.. Не **розібрали.** I 374.14.

◊ **розібрали** 1. I 109.1176, 2. I 549.B, 3. I 374.14, 374.15, **розберіть** 3. I 334.155.

РОЗІГНАТИ (3). знову, знать, мої малі Читають... Треба **розігнати.** II 171.229 //*Повиганяти* (2). **Розігнав** дітей по світу, А добро осталось II 175.342. бакалярів **розігнали** За те, що шапки не ламали У Острій брамі. II 157.7.

РОЗІГНАТИСЯ (1). «За що ж вони розлучили Мене із тобою?» Зареготавсь, **розігнався** — Та в дуб головою! I 7.187.

РОЗІГРАТИСЬ (1). *Образн.* Пожар розжеврівсь, **розігравсь** II 384.B.

РОЗІДРАТИ (1). *Розірвати.* Всі здригнули: Іван Гус буллу **розідрав!!..** I 267.192.

РОЗІЙТИСЯ, РОЗІЙТИСЬ (33). **1.** *Піти в різні боки; розбрестися* (22). Згоріли білії палати, А люде тихо **розійшлись.** II 101.316. Заспіває козаченько, Ходя по долині,— Виспівує, поки вийде Чорнобрива з хати.. Стануть собі, обіймуться — Співа соловейко; Послухають, **розійдуться,** Обоє раденькі... I 49.60. **Розійшлися** гайдамаки, Куди який знає: Хто додому, хто в діброву I 146.2537.

2. *Розлучитися, припинити дружні стосунки* (9). усміхнувся сивий дід... Бо може, нігде правди діть, Було таке, що й женихались, Та **розійшлися** II 28.155. Я з своєю молодою, не побравшись, **розійшовся.** VI 220.25. Іохим мабуть на мене сердиться?.. Ми з ним жили і **розійшлися** добрими приятелями, ні за що б, здається, сердиться. VI 118.31.

3. *Перен. Розсіятися, зникнути* (2). Отакий-то мій Ярема, Сирота багатий. Таким і я колись-то був. Минуло, дівчата... Минулося, **розійшлося,** I сліду не стало. I 85.372. сном лукавим **розійшлось,** Слізьми-водою розлилось Колишнеє святеє диво! II 92.15.

◊ **розійшовся** 2. VI 220.25, **розійшлося** 3. I 85.372, **розійшлось** 3. II 92.15, **розійшлися** 1. I 146.2515, 146.2537, 149. Прип., 256.72, 271.351, 388.4, 2. I 156.123, II 28.155, 145.7, VI 118.31, **розійшлись** 1. I 395.2, 481.B, II 73.156, 101.316, 195.36, 205.7, 217.1, 321.647, 323.728, 323.740, 347.5, 352.73, 370.9, 2. II 152.15, 343.3, 370.9, **розійдемось** 1. I 163.415, 379.11, **розійдуться** 1. I 49.60, 2. I 96.754.

РОЗІПНУТИ, РОЗІП'ЯСТИ *див.* **РОЗП'ЯСТИ.**

РОЗІПНУТИСЯ, РОЗІП'ЯСТИСЯ *див.* **РОЗП'ЯСТИСЬ.**

РОЗІРВАНИЙ (1). Як квіточка в гаю, Червоніє; а пазуха... Пазухи немає — **Розірвана...** Мабуть, душно На перині спати I 86.427.

РОЗІРВАТИ, РОЗІРВАТЬ (3). I на хресті отім без ката I без царя вас, біснуватих, Розпнуть, **розірвуть,** рознесуть II 328.51 //*Перен.* (2). Отак у келії правдивий Іван Гус думав **розірвать** Окови адови! I 265.117. Чигрине, Чигрине,.. Проспав єси степи, ліси.. Помолившись, і я б заснув... Так думи прокляті Рвуться душу запалити, Серце **розірвати.** I 228.50.

РОЗІРВАТИСЯ (4). *Перен. У спол.* с е р ц е **розірветься.** От де лихо! от де с е р ц е Разом **розірветься!** I 352.48. Карай с е р ц е: **Розірвеця** Розпадеця, Хоч би було камень I 454.B.

◊ **розірветься** I 118.1509, 352.48, **розірвеця** I 438.B, 454.B.

РОЗІСЛАТИ (1). *Перен. Розпростерти, розкинути.* над самою водою Верба похилилась; Аж по воді **розіслала** Зеленії віти II 8.13.

РОЗКАЗАТИ, РОЗКАЗАТЬ (98). Нема кому **розказати,** Чого серце хоче I 55.19. ви пишете, щоб **розказать** вам що зо мною діялось на Аральськім морю два літа,— цур йому! бодай не діялось того ні з ким на світі! VI 55.7. Г р а м а т к а твоя так мені на серце пала, що я не знаю, як тобі й **розказать.** VI 162.22. Ганна шепче: «Вийди, Катре, з хати: Я щось маю розпитати, Дещо **розказати**». I 323.528. *Повт.* (6). аж верби нагинались Слухать тую мову. Ото мова! Не **розкажу,** Мої чорноброві, Не **розкажу** против ночі, А то ще присниться. I 96.750. *Образн.* (9). все гине,— Слава не поляже; Не поляже, а **розкаже,** Що діялось в світі I 58.46. Зоре моя вечірняя,.. **Розкажи,** як за горою Сонечко сідає, Як у Дніпра веселочка Воду пози-

чає. II 8.5 //**Розказати** *кого — схарактеризувати, описати* (1). Ваша Маруся так мені вас **розказала,** що я вас навиліт знаю. VI 19.23.

◊ **розказати** I 55.19, 323.528, II 164.3, **росказати** *образн.* I 413.В, 462.В, **розказать** I 96.766, 110.1202, 111.1212, II 200.3, VI 55.7, 62.11, 162.22, **розсказать** II 462.В, **росказать** I 429.В, 435.В (2 р.), II 433.В, **розказав** I 144.2454, 144.2466, 253.578, VI 26.8, **росказав** I 448.В (2 р.), **розказала** I 162.355, II 18.425, 18.436, 107.147, 132.10, VI 19.23, **росказала** II 384.В, 385.В, **розказали** I 111.1213, II 30.51, 30.56, 175.326, 255.279, **росказали** I 435.В, II 395.В, **розкажу** I 48.19, 365.177, II 8.29, 233.37, 266.71, VI 52.21, 62.11, 162.22, 197.12, *повт.* I 96.750, 96.752, **роскажу** I 532.В, 535.В, II 380.В, 466.В, *повт.* I 429.В (2 р.), **розкажеш** II 9.32, 195.71, 233.40, *повт.* II 442.В, **роскажеш** II 380.В, *повт.* II 442.В, **розкаже** I 4.64, 76.71, 333.124, VI 92.19, *образн.* I 58.46, **роскаже** I 403.В, 421.В, 516.В, **розкажемо** II 222.107, 249.16, **роскажемо** II 456.В, **розкажем** II 222.103, **розкажуть** I 289.648, *образн.* I 41.529, **роскажуть** I 496.В, *образн.* II 424.В, **розкажи** I 288.589, II 250.69, 405.В, VI 178.36, *образн.* II 8.5, 94.33, **роскажи** *образн.* II 379.В, **розкажіть** I 346.231, VI 33.5, **роскаж[і]ть** I 523.В, **нехай розкаже** VI 70.30, 138.36, **нехай розкажуть** *образн.* II 112.23, **розказать би** I 95.738, **росказать би** I 429.В, **якби розказать** II 30.41, **якби росказать** II 394.В, 395.В, **розказав би** I 37.371, VI 43.10, **розказали б** II 414.В.

РОЗКАЗАТИСЯ (1). горе словами Не **розкажеться..** Ніколи II 210.21.

РОЗКАЗУВАТЬ (55). Тяжко, нудно **розказувать,** А мовчать не вмію. I 86.406. Серце болить, а **розказувать** треба I 150.П. я рисую тепер Україну — і для історії прошу вашої помоги, я, здається, тойді вам **розказував,** як я думаю це зробить. VI 32.36. Єй-богу не знаю, з чого й починать і що тобі **розказувать.** VI 34.10. Вибачайте, люде добрі, Що козацьку славу Так навмання **розказую.** I 145.2469. *Образн.* (1). В чужу землю, чужі люде Мене заховають; А своєї ся крихотка Надо мною ляже, Та про долю, моє горе, Чужим людям скаже... Не **розказуй,** голубоцько! I 34.248.

◊ **розказувать** I 37.387, 86.406, 150.П. (2 р.), II 413.В, VI 27.17, 34.10, 43.9, 57.36, 83.3, 86.38, **росказувать** II 411.В, **росказовать** I 425.В, **розказую** I 145.2469, 150.П., 448.В, 477.В, II 96.117, **розказує** I 76.73, 101.905, 290.703, **росказує** I 422.В, 431.В, 497.В, 539.В (2 р.), 546.В, **розказують** I 78.137, 148. Прип. (3 р.), 288.605, 341.43, **росказують** I 422.В, 496.В, **розказував** I 95.719, 145.2471, 148. Прип., II 233.49, 247.4, 410.В, VI 32.10, 32.11, 32.36, **розсказував** I 478.В, **росказував** I 429.В, **росказовав** I 448.В, **розказували** VI 28.2, **будете розказувать** VI 27.37, **розказуй** I 369.309, *образн.* I 34.248, **росказуй** I 536.В, II 380.В, 405.В, 456.В.

РОЗКИДАТИ (8). **1.** *Широко розкинути в різні боки* (2). Лежить собі на пісочку, Білі рученята **Розкидала** I 168.162. на ліжку... ох, аж душно!.. Білі рученята **Розкидала,** розкрилася... Як квіточка в гаю, Червоніє I 86.423.

2. *Розмістити безладно. Образн.* (2). Трахтемирів геть горою Нечепурні свої хатки **Розкидав** з долею лихою II 25.39.

3. *Зламати, зруйнувати (будівлю)* (1). Уже й хату **розкидали** I сволок з словами На угілля попалили!.. I 296.122.

4. *Перен. Розповсюдити* (2). де ж твої думи, рожевії квіти.. Кому ти їх, друже, кому передав? Чи може навіки в серці поховав? О не ховай, брате! розсип їх. **розкидай!** I 245.253.

5. *Перен. Витратити марно* (1). добро осталось. Немає з ким поділити. Довелось самому **Розкидати,** розточити, I добра нікому Не зробити ні на шеляг II 175.346.

◊ **розкидати 5.** II 175.346, **розкидав 2.** II 25.39, **роскидав 2.** II 393.В, **розкидала 1.** I 86.423, 168.162, **розкидали 3.** I 296.122, **розкидай 4.** I 245.253, **роскидай 4.** I 473.В.

РОЗКИНУТИ (1). *Образн.* словеса Твої, о господи, такії. **Розкинь** же їх, твої святиє, По всій землі. II 289.30.

РОЗКИНУТИСЬ (3). **1.** *Зайняти широкий простір* (2). Дніпро геть-геть собі **розкинувсь!** II 298.9. Єрусалим **Розкинувсь** гордо перед ним II 321.669.

2. *Лягти у вільній позі* (1). На березі Ганна роздяглася, Роздяглася, **розкинулась** На білій сорочці I 167.120.

◊ **розкинувсь 1.** II 298.9, 321.669, **розкинулась 2.** I 167.120.

РОЗКІШ (8). Без **розкоші,** без любові Зношу свої чорні брови, У наймах зношу! II 116.16 /*У мн.* (2). Добре мати діток Багатому, хвалить бога В **розкошах!** II 249.32 //*У спол.* у **розкоші** купатися (1). Минає рік. Росте Марко — I дійна корова У **розкоші** купається. I 314.167.

◊ ***Одн. Р.*** **без розкоші** II 116.16, ***М.*** **в (у) розкоші** II 49.15, 188.88, 327.4, *у спол.* I 314.167, **у роскоші** II 456.В, ***Мн. М.*** **в розкошах** II 249.32, **в роскошах** II 458.В.

РОЗКЛАСТИ (1). *Розподілити.* проси Трощинського, щоб він **розклав** плату на три часті VI 207.31.

РОЗКЛЮВАТИ (1). *Образн.* Отак Гуса Ченці осудили,.. Не вгадали, що вилетить Орел із-за хмари Замість гуся і **розклює** Високу тіару. I 272.363.

РОЗКОВАТЬ *див.* **РОЗКУВАТИ.**

РОЗКОЛИ (1). Став Гус перед ними!..

«Мовчи, чеше смілий...» — Гадюкою зашипіли, Звірем заревіли. «Ти єретик!.. Ти сієш **розколи!**» I 270.282.

РОЗКОПАНИЙ (2). Начетверо **розкопана,** Розрита могила. I 226.47. *У назві твору* (1). **Роскопана** могила. I 470.Заг.

РОЗКОПАТИ (6). Начетверо **розкопати,** Розсипать могили! I 469.В. Тойді б собі дві руїни Разом **роскопали.** I 500.В.

◊ **розкопати** I 469.В, **розкопала** I 250.461, 307.498, **розкопа** I 293.13, **розкопали б** I 293.8, **роскопали (б)** I 500.В.

РОЗКОПУВАТИ (3). Як сніг, три пташечки летіли Через Суботове і сіли На похиленному хресті На старій церкві.. відціля видніше буде, Як той **розкопуватимуть** льох. I 293.7.

◊ **розкопує** I 226.37, **розкопують** I 308.15, **розкопуватимуть** I 293.7.

РОЗКОШНИЙ (3). *Пишний.* Той неситим оком — За край світа зазирає.. А той, щедрий та **розкошний,** Все храми мурує I 239.21. Мій краю прекрасний, **розкошний,** багатий! II 30.40.

◊ ***Одн. Н.*** **розкошний** I 239.21, II 30.40, **роскошний** II 394.В.

РОЗКОШУВАТИ (5). — Не кидай матері! — казали, А ти покинула, втекла.. Віщує серце, що в палатах Ти **розкошуєш** I 384.31. Лютуй! лютуй, Мерзенний старче. **Розкошуй** В своїх гаремах. II 276.447.

◊ **роскошувати** II 489.В, **розкошуєш** I 384.31, **розкошує** I 359.35, **розкошуй** II 276.447, **роскошуй** II 470.В.

РОЗКРАДАТИ (1). *Образн.* Боже,.. Покрив єси знову Срамотою свої люди, І вороги нові **Розкрадають,** як овець, нас І жеруть! I 341.57.

РОЗКРИВАТИ (1). Рибалонька кучерявий.. Плаче, пада коло неї, **Розкрива,** цілує Мертві очі. I 168.157.

РОЗКРИТИ (4). **1.** *Розтулити* (2). о диво! трупи встали І очі **розкрили** I 263.49.

2. *Обнажити, зняти покров* (2). Гонта.. Христить, накриває Червоною китайкою Голови козачі. **Розкрив,** ще раз подивився... I 142.2388 //*Перен.* (1). в душі нашій есть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, як хоч трошки його **розкриєш...** VI 24.29.

◊ **розкрив 2.** I 142.2388, **розкрили 1.** I 263.49, **розкриєш 2.** *перен.* VI 24.29, **розкрий 1.** I 168.153.

РОЗКРИТИСЯ, РОЗКРИТИСЬ (6). **1.** *Обнажитися, зняти покров* (3). на ліжку... ох, аж душно!.. Білі рученята Розкидала, **розкрилася...** Як квіточка в гаю, Червоніє I 86.423. Розплелася густа коса Аж до пояса, **Розкрилися** перси-гори, Хвилі серед моря I 237.3.

2. *Розсунутися* (3). чорна могила ще гірше **розкрилась.** II 232.19 //*Перен. Дати можливість зрозуміти, пізнати що-н.* (1). Отак і ви прочитай[те], Щоб не сонним снились Всі неправди, щоб **розкрились** Високі могили Перед вашими очима, Щоб ви розпитали Мучеників: кого, коли, За що розпинали! I 336.240.

◊ **розкрилася 1.** I 86.423, **2.** I 168.174, **розкрилась 2.** II 232.19, **роскрилася 1.** I 425.В, **розкрилися 1.** I 237.3, **розкрились 2.** *перен.* I 336.240

РОЗКРОЇТИ (1). *Розбити, поранити.* Упився, та так щиро упився твоїм могоричем, що аж голомозину собі **розкроїв.** VI 129.35.

РОЗКУВАТИ, РОЗКОВАТЬ (8). *Перен. У знач. «звільнити».* карі очі В неволі гаснуть; **розковать** Козак сестру свою не хоче I 108.1130. Земля плаче у кайданах.. Нема кому **розкувати** I 265.102. Іван Гус думав **роскувать** Народ замучений. I 487.В. О матер божая! **розкуй** Мою ти душу! II 223.138.

◊ **розкувати** I 265.102, **розкувать** II 243.3, **розковать** I 108.1130, **роскувати** I 484.В, **роскувать** I 487.В, **росковать** I 434.В, **розкує** I 338.63, **розкуй** II 223.138.

РОЗКУВАТИСЯ, РОЗКУВАТИСЬ (3). *Перен. Звільнитися, стати вільним.* Схаменіться! будьте люде, Бо лихо вам буде. **Розкуються** незабаром Заковані люде I 331.65. Схаменіться, недолюди, Діти юродиві! Полюбіте щирим серцем Велику руїну, **Розкуйтеся,** братайтеся! I 330.25.

◊ **роскуватись** I 486.В, **розкуються** I 331.65, **розкуйтеся** I 330.25.

РОЗКУТИЙ (1). Кінь утомлений, копита **Розкуті,** розбиті II 331.10.

РОЗЛАМАТИ (2). Приїхало Начальство мордате, Подивилось. «Треба, каже, Своди **розламати**».. **Розламали,** Та й перелякались! Костяки в льоху лежали І мов усміхались, Що сонечко побачили. I 306.457.

РОЗЛЕТІТИСЬ (3). **1.** *Роз'їхатися; розійтися в різні сторони. Образн.* (2). Отак Гуса Ченці осудили.. Байдуже їм, **розлетілись,** Мов тії ворони, З кровавого того свята. I 272.365.

2. *Розпастися на дрібні частини. Образн.* (1). Я не розглядів дна тії бездни, в ко-

тору впав. А тепер, як розглядів, то душа моя убогая **розлетілась,** мов пилина перед лицем вітра. VI 299.В.

◊ **розлетілась** 2. VI 299.В, **розлетілись** 1. I 251 489, **272.365.**

РОЗЛИВАТЬ (3). Як ту воду, цебром-відром Вино **розливають.** II 35.20 //*У спол.* к р о в **розливать** — *убивати* (2). Ви ще й не родились, Як я отут шинкувала Та к р о в **розливала!** I 299.227. Доколі будете стяжати І к р о в невинну **розливать** Людей убогих? I 343.130.

РОЗЛИТИ (7). *Перен.* (1). словеса Твої, о господи, такії. **Розлий** же їх, твої святії, По всій землі. II 478.В. *Образн.* (1). Старої пані бахур сивий Окрав той крам. **Розлив** те пиво, Пустив покриткою... II 64.92 //*У спол.* (5): а) **розлити** з р і ч к у к р о в і — *повбивати багатьох* (2). Поганці погані! Що **розлили** з р і ч к у к р о в і Та в Сибір загнали Свою шляхту, то вже й годі I 299.219; б) **розлити** с в о ю к р о в — *бути вбитим* (1). Нас тут триста, як скло! Товариства лягло! ..По своїй по землі С в о ю к р о в **розлили** І зарізали брата. I 381.18; в) **розлити** м о р е (р і к и) с л ь о з і к р о в і — *заподіяти багато лиха* (2). Прийшли ксьондзи.. І **розлили** Широке м о р е с л ь о з і к р о в і II 33.14.

◊ **розлив** *образн.* II 64.92, **розлила** *у спол.* а) I 499.В, **розлили** *у спол.* а) I 299.219, *у спол.* б) I 381.18, *у спол.* в) II 33.14, 227.15, **розлий** *перен.* II 478.В.

РОЗЛИТИСЯ, РОЗЛИТИСЬ (10). **1.** *Пролитися* (7). Не жаль було давно одбутих.. моїх кровавих тяжких сльоз. А їх чимало **розлилось** На марне поле. I 389.13 //*Перен.* *Зникнути* (2). А молода? мабуть, без пари Судилось господом зносить Красу і молодість... Моз чари, Розсипалось та **розлилось,** І знову в люде довелось Проситись в найми? II 95.82 //*У спол.* (3): а) **розлилося** м о р е к р о в і — *про масове вбивство людей* (2). Місяцю мій ясний!.. Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось, І Альту, і Сену, і там **розлилось,** Не знать за що, к р о в і широкеє м о р е. I 112.1255; б) **розлилося** м о р е с л ь о з — *про великі муки, страждання* (1). А дівочих, Пролитих тайно серед ночі! А материніх гарячих с л ь о з!.. Не ріки — м о р е **розлилось** I 326.52.

2. *Перен.* *Розтектися* (3). військо, як море червоне.. горить, А ясновельможний, на воронім коні, Блисне булавою — море закипить... Закипить, і **розлилося** Степами, ярами I 99.838. Любов нечистая... не раєм, А лютим пеклом **розлилася** По грішній крові!.. II 450.В.

◊ **розлилася** 2. II 450.В, **розлилося** 1. II 86.45, 2. I 99.838, **розлилось** 1. I 389.13, *перен.* II 95.82, 466.В, *у спол.* а) I 112.1255, *у спол.* б) I 326.52, 2. II 92.16, **розіллється** 1. *у спол.* а) I 271.324.

РОЗЛІЗТИСЯ (1). *Перен.* Там батько, плачучи з дітьми.. Умер на панщині!.. А ми **Розлізлися** межи людьми, Мов мишенята. II 230.32.

РОЗЛОМИТИ (3). *Перен.* настане час великий Небесної кари. Чи **розлом[им]** три корони На гордій тіарі! **Розломимо.** I 486.В.

◊ **розломимо** I 486.В (2 р.), **розломим** I 486.В.

РОЗЛУЧАТИ (1). Подибала стара мати Дочку з милим **розлучати.** I 555.В.

РОЗЛУЧИТИ (3). За що ж вони **розлучили** Мене із тобою? I 7.185. *Грон.* (1). Царю! царю! І бог не **розлучить** Нас з тобою Кайданами Скований зо мною I 250.450.

◊ **розлучила** I 555.В, **розлучили** I 7.185, **розлучить** *грон* I 250.450.

РОЗЛУЧНИЦЯ (1). Ой пішла я у яр за водою, Аж там милий гуляє з другою. А другая тая, **Розлучниця** злая, Багатая сусідонька, Вдова молодая. II 132.4.

РОЗМАЛЮВАТИ (1). *Сатирично описати, розписати.* Іди ж собі де взялася, А я трохи згодом Захожуся коло царів Та штилем високим **Розмалюю** помазанних І спереду й збоку. II 415.В.

РОЗМАХАТИ (4). *Рознести, розвіяти.* [Село] Згоріло, зотліло, Попіл вітром **розмахало** II 151.53. нема йому Хреста, ні могили. Буйні вітри **розмахали** Попіл гайдамаки, І нікому помолитись I 145.2495. *Образн.* (1). Старий заховавсь В степу на могилі, щоб ніхто не бачив, Щоб вітер по полю слова **розмахав** I 26.57.

◊ **розмахав** *образн.* I 26.57, **розмахало** II 151.53, **розмахали** I 145.2495, **розмахає** I 340 16.

РОЗМЕЖОВАНИЙ (1). *Образн.* Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, не **розмежованою** останеться навіки од моря і до моря — слав'янськая земля. I 150.П.

РОЗМИТИ (1). *Образн.* Думи мої, думи мої.. Чом вас лихо не приспало, Як свою дитину?.. Бо вас лихо на світ на сміх породило, Поливали сльози... чом не затопили, Не винесли в море, не **розмили** в полі?.. I 21.11.

РОЗМОВА (6). Ми заспівали, розійшлись, Без сльоз і без **розмови.** II 217.2. *У прикл. спол.* м о в а-**розмова** (1). Довго вони, як бачите, Меж м о в и-**розмови** Цілувались, обнімались З усієї сили I 95.714. *Образн.* (2). А ти, моя Україно, Безталанна вдово, Я до тебе літатиму З хмари на **розмову.** I 241.82.

◊ *Одн. Р.* без розмови II 217.2, з розмови II 456.В, меж розмови *у прикл. спол.* I 95.714, *З.* на розмову I 379.6 *образн.* I 241.82, 241.83.

РОЗМОВЛЯТИ, РОЗМОВЛЯТЬ (67). Добре єси, мій кобзарю, Добре, батьку, робиш, Що співати, **розмовляти** На могилу ходиш! I 27.82. «Чи жать, чи не жать, А сіяти треба»,— старий **розмовляє,** Нібито до себе. I 278.204. Мабуть, душно На перині спати Одинокій, молоденькій; Ні з ким **розмовляти,**— Одна шепче. I 87.430. що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? Сяде шити — Не те вишиває.. Часом сонна **розмовляє** I 158.198. А ми з колегою лягли Та щось такеє **розмовляли.** II 76.18. *Образн.* (23). У тумані, на могилі, Як тополя, похилилась Молодиця молодая. Щось до лона пригортає Та з туманом **розмовляє** I 310.7. Не сон-трава Вночі процвітає, То дівчина з калиною Плаче, **розмовляє** I 387.35. аж бачу, що ви тепер по Михайловій горі похожаєте, на сині гори поглядаєте, з Дніпром **розмовляєте** VI 186.34. Вітер з гаєм **розмовляє,** Шепче з осокою I 152.I. море грає, Вітер повіває, Степ чорніє, і могила З вітром **розмовляє.** I 77.112. качечка випливає.. Ловить ряску, **розмовляє** З дітками своїми. II 363.15. *Образн., повт.* (6). Там могили з буйним вітром В степу **розмовляють, Розмовляють** сумуючи I 68.24. і ти, білолиций.. Ти вічний без краю!.. люблю **розмовлять,** Як з братом, з сестрою, **розмовлять** з тобою I 75.15.

◊ розмовляти I 27.82, 87.430, 359.44, II 209.34, 313.322, 324.12, 331.4, 354.5, розмовлять II 154.4, 440.В, *образн.* I 85.359, 153.20, *образн., повт.* I 75.15, 75.16, розмовляю *образн.* I 161.328. *образн., повт.* I 238.38, 238.39, розмовляєш *образн.* I 9.24, розмовляє I 101.898, 157.151, 158.198, 231.41, 278.204, 406.В, 490.В, II 174.314, 209.38, *образн.* I 13.106, 60.18, 77.112, 152.1, 310.7, 387.35, 417.В, II 24.25, 363.15, розмовля *образн.* I 26.59, 27.76, розмовляєте VI 186.34, розмовляють I 11.25, 78.137, 79.167, 159.265, 396.9, II 42.9, 187.66, *образн.* I 241.106, II 66.172, *образн., повт.* I 68.24, 68.25, розмовляла I 12.39, 31.120. 81.240, 155.108, 157.190, 159.254, 358.5, II 12.174, розмовляли I 247.349, 289.650, II 62.12, 76.18, буду розмовляти I 353.81, II 48.133, будем розмовляти I 386.25, розмовляючи II 94.71, 219.38

РОЗНЕСТИ (16). **1.** *Перенести в різні місця. Образн.* (5). Ніколи, братія, ніколи З Дніпра укупі не п'ємо! Розійдемось, **рознесемо** В степи, в ліси свою недолю I 379.11.

2. *Розсіяти, розвіяти* (8). Де город був або село — I головня уже не тліла, I попіл вітром **рознесло** II 60.35. *Образн.* (2). надію... Вітер по полю розвіяв, Хвиля морем **рознесла.** I 228.34. Все йде, все минає — і краю немає.. одно зацвіло, А друге зав'яло, навіки зав'яло... I листя пожовкле вітри **рознесли.** I 75.6. *У прислів'ї* (2). Нехай собака лає, вітер **рознесе.** VI 27.17 //*У спол.* **рознести** ж у р б у-т у г у — *розігнати журбу-тугу. Образн.* (1). Сонце пресвятеє На землю радість принесло I людям на землі; моєї ж Ж у р б и-т у г и не **рознесло.** II 496.В.

3. *Розірвати, розтерзати* (1). На хресті отім без ката I без царя вас, біснуватих, Розпнуть, розірвуть, **рознесуть** II 328.51.

4. *Знищити. Про будівлі і под.* (2). Москалі **рознесли** вали в Полтаві II 399.В. все пішло ц[арям] на грище: I Запор[о]жжя, і село... I монастир святий, скарбниця, — Все, все неситі **рознесли!..** II 25.47.

◊ рознесла **2.** *образн.* I 228.34, рознесло **2.** II 60.35, *у спол., образн.* II 496.В, рознесли **1.** I 395.4, II 323.743, **2.** *образн.* I 75.6, **4.** II 25.47, 399.В, рознесе **1.** II 183.39, **2.** II 367.22, *у прислів'ї* VI 27.17, 206.29, рознесемо **1.** I 379.11, рознесуть **1.** I 100.881, **2.** I 93.624, **3.** II 328.51.

РОЗНЕСТИСЬ (1). *Перен. Поширитися.* слово правди **рознеслось** По всій невольничій землі II 459.В.

РОЗНОСИТИ (2). Село зеленіє. Ніхто в його не заходить, Тілько вітер віє Та **розносить** жовте листя По жовтому полю. II 151.45. *Образн.* (1). Надію.. Хвиля морем рознесла. Нехай же вітер все **розносить** На неокраєнім крилі. Нехай же серце плаче, просить Святої правди на землі I 228.35.

РОЗНОСИ́ТИ (2). *У спол.* н е д о б р а (н е д о б р і) ї х **розносила (розносили)** — *розходилися.* Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти, Та де тобі! таке лихо, Що не видно й світа.. От їх достобіса! Н е д о б р а ї х **розносила** I 42.567.

◊ розносила I 42.567, розносили I 410.В.

РОЗНЯТЬ (2). **1.** *Розітнути* (I). **розняли** Гонту начетверо, розвезли тіло і поприбивали на середохресних шляхах. I 149.Прип.

2. *Розлучити, роз'єднати* (1). С Петром не **рознять** — уміла любить. I 461.В.

◊ **рознять 2.** I 461.В, **розняли 1.** I 149. Прип.

РОЗНЯТИСЯ (1). Білі руки простяглися.. Та й заклякли, та й замерли, З плачем **рознялися.** I 237.12.

РОЗОРАТИ (1). *Образн.* А тепер Плугами, ралом не **розорем** Прокляту ниву, проросла Колючим терном. Горе! Горе! Дрібніють люде на землі II 353.108.

РОЗОРОНИЙ (1). Чорна земля копитами **Розорона,** засіяна Костьми була II 497.В.

РОЗПАЛАТИСЯ (2). пожар удвоє Розгорівся, **розпалався** До самої хмари. I 124.1700.

◊ **розпалався** I 124.1700, **роспалався** I 440.В.

РОЗПАНАХАТИ (1). *Розрізати. Образн.* Може зійдуть, і виростуть Ножі обоюдні, **Розпанахають** погане, Гниле серце, трудне I 228.65.

РОЗПАСТИСЯ (6). *Перен.* Бо в день радості над вами **Розпадеться** кара. I повіє огонь новий З Холодного Яру. I 339.82. *Повт.* (2). **Розпадуться** три корони На гордій тіарі! **Розпадуться!** I 265.110 //*У спол.* **розпадеться** луда (полуда) на очах ваших — *прозрієте* (2). **Розпадеться** луда На очах ваших неситих, Побачите славу, Живу славу дідів своїх I батьків лукавих. I 335.213.

◊ **розпадеться** I 339.82, *у спол.* I 335.213, **роспадеться** *у спол.* I 518.В, **роспадеця** I 454.В, **розпадуться** *повт.* I 265.110, 265.112.

РОЗПЕЧАТАНИЙ (1). Я од його получив **розпечатане** [письмо]. VI 213.6.

РОЗПИНАТЕЛЬ (1). я тихо плачу I думу скорбную мою Твоїй душі передаю.. Перепливе вона Лету.. I притчею стане **Розпинателям** народним II 263.15.

РОЗПИНАТИ, РОЗПИНАТЬ (20). Як **розпинать** його вели, Ти на розпутії стояла З малими дітьми. II 322.704. Ми не **розпинаєм,** Як ті.. фарисеї, На хресті живого Праведного чоловіка II 461.В //*Перен. Мучити, знущатися* (11). **Розпинать,** А не любить ви вчились брата! II 280.24.

◊ **розпинать** I 107.1117, II 322.704, *перен.* II 280.24, **роспинать** I 434.В, II 491.В, **розпинаєм** II 461.В, **роспинаєм** II 472.В, **розпинають** II 300.11, *перен.* I 242.130, 271.316, 335.197, **роспинають** *перен.* I 473.В, **розпинав** *перен.* I 249.416, **роспинав** *перен.* I 479.В, **розпинали** II 282.80, *перен.* I 110.1186, 336.245, II 395.В, **роспинали** *перен.* I 434.В, **нехай розпинає** II 275.416.

РОЗПИСКА (1). *У спол.* під **розписку.** Передайте під **розписку** книгареві 100 екз[емплярів] Кобзаря VI 224.12.

РОЗПИТАТИ, РОЗПИТАТЬ (19). Нема кому **розпитати,** Чого плачуть очі; Нема кому розказати, Чого серце хоче I 55.17. будьте ласкаві, побачтесь з Чернишовим,.. а як побачитесь, то **розпитайте** його, чи він пооддавав мої письма, що я посилав через його VI 43.18. Ганна шепче: «..Вийди, Катре, з хати: Я щось маю **розпитати,** Дещо розказати». I 323.527. *Образн.* (3). Душе моя убогая! .. Пошлем думу аж до бога, Його **розпитати,** Чи довго ще на сім світі Катам панувати?? I 243.160 //*Узнати, довідатися* (1). Побачимо, почуємо... А поки — спочину, Та тим часом **розпитаю** Шлях на Московщину. I 37.363.

◊ **розпитати** I 55.17, 323.527, *образн.* I 243.160, **розпитать** VI 82.34, **розпитаю** I 37.363, **розпитає** I 53.210, 133.2028, **роспитає** I 443.В, 462.В (2 р.), **розпитали** I 317.270, VI 38.8, *образн.* I 336.243, **роспитали** *образн.* I 516.В, **розпитай** VI 92.19, **розпитайте** VI 43.18, 43.33, 61.36, **розпитав би** VI 193.31.

РОЗПИТАТИСЯ (1). Ще ось що: напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? яка вона?.. **Розпитайся** гарненько. VI 200.32.

РОЗПИТУВАТИ (4). Не **розпитуй,** бабусенько, Що було зо мною. I 132.1995. О людській волі я **розпитував;** але ніхто нічого не знає VI 201.26.

◊ **розпитують** I 11.25, **розпитував** VI 34.25, 201.26, **розпитуй** I 132.1995.

РОЗПІЗНАТИ (3). **1.** *Упізнати, узнати за якимись прикметами* (1). Прийшов батько, розглядає, Насилу Степана **Розпізнає** I 286.531.

2. *Мати повне уявлення про когось* (2). Тяжко, брате, Людей на старість **розпізнати.** II 51.94. Прочитали собі по складах «Енеїду» та потинялись коло шинку, та й думають, що от коли вже ми **розпізнали** своїх мужиків. Е, ні, братіки.. Щоб знать людей, то треба пожить з ними. I 375.28.

◊ **розпізнати 2.** II 51.94, **розпізнали 2.** I 375.28, **розпізнає 1.** I 286.531.

РОЗПЛЕСТИ (3). пальцями старий сотник Настусині коси.. Докупи сплітає, То **розплете** та круг шиї Тричі обмотає!.. II 165.59 //*У спол.* косу **розплести** — *про весільний обряд* (2). Мені вже її косу **розплели,** Та пан приїхав... II 98.228.

◊ **розплели** *у спол.* II 98.228, **розплете** II 165.59, **росплете** *у спол.* I 403.В.

РОЗПЛЕСТИСЯ (1). **Розплелася** густа коса Аж до пояса I 237.1.

РОЗПЛІТАТИ (10). З байстрям вернулась, Острижена. Було, вночі Сидить під тином.. Та ніби коси **розплітає.** II 206.52. дитині ніби сниться, Мов вимовить хоче: — Не плач, мамо, не **розплітай** Мої довгі коси — Посічуться... II 13.196 //*У спол.* (7): а) к о с у (к о с и) **розплітати** — *про весільний обряд* (4). У неділю не гуляла.. Та хустину вишивала, Вишиваючи, співала: «..А я к о с у **розплітаю,** З дружиною похожаю». I 254.15. Хата на помості, Наїхали гості, **Розплітали** к о с и Та стрічки знімали II 97.188; б) у ч е р н и ц і к о с у **розплітати** — *ставати черницею* (3). На новому христі хустку Вітер розвіває, А дівчина у ч е р н и ц і К о с у **розплітає.** I 256.84.

◊ **розплітаю** *у спол.* а) I 254.15, **розплітає** II 206.52, *у спол.* б) I 256.84, 284.439, **роспліта** II 445.B, **росплітає** *у спол.* б) I 494.B, **розплітала** *у спол.* а) II 12.189, **розплітали** *у спол.* а) II 97.188, **розплете** *у спол.* а) I 4.45, **розплітай** II 13.196.

РОЗПЛОДИТИ (1). *Перен. Зневажл.* враг їх знає, Кого вони виглядають? Вже ж і в крепость завдала, І дворянства страшну силу У мундирах **розплодила** I 301.286.

РОЗПОВИТИ (3). пошкандиба[ла] Івана сина годувать.. **Розповила,** нагодувала, Попестила II 287.7 //*Перен.* (2). хочеться сповідатись, Серце **розповити** II 208.26.

◊ **розповити** *перен.* II 208.26, **росповити** *перен.* II 447.B, **розповила** II 287.7.

РОЗПРАВИТИ (1). *Перен. У спол.* **розправити** р у к и — *звільнитися від гніту, стати активним.* Пішов молиться добрий Гус. «..Прозріте, люди, день настав! **Розправте** р у к и, змийте луду!» I 266.151.

РОЗПУСТИТИ, РОЗПУСТИТЬ (17). **1.** *Розкинути (віти)* (6). калина прийнялася, Віти **розпустила.** I 386.29. Зоре моя вечірняя,.. Розкажи, як за горою Сонечко сідає.. Як широка сокорина Віти **розпустила...** II 8.10. кайзаки не минають Дерева святого.. І моляться, і жертвами Дерево благають, Щоб парості **розпустило** У їх біднім краї. II 61.69.

2. *Розгорнути, розправити* (1). Готово! Парус **розпустили,** Посунули по синій хвилі II 207.1.

3. *Розповсюдити, поширити* (8). Посилаю вам на показ 10 екземплярів мого Б у к в а р я.. Добре було б, якби можна **розпустить** його по уездных та по сельських школах. VI 226.8. *Образн.* (7). я начитала, Що, як виросте той Гонта, Все наше пропало! Усе добре поплюндрує Й брата не покине! І **розпустить** правду й волю По всій Україні! I 302.329. Чиї тяжкі руки В тілі душу закували, Серце запалили І галичі силу Думи **розпустили??** I 244.215.

◆ *У спол.* (2): а) п а з у р і **розпустити** — *показати свою хижість* (1). Люті звірі Прийшли в овніх шкурах І п а з у р і **розпустили...** I 271.322; б) **розпустити** с л и н и — *розчулитися* (1). Облизавсь старий котюга, І **розпустив** с л и н и, І пазорі простягає До Самантянині, Бо була.. Найкраща II 73.159.

◊ **розпусти́ть 3.** VI 226.8, **розпустив** *у спол.* б) II 73.159, **розпустила 1.** I 386.17, 386.29, II 8.10, **3.** *образн.* II 286.6, **роспустила 1.** I 553.B, II 379.B, **3.** *образн.* II 475.B, **розпустило 1.** II 61.69, **розпустили 2.** II 207.1, **3.** *образн.* I 244.215, *у спол.* а) I 271.322, **роспустили 3.** *образн.* I 473.B, **розпу́стить 3.** *образн.* I 302.329, **розпусти 3.** *образн.* I 243.168, **роспусти 3.** *образн.* I 473.B.

РОЗПУСТИТИСЬ (1). *Образн.* Радуйся, земле, не повитая Квічастим злаком! **Розпустись,** Рожевим крином процвіти! II 291.3.

РОЗПУТТЯ (16). На **розпутті** кобзар сидить Та на кобзі грає I 63.1. *Образн.* (9). Лежить попіл на **розпутті,** А в попелі тліє Іскра огню великого. I 262.7. Тесляр убогий Тебе повінчану веде В свою убогую хатину. Молися й дякуй, що не кинув, Що на **розпуття** не прогнав II 311.274. Літа стрілою Пролітають, забірають Все добре з собою.. І кидають на **розпутті** Сліпого каліку. I 351.11. Тільки я, мов окаянний, І день і ніч плачу На **розпуттях** велелюдних, І ніхто не бачить I 330.7.

◊ ***Одн. З.*** **на розпуття** *образн.* II 311.274, ***М.*** **на розпутті** I 63.1, *образн.* I 262.7, 262.15, 263.46, 351.11, II 58.14, 196.79, **на роспутті** I 414.B, *образн.* II 442. B, **на розпутії** II 322.705, **на распутії** II 491.B, ***Мн. М.*** **на розпуттях** I 119.1531, 251.495, *образн.* I 330.7, **на роспуттях** I 438.B.

РОЗПУХНУТИ (1). Око **розпухло** і почервоніло, трохи з лоба не вилазить. VI 178.31.

РОЗП'ЯСТИ, РОЗІП'ЯСТИ, РОЗІПНУТИ (15). **1.** *Прибити цвяхами руки й ноги до хреста (про стародавній засіб покарання на смерть)* (14). І сина божія во плоті На тій Голгофі **розп'яла** Межи злодіями. II 268.134. В Єрусалимі говорили Тихенько люде, що стяли У городі Тіверіаді Чи то якогось **розп'яли** Провозвістителя ме-

сії. II 312.280 //*Перен. Замучити, закатувати* (6). Прийшли ксьондзи.. І розлили Широке море сльоз і крові, А сирот іменем Христовим Замордували, **розп'яли...** II 33.17. Книжечки Мережаю та начиняю Таки віршами.. Та вже ж нехай хоч **розіпнуть,** А я без вірші не улежу. II 163.10 /Ходив три года я з ножами, Неначе п'яний той різник.. Було.. панянку білолицю **Розіпнеш** голу на коні. II 65.153.

2. *Нап'ясти, поставити* (1). Ішли цигане.. Шатро край шляху **розп'яли** І 360.30.

◊ **розп'яла 1.** II 268.134, **розпяла 1.** II 467.В, **розп'яли 1.** II 312.280, 322.703, 323.749, ***перен.*** II 33.17, **2.** І 360.30, **росп'яли 1.** II 491.В, 492.В, 493.В, **розіпнеш 1.** *перен.* II 65.153, **розпнуть 1.** *перен.* II 328. 51, **нехай розіпнуть 1.** *перен.* II 163.10, 293.6, 494.В,

РОЗП'ЯСТИСЬ, РОЗІП'ЯСТИСЯ, РОЗІПНУТИСЯ (9). За кого ж ти **розіп'явся,** Христе, сине божий? І 328.128. пресвятая, неповинна, За нас, лукáвих, **розп'ялась!** II 314.358 //*Умерти, загинути* (1). Хоч доведеться **розп'ястись!** А я таки мережать буду Тихенько білії листи. II 214.90. *Образн.* (1). Вкраїно!.. Потреблю Твою красу, твою оздобу, Сама **розіпнешся.** II 327.17.

◊ **розп'ястись** II 214.90, **розіп'явся** І 328.128, **розп'ялась** II 314.358, 322.713, **росп'ялась** II 483.В, 491.В, **розп'ялись** II 321.650, **росп'ялись** II 493.В, **розіпнешся** *образн.* II 327.17.

РОЗП'ЯТИЙ (10). спас Тебе **розп'ятий** син Марії. II 279.564. Пішов молиться добрий Гус. Во ім'я господа Христа, За нас **розп'ятого** на древі І 266.126 //*У спол.* р а д и **розп'ятого** — *для підсилення прохання* (1). Якщо найдете в Одесі Ш е к с п і р а, перевод Кетчера, або О д и с с е ю, перевод Жуковского, то пришліть р а д и **розпятого** за нас, бо, ей-богу, з нудьги одурію. VI 42.6.

◊ ***Одн. Н.*** **розп'ятий** II 265.30, 279.564, **роспятий** II 465.В, 472.В, ***Р.*** **розп'ятого** І 266.126, II 266. 76, 312.287, **ради розпятого** *у спол.* VI 42.6, **роспятого** II 466.В, ***Д.*** **розп'ятому** II 279.563.

РОЗП'ЯТІЄ (2). *Образн.* За що ж тебе, світе-брате,.. Багряницями закрито І **розп'ятієм** добито? II 344.8.

◊ ***Одн. О.*** **розп'ятієм** II 344.8, **роспятієм** II 498.В.

РОЗРИВАТИ (5). *Розкопувати* (4). Од козацтва, од гетьманства Високі могили — Більш нічого не осталось, Та й ті **розривають.** І 77.82. Тілько і остались, Що пороги серед степу. Ревуть-завивають: «Поховали дітей наших, І нас **розривають».** І 147.2550 //*Розкидати* (1). А хто такий У чорній киреї Через базар переходить? Став; **розрива** купу.. шука когось. І 141.2343.

◊ **розриває** І 226.36, **розрива** І 141.2343, **розривають** І 77.82, 147.2550, 308.13.

РОЗРИВАТИСЬ (1). *Перен. У спол.* с е р ц е **розривалось.** Не розпитуй, бабусенько, Що було зо мною. Я молилась, я плакала, С е р ц е **розривалось** І 132.1998.

РОЗРИТИЙ (3). Начетверо розкопана, **Розрита** могила. І 226.48. О друже мій добрий! друже незабутий! Живою душею в Украйні витай, Літай з козаками понад берегами, **Розриті** могили в степу назирай. І 329.164 //*У назві твору* (1). **Розрита** могила І 225.Заг.

РОЗРІЗНИТИ (4). *Розлучити.* Думала — ні люди, ані домовина З Петром не **розрізнять...** уміла любить. І 157.164. *Повт.* (2). І широкую долину, І високую могилу.. Не забуду я. Та що з того **розрізнили, Розрізнили** люде злиє, А тепер ми помарніли II 432.В.

◊ **розрізнили** II 118.6, ***повт.*** II 432.В (2 р.), **розрізнять** І 157.164.

РОЗРІШАТИ (1). *У спол.* **розрішати** г р і х и — *відпускати гріхи комусь. Церк.* Пішов молиться добрий Гус. «Во ім'я господа Христа.. Ми **розрішаємо** г р і х и Святою буллою сією Рабині божій...» І 266.129.

РОЗРІШЕНІЄ (2). *Дозвіл.* Спасибі тобі ще раз за писанку; дійшла вона до мене цілісінька, і в той самий день прийшло мені **розрішеніє** малювать. VI 51.16. Думаю на масницю приїхать до тебе в Никольське, а до того часу може дасть бог вийде мені **розрішеніє,** то і в Москву. VI 159.12.

РОЗРІШЕНО (1). *Дозволено. Присудк. Безособ.* Пришли мені оту маленьку книжечку і клаптики з нею; хоч перепиши; мені **розрішено** друковать, то книжечка та тепер мені треба. VI 196.3.

РОЗРУЙНОВАНИЙ (1). Льохи, де був захований.. скарб, і досі видко, тілько вже **розруйновані** І 149.Прип.

РОЗРУЙНУВАТИ, РОЗРУЙНОВАТИ (4). Тут зійшлися Гонта з Залізняком і **розруйнували** старосвітський будинок, Богданом ніби будований. І 149.Прип. Така й досі Осталася слава. А тим часом стародавню Січ **розруйновали.** І 146.2544. І все то те, вся країна, Повита красою..

І нема тому почину, І краю немає! Ніхто його не додбає І не **розруйнує...** І 242.116.

◊ **розруйнували** І 149.Прип., І 399.В, **розруйновали** І 146.2544, **розруйнує** І 242.116.

РОЗСЕРДИТИСЯ (12). Степаночку, голубчику! Чого-бо ти плачеш?.. **Розсердився** Бог знає на кого, Та й зо мною не говорить. І 278.214. Або прокляті поштарі не довезли мого письма до вас, або ви його прочитали та **розсердились** на мене. VI 19.5. *Образн.* (3). я дурень; один собі.. Послухаю, пожурюся, У старих спитаю: «Чого, батьки, сумуєте?» «Невесело, сину! Дніпро на нас **розсердився,** Плаче Україна...» І 78.127.

◊ **розсердився** І 278.214, VI 70.14, *образн.* І 78.127, **росердився** І 491.В, *образн.* І 422.В, **розсердилися** VI 50.15, **розсердились** VI 19.5, 32.32, *образн.* І 78.121, **розсердиться** VI 131.39, **розсердься** VI 189.7, 189.8.

РОЗСИПА́ТИ (1). Жито **розсипали** Вночі на печі... ІІ 80.118.

РОЗСИ́ПАТИСЯ, РОЗСИ́ПАТИСЬ (3). **1.** *Розлетітися в різні боки* (1). То не хмара — біла пташка Хмарою спустилась.. Розлетілись, **розсипались,** Сонечко вставало. А я стояв, дивувався, Та аж страшно стало. І 251.489.

2. *Зникнути* (1). без пари Судилось господом зносить Красу і молодість... Мов чари, **Розсипалось** та розлилось, І знову в люде довелось Проситись в найми? ІІ 95.82.

3. *Розпастися на дрібні частини. Образн.* (1). тепер, як розглядів, то душа моя убогая **розсипалась,** мов пилина перед лицем вітра. VI 42.26.

◊ **розсипалась 3.** VI 42.26, **розсипалось 2.** ІІ 95.82, **розсипались 1.** І 251.489.

РОЗСИПА́ТИСЯ (1). *Руйнуватися.* **Розсипаються** могили, Високі могили — Твоя слава... І 227.9.

РОЗСИ́ПАТЬ (3). **1.** *Зруйнувати* (1). Начетверо розкопати, **Розсипать** могили! І 469.В.

2. *Перен. Розповсюдити* (1). А де ж твої думи, рожевії квіти,.. Кому ти їх, друже, кому передав? Чи може навіки в серці поховав? О не ховай, брате! **розсип** їх, розкидай! І 245.253.

3. *Перен. Розігнати* (1). заплакав Дорошенко Як тая дитина! — Не **розсиплем** вражу силу, Не встану я знову! ІІ 160.21.

◊ **розсипать 1.** І 469.В, **розсиплем 3.** ІІ 160.21, **розсип 2** І 245.253.

РОЗСТЕЛИТИСЯ (2). *Образн.* Розвернися ж, **розстелися** ж, Убогая ниво!!! ІІ 349.24. Орися ж ти, моя ниво.. Та засійся, *чорна ниво, Волею ясно́ю!* Орися ж ти, розвернися, Полем **розстелися!** ІІ 349.15.

РОЗСТИЛАТИ (3). *Образн.* І тьму за собою **Розстилає** туман сивий, І тьмою німою Оповиє тобі душу ІІ 178.15. За сонцем хмаронька пливе, Червоні поли **розстилає** І сонце спатоньки зове У синє море ІІ 178.2. Весна килим **ростилає** І 538.В.

РОЗСТИЛАТИСЯ (3). **1.** *Повільно поширюватися над поверхнею, по поверхні* (2). кругом неї Димом **розстилалась** В полі курява. ІІ 188.105. Поскидали У воду трупи.. І ти дивилась, Як **розстилалися,** стелились Круги широкії над ним ІІ 278.555.

2. *Рости, простягаючи стебла* (1). Барвінок.. Слався, **розстилався** ІІ 346.2.

◊ **розстилався 2.** ІІ 346.2, **розстилалась 1.** ІІ 188.105 **розстилалися 1.** ІІ 278.555.

РОЗСУДИТИ (1). Царю! царю! І бог не **розсудить** Нас з тобою. І 477.В.

РОЗТАВАТИ (2). Тричі крига замерзала, Тричі **розтавала;** Тричі наймичку у Київ Катря провожала. І 319.373.

◊ **розтавала** І 319.373, **роставала** І 507.В.

РОЗТАШУВАТИСЬ (1). І батько, й мати, і воно Пішли на ярмарок.. От прийшли, **Розташувались.** ІІ 320.616.

РОЗТЕРТИ (1). Якби він знав,.. То, мов гадюку б, розтоптав І ядовитую б **розтер** Гадючу слину. ІІ 353.106.

РОЗТЛЄННИЙ (2). *Перен.* І плача, матернього плача Ісполню гради і поля, Да зрить **розтлєнная** земля, Що я держитель і все бачу. ІІ 327.25. Скажи, що правда оживе, Натхне, накличе, нажене Не ветхе[є], не древлє слово **Розтлєнноє** ІІ 328.67.

РОЗТЛИТИ (7). Владимир князь перед народом Убив старого Рогволода.. І **растлі** ю, Тую Рогніду молодую, І прожене ю ІІ 74.209 Розп'яли Й тебе, як сина. Наплювали На тебе, чистую, кати; **Розтлили** кроткую! ІІ 323.752. *Образн.* (3). І лукаві! Господнюю святую славу **Розтлили...** ІІ 102.15.

◊ **растлі** ІІ 74.209, **розтлили** І 351.18, ІІ 323.752, *образн.* ІІ 102.15, **ростлили** *образн.* ІІ 422.В, **растлили** ІІ 492 В, *образн.* ІІ 422.В.

РОЗТОВКТИ (1). *Фам. Розтлумачити.* Чи не побачишся ти сам коли-небудь з батьком і з матер'ю Харити, порадься з ними та **розтовчи** ти їм, що я і ти не пани, а такі ж самі прості люде VI 209.27.

РОЗТОПИТИ (4). *Перен. У спол.* серце **розтопити.** В яких ярах.. Ти ховаєшся од спеки Огнепалимої тії, Що серце без огню **розтопить** І без води прорве, потопить Святії думоньки твої? II 307.99. Ридаю, Молю, ридаючи, пошли, Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила, Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце **розтопило** II 266.84.

◊ **розтопило** II 266.84, **ростопило** II 466.В, **розтопить** II 307.99, **ростопить** II 485.В.

РОЗТОПЛЕНИЙ (1). Я золотом **розтопленим** Заллю йому очі!.. І 302.335.

РОЗТОПТАНИЙ (1). Чи доля так оце зробила?.. Що я — Неначе лютая змія **Розтоптана** в степу здихає, Захода сонця дожидає. Отак-то я тепер терплю II 201.42.

РОЗТОПТАТИ (2). Якби він знав, Якето лихо з його вийде, З того лукавого Давида, То, мов гадюку б, **розтоптав** І ядовитую б розтер Гадючу слину. II 353.105. *Образн.* (1). Саул прочумався, та й ну.. Свою ріденьку волохату І вздовж і впоперек хрестить. А гусляра того Давида Трохи не вбив, не **розтоптав** II 500.В.

РОЗТОЧИТИ (1). *Розтратити, розтринькати.* Отак тепер і з сотником З дурним моїм сталось.. Довелось самому Розкидати, **розточити,** І добра нікому Не зробити ні на шеляг II 175.346.

РОЗТРАТА (1). Тяжко дітей годувати У безверхій хаті, А ще гірше старітися.. Старітися, умірати, Добро покидати Чужим людям, чужим дітям На сміх, на **розтрату!** І 312.85.

РОЗТРІПАНИЙ (1). Побачила стара мати, Сказилася люта: «Чи бач, погань **розтріпана**» І 464.В.

РОЗТРІПАТИ (1). С[отник]: Та одчепись, божевільна... Дивись лишень: коси Мов русалка **розтріпала...** II 165.67.

РОЗТРОЩИТИ (1). *Перен.* Козак безверхий упаде, **Розтрощить** трон II 367.12.

РОЗУМ (19). Дурний свій **розум** проклинаю, Що дався дурням одурить І 393.8. Боже! боже! Даєш волю І **розум** на світі, Красу даєш, серце чисте... Та не даєш жити. II 11.117. Чи ще митарство? Чи вже буде? Буде, буде, бо холодно, Мороз **розум** будить. І 245.257 //*Персоніф.* (1). І знов лечу. Земля чорніє. Дрімає **розум,** серце мліє. І 245.259. *Образн.* (2). Орися ж ти, моя ниво.. Та посійся не словами, А **розумом,** ниво! II 349.21.

◆ *У спол.* (5): а) як (що) вам бог на **розум** положе (пошле) — *як самі надумаєте* (2). Зробіть, як знаєте і як вам бог на **розум** положе. VI 200.11. а на папері тім пишіть вже ви, що знаєте, і що вам бог на **розум** пошле. VI 194.1; б) **розуму** набратись (1). Чи не покинуть нам, небого.. Вірші нікчемні віршувать.. Втомилися, і підтоптались, І **розуму** таки набрались II 372.9; в) прийти до нормального **розуму** (1). Я прийду трохи до нормального **розуму,** то напишу тобі цілу книгу VI 134.2; г) не без **розуму** — *розумний* (1). Сьогодні певне буде у Корсуні Наталка Шулячівна, то ти, яко чоловік не без **розуму,** поклонися їй од мене VI 212.13.

◊ ***Одн. Н.*** **розум** І 524.В, II 459.В, *персоніф.* І 245.259, ***Р.*** **розуму** II 202.10, *у спол.* б) II 372.9, **без розуму** VI 201.6, *у спол.* г) VI 212.13, **до розуму** *у спол.* в) VI 134.2, ***Д.*** **розуму** II 319.594, ***З.*** **розум** І 245.257, 393.8, II 11.117, 289.14, VI 186.14, *образн.* І 266.148, **на розум** *у спол.* а) VI 194.1, 200.11, ***О.*** **розумом** II 266.69, *образн.* II 349.21.

РОЗУМНЕНЬКИЙ (1). Воно з даром божим, а до того **розумненьке,** слухняне і трудяще. VI 163.22.

РОЗУМНИЙ (30). **1.** *Наділений розумом, кмітливий* (22). Даль чоловік добрий, **розумний** і могущий, він добре знає, як тут ми пропадаємо VI 43.24. *У приказці* (1). А я, недотепний, забув на той час надіть на себе христообразную амуницию, а то б нічого сего не було. **Розумний** лях по шкоді. VI 148.23. *Образн.* (3). Порадься з своїм **розумним** серцем, мій друже єдиний! VI 152.24. *Ірон.* (2). Треба слухать, може й справді Не так сонце сходить, Як письменні начитали... **Розумні** та й годі! І 76.64 /Ох, старі голови та **розумні;** химерять-химерять, та й зроблять з лемеша швайку. І 101.912.

2. *Змістовний, породжений розумом (часто про книгу)* (8). Послав я тобі 10 Кобзарів і дуже, дуже **розумну** книжечку для Прісі. VI 209.20. *Повт.* (2). **Розумний,** дуже **розумний** і сердечний епілог вийшов VI 155.34. *Ірон.* (1). Правда, мудрі! Спасибі за раду. Теплий кожух, тілько шкода — Не на мене шитий, А **розумне** ваше слово Брехнею підбите. І 77.99 //*Субст.* (1). Ти од себе напиши що-небудь **розумне** отому Яковові Тарновському VI 225.31.

◊ ***Одн. Н.*** **розумний** 1. VI 43.24, 202.20,225, 4.

у приказці VI 148.23, *образн.* II 202.14, **2.** *повт.* VI 155.34 (2 р.), **розумна 1.** VI 201.5, 215.18, **2.** VI 130.30, 130.36, **розумне 1.** VI 182.23, **2.** *ірон.* I 77.99, **розумнеє 1.** II 491.В, ***Р.*** **розумної 2.** VI 131.38, ***З.*** **розумного 1.** VI 153.16, 179.16, **розумну 2.** VI 209.20, (в) **розумну 1.** *образн.* VI 164.15, **розумне 2.** *субст.* VI 225.31, ***О.*** (з) **розумним 1.** *образн.* VI 152.24, ***Мн. Н.*** **розумні 1.** I 77.104, 305.405, II 384.В, VI 49.37, 154.36, 216.22, 216.24, *ірон.* I 76.64, 101.912.

РОЗУМНІШИЙ (3). Василій Іванович вернувся із Італії ще товщий як був і **розумніший** і добріший, дякує вам і кланяється. VI 26.15.

◊ ***Одн. Н.*** **розумніший** VI 21.17, 26.15, **розумніша** VI 216.33.

РОЗУМНО (1). *Присл.* Велика сім'я її, небогу, осіла, а то б вона й сама собі **розумно** найшла шлях-дорогу до раю. VI 163.28.

РОЗУЧУВАТИ (1). тепер вони **розучують** М о с к а л я - ч а р і в н и к а, Ш е л ь м е н к а, С в а т а н н я н а Г о н ч а р і в ц і і мого Н а з а р а С т о д о л ю. VI 34.22.

РОЗХОДИТИСЯ (2). «Цу-цу, скажені! схаменіться! Бач, **розходилися!**».. Кричить отаман. I 107.1102.

◊ **розходилися** I 107.1102, **росходилися** I 433.В.

РОЗХО́ДИТИСЬ (1). Загуло У Віфлеємі на майдані: — Месія! Ісус! Осанна! — І люд **розходивсь.** Через час Чи через два прийшов указ II 314.379.

РОЗХРІСТАНИЙ (5), **РОЗХРИСТАНИЙ** (2). я, неначе навісна, В Дунаєві шукаю броду, З байстрям **розхрістана** бреду. II 101.301. Випливає з води мати, Сяде по тім боці; Страшна, синя, **розхристана** І в мокрій сорочці I 168.186.

◊ ***Одн. Н.*** **розхрістана** I 165.63, 167.133, 236.236, II 101.301, **розхристана** I 168.186, ***Мн. Н.*** **розхрістані** II 415.В, **розхристані** II 417.В.

РОЗЦВІСТИ (1). *Образн.* на порі Марія стала... Рожевим квітом **розцвіла** В убогій і чужій хатині. II 306.33.

РОЗЦВІТАТИ (5). Зоре моя вечірняя,.. Розкажи,.. Як сон-трава при долині Вночі **розцвітає...** II 8.22. *Образн.* (3). Як маківка на городі, Ганна **розцвітала** I 166.97.

◊ **росцвітати** I 528.В, **розцвітає** II 8.22, *образн.* I 158.227, **росцвітає** *образн.* I 416.В, **розцвітала** *образн.* I 166.97.

РОЗЧЕТВЕРУВАТИ (1). *Про стародавній засіб покарання на смерть.* Івана Остраницю і тридцять старшин козацьких після страшної муки **розчетверували** I 148.Прип.

РОЗЧИНЯТИ (1). *Розтинати (труп).* Приїхали; ножі беруть, І генерала **розчиняють** II 225.217.

РОМАН[1] (1). Уже де вона на світі **Роман** сей читала.. І Рухля не знала. II 158.54.

РОМАН[2] (1), **РОМЕН**[1] (1). *Рослина.* Ой по горі **роман** цвіте II 294.1. Ой по горі **ромен** цвіте, Долиною козак іде II 480.В.

РОМАНСЬКИЙ (3). *Істор. Римський.* **Романські** п'яні легіони Паскудились. II 301.4. Сіяє в золотім вісоні Ізраїльський архієрей! **Романський** золотий плебей! II 321.672.

◊ ***Одн. Н.*** **романський** II 321.672, **романскій** II 483.В, ***Мн. Н.*** **романські** II 301.4.

РОМЕН[1] *див.* **РОМАН**[2].

РОМЕН[2] (3). *Назва міста.* Вчила княгиня Тілько «мамо» вимовляти, А «тато» не вчила... І книжечок з кунштиками В **Ромні** накупила. II 12.173. Я спалила Польщу з королями.. Сулу в **Ромні** загатила Тілько старшинами Козацькими... I 300.257.

◊ ***Одн. М.*** **в Ромні** I 300.257, II 12.173, 408.В.

РОМОДАН[1] (2). *Прізвисько Ромодановського, царського воєводи, який командував царським військом на Україні.* А гетьман-попович Із-за Дніпра напирає — Дурний Самойлович З **Ромоданом.** II 160.9.

◊ ***Одн. О.*** **з Ромоданом** II 160.9, 161.65.

РОМОДАН[2] *див.* **ШЛЯХ РОМОДАН.**

РОСА (21). Весна. Садочки зацвіли, Неначе полотном укриті, **Росою** божою умиті II 150.9. Тілько вітер тихесенько Повіє над ними, Тілько **роси** ранесенько Сльозами дрібними Їх умиють. I 111.1230. *Рим.* (1). Свідок слави, дідівщини З вітром розмовляє, А внук косу несе в **росу,** За ними співає. I 60.19. *У порівн.* (2). Як **роса** та до схід сонця, Покапали сльози. I 35.271. *Образн.* (6). Я до тебе літатиму.. Опівночі падатиму Рясною **росою.** I 241.86 /*Про сльози* (2). Колись божились та клялись, Брατались, сестрились зо мною. Поки, мов хмара, розійшлись Без сльоз, **роси** тії святої. II 152.16. *У прикл. спол.* **роса**-с л ь о з а. *Образн.* (1). І заплакала Лілея **Росою**-с л ь о з о ю... I 355.20. *У прислів'ї* (1). не так пани, як підпанки, або — поки сонце зійде, то **роса** очі виїсть I 103.968.

◊ ***Одн. Н.*** **роса** I 161.346, 283.390, 419.В, *у порівн.* I 35.271, *у прислів'ї* I 103.968, ***Р.*** **без роси** *образн.* II 152.16, **з роси** II 250.52, ***З.*** **в росу** *рим.*

I 60.19, ***О.*** **росою** I 242.110, 387.49, II 150.9, *образн* I 241.86, II 345.208, *образн.*, *у прикл. спол.* I 355.20, **з росою** *образн.* I 329.172, **під росою** I 40.508, 166.99, ***Мн Н.*** **роси** I 111.1230, *у порівн* II 214.81, *образн* I 345.211, ***З.*** **роси** I 386.15.

РОСІЯ (1). **Росії** Тойді й на світі не було II 267.97.

РОСЛИНА (1). Ви казали, що в вас єсть якась зелена рясна **рослина** на шталт хмелю чи винограду. VI 199.5.

РОСТИ (80). **1.** *Збільшуватися в рості — про людей, рослини тощо* (76). Петрусь до школи та із школи З книжками ходить та **росте.** II 222.89. **Росте** в полі на могилі Осика заклята I 533.В. **Рости** ж, серце-тополенько, Все вгору та вгору I 53.218 *Повт.* (16). Не зна Марко, **росте** собі, **Росте,** виростає. I 316.245 //*Ставати старшим* (2). **Росла** дочка Мар'яна, А виросла, як панна — Кароока, I висока I 155.93. Отож небога Уже чимала піднялась, **Росла** собі та виростала I на порі Марія стала.. II 306.31 //*У спол.* нехай здорові **ростуть** (здорове **росте**) — *побажання в закінченнях листів і под.* (4). Цілую твою жінку, дітей і внучаток, нехай здорові **ростуть** та щасливі будуть. VI 188.21. Поклоніться од мене тричі Кондрату Михайловичу.. Титарівну ж тричі поцілуйте за мене, нехай воно здорове **росте,** та щасливе буде! VI 200.14 //*Жити, виховуватись в якихось умовах* (11). Чи то на те божа воля? Чи такая її доля? **Росла** в наймах, виростала, З сиротою покохалась. II 42.3. *Повт.* (4). У золоті, в оксамиті, Мов та квіточка укрита, **Росла** я, **росла.** II 119.6 //*У спол.* **рости** на божій харчі — *вигодовуватися, виховуватися у чужих людей* (1). сотник був собі багатий, То в його, знаєте, **росло** На божій харчі за дитину Чиєсь байстря. II 164.19. *Образн.* (10). Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, Своє товариство — ти з ними **росла** I 243.165. А де ж твої думи, рожевії квіти.. Кому ти їх, друже, кому передав? Чи може навіки в серці поховав? О не ховай, брате! розсип їх, розкидай! Зійдуть, і **ростимуть,** і у люди вийдуть! I 245.254. Нехай радіє, Поки надія серце гріє, Поки **росте** з того зерна Або кукіль, або пшениця. II 222.77. од коріння тихо, любо Зелені парості **ростуть.** I виростуть; і без сокири.. Козак безверхий упаде, Розтрощить трон II 367.8.

2. *У спол.* добре **росте** — *про сприятливі умови для якоїсь рослини* (1). Поцілуй Васю за мене і скажи їй, що як буде добре учиться, то я їй і намисто, і серги, і перстень привезу, а якщо ні, то привезу березової каші, а вона тут, скажи, дуже добре **росте.** VI 209.37.

3. *Перен. Множитися* (2). Сім'я моя щодень **росла** I вже до сотні доростала. II 65.139. Сумують комини без диму, А за городами, за тином Могили чорнії **ростуть.** II 150.26.

4. *Перен. Ставати могутнішим* (1). Дрібніють люде на землі, **Ростуть** і висяться царі! II 353.112.

◊ **рости 1.** II 343.10, **росту 1.** I 358.29, **росте 1.** I 314.161, 314.165, 533.В, II 218.5, 222.89, VI 200.14, *повт.* I 316.245, 316.246, II 267.120, 267.121, *образн.* II 222.77, 301.24, **2.** VI 209.37, **ростуть 1.** I 106.1067, 107.1124, 232.98, 536.В, *повт.* I 548.В (2 р.), *образн.* II 53.160, 326.37, 367.8, **3.** II 150.26, **4.** II 353.112, **росла 1.** I 155.93, 294.35, 355.1, II 42.3, 220.3, 249.28, 250.73, 306.28, 306.31, 411.В, 501.В, *повт.* II 119.6 (2 р.), *образн.* I 243.165, **3.** II 65.139, **росло 1.** II 45.21, 236.32, 267.99, 318.535, *у спол.* II 164.19, *образн.* II 181.15, 368.12, **росли 1.** I 120.1555, II 39.9, 98.211, 205.1, 343.1, 351.23, 370.6, 491.В, VI 85.36, *повт* II 33.9, 33.10, 63.47, 63.48, 500.В (2 р.), **ростимуть 1.** *образн.* I 245.254, **нехай росте 1.** *у спол.* II 218.5, VI 200.14, **нехай ростуть 1.** *у спол.* VI 75.20, 188.21, *образн.* I 329.169, **рости 1.** I 53.190, 53.218, II 343.10, *повт.* I 52.188 (2 р.), 53.194 (2 р.), 348.1 (2 р.), **росли б 1.** II 400.В, **ростучи 1.** II 320.643

РОСТИТИ (3). *Виховувати, доглядати.* Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати.. Вимовляє доні: «..Доню моя, доню моя, Цвіте мій рожевий! Як ягодку, як пташечку, Кохала, **ростила»** I 33.192. Спасибі ж тобі ще раз, друже мій єдиний! Дай тобі господи милосердий не класти більше своїх любих діток в домовину, а **ростити** їх на добро людям, а собі на тихую старечу радість. VI 85.33.

◊ **ростити** VI 85.33, **ростила** I 33.192, **ростили** II [illegible] В

РОСТОВСЬКИЙ (1). *Український письменник і культурний діяч (1651—1709 рр.).* Тілько ти, святий **Ростовський,** Згадав у темниці Свого друга великого II 162.77.

РОСТОПЧИНА (1). *Прізвище графині, письменниці.* А щоб ви знали, що труд ваш не мимо іде — і щоб не дуже чванилась московская братія своєю **Ростопчиною** — то от вам Свяченая вода. I 376.63.

РОСТЯГАЇ (1). *Страва (пиріжки).* Нагадайте йому про Ізлера і **ростягаї,** про Адольфінку й прочії дива. VI 43.13.

РОСТЯТИ (1). на хресті отім.. вас, біснуватих, **Ростнуть,** розірвуть, розіпнуть, І вашей кровію, собаки, Собак напоять... II 494.В

РОСЧІСУВАТИ (1). Не плач, мамо, не **росчісуй** *Мої* чорні коси — Посічуця. II 382.В.

РОСЬ (5). *Назва річки на Київщині.* що зроблено з хатиною і садочком над **Россю** і де те добро, чи в самому Корсуні, чи недалеко його? VI 212.37 //*Про битву на цій річці* (1). Місяцю мій ясний!.. Страшно тобі буде, хоч ти й бачив **Рось,** І Альту, і Сену, і там розлилось, Не знать за що, крові широкеє море. I 112.1254.

◊ ***Одн. З.*** **Рось** I 108.1149, 112.1254, ***О.*** **над Россю** I 148. **Прип.,** VI 212.37, ***М.*** **на Росі** VI 198.7.

РОТ (3). Мати дивиться на неї, Од злості німіє.. Розхрістана, боса, З **роту** піна I 167.134. *У приказці* (1). Либонь, уже десяте літо, Як людям дав я «Кобзаря». А їм неначе **рот** зашито II 200.12.

◊ ***Одн. Р.*** **з роту** I 167.134, ***З.*** **рот** *у приказц* II 200.12, ***М.*** **в роті** I 61.50.

РУБЛІ (8). *Карбованці.* Воно тут получає 25 **рублів** в місяць VI 163.25. Ну, та гроші така річ, що хоч і сто **рублів,** то не пошкодить VI 17.13.

◊ ***Мн. Н.*** **рублі** VI 86.34, ***Р.*** **рублів** VI 15.21, 7.13, 17.14, 118.22, 131.28, 163.25, ***О.*** **рублями** VI 138.23.

РУДИЙ (8). Сліпий по базару.. Додає словами.. «Ой гоп гопака! Полюбила козака, Та **рудого,** та старого — Лиха доля така» I 128.1884. *Повт.* (2). Дивлюся, і згадую Україну.. І там степи, і тут степи, Та тут не такії, **Руді, руді,** аж червоні, А там голубії II 46.63. *Образн.* (1). Із степу перекотиполе **Рудим** ягняточком біжить II 208.10 //*Субст. Про кров* (2). За що ж боролись ми.. **рудою** поливали... І шаблями скородили. Що ж на ниві уродилось???! I 227.21 *Образн.* (1). всіх — Княжат, панят і молодих — Всіх перерізали. **Рудою** Весілля вмилося. II 65.126.

◊ ***Одн. Н.*** **рудий** I 129.1896, ***З.*** **рудого** I 128.1884, ***О.*** **рудим** *образн.* II 208.10, **рудою** *субст.* I 227.21, *субст., образн.* II 65.126, **(з) рудим** II 425.В, ***Мн. Н.*** **руді** *повт.* II 46.63 (2 р.).

РУДЯКИ (3). *Назва села на Київщині.* Якщо подобаються тобі оті **Рудяки,** то возьми в посесію 20 десятин на 25 літ, гарненько поторговавшись з Трощинським, та захожуйся будовати. VI 210.34.

◊ ***Мн. Н.*** **Рудяки** VI 210.34, ***З.*** **на Рудяки** VI 210.33, ***М.*** **у Рудяках** VI 212.21.

РУЇНА (8). Все, все сплюндровано. В **руїні** Їм довелося ночувать. II 317.500. *У порівн.* (1). Старий Котляревський отак щебетав; Замовк неборака, сиротами кинув І гори і море, де перше витав.. Все осталось, все сумує, Як **руїни** Трої. I 13.76 /*Перен.* (4). гладіатор і патрицій, Обидва п'яні. Кров і дим Їх упоїв. **Руїну** слави Рим пропиває. II 276.444. Схаменіться, недолюди, Діти юродиві! Подивіться на рай тихий, На свою країну, Полюбіте щирим серцем Велику **руїну** I 330.24.

◊ ***Одн. З.*** **руїну** *перен.* I 330.24, II 276.444, ***М.*** **в руїні** II 317.500, ***Мн. Н.*** **руїни** *у порівн.* I 13.76, ***Р.*** **руїн** *перен.* I 99.833, **із руїн** *перен.* II 384.В, ***З.*** **руїни** I 302.311, ***М.*** **на руїнах** I 227.26.

РУЙНУВАТИ, РУЙНОВАТИ (12). Розбрілись конфедерати.. **Руйнували,** мордували, Церквами топили... I 83.318. Той мурує, той **руйнує,** Той неситим оком — За край світа зазирає I 239.3. *Повт.* (2). господь наш вас пом'яне, Едомськії діти, Як кричали ви: «**Руйнуйте, Руйнуйте,** паліте! Сіон святий!» I 346.249. *Образн.* (2). Заворожи мені, волхве.. Ти вже серце запечатав, А я ще боюся. Боюся ще погорілу Пустку **руйновати** I 258.6.

◊ **руйнувати** I 83.317, *образн.* I 482.В, **руйновати** *образн.* I 258.6, **руйнує** I 139.2272, 239.3, **руйнують** I 202.131, **руйнували** I 83.318, 288.606, **руйнували** I 26.36, II 254.207, **руйнуйте** *повт.* I 346.249, 347.250.

РУКА (147). **1.** (82). Дивлюся, в могилі Усе козаки: Який безголовий, який без **руки** II 232.21. могила ніби розвернулась, А з неї виходить неначе козак.. От мене бере Неначе на **руки** та несе в могилу II 232.18 /*Кисть руки* (9). Тільки що схаменувся я од твого слова і взяв уже перо в **руку,..** аж приходить із Гур'єва почта VI 129.37. *У порівн.* (1). Ох, якби-то так жартувало моє серце, як я оце з вами словами жартую. Якби і йому, як **рукам,** можна було дать клапоть паперу VI 50.28. *Образн.* (5). Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, Своє товариство — ти з ними росла, Ти з ними кохалась, їх тяжкії **руки** Тебе повивали. I 243.166. Реве, лютує Візантія, **Руками** берег достає. I 202.121. *У приказці* (2). П а р у с.. про нас і не згадав,.. Ми вже, бач, дуже близькі родичі. Як наш батько горів, то їх батько **руки** грів. VI 186.9 //**Руки** с к в е р н і (1). Пророци своїм лукавим чадам, Що пропадуть во-

ни, лихі.. І додай, Такеє слово їм додай Без притчі; вискажи: — Зробили, **Руками** скверними створили Свою надію; й речете, Що цар.. нагодує і огріє Вдову і сирот. II 328.57.

2. *Тільки мн. Перен. Вживається у знач. «люди»* (21). Робочим головам, **рукам** На сій окраденій землі Свою ти силу нисполшли. II 332.4. *Повт.* (2). Роботящим умам, Роботящим **рукам** Перелоги орать, Думать, сіять, не ждать, І посіяне жать Роботящим **рукам.** II 334.41 //**Руки** т в е р д і — *про сильну людину* (3). А на давнім пожарищі Іскра братства тліла, Дотлівала, дожидала **Рук** твердих та смілих I 263.33 //**Руки** н е с и т і — *про пожадливу, зажерливу людину* (1). Вдові убогій поможіте.. виведіть із тісноти На волю тихих, заступіте Од **рук** неситих. I 344.137 //Н е т в е р д і ї **руки** — *про нерішучу людину* (1). Благослови На месть і на муки, Благослови мої, боже, Н е т в е р д і ї **руки!** I 265.115 //З т р е т і х **рук** — *через когось* (2). А як будете писать, то пишіть на моє ім'я просто в К[ріпость] О[рську], бо я другий лист ваш прийняв уже з т р е т і х **рук** VI 46.3 //У в а ш і (ї х, т в о ї, м о ї) **руки** — *вам (їм, тобі, мені);* д о в а ш и х (т в о ї х) **рук** — *вам (тобі);* і з в а ш и х **рук** — *від вас* (8). купець, що привіз вам оту живущу І с т о р і ю Устрялова,.. забожився мені, що притьмом у в а ш і **руки** власноє оддав,— а і з в а ш и х **рук..** хоть би клаптик паперу VI 50.19. Наша книжка як попадеться у ї х **руки,** то вони аж репетують та хвалять I 374.16. Якщо дійде цей лист до твоїх **рук,** і ти.. собі кажеш,.. написать би йому. Якщо тобі думка прийде, то пиши так VI 85.1. щоб швидче твоє письмо прийшло в мої **руки,** то пиши отак на конверті VI 140.3 //В л а с н и м и (с в о ї м и) **руками** — *сам* (2). того ж [1846] божого року написавши тобі лист, і гарненько власними **руками..** оддавши на почту, поїхав собі гарненько в престольний град Москву VI 82.13.

3. *Почерк* (1). Маркович написав мені свій адрес.. в П о ч т а м т с к о й, в д о м е Л о г и н о в а, а на конверті написано вже [?] д р у г о ю **рукою,** в доме полковника Поссе. VI 141.13.

◆ *У спол.* (43): а) м а х а т и (м а х н у т и) **рукою** (6): 1) *наказувати комусь; кликати (покликати) когось* (5). Гонта повів очима і страшно глянув на Б.; той м а х н у в **рукою,**— і розняли Гонту начетверо I 149.Прип. Їде шляхом до Києва Берлин шестернею, А в берлині господиня.. Побіг Івась, бо з віконця **Рукою** м а х а є. I 46.734; 2) *безнадійно відмовитись від думки щось зробити* (1). Для текста думав був виписать сию хитро надрюковану книгу, та як полічив свої гроші, то і **рукою** м а х н у в VI 86.37; б) з д і й м а т и (п і д н і м а т и), з н я т и **руки** (д о б о г а) — *благати бога в молитві; бути в розпачі* (5). згадав сирота Степан в неволі Свою матір Україну.. Плаче, ридає, Д о б о г а **руки** з д і й м а є, Кайдани ламає I 286.507. Панів великих і малих Усіх порізали... Молила Сама стара за молодих, Д о б о г а **руки** п і д н і м а л а... II 411.В. Ти закричала, з н я в ш и **руки,** І збожеволівши од му́ки Об мур старою головою Ударилась, і неживою Під браму впала. II 471.В; в) п о д а т и (д а т и) **руку** — *допомогти комусь, виявити свою прихильність, дружбу* (4). Моя ти любо! усміхнись І вольную святую душу І **руку** вольную, мій друже, П о д а й мені. II 345.16. На тебе, мати, возлагаю Все упованіє моє!.. Молюся плачучи, п о д а й Невольникам святую **руку** II 484.В. Отак-то, ляше, друже, брате. Неситії ксьондзи, магнати Нас порізнили, розвели, А ми б і досі так жили. П о д а й же **руку** козакові II 33.29; г) р о з в'я з а т и **руки** — *звільнити від гніту* (2). І діди нам розказують Про давні криваві Тії літа; як рукою Твердою своєю Р о з в'я з а в ти наші **руки** I 341.47; д) р о з п р а в и т и **руки** — *звільнитися від гніту, стати активним* (1). Пішов молиться добрий Гус. «..Прозріте, люди, день настав! Р о з п р а в т е **руки,** змийте луду». I 266.151; е) **руку** п і д і й м а т и (п і д н я т и) *на кого — повставати проти кого, починати (почати) боротьбу з кимсь* (3). І плакав Гус, молитву дія,.. Люд мовчав І дивувався: що він діє, На кого **руку** п і д і й м а! I 267.188. я молитись в хаті буду.— Бо вже нездужав, сину, встать, **Руки** на ворога п і д н я т ь! II 234.81; є) у п а с т и в *чиїсь* **руки** — *бути переможеним. Повт.* (2). Да не скаже хитрий ворог: «Я його подужав». І всі злії посміяться, Як у п а д у в **руки,** В **руки** вражі. I 341.34; ж) у **руки** п о п а с т и с я *ко-*

му-н.— потрапити в чиюсь залежність (1). Якби йому Богдан оце У **руки** попався, У москалі заголив би I 307.474; з) сидіти склавши **руки** — *нічого не робити, не працювати* (3). Нудьга, крий мати божа, яка нудьга сидіть склавши **руки** VI 115.39. Заходився рисовать карандашем портрети,— так що ж? нарисовав три портрети, та й сижу склавши **руки.** VI 154.26; и) не лежать (не підіймаються) **руки,** з **рук** випадає — *про відсутність бажання що-н. робити* (3). Я ще зроду такої нудьги не коштував. Ні до чого **руки** не лежать. VI 132.40. Ян Гус повинен буть у Василя Вас[ильовича] Тарновського.. Переробляють його, або знову робить, у мене щось **руки** не підіймаються. VI 165.16. Тепер, слава богу, я повеселішав, а все-таки за що не возьмуся, із **рук** випадає. VI 138.12; і) йти в **руки** — *легко діставатися* (1). Я тепер заробляю гроші (аж дивно, що вони мені йдуть в **руки!** VI 29.19; ї) скласти **руки** — *умерти* (1). Якби мені бог поміг докінчить те, що я тепер зачав, то тойді склав би **руки** та й в домовину. VI 33.16; й) на́ **руках** понести *кого* — *виявити велику пошану до кого* (1). як би ти добре зробив, якби приїхав! тут би [у Ніжньому] тебе, преславного, на **руках** понесли твої безчисленнії поклонники. VI 154.7; к) **руки** простягати *до кого — просити милостиню у кого, жебракувати* (2). Вдова шкандибає Під дзвіницю, сердешная, **Руки** простягати До тих самих, до багатих, Що сина в солдати Позаторік заголили. II 122.6; л) *до кого* **руки** приросли — *з ким-н. зійшовся, подружився* (1). В чужій землі, в чужій сім'ї Кого ти радуєш? до кого, До кого **руки** приросли? I 384.29; м) дати себе в **руки** взяти — *комусь покоритися* (1). Все покажем! тільки дайте Себе в **руки** взяти. I 328.147; н) взяти на свої **руки** — *потурбуватися про що-н.* (1). Не знаю, хто се Н. Д. Якби Княгиню взяв на свої **руки** Куліш, чи не лучше б було? VI 132.24; о) повернути *на чию-н.* **руку** — *стати на чийсь бік* (1). А надто о Хариті: чи ти казав їй про мене і що вона тобі сказала? Будь ласкав, поверни цим ділом на мою **руку** VI 206.36; п) **в руках** *у кого-н.* пропадать — *терпіти знущання від кого-н.* (1). А ви Україну ховайте: Не дайте матері, не дайте **В руках** у ката пропадать. I 107.1120; р) в твоїх **руках** — *у твоїй владі* (1). В твоїх **руках** все на світі. Твоя свята воля! Нехай буде так, як буде,— Така моя доля! I 282.366; с) ламати **руки** (1). Амон бере її.. Ламле **руки,** Сестра ридає. І, рвучись, Кричить до брата: — Схаменись II 72.131; т) в залізі **руки** принести — *прийти закутим у кайдани* (1). О милий боже України, Не дай пропасти на чужині, В неволі вольним козакам!.. На суд твій праведний прийти, В залізі **руки** принести I 201.80.

◊ ***Одн. Р.*** **без руки 1.** II 232.21, **з руки 1.** VI 133.8, ***З.*** **руку 1.** I 249.408, 368.279, II 98.225, 165.46, *у спол.* в) II 33.29, 311.246, 345.16, 484.В, *у спол.* е) I 267.188, **в руку 1.** VI 129.37, **за руку 1.** I 368.276, 535.В (2 р.), II 72.128, 283.4, **на руку 1.** I 409.В, II 16.333, *у спол.* о) VI 206.36, ***О.*** **рукою 2.** I 341.45, **3.** VI 141.13, *у спол.* а) I 46.734, 97.811, 149. Прип., 285.472, 296.105, VI 86.37, **з рукою 1.** I 149. Прип., ***М.*** **в руці 1.** I 38.403, **на руці 1.** I 5.104, ***Мн. Н.*** **руки 1.** I 66.138, 237.7, 238.43, 440.В, II 291.17, VI 27.33, *образн.* I 243.166, 244.211, *у спол:* г) I 120.1556, *у спол.* и) VI 132.40, 165.16, *у спол.* л) I 384.29, ***Р.*** **рук 1.** I 367.256, **2.** I 263.33, **до рук 2.** VI 41.17, 85.1, **з(із) рук 1.** I 167.150, 315.216, 527.В, *образн.* II 59.11, **2.** VI 46.3 (2 р.), 50.20, *у спол.* и) VI 138.12, **од рук 2.** I 344.137, ***Д.*** **рукам 1.** *у порівн.* VI 50.28, **2.** II 332.4, 333.25, *повт.* II 334.41, 334.45, ***З.*** **руки 1.** I 97.784, 168.167, 279.265, 361.60, 535.В, II 108.165, 131.14, 423.В, *у приказці* I 301.292, VI 186.9, **2.** I 265.115, *у спол.* б) I 235.198, 286.507, II 138.48, 411.В, 471.В, *у спол.* г) I 341.47, *у спол.* д) I 266.151, *у спол.* е) I 487.В, II 234.81, *у спол.* з) VI 115.39, 154.26, 165.6, *у спол.* ї) VI 33.16, *у спол.* к) II 122.6, 237.39, *у спол.* с) II 72.131, *у спол.* т) I 201.80, **в(у) руки 1.** I 538.В, II 37.84, 202.29, 256.299, 362.2, VI 49.16, 133.9, **2.** I 374.16, VI 50.19, 73.22, 140.3, *у спол.* є), *повт.* I 341.34, 341.35, *у спол.* ж) I 307.474, *у спол.* і) VI 29.19, *у спол.* м) I 328.147, **за руки 1.** I 367.267, II 441.В, **на руки 1.** I 32.168, 294.32, II 202.28, 232.18, 242.12, 308.138, *у спол.* н) VI 132.24, **під руки 1.** I 286.541, ***О.*** **руками 1.** I 317.289, 410.В, II 101.308, 278.543, 328.57, *образн.* I 202.121, **2.** I 336.251, VI 82.13, 203.25, ***М.*** **в(у) руках 1.** I 113.1305, 137.2172, 154.43, 275.70, 347.271, 444.В, II 98.218, 105.43, 274.387, VI 25.16, 50.19, 228.32, *образн.* II 69.19, **2.** VI 165.9, *у спол.* п) I 107.1120, *у спол.* р) I 282.366, **на руках 1.** I 34.264, 268.234, 294.27, 296.137, 361.55, II 308.142, *у спол.* й) VI 154.7.

РУКАВ (6). І хлинули сльози. Поплакав сердега, утер **рукавом.** I 93.631. понад Доном полечу, **Рукав** бобровий омочу В ріці Каялі. II 336.8 //*У спол.* закачати **рукава** — *приготуватись до роботи* (1). Що тут на світі робить? — думаю собі, та вставши раненько, помолився богу,

закачав **рукава** та й заходився коло оції Москалевої криниці. VI 139.19.

◊ ***Одн. З.*** **рукав** II 336.8, 337.58, ***О.*** **рукавом** I 93.631, ***Мн. З.*** **рукава** *у спол.* VI 139.19, **в рукава** II 197.14. ***О.*** **рукавами** I 42.584.

РУКАВЧАТА (1). *Зменш.-пестл. до* **рукава.** княгиня.. Сорочечки шила. І маленькі **рукавчата** Шовком вишивала, І купала, й колихала, Сама й годувала. II 11.150.

РУКОПИС, РУКОПИСЬ (3). Данило Семенович! Дайте Федорові **рукопис** Южнорусского букваря, його треба показать Бекетову. VI 223.26. Чи не взяв би ти з собою **рукопись** Москаля-чарівника? VI 155.14.

◊ ***Одн. Р.*** **з рукопису** I 526.В, ***З.*** **рукопис** VI 223.26, **рукопись** VI 155.14.

РУНА *див.* **ЛУНА.**

РУСАЛКА (9). *Міфол.* Піду шукать миленького, Втоплю своє горе, Втоплю свою недоленьку, **Русалкою** стану I 9.14. *У порівн.* (2). С[отник]: Та одчепись, божевільна... Дивись лишень: коси Мов **русалка** розтріпала... II 165.67. *Назва твору* (2). Найдіть та пришліть мені оті прокляті **Русалки,** а то вони.. мені спать не дають. VI 208.27. Попросіть у Петра Аркадьєвича до осени мой рисунок **Русалки.** VI 208.11.

◊ ***Одн. Н.*** **русалка** I 358. Заг., II 415.В (2 р.), *у порівн.* I 463.В, II 165.67, ***О.*** **русалкою** I 9.14, 358.9. ***Мн. З*** **русалки** *у назві* VI 208.11, 208.27.

РУСАЛОНЬКА (8). *Пестл. до* **русалка.** Не **русалонька** блукає: То дівчина ходить I 3.21. *Зверт.* (1). Пливи ж, моя **русалонько** I 531.В.

◊ ***Одн. Н.*** **русалонька** I 3.17, 3.21, 359.61, 531.В, ***З.*** **русалоньку** I 358.23, ***К.*** **русалонько** *зверт* I 531 В ***Мн. Н.*** **русалоньки** I 6.133, 8.223

РУСАЛОЧКА (1). *Пестл. до* **русалка.** замовкла **русалочка,** В Дніпро поринула Мов пліточка. I 359.37.

РУСИЙ (1). Якби ви вчились так, як треба,.. А то залізете на небо: «І ми не ми, і я не я».. Немає й бога, тільки я! Та **русий** німець узловатий I 517.В.

РУСИЧІ (1). *Істор.* Допировали Хоробрі **русичі** той пир, Сватів упоїли, А самі простяглися За землю Руськую. II 339.25.

РУСЛАН (2). Та що то за опера, так ну! А надто як Артемовський співа **Руслана** VI 26.12. *У назві* (1). Через день дають **Руслан**[а] и Людмилу. VI 26.11.

РУСЬ (3). І Хомяков, **Русі** ревнитель.. О юбкоборцеві восплач. II 340.5. *У назві збірника* (1). Що там робить Куліш?.. попроси, нехай мені вишле свої любії Записки о Ю[жной] **Русі** VI 147.29.

◊ ***Одн. Р.*** **Русі** II 340.5, ***З.*** **Русь** I 503.В, ***М.*** **о Русі** *у назві* VI 147.29.

РУСЬКИЙ (8). **1.** *Пов'язаний з Руссю* (4). *У спол.* **Руська** земля. І журбатуга на тім полі Зійшла для **Руської** землі. II 339.13. Білим трупом засіяне, А кровію политеє, Принесло тугу-неволю В землю **Рускую** те поле II 497.В.

2. *Написаний російською мовою* (2). Навчи ти мене, будь ласкав, що мені робить з **руськими** повістями? VI 165.36.

◆ *У спол.* (2): а) **руський** чоловік (1). Всі тебе [Щепкіна] бачили, всі до єдиного **руського** чоловіка, всі тебе знають VI 154.9; б) **Руська** беседа — *назва журналу* (1). спасибі тобі за Чорну раду.. Я її прочитав і в **Руській** беседі VI 155.33.

◊ ***Одн. Р.*** (до) **руського** *у спол.* VI 154.9, (для) **руської 1.** II 339.13, ***З.*** (в) **рускую 1.** II 497.В, (за) **руськую 1.** II 339.28, (на) **руську 1.** II 497.В, ***М.*** (в) **руській 2.** VI 133.24, *у спол.* VI 155.33, ***Мн. О.*** (з) **руськими 2.** VI 165.36.

РУТА (9). *Отруйна рослина.* Спочивайте, сини мої, В глибокій оселі!.. Без васильків і без **рути** Спочивайте, діти I 143.2410. Що мені на світі, Сироті, робити?.. Ой піду я в гай зелений, Посажу я **руту.** Якщо зійде моя **рута,** Остануся тута II 155.10. *Образн.* (4). Не жаль було давно одбутих.. Моїх кровавих тяжких сльоз, А їх чимало розлилось На марне поле. Хоч би **рута,** А то нічого не зійшло! I 389.14. *Образн., повт.* (2). Уродила **рута... рута...** Волі нашої отрута. I 227.24.

◊ ***Одн. Н.*** **рута** II 155.11, 155.17, *образн.* I 229.72, 389.14, *образн., повт.* I 227.24 (2 р.), ***Р.*** **без рути** I 143.2410, ***З.*** **руту** II 155.10, ***О.*** **рутою** I 282 370.

РУХЛЯ (3). *Ім'я.* Уже де вона на світі Роман цей читала.. І **Рухля** не знала. II 158.56.

◊ ***Одн. Н.*** **Рухля** II 158.52, 158.56, ***З.*** **Рухлю** II 158.51

РУЧАТИСЯ (1). Гонта і Залізняк,.. може, виведені в мене не так, як вони були,— за це не **ручаюсь.** I 150.П.

РУЧЕНЯТА (8). *Зменш.-пестл. до* **руки.** Сирота Ярема — сирота багатий, Бо є з ким заплакать, є з ким заспівать: Єсть карії очі — як зіроньки сяють, Білі **рученята** — мліють-обнімають I 85.363. Одна

тілько Сидить без обнови Сиріточка, **рученята** Сховавши в рукава. II 197.13.

◊ ***Мн. Н.*** **рученята** I 85.363, **ручинята** I 425.В, ***З.*** **рученята** I 86.422, 168.161, 313.133, II 197.13, 297.4, **ручинята** I 425.В.

РУЧЕНЬКА (3). *Зменш.-пестл. до* **рука.** Обнімемось, поцілуємось, поберемося за **рученьки** та й підем удвох собі аж у Київ. II 174.300. Зайде сонце — Катерина По садочку ходить, На **рученьках** носить сина I 31.117.

◊ ***Одн. З.*** **рученьку** I 106.1085, ***Мн. З.*** **за рученьки** II 174.300, ***М.*** **на рученьках** I 31.117.

РУЧКА (2). *Зменш.-пестл. до* **рука**. Вранці Марко до наймички **Ручки** простягає I 316.242. Сидить сотник на причілку Та думку гадає, А Настуся по садочку Пташкою літає. То посидить коло його, **Ручку** поцілує II 436.В.

РУЧИЦІ (1). *Зменш.-пестл. до* **руки.** Плаче Катерина.. Тілько сина пригортає, Цілує та плаче. А воно, як ангелятко, Нічого не знає, Маленькими **ручицями** Пазухи шукає. I 35.279.

РУЧНИЙ (2). *Такий, що надівається на руки.* Окують царей неситих В залізніє пута, І їх, славних, оковами **Ручними** окрутять I 347.278.

◊ ***Мн. О.*** **ручними** I 347.278, II 274.394.

РУШАТИ (6). В поход у дорогу славні **компанійці** До схід сонечка **рушали.** II 42.22. Не здивуй, що я так мало пишу тобі. Ніколи. Сьогодні **рушаю** в Конотоп. VI 195.14.

◊ **рушаю** II 216.33, VI 195.14, **рушає** II 409.В, **рушали** I 255.57, II 42.22, **рушайте** I 116.1430.

РУШИТИ (10). Берлин **рушив,** а Івася Курява покрила... I 46.745. Попереду поїзжане **Рушили** в дорогу. II 188.97 //*Виїхати* (3). По требованию начальства я завтра буду в Києві. Добре б ви зробили, якби й ви **рушили** в Києв. VI 194.27 //*У спол.* **рушити** в д а л е к у д о р о г у — *вмерти* (1). На той світ, друже мій, до бога, Почумакуєм спочивать.. Помолимось богу, Та й **рушимо** тихесенько В д а л е к у д о р о г у II 372.31.

◊ **рушив** I 46.745, **рушили** I 454.В, II 188.97, 320.640, 483.В, VI 194.27, **рушимо** I 364.143, 453.В, *у спол.* II 372.31, **рушемо** I 534.В.

РУШНИК (15).— Іди, доню, каже мати.. Він багатий, одинокий — Будеш панувати.— Не хочу я панувати, Не піду я, мамо! **Рушниками,** що придбала, Спусти мене в яму. I 50.100 //*У спол.* (13): а) с л а т и (п о с и л а т и, ш е л е с т ь) з а **рушниками** — *сватати(ся)* (6). Усе думаю про його.. Дурна була, молодая — Я все виглядала — Чи не ш л е з а **рушниками..** II 198.7. Придбав сірома грошенят.. Та до вдовівни навпростець Ш е л е с т ь з а **рушниками!** II 50.42; б) **рушники** т к а л и с ь (**рушника** д б а л а) — *готувалася заміж* (4). Всі на мене залицялись І сватати стали; А у мене, як на теє, Й **рушники** вже т к а л и с ь. I 294.45. одній найкращій скажіть тихенько, щоб **рушника** д б а л а та щоб на своєму огороді гарбузів не сажала. VI 192.16; в) в е р н у т и с я з **рушниками** — *засватати когось* (1). В е р н у л и с я Люде з **рушниками..** Таку кралю висватали, Що хоч за гетьмана, То не сором. I 317.273; г) д а т и **рушники** *за кого — погодитись на одруження з ким* (1). Чи Харитy ще не приходив ніхто з нагаєм сватать? Якщо ні, то спитай у неї нишком, чи не д а л а б вона за мене **рушників?** VI 198.13; д) п о д а в а н і **рушники** — *засватана* (1). Ой дивуйтесь, лицяйтеся, А з іншими вінчайтеся, П о д а в а н і **рушники...** Отаке-то, козаки! II 41.11.

◊ ***Одн. З.*** **рушника** *у спол.* б) VI 192.16, ***М.*** **у рушнику** II 480.В, ***Мн. Н.*** **рушники** *у спол.* б) I 294.45, 391.24, *у спол.* д) II 41.11, ***Р.*** **рушників** *у спол.* г) VI 198.13, ***З.*** **рушники** *у спол.* б) I 233.109, ***О.*** **рушниками** I 50.100, **з рушниками** *у спол.* в) I 317.273, **за рушниками** *у спол.* а) I 279.249, II 50.42, 74.180, 198.7, 251.86, 251.98.

РУШНИЦЯ (5). з темного лісу З **рушницею** і з челядью Виходить пан лисий II 429.В. *У прикл. спол.* **рушниця**-г а к і в н и ц я (4). Випровожала сестра свого брата; А сірому сиротина Випровожала; коня напувала,.. Виносила збрую — шаблю золотую І **рушницю**-г а к і в н и ц ю. II 42.30.

◊ ***Одн. З.*** **рушницю** *у прикл. спол.* II 42.30, 402.В, ***О.*** **з рушницею** II 429.В, ***Мн. Н.*** **рушниці** *у прикл. спол.* II 43.65, 403.В.

РУШНИЧОК (1). *Зменш.-пестл. до* **рушник.** *Образн.* — Де та доля пишається?.. — У дівчини, в чужій хаті, У **рушничку** та в хустині Захована в новій скрині. II 294.11.

РЯД (6). **1.** *Шеренга, лінія* (5). Плаче Україна... І я плачу; а тим часом Пишними **рядами** Виступають отамани, Сотники з панами І гетьмани I 78.130. Споборники святої волі — Із тьми, із смрада і з неволі Царям і людям на показ На світ

вас виведу надалі **Рядами** довгими в кайданах... II 282.96. *Образн.* (2). Думи мої, думи мої,.. Нащо стали на папері Сумними **рядами?..** I 21.4. Більш нічого Не викроїлося, і драму Глухими, темними **рядами** На смітник винесли... II 281.63.

2. *Сукупність явищ* (1). Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли, Мов у Московії татаре, І нам, сліпим, передали.. Всі зла на світі, войни, чвари, Пекельних мук безкраїй **ряд...** I 267.160.

◊ ***Одн. З.*** **ряд 2.** I 267.160, **в ряд 1.** II 462.В, ***Мн. О.*** **рядами 1.** I 78.130, II 282.96, *образн.* I 21.4, II 281.63.

РЯДКОМ (1). *Присл.* Скотина Іде пасучися, **рядком** II 313.320.

РЯДНИНА (3). *Груба, проста одежина — при вказівці на бідність.* Оженився, зажурився — Нічого немає; У **ряднині** ростуть діти I 106.1067. Давно те минуло, як, мала дитина, Сирота в **ряднині,** я колись блукав, Без свити, без хліба, по тій Україні, Де Залізняк, Гонта з свяченим гуляв. I 144.2439.

◊ ***Одн. М.*** **в(у) ряднині** I 106.1067, 144.2439, II 204.10.

РЯДОК (1). *Зменш. до* **ряд 1.** Од Бориспо́ля недалеко.. І досі ще стоїть любенько **Рядок** на вигоні топо́ль II 164.8.

РЯДОМ (2). *Присл.* **1.** *Близько, поруч* (1). Веде коня за поводи Та плаче Ярина. Старий батько іде **рядом,** Наставляє сина. I 281.318.

2. *В один ряд, шеренгу* (1). Піти лишень подивиться До царя в палати.. Прихожу: Старшина пузата Стоїть **рядом** I 252.535.

◊ **рядом 1.** I 281.318, **2.** I 252.535.

РЯДОЧКОМ (1). *Присл.* мені так і здається, що я як пишу оцей лист до тебе, або як просто тебе згадую, то так неначе дивлюся на тебе, як ти коло баркана **рядочком** восени дерева сажаєш. VI 86.4.

РЯСА (5). Не пустили Дорошенка, У **рясі** пізнали, Закували у кайдани, В Соснищю послали. II 161.46. В довгій **рясі** по келії Старий чернець ходить. II 37.70 //*У спол.* в з я т и **рясу** — *стати ченцем* (1). А я, брати запорожці, В о з ь м у собі **рясу** Та піду поклони бити В Межигор до Спаса. II 160.30.

◊ ***Одн. З.*** **рясу** *у спол.* II 160.30, **на рясу** II 37.97, ***М.*** **в(у) рясі** I 251.485, II 37.70, 161.46.

РЯСКА (1). Хлюпощуться качаточка Помеж осокою. А качечка випливає З качуром за ними, Ловить **ряску** II 363.15.

РЯСНИЙ (5). **1.** *Багатий на листя, гілки* (4). Заквічай голову дівочу Лілеями та [ти]м **рясним** Червоним маком. II 308.115. Ви казали, що в вас єсть якась зелена **рясна** рослина на шталт хмелю чи винограду. VI 199.5 //*Великий* (1). Тихесенько понад водою Пішла собі [Марія]. Лопух **рясний** Широ[ки]й вирвала, й накрила,.. Ниначе бриликом, свою, Головоньку II 485.В.

2. *Густий. Образн.* (1). моя Україно,.. Я до тебе літатиму З хмари на розмову... Опівночі падатиму **Рясною** росою. I 241.86.

◊ ***Одн. Н.*** **рясна 1.** VI 199.5, ***З.*** **рясний 1.** II 485.В, ***О.*** **рясним 1.** II 308.115, **рясною 2.** I 241.86, ***Мн. Н.*** **рясні 1.** I 241.103.

РЯСНО (1). *Присл.* Ой діброво — темний гаю! Тебе одягає Тричі на рік... Багатого Собі батька маєш. Раз укриє тебе **рясно** Зеленим покровом II 330.5.

РЯСТ (6). *Трав'яниста рослина з фіолетовими, білими, жовтими квітами.* Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива, І сестру Мар'яну **рястом** уквічай I 153.28. Встала й весна, чорну землю Сонну розбудила, Уквічала її **рястом** I 136.2139. *У порівн.* (1). Загинеш, серденько, загинеш, Мов **ряст** весною уночі. II 10.92.

◊ ***Одн. Н.*** **ряст** *у порівн.* II 10.92, ***Р.*** **рясту** I 136.2151, ***О.*** **рястом** I 136.2139, 153.28, 282.371, 283.405.

РЯТУВАТИ, РЯТУВАТЬ, РЯТОВАТИ (15). У балці стало щось кричать, Побігли хлопці **рятувать.** II 187.39. *Повт.* (3). Петрусю! Друже мій єдиний! Моє ти серце! мій ти сину! **Рятуй** мене, **рятуй! рятуй!** II 223.137. *Образн.* (3). Розбрілись конфедерати.. Розбрілися, та й забули Волю **рятувати** I 83.315. Обізвавсь Тарас Трясило Віру **рятовати** I 65.70.

◊ **рятувати** *образн.* I 83.315, 415.В, **рятувать** II 187.39, **рятовати** *образн.* I 65.70, **ратувати** I 424.В, **рятує** I 63.27, **ратує** I 414.В, II 439.В, **рятують** II 187.44, **рятуй** *повт.* II 223.137 (3 р.), **рятуйте** I 90.548, 97.805, **ратуйте** II 439.В.

С

САВА (1). *Отак вони що день божий* Удвох розмовляли.. І співали удвох собі Про Чалого **Саву** І 289.656.

САВАОФ (2). *Біблійна назва бога.* Ченчіо колись Убила батька кардинала І **саваофа** не злякалась. II 17.359. Збрешуть люде, І візантійський **саваоф** Одурить! II 345.10.

САГА (1). *Річкова затока.* Над Дніпровою **сагою** Стоїть явор меж лозою. II 342.1.

САД (19). Серце рвалося, сміялось, Виливало мову, Виливало, як уміло, За темнії ночі, За вишневий **сад** зелений, За ласки дівочі... І 22.34. В **садах** кохалися, цвіли, Неначе лілії, дівчата. II 33.6. Шкода, що я не покинув тойді у вас рисунок київського **саду,** бо він і всі, що були при мені, пропали. VI 39.27.

◊ ***Одн. Р.*** **саду** І 104.998, VI 39.27, ***З.*** **в сад** II 221.68, **за сад** І 22.34, **на сад** II 70.53, ***М.*** **в саду** II 223.144, 384.В (2 р.), **в саді** II 70.54, ***Мн. Н.*** **сади** І 241.103, II 9.37, 22.40, 110.26, ***З.*** **сади** II 219.41, ***О.*** **садами** II 150.12, **межи садами** II 249.24, **над садами** І 75.13, **поміж садами** II 150.27, ***М.*** **в садах** II 33.6.

САДИТИ (4). І на Січі мудрий німець Картопельку **садить** І 334.177. А он черешня похилилась, Це сама та, шо ми **садили** II 445.В.

◆ *У спол.* **садити** о г о р о д — *починати справу, приречену на невдачу* (1). Не довелося вкупі жить. Дарма... минуло... недола́ду Було б **садити** огород. Пішо[в] я писарем в громаду II 411.В.

◊ **садити** *у спол.* II 411.В, **садить** І 334.177, **садив** II 324.14, **садили** II 445.В.

САДОК (11). **Садок** вишневий коло хати, Хрущі над вишнями гудуть І 390.1. Був собі дід та баба.. **Садок** у гаї розвели І 311.65. *У прикл. спол.* **садок**-р а й о ч о к (1). Поставлю хату і кімнату, **Садок**-р а й о ч о к насажу. II 348.2.

◊ ***Одн. Н.*** **садок** І 390.1, II 9.57, ***З.*** **садок** І 311.65, *у прикл. спол.* II 348.2, **в садок** І 31.113, 34.236, 462.В, 463.В, 493.В, II 319.565, 363.22.

САДОЧОК (45). *Зменш.-пестл. до* **сад.** В **садочку** темному ягнята Удень пасуться І 384.9. Ще ось що: напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? яка вона? чи можна буде **садочок** розвести VI 200.31. по горі **Садочок** темний, а в **садочку** Лежать собі у холодочку, Мов у раю, мої старі. II 205.29. *Образн.* (1). Не жди весни — святої долі! Вона не зійде вже ніко́ли **Садочок** твій позеленить, Твою надію оновить! II 354.16.

◊ ***Одн. Н.*** **садочок** II 205.29, 490.В, ***З.*** **садочок** II 50.38, 250.82, 370.3, 373.65, VI 200.31, *образн.* II 354.16, **в(у) садочок** І 28.26, 43.620, II 20.5, 80.140, 80.149, 81.153, 117.16, 164.15, 168. Рем., 169.179, 256.301, 346.4, **на садочок** І 391.17, II 107.114, ***О.*** **з садочком** VI 212.36, ***М.*** **в(у) садочку** І 384.9, II 12.166, 55.257, 81.165, 106.78, 205.29, 256.301, 256.304, 298.6, 298.11, 348.6, 415.В, 457.В, **по садочку** І 31.116, 31.123, 291.717, 366.209, 462.В, 496.В, II 165.43, ***Мн. Н.*** **садочки** II 150.7, ***О.*** **з садочками** II 90.23.

САЖ (3). *Спеціальний хлів для утримання та відгодівлі свиней.* У тебе, здається, годується кабан в **сажі..** і ти, певно, заколеш його к святкам, то пришли мені по почті 20 фунтів ковбас. VI 201.8. *Образн.* (2). А де отї??.. Невже в **сажах** Годує хам собі на сало? А може й так? Добра чимало Вони творили на землі, Ріками сльози розлили II 227.11.

◊ ***Одн. З.*** **в саж** *образн.* II 227.22, ***М.*** **в сажі** VI 201.8, ***Мн. М.*** **в сажах** *образн.* II 227.11.

САЖАТИ (4). **1.** *Заривати в землю коріння, насіння з метою вирощування рослин* (3). мені так і здається, що я як пишу оцей лист до тебе, або як просто тебе згадую, то так неначе дивлюся на тебе, як ти коло баркана рядочком восени дерева **сажаєш.** VI 86.4. *Образн.* (1). А тим часом одній найкращій скажіть тихенько, щоб рушника дбала та щоб на своєму огороді гарбузів не **сажала.** VI 192.17.

2. *Поміщати куди-н., позбавляючи волі* (1). Тойді сироту Степана.. Турки-яничари ловили, З гармати гримали, В кайдани кували, В Цареградськую башту **сажали** І 285.488.

◊ **сажаєш 1.** VI 86.4, **сажає 1.** І 386.11, **сажала 1.** *образн.* VI 192.17, **сажали 2.** І 285.488.

САКВОЯЖ (1). *Ручна дорожна сумка з замком.* А **саквояж** ваш я таки трохи попом'яв. Вибачайте! VI 194.15.

САКЛЯ (2). *Назва житла у кавказьких горців.* Ч у р е к і **с а к л я** — все твоє І 327.65. Ми християни; храми, школи, Усе добро, сам бог у нас! Нам тільки **с а к л я** очі коле І 327.78.

САКРАМЕНТУВАТИ (1), **СЕКРЕМЕНТОВАТИ** (1). *Церк. Виконувати релігійні*

обряди над умираючим, причащати. У будинках уже його Й **сакраментували** I 549.В. Уже його Й **секрементовали,** Клали долі на соломі І стелю знімали, Не вмирає. I 538.В.

САЛДАТ *див.* **СОЛДАТ.**

САЛДАТСЬКИЙ *див.* **СОЛДАТСЬКИЙ.**

САЛО (13). А пан просить **сала,** А чорт їсти просить. II 97.190. а що вона буде коштувать, то це вже ваше діло, хоч кусок **сала,** то й це добре на чужині. VI 26.30. *Образн.* (1). А тих, Великих, сильних, і гла[д]ких І отолстєвших серцем малим, От їх так жаль, смердяче **сало** Годованих добром живим, Людською кровію. II 487.В //*Перен.* (1). Дивуюця, що кіт мурий [цар Давид] Не ворушив **сала,** А у його сердешного Зубів не осталось. II 414.В //*У спол.* з а л и т и з а ш к у р у **сала** — *завдати великого горя* (2). У розкоші,— хвалиш бога... А вдові убогій, Мабуть, не до його, Бо з а л и л и з а ш к у р у **сала** II 49.18.

◊ ***Одн. Р.*** **сала** II 97.190, VI 26.30, 201.14, *перен.* II 414.В, *у спол.* II 49.18, 249.34, ***З.*** **сало** I 202.111, *образн.* II 487.В, **за сало** VI 36.29, 202.32, **на сало** II 70.53, 227.12, 351.28.

САМ (322). *Займ. означальний.* **1.** *Вживається при іменнику чи особовому займ. для вказівки на особу чи предмет, який особисто, безпосередньо бере участь у дії, є джерелом або об'єктом дії* (257). Дід мій.. коли зачина розказувать що-небудь таке що не **сам** бачив, а чув, то спершу скаже: «Коли старі люди брешуть, то й я з ними». I 150.П. А князь аж синій похожає, Та **сам** несмілих наливає, Та ще й покрикує II 9.67. тричі разом спасибі тобі за те, що ти хочеш **сам** приїхать в Нижній. VI 154.6. До Чижова я завтра **сам** напишу VI 200.32. *Повт.* (8). Я **сам,** як бачиш, марне, всує, Я **сам** занівечив свій вік II 62.17 //*Заступає собою імен. чи особовий займ.* (50). Старий Головатий щось дуже коверзує.. «Коли **сам,** каже, не повершу, то синові передам». I 101.902. Схаменися, не женися: І вона загине, І **сам** сивим посміщищем Будеш в своїй хаті II 169.163. Такії, боже наш, діла Ми творимо у нашім раї.. А може й **сам** на небеси Смієшся, батечку, над нами II 230.57 //*При зіставленні або протиставленні дій (якостей, властивостей) однієї або кількох осіб* (15). Співай про Матрьошу, .. а то співа: «Грає синє море», А **сам** плаче I 77.93. І це трапляється меж нами, Що ніж на серце наставля, А **сам** цілує!.. II 107.132. сина дав У бурсу в Київ обучатись, А **сам** Настусю піджидав II 164.29. якщо він там довго забариться, то я не втерплю: передам його господу Бр[илкі]ну, а **сам** чкурну в Нікольське VI 166.35 //*Вживається для вказівки на особу чи предмет, що бере участь у дії самостійно, з власної ініціативи, без примусу* (8). А я... аж страшно, як згадаю. Я **сам** пішов у москалі. I 396.17. Княгиня взаперті сидить. Її і в сіни не пускає Убогих брат. А що ж робить? **Сама** втекла і повінчалась. II 10.86 //*Без чиєїсь допомоги* (2). Ярина сестрі обіцяла найти мені дівчину в Кериловці; та яку ще вона найде? А Харитина **сама** найшлась. VI 198.33 //*У спол.* (49): а) **сам** с о б і (23). Матрос,.. На вахті стоя, Журився **сам** с о б і чогось II 85.20. Нема з ким серце поєднать. То **сам** с о б і оце шукаю Когось-то, з ним щоб розмовлять. II 154.3; б) **сам** с е б е (13). Того в'яжуть, того ріжуть, Той **сам** с е б е губить... I 35.292. П'яний кесар, Постригши **сам** с е б е в Зевеса, Завдав Зевесу юбілей. II 275.435; в) **сам** з д о р о в (10). ти, батьку, Як **сам** з д о р о в знаєш; Тебе люде поважають, Добрий голос маєш I 59.79. На се літо я не приїду до вас, роби як **сам** з д о р о в знаєш VI 206.6; г) с е б е **самого** (3). Чи не дурю себе я знову Своїм химерним добрим словом? Дурю! Бо лучше одурить Себе-таки, с е б е **само́го,** Ніж з ворогом по правді жить II 350.29.

2. *Вживається для підкреслення важності певної особи* (37). Ми християни; храми, школи, Усе добро, **сам** бог у нас! I 327.77. А за нею з старшиною Іде в чорній свиті **Сам** полковник компанійський II 43.57. Дивися, огирем яким **Сам** пан круг тебе похожає II 95.100. З монастиря святого У золоті, аж сяє, **Сам** архімандрит вихожає II 137.16. Завтра, слава богу, од нас пароход повезе почту, а коли-то він привезе од тебе, друже мій єдиний, лист? То вже цього і **сам** найстарший не скаже. VI 84.10 //*У знач. «саме»* (3). а чорноморець той мерзенний, уповательно думаю собі, що ніхто інший, як **сам** Сатана VI 82.37 //*Субст. (про царів)* (3). аж ось і **сам,** Високий, сердитий, Виступає I 247.312. *Повт.* (2). А Гонта нащо? а За-

лізняк? До Гонти **сама... сама** писала I 101.908.

3. *Без інших, одинокий* (28). Москаль любить жартуючи, Жартуючи кине; Піде в свою Московщину, А дівчина гине... Якби **сама,** ще б нічого, А то й стара мати I 28.9. Де ж дружина моя, Де ви, добрії люде? Їх нема, я **сама.** I 380.15. Згадуй мене інколи, друже мій! а як час матимеш, то й напиши мені, як ти там, у тому А з о в і, **сам** пробуваєш? VI 84.13 //*У спол.* **сама** м о в п а л е ц ь — *зовсім одинока* (1). А там... і ти собі осталась, **Сама** м о в п а л е ц ь II 454.В. *У тавтол. спол.* **сама** с а м і с е н ь к а (**сама** н а с а м о т і) (2). А ти осталася надворі **Сама** с а м і с е н ь к а... II 471.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сам 1.** I 12.47, 25.8, 77.93, 97.813, 101.902, 103.959, 103.967, 108.1132, 139.2272, 149. Прип., 150.П, 201.96, 275.76, 337.29, 381.5, 396.17, 415.В (2 р.), 484.В, 522.В, II 9.67, 16.346,37. 106, 57.6, 62.15, 65.144, 66.173, 71.70, 81.189, 86.42, 93.9, 97.158, 107.132, 138.33, 164.29, 169.163, 169.165, 176.374, 199.2, 213.32, 230.54, 230.57, 287.13, 364.3, 398.В, 444.В, 500.В (2 р.), VI 16.4, 20.29, 22.7, 24.38, 32.17, 34.7, 38.22, 52.14, 77.3, 83.27, 85.29, 130.20, 130.37, 130.40, 138.21, 139.12, 139.31, 140.14, 142.5, 147.2, 147.4, 147.30, 154.6, 159.10, 164.21, 166.35, 170.3, 170.8, 177.27, 179.1, 194.10, 196.5, 196.32, 198.2, 198.18, 200.32, 203.7, 203.25, 203.26, 204.16, 204.28, 204.32, 204.37, 206.2, 209.26, 210.33, 211.18, 211.20, 220.28, 220.33, 221.17, 223.4, 223.39, 228.22, *повт.* II 62.17, 62.18, *у спол.* а) I 59.76, II 45.12, 70.68, 85.20, 154.3, 165.37, 201.58, 330.7, 440.В, VI 34.31, 85.1, 85.29, *у спол.* б) I 35.292, II 48.135, 66.159, 275.435, 349.3, 461.В, *у спол.* в) I 59.79, 80.232, VI 82.11, 84.18, 134.8, 163.18, 163.20, 206.6, 228.2, **2.** I 327.77, 528.В, 533.В, II 9.43, 43.57, 65.117, 95.100, 137.16, 209.38, 266.57, 271.259, 280.12, 316.465, VI 54.36, 82.37, 83.22, 84.10, 178.33, 187.2, *субст.* I 247.312, **3.** II 168. Рем., 171. Рем., 257.335, 455.В, VI 84.13, 208.2, **сама 1.** I 3.23, 30.94, 34.257, 40.496, 51.138, 53.206, 118.1503, 125.1768, 127.1817, 153.8, 156.116, 157.160, 160.296, 162.357, 163.418, 273.10, 274.65, 290.708, 296.129, 313.109, 316.231, 368.302, 386.21, 390.13, 391.10, 462.В, 537.В (2 р.), II 10.86, 12.153, 12.163, 17.393, 71.78, 72.124, 78.61, 80.148, 80.150, 96.136, 107.136, 120.11, 158.57, 184.22, 185.33, 198.28, 222.90, 223.147, 309.188, 319.589, 327.17, 335.17, 415.В, 438.В (2 р.), 451.В, VI 49.29, 148.17, 198.33, *повт.* I 162.365, 162.366, II 319.593 (2 р.), 326.44 (2 р.), *у спол.* а) I 49.65, 159.254, 361.63, 403.В, 545.В, II 35.12, 78.31, 496.В, VI 163.28, *у спол.* в) II 95.98, **2.** I 266.139, II 74.196, 411.В, 418.В, *субст.*, *повт.* I 101.908 (2 р.), **3.** I 28.9, 380.15, 410.В, 462.В, II 253.174, 269.191, 269.193, 460.В (3 р.), *у тавтол. спол.* II 460.В, 471.В, *у спол.* II 454.В, **само 1.** I 49.39, VI 226.20, ***Р.*** **самого 1.** I 317.267, *у спол.* г) II 405.В, **2.** II 271.261, 301.6, (од) **самого 2.** II 312.300, (до)**самого 2.** I 354.14, **самої 2.** II 194.22, ***Д.*** **самому 1.** I 85.353, 375.36, II 40.1, 69.10, 165.34, 193.31, 200.1, 409.В, VI 28.21, 42.23, 49.33, 50.33, 203.8, 203.12, 217.28, *у спол.* б) II 169.157, **3.** II 175.345, 179.24, 190.8, 190.28, **самій 3.** II 136.15, ***З.*** **самого 1.** I 318.304, II 72.138, 177.396, *у спол.* г) II 349.8, 350. 29, **2.** II 231.76, 320.635, 417.В, **3.** I 538.В, II 28.156, **саму 2.** II 10.102, **3.** II 117.15, ***О.*** **самим 2.** II 271.271, (з) **самим 2.** II 66.171, ***Мн. Н.*** **самі 1.** I 91.561, 129.1926, 338.47, 374.9, 375.21, II 51.72, 115.35, 272.309, 339.27, 341.13, 356.4, 441.В, VI 28.20, 62.15, 186.14, 193.6, 222.34, *у спол.* а) II 351.30, VI 30.4, *у спол.* б) I 335.218, 342.99, II 380.В, 501.В, VI 170.4, **3.** II 9.54, ***Р.*** **самих 1.** *у спол.* б) I 516.В, ***Д.*** **самим 1.** II 271.267, 473.В, **самім 1.** II 463.В.

САМАНТЯНИНЯ (1), **СУМАНТЯНИНЯ** (1), **СУМАНТАНИНА** (1). *Бібл. Сунамітянка — наложниця царя Давида.* Облизавсь старий котюга, І розпустив слини, І пазорі простягає До **Самантянині** II 73.161. Облизавсь старий котюга І пазорі слинить... Ледве, ледве простягає До **сумантянині.** II 416.В.

◊ ***Одн. Р.*** **до Самантянині** II 73.161, **до сумантянині** II 416.В, **до сумантанини** II 414.В.

САМИЙ (107). *Займ. означальний.* **1.** *Вживається при вказівних займ. «той» («отой»), «цей», «такий» та ін. для їх уточнення* (39). Це та **сама** молодая, Що сей безталанний Вирвав вилами у пана. II 440.В. Отож той **самий** сиротина У наймах сяк собі, то так Придбав, сірома, грошенят II 250.77. Це чи не буде той **самий** А. Маркович з товаришами, про которого я тобі писав? VI 138.19. Будущеє подружіє моє зоветься Ликеря — крепачка, сирота, така **сама** наймичка, як і Харита VI 216.32. *Повт.* (2). Пішов молиться добрий Гус. «Во ім'я господа Христа.. Ми розрішаємо гріхи.. рабині божій... Отій **самій,** Що водили по улицях.. Отій **самій,** що хилялась По шинках» I 266.132 //*Субст.* (1). Ради цього **самого,** я академію не швидче покину як через два годи. VI 20.3 //*Вживається у поєднанні з вказівним займенником «той» і має значення причинового сполучника* (2). Папір мені тецер дуже став у пригоді, а лист ще дужче! і тим **самим,** що мені тепер треба було.. щирого дружнього слова, а воно якраз і трапилось VI 51.11.

2. *Вживається у знач. «якраз», «прямо», «безпосередньо»* (37). Перед **самим** перелазом Дитина сповита — Та й не туго, й новенькою Свитиною вкрита I 313.123. Москаля вже неживого Найшли в балці діти, Коло **самої** криниці II 56.281. На **самий** святвечір сижу собі один-однісінький у хатині та журюся, згадуючи свою Україну і тебе, мій друже єдиний. VI 54.20. В **саму** Москву мені їхать не можна, то він про-

сить мене до свого сина на хутір, десь недалеко коло Москви. VI 153.30. Не дуріте дітей ваших, Що вони на світі На те тілько, щоб панувать... Бо невчене око Загляне їм в **саму** душу Глибоко! глибоко! I 332.85.

3. *Вживається при іменниках і разом з ними позначає крайні, граничні межі у часі і просторі* (22). Схаменулись нехрещені, Дивляться — мелькає, Щось лізе вверх по стовбуру До **самого** краю. I 6.124. По діброві вітер виє, Гуляє по полю, Край дороги гне тополю До **самого** долу. I 48.4. Рости, рости, тополенько!.. Рости гнучка та висока, До **самої** хмари I 53.191. До **самої** ночі ляхів мордували I 140.2284. *Повт.* (2). Подай їм силу.., Щоб хрест-кайдани донесли До **са́мого, само́го** краю. II 305.14 //*У спол.* д о **самої** д о м о в и н и — *до смерті* (3). Тілько ми, Адаме,.. Не одпочиваєм До **самої** д о м о в и н и II 277.512.

4. *Вживається для виділення предмета, особи, найбільш важливих серед інших* (5). Якби розказать Про якого-небудь одного магната Історію-правду, то перелякать **Саме** б пекло можна. II 30.44. приходить із Гур'єва почта і привозить мені листи із **самого** Пітера. VI 129.39 //*Субст.* (1). Аж потіють, та товпляться, Щоб то ближче стати Коло **с а м и х:** може вдарять Або дулю дати Благоволять. I 247.336.

5. *У поєднанні з якісним прикметником служить для утворення вищого ступеня* (3). [Цар] Неначе з берлоги Медвідь виліз.. Як крикне на **са́мих** пузатих I 252.546. **Я,** нарисовавши дещо, оддавав за **самую** убогую ціну, так що ж — сміються! VI 54.35.

6. *Без інших, одинокий* (1). Ніколи Ані пограється з дітьми, Ані побігає; **самий,** Один-однісінький, бувало, Сидить собі у бур'яні Та клепку теше. II 319.599.

◊ ***Одн. Н.*** **самий 1.** I 38.409, 472.В, II 82.217, 188.83, 250.77, VI 62.23, 138.19, 154.37, **6.** II 319.599, **сама 1.** II 440.В, VI 49.19, 216.32, **самая 1.** VI 131.25, 138.11, ***Р.*** **самого 1.** VI 131.29, 131.31, **самої 1.** VI 163.40, (у) **самого 2.** I 483.В, (до) **самого 3.** I 6.124, 48.4, 54.233, 335.195, II 81.157, VI 82.28, *повт.* II 305.14 (2 р.), (до) **самої 3.** I 53.191, 54.229, 124.1701, 140.2284, 202.113, II 157.30, 310.218, *у спол.* II 17.392, 277.512, 343.7, (із) **самого 4.** I 311.33, VI 129.39, (з, із) **самої 3.** VI 41.15, **4.** II 253.178, (коло) **самої 2.** II 56.281, (ради) **самого 1.** *субст.* VI 20.3, ***Д.*** **самій 1.** *повт.* I 266.132, 266.135, ***З.*** **самий 1.** VI 34.41, (в, у) **самий 1.** VI 51.16, 192.6, **2.** I 131.1985, II 320.612, VI 20.6, 83.5, (на) **самий 2.** VI 54.20, 133.16, **3.** I 6.129, (на) **самого 2.** II 56.275, **саму 1.** II 79.105, (в, у) **саму 2.** I 38.411, 332.85, VI 82.19, 153.30, (під) **саму 2.** II 277.491, (за) **самую 5.** VI 54.35, (під) **самую 2.** I 247.340, **саме 1.** VI 195.27, 198.35, **4.** II 30.44, (в) **саме 2.** II 254.223, 256.293, (на) **саме 2.** VI 154.19, ***О.*** **самим 1.** II 184.23, VI 51.11, 130.35, (над) **самим 2.** II 268.145, 313.350, 373.61, VI 205.1, (перед) **самим 2.** I 313.123, (над) **самою 2.** II 8.11, ***М.*** (в, у) **самому 2.** VI 212.37, **3.** II 408.В, (в) **самім 2.** II 126.37, 301.17, (в) **самій 5.** I 526.В, (на) **самій 1.** I 308.25, **2.** I 290.688, 381.25, II 114.2, (при) **самій 2.** II 21.31, (у) **самому 2.** I 259.4, **3.** II 385.В, (на) **самому 1.** VI 46.11, (в) **самім 2.** I 282.386, II 221.42, (на) **самім 2.** I 361.61, ***Мн. Н.*** **самі 1.** I 528.В, VI 201.12, 203.1, 209.5, 209.28, ***Р.*** (до) **самих 1.** II 122.7, (коло) **самих 4.** *субст.* I 247.336, ***З.*** **самих 1.** I 357.82, (на) **самих 5.** I 252.546, (під) **самиє 2.** I 473.В, ***О.*** **самими 1.** II 227.29, (з) **самими 1.** I 126.1807, ***М.*** (у) **самих 2.** I 295.83.

САМІСЕНЬКИЙ (3), **САМІСІНЬКИЙ** (1). *Займ.* **1.** *Вживається при іменниках і разом з ними означає крайні, граничні межі у просторі* (3). Без жінки і над **самісеньким** Дніпром і в новій великій хаті, і з тобою, мій друже-брате! я буду на самоті, я буду одинокий. VI 211.4. *У тавтол. спол.* у с а м и й **самісінький** (1). Та взявши відер, кандійок, І батько, й мати, і воно Пішли на ярмарок у с а м и й **Самісінький** Єрусалим. II 320.613.

2. *Вживається при вказівному займенникові «такий» у знач. «якраз»* (1). Ликеря така **самісенька,** як і Харита VI 220.25.

◊ ***Одн. Н.*** **самісенька 2.** VI 220.25, ***З.*** (у) **самісінький 1.** *у тавтол. спол.* II 320.613, ***О.*** (над) **самісеньким 1.** VI 210.29, 211.4.

САМО (2). *Частка підсилювальна.* **Само** так У нас у костяній коморі Горить розумний той маяк, А ми оливи наливаєм Та байдуже собі співаєм II 202.12. Дівчата Так **само** дрібно танцювали, Як і позаторік. II 79.107.

САМОГЛАВНИЙ (1). *Найголовніший.* Антонович цей один із **самоглавних** членов общества пароходства и торговли в Одесі. VI 228.35.

САМОДЕРЖАВЕЦЬ (2). *Не обмежений у своїй владі правитель держави, монарх.* Ач якого Собі ми виблагали в бога **Самодержавця.** II 352.53. *У прикл. спол.* **самодержавець**-г о с п о д а р (1). Наш мудрий цар, **Самодержавець**-г о с п о д а р, Сердешний одурів II 352.68.

САМОДЕРЖАВНИЙ (3). *Образн.* (1). Окули люде і цього.. Щоб не чуть Було на світі того рику **Самодержавного** владики, Царя неситого... II 325.31 //*Перен.* (2). І той плач, Нікчемний, довгий і пога-

ний, Межи людьми во притчу стане, **Самодержавний** отой плач! II 326.50.

◊ ***Одн. Н.*** **самодержавний** *перен.* II 301.9, 326.50, ***Р.*** **самодержавного** *образн.* II 325.31.

САМОЙЛОВИЧ (1). *Прізвище гетьмана Лівобережної України (XVII ст.).* Із Полісся шляхта лізе, А гетьман-попович Із-за Дніпра напирає — Дурний **Самойлович** З Ромоданом. II 160.8.

САМОПАЛ (5). *Старовинна вогнестрільна зброя.* Несуть пани есаули Козацькую збрую: Литий панцир порубаний, Шаблю золотую. Три рушниці-гаківниці І три **самопали...** II 43.66. І шаблюка, мов гадюка, Й ратище-дрючина, І **самопал** семип'ядний Повис за плечима. I 281.310. *Персоніф.* (1). Як понесуть товариша В новую світлицю, Загомонять **самопали,** Гукнуть гаківниці. II 182.31.

◊ ***Одн. Н.*** **самопал** I 281.310, ***Мн. Н.*** **самопали** II 43.66, II 182.27, *персоніф.* II 182.31, ***З.*** **самопали** I 337.19.

САМОТА (10). В неволі, в **самоті** немає, Нема з ким серце поєднать. II 154.1. Умреш єси на **самоті** II 269.197. Що мені на світі робити? я одурію на чужині та на **самоті!** VI 220.27.

◊ ***Одн. М.*** **в самоті** II 154.1, 415.В, **на самоті** II 40.5, 269.197, 337.51, 496.В, VI 159.8, 198.17, 211.5, 220.27.

САМОТИНА (11). Тілько дав мені бог Красу — карії очі, Та й ті виплакала В **самотині** дівочій. I 380.8. Треба одружитись,.. Бо доведеться одуріть В **самотині.** II 361.13. **Самотина** мене отут допікає! VI 220.13. *У прикл. спол.* о д и н а-**самотина́** (1). Посижу я і похожу.. Т а в о д и н і-**самотині** В садочку буду спочивати, Присняться діточки мені II 348.5. *У тавтол. спол.* в о д и н о к і й **самотині** (1). В о д и н о к і й **самотині** Старіюся я. II 119.17.

◊ ***Одн. Н.*** **самотина** VI 220.13, ***М.*** **в самотині** I 380.8, II 11.114, 11.129, 124.15, 147.18, 342.12, 361.13, *у тавтол. спол.* II 119.17, *у прикл. спол.* II 348.5, **на самотині** II 209.43.

САМОТНІЙ (3), **САМОТНИЙ** (2). Блукаючи по Україні, Прибивсь якось і в Чигирин, І в монастир отой дівочий, Що за пісками на болоті У лозах **самотний** стоїть. I 18.424. Що діяти? Уже й гуляю По цім А р а л у; і пишу.. Та списую; щоб та печаль Не перлася .. В **самотню** душу. II 87.12.

◊ ***Одн. Н.*** **самотний** II 18.424, **самотня** VI 115.10, ***З.*** **самотний** II 348.15, **(в) самотню** II 87.12, ***М.*** (в) **самотній** II 205.23.

САМОЦВІТ (1). *У порівн.* Чистая і кріпкая [віра і надія], як той **самоцвіт,** камень ошліфований! VI 130.10.

САМУЇЛ (2). Попросили Таки старого **Самуїла,** Щоб він де хоче, там і взяв, А дав би їм, старий, царя II 352.37.

◊ ***Одн. З.*** **Самуїла** II 352.37, 500.В.

САНИ (1). *У приказці.* Привикне, кажуть, собака за возом бігти, то біжить і за **саньми.** II 57. Епіграф.

САНОВИТО (1). *Присл.* Отож, було, мов генерал, Максим **сановито** Приберется у неділю II 254.244.

САРАНА (2). *У порівн.* степи, шляхи, Мов **сарана,** вкрили Барони, герцоги і дюки I 268.228. На тій Україні, .. що з тобою Ляха задавила! Байстрюки Єкатерини **Сараною** сіли. I 308.28.

САРАТОВ (1). В **Саратові** бачився я з старою Костомарихою VI 147.34.

САРАЦИН (1). *Старовинна назва мусульманських народів (арабів, турків). Збірн.* О чеху! де твоя душа?? Дивись, що сили повалило — Мов **сарацина** воювать I 269.240.

САРДАНАПАЛ (2). *Ім'я останнього ассірійського царя (VII ст. до н. е.).* Ти привітала Нерона лютого, **Сарданапала** II 32.10 //*Перен. Про Миколу I* (1). а бивий Фельдфебель ваш, **Сарданапал,** Послав на каторгу святого II 281.56.

САРНА (1). *У порівн.* Незрячі про́зрять, а кривиє, Мов **сарна** з гаю, помайнують. II 291.30.

САТАНА (13). **1.** *Рел. Злий дух* (7). Дивися, в ірій полетіли — Агу! гиля! — до **сатани,** До чорта в гості! Чуєш! Чуєш! II 98.232. Слухай, сину, як навчає **Сатана** проклятий. II 257.362.

2. *Перен. Про людину* (6). Та ще хто і одурив? **Сатана,** ледачий син, бодай йому і в пеклі добра не було! VI 83.27. *Лайл. Зверт.* (1). Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами .. «Старий рудий бабу кличе, А та йому дулі тиче: «Оженився, **сатано,**— Заробляй же на пшоно» I 129.1898. *У прикл. спол.* **сатана**-ч о л о в і к (1). Покарав Його господь за гріх великий Не смертію! він буде жить, І **сатаною**-ч о л о в і к о м Він буде по́ світу ходить II 82.220.

◊ ***Одн. Н.*** **сатана** **1.** II 252.131, 256.289, 257.362, 442.В, **2.** VI 82.37, 82.41, 83.23, 83.27, ***Р.*** **до сатани** **1.** II 98.232, **од сатани** 1. II 461.В, ***З.*** **сатану** 1. I

533.В, ***О.*** **сатаною 2.** *у прикл. спол.* II 82.220, ***К.*** **сатано 2.** *лайл., зверт.* I 129.1898.

САТРАП (5). *Перен. Про царя Миколу I і його прислужників.* Найшовсь-таки один козак Із міліона свинопасів, Що царство все оголосив: **Сатрапа** в морду затопив. II 281.51. *У прикл. спол.* (2): а) **сатрапи**-у н д і р а — *про генерал-губернаторів Долгорукова та Бібікова* (1). Чимало люду оголили Оці **сатрапи**-у н д і р а II 280.7; б) **сатрап**-к а п р а л — *про генерал-губернатора Бібікова* (1). А вас, моїх святих киян, І ваших чепурних киянок Оддав своїм прафосам п'яним У наймички **сатрап**-к а п р а л. II 281.37.

◊ ***Одн. Н.*** **сатрап** II 473.В, *у прикл. спол.* б) II 281.37, ***Р.*** **до сатрапа** II 281.59, ***З.*** **сатрапа** II 281.51, ***Мн. Н.*** **сатрапи** *у прикл. спол.* а) II 280.7.

САТУРН (1). *Міфол. У стародавньому Римі бог часу, сівби, урожаю. Образн.* Хрести дубові посхилялись, Слова дощем позамивались... І не дощем, і не слова Гладесенько **Сатурн** стирає... II 206.35.

САТУРНІВ (1). *Образн.* А сила **Сатурнова** іде та йде, І гріх той праведний плете II 368.21.

САУЛ (10). *За біблійним переказом, ім'я першого ізраїльського царя.* І в багряниці довгополій Ходив по храмині, ходив, Аж поки, лобом неширокий, В своїм гаремі одинокий, **Саул** сердега одурів. II 352.64. **Саул**, н е б у д у ч и д у р а к, Набрав гарем собі чималий II 352.45.

◊ ***Одн. Н.*** **Саул** II 351. Заг., 352.45, 352.53, 352.64, 353.95, 353.97, 371.12, 500.В (2 р.), ***З.*** **Саула** II 352.43.

САУЛІВ (1). *Прикм. до* **Саул.** Заревла Сивоборода, волохата Рідня **Саулова** пузата II 353.92.

СВАРИ (2). Бували войни й військовії **свари** II 367.1. І три папи, і баронство, І вінчані глави; Зібралися, мов Іуди.. **Свари,** гомін I 269.263.

СВАРИТИСЬ (1). Подай же й нам, всещедрий боже!.. Так одружитися і йти, Не **сварячись** в тяжкій дорозі II 343.12.

СВАТ (5). **1.** *Батько одного з подружжя по відношенню до батьків іншого* (4). Не стриміли б списи в стрісі У Петра у **свата.** II 29.14. Той тузами обирає **Свата** в його хаті, А той нишком у куточку Гострить ніж на брата. I 239.10. *Iрон. Зверт.* (1). Оце-то так, що богослов! У батька краде! Добре, **свату!** II 171.225.

2. *Той, хто за дорученням молодого сватає дівчину. Образн.* (1). Допировали Хоробрі русичі той пир, **Сватів** упоїли II 339.26.

◊ ***Одн. Р.*** **у свата 1.** II 29.14, ***З.*** **свата 1.** I 239.10, II 394.В, ***К.*** **свату 1.** *iрон., зверт.* II 171.225, ***Мн. З.*** **сватів 2.** II 339.26.

СВАТАННЯ (1). *У назві твору.* А тепер вони розучують М о с к а л я-ч а р і в н и к а, Ш е л ь м е н к а, **С в а т а н н я** н а Г о н ч а р і в ц і і мого Н а з а р а С т о д о л ю. VI 34.23.

СВАТАТИ, СВАТАТЬ (9). **1.** *Просити згоди на одруження у дівчини чи в її батьків* (8). Чи Хариту ще не приходив ніхто з нагаєм **сватать?** VI 198.12 //*Брати за дружину* (3). **Сватай** мене, серденько, Вийду я. II 144.19. Де мені подітись?.. Скажу йому: — **Сватай** мене Або одчепися!.. II 128.13.

2. *Пропонувати когось за дружину* (1). Через тиждень без старостів За Степана **свата** Старий свою Яриночку І Ярина в хаті. I 495.В.

◊ **сватати 1.** I 294.43, **сватать 1.** I 317.261, VI 198.12, **свата 2.** I 495.В, **сватав 1.** II 158.40, **будемо сватать 1.** I 317.269, **сватай 1.** II 128.13, 144.19 172.262.

СВАХА (1). І кобзар ушкварив: «А мій батько орандар, Чоботар; Моя мати пряха Та **сваха»** I 140.2314.

СВЕКОР (1). Ой у новій хаті Полягали спати, Молодій приснилось, Що мати сказилась, **Свекор** оженився, Батько утопився. I 361.43.

СВЕКРІВОНЬКА (1). *Пестл. до* **свекруха.** Якби мені лиха та лиха, Якби мені **свекрівонька** тиха I 275.89.

СВЕКРУХА (3). А моєї Голубки немає. У **свекрухи** десь воркує, Мене виглядає. II 123.11. Отакий-то Перебендя, Старий та химерний! Заспіває про Ч а л о г о — На Г о р л и ц ю зверне.. З жонатими на бенкеті (Де **свекруха** злая) — Про тополю, лиху долю I 25.30.

◊ ***Одн. Н.*** **свекруха** I 25.30, ***Р.*** **свекрухи** I 33.196, **у свекрухи** II 123.11.

СВИНАР (1). *Образн.* За нас, сердешних, мир палили! Поки їх в саж не засадили. Якби не те, то певне б пас **Свинар** в толоці II 227.24.

СВИНОПАС (1). *Перен.* Найшовсь-таки один козак Із міліона **свинопасів,** Що царство все оголосив: Сатрапа в морду затопив. II 281.49.

СВИНЯ (13). **1.** (11). **Свині** та телята Уже бродять... II 176.369. Мале байстря, **свиней** пасло II 220.16. *У порівн.* (2). Раби, невольники недужі! Заснули, мов **свиня** в калюжі II 345.5. **Свинею** заснувши, звичайне, такий І сон привверзеться... II 232.9. *Образн.* (1). Огонь небесний той погас, І в тую костяну комору Полізли **свині** ізнадвору, Мов у калюжу, та й сопуть II 202.25.

2. *Перен. Про невдячну, непорядну людину. Лайл.* (2). «Жартувать, Чи що, ти хочеш?» «Я? з панами? Крий боже! зараз, дайте встать, Ясновельможні (нишком — **свині**)». І 88.450. *Зверт.* (1). Здоров, **свине,..** Здоров, чортів сину! І 88.454.

◊ ***Одн. Н.*** **свиня 1.** *у порівн.* II 345.5, ***З.*** **в свиню 1.** II 227.4, ***О.*** **свинею 1.** *у порівн.* II 232.9, ***К.*** **свине 2.** *зверт.* І 88.454, ***Мн. Н.*** **свині 1.** II 176.369, *образн.* II 202.25, **2.** І 88.450, ***Р.*** **од свиней 1.** II 352.42, ***З.*** **свиней 1.** II 220.16, 220.20, **свині 1.** І 327.97, II 408.В, **в свині 1.** II 227.31.

СВИНЯЧИЙ (3). *Образн.* (1). А потім між — і потекла **Свиняча** кров, як та смола, З печінок ваших поросячих II 203.36. *Лайл.* (2). Нагаями **Свиняче** ухо! Жартувать, Чи що, ти хочеш? І 88.446.

◊ ***Одн. Н.*** **свиняча** *образн.* II 203.36, *лайл.* І 130.1947, ***З.*** **свиняче** *лайл.* І 88.446.

СВИСНУТИ (1). Степан **свиснув,** і курява Шляхом піднялася. І 281.328.

СВИСТІТИ (3). *Перен.* **Свище** полем заверюха, Іде Катерина У личаках — лихо тяжке! — І в одній свитині. І 40.473. Нема ради! Тілько вітер **свище** II 253.167.

◊ **свище** І 40.473, 42.555, II 253.167.

СВИТА (13). Ремінна **свита** з відлогою на тім тижні тобі пошлеться VI 220.30. Чи не той це Микита, Що з вильотами **свита?** II 80.145. А на коні сидить охляп, У **свиті** — не **свиті,** І без шапки. І 249.403 //*Як ознака приналежності до простих, бідних людей* (3). Блукав я по світу чимало, Носив і **свиту,** і жупан... II 26.81 //*У спол.* с і р а **свита** (1). Насміялась титарівна З бідного Микити.., Що він в с і р і й **свиті!** II 78.46.

◊ ***Одн. Н.*** **свита** II 80.145, VI 220.30, ***Р.*** **без свити** І 144.2440, ***З.*** **свиту** II 26.81, 315.401, ***М.*** **в(у) свиті** І 249.403 (2 р.), II 43.56, 77.22, 78.33, 78.62, 88.17, *у спол.* II 78.46.

СВИТИНА (18). Он глянь,— у тім раї, що ти' покидаєш, Латану **свитину** з каліки знімають І 242.128. Перед самим перелазом Дитина сповита — Та й не туго, й новенькою **Свитиною** вкрита І 313.126. *Образн.* (1). Добридень же, новий годе, В торішній **свитині!** І 353.94 //*Як ознака приналежності до простих, бідних людей* (5). Не в **свитині,** а сотником До тебе вернуся І 162.391 //*У спол.* с і р а **свитина** (4). Я тобі не пара; я в с і р і й **свитині,** А ти титарівна І 93.640.

◊ ***Одн. З.*** **свитину** І 242.128, II 233.44, ***О.*** **свитиною** І 313.126, 313.129, ***М.*** **в(у) свитині** І 40.476, 113.1304, 121.1609, 127.1819, 162.391, 361.53, II 81.176, 174.296, 192.9, *образн.* І 353.94, *у спол.* І 93.640, 113.1317, 153.17, 162.372.

СВИТИНОЧКА (1). *Пестл. до* **свитина.** Іде шляхом молодиця.. У латаній **свитиночці** І 38.401.

СВИТКА (4). Послав [Ярема] **свитку.** Як ясочка, [Оксана] Усміхнулась, сіла І 94.665. Подякуй ще раз отого пана за сукно на **свитку.** VI 212.38.

◊ ***Одн. Н.*** **свитка** VI 212.38, ***З.*** **свитку** І 94.665, II 197.11, **на свитку** VI 212.38.

СВИТОЧКА (1). *Пестл. до* **свита.** Іде шляхом молодиця.. У латаній **свитотці** І 408.В.

СВІДОК (2). Вже повимирали Тії люде, мої **свідки** II 255.282. *Образн.* (1). Високії ті могили,— Чорніють, як гори, Та про волю нишком в полі З вітрами говорять; **Свідок** слави, дідівщини З вітром розмовляє І 60.17.

СВІЖЕНЬКИЙ (1). У холодочок завела, В бур'ян, в садок, поцілувала Та коржиком погодувала, **Свіженьким** коржиком II 319.567.

СВІЖОМОЛОДИЙ (1). Ніколе Ти не здавалася мені Такою **свіжомолодою** II 420.В.

СВІЙ (515). *Займ. присвійний.* **1.** *Належний собі, стосовний себе* (503). Дурний **свій** розум проклинаю, Що дався дурням одурить І 393.8. Страшно дівувати, Увесь вік **свій** дівувати, Ні з ким не кохатись. II 143.15. На самий святвечір сижу собі один-однісінький у хатині та журюся, згадуючи **свою** Україну і тебе, мій друже єдиний. VI 54.21. Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, **Своє** товариство І 243.165. *Повт.* (14). Лопух зорвала і накрила, Неначе бриликом, **свою, Свою** головоньку смутную. II 307.88. Згадай! **Свою, свою** святую муку І муку праведного сина II 484.В //*Рідний, близький* (16). Пізнав батько

свого сина І 46.741. І не знала, за що, За що мати знущається,.. **Своє** дитя без сорома Байстрям нарікає І 166.88. Бувайте здорові, не забувайте щирого **свого** і безталанного Т. Шевченка. VI 42.12 //*Зроблений, здійснений, добутий і т. п. особисто, самостійно* (17). Ще посилаю вам.. вірші **своєї** роботи. VI 20.33. Якби я не друкував **своїх** «Гайдамаків», то воно б не треба і передмови. І 150.П. Тепер посилаю тобі з оцим добрим чоловіком, з Овсянніковим, **свої** Неофіти. VI 162.29 //*Такий, що є особистим майном, надбанням; власний* (11). І сниться їй той син Іван.. І на **своїм** веселім полі Удвох собі пшеницю жнуть. II 287.15. Для текста думав був виписать сию хитро надрюковану книгу, та як полічив **свої** гроші, то і рукою махнув. VI 86.37. **Свої** ягнята і телята На полі вольнім вольно пас Чабан, було, в своєму раї II 351.4 //*Субст.* (14). В неволі виріс меж чужими, І, неоплаканий **своїми**, В неволі, плачучи, умру І 383.7 //*У спол.* (2): а) взяти на **свої** руки *(щось) — потурбуватися про щось* (1). Не знаю, хто се Н. Д. Якби Княгиню взяв на **свої** руки Куліш, чи не лучше б було? VI 132.24; б) не **своя** стала — *про людину, що втратила самовладання, розум* (1). Взяла зілля.. Прийшла... Вмилась, напилася, Мов не **своя** стала І 412.В; в) **своїм** оком (**своїми** очима) подивитися (побачити) — *самому подивитися, побачити* (3). Добре б зробив.., щоб сам поїхав у Київ, та **своїм** оком подивився на оту мадам Соар. VI 220.29.

2. *Властивий тільки даній особі чи предмету, особливий, своєрідний* (12). У всякого **своє** лихо, І в мене не тихо І 337.1. *Повт.* (2). У всякого **своя** доля І **свій** шлях широкий І 239.1 //*Субст.* (9). Не дуріте самі себе, Учітесь, читайте, І чужому научайтесь, Й **свого** не цурайтесь І 335.221. Куліш тут **свого** нічого не додав. VI 130.34. *У приказці* (1). не втне та й годі, хоч кіл на голові теши, вона таки **своєї** VI 19.15.

◊ ***Одн. Н.*** **свій 1.** VI 193.6, **2.** *повт.* І 239.2, **своя 1.** І 312.77, 331.31, 332.92, II 170.184, *у спол.* б) І 412.В, **2.** *повт.* І 239.1, **своє 1.** І 337.3, II 107.120, **2.** І 337.1, ***Р.*** **свого 1.** І 495.В, II 12.164, 73.149, 487.В, VI 15.14, 42.12, 42.34, 45.9, 138.16, 165.35, 174.3, 174.14, 180.3, 222.21, (до) **свого 1.** II 309.181, VI 153.31, (коло) **свого 1.** VI 202.16, (у) **свого 1.** VI 83.18, **своєї 1.** І 34.244, 259.18, II 26.95, 198.23, 240.33, 384.В, VI 20.33, 130.28, 171.35, *субст.* І 333.119, **2.** *субст.* І 275.76, *у приказці* VI 19.15, (без) **своєї 1.** II 123.4, (до) **своєї 1.** І 367.247, II 383.В, (з, із) **своєї 1.** І 289.638, VI 58.21, 62.17, 85.30, 115.33, 144.38, **свого 1.** VI 198.19, *субст.* І 37.382, VI 147.33, **2.** *субст.* І 335.221, VI 130.34, (коло) **свого 1.** І 23.82, ***Д.*** **своїй 1.** II 11.148, 13.200, VI 25.3, ***З.*** **свого 1.** І 45.673, 46.741, 279.232, 280.306, 318.33!, 403.В, II 12.190, 17.376, 42.23, 42.25, 70.47, 70.62, 73.156, 73.168, 120.1, 125.15, 126.43, 162.79, 179.11, 188.92, 194.28, 195.51, 223.120, 269.190, 273.340, 285.38, 288.19, 321.657, 414.В, 431.В, 476.В, VI 32.21, 162.39, 195.7, 215.3, (на) **свого 1.** II 276.475, **свойого 1.** II 271.248, **свій 1.** І 393.8, II 62.18, 69.5, 69.21, 119.14, 143.15, 323.736, 349.5, 432.В, 450.В, 460.В, VI 84.29, 85.9, 85.11, 130.37, 140.13, 141.11, 163.39, 166.38, 190.18, 192.13, 196.31, 209.11, (на) **свій 1.** II 106.111, 176.387, 326.39, (у, в) **свій 1.** II 272.314, 293.15, 314.363, 317.477, 317.478, **свою 1.** І 9.13, 14.3, 21.8, 24.116, 28.27, 31.132, 31.134, 41.533, 43.619, 43.621, 49.38, 59.96, 67.148, 81.262, 108.1131, 162.385, 162.390, 235.200, 240.47, 285.502, 299.221, 315.181, 315.221, 320.401, 335.190, 335.193, 355.15, 357.87, 360.21, 366.203, 379.12, 381.18, 387.45, 395.10, 409.В, 489.В, 495.В, II 12.162, 13.206, 32.5, 37.105, 38.113, 68.6, 101.312, 102.4, 105.67, 116.8, 158.47, 163.7, 228.51, 229.19, 272.291, 272.310, 309.153, 317.510, 318.530, 328.58, 332.6, 332.15, 335.18, 351.9, 371.9, 381.В, 386.В, 394.В, 399.В, 403.В, 410.В, 415.В, 451.В, 476.В, VI 24.24, 43.2, 49.11, 54.21, 82.37, 86.7, 86.39, 130.27, 131.6, 141.26, 141.29, 156.16, 161.11, 185.34, 189.31, 203.20, 205.5, 209.4, 212.33, 221.33, *повт.* І 551.В (2 р.), II 62.8, 62.10, 307.88, 307.89, 307.90, 484.В (2 р.), *субст.* І 481.В, II 14.235, 353.99, (в) **свою 1.** І 28.7, 49.38, II 219.39, 229.20, 311.272, (за) **свою 1.** І 338.68, 538.В, (на) **свою 1.** І 225.20, 330.22, 367.241, II 56.284, 63.35, 306.36, 306.37, 319.573, 330.8, 494.В, (про) **свою 1.** І 225.22, 288.590, VI 84.36, **своє 1.** І 9.12, 166.88, 166.92, 243.165, 389.16, 463.В, 554.В, II 11.135, 11.138, 13.232, 108.155, 144.15, 152.26, 194.15, 194.24, 222.84, 232.2, 242.7, 320.618, 325.21, 346.23, 442.В, VI 54.22, 130.18, 152.15, 153.26, 154.32, 155.19, 165.19, 167.6, *субст.* І 226.38, **2.** *субст.* І 253.578, II 55.243, (за) **своє 1.** *субст.* І 327.67, **2.** *субст.* І 396.24, II 48.125, (на) **своє 1.** II 251.117, VI 195.32, 207.35, 214.34, (про) **своє 1.** І 396.7, *субст.* І 154.39, 327.67, **свого 1.** І 162.366, II 64.108, 431.В, 440.В, VI 15.9, 215.17, 227.27, ***О.*** **своїм 1.** І 347.280, II 135.8, 274.396, 291.13, 363.24, 450.В, VI 41.13, 139.9, (з, с) **своїм 1.** І 496.В, II 24.25, 71.82, 161.57, 280.9, 314.395, 318.527, VI 27.2, 163.8, 166.38, 209.14, (за) **своїм 1.** II 269.187, 318.532, 321.654, **своєю 1.** І 138.2214, 161.336, 341.46, 343.119, 344.155, II 12.185, 15.294, VI 129.35, 133.20, 139.9, 163.33, 218.6, (з, із) **своєю 1.** І 531.В, 536.В, II 201.33, 224.172, 284.26, VI 86.35, 167.14, 198.21, 202.18, 220.24, *субст.* II 42.6, **2.** VI 22.10, **своїм 1.** II 323.735, 349.27, 368.27, 417.В, *у спол.* в) VI 220.29, 220.30, (з) **своїм 1.** II 194.4, VI 17.10, 152.24, ***М.*** (в) **своїм 1.** II 70.55, 267.107, 310.233, 352.63, 500.В, (на) **своїм 1.** VI 206.39, (в, у) **своєму 1.** II 16.317, 351.6, VI 84.4, 186.7, (по) **своєму 1.** І 264.72, 274.62, 331.31, 487.В, 537.В, II 54.211, 72.116, 87.9, 88.21, 138.76, 169.164, 214.87, 316.448, 326.45, 344.4, 345.6, 348.4, (в) **своїй 1.** VI 196.13, 205.3, (на) **своїй 1.** І 383.12, (по) **своїй 1.** І 343.10, 381.17, VI 32.12, (в) **своїм 1.** І 340.12, VI 155.3, (на) **своїм 1.** І 146.2521, II 287.15, VI 147.41, (на) **своєму 1.** II 338.68, VI 192.17, 192.18, (у) **своєму 1.** VI 298.В, ***Мн. Н.*** **свої 1.** І 55.15, 335.196, 516.В, *повт.* І 158.224 (2 р.), 477.В (2 р.), ***Р.*** **своїх 1.** І 150.П, 335.216, 346.217, VI 85.32, (до) **своїх** І 145.2478, *субст.* VI 138.27,

(із) **своїх 1.** VI 200.5, (у) **своїх 1.** *субст.* VI 28.10, ***Д.*** **своїм 1.** I 231.61, II 111.41, 243.4, 267.112, 269.192, 281.36, 327.31, 352.59, 468.В, (к) **своїм 1.** II 280.15, ***З.*** **свої 1.** I 238.35, 255.34, 267.158, 282.361, 287.557, 329.153, 335.193, 341.55, 345.177, II 25.38, 27.140, 37.82, 116.17, 179.13, 213.51, 308.125, 332.17, 333.29, 340.10, 351.4, 406.В, VI 23.22, 25.19, 38.21, 86.37, 147.28, 156.7, 162.29, 165.4, 185.25, 186.10, 188.10, 200.6, (в) **свої 1.** II 161.55, (в) **своя 1.** II 74.208, (на) **свої 1.** VI 25.23, *у спол.* а) VI 132.24, (про) **свої 1.** I 76.72, **своїх 1.** I 142.2358, 149. Прип., 252.515, 266.146, 336.250, 367.262, 389.3, 390.12, 469.В, 537.В, 539.В, II 46.32, 70.42, 82.209, 88.23, 110.32, 234.74, 314.388, 395.В, 415.В, 417.В, 422.В, VI 86.7, 86.40, 131.6, 189.31, 203.20, 220.6, 325.В, *субст.* I 121.1596, (на) **своїх 1.** I 366.228, ***О.*** **своїми 1.** I 148. Прип., 332.78, 539.В, II 320.646, VI 203.25, 218.6, *субст.* I 383.7, *у спол.* в) II 250.71, (з, із) **своїми 1.** I 150.П, 300.240, 515.В, II *II 233.51*, 286.4, *322.700*, 363.16, VI 171.37, 186.5, 226.28, (за) **своїми 1.** *субст.* VI 27.5, ***М.*** (в) **своїх 1.** I 532.В, II 70.44, 228.46, 275.410, 276.448.

СВІТ[1] (354). **1.** *Земна куля з усім, що існує на ній; всесвіт* (211). **Світ,** бачся, широкий, Та нема де прихилитись В **світі** одиноким. I 35.294. **Світ** широкий, Людей чимало на землі... А доведеться одиноким В холодній хаті кривобокій, Або під тином простягтись. II 361.5. А він руку простягає, Мов **світ** увесь хоче Загарбати. I 249.409. Прилинь, сизий орле, бо я одинокий Сирота на **світі,** в чужому краю. I 13.95. *Повт.* (4). Кого я, де, коли любив? Кому яке добро зробив? Нікого в **світі,** нікому **в світі** II 47.104. *Зверт.* (10). **Світе** тихий, краю милий, Моя Україно! I 225.1. Прощай, **світе,** прощай, земле, Неприязний краю. I 241.75. *Зверт. Повт.* (2). **Світе** ясний! **Світе** тихий! ..За що ж тебе, світе-брате,.. Оковано, омурано II 344.1. *У прикл. спол.* **світе**-брате. *Зверт.* (1). За що ж тебе, **світе**-брате, В своїй добрій, теплій хаті Оковано, омурано. II 344.3. *У приказці* (1). Буде каяння на **світі,** Вороття не буде. II 48.113 //*Перен.* (1). Чого тепер тобі, старому, У цій неволі стало жаль — Що **світ** зав'язаний, закритий! II 86.41.

2. *Оточуючі люди, суспільство* (1). Що день божий Радості приносить Своїй матері щасливій Дочка уродлива. Мов тополя, виростає **Світові** на диво. II 13.203.

◆ *У спол.* (142): а) сей(цей) **світ** — *за релігійними уявленнями, земне існування людини в протилежність загробному* (40). Коли не побачимося на сім **світі,** то вже певне зострінемося на тім. VI 51.27. Подай їй долю на сім **світі.** II 293.12; б) той **світ** — *за релігійними уявленнями, загробне життя людини в протилежність земному існуванню* (23). Будем вкупочці уранці На той **світ** літати. I 386.27. На той **світ,** друже мій, до бога, Почумакуєм спочивать. II 372.6. А ви до мене на весілля З того **світу** прийшли? II 98.227; в) білим **світом** нудити; нудити **світом** — *томитися, нудьгувати* (17). Чи винен той голуб, що сокіл убив? Сумує, воркує, білим **світом** нудить I 4.59. Серце в'яне, нудить **світом,** Як пташка без волі. I 55.9; г) **світ** божий — *все, що оточує людину* (15). І Ярина вийшла з хати На **світ** божий глянуть. I 282.379. І мерк за димом божий **світ** II 59.28; д) на край **світа** — *кудись далеко* (13). на край **світа** Билину море покотило. II 208.14. Шкода, що ота Харита зледащіла, а мені б луччої жінки і на край **світа** шукать не треба. VI 212.19; е) **світ**-за-очі (**світ** за очі) — *у безвість* (5). Пішов же я **світ**-за-очі, Доля заховалась II 181.9; є) на **світ** привести (породити, родити) (4). Будь проклята мати, І день, і година, коли понесла, Коли породила, На **світ** привела! I 96.774. Кляне мати Той час і годину, Коли на **світ** породила Нелюбу дитину. I 167.113. А тебе покине Калікою на розпутті, Щоб собак дражнила, Та ще й вилає. За те, бач, Що на **світ** родила II 196.82; ж) пустити по **світу** — *змусити старцювати* (4). Проклятий пан старий неситий Покриткою пустив по **світу** II 411.В; з) піти (ходити) по **світу** — *почати старцювати* (3). А вона їх розважає, Просить, заклинає,.. Шо підете й ви по **світу** Так, як я ходила I 539.В; и) з-за **світа** — *з того світу* (2). А я буду З-за **світа** літати І про тебе, моє серце, На небі співати I 274.36; і) на **світ** випустити (вивести) — *звільнити з неволі* (3). Отож мене, вже сліпого, На **світ** випускали З козаками... I 288.594. Через півроку вивели мене на **світ** божий та знову посадили мене на чортопхайку VI 83.8; ї) не стало (немає) на **світі** — *немає серед живих* (2). Не стало на **світі** княгині II 391.В; й) ніби на **світ** народилась — *стала веселою, радою* (2). І княгиня з дитиною Не тією стала. Ніби на **світ** народилась — Гралась, веселилась... II 11.146; к) родитися на **світ** (2). Родилась на́ **світ** жить, любить, Сіять господнею

красою,.. А сталось ось як. II 18.414. І старець тяжко заридав,..— Для чого я н а **світ** родився, Свою Україну любив? II 38.112; л) з і г н а т и з **світа** — *згубити* (1). Чи так, чи сяк, а я повинен оженитьс я, а то проклята нудьга з ж е н е мене з **світа** VI 198.32; м) п о п р о щ а т и с я з **світом** — *стати ченцем* (1). Хто ж цей сивий П о п р о щ а в с я з **світом?** II 36.65; н) з а с л ь о з а м и **світу** н е б а ч и т и — *гірко плакати* (2). А Мар'яна за с л ь о з а м и І **світу** н е б а ч и т ь. І 436.В; о) к л и к н у т и н а **світ** — *намалювати* (1). Я думаю його нарисовать.. Поміркуйте самі, як це лучше зробить, бо мені й самому дуже хочеться к л и к н у т ь н а **світ** Головатого VI 28.21; п) п о б а ч и т и **світа** (1). Іди ти в Січ., звичáю Козацького наберешся, Та п о б а ч и ш **світа** І 277.179; р) н е в и д н о й **світа** — *не видно нічого* (1). Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти, Та де тобі! таке лихо, Що н е в и д н о й **світа.** І 42.562.

◊ ***Одн. Н.*** **світ 1.** І 35.294, 76.38, 80.211, 336.258, II 171.222, 358.16, 361.5, *перен.* II 86.41, *у спол.* г) І 11.27, II 59.28, 106.107, ***Р.*** **світа 1.** І 327.89, *у спол.* г) І 285.497, *у спол.* д) І 15.29, 32.151, 116.1405, 116.1408, 116.1409, 239.4, 243.176, II 79.77, 208.14, VI 202.18, 212.19, *у спол.* н) І 35.274, *у спол.* п) І 277.179, *у спол.* р) І 42.562, **з(зо) світа 1.** І 303.341, II 270.224, *у спол.* а) І 256.74, *у спол.* б) І 157.177, 273.3, 386.19, 434.В, II 124.8, VI 86.15, *у спол.* л) VI 198.32, **з-за світа** *у спол.* и) І 258.13, 274.36, **коло світа 1.** II 176.389, **край світа** *у спол.* д) І 26.61, 51.121, **світу** *у спол.* н) І 463.В, **з(зо) світу 1.** II 463.В, *у спол.* б) І 107.1116, II 98.227, ***Д.*** **світові 2.** II 13.203, ***З.*** **світ 1.** І 249.409, 274.40, 283.387, 304.394, 344.168, 349.20, 526.В, II 208.30, 443.В (2 р.), *у спол.* а) І 75.31, *у спол.* г) І 289.635, II 449.В, *у спол.* е) І 14.5, II 181.3, 181.9, VI 58.25, 58.31, **за світ 1.** І 290.696, **на світ 1.** І 59.89, 283.407, II 10.99, 11.121, 15.278, 24.30, 234.101, 368.8, 384.В, 500.В, *повт.* І 203.166, 203.167, *у спол.* а) II .372.16, *у спол.* б) І 156.148, 249.423, 386.27, II 343.13, 343.16, 372.6, VI 41.22, *у спол.* г) І 28.11, 32.169, 44.659, 282.379, II 119.19, VI 163.23, 179.17, 208.33, *у спол.* є) І 21.9, 96.774, 167.113, II 196.82, *у спол.* і) І 288.594, II 282.95, VI 83.8, *у спол.* й) II 11.146, 28.166, *у спол.* к) II 18.414, 38.112, *у спол.* о) VI 28.21, ***О.*** **світом** *у спол.* в) І 4.59, 15.6, 21.14, 25.8, 39.445, 50.79, 55.9, 81.255, 463.В, II 45.30, 58.28, 66.160, 109.8, 116.15, 405.В, 425.В, VI 83.15, *у спол.* г) І 507.В, **з світом 1.** І 44.627, *у спол.* м) II 36.65, ***М.*** **в світі 1.** І 15.1, 25.11, 30.101, 30.104, 35.296, 41.534, 49.36, 58.47, 76.44, 79.174, 80.233, 156.121, 157.170, 161.321, 161.327, 286.535, 289.631, 345.201, 356.58, 391.30, 537.В, II 22.49, 25.55, 37.79, 55.223, 106.97, 117.5, 129.24, 133.11, 136.16, 230.39, 236.10, 300.3, 300.10, 320.627, 345.9, 431.В, 434.В, 436.В, 442.В, 443.В, VI 46.22, *повт.* II 47.104 (2 р.), **на світі 1.** І 13.95, 21.18, 35.305, 35.307, 35.309, 39.434, 45.699, 59.93, 80.210, 84.340, 93.622, 93.627, 93.646, 133.2037, 134.2083, 134.2090, 145.2500, 152.8, 202.129, 225.16, 227.2, 231.47, 235.195, 253.560, 262.29, 267.159, 282.366, 331.34, 332.82, 344.147, 345.186, 367.258, 484.В, 496.В, 526.В, 536.В, 538.В, 539.В, II 11.117, 11.124, 11.136, 13.207, 22.39, 22.48, 47.96, 49.1, 50.50, 50.51, 50.64, 51.84, 53.153, 63.66, 72.142, 73.144, 76.20, 79.72, 112.24, 155.5, 158.41, 158.53, 172.230, 180.42, 204.19, 210.23, 210.31, 213.37, 221.55, 223.141, 224.163, 251.125, 252.128, 253.169, 255.265, 258.386, 267.98, 268.158, 289.2, 289.32, 298.4, 314.391, 315.413, 325.30, 334.52, 398.В, 406.В, 408.В, 413.В, 415.В, 450.В, 489.В, VI 19.15, 19.22, 26.6, 32.3, 52.14, 55.9, 58.1, 115.7, 115.9, 118.28, 139.18, 220.27, *у приказці* II 48.113, *у спол.* а) І 23.74, 26.72, 32.157, 34.250, 35.289, 51.113, 55.14, 75.30, 96.761, 143.2413, 156.139, 157.162, 168.170, 229.86, 231.57, 240.38, 243.161, 357.80, 368.298, 462.В, 489.В, 550.В, 533.В, II 17.385, 52.150, 253.194, 256.316, 293.12, 334.50, 361.3, 447.В, 455.В, VI 34.3, 51.27, 58.9, 86.16, 87.17, *у спол.* б) І 75.22, 240.35, II 54.218, 133.15, 255.286, VI 86.12, 129.33, 138.37, *у спол.* ї) II 160.28, 391.В, **по світу 1.** І 86.392, 275.75, 349.7, 349.16, 388.30, 537.В, II 26.80, 59.3, 74.212, 175.342, 315.417, 323.740, 323.744, 347.5, *у спол.* ж) І 539.В, II 94.59, 131.20, 411.В, *у спол.* з) І 539.В, II 82.221, 385.В, ***К.*** **світе 1.** *зверт.* І 225.1, 237.22, 241.75, 279.235, 409.В, 489.В, 554.В, II 290.8, 307.92, 344.2, *зверт., повт.* II 344.1 (2 р.), *зверт., у прикл. спол.* II 344.3.

СВІТ[2] (25). **1.** *Світанок, схід сонця* (19). Не спалося,— а ніч, як море.. Верчуся, **світу** дожидаю І 396.6. Вона серед ночі встає, І стереже добро своє, І дожидає того **світу,** Щоб знов на його надивитись, Наговоритись. II 194.16. Не сон-трава перед **світом** Одцвіла, зов'яла І 554.В. Благаю бога, щоб світало, Мов волі, **світу** сонця жду. II 48.116 //*У спол.* (3): а) н а **світ** з а й м а т и с я — *світати, розвиднятися* (1). Вже н а **світ** з а й м а л о с ь, Вийшов я з ножем в халяві II 66.164; б) о д **світу** д о **світу** — *від зорі до зорі* (2). Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти просто, По-давньому, по старому, О д **світу** д о **світу?** II 91.34.

2. *Промениста енергія, що йде від якогось тіла і сприймається зором, роблячи видимим все оточуюче* (2). Із-за лісу, з-за туману, Місяць випливає, Червоніє, круглолиций, Горить, а не сяє, Неначе зна, що не треба Людям його **світу** І 100.855. Місяцю мій ясний! з високого неба Сховайся за гору, бо **світу** не треба І 112.1253.

3. *Перен. Символ правди* (4). І оживе добра слава, Слава України, І **світ** ясний, невечерній Тихо засіяє І 336.258 //*У спол.* **світ** п р а в д и (1). Встане Україна. І розвіє тьму неволі, **Світ** п р а в д и засвітить І 309.46.

◊ ***Одн. Н.*** **світ 1.** І 270.301, 280.284, **3.** І 336.258, ***Р.*** **світу 1.** І 396.6, II 48.116, 178.19, 194.16, 225.204, **2.** І 100.855, 112.1253, **світа 3.** І

290.692, **до світу 1.** II 189.116, 225.203, *у спол. б)* II 91.34, **од світу 1.** *у спол.* б) II 91.34, **до світа 1.** I 11.21, 230.16, 300.237, ***З.* світ 3.** II 266.75, *у спол.* I 309.46, **на світ 1.** *у спол.* а) II 66.164, ***О.* перед світом 1.** I 248.376, 398.74, 554.В, II 346.3.

СВІТАТИ (11). *Безособ.* Отак, сидя в кінці стола, Міркую, гадаю: Кого просить? хто поведе? Надворі **світає;** Погас місяць, горить сонце. I 80.200. Летим, Дивлюся, аж **світає,** Край неба палає. I 241.95.

◊ **світає** I 80.200, 118.1519, 163.416, 234.174, 241.95, 330.1, II 460.В, **світало** I 397.57, II 48.115, 441.В, 412.В.

СВІТИЛКА (1). *Дівчина, яка виконує обряд держання свічки на весіллі (сестра молодого).* Сидить батько кінець стола,.. Коло його стара мати Сидить на ослоні, За сльозами ледве-ледве Вимовляє доні: «Що весілля, доню моя? А де ж твоя пара? Де **світилки** з друженьками, Старости, бояра?» I 32.177.

СВІТИЛО (1). *Образн.* Зовуть **світилом** Кривого п'яного Петра I покровителем добра II 419.В.

СВІТИТИ (21). **1.** *Випромінювати, посилати світло, проміння* (19). Місяченьку! ..**Світи** довше в чистім полі I 5.107. У печі пала Огонь і **світить** на всю хату I 96.778. *Повт.* (2). **Світить** білолиций на всю Україну, **Світить...** а чи бачить мою сиротину, Оксану з Вільшани, мою сироту? I 110.1204. *У приказці. Повт.* (2). Сиротині сонце **світить (Світить,** та не гріє) I 39.438 //*Безособ.* (1). А тим часом **світить** З усіх вікон у титаря I 96.763 //*Перен. Давати радість, щастя, надію* (3). А новий день із тьми-юдолі, На Колізей і Капітолій Уже **світив** II 462.В.

2. *Перен. Присвічувати* (1). А Умань палає, **Світить** Гонті до роботи I 142.2366.

3. *Засвічувати* (1). Радіє мати: В Алкіда син її росте, Росте; лицяються гетери I перед образом Венери Лампаду **світять.** II 267.123.

◊ **світиш 1.** II 281.68, **світить 1.** I 50.82, 76.58, 96.778, 142.2367, 143.2432, 418.В, *повт.* I 110.1203, 110.1204, *у приказці, повт.* I 39.438, 39.439, *безособ.* I 96.763, **2.** I 142.2366, **світять 3.** II 267.123, **світив 1.** *перен.* II 462.В, **світила 1.** II 315.408, **світило 1.** I 39.442, **світи 1.** I 5.107, II 337.52, *перен.* I 274.35, II 290.11.

СВІТИТИСЬ (1). *Образн.* Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило, I по Украйні пронеслось, I на Украйні **світилось.** II 462.В.

СВІТЛИЙ (3). **1.** *Нар.-поет. Про сонце* (1). Пресвятий, **світлий** господине! Спалив єси луги, степи.. Спали мене на самоті! Або не грій і не світи... II 496.В.

2. *Перен. Яскравий, сонячний, прозорий* (2). я стратить наміряюсь Максима святого. Отаке-то! А за віщо? За те, за що Каїн Убив брата праведного У **світлому** раю. II 257.358.

◊ ***Одн. Н.* світлий 1.** II 496.В, ***М.*** (в, у) **світлому 2.** I 266.144, II 257.358.

СВІТЛИЦЯ (13). **1.** *Чиста, світла, парадна кімната в будинку* (11). Опріч пана, у **світлицю** Ніхто не вступає II 97.156. Найду тобі рівню.. Таки панну, сину. У червоних черевиках, В зеленім жупані По **світлиці** похожає, Як пава I 231.39. *Образн. Про могилу* (2). Як понесуть товариша В новую **світлицю,** Загомонять самопали, Гукнуть гаківниці. II 182.30. *У прикл. спол.* **світлиця**-хата. *Образн.* (1). Вкраїно! Мій любий краю неповинний!.. Воскресни, мамо! I вернися В **світлицю**-хату; опочий II 327.27 //*Перен.* (1). В **світлиці** разу[му] і волі Огонь премудрості горить II 443.В.

2. *Мала кімната у верхній частині будинку* (2). А в городі младиє вдови В своїх **світлицях,** чорноброві, Запершись, плачуть II 70.44.

◊ ***Одн. З.* в(у) світлицю 1.** II 97.156, 98.198, 100.266, 168.137, *образн.* II 182.30, *у прикл. спол., образн.* II 327.27, ***М.* в(у) світлиці 1.** II 97.155, 184.9, *перен.* II 443.В, **по світлиці 1.** I 231.39, ***Мн. З.* світлиці 1.** II 352.56, ***М.* в світлицях 2.** II 70.44, 415.В.

СВІТЛІЙШИЙ (1). *Субст. В дореволюційній Росії: наділений титулом світлості (про князя Воронцова).* Йому так обрид отой нікчемний **світлійший** з своєю німотою, що він помандрував би на край світа VI 202 17.

СВІТЛО (6). Ляхи заснули, а Іуди Ще лічать гроші уночі, Без **світла** лічать бариші, Щоб не побачили, бач, люде. I 110.1194. I побоїще страшенне **Світлом** освітилось II 471.В. *Образн.* (1). Боюся ще погорілу Пустку руйновати, Боюся ще, мій голубе, Серце поховати. Може вернеться надія.. В пустку зимовати, Хоч всередині обілить Горілую хату. I витопить, і нагріє, I **світло** засвітить... I 258.18 //*У спол.* **світ-**

ло правди (1). І засвітив, любомудре, **Світло** правди, волі... І 486.В.

◊ ***Одн. Н.*** **світло** I 98.826, ***Р.*** **світла** I 130.1944, **без світла** I 110.1194, ***З.*** **світло** *образн.* I 258.18, *у спол.* I 486.В, ***О.*** **світлом** II 471.В.

СВІТОЧ (2). *Велика свічка, факел* (1). Ходімо, куме, в піраміду. Засвітим **світоч.** II 371.5 *//Перен.* (1). І засвітив, любомудре, **Світоч** правди, волі... I 263.39.

СВІЧА (1). І розказують і плачуть, Як Січ руйнували, Як москалі сребро, злато І **свічі** забрали У покрови. I 288.608.

СВІЧЕЧКА (6). *Зменш. до* **свічка.** Один сина проклинає, З хати виганяє, Другий **свічечку,** сердешний, Потом заробляє I 314.151.

◊ ***Одн. З.*** **свічечку** I 314.151, 537.В, 538.В, II 122.16, **на свічечку** II 424.В, ***Мн. З.*** **свічечки** I 321.423.

СВІЧКА (2). Якось недавно довелось Мені заїхать в Україну, У те найкращеє село... У те, де мати повивала Мене малого і вночі На **свічку** богу заробляла II 110.14. *У порівн.* (1). А оранди з костьолами, Мов **свічки,** згоріли. II 126.36.

СВОБОДА (4). **1.** *Стан людини, яка не перебуває в ув'язненні, в неволі* (3). Од 16 мая до 2 августа не давали знать із корпуса в укрѣпленіє о моїй **свободі.** VI 171.40. якщо [почта] принесе мені **свободу,** то на другий же день покину оце смердяче укрѣпленіє VI 141.38.

2. *Відсутність політичного і економічного гніту, класової нерівності* (1). Не вам, в мережаній лівреї Донощики і фарисеї, За правду пресвятую стать І за **свободу** II 280.24.

◊ ***Одн. З.*** **свободу 1.** VI 141.38, **за свободу 2.** II 280.24, ***М.*** **о свободі 1.** VI 144.32, 171.40.

СВОБОДНИЙ (1). *Субст.* А воленьку люде добрі І не торговали, А без торгу закинули В далеку неволю... Шоб не було **свободного** На нашому полі!.. II 438.В.

СВОДИ (1). *Склепіння.* Приїхало Начальство мордате, Подивилось. «Треба, каже, **Своди** розламати...» I 306.456.

СВОЄВОЛЯ (1). І ваша злая **своєволя** Сама скупається, сама В своїй крові II 326.43.

СВОЛОК (3), **СВОЛІК** (1). І покої не мазані, І **сволок** не митий II 176.379. Уже й хату розкидали І **сволік** зламали — На угілля попалили! I 502.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сволок** II 176.379, ***З.*** **сволок** I 296.123, VI 189.29, **сволік** I 502.В.

СВОЯК (1). *Чоловік жінчиної сестри або брат жінки.* Коли він вернувся з дому, то як побачитесь, гарненько вилайте його за мене, за його щирость і добрість і Галузу, **свояка** його, добрі й щирі люде, щоб ти знав, земляче. VI 44.7.

СВЯТ (1). *Святий.* І лукаві! Господнюю святую славу Розтлили... І чужим богам Пожерли жертву! Омерзились! І мужа **свята...** горе вам! На стогнах каменем побили. II 102.17.

СВЯТВЕЧІР (2). *Рел. Вечір перед різдвом.* Якраз на **святвечір** був я у Пирятині у старої матері вашої, батьку мій. VI 29.21.

◊ ***Одн. З.*** **на святвечір** VI 29.21, 54.20.

СВЯТЕШНИЙ (1). *Святковий.* А та стоїть собі під тином Та вовну білую пряде На той бурнус йому **святешний** II 306.47.

СВЯТИЙ (344). **1.** *Означення до різноманітних понять, зв'язаних з релігією* (131). Ні, Ярино, Насміються люди, І бог **святий** покарає I 287.561. Не дав мені **святий** владика Очей нарадувать старих Моїм дитятком!.. II 234.89. Ходімо в селища,.. Там будем жить, людей любить. **Святого** господа хвалить II 75.238. Запродана **свята** віра, В церкву не пускають I 414.В *//Вживається як постійний епітет до слів, що означають місця або предмети релігійного поклоніння* (66). роси єрмонськії На **святії** гори Високії сіонськії Спадають I 346.212. Горить І день і ніч перед пенатом **Святий** огонь II 267.119. А наймичка.. Кіп із вісім заробила Й Маркові купила **Святу** шапочку в пещерах I 319.347. І никли гордиї владики Перед **святим** його хрестом. II 462.В *//Освячений* (3). Та хоч крізь сон подивлюся На ту Україну, Де ходили гайдамаки З **святими** ножами I 145.2484 *//У спол.* (11): а) (бог) його (їх) **святий** знає — *хтозна, невідомо* (8). І бог його **святий** знає, коли я дождуся тієї доброї погоди? VI 141.32. Нехай йому бог поможе, А що з того буде — **Святий** знає I 289.647. Отак тепер і зо мною сталось. Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як прийшлось до скруту, то **святий** їх знає, де вони поділись! VI 45.7; б) **святе** письмо (писаніє) — *релігійний твір* (3). Іде чернець у келію.. Бере письмо **святе** в руки II 37.84. **Святе** писаніє читай II 37.99.

2. *У християнському культі: той, що провів життя в служінні богу й церкві* (101). Восхвалимо тебе, боже, Хваленієм всяким; Возрадується Ізраїль І **святий** Іаков I 343.108. Не пила й не їла Стара Ганна. «Катерино! Коли в нас неділя?» «Післязавтра». «Треба буде Акафіст найняти Миколаєві **святому** Й на часточку дати» I 321.441. *Повт.* (2). І син твій, мати, Пішов.. за **святим, Святим** учителем своїм. II 460.В. *У прикл. спол.* т и х о л ю б ц і-**святі** (1). Т и х о л ю б ц я м-**святим..** Долгоденствіє їм II 334.47 //*Субст.* (25). Бувають діти і в **святих,** Та не такі, як у простих II 71.100. Нехай з **святими** спочивають Мої старії... II 206.36. Пішов собі тихо в Київ **Святим** помолитись. II 66.186. *У порівн.* (2). Всього понадбала Стара мати. Саму тебе Мов намалювала, Хоч молись перед тобою, Мов перед **святою...** II 10.105. *Грон.* (18). Бодай кати їх постенали, Отих царів, та ще й **святих** II 417.В. Так отакії-то **святії** Оті царі II 74.214. (Звичайне, люде, сміючись) Зовуть її і молодою, І непорочною, **святою** II 239.9 //*Перен. Чистий душею, непорочний* (13). Вхопив його та й укинув Максима **святого** У криницю... II 258.380. Коло хатини В повіточці своїй малій Той бондар праведний, **святий..** Барило й бочку набиває Та.. курникає. II 316.449 //*У порівн. спол.* я к т у р е ц ь к и й **святий** — *бідний, без одягу* (1). Треба буде одежі, бо з мене як знімуть казену, то я останусь, я к той т у р е ц ь к и й **святий,** буквально голий. VI 138.25.

3. *Те, до чого ставляться з пошаною, любов'ю* (80). Світе мій! Моя ти зоренько **святая!** Моя ти сило молодая! Світи на мене, і огрій, І оживи моє побите Убоге серце II 290.9. Ще за гетьманщини **святої,** Давно се ділялось колись. II 77.7. Бо вона ..сказала мені, що без братнього і батьківського вашого **святого** слова вона не дасть мені свого такого ж слова VI 215.17. Вернулися Люде з рушниками, З **святим** хлібом обміненим I 317.274. Отак, буває, в темну яму **Святеє** сонечко загляне, І в темній ямі, як на те, Зелена травка поросте. II 199.19. *Повт.* (2). Дитина б тая виростала Без матері, і ми б не знали **Святої** волі на землі — **Святої** правди! II 490.В.

4. *Істинний, морально чистий, спрямований до високої мети* (32). Правда, я сам думав, що я вже зледащів, захолонув в неволі, аж бачу — ні. Нікому тільки було огню положить.. А ти, друже мій, догадався, взяв та й підкинув того **святого** огню. VI 139.14. Минають дні собі поволі, Петрусь до школи та із школи З книжками ходить та росте. Сама аж ніби молодіє, І генерал собі радіє, Що діло, бачите, **святе** Удвох таки вони зробили. II 222.92. Пришли ради **святого** искусства дві плитки. Та ще, якби ти мені з краскою прислав пару кистей добрих акварельних VI 118.39 //*Субст.* (3). Ні, ні, нічого Нема **святого** на землі... II 231.75. Заходімося ж ми знову **Святеє** поганить. II 409.В.

◊ ***Одн. Н.*** **святий 1.** I 287.561, 357.84, II 25.46, 36.55, 66.169, 234.89, 267.119, 313.326, 337.48, 483.В, VI 133.28, *у спол.* а) I 35.293, 289.647, II 252.161, VI 45.7, 50.2, 130.42, 141.32, 145.21, **2.** I 343.108, II 162.77, 228.33, 268.149, 317.505, 400.В, *субст.* II 265.45, *ірон.* I 327.96, II 71.96, 277.494, 415.В, 461.В, 500.В, *перен.* II 313.349, 316.443, 316.449, 458.В, *у порівн. спол.* VI 138.25, **3.** II 373.50, **свята 1.** I 282.367, 414.В, II 19.441, 36.60, **2.** *ірон.* I 266.142, **святая 1.** II 224.182, 276.449, 312.310, 405.В, 450.В, 461.В, 474.В, **2.** II 266.62, 284.1, 321.662, *субст.* II 448.В, *перен.* II 305.6, **3.** I 227.3, 267.179, 326.64, II 276.471, 284.28, 290.9, 291.26, 372.28, 443.В, 476.В, **4.** I 228.45, 285.36, 298.14, 450.В, **святе 3.** II 154.9, **святеє 1.** II 92.17, **3.** II 60.31, 199.19, 337.43, **4.** II 474.В, ***Р.*** **святого 1.** I 155.107, 493.В, II 39.10, 200.30, 266.63, VI 131.17, 167.3, **2.** *ірон.* II 95.91, 367.16, **3.** I 338.42, II 106.106, 200.26, 200.30, 4. VI 139.14, (до) **святого 1.** II 108.166, (з, із) **святого 1.** I 321.422, II 137.14, VI 195.4, **2.** II 269.176, 467.В, (із-за) **святого 3.** II 23.21, (кругом) **святого 1.** I 107.1115, (од) **святого 1.** II 255.263, (у) **святого 2.** I 319.348, *перен.* II 306.27, (проче) **святого 3.** VI 86.35, **святої 1.** I 97.795, II 194.11, 233.58, **2.** I 321.420, *перен.* II 18.410, **3.** I 228.38, II 75.232, 200.7, 204.15, 266.68, 267.126, 270.226, 282.92, 317.519, 354.14, 466.В, VI 44.1, 46.1, 85.10, 87.9, *повт.* II 490.В (2 р.), **4.** I 229.70, (без) **святої 1.** I 97.797, 267.165, 285.499, **3.** II 152.16, (за) **святої 3.** II 77.7, **святого 1.** II 462.В, **3.** I 331.37, 538.В, II 60.64, 190.31, 200.6, **4.** VI 155.5, 167.3, 202.22, *субст.* II 231.75, (без) **святого 3.** VI 215.17, (з) **святого 1.** II 237.46, 239.19, (коло) **святого 3.** VI 186.37, (ради) **святого 4.** VI 115.32, 118.39, ***Д.*** **святому** 1. II 230.70, 422.В, (2 р.), 463.В, **2.** I 321.441, *перен.* II 319.603, 491.В, ***З.*** **святий 1.** I 347.251, II 69.21, 256.299, 323.736, **3.** II 224.168, (на) **святий 1.** II 316.456, **святого 1.** I 493.В, II 25.59, 27.150, 39.10, 75.238, 96.127, 138.34, 206.60, 265.49, 316.456, 488.В, **2.** II 269.200, 468.В, *субст.* I 107.1117, *ірон.* II 70.62, 278.525, *перен.* II 257.354, 258.380, 321.657, **4.** II 188.92, 281.55, 281.57, (за) **святого 2.** I 137.2177, (на) **святого 2.** *ірон.* II 276.475, (про) **святого 4.** I 264.75, **святу 1.** I 319.347, II 150.22, 399.В, **4.** II 465.В, **святую 1.** I 327.95, II 47.90, 125.38, 318.559, 461.В, 484.В (3 р.), **3.** II 62.8, 96.119, 102.5, 102.14, 239.14, 305.22, 307.90, 317.510, 321.649, 333.27, 345.15, 373.56, 461.В, (в, у) **святую 1.** II 137.1, 254.231, (за)

святую 3. I 338.61, II 321.651, (про) святую 2. II 462.В, святе 1. *у спол.* б) II 37.84, 37.99, 121.15, 4. II 222.92, святеє 1. II 293.4, 310.203, 462.В, 3. I 266.119, II 59.18, 254.239, 4. II 266.67, *субст.* I 528.В, II 409.В, (на) святеє 3. I 116.1400, ***О.*** святим 1. I 85.366, 121.1629, 327.102, 484.В, II 66.170, 291.13, 323.735, 364.22, 498.В, 2. I 537.В, II 199.6, 228.36, 236.11, 3. II 266.69, 276.450, 281.69, 453.В, (з) святим 1. II 488.В, VI 191.23, 3. I 317.274, (за) святим 1. II 96.131, 2. II 269.186, 276.479, *повт.* II 460.В (2 р.), *субст.* II 318.532, (перед) святим 1. II 194.10, 462.В, 2. *субст.* II 473.В, святім 1. II 470.В, (за) святім 2. *ірон.* II 471.В, (перед) святім 1. II 466.В, святою 1. I 266.130, II 422.В, 2. II 15.294, *субст.* II 18.416, 383.В, *ірон.* I 338.46, II 239.9, 3. II 373.36, 474.В, 4. II 224.165, 267.101, 284.18, (перед) святою 2. *субст.*, *у порівн.* II 10.105, 236.5, ***М.*** (в, у) святому 1. I 283.398, 488.В, II 306.35, (по) святому 3. I 338.72, (о) святім 3. VI 156.9, ***Мн. Н.*** святі 2. II 36.58, *ірон.* II 416.В, святії 2. II 170.189, 267.117, 268.141, 322.694, *субст.* I 230.7, II 266.58, *ірон.* II 74.214, 3. II 23.22, 292.42, 4. II 468.В, святиї 2. II 470.В, *субст.* II 417.В, 4. II 470.В, святиє 1. II 291.6, 309.193, 318.522, 2. II 320.644, 320.645, 322.690, 323.739, 347.4, 4. II 270.225, 275.420, 275.431, ***Р.*** святих 2. I 266.127, II 289.2, *субст.* II 278.539, *перен.* II 305.6, (в, у) святих 2. *субст.* II 71.100, 265.43, ***Д.*** святим 2. *у прикл. спол.* II 334.47, *субст.* I 318.324, 319.353, II 66.186, ***З.*** (на) святі 1. II 27.129, святії 1. II 307.101, 478.В, 3. II 223.124, (на) святії 1. I 346.212, святиє 1. II 233.60, 278.537, 289.30, 308.125, 321.681, 491.В, святих 2. II 281.34, *субст.* I 230.6, 283.395, 283.408, 289.662, II 273.347, *ірон.* II 417.В, 4. II 282.79, ***О.*** святими 1. II 31.86, 79.89, (з, со) святими 1. I 102.947, 145.2484, II 137.9, 2. II 150.4, 256.309, *субст.* II 206.36, 3. I 331.54, (перед) святими 2. *субст.* II 275.424, ***М.*** (в) святих 4. II 228.46.

СВЯТИТИ (4). *Церк.* На спаса Або маковія I досі там воду **святять.** II 56.291. На те літо Криницю **святили** II 56.274.

◊ **святять** II 56.291, **святили** I 100.863, 121.1626, II 56.274.

СВЯТИТИСЬ (1). *Образн.* Молю,.. Щоб слово пламенем взялось, Щоб людям серце розтопило, I на Украйні понеслось, I на Україні **святилось** II 266.86.

СВЯТІЙШИЙ (1). Ти єретик! ти єретик! Ти сієш розколи! Усобища розвіваєш, **Святійшої** волі — Не приймаєш!.. I 270.284.

СВЯТКИ (12). *Церк.* Так коло полудня, в неділю, Та на зелених ще й **святках,** Під хатою в сорочці білій Сидів з бандурою в руках Старий козак. I 274.68. Та якщо можна буде побачиться нам і покоилядувать на сих **святках** укупі, то поколядуєм VI 152.26.

◊ ***Мн. Д.*** **к святкам** II 197.5, VI 15.28, 201.9, ***З.*** **на святки** VI 172.5, 207.7, ***М.*** **на святках** I 274.68, VI 34.18, 82.23, 152.26, 162.33, 179.22, 325.В.

СВЯТКУВАТИ (1). Отак я, друже мій, **святкую** Отут неділеньку святую. II 47.89.

СВЯТО (36). 1. *Церк. День (або кілька днів), присвячений якійсь події або пам'яті святого* (11). I той минув — день маковія, Велике **свято** в Україні. I 110.1183. Темно всюди, як у будень, А **свято** чимале I 202.109. Тяжко теє, друже, **свято** Самому стрічати У пустині... II 437.В. На самий святвечір сижу собі один-однісінький у хатині та журюся, згадуючи свою Україну і тебе, мій друже єдиний. Думаю: от бог дав і **свято** своє велике на радість добрим людям,— а мені нема з ким слова промовить VI 54.22.

2. *Торжество, влаштоване з якогось приводу* (11). Непевне видумали **свято** Патриції-аристократи I мудрий кесарів сенат II 271.262. А кумир той, Юпітер той новий, Ось побач, якеє **свято** Буде завдавати В Колізеї II 273.336. *Повт.* (2). А в Римі **свято.** Велике **свято!** Тиск народу, Зо всього царства воєводи, Преторіане і сенат, Жерці і ліктори стоять Круг Капітолія II 271.251 //*Перен. Бурхливий прояв, розгул чого-н.* (6). Пекельнеє **свято** По всій Україні сю ніч зареве I 113.1296. Я спалила Польщу з королями ..I славного Полуботка В тюрмі задушила. Отойді-то було **свято!** Аж пекло злякалось. I 300.269. *У назві твору* (1). **Свято** в Чигирині I 99.Заг.

3. *Перен. Почуття радості, піднесення з приводу якоїсь події* (14). I сонце гляне — рай та й годі! Верба сміється, **свято** скрізь! I 12.58. Сьогодня у мене велике **свято.** Сьогодня 22 березня 1838 року я глянув із неволі на світ божий. VI 208.32. Друже мій єдиний! Я ще й досі не вгамувався од того великого **свята,** що ти мені завдав на самоті VI 159.8. *Повт.* (3). Зробив ти мені **свято,** друже мій єдиний! Таке **свято,** таке велике **свято!** що я його і на тім світі не забуду. VI 129.31. *Ірон.* (1). Сьогодні ж з почти принесли мені і твої ковбаси, та ота придуркувата Харита таке мені зробила **свято,** що я на їх тільки поглянув. VI 209.39 //*Об'єкт радості. Зверт.* (3). А ти, доле! А ти, мій покою! Моє **свято** чорнобриве, I досі меж ними Тихо, пишно похожаєш? II 91.41. *Повт.* (2). **Свято** моє! Єдинеє **свято!** Як оступлять тебе, доле,.. Може й мене ненароком Діточки згадають. II 91.49.

◊ ***Одн. Н.*** **свято** 1. I 110.1183, 202.109, II 179.22, VI 212.9, 2. II 73.178, *повт.* II 271.251, 271.252, *пе-*

рен. I 113.1296, 300.269, *перен.*, *у назві* I 99. Заг., 3. I 12.58, VI 208.32, ***Р.*** **свята 2.** *перен.* I 100.873, **з свята 2.** *перен.* I 272.367, **3.** VI 208.34, **од свята 3.** VI 159.8, ***З.*** **свято 1.** II 180.36, 437.В, VI 54.22, **2.** II 271.262, 273.336, **3.** VI 161.2, *повт.* VI 129.31 (2 р.), 129.32, *ірон.* VI 209.39, **в свято 1.** I 315.215, II 55.253, 256.298, 257.360, **за свято 3.** VI 131.35, **про свято 2.** *перен.* I 148. Прип., ***О.*** **з святом 3.** VI 162.16, ***К.*** **свято 3.** *зверт.* II 91.41, *повт.* II 91.49, 91.50.

СВЯТОПОМАЗАНИЙ (1). *Про царя. Ірон.* Так що ж, не втну, а як поможеш Та як покажеш, як тих птах Скубуть і патраютъ, то може І ми б подержали в руках **Святопомазану** чуприну II 69.20.

СВЯТОСЛАВЛЬ (1). *Давньоруська форма присвійного прикм. до «Святослав».* Широкий Дніпре, не малий! Пробив єси високі скали, Текучи в землю половчана, Носив єси на байдаках На половчан, на Кобяка Дружину тую **Святославлю!..** II 337.35.

СВЯЧЕНИЙ (13). **1.** *У назві твору* (3). Коли маєте **Свячену** Воду, то спишіть та пришліть мені, бо та, що ви мені передали, утрачена. VI 46.19. А щоб ви знали, що труд ваш не мимо іде — і щоб не дуже чванилась московская братія своєю Ростопчиною — то от вам **Свячена**я вода. I 376.63.

2. *Субст. Ніж, освячений для визвольної боротьби гайдамаків* (10). Завтра вночі у Чигрині **Свячений** достану I 94.689. Виніс в поле, геть од шляху; **Свячений** виймає, І **свяченим** копа яму. I 142.2363.

◊ ***Одн. Н.*** **Свяченая 1.** *у назві* I 376.63, 376.67, ***З.*** **свячений 2.** I 94.689, 114.1345, 127.1840, 138.2225, 142.2363, **Свячену 1.** *у назві* VI 46.19, ***О.*** **свяченим 2.** I 142.2364, 441.В, (з) **свяченим 2.** I 113.1305, 144.2441, ***Мн. Р.*** (до) **свячених 2.** I 444.В.

СГИЗМАТ *див.* **СХИЗМАТ.**

СЕ (52). *Частка займенникового походження.* **1.** *Підсилювальна. Вживається переважно для підсилення питання* (29). І мати не знала, Дивувалась, що **се** таке Мар'яну спіткало? I 157.192. Що ж **се** зробилося з старим, Чого зрадів оце? II 199.9. Чого **се** ти замовк, мов тобі заціпило? VI 206.25.— Який? Який **се** гость? — Із Назарета Зайшов у нас підночувать. II 309.161. Що **се** за дивний, чудний чолов'яга Л. Жемчужніков! VI 156.4. *Повт.* (11). Хто **се**, хто **се** по тім боці Рве на собі коси?.. I 164.7.

2. *Вказівна* (23). не шкодить Такую річ і записать. Бо **се** не казка, а билиця II 249.19. Поцілуй їх, друже мій, за мене, скажи їм, що **се** мов вас цілує той старий дядько, що з вами цілувався колись у Царському Селі. VI 84.15. *Повт.* (2). Моя **се** мати і сестра. Моя **се** відьма, щоб ви знали. I 361. 66 //*Для логічного виділення якогось слова* (2). Дітей, бачся, годувала Та в засік ховала. Та очіпок, **се** вже вранці, Клоччям вимощала, Щоб не знать було, що стрига. I 368.288 //*Вказує на думку або окреме слово з попередньої розповіді* (4). Прийшов указ лоби голить. **Се** в перший раз такий указ Прийшов II 253.180. почта из Петербурга привезла мені письмо і грошей 16 руб[лів] от А. Марковича.. **Се** буде син того самого Николая Марковича, що написав Малороссийскую историю. VI 131.29.

◊ **се 1.** I 95.709, 157.192, 246.283, 361.65, 491.В (2 р.), 502.В, 519.В, II 199.9, 220.29, 221.56, 309.161, VI 85.28, 132.24, 132.37, 156.4, 188.5, 206.25, *повт.* I 164.5 (2 р.), 164.6, 164.7 (2 р.), 164.9 (2 р.), 164.13 (2 р.), 169.205 (2 р.), **2.** I 361.65, 368.288, 532.В, II 14.253, 71.99, 129.12, 204.11, 222.102, 249.19, 253.180, 257.344, 272.314, 291.22, 493.В, VI 84.15, 85.29, 131.29, 164.2, 167.8, 198.13, 217.29, *повт.* I 361.66, 361.67.

СЕБЕ (188). *Займ. зворотний.* А ви їм жить не даєте, Бо ви для **себе** живете, Заплющивши письменні очі. II 53.166. Прокинься, кумо, пробудись Та кругом **себе** подивись. II 368.29. Придбав Максим **собі** сина На всю Україну. Хоч не рідний син Ярема, А щира дитина I 137.2166.

◆ *У спол.* (46): а) самі (сам) **себе, себе** самого (самому) (15). Хто ж нас шануватиме, як ми самі **себе** не шануєм? VI 170.4. Не дуріте самі **себе,** Учітесь, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь. I 335.218; б) до **себе** — *в свій дім, кімнату, місце свого перебування* (11). І повели До **себе** в терми на вечерю Того апостола II 268.164. Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до **себе,** а ящик з олійними фарбами нехай собі оставить VI 41.34; в) самі (сам) **собі (з собою)** (8): 1) *Те ж, що й «з собою», «до себе»* (4). В кедрових палатах, мов несамовитий, Давид похожає і, о цар неситий, Сам **собі** говорить: — Я... Ми повелим! II 70.68; 2) *Те ж, що й «собі»* (4). Чого ти сам **собі** хочеш, то й я тобі того желаю. VI 34.31; г) од **себе** — *від свого імені* (4). Дуже добре зробив би, якби ти йому гарненько написав та по-

просив о д **себе,** щоб нашу любую Титясю там не занехаяли. VI 163.17. Ти о д **себе** напиши що-небудь розумне отому Яковові Тарновському VI 225.31; д) у (в) **себе** — *в своєму домі, там, де хто-н. живе* (4). Значить, пан У **себе** з причетом гуляють II 88.10. Послав би вам К о б з а р я свого і Г а й д а м а к і в, та, єй-богу, і в **себе** не маю ні одного екз[емпляра] VI 32.22; е) м е ж **себе** — *до себе* (1). ви мене з святого неба Взяли м е ж **себе** II 239.20; є) п о к а з а т ь **себе** (2): 1) *виступити у театральній виставі* (1). На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже почали збираться повітові пани, то може б ти здумав п о к а з а т ь **себе** їм на тутешній сцені. VI 154.17; 2) *Ірон.* (1). А пани й полову.. продають. Та голоду раді, та бога благають, Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав. Тойді б і в Парижі і іному краї Наш брат хуторянин **себе** п о к а з а в. II 14.252; ж) п р е х о р о ш и й **собою** — *про гарну зовнішність* (1). Одпочивала, Та й богу душу оддала...— Вона була ще молодою; І п р е х о р о ш а я **собою.** II 18.432.

◊ ***Одн. Р.*** **себе** II 438.В, 501.В, VI 58.29, *у спол.* а) I 335.218, 342.99, II 405.В, VI 170.4, **в (у) себе** I 537.В, *у спол.* д) II 88.10, VI 28.11, 32.22, 38.14, **для себе** II 53.166, 105.33, 112.4, 415.В, VI 164.21, 178.39, **до себе** I 480.В, 507.В, *у спол.* б) I 77.103, 278.205,327.98, 536.В, II 132.13, 200.2, 268.164, 467.В, VI 41.34, 154.41, 225.10, **коло себе** VI 86.7, 179.40, 202.20, **круг себе** II 308.137, **кругом себе** I 260.18, 538.В, II 66.183, 95.92, 368.29, **од себе** I 27.78, *у спол.* г) VI 155.21, 163.17, 163.31, 225.31, ***Д.*** **собі** I 23.77, 95.700, 137.2166, 251.482, 321.424, 328.126, 362.75, 532.В, II 63.63, 73.162, 117.3, 158.59, 160.30, 163.8, 164.22, 165.31, 182.21, 200.15, 200.17, 221.32, 227.12, 250.78, 254.226, 256.313, 316.470, 317.489, 330.4, 352.46, 352.52, 411.В, 415.В, 435.В, 442.В, VI 34.27, 41.34, 85.33, 129.35, 163.28, *у спол.* в) I 361.63, II 70.68, 330.7, 351.30, VI 30.4, 34.31, 85.2, ***З.*** **себе** I 28.27, 39.465, 133.2040, 133.2059, 167.127, 295.64, 328.147, 334.156, 339.79, 397.65, II 50.54, 75.234, 201.53, 272.316, 349.26, 381.В, 463.В, 473.В, VI 92.13, 200.37, *у спол.* а) I 35.292, II 48.135, 66.159, 169.158, 275.435, 349.3, 349.8, 350.29 (2 р.). 380.В, 461.В, *у спол.* є) II 14.252, VI 154.17, **за себе** I 132.2013, II 227.20, VI 156.17, **меж себе** *у спол.* е) II 239.20, **на себе** II 286.25, VI 15.9, 148.22, **про себе** VI 15.18, 70.29, 92.24, ***О.*** **собою** I 311.55, 73.167, *у спол.* ж) II 18.432,**з собою** I 75.21, 132.1994, 239.7, 243.164, 249.423, 256.75, 288.597, 331.51, 351.4, 358.28, 366.218, 383.9, 384.20, 480.В, II 29.24, 31.94, 223.148, 224.171, 234.105, 258.370, 395.В, 489.В, 499.В, VI 51.17, 153.33, 155.14, 156.25, 228.21, 229.12, *у спол.* в) II 364.3, **за собою** I 13.74, 44.650, 536.В, II 73.157, 90.18, 178.14, 210.7, 215.7, 236.27, 283.14, 357.11, 460.В, **меж собою** II 73.169, **над собою** I 343.115, II 202.6, 311.252, 380.В, VI 42.24, **перед собою** II 312.314, ***М.*** **на собі** I 164.8, 167.135, 168.189.

СЕБЕЛЮБИ (1). Не минали, **себелюби,** Та все жалкували, Що сироти таким добром Старців годували! II 51.77.

СЕВАСТОПОЛЬ (1). *Ти хоча й пишалась* І з п'яними кесарями По шинках хилялась, А надто з тим Миколою У **Севастополі,**— Та мені про те байдуже II 286.22.

СЕДМИЦЯ (1). *Слов'ян. Тиждень.* На сонці дуже запеклась, Та й занедужала. Лежала Недовго щось, **седмиці** з три. II 18.435

СЕДНЄВ (3). *Назва населеного пункту.* Що у вас робиться у **Седневі?** VI 46.25.

◊ ***Одн. З.*** **в (у) Седнєв** VI 41.18, 49.17, ***М.*** **у Седнєві** VI 46.25.

СЕЙ (154). *Займ. вказівний.* **1.** *Вказує на предмет, особу, що виділяються з ряду інших* (51). Отак, люде, научайтесь Ворогам прощати, Як **сей** неук!.. II 108.171. Добре я зробив, що позавчора не дописав **сього** письма і не послав тобі. VI 217.23. А другая тая.. Вдова молодая. А я вчора з нею, З **сією** змією, В полі плоскінь вибирала. II 132.8 *//Вказує на предмет, особу, що знаходиться поблизу кого, чого-н., найближчий в просторовому відношенні у порівнянні з іншим, більш віддаленим; за значенням протилежний займеннику «той»* (47). А вночі, дівчата, Випливає з води мати, Сяде по тім боці; Страшна, синя, розхристана І в мокрій сорочці, Мовчки дивиться на **сей** бік, Рве на собі коси... I 168.188. Ото дочка по **сім** боці, По тім боці — мати. I 164.15. Рости, рости, тополенько! Все вгору та вгору.. Рости, рости, подивися За синеє море: По тім боці — моя доля, По **сім** боці — горе. I 53.197.

2. *Вказує на часовий відрізок, який має місце в теперішньому або в минулому чи майбутньому часі, що безпосередньо прилягає до теперішнього* (31). Я **се** літо до тебе не приїду. VI 204.27. **Сю** ніч будуть в Україні Родиться близнята I 302.317. А ось що, шкода, що ви **сю** зиму не приїхали, у нас була виставка в Академії і дуже добра VI 26.9. Чи буде та чорнобривка **Сей** рік молодиця? II 331.20. Щоб ви сьогодня, **сей** же час! Ви на ревізію у город, У город Віфлеєм ішли. II 312.301. Не пишу тобі, друже мій єдиний, **сего** дня більш нічо, бо нема чого писать VI 132.31. На **сім** тижні побачу ваших діточок, бо поїду в Ц[арське] С[ело].

VI 25.3 //На **сей** раз — *тепер, зараз* (5). На **сей** раз посилаю Вам свій патрет, тілько ви його не показуйте моїй молодій, а то злякається VI 190.18.

3. *Вказує на предмет, особу, дію тощо, які згадувалися в попередній розповіді* (23). Якби де на світі хоть раз Цариця сіла на ослицю, То слава б стала про царицю І про великую ослицю По всьому світу. **Ся** ж несла Живого істинного бога. II 315.417. Ти б добре зробив, якби мені прислав ковбас, а то я захляв без **сего** добра. VI 206.21 //*Субст.* (17). Спитайте же ви їх, і як буде на **се** їх воля, то коротесенько напишіть мені одні тілько факти. VI 204.11. У мене думка ось яка: яка твоя на **сеє** буде порада? Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу VI 198.5. Послав би вам грошей на все **сіє**, та дасьбі, до шеляга пропали. VI 42.7. і все **сіє** сохраните у себе, бо товариш мій хоче їхать із Києва. VI 38.14.

◆ *У спол.* (49): а) **сей** світ — *про земне існування* (44). Довго плакав рибалонька: «Нема в мене роду, Нема долі на **сім** світі» I 168.170. Схаменіться: Усі на **сім** світі — І царята і старчата — Адамові діти. I 240.38. I одна я, як билина На полі, осталась На **сім** світі. I 368.298; б) ні **се**, ні те — *щось невизначене, невиразне* (2). Скажу щиру правду, не те, щоб ніколи було або що, а так собі, ні **се**, ні те VI 15.7; в) на те, на **се** — *для різних потреб* (1). Самодержавний государ! Лизав у ліктора халяву, Щоб той йому на те, на **се**... Хоч півдинарія позичив II 301.11; г) те, та **се**, та оне — *різне* (1). А поки те, та **се**, та оне... Ходімо просто-навпростець II 373.37; д) ні з **сього** ні з того — *безпідставно* (1). Як таки ні з **сього** ні з того, зроду чоловіка в вічі не бачив,— а прошу того, що треба купить за гроші VI 19.11.

◇ ***Одн. Н.*** **сей 1.** II 108.171, 440.В, **ся 1.** I 34.244, II 52.131, VI 130.30, 185.32, 221.26, **3.** II 315.417, **се 1.** VI 186.14, **3.** *субст.* II 48.136, 77.1, 77.8, VI 28.12, 186.12, *у спол.* б) VI 15.7, 17.9, *у спол.* г) II 373.37, ***Р.*** **сього 1.** I 51.148, 52.152, II 418.В, VI 76.38, 155.16, 217.23, **2.** VI 20.8, 171.32, (з, із) **сього 1.** VI 167.4, *у спол.* а) I 256.74, II 124.8, *у спол.* д) VI 19.11, **сего 1.** VI 131.31, **2.** VI 132.31, **3.** *субст.* VI 148.23, 194.8, 208.12, 219.36, (без) **сего 3.** VI 206.21, (з) **сего 3.** *субст.* VI 198.3, (коло) **сего 3.** VI 186.37, **сії 1.** VI 221.24, ***Д.*** **сьому 1.** VI 87.20, ***З.*** **сей 1.** II 158.54, **2.** II 312.301, 331.20, **3.** VI 186.10, *у спол.* а) I 75.31, (за) **сей 1.** I 143.2415, (на) **сей 1.** I 168.188, 199.12, II 107.116, VI 154.19, **2.** VI 163.26, 190.18, 191.25, 194.8, 195.33, 204.12, **3.** VI 174.2, *у спол.* а) II 372.16, **сю 1.** II 247.5, 456.В, **2.** I 92.598, 102.949, 113.1296, 113.1297, 163.408, 302.317, 415.В, VI 26.9, (на) **сію 1.** VI 138.34, **се 1.** II 267.92, VI 217.26, **2.** VI 26.25, 131.4, 139.39, 204.27, 210.24, 210.36, **3.** *субст.* I 477.В, (на) **се 1.** VI 201.14, 209.33, 217.30, **2.** VI 206.6, **3.** *субст.* VI 204.11, 207.33, 218.28, *у спол.* в) II 301.11, **сеє 1.** VI 209.29, (на) **сеє 3.** *субст.* VI 198.5, **сіє 3.** *субст.* VI 38.14, (на) **сіє 3.** *субст.* VI 42.7, ***О.*** **сим 1.** VI 139.38, **2.** VI 190.16, **сією 1.** I 266.130, (з) **сією 1.** II 132.8, (с) **сею 1.** VI 133.5, ***М.*** (в) **сім 3.** VI 119.3, (на) **сім 2.** VI 25.3, 130.11, 211.10, 327.В, *у спол.* а) I 23.74, 26.72, 32.157, 34.250, 35.289, 51.113, 55.14, 75.30, 96.761, 143.2413, 156.139, 157.162, 168.170, 229.86, 231.57, 240.38, 243.161, 357.80, 368.298, 411.В, 461.В, 462.В, 474.В, 489.В, 533.В, II 17.385, 52.150, 204.19, 253.194, 256.316, 293.12, 334.50, 361.3, 447.В, 455.В, VI 34.3, 51.27, 58.9, 86.16, 87.17, (о) **сім 1.** VI 156.9, (по) **сім 1.** I 53.197, 164.5, 164.15, VI 210.28, (в) **сій 1.** VI 141.18, (на) **сій 1.** I 379.8, II 332.5, ***Мн. З.*** **сі 1.** II 324.14, (на) **сі 1.** I 21.22, II 27.129, VI 220.32, **сих 1.** VI 186.22, ***М.*** (на) **сих 1.** VI 152.26.

СЕЙМ[1] (1). *Істор. З'їзд вищого органу державної влади у феодальній Польщі.* **Сейми,** сеймики ревіли, Сусіди мовчали, Дивилися, як королі Із Польщі втікають, Та слухали, як шляхетство Навісне гукає. I 82.283.

СЕЙМ[2] (1). *Назва річки.* I 295.81.

СЕЙМИК (1). *Істор. Назва провінціального з'їзду представників пануючих верств у феодальній Польщі.* Сейми, **сеймики** ревіли, Сусіди мовчали, Дивилися, як королі Із Польщі втікають, Та слухали, як шляхетство Навісне гукає. I 82.283.

СЕКРЕМЕНТОВАТИ *див.* **САКРАМЕНТУВАТИ.**

СЕЛИЩА (2). Друже мій, .. Дніпро, Україну згадаєм, Веселі **селища** в гаях II 374.70.

◇ ***Мн. З.*** **селища** II 374.70, **в селища** II 75.235.

СЕЛО (160). Минули літа, а **село** Не перемінилось. I 391.11. Я намалював Катерину в той час, як вона попрощалася з своїм москаликом і вертається в **село**. VI 27.2. *Повт.* (5). **Село! Село!** Веселі хати! Веселі здалека палати, Бодай ви терном поросли! II 9.44 //*У спол.* од **села** до **села** (4). (*Кобзар грає й приспівує*) «..Од **села** до **села** Буду танцювати» I 125.1752 //*Про людей. Персоніф.* (5). Громадою годили Тому борцеві.. І де взялось? Таке хирение? Все **село** Проклятого не нагодує. II 80.131. *У назві твору* (1). Три естампи уже готові — Печерська Київська криниця, Судня в **селі**

рада і Дари Богданові і українському народові. VI 32.14.

◊ ***Одн. Н.*** **село** I 149.Прип. (3 р.), 391.11, II 9.60, 18.398, 21.13, 21.21, 25.42, 25.45, 49.8, 60.33, 63.39, 88.7, 90.25, 110.29, 151.33, 151.42, 205.12, 249.22, 249.26, VI 75.22, *повт.* 9.33, 9.34, 9.35, 9.44 (2 р.), *персоніф.* II 15.295, 80.131, 194.29, 383.В, **сило** *персоніф.* I 537.В, ***Р.*** **села** I 391.13, II 151.51, VI 152.20, **вз[д]овж села** II 184.30, **до села** *у спол.* I 125.1748, 125.1752, **з (із) села** I 34.265, 381.29, 538.В, 555.В, II 96.143, 186.31, 234.94, **коло села** I 255.51, **край села** II 229.16, 230.44, **од села** *у спол.* I 125.1748, 125.1752, **серед села** I 164.19, ***З.*** **село** I 256.67, 389.16, II 15.284, 15.290, **в (у) село** I 154.42, 234.164, 235.212, 255.53, 367.244, 397.38, 420.В, 539.В, II 95.109, 96.148, 108.155, 110.11, 220.19, 221.38, 221.44, 234.94, 328.48, 383.В, 391.В, 444.В (2 р.), 450.В, VI 27.2, 37.1, 154.5, 172.6, **за село** I 391.2, **на село** I 29.35, II 184.3, **через село** II 94.44, ***О.*** **селом** I 34.261, 234.162, 236.238, II 150.5, **за селом** I 281.325, II 21.2, **над селом** II 9.43, 14.266, ***М.*** **в селі** I 35.285, 165.35, 308.1, 396.18, 538.В, 539.В, II 9.49, 13.222, 14.258, 15.297, 17.394, 49.11, 49.29, 53.174, 63.40, 64.109, 77.5, 82.212, 88.21, 110.23, 111.35, 150.13, 150.29, 204.7, 205.16, 221.45, 221.48, 249.27, 380.В, 389.В, 410.В, 411.В (2 р.), *у назві* VI 32.14, **на селі** II 13.220, 14.244, 77.9, 79.101, 80.146, 253.185, **по селу** I 136.2128, ***Мн. Н.*** **села** I 134.2072, 489.В, II 59.22, 90.22, 111.55, 186.13, 292.50, 305.20, ***З.*** **села** I 315.204, 537.В, II 15.280, 195.48, 298.1, **в села** II 134.17, VI 227.29, ***М.*** **в (у) селах** I 367.235, II 111.56, 186.14, **по селах** I 119.1527, 136.2123, II 13.215, 77.3, 213.50, 234.93, 235.131, **по селам** I 420.В.

СЕЛЬНИЙ (2). *У спол.* **сельний** крин — *дика лілея. У порівн.* (1). Облизавсь старий котюга, І розпустив слини, І пазорі простягає До Самантянині, Бо була собі на лихо Найкраща меж ними, Меж дівчатами; мов крин той **Сельний** при долині — Меж цвітами. II 73.165. *Образн. Зверт.* (1). І зникла [Марія] в темному гаю. О світе наш незаходимий! О ти, пречистая в женах! Благоуханний **сельний** крине! II 307.94.

СЕЛЬСЬКИЙ (2). Я і чув і читав, що високопреосвященний Арсеній дуже возревновав о **сельських** школах и жалуется, що не печатають дешевих букварів VI 226.12.

◊ ***Мн. М.*** (о) **сельських** VI 226.12, (по) **сельських** VI 226.8.

СЕМЕН (13). *Ім'я персонажа.* Із славного Запорожжя Наїхали гості. Один **Семен** Босий, Другий Іван Голий II 129.5. Сліпий по базару.. Додає словами: «..**Семени,** Івани, Надівайте жупани» I 129.1912. Хто ж цей сивий? Попрощався з світом? **Семен**-Палій запорожець Лихом недобитий. II 398.В. Ходім погуляєм. Та в пригоді свого батька Старого згадаєм,.. Славного **Семена.** II 125.18. *У назві твору* (1). **Семен** Палій. II 400.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **Семен** II 36.66, 129.5, 398.В (2 р.), 399.В (4 р.). *у назві* II 400.В, ***З.*** **Семена** II 125.18, 389.В, ***К.*** **Семене** II 427.В, ***Мн. К.*** **Семени** I 129.1912.

СЕМИКРАТИ (1). *Присл. Сім разів.* Неначе срібло куте, бите І **семикрати** перелите Огнем в горнилі, — словеса Твої II 289.27.

СЕМИЛІТОК (1). А у вдови дочка була І син **семиліток.** II 49.13.

СЕМИП'ЯДНИЙ (1). *Такий, що має довжину в сім п'ядей.* І шаблюка, мов гадюка, Й ратище-дрючина, І самопал **семип'ядний** Повис за плечима. I 281.310.

СЕМІНАРСЬКИЙ (1). У вашій **семінарській** бібліотеці певне єсть издание Шишкова VI 86.23.

СЕМІОН (1). **Семіон** Протопресвітер.. пророче слово Сказав мені II 313.323.

СЕМ'Я *див.* **СІМ'Я.**

СЕНА (1). *Назва річки.* Страшно тобі буде, Хоч ти й бачив Рось, І Альту, і **Сену** I 112.1255.

СЕНАТ (4). **1.** *Державний орган верховної влади у стародавньому Римі* (3). А в Римі свято.. Зо всього царства воєводи, Преторіане і **сенат** II 271.254.

2. *В дореволюційній Росії державний орган, що здійснював функції вищого суду і нагляд за діяльністю державного апарату* (1). От і братія сипнула У **сенат** писати Та підписувать — та драти І з батька і з брата. I 251.508.

◊ ***Одн. Н.*** **сенат 1.** II 271.254, 271.264, ***Д.*** **сенатові 1.** II 301.32, ***З.*** **у сенат 2.** I 251.508.

СЕНАТОРИ (1). Молились вчора **сенатóри** II 272.303.

СЕПІЯ (2). *Назва коричневої фарби, виготовленої з красильної речовини.* вона [фарба] буває різних фабрик, але найлучша Римська **сепія.** VI 118.37. Мені тепер дуже і дуже треба одну акварельну краску, називається вона **сепія.** VI 118.35.

СЕРАФИМ (1). *Церк. Назва шестикрилого ангела. Зверт.* Витаєш ти, мій херувим, Золотокрилий **серафим!** II 474.В.

СЕРБИН (1). *Назва народної пісні.* Отакий-то Перебендя, Старий та химерний! Заспіває про Чалого — На Горлицю зверне; З дівчатами на вигоні — Гриця та веснянку, А у шинку з парубками — **Сербина,** Шинкарку I 25.28.

СЕРБСЬКИЙ (1). Подражаніє **сербському** II 331. Заг.

СЕРГИ (1). Поцілуй Васю за мене і скажи їй, що як буде добре учиться, то я їй і намисто, і **серги,** і перстень привезу VI 209.36

СЕРДЕГА (11), **СЕРДЕКА** (1). І хлинули сльози. Поплакав **сердега,** утер рукавом I 93.631. Співали **сердеки** I сльози лились I 467.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сердега** I 93.631, 97.796, 113.1305, II 106.80, 223.123, 306.59, 352.64, ***К.*** **сердего** II 369.32, ***Мн. Н.*** **сердеги** I 12.54, 199.18, 201.71, **сердеки** I 467.В

СЕРДЕНЬКО (35). **1.** *Пестл. до* **серце 1.** (5). Без милого сонце світить — Як ворог сміється, Без милого скрізь могила... А **серденько** б'ється. I 50.85.

2. *Пестл. до* **серце 2.** (9). Минулися молодії Веселії літа, Немає з ким ости[г]лого **Серденька** нагріти. II 149.40. Не слухала Катерина Ні батька, ні неньки, Полюбила москалика, Як знало **серденько.** I 28.24. Україно, Україно! Серце моє, ненько! Як згадаю твою долю, Заплаче **серденько!** I 64.52.

3. *Образн. Кохана людина* (21). *У прикл. спол.* (2). Бабусенько, голубонько, Серце моє, ненько! Скажи мені щиру правду — Де милий-**серденько?** I 51.117. буду жить собі та жить, Петруся-**серденько** любить II 225.199. *Зверт.* (19). Вийди, **серденько,**— Я виглядаю I 92.590.

◊ ***Одн. Н.*** **серденько 1.** I 39.458, 45.698, 49.67, 50.85, 458.В **2.** I 23.87, 28.24, 36.327, 49.49, 64.52, 85.364, 132.2012, 444.В, **3.** *у прикл. спол.* I 51.117, ***Р.*** **серденька 2.** II 149.40, ***З.*** **серденько 3.** *у прикл. спол.* II 225.199, ***К.*** **серденько 3.** *зверт.* I 92.590, 92.600, 93.637, 463.В, II 10.914, 13.230, 144.3, 144.7, 144.19, 283.7, 297.3, 297.6, 297.9, 317.509, 421.В, VI 190.10, 192.5, 193.4, 197.26.

СЕРДЕЧНЕ *див.* **СЕРДЕЧНО.**

СЕРДЕЧНИЙ[1] (7). **1.** *Щирий, душевний* (6) Спасибі вам, други мої **сердечнії:** зрадували ви мене з великим святом. VI 162.15. із далекої Киргизької пустині, із тяжкої неволі вітав я тебе, мій голубе сизий, щирими, **сердечними** поклонами. VI 152.10 //*Сповнений щирих почуттів* (3). Одна твоя [душа] осталася меж нами зимовать.. і сочинила собі поему, да такую **сердечную,** задушевную поему, що я і досі читаю та плачу. VI 115.11.

2. *Пов'язаний з коханням, душевним спокоєм* (1). Мені ж, мій боже, на землі Подай любов, **сердечний** рай! II 332.8.

◊ ***Одн. Н.*** **сердечний 1.** VI 155.34, ***З.*** **сердечний 2.** II 332.8, **сердечную 1.** VI 115.11, (за) **сердечную 1.** VI 131.24, ***Мн. Н.*** **сердечнії 1.** VI 162.15, ***З.*** (за) **сердечнії 1.** VI 154.4, ***О.*** **сердечними 1.** VI 152.10.

СЕРДЕЧНИЙ[2] *див.* **СЕРДЕШНИЙ.**

СЕРДЕЧНО (3), **СЕРДЕЧНЕ** (2). *Присл. Від усієї душі, щиро.* Я буду **сердечно** радий, побачивше вас здорових VI 148.31. Низенько кланяється тобі Вл[адимир] Ив[анович] і **сердечно** просить не перемінять доброго наміренія. VI 154.15. Я **сердечне** рад, що ви познакомилися з Семеном. Добрий, щирий человек. VI 118.20.

◊ **сердечно** VI 148.31, 154.15, 162.35, **сердечне** VI 118.20, 164.20.

СЕРДЕШНЕНЬКИЙ (1). *Субст. Пестл.* **Сердешненький!** Книжечки складає У торбину II 172.253.

СЕРДЕШНИЙ (67), **СЕРДЕЧНИЙ**[2] (2). *Нещасний, бідолашний.* Ідуть задрипані дівчата, А дід (**сердешний** інвалід) За ними гнеться, шкандибає II 358.13. Заплакала, заридала **Сердешна** Мар'яна I 159.251. У сестри Ярини спитай (як побачиш), чи оженила вона свого **сердешного** сина, чи ні? VI 215.3. *Образн.* (6). Чого ж ви чванитеся, ви! Сини **сердешної** Украйни! Що добре ходите в ярмі I 334.165. Отам-то милостивії ми Ненагодовану і голу Застукали **сердешну** волю Та й цькуємо. I 326.42. Та зобравши оті **сердешні** 30 карб., оддай на воскресну школу. VI 228.1. *У назві твору* (1) намалюю.. або М а р у с ю або **С е р д е ш н у** О к с а н у (її вже друкують), або панну С о т н и к і в н у VI 20.16 //*Субст. Вживається у знач. «бідолаха»* (37).— А де ваша, діти, мати? — **Сердешний** питає II 120.25. Уже і сонечко зійшло, Уже й зайшло, смеркати стало — Не йде, **сердешная,** в село, Сидить під тином II 96.148. Дивились, молились Старі мої. А **сердешне** Неначе благає: Випручало рученята Й до їх простягає I 313.131. І показала [черниця] на могилу: Отут **сердечная** спочила... II 391.В //*Субст. Ірон.* (1). Обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога, Та ще на лихо, **сердешне,** Хита головою. I 247.318.

◊ ***Одн. Н.*** **сердешний** II 358.13, *субст.* I 314.151, II 120.25, 352.69, 455.В, **сердешна** I 44.642, 154.46, 159.251, II 98.201, 107.133, 148.32, 187.43, VI 191.25, 205.3, *субст.* I 397.40, 476.В, 530.В, II 19.440, 159.92, 223.118, 416.В, 426.В, 445.В, 446.В, 450.В, VI 27.4, 41.24, **сердешная** *субст.* I 38.421, II 96.148, 122.5, 271.243, 382.В, **сердечная** *субст.* II 391.В, **сердешне** *субст.* I 313.131, II 157.21, *субст., ірон.* I 247.318, ***Р.*** (в, у) **сердешного** *субст.* I 458.В,

II 414.В, (із) **сердешного** *субст.* I 239.25, **сердешної** *образн.* I 334.165, **сердечної** *образн.* I 517.В, ***Д.*** **сердешному** II 71.83, VI 28.14, **сердешній** II 313.319, VI 163.27, *субст.* II 95.88, ***З.*** **сердешного** II 188.78, 425.В, VI 172.22, 215.3, *субст.* II 361.17, 429.В, **сердешну** II 187.42, *образн.* I 326.42, II 30.48, *у назві* VI 20.16, *субст.* II 315.419, **сердешную** *субст.* I 6.135, ***О.*** **сердешним** I 338.74, 389.4, (з) **сердешним** II 306.49, *образн.* VI 228.20, ***К.*** **сердешная** *субст.* II 485.В, ***Мн. Н.*** **сердешні** II 271.279, ***Д.*** **сердешним** II 352.33, ***З.*** **сердешних** *субст.* II 151.39, 311.250, (за) **сердешних** *субст.* II 227.21, **сердешні** *образн.* VI 228.1.

СЕРДИТИЙ (9). *Схильний сердитися, гніватися, дратівливий (про людину, її характер).* аж ось і сам, Високий, **сердитий,** Виступає I 247.313. Хай собі сердиться, коли в його така **сердита** натура VI 211.10 //*Такий, що відчуває гнів, сердиться на когось* (2). Що на панів, бачиш, **сердитий,** То все такеє і пишу II 93.5. *Образн. Про явища природи* (2). Реве та стогне Дніпр широкий, **Сердитий** вітер завива I 3.2. Ще ось що: напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? яка вона? чи можна буде садочок розвести, та ще щоб справді **сердитий** Дніпро не пошкодив? VI 200.31.

◊ ***Одн. Н.*** **сердитий** I 247.313, II 93.5, 172.245, 486.В, VI 17.4, *образн.* I 3.2, VI 200.31, **сердита** VI 211.10, ***О.*** **сердитим** II 152.5.

СЕРДИТЬ (1). Вранці Ярему вінчали; А ввечері мій Ярема (От хлопець звичайний!), Щоб не **сердить** отамана, Покинув Оксану I 135.2107.

СЕРДИТЬСЯ (9). Так, думаю, певно розсердився, а **сердиться,** здається, нема за що? VI 70.14. Не **сердься** ж на мене, мій друже єдиний, що я й досі до тебе не написав хоч на клаптику паперу. VI 189.14.

◊ **сердиться** VI 70.14, 118.31, 189.7, 189.18, **се́рдиться** VI 118.30, 211.10, **сердься** VI 189.14, 190.1, **сердьтесь** VI 19.10.

СЕРЕБРО (7). **1.** *Срібло* (3). I Гурій спав. Йому, сердешному, й не снилось, Що дома нищечком робилось, Що з дому цар його украв Не золото, не **серебро,** А лучшеє його добро II 71.86. *У прикл. спол.* злато-**серебро** (1). I нишком проковтнуло море Моє не злато-**серебро,** Мої літа, моє добро II 215.20. *У прикл. спол. У порівн.* (1). Фавор-гора, Неначе з злата-**серебра,** Далеко, високо сіяє II 308.122.

2. *Збірн. Срібні гроші* (3). Оддайте Тризну по копі, а Гамалію по півкопи **серебром,** проценти такі, які він положить. VI 32.7.

3. *Вироби з срібла (хрести, персні та ін.), одяг, вишитий посрібленими нитками* (1). За богами — панства, панства В **сребрі** та златі! I 247.331.

◊ ***Одн. Р.*** **з серебра 1.** *у прикл. спол., у порівн.* II 308.122, ***З.*** **серебро 1.** II 71.86, *у прикл. спол.* II 215.20, ***О.*** **серебром 2.** VI 32.7, 86.34, 161.34, ***М.*** **в сребрі 3.** I 247.331.

СЕРЕД (48), **СЕРЕДЬ** (4), **СЕРЕДИ** (1). *Прийм. з род. відм.* **1.** *Вказує на дію, яка відбувається в межах якогось простору* (40). Як умру, то поховайте Мене на могилі, **Серед** степу широкого, На Вкраїні милій I 354.3. I сонечко **серед** неба Опинилось, стало I 282.374. **Серед** села вдова жила У новій хатині I 164.19. Полетіла Катерина I не одяглася.. Боса стала **серед** шляху, Втерлась рукавами. I 42.583. Максим.. возьме Та ще й прочитає Апостола **серед** церкви II 255.251.

2. *Вказує на дію, яка відбувається посередині якого-н. відрізку часу* (13). А сльози дівочі I **серед** дня лихо роблять. А що ж **серед** ночі? I 162.380. Вона **серед** ночі встає, I стереже добро своє II 194.14.

◊ **серед 1.** I 40.499, 42.583, 45.677, 52.159, 52.164, 52.183, 53.224, 66.105, 92.608, 112.1260, 123.1677, 140.2300, 142.2376, 146.2529, 147.2547, 162.393, 163.403, 163.407, 164.19, 165.51, 237.4, 269.268, 282.374, 310.11, 354.3, 418.В, 462.В, II 255.251, 270.222, 277.500, 284.5, 317.496, 380.В, 454.В, 464.В, **2.** I 85.366, 162.380, 162.381, 169.203, 236.228, 237.6, 285.465, 316.234, 326.49, 358.3, 358.10, II 172.250, 194.14, **середь 1.** I 427.В, 435.В, II 471.В, 500.В, **середи 1.** II 339.7.

СЕРЕДА (1). У **середу** я з вами не побачуся VI 222.6.

СЕРЕДОХРЕСНИЙ (1). *Такий, що перехрещується з іншим.* і розняли Гонту начетверо, розвезли тіло і поприбивали на **середохресних** шляхах. I 149.Прип.

СЕРЕЖКИ (1). Ой надіну я **сережки** II 128.9.

СЕРПИ (1). Моя Пашета начитала, Як німці сіяли траву, А потім вижали **серпами!..** II 408.В.

СЕРЦЕ (311). **1.** (18). Ні їсться, ні п'ється, і **серце** не б'ється, I очі не бачать, не чуть голови I 278.194. Ще слава богу, що мені якось удалося закрепить **серце** так... що муштруюся собі та й годі. VI 39.26. **Серце** якось лихорадочно б'ється. Ох, якби-то його швидче успокоїли! VI 138.12. Споконвіку Прометея Там орел карає, Що день божий довбе ребра Й **серце** розбиває. I 325.6.

2. *Перен. Символ почуттів, переживань, настроїв людини* (208). Нехай усміхнеться **серце** на чужині I 13.90. За карії оченята, За чорнії брови, **Серце** рвалося, сміялось I 22.30. і **серцем** лину В темний садочок на Україну. Лину я, лину, думу гадаю, І ніби **серце** одпочиває II 20.4. а надія В неволі знову за своє, Зо мною знову лихо діє І **серцю** жалю завдає II 48.127 //*Сукупність душевних якостей, внутрішній світ людини, її вдача* (44). Нема кому росказати Чого плачуть очі Люде **серця** не спитають, А скажуть ледащо I 413.В. Вас не бачив, а вашу душу, ваше **серце** так бачу, як може ніхто на всім світі. VI 19.22. І все розтлили, осквернили, І осквернених, худосилих, Убогих **серцем,** завдали В роботу-каторгу II 351.20. Ми **серцем** голі II 302.41. *Зверт.* (4). Плач же, **серце,** плачте, очі, Поки не заснули I 55.29. *Зверт. Повт.* (2). **Серце** моє! **серце** моє! Тяжко тобі битись Одинокому. I 237.19. *У прикл. спол.* д у ш а-**серце** (1). прийшли, Д у ш е ю-**серцем** неповинні, Аж до самої домовини II 343.6 /*З означенням* (24). Прозрів єси В попелі глибоко Огонь добрий смілим **серцем,** Смілим орлім оком! I 263.36. Порадься з своїм розумним **серцем,** мій друже єдиний! VI 152.24. Боже! боже! Даєш волю І розум на світі, Красу даєш, **серце** чисте... Та не даєш жити. II 11.118. *Повт.* (2). Де ж **серце** жіноче? **Серце** матері?.. I 166.73 //*Про людину як носія яких-н. душевних якостей* (14). В Україну ідіть, діти! В нашу Україну.. Там найдете щире **серце** і слово ласкаве I 24.109. Одно було **серце,** одно на всім світі, Одна душа щира, та бачу, що й та, Що й та одцуралась. I 93.627.

3. *Перен. Як форма пестл. зверт.* (71). Катерино, **серце** моє! Лишенько з тобою! Де ти в світі подінешся З малим сиротою? I 30.99. Бабусенько, голубонько, **Серце** моє, ненько! Скажи мені щиру правду — Де милий-серденько? I 51.115. *Повт.* (2). Чи я ж тебе не люблю, не люблю?.. Буду, **серце,** ходить, Буду, **серце,** любить. I 128.1880. *У прикл. спол.* **серце**-т о п о л е н ь к а. *Зверт.* (1). Рости ж, **серце**-т о п о л е н ь к о, Все вгору та вгору I 53.218.

◆ *У спол.* (14): а) ч и с т и м (щ и р и м) **серцем** — *від душі, щиро* (5). Ч и с т и м **серцем** Поблагословила Свого Марка... I 318.329. Схаменіться, недолюди, Діти юродиві!.. Полюбіте щ и р и м **серцем** Велику руїну I 330.23; б) в е л и к е (ш и р о к е) **серце** — *про того, хто здатний гаряче і сильно відчувати* (2). Не знаю тілько, чи доходили вони [поклони] до тебе, до твого щирого в е л и к о г о **серця?** VI 152.12. Маю **серце** ш и р о к е є — Ні з ким поділити! II 190.11; в) в с і м **серцем** — *всім єством* (3). Благодарю тебе в с і м **серцем** і всім помишленієм моїм! VI 115.13; г) в **серці** с к а з а т и — *в пориві гніву сказати* (1). Пребезумний в **серці** с к а ж е, Що бога немає I 342.85; д) н а **серце** п а с т и — *сподобатись* (1). А Г р а м а т к а твоя так мені н а **серце** п а л а, що я не знаю, як тобі й розказать. VI 162.22; е) **серце** з **серцем** п о є д н а т и — *покохатися* (2). Боже милий!.. Не дав **серця** молодого З тим **серцем** дівочим П о є д н а т и! II 190.17.

◊ ***Одн. Н.*** **серце 1.** I 85.355, 96.769, 120.1559, 150.II, 278.194, II 198.10, VI 138.12, **2.** I 5.73, 11.11, 11.26, 13.90, 14.7, 21.18, 21.21, 22.30, 22.38, 26.53, 26.59, 26.60, 27.86, 28.13, 34.265, 35.302, 40.480, 48.13, 49.39, 49.68, 55.9, 55.20, 55.21, 59.103, 60.27, 61.43, 68.13, 85.364, 85.374, 93.627, 109.1173, 112.1251, 112.1276, 132.1998, 133.2034, 157.172, 166.77, 200.54, 201.86, 228.37, 229.78, 245.247, 245.259, 257.2, 273.19, 290.671, 290.685, 340.6, 348.4, 348.13, 348.24, 349.4, 352.47, 352.51, 384.30, 389.19, 393.11, 417.В, 462.В (2 р.), 463.В, II 9.33, 16.338, 20.7, 22.44, 27.113, 46.50, 57.10, 63.33, 85.3, 86.43, 152.8, 178.9, 200.20, 213.70, 265.42, 283.3, 310.195, 383.В, 384.В, VI 15.11, 50.27, 58.15, 85.30, 139.17 (2 р.), *повт.* I 166.73, 166.74, ***Р.*** **серця 2.** I 28.15, 85.359, 162.366, 413.В, 464.В, II 190.17, 221.36, *у спол.* е) II 190.17, **без серця 2.** VI 201.6, **біля серця 2.** I 410.В, **до серця 2.** II 167.109, *у спол.* б) VI 152.12, **із серця 2.** II 466.В, **коло серця 1.** I 30.79, **2.** I 7.175, 23.82, ***Д.*** **серцю 2.** II 35.8, 48.127, 174.308, 221.34, **серцеві 2.** II 37.101, ***З.*** **серце 1.** I 325.6, 522.В, II 33.30, 236.14, VI 39.26, **2.** I 24.109, 51.127, 117.1472, 118.1509, 227.29, 228.50, 228.66, 243.174, 244.213, 258.3, 258.8, 259.2, 338.67, 344.169, 345.190, 351.7, 351.18, 352.66, 463.В, II 11.118, 27.133, 28.171, 47.94, 96.120, 154.2, 179.14, 208.26, 222.76, 239.26, 266.84, 290.13, 307.99, 446.В, 450.В, 455.В, VI 19.22, 27.21, 45.16, 49.32, 152.15, *у спол.* б) II 190.11, **в (у) серце 1.** I 6.130, II 93.1, **2.** II 102.8, 192.25, 254.223, 256.293, VI 42.29, **за серце 2.** II 450.В, VI 43.7, **на серце 1.** II 107.131, **2.** I 282.365, II 214.82, 309.194, 482.В, *у спол.* д) VI 162.22, **під серце 2.** VI 139.14, ***О.*** **серцем 1.** II 368.10, **2.** I 153.20, 237.18, 237.26, 263.36, 290.694, 340.26, 343.122, 347.262, 349.14, 349.17, 353.77, 461.В, II 20.4, 190.24, 274.378, 302.41, 332.16, 333.28, 351.20, 433.В, 487.В, 495.В, VI 116.2, 139.28, *у прикл. спол.* II 343.6, *у спол.* а) I 318.329, 330.23, 341.39, II 369.31, VI 86.28, *у спол.* в) VI 115.13, 134.4, 140.18, **з серцем 2.** I 85.359, II 79.73, VI 152.24, *у спол.* е) II 190.18, **під серцем 1.** I 225.28, ***М.*** **в (у) серці 2.** I 238.31, 240.57, 245.252, 259.4, 280.275, 282.386, 312.92, II 221.42, 224.185, 228.58, 289.4, *у спол.* г) I 342.85, **на серці 2.** I 9.18, 37.367, 86.400, VI 34.8, **по серцеві 2.** VI 24.28, ***К.*** **серце 2.** *зверт.* I 55.29, 257.3, 257.6, 257.8, *зверт.*, *повт.* I 237.19 (2 р.),

З. I 15.25, 30.99, 39.448, 43.591, 43.608, 44.635, 51.115, 53.202, 64.50, 93.646, 93.655, 93.656, 94.669, 94.677, 95.704, 96.746, 118.1491, 118.1511, 120.1589, 154.55, 156.113, 156.141, 158.216, 159.236, 159.242, 162.382, 162.384, 163.415, 168.152, 273.7, 274.37, 278.224, 279.260, 286.525, 287.579, 358.13, 437.В, 463.В (2 р.), II 14.234, 91.59, 136.8, 136.9, 172.257, 221.39, 221.67, 223.136, 236.18, 237.41, 237.47, 324.13, VI 134.9, 138.8, 146.40, 148.1, 152.27, 155.4, 161.8, 161.26, 162.2, 164.8, 164.16, 167.16, 170.11, 186.31, 186.34, 187.6, 197.23, *повт.* I 128.1880, 128.1881, *у прикл. спол.* I 53.218.

СЕСТРА (100). **1.** *Кожна із дочок по відношенню до інших дітей цих же батьків* (93). Харита мені подобалася, хоч я її назирки бачив: нехай ще **сестра** Ярина подивиться на неї VI 201.3. Три явори посадила **Сестра** при долині... I 388.14. **Сестра** плаче, йде шукати Братів на чужину... I 388.25. Випровожала **сестра** свого брата. II 42.25. *У порівн.* (4). З Трубайлом Альта меж осокою Зійшлись, з'єднались, мов брат з **сестрою.** II 27.111. кричали і летіли Вороньі з трьох сторон, і сіли На маякý,.. Мов на мороз, понадувались, Одна на другу позирали; Неначе три **сестри** старі I 298.192. *Зверт.* (6). Отак нам довелося йти.. Молися, **сестро!** будем живі, То бог поможе перейти. II 298.26. У наймах коси побіліють, У наймах, **сестри,** й умрете! II 230.42. *Образн.* (2). Виступає круглий місяць З **сестрою** зорею II 27.117. *Образн. Зверт.* (3). Зареготався дід наш дужий, Аж піна з уса потекла. «Чи спиш, чи чуєш! брате Луже! Хортице! **сестро!**» I 200.31. *Образн. У прикл. спол.* **сестри**-з о р і (1). а тим часом Твої **сестри**-з о р і.. Поплинуть, засяють. II 372.24. *Назва твору* (1). **Сестрі** II 298.Заг. *//Міфол. Про русалок, муз* (7). А я собі Плила за водою, Поки **сестри** не зостріли, Не взяли з собою. I 358.27. От тобі й порада! От тобі й **сестра** з Парнаса II 415.В. *Зверт. Повт.* (4). I незчулась, як зуспіли Дніпрові дівчата.. «**Сестри! Сестри!** не лоскочіть, Бо це моя мати!» I 531.В.

2. *Член жіночої релігійної громади, черниця* (4). Через тиждень старі **сестри** У церкві співали I 444.В. в монастир до їх зайшла Княжна якась із-за Дніпра Позаторік.. Та й занедужала. Лежала Недовго щось, седмиці з три, I все до крихти розказала... Мені і Ксенії **сестрі.** II 18.437.

3. *Перен. Про щось близьке, споріднене* (1). Де доткнеться до користі, до грошей, то я бачу, що твоя натура моїй **сестра** рідна VI 188.5.

◆ *У спол.* (2): а) **сестри** м и л о с е р д і я. *Грон.* (1). Та може ще раз уночі підемо.. шукать **сестер** м и л о с е р д і я, щоб змилосердилися. VI 148.30; б) ч о р т о в а **сестра.** *Лайл.* (1). Треба одружитись, Хоча б на ч о р т о в і й **сестрі!** II 361.11.

◊ ***Одн. Н.*** сестра **1.** I 277.149, 279.234, 279.258, 295.85, 361.66, 388.14, 388.25, II 42.25, 72.120, 72.132, 72.136, 76.2, 76.22, 298.13, 364.8, 415.В, 450.В, VI 198.13, 201.3, 201.21, 217.12, 218.26, **2.** II 278.548, **3.** VI 188.5, ***Р.*** **сестри 1.** I 84.347, II 54.208, 270.215, VI 205.35, 207.6, 217.16, **2.** II 384.В, **у сестри 1.** VI 215.2, ***Д.*** **сестрі 1.** II 72.122, VI 17.24, 198.32, 198.39, 201.15, 206.40, 208.4, *у назві* II 298.Заг., **2.** II 18.437, ***З.*** **сестру 1.** I 108.1131, 153.28, 280.281, 285.505, 388.7, II 72.131, 272.313, 351.17, VI 17.22, 195.16, 196.6, 201.20, 203.20, 205.3, 205.5, 211.1, 212.24, 225.29, 225.30, ***О.*** **сестрою 1.** I 287.575, *образн.* II 283.2, **з сестрою 1.** I 86.412, VI 198.21, 212.17, 215.14, 218.24, *у порівн.* I 75.16, II 27.111, VI 54.25, *образн* II 27.117, ***М.*** **на сестрі** *у спол.* б) II 361.11, ***К.*** **сестро 1.** *зверт.* II 69.1, 75.223, 284.2, 298.26, *образн , зверт* I 200.31, 355.13, II 372.27, ***Мн. Н.*** **сестри 1.** I 358.27, 531.В, II 114.7, 115.32, 230.37, *у порівн.* I 298.192, *образн., у прикл. спол.* II 372.24, **2.** I 444.В, ***Д.*** **сестрам 1.** VI 215.1, ***З.*** **сестер 1.** II 272.317, VI 15.26, 209.4, *у спол.* а) VI 148.30, ***О.*** **з сестрами 1.** I 358.30, **над сестрами 1.** II 114.19, ***К.*** **сестри 1.** *зверт.* II 230.37, 230.42, *зверт., повт* I 531.В (4 р.).

СЕСТРИТИСЬ (1). *Ставати названою сестрою.* Колись божились та клялись, Брались, **сестрились** зо мною II 152.14.

СЕСТРИЦЯ (7). *Пестл. до* **сестра 1.** *Зверт.* От за що, мої **сестриці,** Я тепер караюсь I 297.158. Так от бачите, **сестриці,** Що тут компонують! На катів та на все добре Кайдани готують! I 302.331.

◊ ***Мн. К.*** **сестриці** *зверт.* I 297.158, 297.166, 302.331, 303.343, 498.В (2 р.), 499.В.

СЕСТРИЧКА (3). *Пестл. до* **сестра 1.** Ані братіка я, Ні **сестрички** не знала I 380.10. *Зверт.* (2). А мене, мої **сестрички,** За те не впустили, Що цареві московському Коня напоїла — В Батурині I 295.70.

◊ ***Одн. Р.*** **сестрички** I 380.10, ***Мн. К.*** **сестрички** *зверт.* I 295.68, 295.70.

СИБІР (21). У нас же й світа, як на те — Одна **Сибір** неісходима, А тюрм! а люду!.. Що й лічить! I 327.90. серцеві не потурай. Воно тебе в **Сибір** водило II 37.102.

◊ ***Одн. Н.*** **Сибір** I 327.90, II 258.401, **Сібір** II 459.В, ***З.*** **в (у) Сибір** I 298.197, 299.220, II 37.102, 188.86, 189.120, 226.235, 270.210, 282.79, 293.7, **в Сибірь** I 499.В, II 440.В (2 р.), 460.В, **на Сибір** I 397.51, II 282.88, ***М.*** **на Сибірі** II 258.400, **на Сібірі** II 459.В, **у Сибірі** II 59.24.

СИВЕНЬКИЙ (2). *Пестл.* Під хатою дідусь **сивенький** Сидить II 25.68.

◊ ***Одн. Н.*** **сивенький** II 25.68, **сивенькій** II 455.В.

СИВЕСЕНЬКИЙ (1). *Пестл.* А іноді то ще й заплачу, Таки аж надто. Не на мир І на діла його дивившись, А так, мов іноді, упившись, Дідусь **сивесенький** рида II 241.7.

СИВИЙ (29). **1.** (25). На могилі кобзар сидить Та на кобзі грає.. **Сивий** ус, стару чуприну Вітер розвіває I 26.49. Тойді, бач, [москалі] носили **Сиві** коси з кучерями II 55.231. Із могили козак Встає **сивий,** похилий. I 381.4. **Сивий** брате! Поки живе надія в хаті, Нехай живе, не виганяй. II 62.25. І в сім'ї веселій тихо Дітей привітають, І **сивою** головою Батько покиває. II 112.27 //*Субст.* (6).— Чого в'янеш, моя доню? — Стара не спитала, За **сивого,** багатого Тихенько єднала. I 50.92. Аж до Межигорського Спаса Потанцював **сивий.** А за ним і товариство І ввесь святий Київ. II 36.53. *Образн.* (2). А сила Сатурнова іде та йде, І гріх той праведний плете, У **сиві** коси заплітає II 368.23. Дивлюсь.. А долі **сивий** наш козак Дніпро з лугами виграває. II 24.17.

2. *Сизий, сірий* (4). Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла.. І на могилі серед поля, Як тую волю на роздоллі, Туманом **сивим** сповила. II 284.7. Ой застогнав **сивий** пугач В степу на могилі, Зажурились чумаченьки, Тяжко зажурились I 255.46 //*Про коня — сіро-чалий. Субст.* (1). Отак, сину. Помолимось богу Та **сивого** осідлаєм — І гайда в дорогу! I 277.188.

◊ ***Одн. Н.*** **сивий 1.** I 282.363, 381.4, II 28.152, 37.91, 62.25, 64.91, 172.235, 176.386, 242.4, 266.57, 460.В, *субст.* II 26.102, 36.53, 36.64, 174.316, 242.21, *образн.* II 24.17, **2.** I 255.46, ***Д.*** **сивому 1.** I 363.121, ***З.*** **сивого 2.** *субст.* I 277.188, (за) **сивого 1.** *субст.* I 50.92, **сивий 1.** I 26.49, **2.** II 178.15, ***О.*** **сивим 1.** II 169.163, **2.** II 284.7, **сивою 1.** II 112.27, ***Мн. З.*** **сиві 1.** II 55.231, (у) **сиві 1.** *образн.* II 368.23, ***О.*** **сивими 1.** II 165.48.

СИВІТЬ (4). І виріс я на чужині, І **сивію** в чужому краї II 110.2. У школі мучилось, росло, У школі й **сивіть** довелось II 45.22.

◊ **сивіть** II 45.22, 269.196, **сивію** II 110.2, **сивій** II 468.В.

СИВОБОРОДИЙ (4). Гетери гостя привели **Сивобородого.** II 269.175. Заревла **Сивобородa,** волохата Рідня Саулова пузата II 353.91.

◊ ***Одн. Н.*** **сивобородa** II 353.91, ***З.*** **сивобородого** II 269.175, 467.В, ***Мн. Н.*** **сивобороді** II 500.В.

СИВОВОЛОСИЙ (2). І, **сивоволосий,** Підняв [козак] руки калічені До святого бога, Заридав, як та дитина... І простив небогу! II 108.164. Мені, щоб знали ви, не жаль Моєї молодості й досі (А я уже **сивоволосий**) II 444.В.

СИВОУСИЙ (5). Дивувалися дівчата: Вже смерть за плечима, А він, сліпий, **сивоусий,** Про колишнє плаче. I 161.342. Фотограф збрехав, не приніс мені портрета. Нехай до другого разу. А на сей раз скажіте їй, що я лисий і **сивоусий,** то вона сердешна і так злякається VI 191.25.

◊ ***Одн. Н.*** **сивоусий** I 161.342, 258.2, II 232.14, VI *191.25,* **сивоусе** *II 58.16.*

СИГАРА (2). як закурив твою **сигару..** то так мені, друже мій єдиний, запахло волею, що я заплакав як тая дитина. VI 131.21.

◊ ***Одн. Р.*** **сигари** VI 131.21, ***З.*** **сигару** VI 131.21.

СИГИЗМОНД (1). *Польський король.* А ми браталися з ляхами! Аж поки третій **Сигизмонд** З проклятими його ксьондзами Не роз'єднали нас... II 233.53.

СИГКЛІТ (1), **СИНКЛІТ** (1). *Збори вищих сановників у стародавній Греції та Римі.* Ублагала [мати] Капітолійський той **сигкліт,** Щоб первенця її вітали Святії ідоли. II 267.115. І благала [мати] Капітолійскій весь **синкліт,** Щоб первенця її витали Святії ідоли II 467.В.

СИГНАЛ (1). Треті півні — **сигнал;** розказують, що Залізняка есаул, не діждавши третіх півнів, запалив Медведівку I 148.Прип.

СИДІТИ, СИДІТЬ (122). **1.** (82). І дід, і баба у неділю На призьбі вдвох собі **сиділи.** I 312.87. Я співаю. Чи то **сижу,** чи то гуляю, Все співаю, все співаю, Уже забула говорить... I 362.78. **Сидить** козак на тім боці — Грає синє море I 14.17. **Сидить** ворон на могилі Та з голоду кряче... I 66.133. От я повертаюсь — Аж кінь летить.. А на коні **сидить** охляп, У свиті — не свиті, І без шапки. I 249.402. *Повт. Для вираження тривалості дії* (6). іде [Марія], сміється, А він **сидить** та все **сидить,** За струг сердега не береться... II 306.58 //*Виконуючи якусь роботу* (5). Пішли на ярмарок у самий Самісінький Єрусалим..

Батько й мати **Сидять** собі та продають Добро своє. II 320.617. Я тепер день і ніч **сижу** та переписую.. часть тії самої повісті, що я з тобою послав Сергею Тимофеевичу. VI 163.39.

2. *Перебувати десь невідлучно, довго* (23). Не йди, кажуть, **сиди** в хаті, Підеш завтра погуляти! II 413.В. Уже й літо минулося, Зима вже надворі, А Марина **сидить** собі, Уже й не говорить І не плаче... II 97.170. Сів я у цьому поганому Нижньому та й досі **сижу.** VI 172.4. *Повт.* (2). Од зіроньки до зіроньки **Сидять** собі у вдівоньки. **Сидять** собі, розмовляють, Пречистої дожидають. II 42.8 //*Жити десь* (1). Будь ласкав, найди там того гульвісу Овсяннікова і скажи йому, щоб він непременно побачився зо мною в Москві. **Сижу** я у Михайла Семеновича Щепкіна близ Садовой улицы VI 179.4.

3. *Перебувати в ув'язненні; бути позбавленим волі або можливості вільного пересування* (8). Давно вже я **сижу** в неволі II 265.17. Наш отаман Гамалія.. Забрав хлопців та й поїхав.. Із турецької неволі Братів визволяти. Ой приїхав Гамалія Аж у ту Скутару. **Сидять** брати-запорожці, Дожидають кари I 203.153. А ти чи підеш подивиться, Якою панною Марина У пана взаперті **сидить?** II 100.269.

4. *Займати якесь місце* (2). Кругом неправда і неволя, Народ замучений мовчить. І на апостольськім престолі Чернець годований **сидить.** I 265.91. цар якийсь-то свині пас Та дружню жінку взяв до себе, А друга вбив. Тепер на небі. От бачите, які у нас **Сидять** на небі! I 327.101.

◆ *У спол.* (7): а) **сидіти** склавши **руки** — *бути без діла, нічого не робити* (4). Нудьга, крий мати божа, яка нудьга **сидіть** склавши руки VI 115.38. Я послав їх [Неофіти] тобі тільки прочитать, щоб ти бачив, що я тут не склавши руки **сижу.** VI 165.6; б) **сидіти** на потилиці *в кого — обтяжувати когось* (1). Так я думаю, щоб у мене все це не **сиділо** на потилиці, зробіть Ви подписку меж товариством на 100 чоловік VI 28.15; в) у печінках **сидіти** — *турбувати когось, набридати комусь* (1). А той грунт, що ми з тобою оглядали, у печінках **сидить.** VI 211.7; г) матір'ю **сидіти** — *бути посаженою матір'ю на весіллі* (1). Ні, Марку, ніяко Мені матір'ю **сидіти:** То багаті люде, А я наймичка... I 318.318.

◊ **сидіти 2.** II 461.В, *у спол.* г) I 318.318, **сидіть 2.** II 271.245, *у спол.* а) VI 115.38, 115.39, **седіти 2.** II 468.В, **сижу 1.** I 231.43, 362.78, II 265.35, VI 19.24, 54.20, 82.4, 163.39, 197.9, **2.** VI 172.4, 179.4, **3.** II 265.17, *у спол.* а) VI 154.26, 165.6, **сидить 1.** I 14.17, 26.43, 32.167, 32.172, 41.540, 63.1, 66.133, 102.Рем., 126.1793, 127.1821, 150.П, 169.206, 234.172, 249.402, 282.355, 291.718, 392.31, 416.В, II 25.69, 26.71, 96.149, 165.41, 197.12, 204.10, 206.49, 242.3, 242.13, 310.209, 312.294, 316.463, 319.601, 320.625, 321.667, 322.685, 500.В, VI 27.3, *повт.* II 306.58 (2 р.), **2.** I 101.901, 235.212, 274.61, II 97.170, 98.202, **3.** II 10.83, 16.316, 100.269, **4.** I 265.91, *у спол.* в) VI 211.7, **седить 3.** II 391.В, **сидимо 1.** VI 24.6, **сидять 1.** I 284.450, 361.35, II 313.342, 320.617, *повт.* II 187.62, 187.66, 488.В (2 р.), **2.** *повт.* II 42.8, 42.9, **3.** I 203.153, II 415.В, **4.** I 327.101, **сидів 1.** I 275.70, 320.386, **сиділа 1.** I 297.153, 363.115, 498.В, II 96.142, 157.29, 415.В, **2.** I 234.165, **седіла 1.** II 418.В, **сиділо** *у спол.* б) VI 28.15, **сиділи 1.** I 297.140, 312.87, II 54.202, 77.11, 79.103, **2.** I 346.225, **сидітиму 2.** VI 164.10, **сиди 1.** II 100.276, **2.** II 354.4, 354.8, 354.13, 354.19, 413.В, **сидіть 1.** I 67.146, **сиділи (б) 1.** VI 24.40, **сидячи 1.** I 6.144, 25.20, II 306.55, VI 82.4, 82.8, 201.13, **2.** VI 83.17, 83.19, 152.19, **3.** II 162.73, **сидя 1.** I 80.197, II 287.9, 317.485, VI 20.17.

СИЗИЙ (34). *Вживається переважно як епітет до слів «голуб», «орел».* Літа орел, літа **сизий** Попід небесами I 103.973. Мов **сизая** голубонька, Село облетіла [княжна]. У всіх була, всіх бачила, Всі повеселіли II 15.283. *Образн.* (27). Обізвавсь Тарас Трясило Віру рятовати, Обізвався, орел **сизий,** Та й дав ляхам знати! I 65.71. Бандуристе, орле **сизий!** Добре тобі, брате I 68.1. Вибач мені, моє серце, мій голубе **сизий,** що я так давно до тебе не пишу, нічого було писать. VI 161.24. *Образн. Субст. Зверт.* (4). Я сирота з Вільшаної, Сирота, бабусю. Батька ляхи замучили, А мене... боюся, Боюсь згадать, моя **сиза...** Узяли з собою. I 132.1993. Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте хоч ви мене При лихій годині. Прилітайте ж, мої **сизі** II 379.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сизий** I 103.973, 104.977, *образн.* I 13.94, 59.94, 65.71, 68.1, 134.2082, II 251.93, VI 15.6, 24.10, 41.38, 50.7, 119.20, 129.33, 134.10, 148.1, 152.10, 156.14, 160.37, 161.4, 161.24, 161.36, 163.34, 164.5, 170.7, 170.9, 179.35, 180.2, **сизая** II 15.283, *образн.* VI 187.36, ***К.*** **сиза** *образн., субст., зверт.* I 51.126, 132.1993, 462.В, ***Мн. К.*** **сизі** *образн., субст., зверт.* II 379.В.

СИЗОКРИЛИЙ (14). *Вживається переважно як епітет до слів «орел», «голуб» та ін.* Літа орел, літа **сизокрилий,** А за ним орлята, Гуля Максим, гуля батько, А за ним хлоп'ята I 432.В. Ой не клюйте, гайворони, Чумацького трупу.. Ой полетіть,

гайворони, Мої **сизокрилі,** До батечка II 127.22. *Образн.* (11). Отакий-то наш отаман, Орел **сизокрилий!** I 104.994. Думи мої, думи мої,.. Прилітайте, **сизокрилі** Мої голуб'ята, Із-за Дніпра широкого У степ погуляти II 7.5. Чого ти ходиш на могилу?.. Чому не спиш ти уночі, Моя голубко **сизокрила?** I 386.5 //*Субст.* (2). Ось і дуб той кучерявий... Вона! Боже милий! Бач, заснула, виглядавши, Моя **сизокрила!** I 7.180 //*Субст. Зверт.* (2). Довго-довго тілько — «серце», Та й знову німіли. «Годі, пташко!» «Ще трошечки, Ще... ще... **сизокрилий!»** I 94.660.

◊ ***Одн. Н.*** **сизокрилий** I 432.В, *образн.* I 104.994, 134.2080, 156.138, **сизокрила** *образн.* I 386.5, II 173.280, *образн., субст.* I 7.180, II 474.В, ***О.*** **сизокрилим** I 26.62, ***К.*** **сизокрилий** *образн., субст., зверт.* I 94.660, 131.1973, ***Мн. Н.*** **сизокрилі** II 127.22, *образн.* II 7.5, 202.18.

СИКЕР (2). *Церк. Хмільний, п'янкий напій.* А трохи згодом Раби вечерю принесли I кінву доброго **сикеру...** II 71.73.

◊ ***Одн. Р.*** **сикеру** II 71.73, 71.79.

СИЛА (70). **1.** *Здатність живих істот напруженням м'язів виконувати фізичні дії; фізична енергія людини (тварини)* (31). Бандуристе, орле сизий!.. Маєш крила, маєш **силу,** Є коли літати. I 68.3. Не плач, серце, єсть у мене I **сила** і воля, Люби мене, моє серце I 162.383. Поборовся б і я, може, Якби малось **сили** I 59.71. *Зверт.* (1). А тим часом Запорозьку зброю Виніс батько із комори,.. Та й заплакав... «Зброє моя! Зброє золотая! Літа мої молодії, **Сило** молодая!» I 280.299. *Образн.* (4). Чи то праця задавила Молодую **силу,** Чи то нудьга невсипуща Його з ніг звалила. I 255.59. Молодую мою **силу** Багаті купили I 255.38. Живущую силу **Сила** ночі оживила. II 278.521. *У приказці* (1). А малась воля, малась сила, Та **силу** позички зносили II 47.107. *Персоніф.* (1). Послужи ж, моя ти зброє, Молодій ще **силі!** Послужи йому так щиро — Як мені служила!.. I 280.301 //*У спол.* з у с і є ї **сили;** щ о є **сили** — *дуже сильно, енергійно* (8). Отакий-то наш отаман, Орел сизокрилий! I воює і гарцює З у с і є ї **сили** I 104.996. Рибалонька кучерявий З у с і є ї **сили** Кинувсь в воду I 167.143. «Гвалт! рятуйте!..» кричить Надворі голос, щ о є **сили.** I 97.807.

2. *Здатність справляти враження, переконувати* (22). Даруй словам святую **силу** — Людськеє серце пробивать II 96.119 //*Про владу* (2). Сиротині сонце світить.. Люде б сонце заступили, Якби мали **силу,** Щоб сироті не світило I 39.441. В своїй хаті своя й правда, I **сила,** і воля I 331.32 //*Про божество* (19). Аж у Почаєві була. Чудовная не помогла, Не помогла святая **сила.** II 224.182. Боже сильний! Твоя **сила** Та тобі ж і шкодить. II 329.7. *Зверт.* (5). Святая **сило** всіх святих.. Воззри, пречистая, на їх II 305.6 //*У спол.* п о б и й т е б е **сила** б о ж а — *прокльон* (1). Йване мій, Іване, Друже мій коханий, П о б и й т е б е **сила** б о ж а На наглій дорозі. II 132.17.

3. *Здатність людини до духовної діяльності, до вияву розумових чи душевних якостей (волі, характеру)* (7). I думав, що то була **сила** волі над собою, аж ні, то була гордость сліпая. VI 42.24. будьте ласкаві, помагайте мені, ви маєте і **силу,** і славу, і любите ту країну, що я тепер заходився рисовать. VI 33.20. *Персоніф.* (1). Нема Гонти.. Залізняк заплакав Вперше зроду; сльози не втер. Умер неборака.. Сумно-сумно гайдамаки Залізную **силу** Поховали I 146.2512. *Персоніф. Зверт.* (1). Господь послав Тебе нам, кроткого пророка I обличителя.. Моя ти **сило** молодая! Світи на мене, і огрій, I оживи моє побите Убоге серце II 290.10.

4. *Про військо* (4). Цареві князі, і всі **сили,** I отроки, і весь народ, Замкнувши в городі ківот, У поле вийшли, худосилі, У полі бились, сиротили Маленьких діточок своїх. II 70.37 //*Про ворогів* (2). I заплакав Дорошенко Як тая дитина! — Не розсиплем вражу **силу,** Не встану я знову!.. II 160.21.

5. *Велика кількість, безліч* (6). Що робити? Головко бідна! Позичать? Та хто таку позичить **силу?** I 397.30. Найшли, Несли, несли з чужого поля I в Україну принесли Великих слов велику **силу,** Та й більш нічого. I 331.41. О чеху! де твоя душа?? Дивись, що **сили** повалило — Мов сарацина воювать I 269.239 //*Присудк.* (1) Кардинали,.. Мов коти, гризуться За мищеня... Та й як паки? Однієї шкури Така **сила...** I 268.211.

◊ ***Одн. Н.*** **сила 1.** I 162.383, II 47.106, 159.75, *образн.* I 276.116, II 278.521, **2.** I 108.1156, 331.32, II 224.182, 329.7, 368.20, 450.В, *у спол.* II 132.17, **3.** I 333.133, II 307.105, VI 42.24, **5.** *присудк.* I 268.211, ***Р.*** **сили 1.** I 59.71, 255.31, 458.В,

II 223.122, *у спол.* I 97.807, **з сили 1.** *у спол.* I 95.716, 104.996, 167.143, 274.44, 288.586, 318.297, 333.114. **5.** I 269.239, ***Д.* силі 1.** *персоніф.* I 280.301, **2.** I 326.30, ***З.* силу 1.** I 68.3, 80.208, 115.1395, 415.В, II 27.126, 129.20, 278.520, *образн.* I 255.38, 255.59, *у приказці* II 47.107, **2.** I 39.441, 265.99, 341.49, II 96.119, 305.11, 317.510, 332.6, 332.15, 333.27, **3.** II 266.81, VI 33.20, *персоніф.* I 146.2512, **4.** I 342.75, II 160.21, **5.** I 244.214, 301.285, 331.41, 397.30, ***К.* сило 1.** *зверт.* I 280.299, **2.** *зверт.* I 266.142, 267.179, II 305.6, 312.310, 482.В, **3.** *персоніф., зверт.* II 290.10, ***Мн. Н.* сили 4.** I 497.В, II 70.37, ***З.* сили 1.** I 318.327 II 250.58.

СИЛЕЦЬ (1). *Сильце.* **Силець** поставив [мужик], та й пішов В копиці спать II 423.В.

СИЛЬНИЙ (3). *Могутній; такий, що має владу.* Не вас мені сердешних жаль,.. А тих, Великих, **сильних,** і гла[д]ких І отолстєвших серцем малим, От їх так жаль II 487.В //*Субст.* (1). Молюсь, господи, внуши їм Уст моїх глаголи, Бо на душу мою встали **Сильнії** чужії I 343.114 //*Епіт. до* **бог** (1). Боже **сильний!** Твоя сила Та тобі ж і шкодить. II 329.7.

◊ ***Одн. Н.*** **сильний** II 329.7, ***Мн. Н.*** **сильнії** *субст.* I 343.114, ***Р.*** **сильних** II 487.В

СИН (265). **1.** *Особа чоловічої статі по відношенню до своїх батьків* (225). Кохалася мати **сином,** Як квіткою в гаї I 231.67. А у вдови один **син,** Та й той якраз під аршин. I 233.136. *Повт.* (12). Пишалася **синами** мати, **Синами** вольними... II 33.8. *У порівн.* (2) Батьку мій рідний, порай мені, як **синові,** що мені робить? VI 29.16. *Зверт.* (19). Подивилась Катерина: «.. Не плач, **сину,** моє лихо! Що буде, то й буде». I 40.491. Давид стенає та ридає.. — Без тебе я не поживу I дня єдиного, мій **сину** II 72.109. *Зверт. Повт.* (14). **Сини** мої, **сини** мої! Чом ви не великі? I 138.2227. Ой **сину** мій, **сину,** Моя ти дитино! Чи є кращий на всім світі, На всій Україні! I 231.45 //*Про героїв твору. Образн.* (3). Піду **синів** випровожать В далеку дорогу. I 79.189. *Образн. Зверт.* (4). **Сини** мої невеликі, Нерозумні діти, Хто вас щиро без матері Привітає в світі?? I 76.41. *Образн. Зверт. Повт.* (2). **Сини** мої, гайдамаки! Світ широкий, воля,— Ідіть, **сини,** погуляйте, Пошукайте долі. I 76.37 //*Про названого сина* (2). Придбав Максим собі **сина** На всю Україну. Хоч не рідний син Ярема, А щира дитина. I 137.2166. *У прикл. спол.* (3): а) д и т и н а-**син** (2). Учора, каже, привела Д и т и н у-**сина.** II 309.167; б) **син**-с о к і л (1). Стара твоя чи бігає ще хоч як-небудь метелицю, **сини**-с о к о л и твої, де вони тепер повертаються? VI 84.14 //*У спол.* (20): а) **син** б о ж и й (с в я т и й, п р а в е д н и й) — *про Христа* (7). Хрест високий.. Златомальований стоїть.. І намальовано: розп'ятий За нас **син** б о ж и й на хресті. II 265.31. Як його вчити, навести На путь святий с в я т о г о **сина,** І як його од зол спасти? II 316.456. Іван пішов собі в пустиню, А твій меж люди. А за ним, За **сином** п р а в е д н и м своїм, І ти пішла. II 321.654. *Зверт.* (2). За кого ж ти розіп'явся, Христе, **сине** б о ж и й? I 328.129; б) І р о д і в **син** — *про сатану* (1). Ну так і єсть, що то мені в Москві зострівся не хто другий, як сам І р о д і в **син** Сатана. VI 83.22; в) с о б а ч и й (б і с і в, в р а ж и й, л е д а ч и й, к у р в и н, п р е с к о р в и й, с к у р в и й, х а м і в, ч о р т і в, н і м е ц ь к и й) **син.** *Лайл.* (12). я.. тепер сижу собі, работаю та згадую с о б а ч о г о **сина** черкаського ісправника Табашнікова. VI 197.10. Не видержав, голубе мій сизий (Та який би його в р а ж и й **син** і видержав?). VI 129.34. Та ще хто і одурив? Сатана, л е д а ч и й **син,** бодай йому і в пеклі добра не було! VI 83.27. Сам чорт простягся поперек шляху.. Нічого робить против його к у р в и н о г о **сина,** нічого не вдію. VI 178.34. Але ти все-таки напиши мені, чи будеш ти се літо на коші, чи може знову підеш в р а ж о г о ч е р к е с а т а п р е с к о р в о г о **с и н а** п о к р у ч а х г а н я т и. VI 140.1. Порадили громадою, Та с к у р в о г о **сина..** повезли до прийому. II 253.189. Иван Рогожин.. перейшов мені шлях в Нижнем Новегороди і не допустив мене, н і м е ц ь к и й **син,** до столиці. VI 148.16. *Зверт.* (4). Смійсь, поганцю, враже, Та не дуже, б і с і в **сину!** I 413.В. А бурсак! С о б а ч и й **сину,** знаєш смак. II 171.218. Яремо! герш-ту, х а м і в **сину?** Піди кобилу приведи I 84.322. Здоров, свине,.. Здоров, ч о р т і в **сину!** I 88.455.

2. *Форма ласкавого звертання до молодшої за віком особи чоловічої статі* (27). Отак, Мій **сину,** друже мій єдиний, Так і загину на чужині II 62.22. Ярема Не ріже — лютує: З ножем в руках, на пожарах І днює й ночує.. А Залізняк: «Гуляй, **сину,** Поки доля встане! Погуляєм!» I 137.2180. вони — не бійся, **сину!** — Вони,

ксьондзи, мою дитину З собою в хату завели II 234.103.

3. *Людина, тісно зв'язана з ким, чим-н.* (8). Гуля Максим, гуля батько, А за ним хлоп'ята. Запорожці ті хлоп'ята, **Сини** його, діти. I 104.982. я по плоті і духу **син** і рідний брат нашого безталанного народу VI 200.36. *Образн.* (3). А я тихо Богу помолюся, Щоб усі слав'яни стали Добрими братами, І **синами** сонця правди I 264.82.

4. *Тільки у мн. Найближчі нащадки, молоде покоління* (5). Нехай бачать **сини** і внуки, що батьки їх помилялись I 150.П. І дим хмарою заступить Сонце перед вами, І навіки прокленетесь Своїми **синами!** I 332.78.

◊ ***Одн. Н.*** **син 1.** I 101.904, 137.2168, 148. Прип., 154.49, 233.136, 276.133, 383.18, II 23.12, 49.13, 71.99, 249.29, 265.46, 267.120, 268.161, 269.185, 270.203, 275.405, 276.465, 279.564, 287.10, 320.623, 322.687, 347.13, 416.В, 458.В, 461.В, 462.В, 467.В, 473.В, VI 30.6, 131.29, *повт.* I 276.131, 276.132, *у спол.* а) II 265.31, *у спол.* б) VI 83.22, *у спол.* в) VI 83.27, 129.34, 148.16, **3.** VI 200.36, ***Р.*** **сина 1.** I 44.634, 232.103, 234.176, 234.180, 235.210, 259.17, 471.В, 537.В, II 148.23, 158.70, 305.12, 319. 584, 323.741, 418.В, *повт.* I 44.645 (2 р.), *у спол.* а) II 266.63, **в(у) сина 1.** I 149. Прип., II 251.114, **до сина 1.** I 234.152, II 72.113, 168.Рем., VI 153.31, **против сина 1.** *у спол.* в) VI 178.34, ***Д.*** **синові 1.** I 38.419, 101.903, 232.85, 236.234, 383.14, II 317.482, *у порівн.* VI 29.16, ***З.*** **сина 1.** I 7.191, 30.92, 30.98, 31.117, 35.275, 36.342, 37.356, 43.622, 44.629, 44.637, 44.640, 46.741, 137.2166, 230.1, 235.201, 242.131, 242.132, 281.319, 314.149, 338.66, 366.202, 368.304, 369.315, 534.В, 536.В (2 р.), 538.В, II 42.23, 52.147, 81.184, 82.197, 82.205, 122.8, 165.32, 168.139, 184.16, 195.51, 266.76, 271.248, 273.340, 274.365, 285.38, 287.4, 301.19, 313.354, 317.484, 320.619, 403.В, 414.В, 418.В, 419.В, 463.В, 490.В, VI 131.31, 207.4, 215.3, *повт.* II 164.26, 164.27, *у порівн.* II 323.750, *у прикл. спол.* а) II 267.111, 309.167, *у спол.* а) II 268.133, 316.456, *у спол.* в) I 289.658, II 253.189, VI 140.1, 197.10, **за сина 1.** I 44.654, II 122.16, *повт.* II 426.В (2 р.), **на сина 1.** II 320.607, 321.666, 476.В, VI 29.27, ***О.*** **сином 1.** I 231.67, 235.217, **з(с) сином 1.** I 38.424, 337.23, 383.13, II 253.175, 256.311, 414.В, 488.В, 489.В, VI 217.13, *повт.* II 419.В (2 р.), **за сином 1.** II 31.88, 307.108, 321.661, *у спол.* а) II 321.654, **над сином 1.** II 278.557, 287.9, 483.В, ***К.*** **сину 1.** *зверт.* I 40.491, 41.517, 41.522, 230.25, 231.36, 276.125, 277.169, 277.186, 278.193, 286.533, 286.536, 310.25, 383.15, II 72.109, 134.3, *зверт., повт.* I 31.121 (2 р.), 231.45 (2 р.), 410.В (2 р.), II 134.5 (2 р.), *у спол.* в), *зверт.* I 84.322, 88.455, 413.В, II 171.218, **2.** *зверт.* I 78.126, 114.1354, 115.1358, 116.1399, 137.2180, 225.18, II 62.22, 223.136, 233.40, 233.63, 234.80, 234.103, 250.57, 250.64, 250.69, 251.107, 252. 140, 253.195, 255.266, 256.294, 257.361, 258.382, 258. 404, 415.В, 456.В, 458.В, **сине 1.** *у спол.* а), *зверт.* I 328.129, II 325.1, ***Мн. Н.*** **сини 1.** II 33.10, VI 139.31, *у прикл. спол.* б) VI 84.14, **3.** I 104.982, 334.165, 344.142, II 111.39, *образн.* I 225.31, II 327.18, **4.** I 150.П., 334.157, ***Р.*** **синів 1.** I 149.Прип., ***Д.*** **синам 1.** I 142.2376, **4.** I 335.192, ***З.*** **синів 1.** I 142.2360, 142.2378, 311.41, 311.47, II 234.74, 235.121, VI 205.34, 218.6, *образн.* I 79.189, ***О.*** **синами 1.** *повт.* II 33.8, 33.9, **3.** *образн.* I 264.82, **4.** I 332.78, **з синами 4.** I 75.14, ***К.*** **сини 1.** *зверт.* I 139.2239, 140.2289, 143.2406, 143.2416, *зверт., повт.* I 138.2227 (2 р.), 139.2252 (2 р.), 142.2390 (2 р.), *образн., зверт.* I 76.41, 76.45, 80.227, 81.247, *образн., зверт., повт.* I 76.37, 76.39, **2.** *зверт.* I 140.2305.

СИНАГОГА (1). У **синагогу** Зайшла [мати] благать благого бога, Щоб син її найшовсь II 320.621.

СИНГИЧ-АГАЧ (1). *Тюркське. Одно дерево* **Сингич-агач** кайзак вспом'яне II 60.52.

СИНЕНЬКИЙ (1). *Постійний епітет до* **море 1.** Ой заграй, заграй, **синенькеє** море I 467.В.

СИНЕСЕНЬКИЙ (1). *Постійний епітет до* **море 1.** Ой заграй, заграй, **синесеньке** море I 199.9.

СИНЄМУНДИРИЙ (1). І часових переміняли, **Синємундирих** часових I 389.6.

СИНІВ (1). Покинула [вдова] знову хату, **Синову** господу; Пішла в найми I 233.139.

СИНІЙ (77). У **синій** шапці, у жупані,.. Навприсідки вліта козак II 79.110. **Сині** мундири в часових. I 555.В. *У прикл. спол.* **синій**-голубий (1). [Сотник]: де б же ти взяла Того барвінку заквічатись? Н[астуся]: А коло тину! там такий Поріс зелений, та хрещатий, Та синій! **Синій**-голубий Зацвів... II 166.81 //*Постійний епітет до «море», «хвиля», «гори», «небо» і т. п.* (67). Тече вода в **синє** море Та не витікає I 14.1. Готово! Парус розпустили, Посунули по **синій** хвилі II 207.2. аж бачу, що ви тепер по Михайловій горі похожаєте, на **сині** гори поглядаєте VI 186.33. Чорніє поле, і гай, і гори, На **синє** небо виходить зоря. II 20.9 /*Субст.* (3). Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів.. Та побачиш світа,— Не такого, як у Братстві, А живі мисліте На **синьому** прочитаєш I 277.182. Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! Багато ти, батьку, у море носив Козацької крові; ще понесеш, друже! Червонив ти **синє**, та не напоїв I 113.1295 //*Дуже блідий або дуже червоний — про колір шкіри, тіла* (3). А князь аж **синій** похожає, Та сам несмілих наливає, Та ще й покрикує «віват»! II 9.66. Випливає з води мати,.. Страшна, **синя**, розхристана I 168.186.

◊ ***Одн. Н.*** **синій** I 113.1306, II 9.66, 166.81, 480. В, *у прикл. спол.* II 166.81, **синя** I 168.186, 168.190, **синяя** II 104.13. **синє** I 9.4, 9.7, 14.6, 14.18, 57.28, 57.30, 61.31, 62.65, 64.59, 77.92, 79.177, 201.64, 284.455, 285.479, 478.В, **синеє** I 68.20, 413.В, ***Р.*** (до) **синього** I 152.14, (у) **синього** I 117.1476, II 336.22, (із) **синьої** I 285.471, ***З.*** **синю** I 167.144, 403.В, **синє** I 9.10, 10.48, *субст.* I 113.1295, (в, у) **синє** I 14.1, 152.9, 250.461, 332.70, II 178.4, 446.В, (на) **синє** II 20.9, (в, у) **синєє** I 199.24, 354.10, 467.В, (за) **синєє** I 53.195, 56.34, II 106.90, ***О.*** **синьою** I 358.18, (за) **синім** I 4.70, 95.707, 231.33, ***М.*** (в, у) **синьому** II 168.Рем., 438.В, (в, у) **синій** I 285.474, II 79.110, (в, у) **синім** I 3.7, II 202.11, (на) **синім** II 20.13, (на) **синьому** I 285.466, *субст.* I 277.182, (по) **синьому** I 52.187, 53.221, 75.10, *субст.* I 78.141, (по) **синій** II 207.2, ***Мн. Н.*** **сині** I 326.57, 381.28, 555.В, II 9.42, 393.В, ***З.*** **сині** I 168.167, 329.153, 471.В, (за) **синії** I 242.124, (на) **сині** VI 86.13, 186.33, ***М.*** (в) **синіх** I 405.В.

СИНІТИ (4). На могилі кобзар сидить.. Кругом його степ, як море Широке, **синіє** I 26.46 //*Ставати дуже блідим* (1). Мати дивиться на неї, Од злості німіє; То жовтіє, то **синіє** I 167.132.

◊ **синіє** I 26.46, 48.8, 167.132, **синіють** I 111.1223.

СИНІШЕ (1), **СИНІЙШЕ** (1). *Присл.* в дальній стороні Та ще й в неволі, степ і море Посиніли **синіше** II 420.В. степ і море Посиніли ще **синійше** II 420.В.

СИНКЛІТ *див.* **СИГКЛІТ.**

СИНОВНІЙ (1). Воскресни, мамо!.. опочий, Бо ти аж надто вже втомилась, Гріхи **синовні** несучи II 327.29.

СИНОК (3). *Зменш. до* **син 1.** У нашої старої пані Малії паничі були; Таки однолітки зо мною. Вона й бере мене в покої **Синкам** на виграшку II 63.47.

◊ ***Одн. Н.*** **синок** II 157.13, ***О.*** з **синком** II 318.527, ***Мн. Д.*** **синкам** II 63.47.

СИНОЧОК (5). **1.** *Пестл. до* **син 1.** *Зверт.* (3). «Прости мене, мій **синочку!** Я... я твоя мати». Та й замовкла... I 324.544.

2. *Пестл. до* **син 2.** *Зверт.* (2). І за могилою могила, Неначе гори, поросли На нашій, **синочку,** землі! II 233.66.

◊ ***Одн. К.*** **синочку 1.** I 41.525, 281.330, 324.544, **2.** I 310.24, II 233.66.

СИПАТИ (7). **1.** (3). Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда розвела.. І **сипала** в огнище ладон. II 74.184. «Виручай як знаєш, На, золото», **сипле** [Ярема] йому,— Жменею з кешені. I 441.В //*У спол.* **сипати** п о п і л н а г л а в у — *на знак горя та розпачу (за давньоєврейським звичаєм)* (1). Давид стенає та ридає, Багряну ризу роздирає І **сипле** п о п і л н а г л а в у. II 72.107.

2. *Лити якусь рідину* (4). Ой **сип** воду, воду Та пошукай броду, броду... I 130.1940.

◊ **сипле 1.** I 441.В, *у спол.* II 72.107, **сипала 1.** II 74.184, **сип 2.** I 129.1927, 130.1932, 130.1936, 130.1940.

СИПНУТИ (2). **1.** *Швидко побігти, кинутися. Iрон.* (1). От і братія **сипнула** У сенат писати Та підписувать — та драти І з батька і брата. I 251.507.

2. *Посипатися. Образн.* (1). І кинула кругом очима, Аж іскри **сипнули** з очей. II 307.76.

◊ **сипнула 1.** I 251.507, **сипнули 2.** II 307.76.

СИР (1). [Марія] І молоко і **сир** козлиці Їм на вечерю подала. II 309.186.

СИР-ДАР'Я (1). *Назва річки.* Готово! Парус розпустили, Посунули по синій хвилі Помеж кугою в **С**[**ир**]-**Д**[**ар'ю**] Байдару та баркас чималий. II 207.3.

СИРІВЕЦЬ (3). Ой сип **сирівець** Та криши опеньки I 129.1927.

◊ ***Одн. З.*** **сирівець** I 129.1927, 130.1932, 130.1936.

СИРІТКА (2). *Зменш.-пестл. до* **сирота.**— А я в попа обідала,— **Сирітка** сказала. II 197.20.

◊ ***Одн. Н.*** **сирітка** II 197.20, ***З.*** **сирітку** II 164.23.

СИРІТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **сирота.** Одна тільки Сидить без обнови **Сиріточка,** рученята Сховавши в рукава. II 197.13.

СИРІТСЬКИЙ (1). Придбав сірома грошенят,.. На ту **сирітську** копійчину Купив садочок і хатину II 50.37.

СИРІЧ (5), **СІРІЧ** (1). *Сполучн. пояснювальний. Слов'ян.* А нумо знову віршувать. Звичайне, нишком. Нумо знову, Поки новинка на основі, Старинку божу лицювать. А **сиріч..** як би вам сказать II 58.5. а вилить [барельєф] і досі не вмію; не те, правду сказать, що і не вмію, але матеріалу доброго нігде взять, **сіріч,** алебастру. VI 76.35.

◊ **сиріч** II 58.5, VI 21.22, 27.15, 43.23, 118.24, **сіріч** VI 76.35.

СИРОТА (119). Я **сирота:** без матері, Без батька осталась, І він один на всім світі, Один мене любить I 133.2035. *Повт.* (6). **Сирота** Ярема — **сирота** багатий, Бо є з ким заплакать, є з ким заспівать I 85.360. *Зверт.* (1). Не плачте, **сироти,** вдовиці II 340.2. *У порівн.* (6). Гайдамаки встали,.. Кругом мене стали. Сумно, сумно, **як сироти,** Мовчки похилились I 80.205. Не покриють Україну Червоні жупани. Обідра-

на, **сиротою** Понад Дніпром плаче I 58.38. *У прислів'ї* (1). **Сироті** на чужині і сухар хлібом стане. То так і мені оце ваше письмо VI 70.40. *У прикл. спол.* (3): а) с і р о м а-**сирота** (2). І жаль мені, малому, стало Того с і р о м у-**сироту** II 86.31; б) **сирота**-с о б а к а (1). **Сирота**-с о б а к а має свою долю, Має добре слово в світі сирота I 41.533. *Образн.* (3). Якби взять І всю мізерію з собою, Дідами крадене добро, Тойді оставсь би **сиротою** З святими горами Дніпро! I 331.53 //*Про одиноку, самотню людину* (1). Прилинь, сизий орле, бо я одинокий **Сирота** на світі, в чужому краю I 13.95.

◊ ***Одн. Н.*** **сирота** I 11.21, 13.95, 41.534, 68.11, 75.19, 85.369, 93.626, 133.2025, 133.2035, 144.2439, 152.20, 152.21, 274.61, 282.363, 285.501, 409.В, II 13.222, 49.31, 64.73, 236.16, 241.8, 249.45, 250.49, 250.75, 435.В, 459.В, VI 19.18, 34.26, 198.27, 216.32, *повт.* I 84.346 (2 р.), 85.360 (2 р.), 132.1989, 132.1990, *у порівн.* I 48.15, 411.В, II 25.62, *у прикл. спол.* б) I 41.533, ***Р.*** **сироти** I 13.93, 285.478, 343.134, **в сироти** I 254.12, **з сироти** II 449.В, *у прикл. спол.* а) II 86.37, ***Д.*** **сироті** I 10.34, 15.2, 23.99, 39.442, 80.234, 85.353, 86.404, 133.2031, 363.123, II 155.6, 496.В, *у прислів'ї* VI 70.40, ***З.*** **сироту** I 4.52, 13.103, 110.1205, 153.16, 285.482, 394.17, 403.В, 453.В, VI 319.В, *у прикл. спол.* а) II 86.31, *образн.* I 308.20, **про сироту** I 290.706, ***О.*** **сиротою** I 4.48, 11.31, 13.87, 13.110, 15.19, 34.259, 50.78, 55.13, 126.1801, 273.5, 462.В, 463.В, II 85.25, 105.49, 124.13, 148.19, VI 217.19, *у порівн.* I 58.38, *образн.* I 331.53, **з сиротою** I 30.102, II 42.4, 117.11, 118.3, **над сиротою** I 256.71, **надо сиротою** I 530.В, ***Мн. Н.*** **сироти** I 45.691, 120.1554, II 15.291, 49.30, 50.63, 51.79, 250.74, 384.В, *у порівн.* I 80.205, 284.448, ***Р.*** **в сиріт** II 50.67, ***Д.*** **сиротам** II 40.12, 172.237, 265.32, ***З.*** **сирот** I 262.25, II 33.16, 328.61, **сиріт** II 396.В, 408.В, ***О.*** **сиротами** I 12.71, 34.234, 279.228, *образн.* I 23.107, ***К.*** **сироти** *зверт.* II 340.2.

СИРОТИНА (18). Заспіває, та й згадає, Що він **сиротина** I 25.18. Світить білолиций на всю Україну, Світить... а чи бачить мою **сиротину,** Оксану з Вільшани, мою сироту? I 110.1204. *Зверт.* (1). Де ти! де ти! подивися! Моя **сиротино** I 437.В. *У прикл. спол.* д і в ч и н а-**сиротина** (1). Посходила тая рута, В гаї зеленіє. А д і в ч и н а-**сиротина** У наймах марніє. II 155.19. *Образн.* (3). Не покриють Україну Червоні жупани. Обідрана, сиротою Понад Дніпром плаче; Тяжко, важко **сиротині,** А ніхто не бачить... I 58.40.

◊ ***Одн. Н.*** **сиротина** I 4.63, 25.18, 44.652, 55.27, II 42.26, 250.77, 401.В, 435.В, *у прикл. спол.* II 155.19, ***Д.*** **сиротині** I 39.438, 45.696, 152.15, *образн.* I 58.40, ***З.*** **сиротину** I 93.638, 110.1204, *образн.* I 249.419, II 263.6, ***К.*** **сиротино** *зверт.* I 437.В.

СИРОТИТИ (1). *Лишати сиротами.* Цареві князі, і всі сили, І отроки, і весь народ, Замкнувши в городі ківот, У поле вийшли, худосилі, У полі бились, **сиротили** Маленьких діточок своїх. II 70.41.

СИТИЙ (3). І **ситий** І п'яний голий отой Фавн, І син Алкід твій, і гетери — Всі, всі упали до землі Перед Петром II 268.159 // *Перен. Задоволений* (1). ми не погани, Ми настоящі християне, Ми малим **ситі!..** I 327.86.

◊ ***Одн. Н.*** **ситий** II 268.159, **сита** I 538.В, ***Мн. Н.*** **сиі** *перен.* I 327.86.

СИЦЕ (1). *Присл. Слов'ян. Так.* Начнем же уже начало книги **сице** I 150.П.

СИЧ (10). А **сич** в лісі та на стрісі Недолю віщує. II 8.19. *У порівн.* (3). Довгенько вдвох похожали, Мов **сичі** надуті I 247.348. *Рим.* (1). А тим часом **сичі** вночі Недобре віщують I 322.466.

◊ ***Одн. Н.*** **сич** II 8.19, *у порівн.* II 78.62, ***Мн.Н.*** **сичі** I 3.11, 384.11, 394.7, II 103.4, 103.23, *у порівн.* I 247.348, II 315.432, *рим.* I 322.466.

СІДАЛО (3). Що це таке верзете ви? Які там ворони? Та москалі, та **сідала?** Нехай бог боронить! I 304.389.

◊ ***Одн. Н.*** **сідало** I 500.В, ***З.*** **сідало** I 304.377, ***Мн. Н.*** **сідала** I 304.389.

СІДАТИ (9). **1.** *Приймати сидяче положення* (6). Іди ж, доню, а ти, сину, Послухаєш вісти. **Сідай** лишень. I 276.127 //*Займати місце, їдучи куди-небудь* (2). Як передаси рисунки графу Ф[едору] П[етровичу], **сідай** на чугунку та до мене, та вкупі і вернемося в Пітер. VI 179.29.

2. *Приступати до якогось заняття, пов'язаного з перебуванням у сидячому положенні* (1). Ой згадала в неділеньку, **Сідаючи** їсти: «Нема мого сина Йвана І немає вісти». II 148.22.

3. *Опускатися за обрій (про сонце)* (2). Зоре моя вечірняя, Зійди над горою, Поговорим тихесенько В неволі з тобою. Розкажи, як за горою Сонечко **сідає,** Як у Дніпра веселочка Воду позичає. II 8.6.

◊ **сідає 3.** II 8.6, **сідають 1.** VI 30.4, **сідало 3.** II 379.В, **сідай 1.** I 276.127, 365.174, II 408.В, 475.В, VI 179.29, **сідаючи 2.** II 148.22.

СІДЕЛЕЧКО (3). *Пестл. до «сідло».* Ведуть коня вороного, Розбиті копита... А на йому **сіделечко** Хустиною вкрите II 44.71.

◊ ***Одн. Н.*** **сіделечко** II 44.71, 331.11, ***З.*** **сіделечко** II 43.38.

СІДЕЛЬЦЕ (1). *Пестл. до «сідло».* А коня йому купивши, **Сідельце** сама Самим шовком вишивала, Златом окула II 184.22.

СІДИЙ (1). Дивлюся — шкандибає На милицях, з торбиною Бабуся **сідая** І п'яненька нівроку їй... II 415.B.

СІДЛАНИЙ (1). Ночували гайдамаки В зеленій діброві, На припоні пасли коні, **Сідлані,** готові. I 105.1025.

СІДЛАТИ, СІДЛАТЬ (6). І Ярина дає зброю, А Степан **сідлає** Коня, свого товариша I 280.305. Заревли великі дзвони, Щоб **сідлали** хлопці коні II 42.14.

◊ **сідлати** II 126.42, **сідлать** I 278.209, **сідлає** I 280.305, II 175.328, 402.B, **сідлали** II 42.14.

СІДОУСИЙ (1). Заворожи мені, волхве, Друже **сідоусий** I 482.B.

СІКТИСЯ (2). *Образн.* І непокритая коса Стидом **січеться** I 108.1129.

◊ **січеться** I 108.1129, **січеця** I 434.B.

СІЛЬ (3). Усі ми в золоті і голі. До нас в науку! ми навчим, По чому хліб і **сіль** по чім! I 327.75 //*У спол.* з а х л і б і (з а) **сіль** — *за піклування* (2). Придбав сірома грошенят,.. Подякував з а х л і б, з а **сіль** І за науку добрим людям II 50.39.

◊ ***Одн. Н.*** **сіль** I 327.75, ***З.*** **за сіль** *у спол.* II 50.39, 250.83.

СІЛЬСЬКИЙ (1). Бо я і жінка моя, хоч і в неволі і в роботі зросли, але в простому **сільському** ділі нічого не тямим VI 217.15.

СІЛЬЦЕ (1). Щоб не толочили пашні,.. на тій ниві **Сільце** поставив [мужик]. II 103.17.

СІМ (1). **Сім** літ Сокира божа ліс стинала II 59.25.

СІМОНОВ МОНАСТИР (1). Як матимеш гулящий час, то піди в **Сімонов монастир** і за мене помолися богу на могилі Гоголя за його праведную душу. VI 87.28.

СІМ'Я (17), **СЕМ'Я** (4). **1.** *Близькі родичі (чоловік, жінка, діти, батьки), що живуть разом* (11). **Сім'я** вечеря коло хати I 390.6. Їде шляхом до Києва Берлин шестернею, А в берлині господиня З паном і **сім'єю** I 46.730. *Образн.* (2). Нехай летять додомоньку Легенькії діти. Та розкажуть, як то тяжко Було їм на світі. І в **сім'ї** веселій тихо Дітей привітають II 112.25.

2. *Перен. Про людей, об'єднаних спільністю інтересів* (10). Малою **сім'єю** Зійшлись чехи I 272.354. *Повт.* (4). Отак німота запалила Велику хату. І **сім'ю, Сім'ю** слав'ян роз'єдинила I 262.18.

◊ ***Одн. Н.*** **сім'я** **1.** I 390.6, VI 163.27, **2.** II 65.139, ***Р.*** **сім'ї** **1.** I 91.559, II 270.214, **сімьї** **1.** I 427.B, **семьї** **1.** II 468.B, ***З.*** **сім'ю** **2.** I 263.40, *повт.* I 262.18, 262.19, **сем'ю** **2.** I 486.B, ***О.*** **сім'єю** **2.** I 272.354, **з сім'єю** **1.** I 46.730, ***М.*** **в сім'ї** **1.** I 384.27, *образн.* II 112.25, **2.** I 346.220, 520.B, **в сем'ї** **1.** I 553.B, **2.** *повт.* I 354.21, 354.22, **в семьї** **1.** *образн.* II 424.B.

СІНИ (6). А ми з Данилом Соломи в **сіни** наносили II 234.110. Тесляр колисочку дебелу Майструє в **сінях.** II 312.292.

◊ ***Мн. З.*** **в сіни** II 10.84, 234.110, ***М.*** **в (у) сінях** II 312.292, 316.462, 353.90, **по сінях** I 106.1070.

СІНОП (1), **СІНОПА** (1). *Назва міста в Туреччині.* Може чванитесь, що братство Віру заступило. Що **Сінопом,** Трапезонтом Галушки варило I 334.172. Не в **Сінопу,** отамани, Панове-молодці! А у Царград до султана Поїдемо в гості. I 61.57.

СІОН (4). *Назва священної гори поблизу Єрусалима.* О старче праведний, багатий! Не од **Сіона** благодать, А з тихої твоєї хати Нам возвістилася. II 311.243. Кругом **Сіона** й на **Сіоні** Романські п'яні легіони Паскудились. II 301.3.

◊ ***Одн. Р.*** **кругом Сіона** II 301.3, **од Сіона** II 311.243, ***З.*** **Сіон** I 347.251, ***М.*** **на Сіоні** II 301.3.

СІОНСЬКИЙ (1). роси єрмонськії На святії гори Високії **сіонськії** Спадають і творять Добро тварям земнородним, І землі, і людям I 346.213.

СІПАКА (1). *Зневажл. Прислужник.* Брехня цьому! Я тільки не фарисей, не идолопоклонник такий, як оті християни — **сіпаки** і брехуни. VI 206.28.

СІПАЧЕСТВО (2). *Зневажл. Прислужництво.* Мені самому не подобається твоє **сіпачество,** та нема де діться! VI 217.28. А тим часом отого клятого **сіпачества** не кидай: воно тебе хлібом годує, а хліб велика річ! VI 217.31.

СІРАКУЗИ (8), **СІРАКУЗА** (1). *Назва міста.* А неофітів в **Сіракузи** В кайданах одвезли II 270.202. І милосердий істукан Звелів везти із **Сіракузи** У Рим в кайданах християн. II 273.330.

◊ ***Одн. Р.*** **із Сіракузи** II 273.330, ***Мн. Р.*** **із Сіракуз** II 272.282, **із Сиракузів** II 463.B, **із Сиракуз** II 463.B, ***З.*** **в Сіракузи** II 270.202, 270.241, **в Сиракузи** II 463.B, ***М.*** **у Сіракузах** II 270.233, **у Сиракузах** II 466.B

СІРАКУЗЬКИЙ (1). А **сіракузьких** назореїв Ще не було у Колізеї. II 276.459.

СІРИЙ (25). **1.** (12). Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в **сірій** свиті. II 77.22. а через три місяці я опинився

в Орской крепости, в салдатській **сірій** шинелі, чи не диво, скажете! VI 39.20 //*Похмурий (про небо)* (1). дивлюся я: Біла хмара криє **Сіре** небо. I 250.467.

2. *Постійний епітет до назв деяких представників тваринного світу* (7). Ой крикнули **сірі** гуси В яру на ставу II 184.1. *Образн.* (2). Всіх ворон скликати! Та стерегти якомога I зверху і здолу, Щоб не втекла **сіра** птаха На слав'янське поле. I 268.223.

3. *Перен. Нещасний, убогий* (6). Слова прилітають I стеляться на папері, Плачучи, сміючись, Мов ті діти. I радують Мою **сіру** душу II 424.В. Привітай же благодушне Мою сиротину, Наш великий чудотворче, Мій друже єдиний! Привітаєш,— убогая, **Сірая,** з тобою Перепливе вона Лету II 263.10. *Тавтол.* (1). Мені байдуже За простих **сірих** сіромах II 227.8.

◊ ***Одн. Н.*** **сірий 2.** I 199.22, **3.** II 457.В, VI 133.32, **сіра 2.** *образн.* I 268.223, **сірая 3.** II 263.10, **сирая 3.** II 465.В, ***З.*** **сірий 1.** I 262.5, **сіру 3.** II 424.В, **сіре 1.** I 250.467, ***М.*** (в, у) **сірій 1.** I 93.640, 113.1317, 153.17, 162.372, II 77.22, 78.33, 78.46, 78.62, VI 39.20, 43.29, ***Мн. Н.*** **сірі 2.** I 235.224, II 97.194, 184.1, *образн.* I 201.98, **сірії 2.** II 100.273, ***З.*** (за) **сірих 3.** *тавтол.* II 227.8.

СІРІСІНЬКИЙ (1). *Образн. Тавтол.* Хату запалили! Нехай би вже були непевні Які вельможі просвіщенні: То і не жаль було б; чи так? А то **сірісінький** сіряк Отак лютує. II 51.92.

СІРІЧ *див.* **СИРІЧ.**

СІРОМА (14). *Нещасна людина.* То сяк, то так Придбав **сірома** грошенят II 50.34. Бувай здоров,.. згадуй, коли будеш мать час згадать **сірому** Т. Шевченка. VI 25.5. *У прикл. спол.* **сірома**-с и р о т а (2). I я заплакав, жаль малому Було **сіроми**-с и р о т и. II 86.37.

◊ ***Одн. Н.*** **сірома** II 50.34, 55.241, 250.79, ***Р.*** **сіроми** II 440.В, *у прикл. спол.* II 86.37, ***Д.*** **сіромі** II 283.3, ***З.*** **сірому** II 32.16, 42.26, VI 25.5, 84.39, 172.23, 186.34, *у прикл. спол.* II 86.31, ***Мн. Н.*** **сіроми** VI 73.5.

СІРОМАНЕЦЬ (1). *Фольк. Вовк.* Понад Дніпром козак іде.. Кругом його Мов вимерли люде. Ані півня, ні собаки: Тілько із-за гаю Десь далеко **сіроманці** Вовки завивають. I 112.1282.

СІРОМАХА (18). *Нещасна людина.* Та й заплакав **сіромаха,** На кий похилившись. I 93.648. Нема вже Хтодота меж нами, учора поїхав **сіромаха..** служить VI 24.15. Тяжко-важко **сіромасі** Боротись з нудьгою. I 120.1594. *Тавтол.* (1). Мені байдуже За простих сірих **сіромах** II 227.8.

◊ ***Одн. Н.*** **сіромаха** I 25.9, 84.336, 93.648, 146.2525, 253.565, 255.44, 489.В, II 56.283, 104.16, VI 24.15, ***Р.*** **у (в) сіромахи** I 489.В, II 417.В, ***Д.*** **сіромасі** I 120.1594, ***З.*** **сіромаху** II 107.149, ***Мн. Н.*** **сіромахи** I 47.748, II 31.83, 394.В, ***З.*** **за сіромах** *тавтол.* II 227.8.

СІРООКИЙ (2). А скіфи **сіроокі,** Погоничі, рабов раби, Подумали — сестра Морока Із пекла вийшла провожать У пекло римлян. II 278.546.

◊ ***Мн. Н.*** **сіроокі** II 278.546, **сірооки** II 471.В.

СІРЯК (4). **1.** *Верхній одяг бідняка* (2). Співай про Матрьошу, Про Парашу, радость нашу, Султан, паркет, шпори,— От де слава!!! а то співа: «Грає синє море», А сам плаче, за тобою I твоя громада **У сіряках!..** I 77.95.

2. *Перен. Про бідну людину* (2). Сказали б просто — дурень лає За те, що сам крепак, Неодукований **сіряк.** Неправда! II 93.10. *Тавтол.* (1). Хату запалили! Нехай би вже були непевні Які вельможі просвіщенні: То і не жаль було б; чи так? А то сірісінький **сіряк** Отак лютує. II 51.92.

◊ ***Одн. Н.*** **сіряк 2.** II 93.10, *тавтол.* II 51.92 ***Р.*** **сіряка 1.** II 95.91, ***Мн. М.*** **у сіряках 1.** I 77.95.

СІСТИ (44). **1.** *Прийняти сидяче положення* (29). Ішов кобзар до Києва Та **сів** спочивати. I 46.712. Ой **сяду** я під хатою II 123.1 //*Зайняти місце, їдучи кудинебудь* (3). Молодії **сіли,** Та й поїхали додому II 440.В. Якби де на світі хоть раз Цариця **сіла** на ослицю II 315.414.

2. *Приступити до якогось заняття, пов'язаного з перебуванням у сидячому положенні* (7). серед базару, В крові, гайдамаки ставили столи; Де що запопали, страви нанесли I **сіли** вечерять I 140.2303. що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? **Сяде** шити — Не те вишиває I 158.194.

3. *Зупинитися, затриматися* (2). **Сів** я у цьому поганому Нижньому та й досі сижу VI 172.3.

4. *Припинивши політ, прийняти сидяче положення (про птахів та ін.)* (4). Отак кричали і летіли Вороґни з трьох сторон, і **сіли** На маяку́, що на горі I 298.187. *Образн.* (1). Байстрюки Єкатерини Сараною **сіли** I 308.28.

5. *Опуститися за обрій (про хмари, сонце)* (2). **Сіло** сонце, з-за діброви Небо червоніє I 35.281. Гори мої високії... **Бла-**

китні здалека.. мов ті хмари, Що за Дніпром **сіли** II 24.8.

◊ **сісти 1.** II 328.41, **2.** II 488.В, **сів 1.** I 46.712, 94.668, II 38.111, **3.** VI 141.31, 172.3, **сіла 1.** I 94.666, 234.163, 248.355, 361.59, II 96.141, 278.532, **сіло 5.** I 35.281, **сіли 1.** I 78.135, 284.449, 288.588, 297.151, II 313.341, 440.В, **2.** I 140.2303, II 439.В, **4.** I 293.2, 297.174, 298.187, *образн.* I 308.28, **5.** II 24.8, **сяду 1.** II 123.1, **сядеш 2.** II 269.193, **сяде 1.** I 25.15, 48.12, 168.185, 169.193, 340.4, II 55.257, 324.7, **2.** I 158.194, **сядемо 1.** I 129.1915, **сідай 1.** I 94.667, **сядь 2.** II 49.4, **сядьмо 1.** I 155.77, **якби сісти 2.** II 361.1, **якби сіла 1.** II 315.414, **сівши 1.** II 235.120.

СІЧ (21). *Назва місцевості на Україні нижче порогів Дніпра, де в XVI—XVIII ст. була розташована організація українського козацтва з самостійним управлінням.* Виступають отамани, Сотники з панами I гетьмани.. Розмовляють, розказують, Як **Січ** будовали I 78.138. А за нею з старшиною Іде в чорній свиті Сам полковник компанійський, Характерник з **Січі.** II 43.58. Думав я їдучи в столицю завернуть до Вас на **Січ** VI 145.16. *Повт.* (2). Нема **Січі,** пропав і той, Хто всім верховодив! Нема **Січі** I 57.5. *У порівн.* (1). I тихнуть божії слова, I в келії, неначе в **Січі,** Братерство славне ожива II 37.89.

◊ ***Одн. Н.*** **Січ** I 301.289, ***Р.*** **Січі** *повт.* I 57.3, 57.5, **з Січі** II 43.58, 184.7, **із Січи** II 395.В, ***З.*** **Січ** I 26.36, 78.138, 146.2544, 288.606, II 29.23, 399.В, **в (у) Січ** I 277.171, 288.604, **на Січ** I 288.596, II 169.143, VI 130.20, 145.16, **про Січ** I 59.83, ***М.*** **в Січі** *у порівн.* II 37.89, **на Січі** I 334.176.

СІЧОВИКИ (1). *У прикл. спол.* **січовики**-запорожці. Нас перебігають **Січовики**-запорожці I в Січ завертають I 496.В.

СІЯНИЙ (3). Буде бите Царями **сіянеє** жито! II 347.8. Тихе поле половецьке Не оране, не **сіяне** II 497.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сіяне** II 497.В, **сіянеє** II 347.8, ***М.*** (в) **сіянім** II 497.В.

СІЯТЕЛЬНИЙ (2). Спасибі **сіятельний** наш генерал-губернатор узявся мені помагать. VI 33.28.

◊ ***Одн. Н.*** **сіятельний** VI 33.14, 38.28.

СІЯТИ, СІЯТЬ (9). *Розкидати насіння на підготовлений для посіву грунт.* У нас! чого то ми не вмієм? I зорі лічим, гречку **сієм,** Французів лаєм. I 328.108. *У приказці* (1). «Чи жать, чи не жать, А **сіяти** треба»,— старий розмовляє, Нібито до себе. I 278.204. *Образн.* (3). Орю Свій переліг — убогу ниву! Та **сію** слово. II 349.6.

◊ **сіяти** *у приказці* I 278.204, **сіять** II 334.43, **сію** *образн.* II 349.6, **сієш** *образн.* I 270.282, **сієм** I 328.108, **сіють** I 111.1235, 277.157, **сіяли** II 408.В, **сіятиму** *образн.* I 329.169.

СІЯ́ТИ (22). **1.** *Яскраво світити* (10). Крізь верби сонечко **сіяє** II 242.19. Кричать сови, спить діброва, Зіроньки **сіяють** I 36.330.

2. *Блищати, відбиваючи світло* (10). Фавор-гора, Неначе з злата-серебра, Далеко, високо **сіяє,** Аж сліпить II 308.123. Дніпро геть-геть собі розкинувсь! **Сіяє** батько та горить! II 298.10. *Образн.* (2). А новий день із тьми-юдолі, На Колізей і Капитолій Уже світив, уже **сияв.** II 462.В //*Перен. Вирізнятися якою-н. позитивною якістю* (3). Родилась на світ жить, любить, **Сія́ть** господнею красою.. А сталось ось як II 18.415. А ти, пречистая, святая, Ти, сестро Феба молодая!.. Мене ти всюди доглядала. В степу, безлюдному степу, В далекій неволі, Ти **сіяла,** пишалася, Як квіточка в полі! II 284.15 //*Перен. Виявляти зовнішнім виглядом радість, щастя* (2). Мов намальований **сіяв** [гость], I став велично на порозі, I, уклонившися, вітав Марію тихо. II 309.172.

3. *Блищати від радості, щастя (про очі)* (2). Алмазом добрим, дорогим **Сіяють** очі молодії. II 238.4.

◊ **сіять 2.** *перен.* II 18.415, **сіяє 1.** I 406.В, II 242.19, **2.** II 298.10, 308.123, *перен.* II 321.670, **сія 1.** I 13.105, **сіяють 1.** I 36.330, **2.** II 486.В, **3.** II 238.4, **сіяв 1.** II 27.147, **2.** *перен.* II 309.172, **сияв 2.** *образн.* II 462.В, 472.В, **сіяла 1.** I 485.В, **2.** *перен.* II 284.15, 474.В, **сіяло 1.** I 312.89, II 21.3, **сияло 1.** I 505.В, **сіяли 3.** I 144.2457, **будеш сіять 1.** I 75.12.

СІЯТИСЯ, СІЯТИСЬ (3). *Про насіння.* Пшениця, жито На добрім **сіялись** лану II 361.14. *Образн.* (2). Равві! Равві великого глаголи На ниві **сіються** новій! II 310.200.

◊ **сіялись** II 361.14, **сіються** *образн.* II 310.200, **сіюця** *образн.* II 486.В.

СКАЖЕНИЙ (26). **1.** *Перен. Лютий; несамовитий* (24). А люта мати! Спустила друге бісновате Своє **скаженеє** звіря II 325.21. *Образн.* (1). Кат лютує, А ксьондз **скаженим** язиком Кричить: «Te deum! алілуя!» II 33.23. *Лайл.* (1). Кати! Собаки без очей, **скажені,** Ми і не бачим, бо земні Б'ємо поклони. За хрести Ховаємось од сатани II 461.В //*Субст.* (11). «Отак, отак! добре, діти, Мордуйте **скажених!** Добре, хлопці!» на базарі Залізняк гукає I 114.1347. *Зверт.* (1). Цу, цу, **скажени,** схаменіця! Бач, росходилися! I 433.В.

У порівн. (9). Ревуть мов **скажени,** Ревуть ляхи I 426.В. Босфор клекотить, Неначе **скажений** I 200.60.

2. *Перен. Бурхливий* (1). Може ще й зимовать останусь за сим **скаженим** морем VI 139.38.

3. *Перен. Неймовірний* (1). То й цур йому. Нехай блукає, Дурний свій розум проклинає, На старість учиця брехать, А ми не будемо читать Його **скаженої** брехні II 410.В.

◊ ***Одн. Н.*** **скажений 1.** II 270.231, *субст., у порівн.* I 124.1704, 200.60, 252.551, II 158.67, 276.467, **скажена 1.** I 497.В, II 234.98, *субст., у порівн.* I 167.134, **скаженеє 1.** II 325.21, ***Р.*** **скаженої 3.** II 410.В, ***З.*** **(за) скаженого 1.** II 327.8, ***О.*** **скаженим 1.** *образн.* II 33.23, (за) **скаженим 2.** VI 139.38, ***Мн. Н.*** **скажені 1.** I 104.1002, 104.1010, 107.1101, 110.1179, II 233.61, 325.11, *субст., у порівн.* I 6.119, 89.489, *лайл.* II 461.В, **скажени 1.** *субст., у порівн.* I 426.В, ***З.*** **скажених 1.** *субст.* I 114.1347, ***К.*** **скажени 1.** *субст., зверт.* I 433.В.

СКАЖЕНІТИ (2). *Лютувати.* Засни, моє серце, навіки засни, Невкрите, розбите — а люд навісний Нехай **скаженіє...** I 257.8. *Образн.* (1). Гамалію, серце мліє. Скутар **скаженіє.** I 201.87.

СКАЗАНО (11). **1.** *Присудк. Безособ.* (9). Треба, дочко, лічить плату, Зароблену плату, Бо **сказано:** хто не лічить, То той і не має. I 315.190. а як побачитесь, то розпитайте його, чи він пооддавав мої письма, що я посилав через його, і що йому **сказано** на ті письма VI 43.19.

2. *Вставн.* (2). Що то, **сказано,** ворони. Уже й помостили I 304.375. А серце, **сказано,** не дитина, його галушкою не нагодуєш VI 139.17.

◊ **сказано 1.** I 315.190, II 105.50, 458.В, 461.В, 463.В, VI 42.22, 43.19, 50.5, 217.19, **2.** I 304.375, VI 139.17.

СКАЗАТИ, СКАЗАТЬ (275). **1.** *Висловити вголос яку-н. думку, сповістити про щось* (245). «Не барися, мій синочку, Швидче повертайся!..»— Старий **сказав** та й заплакав. I 281.332. I нікому я нічого, Ніже злого слова, Не **сказала.** I 294.40. Театральний цензор **сказав,** що йому не треба підписуваться, коли воно буде надрюковано VI 28.24. *Образн.* (20). Чує серце, та не **скаже,** Яке лихо буде. I 112.1276 //*Передати кому що* (49). Я тебе тричі поцілую, як побачимось, а поки що (я й забув тобі **сказать**) сходи.. в дом графа Уварова, найди там Михайла Матвієвича.. і поцілуй його за мене. VI 134.11. Добре б ти зробив, якби поїхав у Керилівку та **сказав** би Микиті, Йосипові і Ярині, щоб вони не квапилися на волю без поля і без грунту. VI 207.36 //*Вимовити* (21). Страшно **сказать:** я думала Занапастить душу. I 132.2019 //*Висловитися на письмі* (13). Багато б ще треба дечого **сказать** тобі, та нездужаю. Нехай до другого разу. VI 228.23. Ну коли то ще те буде, чи побачимось, чи ні, а тепер про себе **скажу** от що,— слава богу милосердному, жив і здоров VI 15.18 //*Звеліти* (10). I цар **сказав,** щоб на вечерю Раби — рабиню привели II 71.74 //*Порадити* (3). Треба буде людей питать! Та що-небудь діять! Як ти **скажеш?** I 277.147. *Образн.* (1). З ким жити, З ким, світе лукавий, **Скажи** мені... I 237.23 //*Провістити* (2). Бабусенько, голубонько!.. **Скажи** ж мою долю.— Добре I 51.135 //**Сказати** *на кого, що — висловити думку про кого, про що* (3). Що ви на се **скажете?** VI 218.28. Б. польський генерал, так велів зробить, щоб він чого-небудь не **сказав** на його I 149.Прип. //*У складі вставн. речення* (2). Хіба ж живуть вони? і знають, Як ви **сказали,** благодать, Любов... II 53.156 //*З підсилювальною часткою «бо»* (2). **Скажи-бо,** Степане! Може, справді нездужаєш? I 278.219.

2. *Вставн.* (2). не шкодить Такую річ і записать. Бо се не казка, а билиця, Або бувальщина, **сказать.** II 249.20. дивуюсь і не надивуюсь: чого б то мені, **скажіть,** будьте ласкаві, з своїми віршами плисти по суші яко по морю під тим парусом! VI 186.4.

◆ *У спол.* (28): а) **сказати** с п а с и б і — *подякувати* (11). Та ще, якби ти мені з краскою прислав пару кистей добрих акварельних, .. то тойді б уже я тобі с п а с и б і **сказав.** VI 119.2. *Образн.* (1). Озовітесь! А за вами Може озоветься Безталання невсипуще I нам усміхнеться. Поєднає з недолею I з людьми, і **скаже** С п а с и б і нам. I 360.14; б) **сказать** п о п р а в д і (п р а в д у **сказать**) — *у знач. вставн. слова. Вживається для підкреслення достовірності висловленого* (8). В неволі тяжко, хоча й волі, **Сказать** п о п р а в д і, не було I 393.2. Та воно, п о п р а в д і **сказавши,** давно б його [листа] треба завершить, так що ж ти маєш робить — ніколи VI 83.32. а вилить [барельєф] і досі

не вмію; не те, правду **сказать,** що і не вмію, але матеріалу доброго нігде взять, сіріч, алебастру. VI 76.34; в) нічого **сказать** (4): 1) *вживається для підтвердження чогось у знач. «дійсно», «справді»* (3). Оце то так! вчистив, нічого **сказати:** і доладу, і правда. I 104.1005; 2) *вживається для емоціональної негативної оцінки чогось* (1). Навчилась, нічого **сказать!** Оце дитина! II 171.212; г) добридень **сказати** — *привітатися* (1). I знай двері поскрипують, Ніхто не минає — Той добридень прийде **скаже,** Той зілля попросить I 538.В; д) як тобі й **сказать** — *для вираження непевності* (1). Еге, вдовівна кучерява, Не знаю, як тобі й **сказать** II 445.В; е) цур йому й **сказать** — *не варто згадувати* (1). Шукаю бога, а нахожу Таке, що цур йому й **сказать** II 434.В; є) сором **сказать** — *соромно зізнатися* (1). Та... єй-богу, сором **сказать,** нема чим викупить з друкарні. VI 21.4; ж) та й те **сказать** — *при вираженні згоди* (1). Та й те **сказать:** Чого я турбуюсь? II 93.23.

◊ **сказати 1.** II 81.190, 285.34, *образн.* I 49.69, II 198.12, *у спол.* в) I 104.1005, **сказать 1.** I 132.2019, 440.В, II 169.153, 190.31, 267.95, 410.В, VI 34.4, 134.11, 228.23, *образн.* I 411.В, II 109.11, 490.В, **2.** II 249.20, *у спол.* б) I 393.2, II 69.9, VI 76.32, 76.34, 83.4, *у спол.* в) I 362.74, II 171.212, VI 26.14, *у спол.* **д)** II 445.В, *у спол.* е) II 434.В, *у спол.* є) VI 21.4, *у спол.* ж) II 93.23, **сказав 1.** I 149.Прип., 281.326, 281.332, 293.10, II 52.146, 63.37, 71.74, 103.29, 175.334, 200.22, 268.153, 313.326, 322.695, VI 21.19, 21.22, 28.24, 154.21, 198.25, 204.25, 206.1, 209.21, 209.22, 217.26, 223.4, 228.36, *у спол.* а) VI 27.13, 119.2, **сказала 1.** I 158.209, 159.255, 162.358, 294.40. 355.21, 355.24, 499.В, II 197.20, 225.200, 283.8, 317.480, 322.711, 440.В, VI 201.21, 206.35, 215.16, **сказало 1.** *образн.* I 50.70, 57.27, **сказали 1.** I 119.1552, 150.П., 344.165, 539.В, II 53.156, 316.476, VI 21.1, 221.27, 221.29, **скажу 1.** I 79.195, 91.550, 127.1854, 156.137, 366.199, 412.В, II 53.164, 128.13, 451.В, VI 15.6, 15.18, 194.8, *у спол.* а) VI 85.27, 155.31, 199.7, 202.32, 206.7, **скажеш 1.** I 34.252, 58.64, 97.791, 150.П, 277.147, VI 167.2, **скаже 1.** I 34.252, 111.1236, 133.2032, 134.2075, 150.П, 153.13, 227.16, 332.105, 333.109, 341.31, 342.85, 383.14, II 91.58, 113.29, 153.32, 222.81, 256.313, 256.321, 289.17, VI 24.22, 84.11, 198.27, 200.33, 201.4, 201.18, 203.7, 203.16, 205.2, 206.5, 206.11, 206.17, 224.5, *образн.* I 9.7, 34.247, 112.1276, *у спол.* а) VI 24.2, 142.8, *у спол.* а), *образн.* I 360.14, *у спол.* г) I 538.В, **скажете 1.** II 49.6, 227.18, VI 23.15, 23.16, 39.21, 45.19, 218.28, **скажуть 1.** I 28.16, 37.373, 76.65, 76.69, 80.227, 166.83, 413.В, II 94.39, 152.29, 182.5, 361.16, VI 141.9, **скажи 1.** I 43.617, 51.116, 51.120, 51.123, 51.135, 96.782, 122.1644, 133.2049, 258.26, 355.11, 357.77, 477.В, 523.В, II 75.222, VI 15.25, 15.27, 16.3, 17.23, 18.1, 53.1, 70.19, 70.21, 84.15, 84.32, 85.34, 87.23, 132.3, 132.5, 133.22, 133.28, 139.28, 141.7, 141.16, 141.19, 142.4, 147.23, 156.20, 179.3, 188.18, 198.28, 205.6, 209.4, 209.35, 209.37, 211.27, 212.34, 214.38, 220.33, 221.7, 221.9, 225.24, 225.28, 225.29, *образн.* I 53.202, 53.204, 237.23, II 306.67, 327.30, 328.62, 328.64, 331.13, *у спол.* б) VI 115.6, **скажи-бо 1.** I 278.219, 279.257, **нехай скаже 1.** I 332.101, VI 198.3, 201.22, 204.38, 206.39, 209.13, 211.33, **скажіте 1.** I 297.166, II 225.218, VI 191.25, *образн.* II 127.23, **скажіть 1.** II 384.В, VI 20.30, 25.20, 25.25, 32.35, 41.25, 43.14, 192.16, 208.13, 222.35, 223.3, 226.16, *образн.* II 127.28, **2.** VI 186.4, **сказать би 1.** II 58.5, VI 34.4, **якби сказать 1.** II 57.11, VI 189.16, **сказав би (б) 1.** II 192.29, VI 204.10, 207.36, *у спол.* а) VI 23.23, **якби сказав 1.** VI 70.29, **сказала б 1.** II 421.В (2 р.), **якби було сказало 1.** *образн.* II 198.13, **сказали б 1.** I 21.15, 27.79, 81.253, II 93.4, 93.8, VI 212.29, **сказавши 1.** II 92.7, *у спол.* б) VI 45.22, 83.32.

СКАЗИТИСЯ (7). а ісправник Трохи не **сказився!** Що нічого, бачиш, взяти, А він же трудився! I 307. 468. *Образн.* (1). Гамалію, серце мліє, **Сказилося** море I 200.55 //*У спол.* бодай він **сказився.** *Лайл.* (1). Недавно публиковано в газетах перевод Слова о полку Игоря Н. Гербеля и его-же издание перевод с текстом и з рисунками якимись, а продається 3 рублі серебром — а бодай він **сказився** із своєю книжкою, і з рисунками проче текста святого VI 86.34.

◊ **сказився** I 307.468, *у спол.* VI 86.34, **сказилася** I 165.62, 418.В, **сказилась** I 361.42, **сказилося** *образн.* I 200.55, **сказилися** I 83.304.

СКАКАТИ (4). **1.** *Робити стрибки, плигати* (3). [Сотник]: А їй байдуже! мов не знає! Неначе та сорока **скаче.** Настусю! Чом же ти не плачеш? II 173.264. *У прислів'ї* (1). **Скачи,** враже, як пан каже: На те він багатий I 27.90.

2. *Їхати швидко (на коні)* (1). Перехристився неборак, Коня найкращого сідлає I **скаче** в Київ. II 175. 329.

◊ **скаче 1.** I 247.346, II 173.264. **2.** II 175.329, **скачи 1.** *у прислів'ї* I 27.90.

СКАЛА (7), **СКЕЛЯ** (4). Дужий і старий, Широкий Дніпре, не малий! Пробив єси високі **скали** II 337.31. Меж **скалами,** неначе злодій, Понад Дністром іде вночі Козак II 104.1. *У порівн.* (1). А ти на березі стояла, Неначе темная **скала.** II 274.400 //*Про п'єдестал у формі скелі* (4). От я повертаюсь — Аж кінь летить, копитами **Скелю** розбиває I 249.401. От собі й читаю, Що на **скелі** наковано I 249.412.

◊ ***Одн. Н.*** скала *у порівн.* II 274.400, ***З.*** **скалу** I 474.В, **скелю** I 249.401, **о скалу** II 496.В, ***М.*** **на скалі** I 474.В, **на скелі** I 249.412, ***Мн. З.*** **скали** I 467.В, II 337.31, **скелі** I 200.38, ***О.*** **меж скалами** II 104.1, **між скелями** II 423.В.

СКАЛІЧЕНИЙ (1). **Скалічені** старі руки До бога здіймала, Свою долю проклинала, Сина вимовляла I 235.198.

СКАЛІЧЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Там-то його й **скалічено,** Та й на Україну Повернено з одставкою II 254.215.

СКАЛІЧІТИ (1). *Стати калікою.* Помарніла [мати], **скалічіла,** Ніхто й не пізнає I 234.168.

СКАМЕНІТИ (1). Гамалію, серце мліє. Скутарь **скаменіє!** I 467.В.

СКАНДИНАВСЬКИЙ (1). **Скандинавський** Плутон II 464.В.

СКАРБ (4). В оцім яру є озеро Й ліс попід горою, А в лісі **скарб** I 122.1642.

◊ ***Одн. Н.*** **скарб** I 122.1642, 149.Прип., ***З.*** **скарб** I 122.1659, 142.2371.

СКАРБНИЦЯ (1). Та все пішло ц[арям] на грище: І Запор[о]жжя, і село... І монастир святий, **скарбниця** II 25.46.

СКВЕРНИЙ (2). Руками **скверними** створили Свою надію; й речете, Що цар наш бог II 328.57 //*У спол.* **скверний** г а д. *Лайл.* (1). Встає, не пада, Іде в покої... **Скверний** г а д е! Куди ти лізеш? Схаменись! II 16.349.

СКВЕРНИТИ (1). Умийтеся! образ божий Багном не **скверніте.** I 332.80.

СКЕЛЯ *див.* **СКАЛА.**

СКИГЛИТИ (4). Чайка **скиглить** літаючи, Мов за дітьми плаче I 57.9.

◊ **скиглю** I 368.307, **скиглить** I 57.9, **скигли** I 368.306, **скигл**я**чи** II 341.14.

СКИНУТИ (1). а черноморець той мерзенний, уповательно думаю собі, що ніхто інший, як сам Сатана (бодай він здох) **скинувши** свою повшедну одежу.. та надів черноморську достатню одежу VI 82.37.

СКИНУТИСЯ (1). *Зібрати гроші на загальну справу.* Та ще як ваша мость та інші добрі люди **скинуться** та поможуть, то тойді оживе наша країна хоч на папері. VI 33.29.

СКИРТИ (4). Тисячами гинуть Голоднії люде. А **скирти** гниють. II 14.247.

◊ ***Мн. Н.*** **скирти** I 274.59, II 14.247, 14.259, 17.368.

СКИСНУТИ (1). *У спол.* щ о б в і н **скис** — *при вираженні негативного ставлення до чогось.* Ви, спасибі вам, боїтеся мені розказувать про людей — цур їм, покоштував уже̑ я цього меду, щ о б в і н **скис.** VI 27.18.

СКІПЕТР (1). *Жезл з коштовним камінням і різьбою — ознака влади монарха.* цар не спить, Не їсть, не п'є, не гомонить. А мовчки долі, всемогучий, Дере порфіру на онучі.. То возьме **скіпетр** і заграє, Мов на сопілці. II 353.84.

СКІПКИ (1). Поплив човен в синє море, А воно заграло,— Погралися гори-хвилі — І **скіпок** не стало I 152.12.

СКІФИ (3). *Істор.* Поскидали У воду трупи, та й назад З возами **скіфи** повертали II 278.552. А **скифи** сіроокі.. Подумали «Сестра Морока Із пекла вийшла» II 471.В.

◊ ***Мн. Н.*** **скіфи** II 278.546, 278.552, **скифи** II 471.В.

СКІФІЯ (2). *Істор.* Ідеш шукать його в Сибір Чи теє... в **Скіфію...** I ти... II 270.211.

◊ ***Одн. З.*** **в Скіфію** II 270.211, **в Скифію** II 468.В.

СКЛАД (2). **1.** *Стиль* (1). Покиньте ж свій святий Парнас, Придибайте хоч на годину Та хоч старенький божий глас Возвисьте, дядино. Та ладом Та добрим **складом** хоть на час, Хоть на годиночку у нас Ту вінценосную громаду Покажем спереду і ззаду Незрячим людям II 69.25.

2. *У спол.* н е д о л а д у, н е д о **складу** — *не так, як треба* (1). Ні, н е д о л а д у, н е д о **складу,** І кому завадить Моя кривда лукавая? II 409.В.

◊ ***Одн. Р.*** **до складу 2.** II 409.В, ***О.*** **складом 1.** II 69.25.

СКЛАДАТИ (4). **1.** *Збирати* (1). Сердешненький! Книжечки **складає** У торбину II 172.254.

2. *Писати вірші* (2). Оці вірші віршую я. ..Мені легшає в неволі, Як я їх **складаю.** II 112.6.

3. *У спол.* г о л о в и **складати** — *гинути в бою* (1). А як ми бились, умирали, За що ми г о л о в и **складали** — В оці могили? II 235.125.

◊ **складаю 2.** II 112.6, 424.В, **складає 1.** II 172.254, **складали 3.** II 235.125.

СКЛАДАТИСЯ (1). *Перен. Компонуватися (про журнал).* У нас тут **складається** Х а т а, то чи нема часом у тебе якої доброї деревини на крокву або й сволок. VI 189.28.

СКЛАДЧИНА (1). Пише [Маркович], що молоде товариство в столиці **складчину** для мене зробило. VI 130.2.

СКЛАСТИ (7). *Покласти разом, в одне місце, в певному порядку.* Жито зжали,

в копи **склали** I 467.В. Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу, вирубать, та й нехай би собі сохне. А **скласти** його можна коло Пекарів VI 198.6.

◆ *У спол.* (5): а) **скласти** р у к и — *про покійника* (2). Вхожу в хату. Аж щось стогне, Ніби умирає,— То мій батько. І нікому Ні перехрестити, Ні р у к **скласти.** I 367.256; б) **склавши** р у к и — *нічого не роблячи* (3). Нудьга, крий мати божа, яка нудьга сидіть **склавши** р у к и VI 115.39.

◊ **скласти** VI 198.6, *у спол.* а) I 367.256, **склали** I 467.В, **склав би** *у спол.* а) VI 33.16, **склавши** *у спол.* б) VI 115.39, 154.26, 156.6.

СКЛЕП (6). Оксано, Оксано!.. Де ти? Може, гине, Може, тяжко клене долю, Клене, умірає Або в пана у кайданах У **склепу** канає. I 118.1488. *Повт.* (2). Де ваше золото, палати? Де власть великая? В **склепах,** В **склепах,** поваплених катами II 227.27.

◊ ***Одн. М.*** **в (у) склепу** I 118.1488, 201.70, II 332.12, ***Мн. З.*** **в склепи** II 333.24, ***М.*** **в склепах** *повт.* II 227.27, 227.28.

СКЛИКАТИ (4). У славному-преславному Місті в Чигирині.. З гармати стріляли, Превелебную громаду Докупи **скликали.** II 137.8.

◊ **скликати** I 268.220, **скликає** II 383.В, **скликають** I 539.В, **скликали** II 137.8.

СКЛО (1). *У порівн.* Із могили козак Встає сивий, похилий.. Іде в степ, а йдучи Співа, сумно співає: .. Нас тут триста, як **скло!** Товариства лягло! І земля не приймає. I 381.11.

СКЛЯНИЙ (1). *Засклений.* Посилаю тобі нашвидку зроблений план хати.. Мені тільки треба, щоб робоча була дубова, та круглий ганок **скляний** на Дніпро. VI 206.3.

СКОВАНИЙ (3). Мене, вольного гетьмана, Голодом замучив У кайданах.—Царю! царю! І бог не розлучить Нас з тобою. Кайданами **Скований** зо мною Навік-віки. I 250.452. *У порівн.* (1). І сестру і брата, Мов **скованих,** обнявшися, Застав батько в хаті! I 280.282.

◊ ***Одн. Н.*** **скований** I 250.452, ***Мн. Н.*** **сковані** I 251.473, ***Мн. З.*** **скованих** *у порівн.* I 280.282.

СКОВОРОДА (1). *Перен. Твори українського поета-філософа (1722—1794).* куплю Паперу аркуш. І зроблю Маленьку книжечку. Хрестами І візерунками з квітками Кругом листочки обведу. Та й списую **Сковороду** II 45.10.

СКОЇТИСЬ (2). Такеє-то **Скоїлось** на світі, Мої любі, дівчаточка I 496.В. Отаке-то **скоїлось!** несподівано я до тебе приїду в гості з жінкою,— сиротою і наймичкою! VI 217.18.

СКОМПОНОВАНИЙ (1). Обіцянку пришлю вашим дівчатам к великодню, а може й раньше, коли впораюсь. Тільки не ту, що вам писав, а іншу, по-московському **скомпоновану.** VI 27.24.

СКОМПОНУВАТИ (5), **СКОМПОНОВАТЬ** (4). Так, далебі, так, вибачайте, треба предисловіє. Так як же його **скомпоновать?** I 150.П. **Скомпонував** я ще драму чи трагедію в трьох актах, зоветься Д а н и л о Р е в а. VI 24.36.

◊ **скомпоновать** I 150.П, **скомпонував** VI 17.8, 20.29, 24.36, 25.11, 206.26, **скомпоновав** VI 28.28, 172.12, 172.19.

СКОРБИТИ (1). не **скорбіть,** може воно добре зробило, що перейшло на той світ, не мучене страстьми земними. VI 41.21.

СКОРБЛЯЩІЙ *див.* **СКОРБЯЩИЙ.**

СКОРБНИЙ (5). І іменем твойого сина, Твоєї **скорбної** дитини, Любов і правду рознесли По всьому світу. II 323.742 //*Сповнений скорботи, суму* (2). я тихо плачу І думу **скорбную** мою Твоїй душі передаю II 263.3.

◊ ***Одн. Н.*** **скорбний** II 322.687, **скорбная** II 327.30, ***Р.*** **скорбної** II 323.742, ***З.*** **скорбную** II 263.3, ***Мн. З.*** **скорбнії** II 33.11.

СКОРБЯЩИЙ (3), **СКОРБЛЯЩІЙ** (1). **1.** *Сповнений великої печалі, туги* (1). Наплювали На тебе, чистую, кати; Розтлили кроткую! а ти... Мов золото в тому горнилі, В людській душі возобновилась, В душі невольничій, малій, В душі **скорбящей** і убогій II 323.756.

2. *Субст. У спол.* (3): а) **скорбящих (скорблящіх)** р а д і с т ь—*богоматір* (2). **Скорбящих** р а д о с т е! пошли, Пошли мені святеє слово II 266.66; б) з а в с і х **скорбящая** — *богоматір. Зверт.* (1). З а в с і х **скорбящая,** ридаю, Молюся плачучи, подай Невольникам святую руку II 483.В.

◊ ***Одн. М.*** **(в) скорбящей 1.** II 323.756, ***К.*** **скорбящая 2.** *у спол.* б) II 483.В, ***Мн. Р.*** **скорбящих 2.** *у спол.* а) II 266.66, **скорблящіх 2.** *у спол.* а) II 466.В.

СКОРБЬ (6). *Глибоке душевне горе, туга.* пошли Благий конець, о всеблагая! .. А нині плач, і **скорбь,** і сльози Душі убогої— убогій Остатню лепту подаю. II 305.23. *Повт.* (3). Потім хор Ревнув з Бортнянського: — О **скорбь,** О **скорбь** моя! О **скорбь** велика! II 371.13.

◊ ***Одн. Н.*** **скорбь** II 356.9, *повт.* II 371.13, 371.14 (2 р.), ***З.*** **скорбь** II 305.23, ***Мн. З.*** **скорбі** I 342.80.

СКОРОДИТИ (2). *Образн.* За що ж боролись *ми з ляхами?..* засівали, І рудою поливали... І шаблями **скородили.** Що ж на ниві уродилось???! I 227.22.

◊ **скородили** I 227.19, 227.22.

СКОРОПИСЕЦЬ (1). попроси якогонебудь **скорописца** списать для мене один екземпляр VI 86.26.

СКОРОТИТИ (1). *Образн.* Раньше 15 сентября я не доплыву до Нижнего и раньше 1 октября я не поцілую тебе, друже мій единый. Господи милосердий, **скороти** путь.. для нашого свидания с тобою. VI 144.30.

СКОСИТИ (1). *Образн.* Над головою вже несе Свою неклепаную косу Косарь непевний... мовчки **скосить,**— А там — і слід мій занесе Холодний вітер... I 489.В.

СКОТИНА (3). *Збірн.* Молодиця Рада та весела.. І у хаті, і на дворі, І коло **скотини** I 315.206.

◊ ***Одн. Н.*** **скотина** II 313.319, ***Р.*** **коло скотини** I 315.206, ***З.*** **скотину** II 52.116.

СКОТИТИСЯ (1).— Одурила!..— І Катрина Додолу **скотилась** Головонька... II 130.58.

СКОЧИТИ (1). *Швидко підвестися.* Не зна Марко, як в колисці Часом серед ночі Прокинеться, ворухнеться,— То вона вже **скочить** I 316.236.

СКРЕГОТАТИ (3). «Ти вже виросла, дівуєш, З хлопцями гуляєш... Постривай же, ось я тобі!..» І од злості Зубами **скрегоче** [мати] I 165.71. *Образн.* (1). Візантія пробуркалась, Витріщає очі, Переплива на помогу, Зубами **скрегоче** I 202.119.

◊ **скрегоче** I 165.71, 245.238, *образн.* I 202.119.

СКРЕЖЕТ (1). Подай же й нам, всещедрий боже!.. Не плач, не вопль, не **скрежет** зуба — Любов безвічную, сугубу На той світ тихий принести. II 343.14.

СКРЕПИТИ (1). Молися, серденько, молись! **Скрепи** свою святую силу... II 483.В.

СКРЕПИЦЯ (1). *Кайдани.* Порадили громадою, Та скурвого сина, Вдовиченка ледащицю, *Забили в* **скрепицю,** Та й повезли до прийому. II 253.191.

СКРИЖАЛІ (1). *Перен.* І нишком проковтнуло море.. Мої літа, моє добро, Мою нудьгу, мої печалі, Тії незримії **скрижалі,** Незримим писані пером. II 215.23.

СКРИНЯ (1).—Де та доля пишається?.. Не там, не там, друже-брате, У дівчини, в чужій хаті, У рушничку та в хустині Захована в новій **скрині.** II 294.12.

СКРИНЬКА (3). чи сподівався я, що через рік та сама **скринька** звеселить мене неначе мати дитину при лихій моїй годині! VI 49.19. нехай він возьме у його портфель, ящик або **скриньку** з красками і Шекспіра VI 38.13.

◊ ***Одн. Н.*** **скринька** VI 49.19, ***З.*** **скриньку** VI 38.13, 49.16.

СКРИПАТИ (1). Таточко з мамкою **Скрипають** лавкою VI 159.20.

СКРИПІТИ (2). Сичі в гаю перекликались, Та ясен раз у раз **скрипів.** I 3.12. *Образн.* (1). Мороз лютує, аж **скрипить,** Луна червона побіліла II 98.204.

СКРИПКА (3). А ти вже й **скрипку** принесла? Яку ж ми вчистимо з тобою? II 167.110.

◊ ***Одн. З.*** **скрипку** II 167.100, 167.110, 167.Рем.

СКРІЗЬ[1] (30). *Присл.* **1.** *Всюди* (29). Сонце гріє, вітер віє На степу козачім. На тім степу **скрізь** могили Стоять та сумують I 57.13. **Скрізь** шукала Дитину мати. II 270.239. Що-то як маляр, то вже **скрізь** понамальовує всякої всячини. VI 17.18.

2. *Зовсім* (1). Аж гульк — з Дніпра повиринали Малії діти, сміючись. «Ходімо гріться!» закричали. «Зійшло вже сонце!» (Голі **скрізь;** З осоки коси, бо дівчата) I 5.89.

◊ **скрізь 1.** I 12.58, 42.553, 50.84, 57.13, 101.902, 104.999, 104.1000, 119.1527, 290.683, 290.684, 305.412, 318.306, 318.310, 535.В, II 102.11, 111.36, 111.48, 189.115, 270.239, 292.42, 357.1, 373.44, 490.В, VI 17.18, 34.12, **2.** I 5.89, **скризь 1.** I 431.В, 432.В (2 р.), II 468.В.

СКРІЗЬ[2] (1). *Прийм. із знах. відм.* **Скрізь** хмару сонце занялось I 409.В.

СКРОМНЕНЬКО (1). *Присл. Ірон.* І чепурненький жрець Ізіди, Чорнявенький і кавалер, **Скромненько** длань свою простер II 371.9.

СКРУТ (3). *У спол.* як прийшлось (прийдеться) до **скруту** — *у важких обставинах.* Отак тепер і зо мною сталось. Було, на собаку кинь, то влучиш друга, а як прийшлось до **скруту,** то святий їх знає, де вони поділись! VI 45.7. піди до графа Ф[едора] П[етровича] і подякуй його од мене за его доброе, человеколюбивое участие, которым я радостно воспользуюсь, як прийдеться мені до **скруту** VI 147.18.

◊ ***Одн. Р.*** **до скруту** VI 45.7, 147.18, 200.4.

СКРУТИТИ (2). конфедерати Кричать до титаря: «Хоч жить? Скажи, де гроші?» Той мовчить. Налигачем **скрутили** руки, Об землю вдарили — нема, Нема ні слова. I 97.784.

◊ **скрутили** I 97.784, **скрутю** I 503.В.

СКРУТИТИСЯ (1). *Здійснитися. Жарт.* Чи ми вже з тобою разом поженимось? Не швидко, я думаю, це лихо **скрутиться.** VI 147.21.

СКУБТИ (3). **1.** *Тягти ривками за вухо* (1). Поскуби його за ухо і поцілуй за мене, а жіночку його і діточок не **скуби,** а тілько поцілуй. VI 147.40.

2. *Висмикувати пір'я. Образн.* (1). Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, ..Так що ж, не втну, а як поможеш Та як покажеш, як тих птах **Скубуть,** і патрають, то може І ми б подержали в руках Святопомазану чуприну. II 69.18.

3. *У спол.* о т а в у **скубти** — *пастися* (1). У темному гаю, в зеленій діброві, На припоні коні о т а в у **скубуть** I 100.875.

◊ **скубуть 2.** II 69.18, **3.** I 100.875, **скуби 1.** VI 147.40.

СКУВАТЬ (3). **1.** *Викувати. Образн.* (1). Помпілій Нума, римський цар,.. Пішов любенько погулять І одпочить. Та.. Додумать, як би то **скувать** Кайдани на римлян. II 335.7.

2. *Перен. Позбавити руху, волі* (2). А ти, о господи єдиний, **Скуєш** лукавії уста II 289.10. І неситий не виоре На дні моря поле. Не **скує** душі живої І слова живого. I 325.15.

◊ **скуєш 2.** II 289.10, **скує 2.** I 325.15, **скувать би 1.** II 335.7.

СКУЛЬПТУРНИЙ (1). *Субст.* Ще позаторік заходився я був ліпить із воску — і нічого не вдіяв, тим що перед очима нема нічого доброго **скульптурного** VI 115.37.

СКУПАНИЙ (1). У Нілі **скупанеє** спить В пелюшках долі, під вербою, Дитяточко. II 315.423.

СКУПАТИ (1), **ІСКУПАТИ** (1). Породила мене мати В високих палатах. Та й понесла серед ночі У Дніпрі **скупати.** I 358.4. *Образн.* (1). Ти, жовтенький пісок! Нагодуй моїх діток; **Іскупай,** і сповий I 311.54.

СКУПАТИСЯ, СКУПАТИСЬ (3). Гаю, гаю, темний гаю, Тихенький Дунаю! Ой у гаї погуляю, В Дунаї **скупаюсь.** I 364.152. *Образн.* (2). Явор каже: — Похилюся Та в Дніпрові **скупаюся.** II 342.14. І ваша злая своєволя Сама **скупається,** сама В своїй крові. II 326.44.

СКУПИЙ (2). Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені приснився — Найтверезіший би упився, **Скупий** жидюга дав би гривню, Щоб позирнуть на ті дива. I 240.65 //*Субст.* (1). Виблагала [вдова] Шагá у **скупого,** Та пречистій поставила Свічечку... II 426.В.

СКУРВИЙ (1). *У спол.* **скурвий** с и н. *Лайл.* Порадили громадою, Та **скурвого** с и н а, Вдовиченка ледащицю, Забили в скрепицю, Та й повезли до прийому. II 253.189.

СКУТАР, СКУТАРА (14). *Назва міста в Туреччині.* Босфор схаменувся. Туркеня дрімала, Дрімав у харемі ледачий султан. Тілько у **Скутарі,** в склепу, не дрімають Козаки сердеги I 201.70. *Персоніф.* (3). Реве гарматами **Скутара,** Ревуть, лютують вороги I 201.90.

◊ ***Одн. Н.*** **Скутар** I 202.124, 202.134, *персоніф.* I 200.59, 201.87, **Скутарь** I 467.В (3 р.), **Скутара** I 202.115, *персоніф.* I 201.90, ***З.*** **у Скутару** I 203.152, ***М.*** **в (у) Скутарі** I 78.142, 199.17, 201.70, **по Скутарі** I 201.94.

СКУЧАТИ (1). Так ворожка поробила, Щоб [дівчина] менше **скучала** I 3.26.

СКУШНО (1). *Присл.* мені тут так стало **скушно,** що я всяку ніч тілько й бачу во сні, що тебе, Керелівку VI 16.12.

СЛАБИЙ (1). На тебе, мій пресвітлий раю, На милосердіє твоє, Все упованіє моє На тебе **слабий** возлагаю. II 482.В.

СЛАВА (152). **1.** *Широка популярність як свідчення загального визнання чиїхось заслуг, таланту і т. п.* (91). Борітеся — поборете, Вам бог помагає! За вас правда, за вас **слава** І воля святая! I 326.63. Пішов козак нерозумний **Слави** добувати II 148.18. *Повт.* (12). Наша дума, наша пісня Не вмре, не загине... От де, люде, наша **слава, Слава** України! I 58.52. Окують царей неситих.. І вовіки стане **слава,** Преподобним **слава.** II 274.397. *Зверт.* (2). О думи мої! о **славо** злая! II 32.1. *Персоніф.* (1). **слава** здорово кричить За наші голови... II 235.128. *Ірон.* (1). Дурень! дурень! ..Коли хочеш грошей,.. Співай про Матрьошу, Про Парашу, радость нашу, Султан, паркет, шпори,— От де **слава!!!** I 77.91. *Назва твору* (2). Нема в мене тепер нічого такого доброго послать тобі прочитать з товариством, хіба оці Д о л ю, М у з у та **С л а в у** VI 172.11 //*Доблесні діла, героїчні подвиги* (19). Спа-

сибі, дідусю, що ти заховав В голові столітній ту **славу** козачу: Я її онукам тепер розказав. I 144.2465. *Повт.* (4). Розпадеться луда На очах ваших неситих, Побачите **славу,** Живу **славу** дідів своїх І батьків лукавих. I 335.215 //*Гордість, честь кого-, чого-н.* (3). Чигрине, Чигрине, ..Розсипаються могили, Високі могили — Твоя **слава...** I 227.11 //Во (в) **славі** — *вкритий славою* (3). Преподобнії во **славі** І на тихих ложах Радуються II 274.383. Привітай же в своїй **славі** І мою убогу Лепту—думу немудрую Про чеха святого I 264.72 //На **славу**—*для прославлення кого-, чого-н.* (3). Не мені тепер, старому, Булаву носити. Нехай носить Наливайко Козакам на **славу.** II 138.74. Прощай, моє серце! нехай тебе бог милує і стереже на **славу** великого святого искусства. VI 155.5 //**Славу** воспоєм — *прославимо. Слов'ян. Уроч.* (2). Псалом новий господеві І новую **славу** Воспоєм честним собором II 274.376.

2. *Загальна думка про когось, репутація (позитивна або негативна)* (13). Не сироти малі діти, Що неньку сховали: Їм зосталась добра **слава,** Могила зосталась. I 45.693. Сестра.. Кричить до брата:— Схаменись, Амоне, брате мій лукавий! Єдиний брате мій! Я! Я! Сестра единая твоя! Де дінусь я, де діну **славу,** І гріх, і стид? II 72.137. Цією ціною окупить вона і свою, і мою погану **славу.** VI 221.34. *Повт.* (4). Христітесь, дівчата,.. Бо згинете осміяні, Наробите **слави,**— Злої **слави** на сім світі. I 533.В. *Ірон.* (1). Наробили колись шведи Великої **слави,** Утікали з Мазепою В Бендери з Полтави. II 29.2 //Дівоча **слава** — *цнотливість* (1). Прокинься, кумо, пробудись, ..Начхай на ту дівочу **славу** Та щирим серцем нелукаво Хоть раз, сердего, соблуди. II 369.30 //**Славою** лукавою понести — *знеславити* (1). Широкая, високая Калино моя.. Широкії ріки-сльози Тебе полили. Їх **славою** лукавою Люде понесли. I 387.42.

3. *Рел. Велич, пишність як атрибути бога* (10). Встань же, боже, твою **славу** Гордий зневажає. I 344.151. І лукаві! Господнюю святую **славу** Розтлили... II 102.14. *Зверт.* (1). Боже! боже! Великая сило! Великая **славо!** зглянься на людей! I 266.143.

4. *Поговір, чутка* (6). Не дві ночі карі очі Любо цілувала, Поки **слава** на все село Недобрая стала. I 29.35. Не минула **слава** тая, Не марне пішла. Удовиця у м'ясниці Сина привела. II 184.13. *Повт.* (2). Не так **слава,** не так **слава,** Як той поговір, Що заїздив козак з Січі До вдови на двір. II 184.5.

5. *Присудк. Хвала доблестям, заслугам і т. п.* (8). **Слава** тобі, Шафарику, Вовіки і віки! I 263.68. *Ірон. Повт.* (3). **Слава! слава!** Хортам, і гончим, і псарям, І нашим батюшкам-царям **Слава.** I 326.53.

◆ *У спол.* (24): а) **слава** богу (тобі, Христе боже, господові) — *традиційна формула висловлення задоволення з приводу чогось* (22). Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а, **слава** богу, вся Смілянщина, коли не вся Україна. I 101.920. Чи чуєш ти, Катерино? Біжи зустрічати! Уже прийшов.. **Слава** тобі, христе боже! I 323.504. **Слава** господові, що минуло, цур йому, щоб і не згадувать VI 26.8. *Повт.* (2). Ганна шепче: «**Слава... слава** богу! Ходи сюди, не лякайся» I 323.524; б) одна **слава** (тілько й **слави**) (2). Одно добро, одна **слава** — Білиє хустина. I 108.1165. Ой хустино, хустиночко! Мережана, шита. Тілько й **слави** козацької — Сіделечко вкрити II 43.37.

◊ ***Одн. Н.*** **слава 1.** I 13.77, 58.45, 59.92, 63.29, 79.182, 104.1000, 126.1797, 200.49, 227.3, 227.11, 267.162, 267.163, 326.63, 345.199, 416.В (2 р.), II 25.36, 88.2, 227.25, 283.17, 283.18, 291.8, VI 198.19, *повт.* I 58.52, 58.53, 336.236, 336.237, 336.256, 336.257, 347.281, 347.282, II 274.397, 274.398, *персоніф.* II 235.128, *ірон.* I 77.91, *у назві* VI 172.17, **2.** I 45.693, 146.2542, *повт.* I 237.24 (2 р.), **3.** I 344.148, **4.** I 29.35, II 184.3, 184.13, 315.415, *повт.* II 184.5 (2 р.), **5.** I 203.165, 263.56, 263.68, 326.57, II 314.395, *ірон., повт.* I 326.53 (2 р.), 326.56, *у спол.* а) I 101.920, 150.П, 285.476, 315.182, 323.497, 323.504, II 54.202, 265.22, VI 15.19, 21.17, 26.8, 39.25, 45.17, 84.9, 138.11, 147.32, 148.1, 163.37, 170.5, 171.36, *у спол.* а), *повт.* I 323.524 (2 р.), *у спол.* б) I 108.1165, ***Р.*** **слави 1.** I 60.17, 63.19, 77.87, 99.833, 203.148, 416.В, 532.В, II 25.32, 112.1, 121.4, 148.18, 276.444, **2.** I 539.В, *повт.* I 533.В (2 р.), *ірон.* II 29.2, **3.** I 325.17, *у спол.* б) II 43.37, ***Д.*** **славі 3.** I 344.172, ***З.*** **славу 1.** I 13.92, 24.112, 60.6, 76.66, 81.246, 94.691, 144.2465, 144.2468, 250.463, 260.10, 264.87, 289.654, 334.151, 335.193, 347.260, 523.В, II 88.4, 183.39, 274.376, 373.56, 399.В, *повт.* I 199.15 (2 р.), 335.215, 335.216, II 438.В (2 р.), *у назві* VI 172.11, **2.** II 72.137, VI 33.20, 221.34, **3.** I 26.60, 265.98, 341.42, 344.151, II 102.14, **за славу 1.** I 259.19, 483.В, II 138.55, 227.18, **на славу 1.** II 138.74, VI 155.5, 161.10, **2.** II 369.30, ***О.*** **славою 1.** I 416.В, II 373.36, VI 163.33, **2.** I 387.42, **3.** I 344.155, ***М.*** **в (во) славі 1.** I 264.72, 347.267, II 274.383, ***К.*** **славо** *зверт.* **1.** I 346.246, II 32.1, **3.** I 266.143.

СЛАВИТИСЯ (1). *Хвалитися, прославлятися.* Не **славтеся** царевою Святою войною. I 338.45.

СЛАВИТЬ (6). І на Січі мудрий німець Картопельку садить, А ви її купуєте, Їсте на здоров'я Та **славите** Запорожжя І 334.180. Жить би, жить та **славить** бога І добро творити, Та божою красотою Людей веселити. II 10.108.

◊ **славить** I 417.В, II 10.108, **славите** I 334.180, **славете** I 516.В, **будуть славить** II 380.В, **славя** I 341.53.

СЛАВНИЙ (54). 1. *Овіяний славою, гідний слави; відомий, знаменитий* (49). Згадайте праведних гетьманів: Де їх могили? де лежить Останок **славного** Богдана? І 108.1139. Поки не смеркне, розмовляли О нашій **славній** старині. II 410.В. 27 генваря поховали **славного** старого Улибишева, і не найдеться нікого в Нижньому некролог йому написать! VI 167.9. П'яниці, знай собі, кричать: — І патріот! і брат убогих! Наш **славний** князь! Віват! Віват! II 10.78. Де ж подівсь Дивочний гость отой лукавий? Хоч би прийшов та подививсь На брак той **славний** II 311.261 //*Нар.-поет.* (9). З Чигирину По всій **славній** Україні Заревли великі дзвони II 42.12. Треба хоч на старість подивиться, що то таке та **славна** Чорноморія. VI 130.17. *У прикл. спол.* **славний**-преславний (1). У **славному**-преславному Місті в Чигирині Задзвонили в усі дзвони II 137.3. *Ірон.* (5). Наробили **славні** шведи Великої слави. Утікали з Мазепою В Бендери з Полтави. II 393.В //*Субст.* (2). Не завидуй і **славному**: **Славний** добре знає, Що не його люди люблять, А ту тяжку славу І 260.7 //*Пам'ятний (про визначну подію)* (1). Заспівали козаченьки Пісню тії ночі,— Тії ночі крівавої, Що **славною** стала Тарасові, козачеству І 66.126.

2. *Милий, хороший, чудовий* (5). Був у мене в гостях Яков. **Славний** хлопець! VI 174.9. Виростали мої діти, Мої **славні** квіти І 471.В. Здається — кращого немає Нічого в бога, як Дніпро Та наша **славная** країна... II 110.6.

◊ ***Одн. Н.*** **славний** 1. I 485.В, II 10.78, 125.26, 129.7, 130.45, 162.71, *субст.* I 260.8, **2.** VI 152.23, 154.9, 174.9, **славна** 1. VI 130.17, **славная 2.** II 110.6, **славне** 1. II 37.90, ***Р.*** **славного** 1. I 108.1139, (із) **славного** 1. II 129.3, ***Д.*** **славному** 1. *субст.* I 260.7, ***З.*** **славного** 1. I 300.267, II 125.18, 162.76, VI 167.9, (про) **славного** 1. I 264.77, 289.660, **славний** 1. I 295.77, (на) **славний** 1. II 311.261, (у) **славний** 1. VI 38.10, **славну** 1. II 394.В, ***О.*** (з) **славним** 1. II 148.11, **славною** 1. I 66.126, ***М.*** (у) **славному** 1. II 125.30, *у прикл. спол.* II 137.3, (в, у) **славнім** 1. II 126.45, 496.В, (по) **славному** 1. VI 144.39, (на) **славній** 1. I 383.11, II 9.50, 23.4, 111.36, 138.68, (о) **славній** 1. II 410.В, (по) **славній** 1. II 42.12, ***Мн. Н.*** **славні** 1. II 42.21, 135.7, 402.В, *ірон.* I 333.140, 334.160, II 29.16, 393.В, **2.** I 471.В, **славнії** 1. II 130.65, *ірон.* II 415.В, ***Р.*** **славних** 1. I 333.111, ***З.*** **славних** 1. I 347.277, 485.В, II 274.393.

СЛАВНО (1). *Присл.* Оце воля спить! Лягла вона **славно**, лягла вона вкупі З нами, козаками! II 232.30.

СЛАВОСЛОВИТИ (2). *Слов'ян. Вихваляти.* Преподобнії во славі І на тихих ложах Радуються, **славословять**, Хвалять ім'я боже І 347.269.

◊ **славословять** I 347.269, II 274.385.

СЛАВ'ЯНЕ, СЛАВ'ЯНИ (14). А я тихо Богу помолюся, Щоб усі **слав'яни** стали Добрими братами І 264.80. *Повт.* (2). Німець скаже: «Ви слав'яне». **«Слав'яне! слав'яне!»** Славних прадідів великих Правнуки погані! І 333.110.

◊ ***Мн. Н.*** **слав'яне** I 150.П, 333.109, *повт.* I 333.110 (2 р.), **слав'яни** I 264.80, ***Р.*** **слав'ян** I 120.1560, 262.19, 263.40, **славян** I 438.В, 485.В, 486.В, ***З.*** **слав'ян** I 201.67, 263.44, **славян** I 467.В.

СЛАВ'ЯНИН (2). *Зверт.* Слава тобі, **славянину** І 485.В. *У прикл. спол.* чех-**слав'янин** (1). Слава тобі, любомудре, Чеху-**слав'янине!** І 263.57.

СЛАВ'ЯНОФІЛИ (1). І Коллара читаєте З усієї сили, І Шафарика, і Ганка, І в **слав'янофіли** Так і претесь... І 333.116.

СЛАВ'ЯНСЬКИЙ (8). І всі мови **Слав'янського** люду — Всі знаєте І 333.118. Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря — **слав'янськая** земля. І 150.П. *Образн.* (1). Положили Одностайне стати Против Гуса.. Та стерегти якомога І зверху і здолу, Щоб не втекла сіра птаха На **слав'янське поле.** І 268.224.

◊ ***Одн. Н.*** **слав'янськая** I 150.П, **слав'янськеє** I 263.61, ***Р.*** **слав'янського** I 333.118, ***З.*** **славянську** VI 186.7, (на) **слав'янське** *образн.* I 268.224, ***Мн. Н.*** **слав'янськії** I 262.27, 263.55, ***З.*** **слав'янськії** I 263.71.

СЛАВЯНЩИНА (1). *Збірн.* І як він.. не видасть второго тома [Записок о Южной Руси], то.. вся **славянщина** проклене його і назове брехуном. VI 132.4.

СЛАТИ [1] (20). 1. *Відправляти кому, куди* (14). **Шлю** вам киргизького Баксу, або по-нашому Кобзаря. VI 55.1. якщо єсть там у вас які мої гроші, то **шліть** їх сюди. VI 165.27. *Образн.* (1). Породила мати сина.. Всіх святих благала, Та щоб йому всі святії Талан-долю **слали.** І 230.8.

2. *Відряджати кого куди-небудь з якоюсь метою* (2). А наймичка До царівни б рада **Слать** старости I 317.266. А з гетьманом як приїдуть Із Чигрина гості, То це й **шлють,** було, за мною. I 294.30.

◆ *У спол.* (4): а) нехай бог (господь) **шле** *що — при побажанні добра* (3). Нехай їм бог **шле** довгий вік і добре здоров'я. VI 202.9. Нехай йому господь **шле** добре здоров'я. VI 161.33; б) **слати** за рушниками — *сватaтися* (1). Я все виглядала, Чи не **шле** за рушниками... II 198.7.

◊ **слать 2.** I 317.266, **шлю 1.** VI 23.33, 33.30, 55.1, 187.7, 199.3, **шле 1.** VI 130.1, 155.18, *у спол.* б) II 198.7, **шлете 1.** VI 54.28, **шлють 2.** I 294.30, **слали 1.** *образн.* I 230.8, **шли 1.** VI 162.39, **шліть 1.** VI 33.26, 33.31, 42.9, 165.27, **нехай шле** *у спол.* а) VI 161.33, 201.23, 202.9.

СЛАТИ [2] (4). **1.** *Готувати постіль для спання* (3). Придане Постіль пішли **слати** У комору II 188.112. *Образн.* (1). У нас воля виростала, Дніпром умивалась, У голови гори **слала,** Степом укривалась! I 333.143.

2. *Устеляти чим. Образн.* (1). Братерськая наша воля Без холопа і без пана.. Розвернулася весела, Аксамитом шляхи **стеле** II 35.14.

◊ **слати 1.** II 188.112, **стеле 2.** II 35.14, **слала 1.** II 337.38, *образн.* I 333.143.

СЛАТИСЯ, СЛАТИСЬ (2). Барвінок цвів.. **Слався,** розстилався II 346.2. Хилилась І **слалась,** плачучи, трава II 339.29.

СЛИНА (2). Якби він знав, ..То, мов гадюку б, розтоптав І ядовитую б розтер Гадючу **слину.** II 353.107 //*У спол.* розпустити **слини.** *Вульг.* (1). Облизавсь старий котюга, І розпустив **слини** II 73.159.

СЛИНИТИ (1). Облизавсь старий котюга, І пазорі **слинить** II 414.В.

СЛИХАТИ (1). *У тавтол. спол.* слихом **слихати** — *чути. Фольк.* Н[астуся]: Тату! тату! Петро! Петро! Із Києва прийшов! С[отник]: А, видом видати, слихом **слихати!** Чи по волі, чи по неволі? II 168.128.

СЛИХОМ (1). *У тавтол. спол.* **слихом** слихати — *чути. Фольк.* Н[астуся]: Тату! тату! Петро! Петро! Із Києва прийшов! С[отник]: А, видом видати, **слихом** слихати! Чи по волі, чи по неволі? II 168.128.

СЛІД [1] (16). **1.** *Відбиток ніг на якійсь поверхні* (6). Людей не чуть, не знать і **сліду** Людської страшної ноги. I 243.187. *Образн.* (1). Воно б може так і сталось, Якби не осталось **Сліду** панського в Україні. II 111.60 //*Смуга на поверхні води* (3). І ти дивилась, Як розстилалися, стелились Круги широкії над ним, Над сином праведним твоїм! Дивилась, поки не осталось Живого **сліду** на воді. II 279.559.

2. *Наслідок чиєїсь діяльності* (3). Страшно впасти у кайдани,.. А ще гірше — спати, спати, І спати на волі — І заснути навік-віки, І **сліду** не кинуть Ніякого I 349.26. Умерти й **сліду** не покинуть На обікраденій землі... О горе! II 300.7.

3. *Рештки чого-н.* (2). Село! Село! Веселі хати! Веселі зда́лека палати, Бодай ви терном поросли! Щоб люди й **сліду** не найшли II 9.47.

◆ *У спол.* (5): а) і **сліду** не стало (і **слід** пропадає) — *про зникнення кого, чого* (4). «Де Галайда?» Максим кличе. І **сліду** не стало... I 131.1982. А лукавих, нечестивих І **слід** пропадає I 340.14; б) немa й **сліду** (1). От вертаюсь В село до дівчини вночі.. Нема й **сліду** Моєї Ганни. I 397.47.

◊ ***Одн. Н.*** **слід** *у спол.* а) I 340.14, ***Р.*** **сліду 1.** I 45.686, 168.175, 243.187, II 279.559, *образн.* II 111.60, **2.** I 349.26, 383.10, II 300.7, **3.** II 9.47, 151.54, *у спол.* а) I 85.373, 131.1982, II 384.В, *у спол.* б) I 397.47, ***З.*** **слід 1.** I 273.25.

СЛІД [2] (1). *Присл. У спол.* як **слід** — *згідно з звичаями.* Прийшли попи з корогвами, Задзвонили дзвони. Поховали громадою, Як **слід,** по закону. I 8.208.

СЛІДКОМ (1). *Присл.* Його любили Святиє діточки. **Слідком** За ним по улицях ходили II 322.690.

СЛІЗОНЬКИ (7). *Пестл. до «сльози».* Не журиться Катерина — **Слізоньки** втирає, Бо дівчата на улиці Без неї співають. I 29.58. Нехай п'є-уп'ється Не моїми **слізоньками,** Синьою водою... I 530.В.

◊ ***Мн. Н.*** **слізоньки** I 4.36, 428.В, ***З.*** **слізоньки** I 8.202, 29.58, 67.140, 462.В, ***О.*** **слізоньками** I 530.В.

СЛІПЕЦЬ (4). **1.** *Людина, позбавлена зору* (3). І будеш щаслива. Та недовго. Бо не дійде До зросту дитина, Піде собі **сліпця** водить, А тебе покине II 196.77. Спасибі тобі і за гроші. У мене їх тепер так небагато, як у того Лазаря, що **сліпці** співають по ярмарках. VI 118.20.

2. *Перен. Одурена, темна людина* (1). За всіх скорбящая, ридаю, Молюся плачучи, подай Невольникам святую руку, **Сліпцям** окраденим. II 484.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сліпець 1.** I 459.B, ***З.*** **сліпця 1.** II 196.77, ***Мн. Н.*** **сліпці 1.** VI 118.20, ***Д.*** **сліпцям 2.** II 484.B

СЛІПИЙ (42). **1.** *Позбавлений зору, здатності бачити* (31). Перебендя старий, **сліпий,**— Хто його не знає? I 25.1. На широкому столі **Сліпі** лірники сиділи II 79.103. Заридав кобзар, заплакав **Сліпими** очима. I 161.339 //*Субст.* (6). Плаче старий, обнімає, I **сліпий** мій плаче Невидющими очима. I 286.538. *Назва твору* (1). **Сліпий** (поема) I 273.Заг.

2. *Перен. Такий, що не помічає і не розуміє того, що відбувається навколо* (10). Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли. I нам, **сліпим,** передали Свої догмати!.. I 267.157. Великомученице кумо! Дурна єси та нерозумна! .. I раю красного не зріла, Не бачила, бо не хотіла Поглянути на божий день, На ясний світ животворящий! **Сліпа** була єси II 368.9. Встань же, боже,.. Вознесися над землею Високо, високо, Закрий славою своєю **Сліпе,** горде око. I 344.156 //*Одурений, темний* (2). Горе з вами,.. Раби незрячії, **сліпії!** Чи ж кат помилує кого? II 272.294. Святая сило всіх святих.. Воззри, пречистая, на їх, Отих окрадених, **сліпих** Невольників II 305.10.

3. *Перен. Безрозсудний* (1). I думав, що то була сила волі над собою, аж ні, то була гордость **сліпая.** VI 42.25.

◊ ***Одн. Н.*** **сліпий 1.** I 25.1, 81.243, 102.Рем., 105.1041, 150.П., 161.342, 304.371, *субст.* I 125.1774, 128.1871, 286.538, *субст.*, *у назві* I 273.Заг., **сліпа 2.** II 368.9, **сліпая 3.** VI 42.25, ***З.*** **сліпого 1.** I 288.593, 351.12, *субст.* I 154.54, **2.** I 339.78, (на) **сліпого 1.** I 150.П., VI 206.16, (про) **сліпого 1.** I 290.705, **сліпую 1.** I 335.205, **сліпе 2.** I 344.156, ***О.*** **сліпим 1.** I 148.Прип., (з, с) **сліпим 1.** I 291.712, *субст.* I 496.B, ***Мн. Н.*** **сліпі 1.** I 22.65, 26.53, 156.128, 157.166, II 30.60, 79.103, **2.** I 303.344, II 311.251, **сліпії 2.** II 272.294, 463.B, ***Р.*** (од) **сліпих 1.** VI 130.35, ***Д.*** **сліпим 2.** I 267.157, 328.145, ***З.*** **сліпі 1.** I 157.185, (на) **сліпих 2.** II 305.10, ***О.*** **сліпими 1.** I 161.339, (меж) **сліпими 1.** VI 133.25.

СЛІПИТИ (1). Фавор-гора, Неначе з злата-серебра, Далеко, високо сіяє, Аж **сліпить.** II 308.124.

СЛІПНУТИ (1). Іордан I сніговерхій той Ліван Пурпуром золотом сіяють, Аж очі **сліпнуть.** II 486.B.

СЛОБОДЗЕЯ (1). *Назва містечка у Молдавії.* Тепер кажуть в **Слободзеї** Останки збирає Головатий I 496.B.

СЛОВЕСА (2). *Слов'ян.* I **словеса** його святиє На серце падали Марії, I серце мерзло і пеклось! II 309.193. Неначе срібло куте, бите I семикрати перелите Огнем в горнилі,— **словеса** Твої, о господи, такії. II 289.28.

СЛОВЕЧКО (2). *Пестл. до* **слово 2.** Чи вернувся Василь із Пітера?.. Нехай до мене хоч **словечко** напише. VI 50.36.

◊ ***Одн. З.*** **словечко** VI 50.17, 50.36.

СЛОВО (178). **1.** *В одн. і мн. Розмова, бесіда; висловлювання, фраза* (123). I мене в сем'ї великій, В сем'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути Незлим тихим **словом.** I 354.24. Спасибі вам і панові Артемовському за ласкаве **слово.** VI 21.9. Столітнії очі, як зорі, сіяли, А **слово** за **словом** сміялось, лилось I 144.2458 По поводу її бенефіса написав я невеличку статейку в газету,.. прочитай та прикинь своє до неї яке мудре **слово** VI 167.7. Неначе наш Дніпро широкий, **Слова** його лились, текли II 102.7. Мій боже милий, Даруй **словам** святую силу — Людськеє серце пробивать, Людськії сльози проливать II 96.119. Несли, несли з чужого поля I в Україну принесли Великих **слов** велику силу, Та й більш нічого. I 331.41. горе **словами** Не розкажеться нікому Ніколи II 210.20. *Повт.* (6). Ну що б, здавалося, **слова... Слова** та голос — більш нічого. А серце б'ється-ожива, Як їх почує!.. II 85.1. *Зверт.* (1). **Слово** моє, сльози мої, Раю ти мій, раю! I 229.81 //*Лист, пісня тощо* (10). одчинилися двері і п о ч т а л ь о н подав мені третій лист ваш, написаний 7 января. Не знаю, чи зрадів би я так батькові або матері, як вашому щирому **слову.** VI 46.14. Єсть у мене щирий батько.. Не одцуравсь того **слова**, Що про Україну Сліпий старець, сумуючи, Співає під тином. I 81.241. *У прикл. спол.* с л ь о з и-**слова** (**слова**-с л ь о з и, **слово**-с л ь о з и) (4). Єсть у мене діти, та де їх подіти? Заховать з собою? — гріх, душа жива! А може їй легше буде на тім світі, Як хто прочитає ті с л ь о з и-**слова,** Що так вона щиро колись виливала I 75.23. Може ще я поділюся **Словами**-с л ь о з а м и З дібровами зеленими! II 213.42. *Зверт.* (2). Виливайся ж, **слово**-с л ь о з и: Сонечко не гріє, Не висушить. I 86.408 //**Слово** *чого* (8). I брат з братом обнялися I проговорили **Слово** тихої любові I 263.52. I **слово** правди понесли По всій невольничій землі Твої апостоли святії. II 268.139. За кого ж ти

розіп'явся, Христе, сине божий? За нас добрих, чи за **слово** Істини... I 328.130. *У порівн.* (1). От де, люде, наша слава, Слава України! Без золота, без каменю, Без хитрої мови, А голосна та правдива, Як господа **слово.** I 58.57. *Образн.* (4). Орю Свій переліг — убогу ниву! Та сію **слово.** II 349.6 //Ні (й, ніже, аніже) **слова** (8). А Залізняк попереду.. Їде собі, люльку курить, Нікому ні **слова.** I 117.1458. Вернувся сотник мій додому,.. Нікому й **слова** не сказав II 175.334. І нікому я нічого, Ніже злого **слова,** Не сказала. I 294.39 Не впусти Аніже **слова,** ні півслова З моєї грішної розмови II 456.B //На цьому **слові** — *коли про це йшла мова* (1) На самому цьому **слові** одчинилися двері і почтальон подав мені третій лист ваш VI 46.12.

2. *Одиниця мовлення, що являє собою звуковий вираз окремого поняття* (13). Оце случилося недавно, Ще був тойді... От як на те Не вбгаю в віршу цього **слова...** II 157.4. *Повт.* (4). І коли-то воно буде Гратись і промовить **Слово** мамо. Великеє, Найкращеє **слово!** II 195.69.

3. *Тільки в одн. Мова* (10). я з самої весни не чув рідного, щирого **слова.** VI 41.15. Недавно я поза Уралом Блукав і господа благав, Щоб наша правда не пропала, Щоб наше **слово** не вмирало II 290.4. Буде з мене, поки живу, І мертвого **слова,** Щоб виливать журбу, сльози. I 79.186.

4. *Тільки в одн. Жанр літературного твору у формі ораторської розповіді. У назві «Слово о полку Ігореві»* (9). Давно ворушиться у мене в голові думка, щоб перевести на наш прекрасний український язик **Слосо** о Полку Игоря. VI 86.21. Чи не зострінешся там часом з Гербелем, переводчиком **Слова** о полку Ігореві. VI 133.31.

5. *Згода* (2). вона.. 28 іюля при купних наших друзьях сказала мені, що без братнього і батьківського вашого святого **слова** вона не дасть мені свого такого ж **слова** (розумна і щира душа). VI 215.17.

◆ *У спол.* (21): а) (хоч) одно **слово** — *про коротке висловлювання* (8). «Ти богом проклятий! Ти еретик! ти еретик!..— Ревіли прелати. Ти усобник!..» «Одно **слово**»., «Ти всіми проклятий!..» Подивився Гус на папи Та й вийшов з палати!.. I 270.289. Як будете писать до В[арвари] Н[іколаєвни], то.. накажіть, щоб хоч одно **слово** написала VI 46.18. тяжкий гріх йому буде, як він не схоче промовить за мене хоч одно **слово.** VI 43.26. Пишу, а ще і сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий, бо вже оце трохи чи не півтора року, як ми не переписались з тобою ані одним **словом** VI 52.16; б) промовить **слово** *з ким — поговорити* (4). Якби з ким сісти хліба з'їсти, Промовить **слово** II 361.2; в) хоч на одно **слово** — *хоч ненадовго* (2). Прилини до мене хоч на одно **слово** Та про Україну мені заспівай! I 13.111; г) од **слова** до **слова** — *все підряд* (2). Та читайте Од **слова** до **слова,** Не минайте ані титли, Ніже тії коми I 334.152; д) на **словах** — *лише в розмові, а не на ділі* (1). Кляті! кляті! Де ж слава ваша?? На **словах!** II 227.25; е) вести **слово** — *казати* (1). Це, бачиш, я до того веду **слово,** що познакомившися з Семеном, і ти трохи вивчився в його теє... VI 118.25; є) вдати **слово** — *написати* (1). Поки море виє Та гризе високій берег, Чи не вдам я знову Про що-небудь тихенького Та благого **слова.** II 410.B; ж) без **слова** — *мовчки* (1). І ти не згадаєш того сироту,.. Кого ти без мови, без **слова** навчила Очима, душею, серцем розмовлять. I 153.19; з) гонору **слово** — *при запевненні, клятві (у польських шляхтичів)* (1). Понятовський.. думав шляхту Приборкать тропіки.. Панки сказилися... Кричать: «Гонору **слово,** дарма праця!» I 83.305.

◊ ***Одн. Н.*** **слово 1.** I 26.58, 77.99, 144.2458, 157.184, 158.233, 353.76, 462.B, 486.B, II 17.369, 267.125, 269.175, 292.32, 462.B, 467.B, VI 50.3, 189.16, *повт.* I 229.74, 229.75, *у порівн.* I 58.57, *образн.* II 266.83, 266.87, **2.** VI 45.10, **3.** II 268.138, 290.4, **4.** VI 86.24, 86.31, *у спол.* а) I 270.285, 270.289, *у спол.* з) I 83.305, ***Р.*** **слова 1.** I 22.69, 80.237, 81.241, 97.786, 100.879, 117.1458, 227.13, 294.39, 486.B, II 154.15, 175.334, 190.31, 274.371, 410.B, 456.B, 463.B, VI 51.12, 189.17, **2.** II 157.4, *повт.* VI 132.20 (2 р.), **3.** I 79.186, 272.360, 325.16, VI 41.15, 131.39, **4.** VI 86.29, 86.32, 133.31, **5.** VI 215.17, *у спол.* є) II 410.B, **без слова 5.** VI 215.17, *у спол.* ж) I 153.19, **до слова** *у спол.* г) I 334.152, **од слова 1.** VI 129.37, *у спол.* г) I 334.152, ***Д.*** **слову 1.** II 322.703, VI 46.14, ***З.*** **слово 1.** I 24.110, 41.534, 133.2032, 228.54, 259.8, 263.52, 395.3, II 55.245, 92.3, 200.23, 266.67, 266.69, 268.139, 268.156, 279.569, 293.4, 313.325, 322.702, 328.55, 328.66, 328.67, 462.B, VI 167.7, 201.21, 203.7, 209.29, *образн.* II 349.6, **2.** I 83.301, II 278.531, VI 50.24, 189.22, *повт.* II 195.69, 195.70, **3.** II 289.23, VI 16.11, **4.** VI 86.21, 87.8, 87.11, 155.19, *у спол.* а) VI 15.11, 16.4, 43.26, 46.18, *у спол.* б) II 361.2, VI 42.28, 54.23, 58.7, *у спол.* е) VI 118.25, **за слово 1.** I 154.64, 328.130, II 408.B, VI

21.9, 21.24, 23.29, 27.12, 36.30, **2.** I 132.2004, **на слово 1.** I 27.77, 322.701, *у спол.* в) I 13.88, 13.111, ***О.* словом 1.** I 161.330, 354.24, II 255.260, 268.155, 323.735, 349.27, 433.В, **3.** VI 24.26, *у спол.* а) VI 52.16, 129.37, **за словом 1.** I 144.2458, **2.** I 13.92, ***М.* на слові 1.** VI 46.12, ***К.* слово 1.** *зверт.* I 229.81, *у прикл. спол., зверт.* I 86.408, 425.В, ***Мн. Н.* слова 1.** I 75.29, II 37.88, 85.5, 102.7, 112.8, 206.33, 289.25, 445.В, *повт.* II 85.1, 85.2, ***Р.* слов 1.** I 331.41, *повт.* II 210.23, 210.25, ***Д.* словам 1.** II 96.119, ***З.* слова 1.** I 26.57, II 206.34, 279.565, 321.663, *у прикл. спол.* I 75.23, ***О.* словами 1.** I 63.6, 77.74, 106.1056, 128.1873, II 15.287, 210.20, 289.4, 336.4, 379.В, VI 41.17, 50.27, *у прикл. спол.* II 213.42, *образн.* II 349.20, **з словами 2.** I 296.123, ***М.* на словах** *у спол.* д) II 227.25.

СЛОВУТИЦЬ (2). *Поетична назва Дніпра. Зверт.* О мій **Словутицю** преславний! Моє ти ладо принеси, Щоб я постіль весела слала II 337.36.

◊ ***Одн. К.*** **Словутицю** II 337.36, 496.В.

СЛУЖБА (2). **1.** *У спол.* б р а т и **службу** *у кого — ставати на роботу до когось* (1). Якщо тобі дуже уподобався пан Трощинський, то б е р и **у** його **службу;** я чув, що він пан і заможний і не дуже лукавий. VI 210.32.

2. *Богослужіння. Тавтол.* (1). Ой полетіть, гайворони, Мої сизокрилі, До батечка та скажіте, Щоб **службу** служили Та за мою грішну душу Псалтир прочитали II 127.24.

◊ ***Одн. З.*** **службу 1.** VI 210.32, **2.** II 127.24.

СЛУЖИТИ, СЛУЖИТЬ (10). **1.** *Займатись якоюсь діяльністю на користь когось* (3). нема вже Хтодота меж нами, учора поїхав сіромаха в Киев **служить** богу і государю, як той казав VI 24.15 //*Виконувати своє призначення* (1). Послужи ж, моя ти зброє, Молодій ще силі! Послужи йому так щиро — Як мені **служила!..** I 280.303 //*У спол.* у н а й м а х **служити** — *працювати наймитом* (1). Пішла вона до сусідів Поради просити... Присудили сусідоньки У н а й м а х **служити** I 232.78.

2. *Правити церковну службу* (3). Занедужала небога. Уже й причащали, Й маслосвятіє **служили,**— Ні, не помагало. I 322.458. *Тавтол.* (1). Ой полетіть, гайворони, ..До батечка та скажіте, Щоб службу **служили** II 127.24.

3. *Догоджати* (2). І за що мене карають, Я й сама не знаю? Мабуть за те, що всякому **Служила,** годила... I 296.131.

4. *Виконувати військові обов'язки, бути військовим* (2). Співа матрос, як той козак, Що в наймах виріс сиротою, Іде **служити** в москалі!.. II 85.26.

◊ **служити 1.** *у спол.* I 232.78, **2.** II 162.84, **4.** II 85.26, **служить 1.** VI 24.15, **4.** II 108.156, **служила 1.** I 280.303, **3.** I 296.131, 458.В, **служили 2.** I 322.458, *тавтол.* II 127.24.

СЛУХ (1). *У спол.* п о **слуху** — *з розмов.* Добре б зробив (як матимеш час), щоб сам поїхав у Київ, та своїм оком подивився на оту мадам Соар. П о **слуху** вона мені не подобалась; подивись лиш на неї своїм батьківським оком. VI 220.29.

СЛУХАТИ, СЛУХАТЬ (50). **1.** *Сприймати що-н. слухом* (38). Аби була ласка **слухати,** поки не охрип, співатиму I 105.1018. [Марія] дивилась, І **слухала,** як молодий Дивочний гость той говорив. II 309.191. *Образн.* (1). Верба **слуха** соловейка I 92.610 //*У формі наказ. сп.* **слухай, слухайте** *вживається на початку або в середині розповіді для привернення уваги* (15) Зо мною, **слухай** же, остались Данило, чура мій, та я II 234.82. **Слухай** лишень, скажу тобі, Кого я шукаю. I 366.199. чи я вам розказував, що я хочу рисовать нашу Украйну, коли не розказував, то **слухайте.** VI 32.11. *Повт.* (4). Ось **слухай** же, мій голубе,.. Як каналю я в неволі, Як я нужу світом. **Слухай,** брате, та научай Своїх малих діток II 45.27.

2. *Брати до уваги чиїсь слова, поради* (8). [Мати] Вимовляє доні. «Оддячила!.. Іди ж, шукай У Москві свекрухи. Не **слухала** моїх річей, То її послухай». I 33 197. Правда, мудрі! Спасибі за раду.. Вибачайте... кричіть собі, Я **слухать** не буду I 77 102.

3. *Слухатися кого* (2). Не **слухала** Катерина Ні батька, ні неньки, Полюбила москалика, Як знало серденько. I 28.21, як буде [Федот] мене **слухать,** то ще здоровіший буде. VI 21.20.

4. *Чути* (2). Аж **слухаю** — Загули кайдани Під землею... I 244.200.

◊ **слухати 1.** I 103.964, 105.1018, **слухать 1.** I 96.749, 432.В, 433.В, 462.В, **2.** I 76.61, **слухаю 4.** I 244.200, **слухає 1.** I 93.618, **слуха 1.** I 117.1454, *образн.* I 92.610, **слухають 1.** I 361.46, **4.** I 284.451, **слухав 1.** I 507.В, 557.В, **слухала 1.** I 286.521, 289.661, II 275.401, 309.191, **2.** I 33.197, 50.106, 160.278, 552.В, **3.** I 28.21, **слухали 1.** I 77.83, 82.287, 90.533, **буду слухать 2.** I 77.102, **буде слухать 3.** VI 21.20, **слухай 1.** I 366.199, II 37.100, 51.83, 233.41, 234.82, 256.294, 257.361, VI 139.32, *повт.* II 45.27, 45.31, 250.64, 250.66, **2.** I 103.966, 544.В, **слухайте 1.** I 48.20, 105.1020, 111.1212, 155.84, II 186.22, VI 32.11, **слухаючи 1** I 95.727

СЛУХНЯНИЙ (3). Воно з даром божим, а до того розумненьке, **слухняне** і трудяще. VI 163.22. *Образн.* (2). І ти, моя

єдиная, Встаєш із-за моря, З-за туману, **слухняная** Рожевая зоре! II 90.15.

◊ ***Одн. Н.*** **слухняная** *образн.* I 231.58, II 90.15, **слухняне** VI 163.22.

СЛУЧАЙ (7). **1.** *Подія, пригода, випадок* (6). Бог зна колишнії **случаї** В душі своїй перебираю II 87.8. немає Ніже єдиного **случаю,** Щоб доладу було згадать. II 154.11. Контрактуй [землю] на своє ім'я. На сей **случай** я оставив письмо у Вольського VI 195.33 //П р и **случаї** — *при нагоді* (2). На надвірню комору (робочу) п р и **случаї** дубового лісу купи: нехай лежить та висихає поки що буде. VI 217.40.

2. *У формі орудн. відм. одн.* **случаєм.** *У знач. присл. Ненароком* (1). І ти **случаєм** прочитаєш Вилиту сльозами Мою думу I 273.27.

◊ ***Одн. Р.*** **случаю 1.** II 154.11, ***З.*** **на случай 1.** VI 195.33, ***О.*** **случаєм 2.** I 273.27, ***М.*** **при случаї 1.** VI 178.41, 217.40, ***Мн. З.*** **случаї 1.** II 87.8, 152.9.

СЛУЧИТИСЯ, СЛУЧИТИСЬ (3). У Вільні, городі преславнім, Оце **случилося** недавно II 157.2. Чи не **случилось** там у тебе, крий боже, чого недоброго? VI 147.41.

◊ **случилося** II 157.2, **случилось** II 440.В, VI 147.41.

СЛЬОЗА (198). **1.** *У мн.* (124). Як роса та до схід сонця, Покапали **сльози.** I 35.272. А дівчина.. Утирала мої **сльози** II 22.36. А! цур йому. Лучше його й не згадувать, а то як згадаю що-небудь про нашу бідную Україну, то **сльози** так і закапають із старих очей. VI 86.18. Прийшли ксьондзи.. І розлили Широке море **сльоз** і крові II 33.15. Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими **сльозами** VI 16.13. *Повт.* (6). І хлинули **сльози,** Тяжкі **сльози!..** II 21.29. *Зверт.* (1). Слово моє, **сльози** мої, Раю ти мій, раю! I 229.81. *Зверт. Повт.* (2). Ой ви **сльози,** дрібні **сльози!** Ви змиєте горе; Змийте його... тяжко! нудно! I 117.1473. *Образн.* (31). Возьміть срібло-злото Та будьте багаті, А я візьму **сльози** — Лихо виливати I 36.319. Книжечку в неволі.. змережаю Кров'ю та **сльозами** II 210.18. На безголов'я І я учуся. **Слізьми!** Кров'ю! Письмо те полилося... II 63.53. *Образн. Повт.* (2). А на перелозі... Я посію мої **сльози,** Мої щирі **сльози.** I 228.61. *Образн. У прикл. спол.* (8): а) с л о в а-**сльози** (**сльози**-с л о в а, с л о в о-**сльози**) (4). Може ще я поділюся С л о в а м и-**сльозами** З дібровами зеленими! II 213.42. Єсть у мене діти, та де їх подіти? Заховать з собою? — гріх, душа жива! А може, їй легше буде на тім світі, Як хто прочитає ті **сльози**-с л о в а, Що так вона щиро колись виливала I 75.23. *Зверт.* (2). Виливайся ж, с л о в о-**сльози:** Сонечко не гріє, Не висушить. I 86.408; б) к р о в-**сльози** (2). Залоскочи, моє серце: Нехай не сміється Надо мною, молодою, Нехай п'є-уп'ється, Не моїми к р о в-**сльозами** — Синьою водою Дніпровою... I 358.17; в) **сльози**-в о д а (1). Я заридав би, заридав! І помоливсь, що не правдивим, А сном лукавим розійшлось, **Слізьми**-в о д о ю розлилось Колишнєє святеє диво! II 92.16; г) р і к и-**сльози** (1). Широкая, високая Калино моя, Не водою до схід сонця Поливаная. Широкії р і к и-**сльози** Тебе полили. I 387.40 //**Сльози** *чого. Повт.* (2). А літа тихенько крались І **сльози** сушили, **Сльози** щирої любові I 352.56 //*В одн. Збірн.* (6). А іноді так буває, Що й **сльози** нестане II 48.141. *Образн.* (2). Вітер тихий з України Понесе з росою — Мої думи аж до тебе... Братньою **сльозою** Ти їх, друже, привітаєш I 329.174. *У прикл. спол.* р о с а-**сльоза** (1). І заплакала Лілея Р о с о ю-**сльозою...** I 355.20.

2. *У мн. Плач* (37). Спочивають добрі люде, Що кого втомило: Кого — щастя, кого — **сльози,** Все нічка покрила. I 36.335. До **сльоз,** до крові, до пожару, До всього, всього я привик. II 65.148. І в хутір лихо завернуло, І **сльоз** чимало принесло I 316.250. А Мар'яна за **сльозами** Ледви вийшла з хати. I 160.280. *Повт.* (2). І бог зглянувсь на ті **сльози,** Пречистії **сльози!** II 31.89 //К р і з ь **сльози (в сльозах)** — *плачучи* (6). Сидить вона.. І нищечком тихесенько К р і з ь **сльози** співає I 235.219. Приплила Із Сіракуз і та небога.. Прийшло їх тисячі в **сльозах** II 272.285.

3. *Тільки в одн. Те саме, що* **сльозина** (2). Я більше не хочу... Одну **сльозу** з очей карих — І... пан над панами!.. I 21.24. *У прикл. спол.* о г о н ь-**сльоза** (1). Перепливе вона Лету; І о г н е м-**сльозою** Упаде II 263.12.

◆ *У спол.* (35): а) **сльози (сльозу,** м о р е **сльози)** л и т и (в и л и в а т и, в и л и т и, п р о л и в а т и, т р а т и т и) — *плакати, поплакати* (14). Думав жити, поживати Та бога хвалити, А довелось на чужині Тілько **сльози** л и т и! II 106.101. Перед іконою пречистої.. Ридала [генеральша], билася... не-

чистую Огненную **сльозу** лила. II 223.112. І розкажу я людям горе, Як тая мати ріки, море **Сльози** кровавої лила II 266.73. Бач, на що здалися карі оченята: Щоб під чужим тином **сльози** виливать! І 38.426. Засміються злії люде Малій сиротині; Вилле **сльози** на могилу — Серденько спочине. І 45.697. Вона молилася... нечистії Рікою **сльози** проливала. II 450.В. А я, юродивий, на твоїх руїнах Марно **сльози** трачу І 227.27; б) митися (умитися) **сльозою (сльозами)** — *плакати, поплакати* (5). Як калина при долині Вранці під росою, Так Ганнуся червоніла, Милася **сльозою.** І 166.101 *Образн.* (1). І **сльозами** умилося Веселе весілля! II 440.В; в) умитий **сльозою (сльозами)** — *заплаканий* (4). То дівчина.. Навік-віки на могилі **Сльозами** умита Втомилася та й задрімала. І 554.В. Подивилась [Катерина] на дитину: Умите **сльозою** І 40.506. Ні карії оченята, Умиті **сльозою,** Ані серце твоє тихе, Добреє дівоче Не заступить, не закриє Неситії очі. І 348.12. *Образн.* (1). І умитеє **сльозами** Серце одпочине II 62.32; г) дати (давати) **сльозам** волю — *сильно заридати, ридати* (3). Стоїть Катря серед поля, Дала **сльозам** волю. І 40.500. Несподівано Мар'яна Зостріла недолю; Співа-було, а іноді Дає **сльозам** волю І 462.В; д) залитись **сльозами (слізми)** — *заплакати* (3). Жінка.. залилась Дрібними, як горох, **сльозами.** II 107.129. [Катерина] Покачала головою Та й **слізми** залилась І 410.В; е) проливати (розлити) *чиї* **сльози** — *примушувати, примусити кого плакати* (2). Мій боже милий, Даруй словам святую силу—Людськеє серце пробивать, Людськії **сльози** проливать II 96.121. Добра чимало Вони творили на землі, Ріками **сльози** розлили II 227.15; є) **сльози** точити — *змушувати плакати* (1). Не малодушіє в неволі Вночі **сльози** точить, А гріхи мої великі Вилитися хочуть. II 407.В; ж) умивати личко **сльозами** — *плакати* (1). Умивай же біле личко Дрібними **сльозами,** Бо вернулись москалики Іншими шляхами. І 32.164; з) **сльозами** умивати *кого—плакати над ким* (1). Так воно не знає, Чого наймичка **сльозами** Його умиває. Не зна Марко І 316.227; и) сміх і **сльози** — *про те, що разом і смішне і сумне* (1). Тіль[ко] де-де православні По углах стогнали Та, стогнучи, за батюшку Господа благали. Сміх і **сльози!** І 248.382.

◇ ***Одн. Р.*** **сльози 1.** *збірн.* І 145.2505, II 48.141, *у спол.* а) II 266.73, ***З.*** **сльозу 1.** *збірн.* II 308.113, **3.** І 21.24, *у спол.* а) II 223.112, ***О.*** **сльозою 1.** *збірн., у прикл. спол.* І 355.20, *збірн., образн.* І 258.12, 329.174, **3.** *у прикл. спол.* II 263.12, *у спол.* б) І 29.62, 166.101, *у спол.* в) І 40.506, 348.12, ***Мн. Н.*** **сльози 1.** І 12.36, 35.272, 39.459, 93.630, 94.676, 118.1514, 132.1999, 161.349, 199.18, 238.42, 283.391, 290.686, 321.446, 324.541, 488.В, 538.В, II 11.142, 20.10, 26.72, 27.121, 37.97, 62.31, 208.24, 318.522, 319.561, VI 58.3, 86.18, *повт.* І 352.63, 352.64, II 21.29, 21.30, 229.9, 229.10, *образн.* І 21.10, *образн., у прикл. спол.* г) І 387.40, **2.** І 22.68, 36.335, 162.379, 280.274, 290.669, II 231.73, 305.23, 415.В, *у спол.* и) І 248.382, ***Р.*** **сльоз 1.** І 40.504, 326.50, II 33.15, 210.25, 496.В, *образн.* І 389.12, II 411.В, **2.** І 316.250, 326.45, **без сльоз 1.** II 152.16, **2.** II 217.2, **до сльоз 2.** II 65.148, **кроме сльоз 1.** VI 115.15, **од сльоз 2.** І 342.79, **сліз 1.** II 337.39, 396.В, ***Д.*** **сльозам** *у спол.* г) І 40.500, 462.В, VI 46.8, ***З.*** **сльози 1.** І 10.43, 23.91, 39.443, 39.450, 96.758, 117.1471, 146.2526, 162.378, 199.7, 243.150, 281.336, 351.22, 447.В, II 22.36, 27.138, 56.263, 169.168, 319.580, 486.В, *повт.* І 352.56, 352.57, *образн.* І 36.319, *образн., повт.* І 228.61, 228.62, *образн., у прикл. спол.* а) І 75.23, **2.** І 93.638, II 213.59, 272.289, 496.В, *у спол.* а) І 38.426, 45.697, 79.187, 85.377, 153.25, 227.27, 360.2, 554.В, II 102.12, 106.101, 266.78, 450.В, *у спол.* е) II 96.121, 227.15, *у спол.* є) II 407.В, **крізь сльози 2.** І 235.205, 235.219, 280.270, 311.38, **на сльози 1.** І 85.382, 243.182, 444.В, *образн.* VI 25.23, **2.** І 26.40, 161.346, 227.27, 407.В, *повт.* II 31.89, 31.90, **про сльози 2.** II 96.114, **у сльози 2.** І 116.1434, ***О.*** **сльозами 1.** І 329.165, II 31.86, VI 16.13, 43.32, *образн.* І 36.322, 37.379, 58.67, 79.172, 79.194, 86.411, 111.1231, 260.11, 273.28, 311.34, 325.23, 386.12, 533.В, 539.В, II 47.99, 210.18, 214.78, 214.83, 230.52, 337.40, 421.В, *образн., у прикл. спол.* а) II 213.42, *образн., у прикл. спол.* б) І 358.17, **2.** І 64.45, *у спол.* б) І 39.455, 556.В, *у спол.* б), *образн.* II 440.В, *у спол.* в) І 554.В, *у спол.* в), *образн.* II 62.32, *у спол.* д) І 317.278, II 107.129, *у спол.* ж) І 32.164, *у спол.* з) І 316.227, **з сльозами 1.** І 120.1566, 233.121, **2.** II 272.290, **за сльозами 2.** І 32.173, 35.273, 160.280, 463.В, **слізьми 1.** І 242.140, *образн.* І 476.В, II 63.53, *образн., у прикл. спол.* в) II 92.16, **слізми 1.** І 407.В, *образн., у прикл. спол.* б) І 531.В, *у спол.* д) І 410.В, **сльозьми 1.** *образн.* І 244.197, ***М.*** **в сльозах 1.** *образн.* І 326.48, II 317.512, **2.** І 120.1555, II 272.285, ***К.*** **сльози 1.** *зверт.* І 229.81, *зверт., повт.* І 117.1473 (2 р.), *образн., у прикл. спол.* а), *зверт.* І 86.408, 425.В.

СЛЬОЗИНА (1). *У спол.* **сльозину** в очах показати — *заплакати.* А як умру, моя святая! Моя ти, мамо! положи Свого ти сина в домовину, І хоть єдиную **сльозину** В очах безсмертних покажи. II 285.39.

СЛЬОЗОТОЧИВИЙ (1). Єй богу і я заплакав, хоч я і не дуже **сльозоточивий.** VI 29.24.

СМАК (3). **1.** *Про якість їжі. Повт.* (2). А петрушку Криши в юшку — Буде **смак,** буде **смак.** І 276.109.

2. *У спол.* з н а т и **смак** — *добре розбиратися в чомусь* (1). Поки сто раз не поцілує, Й читать не хоче! А бурсак! Собачий сину, з н а є ш **смак.** II 171.218.

◊ ***Одн. Н.*** **смак** 1. I 276.109 (2 р.), ***З.*** **смак** 2. II 171.218.

СМАКУВАТИ (1). Пішов [Тарас] нишком, Люлечку **смакує** I 415.В.

СМЕРДІТИ (3). Невдяки. **Смердітимуть,** як та собака, Убита й кинута в рові... II 487.В. Я перелякалась, Хата пусткою **смерділа.** I 367. 260. *Образн.* (1). Якби сказать, що ніколи було, то таке слово **смерділо** б брехнею VI 189.16.

СМЕРДЯЧИЙ (12), **СМЕРДЮЧИЙ** (1). I стане купою на купі **Смердячий** гній II 367.21. I сонце не гріло б **смердючого** гною I 515.В. *Образн.* (1). Не сердься ж на мене, мій друже єдиний, що я й досі до тебе не написав хоч на клаптику паперу. Якби сказать, що ніколи було, то таке слово смерділо б брехнею, а я не пошлю тобі **смердячого** слова. VI 189.17.

◊ ***Одн. Н.*** **смердячий** II 367.21, **смердяче** II 487. В, ***Р.*** **смердячого** I 331.59, *образн.* VI 189.17, **смердючого** I 515.В, (з, із) **смердячої** II 474.В, VI 192.8, ***З.*** (за) **смердячий** II 277.515, (в) **смердячу** II 47.92, **смердяче** VI 141.38, ***М.*** (в) **смердячому** II 65.129, (у) **смердячім** VI 222.19, ***Мн. З.*** (в) **смердячі** II 405.В.

СМЕРКАТИ (12). *Безособ.* Уже і сонечко зійшло, Уже й зайшло, **смеркати** стало II 96.47. Отож гляну та згадаю: Було, як **смеркає,** Защебече на калині — Ніхто не минає. I 11.14. I світає, і **смеркає,** I знову **смеркає,** А москаля, її сина, Немає, немає. I 234.174. *Образн.* (1). Спасибі, зіронько! минає Неясний день мій; вже **смеркає,** Над головою вже трясе Косою смерть I 273.22.

◊ **смеркати** II 96.147, **смеркає** I 11.14, 234.174, 234.175, 330.1, 392.32, II 219.32, 412.В, 460.В, *образн.* I 273.22, **смеркало** II 48.118, 415.В.

СМЕРКАТИСЯ (6). *Безособ.* Ходім, сину, **смеркається,** Коли пустять в хату I 41.517. **Смеркалося.** Із Лисянки Кругом засвітило I 123.1664.

◊ **смеркається** I 41.517, 297.167, **смеркаєтця** I 499.В, **смеркалося** I 123.1664, 246.278, 497.В.

СМЕРКНУТИ (4). *Безособ.* Незчулися, як і **смеркло.** I 280.280. Поки не **смеркне,** розмовляли О нашій славній старині. II 410.В.

◊ **смеркло** I 280.280, II 70.64, 313.345, **смеркне** II 410.В.

СМЕРКНУТИСЯ, СМЕРКНУТИСЬ (3). I **смерклося,** а в Чигрині, Як у домовині I 100.858. I **смерклось.** I вік не великий, Не тілько день. II 188.107.

◊ **смерклося** I 100.858, 492.В, **смерклось** II 188.107.

СМЕРТЕЛЬНИЙ (1). Цькують його собаками, Крутять назад руки I завдають козакові **Смертельниє** муки II 131.16.

СМЕРТНИЙ (1). Діти Святої волі. Круг одра, Круг **смертного** твого предстануть В кайданах. II 270.227.

СМЕРТЬ (19). а **смерть** вільшанського титаря правдива I 150.П. *У порівн.* (1). Не милують, Карають завзяті. Як **смерть** люта, не вважають На літа, на вроду I 123.1688. *Персоніф.* (6). Над головою вже трясе Косою **смерть.** I 273.24 //*У спол.* ж и в а **смерть** — *беззмістовне, нудотне життя* (1). Яка нудьга сидіть склавши руки, і так сидіть дні, місяці і годи. О, господи, сохрани всякого чоловіка од такої ж и в о ї **смерти!** VI 115.40.

◊ ***Одн. Н.*** **смерть** I 150.П., *у порівн.* I 123.1688, *персоніф.* I 161.341, 273.24, 312.69, II 51.100, 306.44, 398.В, ***Р.*** **смерті** I 269.248, II 250.61, **смерти** II 407.В, **од смерти** *у спол.* VI 115.40, ***З.*** **смерть** II 201.45, **на смерть** II 427.В, ***О.*** **смертію** II 82.219, ***М.*** **о смерті** II 48.142, 48.146, VI 43.2, 43.6.

СМИРЕНІЄ (1). *Слов'ян.* А ти ніби не добачаєш.. Та матер божію гнівиш Своїм **смиренієм** лукавим. II 368.27.

СМИРИТИСЯ, СМИРИТИСЬ (3). **Смирилася** душа наша, Жить тяжко в оковах! I 342.81.

◊ **смирилася** I 342.81, **смирись** I 532.В, **смирітеся** I 395.8.

СМИРЯТИ (1). Бий поклони! I плоть старечую **смиряй** II 400.В.

СМІЛА (2). *Назва міста.* Горить **Сміла,** Смілянщина Кров'ю підпливає. I 114.1334.

◊ ***Одн. Н.*** **Сміла** I 114.1334, 144.2459.

СМІЛИВИЙ (1). Неначе птахи чорні в гаї, Козацтво **сміливе** літає I 202.128.

СМІЛИВО (2). *Присл.* Козацтво **сміливо** літає. I 467.В. Отже так зо мною трапилося, спершу я **сміливо** заглянув лихові в очі. VI 42.24.

СМІЛИЙ (8). Став Гус перед ними!.. «Мовчи, чеше **смілий...**» — Гадюкою зашипіли I 270.278. Неначе птахи чорні в гаї, Козацтво **смілеє** літає I 467.В. *Образн.* (2). А де ж твої думи, рожевії квіти, Доглядані, **смілі,** викохані діти I 245.250. А на давнім пожарищі Іскра братства тліла, Дотлівала, дожидала Рук твердих та **смілих** I 263.33.

Образн. Повт. (2). Прозрів єси В попелі глибоко Огонь добрий **смілим** серцем, **Смілим** орлім оком! I 263.36.

◊ ***Одн. Н.*** смілий I 270.278, сміле I 467.В, смілеє I 467.В, смілоє I 467.В ***О.*** смілим *образн.*, *повт.* I 263.36, 263.37, ***Мн. Н.*** смілі *образн.* I 245.250, ***Р.*** смілих *образн.* I 263.33.

СМІЛЯНЩИНА (5). *Назва місцевості.* Поміж возами нігде стать: Неначе в ірій, налетіло З **Смілянщини,** з Чигирина Просте козацтво, старшина I 100.893.

◊ ***Одн. Н.*** Смілянщина I 101.920, 114.1330, 114.1334, ***Р.*** з Смілянщини I 100.893, ***М.*** в Смілянщині I 114.1342.

СМІТНИК (5). **1.** (4). Вдень лазила [вдова] на **смітниках,** Черепки збирала I 236.232. *Образн.* (1). Більш нічого Не викроїлося, і драму Глухими, темними рядами На **смітник** винесли II 281.64.

2. *Перен. Засмічене місце* (1). Розігнав [сотник] дітей по світу.. Довелось самому.. по **смітнику** Ходити, нудити II 175.354.

◊ ***Одн. З.*** на смітник 1. II 380.В, *образн.* II 281.64, ***М.*** на смітнику 1. I 528.В, по смітнику 2. II 175.354, ***Мн. М.*** на смітниках 1. I 236.232.

СМІТНИЧОК (1). *Образн. Ірон.* О зоре ясная моя! Ведеш мене з тюрми, з неволі, Якраз на **смітничок** Миколи II 281.66.

СМІТТЯ (2) *Перен.* Ми серцем голі догола! Раби з кокардою на лобі! Лакеї в золотій оздобі... Онуча, **сміття** з помела Єго величества. II 302.44.

◊ ***Одн. Н*** сміття I 334.162, II 302.44.

СМІХ (18). Там **сміху** людського і плачу не чуть I 242.126. За вихилясами придан, За зиком та за **сміхом** Ніхто й не бачив, як проїхав Той управитель II 94.48 //*Тільки у мн. Насмішки, глузування* (2). Буде тобі, титарівно! Заплачеш, небого, За ті **сміхи!..** II 78.49.

◆ *У спол.* (13): а) на **сміх** — *в насмішку* (12). Має добре слово в світі сирота; Його б'ють і лають, закують в неволю, Та ніхто про матір на **сміх** не спита I 41.536. Читать — хоч би на **сміх** одна буква, і тії нема. VI 39.30. Боже,.. Покинув нас на **сміх** людям, В наругу сусідям I 341.61; б) **сміх** і сльози — *про те, що разом і смішне і сумне* (1). Тіль[ко] де-де православні По углах стогнали Та, стогнучи, за батюшку Господа благали. **Сміх** і сльози! I 248.382.

◊ ***Одн. Н.*** сміх *у спол.* б) I 248.382, ***Р.*** сміху I 242.126, II 164.4, ***З.*** на сміх *у спол.* а) I 21.9, 21.15, 30.97, 41.536, 44.661, 153.13, 227.16, 312.85, 341.61, 539.В, II 46.70, VI 39.30, ***О.*** за сміхом II 94.48, ***Мн. Н.*** сміхи II 79.95, ***З.*** за сміхи II 78.49.

СМІЯТИСЯ, СМІЯТИСЬ, СМІЯТЬСЯ (88). **1.** (44). І рада [Марія], аж **сміється,** рада, Що Йосип сидячи мовчав II 306.54. І всі регочуться, **сміються** II 238.8. вийшла з хати Веселая, **сміючись,** мати II 242.9. *У порівн.* (1). Без милого сонце світить — Як ворог **сміється** I 50.83 //*Веселитися, радіти* (3). ладо принеси, Щоб я постіль **сміючись** слала II 496.В. Росли укупочці, зросли; **Сміятись,** гратись перестали. Неначе й справді розійшлись!.. II 343.2. *Образн.* (16). За карії оченята, За чорнії брови, Серце рвалося, **сміялось** I 22.30. Грає кобзар, виспівує—Аж лихо **сміється..** I 63.14. Столітнії очі, як зорі, сіяли, А слово за словом **сміялось,** лилось I 144.2458. І сонце гляне — рай та й годі! Верба **сміється,** свято скрізь! I 12.58 //*У спол.* **сміятися** сльозами — *радіти й плакати разом* (1). Вельможна громада Не втерпіла, ударила Старими ногами. А я дивлюсь, поглядаю, **Сміюся** сльозами I 79.172.

2. *Насміхатися, знущатися, глузувати над ким, чим (з кого, з чого)* (44). А може й сам на небеси **Смієшся,** батечку, над нами II 230.58. **Сміються** люде надо мною, Зовуть покриткою, дурною II 101.302. Ні, Марку, ніяко Мені матір'ю сидіти: То багаті люде, А я наймичка... ще й з тебе **Сміятися** будуть. I 318.321. *Повт.* (2). Не так тії вороги, Як добрії люди.. І попросять тебе в хату, І будуть вітати І питать тебе про тебе, Щоб потім **сміятись,** Щоб з тебе **сміятись.** II 133.8 //**Сміятись** *на кого, на що* (2). А коли вже пускаю в люди [«Гайдамаків»], то треба і з чим, щоб не **сміялись** на обірванців I 150.П. Якби ви знали, паничі, Де люди плачуть живучи, То ви б елегій не творили Та марне бога б не хвалили, На наші сльози **сміючись.** II 229.5 //**Сміятися** *кому* (4). І на вербах повішали Органи глухії, І нам стали **сміятися** Едомляне злії I 346.229 //*Без додатка* (17). Вороги!!.. В багно погане заховали Алмаз мій чистий, дорогий, Мою колись святую душу! Та й **смієтесь.** II 239.15. Я, нарисовавши дещо, оддавав за самую убогую ціну, так що ж — **сміються!** VI 54.36 //*Ставитись із зневагою до кого, чого* (10). Багатого губатого Дівчина шанує; Надо мною, сиротою, **Сміється,** кепкує I 15.20. Люби ж

собі, моє серце, Люби, кого знаєш, Та не **смійся** надо мною, Як коли згадаєш I 15.27. А над нею, молодою, Поганець **сміється** II 146.16.

◊ **сміятися 2.** I 346.229, **сміятись 1.** I 483.В, II 343.2, **2.** I 341.29, II 79.83, *повт.* II 133.8, 133.9, **сміюся 1.** I 79.173, *у спол.* I 79.172, **сміюсь 1.** I 349.8, **смієшся 1.** I 259.11, II 101.304, **2.** II 230.58, **сміється 1.** I 278.198, II 306.54, 306.57, *у порівн.* I 50.83, *образн.* I 12.58, 23.84, 26.53, 63.14, 85.365, 104.988, 303.253, 325.10, **2.** I 15.20, 58.42, 279.240, 352.46, 358.14, II 146.16, **смієтся 1.** *образн.* I 407.В, **смієтця 1.** *образн.* I 462.В, 500.В, **смієця 1.** I 491.В, *образн.* I 432.В, **2.** I 491.В, 530.В, **смієтесь 2.** II 239.15, **сміються 1.** I 40.486, 117.1452, 252.514, 361.46, II 238.8, **2.** I 31.141, 53.203, 309.39, II 101.302, VI 27.14, 54.36, **сміются 2.** I 409.В, **сміютця 2.** I 408.В, 464.В, 505.В, **сміюця 1.** I 437.В, 454.В, 533.В, 539.В, **2.** I 464.В, **сміявся 2.** II 15.23, **сміялася 1.** I 158.200, **сміялось 1.** *образн.* I 22.30, 133.2034, 144.2458, **сміялися 2.** II 165.39, **сміялись 2.** I 150.П, II 53.174, **будем сміяться 1.** I 259.28, **будуть сміятися 2.** I 318.321, **будуть сміяцьца 2.** I 508.В, **будуть сміятись 2.** II 182.4, **смійся 2.** I 15.27, 58.43, **смійсь 2.** I 413.В, **смійтеся 2.** I 309.41, **сміялись би 2.** I 13.104, **сміючися 2.** I 41.529, 342.65, **сміючись 1.** I 5.87, II 225.191, 242.9, 319.581, 496.В, *образн.* II 112.10, **2.** I 166.81, 236.246, II 229.5, 239.7.

СМОКВА (2). *Назва дерева.* [Мати] I пити дасть, і отрясе, Одуе прах з його хітона, Зашиє дірочку та знову Під **смокву** піде. II 322.685.

◊ ***Одн. З.*** **під смокву** II 322.685, ***О.*** **під смоквою** II 483.В.

СМОЛА (3). Під хатами поміж садами, Зашиті в шкуру і в **смолі**, Гробокопателі в селі Волочать трупи ланцюгами II 150.28. *У порівн.* (1). А потім ніж — і потекла Свиняча кров, як та **смола**, З печінок ваших поросячих. II 203.36.

◊ ***Одн. Н.*** смола I 97.788, *у порівн.* II 203.36, ***М.*** **в смолі** II 150.28

СМОЛЕНСЬКЕ (1). *Назва міста Смоленськ.* чорноморці з коша прямують на столицю через Курське, через Орел та на **Смоленське,** а не на Москву. VI 83.25.

СМОРІД (1), **СМРАД** (1). До люльок, **смороду** і зику я став потрохи привикать, а тут спіткала мене ц и н г а лютая VI 42.36 //*Слов'ян. Перен.* (1). загляну в гори, В вертепи темнії і в нори.. і вас — Споборники святої волі — Із тьми, із **смрада** і з неволі Царям і людям на показ На світ вас виведу надалі Рядами довгими в кайданах... II 282.93.

СМУТНИЙ (8). *Охоплений сумом, зажурений.* Понад Дніпром козак іде,.. Іде **смутний,** невеселий, Ледве несуть ноги I 112.1264 //*Сповнений сумних думок* (1). [Марія] Лопух зорвала і накрила, Неначе бриликом, свою, Свою головоньку **смутную** II 307.89.

◊ ***Одн. Н.*** **смутний** I 112.1264, 112.1272, II 131.4, **смутна** I 38.399, II 14.269, **смутная** II 482.В, ***З.*** **смутную** II 307.89, ***Мн. Н.*** **смутнії** II 353.74.

СМУТНО (2). *Присл.* А дівчина собі стоїть, Неначе вкопана, під гаєм, I **смутно,** сумно позирає На той широкий.. став II 306.63.

◊ **смутно** II 306.63, 493.В.

СМУШЕВИЙ (1). Тій стрічку купили. Кому шапочку **смушеву,** Чобітки шкапові, Кому свитку. II 197.9.

СНАГА (1). *У спол.* д о **снаги** — *дуже, надзвичайно.* У Йосипа того старого Убога, д о **снаги** небога! У наймах Марія росла. II 484.В.

СНИТИСЯ (41). Нехай людям лихо **сниться,** А ми заспіваймо I 107.1087. А генеральші чорнобровій Що тепер **снилося?** II 222.106. *Повт.* (2). треба гнуться,— Гнуться мовчки, усміхаться, Щоб люди не знали,.. Бо їх ласка... нехай сниться Тому, в кого доля, А сироті щоб не **снилась,** Не **снилась** ніколи! I 86.404. *У прикл. спол.* **снилось**-г о в о р и л о с ь (1). I широкую долину, I високую могилу, I вечернюю годину, I що **снилось**-г о в о р и л о с ь, Не забуду я. II 145.4 //**Сниться** с о н *кому* (1). I **сниться** с о н мені II 298.5 //*Ввижатися в уяві, мріях* (6). мені і вдень і вночі **сниться** ота благодать над Дніпром VI 195.12 //*Безособ.* (14). А знаєш, **снилося** мені: Удень неначе місяць сходив, А ми гуляєм понад морем Удвох собі. II 100.292. А дитині ніби **сниться,** Мов вимовить хоче: — Не плач, мамо, не розплітай Мої довгі коси — Посічуться... II 13.194 //*Із заперечною часткою «не». Про те, чого зовсім не можна було передбачити, уявити* (4). I не **снилось,** Що я була крепачкою, А то б утопилась,— Було б легше. I 366.212. Йому, сердешному, й не **снилось,** Що дома нищечком робилось II 71.83. а малярові поганому скажи, коли він не схаменеться, то опиниться там, де йому і не **снилось** VI 17.24.

◊ **сниться** I 253.575, II 287.10, 298.5, VI 195.12, 195.32, *безособ.* II 13.194, 242.1, 242.8, **сницця** I 425.В, 433.В, *безособ.* II 382.В, 454.В, **снитця** II 452.В, **снився** II 499.В, **снилася** I 488.В, **снилась** VI 28.2, *повт.* I 86.404, 86 405, **снилося** I 283.402, II 222.104, 222.106, *безособ.* II 92.7, 100.292, **снилось** I 539.В, II 27.143, *у прикл. спол.* II 145.4, *безособ.* I 81.257, 366.212, 536.В, II 71.83, 166.86, VI 17.24, 21.17, **снилися** VI 197.11, **снились** I 336.239, 539.В, **нехай сниться** I 86.402, 107.1087, VI 43.11, 73.26, 194.30.

СНІГ (22). Вночі і ожеледь, і мряка, І **сніг**, і холод. II 358.6. чи не було там у вас зими лютої часом? У нас, благодарить бога, **снігу** і не видно було. VI 83.39. *У порівн.* (2). Як **сніг**, три пташечки летіли Через Суботове і сіли На похиленному хресті На старій церкві. I 293.1 //*В одн. і мн. Сніговий покров* (9). Лечу, лечу, а вітер віє, Передо мною **сніг** біліє I 243.184. Дивися, чорная змія По **снігу** лізе... II 100.287. В байраках біліли **Сніги** білі II 253.204 //*В одн. і мн. Холодний, вкритий снігом край* (5). Ти нас з України Загнав, голих і голодних, У **сніг** на чужину I 251.480. Отаке-то лихо тяжке, Батьку ти мій, друже! Блужу в **снігах** та сам собі: «Ой не шуми, луже!» I 59.76.

◊ ***Одн. Н.*** **сніг** I 243.184, 358.6, II 154.16, *у порівн.* I 293.1, 356.65, ***Р.*** **снігу** VI 83.39, ***З.*** **сніг** II 122.2, **у сніг** I 251.480, ***О.*** **снігом** I 42.558, 136.2131, II 180.34, ***М.*** **в снігу** I 22.40, 81.252, 244.194, 383.4, II 31.74, **на снігу** I 528.В, **по снігу** II 100.287, ***Мн. Н.*** **сніги** II 37.95, 253.204, ***М.*** **в снігах** I 59.76, II 59.25.

СНІГОВЕРХІЙ (1). Іордан І **сніговерхій** той Ліван Пурпуром золотом сіяють II 486.В.

СНІГОЦВІТ (1), **СНІГО-КВІТ** (1). А дівчата заквічались І почали звати Лілеєю **снігоцвітом** I 356.73. І дівчата заквічались І почали звати Лелеєю **сніго-квітом** I 528.В.

СНІДАННЯ (1). І тойді Поки б химерив мудрий дід, Творили б, лежа, епопею, Парили б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели, Та на горище б однесли Мишам на **снідання.** II 373.47.

СНІДАТЬ (1). Перехрестила мене, поблагословила, і я пішов до брата вашого через улицю **снідать**, взявши у старенької цвіти оці. VI 29.28.

СНІЖИНА (1). *У порівн.* Сиди ж один, поки надія.. Морозом очі окує, А думи гордії розвіє, Як ту **сніжину** по степу! II 354.12.

СНІП (4). Ходім, Гандзю, до попа Богу помолиться; Нема жита ні **снопа**, Вари варениці. I 106.1063 //В **снопи** (1). На панщині пшеницю жала, Втомилася; не спочивать Пішла в **снопи**, пошкандиба[ла] Івана сина годувать. II 287.3.

◊ ***Одн. Р.*** **снопа** I 106.1063, ***О.*** **під снопом** II 287.6, ***Мн. Н.*** **снопи** I 274.59, ***З.*** **в снопи** II 287.3.

СНОВИГАТИ (1). А я... чортзна-що, не то роблю що, не то гуляю, **сновигаю** по оцьому чортовому болотові та згадую нашу Україну. VI 26.20.

СО (4). *Прийм. з орудн. відм. Слов'ян.* А із Києва туром-буйволом Іде веприщем за Рогнідою Володимир князь **со** киянами. II 74.202. *У назві твору* (3). куплю Паперу аркуш. І зроблю Маленьку книжечку.. Та й списую Сковороду Або «Три царіє **со** дари». II 45.11.

◊ **со** II 74.202, *у назві* II 45.11, 150.4, 256.309.

СОБАКА (50). **1.** (35). З **собакою** онучок грався I 320.388. На кого **собаки** на улиці лають? I 41.539. *У порівн.* (9). Мов **собаки**, коло огню Кругом ченці стали. I 271.339. *У прислів'ї* (5). Привикне, кажуть, **собака** за возом бігти, то біжить і за саньми II 57. Епіграф. **Собака** погавка, а вітер рознесе VI 206.29. *У приказці* (1). А меж вами Найшовсь-таки якийсь проява,.. Що в морду затопив капрала, Та ще й у церкві, і пропало, Як на **собаці.** II 281.43.

2. *Перен. Лайл.* (12). Вони брати і християни, А ти **собака!** II 270.230. Не новий Оцей лукавий лановий. Стара **собака**, та ще й бита. II 187.37. *Зверт.* (6). А ти, Стара **собако**, де б молиться, Верзеш тут погань. I 107.1103.

◆ *У спол.* **собак** д р а ж н и т ь — *жебрачити* (3). Треба торбу брати Та йти... іти **собак** д р а ж н и т ь Од хати до хати. I 234.160.

◊ ***Одн. Н.*** **собака 1.** I 384.7, 409.В, *у порівн.* II 258.402, 487.В, *у прислів'ї* II 57. Епіграф, VI 27.16, 152.17, 206.29, **2.** II 187.37, 270.230, 410.В, ***Р.*** **собаки 1.** I 112.1280, II 63.55, ***Д.*** **собаці 1.** *у порівн.* I 327.82, ***З.*** **собаку 1.** *у порівн.* II 276.452, **на собаку 1.** *у прислів'ї* VI 45.7, ***О.*** **собакою 1.** *у порівн.* I 96.779, **з собакою 1.** I 320.388, ***М.*** **на собаці 1.** *у приказці* II 281.43, ***К.*** **собако 2.** *зверт.* I 90.539, 107.1103, 127.1835, ***Мн. Н.*** **собаки 1.** I 41.527, 41.539, 97.821, 119.1532, 119.1536, 141.2355, II 55.251, 358.4, *у порівн.* I 271.339, 289.627, 495.В, II 277.514, **2.** I 104.1010, II 30.62, ***З.*** **собак 1.** I 295.65, II 328.53, **2.** II 311.257, *у спол.* I 234.160, 369.318, II 196.80, **на собак 1.** I 539.В, ***О.*** **собаками 1.** II 96.150, 131.13, **з собаками 1.** I 41.525, II 131.11, ***К.*** **собаки 2.** *зверт.* I 104.1002, II 328.52, 461.В.

СОБАЧАТА (1). *Перен. Лайл.* Гонто, Гонто! Оце твої діти. Ти нас ріжеш — заріж і їх: Вони католики.. «Убийте пса! а **собачат** Своєю заріжу» I 138.2213.

СОБАЧИЙ (6). **1.** *Перен. Підлий* (2). Сказали б, що брешу, Що на панів, бачиш, сердитий, То все такеє і пишу Про їх **собачії** звичаї... II 93.7.

2. *У складі деяких лайливих виразів* (4). А бурсак! **Собачий** сину, знаєш смак. II 171.218. Не божись, **собача** шкуро! I 90.509.

◊ *Одн. Н.* собачий 2. II 171.218, собача 2. I 90.509, *Р.* собачого 2. VI 197.10, *З.* собачу 2. VI 200.17, *О.*(з) собачою 1. VI 201.38, *Мн. З.* (про) собачії 1. II 93.7.

СОБАЧКА (1). *Зменш. до* **собака 1.** А москаль дере собі за своїми, тільки курява ляга — **собачка** ще поганенька доганя його та нібито гавкає. VI 27.6.

СОБІ (280). *Частка. Вживається при дієсл. або присл. чи займ., підкреслюючи, що дія відбувається вільно, незалежно від будь-яких обставин, так, як хочеться діючій особі.* Хатки прилиплі виглядають, Мов діти в білих сорочках У піжмурки **собі** гуляють. II 393.В. Я так **собі** думав — що ж, що я напишу письмо, хіба їм буде легше? VI 15.8. І дід, і баба у неділю На призьбі вдвох **собі** сиділи I 312.87. На верствовім шляху в полі Корчма під вербою Стоїть **собі** в холодочку II 187.60. *Повт.* (2). Од зіроньки до зіроньки Сидять **собі** у вдівоньки. Сидять **собі,** розмовляють, Пречистої дожидають. II 42.8 //Нехай (хай) **собі** (25). Не втирайте ж мої сльози, Нехай **собі** ллються I 23.92. Хай **собі** сердиться, коли в його така сердита натура. VI 211.10. *Повт.* (2). Нехай **собі** розійдуться Так, як ізійшлися, ..Нехай **собі...** I 96.754 //Сам (сама) **собі** (16). Матрос, ..На вахті стоя, Журився сам **собі** чогось II 85.20. Братерськая наша воля Без холопа і без пана Сама **собі** у жупані Розвернулася весела II 35.12.

◆ *У спол.* (14): а) так (таке) **собі** (12): 1) *без якихось наслідків, без змін* (7). Минулися Мої дні і ночі Без радості, молодії! Так **собі** минули На чужині. II 190.22. І бачиться, в селі убогім (Мені так бачиться) нічого Не виросло і не згнило, Таке **собі,** як і було. II 205.19; 2) *як-небудь* (2). Один старий одпочине В пишній домовині. Другий старий і так **собі** Де-небудь під тином. I 364.130; 3) *про щось невизначене, без яскравих ознак* (3). Скажу щиру правду, не те, щоб ніколи було або що, а так **собі,** ні се ні те VI 15.7; б) знай **собі** — *не звертаючи ні на що уваги* (2). П'яниці, знай **собі,** кричать: — І патріот! і брат убогих! Наш славний князь! Віват! Віват! II 10.76.

◊ **собі** I 14.21, 15.25, 23.92, 25.15, 27.84, 29.37, 29.53, 29.67, 34.230, 49.58, 49.65, 59.76, 61.45, 65.95, 77.101, 77.105, 90.511, 93.650, 101.901, 102.923, 113.1312, 117.1457, 126.1793, 141.2319, 147.2551, 150.П, 152.19, 155.86, 159.254, 168.160, 200.50, 202.139, 203.180, 234.172, 239.27, 240.51, 241.105, 244.193, 248.361, 249.411, 253.563, 274.61, 284.450, 289.655, 311.56, 311.58, 312.87, 316.245, 358.19, 358.25, 359.49, 365.157, 366.230, 392.31, 398.71, 403.В, 411.В, 416.В, 435.В, 444.В (2 р.), 458.В, 462.В, 472.В, 493.В, 500.В, 533.В, 537.В, 538.В, 545.В, II 9.53, 9.60, 21.8, 23.7, 35.12, 45.12, 46.37, 53.163, 55.257, 64.102, 66.185, 70.49, 70.60, 72.115, 77.24, 77.26, 78.31, 78.52, 80.133, 85.20, 95.72, 97.170, 99.236, 100.295, 103.20, 104.24, 105.51, 107.141, 150.6, 154.3, 161.63, 161.67, 164.18, 165.37, 170.181, 170.187, 170.200, 170.202, 171.206, 174.291, 174.300, 174.314, 175.319, 179.15, 181.3, 186.15, 187.60, 187.66, 188.102, 196.77, 197.3, 200.29, 201.58, 202.16, 204.10, 205.2, 205.30, 208.11, 208.19, 210.6, 215.6, 215.26, 220.25, 222.87, 222.91, 223.143, 225.198, 227.5, 230.65, 232.14, 232.15, 232.23, 242.22, 250.73, 251.115, 255.278, 256.307, 256.325, 265.35, 287.16, 288.15, 298.7, 298.9, 306.31, 306.45, 306.61, 310.220, 311.236, 312.288, 312.294, 312.313, 318.535, 318.538, 319.568, 319.571, 319.596, 319.601, 320.617, 321.652, 324.7, 326.37, 331.3, 335.21, 341.17, 354.13, 357.4, 364.14, 370.6, 379.В, 380.В, 383.В, 384.В, 393.В, 398.В, 401.В, 402.В, 404.В, 405.В, 410.В (2 р.), 411.В, 415.В, 429.В, 435.В, 438.В, 440.В, 443.В, 445.В (3 р.), 448.В (2 р.), 449.В, 454.В, 455.В, 458.В (2 р.), 468.В, 475.В, 483.В, 484.В, 485.В, 488.В, 490.В, 491.В, 496.В, 500.В, VI 15.8, 19.24, 24.7, 24.13, 26.16, 27.3, 27.5, 28.34, 34.26, 38.6, 39.26, 42.33, 43.29, 54.20, 58.25, 58.31, 82.14, 82.16 (2 р.), 82.23, 82.27, 82.35, 82.36, 83.37, 85.29, 86.8 (2 р.), 87.14, 115.6, 115.11, 118.22, 133.6, 139.18, 147.4, 148.26, 189.14, 195.27, 197.9, 198.6, 201.28, 203.15, 209.2, 211.10, 221.13, 327.В, *повт.* I 96.754, 96.760, II 42.8, 42.9, *у спол.* а) I 364.130, 538.В, II 76.6, 80.139, 190.22, 205.19, 218.3, 225.192, 254.242, 361.15, 439.В, VI 15.7, *у спол.* б) II 10.76, 98.202.

СОБІЕСЬКИЙ (2). Було, шляхта, знай, чваниться, День і ніч гуляє Та королем коверзує... Не кажу Степаном Або Яном **Собієським:** Ті два незвичайні,— А іншими. I 82.279.

◊ *Одн. О.* **Собієським** I 82.279, **Собіеским** I 424.В.

СОБЛУДИТИ (1). *Слов'ян. Согрішити.* Прокинься, кумо, пробудись.. Та щирим серцем нелукаво Хоть раз, сердего, **соблуди.** II 369.31.

СОБЛЮСТИ (2). *Слов'ян. Зберегти.* А чистих серцем — коло їх Постав ти ангели свої, Щоб чистоту їх **соблюли.**

◊ **соблюли** II 332.18, **соблюди** II 333.30.

СОБОР (7). **1.** *Збори вищого духовенства* (4). У Празі глухо гомонять, І цесаря, і Вячеслава, І той **собор** тисячоглавий Уголос лають! I 269.244. І з **собором** Іде сам кесар. II 271.258 //*Взагалі зібрання людей* (2). Псалом новий господеві Воспоєм честним **собором** II 274.377.

2. *Головна або велика церква в місті* (3). **Собор** Мазепин сяє, біліє II 26.106. приїхав я у тую Москву, та й гуляю собі по улицях, ..розглядую собі то церкви, то **собори** VI 82.17.

◊ ***Одн. Н.*** **собор 2.** II 26.106, ***Р.*** **із собора 2.** II 463.В, ***З.*** **собор 1.** I 269.244, ***О.*** **собором 1.** I 347.261, II 274.377, **з собором 1.** II 271.258, ***Мн. З.*** **собори 2.** VI 82.17.

СОБРАТИ (1). *Образн.* Равві великого глаголи На ниві сіються новій! І виростуть, і пожнемо, І в житницю **соберемо** Зерно святеє. II 310.202.

СОВА[1] (12). Людей не чуть; через базар Кажан костокрилий Перелетить; на вигоні **Сова** завиває. I 100.867. *У порівн.* (2). А сивий гетьман, мов **сова,** Ченцеві зазирає в вічі. II 37.91. І тепер я розбитеє Серце ядом гою, І не плачу, й не співаю, А вию **совою** I 352.68. *Рим.* (1). Кричать **сови,** спить діброва, Зіроньки сіяють I 36.329. *Назва твору* (1). **Сова.** I 230.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **сова** I 100.867, 241.68, 392.34, II 16.324, 101.307, *у порівн.* II 37.91, *у назві* I 230.Заг., ***О.*** **совою** I 236.247, *у порівн.* I 352.68, ***Мн. Н.*** **сови** I 384.11, II 17.366, *рим.* I 36.329.

СОВА[2] (1). Подражаніє польскому поетові Антонію **Сові** II 493.Заг.

СОВРЕМЕННИЙ (2). журнала [я] вже десятий рік і в очі ні одного не бачив і не знаю, що там і діється в тій новій, чи **современній,** літературі. VI 130.40.

◊ ***Одн. М.*** (в) **современній** VI 130.40, ***Мн. О.*** **современними** I 335.202.

СОГЛАСИТИСЯ (1). *Погодитися.* Він сказав мені, що «согласится на условие, какое ты ему предложишь». Чудний би був, якби і не **согласився.** VI 154.22.

СОГРІШАТИ (1). *Грішити.* Добре отим Сиротам щасливим, Що не мають отих батьк[ів], То й не **согрішають.** II 172.239.

СОГРІШИТИ (1). І в тій хаті поставили Царя ночувати, Як вертавсь із-під Полтави. А я йшла з водою До хатини... а він мені Махає рукою, Каже коня напоїти.. Я не знала, що я тяжко, Тяжко **согрішила!** I 296.109.

СОЗДАТИ (1). *Створити.* Кричите, Що бог **создав** вас не на те, Щоб ви неправді поклонились!.. I 331.43.

СОКИРА (10). А жид ізнадвору, Мов скажений, вибіга[є] З **сокирою!** II 158.68. *Образн.* (7). А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою обух сталить; Та добре вигострить **сокиру** — Та й заходиться вже будить. II 288.13 //*Символ насильства* (1). Не вас мені, сердешних, жаль,.. А тих, що бачать над собою **Сокиру,** молот і кують Кайдани новиє. II 311.253.

◊ ***Одн. Н.*** **сокира** *образн.* II 59.1, 59.11, 59.26, ***Р.*** **без сокири** *образн.* II 367.9, ***З.*** **сокиру** II 159.77, 311.253, *образн.* II 59.7, 288.13, ***О.*** **сокирою** *образн.* II 60.59, **з сокирою** II 158.68.

СОКИРИНЦІ (1). *Назва села.* Може приблукає в **Сокиринці** оце добрий чоловік і маляр дуже дотепний, то ти, мій друже богу милий, ласкаво привітай його. VI 182.21.

СОКІЛ (8). **1.** (2). Чи винен той голуб, що **сокіл** убив? I 4.58.

2. *Перен. Про юнака, чоловіка. Нар.-поет.* (6). Брати мої, **соколи,** Привели І корову із діброви, І намиста нанесли. I 140.2315. *Зверт.* (4). А Оксана, як голубка, Воркує.. «Серце моє, доле моя! **Соколе** мій милий! Мій!..» — аж верби нагинались Слухать тую мову. I 96.747. Заридала Катерина, Та бух йому в ноги: «Прости мені, мій батечку, Що я наробила! Прости мені, мій голубе, Мій **соколе** милий!» I 33.277 *У прикл. спол.* сини-**соколи** (1). Стара твоя чи бгає ще хоч як-небудь метелицю, сини-**соколи** твої, де вони тепер повертаються? Поцілуй їх, друже мій, за мене. VI 84.14.

◊ ***Одн. Н.*** **сокіл 1.** I 4.58, ***К.*** **соколе 2.** *зверт.* I 33.227, 96.747, 118.1493, 134.2081, ***Мн. Н.*** **соколи 2.** I 140.2315, *у прикл. спол.* VI 84.14, ***О.*** **з соколами 1.** I 268.234.

СОКОЛИНИЙ (1). Якби мені крила, крила **Соколинії,** Полетіла б я за милим II 167.119.

СОКОЛЯТА (1). *Перен.* Гамалія по Скутарі — По пеклу гуляє. Сам хурдигу розбиває, Кайдани ламає. «Вилітайте, сірі птахи..» Стрепенулись **соколята,** Бо давно не чули Хрещеної тії мови. I 201.100.

СОКОРИНА (1). Зоре моя вечірняя,.. Розкажи, як за горою Сонечко сідає, Як у Дніпра веселочка Воду позичає. Як широка **сокорина** Віти розпустила... II 8.9.

СОКОРІВКА (1). Чорний шлях виходив од Дніпра, меж устями річок **Сокорівки** і Носачівки I 148.Прип.

СОКРАТ (4). *Ім'я старогрецького філософа-ідеаліста.* Ти привітала Нерона лютого, Сарданапала, Ірода, Каїна, Христа, **Сократа...** II 32.11 //*Перен.* (3). І наш **Сократ** убогих брат Дочку й тилічку однімає У мужика... II 381.В.

◊ ***Одн. Н.*** **Сократ** *перен.* II 381.В (3 р.), ***З.*** **Сократа** II 32.11.

СОЛДАТ (6), **САЛДАТ** (3). в Оренбурзі, і до прийому не водивши, наділи на мене солдатську зброю і так з того часу, друже мій єдиний, став [я] **солдатом.** VI 83.11. Ножі **салдати** полоскали... В їх чистій праведній крові... II 489.В. *У прикл. спол.* москаль-**солдат** (1). І день і ніч дивилася Та й стала питати: «Чи не чув хто, чи не бачив Москаля-**солдата,** Мого сина..» I 235.209 //*У спол.* в **солдати** заголити — *віддати на військову службу* (2). Вдова шкандибає Під дзвіницю, сердешная, Руки простягати До тих самих, до багатих, Що сина в **солдати** Позаторік заголили. II 122.8.

◊ ***Одн. Н.*** **солдат** VI 85.35, ***Р.*** **солдата** *у прикл. спол.* I 235.209, ***О.*** **солдатом** VI 83.11, ***Мн. Н.*** **солдати** II 314.389, **салдати** II 489.В, ***З.*** **в солдати** *у спол.* II 122.8, **в салдати** *у спол.* II 426.В, ***О.*** **меж солдатами** VI 58.6, **с салдатами** II 475.В.

СОЛДАТСЬКИЙ (3), **САЛДАТСЬКИЙ** (2). Верчуся, світу дожидаю, А за дверима про своє **Солдатськеє** нежитіє Два часовії розмовляють. I 396.8. А в Оренбурзі, і до прийому не водивши, наділи на мене **солдатську** зброю VI 83.11. Через три місяці я опинився в Орской крепости в **салдатській** сірій шинелі VI 39.20.

◊ ***Одн. З.*** **солдатський** VI 85.11, **солдатську** VI 83.11, (про) **солдатськеє** I 396.8, ***М.*** (в) **салдатській** VI 39.20, ***Мн. М.*** (в) **салдатських** VI 50.18.

СОЛОВЕЙ (1). *Образн.* Згадую нашу Україну. Ох, якби-то мені можна було приїхать до **солов'я,** весело б було. VI 26.22.

СОЛОВЕЙКО (18). **1.** *Пестл. до* **соловей** (17). Защебетав **соловейко** — Пішла луна гаєм I 6.145. *У порівн.* (1). А серденько **соловейком** Щебече та плаче I 23.87.

2. *Іграшка* (1). Ганна діда питалася.. І внучатам із клуночка Гостинці виймала: ..А Карпові **соловейка** Та коників пару I 321.417

◊ ***Одн. Н.*** **соловейко** **1.** I 6.145, 8.219, 11.7, 12.35, 12.50, 12.67, 49.50, 49.59, 50.74, 136.2142, 241.97, 390.10, 390.15, II 27.148, ***З.*** **соловейка** **1.** I 92.610, 462.В, **2.** I 321.417, ***О.*** **соловейком** **1.** *у порівн.* I 23.87.

СОЛОМА (6). На великдень, на **соломі** Против сонця, діти Грались собі крашанками Та й стали хвалитись Обновами. II 197.1.

◊ ***Одн. Р.*** **соломи** II 234.110, ***З.*** **на солому** I 160.307, ***О.*** **соломою** VI 179.24, ***М.*** **на соломі** I 538.В, II 197.1, 234.108.

СОЛОМ'ЯНИЙ (3). **1.** *Зроблений із соломи* (1). у садочок входить молодий хлопець в **солом'яному** брилі II 168.Рем.

2. *У спол.* **солом'яний** дух. *Міфол.* (2). Пограємось, погуляймо, Та пісеньку заспіваймо: Ух! ух! **Солом'яний** дух, дух! I 5.96.

◊ ***Одн. Н.*** **солом'яний** **2.** I 5.96, 6.114, ***М.*** (в) **солом'яному** **1.** II 168.Рем.

СОН (23). **1.** *Фізіологічний стан організму* (9). Слава б стала По всьому світу про ослицю, Якби вона яку царицю Хоча грузинскую несла В гарем с царем роскошувати, Од **сна** і власті одпочить II 489.В. *У порівн.* (1). Любов та буде молодою І непорочною... такою, Як **сон** дитини на зорі! II 450.В //**Сном** задрімати — *заснути* (3). а Іуди.. на золото лягли І **сном** нечистим задрімали. I 110.1197 //Крізь **сон** (4). а я поки До своїх вернуся.. Та хоч крізь **сон** подивлюся На ту Україну I 145.2481. *У порівн.* (1). І «Отче наш» тихо-тихо, Мов крізь **сон,** [Ганна] читала. I 323.507.

2. *Те, що сниться; сновидіння* (14). Давнє-колишній та ясний Присниться **сон** мені! II 348.10. *Повт.* (2). Та й **сон** же, **сон,** напричуд дивний, Мені приснився I 240.62. *Назва твору* (4). а я вам [М. В. Максимович] тепер шлю замість парчового очіпка, мій невеличкий **Сон** VI 187.7. *Образн.* (1). Я заридав би, заридав! І помоливсь, що не правдивим, А **сном** лукавим розійшлось, Слізьми-водою розлилось Колишнєє святеє диво! II 92.15.

◊ ***Одн. Н.*** **сон** **1.** *у порівн.* II 450.В, **2.** II 28.164, 232.10, 298.5, 348.10, 476.В, *повт.* I 240.62 (2 р.), *у назві* I 239.Заг., II 24.Заг., 287.Заг., ***Р.*** **од сна** **1.** II 489.В, ***З.*** **сон** **1.** II 495.В, **2.** II 233.45, *у назві* VI 187.7, **крізь сон** **1.** I 145.2481, 258.24, *у порівн.* I 323.507, **кріз сон** **1.** II 406.В, ***О.*** **сном** **1.** I 110.1197, II 287.8, **2.** *образн.* II 92.15, ***Мн. З.*** **сни** **2.** II 450.В.

СОНЕЧКО (28). **1.** *Пестл. до* **сонце** **1.** (24). І **сонечко** серед неба Опинилось, стало I 282.374. В поход у дорогу славні компанійці До схід **сонечка** рушали. II 42.22. *У порівн.* (1). Бач, і сирота, А всім була навдивовижу. Бувало, вигляне із хижі, Як тая квіточка з роси, Як теє **сонечко** з-за хмари. II 250.53.

2. *Пестл. до* **сонце** **2.** (4). Вечернє **сонечко** гай золотило, Дніпро і поле золотом крило II 26.104. Нехай хмара На татари, А **сонечко** на христьяне II 99.256 //На **сонечку** — *на осонні* (1). На березі Ганна роздяглася.. Гне стан гнучкий, розгинає, На **сонечку** гріє. I 167.129.

◊ ***Одн. Н.*** **сонечко 1.** I 16.38, 75.7, 84.341, 86.409, 251.490, 282.374, 389.1, 554.В, II 8.6, 14.265, 21.3, 25.69, 60.31, 96.146, 142.2, 242.19, 337.43, 403.В, *у порівн.* II 250.53, **2.** II 26.104, 99.256, 199.19, **сончечко 1.** I 424.В, II 488.В, ***Р.*** **сонечка 1.** II 42.22, ***З.*** **сонечко 1.** I 306.461, **на сонечко 1.** I 462.В, ***М.*** **на сонечку 2.** I 167.129.

СОННИЙ (5). що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? Сяде шити — Не те вишиває.. Часом **сонна** розмовляє I 158.198. *Образн.* (1). Встала й весна, чорну землю **Сонну** розбудила I 136.2138 //*Субст.* (2). Отак і ви прочитай[те], Щоб не **сонним** снились Всі неправди I 336.239. *Субст. У порівн.* (1). Пішла [чорнобрива]... Вмилась, напилася, Побігла, та й стала, Вдруге, втретє, та мов **сонна** В степу заспівала I 411.В.

◊ ***Одн. Н.*** **сонна** I 6.126, 158.198, *субст., у порівн.* I 411.В, ***З.*** **сонну** *образн.* I 136.2138, ***Мн. Д.*** **сонним** *субст.* I 336.239.

СОН-ТРАВА (4). Не **сон-трава** на могилі Вночі процвітає, То дівчина заручена Калину сажає I 386.8.

◊ ***Одн. Н.*** **сон-трава** I 386.8, 387.32, 554.В, II 8.21.

СОНЦЕ (104). **1.** (94). Із-за гаю **сонце** сходить II 131.1. А парубки копиці клали, Та, знай, на **сонце** позирали II 186.25. За **сонцем** хмаронька пливе II 178.1. Проклятий час-годинонька, Що ти народилась! Якби знала, до схід **сонця** Була б утопила... I 32.185. До сходу **сонця,** рано-рано!! У Віфлеємі на майдані Зійшовся люд II 314.366. *У порівн.* (3). А мітла, Мітла огненная світила, Неначе **сонце** II 315.409. Все сумує,— тільки слава **Сонцем** засіяла. I 13.78. *У прислів'ї* (1). не так пани, як підпанки, *або* — *поки* **сонце** *зійде, то роса* очі виїсть. I 103.968. *Персоніф.* (9). Шелестить Пожовкле листя по діброві; Гуляють хмари; **сонце** спить; Нігде не чуть людської мови I 136.2126. Попрощалось ясне **сонце** З чорною землею II 27.114. *Образн.* (4). Може ще раз **сонце** правди Хоч крізь сон побачу I 258.23. *Образн. У прикл. спол.* **сонце**-п р а в д а (1). І знову шкуру дерете З братів незрящих, гречкосіїв, І **сонця**-п р а в д и дозрівать В німецькі землі, не чужії, Претеся знову!.. I 331.48 //*У спол.* н а с х і д **сонця** — *туди, де сходить сонце* (2). Встали сіромахи, Помолились н а с х і д **сонця,** Пішли понад шляхом I 47.749.

2. *Сонячне світло, тепло* (10). Широкая, високая Калино моя, ..Повий мою голівоньку, Росою умий. І вітами широкими Од **сонця** закрий I 387.51. **Сонця** мало, рясту мало І багато хмари. I 136.2151 //Н а **сонці,** п р о т и в **сонця** — *на осонні* (2). Ішов кобзар до Києва Та сів спочивати.. Мале дитя коло його На **сонці** куняє I 46.716. На великдень, на соломі Против **сонця,** діти Гралися собі крашанками II 197.2.

◊ ***Одн. Н.*** **сонце 1.** I 5.89, 10.39, 10.43, 11.1, 12.61, 13.83, 13.105, 31.115, 32.161, 35.281, 39.438, 42.551, 50.82, 57.11, 65.98, 66.111, 76.35, 76.62, 80.201, 111.1232, 119.1523, 228.44, 241.88, 270.303, 305.421, 312.89, 331.59, 387.62, II 11.143, 20.1, 21.15, 22.38, 23.1, 36.68, 131.1, 161.54, 313.343, 337.44, 357.7, 358.25, 485.В, *у порівн.* I 27.73, II 315.409, *у прислів'ї* I 103.968, *персоніф.* I 12.57, 26.71, 65.101, 136.2126, 270.304, 306.442, II 21.16, 27.114, 357.10, **2.** I 203.181, ***Р.*** **сонця 1.** I 32.185, 35.271, 39.454, 53.216, 137.2189, 139.2235, 166.109, 225.5, 230.13, 387.38, 453.В, II 48.116, 72.111, 125.23, 201.43, 310.217, 314.366, 317.490, *образн.* I 264.82, *образн., у прикл. спол.* I 331.48, *у спол.* I 47.749, 463.В, **2.** I 136.2151, **соньця 1.** II 406.В, 410.В, **од сонця 2.** I 387.51, **од соньця 2.** I 554.В, **против сонця 2.** II 197.2, ***З.*** **сонце 1.** I 39.440, 61.30, 76.56, 241.98, 242.112, 286.540, 290.691, 332.76, II 59.18, 178.3, *образн.* I 258.23, 328.144, 518.В, **за сонце 2.** I 327.83, **на сонце 1.** II 186.25, ***О.*** **сонцем 1.** *у порівн.* I 13.78, **2.** II 385.В, **за сонцем 1.** II 178.1, ***М.*** **на сонці 1.** I 26.64, **2.** I 15.32, 46.716, II 18.433.

СОПІЛКА (3). Чабан вранці з **сопілкою** Сяде на могилі I 48.11.

◊ ***Одн. О.*** **з сопілкою** I 48.11, ***М.*** **на сопілці** II 353.85, **на сопільці** II 500.В.

СОПІТИ (2). Прихожу: Старшина пузата Стоїть рядом; **сопе,** хропе, Та понадувалось I 252.535. *Образн.* (1). Огонь небесний той погас, І в тую костяну комору Полізли свині ізнадвору, Мов у калюжу, та й **сопуть.** II 202.26.

СОПУТНИК (1). *Зверт.* Друже мій, О мій **сопутниче** святий! Поки огонь не захолонув, Ходімо лучче до Харона II 373.50.

СОРОКА (4). *У порівн.* (3). А дівчата Мов ті **сороки** цокотали Та до криниці учащали У яр погуляти. II 186.28. *У приказці* (1). Яка оце тобі **сорока** на хвості принесла, що я тут нічого не роблю, тільки бенкетую. VI 170.2.

◊ ***Одн. Н.*** **сорока** *у порівн.* II 173.264, *у приказці* VI 170.2, ***Мн. Н.*** **сороки** *у порівн.* II 77.18, 186.28.

СОРОКОУСТ (1). *Молитва за померлого через сорок днів після смерті.* **Сорокоусти** наймала У Київ ходила I 539.В.

СОРОМ (23). **1.** *Почуття збентеження, ніяковості за свій вчинок* (6). Нудьга, печаль І **сором** душу оступила, І ти запла-

кала! II 78.68. *У приказці* (3). Іноді так мене нудьга за серце здавить, що (без **сорома** казка) аж заплачу VI 43.7.

2. *Присудк.* (12). Єсть люде на світі.. Здається, панують, А долі не знають,— ..З нудьгою та з горем Жупан надівають, А плакати — **сором.** I 36.316. Цур йому, тому лихові, а то ще щоб не заплакать, а іноді далебі доходить до того, аж самому **сором** VI 50.33. *Повт.* (2). А де ж ти діла паляницю?.. Чи, може, ще й не напекла? Е, **сором, сором!** Лепська мати! I 320.398 //*У спол.* **сором** с к а з а т ь — *незручно зізнатися* (1). Посылаю вам билеты на Г а й д а м а к и, роздай[те], будьте ласкаві, як умієте, вони вже надрюковані. Та... єйбогу, **сором** с к а з а т ь, нема чим викупить з дрюкарні. VI 21.4.

3. *Ганьба, безчестя* (5). Я Катруся твоя люба.. Що од тебе сина мала, Покриткою стала... Покриткою... який **сором!** I 44.631. Де їй дітись од **сорома,** Де їй заховатись? II 81.173. *Повт.* (2). І **сором** тут, і **сором** там — Вставать з чужої домовини, На суд твій праведний прийти I 201.77 //*Про ганебний вчинок* (1). Насилу [сотник] вліз у хату Та й ліг собі тихенько спати, Щоб Настю, бачте, не збудить, Та **сорома** не наробить. II 175.320.

◊ ***Одн. Н.*** **сором 1.** II 78.68, **2.** I 36.316, 96.769, 150.П, 167.125, 279.264, 317.278, VI 27.36, 50.33, 206.37, *повт.* I 320.398 (2 р.), *у спол.* VI 21.4, **3.** I 44.631, *повт.* I 201.77 (2 р.), ***Р.*** **сорома 3.** II 175.320, **без сорома 1.** I 165.31, 166.88, *у приказці* VI 43.7, 87.16, 130.3, **од сорома** 3. II 81.173.

СОРОМИТИСЯ (7). карі очі В неволі гаснуть; розковать Козак сестру свою не хоче, Сам не **соромиться** конать В ярмі I 108.1132. Кокорєв, як я бачу, забув про мої гроші, а нагадать йому нікому проч тебе, а ти **соромишся.** VI 188.8.

◊ **соромлюся** I 365.191, **соромишся** VI 188.8, **соромиться** I 108.1132, 169.198, **соромиця** I 436.В, **соромляться** I 161.329, **соромся** I 106.1085.

СОРОМІТНИЙ (1). Дівчата співали: «..Шапки хлопці погубили, Тільки наймит не згубив, Удовівну полюбив...» **Соромітна,** нехай їй лихо! II 54.195.

СОРОМЛИВИЙ (1). Де доткнеться до користі, до грошей, то я бачу, що твоя натура моїй сестра рідна, і **соромлива,** і боязлива. VI 188.5.

СОРОЧЕНЯ (3). *Зменш.-пестл. до* **сорочка.** [Марія] шиє Малесеньке **сороченя** — Комусь то ще? II 312.296. пішла [Марія] На Ніл **сороченята** прати В дорогу синові. II 317.481.

◊ ***Одн. З.*** **сороченя** I 312.296, **сорочиня** II 488.В. ***Мн. З.*** **сороченята** II 317.481.

СОРОЧЕЧКА (7). *Зменш.-пестл. до* **сорочка.** Молодиця.. коло дитини Так і пада, ніби мати; В будень і в неділю Головоньку йому змиє, Й **сорочечку** білу Що день божий надіває. I 315.212. А Йосип сина забавляв, На призьбі сидя, поки мати На річці прала ті малі **Сорочечки.** II 317.486.

◊ ***Одн. З.*** **сорочечку** I 315.212, II 13.226, 197.7, **сорочичку** II 382.В, ***Мн. З.*** **сорочечки** II 11.149, 317.486, 490.В.

СОРОЧКА (17). А вночі, дівчата, Випливає з води мати,.. Страшна, синя, розхристана І в мокрій **сорочці** I 168.187. Ще ось що: може Харита скаже: що вона вбога, сирота, наймичка, а я багатий, та гордий, то ти скажи їй, що в мене багато дечого нема, а часом і чистої **сорочки** VI 198.29. Дивлюсь — аж он передо мною.. Хатки біленькі виглядають, Мов діти в білих **сорочках** II 24.15 //*Частина українського жіночого національного костюма* (4). Нехай же що є, то те й буде, а я таки знову буду просить вас, щоби ви, коли буде ваша ласка, прислали мені дівочу **сорочку** гарно пошиту, плахту, стрічок зо дві, та й годі. VI 19.7. *Образн.* (1). А тим часом перевертні Нехай підростають. Та поможуть москалеві Господарювати Та з матері полатану **Сорочку** знімати. I 226.44.

◊ ***Одн. Р.*** **сорочки** VI 198.29, ***З.*** **сорочку** I 508.В, VI 19.7, 19.14, 20.14, 194.9, *образн.* I 226.44, **на сорочку** I 169.195, ***М.*** **в сорочці** I 168.187, 274.69, 287.547, 320.386, **на сорочці** I 167.121, ***Мн. З.*** **сорочки** II 483.В, ***М.*** **в (у) сорочках** I 284.447, 312.88, II 24.15.

СОСІД *див.* **СУСІД.**

СОСНИЦЯ (2). *Назва містечка.* Не пустили Дорошенка, У рясі пізнали, Закували у кайдани, В **Сосницю** послали, А з **Сосниці** в Я р о п о л ч е Віку доживати. II 161.48.

СОСНОВИЙ (2). На хату купи тілько **соснового** дерева, на двері і одвірки дубового або ясенового. VI 215.4.

◊ ***Одн. Р.*** **соснового** VI 215.4, ***З.*** **сосновий** VI 217.33.

СОТВОРИТИ (1). *Слов'ян. Учинити.* Вхопив його та й укинув Максима святого У криницю... Такеє-то **Сотворив** я, сину! II 258.382.

СОТНИК (45). *Офіцерський чин в козачих військах.* А тим часом привітай оцьо-

го доброго і благородного **сотника** Хаїрова. VI 70.17. Пишними рядами Виступають отамани, **Сотники** з панами І гетьмани І 78.132. В Броварях Уже повінчана гуляє Його Настуся молода! Вернувся **сотник** мій додому, Три дні, три ночі не вставав, Нікому й слова не сказав І не пожалувавсь нікому. II 175.332.

◊ ***Одн. Н.*** **сотник** II 164.18, 164.26, 165.Д. О., 165.41, 165.55, 166.Д. О. (5 р.), 167.Д. О. (4 р.), 168.Д. О. (4 р.), 171.Д. О. (2 р.), 171.Рем., 172.Рем., 173.Д. О. (5 р.), 174.Д. О., 174.313, 175.332, 176.374, 176.388, 177.404, ***З.*** **сотника** II 175.325, 176.391, VI 70.17, **за сотника** I 159.241, 159.253, ***О.*** **сотником** I 162.391, **за сотником** I 159.243, 159.247, 159.249, **з сотником** II 175.340, **із сотником** II 176.364, ***Мн. Н.*** **сотники** I 78.132.

СОТНИКІВ (2). Вернулися запорожці, Принесли з собою В Гетманщину той чудовний Образ пресвятої, Поставили в Іржавиці В **сотниковім** храмі... II 394.В. І хата, бачите, була За тином, **сотникова** хата. II 164.17.

СОТНИКІВНА (4). *Дочка сотника.* Найду тобі рівню.. Або крамарівну, Або **сотниківну,** Таки панну, сину. I 231.35. *У назві твору* (3). Скажіть Грицькові, що я змалював його панну **Сотниківну** і може на цім тижні пошлю йому, як здужатиму письмо написать. VI 25.25.

◊ ***Одн. З.*** **сотниківну** I 231.35, *у назві* VI 20.16, 21.5, 25.25.

СОТНЯ (6). **1.** *Одиниця рахунку* (4). Сім'я моя щодень росла І вже до **сотні** доростала II 65.140. Коло 15 февраля получиш ти посилку і зроби з неї так, як я тобі вже писав, або найди десять чоловік добрих людей та роздай їм по **сотні** книжечок по 3 крб. **сотня.** VI 228.1.

2. *У мн. Велика кількість кого-н.* (2). Не **сотні** вас, а міліони.. Гаврилич гнув во время оно II 281.31. А ти, всевидящеє око! Чи ти дивилося звисока, Як **сотнями** в кайданах гнали В Сибір невольників святих II 282.78.

◊ ***Одн. Н.*** **сотня 1.** VI 228.1, ***Р.*** **до сотні 1.** II 65.140, ***З.*** **за сотню 1.** II 411.В, ***М.*** **по сотні 1.** VI 228.1, ***Мн. З.*** **сотні 2.** II 281.31, ***О.*** **сотнями 2.** II 282.78.

СОУЗНИКИ (1). *Товариші по ув'язненню.* Въ казематі. Моїмъ **соузникамъ** посвѧщаю. I 377. Присвята.

СОХНУТИ (13). **1.** *Ставати сухим, втрачати вологу* (7). А дубового лісу все-таки треба купить, заздалегідь, нехай собі **сохне** VI 203.15 //*Висихати* (3). Піде [дівчина] на шлях подивитись, Поплакати в лози, — Защебече соловейко, — **Сохнуть** дрібні сльози I 12.36 //*Про річку. Повт.* (2). Альта плаче: «Тяжко жити! Я **сохну, сохну...**» I 108.1153.

2. *В'янути (про рослини)* (1). Навгороді коло тину **Сохне** на тичині Хміль зелений II 146.6.

3. *Перен. Худнути (від хвороби, непосильної праці, душевних страждань)* (5). І в'яне, **сохне,** гине.. Твоя єдиная дитина, Твоя Мариночка... II 100.270. Не слухала стара мати, Робила, що знала — Дивилася чорнобрива, **Сохла,** і мовчала. I 51.109.

◊ **сохну 1.** *повт.* I 108.1153 (2 р.), **сохне 2.** II 146.6, **3.** I 11.31, 50.88, II 97.166, 100.270, **сохнуть 1.** I 12.36, **сохла 3.** I 51.109, **сохли 1.** I 132.1999, **нехай сохне 1.** VI 198.6, 201.29, 203.15.

СОХРАНИТИ (4). *Слов'ян. Зберегти.* І все сіє **сохраните** у себе, бо товариш мій хоче їхать із Києва. VI 38.14 /*Оберегти* (3). Треба буде Акафіст найняти Миколаєві святому.. Бо щось Марко забарився... Може, де в дорозі Занедужав, **сохрань** боже! I 321.445. яка нудьга сидіть склавши руки, і так сидіть дні, місяці і годи. О, господи, **сохрани** всякого чоловіка од такої живої смерти! VI 115.39.

◊ **сохрани** VI 115.39, 142.10, **сохрань** I 321.445, **сохраните** VI 38.14.

СОЦЬКИЙ (2). *Нижчий чин сільської поліції.* Де отаман? Громада? **Соцький?** Препогане, Мерзенне, мерзле паробоцтво, Ходіте биться! II 80.121. А сам пішов, співаючи, **Соцькому** сказати, Та щоб ішов з громадою Дитину шукати!! II 81.190.

СОЧИНЕНІЯ (2). *Твори.* Та якби ви не поліновались прислать мені свої **сочиненія** хоч півекземпляра, так — на пам'ять, то велике спасибі вам сказав би. VI 23.22. К Новому року вийдуть печатні мої **сочиненія** (не всі). VI 201.16.

СОЧИНИТИ (1). *Написати (про твір).* Нема тепер таких великих душ на світі. Може і були коли-небудь та в ирій полетіли. Одна твоя осталася меж нами зимовать.. і **сочинила** собі поему VI 115.11.

СПАДАТИ (2). миро добровонне З голови честної На бороду Аароню **Спадає** росою І на шитії омети Ризи дорогої I 345.208. роси єрмонськії На святії гори Високії сіонськії **Спадають** I 346.214.

СПАЛЕНО (1). *Присудк. Безособ.* В самім замку невеличку Церковку святую Не **спалено.** II 126.39.

СПАЛИТЬ (18). **1.** *Піддати дії вогню* (14). Пан поїхав десь далеко, ..І прокляли його люди, Будинок **спалили**... І 356.48. А те, що осталося,.. **спаліть** та й годі! VI 222.6. *Образн.* (1). Отак Гуса Ченці осудили, Запалили... та божого Слова не **спалили** І 272.360.

2. *Знищити силою сонячного проміння* (4). Чи буде правда меж людьми? Повинна буть, бо сонце стане І осквернéну землю **спалить.** II 358.26. Святий, огненний господине! **Спалив** єси луги, степи II 337.49.

◊ **спали́ть 1.** II 103.9, VI 223.17, **спалив єси 2.** II 337.49, **спалив 1.** I 148.Прип., **2.** II 337.50, **спалила 1.** I 300.241, 300.256, **спалили 1.** I 108.1143, 120.1578, 148.Прип., 356.48, II 161.62, 427.В, *образн.* I 272.360, **спáлить 2.** II 358.26, **спалим 1.** I 119.1551, **спали 2.** II 337.51, **спаліть 1.** VI 222.6.

СПАРУВАТИ (1). От ми й **спарували** Вас з Яриною докупи... І 276.140.

СПАРУВАТИСЬ (1). На всеєдній у неділю Вона **спарувалась** С сліпим своїм. І 496.В.

СПАС[1] (2). **1.** *Рел. свято* (1). Тут дав бог мені близнята, Якраз против **спаса.** І 366.225.

2. *Ікона з зображенням Христа* (1). Свічечку в неділю **Спасові** поставить. І 537.В.

◊ ***Одн. Р.*** **против спаса 1.** *I* 366.225, ***Д.*** **Спасові 2.** I 537.В.

СПАС[2] *див.* **МЕЖИГОРСЬКИЙ СПАС.**

СПАСАТЬСЯ (1). *Ірон.* Чи так, чи іначе, а я дальше поста не всижу [в Нижнім]. Чкурну до тебе в Никольское та й захожусь **спасаться,** бо мені тут нічого робить. VI 164.11

СПАСЕНІЄ (1). *Слов'ян.* Хто ж пошле нам **спасеніє,** Верне добру долю? І 342.101.

СПАСИБІ (148). **1.** *Вираз вдячності, те саме, що* **дякую** (141). на волю Мені ти двері одчинив! **Спасибі,** друже! II 228.56. **Спасибі,** дідусю, що ти заховав В голові столітній ту славу козачу: Я її онукам тепер розказав. І 144.2464. *Повт.* (17). Добре, далебі, добре! Що хоче, то так і втне **Спасибі, спасибі.** І 104.1006. *Ірон.* (2). Правда, мудрі! **Спасибі** за раду. Теплий кожух, тілько шкода — Не на мене щитий І 77.96 *//З означенням у с. р.* (4). А тобі велике, превелике **спасибі** за щирую любов твою, мій голубе сизий, мій друже єдиний VI 170.8 *//У знач. безособ. присудка з додатком у дав. відм.* (17). **Спасибі** сиротам багатим, Що хрест поставили. II 265.32. А тепер, **спасибі** вам і моїй неледачій долі, тепер я в Петербурге неначе в своїй господі. VI 196.12. *Ірон.* (1). Парус у своєму універсалі перелічив всю славянську братію, а про нас і не згадав, **спасибі** йому. VI 186.8 *//У спол.* сказати (велике, щире) **спасибі** — *подякувати* (10). Може озоветься Безталання невсипуще І нам усміхнеться. Поєднає з недолею І з людьми, і скаже **Спасибі** нам. І 360.15. вибери у Чернягина камеру для Ираклия, він тобі велике **спасибі** скаже. VI 142.8. напиши щиру правду, і за щиру правду скаже щире **спасибі** Т. Шевченко. VI 24.2.

2. *Вставн.* (6). Штовхаюсь я; аж землячок, **Спасибі,** признався І 246.291. Попросився зимувати До дяка у школу. Бо таки й письма, **спасибі,** Москалі навчили II 55.227. Мене, **спасибі,** люди добрі книгами не забувають. VI 130.37.

3. *Субст. Подяка* (1). Тілько що схаменувся я од твого слова і взяв уже перо в руку, щоб написать тобі **спасибі,** аж приходить із Гур'єва почта VI 129.38.

◊ **спасибі 1.** I 52.175, 61.63, 121.1636, 144.2464, 154.63, 273.21, 317.280, II 138.53, 207.8, 228.49, 228.56, 265.32, VI 17.11, 21.8, 21.9, 21.15, 21.18, 21.24, 23.36, 23.37, 24.9, 24.22, 25.8, 27.12, 27.17, 29.23, 31.13, 41.14, 41.17, 42.32, 45.25, 49.28, 50.11, 51.9, 51.15, 54.28, 54.34, 62.18, 62.21, 71.1, 71.2, 71.3, 74.7, 85.24, 85.26 (3 р.), 85.31, 86.37, 87.12, 118.27, 133.17, 133.18, 133.20, 133.21, 133.24, 138.8, 138.15, 138.18, 139.15, 141.24, 145.32, 146.40, 147.10, 154.4, 154.5, 154.6, 155.29, 155.30, 156.1, 162.2, 162.14, 162.15, 162.19, 164.7, 164.12, 165.25, 166.28, 170.8, 170.11, 171.33, 172.5, 173.42, 177.25, 179.36, 185.32, 186.3, 186.19, 186.31, 186.35, 189.12, 192.5, 192.32, 193.25, 196.12, 198.26, 200.24, 200.35, 201.19, 202.10 (2 р.), 202.32, 203.1, 205.5, 206.26, 220.5, 220.6, 220.7, 221.12, 222.33 (2 р.), *повт.* I 104.1006 (2 р.), II 80.114, 80.115, VI 23.29, 23.30 (2 р.), 26.4, 26.5, 92.25, 92.26, 118.18, 118.19, 190.10, 190.11, 220.21, 220.22, *ірон.* I 77.96, 79.183, VI 186.8, *у спол.* I 360.15, VI 23.23, 24.2, 27.13, 85.27, 119.2, 142.8, 155.32, 199.7, 206.7, **2.** I 246.291, II 55.227, 489.В, VI 33.28, 83.18, 130.37. **3.** VI 129.38.

СПАСИТЕЛЬ (2). *Рел. Ісус Христос.* Слава вам, Убогим людям, чабанам, Що привітали, заховали І нам **спасителя** спасли Од Ірода. II 315.398 *//Традиційне зверт. до бога* (1). Слава тобі, **спасителю,** Насилу діждала! І 507.В.

СПАСІВКА (1). *Назва посту. Церк.* А в петрівку і **спасівку** Не спочине [Максим] в школі, Бере заступ і лопату, Шкандибає в поле. II 56.265.

СПАСТИ́ (20). Як його вчити, навести На путь святий святого сина, І як його од зол **спасти?** II 316.457. **Спаси** ти нас, Младенче праведний, великий, Од п'яного царя-владики! II 302.35. Хто б **спас** мене од лукавих І діющих злая? I 345.181. *Повт.* (4). боже милий,.. **Спаси** мене Од лютої муки, **Спаси** мене I 341.35. *Образн.* (1). правда оживе.. І люд окрадений **спасе** Од ласки царської II 328.69 //*Уберегти від гріха* (4). Вона благала пресвятую, Шоб заступила, шоб **спасла** II 450.B. *Образн.* (1). О! мій Петрусю! Молитва не **спасе** мене II 224.154 //*При традиційному зверт. до бога з проханням допомогти в чомусь* (3). Пішов молиться добрий Гус. «..Молюся, господи, помилуй, **Спаси** ти нас, святая сило» I 267.179.— Святая сило! **Спаси** мене, мій боже милий! — Тілько й промовила [Марія] II 312.311.

◆ *У спол.* **спасеть** його бог — *при побажанні добра людині* (1). Поклоніться, будьте ласкаві, Метлинському, **спасеть** його бог за його Думки і ще дещо, тіль і полегкості, що вони VI 25.32.

◊ **спасти** II 316.457, **спас** II 279.563, **спасла** II 223 114, 302.38, 313.356, 450.B, **спасли** II 315.398, **спасе** II 328.38, *образн.* II 224.154, 328.69, **спасеть** *у спол.* VI 25.32, **спаси** I 267.179, 343.109, II 302.35, 312.311, *повт.* I 341.29, 341.30, 341.35, 341.37, **спас (б)** I 345.181.

СПА́СТИ (1). *Образн.* Мій боже милий, Даруй словам святую силу — Людськеє серце пробивать, Людські́ї сльози проливать, Щоб милость душу осінила, Щоб **спала** тихая печаль На очі їх II 96.123.

СПАТИ, СПАТЬ (121). **1.** *Перебувати в стані сну* (101). Отож я ліг **спати** I 240.58. А челядь п'яна полягала У клуні на соломі **спать** II 234.108. Біліє місяць; люде **сплять,** І титар **спить...** I 97.823. я вчора, прийнявши подарунок твій щирий, мій єдиний друже, так зрадів, що ще й досі не схаменуся, цілісіньку ніч не **спав** VI 49.13. *Образн.* (13). Кричать сови, **спить** діброва I 36.329. Ще сонце **спить,** пташки мовчать I 306.442 //*Перен. Покоїтися в домовині, в могилі* (9). Було б легше в домовині Одинокій **спати.** I 462.B. Добре, мамо, Що ти заранне **спать** лягла, А то б ти бога прокляла За мій талан. II 110.19.

2. *Перен. Бути пасивним, бездіяльним, в'ялим* (18). боже,.. Не дай **спати** ходячому, Серцем замирати І гнилою колодою По світу валятись. I 349.13. *Повт.* (7). Страшно впасти у кайдани, Умірать в неволі, А ще гірше — **спати, спати,** І **спати** на волі I 349.23 //*Нічим не виявляти себе* (15). Шелестить Пожовкле листя, гаснуть очі, Заснули думи, серце **спить** I 349.4. Кати знущаються над нами, А правда наша п'яна **спить.** I 325.25.

3. *Бути у статевому зв'язку з ким* (1). З дочкою [пан] ліг **спати...** I 369.314.

◆ *У спол.* **спать** на одно око — *пильнувати* (1). з хлопців будуть люде... тілько треба **спать** на одно око. VI 195.24.

◊ **спати 1.** I 86.428, 160.288, 160.301, 160.304, 163.401, 240.58, 262.4, 287.550, 359.50, 361.40, 363.100, 367.249, 384.12, 387.64, 500.B, II 12.179, 16.331, 54.214, 78.57, 120.10, 175.319, 179.3, 453.B, *образн.* 353.90, 360.16, II 380.B, VI 195.24, *перен.* I 243.158, 462.B, II 183.34, **2.** I 349.13, *повт.* I 349.23 (2 р.), 349.24, **3.** I 369.314, **спать 1.** I 85.385, 110.1189, 236.241, 278.207, 398.76, 444.B, II 9.30, 16.342, 85.14, 99.258, 99.259, 99.263, 103.20, 107.139, 225.195, 225.201, 234.108, 242.13, 372.10, VI 16.19, 20.9, 204.30, 208.27, *образн.* II 330.15, *перен* II 110.19, *у спол.* VI 195.24, **сплю 1.** VI 185.20, **спиш 1.** I 386.4, 553.B, *образн.* I 199.30, **2.** II 282.85, 368.25, **спить 1.** I 98.824, 535.B, II 15.315, 17.360, 208.7, 315.423, 319.571, 319.575, 335.13, 353.76, 477.B, *образн.* I 36.329, 136.2126, 306.442, II 288.4, *перен.* I 7.155, 7.157, **2.** I 325.25, 349.4, II 232.29, 270.235, **сплять 1.** I 97.823, 142.2368, II 117.13, 150.20, **спав 1.** II 71.82, VI 49.13, **спала 1.** I 3.28, 225.10, 363.114, 463.B, II 12.183, 78.58, 107.125, 224.189, 225.201, *перен.* I 324.550, 387.59, **2.** I 333.146, II 58.10, *повт.* II 368.10, 368.11, 368.15 (2 р.), **спали 1.** II 268.135, 314.385, **будеш спати 1.** I 261.4, **2.** I 342.78, **будемо спати 1.** I 306.440, **спи 1.** *образн.* I 228.43, 229.83, 229.85, *перен.* I 146.2523, **спало б 2.** II 443.B

СПАТИСЯ (10). *Безособ. З заперечною часткою «не». Про неможливість заснути.* Вийшла мати погуляти, Не **спиться** в палатах. I 359.42. Не **спалося,**— а ніч, як море. I 396.1.

◊ **спиться** I 359.42, 363.120, 363.122, **спиця** I 492.B, 531.B, 534.B (3 р.), **спитця** I 547.B, **спалося** I 396.1.

СПАТОНЬКИ (4). *Пестл.* Воно ж Попестилось собі, погралось Та й **спатоньки,** мале, лягло II 319.569. *Образн.* (2). За сонцем хмаронька пливе, Червоні поли розстилає І сонце **спатоньки** зове У синє море II 178.3.

◊ **спатоньки** I 547.B, II 319.569, *образн.* I 257.5, II 178.3.

СПЕКА (1). В яких ярах, В яких незнаємих вертепах Ти заховаєшся од **спеки** Огнепалимої тії II 307.97.

СПЕКТАКЛЬ (1). Старий Улибишев, той самий, що написав біографію Бетговена, не пропускає ні одного **спектакля:** так щиро любить театр VI 154.38.

СПЕКТИ (5). **1.** (3). Вранці-рано Фамар **спекла** і принесла Опрісноk братові. II 72.127.

2. *Спалити* (2). І вдвох тихенько заспівать Ту думу сумную, днедавну, Про лицаря того гетьмана, Що на огні ляхи **спекли.** II 218.29.

◊ **спекла 1.** II 72.123, 72.127, 312.307, **спекли 2.** II 218.29. **спечеш 2.** II 412.В.

СПЕКТИСЯ, СПЕКТИСЬ (2). **1.** *Обпектися на сонці* (1). А сирота її в селі,.. Ненагодоване і босе, Сорочечку до зносу носить. **Спеклося** бідне на жару. II 13.227.

2. *Обгоріти на вогні. Образн.* (1). Пани до одного **спеклись,** Неначе добрі поросята, Згоріли білії палати II 101.313.

◊ **спеклося 1.** II 13.227. **спеклись 2.** II 101.313.

СПЕРЕДУ (3). *Присл.* Серед села вдова жила,.. кругом пані, І **спереду** й збоку. І 164.24. Старенька сестро Аполлона,.. Хоть на годиночку у нас Ту вінценосную громаду Покажем **спереду** і ззаду Незрячим людям. II 69.28.

◊ **спереду** I 164.24, II 69.28, 415.В.

СПЕРШУ (8). *Присл.* Мати **спершу** сміялася. Думала — жартує І 158.200. занедужав я **спершу** ревматизмом, тяжкий недуг, та я все-таки потроху боровся з ним VI 42.31.

◊ **спершу** I 150.П, 158.200, VI 27.37, 33.22, 42.23, 42.31, 50.17, 207.30.

СПЕЧЕНИЙ (1). *Перен. Написаний.* Посилаю тобі оцю, недавно **спечену** штуку, для того і пишу мало, щоб паперу більше осталося для новорожденного чада. VI 174.13.

СПИНА (3). Привезли його в кайданах в польський лагер.. потім [кати] зняли дванадцять пас з **спини** шкури I 149.Прип.

◊ ***Одн. Р.*** **з спини** I 149. Прип., ***З.*** **спину** I 88.453, 88.457.

СПИНИТИ, СПИНИТЬ (16). **1.** *Заборонити щось зробити, утримати від якогось вчинку* (7). Чим **спиниш** народ, щоб не гомонів? І 101.919. Полюбила чорнобрива Козака дівчина. Полюбила — не **спинила:** Пішов — та й загинув... І 48.23. велике щастя буть вольним чоловіком, робиш, що хочеш, ніхто тебе не **спинить** VI 15.24.

2. *Зупинити, затримати на місці* (5). В Нижньому мене **спинили,** заказано, бачиш, мені в'їжджать і жить в столиці. VI 172.2. Пливе човен вод[и] повен, Ніхто не спиняє, Кому **спинить** — рибалоньки На світі немає. І 152.7. *Образн.* (1). Так і доля: того ламá, Того нагинає; Мене котить, а де **спинить,** І сама не знає І 153.7.

3. *Перервати щось, покласти край чомусь. Образн.* (4). Слави не дбай, Бо вона не **спинить** віку молодого І 532.В. Не **спинила** весна крові, Ні злості людської І 137.2157. Ще прийдуть думи.. І все на світі проженуть. І **спинять** ніч. II 47.97.

◊ **спинити 1.** I 31.138, **спинить 2.** I 152.7, **спинила 1.** I 48.23, **3.** I 136.2133, 137.2157, **спинили 2.** VI 172.2, **спиню 1.** I 102.922, **спиниш 1.** I 101.919, **спинить 1.** I 12.45, VI 15.24, **2.** *образн.* I 153.7, **3.** I 532.В. **спинять 3.** II 47.97, **спини 1.** II 333.22, **спинив (б) 2.** I 458.В, **спинивши 2.** VI 82.17.

СПИНЯТИ (5). **1.** *Забороняти щось робити, утримувати від якогось вчинку* (3). Не **спиняй,** нехай собі співає, аби не голосно І 102.923. Не боронив їй, не **спиняв** На став іти II 306.56.

2. *Зупиняти, затримувати на місці* (2). Пливе човен вод[и] повен, Ніхто не **спиняє** І 152.6. *Образн.* (1). «Хіба ти не знаєш, яких я несу Гостей до султана...» Так море **спиняло** (Любило завзятих усатих слав'ян). І 201.66.

◊ **спиняє 2.** I 152.6, **спиняв 1.** II 306.56, **спиняло 2.** *образн.* I 201.66, **спиняй 1.** I 102.923, **спиняв би 1.** II 29.17.

СПИС (5). Із могили козак Встає сивий, похилий.. зажуривсь І на **спис** похиливсь І 381.24. З передсвіта до вечора.. Тріщать **списи** гартовані II 339.5.

◊ ***Одн. З.*** **на спис** I 381.24, ***М.*** **на списі** II 65.150, ***Мн. Н.*** **списи** II 29.13, 339.5, ***О.*** **списами** I 227.19.

СПИСАТИ, СПИСАТЬ (7). **1.** *Написать* (3). А я, сумуючи, **списав..** Тобі поему на спомини II 247.6.

2. *Переписать* (3). У вашій семінарській бібліотеці певне єсть издание Ш и ш к о в а або М а к с и м о в и ч а С л о в о о п о л к у И г о р е в и, перевод с текстом, то ти великои ради моей любови, попроси якогонебудь скорописца **списать** для мене один екземпляр VI 86.26.

3. *Заповнити писанням* (1). Тетрадь, що приготовив для дороги, всю до листочка **списав,..** а из Оренбурга ни слуху ни духу VI 141.34.

◊ **списать 2.** VI 86.26, **списав 1.** II 247.6, **3.** VI 141.34, **списали 2.** II 491.В, **спишу 1.** II 105.33, **списать (б) 1.** II 93.3, **спишіть 2.** VI 46.19.

СПИСУВАТИ (2). **1.** *Описувати* (1). Що діяти? Уже й гуляю По цім А р а л у;

і пишу. Віршую нищечком, грішу, Бог зна колишнії случаї В душі своїй перебираю Та **списую** II 87.10.

2. *Переписувати* (1). куплю Паперу аркуш. І зроблю Маленьку книжечку. Хрестами І візерунками з квітками Кругом листочки обведу Та й **списую** Сковороду II 45.10.

◊ **списую** 1. II 87.10, 2. II 45.10.

СПИТАТИ, СПИТАТЬ (52). І може в тихій твоїй хаті Я буду знову розмовляти З тобою, друже мій. Боюсь! Боюся сам себе **спитати,** Чи се коли сподіється? II 48.135. **Спитай** у Михайла, чи послав він те, що я його просив VI 70.26. *Повт.* (4). Хіба **спитать, Спитать** про Оксану? I 120.1569. *Образн.* (6). Мене не стане, не йди меж люди, Іди ти в гай; Гай не **спитає** й бачить не буде, Там і гуляй. II 134.11. *Образн. У прикл. спол.* **спитати**-повіяти (1). «Хто се, хто се?» тихесенько **Спитає**-повіє [вітер] Та й задріма I 164.10 //*У спол.* у ворожки **спитати** — *поворожити* (1). Вийшла з хати На світ дивуватись Яриночка, та не — бога Святого благати, А нищечком у ворожки Про його **спитати.** I 493.B.

◊ **спитати** I 317.267, II 48.135, *у спол.* I 493.B, **спитать** II 109.12, VI 153.14, *повт.* I 120.1569, 120.1570, **спитав** I 397.48, II 486.B, VI 32.6, **спитала** I 50.91, 278.202, VI 203.6, **спитаю** I 78.124, 120.1571, II 121.9, **спитає** I 30.103, 49.63, 412.B, VI 198.13, 209.41, *образн.* II 134.11, *образн., у прикл. спол.* I 164.10, **спита** I 41.536, *образн.* I 26.67, **спитаємо** I 317.268, **спитаєте** I 164.13, **спитають** I 55.25, *повт.* I 41.537 (2 р.), *образн.* I 408.B, **спитай** I 152.21, II 230.67, VI 70.26, 77.24, 147.13, 176.38, 177.4, 198.12, 203.7, 206.5, 206.11, 215.2, 299.B, *образн.* I 9.4, 10.48, 53.192, **спитайте** I 334.155, VI 28.10, 43.17, 41.33, 204.10.

СПИТАТИСЯ (3). «А Марко в дорозі?» Ганна діда **спиталася** I 507.B. Як побачишся з графинею Н[астасією] І[вановною], то **спитайся,** чи був у неї Сапожніков. VI 148.4. Грає серце козацькеє, А дума говорить: — Куди ти йдеш, не **спитавшись?** I 14.9.

СПІВА (1). *Спів.* Всі гуляють. А де ж Гонта?.. Нема його; тепер йому, Мабуть, не до неї, Не до **співи.** I 141.2339.

СПІВАКА (1). а надто як Артемовський співа Руслана, то так, що аж потилицю почухаєш, далебі правда! добрий **співака,** нічого сказать. VI 26.13.

СПІВАНИЙ (1). *Оспіваний.* Доле! Доле! Моя ти **співаная** воле! Хоч глянь на мене з-за Дніпра, Хоч усміхнися II 90.10.

СПІВАТИ, СПІВАТЬ (200). **1.** (184). Один сліпий, другий кривий, А третій горбатий. Йшли в Суботов про Богдана Мирянам **співати.** I 304.374. що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт?.. Замість Гриця, задумавшись, Петруся **співає** I 158.197. Тебе ж, боже, зневажаєм, Зневажаючи **співаєм:** Алілуя! II 341.4. Спасибі тобі і за гроші. У мене їх тепер так небагато, як у того Лазаря, що сліпці **співають** по ярмарках. VI 118.20. *Повт.* (11). Я **співаю.** Чи то сижу, чи то гуляю, Все **співаю,** все **співаю,** Уже забула говорить... I 362.77. *Образн.* (7). а пороги Меж очеретами Ревуть, стогнуть, розсердились, Щось страшне **співають** I 78.122 //*Перен. Бути сповненим почуттям радості (про серце)* (2). Сижу собі та все дивлюся На хрест високий із тюрми. Дивлюсь, дивлюся, помолюся: ..І тюрма Неначе ширшає. **Співає** І плаче серце II 265.41.

2. *Про птахів* (8). Ставочок чистий висихає, Де ти купалася колись.. У гаї пташка не **співає** I 384.19. Ще треті півні не **співали** I 3.9.

3. *Перен. Писати, творити* (7). наша слава, Слава України! Без золота, без каменю, Без хитрої мови, А голосна та правдива, Як господа слово. Чи так, батьку отамане? Чи правду **співаю?** I 58.59. Недолю **співаю** козацького краю; Слухайте ж, щоб дітям потім розказать I 111.1211. А потім **Співали** б прозу — та по нотах, А не як-небудь II 373.48.

4. *Виконувати партію в опері* (1). Та що то за опера, так ну! а надто як Артемовський **співа** Руслана VI 26.12.

◊ **співати 1.** I 27.82, 29.47, 235.191, 304.374, 501.B, II 45.17, 353.89, **співать 1.** I 153.22, 463.B, 500.B, II 408.B, *образн.* I 22.39, 75.17, 76.34, **співаю 1.** I 9.26, 305.424, 352.67, VI 84.20, *повт.* I 362.77, 362.79 (2 р.), **3.** I 58.59, 111.1211, **співаєш 1.** I 134.2095, II 273.349, 316.453, **співає 1.** I 6.148, 26.52, 31.127, 31.131, 46.718, 53.199, 60.20, 79.179, 81.244, 89.476, 92.605, 102. Рем., 102.923, 102.926, 103. Рем., 106.1068, 117.1446, 141.2336, 158.197, 158.213, 165.54, 235.219, 236.238, 249.429, 254.26, 284.453, 315.214, 322.477, 361.36, 362.69, 364. Рем., 416.B, 463.B, 471.B, 536.B, II 99. Рем., 100. Рем., 104.25, 167. Рем., 168. Рем., 172. Рем., 174. Рем., 206.51, 255.248, 274.373, 336.2, 351.9, 353.96, 408.B, 500.B, *повт.* I 50.76, 50.78, 381.7, *перен.* II 265.41, **2.** I 12.40, 384.19, **співа 1.** I 27.76, 97.817, 102.922, 103.956, 107.1106, 305.423, 411.B, 431.B (3 р.), 432.B, 462.B, II 85.24. 126.40, *повт.* I 381.7, **2.** I 49.59, **3.** I 77.91, **4.** VI 26.12, **співаєм 1.** II 202.16, 341.4, 341.18, **співаємо 1.** I 307.485, **співають 1.** I 7.190, 29.60, 38.396, 61.45, 77.84, 90.522, 101.921, 130.1963, 147.2566, 154.39, 156.126, 157.165, 159.263, 202.142,

272.372, 346.237, 390.4, II 32.18, 123.8, 192.18, 269.171, 271.257, 342.20, 342.24, 467.В, VI 118.20, *повт.* I 22.63, 22.64, *образн.* I 78.122, 351.8, **2.** I 5.110, **співав 1.** I 104.1008, 104.1009, 286.520, **3.** I 406.В, **співала 1.** I 31.128, 53.223, 80.238, 225.21, 230.16, 254.4, 311.39, 533.В, 549.В, II 85.29, 229.18, 284.8, *образн.* II 150.4, **співало 1.** I 361.52, **співали 1.** I 134.2102, 154.34, 161.313, 162.360, 271.350, 289.655, 360.28, II 54.190, 217.9, 395.В, 440.В, 489.В, *повт.* I 199.17, 199.18, **2.** I 3.9, 51.150, 303.261, 382.31, **буду співати 1.** I 157.174, 274.38, **будем співати 1.** I 306.438, **співатиму 1.** I 105.1019, VI 84.20, **співатиме 1.** *образн.* II 438.В, **співав би 1.** II 213.51, **співали б 1.** II 341.9, VI 25.1, **3.** II 373.48, **співай 1.** I 89.507, 103.965, 103.970, 103.972, 420.В, 440.В, **3.** I 59.82, 77.88, **співаючи 1.** I 200.50, 203.171, 225.23, II 81.189, 167.Рем., 188.74, 218.5, 276.466, 341.19, 349.4, *перен.* I 28.13.

СПІВИ (1). Гармидер, галас, гам у гаї, Срамотні **співи.** Аж лящить Жіночий регот. II 15.312.

СПІВУЧИЙ (1). [Відьма].. *(співає)*.. [Циган]: **Співуча,** нічого сказать. Якби собі таку достать, Та ще й з медведем... I 362.74.

СПІДТИХА-ТИХА (1). *Присл.* [в] малий Райочок мій **спідтиха-тиха** Підкрадешся, наробиш лиха... II 348.13.

СПІТИ (2). *Образн.* От ми й спарували Вас з Яриною докупи... А тепер осталось — Ось бачиш що? ти на порі, I Ярина **спіє...** I 276.144.

◊ **спіє** I 276.144, 340.12.

СПІТКАТИ (12). *Зустріти.* Єсть у мене щирий батько.. Якби не він **спіткав** мене При лихій годині, Давно б досі заховали В снігу на чужині I 81.249. Знову іде шляхом, Заплющившись, з торбинками. То, бач, ради страху, Щоб татаре або ляхи Часом не **спіткали...** I 284.427 // *Скоїтися, трапитися — про лихо, хворобу тощо* (5). I мати не знала, Дивувалась, що се таке Мар'яну **спіткало?** I 158.193. Добре було, Та лихо **спіткало** II 157.20. До люльок, смороду і зику став я потрохи привикать, а тут **спіткала** мене цинга лютая VI 42.36.

◊ **спіткав** I 81.249, VI 24.25, **спіткала** I 416.В, II 385.В, VI 42.36, **спиткала** II 391.В, **спіткало** I 158.193, 165.43, II 157.20, **спіткали** I 284.427, VI 26.22, **спіткає** I 462.В.

СПІТКАТИСЯ, СПІТКАТИСЬ (6). *Зустрітися.* Пішов собі світ за очі — Доля не **спіткалась...** VI 58.32 // *Скоїтися — про лихо* (3). Отаке-то злеє лихо Й зо мною **спіткалось** I 352.50.

◊ **спіткалась** I 464.В, II 438.В, VI 58.32, **спіткалося** I 14.20, **спіткалось** I 352.50, **спіткається** I 37.349.

СПІТКНУТИСЯ (1). *Зустрітися. У прислів'ї.* частенько сижу собі один в чужій хаті та й думаю — гора з горою не сходиться, а чоловік з чоловіком **спіткнеться.** VI 19.25.

СПІШИТИ (1). Для друку єсть у мене наготовлено на добрих дві книги: тільки перепиши та і в друкарню; але я і з цим добром не **спішу** VI 165.13.

СПЛЕСТИ (4). А мудрий Нума I на дівча і на цвіти Дивується собі і дума: — Який би ретязь ще **сплести?** II 335.22. Уже де вона на світі Роман сей читала З шовковою драбинкою.. Тіль[ко] заходилась Та **сплела** й собі такую I вночі спустилась До студента на улицю. II 158.59.

◊ **сплела** II 158.59, **сплила** II 434.В, **сплести (би)** II 335.22, **сплисти (б)** II 495.В.

СПЛІТАТИ (2). **1.** *Про коси* (1). I пальцями старий сотник Настусині коси.. Докупи **сплітає** II 165.58.

2. *У спол.* **ні хвали ані ганьби не сплітати** *кому — ні хвалити, ані ганьбити кого* (1). Прощай, убогий Кос-Арале.. Ні хвали, Ані ганьби я не **сплітаю** Твоїй пустині II 207.12.

◊ **сплітаю 2.** II 207.12, **сплітає 1.** II 165.58.

СПЛЮНДРОВАНО (2). *Присудк. Безособ.* Все, все **сплюндровано.** В руїні Їм довелося ночувать. II 317.500. *Образн.* (1). Світе тихий, краю милий, Моя Україно! За що тебе **сплюндровано,** За що, мамо, гинеш? I 225.3.

СПЛЮНДРУВАТИ (1), **СПЛЮНДРОВАТИ** (1). *Образн.* Нащо тебе [Україну] **сплюндрували?** I 469.В. I на Хортиці, і скрізь був і все плакав, **сплюндровали** нашу Україну VI 34.12.

СПОБОРНИКИ (1). *Поборники.* **Споборники** святої волі — Із тьми, із смрада і з неволі Царям і людям напоказ На світ вас виведу надалі Рядами довгими в кайданах... II 282.92.

СПОВИВАТИ (3). Дитина сповита — Та й не туго,.. Бо то мати **сповивала** I 313.127.

◊ **сповивала** I 313.127, 548.В, **сповивай** I 313.142.

СПОВИТИ (9). я в Волощині була.. Близнят в Бендерах привела. У білих Яссах колихала, У Дунаєві купала, В Туреччині **сповила** Та додому однесла Аж у Київ. I 365.181. *Образн.* (3). Мене ти [Муза] в пелену взяла.. Як тую волю на

роздоллі, Туманом сивим **сповила** II 284.7.

◊ **сповила** I 365.181, 507.В, II 287.21, 444.В, 476.В, 491.В, *образн.* II 284.7, **сповиє** *образн.* II 330.13, **сповий** *образн.* I 311.54.

СПОВИТИЙ (9). Перед самим перелазом Дитина **сповита** — Та й не туго, й новенькою Свитиною вкрита I 313.124. *Образн.* (1). Оце воля спить!.. Бачиш, як лежить — Неначе **сповита!** II 232.32.

◊ ***Одн. Н.*** **сповита** I 297.162, 313.124, *образн.* II 232.32, **сповите** II 477.В, **сповитеє** II 287.5, **сповитоє** II 476.В, ***З.*** **сповитого** II 418.В, **сповиту** I 296.136, ***Мн. Н.*** **сповиті** II 314.385.

СПОВІДАТИ (6). **1.** *Піддавати сповіді. Церк.* (3). Н[астуся]: Нехай хоч зараз **сповідає** Отець Хома ваш голосний! II 173.275. Ой узяли безталанну, Закували у кайдани, **Сповідали,** причащали II 82.201.

2. *Перен. Щиро признаватися у чому-н.* (2). Стогнуть, плачуть; один просить, Другий проклинає; Той молиться, **сповідає** Гріхи перед братом, Уже вбитим. Не милують, Карають, завзяті. I 123.1684. Я буду знову **сповідати** Свої гріхи II 406.В.

3. *Перен. Повіряти (думи)* (1). І не знаю, де дінуся.. І перед ким мої думи Буду **сповідати** I 353.84.

◊ **сповідає 2.** I 123.1684, **сповідали 1.** I 255.54, II 82.201, **буду сповідати 2.** II 406.В. **3.** I 353.84, **нехай сповідає 1.** II 173.275.

СПОВІДАТИСЯ, СПОВІДАТИСЬ (6). **1.** *Каятись у гріхах. Церк.* (3). То вам байдуже, в добрий час У Київ їздите щороку Та **сповідаєтесь,** нівроку, У схімника! II 93.21.

2. *Перен. Повіряти (думи, прагнення)* (3). І ми В траві за валом посідали, І розмовляли, **сповідались** Один другому. II 62.12.

◊ **сповідатись 1.** II 456.В, **2.** II 208.25, **сповідаюся 2.** VI 24.25, **сповідаюсь 1.** II 406.В, **сповідаєтесь 1.** II 93.21, **сповідались 2.** II 62.12.

СПОВІДЬ (2). *Церк.* Там кайдани по три пуда, Отаманам по чотири. І світа божого не бачать, не знають, Під землею камень ламають, Без **сповіді** святої умирають I 285.499.

◊ ***Одн. Р.*** **без сповіді** I 97 797, 285.499.

СПОДАР *див.* **ГОСПОДАР.**

СПОДІВАНИЙ (5). Не із Литви йде князь **сподіваний,** Ще незнаємий, давно жаданий II 74.198. Добра не жди, Не жди **сподіваної** волі II 288.7 //*Субст.* (2). Не вернуться **сподівані,** Не вернеться воля I 57.32. ніколи Не вернеться, що ділось, Не вернеться **сподіване** II 35 4

◊ ***Одн. Н.*** **сподіваний** II 74.198, **сподівана** II 477.Заг., **сподіване** *субст.* II 35.4, ***Р.*** **сподіваної** II 288.7, ***Мн. Н.*** **сподівані** *субст.* I 57.32.

СПОДІВАТИСЯ, СПОДІВАТИСЬ (10). *Надіятися.* Не ходи, не нуди, не залицяйся, Не сватай, не піду, не **сподівайся.** II 172.262 //*Чекати* (3). Так і згину. Бо дивися: Смерті **сподіваюсь,** А ридаю, мов дитина II 250.61. прочитаємо вдвох, як приїдете, бо я таки вас зимою **сподіваюся** VI 24.39.

◊ **сподіватись** II 74.191, **сподіваюсь** II 250.61, **сподіваюся** VI 24.39, **сподівався** VI 49.18, **сподівалась** II 43.42, 198.8, **буду сподіватись** II 35.6, 58.28, **сподівайся** I 135.2117, II 172.262.

СПОДІЯТИ (1). *Зробити.* Напиши мені швидче, що і як ти **сподієш** з Трощинським? VI 209.40.

СПОДІЯТИСЬ (4). *Статися, трапитись.* Отаке-то **сподіялось.** Вмер батько і мати, Чужі люде поховали... II 252.141.

◊ **сподіялось** I 496.В, II 252.141, **сподіється** II 48.136, **сподієця** II 406.В.

СПОКІЙ (1). Я ще й досі не охолонув од мого дорогого гостя, і досі ще стоїть він у мене в очах і не дає мені **спокою** ні вдень, ні вночі. VI 160.39.

СПОКОНВІКУ (5). *Присл.* І все то те, вся країна, Повита красою,.. **Споконвіку** вмивається, Сонце зострічає... I 242.111. Од **споконвіку** і донині Ховалась од людей пустиня II 47.73.

◊ **споконвіку** I 242.111, 291.710, 325.3, 497.В, II 47.73.

СПОКУТУВАТИ (2). За що, не знаю, а караюсь, І тяжко караюсь! І коли **я спокутую,** Коли дожду краю I 244.218. Заховаюсь, дитя моє, Сама під водою, А ти гріх мій **спокутуєш** В людях сиротою I 34.258.

СПОЛОСКАТИ (1). *Образн.* Ножі солдати **сполоскали** В дитячій праведній крові! II 314.389.

СПОЛОХНУТИСЬ (1). Колизей остався Без кесаря.. І ніби заплакав, **Сполохнувшись,** сумно-сумно Над ним ворон крякав II 471.В.

СПОМИН (3). *Повт.* (2). Посажу коло хатини На **спомин** дружині І яблуньку і грушеньку, На **спомин** єдиній. II 493.В //*У мн.* (1). Старий недобиток варнак Мені розказував отак Про сю криницю москалеву, А я.. зобгав Тобі поему на **спомини** II 247.10.

СПОМ'ЯНУТИ (1). Був собі дід та баба. ..Та діточок у їх бігма, А смерть з косою за плечима. Хто ж їх старість привітає, *За дитину стане? Хто заплаче, поховає?* Хто душу **спом'яне?** I 312.73.

СПОРИШ (1). Не дивуйтеся, дівчата, На старі козачі Щирі сльози. То не роса Вранці при дорозі На **спориші,** і не ваші Дуже дрібні сльози. I 161.348.

СПОТИКАТИСЬ (2). Молитись богу Та за ралом **спотикатись,** А більше нічого Не повинен знать невольник II 63.58. *Образн.* (1). Тепер іду я без дороги, Без шляху битого... а ви! Дивуєтесь, що **спотикаюсь** II 239.29.

СПОТИКНУТИСЯ (3). Утомився вороненький, Іде, **спотикнеться** I 7.174.

◊ **спотикнеться** I 7.174, 143.2431, **спотикнеця** *I* 448.В.

СПОЧИВАТИ, СПОЧИВАТЬ (29). **1.** *Відпочиваючи, відновляти свої сили* (21). Ішов кобзар до Києва Та сів **спочивати** I 46.712. В монастирі ми **спочивали** У холодочку коло стіни II 384.В *//Лежати, спати* (7). Посижу я і похожу.. Та в самоті-самотині В садочку буду **спочивати..** Присниться сон мені!.. II 348.6. Не слухала стара мати, Лягла **спочивати.** I 160.279. *Образн.* (4). Вітер в гаї не гуляє — Вночі **спочиває** I 164.2. На хутір знову благодать З-за гаю темного вернулась До діда в хату **спочивать** I 316.257 *//Не використовуватись* (1). Треба слухать, може й справді Не так сонце сходить, Як письменні начитали... Розумні та й годі! А що ж на вас вони скажуть? Знаю вашу славу! Поглузують, покепкують Та й кинуть під лаву. «Нехай, скажуть, **спочивають,** Поки батько встане Та розкаже по-нашому Про свої гетьмани» I 76.69.

2. *Перен. У могилі, в труні* (8). На той світ, друже мій, до бога, Почимчикуєм **спочивать** II 372.7. Зрівняв землю, покрив дерном Щоб ніхто не бачив, Де полягли Гонти діти, Голови козачі. **«Спочивайте,** виглядайте, Я швидко прибуду» I 143.2422.

◊ **спочивати 1.** I 46.712, 160.279, **спочивать 1.** II 287.2, *образн.* I 316.257, **2.** II 372.7, 372.11, **спочиває 1.** I 330.4, 394.8, II 15.310, 251.115, 298.15, 322.687, *образн.* I 164.2, **спочива 1.** *образн.* II 471.В, **спочиваєм 1.** II 464.В, **спочивають 1.** I 36.333, 477.В, **2.** I 364.132, **спочивали 1.** II 384.В, **буду спочивати 1.** II 348.6, 348.11, **нехай спочиває 2.** I 153.13, II 206.36, **спочивайте 1.** *образн.* I 76.35, **2.** I 143.2406, 143.2411, 143.2422, **нехай спочивають 1.** I 76.69, **спочивавши 1.** II 335.6.

СПОЧИТИ, СПОЧИТЬ, СПОЧИНУТИ (37). **1.** *Відпочиваючи, відновити свої сили* (33). Заплакала [молодиця], пішла шляхом, В Броварах **спочила** I 38.418. З твоїм святим єдиним сином **Спочити** сісти не дадуть II 488.В. Копають день, копають два, На третій насилу Докопалися до муру Та трохи **спочили.** I 309.448. *Образн.* (8). Засміються злії люде Малій сиротині; Виллє сльози на могилу — Серденько **спочине** I 45.698. Тойді, як, господи, святая На землю правда прилетить Хоч на годиночку **спочить,** Незрячі прозрять II 291.28 *//Полежати, поспати* (3). Вечеряли у світлиці, Мед, вино пили; І в кімнаті на кроваті **Спочити** лягли. II 184.12.

2. *Перен. У могилі, в труні* (4). Під калиною дівчина Спала, не вставала: Утомилось молодеє, Навіки **спочило...** I 387.61. І показала на могилу: Отут сердечная **спочила** II 391.В. Високії ті могили, Де лягло **спочити** Козацькеє біле тіло, В китайку повите I 60.10.

◊ **спочити 1.** II 71.81, 184.12, 488.В, *образн.* I 462.В, **2.** I 60.10, **спочить 1.** *образн.* I 22.58, II 291.28, **спочинув 1.** II 15.306, 316.471, **спочила 1.** I 38.418, 319.339, 537.В, **2.** II 391.В, **спочило 2.** I 387.61, **спочили 1.** I 309.448, **спочину 1.** I 37.362, 145.2480, II 313.340, **спочинеш 1.** I 364.140, **спочине 1.** II 56.266, 256.296, *образн.* I 26.64, 45.698, 60.28, 462.В, **спочинем 1.** I 7.166, 305.417, II 408.В, **спочинемо 1.** II 372.23, **спочинуть 1.** II 291.16, **спочинь 1.** I 51.136, **2.** I 146.2519, **спочив би 1.** II 67.9, **спочивши 1.** *образн.* II 327.30, **спочивше 1.** II 489.В, **спочинувши 1.** II 322.715, **спочинувше 1.** II 491.В.

СПРАВА (11). **1.** *Необхідні для чого-н. інструменти, знаряддя праці, допоміжна література тощо* (9). Так от, бачите, лебедику, все є, і модель — чи по-тутешньому натурщиця — і **справа** всяка,— а одежі нема VI 20.11. Пришліть ящичок ваш, де є всяка **справа,** альбом чистий, і хоч один пензель Шаріона VI 41.38. *Повт.* (2). Заграв би вам, та бачите, **Справи** нема... **справи.** I 154.66 *//У спол.* б е з к н и ж н о ї **справи** — *просто, не по-книжному* (1). Вибачайте, люде добрі, що козацьку славу Так навмання розказую, Б е з к н и ж н о ї **справи** Так дід колись розказував I 145.2470.

2. *Те, що задумане, розпочате, робиться ким-н.* (2). Ще позавчора передано мені твоє і Прісине письмо.. Погане ти пишеш про мою **справу** VI 197.37. Вольський, я знаю, добрий і щирий чолов'яга, та чи вдіє він що в цій **справі?** VI 198.1.

◊ ***Одн. Н.*** **справа 1.** VI 20.11, 41.38, ***Р.*** **справи 1.** *повт.* I 154.66 (2 р.), **без справи 1.** *у спол.* I

145.2470, **З.** **справу 1.** VI 45.27, 46.24, 50.35, 51.18, **про справу 2.** VI 197.37, **М.** **в справі 2.** VI 198.1.

СПРАВДИТИСЯ (1). бог поможе, То й сон твій **справдиться** II 476.В.

СПРАВДІ (32). *Присл.* Бач, Оксано, я жартую, А ти й **справді** плачеш I 94.683. Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти.. «..Що там таке? От їх достобіса! Недобра їх розносила, Мов **справді** за ділом» I 42.568. Мені здається, я не знаю, А люде **справді** не вмирають II 227.2. Станьте ж мені тепер і **справді** за матір VI 218.7 //*В дійсності* (2). І згадував літа свої Давнії благії... Де, як, коли і що робилось? Було що **справді,** а що снилось, Які моря перепливав!.. II 27.143. А як нагадаю Козака в могилі, то й досі не знаю, Чи то було **справді,** чи то було так, Мара яка-небудь II 233.47.

◊ **справді** I 42.568, 76.61, 94.683, 95.729, 102.922, 103.972, 104.1009, 278.220, 279.254, 279.258, 309.37, 320.393, 454.В, II 27.143, 170.194, 171.209, 227.2, 227.7, 233.47, 309.177, 343.3, 415.В (2 р.), 461.В, VI 19.10, 21.19, 83.23, 118.26, 130.14, 200.31, 218.7, 220.8.

СПРАВИТИ (5). **1.** *Купити, пошити (одяг та ін.)* (4) Придбав сірома грошенят, Одежу **справив,** жупанину II 50.35. На сі гроші **справ** Йосиповим дітям на зиму одежу VI 220.32.

2. *У спол.* п о х м і л л я **справити** — *похмелитися. Образн.* (1). А Медуза В шинку з старцями п'яна спить. От-от прокинеться... і потом, І кров'ю вашою, деспоти, П о х м і л л я **справить** II 270.238.

◊ **справив 1.** II 50.35, 197.16, 250.80, **справить 2.** II 270.238, **справ 1.** VI 220.32.

СПРАВЛЯТИ (2). **1.** *У спол.* в е с і л л я **справляти.** *Образн.* (1). мій Ярема.. з Залізняком В е с і л л я **справляє** В Уманщині, на пожарах. I 135.2110.

2. *Церк.* (1). Занедужала небога. Уже й причащали, Й маслосвятіє **справляли** I 507.В.

◊ **справляє 1.** I 135.2110, **справляли 2.** I 507.В.

СПРОДАТИ, СПРОДАТЬ (4). **Спродать** би то та молодій Купить хустиночку до речі Та й за повінчання оддать. II 311.239. А він нехай як знає **спродасть** [Букварі], а грошики положить в касу воскресної школи. От що! VI 227.7.

◊ **спродати** II 320.614, **нехай спродасть** VI 227.7, **спродать би** II 311.239, **спродали б** II 51.81.

СПРОДАТИСЬ (1). **спродались,** Во храмі помолились богу І веселенькі у дорогу Додому рушили вночі II 320.637.

СПРОМОГТИСЯ (1). Старе ледащо таки **спромоглося** на аркуш паперу та вже так його змережав, що й курці нема де клюнуть. VI 226.21.

СПРОСИТИ (1). *Спитати.* та як будеш у Києві, зайди в 2-гу гімназію, **спроси** квартиру інспектора Михайла Корнійовича Чалого, поклонися йому од мене. VI 224.3.

СПРОСТА (1). *Присл.* Отут він ввесь, хоч надрюкуй. Та ще в селі своїм дівчаток Перебирає. Та **спроста** Таки своїх байстрят з десяток У год подержить до христа. II 88.22.

СПРЯЖИТИ (2). *Образн.* Дай мені Хоч коли-небудь, боже милий! На світ твій виглянуть з могили — **Спряжу** всю шляхту на огні! II 234.102.

◊ **спряжу** II 234.102, **спряжеш** II 65.151.

СПУСКАТИ (8). **1.** *Переміщати вниз* (4). Молодиця.. коло дитини Так і пада, ніби мати; В будень і в неділю Головоньку йому змиє,.. а в свято — То й з рук не **спускає.** I 315.216 //*Ставити на воду* (2). Благослови, отамане, Байдаки **спускати** I 494.В. Чайки і байдаки **спускали,** Гарматами риштовали, З широкого гирла Дніпрового випливали. I 284.462.

2. *Звільняти від прив'язі* (1). Хортів годуємо, **спускаєм.** II 501.В.

◆ *У спол.* (3): а) з о ч е й н е **спускати** *кого* — *уважно стежити за ким* (2). Н е **спускай** з о ч е й і пана Змієвського. VI 210.6; б) о ч е й н е **спускати** *з кого* — *милуватися ким* (1). За що вони тепер мене В палатах вітають, Царівною називають, О ч е й н е **спускають** З мого цвіту? I 355.8.

◊ **спускати 1.** I 494.В, **спускає 1.** I 315.216, **спускаєм 2.** II 501.В, **спускають 1.** I 527.В, *у спол.* б) I 355.8, **спускали 1.** I 284.462, **спускай** *у спол.* а) VI 210.2, 210.6.

СПУСКАТИСЯ (1). А ти, моя зоре, **Спускаєшся** низесенько I 273.15.

СПУСТИТИ (4). **1.** *Про померлого* (2). Не хочу я панувати, Не піду я, мамо! Рушниками, що придбала, **Спусти** мене в яму. I 50.101.

2. *Звільнити від прив'язі. Образн.* (1). люта мати! **Спустила** друге біснувате Своє скаженеє звіря. II 325.20.

3. *Про річку* (1). Може, Москва.. Дніпро **спустила** В синє море I 250.460.

◊ **спустила 2.** II 325.20, **3.** I 250.460, **спустили 1.** II 142.22, **спусти 1.** I 50.101.

СПУСТИТИСЯ, СПУСТИТИСЬ (7). Вийшов [Максим] в поле.. У балку **спустився** Та й викопав при долині Глибоку криницю. II 257.332. Під хатою дідусь сивенький Сидить, а сонечко низенько Уже **спустилось** над Дніпром. II 26.70.

◊ **спустився** II 257.332, **спустилась** I 250.470, II 158.60, **спустилося** II 488.В, **спустилось** II 26.70, **спустились** I 475.В, **спуститься** II 60.53.

СРАМОТА (2). *Ганьба.* Обніміте ж, брати мої, Найменшого брата,—Нехай мати усміхнеться, Заплакана мати ..І забудеться **срамота** I 519.В //*У спол.* п о к р и т и **срамотою** — *зганьбити* (1). боже, ..П о к р и в єси знову **Срамотою** свої люди, І вороги нові Розкрадають, як овець, нас І жеруть! I 341.55.

СРАМОТНИЙ (2). **1.** *Ганебний* (1). І забудеться **срамотна** Давняя година, І оживе добра слава, Слава України I 336.254.

2. *Сороміцький* (1). Гармидер, галас, гам у гаї, **Срамотні** співи. Аж лящить Жіночий регот. II 15.312.

◊ ***Одн. Н.*** **срамотна 1.** I 336.254, ***Мн. Н.*** **срамотні 2.** II 15.312.

СРІБЛО (9), **СРЕБРО** (2), **СРІБРО** (2). **1.** *Метал. У порівн.* (1). Неначе **срібло** куте, бите І семикрати перелите Огнем **в** горнилі,— словеса Твої, о господи, такії. II 289.26.

2. *Збірн. Вироби з цього металу* (5). І розказують і плачуть, Як Січ руйнували, Як москалі **сребро,** злато І свічі забрали У покрови I 288.607. *У прикл. спол.* **срібло**-з л о т о (1). Єсть люде на світі — **Сріблом**-з л о т о м сяють, Здається, панують, А долі не знають I 36.310.

3. *Збірн. Срібні монети* (7). Руйнують мури; **срібло,** злото Несуть шапками козаки І насипають байдаки. I 202.131. Завтра вночі у Чигрині Свячений достану. Дасть він мені **срібло,** злото I 428.В. *У прикл. спол.* **срібло**-з л о т о (2). Возьміть **срібло**-з л о т о Та будьте багаті, А я візьму сльози — Лихо виливати I 36.317.

◊ ***Одн. Н.*** **срібло 1.** II 289.26, ***З.*** **срібло 2.** I 496.В, **3.** I 202.131, 450.В, *у прикл. спол.* I 36.317, 94.690, **сребро 2.** I 288.607, **3.** I 467.В, **срибло 3.** I 410.В, **срібро 3.** I 428.В, ***О.*** **сріблом 2.** *у прикл. спол.* I 36.310, ***М.*** **у сріблі 2.** I 477.В, **у срібрі 2.** I 473.В.

СРІБНИЙ (4). У нас козак в очереті, В очереті, в осоці, **Срібний** перстень на руці I 5.104 //*З блискучим білим полиском* (1). [вся країна] **Срібною** росою, Вмивається, вдягається. I 478.В. *Образн.* (1). Затоплю недолю **Срібними** сльозами I 408.В.

◊ ***Одн. Н.*** **срібний** I 5.104, ***З.*** **срібний** II 54.206, ***О.*** **срібною** I 478.В, ***Мн. О.*** **срібними** *образн.* I 408.В.

СРІБРО *див.* **СРІБЛО.**

СТАВ (18). Був собі дід та баба.. Придбали хутір, **став** і млин, Садок у гаї розвели І пасіку чималу I 311.64. Меж ярами над **ставами** Верби зеленіють. I 241.101. Не боронив їй, не спиняв На **став** іти II 306.57. Біга Катря боса лісом, ..Вибігає на узлісся; Кругом подивилась, Та в яр ...біжить... серед **ставу** Мовчки опинилась. I 45.677 //*У спол.* в о д а **ставом** с т а л а (1). Тече вода край города. В о д а **ставом** с т а л а II 363.18.

◊ ***Одн. Н.*** **став** II 444.В, ***Р.*** **ставу** I 104.998, **серед ставу** I 45.677, ***З.*** **став** I 311.64, II 306.52, **на став** II 306.57, 306.64, ***О.*** **ставом** *у спол.* II 363.18, **над ставом** I 311.57, II 229.16, **понад ставом** I 45.685, 234.178, 234.182, 234.186, II 230.64, ***М.*** **на ставу** II 184.2, ***Мн. Н.*** **стави** II 110.28, ***О.*** **над ставами** I 241.101.

СТАВАТИ (2). А гость ро[з]зутий, Умитий з кущі вихожав.. **Ст**[**авав** велично на порозі] II 483.В //*У спол.* н а н і ч **ставати** — *зупинятися для ночівлі* (1). Стали хлопців В кайдани кувати Та повезли до прийому Битими шляхами.. Де н а н і ч **ставали,** Сторожу давали I 233.122.

СТАВИТЬ (4). **1.** *Споруджувати* (2). Так на чорта ж їх [сідала] на горах **ставить?** I 304.396. Як побачиш брата Йосипа, то скажи йому, нехай очунює та захожується мені хату **ставить** VI 205.7.

2. *Розставляти* (1). «Я дітей зарізав!.. Горе мені, горе! Де я прихилюся?» Так Гонта кричав; По Умані бігав. А серед базару, В крові, гайдамаки **ставили** столи I 140.2301.

3. *Про свічку. Церк.* (1). мати повивала Мене малого і вночі На свічку богу заробляла; Поклони тяжкії б'ючи, Пречистій **ставила** II 110.16.

◊ **ставить 1.** I 304.396, VI 205.7, **ставила 3.** II 110.16, **ставили 2.** I 140.2301.

СТАВНИКИ (1). *Свічники.* Храми, каплиці, і ікони, І **ставники,** і мірри дим, І перед образом твоїм Неутомленниє поклони. I 328.135.

СТАВОК (7). А он з-за гаю виглядає **Ставок** II 230.63. Душно мені; ходім, дочко, До **ставка** купатись. I 167.116.

◊ **Одн. Н.** ставок I 42.548, 168.176, 552.В, II 9.56, 205.24, 230.63, **Р.** до ставка I 167.116.

СТАВОЧОК (2). *Зменш.-пестл. до* **став.** І в гаї **Ставочок** чистий висихає, Де ти купалася колись. I 384.16. А сирота її в селі.. Лопуцьки їсть, **ставочки** гатить В калюжах з дітьми у яру. II 13.228.

СТАЛИТЬ (1). *Перен. У спол.* о б у х **сталить** — *готуватися до повстання.* А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою о б у х **сталить** II 288.12.

СТАН (14). Може, бог за те й карає, Що я полюбила,— Полюбила **стан** високий І карії очі I 132.2009. Серед села вдова жила У новій хатині, Біполиця, кароока І **станом** висока I 164.22. Білі руки простяглися — Так би й обвилися Кругом **стану** I 237.9. *Образн.* (1). По діброві вітер виє, ..Край дороги гне тополю До самого долу. **Стан** високий, лист широкий Марне зеленіє I 48.5.

◊ **Одн. Н.** стан I 156.131, 166.78, 237.15, *образн.* I 48.5, **Р.** кругом стану I 237.9, **З.** стан I 132.2009, 166.76, 167.128, на стан I 169.200, II 91.49, 237.44, 453.В, **О.** станом I 164.22, II 236.1.

СТАНИ (2). *Приміщення.* Зашипіли, мов гадюки, Ченці в Ватікані... Шепочуться антипапи, Аж трясуться **стани** I 488.В.

◊ **Мн. Н.** стани I 485.В, 488.В.

СТАНОВИТИ (1). *У спол.* **становити** с в і ч е ч к у. Один сина проклинає, ..Другий с в і ч е ч к у, сердешний, Потом заробляє Та ридаючи **становить** Перед образами I 314.153.

СТАНЯ (2). *Стайня.* Ми розрішаємо гріхи... Рабині божій... Отій самій, що хилялась По шинках, по **станях** I 266.136.

◊ **Мн. М.** по станях I 266.136, по станах I 488.В,

СТАР *див.* **СТАРИЙ.**

СТАРЕНЬКИЙ (11). І здалека Запорожці чули,.. Як плакала за дітками **Старенькая** мати. II 30.70. Куди ти йдеш, не спитавшись? На кого покинув Батька, неньку **старенькую,** Молоду дівчину? I 14.11 //*Субст.* (2). Рада, дуже рада була **старенька,** спасибі їй. VI 29.22 //*Властивий старій людині* (1). Придибайте хоч на годину Та хоч **старенький** божий глас Возвисьте, дядино. II 69.23.

◊ **Одн. Н.** старенький II 500.В, старенька II 69.1, *субст.* VI 29.22, старенькая II 30.70, 148.20, 155.2, 420.В, **Р.** у старенької *субст.* VI 29.29, **З.** старенький II 69.23, старенькую I 14.11, **Мн. Н.** старенькі I 507.В.

СТАРЕСЕНЬКИЙ (1). *Пестл.* Мати! **Старесенька** мати! Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої.. Од світу до світу? II 90.28.

СТАРЕЦЬ (36). **1.** *Старий чоловік* (7). Загине все.. І **старець** тяжко заридав II 37.108. *Зверт.* (3). О **старче** праведний, багатий! Не од Сіона благодать, А з тихої твоєї хати Нам возвістилася II 311.242. Лютуй! лютуй, Мерзенний **старче** II 276.447. *Образн. Зверт. до міста* (1). Чигрине, Чигрине, ..І про тебе, **Старче** малосилий, Ніхто й слова не промовить I 227.12.

2. *Людина, що живе милостинею; жебрак* (29). Гайдамаки понад яром.. Наганяють півпаробка.. «Гей, старченя! стривай лишень!» «Я не **старець,** пане! Я, як бачте, гайдамака» I 121.1613. Я собак дражнила Попід вікнами з **старцями.** I 369.319. У жупанах похожають, **Старців** закликають На обіди, а багаті — То й так не минають. Не минають, себелюби, Та все жалкували, Що сироти таким добром **Старців** годували! II 51.74. *У порівн.* (5). А он знову шляхом Козак іде ніби **старець** I 494.В. І Трахтемирів геть горою Нечепурні свої хатки Розкидав.., Мов п'яний **старець** торбинки. II 25.40 //*У спол.* в **старці** п і т и (1). Подибала стара мати Доню в полі доганяти... І догнала, привела; Нарікала, говорила, Поки в землю положила. А сама в **старці** п і ш л а I 391.10 //*Кобзар* (13). Єсть у мене щирий батько.. Не одцурався того слова, Що про Україну Сліпий **старець,** сумуючи, Співає під тином. I 81.243. Од козацтва, од гетьманства Високі могили — Більш нічого не осталось, Та й ті розривають; А він хоче, щоб слухали, Як **старці** співають I 77.84. *Зверт.* (5). Співай, **старче** божий, не слухай його. I 103.966.

◊ **Одн. Н.** старець **1.** II 37.108, **2.** I 81.243, 121.1613, 407.В, *у порівн.* I 494.В, II 25.40, VI 43.40, стариць **1.** II 398.В, **2.** I 439.В, *у порівн.* II 393.В, **Р.** у старця **2.** *у порівн.* I 274.47, **Д.** старцеві **2.** II 301.15, **З.** старця **1.** II 500.В, на старця **2.** VI 206.16, **К.** старче **1.** *зверт.* II 276.447, 311.242, 398.В, *образн., зверт.* I 227.12, **2.** *зверт.* I 103.966, 103.970, 105.1046, 125.1744, 451.В, **Мн. Н.** старці **2.** I 77.84, 242.145, 306.441, II 195.63, **Р.** против старців **2.** I 46.731, **З.** старців **2.** II 51.74, 51.80, в старці **2.** *у спол.* I 391.10, на старців **2.** I 307.481, **О.** з (с) старцями **2.** I 369.319, II 235.131, 270.235, 385.В.

СТАРЕЧИЙ (5). Бий поклони! І плоть **старечу** усмиряй. II 37.98. Він мене неначе.. посадив меж старими сліпими товаришами кобзарями. Живо й просто вилита **стареча** мова. VI 133.26.

◊ **Одн. Н.** стареча VI 133.26, **З.** старечу II 37.98, старечую II 400.В, на старечу VI 85.33, **Мн. З.** старечі II 169.168.

СТАРИЙ (346), **СТАР** (2). **1.** *Той, що прожив багато років, дожив до старості* (325). Перебендя **старий**, сліпий,—Хто його не знає? I 25.1. Сидів з бандурою в руках **Старий** козак. I 275.71. Поплакала **стара** мати Та й стала ридати. I 235.192. Згадаю те лихо, степи ті безкраї, I батька, і діда **старого** згадаю... I 144.2450. Так про Чигринське свято розказують **старі** люди. I 148.Прип. Горе тобі, **стара** мати. II 158.69. Остались шашелі: гризуть, Ж[е]руть і тлять **старого** дуба... II 367.6. Поклоніться **старому** Грицькові, як побачите, і Петрові Гулаку VI 25.24. *Повт.* (2). **Старий, Старий** я смерті сподіваюсь II 456.В //*Субст.* (121). Що се зробилося з **старим**, Чого зрадів оце? II 199.9. Чи збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у **старої**, Погуляти просто, По-давньому, по-старому, Од світу до світу? II 91.31. А ще б краще ви зробили, Якби замість **старого** Та обрали молодого.. Павлá Кравченка-Наливайка. II 138.58 /*Збірн.* (2). Ото Гонта з Залізняком.. Не милують, Карають, завзяті.. Ні каліка, ані **старий**, Ні мала дитина Не остались I 123.1692 /*Про жінку або чоловіка (в сім'ї)* (9). Цілую всім серцем твою **стару** і твоїх діточок VI 140.18. Удвох собі похожають, Мов ті голуб'ята. А **старого** нема дома, То їм своя воля Награтися. II 170.183. *Зверт.* (3). Треба діток годувать,.. А я буду добувать, А ти, **старий**, не гріши Та в запічку колиши I 129.1903. Іди ж, доле, за журбою, А ти, **старий**, за водою I 128.1887 /*У мн. Батьки* (3). **Старі** зараннє повмирали, А ми малими розійшлись Та вже й не сходились ніколи. Мене. Носило всюди. Принесло На старість ледве і додому. II 205.6 //*У спол.* і м а л о г о і **старого** — *усіх* (1). І м а л о г о і **старого** В Сейму потопила. I 295.80 //*Субст. Образн. Про смерть* (2). Чи то пригород, чи город, Мов бритвою, **старий** голить I 394.14 //*Субст. У приказці* (2). Далебі, дав би карбованця, якби був не пропив учора! Шкода! Ну, нехай **стара** в'язне, більше м'яса буде I 105.1015 //*Старечий, властивий людині похилого віку* (23). А сльоз, а крові! Напоїть Всіх імператорів би стало.. А батькових, **старих**, кровавих, Не ріки — море розлилось I 326.51. Ні, вже не те, підтопталась Моя **стара** сила I 276.116. І станом гнучим і красою Пренепорочно-молодою **Старії** очі веселю II 236.3. Вельможна громада Не втерпіла, ударила **Старими** ногами I 79.170. Нікому тільки було огню положить під моє горем недобите **старе** серце VI 139.13. Як-то швидко ті літа минають; молодії то ще так і сяк, а що вже **ті старі** (погані літа), то так і летять, неначе той шуліка за куркою VI 82.5 //*Сивий* (5). Недоля жартує Над **старою** головою I 25.13. Сивий ус, **стару** чуприну Вітер розвіває; То приляже та послуха, Як кобзар співає I 26.49.

2. *Давно існуючий; такий, що давно виник, утворився, давній* (11). Меж горами **старий** Дніпро, Неначе в молоці дитина, Красується, любується На всю Україну. II 111.50. А он **старе** Монастирище II 25.41 //*Досвідчений* (3). Громада вибрала гетьмана — Преславного Лободу Івана, Лицаря **старого**, Брата військового. II 138.40. Тут би ми порадились з **старим** майстром і нащот твоїх З а п и с о к і нащот мого нікчемного добра VI 156.13.

3. *Давно зроблений; такий, що став непридатним від часу і довгого користування* (10). Може викую я з його До **старого** плуга Новий леміш і чересло I 228.56. Одно-однісіньке під тином Сидить собі в **старій** ряднині. II 204.10. *Образн.* (1). Може це і була коли-небудь правда, та тепер така **стара** стала, що похожа.. на брехню. VI 118.24. *У прикл. спол.* **старий**-п р е с т а р и й (1). Попрощавшися з чорноморцем, зайшов у якусь **стару**-п р е с т а р у церков, одправив по твоїй душі панахиду VI 82.26.

4. *Колишній* (2). Ще за гетьманщини **старої** Давно се діялось колись. I 489.В //*Давній — про журнал* (1). сидячи ввечері у одного земляка свого,.. перебираю **старий** Р[у с с к и й] и н в а л и д. VI 83.19.

◊ **Одн. Н.** **старий 1.** I 12.70, 25.1, 25.22, 26.38, 27.93, 33.220, 34.235, 46.717, 88.442, 101.900, 102.924, 125.1739, 129.1896, 154.41, 161.334, 272.375, 275.71, 281.318, 282.350, 283.392, 284.440, 291.717, 317.296, 322.460, 364.136, 489.В, II 37.71, 37.86, 38.119, 62.24, 73.158, 73.175, 138.47, 155.1, 158.45, 160.13, 164.22, 165.55, 200.31, 247.3, 309.168, 411.В, 462.В, 490.В, VI 84.16, 85.35, 130.24, 152.33, 153.29, 154.36, 155.21, 156.9, 161.31, 165.6, 172.5, ***повт.*** II 456.В (2 р.), ***субст,*** I 26.55, 51.134, 103.956, 145.2473, 158.218, 275.84, 275.86, 275.102, 278.204, 280.295, 281.313, 281.326, 281.332, 282.355, 286.537, 287.583, 317.262, 317.280, 318.314, 320.386, 320.392, 320.400, 323.508, 364.128,

364.130, 489.В, 492.В, 493.В, 495.В (2 р.), II 26.73, 27.120, 28.158, 36.37, 62.5, 62.7, 62.14, 63.37, 73.146, 169.175, 199.1, 199.11, 242.17, 308.152, 311.238, 316.465, 320.607, 342.7, 352.39, 399.В, 488.В, VI 154.13, 154.39, 162.32, 162.34, *субст.*, *збірн.* I 100.870, 123.1692, *субст.*, *образн.* I 394.14, 394.18, **2.** II 111.50, 336.29, 496.В, **стар 1.** II 138.63, 233.68, **стара 1.** I 28.10, 32.171, 50.106, 87.435, 107.1103, 157.157, 160.278, 165.61, 168,163, 202.104, 233.143, 235.192, 276.116, 321.436, 335.207, 362.72, 388.9, 388.22, 391.5, 391.21, II 10.102, 18.426, 101.311, 106.83, 106.93, 158.69, 187.37, 237.35, 278.519, 318,526, 410.В, 415.В, VI 66.13, 75.22, 77.15, 211.3, *субст.* I 50.91, 51.146, 539.В, II 98.203, 251.115, 411.В, VI 84.13, *субст.*, *у приказці* I 105.1015, VI 24.18, **3.** *образн.* VI 118.24, **старая 1.** II 418.В, **старе 1.** I 290.671, II 165.54, VI 223.5, 226.21, **2.** II 25.41, ***Р.*** **старого 1.** *субст.* II 170.183, (до) **старого 1.** I 155.103, II 281.58, 309.181, VI 174.4, **3.** I 228.56, (з) **старого 2.** II 24.5, (замість) **старого 1.** *субст.* II 138.58, (од) **старого 1.** *субст.* VI 153.35, (у) **старого 1.** II 484.В, VI 77.19, *субст.* I 154.45, **старої 1.** II 64.91, 195.41, 466.В, (в, у) **старої 1.** II 63.43, VI 29.22, *субст.* I 544.В, II 91.31, 91.38, (до) **старої 1.** *субст.* VI 29.25, (за) **старої 4.** I 489.В, ***Д.*** **старому 1.** I 287.578, 363.123, VI 25.24, 70.23, 139.23, 162.31, 165.11, *субст.* I 46.721, 278.202,534.В, II 67.8, 68.2, 73.154, 86.39, 138.71, 165.33, 165.51, 169.159, 205.13, 236.7, 410.В, 443.В, VI 77.20, 165.8, ***З.*** **старого 1.** I 79.192, 128.1884, 144.2450, 161.330, 285.503, II 27.128, 30.44, 48.120, 62.3, 71.93, 74.206, 125.16, 352.37, 367.6, 409.В, 417.В, 460.В, 488.В, 491.В, VI 17.21, 133.19, 134.5, 138.16, 139.3, 155.18, 167.9, 182.14, *субст.* II 27.128, 165.50, 225.196, 410.В, 493.В, *субст.*, *у спол.* I 295.80, **2.** I 102.944, II 138.40, (за) **старого 1.** I 463.В, II 221.63, *субст.* I 51.125, 158.215, 159.235, 159.252, 411.В, (через) **старого 1.** VI 200.27, **старий 4.** VI 83.19, **стару 1.** I 26.49, 166.106, 233.124, 388.5, 539.В, II 119.21, 158.51, VI 172.25, 195.38, *субст.* VI 131.6, 140.18, 145.17, 145.34, 185.34, 189.31, **2.** II 394.В, (у) **стару 3.** *у прикл. спол.* VI 82.26, (під) **старе 1.** VI 139.13, ***О.*** **старим 1.** II 176.384, **3.** II 205.15, (з) **старим 1.** I 107.1099, II 165.64, 307.69, VI 145.21, *субст.* II 117.18, 199.9, **2.** VI 156.13, (за) **старим 1.** *субст.* II 312.309, **старою 1.** II 26.103, 277.489, 454.В, **3.** II 176.360, (з) **старою 1.** II 105.47, VI 147.35, (над) **старою 1.** I 25.13, ***М.*** (по) **старому 2.** I 148.Прип., (в) **старій 3.** II 204.10, 321.655, 445.В, (на) **старій 3.** I 293.4, ***К.*** **старий 1.** *субст.*, *зверт.* I 128.1887, 129.1903, **стара 1.** *субст.*, *зверт.* I 141.2331, ***Мн. Н.*** **старі 1.** I 101.912, 147.2565, 148. Прип., 150.II, 226.51, 235.198, 298.192, 314.175, 444.В, II 74.194, VI 82.5, *субст.* I 312.103, 313.131, 314.161, 315.217, II 205.6, 205.31, **старії 1.** *субст.* II 206.37, ***Р.*** **старих 1.** I 326.51, II 234.90, **2.** I 120.1560, (з, із) **старих 1.** I 321.447, II 62.30, VI 86.18, (од) **старих 1.** I 148.Прип., 150.II, (у) **старих 1.** *субст.* I 78.124, ***Д.*** **старим 1.** VI 197.17, *субст.* I 312.95, ***З.*** **старих 1.** VI 186.22, **старі 1.** I 168.167, (на) **старі 1.** I 161.345, **старії 1.** II 33.11, 236.3, 237.39, 237.42, 307.74, ***О.*** **старими 1.** I 79.170, 79.194, **3.** II 24.27, (з) **старими 1.** VI 131.23, (меж) **старими 1.** VI 133.25.

СТАРИНА (4). *Колишнє, минуле.* Про **старину,** про те диво, Що було, минуло... Утни, батьку, щоб нехотя На ввесь світ почули, Що ділялось в Україні I 59.86. *У назві збірки* (2). Спасибі тобі, добрий чоловіче, за ласкаве слово, за гроші і за **С т а р и н у** з а п о р о з ь к у, спасибі і тілько що спасибі, а більше нічого я не маю. VI 23.30. Лежу оце п'яті сутки та читаю **С т а р и н у,** добра книжка, спасибі вам і Срезневському. VI 23.35.

◊ ***Одн. З.*** **старину** *у назві* VI 23.35, **за старину** *у назві* VI 23.30, **про старину** I 59.86, ***М.*** **о старині** II 410.В.

СТАРИНКА (1). *Колишнє, минуле. Ірон.* Нумо знову, Поки новинка на основі, **Старинку** божу лицювать. II 58.4.

СТАРІЙШИЙ *див.* **СТАРІШИЙ.**

СТАРІСТЬ (23). Я ж уже не хлопець нерозумний. І од **старості,** слава богу, ще не одурів, щоб таке виробляють, як ти пишеш. VI 170.5.

◆ *У спол.* (22): а) н а **старість (старості)** (21). А хто ж її головоньку Буде доглядати? Хто догляне, розпитає, Н а **старість** поможе? I 53.211. І довелося знов мені Людей н а **старості...** Ні, ні, Вони з холери повмирали II 152.18; б) **старість** п р и в і т а т и *чию — доглянути кого в похилому віці* (1). Був собі дід та баба.. Та діточок у їх бігма.. Хто ж їх **старість** п р и в і т а є, За дитину стане? I 312.70.

◊ ***Одн. Р.*** **од старості** VI 170.5, ***З.*** **старість** *у спол.* б) I 312.70, **на старість** *у спол.* а) I 53.211, 112.1259, II 17.388, 28.168, 45.16, 51.94, 65.4, 122.11, 175.338, 205.11, 410.В, 413.В, 415.В, VI 115.24, 130.17, 131.2, 139.24, 162.27, 170.10, ***М.*** **на старості** *у спол.* а) II 152.18, VI 77.16.

СТАРІТИ (1). Посходила рута, В гаї зеленіє, А дівчина молодая У наймах **старіє** II 434.В.

СТАРІТИСЯ, СТАРІТИСЬ (9). Тяжко мені У матері в хаті **Старітися.** II 198.23. *Повт.* (2). Тяжко дітей годувати У безверхій хаті, А ще гірше **старітися** У білих палатах,— **Старітися,** уміратн, Добро покидати Чужим людям I 312.80. *Образн.* (1). За ковбаси і сало спасибі тобі ..Мені байдуже, що ми вже не ті стали, аби ковбаси не **старілися,** а з ними і ми помолодіємо VI 203.3.

◊ **старітися** II 198.23, 300.6, *повт.* I 312.80, 312.82, **старітись** I 551.В, **старіюся** II 118.11, 119.18, **старіюсь** VI 75.9, **старілися** *образн.* VI 203.3.

СТАРІШИЙ (1), **СТАРІЙШИЙ** (1). **1.** *Більш давній* (1). Гори мої високії, Не так і високі, Як хороші, хорошії, Блакитні здалека. З Переяслава старого, З В и б л о ї м о г и л и Ще **старішої...** II 392.В.

2. *Найвищий за посадою* (1). Умер **старійший** старшина I 548.В.

◊ *Одн. Н.* старійший 2. I 548.В, *Р.* (з) старішої 1. II 392.В.

СТАРОВИНА (2). Шукаючи **старовини** В моїй Україні убогій, Заїхав я у Чигирин II 384.В. Збірай, батьку, Чорноморську запорозьку **старовину** та присилай на моє ім'я VI 207.20.

СТАРОВІРСЬКИЙ (1). І якщо бог не поможе йому вилізти на світ божий із цього **старовірського** гнилого болота, то воно так захрясне й зогниє. VI 163.23.

СТАРОДАВНІЙ (3). А тим часом **стародавню** Січ розруйновали I 146.2543 //*Субст.* (1). Буває, в неволі іноді згадаю Своє **стародавнє** II 232.2.

◊ *Одн. З.* стародавню I 146.2543, старо-давню I 449.В, стародавнє *субст.* II 232.2.

СТАРОДЕННИЙ (2). *Старовинний.* Сумує Корсунь **староденний:** Нема журбу з ким поділить. I 108.1150. А дуже б, дуже добре б було нам укупі вік докоротать над **староденним** Дніпром VI 208.3.

СТАРОЖИТНИЙ (1). *Колишній.* Тут [в Записках о Южной Руси] живо вилитий і кобзар, і гетьман, і запорожець, і гайдамака, і вся **старожитна** наша Україна як на лодоні показана. VI 130.33.

СТАРОСВІТСЬКИЙ (3). *Старовинний.* Тут зійшлися Гонта з Залізняком і розруйнували **старосвітський** будинок, Богданом нібито будований. I 149.Прип. *У назві твору* (1). **Старосвітскій** будинок. I 439.В.

◊ *Одн. Н.* старосвітскій *у назві* I 439.В, старосвітска I 440.В, *З.* старосвітський I 149.Прип.

СТАРОСТИ (12). *У весільному обряді— ті, що сватають.* Наїхали **старости** Й молодик за ними II 331.I. Мати.. каже: «Мар'яно! Треба буде **старостів** ждать» I 158.204 //*У спол.* слать **старости (старостів)** — *сватати* (2). А наймичка До царівни б рада Слать **старости** I 317.266.

◊ *Мн. Н.* старости I 32.178, II 331.1, *Р.* без старостів I 495.В, *З.* старостів I 158.204, *у спол.* I 528.В, старости *у спол.* I 317.266, *О.* з старостами I 51.134, 279.251, 492.В, II 50.43, 251.87, за старостами I 317.271.

СТАРЧАТА (1). Усі на сім світі — І царята і **старчата** — Адамові діти. I 240.39.

СТАРЧЕНЯ (2). *Зневажл. Зверт.* Гайдамаки понад яром.. Наганяють півпаробка. Хлопець у свитині Полатаній, у постолах; На плечах торбина. «Гей, **старченя!** стривай лишень!» I 121.1612.

◊ *Одн. К.* старченя *зверт.* I 121.1612, старчиня *зверт.* I 439.В.

СТАРШИЙ (13). 1. *Вищий за службовим становищем, чином* (12). Дочко моя, Мар'яно, Оддам тебе за пана, За **старшого,** багатого, За сотника Івана I 159.240 //*У весільному обряді* (2). Накинь оком Полтавку, кирпу чорнобривку, то на ту весну будеш у мене **старшим** буярином. VI 211.27 //*Субст.* (9). А **старший** Махнув рукою на громаду I 97.810. Старий батько.. Наставляє сина. Як у війську пробувати, **Старших** шанувати I 281.321.

2. *Більш давній* (1). Гори мої високії, Не так і високі, Як хороші, хорошії, Блакитні здалека. З Переяслава старого, З Виблої могили, Ще **старшої...** II 24.7.

◊ *Одн. Н.* старший 1. *субст.* I 43.589, 97.810, 103.964, VI 227.6, старшій 1. *субст.* I 430.В, 432.В, *Р.* (з) старшої 2. II 24.7, *Д.* старшому 1. *субст.* I 44.654, *З.* (за) старшого 1. I 159.240, *О.* старшим 1. VI 211.27, 218.11, *Мн. Р.* старших 1. *субст.* I 119.1529, *З.* старших 1. *субст.* I 281.321.

СТАРШИНА (25). 1. *Військовий чин у козачих військах XVII—XVIII ст.* (23). Івана Остраницю і тридцять **старшин** козацьких після страшної муки розчетверували і розвезли їх тіла по всій Україні I 148.Прип. Я спалила Польщу з королями ..Сулу в Ромні загатила Тілько **старшинами** Козацькими... I 300.258. **Старшини** нишком стали за дубом I 102.Рем. //*Збірн.* (5). Поміж возами нігде стать: Неначе в ірій, налетіло З Смілянщини, з Чигирина Просте козацтво, **старшина** I 100.894. Везуть труну мальовану, Китайкою криту. А за нею з **старшиною** Іде в чорній свиті Сам полковник компанійський, Характерник з Січі. II 43.55.

2. *Перен. Начальник* (2). [Відьма]: Ти не знаєш, Чи є в Туреччині война? [Циган]: Була колись, тепер нема. Умер найстарший **старшина.** I 366.196 //*Збірн.* (1). Піти лишень подивиться До царя в палати, Що там робиться.— Прихожу: **Старшина** пузата Стоїть рядом; сопе, хропе, Та понадувалось, Як індики, і на двері Косо поглядало. I 252.534.

◊ *Одн. Н.* старшина 1. I 101.Д.О. (7 р.), 102. Д. О. (6 р.), 451.В, *збірн.* I 100.894, 103.962, 103.963, 2. I 366.196, *збірн.* I 252.534, *О.* з старшиною 1. *збірн.* I 294.54, II 43.55, *Мн. Н.* старшини 1. I 102. Рем., *Р.* старшин 1. I 148. Прип., *О.* старшинами 1. I 300.258, з старшинами 1. I 288.625.

СТАТЕЙКА (1). *Зменш. до «стаття».* По поводу її бенефіса написав я невеличку **статейку** в газету, котору посилаю тобі. VI 167.5.

СТАТИ [1], **СТАТЬ** (79). **1.** *Ступивши на якесь місце, зупинитися на ньому* (25). За богами — панства, панства.. Аж потіють, та товпляться, Щоб то ближче **стати** Коло самих I 247.335. Поміж возами нігде **стать** I 100.891. Максим.. На крилосі **Стане,** та й співає II 255.248.

2. *Припинити рух, зупинитися* (16). І Ярина вийшла з хати.. Ледве вийшла... Усміхнеться, То піде, то **стане,** Розглядає, дивується I 282.381. Ішли цигане.. Ішли, ішли, а потім **стали.** I 360.29. А з-за гори поїзжане На шлях виїзжають, Аж три тройки. І, звичайне, Коло корчми **стали** II 187.71 //*У спол.* вода ставом **стала** (1). Тече вода край города. Вода ставом **стала.** II 363.18.

3. *Розташуватися, розміститися (на стоянку, постій і т. п.)* (8). Хоч позволив хан на пісках Новим кошем **стати,** Та заказав запорожцям Церкву будувати. II 30.33. А наймичка.. Прийшла в Київ — не спочила, У міщанки **стала,** Найнялася носить воду, Бо грошей нестало I 319.340. *Образн.* (1). Думи мої, думи мої,.. Нащо **стали** на папері Сумними рядами? I 21.3.

4. *Піднятися, з'явитися над землею, над обрієм* (5). Як **став** місяць серед неба, Ревнула гармата I 66.105. а як **стане** Місяць серед неба, Випий ще раз I 52.158. Чи буде правда меж людьми? Повинна буть, бо сонце **стане** І осквернену землю спалить. II 358.25 //*Настати* (1). І **стала** тьма II 59.19.

5. *Перен. Піднятися на боротьбу з кимсь, на захист чогось* (12). Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі Із нашої України; Чи там раду радять, як на турка **стати,** Не чуємо на чужині. I 199.3. За правду **стать!** за правду згинуть! II 320.628.

6. *Перен. З'явитися, виникнути, утворитися* (9). Господь любить свої люди, Любить, не оставить, Дожидає, поки правда Перед ними **стане.** I 345.180. І **стане** ясно перед ним Надія ангелом святим II 199.5. Не дві ночі карі очі Любо цілувала. Поки слава на все село Недобрая **стала.** I 29.36.

◆ *У спол.* (4): а) **стати** під аршин — *виявитись придатним до військової служби* (2). Нехай, каже, вдовин син Та не **стане** під аршин, А я **стану.** II 458.В; б) на якор **стати** — *зупинитися десь, кинувши якір* (1). Ми.. Прийшли в Дар'ю, на якор **стали** II 76.14; в) **стати** на путь *кого — піти слідом за кимсь, перейняти чиїсь погляди* (1). Блаженний муж на лукаву Не вступає раду, І не **стане** на путь злого, І з лютим не сяде. I 340.3.

◊ **стати 1.** I 233.131, 247.335, II 28.168, **3.** I 255.51, II 30.33, **5.** I 199.3, 265.103, 268.218, 325.19, 337.24, II 138.66, 160.16, **стать 1.** I 100.891, 201.82, **5.** II 280.23, 320.628, **став 1.** I 115.1377, 269.270, 270.310, 323.522, 381.25, II 85.15, 309.173, **2.** I 138.2209, 141.2343, 447.В, **4.** I 66.105, **стала 1.** I 6.130, 34.269, 52.184, 462.В, 538.В, **2.** I 42.583, 411.В, *у спол.* II 363.18, **3.** I 319.340, **4.** II 59.19, **6.** I 29.36, 59.93, II 184.3, **стало 2.** II 137.27, **4.** I 282.375, **стали 1.** I 80.204, 102.Рем., 271.340, II 161.36, **2.** I 61.55, 281.325, 360.29, II 164.11, 170.187, 187.71, 188.74, **3.** I 122.1643, 122.1648, 288.612, *образн.* I 21.3, *у спол.* б) II 76.14, **стану** *у спол.* а) II 458.В, **станеш 2.** I 52.156, **стане 1.** I 29.67, II 236.10, 255.248, **2.** I 282.381, **3.** I 107.1116, **4.** I 52.158, II 358.25, **5.** I 338.62, **6.** I 345.180, 347.281, II 199.5, 274.397, 367.20, *у спол.* а) II 458.В, *у спол.* в) I 340.3, **стануть 1.** I 49.58, **5.** I 241.90, **стала б 6.** II 315.415, **якби були стали 5.** II 29.10.

СТАТИ [2] (160). **1.** *Зробитися ким, чим, яким* (39): а) *з орудн. відм. імен., прикм., займ.* (21). А я тихо Богу помолюся, Щоб усі слав'яни **стали** Добрими братами I 264.80. Ти другом, братом і сестрою Сіромі **стала.** II 283.3. Заспівали козаченьки Пісню тії ночі,.. Що славною **стала** Тарасові, козачеству I 66.126. І княгиня з дитиною Не тією **стала.** II 11.145. *У прислів'ї* (1). Сироті на чужині і сухар хлібом **стане.** VI 70.40; б) *з наз. відм. імен., прикм., займ.* (16). Як була я молодиця, Цілували мене в лице, А як **стала** стара баба, Цілували б, була б рада. I 362.72. Які-то **стали** люде злі!.. II 171.226. Катерино! Не та вже я **стала** I 321.451; в) *з знахід. відм. імен.* (2). І той плач.. Межи людьми во притчу **стане,** Самодержавний отой плач! II 326.49. Погубить їх [господь], і їх слава **Стане** їм в неславу. I 345.200.

2. *З інф. Почати* (33). Я **став** перед світом дрімать I 398.74. У балці **стало** щось кричать, Побігли хлопці рятовать. II 187.38. До люльок, смороду і зику **став** я потрохи привикать, а тут спіткала мене цинга лютая VI 42.36 //*Безособ.* (1). Уже і сонечко зійшло, Уже й зайшло, смеркати **стало** II 96.147.

3. *Безособ. Залишитися, бути в наявності* (23). Мій боже милий, як-то мало Святих людей на світі **стало.** II 289.2. Погралися гори-хвилі — І скіпок не **стало.** I 152.12 //*З часткою «не» — перестати існувати, вмерти* (17). Тойді ж, мої любі,

як мене не **стане**, Згадайте про мене, про мою Мар'яну I 157.175. Обізвався Наливайко — Не **стало** кравчини! I 64.42. Не **стало** на селі княгині, І гусла знову загули. II 13.220.

4. *Безособ. Вистачити* (5). Лягло костьми Людей муштрованих чимало. А сльоз, а крові? напоїть Всіх імператорів би **стало** I 326.46. Читаю по одному листочку в день біографію Гоголя, читаю та й боюся, може й по листочку не **стане**, поки-то прийде той одпуск. VI 132.42.

5. *Безособ. Статися* (3). Дивиться Ярина та нишком сміється: «Що це йому **стало**?» I 278.199. На той світ хотіли Обнявшися переступить; Та не по їх **стало!** I 156.150.

6. *Присудк. У безособ. реченні. Зробитися* (39). Ох, як весело на світі, Як весело **стало!** I 134.2084. І жаль мені, старому, **стане** Твоєї божої краси. II 236.7. Сьогодні оце трошки легше **стало**, можна хоч перо в руках удержать. VI 25.15. Мертвий мов здригнув, І сумно-сумно в хаті **стало**. I 98.828.

◆ *У спол.* (18): а) с л і д у (з н а к у) н е **стало** (н е **стане**) — *про зникнення кого, чого* (7). «Де Галайда?» Максим кличе. І с л і д у н е **стало...** I 131.1982. Дунув вітер понад ставом — І с л і д у н е **стало**. I 45.686. Погибнеш, згинеш, Україно, Н е **стане** з н а к у на землі. II 327.2; б) **стати** в (у) п р и г о д і — *знадобитися, бути корисним, допомогти* (5). Отак пісні Богданови **Стали** їм в п р и г о д і!!.. I 307.496. Папір мені тепер дуже **став** у п р и г о д і VI 51.10. Оцей, що привезе тобі лист мій, наш земляк — Л е в и ц ь к и й.. він мені в великій **став** п р и г о д і на чужині! VI 58.11; в) **стати** з а д и т и н у (з а б р а т а, з а м а т і р) *кому* — *почати піклуватися про кого, ставитися до кого як рідна дитина, брат, мати* (4). Йому я **стану** з а д и т и н у. Плечми моїми молодими Його старії підопру! II 307.72. Я жду тебе, а ти **стань** мені з а рідного б р а т а VI 156.16. **Станьте** ж мені тепер і справді з а м а т і р. VI 218.7; г) н а п о р і **стати** — *дійти зрілості* (1). Росла собі та виростала І н а п о р і Марія **стала...** II 306.32; д) й д у х у н е **стало** — *про смерть* (1). Я глянула, усміхнулась... Та й д у х у н е **стало!** Й мати вмерла, в одній ямі Обох поховали! I 297.155.

◊ **стати 1.** II 175.349, **став 1.** I 263.44, VI 83.11, **2.** I 343.127, 352.59, 398.74, VI 42.36, *у спол.* б) VI 51.10, 58.11, **стала 1.** I 44.630, 53.225, 66.126, 165.44, 233.143, 321.451, 361.56, 362.72, 539.В, II 11.145, 15.282, 100.289, 283.3, 310.226, 449.В, VI 115.5, 118.24, **2.** I 155.98, 235.191, 235.193, 235.207, 262.16, 357.75, 528.В, 545.В, 551.В, II 16.337, 79.93, 85.12, 220.25, 233.38, 391.В, 440.В, 471.В, *у спол.* г) II 306.32, **стало 1.** I 80.220, II 22.39, **2.** II 12.168, 187.38, *безособ.* II 96.147, **3.** I 64.42, 152.12, 155.87, II 13.220, 13.233, 63.36, 82.212, 101.317, 176.366, 289.2, 316.473, 322.721, 414.В, 458.В. VI 52.17, 61.38, **5.** I 156.150, 278.199, 308.10, **6.** I 98.828, 121.1604, 134.2084, 144.2446, 146.2528, 249.424, 251.492, 271.338, 313.111, 317.291, 320.410, 537.В, 538.В, II 21.5, 49.22, 66.157, 66.179, 78.53, 78.66, 86.30, 86.40, 96.124, 192.5, 249.38, 352.33, 490.В (2 р.), VI 15.13, 16.12, 25.15, 54.27, 82.30, 198.17, *у спол.* а) I 45.686, 85.373, 131.1982, 168.175, II 151.54, 384.В, *у спол.* д) I 297.155, **стали 1.** I 264.80, II 26.97, 51.106, 171.226, VI 203.2, **2.** I 233.116, 294.43, 346.229, 538.В, 539.В (2 р.), II 114.24, 197.4, *у спол.* б) I 307.496, VI 61.36, **стану 1.** I 9.14, 43.625, *у спол.* в) II 307.72, **стане 1.** I 340.7, 345.200, II 56.264, 130.35, 199.3, 256.312, 263.14, 326.49, *у прислів'ї* VI 70.40, **2.** II 442.В, **3.** I 41.524, 157.175, 491.В, II 134.9, 367.16, 367.17, 409.В, **4.** I 458.В, VI 132.42, 206.16, **6.** II 194.7, 199.16, 208.18, 236.7, VI 16.15, 42.2, *у спол.* а) II 327.2, *у спол.* в) I 312.71, **стануть** *у спол.* б) I 305.428, **стань 1.** I 258.25, *у спол.* в) VI 156.16, **станьте** *у спол.* в) VI 218.7, **стало б (би) 4.** I 326.46, VI 154.34.

СТАТИСЯ, СТАТИСЬ (26). диво дивне **Сталося** на світі. I 253.560. Добре, дуже б добре було, якби-то воно так **сталося**, як гадається. VI 190.15. З того часу титарівні Щось такеє **сталось!** II 78.55.

◊ **сталося** I 253.560, II 105.63, 314.384, 399.В, VI 190.17, 200.23, **сталось** I 119.1552, 291.713, 328.133, 504.В, II 18.418, 66.162, 78.55, 159.82, 175.341, 176.364, 310.228, 314.391, 440.В, VI 45.6, **сталося (б)** VI 50.21, 61.35, **сталось (б)** II 111.58, **якби сталося** VI 142.1, 190.15, **якби сталось** I 331.55.

СТАТУЕТКА (2). *Зменш. до* **статуя. Статуетки** мені не дуже потрібні, обійдуся і без їх. VI 118.33. і проси його, нехай він, ради святого Аполлона, пришле мені хоть маленький болванчик **(статуетку)** VI 115.33.

СТАТУЯ (1). Іде сам кесар. Перед ним Із бронзи литую **статую** Самого кесаря несуть. II 271.260.

СТВОРИТИ (1). *Образн.* І додай, Такеє слово їм додай Без притчі; вискажи: — Зробили, Руками скверними **створили** Свою надію II 328.57.

СТВОРИТИСЯ (1). Такого ще не творилось В нас на Україні. Та й ніколи не **створиться** II 258.385.

СТЕБЛИНА (2). *У прикл. спол.* **стеблина**-б и л и н а. Один я на світі без роду, і доля — **Стеблина**-б и л и н а на чужому полі. I 93.623.

◊ ***Одн. Н.*** **стеблина** I 93.623. ***З.*** **стеблину** I 93.624.

СТЕБЛО (2). Один я на світі — **стебло** серед поля I 418.В //*У спол.* д о **стебла** — *дотла* (1). Д о **стебла́** все погоріло II 51.101.

СТЕЖЕЧКА (5). *Пестл. до* **стежка.** В яру криниця завалилась, Верба усохла, похилилась, І **стежечка,** де ти ходила, Колючим терном поросла. I 384.23. *У прикл. спол.* **стежечка**-д о р і ж е ч к а (1). І **стежечка**-д о р і ж е ч к а, Яром та горою Утоптана до ворожки, Поросла травою. I 494.В.

◊ ***Одн. Н.*** **стежечка** I 384.23, *у прикл. спол.* I 494.В, ***З.*** **стежечку** II 120.4, 144.1, ***Мн. Н.*** **стежечки** I 284.434.

СТЕЖКА (4). І **стежка** стала заростать II 79.93. Хоч і Яр той; вже до його І **стежки** малої Не осталось I 337.10.

◊ ***Одн. Н.*** **стежка** II 79.93, ***Р.*** **стежки** I 337.10, ***З.*** **стежку** II 79.91, ***Мн. Н.*** **стежки** II 418.В.

СТЕЛИТИ (1). *Образн.* З новим годом будьте здорові, любий і щирий мій земляче, де вас бог носить.. Нехай де хоче носить, та тільки шляхи таланом **стеле** VI 42.21.

СТЕЛИТИСЯ, СТЕЛИТИСЬ (4). Дуби і всякі дерева́ Великолітні, мов трава В покоси **стелеться** II 59.16 //*Повільно розходитися на якій-н. поверхні* (1). Поскидали У воду трупи.. І ти дивилась, Як розстилалися, **стелились** Круги широкії II 278.555. *Образн.* (2). З-за Дніпра мов далекого Слова прилітають І **стеляться** на папері II 112.9.

◊ **стелеться** II 59.16, **стеляться** *образн.* II 112.9, **стеляця** *образн.* II 424.В, **стелились** II 278.555.

СТЕЛЯ (2). Уже його Й секрементовали, Клали долі на соломі І **стелю** знімали, Не вмирає. I 538.В.

◆ *У спол.* п л е ч и м а **стелю** п і д п и р а т и — *про дуже високий зріст* (1). Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті.. П л е ч и м а **стелю** п і д п и р а є. II 77.27.

◊ ***Одн. З.*** **стелю** I 538.В, *у спол.* II 77.27.

СТЕНАТИ (1). *Слов'ян. Стогнати.* Давид **стенає** та ридає II 71.105.

СТЕП (128). За байраком байрак, А там **степ** та могила. I 381.2. Із **степу** перекотиполе Рудим ягняточком біжить II 208.9. Сьомий рік оце пішов з апреля, як я нужу світом в киргизькім безводнім і безлюднім **степу.** VI 83.16. Пішов **степом** сіромаха, Сльози утирає. I 146.2525. На тій **степі** скрізь могили I 413.В. *Повт.* (6). Дніпр широкий — море, **Степ** і **степ,** ревуть пороги I 22.50. В **степу,** безлюдному **степу..** Ти сіяла, пишалася II 284.13. *У порівн.* (1). У моїй хатині, як в **степу** безкраїм, Козацтво гуляє, байрак гомонить I 79.175. *У прикл. спол.* (3): а) **степ**-л у г (1). Ой піду я **степом**-л у г о м Та розважу свою тугу II 68.5; б) **степи**-в е р т е п и (1). Чи ми ще зійдемося знову? Чи вже навіки розійшлись? І слово правди і любові В **степи**-в е р т е п и ро[знесли] I 557.В; в) **степи**-л і с и (1). Гуля Максим, гуля батько **Степами**-л і с а м и. I 103.976.

◊ ***Одн. Н.*** **степ** I 26.45, 77.111, 104.999, 361.49, 381.2, II 60.48, 420.В, 447.В, 479.В, VI 27.7, *повт.* I 22.50 (2 р.), ***Р.*** **степу** VI 49.31, **із степу** II 127.15, 201.45, 208.9, VI 52.12, **проч степу** VI 77.14, **серед степу** I 52.164, 52.183, 142.2376, 146.2529, 147.2547, 163.403, 163.407, 354.3, ***З.*** **степ** I 78.116, II 313.352, VI 57.35, **в (у) степ** I 381.6, II 7.8, 65.154, 414.В, VI 45.27, 49.32, 54.30, **на степ** I 143.2435, II 46.48, 60.51, 67.2, 215.30, 488.В, ***О.*** **степом** I 146.2525, 255.45, 333.144, 551.В, II 163.1, 195.50, *у прикл. спол.* а) II 68.5, ***М.*** **в (у) степу** I 13.106, 21.6, 26.56, 48.18, 68.24, 149.Прип., 228.31, 255.33, 255.47, 329.164, 329.166, 361.36, 411.В, 462.В, 463,В, 475.В, 551.В, II 40.13, 60.38, 60.56, 109.10, 127.4, 130.66, 142.19, 182.22, 201.42, 336.26, 339.6, 407.В, 480.В, 500.В, VI 45.23, 52.20, 83.16, *повт.* II 284.13 (2 р.), *у порівн.* I 79.175, **на степу** I 57.12, 57.13, 462.В, **на степі** I 413.В (2 р.), **по степу** II 354.12, ***Мн. Н.*** **степи** I 68.16, 111.1221, 225.29, 241.100, II 292.39, *повт.* II 46.61 (2 р.), ***З.*** **степи** I 144.2449, 228.41, 268.227, 288.621, 329.177, II 337.49, **в (у) степи** I 379.12, 395.4, 482.В, *у прикл. спол.* б) I 557.В, **за степи** I 22.36, **на степи** II 107.113, **через степи** I 148.Прип., 415.В, ***О.*** **степами** I 99.839, 112.1246, 158.223, 241.71, 367.233, 538.В, II 33.5, *у прикл. спол.* в) I 103.976, **за степами** I 162.387, **над степами** I 296.126, ***М.*** **в степах** I 113.1302, II 65.134, 294.6, **на степах** II 374.71, **по степах** VI 84.32.

СТЕПАН (29). А ляхи з своїм Чарнецьким, З поганим **Степаном,** Запалили церкву божу. II 161.58. Як той явор над водою, **Степан** похилився. I 280.273. *Зверт.* (7). Братіку **Степане!** що в тебе болить? I 278.201.

◊ ***Одн. Н.*** **Степан** I 275.78, 280.273, 280.286, 280.305, 281.328, 283.400, 285.501, 286.527, 287.582, 492.В, 495.В (2 р.), ***Р.*** **Степана** I 284.432, 285.478, ***З.*** **Степана** I 282.360, 285.482, 286.530, **за Степана** I 495.В, ***О.*** **Степаном** I 82.278, **з Степаном** I 275.85, 289.664, II 161.58, ***К.*** **Степане** *зверт.* I 276.130, 278.201, 278.207, 278.219, 279.257, 287.569, 288.589.

СТЕПАНОЧКО (7). *Пестл. до* **Степан.** *Зверт.* **Степаночку,** голубчику! Чого-бо ти плачеш? I 278.210. *Повт.* (2). За тином слухала Ярина І не дослухала, упала. **«Степаночку! Степаночку!»** — Ридала, кричала. I 286.523.

◊ ***Одн. К.*** Степаночку I 278.210, 286.525, 287.573, 287.579, 491.В, *повт.* I 286.523 (2 р.).

СТЕРЕГТИ (9). Вона серед ночі встає, І **стереже** добро своє II 194.15. Пливуть [запорожці] співаючи; пливе Позад завзятий Гамалія: Орел орлят мов **стереже** I 203.173. *Образн.* (3). В малій хатині буде жить Любов та чистая. І буде Святий покой ваш **стерегти** II 224.168 //*Стежити, щоб не втік* (1). Конглав схаменувся, Зібрав раду. Положили Одностайне стати Против Гуса.. Та **стерегти** якомога І зверху і здолу, Щоб не втекла сіра птаха На слав'янське поле. I 268.221 //*У спол.* н е х а й б о г **стереже** *кого — при побажанні здоров'я кому* (1). Прощай, моє серце! н е х а й тебе б о г милує і **стереже** на славу великого святого искусства. VI 155.4.

◊ **стерегти** I 122.1645, 268.221, **стереже** I 203.173, II 194.15, **стерегла** *образн.* II 357.5, **стерегли** II 276.476, **стерегтиме** *образн.* II 224.173, **буде стерегти** *образн.* II 224 168, **нехай стереже** *у спол.* VI 155.4.

СТЕРЕГТИСЯ, СТЕРЕГТИСЬ (8). По якому правдивому, Святому закону І землею, всім даною, І сердешним людом Торгуєте? **Стережіться** ж, Бо лихо вам буде I 339.75. На голому піску стоять По шнуру піраміди вряд, Мов фараонова сторо́жа, І ніби фараонам знать Вони дають, що правда божа Встає вже, встала на землі. Щоб фараони **стереглись.** II 316.441. **Стережітесь,** дівчаточка, Сміятись з нерівні II 79.82. *Повт.* (2). А вам треба **стерегтися, Стерегтись** та й дуже! I 533.В.

◊ **стерегтися** *повт.* I 533.В, **стерегтись** *повт.* I 533.В, **стереглись** II 316.441, **стережіться** I 339.75, **стережіця** I 533.В, **стережітьця** I 550.В, **стережітесь** I 522.В, II 79.82.

СТЕРНЯ (1). Та й бачить [генеральша], що пасе ягнята Мале хлоп'яточко в **стерні.** II 221.53.

СТИД (5). *Безчестя, ганьба.* Сестра ридає. І, рвучись, Кричить до брата: — Схаменись, Амоне.. Де дінусь я, де діну славу, І гріх, і **стид?** II 72.138. Тарасова і Варфоломеєва ночі одна другої варт, на **стид** Римської тіари. I 148.Прип. *Образн.* (1). І непокритая коса **Стидом** січеться; карі очі В неволі гаснуть I 108.1129 //*У спол.* **стид** п о н е с т и *на кого — осоромити кого* (1). Бодай ті діти не росли,.. Що у неволі народились І **стид** на тебе п о н е с л и. II 39.12.

◊ ***Одн. Н.*** **стид** I 342.68, ***З.*** **стид** II 72.138, *у спол.* II 39.12, **на стид** I 148.Прип., ***О.*** **стидом** *образн.* I 108.1129.

СТИНАТИ (1). Сім літ Сокира божа ліс **стинала** II 59.26.

СТИРАТИ (1). *Образн.* Хрести дубові посхилялись, Слова дощем позамивались... І не дощем, і не слова Гладесенько Сатурн **стирає...** II 206.35.

СТИХА (12). *Присл.* **1.** *Повільно* (6). Іде військо, іде й друге, А за третім **стиха** — Не дивися, безталанна — Везуть тобі лихо. Везуть труну мальовану, Китайкою криту. II 43.50. А літа пливуть за ними, Пливуть собі **стиха,** Забирають за собою І добро і лихо. II 215.6.

2. *Неголосно* (6). Громада глухо присягає.. Гудуть, Мов **стиха** дзвони. II 225.220. А Петрусь.. Гуляв собі преневинний В саду та арію якусь Мугикав **стиха.** II 223.145.

◊ **стиха 1.** II 43.50, 135.19, 210.6, 215.6, 401.В, **2.** II 223.145, 225.220, 242.14, 466.В, 472.В, 488.В, **зтиха 1.** II 402.В.

СТИХАТИ (1). *Припинятися.* Пала́ Скутар, **стиха́** робота, І хлопці сходяться I 202.134.

СТИХА-ТИХА (1). *Присл.* ти приснишся. **Стиха-тиха** Підкрадешся II 499.В.

СТИХИ (1). *Вірші.* Моя Пашета начитала, Як німці сіяли траву, А потім вижали серпами!.. І все написано **стихами** II 408.В.

СТИХНУТИ (4). **1.** *Припинитися* (3). Регіт! Гомін!.. І **стихла** оргія. II 269.178 //*Ущухнути* (1). Ревучим громом пронеслась І **стихла** буря II 276.473.

2. *Замовкнути* (1). З усіх усюд народу йде, Та щось шепочуть про отруту.. І разом **стихли** на минуту II 225.212.

◊ **стихла 1.** II 269.178, 276.473, 467.В, **стихли 2.** II 225.212.

СТІКС (1). *Назва річки в підземному царстві. Міфол.* як буду здужать, То над самим Флегетоном Або над **Стіксом,** у раю,.. Поставлю хаточку II 373.62.

СТІЛ (13). **1.** (10). Отак, сидя в кінці **стола,** Міркую, гадаю I 80.197. Сидить батько кінець **стола,** На руки схилився I 32.167. І голову йому змила, І ноги умила, І в сорочці тонкій, білій За **стіл** посадила. I 287.548 //*У спол.* в а р е н о ю **столи** м и т и — *пити горілку у великій кількості* (1). Розвернулося весілля. Музикам робота І підковам. В а р е н о ю **Столи** й лави м и ю т ь. I 318.336.

2. *Поміст* (2). На широкому **столі** Слі-

ні лірники сиділи II 79.102. У оранді на **столі** Сиділи лірники та грали II 77.10.

3. *Їжа, харчування* (1). Тілами Святих убитих годували Для царського-таки **стола** У Тібрі рибу. II 278.540.

◊ ***Одн. Р.*** **стола 1.** I 80.197, **для стола 3.** II 278.540, **із-за стола 1.** I 321.449, **кінець стола 1.** I 32.167. 126.1793, ***З.*** **за стіл 1.** I 287.548, 319.358, ***М.*** **на столі 2.** II 77.10, 79.102, **по столу 1.** I 89.491, ***Мн. З.*** **столи 1.** I 124.1715, 140.2301, *у спол.* I 318.336

СТІНА (11). **1.** (10). До **стіни** Не заговориш ні про горе, Н и п р о м л а д е н ч е с к и е с н ы. I 396.3. Шепочуться антипапи, Аж **стіни** трясуться I 268.204. На **стінах** фарбами хрести, Неначе добрая картина, Понамальовані... II 96.133.

2. *Огорожа* (1). В монастирі ми спочивали У холодку коло **стіни.** II 384.B.

◊ ***Одн. Р.*** **до стіни 1.** I 396.3, **коло стіни 2.** II 384.B, ***З.*** **о стіну 1.** II 223.151, ***Мн. Н.*** **стіни 1.** I 268.204, ***Р.*** **у стін 1.** II 353.82, ***Д.*** **стінам 1.** I 360.4, ***З.*** **стіни 1.** I 140.2277, 140.2279, **меж стіни 1.** II 37.81, ***О.*** **з стінами 1.** I 86.413, ***М.*** **на стінах 1.** II 96.133

СТО (9). **1.** (5). ну, та гроші така річ, що хоч і **сто** рублів, то не пошкодить, а поки їх у мене не трапилось — то возьми поки що 50 р у б[л і в] а с и г н а ц і й, а коли треба буде ще, то напиши. VI 17.13. Коли маєте субскрибентів, то напишіть до мене швидче, бо вже тілько **сто** екземплярів осталось. VI 23.21.

2. *Невизначено велика кількість чогось; дуже багато* (4). Буду **сто** літ жити, Тебе годувати, В жупані ходити, Буду панувати. I 230.21. Поки **сто** раз не поцілує, Й читать не хоче! II 171.216. Дивлюся: хати над шляхами Та городи з **стома** церквами I 245.261.

◊ ***Н.*** **сто 1.** I 83.309, II 125.32, 457.B, VI 17.13, 23.21, ***З.*** **сто 2.** I 230.21, 231.56, II 171.216, ***О.*** **(з) стома 2.** I 245 261.

СТОВБУР (1). Схаменулись нехрещені, Дивляться — мелькає, Щось лізе вверх по **стовбуру** I 6.123.

СТОВП (3). Турки-яничари [Степана] ловили, До **стовпа** в'язали I 286.512. **Стовп** високий мурували, Щоб про неї люде знали. II 82.207. ***У*** *порівн.* (1). а із гною Встають **стовпом** передо мною Його безбожнії діла... II 281.71.

СТОГИ (1). А сам сотник у кожусі, Одутлий, поганий, Коло клуні похожає. І **стоги** не вкриті, І покої не мазані II 176.377.

СТОГНА (4). *Слов'ян. Площа, широка вулиця.* Омерзились! І мужа свята... горе вам! На **стогнах** каменем побили. II 102.18.

◊ ***Мн. О.*** **за стогнами** II 415.B, ***М.*** **на стогнах** II 70.34, 102.18, 415.B.

СТОГНАТИ (30). **1.** (28). Вхожу в хату. Аж щось **стогне,** Ніби умирає I 367.252. Прийшов додому уночі. **Стогнала** мати на печі II 107.124. А той, бугай собі здоровий, У храмині своїй кедровій Лежить, аж **стогне** II 72.117. *Образн.* (10). а пороги Меж очеретами Ревуть, **стогнуть,** розсердились, Щось страшне співають. I 78.121. Реве та **стогне** Дніпр широкий I 3.1. *Образн. Повт.* (5). **Стогне** земля, **стогне** море, **Стогне** та гуде! I 394.4. *Образн.* ***У*** *прикл. спол.* **стогне**-п л а ч е (**стогне** п л а ч е) (2). Украйна плаче, **стогне**-п л а ч е! II 33.20. *Образн. Безособ.* (1). А Дніпр мов підслухав: широкий та синій, Підняв гори-хвилі; а в очеретах Реве, **стогне,** завиває, Лози нагинає I 113.1308.

2. *Перен. Тяжко страждати, мучитись* (2). Люде **стогнуть** на ореньді II 384.B. Люде **стогнуть** у кайданах I 486.B.

◊ **стогне 1.** I 97.791, 245.246, 367.252, 472.B, 535.B, II 72.117, *образн.* I 3.1, 40 497, 61.32, 105.1037, 112.1249, 200.60, II 14.244, *образн., повт.* I 394.4 (2 р.), 394.5, II 14.245 (2 р.), *образн., у прикл. спол.* II 33.20, 396.B, *образн., безособ.* I 113.1308, **стогнуть 1.** I 123.1682, *образн.* I 78.121, **2.** I 486.B, II 384.B, **стогнала 1.** II 107.124, *образн.* I 552.B, **стогнали 1.** I 248.379, *образн.* II 398.B, **стогнучи 1.** I 248.380

СТОДОЛА (1). Корчма тліє з **стодолою** I 121.1598.

СТОДОЛЯ (2). ***У*** *назві твору.* А тепер вони розучують М о с к а л я-ч а р і в н и к а, Ш е л ь м е н к а, С в а т а н н я н а Г о н ч а р і в ц і і мого Н а з а р а **С т о д о л ю** VI 34.23.

◊ ***Одн. З.*** **Стодолю** VI 28.29, 34.23.

СТОЇТИ (2). **1.** *Бути вартим чого* (1). А ми! Хвала нам! і хвала! Дарма шо бог, шо ми не **стоїм** І волосочка одного, Таки повісили його! II 441.B.

2. *Вимагати чого для здійснення* (1). Уже й учиця почали, А я й собі на безголов'я Учуся з ними, сльоз і крові Письмо [те] **стоїло...** II 411.B.

◊ **стоїм 1.** II 441.B, **стоїло 2.** II 411.B.

СТОКГОЛЬМ (1). *Назва міста.* Пливши в **Стокгольм,** я скомпонував Г а м а л і я, невеличку поему VI 25.11.

СТОКРАТ (1). *Присл.* Ще прийдуть думи. Розіб'ють На **стократ** серце. II 47.94.

СТОЛИЦЯ (31). Од матушки-цариці, Таки із самої **столиці,** Прийшов указ лоби голить. II 253.178. А весною, як не буде мені якої ради з тими поганими **столицями,** то чкурну в Харьков або в Киев, а може й дальше, як бог поможе. VI 174.6 //*У спол.* всесвітня **столиця** — *Рим* (1). Із Віфлеємської каплиці Аж до всесвітньої **столиці** Луна, гогочучи, неслась. I 267.194.

◊ ***Одн. Н.*** столиця VI 178.33, 217.10, ***Р.*** **без столиці** VI 154.26. **до столиці** VI 148.16, *у спол.* I 267.194, **із (з) столиці** II 253.178, VI 130.4, 192.8, ***З.*** **столицю** I 250.444, 251.484, II 395.В, **в (у) столицю** VI 82.19, 132.14, 141.26, 145.16, 145.18, 145.20, 145.25, 161.29, 192.8, 193.1. **на столицю** I 250.435, II 321.676, VI 83.24, 172.1, ***М.*** **в столиці** VI 130.2, 138.17, 172.3; ***Мн. З.*** **столиці** I 477.В, **через столиці** VI 148.20, ***О.*** **з столицями** VI 174.6.

СТОЛІТНІЙ (2). Спасибі, дідусю, що ти заховав В голові **столітній** ту славу козачу: Я її онукам тепер розказав. I 144.2465. **Столітнії** очі, як зорі, сіяли, А слово за словом сміялось, лилось I 144.2457.

СТОН (2). *Стогін.* Достойно пєтая! благаю! Царице неба і землі! Вонми їх **стону** і пошли Благий конець, о всеблагая! II 305.17 *У прикл. спол.* **стон**-дзвін (1). Так думаю во время оно Перелетіть і **стоном**-дзвоном I трубним гласом розсказать.. Про тую матір молодую II 462.В.

СТОПИ (1). I принесе [мати] Води погожої, і вмиє Утомлені **стопи** святиє II 321.681.

СТОПТАНИЙ (3). *Зім'ятий, прибитий до землі ногами.* Поникли голови козачі, Неначе **стоптана** трава. II 33.19. Iпониче, Неначе **стоптана** трава, I думка ваша і слова. II 289.24. *Образн.* (1). Бідна моя Україно, **Стоптана** ляхами! I 64.48.

СТОПТАТИ (1). *Образн.* А сина вже оженила, А дочка й так буде. Лазитиме попідтинню, Поки **стопчуть** люде I 532.В.

СТОРІКИ (1). I потече **сторіками** Кров у синє море Дітей ваших... і не буде Кому помагати I 331.69.

СТОРОЖ (4). Мороз лютує, аж скрипить, Луна червона побіліла, I **сторож** боязно кричить, Щоб злого пана не збудить. II 98.206. *У порівн.* (3). Сади рясні похилились, Тополі по волі Стоять собі мов **сторожі** I 473.В. Не жаль на злого, коло його I слава **сторожем** стоїть. II 88.2.

◊ ***Одн. Н.*** сторож II 98.206, ***О.*** **сторожем** *у порівн.* I 22.61. II 88.2, ***Мн. Н.*** **сторожі** *у порівн.* I 473.В

СТОРОЖА (9). 1. *Збірн. Вартові* (7). Де на ніч ставали, **Сторожу** давали I 233.123. *У порівн.* (2). Тополі по волі Стоять собі, мов **сторожа,** Розмовляють з полем. I 241.105 //*Сторож* (1). [Батько] найма **сторожу,** Стару Рухлю. II 158.50.

2. *У спол.* стояти (поставити) на **сторожі.** *Образн.* (2). Батько, мати не сплять, На **сторожі** стоять II 117.14. Я на **сторожі** коло їх Поставлю слово. II 289.22.

◊ ***Одн. Н.*** **сторожа 1.** I 107.1116, II 276.462, *у порівн.* I 241.105, II 315.437, ***З.*** **сторожу 1.** I 233.123, II 158.50, 188.79, ***М.*** **на сторожі 2.** II 117.14, 289.22.

СТОРОНА (9). 1. *Місцевість, країна* (7). легше умирати Хоть на пожарині в своїй **стороні,** Ніж в чужій в палатах. II 54.211.

2. *Напрямок* (2). Отак кричали і летіли Ворóни з трьох **сторон** I 298.187 //*У спол.* на **стороні** — *поруч* (1). Тепер хоть би на **стороні** постоять коло тієї академії, а перше! та що те перше й згадувать! VI 77.18.

◊ ***Одн. М.*** **в стороні 1.** II 54.211, 76.9, 201.37, 270.218, 420.В, **на стороні 1.** II 259.406, VI 17.11, **2.** *у спол.* VI 77.18, ***Мн. Р.*** **з сторон 2.** I 298.187.

СТОРОНКА (1). А я піду на край світа... На чужій **сторонці** Найду кращу [дівчину] або згину, Як той лист на сонці. I 15.30.

СТОРОННІЙ (1). Так сміються ж з України **Стороннії** люди! I 309.40.

СТОРУКИЙ (1). Батьку! брате! Чом я не **сторукий?** Дайте ножа, дайте силу I 115.1394.

СТОРЧ (1). *Присл. Спідлоба.* Не те, щоб дуже зажурившись, А так на палубі стояв I **сторч** на море поглядав II 85.10.

СТОЯТИ, СТОЯТЬ (87). 1. *Бути на ногах у вертикальному положенні, не рухатися з місця (про людей, тварин)* (45). А серед базару **Стоїть** Гонта з Залізняком I 123.1678. Давно, давно колись Я чув, як, **стоя** під вербою, Тихенько дівчина співала II 85.28. Воли його коло воза Понуро **стоять.** II 127.14. *Образн.* (2). Буде над ним його мила Квіткою **стояти.** I 10.36. Не жаль на злого, коло його I слава сторожем **стоїть.** II 88.2 //*Проводити час з кимсь* (4). Якби знала — не ходила б Пізно за водою, Не **стояла** б до півночі З милим під вербою I 49.31. А Мар'яна не до пана Ходила **стояти** I 460.В //*Про сонце*

(1). сонечко — Пече, а не сяє. **Стоїть** собі серед неба I 462.В.

2. *Бути, знаходитися десь* (35). Цвітуть сади; біліють хати, А на горі **стоять** палати Неначе диво. II 9.38. На верствовім шляху в полі Корчма під вербою **Стоїть** собі в холодочку II 187.60. Од Бориспо́ля недалеко.. І досі ще **стоїть** любенько Рядо́к на вигоні топо́ль II 164.7. Сонце гріє, вітер віє На степу козачім. На тім степу скрізь могили **Стоять** та сумують I 57.14. *Повт.* (4). Козацька церква невеличка **Стоїть** з похиленим хрестом. Давно **стоїть** II 24.22.

3. *Розташовуватися на постій, відпочинок* (2). В Яру колись гайдамаки Табором **стояли** I 337.18. У Бендери Прийшли ми. **Стояли** З москалями на кватирях I 366.220.

4. *Форма наказ. сп.* **стійте** *у знач. «зупиніться, не робіть чогось»* (1). А Галайда кричить: «Батьку! **Стійте!..** пропадаю! Постривайте, не вбивайте: Там моя Оксана». I 130.1965.

◆ *У спол.* (4): а) на сторожі (на вахті) **стояти** (2). Матрос, Таки земляк наш з Островної, На вахті **стоя,** Журився сам собі чогось II 85.19. *Образн.* (1). Батько, мати не сплять, На сторожі **стоять,** Не пускають саму мене У садочок гулять. II 117.14; б) перед очима (в очах) **стояти** — *ввижатися* (2). [Титарівна] Мов одуріла! Що робить? Сама не знає! А Микита, Неначе сич, у сірій свиті Перед очима все **стоїть!** Мара́ та й годі! II 78.63. Я ще й досі не охолонув од мого дорогого гостя, і досі ще **стоїть** він у мене в очах і не дає мені спокою ні вдень, ні вночі. VI 160.38.

◊ **стояти 1.** I 460.В, **стоять 2.** I 462.В, **стою 1.** I 249.427, 251.503, II 250.55, **стоїш 1.** I 163.397, **стоїть 1.** I 8. 194, 40.499, 123.1678, 138.2199, 162.376, 252.535, 253.563, 275.79, 462.В (2 р.), 472.В, II 77.22, 77.26, 77.30, 306.45, 306.61, 342.7, *образн.* II 88.2, **2.** I 108.1140, 308.1, 327.79, 365.165, 555.В, II 18.398, 18.424, 25.65, 60.57, 99.240, 164.7, 187.60, 255.278, 265.28, 298.7, 342.2, 455.В, VI 28.19, *повт.* II 24.22, 24.23, *у спол.* б) II 78.63, VI 160.38, **стоять 1.** II 127.14, 269.169, 271.255, 467.В, **2.** I 41.546, 57.14, 100.885, 241.105, II 9.38, 96.132, 177.409, 315.435, 399.В, *у спол.* а) II 117.14, **стояв 1.** I 146.2519, 251.491, 286.519, II 85.9, 309.176, **2.** *повт.* I 227.15 (2 р.), **стояла 1.** I 154.37, 162.365, 281.345, II 274.399, 322.705, **стояли 1.** II 301.8, **2.** I 307.Прим., **3.** I 337.18, 366.220, **буде стояти 1.** *образн.* I 10.36, **стійте 4.** I 130.1965, **стояла б 1.** I 49.31, **2.** I 300.244, **стояло б 2.** II 364.6, **стоя 1.** I 50.77, 97.799, 133.2046, 492.В, II 85.28, *у спол.* а) II 85.19.

СТРАВА (4). **1.** *Їжа, харч* (3). А тим часом гайдамаки Столи вздовж базару Поставили, несуть **страву,** Де що запопали I 124.1716. Як будете ви мені розказувать про вареники та проче, то я вас так вилаю, як батька рідного не лаяв. Бо проклятуща ота **страва..** неділь зо три снилась. VI 28.2.

2. *Перен. Справа, річ* (1). А жіночки... лихий їх знає! Уже сміялися над ним! Вони цю **страву** носом чують. II 165.40.

◊ ***Одн. Н.*** страва **1.** VI 28.2, ***Р,*** **страви 1.** I 140.2302, ***З.*** страву **1.** I 124.1716, **2.** II 165.40

СТРАДАНІЄ (1). *Слов'ян. Страждання.* І нам черниця росказала **Страданіє** сестри княжни. II 384.В.

СТРАДАТИ (1). Та розкажи, моя зоре, Про тую Марину, Як вона у пана злого І за що **страдала?** II 94.36.

СТРАСТІ (2). Ви росказали б про царя — Або якого короля, З їх фон-баронами-князями І їх високими **страстями** II 414.В. не скорбіть, може воно добре зробило, що перейшло на той світ, не мучене **страстьми** земними. VI 41.22.

СТРАТЕГИ (1). *Рел. Вожді небесного воїнства.* І без огня, і без ножа **Стратеги** божії воспрянуть. II 275.422.

СТРАТИТИ, СТРАТИТЬ (2). **1.** *Позбавити життя, убити* (1). А тепер уже, он бачиш, Доходить до чого. Що я **стратить** наміряюсь Максима святого. II 257.353.

2. *У спол.* **стратити** голос — *втратити голос* (1). Защебече соловейко,.. Запеклую душу злодія не спинить, Тільки **стратить** голос, добру не навчить I 12.46.

◊ **стратить 1.** II 257.353, **стратить 2.** I 12.46.

СТРАХ[1] (12). *У знач. присл. Дуже, сильно.* Погано дуже, **страх** погано! В оцій пустині пропадать. II 111.43. **Страх** мені не хочеться З старим дідом морочиться. I 107.1098. *Повт.* (2). І дочечка у їх росла, Уже чимала піднялась; І генерал її посватав, Бо **страх** хорошая була, А генерал був **страх** багатий. II 220.6 //*Страшно* (1). Як вирветься сокира з рук — Пішла по лісу косовиця, Аж **страх,** аж жаль було дивиться. II 59.13.

◊ **страх** I 107.1098, II 59.13, 110.22, 111.43, 158.34, 368.19, 458.В, 491.В, VI 38.7, 190.18, *повт* II 220.6, 220.7

СТРАХ[2] (6). *Імен.* І ти, великая в женах! І їх униніє і **страх** Розвіяла, мов ту полову II 323.733 //*У спол.* ради **страху**

(1). Знову іде шляхом, Заплющившись, з торбинками. То, бач, ради **страху,** Щоб татаре або ляхи Часом не спіткали... І 283.425 //*Присудк.* (2). *Жаль* і **страх!** В свитині латаній дрожала Якась людина. І 361.52. Марина гола наголо́ Перед будинком танцьовала У парі з матір'ю! — і **страх,** З ножем окровленим в руках, І приспівувала... II 98.217.

◊ ***Одн. Н.*** страх *присудк.* І 361.52, II 98.217, ***Р.*** страху І 342.98, **од страху** І 144.2460, **ради страху** *у спол.* І 283.425, ***З.*** страх II 323.733.

СТРАЧЕННИЙ (1). Чи є поганше що на світі, Як та дрюкована нудьга? Про марне **страченнис** літа II 415.В.

СТРАШЕННИЙ (2). Сидить сотник на причілку Та думку гадає, А Настуся по садочку Пташкою літає. То посидить коло його, Руку поцілує, То у́сами **страшенними** Сивими пустує II 165.47. Опівночі широкая Брама одчинилась І побоїще **страшенне** Світлом освітилось. II 471.В.

СТРАШИТИСЬ (1). Моя пекельная душа Кого боялася? Максима! Ні, не Максима, а когось, Когось боялася проклята: Люциперові служила Та його й **страшилась!...** II 458.В.

СТРАШНИЙ (22). **1.** *Такий, що викликає почуття страху* (13). Чого ж **страшні** діти? Чого Гонта ніби краде, Або скарб ховає? Аж труситься. І 142.2369. а згадаєш, То була й дорога З монастиря Мотриного До Яру **страшного.** І 337.16. З-за Нілу сфінкси, мов сичі, **Страшними** мертвими очима На теє дивляться. II 315.433. Це правда, що окроме бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, таке **страшне,** що аж холод іде по серцеві VI 24.28. *Повт.* (2). Такеє то сотворив я клятий! Цього б було, мій голубе! Не треба б писати; Бо се **страшне... Страшне,** сину! II 458.В //*Такий, що справляє тяжке враження* (3). Випливає з води мати, Сяде по тім боці; **Страшна,** синя, розхристана І в мокрій сорочці І 168.186. А ночі, ночі! господи, які **страшні** та довгі! — та ще й у казармах. VI 41.37.

2. *У спол.* **страшна** мука — *дуже сильна, нестерпна мука* (4). а за нею Стара люта мати: Очі вивело із лоба Од **страшної** муки І 168.165.

◆ *У спол.* (5): а) **страшний** суд (**страшне** судище) — *за уявленнями віруючих: божий суд над усіма людьми з настанням «кінця світу»* (4). Мов із тісної домовини На той остатній **страшний** суд Мертвці за правдою встають. То не вмерлі, не убиті.. *то люди, живі люди,* В кайдани залиті. І 244.223. *Образн.* (1). Молітесь, діти! **страшний** суд Ляхи в Україну несуть І 108.1134; б) **страшна** сила — *дуже багато* (1). Вже ж і в крепость завдала, І дворянства **страшну** силу У мундирах розплодила І 301.285.

◊ ***Одн. Н.*** страшна 1. І 168.186, страшная 1. II 459.В, страшне 1. VI 24.28, *повт.* II 458.В (2 р.), ***Р.*** (до) страшного 1. І 337.16, *у спол.* а) II 288.16, страшної 1. І 243.188, 2. І 115.1397, (од) страшної 2. І 168.165, (після) страшної 2. І 148.Прип., ***З.*** страшний *у спол.* а), *образн.* І 108.1134, (на) страшний *у спол.* а) І 244.223, страшну *у спол.* б) І 301.285, страшне 1. І 78.122, ***М.*** (на) страшному *у спол.* а) І 251.475, ***Мн. Н.*** страшні 1. І 142.2369, 518.В, VI 41.37, страшнії 2. II 468.В, ***З.*** (в) страшнії 1. II 463.В, ***О.*** страшними 1. II 315.433.

СТРАШНІШИЙ (1). Не будемо журиться, а будемо молиться, ще те лихо далеко, а всяке лихо здалеку **страшніше** VI 49.37.

СТРАШНО (38). *Присл.* **1.** (33). Гонта повів очима і **страшно** глянув на Б. І 149.Прип. *Повт.* (10). Пожар світить; Гонта гляне, Гляне — усміхнеться. **Страшно, страшно** усміхався, На степ оглядався. І 143.2434 //*Присудк.* (18). Гоморіла Україна.. Довго, довго кров степами Текла-червоніла.. Сумно, **страшно,** а згадаєш — Серце усміхнеться. І 112.1250. І досі **страшно,** як згадаю. Хотів палати запалить, Або себе занапастить І 397.63. Кругом пекло; гайдамаки По пеклу гуляють. А Ярема — **страшно** глянуть — По три, по чотири Так і кладе. І 114.1352.

2. *З великими мукакми* (3). Залізняк, почувши, що так **страшно** ляхи замучили Гонту, заплакав, занедужав та й умер І 149.Прип.

3. *Дуже (про ступінь прояву, інтенсивність чого-н.)* (2). я пробовал писать декому из своих друзей-приятелей — так что ж!... Тяжко, **страшно** тяжко, друже мій єдиний! VI 73.11. Я **страшно** мучуся, бо мені запрещено писать и рисовать. VI 41.35.

◊ **страшно 1.** І 149.Прип., 236.239, 361.64, II 279.561, 384.В, *повт.* І 123.1668 (2 р.), 139.2263 (2 р.), 143.2434 (2 р.), 540.В (2 р.), II 471.В (2 р.), *присудк.* І 112.1250, 112.1254, 114.1352, 132.2019, 251.492, 349.21, 396.16, 397.63, II 11.130, 143.14, 168.132, 230.43, 407.В, 411.В, 490.В, VI 29.37, 41.30, 130.13, **2.** І 145.2501, 149.Прип. (2 р.), **3.** VI 41.35, 73.11.

СТРЕМГЛАВ (1), **СТРІМГЛАВ** (1). *Вниз головою.* На хресті **Стремглав** пові-

сили святого Того апостола Петра II 269.200.

◊ стремглав II 269. 200, **стрімглав** II 463.В.

СТРЕМЕНА (4). Полетіла Катерина.. До їх... коли гляне — Попереду старший їде. «Любий мій Іване! .. Нащо рвеш **стремена?**» I 43.602.

◊ *Мн. З.* стремена I 43.602, 44.638, **стремени** I 410.В, **за стремена** I 43.593.

СТРЕПЕНУТИ (1). *Образн.* Босфор аж затрясся, бо зроду не чув Козацького плачу; застогнав, щирокий, І шкурою сірий бугай **стрепенув** I 199.22.

СТРЕПЕНУТИСЯ (13). І повели Гуса На Голгофу у кайданах. І не **стрепенувся...** Перед огнем I 270.309. Марія на його зирнула І **стрепенулась.** II 309.179 //*Швидше забитися (про серце)* (3). Може.. Моє слово тихо-сумне, Богобоязливе, Згадається — і дівоче Серце боязливе **Стрепенеться,** як рибонька I 229.79. *Образн.* (5). Провалився козак, **Стрепенувся** байрак, А могила застогнала I 382.33. Світе ясний! Світе тихий! Світе вольний, несповитий! За що ж тебе, світе-брате, В своїй добрій, теплій хаті Оковано, омурано.. Не добито! **Стрепенися!** Та над нами просвітися, Просвітися!.. II 344.9.

◊ **стрепенувся** I 270.309, II 104.16, *образн.* I 382.33, **стрепенулась** II 309.179, *образн.* I 202.103, **стрепенулись** I 201.100, **стрепенеться** I 169.192, 229.79, II 46.50, **стрепенеця** II 405.В, **стрепенися** *образн.* II 344.9, **стрепенулася (б)** *образн.* VI 77.15, 77.16.

СТРИВАТИ (17). *У формі наказ. способу* **стривай, стривайте.** Мало муки! Давайте приску! де смола?.. Що? скажеш, шельмо?.. І не стогне! Завзята бестія! **стривай!** I 97.792. **Стривай** лишень! Чи чуєш? щось плаче За ворітьми... мов дитина! I 313.115. Е, ні! **стривайте,** цур не грать. II 167.112. *Повт.* (4). **Стривай, стривай,** простоволоса! Дурненька, де б же ти взяла Того барвінку заквічатись? II 166.76.

◊ **стривай** I 97.792, 116.1424, 121.1612, 166.102, 276.133, 313.115, 366.206, 538.В, II 167.117, *повт.* I 133.2054 (2 р.), II 166.76 (2 р.), **стривайте** I 88.444, 90.524, 457 В, II 167 112.

СТРИГА (2). *Низько обстрижена покритка.* Дітей, бачся, годувала Та в засік ховала. Та очіпок, се вже вранці, Клоччям вимощала, Щоб не знать було, що **стрига.** I 368.290. А вона їх научала, Як на світі жити, Роска́зує,.. як **стри́гою** ходила I 539.В.

СТРИГТИ (2). От набачив, Та й бере в покої, І **стриже,** неначе хлопця, І в похід з собою Бере мене. I 366.217. І гадки-гадоньки не має [чабан], Пасе, і доїть, і **стриже** Свою худобу II 351.8.

СТРИЖЕНИЙ (2). Чимало люду оголили Оці сатрапи-ундіра, А надто **стрижений** Гаврилич II 280.8. Була чутка, що **стрижену** В Умані водили По улицях II 53.179.

СТРИМІТИ (1), **СТРОМІТИ** (1). Наробили колись шведи Великої слави, Утікали з Мазепою В Бендери з Полтави.. Не **стриміли** б списи в стрісі У Петра у свата. II 29.13. Не **строміли** б списи в стрісі У Петра у свата; Не втікали б із Хортиці Славні небожата. II 393.В.

СТРІЛА (4). **1.** *Тонкий стрижень з гострим кінцем для стрільби з лука* (3). Вітрило-вітре мій єдиний.. Нащо на дужому крилі На вої любії мої, На князя, ладо моє миле, Ти ханові метаєш **стріли?** II 336.20.

2. *В формі орудн. відм. вживається у знач. присл. Дуже швидко* (1). І день не день, і йде не йде, А літа **стрілою** Пролітають I 351.2.

◊ *Одн. Н.* **стріла 1.** II 339.3, *О.* **стрілою 2.** I 351.2, *Мн. З.* **стріли 1.** II 336.20, 338.69.

СТРІЛЯНИЙ (1). *Прикм. до* **стріла 1.** Зрана-світа до вечера, А з вечера до досвіта Летять рої **стріляниї.** II 496.В.

СТРІЛЯТИ (1). З гармати **стріляли,** Превелебную громаду Докупи скликали. II 137.6.

СТРІМГЛАВ *див.* **СТРЕМГЛАВ.**

СТРІТИ (1). *Зустріти.* Тиняючи по чужині Понад Елеком, **стрів** я діда. II 62.2.

СТРІХА (4). І пугач пуга, і сова З-під **стріхи** в поле вилітає II 16.325.

◊ *Одн. Р.* **з-під стріхи** II 16.325, *О.* **над стріхою** II 176.356, *М.* **в стрісі** II 29.13, **на стрісі** II 8.19.

СТРІЧАТИ (2). *Зустрічати.* Наступає свято... Тяжко його, друже-брате, Самому **стрічати** У пустині II 179.24. Аж зирк — і наймичка ввійшла На двір. [Старий] побіг **стрічати** З онуками свою Ганну I 320.400.

СТРІЧАТИСЯ (1). *Зустрічатися.* З батьком твоїм, друже мій, ми були колись великі приятелі і **стрічалися** з ним не в одній Качанівці. VI 133.36.

СТРІЧЕЧКА (8). **1.** *Зменш.-пестл. до* **стрічка** (4). Ой, **стрічечка** до **стрічечки,** Мережаю три ніченьки, Мережаю, вишиваю, У неділю погуляю II 41.1

2. *Рядок в листі чи рукописі* (4). Спасибі вам, бувайте здорові, та напишіть хоч **стрічечку** до мене VI 50.12.

◊ ***Одн. Н.*** **стрічечка** I. II 41.1, ***Р.*** **до стрічечки** I. II 41.1, 401.В, ***З.*** **стрічечку** 1. II 401.В, 2. VI 41.26, 50.2, 50.12, 145.23.

СТРІЧКА (4). А тій стьожку, Тій **стрічку** купили. II 197.8. я таки знову буду просить вас, щоби ви, коли буде ваша ласка, прислали мені дівочу сорочку гарно пошиту, плахту, **стрічок** зо дві VI 19.8.

◊ ***Одн. З.*** **стрічку** II 197.8, ***Мн. Р.*** **стрічок** VI 19.8, 20.14, ***З.*** **стрічки** II 97.189.

СТРОМІТИ *див.* **СТРИМІТИ.**

СТРУГ (2). Тесляр на наймичку свою, Неначе на свою дитину, Теслу, було, і **струг** покине Та й дивиться II 306.38.

◊ ***Одн. З.*** **струг** II 306.38, **за струг** II 306.59.

СТРУГАТИ (2). В Яру колись гайдамаки Табором стояли, Лагодили самопали, Ратищá **стругали.** I 337.20. у царині під куренем дідусь сидить, ложечки собі **струже** й сумно дивиться на Катерину VI 27.3.

СТРУЇТИ (1). *Отруїти.* [Зілля] Наварили, Івана **струїли,** Поховали коло гаю II 425.В.

СТРУНИ (3). Заридав кобзар, заплакав Сліпими очима.. Наплакався. **Струни** рвані Три перебирає. I 161.350.

◊ ***Мн. Н.*** **струни** I 155.69, ***З.*** **струни** I 161.350, ***М.*** **по струнах** I 275.83.

СТРУП (1). На ногах I на руках повиступала Од стужі кров; аж **струпом** стала. I 361.56.

СТУДЕНТ (3). Отже назвать, Їйбогу, я його не вмію, Того **студента** II 157.12.

◊ ***Одн. Р.*** **до студента** II 158.61, ***Д.*** **студентові** II 158.45, ***З.*** **студента** II 157.12.

СТУЖА (1). *Сильний холод.* На ногах I на руках повиступала Од **стужі** кров I 361.56.

СТУПАТИ (2). А тим часом із діброви Козак виїзжає; Під ним коник вороненький Насилу **ступає.** I 7.164. Я ледви **ступаю;** Вхожу в хату. I 367.251.

СТУПИТИ (6). А син твій гордо на арену, Псалом співаючи, **ступив.** II 276.466. тільки що **ступив** на дніпровський байдак.... так зо мною таке трапилося, що против ночі не треба б було і розказувать, а то ще прокляте присниться. VI 83.2 //*У спол.* (3): а) не знаєш, на яку й **ступити** — *не знаєш, як бути (що робити)* (2). Морока з ними, щоб ви знали, Мов дурень ходиш кругом їх, Не знаєш, на яку й **ступити.** II 75.220; б) ногою не **ступив** — *не був* (1). Хоч і Яр той; вже до його I стежки малої Не осталось; і здається, Що ніхто й ногою Не **ступив** там I 337.13.

◊ **ступити** *у спол.* а) II 75.220, **ступить** *у спол.* а) II 417.В, **ступив** II 276.466, 276.470, VI 83.2, *у спол.* б) I 337.13.

СТЯЖАТИ (1). *Слов'ян. Наживати.* Доколі будете **стяжати** I кров невинну розливать Людей убогих? I 343.129.

СТЯЗІ (1). *Слов'ян. Прапори.* коло пóлудня на третій [день] Поникли Ігореві **стязі.** II 339.21.

СТЯТИ (1). *Відсікти голову комусь, обезглавити когось.* В Єрусалимі говорили Тихенько люде, що **стяли** У городі Тіверіаді Чи то якогось розп'яли Провозвістителя месії. II 312.278.

СТЬОЖКА (1). Тому к святкам З лиштвою пошили Сорочечку. А тій **стьожку,** Тій стрічку купили. II 197.9.

СУБОТІВ, СУБОТОВ, СУБОТОВЕ (9). *Назва села на Україні.* Зіновій Богдан і син його Тимофій були поховані в **Суботові** коло Чигрина I 148.Прип. Як сніг, три пташечки летіли Через **Суботове** I 293.2.

◊ ***Одн. Н.*** **Суботів** *у назві* I 504.В, **Субботів** I 504.В, ***З.*** **в Суботов** I 304.373, **через Суботове** I 293.2, ***М.*** **в Суботові** I 148.Прип., 294.34, 307.497, 308.1, II 161.61.

СУБОТНІЙ (1). Дай Федорові 25 карбован[ців] та **суботню** Пчелу. VI 229.33.

СУБСКРИБЕНТ (2). *Передплатник.* Коли маєте **субскрибентів,** то напишіть до мене швидче, бо вже тілько сто екземплярів осталось. VI 23.20.

◊ ***Мн. З.*** **субскрибентів** VI 23.20, **субскребентів** VI 33.26.

СУГУБИЙ (1). *Слов'ян. Особливий, винятковий.* Подай же й нам, всещедрий боже!.. Любов безвічную, **сугубу** На той світ тихий принести. II 343.15.

СУД (20). **1.** *Державний орган, що розглядає карні та інші справи* (4). Його недовго мордували В тюрмі, в **суді,** а в добрий час В кайдани добре закували II 225.230 //*Збірн. Судді* (3). Питає **суд:** —Тепер скажіте, християни, Хто отруїв його? II 225.217.

2. *Покарання, розправа* (16). Чи буде **суд!** Чи буде кара! Царям, царятам на

землі? II 358.22. *Повт.* (2). Пішов собі [варнак] тихо в Київ Святим помолитись, Та **суда, суда** людського У людей просити. II 66.187. *Образн.* (2). Розкуються незабаром Заковані люде, Настане **суд,** заговорять І Дніпро і гори! I 331.67 //*У спол.* (10): а) **суд** п р а в и й (2). Окують царей неситих В залізніє пута.. І осудять губителей **Судом** своїм п р а в и м. I 347.280; б) б о ж и й **суд** (2). Нероне лютий! Б о ж и й **суд..** Тебе осудить. II 270.221; в) с т р а ш н и й **суд** — *за уявленнями віруючих: божий суд над людьми з настанням «кінця світу»* (2). Мов із тісної домовини На той останній с т р а ш н и й **суд** Мертвці за правдою встають. I 244.223. *Образн.* (1). Молітесь, діти! с т р а ш н и й **суд** Ляхи в Україну несуть I 108.1134; г) п р а в е д н и й **суд** (1). І сором тут, і сором там — Вставать з чужої домовини, На **суд** твій п р а в е д н и й прийти I 201.79; д) н е ч е с т и в и й **суд** (1). І три папи, і баронство.. Зібралися, мов Іуди На **суд** н е ч е с т и в и й I 269.262; е) н е п р а в е д н и й (л у к а в и й) **суд** (2). Вони, вони тебе осудять Своїм н е п р а в е д н и м **судом!** II 450.В. Доколі будете стяжати І кров невинну розливать Людей убогих? а багатим **Судом** л у к а в и м помагать? I 343.132.

◊ ***Одн. Н.*** **суд 1.** *збірн.* II 187.52, 225.217, 451.В, **2.** I 265.94, II 358.22, *образн.* I 331. 67, *у спол.* б) II 270.221, ***Р.*** **суда 2.** *повт.* II 66.187 (2 р.), *образн.* I 244.226, **до суду 2.** *у спол.* б) II 288.16, ***З.*** **суд 2.** *у спол.* в), *образн.* I 108.1134, **на суд 2.** *у спол.* в) I 244.223, *у спол.* г) I 201.79, *у спол.* д) I 269.262, ***О.*** **судом 2.** *у спол.* а) I 347.280, II 274.396, *у спол.* е) I 343.132,II 450.В, ***М.*** **в суді 1.** II 225.230.

СУДДЯ (1), **СУДІЯ** (1). Встань же, боже, суди землю І **судей** лукавих. I 344.146. *У прикл. спол.* ц а р-**судія** (1). Меж ц а р я м и-**судіями** На раді великій Став земних владик судити Небесний владика. I 343.125.

СУДИТИ, СУДИТЬ (10). **1.** *Розглядати чий-н. вчинок, злочин в судовому порядку* (7). а люде Підстережуть вас на тотеж, Уловлять і **судить** не будуть, В кайдани туго окують, В село на зрище приведуть II 328.46. *Образн.* (6). Меж царями-судіями На раді великій Став земних владик **судити** Небесний владика. I 343.127.

2. *Перен. Оцінювати діла і вчинки* (3). Не нам на прю з тобою стати! Не нам діла твої **судить!** I 325.20.

◊ **судити 1.** *образн.* I 343.127, **суди́ть 2.** I 267.175, 325.20, II 64.80, **су́дить 1.** *образн.* II 291.22, **судять 1.** *образн.* I 271.315, **судитеме 1.** *образн.* II 450.В, **будуть судить 1.** II 328.46, **суди 1.** *образн.* I 343.109, 344.145.

СУДИТИСЬ (1). *Безособ.* А молода? мабуть, без пари **Судилось** господом зносить Красу і молодість... II 95.80.

СУДИЩЕ (1). *У спол.* с т р а ш н е **судище** — *за уявленнями віруючих: божий суд над людьми з настанням «кінця світу».* На с т р а ш н о м у на **судищі** Ми бога закриєм Од очей твоїх неситих. I 251.475.

СУДІЯ *див.* **СУДДЯ.**

СУДНІЙ (1). *Судовий. У назві твору.* Три естампи уже готові — П е ч е р с ь к а К и ї в с ь к а к р и н и ц я, **С у д н я** в селі р а д а і Д а р и Б о г д а н о в і і у к р а ї н с ь к о м у н а р о д о в і. VI 32.14.

СУДОВИЙ (1). *Субст. Чиновник судової установи.* З усіх усюд народу йде, Та щось шепочуть про отруту І **судових** неначе ждуть II 225.211.

СУДОВИКИ (2). *Чиновники судової установи.* подивились, Попились завзято **Судовики.** II 187.54.

◊ ***Мн. Н.*** судовики II 10.75, 187.54.

СУЄСЛОВИ (2). *Слов'ян. Пустослови.* Ми по закону!.. По закону апостола Ви любите брата! **Суєслови,** лицемєри I 328.118.

◊ ***Мн. Н.*** суєслови I 328.118, II 461.В

СУЄТА (2). *Присудк.* Молися, старче, бий поклони, Поки й малих дітей погонять Гатить глибокі болота... На світі все бач **суєта.** II 398.В //*У спол.* м и н е **суєта** — *ми не нікчемні* (1). А ти, о господи єдиний, Скуєш лукавії уста, Язик отой велеречивий, Мовлявший: — М и н е **суєта!** II 289.12.

СУЄТНИЙ (1). *Нікчемний.* Розпинать, А не любить ви вчились брата! О роде **суєтний,** проклятий, Коли ти видохнеш? Коли Ми діждемося Вашінгтона З новим і праведним законом? II 280.26.

СУКА (7). *Лайл.* А я вчора з нею.. В полі плоскінь вибирала Та все й розказа[ла].. І до себе злую **суку** Просила в придане. II 132.13 //*Про царицю* (2). Нащо та **сука,** ваша мати.. множила ваш род проклятий? А потім з вас, щенят зубатих, Зробились львичища! II 325.4. *Зверт.* (1). Хоча лежачого й не б'ють, То і полежать не дають Ледачому. Тебе ж, о **Суко!** І ми самі, і наші внуки, І миром люди прокленуть! II 356.3.

◊ *Одн. Н.* сука I 143.2408, II 325.4, VI 224.21, 227.32, *З.* суку I 368.281, II 132.13, *К.* суко *зверт.* II 356.3.

СУКНО (3). Везе Марко Катерині **Сукна** дорогого I 322.481.

◊ *Одн. Р.* сукна I 322.481, VI 225.26, *З.* за сукно VI 212.38.

СУКНЯ (1). А Марина в **сукні** білій, Неначе білиця, Богу молиться та плаче, Замкнута в світлиці. II 96.152.

СУКРОВАТА (1). *Субст. Сукровиця.* виростуть Ножі обоюдні, Розпанахають погане, Гниле серце, трудне, І вицідять **сукровату,** І наллють живої Козацької тії крові, Чистої, святої!!!.. I 228.67.

СУЛА (1). *Назва річки на Полтавщині.* Я спалила Польщу з королями, ..Батурин спалила, **Сулу** в Ромні загатила Тілько старшинами Козацькими... I 300.257.

СУЛТАН[1] (5). *Титул монархів у деяких країнах Сходу.* Туркеня дрімала, Дрімав у харемі ледачий **султан.** I 201.69. Не в Сінопу, отамани, Панове-молодці! А у Царград до **султана** Поїдемо в гості I 61.59.

◊ *Одн. Н.* султан I 201.69, *Р.* до султана I 61.59, 201.66, *О.* з султаном I 82.272, *Мн. Д.* султанам I 102.937.

СУЛТАН[2] (1). *Прикраса у вигляді пучка пір'я або кінського волосся на головному уборі у військових, а також на головах коней.* Дурень! дурень!.. Коли хочеш грошей Та ще й слави, того дива, Співай про Матрьошу, Про Парашу, радость нашу, **Султан,** паркет, шпори,— От де слава!!! I 77.90.

СУМАНТЯНИНЯ, СУМАНТАНИНА *див.* **САМАНТЯНИНЯ.**

СУМНИЙ (8). **1.** *Такий, що відчуває смуток (журбу)* (5). Я думаю його нарисовать, що він стоїть **сумн[ий]** коло Зімнього дворца, позаду Нева, а за Невою крепость VI 28.19 //*Пройнятий смутком, журбою* (3). І вдвох тихенько заспівать Ту думу **сумную,** днедавну, Про лицаря того гетьмана II 218.27. *Образн.* (1). Думи мої, думи мої, ..Нащо стали на папері **Сумними** рядами?.. I 21.4.

2. *Такий, що викликає смуток, журбу* (3). А доня взаперті сидить В своєму **сумному** покої II 16.317.

◊ *Одн. Н.* сумний 1. VI 28.19, сумне 1. I 471.В, *З.* сумную 1. II 218.27, (на) сумну 1. I 475.В, *М.* (в) сумному 2. II 16.317, *Мн. З.* (в) сумнії 2. I 538.В, (в) сумнії 2. I 549.В, *О.* сумними 1. *образн.* I 21.4.

СУМНО (35). *Присл.* Каламутними болотами, Меж бур'янами, за годами Три года **сумно** протекли. II 215.15. А тим часом — тихо, тихо Та **сумно** співає Щось такеє невидиме I 249.429. У царині під куренем дідусь сидить, *ложечки собі струже й* **сумно** дивиться на Катерину VI 27.3. *Повт.* (14). **Сумно, сумно** серед неба Сяє білолиций. I 112.1260. **Сумно-сумно** гайдамаки Залізную силу Поховали I 146.2511 //*Присудк.* (12). Гомоніла Україна.. Довго, довго кров степами Текла-червоніла.. **Сумно,** страшно, а згадаєш — Серце усміхнеться. I 112.1250. *Повт.* (8). Горіло світло, погасало!... Погасло.. І **сумно... сумно...** в хаті стало. I 430.В. З того часу ставок чистий Заріс осокою; ..**Сумно-сумно** кругом його... I 168.182.

◊ сумно I 169.206, 249.429, 290.702, 381.7, II 215.15, 306.63, 308.137, 424.В, VI 27.3, *повт.* I 80.205 (2 р.), 112.1260 (2 р.), 146.2511 (2 р.), 435.В (2 р.), 449.В (2 р.), II 471.В (2 р.), 484.В (2 р.), *присудк.* I 112.1250, 313.111, 320.382, VI 25.15, *присудк., повт.* I 98.828 (2 р.), 100.860 (2 р.), 168.182 (2 р.), 430.В (2 р.).

СУМОВИТИЙ (1). Ото ж вони якось зійшлись Вночі круг тебе **сумовиті** II 493.В.

СУМУВАТИ, СУМОВАТИ (35). **Сумує,** квилить, плаче рано В Путивлі граді Ярославна. II 336.27. Отож вони якось зійшлись Вночі круг тебе **сумовати.** II 323.731 *Образн.* (13). У моїй хатині синє море грає, Могила **сумує,** тополя шумить I 79.178. Душе моя, Чого ти **сумуєш?** I 242.118. **Сумує** Корсунь староденний: Нема журбу з ким поділить. I 108.1150.

◊ сумовати II 323.731, 388.В, сумуєш *образн.* I 242.118, сумує I 4.59, 95.741, 410.В, II 336.27, 337.55, VI 28.33, *образн.* I 13.75, 13.77, 79.178, 108.1150, 384.18, II 70.65, сумуємо VI 24.6, сумуєте VI 186.32, *образн.* I 78.125, сумують I 284.450, 312.103, *образн.* I 57.14, 64.62, II 150.24, сумували II 217.12, *образн.* I 110.1180, сумувати (б) I 312.95, II 14.270, сумуючи I 16.33, 66.137, 81.243, II 247.6, 308.152, 312.313, 323.745, *образн.* I 68.25.

СУНУТИСЯ (1). Він до челяді **сунеться** I 474.В.

СУПОНЯ (1). *Ремінь, яким стягують хомут.* Сліпий по базару.. Додає словами: «..Загнув батько дугу, Тягне мати **супоню»** I 129.1922.

СУПОСТАТ (3). *Супротивник, недруг.* Умруть Ще незачатиє царята... І на оновленій землі Врага не буде, **супостата,** А буде син, і буде мати, І будуть люде на землі. II 347.12. *У прикл. спол.* **супостати-** х р и с т и я н и. *Ірон.* (2). за хрести Ховаєтесь од сатани І просите стиха **Супостатам-** х р и с т і я н а м То чуми, то лиха II 466.В.

◊ *Одн. Р.* супостата II 347.12, *Мн. Д.* супостатам *у прикл. спол., ірон.* II 462.В, 466.В

СУПРУГА (1). *У спол.* д а т ь в **супруги.** *Ірон.* вчора Лилася божа благодать. Кому чи чином, чи грошима, Кому аренду Палестину, Байстрятам дещо. А кому Самі благоволили д а т ь Свою підложницю в **супруги** II 272.310.

СУРМИ (2). *У прикл. спол.* **сурми**-т р у б и (1). У неділеньку та ранесенько **Сурми**-т р у б и вигравали. II 42.20.

◊ *Мн. Н.* **сурми** II 42.20, 402.В.

СУСІД, СУСІДА (22), **СОСІД** (4). **1.** *Людина, що живе поблизу або поряд з кимсь* (24). Я спитав Таки **сусіду** про Ганнусю. I 397.49. Бувало, в неділю, закривши мінею, По чарці з **сусідом** випивши тієї, Батько діда просить, щоб той розказав Про Коліївщину I 144.2453. На той рік може буду вашим **сусідом,** а поки що не забувайте щирого вашого Т. Шевченка. VI 194.12 //*У спол.* в **сусіди (сусіду)** п р о х а т и с ь (п р о с и т и с ь) (4). Свою дитину, безталанна, Нагодувала, одягла І за святим своїм пішла У Назарет той до вдовиці В **сусіду,** в наймичку п р о с и т и с ь! II 318.534. Отаке-то! тяжко, тату, Із своєї хати До нехриста.. В **сусіди** п р о х а т и с ь. I 289.640. *Образн.* (2). Запалили у **сусіда** Нову добру хату Злі **сусіди** I 262.1.

2. *Житель держави, яка межує з іншою державою* (2). **Сусіди** мовчали, Дивилися, як королі Із Польщі втікають I 82.284.

◊ *Одн. Р.* до **сусіда 1.** I 160.285, **у (в) сусіда 1.** I 160.286, II 64.74, *образн.* I 262.1, **сусіди 1.** II 70.54, **до сусіди 1.** I 397.45, **у сусіди 1.** II 412.В, *З.* **сусіду 1.** I 397.49, **в сусіду 1.** *у спол.* II 318.534, **сосіду 1.** I 557.В, *О.* **сусідом 1.** VI 194.12, **з сусідом 1.** I 144.2453, **з сосідом 1.** I 448.В, *Мн. Н.* **сусіди 1.** I 144.2460, 537.В, II 51.103, 438.В, VI 192.18, *образн.* I 262.3, **2.** I 82.284, *Р.* **до сусідів 1.** I 232.75, *Д.* **сусідям 2.** I 341.62, **сосідям 1.** I 384.12, *З.* **в сусіди 1.** *у спол.* I 289.640, II 491.В, **в сосіди 1.** *у спол.* II 492.В.

СУСІДОНЬКА (4). *Пестл.* А другая тая, Розлучниця злая, Багатая **сусідонька,** Вдова молодая II 132.5. *Зверт. до музи. Образн.* (1). Чи не покинуть нам, небого, Моя **сусідонько** убога, Вірші нікчемні віршувать II 372.2.

◊ *Одн. Н.* **сусідонька** II 132.5, *К.* **сусідонько** *зверт., образн.* II 372.2, *Мн. Н.* **сусідоньки** I 232.77, 485.В.

СУТКИ (1). *Доба.* Лежу оце п'яті **сутки** та читаю С т а р и н у, добра книжка, спасибі вам і Срезневському. VI 23.35.

СУТО (1). *Присл. У прикл. спол.* **суто**-г у с т о. Тихе поле копитами Поорано, засіяно Костяками, а кровію **Суто**-г у с т о поливано. II 497.В.

СУХАР (1). *У прислів'ї.* Сироті на чужині і **сухар** хлібом стане. То так і мені оце ваше письмо. VI 70.40.

СУХИЙ (4). **1.** *Несирий* (2). Як найдеш **сухого** береста, то бери: здасться на що-небудь,— хоч на лави. VI 215.6 //*Засохлий* (1). І на тілі, На княжім білім, помарнілім, Омию кров **суху́,** отру Глибокії, тяжкії рани... II 336.11.

2. *У вигляді порошка* (1). А фарб **сухих** не посилайте, бо тут олії достать не можна VI 54.28.

3. *Дуже худий* (1). Сама мов палець, простяга[єш] **Сухії** руки Христа ради II 454.В.

◊ *Одн. Р.* **сухого 1.** VI 215.6, *З.* **суху 1.** II 336.11, *Мн. Р.* **сухих 2.** VI 54.28, *З.* **сухії 3.** II 454.В

СУША (1). *Образн.* дивуюсь і не надивуюсь: чого б то мені, скажіть, будьте ласкаві, з своїми віршами плисти по **суші** яко по морю під тим парусом! VI 186.5.

СУШЕНИЙ (1). Добре б ти зробив, якби к нашому весіллю прислав **сушених** карасів десяток-другий або й третій VI 217.7.

СУШИТИ (4). **1.** *Висушувати, осушувати* (3). Сиротині сонце світить (Світить, та не гріє) — Люде б сонце заступили, Якби мали силу, Щоб сироті не світило, Сльози не **сушило.** I 39.443.

2. *Видаляти вологу з рослин, засушувати* (1) Літо й друге проблукала Та трави **сушила** I 537.В.

◊ **сушила 2.** I 537.В, **сушило 1.** I 39.443, **сушили 1.** I 352.56, **суши 1.** I 199.7.

СУЩИЙ (3). *Слов'ян. Існуючий.* Д о м е р т в и х і ж и в и х, і н е н а р о ж д е н н и х з е м л я к і в м о ї х, в У к р а ї н і і н е в У к р а ї н і **с у щ и х,** м о є д р у ж е є п о с л а н і є. I 520.В. Поцілуй тричі графиню Н[астасію] І[вановну] і графа Ф[едора] П[етровича], а через тиждень або два я сам їх поцілую і тебе, і Семена і всіх добрих людей **сущих** в Петербурге. VI 177.28.

◊ *Одн. Р.* (до) **сущих** I 520.В, *З.* **сущих** VI 177.28, *Д.* **сущим** VI 51.2.

СФІНКСИ (1). З-за Нілу **сфінкси,** мов сичі, Страшними мертвими очима На теє дивляться. II 315.432.

СХАМЕНУТИСЯ (36). **1.** *Одуматися, стати розсудливим* (21). Поцілуй старого діда Івана за мене і поклонись всій рідні нашій,.. а малярові поганому скажи, коли він не **схаменеться,** то опиниться там, де йому й не снилось. VI 17.23. Сестра ридає. І, рвучись, Кричить до брата: — **Схаменись,** Амоне, брате мій лукавий! II 72.133. *Образн.* (1). Босфор клекотить, Неначе скажений; то стогне, то виє: Йому Візантію хочеться збудить. «Не буди, Босфоре, буде тобі горе..» Так море спиняло (Любило завзятих усатих слав'ян). Босфор **схаменувся.** I 201.68.

2. *Опам'ятатися, отямитися* (15). Летять до дуба... нічичирк... **Схаменулись** нехрещені, Дивляться — мелькає, Щось лізе вверх по стовбуру I 6.121. Я **схаменувся,** осінивсь Святим хрестом і тричі плюнув Та й знову думать заходивсь II 364.21. прийнявши подарунок твій щирий, мій єдиний друже, так зрадів, що ще й досі не **схаменуся** VI 49.12 //*Спохватитися* (1). Занедужала княгиня, І князь **схаменувся**. За бабами-знахурками По селах метнувся. II 13.213 //*Відчути* (1). Я писав тобі, друже мій єдиний, що вже не втну нічого віршами. Отже і збрехав. Збрехав і не **схаменувся.** VI 139.11.

◊ **схаменувся 1.** I 268.216, II 16.351, *образн.* I 201.68, **2.** II 13.213, 364.21, VI 129.37, 139.11, **схаминувся 2.** II 382.В, **схаменулась 1.** VI 211.1, **2.** II 317.519, **схаминулась 2.** II 490.В, **схаменулись 2.** I 6.121, **схаменуся 2.** VI 49.12, **схаменешся 2.** VI 115.6, **схаменеться 1.** II 256.290, VI 17.23, **2.** I 78.150, 89.500, **схаменеця 2.** I 422.В, 426.В, **схаменуться 1.** II 32.22, **схаменися 1.** I 95.710, 491.В, II 169.161, **2.** I 42.572, **схаменись 1.** II 16.350, 72.133, 166.91, **схаменіться 1.** I 107.1101, 240.37, 246.282, 330.19, 331.63, **схаменіця 1.** I 433.В, **схаменітця 1.** I 517.В, **зхаменітся 1.** I 473.В.

СХИЗМАТ (4), **СГИЗМАТ** (1). *Церк.* Неуні[а]тів ляхи називали **схизматами.** I 148. Прип. Годі! годі! це погана, **Сгизмати** співають... I 426.В.

◊ ***Одн. З.*** **схизмата** I 110.1186, ***Мн. Н.*** **схизмати** I 90.522, 91.558, **сгизмати** I 426.В, ***О.*** **схизматами** I 148.Прип

СХИЛИТИ (4). Чумак іде, подивиться, Та й голову **схилить** I 48.10. І цвіт королевий **Схилив** свою головоньку I 355.15.

◊ **схилив** I 355.15, 357.87, **схилить** I 48.10, 96.745.

СХИЛИТИСЯ (4). Як билина підкошена, Ярина **схилилась** I 283.389. Вийшла з хати Катерина, А Марко **схилився** До наймички у голови. I 323.530 //*Спертися головою на щось* (2). Сидить батько кінець стола, На руки **схилився;** Не дивиться на світ божий: Тяжко зажурився. I 32.168.

◊ **схилився** I 32.168, 323.530, **схилилась** I 283.389, II 16.333.

СХІД (18). **1.** *Поява сонця над горизонтом. У спол.* до **схід (сходу)** сонця (сонечка) (16). Не плач, Катерино,.. А щоб личко не марніло З чорними бровами,— До **схід** сонця в темнім лісі Умийся сльозами. I 39.454. До **сходу** сонця, рано-рано! У Віфлеємі на майдані Зійшовся люд II 314.366. В поход у дорогу славні компанійці До **схід** сонечка рушали. II 42.22.

2. *Про сторону світу* (2). Встали сіромахи, Помолились на **схід** сонця, Пішли понад шляхом. I 47.749.

◊ ***Одн. Р.*** **до сходу 1.** II 310.217, 314.366, 317.490, **до схід 1.** I 32.185, 35.271, 39.454, 53.216, 137.2189, 139.2235, 166.109, 225.5, 230.13, 387.38, 453.В, II 42.22, 125.23, ***З.*** **на схід 2.** I 47.749, 463.В.

СХІМНИК (1). *Церк. Чернець, що прийняв схиму.* То вам байдуже, в добрий час У Київ їздите щороку Та сповідаєтесь, нівроку, У **схімника!..** II 93.22.

СХОВАТИ (17). **1.** *Заховати* (10). Ще ось що, намалював я се літо дві картини і **сховав,** думав, що ви приїдете VI 26.25. Сестри раді, що піймали, Грались, лоскотали, Поки в вершу не **сховали** I 531.В. Одна тілько Сидить без обнови Сиріточка, рученята **Сховавши** в рукава. II 197.14. *Образн.* (4). Ой тумане, тумане ..Чому мене не **сховаєш** Отут серед лану? I 310.10.

2. *Покласти в могилу, похоронити* (7). Найшли її, громадою Без попа **сховали** I 539.В. Не сироти малі діти, Що неньку **сховали:** Їм зосталась добра слава, Могила зосталась. I 45.692. *Образн.* (1). Мене похоронять На чужині,— і ці думи Зо мною **сховають!..** II 214.74.

◊ **сховав 1.** VI 26.25, **сховала 1.** *образн.* I 46.709, **сховали 1.** I 470.В, 531.В, **2.** I 45.692, 368.295, 418.В, 539.В, **сховаю 2.** I 441.В, **сховаєш 1.** *образн.* I 310.10, **сховає 2.** I 33.206, **сховаєте 1.** I 338.37, **сховають 1.** *образн.* I 271.324, **2.** *образн.* II 214.74, **сховай 1.** *образн.* I 310.17, **сховав (б) 1.** I 162.367, **сховавши 1.** II 197.14.

СХОВАТИСЯ, СХОВАТИСЬ (29). **1.** *Знайти собі таємний притулок в якому-н. місці, заховатися* (18). Утечу, єйбогу, Та й **сховаюсь** у бур'яні... I 491.В. не втечете I не **сховаєтеся;** всюди Вас найде правдамста II 328.43. І рад би я **сховатися,** Але де, не знаю. Скрізь неправда, де не гляну,

Скрізь господа лають. I 290.681. *Образн.* (2). **Сховалося** у серці лихо, Як звір у темнім гаї. I 312.92. А небога Сама не знає, що робить? I що їй діяти з собою? Або **сховатись** під водою, Або принамені розбить О стіну голову II 223.149.

2. *Зникнути з поля зору* (11). А сонце праведне швиденько Додолу котиться. I глядь! **Сховалося,** і смеркло в полі. II 313.345. Гамалію, серце мліє, Сказилося море; Не злякає! — і **сховались** За моряні гори. I 200.56. Гонта кричить: «..Тяжко мені плакать! Праведнії зорі! **Сховайтесь** за хмару: я вас не займав, Я дітей зарізав!.. Горе мені, горе!» I 140.2296. *Повт.* (3). Місяцю мій ясний! з високого неба **Сховайся** за гору, бо світу не треба.. **Сховайся** ж за гору; **Сховайся,** мій друже, щоб не довелось На старість заплакать... I 112.1253.

◊ **сховатися 1.** I 290.681, **сховатись 1.** I 34.255, *образн.* II 223.149, **сховався 1.** I 283.421, II 277.493, **2.** I 143.2437, **сховалася 1.** I 295.96, **сховалась 1.** II 159.84, 276.474, **сховалося 1.** *образн.* I 312.92, **2.** II 313.345, **сховалися 1.** I 499.B, II 491.B, **2.** I 204.186, **сховались 1.** I 118.1522, II 323.728, **2.** I 200.56, 466.B, **сховаюсь 1.** I 491.B, **сховаєшся 1.** II 307.102, **сховається 1.** II 95.89, **2.** I 124.1712, **сховаєця 2.** I 456.B, **сховаєтесь 1.** II 202.22, **сховаєтеся 1.** II 328.43, **сховайся 2.** *повт.* I 112.1253, 112.1257, 112.1258, **сховайтесь 2.** I 140.2296.

СХО́ДИТИ (15). **1.** *З'являтися над обрієм (про небесні світила)* (14). Із-за гаю сонце **сходить,** За гай і заходить. II 131.1. Б'ють пороги; місяць **сходить,** Як і перше **сходив...** I 57.1. *Образн.* (2). Тойді вже **сходила** зоря Над Віфлеємом. Правди слово, Святої правди і любові Зоря всесвітняя зійшла! II 267.124.

2. *Проростати* (1). Навгороді коло броду Барвінок не **сходить.** II 146.2.

◊ **сходить 1.** I 57.1, 76.57, 76.62, 362.86, 364.141, II 16.329, 36.68, 131.1, 464.B, **2.** II 146.2, **сходив 1.** I 57.2, II 97.182, 100.293, **сходила 1.** *образн.* II 267.124, 489.B.

СХОДИ́ТИ (1). *Піти.* Я тебе тричі поцілую, як побачимось, а поки що (я й забув тобі сказать) **сходи** ты в Большую Морскую в дом графа Уварова, найди там Михайла Матвієвича Лазаревського і поцілуй його за мене. VI 134.11.

СХО́ДИТИСЯ, СХОДИТИСЬ (6). **1.** *Збиратися, приходити в одно місце* (3). Поважно та тихо У раннюю пору На високу гору **Сходилися** полковники. II 137.22.

2. *Зустрічатися* (3). Старі заранне повмирали, А ми малими розійшлись Та вже й не **сходились** ніколи. II 205.8. Щовечора **сходилися,** I мати не знала, Де Мар'яна до півночі I з ким розмовляє? I 157.151. *У прислів'ї* (1). Далебі правда, частенько сижу собі один в чужій хаті та й думаю — гора з горою не **сходиться,** а чоловік з чоловіком спіткнеться. VI 19.25.

◊ **сходиться 2.** *у прислів'ї* VI 19.25, **сходяться 1.** I 202.135, **сходилися 1.** I 337.21, II 137.22, **2.** I 157.151, **сходились 2.** II 205.8.

СХОПИТИ (1). I день іде, і ніч іде. I голову **схопивши** в руки, Дивуєшся, чому не йде Апостол правди і науки? II 362.2.

СХОПИТИСЯ, СХОПИТИСЬ (4). *Швидко встати, знятися з місця.* Прийшов, і двері одмикає, I лізе до дочки. Прокинься! Прокинься, чистая! **Схопись** II 16.354. **Схопилися,** білесенькі [пташки], I в ліс полетіли I 297.171.

◊ **схопилися** I 297.171, **схопились** I 313.120, 361.50, **схопись** II 16.354.

СХОРОНИТИ (2). *Заховати від когось.* Ех, якби то, Якби то найшли те, що там **схоронили,**— Не плакали б діти, мати не журилась. I 226.52.

◊ **схоронили** I 226.50, 226.52.

СХОТІТИ (8). **1.** *Забажати, побажати* (7). А весною в Париж поїдемо з тобою, Або поїдемо в село, Як **схочеш,** серце. II 221.39. *Образн.* (1). Такая-то доля тая,— Хоч і не шукайте: Кого **схоче** — сама найде, У колисці найде. I 489.B.

2. *Про намір щось зробити* (1). В чужій сем'ї, в чужій землі Кого ти радувать **схотіла** I 553.B.

◊ **схотіла 2.** I 553.B, **схочеш 1.** II 221.39, **схоче 1.** I 302.338, 462.B, II 169.143, VI 43.26, *образн.* I 489.B, **зхочуть 1.** I 458.B.

СЦЕНА (3). На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже почали збираться повітові пани, то може б ти здумав показать себе їм на тутешній **сцені.** VI 154.17 //*Арена цирку* (1). I леопард Із льоху вискочив на **сцену** II 276.469.

◊ ***Одн. З.*** **на сцену** II 276.469, ***М.*** **на сцені** VI 154.17, 188.18.

СЦІПІОНИ (3). *Один з староримських патриціанських родів, з якого вийшли видатні полководці.* Ликує Рим! I гладіатор і патрицій, Обидва п'яні. Кров і дим Їх упоїв. Руїну слави Рим пропиває. Тризну править По **Сціпіонах.** II 276.446.

◊ ***Мн. М.*** **по Сціпіонах** II 276.446, 464.B, **по Сципіонах** II 470.B.

СЮДИ (9), **СЮДА** (3). *Присл.* Ганна шепче: «Слава... слава богу! Ходи **сюди,** не лякайся...» I 323.525. «Ярино! А де Степан?» «*А он під тином, Неначе вкопаний, стоїть*». «А я й не бачу! А ідіть Лишень **сюда;** та йдіть обоє!..» I 488.В. Мене з Києва загнали аж **сюди,** і за що? За вірші! і заказали писать їх, а що найгірше... рисовать! VI 58.4. *У рим. прикл. спол.* **сюди**-туди (2). Висипали запорожці, Лиман човни вкрили.. А попереду отаман Веде, куди знає; ..Поглядає **сюди**-туди — Де-то буть роботі? I 61.51.

◊ **сюди** I 115.1374, 275.81, 323.525, VI 58.4, 154.31, 154.35, 165.28, *у рим. прикл. спол.* I 61.51, 458.В, **сюда** I 488.В, 495.В, VI 142.3.

СЯК (12). *Присл. У спол.* то **сяк,** то так; і так, і **сяк** (так і **сяк**); або так, або **сяк;** чи так, чи **сяк** — *як-небудь.* Отож той самий сиротина У наймах **сяк** собі, то так Придбав, сірома, грошенят II 250.78. I так, і **сяк,** I треба б то, і шкода. I 275.72. Як-то швидко ті літа минають; молодії то ще так і **сяк,** а що вже ті старі (погані літа), то так і летять, неначе той шуліка за куркою VI 82.5. Чи так, чи **сяк,** а де-небудь треба зупиниться. В Петербурзі я не всижу, він мене задушить. VI 198.9. Якби таки або так, або **сяк,** Якби таки запорозький козак, Якби таки молодий, молодий, Хоч по хаті б поводив, поводив I 107.1094. То **сяк,** то так Придбав сірома грошенят II 50.33.

◊ **сяк** I 107.1094, 275.72, 367.240, II 50.33, 64.101, 250.78, 317.493, VI 62.9, 82.5, 139.20, 198.9, 198.31.

СЯКИЙ (1). *У прикл. спол.* **сякий**-такий — *вживається при несхвальній характеристиці.* Шлях на Московщину. Далекий шлях, пани-брати, Знаю його, знаю!.. Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять! «Бреше, скажуть, **сякий**-такий!» I 37.373.

СЯМ (1). *Присл. У спол.* чи там, чи **сям** — *де-небудь.* Якщо до ладу, то хутенько напиши мені, то я зараз і гроші вишлю. Чи там, чи **сям,** а денебудь треба прихилиться VI 323.В.

СЯЯТИ (16). **1.** *Випромінювати світло, яскраво світити* (11). А з неба місяць так і **сяє** I 5.83. Будеш, батьку, панувати, Поки живуть люди; Поки сонце з неба **сяє,** Тебе не забудуть! I 13.83. У гаю, гаю Вітру немає; Місяць високо, Зіроньки **сяють.** I 92.589 /*Про очі* (1). Сирота Ярема — сирота багатий, Бо є з ким заплакать, є з ким заспівать: Єсть карії очі — як зіроньки **сяють** I 85.362. *Образн.* (1). Слава **сяє,** а воленьку Спіткала недоля. I 416.В.

2. *Блищати, відбиваючи світло* (5). Собор Мазепин **сяє,** біліє II 26.106. З монастиря святого У золоті, аж **сяє,** Сам архімандрит вихожає II 137.15. *Образн.* (2). Єсть люде на світі — Сріблом-злотом **сяють,** Здається, панують, А долі не знають I 36.310.

◊ **сяє 1.** I 5.83, 13.83, 16.38, 84.341, 99.853, 112.1261, 462.В, *образн.* I 416.В, **2.** II 26.106, 137.15, **сяють 1.** I 85.362, 92.589, 92.608, **2.** II 73.177, *образн.* I 36.310, II 66.170.

СЬОГОДНІ (27), **СЬОГОДНЯ** (30). А тим часом із діброви Козак виїзжає; Під ним коник вороненький Насилу ступає. «Ізнемігся, товаришу! **Сьогодні** спочинем» I 7.166. **Сьогодні** оце трошки легше стало, можна хоч перо в руках удержать. VI 25.15. *Повт.* (4). **Сьогодня** я получив твої письма. **Сьогодня** у мене велике свято VI 208.32.

◊ **сьогодні** I 7.166, 94.671, 120.1587, 121.1604, 121.1623, 139.2239, II 170.196, VI 24.12, 25.15, 71.9, 154.12, 154.41, 155.23, 195.14, 197.7, 197.37, 200.4, 200.23, 208.1, 209.38, 212.9, 212.12, 213.4, 221.26, 227.27, 227.37, 228.34, **сьогодня** I 305.428, 439.В (3 р.), II 168.126, 312.301, 482.В, 500.В, VI 20.28, 36.25, 49.21, 50.8, 62.8, 177.24, 179.15, 190.9, 208.17, 208.28, 212.11, 216.25, 217.24, 217.25, *повт.* VI 208.32 *(2 р.)*, 208.33, 208.34, **сегодня** VI 132.32, 139.2, 146.39, 164.7.

СЬОГОДНІШНІЙ (1). Удався ж мені **сьогоднішній** великдень! VI 131.17.

СЬОГОЛІТНІЙ (1). Я умисне приписав Ченця і Вечір, щоб порівняв його з Криницею, бо Криниця, бач, **сьоголітня,** а Чернець і Вечір бог-зна колишні. VI 139.26.

СЬОГОРІЧНИЙ (1). Чи получив ти **сьогорічну** другу книжку Народного чтения? VI 209.30.

СЬОМИЙ (5). **Сьомий** рік оце пішов з апреля, як я нужу світом в киргизькім безводнім і безлюднім степу. VI 83.14. Якось, по **сьомому** годочку — Малий вже добре майстрував II 320.604.

◊ ***Одн. Н.*** **сьомий** II 81.162, VI 83.14, **сьома** VI 82.19, ***З.*** **сьомий** VI 23.34, ***М.*** (по) **сьомому** II 320.604.

Т

ТА [1] (1896). *Сполучн.* **I.** *Єднальний. З'єднує однорідні члени речення і однорідні речення* (780). під дубом зелененьким Кінь замордований стоїть, А біля його молоденький Козак **та** дівчина лежить. I 8.196. Отак тая чорнобрива.. Тополею стала.. Тонка, тонка **та** висока, До самої хмари. I 54.228. парубки копиці клали.. А дівчата Мов ті сороки цокотали **Та** до криниці учащали У яр погуляти. II 186.29. Раби мовчали.. А маги, бонзи і жерці.. В храмах, в пагодах годувались, Мов кабани царям на сало **Та** на ковбаси. II 351.29. погуляйте собі гарненько у архієрейському гаї, та гуляючи попід дубами **та** вербами, згадай той день, як колись перед вечером ми з тобою в Андрушах гуляли. VI 86.9. На розпутті кобзар сидить **Та** на кобзі грає I 63.2. «Нехай тебе бог заступить!» — ..Сказав старий, **та** всі тро[є] Разом Заридали. I 281.326. Старий батько.. З молодицями танцює, **Та** двір вимітає; **Та** прохожих, проїзжачих У двір закликає I 318.300. Зо мною, слухай же, остались Данило, чура мій, **та** я, **Та** Пріся, дочечка моя! II 234.83 //**Та** й (33). Дарма щоніч дівчинонька Його виглядає. Не вернеться чорнобривий **Та** й не привітає I 4.44. коло льоху Базар люду насходилось **Та** й панства не трохи. От де нам пожива буде! I 305.431 //**Та** ще (2). Тойді ж ото її Алкід, **Та** ще гетери молодії.. Над самим Аппієвим шляхом У гаї гарно роздяглись II 268.143. Не ходили Ксьондзи по селах, а возили На людях їх з села в село.. Якось їх, клятих, і до мене Вночі на хутір занесло. А з ними челядь їх скажена **Та** ще драгуни... II 234.99 //**Та** ще й (2). Той бондар праведний, святий.. Барило й бочку набиває **Та** ще й курникає. II 316.452 //*З'єднує два слова, що означають одне поняття або коло близьких понять* (67). Не торгувавсь і панотець Усім на диво **та** на чудо! За три копи звінчав у будень. II 50.46. А Максим на пожарище **Та** на попелище Подивився. II 252.165. ми вдвох собі з М. М. Л[азаревським], по-чумацькому **та** по-бурлацькому, зваримо борщу з карасями, лящем закусимо VI 221.14. За богами — панства, панства В серебрі **та** златі! I 247.331. На хуторі Танці **та** музики — Аж до півночі. II 188.110. Ні, чуми нема; А гірша лихая **та** люта година Покрила Ізраїль. II 70.35. Коли живий ти **та** здоровий, то напиши до мене, друже мій VI 52.18. Зажурилась чорнобрива, Тяжко зажурилась. Плаче, плаче **та** ридає, Як рибонька б'ється... II 146.13 //*З'єднує повторювані слова і утворює сполуки, що вказують на тривалість дії, велику кількість предметів і под.* (10). Отож небога Уже чимала піднялась, Росла собі **та** виростала I на порі Марія стала... II 306.31. Тепер старого поховаю, А молодого привітаю, Та й буду жить собі **та** жить, Петруся-серденько любить II 225.198. він сидить **та** все сидить, За струг сердега не береться... II 306.58. Рости ж, серце-тополенько, Все вгору **та** вгору I 53.219. кобзар ушкварив.. «А я собі Христя В намисті, А на лиштві листя **Та** листя» I 141.2322 //*З'єднує слова з протилежним значенням* (3). Ми будем Сміяться **та** плакать. I 259.28 /**Та** й (2). Тепер мати не заплаче, **Та** й не заспіває I 462.В.

II. *Приєднувальний* (767). **1.** *Приєднує речення або члени речення, які доповнюють, уточнюють чи розвивають думку, висловлену перед цим* (357). Неначе з берлоги Медвідь виліз, ледве.. Переносить ноги; **Та** одутий, аж посинів I 252.543. Царя вже Ірода не стало. Чогось увечері наївсь, **Та** так наївся, що й опрігсь II 316.475. Поки б химерив мудрий дід, Творили б, лежа, епопею.. А потім Співали б прозу, **та** по нотах, А не як-небудь... II 373.48. сьогодні цензура випустила із своїх пазурів мої безталанні думи, **та** так проклята одчистила, що я ледве пізнав свої діточки VI 200.5. Гайдамаки понад яром З шляху повернули.. «Ну, хлопці, в дорогу! **Та** чуєте? без гомону!» I 122. 1638. Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами: «..Ой гоп гопака! Полюбила козака, **Та** рудого, **та** старого — Лиха доля така». I 128.1884. Дівчата на луці гребли, А парубки копиці клали, **Та**, знай, на сонце позирали, **Та** нісенітницю верзли. II 186.26 //*При словах з близьким значенням* (16). Князь і не спочинув, На могорич закликає, **Та** п'є, **та** гуляє II 15.308. А ти, пречистая, святая, Ти, сестро Феба молодая!.. Пташечкою вилетіла I понадо мною Полинула, заспівала **Та** любо **та** мило... II 474.В //**Та** й (37). дівчина При

самій дорозі Недалеко коло мене Плоскінь вибирала **Та** й почула, що я пла́чу II 22.34. Не пишу тобі більше, бо нема чого і писать, **та** й пароход, спасибі йому, не дає. VI 145.32. Треба вчитись, Ще змалечку треба вчитись, Як на світі жити, А то битимуть, **та** й дуже!.. II 252.129 //**Та** ще (49). аж ось і сам, Високий, сердитий, Виступає; обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога, **Та** ще на лихо, сердешне, Хита головою. I 247.318 /**Та** ще й (і) (39). Ніколи Ти не здавалася мені Такою гарно-молодою [І] прехорошою такою, Так, як тепер на чужині, **Та** ще й в неволі. II 90.9. трохи одпочину та напишу тойді тобі тихесенько, гарнесенько, **та** може ще.. і віршами. VI 161.7 //**Та** й більш нічого (14). Максим подумав, пожурився.. Промовив двічі: — Боже! боже! — **Та** й більш нічого. II 52.141. спасибі тобі, що ти зовеш на пораду і на розглядини сестру Ярину. Що ж вона побачить?.. Хариту, **та** й більш нічого. VI 201.20 //**Та** й годі (32). А що нам ваша старшина? почує, так послуха, коли має чим слухати, **та** й годі. I 103.964. молода... Помандрувала За невольником убогим У Сибір... **Та** й годі. II 189.120 //**Та** й байдуже (7). А я з байстрюками Повертала в Україну Степами, тернами, Острижена. **Та** й байдуже. I 367.234. Хтодот, півроку йому, в Полтаві оженився **та** й байдуже VI 34.30 //*На початку речення або сполучення, виділеного у речення, що примикає до попереднього* (58). Подивіться лишень добре, Прочитайте знову Тую славу. **Та** читайте Од слова до слова I 334.151. люта мати! Спустила друге бісновате Своє скаженеє звіря. **Та** вже такого сподаря, Що гради й весі пожирало. II 325.22. Звичайне, мати, що й казать! **Та** може снився-таки й зять, Бо вже Катруся підростала. II 49.24. Тут треба маляра акварeліста. **Та** в Семена, я думаю, найдеться знакомий такий майстер. VI 119.4. Заткни пельку отому проклятому землемірові, **та** роби швидче з тим сердешним грунтом. **Та** що ти зробиш, зараз же і напиши мені, щоб я знав, що з собою робити VI 228.20 //**Та** й (18). А літо За літом минає. Помарніла, скалічіла, Ніхто й не пізнає. **Та** й кому там пізнавати Каліку убогу. I 234.170. як же себе поєднать з собачою панською кров'ю. **Та** й що та панночка одукована робитиме в моїй мужицькій хаті! VI 200.38. Я трохи-трохи не одурів на сім тижні. **Та** й тиждень же удався! Не дармо я його виглядав десять літ. VI 130.11 //**Та** ще (21). Напишіть.. чи получили ви Істор і ю Устрялова.. **Та** ще, коли получили Лермонтова од В[асиля], [так пришліть], бо може доведеться поплентать на Раїм, то я там здохну без книжок. VI 50.38 //**Та** ще й (і) (3). Пан поїхав десь далеко, А мене покинув. І прокляли його люде, Будинок спалили... А мене.. накрили Острижену ганчіркою. **Та** ще й реготались. I 356.54.

2. *Приєднує члени речення і речення, що позначають перехід від одної дії до іншої, послідовність подій у часі* (375). Як умру, то поховайте Мене на могилі.. Поховайте **та** вставайте, Кайдани порвіте I 354.17. По копійці заробляла, Копу назбирала. **Та** до сина лист писала, У військо послала I 234.152. Ой виострю товарища, Засуну в халяву **Та** піду шукати правди У тієї слави. II 121.3. Ой надіну я сережки І добре намисто, **Та** піду я на ярмарок В неділю на місто. II 128.11. Коли маєте Свячену воду, то спишіть **та** пришліть мені, бо та, що ви мені передали, утрачена. VI 46.19. Мене, по правді сказать, риштовали **та** посадивши з жандаром на візок **та** прямо привезли аж у самий Петербург. VI 83.4. Ой піду я богу помолюся, **Та** піду я у найми наймуся, **Та** куплю я, мамо, черевики, **Та** найму я троїсті музики. II 147.9 /*Про зворотну дію* (7). Петрусь до школи **та** із школи З книжками ходить II 222.88. Ой я свого чоловіка В дорогу послала, А од шинку **та** до шинку Стежечку топтала. II 120.3 //**Та** й (і) (207). Розпитали, порадились, **Та** й за старостами Пішов Марко. I 317.271. Породила мене мати В високих палатах. **Та** й понесла серед ночі У Дніпрі скупати. I 358.3. А щоб збудить Хиренну волю, треба миром, Громадою обух сталить; Та добре вигострить сокиру — **Та** й заходиться вже будить. II 288.14. Заходився рисовать карандашем портрети,— так що ж? нарисовав три портрети, **та** й сижу склавши руки. VI 154.25. Для друку єсть у мене наготовлено на добрих дві книги: тільки перепиши **та** і в друкарню VI 165.13. Ганнуся на Сибір пішла. До панича,

бачиш, ходила, Поки дитину привела, **Та** у криниці й затопила. І 397.54. Через тиждень вже витягли Максима з криниці **Та** у балці й поховали. II 258.391 //**Та** щ е й (1). С[отник]: А од весілля не втечеш! Н[астуся]: Ба ні, втечу, **та** щ е й заплачу! II 167.96 //*Про несподіваний, швидкий перехід від одної дії (стану) до іншої* (78). Обізвався старий батько: «Чого ждеш, небого?» Заридала Катерина, **Та** бух йому в ноги І 33.223. А один, Щонаймолодший, озирнувшись, **Та** вилами пана І просадив, мов ту жабу. II 187.47. Тяжко, важко в світі жити Сироті без роду: Нема куди прихилиться,— Хоч з гори **та** в воду. І 15.4 //**Та** й (57). «Спасибі вам!» старий каже. «Тепер, щоб ви знали. Треба краю доводити.. Хто в нас буде мати? Не дожила моя Настя!..» **Та** й заливсь сльозами. І 317.287. Оксана в двері: «Вбили! вбили!» **Та** й пада крижем. І 97.810. Положила на цямрину Титарівна сина **Та** й побігла... II 81.185.

3. *Приєднує речення, пов'язане з попереднім реченням наслідковою залежністю* (35). «А хто нас, Насте, поховає, Як помремо?».. «Я все оце міркувала, **Та** аж сумно стало» І 313.111. Возьміть срібло-злото **Та** будьте багаті, А я візьму сльози — Лихо виливати І 36.318 //**Та** й (24). Я перелякався, **Та** й прокинувсь... І 253.571. Вона була ще молодою; І прехорошая собою. На сонці дуже запеклась, **Та** й занедужала. II 18.434. мене із Оренбурга вислали в Новопетровское укрепление, а тут... думав я, думав, **та** й така з нудьги проклята думка напала. VI 84.3 //*Про завершення дії* (8). Із Умані Де-де чуть — гукають Товариші гайдамаки; Гонта мов не чує, Синам хату серед степу Глибоку будує. **Та** й збудував. І 142.2378. Крались злидні із-за моря В удовину хату. **Та** й підкрались... І 233.116. Отже не вгадаєш, Що каліка виробляє? — Криницю копає! **Та** й викопав. II 56.273.

III. *Протиставний* (349). **1.** *Приєднує слова й речення із значенням протилежності чи невідповідності до попереднього; близький за значенням до «але», «проте»* (298). Сиротині сонце світить (Світить, **та** не гріє) І 39.439. Поділюся Моїми сльозами... **Та** не з братом, не з сестрою — З німими стінами На чужині... І 86.412. У неділю не гуляла, **Та** на шовки заробляла І 254.2. Густенька каша, **Та** каша, бачте, та не наша, А наш несолений куліш — Як знаєш, так його і їж. II 223.132. Любилися, **та** не побралися, Тілько жалю серцю набралися. II 174.307. Вольський, я знаю, добрий і щирий чолов'яга, **та** чи вдіє він що в цій справі? VI 198.1. Ще б плакала Катерина, **Та** сльоз більш немає. І 40.504. Одружилась би я З чорнобривим сиротою, **Та** не воля моя! II 117.12. Послав би вам Кобзаря свого і Гайдамаків, **та**, єй-богу, і в себе не маю ні одного екз[емпляра]. VI 32.22 //*На початку нового речення або словосполучення, виділеного у речення* (44). Степи зеленіють; Діди лежать, а над ними Могили синіють. **Та** що з того, що високі? І 111.1224. Книжечки Мережаю та начиняю Таки віршами.. кайдани собі кую (Як ці добродії дознають). **Та** вже ж нехай хоч розіпнуть, А я без вірші не улежу. II 163.10. хоч воно трохи і не до речі, просить мов той старець. **Та** що ж робить, коли нігде взять, пришліть ради поезії святої Лермонтова хоч один том VI 43.40 //**Та** й (48). Дивились дівчата, Не питали, чого плаче? **Та** й нащо питати? Минулося. І 157.181. А на єдиную свою Та мати дивиться і плаче Тихенько-тихо,.. щоб його то не збудить. **Та** й не догледіла. Неначе Окропу капля як огонь На його впала, і воно Прокинулось. II 319.577 //*У знач., близькому до «тільки»* (30). Був собі дід та баба.. Придбали хутір, став і млин.. Всього надбали. **Та** діточок у їх бігма І 312.68. Співає Мар'яна: «Оддай мене, моя мамо, **Та** не за старого, Оддай мене, моє серце, **Та** за молодого». І 158.215. Нудно йому На чужому полі! Всього надбав, роботяга, **Та** не придбав долі! II 106.105. Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, тілько що не коло Дніпра, от моє лихо! Видко Дніпро, **та** здалека VI 198.37 //**Та** цур йому (їм, тобі) (13). а я Тілько вмію плакать, Тілько сльози за Украйну... А слова — немає... А за лихо... **Та** цур йому! Хто його не знає!.. І 23.70. **Та** цур тобі З тими старостами! Ще й жартує!.. І 279.250. Око, око! Не дуже бачиш ти глибоко! Ти спиш в кіоті, а царі... **Та** цур їм, тим царям поганим! II 282.86. Вертишся ти у мене всякий день на думці і на серці, а ти може думаєш?... **Та** цур йому, не думай, бра-

тіку, про мене нічого поганого. VI 34.8 //**Та** б а (8). «А струни є?» «Тілько три осталось». «Та хоч на трьох яку-небудь». «..І на одній колись-то грав, **Та** б а, вже не грати...» І 155.74. У мене була думка пробраться до тебе на хутір. **Та** б а, так думкою і осталась. VI 171.38 //**Та** н і (6). Старшина первий: «Цитьте лишень, здається, дзвонять!» Старшина другий: «**Та** н і, то люде гомонять». І 101.911. сини-соколи твої, де вони тепер повертаються?.. Добре було б, якби згадали. **Та** н і, не згадають. Малі були, забули. VI 84.17 //**Та** д а р м а (4). У мене єсть брати Микита й Йосип, а Петра нема. Бог його знає, відкіля він узявся? **Та** д а р м а! VI 189.13 //**Та** д е т о б і (2). Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти, **Та** д е т о б і! таке лихо, Що не видно й світа. І 42.561.

2. *З допустовим значенням* (51). Світ, бачся, широкий, **Та** нема де прихилитись В світі одиноким. І 35.295. патріот, убогих брат... Дочку й теличку однімає У мужика... І бог не знає, А може й знає, **та** мовчить. II 10.82. І тут невесело співали, Бо й тут невесело було, **Та** все-таки якось жилось II 217.11. занедужав я спершу ревматизмом, тяжкий недуг, **та** я все-таки потроху боровся з ним VI 42.31 //*При наявності сполучників «хоч», «нехай»* (24). Недоля не бачить, з ким їй жартувати, А люде хоч бачать, **та** людям не жаль І 39.463. Хоч позволив хан на пісках Новим кошем стати, **Та** заказав запорожцям Церкву будувати. II 30.34. Другий лист ваш прийняв уже з третіх рук, хоч воно і з добрих рук, **та** все-таки з третіх. VI 46.4. де-то тепер наш добрий, наш щирий Кошовий.. **та** вже нехай де хоче буде, аби був здоров. VI 24.8.

ТА[2] (96). *Частка підсилювальна. Вживається для виділення, увиразнення значення слова, перед яким стоїть.* Диво дивнеє на світі З тим серцем буває! Увечері цурається, Вранці забажає! **Та** так тяжко забажає, Що хоч на край світа Шукать піде... II 79.76. Дівча любе, чорнобріве Несло з льоху пиво.. Кому воно пиво носить? Чому босе ходить?.. Боже сильний! Твоя сила **Та** тобі ж і шкодить. II 329.8 /А ще б краще ви зробили, Якби замість старого, **Та** обрали молодого.. Павла́ Кравченка-Наливайка. II 138.59. тепер 10° морозу, не вам кажучи, а кожуха нема.. Ну, **та** нехай стара в'язне — більше м'яса буде, роздобудемо як-небудь VI 24.18. — А що-то там поробляє наш Кошовий Кухаренко? Який каже К[ухаренко]? — **Та** Яцько, кажу! VI 82.22 // **Та** й (14). Стару вдову до обозу **Та** й не допускали. І 233.125 /*На початку окличних та питальних речень — часто виражає здивування, захоплення і под.* (11). «У нас парад! сам изволит Сегодни гуляти!» «**Та** де ж вона, тая цяця?» І 246.288. **Та** це й справді Ти завтра покинеш Мене й батька? І 492.В. **Та** й син же штука! Я вчора зострівся з Залізняком; таке розказує про його, що цур йому! І 101.904. **Та** й диво там таки було! Марина гола наголо́ Перед будинком танцьовала У парі з матір'ю! II 98.214. Дівчата танцювали І парубки...— Уже й кінець! А нуте іншу! — **Та** й це добра! II 77.16 //*У стилізації під нар.-поет. мову* (34). Заступила чорна хмара **Та** білую хмару. II 29.29. Ой, повій, повій, вітре, через море **Та** з Великого Лугу І 199.6. Благослови, отамане, Коло села стати, **Та** понесем товариша В село причащати. І 255.52. У неділеньку **та** ранесенько, Ще сонечко не зіходило, А я, молоденька, На шлях, на дорогу Невеселая виходила. II 142.1. Ой маю, маю я оченята, Нікого, матінко, **та** оглядати, Нікого, серденько, **та** оглядати! II 297.2 //*У висновках або в реченнях, якими продовжується розмова* (10). Я тим часом допишу оцей нікчеменний лист; **та** воно, по правді сказавши, давно б його треба завершить VI 83.32. [Відьма]: «Хіба я скиглю, навісний?» [Циган]: «**Та** добре, добре. Що дальш буде, Розказуй дальше». І 369.308 /*Те саме у стилізації під усне мовлення* (4). «А що нам ваша старшина? почує, так послуха» «..**Та** воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки» І 103.967. Прийшла молодиця.. У найми проситься. «А що ж, каже, возьмім, Насте». «Возьмімо, Трохиме, Бо ми старі, нездужаєм..» «**Та** воно-то треба». І 314.180 Просиш грошей, а не пишеш, чи багато тобі їх треба,— ну, **та** гроші така річ, що хоч і сто рублів, то не пошкодить VI 17.12 //*Наближається до пісенного вигуку «ой»* (1). **Та** не дай, господи, нікому, Як мені тепер, старому. У неволі пропадати, Марне літа коротати. II 68.1 //*Близька своїм значенням до частки «аж»* (3). На те письменні ми, Читаєм божії

глаголи!.. І од глибокої тюрми Та до високого престола — Усі ми в золоті і голі. I 327.72 //*З відтінком спонукання, наказу* (8). «**Та** читай же, а то...» «А то що ти зробиш?» II 170.203. Пусти мене! Бачиш, Який добрий! **Та** пусти бо! I 492.В. **Та** мовчи вже, бо забуду. I 368.284.

◊ **та** I 30.96, 38.393, 42.574, 88.456 (2 р.), 101.904, 103.951, 103.958, 103.960, 103.967, 155.71, 158.217, 159.237, 199.6, 199.10, 199.12, 230.7, 233.125, 246.288, 255.52, 275.81, 276.133, 299.211, 300.249, 300.254, 301.278, 301.306, 307.484, 314.180, 320.385, 327.72, 327.81, 327.84, 368.284, 369.308, 479.В, 492.В (2 р.), 499.В, II 29.29, 31.100, 42.19, 59.20, 62.5, 68.1, 77.16, 79.76, 82.191, 98.214, 103.22, 135.14, 138.59, 142.1, 142.13, 142.20, 148.12, 160.2, 165.65, 168.137, 170.203, 174.288, 202.5, 209.43, 223.132, 233.37, 253.189, 297.2, 297.3, 297.5, 297.6, 297.8, 297.9, 329.8, 336.7, 363.10, 408.В (2 р.), 418.В, 431.В, 455.В, 458.В, VI 17.11, 17.12, 19.5, 24.18, 26.11, 34.5, 82.22, 83.22, 83.32, 163.32, 164.7, 195.31, 226.8, 226.22, 299.В.

ТАБОР (3). *Військовий стан, бівуак.* В яру колись гайдамаки **Табором** стояли, Лагодили самопали, Ратищá стругали. I 337.18 Збиралися кардинали.. І три папи, і баронство.. Свари, гомін, То реве, то виє, Як та орда у **таборі** I 269.265 /Старий батько іде рядом, Наставляє сина. Як у війську пробувати, Старших шанувати, Товариство поважати, В **табор** не ховатись. I 281.323.

ТАБОРОВ (1). *Назва міста.* Постривайте! Он над головою Старий Жижка з **Таборова** Махнув булавою. I 272.375.

ТАБУН (2). Чорний шлях виходив од Дніпра, меж устями річок Сокорівки і Носачівки.. Чорним названий, що по йому татари ходили в Польщу і своїми **табунами** вибивали траву. I 148.Прип. Послав З **табун** я коней до обозу.. Я всю мізерію оддав Моїй Україні небозі... II 233.69.

ТАГАНРОГ (2). Я на те літо буду у **Таганрозі**, напиши, будь ласкав, як там найти шлях до тебе VI 34.16.

◊ ***Одн. М.*** **у Таганрозі** VI 34.16, 36.25.

ТАЙНИЙ (1). І небогу З її дитяточком малим І посадили й провели Вночі **тайними** манівцями На шлях Ме[м]фіський. II 315.406.

ТАЙНО (1). *Присл.* А сльоз, а крові? напоїть Всіх імператорів би стало З дітьми і внуками, втопить В сльозах удов'їх. А дівочих, Пролитих **тайно** серед ночі! I 326.49.

ТАК[1] (409). *Присл.* **1.** *Означає спосіб дії: таким чином, у такий спосіб* (255). Отак-то, ляше, друже, брате. Несситії ксьондзи, магнати Нас порізнили, розвели, А ми б і досі **так** жили. II 33.28. Як на добрім полі Над водою посажене Древо зеленіє, Плодом вкрите. **Так** і муж той В добрі своїм спіє. I 340.11. А братія мовчить собі, Витріщивши очі! Як ягнята: «Нехай, каже, Може, **так** і треба» I 240.30. Напиши ти Кокореву письмо та й адресуй його на моє ім'я з п е р е д а ч е ю.. Добре було б, якби ти **так** зробив VI 188.12 //*У знач. «таке»* (7). «А прізвище?» «Прізвища немає!».. «Без прізвища — Запиши, Миколо, У реєстер. Нехай буде... Нехай буде Голий, **Так** і пиши!» I 116.1420. Про конфедератів **так** розказують люди, которі їх бачили I 148. Прип. //*У головному реченні як співвідносне слово* (84). Про те, що ділось на Украйні 1768 року, розказую **так**, як чув од старих людей I 150.П. Якщо ні, то нічого й читать моє писаніє, бо я **так** надрюкував, що й сам ледве читаю. VI 139.30. Як калина при долині Вранці під росою, **Так** Ганнуся червоніла; Милася сльозою. I 166.100. Привезли його в кайданах в польський лагер недалеко Балти, з одрізаним язиком і правою рукою. Б., польський генерал, **так** велів зробить, щоб він [Гонта] чого-небудь не сказав на його I 149.Прип. **Так** ворожка поробила, Щоб менше скучала, Щоб, бач, ходя опівночі, Спала й виглядала Козаченька молодого I 3.25. Якби кайдани перегризти, То гриз потроху б. Так не ті, Не ті їх ковалі кували, Не **так** залізо гартували, Щоб перегризти. II 40.10 //*Указує на зв'язок з попереднім* (8). «Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! Багато ти, батьку, у море носив Козацької крові..» **Так** думав, ідучи в латаній свитині, Сердега Ярема з свяченим в руках. I 113.1304 //*Належним чином (з заперечною часткою)* (6). Посилаю тобі план хати. Коли ти найдеш не **так**, то поправ і пришли мені VI 217.32. Такі, бачте, люди: Все письменні, друковані, Сонце навіть гудять: «Не відтіля, каже, сходить, Та не **так** і світить; Отак, каже, було б треба...» I 76.58 //І **так** і н е **так** (1). Так що ж з тих писем? Папір збавлять та й годі. Воно, бач, і **так** і н е **так**, а все-таки лучше, коли получиш, прочитаєш хоч одно слово рідне. VI 15.10 //Т о с я к, т о **так**; с я к с о б і, т о **так**; а б о **так**, а б о с я к; і **так**, і с я к; ч и **так**,

чи сяк (11). То сяк, то **так** Придбав сірома грошенят, Одежу справив, жупанину II 50.33. сяк собі, то **так** Придбав, сірома, грошенят II 250.78. Якби таки або **так,** або сяк, Якби таки запорозький козак, Якби таки молодий, молодий, Хоч по хаті б поводив, поводив I 107.1094. І **так,** і сяк, І треба б то, і шкода. I 275.72. Чи **так,** чи сяк, а де-небудь треба зупиниться. VI 198.9 //Чи **так** — *при запитаннях* (5). Ні ти нас не знаєш, Ні ми тебе. А поживеш, Роздивишся в хаті,.. Отойді й за плату. Чи **так,** дочко? I 315.198 //Чи **так,** чи не **так** (чи **так,** чи іначе) — *все одно, однаково* (3). Чи **так,** чи не **так,** Уродив постернак. I 275.105. Із Пітера мені пишуть, що я недовго сидітиму в Нижнім. Чи **так,** чи іначе, а я дальше поста не всижу. VI 164.10 //**Так** собі (**так** і сяк) — *як-небудь, терпимо* (5). Минулися Мої дні і ночі Без радості, молодії! **Так** собі минули На чужині. II 190.22. Як-то швидко ті літа минають; молодії то ще **так** і сяк, а що вже ті старі (погані літа), то так і летять VI 82.5 //**Так** і **так** (отак і **так**) (7) І написали воєводам По всьому царству: **так** і **так.** Що кесар бог. Що більш од бога! II 271.273. А жіночка молодая Кинулась до пана, Розказала — отак і **так.** II 107.147 //**Так**-таки (1). мені все якось здавалось, що ти живий і здоровий (воно **так**-таки і було собі) VI 82.35 //Таки **так** (4). Кобзар грає, Додає словами: «Ой гоп таки **так!** Кличе Гандзю козак» I 106.1057.

2. *Вказує на високий ступінь, міру вияву дії, стану, якості* (115). О боже мій милий! За що ж ти караєш її, молоду? За те, що **так** щиро вона полюбила Козацькії очі?.. I 4.51. А жить **так,** господи, хотілось! Хотілось любити Хоть годочок, хоть часочок На світ подивитись. II 10.96. Полетіла Катерина.. коли гляне — Попереду старший їде. «Любий мій Іване!.. Де ти **так** барився?» I 43.592. Не здивуйте, що я **так** мало пишу вам, далебі ніколи, іду в Академію малювать VI 32.23 /Та що то за опера, **так** ну! а надто як Артемовський співа Руслана VI 26.12. *Повт.* (19). А той, щедрий та розкошний, Все храми́ мурує; Та отечество **так** любить, **Так** за ним бідкує, **Так** із його, сердешного, Кров, як воду, точить!.. I 239.23. Не **так** слава, не **так** слава, Як той поговір, Що заїздив козак з Січі До вдови на двір. II 184.5 //**Так та́к!** (1). Читать у мене тепер, слава богу, єсть що,.. але свого рідного нічогісінько нема опріч Богдана Хмельницького Костомарова. От ще вчистив книгу, **так та́к!** VI 147.34 //*Про кількість* (1). Коли не зберу грошей, щоб поїхать за границю, то зберу **так,** щоб приїхать в Академію, бо єй-богу хочеться вчиться. VI 30.1 //*У головному реченні як співвідносне слово* (43). сьогодні цензура випустила із своїх пазурів мої безталаннії думи, та **так** проклята одчистила, що я ледве пізнав свої діточки VI 200.5. Послужи ж, моя ти зброє, Молодій ще силі! Послужи йому **так** щиро — Як мені служила!.. I 280.302. *Повт.* (2). **Так** мені тепер тяжко, **так** тяжко, що якби не надія, хоч коли-небудь побачить свою безталанную країну, то благав би господа о смерті. VI 43.1 //Не **так..** як (2). Не видержав, голубе мій сизий.. Упився, та так щиро упився твоїм могоричем.. От що зробив ти мені своєю не **так** писанкою, як братнім щирим словом VI 129.35.

3. *Без наміру, причини, випадково, несерйозно і под.* (29). Не хочеться рисовать **так,** аби-то. VI 162.28. А може й **так** Узяв собі старий козак Чию сирітку за дитину II 164.21. все заснуло, і не знаю, Чи я живу, чи доживаю, Чи **так** по світу волочусь I 349.7. якби ви не поліновались прислать мені свої сочиненія хоч півекземпляра, **так** — на пам'ять, то велике спасибі вам сказав би. VI 23.23 //**Так** собі (4). Нащо воно москалі ті Коси заплітали.. **Так** собі, абито! II 254.242 //**Так** тілько (3). Чув я, що ви нездужали, але думав, що **так** тілько, звичайне по-панському. VI 26.7.

4. *Вживається у знач. «без то́го»* (7). Нехай собі! А бог поможе, І **так** забудеться колись. I 398.72. «Нащо йому доля? треба закопать: Він і **так** багатий...» I 85.380. Де в тих сиріт безталанних Добро теє бралось?.. Старців закликають На обіди, а багаті — То й **так** не минають. II 51.76. знай, що мені гріх позичать братам гроші — коли трапляться, то **так** дам, а коли ні[?], то вибачайте. VI 17.16.

5. *Без нічого* (1). Ішли цигане.. Ішли, ішли, а потім стали.. Огонь чималий розвели І кругом його посідали. Хто з шашликом, а хто і **так** I 361.33.

◆ *У спол.* **так** н а **так** — *без додачі* (2). Пишу собі, щоб не міняти Часа святого **так** н а **так** II 200.30.

◊ **так 1.** I 3.25, 5.73, 5.74, 12.60, 58.58, 75.28, 76.58, 76.62, 78.156, 91.562, 93.625, 96.755, 103.967, 103.968, 106.1057, 106.1081, 107.1094, 107.1114, 113.1304, 116.1420, 116.1423, 133.2033, 133.2041, 137.2160, 137.2161, 140.2299, 145.2471, 148.Прип. (2 р.), 149.Прип. (2 р.), 150.П (3 р.), 153.5, 153.30, 166.100, 201.66, 202.140, 240.30, 240.31, 249.425, 275.72, 275.105 (2 р.), 276.110 (2 р.), 276.118, 282.368, 293.10, 300.264, 303.343, 307.497, 308.10, 309.38, 309.39, 315.198, 320.376, 328.133, 332.91, 333.129, 340.11, 342.99, 364.130, 367.240, 368.278, 374.6, 375.22, 395.5, 408.В, 415.В, 417.В, 439.В, 440.В, 457.В, 483.В, 489.В, 520.В, 536.В, 538.В, 539.В (3 р.), II 10.73, 11.115, 17.378, 17.379, 21.3, 23.23, 33.28, 36.41 (2 р.), 40.10, 48.140, 50.33, 51.91, 52.113, 53.168, 57.1, 62.23, 64.101, 76.6, 79.107, 86.47, 88.26, 90.8, 96.114, 105.46, 105.51, 107.147, 111.58, 123.8, 133.1, 163.3, 164.6, 171.220, 175.326 (2 р.), 176.384, 190.22, 198.11, 201.38, 202.12, 204.15, 205.17, 206.57, 214.88, 223.134, 225.192, 227.7, 230.54, 239.17, 250.60, 250.72, 250.78, 251.92, 266.74, 271.273 (2 р.), 281.47 (2 р.), 289.16, 301.22 (2 р.), 317.493, 343.11, 361.15, 406.В (2 р.), 439.В, 440.В (2 р.), 458.В, 461.В, VI 15.6, 15.7, 15.10 (2 р.), 15.15, 15.26, 16.6, 17.5, 19.20, 20.19, 20.31, 21.19, 27.14, 27.35, 28.12, 28.23, 28.32, 29.20, 33.23, 34.19, 36.29, 39.24, 39.26, 41.19, 42.23, 46.14, 46.22, 50.27, 58.15, 62.4, 62.9, 70.40, 73.4, 82.5, 82.6 (2 р.), 82.35, 83.21, 85.3, 85.30, 85.31, 86.2, 86.3, 87.17, 115.39, 132.5, 132.10, 133.28, 134.8, 134.9, 134.13, 138.29, 139.20, 139.30, 142.1, 145.17, 148.24, 152.23, 162.16, 163.23, 163.33, 164.10, 165.33, 179.22, 186.11, 186.37, 187.2, 187.6, 188.5, 188.7, 188.12, 190.15 (2 р.), 190.17, 192.11, 195.28, 197.14, 198.9, 198.16, 198.31, 198.39, 200.22, 201.2, 201.4, 203.33, 209.23, 210.29, 212.14, 213.11, 216.24, 217.20, 217.32, 221.5, 222.23, 224.1, 226.16, 227.30, 227.38, 229.4, 300.В, 321.В, **2.** I 4.51, 43.592, 75.24, 75.25, 103.951, 104.1005, 145.2501, 149.Прип., 269.236, 280.302, 301.279, 316.230, 320.410, 374.11, 472.В, 474.В, 477.В, 537.В, II 10.96, 21.5, 21.11, 21.12, 24.2, 25.57, 57.5, 57.10, 66.179, 79.76, 142.26, 171.215, 171.224, 196.83, 218.13, 243.2, 316.475, 331.14, 415.В, 416.В, 421.В, 442.В, 455.В, VI 16.13, 19.22, 19.23, 25.12, 25.14, 26.12 (2 р.), 26.23, 28.1, 30.1, 32.23, 41.27, 43.7, 45.18, 45.25, 49.10, 49.12, 50.7, 54.27, 58.4, 58.9, 77.11, 82.30, 83.33, 118.19, 118.21, 129.34, 129.35, 131.22, 138.11, 139.1, 148.33, 149.1, 152.24, 154.38, 155.36, 161.2, 161.4, 161.26, 161.27, 162.21, 177.24, 190.1, 195.14, 200.5, 202.17, 206.26, 222.34, 223.12, 226.21, 226.22, 228.32, 303.В, ***повт.*** I 239.23, 239.24, 239.25, II 25.57 (2 р.), 154.14 (2 р.), 184.5 (2 р.), 198.31, 198.32, 206.57 (2 р.), 442.В (3 р.), VI 43.1 (2 р.), 147.34 (2 р.), 185.21 (2 р.), **3.** I 37.375, 103.958, 128.1888, 145.2469, 287.575, 349.7, 386.6 (2 р.), 403.В, 538.В, II 21.4, 53.178, 65.144, 80.139, 85.9, 164.21, 179.21, 198.26, 218.3, 233.47, 241.6, 254.242, 271.277, 457.В, 458.В, VI 23.23, 26.7, 162.28, 171.38, **4.** I 23.78, 85.380, 398.72, II 51.76, 232.7, VI 17.16, 191.26, **5.** I 361.33, ***у спол.*** II 200.30 (2 р.).

ТАК[2] (68). *Сполучн.* **1.** *З'єднує протилежні, протиставлювані речення, вживається у знач. «але», «та» і под.* (56). Вичуняла Катерина.. Пішла б в садок поплакати, **Так** дивляться люде. I 31.114. Послав би вам грошей на все сіє, **так** дасьбі, до шеляга пропали. VI 42.7 //**Так** щ о ж? (15). Давно б списать несамовиту, **Так** щ о ж? Сказали б, що брешу II 93.4 //**Так** (ж е) н і (6). Сама втекла і повінчалась. І батько й мати не пускали,.. **Так** н і, за князя. От і князь! II 10.89. Чи не вмер він там, думаю. **Так** ж е н і, бо восени вторік питаюся у Костромитенова, де, кажу, такий і такий?.. Та ні! живісінький VI 70.12

2. *Вживається для приєднання підрядних речень умовних, часових та ін.* (12). [Гайдамака]: Та не голосно, щоб не почула старшина. [Запорожець]: А що нам ваша старшина? почує, **так** послуха, коли має чим слухати I 103.963. тілько що ступив на дніпровський байдак... **так** зо мною таке трапилося, що против ночі не треба б було і розказувать VI 83.2. Найкращий парубок Микита.. Байстрюк собі, та ще й убогий, **Так** і нікому не до його II 77.25.

◊ **так 1.** I 31.114, 31.139, 91.572, 150.П (3 р.), 228.48, 250.458, 304.395, 309.39, 316.226, 375.50, 390.10, 396.3, 396.21, 474.В, II 10.89, 11.112, 40.8, 48.143, 49.22, 69.16, 75.221, 93.4, 105.58, 169.157, 173.278, 180.47, 227.10, 249.38, 306.51, 319.589, 320.614, VI 15.9, 20.13, 34.4, 34.5, 41.35, 42.7, 45.11, 50.17, 50.29, 54.31, 54.35, 70.12, 76.32, 83.33, 86.21, 87.15, 92.18, 132.2, 153.28, 154.25, 161.1, 186.15, 192.17, **2.** I 76.48, 103.963, II 77.25, 410.В, 411.В, 445.В, 463.В, VI 28.3 (2 р.), 45.19, 50.39, 83.2.

ТАК[3] (78). *Частка.* **1.** *Вживається на початку речення, яким підсумовується сказане або продовжується перервана мова* (38). **Так** отакії-то святії Оті царі.— Бодай кати їх постинали II 74.214. **Так** отаку-то я замісив лемішку, якби тілько добрі люде помогли домісить, а потім і виїсти. VI 33.8. **Так** ти кажеш, Що бачив криницю Москалеву, що ще й досі Беруть з неї воду II 255.272 //**Так** о т(о с ь) (15). **Так** о т як, брате: треба в люди На год, на два піти У найміти I 277.162. **Так** о т, бач, живу, учусь, нікому не кланяюсь, і нікого не боюсь VI 15.22 //**Так** о с ь щ о (1). **Так** ось щ о! зачав-то я зачав, а вже кончу, не знаю як, бо без людей і грошей не втну нічого. VI 33.17 //**Так** о т а к (о т а к-т о, о т а к е-т о) (4). **Так** о т а к хіба, небого: Ні ти нас не знаєш, Ні ми тебе. А поживеш, Роздивишся в хаті, Та й ми тебе побачимо,— Отойді й за плату. I 315.192. **Так** о т а к-т о Трапляється в світі: Думав жити, поживати Та бога хвалити. А довелось на чужині Тілько сльози лити! II 106.96. **Так** о т а к е-т о, мій голубе, нудно мені

стало, що я не знаю, що у вас робиться. VI 15.12.

2. *Підсилювальна. Вживається для виділення окремого слова чи групи слів* (20). Алкідова мати Пішла його зострінути.. Пішла єси, Трохи не співаєш Та кесаря-Юпітера Хвалиш-вихваляєш: — От Юпітер, **так** Юпітер! II 273.352. А де ж Ганна, Катерино? Я **так** і байдуже! Чи не вмерла? I 508.B. А він **так** добре бачив, А надто молодую!.. За що пак милує господь Лихую твар такую, Як цей правитель?.. II 94.51 //**Так** і — *для передачі енергійної або мимовільної дії* (15). гайдамаки По пеклу гуляють. А Ярема — страшно глянуть — По три, по чотири **Так** і кладе. I 114.1354. А! цур йому. Лучше його й не згадувать, а то як згадаю що-небудь про нашу бідную Україну, то сльози **так** і закапають із старих очей. VI 86.18.

3. *Стверджувальна. У знач. «дійсно», «справді»* (11). Трохи одпочила Стара мати недобита.. Чи не кесаря святого Нишком проклинала? А може й **так.** II 278.527. А тих, Великих, сильних, і гла[д]ких.. От їх **так** жаль II 487.B. давно ми не бачились, та не знаю, чи й побачимося швидко, а може вже й ніколи.. думаю, що **так,** бо мене дуже далеко заправтор[ил]а моя погана доля VI 57.31.

4. *Про щось погане або посереднє, невизначене* (5). Єсть у мене щирий батько.. Якби не він спіткав мене При лихій годині, Давно б досі заховали В снігу на чужині, Заховали б та й сказали: **«Так...** якесь ледащо...» I 81.254. Хотів кончить [малювать] до різдва, та й не знаю, бо тут тепер ні день, ні ніч, **так** чорт зна що. VI 21.6 //**Так** с о б і (1). Скажу щиру правду, не те, щоб ніколи було або що, а **так** с о б і, ні се, ні те VI 15.7.

5. *Обмежувальна* (2). **Так** коло полудня в неділю, Та на зелених ще й святках, Під хатою в сорочці білій Сидів з бандурою в руках Старий козак. I 274.67. Ми восени таки похожі Хоч капельку на образ божий,— Звичайне, що не всі, а **так,** Хоч декі. II 208.3.

6. *Вживається у відповіді на запитання. У знач. «нічого особливого». Повт.* (2).— Чого ти ходиш на могилу?.. Чому не спиш ти уночі, Моя голубко сизокрила? — **Так,** мамо, **так.** I 386.6.

◊ **так 1.** I 157.188, 247.310, 247.320, 277.162, 302.331, 305.400, 315.183, 315.192, 335.190, 361.61, II 74.214, 79.95, 106.96, 255.272, 301.27, 309.169, 408.B, 445.B, 462.B, VI 15.12, 15.22, 16.12, 20.9, 28.13, 28.15, 33.8, 33.17, 34.19, 42.33, 70.14, 75.22, 83.11, 83.40, 86.22, 131.34, 148.20, 152.18, 163.14, **2.** I 5.83, 92.613, 104.1006, 106.1055, 114.1354, 164.29, 237.8, 241.68, 252.513, 315.209, 333.117, 463.B, 508.B, II 94.51, 167.109, 256.292, 273.352, 408.B, VI 86.18, 192.21, **3.** I 105.1014, 150.П (2 р.), 304.395, II 167.106, 168.137, 227.13, 278.527, 487.B, VI 39.21, 57.31, **4.** I 81.254, 119.1529, II 439.B, VI 15.7, 21.6, **5.** I 274.67, II 208.3, **6.** *повт.* I 386.6 (2 р.).

ТАКИ (123). *Частка. Вживається для уточнення, підкреслення значення слова, групи слів.* Розкажи ж тепер, Степане, Про свою недолю. Бо й я **таки** гуляв колись В турецькій неволі. I 288.591. Чи є ж **таки** на сім світі Слухняная доля? I 231.57. Прощай, убогий Кос-Арале. Нудьгу заклятую мою Ти розважав-**таки** два літа. II 207.7. Пишу, а ще і сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий.. Може і у вас кого не стало, бо холера, кажуть, здорово-**таки** косила. VI 52.17. **Таки** ж у нашому селі Назнав я дівчину... I 396.18. От умерла й мати, Ти й зостався; а я й кажу Покойній Марині, **Таки** жінці: «А знаєш що! Возьмім за дитину»,— Тебе б то це. I 276.137. Хоч як хочеш цілуй собі, а я **таки** не читатиму! II 171.206. Сестра ридає. І, рвучись, Кричить до брата: — Схаменись, Амоне, брате мій лукавий! ..Де діну славу.. Не помогло-**таки** нічого. II 72.140. не втне та й годі, хоч кіл на голові теши, вона **таки** своєї. VI 19.15 //**Таки** й (і) (10). Чи я занедужав? Чи то мене злая доля Привела до того,. **Таки** й досі ще не знаю II 252.135. Я тепер (поздоров боже вас) хоч і багатий на папір, а.. на клаптику пишу, бо сказано, пустиня, де я возьму, як потрачу, та **таки** і уділить декому треба хоч по аркушику. VI 50.6 //**Таки** т а к (**таки** й т а к) (4). Кобзар грає, Додає словами: «Ой гоп **таки** т а к! Кличе Гандзю козак» I 106.1057.

◊ **таки** I 80.226, 102.924, 106.1057, 106.1081, 107.1094, 107.1095, 107.1096, 107.1100, 125.1763, 125.1771 (2 р.), 231.36, 231.57, 248.376, 276.110, 276.137, 288.591, 302.315, 309.34, 314.176, 314.178, 328.112, 374.15, 396.18, 397.49, 488.B, 490.B, 496.B, II 23.16, 35.6, 35.7, 36.42, 45.2, 47.75, 49.24, 49.29, 52.113, 53.164, 55.227, 55.235, 63.45, 65.115, 71.76, 72.140, 75.234, 76.4, 85.18, 87.13, 88.23, 98.214, 103.18, 158.33, 163.6, 164.30, 168.137, 171.206, 172.246, 200.2, 207.7, 208.1, 214.91, 222.93, 232.3, 232.4, 241.4, 249.25, 252.135, 253.178, 255.249, 278.540, 280.5, 280.30, 281.39, 281.48, 286.16, 301.6, 315.422, 318.528, 319.570, 319.595, 352.37, 352.51, 358.4, 358.9, 361.4, 364.3, 364.24, 372.9, 414.B, 440.B, 441.B, 455.B, 456.B, 483.B, 488.B (2 р.), 500.B, VI 19.6, 19.11, 19.15,

21.15, 24.39, 26.4, 26.27, 43.29, 45.22, 49.15, 50.6, 52.17, 62.18, 83.18, 83.23, 118.36, 154.36, 170.4, 170.20, 171.33, 172.8, 192.18, 194.15, 199.8, 226.21, 323.В.

ТАКИЙ (287), **ТАКИЙ-ТО** (14). **1.** *Саме цей, подібний до того, про який говориться* (175). Не китайкою покрились Козацькії очі.. Орел вийняв карі очі На чужому полі, Біле тіло вовки з'їли,— **Така** його доля. I 4.40. Тут треба маляра аквареліста. Та в Семена, я думаю, найдеться знакомий **такий** майстер. VI 119.4. А воленьку люде добрі I не торговали, А без торгу закинули В далеку неволю... Щоб не росло **таке** зілля На нашому полю. II 181.15 //*З підсилювальною часткою «то»* (11). Запродав я був свої сочинения.. (та вже така моя вдача), що я замість грошей тільки облизався. **Такий-то** облизень і заставив мене потурбувать тебе оцією цидулою. VI 185.27 //*Субст.* (5). **Такеє-то** на світі сталось! Дивітеся ж, о! матері! Що роблять іроди царі! II 314.391 //*Вживається як співвідносне слово в головному реченні* (28). У Києві у мене нема нікого **такого,** щоб хто добре знав Понятовського VI 200.28. Оддайте Т р и з н у по копі, а Г а м а л і ю по півкопи серебром, проценти **такі**, які він положить. VI 32.8 /*При порівнянні* (23). Іде чумак з-за Лиману З чужим добрим, безталанний, Чужі воли поганяє, Поганяючи, співає: «Доле моя, доле, Чом ти не **такая**, Як інша чужая?» I 255.28. **Така** мабуть уже усім кобзарям погана доля, як і мені недотепному випала. VI 83.13.

2. *Вживається для підкреслення високого ступеня якості предмета, оцінки стану тощо* (58). А воно **таке** маленьке, Воно ще й не лазить. II 195.65. Дівчата Аж понедужали за ним. **Такий** хороший та багатий! II 80.137. восени мучив мене ревматизм — а тепер цинга, у мене її зроду не було, а тепер **така** напала, що аж страшно. VI 41.30 *Повт.* (6). Зробив ти мені свято, друже мій єдиний! **Таке** свято, **таке** велике свято! що я його і на тім світі не забуду. VI 129.32.

3. *Субст. На означення чогось надзвичайного* (28). Та й син же штука! Я вчора зострівся з Залізняком; **таке** розказує про його, що цур йому! I 101.905. А я... я за ноги Вхопив його та й укинув Максима.. У криницю.. **Такого** ще не творилось В нас на Україні. II 258.383. зо мною **таке** трапилося, що против ночі не треба б було і розказувать, а то ще прокляте присниться. VI 83.3.

4. *Субст. Указує на невизначений предмет* (2). А ми з колегою лягли Та щось **такеє** розмовляли. II 76.18.

5. *Вживається замість прикм. або імен., нерідко повторюючись* (8). Коли, зирк, аж надрюковано, що.. Яцько К[ухаренко] назначається **в таке** і **таке** войсько кошовим. VI 83.21. восени вторік питаюся у Костромитенова, де, кажу, **такий** і **такий?** VI 70.13 //*З підсилювальною часткою «то»* (3). Дай один Букварь редактору Г у б е р н с к и х в е д о м о с т е й і попроси його, щоб він напечатав, що **такий-то** і такий Б у к в а р ь продається по три копійки. VI 227.13.

◆ *У спол.* (30): а) х т о (це, се) **такий** (17). «Ріж! і бий! Катуй невіру бусурмана!» Кричать за муром. Х т о **такий?** I 201.85. Тільки за те спасибі не скажу, чому ти не написав мені, х т о с е **такий** о б щ е з н а к о м ы й наш VI 85.28; б) щ о с е (ц е) **таке** (12). I мати не знала, Дивувалась, щ о с е **таке** Мар'яну спіткало? I 157.192; в) с я к и й-**такий** (1). Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять! «Бреше, скажуть, с я к и й-**такий!»** I 37.373.

◊ ***Одн. Н.*** **такий 1.** I 253.567, II 232.9, 253.180, 322.723, VI 27.36, 54.30, 84.6, 119.4, 133.32, 152.21, 163.16, 165.7, 188.10, 206.28, **2.** II 80.137, 166.79, VI 85.28, **5.** VI 70.13 (2 р.), 227.13, *у спол.* а) I 97.808, 115.1378, 127.1829, 134.2077, 141.2340, 141.2350, 201.85, 249.410, II 236.15, VI 70.20, 85.28, *у спол.* в) I 37.373, **такий-то 1.** VI 185.27, **5.** VI 83.20, 227.13, **такій 1.** II 491.В, **2.** I 537.В (2 р.), *у спол.* а) I 430.В, 437.В, 441.В, 447.В, II 453.В, **така 1.** I 4.40, 4.49, 5.77, 5.78, 63.24, 64.68, 93.642, 146.2510, 146.2541, 147.2562, 261.7, 282.369, 308.21, 490.В, 532.В, II 54.185, 63.61, 78.59, 97.177, 104.10, 118.4, 118.12, 144.18, 253.196, 293.1, VI 17.13, 27.21, 45.28, 83.13, 115.29, 164.2, 185.26, 216.32, 220.26, **2.** I 128.1885, 268.211, II 204.4, 445.В, VI 41.30, 58.7, 84.3, 118.24, 132.40, 161.1, 162.34, 198.10, 211.10, *у спол.* а) I 279.234, **такая 1.** I 57.31, 255.28, 417.В, II 42.2, 215.28, 265.34, VI 118.27, **такая-то 1.** I 489.В, **таке 1.** I 5.78, 249.392, 291.713, 352.41, II 181.15, 205.19, 445.В, VI 28.9, 189.16, **2.** I 42.561, II 28.154, 45.5, 80.131, 195.65, VI 28.4, 54.32, 185.25, 189.21, *повт.* VI 24.28 (2 р.), **3.** I 38.423, 82.293, 253.574, 496.В, VI 27.35, 35.6, 83.3, *у спол.* б) I 42.565, 157.192, 361.65, 516.В, VI 50.22, 130.17, 205.34, **таке-то 1.** I 161.317, **такеє** *у спол.* б) I 249.430, 332.100, II 78.55, **такеє-то 1.** I 496.В, II 313.325, *субст.* I 496.В, II 234.95, 258.381, 314.391, 316.476, ***Р.*** **такого 1.** I 277.180, 376.67, VI 200.28, **2.** VI 32.3, 131.17, **такої 1.** VI 132.18, 212.26, 226.18, **2.** II 129.11, 307.80, 485.В, VI 130.31, 131.38, 132.39, 133.22, (з) **такої 1.** I 249.391, (од) **такої 1.** VI 115.40, **такого 1.** VI 133.24, 163.13, 172.10, 212.9, 215.17, **2.** II 76.4, 313.348, VI 131.39, *повт.* II 251.108, 251.109, **3.** I 233.147, II 192.28, 258.383, VI 23.37, ***Д.*** **такому 1.** II 199.16, VI 46.9, 82.41, **такому-то 5.** VI 191.29, ***З.*** **такого 2.** I 281.315, II 168.139, 325.22, (за) **такого**

2. VI 192.15, (на) **такого 2.** II 88.3, (про) **такого 1.** VI 92.19, **такий 1.** VI 211.11, **2.** VI 209.1, **таку 1.** I 362.75, 368.281, 397.30, 411.В, 419.В (2 р.), II 217.8, **2.** I 317.276, VI 200.17, (в) **таку 1.** I 3.13, **такую 1.** II 94.54, 158.59, 249.В, VI 49.23, **2.** VI 115.11, (на) **такую 1.** I 450.В, VI 200.10, **таке 1.** I 36.347, 95.734, 249.414, II 103.26, VI 198.35, 216.35, **2.** II 168.139, *повт.* VI 129.32 (2 р.), **3.** I 101.905, 150.П, 495.В, II 154.6, 187.41, 432.В, VI 33.4, 170.6, 209.39, (в) **таке 5.** VI 83.21 (2 р.), *у спол.* б) I 304.387, II 477.В, (за) **таке 1.** I 89.484, VI 20.5, 52.16, (на) **таке 3.** II 232.7, **такеє 1.** II 328.55, **3.** I 3.24, 362.91, II 93.6, 317.495, 458.В (2 р.), **4.** II 76.18, 288.2, ***О.* таким 1.** I 85.370, 375.46, **такою 1.** I 52.163, II 14.271, 90.6, 90.7, 330.16, 450.В, (з) **такою 1.** I 206.37, (перед) **такою 1.** II 335.15, 335.16, **таким 1.** I 118.1508, II 51.79, 205.15, VI 50.30, (з) **таким 1.** VI 200.7, ***М.*** (в) **такім 1.** I 312.94, (на) **такому 1.** VI 44.9, (на) **такій 1.** VI 152.17, **3.** II 169.160, (при) **такій 1.** II 103.11, ***Мн. Н.* такі 1.** I 76.54, 119.1543, II 32.18, 71.101, 202.7, 389.В, VI 27.33, 32.8, 38.7, 115.21, 201.12, 203.1, 209.5, 209.27, **2.** I 304.397, **такі-то 1.** II 52.149, **такії 1.** II 46.62, 230.45, 289.29, ***Р.* таких 1.** II 254.212, VI 28.10, 115.9, ***Д.* таким 1.** II 456.В (3 р.), ***З.* такі 1.** I 31.149, 32.150, (за) **такі 2.** I 533.В, (на) **такі 1.** VI 153.13, **такіє 1.** II 411.В, **такиї 1.** II 413.В, **таких 1.** VI 133.11, **2.** I 328.111, ***О.* такими 1.** I 149. Прип. (2 р.), 300.259, II 217.7, 227.29, 408.В, (з) **такими 1.** I 124.1727, 161.327.

ТАКОЖ (1). *Присл.* купець, що привіз вам оту живущу І с т о р і ю Устрялова,.. забожився мені, що притьмом у ваші руки власниє оддав,— а із ваших рук (**також** власних) хоть би клаптик паперу, а то й того не добув. VI 50.20.

ТАЛАН (21). Всього надбав, роботяга, Та не придбав долі! **Талану** того святого... II 106.106. *Зверт. Повт.* (2). Ой **талане, талане,** Удовиний поганий! Чи ти в полі, чи ти в гаї, Обідраний цигáне, З бурлаками гуляєш? I 232.89. *У прикл. спол.* **талан**-д о л я (2). І ворожка ворожила, Пристріт замовляла, **Талан**-д о л ю за три шаги З воску виливала. I 283.412. *Образн.* (2). А калина з ялиною Та гнучкою лозиною, Мов дівчаточка із гаю Вихожаючи співають, Повбирані, заквітчані Та з **таланóм** заручені, Думки-гадоньки не мають, В'ються-гнуться та співають. II 342.22. *Зверт.* (1). Ой тумане, тумане — Мій латаний **талане!** Чому мене не сховаєш Отут серед лану? I 310.9 //*У спол.* ш л я х и **таланом** с л а т и — *приносити щастя* (1). де вас бог носить, чи ви вже во Пітері, чи ще й досі во Одесі? Нехай де хоче носить, та тілько ш л я х и **таланом** с т е л е VI 42.21.

◊ ***Одн. Н.*** **талан** I 313.140, II 55.247, 105.54, 255.261, 322.724, VI 54.30, ***Р.*** **талану** I 93.620, 153.11, 161.332, II 104.22, 106.106, 206.58, ***З.*** **талан** II 220.8, *у прикл. спол.* I 230.8, 283.412, **за талан** II 110.21, ***О.*** **таланом** *у спол.* VI 42.21, **з таланом** *образн.* II 342.22, ***К.*** **талане** *зверт., повт.* I 232.89 (2 р), *зверт., образн.* I 310.9.

ТАЛАН[Т]ЛИВИЙ (1). Тут єсть прехороша дівчина і **талан[т]лива** артистка, Піунова. То може б ви чи не вшкварили б сього Ч а р і в н и к а навдивовижу нижегородським людям? VI 155.15.

ТАЛИ (3). *Верболіз.* А тут бур'ян, піски, **тали...** І хоч би нá сміх де могила О давнім дáвні говорила. Неначе люде не жили. II 46.69. Неначе злодій, поза валами В неділю крадуся я в поле. **Талáми** вийду понад Уралом На степ широкий, мов на волю. II 46.47.

◊ ***Мн. Н.*** **тали** II 46.69, ***О.*** **талами** II 46.47, **меж талами** II 410.В.

ТАЛЯР (3). *Срібна монета в 75 копійок.* У туркені у кишені **Таляри,** дукати. I 200.41. Накупила Катерина червоного шовку, А за того за **таляра** Золотую голку II 403.В.

◊ ***Одн. З.*** **за таляра** II 403.В, ***Мн. Н.*** **таляри** I 200.41, II 332.2.

ТАМ (243), **ТАМ-ТО** (2). *Присл.* **1.** *У тому місці, про яке говориться; не тут* (189). Ой у полі могила, **Там** удова ходила. I 311.43. Петра на волю одпустили, Зимою в Київ одвезли, І **там** у школу оддали II 222.96. из Оренбурга ни слуху ни духу. Я не знаю, що той Ладиженський **там** робить? VI 141.36 //*З підсилювальною часткою «то»* (2). Ото церков Богданова. **Там-то** він молився, Щоб москаль добром і лихом З козаком ділився. I 308.6 //*Вживається для уточнення, підсилення слів, що означають обставину місця* (19). **Там** коло тополі Стали собі та й дивляться Одно на другого. II 170.186. напиши, будь ласкав, земляче, коли будеш мать час, як **там** у вас, у Харкові привітали мої Г а й д а м а к и, чи лають, чи ні VI 23.38 //*Далі* (4). кругом Широколистії тополі, А **там** і ліс, і ліс, і поле, І сині гори за Дніпром. II 9.41. По однім боці могила, на могилі вітряк, а **там** уже степ тілько мріє. VI 27.7 //*Вживається як співвідносне слово в головному реченні* (11). Кличе мати вечеряти, А донька не чує; Де жартує.. **Там** і заночує. I 29.32. малярові поганому скажи, коли він не схаменеться, то опиниться **там,** де йому і не снилось. VI 17.24. *У прислів'ї* (1). Де можна лантух, **там** торби не треба. I 101.914 //**Там... там** — *з відтінком розділовості* (2). Мов сизая голубонька, Село облетіла. У всіх була, всіх бачила, Всі по-

веселіли. **Там** словами привітала, **Там** нагодувала... II 15.287 //*У спол.* чи **там,** чи сям (1). Чи **там,** чи сям, а денебудь треба прихилиться VI 323.B.

2. *Потім, згодом. Вживається здебільшого у спол.* а **там** (24). [Сироту] добрі люде Прибрали, в Київ одвезли У інститут, А **там** що буде, Побачим. II 14.240. потерпим ще трохи, а **там,** коли живі та здорові будем,— то може й побачимось. VI 15.16. Та добре, добре, що ж **там** буде. Розказуй дальше... I 543.B.

3. *У знач. частки. Вживається із займ. і присл., надаючи реченню відтінок сумніву, невизначеності — часто при питанні* (32). Що це таке верзете ви? Які **там** ворони? I 304.388. У Києві на Подолі Козаки гуляють.. Кого ж то **там** з музикою Люде обступили? II 36.31. Яка **там** моя картина була у Єзучевського, єй-богу, не знаю. VI 132.8. Випий трошки сього зілля.. Вип'єш — біжи, яко мога; Що б **там** не кричало, Не огляныся I 52.155.

◊ **там 1.** I 5.112, 13.104, 13.105 (2 р.), 13.106, 13.107, 16.36, 22.46 (2 р.), 22.52, 22.54, 24.109, 24.111, 26.48, 28.28, 29.32, 31.121 (2 р.), 42.565, 51.134, 52.157, 53.198, 67.148, 68.14, 68.17, 68.19, 68.20, 68.23, 76.49, 80.219, 86.416, 96.765, 112.1255, 113.1316 (2 р.), 120.1579, 130.1967, 149.Прип., 199.3, 201.77, 226.49, 226.50, 226.52, 242.125 (2 р.), 242.126, 248.384, 252.533, 277.172, 285.495, 287.568, 294.24, 304.386, 305.429, 311.43, 311.44, 325.4, 331.56, 337.13, 342.97, 376.66, 381.2, 389.17, 410.B, 438.B, 452.B, 478.B (4 р.), 49.0.B, 535.B, 539.B, II 9.41, 9.62, 15.287, 15.288, 16 346, 26.83, 46.61, 46.64, 56.291, 67.7, 67.9, 67.11, 75.233, 75.235, 75.236, 75.237, 98.214, 108.153, 110.7, 132.2, 134.12, 159.90, 166.79, 169.144, 170.186, 171.228, 180.45, 187.40, 194.31, 202.21, 218.25, 221.58, 222.80, 222.96, 222.97, 229.9, 229.17, 229.22, 229.25, 229.28, 230.68, 255.280, 271.242, 294.9 (2 р.), 317.503, 432.B (2 р.), 442.B, 445.B, 449.B, 450.B, 453.B, 490.B, 496.B, 497.B, VI 15.12, 17.24, 23.37, 23.38, 25.12, 27.7, 27.14, 28.22, 28.26, 32.34, 33.31, 34.17, 34.40, 36.26, 41.22, 41.33, 51.1, 70.32, 70.42, 83.1, 83.24, 83.35, 83.38, 84.13, 86.12, 130.40, 131.32, 133.3, 133.30, 134.12, 138.15, 138.37, 139.35, 141.4, 141.9, 141.36, 147.37, 147.42, 155.33, 156.1, 163.16, 165.7, 165.27, 166.34, 172.6, 179.3, 187.4, 200.30, 209.17, 209.31, 212.21, 222.35, 227.6, 227.29, 299.B, 326.B, *у спол.* VI 323.B, *у прислів'ї* I 101.914, **2.** I 113.1288, 113.1290 (2 р.), 128.1859, 152.16, 273.25, 274.59 (2 р.), 274.60, 543.B, II 14.240, 52.121, 52.123, 408.B, 422.B, 454.B, VI 15.16, 62.23, 132.13, 132.19, 138.35, 145.20, 192.12, 210.33, **3.** I 52.155, 101.918, 234.170, 278.191, 304.388, II 36.31, 73.170, 427.B, 436.B, VI 24.35, 33.31, 70.11, 82.21, 130.26, 132.8, 146.41, 147.1, 147.2, 147.15, 147.22, 147.38, 163.18, 165.4, 165.7, 165.22, 167.18, 179.23, 195.31, 221.5, 222.37, 226.28, 228.10, **там-то 1.** I 308.6, II 254.215.

ТАМЕРЛАН (1). *Тімур, азіатський полководець, завойовник.* Німець скаже: «Ви моголи». «Моголи! моголи!» Золотого **Тамерлана** Онучата голі. I 333.107.

ТАМ-ТО *див.* **ТАМ.**

ТАНЕЦЬ (11). Горить Микита в сірій свиті! Шеляга виймає I за того остатнього Музику наймає, I нерівню титарівну У **танець** вітає!! II 78.38. На хуторі **Танці** та музики — Аж до півночі. II 188.110. *Повт.* (2). I поставець одним духом Залізняк черкає.. «Добре! добре! Ну, до **танців,** До **танців,** кобзарю!» I 125.1772 //*У спол.* піти у **танець** — *затанцювати* (1). Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами: .. «Пішла баба у **танець,** А за нею горобець» I 128.1892.

◊ ***Одн. З.*** **за танець** II 77.12, **у танець** II 78.38, *у спол.* I 128.1892, ***Мн. Н.*** **танці** I 125.1749, II 37.93, 188.110, **таньці** I 441.B, II 398.B, ***Р.*** **до танців** *повт.* I 125.1772, 125.1773, **до таньців** I 441.B.

ТАНОК (1). У неділю на селі, У оранді на столі Сиділи лірники та грали По шелягу за **танок** II 418.B.

ТАНЦЮВАТИ, ТАНЦЮВАТЬ, ТАНЦЬОВАТЬ (27). *(Кобзар грає й приспівує)* «..Ох ви, дітки мої, Мої голуб'ята, Не журіться, подивіться, Як **танцює** мати». I 125.1767. Дівчата Так само дрібно **танцювали,** Як і позаторік. II 79.107. Жаль і дуже мені вашої маленької, згадаю, то так, неначе бачу, як воно манюсінькe **танцює,** а Илья Иванович грає і приспівує... VI 41.20. *Образн.* (2). Було колись в Україні — Лихо **танцювало,** Журба в шинку мед, горілку Поставцем кружала. I 60.22.

◊ **танцювать** I 104.985, **таньцювать** I 432.B, **танцює** I 125.1767, 128.1866, 275.85, 318.298, II 173.281, VI 41.20, **таньцює** I 488.B, 507.B, **танцюєм** II 341.18, **танцюєте** II 91.39, **танцюють** I 126.1791, II 74.186, 238.9, **танцювала** II 308.150, **танцьовала** II 98.216, **танцювало** *образн.* I 60.22, **танцювали** I 131.1983, II 77.14, 79.107, VI 25.2, **буду танцювати** I 125.1753, **буду танцювать** I 125.1762, II 167.113, **буду таньцювати** I 441.B, **буде танцювать** *образн.* I 111.1210.

ТАРАНЯ (1). *Перен. Про зброю.* Попід дібровою стоять Вози залізної **тарані** I 100.886.

ТАРАС (7). Обізвавсь **Тарас** Трясило Гіркими сльозами: «Бідна моя Україно» I 64.45. Зібрав **Тарас** козаченьків — Поради прохати: «Отамани товариші, Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, Що будем робити?» I 65.87.

◊ ***Одн. Н.*** **Тарас** I 64.45, 65.69, 65.87, 108.1153, 148.Прип., ***Р.*** **Тараса** I 415.B, ***Д.*** **Тарасові** I 66.127.

ТАРАСІВ (3). *У спол.* **Тарасова** ніч — *ніч під 23/V 1630 р., коли повстанці-гайдамаки на чолі з Тарасом Трясилом знищили*

величезний загін польської шляхти. **Тарасова** і Варфоломеєва ночі одна другої варт I 148.Прип.

◊ ***Одн. Н.*** Тарасова I 63.Заг., 148.Прип. (2 р.).

ТАСКАТИСЬ (1). *Фам.* А ти, задрипанко, шинкарко, Перекупко п'яна! Де ти в ката забарилась.. Ти хоча й пишалась I з п'яними кесарями По шинках **таскалась** II 475.В.

ТАТАРИН (14). Мені здається, що якби сам Рафаель воскрес отут, то через тиждень умер би з голоду, або найнявся б у **татарина** кози пасти. Отакі тут люде! VI 54.37 //*Про військо. Переважно у мн.* (10). Виступили з-за лиману З турками **татари.** II 160.4. Знову іде шляхом, Заплющившись, з торбинками. То, бач, ради страху, Щоб **татаре..** Часом не спіткали... I 284.426. *У порівн.* (1). Пішов молиться добрий Гус. «..Прокиньтесь чехи, будьте люди, А не посміхище ченцям! Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли, Мов у Московії **татаре»** I 266.156. *Фольк. Рим.* (1). Нехай хмара На **татари,** А сонечко на християне, Бий, дзвоне, бий! II 99.255 //*Збірн.* (3). Ідуть дівчата в поле жати Та, знай, співають ідучи: Як проводжала сина мати, Як бивсь **татарин** уночі. I 7.192.

◊ ***Одн. Н.*** татарин *збірн.* I 7.192, II 29.31, ***Р.*** **у татарина** VI 54.37, *збірн.* I 57.23, ***Мн. Н.*** **татари** I 148.Прип., 163.411, II 160.4, **татаре** I 284.426, II 161.56, *у порівн.* I 266.156, ***Д.*** **татарам** I 102.936, 309.36, ***З.*** **на татари** *фольк., рим.* II 99.255, ***О.*** **татарами** I 22.54.

ТАТАРСЬКИЙ (1). За що ж боролись ми з ляхами? За що ж ми різались з ордами? За що скородили списами **Татарські** ребра!.. I 471.В.

ТАТО (27). I вчила княгиня Тільки «мамо» вимовляти, А **«тато»** не вчила... II 12.171. *Зверт.* (24). Вбігаю у хату, А він уже ледве дише. Я до його: — **Тату!** Мій таточку! це я прийшла. I 367.265. *Повт.* (12). **Тату! тату!** це Степан наш! Ідіть подивіться. I 286.527. *Образн. Рим.* (1). Добридень же, **тату,** в хату! На твоїм порогу Благослови моїх діток В далеку дорогу. I 81.265.

◊ ***Одн. Н.*** **тато** I 532.В, II 12.171, ***З.*** **тата** II 134.5, ***К.*** **тату** *зверт.* I 138.2230, 139.2246, 142.2381, 276.132, 278.192, 289.629, 289.637, 367.265, II 167.103, 168.130, 382.В, *повт.* I 139.2247 (2 р.), 286.527 (2 р.), 368.277 (2 р.), 535.В (2 р.), II 120.26 (2 р.), 168.127 (2 р.), *зверт., образн., рим.* I 81.265.

ТАТОЧКО (7). *Пестл. до* **тато.** Степаночку, Хіба ти не знаєш, Що без тебе і **таточка** I мене не стане. I 491.В. *Зверт.* (4). Ні, не треба, мій **таточку,** Не треба, Ярино!.. За що ж свої молодії Ти літа погубиш З калікою... I 287.553.

◊ ***Одн. Н.*** **таточко** VI 159.19, ***Р.*** **без таточка** I 491.В, ***З.*** **таточка** I 488.В, ***К.*** **таточку** *зверт.* I 287.553, 367.266, 491.В, VI 159.22.

ТАТУСЬ (1). *Пестл. до* **тато.** Хіба ти не знаєш, Що з тобою і **татуся** Й мене поховають!.. I 279.242.

ТВАР (2), **ТВАРЬ** (1). роси єрмонської На святії гори Високії.. Спадають і творять Добро **тварям** земнородним, I землі, і людям I 346.215 //*Про підлу людину. Лайл.* (2). А він так добре бачив, А надто молодую! ..За що пак милує господь Лихую **твар** такую, Як цей правитель?.. II 94.54. Диво мені, що таку подлую, гнусную **тварь** земля носить. Другим разом я вам напишу, що він хотів зо мною зробить. VI 200.17.

ТВЕРДИЙ (5). *Жорсткий, міцний, цупкий.* I омию На княжім **твердім** тому тілі Засохшу кров і обітру Глибокії запеклі рани II 496.В /Людоїде, змію!.. Ти нас з України Загнав, голих і голодних,.. а з шкур наших Собі багряницю Пошив жилами **твердими** I 251.483 //*У спол.* рука **тверда** — *про сильну людину* (3). А на давнім пожарищі Іскра братства тліла, Дотлівала, дожидала Рук **твердих** та смілих I 263.33.

◊ ***Одн. О.*** **твердою** *у спол.* I 341.46, ***М.*** **на твердім** II 496.В, ***Мн. Р.*** **твердих** *у спол.* I 263.33, ***О.*** **твердими** I 251.483, *у спол.* I 336.251.

ТВЕРДИНЯ (4). *Кріпость.* Уже й **твердині** поробили, Затого будуть і могили. Всього наробимо колись! II 47.76 //*Про Петропавловську кріпость* (1). По тім боці **Твердиня** й дзвіниця, Мов та швайка загострена, Аж чудно дивиться. I 249.395.

◊ ***Одн. Н.*** **твердиня** I 249.395, ***М.*** **на твердині** I 467.В, ***Мн. Н.*** **твердині** II 399.В, ***З.*** **твердині** II 47.76.

ТВЕРЕЗИЙ (2). Не знаю нічого. Знаю тілько, що **тверезий** Бо вже ані вина, Ні меди, ні оковита Не пилися II 252.137 //*Перен.* (1). А той, тихий та **тверезий,** Богобоязливий, Як кішечка підкрадеться,.. та й запустить Пазурі в печінки I 239.13.

ТВІЙ (371). Давно Не чуть нікого, де ти гралась.. I **твій** барвіночок хрещатий Заріс богилою, ждучи Тебе неквічану.

I 384.13. Рости, рости, моя пташко, Мій маковий цвіте, Розвивайся, поки **твоє** Серце не розбите I 348.3. Горе тобі, стара мати. Нема **твого** сина, На улиці валяється убита дитина II 158.70. коли буде **твоя** ласка, пришли Кониського, добреє зробиш діло, нехай я хоч читатиму про нашу безталанную Україну VI 58.13. *Повт.* (9). Син Алкід, **твоя** дитина, Єдиная **твоя** родина, Любов єдиная **твоя,** Гниє в неволі, в кайданах. II 270.204 *//Про близьку знайому людину* (39). **Твоя** і моя люба Титяся Піунова хоче покинуть Нижній Новгород VI 163.11 *//В підписах* (29). Оставайся здоровий і будь щасливий .. мій искренний, мій єдиний друже Семене! **Твій** щирий Т. Шевченко. VI 75.26. Прощай, друже мій єдиний, не забувай безталанного, серцем преданного тобі земляка **твого** Т. Шевченка. VI 116.3 *//Субст.* (1). Іван пішов собі в пустиню, А **твій** меж люди. II 321.653.

◊ ***Одн. Н.*** **твій** I 265.94, 345.192, 384.13, 457.B, II 268.161, 269.185, 274.374, 276.465, 322.724, 463.B (2 р.). 467.B, 473.B, 476.B, VI 16.20, 18.5, 51.29, 75.26, 156.22, 167.17, 177.29, 179.27, 195.17, 198.23, 210.4, 211.14, 211.29, 220.16, 221.16, 227.16, 324.B, *субст.* II 321.653, *повт.* II 275.405, 275.406, **твоя** I 5.77, 32.176, 43.601, 77.94, 227.3, 227.11, 269.238, 277.149, 282.367, 324.545, 344.147, 345.191, 389.21, 462.B, 490.B, II 72.136, 100.285, 134.7, 195.56, 237.48, 274.367, 302.39, 322.714, 329.7, 445.B, 450.B (3 р.), VI 58.13, 66.13, 75.22, 84.13, 115.10, 159.23, 162.21, 163.11, 166.37, 177.13, 188.4, 198.4, 200.35, 201.21, *повт.* II 100.271, 100.272, 270.204, 270.205, 270.206, **твоє** I 27.86, 263.60, 265.95, 327.65, 348.3, 348.13, 348.23, II 81.164, 236.25, 236.32, 308.112, VI 140.3, 217.28, ***Р.*** **твого** II 158.70, 322.721, 460.B, VI 116.3, 145.5, 152.29, 153.36, 159.14, 162.37, 164.18, 164.34, 165.32, 188.24, 189.24, 203.21, 203.27, 212.39, (до) **твого** VI 201.24, (круг) **твого** II 270.227, (од) **твого** II 325.25, **твойого** II 305.12, 323.741, **твоєї** I 267.176, II 236.8, 323.742, VI 115.7, 198.16, 207.6, (без) **твоєї** II 230.55, (з) **твоєї** II 311.244, **твого** VI 15.9, 17.8, 145.14, 202.30, 207.12, 208.5, 214.35, (до) **твого** VI 36.26, 152.11, (од) **твого** VI 129.37, 134.2, ***Д.*** **твоєму** VI 37.3, **твоїй** I 308.9, 326.30, II 207.13, 263.4, VI 34.28, 75.19, 77.26, 115.41, ***З.*** **твого** I 276.128, II 82.197, 274.365, VI 182.24, 182.26, 185.38, 206.18, 207.23, (за) **твого** VI 228.36, **твойого** II 266.76, **твій** I 526.B, II 224.173, 354.16, 486.B, VI 34.19, 49.11, 49.22, 82.11, 82.28, 139.15, (за) **твій** VI 51.9, (на) **твій** I 201.79, II 11.121, 219.44, 234.101, 237.44, 453.B, **твою** I 51.142, 64.51, 132.2017, 153.18, 265.98, 341.42, 341.50, 344.151, 412.B, II 208.29, 305.22, 354.17, 399.B, 484.B, VI 51.17, 84.21, 85.37, 92.16, 131.19, 131.21, 131.22, 133.37, 140.18, 145.17, 145.34, 172.25, 182.24, 188.21, 204.30, 206.18, 207.22, 208.5, 211.13, 217.39, 225.24, 228.24, 229.13, 324.B, *повт.* II 327.16 (2 р.), (в) **твою** II 459.B, VI 164.15, (за) **твою** II 14.237, VI 118.29, 131.24, 170.9, 200.24, (на) **твою** II 257.364, 327.13, 327.14, VI 73.9, 133.8, **твоє** I 344.161, II 222.82, 224.178, VI 24.12, 25.9, 115.41, 118.16, 129.303, 133.17, 141.24, 141.25, 146.40, 153.7, 154.13, 162.1, 164.6, 170.10, 171.31, 173.42, 177.23, 179.36, 189.9, 195.20, 197.37, 207.29, 213.4, 217.24, (за) **твоє** VI 36.29, 115.14, 118.18, 138.8, 166.28, 193.25, 220.5, (на) **твоє** II 305.3, ***О.*** **твоїм** II 224.174, 236.11, 466.B, VI 129.34, (з) **твоїм** II 488.B, VI 133.35, (за) **твоїм** II 276.479, (над) **твоїм** II 278.557, (перед) **твоїм** I 328.136, **твоєю** II 27.132, 268.137, 290.19, 293.16, (з) **твоєю** VI 218.24, 227.9, (над) **твоєю** I 267.183, (під) **твоїм** II 286.27, ***М.*** (в) **твоїм** II 219.41, 308.133, (на) **твоїм** I 81.266, (у) **твоєму** II 427.B, 471.B, (в) **твоїй** I 298.201, II 48.132, 498.B, (на) **твоїй** II 230.47, VI 86.30, (по) **твоїй** VI 82.26, (о) **твоїм** VI 87.20, ***Мн. Н.*** **твої** I 91.555, 138.2206, 241.89, 245.249, 252.524, 252.525, 341.51, 344.159, 469.B, II 25.33, 52.133, 268.141, 277.510, 289.29, 289.33, 327.18, 372.24, 473.B, VI 84.14, 154.8, 164.14, 207.7, 211.15, ***Р.*** **твоїх** II 265.44, VI 138.28, 221.16, (до) **твоїх** VI 85.1, (нащот) **твоїх** VI 156.13, (од) **твоїх** I 251.477, ***Д.*** **твоїм** I 247.325, 271.314, II 289.32, VI 77.26, 201.24, ***З.*** **твоїх** I 347.257, II 186.5, 482.B, VI 75.20, 133.10, 133.18, 134.3, 140.18, 145.17, 145.34, 172.25, 204.31, 207.22, 208.6, 211.13, 225.24, 227.15, 228.3, 228.24, 229.13, (на) **твоїх** VI 73.9, **твої** I 64.59, 201.63, 308.15, 325.20, 341.39, 387.54, II 64.79, 209.37, 289.30, 307.101, 495.B, VI 77.28, 208.32, 209.38, (за) **твої** I 347.254, II 230.71, VI 154.4, 155.29, 160.40, 161.8, 220.21, ***О.*** **твоїми** II 478.B, VI 152.15, (з) **твоїми** VI 200.23, ***М.*** (в, во) **твоїх** I 282.366, 547.B, VI 162.37, 165.9, (на) **твоїх** I 227.26.

ТВОРЕЦЬ (2). *Зверт.* Безбожний царю, **творче** зла, Правди гонителю жестокий! Чого накоїв на землі! II 281.73.

◊ ***Одн. К.*** **творче** II 281.73, 334.48.

ТВОРИТЕЛЬ (1). А кругом тебе Творилося, росло, цвіло, І процвітало, і на небо Хвалу **творителю** несло. II 368.14.

ТВОРИТИ, ТВОРИТЬ (14). **1.** *Робити, чинити* (12). [Княжна] Родилась на́ світ жить, любить.. І всякому добро **творить,** А сталось ось як. У черницях Занапастилося добро... II 18.417. *Ірон.* (2). Добра чимало Вони **творили** на землі, Ріками сльози розлили, А кров морями. II 227.14 *//Про щось погане* (1). Аж там панич несамовитий, Недоліток, таке **творить,** Сердешну дівчину мордує. II 187.4.

2. *Складати, писати* (2). Якби ви знали, паничі, Де люде плачуть живучи, То ви б елегій не **творили** Та марне бога б не хвалили, На наші сльози сміючись. II 229.3.

◊ **творити 1.** II 10.109, **творить 1.** II 18.417, **твориш 1.** II 380.B, **творить 1.** I 342.88, II 187.41, **творимо 1.** *ірон.* II 230.46, **творите 1.** II 36.36, **творять 1.** I 346.214, **творив 1.** I 528.B, II 59.3, **творили 1.** *ірон.* II 227.14, **будуть творить 1.** I 270.305, **творили (б) 2.** II 229.3, 373.43.

ТВОРИТИСЯ, ТВОРИТИСЬ, ТВОРИТЬСЯ (16). *Робитися, відбуватися.* А тим часом світить З усіх вікон у титаря. Що-то там **твориться?** I 96.765. «Чого ж ти нас закликала? Щоб на льох дивиться?» «Та-

ки й на льох. Та ще буде Два дива **твориться».** I 302.316. Такі-то темнії діла **Творяться** нишком на сім світі! II 52.150.

◊ **твориться** I 302.316, **твориться** I 96.765, 169.202, II 222.79, 230.68, 253.193, 458.В, **творитця** I 429.В, II 448.В, **творяться** II 52.150, **творилося** I 82. 293, II 368.12, **творилось** I 300.254, II 258.383, 267.92, 458.В.

ТВОРЯЩИЙ (1). *Субст.* Нема добро **творящого,** Нема ні одного. I 524.В.

ТЕ (3). *Вигук. Виражає здивування. Повт.* «Отим-то й ба, що живете Відколи, дядьку, а не чули, А може й чули, та забули, Журнал дрюкують...» **«Те! те! те!»** II 408.В.

ТЕАТР (8). **1.** *Установа, організація* (3). Я вже написав і послав епістолію до директора Харковського **театра** VI 163.30. На різдвяних святках наші земляки отут компонують **театр** у Медицинській академії. VI 34.18.

2. *Вид мистецтва* (1). Старий Улибишев, той самий, що написав б і о г р а ф і ю Б е т г о в е н а, не пропускає ні одного спектакля: так щиро любить **театр** VI 154.38.

3. *Сцена* (2). Скомпоновав ще я маленьку поему Г а м а л і я.. І Н а з а р а С т о д о л ю.. Буде на **театрі** після великодня. VI 28.30 /*Постановка* (1). як ти приїдеш сюди та я подивлюся на тебе, подивлюся неначе на всесвітнюю галерею, неначе на всесвітній **театр** VI 154.32.

4. *Приміщення* (2). Увечері зайшов у **театр** та згадав твій Ч о р н о м о р с ь к и й п о б и т. VI 82.28.

◊ ***Одн. Р.*** **театра 1.** VI 154.20, 163.30, **із театру 4.** VI 82.29, ***З.*** **театр 1.** VI 34.18, **2.** VI 154.38, **на театр 3.** VI 154.32, **у театр 4.** VI 82.28, ***М.*** **на театрі 3.** VI 28.30.

ТЕАТРАЛЬНИЙ (2). **Театральний** цензор сказав, що йому не треба підписуваться, коли воно буде надрюковано. VI 28.24 //*Субст.* (1). цензор Корсаков говорить, що нічого не вимараємо, коли хочете, каже, то не читаючи подпишу. Моторний, спасибі йому, не знаю, що скаже **театральний,** як до його дійде VI 24.22.

ТЕЖ (7), **ТОЖ** (5), **ТОЖЕ** (1). *Присл.* А челядь п'яна полягала У клуні на соломі спать, Драгуни **теж.** II 234.109. Поклонись В[арваре] Н[иколаевне] Р[епни]ной і привітай М. О. Максимовича.. Стару свою, дітей і внучат **тож.** VI 185.35. Батько й мати одцурались Чужі не приймають Старці **тоже** цураются I 473.В.

◊ **теж** II 234.109, 253.185, VI 28.32, 31.16, 33.6, 77.21, 205.37, **тож** VI 185.34, 185.35 (2 р.), 185.36, 193.33, **тоже** I 473.В.

ТЕКСТ (10). друже мій єдиний, пришли мені **текст** С л о в а о п о л к у И г о р я VI 86.29. із теперішнього биту посилаю вам одну картину для штампу, а ще три будуть готові у августі, а в год буде виходить 10-ть з **текстом** VI 33.2.

◊ ***Одн. Р.*** **для текста** VI 86.36, **проче текста** VI 86.35, ***З.*** **текст** VI 32.17, 32.20, 33.2, 33.7, 86.26, 86.29, ***О.*** **з (с) текстом** VI 33.2, 86.25.

ТЕКТИ (19). **Тече** вода з-під явора Яром на долину. Пишається над водою Червона калина. II 363.1. *Повт. Для вираження тривалості дії* (4). Довго, довго кров степами Текла-червоніла. **Текла, текла,** та й висохла. I 111.1220. *У прислів'ї* (1). **Тече** вода і на гору Багатому в хату. А вбогому в яру треба Криницю копати. I 232.94. *У прикл. спол.* **текти**-ч е р в о н і т и (2). Гомоніла Україна, Довго гоміла, Довго, довго кров степами **Текла**-ч е р в о н і л а. I 111.1219. *Образн.* (2). Нехай гнилими болотами **Течуть** собі меж бур'янами Літа невольничі. II 215.26. Неначе наш Дніпро широкий, Слова його лились, **текли,** І в серце падали глибоко! II 102.7.

◊ **тече** I 14.1, 123.1691, 202.125, II 363.1, 363.9, 363.17, 464.В, *у прислів'ї* I 232.94, **течуть** I 326.36, *образн.* II 215.26, **текла** I 66.131, *повт.* I 111.1220 (2 р.), 435.В (2 р.), *у прикл. спол.* I 111.1219, 112.1247, **текли** *образн.* II 102.7, **текучи** II 337.32.

ТЕЛЕНЬ (4). *У спол.* а н і **телень.** *Див.* **АНІТЕЛЕНЬ.**

ТЕЛЕНЬКАТИ (1). *Про куранти.* По тім боці Твердиня й дзвіниця, Мов та швайка загострена, Аж чудно дивиться. І дзигарі **теленькають.** I 249.398.

ТЕЛЕЦЬ (1). *Слов'ян.* Чабани, Веніамінові внучата, **Тельця** отрокам принесли, Щоб їм дозволено співати У сінях царських. II 353.88.

ТЕЛИЧКА (2). А патріот, убогих брат... Дочку й **теличку** однімає У мужика... II 10.80.

◊ ***Одн. З.*** **теличку** II 10.80, **тиличку** II 381.В.

ТЕЛЯТА (3). А вже на горо́ді Не осталося нічого, Свині та **телята** Уже бродять... II 176.369. Свої ягнята і **телята** На по́лі вольнім вольно пас Чабан, було, в своєму раї. II 351.4 //*У спол.* М а к а р о в і **телята** п а с т и — *про перебування на засланні* (I). Слава мені не помага, і мені здається, як не заведу свого кишла, то вона мене і

вдруге поведе М а к а р о в і **телята** п а с т и... VI 198.20.

ТЕМНИЙ (68). **1.** *Позбавлений світла, покритий темнотою* (55). І **темними** улицями, Де менше горіло, Поніс Гонта дітей своїх І 141.2356. Отак, буває, в **темну** яму Святеє сонечко загляне, І в **темній** ямі, як на те, Зелена травка поросте. II 199.18. *Постійний епітет до слів «гай», «ліс», «луг», «ніч» і ін.* (39). На хутір знову благодать З-за гаю **темного** вернулась І 316.256. Серце моє! Не плач, Катерино,.. А щоб личко не марніло.. До схід сонця в **темнім** лісі Умийся сльозами. І 39.454. Чайки і байдаки спускали, Гарматами риштовали.. Серед ночі **темної,** На морі синьому, За островом Тендром потопали І 285.465. По долині увечері Козак смутний ходить.. Не виходить чорнобрива Із **темного** лугу II 131.8 //*Близький до чорного* (2). іде вночі Козак. І дивиться йдучи На каламутну **темну** воду II 104.4. *Тавтол.* (1). О царю поганий,.. в **темній** темниці Мене, вольного гетьмана, Голодом замучив У кайданах. І 250.446 //*Образн.* (1). Три года сумно протекли. Багато дечого взяли З моєї **темної** комори І в море нишком однесли. І нишком проковтнуло море.. Мої літа, моє добро II 215.17.

2. *Перен. Відсталий, затурканий* (9). За святую правду-волю Розбойник не стане, Не розкує закований У ваші кайдани Народ **темний** І 338.65 //*Субст.* (1). А вас, письменних, треба б бити, Щоб не кричали: «Ах! аллах! Не варт, не варт на світі жити!» А чом пак **темні** не кричать II 53.154. *Ірон.* (1). Ви ще **темні,** Святим христом не просвіщені, У нас навчіться!.. В нас дери, Дери та дай, І просто в рай І 327.101.

3. *Перен. Недобрий* (3). Такі-то **темнії** діла Творяться нишком на сім світі! II 52.149 //*Субст., повт.* (2). **Темнеє,** мій сину! Аж страх **темнеє** творилось II 458.В.

4. *Перен. Сумний, непривітний* (1). Веселеє колись село Чомусь тепер мені, старому, Здавалось **темним** і німим II 205.14.

◊ ***Одн. Н.*** **темний 1.** І 117.1461, 364.149, II 205.29, 308.131, 330.1, VI 195.32, **2.** І 13.101, **темная 1.** II 274.400, 436.В, **темнеє 3.** *субст.*, *повт.* II 458.В (2 р.), ***Р.*** **темного 1.** І 290.676, (з, із) **темного 1.** II 131.8, 429.В, (з-за) **темного 1.** І 316.256, **темної 1.** II 466.В, (з, із) **темної 1.** І 478.В, II 403.В, *образн.* II 215.17, (серед) **темної 1.** І 285.465, ***З.*** **темний 1.** II 27.145, **2.** І 338.65, (в) **темний 1.** II 20.5, (в, у) **темну 1.** І 142.2379, II 72.130, 199.18, (на) **темну 1.** II 104.4, ***О.*** **темним 1.** І 337.29, II 104.24, 136.5, (з) **темним 2.** II 32.6, (понад) **темним 1.** І 463.В, (під) **темним 1.** І 12.38, (попід) **темним 1.** І 38.394, **темним 4.** II 205.14, ***М.*** (в, у) **темному 1.** І 4.65, 100.869, 100.874, 161.353, 384.9, II 65.133, 298.11, 307.91, **2.** II 351.2, (в, у) **темнім 1.** І 39.454, 234.184, 236.230, 241.97, 312.93, 403.В, II 218.31, 326.38, (в) **темній 1.** II 199.20, *тавтол.* І 250.446, ***Мн. Н.*** **темні 2.** *субст.* II 53.154, *ірон.* І 327.101, **темнії 2.** II 291.14, **3.** II 52.149, ***З.*** **темні 1.** І 238.35, (в) **темнії 1.** II 282.90, (за) **темнії 1.** І 22.33, **2.** І 265.105, ***О.*** **темними 1.** І 141.2356, II 46.68, 150.12, 281.63, (з) **темними 1.** II 213.44, **2.** II 351.12.

ТЕМНИЦЯ (2). Тілько ти, святий Ростовський, Згадав у **темниці** Свого друга великого II 162.78. *Тавтол.* (1). Царю проклятий, лукавий,.. в темній **темниці** Мене, вольного гетьмана, Голодом замучив У кайданах. І 250.446.

ТЕМНІСІНЬКИЙ (1). *Постійний епітет до «нічка».* Все нічка покрила. Всіх покрила **темнісінька,** Як діточок мати І 36.337.

ТЕМНО (3). *Присл. Присудк.* В хаті **темно,** нема дома Або вже ліг спати Мій батечко одинокий. І 367.248.

◊ **темно** І 202.108, 367.248, 450.В.

ТЕНДЕР (2). *Назва острова.* Чайки і байдаки спускали, Гарматами риштовали, З широкого гирла Дніпрового випливали.. За островом **Тендром** потопали І 285.467. Благослови, отамане, Чайки поспускати Та за **Тендер** погуляти, Турка пошукати. І 284.460.

ТЕНЕТРИ, ТЕНЕТРІ *див.* **НЕТРІ.**

ТЕПЕР (226). *Присл.* **1.** *В даний час, зараз* (196). Ніколи Ти не здавалася мені Такою гарно-молодою <І> прехорошою такою Так, як **тепер** на чужині II 90.8. **Тепер** уже три картини готові, а ще три вийдуть к Новому року. VI 33.24 //*При зіставленні з минулим чи майбутнім* (39). В і д ь м а: Ти не знаєш, Чи є в Туреччині война? Ц и г а н: Була колись, **тепер** нема. І 366.195. В другий раз буду писать тобі більше, а **тепер** мені щось не пишеться, я неначе занедужав од твого письма. VI 134.1.

2. *Вказує на послідовність розповіді, викладу думки тощо* (30). Розкажи ж **тепер,** Степане, Про свою недолю. І 288.589. **Тепер** отак пиши, небоже: Максим подумав, пожурився; А потім богу помолився II 52.137. **Тепер** о Хариті. Твоя порада добра. Спасибі тобі. VI 200.35. Зав'язала головоньку, **Тепер** сиди та думай. II 100.276.

◊ **тепер 1.** І 12.60, 32.188, 68.5, 80.219, 102.934, 110.1208, 112.1257, 115.1363, 126.1810, 133.2062,

135.2119, 141.2337, 144.2445, 144.2448, 144.2466, 163. 410, 225.19, 249.415, 252.517, 266.141, 267.163, 276.142, 289.641, 290.705, 293.5, 297.159, 298.203, 301.301, 327.99, 334.175, 352.65, 355.5, 366.195, 393.5, 462.В, 536.В, II 23.12, 46.43, 52.130, 57.1, 57.14, 64.95, 68.2, 75.221, 79.78, 80.148, 86.38, 86.39, 86.42, 90.8, 100.282, 138.67, 138.71, 171.210, 171.215, 175.340, 190.25, 194.13, 201.37, 201.44, 205.13, 205.15, 221.31, 222.106, 224.171, 224.176, 224.177, 233.50, 239.27, 257.351, 310.226, 311.270, 353.107, 364.9, 461.В, 468.В, VI 21.6, 21.17, 24.7, 24.17, 25.21, 26.11, 26.18, 29.18, 29.38, 32.35, 33.15, 33.21, 33.23, 33.24, 34.20, 34.21, 39.21, 39.28, 41.23, 41.28, 41.29, 41.30, 42.4, 42.26, 42.37, 43.1, 43. 9, 43.16, 43.30, 43.33, 43.35, 45.6, 45.10, 45.18, 46.22, 50.4, 51.10, 51.11, 51.12, 58.9, 62.7, 75.3, 75.22, 77.13, 77.18, 83.26, 84.4, 84.6, 84.14, 86.11, 87.7, 87.14, 92.18, 115.8, 115.14, 118.19, 118.24, 118.34, 119.8, 119. 18, 130.14, 130.18, 130.19, 130.23, 130.41, 133.1, 133.36, 133.38, 134.1, 134.3, 138.11, 138.33, 141.13, 145.14, 146.32, 147.14, 147.22, 147.32, 148.1, 152.17, 159.10, 161.27, 162.17, 162.23, 162.26, 162.29, 163.18, 163.29, 163.39, 164.3, 164.9, 165.38, 166.33, 172.10, 174.10, 179.19, 179.39, 186.32, 187.7, 188.13, 188.18, 192.8, 195.4, 195.8, 196.3, 196.13, 197.9, 197.13, 198.17, 200.25, 203.10, 203.19, 206.40, 209.15, 217.20 (2 р.), 218.7, 219.29, 223.13, 224.11, **2.** I 52.172, 89.507, 90.530, 97.801, 97.803, 288.589, 315.183, 317.281, II 10.90, 52.137, 100.276, 225.196, 225.218, 253.170, 352.70, 432.В, VI 15.18, 17.11, 27.37, 29.33, 52.21, 145.19, 148.24, 161.8, 171.36, 189.18, 196.12, 200.35, 210.26, 222.34.

ТЕПЕРІШНІЙ (5). Нарисую види, які єсть на Україні, чи то історією, чи то красотою прикметні, вдруге — як **теперішній** народ живе, втретє — як він колись жив і що виробляв VI 32.38.

◊ ***Одн. Н.*** **теперішній** VI 32.38, ***Р.*** **теперішнього** VI 32.39, 33.7, ***З.*** **теперішнього** VI 225.9, **теперішній** VI 32.13.

ТЕПЛИЙ (8). **1.** *Той, що зберігає тепло, наповнений теплом* (5). Якщо єсть у тебе такий чолов'яга з **теплою** хатою, то напиши мені, батьку, брате мій рідний! VI 152.21. Сусіди злі, нагрілися Та й полягли спати, І забули **теплий** попіл По ві[тру] розвіять. І 486.В. *У порівн.* (1). Дивлюся, в могилі усе козаки: Який безголовий, який без руки, А хто по коліна неначе одтятий; Лежать собі хлопці, мов у **теплій** хаті. II 232.23. *Образн.* (2). За що ж тебе, світе-брате, В своїй добрій, **теплій** хаті Оковано, омурано II 344.4.

2. *Той, що захищає від холоду, зігріває — про одяг і т. п.* (3). Закажу **теплі** черевики, а може найду готові, то в неділю привезу. VI 218.17. *У приказці* (1). Правда, мудрі! Спасибі за раду. **Теплий** кожух, тільки шкода — Не на мене шитий І 77.97.

◊ ***Одн. Н.*** **теплий** **2.** *у приказці* І 77.97, ***З.*** **теплий** **1.** І 486.В. ***О.*** (з) **теплою** **1.** VI 152.21, ***М.*** (в, у) **теплій** **1.** *у порівн.* II 232.23, *образн.* I 322.455, II 344.4, ***Мн. З.*** **теплі** **2.** VI 218.17, 219.24.

ТЕПЛИТИ (1). *Підтримувати нояскраве світло.* Лицяються гетери І перед образом Венери Лампаду **теплять.** II 459.В.

ТЕПЛИЦЯ (2). І я процвітати Стала в гаї, і в **теплиці** І в білих палатах. І 357.75. *Образн.* (1). Україно! Україно! Оце твої діти.. В німецьких **теплицях** Заглушені!.. І 252.528.

ТЕРЕН (10). А я з байстрюками Повертала в Україну Степами, **тернами,** Остружена. І 367.233 //*Перен.* (3). Злая ж доля Колючим **терном** провела, Знущалася над красотою! II 307.82. Плугами, ралом не розорем Прокляту ниву, проросла Колючим **терном.** Горе! Горе! Дрібніють люде на землі, Ростуть і висяться царі! II 353.110 //*Символ забуття, страждань. У спол.* (6): а) **тернами (терном)** з а р о с т и (п о р о с т и), п р о р о с т и (5). Не вертаються три брати, По́ світу блукають, А три шля[хи] широкії **Терном** з а р о с т а ю т ь. І 388.32. В яру криниця завалилась, Верба усохла, похилилась, І стежечка, де ти ходила, Колючим **терном** п о р о с л а. І 384.24; б) **терном** у в і н ч а т и (1). І за що Його, святого, мордували, Во узи кували; І главу його честную **Терном** у в і н ч а л и? II 266.52.

◊ ***Одн. О.*** **терном** *перен.* II 307.82, 353.110, *у спол.* а) І 384.24, 388.32, II 9.46, *у спол.* б) II 266.52, ***Мн. О.*** **тернами** І 367.233, *перен.* II 482.В, *у спол.* а) І 14.24, II 190.1.

ТЕРМИ (3). *Бані в стародавньому Римі.* З позорища увечері У **терми** сховався Святий кесар II 277.493.

◊ ***Мн. З.*** **(в, у) терми** II 268.164, 277.493, ***М.*** **в термах** II 269.166.

ТЕРНОВИЙ (1). *Перен. У спол.* п у т ь **терновий** — *путь страждань.* Виростали І вкупі вчились ростучи Святиє діточки.. Із школи П у т е м **терновим** розійшлись Обидва.. розп'ялись За воленьку II 321.647.

ТЕРПІТИ (5). *Переносити, переживати що-н. Вживається без додатка і з додатком.* Отак-то я тепер **терплю,** Та смерть із степу виглядаю, А за́ що, їйбогу, не знаю! II 201.44. Якби все те розказувать, що я **терплю** тепер по любові і милості милосердого бога, то і за тиждень не розказав би. VI 43.9.

◊ **терплю** II 57.14, 201.44, VI 43.9, 83.13, **терпи** І 39.451.

ТЕРЯТИ (1). тебе цілує М. А. Д[орохо]ва з своєю ч у ж о ю дитиною. Цілує Голи[н]ская,.. а я й лік **теряю.** VI 167.15.

ТЕСАТИ (2). самий, Один-однісінький, бувало, Сидить собі у бур'яні Та клепку **теше.** II 319.602. *У приказці* (1). не втне та й годі, хоч кіл на голові **теши,** вона таки своєї. VI 19.15.

ТЕСЛА (1). *Теслярський інструмент.* Тесляр на наймичку свою, Неначе на свою дитину, **Теслу,** було, і струг покине Та й дивиться II 306.38.

ТЕСЛЯР (8). У Йосипа, у **тесляра** Чи бондаря того святого, Марія в наймичках росла. II 306.26.

◊ ***Одн. Н.*** **тесляр** II 306.36, 311.270, 312.291, 313.349, 487.В, ***Р.*** **у тесляра** II 306.26, 490.В, ***З.*** **тесляра** II 488.В.

ТЕСТЬ (1). Не буду я в чужій хаті **Тестя** поважати. II 438.В.

ТЕЩА (2). Ось слухай же, сину, Про Максима праведного.. Тихо заспіває С о с в я т и м и.. А потім пом'яне О здравії **тещу** з сином, І веселий стане. II 256.311. Не буду я в чужій хаті **Тещу** поважати. А буду я красоватись В голубім жупані На конику вороному Перед козаками. II 182.16.

ТИ (1422). *Займ. особовий. Уживається:* **1.** *При звертанні до співрозмовника — переважно близької людини* (1400). Чого ж **ти,** мамо моя, плачеш? Не плач, голубочко, дивись, Це я, Мариночка твоя! II 100.283. Згадуй мене інколи, друже мій! а як час матимеш, то й напиши мені, як **ти** там, у тому А з о в і, сам пробуваєш? VI 84.13. Бандуристе, орле сизий! Добре **тобі,** брате: Маєш крила, маєш силу, Є коли літати. I 68.2. Думи мої молодії Поховані діти; Не літають з того світа Пустку натопити. Покинули сиротою З **тобою** одною, Моє серце, моя зоре I 273.6. *Повт.* (21). Оксано, Оксано! Де **ти,** де **ти?** подивися, Моя ти єдина, Подивися на Ярему, I 117.1481. Подивлюся... О люде поганий! Де **ти** взявся? що **ти** робиш? I 244.204 *//При звертанні до тварин, рослин, явищ природи і под.* (58). Чи **ти** ж, коню, будеш пити З нашої криниці? Чи буде та чорнобривка Сей рік молодиця? II 331.17. Вітре буйний, вітре буйний! **Ти** з морем говориш. Збуди його, заграй **ти** з ним, Спитай синє море. I 9.2. Широкая, високая Калино моя, Не водою до схід сонця Поливаная. Широкії ріки-сльози **Тебе** полили. I 387.41. Зоре моя вечірняя, Зійди над горою, Поговорим тихесенько В неволі з **тобою.** II 8.4. Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! Багато **ти,** батьку, у море носив Козацької крові I 113.1293. Прощай, убогий Кос-Арале.. Спасибі, друже; похвались, Що люде і **тебе** знайшли І знали, що з **тебе** зробити. II 207.10. Ой чого **ти** почорніло, Зеленеє поле? II 135.1. Послужи ж, моя **ти** зброє, Молодій ще силі! Послужи йому так щиро — Як мені служила!.. I 280.300. **Ти,** жовтенький пісок! Нагодуй моїх діток I 311.52 *//При зверт. до батьківщини, долі, бога тощо* (159). моя Україно, Безталанна вдово, Я до **тебе** літатиму З хмари на розмову. I 241.81. Світе ясний! Світе тихий! Світе вольний, несповитий! За що ж **тебе,** світе-брате,.. Оковано, омурано II 344.3. Доле моя, доле, Чом **ти** не такая, Як інша чужая? Чи я п'ю, гуляю, Чи сили не маю? I 255.28. Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, Своє товариство — **ти** з ними росла I 243.165. Серце моє трудне, Чого **ти** бажаєш, що в тебе болить? I 257.4. Душе моя, Чого **ти** сумуєш? I 242.118. А **ти,** всевидящеє око! Чи **ти** дивилося звисока, Як сотнями в кайданах гнали в Сибір невольників святих II 282.76. О боже мій милий! За що ж **ти** караєш її, молоду? I 4.50 *//У спол.* (6): а) б о ж е **ти** м і й (б о ж е м і й з **тобою**) — *традиційна вигукова формула для вираження розпачу, співчуття тощо* (5). Б о ж е **ти** м і й, Чом же я не знала? Була б тебе не любила І не цілувала. I 279.260. Б о ж е м і й з **тобою!** Мій краю прекрасний, розкошний, багатий! Хто тебе не мучив? II 30.39; б) п р о **тебе** — *при вказівці на потенціальну залежність факту від суб'єкта дії* (1). Я спалила Польщу з королями; А п р о **тебе,** щебетухо, І досі б стояла. I 300.243.

2. *В узагальнено-особовому значенні* (5). А той, тихий та тверезий, Богобоязливий, Як кішечка підкрадеться, Вижде нещасливий У **тебе** час та й запустить Пазурі в печінки I 239.17. велике щастя буть вольним чоловіком, робиш, що хочеш, ніхто **тебе** не спинить. VI 15.24. я, дурний, не бачивши Тебе, цяце, й разу, Та й повірив т у п о р и л и м Твоїм віршомазам.. От і читай, І йми **ти** їм віри! I 247.329 */Про себе* (1). та воно, по правді сказавши, давно б його треба завершить, так що ж **ти** маєш робить — ніколи VI 83.33.

3. *У знач. частки* (5). Отакий-то муж

праведний Був він на сім світі. А у будень, то він **тобі** Не посидить в хаті, Все нишпорить по надвір'ю. II 256.317. Тілько що очі заплющу, вареник так, так **тобі** і лізе в очі, перехристишся, заплющишся, а він знову. VI 28.3.

◆ *У спол.* (12): а) о т (о ц е) **тобі** (й, і) (9). Ти писав мені, що в Каневі цього добра хоч лопатою горни, а тут і за гроші не добудеш: о т **тобі** й столиця! VI 217.10. — А що-то там поробляє наш Кошовий Кухаренко? Який каже К[ухаренко]? — Та Яцько, кажу! — Еге! каже, його на зелених святках поховали. О т **тобі** й на! подумав собі VI 82.23. Та й погані! Усі до о́дного сичі,— О ц е **тобі** вари й печи! II 103.24; б) ц у р (п е к) **тобі** (3). «На той рік приїду Вже не братом, з Запорожжя, А за рушниками... Чи подаєш?..» «Та ц у р **тобі** З тими старостами! Ще й жартує!..» I 279.250. п е к **тобі,** забув, дурню, Що смерть за плечима. II 51.99.

ТИБР *див.* **ТІБР.**

ТИВЕРІАДА *див.* **ТІВЕРІАДА**[1].

ТИЖДЕНЬ (38). Через **тиждень** вже витягли Максима з криниці Та у балці й поховали. II 258.389. Старий Щепкін на тім **тижні** хоче до мене приїхать в гості VI 156.10. Погано я зустрів оцей новий поганий рік. Другий **тиждень** не вихожу з хати: чхаю та кашляю VI 228.9. *Повт.* (2). Через **тиждень!** через **тиждень!** Раю мій, покою! Бабусенько, минулася Лихая година! I 134.2065.

◊ ***Одн. Н.*** **тиждень** II 275.434, 406.В, VI 130.12, ***З.*** **тиждень** II 225.192, VI 32.4, 34.41, 228.9, **в тиждень** VI 221.30, **з тиждень** I 358.29, VI 82.31, **за тиждень** VI 43.10, **на тиждень** VI 132.13, 156.14, **через тиждень** I 134.2063, 134.2085, 134.2101, 317.294, 495.В, II 258.389, VI 54.37, 177.26, 197.9, ***повт.*** I 134.2065 (2 р.), ***М.*** **на тижні** VI 15.20, 25.3, 25.26, 34.15, 130.11, 154.15, 156.10, 174.3, 195.34, 197.24, 203.14, 211.10, 212.23, 220.31.

ТИКАТИ (1). *У спол.* **тикати** д у л і. Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами: «..Старий рудий бабу кличе, А та йому д у л і **тиче»** I 129.1897.

ТИМ (9). *Присл. причиновий.* Письмо Ф[льорковського] і моє письмо і копія з условія печатаються в п'ятій книжці Н а р о д н о г о ч т е н и я, **тим** я тобі тієї копії і не посилаю. VI 221.1 //**Тим** і (2). Чого б сумувати? Може вона молодая Такою вродилася,.. Ні, виросла веселою, Та бачила села, Лютий голод на Вкраїні — **Тим** і невесела. II 383.В //*У складному сполучн.* **Тим** щ о (5). заходився я був ліпить із воску — і нічого не вдіяв, **тим** щ о перед очима нема нічого доброго скульптурного VI 115.36 //**Тим** с а м и м (1). Куліш тут [в «Записках о Южной Руси»] свого нічого не додав, а тілько записав те, що чув од сліпих кобзарів, а **тим** с а м и м і книга його вийшла.. добра VI 130.35.

◊ **тим** I 374.16, II 26.86, 383.В, VI 115.36, 130.35, 133.27, 172.20, 179.40, 221.1.

ТИМОФІЙ (1). Зіновій Богдан і син його **Тимофій** були поховані в Суботові коло Чигрина I 148.Прип.

ТИМОШІВ (1). *Належний Тимошу — синові Богдана Хмельницького.* А ляхи з своїм Чарнецьким,.. Запалили церкву божу. І кості Богдана Й **Тимошеві** в Суботові Гарненько спалили II 161.61.

ТИМПАН (2). *Древній музичний інструмент, що нагадує літаври.* Во псалтирі і **тимпані** Воспоєм благая I 347.263.

◊ ***Одн. М.*** **во тимпані** I 347.263, II 274.379.

ТИН (45). Отак ордою йшли придани, Співали п'яні; а Мар'яна Крізь **тин** дивилася на те. I 161.314. Навгороді коло **тину** Сохне на тичині Хміль зелений, не виходить Дівчина з хатини. II 146.5 //*У спол.* (16): а) п і д (п о п і д) **тином** — *надворі, просто неба* (14). Людей чимало на землі... А доведеться одиноким В холодній хаті кривобокій, Або п і д **тином** простягтись. II 361.9; б) п і д (п о п і д) ч у ж и м **тином** — *серед чужих (про самотню людину)* (2). Кинула [доля] малого На розпутті, та й байдуже, А воно, убоге.. І подибало тихенько П о п і д ч у ж и м **тином** Аж за Урал. II 58.19.

◊ ***Одн. Р.*** **із-за тину** II 164.12, 171.Рем., **коло тину** II 146.5, 166.79, 176.372, ***З.*** **крізь тин** I 161.314, **на тин** II 86.33, **через тин** II 172.Рем., ***О.*** **за тином** I 286.521, II 150.25, 164.17, **під тином** I 25.20, 81.244, 125.1759, 150.П, 236.242, 275.78, 286.518, II 96.141, 96.149, 98.202, 206.49, 232.16, 306.45, 308.152, 322.715, 444.В, *у спол.* а) I 38.423, 41.540, 161.328, 242.134, 356.62, 364.131, II 124.16, 196.88, 204.9, 323.744, 361.9, 488.В, *у спол.* б) I 38.426, **попід тином** II 316.466, *у спол.* а) I 410.В, 491.В, *у спол.* б) II 58.19.

ТИНГИЗ (1). *Назва озера.* І стала тьма, і од Уралу Та до **Т и н г и з а** д о А р а л у Кипіла в озерах вода. II 59.20.

ТИ-НИ-НИ (4). *Вигуковий приспів у танцях.* У ряднині ростуть діти, А козак співає: «І по хаті **ти-ни-ни,** І по сінях **ти-ни-ни,** Вари, жінко, лини» I 106.1069.

◊ **ти-ни-ни** I 106.1069, 106.1070, 106.1072 (2 р.).

ТИНЯТИ (1). *Блукати.* **Тиняючи** по чужині Понад Елеком, стрів я діда Вельми старого. II 62.1.

ТИНЯТИСЯ, ТИНЯТИСЬ (3). [Марія] Пішла **тинятись** попідтинню, Аж поки, поки не дійшла Аж до Голгофи. II 321.658.

◊ **тинятись** II 321.658, **тиняюся** II 252.147, **будуть тинятися** II 186.15.

ТИПОГРАФІЯ (2). Чи не знаєш ти її адреса? Як не знаєш, то спитай у Каменецького в **типографії** Куліша. VI 176.38.

◊ ***Одн. М.*** **в типографії** VI 176.38, 223.33.

ТИРАН (1). Перепливе вона Лету; І огнем-сльозою Упаде колись на землю І притчею стане Розпинателям народним, Грядущим **тиранам.** II 263.16.

ТИРСА (4). *Різновид ковили.* Не чуть плачу, ні гармати, Тілько вітер віє, Нагинає верби в гаї, А **тирсу** на полі І 147.2560. Бур'ян колючий та будяк, Та інде **тирса** з осокою В яру чорніє під горою II 60.42.

◊ ***Одн. Н.*** **тирса** І 57.22, II 60.42, ***З.*** **тирсу** І 147.2560, ***М.*** **на тирсі** II 336.26.

ТИСК (1). *З прислівниковим значенням «багато».* в Римі свято. Велике свято! **Тиск** народу, Зо всього царства воєводи II 271.252.

ТИСЯЧА (9). **1.** *Число 1000* (2). Та шість **тисяч** в одній верстві Душ передушила... І 499.В.

2. *Тільки у мн. Дуже велика кількість чогось* (7). А голод стогне на селі. І стогне він, стогне по всій Україні.. **Тисячами** гинуть Голодні люде. II 14.246. Приплила Із Сіракуз і та небога Благати кесаря і бога. І чи одна вона? Мій боже! Прийшло їх **тисячі** в сльозах II 272.285.

◊ ***Мн. Н.*** **тисячі 2.** II 125.33, 272.285, 275.423, **тисячи 2.** II 469.В, 470.В, ***Р.*** **тисяч 1.** І 148.Прип., 499.В, **із тисяч 2.** II 427.В, ***О.*** **тисячами 2.** II 14.246.

ТИСЯЧОГЛАВИЙ (1). *У знач. «численний», «багатолюдний».* У Празі глухо гомонять, І цесаря, і Вячеслава, І той собор **тисячоглавий** Уголос лають! І 269.244.

ТИТАР (18). *Церковний староста.* «Що, **титаря** вбили?» «Ба ні, дядьку; батько казав, Що його спалили.. І Оксану вкрали». І 120.1581. У **титаря** у садочку, У яру, криниця Під вербою... II 81.165.

◊ ***Одн. Н.*** **титар** І 92.Заг., 98.824, ***Р.*** **титаря** І 150.П, **до титаря** І 96.781, 441.В, II 80.141, **у титаря** І 91.567, 96.764, 96.775, 115.1387, II 81.165, ***З.*** **титаря** І 115.1380, 120.1576, 120.1581, 148.Прип., **за титаря** І 137.2176, 144.2462, **про титаря** І 455.В.

ТИТАРІВНА (23). *Дочка титаря.* Забудь мої сльози, забудь сиротину, Забудь, що клялася; другого шукай; Я тобі не пара, я в сірій свитині, А ти **титарівна.** І 93.641. Поклоніться од мене тричі Кондрату Михайловичу, Федору Степановичу і всім, і всім! **Титарівну** ж тричі поцілуйте за мене VI 200.13. *Зверт.* (3). **Титарівно!** В недобрий час з того нерівні Ти насміялась.. Стало жаль тобі його... II 78.64. *У прикл. спол.* **титарівна**-Немирівна (3). **Титарівна**-Немирівна Людьми гордувала... II 355.5.

◊ ***Одн. Н.*** **титарівна** І 93.641, II 78.41, 78.43, 79.80, 80.142, 81.152, 81.156, 81.169, 81.177, 81.184, 82.215, *у назві* II 77.Заг., *у прикл. спол.* II 355.1, 355.5, 355.9, ***Д.*** **титарівні** II 78.54, 79.85, ***З.*** **титарівну** II 78.37, VI 200.13, **на титарівну** II 77.29, ***К.*** **титарівно** *зверт.* II 78.47, 78.64, 82.198.

ТИТЛО (2), **ТИТЛА** (1). *Знак старого письма, що вказує на скорочений напис слова.* Та читайте Од слова до слова, Не минайте ані **титли,** Ніже тії коми, Все розберіть... І 334.153.

◊ ***Одн. Р.*** **титли** І 334.153, **титла** І 516.В, **тітла** І 518.В.

ТИТУЛ (1). І батько й мати не пускали, Казали — вгору не залазь! Так ні, за князя, от і князь! От і **титул** тобі, княгине! II 386.В.

ТИХЕНЬКИЙ (5). **1.** *Спокійний. Постійний епітет до слова «Дунай»* (2). Гаю, гаю, темний гаю, **Тихенький** Дунаю! Ой у гаї погуляю, В Дунаї скупаюсь. І 364.150.

2. *Затишний, мирний* (1). Бо й ти приснишся і [в] малий **Тихенький** рай мій, стиха-тиха Підкрадешся, наробиш лиха... II 499.В.

3. *Смирний (про людину). Ірон.* (1). Колись то ще, во время оно, Помпілій Нума, римський цар, **Тихенький,** кроткий государ, .. Пішов любенько погулять І одпочить. Та, спочивавши, Додумать, як би то скувать Кайдани на римлян. II 335.3.

4. *Приємний, ласкавий* (1). Чи не вдам я знову Про що-небудь **тихенького** Та благого слова. II 410.В.

◊ ***Одн. Н.*** **тихенький 1.** І 364.150, **3.** *ірон.* II 335.3, **тихенькій 1.** І 534.В, ***Р.*** **тихенького 4.** II 410.В, ***З.*** (в) **тихенький 2.** II 499.В.

ТИХЕНЬКО (35). *Присл.* **1.** *Неголосно* (14). Давно, давно колись Я чув, як, стоя під вербою, **Тихенько** дівчина співала II 85.29. І генеральша уночі **Тихенько** плакать собі стала.— Занапастила мене мати,

Зов'яне марне у палатах Краса і молодость моя. II 220.25. *У тавтол. спол.* **тихенько**-т и х о (3). А на єдиную свою Та мати дивиться і плаче **Тихенько**-т и х о. II 319.575.

2. *Безшумно, безгучно, безмовно* (8). [Яриночка] Годувала, напувала, Положила спати На перині... і **тихенько** Вийшла з батьком з хати.I 287.551. А Залізняк гайдамакам Каже опинитись: «У ліс, хлопці! вже світає, І коні пристали: Попасемо»,— і **тихенько** У лісі сховались. I 118.1521. *У тавтол. спол.* **тихенько** т и х о (1). А Марія Очиці кроткіє святиє **Тихенько** т и х о підняла II 486.В.

3. *Потай, непомітно* (6).— Чого в'янеш, моя доню? — Стара не спитала, За сивого, багатого **Тихенько** єднала. I 50.93. Серце люди полюбило І в людях кохалось, І вони його вітали, .. А літа **тихенько** крались І сльози сушили. I 352.55.

4. *Повільно, не поспішаючи* (5). Червоніє по пустині Червона глина.. Та дикий інколи кайзак **Тихенько** виїде на гору На тім захилім верблюді. II 60.45. І четвертий рік минає **Тихенько,** поволі, І четверту начинаю Книжечку в неволі II 210.14.

5. *Слабо, ледве-ледве* (2). Горить Огонь **тихенько** на кабиці, А Йосип праведний сидить Та думає. II 310.208.

◊ **тихенько 1.** II 56.262, 76.16, 85.29, 218.26, 220.25, 237.45, 379.В, 453.В, VI 77.16, 192.16, *у тавтол. спол.* II 228.38, 228.59, 319.575, **2.** I 118.1521, 287.551, II 174.292, 175.319, 287.21, 307.79, 502.В, *у тавтол. спол.* I 486.В, **3.** I 50.93, 85.354, 352.55, II 214.92, 312.278, VI 130.4, **4.** I 101.898, II 58.18, 60.45, 60.53, 210.14, **5.** I 521.В, II 310.208, **техенько 1.** I 538.В.

ТИХЕСЕНЬКО (28). *Присл.* **1.** *Неголосно* (15). Вітер в гаї не гуляє.. Прокинеться — **тихесенько** В осоки питає: «Хто се,.. хто се?» I 164.3. Зоре моя вечірняя, Зійди над горою, Поговорим **тихесенько** В неволі з тобою II 8.3. *У тавтол. спол.* т и х о, **тихесенько** (2). [Максим] За упокой душі її Псалтир прочитає, Потім собі **тихесенько,** Т и х о заспіває С о с в я т и м и II 256.307. За думою дума роєм вилітає; Одна давить серце, друга роздирає, А третяя т и х о. **тихесенько** плаче I 259.3.

2. *Безшумно, безгучно* (6). [Мати] **Тихесенько** До брами підкралась, Послухала, усміхнулась І щось прошептала, Якесь слово. II 278.527. Раз увечері Мар'яна, Як мати заснула, Пішла слухать соловейка.. під яблуню **Тихесенько** стала, Заплакала, як дитина I 462.В.

3. *Повільно, не поспішаючи* (3). Підождемо ж, моя сестро,.. Помолимось богу, Та й рушимо **тихесенько** В далеку дорогу II 372.31.

4. *Слабо, ледве-ледве* (2). Діди лежать, а над ними Могили синіють.. Ніхто не згадає. Тілько вітер **тихесенько** Повіє над ними I 111.1228.

5. *Потай, непомітно. У тавтол. спол.* **тихесенько**-т и х о. (1). Усміхнися, моє серце, **Тихесенько**-т и х о, Щоб ніхто і не побачив... Та й більше нічого. II 91.60.

6. *Мирно. У спол.* **тихесенько,** г а р н е с е н ь к о (1). Нехай собі розійдуться Так, як ізійшлися,— **Тихесенько,** г а р н е с е н ь к о. I 96.756.

◊ **тихесенько 1.** I 79.179, 93.650, 164.3, 164.9, 235.218, 311.38, II 8.3, 9.31, 46.39, 206.51, 321.679, 405.В, 474.В, *у тавтол. спол.* I 259.3, II 256.307, **2.** I 90.518, 462.В, II 230.65, 278.527, 358.7, 477.В, **3.** II 372.31, 485.В, VI 161.7, 4. I 111.1228, 241.99, **5.** II 91.60, **6.** I 96.756.

ТИХИЙ (80). **1.** *Безшумний, неголосний (мовчазний)* (34). Тріщать ламаючись дулеві Списи на полі половецькім, На полі **тихім** і безлюднім. II 497.В. Гуляв би я понад Дніпром По веселих селах Та співав би свої думи, **Тихі,** невеселі. II 213.52 /*Той, що став мовчазним (про людину)* (1). [Марія] Смутная **тихая** пішла. II 482.В //*Затишний; позбавлений суєти, турбот* (24). А може ще добро побачу?.. Води Дніпрової нап'юсь, На тебе, друже, подивлюсь. І може в **тихій** твоїй хаті Я буду знову розмовляти З тобою, друже мій. II 48.132. Світе **тихий,** краю милий, Моя Україно! За що тебе сплюндровано, За що, мамо, гинеш? I 225.1. Княжна одна собі сидить В своєму **тихому** покої II 383.В. Преподобнії во славі І на **тихих** ложах Радуються, славословять, Хвалять ім'я боже I 347.268. За що, не знаю, називають Хатину в гаї **тихим** раєм. Я в хаті мучився колись II 229.7. Схаменіться, недолюди, Діти юродиві! Подивіться на рай **тихий,** На свою країну I 330.21. *Образн.* (1). Рости, рости, моя пташко.. поки твоє Серце не розбите, Поки люди не дознали **Тихої** долини. I 348.6.

2. *Привітний, ласкавий, добрий* (21). І мене в сем'ї великій, В сем'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути Незлим **тихим** словом. I 354.24. Думи мої, думи мої..

Прилітайте ж, мої любі, **Тихими** речами Привітаю вас, як діток II 7.14. Коли На раду **тиху,** на розмову, Коли ми зійдемося знову На сій зубоженій землі? I 379.6. А я, незлобний, воспою.. Псалмом і **тихим** і веселим Святую доленьку твою. II 305.21 //*Перен.* (2) Ні карії оченята, Умиті сльозою, Ані серце твоє **тихе,** Добреє дівоче Не заступить, не закриє Неситії очі. I 348.13.

3. *Спокійний, не бурхливий* (14). Дивлюся: Палати, палати Понад **тихою** рікою; А берег ушитий Увесь каменем. I 248.386. Вітер **тихий** з України Понесе з росою — Мої думи аж до тебе... I 329.171. На панщині пшеницю жала, Втомилася.. і **тихим** сном, Над сином сидя, задрімала II 476.В //*Постійний епітет до слова «Дунай»* (6). Якби мені крила, крила Соколинії... Полетіла б, чорноброва, За **тихий** Дунай. II 168.125. *Повт.* (2). **Тихий, тихий** Дунаю! Моїх діток забавляй. Ти, жовтенький пісок! Нагодуй моїх діток I 311.50 //*Перен. Про почуття і под.* (3). Дай тобі господи милосердий не класти більше своїх любих діток в домовину, а ростити їх на добро людям, а собі на **тихую** старечу радість. VI 85.33.

4. *Смирний* (8). вже Катруся підростала.. А красота то, красота! А чепурне, та роботяще, Та **тихе.** II 250.49. Якби мені лиха та лиха, Якби мені свекрівонька **тиха** I 275.89. *Ірон.* (3). А той, **тихий** та тверезий, Богобоязливий, Як кішечка підкрадеться, Вижде нещасливий У тебе час та й запустить Пазурі в печінки I 239.13 //*Забитий. Субст.* (2). Не осудіте сироти І виведіть із тісноти На волю **тихих,** заступіте Од рук неситих. I 344.136.

5. *Повільний* (3). [Марія] Понад водою Ходою **тихою** пішла. II 307.85.

◇ ***Одн. Н.*** **тихий 1.** I 225.1, 489.В, II 317.496, 344.1, **2.** II 482.В, **3.** I 329.171, *повт.* I 311.50 (2 р.), **4.** *ірон.* I 239.13, II 255.256, **тихій 1.** II 490.В, **2.** I 518.В, **тиха 4.** I 275.89, **тихая 1.** II 482.В, **3.** *перен.* II 96.123, **тихе 1.** II 497.В, **2.** *перен.* I 348.13, 4. II 250.49, ***Р.*** **тихої 1.** I 290.673, 290.675, *образн.* I 348.6, **3.** *перен.* I 263.52, (з) **тихої 1.** II 311.244, **тихого 2.** II 154.15, ***З.*** **тихий 1.** II 33.14, 34.32, 317.478, **3.** II 306.52, (за) **тихий 3.** II 168.125, (на) **тихий 1.** I 330.21, II 343.13, 343.16,**тихій 1.** II 485.В, (в) **тихій 1.** II 490.В, (на) **тихій 1.** I 517.В, **3.** II 482.В, (на) **тиху 2.** I 379.6, 475.В, (на) **тихую 3.** *перен.* VI 85.33, **тихе 2.** I 228.54, 471.В, *перен.* I 351.18, **тихеє 2.** I 486.В, II 92.3, ***О.*** **тихим 1.** II 229.7, **2.** I 341.40, 354.24, II 268.155, 305.21, 433.В, **3.** II 476.В, **4.** II 486.В, (за) **тихим 3.** I 31.144, **тихою 5.** II 24.9, 307.85, 441.В, (понад) **тихою 3.** I 248.386, **тихім 2.** II 467.В, ***М.*** (в, у) **тихому 1.** II 306.35, 383.В, 428.В, (в) **тихім 1.** I 346.219, (на) **тихому 3.** I 288.601, 288.611, (в) **тихій 1.** II 48.132, 345.21, 424.В, 498.В, VI 212.9, (на) **тихій 4.** *ірон.* I 514.В, (на) **тихім 1.** II 497.В, ***Мн. Р.*** **тихих 4.** *субст.* I 525.В, ***З.*** **тихих 4.** *субст.* I 344.136, **тихі 1.** II 213.52, ***О.*** **тихими 2.** I 273.29, 273.30, II 7.14, VI 152.15, ***М.*** (на) **тихих 1.** I 347.268, II 274.384.

ТИХНУТИ (3). *Затихати.* Сонце заходить, гори чорніють. Пташечка **тихне,** поле німіє II 20.2. І **тихнуть** божії слова, І в келії, неначе в Січі, Братерство славне ожива. II 37.88.

◇ **тихне** II 20.2, 314.371, **тихнуть** II 37.38.

ТИХО (86). *Присл.* **1.** *Неголосно* (33). Сидять собі та сумують; Слухають: щось грає — За ворітьми,— мов на кобзі, І **тихо** співає I 284.453. **Тихо** задзвонили У Києві II 66.174. А я буду.. З дружиною єдиною **Тихо** розмовляти. II 324.12. *Повт.* (8). Стою, замираю... А тим часом — **тихо, тихо** Та сумно співає Щось такеє невидиме I 249.428. *У тавтол. спол.* (5): а) т и х е н ь к о-**тихо** (3). А на єдиную свою Та мати дивиться і плаче Т и х е н ь к о-**тихо.** II 319.575; б) **тихо,** т и х е с е н ь к о (2). За думою дума роєм вилітає, Одна давить серце, друга роздирає, А третяя **тихо,** Т и х е с е н ь к о плаче I 259.3.

2. *Повільно, не поспішаючи* (14). Поважно та **тихо** У ранню пору На високу гору Сходилися полковники. II 137.19. Дивлюсь — аж он передо мною, Неначе дива виринають, Із хмари **тихо** виступають Обрив високий, гай, байрак II 24.12. Крізь верби сонечко сіє І **тихо** гасне. II 242.20. *Повт.* (4). **Тихо, тихо** Зима минала, кралось лихо II 221.40.

3. *Безшумно, безгучно, безмовно* (11). Не зна Марко, як в колисці Часом серед ночі Прокинеться, ворухнеться,— То вона вже скочить І укриє, й перехристить, **Тихо** заколише I 316.238. Та й замовкла русалочка, В Дніпро поринула Мов пліточка. А лозина **Тихо** похитнулась. I 359.40. Пани до одного спеклись, Неначе добрі поросята, Згоріли білії палати, А люде **тихо** розійшлись. II 101.316. [Мати] Під брамою сіла. Опівночі брама тобі **Тихо** одчинилась II 464.В. *У прикл. спол.* **тихо**-м о в ч к и (1). Трохи одпочила Стара мати.. **Тихо**-м о в ч к и До брами підкралась II 464.В. *У тавтол. спол.* т и х е н ь к о **тихо** (1). А Марія Очиці кроткіє святиє Т и х е н ь к о **тихо** підняла II 486.В.

4. *Безтурботно, мирно, спокійно* (9).

[Княжна] Поплакала Трошки, усміхнулась, Помолилась та й спать лягла. І **тихо** заснула. II 16.343. *Ірон.* (1). Ми в раї пекло розвели.. З братами **тихо** живемо, Лани братами оремо І їх сльозами поливаєм. II 230.50.

5. *Потай, непомітно* (4). *Повт.* (2). Отак німота запалила Велику хату. І сім'ю, Сім'ю слав'ян роз'єдинила І **тихо, тихо** упустила Усобищ лютую змію. I 262.20. *У тавтол. спол.* т и х е с е н ь к о-**тихо** (1). Усміхнися, моє серце, Т и х е с е н ь к о-**тихо,** Щоб ніхто і не побачив... Та й більше нічого. II 91.60 //*У спол.* л ю б е н ь к о т а **тихо** (1). У бога за дверми лежала сокира.. А **к а й з а к** на хирю Та на тяжке лихо Л ю б е н ь к о т а **тихо** I вкрав ту сокиру. II 59.6.

6. *Любовно, ласкаво, з приємністю* (3). Марія.. Круг себе сумно озирнулась, На руки козеня взяла.. Ніби дитину.. До лона **тихо** пригортала І цілувала. II 308.144 //*У спол.* т а **тихо,** т а л ю б о (1). Хто йде, їде — не минають Зеленого дуба, В холодочку посідають Т а **тихо** т а л ю б о, П'ючи воду погожую, Згадують Максима... II 56.296.

7. *Слабо, ледве-ледве* (3). І оживе добра слава, Слава України, І світ ясний, невечерній **Тихо** засіяє... I 336.259. *Повт.* (2). **Тихо, тихо** віє Із-за Тібра, із Альбано Вітер понад Римом. II 277.501.

8. *Присудк. Про панування тиші, спокою в якомусь місці* (9). А наймичка, у порогу, Вхопилась руками За одвірок, та й зомліла. **Тихо** стало в хаті I 317.291. *Ірон.* (1). А в мене діти не кричать І жінка не лає, **Тихо,** як у раї, Усюди божа благодать — І в серці і в хаті. I 240.55 //*У спол.* л ю б о, **тихо** (т а л ю б о, т а **тихо**) (5). А як не бачиш того лиха, То скрізь здається л ю б о, **тихо** II 111.48. І Ярина вийшла з хати На світ божий глянуть,.. Розглядає, дивується, Т а л ю б о т а **т и х о** I 282.383.

◊ **тихо 1.** I 52.179, 264.78, 273.16, 284.453, 290.702, 329.176, 364.Рем., 386.25, II 16.339, 46.52, 66.174, 85.21, 206.39, 263.2, 309.155, 309.175, 313.323, 324.12, 354.5, 455.В, *повт.* I 249.428 (2 р.), 323.506 (2 р.), II 448.В (2 р.), 502.В (2 р.), *у тавтол. спол.* а) II 228.38, 228.59, 319.575, *у тавтол. спол.* б) I 259.3, II 256.307, **2.** I 486.В, II 16.320, 24.12, 66.185, 73.174, 91.43, 137.19, 214.77, 242.20, 316.466, *повт.* II 54.196 (2 р.), 224.40 (2 р.), **3.** I 316.238, 348.23, 359.40, II 16.323, 101.316, 214.83, 278.544, 356.13, 464.В, *у прикл. спол.* II 464.В, *у тавтол. спол.* II 486.В, **4.** I 360.16, II 16.343, 17.377, 107.144, 112.25, 286.12, 343.5, 367.7, *ірон.* II 230.50, **5.** *повт.* I 262.20 (2 р.), *у спол.* II 59.6, *у тавтол. спол.* II 91.60, **6.** II 308.144, 455.В, *у спол.* II 56.296, **7.** I 336.259, *повт.* II 277.501 (2 р.), **8.** I 317.291, 337.2, 538.В, *ірон.* I 240.55, *у спол.* I 260.14, 282.383, 312.90, II 111.48, 243.2.

ТИХОЛЮБЕЦЬ (1). *У прикл. спол.* **тихолюбець**-с в я т и й. **Тихолюбцям**-с в я т и м, Творче неба й землі!.. Рай небесний пошли. II 334.47.

ТИХОСУМНИЙ (1), **ТИХО-СУМНИЙ** (1). моя Україно, Безталанна вдово, Я до тебе літатиму З хмари на розмову. На розмову **тихосумну** I 241.83. Моє слово **тихосумне,** Богобоязливе, Згадається I 229.75.

ТИЧИНА (3). Навгороді коло тину Сохне на **тичині** Хміль зелений II 146.6. Зліталися поволі Сичі. Пожартувать, Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить, Орлине царство затопить І геть спалить. Орла ж повісить на **тичині.** II 103.10.

◊ ***Одн. М.*** **на тичині** II 103.10, 146.6, **по тичині** II 164.13.

ТІАРА (8). *Головний убір римського папи — символ влади.* Прокиньтесь, чехи, будьте люди, А не посміщище ченцям! Розбойники, кати в **тіарах** Все потопили, все взяли I 266.154 //*Перен.* (7). Тарасова і Варфоломеєва ночі одна другої варт, на стид Римської **тіари.** I 148.Прип.

◊ ***Одн. Н.*** **тіара** *перен.* I 268.198, ***Р.*** **тіари** *перен.* I 148.Прип., **круг тіари** *перен.* I 268.207, ***З.*** **тіару** *перен.* I 272.364, ***М.*** **на тіарі** *перен.* I 265.111, 271.344, 271.347, ***Мн. М.*** **в тіарах** I 266.154.

ТІБР (6), **ТИБР** (4). *Назва річки.* по **Тібру** із-за гаю Байдак випливає Чи галера. II 274.362. на возах, на колесницях Із Колізея, із різниці, Святиє вивезли тіла; І повезли на **Тібр.** II 278.538.

◊ ***Одн. Р.*** **із-за Тібра** II 277.502, ***З.*** **на Тібр** II 273.361, 278.538, 278.546, **на Тибр** II 470.В, 471.В, ***М.*** **по Тібру** II 274.362, **по Тибру** II 470.В, **у Тібрі** II 278.541, **у Тибрі** II 471.В.

ТІВЕРІАДА[1] (3), **ТИВЕРІАДА** (1). *Назва озера.* любила ж Вона [Марія].. Широкую **Тіверіаду** II 306.53. *Зверт.* (1). А дівчина собі стоїть.. І мовила: — **Тіверіадо!** Широкий царю озерам! Скажи мені, моя порадо! Якая доля вийде нам II 306.65.

◊ ***Одн. З.*** **Тіверіаду** II 306.53, **на Тіверіаду** II 484.В, **на Тиверіаду** II 482.В, ***К.*** **Тіверіадо** *зверт.* II 306.65.

ТІВЕРІАДА[2] (2). *Назва міста.* В Єрусалимі говорили Тихенько люде, що стяли У городі **Тіверіаді** Чи то якогось розп'яли Провозвістителя месії. II 312.279.

◊ ***Одн. Р.*** **до Тіверіади** II 310.218, ***М.*** **у Тіверіаді** II 312.279.

ТІК (1). Де в тих сиріт безталанних Добро теє бралось?.. На **току** й на ниві II 50.70.

ТІКИЧ (1). *Назва річки.* Один, один сиротою Мусить пропадати. А того, того й не знає, Що його Оксана По тім боці за **Тікичем** В будинку з панами,.. Що замордували Її батька. I 126.1805.

ТІЛЕСНИЙ (1). *Слов'ян.* опріче всіх лих, що душу катують,— бог покарав мене ще й **тілесним** недугом, занедужав я.. ревматизмом VI 42.30.

ТІЛО (17). Гонта, горем битий, Несе дітей поховати.. Щоб козацьке мале **тіло** Собаки не їли. I 141.2354. Івана Остраницю і тридцять старшин козацьких після страшної муки розчетверували і розвезли їх **тіла** по всій Україні. I 148.Прип. Високії ті могили, Де лягло спочити Козацькеє біле **тіло,** В китайку повите I 60.11 //*Як протилежність душі* (4). О боже! мій боже! волею своєю Розбий моє **тіло** і душу розбий. I 161.337.

◊ ***Одн. Н.*** **тіло** I 60.11, II 165.54, ***З.*** **тіло** I 4.39, 45.680, 90.547, 141.2354, 149.Прип., 161.337, II 251.122, 251.123, **в тіло** I 480.В, ***М.*** **в тілі** I 244.212, **на тілі** II 336.9, 337.60, ***Мн. З.*** **тіла** I 148.Прип., II 278.537, ***О.*** **тілами** II 278.538.

ТІЛЬКО[1] (164), **ТІЛЬКИ**[1] (14), **ТІЛЬ**[1] (1). *Частка.* **1.** *Обмежувальна у знач. «лише»* (175). Плаче Катерина.. За сльозами за гіркими І світа не бачить, **Тілько** сина пригортає, Цілує та плаче. I 35.275. Дивлюся, зорі Попадали неначе в воду, **Тілько** осталася одна, Одна-однісінька на небі II 100.297. Затихло все, **тілько** дівчата Та соловейко не затих. I 390.14. Тут єсть одна книжная лавка, та і в тій **тілько** букварі продаються. VI 147.25. Ще позавчора передано мені твоє і Прісине письмо, а я **тілько** сьогодні заходився одвітувать. VI 197.36 //**Тілько, тіль** й (і) (16). Все пропало, погинуло. **Тілько** і остались, Що тополі на вигоні II 177.407. Ой хустино, хустиночко! Мережана, шита. **Тілько** й слави козацької — Сіделечко вкрити. II 43.37. Поклоніться, будьте ласкаві, Метлинському, спасеть його бог за його Думки і ще дещо, **тіль** і полегкості, що вони. VI 25.33 //Хіба **тілько** (1). як пошле мені господь милосердний волю, хіба **тілько** по дорозі заїду в Чорноморію VI 132.13 //*У складі протиставного сполучника з заперечною часткою «не»* (6). Не шукайте, не питайте Того, що немає І на небі, а не **тілько** На чужому полі. I 331.29. Довго я читав твій лист.. та дочитався до того, що в мене не **тілько** очі, серце заплакало, мов та голодна дитина. VI 139.16.

2. *Підсилювальна* (4). Бог їм звидить, нехай я буду і мужицький поет, аби **тілько** поет, то мені більше нічого і не треба. VI 27.16. Якби мені **тілько** рисувать було можна, то я і не журився б VI 43.28.

◊ **тілько 1.** I 22.67, 22.68, 35.275, 37.375, 42.554, 42.579, 58.42, 61.44, 91.580, 93.656, 103.958, 111.1228, 111.1230, 112.1281, 119.1529, 136.2128, 145.2499, 146.2517, 146.2546, 147.2558, 147.2563, 150.П, 153.14, 155.70, 157.165, 157.167, 159.272, 162.378, 163.400, 169.204, 201.70, 231.44, 248.378, 253.558, 253.574, 274.49, 279.245, 281.336, 285.476, 295.98, 299.211, 300.258, 309.35, 310.17, 313.137, 317.292, 325.21, 327.78, 327.84, 328.146, 329.152, 330.5, 331.29, 332.83, 332.97, 359.61, 367.270, 380.5, 390.14, 391.13, 397.39, 462.В, II 12.154, 12.170, 17.380, 32.7, 43.37, 54.187, 54.193, 54.201, 57.2, 60.37, 73.172, 88.25, 100.297, 106.101, 110.7, 145.13, 151.44, 162.77, 174.308, 177.407, 179.21, 180.43, 188.94, 188.109, 194.31, 197.11, 218.14, 219.47, 238.9, 251.118, 252.137, 253.167, 272.317, 277.509, 302.33, 312.305, 312.312, 356.6, 384.В, 398.В, 406.В, 428.В, 439.В, VI 16.14, 19.20, 21.8, 22.9, 23.21, 23.30, 25.9, 25.17, 26.7, 27.5, 27.20, 28.8, 43.15, 45.21, 50.2, 70.42, 83.26, 119.6, 130.3, 130.35, 132.4, 132.13, 132.20, 133.8, 133.37, 134.9, 138.35, 138.38, 139.16, 139.32, 145.23, 147.25, 147.40, 162.23, 165.5, 165.13, 165.21, 170.3, 185.27, 193.39, 197.6, 197.7, 197.36, 204.11, 206.3, 206.33, 207.18, 209.39, 215.4, 217.34, 218.15, 223.13, 226.19, 227.10, **2.** VI 27.16, 33.8, 43.28, 203.3, **тільки 1.** I 12.46, 13.77, 374.9, 410.В, 415.В, 489.В, 493.В, 502.В, 517.В (2 р.), II 493.В, VI 20.14, 49.32, 165.12, **тіль 1.** VI 25.33, **тилько 1.** I 517.В.

ТІЛЬКО[2] (62), **ТІЛЬКИ**[2] (5). *Сполучн.* **1.** *Протиставно-допустовий* (53). Правда, мудрі! Спасибі за раду. Теплий кожух, **тілько** шкода — Не на мене шитий I 77.97. Накупили І краму й пива наварили, Не довелося **тілько** пить. II 64.90. Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, **тілько** що не коло Дніпра, от моє лихо! VI 198.36. Не знаю, чи доведеться мені хоть що-небудь намалювать на Каспійському морі.. Якщо доведеться, то пошлю до вас; **тільки** вже ціні не поставлю, а продасте так, як вам бог поможе. VI 62.3. о славо злая!.. Роби що хочеш з темним зо мною, **Тільки** не кидай в пекло з собою... II 395.В //*З іншими протиставними сполучниками* (9). В Нижньому мене спинили, заказано, бачиш, мені в'їжджать і жить в столиці. Отакето лихо. Помилували та **тілько** до половини. VI 172.3. За богами — панства, панства.. Аж потіють, та товпляться, Щоб то

ближче стати Коло самих: може вдарять Або дулю дати Благоволять; хоч маленьку, Хоч півдулі, аби **тілько** Під самую пику. І 247.339. забандюрилось старому Самому в дурнях побувать. А щоб не знать було нікóму, То ще й не радився ні з ким. А **тілько** сам собі гадає... II 165.37.

2. *Часовий, переважно з іншими часовими сполучниками* (14). От, не маючи гадки, приїхав я у тую Москву, та й гуляю собі по улицях.. розглядую собі то церкви, то собори, **тілько** глядь, аж іде чорноморець. VI 82.17. на той рік, бог дасть, пришлю що-небудь краще, і то тогді **тілько,** як достану алебастру VI 76.37. Як **тілько** получиш моє письмо, зараз пиши до мене — та поклонися Івану Station Станіславичу Димовському. VI 18.7 //**Тільки**-що (10). Смерті сподіваюсь, А ридаю, мов дитина, **Тільки**-що згадаю Катерину. II 459.В.

◊ **тілько 1.** I 77.97, 149.Прип., 247.339, 356.51, 376.64, 533.В, 538.В. II 14.269, 64.90, 96.137, 158.58, 165.37, 385.В, 417.В, VI 18.2, 27.19, 27.23, 32.19, 42.21, 42.37, 45.9, 46.18, 51.13, 51.18, 82.31, 83.9, 118.28, 119.2, 139.13, 139.21, 147.7, 152.11, 153.21, 155.35, 164.2, 172.3, 179.10, 189.23, 190.19, 192.13, 195.22, 195.24, 195.31, 198.36, 200.35, 206.27, 210.29, 216.29, 216.32, 220.26, **2.** II 412.В, VI 17.6, 18.7, 21.7, 24.23, 28.2, 62.6, 76.37, 82.17, 83.2, 129.37, 164.5, **тільки 1.** II 395.В, VI 62.3, 85.27, **2.** II 459.В, VI 16.4.

ТІЛЬКО[3] (11), **ТІЛЬКИ**[3] (3), **ТІЛЬ**[2] (2). *Присл.* **1.** *Вказує на міру дії. Вживається у знач. «ледве»* (11). Ой заграй, заграй, синесенькe море Та під тими байдаками, Що пливуть козаки, **тілько** мріють шапки, Та на сей бік за нами. I 199.11. По однім боці могила, на могилі вітряк, а там уже степ **тілько** мріє. VI 27.7. *Повт.* (4). Із куряви щось вигляне I знов пропадає.. Пропадає, мошечкою **Тільки, тільки** мріє I 493.В //**Тіль** не — *майже* (1). дідусь сидить, ложечки собі струже й сумно дивиться на Катерину, а вона сердешна **тіль** не плаче VI 27.4.

2. *Вказує на початок дії* (5). Чи то давнє яке лихо Прокинулось в хаті? ..Чи ще **тілько** заклюнулось I рай запалило? I 312.100 //**Тіль** що (1). Я ..думав, що ще в генварі моє діло кончене, а воно з 7 або з 17 апреля **тіль** що начинається VI 138.10. *Повт.* (3). Зо мною, слухай же, остались Данило, чура мій, та я, Та Пріся, дочечка моя! Воно ще **тілько** виростало, Ще **тілько, тілько** наливалось II 234.85.

◊ **тілько 1.** I 26.48, 35.284, 143.2436, 199.11, VI 27.7, *повт* I 281.343 (2 р.). **2.** I 312.100, *повт.* II 234.85, 234.86 (2 р.), **тільки 1.** *повт.* I 493.В (2 р.), **2.** VI 195.8, **тіль 1.** VI 27.4, 138.10.

ТІМ'Я (2). Заворожи мені, волхве, ..Стань же братом, хоч одури, Скажи, що робити: Чи молитись, чи журитись, Чи **тім'я** розбити??! I 258.28. «Що? скажеш, шельмо?.. I не стогне! Завзята бестія! стривай!» Насипали в халяви жару... «У **тім'я** цвяшок закатай!» Не витерпів святої кари [титар], Упав сердега. I 97.794.

ТІСНИЙ (1). Мов із **тісної** домовини На той остатній страшний суд Мертвці за правдою встають. I 244.222.

ТІСНОТА (1). *Перен.* Вдові убогій поможіте, Не осудіте сироти I виведіть із **тісноти** На волю тихих, заступіте Од рук неситих. I 343.135.

ТІТКА (2). С[отник]: А чому ти й досі Ніколи не вплетеш кісники Оті, що **тітка** привезла?.. II 166.70. *Зверт. до старшої жінки* (1). Вже смеркало, Дивлюся — шкандибає На милицях, з торбиною Бабуся сідая..— Добривечір, сину! — Добривечір, кажу, **тітко!** II 415.В.

ТКАТИСЬ (2). *У спол.* рушники **ткались** — *готувалася заміж.* Всі на мене залицялись I сватати стали; А у мене, як на теє, Й рушники вже **ткались.** I 294.45. Марне, брате, не вигляне Чорнобрива з хати.. А колись... Давно колись-то! Рушники вже **ткались.** I 391.24.

ТЛИТИ (1). *Сточувати, точити. Перен.* Бували войни й військовії свари.. Минуло все, та не пропало, Остались шашелі: гризуть, Ж[е]руть і **тлять** старого дуба... II 367.6.

ТЛІТИ (10). Корчма **тліє** з стодолою I 121.1598. Де город був або село — I головня уже не **тліла** II 60.34. *Образн.* (3). Виростали у кайданах Слав'янськії діти.. А на давнім пожарищі Іскра братства **тліла** I 262.31. *Образн., повт.* (2). в попелі тліє Іскра огню великого.. **Тліла** іскра, **Тліла,** дожидала На розпутті широкому, Та й гаснути стала. I 262.13 //*Перен., повт.* (2). Згоріла хата. А душа проклята Не згоріла.. Не згоріла, а осталась, **Тліє,** й досі **тліє!** I коли вона зотліє, Коли одпочине? II 252.158.

◊ **тліє** I 121.1598, *образн.* I 262.8, 262.10, *перен., повт.* II 252.158 (2 р.), **тліла** I 119.1524, II 60.34, *образн.* I 262.13, *образн., повт.* I 262.13, 262.14.

ТЛІТИСЯ (1). *Образн.* Да не **тлятся** лихі люде На нашій Україні. II 384.В.

ТМА (1). *Склад у церковнослов'янському букварі.* **Тма,** мна знаю, а оксію Не втну — таки й досі. І 80.225.

ТНУТИ (3). **1.** *Різати косою, косити* (1). **Тне** косар, не спочиває, Й ні на кого не вважає І 394.8.

2. *Перен. Грати* (1). Колись там весело було. Бувало, літом і зимою Музика **тне,** вино рікою Гостей неситих налива... II 9.64.

3. *Перен. Пити* (1). Льохи, шинки з шинкарками, З винами, медами Закупили запорожці Та й **тнуть** коряками! II 35.24.

◊ **тне 1.** І 394.8, **2.** II 9.64, **тнуть 3.** II 35.24.

ТО[1] (773). *Сполучник-відповідник.* **1.** *Уживається на початку головного речення для підкреслення зв'язку з підрядним* (537): а) *умовним* (318). Якби ви знали, паничі, Де люде плачуть живучи, **То** ви б елегій не творили Та марне бога б не хвалили, На наші сльози сміючись. II 229.3. як будем так писать, **То** ми й до вечера не кончим. II 53.169. Як треба буде грошей, **то** напиши: а може я сам привезу. VI 228.22. Не знаю, чи доведеться мені хоть що-небудь намалювать на Каспійському морі.. Якщо доведеться, **то** пошлю до вас VI 62.3. Ходім, сину, смеркається, Коли пустять в хату; А не пустять, **то** й надворі Будем ночувати. І 41.519. У Харьків до Метлинського може інколи пишеш, **то** кланяйся йому VI 84.31. Чорт-зна що провадить! Нема хисту, **то** й не бреши. І 305.414. І дівчина його любить, Хоч лата на латі. Чорнобрівий, а не згине, **То** буде й багатий. І 112.1271. — Драгий мій отче і мій царю! Вели сестрі моїй Фамарі, Щоб коржика мені спекла Та щоб сама і принесла, **То** я, вкусив його, возстану З одра недуги. II 72.125. Хату запалили! Нехай би вже були непевні Які вельможі просвіщенні: **То** і не жаль було б II 51.91. У тебе, здається, годується кабан.. ти, певно, заколеш його к святкам, **то** пришли мені по почті 20 фунтів ковбас. VI 201.9. на той рік, бог дасть, пришлю що-небудь краще, і **то** тогді тілько, як достану алебастру VI 76 36. Я оце думаю їхать у Гирівку, добре було б, якби й ти туди хоч к половині августа приїхав, а раньше, **то** ще лучше VI 193.27 //*З наближенням до висновкового значення* (18). Бог їм звидить, нехай я буду і мужицький поет, аби тілько поет, **то** мені більше нічого і не треба. VI 27.16 //**То** й (9). Оженись на вольній волі, На козацькій долі: Яка буде, така й буде, Чи гола, **то** й гола. І 261.8. Я і не прошу, Для себе, братіки, спишу, Ще раз те оливо потрачу; А може, дасть бог, і заплачу, **То** й буде з мене... II 105.36. Отак-то, друже мій, живи, **То** й весело на світі буде. II 50.50. Дивітеся, яка печаль! **То** й плачте, коли жаль... II 173.268; б) *часовим* (98). Як умру, **то** поховайте Мене на могилі, Серед степу широкого, На Вкраїні милій І 354.1. Як була я людиною, **То** Прісею звалась І 293.15. І поки ви дознаєтесь, Що ще є країна, Не полита сльозьми, кров'ю, **То** я одпочину... І 244.198. Гонто, Гонто! Оце твої діти.. Вони католики.. Заріж і їх, бо виростуть, **То** тебе заріжуть... І 138.2212. А з гетьманом як приїдуть Із Чигрина гості, **То** це й шлють, було, за мною. І 294.30. Скомпоновав ще я маленьку поему Гамалія, дрюкують у Варшаві. Як видрюкують, **то** пришлю. VI 28.29. Парус.. про нас і не згадав.. Ми вже, бач, дуже близькі родичі, Як наш батько горів, **то** їх батько руки грів. VI 186.9 //*У реченнях з відтінком наслідковості, результативності* (18). він один на всім світі, Один мене любить; А почує, що я вбилась, **То** й себе погубить. І 133.2040. Бридня!.. а й досі, як згадаю, **То** серце плаче та болить, Чому господь не дав дожить Малого віку у тім раю. II 22.44. як закурив твою гавану, **то** так мені, друже мій єдиний, запахло волею VI 131.22; в) *причини* (65). Нехай собі тії люде Що хотять говорять: Вона любить, **то** й не чує, Що вкралося горе. І 29.39. Що на панів, бачиш, сердитий, **То** все такеє і пишу Про їх собачії звичаї... II 93.6. Пришли мені оту маленьку книжечку і клаптики з нею.. мені розрішено друковать, **то** книжечка та тепер мені треба. VI 196.3 //*У реченнях з висновковим значенням* (32). Ти я думаю бачив коли-небудь кавказькії укреплення? **То** певне бачив, що там пробляє люд хрещений? Отак.. і у нас VI 83.35. Привикне, кажуть, собака за возом бігти, **то** біжить і за саньми. II 57.Епіграф; г) *допустовим* (14). Хоча лежачого й не б'ють, **То** і полежать не дають Ледачому. II 356.2. Хоч дитина маленькая І **то** угадає — Твої думи! II 447.В. Батько, мати.. Не пускають саму мене У садочок гулять. А хоч пустять, **то** з ним, З препоганим старим II 117.17.

скажи їй, що я живий, здоровий і коли не дуже щасливий, **то** принамені веселий. VI 53.2 /*У реченнях з допустовими виразами* (3). А вже підпилий як засне, **То** хоч коти гармати, І усом не моргне. I 240.60 /Вернулися Люде з рушниками.. Таку кралю висватали, Що хоч за гетьмана, **То** не сором. I 317.278; д) *мети* (9). Гурій спав. Йому, сердешному, й не снилось, Що дома нищечком робилось, Що з дому цар його украв.. Його Вірсавію.. А щоб не знав він тії шкоди, **То** цар убив його, та й годі. II 71.90. щоб швидче твоє письмо прийшло в мої руки, **то** пиши отак на конверті VI 140.3; е) *додатковим* (15). тепер я розбитеє Серце ядом гою, І не плачу, й не співаю, А вию с о в о ю. Отаке-то! Що хочете, **То** те і робіте I 352.70. Не питайте, чорнобріві, Бо люде не знають; Кого бог кара на світі, **То** й вони карають... I 39.435. Отак зачинається моя Черниця — а що дальше буде, **то** я і сам не знаю. VI 22.6 /*З висновковим значенням* (3). Завтра, слава богу, од нас пароход повезе почту, а коли-то він привезе од тебе, друже мій єдиний, лист? **То** вже цього і сам найстарший не скаже. VI 84.10. А генеральші чорнобровій Що тепер снилося? **то** ми Оце й розкажемо. II 222.106; є) *підметовим* (10). Треба, дочко, лічить плату.. Бо сказано: хто не лічить, **То** той і не має. I 315.191. Катерина задумалась І третьому каже: — Єсть у мене брат єдиний У неволі вражій!.. Хто його достане, **То** той мені, запорожці, Дружиною стане. II 130.34. звичайне, не можна і без того, щоб інколи і сльозам не дать волі, бо хто не журиться, не плаче, **то** той ніколи й не радіє. VI 46.9. серце порване, побите, І що хороше-дороге Було в йому, **то** розлилося II 86.45; ж) *наслідку* (8). Чув я, що ви нездужали, але думав, що так тілько, звичайне по-панському. Аж як розказав мені Дараган, **то** я аж злякався. VI 26.8. Приїжджав до мене колядувать старий М. С. Щепкін, **то** я після його колядки ще й досі хожу неначе після похмілля. VI 161.31.

2. *Зв'язує однорідні члени речення при позначенні чергування явищ, дій або заміни одних іншими* (154). [цар] у кедрових стін нових Про батькове осля питає. **То** возьме скіпетр і заграє, Мов на сопілці. II 353.84 //**То... то** (47). Сидить сотник на причілку.. А Настуся.. **То** посидить коло його.. **То** ўсами страшенними Сивими пустує II 165.47. старий кобзар І с у с а співає. Хто йде, їде — не минає: **То** бублик, **то** гроші; Хто старому, а дівчата Шажок міхоноші. I 408.В. І блідний місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, Неначе човен в синім морі, **То** виринав, **то** потопав. I 3.8. І соловейко на калині **То** затихав, **то** щебетав II 27.149. Іван, козак звичайний, Обох їх не ганив, А лицявся **то** з тією, **То** з другою любо... II 114.13. Сліпий.. Додає словами: «..Як була я молодою преподобницею, Повісила хвартушину над віконницею; Хто йде — не мине, **То** кивне, **то** моргне». I 129.1909 //**То** с я к, **то** т а к (с я к, **то** т а к) (14). що з мене Люде насміялись... Трохи була не втопилась, Та жаль було кинуть Близняточок. **То** с я к, **то** т а к На свою країну Придибала. I 367.240. **То** с я к, **то** т а к Придбав сірома грошенят II 50.33. заходився писать до вас лист.. а тут чорт несе єфрейтора.. пожалуйте к фельдфебелю.. **То** с я к, **то** т а к ублагавши фельдфебеля, вернувся я до хати і захожуюся знову VI 62.9. Отож той самий сиротина У наймах с я к собі, **то** т а к Придбав, сірома, грошенят II 250.78 //Ч и... ч и **то**; ч и **то...** ч и; ч и **то...** ч и **то** — *із значенням розділовості або при заміщенні одного іншим* (78). Де ж ти дівся, в Яр глибокий Протоптаний шляху? Ч и сам заріс темним лісом, Ч и **то** засадили Нові кати? I 337.30. Ч и **то** пригород, ч и город, Мов бритвою, старий голить Усе, що даси. I 394.13. ще й досі, ч и роблю що, Ч и **то** так гуляю, Усе думаю про його, І сама не знаю, Чого думаю! II 198.26. Заробила Ч и **то** позичила вдова Півкопи тую на буквар. II 319.587. хор по манію лакея, Ч и **то** жерця: — Во Іудеї Бисть цар Саул. II 371.11. Стоїть кутя на покуті, А в запічку діти. Наплодила, наводила, Та нема де діти: Ч и **то** потопити? Ч и **то** подушити? I 365.169. Ч и **то** недоля та неволя, Ч и **то** літа ті летячи Розбили душу? II 239.1. — Де та доля пишається? Ч и **то** в шинках з багачами? Чи **то** в степах з чумаками? Ч и **то** в полі на роздоллі З вітром віється по волі? II 294.5. Нарисую види, які єсть на Україні, ч и **то** історією, ч и **то** красотою прикметні VI 32.38 //Н е **то...** н е **то** — *з відтінком сумніву, вагання* (2). Штернберг пише

мені, що він нездужав, але тепер вичуняв і вам кланяється.. А я... чортзна-що, не **то** роблю що, не **то** гуляю, сновигаю по оцьому чортовому болотові та згадую нашу Україну. VI 26.19 //Коли (як) не (нема).., **то** — *із значенням розділовості* (7). вчора Лилася божа благодать. Коли не чином, **то** грошима, Кому — в аренду Палестину II 473.В. Як сьогодня не можна, **то** пришліть завтра раненько рисунок. VI 208.17. А коли нема Історії, **то** дайте Маяка, бо я його ще і в вічі не бачив з нового року. VI 31.6. Як ще не був, **то** незабаром буде у тебе Новицький. VI 212.27 //Не **то** — *з відтінком протиставлення* (2). Тяжко жить. Настане гірше, одпочить У бурьяні, не **то** під тином З твоїм святим єдиним сином Спочити сісти не дадуть. II 488.В.

3. *Вживається у складі сполучн. «а то»* (82): а) *із значенням, близьким до «бо»* (45). Як же його у неволі Жити без надії? Навчіть мене, люде добрі, А **то** одурію. II 67.16. Брехня! Співай, старче божий, яку знаєш, а **то** й дзвона не діждемо — поснемо. I 103.970. Чи так, чи сяк, а я повинен ожениться, а **то** проклята нудьга зжене мене з світа. VI 198.31. Письмо твоє нашвидку писане я получив і дякую тобі за його, а **то** вже я думав, що ти, крий боже, занедужав. VI 153.8; б) *на означення протиставлення* (22). Не жаль було давно одбутих.. Моїх кровавих тяжких сльоз. А їх чимало розлилось На марне поле. Хоч би рута, А **то** нічого не зійшло! I 389.15. Якби були батько, мати Та були б багаті, Було б кому полюбити.. А **то** нема, сиротою Отак і загину II 124.13. Якби ніколи, або нездужав, або що-небудь таке, то ще б нічого, а **то** все так як треба, та ледащо VI 27.35; в) *у знач. «інакше», «в противному разі»* (13). Іди до мене. Кицю, кицю... Не йде прокляте бісеня! А **то** дала б тобі напиться З моєї чистої криниці... I 365.163. І знов мені не привезла Нічого почта з України.. Ні, ні, Вони з холери повмирали; А **то** б хоч клаптик переслали Того паперу II 152.20. весною.. чкурну в Харьков або в Киев.. Дожидаю Овсяннікова с чемоданом, а **то** б я вже давно виїхав. VI 174.8; г) *у знач. «тому»* (1). А меж ними і землячки.. Сміються та лають Батьків своїх — що змалечку Цвенькать не навчили По-німецькій — а **то** тепер І кисни в чорнилах! I 252.517 //А не **то** — *в противному разі* (1). «Треба Гонту...» «Потім, потім, А не **то** свяченим...» I 441.В.

ТО² (233). *Частка.* **1.** *Підсилювальна. Вживається для відтінення, підкреслення значення слова* (158). Чи вік же їй продівувать? Зносити брівоньки ні за що. Хіба за те, що сирота? А красота **то,** красота! II 249.46. насилу-**то,** насилу Мене одірвали Од матері неживої I 295.88. чого **то** ми не вмієм? І зорі лічим, гречку сієм, Французів лаєм. Продаєм Або у карти програєм Людей... I 328.107. За богами — панства, панства.. Аж потіють, та товпляться, Щоб **то** ближче стати Коло самих I 247.335. Якби **то** далися орлинії крила, За синім би морем милого знайшла I 4.69. Дивувались люде, Як **то** вони, ті сироти, Жить на світі будуть? II 50.63. Якщо дійде цей лист до твоїх рук, і ти.. сам собі кажеш, де ж **то** він, той Тарас, написать би йому.. пиши так VI 85.2 //*З відтінком сумніву* (2). Так ось що! зачав-**то** я зачав, а вже кончу, не знаю як, бо без людей і грошей не втну нічого. VI 33.17 //Чи **то** — *для підсилення питання* (5). Вичуняла Катерина; Одсуне кватирку, Поглядає на улицю.. Поглядає — нема, нема... Чи **то** ж і не буде? I 31.112. що брала, то калікам Зараз отдавала.. Нащо мені, було каже, Чи **то** в мене діти? I 538.В. О, моя доле! моя Вкраїно!... Чи я **то** вирвусь з ції пустині?... II 407.В //Та (да) й **то** — *але* (5). Сирота Ярема, сирота убогий.. Трапляється, часом тихенько заплаче, Та й **то** не од того, що серце болить I 85.355.

2. *Вказівна (займенникового походження)* (69). Перед самим перелазом Дитина сповита — Та й не туго, й новенькою Свитиною вкрита; Бо **то** мати сповивала I 313.127. І **то** лихо — Попереду знати, Що нам в світі зострінеться... Не знайте, дівчата! Не питайте свою долю!.. I 49.34. Отже, далебі, не знаю, Чи вона верталась, Катерина, до матері, Чи так і пропала?.. А може **то** така правда, Як на вербі груші. II 54.185. Що гомонить отам, зичить Удосвіта? **То** повертає Той Ігор військо на пригоду Тому буй-туру Всеволоду. II 339.15 //*На початку речення, в якому продовжується висловлена раніше думка* (12). Ні, Марку, ніяко Мені матір'ю сидіти: **То** багаті люде, А я наймичка...

І 318.319. купуй отой дом у Ржищеві та придбай мені лісу дубового на надвірню комору. **То** моя буде робоча. VI 209.10. Тиняючи на чужині В неволі злій, зострі[в] я діда. **То** був посел[ен]ий Варнак. II 410.В //*При заперечному протиставленні* (14). Н е..., **то** (13). Н е русалонька блукає: **То** дівчина ходить І 3.22. Н е сон-трава Вночі процвітає, **То** дівчина з калиною Плаче, розмовляє І 387.34 //**То** н е..., **то** (7). **То** н е вмерлі, не убиті, Не суда просити! Ні, **то** люди, живі люди, В кайдани залиті. І 244.225. восени любитись гріх! **То** н е любов, **то** пекло буде II 450.В //**То** н е (1). **То** н е хмара — біла пташка Хмарою спустилась І 250.469 //**То** н е..., **то** н е (4). **То** н е лихо, **то** н е тяжке, Що мати вмирає,.. А тому, тому на світі, Що йому зосталось, Кого батько і не бачив, Мати одцуралась? І 45.689.

3. *Вживається при спонуканні* (6). Душе моя.. Хіба ти не чуєш людського плачу? **То** глянь, подивися; а я полечу Високо, високо за синії хмари І 242.123. Старшина третій: «А мудро співає!.. Підкрадьмось, братці, та послухаєм».. Старшина первий і другий: «А що ж? **то** й ходімо!» І 102.929.

◊ **то 1.** І 4.69, 31.112, 37.372, 38.391, 57.7, 58.60, 77.75, 80.233, 85.355, 85.368, 85.370, 91.570, 99.829, 99.849, 100.877, 103.957, 104.1005, 105.1020, 119.1539, 127.1816, 137.2154, 148.Прип. (2 р.), 161.317, 161.325, 163.398, 165.36, 165.72, 226.51, 226.52, 231.59, 240.41, 242.107, 242.117, 247.320, 247.335, 248.390, 251.505, 259.23, 265.107, 275.73, 276.119, 276.131, 276.139, 279.254, 294.34, 295.88, 299.231, 300.269, 304.375, 304.382, 308.18, 308.29, 327.84, 327.97, 328.107, 332.103, 352.69, 352.70, 356.57, 362.90, 365.175 (2 р.), 375.23, 391.23, 403.В, 407.В, 427.В, 429.В, 430.В (2 р.), 436.В, 463.В, 472.В, 483.В, 501.В, 504.В, 515.В, 517.В, 518.В, 538.В, 539.В, II 19.439, 23.23, 26.96, 28.151 (2р.), 30.46, 36.31, 47.112, 49.3, 50.49, 50.63, 51.83, 54.183, 88.25, 107.120, 107.143, 112.23, 157.28, 159.80, 167.106, 186.8, 186.9, 202.9, 224.169, 232.4, 233.36, 234.95, 241.3, 249.46, 254.209, 256.317, 293.5, 311.239, 312.297, 313.325, 314.391, 316.476, 319.576, 335.1, 335.7, 335.11, 363.23, 364.4, 398.В, 399.В, 405.В, 407.В, 408.В, 420.В, 433.В, 440.В, 451.В, 452.В, 456.В (2 р.), 458.В (2 р.). VI 19.25, 20.6, 33.17, 38.7, 38.19, 49.37, 76.33, 82.6, 85.2, 86.12, 153.21, 163.19, 186.4, 186.12, 186.13, 201.2, 204.25, 204.26, 210.2, **2.** І 3.22, 26.58, 26.59, 26.60, 45.687 (2 р.), 45.689 (2 р.), 49.34, 87.433, 96.770, 100.887, 101.911, 148.Прип., 156.127, 161.346, 163.414, 242.141, 244.225, 244.227, 245.231, 246.271, 250.469, 267.163, 283.425, 303.355, 305.407, 309.33, 313.127, 318.319, 367.254, 374.20, 375.21, 386.10, 387.34, 395.7, 444.В, 475.В, 499.В, 517.В, 532.В, 536.В, 537.В, II 54.185, 98.230 (2 р.), 157.13, 172.235, 268.159, 339.15, 383.В, 410.В, 415.В, 416.В, 450.В (3 р.), 459.В, 461.В, 472.В, VI 15.18, 26.11, 42.24, 42.25, 83.21, 130.17, 132.18, 138.35, 209.10, **3.** І 102.929, 242.123, 557.В, II 49.2, 410.В, 490.В.

ТОБОЛ (1). *Назва річки в Казахстані.* Ридають люди, виють звірі І за **Тоболом** у Сибірі В снігах ховаються. II 59.24.

ТОВАРИСТВО (20). *Збірн. Товариші.* Старий батько іде рядом, Наставляє сина. Як у війську пробувати, Старших шанувати, **Товариство** поважати І 281.322. Нема в мене тепер нічого такого доброго послать тобі прочитать з **товариством,** хіба оці Долю, Музу та Славу VI 172.11. *Зверт.* (1). Один потопає, Другий виринає.. Рукою махає, гукає: «Нехай вам, **товариство,** бог допомагає!» І 285.473. *Образн.* (1). Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, Своє **товариство** — ти з ними росла, Ти з ними кохалась І 243.165. *У прикл. спол.* козацтво-**товариство** (1). Один потопає, Другий виринає, Козацтву-**товариству** із синьої хвилі Рукою махає, гукає І 285.471.

◊ ***Одн. Н.*** **товариство** І 284.456, 288.595, II 36.54, 182.25, 254.208, VI 34.29, 130.2, ***Р.*** **товариства** І 381.12, **без товариства** VI 33.19, ***Д.*** **товариству** І 467.В, VI 140.19, *у прикл. спол.* І 285.471, ***З.*** **товариство** І 281.322, *образн.* І 243.165, ***О.*** **з (с) товариством** І 491.В, 496.В, VI 130.1, 172.11, **меж товариством** VI 28.16, ***К.*** **товариство** *зверт.* І 285.473.

ТОВАРИШ (24). Збіралися подруженьки, Слізоньки втирають; Збіралися **товариші,** Та ями копають І 8.203. цілую тебе, друже мій єдиний, і твоїх **товаришів,** а моїх земляків щирих, цілую і дякую всім моїм серцем. VI 134.4. *Зверт.* (2). Зібрав Тарас козаченьків — Поради прохати: «Отамани **товариші,** Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, Що будем робити?» І 65.89. *У прикл. спол.* (2): а) **товариші**-запорожці (1). І на тихому Дунаю Нас перебігають **Товариші**-запорожці І в Січ завертають. І 288.603; б) друг-**товариш** (1). Дуже давній твій друг-**товариш** Т. Шевченко. VI 211.30. *Образн. Про ніж* (1). Ой виострю **товариша,** Засуну в халяву Та піду шукати правди І тієї слави. II 121.1 //*Про коня* (2). Ярина дає зброю, А Степан сідлає Коня, свого **товариша** І 280.306. *Зверт.* (1). із діброви Козак виїзжає; Під ним коник вороненький Насилу ступає. «Ізнемігся, **товаришу!** Сьогодні спочинем» І 7.165.

◊ ***Одн. Н.*** **товариш** І 149.Прип., VI 38.14, *у прикл. спол.* б) VI 211.30, ***Р.*** **до товариша** VI 38.12, ***З.*** **товариша** І 245.239, 255.52, 280.306, 414.В, II 36.59, 127.11, 182.29, *образн.* II 121.1, **товаришча** І 481.В, ***К.*** *зверт.* **товаришу** І 7.165, ***Мн. Н.*** **товариші**

I 8.203, 142.2374, II 438.В, *у прикл. спол.* а) 288.603, **З.** **товаришів** VI 134.4, **товаришей** VI 133.18, **О.** **з товаришами** VI 138.19, **меж товаришами** VI 133.26, **К.** **товариші** *зверт.* I 65.89, 415.В.

ТОВАРИШІВ (1). *Присвійний прикметник.* Дивлюсь — **товаришева** мати Чорніше чорної землі Іде, з христа неначе знята... I 555.В.

ТОВКМАСИТИ (1). Отак то сталося, батьку козачій.. Розруйнували і Січ і Спаса, А над тобою глину **товкмасять.** II 399.В.

ТОВКМАЧИТИ (1). *Фам. Повторювати.* Я вже тобі тричі, а оце в четвертий раз пишу, що я се літо не вирвуся з Петербурга, що не прибуду додому, чи до тебе, а ти мені щоразу **товкмачиш,** що я тебе жду VI 210.25.

ТОВПИТИСЯ (1). За богами — панства, панства.. Аж потіють, та **товпляться,** Щоб то ближче стати Коло самих I 247.334.

ТОВСТИЙ (1). Стала мати гадати Та за пана єднати. А Мар'яна Не до пана Вихóдила гуляти, Не до пана старóго, Усатого, **товстóго** I 155.104.

ТОВЩИЙ (1). Василій Іванович вернувся із Італії ще **товщий** як був VI 26.15.

ТОГДІ *див.* **ТОЙДІ.**

ТОГО (5). *Сполучн. причиновий.* Чого зрадів оце? **Того,** Що, бачите, старий подумав Добро якесь комусь зробить? II 199.10. Де доткнеться до користі, до грошей, то я бачу, що твоя натура моїй сестра рідна, і соромлива, і боязлива. Чого се воно так? Мабуть **того,** що гроші душу холодять, а наші душі бояться холоду. VI 188.6.

◊ **того** II 78.70, 199.10, 241.8, 395.В, VI 188.6.

ТОДІ *див.* **ТОЙДІ.**

ТОЖ, ТОЖЕ *див.* **ТЕЖ.**

ТОЙ (1376). *Займ.* **I.** *Вказівний* (1199). **1.** *Вживається при позначенні предмета, особи, які хочуть виділити серед інших* (396). Ось і дуб **той** кучерявий... Вона! Боже милий! Бач, заснула виглядавши, Моя сизокрила! I 7.177 //*При переліку, зіставленні* (37). У всякого своя доля І свій шлях широкий: **Той** мурує, **той** руйнує, **Той** неситим оком За край світа зазирає I 239.3. Схаменіться: Усі на сім світі — І царята і старчата — Адамові діти. І **той...** і **той...** а що ж то я! I 240.41. На чужину з України Брати розійшлися. Покинули стару матір. **Той** жінку покинув, А **той** сестру. I 388.6. А Іван, козак звичайний, Обох їх не ганив, А лицявся то з **тією,** То з другою любо... II 114.13. **Той** блукає за морями, Світ перепливає, Шука долі, не находить.. Інший рветься З усієї сили За долею I 274.39 //*З означальним підрядним реченням, в якому уточнюється предмет, позначений іменником із займенником* (254). Кляне мати **Той** час і годину, Коли на світ породила Нелюбу дитину. I 167.112. Безталанная! де ділась Краса твоя **тая,** Що всі люде дивувались? Пропала, немає! II 195.56. Невеликії три літа Марно пролетіли... А багато в моїй хаті Лиха наробили.. Висушили чадом, димом **Тії** добрі сльози, Що лилися з Катрусею I 351.22. Давно те минуло, як **тими** шляхами, Де йшли гайдамаки,— малими ногами Ходив я та плакав, та людей шукав, Щоб добру навчили. I 144.2442. Нехай мені Пріся напише, що вона прочитала в **тих** книжках, що я їй послав. VI 214.37 /*Субст.* (107). Зострінуться жовті піски І чужії люде; Зострінеться зима люта... А **той** чи зостріне, Що пізнає Катерину, Привітає сина? I 37.354. Не **та** рано встала, Що до світа упилася... I 300.238. Добре жить **Тому,** чия душа і дума Добро навчилася любить! II 199.14. Злії люди нарікають. А **того** й не знають, Що я в серці заховала... Нехай нарікають, Гріх їм буде... I 238.30. Стережітесь, дівчаточка, Сміятись з нерівні, Щоб не було і вам **того,** Що тій титарівні! II 79.84. Якби все **те** розказувать, що я терплю тепер по любові і милості милосердого бога, то і за тиждень не розказав би. VI 43.9. Дякую за гроші, а ще більше за **те,** що не забуваєте старого кобзаря Т. Шевченка. VI 134.5. Ликеря така самісенька, як і Харита, дурніша тільки **тим** од Харити, що письменна. VI 220.26.

2. *Вживається для називання предмета, особи, ситуації і под., про які говорилось раніше* (393). Гуля Максим, гуля батько, А за ним хлоп'ята. Запорожці **ті** хлоп'ята, Сини його, діти. I 104.981. В селі довго говорили Дечого багато, Та не чули вже **тих** речей Ні батько, ні мати... I 35.287. Пиши отак: було Село — Та щоб не лізти на чужи́ну, Пиши — у нас на Україні. А в **тім** селі вдова жила II 49.11. Насміялась титарівна З бідного Микити.. Буде тобі, титарівно! Заплачеш, небого, За **ті** сміхи!.. II 78.49. Над Іквою було село, У **тім** селі на безталання Та на погибель виріс я.

II 63.40 //*Субст.* (138). Отак ордою йшли придани, Співали п'яні; а Мар'яна Крізь тин дивилася на **те.** I 161.314. Багатий не знає Ні приязні, ні любові — Він все **те** наймає. I 260.4. У Нілі скупанеє спить В пелюшках долі, під вербою, Дитяточко.. З-за Нілу сфінкси, мов сичі, Страшними мертвими очима На **теє** дивляться. II 315.434. Треба хоч на старість подивиться, що то таке та славна Черноморія. А поки **те** буде, посилаю тепер тобі, друже мій єдиний, своє поличчя. VI 130.18. Отакий-то Перебендя, Старий та химерний! Заспіває про Ч а л о г о — На Г о р л и ц ю зверне.. Або, щоб **те** знали, Тяжко-важко заспіває, Як Січ руйновали. I 26.34. А наймичка невсипуща Щовечір, небога, Свою долю проклинає, Тяжко-важко плаче; І ніхто **того** не чує, Не знає й не бачить I 316.223. Кругом хвилі, як **ті** гори,— Ні землі, ні неба. Серце мліє — а козакам **Того** тільки й треба,— Пливуть собі та співають I 61.44. якби був знав, що він має од Щепкіна, то послав би що-небудь друге, у мене єсть багато дечого, тілько все то **те** понедороблюване. VI 153.22. І все то **те,** вся країна.. Сонце зострічає... І нема **тому** почину, І краю немає! I 242.113 //О п р і ч е **того** — *крім того* (1). душа моя убогая розсипалась, мов пилина перед лицем вітра.. О п р і ч е **того,** що нема з ким щире слово промовити.. бог покарав мене ще й тілесним недугом VI 42.28 //З а м і с т ь **того** (1). з а м і с т ь **того,** щоб малювать Головатого для Вас одного, то я лучше зроблю літографію в 200 екземплярів VI 28.6 //**Того** р а д и (1). Не доведеться мені давать під парус свої вірші і **того** р а д и, що парус сей надуває заступник того вельможного князя, любителя березової каші. VI 186.10 //*У знач. сполучних слів* (7): а) д л я **того** (6). Твою долю, моя доню! Позаторік знала, Позаторік і зіллячка Для **того** придбала. I 51.145. Антонович цей один із самоглавних членов общества пароходства и торговли в Одесі.. Йому це треба знать д л я **того,** щоб до чого лучче притулить Каленика. Напиши ж йому, та попроси гарненько VI 229.3; б) о д **того** (1). Сирота Ярема, сирота убогий.. Трапляється, часом тихенько заплаче, Та й то не о д **того,** що серце болить I 85.355 /*Відповідає особовим займ. «він», «вона»* (52). Бувало, в неділю, закривши мінею,.. Батько діда просить, щоб **той** розказав Про Коліївщину, як колись бувало. I 144.2454. Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті.. Плечима стелю підпирає.. Та дивиться, і завмирає, На титарівну... А **та** в квітах, Мов намальована, стоїть II 77.29 /*З підсилювальною часткою «й», «і»* (28). Усе дрібні, усе малі, Все багатих діти.. А у вдови один син, Та й **той** якраз під аршин. I 233.137. Тілько дав мені бог Красу — карії очі, Та й **ті** виплакала В самотині дівочій. I 380.7. село Навік замовкло, оніміло І кропивою поросло. Гробокопателі ходили, Та й **ті** під хатами лягли. II 151.37. Тут єсть одна книжная лавка, та і в **тій** тілько букварі продаються. VI 147.25. одна я, як билина На полі, осталась На сім світі... Були діти, І **тих** не осталось. I 368.299. Моторний [цензор], спасибі йому, не знаю, що скаже театральний, як до його дійде, але, здається, що і **той** моторний VI 24.23.

3. *Вживається для підкреслення емоціональності висловлення, стилізації під усну мову тощо* (320). я стою, похилившись, Думаю, гадаю, Як то тяжко **той** насушний Люди заробляють. I 251.505. из Оренбурга ни слуху ни духу. Я не знаю, що **той** Л а д и ж е н с ь к и й там робить? VI 141.35. Якби він знав, Яке-то лихо з його вийде, З **того** лукавого Давида, То, мов гадюку б, розтоптав II 353.104. Вдова шкандибає Під дзвіницю, сердешная, Руки простягати.. Виблагала **Тую** копійчину... Та пречистій поставила Свічечку за сина. II 122.14. У нашім раї на землі Нічого кращого немає, Як **тая** мати молодая З своїм дитяточком малим. II 194.3. Співає, плаче Ярославна.. «Полечу, каже, зигзицею, **Тією** чайкою-вдовицею, Та понад Доном полечу» II 336.6. Не так **тії** вороги, Як добрії люди — І окрадуть жалкуючи, Плачучи осудять II 133.1. Вибач мені, єй-богу ніколи і сухарь **той** з'їсти, а не те щоб лист написать доладу. VI 51.19 /*У риторичних запитаннях* (13). О люди! люди небораки! Нащо здалися вам царі? Нащо здалися вам псарі? Ви ж таки люди, не собаки! ..Де ж **той** світ!? І де **та** правда!? Горе! Горе! II 358.17. тебе спасла Твоя преправедная мати. Та де ж нам **тую** матір взяти? II 302.40. Цигане слухають, сміються. «І де **ті** люде тут возьмуться? Оце, мабуть, із-за Дністра, Бо тут все степ»...

I 361.47. *У порівняльних зворотах* (134). Як **той** явор над водою, Степан похилився. I 280.272. Неначе ворон **той** летячи Про непогоду людям кряче, Так я про сльози, та печаль II 96.112. Пішла селом, Плаче Катерина.. Як роса **та** до схід сонця, Покапали сльози. I 35.271. Увечері, мов зоря **тая,** Марія з гаю вихожає II 308.119.

4. *Означає предмет, більш віддалений, ніж інший подібний* (74). Рости, рости, тополенько! Все вгору, та вгору.. Рости, рости, подивися За синєє море: По **тім** боці — моя доля, По сім боці — горе. I 53.196. Вона чує з **тії** хати, Як дитина дише. I 316.239 /*У спол.* **той** с в і т — *за релігійним віруванням — загробне існування людини* (27). немає Господа на небі! А ви в ярмі пáдаєте Та якогось раю На **тім** с в і т і благаєте? Немає! немає! Шкода й праці. I 240.35. Попроси Семена, нехай він коли-небудь розкаже вам, як замиравши Явдоха була на **тім** с в і т і і що вона там бачила. VI 138.37 //*Вказує на відрізок часу, що:* а) *наступає безпосередньо за згаданим раніш* (29). Ні, Ярино, я не умру, А тілько поїду Од вас завтра... а приїду... На **той** рік приїду I 279.247. Я на **те** літо буду у Таганрозі, напиши, будь ласкав, як там найти шлях до тебе, от набалакаємось! VI 34.16. Старий Щепкін на **тім** тижні хоче до мене приїхать в гості VI 156.10; б) *передує згаданому* (5). Письмо твоє од 7 августа **того** року із Єкатеринодара получив я 10 февраля сього року, аж у Нижньому Новігороді. VI 171.31. Чом ми не зострілися в Москві **ту** зиму? Я там проживав той самий тиждень, що й ти. Цур йому, аж нудно згадувать. VI 34.40.

5. *Вживається (часто в незакінченому реченні) замість якогось слова, виразу, іноді як евфемізм* (16). Та й син же штука!.. «Кошовим, каже, буде, та й годі; а може, ще і гетьманом, коли **теє...»** I 101.907. Благороднійший ти із людей, брате-друже мій єдиний Семене! Не треба було б **теє...** VI 115.5. а вона сердешна тіль не плаче та підіймає передню червону запашчину, бо вже, знаєте, трошки **теє...** VI 27.5.

II. *Означальний* (114). **1.** *Саме цей, а не інший* (108). І блідний місяць на **ту** пору Із хмари де-де виглядав I 3.5. Що каліка виробляє? — Криницю копає! Та й викопав. На **те** літо Криницю святили.. А на друге літо Москаля вже неживого Найшли в балці діти II 56.273 //**Той** с а м и й (21). Коли дивиться, погляне... Боже! милий боже! Меж невольниками в путах **Той** с а м и й єдиний Її месник безталанний — Несе з України Аж у Сибір ланцюг-пута... II 188.83. Сліпі лірники сиділи.. І **ту** с а м у грали, Що й позаторік. II 79.105. Я тепер день і ніч сижу та переписую вторую часть **тії** с а м о ї повісті, що я з тобою послав Сергею Тимофеевичу. VI 163.40 //**Той** ж е (9). За що люде гинуть? **Того** ж батька, такі ж діти,— Жити б та брататься. I 119.1543. І **того** ж божого року написавши тобі лист, і гарненько власними руками.. оддавши на почту, поїхав собі гарненько в престольний град Москву. VI 82.13 //**Тим** ч а с о м (60): а) *із значенням «у цей (на цей) самий момент», «на протязі цього часу»* (36). Друже мій єдиний! Поки Христа дочитуються, то я **тим** ч а с о м допишу оцей нікчеменний лист VI 83.31. Іде собі наш Ярема, Нічого не бачить; Одна думка усміхнеться, А друга заплаче.. А **тим** ч а с о м із байраку Півень — кукуріку! I 113.1320. А мудро співає! .. Підкрадьмось, братці, та послухаєм, а **тим** ч а с о м задзвонять. I 102.927. В Пекарях якась вдова-попадя продає хату.. нехай би сестра Ярина з меншим сином перевезлася в **ту** хату.. а **тим** ч а с о м я з жінкою прибуду VI 217.13. Ішов етап із городу Та й став під корчмою Одпочити в холодочку.. А **тим** ч а с о м стали Коло корчми аж три тройки II 440.В. А **тимчасом** просохли очі у вдови II 457.В. Найшовсь-таки один козак.. Сатрапа в морду затопив. А ви — юродиві — **тим** ч а с о м, Поки нездужає капрал, Ви огласили юродивим Святого лицаря! II 281.52; б) *із значенням, близьким до «поки що»* (16). не знаю, чи швидко нам доведеться бачитися? А **тим** ч а с о м нехай вам добро сниться. VI 194.29. кумир той, Юпітер той новий, Ось побач, якеє свято Буде завдавати В Колізеї. А **тим** ч а с о м Іди зострічати Свого сина. II 273.338; в) *виступає в ролі вставн. слова із значенням, близьким до «а там...», «або»* (7). Іохим мабуть на мене сердиться? ..ні за що б, здається, сердиться. А **тим** ч а с о м, бог його знає. VI 118.32. зобравши оті сердешні 30 карб., оддай на воскресну школу. А **тим** ч а с о м, роби як сам здоров знаєш. Цілую твоїх діточок. Прощай Т. Шевченко. VI 228.2

//В (н а) **той** ч а с (3). Час минає. А потім.. гвалт.. Потім знову Не чуть нічого. І в **той** ч а с Скирти і клуня зайнялись, І зорі зникли. II 17.367. Я плакала; я не знаю, Чи їсти хотілось? Чи може що в маленької Н а **той** ч а с боліло? І 297.145 //З **того** ч а с у (5). Чорнобрива, кароока.. Весела гуляла.. Аж поки Побачила села Знівечені. З **того** ч а с у Стала невесела. II 15.281 //*Із значенням, близьким до «такий»* (13). не було **того** дива Може, споконвіку, Щоб щаслива була жінка З сліпим чоловіком! І 291.709. Ну, скажи по правді, чи єсть **та** великая душа на світі, *окромя твоєї благородної душі* VI 115.7. А он старе Монастирище, Колись козацькеє село, Чи **те** воно тойді було?.. II 25.43 //*Субст.* (1). Ще ви пишете, щоб розказать вам що зо мною діялось на Аральськім морю два літа,— цур йому! бодай не діялось **того** ні з ким на світі! VI 55.8 //Н е **той** — *у знач. «не такий, як був раніш; інший»* (16). Катерино! Н е **та** вже я стала: Зледащіла, нездужаю І на ноги встати. І 321.451. Насилу я дождався твого письма.. За ковбаси і сало спасибі тобі.. Мені байдуже, що ми вже н е **ті** стали, аби ковбаси не старілися, а з ними і ми помолодіємо VI 203.2. *Повт.* (2). Світить білолиций на всю Україну.. а чи бачить мою сиротину, Оксану з Вільшани, мою сироту? Де її мордують, де вона воркує? Чи знає Ярема? чи знає, чи чує? Побачимо потім, а тепер н е **ту**, Н е **ту** заспіваю, іншої заграю І 110.1208 /*При вираженні похвали* (4). Звичайне, мати, що й казать! Та може снився-таки й зять, Бо вже Катруся підростала. Чи вже ж їй вік продівувать.. Ні, дівонька вона н е **та!** II 49.28. *Повт.* (2). Якби кайдани перегризти, То гриз потроху б. Так н е **ті**, Н е **ті** їх ковалі кували.. Щоб перегризти. II 40.8.

2. *Не такий, як треба* (6). На чужині н е **ті** люди, Тяжко з ними жити. Ні з ким буде поплакати, Ні поговорити. І 14.13 //*Субст.* (4). що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? Сяде шити — Н е **те** вишиває І 158.195. Ні, вже н е **те,** підтопталась Моя стара сила, Утомився.. Що то літа! І 276.115 //*Із значенням, близьким до «стільки». Субст.* (1). на сей год лукавий Варенцов і **того** не хоче дать, бо бачить, що нікуди їй сердешній дітись. VI 163.26.

◆ *У спол.* (63): а) д о **того** (11). Єсть у мене щирий батько.. А д о **того** — душа щира, Козацького роду, Не одцуравсь того слова, Що мати співала І 80.235. Оце ледащо. Щирий пан, Потомок гетьмана дурного, І презавзятий патріот; Та й християнин ще д о **того.** II 88.15; б) щ о з **того** (щ о) (6). Діди лежать, а над ними Могили синіють. Та щ о з **того,** щ о високі? І 111.1224. Помандрувала Ота Оксаночка в поход.. та й пропала. Вернулась, правда, через год, Та щ о з **того.** З байстрям вернулась, Острижена. II 206.47. Друже мій давній, друже мій єдиний!.. із тяжкої неволі вітав я тебе, мій голубе сизий, щирими сердечними поклонами. Не знаю тільки, чи доходили вони до тебе.. Та щ о з **того,** хоч і доходили? VI 152.12; в) д о **того...,** щ о (а ж) — *до такої міри..., що* (4). Добра Таки чимало натворили, Чимало люду оголили Оці сатрапи-ундіра.. Д о **того** люд домуштровали, Щ о сам фельдфебель дивовались І маршировкою і всім II 280.11. Цур йому, тому лихові, а то ще щоб не заплакать, а іноді далебі доходить д о **того,** а ж самому сором VI 50.33; г) н е д о **того** (3). вбогій Вдові н е д о **того,** Бо залили за шкуру сала, Трохи не пропала. II 249.33; д) я к **того** т р е б а (1). Шамрай собі хлопець я к **того** т р е б а. Але воно, здається, сирота і не пащикує собі на лихо. VI 34.26; е) д о с т о й н и й (в а р т и й) **того** (2). передай рисунки графу Ф[едору] П[етровичу] і попроси його, щоб він при случаї передав їх Мар'ї Ніколаєвні для альбома. Коли вони будуть в а р т і **того.** VI 179.1; є) н е б е з **того,** щ о б (1). нудно мені стало, що я не знаю, що у вас робиться. Та й ти таки н е б е з **того,** щ о б не згадав свого брата Тараса, школяра VI 15.13; ж) з а **того** — *після того* (1). Чи вернувся Василь із Пітера? Чи привіз він мені ту справу, що я його просив (бо мені з а **того** можна буде рисовать). VI 50.35; з) щ о б у д е, **то** й (т о н е х а й **те** й) б у д е (2). Подивилась Катерина: «..Не плач, сину, моє лихо! Щ о б у д е, **то** й б у д е». І 40.492. До 15 мая ждатиму паспорта, а там, щ о б у д е, **то** н е х а й **те** й б у д е. VI 192.12; і) н е в **тім** р і ч (1). Грошей у мене б стало, щоб поїхать до Нікольського і назад вернуться, та н е в **тім** р і ч. VI 154.35; ї) н а

те (10). Отаке-то чудо У тім місті преславному, У тій Вільні сталось.. Може й брешуть, бо, звичайне, Н а **те** вони люди: І вдовицю не забудуть, І тую осудять! II 159.98; й) я к н а **те** (н а **теє**) (4). У нас же й світа, я к н а **те** — Одна Сибір неісходима, А тюрм! а люду!.. Що й лічить! I 327.89. Оце случилося недавно, Ще був тойді... От я к н а **те** Не вбгаю в віршу цього слова.. Отже назвать, їйбогу, я його не вмію, Того студента II 157.3. Всі на мене залицялись І сватати стали; А у мене, я к н а **теє**, Й рушники вже ткались. I 294.44; к) н е **те** щ о б (щ о) (6). Похилившись, Н е **те** щ о б дуже зажурившись, А так на палубі стояв І сторч на море поглядав, Мов на Іуду... II 85.8. що ж я маю робить? виліпить я то ще як-небудь виліпив, а вилить і досі не вмію; н е **те**, правду сказать, щ о і не вмію, але матеріалу доброго нігде взять VI 76.34. Вибач мені, єй-богу ніколи і сухарь той з'їсти, а н е **те** щ о б лист написать доладу. VI 51.19; л) **те**, с е (**те** т а с е). (2). цар... Самодержавний государ! Лизав у ліктора халяву, Щоб той йому на **те**, н а с е... Хоч півдинарія позичив II 301.11. А поки **те**, т а с е, та оне... Ходімо просто-навпростець II 373.37; **м)** н і с е н і **те** (2). Скажу щиру правду, не те, щоб ніколи було або що, а так собі, н і с е н і **те** VI 15.7; н) н і з с ь о г о, н і з **того** (1). Як таки н і з с ь о г о н і з **того**, зроду чоловіка в вічі не бачив,— а прошу того, що треба купить за гроші, та може ще й не за малі. VI 19.11; о) ч и **те** (ч и **теє**)... (6). І все то те по добрій волі, По волі розуму горить, Як той маяк у синім морі Ч и **те...** в житейськім. II 202.12. я вже думав спать лягать — Та й став, щоб трохи подивиться На круглолицю молодицю Ч и **теє...** дівчину!.. II 85.17.

ТОЙДІ (71), **ТОДІ** (26), **ТОГДІ** (7). *Присл.* **1.** *Іншим часом, колись, не тепер* (36). В Яру колись гайдамаки Табором стояли.. У Яр **тойді** сходилися, Мов із хреста зняті, Батько з сином і брат з братом — Одностайне стати На ворога лукавого I 337.21.

2. *Після якоїсь дії або в той час, коли вона відбувається* (51). Росії **Тоді** на світі не було, Як у Італії росло Мале дівча. II 462.В. Найду його, пригорнуся. На серці зомлію. **Тоді**, хвиле, неси з милим, Куди вітер віє! I 9.19. Тепер скажіте, християни, Хто отруїв його?..— Пані! Пані! Громада *зично загула.* **Тойді** *на ганок вихожає* І до громади промовляє Петрусь. II 225.222. оживе добра слава, Слава України, І світ ясний, невечерній **Тоді** засіяє I 516.В. Якби зострілися ми знову, Чи ти злякалася б, чи ні? Якеє тихеє ти слово **Тойді** б промовила мені? II 92.4 //*Як співвідносне слово в складних реченнях* (13). **Тойді** ж, мої любі, як мене не стане, Згадайте про мене, про мою Мар'яну I 157.175. я лучше зроблю літографію в 200 екземплярів, і **тойді** тілько, як буду мать гроші VI 28.8. Ходімо просто-навпростець До Ескулапа на ралець.. І **тойді** Поки б химерив мудрий дід, Творили б, лежа, епопею II 373.41.

3. *В такому випадку, при таких умовах* (17). якщо не буде од царя нічого, то не посилай і грошей. Нащо вони **тойді** мені? VI 138.30. Було б легше в домовині Одинокій спати. **Тойді**, може б, над тобою Заплакала мати. I 462.В //*У складних реченнях* (8). Подякував Максим за пораду. «Побачу ще, як там буде; Коли не дам ради, То **тойді** вже, певне, треба Іти в найми знову...» II 52.125. на той рік, бог дасть, пришлю що-небудь краще, і то **тогді** тілько, як достану алебастру VI 76.37. *Повт.* (2). **Тоді** я веселий, **Тоді** я багатий, Як буде серденько По волі гуляти! I 36.325.

◊ **тойді 1.** I 300.254, 337.21, 462,В, 489.В, 535.В, II 21.11, 23.11, 25.43, 54.189, 55.230, 59.2, 64.78, 65.155, 157.3, 157.5, 253.204, 254.221, 267.98, 396.В, VI 29.32, 32.6, 32.9, 32.36, 39.27, 87.6, 133.38 (2 р.), **2.** I 29.52, 157.175, 277.165, 285.482, 293.9, 293.11, 302. 311, 334.156, 429.В (2 р.), 500.В, II 60.47, 92.4,143.11, 166.87, 173.279, 225.222, 255.271, 267.124, 268.142, 279.560, 291.26, 314.384, 324.13, 373.41, 482.В, VI 20.7, 28.8, 33.15, 52.19, 57.37, 57.38, 119.6, 161.7, **3.** I 331.53, 375.33, 462.В, II 14.251, 52.125, VI 33.30, 45.28, 49.30, 119.2, 138.30, **тоді 1.** I 496.В, 499.В, 548.В, **2.** I 9.19, 9.29, 32.187, 39.430, 415.В, 498.В, 500.В, 515.В, 516.В, II 281.44, 462.В (2 р.), 464.В, 479.В, 492.В, 502.В, VI 201.17, **3.** I 408.В, II 452.В, *повт.* I 36.325, 36.326, 95.736 (2 р.), **тогді 1.** I 503.В, II 467.В (2 р.), 468.В,471.В, 502.В, **3.** VI 76.37.

ТОЛОКА [1] (2). *Вигін.* Якби не те, то певне б пас Свинар в **толоці.** II 227.24.

◊ ***Одн. М.*** **в толоці** II 227.24, **по толоці** I 454.В.

ТОЛОКА [2] (1). *Робота гуртом як товариська допомога.* Та й викопав при долині Глибоку криницю. (Не сам один; **толокóю** Йому помагати Й добрі люде приходили Криницю копати.) II 257.335.

ТОЛОЧИТИ (1). Щоб [сичі] не **толочили** пашні.. на тій ниві Сільце поставив.. Таки голісінький мужик II 103.14.

ТОМ[1] (6). Та що ж робить, коли нігде взять, пришліть ради поезії святої Лермонтова хоч один **том** VI 44.2.

◊ ***Одн. Р.*** **тома** VI 132.4, ***З.*** **том** VI 44.2, 147.24, 147.26 (2 р.), ***Мн. З.*** **томи** VI 134.14.

ТОМ[2] (1). *Присл. причини.* Скомпонував ще я.. поему Неофіти, нібито із римської історії. Але вона ще не вироблена, **том** і не посилаю VI 322.В.

ТОНЕНЬКИЙ (1). І Нева Тихесенько кудась несла **Тоненьку** кригу попід мостом. II 358.8.

ТОНКИЙ (6). **1.** *Малий в обхваті* (5). По діброві вітер виє, Гуляє по полю, Край дороги гне тополю.. Хто ж викохав **тонку,** гнучку В степу погибати? І 48.17. *Повт.* (2). Отак тая чорнобрива Плакала, співала... І на диво серед поля Тополею стала.. **Тонка, тонка** та висока, До самої хмари. І 54.228 //*Про людину* (1). обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений, **Тонка,** довгонога І 247.317.

2. *Зроблений з нетовстого матеріалу* (1). І голову йому змила, І ноги умила, І в сорочці **тонкій,** білій За стіл посадила. І 287.547.

◊ ***Одн. Н.*** **тонка 1.** І 247.317, 411.В, *повт.* І 54.228 (2 р.), ***З.*** **тонку 1.** І 48.17, ***М.*** (в) **тонкій 2.** І 287.547.

ТОНУТИ (1). Так от же що: Ото потоп буде, Пани туда повилазять Та дивиться будуть, Як мужики **тонутимуть.** І 305.404.

ТОПИТИ[1] (2). *Розводити огонь для опалення.* Будем, брате, З багряниць онучі драти, Люльки з кадил закуряти, Явленними піч **топити** II 344.14. Розбрілись конфедерати.. Та й ну руйнувати. Руйнували, мордували, Церквами **топили...** І 83.319.

ТОПИТИ[2] (1). *Переплавляти, перетворювати з твердого в рідину. Образн.* Не чваньтесь, з вас деруть ремінь, А з їх, бувало, й лій **топили.** І 334.169.

ТОПИТИСЯ (1), **ТОПИТИСЬ** (3), **ТОПИТЬСЯ** (2). Над Трахтемировим високо На кручі, ніби сирота Прийшла **топитися...** II 25.63 А вдові убогій, Мабуть, не до його.. Думала — в черниці, Або йти **топиться,** Так жаль маленьких діток стало! II 49.21.

◊ **топитися** II 25.63, **топитись** II 158.42, **топиться** II 49.21, 128.16, **топись** II 49.2, 100.282.

ТОПОЛЕНЬКА (3). *Зменш.-пестл. до* **тополя.** *Зверт.* Рости, рости, **тополенько!** Все вгору та вгору І 52.188. Там десь милий, чорнобривий Співає, гуляє.. Подивися, **тополенько!** Як нема — заплачеш, До схід сонця, ранісінько, Щоб ніхто не бачив... І 53.214 //*У прикл. спол.* серце-**тополенька** (1). Рости ж, серце-**тополенько,** Все вгору та вгору І 53.218.

ТОПОЛЯ (33). У моїй хатині синє море грає, Могила сумує, **тополя** шумить І 79.178. *У порівн.* (6). О доле! — І похилилась, мов **тополя** Од вітру хилиться в яру. II 307.70. *Рим.* (1). Та й виросла Ганна кароока, Як **тополя** серед поля І 165.51. *Зверт.* (1). Оставайтеся здорові, мої високії **тополі** і хрещатий мій барвіночку. II 174.311.

◊ ***Одн. Н.*** **тополя** І 48.Заг., 79.178, 388.18, 462.В (2 р.), II 445. В, *у порівн.* І 34.269, 165.51, 310.4, II 13.202, 307.70, 449.В, ***Р.*** **коло тополі** II 170.186, ***З.*** **тополю** І 48.3, 54.232, 118.1498, 153.2, 388.12, II 143.1, **про тополю** І 25.31, ***О.*** **тополею** І 53.225, ***Мн. Н.*** **тополі** І 241.104, II 9.40, 9.58, 114.3, 114.8, 115.40, 177.408, 205.20, ***Р.*** **тополь** II. 164.8, ***З.*** **тополі** II 218.16, ***О.*** **тополями** II 115.39, ***К.*** **тополі** *зверт.* II 174.311.

ТОПТАНИЙ (1). І стежечки, доріженьки Яром та горою, Що **топтані** до ворожки, Поросли травою. І 284.436.

ТОПТАТИ (6). **1.** *М'яти, давити ногами під час ходьби* (4). І квіткою й калиною Цвісти над ним буду, Щоб не пекло чуже сонце, Не **топтали** люде. І 10.40 //*Їздити, ходити по чомусь* (2). Було не йти, не кидати Веселої хати, Чуже поле не **топтати** І 554.В //*У спол.* стежечку **топтати** — *часто ходити кудись* (1). Ой я свого чоловіка В дорогу послала, А од шинку та до шинку Стежечку **топтала.** II 120.4.

2. *Бити ногами, знищувати* (2). пан.. Кругом паскуда! Чому ж його не так зовуть? Чому на його не плюють? Чому не **топчуть!!** II 88.28 //*Перен.* (1). Не ховайте, не **топчіте** Святого закона, Не зовіте преподобним Лютого Нерона. І 338.41.

◊ **топтати 1.** І 554.В, **топчуть 2.** II 88.28, **топтала 1.** І 236.243, *у спол.* II 120.4, **топтали 1.** І 10.40, **топчіте 2.** *перен.* І 338.41.

ТОРБА (10). Де ж Ярема? Взявши **торбу,** Потяг у Вільшану. І 87.437. Примкніть.. мого брата коло свого завода.. Йому так обрид отой нікчемний світлійший.. що він помандрував би на край світа, якби було мо[ж]на і жінку з дітками у **торбу** покласти. VI 202.19 //*Як символ бідності* (1).

А в третього, як у старця, Ні хати, ні поля, Тільки **торба** I 274.49. *Образн.* (1). Випускаю оце в люде другого «Кобзаря» свого, а щоб не з порожніми **торбами,** то наділяю його предисловієм. I 374.2. *У прислів'ї* (1). Де можна лантух, там **торби** не треба. I 101.914. *У приказці (1).* I старий Щепкін не такий, щоб він там возився по Москві з ними [Неофітами] як з писаною **торбою.** VI 165.7 //*У спол.* (2). ходити з **торбою** (з **торбами**) — *жебрачити* (2). Ще змалку з матір'ю старою Ходив з **торбами** цей козак II 105.48.

◊ ***Одн. Н.*** торба I 274.49, ***Р.*** **торби** *у прислів'ї* I 101.914, ***З.*** **торбу** I 87.437, 234.159, 234.162, **у торбу** VI 202.19, ***О.*** **з торбою** *у приказці* VI 165.7, *у спол.* II 52.145, ***Мн. О.*** **з торбами** *образн.* I 374.2, *у спол.* II 105.48.

ТОРБИНА (17). Наганяють півпаробка. Хлопець у свитині Полатаній, у постолах; На плечах **торбина.** I 121.1611. *Образн.* (1). Добридень же, новий годе,.. Що ти несеш в Україну В латаній **торбині?** I 353.96.

◊ ***Одн. Н.*** торбина I 38.402, 121.1611. 154.44, ***Р.*** **з (із) торбини** I 274.49, II 488.В, ***З.*** **торбину** I 155.78, II 106.89, **в (у) торбину** II 172.255, 312.308, ***О.*** **з торбиною** II 168.Рем., 311.237, 415.В, 426.В, ***М.*** **в (у) торбині** I 305.419, II 313.336, *образн.* I 353.96, **по торбині** II 317.490.

ТОРБИНКА (3). *Зменш.-пестл. до* **торбина.** Ішов кобзар до Києва Та сів спочивати. **Торбинками** обвішаний Його поводжатий. I 46.713. *У порівн.* (1). Трахтемирів геть горою Нечепурні свої хатки Розкидав з долею лихою, Мов п'яний старець **торбинки.** II 25.40.

◊ ***Мн. З.*** **торбинки** *у порівн.* II 25.40, ***О.*** **торбинками** I 46.713, **з торбинками** I 283.424.

ТОРБУВАТЬСЯ *див.* **ТУРБУВАТИСЯ.**

ТОРГ (1). *Перен.* А воленьку люде добрі I не торговали, А без **торгу** закинули В далеку неволю... II 181.13.

ТОРГОВИЙ (1). Пишеш, що тебе не було дома, що ти хлопців возив у Херсон. Добре зробив еси! Та тільки чи притокмив ти їх у те училище **торгового** мореплавання? VI 195.23.

ТОРГУВАТИСЯ, ТОРГУВАТИСЬ, ТОРГОВАТЬСЯ (8). Не **торгувались** з старостами, Як те бува з багатирями; Не **торгувавсь** і панотець (На диво людям та на чудо), За три копи звінчав у будень II 251.87. В половині іюня, а може й раньше, заїде до тебе офіцер Новицький.. Йому поручено самолично **торговаться** з Фльорковським VI 211.19.

◊ **торговаться** VI 211.19, **торгувавсь** II 50.45, 251.89, **торгувались** II 50.43, 251.87, **торгуйся** VI 200.27, 208.1, **торгуйтесь** I 516.В.

ТОРГУВАТЬ, ТОРГОВАТЬ (9). **1.** *Вести торгівлю чимсь* (8). *(Кобзар грає й приспівує)* «..**Торгувать,** шинкувать Буду чарочками, Танцювать та гулять Таки з паробками». I 125.1760 //*Перен.* (6). I ніхто не бачить, I не бачить, і не знає — Оглухли, не чують; Кайданами міняються, Правдою **торгують.** I 330.12. А на апостольськім престолі Чернець годований сидить. Людською кровію **торгує** I рай у найми оддає! I 486.В. Ви — розбойники неситі.. По якому правдивому, Святому закону I землею, всім даною, I сердешним людом **Торгуєте?** I 339.75.

2. *Перен.* (1). *Прицінюватися, купуючи щось.* Пішов же я світ-за-очі, Доля заховалась; А воленьку люде добрі I не **торговали,** А без торгу закинули В далеку неволю... II 181.12.

◊ **торгувать 1.** *перен.* I 491.В, **торговать 1.** I 441.В, *перен.* I 277.170, **торгує 1.** *перен.* I 486.В, **торгуєте 1.** *перен.* I 339.75, **торгують 1.** *перен.* I 330.12, 533.В, **торговали 2.** II 181.12, **буду торгувать 1.** I 125.1760.

ТОРЖИЩЕ (1). I на **торжища** і в чертоги Живого істинного бога Ти слово правди понесла. II 279.567.

ТОРІК *див.* **ВТОРІК.**

ТОРІШНІЙ (3). Випий трошки сього зілля — Все лихо загоїть.. Тепер же йди, подивися На **торішню** вроду. I 52.173 //*Субст.* (1). Як зійдуця коло теб[е] Рожеві дівчата, Защебечуть по своєму Доброму звичаю, Нагадають про **торішнє,** Дудочку згадають II 420.В. *Образн.* (1). я піду четвертий год Новий зострічати. Добридень же, новий годе, В **торішній** свитині! Що ти несеш в Україну В латаній торбині? I 353.94.

ТОТЕЖ (2). *У спол.* на **тотеж** — *зненацька.* люде Підстережуть вас на **тотеж,** Уловлять і судить не будуть, В кайдани туго окують, В село на зрище приведуть II 328.45. Ох, літа! літа! Що ви творите? На **тотеж** Старий ударив в закаблуки, Аж встала курява! II 36.36.

ТОЧИТИ[1] (1). *Гострити. У спол.* **точити** ніж *на кого — замишляти недобре проти когось.* Той тузами обирає Свата в його хаті, А той нишком у куточку **Точить** ніж на брата I 472.В.

ТОЧИТИ[2] (4). *Цідити. Перен.* (3). А той, щедрий та розкошний, Все храми му-

рує; Та отечество так любить, Так за ним бідкує, Так із його, сердешного, Кров, як воду, **точить!..** I 239.26 //*У спол.* **точити** с л ь о з и — *змушувати плакати* (1). Не малодушіє в неволі Вночі **точить** с л ь о з и, А гріхи мої великі Вилитися хочуть II 407.В.

◊ **точить** *перен.* I 239.26, *у спол.* II 407.В, **точать** *перен.* I 335.199, **точили** *перен.* II 394.В.

ТОЧНІСІНЬКИЙ (1). I я тепер **точнісінький,** як той москаль, що змальовав Кузьма Трохимович панові, що дуже кохався в огородах. VI 39.21.

ТОЩО (4). *Невідм.* Пани все їм снились. Із рогами і хвостами Одрізують ко́су, Та кусають, та сміюця I простоволосу на собак **тощо́** міняють I 539.В. Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня упакував свою мізерію, книги **тощо** VI 141.29.

◊ **тощо** I 374.11, 539.В, VI 38.19, 141.29.

ТРАВА (15). Чи довго буде ще мені.. Нудити світом? Не говорить, Мовчить і гнеться, мов жива, В степу пожовклая **трава** II 109.10. Чорним [шлях] названий, що по йому татари ходили в Польщу і своїми табунами вибивали **траву.** I 148.Прип. *У порівн.* (3). Поникли голови козачі, Неначе стоптана **трава.** Украйна плаче, стогне-плаче! За головою голова Додолу пада. Кат лютує, А ксьондз скаженим язиком кричить II 33.19 //*У спол.* (3): а) **травами** н а п у в а т и (п о ї т и) — *лікувати* (2). Які села прохожала — Болящих питала, I **травами** н а п у в а л а I всім помагала. I 537.В. батько, мати турбувались.. Святими **тра́вами** п о ї л и, I все-таки не помогли! II 79.89; б) п о р о с т и **травою** — *бути забутим, неходженим* (1). I стежечки, доріженьки Яром та горою, Що топтані до ворожки, П о р о с л и **травою.** I 284.437.

◊ ***Одн. Н.*** **трава** I 66.132, II 109.10, 339.29, *у порівн.* II 33.19, 59.15, 289 24, ***Р.*** **з трави** II 458.В. ***З.*** **траву** I 148. Прип., II 408.В, ***О.*** **травою** *у спол.* б) I 284.437, ***М.*** **в траві** II 62.11, 414.В, ***Мн. З.*** **трави** I 537.В, ***О.*** **травами** *у спол.* а) I 537.В, II 79.89.

ТРАВКА (1). *Зменш.-пестл. до* **трава.** *Перен.* Добре жить Тому, чия душа і дума Добро навчилася любить!.. Отак, буває, в темну яму Святеє сонечко загляне, I в темній ямі, як на те, Зелена **травка** поросте II 199.21.

ТРАГЕДІЯ (2). Скомпонував я ще драму чи **трагедію** в трьох актах, зоветься Д а н и л о Р е в а. VI 24.37.

◊ ***Одн. Н.*** **трагедія** VI 20.35, ***З.*** **трагедію** VI 24.37.

ТРАНСПОРТ (1). Передайте під розписку книгареві 100 екз[емплярів] К о б з а р я, нехай він продає його по 1.50 копійок.. нехай заплатить за **транспорт.** VI 224.14.

ТРАПЕЗА (1). *Приміщення в монастирі, де їдять.* Пішли ченці Й Te deum співали, Розійшлися по **трапезах** I 271.351.

ТРАПЕЗОНТ (1). Раби, подножки.. Може чванитесь, що братство Віру заступило. Що Сінопом, **Трапезонтом** Галушки варило. I 334.172

ТРАПЕЗУВАТИ (1). *Приймати їжу. Церк.* Пішли ченці.. **трапезували** I день і ніч, аж попухли. I 271.352.

ТРАПИТИСЯ, ТРАПИТИСЬ, ТРАПИТЬСЯ (15). 1. *Відбутися* (1). та ніч, в котору те **трапилось,** зоветься Тарасова, або кровава. I 148.Прип.

2. *Безособ. Статися* (6). Сказано, коли чоловік чого добре шукає, то й найде: так і зо мною тепер **трапилось.** VI 217.20. Може **трапиться,** що не достанеш Sepia di Roma, то возьми фабрики Шанеля. VI 119.22.

3. *Безособ. Удатися, виявитися можливим* (2). про себе скажу от що.. жив і здоров, учуся малювать, коли **трапиться,** заробляю гроші VI 15.20.

4. *Знайтися, бути в наявності* (6). Чи не **трапиться** в тебе Л і т о п и с ь Величка? VI 156.24. гроші така річ, що хоч і сто рублів, то не пошкодить, а поки їх у мене не **трапилось,** то возьми поки що 50 р у б- [л і в] а с и г н а ц і й VI 17.14 //*Зустрітися (про людей)* (2). Любий мій Василь Васильєвич! Якби не **трапилися** ви або я до вас не заїхав, то довелося б мені в Москві захряснуть на безгрішші. VI 196.11.

◊ **трапиться 2.** VI 119.22, **трапиться 3.** VI 15.20, 62.14, 4. II 121.13, VI 156.24, **трапилося 2.** VI 42.23, 83.3, **трапилось 1.** I 148.Прип., 2. VI 15.6, 51.12, 217.20, 4. VI 17.14, **трапляться 4.** VI 16.1, 17.16, **якби трапилися 4.** VI 196.11.

ТРАПЛЯТИСЯ (6). 1. *Бувати, відбуватися* (5). I це **трапляється** меж нами, Що ніж на серце наставля, А сам цілує!.. II 107.130 //*Безособ.* (4). Сирота Ярема, сирота убогий.. **Трапляється,** часом тихенько заплаче, Та й то не од того, що серце болить I 85.354. **Трапляється,** що письма з грішми пропадають VI 17.7.

2. *Попадатися, знаходитися* (1). На ту весну, бог поможе, приїду подивлюся та

поражуся з сестрою і з тобою, а поки що, коли **трапляється** їй неледачий чоловік, то нехай їй бог помагає. VI 212.18.

◊ **трапляється 1.** II 107.130, *безособ.* I 85.354, II 106.97, VI 17.7, **2.** VI 212.18, **трапляєця 1.** *безособ.* I 538.В

ТРАТИТИ, ТРАТИТЬ (6). я тепер пишу: Папір тілько, чорнило **трачу...** А перш! їйбогу, не брешу! Згадаю що чи що набачу, То так утну, що аж запла́чу. II 57.2 //*Марно проводити* (4). Там десь милий, чорнобривий Співає, гуляє, А я плачу, літа **трачу,** Його виглядаю. I 53.200.

◊ **тратить** II 266.65, **трачу** I 53.200, 227.27, II 57.2, 241.1, **нехай тратить** I 55.28.

ТРАТИТЬСЯ (1). *Витрачатися. Безособ.* попроси його, щоб він мені прислав якийнебудь маленький барельєфік; а щоб йому не **тратиться** на почту, то нехай оддасть тобі, а ти передай оцьому Петрові VI 77.7.

ТРАХТЕМИРІВ (2), **ТРАХТЕМИРОВ** (1). *Назва містечка.* **Трахтемирів** геть горою Нече́пурні свої хатки Розкидав з долею лихою II 25.37.

◊ ***Одн. Н.*** **Трахтемирів** II 25.37, **Трахтемиров** II 393.В, ***О.*** **над Трахтемировим** II 25.61.

ТРАХТЕМИРОВСЬКІ ГОРИ (1). Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші, а вам там то може навіть остило дивиться і на сині **Трахтемировські гори.** VI 86.13.

ТРЕБА (188). *Присудк.* **1.** *Вживається з інфінітивом у знач. «необхідно», «слід»* (146). Бодай же вас, чорні брови, Нікому не мати, Коли за вас таке лихо **Треба** одбувати! I 36.348. «Чи жать, чи не жать, А сіяти **треба**»,— старий розмовляє, Нібито до себе. I 278.204. А щоб збудить Хиренну волю, **треба** миром, Громадою обух сталить; Та добре вигострить сокиру — Та й заходиться вже будить. II 288.11. Щоб знать людей, то **треба** пожить з ними. I 375.35. Ч о р н о м о р с ь к и й п о б и т вийшов з цензури.. Театральний цензор сказав, що йому не **треба** підписуваться, коли воно буде надрюковано. VI 28.24. Жить би, жить, хвалити бога, Кохатися в дітях, Так же ні: самому **треба** Себе одурити, Оженитися старому На такій дитині! II 169.157 //Т а к і **треба** — *так і повинно бути* (3). наймичка.. Та й та помикає Старим паном... Т а к і **треба:** Не розганяй діток, Сивий дурню! II 176.384 //*Менш категорично, у знач. «годиться», «належить»* (25). Такі, бачте, люди.. Сонце навіть гудять: «Не відтіля, каже, сходить, Та не так і світить; Отак, каже, було б **треба...**» I 76.59. Якби я не друкував своїх «Г а й д а м а к і в», то воно б не треба і передмови. А коли вже пускаю в люди, то **треба** і з чим I 150.П. Брате Микито, **треба** б тебе полаять, та я не сердитий. VI 17.4 //Т а к я к **треба** (3). Якби ніколи, або нездужав, або що-небудь таке, то ще б нічого, а то все т а к я к **треба,** та ледащо VI 27.35 //*У спол.* я к т о г о **треба** (1). Шамрай собі хлопець я к т о г о **треба.** Але воно, здається, сирота і не пащикує собі на лихо. VI 34.26.

2. *Із знах. чи род. відм. іменника у знач. «потрібно мати»* (42). Кругом хвилі, як ті гори,— Ні землі, ні неба. Серце мліє — а козакам Того тілько й **треба,**— Пливуть собі та співають I 61.44. Мені тепер дуже і дуже **треба** одну акварельну краску, називається вона сепія. VI 118.35. Я черешень. Всього, чого **треба,**— Всього дамо... одпочинеш, А ми потанцюєм... I 154.58. А глянь лиш гарно кругом себе,— І раю кращого не **треба!** Чого ти хочеш, забажай, Всього дадуть, та ще й багато! II 95.93. Пришли мені оту маленьку книжечку і клаптики з нею; хоч перепиши; мені розрішено друковать, то книжечка та тепер мені **треба.** VI 196.3.

◊ **треба 1.** I 36.348, 52.161, 75.32, 76.59, 76.61, 84.331, 85.351, 85.353, 85.357, 85.379, 86.397, 96.766, 101.915, 102.925, 115.1368, 119.1546, 129.1900, 129.1901, 135.2120, 136.2149, 139.2250, 148.Прип., 150.П (3 р.), 157.162, 158.204, 166.104, 166.105, 232.96, 234.159, 240.30, 240.31, 275.73, 275.74, 276.145, 277.153, 277.161, 277.162, 278.204, 278.208, 287.553, 287.554, 303.343, 303.345, 306.455, 314.178, 314.180, 315.187, 315.188, 317.261, 317.266, 317.282, 321.439, 332.91, 362.92, 375.35, 375.36, 441.В, 533.В, 534.В, 538.В (2 р.), II 52.125, 52.151, 95.96, 114.27, 149.35, 149.36, 154.13, 164.3, 167.105, 169.146, 169.157, 171.209, 171.229, 174.301, 176.384, 180.47, 252.126, 252.127, 256.314, 256.320, 288.11, 361.10, 417.В, 440.В, 458.В, VI 17.4, 17.26, 19.12, 22.8, 25.17, 27.35, 28.12, 28.24 (2 р.), 29.34, 29.35, 30.3, 33.3, 36.27, 38.7, 39.25, 41.28, 50.6, 50.8, 62.8, 62.23, 83.1, 83.3, 83.32, 115.5, 119.2, 130.2, 130.17, 132.30, 134.8, 134.9, 134.13, 147.14, 155.8, 155.9, 156.8, 164.3, 166.34, 177.2, 179.17, 186.11, 189.7, 195.25, 198.9, 199.4, 201.28, 203.10, 203.15, 207.21, 208.13, 209.6, 212.20, 223.12, 223.27, 225.8, 228.23, 229.3, *у спол.* VI 34.26, **2.** I 61.44, 99.854, 101.914, 112.1253, 119.1547, 150.П (2 р.), 154.58, 441.В, 536.В, II 95.93, 200.4 (2 р.), 221.33, 445.В, VI 17.12, 17.15, 27.16, 27.20, 50.30, 51.11, 118.35, 119.3, 138.20, 138.24, 141.18, 195.34, 196.3, 198.37, 200.7, 203.13, 205.2, 206.3, 206.15, 211.32, 213.10, 216.30, 217.30, 217.35, 221.5, 223.17, 228.22.

ТРЕБРАТНІЙ (1). Київським шляхом верби похилі **Требратні** давні могили вкрили. II 26.109.

ТРЕБУВАТИ (1). Сегодня, 22 апреля, прийшла друга почта з Гур'єва і не привезла нічого офіціального насчёт моєї отставки.. Може то форма **требує** такої проволоки? VI 132.18.

ТРЕВОГА (1). Ой у неділеньку рано пораненьку Ще й сонечко не вставало, В далеку дорогу, войну й **тревогу** Мати сина випроважала. II 403.В.

ТРЕПЕТАТИ (1). *Перен.* А люта мати! Спустила друге бісновате Своє скаженеє звіря.. Земля тряслася, **трепетала** Од реву львичища твого. II 325.24.

ТРЕПЕТНИЙ (1). *Перен.* Не хотять Познать, розбити тьму неволі,— І всує господа глаголи, І всує **трепетна** земля. I 524.В.

ТРЕПЕТНО (1). *Присл.* за сином Святая мати всюди йшла, Його слова, його діла — Все чула й бачила, і мліла, І мовчки **трепетно** раділа, На сина дивлячись. II 321.665.

ТРЕПЕЩУЩИЙ (1). І де в його узялась гака жива, сердечно **трепещуща,** жива натура. VI 162.35.

ТРЕТІЙ (46). На **третій** день і їх в кайданах Сторожа з голими мечами Гуртом в різницю привела. II 276.461. Копають день, копають два, На **третій** насилу Докопалися до муру I 306.446. За думою дума роєм вилітає; Одна давить серце, друга роздирає, А **третяя** тихо, тихесенько плаче I 259.3 //*Субст.* (7). Той блукає за морями.. Інший рветься З усієї сили За долею.. **А в третього,** як у старця, Ні хати, ні поля I 274.47. Катерина задумалась І **третьому** каже: — Єсть у мене брат єдиний У неволі вражій! II 129.29. прийшовши оце додому, ще раз прочитали ми вдвох собі з Кіндратом, удвох кажу, бо **третього** нема, нема вже Хтодота меж нами VI 24.14 //*У спол.* (8): а) **треті** п і в н і — *про спів півнів як ознаку певного часу, сигнал* (6). Ще **треті** п і в н і не співали, Ніхто нігде не гомонів I 3.9; б) з **третіх** р у к — *через когось* (2). як будете писать, то пишіть на моє ім'я просто в К[ріпость] О[рську], бо я другий лист ваш прийняв уже з **третіх** р у к VI 46.3.

◊ ***Одн. Н.*** **третій** I 101. Д. О., 102. Д. О. (3 р.), 284.430, II 233.53, *субст.* I 304.372, II 129.7, 129.23, 130.44, *у спол.* а) I 113.1288, **третя** I 483.В, **третяя** I 259.3, ***Р.*** **третього** VI 217.8, *субст.* VI 24.14, (в) **третього** *субст.* I 274.47, **третьої** VI 132.19, ***Д.*** **третьому** *субст.* II 129.29, ***З.*** **третій** II 163.13, VI 32.4, 46.13, 57.32, 155.31, 217.7, (за) **третій** I 52.168, (на) **третій** I 306.446, II 273.326, 276.461, 339.20, VI 45.20, **третю** I 128.1890, **третє** VI 162.13, (на) **третє** II 43.46, 64.105, ***О.*** (за) **третім** II 43.50, ***М.*** (на) **третьому** I 286.510, (в) **третій** VI 32.13, 132.28, ***Мн. Н.*** **треті** *у спол.* а) I 3.9, 6.139, 110. Заг., 148.Прип., 382.31, ***Р.*** **третіх** I 148.Прип., (з) **третіх** *у спол.* б) VI 46.3, 46.4.

ТРИ (93). Не вертаються **три** брати, По світу блукають, А **три** шля[хи] широкії Терном заростають. I 388.29. Скомпонував я ще драму чи трагедію в **трьох** актах, зоветься Д а н и л о Р е в а. VI 24.37. Тілько **три** чайки, слава богу, Отамана курінного, Сироти Степана молодого, Синє море не втопило I 285.476. І калина прийнялася, Віти розпустила. І **три** літа на могилу Дівчина ходила. I 386.30. *У назві твору* (2). **Три** літа I 351.Заг. куплю Паперу аркуш. І зроблю Маленьку книжечку.. Та й спишу Сковороду Або «**Три** царіє со дари». II 45.11 //*Субст.* (1). Кругом пекло; гайдамаки По пеклу гуляють. А Ярема — страшно глянуть — По **три,** по чотири Так і кладе. I 114.1353 //*У спол.* **три** д н і (і) **три** н о ч і (8). Вернувся сотник мій додому, **Три** д н і, **три** н о ч і не вставав, Нікому й слова не сказав, І не пожалувавсь нікому. II 175.333.

◊ ***Н.*** **три** I 134.2086, 155.70, 265.110, 269.259, 293.1, 298.Заг., 298.189, 298.192, 304.Заг., 351. Заг., 351.13, 353.86, 388.1, 388.17, 388.19, 388.21, 388.29, 388.31, II 79.99, 187.70, 215.15, 447.В, VI 32.13, 33.1, 33.24, 33.25, 33.27, 115.26, ***Р.*** **з трьох** I 298.187, ***Д.*** **трьом** VI 210.31, ***З.*** **трьох** II 234.74, 235.121, **три** I 23.79, 65.77 (2 р.), 161.351, 285.476, 298.181, 299.205, 314.157, 321.423, 365.186, 386.30, 388.10, 388.13, II 41.2, 43.31 (2 р.), 43.65, 43.66, 45.11, 65.146, 80.126, 138.49, 431.В (2 р.), VI 32.19, 33.25, 33.30, 154.25, 203.31, *у спол.* I 65.77 (2 р.), II 175.333 (2 р.), 224.187, 224.188, 451.В (2 р.), **в три** II 276.477, **з (зо) три** II 18.435, VI 28.2, 147.23, **за три** I 232.85, 283.412, 352.45, 365.185, II 50.47, 251.91, **на три** VI 207.31, 214.33, **по три** I 91.559, 285.495, VI 227.13, *субст.* I 114.1353, **через три** II 148.25, VI 39.19, ***О.*** **з трьома** I 538.В, ***М.*** **в трьох** VI 24.37, 28.30, 32.11, **на трьох** I 155.71, 155.72.

ТРИВАТИ (1). **Тривай** лишень! Чи чуєш? щось плаче За ворітьми... мов дитина! I 508.В.

ТРИДЦЯТЬ (2). Івана Остраницю і **тридцять** старшин козацьких після страшної муки розчетверували I 148.Прип.

◊ ***З.*** **тридцять** I 148.Прип., **за тридцять** VI 153.4.

ТРИЗНА (4). *Похоронний обряд.* Руїну слави Рим пропиває. **Тризну** править По

Сціпіонах. II 276.445 //*Назва художнього твору* (3). Чи ви на мене розсердились, чи недобра вас знає, уже другий місяць як жду од вас звістки хоч якої-небудь, нема та й годі, чи получили ви **Т р и з н у** і Г а м а л і я, чи ні VI 32.34.

◊ ***Одн. З.*** **тризну** II 276.445, *у назві* VI 32.7, 32.34, 58.12.

ТРИНАДЦЯТИЙ (1). *Субст.* Мені **тринадцятий** минало. Я пас ягнята за селом II 21.1.

ТРИСТА (1). *Рим.* Із могили козак Встає сивий, похилий.. Співа, сумно співає.. Нас тут **триста**, як скло! Товариства лягло! I 381.11.

ТРИЧІ (44). *Присл.* Із коча пан мій вилізає I посила за молодим. А потім діточок вітає I жінку, кралю молодую, Аж **тричі**, бідную, цілує. II 94.70. я хочу рисовать нашу Украйну.. Я її нарисую в трьох книгах.. Текст думаю випускать раз в год, а картини **тричі**. VI 32.21. *Повт.* (3). **Тричі** крига замерзала, **Тричі** розтавала; **Тричі** наймичку у Київ Катря провожала I 319.372.

◊ **тричі** I 283.397, II 94.70, 165.60, 242.11, 254.224, 330.3, 364.22, 450.В, VI 29.23, 32.21, 85.37, 134.10, 154.5, 159.23, 163.38, 164.15, 166.37, 167.15, 177.13 (2 р.), 177.25, 182.24, 186.23, 189.31, 193.8, 193.33, 196.6, 198.40, 200.12, 200.13, 201.10, 205.5, 206.9, 206.18, 207.22, 209.13, 210.24, 220.7, 221.7, 225.21, 225.30, *повт.* I 319.372, 319.373, 320.374.

ТРІО (1). *Назва скульптури.* Ійохиму не показуй мойого **Т р і о**, а то я добре знаю, що він мене вилає. VI 77.4.

ТРІЩАТИ (1). З передсвіта до вечора, А з вечора до досвіта Летить стрілá калéная, Бряжчить шабля о шеломи, **Тріщать** списи гартовані В степу, в незнаємому полі, Середи землі Половецької. II 339.5.

ТРОЄ (4). Зрадів старий, мов дитина, Аж за кобзу взявся; Хотів вшкварить навприсідки З усієї сили... I на призьбі під хатою Усі **троє** сіли. I 288.588.

◊ ***Н.*** **троє** I 281.326, 288.588, II 114.17, ***З.*** **з троє** I 323.492.

ТРОЇСТИЙ (4). *У спол.* **троїсті** м у з и к и (м у з и к а **троїста**) — *оркестр, що складається з скрипки, бубона й цимбал.* Ой гоп чики-чики! Та червоні черевики, Та **троїсті** м у з и к и,— Од віку до віку Я любила б чоловіка. I 275.94. Якби мені, мамо, намисто, То пішла б [я] завтра на місто. А на місті, мамо, на місті Грає, мамо, м у з и к а **троїста.** II 147.4.

◊ ***Одн. Н.*** **троїста** II 147.4, 440.В, ***Мн. Н.*** **троїсті** I 275.94, ***З.*** **троїсті** II 147.11.

ТРОЙКА (1). попід корчмою Сидять в путах арестанти.. А з-за гори поїжжане На шлях виїжжають, Аж три **тройки.** II 187.70.

ТРОН (2). А од коріння тихо, любо Зелені парості ростуть. I виростуть; і без сокири Аж зареве та загуде, Козак безверхий упаде, Розтрощить **трон,** порве порфиру II 367.12. *Образн.* (1). Скажи, Найкраща сестро Аполлона, Навчи, голубко, поможи Полазить трохи коло **трона** II 75.225.

ТРОХИ (86), **ТРОХА** (3). *Присл.* **1.** *Не дуже, злегка, до деякої міри* (79). До криниці Не води напиться Ледве ходить титарівна — **Трохи** пожуриться, Поплакати, погадати, Як їй дівувати? II 81.170. Семен, я думаю, її [краску] знає, бо він таки **трохи** шнипорить в малярстві, вона буває різних фабрик VI 118.36. Воно й то правда, що і ми самі тут **трохи** винні. I 375.21 //*Про невелику відстань* (1). Хрест високий На кладовищі **трохи** збоку Златомальований стоїть. II 265.27 //*Недовго (небагато)* (18) Копають день, копають два, На третій насилу Докопалися до муру Та **трохи** спочили. I 306.448. Микито, рідний брате! .. вже дуже давно, як ми з тобою бачились.. потерпим ще **трохи,** а там, коли живі та здорові будем,— то може і побачимось. VI 15.16. Повіруєм ще **трохи** в волю, А потім жити почнемо Меж людьми, як люде. I 379.13 //*У спол.* (39): а) **трохи** н е; **трохи, трохи (трохи-трохи)** н е; **трохи** ч и н е — *майже* (31). Таки в учителя-дяка Гарненько вкраду п'ятака — Бо я було **трохи** н е голе, Таке убоге — та й куплю Паперу аркуш. II 45.4. Пишу, а ще й сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий, бо вже оце **трохи** ч и н е півтора року, як ми не переписались з тобою ані одним словом VI 52.15. Марія.. Миль зо дві любо з козеням **Трохи, трохи** н е танцювала I не втомилась. II 308.150. Десять літ неволі, друже мій єдиний, знівечили, убили мою і віру і надію.. Я **трохи-трохи** н е одурів VI 130.11; б) **троха** л и ш (л и ш е н ь) — *хіба* (4). **Троха** л и ш (я сам собі міркую), чи не ти се сам посилаєш мені убогому із своєї власної дірявої кишені. Я думаю, що так. Серце моє мені нашіптує, що так. VI 85.29. хоч говорять: — Аби файда в руках була, А хлопа, як його

вола, У плуг голодного запряжеш.— **Троха** лишень, чи так? II 105.46; в) **трохи** згодом — *через деякий час* (3). А **трохи** згодом Раби вечерю принесли І кінву доброго сикеру... II 71.71; г) **трохи** і не (1). Та вже чи раз батька по лобу вдарить, чи двічі — однаково, хоч воно **трохи** і не до речі, просить мов той старець. VI 43.40.

2. *Небагато, мало кого, чого* (10). Єдиного сина, єдину дитину, Єдину надію! в військо оддають! Бо його, бач, **трохи!** I 242.134. Грошей у мене тепер дуже небагато, але якби дав бог тую волю, то можна було б позичить **трохи,** щоб до Москви або до Чорноморії допхаться VI 133.2.

◊ **трохи 1.** I 305.417, 306.448, 364.154, 375.21, 379.13, 389.9, 414.В, 490.В, 500.В, 538.В, II 18.466, 71.81, 71.92, 75.225, 81.170, 85.15, 167.105, 187.63, 255.270, 265.27, 265.40, 278.518, 408.В, 415.В (2 р.), VI 15.16, 31.17, 31.18, 42.32, 83.40, 118.36, 134.2, 139.21, 159.8, 161.6, 163.8, 194.15, 199.4, 205.3, 220.8, *у спол.* а) I 145.2489, 307.468, 360.25, 367.238, 538.В, II 45.4, 49.19, 105.63, 249.35, 269.169, 273.349, 308.150 (2 р.), 317.513, 353.102, VI 52.15, 82.10, 84.1, 115.17, 115.18, 130.11 (2 р.), 131.20, 132.35, 153.4, 155.36, 178.31, 207.12, 207.28, 209.1 (2 р.), *у спол.* б) II 423.В, *у спол.* в) II 71.71, 415.В, VI 159.8, *у спол.* г) VI 43.40, **2.** I 102.932, 242.134, 298.199, 305.431, 415.В, 501.В, VI 15.20, 45.26, 130.1, 133.2, **троха 1.** *у спол.* б) II 105.46, 164.3, VI 85.29.

ТРОХИМ (4). *Ім'я персонажа.* Бабусю Настю поховали І ледве-ледве одволали **Трохима** діда. I 316.253.

◊ ***Одн. Н.*** **Трохим** I 320.385, 322.460, ***З.*** **Трохима** I 316.253, ***К.*** **Трохиме** *зверт.* I 314.174.

ТРОШЕЧКИ (2). *Присл.* Попід гаєм, мов ласочка, Крадеться Оксана.. обнялися. «Серце!» та й зомліли. Довго-довго тілько — «серце». Та й знову німіли. «Годі, пташко!» «Ще **трошечки,** Ще... ще... сизокрилий!» I 94.659.

◊ **трошечки** I 94.659, **трошички** I 428.В.

ТРОШКИ (22). *Присл.* **1.** *Не дуже, злегка, до деякої міри* (20). Понятовський жвавий. Запановав, та й думав шляхту Приборкать **трошки...** не зумів! I 82.298. Пливши в Стокгольм, я скомпонував Гамалія.. та так занедужав, що ледви привезли мене в Ревель, там **трошки** очуняв. VI 25.13. Княжна моя.. Поплакала **Трошки,** усміхнулась, Помолилась та й спать лягла. І тихо заснула. II 16.341 //*Недовго, небагато* (1). Друже мій єдиний!.. Якби не ви, то мене б давно з нудьги не стало, а то все-таки, хоч украдучи, та **трошки** помалюю, а воно й полегша! VI 61.38. Бабусенько, голубонько!.. Скажи ж мою долю. — Добре, доню! Спочинь **трошки...** I 51.136. *Повт.* (2). **Трошки, трошки** б підождали, І церква б упала... I 302.309.

2. *Небагато, мало кого, чого* (2). [Генеральша] Везла Назад гадюку в серці люту Та **трошки** в пляшечці отрути. II 224.186.

◊ **трошки 1.** I 51.136, 60.28, 82.298, 155.76, II 16.341, 215.29, VI 20.1, 24.29, 25.13, 25.15, 27.5, 43.32, 61.38, 163.36, 193.7, 212.15, 216.35, 217.21, *повт.* I 302.309 (2 р.), **2.** I 52.152, II 224.186.

ТРОЯ (2). *Стародавнє місто в Малій Азії.* Не спинила весна крові, Ні злості людської. Тяжко глянуть; а згадаєм — Так було і в **Трої.** I 137.2160.

◊ ***Одн. Р.*** **Трої** I 13.76, ***М.*** **в Трої** I 137.2160.

ТРУБА (3). *Музичний інструмент.* І військо, як море, З знаменами, з бунчугами З лугу виступало Та на **трубах** вигравало. II 137.26. *У прикл. спол.* сурми-**труби** (1). У неділеньку та ранесенько Сурми-**труби** вигравали. II 42.20.

◊ ***Мн. Н.*** **труби** *у прикл. спол.* II 42.20, ***З.*** **у труби** II 138.42, ***М.*** **на трубах** II 137.26.

ТРУБАДУР (1). *Істор. Загальна назва співака-поета середньовіччя.* степи, шляхи, Мов сарана, вкрили Барони, герцоги і дюки, Псарі, герольди, шинкарі, І **трубадури** (кобзарі) I 268.231.

ТРУБАЙЛО (2). *Назва річки на Київщині.* З **Трубайлом** Альта меж осокою Зійшлись, з'єднались, мов брат з сестрою. II 26.110.

◊ ***Одн. Р.*** **до Трубайла** I 65.79, ***О.*** **з Трубайлом** II 26.110.

ТРУБЕЖ (1). *Друга назва Трубайла.* Од Лимана до **Трубежу** Трупом поле крилось. I 416.В.

ТРУБНИЙ (1). Так думаю во время оно Перелетіть і стоном-дзвоном І **трубним** гласом розсказать, Як бог поможе, про святую, Про тую матір молодую І християнку. II 462.В.

ТРУД (8). Уже вбогі ворушились, На **труд** поспішали I 251.494. Щоб знать людей, то треба пожить з ними. А щоб їх списувать, то треба самому стать чоловіком.. Отойді пишіть і друкуйте, і **труд** ваш буде трудом чесним. I 375.38 /Івась.. Один-однісінький, бувало, Сидить собі у бур'яні Та клепку теше. Помагало Святому

батькові в **трудах.** II 319.603 //*Зусилля* (1). Великого **труда** мені стоило ублагать його, чтобы он раскрыл конверт. VI 73.18.

◊ *Одн. Н.* труд I 345.192, 375.38, 376.62, *Р.* труда VI 73.18, *З.* на труд I 251.494, *О.* трудом I 375.38, *Мн. З.* за труди I 308.17, *М.* в трудах II 319.603.

ТРУДИТИСЯ, ТРУДИТИСЬ (2). Піду помолюся Усім святим у Києві, Та й знову вернуся В вашу хату, як приймете. Поки маю сили, **Трудитимусь...** I 318.328. *Ірон.* (1). а ісправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти, А він же **трудився!** I 307.470.

ТРУДНИЙ (2). **1.** *Перен. Про серце. Замучений, пригнічений* (1). Серце моє **трудне,** Чого ти бажаєш, що в тебе болить? I 257.3.

2. *Такий, що завдає горя* (1). Може зійдуть, і виростуть Ножі обоюдні, Розпанахають погане, Гниле серце, **трудне** I 228.66.

◊ *Одн. Н.* трудне I 257.3, *З.* трудне **2.** I 228.66.

ТРУДЯЩИЙ (7). **1.** *Працьовитий, роботящий* (5). Таки ж у тім селі **трудящий** (Бо всюди сироти ледащо) У наймах виріс сирота II 49.29 /*Старанний* (1). Коли б то ви були такі **трудящі** і добрі, щоб розпитали в Університеті.. чи я утверждённый при університ[еті], чи ні VI 38.7.

2. *Трудовий, робочий* (2). **Трудящим** людям, всеблагий, На їх окраденій землі Свою ти силу нispошли. II 332.13.

◊ *Одн. Н.* трудящий **1.** II 49.29, 255.255, трудяще **1.** II 250.47, VI 163.22, *Мн. Н.* трудящі **1.** VI 38.7, *Д.* трудящим **2.** II 332.13, 495.В.

ТРУНА (9). Іде військо, іде й друге, А за третім стиха.. Везуть тобі лихо. Везуть **труну** мальовану, Китайкою криту. II 43.53.

◆ *У спол.* (3): а) в **труну** п о л о ж и т и — *поховати* (1). Занедужала княгиня, I князь схаменувся. За бабами-знахурками По селах метнувся.. Лічили, лічили... Поки її, безталанну, В **труну** п о л о ж и л и. II 13.219; б) в **труні** л е ж а т ь — *бути мертвим* (1). Нехай попи заспівають, А дружки заплачуть,— Легше, мамо, в **труні** л е ж а т ь, Ніж його побачить. I 50.104; в) з **труною** о д р у ж и т и с ь — *померти* (1). Почув чернець, недохристився, Тілько на небо подивився Та щось промовив, застогнав I душу богові послав, А сам з **труною** о д р у ж и в с я. II 398.В.

◊ *Одн. Р.* труни II 23.19, без труни I 448.В, *З.* труну II 43.53, в труну II 419.В, *у спол.* а) II 13.219, *О.* з труною *у спол.* в) II 398.В, *М.* в труні II 322.718, 430.В, *у спол.* б) I 50.104.

ТРУП (37). Марини й матері не стало. Уже весною, як орали, Два **трупи** на полі найшли I на могилі поховали. II 101.319. Довелось самому.. Ходити, нудити, Поки пугач над стріхою В вікно не завиє, А наймичка холодного **Трупу** не накриє II 176.359 //*У спол.* **трупом** п а с т и (у п а с т и) — *упасти, як мрець* (3). Дітей зостріла, і зомліла, I **трупом** п а л а, як узріла Той хрестик-шибеничку. II 318.553 //*Збірн.* (16). Улиці, базари Крились **трупом,** плили кров'ю. I 115.1366. Ой чого ти почорніло, Зеленеє поле? «..Круг містечка Берестечка На чотири милі Мене славні запорожці Своїм **трупом** вкрили» II 135.8. *Повт.* (2). Чума з лопатою ходила, Та гробовища рила, рила, Та **трупом, трупом** начиняла II 150.3.

◊ *Одн. Р.* трупу II 176.359, *збірн.* I 119.1528, II 126.48, 127.18, 135.12, *З.* труп II 154.17, *О.* трупом II 209.47, *у спол.* II 277.490, 318.553, 322.712, *збірн.* I 22.56, 65.80, 108.1147, 115.1366, 137.2186, 243.172, II 135.8, 232.28, 367.19, 497.В, *повт.* II 150.3 (2 р.), *Мн. Н.* трупи I 124.1724, 141.2345, 263.48, *З.* трупи I 136.2129, 263.43, 341.49, II 101.319, 150.30, 278.551, за трупи I 124.1732, *О.* меж трупами I 295.82, *М.* на трупах I 250.445, 333.147, 333.148, 519.В.

ТРУСИТИ, ТРУСИТЬ (2). *У спол.* к и ш е н і **трусити** — *грабувати.* У туркені у кишені Таляри, дукати. Не к и ш е н і **трусить,** Їдем різать — палить, Братів визволяти. I 200.42.

◊ трусити I 467.В, трусить I 200.42.

ТРУСИТИСЯ (6). **1.** *Дрижати від страху* (5). Чого ж страшні діти? Чого Гонта ніби краде, Або скарб ховає? Аж **труситься.** I 142.2372.

2. *Перен. Хитатися* (1). Став владик земних судить Небесний владика.. Не хотять Познать розбити тьму неволі I всує господа глаголи I всує **трусиця** земля. I 523.В.

◊ труситься **1.** I 38.413, 142.2372, трусиця **1.** I 447.В (2 р.), **2.** I 523.В, трусилися **1.** I 134.2074.

ТРУТА (8). *Отрута.* А потім [генеральша] **трути** розвела I генерала напоїла II 225.193. [Мати] Найшла відьму, I **трути** достала, I **трутою** до схід сонця Дочку наповала. I 166.108. *У прикл. спол.* **трута**-з і л л я — *отруйна рослина* (3). Ой у полі могила; Там удова ходила, Там ходила-гуляла, **Трути**-з і л л я шукала. I 311.45.

◊ *Одн.* ***Р.*** **трути** I 166.104, 166.108, II 225.193, *у спол.* I 311.45, 311.46, II 114.21, ***З.*** **труту** II 451.В, ***О.*** **трутою** I 166.109.

ТРЯСИЛО (6). *Прізвище запорізького гетьмана.* Вже не три дні, не три ночі Б'ється пан **Трясило.** I 65.78. Обізвавсь Тарас **Трясило..** «А годі журиться! А ходім лиш, пани-брати, З поляками биться!» I 65.69.

◊ *Одн.* ***Н.*** **Трясило** I 64.45, 65.69, 65.73, 65.78, 148.Прип., 415.В.

ТРЯСТИ (4). **1.** *Коливати. Образн.* (1). вже смеркає, Над головою вже **трясе** Косою смерть. I 273.23.

2. *Викликати в комусь дрож (про лихоманку). Тавт.* (1). **Тряси** ж тебе трясця, Хомо! Я не ляжу спати дома I 160.303.

3. *Хитати чимсь* (1). обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений Тонка, довгонога, Та не на добре сердешна **Трясе** головою. I 472.В.

◆ *У спол.* к и ш е н е ю **трясти**—*чванитися багатством* (1). цар.. Лизав у ліктора халяву, Щоб той йому на те, на се... Хоч півдинарія позичив; А той к и ш е н е ю **трясе,** Виймає гроші і не лічить, Неначе старцеві дає. II 301.13.

◊ **трясе 1.** I 273.23, **3.** I 472.В, *у спол.* II 301.13, **тряси 2.** I 160.303.

ТРЯСТИСЯ (6). **1.** *Хитатися* (3). конфедерати.. Аж корчма **трясеться** — Кракові'яка оддирають, Вальса та мазура. I 89.502. Шепочеться Авіньйона З римськими ченцями, Шепочуться антипапи, Аж стіни **трясуться** Од шепоту. I 268.204 //*Двигтіти — про землю* (2). Гуля Максим, гуля батько.. Поміркує, загадає, Чи бити, чи пити, Чи танцювать, то й ушкварять, Аж земля **трясеться.** I 104.986. Земля **тряслася,** трепетала Од реву львичища твого. II 325.24.

2. *Перен. Дрижати від страху* (1). Батьку! брате! Чом я не сторукий? Дайте ножа, дайте силу,.. щоб пекло **Тряслося** та млiло! I 115.1398.

◊ **трясеться 1.** I 89.502, 104.986, **трясуться 1.** I 268.204, **трясуця 1.** I 485.В, **тряслася 1.** II 325.24, **тряслося 2.** I 115.1398.

ТРЯСЦЯ (1). *Тавтол.* Тряси ж тебе **трясця,** Хомо! Я не ляжу спати дома I 160.303.

ТУ' *див.* **ТУТ.**

ТУГА (15). А хто грає, того знають І дякують люде: Він їм **тугу** розганяє, Хоть сам світом нудить. I 25.7. Одна тільки **туга** гризе моє серце, як заженуть у степ, то не доведеться ні од кого листа прийнять, *ні самому послать,* бо туда почта не доходить VI 49.32. Горе нам! Но, братія, не вдавайтесь в **тугу** I 375.60. *У прикл. спол.* ж у р б а-**туга** (**туга**-н е в о л я, **туга**-н у д ь г а) (3). І ж у р б а-**туга** на тім полі Зійшла для Руської землі. II 339.12. Білим трупом засіяне, А кровію політеє, Принесло **тугу**-н е в о л ю В землю Рускую те поле II 497.В. І плаче, плаче Ярославна.. І каже: — Сонце пресвятеє На землю радість принесло І людям і землі, моєї **Туги**-н у д ь г и не розвело. II 337.47.

◊ *Одн.* ***Н.*** **туга** I 374.4, VI 49.32, *у прикл. спол.* II 339.12, ***Р.*** **туги** *у прикл. спол.* II 337.47, ***З.*** **тугу** I 25.7, 68.22, 199.8, 199.19, II 24.26, 68.6, VI 41.16, 46.16, *у прикл. спол.* II 497.В, **в тугу** I 375.60, ***О.*** **тугою** II 26.102.

ТУГИЙ (1). *Суворий, затятий — про людину.* Оставайся здоров, мій друже єдиний! Згадуй інколи **тугого** мовчана і іскреннього твого Т. Шевченка. VI 185.37.

ТУГО (3). *Присл.* **1.** *Міцно* (2). Перед самим перелазом Дитина сповита — Та й не **туго,** й новенькою Свитиною вкрита I 313.125. а люде Підстережуть вас на тотеж, Уловлять і судить не будуть, В кайдани **туго** окують, В село на зрище приведуть II 328.47.

2. *Щільно* (1). Дивися, дитино.. Усі ті могили, усі отакі. Начинені нашим благородним трупом, Начинені **туго.** II 232.29.

◊ **туго 1.** I 313.125, II 328.47, **2.** II 232.29.

ТУДИ (6), **ТУДА** (5). *Присл.* Не знаю, чи доведеться мені хоть що-небудь намалювать на Каспійському морі, бо мене весною **туди** поженуть. VI 62.2. Так от же що: Ото потоп буде, Пани **туда** повилазять Та дивиться будуть, Як мужики тонутимуть. I 305.402 //*Як співвідносне слово до присл. «де» у головному реченні* (2). Коли згинув чорнобривий,— То й я погибаю. Тоді неси мою душу **Туди,** де мій милий, Червоною калиною Постав на могилі. I 9.30.

◊ **туди** I 9.30, 86.397, II 411.В, VI 41.15, 62.2, 193.26, **туда** I 305.402, 522.В, VI 49.33, 145.21, 153.32.

ТУЖИТИ (2). Якби були знали, Що там заховали,— Не плакали б діти, Матір не **тужила** б! I 469.В.

◊ **тужила б** I 469.В, 518.В.

ТУЗ (2). **1.** *Гральна карта* (1). Той **тузами** обирає Свата в його хаті, А той нишком у куточку Гострить ніж на брата. I 239.9.

2. *Перен. Важна особа* (1). Облизався неборака; Та меншого в пузо — Аж загуло!.. а той собі Ще меншого **туза** Межи плечі I 248.362.

◊ ***Одн. З.*** **туза 2.** I 248.362, ***Мн. О.*** **тузами 1.** I 239.9.

ТУЛА (2). де-то тепер наш добрий, наш щирий кошовий, чи ще в **Тулі,** чи вже за **Тулою** VI 24.8.

ТУЛИТИСЯ (2). *Образн.* Ніхто любив мене, вітав, І я **тулився** ні до кого II 392.В. Нема тепер таких великих душ на світі.. Одна твоя осталася меж нами зимовать, та **тулячись** самотня на морозі, і сочинила собі поему VI 115.10.

ТУМАН (19). Далі гляну: У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє; Над ним хмарою чорніє **Туман** тяжкий... I 246.270. А **туман,** неначе ворог, Закриває море І хмароньку рожевую II 178.11. *Повт.* (4). Лечу, лечу, а вітер віє, Передо мною сніг біліє, Кругом бори та болота, **Туман, туман** і пустота. I 243.186. *Зверт. Повт.* (2). Як тополя, похилилась Молодиця молодая. Щось до лона пригортає Та з туманом розмовляє: «Ой **тумане, тумане** — Мій латаний талане!» I 310.8. *Образн.* (1). А ти, пречистая, святая, Ти, сестро Феба молодая! Мене ти в пелену взяла.. І на могилі серед поля, Як тую волю на роздоллі, **Туманом** сивим сповила. II 284.7.

◊ ***Одн. Н.*** **туман** I 246.270, II 178.11, 178.15, *повт.* I 243.186 (2 р.), II 136.1 (2 р.), ***Р.*** **з-за туману** I 99.850, II 90.15, **із туману** II 85.11, ***З.*** **туман** II 219.36, ***О.*** **туманом** I 310.2, *образн.* II 284.7, **з туманом** I 310.7, ***М.*** **в (у) тумані** I 310.3, 311.37, 506.В, ***К.*** **тумане** *зверт., повт.* I 310.8 (2 р.).

ТУМАНОЧОК (3). *Зменш.-пестл. до* **туман.** *Зверт.* не дави, **туманочку!** Сховай тільки в полі, Щоб ніхто не знав, не бачив Моєї недолі!.. I 310.16. *Повт.* (2). Єсть у мене І батько, і мати... Єсть у мене... **туманочку, Туманочку,** брате!.. Дитя моє! I 310.23.

ТУПАТИ (1). І ворожка ворожила, Престріт замовляла..— Он бачиш, кінь осідланий **Тупає** ногою Під козаком I 494.В.

ТУПИЙ (1). Лютуй! лютуй, Мерзенний старче.. Ножем **тупим** Тебе заріжуть, мов собаку, Уб'ють обухом. II 276.451.

ТУПИТЬ (1). Так що ж мені тепер робити З цими поганцями?.. Шкода́ і'оливо **тупить,** Бо де нема святої волі, Не буде там добра ніколи. II 75.231.

ТУПНУТИ (1). Випий трошки сього зілля — Все лихо загоїть.. За перший раз, як за той рік, Будеш ти такою; А за другий — серед степу **Тупне** кінь ногою,— Коли живий козаченько, То зараз прибуде... I 52.165.

ТУПОРИЛИЙ (1). *Перен. Зневажл.* обок його Цариця небога.. Так оце то та богиня! Лишенько з тобою, А я, дурний, не бачивши Тебе, цяце, й разу, Та й повірив **тупорилим** Твоїм віршомазам. I 247.324.

ТУПЦЮВАТИ (1). Старий грає, примовляє, Ногами **тупцює:** «Якби мені лиха та лиха, Якби мені свекрівонька тиха» I 275.87.

ТУР (1). *У прикл. спол.* **тур**-б у й в о л. *Нар-поет.* із Києва **туром**-б у й в о л о м Іде веприщем за Рогнідою Володимир князь со киянами. II 74.200.

ТУРБА (1). *Турбота. Образн.* Ой діброво — темний гаю!.. Багатого Собі батька маєш.. І сповиє дорогою Білою габою,— Та й спать ляже, втомившися **Турбою** такою. II 330.15.

ТУРБАЦІЯ (1). *Турбота.* Спасибі тобі, мій рідний брате! мій друже єдиний! за твою **турбацію.** VI 200.24.

ТУРБУВАТИ, ТУРБУВАТЬ (3). Так то, люде, Хотілося б... Та що й гадать... Нащо вже й бога **турбувать,** Коли по-нашому не буде. II 23.25 //*Хвилювати* (1). Батьку отамане Кошовий і друже мій єдиний! ..напиши тілько, чи жив ти, чи здоров і чи получив мою М о с к а л е в у к р и н и ц ю? Мене вона **турбує.** VI 145.25.

◊ **турбувать** II 23.25, **турбую** VI 33.6, **турбує** VI 145.25.

ТУРБУВАТИСЯ, ТУРБУВАТИСЬ, ТОРБУВАТЬСЯ (11). Нехай стара мати Навчається, як дітей тих Нових доглядати. Показуйте!.. за науку, Не **турбуйтесь,** буде Материна добра плата. I 335.211. Ще, як приїдеш, то зараз пришли почталіона на квартиру Овсяннікова, щоб тобі не **торбуваться** насчёт поміщенія. VI 155.13. **Турбується,** заробляє, А того не знає, Що на старість одуріє І все занехаїть. Отак тепер і з сотником З дурним моїм сталось II 175.336 //*Хвилюватися* (2). Брате Микито, треба б тебе полаять.. Бач за що я

тебе хочу лаять, чом ти, як тілько получив моє письмо, до мене не написав, бо я тут **турбувався.** VI 17.6. *Образн.* (1). Моя Україно!.. Чи ти рано до схід сонця Богу не молилась?.. «Молилася, **турбувалась,** День і ніч не спала, Малих діток доглядала, Звичаю навчала» I 225.9.

◊ **торбуваться** VI 155.13, **турбуюсь** II 93.24, **турбується** II 175.336, VI 142.4, **турбувався** VI 17.6, **турбувалась** *образн.* I 225.9, **турбувались** II 79.87, **турбуйся** VI 204.28, **турбуйсь** II 186.18, **турбуйтесь** I 335.211, 376.67.

ТУРЕЦЬКИЙ (10). У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє.. Долітаю — То город безкраїй. Чи то **турецький,** Чи то німецький I 246.272 //*Постійний епітет до «неволя»* (4). Наш отаман Гамалія, Отаман завзятий, Забрав хлопців та й поїхав По морю гуляти.. Слави добувати, Із **турецької** неволі Братів визволяти. I 203.149. *У порівн. спол.* як **турецький** святий — *бідний; той, хто нічого не має* (1). Треба буде одежі, бо з мене як знімуть казену, то я останусь, як той **турецький** святий, буквально голий. VI 138.25.

◊ ***Одн. Н.*** **турецький** I 246.272, *у порівн. спол.* VI 138.25, ***Р.*** **(із) турецької** I 203.149, ***З.*** **(в) турецьку** I 285.480, **(в) турецькую** I 285.494, ***М.*** **(в) турецькій** I 288.592, 351.26, 375.32, ***Мн. Д.*** **турецьким** I 102.937, **турецким** I 431.В.

ТУРЕЧЧИНА (5). А ти не знаєш... Що я в Волощині була.. Близнят в Бендерах привела. У білих Яссах колихала, У Дунаєві купала, В **Туреччині** сповила I 365.181.

◊ ***Одн. З.*** **в Туреччину** I 29.43, ***М.*** **в Туреччині** I 365.181, 365.194, 535.В, **в Туреччені** I 535.В.

ТУРКЕНЯ (4). І заспівали козаки: «У **туркені,** по тім боці, Хата на помості». I 200.35. **Туркеня** дрімала, Дрімав у харемі ледачий султан. Тілько у Скутарі, в склепу, не дрімають Козаки сердеги. I 201.68.

Одн. Н. **туркеня** I 201.68, ***Р.*** **у туркені** I 200.35, 200.40, 200.45.

ТУРОК (7). *Про військо.* Виглянуло над Чигрином Сонце із-за хмари, Потягли в свої улуси З **турками** татаре. II 161.56 //*Збірн.* (3). Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі Із нашої України; Чи там раду радять, як на **турка** стати, Не чуємо на чужині. I 199.3. *У прикл. спол.* **турки**-яничари (2). Тойді сироту Степана, Козака лейстрового, Отамана молодого, **Турки**-яничари ловили I 285.485.

◊ ***Одн. З.*** **турка** *збірн.* I 284.461, 366.223, **на турка** *збірн.* I 199.3, ***Мн. Н.*** **турки** *у прикл. спол.* I 285.485, 286.511, ***О.*** **з турками** II 160.4, 161.56.

ТУРЧИН (1). *Турок.* Тяжко, тату, Із своєї хати До **турчина** поганого В сусіди прохатись. I 496.В.

ТУТ (100), **ТУТА** (4), **ТУ** (1). *Присл.* **1.** *У цьому місці; протилежне «там»* (84). Лисянка — містечко Звенигородського повіту, над річкою Гнилим Тікичем. **Тут** зійшлися Гонта з Залізняком і розруйнували старосвітський будинок I 149.Прип. Я отутечки родилась, **Тут** і виростала. Отут, було, на цвинтарі Я з дітьми гуляю I 293.17. спасибі тобі за те, що ти хочеш сам приїхать в Нижній.. **тут** би тебе, преславного, на руках понесли твої безчисленнії поклонники. VI 154.7 /**Тут** [в Записках о Южной Руси] живо вилитий і кобзар, і гетьман, і запорожець, і гайдамака VI 130.32. Єретик мій не ввесь, **тут** його й половини нема. VI 179.37. *Повт.* (4). Сини мої! орли мої! Летіть в Україну.. Там найдеться душа щира, Не дасть погибати, А **тут...** а **тут...** тяжко, діти! I 76.51.

2. *У цьому випадку* (15). Тілько кисті уміючи треба вибрать.. **Тут** треба маляра аквареліста. VI 119.3 /Уже Марко чумакує I восени не ночує Ні під хатою, ні в хаті... Кого-небудь треба сватать. «Кого ж би **тут?»** старий дума I 317.262 //*У спол.* що **тут** (в світі) робить (діять)? (11). Я не сестра! Хто ж я така? О боже, мій світе, Що **тут** робить?.. Батька нема, А він занедужав, Та ще й умре!.. I 279.236. З переляку Вмерла Катерина.. Нема ради! Тілько вітер свище У димарі та в комині. Що **тут** в світі діять? II 458.В.

3. *У цей час* (6). У Бендери Прийшли ми.. **Тут** дав бог мені близнята, Якраз против спаса. I 366.224. Я, вставши раненько, заходився писать до вас лист оцей; тілько що заходився, а **тут** чорт несе єфрейтора VI 62.6.

◊ **тут 1.** I 23.108, 68.9, 149.Прип., 201.77, 293.17, 302.332, 361.47, 361.49, 381.11, 472.В, II 46.61, 46.62, 46.69, 47.82, 98.211, 106.93, 174.291, 217.7, 217.9, 217.10, 221.69, 232.32, 258.401, 357.1, 384.В, 391.В, 459.В, VI 16.13, 17.6, 20.11, 21.6, 24.16, 24.29, 26.14, 27.14, 28.6, 28.12, 35.6 (2 р.), 43.25, 45.29, 54.29, 54.34, 55.1, 70.29, 84.3, 130.32, 130.34, 141.37, 147.1, 147.7, 147.24, 148.33, 154.7, 154.16, 154.36, 155.15, 155.23, 156.12, 163.12 (2 р.), 163.25, 164.12, 165.6, 167.4, 170.2, 172.19, 179.37, 189.28, 192.33, 194.7, 200.29, 209.37, 217.9, 221.4, *повт.* I 76.51 (2 р.), 113.1318 (2 р.), **2.** I 317.262, II 227.10, VI 119.3,

216.30, *у спол.* I 234.158, 279.236, II 63.66, 95.108, 105.60, 106.79, 158.41, 254.225, 458.В, VI 19.15, 139.18, **3.** I 107.1104, 366.224, II 467.В, 488.В, VI 42.36, 62.6, **тута 1.** I 5.91, 501.В, II 155.12, 188.87, **ту 1.** I 122.1650.

ТУТЕШНІЙ (3). На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже почали збираться повітові пани, то може б ти здумав показать себе їм на **тутешній** сцені. VI 154.17.

Одн. З. (через) **тутешнього** VI 50.38, ***М.*** (на) **тутешній** VI 154.17, ***Мн. Н.*** **тутешні** VI 216.34.

ТУЧА (1). Вітрило-вітре мій єдиний,.. Моє веселіє-надію В степу між **тучею** розвіяв! II 496.В.

ТУШЕВАЛЬНИЙ (1). До всього того, що я те[бе] просив, прибав.. **тушевального** чорного порошка 4 золотника. VI 119.17.

ТЮ (2). *Вигук, яким передають здивування, обурення. Повт.* **Тю, тю,** дурні, зхаменітся I 473.В.

ТЮК (1). Посилаю тобі 10 моїх Букварів на показ, а с конторы транспортов ты получишь их 1000, і не розв'язувавши **тюка,** передай його, хто там у вас старший над воскресними школами? то йому і передай. VI 227.5.

ТЮПАТИ (1). Давид стенає та ридає.. I йде, ридаючи, до сина. Аж **тюпає,** немов біжить. II 72.114.

ТЮРМА (30). **1.** *Місце ув'язнення* (28). У нас же й світа, як на те — Одна Сибір неісходима, А **тюрм!** а люду! .. Що й лічить! I 327.91. Давно вже я сижу в неволі, Неначе злодій взаперті, На шлях дивлюся, та на поле, Та на ворону на хресті.. Більш нічого З **тюрми** не видно. II 265.22 /Дурні та гордії ми люди.. А хвалимось, що ось-то ми I над землею і водою, I од палат та до **тюрми** Усе царі II 202.5. *Образн.* (1). О зоре ясная моя! Ведеш мене з **тюрми,** з неволі, Якраз на смітничок Миколи, I світиш, і гориш над ним II 281.66 //*Заслання* (1). 2 августа я вирвався з своєї **тюрми,** а 5 августа гуляв уже по славному городу Астрахані. VI 144.38.

2. *Ув'язнення як стан* (2). Молюся! господи, молюсь! Хвалить тебе не перестану! Що я ні з ким не поділю Мою **тюрму,** мої кайдани! I 389.27.

◊ ***Одн. Н.*** **тюрма 1.** II 265.40, ***Р.*** **тюрми 1.** II 473.В, **тюрьми 1.** II 466.В, **до тюрми 1.** II 202.5, **з (із) тюрми 1.** II 265.22, 265.36, VI 144.38, *образн.* II 281.66, **коло тюрми 1.** II 461.В, **од тюрми 1.** I 327.71, ***З.*** **тюрму 2.** I 389.27, **в тюрму 1.** I 286.516, II 187.56, 325 29, ***М.*** **в тюрмі 1.** I 300.268, 466.В, II 225.230, 270.217, 271.243, 322.720, **2.** II 109.6, **в тюрьмі 1.** II 468.В, ***Мн. Р.*** **тюрм 1.** I 327.91, ***З.*** **тюрми 1.** I 329.148, II 102.22, 472.В, **тюрьми 1.** II 461.В, **в тюрми 1.** II 495.В. ***М.*** **в тюрмах 1.** I 107.1123, II 270.234.

ТЮТЮН (1). А тим часом Кете лиш кресало Та **тютюну,** щоб, знаєте, Дома не журились. I 37.385.

ТЯГНУТИ (1). I... гу! Загнув батько дугу, **Тягне** мати супоню, А ти зав'яжи, доню. I 129.1922.

ТЯЖКИЙ (61). **1.** *Такий, що має велику вагу, важкий* (13). Забрязкали **тяжкі** окови На неофітах. II 464.В. *Образн.* (4). Вороги!!.. Ви **тяжкий** камень положили Посеред шляху... і розбили О його... бога боячись! Моє малеє, та убоге Та серце праведне колись! II 239.22. I ніхто не бачить, I не бачить, і не знає — Оглухли, не чують... I го́спода зневажають,— Людей запрягають В **тяжкі** ярма. I 330.15. Лети ж, моя думо, моя люта муко, Забери з собою всі лиха, всі зла, Своє товариство — **ти** з ними росла, Ти з ними кохалась, їх **тяжкії** руки Тебе повивали. I 243.166 //*Про те, що своїм виглядом, звучанням, рухами і т. п. справляє враження чогось важкого* (4). Перед іконою пречистої Горить лампада уночі. Поклони **тяжкії** б'ючи, [генеральша] Ридала, билася... II 222.110. Далі гляну: У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє; Над ним хмарою чорніє Туман **тяжкий...** I 246.270 //*У спол.* **тяжкі** сльози (4). мені Не жаль було давно одбутих, Давно похованих, забутих, Моїх кровавих **тяжких** сльоз. I 389.12.

2. *Такий, що вимагає багато зусиль для здійснення, подолання чогось* (7). В тім гаю, У тій хатині, у раю, Я бачив пекло... Там неволя, Робота **тяжкая** II 229.23. Спасибі їй, добрій В[арварі] Н[іколаєвні].. хоче мені, як сама достане, прислать книжок. Як пришле, то тойді я і **тяжкого** походу, і Аральського моря, і безлюдного степу киргизького не злякаюсь. VI 49.30. *Образн.* (2). Може викую я з його [слова] До старого плуга Новий леміш і чересло.— I в **тяжкі** упруги... Може зорю переліг той I 228.58 /*Такий, що завдає багато клопоту (про дитину)* (1). Поплакала стара мати Та й стала ридати. I молилась, і ридала, Кляла все на світі. Ох, **тяжкі** ви, безталанні У матері діти! I 235.196.

3. *Обтяжливий; такий, що переноситься з великими труднощами, переживаннями* (15). Друже мій давній, друже мій єди

ний! із далекої Киргизької пустині, із **тяжкої** неволі вітав я тебе, мій голубе сизий, щирими сердечними поклонами. VI 152.10. Розказали кобзарі нам Про войни і чвари, Про **тяжкеє** лихоліття... Про лютії кари II 30.53. Понад Дніпром козак іде.. Чого ж смутний невеселий Іде — чуть не плаче? Якусь **тяжку** недоленьку Віщує козаче. I 112.1274 //*Про час* (8). Думи мої! літа мої, **Тяжкії** три літа. До кого ви прихилитесь, Мої злії діти? I 353.86. Боже милий, Чому ти не хочеш Укоротить свої темні, **Тяжкі** мені ночі!.. I 238.36 //*Постійний епітет до «година»* (3). серце жде чогось. Болить Болить, і плаче, і не спить, Мов негодована дитина. Лихої, **тяжкої** години Мабуть ти ждеш? II 288.6 //*Пов'язаний з неприємним фізичним відчуттям* (1). Наробив він мені оцей старий лиха: приїзжав до мене на святках колядувать. Я й досі ще хожу неначе з **тяжкого** похмілля од його колядок. VI 162.33.

4. *Сильний, глибокий; такий, що приносить великі муки* (16). Даль чоловік добрий, розумний і могущий, він добре знає, як тут ми пропадаємо, то **тяжкий** гріх йому буде, як він не схоче промовить за мене хоч одно слово. VI 43.25 //*Постійний епітет до «лихо», «горе»* (8). Отаке-то лихо **тяжке,** Батьку ти мій, друже! Блужу в снігах та сам собі: «Ой не шуми, луже!» Не втну більше. I 59.74. До **тяжкого** горя привів мене господь на старість, а за чиї гріхи? Єй же богу, не знаю. VI 115.23 //*Такий, що завдає страждань* (4). Вітрило, вітре господине! На-що ти вієш, мій єдиний, На-що несеш ти на крилі Ті ханови **тяжкиї** стріли На вої милиї мої II 496.В //*Небезпечний, нестерпний (про хворобу, рану)* (2). занедужав я спершу ревматизмом, **тяжкий** недуг, та я все-таки потроху боровся з ним, і лікар, спасибі йому, трохи помагав VI 42.31. В Путивлі граді вранці-рано Співає, плаче Ярославна..— на тілі, На княжім білім, помарнілім, Омию кров суху́, отру Глибокії, **тяжкії** рани... II 336.12.

5. *Гнітючий, сумний* (8). Спасибі вам, друже мій добрий, я з самої весни не чув рідного, щирого слова.. А вам першим бог велів розважить мою **тяжку** тугу в пустині щирими словами. VI 41.16. Молюся, знову уповаю, І знову сльози виливаю, І думу **тяжкую** мою Німим стінам передаю. I 360.3 *Повт.* (2). «Гай! гай!..— Старий промовив: — недоуми! Занапастили божий рай!..» І думнеє Чоло похмаріло... Мабуть щось **тяжке, тяжкеє** Вимовить хотілось? Та не вимовив... II 26.77.

6. *Неприємний (про голос)* (2).— Хазяїн дома? .. Указ Од кесаря, його само́го, Щоб ви сьогодня, сей же час! Ви на ревізію у город.. ішли.— І зник, пропав той **тяжкий** голос. II 312.304.

◊ ***Одн. Н.*** **тяжкий 1.** I 246.270, **3.** VI 49.15, **4.** VI 42.31, 43.25, **6.** II 312.304, **тяжкая 2.** II 229.23, 385.В, **3.** II 63.70, **5.** II 311.249, **тяжке 4.** I 40.475, 45.689, 59.74, 339.77, 352.41, II 381.В, ***Р.*** **тяжкого 2.** VI 49.30, (до) **тяжкого 4.** VI 115.23, **тяжкої 3.** II 288.6, **5.** VI 50.30, (із) **тяжкої 3.** VI 152.10, (з) **тяжкого 3.** VI 162.33, ***З.*** **тяжкий 1.** *образн.* II 239.22, (за) **тяжкий 4.** II 234.88, (на) **тяжкий 6.** II 340.4, **тяжку** 3. I 112.1274, 551.В, **5.** I 260.10, VI 41.16, 46.16, **тяжкую 3.** II 482.В, **5.** I 360.3, (в) **тяжкую 2.** I 285.489, **3.** I 285.494, 395.12, II 444.В, **тяжке** 5. *повт.* II 26.77, **тяжкеє 5.** *повт.* II 26.77, (на) **тяжке 4.** II 59.5, (про) **тяжкеє** 3. II 30.53, ***М.*** (в) **тяжкій 2.** *образн.* II 343.12, ***Мн. Н.*** **тяжкі 1.** II 464. В, *образн.* I 244.211, **1.** *у спол.* II 21.30, **2.** I 235.196, **тяжкії 1.** *образн.* I 243.166, 3. I 353.86, II 63.71, ***Р.*** **тяжких 1.** *у спол.* I 389.12, ***З.*** **тяжкі** 3. I 238.36, **4.** I 336.232, **тяжкії 1.** II 110.15, 222.110, **4.** II 336.12, **тяжкиї 4.** II 496.В, (в) **тяжкі 1.** *образн.* I 330.15, **2.** *образн.* I 228.58, (за) **тяжкіє 4.** I 375.53, ***О.*** **тяжкими 1.** *у спол.* I 260.11, II 405.В, ***М.*** (на) **тяжких 4.** II 496.В, (у) **тяжких 1.** I 523.В.

ТЯЖКО (143). *Присл.* **1.** *Про моральний стан, переживання* (115). Утопився б молоденький, Щоб не нудить світом; Утопився б,— **тяжко** жити, А нема де дітись. I 15.7. Іде шляхом молодиця.. Зострілася з чумаками.. «Христа ради, Дайте на дорогу!» Бере шага, аж труситься: **Тяжко** його брати!.. Та й навіщо?.. А дитина? Вона ж його мати! I 38.414. Люде, люде! Коли то з вас буде Того добра, що маєте?.. Не спинила весна крові, Ні злості людської. **Тяжко** глянуть; а згадаєм — Так було і в Трої. I 137.2159. *Повт.* (6). **Тяжко, тяжко** в світі жить I · нікого не любить II 117.5 //*Присудк. з додатком і без нього* (25) Чого мені **тяжко,** чого мені нудно, Чого серце плаче, ридає, кричить, Мов дитя голодне? I 257.1. прошу твоєї щирої братньої поради — і перше так було, а тепер аж надто стало **тяжко** на самоті. Якби не робота, то я давно одурів би VI 198.17. *Повт.* (16). Коли не жив чорнобривий, Зроби, моя пташко! Щоб додому не вернулась... **Тяжко** мені, **тяжко!** I 51.133. господь не благословив моєї доброї долі! — не дав мені докончить віку короткого на нашій любій Україні. **Тяжко**! аж сльози капають,

як згадаю, так **тяжко!** VI 58.3 //*Гірко, болісно. Вживається, як правило, з словами «плакати», «заридати», «усміхнутись»* (28). Вставало сонце з-за могили, Раділи люде встаючи. А мати й спати не лягала, Дочку вечерять дожидала І **тяжко** плакала ждучи. І 387.66. «За що вони мене люблять?.. Може, вони догадались... Ні, не догадались — Вони добрі...» І наймичка **Тяжко** заридала. І 319.371. Усміхнулась Катерина, **Тяжко** усміхнулась: Коло серця — як гадина Чорна повернулась. І 41.510. *Повт.* (10). Не співає чорнобріва, **Тяжко, тяжко** плаче... І 463.В. *У прикл. спол.* **тяжко**-важко (**тяжко,** важко) (13). Отакий-то Перебендя, Старий та химерний! Заспіває про Чалого — На Горлицю зверне.. Або, щоб те знали, **Тяжко**-важко заспіває, Як Січ руйновали. І 26.35. Галайда.. Замовк, зажурився, Поїхав ходою, **Тяжко**-важко сіромасі Боротись з нудьгою. І 120.1594. **Тяжко**, важко сиротині, А ніхто не бачить... І 58.40.

2. *Трудно. Про матеріальне становище людини* (9). **Тяжко** дітей годувати У безверхій хаті І 312.78. [Княжна] одпочить Зайшла в Чигрин до на[с] убогих, Та мабуть тяжкая дорога Її спіткала — **тяжко** жить С старцями по світу ходить. II 385.В. А я стою, похилившись, Думаю, гадаю, Як то **тяжко** той насущний Люди заробляють. І 251.505 //*Присудк.* (2). Кохалася мати сином.. а тим часом Батько умирає. Осталася удовою, Хоч і молодою І не одна... та все ж **тяжко..** Присудили сусідоньки У наймах служити. І 232.73 /*Про фізичний стан* (1). я ледве додибала До вашої хати.. Так щось **тяжко** стало! І 320.410.

3. *Сильно* (19). Оксано, Оксано!.. Подивися на Ярему. Де ти? Може, гине, Може, **тяжко** клене долю І 118.1485. Чого я У той гай ходила? І за що його так довго, Так **тяжко** любила! II 198.32. Диво дивнеє на світі З тим серцем буває! Увечері цурається, Вранці забажає! Та так **тяжко** забажає, Що хоч на край світа Шукать піде... II 79.76. *Повт.* (2). І в тій хаті поставили Царя ночувати.. він мені Махає рукою, Каже коня напоїти, А я й напоїла!.. Я не знала, що я **тяжко, Тяжко** согрішила! І 296.108 //*Жорстоко, суворо* (3). За що, не знаю, а караюсь, І **тяжко** караюсь! І коли я спокутую, Коли дiжду краю, Не бачу й не знаю! І 244.217.

◊ **тяжко 1.** І 14.14, 15.7, 30.106, 38.414, 41.510, 55.13, 58.68, 75.31, 80.233, 84.340, 86.406, 99.832, 108.1152, 121.1601, 137.2159, 140.2287, 140.2288, 161.318, 161.327, 166.84, 237.20, 243.179, 250.453, 267.186, 289.637, 319.371, 322.454, 342.82, 361.64, 363.111, 381.27, 387.66, 439.В, 462.В, 463.В (2 р.), 478.В, 528.В, 555.В, II 37.78, 37.108, 45.19, 51.93, 66.157, 112.23, 179.23, 190.10, 190.27, 198.21, 210.3, 215.3, 228.43, 240.31, 279.561, 310.235, 405.В, 411.В, 415.В, 450.В, 456.В, VI 42.22, *повт.* І 140.2294, 140.2295, 161.316 (2 р.), 463.В (2 р.), 534.В (2 р.), 551.В (2 р.), II 117.5 (2 р.), 221.66 (2 р.), 490.В (2 р.), *присудк.* І 76.51, 117.1475, 127.1825, 133.2023, 257.1, 438.В, II 223.120, VI 133.6, 198.17, *присудк., повт.* І 51.133 (2 р.), 117.1467, 117.1468, 159.268 (2 р.), 249.424 (2 р.), VI 43.1 (2 р.), 57.33, 57.34, 58.3, 58.4, 73.11, 73.12, *у прикл. спол.* І 15.1, 16.39, 26.35, 58.40, 81.255, 92.603, 111.1242, 120.1594, 126.1794, 142.2389, 316.222, 447.В, II 318.520, **2.** І 251.505, 312.78, 352.38, 393.1, II 180.43, 385.В, 488.В, *присудк.* І 232.73, 320.410, **3.** І 32.170, 65.82, 111.1214, 118.1485, 244.217, 255.49, 471.В, 554.В, II 78.70, 79.76, 146.12, 196.83, 198.32, 327.7, 442.В, VI 70.29, 138.11, *повт.* І 296.108, 296.109.

ТЯМА (1). *У спол.* в **тяму** вдатися — *запам'ятатися.* Мабудь, добре москалі В **тяму** їй вдалися І 410.В.

ТЯМИТИ (6). Тілько кисті уміючи треба вибрать. Не знаю, чи Семен **тямить** що в сім ділі. VI 119.3. Примкніть во ім'я божіє мого брата коло свого завода, хоч коло буряків; а він це діло дуже добре **тямить.** VI 202.17.

◊ **тямить** VI 119.3, 202.17, **тямим** VI 217.16, **тямлять** І 374.16, **тямило** І 547.В, **тямили** VI 32.20.

ТЯМКА (1). *У спол.* в **тямку** датися — *запам'ятатися, врізатися в пам'ять.* Полетіла Катерина І не одяглася. Мабуть, добре Московщина В **тямку** їй далася! І 42.578.

ТЯСМИН (5). *Назва притоки Дніпра.* Он бачите, над Києвом Мітла простяглася, І над Дніпром і **Тясмином** Земля затряслася. І 303.349.

◊ ***Одн. Р.*** **із Тясмина** II 161.40, ***О.*** **за Тясмином** І 500.В, **над Тясмином** І 100.868, 303.349. ***М.*** **в Тясмині** І 497.В.

ТЯСЬМА (1). *Друга назва річки Тясмину.* То понаставляли Ті фігури он для чого: Щоб люди не крали Води з річки — та щоб нишком Піску не орали, Що скрізь отам за **Тясьмою.** І 305.412.

ТЬМА[1] (18). *Темнота.* Надворі вже смеркло, і, **тьмою** повитий, Дрімає, сумує Ієрусалим. II 70.64. туман, неначе ворог, Закриває море І хмароньку рожевую, І **тьму** за собою Розстилає туман сивий II 178.14. *Повт.* (2). Кума моя і я В Петрополіськім лабіринті Блукали ми — і **тьма,** і **тьма...** II 371.3. *Образн.* (12). І засвітив,

любомудре, Світоч правди, волі... І слав'ян сім'ю велику Во **тьмі** і неволі Перелічив до одного І 263.41. *Образн. Повт.* (2). Не зійде сонце. **Тьма, і тьма!** І правди на землі нема! II 357.7. *У прикл. спол.* (2): а) **тьма**-неволя (1). А новий день, із **тьми**-неволі, На Колизей і Капитолий Уже світив, уже сияв. II 472.В; б) **тьма**-юдоль (1). А новий день із **тьми**-юдолі, На Колізей і Капітолій Уже світив, Уже сіяв. II 462.В.

◊ *Одн. Н.* **тьма** *повт.* II 371.3 (2 р.), *образн.* II 59.19, 436.В, *образн., повт.* II 357.7 (2 р.), ***Р.*** **із тьми** *образн.* II 282.93, *у прикл. спол.* а) II 472.В, *у прикл. спол.* б) II 462.В, ***З.*** **тьму** II 178.14, *образн.* I 309.45, 344.138, **во тьму** *образн.* I 524.В, ***О.*** **тьмою** II 70.64, *образн.* II 178.16, ***М.*** **во тьмі** *образн.* I 263.41, 344.160, 345.185.

ТЬМА[2] (1). *Дуже багато.* І без огня, і без ножа Стратеги божії воспрянуть. І **тьми** і тисячі поганих Перед святими побіжать. II 275.423.

ТЬОПАТИ (1). Любая Надежда Михайловна. Передайте оце добро Ликері. Я вчора тілько почув, що вона занедужала.. десь **тьопала** по калюжах та й простудилася. VI 218.15.

У

У *див.* **В.**

УБИВАТИ (1), **ВБИВАТИ** (2). Ходім, брати, у неділю У Хвастов гуляти, Ляхів мордувати, На смерть **убивати** II 427.В. А Галайда кричить: «Батьку! Стійте!.. пропадаю! Постривайте, не **вбивайте:** Там моя Оксана» І 130.1966. *Образн.* (1). А сьогодні, сини мої, Горе мені з вами! Поцілуйте мене, діти, Бо не я **вбиваю,** А присяга. І 139.2242.

УБИРАТИ (1). *Образн. Одягати, наряджати.* Було, як смеркає, Защебече на калині — Ніхто не минає. Чи багатий, кого доля, Як мати дитину, **Убирає,** доглядає,— Не минє калину. І 11.19.

УБИТИ, УБИТЬ (29), **ВБИТИ** (16). *Умертвити, позбавити життя.* Пан поїхав десь далеко, А мене покинув. І прокляли його люде, Будинок спалили... А мене, не знаю за що, **Убити** — не **вбили,** Тілько мої довгі коси Остригли І 356.50. А царь, щоб Гурій і не знав, Звелів **убить** його та й годі II 416.В. В Умані Гонта **убив** дітей своїх за те, що їх мати-католичка помогла єзуїтам перевести їх в католики. І 149. Прип. Ченчіо колись **Убила** батька кардинала II 17.358. Маріє!.. Молися й дякуй, що не кинув.. А то б цеглиною **убили** — Якби не вкрив, не заховав! II 311.275. Сини мої, сини мої! Чом ви не великі? Чом ворога не різали? Чом матір не **вбили,** Ту прокляту католичку І 139.2255. Преблагий був муж на світі Максим отой, сину. А я! а я!.. не вимовлю. Моя ти дитино! Я **вбив** його. II 255.269. Ножем тупим Тебе [кесаре] заріжуть, мов собаку, **Уб'ють** обухом. II 276.453. *Повт.* (4). кричить Надворі голос, що є сили. Ляхи зомліли. «Хто такий?» Оксана в двері: **«Вбили! вбили!»** І 97.809 //*У спол.* (2): а) хоч **убий** (1). Хоч **убий,** не вмію; треба б хвалить, так сором, а гудить не хочеться. І 150.П; б) чорти б **убив** його батька. *Лайл.* (1). тут тепер 10° морозу, не вам кажучи, а кожуха нема, чорти б **убив** його батька, і купила нема. VI 24.17 //*Перен.* (3). Десять літ неволі, друже мій єдиний, знівечили, **убили** мою і віру і надію VI 130.8. Ані кара, ні кайдани Тії сили не **вбили...** II 458.В.

◊ **убити** І 356.50, *перен.* II 169.174, **убить** II 416.В, **убив** І 4.58, 149. Прип., II 71.90, 74.206, 257.357, 411.В, **вбив** І 327.99, II 255.269, 353.102, **убила** І 295.79, II 17.358, 159.86, **вбила** І 143.2401, **убили** І 276.127, 528.В, II 100.291, *перен.* VI 130.8, **вбили** І 120.1576, 139.2255, 295.93, 295.94, 355.4, 356.50, 357.82, *повт.* I 97.809 (2 р.), *перен.* II 458.В, **уб'є** II 327.11, **уб'єм** І 119.1551, **уб'ють** II 276.451, 276.453, 310.231, 311.254, 327.18, **вб'ють** І 143.2426, **убий** *повт.* II 16.355, 16.356, *у спол.* а) І 150.П, **убийте** II 138.2213, **вбийте** І 445.В, **убив (б)** *у спол.* б) VI 24.17, **убили (б)** II 311.275.

УБИТИЙ (10), **ВБИТИЙ** (4). **1.** *Позбавлений життя через убивство* (10). Ні, чорнявий не **убитий,** Він живий, здоровий... І 31.147. На улиці валяється **убита** дитина.. Горе тобі II 158.72. Невдяки. Смердітимуть, як та собака, **Убита** й кинута в рові... II 487.В //*Субст.* (1). Цікаві (нігде правди діти) Підкралися, щоб із лякать; Коли подивляться, що **вбитий,**— З переполоху ну втікать! І 8.199.

2. *Перен. Приголомшений, пригнічений* (1). О господи! Дай мені хоч глянуть На народ отой **убитий** II 191.37.

◆ *У спол.* м о в **убитий** (3). Старий Трохим по надвір'ю, М о в **убитий,** ходить. I 322.461. шелестить Пожовкле листя; м о в **убитий,** Старий під хатою сидить I 282.354.

◊ ***Одн. Н.*** **убитий 1.** I 31.147, *у спол.* I 117.1467, 282.354, 322.461, **вбитий 1.** I 31.143, II 208.7, *субст.* I 8.199, **убита 1.** II 158.72, II 487.В, **убитая 1.** II 159.73, ***З.*** (на) **убитий 2.** II 191.37, ***О.*** **вбитим 1.** I 123.1686, ***Мн. Н.*** **убиті 1.** I 244.225, ***Р.*** **убитих 1.** II 278.539.

УБИТО (3). *Присудк. Безособ.* А восени на улиці Сотника **убито!** II 176.391.

◊ **убито** I 8.212, II 176.391, 361.16.

УБІГАТИ *див.* **ВБІГАТИ.**

УБЛАГАТЬ (6), **ВБЛАГАТИ** (1). **1.** *Проханнями запевнити, схилити кого до згоди на що-н.* (6). **Ублагала** Капітолійський той сигкліт, Щоб первенця її вітали Святії ідоли. II 267.114. То сяк, то так **ублагавши** фельдфебеля, вернувся я до хати і захожуюся знову [писать] VI 62.9 //*Схилити до милосердя, зробити милостивим* (2). А Ярина їх слухала... Та святих благала. **Ублагала...** на всеїдній З Степаном побрались. I 289.663. От і талан господь послав На вбогий хутір, **ублагали** Царя небесного! II 220.9.

2. *Перен. Відвернути* (1). Не милують, Карають завзяті.. Ні каліка, ані старий, Ні мала дитина Не остались,— не **вблагали** Лихої години. I 123.1694.

◊ **ублагать 1.** VI 73.18, **ублагав 1.** VI 43.22, **ублагала 1.** I 289.663, II 267.114, **ублагали 1.** II 220.9, **вблагали 2.** I 123.1694, **ублагавши 1.** VI 62.9.

УБОГИЙ (104), **ВБОГИЙ** (17). **1.** *Бідний, злиденний, нужденний* (101). Я був **убогий** сирота. А у сусіда виростала У наймах дівчина. II 64.73. Круг себе сумно озирнулась, На руки козеня взяла І веселенькая пішла На хутір бондарів **убогий.** II 308.140. А що за дівчина була, Так так що краля! і не **вбога** II 206.57 /де лежить Останок славного Богдана? Де Остряницина стоїть Хоч би **убогая** могила? I 108.1141 //*Субст.* (28). Діли з **убогим** заробіток, То легше буде й зароблять. II 50.59. Уже **вбогі** ворушились, На труд поспішали I 251.493. *Зверт.* (1). Душа **убога..** лягла Одпочивать собі, небога. А воля душу стерегла.— Прокинься, каже. Плач, **убога!** II 357.6. *У прислів'ї* (1). Тече вода і на гору Багатому в хату. А **вбогому** в яру треба Криницю копати. I 232.96* //*Малий, незначний за кількістю* (3). Я думав, грішний перед богом, Нехай хоть часточка **убога** За мене піде, за наш край II 234.76 /*Мізерний* (1). Я, нарисовавши дещо, оддавав за самую **убогую** ціну, так що ж — сміються! VI 54.35 //*Скудний (про природу, рослинність)* (2). Прощай, **убогий** Кос-Арале. Нудьгу заклятую мою Ти розважав-таки два літа. II 207.5. *Образн.* (1). Не нарікаю ні на кого. Я сам себе, дурний, дурю, Та ще й співаючи. Орю Свій переліг — **убогу** ниву! Та сію слово. II 349.5.

2. *Нікчемний* (1). А ви, святиє предотечі, По всьому світу розійшлись І крихту хліба понесли Царям **убогим.** II 347.7.

◆ *У спол.* (19): а) д у ш а **убогая** — *принижена, ображена душа* (11). Д у ш е моя **убогая**, Чого марне плачеш, Чого тобі шкода? I 242.119. А тепер, як розглядів, то д у ш а моя **убогая** розсипалась, мов пилина перед лицем вітра ..що ж діяти? VI 42.26; б) **убоге** с е р ц е (5). Світе мій! Моя ти зоренько святая! Моя ти сило молодая! Світи на мене, і огрій, І оживи моє побите **Убоге** с е р ц е, неукрите, Голоднеє. II 290.13; в) **убогі** с е р ц е м (1). І все розтлили, осквернили, І осквернених, худосилих, **Убогих** с е р ц е м, завдали В роботу-каторгу. II 351.20; г) **убога** г о л о в а (1). Нічого не вдію **Убогою** г о л о в о ю II 213.69; д) **убога** л е п т а (1). Слава тобі, Шафарику,.. Привітай же в своїй славі І мою **убогу** Л е п т у — думу немудрую Про чеха святого.. Про славного Гуса! I 264.73.

◊ ***Одн. Н.*** **убогий 1.** I 84.346, 112.1267, 344.144, II 32.15, 64.73, 77.24, 207.5, 228.49, 311.270, 315.419, VI 86.28, *субст.* I 100.871, 547.В, II 32.15, **вбогий 1.** II 283.16, *субст.* II 265.29, **убогій 1.** I 425.В, 435.В, 523.В, II 488.В, 489.В, *субст.* I 430.В, 534.В, II 482.В, **убога 1.** I 162.362, II 234.76, 372.2, 411.В, 449.В, 484.В, *у спол.* а) II 357.2, **убогая 1.** I 108.1141, II 349.25, *субст.* II 263.9, *у спол.* а) I 242.119, 243.155, VI 42.26, **вбога 1.** II 206.57, **убоге 1.** II 45.5, 58.15, **вбогеє 1.** II 411.В, ***Р.*** **убогої 1.** *у спол.* а) II 240.32, 305.24, (з) **убогої 1.** II 219.46, ***Д.*** **убогому 1.** I 133.2031, 363.122, VI 85.29, **вбогому 1.** *субст.*, *у прислів'ї* I 232.96, **убогій 1.** I 343.133, II 49.16, 456.В, *у спол.* а) II 266.81, 305.24, **вбогій 1.** II 249.32, ***З.*** **убогого 1.** VI 161.12, *субст.* I 364.134, II 119.10, (в) **убогий 1.** II 391.В, (на) **убогий 1.** II 308.140, 441.В, (на) **вбогий 1.** II 220.9, **убогій 1.** II 449.В, (в) **убогій 1.** II 486.В, (на) **вбогій 1.** II 449.В, **убогу 1.** I 234.171, 348.18, II 25.58, *образн.* II 349.5, *субст.* II 105.52, *у спол.* а) II 190.32, *у спол.* д) I 264.73, (в) **убогу 1.** I 13.93, **Убогую** *у спол.* а) II 112.13, (в) **убогую 1.** II 311.272, (за) **убогую 1.** VI 54.35, **вбогу**

1. I 308.19, убоге *у спол.* б) I 351.17, II 179.14, 239.25, 290.13, вбоге 1. I 533.В, II 394.В, *у спол.* б) II 433.В, ***О.*** (з) убогим 1. I 157.189, *субст.* II 50.59, (за) убогим 1. II 189.119, убогою *у спол.* г) II 213.69, ***М.*** (в) убогій 1. II 306.34, 323.756, 384.В, (на) убогій 1. *субст.* I 261.3, (в) убогім 1. II 205.16, ***К.*** убога 1. *субст.*, *зверт.* II 357.6, ***Мн. Н.*** убогі 1. I 333.137, II 7.10, 289.33, 305.20, 314.364, *субст.* I 515.В, вбогі 1. II 51.104, *субст.* I 251.493, вбогії 1. *субст.* II 51.107, 312.314, ***Р.*** убогих 1. I 99.833, 343.131, VI 226.15, *субст.* II 10.77, 10.79, 10.85, (до) убогих 1. *субст.* II 385.В, (ради) убогих 1. *субст.* II 289.20, ***Д.*** убогим 1. II 314.396, *субст.* II 499.В, 2. II 347.7, ***З.*** убогих 1. *субст.* II 291.24, 341.11, *у спол.* в), *субст.* II 351.20, убогі 1. II 298.1, 315.15, (в) вбогії *у спол.* а) II 323.737, ***О.*** убогими 1. II 7.9.

УБОЖЕСТВО (1). *Бідність.* В великій пригоді стали мені оці 50 карб. Розпитайте Ілію Івановича,— я йому пишу. Що значать гроші при **убожестві!** VI 61.37.

УБРАНИЙ (3). 1. *Про закованого в кайдани* (2). Перехристивсь, отак **убраний,** І поволік Петрусь кайдани Аж у Сибір II 226.233. А меж ними, запеклими, В кайдани **убра́ний** Цар всесвітній! цар волі, цар, Штемпом увінчаний! I 245.242.

2. *Заквітчаний. Образн.* (1). І на полі жайворонок, Соловейко в гаї Землю, **убрану** весною, Вранці зострічають... I 136.2143.

◊ ***Одн. Н.*** убраний 1. I 245.242, II 226.233, ***З.*** убрану 2. I 136.2143.

УБРАТИСЯ (2), **ВБРАТИСЯ** (1). *Надіти прикраси.* У свитину вдягатимусь, У намисто **уберуся,** Доганятиму Петруся. II 174.297. У намисто **вбируся** II 435.В.

◆ *У спол.* в д у р н і **убратися** — *спіймати облизня* (1). а ісправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти, А він же трудився! І день і ніч побивався, Та в д у р н і й **убрався.** I 307.472.

УВЕСЬ *див.* **ВЕСЬ.**

УВЕЧЕРІ (19), **ВВЕЧЕРІ** (11). *Присл.* **Увечері,** мов зоря тая, Марія з гаю вихожає Заквічана. II 308.119. Понад ставом **увечері** Шепочеться осока I 234.182. Кумасю, серце моє! **Увечері** я буду у Карташевських. VI 197.24. Аж три пари на радощах Кумів назбірали Та **ввечері** й охристили I 314.159.

◊ увечері I 10.41, 147.2563, 234.178, 234.182, 315.207, 462.В, II 79.74, 81.175, 97.178, 114.15, 131.3, 172.257, 277.492, 308.119, 316.474, VI 31.18, 82.28, 197.24, 221.23, ввечері I 135.2105, 314.159, II 198.17, 284.31, 440.В, 489.В (2 р.), 490.В, VI 83.18, 205.20, 221.35.

УВІЙТИ *див.* **ВВІЙТИ.**

УВІНЧАНИЙ (1). *Перен. Помічений тавром.* А меж ними, запеклими, В кайдани убра́ний Цар всесвітній! цар волі, цар, Штемпом **увінчаний!** I 245.244.

УВІНЧАТИ (1). *У спол.* т е р н о м **увінчати** — *про тортури, наругу.* І за що Його, святого, мордували, Во узи кували; І главу його честную Т е р н о м **увінчали?** II 266.52.

УВІРВАТИ (1). *Про струну скрипки.* С[отник]: Отже одна вже й увірвалась. Стривай, і другу **увірву...** II 167.117.

УВІРВАТИСЯ (1). *Про струну скрипки.* С[отник]: Отже одна вже й **увірвалась.** Стривай, і другу увірву... II 167.116.

УВІРУВАТИ (1). І чудесам Твоїм **увірують** на світі Твої малі убогі діти! II 289.32.

УГАДАТИ *див.* **ВГАДАТИ.**

УГАМУВАТИСЯ (1), **ВГАМУВАТИСЯ** (1). *Стати спокійним, подавити своє хвилювання, збудження.* Друже мій єдиний! Я ще й досі не **вгамувався** од того великого свята, що ти мені завдав на самоті. VI 159.7. Друже мій єдиний! Чи ти **угамувався** вже хоч трохи з своїм бенефісом. VI 163.8.

УГІЛЛЯ (2). Уже й хату розкидали І сволок з словами На **угілля** попалили!.. I 296.124. І сволок хрещатий На **уголье** попалили I 498.В.

УГІЛЬ (1). так бачите, щоб я не зрисував (бо мені рисувать заказано) свого недуга (**углем** у комені), то і положили за благо перевести мене в казарми. VI 42.34.

УГЛЕДІТИ (1). З того часу ставок чистий Заріс осокою; Не купаються дівчата, Обходять горою; Як **угледять,** то христяться І зовуть заклятим... I 168.180.

УГОЛ (1). *Закуток, куток.* Перед світом Усе те заснуло; Тіль[ко] де-де православні По **углах** стогнали Та, стогнучи, за батюшку Господа благали. I 248.379.

УГОЛОС (1), **ВГОЛОС** (1). *Присл.* У Празі глухо гомонять, І цесаря, і Вячеслава, І той собор тисячоглавий **Уголос** лають! I 269.245. А то думають, думають, ні **вголос,** ні мовчки; а ляхи догадаються — от тобі й пшик! I 101.917.

УГОРУ *див.* **ВГОРУ.**

УГОТОВАН (1). *Слов'ян. Присудк. Приготовлений, підготовлений.* **Уготован** Веселий пир. II 467.В.

УДАРИТИ *див.* **ВДАРИТЬ.**

УДАРИТИСЬ (2). І небога Кругом зирнула, і о мур, Об мур старою головою **Ударилась,** і трупом пала Під саму браму.

II 277.490 //*У спол.* **ударитись** о б п о- **л** и — *при вираженні відчаю, розгубленості* (1). [Чоловік] **Ударивсь** о б п о **л и**: Лазять діти у запічку Голодні і голі. II 120.21.

УДАРЯТИ (1). *Перен. Розраховувати, покладатися.* Я щось не дуже **ударяю** на Академію, а в чужоземщині хочеться бути. VI 29.17.

УДАТИСЯ *див.* **ВДАТИСЯ.**

УДВОЄ (1), **ВДВОЄ** (2). *Присл.* А пожар **удвоє** Розгорівся, розпалався До самої хмари. I 124.1699. Ох, якби я знала, Що побачу його ще раз,.. **Вдвоє,** втроє б витерпіла За єдине слово! I 132.2003.

◊ **удвоє** I 124.1699, **вдвоє** I 132.2003, 266.167.

УДВОХ (15), **ВДВОХ** (11). *Присл.* Якось вони собі гуляли **Удвох** на улиці II 318.539. І в коморі і надворі З нежонатим **удвох** Пустували I 160.292. прочитаємо **вдвох,** як приїдете, бо я таки вас зимою сподіваюся, а весело б було, матері його ковінька. VI 24.38. *У приказці* (1). **Удвох,** кажуть, і плакати Мов легше неначе I 261.13.

◊ **удвох** I 138.2201, 160.292, 289.650, 289.655, 311.58, 311.61, II 100.295, 170.181, 174.300, 218.19, 222.93, 287.16, 317.492, 318.539, *у приказці* I 261.13, **вдвох** I 247.347, 312.87, 444.В, II 218.26, 319.596, VI 24.6, 24.7, 24.13, 24.38, 212.29, 221.13.

УДЕНЬ *див.* **ВДЕНЬ.**

УДЕРЖАТЬ (1). Сьогодні оце тропіки легше стало, можна хоч перо в руках **удержать.** VI 25.16.

УДИЛА (1). *Образн.* Окули люде і цього. Заперли в щелепи **удила** І в Вавілоні посадили В тюрму глибоку. Щоб не чуть Було на світі того рику Самодержавного владики, Царя неситого... II 325.27.

УДІЛИТЬ (1). Я тепер (поздоров боже вас) хоч і багатий на папір, а все-таки на клаптику пишу, бо сказано, пустиня, де я возьму, як потрачу, та таки і **уділить** декому треба хоч по аркушику. VI 50.6.

УДОВА *див.* **ВДОВА.**

УДОВЕНКО *див.* **ВДОВЕНКО.**

УДОВИН, УДОВИНИЙ *див.* **ВДОВИН.**

УДОВИЦЯ *див.* **ВДОВИЦЯ.**

УДОВІВНА *див.* **ВДОВІВНА.**

УДОСВІТА *див.* **ВДОСВІТА.**

УДРАТЬ (1). *Написати. Фам.* Не тепер, а коли-небудь іноді я думаю **удрать** критику на сію воистино драгоценную книгу. VI 138.34.

УДЯЧНИЙ (2). спасибі вам, бувайте здорові, та напишіть хоч стрічечку до мене, до **удячного** вам Т. Шевченка. VI 50.12. пришліть ..Л е р м о н т о в а хоч один том, велику, превелику радість пришлете з ним вашому **удячному** і безталанному землякові. VI 44.2.

УЖЕ *див.* **ВЖЕ.**

УЗИ (2). *Слов'ян.* **1.** *Кайдани, ланцюги, пута* (1). І за що Його, святого, мордували, Во **узи** кували; І главу його честную Терном увінчали? II 265.50.

2. *Про темницю, тюрму* (1). неофітів в Сіракузи В подземниї страшниї **узи..** одвезли. II 463.В.

◊ ***Мн. З.*** **в (во) узи 1.** II 265.50, **2.** II 463.В.

УЗЛОВАТИЙ (2). **1.** *Вузлистий, з кількома вузлами* (1). Все покажем! тілько дайте Себе в руки взяти. Як і тюрми муровати, Кайдани кувати, Як і носить!.. і як плести Кнути **узловаті** I 329.151.

2. *Перен. Лукавий* (1). Якби ви вчились так, як треба, То й мудрость би була своя. А то залізете на небо: «І ми не ми, і я не я, І все те бачив, і все знаю, Нема ні пекла, ані раю, Немає й бога, тілько я! Та куций німець **узловатий,** А більш нікого!..» I 332.98.

◊ ***Одн. Н.*** **узловатий 2.** I 332.98, ***Мн. З.*** **узловаті 1.** I 329.151.

УЗРИТИСЯ (1). *Слов'ян. Бути побаченим.* — Во Іудеї не було! — Промовив гость, — того ніколи, Що нині **узриться.** II 310.198.

УЗРІТЬ (8). *Слов'ян. Сприйняти зором, побачити.* Аж зомліла, як **узріла;** І старий заплакав, Як побачив на коневі Такого юнака. I 281.312. Бодай не довелось нікому **Узріть** такеє. II 317.495. Ніколи Такої божої краси Ніхто не **ýзрить!** II 307.81.

◊ **узріть** II 11.137, 317.495, **узрів** II 322.696, **узріла** I 281.312, II 318.553, **узрю** II 72.111, 313.330, **узрить** II 307.81.

УЗЯТИ *див.* **ВЗЯТИ.**

УЗЯТИСЯ *див.* **ВЗЯТИСЬ.**

УЙНЯТИСЯ (1). *Вгамуватися.* **Уйміteся!** Образ божий Більш не оскверняйте I 515.В.

УКАЗ (8). Преторіанам [кесар] дав **указ,** Щоб все, що хочуть, те й робили II 272.319. Од матушки-цариці, Таки із самої столиці, Прийшов **указ** лоби голить. II 253.179. Добридень же, новий годе, .. Що ти несеш в Україну В латаній торби-

ні? «Благоденствіє, **указом** Новеньким повите». І 353.97.

◊ ***Одн. Н.*** **указ** ІІ 52.143, 253.179, 253.180, 312.299, 314.381, ***З.*** **указ** І 301.297, ІІ 272.319, ***О.*** **указом** І 353.97.

УКВІЧАТИ (5). А дівчата **уквічали** Могилу квітками І 547.В. Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива, І сестру Мар'яну рястом **уквічай** І 153.28. *Образн.* (1). Встала й весна, чорну землю Сонну розбудила, **Уквічала** її рястом І 136.2139.

◊ **уквічала** *образн.* І 136.2139, **уквічали** І 284.445, 547.В, **уквічай** І 153.28, ІІ 485.В.

УКИНУТИ (2). Положила на цямрину Титарівна сина Та й побігла... А Микита Виліз із калини Та й **укинув** у криницю, Неначе щеня те! ІІ 81.187. Вхопив його та й **укинув** Максима святого У криницю... ІІ 258.379.

УКЛАСТИ (1). *Убити. Фам.* «Мордуй, мордуй: в раю будеш Або есаулом. Гуляй, сину! нуте, діти!» І діти майнули По горищах, по коморах, По льохах, усюди; Всіх **уклали,** все забрали. І 115.1362.

УКЛІН (1). І тихим ласкавим **уклоном** Марію молодик вітав. ІІ 486.В.

УКЛОНИТИСЯ (1). А гость ро[з]зутий, Умитий з кущі вихожав В одному білому хітоні, Мов намальований сіяв, І став велично на порозі, І, **уклонившися,** вітав Марію тихо. ІІ 309.174.

УКОРИТЬ (1). Не сказать святого слова, І душу убогу Порадовать, і **укорить** Чоловіка злого ІІ 440.В.

УКОРОТИТЬ (5), **ВКОРОТИТИ** (1). Боже милий, Чому ти не хочеш **Укоротить** свої темні, Тяжкі мені ночі!.. І 238.35 //*У спол.* **вкоротити** в і к у (2). **Укороти,** боже, молодого в і к у Тому, хто не має талану любить. І 161.331. Іде собі наш Ярема... «Може ще загину». А тим часом із байраку Півень — кукуріку! «А, Черкаси!.. боже милий! Не **вкороти** в і к у!» І 113.1323.

◊ **укоротить** І 238.35, **Укоротив** І 143.2424, **укоротить** VI 201.1, **укороти** *у спол.* І 161.331, **вкороти** *у спол.* І 113.1323, **укоротивши** ІІ 105.61.

УКРАДЕНИЙ (1), **ВКРАДЕНИЙ** (1). І перед образом твоїм Неутомленниє поклони. За кражу, за войну, за кров, Щоб братню кров пролити, просять І потім в дар тобі приносять З пожару **вкрадений** покров!.. І 328.141. *Образн.* (1). Хто стерегтиме твій покой, **Украдений** твоїм Петрусем? ІІ 224.174.

УКРАДУЧИ (2). *Присл. Потай, крадькома.* Якби не ви, то мене б давно з нудьги не стало, а то все-таки, хоч **украдучи,** та трошки помалюю VI 61.38. Та... (ти пишеш, що єсть у вас німець, добрий фотограф) та хоч **украдучи** або одурячи нехай він (німець) зніме її поличчє VI 220.10.

УКРАЇНА (201), **УКРАЙНА** (33), **ВКРАЇНА** (28). Праведная душе! прийми мою мову Не мудру, та щиру. Прийми, привітай. Не кинь сиротою, як кинув діброви, Прилини до мене хоч на одно слово Та про **Україну** мені заспівай! І 13.112. я рисую тепер **Україну** — і для історії прошу вашої помоги, я, здається, тойді вам розказував, як я думаю це зробить. VI 32.35. Як умру, то поховайте Мене на могилі, Серед степу широкого, На **Вкраїні** милій І 354.4. *Повт.* (4). Холоне серце, як згадаю, Що не в **Украйні** поховають, Що не в **Украйні** буду жить І 393.12. *Зверт.* (13). Привітай же, моя ненько! Моя **Україно!** Моїх діток нерозумних, Як свою дитину. І 24.114. *Зверт. Повт.* (4). **Україно, Україно!** Серце моє, ненько! Як згадаю твою долю, Заплаче серденько! І 64.49. *Персоніф.* (13). Зажурилась **Україна** — Така її доля! І 63.23. *У назві твору* (5). І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в **Украйні** і не в **Украйні** моє дружнеє посланіє І 330. Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **Україна** І 101.920, 112.1244, 119.1523, 136.2122, 476.В, ІІ 233.38, VI 33.16, 130.34, *персоніф.* І 63.23, 78.128, 110.1181, 111.1216, 147.2553, 303.254, 309.44, 335.194, 413.В, **Украйна** *І* 68.15, *ІІ* 48.143, *персоніф.* І 471.В, ІІ 33.20, **Вкраїна** І 417.В, 474.В, *персоніф.* І 227.27, ІІ 396.В, ***Р.*** **України** І 58.53, 100.880, 201.74, 249.426, 250.455, 297.164, 308.3, 331.33, 336.237, 336.257, 375.61, ІІ 160.18, 438.В, VI 34.15, 161.10, **з (із) України** І 199.2, 199.14, 246.294, 251.478, 309.39, 329.171, 354.9, 388.3, ІІ 93.29, 152.2, 188.85, VI 20.13, 25.29, **Украйни** І 113.1302, 334.165, **Вкраїни** І 259.20, 474.В, 518.В, ***Д.*** **Україні** ІІ 234.73, ***З.*** **Україну** І 58.36, 59.96, 100.856, 107.1118, 145.2491, 163.410, 228.42, 249.417, 285.502, 383.20, 395.10, ІІ 25.58, 25.66, 30.48, 38.113, 43.48, 129.10, 152.27, 160.10, 179.17, 201.48, 374.69, 405.В, 424.В, VI 26.21, 32.35, 34.12, 54.21, 156.20, **в Україну** І 68.5, 76.46, 78.145, 81.264, 108.1135, 288.599, 331.40, 353.95, 366.232, 472.В, ІІ 43.48, 67.5, 110.10, 389.В, VI 133.25, *повт.* І 23.105, 23.106, **за Україну** І 329.157, ІІ 38.118, 398.В, **на Україну** І 110.1203, 137.2167, 142.2391, 145.2482, 203.168, ІІ 20.5, 48.138, 111.53, 214.80, 254.216, 394.В, 462.В, VI 28.22, 193.1, **про Україну** І 13.89, 13.112, 78.136, 81.242, VI 58.14, 86.18, **Украйну** І 110.1178, 308.20, 379.18, ІІ 57.12, 280.4, VI 32.10, **за Украйну** І 22.68, 522.В, ІІ 29.20, **на Украйну** ІІ 191.38, 213.40, 447.В, 473.В, **Вкраїну** І 504.В, ІІ 32.5, 200.25, **за Вкраїну** І 383.15, 522.В, **на Вкраїну** І 225.20, 515.В, ІІ 57.7, 441.В, *у назві* ІІ 421.В, ***М.*** **в Україні** І 12.69, 59.90, 60.1, 60.21, 95.724, 110.1183,

146.2532, 147.2555, 149.Прип., 259.15, 301.295, 302.317, 383.2, 464.В, II 14.257, 28.151, 125.8, 152.12, 162.75, 179.27, 213.63, 394.В, *у назві* I 516.Заг. (2 р.), **на Україні** I 22.37, 60.21, 68.10, 231.48, 308.24, 383.11, 467.В, 489.В, 496.В, II 8.28, 9.34, 9.50, 23.4, 49.10, 111.36, 111.49, 138.68, 182.24, 213.46, 214.75, 232.25, 249.25, 250.67, 253.197, 258.384, 259.405, 266.86, 399.В, 410.В, VI 19.17, 25.19, 27.11, 32.37, 33.24, 34.11, 58.3, 210.27, **по Україні** I 83.313, 100.861, 109.1177, 113.1297, 114.1325, 119.1540, 134.2070, 144.2440, 148.Прип., 302.330, II 14.245, 18.420, 42.12, 134.3, 183.40, 398.В, **в Украйні** I 22.45, 329.162, II 111.60, *повт.* I 393.12, 393.13, *у назві* I 330.Заг. (2 р.), **на Украйні** I 150.II, II 20.11, 23.15, 26.85, 111.45, 266.85, **на Вкраїні** I 164.18, 354.4, 503.В, II 247.1, 253.182, 383.В, 393.В, **по Вкраїні** II 466.В, ***К.* Україно** *зверт.* I 24.114, 64.47, 225.2, 241.79, II 327.1, *зверт., повт.* I 64.49 (2 р.), 252.523 (2 р.), **Украйно** *зверт.* I 252.529, **Вкраїно** *зверт.* I 477.В, II 327.4, 407.В

УКРАЇНСЬКИЙ (7). Давно ворушиться у мене в голові думка, щоб перевести на наш прекрасний **український** язик Слово о полку Игоря. VI 86.21 //*Субст.* (1). З Чорної ради тепер не нарисую тобі нічого: нема моделі, нема нічого перед очима нашого **українського**, а брехать на старість не хочеться. VI 162.27.

◊ ***Одн. Н.*** **український** VI 87.11, **українськая** I 374.3, ***Р.*** **українського** I 413.В, VI 21.1, *субст.* VI 162.27, ***Д.*** **українському** VI 32.15, ***З.*** (на) **український** VI 86.21

УКРАСТИ (10), **ВКРАСТИ** (8). Чи вона верталась, Катерина, до матері, Чи так і пропала? Була чутка, що стрижену В Умані водили По улицях — **украла** щось... Потім утопилась. II 53.181. Давно те діялось. Ще в школі, Таки в учителя-дяка Гарненько **вкраду** п'ятака — Бо я було трохи не голе, Таке убоге — та й куплю Паперу аркуш. II 45.3. І Гурій спав. Йому, сердешному, й не снилось, Що дома нищечком робилось, Що з дому цар його **украв** Не золото, не серебро, А лучшеє його добро, Його Вірсавію — **украв.** II 71.85 /Я оце літала Аж у Сибір: та в одного Декабриста **вкрала** Тро[хи] жовчі. I 298.198. *Образн.* (3). Вороги!! І люті! люті! Ви ж **украли,** В багно погане заховали Алмаз мій чистий, дорогий, Мою колись святую душу! II 239.11. А ти, прелютий [вітре]... Горе! Горе! Моє веселіє **украв,** В степу на тирсі розібгав. II 336.25 //*Перен. Витратити за іншим призначенням* (1). Добре б ти зробив, якби **вкрав** у Лопухіна день або й другий, і поїхав з Новицьким у Жаботин VI 212.28.

◊ **украсти** VI 223.15, **украв** II 71.85, 71.88, 206.59, *образн.* II 336.25, **вкрав** II 45.25, 59.7, **украла** II 53.181, **вкрала** I 298.198, **украли** II 370.7, *образн.* I 351.32, II 239.11, **вкрали** I 115.1384, 120.1580, VI 141.33, **вкраду** II 45.3, **украде** II 176.362, **якби вкрав** *перен.* VI 212.28.

УКРАСТИСЯ (1), **ВКРАСТИСЯ** (1). *Образн.* Та недосвіт перед світом В садочок **укрався.** II 346.4. Вона любить, то й не чує, Що **вкралося** горе I 29.40.

УКРИВАТИ (2). Кіяне гори **укривали** II 398.В. *Образн.* (1). У голови гори [воля] слала, Степом **укривала** I 517.В.

УКРИВАТИСЬ (1). *Образн.* У нас воля виростала, Дніпром умивалась, У голови гори слала, Степом **укривалась!** I 333.144.

УКРИТИ (13), **ВКРИТИ** (9). 1. *Чимсь покрити* (9). Дитина сповита — Та й не туго, й новенькою Свитиною вкрита; Бо то мати сповивала — І літом **укрила** Останньою свитиною!.. I 313.128. Не зна Марко, як в колисці Часом серед ночі Прокинеться, ворухнеться,— То вона вже скочить, І **укриє,** й перехристить I 316.237. *Образн.* (4). Встала й весна, чорну землю Сонну розбудила, Уквічала її рястом, Барвінком **укрила** I 136.2140 //*Перен. Осінити* (2). А воно [Піунова] аж плаче та просить тебе, щоб ти **укрив** її своєю великою славою. VI 163.32. І честь Кармілова і слава Ліванова, а не лукава, Тебе **укриє** дорогим, Золототканим, хитрошитим, Добром та волею підбитим, Святим омо́фором своїм. II 291.10 //*Безособ.* (1). повели Гуса На Голгофу у кайданах. І не стрепенувся... Перед огнем; став на йому.. «Пали! пали!..».— і димом Праведного **вкрило.** I 271.334.

2. *Заповнити поверхню чого* (10). Загула Хортиця з Лугом: «Чую! Чую!» І Дніпр **укрили** байдаки, І заспівали козаки I 200.33. Висипали запорожці, Лиман човни **вкрили.** I 61.38.

3. *Захистити* (3). Хто коло тебе в світі стане Святим хранителем твоїм? І хто заступить? хто **укриє** Од зла людського в час лихий? II 236.12.

◊ **вкрити 1.** II 43.38, **укрив 1.** *перен.* VI 163.32, **вкрив 3.** II 311.276, **укрила 1.** I 313.128, *образн.* I 136.2140, **вкрило 1.** *безособ.* I 271.334, **укрили 2.** I 200.33, II 135.10, 138.46, **вкрили 2.** I 61.38, 268.228, II 26.109, 135.8, 139.80, 160.10, **укриє 1.** I 316.237, *перен.* II 291.10, *образн.* II 330.5, **2.** I 482.В, **3.** II 236.12, **укрий 1.** *образн.* I 311.55, **3.** II 270.213.

УКРИТИЙ (3), **ВКРИТИЙ** (6). 1. *Чимсь покритий* (7). А на йому сіделечко Хустиною **вкрите.** II 44.72. Перед самим перелазом Дитина сповита — Та й не туго, й новенькою Свитиною **вкрита** I 313.126

Весна. Садочки зацвіли, Неначе полотном **укриті** II 150.8 //*Забезпечений одягом* (1). Отак вона в селі жила І **вкрита,** і сита І 538.В.

2. *Заповнений, усипаний плодами, квітами* (2). і стане він — Як на добрім полі Над водою посажене Древо зеленіє, Плодом **вкрите.** I 340.11.

◊ ***Одн. Н.*** **укрита 2.** II 119.5, **вкрита 1.** I 313.126, 538.В, **укритеє 1.** II 497.В, **вкрите 1.** II 44.72, **2.** I 340.11, ***З.*** **вкриту 1.** II 402.В, ***Мн. Н.*** **укриті 1.** II 150.8, **вкриті 1.** II 176.377.

УКРИТИСЯ (2). **1.** *Покритися чимсь. Образн.* (1). Заснула Вкраїна, Бур'яном **укрилась,** цвіллю зацвіла І 227.28.

2. *Перен. Заховатися, поміститися, перебути* (1). А Йосип заходився хату Із очерету будувати, Щоб хоч **укритися** вночі. II 315.431.

◊ **укритися 2.** II 315.431, **укрилась 1.** I 227.28.

УКРИТО (1), **ОКРИТО** (1). *Присудк. Безособ.* Багряницями **укрито,** А роспятієм добито?! II 498.В. Оковано, одурено, Кадилами окурено, Багряницями **окрито** II 498.В.

УКРІПИТИСЬ (1). *Підживитися, поїсти.* Найшов Опріснок Йосип у торбині, Дає та й каже: — На, дитино, Поки що буде, **укріпись,** До Віфлеєма не близенько II 313.338.

УКРІПЛЕНІЄ (8). *Фортеця.* Як буду виїзжать із цього поганого **укріплення,** то напишу тобі VI 142.9. А як побачиш Марковича, то поскуби його за ухо, — за те, що я не дождався його письма в Новопетровському **укріпленії.** VI 145.4.

◊ ***Одн. Н.*** **укріпленіє** VI 141.38, ***Р.*** **з (із) укріплення** VI 142.2, 142.9, 152.35, 171.42, ***З.*** **в укріпленіє** VI 171.40, ***М.*** **в укріпленії** VI 83.36, 145.4.

УКУПІ *див.* **ВКУПІ.**

УКУПОЧЦІ *див.* **ВКУПОЧЦІ.**

УКУПЦІ *див.* **ВКУПЦІ.**

УЛАГОДИТЬ (1). *Обладнати.* Я, взявши в руки скриньку, подивився і неначе перелетів у малярню, в Сєднєв. Чи згадаєте, як ви мені її вторік показували недоробленy? Ще й радились зо мною, як би її химерніше **улагоди[ть]** VI 49.18.

УЛАСОВИЧ *див.* **ВЛАСОВИЧ.**

УЛЕЖАТИ (1). Та вже ж нехай хоч розіпнуть, А я без вірші не **улежу.** II 163.11.

УЛИЦЯ (37). **1.** *Простір для переходу й переїзду між двома рядами будинків* (22). Пішов кобзар по **улиці** — З журби як заграє! I 67.141. По **улиці** попідтинню Вдова шкандибає II 122.3. Покрай **улиць** поспішали Заспані дівчата І 251.497. І темними **улицями,** Де менше горіло, Поніс Гонта дітей своїх І 141.2356. Була чутка, що стрижену В Умані водили По **улицях** II 53.181.

2. *Простір поза приміщенням* (11). Якось вони [діточки] собі гуляли Удвох на **улиці** II 318.539. Слухають... щось грає Мов на кобзі на **улиці,** І ніби співає. І 494.В. [Дівчина] вночі спустилась До студента на **улицю.** II 158.61. Доктор посадив мене на дієту і не велів виходить на **улицю.** VI 178.33.

3. *Місце, де збирається молодь на гулянку* (4). Не журиться Катерина — Слізоньки втирає, Бо дівчата на **улиці** Без неї співають. I 29.59. А на **улиці** дівчата Насміхаються II 156.11.

◊ ***Одн. З.*** **улицю 1.** II 36.34, VI 29.28, 50.23, **на улицю 1.** II 123.2, **2.** I 31.109, 539.В, II 158.61, VI 178.33, **3.** II 194.21, ***М.*** **на улиці 1.** II 176.390, **2.** I 41.539, 286.518, 494.В, II 158.71, 310.232, 318.539, 491.В, **3.** I 29.59, II 128.1, 156.11, **по улиці 1.** I 67.141, 162.360, II 122.1, 122.3, ***Мн. Н.*** **улиці 1.** I 115.1365, ***Р.*** **покрай улиць 1.** I 251.497, ***О.*** **улицями 1.** I 141.2356, ***М.*** **на улицях 1.** I 119.1531, **по улицях 1.** I 236.246, 248.367, 266.133, II 53.181, 150.16, 322.691, VI 82.16, 82.27, 82.32.

УЛОВИТИ (1), **ВЛОВИТИ** (1). а люде Підстережуть вас на тотеж, **Уловлять** і судить не будуть, В кайдани туго окують, В село на зрище приведуть II 328.46. *Образн.* (1). [Лукаві і діющі злая] **Вловлять** душу праведничу, Кров добру осудять. I 345.193.

УЛУСИ (1). *Селища або табори кочівників.* Потягли в свої **улуси** З турками татаре. II 161.55.

УЛЮБИТИСЯ (1). Добре було, Та лихо спіткало! **Улюбилося,** сердешне, Було молодеє II 157.21.

УЛЯГТИСЯ (1). *Образн.* Тихо, тихо Зима минала, кралось лихо Та в самім серці й **уляглось** У генеральші молодої. II 221.42.

УМ (1). *Образн.* Роботящим **умам,** Роботящим рукам Перелоги орать II 334.40.

УМАНЩИНА (1). А ввечері мій Ярема (От хлопець звичайний!), Щоб не сердить отамана, Покинув Оксану.. з Залізняком Весілля справляє В **Уманщині,** на пожарах. I 135.2111.

УМАНЬ (18). **Умань** — город повітовий губернії Київської. I 149.Прип. В **Умані** Гонта убив дітей своїх за те, що їх мати-

католичка помогла єзуїтам перевести їх в католики. І 149.Прип. Як та хмара, гайдамаки **Умань** обступили Опівночі І 137.2188.

◊ ***Одн. Н.*** **Умань** І 139.2264, 142.2365, 149.Прип., ***Р.*** **до Умані** І 137.2185, **із Умані** І 142.2372, ***З.*** **Умань** І 137.2188, 137.2190, **на Умань** І 135.2119, 136.Епіграф, 338.39, **у Умань** І 452.В, ***О.*** **за Уманем** II 411.В, ***М.*** **в Умані** І 136.Заг., 139.2269, 149.Прип. (2 р.), II 53.180, **по Умані** І 140.2300.

УМЕРТИ (50), **ВМЕРТИ** (25). *Переставати жити.* Як **умру,** то поховайте Мене на могилі, Серед степу широкого, На Вкраїні милій І 354.1. «А де ж Ганна, Катерино? ..Чи не **вмерла?**» «Ні, не **вмерла,** А дуже нездужа». І 323.514. *Повт.* (4). Ой **умер, умер** батько, Умерла і мати Та нема кому в світі Порадоньки дати. II 434.В. *У порівн.* (1). Той блукає за морями, Світ перепливає, Шука долі, не находить — Немає, немає! — Мов **умерла.** І 274.43 //*Перен. Зникнути, припинитися* (3). Наша дума, наша пісня Не **вмре,** не загине... І 58.51.

◊ **умерти** II 191.35, 219.49, 300.7, VI 25.18, **вмерти** II 180.47, **умер** І 97.798, 145.2506, 149.Прип., 366.196, 444.В, 448.В, II 22.47, 108.159, 155.1, 162.73, 177.404, 229.31, VI 28.31, 54.37, 71.5, *повт.* II 434.В (2 р.), **вмер** І 144.2451, 267.165, II 176.392, 252.142, VI 70.11, 70.13, 71.5, 206.33, **умерла** І 88.463, 276.134, 356.39, 356.61, 384.5, II 323.746, 434.В, VI 75.23, *у порівн.* І 274.43, **вмерла** І 296.118, 297.156, 323.514, 323.515, 397.47, II 19.438, 164.27, 252.163, 445.В,457.В, **умерли** І 149.Прип., **умру** І 120.1587, 156.144, 159.242, 279.244,354.1, 383.8, II 119.24, 166.84, 285.36, 313.329, *повт.* II 72.112 (2 р.), **вмру** І 94.696, **умреш** II 269.197, **вмреш** І 159.244, **умре** І 279.238, II 340.1, **вмре** *перен.* І 13.79, 58.51, **умремо** І 506.В, **вмремо** VI 19.27, **умрете** II 230.42, **вмрете** І 344.143, **умруть** *перен.* II 347.9, **умерли (б)** І 139.2237.

УМИВАТИ (3). *Образн.* Тії добрі сльози.. І Оксану, мою зорю, Мою добру долю, Що день божий **умивали...** І 351.29 //*У спол.* (2): а) **умивати** л и ч к о с л ь о з а м и — *плакати* (1). **Умивай** же біле л и ч к о Дрібними с л ь о з а м и І 32.163; б) с л ь о з а м и **умивати** *кого — плакати над ким* (1). І ніхто того не чує, Не знає й не бачить, Опріч Марка маленького. Так воно не знає, Чого наймичка с л ь о з а м и Його **умиває.** І 316.228.

УМИВАТИСЯ, УМИВАТИСЬ (3), **ВМИВАТИСЯ** (3). *Образн.* (1). У нас воля виростала, Дніпром **умивалась,** У голови гори слала, Степом укривалась! І 333.142 //*У спол.* (5): а) **вмиватися** р о с о ю (3). І все то те, вся країна, Повита красою, Зеленіє, **вмивається** Дрібною р о с о ю, Споконвіку **вмивається,** Сонце зострічає... І 242.109; б) **умиватися** с л ь о з а м и (к р о в'ю) (2). **Умивались** небожата Дрібними, гіркими [с л ь о з а м и]... Аж поки та матер божа Заплакала з ними!.. II 394.В. *Образн.* (1). К р о в'ю .. [воля] **умивалась,** А спала на купах, На козацьких вольних трупах, Окрадених трупах! І 333.145.

◊ **вмивається** *у спол.* а) І 242.109, 242.111, **вмиваєтця** *у спол.* а) І 478.В, **умивалась** *образн.* І 333.142, *у спол.* б), *образн.* І 333.145, **умивались** *у спол.* б) II 394.В.

УМИРАТИ, УМИРАТЬ (26), **ВМИРАТИ** (10). *Переставати жити.* важко **умирати** У чужому краю... І 16.39. Я думала, що батько спить, Аж батько **вмирає.** І 542.В. А я ледве додибала До вашої хати, Не хотілось на чужині Одній **умірати!** І 320.408. Страшно впасти у кайдани, **Умірать** в неволі І 349.22. А як ми бились, **умирали,** За що ми голови складали — В оці могили? II 235.124. *Образн. Повт.* (2). Не **вмирає** душа наша, Не **вмирає** воля. І 325.11 //*Перен. Зникати* (4). Все йде, все минає — і краю немає. Куди ж воно ділось? відкіля взялось? І дурень, і мудрий нічого не знає. Живе... **умирає...** одно зацвіло, А друге зав'яло, навіки зав'яло... І 75.4. Треба б вмерти. Так надія, Брате, не **вмирає.** II 180.48.

◊ **умирати** І 16.39, 528.В, II 54.210, 450.В, **умірати** І 312.82, 320.408, 322.454, **умирать** II 50.55, **умірать** І 349.22, **умирає** І 232.70, 367.253, 397.40, 454.В, 538.В, II 13.210, *перен.* І 75.4, **умірає** І 118.1486, II 496.В, **вмирає** І 45.690, 538.В, 542.В, *образн., повт.* І 325.11, 325.12, *перен.* II 180.48, **вмира** VI 15.25, **вмірає** І 548.В, **умираєм** І 342.70, II 39.5, **умирають** І 285.499, II 382.В, *перен.* II 437.В, **вмирають** II 227.2, **умирала** І 528.В, **вмирало** *перен.* II 290.4, **умирали** II 235.124, **умираючи** І 16.37.

УМИСНЕ (3). *Присл.* Я **умисне** приписав Ч е н ц я і В е ч і р, щоб порівняв його з К р и н и ц е ю, бо К р и н и ц я, бач, сьоголітня, а Ч е р н е ц ь і В е ч і р бог-зна колишні. VI 139.25. **Умисне** пишу тобі на одному листочку VI 131.8.

◊ **умисне** VI 131.8, 139.25, 185.31.

УМИТИ (7), **ВМИТИ** (1). І беруть його під руки, І ведуть у хату, І вітає Яриночка, Мов рідного брата. І голову йому змила, І ноги **умила,** І в сорочці тонкій, білій За стіл посадила. І 286.546. Не **умили** лице біле І 403.В //*У спол.* (4): а) р о с о ю **умити** (1). Повий мою головоньку, Р о с о ю **умий.** І вітами широкими Од сонця закрий. І 387.49; б) в і х т е м **умити** — *дати ляпаса* (1). як побачиш Костро-

митенова, то поклонись йому гарненько. І старому тому Татаринові, що в Малоросії якась наймичка віхтем його **умила** VI 70.24; в) сльозами **умити.** *Образн.* (2). Діди лежать, а над ними Могили синіють.. Тільки роси ранесенько Сльозами дрібними Їх **умиють.** I 111.1232.

◊ **умила** I 286.546, 321.433, *у спол.* б) VI 70.24, **умили** I 403.В, **умиє** *у спол.* в) I 419.В, **вмиє** II 321.680, **умиють** *у спол.* в) I 111.1232, **умий** *у спол.* а) I 387.49.

УМИТИЙ (7), **ВМИТИЙ** (1). А гость роз[з]утий, **Умитий** з кущі вихожав В одному білому хітоні II 309.170. *У порівн.* (1). Я ще й досі тут, не пускають додому. Печатать не дають. Не знаю, що й робить. Чи не повіситься часом? Ні, не повішусь, а втечу на Україну, оженюсь і вернуся як **умитий** в столицю. VI 193.1. *Образн.* (1). І дебрь-пустиня неполита, Зцілющою водою **вмита,** Прокинеться II 292.34 //*У спол.* (5): а) **умитий** сльозою (сльозами) (4). Ще б плакала Катерина, Та сльоз більш немає. Подивилась на дитину: **Умите** сльозою, Червоніє, як квіточка Вранці під росою. I 40.506. І **умитеє** сльозами Серце одпочине II 62.32; б) **умитий** росою (1). Весна. Садочки зацвіли, Неначе полотном укриті, Росою божою **умиті,** Біліють. II 150.9.

◊ *Одн. Н.* **умитий** II 309.170, *у порівн.* VI 193.1, **умита** *у спол.* а) I 554.В, **вмита** *образн.* II 292.34, **умите** *у спол.* а) I 40.506, **умитеє** *у спол.* а) II 62.32, *Мн. Н.* **умиті** *у спол.* а) I 348.12, *у спол.* б) II 150.9.

УМИТИСЯ, УМИТИСЬ (9), **ВМИТИСЯ, ВМИТИСЬ** (4). Прийшла... **Вмилась,** напилася, Тихо усміхнулась I 52.178. *Повт.* (2). **Умийся,** серденько! Бо мати Он дивиться, й не пізнає Межи дітьми дитя своє. І думає: тебе не стало... **Умийся,** серце, щоб пізнала Тебе, єдиную свою... II 13.230. *Образн.* (1). Княжат, панят і молодих — Всіх перерізали. Рудою Весілля **вмилося.** II 65.126 //*У спол.* **умитися** сльозами (5). Не плач, Катерино, Не показуй людям сльози, Терпи до загину! А щоб личко не марніло З чорними бровами,— До схід сонця в темнім лісі **Умийся** сльозами. I 39.455.

◊ **умитись** *у спол.* I 556.В, **умилася** II 14.238, **вмилась** I 52.178, **умилося** *у спол.* II 440.В, **вмилося** *образн.* II 65.126, **умиєшся** *у спол.* I 39.456, **вмиється** *у спол.* I 29.62, **умийся** I 52.151, *повт.* II 13.230, 14.234, *у спол.* I 39.455, **умийтеся** I 332.79, **вмившися** II 103.21.

УМІТИ *див.* **ВМІТИ.**

УМОВА (1). Коли ти кажеш, що коло Канева добре буде, то бери десять десятин землі з **умовою** заплатить гроші в продолжении года в три срока. VI 213.8.

УМОВИТИСЯ (1). Якби ти побачився з Вольським, та з ним добре поговорив та **умовився.** VI 195.31.

УМОВКНУТИ (1). **Умовк** кобзар сумуючи: Щось руки не грають. I 66.137.

УМОЛИТИ (1). Та й не благай: не **умолять** I 480.В.

УМУДРИТИСЯ, УМУДРИТИСЬ (2). *Стати мудрим.* **Умудрітесь,** немудрії: Хто світ оглядає, Той і серце ваше знає І думи лукаві. I 344.167.

◊ **умудрітеся** I 524.В, **умудрітесь** I 344.167.

УНДІР *див.* **УНТЕР.**

УНИНІЄ (1). *Слов'ян.* І ти, великая в женах! І їх **униніє** і страх Розвіяла, мов ту полову II 323.733.

УНІАТИ (2). *Істор. Послідовники церковної унії.* Як та галич поле криє.. **уніати** Налітають,— нема кому Порадоньки дати. I 64.38.

◊ *Мн. Н.* **уніати** I 64.38, **уніяти** I 414.В.

УНІВЕРСАЛ (1). *Указ, грамота. Ірон.* Парус у своєму **універсалі** перелічив всю славянську братію, а про нас і не згадав, спасибі йому. Ми вже, бач, дуже близькі родичі. Як наш батько горів, то їх батько руки грів. VI 186.7.

УНІВЕРСИТЕТ (4). Коли б то ви були такі трудящі і добрі, щоб розпитали в **Університеті** (хоть у Глушановського, він усі діла знає), чи я утверждённый при **університ[еті]**, чи ні VI 38.9. Коли б то бог дав мені притулиться до **універ[ситета]**, дуже добре було б VI 38.20.

◊ *Одн. Р.* **університету** VI 71.6, **до університета** VI 38.20, *М.* **в університеті** VI 38.8, **при університеті** VI 38.9.

УНІЯ (3). *Об'єднання православної церкви з католицькою під владою папи римського.* єзуїт Посевін, легат папський, перший начав **унію** в Україні. I 149.Прип. Ще як були ми козаками, А **унії** не чуть було, Отам-то весело жилось! II 33.2.

◊ *Одн. Р.* **унії** II 33.2, **до унії** I 149.Прип., *З.* **унію** I 149.Прип.

УНОЧІ *див.* **ВНОЧІ.**

УНТЕР (1), **УНДІР** (1). **1.** *Про князя Долгорукова, генерал-губернатора* (1). Во дні фельдфебеля-царя Капрал Гаврилович

Безрукий Та **унтер** п'яний Долгорукий Украйну правили. II 280.3.

2. *У прикл. спол.* с а т р а п и-**ундіра** — *про прислужників царя Миколи I* (1). Чимало люду оголили Оці с а т р а п и-**ундіра** II 280.7.

◊ ***Одн. Н.*** унтер 1. II 280.3, ***Мн. Н.*** ундіра II 280.7.

УНУЧА *див.* **ВНУЧА.**

УОСЕНИ *див.* **ВОСЕНИ.**

УПАКУВАТИ (1). Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня **упакував** свою мізерію, книги тощо. VI 141.29.

УПАСТИ (19), **ВПАСТИ** (16). **1.** *Повалитися* (22). За тином слухала Ярина I не дослухала, **упала.** I 286.522. Трошки, трошки б підождали, I церква **б упала...** I 302.310. Ледве я дійшла до хати, На порозі **впала.** I 296.111. Цигане мовчки дивувались, Поки поснули, де хто **впав.** I 363.113. *Повт.* (2). **Упав** чумак коло воза, **Упав** та й лежить. II 127.7. *Образн.* (5). Я не розглядів дна тії бездни, в котору **впав.** VI 42.26. Перепливе вона [дума] Лету; I огнем-сльозою **Упаде** колись на землю I притчею стане Розпинателям народним II 263.13.

2. *Запасти (про очі)* (1). Не їла три дні й не пила, Вернувшись з прощі. I три ночі Не спала; **впали** карі очі, Засохли губи II 224.189.

3. *Перен. Втратити могутність (про уряд, країну)* (1). А чванитесь, що ми Польщу Колись завалили!.. Правда ваша: Польща **впала,** Та й вас роздавила! I 335.188.

4. *Перен. Настати* (1). Де ж Катруся блудить? Попідтинню ночувала, Раненько вставала, Поспішала в Московщину; Аж гульк — зима **впала** I 40.472.

◆ *У спол.* (10): а) к а р а **впала** (2). Громада разом заревла I к а р а **впала** II 451.В; б) **упасти** д о з е м л і (н и ц) *перед ким-н. — стати на коліна, поклонитися* (2). I син Алкід твій, і гетери — Всі, всі **упали** д о з е м л і Перед Петром. II 268.162; в) **упасти у** к а й д а н и (в н е в о л ю, в в р а ж і р у к и) — *бути поневоленим, переможеним* (3). Страшно **впасти** у к а й д а н и, Умірать в неволі I 349.21. I всі злії посміяться, Як **упаду в** р у к и, В руки в р а ж і I 341.34; г) **упасти** т р у п о м — *знепритомніти* (1). Як розпинать його вели, Ти на розпутії стояла.. •I **упала** На землю т р у п о м. II 322.711; д) н е д а в а т и **впасти** п и л и н о ч к и — *дуже добре доглядати, бути дуже уважним* (1). А моя свою дитину Сама доглядала.. I що божий день купала.. I п и л и н о ч к и на неї **Впасти** н е д а в а л а. II 12.181; е) н е н а ч е з н е б а **впасти** — *несподівано з'явитися* (1). Копійки нема де заробить: думав уже писать Лазаревському, аж гульк — н е н а ч е з н е б а **впали** гроші, та ще й на Новий рік VI 162.19.

◊ **впасти** *у спол.* в) I 285.493, 349.21, *у спол.* д) II 12.181, **упав 1.** I 97.796, 115.1390, *повт.* II 127.7, 127.8, **впав 1.** I 363.113, II 16.346, *образн.* VI 42.26, **упала 1.** I 161.315, 286.522, 463.В, *у спол.* г) II 322.711, **впала 1.** I 296.111, 367.271, II 319.579, 471.В, **3.** I 335.188, **4.** I 40.472, *у спол.* а) II 451.В, **впало 1.** II 16.345, **упали 1.** I 88.452, II 497.В, *образн.* VI 45.15, *у спол.* б) II 268.162, **впали 2.** II 224.189, *у спол.* е) VI 162.19, **упаду** *у спол.* в) I 341.34, **упаде 1.** *образн.* II 263.13, 367.11, *у спол.* а) II 451.В, **упадуть 1.** *образн.* II 214.83, **упала (б) 1.** I 302.310, **упавши 1.** *у спол.* б) II 470.В.

УПЕВНЯТИ (1). *Запевняти.* Пише мені курінний Лазаревський і **упевняє** мене, що незабаром мене випустять VI 130.5.

УПИВАТИСЬ, УПИВАТЬСЯ (5), **ВПИВАТЬСЯ** (1). *Напиватися досхочу, доп'яна.* Прощайте, в гості не приїду! **Упивайтесь,** бенкетуйте — Я вже не почую, Один собі навік-віки В снігу заночую. I 244.191. *Образн.* (1). А воля в гостях упилась Та до Миколи заблудила... Та й **упиваться** зареклась. II 47.110 //*У спол.* **упиватись** к р о в і (3). Котилися I наші козачі Дурні голови, за правду, За віру христову, **Упивались** і чужої I своєї к р о в і!.. II 26.94.

◊ **упиваться** *образн.* II 47.110, **впиваться** VI 75.2, **упивались** *у спол.* I 110.1185, II 26.94, 394.В, **упивайтесь** I 244.191.

УПИТИСЬ, УПИТЬСЯ (15), **ВПИТИСЯ** (4). *Напитися досхочу, доп'яна.* I жаль мені, малому, стало Того сірому-сироту, Що він утомився, На тин похилився, Люде кажуть і говорять: — Мабуть, він **упився.** II 86.35. Я в приданках була, **впилася** I 362.88. *Повт.* (4). **Упився,** та так щиро **упився** твоїм могоричем, що аж голомозину собі розкроїв. VI 129.34. *Образн.* (4). А малась воля, малась сила, Та силу позички зносили, А воля в гостях **упилась** Та до Миколи заблудила... II 47.108. Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! Багато ти, батьку, у море носив Козацької крові; ще понесеш, друже! Червонив ти синє, та не напоїв; А сю ніч **уп'єшся.**

I 113.1296 //*У спол.* **упитись (впитись)** к р о в'ю (к р о в і) (4). Болить серце, як згадаєш: Старих слав'ян діти **Впились** к р о в'ю. А хто винен? Ксьондзи, єзуїти. І 120.1561. І спали, **Упившись** к р о в і ю, кати, Твоєю кровію. II 268.136. Як запродав гетьман У ярмо християн, Нас послав поганяти.. К р о в і брата **впились** І отут полягли У могилі заклятій. І 381.20.

◊ **упиться** VI 130.3, **упився** II 86.35, *повт.* VI 129.34 (2 р.),*образн.* I 240.64, **упилася** I 300.237, *повт.* I 365.187, *у спол.* I 415.В, **упилась** *повт.* I 365.187, *образн.* II 47.108, **впилася** I 362.88, **впились** *у спол.* I 120.1561, 381.20, **уп'єшся** *образн.* I 113.1296, **уп'ємося** *образн.* I 243.157, **упилася б** I 300.239, **впилося б** I 535.В, **упившись** II 241.6, *у спол.* II 268:136.

УПОВАНІЄ (2). *Слов'ян. Тверда надія. Повт.* Все **упованіє** моє На тебе, мій пресвітлий раю, На милосердіє твоє, Все **упованіє** моє II 305.1.

УПОВАТЕЛЬНО (1). *Слов'ян. Твердо, упевнено.* а чорноморець той мерзенний, **уповательно** думаю собі, що ніхто інший, як сам Сатана VI 82.36.

УПОВАТИ (2). *Слов'ян. Твердо надіятися, покладатися на кого-, що-н.* **Уповають** На корінь свій, уже гнилий, Уже червивий, і малий, І худосильний. II 326.38. Молюся, знову **уповаю,** І знову сльози виливаю I 360.1.

УПОДОБАТИСЯ *див.* **ВПОДОБАТИСЯ.**

УПОЇТИ (2). *Образн.* Допировали Хоробрі русичі той пир, Сватів **упоїли** II 339.26. І гладіатор і патрицій, Обидва п'яні. Кров і дим Їх **упоїв.** II 276.444.

УПОКОЙ (1). *Церк. У спол.* з а **упокой** д у ш і. Отож у садочку З а **упокой** д у ш і її Псалтир прочитає, Потім собі тихесенько, Тихо заспіває II 256.305.

УПОМИНАТИ (1). *Називати, згадувати.* Пришли [книгу] і напиши, коли буде ласка по адресу: в Оренбург Карлу Івановичу Герну — в генеральний штаб,— а мене на адресі не **упоминай** VI 58.17.

УПОРАТИ (1). *Закінчити.* От я **упоравши** в Москві, що мені там треба було, вернувся знову в Київ VI 83.1.

УПОРАТИСЯ, УПОРАТИСЬ (7), **ВПОРАТИСЬ** (1). Восени прийшла додому, Пустку затопила, Вимазала, **упоралась** I 537.В. Аж тиждень так собі нудила, А потім трути розвела І генерала напоїла Та й спать, **упоравшись,** лягла. II 225.195. Якщо вже зовсім **упорався** і маєш час неробочий, то я тебе попрошу зробить ось що. VI 163.9. Обіцянку пришлю вашим дівчатам к великодню, а може й раньше, коли **впораюсь.** VI 27.23.

◊ **упорався** VI 163.9, **упоралась** I 537.В, **упорались** I 122.1657, **впораюсь** VI 27.23, **упоравшись** I 84.330, II 65.130, 225.195, **упоравшесь** II 448.В

УПРАВИТЕЛЬ (3). За вихилясами придан, За зиком та за сміхом Ніхто й не бачив, як проїхав Той **управитель** II 94.50. Через село весілля йшло, А пан з костьолу Їхав, Чи **управитель,** а не пан. II 94.46.

◊ ***Одн. Н.*** управитель II 94.46, 94.50, ***З.*** **управителя** VI 225.9

УПРАВЛЯТЬ (1). *Керувати.* Отой Ракович, що писав до тебе, посадив у Згурівці свого приятеля, якогось п'яницю і здирцю Браньковича. Тепер він тільки що приймається **управлять.** VI 195.9.

УПРУГ (1). *Міра площі; ділянка землі, зорана за певний час. Образн.* Може викую я з його До старого плуга Новий леміш і чересло.— І в тяжкі **упруги...** Може зорю переліг той, А на перелозі... Я посію мої сльози, Мої щирі сльози. I 228.58.

УПУСТИТИ *див.* **ВПУСТИТИ.**

УРА (6). *Вигук. Повт.* Та верещать; та як ревнуть: «Гуля наш батюшка, гуля! **Ура!.. ура!.. ура!** а, а, а!» I 248.373.

◊ **ура** I 246.280 (2 р.), 246.281, 248.373 (3 р.).

УРАГАН (1). Завтра ж рано Завиє голодний Звір в пустині, і повіє **Ураган** холодний. II 179.32.

УРАЛ (13). *Назва річки.* І стала тьма, і од **Уралу** Та до Т и н г и з а д о А р а л у Кипіла в озерах вода. II 59.19. **От вам і** кобзарь! позабирав грошики та й шморгнув за **Урал** до Киргиза гуляти. VI 39.23. Поза горою Вертаюсь, крадуся понад **Уралом,** Неначе злодій той, поза валами. II 47.87. Брожу понад **Уралом** та... ні, не плачу, а щось ще поганше діється зо мною. VI 39.31.

◊ ***Одн. Р.*** **од Уралу** II 59.19, ***З.*** **за Урал** II 58.20, VI 39.23, ***О.*** **за Уралом** II 26.82, 40.13, 247.2, 379.В, **над Уралом** II 54.199, 410.В, **поза Уралом** II 290.1, **понад Уралом** II 46.47, 47.87, VI 39.31.

УРАЛЬСЬК (1). *Назва міста.* Почта із Оренбурга і **Уральська** получиться тут не раньше 15 іюля. VI 141.37.

УРАЛЬСЬКИЙ (3). Писав я до тебе недавно через одного мого великого приятеля, **уральського** козака, та і досі не знаю, чи получив ти од його ту цидулу, чи ні? VI 92.22.

◊ ***Одн. З.*** **уральського** VI 87.5, (через) **уральського** VI 92.22, ***О.*** **уральським** VI 87.7.

УРАНЦІ *див.* **ВРАНЦІ.**

УРВАТИ (1). *У спол.* **урвати** час. Я вже другий місяць як гнию в петербурзькому болоті, та тільки сьогодні **урвав** швидкий час, щоб написать вам хоч тілько те, що я живий і здоровий. VI 197.7.

УРОДА *див.* **ВРОДА.**

УРОДИТИ (4), **ВРОДИТИ** (2). **1.** *Про рослини* (2). Чи так, чи не так, **Уродив** постернак. I 275.106. *Образн.* (1). Приїхали, Стали кругом ліса; Дивляться — нема нікого... «Ту їх достобіса! Які груші **уродили!** Збивайте, хлоп'ята! Швидче! швидче! Отак! отак!» І конфедерати Посипалися додолу, Груші гнилобокі. Позбивали, упорались; Козакам нівроку I 122.1651.

2. *Про людей, їх діла. Образн.* (4). Орють лихо, Лихом засівають, А що **вродить?** побачите, Які будуть жнива! Схаменіться, недолюди, Діти юродиві! I 330.17. Ти смієшся, а я плачу, Великий мій друже. А що **вродить** з того плачу? Богилова, брате... I 259.13.

◊ **уродив 1.** I 275.106, **уродила 2.** I 227.24, **уродило 2.** I 471.B, **уродили 1.** *образн.* I 122.1651, **вродить 2.** I 259.13, 330.17.

УРОДИТИСЯ, УРОДИТИСЬ (4), **ВРОДИТИСЯ, ВРОДИТИСЬ** (3). **1.** *Про народження людини* (6). за Уманем Було те вбогеє село, Де **уродився** я на зло II 411.B. І старець тяжко застогнав! Читать писаніє покинув, Ходив по келії, ходив. А потім сів і зажурився. «Для чого ж я на світ **вродився**, Свою Україну любив?...» II 398.B //*Про людську вдачу* (2). Хоч заріж її, та й годі, Така вже **вродилась.** II 97.177. Або може вже такою Воно й **уродилось?** II 14.272.

2. *Про людей, їх діла. Образн.* (1). За що ж ми різались з ордами? За що скородили списами.. ребра??.. засівали, І рудою поливали... І шаблями скородили. Що ж на ниві **уродилось???!** I 227.23.

◊ **уродився 1.** II 411.B, VI 24.31, **вродився 1.** II 398.B, **вродилась 1.** II 97.177, 383.B, **уродилось 1.** II 14.272, **2.** I 227.23.

УРОДЛИВИЙ *див.* **ВРОДЛИВИЙ.**

УРОЗУМІТИ (1). *Зрозуміти.* Чи не побачишся ти сам коли-небудь з батьком і з матер'ю Харити, порадься з ними та розтовчи ти їм, що я і ти не пани, а такі ж самі прості люде.. Нехай вони дурні **урозуміють** сеє слово. VI 209.29.

УРЯД *див.* **ВРЯД.**

УС (6). *Переважно збірн.* Вернувся.. Петрусь Уже Петром і паничем, І кучері аж по плече, І висипався чорний **ус** II 222.101. *Образн.* (1). І море ревнуло Босфорову мову, У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові Тую журбу-мову на хвилі подав. Зареготався дід наш дужий, Аж піна з **уса** потекла. I 199.29. *У приказці* (1). А вже підпилий як засне, То хоч коти гармати, І **усом не** моргне. I 240.61.

◊ ***Одн. Н.*** **ус** I 26.49, II 222.101, ***Р.*** **з уса** *образн.* I 199.29, ***О.*** **усом** *у приказці* I 240.61, ***Мн. З.*** **уси** I 61.53, ***О.*** **усами** II 165.47.

УСАТИЙ (4). А Мар'яна Не до пана Вихóдила гуляти, Не до пана старóго, **Усатого,** товстóго, А з Петрусем В гаю, в лузі Що вечора святого — Розмовляла I 155.104. Та іноді старий козак Верзеться грішному, **усатий** II 200.32.

◊ ***Одн. Н.*** **усатий** II 200.32, VI 85.35, ***Р.*** (до) **усатого** I 155.104, ***Мн. З.*** **усатих** I 201.67.

УСЕ[1] *див.* **ВЕСЬ.**

УСЕ[2] *див.* **ВСЕ**[2].

УСЕ-ТАКИ (1). А Борнц **усе-таки** поет народний і великий. I 375.45.

УСЛОВІЄ (1). *Письмова угода.* Письмо Ф[льорковського] і моє письмо і копія з **условія** печатаються в п'ятій книжці Народного чтения VI 220.36.

УСМИРЯТИ (1). *Перен.* Бий поклони! І плоть старечу **усмиряй.** II 37.98.

УСМІХАТИСЬ, УСМІХАТЬСЯ (11). Кого ти без мови, без слова навчила Очима, душею, серцем розмовлять. З ким ти **усміхалась,** плакала, журилась, Кому ти любила Петрýся співать. I 153.21. Куди, каже, хилить доля, Туди й треба гнуться,— Гнуться мовчки, **усміхаться,** Щоб люди не знали, Що на серці заховано I 86.398. А царь (святий), узявшись в боки, По кровлі кедрових палат В червленний ризі похожає Та **усміхавшись** позирає, В зелений сад. II 415.B.

◊ **усміхаться** I 86.398, **усміхаця** I 425.B, **усміхається** II 242.14, **усміхався** I 143.2434, **усміхалася** II 447.B, **усміхалась** I 153.21, 156.111, 288.620, 361.64, **усміхались** I 306.460, **усміхавшись** II 415.B.

УСМІХНУТИСЯ, УСМІХНУТИСЬ (43). Послав свитку. Як ясочка, **Усміхнулась** [Оксана], сіла. I 94.666. Моя ти любо! **усміхнись** І вольную святую душу І руку вольную, мій друже, Подай мені. II 345.14. *Повт.* (6). Згадайте про мене, про мою Мар'яну; Я вам з того світа, любі, **усміх-**

нусь, Усміхнуся... I 157.177. **Усміхнулась** Катерина, Тяжко **усміхнулась:** Коло серця — як гадина Чорна повернулась. I 41.509. *Образн.* (13). Сумно, страшно, а згадаєш — Серце **усміхнеться.** I 112.1251. Доле! Доле! Моя ти співаная воле! Хоч глянь на мене з-за Дніпра, Хоч **усміхнися** II 90.12. Іде собі наш Ярема, Нічого не бачить; Одна думка **усміхнеться,** А друга заплаче. I 113.1314. *Образн. Повт.* (2). Нехай **усміхнеться** серце на чужині, Хоть раз **усміхнеться,** дивлячись, як ти Всю славу козацьку за словом єдиним Переніс в убогу хату сироти. I 13.90.

◊ **усміхнувся** I 116.1433, II 28.152, *повт.* I 121.1600, 121.1601, **усміхнулася** II 279.560, 287.18, 477.В, **усміхнулась** I 52.179, 94.666, 94.679, 297.154, 444.В, II 16.341, 278.529, 308.127, 318.520, *повт.* I 41.509, 41.510, **усміхнуся** I 156.137, *повт.* I 157.178, **усміхнусь** *повт.* I 157.177, **усміхнешся** *образн.* I 273.17, **усміхнеться** I 12.37, 143.2433, 156.115, 282.380, 336.248, *образн.* I 59.102, 112.1251, 113.1314, 360.12, II 46.52, **усміхнеця** *образн.* I 435.В, II 405.В, **усміхнися** I 278.212, *образн.* I 168.154, II 90.12, 91.59, **усміхнись** I 153.29, II 345.14, **нехай усміхнеться** *образн., повт.* I 13.90, 13.91, **усміхнувшись** I 362.87.

УСОБИЦІ (1). *Слов'ян. Чвари, розбрат.* Отак німота.. Сім'ю слав'ян роз'єднила I тихо, тихо упустила **Усобиць** лютую змію. I 485.В.

УСОБИЩА (2). *Слов'ян. Чвари, розбрат.* «Мовчи, чеше сміливий...» — Гадюкою зашипіли, Звірем заревіли. «Ти еретик! ти еретик! Ти сієш розколи! **Усобища** розвіваєш» I 270.283. Отак німота запалила Велику хату. I сім'ю, Сім'ю слав'ян роз'єднила I тихо, тихо упустила **Усобищ** лютую змію. I 262.21.

УСОБНИК (2). *Бунтівник.* Ти еретик! ти еретик!..— Ревіли прелати. Ти **усобник!..** I 270.289.

◊ ***Одн. Н.*** **усобник** I 270.289, ***Мн. Н.*** **усобники** II 25.52.

УСОХНУТИ (2). В яру криниця завалилась, Верба **усохла,** похилилась I 384.22. А он черешня похилилась, Це сама та, що ми садили, Як мати вмерла, це моя, А та другая, що твоя, Так та **усохла** II 445.В.

УСПОКОЇТИ (1). Серце якось лихорадочно б'ється. Ох, якби-то його швидче **успокоїли!** VI 138.13.

УСТА (11). *Слов'ян. Поет.* Жде його Марія, I ждучи плаче, молодії Ланіти, очі і **уста** Марніють зримо. II 310.224. *Образн.* (4). Нехай мати усміхнеться.. Благословить дітей своїх Твердими руками і діточок поцілує Вольними **устами.** I 336.253. Моя ти доле молодая! Не покидай мене. Вночі, I вдень, і ввечері, і рано Витай зо мною і учи, Учи неложними **устами** Сказати правду. II 285.33. Німим отверзуться **уста;** Прорветься слово, як вода II 292.31.

◆ *У спол.* з **уст** н і п а р и — *мовчки* (1). Вона все ходить, з **уст** н і п а р и. I 5.79.

◊ ***Мн. Н.*** **уста** II 310.224, *образн.* II 292.31, ***Р.*** **уст** I 343.112, **з (із) уст** II 269.176, *у спол.* I 5.79, ***З.*** **уста** II 289.10, ***О.*** **устами** II 209.39, 289.5, *образн.* I 336.253, II 285.33, 372.29.

УСТАВАТИ *див.* **ВСТАВАТЬ.**

УСТАТИ *див.* **ВСТАТИ.**

УСТРОМИТИ (1). Вона ж не спала, не журилась, Сиділа, ноги **устромила** В гарячий попіл. I 363.115.

УСТУПАТИ (1). Максимович у Прохорівці **уступає** мені таке саме добро, як і в Парчевського VI 198.35.

УСТЯ (1). Чорний шлях виходив од Дніпра, меж **устями** річок Сокорівки і Носачівки I 148.Прип.

УСЮДИ *див.* **ВСЮДИ.**

УСЯКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

УТЕКТИ, УТІКТИ *див.* **ВТЕКТИ.**

УТЕРТИ (9), **ВТЕРТИ** (4). I хлинули сльози. Поплакав сердега, **утер** рукавом. I 93.631. Швиденько сльози Марія **втерла** сміючись II 319.581.

◊ **втерти** II 169.169, **утер** I 93.631, 143.2436, 157.185, 283.420, II 27.138, **втер** I 145.2505, 283.420, **утерла** II 97.161, **втерла** II 319.581, **утру** I 10.43, **утре** II 56.263, **утри** II 308.113.

УТЕРТИСЯ (1), **ВТЕРТИСЯ, ВТЕРТИСЬ** (3). [Катерина] **Утерлася,** повернулась, Пішла... тільки мріє. I 35.383. Полетіла Катерина,.. стала серед шляху, **Втерлась** рукавами. I 42.584.

◊ **утерлася** I 35.383, **втерлася** I 410.В, **втерлась** I 42.584, II 484.В.

УТИРАТИ (4), **ВТИРАТИ, ВТИРАТЬ** (8). Пішов степом сіромаха, Сльози **утирає.** I 146.2526. Не **втирайте** ж мої сльози, Нехай собі ллються I 23.91.

◊ **втирати** I 404.В, **втирать** I 85.382, **утираю** I 79.173, **утирає** I 146.2526, 281.336, **втирає** I 29.58, 462.В, **втирають** I 8.202, 67.140, **утирала** II 22.36, **втирала** II 157.31, **втирайте** I 23.91.

УТІКАТЬ *див.* **ВТІКАТИ.**

УТІХА (1). I син., твоя єдина **Утіха..** Гине в неволі II 468.В.

УТІШАТИСЬ (2). Ростуть мої близняточка, А я **утішаюсь** I 536.В. Марія мовчки **утішалась** II 491.В.

УТНУТИ *див.* **ВТНУТИ.**

УТОМА (1). Утомилась би Мар'яна,— **Утоми** не чує I 463.В.

УТОМИТИСЯ, УТОМИТИСЬ (13), **ВТОМИТИСЯ, ВТОМИТИСЬ** (10). Ні, вже не те, підтопталась Моя стара сила, **Утомився** I 276.117. На панщині пшеницю жала, **Втомилася;** не спочивать Пішла в снопи, пошкандиба[ла] Івана сина годувать. II 287.2. Тихенький, кроткий государ, **Втомившись** пишучи закони, Пішов любенько погулять II 335.4. *Образн.* (5). **Утомилась** заверюха, Де-де позіхає I 40.501. Воскресни, мамо! I вернися В світлицю-хату; опочий, Бо ти аж надто вже **втомилась,** Гріхи синовні несучи. II 327.28.

◊ **утомився** I 7.173, 276.117, 463.В, II 86.32, VI 203.27, 229.12, **утомивсь** II 313.340, **втомивсь** I 290.687, **утомилась** I 463.В, II 415.В, *образн.* I 40.501, **втомилася** I 554.В, II 287.2, **втомилась** I 94.662, II 308.151, *образн.* II 327.28, **утомилось** I 387.60, **утомились** *образн.* I 115.1364, **втомилися** II 372.8, 477.В, **утомитця** *образн.* I 462.В, **втомившись** II 335.4, **втомившися** *образн.* II 330.15.

УТОМЛЕНИЙ (4). Кінь **утомлений,** копита Розкуті, розбиті II 331.9. I спочинуть невольничі **Утомлені** руки II 291.17. I принесе Води погожої, і вмиє **Утомлені** стопи святиє II 321.681. Кати знущаються над нами, А правда наша п'яна спить. Коли вона прокинеться? Коли одпочити Ляжеш, боже, **утомлений?** I 326.28.

◊ ***Одн. Н.*** утомлений I 326.28, II 331.9, ***Мн. Н.*** **утомлені** II 291.17, ***З.*** **утомлені** II 321.681.

УТОМЛЕННИЙ (1). *Слов'ян.* — Благо вам! — Сказав апостол **утомленний** II 268.153.

УТОПИТИ, УТОПИТЬ (4), **ВТОПИТЬ** (8). стара мати.. Вимовляє доні: «..Якби знала, до схід сонця Була б **утопила...»** I 32.186. *Образн.* (4). Піду шукать миленького, **Втоплю** своє горе I 9.12.

◊ **утопити** II 218.10, **утопить** *образн.* I 393.10, **втопить** *образн.* I 326.47, **втопила** I 139.2236, **втопило** I 9.9, 285.479, **утопили** I 539.В, **втоплю** *образн.* I 9.12, 9.13, **втоплять** II 54.184, **втопи** II 104.9, **утопила (б)** I 32.186.

УТОПИТИСЯ, УТОПИТИСЬ, УТОПИТЬСЯ (15), **ВТОПИТИСЯ, ВТОПИТИСЬ, ВТОПИТЬСЯ** (8). Один **утопився** ..Другого в Козлові На кіл посадили II 130.40. *Повт.* (2). **Утопився** б молоденький.. **Утопився** б — тяжко жити I 15.5. *Образн.* (1). Бодай тобі, доле, У морі **втопитись** II 143.6.

◊ **утопитись** II 128.8, 249.37, 434.В, **втопитись** *образн.* II 143.6, **утопиться** II 52.144, **утопиця** II 428.В, 456.В, **втопитьця** II 428.В, **утопився** I 61.44, II 130.40, **утопилась** I 51.128, II 53.182, **втопилась** I 367.238, II 159.88, 317.513, **утоплюся** II 224.156, **втоплюся** II 181.6, 452.В, VI 58.28, **утопився б** *повт.* I 15.5, 15.7, **утопилась (б)** I 366.214, 409.В.

УТОПЛЕНИЙ (3). Рибалонька кучерявий З усієї сили Кинувсь в воду; пливе, синю Хвилю роздирає, Пливе, пливе... от-от доплив! Пірнув, виринає — I **утоплену** Ганнусю На берег виносить I 167.148 //*Субст. Назва твору* (2). та я ще і досі не знаю, чи получили ви мою **Утоплену,** що я послав вам через Корсуна VI 23.19.

◊ ***Одн. Н.*** утоплена *субст., у назві* I 164. Заг., ***З.*** утоплену I 167.148, *субст., у назві* VI 23.19.

УТОПТАНИЙ (1). I стежечка-доріжечка, Яром та горою **Утоптана** до ворожки, Поросла травою. I 494.В.

УТОПТАТИ (1), **ВТОПТАТИ** (1). **Утоптала** стежечку Через яр. II 144.1. **Втоптала** стежку на могилу, Все виглядать його ходила. II 79.91.

УТОРІК *див.* **ВТОРІК.**

УТРАЧАТИСЯ (1). Не **утрачайся** на альбом, друже мій! буде з мене і цього добра поки що. VI 49.26.

УТРАЧЕНИЙ (1). Коли маєте Свячену воду, то спишіть та пришліть мені, бо та, що ви мені передали, **утрачена.** VI 46.20.

УТРЕНЯ (1). *Церк.* До **утрені** завив з дзвіниці Великий дзвін. II 38.114.

УТРОБА (3) *Слов'ян.* I він радіє, Що наймичка його несла В **утробі** праведную душу За волю ро́зп'ятого мужа. II 312.286. *Зневажл.* (1). Бо довго довготерпеливий Дивився мовчки на твою, Гріховную твою **утробу.** II 327.14.

◊ ***Одн. З.*** **на утробу** *зневажл.* II 327.14, ***М.*** **в утробі** II 312.286, **во утробі** I 375.53.

УТРЬОХ (1). *Присл.* Отож взяли його лічить, Лічили, аж **утрьох** лічили I 538.В.

УХ (6). *Вигук.* Ото б побалакали! **ух,** аж душно!! VI 19.27. *Повт.* (4). Пограємось, погуляймо Та пісеньку заспіваймо: **Ух, ух!** Солом'яний дух, дух! I 5.95.

◊ **ух** II 172.245, VI 19.27, *повт.* I 5.95 (2 р.), 6.113 (2 р.).

УХО (8). А попереду отаман Веде, куди знає; Похожає вздовж байдака, Гасне люлька в роті; Поглядає сюди-туди — Де-то буть роботі? Закрутивши чорні уси, За **ухо** чуприну, Підняв шапку — човни стали. I 61.54. Найди його, мій друже єдиний, того неаккуратного Марковича, по-

скуби його за чуб або за **ухо** VI 141.15. *У приказці* (1). І над водою і над гаєм, Кругом, як в **усі**, все мовчить. I 5.85 //*У спол.* свиняче **ухо.** *Лайл.* (1). «Ламайте двері, поки вийде Старий паскуда!» «Постривай! Стривайте, зараз!» «Нагаями Свиняче **ухо!** Жартувать, Чи що, ти хочеш?» I 88.446.

◊ ***Одн. З.*** **ухо** *у спол.* I 88.446, **за ухо** I 61.54, VI 141.15, 145.3, 147.39, ***М.*** **в усі** *у приказці* I 5.85, ***Мн. З.*** **уха** I 117.1456, ***О.*** **ушима** I 341.41.

УХОПИТИ *див.* **ВХОПИТИ.**

УЧАДІТИ (1), **ВЧАДІТИ** (1). *Образн.* Якби я хоч трошки дурніший був, то я б **учадів** од його панегірика, а то, слава богу, видержав. VI 163.36. Розумний, дуже розумний і сердечний епілог вийшов; тілько ти дуже вже, аж надто дуже, підпустив мені пахучого курева; так дуже, що я трохи не **вчадів.** VI 155.36.

УЧАЩАТИ *див.* **ВЧАЩАТИ.**

УЧЕНИЙ (1). Нехай би вже оті Кирпи-гнучкошиєнки сутяги — їх бог, за тяжкіє гріхи наші, ще до зачатія во утробі матерній осудив киснуть і гнить в чорнилах, а то мужі мудрі, **учені.** I 375.54.

УЧЕНИКИ (3). *Послідовники.* Такий Талан твій латаний, небого! Брати його, **ученики,** Нетвердії, душеубогі, Катам на муку не дались, Сховались, потім розійшлись II 322.725.

◊ ***Мн. Н.*** **ученики** II 322.707, 322.725, ***О.*** **з учениками** II 491.В.

УЧЕПИТИСЯ (2). *Образн.* Як реп'ях той, **учепиться** [доля] За латані поли I 274.55.

◊ **учепиться** I 274.55, **учепиця** I 489.В.

УЧИЛИЩЕ (1). Пишеш, що тебе не було дома, що ти хлопців возив у Херсон. Добре зробив єси! Та тілько чи притокмив ти їх у те **училище** торгового мореплаванія? VI 195.23.

УЧИНИТИ (1). *Зробити, виявити.* І, мов дзвоном дзвонить, Говорить: — Спасибі вам, панове-молодці, Преславнії запорожці, За честь, за славу, за повагу, Що ви мені **учинили.** II 138.56.

УЧИСТИТИ *див.* **ВЧИСТИТИ.**

УЧИТЕЛЬ (4). **1.** *Глава якого-небудь вчення; проповідник* (3). І єдиний Твій син Алкід пішов за ними І за апостолом святим, За тим **учителем** II 269.187. *Зверт.* (1). Без правди горе! — Горе вам, **Учителі** архієреї! II 320.630. *Ірон.* (1). Добре заходились По німецькому показу І заговорили Так, що й німець не второпа, **Учитель** великий I 333.130.

2. *Особа, яка навчає, викладач. У прикл. спол.* **учитель**-дяк (1). Давно те діялось. Ще в школі, Таки в **учителя**-дяка Гарненько вкраду п'ятака II 45.2.

◊ ***Одн. Н.*** **учитель 1.** *ірон.* I 333.130, ***Р.*** **в учителя 2.** *у прикл. спол.* II 45.2, ***О.*** **за учителем 1.** II 269.187, ***Мн. К.*** **учителі 1.** *зверт.* II 320.630.

УЧИТЕЛЬСТВО (1). *Праця в школі.* Куліш блаженствує, а Василь Білозер поїхав у Полтаву одказуваться од **учительства.** VI 38.17.

УЧИТИ *див.* **ВЧИТИ.**

УЧИТИСЯ *див.* **ВЧИТИСЬ.**

УЧОРА *див.* **ВЧОРА.**

УШИТИЙ (1). *Обкладений.* А берег **ушитий** Увесь каменем. I 248.387.

УШКВАРИТЬ (10), **ВШКВАРИТИ** (5). *Фам.* **1.** *Завзято, майстерно затанцювати, заграти і под.* (14). Залізняк гукає: «Ану, навісний, **Ушквар** нам що-небудь, нехай земля гнеться, Нехай погуляють мої козаки!..» І кобзар **ушкварив** I 140.2308. Гуля Максим, гуля батько, А за ним хлоп'ята. Запорожці ті хлоп'ята, Сини його, діти. Поміркує, загадає, Чи бити, чи пити, Чи танцювать, то й **ушкварять,** Аж земля трясеться. I 104.985. Сліпий **вшкварив** — навприсядки Пішли по базару. I 125.1774 //*Ударити* (5). — А нуте, діти, отакої! — І **вшкварив** по струнах. I 490.В //*Майстерно поставити п'єсу* (3). Тут єсть прехороша дівчина і талан[т]лива артистка, Піунова. То може б ви чи не **вшкварили** б сього Чарівника навдивовижу нижегородським людям? VI 155.16. Так я думав, щоб **ушкварить** твій Чорноморський побит, але тепер уже пізно, а якби ти його звелів переписать гарненько та прислав к великодню, то б це так. VI 34.19.

2. *Податися, поїхати* (1). думаю навпростець через Астрахань **ушкварить** на Чорноморію. VI 130.16.

◊ **ушкварить 1.** VI 34.19, **2.** VI 130.16, **ушкварив 1.** I 140.2310, **вшкварив 1.** I 78.151, 125.1774, 490.В, 496.В, **ушкварить 1.** I 275.103, 432.В, **ушкваримо 1.** I 106.1052, 126.1778, **ушкварять 1.** I 104.985, **ушквар 1.** I 103.961, 140.2308, **вшкварили б 1.** VI 155.16.

Ф

ФАБРИКА (6). До всього того, що я те[бе] просив, прибав.. 4 штуки чорного французского карандаша № 2 **фабрики** Le Conté VI 119.16.

◊ ***Одн. Р.*** **фабрики** VI 115.34, 119.5, 119.16, 119.17, 119.23, ***Мн. Р.*** **фабрик** VI 118.37.

ФАВН (1). *Міфол. У стародавньому Римі — бог лісів, полів тощо.* І п'яний голий отой **Фавн**, І син Алкід твій, і гетери — Всі, всі упали до землі Перед Петром. II 268.160.

ФАВОР (2). *Назва гори.* Підняла На той **Фавор** свої святиє Очиці кроткіє Марія Та й усміхнулась. II 308.125. *У прикл. спол.* **Фавор**-гора (1). **Фавор**-гора, Неначе з злата-серебра, Далеко, високо сіяє, Аж сліпить. II 308.121.

ФАЙДА (1). *Батіг. У приказці.* пішов Оцей козак; погнало горе.. хоч говорять: — Аби **файда** в руках була, А хлопа, як того вола, У плуг голодного запряжеш. II 105.43.

ФАКТ (1). Спитайте ж ви їх [Кондрата Михайловича и Фёдора Степановича], і як буде на се їх воля, то коротесенько напишіть мені одні тільки **факти** VI 204.12.

ФАМАР (6). *Ім'я дочки царя Давида.* Вранці-рано **Фамар** спекла і принесла Опрісног братові. II 72.127. **Фамарь** прекрасная прийшла І коржик з маком прин[е]сла. II 416.В.

◊ ***Одн. Н.*** **Фамар** II 71.98, 72.120, 72.127, **Фамарь** II 416.В (2 р.), ***Д.*** **Фамарі** II 72.122.

ФАМІЛІЯ (1). якщо трапиться мені ще що-небудь прислать до вас, то підпису́йте ви самі мою **фамілію**, цинаброю, бо мені не можна. VI 62.15.

ФАРАОН (5). на храмах його честний Хрест златокований Поставили,— та й молимось, Та б'ємо поклони. А ті були **фараони**... Кесарі... то погань! II 461.В. А сфінкси... Мов **фараонові** сказать Хотять, що правда божа Встає, встає вже на землі II 490.В //*Перен.* (1). Та цур же вам, Новим **фараонам** І кесарям людоїдам! II 462.В.

◊ ***Одн. Д.*** **фараонові** II 490.В, ***Мн. Н.*** **фараони** II 316.441, 461.В, ***Д.*** **фараонам** II 316.438, *перен.* II 462.В.

ФАРАОНІВ (1). *У порівн.* На голому піску стоять По шнуру піраміди вряд, Мов **фараонова** сторо́жа II 315.437.

ФАРБА (4). На стінах **фарбами** хрести, Неначе добрая картина, Понамальовані... II 96.133. Сажин мені нічого не пише, не знаю, де він дів мою портфель з рисунками.. Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до себе, а ящик з олійними **фарбами** нехай собі оставить. VI 41.34.

◊ ***Мн. Н.*** **фарби** VI 49.25, ***Р.*** **фарб** VI 54.28, ***О.*** **фарбами** II 96.133, **з фарбами** VI 41.34.

ФАРБОЧКА (1). *Пестл. до* **фарба.** прийнявши подарунок твій щирий, мій єдиний друже,.. цілісіньку ніч не спав, розглядав, дивився, перевертав по-тричі, цілуючи всяку **фарбочку.** VI 49.13.

ФАРИСЕЙ (7). *Член релігійної секти в Іудеї, ворожої християнству.* **Фарисеї** І вся мерзенна Іудея Заворушилась, заревла, Неначе гадина в болоті. II 268.129. *У порівн.* (1). Ми не розпинаєм, Як ті люті **фарисеї**, На хресті живого Праведного чоловіка II 461.В //*Перен. Лицемір, ханжа* (2). Чого се ти замовк?.. Чи не завадила тобі ота казань, що ти для мене так мудро скомпонував?.. Брехня цьому! Я тільки не **фарисей**, не идолопоклонник такий, як оті християни — сіпаки і брехуни. VI 206.27. *Зверт.* (1). Не вам, Не вам, в мережаній ліврєї Доносщики і **фарисеї**, За правду пресвятую стать II 280.22.

◊ ***Одн. Н.*** **фарисей** *перен.* VI 206.27, *у порівн.* II 482.В, ***Мн. Н.*** **фарисеї** II 268.129, 320.631, *у порівн.* II 461.В, **фаризеї** II 467.В, ***К.*** **фарисеї** *перен., зверт.* II 280.22.

ФАСТОВ (4), **ХВАСТОВ** (3). *Назва міста.* До схід сонця у **Фастові** Хлоп'ята гуляли. II 125.23. Ходім, брати, у неділю У **Хвастов** гуляти II 427.В. *Повт.* (2). Прийди з того Межигор'я, Наш славний Палію, Подивися, що той Швачка У **Фастові** діє! Добре діє! У **Фастові**, У славному місті. II 125.28.

◊ ***Одн. З.*** **у Фастов** II 125.10, **у Хвастов** II 427.В, ***М.*** **у Фастові** II 125.23, *повт.* II 125.28, 125.29, **у Хвастові** II 427.В (2 р.).

ФАСТОВСЬКИЙ (2), **ХВАСТОВСЬКИЙ** (3). *У спол.* **Фастовський** полковник — *про Семена Палія* (4). Ходім погуляєм. Та в пригоді свого батька Старого згадаєм, Полковника **Фастовського** Славного Семена. II 125.17. Порадила мати, Як пшеницю ту пожати.. Ой пожали б, якби були

Одностайне стали Та з **Хвастовским** полковником Гетмана єднали. II 393.В.

◊ ***Одн. З.*** **Фастовського** II 125.17, **Хвастовського** II 428.В, ***О.*** (з) **Фастовським** II 29.11, (з) **Хвастовским** II 393.В, ***Мн. Н.*** **Хвастівскі** II 399.В.

ФАСТОВЩИНА (1), **ХВАСТОВЩИНА** (2). Читай, читай та слухай дзвона, А серцеві не потурай. Воно тебе в Сибір водило.. Приспи ж його і занехай Свою Борзну **і Фастовщину.** II 37.105. І нині, братія моя, Стоять твердині на Україні Все Паліївскії на **Хвастовщині** II 399.В.

◊ ***Одн. З.*** **Фастовщину** II 37.105, **Хвастовщину** II 398.В, ***М.*** **на Хвастовщині** II 399.В.

ФЕБ (1). *Друге ім'я давньогрецького бога сонця Аполлона, покровителя мистецтв.* Ти, сестро **Феба** молодая! Мене ти в пелену взяла І геть у поле однесла. II 284.2.

ФЕВРАЛЬ (8). Письмо твоє од 7 августа того року із Єкатеринодара получив я 10 **февраля** сього року, аж у Нижньому Новігороді. VI 171.32.

◊ ***Одн. Р.*** **февраля** VI 171.32, 173.40, 177.11, 177.18, 177.21, 204.21, 205.24, 229.18.

ФЕЛЬДФЕБЕЛЬ (5). *Військове звання.* Треба було лист покинуть, а сьогодня почта одходить. То сяк, то так ублагавши **фельдфебеля,** вернувся я до хати і захожуюся знову VI 62.9 //*Перен. Про царя Миколу I* (3). До того люд домуштровали, Що сам **фельдфебель** дивовались І маршировкою і всім II 280.12. *У прикл. спол.* **фельдфебель**-цар ь (1). Во дні **фельдфебеля**-царя Капрал Гаврилович Безрукий Та унтер п'яний Долгорукий Украйну правили. II 280.1.

◊ ***Одн. Н.*** **фельдфебель** *перен.* II 280.12, 281.56, ***Р.*** **фельдфебеля** *перен., у прикл. спол.* II 280.1, ***Д.*** **к фельдфебелю** VI 62.8, ***З.*** **фельдфебеля** VI 62.9.

ФЕЛЬДЬЄГЕР (1). *Військовий кур'єр.* Через півроку вивели мене на світ божий та знову посадили мене на чортопхайку, тілько вже не з жандаром, а з **фельдьєгерем,** та одвезли аж у Оренбург. VI 83.9.

ФІГИ (2). *Плоди фігового дерева.* А гетьманша, було, вийде Та й кликне в будинок,.. А там мені І **фіг** і родзинок — Всього мені понадає І на руках носить. I 294.25. Везе Марко Катерині Сукна дорогого.. А діточкам черевички, **Фіг** та винограду.,I 322.489.

ФІГУРА (3). *Про маяк.* Розумні ви люди, А нічого не знаєте! То понаставляли Ті **фігури** он для чого: Щоб люди не крали Води з річки I 305.408.

◊ ***Мн. З.*** **фігури** I 305.408, **хвігури** I 503.В, **хвигури** I 503.В.

ФІЗИКА (1). посивів, оголомозів, дурню, та і заходився вчиться **фізики.** VI 75.4.

ФІЛАТ (1). *Ім'я.* княгині тілько вміють Привести дитину. А годувать та доглядать Не вміють княгині. А потім о́ха: — Забуває Мене мій Поль або **Філат!** II 12.159.

ФІЛОСОФ (1). П'яниці шепчуть, і кричать «І патріот, і брат убогих, **Філософ** князь, або Сократ!» II 381.В.

ФІН (1). *Збірн.* Од молдаванина до **фіна** На всіх язиках все мовчить, Бо благоденствує! I 327.92.

ФІНЛЯНДІЯ (2). Я спалила Польщу з королями.. Сулу в Ромні загатила Тілько старшинами Козацькими... а такими, Просто козаками, **Фінляндію** засіяла I 300.261. Запорожці чули, ..Як діточки на Орелі Лінію копали І як у тій **Фінляндії** В снігу пропадали. II 31.73.

ФЛАГ (1). І досі нудно, як згадаю Готический с часами дом; Село обідране кругом; І шапочку мужик знімає, Як **флаг** побачить. II 88.9.

ФЛЕГЕТОН (1). *Міфол. Назва річки в підземному царстві. Перен.* Друже мій, О мій сопутниче святий! ..як буду здужать, То над самим **Флегетоном..** Поставлю хаточку II 373.61.

ФОЛЬГА (1). *Тонкий металевий лист для прикрас.* «А Марко в дорозі?» Ганна діда питалася.. І внучатам із клуночка Гостинці виймала: І хрестики, й дукачики, Й намиста разочок Яриночці, і червоний З **фольги** образочок I 321.416.

ФОМА КЕМПЕЙСЬКИЙ (1). *Про книгу середньовічного релігійного письменника.* Усе, що ви з ласки своєї послали, я получив. І **Фому Кемпейского** получив. VI 62.17.

ФОН (2). *Частка, що приєднується до німецьких прізвищ і вказує на дворянське походження.* Сестро Аполлона.. Ви роскази б про царя — Або якого короля, З їх **фон**-баронами-князями І їх високими страстями II 414.В //*Субст.* (1). [Ворона]: не бреши, бо тілько п'ять [тисяч]. Та й то з **фоном** Корфом. I 299.212.

ФОРМА (2). **1.** *Зовнішній вигляд, обрис предмета* (1). Мені тепер дуже і дуже треба одну акварельну краску.. Оце тобі **форма**

плитки.. Достать її можна в красочном магазине VI 118.37.

2. *Офіціальний порядок.* (1). прийшла друга почта з Гур'єва і не привезла нічого офіціального насчёт моєї отставки, и я не знаю, що й думать. Може то **форма** требує такої проволоки? VI 132.18.

◊ ***Одн. Н.*** **форма 1.** VI 118.37, **2.** VI 132.18.

ФОРМЕННИЙ (2). От добро Богдана! Черепок, гниле корито Й костяки в кайданах! Якби в **форменних,** то добре: Вони б ще здалися... I 306.465.

◊ ***Мн. М.*** (в) **форменних** I 306.465, (в) **хворменних** I 504.В.

ФОРТЕЦЯ (1). «Ріжте! бийте!» на **фортеці** Кричить Гамалія. I 201.88.

ФОТОГРАФ (5). З завтрашньою почтою посилаю тобі два рисунка. Закажи снять **фотографу** дві копії в половину менше, одну для тебе, а другу для мене. VI 178.39.

◊ ***Одн. Н.*** **фотограф** VI 179.19, 191.24, 220.10, ***Р.*** **у фотографа** VI 179.10, ***Д.*** **фотографу** VI 178.39.

ФОТОГРАФІЯ (2). *Фотографічна справа.* А тебе ще раз прошу, найди чоловічка, добре знающого **фотографію** VI 142.6. Ти мені пишеш про **фотографію.** Не робіть нічого, брати мої, други мои милые, поки я з вами не побачусь. VI 133.3.

ФРАНЦУЗ (2). чого то ми не вмієм? І зорі лічим, гречку сієм, **Французів** лаєм. Продаєм Або у карти програєм Людей... I 328.109.

◊ ***Одн. О.*** **французом** VI 24.31, ***Мн. З.*** **французів** I 328.109.

ФУГА (1). *Хуртовина.* Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти.. «Еге, бачу, яка **фуга!»** I 42.563.

ФУНТ (2). *Міра ваги.* У тебе, здається, годується кабан в сажі, ..і ти, певно, заколеш його к святкам, то пришли мені по почті 20 **фунтів** ковбас. VI 201.10.

◊ ***Одн. З.*** **фунт** VI 206.10, ***Мн. Р.*** **фунтів** VI 201.10.

Х

ХАВТУРИ (1). *Побори натурою, які брало духовенство.* Максим таки як письменний.. І псалтир читає Над покойними. Й **хавтури** З школярами носить. II 55.239.

ХАЗЯЇН (5). **1.** *Господар дому* (4). — **Хазяїн** дома? — Надворі крикнуло. II 312.298. Завиває, Реве **хазяїн:** — Будем пить, Аж поки наша доня спить II 15.314.

2. *Той, що має господарство* (1). До нитки звівся мій козак, Усе на панщині проклятій, А був **хазяїн...** II 105.66.

◊ ***Одн. Н.*** **хазяїн 1.** II 15.314, 312.298, 384.В, 408.В, **2.** II 105.66.

ХАЗЯЙНУВАТИ (2), **ХАЗЯЇНУВАТИ** (2). **1.** *Виконувати господарчі роботи* (2). весною нехай би сестра Ярина з меншим сином перевезлася в ту хату та й **хазяйнувала** VI 217.13.

2. *Бути господарем, главою дому* (2). Ой умер старий батько І старенькая мати.. Прийде милий в мою хату **Хазяїнувати.** II 155.14.

◊ **хазяїнувати 2.** II 155.14, **хазяєнувати 2.** II 434.В, **хазяйнуй 1.** VI 207.34, **нехай хазяйнувала (би) 1.** VI 217.13.

ХАЗЯЙСЬКИЙ (1). Завиває **Хазяйскій** голос. Будем пить, Поки моя доня спить. II 383.В.

ХАЙ (1). *Частка, що виражає байдужість до наслідків якої-н. дії.* Я йому після Кобзаря уже двічі писав, а він мені ані телень! **Хай** собі сердиться, коли в його така сердита натура. VI 211.10.

ХАЙКА (1). *Ім'я персонажа твору.* Стара **Хайка** лежить долі I 87.435.

ХАЛЯВА (8). Розійшлися гайдамаки, Куди який знає: Хто додому, хто в діброву, З ножем у **халяві** I 146.2540. «І не стогне! Завзята бестія! стривай!» Насипали в **халяви** жару... I 97.793. Чи давно чоловік мені радив, щоб я бив лихом об землю, як той швець мокрою **халявою** об лаву. А його вже й поховали! VI 82.24.

◊ ***Одн. Р.*** **з халяви** I 127.1841, ***З.*** **халяву** II 301.10, **в (у) халяву** II 121.2, ***О.*** **халявою** VI 82.24, ***М.*** **в (у) халяві** I 12.43, 146.2540, II 66.165, ***Мн. З.*** **в халяви** I 97.793.

ХАМ (2). *Лайл.* Мені байдуже За простих сірих сіромах, Вони і господом забуті!.. А де оті??.. Невже в сажах Годує **хам** собі на сало? II 227.12. *Зверт.* (1). Яремо! ..Вимети хату, внеси дрова, Посип індикам,

гусям дай, Піди до льоху, до корови, Та швидче, **хаме!**.. I 84.329.

ХАМІВ (1). *У спол.* **хамів** с и н. *Лайл.* Яремо! герш-ту, **хамів** с и н у? Піди кобилу приведи I 84.322.

ХАН (2). Як покидали запорожці Великий Луг і матір Січ, Взяли з собою матер божу, А більш нічого не взяли, І в Крим до **хана** понесли На нове горе-Запорожжя. II 29.26.

◊ ***Одн. Н.*** **хан** II 30.32, ***Р.*** **до хана** II 29.26.

ХАНІВ (2). І квилить, плаче Ярославна..— Вітрило-вітре мій єдиний.. Нащо на дужому крилі На вої любії мої, На князя, ладо моє миле, Ти **ханові** метаєш стріли? II 336.20.

◊ ***Мн. З.*** **ханові** II 336.20, **ханови** II 496.В.

ХАНОВСЬКИЙ (2). Вітрило-вітре господине, Нащо ти вієши? Несеш На легкому тому крилі **Хановські** стріли? II 496.В.

◊ ***Мн. З.*** **хановські** II 496.В, **хановскі** II 96.В.

ХАПАТИ (1). Я до його, тату! Тату, тату! це я прийшла. За руку **хапаю.** I 535.В.

ХАРАКТЕРНИК (1). *Чаклун.* Везуть труну мальовану, Китайкою криту. А за нею з старшиною Іде в чорній свиті Сам полковник компанійський, **Характерник** з Січі. II 43.58.

ХАРАМАРКАТЬ (1). *Говорити, читати неясно, нерозбірливо. Фам.* коли хочеш, сину, знать, Де лучче лихом торговать, Іди ти в Січ;.. Та по-молодечій Будеш богу молитися, А не по-чернечій **Харамаркать.** I 277.186.

ХАРЕМ *див.* **ГАРЕМ.**

ХАРКІВ, ХАРКОВ (12), **ХАРЬКІВ** (1), **ХАРЬКОВ** (1). напиши, будь ласкав, земляче, коли будеш мать час, як там у вас, у **Харкові,** привітали мої Г а й д а м а к и, чи лають, чи ні VI 24.1. У **Харьків** до Метлинського може інколи пишеш, то кланяйся йому і скажи, що я ще.. живий і здоровий VI 84.31. Ще раз прошу тебе, моє серце, напиши до кого знаєш в **Харков.** VI 164.17.

◊ ***Одн. Р.*** **до Харкова** VI 166.40, **з Харкова** VI 172.7, ***З.*** **у (в) Харков** VI 20. 7, 163.14, 164.17, 166. 40, 172.7, **в Харьков** VI 174.6, **у Харьків** VI 84.31, ***М.*** **у (в) Харкові** VI 24.1, 33.26, 33.34, 163.15, 222.20.

ХАРКОВСЬКИЙ (2), **ХАРЬКОВСКИЙ** (1). Я вже написав і послав епістолію до директора **Харковського** театра VI 163.30. я пришлю вам 50 або 100 экземпляров свого К о б з а р я, а ви передайте на комісію під час ярмарки **харьковским** книгарям. VI 222.22.

◊ ***Одн. Р.*** **харковського** VI 163.30, 170.12, ***Мн. Д.*** **харьковским** VI 222.22.

ХАРОН (2). *Міфол. Ім'я старого човняра, що перевозив душі померлих через річку Стікс у підземному царстві.* Ходімо просто-навпростець До Ескулапа на ралець — Чи не одурить він **Харона** І Паркупряху?.. II 373.40. Друже мій,.. Ходімо лучче до **Харона** — Через Лету бездонную Та каламутную Перепливем II 373.52.

ХАРЧ (2). Ще як скаже Харита, що піде за мене, то прийми ти її в своїй хаті, як рідну сестру.. На **харч** і її одежу я тобі вишлю гроші. VI 205.2 //*У спол.* р о с т и н а б о ж і й **харчі** — *виховуватись, вигодовуватись у чужих людей* (1). сотник був собі багатий, То в його, знаєте, р о с л о Н а б о ж і й **харчі** за дитину Чиєсь байстря. II 164.20.

ХАРЬКІВ, ХАРЬКОВ *див.* **ХАРКІВ.**

ХАРЬКОВСКИЙ *див.* **ХАРКОВСЬКИЙ.**

ХАТА (281). *Житлове приміщення, домівка, господа.* Ідуть старі гайдамаки, Ідучи співають: «А в нашого Галайди **хата** на помості». I 147.2567. Покинув ниву я і рало, Покинув **хату** і город II 64.98. В Пекарях якась вдова-попадя продає **хату:** купить би та к осені перевезти на грунт і поставить. VI 217.11. У печі пала Огонь і світить на всю **хату** I 96.778. Вернувся наш запорожець Як та хиря, хиря, Обідраний, облатаний, Калікою в **хату.** II 148.30. Не женися на багатій, Бо вижене з **хати** I 261.2. Попідтинню сіромаха І днює й ночує; Нема йому в світі **хати** I 25.11. *Повт.* (2). І **хата,** бачите, була За тином, сотникова **хата.** II 164.16 //*Кімната* (6). «А де ж Ганна, Катерино?».. «Ходім лишень в малу **хату,** Поки випрягає Воли батько: вона тебе, Марку, дожидає». I 323.517. Вона чує з тії **хати,** Як дитина дише. I 316.239 //*Представники однієї сім'ї, що живуть разом* (1). Ой привезли до прийому .. Все багатих діти.. Той горбатий, той багатий, Тих чотири в **хаті.** I 233.133 //*Про хатню роботу* (2). Молодиця Рада та весела.. І у **хаті,** і на дворі, І коло скотини I 315.205. *Рим.* (4). Тяжко мені У матері в хаті Старітися. А своєї Вже **хати** не мати! II 198.24.

У порівн. (3). там... у палатах Сидить собі наш сирота, Мов у своїй **хаті.** I 274.62. Ніби в **хаті,** На холоді сердешна мати Під тином, знай собі, сидить. II 98.200. *У прислів'ї* (1). Тече вода і на гору Багатому в **хату.** А вбогому в яру треба Криницю копати. I 232.95. *Образн.* (17). Боюся ще погорілу Пустку руйновати, .. Може вернеться надія.. В пустку зимовати, Хоч всередині обілить Горілую **хату.** I 258.16. ми, Упоравшись, пішли шукати Нової хати, і найшли Зелену **хату** і кімнату У гаї темному. II 65.132. Із Умані Де-де чуть — гукають Товариші гайдамаки; Гонта мов не чує, Синам **хату** серед степу Глибоку будує. I 142.2376. *Образн. У прикл. спол.* с в і т л и ц я-**хата** (1). Вкраїно! Мій любий краю неповинний!.. Воскресни, мамо! І вернися В с в і т л и ц ю-**хату;** опочий II 327.27. *Назва альманаху* (2). Батьку отамане Кошовий! Посилаю тобі к великодню замість писанки **Хату.** І не журнал, а тільки альманах, попередник нашого будущого журнала О с н о в а. VI 207.17 //*У спол.* (4): а) т е п л а **хата** — *про гостинність, хороше ставлення* (2). Якщо єсть у тебе такий чолов'яга з т е п л о ю **хатою,** то напиши мені, батьку, брате мій рідний! VI 152.21; б) д о б р и в е ч і р (д о б р и д е н ь) в **хату** (2). «Д о б р и в е ч і р в **хату!** ..Добривечір! а де дочка?» «Умерла, панове». I 88.459. Д о б р и д е н ь же, тату, в **хату!** На твоїм порогу Благослови моїх діток В далеку дорогу. I 81.265.

◊ ***Одн. Н.*** **хата** I 7.167, 80.211, 125.1755, 147.2567, 200.36, 295.99, 367.260, 397.41, II 97.186, 129.2, 209.32, 252.153, VI 215.5, *повт.* II 164.16, 164.17, *образн.* II 65.135, 372.12, *у назві* VI 189.28, ***Р.*** **хати** I 25.11, 246.277, 274.48, 384.32, 554.B, II 21.27, 54.207, 65.131, 270.214, 442.B, VI 206.2, 217.32, *рим.* II 198.24, **до хати** I 85.384, 234.161, 294.61, 296.110, 320.406, 367.247, 463.B, 479.B, VI 62.10, **з (із) хати** I 34.233, 42.559, 49.55, 52.176, 160.281, 261.2, 282.378, 283.406, 287.552, 287.563, 289.638, 314.150, 316.239, 323.526, 323.529, 369.316, 391.20, 397.56, 491.B, 536.B, II 68.7, 96.138, 130.60, 151.38, 171. Рем., 172. Рем., 179.2, 189.114, 192.10, 195.60, 219.46, 242.8, 269.188, 311.244, VI 24.40, 31.5, 228.10, *рим.* II 363.21, **зпід хати** I 493.B, **коло хати** I 291.718, 390.1, 390.6, 496.B, II 28.159, 316.463, 317.483, *рим.* I 390.11, **од хати** I 234.161, ***З.*** **хату** I 84.326, 119.1551, 233.138, 235.220, 275.98, 276.112, 284.445, 296.122, 320.383, 538.B, II 51.88, 64.98, 95.96, 106.72, 149.42, 175.353, 180.34, 195.42, 218.14, 229.13, 252.150, 315.429, VI 205.7, 217.11, *рим.* II 348.1, *образн.* I 142.2376, 258.16, 262.2, 262.18, 482.B, II 65.132, 344.16, *у назві* VI 207.17, **в (у) хату** I 13.93, 39.431, 41.518, 42.565, 76.52, 89.496, 135.2116, 161.329, 163.401, 233.115, 286.542, 314.144, 315.200, 316.257, 318.326, 319.357, 321.432, 323.503, 323.517, 323.521, 335.225, 356.68, 366.227, 367.252, 367.263, 375.24, 391.22, 463.B, 498.B, II 28.161, 120.20, 133.5, 148.30, 155.13, 167.104, 169. Рем., 169.145, 171. Рем. (2 р.), 172. Рем., 175.318, 234.105, 242.21, 331.3, VI 217.13, *у прислів'ї* I 232.95, *образн.* I 142.2379, II 47.92, 372.11, *образн., у прикл. спол.* II 327.27, *у спол.* б) I 81.265, 88.459, **на хату** I 96.778, VI 215.4, **про хату** VI 214.35, ***О.*** **з хатою** VI 229.11, *у спол.* а) VI 152.21, **під хатою** I 41.521, 274.69, 282.355, 284.449, 288.587, 317.260, 556.B, II 25.68, 123.1, 455.B, **повз хатою** I 502.B, ***М.*** **в (у) хаті** I 36.340, 91.560, 96.775, 98.828, 119.1550, 160.300, 231.42, 233.133, 234.188, 239.10, 240.57, 243.180, 280.283, 295.100, 296.119, 301.304, 312.79, 312.97, 315.195, 315.205, 317.260, 317.291, 318.307, 320.381, 324.543, 331.31, 352.40, 361.39, 367.248, 368.275, 384.8, 388.24, 450.B, 495.B, 532.B, 534.B, 537.B, 539.B, II 28.170, 48.132, 62.26, 118.11, 120.8, 128.2, 130.50, 158.48, 169.164, 171.221, 171.227, 175.351, 182.15, 183.34, 198.22, 209.33, 229.8, 229.12, 234.79, 256.318, 256.322, 269.193, 294.10, 317.487, 354.4, 361.8, 413.B, VI 19.24, 201.1, 205.3, 211.4, 212.9, *у порівн.* I 274.62, II 98.200, 232.23, *образн.* I 290.700, 351.15, II 65.136, 344.4, *у спол.* а) I 322.455, **по хаті** I 106.1069, 107.1097, ***Мн. Н.*** **хати** I 245.260, II 9.37, 9.44, 110.27, ***З.*** **хати** I 82.291, **в (у) хати** II 134.17, *образн.* II 405.B, **на хати** II 21.26, ***О.*** **під хатами** II 150.27, 151.37, 151.40, ***М.*** **у хатах** II 150.15.

ХАТИНА (43). Над Трахтемировим високо На кручі.. Стоїть одним-одна **хатина** ... II 25.65. Росла собі та виростала І на порі Марія стала... Рожевим квітом розцвіла В убогій і чужій **хатині.** II 306.34. Посажу коло **хатини** На вспомин дружині І яблуньку і грушеньку, На вспомин єдиній! II 324.1. *Рим.* (1). Що зосталось байстрюкові?.. Ні родини, ні **хатини;** Шляхи, піски, горе... I 45.705.

◊ ***Одн. Н.*** **хатина** I 123.1674, II 25.65, 298.8, 317.499, 448.B, ***Р.*** **хатини** *рим.* I 45.705, **до хатини** I 240.52, 296.104, **з (із) хатини** II 25.66, 146.8, 403.B, **коло хатини** II 316.447, 316.459, 324.1, **кругом хатини** II 370.4, 373.66, ***З.*** **хатину** I 125.1757, II 50.38, 229.7, 230.44, 250.82, **в (у) хатину** I 44.639, 78.134, II 219.39, 311.272, 444.B, 490.B, VI 54.23, **повз хатину** I 498.B, ***О.*** **з хатиною** VI 212.36, ***М.*** **у (в) хатині** I 77.106, 79.175, 79.177, 164.20, 296.117, II 28.157, 224.166, 229.21, 306.34, 321.655, 345.21, VI 42.33, 54.20.

ХАТИНОЧКА (6). *Зменш.-пестл. до* **хатина.** Сидить Неначе й досі сивий дід Коло **хатиночки** і бавить.. Своє маленькеє внуча. II 242.5. Не називаю її раєм, Тії **хатиночки** у гаї II 229.15.

◊ ***Одн. Р.*** **хатиночки** I 290.673, II 229.15, 306.42, **коло хатиночки** II 242.5, ***З.*** **хатиночку** II 218.15, ***М.*** **в хатиночці** I 545.B.

ХАТКИ (2). *Пестл.* Дивлюсь — аж он передо мною .. **Хатки** біленькі виглядають, Мов діти в білих сорочках У піжмурки в яру гуляють II 24.14. Трахтемирів геть горою Нечепурні свої **хатки** Розкидав з долею лихою II 25.38.

ХАТОЧКА (8). *Зменш.-пестл. до* **хата.** І досі сниться: під горою, Меж вербами та над водою, Біленька **хаточка.** II 242.3. Я тілько **хаточку** в тім раї Благав, і досі ще благаю, Щоб хоч умерти на Дніпрі, Хоч на малесенькій горі. II 219.47. Добре було б якби Ярина весною рано перевезлася на мій грунт: може можна найнять у Каневі для неї **хаточку** на літо? VI 217.37.

◊ ***Одн. Н.*** **хаточка** II 242.3, ***Р.*** **хаточки** II 448.В, ***З.*** **хаточку** II 219.47, 373.65, VI 217.37, **в хаточку** II 448.В, ***М.*** **у хаточці** I 549.В, **у хатоці** I 538 В.

ХА-ХА-ХА-ХА (1). *Вигук.* **Ха, ха, ха, ха!..** Чорт, панове, Літаню співає. Перехристись! I 89.475.

ХВАЛА (11). Прощай, убогий Кос-Арале .. Ні **хвали,** Ані ганьби я не сплітаю Твоїй пустині II 207.11. *Ірон.* (1). А подивися, та спитай! Що там твориться у тім раї! Звичайне, радость та **хвала!** II 230.69 //*Вигук, що означає «честь», «слава»* (7). **Хвала!** І похвала тобі, Маріє! II 323.737. *Повт.* (5). **Хвала! Хвала** вам, душі молодиє! **Хвала** вам, лицарі святиє! II 275.429.

◊ ***Одн. Н.*** **хвала** II 323.737, 384.В, *повт.* II 275.429, 275.430, 275 431, 441.В (2 р.), *ірон.* II 230.69, ***Р.*** **хвали** II 207 11, 230.72, ***З.*** **хвалу** II 368.14.

ХВАЛЕБНИЙ (1). Тим неситим очам.. всі добра землі, І **хвалебні** псалми Тим дрібненьким богам. II 333.38.

ХВАЛЕНИЙ (1). Як застане оце письмо Варенцова в Петербурге, то перешли мені з ним наші народные думы, изданные Метлинським. Або хоч почтою перешли, бо я ще і не бачивції **хваленої** книги. VI 153.24.

ХВАЛЕНІЄ (1). *Слов'ян.* Восхвалимо тебе, боже, **Хваленієм** всяким I 343.106.

ХВАЛИТИ, ХВАЛИТЬ (34). Отаке-то злеє лихо Й зо мною спіткалось: Серце люди полюбило.. І вони його вітали, Гралися, **хвалили...** I 352.54. Швачка Співа алілуя. **Хвалить** господа, веселий, І каже сідлати Коня свого вороного II 126.41. *У прикл. спол.* **хвалити**-в и х в а л я т и (**хвалити**-п р о с л а в л я т и) (2). Пішла єси, Трохи не співаєш Та кесаря-Юпітера **Хвалиш**-в и х в а л я є ш II 273.351. І пійшла ти, Трохи не співаєш, Да кесаря Юпитера **Хвалиш**-п р о с л а в л я є ш. II 469.В //*У спол.* **хвали́ть** б о г а (г о с п о д а) — *вживається як вставне* (2). виріс я, **хвалить** б о г а, Та не виліз в люде. II 218.7.

◊ **хвалити** I 391.28, 526.В, II 106.99, 169.155, 474.В, **хва́ли́ть** I 150.П, 389.25, II 64.86, 249.31, 300.4, *у спол.* I 68.21, II 218.7, **хвалиш** II 49.15, *у прикл. спол.* II 273.351, 469.В, **хва́лить** I 68.21, II 126.41, 138.34, 500.В, **хвалять** I 347.270, 374.17, II 10 94, 274.386, **хвалив** II 232.4, **хвалили** I 352.54, II 271.265, **хвалитиму** II 421.В, **хвалитему** II 420.В, **будемо хвалить** VI 46.10, **будем хвалить** II 75.238, **будуть хвалить** II 380.В, **хваліте** I 352.72, **хвалив (б)** VI 43.29. **хвалили б** II 223.4

ХВАЛИТИСЯ, ХВАЛИТИСЬ (4). **1.** *Хвастатися чимсь* (3). На великдень, на соломі Против сонця, діти Грались собі крашанками Та й стали **хвалитись** Обновами. II 197.4.

2. *Нахвалятися щось зробити* (1). **Хвалилися** гайдамаки, На Умань ідучи: «Будем драти, пане-брате, З китайки онучі». I 136. Епіграф.

◊ **хвалитись 1.** II 197.4, **хвалимось 1.** II 202.3, **хваляться 1.** I 344.158, **хвалилися 2.** I 136. Епіграф.

ХВАРТУШИНА (2). Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами: «..Як була я молодою преподобницею, Повісила **хвартушину** над віконницею» I 129.1907.

◊ ***Одн. Н.*** **хвартушина** I 160.310, ***З.*** **хвартушину** I 129.1907

ХВАСТОВ *див.* **ФАСТОВ.**

ХВАСТОВСЬКИЙ *див.* **ФАСТОВСЬКИЙ.**

ХВАСТОВЩИНА *див.* **ФАСТОВЩИНА.**

ХВАСТЯНЕ (1). *Мешканці Фастова.* **Хвастяне** погані на ксьондзя орють. II 399.В.

ХВАТАТИ (3). Вбігаю у хату, А він уже ледве дише. Я до його: — Тату! Мій таточку! це я прийшла.— За руки **хватаю.** I 367.267 /з вас, щенят зубатих, Зробились львичища! Людей! Незлобних, праведних дітей, Жрете, скажені!.. Мов шуліка **Хватає** в бур'яні курча, Клює і рве його. II 325.12.

◊ **хватаю** I 367.267, **хватає** II 325.12, 441.В.

ХВЕДІР (1). I 90.525.

ХВЕДІРКО (1). I 90.529.

ХВИЛЯ (45). Кругом **хвилі,** як ті гори,— Ні землі, ні неба. I 61 40. *У порівн.* (2). Пожар! пожар! І де взялися Ті люде в бога? мов з землі Родилися і тут росли; Неначе **хвилі,** напливали Та на пожар той дивувались. II 98.212. Недовгий шлях.. Сиротині на чужину, А там — і до горя. Пограються добрі люди, Як холодні **хвилі** I 152.18. *Зверт.* (1). Піду шукать миленького.. Пошукаю в чорних [хвилях], На дно моря кану.. Тоді, **хвиле,** неси з милим, Куди вітер віє! I 9.19. *Зверт. Повт.* (4).—Пли-

ви ж, моя єдиная. **Хвилі!** мої **хвилі!** Привітайте русалоньку...— Та й заголосила, Та й побігла. I 358.22. *Персоніф.* (7). Із могили козак Встає сивий, похилий .. На Дніпро позирав, Тяжко плакав, ридав, Сині **хвилі** голосили. I 381.28. Мати.. Кинулася до Ганнусі I в коси впилася. «Мамо! мамо! що ти робиш?» **Хвиля** роздалася, Закипіла, застогнала — I обох покрила. I 167.139 *Образн.* (2). Слава тобі, любомудре, Чеху-слав'янине! .. Твоє море Слав'янськеє, нóве! Затого вже буде повне, I попливе човен.. Попливе на вольнім морі, На широких **хвилях.** I 263.67. Розплелася густа коса Аж до пояса, Розкрилися перси-гори, **Хвилі** серед моря I 237.4. *У прикл. спол.* г о р и-**хвилі** (3). Дніпр мов підслухав: широкий та синій, Підняв г о р и-**хвилі** I 113.1307 //*Збірн.* (11). Реве та стогне Дніпр широкий, Сердитий вітер завива, Додолу верби гне високі, Горами **хвилю** підійма I 3.4. Знову закипіло Синє море. Вздовж байдака Знову похожає Пан отаман, та на **хвилю** Мовчки поглядає. I 62.67.

◊ ***Одн. Н.*** **хвиля** *персоніф.* I 167.139, 168.173, II 104.13, *збірн.* I 168.190, 228.34, ***Р.*** **хвилі** I 199.1, **з-за хвилі** I 203.180, II 298.19, **із хвилі** *збірн.* I 285.471, **із филі** *збірн.* I 494.В, ***З.*** **хвилю** I 199.23, 203.181, *збірн* I 3.4, 167.145, **филю** *збірн.* I 403.В, **на хвилю** *збірн.* I 62.67, ***М.*** **в хвилі** II 298.20, *збірн.* I 285.474, **в филі** *збірн.* I 494.В, **на хвилі** I 199.27, **по хвилі** *збірн.* II 207.2, ***К.*** **хвиле** *зверт.* I 9.19, ***Мн. Н.*** **хвилі** I 61.40, 61.41, II 109.1, *у порівн.* I 152.18, II 98.212, *персоніф.* I 13.100, 201.73, 381.28, *образн.* I 237.4, *у прикл. спол.* I 152.11, **филі** *персоніф.* I 551.В, ***З.*** **хвилі** *у прикл. спол.* I 113.1307, 202.138, **за хвилі** I 204.186, 466.В, ***М.*** **в хвилях** I 9.15, **в филях** I 405.В, **на хвилях** I 466.В, *образн.* I 263.67, ***К.*** **хвилі** *зверт., повт.* I 358.22 (2 р.), **филі** *зверт., повт.* I 531.В (2 р.)

ХВІСТ (3). Дівчата хрістились Та плакали — а уночі Пани все їм снились. Із рогами і **хвостами** I 539.В. *У приказці* (2). Друже мій! єй-богу й досі не знаю, що я за погань на сім світі? Сказать би ледащо, так же ні, бо б'юсь як овечий **хвіст...** VI 34.4. Друже мій єдиний! Яка оце тобі сорока брехуха на **хвості** принесла, що я тут нічого не роблю, тільки бенкетую. Брехня. Єй-же богу, брехня! VI 170.2.

ХВОРИЙ (2). «Бабусенько! Скажи мені, де я?» «В Лебедині, моя пташко, Не вставай: ти **хвора».** I 133.2051. Покотились по базару Кінні narodowi; Покотились малі діти I каліки **хворі.** I 138.2196.

ХВОСТАТИЙ (1). Над самим Віфлеємом, боком Звізда **хвоста[та]я**, зійшла. II 488.В.

ХЕРСОН (2). Пишеш, що тебе не було дома, що ти хлопців возив у **Херсон.** Добре зробив єси! VI 195.22.

◊ ***Одн. З.*** **у Херсон** VI 195.22, ***М.*** **в Херсоні** VI 229.2.

ХЕРУВИМ (1). *Рел. Ангел. Образн. Зверт.* I я живу, і надо мною.. Витаєш ти, мій **херувим,** Золотокрилий серафим! II 474.В.

ХЕ-ХЕ (1). *Вигук.* П'яненький сотник, .. Собі веселий розмовляє: «..А ми!.. **хе! хе!** а ми жонаті!» II 175.317.

ХИЖА (1). *Хатина.* Бач, і сирота, А всім була навдивовижу. Бувало, вигляне із **хижі,** Як тая квіточка з роси II 250.51.

ХИЛИТИ[1] (2). *Нагинати.* Коло гаю в чистім полі, На самій могилі, Дві тополі високії Одна одну **хилить.** II 114.4. *Образн.* (1). Лихо, люде, всюди лихо, Нігде пригорнуться: Куди, каже, **хилить** доля, Туди й треба гнуться I 86.396.

ХИЛИТИ[2] (1). *Пиячити. Фам.* Дев'ята сестро Аполона. Якби, буває, хоть на час Ви кинули отой Парнас. Та в степ таки пришкандибали (Коли не в наймах де застряли Або не **хилете** в шинку З пропийволами чумаками?) II 414.В.

ХИЛИТИСЬ[1], **ХИЛИТИСЯ** (9). *Гнутися, нагинатися.* **Хилилась** I слалась, плачучи, трава; Високі гнулись дерева... II 339.28. —Тіверіадо!.. Скажи мені, моя порадо! Якая доля вийде нам З старим Іосифом? О доле! — I похилилась, мов тополя Од вітру **хилиться** в яру. II 307.71 //*Перен. Поклонятися чому-н.* (2). Кричите, Що бог создав вас не на те, Щоб ви неправді поклонились!.. I **хилитесь,** як і **хилились!** I 331.45 //*Пригортатися. Образн.* (3). Думи мої! літа мої, .. Не **хилітесь** ні до кого, Ляжте дома спати... I 353.89.

◊ **хилитися** *образн.* VI 39.25, **хилиться** II 307.71, **хилитця** I 462.В, **хилиця** II 485.В, **хилитесь** *перен.* I 331.45, **хилився** *образн.* II 23.6, **хилилась** II 339.28, **хилились** *перен.* I 331.45, **хилітесь** *образн.* I 353.89.

ХИЛИТИСЬ[2] (1). *Вештатися.* Ми розрішаємо гріхи Святою буллою сією Рабині божій... Отій самій, Що **хилилась...** По шинках, по станах I 488.В.

ХИЛЯТИСЯ, ХИЛЯТИСЬ (5). *Вештатися, тинятися.* Уже матір поховали.. I пан умер; а жіночка... Московкою всюди **Хиляється...** II 108.161 //*Блукати* (1). [Марія]

В старій хатині, В чужій, покинула його, Старого Йосипа свого, Пішла **хилятись** попід тином II 491.В.

◊ **хилятись** II 491.В, **хиляється** II 108.161, **хилялась** I 266.135, II 286.20, **хилялись** I 520.В.

ХИМЕРИТИ (3). *Вигадувати, мудрувати.* Поки б **химерив** мудрий дід, Творили б, лежа, епопею, Парили б скрізь понад землею, Та все б гекзаметри плели II 373.42. *Повт. (для вираження тривалості дії)* (2). Ох, старі голови та розумні; **химерять-химерять,** та й зроблять з лемеша швайку. I 101.913

ХИМЕРНИЙ (6). **1.** *Чудний, дивний* (5). Отакий-то Перебендя, Старий та **химерний!** Заспіває весільної, А на журбу зверне. I 27.93 / Як небо блакитне — нема йому краю, Так душі почину і краю немає. А де вона буде? **химерні** слова!! I 75.29.

2. *Витієватий* (1). Напиши мені, чи доладу я написав письмо графу Ф[едору] П[етровичу], бо я на такі **химерні** письма не великий майстер. VI 153.14.

◊ ***Одн. Н.*** **химерний 1.** I 25.22, 26.38, 27.93, ***О.*** **химерним 1.** II 349.27, ***Мн. Н.*** **химерні 1.** I 75.29, ***З.*** (на) **химерні 2.** VI 153.14.

ХИМЕРНІШЕ (1). *Присл. Вигадливіше.* Я, взявши в руки скриньку, подивився і неначе перелетів у малярню, в Сєднєв. Чи згадаєте, як ви мені її вторік показували недороблену? Ще й радились зо мною, як би її **химерніше** улагодить VI 49.18.

ХИМСЬКИЙ (1). *У спол.* р и т о р д а **химська.** *Лайл. Про тяжкі умови заслання.* чого не зробить р и т о р д а **химська!** Я трохи-трохи не одурів на сім тижні. VI 130.11

ХИНОВСЬКИЙ (1). *Поганський.* — Вітрило-вітре, господине! Нащо ти вієши, несеш.. **Хиновські** стріли? II 338.69.

ХИРЕННИЙ (2). **1.** *Слабий, кволий. Образн.* (1). А щоб збудить **Хиренну** волю, треба миром, Громадою обух сталить II 288.11.

2. *Поганий, вередливий* (1). Вередує [борець], Як той панич... І де взялось? Таке **хиренне?** II 80.131.

◊ ***Одн. Н.*** **хиренне 2.** II 80.131, ***З.*** **хиренну 1.** II 288.11

ХИРІТИ (1). *Хворіти.* Князь **хиріє,** Нездужає встати, А підвести нема кому II 18.400.

ХИРЯ (5). **1.** *Болячка, хвороба. У спол.* (4): а) г о д и т и, я к **хирі** — *занадто догоджати комусь* (1). Як тій болячці, я к тій **хирі,** Громадою г о д и л и Тому борцеві... II 80.127; б) я к (т а) **хиря, хиря** — *дуже слабий, жалюгідний* (2). Вернувся наш запорожець Я к т а **хиря, хиря,** Обідраний, облатаний, Калікою в хату. II 148.28; в) м а т е р і ї х **хиря!** *Лайл.* (1). на базарі Залізняк гукає ..«Добре, сину, М а т е р і ї х **хиря!** Мордуй, мордуй: в раю будеш Або есаулом». I 114.1355.

2. *Біда, лихо. У спол.* н а **хирю** (1). А к а й з а к н а **хирю** Та на тяжке лихо Любенько та тихо І вкрав ту сокиру. II 59.4.

◊ ***Одн. Н.*** **хиря 1.** *у спол.* б) II 148.28 (2 р.), *у спол.* в) I 114.1355, ***Д.*** **хирі 1.** *у спол.* а) II 80.127, ***З.*** **на хирю 2.** II 59.4.

ХИСТ (2). Чорт-зна що провадить! Нема **хисту,** то й не бреши. I 305.414. Упилася б ти без мене З своїми ксьондзами? — Чортма **хисту!** Я спалила Польщу з королями I 300.241.

ХИТАТИ (2). **1.** (1). аж ось і сам.. обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога, Та ще на лихо, сердешне, **Хита** головою. I 247.319.

2. *Колисати когось* (1). [Марія] йдучи, козеня, небога, Ніби дитину, на руках **Хитала,** бавила, гойдала II 308.143.

◊ **хита 1.** I 247.319, **хитала 2.** II 308.143.

ХИТАТИСЯ, ХИТАТИСЬ (2). Понад ставом увечері **Хитається** очерет. I 234.179. попіл вітром рознесло, Билини навіть не осталось; Тілько одним-одно **хиталось** Зелене дерево в степу. II 60.37.

ХИТРИЙ (2). боже милий,.. Спаси мене, Спаси мою душу, Да не скаже **хитрий** ворог: «Я його подужав». I 341.31 //*Перен. Неправдивий, фальшивий* (1). От де, люде, наша слава, Слава України! Без золота, без каменю, Без **хитрої** мови, А голосна та правдива I 58.55.

ХИТРО (1). *Присл. Вигадливо.* Для текста думав виписать сию **хитро** надрюковану книгу, та як полічив свої гроші, то і рукою махнув VI 86.36.

ХИТРОШИТИЙ (1). *Вигадливо гаптований. Образн.* І честь Кармілова і слава Ліванова, а не лукава, Тебе укриє дорогим, Золототканим, **хитрошитим,..** Святим омофором своїм. II 291.11.

ХІБА[1] (48). *Частка питальна.* Степаночку, голубчику! Чого-бо ти плачеш? Усміхнися-бо до мене. **Хіба ти** не бачиш,

Що й я плачу!.. I 278.213. *Повт.* (6). Душе моя, Чого ти сумуєш?.. Чого тобі шкода? **хіба** ти не бачиш, **Хіба** ти не чуєш людського плачу? I 242.121. *У риторичних питаннях* (10). **хіба** діди та батьки дурніші були, що не пускали в люди навіть граматки без предисловія. I 150.П. **Хіба** було коли в світі, Щиро що кохались, Розійшлися, не взялися Й живими остались? I 156.121 //*Служить для вираження невпевненості. Близька за значенням до «може»* (23). Мандрували гайдамаки.. А за ними і Галайда.. Вже минули Воронівку, Вербівку; в Вільшану Приїхали. «**Хіба** спитать, Спитать про Оксану?» I 120.1569 / **Хіба**-що (1). Нема раю на всім світі,— **хіба**-що на небі?.. I 484.В.

◊ **хіба** I 84.350, 90.523, 95.702, 116.1416, 116.1422, 117.1479, 120.1569, 127.1839, 139.2249, 150.П, 156.121, 201.65, 278.213, 279.241, 279.258, 315.192, 368.307, 397.50, 484.В, II 12.161, 53.155, 78.41, 166.84, 167.99, 170.195, 182.11, 200.1, 224.175, 249.45, 306.43, 406.В, 415.В, VI 15.6, 24.30, 51.20, 132.13, 172.11, 186.6, 192.10, 210.36, *повт.* I 43.597, 43.598, 163.408, 163.409, 242.121, 242.122, **хиба** II 407.В, 458.В.

ХІБА[2] (1). *Сполучник приєднувальний.* Уже чи добрим, чи лихим, А будеш панською ріднею, **Хіба** повісишся!.. II 95.103.

ХІТОН (4). *У стародавніх греків — вид легкого одягу.* з добрих молодих плечей **Хітон** полатаний додолу Тихенько зсунувся II 307.78.

◊ ***Одн. Н.*** **хітон** II 307.78, ***Р.*** **з хітона** II 321.683, ***М.*** **в хітоні** II 309.171, 483.В.

ХЛИНУТИ (3). *Политися (про сльози).* Обернувся я на хати — Нема в мене хати! ..І **хлинули** сльози, Тяжкі сльози!.. II 21.29.

◊ **хлинули** I 93.630, 118.1514, II 21.29.

ХЛІБ (19). **1.** *Їстівний продукт, що випікається з борошна* (9). Іди лишень Полудновать лагодь, Гуляючи, як той казав, Шматок **хліба** з'їсти I 276.124 //*Перен. Про релігійне вчення* (1). ви, святиє предотечі, По всьому світу розійшлись І крихту **хліба** понесли Царям убогим. II 347.6 //*У спол.* **хліб** обмінений — *про хлібину, якою обмінюються з старостами на знак згоди віддати дівчину заміж* (1). Вернулися Люде з рушниками, З святим **хлібом** обміненим. I 317.274. *У прислів'ї* (1). Сироті на чужині і сухар **хлібом** стане. То так і мені оце ваше письмо. VI 70.40.

2. *Рослина, з зерен якої виготовляється борошно* (1). **Хліби** зійшли, Радіють люде II 14.262.

3. *Перен. Їжа, харчі взагалі, засоби існування* (6). Давно те минуло, як, мала дитина, Сирота в ряднині, я колись блукав, Без свити, без **хліба**, по тій Україні, Де Залізняк, Гонта з свяченим гуляв. I 144.2440 //*У спол.* **хліб** насущний (1). Нам тілько плакать, плакать, плакать I **хліб** насущний замісить Кровавим потом і сльозами I 325.22 //*У спол.* на **хліб** заробляти (1). Посилала мати На цілу ніч працювати, На **хліб** заробляти. I 251.502 //*У спол.* **хлібом** годувати — *давати засоби існування* (1). А тим часом отого клятого сіпачества не кидай: воно тебе **хлібом** годує VI 217.31.

◆ *У спол.* (3): а) **хліб** і сіль — *гостинність, піклування* (2). Отож той самий сиротина.. Подякував за **хліб** і сіль І за науку добрим людям Та до вдовівни навпростець Шелесть за рушниками! II 250.83; б) наїстися всіх **хлібів** — *зазнати всякого життя* (1). от як, брате:.. Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх **хлібів**. А я їх їв. І досі нудно, як згадаю!.. I 277.172.

◊ ***Одн. Н.*** **хліб** 1. I 327.75, 3. VI 217.31, ***Р.*** **хліба** 1. I 276.124, 278.197, 305.419, *перен.* II 347.6, 3. II 361.1, **без хліба** 3. I 144.2440, **замість хліба** 1. I 342.95, ***З.*** **хліб** 3. *у спол.* I 325.22, **за хліб** 1. I 233.140, *у спол.* а) II 50.39, 250.83, **на хліб** 3. *у спол.* I 251.502, ***О*** **хлібом** 1. *у прислів'ї* VI 70.40, 3. *у спол.* VI 217.31, **з хлібом** 1. *у спол.* I 317.274, ***Мн. Н.*** **хліби** 2. II 14.262. ***Р.*** **хлібів** *у спол.* б) I 277.172.

ХЛІБЕЦЬ (2). **1.** *Пестл. до* **хліб 2.** (1). Тисячами гинуть Голодниї люде. А скирти гниють. А пани й полову.. продають. Та голоду раді, та бога благають, Щоб ще хоч годочок **хлібець** не рожав. II 14.250.

2. *Пестл. до* **хліб 3.** (1). «чоловіка, Певне, не посадять Лічить зорі...» «..А може й посадять Москалика або німця. А москаль та німець І там найдуть **хлібець**». I 304.386.

◊ ***Одн. Н.*** **хлібець** 1. II 14.250. ***З*** **хлібець** 2. I 304.386.

ХЛОП (1), **ХОЛОП** (1). *Селянин.* На Бесарабію пішов Оцей козак; погнало горе.. хоч говорять: — Аби файда в руках була, А **хлопа**, як того вола, У плуг голодного запряжеш. II 105.44 //*Слуга; протилежне «пан»* (1). У Києві на Подолі Братерськая наша воля Без **холопа** і без пана.. Розвернулася весела II 35.11

ХЛОПЕЦЬ (69). **1.** *Парубок* (31). На розпутті кобзар сидить Та на кобзі грає; Кругом **хлопці** та дівчата — Як мак про-

цвітає. I 63.3. *Зверт.* (5). Йде Ярема, Залізняк гукає: «Чуєш, **хлопче?** ходи сюди! Не бійсь, не злякаю». I 115.1374. *У прикл. спол.* **хлопче**-м о л о д ч е. *Зверт.* (1). **Хлопче**-м о л о д ч е З карими очима, Нащо тобі жінка, Камінь за плечима. II 408.В.

2. *Дитина, підліток чоловічої статі* (20). Ти взяла Мене, маленького, за руку I в школу **хлопця** одвела II 283.5. Я ж уже не **хлопець** нерозумний. І од старості, слава богу, ще не одурів, щоб таке виробляти, як ти пишеш. VI 170.5. *У порівн.* (1). От набачив [пан], Та й бере в покої, І стриже, неначе **хлопця,** І в поход з собою Бере мене. I 366.217. *Зверт.* (2). «Добре, **хлопче.** Ось на ж тобі, друже, Цей дукачик, та не згуби». Узяв золотого, Подивився: «Спасибі вам!» I 121.1632.

3. *Мн. Про нестарих чоловіків взагалі* (18). Наш отаман Гамалія, Отаман завзятий, Забрав **хлопців** та й поїхав По морю гуляти I 203.145. *Зверт.* (9). Гайдамаки понад яром З шляху повернули.. «Ну, **хлопці,** в дорогу!» I 122.1637 //*В однині вживається при вираженні похвали* (2). Був у мене в гостях Яков. Славний **хлопець!** VI 174.10. Шамрай собі **хлопець** як того треба. Але воно, здається, сирота і не пащикує собі на лихо. VI 34.26.

◊ ***Одн. Н.*** **хлопець 1.** I 135.2106, II 77.23, 168. Рем., 169.144, 439.В, **2.** I 121.1609, VI 170.5, **3.** VI 34.26, 174.10, **хлопиць 1.** I 444.В, ***Р.*** **хлопця 1.** I 115.1391, **2.** I 149. Прип., VI 27.19, ***Д.*** **хлопцеві 2.** I 149. Прип., ***З.*** **хлопця 1.** II 187.55, 440.В, **2.** II 283.5, 319.591, 450.В, *у порівн.* I 366.217, ***О.*** **з хлопцем 2.** I 150.П, 154.41, ***К.*** **хлопче** *зверт.* **1.** I 115.1374, 436.В (2 р.), 437.В, II 408.В, *у прикл. спол.* II 408.В, **2.** I 121.1632, 155.77, ***Мн. Н.*** **хлопці 1.** I 63.3, 67.139, 67.143, 454.В, II 54.192, 186.27, 187.39, 187.44, 411. В (2 р.), **2.** VI 207.7, 211.15, **3.** I 202.135, II 42.14, 232.23, ***Р.*** **з хлопців 2.** VI 195.24, ***Д.*** **хлопцям 1.** II 80.134, **3.** I 122.1644, ***З.*** **хлопців 1.** I 154.53, 233.116, II 77.4, 370.8, **2.** I 138.2205, VI 195.21, 212.33, **3.** I 203.145, 496.В, II 64.103, **про хлопців 2.** VI 205.35, ***О.*** **з хлопцями 1.** I 165.66, ***К.*** **хлопці 3.** *зверт.* I 106.1049, 106.1050, 114.1348, 115.1363, 118.1519, 122.1637, 415.В, 453.В, II 125.20.

ХЛОПЧИК (6). *Пестл. до* **хлопець 2.** А іноді така печаль Оступить душу, аж заплачу. А ще до того, як побачу Малого **хлопчика** в селі. II 204.7. *У порівн.* (1). На восьме літо у неділю, Ниначе **хлопчик** в льолі білій, Святеє сонечко зійшло. II 410.В.

◊ ***Одн. Н.*** **хлопчик** II 449.В, *у порівн.* II 410.В, ***Р.*** **у хлопчика** I 120.1575, ***З.*** **хлопчика** II 204.7, 449.В, 483.В.

ХЛОП'Я (11). **1.** *Дитина, підліток чоловічої статі* (2). Дівчата Трохи не голі, і **хлопята** Перед Кіпрідою стоять I гімн співають II 460.В. Бачив я вчора вашого хлопця рисунки, добре, дуже добре.. з його був би добрий маляр, бо воно **хлоп'я** до всього беруче. VI 27.22.

2. *Мн. Про нестарих чоловіків взагалі* (9). До схід сонця у Фастові **Хлоп'ята** гуляли. II 125.24. *Повт.* (2). Гуля Максим, гуля батько, А за ним **хлоп'ята.** Запорожці ті **хлоп'ята,** Сини його, діти. I 104.980. *Зверт.* (5). Ну, Галайдо, Поїдем гуляти. Найдеш долю... а не найдеш... Рушайте, **хлоп'ята.** I 116.1430.

◊ ***Одн. Н.*** **хлоп'я 1.** VI 27.22, ***Мн. Н.*** **хлоп'ята 2.** I 131.1983, II 125.24, *повт.* I 104.980, 104.981, **хлопята 1.** II 460.В, ***К.*** **хлоп'ята 2.** *зверт.* I 61.34, 81.258, 106.1051, 116.1430, 122.1652.

ХЛОП'ЯТОЧКО (2). *Пестл. до* **хлоп'я 1.** [Генеральша] З нудьги із двору погуляти Якось, задумавшись, пішла.. Та й бачить, що пасе ягнята Мале **хлоп'яточко** в стерні. II 221.53.

◊ ***Одн. Н.*** **хлоп'яточко** II 221.53, 320.625.

ХЛЮПОСТАТИСЯ (1). Тече вода із-за гаю Та попід горою. **Хлюпощуться** качаточка Помеж осокою. II 363.11.

ХМАРА (59). Чорна **хмара** з-за Лиману Небо, сонце криє, Синє море звірюкою То стогне, то виє I 61.29. Широкий Дніпр не гомонить: Розбивши вітер чорні **хмари,** Ліг біля моря одпочить I 5.81. До самої **хмари** З щоглистими кораблями Палає Скутара. I 202.113. *Рим.* (1). Нехай **хмара** На татари, А сонечко на християне II 99.254. *У порівн.* (8). Як та **хмара,** гайдамаки Умань обступили Опівночі I 137.2187. Мов **хмари** Набралось люду, аж гуде, Та все щось шепчуть про отруту II 451.В. У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє; Над ним **хмарою** чорніє Туман тяжкий... I 246.269. *Образн.* (5). Отак Гуса Ченці осудили,.. Не вгадали, що вилетить Орел із-за **хмари** I 272.362 //*Перен.* (1). Встає пожар, і диму **хмара** Святеє сонце покрива. II 59.17. *Персоніф.* (1). Виступає круглий місяць З сестрою зорею, Виступають із-за хмари, **Хмари** звеселіли... II 27.119. *Збірн.* (6). За горами гори, **хмарою** повиті, Засіяні горем, кровію политі. I 325.1.

◊ ***Одн. Н.*** **хмара** I 61.29, 63.21, 250.466, 250.469, II 29.28, 160.1, *рим.* II 99.254, *у порівн.* I 65.103, 137.2187, II 74.192, 152.15, *образн.* I 290.691, *перен.* II 59.17, *збірн.* I 114.1331, ***Р.*** **хмари** *у порівн.* II 451.В,

збірн. I 137.2152, **до хмари** I 53.191, 54.229, 124.1701, 202.113, II 384.В, **з (із) хмари** I 3.6, 241.82, II 24.12, **з-за (із-за) хмари** II 16.320, 27.118, 161.54, 250.53, *образн.* I 272.362, *збірн.* I 243.149, **коло хмари** I 131.1979, ***З.*** **хмару** I 113.1311, II 29.29, 99.253, 160.2, 418.В, *збірн.* I 114.1329, **за хмару** I 140.2296, **крізь хмару** I 42.551, ***О.*** **хмарою** II 28.162, *у порівн.* I 246.269, 250.470, 332.75, *збірн.* I 325.1, 326.38, ***М.*** **в хмарі** I 241.78, 250.467, *образн.* I 227.6, **на хмарі** *образн.* I 26.61, ***Мн. Н.*** **хмари** I 136.2126, 363.119, II 24.7, *персоніф.* II 27.119, ***З.*** **хмари** I 5.81, 304.398, 419.В, **в хмари** *образн.* I 475.В, **за хмари** I 242.124, ***М.*** **в хмарах** I 389.2.

ХМАРИНОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **хмара.** Сіяло сонце; в небесах Ані **хмариночки** I 312.90.

ХМАРНО (1). *Присл. Образн.* От що зробили з мене годи.. та ще й те, Що літечко моє святе Минуло **хмарно** II 154.10.

ХМАРОНЬКА (2). *Пестл. до* **хмара**. За сонцем **хмаронька** пливе, Червоні поли розстилає І сонце спатоньки зове У синє море II 178.1. туман, неначе ворог, Закриває море І **хмароньку** рожевую II 178.13.

ХМІЛЬ (5). Навгороді коло тину Сохне на тичині **Хміль** зелений II 146.7. Ви казали, що в вас єсть якась зелена рясна рослина на шталт **хмелю** чи винограду. Вручіть її вручителю Б л у д н и ц ь VI 199.5. *У порівн.* (1). «Я Ганнусі не боюся!» Співає матуся; А козаки, як **хміль** отой, В'ються круг Ганнусі. I 165.55.

◊ ***Одн. Н.*** **хміль** II 146.7, VI 199.8, *у порівн.* I 165.55, ***Р.*** **хмелю** VI 199.5, ***О.*** **хмелем** VI 199.8.

ХОВАТИ (20). **1.** *Класти в могилу померлого* (7). Грає кобзар, виспівує,.. Як збіралась громадонька В неділеньку вранці; Як **ховали** козаченька В зеленім байраці. I 63.11. Стогнали дзвони, завивали.. Ченьця Семена Палія Ченьці мов гетмана **ховали**. II 398.В. *Образн.* (1). де ж твої думи, рожевії квіти.. Кому ти їх, друже, кому передав? Чи може навіки в серці поховав? О не **ховай,** брате! розсип їх, розкидай! I 245.253.

2. *Класти в таємне місце, щоб інші не могли знайти* (7). Вдень лазила [мати] на смітниках, Черепки збирала, Примовляла, що синові Гостинця **ховала.** I 236.235 *//Прибирати, класти в належне місце* (1). Старий воли випрягає, Занози **ховає** Мережані, а Катруся Марка оглядає. I 323.509. ***У порівн.*** (1). Чого ж страшні діти? Чого Гонта ніби краде, Або скарб **ховає?** I 142.2371 *//Переховувати — про людей* (3). Марія навет не ховалась Та вже спасибі чабани Вітали їх і день **ховали,** А ввечері кожух дали.. І манівцями провели На шлях ме[м]фіскій II 489.В *//Перен. Тримати в таємниці* (1). Не **ховайте,** не топчіте Святого закона, Не зовіте преподобним Лютого Нерона I 338.41.

3. *Оберігати* (6). А ви Україну **ховайте:** Не дайте матері, не дайте В руках у ката пропадать. I 107.1118 *//У спол.* **ховай** б о ж е — *вживається при застереженні або рішучому запереченні* (4). «Признавайсь,.. Де моя Оксана?» Та й замахнувсь. «**Ховай** б о ж е!.. В будинку... з панами...» I 127.1845. «Твої гроші?» «Мої!.. **ховай** б о ж е!» I 91.556.

◊ **ховати 2.** I 89.472, **ховаю 1.** I 143.2403, **ховає 2.** I 323.509, *у порівн.* I 142.2371, **3.** VI 171.37, **ховають 1.** I 64.34, **ховала 2.** I 236.235, 368.287, **ховали 1.** I 63.11, 136.2129, II 398.В, **2.** II 489.В, **ховай 1.** I 506.В, *образн.* I 245.253, **3.** *у спол.* I 91.556, 91.569, 127.1836, 127.1845, **ховайте 2.** *перен.* I 338.41, 3. I 107.1118.

ХОВАТИСЯ, ХОВАТИСЬ (15). я всяку ніч тілько й бачу во сні, що тебе, Керелівку, та рідню, та бур'яни (ті бур'яни, що колись **ховався** од школи) VI 16.15. *Образн.* (4). Веселе сонечко **ховалось** В веселих хмарах весняних I 389.1 *//Зникати з очей, з поля зору* (3). Пішла [молодиця] полем ридаючи, В тумані **ховалась** I 311.37 *//З чим, з ким. Приховувати кого, що-н.* (2). I довелося знов мені На старість з віршами **ховатись** II 45.16. Марія навіть не **ховалась** З своїм младенцем. II 314.394.

◊ **ховатись** I 281.323, II 45.16, **ховаюся** II 252.147, **ховається** I 281.342, **ховаємось** *образн.* II 461.В, **ховаєтесь** *образн.* II 466.В, **ховаються** I 268.196, II 59.25, **ховаютця** I 463.В, **ховався** VI 16.15, **ховалась** I 311.37, II 314.394, *образн.* II 47.74, **ховалось** *образн.* I 389.1, **буду ховатись** II 58.25

ХОВРАШКИ (2). Кричать сови, спить діброва, Зіроньки сіяють, Понад шляхом, щирицею, **Ховрашки** гуляють. I 36.332.

◊ ***Мн. Н.*** **ховрашки** I 36.332, **хаврашки** I 409.В.

ХОДА (4). **1.** *У спол.* т и х о ю **ходою** — *повільним кроком* (3). Понад водою **Ходою** т и х о ю пішла [Марія]. II 307.85. Іду я т и х о ю **ходою,** Дивлюсь — аж он передо мною, Неначе дива виринають II 24.9.

2. *Найповільніший алюр* (1). Мандрували гайдамаки.. А за ними і Галайда.. Питається у хлопчика: «Що, титаря вбили?».. Замовк, зажурився, Поїхав **ходою.** I 120.1593.

◊ ***Одн. О.*** **ходою 1.** II 24.9, 307.85, 441.В, **2.** I 120.1593.

ХОДИТИ, ХОДИТЬ (200). **1.** *Пересуватися пішки* (60). В яру криниця завалилась, Верба усохла, похилилась, І стежечка, де ти **ходила,** Колючим терном поросла. I 384.23. У бога за дверми лежала сокира. (А бог тойді з Петром **ходив** По світу та диві́ творив). II 59.2. Заспіває козаченько, **Ходя** по долині,— Виспівує, поки вийде Чорнобрива з хати I 49.53. *Повт.* (11). старець тяжко заридав, Читать писаніє покинув. **Ходив** по келії, **ходив,** А потім сів і зажурився. II 37.110. *Образн.* (4). В того доля **ходить** полем, Колоски збирає; А моя десь, ледащиця, За морем блукає. I 15.9. така нісенітниця в голові **ходить,** неначе, крий боже, з похмілля. VI 161.1. *У прикл. спол.* **ходити**-г у л я т и (1). Ой у полі могила; Там удова.. **ходила**-г у л я л а, Трути-зілля шукала. I 311.44 //*Про здатність пересуватися пішки* (1). може ще хоч каліку Приведу дитину... Дарма! аби собі **ходило** Та вміло матір проклинать. I 365.157 //*Перен.* **Ходити** *за ким — залицятися до когось* (2). І молода, нівроку їй,— А за молодою, А надто ще за вдовою, Козаки ордою Так і **ходять.** І за нею.. **ходили** I 164.29 //*У спол.* (2): а) **ходити** к р у г о м *кого — приглядатись до когось* (1). Бодай кати їх постинали, Отих царів, катів людських. Морока з ними, щоб ви знали. Мов дурень **ходиш** к р у г о м їх, Не знаєш, на яку й ступити. II 75.219; б) п о з е м л і **ходити** — *жити, існувати* (1). Ти господи, помагаєш П о з е м л і **ходити.** I 345.188.

2. *Іти кудись (з якоюсь метою); відвідувати когось, бувати десь* (114). У перетику **ходила** Я по дрова Та бондаря полюбила Чорноброва. II 140.15. Коли ж милий на тім боці, Буйнесенький, знаєш, Де він **ходить,** що він робить, Ти з ним розмовляєш. I 9.23. башкирський офіцер, що я вам рекомендовав, повинно буть умер, коли він до вас не **ходить** VI 71.5. синові за три копи Жупанок купила. Щоб і воно, удовине, До школи **ходило** I 232.88. І де **ходила,** В яких то праведних містах, А в нас, сердешна, опочила. II 19.438. *Повт.* (2). **Ходили, ходили,** Поки вночі, жалкуючи, Хату запалили! II 51.86 //*Вживається в наказовій формі як спонукання* (63). Усміхнулась Катерина, Тяжко усміхнулась.. **«Ходім,** сину, смеркається» I 41.517. [Старшина третій]: «Підкрадьмось, братці, та послухаєм».. [Старшина первий і другий]: «А що ж? то й **ходімо!**» I 102.929. Душно мені; **ходім,** дочко, До ставка купатись. I 167.115. *Повт.* (16). «Ходім з нами у Лисянку Ножі гартувати!» **«Ходім, ходім,** отамане, Батьку ти мій, брате» I 116.1403 //*Перен. Про пошесті* (2). Чума з лопатою **ходила,** Та гробовища рила, рила, Та трупом, трупом начиняла І «со святими» не співала II 150.1 //*Іти походом проти кого-небудь* (1). Чорним [шлях] названий, що по йому татари **ходили** в Польщу і своїми табунами вибивали траву. I 148.Прип.

3. *Перебувати в якомусь стані, вести якийсь спосіб життя* (20). Не хочу я, моя мати, За плугом **ходити,** Аксамитові жупани На ріллі носити. II 148.6. Приїжджав до мене колядувать старий М. С. Щепкін, то я після його колядки ще й досі **хожу** неначе після похмілля. VI 161.32. Якби мені тілько рисувать було можна, то я і не журився б, **ходив** би в сірій шинелі, поки дійшов би до домовини VI 43.28. Немає брата, ні сестри, Щоб незаплакані **ходили** II 270.216 //*У спол.* (4): а) з т о р б о ю (т о р б а м и, з с т а р ц я м и) **ходити** — *жебрачити* (3). «Не дав вдовиці утопиться, Не дам же й з т о р б о ю **ходить»**,— Сказав Максим II 52.145. тяжко жить С с т а р ц я м и по світу **ходить.** II 385.В; б) **ходити** м а т і р'ю — *бути вагітною* (1). А вона молилась І жить у господа просилась, Бо буде вже кого любить. Вона вже м а т і р'ю **ходила** II 11.133.

4. *Бути одягненим у щось, мати якийсь вигляд* (5). На Хортиці у матері Буду добре жити, У аксамиті **ходити,** Меди, вина пити. II 148.15. А вона їх научала, Як на світі жити, Роска́зує,.. як стри́гою **ходила** I 539.В.

5. *Переходити з рук в руки* (1). Шинкар знає, наливає І не схаменеться.. Кухоль **ходить,** переходить, Так і висихає. I 78.155.

◊ **ходити 1.** II 176.355, *у спол.*,б) I 345.188, **2.** I 539.В, **3.** I 517.В, II 148.6, **ходить 1.** *образн.* II 96.126, **3.** *у спол.* а) II 52.145, 385.В, **хожу 3.** VI 161.32, 162.33, **ходиш 1.** *у спол.* а) II 75.219, **2.** I 27.83, 162.364, 386.1, II 80.149, 459.В. **3.** II 442.В, **хо́дить 1.** I 3.22, 5.79, 5.111, 31.116, 90.526, 93.617, 236.238, 403.В, 536.В, II 37.71, 408.В, *повт.* I 427.В (4 р.), II 131.4, 131.5, 131.6, *образн.* I 15.9, II 235.133, VI 161.1, **2.** I 9.23, II 146.4, 222.89, VI 71.5, **3.** I 322.461, II 81.169, **4.** II 88.17, 329.6, **5.** I 78.155, **ходим 1.** II 145.13, **ходите 3.** I 334.166, **ходять 1.** *перен.* I 164.29, **ходив 1.** I 144.2444, 148. Прип., II 28.159, 47.105, 59.2, *повт.* II 37.110 (2 р.),

352.61 (2 р.), **2.** I 490.В, **3.** II 65.146, *у спол.* а) II 105.48, **ходила 1.** I 40.493, 288.614, 311.43, 368.291, 368.300, 384.23, *у прикл. спол.* I 311.44, **2.** I 28.26, 43.620, 90.516, 386.6, 387.31, 397.52, 536.В, 537.В, 539.В, II 19.438, 43.43, 79.92, 81.153, 140.1, 140.8, 140.15, 158.36, 173.284, 198.18, 198.30, 273.355, 385.В, *перен.* II 150.1, VI 41.31, 3. I 539.В, *у спол.* б) II 11.133, **4.** I 539.В, **ходило 1.** I 365.157, **2.** I 232.88, **3.** I 403.В, **ходили** 1. I 6.150, II 102.11, 151.36, 234.92, 322.691, 418.В, *перен.* I 164.30, **2.** I 148. Прип., 337.32, 539.В, II 77.2, 115.32, 230.35, 319.596, *повт.* II 51.86 (2 р.), **3.** I 145.2483, 334.167, II 270.216, **буду ходити 4.** I 230.23, II 148.15, **буду ходить 2.** I 128.1880, 156.119, **буде ходить 3.** II 82.221, **ходи 2.** I 5.101, 27.84, 115.1374, 323.525, II 52.117, 172.261, *повт.* I 106.1059, 106.1060, **ходім 2.** I 5.92, 41.517, 61.36, 65.75, 81.247, 106.1061, 106.1086, 116.1401, 167.115, 167.117, 168.171, 278.190, 323.517, 415.В, 437.В, II 125.19, 130.59, 221.57, 257.363, 310.230, 317.479, 317.480, 449.В, 502.В, *повт.* I 80.227, 116.1403 (2 р.), II 125.14, 125.19, 221.68, **ходімо 2.** I 5.88, 81.258, 102.929, 102.930, 129.1914, II 75.235, 99.258, 99.259, 99.263, 257.366, 317.477, 371.4, 372.13, 373.38, 373.52, 411.В, 487.В, 490.В, *повт.* I 80.228, II 221.67, 283.15, 283.17, 309.157, 309.160, 372.10, 372.11, **ходіте 2.** II 80.123, **ходив би 3.** VI 43.28, **ходила б 2.** I 48.29, 198.16, **ходячи 1.** I 403.В, 463.В, II 173.286, **ходя 1.** I 3.27, 49.53, 92.604, 101.898, 463.В, II 225.191

ХОДОРОМ (1). I 90.526.

ХОДЯЧИЙ (1). Не дай спати **ходячому,** Серцем замирати I 349.13.

ХОЛЕРА (4). Вони з **холери** повмирали; А то б хоч клаптик переслали Того паперу II 152.19. *Персоніф.* (3). **Холера** з заступом ходила Та гробовища рила, рила II 433.В.

◊ ***Одн. Н.*** **холера** *персоніф.* II 433.В, VI 41.31, 52.17, ***Р.*** з **холери** II 152.19.

ХОЛОД (4). **1.** *Низька температура повітря* (3). Вночі і ожеледь, і мряка, І сніг, і **холод.** І Нева Тихесенько кудась несла Тоненьку кригу попід мостом. II 358.6. Ніби в хаті, На **холоді** сердешна мати Під тином, знай собі, сидить. II 98.201 //*Перен. Про відчуття ознобу* (1). в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж **холод** іде по серцеві, як хоч трошки його розкриєш VI 24.28.

2. *Перен. Байдужість до кого-н., чого-н.* (1). наші душі бояться **холоду.** VI 188.6.

◊ ***Одн. Н.*** **холод 1.** II 358.6, *перен.* VI 24.28, ***Р.*** **холоду 2.** VI 188.6, ***М.*** **на холоді 1.** II 98.201

ХОЛОДИТИ (1). *Перен. Робити черствою, байдужою (про душу).* Де доткнеться до користі, до грошей, то я бачу, що твоя натура моїй сестра рідна, і соромлива, і боязлива.. Мабуть того, що гроші душу **холодять,** а наші душі бояться холоду VI 188.6.

ХОЛОДНИЙ (18). **1.** *Той, що має, несе низьку температуру* (13). Хто йде, їде — не минають Зеленого дуба, В холодочку посідають Та тихо, та любо, П'ючи воду **холодную,** Згадують Максима... II 409.В. Завтра ж рано Завиє голодний Звір в пустині, і повіє Ураган **холодний.** II 179.32. *Образн.* (4). Минули літа молодії, **Холодним** вітром од надії Уже повіяло. II 354.2 //*Остиглий* (2). Довелось самому.. Ходити, нудити, Поки пугач над стріхою В вікно не завиє, А наймичка **холодного** Трупу не накриє II 176.358. *Образн.* (1). Минулися молодії Веселії літа, Немає з ким **холодного** Серденька нагріти. II 433.В.

2. *Нетоплений; такий, що не зберігає тепла* (5). Світ широкий, Людей чимало на землі... А доведеться одиноким В **холодній** хаті кривобокій, Або під тином простягтись. II 361.8. *Образн.* (1). заснула Вкраїна.. В калюжі, в болоті серце прогноїла І в дупло **холодне** гадюк напустила I 228.30.

◊ ***Одн. Н.*** **холодний 1.** I 273.26, 475.В, II 179.32, ***Р.*** **холодного 1.** II 176.358, *образн.* II 433.В, ***З.*** (о) **холодний 1.** *образн.* I 347.258, 351.6, **холодную 1.** II 409.В, (в) **холодну 1.** I 237.10, (в) **холодне 2.** *образн.* I 228.30, ***О.*** **холодним 1.** *образн.* II 354.2, ***М.*** (в, у) **холодній 2.** II 175.351, 195.45, 354.4, 361.8, ***Мн. Н.*** **холодні 1.** I 152.18, *образн.* II 422.В, ***О.*** (за) **холодними 1.** I 227.5

ХОЛОДНИЙ ЯР *див.* **ЯР.**

ХОЛОДНО (1). *Присл. Образн.* Чи ще митарство? чи вже буде? Буде, буде, бо **холодно,** Мороз розум будить. I 245.256.

ХОЛОДОК (2). В монастирі ми спочивали У **холодку** коло стіни. II 384.В. *Образн.* (1). моя доле, Дай на себе подивитись, Дай і пригорнутись, Під крилом твоїм любенько В **холодку** заснути. II 286.28.

ХОЛОДОЧОК (15). *Пестл. до* **холодок.** У садочку Та у **холодочку** Катерину поховали. II 256.302 //*Форма орудн. відм* **холодочком** *у знач. присл.* (1). **Холодочком** До сходу сонця провели До самої Тіверіади Благовістителя. II 310.216 //*У поєднанні з прийм.* **по** *у знач. присл.* (1) [Батько й мати] веселенькі у дорогу Додому рушили вночі По **холодочку.** II 320.641.

◊ ***Одн. З.*** **у холодочок** II 319.564, 373.67, ***О.*** **холодочком** II 310.216, ***М.*** **по холодочку** II 320.641, **у (в) холодочку** II 56.295, 187.60, 202.22, 205.30, 256.302, 287.6, 298.12, 308.117, 324.7, 335.12, 440.В.

ХОЛОНУТИ (5). Мало муки! Давайте приску! де смола? Кропи його! отак! **холоне?** Мерщій же приском посипай!

I 97.789 //*У спол.* **холоне** к р о в (с е р ц е) — *страшно стає* (4). Од 16 мая до 2 августа не давали знать із корпуса в укріпленіє о моїй свободі. От катові! іродові душі! Мало їм було десяти літ. К р о в **холоне,** як згадаю. VI 171.41. **Холоне с е р ц е,** як згадаю, Що не в Украйні поховають I 393.11.

◊ **холоне** I 97.789, *у спол.* I 109.1173, 393.11, II 213.70, VI 171.41

ХОЛОП *див.* **ХЛОП.**

ХОМА (7). Ой гоп не сама — Напоїла кума I привела до господи. Не побачив **Хома.** I 160.299. Н[астуся]: Нехай хоч зараз сповідає Отець **Хома** ваш голосний! II 173.276. *Зверт.* (2). Тряси ж тебе трясця, **Хóмо!** Я не ляжу спати дома I 160.303.

◊ ***Одн. Н.*** **Хома** I 160.299, II 169.153, 173.276, ***Р.*** **Хоми** I 160.302, **до Хоми** II 174.289, ***К.*** **Хомо** *зверт.* I 160.300, 160.303.

ХОМЯКОВ (1). *Прізвище російського поета-слов'янофіла.* **Хомяков,** Русі ревнитель,.. О юбкоборцеві восплач. II 340.5.

ХОР (3). **хор** Ревнув з Бортнянського: — О скорбь, О скорбь моя! О скорбь велика! II 371.12 //*Форма орудн. відм.* **хором** *у знач. присл.* (1). Жерці і ліктори стоять Круг Капітолія. I **хором** Співають гімн і курять дим II 271.256.

◊ ***Одн. Н.*** **хор** II 371.10, 371.12, ***О.*** **хором** 271.256.

ХОРОБРИЙ (2). Допировали **Хоробрі** русичі той пир, Сватів упоїли, А самі простяглися За землю Руськую. II 339.25. Широкий Дніпре,.. Носив єси на байдаках На половчáн, на Кобяка Дружину **хоробру** преславну II 496.В.

ХОРОНИТЬ (1). Піду ще сина **хоронить,** А то без мене не зуміють I 534.В.

ХОРОШИЙ (21). **1.** *Гарний, красивий* (13). Громадою годили Тому борцеві... Вередує, Як той панич.. Дівчата Аж понедужали за ним. Такий **хороший** та багатий! II 80.137. Сказано, шарпак, То й одружився собі так: Узяв **хорошу** та убогу,— Звичайне, наймичку. II 105.52 Були на хуторі пани.. I дочечка у їх росла, Уже чимала піднялась; I генерал її посватав, Бо страх **хорошая** була II 220.6. *Повт.* (2). Гори мої високії, Не так і високі, Як **хороші, хорошії** II 24.3. *Iрон.* (1). Аж страх погано У тім **хорошому** селі: Чорніше чорної землі· Блукають люди II 110.23.

2. *Про моральні якості людей* (4). Сьогодні певне буде у Корсуні і Наталка Шулячівна, то ти поклонися їй од мене.. коли трапляється їй **хороший,** неледачий чоловік, то нехай їй бог помагає. VI 326.В. Поцілуй за мене свою **хорошую,** добрую пані, а мою щирую землячку VI 161.11.

3. *Високої якості; такий як треба* (3). а кругом себя не бачу нічого, проч степу та моря: то хотілося б хоч подивиться на що-небудь **хороше!** VI 77.14. *У прикл. спол.* **хороше**-д о р о г е. (1). Чого тепер тобі, старому, У цій неволі стало жаль.. Що серце порване, побите, I що **хороше**-д о р о г е Було в йому, то розлилося II 86.44 //*Сприятливий — про погоду* (1). Друже мій милостивий! Як получиш сие нехитростное послание моё, то вибери **хороший** погодній день та повели запрягти у бричку коні VI 86.6.

4. *Близький* (1) Спасибі тобі, друже мій єдиний, за твои десять рублей, чи, як ти пишеш, якогось **хорошого** общезнакомого нашого, і йому і паче тобі спасибі VI 85.25.

◊ ***Одн. Н.*** **хороший 1.** II 80.137, **2.** VI 326.В, **хорошій 1.** I 537.В, **хорошая 1.** II 220.6, **хороше 1.** I 91.570, II 157.15, **3.** *у прикл. спол.* II 86.44, **хорошеє 1.** I 403.В, ***Р.*** **хорошого 4.** VI 85.25, ***З.*** **хороший 3.** VI 86.6, **хорошу 1.** I 126.1790, II 105.52, **хорошую 2.** VI 161.11, **хорошеє 1.** II 242.6, **(на) хороше 3.** VI 77.14, ***О.*** **хорошою 1.** I 376.64, ***М.*** **(у) хорошому 1.** *iрон.* II 110.23, ***Мн. Н.*** **хороші 1.** *повт.* II 24.3, **хорошії 1.** *повт.* II 24.3, ***Д.*** **хорошим 2.** II 111.41, ***О.*** **(меж) хорошими 2.** VI 163.20

ХОРТ (4). Із-за німецької землі Весною пана привезли.. А де ж діти? Дочкý на **хóрта** проміняв. А си[на] в карти проіграв! I 538.В. *У порівн.* (1). Понура шляхта, мов **хорти,** За двері вийшла. I 97.812 //Перен. (2). Слава! слава! **Хортам,** і гончим, і псарям, I нашим батюшкам-царям Слава. I 326.54.

◊ ***Одн. З.*** **на хорта** I 538.В, ***Мн. Н.*** **хорти** *у порівн.* I 97.812, ***Р.*** **хортів** *перен.* II 364.13, ***Д.*** **хортам** *перен.* I 326.54.

ХОРТИЦЯ (6). *Назва острова на Дніпрі, де була Запорізька Січ.* на **Хортиці,** скрізь був і все плакав, сплюндровали нашу Україну VI 34.11. *Персоніф.* (1). Загула **Хортиця** з Лугом: «Чую! чую!» I Дніпр укрили байдаки, I заспівали козаки I 200.32. *Персоніф. Зверт.* (1). Зареготався дід наш дужий, Аж піна з уса потекла. «Чи спиш, чи чуєш! брате Луже! **Хортице!** сестро!..» I 200.31.

◊ ***Одн. Н.*** **Хортиця** I 78.152, *персоніф.* I 200.32, ***Р.*** **із Хортиці** II 29.15. ***М.*** **на Хортиці** II 148.13, VI 34.11, ***К.*** **Хортице** *персоніф., зверт.* I 200.31.

ХОТІТИ (133). **1.** *Бажати; відчувати потребу в чомусь* (74). Од козацтва, од гетьманства Високі могили — Більш нічого не осталось, Та й ті розривають; А він **хоче,** щоб слухали, Як старці співають. І 77.83. Дивиться Ярина та нишком сміється: «Що це йому стало? ні їсти, ні пить, Нічого не **хоче!»** І 278.200. Грицю! Як **хочете** побачить старого Щепкіна актёра й матимете час, то приходьте в 7 часов к Лазаревскому. VI 182.14. *Повт.* (9). Не **хочу** я женитися, Не **хочу** я братись, Не **хочу** я у запічку Дітей годувати. II 148.1. *Образн.* (10). І все те, все те ра́дує очі, А серце плаче, глянуть не **хоче!** II 27.113. І сонце **хоче** подивиться, Що будуть з праведним творить?!.. І 270.304. *Образн. Повт.* (2). Не так серце любить, щоб з ким поділиться, Не так воно хоче, як бог нам дає: Воно жить не **хоче,** не **хоче** журиться. І 5.75.

2. *Вживається з інф. Мати намір щось зробити* (39). Малюю вашу панну Сотниківну. **Хотів** кончить до різдва, та й не знаю VI 21.5. Любий мій Іване! .. Кому **хоч** оддати Свою Катрю, що до тебе В садочок ходила І 43.618. А сфінкси мов сичі вночі Зза Ніла мертвими очима На теє дивляця.. Мов фараонові сказать **Хотять,** що правда божа Встає II 490.В.

3. *У поєднанні з займ. і присл. вживається як означальний займ. або присл.* (20). — Хто попасе мої ягнята?—Нехай хто **хоче!** — Й повела Його в палати II 221.71. Нехай собі тії люде Що **хотять** говорять І 29.38. як **хочеш,** А ви їм жить не даєте, Бо ви для себе живете, Заплющивши письменні очі. II 53.164. Попросили Таки старо́го Самуїла, Щоб він де **хоче,** там і взяв, А дав би їм, старий, царя. II 352.38. Стережіця ж — кохайтеся Хоч і з наймитами, З ким **хочите,** мої любі, Тілько не з панами. І 533.В *У прислів'ї* (1). Як **хоч,** А лихо, кажуть, перескоч, А то задавить. II 223.126.

◊ **хочу 1.** I 21.23, 50.98, 130.1955, 237.25, 246.298, II 148.5, 170.195, 170.198, 435.B, VI 144.38, *повт.* II 148.1, 148.2, 148.3, **2.** VI 17.5, 21.21, 21.22, 32.10, 208.11, **хочеш 1.** I 77.86, 277.169, 437.B, 493.B, II 95.94, 140.22, 449.B, VI 34.31, *повт.* I 168.155 (2 р.), *образн.* I 257.5, **2.** I 88.447, 159.273, 238.34, II 435.B, VI 154.6, 154.13, **3.** II 32.6, 53.164, 171.206, 172.248, VI 15.23, **хоч 1.** I 96.781, **2.** I 43.618, 287.574, **3.** *у прислів'ї* II 223.126, **хоче 1.** I 46.742, 77.83, 104.1006, 108.1131, 278.200, 418.B, 500.B, II 11.115, 171.217, VI 15.15, 43.11, 46.6, *повт.* II 97.162, 97.163, 105.58, 105.59, *образн.* I 5.74, 55.20, 132.2012, 270.304, II 27.113, 109.11, 383.B, *образн., повт.* I 5.75 (2 р.), **2.** I 51.124, 53.206, 245.240, 249.409, 282.358, 304.393, 390.9, II 13.195, 104.6, VI 38.14, 49.29, 156.10, 163.11, 163.26, **3.** II 221.71, 352.38, VI 24.9, 42.21, 212.30, **хочем 1.** II 192.28, **2.** I 328.142, **хочете 1.** VI 24.21, 28.9, 182.14, **2.** II 408.B, **3.** I 352.69, 550.B, II 105.30, VI 55.5, 226.9, 227.28, **хочите 3.** I 533.B, **хочуть 1.** I 271.332, 410.B, II 135.12, 272.320, *образн.* II 407.B, **2.** I 335.200, **хотять 1.** I 39.447, 136.2147, 374.13, VI 28.10, **2.** I 269.245, 344.137, II 490.B, VI 138.17, **3.** I 29.38, 29.56, **хотів 1.** I 82.299, 82.300, 287.585, 418.B, II 315.420, **2.** I 397.64, VI 21.5, 70.25, 164.5, 200.18, **хотіла 1.** II 225.201, 368.6, **хотіло 1.** *образн.* I 22.38, **хотіли 1.** I 119.1545, 156.148, II 419.B.

ХОТІТИСЯ, ХОТІТИСЬ (71). *Безособ. Вживається з інф.* **1.** *Про наявність бажання* (68). **Хочеться** хоч подивиться На свій край на милий! II 106.110. Я плакала; я не знаю, Чи їсти **хотілось?** Чи може що в маленької На той час боліло? І 297.143. О боже мій милий! **Хотілося** б жить на світі, Та ба! Треба вчитись, Ще змалечку треба вчитись, Як на світі жити II 251.125. Поміркуйте самі, як це лучше зробить, бо мені й самому дуже **хочеться** кликнуть на світ Головатого VI 28.21. То була все шляхта z honorem, без дисципліни; робить не **хочеться,** а їсти треба. І 148. Прип. *Повт.* (12). О боже мій милий! Тяжко жить на світі, а **хочеться** жить: **Хочеться** дивитись, як сонечко сяє, **Хочеться** послухать, як море заграє І 84.340. *У приказці* (1). Думав я їдучи в столицю завернуть до Вас на Січ, поціловать тебе, твою стару і твоїх діточок, але не так воно робиться, як нам **хочеться.** VI 145.18.

2. *Про наявність наміру щось зробити* (3). часи беруться вже коло першого, то вибачте, коли не все розкажу, що **хотілося** б розказать VI 62.11. *Образн.* (1). Босфор клекотить, Неначе скажений; то стогне, то виє: Йому Візантію **хочеться** збудить. І 200 61.

◊ **хочеться 1.** I 85.385, 107.1098, 148. **Прип.,** II 54.214, 106.110, 152.7, 154.14, 158.43, 208.25, 210.31, VI 20.2, 25.16, 28.21, 29.18, 29.36, 30.2, 38.7, 43.30, 133.9, 162.27 (2 р.), 179.20, *повт.* I 84.340, 84.341, 84.342, 140.2291, 140.2292, 140.2293, II 208.27, 208.28, VI 24.33 (2 р.), *у приказці* VI 145.18, **2.** I 150.П, *образн.* I 200.61, **хочеця 1.** I 424.B (2 р.), 425.B (2 р.), II 409.B, 433.B, 446.B (3 р.), 447.B (2 р.), **хочиця 1.** I 433.B, II 447.B, **хотілося 1.** II 65.145, VI 132.19, 156.6, **хотілось 1.** I 22.40, 297.143, 320.407, 367.244, 437.B, II 26.78, 200.21, 223.130, *повт.* II 10.96, 10.97, **хотілося б 1.** I 538.B, II 23.17, 23.24, 69.13, 223.131, 251.125, VI 77.14, 165.38, **2.** VI 62.11, **хотілось (б) 1.** II 232.5.

ХОТЬ [1] *див.* **ХОЧ** [1].
ХОТЬ [2] *див.* **ХОЧ** [2].

ХОХОЛ (1). *Назва українця в розмовній мові.* Воно хоч і зоветься Гербель, а такий же сірий **хохол,** як і ми з тобою, молодий мій друже. VI 133.32.

ХОЧ[1] (87), **ХОТЬ**[1] (8), **ХОЧА**[1] (6). *Сполучн. допустовий.* **1.** *Приєднує підрядні допустові речення* (76): 1) *за знач. близький до слів «незважаючи на те, що»* (55). І ніколе із байстряти Не матиме мати Собі доброї дитини, **Хоч** вона й багата! II 442.В. лебедику, як не хочеться кидать землю, **хоч** вона й погана! а треба буде VI 25.17. А хто грає, того знають І дякують люде: Він їм тугу розганяє, **Хоть** сам світом нудить. І 25.8 //*З протиставним сполучн. у головному реченні* (26). Придбав Максим собі сина На всю Україну. **Хоч** не рідний син Ярема, А щира дитина. І 137.2168. Та таки й дитина, **Хоча** воно вже й підросло, Та все ж таки треба Коло його піклуватись. І 314.177. **Хоч** лікар і говорить, що ничево, одначе так кивне головою, що аж сумно дивиться. VI 25.14 /*Приєднує допустові звороти* (14). Матрос.. заспівав,— звичайне, тихо. Щоб капітан не чув, бо злиха Якийсь лихий, **хоч** і земляк. II 85.23; 2) *відповідає за знач. словам «якщо», «навіть якщо»* (21). Недоля не бачить, з ким їй жартувати, А люде **хоч** бачать, та людям не жаль І 39.463. Батько, мати.. Не пускають саму мене У садочок гулять. А **хоч** пустять, то з ним, З препоганим старим II 117.17. Ні! ніколи я їх [гір] не побачу! а **хоч** і побачу, то може з того світа, або на сім світі присняться коли-небудь. VI 86.15 //**Хоч** я к (щ о) х о ч е ш (2). **Хоч** *як хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму!* II 171.206. А я таки У Київ з Петрусем Помандрую, **хоч** що хочеш! II 172.248.

2. *Приєднує конструкцію з інф. або дієсл. наказ. сп., за знач. близький до «можна», «можете»* (19). Купили хріну, треба з'їсти; плачте, очі, **хоч** повилазьте: бачили, що куповали; грошам не пропадать! І 101.915. **Хоч** заріж її, та й годі, Така вже вродилась. II 97.176. Що тут на світі робити? **Хоч** іти топитись II 158.42 //*У складі стійких сполучень* (7). Ти писав мені, що в Каневі цього добра [лящів і карасів] **хоч** лопатою горни, а тут і за гроші не добудеш, от тобі й столиця! VI 217.9. Наймав.. дуже делікатну м а д а м, щоб пошила мені дівочу сорочку,— не втне та й годі, **хоч** кіл на голові теши, вона таки своєї. VI 19.14. [Відьма]: **Хоч** з гори та в воду. І 363.110.

3. *Вживається при переліку однорідних членів речення для зазначення можливості вибору одного з них* (6). Пришли мені оту маленьку книжечку і клаптики з нею; **хоч** перепиши VI 196.2. *Повт.* (5). Люби дочку абичию — **Хоч** попову, **хоч** дякову, **Хоч** хорошу мужикову. І 126.1789. Уже як хочете, **хоч** лайте, **Хоч** і не лайте, й не читайте — Про мене ... II 105.30.

◊ **хоч 1.** І 39.463, 76.47, 80.222, 91.552, 91.571, 97.800, 112.1254, 112.1269, 137.2168, 199.13, 232.72, 337.3, 396.2, 447.В, II 17.361, 27.139, 30.32, 57.18, 85.23, 105.42, 117.17, 163.10, 171.206, 172.248, 180.45, 200.27, 201.36, 201.49, 209.35, 214.90, 222.80, 306.51, 320.614, 325.14, 410.В, 440.В, 442.В, 443.В, 449.В, 475.В, VI 19.10, 19.28, 25.14, 25.17 (2 р.), 27.36, 28.13, 29.24, 29.35, 34.25, 42.33, 43.39, 46.3, 50.4, 83.26, 84.6, 86.15, 133.31, 152.12, 201.3, 201.6, 217.9, **2.** І 15.4, 101.915, 150.П, 155.97, 240.60, 301.281, 317.277, 363.110, II 10.104, 79.80, 88.20, 97.176, 100.282, 106.72, 158.42, 201.55, VI 19.14, 28.4, 217.9, **3.** VI 196.2, *повт.* І 126.1789 (2 р.), 126.1790, II 105.30, 105.31, **хоть 1.** І 25.8, 375.50, 480.В, 521.В, II 50.53, 96.116, 384.В, VI 50.25, **хоча 1.** І 314.177, 393.1, II 286.18, 356.1, VI 77.16, 170.20.

ХОЧ[2] (176), **ХОТЬ**[2] (41), **ХОЧА**[2] (6). *Частка підсилювальна. Вживається перед словом, з яким пов'язана.* **1.** *Відповідає за знач. «принаймні»* (183). [Ярина] У Почаєві святому Ридала, молилась, Щоб Степан той, тая доля Їй **хоча** приснилась!.. І 283.401. а я поки До своїх вернуся, Та доведу вже до краю, Доведу — спочину, Та **хоч** крізь сон подивлюся На ту Україну І 145.2481. Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте **хоч** ви мене При лихій годині. II 7.3. Сьогодні оце трошки легше стало, можна **хоч** перо в руках удержать. VI 25.15. Чи ви на мене розсердились, чи недобра вас знає, уже другий місяць як жду од вас звістки **хоч** якої-небудь, нема та й годі VI 32.33. З тиждень чи й більш блукав я після того по тій Москві.. все дивився по улицях, чи не зостріну де **хоч** поганенького чорноморця VI 82.33. Чи ти надрюкував свій Ч о р н о м о р с ь к и й п о б и т? Якщо надрюкував, то, ласкавий будь, пришли і мені **хоч** один екземпляр. VI 84.30. За богами— панства, панства.. Аж потіють, та товпляться, Щоб то ближче стати Коло с а м и х: може вдарять Або дулю дати Благоволять; **хоч** маленьку, **Хоч** півдулі, аби тільки Під самую пику. І 247.338. Хотілось любити **Хоть** годочок,

хоть часочок На світ подивитись. Не довелось II 10.98 //**Хоч** б и (**хоть** б и, **хоча** б) (14). Не жаль було давно одбутих.. Моїх кровавих тяжких сльоз. А їх чимало розлилось На марне поле. **Хоч** б и рута, А то нічого не зійшло! I 389.14. тепер мені строжайше запрещено рисовать і писать (окроме писем), нудьга та й годі; читать— **хоч** б и на сміх одна буква, і тії нема. VI 39.30. Чи не розсердилися ви на мене часом?.. що пишу, пишу до вас, а ви **хоть** б и словечко VI 50.16. І пташкам воля, в чистім полі І пташкам весело літать. А я зов'янула в неволі.. **Хоча** б намисто було взять, Оце б повісилась... II 100.280.

2. *Відповідає за знач. «навіть»* (29). Ви ще темні.. У нас навчіться!.. В нас дери, Дери та дай, І просто в рай, **Хоч** і рідню всю забери! I 327.106. Ой виростеш, сину,.. Найду тобі рівню, **Хоч** за морем синім I 231.33. Люде, люде! За шмат гнилої ковбаси У вас **хоч** матір попроси, То оддасте. II 88.30. Покажіть йому мій Буквар ь і якщо вподобається, то я і йому пришлю **хоч** 5000 экземпляров VI 226.14. Чи чув ти, що кажуть: легше умирати **Хоть** на пожарині в своїй стороні, Ніж в чужій в палатах. II 54.211 //**Хоч** б и (2). боже, боже!.. Розбий кару надо мною, Та не таким горем Карай серце: розірветься, **Хоч** б и було камень. I 118.1510. Треба одружитись, **Хоча** б на чортовій сестрі! II 361.11.

3. *Вживається для виділення якогось слова; за знач. відповідає «наприклад»* (7). Нащо б, бачся, те згадувать, Що давно минуло.. **Хоч** і Яр той; вже до його І стежки малої Не осталось I 337.9. Коли б то ви були такі трудящі і добрі, щоб розпитали в Університеті (**хоть** у Глушановського, він усі діла знає), чи я утверждённый при универси[теті], чи ні VI 38.8. Чи розібрали вони хоч одну книжку польську, чешську, сербську або **хоч** і нашу? I 374.15.

4. *Відповідає за знач. «тільки»* (4). Коли б Марка **хоч** діждати I 507.В. Якби де на світі **хоть** раз Цариця сіла на ослицю, То слава б стала про царицю.. По всьому світу. II 315.413.

◊ **хоч 1.** I 13.111, 43.624, 85.385, 92.592, 93.647, 99.848, 107.1097, 129.1926, 145.2481, 153.30, 155.71, 247.338, 247.339, 256.67, 258.15, 258.24, 258.25, 275.74, 284.442 (2 р.), 284.444, 364.155, 374.14, 389.14, 414.В, 491.В, II 7.3, 14.250, 17.369, 17.370, 23.20, 28.168, 37.75, 46.70, 55.245, 57.7, 67.4, 67.9, 69.2, 69.22, 69.23, 90.11, 90.12, 106.92, 106.110, 122.11, 152.9, 152.20, 154.15, 170.196, 191.36, 195.44, 200.23, 202.20 (2 р.), 208.2, 208.4, 213.66, 219.49, 219.50, 234.100, 291.28, 301.12, 311.260, 316.445, 352.35, 433.В, 440.В, 444.В, 461.В, 475.В (2 р.), 501.В, VI 15.11, 16.4, 16.12 (2 р.), 17.10, 20.20, 22.9, 23.22, 25.8, 25.15, 25.17, 25.23, 26.6, 26.23, 26.30, 32.33, 33.30, 36.30, 39.30, 41.26, 42.1 (2 р.), 43.1, 43.23, 43.26, 43.31, 43.39, 46.17, 50.1, 50.3, 50.4, 50.11, 50.24, 50.36, 58.14, 61.38, 70.16, 77.14, 77.18, 82.33, 84.14, 84.30, 86.14, 87.18, 119.10, 130.17, 133.7, 139.29, 145.23, 152.22 (2 р.), 153.24, 156.14 (2 р.), 163.8, 163.36, 171.33, 177.2, 179.20, 179.24, 189.10, 189.15, 192.32, 193.26, 196.2, 197.7, 201.3, 202.16, 204.29, 211.16, 215.6, 220.8, 220.10, **2.** I 91.552, 118.1510, 231.33, 258.25, 267.167, 274.64, 327.106, 394.10, 397.28, 533.В, II 79.77, 88.30, 163.10, 173.275, 361.3, 450.В, 463.В, VI 17.13, 190.15, 198.38, 211.2, 223.15, 226.14, **3.** I 108.1141, 337.9, 374.15, II 440.В, **4.** I 507.В, II 191.36, VI 24.29, **хоть 1.** I 13.88, 13.91, 60.28, 153.13, II 10.98 (2 р.), 17.388, 17.389, 69.25, 69.26, 170.197, 228.57, 232.6, 234.76, 285.39, 315.413, 369.32, 414.В (2 р.), 433.В, 434.В, 437.В, 446.В, 465.В, 487.В, VI 50.16, 50.20, 62.1, 115.32, 152.13, 152.14, 154.32, 174.2, **2.** I 393.4, II 54.211, 435.В, 469.В. **3.** I 521.В, II 50.53, VI 38.8, **4.** II 315.413, **хоча 1.** I 283.401, II 28.171, 100.280, 489.В. **2.** II 272.311, 361.11

ХРАМ (12). *Приміщення для культових відправлень.* Задзвонили до вечерні; Оксана осталась, А черниця, помолившись, В **храм** пошкандибала I 134.2100. І царі Самі собі побудували **Храми́**, кумирні, олтарі. II 351.31. У всякого своя доля.. той нишком у куточку Гострить ніж на брата.. А той, щедрий та розкошний, Все **храми́** мурує I 239.22.

◊ ***Одн. З.*** **в (у) храм** I 134.2100, II 254.247, ***М.*** **в (во) храмі** II 31.98, 320.638, ***Мн. Н.*** **храми** I 327.76, 328.134, II 66.171, ***З.*** **храми** I 239.22, II 288.18, 351.31, ***М.*** **в храмах** II 351.27, **на храмах** II 461.В.

ХРАМИНА (3). *Розкішне приміщення (хороми).* І в багряниці довгополій Ходив по **храмині**, ходив, Аж поки, лобом неширокий, В своїм гаремі одинокий, Саул сердега одурів II 352.61. І йде [Давид], ридаючи, до сина.. А той, бугай собі здоровий, У **храмині** своїй кедровій Лежить II 72.116.

◊ ***Одн. З.*** **у храмину** II 72.130, ***М.*** **по храмині** II 352.61, **у храмині** II 72.116.

ХРАНИМИЙ (1). *Слов'ян. У спол.* г о с п о д о м **хранимий.** Не видно нікого в Ієрусалимі, .. неначе чума В Давидовом граді, г о с п о д о м **хранимім,** Засіла на стогнах. II 70.33.

ХРАНИТЕЛЬ (1). *Слов'ян.* Хто коло тебе в світі стане Святим **хранителем** твоїм? II 236.11.

ХРАНИТИ (1). *Слов'ян.* А ти, кумасю, спала, спала, Пишалася, та дівувала.. Та цiломудріє **хранила** II 368.18.

ХРЕБЕТНОСИЛИЙ (1). *Могутній. Iрон.* I вже тії **хребетносилі,** Уже ворушаться царі... I буде правда на землі. II 357.12.

ХРЕСТ (45). **1.** *Символ і предмет культу християнської релігії* (42). **Хрести** дубові посхилялись, Слова дощем позамивались... II 206.32. я вже Хариті і намисто, і дукач, і **хрест** купив. VI 210.1. На стінах фарбами **хрести,** Неначе добрая картина, Понамальовані... II 96.133 //*У спол.* (6): а) ніби з **хреста** знятий — *дуже виснажений* (3). Все забрала дитиночка I вигнала з хати, I вийшла ти за царину, З **христа** ніби знята. II 195.62; б) на **христі** присягати (1). ножі беруть I генерала розчиняють! Находять труту в животі! I на господнему **христі** Уся громада присягає II 451.В; в) до **христа** держати — *хрестити дитину (про хрещених батьків)* (2). Гарненько з лиха б напились, А потім з жалю заридали Та батька, матір прокляли I тих, що до **христа** держали. II 203.34 //*Перен. Страждання, муки. У прикл. спол.* **хрест**-кайдани (1). Подай їм силу.. Щоб **хрест**-кайдани донесли До са́мого, само́го краю. II 305.13.

2. *Молитовний жест християн* (2). *Образн.* (1). Кати! Собаки без очей, скажені, Ми і не бачим, бо земні Б'ємо поклони. За **хрести** Ховаємось од сатани. II 461.В //*У спол.* осінитись **хрестом** (1). Я схаменувся, осінивсь Святим **хрестом** і тричі плюнув II 364.22.

3. *Орден, нагорода* (1). А Максимові кривому Нічого не вадить.. Мундир надіває, I медаль і **хрест** причепить II 254.233.

◊ ***Одн. Н.*** **хрест 1.** II 255.276, 265.26, ***Р.*** **хреста 1.** I 145.2494, 394.24, II 19.442, **христа 1.** I 556.В, **без христа 1.** II 345.2, **до христа 1.** *у спол.* в) II 88.24, 203.34, **з (із) христа 1.** *у спол.* а) I 337.22, 389.23, II 195.62, ***З.*** **хрест 1.** I 256.71, II 177.403, 235.117, 257.341, 265.33, 398.В, 461.В, VI 210.1, *перен., у прикл. спол.* II 305.13, **3.** II 254.233, **на хрест 1.** I 34.239, II 265.36, ***О.*** **хрестом 1.** II 498.В, **2.** *у спол.* II 364.22, **христом 1.** I 327.102, **з хрестом 1.** II 24.22, **з христом 1.** II 393.В, **перед хрестом 1.** II 275.427, II 462.В, ***М.*** **на хресті 1.** I 293.3, II 265.20, 265.31, 269.199, 328.49, 461.В, **на христі 1.** I 256.80, *у спол.* б) II 451.В, ***Мн. Н.*** **хрести 1.** II 96.133, 206.32, ***З.*** **христи 1.** II 445.В, **за хрести 2.** *образн.* II 461.В, ***О.*** **хрестами 1.** II 45.7, **христами 1.** II 404.В.

ХРЕ́СТИК (5). **1.** *Зменш. до* **хрест 1.** (4). восени на улиці Сотника убито!.. Забрали й онучі Добрі люде.. I **хрестика** Над ним не вкопали. II 177.398. Ганна діда питалася.. I внучатам із клуночка Гостинці виймала: I **хрестики,** й дукачики I 320.413. *У прикл. спол.* **хрестик**-шибеничка (1). Марія ще за ворітьми Дітей зостріла, і зомліла, I трупом пала, як узріла Той **хрестик**-шибеничку. II 318.554.

2. *Зменш. до* **хрест 3.** (1). Після великої зими Вернувся і Максим безногий: В поході, каже, загубив. Та срібний **хрестик** заробив! II 54.206.

◊ ***Одн. Р.*** **хрестика 1.** II 177.398, ***З.*** **хрестик 1.** II 318.548, *у прикл. спол.* II 318.554, **2.** II 54.206, ***Мн. З.*** **хрестики 1.** I 320.413.

ХРЕСТИТИСЯ *див.* **ХРИСТИТИСЯ.**

ХРЕСТИТЬ *див.* **ХРИСТИТИ.**

ХРЕСТИЯНИН *див.* **ХРИСТИЯНИН.**

ХРЕЩАТИЙ (5). **1.** *Із зображенням хреста* (1). Уже й хату розкидали I сволок **хрещатий** На угілля попалили!.. I 498.В.

2. *Хрестоподібний. У спол.* **хрещатий** барвінок (барвіночок). *Фольк.* (4). Оставайтеся здорові, мої високії тополі і **хрещатий** мій барвіночку II 174.311.

◊ ***Одн. Н.*** **хрещатий 1.** I 384.13, II 166.80, 174.311, 176.371, ***З.*** **хрещатий 1.** I 498.В.

ХРЕЩЕНИЙ (8), **ХРИЩЕНИЙ** (1). **1.** *Той, що визнає християнство* (8). Ще живуть, I богу моляться, і мруть **Хрещені** люде II 265.25. Продаєм Або у карти програєм Людей... не негрів... а таких Таки **хрещених...** но простих. I 328.112 // *Субст.* (1). Пішла [вдова] в найми, за хліб черствий Жидам носить воду. Бо **хрищені** не приймають I 233.142 //*Перен. Рідний (про мову)* (1). Гамалія по Скутарі.. Кайдани ламає. «Вилітайте, сірі птахи, На базар до паю!» Стрепенулись соколята, Бо давно не чули **Хрещеної** тії мови I 201.102.

2. *Той, хто хрестить дитину. У спол.* **хрещена** мати (1). А мені **хрещена** мати Лиштву вишивала II 197.17.

◊ ***Одн. Н.*** **хрещений 1.** VI 83.35, **хрещена 2.** II 197.17, ***Р.*** **хрещеної 1.** VI 20.12, *перен.* I 201.102, ***З.*** **хрещеного 1.** VI 198.11, ***Мн. Н.*** **хрещені 1.** II 99.264, 265.25, **хрищені 1.** *субст.* I 233.142, ***З.*** **хрещених 1.** I 328.112.

ХРЕЩИК (1). *Назва гри.* Ой сяду я під хатою, На улицю гляну, Як-то тії дівчаточка.. У **хрещика** грають. II 123.6.

ХРИСТИТИ (5), **ХРЕСТИТЬ** (1). **1.** *Виконувати обряд хрещення новонародже-*

ного (2). Дитя моє! мій синочку, Нехрищений сину! Не я тебе **христитиму** I 310.26.

2. *Робити знак хреста над кимсь* (2). [Сотник] Підходить до сина, **христить** його і цілує II 168.Рем.

3. *Перен. Фам. Лаяти* (1). Саул прочумався, та й ну.. у батька, в матір Свою ріденьку волохату І вздовж і впоперек **хрестить.** II 353.100.

4. *Перен. Фам. Бити* (1). «А нуте, панове, Батогами!» Засвистіли, **Христять** Лейбу знову. I 90.543.

◊ **хрести́ть 3.** II 353.100, **хри́стить 2.** I 142.2385, II 168. Рем., **христять 4.** I 90.543, **христитиму 1.** I 310.26, **христитимуть 1.** I 310.28.

ХРИСТИТИСЯ, ХРИСТИТИСЬ (10), **ХРЕСТИТИСЯ, ХРЕСТИТИСЬ** (3). З того часу ставок чистий Заріс осокою; Не купаються дівчата,.. Як угледять, то **христяться** І зовуть заклятим... I 168.180. Випий трошки сього зілля.. Та ще, чуєш, не **хрестися** — Бо все піде в воду... I 52.170. *Повт.* (4). Отам відьма похована **Хрестітесь,** дівчата. **Хрестітеся** і не кваптесь На панів лукавих I 547.В //*Божитися* (1). [Відьма] Лічити ворога пішла! І лікарів отих просила, Шоб пана зіллям напоїть, **Хрістилася,** шо буде жить! I 545.В.

◊ **хри́ститься** I 89.481, **христиця** I 426.В, **христяться** I 168.180, **христяця** I 539.В, **хрістилася** I 545.В, **хрістились** I 539.В, **христися** I 412.В, **христись** II 345.7, **хрестися** I 52.170, **христітеся** *повт.* I 533.В, **христітесь** *повт.* I 533.В, **хрестітеся** *повт.* I 547.В, **хрестітесь** *повт.* I 547.В.

ХРИСТИЯНИН (23), **ХРЕСТИЯНИН** (1). І милосердий істукан Звелів везти із Сіракузи У Рим в кайданах **християн.** II 273.331. Неправда! — Їйбогу, не лаю; Мені не жаль, що я не пан, А жаль мені, і жаль великий, На просвіщенних **християн.** II 93.14. *Ірон.* (4). Оце ледащо. Щирий пан, Потомок гетьмана дурного, І презавзятий патріот; Та й **християнин** ще до того. II 88.15. Ми не погани, Ми настоящі **християне..** У нас же й світа як на те — Одна Сибір неісходима, А тюрм! а люду! I 327.85 //*У знач. «люди, громадяни». Зверт.* (2). Питає суд: — Тепер скажіте, **християни,** Хто отруїв його? II 225.218.

◊ ***Одн. Н.*** **християнин** *ірон.* II 88.15, **христіянин** *ірон.* II 419.В, ***Мн. Н.*** **християни** II 26.87, 270.229, VI 206.28, *ірон.* I 327.76, **християне** II 26.101, *іроп.* I 327.85, **христіане** II 460.В, **хрестиани** II 460.В, ***Д.*** **християнам** II 275.403, 462.В, ***З.*** **християн** I 381.15, II 273.331, 275.439, **за християн** II 273.327, **за христіян** II 469.В, **на християн** II 93.14, **на христьяне** II 99.256, ***О.*** **з християнами** II 463.В, **с христіянами** II 470.В, **меж християнами** VI 189.21, ***К.*** **християни** *зверт.* II 225.218, **христіяне** *зверт.* II 451.В.

ХРИСТИЯНКА (1). Так думаю во время оно Перелетіть і стоном-дзвоном І трубним гласом розсказать, Як бог поможе, про святую, Про тую матір молодую І **християнку.** II 462.В.

ХРИСТИЯНСЬКИЙ (6). Мабуть ти давно в землях **християнських** не бував VI 189.19 //*Гідний християнина* (3). Чим, як і коли заплачу я тобі за твоє істинно **християнське** діло! VI 115.14 //*Перен. Рідний (про мову)* (2). Мабуть ти, батьку, забув нашу **християнську** мову і дощенту побусурменився? VI 189.22.

◊ ***Одн. Н.*** **християнська** VI 132.7, ***Р.*** **християнської** *перен.* VI 189.20, ***З.*** **християнську** *перен.* VI 189.22, (за) **християнське** VI 115.14, ***О.*** **християнським** VI 41.13, ***Мн. М.*** (в) **християнських** VI 189.19.

ХРИСТІВ (8). А твоя дитина.. Не неофіт новий, А апостол великого **Христового** слова II 274.371 //*У спол.* **христові** в о ї н и (2). Не месники внучата тії, **Христові** в о ї н и святиє! II 275.420 //*Християнський* (1). Котилися І наші козачі Дурні голови.. За віру **христову** II 26.93.

◊ ***Одн. Р.*** **христового** II 274.371, ***З.*** (за) **христову** II 26.93, ***О.*** **христовим** II 33.16, 34.31, **христовім** II 396.В (2 р.), ***Мн. Н.*** **христові** *у спол.* II 275.420, **христови** *у спол.* II 470.В.

ХРИСТОС (23). І три папи, і баронство.. Зібралися, мов Іуди На суд нечестивий Против **Христа.** I 269.263. *Зверт.* (3). Наробив ти, **Христе,** лиха! II 26.88 //*Про молитву* (1). Поки **Христа** дочитуються, то я тим часом допишу оцей нікчеменний лист VI 83.31 //*У спол.* (15): а) **Христос** в о с к р е с(е) — *пасхальне вітання* (8). **Христос** в о с к р е с е! На самий великдень приплила з Гур'єва до нас почта і привезла мені письмо твоє і 16 руб. грошей. VI 133.15; б) **Христа** р а д и п р о с и т и — *жебрувати* (4). А в пилипівку, сірома, **Христа** р а д и п р о с и т ь! II 55.242; в) і м е н е м (в о і м'я) **Христа** (3). В о і м'я господа **Христа..** Ми розрішаємо гріхи Святою буллою сією Рабині божій... I 266.125. *Ірон.* (2). Росли сини.. Аж поки і м е н е м **Христа** Прийшли ксьондзи і запалили Наш тихий рай II 33.12.

◊ ***Одн. Н.*** **Христос** *у спол.* а)VI 31.12,83.30, 85.18, 87.4, 129.29, 131.16, 133.15, 192.4, ***Р.*** **Христа** VI83.31,

у спол. в) I 266.125, II 33.12, 233.57, **против Христа** I 269.263, **ради Христа** *у спол.* б) I 38.411, 233.146, II 55.242, 237.37, *З.* **Христа** I 521.В, II 23.11, 32.11, *К.* **Христе** *зверт.* I 323.504, 328.129, II 26.88.

ХРИСТЯ (1). *Рим.* Моя мати пряха.. А я собі **Христя** В намисті I 141.2319.

ХРИЩЕНИЙ *див.* **ХРЕЩЕНИЙ.**

ХРІН (2). Ой сип сирівець Та накриши **хріну** I 130.1937. *У приказці* (1). Купили **хріну,** треба з'їсти; плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що куповали I 101.915.

ХРОПТИ (2). Піти лишень подивиться До царя в палати, Що там робиться.— Прихо́жу: Старшина пузата Стоїть рядом; сопе, **хропе** Та понадувалось I 252.535 /Коні бідні Бачте, потомились! Он як **хропуть!** II 440.В.

ХРУЩІ (1). Садок вишневий коло хати, **Хрущі** над вишнями гудуть. I 390.2.

ХТО (324). *Займ.* **1.** *Питальний. Вживається при запитаннях про особу* (153). Питає суд: — Тепер скажіте, християни, **Хто** отруїв його? II 225.219.— Ти, душко, плачеш? — **Хто** се, я? Ні, я не плачу... II 220.29.— Скажи, коню, до **кого** це Ви так нагло гнались? — До якоїсь чорнобривки Всю ніч майнували. II 331.13. На **кого** собаки на улиці лають? **Хто** голий, голодний під тином сидить?.. Чорняві байстрята... I 41.539. **Кого** ж то там з музикою Люде обступили? II 36.31. Уже Марко чумакує.. Кого-небудь треба сватать. «**Кого** ж би тут?» старий дума I 317.262. *Повт.* (28). Тілько вітер з осокою Шепче: «**Хто** се, **хто** се Сидить сумно над водою, Чеше довгі коси?» I 169.205. А де ж твої думи, рожевії квіти, Доглядані, смілі, викохані діти, **Кому** ти їх, друже, **кому** передав? I 245.251. Серце моє! серце моє! Тяжко тобі битись Одинокому. З **ким** жити, З **ким,** світе лукавий, Скажи мені... I 237.21 *//В риторичних питаннях і окличних реченнях* (63). [Вдова] Помарніла, скалічіла, Ніхто й не пізнає. Та й **кому** там пізнавати Каліку убогу. I 234.170. Друже мій єдиний!.. сам таки подумай гарненько. **Хто** ж нас шануватиме, як ми самі себе не шануєм? VI 170.4. *Повт.* (38). **Кого** ж, сиротина, **кого** запитає І **хто** їй розкаже, і **хто** теє знає, Де милий ночує I 4.63 *//В риторичних питаннях, що передбачають відповідь: «кожний», «всякий»* (7). Перебендя старий, сліпий,— **Хто** його не знає? I 25.2. А з вольними козаками Що я виробляла? **Кому** я їх не наймала, Не запродавала? I 300.247.

2. *Відносний. Вживається в ролі сполучного слова* (75). Б'ють пороги; місяць сходить Як і перше сходив... Нема Січі, пропав і той, **Хто** всім верховодив! I 57.4. Катерина задумалась І третьому каже: — Єсть у мене брат єдиний.. **Хто** його достане, То той мені, запорожці, Дружиною стане. II 130.33. Кланяйся сестрі Катерині і Антонові, братові Йосипові і всім, **хто** мене не забув. VI 17.25 *//При відсутності співвідносного імен. і займ. у головному реченні* (27). Само серце знає, **Кого** любить... Нехай в'яне, Поки закопають. I 49.40. Якби не робота, то я давно одурів би, а тим часом не знаю сам, для **кого** і для чого роблю. VI 198.18. *Повт.* (8). Сирота Ярема, сирота убогий.. А не кляне долі, людей не займа. Та й за що їх лають? хіба вони знають, **Кого** треба гладить, **кого** катувать? I 85.351.

3. *У поєднанні з словами «нема» («немає»), «не маю» та ін. виступає у ролі заперечного займ.* (33). Земля плаче у кайданах, Як за дітьми мати. Нема **кому** розкувати, Одностайне стати.. За темнії люде! I 265.102. Князь хиріє, Нездужає встати, А підвести нема **кому** II 18.402. Коли нема щастя, нема талану́, Нема **кого** й кинуть, ніхто не згадає I 153.12. Йому, як бачте, на сім світі Нема до **кого** прихилитись — Що він сердешний сирота! II 455.В. Нарисував я карандашем для тебе своє поличіє, та нема з **ким** переслать його VI 153.26. *Повт.* (2). Свої люде — як чужії.. Нема **кому** розпитати, Чого плачуть очі; Нема **кому** розказати, Чого серце хоче. I 55.17.

4. *Вживається з розділовим знач. при повторенні; означає «один—інший»* (27). А тим часом стародавню Січ розруйновали: **Хто** на Кубань, **хто** за Дунай, Тілько і остались, Що пороги серед степу I 146.2545. Спочивають добрі люде, Що **кого** втомило: **Кого** — щастя, **кого** — сльози, Все нічка покрила. I 36.334. на соломі, Против сонця, діти Грались собі крашанками Та й стали хвалитись Обновами.. Тій стрічку купили. **Кому** шапочку смушеву, Чобітки шкапові, **Кому** свитку II 197.9.

5. *Вживається в ролі неозначеного займ. «хто-небудь»* (22). Засміявсь Старий і внучку привітав..: «А де ж ти діла паляницю? Чи, може, в лісі **хто** одняв?»

I 320.395. І отепер бачиш, як я отут пропадаю, живу в казармах.. Не знаю, чи карався ще **хто** на сім світі так, як я тепер караюсь? VI 58.9. Пишу, а ще і сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий.. Може і у вас **кого** не стало, бо холера, кажуть, здорово-таки косила. VI 52.17. Не так серце любить, щоб з **ким** поділиться, Не так воно хоче, як бог нам дає I 5.73. Чи по знаку **Кому** цей Оглав білохатий? II 164.2 /— Хто попасе мої ягнята? — Нехай **хто** хоче! — Й повела Його в палати. II 221.71.

6. *Вживається з частками «он», «ось» із вказівним знач.* (2). Осідлані коні, вороні готові. Куди то поїдуть? кого повезуть? Он **кого,** дивіться. I 100.878. ось **хто** скаже, Що я його мати! I 34.252.

◆ *У спол.* (12): а) **кого (до кого, кому)** (сам) знаєш (знає) (6). Люби собі, моє серце, Люби, **кого** знаєш, Та не смійся надо мною, Як коли згадаєш. I 15.26. Нехай собі, **Кого** знає, шиє Брехня в дурні. II 410.В. Ще раз прошу тебе, моє серце, напиши до **кого** знаєш в Харков. VI 164.16. Одвези сам книжки в Городище і оддай своїми руками; в Кериловку перешли, а п'ять книжок роздай **кому** сам знаєш. VI 203.25; б) не **хто** другий, як (1). Ну так і єсть, що то мені в Москві зострівся не **хто** другий, як сам Іродів син Сатана. VI 83.22; в) **хто** куди (1). «Єще Польща не згінела!» — **Хто** куди гукає. I 89.493; г) де **хто** (1). Цигане мовчки дивувались, Поки поснули, де **хто** впав. I 363.113; д) **хто** його зна (1). Після великої зими Вернувся і Максим безногий.. Чого ж він придибав?..— А **хто** його зна! II 54.209; е) бог знає на **кого** (1). Степаночку, голубчику! Чого-бо ти плачеш?.. Розсердився Бог знає на **кого,** Та й зо мною не говорить. I 278.215; є) біс батька зна **кому.** *Лайл.* (1). Позавчора я послав тобі письмо, а сьогодні получив твоє. На чорта ти їх адресував біс батька зна **кому?** Я од його получив розпечатане. VI 213.4.

◊ ***Н.*** **хто 1.** I 23.71, 25.2, 30.103, 41.540, 45.704, 48.17, 68.8, 76.43, 80.199, 97.808, 111.1236, 115.1378, 120.1561, 127.1829, 141.2340, 141.2350, 143.2427, 201.85, 249.410, 259.6, 279.234, 305.422, 313.105, 313.107, 317.285, 342.101, 345.181, 356.33, 362.69, 362.83, 397.30, II 8.27, 30.41, 36.64, 209.44, 220.29, 224.173, 225.219, 489.В, VI 83.27, 85.28, 170.4, *повт.* I 4.64 (2 р.), 33.205, 33.207, 33.209, 33.211, 35.306, 35.308, 41.540, 41.541, 53.208, 53.210, 80.213, 80.215, 133.2025, 133.2027, 133.2029, 133.2030, 133.2031, 142.2394, 142.2396, 164.5 (2 р.), 164.6, 164.7, (2 р.), 164.9 (2 р.), 164.13 (2 р.), 169.205 (2 р.), 312.70, 312.72, 312.73, 312.74, II 106.82, 106.83, 221.69, 221.70, 236.10, 236.12 (2 р.), 236.14, 236.15, 447.В (2 р.), **2.** I 23.99, 25.5, 46.719, 57.4, 97.806, 129.1908, 134.2077, 158.212, 161.332, 277.166, 315.190, 335.222, 344.168, 347.253, II 56.293, 93.27, 130.33, VI 17.25, 21.9, 21.10, 43.11, 46.9, 70.20, 70.31, 132.24, 202.15, 227.6, *повт.* I 26.70 (2 р.), **4.** I 46.720 (2 р.), 46.721, 117.1453, 117.1454, 146.2539 (2 р.), 146.2545 (2 р.), 267.165, 267.166, 268.234, 269.235, 361.33 (2 р.), II 232.22, **5.** I 75.23, 134.2075, 235.208, 320.395, 383.3, II 45.13, 47.85, 55.246, 103.16, 221.71, VI 58.9, 200.28, **6.** I 34.252, *у спол.* б) VI 83.22, *у спол.* в) I 89.493, *у спол.* г) I 363.113, *у спол.* д) II 54.209, ***Р.*** **кого 2.** I 45.701, 134.2078, **5.** VI 52.17, **в (у) кого 2.** I 86.403, II 76.1, **4.** II 272.312, **для кого 1.** I 136.2145, 304.379, II 230.39, **2.** II 200.24, VI 198.18, **до кого 1.** I 353.87, 384.26, II 54.219, 277.486, 331.13, VI 140.2, *повт.* I 384.28, 384.29, **3.** II 455.В, *у спол.* а) VI 164.16, **од кого 3.** II 200.8, ***Д.*** **кому 1.** I 43.618, 86.389, 152.7, 234.170, 244.210, 259.5, 300.247, 313.113, 534.В, II 47.103, 176.394, 329.5, 409.В, *повт,* I 245.251 (2 р.), II 272.289, 272.290, **2.** I 100.888, 153.22, *повт.* II 124.11, 124.12, **3.** I 83.211, 64.39, 265.102, 265.106, 308.23, 332.72, 413.В, 489.В, II 18.402, 149.33, 149.41, 149.43, 155.3, *повт.* I 55.17, 55.19, **4.** II 197.9, 197.11, 272.306, 272.307, 272.308, 443.В (2 р.), **5.** II 57.9, 164.2, *у спол.* а) VI 203.25, *у спол.* є) VI 213.4, ***З.*** **кого 1.** I 4.53, 43.616, 80.199, 100.877, 301.283, 317.262, 384.28, 389.17, II 36.31, 47.102, 218.25, 272.288, 458.В, 483.В, *повт.* I 4.63 (2 р.), 166.90, 166.91, 363.99, 363.100, 363.101, II 272.292, 272.293, **2.** I 11.17, 39.434, 49.40, 59.85, 153.19, 274.65, 336.244, 344.173, 353.82, 366.200, II 11.132, 140.24, 224.163, 227.17, 253.187, 363.23, VI 21.10, 42.22, 185.35, 188.23, *повт.* I 85.351 (2 р.), **3.** I 153.12, II 11.125, **4.** I 36.334, 36.335 (2 р.), **5.** II 50.52, 272.295, 383,В, **6.** I 100.878, *у спол.* а) I 15.26, 93.642, 162.367, II 410.В, **за кого 1.** I 158.211, 328.128, 363.103, *повт.* II 426.В (2 р.), **на кого 1.** I 14.10, 41.539, 267.188, VI 165.32, *у спол.* е) I 278.215, ***О.*** **ким 1.** I 334.158, **з (із, с) ким 1.** I 282.358, *повт.* I 237.21, 237.22, **2.** I 39.462, 79.174, 79.180, 153.21, 157.154, 162.365, 353.81, 533.В, II 190.24, 190.26, 209.34, *повт.* I 85.361 (2 р.), **3.** I 108.1151, 237.17, 486.В, II 149.39, 154.2, 175.344, 210.30, 354.5, 361.5, 433.В, VI 16.10, 42.28, 54.23, 153.26, **5.** I 5.73, 538.В. II 286.7, 361.1, **перед ким 2.** I 353.83.

ХТО-НЕБУДЬ (10). *Займ.* Один тілько мій Ярема На кий похилився, Стояв довго.. «Спи, козаче, душа щира! **Хто-небудь** згадає». I 146.2524. Не зробив я, і не думав я, отамане, батьку мій, **кому-небудь** лихого, а терплю горе і бог знає за що. VI 83.12.

◊ ***Н.*** **хто-небудь** I 75.30, 146.2524, II 200.22, VI 130.38, ***Д.*** **кому-небудь** I 501.В, VI 83.12, ***З.*** **кого-небудь** I 317.261, II 14.275, VI 20.12, ***О.*** **з ким-небудь** II 501.В.

ХТОСЬ (11), **ХТОСЬ-ТО** (1). *Займ.* А із яру В киреї козачій **Хтось** крадеться. I 127.1828. Не так давно і він мені прислав 15 руб[лів].. Пише, що **хтось** передав йому, щоб послать мені. VI 118.23 //*З підсилю-*

вальною часткою «то» (1). В неволі, в самоті немає, Нема з ким серце поєднать. То сам собі оце шукаю **Когось-то,** з ним щоб розмовлять. II 154.4.

◊ ***Н.*** **хтось** I 127.1828, II 206.59, 265.29, VI 118.23, ***Р.*** **когось** I 141.2344, II 433.В, 458.В (2 р.), 478.В, **когось-то** II 154.4, ***Д.*** **комусь** II 199.12, 312.297

ХУДОБА (5). Свої ягнята і телята На пóлі вольнім вольно пас Чабан.. І гадки-гадоньки не має, Пасе, і доїть, і стриже Свою **худобу** та співає... II 351.9. Був собі дід та баба.. Як діточок двоє,— Усюди обоє. Ще змалечку удвох ягнята пасли, А потім побралися, **Худоби** діждалися I 311.63.

◊ ***Одн. Р.*** **худоби** I 311.63, 507.В, II 176.381, ***З.*** **худобу** II 351.9, 358.16

ХУДОЖЕСТВА (6). *У спол.* А к а д е м і я **художеств.** Як буде ласка написать до мене, то напишіть усе гарненько і дрібненько та й адресуйте в С.-Петербург, в А к а д е м и ю **художеств,** такому-то, цебто мені. VI 191.28.

◊ ***Мн. Р*** **художеств** VI 32.25, 33.32, 43.17, 118.39, 189.30, 191.28.

ХУДОЖНИК (3). Не пишеш ти мені, чи був у тебе **художник** Раєв з моєю новою гравюрою. VI 188.15.

◊ ***Одн Н*** **художник** VI 154.26, 188.15, ***Р.*** **через художника** VI 185.29.

ХУДОСИЛИЙ (3), **ХУДОСИЛЬНИЙ** (1). *Слабкий, безсильний.* Аж ось лихий царя несе.. З князями, темними рабами. Вночі підкрались.. і все взяли, І все розтлили, осквернили, І осквернених, **худосилих..** завдали В роботу-каторгу II 351.19. *Образн.* (2). А львичища того не знають, Ростуть собі.. Уповають На корінь свій, уже гнилий.. І **худосильний.** II 326.41.

◊ ***Одн. З.*** (на) **худосилий** *образн* II 494.В, (на) **худосильний** *образн.* II 326.41, ***Мн. Н*** **худосилі** II 70.40 ***З*** **худосилих** II 351.19

ХУЛА (4). *Слов'ян.* Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались, ..Не плакали б діти, мати б не ридала, Не чули б у бога вашої **хули.** I 331.58. *Повт.* (2). Хвали нікому, А кров, та сльози, та **хула, Хула** всьому! II 231.73.

◊ ***Одн Н*** **хула** *повт.* II 231.73, 231.74, ***Р.*** **хули** I 331.58, ***Мн З*** **за хули** I 267 180

ХУРДИГА (3). *Тюрма, в'язниця.* Гамалія по Скутарі — По пеклу гуляє. Сам **хурдигу** розбиває, Кайдани ламає. I 201.96. Засадили мене в Петропавловську **хурдигу** та й двері замкнули, я вже думав, що й ключі в Неву закинули. Аж ні. VI 83.6.

◊ ***Одн. Р.*** **із хурдиги** VI 130.6, ***З.*** **хурдигу** I 201.96, **в хурдигу** VI 83.6.

ХУРТОВИНА (3). Реве, стогне **хуртовина,** Котить, верне полем I 40.497. *Образн.* (1). Утомитця вітер — тополя спочине: Отак і дівоча мине **хуртовина.** I 462.В.

◊ ***Одн. Н.*** **хуртовина** I 40.497, 136.2133, *образн.* I 462.В

ХУСТИНА (13). У неділю не гуляла, Та на шовки заробляла, Та **хустину** вишивала, Вишиваючи, співала I 254.3. *Зверт.* (2). **Хустино** моя Мальованая. Здивуються вранці люди, Що в сироти хустка буде Мережаная, Мальованая. I 254.9. *Зверт. У тавтол. прикл. спол.* **хустина**-х у с т и н о ч к а (1). Ой **хустино**-х у с т и н о ч к о, Мережана шита! II 403.В. *Назва твору* (1). **Хустина.** II 42.Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **хустина** I 108.1166, 256.77, 391.25, *у назві* II 42.Заг., ***З.*** **хустину** I 254.3, II 43.33, 316.469, 355. 2, ***О.*** **хустиною** II 44.72, ***М.*** **в хустині** II 294.11, ***К.*** **хустино** *зверт.* I 254.9, II 43.35, *зверт., и тавтол прикл спол* II 403.В.

ХУСТИНОЧКА (6). *Зменш.-пестл. до* **хустина.** Пішла селом, Плаче Катерина; На голові **хустиночка,** На руках дитина I 34.263. *Зверт.* (2). **Хустиночко** мережана, Вишиваная, Вигаптую, подарую, А він мене поцілує. I 254.5. *Зверт. У тавтол. прикл. спол.* х у с т и н а-**хустиночка** (1). Ой х у с т и н о-**хустиночко,** Мережана шита! II 403.В.

◊ ***Одн. Н.*** **хустиночка** I 34.263, ***З.*** **хустиночку** II 311.240, ***М.*** **у хустиночці** I 30.75, ***К.*** **хустиночко** *зверт.* I 254.5, II 43.35, *зверт., у тавтол прикл. спол.* II 403.В

ХУСТКА (5). Везе Марко Катерині Сукна дорогого, ..А наймичці на очіпок Парчі золотої І червону добру **хустку** I 322. 486 //*У спол.* **хустку** з а в'я з а т и — *про одруження. Етн.* (1). Не вернеться чорнобривий Та й не привітає, Не розплете довгу косу, **Хустку не з а в'я ж е** I 4.46.

◊ ***Одн. Н.*** **хустка** I 254.12, ***З.*** **хустку** I 233.112, 256.80, 322 486, *у спол.* I 4.46.

ХУСТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **хустка.** «Не за горами кари час, Молітесь, братія!» Молились, Молились щиро козаки, Як діти, щиро; не журились, Гадáли теє... а зробилось — Над козаками **хусточки!** Одно добро, одна слава — Біліє хустина, Та й ту знімуть... I 108.1164.

ХУТЕНЬКО (1). *Присл.* У мене думка ось яка.. Поки що буде, купить би у Воль-

ського дубів 40 лісу.. Як ти думаєш: чи до ладу воно буде? Якщо до ладу, то **хутенько** напиши мені VI 198.8.

ХУТІР (24). Був собі дід та баба.. Худоби діждалися,— Придбали **хутір,** став і млин I 311.64. чи не найдеться коло Москви якого-небудь села, дачі, або **хутора** з добрим чоловіком? VI 152.20.

◊ ***Одн. Н.*** **хутір** VI 153.32, ***Р.*** **хутора** VI 152.20, **із хутора** I 441.В, ***З.*** **хутір** I 311.64, II 449.В, VI 203.4, **в хутір** I 316.249, II 440.В, **на хутір** I 314.171, 316.255, II 220.9, 234.97, 308.140, VI 153.31, 153.34, 171.38, ***М.*** **в хуторі** I 101.901, **на хуторі** I 311.58, 317.296, II 188.109, 220.1, 220.15, 221.58, 233.67.

ХУТОРЯНИН (2). *Власник хутора. Збірн.* (1). А пани.. голоду раді, та бога благають, Щоб ще хоч годочок хлібець не рожав. Тойді б і в Парижі і іному краї Наш брат **хуторянин** себе показав. II 14.252. *У прикл. спол.* патріоти-**хуторяни.** *Перен. Ірон.* (1). Наша книжка як попадеться у їх руки, то вони аж репетують та хвалять те, що найпоганше. А наші патріоти-**хуторяни** й собі за ними. I 374.18.

ХУТОРЯНОЧКА (1). *Пестл. до «хуторянка». У прикл. спол.* панночка-**хуторяночка.** Чи не найдеш там у панночки-**хуторяночки** в альбомі мого Івана Гуса? VI 156.1.

ХУТОРЯНСЬКИЙ (1). *Прикм. до* **хуторянин.** На тім тижні почнуться тут дворянські вибори, уже почали збираться повітові пани.. Ото б порадував ти їх **хуторянські** душі, а мою щиру, любящу тебе, душу переніс би на саме небо. VI 154.17.

Ц

ЦАБЕ (1). *Присл. Праворуч.* **Цабе** яром гайдамаки З шляху повернули. I 439.В.

ЦАПЛЯ (1). *У порівн.* Цар цвенькає; А диво-цариця, Мов та **цапля** меж птахами, Скаче, бадьориться. I 480.В.

ЦАР (129). **1.** *Особа, що має титул монарха* (124). І **цар** сказав, щоб на вечерю Раби — рабиню привели, Таки Вірсавію. II 71.74. Дивлюсь, **цар** підходить До найстаршого... та в пику Його як затопить!.. I 248.356. О люди! люди небораки! Нащо здалися вам **царі?** Нащо здалися вам псарі? Ви ж таки люди, не собаки! II 358.2. А якщо не буде од **царя** нічого, то не посилай і грошей. Нащо вони тойді мені? VI 138.29. *Повт.* (2). Зробили, Руками скверними створили Свою надію; й речете, Що **цар** наш бог, і **цар** надія.. Ні, не те II 328.59. *Зверт.* (4). Безбожний **царю,** творче зла, Правди гонителю жестокий! Чого накоїв на землі! II 281.73. *Зверт., повт.* (4). **Царю! царю!** І бог не розлучить Нас з тобою. Кайданами Скований зо мною Навік-віки. I 250.449. *Образн. Повт.* (6). А меж ними, запеклими, В кайдани убра́ний **Цар** всесвітній! **цар** волі, **цар,** Штемпом увінчаний! I 245.243. *У назві твору* (1). куплю Паперу аркуш. І зроблю Маленьку книжечку. Хрестами І візерунками з квітками Кругом листочки обведу. Та й списую Сковороду Або «Три **царіє** со дари». II 45.11. *У прикл. спол.* (6): а) фельдфебель-**цар** — *про Миколу I* (1). Во дні фельдфебеля-**царя** Капрал Гаврилович Безрукий Та унтер п'яний Долгорукий Украйну правили. II 280.1; б) **цар**-пророк (1). Нівроку До божого **царя**-пророка Сама Вірсавія прийшла, І повечеряла II 71.77; в) **цар**-владика (1). Спаси ти нас, Младенче праведний, великий, Од п'яного **царя**-владики! II 302.37; г) батюшка-**цар** (1). Слава! слава! Хортам, і гончим, і псарям, І нашим батюшкам-**царям** Слава. I 326.55; д) бог-**цар** (1). Тим неситим очам, Земним богам-**царям,** І плуги, й кораблі, І всі добра землі, І хвалебні псалми II 333.35; е) **цар**-судія (1). Меж **царями**-судіями На раді великій Став земних владик судити Небесний владика. I 343.125 //*У спол.* помазати во **царя** — *наставити царем* (1). Отож премудрий прозорливець, Поміркувавши, взяв єлей Та взяв од козлищ і свиней Того Саула здоровила І їм помазав во **царя.** II 352.44.

2. *У спол.* небесний **цар** — *бог* (3). От і талан господь послав На вбогий хутір, ублагали **Царя** небесного! II 220.10.

3. *Перен. Той, що перевершує всіх у якомусь відношенні* (2). *Зверт.* (1). [Марія] мовила: — Тіверіадо! Широкий **царю**

озерам! Скажи мені, моя порадо! Якая доля вийде нам II 306.66. *У прикл. спол.* **царь**-квіт (1). За що ж вони тепер мене.. **царь**-квітом називають I 527.В.

◊ ***Одн. Н.*** **цар 1.** I 247.343, 248.356, 296.112, 304.393, 327.97, II 71.69, 71.74, 71.85, 71.90, 71.91, 71.96, 73.172, 288.9, 301.8, 328.38, 335.2, 352.67, 353.76, 353.95, 371.12, 418.В (2 р.), VI 130.6, *повт.* II 328.59 (2 р.), *образн.*, *повт.* I 245.243 (3 р.), **царь 1.** I 498.В, 500.В, II 415.В, 416.В (4 р.), 481.В, 490.В, 500.В, *образн.*, *повт.* I 472.В (3 р.), **3.** *у прикл. спол.* I 527.В, ***Р.*** **царя 1.** I 394.20, II 301.2, 316.473, 325.32, 352.34, *у прикл. спол.* а) II 280.1, **без царя 1.** II 328.50, **до царя 1.** I 252.532, *у прикл. спол.* б) II 71.77, **за царя 1.** II 267.93, **од царя 1.** VI 138.29, *у прикл. спол.* в) II 302.37, **у царя 1.** II 301.5, ***Д.*** **цареві 1.** I 295.72, 296.132, II 414.В, ***З.*** **царя 1.** I 295.101, II 70.47, 70.62, 73.156, 73.168, 102.25, 288.19, 351.10, 352.39, 352.72, 356.15, 414.В, **2.** II 220.10, **во царя 1.** *у спол.* II 352.44, **про царя 1.** II 414.В, 462.В, **цара 1.** II 478.В, ***О.*** **з (с) царем 1.** II 71.82, 489.В, **над царем 1.** I 250.471, ***К.*** **царю 1.** *зверт.* II 72.121, 281.73, 301.22, *зверт.*, *повт.* I 250 438, 250.439, 250.449 (2 р.), **2.** *зверт.* I 265.94, **3.** *зверт.* II 306.66, **цар 1.** *зверт.* II 70.67, **царь 2.** *зверт.* I 484.В, ***Мн. Н.*** **царі 1.** I 344.141, II 74.215, 202.6, 202.7, 272.300, 282.85, 314.393, 351.23, 351.29, 353.112, 356.11, 357.13, 358.2, 416.В, 479.В, 500.В, **царіє 1.** *у назві* II 45.11, ***Р.*** **за царів 1.** II 267.90, **коло царів 1.** II 415.В, ***Д.*** **царям 1.** II 25.44, 282.86, 282.94, 332.1, 334.53, 347.7, 351.28, 358.23, 495.В, *у прикл. спол.* г) I 326.55, *у прикл. спол.* д) II 333.35, ***З.*** **царів 1.** II 69.8, 75.217, 75.230, 332.10, 500.В, **царей 1.** I 347.275, II 274.391, ***О.*** **царями 1.** II 347.8, **меж царями 1.** *у прикл. спол.* е) I 343 125, ***М.*** **о царях 1.** II 325.3.

ЦАРГРАД (1), **ЦАРЕГРАД** (1). *Назва столиці Візантійської імперії.* Висипали запорожці, ..А попереду отаман Веде, куди знає.. Підняв шапку — човни стали.— Нехай ворог гине! Не в Сінопу, отамани, Панове-молодці! А у **Царград** до султана Поїдемо в гості. I 61.59. Везе Марко Катерині Сукна дорогого,.. А наймичці на очіпок Парчі золотої,.. А всім вкупі — червоного Вина з **Цареграду** I 322.491.

ЦАРЕВИЧ (1). Отак **царевичі** живуть, Пустуючи на світі. II 72.141.

ЦАРЕВНА (1). От отроки й доміркувались (Натуру вовчу добре знали), То, щоб нагріть його, взяли, **Царевен** паче красотою, Дівчат старому навели. II 73.153.

ЦАРЕГРАД *див.* **ЦАРГРАД.**

ЦАРЕГРАДСЬКИЙ (1). Тойді сироту Степана.. Турки-яничари ловили, З гармати гримали, В кайдани кували, В **Цареградськую** башту сажали, В тяжкую роботу завдавали. I 285.488.

ЦАРИК (1). *Зменш. до* **цар 1.** *Iрон.* Не славтеся царевою Святою войною. Бо ви й самі не знаєте, Що **царики** коять. I 338.48.

ЦАРИНА (6). **1.** *Околиця* (5). Все забрала дитиночка I вигнала з хати, I вийшла ти за **царину**, З христа ніби знята. II 195.61.

2. *Поле* (1). у **царині** під куренем дідусь сидить, ложечки собі струже й сумно дивиться на Катерину VI 27.2.

◊ ***Одн. З.*** **за царину 1.** I 116.1435, II 150.31, 172.258, 195.61, 221.51, ***М.*** **у царині 2.** VI 27.2.

ЦАРИТИ (1). нема тепер нічого, Ні бога навіть, ні півбога. Псарі з псарятами **царять** II 364.11.

ЦАРИЦИН (1). Бачиш, гайдамака. Ось **царицина** копійка. I 441.В.

ЦАРИЦЯ (19). **1.** *Правителька держави* (12). А в галері Князі, і всі сіли Воєводи... і меж ними **Цариця** сиділа. I 297.153. Після великої зими, За Катерини за **цариці**, Москаль ту викопав криницю II 249.13. *У порівн.* (1). А потім ченці одягли Тебе в порфіру. I вінчали, Як ту **царицю...** II 323.749. *У прикл. спол.* матушка-**цариця** — *про Катерину II* (1). Аж гульк! Од матушки-**цариці..** Прийшов указ лоби голить. II 253.177.

2. *Дружина царя* (3). аж ось і сам [цар], Високий, сердитий, Виступає; обок його **Цариця** небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога I 247.315. *У прикл. спол.* диво-**цариця** (1). Цар цвенькає; А диво-**цариця**, Мов та чапля меж птахами, Скаче, бадьориться. I 247.344.

3. *У спол.* **цариця** неба — *богоматір. Зверт.* (1). Святая сило всіх святих.. Достойно пєтая! благаю! **Царице** неба і землі! Вонми їх стону і пошли Благий конець II 305.16.

4. *Перен. Та, що першенствує над усіма, переважує всіх, у якомусь відношенні зверхня над усіма* (3). А жриця Кіпріди, оргії **цариця**, Поникла радостним челом Перед апостолом. II 269.179. А ти, мій покою! Моє свято чорнобриве! I досі меж ними **Царицею** похожаєш? II 420.В.

◊ ***Одн. Н.*** **цариця 1.** I 248.354, 288.613, 297.153, 297.163, II 315.414, **2.** I 247.315, *у прикл. спол.* I 247.344, 4. II 269.179, 467.В, ***Р.*** **цариці 2.** II 194.22, **в цариці 1.** I 289.627, за **цариці 1.** II 249.13, **од цариці 1.** II 52.142, *у прикл. спол.* II 253.177, ***З.*** **царицю 1.** II 54.201, *у порівн.* II 323.749, **про царицю 1.** II 315.415, ***О.*** **царицею 4.** II 420.В, ***К.*** **царице 3.** *зверт.* II 305.16.

ЦАРІВ (6). *Прикм. до* **цар 1. Цареві** князі, і всі сили, I отроки, і весь народ, Замкнувши в городіківот, У поле вийшли

II 70.37. А в саді.. Вірсавія купалася, Мов у раї Єва, Подружіє Гурієво, Рабиня **царева.** II 70.59 /Ні, чуми нема; А гірша лихая та люта година Покрила Ізраїль: **царева** война! II 70.36.

◊ ***Одн. Н.*** **царева** II 70.36, 70.59, ***О.*** **царевою** I 338.45, ***Мн. Н.*** **царєві** II 70.37, **цареви** I 415.В, ***З.*** **цареви** I 300 265.

ЦАРІВНА (2). А наймичка До **царівни** б рада Слать старости I 317.265 //*Перен.* (1). За що вони тепер мене В палатах вітають, **Царівною** називають, Очей не спускають З мого цвіту? I 355.7.

ЦАРСТВІЄ (1). *Слов'ян. Образн.* Небесний царю! суд твій всує, I всує **царствіє** твоє. I 265.95.

ЦАРСТВО (8). — Так що ж,— промовив Ірод п'яний,— По всьому **царству** постинать Малих дітей; а то, погані, Нам не дадуть доцарювать. II 301.28. *Образн.* (1). Зліталися поволі Сичі.. Поміркувать, Щоб бідне птаство заступить, Орлине **царство** затопить II 103.8 //*Перен. У прикл. спол.* п а н с т в о-**царство** (1). А молодий мене любить, Долі не шукає.. Його доля — мої брові, Мої карі очі; Моє слово — п а н с т в о-**царство** I 462.В.

◆ *У спол.* **царство** н е б е с н е *кому. Рел.* (1). твоя мати умерла, **царство** їй н е б е с н е. VI 75.23.

◊ ***Одн. Н.*** **царство** *перен.* I 462.В, *у спол.* VI 75.23, ***Р.*** **зо царства** II 271.253, 469.В, ***З.*** **царство** II 281.50, *образн.* II 103.8, ***М.*** **по царству** II 271.273, 301.28.

ЦАРСТВУВАТИ (1). Попід дібровою стоять Вози залізної тарані: То щедрої гостинець пані. Уміла що кому давать, Нівроку їй, нехай **царствує;** Нехай не вадить, як не чує! I 100.889.

ЦАРСЬКЕ СЕЛО (2). *Назва містечка.* На сім тижні побачу ваших діточок, бо поїду в **Ц[арське] С[ело]** VI 25.4.

◊ ***Одн. З.*** **в Ц(арське) село** VI 25.4, ***М.*** **у Царському Селі** VI 84.16.

ЦАРСЬКИЙ (6). Підніжки **царськії,** лакеї Капрала п'яного! Не вам, Не вам, в мережаній лівреї Донощики і фарисеї, За правду пресвятую стать I за свободу. II 280.19. Скажи, що правда оживе,.. слово нове Меж людьми криком пронесе I люд окрадений спасе Од ласки **царської...** II 328.70.

◊ ***Одн. Р.*** **(для) царського** II 278.540, **(для) царского** II 464.В, **(од) царської** II 328.70, ***Мн. Н.*** **царськії** II 280.19, ***М.*** **(у) царських** II 353.90, **(у) царских** II 500.В.

ЦАРЮВАТЬ (2). Саул, н е б у д у ч и д у р а к, Набрав гарем собі чималий Та й заходився **царювать.** II 352.47.

◊ **царювать** II 352.47, 481.В

ЦАРЯТА (3). Чи буде суд! Чи буде кара! Царям, **царятам** на землі? Чи буде правда меж людьми? II 358.23.

◊ ***Мн. Н.*** **царята** I 240.39 II 347 10, ***Д.*** **царятам** II 358.23

ЦВЕНЬКАТИ, ЦВЕНЬКАТЬ (3). *Фам.* Цар **цвенькає;** А диво-цариця, Мов та чапля меж птахами, Скаче, бадьориться. I 247.343. А меж ними і землячки.. Сміються та лають Батьків своїх — що змалечку **Цвенькать** *не навчили* По-німецькій I 252.516.

◊ **цвенькати** I 477.В, **цвенькать** I 252.616, **цвенькає** I 247.343

ЦВИНТАР (4). *Кладовище; місце в церковній огорожі.* Отут, було, на **цвинтарі** Я з дітьми гуляю I 293.18 //*У спол.* п о н е с т и н а **цвинтар** — *поховати* (2). Один на другого кують Кайдани в серці.. часу ждуть, Чи швидко брата в домовині З гостей н а **цвинтар** п о н е с у т ь? II 289.8.

◊ ***Одн. З.*** **на цвинтар** *у спол.* II 289.8, **на цвинтарь** *у спол.* II 478.В, ***М.*** **на цвинтарі** I 120.1581, 293.18

ЦВІЛЬ (1). *Перен.* заснула Вкраїна, Бур'яном укрилась, **цвіллю** зацвіла I 227.28.

ЦВІРКУН (1). Благаю бога, щоб світало, Мов волі, світу сонця жду. **Цвіркун** замовкне; зорю б'ють. II 48.117.

ЦВІСТИ (12) **1.** *Покриватися квітами* (7). Ой по горі роман **цвіте,** Долиною козак іде II 294.1. **Цвітуть** сади; біліють хати, А на горі стоять палати II 9.37 *Образн.* (4). I квіткою й калиною **Цвісти** над ним буду, Щоб не пекло чуже сонце. Не топтали люде. I 10.38 /*Розпускатися. розкриватися (про квітку)* (1). Не **цвіти** ж, мій цвіте новий, Нерозвитий цвіте, Зов'янь тихо, поки твоє Серце не розбите. I 348.21.

2. *Перен. Бути в розквіті сил, здоров'я, краси* (5). Подай же й нам, всещедрий боже! Отак **цвісти,** отак рости, Так одружитися II 343.10. В садах кохалися, **цвіли,** Неначе лілії, дівчата. II 33.6.

◊ **цвісти 2.** II 343.10, **цвіте 1.** II 294.1, *образн.* II 150.11, **2.** I 158.227, **цвітуть 1.** II 9.37, **цвів 1.** II 346.1, **цвіла 2.** II 501.В, **цвіло 1.** *образн.* II 368.12, **2.** II 267.102, **цвіли 2.** II 33.6, **буду цвісти 1.** *образн.* I 10.38, **цвіти 1.** *образн* I 348.21.

ЦВІТ (20). 1. *Вживається тільки в мн. Рослина, що має квіти* (7). Найшли її, громадою Без попа сховали.. А дівчата засіяли Могилу **цвітами** I 539.В. Насилу Прийшла додому, подивилась: **Цвіти** за образом святим, І на вікні стоять **цвіти** II 96.131. був я у Пирятині у старої матері вашої.. Перехрестила мене, поблагословила, і я пішов до брата вашого через улицю снідать, взявши у старенької **цвіти** оці. VI 29.29.

2. *Квітка* (5). Скажи ж мені, мій братіку,.. Нащо мене бог поставив **Цвітом** на сім світі? I 357.80 //*У спол.* **цвітом** процвісти (3): 1) *Повт.* (2). А весною процвіла я [Лілея] **Цвітом** при долині, **Цвітом** білим I 356.64; 2) *Образн.* (1). Великомученице кумо!.. В раю веселому зросла, Рожевим **цвітом** процвіла II 368.4.

3. *Перен. Форма пестливого звертання до людини* (8). стара мати.. Вимовляє доні: «..Доню моя, доню моя, **Цвіте** мій рожевий! Як ягодку, як пташечку, Кохала, ростила» I 33.190.— **Цвіт** зельний, наша красота! — Промовив Йосип.— Диво сталось З тобою, доненько моя! II 310.227.

◊ ***Одн. Р.*** з **цвіту 2.** I 355.9, ***О.*** **цвітом 2.** I 357.80, *повт.* I 356.64, 356.65, *образн., у спол.* II 368.4, ***К.*** *зверт.* **цвіте 3.** I 33.190, 348.2, 348.21, 348.22, II 17.383, 293.5, 293.8, **цвіт 3.** II 310.227, ***Мн. Н.*** **цвіти 1.** II 96.131, 96.132, ***З.*** **цвіти 1.** VI 29.29, **на цвіти 1.** II 335.20, ***О.*** **цвітами 1.** I 539.В, II 150.11, **меж цвітами 1.** II 73. 166.

ЦВІТОК (1). [Настуся] Кидає через тин **цвіток.** II 172.Рем.

ЦВЯХОВАНИЙ (1). *Оббитий цвяхами.* Випроважала Івана Катерина Із чужої темної хатини. Несла його зброю — шаблю золотую І **цвяховані** лати. II 403.В.

ЦВЯШОК (2). Насипали в халяви жару... «У тім'я **цвяшок** закатай!» Не витерпів святої кари, Упав сердега. I 97.794. *У порівн.* (1) Неначе **цвяшок,** в серце вбитий, Оцю Марину я ношу. II 93.1.

ЦЕ (24). *Частка. Підсилювальна.* То **це** й справді Ти завтра покинеш — Мене й батька... I 279.254. А з гетьманом як приїдуть Із Чигрина гості, То **це** й шлють, було, за мною. I 294.30 //*Те саме в питальних реченнях* (18). «Серце моє, зоре моя, Де **це** ти зоріла?» «Я сьогодні забарилась: Батько занедужав» I 94.670. Скажи, коню, до кого **це** Ви так нагло гнались? II 331.13. Що б **це** сталося з моїми добрими та щирими земляками? VI 50.21.

◊ **це** I 94.670, 141.2350, 249.410, 276.139, 278.199, 278.223, 279.254, 294.30, 299.207, 304.387, 495.В, 536.В, II 80.144, 80.146, 98.220. 331.13, 440.В, 449.В, 492. В, VI 34.21, 50.21, 118.25, 208.9, 224.1.

ЦЕБРО (2). *У рим. прикл. спол.* **цебро**-відро. У Києві на Подолі Козаки гуляють. Як ту воду, **цебром**-відром Вино розливають. II 35.19.

◊ ***Одн. О.*** **цебром** II 35.19, 397.В.

ЦЕБТО (2). *Сполучн. Пояснювальний.* Як буде ласка написать до мене, то напишіть усе гарненько і дрібненько та й адресуйте в С.-Петербург, в Академию художеств такому-то, **цебто** мені. VI 191.29.

◊ **цебто** VI 191.29, **це б то** I 259.23.

ЦЕГЛИНА (3). Сидить вона, не йде в село.. Одуріла!.. і **цеглину** Муштрує, то лає, То годує, як дитину I 235.214.

◊ ***Одн. З.*** **цеглину** I 235.214, ***О.*** **цеглиною** II 311.275, 487.В.

ЦЕЙ (154). *Займ. Вказівний. Вживається:* 1. *При вказівці на особу, предмет, дію тощо, які згадувалися перед цим* (80). Меж скалами, неначе злодій, Понад Дністром іде вночі Козак.. Ще змалку з матір'ю старою Ходив з торбами **цей** козак II 105.48. Не так тії вороги, Як добрії люди.. Без ворогів можна в світі Як-небудь прожити. А **ці** добрі люде Найдуть тебе всюди II 133.13. Спасибі вам за оцей Молодик. Коли маєте ви ще остатні книжки **цього** Молодика, то дайте, будьте ласкаві, прочтенія ради. VI 31.14 //*У спол.* по **цій** мові — *після цього* (1). вибачайте, будьте ласкаві, за щиру [мову].— І по **цій** мові бувайте здорові, спасибі за пам'ять і ласкаве слово. VI 21.23 //*Субст.* (57). Отак його Отой пан проклятий Допік добре. А жіночка Мов **цього** й не знає, У доброму намистечку В садочку гуляє II 106.76. Я, не вам кажучи, пустився в малярство.. Ради **цього** самого, я академію не швидче покину як через два годи. VI 20.3. я рисую тепер Україну — і для історії прошу вашої помоги, я, здається, тойді вам розказував, як я думаю **це** зробить. VI 32.37. Гонта і Залізняк,.. може, виведені в мене не так, як вони були,— за **це** не ручаюсь. I 150.П.

2. *При вказівці на предмет, особу, що виділяються з ряду інших* (34). Добре, хлопче. Ось на ж тобі, **друже, Цей** дука-

чик, та не згуби. I 121.1634. Хто ж **цей** сивий Попрощався з світом? Семен Палій, запорожець, Лихом недобитий. II 36.64. Ой піду я степом-лугом Та розважу свою ту́гу.— Не йди, кажуть, з **ції** хати Не пускають погуляти. II 68.7. Якщо дійде **цей** лист до твоїх рук, і ти, прочитавше його, сам собі кажеш,.. написать би йому.. то пиши так VI 85.1 /*Той самий* (2). Тепер посилаю тобі з оцим добрим чоловіком, з Овсянніковим, свої Н е о ф і т и.. Перепиши їх гарненько й пошли з **цим** же Овсянніковим старому Щепкіну. VI 162.31 //*Про час* (6). Скажіть Грицькові, що я змалював його панну С о т н и к і в н у і може на **цім** тижні пошлю йому, як здужатиму письмо написать. VI 25.26. Спасибі вам і за ласкаве слово про дітей моїх Г а й д а м а к і в. Пустив я їх у люди, а до **ції** пори ще ніхто й спасибі не сказав. VI 27.13 //*У спол.* **цей** с в і т (2). А дівочі молодії Веселиї літа, Як квіточка за водою Пливуть с **цього** с в і т а. II 427.В //*Субст.* (11). Поміркуйте самі, як **це** лучше зробить, бо мені й самому дуже хочеться кликнуть на світ Головатого VI 28.20. Твоя порада добра. Спасибі тобі. Та тільки забув ось що, а ти **це** добре знаєш: я по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу, та й як же себе поєднать з собачою панською кров'ю. VI 200.36 /Оце тобі, а **це** тобі. Я оце літала Аж у Сибір: та в одного Декабриста вкрала Тро[хи] жовчі. От, бачите, Й є чим розговіться! I 298.195 /*У знач. «він», «вона»* (3). намалював я се літо дві картини і сховав.. Але Скобелєв таки пронишпорив і одну вимантачив, а друга ще в мене, а щоб і **ця** не помандрувала.. то я думаю послать її до вас VI 26.28.

3. *Служить для підкреслення емоціонального ставлення до осіб, предметів, явищ* (26). Третій каже: — Діти, Нема того в світі, Чого б мені не зробити Для **цієї** Катерини II 129.26. Я там писав, що незабаром вирвуся із **цієї** каторги і приїду до тебе в гості, але ще й досі нема нічого офіціального. VI 139.35.

4. *У ролі підмета. Те, що знаходиться перед очима, про що йде мова* (14). Тату! тату! **це** Степан наш! Ідіть подивіться. I 286.527. *Повт.* (8). Катерина подивилась, Та й заголосила: — **Це** не брат мій, **це** мій милий II 130.55.

◊ ***Одн. Н.*** **цей 1.** II 94.55, 105.48, 164.2, 467.В, VI 39.35, 51.26, **2.** II 36.64, VI 49.37, 85.1, 228.34, **ця 2.** *субст.* VI 26.28, **це 1.** *субст.* I 90.521, 105.1013, 116.1424, 374.19, II 77.16, 94.43, 95.98, 204.12, 381.В, 440.В, 444.В, VI 20.34, 24.27, 26.28, 26.30, 27.21, 28.8, 28.15, 29.26, 70.18, 118.23, 138.18, 141.18, 147.21, 176.37, 196.5, 209.8, 224.4, 226.14, **2.** I 249.416, *субст.* II 107.130, VI 26.30, 201.21, **4.** I 286.527, 531.В, II 99.242, 100.285, 194.18, VI 55.6, *повт.* I 367.266, 367.268, 547.В (2 р.), II 130.55 (2 р.), 445.В (2 р.), ***Р.*** **цього 1.** II 108.173, VI 27.18, 31.14, *субст.* II 95.97, 106.76, 157.25, 414.В, 416.В, 458.В, VI 84.10, **2.** II 157.4, VI 217.9, **3.** I 313.114, VI 49.26, (без) **цього 1.** VI 33.19, *субст.* II 169.152, 429.В, 435.В, (до) **цього 2.** VI 132.20, (з, із, с) **цього 1.** *субст.* VI 211.27, **2.** *у спол.* II 427.В, **3.** VI 142.2, 142.9, 163.23, (ради) **цього 1.** *субст.* VI 20.3, **ції 3.** VI 153.10, 153.24, (до) **ції 2.** VI 27.13, (з) **ції 1.** II 47.80, **2.** I 287.563, II 68.7, **3.** VI 192.8, (для) **цієї 3.** II 129.26, (із) **цієї 3.** VI 130.6, 139.35, ***Д.*** **цьому 1.** VI 87.12, *субст.* VI 206.27, 219.26, ***З.*** **цього 2.** *субст.* II 325.26, **3.** VI 92.16, **цей 2.** I 121.1634, *субст.* VI 31.15, (в) **цей 2.** II 94.57, VI 45.17, **цю 1.** II 165.40, **2.** VI 83.38, (на) **цю 1.** VI 170.7, **це 1.** *субст.* I 91.561, 103.967, 276.117, 444.В, VI 32.37, 166.29, 202.17, 229.2, **2.** *субст.* I 298.195, VI 22.9, 28.17, 28.20, 200.36, (за) **це 1.** *субст.* I 150.П, II 201.36, VI 85.11, 86.27, 203.33, 223.15, (у) **це 3.** VI 25.13, ***О.*** **цим 1.** VI 206.36, (з) **цим 1.** VI 188.11, **2.** VI 57.28, 162.31, **3.** VI 165.13, **цією 1.** VI 221.33, **2.** VI 222.19, ***М.*** (в, у) **цьому 3.** VI 24.16, 44.10, 172.4, (в, у) **цім 3.** VI 57.33, 87.24, 154.27, 222.19, (на) **цьому 2.** VI 46.12, (на) **цім 2.** VI 25.26, *у спол.* I 550.В, (по) **цім 3.** II 87.6, (в, у) **цій 1.** VI 198.1, **3.** II 86.40, 424.В, VI 41.14, (на) **цій 3.** II 213.48, (по) **цій 1.** *у спол.* VI 21.23, ***Мн. Н.*** **ці 1.** II 133.13, 213.73, **2.** II 163.9, ***О.*** **цими 1.** VI 216.28, (з) **цими 1.** II 75.222.

ЦЕНЗОР (2). Ч о р н о м о р с ь к и й п о б и т вийшов з цензури так як треба. Театральний **цензор** сказав, що йому не треба підписуваться, коли воно буде надрюковано. VI 28.24.

◊ ***Одн. Н.*** цензор VI 24.20, 28.24.

ЦЕНЗУРА (4). **1.** *Установа, що відає переглядом творів* (3). сьогодні **цензура** випустила із своїх пазурів мої безталаннії думи VI 200.4.

2. *Перегляд творів* (1). Добре було б, якби ти побачився з Кожанчиковим та розпитав би його про ту прокляту **цензуру.** VI 193.32.

◊ ***Одн. Н.*** **цензура 1.** VI 200.4, ***Р.*** **з цензури 1.** VI 28.23, ***З.*** **про цензуру 2.** VI 193.32, ***О.*** **з цензурою 1.** VI 190.13.

ЦЕНЗУРНИЙ (1). а поки що ось що: Ч о р н о м о р с ь к и й ваш п о б и т у **цензурному** комітеті, цензор Корсаков говорить, що нічого не вимараємо VI 24.20.

ЦЕРКВА, ЦЕРКОВ (35). Трошки, трошки б підождали, І **церква** б упала... I 302.310. Ото **церков** Богданова. Там-то він молився I 308.5. От, не маючи гадки,

приїхав я у тую Москву, та й гуляю собі по улицях, звичайне як чоловік іностранний, розглядую собі то **церкви**, то собори VI 82.17. *У прикл. спол.* **церква**-д о м о в и н а (**церков**-д о м о в и н а) (4). **Церкву**-д о м о в и н у Нема кому полагодить!! I 505.В. **Церков**-д о м о в и н а Розвалиться... і з-під неї Встане Україна. I 309.42.

◊ ***Одн. Н.*** **церква** I 302.310, 504.В, II 24.21, *у прикл. спол.* I 505.В, **церков** I 308.5, *у прикл. спол.* I 309.42, ***Р.*** **до церкви** II 99.260, 179.28, **серед церкви** I 162. 393, II 255.851, ***З.*** **церкву** I 97.804, II 30.35, 161.59, 468.В, *у прикл. спол.* I 505.В, **церков** I 107.1106, II 428.В, 460.В, *у прикл. спол.* I 308.22, **в церкву** I 64.36, II 192.26, **в (у) церков** II 487.В, VI 82.26, **за церков** II 234.78, ***М.*** **на церкві** I 293.4, **у церкві** I 134.2102,267.171, II 281.42, ***Мн. Н.*** **церкви** I 246.275, 251.486, II 412.В, ***Р.*** **з церков** II 137.12, ***З.*** **церкви** VI 82.17, ***О.*** **церквами** I 83.319, **з церквами** I 245.261.

ЦЕРКОВКА (1). *Зменш.-пестл. до* **церква.** В самім замку невеличку **Церковку** святую Не спалено. Отам Швачка Співа алілуя. II 126.38.

ЦЕСАР (1). *Імператор.* У Празі глухо гомонять, І **цесаря**, і Вячеслава, І той собор тисячоглавий Уголос лають! Не хотять Пускать в Констанц Івана Гуса! I 269.243.

ЦИГАН (25). Коло осіннього Миколи, Обідрані, трохи не голі, Бендерським шляхом уночі Ішли **цигане.** I 360.27. *Зверт.* (1). Що, **цигане**, Якби таку.. Тобі дочку. Що б [ти] зробив? I 368.280. *У порівн.* (2). Крутий байрак, Неначе **циган** чорний, голий, В діброві вбитий або спить. II 208.6. Пустиня **циганом** чорніла: Де город був або село — І головня уже не тліла, І попіл вітром рознесло, Билини навіть не осталось. II 60.32. *Образн. Зверт.* (1). Ой талане, талане, Удовиний поганий! Чи ти в полі, чи ти в гаї, Обідраний **цигáне**, З бурлаками гуляєш? I 232.92 //*У спол.* п і т и у **цигани** — *почати блукати, бурлакувати* (1). Я шукала пана, А тепер уже не треба, П і д у у **цигани.** I 544.В.

◊ ***Одн. Н.*** **циган** I 362.Д.О. (2 р.), 364.Д.О. (2 р.), 364.136, 366.Д.О., 368.Д.О. (2 р.), 369.Д.О. (2 р.), *у порівн.* II 208.6, ***Д.*** **циганові** VI 212.16, ***О.*** **циганом** *у порівн.* II 60.32, ***К.*** **цигане** *зверт.* I 368.280, *образн., зверт.* I 232.92, ***Мн. Н.*** **цигане** I 360.27, 361.Д.О., 361.46, 361.50, 362.Д.О, 363.Д.О. (2 р.), 363.112, ***З.*** **у цигани** *у спол.* I 544.В, ***О.*** **з циганами** I 539.В.

ЦИДУЛА (5). *Записка.* А ти, друже мій єдиний, Як маєш журитись, Прочитай оцю **цидулу**, І знай, що на світі Тілько й тяжко, що в пустині У неволі жити II 180.41. так ніколи! що якби не оце безгрішшя прокляте, то ніколи б було написать і тобі, мій друже єдиний, оцієї невеличкої **цидули.** VI 185.23.

◊ ***Одн. Р.*** **цидули** VI 185.23, **цедули** VI 221.24, ***З.*** **цидулу** II 180.41, VI 92.23, ***О.*** **цидулою** VI 185.28.

ЦИЗОРИК (1). *Складаний ніж.* Цілісінький день буду переглядать твій подарунок щирий.. Перелічив, передививсь, все, все до крихотки, ціле. І Шекспір, і папери, і фарби, і **цизорик**, і карандаші, і пензлі, все цілісіньке. VI 49.25.

ЦИМБАЛИ (1). А конфедерати, Знай, гукають:.. «Де **цимбали?**» I 89.501.

ЦИНГА (3). до всього того треба було ще й занедужать, восени мучив мене ревматизм — а тепер **цинга** VI 41.29.

◊ ***Одн. Н.*** **цинга** VI 41.29, 42.36, ***З.*** **цингу** VI 45.17.

ЦИНДРА (1). *Вертихвістка. Перен. Про славу. Зверт.* А ти, **циндре**, орандарко, Перекупко п'яна! Де ти в ката забарилась З своїми лучами? II 475.В.

ЦИНДРИТИ (1). *Витрачати марно.* От і всі гроші. І я їх не **циндрю**, бо думаю одружиться, обісіло вже молодикувать. VI 165.26.

ЦИНОБРА (1). *Кіноварь.* А якщо трапиться мені ще що-небудь прислать до вас, то підписуйте ви самі мою фамілію, **ц и н о б р о ю**, бо мені не можна. VI 62.16.

ЦИНОВИЙ (1). *Олов'яний.* Штовхаюсь я; аж землячок, Спасибі, признався, З **циновими** гудзиками I 246.292.

ЦИТЬ (5), **ЦИТЬТЕ** (2). *Вигук, яким наказують замовчати.* **Цитьте** лишень, здається, дзвонять! I 101.910. *Повт.* (4). **Цить... цить...** чи бачиш, на могилі Очима лупа кошиня I 535.В.

◊ **цить** I 105.1030, *повт.* I 262.84 (2 р.), 535.В (2 р.), **цитьте** I 101.910, 503.В.

ЦІДУЛКА (1). *Зменш. до* **цидула.** Не знаю, чи получив ти моє поличіє, завернуте в невеличку **цідулку?** VI 139.35.

ЦІКАВИЙ (3). **1.** *Допитливий* (2). «Хто се, хто се?» спитаєте, **Цікаві** дівчата. Ото дочка по сім боці, По тім боці — мати. I 164.14. Ідуть дівчата.. під дубом зелененьким.. Козак та дівчина лежить. **Цікаві** (нігде правди діти) Підкралися, щоб ізлякать; Коли подивляться, що вбитий,— З переполоху ну втікать! I 8.197.

2. *Інтересний* (1). А дуже **цікаве!** А надто вам розказать би, Як козак чорня-

вий Під вербою, над водою, Обнявшись, сумує I 95.737.

◊ *Одн. Н.* **цікаве 2.** I 95.737, *Мн. Н.* **цікаві 1.** I 8.197 164.14.

ЦІЛИЙ (8). 1. *Увесь, повністю* (4). прийнявши подарунок твій щирий.. цілісіньку ніч не спав, розглядав, дивився, перевертав по-тричі, цілуючи всяку фарбочку. І як її не цілувать, не бачивши рік **цілий.** VI 49.14. Покрай улиць поспішали Заспані дівчата, Та не з дому, а додому! Посилала мати На **цілу** ніч працювати I 251.501

2. *У знач., близькому до «великий», «значний»* (3). Сажин мені нічого не пише, не знаю, де він дів мою портфель з рисунками дрібними, там **цілий** жмут їх було. VI 41.33. Я прийду трохи до нормального розуму, то напишу тобі **цілу** книгу, а тепер цілую тебе, друже мій єдиний VI 134.3.

3. *Непошкоджений, у повному складі. Присудк.* (1). Цілісінький день буду переглядать твій подарунок щирий.. Перелічив, передививсь, все, все до крихотки, **ціле.** VI 49.25.

◊ *Одн. Н.* **цілий 2.** VI 41.33, **ціле 3.** VI 49.25, *З.* **цілий 1.** VI 49.14, **цілу 1.** I 270.297, II 382.В, **2.** VI 134.3, (на) **цілу 1.** I 251.501, *О.* (з) **цілим 2.** I 44.627

ЦІЛІСІНЬКИЙ (7). 1. *Увесь, повністю* (5). Лежимо собі **цілісіньку** зиму та ждемо весни та пароходу із Астрахані. VI 83.37. [Мати] пішла Аж до палат, під тином сіла І ніч **цілісіньку** сиділа Та плакала II 96.142.

2. *Непошкоджений* (2). Спасибі тобі ще раз за писанку; дійшла вона до мене **цілісінька** VI 51.15.

◊ *Одн. Н.* **цілісінька 2.** VI 51.15, **цілісіньке 2.** VI 49.26, *З.* **цілісінький 1.** VI 49.21, **цілісіньку 1.** II 96.142, VI 12.3, 82.29, 83.37.

ЦІЛОМУДРІЄ (1). *Слов'ян. Невинність.* А ти, кумасю, спала, спала,.. Та **ціломудріє** хранила II 368.18

ЦІЛУВАТИ, ЦІЛУВАТЬ, ЦІЛОВАТЬ (80). Катерина.. І світа не бачить, Тілько сина пригортає, **Цілує** та плаче. I 35.276. Як була я пані В новому жупані, Паничі лицялись, Руку **цілували!..** II 98.225. Поцілуйте любого Гулака-Артемовського і отдайте ему книжку, а другу не **цілуючи** отдайте Корсуну. VI 23.25. Боже ти мій, Чом же я не знала? Була б тебе не любила І не **ціловала.** I 279.263 //*У закінченні листів* (33). Прощай! утомився, наче копу жита за одним заходом змолотив. **Цілую** твою жінку і твоїх діточок. Т. VI 229.13.

◊ **цілувать** II 99.261, VI 49.14, **цілую** VI 75.19, 115.41, 119.7, 131.5, 133.10, 134.3, 134.4, 139.2, 140.18, 145.2, 145.34, 156.20, 159.12, 161.8, 172.24, 182.24, 188.21, 193.8, 195.16, 196.6, 198.40, 202.24, 204.13, 204.30, 206.18, 207.22, 208.5, 211.13, 217.39, 225.24, 227.15, 228.3, 228.24, 229.13, **цілує 1.** I 7.183, 35.276, 96.743, 158.199, 161.335, 168.157, 294.33, 316.230, II 94.70, 107.132, 168.Рем., 171.Рем., 173.Рем., 174.Рем., 192.16, 242.10, 242.11, VI 84.15, 156.21, 159.23, 166.30, 166.37, 167.14 (2 р.), 167.15, 170.12, 174.10, 177.13, 177.30, **цілують** VI 164.14, **цілував** II 322.697, **цілувала** I 29.34, 93.637, II 308.145, **ціловала** I 428.В, **цілували** I 362.71, II 98.225, **буду ціловать** VI 141.39, **цілуй** II 171.206, VI 133.37, **ціловала (б)** I 279.263, **цілували б** I 362.73, **цілуючи** VI 23.25, 49.13

ЦІЛУВАТИСЯ, ЦІЛУВАТИСЬ, ЦІЛОВАТИСЬ (6). Бодай тобі, доле, У морі втопитись, Що не даєш мені й досі Ні з ким полюбитись. Як дівчата **цілуються..** Я й досі не знаю. II 143.9. І де б утікати, А вони — звичайне, діти — Любо **ціловатись** Коло воріт заходились II 158.64. Поцілуй їх, друже мій, за мене, скажи їм, що се мов вас цілує той старий дядько, що з вами **цілувався** колись у Царському Селі. VI 84.16.

◊ **ціловатись** II 158.64, **цілуються** II 143.9, 289.6, **цілувався** VI 84.16, **цілувались** I 95.715, **ціловались** I 429.В.

ЦІЛЮЩИЙ (1). Може вернеться надія З тією водою **Цілющою,** живущою — Дрібною сльозою I 482.В.

ЦІНА (7). Шлю вам киргизького Баксу, або по-нашому Кобзаря. Коли найдеться яка добра душа, то нехай купить, зробить добреє діло, а **ціну** я йому кладу 50 карбованців VI 55.3. *Образн.* (1). А нині?.. Покрив єси знову Срамотою свої люди.. Без плати І без **ціни** оддав єси Ворогам проклятим. I 341.59 //**Ціною** *якою* (1). Цією **ціною** окупить вона і свою, і мою погану славу. VI 221.33.

◊ *Одн. Р.* **ціни** VI 62.3, 226.17, **без ціни** *образн.* I 341.59, *З.* **ціну** VI 54.33, 55.3, **за ціну** VI 54.35, *О.* **ціною** VI 221.33

ЦІПОК (1). Іде шляхом молодиця,.. В руці **ціпок,** а на другій Заснула дитина. I 38.403.

ЦІПОЧОК (1). *Зменш.-пестл. до* **ціпок.** Аж ось і сам старий іде З **ціпочком** тихо попід тином II 316.466.

ЦОКОТАТИ (1). *Перен.* Звичайне, хлопці. А дівчата Мов ті сороки **цокотали**

Та до криниці учащали У яр погуляти. II 186.28.

ЦОКОТУХА (1). *Зверт.* Бодай же вас, **цокотухи**, Та злидні побили I 30.95.

ЦУГОМ (1). *Присл. Запряжкою в дві, три пари коней, що йдуть одна за одною.* Її гарненько одягли Та у неділю й повінчали, І генеральшею назвали, І **цугом** в Київ повезли. II 220.14.

ЦУР (45). *Вигук.* **1.** *Виражає бажання позбутися чогось* (44). А за лихо... Та **цур** йому! Хто його не знає!.. I 23.70. ви пишете, щоб розказать вам що зо мною діялось на Аральськім морю два літа,— **цур** йому! бодай не діялось того ні з ким на світі! VI 55.8. Та **цур** тобі З тими старостами! Ще й жартує!.. I 279.250.

2. *З інф. Означає вимогу додержати якусь умову* (1). Е, ні! стривайте, **цур** не грать. А то не буду й танцювать, Поки барвінку не нарву II 167.112.

◊ **цур 1.** I 23.70, 37.383, 42.564, 95.736, 101.905, 167.124, 246.305, 279.250, 306.435, 433.В, 465.В, II 154.6, 174.309, 282.86, 373.58, 410.В (2 р.), 415.В, 462.В, 464.В, VI 21.2, 21.16, 24.29, 24.34, 26.9, 27.17, 28.26, 34.8, 34.41, 35.7, 43.10, 46.9, 50.32, 55.8, 58.17, 86.17, 86.38, 130.14, 165.27, 174.11, 177.13, 195.9, 210.30, 299.В, **2.** II 167.112.

ЦУРАТИСЯ, ЦУРАТИСЬ (13). Ходи собі, мій голубе, Поки не заснуло Твоє серце, та виспівуй, Щоб люде не чули. А щоб тебе не **цурались**, Потурай їм, брате! I 27.88. Вернувшися вторік із Аральського моря в Оренбург, та сидячи ввечері у одного земляка свого (мене, спасибі, земляки таки не **цураються**).. перебираю старий Р[усский] инвалид. VI 83.18. *Образн.* (1) Диво дивнеє на світі З тим серцем буває! Увечері **цурається**, Вранці забажає! II 79.74.

◊ **цураюсь** II 240.32, **цурається** *образн.* II 79.74, **цураються** I 242.145, 335.224, II 195.63, VI 83.18, **цураюця** II 442.В, **цурались** I 27.88, 537.В, **цурайся** I 43.624, **цурайтеся** VI 19.20, **цурайтесь** I 44.651, 335.221.

ЦУ-ЦУ (3). *Вигук, яким кличуть собак. Зневажл.* **Цу-цу**, дурні! схаменіться! Чого се ви раді! Що горите? I 246.282.

◊ **цу-цу** I 107.1101, 246.282, **цу, цу** I 433.В.

ЦЮК (1). *Вигук, яким передають легкий удар сокири.* А кайзак на хирю.. І вкрав гу сокиру. Та й потяг по дрова В зелену діброву, Древину вибравши та й **цюк!** II 59.10.

ЦЯМРИНА (3). *Верхня частина зрубу колодязя* Положила на **цямрину** Титарівна сина Та й побігла... II 81.183 //*Колоди. Збірн.* (1). [Максим] У балку спустився Та й викопав при долині Глибоку криницю.. І виложив **цямриною** II 257.339.

◊ ***Одн. З.*** **на цямрину** II 81.183, 318.522, ***О.*** **цямриною** II 257.339.

ЦЯЦЯ (3). *Важна персона. Ірон.* «Чого се ви раді!» «..У нас парад! сам изволит Сегодни гуляти!» «Та де ж вона, тая **цяця?**» «Вон видишь — палаты». I 246.288. *Зверт.* (2). аж ось і сам, Високий, сердитий, Виступає; обок його Цариця небога,.. Так оце то та богиня! Лишенько з тобою. А я, дурний, не бачивши Тебе, **цяце**, й разу, Та й повірив тупорилим Твоїм віршомазам. I 247.323.

◊ ***Одн. Н.*** **цяця** I 246.288, ***З.*** **цяцю** I 479.В, ***К.*** **цяце** *зверт* I 247.323.

ЦЬКУВАТИ (3). А мати плакала, ридала.. Не йде, сердешная, в село, Сидить під тином; проганяли, Уже й собаками **цькували** — Не йде, та й годі... II 96.150. *Образн.* (1). За горами гори, хмарою повиті, Засіяні горем, кровію политі. Отам-то милостивії ми Ненагодовану і голу Застукали сердешну волю Та й **цькуємо.** I 326.43.

◊ **цькуємо** *образн.* I 326.43, **цькують** II 131.13, **цькували** II 96.150.

Ч

ЧАБАН (14). **Чабан** вранці з сопілкою Сяде на могилі, Подивиться — серце ниє: Кругом ні билини! I 48.11. Марія з шляху не вставала, Марія сина привела.. А недалеко край дороги Отару гнали **чабани**, Та й їх побачили. II 314.360.

◊ ***Одн. Н.*** **чабан** I 48.11, II 314.372, 351.6, 353.96, 500.В, ***З.*** **чабана** II 353.94, ***Мн. Н.*** **чабани** II 314.360, 314.364, 352.49, 353.86, 489.В, 500.В, ***Д.*** **чабанам** II 314.396, 499.В

ЧАД (1). *Образн.* Невеликії три літа Марно пролетіли... А багато в моїй хаті Лиха наробили.. Висушили **чадом**, димом Тії добрі сльози, Що лилися з Катрусею В московській дорозі. I 351.21.

ЧАДО (4). *Слов'ян. Дитя.* Отим мені і жаль стане Матері небоги, Шо вона його так любить, Так гине за його, За те **чадо** поганеє II 442.В. *Образн.* (1). Вкраїно!.. Пророци своїм лукавим **чадам,** Що пропадуть вони, лихі II 327.31. *Образн. Зверт.* (1). А ти, пречистая, святая [муза], Ти, **чадо** неба молодеє, Мене ти в пелену взяла І геть у поле однесла. II 474.В.

◊ ***Одн. З.*** **за чадо** II 442.В, ***К.*** **чадо** *образн., зверт.* II 474.В, ***Мн. Н.*** **чада** II 277.510, ***Д.*** **чадам** *образн* II 327.31.

ЧАЙ (3). Гостей закованих своїх Сердешним **чаєм** напували І часових переміняли І 389.4. Сидимо оце вдвох з Кіндратом, п'ємо **чай** та сумуємо, прочитавши ваше письмо VI 24.6.

◊ ***Одн. Н.*** **чай** VI 217.29, ***З.*** **чай** VI 24.6, ***О.*** **чаєм** I 389.4.

ЧАЙКА[1] (2). *Птах.* **Чайка** скиглить літаючи, Мов за дітьми плаче І 57.9. *У прикл. спол.* **чайка**-вдовиця. *Образн.* (1). Співає, плаче Ярославна..— Полечу, каже, зигзицею, Тією **чайкою**-вдовицею II 336.6.

ЧАЙКА[2] (3). *У запоріжців — назва човна.* Благослови, отамане, **Чайки** поспускати І 284.459. Тільки три **чайки,** слава богу, Отамана курінного, Сироти Степана молодого, Синє море не втопило І 285.476.

◊ ***Мн. З.*** **чайки** I 284.459, 284.462, 285.476.

ЧАЛИЙ (2). *Прізвище гайдамацького ватажка.* Згадували Запорожжя, Козацькую славу: І співали удвох собі Про **Чалого** Саву І 289.656. *У назві пісні* (1). Отакий-то Перебендя, ..Заспіває про **Чалого** — на Горлицю зверне І 25.23.

ЧАПЛЯ (1). *У порівн.* Цар цвенькає; А диво-цариця, Мов та **чапля** меж птахами, Скаче, бадьориться. І 247.345.

ЧАРИ (3). *У порівн.* (1). А молода? мабуть, без пари Судилось господом зносить Красу і молодість... Мов **чари,** розсипалось та розлилось, І знову в люде довелось Проситись в найми? II 95.81 //*У спол.* діяти **чари** (1). Мене ти в пелену взяла.. І колихала, і співала, І **чари** діяла... II 284.9.

◊ ***Мн. Н.*** **чари** *у порівн.* II 95.81, ***З.*** **чари** *у спол.* II 284.9, ***М.*** **в чарах** I 374.18.

ЧАРІВНИК (4). *У прикл. спол.* Москаль-**чарівник.** *У назві твору.* Чи не взяв би ти з собою рукопись **Москаля-чарівника?** VI 155.14. *Скорочена назва цього твору* (1). Тут єсть прехороша дівчина і талан[т]лива артистка, Піунова. То може б ви чи не вшкварили б сього **Чарівника** навдивовижу нижегородським людям? VI 155.16.

◊ ***Одн. Н.*** **чарівник** VI 155.23, ***Р.*** **чарівника** VI 155.14, 155.16, ***З.*** **чарівника** VI 34.22.

ЧАРІВНИЦІ (1). *У прикл. спол.* сестри-**чарівниці.** Коло гаю в чистім полі, На самій могилі, Дві тополі високії Одна одну хилить.. Ото сестри-**чарівниці** — Отії тополі. II 114.7.

ЧАРІВНИЧЕНЬКА (1). *Зменш.-пестл. до* **чарівниця.** *Образн. Зверт.* А ти, пречистая, святая [муза], Ти, сестро Феба молодая!.. О **чарівниченько** моя! Мені ти всюди помагала. Мене ти всюди доглядала. II 284.10.

ЧАРКА (7). Бувало, в неділю, закривши мінею, По **чарці** з сусідом випивши тієї, Батько діда просить, щоб той розказав Про Коліївщину І 144.2453.

◊ ***Одн. Р.*** **чарки** II 202.29, ***З.*** **чарку** I 128.1889, 440.В, II 384.В, 461.В, ***О.*** **чаркою** I 104.989, ***М.*** **по чарці** I 144.2453.

ЧАРНЕЦЬКИЙ (2). *Прізвище польського гетьмана.* Зіновій Богдан і син його Тимофій були поховані в Суботові коло Чигрина; **Чарнецький,** коронний гетьман, не доставши Чигрина, од злості спалив їх мертвих. І 148.Прип.

◊ ***Одн. Н.*** **Чарнецький** I 148.Прип., ***О.*** **з Чарнецьким** II 161.57.

ЧАРОЧКА (4). *Зменш.-пестл. до* **чарка.** (Кобзар грає й приспівує) «..Торгувать, шинкувать Буду **чарочками,** Танцювать та гулять Таки з паробками». І 125.1761.

◊ ***Одн. З.*** **чарочку** I 105.1019, ***М.*** **по чароці** II 415.В, ***Мн. Р.*** **коло чарочок** VI 38.19, ***О.*** **чарочками** I 125.1761.

ЧАРУВАТИ (1). *Образн.* А ти, доле! А ти, мій покою! ..І досі меж ними Тихо, пишно похожаєш? І тими очима, Аж чорними — голубими, І досі **чаруєш** Людські душі? II 91.46.

ЧАС (129). **1.** *Послідовна зміна хвилин, годин, днів і т. д.; якийсь відрізок цієї послідовності* (38). Не чуть нічого. **Час** минає. А потім крик, а потім гвалт, І плач почули із палат — Почули сови. II 17.363. **Часи** літами, Віками глухо потечуть. І я кровавими сльозами Не раз постелю омочу II 47.97. Письмо твоє от 7 августа того

року із Єкатеринодара получив я 10 февраля сього року.. Попошукало-таки воно мене не мало **часу** VI 171.33 //*Певний момент; пора* (31). Я намалював Катерину в той **час,** як вона.. вертається в село VI 27.1. Я плакала; я не знаю, Чи їсти хотілось? Чи може що в маленької На той **час** боліло? I 297.145. Розійшлися гайдамаки.. А тим часом стародавню Січ розруйновали.. З того **часу** в Україні Жито зеленіє I 147.2555. Думаю на масницю приїхать до тебе в Никольське, а до того **часу** може дасть бог вийде мені розрішеніє, то і в Москву. VI 159.11 /*Те саме з означенням «добрий», «нещасливий» і под.* (11). А я без вірші не улежу. Уже два года промережав, І третій в добрий **час** почну. II 163.13. Титарівно! В недобрий **час** з того нерівні Ти насміялась... Стало жаль Тобі його... II 78.65. А той, тихий та тверезий, Богобоязливий, Як кішечка підкрадеться, Вижде нещасливий У тебе **час** та й запустить Пазурі в печінки I 239.17. *У прикл. спол.* **час**-годинонька (1). стара мати.. Вимовляє доні: «..Проклятий **час**-годинонька, Що ти народилась! Якби знала, до схід сонця Була б утопила...» I 32.183 //Під **час** (1). я пришлю вам 50 або 100 экземпляров свого Кобзаря, а ви передайте на комісію під **час** ярмарки харьковским книгарям. VI 222.22 //*Визначений строк* (2). Згадайте праведних гетьманів; Де їх могили? ..Не плачте, братія,.. Не за горами кари **час.** I 108.1158. Сотник *(виходить з хати):* Діти, годі вже вам учиться! Чи не **час** обідать? II 171.211.

2. *Дозвілля, вільні години* (23). Напишіть до мене, коли матимете **час,** хоч малесенький листочок, нехай хоч трошки я заплачу добрими сльозами. VI 43.31. Друже мій єдиний!.. Якщо вже зовсім упорався і маєш **час** неробочий, то я тебе попрошу зробить ось що. VI 163.9. Грицю! Як хочете побачить старого Щепкіна.. й матимете **час,** то приходьте.. к Лазаревскому. VI 182.14.

3. *Година* (8). Через **час** Чи через два прийшов указ І легіон з Єрусалима, Од того Ірода. Незриме Й нечуте сталося тоді. II 314.380 /*Якась година після полудня* (1). Чи будете ви сьогодня в четвертому **часу** дома? VI 208.28.

◆ *У спол.* (60): а) тим **часом** (59): 1) *у знач. «саме тоді»* (37). Ішов кобзар до Києва Та сів спочивати.. Мале дитя коло його На сонці куняє, А тим **часом** старий кобзар Ісуса співає. I 46.717. Та що з того? Не побрались, Розійшлися, мов не знались. А тим **часом** дорогії Літа тії молодії Марне пронеслись. II 145.8. я трохи не рік усе застругував перо, щоб написать до тебе лист, а тим **часом** мене із Оренбурга вислали в Новопетровское укрепление VI 84.2; 2) *у знач., близькому до «поки що»* (16). Нехай [Харита] собі погуляє до тієї весни.. А тим **часом** ти вразумляй її потроху і жінку свою попроси і сестер Катерину і Ярину. VI 209.3. Напиши мені в Петербург по тому адресу, що єсть у тебе. А тим **часом** цілую тебе, сестру і ваших діточок. VI 195.16. *Повт.* (2). А тим **часом,** а тим **часом...** як ти приїдеш сюди та я подивлюся на тебе,.. забуду хоть на годину своє невсипуще горе. VI 154.30; 3) *у знач., близькому до «а там», «а проте»* (6). Мені самому здається, що лучче взять [хутір] на посесію, а тим **часом** роби, як тебе бог навчить VI 203.12. Якби я знав, що ми увечері побачимося.., то не писав би сії цедули. Мені буде ніколи. А тим **часом** не знаю. VI 221.24; б) сей же **час** — *негайно* (1).— Хазяїн дома? — Надворі крикнуло.— Указ Од кесаря, його самого, Щоб ви сьогодня, сей же **час!** Ви на ревізію у город, У город Віфлеєм ішли. II 312.301.

◊ ***Одн. Н.*** **час 1.** I 108.1158, 265.108, II 17.363, 171.211, 306.39, *у прикл. спол.* I 32.183, **3.** II 321.673, ***Р.*** **часу 1.** VI 171.33, **до часу 1.** VI 159.11, 177.10, 210.28, 323.В, **з часу 1.** I 147.2555, 168.176, II 15.281, 78.52, 78.54, 411.В, VI 83.11, **часа 1.** II 200.30, ***З.*** **час 1.** I 167.112, 239.17, **2.** VI 17.26, 20.21, 23.38, 25.5, 25.27, 32.24, 36.32, 43.31, 82.11, 84.12, 87.27, 161.29, 163.9, 182.14, 193.11, 197.7, 197.25, 198.2, 204.32, 205.22, 210.33, 216.26, 220.28, *у спол.* б) II 312.301, **в час 1.** II 17.367, 62.29, 78.65, 93.19, 163.13, 225.230, 235.122, 236.13, VI 27.1, **на час 1.** I 297.145, VI 148.22, **3.** II 69.2, 69.25, 202.20, **під час 1.** VI 222.22, **через час 3.** II 314.380, **часу 1.** I 262.12, 262.13, II 289.6, ***О.*** **часом 1.** VI 207.22, *у спол.* а) I 7.161, 22.58, 31.133, 37.363, 37.383, 46.717, 78.129, 83.320, 96.763, 102.927, 110.1199, 113.1320, 120.1573, 124.1714, 146.2543, 168.190, 226.39, 231.69, 243.175, 249.428, 280.290, 322.466, 459.В, 463.В, 538.В, II 15.297, 145.8, 168. Рем., 251.111, 273.338, 281.52, 372.23, 440.В, VI 34.30, 70.16, 75.8, 83.31, 84.2, 118.32, 147.4, 152.28, 167.1, 192.16, 194.29, 195.16, 198.16, 198.18, 203.12, 206.41, 208.5, 209.3, 217.13, 217.30, 217.33 221.24, 221.36, 228.2, *повт.* VI 154.30 (2 р.), ***М.*** **в часу 3.** VI 208.28, ***Мн. Н.*** **часи 1.** II 47.97, **3.** VI 62.10, ***З.*** **часи 3.** II 455.В.

ЧАСИНОЧКА (1). *Пестл. до* **час 3.** Якби-то нам побачиться, якби-то нам хоть **ча-**

синочку подивиться один на одного VI 152.13.

ЧАСОВІ (3). *Субст. Вартові.* Верчуся, світу дожидаю, А за дверима про своє Солдатськеє нежитіє Два **часовії** розмовляють. I 396.9. *Повт.* (2). I **часових** переміняли, Синємундирих **часових.** I 389.5.

◊ ***Мн. Н.*** **часовії** I 396.9, ***З.*** **часових** *повт.* I 389.5, 389.6.

ЧАСОМ (22). *Присл.* **1.** *Випадково, ненароком, може* (15). Он, бачиш, кінь осідланий Маха головою. А он їде, а онде йде Дідусь з бородою.. Знову іде шляхом, Заплющившись, з торбинками. То, бач, ради страху, Щоб татаре.. **Часом** не спіткали... I 284.427. Чи не зострінешся там **часом** з Гербелем, переводчиком С л о в а о п о л к у І г о р е в і. VI 133.30. Я ще й досі тут, не пускають додому. Печатать не дають. Не знаю, що й робить. Чи не повіситься **часом?** VI 192.34.

2. *Інколи* (7). З того часу в Україні... Не чуть плачу, ні гармати.. Все замовкло.. Тілько **часом** увечері, Понад Дніпром, гаєм Ідуть старі гайдамаки I 147.2563. може Харита скаже: що вона вбога, сирота, наймичка, а я багатий, та гордий, то ти скажи їй, що в мене багато дечого нема, а **часом** і чистої сорочки VI 198.29.

◊ **часом 1.** I 284.427, II 69.2, VI 50.15, 66.28, 70.13, 77.19, 83.39, 92.13, 130.21, 130.25, 133.30, 185.30, 189.28, 192.34, 301.В, **2.** I 85.354, 147.2563, 153.29, 158.198, 316.234, 444.В, VI 198.29.

ЧАСОЧОК (1). *Пестл. до* **час 3.** А жить так, господи, хотілось! Хотілось любити Хоть годочок, хоть **часочок** На світ подивитись. Не довелось II 10.98.

ЧАСТЕНЬКО (5). *Присл.* Батечку мій! Пишіть до старої **частенько,** бо вона чита всяке ваше письмо, аж поки не получить другого. VI 29.25.

◊ **частенько** VI 19.24, 29.25, 34.24, 41.26, 43.14.

ЧАСТО (1). *Присл.* I чудно й нудно, як поміркую, Що **часто** котяться голови буї За теє диво! II 32.20.

ЧАСТОВАТИ *див.* **ЧАСТУВАТИ.**

ЧАСТОЧКА (3). **1.** *Зменш.-пестл. Образн.* (2). Прийшла молодиця.. У найми проситься. «А що ж, каже, возьмім, Насте». «Возьмімо, Трохиме».. «Та воно-то треба, Бо й я свою вже **часточку** Прожив, слава богу,— Підтоптався». I 315.181. Я всю мізерію оддав Моїй Україні небозі... I трьох синів своїх.. Нехай хоть **часточка** убога За мене піде, за наш край II 234.76.

2. *У спол.* н а **часточку** д а т и (1). *Церк.* Треба буде Акафіст найняти Миколаєві святому Й н а **часточку** д а т и; Бо щось Марко забарився... Може, де в дорозі Занедужав I 321.442.

◊ ***Одн. Н.*** **часточка 1.** II 234.76, ***З.*** **часточку 1.** I 315.181, **на часточку 2.** I 321.442.

ЧАСТУВАТИ, ЧАСТУВАТЬ, ЧАСТОВАТИ, ЧАСТОВАТЬ (7). Старий батько З усієї сили З молодицями танцює, Та двір вимітає; Та прохожих, проїзжачих У двір закликає, Та вареною **частує** I 318.302. Ізнемігся козаченько, Тяжко зажурився, А поганий Конецьпольський Дуже звеселився; Зібрав шляхту всю докупи, Та й ну **частовати.** I 65.86. *Образн.* (4). Нехай пани згнущаюця, Братами торгують Та сльозами кровавими Сатану **частують.** I 533.В.

◊ **частувати** I 415.В, *образн.* I 415.В, **частовати** I 65.86, **частує** I 318.302, **будем частувать** *образн.* I 106.1078, **будем частовать** *образн.* I 433.В, **нехай частують** *образн.* I 533.В.

ЧАСТЬ (3). **1.** *Розділ твору* (2). Чи робить там що Катков з моєю повістю? Я вже другу **часть** кінчаю. VI 167.18.

2. *Пай* (1). проси Трощинського, щоб він розклав плату на три **часті** по 500 карб[ованців] VI 207.31.

◊ ***Одн. З.*** **часть 1.** VI 163.40, 167.18, ***Мн. З.*** **на часті 2.** VI 207.31.

ЧАША (1). *Образн.* Не за Україну, А за її ката довелось пролить Кров добру, не чорну. Довелось запить З.. **чаші..** отруту! I 329.160.

ЧАЯТИ (1). *Слов'ян. Чекати, сподіватися.* Козацька церква невеличка Стоїть з похиленим хрестом.. Може, **чаєш** оновлення? Не жди тії слави! II 25.31.

ЧВАНИТИСЯ, ЧВАНИТИСЬ (9). Було, шляхта, знай, **чваниться,** День і ніч гуляє Та королем коверзує... I 82.275.

◊ **чваниться** I 82.275, 299.213, **чваниця** I 424.В, **чванитеся** I 334.164, **чванитесь** I 334.170, 334.186, 517.В, **чванилась** I 376.63, **чваньтесь** I 334.168.

ЧВАРИ (2). Пішов молиться добрий Гус.. «Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли,.. I нам, сліпим, передали Свої догмати!.. кров, пожари, Всі зла на світі, война, **чвари»** I 267.159. Розказали кобзарі нам Про войни і **чвари** II 30.52.

ЧВЕРТКА (1). *Пляшка горілки.* А в іншого сіромахи.. Тільки торба, а с торбини

Виглядає доля, Мов дитинка; а він її Лає, проклинає І за **чвертку** закладає І 489.В.

ЧЕЛО *див.* **ЧОЛО.**

ЧЕЛЯДЬ (7). сам сотник у кожусі, Одутлий, поганий, Коло клуні похожає.. І сволок не митий, І **челяді** нема дома II 176.380. Не ходили Ксьондзи по селах, а возили На людях їх.. Якось їх, клятих, і до мене Вночі на хутір занесло. А з ними **челядь** їх скажена II 234.98. *Повт.* (2). [Цар] мов скажений, На менших гукає — І ті в землю; він до дрібних — І ті пропадають! Він до челяді — і **челядь,** І **челядь** пропала І 253.555.

◊ ***Одн. Н.*** **челядь** II 234.98, 234.107, *повт.* I 253.555, 253.556, ***Р.*** **челяді** II 176.380, **до челяді** I 253.555, ***О.*** **з челяддю** II 429.В.

ЧЕМОДАН (2). Дожидаю Овсяннікова с **чемоданом,** а то б я вже давно виїхав. VI 174.8.

◊ ***Одн. З.*** **чемодан** VI 179.24, ***О.*** **с чемоданом** VI 174.8.

ЧЕНЧИКИ (1). *У прикл. спол.* **ченчики**-ченці. *Ірон.* (1). Раби мовчали, ..А маги, бонзи і жерці (Мов наші **ченчики**-ченці) В храма́х, в пагодах годувались II 500.В.

ЧЕНЧІО (1). *Прізвище героїні відомого судового процесу в Італії (1599 р.).* Схопись, Убий гадюку, покусає! Убий, і бог не покарає! Як тая **Ченчіо** колись Убила батька кардинала І саваофа не злякалась. II 17.357.

ЧЕПУРИТИСЯ (3). старий мій **чепуриться,** Аж бридко дивиться! II 169.175.

◊ **чепуриться** II 169.175, 446.В, **чепурица** II 445.В.

ЧЕПУРНЕНЬКИЙ (1). *Ірон.* І **чепурненький** жрець Ізіди, Чорнявенький і кавалер, Скромненько длань свою простер II 371.7.

ЧЕПУРНИЙ (4). Не сотні вас, а міліони Полян, дулебів і древлян Гаврилич гнув во время оно; А вас, моїх святих киян, І ваших **чепурних** киянок Оддав своїм прафосам п'яним II 281.35.

◊ ***Одн. Н.*** **чепурна** VI 212.15, **чепурне** II 250.48, ***З.*** **чепурну** VI 211.2, ***Мн. З.*** **чепурних** II 281.35.

ЧЕПУРНІШИЙ (1). Спасибі вам, Григорій Леонтьєвич, що ви таки не забуваєте того нечепурного Тараса, що колись.. та цур йому, минуло.. Тепер, слава богу, і **чепурніший** і розумніший — і щасливіший як перше було. VI 21.17.

ЧЕРВИВИЙ (1). *Образн.* А львичища того не знають, Ростуть собі, як та лоза У темнім лузі. Уповають На корінь свій, уже гнилий, Уже **червивий,** і малий, І худосильний. II 326.40.

ЧЕРВЛЕНИЙ, ЧЕРВЛЕННИЙ (2): *Слов'ян. Червоний, багряний.* А в городі младиє вдови.. Кленуть Давида сподаря. А він собі, узявшись в боки, По кровлі кедрових палат В **червленій** ризі похожає II 70.51.

◊ ***Одн. М.*** (в) **червленій** II 70.51, (в) **червленний** II 415.В.

ЧЕРВОНА РУСЬ (1). *Назва місцевості на схід від Карпат. Істор.* Чорний шлях виходив од Дніпра.. і біг через степи Запорозькі, через воєводства Київське, Подольське і Волинське — на **Червону Русь** І 148.Прип.

ЧЕРВОНЕЦЬ (3). **Червонець,** що дав Залізняк хлопцеві, і досі єсть у сина того хлопця І 149.Прип.

◊ ***Одн. Н.*** **червонець** I 149.Прип., ***Мн. Р.*** **червінців** I 91.571, **червоньців** I 427.В.

ЧЕРВОНИЙ (54). **1.** (49). Всі танцюють, а Галайда Не чує, не бачить. Сидить собі кінець стола,.. В **червонім** жупані І 126.1796. Заквічай голову дівочу Лілеями та [ти]м рясним **Червоним** маком. II 308.116. На арені Лідійський золотий пісок Покрився пурпуром **червоним** II 276.457. *Постійний епітет до «калина»* (11). Зневажають подруженьки Подругу свою, Зневажають **червоную** Калину мою. І 387.46 //*Про кров або воду, змішану з кров'ю* (6). Розіллється **Червонеє** море Крові! крові з дітей ваших. І 271.325. **Червоною** гадюкою Несе Альта вісті І 66.113 //*Почервонілий від приливу крові* (2). Завили пси надворі, Зареготалися псарі, А пан **червоний,** аж горить, Іде в світлицю до Марини II 98.197 //*Перен. Кривавий. У назві розділу твору* (1). **Червоний** бенкет І 114. Заг. //*У спол.* (2): а) **червоне** вино (1). Везе Марко.. **червоного** Вина з Цареграду І 322.490; б) **червоний** змій — *про недобру прикмету. Етн.* (1). І бачили на тіарі **Червоного** змія Про́сті люде. І 271.348.

2. *Яскравий, ясний. Нар.-поет.* (5). З-за гори **Червоне** сонце аж горить. І 270.303. А доня взаперті сидить В своєму сумному покої, І дивиться, як над горою **Червоний** місяць аж горить II 16.319.

◊ ***Одн. Н.*** **червоний 1.** II 98.197, *перен., у назві* I 114.Заг., **2.** II 16.319, 97.181, **червона 1.** II 60.40,

епіт. II 192.2, 363.4, **2.** II 98.205, **червоная 1.** *епіт.* I 554.В, **червоне 1.** I 99.834, II 47.83, **2.** I 270.303, **червонеє 1.** I 271.325, ***Р.*** **червоного 1.** I 322.483, II 403. В, *у спол.* а) I 322.490, ***З.*** **червоний 1.** I 321.415, (в) **червоний 1.** II 184.25, **червоного.** 1.; *у спол.* б) I 271.348, **червону 1.** I 322.486, II 125.13, 166.74, VI 27.4, *епіт.* I 8.216, 11.4, 12.64, 33.210, 388.16, **червоную 1.** *епіт.* I 387.46, ***О.*** **червоним 1.** II 276.457, 308.116, **червонім 1.** II 470.В, **червоною 1.** I 66.113, 142.2386, 415.В, II 497.В, *епіт.* I 9.31, (з) **червоною 1.** *епіт.* II 342.4, ***М.*** (в, у) **червонім 1.** I 126.1796, 127.1820, ***Мн. Н.*** **червоні 1.** I 58.37, 64.54, 269.256, 275.93, II 46.63, **2.** I 75.8, ***Д.*** **червоним 1.** I 125.1770, ***З.*** **червоні 1.** I 202.138, II 178.2, (за) **червоні 1.** I 467.В, ***М.*** (в, у) **червоних 1.** I 231.37, II 36.33, 80.111, 116.14.

ЧЕРВОНИТЬ (3). *Робити червоним.* Пливуть собі [запоріжці], а з-за хвилі Сонце хвилю **червонить** I 203.181 //*Кривавити* (2). Нема Богдана **червонить** І Жовті Води й Рось зелену. I 108.1148. Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий! Багато ти, батьку, у море носив Козацької крові; ще понесеш, друже! **Червонив** ти синє, та не напоїв I 113.1295.

ЧЕРВОНІТИ (24). **1.** *Бути, ставати червоним* (16). А тим часом гайдамаки Столи вздовж базару Поставили, несуть страву, ..Вечеряють, а кругом їх Пекло **червоніє.** I 124.1721. Із-за лісу, з-за туману, Місяць випливає, **Червоніє,** круглолиций I 99.852 //*Безособ.* (2). **Червоніє** за горою; Плугатир співає. I 6.147 //*Про рум'янець* (6). Карі оченята, Біле личко **червоніє**—Не довго, дівчата! До полудня, та й зав'яне I 49.44 //*Перен. Соромитися* (1). Не в свитині, а сотником До тебе вернуся,.. Обнімемось, поцілую — Дивуйтеся, люди! А ти стоїш, **червонієш...** I 163.397.

2. *Виділятися червоним кольором на якому-н. тлі* (8). Гнилий Тікич Кров'ю **червоніє** I 123. 1671. *Тавтол.* (1). **Червоніє** по пустині Червона глина та печина II 60.39. *У прикл. спол.* т е к т и-**червоніти** (2). Гомоніла Україна, Довго гомоніла, Довго, довго кров степами Т е к л а-**червоніла.** I 111.1219.

◊ **червонієш 1.** *перен.* I 163.397, **червоніє 1.** I 35.282, 40.507, 42.550, 49.44, 86.425, 99.852, 114.1331, 124.1721, 165.48, II 16.329, *безособ.* I 6.147, 463.В, **2.** I 123.1671, 160.310, *тавтол.* II 60.39, **червоніла 1.** I 166.100, 283.405, **2.** I 57.24, 435.В (2 р.), *у прикл. спол.* I 111.1219, 112.1247, **нехай червоніє 1.** I 243.169.

ЧЕРВОНОЛИЦИЙ (1). *Образн.* Із туману, Як кажуть, стала виглядать **Червонолицая** Діана... II 85.13.

ЧЕРВОНО-РОЖЕВИЙ (3). І цвіт королевий Схилив свою головоньку **Червоно-рожеву** I 355.16.

◊ ***Одн. З.*** **червоно-рожеву** I 355.16, 357.88, **червону-рожеву** I 527.В.

ЧЕРВЧАТОЧКА (2). *Плахта з червоного шовку. У прикл. спол.* п л а х о т к а-**червчаточка.** Ой п л а х о т к а-**червчаточка,** Дивуйтеся, дівчаточка. II 41.5.

◊ ***Одн. Н.*** **червчаточка** II 41.5, 401.В.

ЧЕРЕВИКИ (12). Якби мені **черевики,** То пішла б я на музики II 116.1. Закажу теплі **черевики,** а може найду готові, то в неділю привезу. VI 218.17.

◊ ***Мн. Н.*** **черевики** I 275.93, II 116.1, ***Р.*** **черевиків** II 116. 4, ***Д.*** **черевикам** I 441. В, ***З.*** **черевики** I 125.1751, 507.В, II 147.10, 166.73, VI 218.17, **в черевики** I 465.В, ***М.*** **у черевиках** I 231.37, II 116.14.

ЧЕРЕВИЧКИ (3). *Зменш.-пестл. до* **черевики.** Навприсядки Сліпий по базару Оддирає постолами, Додає словами: «..Чи я ж тобі **черевичків** не куплю?» I 128.1877.

◊ ***Мн. Р.*** **черевичків** I 128.1877, ***Д.*** **черевичкам** I 125.1770, ***З.*** **черевички** I 322.488.

ЧЕРЕВО (2). Єлей Потік у **черево** чернече! II 347.3.

◊ ***Одн. З.*** **у черево** II 347.3, ***М.*** **в череві** I 302.323.

ЧЕРЕЗ (77). *Прийм. із знах. відм. Уживається:* **1.** *При вказівці на простір, поперек, з одного кінця якого в інший відбувається дія, рух* (18). я пішов до брата вашого **через** улицю снідать VI 29.28. Всі гуляють. А де ж Гонта? Чом він не гуляє? ..А хто такий У чорній киреї **Через** базар переходить? I 141.2342. Чорний шлях виходив од Дніпра, меж устями річок Сокорівки і Носачівки, і біг **через** степи Запорозькі I 148.Прип.

2. *При вказівці на пункт маршруту* (11). І я тепер із Астрахані попростую на пароході аж до Нижнього Новгорода, а там **через** Москву в столицю. VI 145.20.

3. *При вказівці на час, після якого відбувається дія* (27). **Через** тиждень в Лебедині У церкві співали: І с а і я, л и к у й! Вранці Ярему вінчали I 134.2101 //*Протягом* (2). У мене багато дечого зібралось **через** десять літ, та не знаю, що мені робить з моїм добром,— як його пустить в люде. VI 155.39.

4. *З допомогою кого, чого* (15). та я ще і досі не знаю, чи получили ви мою У т о п л е н у, що я послав вам **через** Корсуна, і білети на Г а й д а м а к и. VI 23.19. Так нехай же я хоч **через** папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами VI 16.12. Посилаю тобі квитанцію

із контори Транспортов, **через** котору я посилаю ящик з моїми книгами. VI 177.8.

5. *Поверх когось, чогось, понад кимсь, чимсь* (6). [Настуся] Кидає **через** тин цвіток II 172. Рем. Нагнувся [Гонта], два трупи Невеликих взяв на плечі І, позад базару, **Через** мертвих переступа І 141.2348. Ой, повій, повій, вітре, **через** море І 199.5.

◊ **через 1.** I 100.864, 130.1962, 141.2342, 148.Прип. (2 р.), 202.125, 281.340, 288.598, 368.300, 415.В, II 94.44, 101.309, 144.2, 144.3, 373.53, VI 29.28, 145.20, 153.5, **2.** VI 83.25 (2 р.), 130.16, 141.27 (2 р.), 144.33, 144.35, 144.36, 145.20, 171.42, 190.13, **3.** I 134.2063, 134.2065 (2 р.), 134.2085, 134.2101, 317.294, 495.В, II 148.25, 148.26, 206.46, 253.200, 258.389, 314.380, 314.381, VI 20.3, 20.4, 26.11, 39.19, 49.19, 54.37, 83.7, 139.27, 155.39, 177.26, 193.2, 197.9, 200.10, **4.** VI 16.12, 23.19, 41.23, 43.18, 49.24, 50.38, 51.26, 92.21, 145.23, 165.25, 177.8, 185.29, 193.11, 200.27, 201.16, **5.** I 42.581, 141.2348, 199.5, 293.2, 463.В, II 172.Рем.

ЧЕРЕПОК (2). *Битий посуд.* От добро Богдана! **Черепок,** гниле корито Й костяки в кайданах! І 306.463. [Мати] Вдень лазила на смітниках, **Черепки** збирала, Примовляла, що синові Гостинця ховала. І 236.233.

ЧЕРЕСЛО (1). *Частина плуга. Образн.* Може викую я з його [слова] До старого плуга Новий леміш і **чересло.** І 228.57.

ЧЕРЕШЕНЬКА (1). *Зменш.-пестл. до* **черешня 2.** *У порівн.* Зо мною, слухай же, остались Данило, чура мій, та я, Та Пріся, дочечка моя! Воно ще тільки виростало, Ще тільки, тільки наливалось, Мов та **черешенька!..** II 234.87.

ЧЕРЕШНЯ (3). **1.** *Дерево* (2). Зеленіють по садочку **Черешні** та вишні І 31.124.

2. *У мн. Плоди* (1). «Діду, серце, голубчику, Заграй яку-небудь. Я шага дам». «Я **черешень.** Всього, чого треба,— Всього дамо...» І 154.57.

◊ ***Одн. Н.*** **черешня 1.** II 445.В, ***Мн. Н.*** **черешні 1.** I 31.124, ***Р.*** **черешень 2.** I 154.57.

ЧЕРКАСИ (11). *Назва міста.* «Ну, Галайдо, Поїдем гуляти.. Рушайте, хлоп'ята..» Виїхали за царину; Палають **Черкаси...** І 116.1436. Пишеш, що бачився з Парчевським; і я з ним бачився в **Черкасах.** VI 195.26.

◊ ***Мн. Н.*** **Черкаси** I 113.1322, 114.1337, 116.1436, 117.1449, II 480.В, ***З.*** **у Черкаси** I 113.1288, ***М.*** **в (у) Черкасах** I 114.1344, 454.В, VI 195.26, 203.10, 221.4.

ЧЕРКАСЬКИЙ (1). До 16 августа я піджидав вас у Києві, а потім як чкурнув, то через тиждень і дома опинився. А тепер сижу собі, работаю та згадую собачого сина **черкаського** ісправника Т а б а ш н і к о в а. VI 197.10.

ЧЕРКАТИ (2). *Випивати, пити (про горілку).* «Пийте, діти! пийте, лийте!».. І поставець одним духом Залізняк **черкає.** І 124.1731. Гуля Максим, гуля батько.. Горілку, мед не чаркою — Поставцем **черкає** І 104.990.

ЧЕРКЕС (3). З.. отими **черкесами** я частенько отут зострічаюсь, але про тебе вони ні один нічого мені не казали, хоч як їх і розпитував. VI 34.24 //*Збірн.* (2). Тепер, кажуть, Головатий Останки збирає Та на Кубань підмовляє, **Черкеса** лякає. І 289.644.

◊ ***Одн. З.*** **черкеса** *збірн.* I 289.644, VI 139.39, ***Мн. О.*** **з черкесами** VI 34.24.

ЧЕРНЕЦЬ[1] (40). *Член релігійної громади.* Зашипіли, мов гадюки, **Ченці** в Ватікані І 268.200 //*Про папу римського. Зневажл.* (1). і на апостольськім престолі **Чернець** годований сидить. І 265.91. *Зверт.* (2). Привітайте, святі **ченці,** Товариша з Лугу! II 36.58. *У прикл. спол.* ч е н ч и к и-**ченці.** *Ірон.* (1). Раби мовчали,.. А маги, бонзи і жерці (Мов наші ч е н ч и к и-**ченці**) В храмáх, в пагодах годувались II 500.В. *Назва твору* (6). Не знав я, що в тебе єсть М о с к а л е в а к р и н и ц я і **Ч е р н е ц ь** од Щепкіна, а то б я тобі послав що-небудь інше. VI 155.37.

◊ ***Одн. Н.*** **чернець** I 265.91, 327.96, II 37.71, 37.72, 37.76, 37.80, 37.86, 38.115, 38.119, 398.В (2 р.), 399.В, *у назві* II 35.Заг., VI 139.27, 155.37, ***Р.*** **ченця** I 267.168, **у ченця** II 121.13, ***Д.*** **ченцеві** II 37.92, ***З.*** **ченця** *у назві* VI 139.23, 139.25, 153.20, **ченьця** II 398.В, 399.В, ***Мн. Н.*** **ченці** I 268.196, 268.200, 268.226, 270.298, 270.302, 271.340, 271.349, 272.358, 272.368, II 323.747, *у прикл. спол., ірон.* II 500.В, **ченьці** II 398.В, ***Д.*** **ченцям** I 266.153, ***З.*** **в ченці** VI 209.1, ***О.*** **ченцями** I 268.202, ***К.*** **ченці** *зверт.* II 36.58, **ченьці** *зверт.* II 397.В.

ЧЕРНЕЦЬ[2] (1). *Прізвисько Сагайдачного-Конашевича, гетьмана українських реєстрових козаків.* Із Дарданелів вітер віє, А не женеться Візантія; Вона боїться, щоб **Чернець** Не засвітив Галату знову, Або гетьман Іван Підкова Не кликнув в море на ралець. І 203.176.

ЧЕРНЕЧИЙ (6). **1.** *Такий, що належить ченцеві* (4). Єлей Потік у черево **чернече!** II 347.3.

2. *Властивий ченцеві, пов'язаний з ченцем* (2). Коли бить, то треба бить так, щоб боліло. А то не поможеш, а тільки нашкодиш. (**Чернеча** аксіома, та вона тепер і нам до ладу). VI 223.13.

◊ ***Одн. Н.*** **чернеча 2.** VI 223.13, ***З.*** (на) **черненче 1.** II 499.В, (у) **чернече 1.** II 347.3, ***Мн. З.*** **чернечі 1.** II 499.В, (на) **чернечі 1.** II 499.В, ***М.*** (по) **чернечих 2.** I 266.137.

ЧЕРНИЛО *див.* **ЧОРНИЛО.**

ЧЕРНИЦЯ (20). *Жінка — член релігійної громади.* Задзвонили до вечерні; Оксана осталась, А **черниця,** помолившись, В храм пошкандибала. I 134.2099. «Нема його, не прибуде,— Одна я осталась...» Та й заплакала. **Черниця,** Стоя коло неї, Зажурилась. I 133.2045. *У назві твору* (2). Здається і люльки не курю, а шматочки паперу, що була написана **Черниця,** розгубилися — треба буде знову компонувать. VI 22.8. *У назві. У прикл. спол.* Мар'яна-**черниця** (**черниця** Мар'яна) (4). Що б вам заграть? постривайте. **Черницю** Мар'яну — Чи чували? I 155.82 //*У спол.* (9): а) піти (постригтися, розплітати косу) у(в) **черниці** (8). Та й привела до обозу; В військо оддала... А сама на прощу в Київ, В **черниці** пішла. II 185.34. А її немає І не буде вже, святої... Де ж вона поділась? У Києві пресвятому В **черниці** постриглась. II 18.413. А Ярина у **черниці** Косу розплітає I 284.438; б) постригти у **черниці** *кого* (1). Ти постриг нас у **черниці,** А ми собі молодиці... Та танцюєм, та співаєм, Співаючи, примовляєм II 341.16.

◊ ***Одн. Н.*** **черниця** I 133.2045, 134.2099, II 18.426, *у назві* VI 22.6, 22.8, *у назві, у прикл. спол.* I 153.Заг., 237.Епіграф, VI 22.4, ***З.*** **черницю** *у назві, у прикл. спол.* I 155.82, ***Мн. З.*** **в (у) черниці** *у спол.* а) I 256.82, 284.438, II 18.413, 49.20, 185.34, 249.36, 445.В (2 р.), *у спол.* б) II 341.16, ***М.*** **у черницях** I 481.В, II 18.418.

ЧЕРНИЧИЙ (1). *У назві твору.* Гімн **черничий** II 341. Заг.

ЧЕРНІГІВ (1). *Назва міста.* Свої композиції з грішми або сам привезу, або пришлю із **Чернігова.** VI 38.22.

ЧЕРНІГІВСЬКА ГУБЕРНІЯ (1). спитай у Михайла, чи послав він те, що я його просив, до Лизогуба в **Ч[ернігівську] губернію** VI 70.27.

ЧЕРНМНИЙ (1). *Червоний.* А сфінкси мов сичі вночі Зза Ніла мертвими очима На теє дивляця.. На **чернмному** піску стоять Мов фараонова сторожа II 490.В.

ЧЕРСТВИЙ (2). [Вдова] Пішла в найми, за хліб **черствий..** носить воду. I 233.140.

◊ ***Одн. З.*** (за) **черствий** I 233.140, ***О.*** **черствим** VI 24.26.

ЧЕРТОГИ (3). *Палац. Уроч.* I в термах оргія. Горять **Чертоги** пурпуром і златом, Куряться амфори. II 269. 167.

◊ ***Мн. Н.*** **чертоги** II 269.167, ***З.*** **в чертоги** II 279.567, ***М.*** **в чертогах** II 328.63.

ЧЕСАТИ (3). **1.** *Розправляти гребенем волосся* (2). Тілько вітер з осокою Шепче: «Хто се, хто се Сидить сумно над водою, **Чеше** довгі коси?» I 169.207.

2. *Перен. Швидко говорити. Фам.* (1). От і братія сипнула У сенат писати.. А меж ними і землячки Де-де поглядають, Помосковськи так і **чешуть** I 477.В.

◊ **чеше** 1. I 164.6, 169.207, **чешуть** 2. I 477.В.

ЧЕСНИЙ (4). *Такий, що випливає з сумлінного ставлення до своїх обов'язків* (1). Щоб знать людей, то треба пожить з ними. А щоб їх списувать, то треба самому стать чоловіком.. Отойді пишіть і друкуйте, і труд ваш буде трудом **чесним.** I 375.38.

◆ *У спол.* (3): а) **чесного** роду — *про людину з порядної сім'ї* (2). Якщо та.. Харита не схаменулась, то проси сестру Катерину і сестру Ярину, чи не накинуть вони оком у Кериловці яку.. дівчину, хоч і вдовицю, аби **чесного** роду VI 211.3; б) **чесная** громадо — *шанобливе звертання до громади* (1). Панове **чесная** громадо! Що нам робить? II 352.66.

◊ ***Одн. Н.*** **чесная** *у спол.* б) II 352.66, ***Р.*** **чесного** *у спол.* а) I 160.311, VI 211.3, ***О.*** **чесним** I 375.38.

ЧЕСНО (1). *Присл. Згідно з морально-етичними принципами.* Був собі дід та баба.. Удвох собі на хуторі жили.. Всього надбали. Та діточок у їх бігма.. Хто ж їх старість привітає.. Хто поживе добро **чесно,** В добрую годину I 312.74.

ЧЕСТНИЙ (7). *Святий.* миро добровонне З голови **честної** На бороду Аароню Спадає росою І на шитії омети Ризи дорогої I 345.206. Не знаю, Для чого справді ми читаєм Святую заповідь його! **Честную** кров його п'ємо, Мов у шинкарки меду чарку... II 461.В. Псалом новий господеві І новую славу Воспоєм **честним** собором, Серцем нелукавим. II 274.377.

◊ ***Одн. Р.*** (з) **честної** I 345.206, ***З.*** **честний** II 461.В, **честную** II 266.51, 461.В, 492.В, ***О.*** **честним** I 347.261, II 274.377.

ЧЕСТЬ (3). Не заріже батько сина.. За **честь,** славу, за братерство, За волю Вкраїни. I 259.19.

◊ ***Одн. Н.*** **честь** II 291.8, ***З.*** **за честь** I 259.19, II 138.55.

ЧЕТВЕРТИЙ (11). Минає рік, І другий минає, І **четвертий,** і десятий, А чутки немає. Нема чутки: що тут робить? I 234.156. Я вже тобі тричі, а оце в **четвертий** раз

пишу, що я се літо не вирвуся з Петербурга, що не прибуду додому VI 210.24.

◊ ***Одн. Н.*** **четвертий** I 234.156, 284.430, II 210.13, ***З.*** **четвертий** I 321.419, 353.91, (в) **четвертий** I 320.376, VI 210.24, (на) **четвертий** II 79.100, **четверту** II 210.15, (на) **четверте** I 387.32, ***М.*** (в) **четвертому** VI 208.28.

ЧЕХ (9). Слава тобі, Шафарику, .. Привітай же в своїй славі I мою убогу Лепту— думу немудрую Про **чеха** святого I 264.75. *Зверт.* (4). Пішов молиться добрий Гус. «..Прозріте, люди, день настав! Розправте руки, змийте лу́ду. Прокиньтесь, **чехи,** будьте люди» I 266.152. *Зверт. У прикл. спол.* **чех**-с л а в'я н и н. (1). Слава тобі, любомудре, **Чеху**-с л а в'я н и н е! I 263.57.

◊ ***Одн. З.*** **про чеха** I 264.75, ***К.*** **чеху** *зверт.* I 269.238, 485.В, *зверт., у прикл. спол.* I 263.57, **чеше** *зверт.* I 270.278, ***Мн. Н.*** **чехи** I 269.251, 272.355, 374.5, ***К.*** **чехи** *зверт.* I 266.152.

ЧЕЧЕЛЬ (1). *Прізвище полковника особистої охорони Мазепи.* Я була ще недолітком, як Батурин.. Москва вночі запалила, **Чечеля** убила I 295.79.

ЧЕШСЬКИЙ (1). Чи розібрали вони хоч одну книжку польську, **чешську,** сербську або хоч і нашу? I 374.14.

ЧИ[1] (348). *Сполучн.* **1.** *Розділовий, переважно повторюваний* (211). по Тібру ізза гаю Байдак випливає **Чи** галера. II 274.364. Через час **Чи** через два прийшов указ I легіон з Єрусалима, Од того Ірода. II 314.381. Ви казали, що в вас єсть якась зелена рясна рослина на штапт хмелю **чи** винограду. VI 199.6 //**Чи... чи** (179). Що хочете, То те і робіте: **Чи** голосно зневажайте, **Чи** нишком хваліте Мої думи I 352.71. **чи** получили ви Т р и з н у і Г а м а л і я, **чи** ні, і як там у вас їх привітали, скажіть мені, будьте ласкаві VI 32.33 /**Чи** т о... **чи** т о (26). Долітаю — То город безкраїй. **Чи** т о турецький, **Чи** т о німецький, А може те, що й московський. I 246.272. Де та доля пишається? **Чи** т о в шинках з багачами? **Чи** т о в степах з чумаками? **Чи** т о в полі на роздоллі З вітром віється по волі? II 294.5 /**Чи** т а к, **чи** с я к (**чи** і н а ч е) (5). **Чи** т а к, **чи** с я к, а я повинен оженитися, а то проклята нудьга зжене мене з світа. VI 198.31. Із Пітера мені пишуть, що я недовго сидітиму в Нижнім. **Чи** т а к, **чи** і н а ч е, а я дальше поста не всижу. VI 164.10 //*З відтінком припущення* (5). буду жить собі та жить, Петруся-серденько любить,— Подумала **чи** то сказала. II 225.200 //*У знач. «ні... ні»* (3). Ніхто не минає. **Чи** багатий, кого доля, Як мати дитину, Убирає, доглядає,— Не мине калину. **Чи** сирота, що до світа Встає працювати, ..**Чи** дівчина, що милого Щодень виглядає I 11.17 //*У знач. «і»* (3). Чума з лопатою ходила, ..**Чи** городом, **чи** то селом Мете собі, як помелом. II 150.5.

2. *Питальний. Вживається на початку підрядного речення* (124). Душе моя убогая! ..Пошлем думу аж до бога, Його розпитати, **Чи** довго ще на сім світі Катам панувати?? I 243.161. Дурна була, молодая — Я все виглядала, **Чи** не шле за рушниками.. II 198.7. Не знаю, **чи** доведеться мені хоть що-небудь намалювать на Каспійському морі, бо мене весною туди поженуть. VI 62.1. А коли хочете, щоб швидче, то ви спитайте у своїх, **чи** багато їх найдеться таких, що хотять мать у себе Головатого. VI 28.10 //*При повторенні* (43). Отак вона вишивала, У віконце поглядала, **Чи** не ревуть круторогі, **Чи** не йде чумак з дороги. I 254.21. Батьку отамане Кошовий і друже мій єдиний!.. напиши тілько, **чи** жив ти, **чи** здоров і **чи** получив мою М о с к а л е в у к р и н и ц ю? VI 145.23. У сестри Ярини спитай (як побачиш), **чи** оженила вона свого сердешного сина, **чи** ні? VI 215.2.

3. *Пояснювальний; за значенням близький до «тобто»* (13), а журнала вже десятий рік і в очі ні одного не бачив і не знаю, що там і діється в тій новій, **чи** современній, літературі. VI 130.40 //**Чи** т е (1). І все то те по добрій волі, По волі розуму горить, Як той маяк у синім морі **Чи** те... в житейськім. II 202.12.

◊ **чи 1.** I 4.65, 4.66, 4.67, 11.17, 11.21, 11.29, 36.340 (2 р.), 36.341, 36.343, 52.176 (2 р.), 64.58, 104.984 (2 р.), 104.985, 129.1924 (2 р.), 199.30 (2 р.), 245.255 (2 р.), 246.272, 246.273, 255.58, 255.60, 255.62, 257.5 (3 р.), 258.27 (2 р.), 258.28, 267.172 (2 р.), 270.276, 270.277, 275.105 (2 р.), 277.156, 277.157, 278.203 (2 р.), 297.143, 297.144, 298.203, 312.96, 312.98, 312.100, 315.185, 320.395, 320.396, 320.397, 328.130, 337.29, 337.30, 349.28 (2 р.), 352.71, 352.72, 362.78 (2 р.), 362.83, 365.169, 365.170, 365.171, 383.1, 383.2, 383.3 (2 р.), 383.17, 383.18, 394.13 (2 р.), 395.1, 395.2, 444.В (2 р.), 459.В (2 р.), 483.В (2 р.), 538.В, II 21.3, 21.4, 39.3 (2 р.), 42.1, 42.2, 57.4, 76.3, 76.20, 80.123, 94.46, 95.101 (2 р.), 128.7, 128.8, 150.5 (2 р.), 155.7, 155.8, 160.15, 168.128, 168.129, 198.1, 198.2, 198.25, 198.26, 201.38, 201.39, 202.17 (2 р.), 214.89 (2 р.), 225.200, 233.47 (2 р.), 239.1, 239.2, 252.133, 254.219, 257.359, 257.360, 267.94, 272.306 (2 р.), 274.364, 294.5, 294.6, 294.7, 306.27, 312.280, 314.381, 319.587, 352.70, 352.71, 356.10, 415.В, 423.В (2 р.), 450.В (2 р.), VI 15.18 (2 р.), 20.29 (2 р.), 24.1 (2 р.),

24.8 (3 р.), 24.32, 29.16, 29.17, 32.12 (2 р.), 32.32 (2 р.), 32.33, 32.34, 32.38 (2 р.), 33.22 (2 р.), 42.20 (2 р.), 43.39 (2 р.), 82.19, 82.31, 85.24, 115.26, 119.14 (2 р.), 138.21 (2 р.), 138.22, 139.16, 139.27, 139.28, 139.39 (2 р.), 164.10 (2 р.), 193.35, 198.9 (2 р.), 198.31 (2 р.), 199.6, 205.9, 205.10, 206.33 (3 р.), 207.4 (2 р.), 210.23 (2 р.), 210.28 (2 р.), 212.37 (2 р.), 228.17 (2 р.), 228.21 (2 р.), 229.2 (3 р.), **2.** I 7.159, 51.112, 51.118 (2 р.), 51.119, 53.192, 53.193, 135.2113, 239.6, 243.161, 254.21, 254.22, 281.346, 342.89, 349.6 (2 р.), 349.7, 365.194, 376.66, 483.В, II 48.136, 53.176, 53.178, 82.215, 82.216, 198.7, 239.18, 252.131, 252.132, 258.373, 289.7, VI 15.28 (2 р.), 17.12, 21.19, 23.18, 25.13, 28.10, 38.9 (2 р.), 41.17, 41.24, 41.35, 43.18, 46.14, 49.10, 50.36, 51.13, 51.18, 52.14 (2 р.), 57.30, 58.8, 62.1, 70.11, 70.19, 70.26, 82.9, 82.18 (2 р.), 82.32, 86.1, 92.22, 92.23, 115.6, 119.3, 130.30, 130.42, 133.7, 138.20, 139.21, 139.34, 139.38, 145.3, 145.23, 145.24 (2 р.), 147.11, 147.12, 147.36 (2 р.), 148.5, 152.11, 152.19, 153.8, 153.11, 153.12, 153.13, 153.15, 154.23, 166.32, 179.23, 179.24, 188.15, 188.16, 188.19, 192.7, 192.8, 194.28, 198.1, 198.3, 198.8, 198.13, 200.30, 204.38 (2 р.), 205.9, 205.20, 205.39, 210.26 (2 р.), 211.1, 211.27 (2 р.), 213.10, 215.2, 215.3, 217.29, 218.19 (2 р.), 222.23, 222.39, 223.4, 306.В, **3.** I 550.В, II 85.17, 202.12, 270.211, 371.11, 408.В, 462.В, 482.В, 489.В, VI 20.10, 24.37, 130.40, 210.25.

ЧИ² (254). *Частка.* **1.** *Питальна* (248). Болящая.. Ледве чути питається: «..**Чи** ще Марко не приїхав?» I 322.472. **Чи** ти мене, боже милий, Навік забуваєш, Одвертаєш лице своє, Мене покидаєш? I 340.21. **Чи** збираються ще й досі Веселії гості Погуляти у старої, Погуляти просто, По-давньому, по-старому, Од світу до світу? II 91.29. Друже мій єдиний! **Чи** ти угамувався вже хоч трохи з своїм бенефісом. VI 163.8 //*При повторенні* (17). **Чи** вернувся Василь із Пітера? **Чи** привіз він мені ту справу, що я його просив (бо мені за того можна буде рисовать). VI 50.34. Раю! раю! Темний гаю! **Чи** я, молодая, Милий боже, в твоїм раї **Чи** я погуляю, Нагуляюсь? II 308.132 //**Чи** не — *у знач. «може», «мабуть»* (56). що се таке Мар'яну спіткало? **Чи** не пристріт? Сяде шити — Не те вишиває I 158.194. Марко Вовчок це псевдонім якоїсь пані Маркович. **Чи** не знаєш ти її адреса? VI 176.37 //*У знач. «хіба»* (7). Вичуняла Катерина; Одсуне кватирку, Поглядає на улицю.. Поглядає — нема, нема... **Чи** то ж і не буде? I 31.112. Вольський, я знаю, добрий і щирий чолов'яга, та **чи** вдіє він що в цій справі? VI 198.1 //*При риторичних питаннях* (44). **Чи** є що краще, лучче в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро певне Пожить, не ділити? I 345.201. Доле моя, доле,.. **Чи** до тебе доріженьки У степу не знаю? **Чи** до тебе свої дари Я не посилаю? I 255.32.

2. *Підсилювальна* (6). Побачила стара мати, Сказилася люта: «**Чи** бач, погань розхрістана» I 165.63.

◊ **чи 1.** I 4.57, 4.58, 5.91, 15.21, 15.22, 15.23, 15.24, 21.18, 31.112, 37.372, 40.482, 49.57, 58.58, 58.59, 88.447, 110.1204, 110.1207 (3 р.), 116.1437, 128.1875, 128.1876, 128.1877, 133.2052, 134.2092, 153.15, 155.83, 158.194, 199.3, 225.5, 225.7, 231.47, 231.57, 232.91 (2 р.), 235.208 (2 р.), 243.149, 245.252, 255.30, 255.31, 255.32, 255.34, 265.107, 278.200, 279.250, 297.162, 303.351, 313.116, 315.198, 322.472, 323.500, 323.514, 328.131, 340.21, 345.201, 365.159, 374.14, 397.68, 415.В (2 р.), 453.В, 455.В, 457.В, 485.В (2 р.), 486.В (3 р.), 491.В, 517.В, 536.В(2 р.), 537.В, 538.В, 548.В (3 р.), II 14.274, 20.11, 20.12, 20.13, 25.43, 30.47, 47.81, 48.137, 49.26, 51.91, 54.210, 54.212, 67.3, 79.98, 80.144, 86.47, 91.29, 91.47, 92.2 (2 р.), 98.220, 98.230, 99.235, 100.267, 100.290, 105.46, 109.5, 164.1, 170.195, 171.211, 182.12, 200.26, 206.37, 217.3, 217.4, 222.83, 229.11, 239.3, 239.16, 249.43, 259.407, 270.212, 272.284, 272.295, 274.372, 278.525, 282.77, 286.7, 308.132, 308.134, 313.331, 331.17, 331.19, 349.26, 356.10, 358.22 (2 р.), 358.24, 372.1, 373.40, 391.В, 407.В, 410.В, 411.В, 415.В (3 р.), 416.В, 420.В, 449.В, 461.В, 496.В, VI 32.10, 39.20, 45.4, 45.18, 45.29, 49.17, 49.18, 50.15 (2 р.), 50.34 (2 р.), 66.13, 66.28, 70.13, 82.23, 83.38, 84.13, 84.29, 85.29, 86.14, 87.18, 87.22, 130.24, 130.25, 132.24, 132.34, 133.5, 133.30, 133.36, 138.18, 139.29, 145.36, 147.20, 147.36, 147.41, 152.19, 152.33, 154.39, 155.14, 155.16, 156.1, 156.5, 156.24, 161.36, 163.3, 163.8, 164.28, 167.18, 167.20, 171.35, 174.8, 176.37, 179.38, 185.30, 189.21, 189.28, 190.4, 192.34, 193.35, 195.11, 195.22, 196.1, 197.4, 198.1, 198.11, 200.29, 200.30, 203.5, 204.15, 204.23 (2 р.), 204.24, 204.38, 206.1, 206.8, 206.14, 206.25, 206.35, 207.1, 207.2, 207.5, 207.7, 207.10, 208.27, 209.26, 209.30, 211.1, 211.6, 212.21 (2 р.), 212.36, 221.27 (2 р.), 226.28, 228.17, 228.18, 229.8 (2 р.), **2.** I 37.354, 165.63, 261.8, 536.В, VI 52.15, 82.10.

ЧИГРИН (22), **ЧИГИРИН** (13). *Назва міста.* У славному-преславному Місті в **Чигирині** Задзвонили в усі дзвони II 137.4. Зіновій Богдан і син його Тимофій були поховані в Суботові коло **Чигрина** I 148.Прип. Горить Корсунь, горить Канів, **Чигирин,** Черкаси I 114.1337. *У назві розділу твору* (3). Свято в **Чигирині** I 99.Заг. *Зверт.* (2). Спи, **Чигрине,** нехай гинуть У ворога діти. I 229.83. *Зверт. Повт.* (4). **Чигрине, Чигрине,** Мій друже єдиний, Проспав єси степи, ліси І всю Україну. I 228.39. **Чигрине, Чигрине.** Все на світі гине I 227.1.

◊ ***Одн. Н.*** **Чигрин** I 110.1181, *у назві* I 471.В, **Чигирин** I 114.1337, ***Р.*** **Чигрина** I 148.Прип., **з (із) Чигрина** I 294.29, II 401.В, **коло Чигрина** I 148.Прип., **кругом Чигрина** I 107.1115, **з Чигирина** I 100.893, **з Чигирину** II 42.11, ***З.*** **в Чигрин** I 306.452, II 385.В, **на Чигрин** I 101.899, **в Чигирин** I 501.В, II 18.421, 445.В, **на Чигирин** I 99.830, 99.848, ***О.*** **меж Чигрином** I 148.Прип., 149.Прип., **над Чигрином** I 303.352, 500.В, II 161.53, ***М.*** **в (у) Чигрині** I 94.688, *у назві* I 430.В, **в Чигирині** I 100.858, II 137.4, *у назві* I 99.Заг., **в Чегирині** II 431.В, ***К.*** **Чигрине** *зверт.* I 229.83, *зверт., повт.* I 227.1 (2 р.), 228.39 (2 р.), **Чигирине** *зверт.* II 160.12.

ЧИГРИНСЬКИЙ (1). Так про **Чигринське** свято розказують старі люди. I 148.Прип.

ЧИЙ (15). *Займ.* **1.** *Відносний, вживається як сполучне слово* (9). Ще ось що: як будуть питать брата Йосипа, на **чиїм** він грунті живе, то нехай скаже — на своїм. VI 206.38. *Повт.* (2). Слава не поляже; Не поляже, а розкаже, Що діялось в світі, **Чия** правда, **чия** кривда І чиї ми діти. I 58.48

2. *Питальний* (4). Напиши мені, чи є в Харити батько або мати? чи крепачка вона, чи вольна? коли крепачка, то **чия?** VI 205.10.

3. *У знач. «чийсь»* (2). А може й так Узяв собі старий козак **Чию** сирітку за дитину II 164.23.

◊ ***Одн. Н.*** **чия 1.** I 332.88, II 199.14, *повт.* I 58.48 (2 р.), **2.** VI 205.10, **чиє 1.** I 375.40, ***З.*** **чию 3.** II 164.23, **чію 3.** II 435.В, ***О.*** **чиєю 1.** I 334.181, ***М.*** (на) **чиїм 1.** VI 206.38, ***Мн. Н.*** **чиї 1.** I 58.49, **2.** I 244.211, 334.157, **чії 1.** I 486.В, ***З.*** (за) **чиї 2.** VI 115.24.

ЧИЙСЬ (1). А сотник був собі багатий, То в його, знаєте, росло На божій харчі за дитину **Чиєсь** байстря. II 164.21.

ЧИКИ-ЧИКИ (1). *Вигук. Рим.* Ой гоп **чики-чики!** Та червоні черевики, Та троїсті музики,— Од віку до віку Я любила б чоловіка. I 275.92.

ЧИМ (1). *Сполучн. порівняльний.* Чого ж ви чванитеся, ви! Сини сердешної Украйни! Що добре ходите в ярмі, Ще краще, **чим** діди ходили! I 516.В.

ЧИМАЛИЙ (13). де вони взялись,— Приблуда князь. Була й княгиня, Ще молоді собі були, Жили самі. Були багаті, Високі на горі палати, **Чималий** у яру ставок, Зелений по горі садок II 9.56 /Отож небога Уже **чимала** піднялась, Росла собі та виростала І на порі Марія стала... II 306.30.

◊ ***Одн. Н.*** **чималий** II 9.56, **чимала** II 220.4, 220.22, 306.30, **чимале** I 202.109, II 318.537, ***З.*** **чималий** I 361.31, II 207.4, 352.46, **чималу** I 311.66, II 258.392, 467.В ***Мн. Н.*** **чималі** I 80.218.

ЧИМАЛО (20). *Присл.* Петра на волю одпустили, Зимою в Київ одвезли, І там у школу оддали, І там **чимало** поповчили. II 222.97. *Повт.* (3). **Чимало** літ перевернулось, Води **чимало** утекло. І в хутір лихо завернуло, І сльоз **чимало** принесло. I 316.247 //*Присудк.* (4). Світ широкий, Людей **чимало** на землі... II 361.6. Не я один прошу тебе приїхать сюди, а всі добрі і розумні люди просять тебе,— а їх тут таки **чимало.** VI 154.36.

◊ **чимало** I 326.44, 389.13, 491.В, 507.В, II 26.80, 63.37, 222.97, 227.13, 280.5, 280.6, 445.В, 492.В, 500.В, *повт.* I 316.247, 316.248, 316.250, *присудк.* I 37.382, II 361.6, 367.3, VI 154.36.

ЧИМЧИКУВАТИ (1). *Фам.* Пожартуєм, чмокнемося, Та й поберемося, Моя крале мальована. Бо я таки й досі За тобою **чимчикую** II 286.17.

ЧИН (2). І там доля не кинула — Дослуживсь [козак] до **чину** II 108.154.

◊ ***Одн. Р.*** **до чину** II 108.154, ***О.*** **чином** II 272.306.

ЧИНИТИ (5). *Робити. (Кобзар грає й приспівує)..* «Отак **чини,** як я **чиню:** Люби дочку абичию — Хоч попову, хоч дякову, Хоч хорошу мужикову». I 126.1787 /розкажи, моя зоре, Про тую Марину.. Та нищечком, щоб не чули Або не дознались.— А то скажуть, що на шляху **Чинимо** розбої II 94.40 //*У спол.* **чинити** в о л ю — *виконувати веління* (2).— Бабусенько, голубонько!.. Скажи ж мою долю.— Добре, доню! Спочинь трошки... **Чини** ж мою в о л ю. I 51.137.

◊ **чиню** I 126.1787, **чинимо** II 94.40, **чинять** *у спол.* I 31.134, **чини** I 126.1787, *у спол.* I 51.137.

ЧИСЛА (1). Як побачите Корсуна, то скажіть йому, що М а р'я н а продана, коли друкує він тепер, то нехай, а коли ні, то щоб і не зачинав, бо з перших **чисел** декабря купець зачинає друковать. VI 25.22.

ЧИСТИЙ (47). **1.** *Незабруднений* (6). може Харита скаже: що вона вбога, сирота, наймичка, а я багатий, та гордий, то ти скажи їй, що в мене багато дечого нема, а часом і **чистої** сорочки VI 198.29 //*З прозорою водою, незарослий* (4). ставок **чистий** Заріс осокою; Не купаються дівчата, Обходять горою I 168.176.

2. *Перен. Морально бездоганний, правдивий, чесний, нічим не заплямований* (31). Чи не меж вами ж я, погані, Так опоганивсь, що й не знать, Чи й був я **чистим** коли-небудь. II 239.18. Боже! боже! Даєш волю І розум на світі, Красу даєш, серце **чисте...** Та не даєш жити. II 11.118 //*У спол.* **чисті** с е р ц е м. *Субст.* (3). Злоначинающих спини.. А **чистих** с е р ц е м? Коло їх Постави ангели свої II 333.28 //*Сповнений високих ідеалів — про думки, почуття* (4). Любітесь, діточки, весною.. Молодою, Пренепорочною, святою В малій хатині

буде жить Любов та **чистая.** II 224.167. Десять літ неволі.. знівечили, убили мою і віру і надію, а вони були колись **чисті,** непорочні як те дитяточко VI 320.В //*У спол.* **чистим** с е р ц е м — *щиро, від душі* (2). **Чистим** с е р ц е м Поблагословила Свого Марка... I 318.329 //*Непорочний, невинний* (4). Із казарми нечистої **Чистою,** святою Пташечкою вилетіла.. Ти II 284.18 //*Субст. Зверт.* (1). [Князь] Ключ виймає, Прийшов, і двері одмикає, І лізе до дочки. Прокинься! Прокинься, **чистая!** II 16.354 //*Такий, що свідчить про внутрішню чистоту, непорочність* (6). І жаль мені ниначе стане Твоєї **чистої** краси II 453.В //*Безгрішний, праведний* (3). Ножі салдати полоскали... В їх **чистій** праведній крові... II 489.В //*Позбавлений брехні, істинний* (1). Подай душі убогій силу, Щоб огненно заговорила.. І на Україні святилось Те слово **чистеє,** кадило Чистійшій істини. II 462.В.

3. *З відкритою, вільною поверхнею* (7). *Постійний епітет до «поле»* (5). Над річкою, в **чистім** полі, Могила чорніє I 66.129 //*Незаписаний* (2). Пришліть ящичок ваш, де є вся справа, альбом **чистий,** і хоч один пензель Шаріона. VI 42.1.

4. *Правильний; такий, що відповідає певним нормам — про мову* (1). Такої розумної книги, такого **чистого** нашого слова я ще не читав. VI 131.39.

◆ *У спол.* (2): а) **чиста** о т с т а в к а — *остаточне звільнення з військової служби* (1). Ти пишеш, чи получив я о т с т а в к у из Оренбурга. Получив. **Чисту** получив. VI 153.9; б) **чистими** г р і ш м и — *готовими грішми, готівкою* (1). По 85 карб. нехай [Флярковський] бере тепер **чистими** г р і ш м и з грунтами і полем, а потім (восени) возьме дулю. VI 209.15.

◊ ***Одн. Н.*** **чистий 1.** I 168.176, 384.16, **чиста 2.** VI 130.9, **чистая 2.** II 224.167, VI 130.10, **чистеє 2.** II 462.В, ***Р.*** **чистого 4.** VI 131.39, **чистої 1.** VI 198.29, **2.** I 229.70, II 453.В, (з) **чистої 1.** I 365.164, ***З.*** **чистий 2.** I 290.701, II 239.13, **3.** VI 42.1, **чисту** *у спол.* а) VI 153.9, **чистую 2.** II 239.6, (на) **чистую 2.** II 323.751, **чисте 2.** II 11.118, **чистеє 2.** II 33.30, 236.14, (на) **чистеє 2.** II 482.В, ***О.*** **чистим 2.** II 239.18, *у спол.* I 318.329, 341.39, (над) **чистим 1.** II 229.16, **2.** II 454.В (2 р.), **чистою 2.** II 267.101, 284.18, 381.В, (з) **чистою 1.** I 475.В, ***М.*** (в) **чистім 3.** I 5.107, 66.129, II 100.277, 114.1, 151.41, (на) **чистім 3.** VI 193.29, (в) **чистій 2.** II 489.В, (на) **чистій 2.** I 331.60, ***К.*** **чистая 2.** *субст., зверт.* II 16.354, ***Мн. Н.*** **чисті 2.** VI 320.В (2 р.), ***Д.*** **чистим 2.** *у спол.* II 495.В, ***З.*** **чистих 2.** *у спол.* II 332.16, 333.28, ***О.*** **чистими 2.** I 518.В, *у спол.* б) VI 209.15.

ЧИСТІЙШИЙ (1). Те слово чистеє, кадило **Чистійшій** істини. II 462.В.

ЧИСТО (1). *Присл. Присудк.* У хатоці **чисто,** тихо, Ясно, як у раї I 538.В.

ЧИСТОСЕРДИЙ (1). **Чистосердим** дрібним, Тихолюбцям-святим, Творче неба й землі! Долгоденствіє їм На сім світі; на тім... Рай небесний пошли. II 495.В.

ЧИСТОТА (2). *Перен.* Трудящим людям, всеблагий,.. Свою ти силу ниспошли. А чистих серцем — коло їх Постав ти ангели свої, Щоб **чистоту** їх соблюли. II 332.18.

◊ ***Одн. З.*** **чистоту** II 332.18, 333.30.

ЧИТАТИ, ЧИТАТЬ (83). **1.** *Сприймати щось написане або надруковане, знайомлячись з його змістом* (73). Хто ж це такий? От собі й **читаю,** Що на скелі наковано: П е р в о м у в т о р а я Таке диво наставила. I 249.411. Уже як хочете, хоч лайте, Хоч і не лайте й не **читайте** — Про мене... II 105.31. *Повт.* (4). Святе писаніє.. **Читай, читай** та слухай дзвона, А серцеві не потурай. II 37.100 //*Проводити час за цим заняттям* (10). Лежу оце п'яті сутки та **читаю** С т а р и н у, добра книжка, спасибі вам і Срезневському. VI 23.35. Чи бачиш, он огонь горить, А пан лежить собі, **читає** І просить пити... II 99.236. Дайте мені, будьте ласкаві, коли маєте дома, І с т о р і ю Маркевича. Бо я нездужаю, не вихожу з хати, а нічого **читать.** VI 31.5. Десятий год не пишу, не рисую і не **читаю** навіть нічого; а якби ти побачив, меж яким людом верчуся я оці десять літ. VI 115.18 //*Розбирати написане* (1). Ще ось що, чи продаються у вас на коші б і н о к л і або хоч добрі окуляри? Якщо ні, то нічого й читать моє писаніє, бо я так надрюкував, що й сам ледве **читаю.** VI 139.31 //*Бути читачем чиїхось творів* (2). І Коллара **читаєте** З усієї сили, І Шафарика, і Ганка, І в слав'янофіли Так і претесь... I 333.113 //*Прочитувати вголос текст релігійного змісту. Церк.* (2). Максим таки як письменний, ..псалтир **читає** Над покойними. II 55.238. Іде чернець у келію.. Бере письмо святе в руки, Голосно **читає...** II 37.85.

2. *Виголошувати напам'ять* (7). Чи не побачишся коли-небудь з Головачовим.., бо бачиш: як ми з ним бачилися позаторік у цім поганім укреплении, то він **читав** мені деякі вірші Щербини і обіцявся вислать мені із Москви один екземпляр, та й досі

нема. VI 87.24 //*Про молитву. Церк.* (5). «Слава тобі, христе боже! Насилу діждала!» І «Отче наш» тихо-тихо, Мов крізь сон, **читала.** І 323.507 //*У спол.* Да воскреснет **читати** — *про молитву, яку промовляли, коли чули, переживали щось страшне. Жарт.* (1). Тільки що очі заплющу, вареник так, так тобі і лізе в очі, перехристишся, заплющишся, а він знову. Хоч Да воскреснет **читай,** таке лихо. VI 28.4.

3. *Уміти сприймати, розуміти написане або надруковане* (3). [Максим] Вивчився **читати** У москалях. II 255.252. Йосипкові я думав прислать доброго сукна на штанці та на жупанок (як буде добре **читать),** а то й березової каші пришлю. VI 225.27.

◊ **читати 1.** II 190.8, 256.300, **3.** II 255.252, **читать 1.** II 37.109, 171.209, 171.210, 171.217, 435.B, VI 18.2, 23.16, 31.5, 39.30, 86.22, 139.30, 147.32, **3.** VI 215.9, **читаю 1.** I 249.411, 249.425, 374.4, VI 23.35, 92.25, 115.12, 115.18, 139.31, 148.33, 153.17, 179.39, 186.4, *повт.* VI 132.41 (2 р.), **читаєш 1.** II 170.194, VI 210.23, **читає 1.** I 327.95, II 37.85, 55.238, 99.236, 242.17, **2.** II 137.17, **чита 1.** VI 29.25, **2.** II 445.B, **читаєм 1.** I 327.70, 519.B, II 461.B, **читаєте 1.** I 95.734, 333.113, **читають 1.** II 152.23, 171.229, **читав 1.** I 150.П, 267.190, VI 24.12, 24.38, 131.39, 133.23, 139.15, 190.4 (2 р.), 226.11, **2.** VI 87.24, 130.26, **читала 1.** II 158.54, 434.B, **2.** I 323.507, 538.B, **читали 1.** II 473.B, **буде читать 3.** VI 225.27, **будемо читать 1.** II 410.B, **читатиму 1.** II 171.206, VI 58.14, **читай 1.** I 247.328, II 37.99, 170.203, *повт.* II 37.100 (2 р.), **2.** *у спол.* VI 28.4, **нехай читає 1.** II 121.15, VI 139.24, **читайте 1.** I 334.151, 335.219, II 105.31, **читаючи 1.** VI 24.21, 92.26, 148.33, **читая 1.** II 228.47.

ЧКУРНУТЬ (7). *Фам.* **Чкурну** до тебе в Никольское та й захожусь спасаться, бо мені тут нічого робить. VI 164.11.

◊ **чкурнуть** VI 29.20, **чкурнув** VI 197.8, **чкурну** VI 164.11, 166.35, 172.7, 174.6, 190.13.

ЧМІЛЬ (1). *У порівн.* Громада **чмелем** загула, У дзвони задзвонили, Гармата заревла, І бунчугами вкрили Преславного запорожця Павла́ Кравченка-Наливайка. II 139.77.

ЧМОКНУТИ (3). *Поцілувати. Фам.* **Чмокни** гарненько за мене благородного Сергея Тимофеевича. VI 170.21.

◊ **чмокнув** VI 170.20, **чмокни** VI 147.23, 170.21.

ЧМОКНУТИСЯ (2). *Поцілуватися. Фам.* Пану Флярковському нехай Микита скаже, щоб він тричі **чмокнувся** з своїм рідним батьком, з чортом. VI 209.14. Гарнесенько обіймемось.. Пожартуєм, **чмокнемося,** Та й поберемося II 286.13.

ЧОБІТКИ (1). *Зменш.-пестл. до* **чоботи.** діти Грались собі крашанками Та й стали хвалитись Обновами.. Тій стрічку купили. Кому шапочку смушеву, **Чобітки** шкапові, Кому свитку. II 197.10.

ЧОБОТАР (2). кобзар ушкварив: «А мій батько орандар, **Чоботар;** Моя мати пряха Та сваха» І 140.2312.

◊ *Одн. Н.* **чоботар** I 140.2312, **чоботарь** I 447.B.

ЧОБОТИ (2). Аж ось з хлопцем старий кобзар В село шкандибає. В руках **чоботи,** на плечах Латана торбина У старого І 154.43. кобзар ушкварив: «..А я собі Христя В намисті, А на лиштві листя Та листя, І **чоботи** і підкови». І 141.2323.

ЧОВЕН, ЧОВІН (13). Висипали запорожці, Лиман **човни** вкрили. І 61.38. *У порівн.* (3). І блідний місяць на ту пору Із хмари де-де виглядав, Неначе **човен** в синім морі, То виринав, то потопав. І 3.7. *Рим.* (1). Пливе **човен** вод[и] повен, Ніхто не спиняє І 152.5. *Назва твору* (1). **Човен** І 458.B.

◊ *Одн. Н.* **човен** I 152.3, 152.9, 263.63, II 298.19, 298.20, *у порівн.* I 3.7, *рим.* I 152.5, *у назві* I 458.B, **човін** *у порівн.* I 403.B, *Р.* **човна** I 13.97, *Д.* **човнові** *у порівн.* I 152.13, *Мн. Н.* **човни** I 61.38, 61.55.

ЧОГО (75). *Присл.* **1.** *Вживається на початку питального речення* (57). А думка ..на хмарі гуля. Орлом сизокрилим літає, ширяє, ..Спита чорну гору: «**Чого** ти німа?» І 26.67. **Чого** я У той гай ходила? І за що його так довго, Так тяжко любила! II 198.29. Де доткнеться до користі, до грошей, то я бачу, що твоя натура моїй сестра рідна, і соромлива, і боязлива. **Чого** се воно так? VI 188.5. *Повт.* (17). **Чого** мені тяжко, **чого** мені нудно, **Чого** серце плаче, ридає, кричить, Мов дитя голодне? І 257.1. **Чого, Чого** ти дивишся на неї? Це мати! мати! Не дивись! А то з'їси. II 99.240 //*З підсилювальними частками «ж», «б», «бо»* (17). Степаночку, голубчику! **Чого**-бо ти плачеш? І 278.211. **«Чого** ж плачеш, моє серце?» — Петро запитає І 156.113. **Чого** ж ти, мамо моя, плачеш? Не плач, голубочко, дивись, Це я, Мариночка твоя! II 100.283. Аж ось із Києва привозять Княжну.. Тільки смутна, невесела... **Чого** б сумувати? II 14.270 //*У знач. «нащо», «для чого»* (4). **Чого** ж ти нас закликала? Щоб на льох дивиться? І 302.313.

2. *Вживається в ролі сполучного слова* (17). Нема кому розказати, ..**Чого** серце, як голубка, День і ніч воркує І 55.21. Не

зна Марко, **чого** вона Так його цілує I 316.229. *Повт.* (2). І не знаю, **Чого** маленькому мені Тойді так приязно молилось, **Чого** так весело було? II 21.10.

3. *У знач «чомусь»* (1). Я пас ягнята. Чи то так сонечко сіяло, Чи так мені **чого** було? Мені так любо, любо стало, Неначе в бога... II 21.4.

◊ **чого 1.** I 26.67, 38.399, 43.596, 50.90, 68.13, 78.125, 112.1272, 126.1795, 138.2209, 156.113, 163.417, 227.15, 246.283, 270.275, 278.211, 302.313, 312.94, 327.79, 334.164, 355.27, 374.6, 407.В, 473.В, 553.В, II 14.270, 78.69, 86.38, 86.39, 93.24, 100.283, 135.1, 168.133, 198.29, 199.10, 206.42, 238.12, 400.В, VI 188.5, 194.7, 206.25, *повт.* I 142.2369, 142.2370, 242.118, 242.120, 257.1 (2 р.), 257.2, 386.1, 386.3, II 54.207, 54.209, 99.240, 99.241, 156.3, 156.4, 168.141, 169.142, **2.** I 21.14, 55.18, 55.21, 157.180, 261.11, 301.307, 316.227, 316.229, 403.В, 413.В, 462.В (2 р.), II 198.29, 199.2, VI 186.4, *повт.* II 21.10, 21.12, **3.** II 21.4.

ЧОГОСЬ (3). *Присл.* Амон щасливий, Вродливий первенець його! Лежить, нездужає **чогось.** II 71.104.

◊ **чогось** I 530.В, II 71.104, 85.20.

ЧОЛО (5), **ЧЕЛО** (1). Старий промовив: «недоуми! Занапастили божий рай!.. Гетьманщина!!..» І думнеє **Чоло** похмаріло... II 26.76. І стихла оргія. А жриця Кіпріди, оргії цариця, Поникла радостним **челом** Перед апостолом. II 269.180 //*У спол.* **чолом** о д д а в а т и — *вітатися, кланятися* (2). Старий батько Сидить коло хати, Та вчить внука маленького **Чолом** о д д а в а т и. I 291.720.

◊ ***Одн. Н.*** **чоло** II 26.76, ***О.*** **чолом** II 467.В, *у спол.* I 291.720, 496.В, **челом** II 269.180, **над чолом** II 454.В.

ЧОЛОВІК (48). **1.** *Людина* (40). Що то, сказано, ворони. Уже й помостили, Мов для їх те сідало.. зробили. А для кого ж? **чоловіка,** Певне, не посадять Лічить зорі... I 304.379. *Зверт.* (2). Та воно так, **чоловіче;** я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки I 103.967. *У прислів'ї* (2). Далебі правда, частенько сижу собі один в чужій хаті та й думаю — гора з горою не сходиться, а **чоловік** з **чоловіком** спіткнеться. VI 19.25. *У прикл. спол.* с а т а н а-**чоловік** (1). Покарав Його господь за гріх великий.. І с а т а н о ю-**чоловіком** Він буде по світу ходить II 82.220 //*Вживається з означенням* (24). Добрий оцей **чоловік** завтра їде в столицю, зайде до тебе, і ти з ним, як матимеш час, добре набалакаєшся. VI 161.28. Злий! Недобрий **чоловік,** лихий! Навчив тебе, моя дитино. Зробить оце! II 318.555. велике щастя буть вольним **чоловіком,** робиш, що хочеш, ніхто тебе не спинить. VI 15.23. Мабуть такого *ледачого до письма* **чоловіка** *і на світі нема, як я.* VI 32.3 //*У знач. займ.* (2). Чи давно **чоловік** мені радив, щоб я бив лихом об землю VI 82.23. *У прислів'ї* (1). Сказано, коли **чоловік** чого добре шукає, то й найде: так і зо мною тепер трапилось. VI 217.19 //*У знач. одиниці лічби людей* (2). Сьогодні посилаю тобі, Федоте, 1000 Б у к в а р і в і оцю квитанцію.. найди десять **чоловік** добрих людей та роздай їм по сотні книжечок по 3 карб. сотня. VI 227.39 //*У спол.* в с і д о є д и н о г о **чоловіка** (1). Всі тебе бачили, в с і д о є д и н о г о руського **чоловіка,** всі тебе знають і з любов'ю повторяють «твоё обаятельное прославленное имя». VI 154.10.

2. *Дружина* (6). Якби мені **чоловік** молодий, Та другої не любив, не любив. I 275.90. Ой я свого **чоловіка** В дорогу послала, А од шинку та до шинку Стежечку топтала. II 120.1.

3. *Доросла людина чоловічої статі* (1). Жінки й дівчата уже не панщане, а про **чоловіків,** парубків і хлопців ще нічого не чуть VI 205.36.

4. *Втілення високих моральних і інтелектуальних властивостей* (1). А щоб їх [людей] списувать, то треба самому стать **чоловіком,** а не марнотрателем чорнила і паперу. I 375.36.

◊ ***Одн. Н.*** **чоловік 1.** II 62.16, 138.63, 318.555, VI 26.6, 43.13, 43.24, 70.30, 82.16, 82.23, 161.28, 182.21, 188.14, 202.20, 211.33, 212.13, 212.18, 225.4, *у прислів'ї* VI 19.25, 217.19, **2.** I 275.90, II 120.14, ***Р.*** **чоловіка 1.** I 304.379, II 191.34, 461.В, 501.В, VI 19.11, 32.3, 115.40, 163.16, **до чоловіка 1.** *у спол.* VI 154.10, ***З.*** **чоловіка 1.** VI 198.11, **2.** I 275.96, II 120.1, **за чоловіка 2.** II 105.60, ***О.*** **чоловіком 1.** VI 15.23, 87.6, *у прикл. спол.* II 82.220, 4. I 375.36, **з чоловіком 1.** VI 152.20, 162.29, 188.11, *у прислів'ї* VI 19.25, **2.** I 291.712, ***К.*** **чоловіче** *зверт.* 1. I 103.967, VI 23.29, ***Мн. Р.*** **чоловік 1.** VI 227.39, **на чоловік 1.** VI 28.16, ***З.*** **про чоловіків** 3. VI 205.36.

ЧОЛОВІЧОК (1). *Фам.* А тебе ще раз прошу, найди **чоловічка,** добре знающого фотографію VI 142.6.

ЧОЛОВ'ЯГА (5). *Фам.* Якщо єсть у тебе такий **чолов'яга** з теплою хатою, то напиши мені, батьку, брате мій рідний! VI 152.21.

◊ ***Одн. Н.*** **чолов'яга** VI 51.26, 152.21, 156.4, 163.16, 198.1.

ЧОМ (52), **ЧОМУ** (29). *Присл.* **1.** *Вживається на початку питального речення*

(77). А вас, письменних, треба б бити, Щоб не кричали: «Ах! аллах! Не варт, не варт на світі жити!» А **чом** пак темні не кричать? II 53.154. Не пишу тобі, друже мій єдиний, сего дня більш нічо, бо нема чого писать.. Ось-ось трохи не забув! **Чом** ти мені нічого не пишеш про Василя і про Федора? VI 132.35. **Чому** не спиш ти уночі, Моя голубко сизокрила? I 386.4. Навгороді коло броду Барвінок не сходить. **Чому** дівчина до броду По воду не ходить. II 432.B. *Повт.* (30). Думи мої, думи мої,.. **Чом** вас вітер не розвіяв В степу, як пилину? **Чом** вас лихо не приспало, Як свою дитину?.. I 21.5. Всі гуляють. А де ж Гонта? **Чом** він не гуляє? **Чому** не п'є з козаками? **Чому** не співає? I 141.2334.

2. *Сполучне слово* (4). я тебе хочу лаять, **чом** ти, як тілько получив моє письмо, до мене не написав, бо я тут турбувався. VI 17.5. Бог карає Княгиню на світі... А за віщо? Чудно людям, Бо люде не знають, **Чому** добре умирає, Злеє оживає? II 13.210.

◊ **чом 1.** I 21.10, 101.918, 115.1394, 120.1585, 134.2095, 138.2209, 140.2293, 143.2401, 160.277, 242.139, 255.27, 279.261, 295.62, 374.8, 374.9, 374.16, 438.B, 462.B, II 53.154, 170.193, 173.265, 276.474, VI 28.5, 34.40, 85.37, 86.I, 132.35, 146.41, 167.21, 215.8, 224.21, 227.33, *повт.* I 21.5, 21.7, 138.2228, 138.2229, 139.2235, 139.2253, 139.2254, 139.2255, 141.2334, 162.362 (2 р.), 162.363, 162.372, 162.373, 310.15, 327.80, 327.82, 363.120, 363.122, **2.** VI 17.5, **чому 1.** I 11.12, 238.34, 364.140, 375.57, 386.4, 407.B, 490.B, 492.B, II 165.68, 329.6, 432.B, VI 34.7, 85.27, 147.19, 155.18, *повт.* I 85.375, 85.376 (2 р.), 141.2335, 141.2336, 310.10, 310.12, 310.14, II 88.26, 88.27, 88.28, **2.** II 13.210, 22.45, 362.3.

ЧОМУСЬ (2). *Присл.* **Чомусь** дівчина до броду По воду не ходить. II 146.3.

◊ **чомусь** II 146.3, 205.13.

ЧОРНИЙ (70). Виросла могила, А над нею орел **чорний** Сторожем літає I 22.60. Козацьке панство похожає В киреях **чорних,** як один, Тихенько ходя розмовляє I поглядає на Чигрин. I 101.897. Перелякав ти мене **чорною** печатью на своїм письмі. Чи не случилось там у тебе, крий боже, чого недоброго? VI 147.41 /До всього того, що я те[бе] просив, прибав.. 4 штуки **чорного** французского карандаша VI 119.16 //*Вкритий кіптявою* (1). Вмерла Катерина. А Максим на пожарище Та на попелище Подивився. Нема ради! Тілько вітер свище В **чорній** грубі та в комині II 458.B. *Постійний епітет до «брови», «коси», «уси»* (21). Нащо мені **чорні** брови, Нащо карі очі, Нащо літа молодії, Веселі, дівочі? I 55.1. А попереду отаман Веде, куди знає.. Закрутивши **чорні** уси, За ухо чуприну, Підняв шапку — човни стали. — Нехай ворог гине! I 61.53. Не плач, мамо, не росчісуй Мої **чорні** коси II 382.B //*Оповитий темрявою, темний* (17). Раз увечері зимою Марина дивилась На ліс **чорний** II 97.180. Тихо, тихо віє.. Вітер понад Римом. А над **чорним** Колізеєм, Ніби із-за диму, Пливе місяць круглолиций. II 277.504. **Чорна** хмара з-за Лиману Небо, сонце криє, Синє море звірюкою То стогне, то виє I 61.29. *Постійний епітет до «земля», «поле», «нива»* (7). Аж страх погано У тім хорошому селі: Чорніше **чорної** землі Блукають люди II 110.24. Половецьке **чорне** поле Копитами поритеє II 497.B. Орися ж ти, моя ниво,.. Та засійся, **чорна** ниво, Волею ясно́ю! II 349.12. *Постійний епітет до «крук», «галка», «галич»* (4). Закрякали **чорні** крюки, Виймаючи очі I 66.121. Мати галка, мати **чорна,** Літаючи, кряче I 463.B. *Образн.* (2). Встала мати, Кругом оглянулась, взялась За биту голову руками I тихо, мовчки за возами Марою **чорною** пішла На Тібр. II 278.545 //*Перен. Злочинний, властивий злочинцеві* (7). I вражою **чорной** кров'ю Волю окропіте. I 526.B. *У назві твору* (5). З **Чорної** ради тепер не нарисую тобі нічого: нема моделі, нема нічого перед очима нашого українського, а брехать на старість не хочеться. VI 162.25.

◊ ***Одн. Н.*** **чорний** I 22.60, II 208.6, *епіт.* II 222.101, **чорна** I 41.512, 61.29, 146.2529, II 29.28, 160.1. 232.19, 436.B, *епіт.* I 463.B, II 339.8, 349.12, **чорная** II 100. 286, **чорне** *епіт.* II 497.B, ***Р.*** **чорного** VI 119.16, 119.18, **чорної** *епіт.* I 389.22, II 110.24, (з) **чорної** *перен., у назві* VI 162.25, ***З.*** (на) **чорний** II 97.180, **чорну** I 26.67, *епіт.* I 136.2137, 403.B, 475.B, *перен.* I 329.159, *перен., у назві* VI 153.18, 155.33, (за) **чорну** *перен., у назві* VI 153.16, 155.30, **чорную** II 418.B, ***О.*** (над) **чорним** II 277.504, **чорною** VI 147.41, *образн.* II 278.545, **чорной** *перен.* I 526.B, (з) **чорною** *епіт.* II 27.115, ***М.*** (на) **чорнім** II 201.34, (в, у) **чорній** I 141.2341, II 43.56, 458.B, ***Мн. Н.*** **чорні** I 108.1136, 202.127, 458.B, *епіт.* I 36.345, 41.542, 45.707, 55.1, 55.7, 66.117, 66.121, 156.130, 158.231, 460.B, II 147.20, **чорни** I 434.B. **чорнії** II 150.26, *образн.* II 383.B, ***З.*** **чорні** I 5.81, *епіт.* I 32.150, 46.740, 61.53, 528.B, II 116.17, 382.B, **чорнії** *епіт.* I 230.4, (за) **чорнії** *епіт.* I 22.29, ***О.*** **чорними** *епіт.* II 91.45, (з) **чорними** *епіт.* I 39.453, ***М.*** (в) **чорних** I 9.15, 101.897.

ЧОРНИЙ ШЛЯХ (5). *Власна назва.* **Чорний шлях** виходив од Дніпра, меж устями річок Сокорівки і Носачівки, і біг через степи Запорозькі I 148.Прип. **Чорним** [шлях]

названий, що по йому татари ходили в Польщу і своїми табунами вибивали траву. I 148. Прип.

◊ **Одн. Н.** Чорний шлях I 148.Прип., **О.** Чорним шляхом I 104.1003. 104.1011, 114.1338, 148.Прип.

ЧОРНИЛО (5), **ЧЕРНИЛО** (2). То так і я тепер пишу: Папір тілько, **чорнило** трачу... А перш! їйбогу, не брешу! Згадаю що чи що набачу, То так утну, що аж заплáчу. II 57.2. *Образн. Iрон.* (1). Україно! Україно! Оце твої діти, Твої квіти молодії, **Чорнилом** политі. I 252.526 //*У спол.* киснуть (і гнить) в **чорнилах (чернилі)** — *про чиновників, канцеляристів. Зневажл.* (4). Безуміє нас обуяло отим мерзенним і богупротивним панством. Нехай би вже оті Кирпи-гнучкошиєнки сутяги—їх бог, за тяжкіє гріхи наші, ще до зачатія во утробі матерній осудив киснуть і гнить в **чорнилах**, а то мужі мудрі, учені. I 375.54.

◊ **Одн. Р.** чорнила I 375.37, **З.** чорнило II 57.2, **О.** чорнилом *образн., iрон.* I 252.526, **М.** в чернилі *у спол.* I 474.В, 477.В, **Мн. М.** в чорнилах *у спол.* I 252.518, 375.54.

ЧОРНІТИ (19). Біля того гаю, Що **чорніє** над водою, Щось біле блукає. I 3.15. Далі гляну: У долині, мов у ямі, На багнищі город мріє; Над ним хмарою **чорніє** Туман тяжкий... I 246.269. Із куряви щось вигляне I знов пропадає. Ніби шапка через поле Котиться, **чорніє**.. I 281.341 /Сонце заходить, гори **чорніють**, Пташечка тихне, поле німіє II 20.1.

◊ чорніє I 3.15, 6.149, 41.514, 66.130, 77.111, 140.2292, 245.258, 246.269, 281.341, II 20.8, 60.43, 74.193, 277.499, чорніють I 60.14, 124.1723, II 20.1, 433.В, чорніла II 60.32, нехай чорніє I 243.169.

ЧОРНІШЕ (2). *Присл. Тавтол.* Дивлюсь: твоя, мій брате, мати **Чорніше** чорної землі, Іде, з христа неначе знята... I 389.22. **Чорніше** чорної землі Блукають люди II 110.24

ЧОРНОБРИВЕЦЬ (1). А я в його, молодого, В того **чорнобривця**, Беру коня, та й нічого — Веду до криниці. II 331.6.

ЧОРНОБРИВИЙ (36), **ЧОРНОБРІВИЙ** (22), **ЧОРНОБРОВИЙ** (15). *Постійний епітет до «дівчина», «хлопець».* Полюбила **чорнобрива** Козака дівчина. Полюбила — не спинила: Пішов — та й загинув... I 48.21. Аж ось із Києва привозять Княжну.. **Чорнобрива**, кароока, Вилитая мати. II 14.267 /Якби зострілися ми знову, Чи ти злякалася б, чи ні?.. А я зрадів би, моє диво! Моя ти доле **чорнобрива!** II 92.9 //*Субст.* (37). Не вернеться **чорнобривий** Та й не привітає I 4.43. Обіцявся **чорнобрівий**, Коли не загине, Обіцявся вернутися. I 29.49. Невже ж то покинув [Петро] Сиротою **чорнобріву** При лихій годині?.. I 463.В. *Зверт.* (10). Не розкажу, Мої **чорноброві**, Не розкажу против ночі, А то ще присниться. I 96.751.

◊ **Одн. Н.** чорнобривий I 53.198, 435.В, *субст.* I 4.43, 9.27, 51.130, 435.В, чорнобрівий I 31.137, 112.1270, *субст.* I 29.49, 31.139, 31.143, 419.В, чорнобровий I 5.105, чорнобрива I 48.21, 498.В, II 14.267, 92.9, 119.8, 388.В, 402.В, VI 20.9, 211.32, *субст.* I 49.55, 50.76, 50.108, 53.222, 391.20, 403.В, 425.В, II 131.7, 146.11, чорнобріва I 30.89, 45.683, 460.В, 463.В, *субст.* I 31.131, 37.357, 84.344, 235.190, 463.В, чорнобрвва I 294.41, 314.168, II 52.128, *субст.* II 140.18, 168.124, 403.В, чорнобриве II 91.41, чорнобріве II 329.1, **Д.** чорнобровій II 222.105, **З.** чорнобрівого I 30.93, (за) чорнобривого II 450.В, чорнобриву I 4.68, 159.264, II 116.10, 130.63, чорнобріву *субст.* I 463.В, чорноброву I 404.В, II 140.21, 413.В, **О.** (з) чорнобривим II 117.11, **К.** чорнобрива *субст., зверт.* I 153.15, 153.27, 442.В, чорнобріва *субст., зверт.* I 128.1878, **Мн. Н.** чорнобриві II 51.72, чорноброві II 70.44, *субст.* I 46.723, **К.** чорнобриві *субст., зверт.* I 49.42, чорнобріві *субст., зверт.* I 28.1, 28.17, 39.432, чорноброві *субст., зверт.* I 96.751, 140.2289.

ЧОРНОБРИВКА (9).— Скажи, коню, до кого це Ви так нагло гнались?—До якоїсь **чорнобривки** Всю ніч майнували. II 331.15. Чи буде та **чорнобривка** Сей рік молодиця? II 331.19. *Образн.* (1). Найду собі **чорнобривку** В степу при долині — Високую могилоньку На тій Україні. II 182.21.

◊ **Одн. Н.** чорнобривка II 27.146, 331.19, **Р.** чорнобривки II 415.В, до чорнобривки II 331.15, **З.** чорнобривку II 412.В, VI 211.26, *образн.* II 182.21, за чорнобривку VI 220.8, **О.** з чорнобривкою VI 227.9.

ЧОРНОГОРИ (1). Великая туга осіла мою душу. Чую, а іноді і читаю:.. чехи, серби, болгаре, **чорногори..**— всі друкують, а в нас анітелень, неначе всім заціпило I 374.5.

ЧОРНОМОРЕЦЬ (6). приїхав я у тую Москву, та й гуляю собі по улицях.. розглядую собі то церкви, то собори, тілько глядь, аж іде **чорноморець.** VI 82.17. Адже, **чорноморці** з коша прямують на столицю через Курське VI 83.24.

◊ **Одн. Н.** чорноморець VI 82.17, 82.36, **Р.** чорноморця VI 82.33, **З.** чорноморця VI 83.23, **О.** з чорноморцем VI 82.25, **Мн. Н.** чорноморці VI 83.24.

ЧОРНОМОРІЯ (14). *Узбережжя Чорного моря.* Треба хоч на старість подивиться що то таке та славна **Чорноморія**. VI 130.18. Поки ті гроші заробив, Я годів зо два проходив По **Чорноморії**, по Дóну... I 397.35. Я до неї коли-небудь, а таки доберусь до тієї **Чорноморії.** VI 172.9.

◊ ***Одн. Н.*** **Чорноморія** VI 130.18, ***Р.*** **до Чорноморії** VI 130.30, 133.2, 172.9, **із Чорноморії** VI 131.25, 152.33, ***З.*** **Чорноморію** VI 141.26, **в Чорноморію** VI 132.13, **на Чорноморію** VI 130.16, 132.2, 138.22, 141.8, 172.8, ***М.*** **по Чорноморії** I 397.35.

ЧОРНОМОРСЬКИЙ (10). а чорноморець той мерзенний, уповательно думаю собі, що ніхто інший, як сам Сатана.. скинувши свою повшедну одежу.. та надів **чорноморську** достатню одежу VI 82.38. *У назві твору* (8). а поки що ось що: **Чорноморський** ваш побит у цензурному комітеті, цензор Корсаков говорить, що нічого не вимараємо, коли хочете, каже, то не читаючи подпишу. VI 24.19.

◊ ***Одн. Н.*** **Чорноморський** *у назві* VI 24.19, 28.23, ***З.*** **Чорноморський** *у назві* VI 34.20, 35.4, 82.29, 84.29, 85.9, **чорноморську** VI 82.38, 207.19, ***О.*** (з) **Чорноморським** *у назві* VI 28.27.

ЧОРНОУСИЙ (1). Чого ж мені його шкода, Чого його жаль?.. Що гусарин **чорноусий,** Що Машею звав? Ні, не того мені шкода II 156.6.

ЧОРНЯВЕНЬКИЙ (1). *Грон.* чепурненький жрець Ізіди, **Чорнявенький** і кавалер, Скромненько длань свою простер II 371.8.

ЧОРНЯВИЙ (11). Ще ось що: скажіть І[вану] М[аксимовичу], щоб він вам щиро сказав, чи здорова його жінка і його **чорнявая** Ганнуся? VI 223.4. Іде Катря, шкандибає; Дивиться — щось мріє... Либонь, ідуть москалики.. Полетіла, зострілася, Пита: «Чи немає Мого Йвана **чорнявого?**» I 40.483 //*Субст.* (3). Може, вбитий чорнобрівий За тихим Дунаєм; А може.. Другую кохає! Ні, **чорнявий** не убитий, Він живий, здоровий... I 31.147.

◊ ***Одн. Н.*** **чорнявий** I 95.739, *субст.* I 31.147, **чорнява** II 445.В, **чорнявая** VI 223.4, *субст.* II 104.28, ***Р.*** **чорнявого** I 40.483, ***Д.*** **чорнявому** *субст.* I 56.35, ***З.*** (про) **чорнявого** II 415.В, **чорняву** I 165.60, ***Мн. Н.*** **чорняві** I 41.541, **чорняві** II 91.36.

ЧОРТ (25). *Міфол.* Пастухи в селі сказали, Що коло могили У калюжі стару відьму **Чорти** утопили. I 539.В. Дивися, в ірій полетіли — Агу! гиля! — до сатани, До **чорта** в гості! Чуєш! Чуєш! II 98.233. *У приказці* (1). тут тепер 10° морозу, не вам кажучи, а кожуха нема, **чорти** б убив його батька, і купила нема. VI 24.17 //*Про людину. Лайл.* (1). «А ти, Стара собако, де б молиться, Верзеш тут погань. От **чорти!**» Кричить отаман. I 107.1104.

◆ *У спол.* (14): а) **чорт** його знає (**чорти** його знають) — *невідомо* (2). Я там писав, що незабаром вирвуся із цієї каторги і приїду до тебе в гості, але ще й досі нема нічого офіціального, і **чорт** його знає, коли воно й буде, те прокляте офіціальне? VI 139.36; б) **чорта** з два (2). Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені приснився.. Скупий.. дав би гривню, Щоб позирнуть на ті дива. Та **чорта** з два! I 240.67; в) на **чорта** — *навіщо* (2). Так на **чорта** ж їх на горах ставить? I 304.395; г) **чорт** несе (носив) (2). Я, вставши раненько, заходився писать до вас лист оцей; тільки що заходився, а тут **чорт** несе єфрейтора VI 62.6; д) де в **чорта** (де там у **чорта**) — *невідомо де* (2). Де ти в **чорта** забарилась II 475.В. Де той там у **чорта** Овсянніков пропадає? VI 179.23; е) **чорт** спіткав (1). який мене **чорт** спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся VI 24.25; є) **чорта** перескочити — *зробити щось надзвичайне* (1). Ні вже! нехай Вольський хоч **чорта** перескочить, а мені дружбу докаже. VI 198.38; ж) **чорт** нарадив (1). Покинув ниву я і рало, Покинув хату і город, Усе покинув. **Чорт** нарадив. II 64.99; з) **чорт** зна який (1). Маркович написав мені свій адрес, та **чорт** зна який: в Почтамтской, в доме Логинова, а на конверті написано вже [?] другою рукою, в доме полковника Поссе. VI 141.11.

◊ ***Одн. Н.*** **чорт** I 89.475, II 97.191, VI 153.28, 178.33, *у спол.* а) VI 139.36, *у спол.* г) VI 62.6, *у спол.* е) VI 24.25, *у спол.* ж) II 64.99, *у спол.* з) VI 141.11, ***Р.*** **чорта** VI 24.27, *у спол.* б) I 240.67, 474.В, **в (у) чорта** *у спол.* д) II 475.В, VI 179.23, **до чорта** II 98.233, ***Д.*** **чортові** *у спол.* г) VI 153.3, ***З.*** **чорта** I 225.21, *у спол.* є) VI 198.38, **на чорта** *у спол.* в) I 304.395, VI 213.5, ***О.*** **з чортом** VI 209.14, ***Мн. Н.*** **чорти** I 539.В, *лайл.* I 107.1104, *у приказці* VI 24.17, *у спол.* а) VI 132.37.

ЧОРТ-ЗНА (4). *Присл. Невідомо.* Шкода, що твої хлопці написали до мене **чорт-зна** по-якому; вони хоч би у Прісі вчилися писать по-людському. VI 211.15. Ми з тобою, здається, і розумні люде, а робимо **чорт-зна** по-якому VI 216.22.

◊ **чорт-зна** I 374.10, VI 17.8, 211.15, 216.22.

ЧОРТЗНА-ЩО, ЧОРТ-ЗНА-ЩО, ЧОРТ-ЗНА ЩО, ЧОРТ ЗНА ЩО (7). *Вживається при несхвальній оцінці.* Що ті римляне убогі! **Чортзна-що** — не Брути! У нас Брути! і Коклеси! Славні, незабуті! I 333.138. **Чорт-зна що** провадить! Нема хисту, то й не бреши. I 305.413. Микиті скажи (як побачиш), що він дурний, ні з ким

не порадившись зробив **чорт-зна-що.** VI 220.35 //*Невідомо що* (2). Хотів кончить до різдва, та й не знаю, бо тут тепер ні день, ні ніч, так **чорт зна що.** VI 21.6.

◊ **чортзна-що** I 333.138, VI 26.19, 34.6, **чорт-зна-що** VI 220.35, **чорт-зна що** I 305.413, **чорт зна що** VI 21.6, **чорзна що** I 500.В.

ЧОРТІВ (6). **1.** *Лайл. У спол.* (4): а) **чортів** с и н, **чортова** д о ч к а (3). найдіть та пришліть мені оті прокляті Р у с а л к и, а то вони, **чортові** д о ч к и, мені спать не дають. VI 208.27. Здоров, свине,.. Здоров, **чортів** с и н у! I 88.455; б) н а **чортового** б а т ь к а — *навіщо, для чого* (1). А може дасть бог що й не потребують, н а **чортового** б а т ь к а я їм ..здався. VI 130.22.

2. *Вживається для вираження негативної оцінки чогось* (2). А я... чортзна-що, не то роблю що, не то гуляю, сновигаю по оцьому **чортовому** болотові та згадую нашу Україну. VI 26.20.

◊ ***Одн. Н.*** **чортів 1.** *у спол.* а) I 88.455, **чортова 1.** *у спол.* а) I 87.434, ***З.*** (на) **чортового 1.** *у спол.* б) VI 130.22, ***М.*** (по) **чортовому 2.** VI 26.20, (на) **чортовій 2.** II 361.11, ***Мн. Н.*** **чортові 1.** *у спол.* а) VI 208.27.

ЧОРТМА (3). *Нема.* Упилася б ти без мене З своїми ксьондзами? — **Чортма** хисту! Я спалила Польщу з королями; А про тебе, щебетухо, І досі б стояла. I 300.241.

◊ **чортма** I 298.203, 300.241, VI 28.22.

ЧОРТОПХАЙКА (1). *Повозка. Лайл.* Через півроку вивели мене на світ божий та знову посадили мене на **чортопхайку,** тілько вже не з жандаром, а з фельдьєгерем, та одвезли аж у Оренбург. VI 83.8.

ЧОТИРИ (12). Ой привезли до прийому Чуприни голити; Усе дрібні, усе малі, Все багатих діти.. Той горбатий, той багатий, Тих **чотири** в хаті. I 233.133. Я через тебе пошлю **чотири** книжки Алексію.. Хропалю, то тоді він тобі й скаже, як і що робить VI 201.17. *Повт.* (2). Сірі гуси в ірій, ірій, По **чотири,** по **чотири** — Полетіли — гел-гел! I 235.225.

◊ ***Н.*** **чотири** I 233.133, ***Р.*** **чотирьох** VI 212.31, ***З.*** **чотири** II 80.126, VI 201.17, 222.5, (на) **чотири** II 135.6, (по) **чотири** I 91.559, 114.1353, 285.496, *повт.* I 235.225 (2 р.), (через) **чотири** II 148.26.

ЧОТИРНАДЦЯТЬ (1). Угадай, чи багато я налічив їх, тих нікчемних марних літ? Трохи чи не буде **чотирнадцять** VI 82.10.

ЧОТКИ (1). *Церк.* Чернець мій встав, Надів клобук, взяв патерицю, Перехрестився, **чотки** взяв... II 38.117.

ЧРЕВО (1). *Слов'ян.* Во злобі, Сини твої тебе уб'ють Оперені, а злозачаті Во **чреві** згинуть, пропадуть, Мов недолежані курчата!.. II 327.20.

ЧТИТИ (1). *Уроч.* шануйте, **чтіте,** Поважайте його, діти, Бо то батько сивий! II 172.233.

ЧУБ (3). Та ще поскубіть за **чуб** отого ледачого Левицького VI 51. 1 //*У спол.* ч у х а т и **чуби** — *про жест, який виражає нерозуміння, здивування* (1). А ми дивились і мовчали Та мовчки ч у х а л и **чуби.** II 280.17.

◊ ***Одн. З.*** **за чуб** VI 51.1, 141.15, ***Мн. З.*** **чуби** *у спол.* II 280.17.

ЧУБАТИЙ (1). «Не буди, Босфоре, буде тобі горе.. Хіба ти не бачиш, яких я несу Гостей до султана...» Так море спиняло (Любило завзятих **чубатих** славян) I 467.В.

ЧУВАТИ (2). «Що б вам заграть? постривайте. Черницю Мар'яну — Чи **чували?»** «Ні, не чули». «Слухайте ж, дівчата» I 155.83. А тепер я захожусь сердиться на тебе, отамане, наш батьку кошовий! Мабуть ти давно в землях християнських не бував і доброї мови християнської не **чував** VI 189.20.

ЧУГУНКА (1). *Залізниця.* Як передаси рисунки графу Ф[едору] П[етровичу], сідай на **чугунку,** та до мене, та вкупі і вернемося в Пітер. VI 179.29.

ЧУДНИЙ (8). Отаке-то Приснилося диво. **Чудне** якесь! I 253.574. *Повт.* (2). Пекла мало!.. Люде, люде! Коли то з вас буде Того добра, що маєте? **Чудні, чудні** люде! I 137.2156.

◊ ***Одн. Н.*** **чудний** I 253.567, VI 154.22, 156.4, **чудне** I 253.574, VI 219.29, ***М.*** (на) **чуднім** II 444.В, ***Мн.Н.*** **чудні** *повт.* I 137.2156 (2 р.).

ЧУДНО (10). *Присл.* **Чудно** якось Діється між нами! Один сина проклинає, З хати виганяє, Другий свічечку ..ридаючи становить Перед образами — Нема дітей!.. I 314.147 //*Присудк.* (7). І **чудно** й нудно, як поміркую, Що часто котяться голови буї За теє диво! II 32.19. Зуби і очі так болять, що не знаю, де дітись. І чи не **чудно,** скажете, як принесли ваш лист, мені полегшало VI 45.19.

◊ **чудно** I 249.397, 314.147, 314.155, *присудк.* I 557.В, II 13.208, 32.19, 40.1, 236.5, 309.176, VI 45.19.

ЧУДО (8). *Щось надзвичайне, надприродне.* У нас тепер африканский актер, **чудеса** виробляє на сцені. Живого Шекспіра

показує. VI 188.18. Отаке-то **чудо** У тім місті преславному, У тій Вільні сталось. II 159.80 //*Рел.* (1). о господи,.. **чудесам** Твоїм увірують на світі Твої малі убогі діти! II 289.31. *У порівн.* (1). Кругом, як бачите, паскуда, Чому ж його не так зовуть? Чому на його не плюють... За що люде Його возносять як те **чудо!** II 419.В //*У спол.* на **чудо** (2). Не торгувавсь і панотець Усім на диво та на **чудо!** За три копи звінчав у будень. II 50.46.

◊ ***Одн. Н.*** **чудо** II 159.80, ***З.*** **чудо** *у порівн.* II 419.В, **за чудо** I 89.484, **на чудо** *у спол.* II 50.46, 251.90, ***Мн. Д.*** **чудесам** II 289.31, ***З.*** **чудеса** II 380.В, VI 188.18.

ЧУДОВНИЙ (2). *Чудотворний. Рел.* Вернулися запорожці, Принесли з собою В Гетьманщину той **чудовний** Образ пресвятої. II 31.95 //*Субст.* (1). **Чудовная** не помогла, Не помогла святая сила. II 224.181.

ЧУДОТВОРЕЦЬ (2). *Образн.* Вибач мені, мій голубе сизий, ради великого бога, що я тобі так оце нашвидку пишу, єй-богу, нічого в голову не лізе, кроме нашого великого **чудотворця** Михайла Семеновича. VI 161.6. *Звертання до М. С. Щепкіна* (1). Привітай же благодушне Мою сиротину, Наш великий **чудотворче**, Мій друже єдиний! II 263.7.

ЧУДОТВОРНИЙ (1). *Рел.* Ой спасе наш **чудотворний**, Межигірський спасе! I лютому ворогові Не допусти впасти В турецькую землю, в тяжкую неволю. I 285.490.

ЧУЖБИНА (3). Нехай усміхнеться душа на **чужбині** I 406.В.

◊ ***Одн. З.*** **на чужбину** I 517.В, ***М.*** **на чужбині** I 406.В, 407.В.

ЧУЖИЙ (120). **1.** *Означення місцевості, яка не є батьківщиною, або місцевості, де людина не живе постійно (про край, землю, поле і под.)* (46). Забудь мене, пташко, забудь, не журись. А коли почуєш, що на **чужім** полі Поляг головою,— нишком помолись. I 93.644. Тяжко, важко умирати У **чужому** краю... I 16.40. I довелось колись мені В **чужій** далекій стороні Заплакать, що немає роду, Нема пристанища, госпо́ди! II 76.9. Утни, батьку, орле сизий! .. Нехай ще раз усміхнеться Серце на чужині, Поки ляже в **чужу** землю I 59.104 //*Властивий для такої місцевості* (3). Буде легше в чужім полі Сироті лежати, Буде над ним його мила Квіткою стояти.. Щоб не пекло **чуже** сонце, Не топтали люде. I 10.39.

2. *Нерідний, не пов'язаний родинними зв'язками, спільністю умов життя тощо* (42). А може й так Узяв собі старий козак Чию сирітку за дитину Та й доглядає в затишку, Як квіточку, **чужу** дочку. II 164.25. **Чужі** люди проганяють, I немає злому На всій землі безконечній Веселого дому. I 335.226. *Повт.* (2). Тяжко дітей годувати У безверхій хаті, А ще гірше старітися.. Старітися, умірати, Добро покидати **Чужим** людям, **чужим** дітям I 312.84. *У порівн.* (3). Без милого батько, мати — Як **чужії** люди, Без милого сонце світить — Як ворог сміється I 50.81 //*Субст.* (6). То покритка попідтинню З байстрям шкандибає, Батько й мати одцурались, Й **чужі** не приймають! I 242.144. Ані братіка я, Ні сестрички не знала, Меж **чужими** зросла, I зросла — не кохалась! I 380.11 //*Про людей з іншої місцевості* (12). Та перш ось що! треба буде I на **чужі** люди Подивитись, як живуть: Чи орють, Чи не на ораному сіють I 277.154. Не смійтеся, **чужі** люде! Церков-домовина Розвалиться... і з-під неї Встане Україна. I 309.41 //*Про культурне надбання інших народів. Субст.* (1). Не дуріте самі себе, Учітесь, читайте, I **чужому** научайтесь, Й свого не цурайтесь. I 335.220.

3. *Той, що належить іншим, не власний* (32). Іде чумак з-за Лиману З **чужим** добрим, безталанний, **Чужі** воли поганяє I 254.24. Добре, що я ще грошей од книжника не взяв. Попокліпав би очима, проциндривши **чужі** гроші. VI 186.18. [Чумак] співає: «Доле моя, доле, Чом ти не такая, Як інша **чужая?**» I 255.29. Прости мене! Я каралась Весь вік в **чужій** хаті... Прости мене, мій синочку! Я... я твоя мати. I 324.543 /Сини мої на чужині, На **чужій** роботі. I 225.32.

◊ ***Одн. Н.*** **чужий 2.** I 68.9, **чужій 2.** I 417.В, 490.В (2 р.), **чужа 3.** I 153.15, 153.27, **чужая 3.** I 255.29, II 476.В, **чуже 1.** I 10.39, VI 75.22, ***Р.*** **чужої 3.** II 26.94, **(з, із) чужої 1.** II 403.В, **3.** I 201.78, **чужого 1.** II 367.15, **3.** I 518.В, **(з, із) чужого 1.** I 331.39, II 23.19, ***Д.*** **чужому 2.** *субст.* I 335.220, ***З.*** **(в) чужий 3.** II 267.108, **чужу 2.** II 164.25, **3.** II 358.16, **(в) чужу 1.** I 34.242, 59.104, 145.2509, **(на) чужу 3.** I 299.214, **чуже 1.** I 23.93, 554.В, **(на) чужеє 1.** I 287.564, ***О.*** **чужим 1.** I 23.96, **(під) чужим 3.** I 38.426, **(попід) чужим 3.** II 58.19, **(з) чужою 2.** VI 167.14, **(з) чужим 3.** I 254.24, **(понад) чужим 1.** II 46.54, ***М.*** **(в, у) чужому 1.** I 13.95, 16.40, 330 26, 332.104, II 32.2, **(в) чужім 1.** II 406.В, **(в, у) чужій 1.** I 384.27, 515.В, II 54.212, 76.9, **2.** I 384.27, **3.** I 59.105, 322.455, 324.543, II 118.11, 182.15, 294.10, 306.34, 321.656, 322.718, VI 19.24, **(на) чужій 1.** I 15.30, VI 17.10, **3.** I 225.32, **(в) чужім 1.** I 10.33, 16.35, 165.35, **(на) чу-**

жому 1. I 4.38, 93.623, 142.2395, 145.2508, 146.2520, 162.388, 274.58, 331.30, 346.236, 393.4, II 104.21, 106.103, (на) **чужім 1.** I 93.644, II 17.389, ***Мн. Н.*** **чужі 2.** I 28.3, 28.19, 30.105, 34.242, 55.25, 58.63, 309.41, 310.28, 335.226, 505.В, 516.В, II 252.143, 427.В, VI 16.8, *субст.* I 242.144, 318.312, **чужії 2.** I 4.56, 37.352, II 230.40, 322.719, *у порівн.* I 50.81, 55.15, 516.В, *субст.* I 343.114, ***Д.*** **чужим 2.** I 34.247, *повт.* I 312.84 (2 р.), **3.** I 342.71, II 102.15, ***З.*** **чужі 3.** I 254.25, II 22.42, 182.13, VI 186.18, **чужих 2.** I 339.79, **3.** I 523.В, (на) **чужі 2.** I 277.154, (в) **чужії 1.** I 331.49, (у) **чужиї 1.** I 519.В, ***О.*** **чужими 1.** I 158.223, (меж) **чужими 2.** I 68.32, *субст.* I 380.11, 383.6, 538.В, ***М.*** (в) **чужих 2.** I 33.201, **3.** II 328.63.

ЧУЖИНА (71). Серце одпочине І полине із **чужини** На свою країну. II 63.34. А я ледве додибала До вашої хати, Не хотілось на **чужині** Одній умірати! I 320.407. *У прислів'ї* (1). Сироті на **чужині** і сухар хлібом стане. То так і мені оце ваше письмо VI 70.40.

◊ ***Одн. Р.*** **із чужини** II 63.34, ***З.*** **на чужину** I 152.15, 251.480, 331.35, 388.3, 388.26, 515.В, 528.В, II 49.9, 111.34, ***М.*** **в чужині** I 404.В, 554.В, II 474.В, **на чужині** I 13.90, 14.13, 22.39, 48.16, 59.103, 68.12, 76.48, 81.252, 81.259, 86.414, 199.4, 201.75, 203.170, 225.31, 320.407, 346.242, 383.4, 394.22, 491.В, 518.В, 554.В, II 23.1, 23.16, 28.163, 31.81, 40.5, 43.34, 62.1, 62.23, 87.2, 90.8, 106.100, 106.108, 110.1, 190.23, 208.16, 209.42, 210.19, 213.48, 213.61, 213.73, 361.17, 379.В, 406.В, 409.В, 440.В, VI 19.19, 24.10, 27.1, 54.25, 58.12, 71.2, 73.6, 132.11, 186.34, 187.2, 220.27, *у прислів'ї* VI 70.40.

ЧУЖОЗЕМЩИНА (1). *Чужі країни.* Я щось не дуже ударяю на Академію, а в **чужоземщині** хочеться бути. VI 29.18.

ЧУМА (7). Із Одеси преславної Завезли **чуму.** Покинули товариша, Горенько йому. II 127.10. Не видно нікого в Ієрусалимі, Врата на запорі, неначе **чума** В Давидовом граді, господом хранимім, Засіла на стогнах. II 70.32. *Персоніф.* (2). Отакето людям горе **Чума** виробляла II 151.56. *Назва твору* (1). **Чума** II 150. Заг.

◊ ***Одн. Н.*** **чума** II 70.32, *персоніф.* II 150.1, 151.56, *у назві* II 150.Заг., ***Р.*** **чуми** II 70.34, 462.В, ***З.*** **чуму** II 127.10.

ЧУМАК (12). Отак вона вишивала, У віконце поглядала, Чи не ревуть круторогі, Чи не йде **чумак** з дороги. I 254.22. *У порівн.* (1). Неначе степом **чумаки** Уосени верству проходять, Так і мене минають годи II 163.1.

◊ ***Одн. Н.*** **чумак** I 48.9, 254.22, 254.23, II 127.7, ***З.*** **чумака** II 142.9, ***Мн. Н.*** **чумаки** I 538.В, *у порівн.* II 163.1, ***О.*** **з чумаками** I 38.405, 322.476, II 251.100, 294.6, 414.В.

ЧУМАКУВАТИ (2). Уже Марко **чумакує** І восени не ночує Ні під хатою, ні в хаті... I 316.258. А що пак, Максиме! .. Будем знов **чумакувати,** Поки вийдем в люде II 52.119.

ЧУМАЦЬКИЙ (3). Ой не клюйте, гайворони, **Чумацького** трупу, Наклювавшись, подохнете Коло мене вкупі. II 127.18.

◊ ***Одн. Р.*** **чумацького** II 127.18, ***Мн. Н.*** **чумацькі** I 105.1039, ***О.*** (з) **чумацькими** II 142.13.

ЧУМАЧЕНЬКО (6). *Пестл. до* **чумак.** За Києвом, та за Дніпром, Попід темним гаєм, Ідуть шляхом **чумаченьки,** П у г а ч а співають. I 38.395. Ідуть його воли, Воли полові, Ідуть, ремигають, А **чумаченька** мого молодого Коло воликів немає II 142.17.

◊ ***Одн. Р.*** **чумаченька** II 142.17, ***З.*** **чумаченька** II 431.В, ***О.*** **з чумаченьком** II 127.3, ***Мн. Н.*** **чумаченьки** I 38.395, 255.48, II 120.18.

ЧУПРИНА (6). На могилі кобзар сидить Та на кобзі грає.. Сивий ус, стару **чуприну** Вітер розвіває I 26.49. Ой привезли до прийому **Чуприни** голити I 233.127. *Ірон.* (1). Так що ж, не втну, а як поможеш Та як покажеш, як тих птах Скубуть і патрають, то може І ми б подержали в руках Святопомазану **чуприну.** II 69.20.

◊ ***Одн. Н.*** **чуприна** I 156.134, ***Р.*** **до чуприни** VI 27.34, ***З.*** **чуприну** I 26.49, 61.54, *ірон.* II 69.20, ***Мн. З.*** **чуприни** I 233.127.

ЧУРА (1). *Істор. Джура.* Зо мною, слухай же, остались Данило, **чура** мій, та я II 234.83.

ЧУРЕК (2). *У кавказьких горян — прісний хліб у формі коржа.* **Ч у р е к** і с а к л я — все твоє; Воно не прошене, не дане, Ніхто й не возьме за своє, Не поведе тебе в кайданах. I 327.65.

◊ ***Одн. Н.*** **чурек** I 327.65, ***З.*** **чурек** I 327.81.

ЧУТА (1). *Назва місцевості на правобережжі Дніпра.* Смеркається. Полетимо Ночувати в **Чуту.** I 297.168.

ЧУТИ, ЧУТЬ[1] (152). **1.** *Сприймати слухом звуки* (85). А дівчина спить під дубом При битій дорозі. Знать, добре спить, що не **чує,** Як кує зозуля I 7.157. Раз увечері Мар'яна, Як мати заснула, Пішла слухать соловейка, Мов зроду не **чула.** I 462.В. Матрос.. Журився сам собі чогось, Та й заспівав,— звичайне, тихо. Щоб капітан не **чув** II 85.22 /В селі довго говорили Дечого багато, Та не **чули** вже тих річей Ні батько, ні мати... I 35.287. Спасибі вам, друже мій добрий, я з самої весни не **чув** рідного, щирого слова. VI 41.15. *Повт.* (8). Рибалонька кучерявий.. Плаче, пада коло неї, Розкрива, цілує Мертві очі. «Подивися!.. Не **чує,** не **чує!»** I 168.159. *Образн.* (2). Босфор аж затрясся, бо зроду не **чув** Ко-

зацького плачу I 199.20. *Образн. Повт.* (2). Загула Хортиця з Лугом: «**Чую! чую!**» I Дніпр укрили байдаки I 200.32 //*У спол.* (не) **чути,** (не) бачити (12). Всі танцюють, а Галайда Не **чує,** не бачить. I 126.1792. за сином Святая мати всюди йшла, Його слова, його діла — Все **чула** й бачила II 321.664 //*У знач. «чутно»* (26). Болящая Щодень, щогодина Ледве **чути** питається: «Доню Катерино! Чи ще Марко не приїхав?» I 322.470 /минає літо.. Шелестить Пожовкле листя по діброві; Гуляють хмари; сонце спить; Нігде не **чуть** людської мови I 136.2127.

2. *Мати відомості, знати (з розмов, чуток і под.)* (46). Про те, що діялось на Украйні 1768 року, розказую так, як **чув** од старих людей I 150.П. Ти пишеш, що **чув,** що і в столиці єсть добрі душі, що хотять помагать мені на дорогу. VI 138.17. живете Відколи, дядьку, а не **чули,** А може й **чули,** та забули, Журнал дрюкують... II 408.В. вже з півроку як не **чую** нічого із рідної моєї України VI 25.28. *Повт.* (5). **Чули, чули** запорожці З далекого Криму, Що канає Гетьманщина II 31.75 //*У спол.* не знати, не **чути** (4). Чого серце хоче.. Ніхто його не питає, Не знає, не **чує.** I 55.24. Хвастяне.. інколи ченьця згадають, А де похований? в якому краю? Вони не знають, може й не **чули!** II 399.В //*У знач. «чутно»* (10). Жінки.. уже не панщане, а про чоловіків, парубків і хлопців ще нічого не **чуть** VI 205.36. Ще як були ми козаками, А унії не **чуть** було, Отам-то весело жилось! II 33.2. *Повт.* (2). Де ж подівсь Дивочний гость отой лукавий?.. Не **чуть,** Не **чуть** ані його, ані месії. II 311.262.

3. *Відчувати, передчувати* (11). Нехай собі тії люде Що хотять говорять: Вона любить, то й не **чує,** Що вкралося горе. I 29.39. Утомилась би Мар'яна,— Утоми не **чує** I 463.В /Ні їсться, ні п'ється, і серце не б'ється, I очі не бачать, не **чуть** голови I 278.195. *Образн.* (3). Їдем різать — палить, Братів визволяти. ..Пливуть собі співаючи, Море вітер **чує** I 200.51. **Чуло** серце недоленьку, Сказати не вміло; Не сказало — осталася, День і ніч воркує I 49.68 //*Розпізнавати чуттям* (3). Тілько звір виє, йде в село, Де **чує** трупи. I 420.В //*У спол.* (3): а) носом **чути.** ***Фам.*** (2). Не посилайте поки що нічого отим книгарям — поки вас лихо не прискрипало. Бо вони не бачать, а носом **чують** наші злидні VI 193.5; б) не **чути** землі — *про сильне хвилювання, обурення* (1). Я ледве, ледве вийшов з хати. Ще не світало. Я в палати Пішов з ножем, не **чув** землі... Аж панича вже одвезли У школу в Київ. I 397.58.

4. *У формі 2 ос. теперішнього часу вживається для підкреслення сказаного, звернення уваги співрозмовника* (10). Випий трошки сього зілля — Все лихо загоїть. Вип'єш — біжи, яко мога ..Та ще, **чуєш,** не хреститися — Бо все піде в воду... I 52.170. Прощай, моє любе, Моє серце!.. Увечері?.. За царину?.. Буду! ..**Чуєш!** дожидайся ж! II 172.260.

◊ **чути 1.** I 248.350, 271.338, 297.170, 322.470, 354.7, 473.В, II 188.101, 476.В, VI 189.20, *у спол.* II 14.254, **2.** II 490.В, **чуть 1.** I 100.864, 100.879, 136.2127, 142.2373, 147.2557, 242.126, 243.187, 384.6, 463.В (2 р.), II 17.363, 17.367, 150.23, 154.15, 175.324, 325.29, *у спол.* II 383.В, **2.** I 108.1154, II 33.2, 78.53, 320.620, VI 147.36, 205.8, 205.36, *повт.* II 311.262, 311.263, **3.** I 278.195, **чую 1.** I 240.46, *повт.* I 128.1864 (2 р.), 154.62 (2 р.), *образн., повт.* I 200.32 (2 р.), *у спол.* I 406.В, **2.** I 374.4, VI 25.28, **чуєш 1.** I 242.122, 313.116, II 274.372, *повт.* II 98.233 (2 р.), *образн.* I 199.30, **4.** I 52.170, 89.486, 105.1030, 115.1374, 128.1863, 323.500, 536.В, II 172.260, 313.331, **чує 1.** I 7.157, 29.30, 50.73, 142.2375, 142.2380, 316.223, 316.239, 491.В, II 408.В, *повт.* I 168.159 (2 р.), *у спол.* I 31.140, 126.1792, 514.В, **2.** I 26.70, 100.890, 473.В, II 93.27, *у спол.* I 55.24, 110.1207, **3.** I 29.39, 420.В, 462.В, 463.В, *образн.* I 112.1276, 200.51, **чуєм 1.** I 130.1961, II 228.48, **чуємо 2.** I 199.4, **чуєте 1.** I 101.921, 303.351, **4.** I 122.1638, **чують 1.** I 330.10, **3.** *у спол.* а) II 165.40, VI 193.5, **чув 1.** I 375.49, 375.50, II 46.39, 54.189, 85.22, 85.28, VI 41.15, *образн.* I 199.20, *у спол.* I 152.22, 235.208, 235.210, II 313.347, **2.** I 150.П (2 р.), 156.126, II 54.210, 54.212, 408.В, VI 21.10, 26.6, 130.35, 138.17, 177.1, 210.32, 211.25, 226.11, **3.** *у спол.* б) I 397.58, **чула 1.** I 367.270, 462.В (2 р.), *у спол.* II 321.664, **2.** I 162.356, 163.413, **чуло 3.** *образн.* I 49.68, **чули 1.** I 26.58, 27.87, 35.287, 201.101, 341.42, II 30.64, 94.37, *у спол.* II 17.394, **2.** I 155.83, II 20.15, 408.В (2 р.), *повт.* II 31.75 (2 р.), 31.79 (2 р.), 31.80, *у спол.* II 399.В, **будеш чути 2.** *у спол.* II 188.89, **чули б 1.** I 331.58.

ЧУТИСЬ (1). *Безособ.* Ще як були ми козаками, А унії не **чутись** було. Тойді то весело жилось!.. II 396.В.

ЧУТКА (6). Минає рік, I другий минає, I четвертий, і десятий, А **чутки** немає. I 234.157. за гроші спасибі вам, єдиний мій друже, у мене ще осталося трохи,.. а якщо пошлють весною в степ на Раїм, бо єтака **чутка,** то тойді вже проситиму VI 45.28.

◊ ***Одн. Н.*** **чутка** I 304.393, II 53.179, VI 45.28, ***Р.*** **чутки** I 234.157, 234.158, VI 152.36.

ЧУТКИЙ (1). На панщині пшеницю жала,.. Пішла в снопи, пошкандиба[ла] Івана

сина годувать.. Розповила, нагодувала, Попестила; і **чутким** сном, Над сином сидя, задрімала. II 476.В.

ЧУТНО (4). *Присудк.* Минає час — **чутно** з палат Ниначе крик II 384.В /Бо **чутно** єсть, що царь хоче Весь мир полонити. I 500.В.

◊ **чутно** I 499.В, 500.В, 526.В, II 384.В.

ЧУТЬ[1] *див.* **ЧУТИ.**

ЧУТЬ[2] (3). *Присл. Ледве.* Понад Дніпром козак іде.. Чого ж смутний невеселий Іде — **чуть** не плаче? I 112.1273. Оксану вихопив **чуть** живу Ярема з льоху та й полинув У Лебедин... I 131.1986.

◊ **чуть** I 112.1273, 131.1986, 430.В.

ЧУХАТИ (1). *У спол.* **чухати** чуби — *про жест, який виражає нерозуміння, здивування.* А ми дивились і мовчали Та мовчки **чухали** чуби. II 280.17.

Ш

ШАБЕЛЬКА (1). *Пестл. до* **шабля.** Шляхта репетує, А магнати палять хати, **Шабельки** гартують. I 82.292.

ШАБЛЮКА (1). І **шаблюка,** мов гадюка, Й ратище-дрючина, І самопал семип'ядний Повис за плечима. I 281.308.

ШАБЛЯ (6). З передсвіта до вечора.. Летить стріла́ кале́ная, Бряжчить **шабля** о шеломи II 339.4. Випровожала сестра свого брата. А сірому сиротина Випровожала; коня напувала До зірниці із криниці, Виносила збрую — **шаблю** золотую І рушницю-гаківницю. II 42.29. *У прикл. спол.* меч-**шабля** (1). Заревли великі дзвони, Щоб сідлали хлопці коні, Щоб мечі-**шаблі** гострили II 42.15.

◊ ***Одн. Н.*** **шабля** II 339.4, ***З.*** **шаблю** II 42.29, 43.64, ***Мн. З.*** **шаблі** II 496.В, *у прикл. спол.* II 42.15, ***О.*** **шаблями** I 227.22.

ШАГ (10). *Старовинна монета, півкопійки.* Діду, серце, голубчику, Заграй якунебудь, Я **шага** дам. I 154.57. я в Волощині була.. Близнят в Бендерах привела.. Та вже дома Без кадила, без кро́пила За три **шаги** охрестила I 365.185. *Повт.* (2). Я два **шаги,** два **шаги** Пропила, За копійку дудника Найняла. II 144.9.

◊ ***Одн. Р.*** **шага** I 537.В, ***З.*** **шага** I 38.413, 154.57, II 426.В, ***Мн. З.*** **шаги** I 365.186, *повт.* II 144.9 (2 р.), **за шаги** I 283.412, 352.45, 365.185.

ШАЖОК (1). *Пестл. до* **шаг.** Хто йде, їде — не минає: Хто бублик, хто гроші; Хто старому, а дівчата **Шажок** міхоноші. I 46.722.

ШАЛЬ (2). Знаєш, Маню, У городі тепер армяни, Купи собі, мамуню, **шаль.** — Мені не треба тії **шалі.** II 221.32.

ШАНОБНИЙ (2). **1.** *Такий, що виражає повагу, пошану* (1). Спасибі вам, мій щирий, мій єдиний земляче, за ваш **шанобний** лист, который я читаю, дивуюсь і не надивуюсь VI 186.3.

2. *Той, до якого ставляться з повагою, пошаною* (1). Вельми і вельми **шанобная і** любая моя пані Мар'є Васильєвно! Спасибі вам, моє серце єдинеє, за ваше щиро ласкаве привітання. VI 186.28.

◊ ***Одн. Н.*** **шанобная** 2. VI 186.28, ***З.*** (за) **шанобний** 1. VI 186.3.

ШАНУВАТИ, ШАНУВАТЬ (9). **1.** *Поважати* (8). Старий батько іде рядом, Наставляє сина. Як у війську пробувати, Старших **шанувати** I 281.321. Хто ж нас **шануватиме,** як ми самі себе не **шануєм?** VI 170.5. *Образн.* (1). ведуть Старого дурня муштровати. Щоб знав, як волю **шанувати** II 48.121.

2. *Перен. У спол.* **шанувать** себе — *не піддаватися спокусі, берегти дівочу честь* (1). Недоля не бачить, з ким їй жартувати, А люде хоч бачать, та людям не жаль: «Нехай, кажуть, гине ледача дитина, Коли не зуміла себе **шанувать»** I 39.465.

◊ **шанувати 1.** I 281.321, *образн.* II 48.121, **шанувать 1.** II 410.В, **2.** I 39.465, **шанує 1.** I 15.18, **шануєм 1.** VI 170.5, **шанували 1.** II 58.9, **шануватиме 1.** VI 170.4, **шануйте 1.** II 172.233.

ШАНУВАТИСЯ, ШАНУВАТИСЬ (3). **1.** *Не піддаватися спокусі, берегти дівочу честь* (1). Отаке-то лихо, бачите, дівчата.. **Шануйтеся** ж, любі, в недобру годину Щоб не довелося москаля шукать. I 39.466.

2. *Гідно себе поводити, поважати когось* (2). Ми то! Ми то людям покажемо Оцих безталанних Та навчимо **шануватись** Паничів поганих! II 186.11.

◊ **шануватись 2.** II 186.11, **шануйтеся 1.** I 39.466, **2.** I 104.1001.

ШАНУЄМИЙ (4). Давно, дуже давно ми з вами не бачились, щиро **шануємий** Яков Васильєвич! VI 224.35.

◊ *Одн. Н.* **шануємий** VI 200.3, 222.17, 224.35, 226.5.

ШАНУЮЩИЙ (1). Коли цьому правда, і буде можна, то вручите Федорові рекомые вещи.. **Шанующий** вас Т. Шевченко VI 219.30.

ШАПКА (12). Ой заграй, заграй, синесеньке море Та під тими байдаками, Що пливуть козаки, тілько мріють **шапки,** Та на сей бік за нами. I 199.11. *У порівн.* (1). Із куряви щось вигляне I знов пропадає. Ніби **шапка** через поле Котиться, чорніє... I 281.340 //*У спол.* **шапку** л а м а т и — *підлесливо кланятися* (1). бакалярів розігнали За те, що **шапки** н е л а м а л и у Острій брамі. II 157.8.

◊ *Одн. Н.* **шапка** *у порівн.* I 281.340, *Р.* **шапки** *у спол.* II 157.8, **без шапки** I 249.404, *З.* **шапку** I 61.55, 61.63, 115.1376, II 157.18, *М.* **у шапці** II 79.110, *Мн. Н.* **шапки** I 199.11, *Р.* **шапок** I 375.30, *З.* **шапки** II 54.192, *О.* **шапками** I 202.132.

ШАПЛИК (1). *Широка низька бочка.* Аж ось і сам старий іде Із города, носив продати Барилко добре та **шаплик.** II 490.В.

ШАПЛИЧОК (1). *Зменш.-пестл. до* **шаплик.** старий іде З ціпочком тихо попід тином: Носив у город **шапличок** Продать. II 316.467.

ШАПОЧКА (3). *Зменш.-пестл. до* **шапка.** [Діти] стали хвалитись Обновами.. тій стьожку, Тій стрічку купили. Кому **шапочку** смушеву II 197.9. А наймичка.. Кіп із вісім заробила Й Маркові купила Святу **шапочку** в пещерах I 319.347.

◊ *Одн. З.* **шапочку** I 319.347, II 88.8, 197.9.

ШАРОВАРИ (1). У садочок входить молодий хлопець.. в короткому синьому жупанку, в зелених **шароварах** II 168.Рем.

ШАРПАК (1). *Глузливе називання бідняка.* Отак і виріс [козак] сиротою, У наймах. Сказано, **шарпак,** То й одружився собі так: Узяв хорошу та убогу,—Звичайне, наймичку. II 105.50.

ШАСТЬ (1). *Присудк. Про швидкий, раптовий рух.* Н[астуся]: Добре, тату... (І веселенька **шасть** у хату). II 167.104.

ШАТАТИСЬ (1). *Фам., образн. Про славу.* За тобою чимчикую: Ти хоча й пишалась I з п'яними кесарями По шинках **шаталась** II 475.В.

ШАТРО (5). Ішли цигане.. Ішли, ішли, а потім стали. **Шатро** край шляху розп'яли I 360.30 /Аж ось лихий царя несе З законами, з мечем.. підкрались, зайняли Отари з поля; а п[а]сущих, І **шатра** їх, убогі кущі.. все взяли II 351.15.

◊ *Одн. З.* **шатро** I 360.30, **на шатро** I 363.118, *О.* **за шатром** I 361.36, 533.В, *Мн. З.* **шатра** II 351.15.

ШАФАРИК (5). *Прізвище видатного чеського ученого.* В. С. Караджич, **Шафарик** і иниє не постриглись у німці,.. а остались слав'янами, щирими синами матерей своїх I 375.57. *Зверт.* (1). Слава тобі, **Шафарику,** Вовіки і віки! Що звів єси в одно море Слав'янськії ріки! I 263.68.

◊ *Одн. Н.* **Шафарик** I 375.57, *Р.* **до Шафарика** I 485.В, *Д.* **Шафарикові** I 262.Присвята, *З.* **Шафарика** I 333.115, *К.* **Шафарику** *зверт.* I 263.68.

ШАШІЛЬ (2). *Образн.* (1). Минуло все, та не пропало, Остались **шашелі:** гризуть, Ж[е]руть і тлять старого дуба... II 367.5. *Образн., зверт.* (1). Козак безверхий упаде, Розтропцить трон.. Роздавить вашого кумира, Людськії **шашелі.** II 367.14.

ШАШЛИК (2). [Цигане] Огонь чималий розвели I кругом його посідали. Хто з **шашликом,** а хто і так, Зате він вольний, як козак I 361.33. Не злодії з Гамалієм Їдять мовчки сало Без **шашлика.** I 202.112.

ШВАЙКА (2). *У порівн.* (1). По тім боці Твердиня й дзвіниця, Мов та **швайка** загострена I 249.396. *У приказці* (1). Ох, старі голови та розумні; химерять-химерять, та й зроблять з лемеша **швайку.** I 101.914.

ШВАЧКА (4). *Прізвище одного з видатних ватажків Коліївщини.* Прийди з того Межигор'я, Наш славний Палію, Подивися, що той **Швачка** У Фастові діє! II 125.27.

◊ *Одн. Н.* **Швачка** II 125.27, 126.39, *у назві* II 125.Заг., *З.* **на Швачку** II 427.В.

ШВЕДИ (1). Наробили колись **шведи** Великої слави, Утікали з Мазепою В Бендери з Полтави. II 29.1.

ШВЕДСЬКИЙ (1). А з вольними козаками Що я виробляла?.. Думала, з Богданом От-от уже поховала. Ні, встали, погані, Із **шведською** приблудою... I 300.253.

ШВЕДЧИНА (2). Що ж діялось по **Шведчині!** То й вони [кобзарі] злякались, Оніміли з переляку II 30.57. Мене носив проклятущий пароход у **Шведчину** й Датчину. VI 25.10.

ШВЕЦЬ (1). *У приказці, у порівн.* Чи давно чоловік мені радив, щоб я бив лихом об землю, як той **швець** мокрою халявою об лаву. А його вже й поховали! VI 82.24.

ШВИДЕНЬКО (15). *Присл.* **1.** *Негайно* (11). Тричі наймичку у Київ Катря провожала.. І молила бога, Щоб **швиденько** верталася. І 320.380. Напишіть мені **швиденько.** Чи можна буде послать вам 100 екземп[лярів] Кобзаря? VI 222.39.

2. *Бистро, з великою швидкістю* (4). Отож сидять, А сонце праведне **швиденько..** котиться. II 313.343. Сотник: «Побіжу ж я **швиденько,** а ти тут, моя любко, погуляй собі» II 174.291.

◊ **швиденько 1.** I 320.380, VI 25.28, 54.4, 140.17, 205.32, 206.12, 206.30, 212.22, 220.9, 222.23, 222.39, **2.** II 174.291, 313.343, 317.503, 319.580.

ШВИДКИЙ (2). Мабуть дорога **Швидка** завадила тобі? II 490.B //*Короткий* (1). Я вже другий місяць як гнию в петербурзькому болоті, та тілько сьогодні урвав **швидкий** час, щоб написать вам VI 197.7.

ШВИДКО (17). *Присл.* **1.** *Незабаром, за короткий час* (16). [Гонта] Зрівняв землю, покрив дерном Щоб ніхто не бачив, Де полягли.. Голови козачі. «Спочивайте, виглядайте, Я **швидко** прибуду». I 143.2423. Поклонися усім родичам од мене, а надто дідові.. Скажи, нехай не вмира, **швидко** побачимось VI 15.25. Послав я тобі не надписаних п'ять книжок Кобзаря. Може тобі ще треба буде, то напиши, бо його **швидко** й не стане. VI 206.16. *Повт.* (2). «Коли то те буде?» «**Швидко, швидко,** моя рибко. Молись тілько богу». I 163.399.

2. *Бистро, з великою швидкістю* (1). Як-то **швидко** ті літа минають VI 82.4.

◊ **швидко 1.** I 143.2423, II 289.7, VI 15.25, 19.28, 29.32, 57.30, 145.20, 147.20, 164.29, 166.32, 194.29, 196.14, 206.16, 218.30, *повт.* I 163.399 (2 р.), **2.** VI 82.4.

ШВИДЧЕ (28), **ШВИДШЕ** (4). *Присл.* **1.** *Вищий ступінь до* **швидко 1.** (23). Серце якось лихорадочно б'ється. Ох, якби-то його **швидче** успокоїли! VI 138.13. відціля видніше буде, Як той розкопуватимуть льох. Коли б вже **швидче** розкопали, Тойді б у рай нас повпускали. I 293.8.

2. *Вищий ступінь до* **швидко 2.** (9). Чи чуєш ти, Катерино? Біжи зустрічати! .. Біжи **швидче** I 323.502. *Повт.* (4). **Швидче,** коню, **швидче,** коню, Поспішай додому! I 7.171. Ту їх достобіса! Які груші уродили! Збивайте, хлоп'ята! **Швидче! швидче!** I 122.1653.

◊ **швидче 1.** I 143.2426, 293.8, 323.503, VI 20.3, 23.21, 28.9, 33.9, 138.13, 140.3, 162.39, 201.24, 207.11, 209.40, 215.18, 220.15, 220.24, 221.3, 223.20, 227.29, 228.19, 229.11, **2.** I 84.329, 127.1856, 323.502, *повт.* I 7.171 (2 р.), 122.1653 (2 р.), **швидше 1.** I 281.331, II 174.289, **2.** II 54.213, 174.310.

ШВИДЧЕНЬКО (1). *Присл.* Тричі наймичку у Київ Катря провожала.. І молила бога, Щоб **швидченько** верталася I 507.B.

ШЕЛЕСНУТИ (1). *Стрибнути з шумом у воду, плюснути.* Кругом дуба русалоньки Мовчки дожидали; Взяли її, сердешную, Та й залоскотали.. Треті півні: кукуріку!— **Шелеснули** в воду. I 6.140.

ШЕЛЕСТ (1). Пішов **шелест** по діброві; Шепчуть густі лози. А дівчина спить під дубом При битій дорозі. I 6.153.

ШЕЛЕСТІТИ (3). **Шелестить** Пожовкле листя по діброві. I 136.2124.

◊ **шелестить** I 136.2124, 282.353, 349.2

ШЕЛЕСТЬ (3), **ШЕЛЕСЬ** (2), **ШЕЛЕСТ** (1). *Присудк. Про раптовий, швидкий рух.* Придбав сірома грошенят.. Та до вдовівни навпростець **Шелесть** за рушниками! II 50.42. Та й заплакав сіромаха, На кий похилившись. Плаче собі тихесенько... **Шелест!..** коли гляне: Попід гаєм, мов ласочка, Крадеться Оксана. I 93.651. *Повт.* (2). **Шелесь, шелесь** по дубині, Шапки хлопці погубили II 54.191.

◊ **шелесть** I 418.B, II 50.42, 251.86, **шелесь** *повт.* II 54.191 (2 р.), **шелест** I 93.651.

ШЕЛОМ (2). *Старовинний головний убір воїна, яким захищаються від удару холодною зброєю.* З передсвіта до вечора.. Бряжчить шабля о **шеломи,** Тріщать списи гартовані II 339.4.

◊ ***Мн. З.*** **о шеломи** II 339.4, ***М.*** **на шеломах** II 496.B.

ШЕЛЯГ (8). *Дрібна монета.* Горить Микита в сірій свиті! **Шеляга** виймає І за того остатнього Музику наймає II 78.34. Послав би вам грошей на все сіє, так дасьбі, до **шеляга** пропали. VI 42.8.

◊ ***Одн. Р.*** **шеляга** I 90.537, 90.546, 90.548, **до шеляга** VI 42.8, ***З.*** **шеляга** II 78.34, **на шеляг** II 175.348, ***М.*** **по шелягу** II 77.12, 79.104

ШЕЛЬМА (3). *Лайл.* Ще раз **шельму!** ще раз!.. годі! Вибачай, проклятий! Добривечір! а де дочка? I 88.460.*Зверт.* (2). «Брешеш, **шельмо!**» «Коли брешу, Нехай бог карає!» I 88.468.

◊ ***Одн. З.*** **шельму** I 88.460, ***К.*** **шельмо** *зверт.* I 88.468, 97.791.

ШЕПІТ (2). Шепочуться антипапи, Аж стіни трясуться Од **шепоту.** I 268.205.

◊ ***Одн. Р.*** **від шопоту** I 488.В, **од шепоту** I 268.205.

ШЕПНУТИ (1). Потім трохи полегшало, «Покличте Лукію», **Шепнув** [пан], та аж затрусився. I 538.В.

ШЕПОТАТИ, ШЕПОТІТИ (5). Зійшовся люд, і **шепотить,** Що щось непевне з людьми буде Во Іудеї. II 314.368. Аж гуде, З усіх усюд народу йде, Та щось **шепочуть** про отруту II 225.210. Трохи одпочила Стара мати недобита. Живущую силу Сила ночі оживила. Встала, походила Коло замкнутої брами Та щось **шепотала.** II 278.524. *Образн.* (1). Гай **шепоче,** гнуться лози В яру при дорозі II 208.21.

◊ **шепоче** II 451.В, *образн.* II 208.21, **шепотить** II 314.368, **шепочуть** II 225.210, **шепотала** II 278.524.

ШЕПОТАТИСЯ (4). Зашипіли, мов гадюки, Ченці в Ватікані,.. **Шепочуться** антипапи, Аж стіни трясуться I 268.203. *Образн.* (3). Понад ставом увечері **Шепочеться** осока, Дожидає в темнім [гаї] Дівчинонька козака. I 234.183. **Шепочеться** Авіньйона З римськими ченцями I 268.201.

◊ **шепочеться** *образн.* I 234.183, 268.201, II 60.61, **шепочуться** I 268.203.

ШЕПОТИННИК (1). *Доносчик, обмовник.* Вольський мені пише, [що] тепер зробить нічого не можна. Пек йому, тому **шепотинникові** Парчевському, може той клапоть [землі] од нас не втече. VI 200.26.

ШЕПТАТИ (15). Мабуть, душно На перині спати Одинокій, молоденькій; Ні з ким розмовляти,— Одна **шепче.** I 87.431. Набралось люду, аж гуде, Та все щось **шепчуть** про отруту II 451.В. *Образн.* (3). Тілько вітер з осокою **Шепче:** «Хто се, хто се Сидить сумно над водою, Чеше довгі коси?» I 169.205.

◊ **шептати** II 471.В, **шепче** I 87.431, 166.103, 323.523, 362.83, 367.269, II 225.191, *образн.* I 152.2, 169.205, **шепчуть** II 381.В, 451.В, *образн.* I 7.154, **шептав** I 535.В, **шептала** I 317.292, 361.63.

ШЕРЕПА (1). *Про незграбну, потворну жінку. Фам.* А надто о Харитї: чи ти казав їй про мене і що вона тобі сказала? Будь ласкав, поверни цим ділом на мою руку, а то не втерплю — одружусь з такою **шерепою,** що і тобі сором буде. VI 206.37.

ШЕРЕТУВАТИ (1). *Обдирати лузгу на зерні.* Мельник меле, **шеретує,** Обернеться, поцілує II 140.5.

ШЕСТЕРНЯ (1). Їде шляхом до Києва Берлин **шестернею** I 46.728.

ШЕФ (1). Книжник Кожанчиков заходився був печатать мою поезію, так **шеф** жандармів запретив. VI 186.16.

ШИБЕНИЦЯ (2). Скрізь по селах **шибениці;** Навішано трупу I 119.1527.

◊ ***Мн. Н.*** **шибениці** I 119.1527, **шибиниці** I 438.В.

ШИБЕНИЧКА (2). *Зменш.-пестл.* до **шибениця.** А він, маленький, неповинний, Святую **шибеничку** кинув I заридав II 318. 559. *У прикл. спол.* х р е с т и к-**шибеничка** (1). Дітей зостріла, і зомліла, I трупом пала, як узріла Той х р е с т и к-**шибеничку.** II 318.554.

ШИНЕЛЬ (4). через три місяці я опинився в Орской крепости в салдатській сірій **шинелі** VI 39.20. Вона.. помандрувала за москалем.. Така острижена прийшла В старій **шинелі,** та змарніла. Либонь таки і одуріла. II 445.В.

◊ ***Одн. М.*** **в шинелі** II 445.В, VI 39.20, 43.29, 92.14.

ШИНКАР (8). **Шинкар** знає, наливає I не схаменеться I 78.149. *Зверт.* (2). «Грай, кобзарю, лий, **шинкарю!»** — Козаки гукали. I 78.147. *Образн.* (1). Мов бритвою, старий голить Усе, що даси. Мужика, й **шинкаря,** Й сироту кобзаря. I 394.16 //*Перен.* (2). Царів, кровавих **шинкарів,** У пута кутії окуй, В склепу глибокім замуруй. II 332.10.

◊ ***Одн. Н.*** **шинкар** I 78.149, **шинкарь** I 422.В, ***З.*** **шинкаря** *образн.* I 394.16, ***К.*** **шинкарю** *зверт.* I 78.147, 79.159, ***Мн. Н.*** **шинкарі** I 268.230, ***Д.*** **шинкарям** *перен.* II 332.1, ***З.*** **шинкарів** *перен.* II 332.10.

ШИНКАРКА (6). восени на улиці Сотника убито! А може вмер неборака, Од **шинкарки** йдучи? II 176.393. *У порівн.* (1). Не знаю, Для чого справді ми читаєм Святую заповідь його! Честную кров його п'ємо, Мов у **шинкарки** меду чарку... II 461.В. *Назва пісні* (1). Отакий-то Перебендя.. Заспіває про Ч а л о г о — На Г о р л и ц ю зверне; З дівчатами на вигоні — Г р и ц я т а в е с н я н к у, А у шинку з парубками — С е р б и н а, **Ш и н к а р к у** I 25.28 //*Перен. Про славу. Зверт.* (1). А ти, задрипанко, **шинкарко,** Перекупко п'яна! Де ти в ката забарилась З своїми лучами? II 286.1.

◊ ***Одн. Р.*** **од шинкарки** II 176.393, **у шинкарки** *у порівн.* II 461.В, ***З.*** **шинкарку** *у назві* I 25.28, ***О.*** **з шинкаркою** II 188.104, ***К.*** **шинкарко** *образн., зверт.* II 286.1, ***Мн. О.*** **з шинкарками** II 35.21.

ШИНКУВАТЬ, ШИНКУВАТИ, ШИНКОВАТЬ (8). *(Кобзар грає й приспівує)* «..Торгувать, **шинкувать** Буду чарочками, Танцювать та гулять Таки з паробками».

I 125.1760 //*Перен. Марно витрачати, розливати* (5). І на апостольськім престолі Чернець годований сидить. Людською кровію **шинкує** I 265.92.

◊ **шинкувать** *перен.* II 422.В, **шинкує** *перен.* I 265.92, **шинкувала** *перен.* I 299.227, **буду шинкувать** I 125.1760, **буду шинковать** I 441.В, **будем шинкувать** *перен.* I 106.1077, **будем шинковать** *перен* I 433 В. **будете шинкувати** II 125.3.

ШИНОК (24). Ой я свого чоловіка В дорогу послала, А од **шинку** та до **шинку** Стежечку топтала. II 120.3. Щирий пан.. У свиті ходить меж панами, І п'є горілку з мужиками, І вольнодумствує в **шинку.** II 88.19 *Образн.* (6). Було колись в Україні — Лихо танцювало, Журба в **шинку** мед, горілку Поставцем кружала I 60.23. Долиною козак іде Та у журби питається: — Де та доля пишається? Чи то в **шинках** з багачами? Чи то в степах з чумаками? II 294.5.

◊ ***Одн. Р.*** **до шинку** I 67.147, 128.1888, II 120.3. **коло шинку** I 375.27, **од шинку** II 120.3, ***М.*** **в (у) шинку** I 25.27, 375.22, 416.В, II 32.24, 88.19, 120.27, 251.105, 251.119, 415.В, VI 201.7, *образн.* I 60.23, II 270.235, 414.В, 480.В, ***Мн. Н.*** **шинки** I 374.19, ***З.*** **шинки** II 35.21, ***М.*** **в шинках** *образн.* II 294.5 **по шинках** I 266.136, *образн.* II 286.20.

ШИНОЧОК (2). *Зменш.-пестл. до* **шинок.** Поки сéла, Поки пани в селах, Будуть собі тинятися Покритки веселі По **шиночках** II 186.17.

◊ ***Одн. М.*** **в шиночку** II 202.21, ***Мн. М.*** **по шиночках** II 186.17.

ШИРОКИЙ (92). **1.** *Такий, що має велику протяжність у поперечнику* (61). Реве та стогне Дніпр **широкий,** Сердитий вітер завива I 3.1. Босфор аж затрясся, бо зроду не чув Козацького плачу; застогнав, **широкий,** І шкурою сірий бугай стрепенув I 199.21. У оранді на селі, На **широкому** столі Сліпі лірники сиділи II 79.102. *Образн.* (7). У всякого своя доля І свій шлях **широкий** I 239.2. Не вертаються три брати, Пó світу блукають, А три шля[хи] **широкії** Терном заростають. I 388.31 //*Про крону дерев і под.* (6). **Широкая,** високая Калино моя, Не водою до схід сонця Поливаная. I 387.36. [Марія] лопух рясний **Широ[кий]** вирвала, й накрила.. Головоньку свою смутную II 485.В.

2. *Такий, що займає великий простір* (30). А зá що, їйбогу, не знаю! А все-таки її люблю, Мою Україну **широку** II 201.48. І передо мною Ніби море заступають **Широкії** села З вишневими садочками II 90.22 //*Як епіт. до слів «степ», «поле», «світ»* (21). Світ, бачся, **широкий,** Та нема де прихилитись В світі одиноким. I 35.294. *Повт.* (2). О боже мій! Якеє ти, поле! Своє поле! Яке то ти **Широке.. широке!..** Як та воля II 107.121.

3. *Просторий (про одяг)* (1). І одинокий В порфирі довгій і **широкій** Серед гарема царь Саул, Зробивши сам на к а р а у л, Та й одурів. II 500.В.

◊ ***Одн. Н.*** **широкий** 1. I 3.1, 5.80, 22.49, 48.5, 113.1292, 113.1306, 199.21, II 102.6, 306.66, 336.30, *образн.* I 239.2, 2. I 35.294, 76.38, II 361.5, 372.18, 443.В, 502.В, **широкій** 1. I 436.В (2 р.), 552.В, II 422.В, 446.В, 482.В, 2. I 421.В, **широка** 1. I 308.4, II 8.9, **широкая** 1. I 387.36, II 471.В, **широке** 1. I 26.46, 48.8, 2. *повт.* II 107.121 (2 р.), **широкеє** 1. I 112.1256, ***Р.*** (з, зо) **широкого** 1. I 284.464, 2. II 257.343, (з-за, із-за) **широкого** 1. II 7.7, 58.30, 298.16, (ради) **широкого** 1. VI 19.9, (серед) **широкого** 2. I 354.3, II 464.В, (із) **широкої** 1. VI 130.4, ***З.*** **широкий** 1. I 202.126, II 485.В, 2. I 78.116, **широкій** 1. I 467.В, 2. I 422.В, **широкого** 1. II 436.В, (в) **широкий** 1. I 521.В, II 208.13, (на) **широкий** 1. II 218.20, 306.64, 2. II 46.48, (в) **широкій** 1. II 446.В, (на) **широкій** 2. II 405.В, **широку** 2. II 201.48, **широкую** 1. II 306.53, 2. II 145.1, **широке** 1. II 33.15, **широкеє** 1. *образн.* II 190.11, (на) **широке** 1. I 13.96, ***О.*** (над) **широким** 1. II 373.63, ***М.*** (в) **широкому** 1. II 25.64, (на) **широкому** 1. II 79.102, (на) **широкім** 2. I 80.210, 225.16, II 204.19, (в) **широкій** 2. II 424.В, 3. II 500.В, (на) **широкій** 2. I 26.69, 331.60, (на) **широкому** 1. *образн.* I 262.15, (в) **широкім** 2. I 68.19, ***Мн. Н.*** **широкі** 2. I 68.16, II 479.В, **широкії** 1. I 387.40, *образн.* I 388.1, 388.31, II 292.41, 2. II 90.22, 111.55, 278.556, ***З.*** **широкії** 1. I 387.54, (на) **широкі** 1. II 107 113, ***О.*** **широкими** 1. I 26.63, 241.71, 387.50, (з) **широкими** 1. I 263.64, (за) **широкими** 1. I 162.387, ***М.*** (в) **широких** 1. I 555.В, II 65.134, (на) **широких** 1. *образн.* I 263.67.

ШИРОКО (1). *Присл.* Нехай душі козацькії В Украйні витають — Там **широко,** там весело I 22.46.

ШИРОКОЛИСТИЙ (1). А кругом **Широколистії** тополі, А там і ліс, і ліс, і поле, І сині гори за Дніпром. II 9.40.

ШИРОКОПОЛИЙ (2). **1.** *З широкими полами (про одяг)* (1). в багряниці **широкополій** Ходив по храмині, ходив, Аж поки, лобом неширокий, В своїм гаремі одинокий, Саул сердега одурів. II 500.В.

2. *Перен. Такий, що займає великий простір, безмежний* (1). Як умру, то поховайте Мене на могилі, ..Щоб лани **широкополі,** І Дніпро, і кручі Було видно, було чути, Як реве ревучий. I 354.5.

◊ ***Одн. М.*** (в) **широкополій** 1. II 500.В, ***Мн. Н.*** **широкополі** 2. I 354.5.

ШИРШАТИ (1). Сижу собі та все дивлюся На хрест високий із тюрми. Див-

люсь, дивлюся, помолюся: І горе, горенько моє.. Затихне трохи. І тюрма Неначе **ширшає**. II 265.41.

ШИРЯТИ (1). *Образн.* А думка край світа на хмарі гуля. Орлом сизокрилим літає, **ширяє** I 26.62.

ШИТИ (5). **1.** (3). І княгиня з дитиною Не тією стала. Ніби на світ народилась — Гралась, веселилась... І княжні своїй маленькій Сорочечки **шила**. II 11.149.

2. *Вишивати* (1). Дивувалась [мати], що се таке Мар'яну спіткало? Чи не пристріт? Сяде **шити** — Не те вишиває I 158.194.

◆ *У спол.* **шити** в д у р н і — *обдурювати* (1). Нехай собі, Кого знає, **шиє** Брехня в д у р н і II 410.В.

◊ **шити 2.** I 158.194, **шиє 1.** II 312.295, *у спол.* II 410.В, **шіє 1.** II 488.В, **шила 1** II 11.149.

ШИТИЙ (8). **1.** *Вишитий* (6). Везе Марко Катерині Сукна дорогого, А батькові **шитий** пояс Шовку червоного. I 322.482. А сірому сиротина Випровожала.. Дарувала **шиту** шовками хустину, Щоб згадував на чужині. II 43.33.

2. *Пошитий. У приказці* (1). Правда, мудрі! Спасибі за раду. Теплий кожух, тілько шкода — Не на мене **шитий** I 77.98.

◆ *У спол.* л и к о м **шитий.** *Жарт.* (1). гріх вам великий забувать хоть і л и к о м **шитого,** та все-таки земляка вашого. VI 50.25.

◊ ***Одн. Н.*** **шитий 2.** *у приказці* I 77.98, **шита 1.** II 43.36, **шитая 1.** I 256.77, ***З.*** **шитого** *у спол.* VI 50.25, **шитий 1.** I 322.482, **шиту 1.** II 43.33, **шитую 1.** II 404.В, ***Мн. З.*** (на) **шитії 1.** I 345.209.

ШИЯ (3). І пальцями старий сотник Настусині коси.. Докупи сплітає, То розплете та круг **шиї** Тричі обмотає!.. II 165.59 //*У спол.* **шию** п і д с т а в л я т и — *коритись* (1). Їйбогу, Овеча натура; Дурний **шию** п і д с т а в л я є І не знає за що! I 338.53.

◊ ***Одн. Р.*** **круг шиї** II 165.59, ***З.*** **шию** *у спол.* I 338.53, **на шию** II 335.11.

ШІСТЬ (2). Перелицювавши шлях-дорогу, я того ж дня.. купив полог од комарів волзьких, зшив із **шести** листов паперу тетрадь VI 141.30.

◊ ***Р.*** **із шести** VI 141.30, ***З.*** **шість** I 499.В.

ШКАНДИБАТИ (14). **1.** *Кульгати* (6). Коло пустки на милиці Москаль **шкандибає.** I 391.16. Ідуть.. дівчата, А дід (сердешний інвалід) За ними гнеться, **шкандибає** II 358.14.

2. *Ледве іти, їхати, кульгаючи* (8). По улиці попідтинню Вдова **шкандибає** Під дзвіницю, сердешная II 122.4. А за ними кобзар Волох Переваги-ваги **Шкандибає** на конику, Козакам співає I 117.1445. *Образн.* (1). Може, ще раз зустрінемось, Поки **шкандибаю** За Яремою по світу, А може... й не знаю. I 86.391.

◊ **шкандибаю 2.** *образн.* I 86.391, **шкандибає 1.** I 391.16, II 55.255, 56.268, 254.229, 358.14, 415.В, **2.** I 40.477, 105.1044, 117.1445, 154.42, 242.142, 318.337, II 122.4

ШКАПОВИЙ (1). *Зроблений з кінської шкіри.* Тій стрічку купили. Кому шапочку смушеву, Чобітки **шкапові,** Кому свитку. II 197.10.

ШКВАРИТИ (1). *Образн.* О горе! горенько мені! І де я в світі заховаюсь? Щодень пілати розпинають, Морозять, **шкварять** на огні! II 300.12.

ШКВАРЧАТИ (1). *Образн.* Робота моя аж **шкварчить,** а ти ані телень! VI 206.32.

ШКОДА[1] (39). *Присудк.* **1.** *Про співчуття комусь* (7). «Оксано, Оксано!» — Ледве вимовив Ярема, Та й упав додолу. «Еге! ось що... **Шкода** хлопця» I 115.1391. Титяся Піунова хоче покинуть Нижній Новгород, і добре зробить, їй тут погано, воно тут захрясне і пропаде.. **Шкода** буде такого молодого добра. VI 163.13.

2. *Про почуття досади з приводу якоїсь втрати* (16). А ви в ярмі па́даєте Та якогось раю На тім світі благаєте? Немає! немає! **Шкода** й праці. I 240.37. **Шкода́** і оливо тупить. Бо де нема святої волі, Не буде там добра ніколи. II 75.231. Дивіться на мене: я виплакав очі. Мені їх не **шкода,** мені їх не жаль. I 161.323. *Повт.* (2). «Шкода муру Старосвітска штука, А ще гіріше Богданови Муровали руки». «Богданови? **шкода! шкода!** Гетманскої праці» I 440.В.

3. *У знач. «доводиться пожалкувати»* (16). Хоча б намисто було взять, Оце б повісилась... От бачиш, Тепер і **шкода...** хоч топись! II 100.282. *Повт.* (2). До стебла́ все погоріло.. Посходились жалкувати, Жалю завдавати. **«Шкода, шкода!** Якби знаття, Копійчину б дбати» II 51.111 ///*З сполучн. «що», «як»* (10). Мабуть **шкода,** Що без пригоди, мов негода, Минула молодость моя. II 238.12. Чи не найдеш там у панночки-хуторяночки в альбомі мого І в а н а Г у с а? Добре було б, якби на-

йшов, а то **шкода** буде, як пропаде. VI 156.3.

◊ **шкода 1.** I 115.1391, II 95.90, 156.3, 156.8, VI 163.13, 221.10 (2 р.), **2.** I 161.323, 240.37, 242.121, 275.73, 440.В, II 67.11, 75.231, 186.13, 346.7, 346.8, VI 165.37, 219.28, 219.29, 221.11, *повт.* I 440.В (2 р.), **3.** I 77.97, 105.1015, II 100.282, 238.12, 307.104, VI 26.9, 27.33, 39.27, 141.36, 147.7, 156.3, 177.3, 211.15, 212.18, *повт.* II 51.111 (2 р.).

ШКОДА[2] (2). *Імен.* А щоб не знав він тії **шкоди,** То цар убив його II 71.89.

◊ ***Одн. Р.*** **шкоди** II 71.89, ***М.*** **по шкоді** II 148.23.

ШКОДА[3] (1). *Присл. Даремно, дарма.* Таки ж у нашому селі Назнав я дівчину.. Так пан заклятий не дає: ..«**Шкода́,** каже, і не проси. П'ятсот, каже, коли даси, Бери хоч зараз...» I 396.26.

ШКОДИТИ (2). **1.** *Завдавати збитків* (1). Боже сильний! Твоя сила Та тобі ж і **шкодить.** II 329.8.

2. *Безособ. У спол.* н е **шкодить** — *не буде зайвим* (1). Москаль.. викопав криницю; А як він викопав, то ми Оце й розкажемо в пригоді, А ви записуйте, н е **шкодить** Такую річ і записать. II 249.17.

◊ **шкодить 1.** II 329.8, **2.** II 249.17.

ШКОЛА (37). **1.** *Учбовий заклад для дітей* (27). Удовиця у м'ясниці Сина привела. Вигодувала малого, До **школи** дала. II 184.18. Петра на волю одпустили, Зимою в Київ одвезли, І там у **школу** оддали II 222.96. *Повт.* (3). І не знаю, За що мене господь карає? У **школі** мучилось, росло, У **школі** й сивіть довелось.. А все за того п'ятака, Що вкрав маленьким у дяка II 45.21.

2. *Спеціалізований учбовий заклад* (9). *У спол.:* а) в о с к р е с н а **школа** — *школа для дорослих, що працювала у недільні дні* (7). А він нехай як знає спродасть [Букварі], а грошики положить в касу в о с к р е с н о ї **школи.** От що! VI 227.8; б) б а з и л і а н с ь к а (б а з и л і а н) **школа** — *школа ченців уніатського ордену св. Василія* (2). Младанович, товариш синів Гонти, бачив з дзвіниці, як вони умерли і як школярів б а з и л і а н с ь к о ї **школи** потопив Гонта в криниці. I 149. Прип. Б а з и л і а н **школу,** Де учились Гонти діти, Сам Гонта руйнує I 139.2270.

3. *Науки, навчання* (1). Я всяку ніч тілько й бачу во сні, що тебе, Керелівку, та рідню, та бур'яни (ті бур'яни, що колись ховався од **школи**) VI 16.15.

◊ ***Одн. Н.*** **школа 1.** VI 202.21, ***Р.*** **школи 2.** *у спол.* а) VI 227.8, *у спол.* б) I 149. Прип., **до школи 1.** I 232.88, II 184.18, 222.88, 230.33, 450.В, **із школи 1.** II 184.19, 222.88, 320.646, **од школи 3.** VI 16.15, ***Д.*** **школі 1.** II 35.29, ***З.*** **школу 2.** *у спол.* б) I 139.2270, **в (у) школу 1.** I 125.1769, 397.60, II 55.226, 158.36, 222.74, 222.96, 283.5, 319.591, 319.596, **на школу 2.** *у спол.* а) VI 228.2, ***М.*** **в (у) школі 1.** I 269.266, II 45.1, 56.266, VI 83.27, *повт.* II 45.21, 45.22, 45.23, ***Мн. Н.*** **школи 1.** I 327.76, **2.** *у спол.* а) VI 222.28, ***Р.*** **школ 2.** *у спол.* а) VI 226.9, 226.16, ***О.*** **над школами 2.** *у спол.* а) VI 227.6, ***М.*** **в школах 2.** *у спол.* а) VI 223.2.

ШКОЛЯР (7). А ми Розлізлися межи людьми, Мов мишенята. Я до школи — Носити воду **школярам.** Брати на панщину ходили II 230.34. Так отаке-то, мій голубе, нудно мені стало, що я не знаю, що у вас робиться. Та й ти таки не без того, щоб не згадав свого брата Тараса, **школяра** VI 15.14. *У порівн.* (1). [Оксаночка] Сидить було та чепуриця, Та о[т]че наш собі чита, Як той **школяр** II 445.В.

◊ ***Одн. Н.*** **школяр** II 170.195, *у порівн.* II 445.В, ***З.*** **школяра** VI 15.14, ***Мн. Д.*** **школярам** II 230.34, ***З.*** **школярів** I 140.2282, 149. Прип., ***О.*** **з школярами** II 55.240.

ШКУРА (15). **1.** (3). Під хатами поміж садами, Зашиті в **шкуру** і в смолі, Гробокопателі в селі Волочать трупи II 150.28. *Образн.* (2). Босфор аж затрявся, бо зроду не чув Козацького плачу; застогнав, широкий, І **шкурою** сірий бугай стрепенув I 199.22. Кардинали,.. Мов коти, гризуться За мишеня... Та й як паки? Однієї **шкури** Така сила... а м'ясива!!! I 268.210.

2. *Про людське тіло* (3). потім зняли дванадцять пас.. **шкури** [з Гонти]. I 149.Прип. *Образн.* (2). Суєслови, лицемери, Господом прокляті. Ви любите на братові **Шкуру,** а не душу! Та й лупите по закону: Дочці на кожушок, Байстрюкові на придане I 328.121. а з **шкур** наших Собі багряницю Пошив жилами твердими I 251.481.

◆ *У спол.* (9): а) з а л и т и з а **шкуру** с а л а — *завдати великого горя* (2). У розкоші,— хвалиш бога... А вдові убогій, Мабуть, не до його, Бо з а л и л и з а **шкуру** с а л а II 49.18; б) **шкуру** д е р т и *з когось* — *визискувати, грабувати когось* (1). І знову **шкуру** д е р е т е З братів незрящих, гречкосіїв I 331.46; в) з **шкурою** з н і м а т и *щось* — *забирати все, дочиста* (1). Он глянь,— у тім раї, що ти покидаєш, Латану свитину з каліки знімають, З **шкурою** з н і м а ю т ь, бо нічим обуть Княжат

недорослих I 242.129; г) а ж **шкура** болить — *вкрай, дуже* (1). Бувай здоровий, цілую твоїх діточок. А ж **шкура** болить — ніколи. Щирий твій Т. Шевченко. VI 227.15; д) чия на вас **шкура** — *хто ви такі* (1). Дознаються небожата, Чия на вас **шкура**, Та й засудять, і премудрих Немудрі одурять! I 332.88; е) в овніх **шкурах** — *зовні лагідні, смирні. Слов'ян.* (1). люті звірі Прийшли в овніх **шкурах** І пазурі розпустили... I 271.321; є) і душу і **шкуру** — *геть чисто, все* (1). ви й самі не знаєте, Що царики коять. А кричите, що несете І душу і **шкуру** За отечество!.. I 338.50; ж) собача **шкура**. *Лайл., у зверт.* (1). «Добре, годі! тепер співай!» «Не вмію, їйбогу!» «Не божись, собача **шкуро!**» «Яку ж вам? Небогу?» I 90.509.

◊ ***Одн. Н.*** шкура *у спол.* г) VI 227.15, *у спол.* д) I 332.88, ***Р.*** **шкури 1.** *образн.* I 268.210, **2.** I 149. Прип., ***З.*** **шкуру 2.** *образн.* I 328.121, *у спол.* б) I 331.46, *у спол.* є) I 338.50, **в шкуру 1.** II 150.28, **за шкуру** *у спол.* а) II 49.18, 249.34, ***О.*** **шкурою 1.** *образн.* I 199.22, **з шкурою** *у спол.* в) I 242.129, ***К.*** **шкуро** *зверт., у спол.* ж) I 90.509, ***Мн. Р.*** **з шкур 2.** *образн.* I 251.481, ***М.*** **в шкурах** *у спол.* е) I 271.321.

ШЛЮБА (1). *Шлюб.* Воно просто, любітеся, Та й з богом до **шлюби.** I 490.В.

ШЛЯХ (88). **1.** *Дорога* (75). Мов тая ялина При долині, похилилась, Замовкла Ярина; Тілько сльози утирає, На **шлях** поглядає I 281.337. Кричать сови, спить діброва, Зіроньки сіяють, Понад **шляхом,** щирицею, Ховрашки гуляють. I 36.331. [Максим] Бере заступ і лопату, Шкандибає в поле. І край **шляху** при долині.. Криницю копає! II 56.269. Давно те минуло, як тими **шляхами,** Де йшли гайдамаки,— малими ногами Ходив я та плакав, та людей шукав, Щоб добру навчили. I 144.2442. розкажи, моя зоре, Про тую Марину.. Та нищечком, щоб не чули.. А то скажуть, що на **шляху** Чинимо розбої II 94.39. Ще сонечко не зіходило, А я, молоденька, На **шлях,** на дорогу Невеселая виходила. II 142.4. *Образн.* (3). Ой три **шляхи** широкії Докупи зійшлися. I 388.1. Братерськая наша воля Без холопа і без пана Сама собі у жупані Розвернулася весела, Аксамитом **шляхи** стеле II 35.14 //*Перен.* (14). У всякого своя доля І свій **шлях** широкий I 239.2. *У прикл. спол.* **шлях**-дорога (2). Перелицювавши **шлях-**дорогу, я того ж дня упакував свою мізерію, книги тощо VI 141.29 /Найти **шлях**-дорогу — *потрапити* (1). Велика сім'я її, небогу, осіла, а то б вона й сама собі розумно найшла **шлях**-дорогу до раю. VI 163.28.

2. *Напрям, маршрут* (2). Яким би **шляхом** не поїхав, то я думаю, що не обійдуся менше, як 200 рублями. VI 138.22.

◆ *У спол.* (11): а) **шлях** битий (6). [Вдова] Вернулася, журилася, На **шлях** битий дивилася. II 43.40 //*Перен.* (2). Тепер іду я без дороги, Без **шляху** битого... а ви! Дивуєтесь, що спотикаюсь, Що вас і долю проклинаю, І плачу тяжко II 239.28. Спасибі тобі, мій давній друже Федоте, за твоє письмо. А ще більше спасибі за те, що ти діточок своїх ведеш не битим, але добрим **шляхом.** VI 220.7; б) верствовий **шлях** (1). На верствовім **шляху** в полі Корчма під вербою Стоїть собі в холодочку II 187.58; в) середохресний **шлях** (1). розняли Гонту начетверо, розвезли тіло і поприбивали на середохресних **шляхах.** I 149.Прип.; г) залізний **шлях** — *залізниця* (1). а ти стань мені за рідного брата: поцілуй свою любу жіночку.. та й гайда на залізний **шлях.** VI 156.17; д) **шляхи** таланом слати — *приносити щастя* (1). любий і щирий мій земляче, де вас бог носить.. Нехай де хоче носить, та тілько **шляхи** таланом стеле VI 42.21; е) вповні **шлях** перейти. *Етн.* (1). Дивлюсь — гетьман з старшиною. Я води набрала Та вповні **шлях** і перейшла I 294.56.

◊ ***Одн. Н.*** **шлях 1.** I 37.365, 38.408, *перен.* I 152.13, 239.2, *у спол.* а) I 104.999, ***Р.*** **шляху 1.** *перен.* II 479.В, **без шляху 1.** *перен.* I 231.65, *у спол.* а) II 239.28, **з шляху 1.** I 44.665, 121.1607, II 313.353, **коло шляху 1.** II 255.276, **край шляху 1.** I 360.30, II 56.269, **од шляху 1.** I 142.2362, II 257.331, **поперек шляху 1.** *перен.* VI 178.33, **посеред шляху 1.** *перен.* II 239.23, **серед шляху 1.** I 42.583, *перен.* II 270.222, ***З.*** **шлях 1.** I 37.364, 91.576, 367.236, VI 34.16, 36.26, *перен.* VI 148.15, *перен., у прикл. спол.* VI 141.29, 163.28, **2.** VI 34.17, *у спол.* е) I 294.56, **за шлях 1.** II 449.В, **на шлях 1.** I 12.33, 12.42, 44.662, 235.204, 281.337, II 142.4, 187.69, 265.19, 269.189, 315.407, 489.В, *у спол.* а) II 43.40, *у спол.* г) VI 156.17, ***О.*** **шляхом 1.** I 38.395, 38.397, 38.417, 46.727, 268.232, 281.329, 283.423, **2.** VI 138.22, *у спол.* а) VI 220.7, **за шляхом 1.** II 448.В, **над шляхом 1.** II 257.340, **понад шляхом 1.** I 36.331, 47.750, II 188.100, ***М.*** **на шляху 1.** II 94.39, 313.341, *перен.* I 231.65, *у спол.* б) II 187.58, **по шляху 1.** I 148. Прип., ***К.*** **шляху 1.** I 337.28, ***Мн. Н.*** **шляхи 1.** I 45.706, *образн.* I 388.1, 388.31, *перен.* II 190.1, 292.42, *у спол.* а) I 14.23, ***Р.*** **шляхів 1.** *перен.* II 292.44, ***З.*** **шляхи 1.** I 37.358, 268.227, 448.В, *образн.* II 35.14, *у спол.* д) VI 42.21, **на шляхи 1.** I 145.2485, ***О.*** **шляхами 1.** I 32.166,

144.2442, 538.В, II 121.7, 292.45, *у спол.* а) I 233.119. **над шляхами 1.** I 245.260, **понад шляхами 1.** II 121.8, ***М.*** **на шляхах 1.** II 202.2, *у спол.* в) I 149. Прип., **по шляхах 1.** II 421.В.

ШЛЯХЕТСТВО (2). *Збірн. Назва дрібнопомісного польського дворянства.* Сусіди мовчали, Дивилися, як королі Із Польщі втікають, Та слухали, як **шляхетство** Навісне гукає. I 82.287.

◊ ***Одн. Н.*** шляхетство I 82.287, шляхество I 424.В.

ШЛЯХЕТСЬКИЙ (21). *Належний, властивий шляхті.* Льохи, де був захований **шляхетський** скарб, і досі видко, тільки вже розруйновані. I 149.Прип. Гнилий Тікич Кров'ю червоніє **Шляхетською** I 123.1672 //*Пов'язаний з шляхтою* (1). дівчата з парубками Жартують, співають Та про мене, чорнобриву, Нишком розмовляють: «Багатого дочка батька, **Шляхетського** роду». I 159.267.

◊ ***Одн. Н.*** **шляхетський** I 149. Прип., **шляхетська** I 89.506, **шляхецька** I 426.В, **шляхетськая** I 83.308, **шляхетская** I 424.В, II 427.В, ***Р.*** **шляхетського** I 159.267, **шляхетської** I 113.1299, 124.1698, 140.2291, **шляхетскої** I 436.В, 440.В, 446.В, ***З.*** **шляхетського** II 126 48, **шляхетского** II 428.В, ***О.*** **шляхетським** I 108.1147, **шляхетским** I 434.В, **шляхетською** I 123.1672, 145.2489, **шляхетскою** I 439.В, 448.В.

ШЛЯХЕТЧИНА (2). **1.** *Назва території* (1). Як убили Твого батька Йвана В **Шляхетчині,** то ти ще був Маленьким, Степане I 276.129.

2. *Збірн. Шляхта* (1). Була колись **шляхетчина,** Вельможная пані; Мірялася з москалями, З ордою, з султаном, З німотою... I 82.269.

◊ ***Одн. Н.*** **шляхетчина 2.** I 82.269, **в Шляхетчині 1.** I 276.129.

ШЛЯХ РОМОДАН (1). *Друга назва Ромоданівського шляху.* А москалі з Ромоданом В неділеньку рано Пішли собі з поповичем **Шляхом Ромоданом.** II 161.68.

ШЛЯХТА (22). *Назва дрібнопомісного дворянства, як правило, польського.* Було, **шляхта,** знай, чваниться, День і ніч гуляє Та королем коверзує... I 82.275. Добре б ти зробив, якби побачився та привітав од мене оту **шляхту** много знаную мною лично; а вона.. вся повинна бути у Корсуні. VI 212.11 //*Про військо* (8). Там родилась, гарцювала Козацькая воля; Там **шляхтою,** татарами Засівала поле I 22.54. Скрізь по селах шибениці; Навішано трупу — Тілько старших, а так **шляхта** — Купою на купі. I 119.1529. *Повт.* (2). Закричали гайдамаки: «Гине **шляхта,** гине! Гине, **шляхта!** погуляєм Та хмару нагрієм!» I 114.1328.

◊ ***Одн. Н.*** **шляхта** I 82.275, 82.290, 97.812, 109.1175, 119.1525, 119.1529, 148. Прип., 415.В, 418.В, II 160.5, *повт.* I 114.1327, 114.1328, ***Р.*** **у шляхти** I 83.302, ***З.*** **шляхту** I 65.85, 82.297, 111.1214, 117.1453, 119.1533, 299.221, II 234.102, VI 212.11, ***О.*** **шляхтою** I 22.54.

ШЛЯХТИЧ (1). Ой виострю товариша, Засуну в халяву Та піду шукати правди І тієї слави.. Та спитаю.. В багатого пана, У **шляхтича** II 121.11.

ШЛЯХТЯНОЧКА (2). *Панянка.* Розбагатієш [Яремо], у Київ Поїдеш з панами, Найдеш собі **шляхтяночку,** Забудеш Оксану! I 95.700.

◊ ***Одн. Р.*** **шляхтяночки** I 123.1690, ***З.*** **шляхтяночку** I 95.700.

ШМАТ (1). Люде, люде! За **шмат** гнилої ковбаси У вас хоч матір попроси, То оддасте! II 88.29.

ШМАТОК (4). Іди лишень Полудновать лагодь, Гуляючи, як той казав, **Шматок** хліба з'їсти. Іди ж, доню I 276.124 //*Клапоть* (1). Добре, що зосталося **шматок** паперу. Єсть на чому написать P. S. VI 134.7.

◊ ***Одн. Н.*** **шматок** VI 134.7, ***Р.*** **замість шматка** I 278.197, ***З.*** **шматок** I 276.124, ***Мн. Р.*** **шматків** I 305.418.

ШМАТОЧОК (2). *Зменш. до* **шматок.** «А ось ще осталось Півбубличка!» Й по **шматочку** Дітям [Ганна] розділила. I 321.430 //*Клаптик* (1). Здається і люльки не курю, а **шматочки** паперу, що була написана Черниця, розгубилися — треба буде знову компонувать. VI 22.7.

ШМИГЛЯТИ (1). *Швидко ходити туди й сюди. Фам.* Охрищений Із льоху та в хату, Знай, **шмигляє,** наливає I 89.497.

ШМОРГНУТИ (1). *Утекти. Фам.* От вам і кобзарь! позабирав грошики та й **шморгнув** за Урал до Киргиза гуляти. VI 39.23.

ШНИПОРИТИ (1). *Розумітися у чомусь. Фам.* Семен, я думаю, її знає, бо він таки трохи **шнипорить** в малярстві VI 118.36.

ШНУР (1). По **шнуру** — *рівно.* З-за Нілу сфінкси, мов сичі, Страшними мертвими очима На теє дивляться. За ними На голому піску стоять По **шнуру** піраміди вряд II 315.436.

ШОВК (12). **1.** *Шовкові нитки* (10). Давно колись-то! Рушники вже ткались.

І хустина мережалась, **Шовком** вишивалась. І 391.26.

2. *Тканина* (2). Породила мене мати У високих у палатах, **Шовком** повила. II 119.3. *Образн.* (1). Братерськая наша воля.. Аксамитом шляхи стеле, А **шовками** застилає II 399.В.

◊ ***Одн. Р.*** **шовку** 1. І 322.483, II 403.В, ***З.*** **на шовк** 1. І 481.В, ***О.*** **шовком** 1. І 129.1910, 233.112, 391.26, II 12.151, 184.23, 2. II 119.3, ***Мн. З.*** **на шовки** 1. І 254.2, ***О.*** **шовками** 1. II 43.33, 2. *образн.* II 399.В.

ШОВКОВИЙ (1). Уже де вона на світі Роман сей читала З **шовковою** драбинкою — І Рухля не знала. II 158.55.

ШОСТИЙ (3). Сліпий по базару.. Додає словами: «..Вип'ю чарку, вип'ю другу, Вип'ю третю на потуху, П'яту, **шосту,** та й кінець». І 128.1891. іде чорноморець. От спинивши його й питаю, чи давно з коша, і чи далеко господь несе? З коша, каже, **шоста** чи сьома неділя VI 82.19.

◊ ***Одн. Н.*** **шоста** VI 82.19, ***Р.*** *шостої* II 170.198, ***З.*** **шосту** І 128.1891.

ШОТЛАНДІЯ (1). Гоголь виріс **в** Ніжині, а.. В[альтер] С[котт] в Эдемборге, а не **в Шотландії** І 375.44.

ШПОРИ (2). Коли хочеш грошей Та ще й слави, того дива, Співай про Матрьошу, Про Парашу, радость нашу, Султан, паркет, **шпори,** — От де слава!!! І 77.90. Полетіла Катерина.. До їх... коли гляне — Попереду старший їде.. Та до його... за стремена... А він подивився, Та **шпорами** коня в боки. І 43.595.

ШТАБ (2). *У спол.:* а) к о р п у с н и й **штаб** (1). Як дасть бог дождуся з к о р п у с н о г о **штабу** одпуску, то думаю навпростець через Астрахань ушкварить на Чорноморію. VI 130.15; б) г е н е р а л ь н и й **штаб** (1). Оцей, що привезе тобі лист мій, наш земляк — Л е в и ц ь к и й,.. коли буде твоя ласка, пришли К о н и с ь к о г о.. Пришли і напиши, коли буде ласка по адресу: в Оренбург Карлу Івановичу Герну — в г е н е р а л ь н и й **штаб** VI 58.17.

ШТАБИ (1). *Смуги заліза.* потім кати роздягли його, як мати родила, і посадили на гарячі **штаби** заліза І 149. Прип.

ШТАЛТ (4). *У спол.* н а **шталт:** 1) *на зразок чогось* (3). Ви казали, що в вас єсть якась зелена рясна рослина н а **шталт** хмелю чи винограду. Вручіть її вручителю Б л у д н и ц ь VI 199.5; 2) *для зразка* (1). Шлю вам оці три картини і квит н а **шталт,** а ви, якщо там зберете, то шліть до мене в С. П.бург в Академію художеств на ім'я Тараса Григоровича Шевченка. VI 33.31.

◊ ***Одн. З.*** **на шталт** І 375.34, VI 33.31, 156.8, 199.5.

ШТАМП (1). *Зразок.* Із теперішнього биту посилаю вам одну картину для **штампу,** а ще три будуть готові у августі VI 33.1.

ШТАНИ (3). В червоних, як калина, **штанях,** Навприсідки вліта козак II 80.111.

◊ ***Мн. З.*** **штани** II 111.42, ***М.*** **в штанях** II 36.33, 80.111.

ШТАНЦІ (1). *Зменш.-пестл. до* **штани.** *Йосипкові я думав прислать доброго сукна* на **штанці** та на жупанок (як буде добре читать), а то й березової каші пришлю. VI 225.26.

ШТЕМП (1). *Клеймо.* А меж ними, запеклими, В кайдани убра́ний Цар всесвітній! цар волі, цар, **Штемпом** увінчаний! І 245.244.

ШТЕМПЕЛЬ (2). Адресуйте ваші листи на ім'я Г е р н а, а мого імені не пишіть: він знатиме по **штемпелю.** VI 55.11.

◊ ***Одн. М.*** **по штемпелю** VI 55.11, 58.18.

ШТЕМПОВАНИЙ (1), **ШТЕМПЛЬОВАНИЙ** (1). *Клеймований.* Онде злодій **штемпований** Кайдани волочить І 245.235. От де злодій **штемпльований** І 476.В.

ШТИЛЬ (1). *У спол.* в и с о к и й **штиль** — *піднесена, урочиста мова. Ірон.* Іди ж собі де взялася. А я трохи згодом Захожуся коло царів Та **штилем** в и с о к и м Розмалюю помазанних І спереду й збоку. II 415.В.

ШТОВХАТИСЯ (1), **ШТОВХАТИСЬ** (2). *Пробиратися.* **Штовхаюсь** я; аж землячок, Спасибі, признався І 246.290.

◊ **штовхаюся** І 476.В, **штовхаюсь** І 246.290, 476.В.

ШТУКА (13). 1. *У поєднанні з кількісним числівн. означає окремі предмети із багатьох подібних* (5). Добре.. зробив, що заказав 50 **штук** помянутого образа, нехай поки що земляки дивляться хоть на сей облик бородатого недобитого кобзаря свого. VI 174.1. До всього того, що я те[бе] просив, прибав... 4 **штуки** чорного французского карандаша VI 119.17.

2. *Річ* (6). Шкода муру Старосвітска **штука,** А ще гірше Богданови Муровали руки. І 440.В *//Про книги, твори і под.* (5). Незабаром получиш ти од Куліша мої

Неофіти. Тілько се така **штука,** що дрюковать її тепер не можна VI 164.2.

3. *Перен. Про хитру, спритну людину* (2). Та й син же **штука!** Я вчора зострівся з Залізняком; таке розказує про його, що цур йому! I 101.904.

◊ ***Одн. Н.*** **штука 2.** I 440.В, VI 164.2, 179.40, **3.** I 101.904, 301.291, ***З.*** **штуку 2.** VI 172.19, 174.13, ***Мн. Р.*** **штук 1.** VI 119.5, 174.1, 227.28. ***З.*** **штуки 1.** VI 119.17 (2 р.), **2.** VI 33.6.

ШТУЧНИЙ (I). *Хитромудрий, вигадливий* (1). І де ті в ґо́спода взялися Усякі **штучнії** їства? II 107.135.

ШУБОВСТЬ (2). *Присудк. Про швидку, раптову дію.* Біга Катря боса лісом.. Та в яр... біжить... серед ставу Мовчки опинилась. «Прийми, боже, мою душу, А ти — моє тіло!» **Шубовсть** в воду!.. I 45.681. *Образн.* Інший рветься З усієї сили За долею; от-от догнав І **шубов[сть]** в могилу! I 488.В.

ШУКАТИ, ШУКАТЬ (88). А хто такий У чорній киреї Через базар переходить? Став; розрива купу.. мертвих: **шука** когось. I 141.2344. Плаче Катерина.. Тілько сина пригортає,.. А воно, як ангелятко, Нічого не знає, Маленькими ручицями Пазухи **шукає.** I 35.280. Ой у полі могила; Там удова ходила, Там ходила-гуляла, Трути-зілля **шукала.** I 311.45. Ой зоре! зоре!.. Чи очі карі тебе **шукають** На небі синім? II 20.12. Піду **шукать** миленького, Втоплю своє горе, Втоплю свою недоленьку, Русалкою стану I 9.11. *Повт.* (2). Молода Вийшла мовчки з хати, Та й пропала. Скрізь **шукали,** До світу **шукали,** Та не найшли. II 189.115 //*Виявляти заховане, загублене* (6). Начетверо розкопана, Розрита могила. Чого вони там **шукали?** Що там схоронили Старі батьки? I 226.49 //*Підшукувати* (2). Ти на літі, І Ярина зріє. Треба буде людей **шукать** Та що-небудь діять. I 490.В. *Образн.* (17). Ой виострю товариша,.. Та піду **шукати** правди II 121.3. Гайдамаки встали.. «Благослови, кажуть, батьку,.. Благослови **шукать** долю На широкім світі» I 80.209. *Образн., повт.* (6). Буває, в неволі іноді згадаю Своє стародавнє, **шукаю, шукаю,** Щоб чим похвалитись, що й я таки жив II 232.2. *У прислів'ї* (1). Сказано, коли чоловік чого добре **шукає,** то й найде: так і зо мною.. трапилось. VI 217.19.

◊ **шукати** I 3.18, 5.92, 32.180, 166.105, 301.302, 331.36, 384.4, 388.25, 410.В, II 9.48, 65.130, 82.192, 114.20, 429.В, *образн.* II 121.3, 155.16, **шукать** I 9.11, 38.428, 39.467, 44.663, 404.В, 455.В, 490.В, 539.В, II 79.78, 270.210, 415.В, VI 148.30, 212.20, *образн.* I 80.209, 85.383, II 106.91, **шукаю** I 366.200, 366.201, 366.204, 549.В, II 100.300, 154.3, 154.5, *образн., повт.* II 232.2 (2 р.), 232.5 (2 р.), **шукаєш** I 244.205, II 433.В (2 р.), **шукає** I 4.60, 35.280, 38.429, 134.2078, 226.38, II 187.34, 320.619, VI 142.4, *образн., повт.* I 158.221, 158.222, *у прислів'ї* VI 217.19, *образн.* I 489.В, **шука** I 141.2344, 440.В, *образн.* I 14.3, 274.41, **шукають** I 308.14, II 20.12, **шукав** I 134.2079, 144.2444, *образн.* I 16.35, 275.77, **шукала** I 44.664, 45.684, 311.45, 384.3, 410.В, 536.В, II 267.105, 270.239, **шукали** I 226.49, II 82.196, 384.В, *повт.* II 189.115, 189.116, **шукай** I 33.195, 93.639, 410.В, 532.В, **шукайте** I 330.27, *образн.* I 274.64, **шукаючи** II 384.В.

ШУЛІКА (2). *У порівн.* А потім з вас, щенят зубатих, Зробились львичища! Людей! Незлобних, праведних дітей, Жрете, скажені!.. Мов **шуліка** Хватає в бур'яні курча, Клює і рве його. II 325.11. Як-то швидко ті літа минають; молодії то ще так і сяк, а що вже ті старі,.. то так і летять, неначе той **шуліка** за куркою VI 82.6.

ШУМ (1). Владимир князь.. Потя народ, княжну поя, Отиде в волості своя, Отиде з **шумом.** II 74.209.

ШУМІТИ (6). Що там **шумить,** гудереве До зорі рано? Повертає То Игорь військо Всеволоду Любому брату на помоч. II 497.В. Отаке-то лихо тяжке, Батьку ти мій, друже! Блужу в снігах, та сам собі: «Ой не **шуми,** луже!» I 59.77. У моїй хатині синє море грає, Могила сумує, тополя **шумить** I 79.178.

◊ **шумить** I 79.178, II 497.В, **шуміла** I 57.22, **шуми** I 25.16, 59.77, II 423.В.

Щ

ЩАСЛИВИЙ (28). **1.** *Такий, якому таланить, сприяє успіх* (15). Ой виростеш, сину, За півчварта року, Як княжа дитина, Як ясен високий, Гнучкий і дебелий, **Щасливий,** веселий І не одинокий. I 230.30. *Повт.* (2). **Щасливий** ти, дуже **щасливий,** мій славний, мій великий друже! VI 154.8. *Ірон.* (1). Добре отим Сиротам **щасливим,** Що не мають отих батьк[ів] II 172.237 //*У спол.* будь **щасливий,**

н е х а й б у д е (б у д у т ь) **щасливий (щасливі)** — *при прощанні, у листах* (4). Цілую твою жінку, дітей і внучаток, н е х а й здорові ростуть та **щасливі** б у д у т ь. VI 188.22. Оставайся здоровий і б у д ь **щасливий** во всех твоих начинаниях VI 75.24.

2. *Такий, що відчуває велику радість, задоволення* (13). І ти не згадаєш того сироту, Що в сірій свитині, бувало, **щасливий,** Як побачить диво — твою красоту I 153.17. Весела, рада, боже мій! Несе додому свого Йвана. І їй здається,.. Що тільки й дива там було, А більше не було нічого. **Щасливая!..** II 195.33. скажи їй, що я живий, здоровий і коли не дуже **щасливий,** то принамені веселий. VI 53.2.

◊ ***Одн. Н.*** **щасливий 1.** I 230.30, II 324.15, *повт.* VI 154.8 (2 р.), *у спол.* VI 75.24, **2.** I 153.17, 289.629, II 71.102, VI 53.2, **щастливий 2.** II 416.В, **щаслива 1.** I 4.61, 33.201, 291.711, II 324.16, **2.** I 153.29, II 196.74, **щастлива 2.** II 442.В, **щасливая 2.** II 195.33, **щастливая 2.** II 442.В, **щасливе 1.** *у спол.* VI 200.14, ***Р.*** **щасливого 2.** VI 148.35, **щасливої 1.** I 290.679, **щастливої 1.** I 497.В, ***Д.*** **щасливій 2.** II 13.200, **щастливій 2.** II 387.В, ***Мн. Н.*** **щасливі 1.** *у спол.* VI 75.21, 188.22, ***Д.*** **щасливим 1.** *ірон.* II 172.237.

ЩАСЛИВІШИЙ (1). Спасибі вам, Григорій Леонтьєвич, що ви таки не забуваєте того нечепурного Тараса.. та цур йому, минуло, бодай не снилось. Тепер, слава богу, і чепурніший, і розумніший — і **щасливіший** як перше було. VI 21.18.

ЩАСТЯ (12). **1.** *Талан, доля* (10). О боже мій милий! така твоя воля, Таке її **щастя,** така її доля! I 5.78. а ми вдвох собі з М. М. Л[азаревським], по-чумацькому та по-бурлацькому, зваримо борщу з карасями, лящем закусимо, та подякуємо тобі з жінкою і помолимось за **щастя** і здоров'я твоїх діточок. VI 221.15 //*Уособлення талану, долі (про людину)* (1). Я б тебе сховав Далеко! далеко! щоб ніхто не знав, Щоб ніхто не бачив, де витає доля, Моя доля, моє **щастя,** Ти, моя Мар'яно. I 162.370. *У прикл. спол.* **щастя**-д о л я, д о л я-**щастя** (3). Вміла мати брови дати, Карі оченята, Та не вміла на сім світі **Щастя**-д о л і дати. I 32.158. Ані братіка я, Ні сестрички не знала, Меж чужими зросла, Д о л і-**щастя** не мала. I 551.В.

2. *Велика радість, задоволення* (2). Спочивають добрі люде, Що кого втомило: Кого — **щастя,** кого — сльози, Все нічка покрила. I 36.335. велике **щастя** буть вольним чоловіком, робиш, що хочеш, ніхто тебе не спинить. VI 15.23.

◊ ***Одн. Н.*** **щастя 1.** I 5.78, 158.230, 162.370, **2.** I 36.335, VI 15.23, ***Р.*** **щастя 1.** I 153.11, 380.4, 418.В, *у прикл. спол.* I 32.158, 551.В, II 381.В, ***З.*** **за щастя 1.** VI 221.15.

ЩЕ (529). *Присл.* **1.** *Крім того; в додаток до чого-н.* (173). Утни **ще** що-небудь про гайдамаків. I 105. 1016. А іноді така печаль Оступить душу, аж заплачу. А **ще** до того, як побачу Малого хлопчика в селі. II 204.6. **Ще,** письмо, которе найдеш у моєму письмі запечатане, оддай Івану Станіславичу Димовському VI 16.24. Скомпоновав **ще** я маленьку поему Г а м а л і я, дрюкують у Варшаві. VI 28.28 /Т а **ще** (21). обок його Цариця небога, Мов опеньок засушений, Тонка, довгонога, Т а **ще** на лихо, сердешне, Хита головою. I 247.318 /**Ще** й (і) (22). І до всього того треба було **ще** й занедужать, восени мучив мене ревматизм VI 41.28. Думи мої, думи мої.. В Україну ідіть, діти! ..Там найдете щире серце І слово ласкаве, Там найдете щиру правду, А **ще,** може, й славу... I 24.112. Добре б ти зробив, якби **ще** і сам йому написав гарненько. VI 223.39 /Т а **ще** й (41). Той бондар праведний, святий, І гадки, праведний, не має, Барило й бочку набиває Т а **ще** й курникає. II 316.452. Уродлива Т а **ще** й чорноброва. Всі на мене залицялись І сватати стали I 294.41. А глянь лиш гарно кругом себе,— І раю кращого не треба! Чого ти хочеш, забажай, Всього дадуть, т а **ще** й багато! II 95.95 /**Ще** (т а **ще**) о с ь (о т) щ о (24). «Спасибі вам!» старий каже.. «Т а **ще** о с ь щ о: Хто в нас буде мати?» I 317.284. **Ще** о с ь щ о, чи продаються у вас на коші б і н о к л і або хоч добрі окуляри? VI 139.29. Т а **ще** о т щ о. Як будеш писать до Василя і Михайла, то кланяйся їм VI 70.25.

2. *Поки що; до цього часу* (127). Вася — та **ще,** думаю, і читать не вміє? VI 215.8. Дідусь **ще** гуляє, а батько вже вмер. I 144.2451. Як **ще** не був, то незабаром буде у тебе Новицький. VI 212.27. Добре, що я **ще** грошей од книжника не взяв. VI 186.17. У Харків до Метлинського може інколи пишеш, то кланяйся йому і скажи, що я **ще** на лихо мені живий і здоровий VI 84.32. С[отник]: Настусю! поведи його в покої та нагодуй, бо він **ще,** може, й не обідав. II 168.136. Не знаю, чи вер-

нувся він, чи ні **ще?** VI 147.36. *Повт.* (9). Я **ще,** мамо, не виросла, **Ще** не дівувала. I 159.256 //**Ще** й (і) (4). Засміявсь Старий і внучку привітав..: «А де ж ти діла паляницю?.. Чи, може, **ще** й не напекла?» I 320.397. Пишу, а **ще** і сам добре не знаю, чи живий ти на світі, чи здоровий VI 52.14 //**Ще** й (і) досі (19). Я **ще** й досі тут, не пускають додому. VI 192.33. Чи збираються **ще** й досі Веселії гості Погуляти у старої II 91.29. я **ще** і досі не знаю, чи получили ви мою Утоплену, що я послав вам через Корсуна VI 23.18 /І (й) досі **ще** (9). Я тілько хаточку в тім раї Благав, і досі **ще** благаю, Щоб хоч умерти на Дніпрі, Хоч на малесенькій горі. II 219.48. заходився клопотать о паспорті, та й досі **ще** не знаю, чи дадуть мені його, чи ні. VI 192.7.

3. *Знову; повторно* (73). Чи ми **ще** зійдемося знову? I 395.1. Може **ще** я поділюся Словами-сльозами З дібровами зелеными! II 213.41. *Повт.* (7). Довго-довго тілько — «серце», Та й знову німіли. «Годі, пташко!» «**Ще** трошечки, **Ще... ще...** сизокрилий!» I 94.659 //**Ще** раз (55). Спасибі вам, Григорій Степанович, що ви мене таки не забуваєте, **ще** раз спасибі. VI 26.5. може, **ще** раз Вони на сім світі Зострінуться... побачимо... I 96.760. Я і не прошу, Для себе, братіки, спишу, **Ще** раз те оливо потрачу II 105.34. *Повт.* (20). Утни, батьку, орле сизий! ..Нехай свою Україну Я **ще** раз побачу, Нехай **ще** раз послухаю, Як те море грає I 59.97.

4. *Вживається при вищому ступені порівняння прикм. і присл. із значенням «більш», «більшою мірою»* (43). Тяжко матір покидати У безверхій хаті: А **ще** гірше дивитися На сльози та лати. I 243.181. Туман, туман долиною, Добре жити з родиною. А **ще** лучше за горою З дружиною молодою. II 136.3. Степ і море Посиніли **ще** синійше II 420.В. Ви, спасибі вам, до мене пишете, щоб я сказав вам, чи справді Федот здоров.. Далебі здоров.. А як буде мене слухать, то **ще** здоровіший буде. VI 21.20. Напиши Прісі, що як буде добре вчиться та не пустовать, то я **ще** кращий пришлю їй подарунок. VI 198.25. Брожу понад Уралом та... ні, не плачу, а щось **ще** поганше діється зо мною. VI 39.31. **Ще** далі гляну — Аж у долині, мов у ямі, На багновищі город мріє I 475.В. Дякую за гроші, а **ще** більше за те, що не забуваєте старого кобзаря Т. Шевченка. VI 134.5.

5. *При вказівці на відносно давній час, далеке місце* (42). Давно те діялось. **Ще** в школі II 45.1. Як убили Твого батька Йвана В Шляхетчині, то ти **ще** був Маленьким, Степане I 276.129. Увечері я буду у Карташевських. **Ще** на тім тижні обіцяно. VI 197.24. Марія **ще** за ворітьми Дітей зостріла, і зомліла II 318.551. А сина його, сего самого Андрія, то я, здається, що й не бачив, а може й бачив, то **ще** дитиною. VI 131.32 //*При вказівці на одночасність дії* (4). Ви **ще** й не родились, Як я отут шинкувала Та кров розливала! I 299.226. *Повт.* (4). А я в Каневі родилась. **Ще** й не говорила, Мене мати **ще** сповиту На руках носила, Як їхала Катерина В Канів по Дніпрові. I 296.135 //*При вказівці на обмеження часу дії* (2). А **ще** до [по]лученія циї поганої отставки писав я графині Н[астасії] І[вановні] і графу Ф[едору] П[етровичу] письма. VI 153.9.

6. *При вказівці на наявність умов, можливості для здійснення якоїсь дії* (21). День великий. **Ще** будем співати. I 306.438. А ти все-таки з очей її не спускай, може **ще** що-небудь і буде. VI 210.2. *Повт.* (2). Друже-брате! **Ще** прийде ніч в смердячу хату, **Ще** прийдуть думи. II 47.92.

7. *Вказує на тривалість дії* (10). Душе моя убогая! ..Пошлем думу аж до бога, Його розпитати, Чи довго **ще** на сім світі Катам панувати?? I 243.161. Вони **ще** довго говорили. I 398.73. дуже давно, як ми з тобою бачились.. потерпим **ще** трохи, а там, коли живі та здорові будем,— то може і побачимось. VI 15.16. А я й досі співаю та може й довго **ще** співатиму, згадуючи дочку твою невеличку. VI 84.20

8. *Вживається в ролі підсилювальної частки* (32). Читать у мене тепер, слава богу, єсть що.., але свого рідного нічогісінько нема опріч Богдана Хмельницького Костомарова. От **ще** вчистив книгу, так так! VI 147.34. Ярина сестра обіцяла найти мені дівчину в Кериловці; та яку **ще** вона найде? А Харитина сама найшлась. VI 198.33. І молода, нівроку їй,— А за молодою, А надто **ще** за вдовою, Козаки ордою Так і ходять. I 164.27. Якби ніколи, або нездужав, або що-небудь таке, то **ще** б нічого, а то все так як треба, та ледащо VI 27.35. Як-то швидко ті літа ми-

нають; молодії то **ще** так і сяк, а що вже ті старі (погані літа), то так і летять VI 82.5.

◆ *У спол.* а (т а) **ще й**; **ще й** — *при вираженні докору, осуду, іронії* (8). А башкирський офіцер, що я вам рекомендовав, повинно буть умер, коли він до вас не ходить, а як не вмер, то певно одурів, а **ще** й Казанського університету. VI 71.6. Та цур тобі З тими старостами! **Ще** й жартує!.. I 279.252. Т а **ще** хто і одурив? Сатана, ледачий син, бодай йому і в пеклі добра не було! VI 83.27.

◊ **ще 1.** I 24.112, 30.90, 52.170, 77.87, 82.300, 101.906, 103.960, 103.965, 105.1016, 113.1318, 134.2086, 165.37, 237.27, 247.318, 267.171, 279.238, 294.41, 296.116, 305.418, 317.284, 321.428, 328.142, 338.55, 356.54, 362.76, 362.92, 364.135, 364.155, 375.25, 375.44, 375.55, 376.64, 451.B, 475.B, 500.B, 501.B, 534.B, 536.B, II 9.68, 36.39, 50.53, 53.174, 77.24, 80.113, 88.15, 88.21, 90.9, 95.95, 135.9, 154.8, 167.96, 168.130, 169.145, 187.37, 196.81, 196.83, 204.6, 222.102, 230.53, 234.99, 239.10, 241.3, 254.235, 255.250, 268.143, 274.368, 277.516, 281.42, 287.23, 316.452, 335.22, 349.4, 353.93, 411.B, 417.B, 419.B, 489.B, 494.B, VI 16.3, 16.24, 17.9, 17.11, 17.15, 19.12, 20.6, 20.19, 20.32, 24.28, 24.36, 25.33, 26.24, 27.6, 28.28, 29.34, 31.13, 31.15, 31.16, 32.9, 33.1, 33.24, 33.29, 38.11, 38.13, 41.28, 41.37, 42.30, 45.39, 49.17, 50.38, 51.1, 54.29, 54.32, 55.5, 55.7, 62.14, 70.19, 70.21, 70.25, 77.22, 77.29, 84.33, 84.35, 85.9, 86.1, 86.11, 87.14, 92.14, 92.15, 92.24, 115.8, 118.40, 119.5, 119.16, 119.19, 130.20, 131.20, 133.30, 138.20, 139.29, 139.37, 147.4, 147.6, 155.12, 155.20, 156.5, 161.7, 162.13, 162.19, 163.31, 170.14, 172.19, 186.36, 198.27, 200.29, 201.14, 201.29, 202.15, 204.26, 204.37, 205.2, 206.15, 206.38, 210.37, 212.23, 216.28, 221.27, 221.29, 222.39, 223.3, 223.5, 223.39, 224.5, 228.22, **2.** I 3.9, 5.109, 110.1193, 130.1945, 144.2451, 150.24, 157.188, 244.196, 280.301, 286.519, 300.233, 306.442, 307.500, 320.397, 320.404, 322.472, 327.101, 342.89, 376.65, 397.50, 397.57, 440.B, 444.B, 455.B, 465.B, II 7.12, 11.127, 19.442, 26.87, 74.199, 91.29, 91.47, 102.85, 142.2, 154.17, 164.7, 165.36, 168.136, 173.278, 195.66, 198.25, 200.28, 219.48, 252.135, 255.274, 258.383, 265.23, 273.342, 276.460, 306.44, 347.10, 384.B, 408.B (2 р.), 450.B, 454.B (2 р.), 486.B, VI 23.18, 24.8, 24.38, 26.6, 26.27, 27.13, 29.33, 31.6, 33.18, 42.20, 45.26, 49.12, 49.36, 52.14, 58.8, 58.12, 84.14, 84.32, 115.30, 130.16, 130.24, 130.32, 130.37, 131.39, 131.42, 132.37, 133.24, 138.21, 138.35, 139.36, 140.14, 147.3, 147.36, 153.24, 156.15, 159.7, 161.32, 162.21, 162.30, 162.33, 164.29, 165.30, 170.6, 172.20, 179.40, 186.17, 190.2, 192.7, 192.33, 194.10, 197.4, 198.12, 203.5, 205.8, 205.36, 206.33, 209.17, 211.33, 212.27, 215.8, *повт.* I 159.256, 159.257, 258.4, 258.5, 258.7, II 314.385, 314.386, VI 160.38 (2 р.), **3.** I 52.160, 75.18, 79.196, 86.390, 88.460, 95.718, 96.760, 105.1030, 113.1294, 115.1368, 124.1734, 129.1924, 132.2001, 142.2388, 395.1, II 105.34, 176.388, 213.39, 213.41, 316.459, VI 15.7, 15.21, 16.16, 24.13, 26.5, 51.15, 85.31, 92.25, 138.33, 142.5, 142.10, 145.5, 148.28, 162.23, 164.13, 164.16, 167.10, 170.11, 186.35, 194.9, 203.32, 206.11, 206.17, 212.37, 220.22, 223.19, *повт.* I 59.97, 59.98, 59.102, 88.460 (2 р.), 94.659, 94.660 (2 р.), 94.661 (2 р.), 106.1073 (2 р.), 107.1093 (2 р.), 110.1178, 110.1179, 124.1728, 124.1729, 129.1925 (2 р.), 143.2428, 143.2429, 258.19, 258.21, 258.23, VI 190.11, 190.12, **4.** I 161.320, 243.181, 248.353, 248.362, 312.80, 334.167, 342.77, 349.23, 375.23, 440.B, 462.B, 474.B, 475.B, 535.B, II 24.7, 26.97, 51.95, 94.41, 111.45, 136.3, 138.57, 173.271, 232.19, 268.147, 420.B (2 р.), 451.B, 463.B, 481.B, VI 21.20, 26.15, 39.31, 51.9, 51.10, 54.34, 133.7, 134.5, 180.1, 193.27, 198.25, 216.35, 220.5, 221.10, **5.** I 276.129, 276.131, 295.76, 297.162, 299.226, 311.61, 489.B (2 р.), II 9.53, 18.431, 33.1, 45.1, 77.2, 77.7, 105.47, 157.3, 227.3, 229.26, 232.11, 252.127, 298.25, 300.13, 318.551, 319.561, 335.1, 403.B, 456.B, VI 115.35, 131.32, 133.38, 138.9, 145.15, 152.34, 153.9, 189.8, 197.24, 197.37, 198.29, *повт.* I 296.135, 296.136, II 234.85, 234.86, **6.** I 96.753, 113.1319, 278.206, 302.315, 306.438, 306.466, 318.320, 322.475, 375.53, II 17.384, 48.128, 222.102, 256.323, 443.B, VI 54.32, 83.4, 131.2, 196.14, 210.2, *повт.* II 47.92, 47.93, **7.** I 40.503, 243.161, 245.255, 379.13, 398.73, II 14.250, 109.5, VI 15.16, 50.1, 84.20, **8.** I 28.9, 164.27, 245.233, 274.68, 301.282, 304.391, 304.397, 312.100, 538.B (2 р.), II 52.123, 312.297, 411.B, VI 15.18, 24.38, 25.17, 27.35, 39.25, 50.32, 76.33, 82.5, 131.18, 132.6, 132.39, 133.23, 147.34, 164.3, 186.37, 198.33, 200.31, 201.3, 206.41, *у спол.* I 247.326, 279.252, 299.213, 501.B, II 99.245, 380.B, VI 71.6, 83.27.

ЩЕБЕТАТИ, ЩЕБЕТАТЬ (12). Насипали край дороги Дві могили в житі.. Прилітає соловейко Щоніч **щебетати** I 8.220. Хочеться дивитись, як сонечко сяє, Хочеться послухать, як море заграє, Як пташка **щебече,** байрак гомонить I 84.343. *Повт.* (2). Може пташкою прилине Милий з того світа. Зов'ю йому кубелечко, І сама прилину, І будемо **щебетати** З милим на калині. Будем плакать, **щебетати,** Тихо розмовляти I 386.22. *Образн.* (3). Недавно, недавно у нас в Україні Старий Котляревський отак **щебетав** I 12.70. А серденько соловейком **Щебече** та плаче I 23.88.

◊ **щебетати** I 8.220, **щебетать** I 12.44, **щебече** I 8.221, 50.74, 84.343, *образн.* I 23.88, 26.60, **щебетав** II 27 149, *образн.* I 12.70, **щебетала** I 387.57, **будемо щебетати** *повт* I 386.22, **будем щебетати** *повт.* I 386.24

ЩЕБЕТУХА (3). *Перен. Про ту, що багато говорить.* Я спалила Польщу з королями; А про тебе, **щебетуху,** І досі б стояла. I 499.B. *Зверт.* (2) Упилася б ти без мене З своїми ксьондзами? — Чортма хисту! Я спалила Польщу з королями; А про тебе, **щебетухо,** І досі б стояла. I 300.243.

◊ ***Одн. З.*** **про щебетуху** I 499.B, ***К.*** **щебетухо** *зверт* I 300 243, **щебетуха** I 499.B

ЩЕДРИЙ (4). А той, **щедрий** та розкошний, Все храми́ мурує I 239.21 Спасибі тобі і тому **щедрому** землякові, що купив мою невольничу роботу. VI 162.14.

◊ ***Одн. Н.*** **щедрий** I 239.21, VI 85.28, ***Р.*** **щедрої** I 100.887, ***Д.*** **щедрому** VI 162 14

ЩЕДРО (1). *Присл.* Перед богами Лель і Ладо Огонь Рогніда розвела, Дра-

гим єлеєм полила І **щедро** посипáла ладон. II 417.В.

ЩЕДРОТА (1). Подякуйте і ви за мене Ілію Івановича за його благородную **щедроту** VI 62.13.

ЩЕЛЕПИ (1). Земля тряслася, трепетала Од реву львичища твого. Окули люде і цього. Заперли в **щелепи** удила І в Вавілоні посадили В тюрму глибоку. II 325.27.

ЩЕНИТИ (1). *Образн.* Не прокленуть, а тільки плюнуть На тих оддоєних щенят, Що ти **щенила.** II 356.8.

ЩЕНЯ (7). *У порівн.* (3). Положила на цямрину Титарівна сина.. А Микита Виліз із калини Та й укинув у криницю, Неначе **щеня** те! II 81.188. Я собі звернулось, **Щеня** мов під тином II 232.16. *У приказці* (1). люба Титяся Піунова хоче покинуть Нижній Новгород, і добре зробить, їй тут погано, воно тут захрясне і пропаде, як **щеня** в базарі. VI 163.13. *Образн.* (2). А потім з вас, **щенят** зубатих, Зробились львичища! II 325.8. *Образн. Зверт.* (1). Восплач, пророче, сине божий! І о князях, і о вельможах, І о царях отих. І рци: — Нащо та сука, ваша мати, Зо львами кліщилась, **щенята?** І добувала вас, лихих? І множила ваш род проклятий? II 325.5.

◊ ***Одн. Н.*** **щеня** *у порівн.* II 232.16, *у приказці* VI 163.13, ***З.*** **щеня** *у порівн.* II 81.188, ***Мн. Н.*** **щенята** *у порівн.* II 63.49, ***Р.*** **з щенят** *образн.* II 325.8, **на щенят** *образн.* II 356.7, ***К.*** **щенята** *образн., зверт.* II 325.5.

ЩЕПИ (2). С[отник]: А снилось восени мені, Тойді, як **щéпи** ми щепили,— ..Як приймуться, то восенú Ти вийдеш заміж. Н[астуся]: Схаменись!! І **щéпи** ваші поламаю ... II 166.87.

ЩЕПИТИ (1). С[отник]: А снилось восени мені, Тойді, як щéпи ми **щепили,**— ..Як приймуться, то восенú Ти вийдеш заміж II 166.87.

ЩЕРБАТИЙ (1). *Про місяць.* Виступав **Щербатий** місяць з-за могили І 363.117.

ЩЕТИНКА (3). *У спол.* а н і **щетинки** — *нічого.* Пропало! Все добро пропало! А н і **щетинки** не осталось. II 251.104. Все добро пропало! А н і **щітинки** не зосталось!... II 458.В.

◊ ***Одн. Р.*** **щетинки** II 251.104, **щитинки** II 457.В, **щітинки** II 458.В.

ЩИПАТИ (1). *Образн.* Сю ніч будуть в Україні Родиться близнята. Один буде, як той Гонта, Катів катувати! Другий буде ... оце вже наш! Катам помагати — Наш вже в череві **щипає...** І 302.323.

ЩИРИЙ (134). **1.** *Відвертий, чистосердний; правдивий, істинний* (131). Бувай здоров, мій **щирий** рідний брате отамане, згадуй, коли будеш мать час згадать сіроту Т. Шевченка. VI 25.4. Праведная душе! прийми мою мову Не мудру, та **щиру** — прийми, привітай. І 13.86. А тобі велике, превелике спасибі за **щирую** любов твою, мій голубе сизий, мій друже єдиний. VI 170.9. Не дивуйтеся, дівчата, На старі козачі **Щирі** сльози. І 161.346. Як довідаєшся, то напиши мені, треба буде хоч письмом подяковать їй за її сердечные, **щирії** оповідання. VI 177.2. Ой умер старий батько І старенькая мати, Та нема кому **щирої** Тії радоньки дати. II 155.3. А вам першим бог велів розважить мою тяжку тугу в пустині **щирими** словами. VI 41.16. Схаменіться, недолюди, Діти юродиві! Подивіться на рай тихий, На свою країну, Полюбіте **щирим** серцем Велику руїну І 330.23. Спасибі вам, друже мій добрий, я з самої весни не чув рідного, **щирого** слова. VI 41.15 *//В кінці листів* (43). Будьте ласкаві, перешліть три екземпляри в Прохоровку на ім'я Максимовича Михайла Александр[овича].. **Щирий** ваш Т. Шевченко. VI •203.35. Бувайте здорові, нехай з вами діється все добре і не забувайте **щирого** вашого Т. Шевченка. VI 27.26 */З прийменником «до»* (4). Бувайте здорові, згадуйте інколи **щирого** до вас Т. Шевченка. VI 32.27 *//У спол.* **щира** п р а в д а (7). Бабусенько, голубонько, Серце моє, ненько! Скажи мені **щиру** п р а в д у — Де милий-серденько? І 51.116 *//Даний від душі* (2). Не знаю, чи зраділа б так мала ненагодована дитина, побачивши матір свою, як я вчора, прийнявши подарунок твій **щирий** VI 49.11.

2. *Справжній, завзятий* (3). Привітай, друже мій єдиний, оцього уральського козачину, я познакомився не дуже давно, він мені тойді здавався добрим чоловіком і **щирим** уральським козаком VI 87.7. Оцей годований кабан! Оце ледащо. **Щирий** пан, Потомок гетьмана дурного, І презавзятий патріот II 88.12. Як той **щирий** віл запрягся я в роботу,— сплю на етюдах VI 185.20.

◊ ***Одн. Н.*** **щирий** **1.** І 80.229, 485.В, II 247.11, 405.В, 474.В, 502.В, VI 24.8, 25.4, 25.31, 26.6, 30.6,

31.8, 31.19, 33.11, 42.19, 51.9, 51.29, 55.14, 75.26, 118.21, 167.17, 179.27, 186.3, 194.2, 195.17, 196.20, 197.30, 197.39, 198.23, 202.21, 203.35, 206.19, 208.15, 210.4, 218.18, 220.16, 222.25, 222.32, 223.21, 224.19, 225.5, 227.16, **2.** II 88.12, VI 185.20, **щира 1.** I 76.49, 80.235, 93.628, 111.1240, 137.2169, 146.2523, VI 58.11, 130.24, 130.30, 130.36, 132.6, 201.5, 215.18, *у спол.* VI 21.21, **щире 1.** I 157.184, ***Р.*** **щирого 1.** VI 27.26, 38.23, 41.15, 42.12, 51.11, 145.5, 148.29, 148.35, 159.14, 162.37, 164.18, 164.34, 165.35, 180.3, 194.13, 197.19, 300.В, **щирої 1.** I 352.57, II 155.3, VI 198.16, (до) **щирого 1.** VI 152.12, ***Д.*** **щирому 1.** VI 37.3, 46.14, ***З.*** **щирий 1.** VI 49.11, 49.22, **щирого 1.** II 333.21, VI 32.27, 170.16, 182.26, 186.24, 207.23, **щиру 1.** I 13.86, 13.109, II 32.4, VI 154.18, *у спол.* I 24.111, 51.116, VI 15.6, 20.30, 24.2, (за) **щиру 1.** VI 21.23, *у спол.* VI 24.2, **щирую 1.** VI 161.11, (за) **щирую 1.** VI 170.9, **щире 1.** I 24.109, 522.В, VI 24.2, 42.28, 118.16, (на) **щире 1.** II 214.82, **щиреє 1.** II 396.В, (за) **щиреє 1.** VI 192.6, ***О.*** **щирим 1.** I 330.23, II 369.31, VI 86.28, 129.36, **2.** VI 87.7, **щирою 1.** VI 139.10, ***Мн. Н.*** **щирі 1.** I 280.274, VI 24.11, 44.7, **щирії 1.** VI 131.35, 132.10, ***З.*** **щирі 1.** I 96.759, 228.62, (за) **щирії 1.** VI 177.2, (на) **щирі 1.** I 161.346, **щирих 1.** VI 133.11, 133.18, 134.4, 148.31, ***О.*** **щирими 1.** I 375.58, VI 41.16, 152.10, (з) **щирими 1.** VI 50.22

ЩИРИЦЯ (1). *Назва трав'янистої рослини.* Кричать сови, спить діброва, Зіроньки сіяють, Понад шляхом, **щирицею,** Ховрашки гуляють. I 36.331.

ЩИРІШЕ (1). *Присл.* До Чижова я завтра сам напишу; або попрошу його великого приятеля Галагана: йому він **щиріше** скаже, як мені. VI 200.33.

ЩИРО (28). *Присл.* **1.** *Чистосердно, відверто* (26). О боже мій милий! За що ж ти караєш її, молоду? За те, що так **щиро** вона полюбила Козацькії очі?.. I 4.51. Діди лежать, а над ними Могили синіють. Та що з того, що високі? Ніхто їх не знає, Ніхто **щиро** не заплаче I 111.1226. А поки що прийміть милостиво мою просьбу і не осудіть **щиро** почитаючого вас Тараса Шевченка VI 33.36. І велике спасибі за К о б з а р я мого, що ви його так **щиро** привітали. VI 222.34. *Повт.* (4). Літом, як бог поможе, я буду в Потоках і **щиро, щиро** вас поцілую, а поки що бувайте здорові. VI 225.11.

2. *Дуже, завзято* (2). Упився, та так **щиро** упився твоїм могоричем, що аж голомозину собі розкроїв. VI 129.34 //*Віддано* (1). Послужи ж, моя ти зброє, Молодій ще силі! Послужи йому так **щиро** — Як мені служила!.. I 280.302.

◊ **щиро 1.** I 4.51, 15.23, 75.24, 76.43, 111.1226, 156.122, 161.318, 403.В, 444.В, VI 33.36, 75.19, 119.13, 148.2, 154.38, 161.12, 166.30, 186.31, 200.3, 211.28, 222.34, 223.3, 224.35, *повт.* I 108.1161, 108.1162, VI 225.11 (2 р.), **2.** I 280.302, VI 129.34.

ЩИРОСТЬ (3). Вибач мені, моє серце, за мою **щирость,** і як і що придумаєш, то напиши мені VI 152.27.

◊ ***Одн.З.*** **за щирость** VI 44.7, 45.14, 152.27.

ЩО[1] (932). *Сполучник.* **1.** *Приєднує підрядні додаткові речення* (414). може Харита скаже: **що** вона вбога, сирота, наймичка, а я багатий, та гордий, то ти скажи їй, **що** в мене багато дечого нема VI 198.27. чи я вам розказував, **що** я хочу рисовать нашу Украйну, коли не розказував, то слухайте. VI 32.10. Треба заквічаться,— може в останній раз, бо він казав, **що** у Броварях і повінчаємося. II 174.302. Через два годи як прочитаєте в якім-небудь журналі, **що** якийсь-то Шевченко намалював картину дуже до ладу! VI 20.4. А кричите, **що** несете I душу і шкуру За отечество!.. I 338.49. й речете, **Що** цар наш бог, і цар надія, I нагодує і огріє Вдову і сирот. II 328.59. Та знай, **що** мені гріх позичать братам гроші — коли трапляться, то так дам, а коли ні [?], то вибачайте. VI 17.15. Угадала стара мати, Та не все вгадала, Знать, забула, **що** колись-то Сама дівувала. I 157.159. I чудно й нудно, як поміркую, **Що** часто котяться голови буї За теє диво! II 32.20. чи сподівався я, **що** через рік та сама скринька звеселить мене неначе мати дитину при лихій моїй годині! VI 49.18. Аж здригнули мури, Як згадали, **що** у Празі Загелкали гуси I 268.213. Яким би шляхом не поїхав, то я думаю, **що** не обійдуся менше, як 200 рублями. VI 138.23. Пише мені курінний Лазаревський і упевняє мене, **що** незабаром мене випустять VI 130.5. шукаю, шукаю, Щоб чим похвалитись, **що** й я таки жив II 232.3. Була собі Гандзя, Каліка небога, Божилася, Молилася, **Що** боліли ноги I 90.515. Віщує серце, **що** в палатах Ти розкошуєш I 384.30. Чули, чули запорожці З далекого Криму, **Що** канає Гетьманщина II 31.77. Прокинулись вранці гості. Аж бачать, **що** лихо, Покинули свого князя, Та любо та тихо. II 17.375 /*Вживається на початку речення* (5). Отам мені і розказала Стара черниця новину. **Що** в монастир до їх зайшла Княжна якась із-за Дніпра Позаторік. II 18.427 /*Із співвідносним словом у головному реченні* (38). Дивлюсь — гетьман з старшиною.. А того й не знала, **Що** він їхав в Переяслав Москві присягати!.. I 294.58. Я вже

другий місяць як гнию в петербурзькому болоті, та тільки сьогодні урвав швидкий час, щоб написать вам хоч тільки те, **що** я живий і здоровий. VI 197.7. вибачайте мені за те, **що** я вам пишу тепер коротенько. VI 224.11. Спасибі тобі, мій давній друже Федоте, за твоє письмо. А ще більше спасибі за те, **що** ти діточок своїх ведеш не битим, але добрим шляхом. VI 220.6.

2. *Приєднує підрядні означальні речення* (209). Чи єсть у бога люте зло, **Що** б у тій хаті не жило? II 229.12. Чи не той це Микита, **Що** з вильотами свита? II 80.145. він тільки яблука та огірки і малює, а це така річ, **що** серце не нагодуєш. VI 27.21. я всяку ніч тільки й бачу во сні.. тебе, Керелівку, та рідню, та бур'яни (ті бур'яни, **що** колись ховався од школи) VI 16.15. Здається і люльки не курю, а шматочки паперу, **що** була написана Черниця, розгубилися — треба буде знову компонувать. VI 22.7. Бодай ті діти не росли, Тебе, святого, не гнівили, **Що** у неволі народились II 39.11.

3. *Приєднує підрядні речення причини* (123). І жалем серце запеклось, **Що** нікому мене згадати! I 389.20. Ти, мабуть, послідніх двох моїх писем не получив, **що** нічого не пишеш. VI 228.11. Чорним [шлях] названий, **що** по йому татари ходили в Польщу і своїми табунами вибивали траву. I 148. Прип. а ісправник Трохи не сказився! **Що** нічого, бачиш, взяти, А він же трудився! I 307.469. Не журиться Катерина — Вмиється сльозою, Возьме відра, опівночі Піде за водою.. Вернулася — і раденька, **Що** ніхто не бачив. I 30.72.

4. *Приєднує підрядні речення способу дії або міри, ступеня* (67). я так люблю Мою Україну убогу, **Що** проклену святого бога II 25.59. сьогодні цензура випустила із своїх пазурів мої безталанніі думи, та так проклята одчистила, **що** я ледве пізнав свої діточки VI 200.5. Старе ледащо таки спромоглося на аркуш паперу та вже так його змережав, **що** й курці нема де клюнуть. VI 226.22. Так мені погано, **що** я ледве перо в руках держу, і кат його батька знає, коли воно полегшає. VI 228.32. А Граматка твоя так мені на серце пала, **що** я не знаю, як тобі й розказать. VI 162.22. Так мені тепер тяжко, так тяжко, **що** якби не надія, хоч коли-небудь побачить свою безталанную країну, то благав би господа о смерті. VI 43.I. А тепер набралося так багато того писа[нія], **що** ніколи писать. VI 161.28. Довго я читав твій лист.. та дочитався до того, **що** в мене не тільки очі, серце заплакало, мов та голодна дитина. VI 139.16 //**Що** аж (11). Та так погуляєм, **Що** аж пекло засміється I 103.952. Вони, бач, кесаря хвалили .. **що** аж остило Самим їм дурня вихвалять II 271.266.

5. *Приєднує підрядні речення підметові* (48). Трапляється, **що** письма з грішми пропадають VI 17.7. Мені тепер здається, **що** й раю кращого на тім світі не буде як ті Андруші VI 86.11. А що пак, Максиме!.. Попродай скотину Та ходи до мене в найми, **Що** буде, те й буде. Будем знов чумакувати, Поки вийдем в люде II 52.128.

6. *Приєднує підрядні речення присудкові* (17). Вийшов з хати карбівничий, Щоб ліс оглядіти, Та де тобі! таке лихо, **Що** не видно й світа. I 42.562. Нудьга така, **що** нехай бог боронить всякого і хрещеного і нехрещеного чоловіка. VI 198.10.

7. *Приєднує підрядні речення наслідку* (3). Де ж ти була, **Що** заблудила? I 362.82.

8. *Входить до складу складених сполучників* (41): а) *причини:* тим (отим), **що;** того, **що** *та ін.* (18). Ще позаторік заходився я був ліпить із воску — і нічого не вдіяв, тим **що** перед очима нема нічого доброго скульптурного VI 115.36. Отим киргизам.. Їй же богу, лучше жити, Ніж нам на Україні. А може тим, **що** киргизи Ще не християни?.. II 26.86. Отим мені і жаль стане Матері небоги, **Шо** вона його так любить, Так гине за його II 442.В. Чого зрадів оце? Того, **Що,** бачите, старий подумав Добро якесь комусь зробить! II 199.11. Дідусь сивесенький рида — Того, бачте, **що** сирота. II 241.8. Мені полегшало,— а с чого, С чого полегшало мені? С того, **що** ворога не стало... Якого-ж ворога, мій боже! Моя пекельная душа Кого боялася? II 458.В; б) *протиставних:* так (та) **що** ж; тільки **що** (14). Якби і йому [серцю], як рукам, можна було дать клапоть паперу та перо з каламарем та й годі. То воно дуже добре було б, так **що** ж! таким добром його не нагодуєш. VI 50.29. Я, нарисовавши дещо, оддавав за самую убогую ціну, так

що ж — сміються! VI 54.36. Цур йому, тому лихові, а то ще щоб не заплакать, а іноді далебі доходить до того, аж самому *сором, т а* **що ж,** *нічого не вдію з про*клятущою нудьгою. VI 50.33. Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, т і л ь к и **що** не коло Дніпра, от моє лихо! VI 198.36; в) *часових:* т і л ь к о (т і л ь к и) **що** (7). Т і л ь к о **що** хотів написать прощай, голубе мій сизий,.. аж гульк — несуть твоє письмо од Брилкіна. VI 164.5. Прокинешся рано, т і л ь к о **що** заходишся малювать, дивися, вже й ніч. VI 21.7; г) *наслідку:* т а к **що** (1). І чи не чудно, скажете, як принесли ваш лист, мені полегшало, т а к **що** на третій день мені вже можна було написать оцей лист до вас. VI 45.19; д) *приєднувального:* о п р і ч е т о г о **що** (1). О п р і ч е т о г о, **що** нема з ким щире слово промовити,.. бог покарав мене ще й тілесним недугом VI 42.28.

◆ *У спол.* (10): а) т і л ь к о і (й)... **що;** і т і л ь к о **що** — *лише, більш нічого* (7). Січ розруйновали.. Т і л ь к о і остались, **Що** пороги серед степу. І 147.2547. мені тут так стало скушно,.. всяку ніч т і л ь к о й бачу во сні, **що** тебе, Керелівку VI 16.14 Спасибі тобі, добрий чоловіче, за ласкаве слово, за гроші і за С т а р и н у з а п о р о з ь к у, спасибі і т і л ь к о **що** спасибі, а більше нічого я не маю VI 23.30; б) т і л ь к и (т і л ь) **що** — *ледве* (2). Отой Ракович, що писав до тебе, посадив у Згурівці свого приятеля, якогось п'яницю і здирцю Браньковича Тепер він т і л ь к и **що** приймається управлять. VI 195.8 Я.. думав, що ще в генварі моє діло кончене, а воно з 7 або з 17 апреля т і л ь **що** начинається VI 138.10; в) н е т е, **що** (1). Перейшов я пішки двічі всю киргизькую степ аж до Аральського моря — плавав по йому два літа, господи, яке погане! аж бридко згадувать! н е т е, **що** розказувать VI 57.36.

ЩО ² (732). *Займ.* 1. *Питальний. У питанні про предмет, явище, дію тощо* (296). Орють лихо, Лихом засівають, А **що** вродить? побачите, Які будуть жнива! І 330.17. А як ми бились, умирали, За **що** ми голови складали — В оці могили? II 235.125 Чи бачився ти з Семеренком і **що** він тобі сказав? VI 206.1. Обізвався старий батько: «**Чого** ждеш, небого?» І 33.221. Великий ти поет, друже мій Семене! .. **Чим,** як і коли заплачу́ я тобі за твоє істинно християнське діло! VI 115.13. Серце моє трудне, **Чого** *ти бажаєш,* **що** *в тебе бо*лить? І 257.4. як хотілось,.. щоб я знав, Для кого я пишу? для **чого?** За **що я** Вкраїну люблю? II 200.24. Дивиться Ярина та нишком сміється: «**Що** це йому стало?» І 278.199. *Повт.* (23). Світе тихий, краю милий, Моя Україно! За **що** тебе сплюндровано, За **що,** мамо, гинеш? І 225.3. Мені полегшало,— а с **чого,** С **чого** полегшало мені? С того, що ворога не стало... II 458.В. **Що** се, **що** се, спитаєте — Цікаві дівчата. І 464.В /Все розберіть... та й спитайте Тойді себе: **що** ми?.. Чиї сини? яких батьків? І 334.156 //*З підсилювальними частками «ж», «б», «то»* (26). Лихо, діти, Лихо мені з вами!.. Йдете в люди, а там тепер Все письменне стало.. **Що** ж вам скажуть? І 80.227. За **що** ж тебе, світе-брате,.. Оковано, омурано II 344.3. **Що** ж вона побачить? ..Хариту, та й більш нічого. VI 201.20. А тим часом світить З усіх вікон у титаря. **Що**-то там твориться? І 96.765. **Що** б це сталося з моїми добрими та щирими земляками? Міркую, міркую і гадки не дам VI 50.21. **Що** б вам заграть? постривайте. Черницю Мар'яну — Чи чували? І 155.81. *Повт.* (2). За **що** ж боролись ми з ляхами? За **що** ж ми різались з ордами? І 227.17 // *При риторичних питаннях, часто з дієсловами: «робити», «діяти»* (63). За нею Приходила мати У пана просити. Звелів не пускати, А як прийде, бити — **Що** тут їй робити? II 95.108. Подивлюся... О люде поганий! Де ти взявся? **що** ти робиш? І 244.204. Посіяли гайдамаки В Україні жито, Та не вони його жали. **Що** мусим робити? Нема правди І 146.2534 /*З підсилювальною часткою «ж»* (16). Воно й правда. **Що** ж діяти? Навчіть мене, люде. Іти хіба до вас в найми? Чи до ладу буде? II 182.9. Та **що ж** робить, коли нігде взять, пришліть ради поезії святої Л е р м о н т о в а хоч один том VI 43.40 //*В риторичних питальних і окличних реченнях, які передбачають негативну відповідь* (38). Не знаю тільки, чи доходили вони [поклони] до тебе, до твого щирого великого серця? Та **що** з того, хоч і доходили? VI 152.12. А тому, тому на світі, **Що** йому зосталось, Кого батько і не

бачив, Мати одцуралась? I 45.700. А він так добре бачив, А надто молодую!.. За **що** пак милує господь Лихую твар такую, Як цей правитель?.. II 94.53. Десять літ! Друже мій єдиний! вимовить страшно. А витерпіть? і за **що** витерпіть? VI 130.13. О господи милосердий, **Що** я заподіяв Оцим людям? I 271.313 /*З підсилювальними частками «же», «б»* (7). Твого я лиха не возьму на себе, а свого тобі не оддам. Так **що** ж з тих писем? VI 15.9. Ну **що** б, здавалося, слова.. А серце б'ється — ожива, Як їх почує! II 85.1 //*Вживається в ролі питальної частки на початку речення для підсилення питання* (34). Мандрували гайдамаки.. А за ними і Галайда.. Питається у хлопчика: **«Що,** титаря вбили?» I 120.1576. Мало муки! Давайте приску! де смола?.. **Що?** скажеш, шельмо?.. I 97.791 //А **що** (ж) (7). Старшина третій: Підкрадьмось, братці, та послухаєм .. Старшина первий і другий: **А що** ж? то й ходімо! I 102.929. А **що,** як присядем Отутечки під берестом Та трохи спочинем! I 305.415. Прийшла молодиця.. У найми проситься. «А **що** ж, каже, возьмім, Насте». I 314.173 //А (з н а є ш) **що** (3). а я й кажу Покойній Марині, Таки жінці: «А з н а є ш **що!** Возьмім за дитину» I 276.137. А з н а є ш **що,** Федоте? Я чув, що ти вже на другій оженився. VI 211.25 //А **що** п а к (1). А **що** п а к, Максиме!.. Попродай скотину Та ходи до мене в найми II 52.114 //Ч и **що** (а б о **що**) — *з відтінком сумніву* (6). панича вже одвезли У школу в Київ.. А знаєш, Його до нас перевели Із армії ч и **що?** I 397.68. Письма твого нема, і я тепер не знаю, що й думать, бо вона [М о с к а л е в а к р и н и ц я] вже давно тобі послана, ще 5 іюня. Може тебе дома нема а б о **що?** VI 145.16 //**Що** т и — *виражає здивування* (1). «От їх достобіса!.. Ничипоре! дивись лишень, Які побілілі!» «Що, москалі?.. Де москалі?» **«Що** т и? схаменися!» I 42.572 //*Вживається як питальне слово-речення. Повт.* (2). «А чом пак темні не кричать?» «Хіба ж живуть вони? і знають, Як ви сказали, благодать, Любов...» «...**Що? що?** недочуваю...» II 53.158.

2. *Питальний. Про кількість, міру чого-н.* **(9).** Прийшла молодиця.. У найми проситься.. **«Що** візьмеш, небого? За рік, чи **як?»** I 315.184. а **що** вона [картина] буде коштувать, то це вже ваше діло, хоч кусок сала, то й це добре на чужині. VI 26.29 //*У спол.* **що** є с и л и — *дуже сильно* (1). «Гвалт! рятуйте! Хто в бога вірує!» кричить Надворі голос, **що** є с и л и. I 97.807 //*У риторичному окличному реченні* (1). А **що** тих бідних покриток Пустив по світу з байстрюками! Отже й нічого! — А жонатий I має двоє діточо́к, Як ангеляточок. II 94.58.

3. *Питальний. В риторичних питальних і окличних реченнях (переважно із запереченням), близький за значенням до «багато дечого»* (9). Я спалила Польщу з королями;.. А з вольними козаками **Що** я виробляла? I 300.246. У нас! **чого** то ми не вмієм? I зорі лічим, гречку сієм, Французів лаєм. I 328.107. Але **чого** не зробить риторда химська! Я трохи-трохи не одурів на сім тижні. VI 130.10.

4. *Вказівний. Переважно з частками «ось», «от», «он»* (76). *Вживається:* 1) *перед повідомленням, переліком* (60). Ще ось **що:** як будуть питать брата Йосипа, на чиїм він грунті живе, то нехай скаже — на своїм. VI 206.38. Я думаю ось **що** зробить. Напиши ти Кокорєву письмо та й адресуй його на моє ім'я з п е р е д а ч е ю. VI 188.8. Так от же **що:** Ото потоп буде, Пани туда повилазять Та дивиться будуть, Як мужики тонутимуть I 305.400. То понаставляли Ті фігури он для **чого:** Щоб люди не крали Води з річки I 305.408; 2) *як узагальнююче слово, підсумок сказаного* (16). я заплакав як тая дитина. От **що** ти наробив з моїми старими очима. VI 131.23. А він нехай як знає спродасть [Б у к в а р і], а грошики положить в касу воскресної школи. От **що!** VI 227.8. Мушу, мушу, а для чого? Щоб не губить душу?.. Ось для **чого** мушу Жить на світі, волочити В неволі кайдани! II 213.36. *Повт* (4). Батька, матір, себе, брата, Собак отруїла Тією клятою водою! От за **що** караюсь. От за **що** мене, сестрички, I в рай не пускають. I 295.67.

5. *Неозначений* (50). Чи є **що** краще, лучче в світі, Як укупі жити, Братам добрим добро певне Пожить, не ділити? I 345.201. Я плакала; я не знаю, Чи їсти хотілось? Чи може **що** в маленької На той час боліло? I 297.144. Чи ти зробив **що** з Понятовським або з Трощинським? Якщо ні, то чи не зробиш **чого** з Змієв-

ським? VI 207.1. Посилаю тобі план хати. Коли **що** найдеш не так, то поправ і пришли мені VI 327.В. Чи не случилось там у тебе, крий боже, **чого** недоброго? VI 147.42. З дякою шлю вам 6-ть екз[емплярів] Гайдамаки — і сьомий вам на пам'ять, не забувайте мене, коли маєте **чим** поминать. VI 23.34. Найшов Опрісноки Йосип у торбині, Дає та й каже: — На, дитино, Поки **що** буде, укріпись II 313.338. *Повт.* (2). Згадаю **що** чи **що** набачу, То так утну, що аж заплáчу. II 57.4. *У прислів'ї* (1). Сказано, коли чоловік **чого** добре шукає, то й найде: так і зо мною тепер трапилось. VI 217.19.

6. *У поєднанні з словом «нема» виступає у ролі заперечного займ.* (9). Не пишу тобі більше, бо нема **чого** і писать VI 145.32. Милий мій друже! Позавчора чортові не було **чого** робить, то він носив мене в Балахну VI 153.3. Та ... єй-богу, сором сказать, нема **чим** викупить з дрюкарні. VI 21.4. А його, розумного, треба послухать, а то не буде **чим** дивиться на світ божий VI 179.17. Чи не вмер він там, думаю.. Та ні! живісінький і здоровісінький. Так, думаю, певно розсердився, а сердиться, здається, нема за **що**? VI 70.15. Нема на **що** подивитись, З ким поговорити. II 210.29.

7. *Відносний. Приєднує підрядні речення* (239). Піти лишень подивиться До царя в палати, **Що** там робиться. I 252.533. Чорнобріва Катерина Найшла, **що** шукала. I 45.684. все гине,— Слава не поляже; Не поляже, а розкаже, **Що** діялось в світі I 58.47. От собі й читаю, **Що** на скелі наковано I 249.412. Ти я думаю бачив колинебудь кавказькії укрепления? То певне бачив, **що** там поробляє люд хрещений? VI 83.35. То ви напишіть, **що** мені робить з Чорноморським побитом. VI 28.27. Прислухуйся, **що** пани і полупанки на се письмо казатимуть. VI 209.32. Зібрав Тарас козаченьків — Поради прохати: «Отамани товариші, Брати мої, діти! Дайте мені порадоньку, **Що** будем робити?» I 65.92. Якби не робота, то я давно одурів би; а тим часом не знаю сам, для кого і для **чого** роблю. VI 198.18. За **що**, не знаю, називають Хатину в гаї тихим раєм. II, 229.6 /О чеху! де твоя душа?? Дивись, **що** сили повалило — Мов сарацина воювать I 269.239. *Повт.* (12). Тяжко плакала Ганнуся, I не знала, за **що**, За **що** мати знущається I 166.85. *У приказці* (1). плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, **що** куповали; грошам не пропадать! I 101.916 //*Із співвідносним словом у головному реченні* (73). Розказав би про те лихо, Та чи то ж повірять!.. Та й нащо те знати, **Що** сльозами перед вами Буду виливати? I 37.379. Якби все те розказувать, **що** я терплю тепер по любові і милості милосердого бога, то і за тиждень не розказав би. VI 43.9. I звір того не зробить дикий, **Що** ви, б'ючи поклони, З братами дієте... II 93.16. **Чого** ти сам собі хочеш, то й я тобі того желаю. VI 34.31. і ти, білолиций,.. будеш сіять, Як над Вавілоном, над його садами I над тим, **що** буде з нашими синами. I 75.14. Не мені Про теє знать, за **що** караюсь II 152.6. До всього того, **що** я те[бе] просив, прибав.. **4** штуки чорного французского карандаша **№ 2** VI 119.15.

8. *Вживається в ролі підсилювальної частки* (12). Зробімо так, мій славний друже! а якого б я тобі гостинця привіз ік празнику! уже так — **що** гостинець! VI 152.24. **Що** то, сказано, ворони. Уже й помостили I 304.375. I насилу-то, насилу Мене одірвали Од матері неживої, **Що** вже я просила.., Щоб і мене вбили. I 295.91. **Що**-то як маляр, то вже скрізь понамальовує всякої всячини. VI 17.18. Мене з Києва загнали аж сюди [в Оренбург], і за що? За вірші! і заказали писать їх, а **що** найгірше... рисовать! VI 58.5.

◆*У спол.* (32): а) **що** день (рік) божий (14). **Що** день божий Радості приносить Своїй матері.. Дочка II 13.198. **що** рік божий.. Ідуть править панахиду II 162.85; б) **що** за (12): 1) *в окличних реченнях виражає захоплення* (8). Розбрелося товариство. **А що** то за люде Були тії запорожці II 254.209. Та **що** то за опера, так ну! а надто як Артемовський співа Руслана VI 26.11. **Що** се за дивний, чудний чолов'яга Л. Жемчужніков! VI 156.4. **А що** за дівчина була II 206.56; 2) *в питальних реченнях виражає питання про якість, властивість чого-н.* (4). **Що** там за рада? чом вони не дзвонять? I 101.918. *Повт.* (2). Напиши мені гарненько, **що** то за пан Трощинський?.. і **що** то за грунт VI 204.25; в) не знать (бог знає) за **що** (2). Міся-

цю мій ясний!.. Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось, І Альту, і Сену, і там розлилось, Н е з н а т ь з а **що**, крові широкеє море. I 112.1256. Не зробив я, і не думав я, отамане, батьку мій, кому-небудь лихого, а терплю горе і б о г з н а є з а **що**. VI 83.13; г) б о г (л и х и й) з н а є д л я **чого** — *для незрозумілої мети* (2). москалі Тойді, бач, носили Сиві коси з кучерями.. І борошном посипали, Б о г ї х з н а д л я **чого!** II 55.234. Мені велено одправиться прямо в столицю. Л и х и й ї х з н а є д л я **чого**. VI 145.19; д) з а **що** п р о **що** (2). Не питали б люде — Що в мене болить? Не питали б; з а **що** п р ó **щó** проклинаю долю I 407.В.

◊ ***Н.*** **що 1**. I 32.175, 37.349, 42.565, 42.571, 42.572, 45.700, 45.703, 58.65, 86.416, 88.447, 97.791, 97.801, 99.846, 102.929, 103.957, 103.963, 111.1224, 112.1257, 113.1318, 120.1576, 121.1623, 157.192, 227.23, 240.41, 257.4, 259.13, 276.137, 276.143, 278.199, 278.201, 305.415, 313.138, 314.173, 330.17, 331.61, 332.100, 333.137, 334.156, 361.65, 365.173, 368.280, 397.68, 537.В, II 30.57, 52.114, 85.1, 145.6, 166.84, 170.195, 192.30, 199.9, 199.13, 206.47, 222.106, 224.169, 230.68, 253.170, 339.14, 352.67, 408.В (2 р.), 421.В, 440.В, 449.В, 452.В, VI 15.7, 15.8, 15.9, 19.25, 41.22, 46.24, 50.21, 132.19, 145.16, 152.12, 153.33, 156.10, 163.19, 186.10, 205.34, 211.6, 211.25, 212.36, *повт.* I 464.В (2 р.), II 53.158 (2 р.), VI 204.27 (2 р.), **2.** VI 221.5, *у спол.* I 97.807, **3.** I 82.274, **4.** I 103.967, 115.1391, 150.П,240.42, 277.153, 305.400, 317.284, 334.159, 374.19, II 167.106, 174.289, 309.169, VI 17.11, 24.19, 26.9, 26.25, 32.10, 33.17, 38.11, 70.25, 85.9, 87.8, 118.28, 119.16, 133.30, 139.29, 156.5, 163.14, 198.1, 198.27, 200.29, 201.19, 202.15, 204.24, 204.26, 206.38, 210.37, 212.23, 221.27, 222.34, 222.39, 223.3, 227.8, 228.33, **5.** I 52.155, 297.144, 297.169, 345.201, 440.В, II 16.345, 308.118, 313.338, 415.В, VI 20.33, 22.9, 153.19, 192.13, 197.4, 198.5, 201.23, 201.29, 211.27, 215.20, 217.41, 229.4, **7.** I 21.12, 36.334, 49.36, 52.169, 58.47, 59.90, 75.14, 86.400, 132.1996, 150.П (2 р.), 165.37, 249.412, 252.533, 252.551, 253.561, 253.579, 269.239, 277.165, 289.646, 323.495, 337.6, 369.308, 374.13, 374.17, 536.В, 539.В, 548.В, II 8.27, 14.240, 27.142, 27.143 (2 р.), 71.84, 86.44, 143.11, 145.4, 154.9, 199.11, 222.79, 449.В, VI 15.12, 15.13, 20.28, 20.37, 22.6, 24.38, 26.14, 33.23, 35.6, 43.19, 55.7, 61.35, 76.35, 130.17, 147.32, 179.2, 188.13, 201.27, 223.1, 223.39, **8.** I 276.119, 295.91, 304.375, 367.236, II 171.224, 206.57, VI 58.5, 82.5, 152.24, 299.В, *у спол.* б) I 101.918, 427.В, II 157.28, 206.56, 254.209, VI 26.11, 34.3, 70.11, 156.4, *повт.* VI 204.25, 204.27, **що-то 1.** I 96.765, II 171.227, **8.** VI 17.18, *у спол.* б) I 91.570, **шо 1.** I 439.В, 535.В, 543.В, II 445.В, **7.** I 472.В, 543.В, II 382.В, 433.В, **8.** II 445.В, ***Р.*** **чого 1.** I 33.221, 39.447, 201.71, 226.49, 242.121, 244.205, 257.4, II 39.4, 282.75, 311.266, 399.В, 415.В, VI 83.23, **3.** I 328.107, 538.В, VI 130.10, **4.** VI 29.33, **5.** I 82.300, VI 147.42, 207.2, *у прислів'ї* VI 217.19, **6.** I 415.В, VI 58.7, 132.32, 145.32, 153.3, **7.** I 55.20, 154.58, 230.11, II 65.145, 95.94, 129.25, VI 30.4, 34.31, 57.29, 58.19, **без чого 4.** VI 118.33, **для чого 1.** II 38.112, 200.24, 213.33, **4.** I 305.408, 503.В, II 213.36, VI 77.11, **7.** II 461.В, VI 198.18, *у спол.* г) II 55.234, VI 145.19, **до чого 5.** VI 229.3, **7.** II 256.288, 257.352, **з чого 7.** VI 34.10, **після чого 1.** VI 34.5, **7.** I 312.102, **с чого 1.** *повт.* II 458.В (2 р.), ***Д.*** **чому 7.** VI 229.1, ***З.*** **що 1.** I 23.97, 31.136, 33.194, 39.446, 41.532, 58.60, 76.60, 76.65, 80.227, 95.709, 99.842, 143.2399, 146.2534, 155.81, 162.381, 167.138, 226.50, 234.158, 244.204, 244.210, 249.422, 250.441, 267.187, 271.313, 278.191, 279.236, 299.224, 304.387, 327.91, 338.33, 353.95, 367.258, 368.282, 397.28, 414.В, 415.В, 496.В, 538.В, II 10.85, 23.24, 30.49, 32.15, 36.36, 40.6, 49.23, 63.66, 75.221, 78.60, 87.5, 95.108, 105.60, 106.79, 106.87, 128.5, 155.5, 157.12, 158.41, 170.204, 172.243, 180.37, 180.46, 182.9, 221.55, 223.122, 223.148, 224.170, 227.10, 227.18, 249.39, 253.169, 254.225, 265.45, 265.48, 277.483, 277.486, 314.393, 408.В, VI 15.15, 19.12, 19.15, 24.30, 24.31, 25.29, 27.36, 39.24, 41.24, 42.28, 43.27, 43.40, 46.5, 46.25, 54.30, 57.34, 76.33, 77.19, 83.33, 84.4, 86.27, 139.18, 141.8, 147.22, 147.38, 198.1, 200.38, 201.20, 206.1, 206.35, 207.5, 212.21, 218.28, 220.26, 222.27, 226.28, *повт.* II 40.2 (2 р.), 411.В (2 р.), **2.** I 315.184, 315.186, 369.310, II 94.58, VI 26.29, 77.24, 204.25, **3.** I 29.38, 29.56, 300.246, II 172.248, VI 61.37, **4.**I 104.1009,II 50.53, 58.12, 79.95, 154.7, 233.49, 328.62, VI 15.20, 28.6, 86.22, 115.17, 129.35, 131.23, 148.20, 152.19, 163.10, 188.8, 200.36, 217.26, 218.24, 228.36, **5.** I 85.356, 100.888, 124.1717, 140.2302, 534.В, II 198.1, 198.25, VI 26 20, 38.21, 119.3, 119.19, 167.18, 195.11, 207.1, 212.21, 327.В, *повт.* II 57.4 (2 р.), **7.** I 3.24, 9.23, 26.66, 26.71, 37.379, 45.684, 47.747, 49.64, 50.107, 65.92, 96.775, 104.1006, 150.П (2 р.), 157.171, 226.52, 238.31, 253.562, 258.26, 270.305, 289.648, 301.295, 302.332, 314.164, 328.126, 330.28, 338.48, 343.116, 352.69, 394.15, 462.В, 531.В, 537.В, II 32.6, 47.95, 51.83, 56.271, 57.14, 64.142, 93.16, 97.165, 154.10, 200.4 (2 р.), 200.28, 207.10, 222.104, 223.147, 272.320, 391.В, 419.В, 428.В, 451.В, 461.В, 465.В, VI 15.23, 19.12, 22.9, 23.16, 24.22, 24.35, 28.17, 28.27, 32.39, 33.15, 34.10, 43.9, 55.4, 55.5, 62.11, 62.17, 70.27, 70.41, 82.30, 83.1, 83.35, 119.15, 130.35, 134.10, 138.32, 138.37, 141.4, 152.28, 153.28, 171.34, 179.9, 186.36, 192.10 (2 р.), 192.34, 193.40 (2 р.), 195.27, 197.13, 200.7 (2 р.), 200.18, 201.18, 201.20, 203.7, 203.16, 204.26, 205.38, 206.5 (2 р.), 206.6, 206.11, 206.17, 209.18 (2 р.), 209.19, 209.32, 209.40, 224.6, 226.9, 226.23, 227.28, 228.20, 228.21, 229.12, 300.В, *повт.* I 162.356, 162.357, *у приказці* I 101.916, *у спол.* а) I 289.649, 315.213, 325.5, 351.29, II 12.178, 13.198, 15.289, 43.42, 115.33, 162.85, 403.В, **що-то 1.** VI 82.21, **шо 1.** II 380.В, 405.В, 411.В, *у спол.* а) II 382.В, 401.В, 402.В, **за що 1.** I 4.50, 7.185, 8.212, 39.445, 43.617, 44.632, 84.350, 90.532, 93.626, 119.1542, 227.19, 244.216, 245.232, 266.147, 292.1, 296.128, 334.158, 444.В, 527.В, II 12.160, 30.49, 30.50, 32.16, 94.53, 169.173, 198.31, 200.25, 235.125, 265.48, 266.56, 327.6, 344.3, 387.В, 394.В, 419.В, VI 42.23, 58.5, 130.13, *повт.* I 225.3, 225.4, 227.17, 227.18, 244.208, 244.209, 266.145 (2 р.), 271.315, 271.316, 319.363, 319.364, 355.1, 355.3, 355.5, **4.** VI 17.5, *повт.* I 295.67, 296.68, 297.158, 297.160, **5.** VI 20.20, **6.** VI 70.15, **7.** I 21.13, 28.14, 103.959, 120.1572, 336.245, 338.54, 356.49, II 45.20, 94.36, 152.6, 200.25, 201.46, 229.6, 257.356, 451.В, VI 19.10, 58.9, 118.30, 138.12, *повт.* I 39.430, 39.431, 59.91, 59.92, 166.85, 166.86, 166.92 (2 р.), II 233.38, 233.39, *у спол.* в) I 112.1256, VI 83.13, *у спол.* д) I 407.В, **на що 1.** I 499.В, **6.** II 210.29, **7.** I 38.425, **про що 7.** I 154.40, *у спол.* д) I 407.В, ***О.*** **чим 1.** I 101.919, 298.202, VI 115.13, 118.28, 131.34, 131.35, **5.** II 57.17, 232.3, VI 23.34, **6.** VI 21.4, 179.17, **7.** I 103.964, **з (с) чим 1.** I 298.200, **5.** I 150.П, **з чим-то 5.** I 148.Прип., ***М.*** **на чому 7.** VI 134.7

ЩОБ (528), **ЩОБИ** (2). *Сполучн. При-*

єднує: **1.** *Підрядні речення мети* (277). Як умру, то поховайте Мене на могилі, Серед степу широкого.. **Щоб** лани широкополі, І Дніпро, і кручі Було видно І 354.5. Гонта, горем битий, Несе дітей поховати, Землею накрити, **Щоб** козацьке мале тіло Собаки не їли. І 141.2354. Швиденько сльози Марія втерла сміючись, **Щоб** він не бачив. II 319.582. Не згадуй злого, а пом'яни добре, і напиши мені хоч, де ти живеш, **щоб** я знав, як долетіть до тебе. VI 36.31. Умисне пишу тобі на одному листочку,.. **щоб** конверт не дуже важив. VI 131.9 //*Із співвідносним словом у головному реченні* (15). **Щоб** знать людей, то треба пожить з ними. І 375.35. **щоб** швидче твоє письмо прийшло в мої руки, то пиши отак на конверті VI 140.3 //*Інфінітивні конструкції, які виражають мету* (87) Вранці Ярему вінчали; А ввечері мій Ярема.., **Щоб** не сердить отамана, Покинув Оксану І 135.2107. Дивилася чорнобрива, Сохла, і мовчала, Пішла вночі до ворожки, **Щоб** поворожити І 51.111. А Йосип заходився хату Із очерету будувати, **Щоб** хоч укритися вночі. II 315.431. Грошей у мене б стало, **щоб** поїхать до Нікольського і назад вернуться VI 154.34.

2. *Підрядні додаткові речення* (174). Мов собаки, коло огню Кругом ченці стали. Боялися, **щоб** не виліз Гадиною з жару І 271.341. Керилівчанам скажи, **щоб** вони на ту погану безземельну волю не дуже квапились. VI 212.34. Ще ви пишете, **щоб** розказать вам що зо мною ділялось на Аральськім морю два літа,— цур йому! бодай не ділялось того ні з ким на світі! VI 55.7. Нехай же що є, то те й буде, а я таки знову буду просить вас, **щоби** ви.. прислали мені дівочу с о р о ч к у гарно пошиту VI 19.6 //*З відтінком бажаності, вимоги* (59). Ото церков Богданова. Тамто він молився, **Щоб** москаль добром і лихом З козаком ділився. І 308.7. С[отник]: ..Заставить треба богослова, **Щоб** дома байдиків не бив, **Щоб** він гуляючи навчив Настусю заповідь II 169.147. Посилаю тобі нашвидку зроблений план хати.. Мені тільки треба, **щоб** робоча була дубова, та круглий ганок скляний на Дніпро. VI 206.3 //*Інфінітивні конструкції* (10). Вони на раді й присудили, **Щоб** просто кесаря назвать Самим Юпітером II 271.270. Просив опе, **щоб** написать тобі письмо любенько та подякувать тобі за твої дорогії подарунки. VI 160.40.

3. *Підрядні означальні речення* (17). Нема сім'ї, немає хати, Немає брата, ні сестри, **Щоб** незаплакані ходили II 270.216. Той мурує, той руйнує, Той неситим оком — За край світа зазирає, Чи нема країни, **Щоб** загарбать і з собою Взять у домовину. І 239.7. От що зробили з мене годи.., Що немає Ніже єдиного случаю, **Щоб** доладу було згадать. II 154.12 //*Із співвідносним словом у головному реченні* (8). У Києві у мене нема нікого такого, **щоб** хто добре знав Понятовського VI 200.28.

4. *Підрядні речення способу дії* (9). А нумо знову віршувать.. А сиріч... як би вам сказать, **Щоб** не збрехавши... Нумо знову Людей і долю проклинать. II 58.6 //*Із співвідносним словом у головному реченні* (5). Не так серце любить, **щоб** з ким поділиться, Не так воно хоче, як бог нам дає І 5.73. Друже мій єдиний! Коли бить, то треба бить так, **щоб** боліло. А то не поможеш, а тільки нашкодиш. VI 223.12.

5. *Підрядні підметові речення* (5). Хіба було коли в світі, **Щоб** ті, що кохались, Розійшлися, не взялися І 460.В //*Із співвідносним словом у головному реченні* (4). Ох, якби те сталось, **щоб** ви не вертались, **Щоб** там і здихали, де ви поросли! І 331.55.

6. *Підрядні присудкові речення* (1). І старий Щепкін не такий, **щоб** він там возився по Москві з ними [Н е о ф і т а м и] як з писаною торбою. VI 165.7.

7. *Вводить у речення відокремлені звороти* (9). Мені, **щоб** знали ви, не жаль Моєї молодості II 444.В. «Спасибі вам!» старий каже. «Тепер, **щоб** ви знали, Треба краю доводити» І 317.281.

8. *Входить до складу складених сполучників* (6): а) *мети:* д л я т о г о, **щоб** (3). [Максим] Височенний хрест поставив.. Се, бачиш, для того, **Щоб** знать було, що криниця Єсть коло дороги II 257.345; б) *протиставного:* а н е т е, **щоб** (2). добре заходились.. І заговорили Так, що й німець не второпа, Учитель великий, А не те, **щоб** прості люде. І 333.131; в) *приєднувального:* з а м і с т ь т о г о, **щоб** (1). замість того, **щоб** малювать Головатого для Вас одного, то я лучше зроблю літографію в 200 екземплярів VI 28.7.

9. *Вживається у ролі частки* (29): а) *для висловлення побажання* (24). Та ні, не те... вибачайте... **Щоб** лиха не знали, **Щоб** вам гроші приснилися... I 91.564. Шлях на Московщину. Далекий шлях, пани-брати, Знаю його, знаю!.. Попоміряв і я колись — **Щоб** його не мірять!.. I 37.370 |*При побажанні чогось недоброго* (6). Ви, спасибі вам, боїтеся мені розказувать про людей — цур їм, покоштував уже я цього меду, **щоб** він скис. VI 27.18. «Добривечір! а де дочка?» «Умерла, панове». «Лжеш, Іудо!..» «Нащо б мав ховати, Якби жива? Нехай, боже, **Щоб** я був проклятий!..» I 89.474. *Жарт.* (2). **Щоб** тебе курка вбрикнула з твоєю кирпатенькою чорнобривкою. VI 227.9; б) *для висловлення наказу чи прохання* (5). С[отник]: ..А бурсак!.. Ось я тебе попомуштрую Не так, як в бурсі!.. Помелом! **Щоб** духу в хаті не було! II 171.221. Шрейдерс швидко вернеться в Нижній, то **щоб** Куліш переписав Неофіти і дав йому для передачі Щепкіну. VI 164.30.

◆ *У спол.* не те (не без того), **щоб** — *не дуже, не зовсім* (3). Не те **щоб** дуже зажурившись, А так на палубі стояв II 85.8. Та й ти таки не без того, **щоб** не згадав свого брата Тараса VI 15.14.

◊ **щоб 1.** I 3.20, 3.26, 3.27, 5.108, 8.198, 10.39, 15.6, 23.83, 26.34, 26.56, 26.57, 26.58, 27.87, 27.88, 29.65, 34.250, 37.385, 37.388, 38.426, 38.428, 38.429, 39.442, 39.467, 39.482, 42.560, 46.708, 51.111, 53.217, 55.32, 56.33, 59.88, 66.115, 79.187, 86.399, 86.401, 91.575, 96.757, 99.845, 101.919, 103.962, 104.1011, 110.1195, 110.1202, 111.1212, 111.1213, 112.1258, 115.1369, 117.1477, 120.1571, 123.1680, 124.1718, 135.2107, 138.2222, 138.2223, 141.2354, 142.2359, 143.2419, 144.2445, 149.Прип., 150.П (2 р.), 154.37, 162.368, 162.369, 232.87, 240.66, 245.230, 247.335, 268.223, 284.426, 302.314, 305.409, 305.410, 307.476, 310.18, 319.349, 328.132, 331.44, 332.83, 336.239, 336.240, 336.243, 337.31, 354.5, 357.81, 368.290, 374.1, 375.35, 375.36, 376.62 (2 р.), 460.В, 462.В (4 р.), 548.В, II 9.47, 9.48, 14.234, 43.34, 45.13, 46.39, 46.40, 46.41, 48.121, 48.122, 49 9, 53.152, 66.160, 66.167, 71.89, 73.152, 79.84, 82.208, 82.210, 85.15, 85.22, 87.10, 91.61, 94.37, 96.122, 96.123, 96.124, 96.125, 98.207, 103.14, 103.25, 114.21, 121.17, 121.20, 133.8, 133.9, 133.10, 136.11, 139.75, 142.7, 151.39, 152.23, 154.4, 157.25, 164.4, 164.30, 165.35, 169.149, 175.320, 180.38, 181.15, 194.17, 194.23, 195.44, 196.80, 200.23, 200.29, 204.21, 204.22, 213.34, 218.18, 257.347, 266.82, 266.83, 271.268, 287.22, 288 10, 301.11, 305.13, 315.431, 316.441, 316.445, 319.576, 319.582, 325.29, 332.18, 337.38, 358.89, 391.В, 452.В, 462.В, 463.В, 466.В, VI 16.5, 17.10, 19.14, 25.18, 26.28, 27.24, 28.15, 30.1, 32.19, 36.29, 36.31, 42.33, 58.21, 58.37, 62.7, 77.6, 82.33, 82.39, 84.1, 92.13, 118.23, 129.38, 131.8, 131.9, 133.2, 139.25, 140.3, 148.30, 152.18, 154.34, 155.13, 165.6, 174.13, 193.28, 197.7 (2 р.), 197.11, 206.5, 228.13, 228.21, 229.12, **2.** I 39.448, 51.132, 77.83, 104.1010, 131.1971, 144.2454, 163.405, 203.176, 230.7, 256.66, 264.80, 271.341, 283.400, 295.93, 306.451, 308.7, 318.316, 320.380, 328.114, 328.139, 367.245, 385.33, 385.35, 385.36, 386.14, 386.16, 415.В, 548.В, 549.В, II 11.114, 14.250, 14.408, 42.14, 42.15, 46.33, 48.115, 48.118, 57.17, 58.8, 58.10, 61.69, 71.74, 72.120, 72.123, 72.124, 82.191, 97.160, 97.161, 103.7, 110.17, 112.19, 127.24, 127.28, 138.35, 169.147, 169.148, 200.22, 219.49, 223.114 (2 р.), 223. 115, 224.158, 232.3, 266.84, 267.116, 271.270, 272.320, 290.3, 290.4, 320.623, 352.38, 418.В (2 р.), 452.В, VI 16.3, 16.18, 16.26, 17.9, 19.6, 20.2, 20.12, 21.1, 21.18, 25.18, 28.9, 34.19, 42.3, 43.19, 43.21, 43.22 (2 р.), 46.8, 46.17, 46.27, 49.23, 50.10, 54.33, 55.7, 77.6, 82.24, 85.36, 86.20, 87.15, 115.20, 130.21, 141.16, 141.19, 142.1, 152.35, 153.29, 155.22, 156.7, 160.40, 163.17, 163.32, 170.6, 170.13, 178.41, 179.4, 179.20, 179.21, 187.1, 192.16 (2 р.), 196.17, 200.29, 205.5, 206.3, 206.30, 207.31, 207.37, 209.13, 210.29, 212.29, 212.31, 212.34, 220.28, 221.3, 221.27, 221.30, 222.35, 223.3, 223.17, 227.12, 228.36, 251.4, **3.** I 115.1397, 125.1745, 239.7, 291.711, II 154.12, 270.216, 302.33, 312.301, VI 27.33, 38.8, 115.7, 200.28, 211.3, **4.** I 5.73, 150.П (2 р.), II 40.11, 58.6, VI 30.2, 210.29, 223.12, **5.** I 331.55, 331.56, 460.В, II 14.254, **6.** VI 165.7, **7.** I 317.281, 361.67, II 37.107, 75.218, 204.2, 372.12, VI 44.7, **8.** I 333.131, II 23.18, 257.345, VI 28.7, 51.19, 229.3, **9.** I 37.370, 81.257, 86.404, 89.474, 91.564, 91.565, 122.1643, 437.В, II 20.15, 171.221, VI 24.16, 25.22, 26.9, 27.18, 34.13, 50.32, 141.3, 153.5, 164.30, 179.15, 201.12, 215.5, 222.36, 227.9, *успол.* II 85.8, VI 15.7, 15.14, **щоби 1.** I 517.В, **2.** VI 19.6, **шоб 1.** I 403.В, 404.В, 423.В, 425.В, 432.В, 435.В (2 р.), 436.В, 437.В, 438.В, 440.В, 446.В (2 р.), 447.В, 485.В, 528.В, 535.В, 536.В (4 р.), 553.В, II 380.В, 381.В (2 р.), 382.В, 383.В, 389.В, 402.В, 404.В, 412.В (2 р.), 416.В (2 р.), 418.В (3 р.), 425.В, 430.В, 433.В (2 р.), 437.В, 438.В, 441.В (2 р.), 442.В (2 р.), 444.В (2 р.), 451.В, 459.В, 481.В, 484.В, 485.В, 490.В, **2.** I 432.В, 440.В, 507.В (2 р.), 535.В, 538.В (2 р.), 539.В, 553.В, II 401.В (2 р.), 405.В, 406.В (4 р.), 409.В (2 р.), 416.В (4 р.), 424.В, 450.В (4 р.), **3.** I 437.В, 440.В, II 433.В, 481.В, **4.** II 409.В, **5.** II 383.В, **7.** II 398.В, 444.В, **9.** I 423.В, 427.В, 430.В, 439.В, II 380.В.

ЩОВЕЧОРА (4), **ЩОВЕЧІР** (1). *Присл.* Так от, бачите, Мар'яна З убогим Петрусем **Щовечора** розмовляла I 157.190. А наймичка невсипуща **Щовечір,** небога, Свою долю проклинає I 315.220.

◊ **щовечора** I 157.151, 157.190, 460.В, **що вечора** I 155.107, **щовечір** I 315.220

ЩОГЛА (1) На галері Везуть твого сина З неофітами в кайданах. А твоя дитина Ще й до **щогли** прикована II 274.368.

ЩОГЛИСТИЙ (1). До самої хмари З **щоглистими** кораблями Палає Скутара. I 202.114.

ЩОГОДИНА (1). *Присл.* Болящая Щодень, **щогодина** Ледве чути питається: «..Чи ще Марко не приїхав?» I 322.469.

ЩОДЕНЬ (5), **ЩОДНЯ** (1). *Присл.* **Щодень** пілати розпинають, Морозять, шкварять на огні! II 300.11. До мене **щодень** приходить Орловський, здається, з його будуть люди. VI 224.18. дівчина, що милого **Щодень** виглядає, В'яне, сохне си-

ротою, Де дітись, не знає; Піде на шлях подивитись, Поплакати в лози,— Защебече соловейко,— Сохнуть дрібні сльози. I 11.30 //*У спол.* **щодня** і щоночі (1). А серденько.. плаче Нишком — люди не побачать, То й не засміються... Не втирайте ж мої сльози, Нехай собі ллються, Чуже поле поливають **Щодня** і щоночі I 23.94.

◊ **щодень** I 11.30, 322.469, II 65.139, 300.11, VI 224.18, **щодня** *у спол.* I 23.94.

ЩОЗИМУ (1). *Присл.* Інгул **щозиму** замерзає I 108.1145.

ЩОНАЙМОЛОДШИЙ (1). А один, **Щонаймолодший**, озирнувшись, Та вилами пана I просадив, мов ту жабу. II 187.46.

ЩО-НЕБУДЬ (40). **1.** *Займ.* (39). Утни ще **що-небудь** про гайдамаків. I 105.1017. Б., польський генерал, так велів зробить, щоб він [Гонта] **чого-небудь** не сказав на його I 149. Прип. Якби ніколи, або нездужав, або **що-небудь** таке, то ще б нічого, а то все так як треба, та ледащо VI 27.35. Прочувши, що вам треба замістить **чим-небудь** лучшим вашого теперішнього управителя,.. я прошу вас, прийміть його до себе. VI 225.8.

2. *У знач. присл. «трохи»* (1). часи беруться вже коло першого, то вибачте, коли не все розкажу,.. або **що-небудь** помилюся. VI 62.11.

◊ ***Н.*** **що-небудь** **1.** I 375.45, VI 19.5, 27.35, 210.3, ***Р.*** **чого-небудь** **1.** I 149.Прип., 376.66, VI 147.37, ***Д.*** **чому-небудь** **1.** VI 75.2, ***З.*** **що-небудь** **1.** I 85.356, 105.1017, 140.2308, 150.П, 276.146, 459.В, 491.В, II 232.6, VI 15.28, 16.26, 20.19, 20.21, 23.17, 27.11, 33.4, 42.9, 62.1, 62.14, 76.36, 86.17, 92.17, 115.37, 130.42, 152.33, 153.21, 155.38, 225.31, **2.** VI 62.11, **на що-небудь** **1.** VI 77.14, 215.6, **про що-небудь** **1.** II 410.В, ***О.*** **чим-небудь** **1.** VI 225.8.

ЩОНІЧ (2), **ЩОНОЧІ** (1). *Присл.* Дарма **щоніч** дівчинонька Його виглядає I 4.41 //*У спол.* щодня і **щоночі** (1). Не втирайте ж мої сльози, Нехай собі ллються, Чуже поле поливають Щодня і **щоночі** I 23.94.

◊ **щоніч** I 4.41, 8.220, **щоночі** *у спол.* I 23.94.

ЩОРАЗУ (1). *Присл.* Я вже тобі.. оце в четвертий раз пишу,.. що не прибуду додому, чи до тебе, а ти мені **щоразу** товкмачиш, що я тебе жду VI 210.25.

ЩОРОКУ (1). *Присл.* Мені не жаль, що я не пан, А жаль мені, і жаль великий, На просвіщенних християн. I звір того не зробить дикий, Що ви, б'ючи поклони, З братами дієте... Закони Катами писані за вас, То вам байдуже, в добрий час У Київ їздите **щороку** Та сповідаєтесь, нівроку, У схімника!.. II 93.20.

ЩОСЬ[1] (45). *Займ.* Біля того гаю, Що чорніє над водою, **Щось** біле блукає. I 3.16. Довгенько вдвох похожали, Мов сичі надуті, Та **щось** нишком розмовляли I 247.349. Ганна шепче: «..Вийди, Катре, з хати: Я **щось** маю розпитати, Дещо розказати». I 323.527. Було, роблю що, чи гуляю, Чи богу молюся, Усе думаю про його I **чогось** боюся. II 198.4. Зійшовся люд, і шепотить, Що **щось** непевне з людьми буде Во Іудеї. II 314.369. А тепер мені строжайше запрещено рисовать і писать (окроме писем), нудьга та й годі.. Брожу понад Уралом та... ні, не плачу, а **щось** ще поганше діється зо мною. VI 39.31. Я не нездужаю, нівроку, А **щось** такеє бачить око, I серце жде **чогось.** II 288.2. *Повт.* (2). А люде ждуть **чогось** і ждуть, **Чогось** непевного. II 311.264.

◊ ***Н.*** **щось** I 3.16, 5.111, 6.123, 40.478, 102.922, 249.430, 281.338, 284.451, 313.116, 313.119, 367.252, 536.В, II 78.55, 187.38, 236.19, 314.369, VI 24.28, 39.31, 219.29, **шось** I 472.В, ***Р.*** **чогось** II 198.4, 288.3, 316.474, *повт.* II 311.264, 311.265, ***З.*** **щось** I 5.112, 78.122, 91.550, 247.349, 310.6, 323.527, II 26.77, 53.181, 76.18, 225.191, 225.206, 225.210, 278.524, 278.530, 288.2, 398.В, 471.В, 477.В, **на щось** II 451.В, ***М.*** **о чімсь** I 473.В.

ЩОСЬ[2] (12). *Присл.* **1.** *У знач. «чомусь»* (11). Умовк кобзар сумуючи: **Щось** руки не грають. I 66.138. А я ледве додибала До вашої хати,.. Так **щось** тяжко стало! I 320.410. а мені.. пришли Кониського, добреє зробиш діло, нехай я хоч читатиму про нашу безталанную Україну, бо я вже її ніколи не побачу! Так **щось** серце віщує! VI 58.15.

2. *У знач. «приблизно»* (1). На сонці дуже запеклась, Та й занедужала. Лежала Недовго **щось,** седмиці з три II 18.435.

◊ **щось** **1.** I 66.138, 101.900, 104.1008, 320.410, 321.443, 415.В, VI 29.17, 31.17, 58.15, 83.38, 134.1, **2.** II 18.435.

Ю

ЮБІЛЕЙ (2). П'яний кесар, Постригши сам себе в Зевеса, Завдав Зевесу **юбілей.** II 275.436.

◊ *Одн. З.* **юбілей** II 275.436, **юбилей** II 470.В.

ЮБКОБОРЕЦЬ (1). *Iрон.* I Хомяков, Русі ревнитель, Москви, отечества любитель, О **юбкоборцеві** восплач. II 340.7.

ЮДЕЯ *див.* **ІУДЕЯ.**

ЮНАК (1). *Богатир, молодець.* [Ярина] Аж зомліла, як узріла; І старий заплакав, Як побачив на коневі Такого **юнака.** I 281.315.

ЮНКЕР (1). Титарівна — Немирівна,.. Почесного роду... Виглядає пройдисвіта, **Юнкера** з походу II 500.В.

ЮПІТЕР (17). *Перен. Про Нерона.* А кумир той, **Юпітер** той новий, Ось побач, якеє свято Буде завдавати В Колізеї. II 273.335. *Повт.* (6). От **Юпітер, так Юпітер!** II 273.352. *У прикл. спол.* кесар-**Юпітер** (кесар **Юпитер**) (2). Алкідова мати Пішла його зострінути.. Пішла єси, Трохи не співаєш Та кесаря-**Юпітера** Хвалиш-вихваляєш II 273.350.

◊ *Одн. Н.* **Юпітер** II 273.335, 463.В, *повт.* II 273.352 (2 р.), **Юпитер** *повт.* II 469.В (4 р.), *Р.* **до Юпитера** *у прикл. спол.* II 469.В, *З.* **Юпітера** II 273.356, *у прикл. спол.* II 273.350, **Юпитера** II 469.В, *О.* **Юпітером** II 271.271, 273.354, **за Юпітером** II 276.479, **перед Юпітером** II 272.302, **Юпитером** II 469.В.

ЮПКА (2). Якби пустили на музики, То я б кісники заплела, Наділа б жовті черевики, Червону б **юпку** одягла II 166.74.

◊ *Одн. З.* **юпку** II 166.74, **в юпку** I 320.389.

ЮРІЙ (1). Отут, було,.. Я з дітьми гуляю, І з **Юрієм** гетьманченком У піджмурки граюсь I 501.В.

ЮРОДИВИЙ (8). *Несамовитий, чудний.* Орють лихо, Лихом засівають, А що вродить? побачите, Які будуть жнива! Схаменіться, недолюди, Діти **юродиві!** I 330.20 //*Субст.* (6). таке тільки Сниться **юродивим** Та п'яницям. I 253.575. *Iрон.* (2). Поки нездужає капрал, Ви огласили **юродивим** Святого лицаря! II 281.54.

◊ *Одн. Н.* **юродивий** *субст.* I 227.26, *субст., iрон.* II 473.В, *О.* **юродивим** *субст.* II 22.49, *субст., iрон.* II 281.54, *Мн. Н.* **юродиві** I 330.20, *субст.* II 281.52, *Д.* **юродивим** *субст.* I 253.575, *З.* (на) **юродивих** II 89.34.

ЮРУСЬ (1). Отут, було, на цвинтарі Я з дітьми гуляю, І з **Юрусем** гетьманенком У піжмурки граєм. I 294.20.

ЮШКА (1). Чи так, чи не так, Уродив постернак. А петрушку Криши в **юшку** — Буде смак, буде смак. I 276.108.

Я

Я (2856). *Займ. Особовий.* Не для людей, тієї слави, Мережані та кучеряві Оці вірші віршую **я.** II 112.3. Близько хата, де дівчина Ворота одчинить. А може вже одчинила Не **мені,** другому... I 7.170. Ніхто любив **мене,** вітав, І **я** хилився ні до кого II 23.6. Уродлива Та ще й чорноброва. Всі на **мене** залицялись I 294.42. Цей і апріль місяць **я** ше буду в О[рській] К[ріпості], то напишіть до **мене** хоч стрічечку VI 50.1 Пиши ж **мені** все ..А надто о Хариті: чи ти казав їй о **мені** і що вона тобі сказала? VI 325.В.. *Повт.* (2). Прости **мене!** Я каралась Весь вік в чужій хаті.. **Я... я** твоя мати. I 324.545. *У порівн.* (10). Мабуть такого ледачого до письма чоловіка і на світі нема, як **я.** VI 32.3. Послужи ж, моя ти зброє. Молодій ще силі! Послужи йому так щиро — Як **мені** служила!.. I 280.303 Веселеє колись село Чомусь.. Здавалось темним і німим, Таким, як **я** тепер, старим. II 205.15 //*У спол.* (3): а) про **мене** — *при вираженні байдужого ставлення* (1). Уже як хочете, хоч лайте, Хоч і не лайте й не читайте — Про **мене...** II 105.32; б) буде з **мене** — *вистачить мені* (2). Піду синів випровожать.. Нехай ідуть,— може найдуть Козака старого, Що привіта моїх діток Старими сльозами. Буде з **мене.** I 79.195.

ЯБЛОНЯ *див.* **ЯБЛУНЯ.**

ЯБЛУКА (1). Бачив я вчора вашого хлопця рисунки, добре, дуже добре, тілько треба йому другого майстра, бо він тільки **яблука** та огірки і малює, а це така річ, що серце не нагодуєш. VI 27.20.

ЯБЛУНЯ (4), **ЯБЛОНЯ** (1). Вийшла в садок, послухала, Сама заспівала, Та й замовкла; під **яблуню** Тихесенько стала I 462.В. Восени, як одробишся з полем і окопаєш наше будущеє кишло, вибери на тому кишлі найкраще місце і посади **яблуню** і грушу, на пам'ять 1860 року 28 іюля. VI 217.4. Дуже, дуже добре ти зробив, що не посадив **яблоні** і груші VI 220.23.

◊ ***Одн. Р.*** яблоні VI 220.23, ***З.*** яблуню VI 217.4, під яблуню I 462.В, ***О.*** під яблунею VI 201.13, 203.2.

ЯБЛУНЬКА (1). *Пестл. до* **яблуня.** Посажу коло хатини На вспомин дружині I **яблуньку** і грушеньку, На вспомин єдиній! II 324.3.

ЯБЛУЧКО (1). *Пестл. до* **яблуко.** *У порівн.* Мов **яблучко** у садочку, Кохалась дитина. II 12.166.

ЯВІР, ЯВОР (11). Посадили над козаком **Явір** та ялину I 8.214. Дніпро берег риє-риє, **Яворові** корінь миє. II 342.6. *У порівн.* (1). Як той **явор** над водою, Степан похилився. I 280.272. *Персоніф.* (2). **Явор** каже: — Похилюся Та в Дніпрові скупаюся. II 342.13. Пишається калинонька, **Явор** молодіє II 363.6.

◊ ***Одн. Н.*** явор II 342.2, *у порівн.* I 280.272, *персоніф.* II 342.13, 363.6, ***Р.*** з-під явора II 363.1, ***Д.*** яворові II 342.6, ***З.*** явір I 8.214, ***О.*** під явором II 308.117, VI 187.4, ***Мн. Н.*** явори I 388.13, 388.19.

ЯВЛЕННИЙ (1). *Про «чудотворну» ікону. Церк. Субст.* Будем, брате, З багряниць онучі драти, Люльки з кадил закуряти, **Явленними** піч топити II 344.14.

ЯВНИЙ (1). *Очевидний. Ірон.* Розбойники, кати в тіарах Все потопили, все взяли, Мов у Московії татаре, I нам, сліпим, передали Свої догмати!.. кров, пожари, Всі зла на світі, войни, чвари,.. От їх догмати і їх слава. То **явна** слава... I 267.163.

ЯВОР *див.* **ЯВІР.**

ЯГІДКА (1), **ЯГОДКА** (1). *У порівн.* (1). Доню моя, доню моя, Цвіте мій рожевий! Як **ягодку**, як пташечку, Кохала, ростила I 33.191. *Форма пестл. зверт.* (1). С[отник] *(цілує її):* Моя голубко сизокрила! Моя ти **ягідко!..** II 173.281.

ЯГНИЦЯ (1). *Збірн.* А Саул Бере і город і аул. Бере дівча, бере **ягницю,** Будує кедрові світлиці II 352.55.

ЯГНЯ (17). I не знаю, Чого маленькому мені Тойді так приязно молилось, Чого так весело було? Господнє небо і село, **Ягня,** здається, веселилось! I сонце гріло, не пекло! II 21.14. Мені тринадцятий минало. Я пас **ягнята** за селом. II 21.2. Поглянув я на **ягнята** — Не мої **ягнята!** II 21.24. *У порівн.* (3). Дивлюсь: неначе ті **ягнята,** Ідуть задрипані дівчата II 358.11. А люди бідні в селі, Неначе злякані **ягнята,** Позамикалися у хатах II 150.14.

◊ ***Одн. Н.*** ягня II 21.14, ***Мн. Н.*** ягнята I 384.9, II 21.25, 233.41, *у порівн.* I 239.29, II 150.14, 358.11, ***Р.*** ягнят II 449.В, 452.В, ***З.*** ягнята I 311.61, II 21.2, 22.42, 221.52, 221.70, 232.11, 351.4, на ягнята II 21.24

ЯГНЯТОЧКО (1). *Зменш.-пестл. до* **ягня.** *У порівн.* А по долині, по роздоллі Із степу перекотиполе Рудим **ягняточком** біжить До річечки собі напитись. II 208.10.

ЯГОДКА *див.* **ЯГІДКА.**

ЯГОТИН (3). Недавно з **Яготина** прийшов лист до мене. VI 49.28. Були ви у **Яготині** літом, що там діється? VI 41.22.

◊ ***Одн. Н.*** Яготин VI 29.13, ***Р.*** з Яготина VI 49.28, ***М.*** у Яготині VI 41.22.

ЯГОТИНСЬКИЙ (1). Де тепер живуть **яготинські** анахоретки? VI 41.23.

ЯД (2). *Отрута.* Приїхали; ножі беруть, I генерала розчиняють, I **яд** находять в животі. II 225.215 //*У спол.* **ядом** г о ї т и (1). Кругом мене, де не гляну, Не люди, а змії... I засохли мої сльози, Сльози молодії. I тепер я розбитеє Серце **ядом** г о ю, I не плачу, й не співаю, А вию с о в о ю. I 352.66.

ЯДОВИТИЙ (1). *Отруйний.* Якби він знав, Яке-то лихо з його вийде, З того лукавого Давида, То, мов гадюку б, розтоптав I **ядовитую** б розтер Гадючу слину. II 353.106.

ЯЗВИ (1). *Перен. Пороки.* Спаси ти нас, святая сило, Язви язик мій за хули Та **язви** мира ізціли. I 267.181.

ЯЗВИТИ (1). *Слов'ян. Перен. Покарати.* Спаси ти нас, святая сило, **Язви** язик мій за хули Та язви мира ізціли. I 267.180.

ЯЗИК (23). **1.** *Частина людського організму, орган мовлення* (4). Привезли його [Гонту] в кайданах в польський лагер недалеко Балти, з одрізаним **язиком** і правою рукою. I 149.Прип. I **язик** мій оніміє, Висохне, лукавий, Як забуду пом'янути Тебе, наша славо. I 346.243. Натовкмачать якихсь і н д и в і д у а л і з м і в тощо, так що аж **язик** отерпне, поки вимовиш. I 374.11.

2. *Система звукових і словниково-гра-*

матичних засобів, що служить знаряддям для висловлення думки; мова (10). Давно ворушиться у мене в голові думка, щоб перевести на наш прекрасний український **язик** С л о в о о П о л к у И г о р я. VI 86.21. Покойний Основ'яненко дуже добре приглядався на народ, та не прислухався до **язика** I 375.49. I возвеличимо надиво I розум наш і наш **язик...** II 289.14. А зате! Якби ви з нами подружили, Багато б дечому навчились! У нас же й світа, як на те — Одна Сибір неісходима, А тюрм! а люду!.. Що й лічить! Од молдаванина до фіна На всіх **язиках** все мовчить, Бо благоденствує! I 327.93.

3. *Про характер мовлення* (4). ксьондз скаженим **язиком** Кричить II 33.23. А ти, о господи єдиний, Скуєш лукавії уста, **Язик** отой велеречивий, Мовлявший: — Ми не суєта! II 289.11.

4. *Перен. Народ, народність* (2). Встане правда! встане воля! I тобі одному Помоляться всі **язики** Вовіки і віки. I 326.34 /I мечі в руках їх добрі, Острі обоюду, На отмщеніє **язикам** I в науку людям. II 274.389.

◆ *У спол.* (3): а) о г н е н н і **язики.** *Образн.* (2). Уже о г н е н н і **язики** Із краю в край по всі землі Святеє слово пронесли. II 466.В; б) п р и т ч а в о **язиціх.** *Слов'ян.* (I). Ми з ним укупі жили два года і ні разу не лаялись, а це, я думаю, п р и т ч а в о **язиціх.** VI 70.18.

◊ ***Одн. Н.*** **язик** 1. I 346.243, 374.11, ***Р.*** **язика 2.** I 375.43, VI 27.24, **до язика 2.** I 375.49, ***З.*** **язик 1.** I 267.180, **3.** II 289.11, 289.14, **на язик 2.** VI 86.21, 87.12, ***О.*** **язиком 2.** VI 17.11, 130.30, **3.** II 33.23, **з язиком 1.** I 149.Прип., ***М.*** **на язику 2.** VI 130.32, ***Мн. Н.*** **язики 4.** I 326.34, *у спол.* а) II 462.В, 466.В, ***Д.*** **язикам 3.** I 347.273, **4.** II 274.389, ***М.*** **во язиціх** *у спол.* б) VI 70.17, **на язиках 2.** I 327.93, VI 28.32.

ЯЙЦЯ (1). *(Кобзар грає й приспівує).* Од села до села Танці та музики: Курку, **яйця** продала — Маю черевики. I 125.1750.

ЯК[1] (1262), **ЯК-ТО**[1] (7). *Сполучн. Підрядний.* **1.** *Порівняльний* (330): а) *приєднує порівняльні звороти* (289). Кохалася мати сином, **Як** квіткою в гаї I 231.68. Кругом хвилі, **як** ті гори,— Ні землі, ні неба. I 61.41. I над водою і над гаєм, Кругом, **як** в усі, все мовчить. I 5.85. Кардинали, **Як** гадюки, в'ються Круг тіари. I 268.206. Старий батько коло неї, **Як** дуб, похилився. I 283.393. А я піду на край світа... На чужій сторонці Найду кращу або згину, **Як** той лист на сонці. I 15.32. Нехай житом, пшеницею, **як*** золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря — слав'янськая земля. I 150.II. Жінка встала, Неначе п'явка та, впилась I, мов водою, залилась Дрібними, **як** горох, сльозами. II 107.129. Сказать би ледащо, так же ні, бо б'юсь **як** овечий хвіст.. сказать гордий, так ти ж мене знаєш. VI 34.4. **Як** той щирий віл запрягся я в роботу,— сплю на етюдах VI 185.20. А весною процвіла я Цвітом при долині, Цвітом білим, **як** сніг білим! Аж гай звеселила. I 356.65. I старий Щепкін не такий, щоб він там возився по Москві з ними **як** з писаною торбою. VI 165.7. Твоя і моя люба Титяся Піунова хоче покинуть Нижній Новгород, і добре зробить, їй тут погано, воно тут захрясне і пропаде, **як** щеня в базарі. VI 163.13. Ой виростеш, сину, За півчварта року, **Як** княжа дитина, **Як** ясен високий I 230.27. Бувало, вигляне [Катруся] із хижі, **Як** тая квіточка з роси, **Як** теє сонечко з-за хмари. II 250.52 //*З відтінком припущення* (5). Залізняк попереду.. А за ним німий Ярема.. Небо, зорі, добро, люде I лютеє горе — Все пропало, все! нічого Не знає, не бачить, **Як** убитий. I 117.1467 //*При повторенні у звороті слова, яке означає порівнюване, вживається для підкреслення його типовості* (1). Розпитують, розмовляють,— Серце б'ється, любо... I світ божий, як великдень, I люди, **як** люди. I 11.28 //**Як** с л і д (1). Прийшли попи з корогвами, Задзвонили дзвони. Поховали громадою, **Як** с л і д, по закону. I 8.208 //**Як** н а х і д к а (I). не писать було б поганих вірш,.. а учиться було б чому-небудь доброму, полезному,— от би тепер **як** н а х і д к а. VI 75.3 //**Як** о д и н (2). Козацьке панство похожає В киреях чорних, **як** о д и н I 101.897 //Т а к **як** (13). Згадай же, Оксано, чужа чорнобрива, I сестру Мар'яну рястом уквічай, Часом на Петруся усміхнись, щаслива, I, хоч т а к **як** жарти, колишнє згадай. I 153.30.— Тату! кричу. Тату! А він уже т а к **як** крига... I 368.278 //*Після вищого і найвищого ступенів прикм., присл. Близький значенням до сполучн. «ніж»* (16). Василій Іванович вернувся із Італії ще товщий **як** був і розумніший і добріший, дякує вам і кланяється. VI 26.15. Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, **як** ті

Андруші VI 86.12 //*У знач. «крім»* (1). Я вже її двічі прочитав, прочитаю і третій раз, і все-таки не скажу більш нічого **як** спасибі. VI 155.32; б) *приєднує порівняльні підрядні речення* (41). Співає, плаче Ярославна, **Як** та зозуленька кує II 336.3. **Як** та галич поле крила — Ченці повалили I 268.225. Без милого сонце світить — **Як** ворог сміється I 50.83. Кругом хлопці та дівчата — **Як** мак процвітає. I 63.4. Схопись, Убий гадюку, покусає! Убий, і бог не покарає! **Як** тая Ченчіо колись Убила батька кардинала I саваофа не злякалась. II 17.357. Зеленіють по садочку Черешні та вишні; **Як** і перше виходила, Катерина вийшла. I 31.128. А вона їх розважає, Просить, заклинає, Шоб з панами не кохались, Бо бог покарає. Шо підете й ви по світу Так, **як** я ходила I 539.В. Дітей своїх нá сміх людям Пустите по світу. Так **як** я... **як** я ... пустила. I 539.В. стане він — **Як** на добрім полі Над водою посажене Древо зеленіє, Плодом вкрите I 340.8.

2. *Умовний. Приєднує умовні підрядні речення* (305). I язик мій оніміє, Висохне, лукавий, **Як** забуду пом'янути Тебе, наша славо. I 346.245. Не потурай: легше плакать, **Як** ніхто не бачить. I 261.16. Ні, Степане, Ти моя дитина, I бог тебе покарає, **Як** мене покинеш. I 287.572. Піду помолюся Усім святим у Києві, Та й знову вернуся В вашу хату, **як приймете.** I 318.326. А весною, **як** не буде мені якої ради з тими поганими столицями, то чкурну в Харьков VI 174.5. Скажи Васі і Йосипкові, що на Новий рік, **як** будуть добре вчиться, я їм гостинець пришлю. VI 225.25. Циган: Ми рано рушимо, покинем, **Як** не проспишся. I 364.144. Ішов етап із городу Та й став під корчмою Одпочити в холодочку, Та води напитись, **Як** то дадуть! бо бува[є] Далеко носити, То й вибачить таки треба! II 440.В //*У традиційній формулі.* **Як** б о г п о м о ж е (**як** д а с т ь б о г; **як** п о ш л е г о с п о д ь) (14). Сідай лиш та пиши, небоже, Та кончемо, **як** б о г п о м о ж е. II 408.В. Розкажу колись, **як** д а с т ь б о г побачимось, а тепер тілько дякую, і ще раз дякую, і більш нічого. VI 162.23. **як** п о ш л е мені г о с п о д ь милосердний волю, хіба тілько по дорозі заїду в Чорноморію VI 132.12 //*Із співвідносним словом «то» в головному реченні* (73). А вже підпилий **як** засне, То хоч коти гармати, I усом не моргне. I 240.59. У нас тут складається Х а т а, то чи нема часом у тебе якої доброї деревини на крокву або й сволок. **Як** є, то присилай її на ім'я П. А. Куліша або в Академію художеств Т. Г. Шевченку. VI 189.29. Бо **як** по правді вам сказать, То дуже вже й мені самому Обридли тії мужики, Та паничі, та покритки. Хотілося б зогнать оскому На коронованих главах, На тих помазаниках божих... II 69.9. то тяжкий гріх йому буде, **як** він не схоче промовить за мене хоч одно слово. VI 43.26 Слава мені не помага, і мені здається, **як** не заведу свого кишла, то вона мене і вдруге поведе Макарові телята пасти... VI 198.19. А снилось восени мені, Тойді, як щéпи ми щепили,— **Як** приймуться... мені приснилось, **Як** приймуться, то восени Ти вийдеш заміж. II 166.88 //А **як** ж е н і (н е) (7). Якщо можна буде розділить плату за грунт н а т р и с р о к а — розділи, а **як** ж е н і — заплати разом за 10 десятин землі, а купчую кріпость зроби на своє ім'я. VI 214.32. Цією зимою може, як бог поможе, побачимося в Харкові. А **як** ж е н е поможе, то я пришлю 50 або 100 екземпляров свого К о б з а р я VI 222.20 //*З відтінком часовості* (36). я начитала, Що, **як** виросте той Гонта, Все наше пропало! I 302.325. А іноді така печаль Оступить душу, аж заплачу. А ще до того, **як** побачу Малого хлопчика в селі. II 204.6. А все-таки поклонися йому, **як** побачиш, і попроси його, щоб він мені прислав якийнебудь маленький барельєфік VI 77.5.

3. *Часовий* (228): а) *вказує на одночасність того, про що йдеться в головному і підрядному реченнях* (106). А де ж дівся соловейко?.. Отож гляну та згадаю: Було, **як** смеркає, Защебече на калині — Ніхто не минає. I 11.14. **Як** була я молодою — I гадки не мала, По садочку похожала, Квічалась, пишалась. I 366.207. **Як** була я молодиця, Цілували мене в лице, А **як** стала стара баба, Цілували б, була б рада. I 362.72. **Як** понесуть товариша В нову світлицю, Загомонять самопали, Гукнуть гаківниці. II 182.29. Чи мати богу не молилась, **Як** понесла мене? Що я — Неначе лютая змія Розтоптана в степу здихає II 201.40. За що мене, **як** росла я, Люде не любили? I 355.1. Мене мати ще спо-

виту На руках носила, **Як** їхала Катерина в Канів по Дніпрові. I 296.138. Ще **як** були ми козаками, А унії не чуть було, Отам-то весело жилось! II 33.1 /Ви ще й не родились, **Як** я отут шинкувала Та кров розливала! I 299.227 //*Із співвідносним словом «то» в головному реченні* (5). Парус у своєму універсалі перелічив всю славянську братію, а про нас і не згадав, спасибі йому. Ми вже, бач, дуже близькі родичі. **Як** наш батько горів, то їх батько руки грів. VI 186.8. **Як** була я людиною, То Прісею звалась I 293.14. **як** ми з ним бачилися позаторік у цім поганім укреплении, то він читав мені деякі вірші Щербини VI 87.23 //*У складних сполучниках:* в той час, **як**; тим часом, **як** (2). Я намалював Катерину в той час, **як** вона попрощалася з своїм москаликом і вертається в село VI 27.1. Тим часом, **як** вона співає, у садочок входить молодий хлопець II 168.Рем. //*Із співвідносними словами «тойді», «тоді» в головному реченні* (6). А **як** прийде нудьга в гості Та й на ніч засяде, Отойді мене, мій друже, Зови на пораду. II 179.5. Тоді я веселий, Тоді я багатий, **Як** буде серденько По волі гуляти! I 36.327. Росії Тойді й на світі не було, **Як** у Італії росло Мале дівча II 267.99 //*З іменником часового значення в межах одного речення* (5). Уже весною, **як** орали, Два трупи нá полі найшли I на могилі поховали. II 101.318. Оце другий рік **як** я с тобою не балакаю, друже мій, а чому? і сам не знаю. VI 34.6. Отак було По всій Україні Против ночі маковія, **Як** ножі святили. I 100.863; б) *вказує на те, що дія, про яку йдеться в головному реченні, настає після дії, вираженої присудком підрядного речення* (122). За що Україна наша стала гинуть, За що й я.. в могилі лежу. Ти ж людям розкажеш, **як** виростеш, сину. II 233.40. «Нехай тебе бог заступить!» — **Як** за селом стали, Сказав старий, та всі тро[є] Разом заридали I 281.325 //*З іменником часового значення в межах одного речення* (16). Год, другий минає, **Як** побрались; а дивіться — Вкупочці гуляють По садочку. I 291.715. На другий день **як** я од вас поїхав, мене арестовали в Києві, на десятий — посадили в каземат в Петербур[зі] VI 39.18. Раз увечері Мар'яна, **Як** мати заснула, Пішла слухать соловейка I 462.В. А назавтра **як** цар вийшов, Мене поховала .. бабуся I 296.112 //**Як** тілько (тільки) (4). Бач за що я тебе хочу лаять , чом ти, як тілько получив моє письмо, до мене не написав VI 75.5. А сам, **як** тільки получиш моє оце письмо, зараз до мене напиши, щоб я знав. VI 16.4 //*Із співвідносним словом «тойді» в головному реченні* (8). Тойді ж, мої любі, **як** мене не стане, Згадайте про мене, про мою Мар'яну I 157.175. я лучше зроблю літографію в 200 екземплярів, і тойді тілько, **як** буду мать гроші VI 28.8 //*Вказує на результативність, наслідок дії, вираженої у головному реченні* (37). Україно, Україно! Серце моє, ненько! **Як** згадаю твою долю, Заплаче серденько! I 64.51. зуби і очі так болять, що не знаю, де дітись. I чи не чудно, скажете, **як** принесли ваш лист, мені полегшало VI 45.19 //*Із співвідносними словами «то», «то і (й)» у головному реченні* (10). Старий Улибишев.. так щиро любить театр; а **як** тебе [Щепкіна] побачить,— то він, старий, як мала дитина заридає VI 154.38. Для текста думав був виписать сию хитро надрюковану книгу, та **як** полічив свої гроші, то і рукою махнув VI 86.37. Вийшла мати погуляти, Не спиться в палатах. Пана Яна нема дома, Ні з ким розмовляти. А **як** прийшла до берега, То й дочку згадала. I 359.45 //*З підсилювальною часткою «аж» у головному реченні* (12). Мені аж страшно, **як** згадаю Оту хатину край села! II 230.43. Я аж заплакав на старість, **як** прочитав твоє письмо VI 170.10. Аж здригнули мури, **Як** згадали, що у Празі Загелкали гуси I 268.213. в душі нашій єсть ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по серцеві, **як** хоч трошки його розкриєш VI 24.29 //*З відтінком умовності* (16). «Надрюковав, бодай йому очі повилазили», отак ви скажете, **як** зачнете читать мої Гайдамаки VI 23.15. прочитаємо [драму Данило Рева] вдвох, **як** приїдете, бо я таки вас зимою сподіваюся VI 24.38.

4. *Приєднує підрядні речення способу дії або звороти типу «як знаєш», «як умієш»* (72). Думи мої, думи мої.. Квіти мої, діти! Нащо вас кохав я, нащо доглядав? Чи заплаче серце одно на всім світі, **Як** я з вами плакав?.. I 21.19. Не

слухала Катерина Ні батька, ні неньки, Полюбила москалика, **Як** знало серденько. I 28.24. Може, бог за те й карає, Що я полюбила,— Полюбила стан високий I карії очі,— Полюбила, **як** уміла, **Як** серденько хоче. I 132.2012. Я се літо до тебе не приїду, ніколи,— роби **як** сам знаєш, о грошах не турбуйся. VI 204.28. Густенька каша, Та каша, бачте, та не наша, А наш несолений куліш — **Як** знаєш, так його і їж. II 223.134. На се літо я не приїду до вас, роби **як** сам здоров знаєш, а я тобі скажу спасибі. VI 206.6. Буває, іноді старий Не знає сам, чого зрадіє, Неначе стане молодий, I заспіває... **як** уміє. II 199.4. Посылаю вам билеты на Г а й д а м а к и, роздай[те], будьте ласкаві, **як** умієте, вони вже надрюковані. VI 21.3. Чи ти зробив що з Вольським? Як ні, то зроби, **як** умієш VI 195.11 //*З співвідносним словом «так» у головному реченні* (56). Ох, якби-то так жартувало моє серце, **як** я оце з вами словами жартую. VI 50.27. Не знаю, чи карався ще хто на сім світі так, **як** я тепер караюсь? VI 58.9 //Н е х а й б у д е т а к, **як** б у д е (н е х а й **як** б у д е, т а к і б у д е) (4). В твоїх руках все на світі. Твоя свята воля! Н е х а й б у д е т а к, **як** б у д е,— Така моя доля! I 282.368. Та вже н е х а й **як** б у д е, т а к і б у д е, а я хоч без грошей придибаю-таки до вас сим літом, та як бог та ви поможете, то може й одружуся. VI 190.15 //Т а к **як** т р е б а (2). Якби ви вчились т а к **як** т р е б а, То й мудрість би була своя. I 332.91.

5. *Означальний* (49). А Куліша як побачиш, то поцілуй його за мене і скажи йому, що такої книги, **як** З а п и с к и о Ю ж н о й Р у с и, я ще зроду не читав. VI 133.22. А він так добре бачив, А надто молодую!.. За що пак милує господь Лихую твар такую, **Як** цей правитель?.. II 94.55. Така мабуть уже усім кобзарям погана доля, **як** і мені недотепному випала. VI 83.14. А поки те буде... я сього літа повинен намальовать для академії картину, **як** наша чорнобрива дівчина молиться богу, лягаючи спать. VI 20.9 //*З відтінком порівняння* (31). Любов та буде молодою I непорочною... такою, **Як** сон дитини на зорі! II 450.В. Така, **як** ти, колись лілея На Іордані процвіла II 293.1. Веселеє колись село Чомусь тепер мені, старому, Здавалось темним і німим, Таким, **як** я тепер, старим. II 205.15. А може то така правда, **Як** на вербі груші II 54.186. Тепер я в Нижнім Новігороді, на волі,— на такій волі, **як** собака на прив'язі. VI 152.17. Іди ти в Січ; як бог поможе, Там наїсися всіх хлібів.. Та побачиш світа,— Не такого, **як** у Б р а т с т в і, А живі мисліте На синьому прочитаєш I 277.180. У багатих ростуть діти — Верби при долині; А у вдови одним одно, Та й те, **як** билина. I 232.101 /Т а к и й с а м и й.. **як** — *для підкреслення схожості, тотожності* (6). Максимович у Прохорівці уступає мені т а к е с а м е добро, **як** і в Парчевського VI 198.35. Скажи їй, що ми з тобою т а к і с а м і пани, **як** вона панна. VI 209.5. За ковбаси і сало спасибі тобі.. Думаю, що вони т а к і с а м і будуть, **як** і ті, що ми з тобою колись під яблунею вкушали. VI 203.1 //*З відтінком додатковості* (1). Я ж уже не хлопець нерозумний. I од старості, слава богу, ще не одурів, щоб таке вироблять, **як** ти пишеш. VI 170.6.

6. *Приєднувальний* (38): а) *приєднує вставні слова і речення* (34). Із туману, **Як** кажуть, стала виглядать Червонолицая Діана... II 85.12. Довго вони, **як** бачите, Меж мови-розмови Цілувались, обнімались I 95.713. Іди лишень Полудновать лагодь, Гуляючи, **як** той казав, Шматок хліба з'їсти. I 276.123. Якщо ти добре поєднаєшся з Трощинським і (**як** бог тобі поможе поєднать мене з Харитою), то купуй отой дом у Ржищеві та придбай мені лісу дубового на надвірню комору. VI 209.8. Не торгувались з старостами (**Як** те буває меж панами), Не торгувавсь і панотець Усім на диво та на чудо! За три копи звінчав у будень. II 50.44. Спасибі тобі, друже мій єдиний, за твои десять рублей, чи, **як** ти пишеш, якогось хорошого общезнакомого нашого VI 85.25 //**Як** н а т е (т е є) (3). Отак, буває, в темну яму Святеє сонечко загляне, I в темній ямі, **як** на те, Зелена травка поросте. II 199.20. Всі на мене залицялись I сватати стали; А у мене, **як** на теє, Й рушники вже ткались. I 294.44. У нас же й світа, **як** на те — Одна Сибір неісходима, А тюрм! а люду!.. Що й лічить! I 327.89; б) *приєднує прикладку в знач., близькому до «будучи ким (чим)»* (4). Максим таки **як** письменний, Було, помагає I на клиросі дякові

І псалтир читає II 55.235. От, не маючи гадки, приїхав я у тую Москву, та й гуляю собі по улицях, звичайне **як** чоловік іностранний VI 82.16.

7. *Вживається для вираження зіставлення* (13). Гори мої високії, Не так і високі, **Як** хороші, хорошії II 24.3. Не так слава, не так слава, **Як** той поговір, Що заїздив козак з Січі До вдови на двір. II 184.6. Не так тії вороги, **Як** добрії люди — І окрадуть жалкуючи, Плачучи осудять II 133.2 //*У складі займ. словосполучень* н і х т о і н ш и й, **як;** н е х т о д р у г и й, **як** (2). чорноморець той мерзенний, уповательно думаю собі, що н і х т о і н ш и й, **як** сам Сатана VI 82.37. Ну так і єсть, що то мені в Москві зострівся н е х т о д р у г и й, **як** сам Іродів син Сатана. VI 83.22 /*З відтінком роздільності* (1). А башкирський офіцер, що я вам рекомендовав, повинно буть умер, коли він до вас не ходить, а **як** не вмер, то певно одурів VI 71.5.

8. *Вживається у ролі сполучного слова, приєднуючи додаткові підрядні речення* (234). Старий батько іде рядом, Наставляє сина. **Як** у війську пробувати, Старших шанувати I 281.320. Сивий ус, стару чуприну Вітер розвіває; То приляже та послуха, **Як** кобзар співає I 26.52. І отепер бачиш, **як** я отут пропадаю, живу в казармах меж солдатами — ні з ким слово промовить VI 58.6. Даль чоловік добрий, розумний і могущий, він добре знає, **як** тут ми пропадаємо VI 43.25. Один дума, **як** би його Достроїть палати. Другий дума, **як** би його На подзвін при[д]бати. I 363.124. Дивітесь, очі молодії, **Як** зорі божії встають, **Як** сходить місяць, червоніє... II 16.329 //*З підсилювальною часткою «би»* (3). Помпілій Нума... Пішов любенько погулять І одпочить. Та, спочивавши, Додумать, **як** би то скувать Кайдани на римлян. II 335.7. Я, взявши в руки скриньку, подивився і неначе перелетів у малярню, в Сєднєв. Чи згадаєте, як ви мені її вторік показували недороблену? Ще й радились зо мною, **як** би її химерніше улагоди[ть] VI 49.18 //*З підсилювальною часткою «то»* (7). Дивувались люде, **Як** то вони, ті сироти, Жить на світі будуть? II 50.63. А я стою, похилившись, Думаю, гадаю, **Як** то тяжко той насущний Люди заробляють. I 251.505. Ой сяду я під хатою, На улицю гляну, **Як-то** тії дівчаточка Без своєї Ганни, Без моєї Ганнусеньки У хрещика грають. II 123.3.

ЯК[2] (68), **ЯК-ТО**[2] (4). *Присл.* **1.** *Питальний. Означає питання про спосіб дії, стан, обставини* (33). А **як** ми бились, умирали, За що ми голови складали — В оці могили? Будеш жить, То може й знатимеш, небоже II 235.124. Другий тиждень не вихожу з хати: чхаю та кашляю, аж обісіло. **Як** тебе там бог милує? VI 228.10. Великий ти поет, друже мій Семене!.. Чим, **як** і коли заплачу́ я тобі за твоє істинно християнське діло! VI 115.13 //Т и **як** (**як** т и) д у м а є ш (с к а ж е ш) (3). Бо хто не вміє заробить, То той не вмітиме й пожить. А т и **як** д у м а є ш, небоже? I 277.168. У мене думка ось яка.. Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу, вирубать, та й нехай би собі сохне.. **Як** т и д у м а є ш: чи до ладу воно буде? VI 198.7. Треба буде людей питать! Та що-небудь діять! **Як** т и с к а ж е ш? I 277.147 //**Як** т а к и (1). **Як** т а к и ні з сього ні з того, зроду чоловіка в вічі не бачив,— а прошу того, що треба купить за гроші, та може ще й не за малі. VI 19.10 //*В риторичних питаннях з інф.* (10). Та й **як** його одній святії Прожити літа молодії? II 223.124. Колись дурною головою Я думав: — Горенько зо мною! **Як** доведеться в світі жить? II 300.3 /а журнала вже десятий рік і в очі ні одного не бачив.. Сам не писав нічого (да й **як** його було писать?) VI 321.В /*З підсилювальною часткою «же»* (5). **Як** же тебе не проклинать, Лукавая доле? II 58.22. **Як** же жити На чужині на самоті? II 40.4. **Як же** його вірить? заплющивше очі II 383.В //*Про ім'я* (2). Пита пані, **як** зоветься? «Івась». — «Какой милый!» I 46.743. «А **як** тебе Зовуть? я не знаю». «Яремою». I 116.1411.

2. *Означальний. Вживається в окличних реченнях при означенні вищої міри або ступеня виявлення дії, стану* (21). Ще три дні осталось. Ох, **як** довго!... I 134.2087. **Як** я тобі завидую, мій друже єдиний! VI 138.14. На самий святвечір сижу собі один-однісінький.. Аж гульк! входить в хатину добрий Г е р н і подає мені ваш лист. Господи милостивий! **Як** я зрадів! VI 54.24. Ох, **як** весело на світі, **Як** весело стало! I 134.2083 //С т р а х **як** — *сильно, дуже* (1). Мов змальована сиділа [дочка]

До самої ночі Перед вікном і втирала Заплакані очі, Бо й вона таки любила; І страх **як** любила! II 158.34. //**Як-то** (4). Лічу в неволі дні і ночі І лік забуваю. О господи, **як-то** тяжко Тії дні минають. II 210.3. **Як-то** швидко ті літа минають; молодії то ще так і сяк, а що вже ті старі (погані літа), то так і летять, неначе тєй шуліка за куркою VI 82.4 //**Як** би (2). Боже мій, **як** би мені хотілося, щоб ти зробив свої Записки о Южной Руси постоянным періодичеським изданием на шталт журнала. VI 156.6 //Он **як** (1). Коні бідні.. потомились! Он **як** хропуть! II 440.В.

3. *Способу дії* (17). *Із вказівними частками «от», «ось»* (9). Я в палати Пішов з ножем, не чув землі... Аж панича вже одвезли У школу в Київ. От **як,** брате! І 397.60. Так от **як,** брате: треба в люди На год, на два піти У наймити І 277.162. Родилась нá світ жить, любить, Сіять господнею красою, Витать над грішними святою І всякому добро творить, А сталось ось **як.** II 18.418. Тепер думаю ось **як** зробить.. думаю навпростець через Астрахань ушкварить на Чорноморію. VI 130.14 //**Як** хоч (хочете, хочеш) (3). **Як** хоч, А лихо, кажуть, перескоч II 223.126. Уже **як** хочете, хоч лайте, Хоч і не лайте й не читайте — Про мене... II 105.30. Хоч **як** хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму! II 171.206 //Нехай **як** знає (1). А він нехай **як** знає спродасть, а грошики положить в касу воскресної школи. От що! VI 227.7 //Так **як** треба (2). Чорноморський побит вийшов з цензури так **як** треба. VI 28.24 //*У спол.* **як** того треба (1). Шамрай собі хлопець **як** того треба. VI 34.26.

4. *Часовий* (1). Та що то за опера, так ну! а надто **як** Артемовський співа Руслана VI 26.11.

◊ **як 1.** I 46.743, 89.478, 116.1411, 150.П, 268.209, 277.147, 277.168, 315.185, II 40.4, 58.5, 58.22, 65.119, 106.87, 199.13, 223.124, 235.124, 300.3, 316.455, 316.457, 383.В, 416.В, 489.В, VI 19.10, 23.38, 32.33, 49.11, 50.23, 70.19, 115.13, 198.7, 200.36, 228.10, 321.В, **2.** I 80.233, 84.345, 94.662, 134.2083, 134.2084, 134.2087, 134.2090, 410.В, II 158.34, 200.21, 208.28, 440.В, VI 25.16, 54.24, 138.14, 154.6, 156.6, **3.** I 277.162, 335.190, 397.60, II 18.418, 86.46, 105.30, 171.206, 223.126, 408.В, VI 27.34, 28.24, 32.37, 33.17, 33.21, 130.14, 227.7, *у спол.* VI 34.26, **4.** VI 26.11, **як-то 2.** II 210.3, 215.3, 289.1, VI 82.4.

ЯК[6] (12). *Частка. Вживається при дієсловах доконаного виду для вираження раптовості дії,* а дрібнота Уже за порогом **Як** кинеться по улицях, Та й давай місити Недобитків православних І 248.367. Дивлюсь, цар підходить До найстаршого... та в пику Його **як** затопить!.. І 248.358. До 16 августа я піджидав вас у Києві, а потім **як** чкурнув, то через тиждень і дома опинився. VI 197.8. Пішов кобзар по улиці — З журби **як** заграє! І 67.142 //Ой **як** (1). Ой **як** крикнув Гамалія: «Брати! будем жити, Будем жити, вино пити, Яничара бити, А курені килимами, Аксамитом крити». І 203.155.

◊ **як** I 67.142, 203.155, 248.358, 248.367, 248.371, 252.545, 253.569, 290.699, 478.В, II 157.3, 301.17, VI 197.8.

ЯКБИ (154), **ЯКБИ-ТО** (10). *Сполучн.* 1. *Вживається на початку умовного підрядного речення* (124). Молодеє лихо! **якби** ти вернулось, Проміняв би долю, що маю тепер. І 144.2447. Ох, **якби** я знала, Що побачу його ще раз, Що побачу знову,— Вдвоє, втроє б витерпіла За єдине слово! І 132.2000. А ще б краще ви зробили, **Якби** замість старого Та обрали молодого Завзятого молóдця, Преславного запорожця Павлá Кравченка-Наливайка. II 138.58. Дуже б, дуже добре було, **якби** нам укупі довелося вік свій докоротать. VI 209.11. **Якби** були батько, мати Та були б багаті, Було б кому полюбити, Було б кому взяти. II 124.9. **Якби** знала, що покине — Була б не любила.. **Якби** знала — не ходила б Пізно за водою, Не стояла б до півночі З милим під вербою І 48.25 //*З підсилювальною часткою «то»* (4). **Якби** то далися орлинії крила, За синім би морем милого знайшла І 4.69. як бог та ви поможете, то може й одружуся. **Якби-то** так сталося, дуже добре було б. Аж страх обісіло вже мені бурлакувати. VI 190.17. Добре, дуже б добре було, **якби-то** воно так сталося, як гадається. VI 190.14 //*В риторичних питаннях, окликах* (9). **Якби** знала Матуся горенько твоє, Чи оддала б за генерала Дитя єдинеє своє? II 222.81. А що б то з його за кобзар був, **якби** не волох! І 103.957. Далебі, дав би карбованця, **якби** був не пропив учора! І 105.1014 //*Із співвідносним словом «то» в головному реченні* (62). Н[астуся]: **Якби** пустили на музики, То я б кісники заплела II 166.71. **Якби** з ким сісти хліба з'їсти, Промовить слово, то во-

но б, Хоч і як-небудь на сім світі, А все б таки якось жилось. II 361.1. А **якби** було сказало, То я б не любила, Може була б до криниці У гай не ходила. II 198.13. **Якби** я не друкував своїх «Гайдамаків», то воно б не треба і передмови. I 150.П. **Якби** ви знали, паничі, Де люде плачуть живучи, То ви б елегій не творили Та марне бога б не хвалили II 229.1. **Якби** я знав, що ми увечері побачимося у В[асиля] М[ихайловича], то не писав би сії цедули. VI 221.23. **Якби** мені тілько рисувать було можна, то я і не журився б. VI 43.28 *//Із співвідносними словами «тоді», «тойді»* (3). Та ще **якби** до кистей прибавить 6 штук карандашей № 3-го фабрики Фабера, то тойді б я тілько богу помолився б та й більш нічого. VI 119.5. **Якби** мені бог поміг докончить те, що я тепер зачав, то тойді склав би руки та й у домовину. VI 33.15. **Якби** взять І всю мізерію з собою, Дідами крадене добро, Тойді оставсь би сиротою З святими горами Дніпро! I 331.50.

2. *На початку речення для вираження сильного бажання, часто з вигуками «о», «ех», «ой» і з підсилювальною часткою «то»* (40). Серце якось лихорадочно б'ється. Ох, **якби-то** його швидче успокоїли! VI 138.13. дасть бог, в половині августа буду цiловать тебе, мій єдиний друже. О боже, **якби-то** так сталося! VI 142.1. Чи так, батьку отамане? Чи правду співаю? Ех, **якби то**!.. Та що й казать! Кебети не маю. I 58.60. Ох, **якби** то... вміла б мати З німецького поля Своїм діточкам закликать І долю і волю, Та ба.. I 231.59. Ех, **якби** то, **Якби** то найшли те, що там схоронили,— Не плакали б діти, мати не журилась. I 226.51. **Якби** мені лиха та лиха, **Якби** мені свекрівонька тиха, **Якби** мені чоловік молодий, Та другої не любив, не любив. I 275.88. **Якби-то** нам побачиться, **якби-то** нам хоть на часиночку подивиться один на одного, хоть годиночку поговорить з тобою, друже мій єдиний! VI 152.12 *//З підсилювальною часткою «таки»* (6). **Якби** таки молодиці Посіяти мак, мак. II 36.42. **Якби** таки або так, або сяк, **Якби** таки запорозький козак, **Якби** таки молодий, молодий, Хоч по хаті б поводив, поводив I 107.1095 *//На початку головного речення* (2). Ох, **якби-то** так жартувало моє серце, як я оце з вами словами жартую. VI 50.27. Ох, **якби** те сталось, щоб ви не вертались, Щоб там і здихали, де ви поросли! I 331.55 *//У питальному реченні* (6). Що, цигане, **Якби** таку суку Тобі дочку. Що б [ти] зробив? I 368.281. А що **якби** і ти, взявши Куліша та й Семена з собою, та й ви приїхали на той благодатний хутір. VI 153.33 */При риторичному оклику, коли відповідь містить щось надзвичайне* (3). Ой **якби** ти, мамо, знала, Якою змією Окрутила моє серце I 463.В.

◊ **якби 1.** I 4.69, 27.75, 28.9, 31.137, 32.185, 39.441, 48.25, 48.27, 48.29, 49.33, 59.71, 81.249, 89.473, 99.829, 103.957, 105.1014, 132.2000, 133.2021, 144.2447, 149. Прип., 150.П, 225.26, 306.465, 307.473, 322.473, 327.87, 331.50, 332.91, 336.233, 345.183, 375.46, II 29.9, 30.41, 40.7, 51.111, 57.11, 92.1, 92.10, 103.16, 111.59, 116.1, 124.9, 129.14, 129.19, 138.58, 147.1, 166.71, 167.118, 186.1, 198.13, 222.81, 227.23, 229.1, 311.245, 311.276, 315.413, 341.6, 353.102, 361.1, 364.4 (2 р.), 408.В, 440.В, VI 23.21, 27.34, 33.15, 34.19, 43.1, 43.9, 43.28, 54.36, 61.34, 70.29, 84.17, 115.35, 118.39, 119.5, 119.18, 132.23, 132.42, 145.21, 153.20, 154.6, 154.20, 156.1, 163.16, 163.30, 163.36, 179.22, 185.21, 186.36, 188.11, 188.13, 189.14, 193.1, 193.26, 193.31, 194.26, 195.35, 196.10, 198.16, 201.13, 201.19, 202.17, 206.20, 207.36, 209.11, 212.10, 212.27, 216.27, 217.6, 217.36, 221.23, 221.35, 223.39, 226.6, 226.18, 227.28, **2.** I 58.60, 107.1094, 107.1095, 107.1096, 107.1100, 226.51, 226.52, 231.59, 275.88, 275.89, 275.90, 283.419, 331.55, 362.75, 367.272, 368.281, 433.В (3 р.), 463.В, II 36.42, 69.2, 293.5, 414.В, VI 19.25, 33.8, 45.10, 50.27, 153.33, 156.9, 195.30, 195.36, VI 35.6, 115.18, **як-би 1.** II 395.В, 500.В, **якби-то 1.** I 470.В, VI 26.21, 190.14, 190.17, **2.** VI 50.27, 138.13, 142.1, 152.12 (2 р.), 154.28.

ЯКИЙ (160), **ЯКИЙ-ТО** (4). *Займ.* **1.** *Питальний. Означає питання про якість, властивість чого-небудь* (39). Ще ось що: напиши мені, чи багато там землі у тій Забарі? **яка** вона? чи можна буде садочок розвести VI 200.30. **Яке** здоров'я твоєї жінки, а моєї сестри? VI 207.6. «Відкіля ти? хто ти такий?» «Я, пане, з Вільшани». «З Вільшаної, де титаря Пси замордували?» «Де? **якого?**» I 115.1382. Напиши мені, чи є в Харити батько або мати? чи крепачка вона, чи вольна? коли крепачка, то чия? і **яка** плата за її волю? VI 205.10. *Повт.* (10). О світе наш незаходимий! О ти, пречистая в женах! Благоуханний сельний крине! В **яких** гаях? В **яких** ярах, В **яких** незнаємих вертепах Ти заховаєшся од спеки Огнепалимої тії II 307.95. *Рит.* (9). Що це таке верзете ви? **Які** там ворони? I 304.388 */З підсилювальною часткою «таки»* (1). Та й справді, **яка** таки недобра мати понесе чорноморця в Москву? Чого він там не бачив? VI 83.23.

2. *Означальний. Служить для вираження емоціональної оцінки явища або ступеня вказаної якості* (40). А ночі, ночі!.. **які** страшні та довгі! — та ще й у казармах. VI 41.37. [Батько] Замірився! Ух! **Який** сердитий! Та не вдарить... II 172.245. Перейшов я пішки двічі всю киргизькую степ аж до Аральського моря — плавав по йому два літа, господи, **яке** погане! аж бридко згадувать! VI 57.35. Зробімо так, мій славний друже! а **якого** б я тобі гостинця привіз ік празнику! Уже так — що гостинець! VI 152.23. Нудьга.. **яка** нудьга сидіть склавши руки, і так сидіть дні, місяці і годи. VI 115.38. Святий Київ наш великий.. **Який** дивний ти. II 66.177. *Повт.* (2). О боже мій! **Якеє** ти, поле!.. **Яке** то ти Широке... широке!.. Як та воля... II 107.119 //*З підсилювальними частками «же», «бо», «ач», «то»* (12). **Якій** же бо ти бевзь і справді I 432.В. «Гей, старченя! стривай лишень!» «Я не старець, пане! Я, як бачте, гайдамака». «**Який** же поганий!» I 121.1615. «Я сьогодні забарилась: Батько занедужав; Коло його все поралась...» «А мене й байдуже?» «**Який**-бо ти, їй же богу!» I 94.675.— Ач **якого** Собі ми виблагали в бога Самодержавця. II 352.51 //*У поєднанні з вказівними частками «от», «ото»* (6). А коли вже пускаю [Гайдамаки],.. то треба і з чим, щоб не сміялись на обірванців, щоб не сказали: «От **який**!» I 150.П. Ото, **яка** недотика! I 300.235.

3. *Означальний. Вживається у знач. «котрий»* (11). А ти, батьку, Як сам здоров знаєш; Тебе люде поважають, Добрий голос маєш; Співай же їм, мій голубе, про Січ, про могили, Коли **яку** насипали, Кого положили. I 59.84 //*Субст.* (5). А ти вже й скрипку принесла? **Яку** ж ми вчистимо з тобою? II 167.111.

4. *Означальний. Пояснює наступний або попередній виклад — переважно у поєднанні з вказівними частками «от» («ото»), «ось», «он»* (6). Якраз 7 апреля прийшла до нас почта і привезла твою дорогую посылку и твоё радостное письмо.. Так от **який** у мене був великдень! VI 131.34. Вдовиченка ледащицю, Забили в скрепицю, Та й повезли до прийому. Он **яке** твориться На сім світі! II 253.193. От **яка** моя доля погана! Я, вставши раненько, заходився писать до вас лист оцей; тільки що заходився, а тут чорт несе єфрейтора.. пожалуйте к фельдфебелю VI 62.5. Одішліть, будьте ласкаві, моє письмо і адрес мій княжні В[арварі] Миколаєвні, а адрес ось **який.** VI 39.33. Бувають діти і в святих, Та не такі, як у простих, А ось **які.** II 71.102. У мене думка ось **яка:** яка твоя на сеє буде порада? Поки що буде, купить би у Вольського дубів 40 лісу, вирубать, та й нехай би собі сохне. VI 198,4.

5. *Означальний. Вживається у знач. «той», «інший», «один», «другий». Субст.* (3). Дивлюся, в могилі усе козаки: **Який** безголовий, **який** без руки, А хто по коліна неначе одтятий II 232.21.

6. *Означальний. Вживається у знач. «хто». Субст.* (3). Розійшлися гайдамаки, Куди **який** знає I 146.2538. Звичайне, дівчата... То про своє все й співають, **Яка** про що знає... I 154.40.

7. *Неозначений* (25). По поводу її бенефіса написав я невеличку статейку в газету, котору посилаю тобі: прочитай та прикинь своє до неї **яке** мудре слово VI 167.6. Цур йому: і якщо єсть там у вас **які** мої гроші, то шліть їх сюди. VI 165.27. як пошле мені господь милосердний волю, хіба тілько по дорозі заїду в Чорноморію на **який** тиждень, а там прямо в столицю до вас,.. други мої VI 132.13. Максим отой.. Було, тобі Ніже нікого Не зачепить, ніже ділом, Ніже **яким** словом. II 255.260 //*У спол.* **яку** х о ч е — *будь-яку* (1). Добре б ти зробив, якби.. поїхав з Новицьким у Жаботин, та вдвох сказали б тому дурневі, щоб він не боявся керилівчан, а положив би **яку** х о ч е плату за грунти і за землю VI 212.30.

8. *Відносний. Приєднує підрядні додаткові речення* (21). І сама не знає [доля]— У **якому** краю мене заховають, Де я прихилюся, навіки засну. I 153.9. Не буди, Босфоре, буде тобі горе, Твої білі ребра піском занесу, У мул поховаю!.. — реве синє море: — Хіба ти не знаєш, **яких** я несу Гостей до султана... I 201.65 //*З підсилювальною часткою «то»* (3). Якби він знав, **Яке-то** лихо з його вийде, З того лукавого Давида, То, мов гадюку б, розтоптав II 353.103.

9. *Відносний. Приєднує підрядні означальні речення* (9). Поцілуй старого діда Івана за мене і поклонись всій рідні нашій, **яка** єсть, доглядай сестру Марусю та, коли можна, помагай і бідній Ярині

VI 17.22. Нарисую види, **які** єсть на Україні, чи то історією, чи то красотою прикметні VI 32.37 //*Із співвідносними словами «той», «такий» у головному реченні* (3). Роскажем іноді ті сни, **Які** там снилися Петрові... II 450.В. Додому плачучи прийшла, І спати плачучи лягла, І не вечеряла!.. не спала, **Яка** лягла, така і встала II 78.59. Оженись на вольній волі, На козацькій долі: **Яка** буде, така й буде, Чи гола, то й гола. I 261.7.

10. *Відносний. Приєднує підрядні присудкові речення* (2). **Яка** правда У людей, мій сину. Така й досі, я думаю, В нас на Україні. II 253.194. Оддайте Тризну по копі, а Гамалію по півкопи серебром, проценти такі, **які** він положить. VI 32.8.

◆ *У спол.* (5): а) **який** нечистий (**який** вражий син) — *хто* (3). **Який** там тобі нечистий казав, що я приготовив свої Неофіти для друку? VI 165.4. Не видержав, голубе мій сизий (Та **який** би його вражий син і видержав?).. Упився твоїм могоричем VI 129.33; б) чорт зна **який** — *невідомо який* (1). Маркович написав мені свій адрес, та чорт зна **який** VI 141.11; в) на **яку** ступити — *що робити* (1). Морока з ними [царями], щоб ви знали, Мов дурень ходиш кругом їх, Не знаєш, на **яку** й ступити. II 75.220.

◊ ***Одн. Н.*** **який 1.** I 127.1836, *повт.* II 309.160, 309.161, **2.** I 44.631, 94.675, 95.729, 104.1009, 121.1615, 150.П, 492.В, II 66.177, 172.245, 372.18, VI 49.14, 165.29, 174.11, **3.** VI 82.21, **4.** VI 39.33, 131.34, **5.** II 232.21 (2 р.), **6.** I 146.2538, **9.** VI 187.36, *у спол.* а) VI 24.25, 129.33, 165.4, *у спол.* б) VI 141.11, **якій 1.** I 441.В, **2.** I 428.В, 429.В, 432.В, 439.В, **6.** I 449.В, **який-то 8.** II 320.608, **яка 1.** II 384.В, VI 83.23, 170.2, 198.4, 200.30, 205.10, **2.** I 42.563, 299.223, 300.235, II 173.267, 174.309, 253.194, VI 115.38, **3.** II 206.39, **4.** VI 62.5, 198.4, **6.** I 154.40, **7.** I 122.1646, II 91.57, VI 55.1, **8.** VI 132.8, **9.** I 261.7, II 78.59, VI 17.22, 185.29, **10.** II 253.194, **якая 8.** II 306.68, **яке 1.** VI 207.6, **2.** I 313.143, VI 57.35, *повт.* II 107.120, **4.** II 253.193, **7.** I 312.96, II 16.338, 46.35, 47.103, VI 70.15, **8.** I 112.1277, VI 146.41, 147.2, **якеє 2.** *повт.* II 107.119, **8.** II 273.336, 500.В, **яке-то 8.** II 353.103, ***Р.*** **якого 1.** II 192.23, 458.В, **якої 3.** I 90.523, 346.235, **7.** VI 174.5, 189.28, (до) **якої 7.** VI 29.17, ***З.*** **який 8.** II 335.22, (за) **який 1.** VI 24.25, (на) **який 7.** VI 132.13, **якого 1.** I 115.1382, **2.** II 352.51, VI 152.23, **8.** I 538.В, (про) **якого 7.** II 414.В, **яку 1.** II 495.В, VI 130.26, 198.31, **2.** II 174.309, **3.** I 59.84, *субст.* I 90.510, 103.970, II 167.111, 217.6, **7.** II 489.В, VI 210.37, *у спол.* VI 212.30, (на) **яку 3.** I 299.207, *у спол.* в) II 75.220, **яке 7.** II 91.58, VI 167.6, **9.** VI 167.1, (в) **яке 7.** II 256.298, **якеє 1.** II 92.3, (в) **якеє 7.** II 257.360, ***О.*** **яким 2.** II 95.99, VI 220.12, **3.** VI 138.22, 7. II 255.260, (з) **яким 1.** *повт.* II 486.В (2 р.), (меж) **яким 8.** VI 115.18, **якою 1.** II 100.268, **2.** I 463.В, **8.** I 376.65, ***М.*** (в, у) **якому 1.** II 399.В, **8.** I 153.9, (в) **якім 1.** *повт.* II 485.В, (по) **якому 1.** I 338.71, ***Мн. Н.*** **які 1.** I 304.388, 440.В (2 р.), II 39.7, 283.11, 458.В, **2.** I 42.570, 122.1651, 127.1850, 299.229, VI 41.37, **4.** II 71.102, **5.** II 453.В, **7.** I 537.В, II 51.90, VI 165.27, **8.** I 327.100, **9.** II 450.В, VI 32.8, 32.37, **які-то 2.** II 171.226, 8. II 320.609, ***Р.*** **яких 1.** I 334.157, (з) **яких 8.** VI 165.22, ***З.*** **які 8.** I 330.18, II 27.144, **10.** VI 32.8, **якії 8.** II 394.В, (про) **які 1.** VI 165.22, **яких 8.** I 200.65, ***О.*** **якими 1.** II 217.5, ***М.*** (в) **яких 1.** *повт.* II 307.95 (2 р.), 307.96, 485.В (2 р.), 7. II 19.439.

ЯКИЙ-НЕБУДЬ (18). *Займ. неозначений. Той чи інший, якийсь.* Всього дамо.. Заграй же нам **яку-нéбудь.** I 154.61. Якби розказать Про **якого-небудь** одного магната Історію-правду, то перелякать Саме б пекло можна. II 30.42.

◊ ***Одн. Н.*** **яка-небудь** II 233.48, ***Р.*** **якого-небудь** VI 87.18, 152.20, **якої-небудь** VI 32.32, ***З.*** **який-небудь** VI 77.6, 115.33, 130.20, **якого-небудь** VI 77.12, 86.25, (про) **якого-небудь** II 30.42, **яку-небудь** I 103.960, 103.972, 154.56, 154.61, 155.71, 451.В, ***О.*** (за) **яким-небудь** VI 26.28, ***М.*** (в) **якім-небудь** VI 20.4.

ЯКИЙСЬ (40), **ЯКИЙСЬ-ТО** (3). *Займ. неозначений.* **1.** *Вживається у знач. «невідомо (неясно), який саме»* (37). В Пекарях **якась** вдова-попадя продає хату: купить би та к осені перевезти на грунт і поставить. VI 217.11. Марко Вовчок це псевдонім **якоїсь** пані Маркович. Чи не знаєш ти її адреса? VI 176.37. На місці Аркаса в Одесі **якийсь** Павлов, але і той Павлов нічого не вдіє без оцього Іваницького. VI 223.37. Понад Дніпром козак іде.. Чого ж смутний невеселий Іде — чуть не плаче? **Якусь..** недоленьку Віщує козаче [серце]. I 112.1274. Ви казали, що в вас єсть **якась** зелена рясна рослина на шталт хмелю чи винограду. Вручіть її вручителю Блудниць VI 199.5 //*З підсилювальною часткою «то»* (3). Нехай, скажуть, спочивають. Поки батько встане Та розкаже по-нашому Про свої гетьмани. А то дурень розказує Мертвими словами Та **якогось-то** Ярему Веде перед нами У постолах. I 77.75. У нас Святую біблію читає Святий чернець і научає, Що цар **якийсь-то** свині пас I 327.97. Через два годи як прочитаєте в якім-небудь журналі, що **якийсь-то** Шевченко намалював картину дуже до ладу! VI 20.4 //*З відтінком зневажливості* (4). Єсть у мене щирий батько.. Якби не він спіткав мене При лихій годині, Давно б досі заховали В снігу на чужині, Заховали б та й сказали: «Так... **якесь** ледащо...» I 81.254. Бачиш, який я господар. А тобі **якийсь** дурень збрехав, що я ще й досі запоро-

жець. VI 165.30. *Повт.* (2). А меж вами Найшовсь-таки **якийсь** проява, **Якийсь** дурний оригінал II 281.39 //*Той чи інший* (6). Чого зрадів оце? Того, Що, бачите, старий подумав Добро **якесь** комусь зробить. II 199. 12. За грунт положена **якась** плата, то сестрі Катерині доведеться потім платить VI 206.39.

2. *Вживається для підкреслення якостей предметів, явищ, що викликають непорозуміння, здивування* (6). Отаке-то Приснилося диво. Чудне **якесь!..** I 253.574. Натовкмачать **якихсь** індивідуалізмів тощо, так що аж язик отерпне, поки вимовиш. I 374.10. Матрос.. заспівав,— звичайне, тихо. Щоб капітан не чув, бо злиха **Якийсь** лихий II 85.23.

◊ ***Одн. Н.*** **якийсь 1.** II 158.39, 314.372, VI 165.30, 223.37, *повт.* II 281.39, 281.40, **2.** II 85.23, **якийсь-то 1.** I 327.97, VI 20.4, **якась 1.** I 361.54, II 18.428, 318.529, VI 70.24, 199.5, 206.39, 217.11, **якесь 1.** I 81.254, II 278.531, **2.** I 253.574, ***Р.*** **якогось 2.** II 165.52, (до) **якогось 1.** VI 177.10, (у) **якогось 1.** VI 132.23, **якоїсь 1.** VI 176.37, (до) **якоїсь 1.** II 331.15, ***Д.*** **якомусь 1.** VI 189.11, ***З.*** **якогось 1.** I 528.В, II 82.214, 312.280, 353.94, VI 85.25, 195.6, **2.** I 240.34, **якогось-то 1.** I 77.75, **якусь 1.** I 112.1274, II 223.144, (у) **якусь 1.** VI 82.26, **якесь 1.** II 199.12, ***О.*** **якимсь 2.** I 249.404, (з) **якимсь 1.** II 159.95, **якоюсь 1.** II 239.10, ***М.*** (у) **якомусь 1.** II 301.18, ***Мн. Р.*** **якихсь 2.** I 374.10, ***О.*** (з) **якимись 1.** VI 86.34.

ЯКМОГА *див.* **ЯКОМОГА.**

ЯК-НЕБУДЬ (9). *Присл.* **1.** *Якимсь чином, способом* (8). Без ворогів можна в світі **Як-небудь** прожити. II 133.12. Та вже ж **як-небудь** вирвусь хоч після великодня і прямісінько до вас, а потім уже дальше. VI 26.23. Не спиця старому ні в полі н[і] в хаті, А треба **як-нéбудь** віку доживати. I 534.В //*Насилу, ледве* (2). так що ж я маю робить? виліпить я то ще **як-небудь** виліпив, а вилить і досі не вмію VI 76.33 /Якби з ким сісти хліба з'їсти, Промовить слово, то воно б, Хоч і **як-небудь** на сім світі, А все б таки якось жилось. II 361.3.

2. *Недбало, абияк* (1). А потім Співали б прозу — та по нотах, А не **як-небудь...** II 373.49.

◊ **як-небудь 1.** I 534.В, II 133.12, 361.3, VI 24.19, 26.23, 76.33, 84.14, 185.24, **2.** II 373.49.

ЯКО (8). *Сполучн. Слов'ян.* **1.** *Приєднує порівняльні звороти* (4). Трохи не вбив, не розтоптав **Яко** гадюку. Як-би знав, Якеє лихо на світ вийде З того поганого Давида, То розтоптав би і розтер II 500.В. дивуюсь і не надивуюсь: чого б то мені, скажіть, будьте ласкаві, з своїми віршами плисти по суші **яко** по морю під тим парусом! VI 186.4 //*З відтінком припущення.* Покинув нас **яко** в притчу Нерозумним людям. I 341.63.

2. *Приєднує прикладку* (2). Ще раз прошу вас, **яко** искреннейшого моего друга, зробіть, як умієте, і швидче. VI 223.19. Сьогодні певне буде у Корсуні і Наталка Шулячівна, то ти, **яко** чоловік не без розуму, поклонися їй од мене, а більш ані телень. VI 212.13.

3. *Приєднує додаткові речення* (2). Во псалтирі і тимпані Воспоєм благая, **Яко** бог кара неправих, Правим помагає. I 347.265.

◊ **яко 1.** I 341.63, 345.205, II 500.В, VI 186.4, **2.** VI 212.13, 223.19, **3.** I 347.265, II 274.381.

ЯКОМОГА (4), **ЯКМОГА** (1). *Присл.* Пек йому, тому шепотинникові Парчевському, може той клапоть од нас не втече. А поки що торгуйся **якомога** з Понятовським VI 200.27. Положили Одностайне стати Против Гуса.. Та стерегти **якомога,..** Щоб не втекла сіра птаха На слав'янське поле. I 268.221 //*Що є сили, швидко* (2). Випий трошки сього зілля — ..Вип'єш — біжи, **яко мога;** Що б там не кричало, Не оглянься, поки станеш Аж там, де прощалась. I 52.154. «Кобзар іде! Кобзар іде!» Та всі, **якомога,** Хлопців кинули, побігли Зострічать сліпого! I 154.52.

◊ **якомога** I 154.52, 268.221, VI 200.27, **яко мога** I 52.154, **якмога** I 488.В.

ЯКОР (1). Ми довго в морі пропадали, Прийшли в Дар'ю, на **якор** стали. II 76.14.

ЯКОСЬ (22), **ЯКОСЬ-ТО** (1). *Присл.* **1.** *Часовий. Одного разу* (12). **Якось** вони собі гуляли Удвох на улиці II 318.538. Отож вони [ученики] **якось** зійшлись Вночі круг тебе сумовати. II 323.730. Я **якось** оце писав до тебе, та мабуть не дійшло. VI 36.27. **Якось** у полі ми зострілись II 62.6 //*З підсилювальною часткою «то»* (1). **Якось-то** йдучи уночі Понад Невою... Та.. Міркую сам-таки з собою. II 364.1.

2. *Неозначений* (11). Серце **якось** лихорадочно б'ється. Ох, якби-то його швидче успокоїли! VI 138.13. Чудно **якось** Діється між нами! I 314.155. Сама собі ніби шептала І **якось** страшно усміхалась. I 533.В. Треба було б і в другий раз упиться, але я **якось** видержав VI 130.3.

◊ **якось 1.** I 545.В, II 18.421, 62.6, 110.9, 221.50, 234.96, 256.323, 318.538, 320.604, 323.730, VI 36.27, **2.** I 314.147, 314.155, 320.382, 393.3, 533.В, II 76.6, 217.11, 361.4, VI 82.34, 130.3, 138.13, **якось-то 1.** II 364.1.

ЯКРАЗ (11). *Присл.* **1.** *Саме* (10). Вранці-рано, в пилипівку, **Якраз** у неділю, Побігла я за водою... I 294.49. **Якраз** на великдень привезла мені астраханська почта твоє дружнєє ласковоє письмо VI 129.30. **Якраз** у клечальну неділю I повінчали їх обох II 411.В. **Якраз** на святвечір був я у Пирятині у старої матері вашої, батьку мій. VI 29.21.

2. *Впору, вчасно* (1). Папір мені тепер дуже став у пригоді, а лист ще дужче! і тим,.. що мені тепер треба було молитви і щирого дружнього слова, а воно **якраз** і трапилось. VI 51.12.

◊ **якраз 1.** I 233.137, 294.49, 366.225, II 251.101, 281.67, 411.В, VI 29.21, 131.18, 129.30, 153.3, **2.** VI 51.12.

ЯКЩО (45). *Сполучн. Приєднує підрядні умовні речення.* Ой піду я в гай зелений, Посажу я руту. **Якщо** зійде моя рута, Останусь тута II 155.11 //*Із співвідносним словом «то»* (37). **Якщо** єсть у тебе такий чолов'яга з теплою хатою, то напиши мені, батьку, брате мій рідний! VI 152.20 //*З відтінком часовості* (1). за гроші спасибі вам, єдиний мій друже, у мене ще осталося трохи,.. а **якщо** пошлють весною в степ на Раїм, бо є така чутка, то тойді вже проситиму VI 45.27.

◊ **якщо** II 155.11, VI 33.30, 42.4, 45.27, 62.2, 62.14, 62.19, 84.29, 85.1, 85.9, 87.19, 130.31, 138.29, 139.22, 139.30, 141.17, 141.37, 152.20, 152.25, 159.8, 163.9, 163.22, 165.27, 166.32, 172.7, 179.24, 195.23, 198.5, 198.12, 203.5, 203.13, 204.24, 205.21, 205.38, 207.1, 207.31, 209.8, 210.31, 210.34, 210.37, 211.28, 216.27, 220.8, 220.12, 226.13.

ЯЛИНА (4). Посадили над козаком Явір та **ялину** I 8.214. А калина з **ялиною** Та гнучкою лозиною, Мов дівчаточка із гаю Вихожаючи співають II 342.17. *У порівн.* (1). Мов тая **ялина** При долині, похилилась, Замовкла Ярина I 281.333.

◊ ***Одн. Н.*** **ялина** *у порівн.* I 281.333, ***З.*** **ялину** I 8.214, ***О.*** **з ялиною** II 342.3, 342.17.

ЯМА (17). **1.** *Могила* (11). Збіралися подруженьки, Слізоньки втирають; Збіралися товариші, Та **ями** копають.. Поховали громадою, Як слід, по закону. I 8.204. Якби то далися орлинії крила, За синім би морем милого знайшла; Живого б любила, другу б задушила, А до неживого у **яму** б лягла. I 4.72. Не хочу я панувати, Не піду я, мамо! Рушниками, що придбала, Спусти мене в **яму.** I 50.101. Я глянула, усміхнулась... Та й духу не стало! Й мати вмерла, в одній **ямі** Обох поховали! I 297.156 //*У спол.* (2): а) в **яму** перейти — *бути похованим, умерти* (1). Не похвали собі, громадо! — Без неї може обійдусь,— А ради жду собі, поради! Та мабуть в **яму** перейду,.. а не діждусь! II 200.18; б) ізриється **яма** *(комусь)* — *помре хтось* (1). Благо тому, кого господь Карає меж нами, Не допуска, поки злому Ізриється **яма.** I 345.176.

2. *Заглиблення в землі* (6). Отак, буває, в темну **яму** Святеє сонечко загляне, I в темній **ямі,** як на те, Зелена травка поросте. II 199.18. *У порівн.* (3). Далі гляну: У долині, мов у **ямі,** На багнищі город мріє I 246.267. Здається, я впала. I заснула. Якби була Довіку проспала! Опівночі прокинулась: Як у **ямі,** в хаті. I 368.275.

◊ ***Одн. Н.*** **яма 1.** *у спол.* б) I 345.176, ***Р.*** **із ями 2.** II 464.В, *у порівн.* II 364.17, ***З.*** **яму 1.** I 142.2364, 404.В, II 142.20, **в (у) яму 1.** I 4.72, 50.101, II 142.23, 388.В, *у спол.* а) II 200.18, **2.** II 199.18, ***М.*** **в (у) ямі 1.** I 297.156, **2.** II 199.20, *у порівн.* I 246.267, 368.275, ***Мн. З.*** **ями 1.** I 8.204.

ЯН (3). Було, шляхта, знай, чваниться, День і ніч гуляє Та королем коверзує... Не кажу Степаном Або **Яном** Собієським: Ті два незвичайні,— А іншими. I 82.279. *Рим.* (1). Вийшла мати погуляти, Не спиться в палатах. Пана **Яна** нема дома, Ні з ким розмовляти. I 359.43. *У назві твору* (1). **Ян** Гус повинен буть у Василя Вас[ильовича] Тарновського, що жив колись в Потоках Київської губерні[ї]. VI 165.14.

◊ ***Одн. Н.*** **Ян** *у назві* VI 165.14, ***Р.*** **Яна** *рим.* I 359.43, ***О.*** **Яном** I 82.279.

ЯНВАР *див.* **ГЕНВАР.**

ЯНИЧАР (5). *У султанській Туреччині — солдат регулярного війська (піхоти), створеного у XIV ст.* У туркені **яничари** I баша на лаві. I 200.45. Козацтво преться без ваги — I покотились **яничари.** I 201.93. *У прикл. спол.* турки-**яничари** (2). Тойді сироту Степана, Козака лейстрового, Отамана молодого, Турки-**яничари** ловили I 285.485 //*Збірн.* (1). Брати! будем жити, Будем жити, вино пити, **Яничара** бити I 203.158.

◊ ***Одн. З.*** **яничара** *збірн.* I 203.158, ***Мн. Н.*** **яничари** I 200.45, 201.93, *у прикл. спол.* I 285.485, 286.511.

ЯР [1] (45). Ой пішла я у **яр** за водою, Аж там милий гуляє з другою. II 132.1. Повій вітре понад **яром** Та нажени чорную хмару II 418.В. А дівчата Мов ті сороки цокотали Та до криниці учащали У **яр** погуляти. II 186.30. а з **я́ру** Встає пожар, і диму хмара.. сонце покрива II 59.16. буцім сова Летить лугами, берегами, та нетрями, Та глибокими **ярами** I 241.70. I стежечки, доріженьки **Яром** та горою, Що топтані до ворожки, Поросли травою. I 284.435. *У прислів'ї* (1). Тече вода і на гору Багатому в хату. А вбогому в **яру** треба Криницю копати. I 232.96.

◊ ***Одн. Н.*** **яр** II 205.20, ***Р.*** **з (із) яру** I 127.1826, II 59.16, 131.10, ***З.*** **у (в) яр** I 45.677, II 37.77, 132.1, 186.30, 187.32, 205.20, 321.678, **через яр** I 368.300, 144.2, ***О.*** **яром** I 41.544, 121.1621, 284.435, II 104.24, 363.2, 380.В, **понад яром** I 121.1606, II 418.В, ***М.*** **в (у) яру** I 42.547, 122.1640, 149. Прип., 362.87, 384.21, II 9.56, 13.229, 24.16, 60.43, 81.166, 114.15, 184.2, 208.22, 307.71, 312.305, *у прислів'ї* I 232.96, ***Мн. З.*** **на яри** II 218.20, ***О.*** **ярами** I 99.839, 120.1564, 241.70, **меж ярами** I 241.101, **над ярами** I 296.125, ***М.*** **в ярах** II 307.95, 399.В, 410.В.

ЯР [2] (7), **ХОЛОДНИЙ ЯР** (2). *Власна назва.* Не сховаєте! над **Яром** Залізняк витає I на Умань позирає, Гонту виглядає. I 338.37. а згадаєш, То була й дорога З монастиря Мотриного До **Яру** страшного. I 337.16. Бо в день радості над вами Розпадеться кара. I повіє огонь новий З **Холодного Яру**. I 339.84.

◊ ***Одн. Н.*** **Яр** I 337.9, **Холодний Яр** *у назві* I 337. Заг., ***Р.*** **до Яру** I 337.16, **з Холодного Яру** I 339.84, ***З.*** **в (у) Яр** I 337.21, 337.27, 521.В, ***О.*** **над Яром** I 338.37, ***М.*** **в Яру** I 337.17.

ЯРЕМА (50). *Ім'я персонажа твору.* Придбав Максим собі сина На всю Україну. Хоч не рідний син **Ярема**, А щира дитина. I 137.2168. Їй [Оксані] **Ярема** розказував, Як жить вони будуть I 95.719. *Зверт.* (3). Де ж ти, **Яремо**, де ти? подивися! А він, мандруючи, співа, Як Наливайко з ляхом бився. I 97.816.

◊ ***Одн. Н.*** **Ярема** I 84.332, 84.335, 84.346, 85.360, 85.368, 87.437, 92.605, 93.616, 95.719, 110.1207, 112.1284, 113.1290, 113.1305, 113.1312, 114.1344, 114.1352, 115.1372, 115.1389, 117.1459, 121.1600, 127.1816, 131.1984, 131.1987, 134.2069, 135.2105, 137.2168, 137.2170, 146.2517, 148. Прип., 440.В, 441.В, 444.В (2 р.), 449.В, 454.В, 455.В, 457.В, ***Д.*** **Яремі** I, 116.1431, ***З.*** **Ярему** I 77.75, 118.1489, 135.2104, 418.В, **за Ярему** I 444.В, **на Ярему** I 118.1483, ***О.*** **Яремою** I 116.1413, 133.2058, **за Яремою** I 86.392, ***К.*** **Яремо** *зверт.* I 84.322, 97.816, 127.1851.

ЯРЕМЕНКО (2). Козака **Яременка** клуня на тім місці, де стояли Богданови палати. I 307. Прим. а ісправник Трохи не сказився! Що нічого, бачиш, взяти, А він же трудився!.. Кричить, біга, Мов несамовитий. **Яременка** в пику пише I 307.479.

ЯРИ́НА (40). *Ім'я персонажа твору.* Довго, довго Стояла **Ярина** Та дивилась, чи не вирне Знову комашина. I 281.345. Старий грає, а **Ярина** З Степаном танцює! I 275.84. *Зверт.* (11). Ні, **Ярино**, я не умру, А тілько поїду Од вас завтра... I 279.244.

◊ ***Одн. Н.*** **Ярина** I 275.84, 276.144, 277.149, 278.198, 280.268, 280.276, 280.284, 280.304, 281.317, 281.335, 281.345, 282.356, 282.378, 283.389, 283.406, 283.429, 284.438, 286.521, 289.651, 289.661, 491.В (2 р.), 493.В (2 р.), 495.В, 496.В, ***Д.*** **Ярині** I 492.В, ***З.*** **Ярину** I 285.505, ***О.*** **з Яриною** I 276.141, ***К.*** **Ярино** *зверт.* I 275.77, 278.191, 278.224, 279.226, 279.231, 279.244, 279.253, 287.554, 287.559, 287.565, 287.581.

ЯРИНА́ (2). «Спочинем трохи, поговорим; Що, **ярина́** ще не зійшла?» «Та де та **ярина́** взялась? У мене ще на жито орють.» II 408.В.

ЯРИНОЧКА (7), **ОРИНОЧКА** (1). *Ім'я персонажа. Пестл. до* **Яри́на.** I беруть його під руки, I ведуть у хату, I вітає **Яриночка**, Мов рідного брата. I 286.543. Ганна діда питалася.. I внучатам із клуночка Гостинці виймала: I хрестики, й дукачики, Й намиста разочок **Яриночці** I 321.415.

◊ ***Одн. Н.*** **Яриночка** I 286.543, 493.В (3 р.), ***Д.*** **Яриночці** I 321.415, **Ориночці** I 506.В, ***З.*** **Яриночку** I 495.В, ***О.*** **з Яриночкою** I 490.В.

ЯРМАРОК, ЯРМАРКА (5). Ой надіну я сережки I добре намисто, Та піду я на **ярмарок** В неділю на місто. II 128.11. я пришлю вам 50 або 100 экземпляров своего Кобзаря, а ви передайте на комісію під час **ярмарки** харьковским книгарям. VI 222.22. Спасибі тобі і за гроші. У мене їх тепер так небагато, як у того Лазаря, що сліпці співають по **ярмарках.** VI 118.20.

◊ ***Одн. Р.*** **ярмарки** VI 222.22, ***З.*** **на ярмарок** I 454.В, II 128.1, 320.612, ***Мн. М.*** **по ярмарках** VI 118.20.

ЯРМО (8). *Перен.* А ви в **ярмі** па́даєте Та якогось раю На тім світі благаєте? Немає! немає! I 240.33. I не в однім отім селі, А скрізь на славній Україні Людей у **ярма** запрягли Пани лукаві... II 111.37. I ніхто не бачить, I не бачить, і не знає — Оглухли, не чують; Кайданами міняються, Правдою торгують. I го́спода зневажають — Людей запрягають В тяжкі **ярма.** I 330.15.

◊ ***Одн. З.*** **у ярмо** I 381.15, ***М.*** **в ярмі** I 108.1133, 240.33, 334.166, **в ярьмі** I 517.В, ***Мн. З.*** **в (у) ярма** I 330.15, II 111.37, ***М.*** **у ярмах** II 111.39.

ЯРМУЛКА (1). *Маленька кругла шапочка.* Начхай ти в **ярмулку** VI 229.10.

ЯРОК (1). *Зменш.-пестл. до* **яр**[1]. В **ярок** Марія до криниці Швиденько кинулася. II 317.502.

ЯРОПОЛЧЕ (2). *Назва села біля Москви.* Не пустили Дорошенка, У рясі пізнали, Закували у кайдани, В Сосницю послали. А з Сосниці в **Я р о п о л ч е** Віку доживати. II 161.49. І досі ще що рік божий, Як день той настане, Ідуть править панахиду Над.. гетьманом В **Ярополчі.** II 162.89.

ЯРОСЛАВНА (7). *Ім'я дочки галицького князя Ярослава, дружини князя Ігоря.* Співає, плаче **Ярославна,** Як та зозуленька кує II 336.2. Сумує, квилить, плаче рано В Путивлі граді **Ярославна** II 336.28.

◊ ***Одн. Н.*** **Ярославна** II 336.2, 336.13, 336.28, 337.41, 337.55, 337.63, ***Р.*** **Ярославни** *у назві* II 336. Заг.

ЯРОЧОК (2). *Зменш.-пестл. до* **ярок.** В **ярочок** тихій до криниці Марія кинулася. II 490.В. Марія встала та й пішла З глеком по воду до криниці. І гость за нею, і в **ярочку** Догнав Марію... II 310.214.

ЯРОШЕНКО (2). *Прізвище персонажа.* Із славного Запорожжя Наїхали гості. Один Семен Босий, Другий Іван Голий, Третій славний вдовиченко Іван **Ярошенко.** II 129.8. Третій, Іван **Ярошенко,** Славний вдовиченко, З лютої неволі Із Бакчисараю Брата визволяє. II 130.44.

ЯРЧУК (1). *Міфол. Собака з вовчими зубами, якого боялась нечиста сила.* Побіжить наш **ярчук** В ірій їсти гадюк Зо мною. I 303.365.

ЯСЕН (4). Посадила стара мати Три **ясени** в полі. I 388.10. Сичі в гаю перекликались, Та **ясен** раз у раз скрипів. I 3.12. *У порівн.* (1). Ой виростеш, сину, За пів-чварта року, Як княжа дитина, Як **ясен** високий I 230.28.

◊ ***Одн. Н.*** **ясен** I 3.12, *у порівн.* I 230.28, ***Мн. Н.*** **ясени** I 388.17, ***З.*** **ясени** I 388.10.

ЯСЕНОВИЙ (5). На хату купи тілько соснового дерева, на двері і одвірки дубового або **ясенового.** VI 215.5. А дубового і **ясенового** дерева треба купить і вирубать, нехай собі лежить та сохне, поки що буде. VI 201.28.

◊ ***Одн. Р.*** **ясенового** VI 201.28, 215.5, 217.34, **ясинового** VI 325.В, ***З.*** **ясеновий** VI 205.39.

ЯСНИЙ (16). **1.** *Яскравий, сяючий. Постійний епітет до «місяць», «сонце», «зоря»* (4). Місяцю мій **ясний!** з високого неба Сховайся за гору, бо світу не треба I 112.1252. Попрощалось **ясне** сонце З чорною землею II 27.114. О зоре **ясная** моя! Ведеш мене з тюрми, з неволі, Якраз на смітничок Миколи II 281.65.

2. *Білий, блискучий — про одяг* (1). люті звірі Прийшли в овніх шкурах І пазурі розпустили.. Онде вони! в **ясних** ризах I 271.328.

3. *Перен. Нічим не затьмарений, радісний, веселий* (11). Присняться діточки мені, Веселая присниться мати, Давнє-колишній та **ясний** Присниться сон мені!.. II 348.9. Орися ж ти, моя ниво, Долом та горою! Та засійся, чорна ниво, Волею **ясно́ю!** II 349.13. Ой не йдімо, не ходімо, Рано, друже, рано — Походимо, посидимо — На сей світ поглянем... Поглянемо, моя доле... Бач, який широкий, Та високий та веселий, **Ясний** та глибокий... II 372.20 /*Постійний епітет до «чоло»* (1). Витає радість і надія Над молодим **ясним** [?] чолом [?] II 454.В.

◊ ***Одн. Н.*** **ясний 1.** I 112.1252, 403.В, **3.** I 336.258, 554.В, II 344.1, 348.9, 372.20, 443.В, **ясная 1.** II 281.65, **ясне 1.** II 27.114, ***З.*** (на) **ясний 3.** II 368.8, ***О.*** (над) **ясним 3.** II 454.В (2 р.), **ясною 3.** II 349.13, ***Мн. О.*** (з) **ясними 3.** II 415.В, ***М.*** (в) **ясних 2.** I 271.328.

ЯСНІШЕ (1), **ЯСНІЙШЕ** (1). *Присл.* Злая доля може по тім боці плаче,— Сироту усюди люде осміють. Нехай би сміялись, та там море грає, Там сонце, там місяць **ясніше** сія I 13.105. Там місяць, там сонце **яснійше** сія, І з вітром могила в степу розмовляє, Там не одинокий з нею був би я. I 406.В.

ЯСНО (3). *Присл.* **1.** *Яскраво* (1). Уже зірниця На небі **ясно** зайнялась. II 310.211.

2. *Світло* (1). У хатоці чисто, тихо, **Ясно,** як у раї. I 538.В.

3. *Виразно, чітко* (1). Буває, іноді старий Не знає сам, чого зрадіє, Неначе стане молодий, І заспіває... як уміє. І стане **ясно** перед ним Надія ангелом святим II 199.5.

◊ **ясно 1.** II 310.211, **2.** I 538.В, **3.** II 199.5.

ЯСНОВЕЛЬМОЖНИЙ (3). *Шановний. Ірон.* (2). Все розберіть... та й спитайте Тойді себе: що ми?.. Чиї сини? яких батьків? Ким? за що закуті?.. То й побачите, що ось що Ваші славні Брути.. ваші па́ни, **Ясновельможнії** гетьмани. I 334.163. «Жартувать, Чи що, ти хочеш?» «Я? з панами?

Крий боже! зараз, дайте встать, **Ясновельможні** (нишком—свині)». I 88.450 //*Субст.* (1). А **ясновельможний,** на воронім коні, Блисне булавою — море закипить... I 99.836.

ЯСНОЛИЦИЙ (1). Там Колись-то з нею **ясноличий** Зострівся гость святий. II 317.504.

ЯСНООКИЙ (1). *Образн.* А я край дороги Серед степу помолюся Зорям **ясноким,** Щоб без мене доглядали Тебе, одиноку. I 163.404.

ЯСОЧКА (1). *Пестл. У порівн.* [Ярема] Послав свитку. Як **ясочка,** Усміхнулась, сіла. I 94.665.

ЯССИ (4). *Назва міста.* Близнят в Бендерах привела. У білих **Яссах** колихала I 365.179 //*Про битву під цим містом* (1). «А хто, братця, Співа про Богдана?» «Я співаю.. I про **Ясси,** I про Жовті Води» I 305.424.

◊ ***Мн. З.*** **про Ясси** I 305.424, ***М.*** **у Яссах** I 365.179, **у Ясах** I 535.В (2 р.).

ЯТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. Базарний намет.* Я оддам, я продам Кумові хатину, Я куплю, я зроблю **Яточку** під тином; Торгувать, шинкувать Буду чарочками I 125.1759.

ЯЩИК (3). Сажин мені нічого не пише, не знаю, де він дів мою портфель з рисунками.. Як побачите його, то спитайте, та й возьміть до себе, а **ящик** з олійними фарбами нехай собі оставить. VI 41.34. Посилаю тобі квитанцію із контори Транспортов, через котору я посилаю **ящик** з моїми книгами. VI 177.9.

◊ ***Одн. З.*** **ящик** VI 38.12, 41.34, 177.9.

ЯЩИЧОК (1). *Зменш. до* **ящик.** Пришліть **ящичок** ваш, де є вся справа, альбом чистий, і хоч один пензель Шаріона. VI 41.38.

ДОДАТОК

А

А[1] (237). **І. 1.** *Див. осн.* **І. 1.**

І. 2. *Див. осн.* **І. 2.** *Ще* //**А** не то що (1). [Стеха]: І скотині гріх їсти у такий великий празник, поки пасок не посвятять, **а** не то що людям. III 36.19 //**А** пуще всього (1). [Хома]: У яких-небудь Черкасах.. гуляй собі з полковничою булавою! І слава, і почот, і червінці до себе гарбай: все твоє. **А** пуще всього червінці. Їх люди по духу чують; хоч не показуй, все кланятимуться... III 13.14.

І. 4., 5., II. 1., 2., 3., III., IV., *у спол.* **а** то 2), 3). *Див. осн.* **І. 4., 5., II. 1., 2., 3., III., IV.,** *у спол.* **а** то 2), 3).

◊ **а І. 1.** III 5.26, 8.34, 12.30, 13.7, 13.10, 17.34, 17.36, 18.10, 39.17, 47.31, 87.36, 176.31, 204.43, **2.** III 5.13, 5.24, 6.23, 10.18, 11.23, 12.14, 13.12, 13.14, 23.30, 29.21, 30.2, 32.9, 32.24, 32.36, 32.37, 36.19, 37.6, 37.20, 40.2, 52.3, 174.29, 180.14, IV 289.7, V 68.39, **4.** III 5.26, 16.18, **5.** III 6.2, 6.20, 6.27, 7.26, 8.11, 8.23, 9.2, 10.15, 10.17, 10.26, 10.28, 10.30, 11.4, 12.20, 12.27, 14.2, 14.11, 15.9, 15.13, 15.26, 15.32, 16.10, 16.21, 17.10, 18.14, 22.2, 26.12, 28.3, 28.33, 29.5, 29.10, 29.32, 30.3, 30.10, 30.14, 31.12, 32.28, 33.2, 33.17, 33.28, 34.2, 34.33, 35.14, 35.21, 35.32, 36.10, 36.30, 37.30, 37.32, 38.3, 38.19, 39.20, 40.11, 40.29, 41.18, 41.30, 42.13, 43.16, 43.18, 44.32, 46.35, 47.21, 49.16, 52.3, 52.8, 52.11, 80.5, 130.19, 168.12, 168.16, 168.23, 173.22, 173.25, 174.41, 178.4, 181.31, IV 37.20, 44.12, 44.31, 45.15, 46.25, 48.26, 280.35, 286.16, 286.25, 287.1, 293.12, 293.38, 295.14, V 67.29, 68.38 (2 р.), 68.40, 68.41, VII (кн. I) 40.12, VII (кн. II) 20.15, VIII 33.35, **II 1.** III 5.21, 5.23, 10.7, 11.8, 12.15, 13.17, 13.20, 13.21, 14.13, 14.20, 14.24, 15.4, 17.21, 20.24, 21.33, 22.32, 23.29, 28.9, 29.13, 34.14, 35.26, 37.21, 38.16, 39.20, 41.5, 42.30, 44.8, 84.38, 91.32, 168.15, V 23.28, 67.37, **2.** III 5.25, 8.16, 13.9, 17.26, 17.29, 25.8 (2 р.), 26.16, 31.15, 33.19, 38.17, 42.6, 53.35, 181.31, IV 41.31, **3.** III 21.23, 25.6, 25.7, 28.30, 28.33, 29.8, 29.24, 29.30, V 137.20, VI 71.17, **III.** III 9.31, 18.36, 21.22, 27.9, 27.19, 28.25, 30.14, 32.18, 34.6, 37.20, 37.32, 41.3, 41.12, 41.37, 42.26, 44.10, 45.7, 45.22, 46.28, 51.23, 53.13, 85.10, 173.35, 174.24, 181.31, IV 44.5, **IV.** III 30.3, 32.35, 45.19, 53.21, 95.3, 173.27, VI 122.29, *у спол.* III 5.15, 12.8, 26.14, 26.16, 30.36, 40.27, 42.8, 178.31, 181.28, IV 41.39, VI 72.10.

А[2] (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **а** IV 42.5.

А[3] (4). *Див. осн.* **1.**

◊ **а** III 27.25, 33.8, 37.10, 173.11

АБИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **аби** III 13.11, 20.2, **абы** III 329.8.

АБИТО (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **абы-то** V 109.27.

АБИЯК (1). *Присл. Як-небудь.* [Стеха]: Так уже й не здивуйте: у нас усе **абияк,** не те, що у вас у Чигирині. III 34.19.

АБО (28). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **або 1.** III 6.29 (2 р.), 13.3 (2 р.), 13.18, 17.11, 17.23 (2 р.), 22.6, 23.5, 36.12 (2 р.), 39.23, 42.13, 42.14, 42.26, 46.17, 48.5, 51.28, 126.32, 175.13, VI 66.28, 71.20, VII (кн. I) 38.25, 39.33 (2 р.), **2.** III 16.25, 18.11.

АВЖЕЖ (6). *Див. осн.*

◊ **авжеж** III 309.18, 309.20, 309.22, 309.24, 310.39, 311.8.

АДАМІВ (1). *У спол.* **адамові** сльзки — *горілка. Жарт.* [Гнат]: А я совітував би чарочку-другу **адамових** слізок III 28.4. *Див. ще осн.*

АДЖЕ (6). *Див. осн.* **АДЖЕЖ.**

◊ **адже** III 32.17, 32.37, 35.7, 45.4, 47.10, 48.22.

АЖ[1] (7). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **аж 1.** III 16.18, 188.14, **2.** III 25.6, 45.18, 88.42, VI 23.8, **3.** III 17.18.

АЖ[2] (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **аж 1.** III 122.4, **2.** III 341.4.

АЙ-АЙ-АЙ (1). *Вигук для вираження переляку, незадоволення. (Стеха прячется между козаками. Гнат, поймав ее, целует)..* [Стеха] *(вырываясь):* **Ай-ай-ай!** Закричу, їй же то богу закричу. III 38.23.

АМІНЬ (2). *Див. осн.* **2.**

◊ **амінь** III 30.36, **аминь** IV 41.39.

АНГЕЛ (1). *Зверт.* Молыся, сыну, молысь, моя дытыно, молыся, **ангеле** божий III 116.33. *Див. ще. осн.* **1.**

АНДРУШІ (6). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **Андруши** VII (кн. II) 15.17, 15.32, **З. в Андруши** IV 35.20, 43.3, ***М.*** **у (в) Андрушах** IV 29.2, 35.28.

АНІТЕЛЕНЬ (1). *Див. осн.*

◊ **анітелень** III 9.28.

АНУ (1), **АНУМО** (1), **АНУТЕ** (1). *Див. осн.* **АНУ.**

◊ **ану** III 42.29, **анумо** III 38.28, **ануте** III 38.2.

АРМЕНСЬКИЙ (1). [Кобзарь]: коли ще вона [цариця] була у Туреччині важкою, так їй сказав **арменський** знахар, що вона родить дочку. III 41.8.

АРХАНГЕЛ (1). *Рел.* Бачить же бог, бачить творець, Що мир погибає, **Архангела** Гавриїла В Назарет посилає. III 19.19.

АРХІМАЙСТЕР (1). *Видатний майстер. Жарт.* Варенушному **архимайстрови** А. М. Залескому на пам[ять]. X 26.39.

АРШИН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **аршина** X 57.29.

АТОЖ (1). *Частка, що підтверджує сказане.* [Галя]: Він не такий, він не розлюбить. [Хома]: А що ж? Хіба він тобі побожився? [Галя]: **Атож!** II 15.11.

АХ (1). *Див. осн.*

◊ **ах** III 41.15.

АЧ (2). *Див. осн.*

◊ **ач** III 36.21, 40.9.

Б

Б *див.* **БИ.**

БА (3). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *У знач. заперечної частки* (1). [Назар]: Знаю, знаю, моя голубко, що я найщасливіший на світі. [Галя]: **Ба** я щасливіша за тебе III 49.22.

◊ **ба 1.** III 6.2, **2.** III 197.6, **3.** III 49.22.

БАБА (7). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Зневажлива або лайлива назва жінки взагалі* (3). [Стеха] *(быстро):* Ах вона триклята **баба!** III 41.15.

3. *Перен. Про легкодухого чоловіка* (3). [Гнат]: А я думав — ти козак, а ти, бачу, **баба.** ..Чи стоїть же жінка.. такого дорогого добра, як чоловічий розум? III 28.32.

◊ ***Одн. Н.*** **баба 2.** III 41.15, **3.** III 28.23, 28.32, 29.32, ***О.*** **з бабою 2.** III 28.9, ***К.*** **бабо 1.** ***зверт.*** III 105.25, ***Мн. Н.*** **бабы 2.** III 105.30.

БАБУСЯ (8). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **бабуся** III 319.22, 320.25, 321.21, 321.33, ***Р.*** **у бабуси** III 320.25, ***К.*** **бабусю** ***зверт.*** III 319.12, 321.16, 321.19.

БАВИТИСЯ (1). *Баритися.* [Назар]: зділай милость, не **бався** тут, іди швидше. III 38.7.

БАГАТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **багаті** III 35.30.

БАГАТО (1). *Див. осн.*

◊ **багато** III 184.35.

БАГАТСТВО (1). [Сват]: Пошли ж, боже, нашим молодим щастя, і **багатства,** і доброго здоров'я III 19.10.

БАГАЦЬКО (2). *У прислів'ї* (1). [Хома]: Чи знаєш ти, що хто **багацько** обіщає, той нічого не дає? III 15.17 // *У спол.* **багацько** д е ч о г о (1). [Хома]: Я тобі б і **багацько** д е ч о г о сказав, та ніколи III 15.31. *Див. ще осн.*

◊ **багацько** *у прислів'ї* III 15.17, *у спол.* III 15.31.

БАГАЧ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **багач** V 65.30.

БАЖАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **бажаю** III 53.21.

БАЗАР (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Р.*** **з базару 2.** III 22.24, ***М.*** **на базарі 1.** III 39.14.

БАЗІКАТЬ (1). *Вести несерйозну розмову.* [Стеха]: Чи мало що люди обіщають, коли їм припаде нужда? [Хома]: Годі не знать що **базікать** III 11.15.

БАЙБАРАК (3). *Жіночий верхній одяг з овчини, критої тканиною.* [Стеха]: Де мій **байбарак?** *(Надевает верхнее платье).* III 42.7.

◊ ***Одн. Н.*** **байбарак** III 7.2, 42.7, ***Р.*** **байбарака** III 7.26.

БАЙДУЖЕ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **байдуже** III 114.13.

БАЙСТРЮК (1). *Див. осн.* **БАЙСТРЮК** [1].

◊ ***Одн. Н.*** **байстрюк** III 127.32.

БАЙСТРЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **байстря** III 339.3.

БАК (1). *У спол.* я к ж е **бак,** ч и н е т а к. [Хозяйка]: Старі, старі! Сидіть би вам.. на печі та жувать калачі; так ні, давай їм жінку, та ще молоду. Я к ж е **бак,** ч и н е т а к!.. III 26.21.

БАЛКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в балку** V 69.1.

БАНДУРА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на бандурі** III 46.28.

БАРАНИНА (1). *Баранячє м'ясо.* [Стеха]: Стривай лишень, чи не забула чого. Риба, м'ясо, **баранина,** свинина, ковбаса, вишнівка, слив'янка, мед, венгерське — усе, усе. III 5. 8.

БАРИЛО (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** барыло III 120.7, ***Мн. М.*** **в барылах** III 349.28.

БАРИЛЬЦЕ (1). *Зменш. до* **барило.** Лукия между тем разостлала ковер, а Марта поставила на него **барыльце** с слив'янкою III 120.6.

БАРИТИСЬ (3). *Див. осн.*

◊ **бариться** III 32.18, **баряться** III 5.10, **барились** III 13.23.

БАС (4). Эх, якбы тепер отець Мефодий. От **бас,** так **бас.** IV 41.31.

◊ ***Одн. Н.*** бас IV 41.13, 41.31 (2 р.), ***Мн. Н.*** басы IV 41.15.

БАСАРАБІЯ (1). А я думав, що вы вже од нас на **Басарабию** помандрувалы IV 286.17. *Див. ще осн.* **БЕСАРАБІЯ.**

БАТІГ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **батиг** III 168.19, ***О.*** **батогом** IV 263.15, **с батогом** III 175.22, 348.36.

БАТЮШКА (12). *Шаноблива назва батька.* [Галя]: Тільки я боюсь: **батюшка** мій такий сердитий. III 44.24. *Зверт.* (1). [Галя]: Добривечір, **батюшка!** Де це ви так довго барились? III 13.23. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **батюшка** III 6.21, 7.5, 43.25, 44.11 44.15, 44.24, 46.36, ***Р.*** **батюшки** III 9.5, ***Д.*** **батюшці** III 7.22, 45.1, ***З.*** **про батюшку** III 46.22, ***К.*** **батюшка** *зверт.* III 13.23.

БАТЬКІВ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **батькова** III 14.19.

БАТЬКІВСЬКИЙ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Р.*** **батьківського 2.** III 15.18, ***О.*** (под) **батьковскою 1.** V 227.35.

БАТЬКО (24). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **батько 1.** III 20.24, 21.33, 23.29, 47.12, 49.30, 53.35, IV 32.3, 32.17, VII (кн. I) 39.33, **2.** V 5.25, ***Р.*** **батька 1.** III 23.29, 27.30, 46.7, 47.14, **до батька 1.** VII (кн. I) 39.32, **от батька 2.** V 14.37, 148.31, ***Д.*** **батькови 1.** III 18.23, **2.** X 21.30, ***О.*** **батьком 1.** III 21.22, ***К.*** **батьку 3.** *зверт.* III 351.19, IV 295.10, 295.16, **батько 1.** *зверт.* III 53.23.

БАЧ (8). *Див. осн.* **1.** *Ще* //*У спол.* **бач** що — *он як* (1). [Стеха]: Е, **бач** що! А панночка? Чи ви ж з нею говорили? III 10.15.

◊ **бач** III 18.30, 20.4, 26.17, 27.19, 34.14, 174.5, 339.2, *у спол.* III 10.15.

БАЧИТИ (25). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (2). [Назар] *(к сватам):* Скажіть [полковникові], що його молода при ваших очах цілувалась зо мною. *(Галя обнимает его и целует).* **Бачите, бачите!** III 24.4.

2.—3. *Див. осн.* **2.—3.**

◊ **бачу 1.** III 34.17, **3.** III 28.33, V 65.27, 67.39, **бачиш 1.** III 20.11, 168.23, **2.** III 22.8, **бачить 2.** III 19.17 (2 р.), **бачите 1.** III 36.14, 175.13, *повт.* III 24.4 (2 р.), **2.** III 18.8, **бачив 1.** III 174.42, **бачила 1.** III 43.20, 47.10, 47.12, 175.1, **бачили 1.** III 22.21, 24.2, 36.18, **бачилы 1.** III 174.37, 333.14, IV 44.13.

БАЧИТИСЯ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **бачився** VI 123.15.

БАШТАН (2). за рвом уже был небольшой ставочек.. — а **баштан** был немного подальше в поле. III 79.17.

◊ ***Одн. Н.*** **баштан** III 79.17, ***Мн. Н.*** **баштаны** V 42.23.

БЕЗ (13). *Див. осн.*

◊ **без** III 11.6, 11.23, 13.2, 15.15, 29.16, 34.33, 37.8, 53.11, 112.27, 131.30, 183.28, IV 41.37, VII (кн. II) 20.14.

БЕЗГОЛОВ'Я (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на безголовья** III 179.9, 179.19.

БЕЗЗАКОНІЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** беззаконія III 53.33.

БЕЗПЕРИЙ (1). *У спол.* г о р о б е ц ь **безперий** — *про молодого, незрілого юнака. Зневажл.* [Хома]: Коли б тільки який гаспид не приніс того г о р о б ц я **безперого!** Тоді пиши пропало. Наробить бешкету. III 16.20 *Див. ще осн.*

БЕЗПРИЮТНИЙ (1). *Такий, що не має притулку.* [Назар] *(Гале):* Бідна, бідна! В тебе нема батька,.. серденько моє, пташечко моя **безприютна!** III 23.30.

БЕЗСЕРЕЖНИЙ (1). *Перен. Бідний.* [Хома]: А як же я сам тобі все добро віддам, тоді що буде? га?.. То то бо і є, дурочка ти **безсережна!** III 10.32.

БЕЗСТИДНИЙ (1). [Стеха] *(притворно):* Що се, які справді **безстидні** оці городські козаки! III 36.25.

БЕЗТАЛАННИЦЯ (6). *Нещаслива, знедолена жінка, дівчина.*— А кто же его настоящая мать? — А бог ее знает! Уповать надо, покрытка какая-нибудь, **бесталанница!** III 105.41. *Зверт.* (3).— Возьмы соби, дочко моя, **бесталанныце** [платок]; возьмы та носы на здоровье! III 91.29.

◊ ***Одн. Н.*** **бесталанница** III 105.41, 186.34, ***К.*** **бесталанныце** *зверт.* III 91.29, 111.21, **бесталанница** *зверт.* III 88.1, ***Мн. Н.*** **бесталанницы** III 99.33.

БЕЗТАЛАННЯ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** бесталанье III 92.40, ***З.*** **бесталанье** III 86.39.

БЕЗХВОСТИЙ (1). *У спол.* с о р о к а **безхвоста** — *про вертку, непосидючу дівчину.* [Стеха]: Іще пак такий старий... а панночка... [Хома]: Сама ти стара, с о р о к о **безхвоста!** III 10.9.

БЕНКЕТУВАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **бенкетуют** III 213.8.

БЕРДИЧІВ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Бердичеве** IV 216.40.

БЕРЕГТИ (1). *У приказці.* [Хома]: Не дуже треба плошати, бо береженого бог **береже** III 16.25.

БЕРЕЖЕНИЙ (1). *Субст. У приказці.* [Хома]: Не дуже треба плошати, бо **береженого** бог береже III 16.25.

БЕШКЕТ (1). *У спол.* н а р о б и т и **бешкету.** [Хома]: Коли б тільки який гаспид не приніс того горобця безперого! Тоді пиши пропало. Н а р о б и т ь **бешкету!** III 16.21.

БИ (18), **Б** (32). *Див. осн.* **1.—5.**

◊ **би 1.** III 8.17, 8.21, 26.15, 26.22, 34.8, **2.** III 17.21, 25.8, 26.19, 27.30, 39.19, 39.20, **3.** III 28.3, **4.** III 25.9, 26.14, 28.33, **5.** III 34.8, 35.13, 45.17, **б 1.** III 5.14, 5.15, 5.23, 11.6, 15.15, 15.31, 16.19, 26.22, 27.30, 34.7, 34.8, 177.9, **2.** III 5.9, 8.16, 13.5, 13.11, 15.24, 33.29, 36.25, 38.26, 39.7, 40.29, 41.20, 47.14, 49.6, **3.** III 109.42, 173.25, IV 36.11 (2 р.), 46.25, **5.** III 41.18, 45.5.

БИТИ (3). *Див. осн.* **1.**, *у спол.* в).

◊ **бье 1.** V 65.37, **бый** *у спол.* в) III 152.24, **быйте** *у спол.* в) III 243.28.

БИТИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **бытый** V 23.28.

БИТО (1). *Присудк. Безособ. У приказці.* «За мое жито мене и **быто»,** — проговорил он IV 211.34.

БІГТИ (3). *Див. осн.* **1.** *Ще //З підсилювальною часткою «бо»* (1). [Галя]: Стехо! Чому ж ти не йдеш? Біжи ж скоріш: батюшка прокинеться! **Біжи** бо! III 43.26.

◊ **біжи** III 43.22, 43.25, **біжи бо** III 43.26.

БІДА (2). *Див. осн.* **БІДА**[1].

◊ ***Одн. З.*** **біду** III 18.2, **на біду** III 38.31.

БІДНЕНЬКИЙ (3). *Зменш.-пестл. до* **бідний.** [Назар]: В тебе кат єсть, а не батько! **Бідненька,** серденько моє, пташечко моя безприютна! III 23.29.

◊ ***Одн. Н.*** **бідненький** III 27.14, **бідненька** III 23.29, 45.7.

БІДНИЙ (6). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (2). [Назар]: **Бідна, бідна!** В тебе нема батька III 23.28.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **бідний 1.** III 29.23, **бідна 1.** *повт.* III 23.28 (2 р.), ***Р.*** **бідної 1.** III 11.7, 23.11, ***О.*** (над) **бидною 2.** V 65.32.

БІДНІШИЙ (1). [Назар] *(Гале):* в тебе кат єсть, а не батько!.. А я ще **бідніший** тебе: у мене й ката нема, нікому і зарізати! III 23.30.

БІЛИЙ (6). **1.** *Див. осн.*

2. *Світлий, ясний* (1). Зоря з місяцем над долиною Пострічалася; Дожидалася до **білої** зорі, Не діждалася III 25.17.

◆ *У спол.* (2): а) **білий** с в і т (1). [Гнат]: Копайте яму! *(До Хоми, прицілившись)..* Прощайсь з **білим** с в і т о м, молись богу III 53.11; б) **біла** п е р и н а — *сніг* (1). [Хома]: Тепер положіть його на **білу** п е р и н у — нехай проспиться та подума, з ким жартує. *(Челядь кладе Назара на сніг)* III 52.5.

◊ ***Одн. Р.*** (до) **білої 2.** III 25.17, ***З.*** (на) **білу** *у спол.* б) III 52.5, ***О.*** (з) **білим** *у спол.* а) III 53.11, ***М.*** (на) **билому 1.** III 218.14, IV 237.14, 241.18.

БІЛЯ (1). *Див. осн.*

◊ **біля** III 23.23.

БІЛЬШ (4). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (1). [Назар]: Не бійся! **Більш** копи лиха не буде. III 35.21.

2. *Див. осн.* **2.** *Ще //У спол.* н е х т о **більш** (1). [Другий голос]: Ти й за двері сама боїшся вийти. [Стеха]: Хто, я? [В толпе]: Н е х т о ж **більш, ти!** III 41.28.

◊ **більш 1.** *у приказці* III 35.21, **2.** III 8.4, 45.23, *у спол.* III 41.28.

БІЛЬШИЙ (1). [Гнат]: ти спровадь її на Запоріжжя, а там і сам гетьман не **більший** од чабана III 32.37.

БЛАГОВІСТИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **благовістив** III 19.21.

БЛАГОДАРИТИ (1). *Див. осн.* **БЛАГОДАРИТЬ.**

◊ **благодаримо** III 104.1.

БЛАГОСЛОВИТИ (7). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **благослови 1.** III 53.36, 80.5, **благословы 2.** III 73.27, 173.27, IV 40.21, **благословите 2.** III 73.26, **благословивши 1.** IV 27.27.

БЛАЗЕНЬ (1). *Дурень, йолоп. Зневажл.* Чи бачилы вы, шоб дытя, **блазень,** учило старого чоловика? III 333.14.

БЛАКИТНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. О.*** **блакитними** III 46.10.

БЛИЗНЯТА (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Р.*** **близнят** IV 51.10.

БЛИЗЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **блызька** IV 25.18.

БЛИЗЬКО (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **близько** III 38.17.

БЛУКАТИ (1). *Див. осн.* **БЛУКАТЬ.**

◊ **блукаеш** IV 41.38.

БЛЯХА (1). *Залізо для покрівлі.* Солнечные лучи трепетали розовым огнем на ее круглых о б о л о н к а х и осьмиугольных, **бляхою** крытых куполах IV 243.30.

БО[1] (14). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **бо 1.** III 32.10, 129.7, 174.36, 316.25, IV 23.8, V 65.28, 67.40, VI 23.11, VII (кн. I) 40.14, **2.** III 14.4, 14.24, 16.25, 29.10, **3.** III 31.19.

БО[2] (10). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **бо 1.** III 37.18, 43.26, **2.** III 6.18, 7.29, 10.31, 18.14, 34.24, 118.9, IV 45.38, *у спол.* III 6.2.

БОВТАТИ (1). *Перемішувати (про рідину).* [Кобзарь]: Слухать — що їсти, в горшку не **бовтати**, усів не марати III 40.18.

БОГ (59). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (3). [Назар]: О, якби твоє, брате, слово та **богу** в уха! III 33.10. Дай **боже** нашому теляти вовка зъисты. V 62.22. *Зверт.* (4). [Сват]: Пошли ж, **боже**, нашим молодим щастя, і багатства, і доброго здоров'я III 19.10. *У прикл. спол.* х р и с т о м-**богом** (1). [Назар]: Х р и с т о м-**богом** молю, не занапасти її, бідної! III 23.10.

2. *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (4). [Галя]: **Боже** мій, **боже** мій! Вони знущаються надо мною! III 22.30.

◆ *У спол.* (29): а), б), в), г), д), е), ж), й), к). *Див. осн. Ще у спол.* л) к у д и (в і д к і л я, д а л е к о) **бог** н е с е (п о н е с е, п р о в а д и т ь) (5). [Хома]: А в і д к і л я се вас **бог** н е с е? Чи здалека, чи зблизька? III 17.10.— А к у д ы вас теперь **бог** п о н е с е? IV 287.1. А чи д а л е к о **бог** п р о в а д ы т ь? III 173.22; м) з **богом** — *доброзичливе побажання* (5).— Гуляй соби з **богом**, сыну! — проговорил он IV 295.17; н) д а й, **боже**, в е ч і р д о б р и й — *при вітанні* (2). [Свати]: Д а й, **боже**, в е ч і р д о б р и й, вельможний пане! III 17.6; о) **бог** в е л і в — *судилося* (1). От и в лакеях **бог** в е л и в побувать. IV 282.3.

◊ ***Одн. Н.*** **бог 1.** III 19.17, 21.11, 22.7, 23.8, 29.25, 36.17, 45.8, 45.11, 53.20, 53.29, *у приказці* III 16.25, *у спол.* а) IV 289.7, *у спол.* б) IV 295.11, 295.13, *у спол.* д) III 47.2, 48.2, IV 293.12, 293.38, *у спол.* ж) III 27.21, *у спол.* й) V 65.26, *у спол.* л) III 17.10, 173.22, IV 287.1, 295.14, VII (кн. I) 40.12, *у спол.* о) IV 282.3, ***Р.*** **бога 1.** III 30.8, **ради бога** *у спол.* е) III 40.34, **у бога 1.** *у приказці* III 91.35, ***Д.*** **богу 1.** III 53.12, 53.29, 87.26, *у приказці* III 33.10, *у спол.* г) III 185.6, ***З.*** **бога 1.** III 10.23, *у спол.* г) III 90.31, ***О.*** **богом 1.** *у прикл. спол.* III 23.10, **з богом** *у спол.* м) III 168.24, 168.27, 168.28, IV 295.17, 304.7, ***К.*** **боже 1.** *зверт.* III 19.10, 53.36, 73.27, 173.27, *у приказці* V 62.22, **2.** III 34.17, 44.10, *повт.* III 22.30 (2 р.), 53.26, 53.27, *у спол.* в) III 8.21, 179.24, *у спол.* ж) III 173.11, *у спол.* к) III 83.39, *у спол.* н) III 17.6, 19.29.

БОГДАН (7). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Богдан** III 47.31, IV 24.22, ***Р.*** **Богдана** IV 225.6, 245.27, VII (кн. I) 39.6, ***Д.*** **Богданови** VII (кн. I) 39.7, ***О.*** **Богданом** IV 15.20.

БОГДАНІВ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Богданова** VII (кн. II) 17.33, ***О.*** (за) **Богдановой** IV 31.14.

БОГОБОЯЗНЕННИЙ (1). Вона **богобоязненна** пани, може, ще й нагодуе вас хоч борщем [та] рыбою из Псла. IV 36.12.

БОГУН (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Богуна** III 65.3, VII (кн. I) 39.9.

БОДАЙ (2). *Див. осн.* **2.**

◊ **бодай** III 95.10, 103.14.

БОДНЯ (2). *Діжка з кришкою.* Марта.. достала тонкого полотна из **бодни** [и] принялася кроить маленькие **рубашки** III 81.25.

◊ ***Одн. Р.*** **из бодни** III 81.25, ***З.*** **бодню** III 113.8.

БОЖБА (1). [Галя]: він не розлюбить. [Хома]: Хіба він тобі побожився? [Галя]: Атож! [Хома]: А ти й повірила! [Галя]: Я і без **божби** повірила б. III 15.15.

БОЖЕВІЛЬНИЙ (2). *Навіжений, неврівноважений.* возьму, говорит [Прохор], на веревку, та й буду водыть, як того медведя,— и что другой рады он не может дать с таким **божевильным** паном, как я. VI 302.17.

◊ ***Одн. Н.*** **божевильный** III 102.3, ***О.*** (с) **божевильным** IV 302.17.

БОЖИЙ (7). *Див. осн.* **1.**, *у спол.* а), б).

◊ ***Одн. Н.*** **божий** III 116.33, **божия** III 176.23, ***Р.*** **божого** IV 37.36, **божои** *у спол.* б) III 102.42, ***М.*** (на) **божім** *у спол.* а) III 14.31, (в) **божий** III 92.7, ***Мн. Н.*** **божи** III 91.40.

БОЖИТИСЬ (1). *Див. осн.*

◊ **божилась** III 48.4.

БОЙЧІШИЙ (1). [Гнат]: А з вас хто **бойчіший?** Удар, я подивлюсь, чи так, як у нас бувало на Запоріжжі. III 38.3.

БОЛІТИ (3). *Див. осн.*

◊ **болить** III 46.35, **болыть** III 110.3, 110.4.

БОНДАРСТВО (1). *Ремесло бондаря.* Он объявил мне,.. что во мне нет способности ни к чему, ни даже к ш е́ в с т в у или **б о́ н д а р с т в у.** V 225.40.

БОРЕЦЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **борець** VIII 40.16.

БОРОНИТИ (1). *У спол.* б о ж е **борони** — *при небажанні, запереченні чого-н.* Так что ж сама?.. Не Катруся сама, б о ж е **бороны!** а сама Катерина Лукьяновна? III 179.24. *Див. ще осн.* **БОРОНИТЬ 1.**

БОРЩ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **борщу** IV 37.43, **после борщу** IV 37.41, 38.1. ***О.*** **борщем** IV 36.12.

БОРЩИК (1). *Зменш.-пестл. до* **борщ.** После борщу с сушеными карасями Степан Мартынович сказал: — Хороший **борщик** IV 37.42.

БОЯЗКИЙ (1). [Стеха]: Що ж ви скажете? [Галя]: Що ти мене перелякала... [Стеха]: Оце які бо ви **боязкі!** III 7.29.

БОЯРИН (4). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **боярин** III 352.32, ***Р.*** **од боярина** X 122.5, ***О.*** **боярином** III 352.4, IV 44.26.

БОЯТИСЯ, БОЯТИСЬ (15). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **боюсн 1.** V 54.30, **боюсь 1.** III 41.30, 44.24, 47.25, **боїшся 1.** III 41.24, 47.22, **боиться 1.** III 174.5, **боїмося 2.** III 19.6, **боялась 1.** III 8.30, **бійся 1.** III 35.21, **бійсь 1.** III 36.32, 37.25, 43.18, 44.26 (2 р.).

БРАВИЙ (1). [Гнат]: А, та й **бравії** ж молодці [козаки]! Що твої чигиринці! III 37.10.

БРАМА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **брама** VII (кн. II) 14.4.

БРАТ (8). *Див. осн.* **1.—2.,** *у спол.*

◊ ***Одн. Н.*** **брат 1.** III 36.2, 36.14, ***З.*** **брата 1.** III 36.2, 36.16, *у спол.* III 16.18, ***К.*** **брате 2.** *зверт.* III 23.2, 33.10, 53.12.

БРАТЕРСЬКИЙ ЛІС (1). Такой погреб был у меня один близ Звенигородки, в так называемом **Братерском лесу** III 154.14.

БРАТЕЦЬ (1). *У прикл. спол.* **братець-**ч у м а к. *Зверт.* — Почем, — говорит,— чумаче, рыба? или соль? — По тому и по тому, господа купець.— А меньше не можна, **братець-**ч у м а к?— Ни III 92.30.

БРАТИ (10). **1., 2., 3., 5., 7.** *Див. осн.* **1., 2., 3., 5., 7.**

8. *Діставати, купувати* (1). И де таки табачку **бралы**: чи не с чимиричкою часом?! VII (кн. I) 40.13.

◊ **берете 5.** III 39.19, **бралы 8.** VII (кн. I) 40.13, **бери 2.** III 50.22, **3.** III 53.33 (2р.), **7.** III 53.34, **беріть 1.** III 50.7, 50.17, 51.2, **берить 2.** V 69.2.

БРАТИКИ (1). *Пестл. Зверт.* А шинкарка на их морг: Иду, **братыки,** на торг IV 41.4. *Див. ще осн.* **БРАТІК 1.**

БРАТСТВО (1). *Див. осн.* **БРАТСТВО²**.

◊ ***Одн. М.*** **в Братстві** III 29.19.

БРАТСЬКИЙ МОНАСТИР, БРАТСЬКИЙ (3). [Гнат]: Не забув **Братський монастир?** III 28.5. [Гнат]: Чи втямки тобі, як ми втікали з **Братського** на Запоріжжя III 34.12.

◊ ***Одн. Р.*** **з Братського** III 34.12, ***З.*** **Братський монастир** III 28.5, ***М.*** **в Братськім** III 13.15.

БРЕХАТЬ (5). *Див. осн.*

◊ **брехать** III 29.11, **брешеш** IV 41.36, **бреше** III 118.1, 333.5, 333.6.

БРЕХНЯ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **брехня** III 13.19, 29.4.

БРЕХУН (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **брехун** III 22.16, ***Мн. Н.*** **брехуны** V 5.2.

БРИДКО (1). *Див. осн.*

◊ **бридко** III 34.10.

БРИКАТИСЯ (1). *Перен. Суперечити, заперечувати.* [Хома]: весілля можна одкинути аж геть до того тижня; а через таку годину і нашого брата, мужика, угомониш, щоб не **брикався,** не то що дівку III 16.19.

БРИЛЬ (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **брыль** III 81.7, 207.9, 246.8, IV 38.20, ***О.*** **брылем** IV 18.23, ***М.*** **в брыле** IV 42.24.

БРИЧКА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в бричку** III 81.32, 81.34, ***М.*** **в бричке** III 81.33.

БРОВАР (1). *Пивоварня.* Чего в этом селе нет? И с т а в ы,.. и вынныця, и **б р о в а р ь** III 176.30.

БРОВИ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **на брови** III 34.13, ***М.*** **на бровах.** III 13.20.

БРОДЯГА (2). *Див. осн. Ще лайл., зверт.* (1). Брешеш, душегубець, **бродяга!** Ты паству свою покин[ув] без спросу владыки IV 41.37.

◊ ***Одн. О.*** **бродягою** IV 282.2, ***К.*** **бродяга** *зверт.* IV 41.37

БУБЛИКИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. З*** **на бублики** III 171.21.

БУБЛИЧОК (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **бубличка** IV 52.41, ***О.*** **бубличком** IV 28.5, ***Мн. З.*** **бублички** IV 36.18, ***О.*** **с бубличками** IV 28.7

БУВА (1). *Вставн. Часом.* [Хома]: Та що се їх нема так довго? Чи не злякались, **бува,** завірюхи? III 9.31.

БУВАТИ (5). *Див. осн.* **2., 3., 5.**

◊ **бува 2.** III 48.18, **бував 3.** III 17.29, V 67.37, **бувало 2.** III 38.4, **5.** III 178.19.

БУДИНОК (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **будынок** III 317.14, IV 45.10, ***Р.*** **будынка** V 173.12, ***З.*** **на будынок** III 189.30, ***Мн. Н.*** **будынки** III 189.31.

БУДИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **будив** III 18.23.

БУДИЩА (14). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **Будища** IV 244.39, 245.1, 245.2, ***Р.*** **до Будищ** IV 224.8, ***З.*** **в Будища** IV 284.19, 285.17, 294.42, 303.9, **у Будища** IV 224.13, ***М.*** **в Будищах** IV 224.21, 285.13, 289.34, 293.26, 293.41.

БУЙНЕСЕНЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **буйнесенький** V 76.37.

БУЛАВА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **булаву** VII (кн. I) 39.8, ***О.*** **булавою** III 13.13.

БУРТА (2). Яким.. сел в бричку и поехал в село **Бурта** III 81.34. Поеду я завтра в **Бурта** III 80.28.

БУР'ЯН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **бурьяну** V 66.3.

БУТИ, БУТЬ (148). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (4). [Назар]: Ти огню хочеш! **Буде** огонь, **буде!** Для тебе все пекло визову... III 23.27. *У приказці* (1). [Назар]: Не бійся! Більш копи лиха не **буде.** III 35.21.

2.—5. *Див. осн.* **2.—5.**

6. *Див. осн.* **6.** *Ще //З підсилювальною часткою «бо»* (1). [Гнат]: **Будь** бо [Назар] веселіший, не показуй виду. III 37.18.

7. *Див. осн.* **7.** *Ще у приказці* (1). не хвалыться **було,** йдучи на рать... III 312.9.

8. *Див. осн.* **8.**

◆ *У спол.* (11): а) *Див. осн.* а). *Ще у спол.* б) т о т о б о і **є** — *для підкреслення певної думки* (2). [Хома]: А як же я сам тобі все добро віддам, тоді що буде? га?.. Т о т о б о і **є,** дурочка ти безсережна! III 10.31.

◊ **буты 3.** IV 38.22, **буть 3.** III 38.18, **є 1.** III 11.4, 14.32, 18.16, 18.36, 21.8, 22.8, 23.8, 29.23, 32.4, 34.4, 37.8, VI 23.6, 23.8, *повт.* III 16.2 (2 р.), *у спол.* **б)** III 6.18, 10.31, **е 1.** III 84.28, **єсть 1.** III 15.32, 23.29, 29.10, 37.2, 40.22, 51.27, **есть 1.** III 110.11, **був 1.** III 30.10, **3.** V 65.27, **6.** III 22.9, 26.14, 26.22, 30.5, **7.** III 34.13, VI 23.6, **була 1.** III 28.34, 42.4, **2.** III 174.37, **3.** III 39.14, **6.** III 5.15, 11.6, 41.7, **було 1.** III 35.7, 91.20, 174.40, **2.** III 185.5, **3.** III 9.5, 9.16, 9.18, 9.26, 174.42, **6.** III 20.2, 33.29, 44.13, 49.6, 85.25, 178.19, 181.27, 337.17, 340.42, **7.** *у приказці* III 312.9, **8.** III 13.16, 25.11 (2 р.), 28.4, **були 3.** X 20.17, **6.** III 25.10, **булы 6.** III 178.4, **буду 3.** III 37.21, **7.** III 34.4, 46.28, 49.22, 51.16, 198.15, IV 302.16, **будеш 3.** III 46.13, **4.** III 13.21, 26.30, 35.26, **7.** III 34.2, 40.25, 46.27, VI 123.14, **буде 1.** III 12.20, 15.4, 35.11, 197.15, 309.24, 331.32, *повт.* III 23.27 (2 р.), *у приказці* III 35.21, **2.** III 11.24, 13.7, 13.9, 34.14, 37.33, 44.32, 52.4, 181.23, **3.** III 32.17, 46.7, **4.** III 5.13, 10.31, 13.16, 312.2, **5.** III 13.27, 32.9, 331.6, **6.** III 27.5, 27.7, 38.5, 38.7, 40.3, 43.9, 45.31, 46.24, 87.23, 174.26, 175.12, 175.35, 235.6, 316.25, 344.21, VI 23.10, **7.** III 26.18, 37.20, **будемо 7.** III 46.8, 46.27, IV 39.18, **будем 7.** IV 48.26, 281.32, V 68.38, **будуть 1.** III 47.2, **7.** III 183.1, **будь 6.** III 33.12, *у спол.* а) III 18.3, 38.10, IV 280.35, **будь бо 6.** III 37.18, **нехай буде 2.** IV 33.40, **будьте 6.** III 17.10, *у спол.* а) III 12.21, 17.19, 26.33, IV 38.9, VI 23.7, 23.11.

БУЦІМ (1), **БУЦІМТО** (1). *Див. осн.*

◊ **буцім** III 18.11, **буцім то** III 14.4.

БУЧНО (1). *Присл.* Они в тот день окрестили и усыновили двух близнецов-подкидышей и [так] **бучно** отпраздновали крестины IV 25.27.

В

В (118), **У** (96). **І. 1.—3., II. 1., 2., 3., 4., 6., 10., 14., 15., 16., 19., III. 1.—5.** *Див. осн.* **І. 1.—3., II. 1., 2., 3., 4., 6., 10., 14., 15., 16., 19., III. 1.—5.**

◆ *У спол.* (3): а) **в** п е ч і н к а х с и д і т и — *дуже набриднути* (1). [Хома]: Уже ти [Стеха] мені **в** п е ч і н к а х с и д и ш з своїми витребеньками. III 12.3; б) о с т а т и с я **в** д у р н я х (1). [Хома]: Ще, може, й мене обдурить, тоді і о с т а в с я на віки вічні **в** д у р н я х. III 13.5; в) щ о ж **в** т і м (1). [Хома]: Пожалуй, він і так тебе візьме.. Та щ о ж **в** т і м? Подумай, що тоді ти робитимеш. III 15.21.

◊ **І. в 1.** III 11.4, 16.2, 18.13, 23.28, 23.29, 28.25, 29.23, 29.24, 29.28, 32.14, 112.36, IV 44.17, 279.33, VI 23.6, **у 1.** III 14.24, 15.32, 22.8, 23.7, 23.8, 23.30, 29.19, 29.35, 30.8, 32.4, 33.2, 34.19, 34.20, 34.22, 34.32, 35.4, 37.2, 38.4, 41.2, 45.23, 48.18, 51.27, 51.35, 84.28, 91.32, 91.33, 91.35, 104.43, 109.42, 131.5, 175.12, 175.13, 175.34, 181.32, IV 271.29, **2.** III 6.4, 12.23, 26.36, 37.33, **3.** III 48.30, **II. в 1.** III 13.18, 17.34, 19.1, 19.20, 20.4, 27.23, 33.10, 37.21, 46.31, 50.10, 92.32, 128.14, 131.29, 168.15, 168.16, 168.17, 180.12, 185.14, V 23.28, 69.1, VIII 12.18, **2.** III 10.2, **3.** III 26.15, **4.** III 46.11, 180.12, **6.** III 8.17, 46.14, **14.** III 12.21, **15.** III 29.4, **16.** IV 281.31, **19.** III 30.31, **у 1.** III 16.30, 16.33, 17.25 (2 р.), 17.30, 17.33, 17.34, 26.28, 30.23, 31.2, 31.5 (2 р.), 31.38, 33.30, 34.9 (2 р.), 41.31, 42.20, 43.22, 44.19, 46.2, 46.25, 46.26, 113.22, IV 289.11, **2.** III 5.10, 36.18, **3.** III 26.17, **4.** III 46.11, **10.** III 16.6, **III. в 1.** III 13.15, 17.29 (2 р.), 17.35, 19.21, 28.2, 29.19, 30.8, 32.4, 33.7, 33.8, 33.29, 34.7, 40.17, 41.3 (2 р.), 45.21, 45.24, 47.30, 47.31, 47.34, 48.29, 168.13, 176.31, 198.16, 204.43, 341.4, IV 36.36, 43.18, 221.36, 263.21, 287.7, V 65.23, 67.37, 67.38, 67.39, 137.20, VII (кн. I) 28.37, 39.4, 46.23, 47.18, 53.16, VII (кн. II) 13.10, 14.4, 14.13, 16.4, 16.12, 17.24, 19.11, VIII 12.17, X 31.18, 44.36, 45.28, 47.2, 47.18, **2.** III 32.35, 48.12, 53.33, **3.** III 91.19 (2 р.), 91.22, 178.28, 178.29, IV 282.3, VI 56.9, VII (кн. II) 4.12, **4.** III 16.8, 91.22 (2 р.), VII (кн. I) 34.28, *у спол.* а) III 12.3, *у спол.* б) III 13.5, *у спол.* в) III 15.21, **у 1.** III 13.11, 13.12, 17.15, 19.22, 23.8, 28.2, 29.29, 34.20, 36.6, 37.32, 41.2, 41.8, 41.11, 51.36, 309.6, V

54.26, 65.27, 76.35, VII (кн. I) 38.7, 40.33, VII (кн. II) 17.33, 18.33, 19.26, **2.** III 28.16, **3.** III 21.34, **5.** III 13.3.

ВАЖКА (1). *Вагітна.* [Кобзарь] *(прокашлявшись):* коли ще вона була у Туреччині **важкою,** так їй сказав арменський знахар, що вона родить дочку III 41.8.

ВАЖКО (3). *Присл.* [Галя]: Я заплачу, заплачу, так **важко** на серці стане. III 45.24. *Див. ще осн.*

◊ **важко** III 45.24, 46.21, 48.5.

ВАЖНИЙ (1). [Хома]: Мені треба поговорити з тобою об **важнім** ділі. III 13.28.

ВАЛІЗИ (1). *Чемодани.* Вот он, начинивши **вализы** ассигнациями, поехал в Киев IV 36.31.

ВАЛКА (3). *Кілька підвід чи хур, що перевозять вантаж.* Каждое божие лето отправлял он две **валки,** по крайней мере возов в 20 каждая, одну на Дон за рыбою, а другую в Крым за солью. III 73.7. Часть добра сваливалась в его коморах, а с другою половиною добра он уже сам отправлялся в город Ромен, с своею **валкою.** III 73.11.

◊ ***Одн. О.*** **с валкою** III 73.11, 130.25, ***Мн. З.*** **валки** III 73.7.

ВАЛЯТИСЯ (2). **1.** *Див. осн.* **ВАЛЯТИСЬ.**

2. *Хитатися* (1). Иде багач, иде дукач, Пьян **валяеться,** Над бидною голотою Насмихається. V 209.В.

◊ **валяеться 1.** V 68.39, **2.** V 209. В.

ВАРВАРА (2). *Див. осн. Ще зверт.* (1). Святая **Варваро** великомученице! Боитесь ли вы бога, Карло Осипович? IV 26.8.

◊ ***Одн. Р.*** **з Варвары** III 338.32, ***К.*** **Варваро** *зверт.* IV 26.8

ВАРЕНИКИ (3). *Див. осн.* **ВАРЕНИК.**

◊ ***Мн. Р.*** **коло вареников** IV 46.26, ***З.*** **на вареныки** V 173.3, **про вареники** III 8.9.

ВАРЕНУШНИЙ (1). **Варенушному** архимайстрови А. М. Залескому на память 6 іюня 1859 на Нови Шевченко. X 26.39.

ВАРИТЬ (3). *Див. осн.*

◊ **варить** III 112.26, **вари** III 112.27, 112.28.

ВАРНАК (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **варнак** III 133. Заг., 136.16, ***О.*** **с варнаком** III 136.20.

ВАРОЧКА (39). **Варочка** оце мени «Помилуй мя, боже» читала III 332.38. он слушал и любовался своей **Варочкой** III 329.19.

◊ ***Одн. Н.*** **Варочка** III 327.26, 328.39, 329.13, 330.29, 330.31, 332.36, 332.38, 332.40, 332.41, 333.40, 334.6, 334.14, 334.20, 336.36, 338.11, 339.16, 341.1, 343.37, ***Р.*** **Варочки** III 328.3, 338.13, 340.12, **для Варочки** III 331.1, 334.11, **у Варочки** III 334.6, ***Д.*** **Варочке** III 328.35, 328.39, 329.24, 330.24, 330.26, ***З.*** **Варочку** III 327.34, 327.36, 328.23, 330.36, 336.26, 344.37, ***О.*** **Варочкою** III 327.39, 330.4, 337.29, **Варочкой** III 329.19.

ВАСИЛІВКА (1). *Назва села.* У **Васыливци** VII (кн. II) 19.26.

ВАТАГА (2). *Див. осн.* **ВАТАГА**[2].

◊ ***Одн. З.*** **ватагу** V 188.1, ***О.*** **за ватагою** V 225.46.

ВАШ (14). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* **ваша** м и л о с т ь — *при шанобливому звертанні до вищого за становищем* (1).— Прошу **вашои** м и л о с т и, садитеся за стол та полуднуйте III 104.23.

◊ ***Одн. Н.*** **ваш** IV 282.7, **ваша** III 17.22, 23.25, ***Р.*** **вашого** III 11.6, (из) **вашои** III 189.28, ***З.*** (у) **ваш** III 17.33, **вашу** III 17.37, **вашои** *у спол.* III 104.23, ***М.*** (в) **вашій** III 17.35, ***Мн. З.*** (за) **ваши** III 112.35, 243.21, IV 44.16, 279.32, ***М.*** (при) **ваших** III 24.3.

ВБИВАТИ *див.* **УБИВАТИ.**

ВБИВАТИСЯ, ВБИВАТИСЬ (2). *Побиватися.* [Стеха]: Я вас так вірно люблю, так **вбиваюсь** за вами, а ви... III 11.8. [Гнат]: а ти [Назар] й справді баба, ще раз тобі скажу: казна за чим **вбиваєшся.** III 29.33.

ВБИТИ *див.* **УБИТИ.**

ВВЕСЬ *див.* **ВЕСЬ.**

ВВІЙТИ (2). *Див. осн.*

◊ **ввийдеш** VIII 42.4, **ввійде** III 44.8.

ВВОЛЮ (2). *Присл. Досхочу.* — Париж важный,— говорю,— город, и вейну, и мамзельхен, всёго,— говорю,— **вволю.** III 312.7.

◊ **вволю** III 311.42, 312.7.

ВГАВАТИ (1). *Переставати.* [Кобзарь] *(прокашлявшись):* Сидить [цариця] у норі і, не **вгаваючи,** усе їсть дітей III 41.11.

ВДАРИТИ (1), **УДАРИТИ** (1). *Затанцювати.* [Хозяйка]: Ану, **вдарте,** та.. понашому.. *(Козак с девушкою выходит танцовать).* III 42.29. *Див. ще осн.* **ВДАРИТЬ.**

◊ **удар** III 38.3, **вдарте** III 42.29.

ВДАРИТИСЯ (1). *У спол.* **вдаритися** в х а н ж е с т в о — *стати ханжою.* Вечером.. навестил.. Репнину. Она щастливо переменилась, потолстела и как будьто помолодела, и **вдарилася** в х а н ж е с т в о V 158.29.

ВДЕНЬ (1). *Див. осн. у спол.*

◊ **вдень** *у спол.* III 84.39.

ВДОВА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **вдова** III 84.30, 87.31.

ВЕЗТИ (2). *Див. осн.*

◊ **везли** III 47.32, **везы** III 128.25.

ВЕЛИКДЕНЬ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **великодня** III 93.2, 108.33, ***Д.*** **к великодню** VI 23.9, ***З.*** **на великдень** III 36.15, ***О.*** **перед велыкоднем** III 191.4.

ВЕЛИКИЙ (9). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.** **3.** *Див. осн.* **3.** *Ще // Багатий* (2). Из Царяграда, из Варшавы и Москвы, прыбувалы послы з **велыкимы** дарами еднать Богдана и народ Украинскій VII (кн. I) 39.5.

◊ ***Одн. Н.*** **великий 1.** III 13.16, **велыка 3.** III 130.3, **велыке 3.** III 73.27, ***Р.*** (окроме) **велыкого 3.** VII (кн. I) 39.7, ***З.*** (у) **великий 1.** III 36.18, **великого 2.** VI 71.20, ***О.*** **великим 1.** III 11.7, **велыкою 2.** IV 40.1, ***Мн. О.*** (з) **велыкимы 3.** VII (кн. I) 39.5.

ВЕЛИКОДНИЙ (2). *Див. осн. Ще у спол.* **великодні** с в я т к и (1). Катерина Лукьяновна.. на **велыкодных** с в я т к а х просватала за князя мою бесталанницу Катрусю. III 180.31.

◊ ***Одн. Н.*** **велыкодная** *у спол.* III 176.33, ***Мн. Н.*** **на велыкодных** *у спол.* III 180.31.

ВЕЛИКОМУЧЕНИК (1). *Про святого. Зверт.* Святый **великомучениче** Иване Воине, что ты с нами делаешь? IV 11.29. *Див. ще осн.*

ВЕЛИКОМУЧЕНИЦЯ (2). *Про святу. Зверт.* Господи! Святая Катерино **великомученице,** страдала ли ты так, как она, моя бедная Катруся, страдала? III 186.36. Святая Варваро **великомученице!** Боитесь ли вы бога, Карло Осипович? IV 26.8. *Див. ще осн.*

ВЕЛІТИ (4). *Див. осн.* **1.—2.** *Ще у спол.* б о г **велів** — *судилося* (1). — От и в лакеях б о г **велив** побувать. IV 282.3.

◊ **велю 1.** III 20.24, **велить 2.** III 16.35, **велив** *у спол.* IV 282.3, **велять 1.** III 11.4.

ВЕЛЬМОЖНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **вельможний** III 17.6.

ВЕНГЕРСЬКИЙ (2). [Кобзарь]: У **венгерській** стороні, у цесарців, за шляхетською землею, стоїть гора висока. III 41.2 //*Субст.* (1). [Стеха] *(отходит от стола):* Усе! Здається, що все.. Риба, м'ясо, баранина, свинина, ковбаса, вишнівка, слив'янка,.. **венгерське** — усе, усе. III 5.9.

ВЕРБА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **верба** III 309.6, ***О.*** **пид вербою** III 78.10, 309.7, ***М.*** **на верби** *у приказці* III 125.2.

ВЕРЗТИ (1). *Див. осн.*

◊ **верзеш** III 14.30

ВЕРЗТИСЬ (1). *Див. осн.* **ВЕРЗТИСЯ.**

◊ **верзлась** III 25.23.

ВЕРНУТИ (1). *Безособ. У спол.* п е ч і н к и **верне** — *про тяжкі переживання.* [Назар]: Ти смієшся, а в мене п е ч і н к и **верне.** Хіба ж моє горе смішить тебе? III 28.25. *Див. ще осн.*

ВЕРНУТИСЯ (6). *Див. осн.* **1.**

◊ **вернувся** III 26.6, **вернулися** III 90.31, **вернулыся** III 185.6, **вернуся** III 112.14, **вернусь** III 24.6, 42.8.

ВЕРТЕП (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **у вертепі** III 19.22.

ВЕРТІТИ (1). [Хома]: Злигався я з дяволом.. Що ж? Не можна без цього. У такому ділі як не **верти,** треба або чорта, або жінки. III 13.3.

ВЕРША (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **вершу** IV 299.44.

ВЕСЕЛИЙ (5). *Див. осн. Ще повт.* (2). [Назар]: Я тебе вивчу другу [пісню], **веселу-веселу** та хорошу. III 49.25.

◊ ***Одн. Н.*** **весела** III 47.17, 48.32, 49.2, ***З.*** **веселу** *повт.* III 49.25 (2 р.).

ВЕСЕЛИТИСЯ (2). *Див. осн.*

◊ **веселяться** III 28.18, **веселітеся** III 38.16.

ВЕСЕЛІШЕ (1). *Див. осн.*

◊ **веселише** III 175.35.

ВЕСЕЛІШИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **веселіший** III 37.18.

ВЕСЕЛО (15). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **весело 1.** III 8.24, 27.5, 45.31, 46.27, 46.33, **2.** III 16.3, 27.7, 44.24, 45.31, 46.24, 46.35, *повт.* III 16.5 (2 р.), 20.5 (2 р.).

ВЕСІЛЛЯ (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **весілля** III 37.33, IV 279.1, 279.16, ***З.*** **весілля** III 16.17, **весилля** IV 268.33, ***М.*** **на весіллі** III 48.18.

ВЕСІЛЬНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **весільна** III 51.36.

ВЕСТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **веде** V 65.36.

ВЕСЬ, ВСЯ, ВСЕ (42), **УВЕСЬ, УСЯ, УСЕ** (30), **ВВЕСЬ** (1). *Див. осн.* **ВЕСЬ 1.—4.,** *у спол.* є), к). *Ще у спол.* л) **все** о д н о (1). [Кобзарь]: Коли казку, так казку; мені **все** о д н о. III 40.5; м) п е р ш **усього** (1). [Гнат]: П е р ш **усього** випий горілки. III 29.16.

◊ ***Одн. Н.*** **ввесь 1.** III 31.35, **вся 1.** III 30.16, **все 3.** III 5.7, 10.18, 11.21, 13.13, 25.13, 29.20, 30.13, 31.24, 110.4, 182.2, *у спол.* л) III 40.5, **усе 3.** III 5.7, 11.4, 12.8, 12.32, 17.22, 17.23, 32.14, 32.18, 34.19,

35.30, 37.8, 38.5, 43.13, *повт.* III 5.9 (2 р.), ***Р.*** **всёго 3.** III 311.42, 316.22, **усього** *у спол.* м) III 29.16, ***Д.*** **усьому 1.** III 36.17, ***З.*** **увесь 1.** III 45.34, (на) **всю 1.** III 41.37, *у спол.* к) III 181.37, **усю 1.** III 47.3, **все 1.** III 10.30, 23.28, 34.14, **3.** III 11.23, 29.11, 30.11, 38.11, 44.10, 51.16, 53.34, (на) **все 1.** III 19.29, **3.** III 176.23, **усе 3.** III 28.2, ***Мн. Н.*** **всі 1.** III 15.5, 15.7, 32.11, **4.** III 15.24, **вси 4.** IV 302.29, 302.30, **усі 1.** III 45.22, **4.** III 34.28, ***Р.*** **всіх 2.** III 23.81, **усіх 2.** III 29.6, 39.21, ***Д.*** **всім 4.** III 27.7, **усім 4.** *повт.* III 12.13 (2 р.), ***З.*** **всі 2.** III 13.26, 17.25, **усі** *у спол.* є) III 34.16, **всіх 4.** III 41.12, (про) **всіх 2.** *повт.* III 46.29 (2 р.), **усіх 4.** III 40.29, 41.12, ***М.*** (по) **всім 2.** III 17.24, (по) **усіх** *у спол.* є) III 17.24.

ВЕЧЕРНИЦІ (14). *Див. осн.* **ВЕЧІРНИЦІ.**

◊ ***Мн. Н.*** **вечерниці** III 12.23, 25.7, 26.36, 27.2, **вечерныци** III 109.18, 109.31, ***Р.*** **вечерниць** III 34.19, **вечерныць** III 126.27, ***З.*** **вечерниці** III 25.6, 37.18, **на вечерниці** III 7.2, 12.20, **вечерныци** III 126.25, **на вечерныци** IV 21.11.

ВЕЧЕРНИЦЯ (1). *Див. осн.* **ВЕЧІРНИЦЯ.**

◊ ***Одн. З.*** **на вечерныцю** III 178.12.

ВЕЧЕРЯ (20). *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* (2): а) с в я т а я **вечеря.** *Рел.* (1). Прыслалы батько и маты до вас, дядьку, и до вас, дядыно, с в я т у ю **вечерю.** IV 32.4; б) ч е р н е ч а **вечеря** (1). Трохим был, как говорится, в своей тарелке и подтрунивал над ч е р н е ч е ю **вечерею** — так называл он наш ужин. IV 218.17.

◊ ***Одн. Н.*** **вечеря 2.** III 92.16, 352.10, ***Р.*** **от вечери 2.** IV 294.31, **по вечери 1.** III 95.1, **после вечери 1.** III 77.34, 113.16, 175.31, 178.9, ***З.*** **вечерю 2.** III 96.40, 175.13, 175.30, 310.10, IV 32.14, 32.19, *у спол.* а) IV 32.4, **за вечерю 1.** III 77.35, IV 31.40, **на вечерю 1.** III 76.43, ***О.*** **над вечерею 2.** *у спол.* б) IV 218.17, ***Мн. З.*** **вечери 2.** III 91.12

ВЕЧЕРЯТИ, ВЕЧЕРЯТЬ (22). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **вечерять 1.** III 91.3, 91.5 (2 р.), 91.6, 91.13, 168.40 (2 р.), 223.5, 248.41, 352.8, IV 23.27 (2 р.), 269.21, V 68.40, **2.** III 90.12, **вечеряет 1.** III 223.7, **вечеряют 1.** III 168.36, **вечеряв 1.** V 68.40, **вечерял 1.** IV 304.48, **вечеряли 1.** III 353.2, **вечерялы 1.** IV 304.5, **вечерявши 1.** IV 52.41.

ВЕЧІР (7). *Див. осн. Ще у спол.* с в я т и й **вечір** (3). А в с в я т ы й **вечир** понесли мы вечерю к дедушке IV 32.14.

◊ ***Одн. Н.*** **вечир** *у спол.* IV 32.15, ***Р.*** **до вечора** IV 289.9, **из вечора** IV 314.7, ***З.*** **вечір** III 17.6, 19.29, **вечир** *у спол.* IV 32.13, **в вечир** *у спол.* IV 32.14.

ВЕЧІРНІЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **вечирняя** V 43.16.

ВЕЧОРОМ (1). *Присл.* [Гнат]: Вона, звісно, виходила до тебе колинебудь пізно **вечором** у садок III 31.38.

ВЖЕ (35), **УЖЕ** (11). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **вже 1.** III 5.17, 7.29, 10.19, 12.20, 12.32, 18.35, 29.29, 34.11, 34.17, 35.7, 42.6, 46.36, 52.3, 112.27, 168.23, 181.30, IV 12.8, 282.8, 286.17, V 68.40, VI 23.10, **2.** III 5.25, 5.26, 7.12, 8.4, 12.11, 12.23, 15.19, 17.28, 26.12, 27.9, 33.24, 42.24, IV 49.19, V 65.34, **уже 1.** III 5.15, 12.2, 13.7, 26.15, 34.19, 38.17, 49.2, 181.28, 350.11, IV 33.40, VII (кн. I) 39.6.

ВЗЯТИ (30). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Див. осн.* **3.** *Ще повт.* (7). — **Возьмы! возьмы,** Лукие [платок]! — прибавила Марта.— **Возьмы!** Это мы для тебя у московских крамарей купили. III 91.36.

4.—5., 7.—8. *Див. осн.* **4.—5., 7.—8.**

10. *Одружитися* (1). [Хома]: Ну, не дай я тобі приданого,— що тоді, га? Пожалуй, він і так тебе **візьме:** мало яких дурнів нема на світі! Та що ж в тім? Подумай, що тоді ти робитимеш? III 15.20.

◆ *У спол.* (3): а) г р і х н а д у ш у **взяти** (1). [Хома]: Піди лишень до Галі та поговори з нею хорошенько по-своєму, і коли теє... то завтра і між нами онеє. [Стеха]: Казав пан — кожух дам, та й слово його тепле. І я тільки г р і х н а д у ш у **візьму.** III 11.19; б) к а т й о г о **возьми.** *Лайл.* (1). Как бо его зовуть, того помищика, к а т ё г о **возьмы?** IV 45.38; в) ч и я **візьме** (1). [Хозяйка]: Побачим, побачим, ч и я **візьме** III 42.28.

◊ **взяв 4.** III 26.15, **взяла 2.** III 48.22, **візьму 5.** III 42.6, *у спол.* а) III 11.19, **візьме 10.** III 15.20, *у спол.* в) III 42.28, **визьмемо 2.** V 69.3, **возьмемо 5.** III 111.32, **возьмете 5.** III 331.6, **візьми 1.** III 27.18, **2.** III 44.17, **возьми 1.** III 49.8, **7.** III 50.15, **8.** III 23.12, **возьмы 1.** III 182.40, **2.** III 174.4, **3.** *повт.* III 91.29, 91.30, 91.31 (2 р.), 91.36 (3 р.), *у спол.* б) IV 45.38, **возьміть 2.** III 52.8, **7.** III 21.8, **возьмить 3.** III 131.10, VI 22.20, **4.** III 332.19, **взявши 2.** III 87.36

ВЗЯТИСЬ (1). *Див. осн.* **3.**

◊ **візьмусь** III 5.23.

ВИ (118). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **ви** III 6.6, 7.24, 7.29, 10.15, 11.7, 11.8, 12.27, 13.23 (2 р.), 17.11, 17.19, 17.36, 18.2, 18.8 (2 р.), 18.10, 19.6, 21.21, 22.21, 23.23, 23.24, 27.2, 27.25, 35.8, 35.29, 36.10, 37.30, 39.19, 43.16, 51.23 (2 р.), 53.32, **вы** III 92.23, 174.37, 178.4, 181.31, 333.14, IV 37.17, 44.13, 45.39, 46.25, 280.5, 282.7, 282.8, 286.17, 304.5, V 67.40, ***Р.*** **для вас** III 27.2, 33.24, 43.28, **до вас** III 35.7, IV 32.3, 32.4, 32.15, V 67.40, **з (із) вас** III 37.11, 38.3, **у вас** III 34.20, 34.22, 37.2, 109.42, 173.26, 181.32, ***Д.*** **вам** III 11.24, 12.26, 16.2, 17.8, 19.6, 19.29, 26.19, 34.17, 34.24, 39.20, 42.6, 42.24, 84.25, 86.5, 86.20, 173.22, 174.36, 174.37, 174.42, 176.22, 196.39, 197.15, IV 37.19, 37.22, 44.12, 271.33, 271.34, 271.36, 281.28, 295.13, V 65.34, ***З.*** **вас** III 7.16, 11.8, 17.10, 18.11, 23.24, 26.28, 32.19, 39.19, 40.29, 51.2, 51.3, 53.36, 78.29, IV 39.12, 287.1, 287.46, 289.11, V 65.26, VII (кн. I) 40.14, **на вас** III 10.11, ***О.*** **з вами** III 27.21, 35.24, VIII 42.5, **за вами** III 11.8.

ВИБЛА МОГИЛА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Выбла могила** IV 18.25.

ВИВЧИТИ (1), **ВИУЧИТИ** (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **выучив** III 311.34, **вивчу** III 49.25.

ВИВЧИТИСЬ (1). *Див. осн.* **ВИВЧИТЬСЯ.**

◊ **вивчились** III 9.2.

ВИГАДАНО (1). *Присудк. Безособ.* [Гнат]: жінки наголо всі цокотухи: не для їх **вигадано** слово м о в ч а т и III 32.11.

ВИГЛЯДАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **выглядае** IV 237.17.

ВИГНАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **виженем** III 40.27.

ВИГОДУВАТИ (4). *Див. осн.*

◊ **вигодувала** III 46.33, **выгодувала** III 87.33, **вигодуєш** III 46.30, **выгодувавши** III 87.35.

ВИГОРІТИ (3). Село було колись оцёго дытяты матери, та и **выгорило.** III 174.41.

◊ **выгорив** III 312.8, **выгорило** III 174.41, 174.42.

ВИД (4). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* (3): а) д л я **виду** (1). [Гнат]: Я, пожалуй, хоч і зараз піду, а ти зостанься тут поки,— так, д л я **виду** III 37.20; б) н а **вид** — *на огляд* (1). [Стеха]: старший брат.. проткнув вилами свого меншого брата: так їх бог так і поставив укупці на місяці, н а **вид** усьому хрещеному миру III 36.17; в) н е п о к а з у в а т и **виду** (1). [Гнат]: Будь бо веселіший, н е п о к а з у й **виду.** III 37.18.

◊ ***Одн. Н.*** **вид** IX 76.26, ***Р.*** **виду** *у спол.* в) III 37.18, **для виду** *у спол.* а) III 37.20, ***З.*** **на вид** *у спол.* б) III 36.17.

ВИДАТИ (1). [Князь]: в яких царствах, в яких государствах не бував, а такої куниці, сиріч красної дівиці, не **видав.** III 17.30. *Див. ще осн.*

ВИДАТЬ (2). *Віддати заміж.* [Галя] *(обнимая ноги отца):* Ви покійній матері, як вона умирала, біля домовини обіщали мене **видать** за Назара. III 23.24. [Назар]: Я, Назар Стодоля! Той самий, за кого ти вчора обіщав **видать** дочку свою III 20.12.

ВИДЕРЖАНИЙ (1). *Присудк.* Поправляйте, будьте ласкаві, самі граматику, бо так погано **видержана** коректура, що цур йому. VI 23.12.

ВИДЕРЖАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **видержить** III 52.3.

ВИДНО (1), **ВИДКО** (1). *Див. осн.* **1**

◊ **видно** III 43.8, **видко** III 43.10.

ВИДУБЕЦЬКИЙ МОНАСТИР (1). **Выдубецкій монастырь** у Кыеви. VII (кн. I) 40.33.

ВИДУМАТИ (4). *Див. осн.*

◊ **видумав** III 34.10, **видумали** III 9.7, 36.26, **видумаєш** III 31.19.

ВИЖИДАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **выжидае** IV 237.17.

ВИЗВАТИ (1). *Образн.* [Назар]: Ти огню хочеш! Буде огонь, буде! Для тебе все пекло **визову...** III 23.28.

ВИЙТИ (6). *Див. осн.* **1., 2., 7.**

◊ **вийти 1.** III 41.24, **вийшла 2.** III 35.6, **7.** III 10.23, **вийдеш 1.** III 41.33, **выйде 7.** III 126.33, **выйды 1.** III 78.8.

ВИКИНУТЬ (1). *Див. осн.* **ВИКИНУТИ.**

◊ **выкинуть** V 68.39.

ВИКОХАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **выкохав** III 339.2, **викохала** III 46.33.

ВИЛА (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **на вила** III 36.2, ***О.*** **вилами** III 36.16.

ВИЛЕТІТИ (1). *Образн.* [Гнат]: налетять сороки чорноброві, вип'єм, пожартуєм, і вір мені — вся дур із голови **вилетить.** III 30.16. *Див. ще осн.*

ВИМУРОВАНИЙ (1). *Присудк.* А церковь какая прекрасная **вымурована** за селом. IV 45.41.

ВИМУРОВАТИ (1). Говорят, какая-то генеральша Пламенчиха **вымуровала** [церковь] над гробом своего мужа. IV 46.1.

ВИНЕН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **винна** III 50.21.

ВИНЕСТИ (1). *У спол.* н о г и н е **винесуть.** [Назар]: Не піду! Мене відсіль н о г и н е **винесуть** III 22.26. *Див. ще осн.* **1.**

ВИННИЦЯ (1). *Винокурня.* чего в этом селе нет? И с т а в ы, и млыны, и пасики, и **вынныця,** и б р о в а р ь, и скотыны разной III 176.30.

ВИНУВАТИЙ (1). *Присудк.* [Назар]: дай дочці своїй ще пожити на світі, не заїдай її віку, вона не **винувата!** III 23.13.

ВИПАРИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **випарили** III 29.19.

ВИПАСТИ (2). *Про сніг.* [Сват]: Раз ..у нашій землі **випала** пороша. Я й кажу

товаришу: «Що нам дивиться на погоду? Ходім лишень шукати звіриного сліду». III 17.15. Тут вп'ять **випала** пороша. III 17.31. *Див. ще осн.*

ВИПИСУВАТИСЬ (1). [Гнат]: Адже ти не **виписувавсь** із запорожців? [Назар]: Ні. [Гнат]: Так якого ж злидня ще хотіть? III 32.38.

ВИПИТИ, ВИПИТЬ (13). *Див. осн.*

◊ **випити** III 5.9, **випить** III 37.6, **выпить** III 310.35, **выпылы** III 177.9, **вип'ю** III 20.5, **вип'єм** III 30.15, **вип'ємо** III 33.13, **выпьемо** III 181.31, **випий** III 29.16, 40.15, **выпый** III 113.15, IV 39.15, **выпыйте** III 120.29.

ВИРВАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **вирвав** III 20.13.

ВИРІЗАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **вирізали** III 47.33.

ВИРОБЛЯТИ (1). *Див. осн.* **ВИРОБЛЯТЬ 1.**

◊ **выробляють** III 315.28.

ВИРОСТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **вырис** III 91.19, 91.22.

ВИСОКИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **висока** III 41.3, ***З.*** **високий** III 8.23, **високу** III 46.9.

ВИСОЧЕННИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **высоченный** III 180.13.

ВИСТОЯЛКА (4). *Напій.* Явилася Лукия с ковром, а Марта с стеклянным боченочком, только уже налитым не **выстоялкою,** а сливянкою. III 120.1. Пряжи яешню с колбасою! Давай видро **выстоялки.** III 105.24.

◊ ***Одн. Р.*** **выстоялки** III 105.24, 106.5, ***О.*** **выстоялкою** III 119.33, 120.1.

ВИСТРОЇТИ (1). *Поставити в ряди.* Через день чи через два одилы нас, **выстроилы,** перевелы через Париж. III 312.3.

ВИСТУПАТИ (1). *Нападати на кого-н.* [Назар]: Хто хоче в домовину, **виступай** на мене. III 50.10. *Див. ще осн.* **ВИСТУПАТЬ 3.**

ВИТРЕБЕНЬКИ (2). [Хома]: Уже ти мені в печінках сидиш з своїми **витребеньками.** [Стеха]: Які тут **витребеньки?** III 12.3.

ВИУЧИТИ *див.* **ВИВЧИТИ.**

ВИХЛІЄМ (1). *Зверт.* О, прекрасний **Вихліеме!** Отверзи врата Едема. III 19.23. *Див. ще осн.* **ВІФЛЕЄМ.**

ВИХОДИТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **виходила** III 31.37.

ВИШИВАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **вишивала** III 48.23, 48.24.

ВИШИНА (1). **Вишина** 4½ аршина. X 57.29.

ВИШИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **вишию** III 49.12.

ВИШНЕВИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** (з) **вышневого** V 37.17.

ВИШНИК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** в **вышнык** III 130.28.

ВИШНІВКА (2). [Хома]: Не забудь тільки завтра вранці послать йому **вишнівки.** Знаєш? тієї, що недавно доливали. III 9.29.

◊ ***Одн. Н.*** **вишнівка** III 5.8, ***Р.*** **вишнівки** III 9.29.

ВИЯСНИТИ (1). *Зробити ясним, світлим.* [Гнат] *(к хозяйке):* Візьми мітлу та мети, **виясни** хорошенько місяць: бач, як насупило! III 27.18.

ВІВЦІ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. О.*** **за вивцямы** IV 39.4.

ВІД *див.* **ОД.**

ВІДАТИ (1). *Знати.* [Стеха]: Я нічого не знаю. Де мені, ключниці, **відати** про панські діла? III 7.20.

ВІДДАВАТИ *див.* **ОДДАВАТИ.**

ВІДДАТИ *див.* **ОДДАТИ.**

ВІДКИНУТЬСЯ (1). *Відмовитися.* [Гнат]: Чи не мусиш ублагать його **відкинуться** від Галі? га? III 31.12.

ВІДКІЛЯ (6). *Див. осн. Ще у спол.* **відкіля** в а с б о г н е с е? (2). [Хома]: А **відкіля** се в а с б о г н е с е? III 17.10.

◊ **відкіля** III 6.8, 18.2, 20.3, 26.27, *у спол.* III 17.10, **видкиля** *у спол.* VII (кн. I) 40.12.

ВІДРО (3). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **видро** III 104.43, 105.24, IV 40.9.

ВІДСІЛЬ (1). *Див. осн.*

◊ **відсіль** III 22.26.

ВІДЧИНЯТИ (1). [Стеха]: Хто там? [Хома] *(за дверью):* Я, я! **Відчиняй** мерщій. III 9.13.

ВІДЬМА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **відьма** III 27.21, ***З.*** **видьму** *у назві* V 155.14, **за видьму** *у назві* V 155.23, ***О.*** **над видьмою** *у назві* V 155.21.

ВІЗ (3). *Див. осн.* **1.** *Ще рим.* (1). Ой вырис я в наймах, в дорози, При чужому **вози,** в дорози. III 91.23.

◊ *Одн.* ***М.*** **при вози** *рим.* III 91.23, ***Мн. Н.*** **возы** III 204 42, ***З.*** **возы** III 91.25.

ВІЙНА (1). [Галя]: Ось мій Назар, мій чорнобривий, усе про **війну** та про походи, про Наливайка, Остряницю та про синє море... слухала б не наслухалась його III 8.14. *Див. ще осн.* **ВОЙНА.**

ВІК (7). *Див. осн.* **1., 4.**

◆ *У спол.* (2): а) з а ї д а т и *чий* **вік** — *робити безталанним кого-н.* (1). [Назар]: тільки дай дочці своїй ще пожити на світі, не з а ї д а й її **віку** III 23.13; б) н а **віки** в і ч н і (1). [Хома]: Ще, може, й мене обдурить, тоді і остався н а **віки** в і ч н і в дурнях. III 13.5.

◊ ***Одн. Р.*** **віку** *у спол.* а) III 23.13, ***З.*** **вік 1.** III 14.31, 45.34, **4.** III 14.21, ***М.*** **на віку 1.** III 16.10, **на вику 1.** III 184.35, ***Мн. З.*** **на віки** *у спол* б) III 13.5.

ВІН, ВОНА, ВОНО, ВОНО-ТО, ВОНИ (301).

1. *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (2). Та цур ий, Микитовна, не згадуй ее, нехай **ий** лыхо сныться. III 181.22.

2.—3. *Див. осн.* **2.—3.**

4. *Див. осн.* **4.** *Ще у приказці* (1). После долгого и тяжкого испытания (нехай **воно** і ворогам нашим не сниться) я не освоился еще с радостию свободы VI 184.37.

5. *Див. осн.* **5.** *Ще //З підсилювальною часткою «то»* (1). — Та **воно-то** так, Микитовна, а бывает и вот еще как III 182.39.

◆ *У спол.* а), б), г), е), є). *Див. осн. у спол.* а), б), г), е), є). *Ще у спол.* ж) щ о б т и **йому** о п р я г л о с ь. *Лайл.* (1). А ш о б т ы **ёму** о п р я г л о с ь... III 323.36.

◊ ***Одн. Н.*** **він 1.** III 13.36, 15.7 (2 р.), 15.9, 15.20, 18.16, 18.33, 20.13, 21.9, 21.21, 21.22, 21.23, 21.27, 21.30 (2 р.), 23.19, 26.15, 26.17, 26.21, 29.5, 29.10, 29.20, 34.8, 39.21, 39.22, 45.4, 45.7, 46.4, 47.7 (2 р.), 47.12, 53.19, VI 123.15, 123.17, **вин 1.** IV 38.10, V 69.3, **вона 1.** III 5.23, 5.26, 10.15, 10.17, 10.21, 10.28, 12.8, 12.26, 14.2, 14.5, 14.9, 16.16, 20.24, 22.2, 23.6, 23.9, 23.13, 23.23, 26.18, 28.34, 28.35, 29.16, 30.3, 31.37, 32.10, 32.17, 32.28, 41.4, 41.5, 41.7, 41.8, 41.10, 41.15, 47.29, 48.4, 49.11 (2 р.), 130.19, 174.25, 174.41, 175.1 (2 р.), 178.19, 312.32, 339.1, 341.4, IV 36.12, 45.16, 45.17, VI 123.16, 123.17, **воно 1.** III 46.19, 174.5, 174.42, 181.32, 182.5, **3.** III 10.17, 85.10, 122.14, 177.13, 333.5, 333.6, 336.31, IV 29.29, **4.** III 13.9, 15.4, 16.8, 25.7, 36.14, 45.31, 175.2, 175.33, 207.12 (3 р.), *у приказці* VI 184.37, **5.** III 33.19, 45.20, 45.25, 175.35, 177.9, 182.2, 184.40, 185.8, V 67.41, **воно-то 5.** III 182.39, ***Р.*** **його 1.** III 51.17, **2.** III 8.17, 11.18, 21.23, 24.3, 26.18, 29.20, 45.11, **без його 1.** III 34.33, **у його 1.** III 8.9, 14.24, 51.35, **ёго 1.** III 175.1, 311.39, **2.** III 174.41, V 170.12, *у спол.* г) V 67.30, **до ёго 1.** V 67.41, **2.** III 180.15, **її 1.** III 23.11, 23.12, **2.** III 10.17, 16.23, 21.33, 23.13, 34.13, 41.15, **ии 1.** III 341.3, 341.4, **без неи 1.** III 338.42, **у неї 1.** III 22.8, **його 1.** III 46.19, **без нього 1.** III 11.6, **замість його 1.** III 22.9, ***Д.*** **йому 1.** III 5.22, 9.29, 16.21, 45.5, 45.11, 51.28, 51.35, VI 123.16, *у спол.* а) III 8.7, 16.23, 33.23, 40.30, VI 23.12, **ёму 1.** III 131.5, V 170.12, *у спол.* а) IV 293.17, *у спол.* ж) III 323.36, **їй 1.** III 13.19, 41.8, 42.20, *у спол.* а) III 49.23, **ий 1.** IV 44.31, *у приказці* III 181.22, *у спол.* а) III 181.23, V 130.4, ***З.*** **його 1.** III 8.8, 8.16, 8.22, 8 30, 18.30, 21.8, 21.22, 21.27, 26.21, 29.18, 31.10, 31.12, 39.21, 45.8 (2 р.), 46.31 (2 р.), 46.32, 47.6, 47.9, 47.31, 47.32, 50.6, 50.7, 50.17, 51.2, 51.27, 52.4, 52.18, 53.5, 53.26, VI 123.15, **ёго 1.** IV 37.19, 37.20, *у приказці* IV 291.10, *у спол.* б) III 207.12, 311.37, IV 293.12, *у спол.* е) III 95.10, *у спол.* є) IV 45.38, **на ёго 1.** III 174.31, **її 1.** III 5.21, 10.18, 17.21, 17.22, 21.34, 23.11, 23.12, 30.3, 32.37, 33.15, 34.9, 41.10, 46.9, 48.10, 52.8, 52.18, **ии 1.** III 118.9, 315.30, IV 40.12, **його 1.** III 17.31, V 68.39, ***О.*** **ним 1.** III 14.21, 47.9, **з ним 1.** VI 123.14, **за ним 1.** III 113.24, **за ным 1.** III 121.25, **перед ним 1.** III 47.9, **перед їм 1.** III 47.6, **з нею 1.** III 10.15, 11.16, 12.18, 32.10, 338.38, **над нею 1.** III 16.23, ***М.*** **в ёму 1.** IV 36.36, **об йому 1.** III 46.24, **в їй 1.** III 47.34, **на їй 1.** III 13.19, **об йому 1.** III 16.24, ***Мн. Н.*** **вони 1.** III 5.10, 10.2, 22.30, 25.9, 35.29, 36.33, 41.12, 43.8, 43.9, 43.11, 47.2, 49.28, **воны 1.** III 120.21, 311.40, 315.28, ***Р.*** **їх** III 9.30, 30.13, 40.35, **2.** III 35.30, **для їх 1.** III 32.11, **од них 1.** III 37.19, ***Д.*** **їм 1.** III 11.13, 26.20, 29.29, 36.25, 38.26, VI 23.7, 23.9, *у спол.* а) III 30.13, ***З.*** **їх 1.** III 13.14, 16.6, 26.14, 36.17, **за них 1.** III 30.5, **на їх 1.** III 25.10, **их 1.** III 130.22, IV 286.25, *у спол.* б) IV 293.38, ***О.*** **з ними 1.** VI 66.29, **меж нымы 1.** III 312.1

ВІНЕЦЬ (1). *У спол.* д а т и д і л у **вінець** — *завершити справу.* [Сват]: Оце ж нашому слову кінець, а ви д а й т е д і л у **вінець.** III 17.36.

ВІРИТЬ (2). *Див. осн.*

◊ **вірять** III 30.14, **вір** III 30.15.

ВІРНИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **вірний** III 29.27, ***З.*** **вірну** III 26.16.

ВІРНО (1). *Див. осн.*

◊ **вірно** III 11.8

ВІРУВАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **віруєш** III 23.8.

ВІРШ, ВІРША (4). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **виршу** IV 31.34, ***Мн. Д.*** **віршам** III 30.14, ***З.*** **вірші** III 29.20, **вирши** IV 18.2.

ВІРШНИК (1). *Поет.* [Гнат]: Чи не забув ще ти, як розумно розсужда латинський **віршник...** III 29.18.

ВІРЬОВКИ (1). [Хома]: Чи єсть у кого **вірьовки,** пояс або налигач,— щонебудь, скрутить йому руки й ноги? III 51.28.

ВІТАТИ (4). *Див. осн.* **ВІТАТИ**[2] **1.—2.**

◊ **вітаю 1.** VI 71.14, *повт.* VI 87.36 (2 р.), **витай 2.** IV 273.19.

ВІТЕР (6). *Див. осн. Ще у спол.* я к и м **вітром,** я к и м ш л я х о м з а-

н е с л о — *що примусило прийти* (1). *(Входят Назар и Игнат).* [Хозяйка]: я к и м **вітром,** я к и м ш л я х о м з а н е с л о вас у мою хату? III 26.27.

◊ ***Одн. Н.*** **вітер** III 9.31, 47.21, ***О.*** **з витром** *персоніф* V 54.26, 76.36, **вітром** *у спол.* III 26.27, ***К.*** **витре** *зверт.* V 76.37

ВІТРЯК (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **витряка** III 176.11, 176.12, 180.34.

ВІТРЯЧОК (1). *Зменш.-пестл. до* **вітряк.** А у самого майора ставочок,.. садочок, **витрячок.** III 178.29.

ВІХА (5). Девушки, войдя в село, значительно переглянулись между собою, а молодые косари нахмурили свои черные брови. Что бы это значило? А вот что! И те и другие заметили около некоторых ворот **вихи.** Какое же им дело до **вих?** вы скажете.— О, им великое дело до этих зловещих маяков! III 77.3. это значит, что в селе не пехота, а кавалерия квартирует. **Виха** означает конюшню, а число соломенных кисточек — число лошадей на конюшне. III 77.8.

◊ ***Одн. Н.*** **виха** III 77.8, ***Мн. Р.*** **вих** III 77.13, **до вих** III 77.4. ***З.*** **вихи** III 77.3, 77.11.

ВІЧНИЙ (1). *У спол.* н а в і к и **вічні.** [Хома]: Ще, може, й мене обдурить, тоді і остався н а в і к и **вічні** в дурнях. III 13.5. *Див. ще осн.*

ВІЩУВАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **вищуєшь** III 92.6

ВКУПОЧЦІ (1). *Див. осн.*

◊ **вкупочци** III 78.11

ВЛАДИКА (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Р.*** **владыки 1.** IV 41.37, ***К.*** **владыко 2.** *зверт.* III 181.8.

ВЛАСТЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн Н.*** **власть** III 16.22.

ВЛУЧИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **влучиш** VI 71.19.

ВМЕРТИ *див.* **УМЕРТИ.**

ВМІТИ (2), **УМІТИ** (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **вміли** III 18.15 (2 р.), **умитыме** III 329.5.

ВНОЧІ (3). *Див. осн.*

◊ **вночі** III 32.24, **вночи** III 178.15, *у спол.* III 84.39

ВНУКИ (1). *Див. осн.* **ВНУК.**

◊ ***Мн З.*** **внуків** III 19.11

ВОВК (6). *Див. осн. Ще у приказці* (2). Дай боже нашому теляти **вовка** зъисты. V 62.23. [Стеха]: Побачимо, побачимо, як попадеться нашому теляті **вовка** піймати. III 5.18 //*Перен. Повт., зверт.* (2). *(Челядь напада на Назара ззаду і крутить йому руки).* [Хома]: Ха-ха-ха! **Вовче, вовче!** Чому ж ти не рвеш нас? III 51.11.

◊ ***Одн. З.*** **вовка** *у приказці* III 5.18, V 62.23, ***К.*** **вовче** *перен., повт., зверт.* III 51.11 (2 р.), ***Мн. Н.*** **вовки** III 52.3, ***Р.*** **од вовків** III 44.4.

ВОВКУЛАКА (1). *Див. осн.* **ВОВКУЛАК.**

◊ ***Одн. Н.*** **вовкулака** III 103.20.

ВОВЧИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн Н.*** **вовча** III 52.3.

ВОДА (6). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Р.*** **води 1.** III 33.7, **2.** III 26.11, 26.36, **до воды 2.** III 123.11, ***З.*** **в (у) воду 2.** *у приказці* III 33.30, 185.14.

ВОДИТЬ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **водыв** IV 282.2, **буду водыть** IV 302.16.

ВОЗДВИЖЕНСЬКИЙ МОНАСТИР (1). **Воздвиженскій монастирь** в Полтаві. VII (кн. I) 46.24.

ВОЗИТЬ (1). *Див. осн.* **ВОЗИТИ.**

◊ **возыть** III 121.24.

ВОЗІВНЯ (1). за клунею невдалеке, под старыми берестами, две дубовые коморы и **возивня.** III 79.8.

ВОЇН (1). *Зверт.* Святый великомученичe Иване **Воине,** что ты с нами делаешь? IV 11.29. *Див. ще осн.*

ВОЛИ (6). *Див. осн.* **ВІЛ.** *Ще зверт.* (1). Ой **волы** мои та половии, Та чому вы не орете? III 92.22.

◊ ***Мн. Н.*** **волы** III 185.5, ***Д.*** **волам** III 36.16, ***З.*** **волы** III 73.26, 91.26, ***О.*** **за воламы** IV 39.11, ***К.*** **волы** *зверт.* III 92.22.

ВОЛОС (1). *У прислів'ї.*— Да,— говорил Туман,— недаром сказано: **волос** довгий, а розум короткий III 340.41.

ВОЛОСОЖАР (1). *Народна назва сузір'я Плеяди.* Вот уже и Чепига, и **Волосожар** за гору спрятался III 74.18.

ВОЛОХАТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **волохатый** III 103.14.

ВОЛОЦЮГА (2). *Див. осн. Ще повт., жарт.* (2). — Ах ты, **волоцюго, волоцюго!** — сказала она, подходя к Марку. III 90.20.

ВОЛОЩИНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на Волощину** IV 44.3.

ВОЛЯ [1] (5). *Див. осн.* **ВОЛЯ** [1]. *Ще у приказці* (1). [Гнат]: А ти справді не будеш пить? [Назар]: Не буду. [Гнат]: Вольному **воля,** а спасеному рай. III 34.6.

◊ *Одн. Н.* воля *у приказці* III 34.6, *повт.* III 46.7, 46.8, *Р.* волі III 34.13, *З.* за волю III 28.10.

ВОЛЯ[2] (3). *Див. осн.* **ВОЛЯ**[2] **1.—2.**

◊ *Одн. Н.* воля **1.** III 101.17, 176.23, *М.* у волі **2.** III 21.34.

ВОЛЬНИЙ (4). *Див. осн.* **1.** *Ще //Субст. У приказці* (1). [Гнат]: А ти справді не будеш пить? [Назар]: Не буду. [Гнат]: **Вольному** воля, а спасеному рай. За твоє ж здоров'я! III 34.6.

◊ *Одн. Н.* вольный VII (кн. I) 39.6, *Д.* вольному *субст.*, *у приказці* III 34.6, *Мн. Н.* вольнії III 17.11, 17.14.

ВОМІСТО (1). *Див. осн.* **ВОМЄСТО.**

◊ вомисто X 34.20.

ВОНА *див.* **ВІН.**

ВОНИ *див.* **ВІН.**

ВОНО *див.* **ВІН.**

ВОНО-ТО *див.* **ВІН.**

ВОРОГ (5). *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (1). После долгого и тяжкого испытания (нехай воно і **ворогам** нашим не сниться) я не освоился еще с радостию свободы. VI 184.37.

◊ *Одн. З.* ворога IV 262.21, *Мн. Н.* вороги III 33.26, *Д.* ворогам VII (кн. I) 38.26, *у приказці* VI 184.37, *К.* вороги *зверт.* III 39.5.

ВОРОНА (1). *Перен. Зверт., лайл.* И он обратился к извозчику и совсем неласково сказал ему: — Чого ж ты там стоиш, московська **вороно,** чому не заизжаеш? III 309.26. *Див. ще осн.*

ВОРОНИЙ (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. М.* (на) вороному III 45.22, *Мн. Р.* вороних *субст.* III 32.19.

ВОРОТА (2). *Див. осн.*

◊ *Мн. Н.* ворота III 131.27, *З.* ворота III 16.13.

ВОРОЧОК (2). *Торбинка.* Я поздравляю вас с наступающими праздниками и желаю, чтобы вы мне.. прислали хоть **ворочок** пшена да кусок сала IV 29.18. Параска выносила из хаты **ворочки,** узелки, корзинки IV 311.6.

ВПИТИСЯ *див.* **УПИТИСЯ.**

ВП'ЯТЬ (4). *Присл. Знову.* [Сват]: Пішли ми **вп'ять** по сліду і якраз у се село зайшли III 17.30. Тут **вп'ять** випала пороша. III 17.31.

◊ вп'ять III 17.30, 17.31, 28.23, 34.40.

ВРАЖИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ *Одн. Н.* вражий V 65.38, *Мн. Н.* вражи III 105.30.

ВРАНЦІ (3). *Див. осн.*

◊ вранці III 9.29, 17.32, вранци *у прикл. спол.* IV 41.1.

ВРАТА (1). *Див. осн.*

◊ *Мн. З.* врата III 19.24.

ВРОЗУМИТЬ (1). *Див. осн.* **ВРОЗУМИТИ.**

◊ врозумить III 10.18.

ВСЕ (13), **УСЕ** (5). *Див. осн.* **1., 4., 5.**

◊ все **1.** III 8.16, 8.21, 13.15, 17.21, 25.23, 26.2, 26.3, 45.20, 46.12, 46.22, 90.19, V 67.40, **5.** III 17.26, усе **1.** III 8.14, 45.31, 47.34, **4.** III 36.25, 38.26.

ВСЕ-ТАКИ (5). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ все-таки **1.** IV 41.31, 44.31, все таки **1.** III 25.8, 53.35, **2.** III 46.35.

ВСТАВАТИ (1). *Див. осн.* **ВСТАВАТЬ 1.**

◊ вставала III 18.24.

ВСТАТИ (1), **УСТАТИ** (1). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ встали **2.** III 17.33, устань **1.** III 53.29.

ВСТУПИТИ (1). *Див. осн.* **ВСТУПИТЬ.**

◊ вступымо III 311.41.

ВСЮДИ (1). *Див. осн.*

◊ всюды V 67.38.

ВСЯКИЙ (2), **УСЯКИЙ** (4). *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (2). [Назар]: розмалюю її [хату] усякими красками — і чорними, і блакитними, і зеленими, **усякими, усякими** III 46.10.

◊ *Одн. Н.* всякий IV 271.40, *Р.* (до) всякого III 26.16, *Д.* усякому III 18.23, *Мн. О.* усякими III 46.9, *повт.* III 46.10 (2 р.).

ВТЕКТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ втечеш III 18.31.

ВТІКАТИ (3), **УТІКАТИ** (1). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ утікати **1.** III 37.19, втікаю **1.** III 8.8, втик **2.** IV 44.4, втікали **1.** III 34.11.

ВТОМИТИСЬ *див.* **УТОМИТИСЯ.**

ВТОРОПАТИ (1). *Див. осн.*

◊ второпала III 27.23.

ВТЯМКИ (1). *Присл.* [Гнат]: Чи **втямки** тобі, як ми.. на дорозі зустріли одну чорнобривеньку і ти чуть-чуть був не проміняв запорозької волі на її чорні брови? III 34.11.

ВЧИТИ (1), **УЧИТИ** (2). *Див. осн.*

◊ вчити III 21.33, учив III 18.24, учило III 333.14.

ВЧИТИСЯ, ВЧИТЬСЯ (2), **УЧИТИСЯ** (1). *Див. осн.* **1.**

◊ вчиться III 12.11, вчився V 137.20, нехай учиться III 329.4.

ВЧОРА (1), **УЧОРА** (1). *Див. осн.*

◊ вчора III 20.12, учора III 6.21.

В'ЮНИЩЕ (1). *Назва села.* У **Вьюныщи.** VII (кн. II) 18.33.

В'ЯЗАТИ (3). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Пов'язувати рушниками сватів* (1). [Хома]: Чуєш бо, Галю? А може, рушників нема?.. **в'яжи** ж [ловців-молодців], чим знаєш,— хоч мотузком, коли ще й він є. III 18.16.

◊ **в'яжи 2.** III 18.16, **в'яжіть 1.** III 52.18, 53.5.

Г

ГА (5). *Частка підсилювальна.* [Хома]: Ну, не дай я тобі приданого,— що тоді, **га?** III 15.20.

◊ га III 10.31, 15.20, 21.24, 31.13, 40.11.

ГАВРИЇЛ (1). Бачить же бог, бачить творець, Що мир погибає, Архангела **Гавриїла** В Назарет посилає. III 19.19.

ГАДАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **гадала** III 34.18, **гадай** III 13.8.

ГАДИНА (2). *Див. осн.* **2.** *Ще зверт.* (1). [Галя]: Я утоплюся! [Хома]: Топись, **гадино,** поки не розтоптав я тебе! III 50.32.

◊ ***Одн. К.*** **гадино** *зверт.* III 50.32, ***Мн. Д.*** **к гадинам** III 30.4.

ГАЙ (8). *Див. осн.* **ГАЙ** [1].

◊ ***Одн. Н.*** **гай** III 78.33, ***З.*** **гай** III 82.26, **на гай** III 82.27, ***О.*** **за гаем** III 95.35, **с гаем** III 78.40, ***М.*** **в гаи** III 79.13, 95.14, 97.29.

ГАЙ-ГАЙ (1). *Вигук, що виражає досаду.* [Хома]: Бачите,.. чого ви натворили? Мене старого з дочкою пристидили!.. **Гай-гай!** Так ось же що ми зробимо: хліб святий приймаємо, доброго слова не цураємся III 18.9.

ГАЙДАМАКА, ГАЙДАМАК (7). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **гайдамака** III 101.41, 105.37, ***Р.*** **гайдамаки** III 20.13, ***Мн. З.*** **гайдамаков** *у назві* V 28.39, **гайдамаки** *у назві* V 169.17, VI 23.7, ***О.*** **гайдамаками** III 154.15.

ГАЙДАМАЦЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **гайдамацкой** III 154.16.

ГАЙСТЕР (1). *Лелека.* Между крестьянскими хатками белела под почерневшей соломенной крышей с гнездом **гайстра..** панская хата. III 317.13.

ГАЛКА (1). *Зверт.* Шапувалко чорна **галко,** Шапувале орле VII (кн. II) 20.14. *Див. ще осн.*

ГАЛОЧКА (1). *Пестливе звертання до жінки.* [Назар]: Молись за кого хочеш, тільки не розлюби мене, моя **галочко...** III 45.13.

ГАЛУШКИ (2). *Див. осн.* **ГАЛУШКА.**

◊ ***Мн. Р.*** **галушек** IV 31.7, ***З.*** **галушки** III 175.13.

ГАЛЯ (102). [**Галя**]: Чи не заспівать оце пісню про хусточку, що я в Чигрині у дядини чула? III 48.28. [Гнат]: Чи не лучче ж, замість пузатого полковника, обняти тонкий та гнучкий стан **Галі?** III 31.18. *Зверт.* (6). [Назар]: **Галю!** серце моє! Промов мені хоть одно слово III 21.11. *Зверт., повт.* (2). [Хома]: **Галю!** чи чуєш? **Галю!** порай же, будь ласкава, що мені робити з оцими ловцями-молодцями. III 18.3.

◊ ***Одн. Н.*** **Галя** III 6.3, 6.11, 6.15, 6.24, 6.28, 7.4, 7.9, 7.13, 7.17, 7.21, 7.25, 8.1, 8.6, 8.12, 8.20, 9.3, 9.8, 13.22, 13.30, 13.35, 14.3, 14.8, 14.12, 14.16, 14.27, 15.1, 15.6, 15.10, 15.14, 15.23, 15.28, 16.1, 16.7, 16.11, 16.27, 16.32, 17.1, 20.17, 20.29, 21.14, 22.17, 22.29, 23.22, 32.35, 43.24, 44.1, 44.5, 44.9, 44.14, 44.22, 44.28, 45.3, 45.10, 45.15, 45.30, 45.35, 46.3, 46.15, 46.20, 46.33, 46.34, 47.5, 47.11, 47.15, 47.24, 47.28, 48.3, 48.8, 48.16, 48.21, 48.28, 49.1, 49.5, 49.10, 49.15, 49.21, 49.29, 50.20, 50.29, 50.33, 51.4, 51.14, 51.20, 52.22, 53.16, ***Р.*** **Галі** III 31.18, **від Галі** III 31.13, **до Галі** III 11.15, 12.17, 16.22, ***З.*** **Галю** III 12.30, 31.24, 52.27, 53.34, ***К.*** **Галю** *зверт.* III 18.14, 19.1, 20.28, 21.11, 51.19, 53.34, *зверт., повт.* III 18.3 (2 р.).

ГАМАН (1). *Гаманець.* и гребешь соби червончики в **гаман.** III 92.32.

ГАНОК (8). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **около ганку** IV 10.43, 12.43, ***З.*** **на ганок** IV 10.42, ***О.*** **перед ганком** IV 12.25, **с ганком** IV 296.39, ***М.*** **на ганку** IV 25.32, 45.3, **на ганке** IV 23.28.

ГАПКА (4). А прислуги только и есть, что одна наймичка **Гапка** да наймит Кирик. IV 46.36. *Зверт.* (1). —Насып, **Гапко,** ще борщу! — сказал Иван Петрович. IV 37.43.

◊ ***Одн. Н.*** **Гапка** IV 38.1, 46.36, ***О.*** **с Гапкою** IV 38.20, ***К.*** **Гапко** *зверт.* IV 37.43.

ГАРАСИМ (17). **Гарасым..** продолжал с успехом начатое дело. IV 271.27. *Зверт.* (2). —Та цур тоби, **Гарасыме!** — сказали девушки в один голос.— Який ты там у чорта пан! IV 271.28. *У прикл. спол.* **Гарасым**-м а й с т е р (1). Сколько я был весел,.. столько бедный **Гарасым**-м а й с т е р угрюм IV 271.1.

◊ ***Одн. Н.*** **Гарасым** IV 270.33, 270.34, 271.10, 271.11, 271.13, 271.17, 271.22, 271.27, 271.29, 271.39, *у прикл. спол.* IV 271.1, ***Р.*** **Гарасыма** IV 272.3, 271.41, ***З.*** **на Гарасыма** IV 270.30, ***О.*** **за Гарасымом** IV 272.2, ***К.*** **Гарасыме** *зверт.* IV 271.28, 271.36.

ГАРБАТИ (1). *Забирати, загрібати.* [Хома]: Шутки — тесть полковника!.. І слава, і почот, і червінці до себе **гарбай:** все твоє. III 13.13.

ГАРБУЗ (2). *Персоніф.* (1). Ходыть **гарбуз** по городу III 216.37 //*У спол.* піднести **гарбуза** — *відмовити сватам* (1). [Хома]: Ти знаєш, ми сьогодні старостів сподіваємось?.. Гляди ж, не піднеси **гарбуза.** III 13.34. *Див. ще осн.* **ГАРБУЗИ.**

ГАРЕМ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. М.*** **в гаремі** VII (кн I) 28.38.

ГАРНЕНЬКО (2). *Див. осн.*

◊ **гарненько** III 12.17, 14.19.

ГАРНО (4). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (2). [Стеха]: **Гарно, гарно!** А од кого це вивчились? III 9.2.

◊ **гарно 1.** III 19.15, 46.8, *2. повт.* III 9.2 (2 р.).

ГАРЦЮВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **гарцюєш** III 45.22.

ГАРЯЧИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **горячои** III 110.22, ***Мн. О.*** **гарячими** *перен.* III 30.4.

ГАСПИД (1) *У спол.* коли б тільки який **гаспид** не приніс *кого.* [Хома]: Коли б тільки який **гаспид** не приніс того горобця безперого! III 16.20. *Див. ще осн.*

ГЕЙ (5). **1.** *Див. осн.*

2. *Вигук у пісні* (4). Та вырис я в наймах, в неволи, Та не було доли николы. Та **гей!..** III 91.21.

◊ **гей 1.** III 21.8, **2.** III 91.21, 91.24, 91.27, IV 208.20

ГЕЛЕНА (9). — Не буду, не буду, моя добрая, моя любая мамочко! — говорила **Гелена.** IV 274.2. *Зверт.* (8). — Сваволишь, **Гелено!** — ворчала недовольная панна Дорота. IV 273.41.

◊ ***Одн. Н.*** **Гелена** IV 274.2, ***К.*** **Гелено** *зверт.* IV 273.41, 279.29, 279.37, 280.10, 280.19, 284.36, 285.1, 285.36

ГЕЛЕНОЧКА (1). *Пестл. до* **Гелена.** Пан Курнатовский, значит, соврал. Его **Геленочка** здорова и совершенно счастлива. IV 268.29.

ГЕТЬ[1] (1). *Див. осн.* **ГЕТЬ**[2].

◊ **геть** III 16.18

ГЕТЬ[2] (3). *Див. осн.* **ГЕТЬ**[3].

◊ **геть** III 20.20, 21.6, 40.25

ГЕТЬМАН (4). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **гетьман** III 32.37, 46.26, ***Д.*** **гетьману** III 20.14, 23.6.

ГЕТЬМАНСЬКИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **гетьманське** III 52.4, ***Мн. О.*** (перед) **гетьманськими** III 45.22.

ГЕТЬМАНШІ (1). *Див. осн.* **ГЕТЬМАНША.**

◊ ***Мн. Н.*** **гетьманші** III 45.22.

ГИРЛО (9). Яким **Гирло** вышел из хаты и сел на призбе. III 79.31.

◊ ***Одн. Н.*** **Гирло** III 79.28, 79.31, 83.9, ***Р.*** **Гирла** III 78.35, 79.12, 82.13, **v Гирла** III 79.18, 82.23, ***З.*** **на Гирла** III 125.17

ГІЛЬЦЕ (1). *Етн.* Это была не немецкая елка, а так называемое **гильце,** непременное украшение свадебного стола у малороссиян. IV 277.11.

ГІРКИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Мн. Н.*** **гирки** VIII 40.13.

ГІРКО (3). *Див. осн.*

◊ **гірко** III 25.19, 28.25, 46.22.

ГІРШ (1). *Див. осн.* **ГІРШЕ 1.**

◊ **гирш** V 65.23.

ГЛАДКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **гладка** III 180.14.

ГЛЕЧИК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **глечик** III 175.37, ***О.*** **с глечиком** III 175.37

ГЛИБОКИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **глибока** III 41.3.

ГЛУЗД (1). *У спол.* з **глузду** з'їхати — *збожеволіти.* [Гнат]: Ти і справді хочеш іти? Скажений, ти з **глузду** з'їхав! III 30.29.

ГЛУЗУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **глузуєш** III 22.15

ГЛУХИЙ (1). *Див. осн.* **3.**

◊ ***Мн. Н.*** **глухі** III 31.24

ГЛЯДІТИ (9). *Див. осн.* **2.** *Ще* //**Глядіть** (1). [Стеха]: **Глядіть,** чи не дурите ви мене? III 35.29 //*У спол.* того і **гляди** (2). [Хома]: Того і **гляди,** що розлюбить [Галя]: Назар? Мене? О, ні! ні, ніколи на світі! III 14.32.

◊ **гляди** III 9.28, 12.17, 13.33, 32.18, 40.31, 42.7, *у спол* III 14.32, 15.32, **глядіть** III 35.29

ГЛЯНУТИ (1). *У приказці* (1). [Хома]: Шутки — тесть полковника!.. А що далі — се наше діло Аби б через поріг, то ми й за поріг **глянем.** III 13.11. *Див. ще осн.*

ГНАТ (75). [Гнат]: Він не чоловік. Кинь його. III 21.26. *Зверт.* (3). [Назар]: Ходім, **Гнате,** мені тут душно. III 28.16.

◊ ***Одн. Н.*** **Гнат** III 21.26, 22.23, 22.27, 23.1, 23.16, 26.29, 26.34, 27.4, 27.8, 27.17, 27.22, 27.27,

28.1, 28.8, 28.13, 28.17, 28.22, 28.27, 28.31, 29.3, 29.9, 29.15, 29.31, 30.1, 30.9, 30.20, 30.24, 30.28, 30.33, 31.1, 31.7, 31.11, 31.16, 31.23, 31.28, 31.32, 31.36, 32.3, 32.8, 32.16, 32.23, 32.29, 32.33, 33.1, 33.6, 33.11, 33.16, 33.20, 33.27, 34.1, 34.5, 34.21, 34.31, 34.39, 35.31, 36.3, 36.11, 36.22, 37.1, 37.5, 37.9, 37.17, 37.24, 37.29, 38.1, 38.9, 38.14, 52.19, 52.26, 52.30, 53.1, 53.9, ***К.*** **Гнате** *зверт.* III 28.16, 28.25, 29.8.

ГНАТИ (1). *У спол.* **гнати** у потилицю. [Хома]: Коли прийдуть колядувати, так щоб **гнали** їх у потилицю. III 16.6. *Див. ще осн.*

ГНИЛИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **гнилий** III 30.10.

ГНИЛИЙ ТІКИЧ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Гнилой Тикич** IV 244.38, ***Р.*** **Гнилого Тикича** IV 248.23, 248.33.

ГНІВИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **гнивыте** III 176.23.

ГНІДИЙ (1). [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поёт):* За Дунай-ріку чорнобривий твій На **гнідім** коні Полетів орлом!.. III 26.1.

ГНУТИ (1). *У спол.* кирпу **гнути.** [Хома]: що буде — побачимо. Іш ти, мужичка! Куди кирпу **гне!** Стривай!.. Думай собі, голубко, та гадай, що... а воно зовсім не так буде. III 13.7. *Див. ще осн.* **1.**

ГНУЧКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **гнучкий** III 31.18.

ГОВОРИТЬ (28). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **говорить 1.** III 29.13, 38.34, **говорю 1.** III 13.15, 14.23, 52.27, 312.5, 312.6, 312.7, 312.9, **говориш 1.** III 45.27, **говóрить 1.** III 14.5, 17.18, 182.41, 212.41, **говорыть 1.** IV 45.16, **говорим 1.** III 13.18, **говорять 1.** III 311.41, **говорив 1.** III 6.21, 6.23, 45.5, **говорила 1.** III 10.23, VII (кн. II) 20.13, **говорыла 3.** *образн.* V 54.26, 76.36, **говорили 3.** III 10.15, **говори 1.** III 22.13, 30.8, 31.35.

ГОД (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. М.*** **в году** III 16.8.

ГОДИНА (5). *Див. осн.* **2.,** *у спол.*

◊ ***Одн. Н.*** **година** *у спол.* III 35.13, ***Р.*** **з години** III 47.34, ***З.*** **годину** III 46.17, **через годину** III 16.18, ***К.*** **годыно** *у спол., зверт.* IV 39.18.

ГОДИНОЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на годыночку** III 121.7.

ГОДИТИСЯ (1). *Див. осн.* **ГОДИТИСЬ.**

◊ **годиться** III 12.14.

ГОДІ (19). *Див. осн.*

◊ **годі** III 11.15, 18.13, 23.2, 26.35, 34.11, 34.24, 38.4, 38.17, 176.22, ***повт.*** III 30.12 (2 р.), *у спол.* III 13.37, 25.10, 38.11, 41.12, VI 72.22, **годи** V 65.34, *у спол.* III 91.1, 338.36.

ГОДУВАТИСЯ (3). *Їсти.* Присела [Марта], перекрестясь, к столу около Лукии — сказавши: — **Годуйся,** Лукие! III 85.40. *Повт.* (2). Марта.. сунула ребенку рожок с теплым молоком..— **Годуйся, годуйся,** мое серденько! III 85.12. *Див. ще осн.*

ГОЙ (1), **ГОЯ** (2). *Див. осн.*

◊ **гой** III 8.26, **гоя** III 8.26 (2 р.).

ГОЛІННИЙ (2). *Сміливий, завзятий.* [Гнат]: А хто пак у тебе курінним отаманом? [Назар]: Сокорина. [Гнат]: Знаю! О, **голінний,** завзятий чоловік! III 33.7. [Голоса]: От дівка **голінна,** так так! [Другой]: Чуприну їй та уси, тоді хоч у пекло... III 42.18.

ГОЛОВА (10). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Зверт.* (3). — Ну, скажи таки, умная ты **голово,** кто живой человек по своей душе сорокоусты правит? III 80.31. *Див. ще осн.* **3.**

3. *Місцевий виборний начальник* (1). — Ходы ты у нас не так, як сырота, а ходы ты у нас так, як роменская мещанка, как нашого **головы** дочка. III 91.33.

◊ ***Одн. Н.*** **голова 1.** III 34.32, ***Р.*** **головы 3.** III 91.33, **із голови 1.** III 30.16, ***З.*** **голову 1.** III 23.12, 131.35, ***О.*** **головою 1.** III 345.12, ***К.*** **голово** *зверт.* **2.** III 80.31, 87.9, 250.32, ***Мн. О.*** **головамы 1.** IV 39.10.

ГОЛОВАТИЙ (1). *Див. осн.* **ГОЛОВАТИЙ** [2].

◊ ***Одн. О.*** **с Головатым** IV 16.35.

ГОЛОД (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **голоду** III 185.5, **з голоду** III 183.39.

ГОЛОДРАНЦІ (1). *Бідняки. Зневажл.* [Стеха]: А де ж наш Кирик? ..Він один лучче усіх цих **голодранців.** III 39.21.

ГОЛОТА (2). *Збірн.* Иде багач, иде дукач, Пьян шатаеться, Над бидною **голотою** Насмихаеться. V 65.32. Одын веде за чуприну, Другый з тыла бье,— Не йды туды, вражий сыну, Де **голота** пье. V 65.39.

ГОЛУБ (3). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. К.*** **голубе** *зверт.* III 49.17, 131.25, IV 11.7.

ГОЛУБКА (9). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. К.*** **голубко** *зверт.* III 13.8, 26.30, 49.20, 110.4, 110.16, 112.12, 113.13, 127.29, IV 45.15.

ГОЛУБОЧКА (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **голубочко** *зверт.* III 6.25, 24.4, 84.5, 84.8, 107.35, 112.7.

ГОЛУБЧИК (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **голубчик** III 39.22, ***К.*** **голубчику** *зверт.* III 5.20, 44.23, IV 26.1.

ГОЛУБ'ЯТА (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Мн. К.*** **голуб'ята** *зверт.* III 50.6.

ГОЛУБ'ЯТОЧКИ (1). *Пестл. до* **голуб'ята 2.** Так-то они, мои **голубяточки,** росли, росли, да и выросли. III 179.8.

ГОП (1). *Див. осн.*

◊ гоп III 95.1.

ГОП-ЧУК (2). *Вигук у пісні. Повт.* (2). **Гоп-чук,** гречаныки, **Гоп-чук,** печении. III 215.39.

◊ **гоп-чук** *повт.* III 215.39, 215.40.

ГОРА (9). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **гора** III 41.3, IX 7.13, ***Р.*** **гори** III 41.16, **з (с) горы** III 204.42, *у приказці* III 185.14, ***З.*** **гору** IV 39.32, **через гору** III 38.29, ***О.*** **за горою** III 38.30, ***М.*** **в горі** III 41.3.

ГОРЕ (8). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **горе 2.** III 28.26, **3.** III 15.31, ***Р.*** **горя 1.** III 33.29, **від горя 1.** III 29.28, ***З.*** **горе 1.** III 22.10, 30.18, **2.** III 46.17, 46.19.

ГОРИЩЕ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на горыщи** III 131.6.

ГОРІЛКА (27). *Див. осн. Ще повт.* (2). [Гнат]: коли б не горілка, де дівать би муки? Так у **горілку** її, прокляту, у **горілку!** III 34.9.

◊ ***Одн. Н.*** **горілка** III 34.8, ***Р.*** **горілки** III 20.5, 29.6, 29.16, 29.20, 33.29, **горилки** III 74.5, 82.18, 148.11, 152.40, 152.42, 312.27, IV 39.32, 39.40, 40.8, 42.4, 46.17, V 66.34, 67.6, ***З.*** **горилку** III 73.24, 116.4, 129.39, **горелку** III 74.12, IV 16.26, **у горілку** *повт.* III 34.9 (2 р.), ***О.*** **горилкою** IV 16.28.

ГОРЛИЦЯ (3). **1.** *Див. осн.*

2. *Перен. Пестливе звертання до жінки* (1).— Ну, скажи ж мени, моя **горлыце.** III 111.23.

◊ ***Одн. З.*** **горлыцю 1.** *у назві* III 177.37, 248.35, ***К.*** **горлыце 2.** *зверт.* III 111.23.

ГОРЛО (1). *У спол.* горло **драти** — *кричати.* [Стеха] *(вырываясь):* Поживились? Не бійсь, таки не довелось поцілувати. Хто там **горло** дере, що успіла? III 36.33.

ГОРНОСТАЄВИЙ (1). Прислав [султан] Богданови червоный оксамитовый жупан на **горностаевій** хутри. VII (кн. I) 39.8.

ГОРОБЕЦЬ (1). *У спол.* **горобець** безперий — *про молодого, незрілого юнака. Зневажл.* [Хома]: Коли б тільки який гаспид не приніс того **горобця** безперого! Тоді пиши пропало. Наробить бешкету! III 16.20. *Див. ще осн.*

ГОРОБИНИЙ (1). *У спол.* **горобина** ніч — *грозова ніч.* [Стеха]: І в **горобину** ніч приїдуть [старости] для такої панночки, як наша. III 10.2.

ГО́РОД (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **город** III 46.25, ***Мн. Р.*** **городів** III 7.23, ***М.*** **по городам** III 17.24.

ГОРО́Д (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **по городу** III 216.37.

ГОРОДИЩЕ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Городище** V 56.7.

ГОРОДСЬКИЙ (1). *Міський.* [Стеха] *(притворно)*: Що се, які справді безстидні оці **городські** козаки! III 36.25.

ГОРШОК (1). [Кобзарь]: Слухать — що їсти, в **горшку** не бовтати, усів не марати. III 40.18.

ГОСПО́ДА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **до господы** III 173.30, ***З.*** **в господу** III 112.16, ***М.*** **на господи** III 128.30, **в господи** X 31.19.

ГОСПОДА́ (1). *Зверт. до однієї особи замість* **господин.** А видкиля и куди бог несе **Господа** москалю? VII (кн. I) 40.13.

ГОСПОДАРСТВО (1).— Як воно зачалося у вас те новее **господарство?** III 181.32.

ГОСПОДИНЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **господыню** III 120.3.

ГОСПОДЬ (5). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. К.*** **господи 1.** *зверт.* III 80.5, **2.** *повт.* III 25.5 (2 р.), **господы 1.** *зверт.* III 178.7, IV 47.25.

ГОСТИНЕЦЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **гостынець** III 126.31.

ГОСТЬ (17). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **гостеви** III 185.17, ***Мн. Н.*** **гості** III 5.9, 6.4, 6.6, 6.8, 20.2, ***Р.*** **гостей** III 5.11, 5.12, 9.20, 9.22, **з гостей** *у спол.* в) V 65.28, ***Д.*** **гостям** III 19.1, ***З.*** **в гості** *у спол.* а) III 31.17, **в гости** *у спол.* а) IV 48.26, ***О.*** **гостями** III 17.10, ***М.*** **у (в) гостях** *у спол.* б) V 65.27, 65.28.

ГОСУДАРСТВА (2). [Сват]: Всі царства й **государства** пройшли, а все куниці не знайшли. III 17.25. [Сват]: В яких царствах, в яких **государствах** [князь] не бував, а такої куниці, сиріч красної дівиці, не видав. III 17.29.

ГОТУВАТИ (1), **ГОТОВИТИ** (1). *Див. осн.*

◊ **готовимо** III 177.28, **нехай готуе** III 175.13.

ГОЯ *див.* **ГОЙ.**

ГРАБИТИ (1). Ты паству свою покин[ув] без спросу владыки и блукаеш тепер по дебрях та добрых людей **грабыш.** IV 41.38.

ГРАМАТИ (1). [Назар]: Так бач, через що полковник послав мене з **граматами** в Гуляйполе! III 20.4.

ГРАМАТКА[1] (3), **ГРАМАТИКА** (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **после граматки** III 123.16, ***З.*** **граматику** VI 23.11, **граматку** III 121.10, 123.19.

ГРАМАТКА [2] (2). *Поминальна книжечка.*— Запишемо и ее отца и матерь в свою **граматку,** та пускай так укупи и поминают. III 116.12. и отца моего, и мать мою в свою **граматку** записали III 116.20.

ГРАТИ, ГРАТЬ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **грать 1.** III 46.28, **граете 2.** IV 281.32, **грають 2.** IV 281.35.

ГРАФИНЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **з графинею** VI 123.15.

ГРЕБЛЯ (22). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **гребля** IV 224.14, ***Р.*** **гребли** IV 295.4, **около гребли** III 156.32, **посеред гребли** IV 221.35, ***Д.*** **к гребле** III 213.14, ***З.*** **греблю** IV 224.6, 299.1, **на греблю** III 212.19, IV 224.30, **через греблю** III 189.26, 196.33, 213.20, 220.18, ***О.*** **греблею** III 156.27, **за греблею** III 172.36, **с греблей** IV 295.4, 295.5, ***М.*** **на гребле** III 219.20, 235.3, 318.4, **на гребли** III 350.11, IV 302.24.

ГРЕБТИ (1). *Образн.* — И **гребешь** соби червончики в гаман. III 92.31. *Див. ще осн.*

ГРЕЧАНИКИ (3). *Назва пісні і танцю.*— А дети обещаются вам танцовать хоть целый день **гречаныки.** III 219.34. Удалося мне сделать карандашом несколько видов..— а на первом плане Наташу и Лизу, танцующих **гречаныки.** III 220.6. *Зверт.* (1). Гоп-чук, **гречаныки,** Гоп-чук, печении. III 215.39.

ГРЕЧКА (6). В это-то счастливое время возобновил он свое школьное знакомство с соборным протоиереем Григорием **Гречкою.** IV 17.1. Узнавши все и вся, **Гречка** просил письмом друга своего Николая Свичку не покидать его питомца на кровавом военном поприще. IV 19.13.

◊ ***Одн. Н.*** **Гречка** IV 18.39, 19.13, ***Р.*** **Гречки** IV 17.10, ***Д.*** **Гречке** IV 19.36, ***О.*** **с Гречкою** IV 16.21, 17.1.

ГРЕЧКОСІЙ (3). *Див. осн.* **ГРЕЧКОСІЇ.**

◊ ***Одн. Р.*** **гречкосия** IV 271.8, ***З.*** **за гречкосия** III 179.26, ***О.*** **гречкосием** IV 270.37.

ГРИЦЬ (5). Поворочался, прочитал сколько помню стихов из песни про щастливого белолицого соперника **Грыця,** снова заснул. V 54.34. *Зверт.* (3). Не ходы, **Грицю,** та на вечерныцю. III 178.12. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. З.*** **Грыця** *у назві* III 178.16, **про Грыця** V 54.34, ***К.*** **Грыцю** *зверт.* III 78.8, 178.12, IV 21.11.

ГРІХ (5). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* **гріх** н а д у ш у в з я т и (1). [Хома]: Піди лишень до Галі та поговори з нею хорошенько по-своєму, і коли теє... то завтра і між нами онеє. [Стеха]: Казав пан — кожух дам, та й слово його тепле. І я тільки **гріх** н а д у ш у в і з ь м у. III 11.18.

◊ ***Одн. Н.*** **гріх 1.** III 11.21, **2.** III 36.18, **грих 2.** III 339.1, ***З.*** **гріх** *у спол.* III 11.18, ***Мн. З.*** **за гріхи 1.** III 45.11.

ГРІШНИЙ (3). *Див. осн. Ще //Субст. Зверт.* (1). [Назар]: Устань [Хома], молися богу, **грішний.** III 53.29.

◊ ***Одн. Н.*** **грішний** III 53.25, 53.35, ***К.*** **грішний** *субст., зверт.* III 53.29.

ГРІШНИК (1). *Зверт.* — Возьмы,— говорить,— непрощенный **грешныче,** два камени, свяжи их докупы сырыцевым ременем III 182.41. *Див. ще осн.* **ГРІШНИКИ.**

ГРОБИК (1). *Зменш.* Куда це вы **гробык** несете? III 235.5.

ГРОБОВИЩЕ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на гробовище** III 41.30.

ГРОМАДА (8). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **громада 2.** III 169.27, 169.31, VII (кн. I) 38.25, ***З.*** **громаду 2.** VII (кн. I) 38.24, ***О.*** **громадою 2.** III 169.28, 187.28, **3.** III 123.12, **перед громадою 1.** III 46.32.

ГРОМАДСЬКИЙ (1). бродяга возвратился в своё родное село с намерением.. пасти **громадскую** ватагу V 188.1.

ГРОШІ (7). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **гроши** III 91.40, 131.5, 185.7, ***Р.*** **грошей** III 39.20, ***З.*** **гроші** III 39.19, 48.25, ***О.*** **грошами** III 112.13.

ГРУБА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **з груби** III 42.13.

ГРУША (2). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Мн. Н.*** **груши** *у приказці* III 125.1, V 19.30

ГРУШЕВИЙ (1). коли хочешь яблок или дуль, то сам сходи в лёх. Та заодно наточи и **грушевого** квасу. III 85.9.

ГУБА (1). *У спол.* н а в с ю **губу.** Пани н а в с ю **губу** III 181.37. *Див. ще осн.*

ГУБИТИ (1). *Див. осн.* **ГУБИТЬ.**

◊ **губиш** III 53.11.

ГУДЗІВЦІ (1). Гора эта своею формою и величиною напомнила мне такую же гору близ Звенигородки, Киевской губернии, в селе **Гудзивци.** V 88.1.

ГУДІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **гуло** IV 43.6.

ГУЛЯЙПОЛЕ (1). *Назва містечка.* [Назар]: Так бач, через що полковник послав мене з граматами в **Гуляйполе!** III 20.4.

ГУЛЯТИ (6). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **гуляю 1.** IV 295.16, **гуляють 1.** III 311.40, **гуляй 1.** III 13.12, IV 295.17, **3.** III 19.1, **гуляйте 2.** III 38.16.

ГУЛЬВІСА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **гульвиса** V 182.5.

ГУЛЬК (1). *Див. осн.*

◊ **гульк** III 17.18.

ГУЛЬНЯ (2). *Розваги, веселощі.* [Гнат] *(к хозяйке):* А про кобзаря, мабуть, і забули. Збігай лишень. Без його і **гульня** не **гульня.** III 34.34.

ГУРТОМ (1). *Див. осн.*

◊ **гуртом** III 73.17

ГУСТИНЯ (3). *Густинський монастир.* брама в **Густыни** VII (кн. II) 14.4.

◊ ***Одн. М.*** **в Густыни** VII (кн. II) 13.10, 14.4, 19.11.

Д

ДАВАТИ (4). *Див. осн.* **1.** *Ще у прислів'ї* (1). [Хома]: Чи знаєш ти, що хто багацько обіщає, той нічого не **дає?** III 15.18.

◊ **дає** *у прислів'ї* III 15.18, **давай** III 26.20, IV 41.39, **давайте** VI 23.7.

ДАВНО (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **давно** III 47.30.

ДАК (1). *Вживається у знач. сполучника «то».* [Назар]: Може, помішали; **дак** ми і підемо, відкіля прийшли. III 20.3.

ДАЛЕБІ (5). *Див. осн.*

◊ **далебі** III 11.26, 14.4, 30.12, 36.4, 36.27.

ДАЛЕКО (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **далеко** III 32.36, 173.22.

ДАЛІ (3). *Присл. Потім.* [Хома]: Шутки — тесть полковника!.. А що **далі** — се наше діло. III 13.10. [Назар]: **Далі** мені вигодуєш сина, молодця чорнобрового, пошлемо його в Січ. III 46.30. *Див. ще осн.*

◊ **далі** III 5.26, 13.10, 46.30.

ДАЛЬШЕ (2), **ДАЛЬШ** (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **дальше** III 31.22, 181.23, **дальш** III 20.16.

ДАМАСЬКИЙ (1). *У спол.* ш а б л я **дамаська.** [Назар]: ..Чудо!.. Чорні уси, ш а б л ю **дамаську,** пістоль за пояс — і козак хоч куди. III 48.13.

ДАНИЛО (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Данило** III 9.28, 13.33.

ДАРИ (2). *Див. осн.* **ДАР 1.**

◊ ***Мн. Н.*** **дары** VII (кн. I) 39.4, ***О.*** **з дарами** VII (кн. I) 39.6.

ДАРИТИ (1). *Дарувати.* [Стеха].. *(Пляшет и поет):* Кого знаю, Привітаю, Хто сережки **дарить.** III 38.38.

ДАРМОГРАЙ (16). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Дармограй** III 191.24, IV 259.37, 296.9, 320.28, VI 94.12, 98.12, 103.7, 119.33, 180.37, ***Р.*** **Дармограя** VI 103.1, 103.5, 109.26, 120.6, 123.16, **от Дармограя** VI 122.9, ***М.*** **о Дармограе** VI 111.21.

ДАРОМ (1). *Див. осн.*

◊ **даром** III 42.28

ДАТИ (32). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (2). [Стеха]: Казав пан — кожух **дам,** та й слово його тепле. III 11.18.

2. *Див. осн.* **2.** *Ще у приказці* (1). **Дай** боже нашому теляти вовка зъисты. V 62.22 //*З формою 1-ї ос.* (1). [Назар]: Постій, **дай** ще слово скажу. III 23.21.

4. *Див. осн.* **4.**

◆ *У спол.* а), ж). *Див. осн. у спол.* а), ж). *Ще у спол.* з) **дай, б о ж е,** в е ч і р д о б р и й — *при вітанні* (2). [Свати]: **Дай,** б о ж е, в е ч і р д о б р и й, вельможний пане! III 17.6; и) **дати** с е б е в о б и д у — *дозволити скривдити себе* (1). [Назар]: Я нікому не **дам** с е б е в о б и д у і дурного совіту не послухаю. III 30.31; і) **дати** д і л у в і н е ц ь — *завершити справу* (1). [Сват]: Оце ж нашому слову кінець, а ви **дайте** д і л у в і н е ц ь. III 17.36; ї) **дати** с е б е з н а т и — *виявити себе у чомусь* (1).— Ох, якбы теперь со мною была Марта! **Далы** б мы с е б е з н а т ь. III 128.12; й) **дати** с е б е н а п о с м і х (1). [Назар]: Я той самий, хто й самому гетьману не **дасть** с е б е н а п о с м і х! III 20.14.

◊ **дав 1.** III 27.11, **дала 1.** III 39.16, **4.** III 87.35, **далы 2.** III 312.3, 312.4, **дам 1.** III 7.26, 17.23, 85.7, IV 44.12, *у приказці* III 11.18, *у спол.* ж) III 131.30, *у спол.* и) III 30.31, **дасть 1.** III 331.6, *у спол.* а) III 311.41, *у спол.* й) III 20.14, **дамо 1.** IV 49.20, *у приказці* III 12.2, **дасте 1.** III 6.27, **дадуть 1.** III 18.36, **2.** III 16.12, **дай 1.** III 15.19, 174.24, **2.** III 23.13, 23.21, *у приказці* V 62.22, *у спол.* з) III 17.6, 19.29, **дайте 1.** III 342.28, **2.** III 7.2, *у спол.* і) III 17.36, **далы б** *у спол.* ї) III 128.12, **давше 1.** *образн.* VII (кн. I) 38.25

ДВА (8). *Див. осн.*

◊ ***Н.*** **два** III 32.7, ***З.*** **два** III 182.41, VII (кн. I) 39.31, **за два** III 5.14, 43.9, **дви** III 212.26, IV 40.8, **зо дви** III 122.13.

ДВЕРІ (3). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **двери** III 95.2, **за двері** III 41.24, ***О.*** **за дверьми** *у приказці* III 91.35.

ДВІР (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **у двір** III 17.33.

ДЕ[1] (27). *Див. осн.* **1.—4.,** *у спол.* в), г).

◊ **де 1.** III 13.23, 21.23, 26.11, 28.34, 32.14, 38.19, 39.20, 42.6, 43.8, 46.4, 46.19, 168.12, 198.15, 315.30, 344.40, IV 287.4, 297.20, V 65.39, VII (кн. I) 40.13, VIII 42.5, **2.** III 34.8, 38.32, **3.** III 42.6, 331.6, **4.** III 17.27, *у спол.* в) III 20.2, *у спол.* г) V 65.26.

ДЕ[2] (5). *Див. осн.*

◊ **де** III 17.28, 35.26 (2 р.), 46.6, 46.7.

ДЕ[3] (3). *Див. осн.*

◊ **де** III 7.20, 10.2, 17.27.

ДЕБРІ (1). *Див. осн.* **ДЕБРЬ.**

◊ ***Мн. М.*** **по дебрях** IV 41.38.

ДЕДАЛІ (1). *Присл.* [Кобзарь]: Сидить вона сто тисяч літ, не молодіє, не старіє, а тільки **дедалі** зліє. III 41.5.

ДЕ-НЕБУДЬ (2). *Див. осн.*

◊ **денебудь** III 25.6, 34.40.

ДЕНЬ (13). *Див. осн.* **1., 2., 4.**

◆ *У спол.* а). *Див. осн. у спол.* а). *Ще у спол.* б) д о б р и й **день** (**день** д о б р и й) — *привітання* (4).— **День** д о б р ы й, молодыце! III 81.38 — Д о б р ы й **день,** друже мой! IV 48.10.

◊ ***Одн. Н.*** **день 2.** III 6.20, *у спол.* б) III 81.38, IV 48.10, 48.13 (2 р.), ***Р.*** **дня 1.** III 8.17, ***З.*** **день 1.** III 90.35, V 68.39, *у спол.* а) III 51.15, **на день 2.** III 13.31, 47.31, ***О.*** **днем 4.** III 32.24 ***Мн. Н.*** **дни. 2.** V 19,2.

ДЕСЯТИЙ (2). *Див. осн. Ще* //*Субст.* (1). [Стеха]: Я вже тобі і се і те, і третє й **десяте.** III 5.17.

◊ ***Одн. З.*** **десяте** *субст.* III 5.17, ***М.*** (в) **десятому** III 311.34.

ДЕСЯТЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***З.*** **десять** III 17.23.

ДЕСЬ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **десь** III 26.13, IV 45.36.

ДЕШЕВШЕ (1). *Присл.* [Гнат]: Ну, так торгуйсь. Може, **дешевше** уступлять. III 22.28.

ДЕЩО (4). *Див. осн.*

◊ ***Р.*** **дечого** *у спол.* III 15.31, 184.35, ***З.*** **дещо** III 18.37, 175.12.

ДЗВОНИТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **дзвоныли** III 112.29

ДЗВОНКОВАЯ КРИНИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **Дзвонковую Криныцю** V 10.29.

ДЗИГА (1). *У порівн.* [Хозяйка]: Не взяв би він собі в ключниці не молоду, а розумну, вірну, дотепну до всякого діла та стареньку! А то... як та **дзига,** так і снує. III 26.17.

ДЗИНДЗЮРИСТИЙ (1). *Чепурний, кокетливий.*— А вы таки, Микитовна, булы колысь.. таки добре **дзындзюрысти.** III 178.5.

ДЗУС (4). *Див. осн.* **ДЗУСКИ.**

◊ **дзус** III 5.23, 40.31, 125.13, IV 42.5.

ДИБАТИ (1). Они заслушались и не видят, что Марочко, вставши на ножки, и **дыбает** к ним. III 97.14.

ДИВИТИСЯ, ДИВИТИСЬ, ДИВИТЬСЯ (20). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Перен. Зважати* (1). [Сват]: Я й кажу товаришу: «Що нам **дивиться** на погоду? Ходім лишень шукати звіриного сліду». III 17.16.

◊ **дивитися 1.** III 15.26, **дивиться 1.** III 14.25, 14.31, 23.18, 34.10, **3.** III 17.16, **дивлюсь 1.** III 45.18, **дивишся 1.** III 27.28, **дивитесь 1.** III 51.23, **дивляться 1.** III 45.23, **дивились 1.** III 14.28, **дивись 1.** III 23.6, 30.12, 49.14, **2.** III 10.11, 37.25, **дивітеся 1.** III 39.4, 46.32, **дивилась би 1.** III 8.17, 8.21.

ДИВНО (1). *Див. осн.*

◊ **дивно** III 185.9.

ДИВО (3). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ ***Одн. Н.*** **диво 1.** III 17.26, **дыво 3.** IV 281.31, ***Р.*** **дива 1.** III 12.12.

ДИМАР (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **с дымарем** III 167.4, ***Мн. Н.*** **дымари** III 190.6, ***О.*** **дымарями** IV 245.11, **с дымарями** III 308.34.

ДИТИНА (33). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **дитина 1.** III 16.22, 50.34, **дытына 1.** III 84.28, 98.28, 105.29, 118.32, 174.5, 174.20, 331.4, 339.2, **2.** III 80.39, 84.6, 92.4, 178.33, 336.31, ***Р.*** **дитини 1.** III 23.9, **до дитини 1.** III 22.8, **от дытыны 2.** III 85.10, ***Д.*** **дытыне 2.** III 336.33, ***З.*** **дитину 1.** III 18.23, **дытыну 1.** III 97.8, 97.25, 103.18, 121.20, 122.7, 175.11, IV 17.26, ***О.*** **дытыною 1.** III 124.10, **с дытыною 2.** III 148.7, ***К.*** **дытыно** *зверт.* **1.** III 114.12, 116.26, 126.21, 131.33.

ДИТЯ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **дытя 2.** III 333.14, ***Р.*** **дытяты 1.** III 174.41.

ДИЯКОН (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **диякона** IV 28.24, ***З.*** **во диякона** IV 39.41, ***Мн. Р.*** **из дияконов** IV 28.24.

ДІБРОВА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в диброви** III 198.16.

ДІВА (1). *Рел., зверт.*— Боже сохрани и заступи, пресвятая **дево,** нашу бедную сестру от лихого да ледачого мужа. III 85.30.

ДІВАТИСЬ (1). *Подітись, зникнути.* [Хозяйка]: Було, як схопить тебе котрий [запорожець], так до землі не допустить,

так і носить... Ой-ой-ой! Куди то все **дівалось?** III 25.13.

ДІВАТЬ (1). [Гнат]: Коли б не горілка, де **дівать** би муки? III 34.8.

ДІВИЦЯ (5). *У спол.* к р а с н а **дівиця.** *Фольк.* [Сват]: Назустріч нам іде князь, підніма угору плечі і говорить нам такії речі: «..Трапилась мені куниця — к р а с н а **дівиця;** не їм, не п'ю і не сплю від того часу, а все думаю, як би її достати». III 17.20. [Хома]: А за те, щоб ви нас не лякали, буцім ми передержуємо куницю, або к р а с н у **дівицю,** вас пов'яжемо. III 18.11.

◊ ***Одн. Н.*** **дівиця** III 17.20, 17.35, ***Р.*** **дівиці** III 17.30, ***З.*** **дівицю** III 17.37, 18.11.

ДІВИЧИЙ (1). *Див. осн.* **ДІВОЧИЙ.**

◊ ***Одн. Н.*** **дивичій** VII (кн. II) 17.8.

ДІВКА (10). [Гнат]: Чудо не **дівка!** Розумна і красива. III 36.23. [Стеха]: **Дівці дівку** недовго збить з пантелику, а ще таку, як моя панночка — і-і! III 5.23. *Зверт.* (2). [Сват]: Спасибі й тобі, **дівко,** що рано вставала, тонку пряжу пряла, придане придбала. III 18.24. *У прикл. спол.* к о з и р-**дівка** (1). [Хозяйка]: Вже к о з и р-**дівка,** не вам рівня. III 42.24.

◊ ***Одн. Н.*** **дівка** III 12.17, 36.23, 42.18, *у прикл. спол.* III 42.24, ***Д.*** **дівці** III 5.23, ***З.*** **дівку** III 5.24, 16.19, ***К.*** **дівко** *зверт.* III 18.24, 40.17, ***Мн. О.*** **за дівками** III 26.13.

ДІВУВАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **дівували** III 25.5.

ДІВЧАТА (3). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **дівчата** VI 23.7, ***О.*** **з дивчатамы** III 77.39, ***К.*** **дівчата** *зверт.* III 38.18.

ДІВЧАТКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **дівчаток** III 41.13.

ДІВЧИНА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **дивчина** III 87.2, VII (кн. I) 39.33, ***О.*** **з дивчиною** VII (кн. I) 39.31.

ДІВЧИНИН (1). Парубок до **дивчининного** батька и матери посыла старостив. VII (кн. I) 39.32.

ДІГТЯРІ (17). *Назва села.* Мы с вами возьмем добрых тройку коней да и покатим чуть свет у **Дигтяри.** III 196.21. Хозяйка, между протчим, обратилась ко мне и спросила, понравился ли мне концерт в **Дигтярях?** III 210.32.

◊ ***Мн. Н.*** **Дигтяри** III 197.5, ***З.*** **Дигтяри** III 197.8, **в (у) Дигтяри** III 196.21, 196.22, 196.37, 196.38, 196.41, 197.26, 211.27, 213.8, 236.27, 245.39, 250.16, ***М.*** **в (у) Дигтярях** III 210.32, 218.18, 235.5, 250.14.

ДІД (6). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще* //*У спол.* ц а р и н н и й **дід** — *сторож біля царини* (2). При въезде **в** село вместо ц а р ы нн о г о **дида** нам отворил ворота Прохор. IV 302.11.

2. *Зверт.* (1). А в святый вечир понесли мы вечерю к дедушке и, сказавши: — Святый вечир! Прыслалы до вас, **диду,** батько и...— и все трое зарыдали. IV 32.15. *Див. ще осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **дид 1.** III 87.40, X 46.30, *у спол.* IV 310.41, ***Р.*** **вместо дида 1.** *у спол.* IV 302.11, ***З.*** **дида 1.** IV 29.34, ***К.*** **диду 2.** *зверт.* IV 32.15.

ДІДИЧ (1). *Поміщик.* Странствуя с обозом за своим **дидычем** в Киев, Вильно и в Петербург, на постоялых дворах крал он изображения разных исторических героев V 188.9.

ДІДІВЩИНА (1). *Спадщина після діда. У порівн.* громадою был провозглашен слипый Совгирь дьячком и.. введен был в школу, яко в свою **дидивщыну.** III 169.30. *Див. ще осн.*

ДІДОВА БАЛКА (1). Наконец, мы остановились ночевать в **Дидовой балке.** III 129.22.

ДІДУСЬ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. К.*** **дідусю** *зверт.* III 40.15, 40.34, 42.8.

ДІЖДАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **діждалася** III 25.18.

ДІЛО (21). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Форма орудн. відм. одн.* **ділом** *у знач. прислівника* (2). [Сват]: Кажіть же **ділом,** чи оддасте, чи нехай ще підросте? III 17.37. [Назар]: Не смійся, а **ділом** кажи, що робить мені. III 29.13.

◆ *У спол.* (3): а) я к е т о б і (й о м у) **діло** (2). [Галя]: На улиці пострічалась Та й поцілувалась. А мати уздріла... Я к е т о б і **діло!** III 8.35. [Хома]: Я к е й о м у **діло** до Галі? III 16.21; б) д а т и **ділу** в і н е ц ь — *завершити справу* (1). [Сват]: Оце ж нашому слову кінець, а ви д а й т е **ділу** в і н е ц ь. III 17.36.

◊ ***Одн. Н.*** **діло 2.** III 10.17, 10.18, 13.10, 16.8, 16.16, 16.23, *у спол.* а) III 8.35, 16.21, **дило 1.** IV 38.10, ***Р.*** **діла 1.** III 42.6, **до діла 2.** III 26.16, ***Д.*** **ділу** *у спол.* б) III 17.36, ***З.*** **діло 2.** III 12.7, ***О.*** **ділом 2.** III 12.11, **3.** III 17.37, 29.13, ***М.*** **у ділі 2.** III 13.3, **об ділі 2.** III 13.28, **о ділі 2.** III 30.14, ***Мн. З.*** **про діла 1.** III 46.29, **2.** III 7.20.

ДІН (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **з (из) Дону** III 82.14, 126.32, ***М.*** **на Дону** III 79.21.

ДІРОЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **дирочки** III 108.6.

ДІРЯВИЙ (1). Ходил я постоянно в серинькой **дирявой** свитке. III 171.25. *Див. ще осн.*

ДІТИ (10). *Див. осн.* **ДІТИ** [1] **1.—2.**

◊ ***Мн. Н.*** **діти 2.** III 30.14, **диты 1.** IV 45.11, **2.** VIII 42.4, ***Д.*** **дитям 1.** III 84.37, ***З.*** **дітей 2.** III 41.7, 41.11, **дитей** IX 31.9, **на дитей 1.** III 331.5, ***О.*** **с дитьмы 1.** IV 45.9, ***К.*** **диты** *зверт.* **1.** III 95.2.

ДІТКИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. К.*** **дитки** *зверт.* VIII 40.13 (2 р.), 42.5.

ДІТОПРОДАВЕЦЬ (1). *Зверт.* [Назар]: Нехай бог тебе поб'є, **дітопродавець!** III 21.11.

ДІТОЧКИ (1). *Зверт.* [Хома]: Галю! Назаре! Обніміться, поцілуйтеся, **діточки** мої. III 53.34. *Див. ще осн.* **1.**

ДІЯТИСЬ (2). *Див. осн.*

◊ **диялось** III 175.2, 178.22.

ДЛЯ (16). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **для 1.** III 10.2, 23.27, 27.2, 29.11, 32.11, 33.24, 43.28, 46.19, 48.23, **2.** III 23.7, 23.8 (2 р.), 27.10, 37.20, 40.15, 48.23.

ДНІПРО (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Днипро** X 58.27, ***Р.*** **Днепра** IV 225.12, ***О.*** **за Днепром** III 73.5, **между Днепром** III 75.13, ***М.*** **в Дніпрі** III 33.8.

ДО (61). *Див. осн.* **1.—10.**

◊ **до 1.** III 8.7, 11.15, 12.17, 13.13, 31.5 (2 р.), 31.17, 31.37, 32.35, 35.4, 35.6, 123.11, 131.33, 175.11, 175.16, 175.23, 280.20, 333.8, 333.9, IV 32.3, 32.4, 32.15, V 67.40, 67.41, 168.29, VII (кн. I) 39.32, **2.** III 38.17, **3.** III 8.21, 16.18, 25.17, 39.35, 41.6, 188.14, IV 289.7, V 65.27, 67.6, **4.** III 181.28, **5.** III 76.42, 87.35, 121.1, 168.4, 173.30, IV 36.11, 36.18, **6.** III 12.14, 32.11, **7.** III 5.14, 38.17, 39.33, **8.** V 69.1, **9.** III 25.12, 30.3, 95.4, 174.4, 178.18, 180.15, **10.** III 16.22, 22.8, 26.16, 42.6, 88.29.

ДОБА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **до добы** V 65.27.

ДОБИЧ (1). *Здобич.* Ясный сокил квылыть-проквыляе,.. З моря **добычи** выжидае, выглядае. IV 237.17.

ДОБРЕ (44). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **добре 1.** III 5.22, 16.16, 178.5, 312.13, 322.38, VII (кн. I) 38.25, **2.** III 8.11, 15.19, 31.25, 38.5, 43.9, 51.35, 174.40, IV 290.16, **3.** III 7.5, 27.25, 29.10, 35.2, 37.23, 42.4, 42.11, 51.36, 81.42, 84.11, 84.13, 84.15, 84.16, 122.10, 310.25, 344.24, IV 38.24, 296.35, 311.2, 320.26, V 69.1, 69.3, *повт.* III 12.7 (2 р.), 39.26 (2 р.), 42.16 (2 р.), 316.8 (2 р.).

ДОБРЕНЬКИЙ (1). [Стеха]: вона така **добренька.** III 10.28.

ДОБРИВЕЧІР (9). *Див. осн.*

◊ **добривечір** III 13.23, 17.8, 17.9, 34.17, **добрывечир** III 90.29, 90.30, 109.38, 109.39, 173.22.

ДОБРИДЕНЬ (8). *Див. осн. Ще повт.* (2). —**Добрыдень! Добрыдень,** моя голубка! III 112.1.

◊ **добрыдень** III 112.3, IV 281.28, 295.10, 295.13, 296.30, 296.31, *повт.* III 112.1 (2 р.).

ДОБРИЙ (32). **1., 3.—5.** *Див. осн.* **1., 3.—5.**

◆ *У спол.* (11): а) день **добрий** (**доброго** рана, **доброго** полудня, дай, боже, вечір **добрий**), помагай-бі на все **добре** — *привітання* (9). Он.. громко сказал: — День **добрый,** молодыце! III 81.38. — **Доброго** рана,— сказал я ей кланяясь. — **Доброго** полудня,— ответила она. IV 284.9. [Назар]: Помагай-бі вам на все **добре!** III 19.29. *Повт.* (2).— **Добрый** день! **Добрый** день, Никифор Федорович! IV 48.13; б) чого **доброго** — *при вираженні побоювання* (2). [Хома]: Треба діло сконпонувати так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — чого **доброго** — усе піде шкереберть. III 12.8. [Хома]: Чого **доброго!** Ще, може, й мене обдурить, тоді і оставсь на віки вічні в дурнях. III 13.4.

◊ ***Одн. Н.*** **добрий 1.** III 23.5, 28.30, **4.** III 29.27, VI 71.14, **добрый** *у спол.* а) III 81.38, IV 48.10, *у спол.* а), *повт.* III 48.13 (2 р.), **добра 1.** III 5.16, ***Р.*** **доброго 3.** III 19.11, **5.** III 18.10, *у спол.* а) IV 284.9, 284.10, *у спол.* б) III 12.8, 13.4, ***Д.*** **доброму 1.** IV 263.20, ***З.*** **добрий** *у спол.* а) III 17.6, 19.29, (**на**) **добре** *у спол.* а) III 19.29, ***Мн. Н.*** **добрі 1.** III 5.11, 17.9, 21.21, 28.18, 36.15, 38.16, **добри 1.** III 110.11, 173.22, 315.27, V 65.28, ***Р.*** **добрих 3.** III 32.19, ***Д.*** **добрым 1.** III 173.28, ***З.*** **добрых 1.** IV 41.38.

ДОБРО (12). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **добро 1.** *перен.* III 16.22, ***Р.*** **добра 1.** III 10.24, 11.6, 14.25, *перен.* III 28.35, **2.** III 29.24, 331.32, ***Д.*** **добру 2.** III 18.24, ***З.*** **добро 1.** III 10.30, 53.33, V 64.21, ***М.*** **в добри 1.** III 178.28.

ДОБРОДІЙ (7). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **з добродием** III 181.31, ***К.*** **добродию** *зверт.* III 103.38, 174.27, 174.31, 174.36, 316.23, 316.25.

ДОБРОДІЙКА (1). *Зверт.* А вот чего мне надо, моя **добродейко:** кварту горилки. III 57.5.

ДОБРОМОВИЙ (1). *Такий, що вміє добре говорити.* Парубок до дивчининого батька и матери посила старостив, людей **добромовых** и на таку рич дотепных. VII (кн. I) 39.32.

ДОБУТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **добула** III 181.39.

ДОВБНЯ (1). *У приказці.*— А как ты думаешь, Якиме, отдавать ли нам Марочка в школу или нет? — Разумная голово!

..теля еще бог знае где, а ты уже и **довбню** готовишь,— сказал Яким. III 87.10.

ДОВГИЙ (1). *У прислів'ї.* — Да,— говорил Туман,— недаром сказано: волос **довгий**, а розум короткий. III 340.41. *Див. ще осн.* 1.

ДОВГО (11). *Див. осн.* 1.

◊ **довго** III 5.10, 9.31, 13.23, 16.24, 26.18, 32.18, 37.21, *повт.* III 46.12 (2 р.), 46.27 (2 р.).

ДОВЕЗТИ (1). *Див. осн.*

◊ **довеземо** III 168.17.

ДОВЕСТИСЯ, ДОВЕСТИСЬ (4). *Див. осн.*

◊ **довелося** III 311.29, 311.30, **довелось** III 36.32, **доведеться** IV 38.22.

ДОВІДАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **доведался** III 96.35.

ДОГАДАТИСЯ (2). *Повт.* [Хома] *(к Гале):* **Догадався, догадався!** Ти хочеш і князя зв'язати. III 18.29. *Див. ще осн.*

ДОГАДУВАТИСЬ (1).— Колы не лихá буде, то й тее... по чарочци... **догадуєтесь,** Микитовна? III 174.26.

ДОГЛЯДІТЬ (1). Молоде, дурне, а може, ще и сырота, **доглядить** було никому. III 340.41.

ДОГНАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **дожене** III 47.21.

ДОГОВОРИТИ (1). [Галя]: А мені батюшка учора і говорив щось таке. [Стеха]: Говорив, та не **договорив.** III 6.23.

ДОДОМУ (11). *Див. осн.*

◊ **додому** III 23.10, 25.19, 26.4, 43.12, 47.6, 52.8, 90.31, 110.2, 168.11, 168.17, 344.21.

ДОЖДАТИ (1). *Див. осн.* **ДІЖДАТИ.**

◊ **дождати** III 19.11.

ДОЖИДАТИ (3). *Див. осн.*

◊ **дожидати** III 35.17, **дожидатиму** III 32.18, **дожидаючи** IV 319.33.

ДОЖИДАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **дожидалася** III 25.17.

ДОЇХАТИ (1).— А чи далеко бог провадыть?..— Та недалеко, а все-таки сегодня не **доидемо** III 173.24.

ДОКАЗАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **докажеш** III 42.8.

ДОКУПИ (2). *Див. осн.*

◊ **докупи** III 26.14, **докупы** III 182.42.

ДОКУЧЛИВИЙ (1). [Стеха]: Молодий... та що й казати? нікуди не годиться, а до того ще **докучливий** та ревнивий, а старий — тихий-тихий і покірний. III 12.14.

ДОЛАДУ (3). *Див. осн.*

◊ **доладу** III 18.12, 51.35, 329.5.

ДОЛЕТІТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **долетить** III 18.35.

ДОЛИВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **доливали** III 9.30.

ДОЛИНА (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **долина** IX 6.7, ***Р.*** **з долины** IX 6.25, ***З.*** **на долину** III 155.33, ***О.*** **над долиною** III 25.15, ***М.*** **в долыни** III 204.43.

ДОЛІ (1). *Див. осн.*

◊ **доли** III 123.6.

ДОЛЯ (9). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **доля 1.** III 26.10, 44.33, ***К.*** **доле 1.** *повт., зверт.* III 151.10 (2 р.), IV 40.33 (2 р.), **2.** *зверт.* III 53.8, 53.25, 130.27.

ДОМА (5). **1.** *Див. осн.*

2. *У знач. «домівка». Жарт.* (1).— А де ж твоя **дома,** небораче? III 168.12.

◊ **дома 1.** III 9.5, 17.15, 174.42, VI 302.29, **2.** III 168.12.

ДОМАХА (1). Я спросил ее, не дочь ли она, **Домаха,** такой-то вдовы? III 147.38.

ДОМОВИНА (5). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* г). *Див. осн. у спол.* г). *Ще у спол.* д) **в домовину** с м о т р е т ь — *про стару людину* (1). Я уже в **домовыну** с м о т р ю, а когда вспомню про них, моих пташечек, то как будьто снова молодею. III 179.10.

◊ ***Одн. Р.*** **біля домовини 1.** III 23.23, ***З.*** **в (у) домовину 1.** III 50.10, **2.** III 31.2, **в домовыну** *у спол.* г) III 128.14, *у спол.* д) III 179.10.

ДОМОВИТИСЯ (1). [Гнат]: Тільки **домовся** з нею так, щоб вона про мене не знала, бо жінки наголо всі цокотухи III 32.10.

ДОНЕНЬКА (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. К.*** **доненько** *зверт.* III 77.39.

ДОНЯ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. К.*** **доню** *зверт.* III 99.17.

ДОПУСТИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **допустить** III 25.12.

ДОРОГА (10). **1.—2.** *Див осн.* **1.—2.**

3. *Форма орудн. відм. одн.* **дорогою** *у знач. прислівника. Під час подорожі* (1). — Возьмить соби ундира,— сказал он, едва удерживая слезы,— а то рядовой вас **дорогою** окраде. III 332.20.

◆ *У спол.* якою **дорогою** занесло вас *куди* (1). [Хозяйка]: Відкіля се, якою **дорогою,** яким вітром, яким шляхом занесло вас у мою хату? III 26.27.

◊ ***Одн. З.*** **на дорогу 2.** III 44.6, 47.23, ***О.*** **дорогою 3.** III 332.20, *у спол.* III 26.27, ***М.*** **на дорозі 2.** III 32.20, 34.12, 43.23, **в дорози 1.** III 91.22, 91.23, 92.26.

ДОРОГИЙ (1). *Див. осн.* **3.**

◊ ***Одн. Р.*** **дорогого** III 28.35.

ДОРОЖЧЕ (2). **1.** *Присудк.* (1). [Гнат]: Він [цар Соломон] каже, що при нужді шматок хліба **дорожче** золота. III 29.5.

2. *Присл.* [Гнат]: Тільки домовся з нею так, щоб вона про мене не знала, бо жінки наголо всі цокотухи..; до того ще й **дорожче** запросить. III 32.12.

◊ **дорожче 1.** III 29.5, **2.** III 32.12.

ДОРОШЕНКО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Дорошенка** III 74.33.

ДОРОШИХА (1). Удивился простодушный старик, когда я ему напомнил того бедного Кирилка-сироту, взятого им давно когда-то у бедной вдовы **Дорошихи.** III 160.35.

ДОСЛУЖИТИСЬ (1). *Див. осн.*

◊ **дослужитесь** III 331.7.

ДОСТАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **достати** III 17.21.

ДОТЕПНИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **дотепну** III 26.16, ***Мн. З.*** **дотепных** VII (кн. I) 39.33.

ДОТЛА (1). *Присл.* — О, дер дейфель! — говорит [цысарець],— чтоб он [Париж] им **дотла** выгорив! III 312.8.

ДОХНУТИ (1). *Вульг.*— Лучше,— говорит,— продам [хлеб], когда вздорожает, а люды нехай **дохнут,** от них прибыли мало. III 184.3.

ДОЧИТАТИСЬ (1). *Див. осн.* **ДОЧИТАТИСЯ 2.**

◊ **дочитались** III 36.14.

ДОЧКА (18). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **дочка 1.** III 23.25, 28.35, ***Д.*** **дочці 1.** III 5.19, 23.13, ***З.*** **дочку 1.** III 20.12, 21.4, 26.17, 41.9, 41.10, 50.28, ***О.*** **з дочкою 1.** III 18.9, **над дочкою 1.** III 20.9, ***К.*** **дочко 1.** *зверт.* III 14.25, 18.13, 53.25, **2.** *зверт.* III 91.29, 91.31, 91.40.

ДРАГУНИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. О.*** **з драгунамы** III 180.6.

ДРАЖНИТИ (1). *Називати. Фам.* [Сват]: Пішли ми вп'ять по сліду і якраз у се село зайшли; як його **дражнять,** не знаємо. III 17.31. *Див. ще осн.* **1.**

ДРАТИ (1). *У спол.* горло **драти** — *кричати.* [Стеха] *(вырываясь):* Поживились? Не бійсь, таки не довелось поцілувати. Хто там горло **дере,** що успіла? III 36.33. *Див. ще осн.*

ДРИЖАТИ (1). *Див. осн.* **ДРОЖАТИ 1.**

◊ **дрижать** III 8.23.

ДРІТ (1). На стене, около самого образа, тройчатка, настоящая дротянка, да, я думаю, она таки из **дроту** и сплетена. III 122.3.

ДРОТЯНКА (1). На стене, около самого образа, тройчатка, настоящая **дротянка,** да, я думаю, она таки из дроту и сплетена. III 122.3.

ДРУГ (26). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **друг 1.** III 29.26, 31.31, ***З.*** **друга 1.** III 29.8, VI 71.20, ***К.*** **друже 1.** *зверт.* III 53.12, IV 48.10, 48.16, 272.28, V 10.11, VI 71.14, 72.29, 87.36, 123.13, 123.18, 146.3, 146.18, 146.22, **2.** III 139.14, 139.15, 139.21, 145.29, 162.23, 163.6, 163.13, IV 317.15, ***Мн. К.*** **други 1.** *зверт.* VI 123.19.

ДРУГИЙ (20). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ ***Одн. Н.*** **другый 4.** V 65.37, **друга 1.** III 33.30, **4.** III 32.32, ***Р.*** (до) **другого 2.** V 67.6, **другої 2.** III 17.27, **другой 2.** IV 302.16, ***Д.*** (к) **другому 2.** *у спол.* IV 48.27, ***З.*** **другий 1.** VI 22.20, **другый 1.** V 68.39, (на) **другий 3.** III 47.31, **другого 2.** *у спол.* VII (кн. I) 39.31, **другу 1.** III 28.4, **2.** III 49.11, 49.25, **друге 2.** *субст.* III 13.17, ***О.*** **другим 2.** III 43.11, ***М.*** (о) **другім 2.** III 14.22, ***Мн. Н.*** **другі 2.** *субст.* III 14.28, 15.26, ***Д.*** **другим 2.** *субст.* III 40.18.

ДРУЖБА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **дружбу** III 17.20.

ДРУЖИНА (1). *Див. осн.* **ДРУЖИНА** [1].

◊ ***Одн. К.*** **дружино** *зверт.* IV 270.3.

ДУБОВИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **дубовий** III 30.11.

ДУБОВИЙ ГАЙ (1). Только не доходя уже Прилуки, именно в **Дубовому Гаи,** занемогла пропасныцею. III 128.41.

ДУДНИК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **дудныка** IV 43.36, ***К.*** **дудныку** *зверт.* IV 43.37.

ДУЖЕ (8). *Див. осн.*

◊ **дуже** III 13.36, 16.5, 16.24, 32.36, 37.21, 41.33, IV 38.11 (2 р.).

ДУКАЧ (1). *Про багатія.* Иде багач, иде **дукач,** Пьян шатаеться, Над бидною голотою Насмихаеться. V 65.30.

ДУКАЧИК (2). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **дукачик** III 108.6, ***З.*** **дукачик** III 108.14.

ДУЛЯ (3). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Сорт груш* (1). Марта.. обратилась

к Якиму: — ..коли хочешь яблок или **дуль**, то сам сходи в лёх. III 85.9.

◊ ***Одн. З.*** **дулю 1.** IV 311.32, ***Мн. Р.*** **дуль 2.** III 85.9, ***З.*** **дули 1.** III 84.37.

ДУМАТИ, ДУМАТЬ (27). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **думати 1.** III 16.24, **думать 1.** III 29.14, **думаю 1.** III 17.21, IV 45.17, V 67.41, *повт.* III 45.21 (2 р.), **2.** III 10.19, IV 45.18, **3.** III 345.12, VI 23.9, **думаєш 1.** III 46.24, 47.2, **2.** III 10.31, 14.30, **думає 2.** III 5.19, **думають 2.** III 35.29, **думав 2.** III 28.30, 28.33, 29.23, IV 286.16, **думала 1.** III 46.22, **2.** III 34.18, **думатиме 2.** III 16.16, **думай 1.** III 46.24, **2.** III 13.8, 30.2.

ДУМКА (1). *У спол.* на **думці.** [Хома]: У тебе тільки й на **думці,** що вечерниці. III 12.23. *Див. ще осн.* **1.**

ДУНАЙ (2). *У прикл. спол.* **Дунай**-ріка. [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* За **Дунай**-ріку чорнобривий твій На гнідім коні Полетів орлом!.. III 25.29. [Хозяйка]: І додому козаки, зза **Дунай**-ріки, Заверталися. III 26.4. *Див. ще осн.*

ДУР (1). [Гнат]: Налетять сороки чорноброві, вип'єм, пожартуєм, і вір мені — вся **дур** із голови вилетить. III 30.16.

ДУРЕНЬ (18). *Див. осн.*

◆ *У спол.* (5): а) (розноситися,) як **дурень** з писаною торбою (3). Разносился я однако ж с своею виолончелью, как **дурень** с писаною торбою. III 244.8. Разносился я с своей красавицей-кузиной, как **дурень** с писаной торбой. IV 222.31; б) постригти себе в **дурні** — *зазнати невдачі з власної вини* (1). Совершенно невинно, а постриг себя в такие **дурни,** что хоть на выставку, так впору. IV 318.1; в) остатися в **дурнях** (1). [Хома]: Ще, може, й мене обдурить, тоді і остався на віки вічні в **дурнях.** III 13.5.

◊ ***Одн. Н.*** **дурень** III 313.23, 339.3, *повт.* IV 39.40 (2 р.), V 137.20 (2 р.), *у спол.* а) III 75.23, 244.8, IV 222.31, ***Р.*** **од дурня** III 5.12, ***О.*** **дурнем** III 13.21, ***К.*** **дурню** *зверт.* III 101.14, IV 40.4, 213.39, ***Мн. Н.*** **дурні** III 30.14, ***Р.*** **дурнів** III 15.21, ***З.*** **в дурни** *у спол.* б) IV 318.1, ***М.*** **в дурнях** *у спол.* в) III 13.5.

ДУРИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **дурыть** IV 45.17, **дурите** III 35.29.

ДУРІТИ (2). *Див. осн.*

◊ **дурієш** III 28.34, **дурій** III 38.5.

ДУРНИЙ (14). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **дурний** III 26.22, 30.3, **дурна** III 7.7, *повт., зверт.* III 10.30 (2 р.), **дурне** III 10.18, 15.31, 340.41, *повт.* III 15.17 (2 р.), *субст., зверт.* III 332.41, ***Р.*** **дурного** III 30.31, ***Мн. Н.*** **дурні** *повт., зверт.* III 13.17 (2 р).

ДУРНИЦЯ (4). [Хома]: Воно ще молоде, дурне; а твоє діло навчить її, врозумить, що любов і все таке прочеє... **дурниця,** нікчемне. III 10.19. [Стеха]: І я тільки гріх на душу візьму. [Хома]: Який тут гріх? **Дурниця** все те! III 11.21.

◊ ***Одн. Н.*** **дурниця** III 10.19, 11.21, 29.20, 30.12.

ДУРНО (1). *Присл.* [Стеха]: Що ж ви,.. тільки **дурно** гроші берете? III 39.19.

ДУРОЧКА (2). [Стеха]: Що мені робить, коли я **дурочка?** III 11.2. *Зверт., фам.* (1). [Хома]: То то бо і є, **дурочка** ти безсережна! III 10.31.

ДУХ (4). **1.** *Запах. Образн.* (2). [Хома]: А пуще всього червінці. Їх люди по **духу** чують; хоч не показуй, все кланятимуться... III 13.14. [Гнат]: Кузьма, яким се побитом тут опинились? [Один из козаков]: З хуторів до церкви, а вечерниці по **духу** чуємо. III 37.28.

2. *Форма орудн. відм. одн.* **духом** *у знач. прислівника. Дуже швидко* (1). Хазяинуй же,.. я **духом** вернуся. III 112.14.

◆ *У спол.* **дух** перевести (1). за Парижем далы нам **дух** перевесты. III 312.4. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **по духу 1.** III 13.14, 37.28, ***З.*** **дух** *у спол.* III 312.4, ***О.*** **духом 2.** III 112.14.

ДУША (4). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* гріх на **душу** взяти (1). [Стеха]: І я тільки гріх на **душу** візьму. III 11.19.

◊ ***Одн. Н.*** **душа** III 17.22, ***Р.*** **душі** III 23.7, 53.19, ***З.*** **на душу** *у спол.* III 11.19

ДУШЕГУБЕЦЬ (1). *Зверт.* Брешеш, **душегубець,** бродяга! Ты паству свою покин[ув] без спросу владыки. IV 41.37.

ДУШИТИ (1). [Галя]: Топчи, **души** мене: я твоя дитина! III 50.34.

ДУШКА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **душко** *зверт.* IV 311.16, 311.18.

ДУШНО (3). *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (2). [Назар]: **Душно** мені, **душно!** III 52.25.

◊ **душно** III 28.16, *повт.* III 52.25 (2 р.).

ДЯВОЛ (6). *Див. осн.* **ДИЯВОЛ.**

◊ ***Одн. Н.*** **дявол** III 22.7, ***Р.*** **дявола** III 30.19, **до дявола** III 31.17, ***Д.*** **дяволу** *перен.* III 23.18, ***З.*** **дявола** III 33.7, ***О.*** **з дяволом** *перен.* III 13.2.

ДЯДИНА (2). [Галя]: Чи не заспівать оце пісню про хусточку, що я в Чигрині у **дядини** чула? III 48.30. *Зверт.* (1). Прыслалы батько и маты .. до вас, **дядыно,** святую вечерю. IV 32.4. *Див. ще осн.*

ДЯДЮШКА (1). *Звертання до літнього чоловіка.* А чи не можна б у вас, **дядюшко,** пидночувать? III 173.26.

ДЯДЬКО (1). *Брат матері або батька. Зверт.* Прыслалы батько и маты до вас, **дядьку,** и до вас, дядыно, святую вечерю. IV 32.3. *Див. ще осн.*

ДЯК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **дяк** IV 40.17, ***Д.*** **дьякови** III 122.24.

Е

Е (2). *Див. осн.* **1, 3.**

◊ **е 1.** III 5.20, **3.** III 10.15.

ЕГЕ (3). *Див. осн.* **ЕГЕ** [1].

◊ **еге** III 9.24, 11.30, **эге** III 351.19.

ЕГЕ-ГЕ (1). *Вигук. Уживається для вираження здивування, розчарування.* — **Эгеге,** лыха годыно! Що ж мы будемо робыть, Овраме? IV 39.18. *Див. ще осн.* **ЕГЕ** [2].

ЕДЕМ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Едема** III 19.24.

ЕКОНОМ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **економ** III 28.4.

ЕНЕЇДА (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Энеида** IV 24.9, ***З.*** **Энеиду** IV 47.37, 47.38, 48.6, ***О.*** **с Энеидою** IV 50.21, 50.24.

ЕХ (1). *Див. осн.*

◊ **эх** IV 41.31.

Є

ЄДИНИЙ (7). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **єдиний** VI 71.14, 122.27, 123.13, 123.18, 146.3, 146.18, 146.22.

ЄДНАТЬ (2). *Див. осн.* **ЄДНАТИ 2.**

◊ **єднать** VII (кн. I) 39.6, 39.9.

ЄЛИСЕЙ (1). — А тым часом, отче Ниле, прошу до господы. И вы, отець **Елисей** III 121.1.

Ж

Ж [1] *див.* **ЖЕ** [1].

Ж [2] *див.* **ЖЕ** [2].

ЖАБА (2). *Див. осн. Ще образн., зневажл., зверт.* (1). [Назар]: Цить, **жабо** погана! III 51.13.

◊ ***Одн. З.*** **жабу** *у порівн.* III 22.15, ***К.*** **жабо** *образн., зневажл., зверт.* III 51.13.

ЖАЛКУВАТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **жалкую** III 47.17, **жалкувалы** III 121.7.

ЖАЛЬ (1). *Див. осн.* **ЖАЛЬ** [2] **2.**

◊ ***Одн. Р.*** **жалю** III 22.8.

ЖАРТИ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **жарты** III 91.11, **в жарты** III 182.25.

ЖАРТОВАТИ *див.* **ЖАРТУВАТИ.**

ЖАРТОВЛИВИЙ (1). *(Стеха между тем шалит с козаками, хватая за руку молодого козака, и, вертясь, приплясывает).* [Хозяйка]: Оце яка **жартовлива!** III 39.11.

ЖАРТУВАТИ (3), **ЖАРТОВАТИ** (1). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **жартує 2.** *образн.* III 52.5, **жартуєте 2.** III 12.27, **жартовали 2.** IV 229.15, **жартуючы 1.** III 312.32.

ЖВАВИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **жвавий** III 38.15, ***Мн. З.*** (про) **жвавих** III 46.30.

ЖДАТИ (2). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **ждати 3.** III 18.35, **жди 1.** III 23.28.

ЖЕ [1] (32), **Ж** [1] (120). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* а). *Див. осн.* **1.** *у спол. Ще у спол.* б) д е **ж** п а к (я к **же** б а к, ч и н е т а к) — *для вираження активного заперечення* (2). [Стеха]: Злякаються вони! Д е **ж** п а к! І в горобину ніч приїдуть для такої панночки, як наша. III 10.2. [Хозяйка]: старі, старі! Сидіть би вам тілько на печі та жувать калачі; так ні, давай їм жінку, та ще молоду. Я к **же** б а к, ч и н е т а к!.. III 26.21; в) о т о **ж** п а к — *для вираження ствердження* (1). [Хома]: Так, по-твоєму, молодий — краще? [Галя]: О т о **ж** п а к! III 14.17; г) я к **же** — *для вираження переконання* (1). [Хозяйка]: Чи прийде ж хто? [Стеха]: Я к **же?** Усі прийдуть. III 34.28.

◊ **же 1.** III 10.30, 11.11, 11.26, 17.37, 18.3, 18.9, 19.17, 22.2, 24.4, 27.18, 31.37, 33.15, 36.4, 40.22, 40.34, 41.28, 42.24, 45.4, 45.5, 47.3, 47.17, 49.2, 50.22, 52.31, 78.1, 95.10, 112.14, 121.24, 280.7, *у спол.* а) III 38.23, *у спол.* б) III 26.21, *у спол.* г) III 34.28, **ж 1.** III 5.10, 5.25, 5.26, 6.8, 6.20, 7.7 (2 р.), 7.14 (2 р.), 7.24, 8.2, 8.4, 8.11, 8.31, 9.4, 9.16, 9.24, 9.28, 10.13, 10.15, 10.28, 12.17, 12.27, 12.30, 13.2, 13.17, 13.33 (2 р.), 14.7, 14.20, 14.23, 15.9, 15.21, 16.5, 16.8 (3 р.), 16.13, 16.22, 16.30, 17.35, 18.13, 18.23, 19.10, 19.26, 20.18, 21.23, 22.6, 22.9, 22.10, 23.24, 23.25, 25.23, 26.12, 26.13, 26.14, 26.18, 26.31, 26.35, 27.2, 27.11, 27.28, 28.23, 28.25, 29.27, 29.30, 30.12, 30.21, 30.34, 31.17, 32.9, 32.18, 33.2, 33.13, 33.21, 34.6, 34.10, 34.26, 36.10, 37.10, 37.11, 38.2, 38.5, 38.16, 38.19, 39.19, 39.20, 41.28, 42.7, 43.8, 43.25 (2 р.), 45.4, 45.36, 46.4, 46.12, 46.24, 47.9 (2 р.), 47.27, 49.6, 49.16, 49.17, 49.22, 50.7, 50.15, 51.11, 51.23, 51.32, 77.41, 111.22, 168.12,

168.14, 198.15, 309.26, IV 311.1, **2.** III 5.12, 14.9, *у спол.* б) III 10.2, *у спол.* в) III 14.17.

ЖЕ[2] (2), **Ж**[2] (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **же 1.** III 5.22, **2.** III 21.23, **ж 1.** III 30.18, **2.** III 18.16.

ЖЕНИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **женити** III 19.11.

ЖЕНИТИСЯ, ЖЕНИТЬСЯ, ЖЕНИТИСЬ (4). *Див. осн.*

◊ **жениться** III 13.19, **женитесь** III 11.23, 11.28, **женись** III 13.19.

ЖЕНИХАТИСЯ (1). *Див. осн.* **ЖЕНИХАТИСЬ.**

◊ **женихайся** III 37.21.

ЖИВИЙ (4). *Див. осн.* **1.**, *у спол.* а).

◊ ***Одн. Н.*** **живе 1.** IV 29.29, 29.30, ***З.*** **живого 1.** III 53.2, ***Мн. Н.*** **живи** *у спол.* а) III 185.6.

ЖИД (18). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **жид** III 152.11, 157.29, ***Р.*** **у жида** III 115.29, 157.30, IV 9.24, ***Д.*** **жиду** III 158.6, ***З.*** **жида** III 157.27, 157.31, 160.1, 182.29, ***О.*** **жидом** III 153.19, ***Мн. Н.*** **жиди** III 47.34, **жиды** III 152.11, 188.2, 207.12, ***Д.*** **жидам** III 188.1, ***З.*** **жидів** III 47.33, **жидов** III 153.31.

ЖИДІВКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **жидовку** III 187.24.

ЖИДІВСЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **жидівське** III 38.2.

ЖИДОВА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **жидова** *зверт.* III 37.30.

ЖИЖКИ (1). *У спол.* **жижки** з а т р у с и л и с ь. [Голоса]: Казку! Казку! [Другие]: Ні, пісню, та таку, щоб **жижки** з а т р у с и л и с ь. III 39.30.

ЖИТИ (10). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **жити 1.** IV 246.23, **2.** III 35.26, **живеть 3.** IV 45.36, **живемо 1.** III 91.35, **3.** III 310.18, **живуть 3.** III 29.29, **жив 3.** III 47.34, **жила 3.** III 87.31, **будемо жити 2.** III 46.8, 46.27.

ЖИТО (15). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще у приказці* (1). «За мое **жито** мене и быто»,— проговорил он. IV 211.34.

◊ ***Одн. Н.*** **жито 1.** III 141.18. V 101.38, ***Р.*** **жита 1.** III 76.9, 76.15, 167.8, 187.38, 188.4, **из жита 1.** IV 10.32, ***З.*** **за жито 2.** *у приказці* IV 211.34, ***О.*** **житом 2.** III 197.34, IV 15.7, V 48.35, **между житом 1.** III 197.27, ***М.*** **в жите 1.** III 207.35, IV 10.31.

ЖІНКА (8). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **жінка 2.** III 29.21, 34.8, ***Р.*** **жінки 2.** III 13.3, ***Д.*** **жінці 1.** III 14.24, ***З.*** **жінку 1.** III 26.20, ***Мн. Н.*** **жінки 2.** III 32.11, ***Р.*** **жінок 2.** III 29.6, ***Д.*** **к жінкам 2.** III 30.4.

ЖНИВА (4). Настало лето, настали **жнива.** III 95.39. Однаждьі во время **жныв**, или, по-здешнему, страды, послали меня с лановым на лан. III 147.26. *Див. ще осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **жнива** III 76.7, 95.39, ***Р.*** **жнив** III 76.40, **жныв** III 147.26.

ЖОЛОБ (1). *Див. осн.* **ЖОЛОБИ.**

◊ ***Одн. О.*** **под жолобом** III 131.7.

ЖОНАТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **жонати** III 316.23.

ЖУВАТЬ (1). [Хозяйка]: Ох, ох! старі, старі! Сидіть би вам тілько на печі та **жувать** калачі III 26.20.

ЖУПАН (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **жупан** VII (кн. I) 39.7, **в жупан** III 121.10, ***М.*** **в жупані** IV 271.26.

ЖУПАНОК (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сверх жупанка** III 121.22, ***З.*** **жупанок** III 113.16, **в жупанок** III 119.1.

ЖУРИТИСЯ, ЖУРИТИСЬ (5). *Див. осн.*

◊ **журюся** III 49.14, **журишся** III 49.16, **журись** III 47.3, 47.20, **журысь** III 95.3.

З

З (108), **ІЗ** (13), **ЗО** (9). **І. 1., 3., 4., 5., 6., 7., 9., 10.** *Див. осн.* **І. 1., 3., 4., 5., 6., 7., 9., 10.** *У спол.* а) **з** г л у з д у з'ї х а т и — *збожеволіти* (1). [Гнат] *(удерживает его):* Ти і справді хочеш іти? Скажений, ти **з** г л у з д у з'ї х а в! III 30.29; б) з б и т ь **з** п а н т е л и к у (1). [Стеха]: Дівці дівку недовго з б и т ь **з** п а н т е л и к у, а ще таку, як моя панночка — і-і! III 5.24; в) **з** я з и к а с п л и с т и — *про що-н. недоречно висловлене.* [Гнат]: Ну, годі ж, не сердься. Мало чого **з** я з и к а не с п л и в е! III 26.35.

II., III. 1., 2., 3., 4., 5., 8. *Див. осн.* **II., III. 1., 2., 3., 4., 5., 8.**

◊ **І. з 1.** III 6.12, 10.21, 17.14, 17.34, 22.24, 25.11, 34.11, 37.28, 47.32, 126.32, 128.16, 196.39, 204.42, IV 237.17, V 37.17, 65.28, 65.37, VII (кн. II) 18.14, 7.13, **3.** III 33.17, 42.13, **4.** III 183.39, 312.2, **5.** III 42.4, 42.14, **6.** III 20.12, 41.10, 47.33, 338.32, **7.** III 5.13, 7.22, 13.16, **9.** III 87.36, **10.** III 38.3, *у спол.* а) III 30.29, *у спол.* б) III 5.24, *у спол.* в) III 26.35, **із 1.** III 6.14, 8.7, 30.16, **3.** III 37.11, 32.38, **7.** III 30.5, **из 1.** IV 39.13, 314.9, V 23.28, VII (кн. I) 39.5 (2 р.), **5.** V 67.36, **6.** IV 314.7, **II. зо** III 122.13, **III. з 1.** III 12.27, 18.9, 26.13, 30.23, 31.2, 32.2, 35.22, 35.24. 37.19, 38.27, 40.32, 44.26, 45.31, 77.39, 177.9, 181.31, 185.4, V 67.40 (2 р.), 69.2, 76.36, VIII 42.5, **2.** III 10.15, 11.16, 12.18, 13.6, 25.15, 26.8, 28.9 (3 р.), 32.10, 48.5, 50.22, 53.2, 53.11, V 54.26, VII (кн. I) 39.31, **3.** III 13.12,

20.4, 23.10, 32.19, 39.23, 48.22, 53.11, V 68.38 (2 р.), 68.42, VII (кн. I) 39.5, **4.** III 12.3, 116.4, IV 296.39, **5.** III 18.3, 52.5, 180.6, 215.29, 338.38, VI 66.28, 66.29, 123.14, 123.15, **8.** III 19.2 (2 р.), 27.21, 38.10, 168.24, 168.27, 168.28, 173.11, IV 295.17, 304.7, **зо 1.** III 5.14, 8.27, 24.3, 29.27, 37.11, 44.32, 46.13, 48.4.

ЗА (75). **II. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 9., 11., III. 1., 2., 3., 6.** *Див. осн.* **II. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 9., 11., III. 1., 2., 3., 6.**

◊ **за II. 1.** III 13.17, 16.8, 18.10, 23.11, 23.24, 26.7, 28.10, 29.18, 32.17, 33.21, 41.7, 45.8, 51.27, 130.23, 337.26, IV 271.35, VI 123.14, **2.** III 20.6, 34.6, **3.** III 5.19, 10.24, 20.11, 20.24, 21.12, 21.34, 23.24, 30.5, 33.13, 37.25, 45.2, 45.11, 45.13, 51.17, 52.27, 116.33, 116.34,**4.** III 32.34, 43.9, 112.35, 112.37, IV 43.35, 43.36, 44.16, 44.18, 279.32, 279.34, **5.** VI 76.16, **6.** III 13.11, 29.19, 41.24, 41.33, 48.14, IV 223.16, **7.** V 65.36, **9.** III 5.14, **11.** III 49.22, 53.30, **III. 1.** III 29.18, 32.18, 38.30, 41.2, 174.37, 185.5, IV 45.42, 300.10, **2.** III 32.36, 38.33, 113.24, 121.25, 197.9, **3.** III 26.13, **6.** III 11.8, 29.33, 176.17, IV 314.33.

ЗАБАЖАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **забажа** III 17.22, **забажаєте** III 51.16.

ЗАБАРИТИСЬ (1). *Див. осн.* **ЗАБАРИТИСЯ.**

◊ **забаримось** III 23.32.

ЗАБІГТИ (1). *Див. осн.*

◊ **забижыть** III 333.8.

ЗАБЛУДИТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **заблудите** IV 282.11, **заблудыте** IV 287.5.

ЗАБОЖИТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **забожіться** III 11.23.

ЗАБОЛІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **заболіло** III 46.17.

ЗАБУВАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **забувайте** VI 123.19.

ЗАБУТИ (15). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **забув 1.** III 28.5, 29.17, 34.14, 36.12, **2.** VI 23.6, **забула 1.** III 9.4, **2.** III 5.7, 19.26, 34.38, 48.22, **забули 1.** III 11.7, 34.33, **забуду 1.** IV 43.38, **забудь 2.** III 9.29, 16.5.

ЗАБУТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **забувся** III 23.5.

ЗАВАЛЯТИСЬ (1). [Гнат]: Чи не **завалявсь** у тебе в кишені який червінець? III 32.4.

ЗАВГОРИТИ (1). *Завдати лиха, прикрості.* —Та ну вас, варить хоть три вечери разом, а я добре знаю, что не буду вечерять.— Ото **завгорыть!** Нам больше останется. III 91.14.

ЗАВЕРТАТИСЯ (1). *Повертатися звідки-небудь.* [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* І додому козаки, з-за Дунай-ріки, **Заверталися** III 26.5. *Див. ще осн.* **ЗАВЕРТАТИСЬ.**

ЗАВЗЯТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ **завзятий** III 33.7.

ЗАВІРЮХА (1). [Хома]: Та що се їх нема так довго? Чи не злякались, бува, **завірюхи?** III 9.31. *Див. ще осн.* **ЗАВЕРЮХА.**

ЗАВСІГДА (1). *Завжди.* Я чоловик рукомесленный, у мене **завсигда** буде, а вы де возьмете, як бог не дасть здоровья? Хорошо еще, як пенсии дослужитесь, а то й так выпустять. III 331.5.

ЗАВТРА (8). *Див. осн.* **1.**

◊ **завтра** III 9.29, 11.16, 18.29, 44.32 (2 р.), 48.20, 49.8, V 69.1.

ЗАВ'ЯЗАТИ (1). *Обв'язати, перев'язати. (Челядь крутить поясами Назара)..* [Хома]: Отак добре! Тепер **зав'яжіть** йому рот III 51.35. *Див. ще осн.*

ЗАГАРБАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **загарбав** III 90.37.

ЗАГЛЯДАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **загляда** III 29.25.

ЗАГЛЯНУТЬ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **заглянуть** III 29.25, 46.14.

ЗАГНАТИ (1). *Див. осн.* **ЗАГНАТЬ.**

◊ **заженеш** III 173.8.

ЗАГОРОДА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в загороду** III 173.8, ***М.*** **в загороде** III 89.25.

ЗАГРАТИ (3). *Див. осн.* **ЗАГРАТЬ 1.**

◊ **заграй** III 315.35, IV 43.37, **заграйте** IV 44.10.

ЗАГУБИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **загубыла** III 81.41.

ЗАДАТИ (1). *Призначити.* одному розбойныку на исповиди в Киеве чернець **задав** такую покуту. III 182.40. *Див. ще осн.* **ЗАВДАТИ.**

ЗАДЗВОНИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **задзвонять** III 112.30.

ЗАДРИПА (1). *Фам., зверт.* А певчий.. радостно воскликнул: —..Шинкарко, **задрипо,** горилки! IV 40.8.

ЗАДУМАТИСЬ (1). *Див. осн.* **ЗАДУМАТИСЯ.**

◊ **задумалась** III 19.26.

ЗАДУШИТИ (3). *Див. осн.* **ЗАДУШИТЬ.**

◊ **задушити** III 22.21, **задушить** *образн.* III 44.33, **задушила б** III 41.20.

ЗАЖУРИТИСЯ, ЗАЖУРИТИСЬ (2) *Див. осн.*

◊ **зажурився** III 49.6, **зажурилась** III 47.27.

ЗАЇДАТИ (1). *У спол.* **заїдати** *чий* в і к — *робити безталанним кого-н.* [Назар]: дай [Хома] дочці своїй ще пожити на світі, не **заїдай** її в і к у III 23.13.

ЗАЇЗЖАТИ (1). *Див. осн.* **ЗАЇЗДИТИ.**

◊ **заизжаені** III 309.26.

ЗАЙТИ (7). *Див. осн.* **1.**

◊ **зайшла** III 84.4, **зайшли** III 17.31, 37.30, **зайду** III 344.24, **зайды** III 175.11, **зайдить** III 175.16, **зайшлы б** IV 36.11.

ЗАКИНУТИ (1). *У приказці.* [Хома]: **Закинь** тільки удочку, сама рибка піде. Шутки — тесть полковника!.. III 13.9. *Див. ще осн.*

ЗАКОН (2). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **закон** III 16.35, ***З.*** **закон** III 52.33.

ЗАКОННИЙ (2). [Хома]: коли прийдуть колядувати, так щоб гнали їх у потилицю.. [Галя]: Справді, щоб не помішали... Ще й **законної** речі не дадуть сповнить III 16.12.

◊ ***Одн. Н.*** **законне** III 16.8, ***Р.*** **законної** III 16.12.

ЗАКРИЧАТИ (3). *Див. осн.* **2.**

◊ **закричу** III 36.27, 38.23 (2 р.).

ЗАКУВАТИ (1). *Див. осн.* **ЗАКУВАТИ**[1].

◊ **закувалы** *у спол.* III 180.12.

ЗАКУСИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **закусити** III 37.6, **закусымо** III 311.42.

ЗАКУСУВАТИ (1). [Голос]: Або слив'янку пий, а салом і паляницею **закусуй.** III 42.26.

ЗАЛІЗО (2). *У приказці* (1). [Стеха]: Негріте **залізо** не зогнеш. А якби не крився та пораявся б зо мною отак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ III 5.13 //*Перен. Про вперту людину.* [Назар]: Камінь! **Залізо!** Ти огню хочеш! III 23.27. *Див. ще осн.* **1.**

ЗАМЕРЗНУТИ (1). [Галя]: О, моя мила шапка! Надінь її: і ти **замерз** III 48.10. *Див. ще осн.*

ЗАМІЖ (3). *Див. осн.*

◊ **заміж** III 8.36, 10.24, 45.2.

ЗАМІСТЬ (4). *Див. осн.*

◊ **замість** III 22.9, 26.19, 31.17, 36.16.

ЗАМОВЧАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **замовчіть** III 40.34.

ЗАМУЧИТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **замуч** III 53.23.

ЗАНАПАСТИТЬ (2). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **занапастить** 1. III 53.20, **занапасти** 3. III 23.11.

ЗАНЕДУЖАТИ (2). *Див. осн.* **ЗАНЕДУЖАТЬ.**

◊ **занедужал** III 183.29, **занедужала** III 110.2.

ЗАНЕСТИ (1). *У спол.* якою дорогою, яким вітром, яким шляхом **занесло** — *що примусило прийти. (Входят Назар и Игнат).* [Хозяйка]: якою дорогою, яким вітром, яким шляхом **занесло** вас у мою хату? III 26.28. *Див. ще осн.* **1.**

ЗАНІВЕЧИТИ (1). я боюся: убье, **занивечить** сердечного Марочка. III 122.8. *Див. ще осн.*

ЗАНОЗИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **занозы** III 128.23.

ЗАОДНО (1). *Присл.* коли хочешь яблок или дуль, то сам сходи в лёх. Та **заодно** наточи и грушевого квасу. III 85.9.

ЗАПАСКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **без запаски** III 184.28.

ЗАПЕРТИ (1). *Замкнути.* [Галя]: Так побіжу ж я і скажу, щоб **заперли** ворота і хвіртку III 16.13. *Див. ще осн.*

ЗАПИРАТИ (1). *Замикати.* Ой гоп по вечери, **Запырайте,** диты, двери III 95.2.

ЗАПИСАТИ (2). *Див. осн.* **ЗАПИСАТЬ 1.**

◊ **запишемо** III 116.11, 116.14.

ЗАПЛАКАТИ (7). *Див. осн.* **ЗАПЛАКАТЬ.**

◊ **заплачу** III 26.9, 45.4, 88.42, *повт.* III 7.22 (2 р.), 45.24 (2 р.).

ЗАПЛЮЩИТИ (1). *У спол.* очей не **заплющити** — *не заснути.* [Стеха]: Лиха година те, що старий цілісіньку ніч очей не **заплющить** III 35.14. *Див. ще осн.*

ЗАПОЛОЧ (1). *Кольорові нитки для вишивання.* [Лукия] положила ему ручник белый, вышитый по концам красной **заполочью,** на колена и отошла к колыбели. III 94.11.

ЗАПОРІЖЖЯ (3). *Див. осн.* **ЗАПОРОЖЖЯ.**

◊ ***Одн. З.*** **на Запоріжжя** III 32.37, 34.12, ***М.*** **на Запоріжжі** III 38.4.

ЗАПОРОЖЕЦЬ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **запорожець** III 38.15, ***Мн. Н.*** **запорожці** III 25.9 (2 р.), 47.33, ***Р.*** **із запорожців** III 32.38.

ЗАПОРОЗЬКИЙ (4). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **запорозький 1.** III 47.30, **2.** III 46.25, ***Р.*** **запорозького 3.** III 38.2, **запорозької 3.** III 34.13.

ЗАПРОСИТИ (1). *Зажадати плату.* [Гнат]: Тільки домовся з нею так, щоб вона про мене не знала, бо жінки наголо всі цокотухи..; до того ще й дорожче **запросить** III 32.12.

ЗАПРОШЕДШЕ (1). *Субст. Минуле.* [Гнат]: Бач, ти забув; а я так все **запрошедше** знаю та й що буде одгадаю. III 34.14.

ЗАПРЯГАТЬ (3). Пока **запрягали** кони, я сидел на чемодане IV 229.13.

◊ **запрягать** IV 223.13, **запрягае** III 120.42, **запрягали** IV 229.13.

ЗАРАЗ (22). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **зараз 1.** III 8.7, 10.11, 34.38, 37.20, 41.10, 41.30, 47.2, IV 207.11, 208.34, 208.36, **2.** III 27.14, 43.28, 44.4, IV 207.10, 208.30, 209.5, 209.32, 209.36, 212.1, 284.37, *повт.* III 26.23 (2 р.).

ЗАРІЗАТИ (3). *Див. осн.*

◊ **зарізати** III 23.31, **заріж** III 23.5, 53.23.

ЗАРОБІТОК (2). У Чигирині нема **заробітку**, а ми прочули, що у пана Кичатого весілля буде, так і прийшли сюди III 37.32. *Див. ще осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Р.*** **заробітку** III 37.32, ***Мн. Н.*** **заробітки** VIII 40.13.

ЗАРОБЛЯТИ (2). *Див. осн.*

◊ **заробляла** III 15.24, 48.25.

ЗАРУЧЕНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **зарученому** VII (кн. I) 39.33.

ЗАСВІТИТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **засвитыла** III 173.36, **засвитыла б** III 109.42.

ЗАСНУТИСЬ (1). *Безособ. (Выходит кобзарь).* [Стеха]: Ну, лишень, ..казочку-страховиночку, щоб цілу ніч не **заснулось** III 39.24.

ЗАСНУТЬ (4). *Див. осн.* **ЗАСНУТИ 1.**

◊ **заснуть** III 185.17, **засне** III 35.7, 85.10, **засны** III 77.42.

ЗАСПІВАТЬ (5). *Див. осн.* **ЗАСПІВАТИ 1.—2.**

◊ **заспівать 1.** III 48.29, **заспивае 1.** III 178.19, **заспівають 1.** III 25.7, **заспівай 2.** III 48.32, **заспивайте 2.** IV 237.39.

ЗАСТАВИТЬ (2). *Див. осн.*

◊ **заставить** III 22.6, **заставлю** III 22.4.

ЗАСТРЕЛИТИ (1). Все москали, може, ще й **застрелять** IV 37.10.

ЗАСТРЯТИ (3). *Див. осн.* **ЗАСТРЯТЬ.**

◊ **застряла** III 17.35, 26.13, **застрянеш** III 34.40.

ЗАСТУП (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **заступ** IV 286.9.

ЗАСТУПНИЦЯ (2). *Зверт.* Моя благородная, моя святая **заступнице!** VI 149.19.

◊ ***Одн. К.*** **заступнице** III 86.28, VI 149.19.

ЗАТИМ (1). *Присл.* [Хома]: Іди ж, іди та поклич мені Галю, а **затим** сама полагодь рушники III 12.30.

ЗАТКНУТИ (2). *Див. осн. у спол.* б). *Ще у спол.* в) **заткнути** п а л ь ц і в у х а — *не прислухатися.* (1). [Гнат]: **Заткни** п а л ь ц і в у х а. Чи второпала? III 27.23.

◊ **заткне** *у спол.* б) III 123.39, **заткни** *у спол.* в) III 27.23.

ЗАТРУСИТИСЬ (1). *У спол.* ж и ж к и **затрусились.** *(Выходит кобзарь)..* [Голоса]: Казку! Казку! [Другие]: Ні, пісню, та таку, щоб ж и ж к и **затрусились.** III 39.30. *Див. ще осн.* **ЗАТРУСИТИСЯ.**

ЗАХІД (1). *У спол.* о д с х і д д о **захід** с о н ц я — *цілий день.* [Кобзарь]: Їсть вона о д с х і д д о **захід** с о н ц я.. маленьких дітей III 41.6. *Див. ще осн.* **ЗАХІД** [2].

ЗАХОДИТИСЯ (1). *Див. осн.* **ЗАХОДИТЬСЯ.**

◊ **заходымося** III 112.26.

ЗАХОТІТИ (4). *Див. осн.*

◊ **захоче** III 14.26, 22.2, 32.28, **захочуть** III 32.34.

ЗАХОТІТИСЯ (1). [Хома]: Може, коли **захочеться** почоту, поваження, поклонів. Кому ж се звичайніше? Полковниці... III 14.22.

ЗАЧАТИСЯ (1). Як воно **зачалося** у вас те новее господарство? III 181.32. *Див. ще осн.* **ЗАЧАТИСЬ.**

ЗАЧИНАТИСЬ (1). *Див. осн.* **ЗАЧИНАТИСЯ.**

◊ **зачинались** III 25.7.

ЗАЧИНАТЬ (1). *Див. осн.* **ЗАЧИНАТИ.**

◊ **зачинать** III 181.28.

ЗАЧУТИ (2). *Див. осн.*

◊ **зачує** III 18.33, **зачуєш** III 25.5.

ЗАЩЕМІТИ (1). [Галя]: Мені страшно стало, і серце так **защеміло,** так заболіло III 46.17.

ЗБИРАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **сбира** VII (кн. I) 38.24.

ЗБИТЬ (1). *У спол.* **збить** з п а н т е л и к у. [Стеха]: Дівці дівку недовго **збить** з п а н т е л и к у, а ще таку, як моя панночка — і-і! III 5.24. *Див. ще осн.* **ЗБИТИ.**

ЗБІГАТИ (4). [Хозяйка]: Стехо! Ти звала Кирика? [Стеха]: Моя матюночко! I забула. Я зараз **збігаю** III 34.38.

◊ **збігаю** III 34.38, **збігай** III 34.33, 34.40, 43.22.

ЗБЛИЗЬКА (1). *Присл.* [Хома]: А відкіля се вас бог несе? Чи здалека, чи **зблизька?** III 17.10.

ЗБУДИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **збудили** V 168.5.

ЗБУДОВАНИЙ (1). Вечер провел у Галагана. Он прочитал описание своего будынка, **збудованого** им в старом малороссийском вкусе V 173.12.

ЗБУДУВАТИ (1). [Назар]: **Збудую** тобі хату світлу, світлу та високу III 46.8. *Див. ще осн.*

ЗВАТИ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **зовуть 1.** III 84.32, 118.9, **звала 2.** III 34.36.

ЗВЕЛІТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **звелять** III 10.17.

ЗВЕСТИ (1). *Образн.* [Хозяйка]: І **звела** ж їх нечиста мати докупи! III 26.13. *Див. ще осн.*

ЗВИЧАЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** **звыча[ю]** III 103.38, ***М.*** **по звычаю** III 108.28.

ЗВИЧАЙНІШЕ (1). [Хома]: Може, коли захочеться почоту, поваження, поклонів. Кому ж се **звичайніше?** Полковниці... III 14.23.

ЗВИЧАЙНО (3), **ЗВИЧАЙНЕ** (1). *Див. осн.* **ЗВИЧАЙНЕ 1.—2.**

◊ **звичайно 1.** *повт.* III 10.5 (2 р.), **2.** III 36.27, **звичайне 1.** III 128.15.

ЗВІР (2). *Див. осн.* **1.** *Ще образн.* (1). [Сват]: Певно, що **звір** наш пішов у двір ваш, а з двору в хату та й сів у кімнату. III 17.33.

◊ ***Одн. Н.*** **звір** III 41.4, *образн.* III 17.33.

ЗВІРИНИЙ (1). [Сват]: Я й кажу товаришу: «..Ходім лишень шукати **звіриного** сліду». От і пішли. III 17.17.

ЗВІРЮКА (1). *Образн.* [Сват]: Що за диво та **звірюка?** Хіба де кращої нема? Ходім другої шукати. III 17.27. *Див. ще осн.*

ЗВІСНО (4). *Присл. Звичайно.* [Галя]: Тільки у його, паскудного, і мови, що про наливку та про вареники. [Стеха]: А хіба ж се й не добре? [Галя]: **Звісно!** Козаку, та ще й полковнику! III 8.13.

◊ **звісно** III 8.13, 25.8, 31.37, 40.2.

ЗВ'ЯЗАТИ (3). **1.** *Сплутати чим-н. руки, ноги* (1). [Гнат] *(за сценою):* Я тебе **зв'яжу,** недовірку проклятий! III 52.20.

2. *Перен. Виконати один з шлюбних ритуалів* (2). [Хома] *(к Гале):* Догадався, догадався! Ти хочеш і князя **зв'язати.** Нехай завтра обоє його **зв'яжемо.** III 18.29.

◊ **зв'язати 2.** III 18.29, **зв'яжу 1.** III 52.20, **зв'яжемо 2.** III 18.30.

ЗГАДАТИ (5). *Див. осн.*

◊ **згадала** III 9.5, 47.29, **згадаю** III 36.12, **згадаєш** III 30.11, **згадай** III 20.13.

ЗГАДУВАТЬ (3). *Див. осн.* **ЗГАДУВАТИ 1.—2.**

◊ **згадувать 2.** III 44.31, **згадуй 1.** III 52.14, **2.** III 181.22.

ЗГАРЯЧУ (1). *Присл.* [Назар]: Прости мене, я **згарячу** забувся. Ти добрий чоловік. III 23.4.

ЗГЛАДИТИ (1). *У прислів'ї.* [Хома]: Не дуже треба плошати, бо береженого бог береже, або — як там ще кажуть — рівніш **згладиш,** тісніш ляжеш. III 16.25.

ЗГЛЯНУТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **зглянься** III 23.9.

ЗГОДА (1). едва слышно [панна Дорота] проговорила: — **Згода.** IV 286.13.

ЗГОРІТИ (2). *Див. осн.*

◊ **згорила** *образн.* IV 36.26, **згорю** *образн.* III 342.29.

ЗДАВАТИСЯ, ЗДАВАТИСЬ (9). *Див. осн.* **ЗДАВАТИСЯ**[2] **1.—2.**

◊ **здається 1.** III 14.11, 33.28, 45.19, 46.36, **2.** III 5.7, 16.16, 33.8, 51.36, **здавалась 1.** III 180.15.

ЗДАЛЕКА (2). *Див. осн.* **2.**

◊ **здалека** III 17.10, 52.3.

ЗДАТИСЯ, ЗДАТИСЬ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **здалась** III 51.36, **здасться** IV 38.15.

ЗДИВУВАТИ (1). *Див. осн.* **ЗДИВУВАТЬ 1.**

◊ **здивуйте** III 34.19.

ЗДИВУВАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **здывуемся** III 114.9.

ЗДИХАТИ (3). *Див. осн.* **ЗДИХАТЬ.**

◊ **здиха** III 51.23, **здыхалы** III 183.28, **здихай** III 52.31.

ЗДІЛАТИ (1). *У спол.* **зділати** м и л о с т ь — *при чемному проханні.* [Назар]: **Зділай** м и л о с т ь, не бався тут, іди швидше. III 38.7.

ЗДОРОВИЙ, ЗДОРОВ (6). *Див. осн.* **1.—2.,** *у спол.* а), б).

◊ ***Одн. Н.*** **здоровый 2.** IV 46.19, **здоров 2.** III 87.22, *у спол.* а) III 52.13, ***Мн. Н.*** **здорові** *у спол.* а) VI 123.19, **здорови 1.** III 345.5, *у спол.* б) III 185.6.

ЗДОРОВ'Я (6). *Див. осн. Ще* //*У спол.* (3): а) п и т и н а **здоров'я** (2). [Хома]: Не

забудь тільки завтра вранці послать йому вишнівки.. Нехай собі п'є на **здоров'я.** III 9.30; б) носити на **здоров'я** (1). А вот на юпку и на спидныцю. Возьмы, возьмы, дочко моя, та носи на **здоровья.** III 91.31.

◊ ***Одн. Р.*** **здоров'я** III 19.11, ***З.*** **за здоров'я** III 20.6, 34.6, **на здоров'я** *у спол.* а) III 9.30, **на здоровья** *у спол.* а) III 113.15, *у спол.* б) III 91.31.

ЗДОХНУТИ (3). *Див. осн.*

◊ **здохну** III 332.26, 338.42, **здохне** V 64.22.

ЗДРАВСТВУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **здравствуе** III 178.24.

ЗДУРУ (1). *Присл.* [Хома]: Вона думатиме, що Назар свата, **здуру** і согласиться; старости не промовляться III 16.16.

ЗЕЛЕНИЙ (4). *Див. осн., у спол.*

◊ ***Мн. Н.*** **зеленые** *у спол.* III 183.21, ***Р.*** **зелених** *у спол.* III 188.15, ***О.*** **зеленими** III 46.10, ***М.*** (на) **зеленых** *у спол.* III 119.10.

ЗЕМЛЯ (10). *Див. осн.* **1., 2., 5.,** *у спол.* е).

◊ ***Одн. Р.*** **до землі 2.** III 25.12, **з землі 5.** III 17.14, ***З.*** **землю 1.** III 47.3, **об землю** *у спол.* е) III 152.24, 243.28, **про землю 5.** III 8.15, ***О.*** **за землею 5.** III 41.2, ***М.*** **на земли 1.** III 99.22, 331.32, **у землі 5.** III 17.15.

ЗЕМЛЯК (9). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **земляче** *зверт.* III 152.24, 152.25, 152.36, 163.14, 197.3, 198.16, IV 315.35, 317.15, 319.26.

З-ЗА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **зза** III 26.4.

ЗИМУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **зимувалы** III 185.4.

ЗІЙТИ (2), **ІЗІЙТИ** (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **зийшла** IV 314.7, **зийды** V 43.16, **изийды** V 43.16.

ЗІНОВІЙ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Зиновий** IV 24.22, ***Р.*** **Зиновия** IV 225.5, ***О.*** **Зиновием** IV 15.19.

ЗІНСЬКИЙ (1). *У спол.* **зінське** щеня — *зневажливе звертання до людини.* [Галя]: Одурить! Одурить! [Хома]: Не одурю! Не скавучи, **зінське** щеня! III 51.7.

ЗІРОНЬКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **зиронько** *зверт.* V 43.16.

З'ЇЗДИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **з'їздив** III 17.28.

З'ЇСТИ (3). *Див. осн. Ще у приказці* (1). Дай боже нашому теляти вовка **зъисты.** V 62.22.

◊ **зъисты** *у приказці* V 62.22, **з'їла** III 41.10, **зъиж** III 110.22.

З'ЇХАТИ (1). *У спол.* з глузду **з'їхати** — *збожеволіти.* [Гнат]: Ти і справді хочеш іти? Скажений, ти з глузду **з'їхав!** III 30.29.

ЗЛИГАТИСЯ (1). [Хома]: **Злигався** я з дяволом... *(Оглядывается.)* Що ж? Не можна без цього. У такому ділі як не верти, треба або чорта, або жінки. III 13.2.

ЗЛИДЕНЬ (1). *У спол.* якого **злидня** хотіть [Гнат]: Адже ти не виписувавсь із запорожців? [Назар]: Ні. [Гнат]: Так якого ж **злидня** ще хотіть? III 33.2. *Див. ще осн.* **ЗЛИДНІ.**

ЗЛІТИ (1). [Кобзарь]: Сидить вона сто тисяч літ, не молодіє, не старіє, а тілько дедалі **зліє** III 41.5.

ЗЛІШИЙ (1). [Назар]: ти **зліший** дявола. III 30.19.

ЗЛОДІЙ (1). *Зверт.* [Назар]: Ти чого хочеш? [Хома]: Смерті твоєї, **злодію!** III 50.13. *Див. ще осн.* **1.**

ЗЛОЖИТИ (1). *Скласти.* [Хозяйка]: Точнісінько моя доля! Неначе сю пісню про мене **зложили.** III 26.10.

ЗЛЯКАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **злякала** III 16.30.

ЗЛЯКАТИСЯ, ЗЛЯКАТИСЬ (4). *Див. осн.*

◊ **злякався** III 18.30, **злякалась** III 40.23, **злякались** III 9.31, **злякаються** III 10.2.

ЗМАХНУТИ (1). [Гнат]: А що, **змахнула** пил з місяця? [Хозяйка]: Смійтесь, а воно і справді погода утихомирилась. III 33.17.

ЗМЕРЗНУТИ (3). [Назар]: Ти не **змерзла?** [Галя]: Ні, твоя шапка така тепла III 48.7.

◊ **змерзла** III 36.6, 44.17, 48.7.

ЗМОГТИ (1). *Див. осн.*

◊ **зміг** III 29.24.

ЗНАЙОМИТЬСЯ (1). Нет, я кусать тебя не буду, а **знаёмиться** милости просимо. III 105.20.

ЗНАЙТИ (4). *Див. осн.* **2.**

◊ **знайшли** III 17.17, 17,26, **знайду** III 24.5, **знайдеш** III 30.25.

ЗНАКОМИЙ (1). *Субст.* [Гнат]: Дивись, старії **знакомії!** Кузьма, яким се побитом тут опинились? III 37.25. *Див. ще осн.*

ЗНАКОМСТВО (1). Якби ти сам побачився с Писемским (за **знакомство** з ним не будеш мене лаять) VI 123.14.

ЗНАМЕНАТИСЯ (1). *Церк. Прикладатися до ікон, хреста та ін.* Люды

добри до плащаныци **знаменаються,** а воны он що выробляють! III 315.27.

ЗНАТИ, ЗНАТЬ (79). *Див. осн.* **1.—7.,** *у спол.* а), в). *Ще у спол.* г) не **знать** що (2). [Хома]: Годі не **знать** що базікать. III 11.15.

◊ **знати 2.** III 30.6, **знать 3.** III 47.14, *у спол.* г) III 11.15, 14.30, **знаю 1.** III 10.21, 24.5, 45.20, 46.4, 46.6, 46.21, V 67.40, 68.42, *повт.* III 35.6 (2 р.), 45.27 (2 р.), 49.20 (2 р.), **2.** III 6.23, 7.20, 30.16, 32.22, 34.14, 49.12, **3.** III 26.21, 33.7, 41.15, **4.** III 38.36, **5.** III 53.52, **знаєш 1.** III 45.25, **2.** III 7.18, 15.17, 18.16, 29.4, 32.19, 49.16, **3.** III 197.3, **4.** III 44.10, 53.20, **5.** III 9.29, 52.33, **7.** III 13.28, 27.18, 42.4, 45.18, 46.24, 47.5, 48.17, **знає 1.** III 14.5, **знае** III 175.1, 322.38, *у спол.* а) III 87.10, 207.12, 212.40, 311.38, IV 293.12, 293.38, **зна** *у спол.* а) III 47.2, 48.2, **знаємо 2.** III 17.31, **знаемо 3.** VII (кн. I) 40.14, **знаєте 2.** III 35.8, 36.10, **знаете 4.** III 342.26, **7.** III 175.35, V 68.41, **знав 2.** III 36.12, **3.** III 20.12, **6.** III 34.8, **знала 1.** III 51.32, **2.** III 12.8, 32.10, *повт.* III 21.12, 21.13, 21.15 (2 р.), 45.7, **знали 2.** III 6.6, 33.26.

ЗНАХАР (1). [Кобзарь] *(прокашлявшись):* коли ще вона була у Туреччині важкою, так їй сказав арменський **знахар,** що вона родить дочку III 41.8.

ЗНАХУРКА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **знахурка** III 129.8, 130.31, ***З.*** **знахурку** III 129.8, ***О.*** **за знахуркою** III 129.5.

ЗНАЧИТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **значить** III 84.30.

ЗНІВЕЧИТИ (1), **ІЗНІВЕЧИТИ** (2). Андрий начал розташовувать торбу с провиантом и, вынимая баранину, проговорил: — Понапрасну тилько добро **знивечилы.** VI 64.21. А! боже мий з тобою! .. Кожух **изнивечиш!** III 173.14. *Див. ще осн.*

◊ **знивечилы** V 64.21, **изнивечу** III 173.15, **изнивечиш** III 173.14.

ЗНОВУ (2), **ЗНОВ** (2). *Див. осн.*

◊ **знову** III 49.9, 333.9, **знов** III 11.11, 47.27.

ЗНУЩАТИСЯ, ЗНУЩАТЬСЯ (5). *Див. осн.*

◊ **знущаться** III 20.9, 36.26, **знущаються** III 22.30, 22.32, **знущаются** III 110.36.

ЗНЯТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **зніміть** III 51.24.

ЗО *див.* **З.**

ЗОВСІМ (3). *Див. осн.*

◊ **зовсім** III 12.20, 13.9, 36.12.

ЗОГНУТИ (1). *У приказці.* [Стеха]: Негріте залізо не **зогнеш.** А якби не кривився та пораявся б зо мною огак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ. III 5.13. *Див. ще осн.*

ЗОЗУЛЕНЬКИ (1). *Перен. Пестливе звертання до дівчат.* [Хозяйка] *(вырываясь):* Ох, мої **зозуленьки!** По старості літ мені б і не подобало [танцювати]. III 39.7. *Див. ще осн.* **ЗОЗУЛЕНЬКА.**

ЗОЗУЛЕЧКА (1). *Перен. Пестливе звертання до дівчини.* [Стеха] *(падає коло Галі зомлілої):* Прокинься, моя **зозулечко,** моя ластівочко! III 51.33.

ЗОЛОТИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **золотий** III 29.4, ***М.*** (на) **золотім** III 46.11, ***Мн. Н.*** **золотії** III 39.2.

ЗОЛОТО (3). *Див. осн.* **2.—3.**

◊ ***Одн. Р.*** **золота 3.** III 29.5, ***З.*** **в золото 2.** III 46.11, ***О.*** **золотом 2.** III 51.2.

ЗОПСУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **зопсуєш** III 38.11.

ЗОРЯ (8). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (2). [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* На **зорі-зорі** я прочнулася І сказала так: За Дунай-ріку чорнобривий твій На гнідім коні Полетів орлом!.. III 25.27.

◊ ***Одн. Н.*** **зоря 1.** III 25.15, 26.8, IV 314.7, ***Р.*** **до зорі 2.** III 25.17, ***М.*** **на зорі 2.** III 44.10, *повт.* III 25.27 (2 р.), ***Мн. К.*** **зорі 1.** *перен.* III 45.1.

ЗОСТАТИСЯ, ЗОСТАТИСЬ (3). *Залишитися.* [Галя]: Я тут **зостанусь,** ніхто не побачить. III 16.33. *Див. ще осн.*

◊ **зостанусь** III 16.33, 45.20, **зостанься** III 37.20.

ЗОСТРІТИСЯ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **зострінешся** VI 66.28.

ЗРОБИТИ, ЗРОБИТЬ (18). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **зробити 3.** III 35.13, **зробить 1.** III 44.13, **зробыть 1.** IV 38.10, **зробила 1.** III 41.18, 44.10, **зробили 1.** III 36.33, **зроблю 1.** III 11.11, 11.23, 15.19, *повт.* III 35.19 (2 р.), **зробиш 1.** III 48.20, **3.** III 32.18, 35.17, **зробыш 3.** IV 39.31, **зробыть 1.** IV 271.40, **зробимо 1.** III 18.9, **зробы 3.** IV 311.1.

ЗРОБИТИСЬ (2). *Див. осн.* **ЗРОБИТИСЯ 1.—2.**

◊ **зробилось 1.** III 35.8, **зробитесь 2.** III 11.7.

ЗРОДУ (1). *Див. осн.*

◊ **зроду** IV 44.13.

ЗУБИ (1). *Див. осн.* **ЗУБ.**

◊ ***Мн. Д.*** **зубам** III 27.10.

ЗУМІТИ (3). *Див. осн.*

◊ **зумію** III 31.2, **зуміє** III 37.18, **зумій** III 32.34.

ЗУСТРІТИ (2). *Див. осн.* **ЗОСТРІТИ 1.**

◊ **зустріли** III 34.12, **зустрінеш** III 43.23.

ЗУСТРІЧАТИ (1). *Див. осн.* **ЗОСТРІЧАТИ.**

◊ **зустрічав** III 47.31.

І

І[1] (149), **Й**[1] (43). *Див. осн.* **І. 1.—3., II., III. 1., IV.**

◊ **і I. 1.** III 5.19, 7.22, 10.18, 12.2, 12.15, 13.18, 13.19, 13.21, 14.19, 16.13 (2 р.), 16.17, 17.18, 17.30, 17.33, 18.23, 19.2, 22.10, 24.2, 26.30, 28.10, 30.4, 30.14, 30.31, 36.23, 37.6, 39.18, 41.11, 42.26, 45.8, 46.7, 46.12, 46.27, 46.28, 46.32, 46.36, 47.31, 47.33, 48.25, 51.15, VI 23.7, 76.16, 123.15, 123.16, 123.17, **2.** III 13.5, 26.9, 46.27, **3.** III 30.15, 33.30, 34.13, 37.33, 43.22, 45.21, 46.16, 46.24, 47.2, 48.14, **II.** III 5.9 (2 р.), 5.16 (3 р.), 5.17 (2 р.), 13.13 (3 р.), 17.14 (2 р.), 17.21, 17.25 (2 р.), 19.10, 19.11 (3 р.), 29.13, 29.14, 30.13 (2 р.), 37.4 (2 р.), 41.6, 41.13 (2 р.), 41.15, 42.2, 46.10 (3 р.), VI 123.18, **III. 1.** III 6.8, 10.22, 11.11 (2 р.), 11.16, 11.18, 16.23, 17.17, 17.34, 21.22, 22.8, 26.4, 26.13, 29.21, **IV.** III 52.2, 53.35, **и I. 1.** III 80.5, 84.39, 174.41, 180.12, IV 32.3 (2 р.), 32.16 (2 р.), 41.37, 41.42, 280.11, V 66.34, 67.6, 188.15, 188.19, VII (кн. I) 38.24, 38.25, 39.6 (2 р.), 39.32 (2 р.), 40.12, **II.** III 116.18 (2 р.), 119.13, 176.30 (6 р.), IV 281.31 (2 р.), 289.7 (3 р.), V 67.37 (2 р.), 67.38 (2 р.), VII (кн. I) 39.5, **й I. 1.** III 5.15, 8.33, 15.19, 17.25, 17.34, 33.26, 51.29, 312.5, 333.9, IV 271.40, 302.16, VI 72.10, VII (кн. I) 39.33, **2.** III 174.26, **II.** III 5.16, 5.17, 32.32 (2 р.), 34.17, 34.18, **III. 1.** III 5.11, 5.27, 8.13, 8.19, 11.18, 13.15, 13.37, 14.20, 25.10, 26.22, 27.10, 32.12, 34.11, 34.14, 35.11, 36.26, 38.11, 41.12, 43.11, 91.1, IV 36.12, V 23.28, VI 72.22.

І[2] (123), **Й**[2] (55). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще* //Того і гляди (3). [Хома]: Хіба ти думаєш, що не обридне цілісінький вік дивиться на тебе одну?... Того **і** гляди, що розлюбить. III 14.32 //То то бо і (й) є (2). [Хома]: А як же я сам тобі все добро віддам, тоді що буде?... То то бо **і** є, дурочка ти безсережна! III 10.31 //Чому ж і ні (1). [Хома]: А ти й повірила! [Стеха]: А чому ж **і** ні? вона така добренька. III 10.28

2.—4. *Див. осн.* **2.—4.**

◊ **і 1.** III 5.10, 5.21, 5.26, 7.14, 7.29, 8.9, 10.11, 10.28, 10.31, 13.27, 14.22, 14.32, 15.24, 15.31 (2 р.), 15.32, 16.8, 16.21, 17.26, 18.12, 18.33, 20.3, 25.8, 25.9, 25.12, 26.30, 27.5, 29.16, 30.2, 30.5, 30.29, 30.36, 31.24, 33.19, 33.28, 34.17, 34.33, 34.34, 34.38, 35.29, 35.30, 36.12, 36.17, 36.18, 36.30, 37.20, 39.7, 40.2, 41.10, 42.8, 45.23, 45.24, 49.6, **2.** III 6.21, 8.19, 10.2, 11.6, 11.7, 14.25, 15.15, 15.20, 16.18, 17.28, 23.31, 26.11, 27.11, 30.5, 32.24, 32.37, 46.14, 46.26, 47.21, 48.5, 48.22, **3.** III 11.16, 17.8, 18.29, 20.5, 20.22, 22.9, 22.10, 28.2, 29.10, 30.3, 30.11, 30.18, 31.2, 37.23, 43.8, 48.10, **4.** III 5.12, 25.6, **и 1.** III 80.17, 128.14, 131.30, 168.24, 175.1, 177.10, IV 41.15, 45.16, 271.33, 271.34, 282.3, V 64.22 (2 р.), VII (кн. I) 40.13, **2.** III 87.17, 181.28, 196.39, IV 263.21, **3.** III 77.39, 78.9, 84.15, 84.28, 85.9, 173.22, IV 271.36, 289.7, 295.13, V 67.29, VI 184.37, **4.** IV 41.39, 282.9, **й 1.** III 5.23, 5.26, 6.2, 6.6, 6.18, 8.11, 10.17, 10.26, 12.13, 12.23, 12.28, 14.9, 14.24, 14.25, 15.4, 15.13, 15.19, 17.15, 17.24, 18.16, 23.18, 25.7, 29.10, 29.32, 30.27, 34.19, 37.10, 38.26, 42.24, 45.7, 48.20, 48.22, 51.36, 174.42, V 67.41, 136.18, **2.** III 10.22, 14.5, 14.28, 16.12, 20.14, 23.31 27.30, 29.24 (2 р.), 31.38, 32.25, 33.32, 34.10, 41.24, IV 37.10, **3.** III 13.15, 16.2, 18.24, **4.** III 13.11.

І[3] (3). *Див. осн. Ще повт.* (2). [Стеха]: Дівці дівку недовго збить з пантелику, а ще таку, як моя панночка — **і-і!** III 5.24.

◊ **и** IV 44.13, **і-і** III 5.24.

ІВАН (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Иван** IV 289.8, *у назві* IV 238.37, ***Д.*** **Ивану** IV 289.6, ***З.*** **Ивана** III 87.34, ***К.*** **Иване** *зверт.* IV 11.29, **Іван** *зверт.* III 21.8.

ІВАНИЦЯ (2). Вот мы и приехали в село **Иваныцю.** III 196.35. Возница наш в продолжение всей дороги от Прилуки до **Иваныци** и во время разговора моего с мужиком все молчал. III 197.19.

ІВАСЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **про Ивася** IV 237.39.

ІЗ *див.* **З.**

ІЗВІДАТИ (1). *Зазнати.* [Назар]: Та і я **ізвідав** горе III 30.18.

ІЗІЙТИ *див.* **ЗІЙТИ.**

ІЗНІВЕЧИТИ *див.* **ЗНІВЕЧИТИ.**

ІНДИК (2). *Див. осн.* **ІНДИКИ.**

◊ ***Одн. З.*** **индыка** III 152.43, ***Мн. З.*** **индыков** III 179.28.

ІНОДІ (1). *Див. осн.*

◊ **іноді** III 29.21.

ІНШИЙ (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **инша 2.** IV 40.38, ***Д.*** **іншому 1.** III 33.32, **2.** III 5.23, ***О.*** **іншим 1.** III 22.24.

ІСКРЕННІЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **іскреннії** VI 123.19.

ІСПІД (1). *Прийм. з род. відм.* [Назар]: Я, Назар Стодоля!.. той самий, якого ти знав ще з тієї пори, як він тебе вирвав **іспід** ножа гайдамаки! III 20.13.

ІТИ (33), **ЙТИ** (15). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Див. осн.* **3.** *Ще у приказці* (1). — То-то,— говорю ему по-цысарски,— не хвалыться було, **йдучи** на рать... III 312.9.

◊ **іти 2.** III 30.29, **йти 2.** III 28.19, **иду 1.** III 178.15, **йду 1.** III 168.15, **йдеш 1.** III 168.14, **2.** III 43.25, **іде 1.** III 17.18, **3.** III 9.9, 26.23, 33.8, **иде 1.** *повт.* V 65.30 (2 р.), **2.** III 168.27, 168.28, **3.** *повт.* III 131.26 (2 р.), **йде 3.** III 26.12, *у спол* III 16.16, **ідемо 1.** III 17.14, **идуть 1.** III 130.10, **йдуть 2.** III 23.10, **3.** III 37.13, **ишов 1.** IV 40.31, **ишлы 1.** IV 41.2, **йшлы 1.** III 311.34, **іди 2.** III 12.17, 16.5, 38.7, 53.21, *повт.* III 12.30 (2 р.), 53.20 (2 р.), **иды 2.** III 77.39, 131.29, IV 41.42, 272.6, *повт.* III 105.37 (2 р.), **3.** *повт.* III 131.33 (2 р.), **йды 2.** III 168.24, **3.** IV 45.15, V 65.38, **идить 2.** V 65.34, **йдучи 1.** III 130.11, V 65.28, **3.** *у приказці* III 312.9.

ІШ (1). *Вигук, що виражає докір.* [Хома]: **Іш** ти, мужичка! Куди кирпу гне! III 13.7.

ІЩЕ *див.* **ЩЕ.**

Ї

ЇЗДИТЬ (1). *Див. осн.* **ЇЗДИТИ.**

◊ **издыть** III 196.39.

ЇЙ-БОГУ (6). *Див. осн.* **ЄЙ-БОГУ.**

◊ **їй-богу** III 7.22, 11.23, 11.24, 11.26, 21.15, *у спол.* III 38.23.

ЇСТИ (7). *Див. осн.* **1.**

◊ **їсти** III 36.18, 40.17, **їм** III 17.20, **їсть** III 41.5, 41.11, 41.12 (2 р.).

ЇСТІВНЕ (1). *Субст.* [Стеха]: Риба, м'ясо, баранина, свинина, ковбаса, вишнівка, слив'янка, мед, венгерське — усе, усе. Тут і **їстівне,** і випити. III 5.9.

ЇХАТЬ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **їхать** III 38.17.

Й

Й [1] див. **І** [1].

Й [2] *див.* **І** [2].

ЙТИ *див.* **ІТИ.**

К

К (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **к 1.** VI 23.9, **2.** III 30.4.

КАГАНЕЦЬ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **каганець** IV 48.8, 48.12, ***З.*** **каганець** III 109.42, IV 48.6.

КАЗАТИ, КАЗАТЬ (38). *Див. осн. Ще у приказці* (1). [Стеха]: **Казав** пан — кожух дам, та й слово його тепле. III 11.18.

◆ *У спол.* а), б). *Див. осн. у спол.* а), б). *Ще у спол.* в) щ о н е **кажи** (1). [Хозяйка]: Ні, щ о н е **кажи,** а світ перемінився. III 25.8.

◊ **казать** *у спол.* а) III 12.14, **кажу** III 7.16, 11.24, 15.4, 17.15, 29.10, 38.5, V 65.27, **кажеш** III 29.26, **каже** III 5.21, 10.23, 14.4, 17.28, 29.5, 29.20, 34.7, **кажемо** III 17.26, **кажуть** III 5.25, 16.25, **казав** III 28.4, *у приказці* III 11.18, **казала** III 12.26, 14.9, 45.1, 45.2, VII (кн. II) 20.12, **казало** *образн.* III 22.10, **кажи** III 23.6 (2 р.), 29.13, 31.33, 46.16, IV 39.37, *повт.* III 40.34 (2 р.), *у спол.* в) III 25.8, **кажіть** III 17.37, **кажучи** *у спол.* б) III 174.37.

КАЗКА (7). *Див. осн. Ще повт.* (4). *(Выходит кобзарь)..* [Голоса]: **Казку! Казку!** III 39.28.

◊ ***Одн. З.*** **казку** III 40.2, 40.5 (2 р.), *повт.* III 39.28 (2 р.), 39.35 (2 р.).

КАЗНА-ЩО (2). [Галя]: Каже [Стеха], буцім то старі... та ні, не скажу, далебі не скажу, бо **казна-що!** III 14.5. [Гнат]: А ти й справді баба,.. **казна** за **чим** вбиваєшся. III 29.32.

КАЗОЧКА (2). *Пестл. до* **казка.** [Кобзарь]: Хочеш **казочку,** хочеш пісеньку, що любиш. III 39.26. *У прикл. спол.* **казочка-**с т р а х о в и н о ч к а (1). [Стеха]: Ну лишень,.. **казочку-**с т р а х о в и н о ч к у, щоб цілу ніч не заснулось. III 39.23.

КАЙДАНИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. З.*** **в кайданы** III 180.12.

КАЛАМАР (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **каламарь** III 171.5.

КАЛАЧІ (2). [Хозяйка]: Ох, ох! старі, старі! Сидіть би вам тілько на печі та жувать **калачі** III 26.20. Э... э, люли, Чужим дитям дули, А нашому **калачи,** Щоб спало вдень и вночи. III 84.38.

КАЛІПСО (1). *Німфа, персонаж старогрецької міфології.* Телемак на острові **Калипсы.** IX 29.16.

КАМЕНЮКА (1). [Назар]: Ти бачиш, у неї є серце, і ти замість його кладеш **каменюку.** III 22.9.

КАМІНЬ (7). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Перен. Про жорстоку, бездушну людину* (2). [Назар]: Нема у тебе серця, **камінь** ти! III 29.35.

◊ ***Одн. Н.*** **камінь 2.** III 23.27, 29.35, ***М.*** **на камени 1.** III 218.14, IV 237.14, 241.18, ***Мн. З.*** **камени 1.** III 182.41, ***О.*** **з камнямы 1.** III 183.2.

КАНІВ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **коло Канева** X 45.11.

КАПЛИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **каплицы** IV 205.26.

КАРА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **кару** VII (кн. I) 38.26.

КАРБОВАНЕЦЬ (10). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **карбованець** III 150.30, **карбованец** IV 30.9, ***Р.*** **карбованца** IV 31.9, 31.39, 32.33, 211.24, ***З.*** **карбованец** III 108.41, IV 35.26, **на карбованець** III 104.43, ***Мн. О.*** **карбованцами** IV 33.21.

КАРИЙ (3). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **карі** III 44.35, ***З.*** **(в) карі** III 8.17, ***М.*** **(на) карих** III 13.20.

КАРООКИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн Н*** **кароокий** III 61.8, 62.6.

КАРПЕТКА (1). Я, кажется, **карпетку** вязала. III 180.8.

КАРТИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **в карты** IV 281.31.

КАТ (4). *Див. осн.* **2.** *Ще зверт.* (1). [Галя]: Тату, тату, **кате** мій! Я розірву тебе,— я день і ніч плакатимусь на тебе! III 51.15.

◆ *У спол.* **кат** його возьми. *Лайл.* (1). Как бо его зовуть, того помищика, **кат** его возьмы? IV 45.38.

◊ ***Одн. Н.*** **кат** 2. III 23.29, *у спол.* IV 45.38, ***Р.*** **ката** III 23.31, ***К.*** **кате** *зверт.* III 51.15.

КАТЕРИНА (20). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Катерина** III 186.29, 187.1, 187.32, 187.37, 188.3, 188.16, 188.33, 189.7, 190.27, 190.40, ***Д.*** **Катерине** III 169.3, 182.20, **к Катерине** III 189.19, ***З.*** **Катерину** III 169.5, 190.11, ***К.*** **Катерино** *зверт.* III 33.30, 186.36, **Катерыно** *зверт.* III 130.27, 215.28, **Катерина** *зверт.* III 190.41.

КАТРУСЯ (28). *Див. осн. Ще повт.* (2). А **Катруся**, моя бедная **Катруся!** III 182.26. *Зверт.* (2).— **Катрусю!** — говорю, — серце мое III 189.17. *Повт., зверт.* (2).— **Катрусю! Катрусю!** — кричу я. III 189.34.

◊ ***Одн. Н.*** **Катруся** III 179.4, 179.23, 180.9, 184.3, 186.7, 186.12, 186.18, 186.28, 186.37, 187.8, 190.22, *повт.* III 182.26 (2 р.), ***Р.*** **Катруси** III 186.34, ***Д.*** **Катрусе** III 185.37, 187.26, **Катруси** III 189.32, ***З.*** **Катрусю** III 179.21, 180.32, 189.20, ***О.*** **с Катрусею** III 178.39, 180.20, 182.31, 190.13, ***К.*** **Катрусю** *зверт.* III 189.17, 189.35, *повт., зверт.* III 189.34 (2 р.).

КАТРЯ (11). *Див. осн. Ще повт., зверт.* (2). [Гнат]: **Катре, Катре!** А погледи, що се на місяці? III 35.32.

◊ ***Одн. Н.*** **Катря** III 107.34, 108.5, 108.11, 108.15, ***Д.*** **Катре** III 108.3, 108.32, ***О.*** **с Катрею** III 168.4, ***К.*** **Катре** *зверт.* III 107.30, 107.35, *повт., зверт.* III 35.32 (2 р.).

КАХЛЯ (1). [В толпе]: А щоб повірили, так принеси цеглинку, або **кахлю** з груби, або що хочеш, тільки з корчми. III 42.13.

КАЧАНОВКА (11). *Див. осн.* **КАЧАНІВКА.**

◊ ***Одн. Р.*** **из Качановки** III 205.24, 249.18, ***З.*** **в Качановку** III 231.28, 246.18, 246.31, 249.13, 250.9, ***М.*** **в Качановке** III 230.34, 231.14, 249.24, 250.11.

КВАРТА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **кварта** III 33.32, ***З.*** **кварту** III 310.23, IV 41.39, ***О.*** **за квартою** IV 41.7.

КВАС (1). коли хочешь яблок или дуль, то сам сходи в лёх. Та заодно наточи и грушевого **квасу.** III 85.10.

КВАТИРУВАТИ (1). У самий Францеи два года **кватырувалы.** III 311.30.

КВАША (1). От продолжительного дождя густая грязь превратилась в настоящую **квашу,** как выразился недовольный Трохим. IV 214.9.

КВИЛИТИ (2). *У прикл. спол.* **квилити**-проквиляти. На мори сыньому, на камени билому Ясный сокол **квылыть**-проквыляе... III 218.15. *Див. ще осн.*

◊ **квылыть** III 218.15, IV 237.15.

КВІТЕНЬ (1). Н. Я. Макарову на память Т. Шевченко 1860 **квитня** 12. X 34.15.

КЕ (1). *У знач. «дай».* [Гнат]: А поки — **ке** нам чогонебудь такого, для чого чарки роблять III 27.9.

КЕПКУВАТИ (1). [Назар]: Скажи [Хома], що чуло, що казало твоє серце, коли тобою **кепкували?** III 22.11. *Див. ще осн.*

КИВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **кивалы** III 345.12.

КИЇ (1). *Див. осн.* **КИЙ.**

◊ ***Мн. О.*** **киями** III 50.6.

КИЇВ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **у Кыеви** VII (кн.І) 38.7, 40.33.

КИЛИМ (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **поверх килыма** III 175.4, ***З.*** **килым** III 89.35, 90.21, **на килым** III 89.35, ***О.*** **килымом** III 81.33, IV 245.22.

КИЛИМОК (1). *Зменш. до* **килим.** Вынесла Марта сначала скамейку, покрытую **килымком,** и поставила ее перед мужем III 79.41.

КИНУТИ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **кинеш** 2. VI 71.19, **кинь** 1. III 21.27, **киньте** 2. III 52.18.

КИП'ЯЧИЙ (1). [Гнат]: Він тебе **кип'ячою** смолою напоїть! III 23.19.

КИРЕЛІВКА (3). *Див. осн.* **КЕРЕЛІВКА.**

◊ ***Одн. З.*** **в Киреливку** III 168.15, 168.16, ***М.*** **в Киреливци** III 168.13.

КИРЕЯ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **кирею** III 44.18, ***М.*** **в киреe** III 348.36.

КИРИК (3). [Хозяйка]: Стехо! Ти звала **Кирика?** III 34.36. [Стеха]: А де ж наш **Кирик?** III 39.21. А прислуги только и есть, что одна наймичка Гапка да наймит **Кирик.** IV 46.36.

КИРПА (1). *У спол.* **кирпу** гнути. [Хома]: Куди **кирпу** гне! Стривай!.. Думай собі, голубко, та гадай, що ... а воно зовсім не так буде. III 13.7. *Див. ще осн.* **1.**

КИРША (1). Катруся книжку читала.. про какого-то запорожця **Киршу.** III 180.10.

КИТАЙКА (1). *Див. осн.*

◊ *Одн. О.* **китайкою** III 47.33.

КИЧАТИЙ (4). Нехай би сей **Кичатий** був парубок, а то ж уже старий чоловік... III 26.14. Ми прочули, що у пана **Кичатого** весілля буде, так і прийшли сюди. III 37.33.

◊ *Одн. Н.* **Кичатий** III 26.14, 36.30, *Р.* **Кичатого** III 38.19, **у Кичатого** III 37.33.

КИЧКА (1). Однажды, приехавши славные запорожцы на подворье свое в Киев провожать товарища своего Ярмолу **Кичку** в Межигорский монастырь, устроили брату приличное прощание со светом IV 16.24.

КИШЕНЯ (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. М.* **в кишені** III 32.4, **в кишени** IV 41.35.

КИЯНИ (2). *Див. осн.*

◊ *Мн. Н.* **кияне** V 78.19, **кіяни** VII (кн. II) 33.16.

КІМНАТА (3). *Див. осн.*

◊ *Одн. З.* **у кімнату** III 16.30, 16.33, 17.34.

КІНЕЦЬ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ *Одн. Н.* **кінець 2.** III 17.36, *Р.* **з кінця 1.** III 10.21.

КІНЬ (10). *Див. осн.*

◊ *Одн. З.* **коня** III 87.37, *М.* **на коні** III 26.1, 45.22, *Мн. Н.* **коні** III 43.18, 47.2, *Р.* **коней** III 43.8, *З.* **коней** III 120.42, **кони** IV 229.13, 289.6, *М.* **на конях** III 53.24.

КІШ (1). *Див. осн.*

◊ *Одн. Р.* **коша** IV 208.21.

КІШКА (1). *У назві твору.* У Гомера ничего нет похожего на нащи исторические думы-эпопеи, как например дума.. «Самойло **Кишка»** IV 238.39.

КЛАДИ (1). [Сват]: Говорить [князь] нам такії речі: «..чого душа ваша забажа, усе просіте, усе дам: хоч десять городів, або тридев'ять **кладів,** або чого хочете». III 17.23.

КЛАДОВИЩЕ (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. З.* **через кладовыще** III 183.2, *М.* **на кладовищі** X 28.5.

КЛАНЯТИСЯ, КЛАНЯТИСЬ (5). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **кланяюсь 1.** VI 123.18, **кланяєшся 2.** III 23.17, **кланяється 2.** III 23.18, **кланявсь 2.** III 23.7, **кланятимуться 2.** III 13.15.

КЛАСТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **кладеш** *образн.* III 22.9.

КЛАСТИСЯ (1). *Лягати спати.*— Чи вы вечерялы? — спросил он меня внезапно. — Вечерял,— отвечал я.— **Кладитеся** ж з богом та спить. IV 304.7.

КЛЕЧАЛЬНИЙ (1). *У спол.* **клечальна** с у б о т а. *Рел.*— Никифоре, не отслужить ли нам в следующую субботу панихиду по утопленнице?..— ..Только нужно будет подождать до **клечальной** с у б б о т ы. IV 13.17. *Див. ще осн.*

КЛИКАТИ (3). *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (2). [Галя]: Добривечір, батюшка!.. Ви мене кликали, чи що? [Хома]: Та **кликав, кликав.** III 13.26.

◊ **кликав** *повт.* III 13.26 (2 р.), **кликали** III 13.24.

КЛИКНУТИ (1). *Див. осн.* **КЛИКНУТЬ.**

◊ **кликну** III 16.31.

КЛИМ (1).— А я пошлю **Клыма** за Притулыхою. IV 11.43.

КЛУНЯ (19). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* **клуня** III 167.8, 189.13, 189.18, 190.5, *Р.* **из клуни** III 102.36, **кроме клуни** III 220.27, **около клуни** III 169.12, 187.40, *З.* **клуню** III 79.5, 212.30, **в (у) клуню** III 126.37, 128.19, 187.37, **на клуню** III 189.15, *О.* **за клунею** III 79.7, 167.9, *М.* **в клуне** III 102.19, **в клуни** IV 301.26, *Мн. О.* **клунями** IV 243.38.

КЛЮЧНИЦЯ (8). [Стеха]: Де мені, **ключниці,** відати про панські діла? III 7.20.

◊ *Одн. Н.* **ключниця** III 32.30, 32.34, *Д.* **ключниці** III 7.20, 32.9, *З.* **ключницю** III 32.14, *О.* **ключницею** III 35.26, **з ключницею** III 32.2, *Мн. З.* **в ключниці** III 26.15.

КНИШ (5). Он молча отворил висевшее на стене что-то вроде шкафа и вынул оттуда тоже что-то вроде пирога. Это был черствый **кныш** с постным маслом. IV 223.9.

◊ *Одн. Н.* **кныш** IV 223.9, *Р.* **кныша** IV 223.10, 223.40, *З.* **кныш** III 171.19, *О.* **кнышом** IV 223.12.

КНЯГИНЯ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ *Одн. Н.* **княгиня 2.** III 352.32, *Д.* **княгине 2.** X 22.5, *З.* **про княгиню 1.** III 175.33.

КНЯЖА (1). *Див. осн.* **КНЯЖАТА.**

◊ *Одн. Н.* **княжа** III 174.32.

КНЯЗЬ (6). *Про парубка. Фольк.* [Сват]: Пробі, оддайте нашому **князю** куницю, вашу красну дівицю. III 17.36. *Див. ще осн.*

◊ *Одн. Н.* **князь** III 17.18, 17.28, *Р.* **у князя** III 352.32, *Д.* **князю** III 17.26, 17.36, *З.* **князя** III 18.29.

КОБЗА (1). *Див. осн.*

◊ *Одн. З.* **кобзу** III 218.21.

КОБЗАР (13). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ *Одн. Н.* **кобзар 1.** III 12.12, 37.4, **3.** X 26.42, **кобзарь** III 218.21, IV 237.26, 237.30, *Р.* **от кобзаря 1.** IV 238.42, *З.* **кобзаря 1.** IV 282.2, **2.** V 28.39, 169.17, **про кобзаря 1.** III 34.33, *Мн. Н.* **кобзари 1.** III 61.11, *О.* **с кобзарями 1.** V 10.9.

КОВАЛЕНКО (1). Выйды, Грыцю, на улыцю И ты, **Коваленку,** Постоимо пид вербою Вкупочци тыхенько. III 78.9.

КОВБАСА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **ковбаса** III 5.8.

КОВІНЬКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **ковинька** V 67.30.

КОВШОВАТА (1). *Назва містечка.* Ночує [берлин].. в **Ковшоватий.** IV 221.36.

КОДАК (1). *Назва містечка.* [Назар]: Знаєш, як приїдемо ми у **Кодак,** ..мерщій у церкву, повінчаємось. III 46.25.

КОЖУХ (3). *Див. осн. Ще у приказці* (1). [Стеха]: Казав пан — **кожух** дам, та й слово його тепле. III 11.18.

◊ ***Одн. З.*** **кожух** III 173.12, 173.14, *у приказці* III 11.18.

КОЗА (3). *Див. осн. Ще у приказці* (2). [Назар]: не бався тут, іди швидше. [Гнат]: Поспіємо ще з **козами** на торг. III 38.10.

◊ ***Одн. Н.*** **коза** III 5.20, ***Д.*** **козі** *у приказці* III 11.11. ***Мн. О.*** **з козами** *у приказці* III 38.10.

КОЗАК (30). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у прикл. спол.* **козак**-стихотворець (3). Настоящий офицер той **козак**-стихотворець IV 52.1. *У прикл. спол., у назві твору* (1). Они.. ввечеру ходили в театр и видели там, как представляли «**Козака**-стихотворца» IV 51.41.

2.—3. *Див. осн.* **2.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **козак** 1. *у прикл. спол.* IV 52.1, 52.20, **2.** III 28.33, 42.22, 48.14, ***Р.*** **до козака** 1. *у прикл. спол.* IV 52.8, ***Д.*** **козакови 2.** X 26.27, 26.42, **козаку 2.** III 28.23, 29.6, **3.** III 8.13, ***З.*** **козака 1.** *у прикл. спол., у назві* IV 51.41, **2.** III 8.28, ***О.*** **козаком 2.** III 33.12, **з козаком 2.** III 28.9, ***К.*** **козаче 1.** *зверт., у назві* IV 208.20, **2.** *зверт.* III 48.14, ***Мн. Н.*** **козаки 1.** III 17.12, 17.14, 26.4, 47.32, **2.** III 19.15, 36.25, 38.26, 38.33, **3.** III 8.8, ***З.*** **про козаків 2.** III 46.30, ***О.*** **з козаками 2.** III 12.27, 26.13, ***К.*** **козаки** *зверт.* **2.** III 38.18.

КОЗАКУВАТИЙ (1). *Молодцюватий.* **Козакуватий** дід. X 46.30.

КОЗАЦЬКИЙ (6). *Див. осн.* **1., 2., 4.**

◊ ***Одн. З.*** **козацький 1.** III 8.23, **2.** III 52.33, (за) **козацьку 2.** III 28.10, ***О.*** (перед) **козацькою 4.** III 46.31, ***М.*** (в) **козацькій 1.** III 48.12, ***Мн. З.*** (про) **козацькі 2.** III 46.29.

КОЗАЧЕНЬКО (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **козаченько** V 43.13.

КОЗАЧИНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **к козачине** V 160.11.

КОЗАЧОК (23). **1.** *Зменш. до* **козак 1.** (1). Уже я добрался до маленьких **козачков** [на малюнку], .. как позади меня отворилась дверь. V 226.42.

2. *Хлопчик-слуга у панському будинку* (18). Грязный **козачок** вошел в комнату и сказал, что барин с барыней меня ждут обедать. IV 240.39. Польские помещики былого времени содержали **козачков,** кроме лакейства, еще в качестве музыкантов и танцоров. V 226.6. *У порівн.* (1). А Прохор-то, старый немощный Прохор! Словно **козачок** покоёвый, так и бегает взад и вперед. IV 290.22. *У прикл. спол.* Климка-**козачок** (1). Я вполне был уверен, что Климка-**козачок** — не кто иной, как наша Варочка. III 343.37.

3. *Назва танцю* (4). [Гнат]: Ануте ж! Учистьте запорозького **козачка.** III 38.3.

◊ ***Одн. Н.*** **козачок 2.** III 343.15, 343.16, 343.20, IV 240.39, 242.12, 257.27, *у порівн.* IV 290.22, *у прикл. спол.* III 343.37, ***Р.*** **козачка 2.** V 188.7, **3.** III 38.3, 38.11, IV 271.13, 271.18, ***Д.*** **козачку 2.** IV 257.27, ***З.*** **на козачка 2.** V 226.13, ***О.*** **козачком 2.** III 142.3, ***Мн. Н.*** **козачки 2.** V 226.7, ***Р.*** **козачков 2.** V 226.1, **до козачков 1.** V 226.42, ***З.*** **козачков 2.** V 226.3, 226.6, **в козачки 2.** V 188.7, 225.50.

КОЗЕЛЕЦЬ (14). Город **Козелец** не отличается своею физиономиею от протчих своих собратий, поветовых малороссийских городов. III 172.13.

◊ ***Одн. Н.*** **Козелец** III 172.13, ***Р.*** **из Козельца** III 172.10, 179.35, 180.41, 182.28, 183.31, 191.5, **от Козельца** III 172.22, ***З.*** **Козелец** III 184.1, **в Козелец** III 179.40, 185.30, 187.16, ***М.*** **в Козельце** III 172.25, 172.28.

КОЗИР (1). *У прикл. спол.* **козир**-дівка — *енергійна, метка дівчина.* [Голоса]: От дівка голінна, так так!.. [Хозяйка]: Вже **козир**-дівка, не вам рівня. III 42.24.

КОЛИ[1] (46). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ **коли 1.** III 8.37, 11.2, 11.16, 16.9, 18.16, 21.21, 22.7, 23.7, 23.8, 23.9, 26.22, 27.5, 29.10, 34.7, 34.8, 35.11, 35.21, 40.5, 40.25, 41.30, 44.32, 46.13, 48.32, 49.11, 50.15, 53.29, 83.24, **2.** III 5.9, 16.19, **3.** III 8.24, 11.7, 11.13, 22.11, 25.5, 36.15, 41.7, 45.18, 45.20, **4.** III 49.12, **колы 1.** III 168.16, 168.23, 174.26, IV 281.32, V 67.36, VII (кн. I) 38.24, 39.33.

КОЛИ[2] (8). *Див. осн.* **1., 2., 5.**

◊ **коли 1.** III 9.7, 44.29, 49.12, **2.** III 8.22, 8.23, 14.22, **5.** III 5.11, 44.27.

КОЛИ-НЕБУДЬ (4). *Див. осн.*

◊ **колинебудь** III 22.10, 29.27, 31.37, 46.13.

КОЛИСКА (8). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* скороспелка-**колиска** (1). ребенок заснул в своей скороспелке-**колыске** III 81.27.

◊ ***Одн. Р.*** **из колыски** III 98.16, ***Д.*** **к колыске** III 87.29, ***З.*** **колыску** III 81.23, **на колыску** III 83.42, ***М.*** **в колыске** III 83.12, 90.22, *у прикл. спол.* III 81.24, **о колыске** III 90.12.

КОЛИСЬ (6). *Див. осн.* **1.**

◊ **колись** III 22.9, 30.4, 30.10, **колысь** III 174.40, 178.4, IV 282.2.

КОЛИХАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **колыхать** III 84.35.

КОЛІНА (2). *У спол.* стати (ставати) на **коліна** (2). [Галя]: Ходім додому, розбудимо його, станем перед їм на **коліна...** III 47.7. [Назар]: Хіба ж я його не просив, хіба ж не ставав перед ним на **коліна!** III 47.9. *Див. ще осн.* **1.**

КОЛО (8). *Див. осн.* **1.**

◊ **коло** III 74.6, 131.35, 178.16, IV 46.26, V 67.36. VII (кн. I) 38.24, 52.35, X 45.11.

КОЛЮЧИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **колючим** V 23.29.

КОЛЯДКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **колядка** III 19.16.

КОЛЯДУВАТИ, КОЛЯДУВАТЬ (5). *Див. осн.*

◊ **колядувати** III 16.6, **колядувать** III 32.35, **колядують** III 5.11, 19.15, 25.8.

КОЛЯСКА (1).— Что проиграл? — спросил я входящего Прохора.— И кони, и **коляску,** и Корния. IV 289.6.

КОМІР (1). Лукия шила своему сыну.. белую рубашечку с мережаным **комиром.** III 113.19.

КОМОРА (23). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **комора** VII (кн. II) 16.4, ***Р.*** **коморы** III 79.8, **вместо коморы** III 149.4, **из коморы** III 190 27, **от коморы** III 182.19, IV 35.13, ***З.*** **в комору** III 119.29, 190.21, IV 13.36, **на комору** III 211.17, ***М.*** **на комори** III 92.6, **в коморе** III 131.6, 190.24, 211.17, IV 25.20, ***Мн.Н.*** **коморы** III 79.19, 118.19, 119.13, ***Р.*** **напротив комор** III 79.8, **от комор** III 88.20, ***М.*** **в коморах** III 73.10, 176.31, 183.42.

КОНОВЧЕНКО (3). Старик.. начал речитативом заунывную рапсодию про славного лыцаря Ивана **Коновченка.** IV 238.1. *У назві твору* (1). У Гомера ничего нет похожего на наши исторические думы-эпопеи, как например дума «Иван **Коновченко»** IV 238.37.

◊ ***Одн. Н.*** **Коновченко** *у назві* IV 238.37, ***З.*** **про Коновченка** IV 237.39, 238.1.

КОПА (7). *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (1). [Назар]: Не бійся! Більш **копи** лиха не буде. III 35.21.

◊ ***Одн. Р.*** **копи** *у приказці* III 35.21, ***З.*** **копу** III 112.12, 122.4, 122.37, 171.20, ***Мн. Н.*** **копы** III 93.40, ***З.*** **за копы** III 94.2.

КОПАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **копайте** III 53.3, 53.10.

КОПИТАНША (2).— Мовчы ты, **копытанша!** III 312.26.— А по правде сказать, так вона и есть **копытанша.** III 312.33.

КОПІЙКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **за копийку** IV 43.36.

КОРЕКТУРА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **коректура** VI 23.12.

КОРЕЦЬ[1] (2). [Хома]: ти, Галю, не гуляй, в **корці** меду наливай та гостям піднеси хліба-солі. III 19.1. [Гнат]: О, голінний, завзятий чоловік! В **кірці** води дявола утопить, не то що в Дніпрі. III 33.7.

КОРЕЦЬ[2] (2). *Назва містечка.* На полях Волыни и Подолии вы часто любуетесь живописными развалинами .. как например в Остроге или **Корце.** В **Корце** даже церковь.. сама собою в развалину превратилась. IV 262.3.

КОРЖ (2). *У приказці.* [Стеха]: Женитесь? [Хома]: Еге! [Стеха]: На мені? [Хома]: Як **коржа,** так **коржа!** Як спечемо, так і дамо. III 12.2.

КОРНІЙ (4). Пасичнык **Корний** под лавою тоже храпел. IV 44.29.

◊ ***Одн. Н.*** **Корний** IV 44.29, ***З.*** **Корния** IV 43.42, 289.6, ***О.*** **с Корнием** IV 44.25.

КОРОТКИЙ (1). *У прислів'ї.*— Да,— говорил Туман,— недаром сказано: волос довгий, а розум **короткий.** III 340.41. *Див. ще осн.* **2.**

КОРПУС (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. М.*** **в корпуси** IV 38.6.

КОРСУНЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Корсуни** X 45.29.

КОРЧМА (59). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **корчма** III 152.6, 309.7, 309.37, 319.37, ***Р.*** **корчмы** III 172.32, 309.3, 309.28, 309.36, 309.40, 309.41, 310.9, **до корчмы** III 130.21, 313.9, **для корчмы** III 321.5, **з корчми** III 42.14, **из корчмы** III 74.19, 313.23, IV 43.11, **крій корчми** III 32.19, **кроме корчмы** III 213.9, **около корчмы** III 73.18, 73.19, 73.22, 310.1, IV 36.6, ***Д.*** **к корчме** III 130.17, 152.7, 153.7, 159.41, 243.16, 309.38, IV 43.9, ***З.*** **корчму** III 32.24, 160.1, 309.3, 347.19, **в (у) корчму** III 37.21, 41.31, 73.28, 73.29, 115.27, 153.15, 157.26, 157.28, 157.35, 206.11, 321.17, IV 46.17, 206.7, ***О.*** **с корчмой** III 309.12, ***М.*** **в корчмі** III 47.30, **в корчме** III 115.29, 187.5, 217.35, 309.8, IV 43.15, 46.14, ***Мн. Н.*** **корчмы** III 74.43, ***М.*** **в корчмах** III 75.2

КОРЧМАР (3).— Самое интересное,— сказал я,— из всего моего путешествия — это ваша корчма около Эсмани, а особенно **корчмарь.** III 319.37. *У прикл. спол.* ветеран-**корчмарь** (2). В воображении моем грубый ветеран-**корчмарь** переобразился в такого человека-христианина, как дай бог, чтобы [все?] были хоть немного похожи на него. III 347.25. Я смотрел на него не как на простого **корчмаря-вете-**

р а н а, а как на рыцаря великих нравственных подвигов. III 350.38.

КОС-АРАЛ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на Кос-Аралі** VIII 59.25.

КОТИТИСЯ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **котылыся** III 204.42

КОТОРИЙ (1), **КОТРИЙ** (1). **1.** *Див. осн.* **2.**

2. *Займ. неозначений. Який-небудь* (1). [Хозяйка]: Було, як схопить тебе **котрий** [запорожець], так до землі не допустить, так і носить... III 25.12.

◊ ***Одн. Н.*** **котрий 2.** III 25.12, **котора 1.** III 37.11.

КОХАНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **кохана** IV 273.18.

КОХАНКА (2). [Гнат]: Вона, звісно, виходила до тебе колинебудь пізно вечором у садок, хоть, може, й не одна? [Назар]: З ключницею. [Гнат]: Суща **коханка!** III 32.4. Многие солдатики не только **коханками** — детками обзавелись. III 329.33.

КОХАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **кохаєш** III 30.3.

КОШАРИ (1). *Див. осн.* **КОШАРА.**

◊ ***Мн. Н.*** **кошары** IV 264.37.

КОШЕНЯ (1). *Перен. Про дівчину. Зневажл., зверт.* [Галя]: Тату, тату! Убий, убий мене! Винна я.. [Хома]: Цить, **кошеня** крадене! III 50.24. *Див. ще осн.*

КОШОВИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **кошовый** V 5.25, ***Р.*** **от кошового** V 14.38, 148.31.

КОШТ (5). Монастырь воздвигнут **коштом** и працею несчастного гетмана Самойловича. III 195.22. Степан Мартынович.. привез с собою двух маленьких братьев и двух племянников обучать их грамоте на собственный **кошт.** IV 51.6.

◊ ***Одн. З.*** **на кошт** IV 51.6, V 64.8, 74.9, ***О.*** **коштом** III 195.22, IV 35.42.

КОШУЛЬКА (7). Управитель был добрый старичок, пан **Кошулька.** III 142.1.

◊ ***Одн. Н.*** **Кошулька** III 142.1, 142.15, 142.18, 158.23, ***Р.*** **Кошульки** III 149.28, **у Кошульки** III 142.3, ***З.*** **Кошульку** III 142.22.

КРАВЕЦЬ (2). И он вручил ему кусок гранатового сукна, примолвя: — Я за **кравцем** Беркою послал уже в город. IV 48.33. *У прикл. спол.* Б е р к о-**кравець** (1). На хуторе встретил их Б е р к о-**кравець** с треугольным аршином в руках. IV 48.41.

КРАДЕНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **крадене** III 50.24.

КРАЙ (4). *Див. осн.* **КРАЙ**[1] **2., 4.,** *у спол.* а).

◊ ***Одн. Р.*** **до краю 2.** III 181.28, ***З.*** **на край 4.** III 87.32, *у спол.* а) III 32.36, 43.28.

КРАЛЯ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **кралю** *у порівн.* III 46.11.

КРАМАРІ (1).— Возьмы! возьмы, Лукие [платок]! — прибавила Марта.— Возьмы! Это мы для тебя у московских **крамарей** купили. III 91.37.

КРАМНИЙ (1). *Куплений у крамаря.* Дивчина перевязавше старостам рушныки через плечи, подае зарученому своему на тарильци або **крамну,** або самодильну хустку. VII (кн. 1) 39.34.

КРАСАВИЦЯ (1). *Зверт.* [Гнат]: Прощай, сердечко моє, моя розумниця, моя **красавиця!** III 38.20.

КРАСИВИЙ (1). [Гнат]: Чудо не дівка! Розумна і **красива.** III 36.23.

КРАСКИ (1). *Див. осн.* **КРАСКА.**

◊ ***Мн. О.*** **красками** III 46.9.

КРАСНИЙ (5). *У спол.* **красная (красна)** д і в и ц я. *Фольк.* [Сват]: тут застряла наша куниця, в вашій хаті **красная** д і в и ц я. III 17.35. [Хома]: А за те, щоб ви нас не лякали, буцім ми передержуємо куницю, або **красну** д і в и ц ю, вас пов'яжемо. III 18.11. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **красна** III 17.20, **красная** III 17.35, ***Р.*** **красної** III 17.30, ***З.*** **красну** III 17.37, 18.11.

КРАШАНКА (1). *Див. осн.* **КРАШАНКИ.**

◊ ***Одн. Р.*** **вомисто крашанки** X 34.20.

КРАЩЕ (3). *Див. осн.*

◊ **краще** III 14.15, 34.22, 48.17.

КРАЩИЙ (5). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **кращий 1.** III 14.17, ***Р.*** **кращого 1.** III 32.25, **кращої 1.** III 17.27, **2.** III 23.11, ***Мн. Н.*** **кращі 1.** III 14.32.

КРИМ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **з (из) Крыму** III 79.12, 126.32, 128.17.

КРИНИЦЯ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **около крыныци** III 119.39, ***З.*** **крыныцю** III 118.36, **криницю** *у назві* V 114.19, ***Мн. Р.*** **из крыныць** III 82.19, ***М.*** **в крыныцях** III 183.23.

КРИТИ (1). *Див. осн. у спол.*

◊ **крий** III 8.21.

КРИТИСЯ (1). *Приховувати свої заміри.* [Стеха]: А якби не **крився** та пораявся

б зо мною отак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ III 5.14. *Див. ще осн.* **2.**

КРИХТА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **крихта** III 29.23.

КРИШЕЧКА (1). *Пестливе звертання до коханої.* [Назар]: Ти змерзла, моя **кришечко?** III 44.17.

КРІЙ (1). *Прийм. з род. відм. У знач. «біля».* [Гнат]: Гляди ж, зробиш тут усе як треба, а я дожидатиму вас **крій** старої корчми. III 32.19.

КРІСЛО (1). [Назар]: Посажу тебе на золотім **кріслі,** мов кралю. III 46.11.

КРОВ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Р.*** **крові** III 53.21.

КРОПИЛО (1). *Перен. Жарт.* Сообщники Искры и Кочубея.. рассуждали о том, что не мешало бы позычить у москаля **кропила** (кнута) для своих непослушных жен. IV 292.15. *Див. ще осн.*

КРОПЛІ (4). После полудня на хутор зашел венгерец с разными **кроплями** и постучал в окошко. III 93.8. О, как же, от разной болезни есть, разное, всякие **кропли** есть. III 93.26.

◊ ***Мн. Н.*** **кропли** III 93.20, 93.21, 93.26, ***О.*** **с кроплями** III 93.8.

КРУЖАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **кружает** III 74.11, **кружают** III 73.24.

КУДИ (16), **КУДА** (1). *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* (2): а) **куди** т о б і (1). [Стеха]: Ах вона триклята баба! Щастя її, що я не знаю тієї гори. [Голос]: А що б ти зробила? [Стеха]: Що? Задушила б. [Голос]: **Куди** т о б і, погане! III 41.22; б) х о ч **куди** (1). [Назар]: Чорні уси, шаблю дамаську, пістоль за пояс — і козак х о ч **куди.** III 48.14.

◊ **куди 1.** III 13.7, 25.12, 30.21, 30.34, 35.24, 45.36, VII (кн. I) 40.13, **2.** III 5.20, 13.7, 28.19, 28.21, 29.25, 53.20, *у спол.* а) III 41.22, *у спол.* б) III 48.14, **куды 1.** IV 287.1, **куда 1.** IV 295.14.

КУЗЬМА (1). *Зверт.* [Гнат]: **Кузьма,** яким се побитом тут опинились? III 37.25. *Див. ще осн.*

КУЛИНА (2).— Я попрошу еще и **Кулыну** Ефремовну. Она тоже немка, вот вы и породнитесь. IV 13.3. Карл Осипович.. уехал в город, чтобы известить **Кулыну** Ефремовну о предстоящем событии. IV 13.9.

КУЛІШ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **кулиш** III 175.13.

КУНИЦЯ (6). *Перен. Про дівчину. Фольк.* [Сват]: говорить [князь] нам такії речі: «..Трапилась мені **куниця** — красна дівиця». III 17.20. [Сват]: Пробі, оддайте нашому князю **куницю,** вашу красну дівицю. III 17.37.

◊ ***Одн. Н.*** **куниця** III 17.20, 17.35, ***Р.*** **куниці** III 17.26, 17.29, ***З.*** **куницю** III 17.37, 18.11.

КУНШТИ (2). *Малюнки, ілюстрації.* Это ничего, что в ней [книге] листы немного потоньше; зато она с **к у н ш т а м и.** IV 228.19. А вы мне будете рассказывать, что значат эти **кунштыʼ?** IV 228.20.

КУНШТИКИ (4). *Див. осн.*

◊ ***Мн. О.*** **с кунштиками** V 187.15, 188.2, 225.24, 225.47.

КУПАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **купайтеся** IV 36.36.

КУПЕЦЬ (2). *Зверт.* — Почем,— говорит,— чумаче, рыба? или соль? — По тому и по тому, господа **купець.** III 92.29. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. К.*** **купець** *зверт.* III 92.29, 92.31.

КУПИТИ (5). *Див. осн.* **КУПИТЬ.**

◊ **купила** III 39.15, **купыла** III 87.37, **купылы** III 315.30, **купыш** III 104.43, IV 39.31.

КУРГУЗИЙ (1).— О ц е т о т а к! — Настоящий пан в **кургузому** жупани! IV 271.26.

КУРИ (1). [Кобзарь]: Їсть вона.. не хліб печений, не **курей,** .. а трощить маленьких дітей. III 41.6.

КУРІННИЙ (1). *Див. осн. у спол.*

◊ ***Одн. О.*** **курінним** III 33.2.

КУРІНЬ (6). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **куринь** VII (кн. II) 5.23, ***Р.*** **около куреня** III 109.28, ***Д.*** **к куреню** IV 295.11, ***З.*** **в куринь** III 109.36, ***О.*** **куренем** III 109.21, **с куренем** III 79.14.

КУРКА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **курка** III 112.36, 243.22, IV 44.17, 279.33.

КУРЧАТА (1). *Див. осн.* **КУРЧА.**

◊ ***Мн. Н.*** **курчата** V 66.15.

КУСОК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **кусок** III 39.20, ***Мн. Н.*** **куски** III 42.2.

КУСОЧОК (1). *Зменш. до* **кусок.** Зъиж хоть **кусочок** паляныци III 110.22.

КУТОК (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **в куток** III 223.17.

КУХОЛЬ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **кухоль** III 183.7, **в кухоль** III 175.35.

КУЦИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **куцый 2.** IV 9.9.

Л

ЛАВА (27). *Див. осн.* **ЛАВА** [1].

◊ ***Одн. Р.*** **лавы** III 101.22, 101.40, ***З.*** **на лаву** III 83.41, 86.23, 93.15, 103.42, 173.35, 319.18, IV 37.32, **об лаву** III 152.25, 243.29, **под лаву** III 122.22, ***О.*** **под лавою** III 101.15, 121.41, 122.23, IV 44.29, ***М.*** **на лаве** III 87.4, 101.12, 101.15, 101.35, 108.22, 321.38, **на лави** III 86.19, ***Мн. Н.*** **лавы** III 137.33, 310.14, IV 245.23, ***О.*** **под лавами** III 101.20.

ЛАД (2). *Див. осн. у спол.* а). *Ще у спол.* б) **лад д а т и.**— Я тут и без тебе **лад д а м.** III 131.30.

◊ ***Одн. Р.*** **до ладу** *у спол.* а) V 69.1, ***З.*** **лад** *у спол.* б) III 131.30.

ЛАДАН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на ладан** IV 36.11.

ЛАКЕЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **лакей** IV 282.7, ***Мн. М.*** **в лакеях** IV 282.3.

ЛАН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на лан** III 147.27.

ЛАНОВИЙ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **лановый** III 141.26, 158.22, ***О.*** **с лановым** III 147.27.

ЛАСКА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. О.*** **з ласкою** III 19.2.

ЛАСКАВИЙ, ЛАСКАВ (9). *Див. осн. у спол.*

◊ ***Одн. Н.*** **ласкав** III 38.10, IV 280.35, **ласкава** III 18.3, ***Мн. Н.*** **ласкаві** III 12.21, 17.19, 26.33, VI 23.7, 23.11, **ласкави** IV 38.9.

ЛАСКАТИ (1). *Перен. Лаяти.* [Гнат]: Адже ти чув, як **ласка** хазяйка Стеху за те, що довго бариться? III 32.17.

ЛАСКАТИСЯ (1). *Ластитися.* [Гнат]: І я, дурний, колись любив і к гадинам жінкам **ласкався** III 30.4.

ЛАСТИТИСЯ (1). [Стеха] *(отходит от стола):* Негріте залізо не зогнеш. А якби не крився та пораявся б зо мною отак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ; а то схаменувся на самісінький свят-вечір та й **ластиться:** «І сяка й така, і добра, і розумна ти, Стехо: поможи!» III 5.16.

ЛАСТІВКА (2). *Перен. Пестливе звертання до жінки.* [Галя]: Які ж там гості і відкіля?.. Стехо, голубочко, **ластівко** моя! скажи, не муч мене. III 6.25.

◊ ***Одн. К.*** **ластівко** III 6.25, 47.4.

ЛАСТІВОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **ластівка.** [Стеха] *(падає коло Галі зомлілої):* Прокинься, моя зозулечко, моя **ластівочко!** III 51.33.

ЛАТИНСЬКИЙ (2). [Гнат]: Дурниця все: і товариство, і любов,— цур їм! .. Одні дурні і діти вірять **латинським** віршам. III 30.14.

◊ ***Одн. Н.*** **латинський** III 29.18, ***Мн. Д.*** **латинським** III 30.14.

ЛАЩИТИСЯ (1). [Гнат]: я.. нещасніший од твоєї собаки: вона **лащиться** до тебе, а ти її кохаєш; а я?.. III 30.3.

ЛАЯТЬ (2). *Див. осн.*

◊ **лаять** VI 123.14, **лаю** III 323.38.

ЛЕБІДОЧКА (1). *Перен. Пестливе звертання до жінки.* [Стеха] *(падає коло Галі зомлілої):* моя **лебідочко!** Чи я ж знала, що так станеться? III 51.32.

ЛЕВАДА (7). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **левада** III 167.13, ***З.*** **леваду** III 167.17, **на леваду** III 199.6, **через леваду** III 167.24, 203.41, ***О.*** **левадою** III 198.34, **за левадою** III 167.13.

ЛЕГШЕ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **легше 1.** III 33.12, **2.** III 344.21.

ЛЕДАЧИЙ (3). *Див. осн. Ще* //*Бездіяльний* (1). Да, прогневали мы милосердого господа, не утешил он **ледачую** старость нашу! III 80.25.

◊ ***Одн. Д.*** **леда[чо]му** III 88.40, ***З.*** **ледачого** III 85.30, **ледачую** III 80.25.

ЛЕДАЩО (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **ледащо 1.** III 85.24, 85.26, V 176.23, **2.** III 21.27.

ЛЕМЕШІ (1). *Назва села.* В шести верстах от г. Козельца, в селе **Лемешах,** в бедной хатке, на с в о л о к е, или балке, читаешь: Сей дом соорудила раба божия Наталия Розумиха. III 172.22.

ЛЕЩИНА (1). Избранная мною дорожка вилась между старой **л е щ и н ы** (орешник) IV 283.7.

ЛИСИНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **лисиною** III 26.18.

ЛИСТ (1). *Див. осн.* **ЛИСТ** [1].

◊ ***Одн. Р.*** **листа** IV 29.15.

ЛИСЯНКА (11). *Назва села.* На мой спрос Андрий отвечал, что он.. из села Ризанои, ..колы чувалы, .. а я прибавил,

что не тилько чував, а сам бував и в **Лысянци,** и в Ризаний V 67.37.

◊ ***Одн. Н.*** Лысянка IV 224.32, 225.5, 225.10, ***Р.*** Лысянки IV 224.3, из Лысянки IV 224.24, коло Лысянки V 67.36, от Лысянки IV 205.21, ***З.*** в Лысянку IV 256.15, ***О.*** за Лысянкой IV 258.35, ***М.*** в Лысянци V 67.37, в Лысянке IV 224.7.

ЛИТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ лилися III 53.32.

ЛИХВИН (1). *Назва містечка.* В **Лихвени.** X 44.11.

ЛИХИЙ (4). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** лиха *у спол.* III 35.13, лыха *у спол.* III 174.26, IV 39.18, ***Мн. Н.*** лихії III 39.5.

ЛИХО (8). *Див. осн.* **ЛИХО** [1] **1.,** *у спол.* б). *Ще у приказці* (2). [Назар]: Не бійся! Більш копи **лиха** не буде. III 35.21. Та цур ий, Микитовна, не згадуй ее, нехай ий **лыхо** сныться III 181.22 //*У спол.* (2): в) не згадуй **лихом** (1). [Хома]: Оставайсь здоров, приятелю! Не згадуй **лихом.** III 52.14; г) **лиха** матері. *Лайл.* (1). [Хома]: Ще, може, й мене обдурить, тоді і остався на віки вічні в дурнях. Та ні, **лиха** матері! Аби б тільки ти мені своїми хитрощами помогла породнитися з полковником III 13.5.

◊ ***Одн. Н.*** лихо III 30.16, лыхо III 113.25, *у приказці* III 181.22, ***Р.*** лиха *у приказці* III 35.21, *у спол.* г) III 13.5, ***О.*** лихом *у спол.* в) III 52.14, лыхом *у спол.* б) III 152.24, 243.28.

ЛИЦАР (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** лыцаря V 81.33, VII (кн. I) 39.9, ***З.*** на лыцаря V 184.6, про лыцаря IV 237.41, ***Мн. Р.*** лыцарей IV 208.28, ***Д.*** лыцарям IV 208.23.

ЛИЦАРСЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** лыцарским III 153.7.

ЛИШ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ лиш III 42.28

ЛИШЕНЬ (10). *Див. осн.* **1.**

◊ лишень III 5.7, 5.9, 5.20, 11.15, 14.19, 17.16, 34.33, 35.22, 39.22, лышень III 174.24.

ЛИШЕНЬКО (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** лышенько 2. III 215.29. ***Р.*** лышенька 1. IV 43.38.

ЛИШЕЧКО (1). *У знач. вигуку. (Стучатся в дверь).* [Галя] *(торопливо):* Ох, **лишечко!** Хтось іде! III 9.9.

ЛІЗТИ (2). *Див. осн.* **1.** *Ще образн.* (1). [Хозяйка]: Як то він дочку свою ще пристроїть? Бач, у полковниці **лізе!** III 26.18.

◊ лізти III 13.18, лізе *образн.* III 26.18.

ЛІЙ (1). *Тваринний жир.*— Чи нема у вас **лою** III 109.42. *Див. ще осн.*

ЛІЛЕЯ (1). *Див. осн.*

◊ лилею *у назві* V 155.25.

ЛІРНИК (7). *Див. осн.* **ЛІРНИКИ.**

◊ ***Одн. Н.*** лирнык IV 237.26, 237.30, 237.37, ***Д.*** к лирныку IV 239.2, ***З.*** лирныка V 52.21, ***М.*** на лирныке IV 238.24, ***Мн. О.*** с лирныками V 10.9.

ЛІТА (5). *Див. осн., у спол.* а).

◊ ***Одн. З.*** лито VII (кн. I) 39.30, ***Мн. Н.*** літа *у спол.* а) III 26.6, 26.11, ***Р.*** літ III 39.7, 41.4.

ЛОБУР (1). *Зверт.*— Цыть!.. пьяный **лобуре!** — проговорила шопотом Марта III 95.6. *Див. ще осн.*

ЛОВИТИСЬ (1). *Див. осн.*

◊ ловысь *у приказці* III 315.27.

ЛОВЛЯ (1). *У порівн.* С самого ранку на ногах, як той хорт на **ловли!** IV 302.21.

ЛОВЦІ (5). *У прикл. спол.* **ловці**-молодці. [Хома]: Галю! порай же, будь ласкава, що мені робити з оцими **ловцями**-молодцями. III 18.4. *Зверт.* (2). [Хома]: Бачите ви, **ловці**-молодці, чого ви натворили? III 18.8.

◊ ***Мн. Н.*** ловці III 17.32, ***Р.*** ловців III 18.14, ***О.*** з ловцями III 18.4, ***К.*** ловці *зверт.* III 17.19, 18.8.

ЛОЗИНИ (1). *Див. осн.* **ЛОЗИНА.**

◊ ***Мн. Р.*** лозин IV 206.3.

ЛУБНИ (6). *Назва міста.* они, возвращаясь из Полтавы, приехали к успению в **Лубны** IV 51.40.

◊ ***Мн. Р.*** Лубен IV 35.43, ***З.*** в Лубны IV 36.41, 51.40, ***М.*** в Лубнах IV 36.42, 45.5, 52.2.

ЛУКАВИЙ (4). *Див. осн. Ще повт.* (2). [Хома]: О, я **лукавий, лукавий!** О, я грішний, проклятий! III 53.24.

◊ ***Одн. Н.*** лукавий III 53.10, 53.20, *повт.* III 53.24, 53.25.

ЛУКІЯ (179). *Див. осн. Ще зверт.* (18).— Ты бога не боишься, **Лукие?** III 102.39.

◊ ***Одн. Н.*** Лукия III 78.4, 84.33 84.40, 85.21, 85.26, 86.14, 86.20, 86.22, 88.18, 90.11, 90.26, 91.4, 91.8, 91.17, 91.38, 91.42, 93.3, 93.15, 93.16, 94.19, 94.40, 95.35, 96.10, 96.32, 97.18, 98.2, 98.15, 98.19, 98.26, 98.43, 99.13, 99.16, 99.36, 99.39, 102.1, 102.7, 102.12, 102.18, 102.19, 102.43, 103.4, 103.7, 103.10, 103.16, 103.28, 103.33, 106.26, 106.33, 107.6, 107.10, 107.14, 107.28, 108.15, 108.16, 108.33, 109.35, 109.40, 110.5, 110.9, 110.20, 110.30, 111.11, 111.16, 111.18, 111.26, 111.36, 111.38, 111.40, 112.3, 112.17, 112.27, 112.31, 113.11, 113.16, 113.17, 113.27, 113.31, 114.3, 114.10, 116.10, 116.15, 116.35, 116.41, 117.3, 117.22, 117.24, 117.37, 117.42, 118.11, 118.42, 119.42, 120.5, 120.19, 120.24, 121.13, 121.15, 121.26, 121.29, 122.10, 122.16, 123.2, 123.4, 123.42, 124.4, 124.11,

125.32, 125.36, 126.39, 127.7, 127.25, 127.28, 127.31, 127.34, 127.39, 128.20, 128.28, 128.33, ***Р.*** **Лукии** III 77.20, 77.29, 86.2, 86.13, 96.41, 98.7, 100.37, 100.40, 101.27, 102.2, 102.24, 102.35, 118.28, **около Лукии** III 85.39, **окроме Лукии** III 119.36, **у (в) Лукии** III 108.12, 126.35, ***Д.*** **Лукии** III 90.34, 108.35, 119.28, 121.35, 123.37, 124.38, 127.37, 130.34, ***З.*** **Лукию** III 85.13, 86.18, 93.10, 96.4, 96.18, 102.37, 111.42, 114.20, 130.31, **на Лукию** III 77.31, 85.27, ***О.*** **Лукиею** III 102.11, 103.29, 123.5, **за Лукиею** III 125.37, **над Лукиею** III 103.24, **с Лукией** III 94.14, 94.17, ***М.*** **в Лукии** III 88.26, ***К.*** **Лукие** *зверт.* III 85.24, 85.29, 85.40, 86.3, 86.19, 88.36, 91.1, 91.16, 91.28, 91.36, 92.1, 94.36, 102.39, 103.13, 103.14, 120.41, 122.8, 127.23.

ЛУПАТЬ (1). *Див. осн.* **ЛУПАТИ.**

◊ **лупать** V 122.23.

ЛУЧЧЕ (14). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **лучче 1.** III 12.13, 15.26, 31.17, 32.9, 35.26, 39.21, 44.13, **3.** III 28.7, 30.14, 34.40, 42.29, 47.14, 48.4, V 65.35.

ЛУШНЯ (2). он им рассказывал уже в сотый (раз), как он раз, идучи с Дону, у заднего воза колесо и **лушню** потерял. III 97.13.

◊ ***Одн. З.*** **лушню** III 97.13, ***Мн. З.*** **лушни** III 128.23

ЛЮБИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **любий** VI 122.27, **любая** IV 274.1, ***Д.*** **любiй** X 22.5.

ЛЮБИТИ (8). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **люблю 1.** III 11.8, 52.11, V 54.29, **любиш 3.** III 39.26, **любить 1.** III 47.7, **любив 1.** III 30.4, **любила 1.** III 8.22, **люби 1.** III 44.27.

ЛЮБО (3). *Див. осн.* **2.**

◊ **любо** III 8.24, 29.29, 45.27.

ЛЮБОВ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **любов** III 10.18, 30.13.

ЛЮБУВАТИСЯ, ЛЮБУВАТИСЬ, ЛЮБУВАТЬСЯ (4). *Див. осн.*

◊ **любуваться** III 14.21, **буду любуватися** III 26.18, **любуватимусь** III 46.12, **любуйтеся** III 46.32.

ЛЮДИ (27). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ ***Мн. Н.*** **люди 1.** III 5.11, 11.13, 13.14, 17.14, 28.2, 28.18, 32.24, 36.15, 53.29, **2.** III 345.12, **люды 1.** III 176.35, 183.15, 184.2, V 65.28, **2.** III 110.11, 175.14, 315.27, 339.2, **3.** III 174.27, ***Д.*** **людям 1.** III 36.19, 173.28, ***З.*** **людей 1.** IV 41.38, VII (кн. I) 39.32, ***К.*** **люди 1.** *зверт.* III 17.9, 21.21, 38.16, **люды 1.** *зверт.* III 173.22.

ЛЮДСЬКИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **людську** III 41.6.

ЛЮЛI (1). *Див. осн.*

◊ **люли** III 84.36.

ЛЮЛЬКА (2). *Див. осн.* **ЛЮЛЬКА**[1].

◊ ***Одн З.*** **люльку** III 74.10, 74.19.

ЛЮТИЙ (2). *Див. осн.* **ЛЮТИЙ**[1] **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **лютий 2.** III 52.2, **люта 1.** III 50.26.

ЛЯГТИ (6). *Див. осн.* **1.** *Ще у прислiв'ї* (1). [Хома] *(ходит задумавшись):* Не дуже треба плошати, бо береженого бог береже, або — як там ще кажуть — рiвнiш згладиш, тiснiш **ляжеш.** III 16.26.

◆ *У спол.* а). *Див. осн. у спол.* а).

◊ **ляжу** III 77.43, *у спол.* а) III 128.14, **ляжеш** *у прислiв'ї* III 16.26, **ляж** III 77.42, 86.19, **ляжте** IV 49.30

ЛЯКАТИ (3). *Див. осн.*

◊ **лякаю** III 7.16, **лякаєш** III 7.14, **лякали** III 18.11

ЛЯКАТИСЯ (2). *Повт.* [Назар]: Наливай швидше горiлки, i я вип'ю за твоє здоров'я. Не **лякайся,** не **лякайся,** наливай. III 20.6. *Див. ще осн.*

ЛЯХ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **лях** V 67.42, ***З.*** **ляха** V 63.38, 69.2, ***Мн. Д.*** **ляхам** IV 225.8, ***О.*** **з ляхами** V 67.40.

ЛЯЩ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **кроме ляща** V 93.11, ***З.*** **ляща** V 93.10.

ЛЬОД (1).— А що мы будем робыть з отым мясом? — З яким? — А що на **льоди** другый день валяеться. V 68.39.

ЛЬОХ (7). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **лёх** III 79.8, 79.19, ***Р.*** **з льоху** III 42.4, **от лёху** III 88.20, 182.19, ***З.*** **в лёх** III 74.8, 85.9.

М

МАБУТЬ (5). *Див. осн.*

◊ **мабуть** III 8.24, 18.30, 34.33, IV 282.7, V 67.29.

МАЄТНОСТI (1). возведен [Галаган] в звание прилуцкого полковника и одарен великими **маетностями** в том же полку. III 222.20.

МАЖА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на мажу** III 168.16.

МАЗАТИ (1). *Змазувати колеса дьогтем.* Ой вирис я в наймах, в дорози. Та гей!.. Та чужие возы **мажучи** III 91.25. *Див. ще осн.*

МАЗЕПА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Мазепы** IV 24.29.

МАЙДАН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на майдани** VII (кн. I) 38.25.

МАЙДАНIВКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **за Майдановкою** IV 245.2.

МАЙСТЕР (10). *Див. осн.* **3.** *Ще повт.* (3).— **Майстер! Майстер!** Гарасым **май-**

стер! — повторяли они сквозь хохот. IV 270.33. *У прикл. спол.* Г а р а с и м-**майстер** (1). Сколько я был весел, развязен и счастлив, столько бедный Г а р а с ы м-**майстер** угрюм, связан и несчастлив. IV 271.2. *Зверт.* (1).— И вам спасыби, пане **майстре** Гарасыме! — сказал я IV 271.36.

◊ ***Одн. Н.*** **майстер** IV 270.34, 271.13, 271.22, 271.29, 271.39, *повт.* IV 270.33 (3 р.), *у прикл. спол.* IV 271.2, ***К.*** **майстре** *зверт.* IV 271.36.

МАЙЧИХА (1). Мне на днях **Майчиха** прислала рыбки III 110.17.

МАКІТРА (1). тут хоть **макитру** пустую поставь на стол, то и ту съедят. III 183.12.

МАКОГІН (1). *Дерев'яний товкач для розтирання пшона, маку тощо.* Кочерги, **макогона** и рогача тоже не видно около печи III 101.22.

МАКСИМ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Максим** IV 225.8, ***З.*** **Максима** III 321.17, ***К.*** **Максим** *зверт.* III 21.8.

МАЛЕНЬКИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. О.*** (с) **маленькою** III 148.7, ***Мн. З.*** **маленьких** III 41.7.

МАЛИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. О.*** **малым** IV 282.3.

МАЛО (5). *Повт.* (2). [Галя]: **Мало** дня, **мало** ночі. III 8.17.

◆ *У спол.* (3): а) **мало** щ о (ч о г о) (2). [Гнаг]: Ну, годі ж, не сердься. **Мало** ч о г о з язика не спливе! III 26.35. [Стеха]: Чи **мало** щ о люди обіщають, коли їм припаде нужда? III 11.13; б) **мало** я к и х д у р н і в н е м а н а с в і т і (1). [Хома]: Ну, не дай я тобі приданого,— що тоді, га? Пожалуй, він і так тебе візьме: **мало** я к и х д у р н і в н е м а н а с в і т і! Та що ж в тім? III 15.21. *Див. ще осн.* **2.**

◊ **мало** *повт.* III 8.17 (2 р.), *у спол.* а) III 11.13, 26.35, *у спол.* б) III 15.21.

МАЛЮВАТИ (1). *У приказці.* С помощию милой хозяйки, наконец я его уверил, что не так чорт страшен, як ёго **малюють.** IV 291.10. *Див. ще осн.* **МАЛЮВАТЬ.**

МАЛЯР (6). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* (3): а) **маляр**-д і а к о н (1). Я нашел себе нового учителя в особе **маляра**-д и а к о н а V 225.28; б) д я ч о к-**маляр** (1). Я бежал в село Тарасовку к д ь я ч к у-**маляру,** славившемуся в околотке изображением великомученика Никиты и Ивана Воина. V 225.33; в) **маляр**-у ч и т е л ь (1). У меня эта местность крепко засела в памяти. Я изучил ее еще тогда, когда ходил искать себе **маляра**-у ч и т е л я IV 245.4.

◊ ***Одн. Р.*** **маляра** *у прикл. спол.* а) V 225.28, ***Д.*** **к маляру** V 187.20, *у прикл. спол.* б) V 225.33, ***З.*** **маляра** *у прикл. спол* в) IV 245.4, ***О.*** **маляром** V 187.29, 225.42.

МАЛЬОВАНИЙ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** (около) **малёваной** IV 40.14, ***З.*** (на) **малеванного** III 119.3, ***М.*** (на) **малеванной** III 120.10.

МАМА (14). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **мамо** *зверт.* III 77.40, 77.43, 97.15, 116.23, IV 314.29, V 54.29, *повт., зверт.* III 116.29 (2 р.), 235.14 (2 р.), 235.20 (2 р.), 236.3 (2 р.).

МАМОЧКА (4). *Пестл. Зверт.* Я сама возьму заступ и буду копать твои гряды еще лучше Прохора. Только отпусти его, моя **мамочко,** мое серденько! IV 286.10.

◊ ***Одн. К.*** **мамочко** *зверт.* IV 274.1, 280.22, 284.37, 286.10.

МАМУНЯ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **мамуню** *зверт.* IV 280.8, 285.3, 286.8.

МАМУСЕНЬКА (1). *Пестл., зверт.* Пойдем же, моя **мамусенько,** хоть на один часочек! IV 280.17.

МАНА (1). *У спол.* **ману** п у с к а т и — *морочити, дурити.*— Я сам бачу,— сказал он,— що мы свои, та не знаю, як до вас приступыты, бо вы все то з офицерами, то з ляхами тощо.. Може воно й сам який-небудь лях, та тильки **ману** п у с к а є. V 67.42.

МАНДРУВАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **мандруєш** III 168.10.

МАНІВЦІ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. О.*** **манивцямы** IV 39.3.

МАРАТИ (1). *Бруднити.* [Кобзарь]: Слухать — що їсти, в горшку не бовтати, усів не **марати** III 40.18.

МАРИ (1). *Носилки для перенесення мертвих.* Мать как во сне вижу, когда в гроб ее положили и понесли на **марах** на кладьбище. III 140.2.

МАРИНА (7). *Див. осн. Ще зверт.* (2). **Марино!** нужно достать где-нибудь экипаж III 190.31. *Повт., зверт.* (2). **Марино! Марино!..** что ты робыш? IV 44.7.

◊ ***Одн. Н.*** **Марина** IV 29.26, 29.31, ***З.*** **Марину** IV 313.30, ***К.*** **Марино** *зверт.* III 190.31, IV 35.19, *повт., зверт.* IV 44.7 (2 р.).

МАРИСЯ (22). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Марыся** III 149.19, 151.24, 158.24, 161.17, 161.38, 162.1, 162.20, 162.21, 162.38, ***Р.*** **Ма-**

рыси III 151.5, 151.23, 153.5, **для Марыси** III 149.11, **ради Марыси** III 161.16, ***З.*** **Марысю** III 151.3, 151.14, 151.30, 154.43, 159.34, 159.37, ***О.*** **с Марысею** III 149.30, ***М.*** **о Марысе** III 161.35.

МАРКІВ (1). много таки добрых людей набралося на **Марковы** крестины. III 82.10.

МАРКО (131). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Марко** III 87.29, 89.30, 90.12, 94.20, 95.34, 96.43, 97.3, 97.6, 97.11, 97.21, 99.2, 101.37, 102.7, 102.10, 102.27, 102.38, 105.28, 107.8, 107.40, 116.22, 116.27, 119.21, 120.24, 120.25, 122.20, 122.31, 122.39, 123.5, 123.8, 123.11, 123,15, 123.25, 123.32, 123.38, 124.12, 124.14, 125.15, 127.5, 127.36, 128.7, 128.14, 128.15, 128.18, 128.27, 129.33, 129.41, 130.21, 131.1, 131.18, 131.31, 131.34, 131.36, 131.39, ***Р.*** **Марка** III 96.25, 96.27, 102.23, 102.35, 103.32, 106.26, 107.10, 118.28, 125.28, 128.38, 131.8, 153.26, **для Марка** III 108.24, **у Марка** III 122.34, ***Д.*** **Маркови** III 122.13, **Марку** III 96.2, 118.40, 119.21, 122.36, 124.27, 126.24, 131.29, **к Марку** III 88.11, ***З.*** **Марка** III 87.30, 89.35, 92.8, 97.17, 98.16, 102.18, 103.11, 105.27, 105.32, 105.36, 107.35, 114.7, 114.11, 116.31, 119.7, 119.14, 120.19, 121.9, 121.26, 122.28, 123.29, 123.34, 124.6, 124.22, 124.26, 125.22, 125.26, 127.1, 127.38, 128.23, 131.27, **на Марка** III 90.17, 96.38, 116.17, 121.22, 125.17, **про Марка** III 121.35, 123.37, ***О.*** **Марком** III 103.28, 106.37, 111.26, **с Марком** III 95.32, 96.19, 99.1, 107.6, 122.26, 123.38, 128.3, ***М.*** **о Марке** III 96.30, ***К.*** **Марку** *зверт.* III 92.9, 122.29, 123.36, 127.3, 127.16, 130.12.

МАРОЧКО (22). *Пестл. до* **Марко.** Прошел месяц после крестин **Марочка** III 82.12.

◊ ***Одн. Н.*** **Марочко** III 83.16, 85.37, 88.30, 97.14, 117.40, 118.3, ***Р.*** **Марочка** III 82.12, 82.33, **для Марочка** III 94.37, **до Марочка** III 88.29, ***Д.*** **Марочку** III 84.2, **к Марочку** III 97.18, ***З.*** **Марочка** III 83.12, 83.25, 85.6, 87.7, 122.9, **на Марочка** III 84.18, 86.40, 114.3, ***О.*** **с Марочком** III 83.33, 89.3.

МАРТА (35). Вынесла **Марта** сначала скамейку, покрытую килымком, и поставила ее перед мужем III 79.41. *Зверт.* (5). Та и стара моя тоже вечерять не хоче. Правда, **Марто?** III 91.6.

◊ ***Одн. Н.*** **Марта** III 79.37, 79.41, 80.7, 80.8, 80.10, 80.15, 81.5, 81.8, 81.20, 81.24, 82.8, 83.11, 82.12, 95.6, 95.11, 95.32, 96.1, 96.3, 96.5, 97.6, 97.37, 98.2, 102.27, ***Р.*** **Марты** III 81.2, 81.22, 96.27, **у Марты** III 96.12, ***Д.*** **Марте** III 81.16, 96.37, ***О.*** **с Мартою** III 96.19, ***К.*** **Марто** *зверт.* III 83.22, 84.16, 86.32, 91.6, 105.23.

МАРТОХА (2). Мы платымо **Мартоси** пятнадцять на ассигнации, новую белую свиту и шкапови чоботы. III 84.13.

◊ ***Одн. Н.*** **Мартоха** III 81.31, ***Д.*** **Мартоси** III 84.13.

МАРУШЕЧКО (1). *Пестл. до* **Марко.** А Лукия тем временем уложила своего **Марушечка** в колыбель III 93.17.

МАТЕРИН (1). А оно, бедное, в чужих людях, в чужих руках засыпает, чужой грýдью питается без любви, без сердечного **материного** поцелуя. III 83.5.

МАТИ[1] (17). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* з). *Див. осн. у спол.* з). *Ще у спол.* и) л и х а **матері.** *Лайл.* **(1).** [Хома]: Ще, може, й мене обдурить, тоді і остався на віки вічні в дурнях. Та ні, л и х а **матері!** III 13.5; і) н е ч и с т а **мати.** *Лайл.* (1). [Хозяйка]: І звела ж їх н е ч и с т а **мати** докупи! Нехай би сей Кичатий був парубок, а то ж уже старий чоловік... III 26.14.

◊ ***Одн. Н.*** **мати** III 8.34, *у спол.* і) III 26.14, **маты** III 127.24, 131.38, 174.41, 222.7, IV 32.3, 32.17, VII (кн. I) 39.33, *образн.* IV 19.9, ***Р.*** **матери** III 174.41, **до матери** VII (кн. I) 39.32, ***Д.*** **матері** III 23.23, *у спол.* и) III 13.5, **матери** III 312.27, *у спол.* з) V 67.30, ***К.*** **маты** *зверт.* IV 43.17.

МАТИ[2] (5). *Див. осн.* **1.**

◊ **маю** III 8.29, **маєш** III 22.7, 22.8, **має** III 29.24, **мав** III 22.10.

МАТІНКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **матинко** *зверт.* III 127.29.

МАТРОЗ (9). *Див. осн.* **МАТРОС.**

◊ ***Одн. Н.*** **матроз** IV 249.36, 249.38, 250.23, 257.38, 257.41, 258.29, 259.21, ***З.*** **про матроза** IV 314.37, 315.4.

МАТЮНКА (1). *Пестл. до* **мати**[1]. *Зверт. У знач. вигуку.* [Стеха]: Ох, моя **матюнко,** як утомилась! III 34.16.

МАТЮНОЧКА (1). *Пестл. до* **мати**[1]. *Зверт. У знач. вигуку.* [Хозяйка]: Стехо! Ти звала Кирика? [Стеха]: Моя **матюночко!** І забула. Я зараз збігаю. III 34.38.

МАХНУТИ (1). *Перен. Поїхати.* [Стеха]: Як страшно! Де ж вони? І коней тож не видно. Чи не **махнули** вони собі? То-то буде добре.. Що, як вони обманили та другим шляхом?.. III 43.8. *Див. ще. осн.*

МАЯК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **маяк** VIII 60.21.

МЕД (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **мед** III 5.8, ***Р.*** **меду** III 19.1.

МЕДЯНИК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **медяньік** III 90.36.

МЕЖ (2), **МІЖ** (1). *Див. осн.* **III. 1., 3.**

◊ **меж 1.** III 312.1, **3.** III 311.40, **між 3.** III 11.16.

МЕЖИРІЧІ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Межирічи** X 47.2.

МЕНШИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **меншого** III 36.16.

МЕРЕЖАНИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **мережаные** III 128.22.

МЕРТВЕЦЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **з мертвецем** III 31.2.

МЕРТВИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **мертві** III 47.34.

МЕРЩІЙ (6). *Див. осн.*

◊ **мерщій** III 9.13, 27.12, 37.21, 43.12, 43.22, 46.26.

МЕСТИ (1). *Див. осн.*

◊ **мети** III 27.18

МЕТЕЛИЦЯ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **метелыцю** III 177.37, 219.35, IV 268.11, 269.16.

МЕФОДІЙ (1). — Эх, якбы тепер отець **Мефодий.** От бас, так бас.— А все-таки мене не перепье! IV 41.31.

МИ (76). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Мн. Н.*** **ми 1.** III 13.28, 15.5, 17.14, 17.24, 17.26, 17.30, 17.32, 18.9, 18.11, 19.6, 20.2, 20.3, 22.24, 23.2, 25.5, 27.19, 34.11, 37.32, 38.27, 39.30, 45.36, 46.6, 46.8, 46.25, 47.21, 51.27, 53.13, **2.** III 13.11, **мы 1.** III 90.31, 168.16, 173.27, 174.27, 181.31, IV 48.26, V 67.39, 68.38, VII (кн. I) 40.14, ***Р.*** **нас 1.** III 18.10, 19.6, 46.26, 47.2, 47.21, 51.11, **для нас 1.** III 46.19, **до нас 1.** III 8.7, 175.11, 175.16, **од нас 1.** IV 286.17, **у нас 1.** III 6.4, 34.19, 38.4, 91.32 (2 р.), 104.43, 174.28, 175.13, ***Д.*** **нам 1.** III 17.16, 17.18, 17.19, 17.24, 18.35, 27.9, 37.19, 38.16, 173.35, 175.12, 175.13, 175.33, 175.35, ***З.*** **нас 1.** III 47.7, IV 45.17, **за нас** III 53.30, **на нас 1.** III 345.12, ***О.*** **з нами 1.** III 35.22, **з намы 1.** III 177.9, **між нами 1.** III 11.16.

МИКИТА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **Микиті** III 169.3, ***З.*** **Микиту** III 168.5.

МИКИТОВНА (20). Нехай **Микитовна** сама розкаже. III 175.1. *Зверт.* (17). Розказуй уже, **Микитовна,** до краю III 181.27.

◊ ***Одн. Н.*** **Микитовна** III 174.36, 175.1, ***О.*** **Микитовною** III 184.18, ***К.*** **Микитовна** *зверт.* III 174.4, 174.24, 175.11, 175.16, 175.33, 176.22, 177.8, 178.4, 181.22, 181.27, 182.2, 182.39, 183.7, 184.18, 184.35, 185.15, 185.16.

МИЛЕНЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **миленький** III 46.35.

МИЛИЙ (6). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще у прикл. спол.* **милий**-ч о р н о б р и в и й (1). Твой **мылый**-ч о р н о б р ы в ы й остриг бы тебя и одел мальчиком (как сердечную Оксану) III 114.37.

◊ ***Одн. Н.*** **милий 1.** III 47.16, VI 87.36, **мылый 2.** IV 314.9, *у прикл спол.* III 114.37, **мила 1.** III 23.9, 48.10.

МИЛІШИЙ (1). [Гнат]: Чарка горілки козаку **міліша** усіх жінок на світі. III 29.6.

МИЛОСЕРДИЙ, МИЛОСЕРДНИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **милосердний** III 45.8, **мылосердый** III 116.18.

МИЛОСТИВІШИЙ (1). [Назар]: Коли прощають люди, то бог **милостивіший** за нас. III 53.30.

МИЛОСТЬ (4). *У спол.:* а) п р о ш у (п р о с и м о) в а ш о ї **милості** (3). П р о ш у в а ш о и **милости,** садитеся за стол та полуднуйте III 104.23. П р о с ы м о **мылосты** в хату III 316.8; б) з д і л а т и **милость** — *при чемному проханні* (1). [Назар]: з д і л а й **милость,** не бався тут, іди швидше. III 38.7. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **милості** *у спол.* а) III 19.33, **милости** *у спол.* а) III 104.23, **мылосты** *у спол.* а) III 316.8, ***З.*** **милость** *у спол.* б) III 38.7.

МИНУТА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на мынуту** III 333.9.

МИНУТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **минуло** IV 25.31

МИНУТОЧКА (1). *Пестл. до* **минута.** [Галя]: Мені важко і на **минуточку** розрізниться з тобою. III 48.5.

МИР [1] (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **мир** III 19.18, ***Д.*** **миру** III 36.18.

МИР [2] (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **мир** VII (кн. I) 38.25.

МИРГОРОД (8). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Миргород** IV 217.40, ***Р.*** **из Миргорода** III 73.14, 130.7, ***З.*** **на Миргород** III 73.13, IV 37.1, ***М.*** **в Миргороде** III 130.1, 130.4, IV 217.42.

МИСКА (2). После вареников Марина вынесла **миску** слив и желтую душистую дыню. III 80.7.

◊ ***Одн. З.*** **миску** III 79.42, 80.7

МИСНИК (2). достала [Лукия] из **мисныка** восьмиугольную размалеванную пляшку с водкой. III 94.7.

◊ ***Одн. Р.*** **из мисныка** III 94.7, ***З.*** **в мисник** III 87.4.

МИСОЧКА (2). *Зменш.-пестл. до* **миска.** — Чи нема у вас какой-нибудь **мисочки?** — ..Мне на днях Майчиха прислала рыбки,.. так **мисочки** я ей еще не относила. III 110.16.

МИТНИЦЯ (1). *Назва села.* можно бы было заехать в корчму в **Мытныци..** и переждать дождь. IV 206.7.

МИХАЙЛИК (1). *Келих із дерева.* пошли торжественно в Межигорье, потчуя встречного и поперечного братскою горилкою из **мыхайлыка** IV 16.28.

МИХАЙЛО (3). **Михайло** Иванович, кажется, добрый такой III 205.28. Это ро-

дина отца.. Хмельницкого, **Михайла** Хмиля. IV 225.6.

◊ *Одн. Н.* **Михайло** III 205.28, *Р.* **Михайла** IV 225.6, VII (кн II) 14.13.

МІЖ *див.* **МЕЖ.**

МІЗЕРІЯ (4). *Див. осн.*

◊ *Одн З.* **мизерию** III 196.3, 206.15, 336.23, IV 251.26.

МІЙ (163). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще //Субст.* (1). І додому козаки, зза Дунай-ріки, Заверталися. Не вернувся **мій...** III 26.6.

2. *Див. осн.* **2.** *Ще у приказці* (1). «За **мое** жито мене и быто»,— проговорил он. IV 211.34.

◊ *Одн. Н.* **мій 1.** III 34.17, 39.22, 44.24, 46.32, 47.12, 47.20, 48.14, 51.15, 52.23, VI 72.29, 87.36, 122.27, 123.13, 123.18, 146.3, 146.18, 146.22, *повт.* III 8.13 (2 р.), 22.30 (2 р.), 29.27 (2 р.), 44.23 (2 р.), 46.35 (2 р.), 47.16 (2 р.), 47.18 (2 р.), 49.17 (2 р.), 53.12 (2 р.), 53.27 (2 р.), VI 71.14 (2 р.), *субст* III 26.6, **2.** III 42.7, **мий** III 116.26, 131.25, 173.11, IV 44.3, **моя 1.** III 5.24, 6.25, 16.22, 23.6, 23.30, 24.4, 34.16, 34.38, 43.28, 44.17, 44.26, 45.13, 46.33, 47.3, 47.20, 48.10, 49.20, 77.39, 77.40, 85.6, 91.29, 91.31, 99.17, 110.4, 112.14, 116.26, 116.33, IV 270.3, 273.18, 274.1, 284.37, 286.8, VI 61.27, 124.19, 124.24, 150.19, *повт.* III 38.20 (2 р.), 51.32 (2 р.), 51.33 (2 р.), 53.8 (2 р.), 53.25 (2 р.), 127.29 (2 р.), 130.27 (2 р.), **2.** III 16.22, 16.23, 26.10, 44.33, **моє 1.** III 21.11, 23.29, 23.31, 24.4, 38.20, 44.8, 44.18, 44.21, 45.1, 45.27, 48.27, 49.8, 49.14, 49.17, 52.23, 53.8, 53.25, **2.** III 13.16, 16.22, 28.26, 44.33, **мое 1.** III 77.41, 85.5, 85.12, 87.28, 131 23, IV 270.3, 286.8, 314.34, *Р.* **моєи 2.** III 92.4, *Д.* **моїй 1.** III 12.12, X 22.4, **моий 1.** III 174.24, 175.12, 189.32, *З.* (на) **мого 1.** III 10.13, **мою 1.** III 21.4, 23.12, 53.33, **2.** III 44.18, (у) **мою 2.** III 26.28, 44.19, **моє 2.** III 53.33, 53.34, (за) **мое 2.** *у приказці* IV 211.34, *О.* (над) **моєю 1.** III 20.9, *М.* (у) **моїй 2.** III 21.34, 28.16, *Мн. Н.* **мої 1.** III 39.7, 41.37, 53.35, VI 123.19, **2.** III 26.11, 44.35, *повт.* III 39.2 (2 р.), 44.35 (2 р.), **мои 1.** IV 44.11, **2.** III 92.22, *Р.* (опріч) **моїх 2.** III 43.10, *З.* **мої 2.** III 53.33, IV 23.7, **мои 2.** VI 123.17.

МІРОШНИК (1). *Див. осн.*

◊ *Одн З.* **мирошника** III 249.15.

МІСТО (1). *У спол.* серце не на **місті** — *про велике хвилювання* (1). [Хома]: того і гляди, що старости на поріг.. [Галя]: Як я рада! В мене серце не на **місті!** III 16.2. *Див. ще осн.* **2.**

МІСЦЕ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ *Одн Р.* **місця** III 32.25.

МІСЯЦЬ (8). *Див. осн.* **МІСЯЦЬ**[1].

◊ *Одн. Н.* **місяць** III 34.32, *Р.* **з місяця** III 33.17, **замість місяця** III 26.19, *З.* **місяць** III 27.19, *О.* **з місяцем** III 25.15, 26.8, *М.* **на місяці** III 35.32, 36.17.

МІТЛА (1). [Гнат] *(к хозяйке):* Візьми **мітлу** та мети, виясни хорошенько місяць: бач, як насупило! III 27.18. *Див. ще осн.*

МІШАТЬ (2). *Заважати.* [Кобзарь]: Слухать — що їсти, в горшку не бовтати, усів не марати, слов не пропускать, другим не **мішать.** III 40.19.

◊ **мішать** III 40.19, **мішай** III 41.28.

МЛИН (3). *Див. осн.*

◊ *Одн. Р.* **около млына** III 208.5, *Мн. Н.* **млыны** III 176.30, *М.* **на млинах** III 13.20

МЛИНОЧОК (1). *Зменш. до* **млин.** А у самого майора ставочок, **млыночок,** садочок III 178.29.

МЛІТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **мліє** *у спол* III 8.23

МОВ[1] (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **мов** III 26.11, 27.28, 46.11.

МОВ[2] (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **мов** III 311.39.

МОВА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ *Одн. Р.* **мови** III 8.9.

МОВЛЯТИ (1). **Мовляли** кіяни ужасть! VII (кн. II) 33.16.

МОВЧАТИ (8). *Див. осн.* **МОВЧАТЬ 1.—2.**

◊ **мовчати 1.** III 32.11, **мовчали 2.** III 33.26, **будеш мовчать 1.** III 40.25, **мовчи 1.** III 20.20, 21.2, 30.36, 33.13, **мовчы 1.** III 312.26.

МОГИЛА (2). *Див. осн.* **1.**

◊ *Одн. Н.* **могыла** *персоніф.* V 54.26, 76.35.

МОГТИ (29). *Див. осн.* **1.**

◊ **може** III 6.20, 8.19, 13.4, 13.12, 14.22, 18.14, 18.15, 20.2, 22.28, 29.26 (2 р.), 31.38, 44.29, 45.11, 52.2, 77.41, 84.28, 130.19, 174.26, 177.9, 185.17, 340.42, IV 37.10, 36.12, 289.7, V 67.41, *повт* III 17.11 (3 р.).

МОЖНА (23). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (1). Дівці дівку недовго збить з пантелику, а ще таку, як моя панночка — і-і! Та вже ж, як кажуть, піймав не піймав, а погнаться **можна.** Тоді, як теє то, вже ж і погуляю!.. III 5.25.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ **можна 1.** III 10.22, 13.2, 16.17, 22.6, 29.13, 33.29, 44.8, 44.13, 173.25, 173.27 (2 р.), 212.26 (2 р.), 212.27, IV 38.10, *у приказці* III 5.25, **2.** III 12.20, 13.36, 14.13, 122.27 (3 р.), 339.1.

МОЗЮЧОК (1). проснулся ребенок и заплакал.. Марта.. бросилась к колыбели. —..Цыть, моя пташечко! Я тоби **мозючок** дам! — И она сунула ребенку рожок с теплым молоком. III 85.6.

МОКРИЙ (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. О.* **мокрою** III 152.24, 243.29.

МОЛДАВІЯ (1). [Галя]: Тут Богдан зустрічав сина свого Тимофія, як козаки везли його з **Молдаві**ї III 47.32.

МОЛИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **молю** III 23.10, **моли** III 10.23.

МОЛИТИСЯ, МОЛИТИСЬ (10). *Див. осн.*

◊ **молилася** III 25.20, **молитимусь** III 45.11, **молися** III 53.29, 83.22, **молыся** III 116.34, *повт.* III 116.33 (2 р.), **молись** III 45.13, 53.12, **молысь** III 116.33.

МОЛОДА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **молода** III 24.3, ***Д.*** **молодий** III 128.25, 131.9.

МОЛОДЕНЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **молоденькі** VI 23.6.

МОЛОДЕЦЬ (13). *Див. осн., у прикл. спол.* а). *Ще у прикл. спол.* б) л о в ц і-**молодці** (5). [Хома]: Ну, годі ж тобі, дочко, посупившись стояти; чи нема в тебе чим сих л о в ц і в-**молодців** пов'язати? III 18.14. *Зверт.* (2). [Хома]: Бачите ви, л о в ц і-**молодці,** чого ви натворили? Мене старого з дочкою пристидили!.. III 18.8.

◊ ***Одн. Н.*** **молодець** III 26.21, 38.15, IV 289.8, ***З.*** **молодця** III 46.30, 46.33, ***Мн. Н.*** **молодці** III 37.10, 37.30, *у прикл. спол.* б) III 17.32, ***З.*** **молодців** *у прикл. спол.* б) III 18.14, ***О.*** **з молодцями** *у прикл. спол.* б) III 18.4, ***К.*** **молодці** *у прикл. спол.* б), *зверт.* III 17.19, 18.8, **молодци** *у прикл. спол.* а), *зверт.* III 73.26.

МОЛОДИЙ[1] (14). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **молодий** *субст.* III 12.13, 14.13, 14.15, 14.20, **молоде** III 10.18, 340.41, ***Р.*** **молодого** III 14.7, **від молодого** *субст.* III 12.13, ***Д.*** **молодому** V 65.24, ***З.*** **молоду** III 26.15, 26.20, ***О.*** **молодим** III 22.9, ***Мн. Н.*** **молоді** *у спол.* III 26.11, ***З.*** **молоді** *у спол.* III 26.6.

МОЛОДИЙ[2] (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **у молодого** III 48.18.

МОЛОДИЦЯ (11). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **молодыця** III 82.32, 96.23, IV 45.14, ***З.*** **молодыцю** III 82.31, **молодицу** III 81.28, 96.22, ***К.*** **молодыце** *зверт.* III 81.38, 81.40, IV 45.14, ***Мн. Р.*** **молодиц** IV 50.36, ***О.*** **з молодицями** III 12.27.

МОЛОДІ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Д.*** **молодим** III 19.10.

МОЛОДІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **молодіє** III 41.5.

МОЛОЧАЙ (1). [Галя]: Ну, що ж? Від Назара [старости]? [Стеха]: Та від кого ж більш? Вже пак не від старого **Молочая,** нашого полковника. III 8.4.

МОРГ (1). *Присудк.* Ишлы наши новобранци, А шинкарка на их **морг:** Иду, братыки, на торг. IV 41.3.

МОРДА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **морда** III 180.14.

МОРЕ (6). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** **з моря** IV 237.17, ***З.*** **на море** IV 237.16, **про море** III 8.15, ***М.*** **на мори** III 218.14, IV 237.14, 241.18.

МОРИНЦІ (2). *Назва села.* Так чого ж ты йдеш у **Морынци?** III 168.14.

◊ ***Одн. З.*** **у (в) Морынци** III 168.14, 168.15.

МОРОЗ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **мороз** III 52.2.

МОРОКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **морока** III 338.36.

МОРОЧИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **морочиш** III 29.8, 29.26.

МОСКАЛИХИН (1). вошла [Лукия] в **москалыхин** куринь. III 109.36.

МОСКАЛІВ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **москалева** *у назві* V 14.36, 29.16, ***З.*** **москалеву** *у назві* V 114.19, **(на) москалеву** V 74.2.

МОСКАЛЬ (13). **1.** *Див. осн.* **1.,** *у прикл. спол.* а). *Ще зверт.* (1). А видкиля и куди бог несе Господа **москалю?** VII (кн. I) 40.12.

2. *Див. осн.* **2.**

3. *Ласощі* (1). Она утешала меня, говоря, что мать.. привезет мне гостинца — медяного **москаля** III 140.28.

◆ *У спол.* в). *Див. осн. у спол.* в).

◊ ***Одн. Н.*** **москаль 1.** *у прикл. спол.* а), *у назві* IV 254.27, V 56.14, **2.** III 106.15, ***Р.*** **после москаля 1.** *у прикл. спол.* а), *у назві* V 134.16, **у москаля 2.** IV 292.14, ***З.*** **москаля 1.** *у прикл. спол.* а), *у назві* V 169.13, **3.** III 140.28, ***М.*** **в москали 1.** *у прикл. спол.* а), *у назві* V 136.7, *у спол.* в) III 85.17, ***К.*** **москалю 1.** *зверт.* VII (кн. I) 40.12, ***Мн. Н.*** **москали 1.** IV 37.10, 264.8, ***Д.*** **москалям 1.** IV 263.6.

МОСКВА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** **из Москвы** VII (кн. I) 39.5.

МОСКОВКА (10). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **московка** III 84.31, 85.21, 85.23, 99.17, 109.18, 118.31, ***Р.*** **московки** III 109.28, **у московки** III 109.20, 114.2, ***О.*** **московкою** III 89.7.

МОСКОВСЬКИЙ (2). *Див. осн.* **3.**

◊ ***Одн. Н.*** **московська** III 309.26, ***З.*** **московського** VII (кн. I) 39.9.

МОТОВИЛИХА (2). [Стеха]: **Мотовилиха?** Чи не казала вам вона, стара паплюга, чого? III 12.26.

◊ ***Одн. Н.*** **Мотовилиха** III 12.23, 12.26.

МОТОРНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **моторна** III 36.30.

МОТОРНІШ (1). *Присл. Жвавіше.* [Гнат]: кращого місця нічого й шукати; тільки порайтесь **моторніш.** III 32.26.

МОТРИН МОНАСТИР (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Мотрин монастирь** VII (кн. II) 17.2.

МОТРЯ (1). *Зверт.* Добрый вечер, **Мотре!** III 137.26.

МОТУЗОК (1). [Хома]: Чуєш бо, Галю? А може, рушників нема? .. в'яжи ж [ловців-молодців], чим знаєш,— хоч **мотузком,** коли ще й він є. III 18.16.

МОХ (1). *У спол.* серце **мохом** обросло — *про огрубілу людину.* [Назар]: У тебе нема бога в серці. [Гнат]: А був колись, та **мохом** серце обросло. III 30.10. *Див. ще осн.*

МУДРИЙ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **мудрый** **1.** IV 38.11, ***Мн. З.*** **мудрі** **2.** III 29.20

МУДРО (1). *Див. осн.*

◊ **мудро** III 36.21

МУЖИК (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **мужик** III 28.2, ***Р.*** **мужика** III 174.5, ***Д.*** **мужику** III 34.7, ***З.*** **мужика** III 16.19.

МУЖИЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **мужичка** III 13.7

МУЗИКА (4). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **музыка** III 315.38, 315.39, ***З.*** **музику** III 39.18, **музыку** *у спол.* III 129.37.

МУЗИКАНТИ (2). [В толпе]: За поріг не вийдеш, умреш. [Стеха]: Я вмру! Що ставиш? [В толпе]: Мої **музиканти** на всю; а ти? III 41.37. *Зверт.* (1). Ой заграйте мени, **Музыканты** мои. IV 44.11.

МУЗИКИ[1] (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **на музыки** III 86.4, 89.24.

МУЗИКИ[2] (5). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **музики** III 37.2, 37.4, 37.13, ***Д.*** **музикам** III 42.28, ***З.*** **музыки** IV 44.6.

МУКИ (1). *Див. осн.* **МУКА 1.**

◊ ***Мн. З.*** **муки** III 34.9.

МУРИЙ (1). [Стеха]: Сотник вас усіх перевішає. [Голос]: Дзус йому **мурому!** III 40.31. *Див. ще осн.*

МУСИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **мусиш** III 31.12, **мусимо** III 17.34.

МУЧИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **муч** III 6.25, 29.28.

М'ЯСО (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **м'ясо** III 5.8, ***О.*** **з мясом** V 68.38, 69.1.

Н

НА[1] (160). *Див. осн.* **I. 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 10., 11., II. 1., 2., 3., 4., 5., 7., 8.**

◊ **на I. 1.** III 10.11, 10.13 (2 р.), 14.25, 14.28, 14.31, 17.16, 17.33, 23.9, 23.17, 27.28, 34.10, 44.35, 45.18, 45.23 (2 р.), 47.23, 48.12, 51.16, 174.32, 345.12, IV 237.16, X 20.17, **2.** III 11.19, 12.20, 15.32, 25.10, 29.17, 32.36, 32.37, 34.13, 38.10, 41.30, 43.28, 44.6, 50.10, 52.5, 77.39, 78.8, 130.9, 168.16, 197.15, IV 44.3, 286.17, VI 71.19, VII (кн. I) 38.24, **3.** III 7.2, 9.30, 19.29, 20.14, 28.9, 32.9, 36.17, 38.31, 48.25, 51.36, 76.42, 91.30, 91.31, 96.25, 113.15, 176.23, IV 36.11, VII (кн. I) 38.24, 39.32, X 21.37, 26.28, 28.6, 29.6, 31.14, 31.19, 34.20, 35.1, **4.** III 5.15, 13.5, 13.31 (2 р.), 36.15, 47.31, 48.5, 333.9, **5.** III 47.6, 47.9, IV 286.25, **6.** III 15.26, **7.** III 41.37, 181.37, **8.** III 36.2, IV 43.37, **10.** III 34.13, **11.** III 15.5, **II. 1.** III 8.32, 9.4, 12.23, 14.31, 15.2, 15.21, 23.13, 29.6, 30.13, 32.20, 33.12, 33.28, 34.12, 38.4, 39.14, 41.31, 43.14, 44.32, 45.8, 45.24, 46.19, 46.21, 48.17, 49.20, 87.32, 350.11, IV 237.14, 241.18, VII (кн. I) 38.25, 45.20, 46.7, VII (кн. II) 20.15, VIII 42.31, IX 38.3, **2.** III 26.20, 35.32, 36.17, 40.31, 46.11, 86.19 (2 р.), 91.30, 92.6, 125.1, IV 237.14, 241.18, V 19.29, 68.38, VII (кн. I) 39.33, **3.** III 26.1, 32.9, 45.22, 46.28, 53.23, **4.** III 16.2, 45.20, IV 302.21 (2 р.), VI 123.20, **5.** III 9.4, 16.10, 25.27, 36.15, 44.10, **7.** III 11.32, 13.19, 13.20 (3 р.), **8.** VII (кн. I) 39.8.

НА[2] (4). *Див. осн.*

◊ **на** III 22.18, 23.11, 35.11, *у спол.* III 333.4.

НАБОР (1). *Див. осн.*

◊ **набор** IV 48.22.

НАВАРЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Всёго **наварено,** напечено, наготовлено, а ни з ким систы пообидать. III 316.22.

НАВДИВОВИЖУ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **навдивовижу** III 8.8.

НАВЕСТИ (1). *У спол.* **навести** на розум — *навчити* (1). [Гнат]: Вона [горілка] і без мене **наведе** тебе [Назара] на розум. III 29.16. *Див ще осн. у спол.*

НАВІЖЕНИЙ (2). *Див. осн.* **НАВІЖЕННИЙ.**

◊ ***Одн. Н.*** **навіжена** III 26.12, **навіжений** *субст.* III 30.34.

НАВІКИ (1). *Див. осн.*

◊ **навики** III 99.15.

НАВМАННЯ (1). *Див. осн.*

◊ **навмання** III 27.23.

НАВПРИСЮДИ (1). *У рим. прикл. спол.* Козачки играли, для панской потехи, весёлые.. песенки.. и пускались перед панами, как говорят поляки, сюды-туды-**наприсюды.** V 226.10.

НАВЧИТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **навчився** III 30.18.

НАВЧИТЬ (2). *Див. осн.* **НАВЧИТИ 2.** *Ще образн.* (1). [Гнат]: вип'єм, пожартуєм, і вір мені — вся дур із голови вилетить. Я се знаю: мене лихо **навчило.** III 30.16.

◊ **навчить** III 10.18, **навчило** *образн.* III 30.16.

НАГАДАТИ (1). *У приказці.* [Хома]: От же і **нагадали** козі смерть! Знов своє. Сказав, так і зроблю. III 11.11. *Див. ще осн.* **НАГАДАТЬ 2.**

НАГАЙКА (2). Махнул **нагайкою** и поворотил коня по направлению к Ромодановскому шляху III 100.2. Он ее ударил по голове **нагайкой.** III 117.36.

НАГНУТИ (1). **Нагны** мени свою голову. III 131.35.

НАГОВОРИТИ (4). [Назар]: Тобі твоя нянька бог зна чого **наговорила.** III 48.2. [Галя]: Ось послухайте, якої нісенітниці **наговорила** мені Стеха III 13.37.

◊ **наговорила** III 13.37, 14.2, 48.2, **наговорю** III 12.11

НАГОДУВАТИ (1). *Див. осн.* **НАГОДУВАТЬ 1.**

◊ **нагодуе** IV 36.12.

НАГОЛО (1). *Присл. Усі без винятку.* [Гнат]: жінки **наголо** всі цокотухи: не для їх вигадано слово м о в ч а т и. III 32.11. *Див. ще осн.*

НАГОТОВЛЕНО (1). *Див. осн.*

◊ **наготовлено** III 316.22.

НАД (5), **НАДО** (2). *Див. осн.* **1., 3., 4.**

◊ **над 1.** III 25.15, **3.** III 20.9, 36.26, V 65.32, **4.** III 16.23, **надо 3.** III 22.15, 22.30.

НАДИВИТИСЯ (2). *Див. осн.* **НАДИВИТИСЬ.**

◊ **надывылася** IV 314.10, **надивлюся** III 88.30.

НАДИВУВАТИСЯ (1). *Див. осн.* **НАДИВУВАТИСЬ.**

◊ **надивуется** IV 34.16.

НАДІВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **надівай** III 7.5.

НАДІТИ (3). *Див. осн.* **НАДІТЬ.**

◊ **надіти** III 7.2, **надінь** III 48.10, 48.12.

НАДО *див.* **НАД.**

НАДОЇСТИ (1). [Галя]: На улиці пострічалась [з козаком] Та й поцілувалась. А мати уздріла... Яке тобі діло! Віддавайте заміж, Коли **надоїла!** III 8.37.

НАДОУМИТИ (1). *Безособ.* [Стеха]: І **надоумило** ж сідоусого у таке свято, коли добрі люди тільки колядують, сподіваться гостей, та й ще яких гостей! Старостів од такого ж старого дурня, як і сам. III 5.10.

НАДРЮКОВАТЬ (1). *Див. осн.* **НАДРУКУВАТИ.**

◊ **надрюковать** VI 23.10

НАЗАД (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **назад** IV 288.28.

НАЗАР (128). [Хома]: Вона думатиме, що **Назар** свата, здуру і согласиться; старости не промовляться. III 16.16. *Повт.* (2). [Стеха]: Сьогодні прийдуть старости. [Галя] *(в восторге):* Від **Назара!** від **Назара!** III 7.10. *Зверт.* (11). [Хома]: Галю! **Назаре!** Обніміться, поцілуйтеся, діточки мої. III 53.34. *Повт., зверт.* (2). [Галя]: Ох, **Назаре, Назаре!** що я наробила! III 41.11. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Назар** III 5.27, 8.13, 15.2, 16.16, 19.28, 20.1, 20.10, 20.11, 20.21, 20.26, 21.1, 21.5, 21.10, 21.16, 21.20, 21.29, 22.1, 22.5, 22.14, 22.25, 23.3, 23.20, 23.26, 24.1, 27.14, 27.29, 28.6, 28.11, 28.15, 28.20, 28.24, 28.29, 29.1, 29.7, 29.12, 29.22, 29.34, 30.7, 30.17, 30.22, 30.26, 30.30, 30.35, 31.4, 31.9, 31.14, 31.21, 31.26, 31.30, 31.34, 32.1, 32.6, 32.13, 32.21, 32.27, 32.31, 32.39, 33.4, 33.9, 34.3, 35.3, 35.9, 35.16, 35.20, 35.25, 37.22, 38.6, 43.17, 43.21, 44.7, 44.12, 44.16, 44.25, 44.30, 45.6, 45.12, 45.26, 45.33, 46.1, 46.5, 46.18, 46.23, 47.1, 47.8, 47.13, 47.19, 47.26, 48.1, 48.6, 48.11, 48.19, 48.26, 48.31, 49.7, 49.13, 49.19, 49.24, 50.9, 50.14, 50.25, 51.12, 51.18, 52.24, 53.7, 53.14, 53.18, 53.28, ***Р.*** **від Назара** III 7.14, 8.2, *повт.* III 7.10 (2 р.), ***З.*** **Назара** III 10.22, **за Назара** III 10.24, 23.24, 52.27, ***К.*** **Назаре** *зверт.* III 45.25, 45.32, 46.16, 46.21, 46.35, 47.12, 47.16, 53.12, 53.23, 53.32, 53.34, *повт., зверт* III 44.11 (2 р.)

НАЗАРЕТ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в Назарет** III 19.20, ***М.*** **в Назареті** III 19.21.

НАЗИВАТИ (4). *Див. осн.*

◊ **називати** III 21.33, **називав** III 21.22, 21.30, **називали** III 13.17

НАЗОРИТИСЯ (1). Зийшла зоря из вечора, не **назорылася.** IV 314.8.

НАЗУСТРІЧ (1). *Див. осн.*

◊ **назустріч** III 17.18

НАЙМИ (3). *Див. осн., у спол.* а).

◊ ***Мн. З.*** **в наймы** *у спол.* а) III 175.23, ***М.*** **в наймах** III 91.19, 91.22.

НАЙМИТ (5). *Див. осн.* **1.** *Ще: у прикл. спол.* с и р о т а-**наймит** (1). Рассказал мне,.. как он.. сделался из бездомного с и р о т ы-**наймита** первым хозяином в селе. III 175.24.

◊ ***Одн. Н.*** **наймит** IV 46.36, ***Р.*** **из наймита** *у прикл. спол.* III 175.24, **окроме наймита** III 89.24, ***Д.*** **наймиту** III 171.3, ***Мн. Н.*** **наймиты** III 130.25.

НАЙМИЧКА (20). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **наймичка** III 71. Заг., 83.29, 84.25, 84.31, 88.8, 91.34, 98.26, 104.18, 130.19, IV 29.26, 46.36, ***Р.*** **наймички** III 83.29, 84.4, 88.17, 88.18, 131.40, **у наймички** III 96.12, ***Д.*** **наймичке** III 128.4, ***З.*** **наймичку** III 122.32, **про наймичку** III 106.35.

НАЙНЯТИ (4). *Див. осн.* **1.**

◊ **найняла** III 39.18, IV 43.36, 44.6, **найняли** III 129.37.

НАЙНЯТИСЯ (4). *Див. осн. Ще повт.* (2). — Не нужно ли вам будет наймички? — Нужно, голубочко..— Так я бы у вас найнялася..— **Наймысь, наймысь,** голубочко, у нас тебе худа не будет. III 84.8.

◊ **наймуся** III 84.15, **наймысь** *повт.* III 84.8 (2 р.), **найнялася (би)** III 84.7.

НАЙТИ (7). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **найты 1.** III 179.23, **найшов 1.** III 344.40, **найшла 1.** III 33.15, **найшли 2.** III 47.31, **найду 1.** III 30.27, **найде 1.** III 174.25, **найдуть 1.** III 47.3.

НАЙТИСЯ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **найшлыся** IV 286.16.

НАЙЩАСЛИВІШИЙ (1). [Назар]: Я **найщасливіший** на світі. [Галя]: Ба я щасливіша за тебе. III 49.20.

НАКАЗУВАТИ (1). [Хома]: Я ж тобі **наказував,** щоб нікого не пускали! Задумалась, забула! III 19.26.

НАКЛИКАТИ (1). [Хома]: Відкіля се ви біду таку **накликаєте!** III 18.2.

НАЛЕТІТИ (2). *Див. осн.*

◊ **налетять** *образн.* III 25.10, 30.15.

НАЛИВАЙКО (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Наливайко** III 61.34, ***Р.*** **Наливайка** III 65.3, 64.8, ***З.*** **про Наливайка** III 8.14.

НАЛИВАТИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **наливай** III 19.1, 20.5, 20.6.

НАЛИВКА (1). *Напій.* [Галя]: Мені навдивовижу, як ще його [полковника] козаки слухають. Тільки у його, паскудного, і мови, що про **наливку** та про вареники. III 8.9.

НАЛИГАЧ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **налигач** III 51.28.

НАЛЮБУВАТИСЯ (1). [Стеха]: Наслухаєтесь, ще й **налюбуєтесь.** Опісля, може, і обридне. III 8.19.

НАМАЛЬОВАНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **намалевана** III 73.30.

НАМАЛЬОВАНО (1). *Присудк. Безособ.* на дощечке **намалевано** белой краской п л я́ ш к а и ч а р к а IV 39.8. *Див. ще осн.*

НАМАЛЬОВАТИ (1). *Див. осн.* **НАМАЛЮВАТЬ.**

◊ **намалевал** III 229.30.

НАМИСТО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **намисто** III 108.7.

НАПАСТИ (2). **1.** *Натрапити* (1). [Сват]: Ми, ловці-молодці, ну слідить, ну ходить; сьогодні вранці встали і таки на слід [куниці-дівиці] **напали.** III 17.33.

2. *Наскочити* (1). *(Челядь крутить поясами Назара).* [Хома]: А вже як вовча тічка **нападе.,** от буде снідання, начисто гетьманське! III 52.3. *Див. ще осн.*

◊ **напали 1.** III 17.33, **нападе 2.** III 52.3.

НАПАСТИТИ (1). [Назар] *(до Гната):* Пусти його [Хому], не варт він того. Не **напасти** душі своєї. III 53.19.

НАПАСТЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **напасть** III 18.2.

НАПЕЧЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Всёго наварено, **напечено,** наготовлено, а ни з ким систы пообидать. III 316.22.

НАПИСАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **напиши** VI 123.17.

НАПИТЬСЯ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **напыться** III 312.4.

НАПОГОТОВІ (1). *Присл.* [Хома]: Іди ж, іди та поклич мені Галю, а затим сама полагодь рушники. [Стеха]: Та вже усе **напоготові.** III 12.32.

НАПОЇТИ (1). *У спол.* с м о л о ю **напоїти.** [Гнат] *(быстро подбегает к Назару):* Кланяється дяволу! Він [Хома] тебе кип'ячою с м о л о ю **напоїть!** III 23.19. *Див. ще осн.*

НАПРИКЛАД (1). *Присл.* [Хома]: Я й не кажу, що воно справді так буде, а так, **наприклад,**— щоб ти тямила, що ми всі на один шталт шиті. III 15.4.

НАРОБИТИ (3). *Див. осн.* **НАРОБИТЬ 1.**

◆ *У спол.* **наробити** б е ш к е т у (1). [Хома] *(ходит задумавшись):* Коли б тільки який гаспид не приніс того горобця безперого! Тоді пиши пропало. **Наробить** б е ш к е т у! III 16.21.

◊ **наробила** III 44.11, **наробыла** IV 263.20, **наробить** *у спол.* III 16.21.

НАРОД (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **народ 2.** III 38.26, ***З.*** **народ 1.** VII (кн. I) 39.6.

НАРОЗДРІБ (1). *Присл.* Продавши **нароздриб** и частку гуртом свое добро

в городе Ромнах, думал было [чумак Роман] возвращаться домой III 73.17.

НАРУГА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **наруга** III 99.22.

НАРЯДИТИ (1). [Назар]: **Наряжу** тебе у шовк та в золото III 46.10.

НАСИЛУ (3). *Див. осн.*

◊ **насилу** III 26.24, 30.34, 33.15.

НАСИПАТИ (1). *Налити.*— **Насып,** Гапко, ще борщу! — сказал Иван Петрович. IV 37.43. *Див. ще осн.* **2.**

НАСІЯТЬ (1). *Образн.* Хоть бы и у нас таких панив **насиять.** III 106.23.

НАСЛУХАТИСЬ (2). [Галя]: Ось мій Назар, мій чорнобривий, усе про війну та про походи.. Страшно, страшно, а хороше, так що слухала б не **наслухалась** його III 8.16.

◊ **наслухалась** III 8.16, **наслухаєтесь** III 8.19.

НАСМІХАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **насмихаеться** V 65.33.

НАСУПИТИ (1). *Присудк. Безособ.* [Гнат] *(к хозяйке):* Візьми мітлу та мети, виясни хорошенько місяць: бач, як **насупило!** III 27.19.

НАСУПИТИСЬ (1). [Гнат]: Чого ж ти так **насупилась?** III 26.31.

НАТАНЦЮВАТИСЬ (1). [Другие]: Ми ще не танцювали. [Первые голоса] *(и с ними Стеха паче всех)*: **Натанцюєтесь** іще, поки до третіх. III 39.33.

НАТВОРИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **натворили** III 18.8, 19.6.

НАТОЧИТИ (2). *Налити з барила, бочки.*— А с самого начала,— прибавил он,— **наточить** нам с кухоль слывянки. III 175.34. *Див. ще осн.* **НАТОЧИТЬ.**

◊ **наточи** III 85.9, **наточить** III 175.34.

НАУКА (2). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **за науку** III 130.23, 337.26.

НАЧИНЕНО (1). *Присудк. Безособ.* Чумак простой человек, какое ему дело до каких бы то ни было могил? Он может только задать себе вопрос: — Чиим то трупом вас **начинено?** III 78.29.

НАЧИСТО (1). *Присл.* [Хома]: А вже як вовча тічка нападе.. от буде снідання, **начисто** гетьманське! Тепер положіть його на білу перину — нехай проспиться та подума, з ким жартує. III 52.4.

НАШ (31). *Див. осн. Ще у приказці* (3). [Стеха]: коли добрі люди тільки колядують, сподіваться гостей, та й ще яких гостей! Старостів од такого ж старого дурня, як і сам.. Побачимо, побачимо, як попадеться **нашому** теляті вовка піймати. III 5.18.

◆ *У спол.* а). *Див. осн. у спол.* а). *Ще у спол.* б) **наша** с е с т р а — *ми і подібні до нас* (1). [Стеха]: Не сказавши ні слова дочці, за кого і як хоче віддати, думає, що **наша** с е с т р а — коза: поженеш, куди схочеш. III 5.19.

◊ ***Одн. Н.*** **наш** III 17.28, 17.33, 18.12, 39.20, IV 289.8, **наша** III 10.3, 17.35, VIII 42.5, *у спол.* б) III 5.19, **наше** III 13.10, ***Р.*** (від) **нашого** III 8.4, (до) **нашои** IV 36.11, ***Д.*** **нашому** III 17.35, 17.36, 84.38, 185.17, IV 289.6, *у приказці* III 5.18, V 62.22, **наший** III 179.22, ***З.*** **нашого** *у спол.* а) III 16.18, **наш** III 52.33, (в) **нашу** III 46.14, **наше** III 47.22, ***М.*** (в) **нашому** IV 287.5, (у) **нашій** III 17.15, ***Мн. Н.*** **наші** III 19.15, 27.2, ***Р.*** **наших** III 34.18, ***Д.*** **нашим** III 19.10, *у приказці* VI 184.37, ***З.*** (про) **наших** III 46.30.

НАЩО (5). *Див. осн.* **1.**

◊ **нащо** III 28.7, 46.24, 49.11, 50.15, IV 37.19.

НЕ (412). *Див. осн.* **1.—7.**

◊ **не 1.** III 5.13 (2 р.), 5.18, 5.27, 6.18, 6.20, 6.23, 6.25, 7.2, 7.5, 7.14, 7.16, 7.18, 7.20, 7.26, 8.4, 8.29, 9.5, 9.16, 9.18, 9.26, 9.28, 10.13, 10.21, 10.22, 11.6, 11.7, 11.15, 11.24, 12.8, 12.11, 12.14, 13.2, 13.9, 13.14, 13.20 (2 р.), 13.21, 13.26, 13.33, 14.4 (2 р.), 14.5, 14.7, 14.20, 14.21, 14.24, 14.26, 14.28, 14.30 (2 р.), 15.4, 15.7 (3 р.), 15.18, 15.19, 16.2, 16.5, 16.12 (2 р.), 16.17, 16.19, 16.20, 16.24, 16.33, 16.35, 17.17, 17.20, 17.21 (2 р.), 17.26, 17.28 (2 р.), 17.29, 17.30, 17.31, 18.10, 18.11, 18.15 (3 р.), 18.30, 18.31, 19.1, 19.6, 19.26, 20.6 (2 р.), 20.11, 20.14, 20.18, 20.24, 20.30, 21.12 (2 р.), 21.15 (2 р.), 21.19, 21.21, 21.27 (2 р.), 21.33 (2 р.), 22.2, 22.7, 22.15, 22.24, 22.26 (2 р.), 22.32, 23.4, 23.6 (4 р.), 23.10, 23.12, 23.13 (2 р.), 23.18, 23.25, 23.29, 23.31, 25.7, 25.12, 25.20, 25.23, 26.6, 26.12, 26.15 (2 р.), 26.21, 26.23, 26.30 (2 р.), 26.35, 27.7, 27.11, 27.28, 27.30, 28.3, 28.4, 28.9, 29.13, 29.25, 29.28, 30.8 (3 р.), 30.12 (2 р.), 30.18 (2 р.), 30.25, 30.31 (2 р.), 31.12, 31.18, 31.19, 31.38, 32.10, 32.11, 32.14, 32.25, 32.28, 32.37, 32.38, 33.23, 33.26, 33.28, 33.29, 33.31, 34.2, 34.4, 34.8 (3 р.), 34.17, 34.18 (3 р.), 34.19, 35.7, 35.10, 35.14, 35.21 (2 р.), 35.26, 36.2, 36.4, 36.10, 36.12 (2 р.), 36.19, 36.23, 36.32 (2 р.) 36.33, 37.18, 37.25, 38.4, 38.7, 38.10, 38.17, 39.7, 39.20, 39.24, 39.30, 39.35, 40.18 (3 р.), 40.19, 40.25, 40.31, 40.35, 41.3, 41.4, 41.5 (2 р.), 41.6 (3 р.), 41.11 (2 р.), 41.15, 41.28 (2 р.), 41.33, 42.7, 42.8, 42.24, 42.28, 42.29, 43.8, 43.10, 43.18, 43.20, 43.25, 44.8 (2 р.), 44.13, 44.26 (2 р.), 44.31, 45.1, 45.2, 45.5, 45.7, 45.13, 45.19, 45.23, 45.25, 46.6 (2 р.), 46.7, 46.13, 46.14, 46.16, 46.21, 46.24, 47.3 (2 р.), 47.9 (2 р.), 47.14, 47.16, 47.17, 47.20, 47.22, 47.25, 47.34, 48.4, 48.7 (2 р.), 49.2, 49.6, 49.12, 49.14 (2 р.), 49.16 (2 р.), 49.22, 50.17, 50.22, 50.30 (2 р.), 51.7 (2 р.), 51.11, 51.17, 51.27, 52.2, 52.11, 52.13, 53.19, 53.20, 53.21, 53.24, 53.26, 53.32, 77.40, 77.41, 91.20, 91.32, 92.23, 95.3, 112.35, 122.27, 128.15, 130.3, 168.15, 173.25, 173.27, 174.26, 174.36, 174.41, 174.42 (2 р.), 175.13, 178.12, 179.22, 181.22, 181.27, 181.31, 184.31 (2 р.), 185.5, 196.39, 331.32, 337.17,

339.1, 345.12, 345.13, IV 41.32, 44.13, 44.16, 279.32, 280.29, 281.20, 281.31, 285.3 (2 р.), V 65.38, 67.30 (2 р.), 67.37, 67.40, 68.39, 68.40, 68.42, 69.2, 69.3, 76.38, VI 23.6, 23.7, 23.10, 123.14, 123.19, 184.38, VIII 33.27, **2.** III 5.7, 6.12, 9.31, 12.26, 29.17, 31.12, 31.17, 32.4, 35.29, 43.8, 43.12, 43.16, 43.22, 48.29, 51.36, 174.25, IV 45.17, 45.39, VI 66.28, VII (кн. I) 40.13, (кн. II) 20.12, 20.13, **3.** III 13.3, 25.8, 26.35, 28.21, 42.6, 50.32, 85.10, **4.** III 16.24, 34.13, 37.20, 40.2, VI 23.6, **5.** III 5.25, 31.15, 31.33, 34.34, **6.** III 6.23, 8.16, 25.18, 35.13, 46.26, 47.21, IV 314.8, 314.10, **7.** III 16.19, 33.8, 34.19, 36.19, 44.31.

НЕБЕСНИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **небесный** IV 286.16.

НЕБОГА (7). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. К.*** **небого** *зверт.* III 83.40, 84.3, 84.9, 84.24, 84.28, 84.30, 84.32.

НЕБОРАК (1). *Див. осн.* **НЕБОРАКА.**

◊ ***Одн К.*** **небораче** *зверт.* III 168.12.

НЕВЕЛИЧКИЙ (1). *Рим.* Тече ричка **невелычка** З вышневого саду. V 37.16. *Див. ще осн.* **1.**

НЕВЖЕ (1). *Див. осн.*

◊ **невже** III 26.35.

НЕВІРА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **невира** V 64.22, ***О.*** **невирою** V 64.22.

НЕВОЛЯ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. М.*** **в неволи** III 91.19, VII (кн. II) 4.12.

НЕГРІТИЙ (1). *У приказці.* [Стеха]: **Негріте** залізо не зогнеш. А якби не крився та пораявся б зо мною отак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ. III 5.13.

НЕДАВНО (1). *Див. осн.*

◊ **недавно** III 9.30.

НЕДІЛЯ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. З.*** **у недилю 1.** IV 41.1, ***М.*** **на неділі 2.** III 9.4.

НЕДОБРИЙ (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. З.*** **недобру 2.** III 46.17, **недобре 1.** III 44.29, 44.31, ***М.*** (об) **недобрім 1.** III 44.31.

НЕДОВГО (1). *Див. осн.*

◊ **недовго** III 5.24.

НЕДОВІРОК (1). *Зверт.* [Гнат]: Я тебе зв'яжу, **недовірку** проклятий! III 52.20. *Див. ще осн.*

НЕДОЛЮД (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **недолюде** *зверт.* III 173.7.

НЕДУЖИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **недужий** III 160.19.

НЕЗАБАРОМ (2). *Див. осн.*

◊ **незабаром** III 35.8, V 130.3.

НЕЗВИЧАЙНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **незвичайне** VII (кн. I) 38.24.

НЕЗВИЧАЙНО (1). *Присл.* [Галя]: Чого у кімнату? Я тут зостанусь, ніхто **не побачить.** [Хома]: **Незвичайно:** закон **не** велить. III 16.35.

НЕЗДУЖАТИ (4). *Див. осн.* **1.**

◊ **нездужаю** III 109.41, 129.7, **нездужаешь** III 111.19, **нездужае** III 324.26.

НЕЛУКАВИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **нелукавый** IV 38.11.

НЕЛЮБИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **нелюба** III 49.11.

НЕМА (29). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* а). *Див. осн. у спол.* а). *Ще у спол.* б) м а л о я к и х д у р н і в **нема** н а с в і т і (1). [Хома]: Пожалуй, він і так тебе візьме: м а л о я к и х д у р н і в **нема** н а с в і т і! III 15.21.

◊ **нема** III 9.30, 17.27, 18.13, 18.15, 23.11, 23.31, 29.24, 29.35, 30.8, 30.13, 33.12, 33.28, 37.32, 42.6, 43.22, 46.7, 46.19, 109.42, 110.1, 110.16, 174.28, 341.3, 341.5, 341.8, 341.31, IV 36.36, V 65.23, *у спол.* а) III 26.11, *у спол.* б) III 15.21.

НЕНАРОКОМ (1). *Див. осн.*

◊ **ненароком** III 79.25.

НЕНАЧЕ[1] (2). *Див. осн.*

◊ **неначе** III 46.17, 180.14.

НЕНАЧЕ[2] (5). *Див. осн.*

◊ **неначе** III 9.31, 26.10, 36.27, 38.26, 47.21.

НЕПОВНИЙ (1). —Эге-ге, лыха годыно! Що ж мы будемо робыть, Овраме? — **Неповна,** анафема! IV 39.19.

НЕПОСИДЯЩИЙ (2). —Не лежит [Марко] в колыске — всё просится на руки.— Ах ты, **непосыдящий,** постой, вот я тебе дам! III 90.23.— Таке **непосыдяще!** — прибавил он, опуская глаза. III 333.9.

НЕПРОСИПУЩИЙ (2). —Якбы не бас, то б свыней пас,— заметила шинкарка.— Пьяныця **непросыпуща.** IV 41.14.

◊ ***Одн. Н.*** **непросыпуща** IV 41.14, 45.36.

НЕПРОХАНИЙ (1). [Назар]: Сядемо, сядемо, аби було де: ми гості **непрохані.** III 20.2.

НЕПРОЩЕННИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **непрощенный** III 182.41.

НЕРОЗУМНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **нерозумиая** III 25.21.

НЕСТИ (7). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще* //*Безособ.* (1). Куда ж тебе оце **несе?** IV 39.30.

◆ *У спол.* б о г **несе** (3). [Хома]: А

відкіля се вас бог несе? Чи здалека, чи зблизька? III 17.10. *Див. ще осн. у спол.* д).

◊ **несе 2.** *безособ.* IV 39.30, *у спол.* III 17.10, IV 295.14, VII (кн. I) 40.12, **несете 1.** III 235.5, **несы 1.** III 316.5, IV 41.42.

НЕСТИСЯ (4). *Див. осн.* **НЕСТИСЬ**[2].

◊ **неслася** III 112.36, 243.22, IV 44.17, 279.33.

НЕТИЧАНКА (4). *Легка повозка.* Тут мы уселися в спокойную **нетычанку** Антона Адамовича III 220.18. *У прикл. спол.* бричка-**нетичанка** (1). Мое бескорыстие его озадачило. Он посмотрел на меня не как на товарища по чувствам, а как на заморского зверя. И посоветовавшись с своим экономом, предложил мне бричку-**нетычанку,** пару добрых коней и кучера. IV 309.7.

◊ *Одн. Н.* **нетычанка** III 220.23, *Р.* **нетычанки** IV 223.38, *З.* **нетычанку** *у прикл. спол.* IV 309.7, *в* **нетычанку** III 220.18.

НЕУТІШНИЙ (1). [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* Я додому прийшла, гірко плакала, Не молилася,— Нерозумная, **неутішная,** Положилася. III 25.21.

НЕХАЙ (39). *Див. осн. Ще у приказці* (3). После долгого и тяжкого испытания (**нехай** воно і ворогам нашим не сниться) я не освоился еще с радостию свободы. VI 184.37. *Повт.* (4). — Ну, та **нехай, нехай** уже буде по-твоему,— говорил скороговоркою Никифор Федорович IV 33.40.

◊ **нехай** III 13.27, 17.38, 18.29, 21.11, 23.9, 25.7, 26.14, 29.29, 36.6, 44.17, 45.8, 47.3, 51.23, 52.5, 52.14, 95.24, 120.42, 174.36, 175.1, 175.12, 184.2, 186.40, IV 43.38, 295.11, 295.13, V 69.3, VI 23.8, *у приказці* III 5.22, 181.22, VI 184.37, *повт.* III 53.26 (2 р.), IV 33.40 (2 р.), *у спол.* III 9.30, 87.22, 168.27, 168.28, 329.4.

НЕХОРОШИЙ (1). [Галя]: Цур йому, який **нехороший** [полковник]! Як приїде до нас, то я зараз із хати втікаю. III 8.7.

НЕХРЕЩЕНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ *Мн. Н.* **нехрещені** III 41.12.

НЕЧЕПУРНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ *Мн. Н.* **нечепурни** III 316.9.

НЕЧИСТИЙ (1). *У спол.* **нечиста** мати. *Лайл.* [Хозяйка]: І звела ж їх **нечиста** мати докупи! Нехай би сей Кичатий був парубок, а то ж уже старий чоловік... III 26.14. *Див. ще осн.* **3.**

НЕЩАСНІШИЙ (2). *Повт.* [Гнат]: Як хочеш, так і думай, а я **нещасніший** од тебе, **нещасніший** од твоєї собаки: вона лащиться до тебе, а ти її кохаєш;, а я?.. III 30.2.

НЕЩАСТЯ (1). В **нещасті** невольно делаешься суеверным. VI 56.9.

НИЗЕНЬКО (1). *Див. осн.*

◊ **низенько** VI 72.21.

НИКИФОР (1). *Зверт.* Как ты думаешь, **Никифоре,** не отслужить ли нам в следующую субботу панихиду по утопленнице? IV 13.13.

НИШКОМ (1). *Див. осн.*

◊ **нишком** III 27.25.

НІ[1] (40). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (4). [Хома]: Того і гляди, що розлюбить. [Галя]: Назар? Мене? О, **ні! ні,** ніколи на світі! III 15.2.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ **ні 1.** III 5.20, 6.20, 7.18, 9.26, 10.28, 13.5, 14.4, 15.7, 21.30, 25.8, 26.20, 28.7, 29.25, 32.40, 33.23, 35.15, 38.7, 39.11, 39.30, 43.10, 43.20, 46.13, 46.16, 47.25, 48.9, 49.2, 52.27, 52.29, *повт.* III 15.2 (2 р.), 51.21 (2 р.), **2.** III 5.19, 45.23, **ни 1.** III 84.31, 86.38, 117.11, 197.6, 316.23, 341.16.

НІ[2] (3). *Див осн.*

◊ **ні** III 46.7 (2 р.), **ни** III 174.28.

НІВЕЧИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **нивечить** III 173.8.

НІГДЕ (1). *У спол.* **нігде** правди сховать. А вы таки, Микитовна, булы колысь, **нигде** правды сховать, таки добре дзиндзюрысти III 178.4. *Див. ще осн. у спол.*

НІЖ (1). *Див. осн.* **НІЖ**[1].

◊ *Одн. Р.* **іспід ножа** III 20.13.

НІЖЕ (1). *Див. осн.* **НІЖЕ**[1].

◊ **ниже** III 174.28.

НІЖЕНЬКИ (1). *Пестл.* [Назар]: поклади свої **ніженьки** у мою шапку. III 44.19.

НІКОГО (3). *Див. осн.*

◊ *Д.* **нікому** III 23.31, **никому** III 235.6, 340.41.

НІ́КОЛИ (1). *Див. осн.*

◊ **ніколи** III 15.32.

НІКО́ЛИ (5). *Див. осн.*

◊ **ніколи** III 15.2, 23.6, 46.13, 49.22, **николы** III 91.20.

НІКУДИ (2). *Див. осн.*

◊ **нікуди** III 12.14, **никуды** III 80.21.

НІКЧЕМНИЙ (2), **НІКЧЕМЕННИЙ** (1). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* **нікчемний** III 30.11, **никчеменный** III 85.41, **нікчемне** III 10.19.

НІМЕЦЬКИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **німецького** III 28.35, ***Мн. Н.*** **німецькії** III 17.14.

НІМЕЧЧИНА (1). [Сват]: Пішли ми по слідам, .. і у **Німеччину,** і у Туреччину; всі царства й государства пройшли, а все куниці не знайшли. III 17.25.

НІМКИНЯ (1).— Такой я немец, как [ты] **немкиня,**— проговорил Антон Адамыч. III 219.29.

НІМОТА (1). *Див. осн.* **НІМО́ТА.**

◊ ***Одн. Н.*** **нимота** IV 263.20.

НІСЕНІТНИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **нісенітниці** III 13.37.

НІХТО (9). *Див. осн.*

◊ ***Н.*** **ніхто** III 14.25, 16.33, 26.12, 32.24, 44.8, 47.34, ***Р.*** **нікого** III 19.26, ***Д.*** **нікому** III 30.31, **никому** V 65.23.

НІЧ (8). *Див. осн. Ще* //*З підсилювальною часткою «то»* (1). [Назар]: А **ніч** то.. Тиха, світла III 47.21.

◆ *У спол.* а). *Див. осн. у спол.* а). *Ще у спол.* б) г о р о б и н а **ніч** — *грозова ніч* (1). [Стеха]: І в г о р о б и н у **ніч** приїдуть [старости] для такої панночки, як наша. III 10.2.

◊ ***Одн. Н.*** **ніч** III 47.21 (2 р.), ***Р.*** **ночі** III 8.17, ***З.*** **ніч** III 35.14, 39.23, *у спол.* а) III 51.15, **в ніч** *у спол.* б) III 10.2, ***М.*** **в ночи** VII (кн. I) 34.28.

НІЧИЙ (1). [Стеха]: Чи не махнули вони собі? .. Ні, опріч моїх, **нічиїх** не видко слідів... III 43.10.

НІЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **нічка** III 25.24.

НІЧОГІСІНЬКО (1). *Присудк.* [Стеха]: А вона поплаче, посумує, а далі й **нічогісінько.** III 5.27. *Див. ще осн.*

НІЧОГО (3). *Див. осн.* **НІЧОГО** [2].

◊ ***Р.*** **нічого** III 18.35, **ничого** *у спол.* III 178.18, IV 291.13.

НІЧО́ГО (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **нічо́го 1.** III 12.28, **2.** III 47.29, 49.8, **ничого 2.** III 342.26.

НІЧЧЮ (1). *Див. осн.* **НОЧЧЮ.**

◊ **ніччю** III 47.34.

НІЩО (19). *Див. осн.*

◊ ***Р.*** **нічого** III 7.2, 7.20, 11.24, 15.18, 17.17, 18.15, 31.19, 32.14, 33.12, 36.33, 43.18, 44.13, 44.26, 45.4, 45.7, 46.6, **ничого** III 110.1, 174.28, ***Д.*** **нічому** III 30.18.

НОВИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **новее** III 181.32.

НОВОБРАНКА (1). Я думаю, что наша **новобранка** честного, хорошего роду дочка. III 86.33.

НОВОБРАНЦІ (1). *Див. осн.* **НОВОБРАНЕЦЬ.**

◊ ***Мн. Н.*** **новобранци** IV 41.2.

НОГИ (3). *Див. осн.*

◆ *У спол.* (2): а) **ноги** н е в и н е с у т ь (1). [Назар]: Не піду! Мене відсіль **ноги** н е в и н е с у т ь. III 22.26; б) н а **ногах** (1). С самого ранку н а **ногах,** як той хорт на ловли! IV 302.21.

◊ ***Мн. Н.*** **ноги** *у спол.* а) III 22.26, ***З.*** **ноги** III 51.29, ***М.*** **на ногах** *у спол.* б) IV 302.21.

НОРА (3). *Див. осн.* **НОРИ.**

◊ ***Одн. Н.*** **нора** III 41.3, ***М.*** **в (у) норі** III 41.3, 41.11.

НОСИТИ (4). *Див. осн.* **1.—2.,** *у спол.* а).

◊ **носить 1.** III 25.12, **носыть** *у спол.* а) V 65.27, **носы 2.** III 91.30, 91.31.

НОЧВИ (1). Марта принялась кормить младенца. А Яким вышел на двор, нашел в сарае **н о ч в ы** и стал прилаживать к ним веревки. III 81.21.

НОЧУВАТЬ (4). *Див. осн.*

◊ **ночуе** IV 221.35, **ночував** III 47.30, **ночувалы** IV 46.3, **буду ночувать** III 198.15.

НУ [1] (11). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Вживається для уточнення сказаного* (2). [Гнат]: як розумно розсужда латинський віршник.. **ну,** той, за якого мене в Братстві випарили різками III 29.18.

◊ **ну 1.** III 12.7, 17.2, 17.24, 18.35, 22.28, 27.9, 33.40, **2.** III 17.32 (2 р.), **3.** III 10.13, 29.18.

НУ [2] (23). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **ну 1.** III 15.19, 18.12, 26.35, 31.33, 33.13, 34.10, 35.22, 36.26, 38.16, 39.22, 42.29, 44.10, 85.5, 111.22, **3.** III 8.2, 14.20, 25.9, 27.11, 27.28, 28.33, 31.29, 36.32, 37.2.

НУЖДА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **нужда** III 11.13, ***М.*** **при нужді** III 29.5.

НУМО (3). *Див. осн.*

◊ **нумо** III 80.3, IV 269.21, 269.22.

НЯНЬКА (2). [Назар]: Чого ж ти знов зажурилась? [Галя]: Я згадала покійницю **няньку.** III 47.29. *Див. ще осн.* **НЯНЬКИ.**

◊ ***Одн. Н.*** **нянька** III 48.2, ***З.*** **няньку** III 47.29.

О

О [1] (2), **ОБ** (11). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **о 2.** III 30.14, 45.5, **об 1.** III 152.24, 152,25, 243.28, 243.29, **2.** III 13.28, 14.21, 16.24, 31.33, 44.31, 46.24, 47.2.

О [2] (22). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **о 1.** III 8.21, 12.17, 12.23, 15.2, 15.7, 19.23, 20.30, 28.16, 29.24, 33.7, 33.10, 44.23, 44.35, 46.8, 47.20, 48.10, 50.17, 53.8, 53.24, 53.25, 53.32, **2.** III 80.37.

ОБ *див.* **О** [1].

ОББІГАТИ (1). [Стеха]: Ох, моя матюнко, як утомилась! Шуточки? **Оббігала** усі усюди! III 34.16.

ОБДУРИТИ (1). [Хома]: Ще, може, й мене **обдурить** [Стеха], тоді і остався на віки вічні в дурнях. III 13.4.

ОБЕРЕМЕНКО (1). Яков **Обеременко,** за свою храбрость и увечье, полученное им при защите Севастополя, просит у комитета раненых освободить родную сестру его от крепостного состояния IV 259.21.

ОБИДА (1). *У спол.* д а т и с е б е в **обиду** — *дозволити себе скривдити.* [Назар]: Я нікому не д а м с е б е в **обиду** і дурного совіту не послухаю. III 30.31.

ОБИДВІ, ОБОЄ (5). *Див. осн.* **ОБИДВА.**

◊ ***Н.*** **обидві** III 32.34, **обоє** III 18.30, 48.5, **обое** III 345.5, IV 13.21.

ОБІЙНЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **обійми** III 45.28.

ОБІЩАТИ (6). *Див. осн.* **ОБІЦЯТИ.** *Ще у прислів'ї* (1). [Хома]: Чи знаєш ти, що хто багацько **обіщає,** той нічого не дає? III 15.17.

◊ **обіщає** ***у прислів'ї*** III 15.17, **обіщають** III 11.13, **обіщав** III 15.19, 20.12, **обіщали** III 23.23, **обіщай** III 32.10.

ОБМАНИТИ (1). *Обдурити.* [Стеха]: Що, як вони **обманили** та другим шляхом?.. III 43.11.

ОБМАНЮВАТИ (2). [Назар]: Стривай, стій тут! І тебе **обманюють?** [Хома]: Не **обманюю,** а так як батько велю. III 20.22.

ОБНІЖОК (2). между этой тучной, роскошной зелени, как темные ленты, протянулись два **о б н и ж к а** (межа) IV 295.34. И, говоря это, он вывел меня на **о б н и ж о к.** IV 296.24.

ОБНІМАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **обнімала** III 8.22.

ОБНЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **обняти** III 31.18.

ОБНЯТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **обніміться** III 53.34.

ОБОЄ *див.* **ОБИДВІ.**

ОБОЛОНКИ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. М.*** **в оболонках** IV 243.2, **на оболонках** IV 243.29.

ОБОРОНИТИ (1). *У спол.* б о ж е **оборони** — *вживається при застереженні від чого-н.* — Ну скажи! скажи ты мне, где ты видел, чтоб из школы добро вышло? Так, выйдет какой-нибудь пьянычка, а может, еще и вор, б о ж е **обороны** III 121.20.

ОБРИДНУТИ (2). *Див. осн.*

◊ **обридне** III 8.19, 14.30.

ОБРОСТИ (1). *У спол.* м о х о м с е р ц е **обросло** — *про огрубілу людину.* [Назар]: У тебе нема бога в серці. [Гнат]: А був колись, та м о х о м с е р ц е **обросло** III 30.10.

ОБУХ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **обухом** III 23.12.

ОБХОДИТИ (1). *Див. осн.* **ОБХОДИТИ** [1].

◊ **обходять** III 32.24.

ОВРАМ (2). *Зверт.* Тепер, **Овраме,** вːпый по трудах. IV 39.15. Эге-ге, лыха годыно! Що ж мы будемо робыть, **Овраме?** IV 39.18.

ОГЛАВ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Оглаве** III 180.5, IV 20.28.

ОГЛУХНУТИ (3). [Назар]: Чи чуєш ти? [Хома]: Не чую; я **оглух!** III 21.19. [Назар]: Люди добрі, коли ви не **оглухли,** так послухайте. III 21.21. *Див. ще осн.*

◊ **оглух** III 21.19, 21.23, **оглухли** III 21.21.

ОГОНЬ (5). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **огонь** III 23.27, ***Р.*** **огню** III 23.27, **від огня** III 13.19, ***З.*** **в огонь** III 13.18, **про огонь** III 13.18.

ОД (14), **ВІД** (12). *Див. осн.* **1.—3., 5., 6.**

◊ **од 1.** III 41.5, IV 286.17, **2.** III 5.12, 9.2, 9.4, 9.22, **3.** III 37.19, 44.4, **5.** III 45.20, 45.25, **6.** III 30.2 (2 р.), 32.37, 180.15, **від 1.** III 17.21, **2.** III 7.12, 7.14, 8.2, 8.4 (2 р.), 12.8, *повт.* III 7.10 (2 р.), **3.** III 13.19, 31.13, **6.** III 12.13.

ОДАРКА (2). Может быть, знала **Одарку** Н о р и в н у, так вот она сама. III 113.24.— Як бо ии зовуть? — заговорила Марта.— Постой... постой.. вспомнила: **Одаркою!** III 118.10.

ОДГАДАТИ (1). [Гнат]: Бач, ти забув; а я так все запрошедше знаю та й що буде **одгадаю.** III 34.14.

ОДДАВАТИ (2), **ВІДДАВАТИ** (1). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (2). [Хома]: Дочку оддай! [Галя]: Не **оддавай,** не **оддавай!** III 50.30.

3. *Див. осн.* **3.**

◊ **оддавай 1.** *повт.* III 50.30 (2 р.), **віддавайте** 3. III 8.36.

ОДДАТИ, ОДДАТЬ (8), **ВІДДАТИ** (5). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **оддать 1.** *перен.* III 30.5, **3.** III 21.34, **отдать 1.** IV 44.31, **віддати 3.** III 5.19, **віддам 1.** III 10.24, 10.30, 32.14, **оддаси 3.** III 52.27, **оддасте 3.** III 17.37, **оддай 3.** III 50.28, **віддай 1.** III 21.4, **оддайте 1.** VI 22.20, **3.** III 17.36.

ОДЕЖА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **одежу** III 96.39.

ОДИН, ОДНА, ОДНО (26). **1.—6.** *Див. осн.* **1.—6.**

7. *У формі с. р. у знач. прислівника «однаково»* (1). [Назар]: Мені **одно,** куди не поведеш. III 28.21 //*У спол.* все **одно** (1). [Кобзарь]: Коли казку, так казку; мені все **одно.** III 40.5.

◆ *У спол.* на **один** штали шиті — *однакові* (1). [Хома]: ми всі на **один** штали шиті. III 15.5.

◊ ***Одн. Н.*** **один 2.** III 39.21, **4.** IV 48.27, **одын 4.** V 65.36, **5.** III 311.34, **одна 2.** III 31.38, 45.20, 47.23, **3.** III 14.31, *повт.* III 46.7, 46.8, **одно 4.** VII (кн. I) 39.31, **7.** III 28.21, *у спол.* III 40.5, ***З.*** **один 1.** III 45.28, **4.** VI 22.20, (на) **один** *у спол.* III 15.5, (в) **одын 1.** IV 40.4, **одну 1.** III 34.11, **5.** III 34.12, (в) **одну 6.** III 186.40, (на) **одну 3.** III 14.31, **одно 1.** III 21.12, 35.10, **4.** III 13.16, ***М.*** (в) **одній 2.** III 32.35, ***Мн. Н.*** **одні 3.** III 30.13.

ОДИНОКИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. Н.*** **одиноки** III 80.18.

ОДІТИ (1). *Одягти.* Через день чи через два **одилы** нас, выстроилы, перевелы через Париж церемониальным маршем III 312.2.

ОДКАРАСКАТЬСЯ (1). *Звільнитися від кого-н.* [Гнат]: Стеха зуміє **одкараскаться** од них, тільки нам з тобою треба попереду утікати. III 37.18.

ОДКИНУТИ (1). *Відкласти.* [Хома]: весілля можна **одкинути** аж геть до того тижня III 16.17.

ОДНАЧЕ (2). *Див. осн.*

◊ **одначе** III 74.1, VII (кн. I) 39.8.

ОДПОЧИТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **одпочину** III 86.14.

ОДУРИТИ, ОДУРИТЬ (7). *Див. осн. Ще повт.* (4). [Хома]: Беріть його! Я вас перевішаю! Я вас золотом окую! [Галя]: **Одурить! Одурить!** III 51.5.

◊ **одури́ть** III 169.5, **одурила** *повт.* III 101.17 (2 р.), **одурю** III 51.7, 168.5, **оду́рить** *повт* III 51.5 (2 р.).

ОДЯГТИСЬ (1). *Див. осн.* **ОДЯГТИСЯ.**

◊ **одяглысь** IV 282.9.

ОЖЕНИТЬ (2). *Див. осн. Ще повт.* (2). Марко? Так что ж Марко! Звычайне, не чужий! **Оженю** его, непременно **оженю** после покровы. III 128.15.

ОЖЕНИТЬСЯ (1). *Див. осн.* **ОЖЕНИТИСЯ.**

◊ **оженыться** III 345.12.

ОЙ[1] (1). *Див. осн.*

◊ **ой** III 15.18.

ОЙ[2] (10). *Див. осн.*

◊ **ой** III 25.23, 87.31, 91.22, 92.22, 95.1, 309.6, IV 44.3, 44.10, V 43.13, 43.16.

ОЙ-ОЙ-ОЙ (1). *Вигук. Уживається для вираження жалю, смутку.* [Хозяйка]: Було, як схопить тебе котрий [запорожець], так до землі не допустить, так і носить... **Ой-ой-ой!** Куди то все дівалось?.. III 25.12.

ОКО (14). *Див. осн.*

◆ *У спол.* ч), щ). *Див. осн. у спол.* ч), щ). *Ще у спол.* ю) як **очей** своїх стерегти — *стерегти дуже пильно* (1).— А ты, Прохоре, будь ласкав, як **очей** своих стережи сёго пана. IV 280.35.

◊ ***Одн. О.*** **оком** V 88.6, ***Мн. Н.*** **очі** *у порівн.* III 47.22, **очи** III 331.33, ***Р.*** **очей** III 35.14, V 29.3, *у спол.* ю) IV 280.35, ***З.*** **в очі** III 8.17, **очи** IV 19.21, **в очи** IV 278.3, ***О.*** **очима** *у спол.* ч) V 122.23, ***М.*** **в очах** III 45.24, **на очах** III 13.20, **при очах** *у спол.* щ) III 24.3, ***К.*** **очі** *зверт.* III 44.35.

ОКРАСТИ (1).— Возьмить соби ундира,— сказал он, едва удерживая слезы,— а то рядовой вас дорогою **окраде.** III 332.20. *Див. ще осн.*

ОКРОМЕ (1). *Див. осн.* **ОКРОМЕ**[1].

◊ **окроме** VII (кн. I) 39.7.

ОКСАМИТОВИЙ (1). Султан, окроме велыкого скарбу, прислав Богданови червоный **оксамитовый** жупан VII (кн. I) 39.7.

ОКСАНА (1). *У порівн.* твой мылыйчорнобрывый остриг бы тебя и одел мальчиком (как сердечную **Оксану)** III 114.38. *Див. ще осн.*

ОКУТИ (1). *Див. осн. у спол.* а).

◊ **окую** III 51.2.

ОЛЕНА (2). *Зверт.* А ну, заграй ты, **Олено.** III 315.34. **Олено!** музыка наша! — Несы в хату! III 316.5.

ОЛЕНКА (2). Хорошо, вот дошла очередь и до **Оленки,** теперешней госпожи Курнатовской. IV 258.25. **Оленка** заартачилась, он около ее и так и сяк,— нет, да и баста! IV 258.26.

ОЛІЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на олию** III 112.14.

ОН (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **он 1.** III 235.18, **2.** III 315.28.

ОНДЕ (2). *Див. осн.*

◊ **онде** *повт.* III 168.22 (2 р.).

ОНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **онеє** III 11.16.

ОПИНИТИСЬ (1). *Див. осн.* **ОПИНИТИСЯ 2.**

◊ **опинились 2.** III 37.26.

ОПИСУВАТИ (1). Я враг всяких описаний, и потому не **описую** вам этой неисходимой пустыни. VI 302.В.

ОПІЗНИТИСЬ (2). [Гнат]: Годі, брате; ходім: ми **опізнились.** III 23.2. [Назар]: Стривай, не **опізнились.** *(Подходит к Хоме).* Прости мене, я згарячу забувся. III 23.4.

ОПІСЛЯ (4). *Присл. Потім.* [Стеха]: Наслухаєтесь, ще й налюбуєтесь. **Опісля,** може, і обридне. III 8.19. [Хозяйка]: Буде весело, та не всім. [Гнат]: Ну, се вже **опісля** побачимо. III 27.9.

◊ **опісля** III 8.19, 8.31, 27.9, 40.2.

ОПРІЧ (3), **ОПРІЧЕ** (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **опріч** III 29.20, 43.10, 45.23, **опрыче** VII (кн. I) 39.9.

ОПРЯГТИСЬ (1). *Див. осн.* **ОПРЯГТИСЯ.**

◊ **опряглось** III 323.36.

ОП'ЯТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **оп'ять** III 45.4.

ОРАНДА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **коло оранды** VII (кн. I) 38.25.

ОРАНДАР (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн З.*** **орандаря** III 320.13.

ОРАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **орете** III 92.23.

ОРЕЛ (6). **1.** *Див. осн.* **ОРЕЛ**[1] **1.** *Ще у порівн., у прикл. спол.* **орли**-соколи (1). [Хозяйка]: Як налетять, було, [запоріжці] з своєї Січі, так що твої **орли**-**соколи**! III 25.11.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. О.*** **орлом 1.** *у порівн.* III 26.2, ***К.*** **орле 2.** *зверт.* III 47.18, 49.17, 52.23, VII (кн. II) 20.15, ***Мн. Н.*** **орли 1.** *у порівн., у прикл. спол.* III 25.11.

ОРЕЛЬ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Орели** III 75.13, ***З.*** **на Орель** IV. 52.16, **через Орель** III 129.35, ***М.*** **на Орели** VII кн. I) 45.20, 46.7.

ОРУДУВАТИ (1). *Розпоряджатися.* Я велыкою сылою **орудую у** владыки. IV 40.1.

ОСЕЛЯ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **оселю** III 119.13, IV 20.3, **в оселю** III (77.20.

ОСИКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **осыка** III 183.35.

ОСИП (1). *Зверт.* Иди ты, **Осипе,** приготовь квартиру нашему дорогому гостю в новом доме IV 272.6.

ОСИЧИНА (1). [Голос]: Гляди, щоб на одній **осичині** не повісили тебе з сотником. III 40.31.

ОСЛІН (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **ослона** III 101.40, **от ослона** III 101.21, ***З.*** **на ослон** III 84.24, ***М.*** **на ослоне** III 104.24.

ОСМІЛЮВАТИСЬ (1). [Сват]: **Осмілююсь** доложить... [Назар]: Мовчи, поганець, шипотиннику! III 20.32.

ОСТАВАТИСЯ, ОСТАВАТИСЬ (2). *Див. осн.*

◊ **оставайсь** III 52.13, **оставайтеся** VI 123.19.

ОСТАННІЙ (3). *Див. осн.* **ОСТАТНІЙ 1.** *Ще //Субст.* (1). [Гнат]: Чи єсть музики? [Голоса]: І кобзар, і музики. А **останнє:** випить і закусити? [Голоса]: Як без сього? Усе є. III 37.6.

◊ ***Одн. Н.*** **останнє** *субст.* III 37.6, ***З.*** **останній** III 45.29, 52.27.

ОСТАП (1). *У назві твору.* А я вам не буду читать «**Остапа** и Ульяну», когда вы ляжете спать. IV 280.12.

ОСТАТИСЯ (2). **2.** *Див. осн.* **2.**

3. *У спол.* **остатися** в дурнях (1). [Хома]: Ще, може, й мене обдурить [Стеха], тоді і **остався** на віки вічні в дурнях. III 13.5.

◊ **остався 3.** III 13.5, **останься 2.** III 48.4.

ОСТИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **остило** III 49.2.

ОСТРЯНИЦЯ (1), **ОСТРАНИЦЯ** (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Остраницы** III 64.15, 65.3, ***З.*** **про Остряницю** III 8.14.

ОСУДИТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **нехай осудить** III 45.8.

ОСЬ (9). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **ось 1.** III 18.9, 29.16, 39.22, 49.28, **2.** III 8.13, 10.22, 13.36, 36.14, 47.2.

ОТ (30). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ **от 1.** III 25.6, 51.35, IV 41.31, 282.3, VI 123.13, **2.** III 17.26, 41.10, 46.25, 311.39, 311.40, 312.5, **3.** III 13.15, 17.17, 31.24, 42.24, 43.11, 52.4, 333.4, 342.20, IV 271.33 (2 р.), **4.** III 11.11, 11.26, 26.21, 34.17, 36.26, 36.30, 38.15, 42.18, V 164.30.

ОТАК[1] (3), **ОТТАК** (1). *Див. осн.*

◊ **отак** III 5.14, 48.17, 51.35, **оттак** III 44.20.

ОТАК[2] (1). *Див. осн.*

◊ **отак** III 311.1.

ОТАКИЙ (1). *У приказці.* **Отака** ловысь! Люды добри до плащаныци знаменаються, а воны он що выробляють! III 315.27. *Див. ще осн.* **1.**

ОТАМ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **отам** III 174.37.

ОТАМАН (4). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **отаман** III 37.2, VII (кн. I) 38.24, ***Р.*** **от отамана** V 14.38, ***О.*** **отаманом** III 33.3.

ОТВЕРЗТИ (1). *Слов'ян. Відчинити.* О, прекрасний Вихлієме! **Отверзи** врата Едема. III 19.24.

ОТЕПЕР (2). *Див. осн.*

◊ **отепер** III 174.31, 350.27.

ОТЕЦЬ (10). **1.** *Див. осн.* **1.**

4. *Див. осн.* **4.** *Ще* //**Отець** р е к т о р (1). [Гнат]: мене в Братстві випарили різками, як **отець** р е к т о р піймав.. за халявою його [латинського віршника] мудрі вірші. III 29.19.

◊ ***Одн. Н.*** **отець 1.** III 16.23, **4.** III 9.28, 13.33, 28.4, 29.19, 95.10, IV 41.31, VII (кн. II) 11.7, ***К.*** **отче 4.** *зверт.* III 120.42, **отець 4.** *зверт.* III 121.1.

ОТО (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **ото** III 91.14.

ОТОЖ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **отож 1.** III 183.1, **2. ото ж** III 14.17.

ОТОЙ (4). *Див. осн.* **2.—3.**

◊ ***Одн. З.*** **отого 3.** V 69.2 (2 р.), ***О.*** (з) **отым 2.** V 68.38, 68.42.

ОТТАК *див.* **ОТАК**[1].

ОТУТ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **отут** III 86.19, IV 300.32.

ОФІЦЕР (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. О.*** **з офицерами** V 67.40.

ОХ (12). *Див. осн.*

◊ **ох** III 9.9, 34.16, 34.17, 39.1, 39.7, 44.11, 46.16, 48.22, 51.32, 128.12, *повт.* III 26.19 (2 р.).

ОХОТНИКИ (2). *Мисливці.* [Хома]: Може, ви **охотники** які? Може, рибалки або, може, вольнії козаки? III 17.11. *Зверт.* (1). [Сват]: Аж гульк — назустріч нам іде князь, підніма угору плечі і говорить нам такії речі: «Ей ви, **охотники**, ловці-молодці!» III 17.19.

ОЦЕ (16). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ **оце 1.** III 33.21, 197.15, **2.** III 17.35, 48.29, 332.38, **3.** III 7.14, IV 39.30, **4.** III 5.23, 7.7, 7.29, 9.7, 9.16, 16.30, 29.21, 39.11, IV 271.25.

ОЦЕЙ (4). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ ***Одн. Н.*** **оця 1.** III 315.38, ***Р.*** **оцёго 1.** III 174.40, ***Мн. Н.*** **оці 1.** III 36.25, ***О.*** (з) **оцими 3.** III 18.4.

ОЧЕРЕТ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **очеретом** III 156.27.

ОЧІПОК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на очипок** III 91.30, ***М.*** **в очипке** V 149.33.

П

ПАДАТИ (1). **Падати** *перед ким — просити, молити кого.* [Гнат] *(быстро подбегает к Назару):* Кого ти просиш? Кому кланяєшся? Перед ким **падаєш?** III 23.17. *Див. ще осн.* **1.**

ПАДЛО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **з падлом** III 53.2.

ПАК (7). *Див. осн.*

◊ **пак** III 8.4, 10.2, 10.7, 14.17, 29.18, 33.2, 311.1.

ПАЛАМАР (1).— А еще чем был? — спросил я его.— И **паламарем,** и бродягою, и кобзаря слипого водыв колысь ще малым. IV 282.2.

ПАЛЯНИЦЯ (8). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **паляниця** III 42.2, **паляныця** III 111.29, ***З.*** **паляныцю** III 175.7, ***О.*** **паляницею** III 42.26, ***Мн. Р.*** **паляныць** III 122.13, ***З.*** **паляныци** III 122.13, ***О.*** **с паляныцями** III 110.14, 122.16.

ПАЛЬЦІ (3). *Див. осн.*

◆ *У спол.* (3): а) **пальцями** п о к а з у в а т и — *осуджувати* (2). Я думаю оженыться, шоб люди головою не кивалы та **пальцямы** на нас не п о к а з у в а л ы. III 345.12; б) з а т к н у т и **пальці** в у х а — *не слухати* (1). [Гнат]: Я так, навмання сказав. З а т к н и **пальці** в у х а. Чи второпала? III 27.23.

◊ ***Мн. З.*** **пальці** *у спол.* б) III 27.23, ***О.*** **пальцямы** *у спол.* а) III 339.2, 345.12.

ПАМ'ЯТЬ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на память** X 22.6, 26.39, 26.41, 26.42, 27.2.

ПАН (70). **1.** *Див. осн.* **ПАН** [1] **1.** *Ще у прислів'ї* (1). [Стеха]: Казав **пан** — кожух дам, та й слово його тепле. III 11.18.

2. *Див. осн.* **ПАН** [1] **2.**

◆ *У спол.* **пан** на всю губу — *великий пан* (1). Но дело в том, что он **пан** на всю губу, как говорится. III 307.24.

◊ ***Одн. Н.*** **пан 1.** III 5.22, 13.16, 35.7, 106.21, 176.25, 185.27, 318.11, IV 208.36, 215.10, 235.41, 265.8, 271.26, 271.29, 282.7, 300.22, V 188.15, 188.19, 188.20, 188.22, 226.37, *повт.* IV 249.23, 249.24, 271.34 (2 р.), *у прислів'ї* III 11.18, **2.** III 142.1, 142.15, 142.18, 158.22, *у спол.* III 307.24, ***Р.*** **пана 1.** III 142.29, 228.14, IV 268.24, 271.31, **2.** III 149.27, IV 208.42, 210.16, **для пана 1.** IV 208.37, **у пана 1.** III 37.33, **2.** III 142.3, 172.19, ***Д.*** **панови 1.** IV 265.7, **пану 2.** X 28.27, ***З.*** **пана 1.** IV 280.36, **2.** III 142.22, **на пана 1.** IV 214.33, 215.7, ***О.*** **паном 1.** III 11.7, 154.36, IV 215.12, *у порівн.* IV 33.13, **за паном 1.** V 223.B, **с паном 1.** III 107.35, ***К.*** **пане** *зверт.* **1.** III 17.6, **2.** IV 271.36, ***Мн. Н.*** **паны 1.** III 106.20, 106.23, 152.37, 159.31, 178.9, 185.3, 207.11, 207.12, 213.8, 213.12, IV 12.10, 281.34, ***З.*** **панив 1.** III 106.22, ***О.*** **за панами 1.** III 106.21, ***К.*** **панове** *зверт.* **2.** III 73.26.

ПАНИЧ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **паныч** IV 269.42, ***Р.*** **с паныча** IV 12.11, ***Д.*** **панычу** III 88.14, ***О.*** **панычем** III 147.24.

ПАНІ (8), **ПАНІЯ** (1). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* **пані** на всю губу — *велика пані* (1). **Пани** на всю губу. Всякого добра и видимо и невидимо, купалася в роскоши! III 181.37.

◊ ***Одн. Н.*** **пани 1.** V 188.15, 188.19, 226.37, **2.** IV 36.12, 46.5, *у спол.* III 181.37, ***Р.*** **до пани 2.** IV 36.11, ***О.*** **панією 1.** III 35.26, ***Мн. О.*** **с панями 2.** IV 290.12.

ПАННА (117). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **панна 1.** III 149.13, 159.34, **2.** III 142.24, 142.29, 142.36, 143.9, 144.27, 145.1, 145.17, 147.11, 149.16, 149.24, 149.30, 151.38, 155.17, 158.10, 158.23, 162.2, 162.7, 162.16, 162.17, 162.38, 162.42, IV 217.22, 236.5, 266.32, 273.21, 273.26, 273.38, 273.41, 275.1, 275.12, 275.25, 276.2, 276.9, 277.13, 277.36, 279.3, 279.21, 279.29, 279.37, 284.36, 285.1, 285.35, 286.2, 286.3, 286.6, 286.11, 286.39, 288.41, 290.30, 290.33, 290.37, 292.37, 301.30, 304.1, 304.39, 316.36, ***Р.*** **панны 2.** III 142.38, 143.36, 161.37, IV 273.13, 276.6, 285.25, 303.3, 303.18, 305.6, 313.19, **против панны 2.** IV 284.12, ***Д.*** **панне 2.** III 144.11, 144.37, 144.42, 148.36, 157.24, IV 273.37, 279.25, 284.24, **к панне 2.** III 157.24, IV 277.19, 280.18, 287.22, ***З.*** **панну 2.** III 142.23, 145.22, 147.17, 154.43, 155.5, 159.32, 161.7, IV 266.31, 276.14, 280.7, 284.8, 284.42, 290.38, 320.4, **за панну 2.** IV 306.37, **на панну 2.** IV 280.3, 284.30, ***О.*** **за панною 2.** IV 275.18, **между панной 2.** III 146.19, IV 282.28, **с панною 2.** III 149.12, 149.15, 155.29, 156.7, 157.3, 157.11, 161.38, 162.20, **с панной 2.** IV 277.5, 280.6, 282.28, ***М.*** **о панне 2.** IV 287.15, 287.23, 313.16, ***К.*** **панно 2.** *зверт.* IV 273.18, 279.18

ПАННОЧКА (8). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **панночка** III 5.24, 10.7, 10.15, 35.14, ***Р.*** **для панночки** III 10.3, ***Д.*** **панночці** III 12.12, 35.6, ***К.*** **панночко** *зверт.* III 43.28.

ПАНОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **у панка** IV 20.15.

ПАНСЬКИЙ (8). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **панська** III 174.5, **панская** III 174.20, ***Р.*** (з) **панського** III 42.4, (от) **панского** III 149.15, ***З.*** (на) **панский** III 141.41, 157.32, 158.7, ***Мн. З.*** (про) **панські** III 7.20.

ПАНТЕЛИК (1). *У спол.* збить з **пантелику.** [Стеха]: Дівці дівку недовго збить з **пантелику,** а ще таку, як моя панночка III 5.24.

ПАНУВАТИ (3). *Див. осн.* **2.**

◊ **паную** III 88.39, **пануем** *повт.* III 152.27 (2 р.).

ПАНЯНКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в панянку** III 259.34.

ПАПА (2). *Хліб. Дитяче. Повт.* А дети-то, бедные дети! просто пухлы з голоду; лазят, бывало, по улице, как щенята, и только и знают одно слово: — **Папы! папы!** III 183.40.

ПАПЛЮГА (1). *Лайл.* [Стеха]: Чи не казала вам вона, стара **паплюга,** чого? III 12.26.

ПАРАСКА (13), **ПАРАСКОВІЯ** (2). Белолицая **Параска** пошла просить гостя до компании IV 300.37. *Зверт.* (5). Неси ж их, **Парасковие,** в дом наш. IV 11.38. *У прикл. спол.* Геба-**Параска** (2). В одну минуту белолицая Геба-**Параска** уготовала для нас пир с самомалейшими подробностями. IV 297.29.

◊ ***Одн. Н.*** **Параска** IV 300.37, 311.6, *у прикл. спол.* IV 297.29, 299.41, ***Р.*** **Параски** IV 306.32, **до Параски** IV 25.9, ***Д.*** **Параске** IV 311.30, ***З.*** **Параску** IV 313.30, ***О.*** **Параскою** IV 21.29, **за Параскою** IV 300.38, ***К.*** **Параско** *зверт.* IV 11.25, 21.3, 297.25, **Парасковие** *зверт.* IV 11.38, 13.25.

ПАРУБОК (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **парубок** III 26.14, VII (кн. I) 39.31, 39.32, ***О.*** **парубком** III 175.21, ***К.*** **парубче** *зверт.* III 168.10.

ПАРХІМ (1). *У назві твору.* прочитавши оды «До **Пархома»,** мы от чистого сердца смеялися с Прасковьей Тарасовной IV 23.8.

ПАСІКА (32). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **пасика** III 79.13, IV 22.3, 50.33, ***Р.*** **пасики** IV 21.40, 50.31, **для пасики** IV 50.13, ***З.*** **пасику** III 118.36, IV 21.38, 48.22, 50.11, **в пасику** III 87.39, 95.32, IV 27.27, 44.19, 49.30, 49.33, **за пасику** III 95.22, ***О.*** **пасикою** IV 22.6, 50.18, 50.33, ***М.*** **в пасици** III 125.20, **в пасике** III 95.26, 95.27,

118.38, 125.33, 128.32, IV 22.31, 33.10, 34.28, 48.14, **по пасике** III 128.31, ***Мн. Н.*** **пасики** III 176.30.

ПАСІЧНИК (11). Там, около Батурина где-то, живет наш великий **пасичник** Прокопович. IV 50.16. *Повт.* (2). Нужно вам сказать, что Никифор Федорович был страстный **пасичник,** и вдобавок искусный **пасичник.** IV 13.32.

◊ ***Одн. Н.*** **пасичник** IV 50.16, *повт.* IV 13.32 (2 р.), **пасичнык** IV 22.34, 22.36, 44.29, ***Р.*** **от пасичныка** IV 44.1, ***З.*** **пасичныка** IV 21.41, 43.42, ***О.*** **с пасичныком** IV 44.25, ***Мн. Д.*** **к пасичныкам** IV 22.2.

ПАСІШНИКОВАТЬ (2). *Доглядати пасіку.* Возьмите у меня нáбор десять или два десятка пней пчел и заведите себе пасику.. Да и **пасишникуйте,** а я тоже буду **пасишниковать.** IV 48.24.

ПАСКА (3). *Див. осн. Ще у назві твору* (1). я вспомнил картину незабвенного моего Штернберга «О с в я щ е н и е **п а с о к**»; и мне грустно стало. При имени Штернберга я многое и многое вспоминаю III 197.13.

◊ ***Одн. О.*** **паской** III 349.24, ***Мн. Р.*** **пасок** III 36.19, *у назві* III 197.13.

ПАСКУДИТИ (2). *Оскверняти своєю присутністю.* [Хома]: Дочко, доле моя! серце моє! Проси його, нехай уб'є, нехай я світа не **паскужу!** III 53.26 //*У спол.* р у к и **паскудити** (1). [Хома]: Я р у к **паскудить** не хочу. Беріть його! III 50.17.

ПАСКУДНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** (у) **паскудного** III 8.9.

ПАСТВА (1). *Збірн. Прихожани.* Ты **паству** свою покин[ув] без спросу владыки и блукаеш тепер по дебрях та добрых людей грабыш. IV 41.37.

ПАСТИ (1). *Див. осн.* **ПАСТИ** [1].

◊ **пасучи** III 91.26.

ПАСТУХ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **пастухом** IV 281.39.

ПАТЕРИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **патерыцю** III 170.25.

ПЕВНИЙ (2). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **певний** III 31.31, **певна** III 5.14.

ПЕВНО (1). *Див. осн.* **ПЕВНЕ 2.**

◊ **певно** III 17.33.

ПЕК (1). *Див. осн.*

◊ **пек** III 16.23.

ПЕКЛО (5). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **пекло** III 23.28, **у пекло** III 30.23, 31.5, 42.20, ***М.*** **у пеклі** III 29.29.

ПЕНЬ (1). *У порівн.* [Гнат]: Мохом серце обросло, як той гнилий нікчемний **пень** дубовий III 30.11.

ПЕРВИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** (на) **первий** III 13.31.

ПЕРЕВЕРНУТИ (2). *У спол.* (2): а) у с ю з е м л ю **перевернути** — *вишукати скрізь* (1). [Назар]: вони нас не найдуть, хоть нехай у с ю з е м л ю **перевернуть.** III 47.3; б) г о р у **перевернути** — *зробити щось надзвичайне* (1). А купыш квáрту горилки, г о р у **переверну,** не тилько владыку. IV 39.32. *Див. ще осн.*

ПЕРЕВЕСТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* д у х **перевести** (1). За Парижем далы нам д у х **перевесты.** III 312.4.

◊ **перевесты** *у спол.* III 312.4, **перевелы** III 312.3.

ПЕРЕВІШАТИ (2). *Повісити всіх.* [Стеха]: Сотник вас усіх **перевішає.** III 40.29. [Хома]: Беріть його! Я вас **перевішаю!** III 51.2.

ПЕРЕВ'ЯЗАТИ (1). колы батько й маты побласловлять, то дивчина **перевязавше** старостам рушныки через плечи, подае зарученому своему на тарильци.. хустку. VII (кн. I) 39.33.

ПЕРЕД (5). *Див. осн.* **II. 1.—2.**

◊ **перед 1.** III 45.21, **2.** III 23.17, 46.31, 47.6, 47.9.

ПЕРЕДЕРЖУВАТИ (1). *Переховувати.* [Хома]: за те, щоб ви нас не лякали, буцім ми **передержуємо** куницю, або красну дівицю, вас пов'яжемо. III 18.11.

ПЕРЕЗИМУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **перезимувалы** III 185.5.

ПЕРЕЙМАТЬ (1). *Образн.* [Гнат]: Ну, годі ж, не сердься. Мало чого з язика не спливе! Невже треба **переймать,** що поверх води пливе? III 26.36.

ПЕРЕКИНУТИ (1). — Возьмы, — говорить [чернець],— непрощенный грешныче, два камени, свяжи их докупы сырыцевым ременем, **перекинь** через плечо III 182.42.

ПЕРЕКУПКА (1). *У порівн.* Я.. наговорил, что твоя **перекупка** з бубликами III 75.24. *Див. ще осн.*

ПЕРЕЛАЗ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **к перелазу** III 168.34, ***З.*** **через перелаз** III 168.34, ***О.*** **под перелазом** III 81.2.

ПЕРЕЛЯКАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **перелякала** III 7.26.

ПЕРЕМІНИТИСЯ (1). *Див. осн.* **ПЕРЕМІНИТИСЬ.**

◊ **перемінився** III 25.9.

ПЕРЕНОЧУВАТИ (2). — Я в Ромне **переночувала.**— Ну, та хоть и **переночувала,** а спочить тебе все-таки не пошкодыть III 86.10.

ПЕРЕПЕЛИЦЯ (1). Всему этому выучил его добронравный соборный дьяк Степан **Перепелыця.** IV 16.6.

ПЕРЕПИТИ (1). *Випити більше, ніж хто-н.*— От бас, так бас.— А все-таки мене не **перепье!** IV 41.32.

ПЕРЕСЛУХАТИ (1). *Вислухати всіх.* [Хозяйка]: Кажи, дідусю, кажи; їх не **переслухаєш.** III 40.35.

ПЕРЕСТАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **перестанеш** III 39.11

ПЕРЕЩЕБЕТАТИ (2). *Образн.* [Стеха]: Казку! .. [Кобзарь]: Коли казку, так казку; мені все одно. [В толпе]: **Перещебетала** таки цокотуха. III 40.7. [Стеха]: А що, га? Таки **перещебетала!** III 40.11.

ПЕРЕЯСЛАВ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Переяслави** VII (кн. II) 14.13.

ПЕРИНА (1). *У спол.* б і л а **перина** — *про сніг.* [Хома]: Тепер положіть його на б і л у **перину** — нехай проспиться та подума, з ким жартує. III 52.5. *Див. ще осн.*

ПЕРІЙ (1). А по сторонам ее [дороги] часто встречаются земляные укрепления разной величины и формы, поросшие **перием.** III 75.4.

ПЕРСТЕНЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **перстень** III 6.29.

ПЕРШЕ (2), **ПЕРШ** (1). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **перше 1.** III 35.7, 53.32, **перш 2.** III 29.16.

ПЕРШИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** (после) **першои** III 176.14.

ПЕС (1). *Про людину. Лайл., зверт.* (1). [Хома]: О, **пес** поганий! Я розірву тебе! III 50.17. *Див. ще осн.* **2.**

ПЕТРУСЬ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **Петруся** V 54.29, *у назві* V 54.27.

ПЕЧЕНИЙ (3). [Кобзарь]: їсть вона [цариця].. не хліб **печений,** не курей і не якунебудь людську страву, а трощить маленьких дітей III 41.6. Я помню только **печене** порося и пирожки в корзинке. VI 65.13.

◊ ***Одн. З.*** **печений** III 41.6, **печене** VI 65.13, ***Мн. Н.*** **печении** III 215.41.

ПЕЧІНКИ (2). *У спол.* а). *Див. осн. у спол. Ще у спол.* б) **печінки** в е р н е — *про тяжкі переживання* (1). [Назар]: Гірко мені, Гнате! Ти смієшся, а в мене **печінки** в е р н е. Хіба ж моє горе смішить тебе? III 28.25.

◊ ***Мн. З.*** **печінки** *у спол.* б) III 28.25, ***М.*** **в печінках** *у спол.* а) III 12.3.

ПИКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **пиці** III 26.31.

ПИЛ (1). *Образн.* [Гнат]: А що, змахнула **пил** з місяця? [Хозяйка]: Смійтесь, а воно і справді погода утихомирилась. III 33.17.

ПИЛЬНО (1). *Див. осн.*

◊ **пыльно** IV 237.16.

ПИСАНИЙ (3). *Див. осн.* **ПИСАНИЙ** [2]**.**

◊ ***Одн. О.*** (с) **писаною** III 75.23, 244.8, (с) **писаной** IV 222.31.

ПИСАНКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **писанка** *у порівн.* III 178.30.

ПИСАТИ (1). *У спол.* **пиши** п р о п а л о — *виражає неминучість якої-н. утрати, невдачі та под.* [Хома]: Коли б тільки який гаспид не приніс того горобця безперого! Тоді **пиши** п р о п а л о. Наробить бешкету! III 16.20. *Див. ще. осн.* **1.**

ПИСЬМЕННИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Д.*** **письменным** *субст.* III 331.32.

ПИСЬМО (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. З.*** **письма** VI 123.17.

ПИТАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **питай** III 46.6.

ПИТАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **питайся** III 26.30.

ПИТЬ (12). **1.** *Див. осн.* **ПИТИ 1.** *Ще повт.* (2).— Что с тобою, Якиме? — Ничого. Спына! Холодно!.. **Пить!** Дайте **пить,** а то згорю! III 342.28.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ **пить 1.** *повт.* III 342.28 (2 р.), **п'ю 1.** III 17.21, **п'є 1.** III 9.30, **пье 2.** V 65.39, **пьють 2.** *повт.* IV 41.21 (2 р.), **будеш пить 2.** III 34.2, **пий 1.** III 42.26, **пый 1.** III 129.39, **пыйте 2.** IV 36.35, **пьючи 1.** VII (кн I) 38.26.

ПІВВІДРА (1). [Стеха]: Що ставиш? [В толпе]: Мої музиканти на всю; а ти? [Стеха]: **Піввідра** слив'янки, три куски сала і паляниця. III 42.2.

ПІВЕНЬ (2). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Мн. Н.*** **півні** *у спол.* III 25.7, ***Р.*** **до півнів** III 39.35.

ПІВКАРБОВАНЦЯ (1). Степан Мартынович.. зашел к Карлу Осиповичу, попросил у него **полкарбованца** для необходимого дела... IV 43.28.

ПІВНИК (2). *Зменш.-пестл. до* **півень.** [Басы] громогласчо запели: «О всепетая маты, а все **пивныки** в хати». IV 43.18.. За тры шаги **пивныка** продала, За копийку дудныка найняла. IV 43.35.

ПІД (4). *Див. осн.* **І. 1.**

◆ *У спол.* (2): а) **під** р у к у (1). [Гнат]: Він каже: «Дурниця все, опріч горілки, а іноді і жінка **під** р у к у». III 29.21; б) н е **під** с и л у (1). [Гнат]: Оце ж тобі за труди. *(Подаёт чарку).* [Хозяйка]: Ні, спасибі, н е **під** с и л у... III 33.23.

◊ **під** *у спол.* а) III 29.21, *у спол.* б) III 33.23, **пид** III 78.10, 309.7.

ПІДДОБРИК (1). *Той, що піддобрюється.* мы вас знаемо **пиддобрики!!!** VII (кн. І) 40.14.

ПІДІЙТИ (1). *Перен.*— Я сам бачу,— сказал он,— що мы свои, та не знаю, як до вас приступыты.. Як тут, думаю, до ёго **пидийты.** V 67.41. *Див. ще осн.*

ПІДКИНУТЬ (1). *Покласти.* [Стеха]: старший брат на великдень.. пішов **підкинуть** волам сіна, та замість сіна проткнув вилами свого меншого брата III 36.15. *Див. ще осн.* **ПІДКИНУТИ.**

ПІДНЕСТИ (2). *Подати, принести.* [Хома]: ти, Галю, не гуляй. в корці меду наливай та гостям **піднеси** хліба-солі III 19.1.

◆ *У спол.* **піднести** г а р б у з а — *відмовити сватам* (1). [Хома]: Ти знаєш, ми сьогодні старостів сподіваємось?.. Гляди ж, не **піднеси** г а р б у з а. III 13.33.

ПІДНІМАТИ (1). [Сват]: Аж гульк — назустріч нам іде князь, **підніма** угору плечі і говорить нам такії речі: «Ей ви, охотники, ловці-молодці! Будьте ласкаві, покажіте дружбу». III 17.18. *Див. ще осн.*

ПІДНОЧУВАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **пидночувать** III 173.26.

ПІДНЯТИ (1). *У спол.* **підняти** н а в и л а — *проколоти вилами.* [Гнат] *(за сценой):* Катре, Катре! А погледи, що се на місяці? [Голос хозяйки]: Хіба не знаєте? Брат брата н а в и л а **підняв.** III 36.2. *Див. ще осн.* **ПІДНЯТЬ 1.**

ПІДОЖДАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **нехай підождуть** VI 23.9.

ПІДРОСТИ (1). *Див. осн.*

◊ **нехай підросте** III 17.38.

ПІЗНАВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **пізнаєш** III 27.28.

ПІЗНАТИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **пізнав** III 20.15, 20.16, **пізнав (би)** III 27.30

ПІЗНО (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **пізно 1.** III 31.37. **2.** III 40.2.

ПІЙМАТИ (6). *Див. осн. Ще //Перен. Знайти* (1). [Гнат]: мене в Братстві випарили різками, як отець ректор **піймав** у мене за халявою його [латинського віршника] мудрі вірші. III 29.19. *У приказці* (3). [Стеха]: Побачимо, побачимо, як попадеться нашому теляті вовка **піймати.** III 5.18. [Стеха]: Та вже ж, як кажуть, **піймав** не **піймав,** а погнаться можна. III 5.25.

◊ **піймати** III 17.22, 17.34, *у приказці* III 5.18, **піймав** *перен.* III 29.19, *безособ., у приказці* III 5.25 (2 р.).

ПІЛ (3). Ляж отут на **полу** или на лави та — отдохни немного, Лукие III 86.19. Когда перенесли ее на **пол,** то она показала знаком Якиму, чтобы он сел около нее. III 131.3.

◊ ***Одн. З.*** **на пол** III 131.3, ***М.*** **на полу** III 86.19, 131.3.

ПІП (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **попа** III 235.6, **до попа** III 175.23.

ПІСЕНЬКА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **пісеньку** III 39.23, 39.26.

ПІСЛЯ (1). *Див. осн.* **ПІСЛЯ 1.**

◊ **після** III 23.18.

ПІСНЯ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **пісню** III 26.10, 39.30, 48.29, ***М.*** **в пісні** III 34.7, ***Мн. З.*** **пісні** III 46.27.

ПІСТОЛЬ (1). [Назар]: Я подивлюсь на тебе, яка ти в козацькій шапці.. Чудо!.. Чорні уси, шаблю дамаську, **пістоль** за пояс — і козак хоч куди. III 48.14.

ПІСТРЯ (1). *Домоткана тканина.* Управитель был добрый старичок, пан Кошулька. Велел мне сшить курточку и шаровары из домашней **п и с т р и.** III 142.2.

ПІСТРЬОВИЙ (1). На другой день.. сняли с меня мерку и начали шить новое платье — и уже не **пистрёвое,** а суконное. III 142.10.

ПІТИ (33). **1., 3.** *Див. осн.* **1., 3.**

4. *Див. осн.* **4.** *Ще у приказці* (1). [Хома]:

Закинь тільки удочку, сама рибка **піде.** III 13.10.

◆ *У спол.* **піти** шкереберть (1). [Хома]: Треба діло сконпонувати так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — чого доброго — усе **піде** шкереберть. III 12.9.

◊ **піти 1.** III 12.20, **пішов 1.** III 17.33, 36.15, **пішла 1.** III 26.13, 27.28, **пішли 1.** III 17.17, 17.24, 17.30, **піду 1.** III 17.2, 22.26, 27.25, 30.23, 31.5, 31.15, 34.32, 37.20, 38.29, 38.32, 41.30, 47.23, 48.7, **3.** III 51.17, **підеш 3.** III 45.2, **піде 1.** III 32.35, 32.36, 37.11, 42.24, **4.** *у приказці* III 13.10, *у спол.* III 12.9, **підемо 1.** III 20.3, **піди 1.** III 11.15, 16.30, **пиды 1.** III 174.24.

ПІЧ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на печі** III 26.20.

ПЛАКАТИ, ПЛАКАТЬ (11). *Див. осн. Ще у приказці* (1). Так у него, у лекаря, когда выпросишь что-нибудь, так только и прочитаешь, а то хоть сядь та й **плач.** VI 72.10.

◊ **плакать** III 176.22, **плаче** III 80.39, **плакав** III 29.27, 49.16, **плакала** III 25.19, 26.2, 35.14, **плач** III 29.27, 29.28, 49.14, *у приказці* VI 72.10.

ПЛАКАТИСЬ (1). [Галя]: Тату, тату, кате мій! ..Я день і ніч **плакатимусь** на тебе! III 51.15. *Див. ще осн.*

ПЛАТИТЬ (3). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Віддавати програні гроші* (1). [Хозяйка]: Вже козир-дівка, не вам рівня. От же й піде; тоді **плати** III 42.24.

◊ **платить 1.** III 42.28, **платымо 1.** III 84.13, **плати 2.** III 42.24.

ПЛАТОК (1). Вот этот черный шовковый **платок** для шии Зося прислал вам. IV 49.7.

ПЛАХТА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **плахта** III 35.11, ***З.*** **плахту** III 32.9, ***М.*** **в плахте** III 79.39.

ПЛАЩАНИЦЯ (1). *Церк.* Люды добри до **плащаныци** знаменаються, а воны он що виробляють! III 315.27.

ПЛЕЧІ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **плечі** III 17.18, **через плечи** VII(кн. I) 39.33.

ПЛИСТИ (1). *Образн.* [Гнат]: Ну, годі ж, не сердься. Мало чого з язика не спливе! Невже треба переймать, що поверх води **пливе?** III 26.36. *Див. ще осн.* **1.**

ПЛОШАТИ (1). [Хома]: Не дуже треба **плошати,** бо береженого бог береже III 16.24.

ПЛУГ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **плуг** III 29.5.

ПЛЯШКА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **пляшка** IV 39.8, ***Р.*** **около пляшки** IV 40.14, ***З.*** **пляшку** III 94.8.

ПО (15). *Див. осн.* **I. 2., II. 1.—6.**

◊ **по I. 2.** III 27.25, **II. 1.** III 17.24, 17.30, **2.** III 17.24 (2 р.), IV 41.38, V 43.13, **3.** III 13.14, 37.28, 39.7, **4.** III 174.26, VII (кн. I) 38.26, **5.** III 95.1, **6.** III 92.29 (2 р.).

ПОБАЛАКАТИ (5). *Див. осн.*

◊ **побалакати** III 27.25, 28.9, **побалакаємо** III 18.36, **побалакаєм** III 27.19, **побалакай** III 12.18.

ПОБАЧИТИ (14). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **побачив 1.** III 7.5, **побачу 1.** III 32.15, **побачиш 2.** III 14.19, **побачить 1.** III 16.33, **побачимо 2.** III 5.13, 13.7, 27.9, *повт.* III 5.17 (2 р.), **побачим 2.** III 312.2, *повт.* III 42.28 (2 р.), **побачите 2.** III 7.12, **побачать 1.** III 44.8.

ПОБАЧИТЬСЯ (2). *Див. осн.*

◊ **побачиться** III 23.32, **побачився** VI 123.14.

ПОБИТ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. О.*** **побитом** III 37.26.

ПОБИТИ (1). *Див. осн.* **4.**

◊ **нехай поб'є** III 21.11.

ПОБІГТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **побіжу** III 16.13, 43.11.

ПОБЛАСЛОВИТИ (1). *Поблагословити.* колы батько й маты **побласловлять,** то дивчина перевязавше старостам рушныки через плечи, подае зарученому своему.. хустку. VII (кн. I) 39.33.

ПОБОЖИТИСЯ (1). [Галя]: Він не такий, він не розлюбить. [Хома]: Хіба він тобі **побожився?** III 15.9.

ПОБОРГУВАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **поборгувала** IV 42.7, **поборгуй** IV 42.4.

ПОБРАТИСЯ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **побралися** IV 298.20.

ПОБУВАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **побувать** IV 282.3.

ПОБУТИ (1). [Назар]: **Побудь** тут одна. Я піду подивлюсь на дорогу. III 47.23.

ПОВАЖЕННЯ (1). *Пошана.* [Хома]: Може, коли захочеться почоту, **поваження,** поклонів. Кому ж се звичайніше? Полковниці... III 14.22.

ПОВЕЗТИ (1). *Див. осн.*

◊ **повезу** IV 289.11.

ПОВЕРНУТЬ (1). *У спол.* ділом **повернуть.** [Стеха[: Та вже мені не вчиться, як ділом **повернуть.** Наговорю такого дива моїй панночці — що твій кобзар.

III 12.11. *Див. ще осн.* **ПОВЕРНУТИ** *у спол.*

ПОВЕРХ (2). *Прийм. з род. відм.* [Хозяйка]: Де мої молоді літа? І сліду нема, мов **поверх** води поплили. III 26.11. [Гнат]: Ну, годі ж, не сердься. Мало чого з язика не спливе! Невже треба переймать, що **поверх** води пливе? III 26.36.

ПОВЕСЕЛІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **повеселій** III 33.12.

ПОВЕСТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **повів** III 28.7, **поведеш** III 28.21.

ПОВЕЧЕРЯТИ, ПОВЕЧЕРЯТЬ (12). *Див. осн.* **ПОВЕЧЕРЯТЬ.**

◊ **повечеряти** III 27.11, **повечерять** III 76.29, 77.20, IV 23.26, 46.27, 52.17, **повечеряла** III 175.30, **повечеряли** III 92.17, IV 13.34, **повечеряем** III 111.34, V 68.40, **повечерявши** III 168.40.

ПОВИЛАЗИТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **повылазять** III 331.32.

ПОВІНЧАТИСЬ (1). *Див. осн.* **ПОВІНЧАТИСЯ.**

◊ **повінчаємось** III 46.26.

ПОВІРИТИ (6). *Див. осн.*

◊ **повірила** III 10.26, 15.13, **повірили** III 7.29, 42.13, **повір** III 14.25, **повірила б** III 15.15.

ПОВІСИТИ (1). *Див. осн.* **ПОВІСИТЬ 2.**

◊ **повісили** III 40.31.

ПОВІСИТЬСЯ (1). *Див. осн.* **ПОВІСИТИСЬ.**

◊ **повіситься** III 22.6.

ПОВІТ (2). *Адміністративно-територіальна одиниця у дореволюційній Росії.* На мой спрос Андрий отвечал, что он губернии Киевской, **повита** Звенигородского. V 67.35.

◊ ***Одн. Р.*** **повита** V 67.35, **повета** IV 28.25.

ПОВІТОВИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Р.*** (от) **поветовых** III 172.14.

ПОВІЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **повий** V 76.3.

ПОВ'ЯЗАТИ (2). *Про сватів.* [Хома]: а за те, щоб ви нас не лякали, буцім ми передержуємо куницю, або красну дівицю, вас **пов'яжемо.** III 18.12. [Хома]: Ну, годі ж тобі, дочко, посупившись стояти; чи нема в тебе чим сих ловців-молодців **пов'язати?** III 18.14.

ПОГАНЕЦЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **поганець** *зверт.* III 21.2.

ПОГАНИЙ (6). *Див. осн.* **2., 3., 6.**

◊ ***Одн. Н.*** **поганий 2.** III 5.21, **3.** III 50.17, **погана 3.** III 51.13, **6.** *повт.* III 109.41 (2 р.), **погане 2.** *субст.* III 41.22.

ПОГАНО (1). *Див. осн.* **4.**

◊ **погано** VI 23.12.

ПОГИБАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **погибає** III 19.18.

ПОГЛЕДІТИ *див.* **ПОГЛЯДІТИ.**

ПОГЛЯДАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **поглядае** IV 237.16.

ПОГЛЯДІТИ (1), **ПОГЛЕДІТИ** (1). *Подивитися.* [Назар]: О, мої очі, мої карі! **Поглядіть** на мене, мої зорі ясні! III 44.35. [Гнат]: Катре, Катре! А **погледи,** що се на місяці? III 35.32.

ПОГНАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **поженеш** III 5.20.

ПОГНАТЬСЯ (1). *У приказці.* [Стеха]: Дівці дівку недовго збить з пантелику, а ще таку, як моя панночка — і-і! Та вже ж, як кажуть, піймав не піймав, а **погнаться** можна. III 5.25.

ПОГНУШАТИСЬ (1). [Стеха]: Добривечір вам! От вже й не думала й не гадала! Спасибі, спасибі! Не **погнушались** наших слобідських вечерниць. III 34.18.

ПОГОВІР (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **поговору** V 54.30.

ПОГОВОРИТИ (3). *Див. осн.*

◊ **поговорити** III 13.27, **поговорим** III 30.14, **поговори** III 11.15.

ПОГОДА (2). [Сват]: Я й кажу товаришу: «Що нам дивиться на **погоду?** Ходім лишень шукати звіриного сліду». III 17.16. [Хозяйка]: Смійтесь, а воно і справді **погода** утихомирилась. III 33.19. *Див. ще осн.*

ПОГОНЦІ (1). *Погоничі.* Рассказал мне [хозяин], между протчим, как он, будучи парубком еще, был в **погоньцях** под французом. III 175.21.

ПОГОРІЛИЙ (1). Вы бачилы отам, за Трубайлом, **погориле** село?.. Вот то самое село було колысь оцёго дытяты матери, та и выгорило. III 174.37. *Див. ще осн.*

ПОГРІТЬСЯ (1). *Див. осн.* **ПОГРІТИСЬ.**

◊ **погріться** III 30.23.

ПОГУЛЯТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **погуляю** III 5.26.

ПОДАВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **подае** VII (кн. I) 39.33.

ПОДАЛЬШ (1). *Присл.* [Хома]: Хіба ж як говорим про огонь, так і лізти в огонь?.. Брехня! Від огня **подальш.** III 13.19.

ПОДАРУВАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **подарую** III 6.29, **подаруєш** III 49.9.

ПОДАТИ (1). *У спол.* **подати** на часточку. *Церк.* Она.. поставила перед местными образами по свечечке и **подала** на часточку о здравии младенца Марка. III 96.25. *Див. ще осн.* **1.**

ПОДИВИТИСЯ, ПОДИВИТИСЬ (9). *Див. осн.* **1.**

◊ **подивлюсь** III 34.32, 38.3, 47.23, 48.12, **подивимся** III 28.18, 38.11, **подивись** III 43.22, 47.17, **подывитесь** III 174.31.

ПОДИВОВАТЬСЯ (2). Бывало, покойный Катеринич приедет к нам из Киева, да только **подивуется** III 176.27. Да, правду сказать, было чему и **подивоваться.** Село всего-навсе сорок хат, а посмотрите, чего в этом селе нет? III 176.28.

ПОДІЯТИСЬ (1). *Статися, трапитися.* [Стеха]: Побіжу мерщій додому, чи не **поділось** чого там. III 43.12.

ПОДЛОГА (1). *Підлога.* не вытерплю, бывало, да как возьмуся в боки, да и пойду, да как пойду? только **п о д л о г а** ломится III 177.39.

ПОДОБАЙЛО (1). Сообщники Искры и Кочубея, поп N. N. и писарь **Подобайло,** после доброй пытки кнутом лежали окровавленные на полу под рогожею IV 292.12.

ПОДОБАТИ (1). *Безособ.* [Хозяйка] *(вырываясь):* Ох, мої зозуленьки! По старості літ мені б і не **подобало** [танцювати]. III 39.7.

ПОДРУЖІЄ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на подружие** IV 282.22.

ПОДУМАТИ (9). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **подумати 1.** III 14.21, **подумав 2.** III 44.27, 44.29, **подумаєш 1.** III 12.13, 16.21, 25.5, **подумають 2.** III 42.22, **подумай 1.** III 15.21, **нехай подума 1.** III 52.5.

ПОДЯКУВАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **подякува[в]** III 130.22.

ПОЖАЛУВАТИ (1). *Пошкодувати.* [Назар]: Нічого не **пожалую,** усе віддам, що в мене є. III 32.14.

ПОЖАЛУЙ (2). *Вставне слово. У знач. «мабуть».* [Хома]: Ну, не дай я тобі приданого,— що тоді, га? **Пожалуй,** він і так тебе візьме.. Та що в тім? III 15.20. [Гнат]: Я, **пожалуй,** хоч і зараз піду, а ти зостанься тут поки, — так, для виду. III 37.19.

ПОЖАРТУВАТЬ (2), **ПОЖАРТОВАТИ** (1). *Див. осн.*

◊ **пожартувать** III 91.10, **пожартовала** III 89.2, **пожартуєм** III 30.15.

ПОЖИВА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **поживу** III 52.3.

ПОЖИВИТИСЬ (2). *Див. осн.*

◊ **поживилась** III 7.26, **поживились** III 36.32.

ПО-ЖИДІВСЬКІЙ (1). [Хозяйка]: Ану, вдарте, та не **по-жидівський,** а по-нашому. *(..Козак с девушкою выходит танцовать).* III 42.30.

ПОЖИТИ (1). *Див. осн.* **I.**

◊ **пожити** III 23.13

ПОЗА (1). *Див. осн.*

◊ **поза** III 180.27

ПОЗАКЛАДАТИ (1). *Безособ.* [Назар] *(с презрением):* Учора була моя, сьогодні полковникова, а завтра чия буде? Чуєш, Галю? [Галя] *(падая на руки Назара):* Чую! О, чом мені не **позакладало!** III 20.30.

ПОЗВОВА (1). *Те, що п'ють по закінченні судної ради.* громада, порадывше и посудывше добре и давше мир ворогам чи то кару розходыця пьючи по чарци **позвови.** VII (кн. I) 38.26.

ПОЗИЧИТЬ (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **позычить 1.** IV 292.14, **позычил 1.** IV 289.40, **позычила 1.** III 96.12, **позычылы 2.** III 112.6.

ПОЗИЧКИ (1). Потом [Герасым] снял с себя фрак и, подавая мне, поклонился и сказал: — С п а с ы б и з а **позычки!** IV 271.35. *Див. ще осн.*

ПОЇЗЖАТИ (1). *Їздити.* Ой **поизжае** по Украини та козаченько Швачка... V 43.13.

ПОЇСТИ (1). [Хома]: Просимо сідати. Що там є, **поїмо;** що дадуть, поп'ємо та побалакаємо дещо III 18.36. *Див. ще осн.*

ПОЇХАТИ (4). *Див. осн.* **ПОЇХАТЬ.**

◊ **поиду** IV 286.23, **поїдемо** III 45.36, 46.6, **поидемо** IV 288.28.

ПОКАЗАТИ (2). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Виявити* (1). [Сват]: Аж гульк — назустріч нам іде князь, підніма угору плечі і говорить нам такії речі: «Ей ви, охотники, ловці-молодці! Будьте ласкаві, **покажіте** дружбу» III 17.20.

◊ **покажу 1.** III 30.25, **покажіте 2.** III 17.20.

ПОКАЗАТИСЯ (1). *З'явитися перед ким-н. Рим.* [Хома]: Бач, мабуть, злякався [князь], що не **показався.** III 18.30.

ПОКАЗУВАТИ (6). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* (3): а) **показувати** пальцями — *осуджувати* (2). Я думаю ожеыыться, шоб люди головою не кивалы та пальцямы на нас не **показувалы.** III 345.12; б) не **показувати** виду (1). [Гнат]: Будь бо веселіший, не **показуй** виду. III 37.18.

◊ **показувалы** *у спол.* а) III 345.12, **показуватымуть** *у спол.* а) III 339.2, **показуй** III 13.14, 184.19, *у спол.* б) III 37.18, **показуйте** VI 23.7.

ПОКАЗУВАТИСЯ (1). *Виявляти які-н. почуття.* [Гнат]: Не **показуйся,** будь ласкав, таким сумним: все зопсуєш. III 38.10.

ПОКАРАТИ (1). *Див. осн.* **ПОКАРАТЬ.**

◊ **нехай покарає** III 45.9.

ПОКИ[1] (10). *Див. осн.* **ПОКИ**[1] **1.—2.**

◊ **поки 1.** III 8.21, 18.35, 36.19, 39.33, 40.2, 46.12, 50.32, 85.10, 331.32, **2.** III 44.26.

ПОКИ[2] (3). *Див. осн.* **ПОКИ**[2].

◊ **поки** III 13.27, 27.9, 37.20.

ПОКИНУТЬ (4). *Див. осн.* **1.** *Ще у спол.* на чиї руки **покинуть** (1). — А на чии руки я их **покину?** — сказал он, указывая на панну Дороту. IV 286.25.

◊ **покин[ув]** IV 41.37, **покинула** III 47.17, **покину** *у спол.* IV 286.25, **покинь** III 91.1.

ПОКІЙНИЙ (1). [Галя]: Ви **покійній** матері, як вона умирала, біля домовини обіщали мене видать за Назара. Що ж ви робите? III 23.23.

ПОКІЙНИЦЯ (1). [Назар]: Чого ж ти знов зажурилась? [Галя]: Так, нічого. Я згадала **покійницю** няньку. III 47.29.

ПОКІРНИЙ (1). [Стеха]: Молодий... та що й казать? нікуди не годиться, а до того ще докучливий та ревнивий, а старий — тихий-тихий і **покірний.** III 12.15.

ПОКЛАСТИ (1). *Див. осн.*

◊ **поклади** III 44.19.

ПОКЛАСТИСЯ (1). *У спол.* **покластися** спать.— Та годи вже вам,— перебивает меня ласково Андрий,— идить лучче та **покладиться** спать. V 65.35.

ПОКЛИКАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ *поклич* III 12.30.

ПОКЛОНИ (1). *Див. осн.* **ПОКЛОН 1.**

◊ ***Мн. Р.*** **поклонів** III 14.22.

ПОКЛОНИТЬСЯ (1). *Див. осн.* **ПОКЛОНИТИСЯ 1.**

◊ **поклониться** VI 72.21.

ПОКОЇ (1). *Див. осн.* **ПОКІЙ.**

◊ ***Мн. З.*** **покои** III 187.22.

ПОКОЙ (1). *Див. осн.* **ПОКОЙ 1.**

◊ ***Одн. Р.*** **покоя** III 8.29.

ПОКОЙОВИЙ (1). А Прохор-то, старый немощный Прохор! Словно козачок **покоёвый,** так и бегает взад и вперед. IV 290.22. *Див. ще осн.* **ПОКОЙОВА.**

ПОКОЛИСАТИ (1). Ежели оно проснется, то **поколыши** его. III 84.18.

ПОКОТОМ (2). *Див. осн.*

◊ **покотом** III 130.5, 188.36.

ПОКОХАТИСЬ (1). *Див. осн.*

◊ **покохавшись** VII (кн. I) 39.30.

ПОКРИТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **покритого** III 47.32.

ПОКРИТКА (9). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **покрытка** III 82.33, 99.18, 105.41, ***Р.*** **покрытки** III 109.5, ***З.*** **покрытку** III 99.12, 99.14, ***Мн. Н.*** **покрытки** III 106.1, 180.4, ***З.*** **про покрыток** III 77.15.

ПОКРОВА (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **покрова** IV 28.9, ***Р.*** **до покровы** III 83.24, **после покровы** III 128.16.

ПОКРУЧУВАТИ (1). А я хожу соби меж нымы, ус **покручую** да думаю III 312.1.

ПОЛАГОДИТИ (1). *Приготувати.* [Хома]: Іди ж, іди та поклич мені Галю, а затим сама **полагодь** рушники. III 12.30. *Див. ще осн.* **ПОЛАГОДИТЬ.**

ПОЛЕ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **поле** III 73.27, ***М.*** **у поли** III 309.6.

ПОЛЕГШАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **полегшало** III 177.10, **полегша** III 30.12.

ПОЛЕТІТИ (3). *Див. осн.* **2.**

◊ **полетів** III 26.2, **полечу** III 43.28, **полетимо** III 47.21.

ПОЛИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **о полы** *у спол.* VIII 42.5.

ПОЛИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **с полыци** III 175.4.

ПОЛКОВНИК (16). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **полковник** III 5.21, 20.4, ***Р.*** **полковника** III 13.10, 20.27, 46.7, **від полковника** III 8.5, **до полковника** III 31.5, **замість полковника** III 31.17, ***Д.*** ***полковнику*** III 8.13, 24.2, ***З.*** ***за полковника*** III 20.25, 45.2, 51.17, **на полковника** III 10.13, ***О.*** **з полковником** III 13.6, ***М.*** **о полковникові** III 45.5.

ПОЛКОВНИКІВ (1). [Назар] *(с презрением):* Учора була моя, сьогодні **полковникова,** а завтра чия буде? Чуєш, Галю? III 20.27.

ПОЛКОВНИЦЯ (5). [Галя]: усі гетьманші, **полковниці** ні на кого більш і не дивляться, опріч на тебе... III 45.23. *Повт.* (2). [Стеха] *(пробігає коло їх):* **Полковниця! Полковниця!** III 50.2.

◊ ***Одн. Н.*** **полковниця** *повт.* III 50.2 (2 р.), ***Д.*** **полковниці** III 14.23, ***Мн. Н.*** **полковниці** III 45.23, ***З.*** **у полковниці** III 26.18.

ПОЛКОВНИЧИЙ (2). [Хома]: Шутки — тесть полковника! ..У якихнебудь Черкасах, а може, у самому Чигирині гуляй собі з **полковничою** булавою! III 13.12. [Хозяйка]: От Стодоля молодець! Я його знаю, він протопче стежку через **полковничий** садок. III 26. 22.

ПОЛОВИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **половии** III 92.22, **половые** III 173.4.

ПОЛОВИНА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **половину** III 10.24.

ПОЛОЖИТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **положіть** III 52.4.

ПОЛОЖИТИСЯ (1). *Лягти спати.* [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* Я додому прийшла, гірко плакала, Не молилася,— Нерозумная, неутішная, **Положилася.** III 25.22.

ПОЛТАВА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Полтаві** VII (кн. I) 46.23.

ПОЛУДЕНЬ (2). **1.** *Див. осн.*

2. *Їжа, що подається між обідом та вечерею* (1). Когда ты выходила за **полуднем** — то она взглянула на Марочка и заплакала. III 86.39.

◊ ***Одн. Р.*** **полудня 1.** IV 284.10, ***О.*** **за полуднем 2.** III 86.39.

ПОЛУДНУВАТЬ (5). *Див. осн.* **ПОЛУДНОВАТЬ.**

◊ **полуднувать** III 80.3, 80.5 (2 р.), 85.8, **полуднуйте** III 104.23.

ПОЛУПАНОК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **полупанка** IV 51.14, **у полупанка** IV 245.17.

ПОЛУЧИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **получила** VI 123.17.

ПОЛЮБИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **полюбила** III 8.28, 10.22.

ПОЛЮВАННЯ (2). За ворота проводил их Яким и, пожелав им счастливого **полюванья,** возвратился в хату. III 98.42.

◊ ***Одн. Р.*** **полюванья** III 98.42, **полеванья** III 99.42.

ПОЛЯКАТЬ (1). Тсс! Я так тилько, шоб **полякать** ии, анафему. IV 40.12.

ПОМАГАТИ (4). *Див. осн. у спол.* а), б).

◊ **помагае** *у спол.* а) IV 295.12, 295.13, **помагай** *у спол.* б) III 19.29, 83.39.

ПОМАНДРУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **помандрувалы** IV 286.17.

ПОМЕРТИ (3). *Див. осн.*

◊ **помремо** III 80.18, 80.19, 80.29.

ПОМИЙНИЦЯ (1). Не умел спать на перине — теперь на лаве! под лавою! в **помыйныци!** III 101.15.

ПОМІРКУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **поміркуй** III 14.19.

ПОМІШАТИ (3). *Стати на перешкоді.* [Хома]: Іди ж та не забудь сказати, що коли прийдуть колядувати, так щоб гнали їх у потилицю. [Галя]: Справді, щоб не **помішали...** III 16.12. [Назар]: Може, **помішали;** дак ми і підемо, відкіля прийшли. III 20.2. [Стеха]: Адже ви самі знаєте, що незабаром зробилось. [Назар]: Се не **помішає** III 35 10.

ПОМІЩИК (1). Как бо его зовуть, того **помищика,** кат ёго возьмы? IV 45.38.

ПОМОГТИ (7). *Див. осн.* **1.—2.,** *у спол.* а).

◊ **поміг 1.** III 53.20, **помогла 1.** III 13.6, 43.12, **поможе 2.** III 33.32, *у спол.* а) IV 289.7, **поможи 1.** III 5.16, **поможіть 1.** III 17.22.

ПОМОГТИСЬ (1). *Безособ.* [Стеха]: Що за народ такий сі козаки! Усе б їм цілуватися! Неначе й **помоглось.** III 38.27.

ПОМОЛИТЬСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **помолыться** III 329.5.

ПОНАД (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **понад** IV 313.4.

ПО-НАШОМУ (1). *Згідно з українськими народними звичаями.* [Хозяйка]: Ану, вдарте, та.. **по-нашому.** *(..Козак с девушкою выходит танцовать)* III 42.30. *Див. ще осн.* **1.**

ПОНЕСТИ (1). *У спол.* куди бог **понесе.** А куды вас теперь бог **понесе?** IV 287.1. *Див. ще осн.*

ПО-НІМЕЦЬКИ (1). *Див. осн.* **ПО-НІМЕЦЬКІЙ.**

◊ **по-нимецки** III 312.13.

ПОНОСИТИ (1). *Зносити.* Это [платье] **поносыш,** другого накуплю. III 91.33.

ПООБІДАТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **пообидать** III 316.23.

ПОПАРУБКУВАТИ (1). *Побути нежонатим.* Стал [Марко] у Якима просить благословения на женитьбу.— Вот тебе и на! — сказал Яким, выслушавши его.— ..Рано, рано, сыну. Ты сначала погуляй, **попарубкуй** немного III 126.31.

ПОПАС (1). На последнем **п о п а с е**, или привале, я рисовал группу сосен IV 313.13.

ПОПАСАТЬ (2). *Див. осн.* **ПОПАСАТИ.**

◊ **попасать** III 73.26, IV 313.8.

ПОПАСТИСЯ (2). [Хома] *(к Гале):* Ти хочеш і князя зв'язати. Нехай завтра.. Бач, мабуть, злякався, що не показався. Стривай, **попадешся**, не втечеш! III 18.31 //*Безособ. У приказці* (1). [Стеха]: Побачимо, побачимо, як **попадеться** нашому теляті вовка піймати. III 5.18. *Див. ще осн.*

ПОПЕРЕДУ (2). **1.** *Див. осн.* **3.**

2. *У знач. «раніш»* (1). [Хозяйка]: Ну, які вони запорожці?.. Чи такі були **попереду?** III 25.10.

◊ **попереду 1.** III 37.19, **2.** III 25.10.

ПОПИТИ (1). [Хома]: Що там є, поїмо; що дадуть, **поп'ємо** та побалакаємо дещо. III 18.36.

ПОПИХАЧ (3). *У прикл. спол.* ш к о л я р **попихач.** На осьмом году лишившись отца и матери, приютился он у дьячка в школе в виде ш к о л я р а **попыхача.** V 187.5. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **попыхач** V 187.13, ***Р.*** **попыхача** V 187.5, 187.8

ПОПІДВЕЧІРКУВАТЬ (1). *Закусити між полуднем та вечерею.* ты пиды та скажи моий старий, чи не найде вона там чого-нибудь нам **поподвечиркувать** III 174.25.

ПОПЛАКАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **поплаче** III 5.26.

ПОПЛИВТИ (1). *Образн.* [Хозяйка]: Де мої молоді літа? І сліду нема, мов поверх води **поплили.** III 26.11. *Див. ще осн.*

ПОПОЛУДНУВАТЬ (3). Дай вже нам, Марто, чого-небудь **пополуднувать.** III 84.16. Не угодно ли будет **пополуднувать** у нас по-простому? III 104.2. Ходимо з отым мясом завтра раненько в балку та **пополуднуем** до ладу. V 210.8.

ПОПРАВЛЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **поправляйте** VI 23.11.

ПОПРОСИТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **попросылы б** IV 36.11.

ПО-ПРОСТОМУ (1). *Присл.* У нас нема.. ни того чаю, ниже того сахару, а так просто, **по-простому.** III 174.29.

ПОРА (4). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ ***Одн. Н.*** **пора 1.** III 14.21, 30.11, **3.** III 38.17, ***Р.*** **з пори 1.** III 20.13.

ПОРАДИТИ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **порадьте 1.** III 338.37, **порадывше 2.** VII (кн. I) 38.25.

ПОРАТИСЯ, ПОРАТИСЬ (3). *Див. осн.*

◊ **пораєтся** III 98.33, **порайтесь** III 32.25, **поралась бы** III 83.33.

ПОРАЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **порай** III 18.3.

ПОРАЯТИСЯ (1). *Порадитися.* [Стеха]: А якби не крився та **пораявся** б зо мною отак тижнів за два до свят, то певна уже була б річ III 5.14.

ПОРІГ (4). *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (2). [Хома]: Шутки — тесть полковника!.. А що далі — се наше діло. Аби б через **поріг,** то ми й за **поріг** глянем. III 13.11.

◊ ***Одн. З.*** **за поріг** III 41.33, *у приказці* III 13.11, **на поріг** III 15.32, **через поріг** *у приказці* III 13.11.

ПОРОДНИТИСЯ (1). *Стати ріднею кому-н.* [Хома]: Аби б тільки ти мені своїми хитрощами помогла **породнитися** з полковником, а там уже що буде — побачимо. III 13.6.

ПОРОСТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **поросла** V 23.29.

ПОРОСЯ (4). *Див. осн.* **ПОРОСЯТА.**

◊ ***Одн. Н.*** **порося** III 152.42, ***З.*** **порося** III 94.9, VI 65.13, **на порося** III 349.36.

ПОРОША (2). *Сніг, що тільки-но випав.* [Сват]: Раз дома у нашій землі випала **пороша.** III 17.15. [Сват]: Тут вп'ять випала **пороша.** III 17.32.

ПОРФІРИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **порфиры** VII (кн. I) 39.8.

ПОСАДИТИ (2). *Див. осн.* **1., 4.**

◊ **посадылы 4.** III 180.12, **посажу 1.** III 46.11.

ПО-СВОЄМУ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **по-своєму** III 11.16.

ПОСВЯТИТИ (1). [Стеха]: і скотині гріх їсти у такий великий празник, поки пасок не **посвятять,** а не то що людям. III 36. 19.

ПОСЕРЕД (1). *Див. осн.*

◊ **посеред** IV 221.35.

ПОСИДІТИ (1). *У спол.* **посидіти** *у чиїй* ш к у р і — *побувати у такому становищі, як хто-н. інший.* [Назар]: О, якби ти **посидів** у моїй ш к у р і! III 28.16. *Див. ще осн.*

ПОСИЛАТИ (2). *Див. осн.* **ПОСИЛАТЬ 2.**

◊ **посилає** III 19.20, **посыла** VII (кн. I) 39.32.

ПОСЛАТЬ (7). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **послать 1.** III 9.29, 122.13, **2.** III 129.5, **послав 2.** III 20.4, **пошлемо 2.** III 46.31, **пошли 3.** III 19.10, **пошлить 2.** III 129.7.

ПОСЛИ (1). Из Царяграда, из Варшавы и Москвы, прыбувалы **послы** VII (кн. I) 39.5.

ПОСЛІ (1). *Присл. Потім.* [Назар]: Ти певний друг! [Гнат]: Ну, об сьому **послі.** III 31.33.

ПОСЛІДНІЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** (в) **послідній** III 12.21.

ПОСЛУХАТЬ (8). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **послухаю 1.** *повт.* III 40.22 (2 р.), **2.** III 30.31, **послухай 2.** III 13.27, 15.18, 31.18, **послухайте 1.** III 13.36, 21.21.

ПОСМІТИ (3). *Насмілитися.* [Гнат]: Сю корчму і днем люди хрестячись обходять, а вночі ніхто не **посміє** III 32.25. *Образн.* (1). [Назар]: Коли ти будеш зо мною, то смерть не **посміє** і в хату нашу заглянуть. III 46.14.

◊ **посміє** III 32.25, *образн.* III 46.14, **посмів (б)** III 40.29.

ПОСМІХ (1). *У спол.* д а т и с е б е н а **посміх** — *дозволити сміятися з себе.* [Назар]: Згадай іще, що я той самий, хто й самому гетьману не д а с т ь с е б е н а **посміх!** III 20.14.

ПОСМІЯТЬСЯ (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **посміяться 1.** III 27.3, **посміємося 2.** III 27.5.

ПОСНІДАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **поснидаем** V 69.1, **поснидавши** III 121.6.

ПОСОВІТУВАТИСЯ (1). *Порадитися.* [Гнат]: Подивимся, як люди добрі веселяться, та **посовітуемся**, куди йти. III 28.19.

ПОСПІВАТИ (1). Иды и ты, моя доненько, на улыцю, **поспивай** з дивчатамы. III 77.39.

ПОСПІТИ (1). *Встигнути. У приказці.* [Гнат]: **Поспіємо** ще з козами на торг. III 38.10.

ПОСТАВЕЦЬ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **с поставцом** III 74.8, 153.1.

ПОСТАВИТЬ (5). **3., 6.—7.** *Див. осн.* **3., 6.—7.**

8. *Про випивку, закуску* (1). [Стеха]: Та вже де не візьму [слив'янку], до сього вам діла нема, а **поставлю.** III 42.6.

◆ *У спол.* **поставити** н а с в о й о м у (1). [Стеха]: Сердешна панночка! А як я плакала, як просила! Ні, таки н а с в о й о м у **поставив** старий сатана. III 35.15.

◊ **поставив 6.** III 36.17, **7.** III 29.4, *у спол.* III 35.15, **поставлю 3.** III 42.6, **8.** III 46.31.

ПОСТЕЛИТИ (1).— Я ляжу спать, мамо.— Пострывай же, я тоби постелю **постелю.** III 78.1.

ПОСТЕЛЯ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **постелю** III 78.1, IV 49.29.

ПОСТОЯТЬ (3). **1.** *Див. осн.*

2. *У формі 2 ос. наказ. сп.* **постій** *у знач. «почекай»* (2). [Назар] *(удерживает его):* **Постій,** дай ще слово скажу. III 23.21. [Галя]: **Постій,** я пришпилю стьонжку. Знаєш, як на весіллі бува у молодого? III 48.17.

◊ **постоимо 1.** III 78.10, **постій 2.** III 23.21, 48.17.

ПОСТРИВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **пострывай** III 78.1.

ПОСТРІЧАТИСЯ, ПОСТРІЧАТИСЬ (3). *Зустрітися.* [Галя] *(В восторге поет и пляшет):* Я його боялась... Що ж опісля сталось? На улиці **пострічалась** Та й поцілувалась. III 8.32. *Образн.* (2). [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* Зоря з місяцем над долиною **Пострічалася** III 25.16.

◊ **пострічалася** *образн.* III 25.16, 26.8, **пострічалась** III 8.32.

ПОСУДИТИ (1). *Порозмислити, обміркувати.* громада, порадывше и **посудывше** добре и давше мир ворогам чи то кару, розходыця пьючи по чарци позвовои. VII (кн. I) 38.25.

ПОСУМУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **посумує** III 5.26.

ПОСУПИТИСЬ (1). [Хома]: Ну, годі ж тобі, дочко, **посупившись** стояти III 18.13.

ПОТАЛА (1). *У спол.* н а **поталу** н е д а в а т и — *не віддавати на наругу. Образн.* Она [Украина] своей славы н а **поталу** н е д а в а л а, ворога деспота под ноги топтала и свободная, нерастленная умирала. IV 262.20.

ПОТАНЦЮВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **потанцюєм** III 42.28.

ПО-ТВОЄМУ (2). *Присл.* **1.** *На твою думку* (1). [Хома]: Так, **по-твоєму,** молодий — краще? [Галя]: Ото ж пак! III 14.15. **2.** *Так, як ти хочеш* (1).— Ну, та нехай, нехай уже буде **по-твоему,**— говорил скороговоркою Никифор Федорович. IV 33.40.

ПОТЕМНІТИ (1). *Безособ.* [Галя]: У мене в очах так і **потемніє...** Я заплачу, заплачу, так важко на серці стане III 45.24.

ПОТИЛИЦЯ (1). *У спол.* гнати у **потилицю** (1). [Хома]: Іди ж та не забудь сказати, що коли прийдуть колядувати, так щоб гнали їх у **потилицю.** III 16.6.

ПОТІМ (2). *Див. осн.*

◊ **потім** III 12.20, 31.2.

ПОТОКИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Потоки** VII (кн. II) 16.4.

ПОТРУЇТИ (1). [Сват]: Ми вам такої халепи натворили, що боїмося, щоб ви нас не **потруїли...** III 19.7.

ПОТЯГТИ (1). *Див. осн.*

◊ **потягли** V 160.24.

ПОХВАЛЯТИСЬ (1). *Нахвалятися.* [Сват]: Він і сам прилетить, як зачує, що так **похваляєтесь.** III 18.33.

ПОХІД (2). *Див. осн.* **ПОХІД[1] 2.**

◊ ***Одн. Р.*** **из походу** IV 314.9, ***Мн. З.*** **про походи** III 8.14.

ПОХОВАТИ, ПОХОВАТЬ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **поховать** III 235.5, **поховають** III 53.2, **поховай** III 53.12.

ПО-ЦИСАРСЬКОМУ (1), **ПО-ЦИСАРСЬКИ** (1). *По-австрійському.* От я подхожу до цысарця та й говорю ему **по-цысарскому** III 312.5.— То-то,— говорю ему **по-цысарски,**— не хвалыться було, йдучи на рать... III 312.9.

ПОЦІЛУВАТИ (2). *Див. осн.* **ПОЦІЛУВАТЬ.**

◊ **поціловати** III 36.32, **поцілуй** III 47.17.

ПОЦІЛУВАТИСЯ, ПОЦІЛУВАТИСЬ (2). *Див. осн.* **ПОЦІЛУВАТИСЬ.**

◊ **поцілувалась** III 8.33, **поцілуйтеся** III 53.34.

ПОЧАТИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **почати** III 10.21, **почну** III 29.11, **почне** III 38.34.

ПОЧІПЛЯТИ (1). [Хома]: Що ти не всі стрічки **почіпляла?** ..Ти знаєш, ми сьогодні старостів сподіваємось? III 13.26.

ПОЧОТ (2). [Хома]: Шутки — тесть полковника! ..І слава, і **почот,** і червінці до себе гарбай: все твоє. III 13.13. [Хома]: Може, коли захочеться **почоту,** поваження, поклонів. Кому ж се звичайніше? Полковниці... III 14.22.

ПОЧУМАКУВАТИ (1). *Побути чумаком.* Рано, рано [одружуватися], сыну. Ты сначала погуляй, попарубкуй немного, **почумакуй** III 126.31. *Див. ще осн.*

ПО-ЧУМАЦЬКИ (1). *Див. осн.* **ПО-ЧУМАЦЬКОМУ.**

◊ **по-чумацки** IV 34.37.

ПОШКОДИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **пошкодыть** III 86.11.

ПОШТА (1). *Див. осн.* **ПОЧТА 1.**

◊ ***Одн. М.*** **по пошти** IV 40.4.

ПОШУКАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **пошукай** III 27.10.

ПОЯС (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **пояс** III 51.29, ***З.*** **за пояс** III 48.14.

ПРАВДА (10). *Див. осн.* **1.—3.**

◆ *У спол.* нігде **правди** сховать (1). А вы таки, Микитовна, булы колысь, нигде **правды** сховать, таки добре дзындзюрысти III 178.4.

◊ ***Одн. Н.*** **правда 2.** III 14.19, 21.23, **3.** III 14.7, 21.31, 48.4, 174.31, ***Р.*** **правды 1.** III 331.32, *у спол.* III 178.4, ***З.*** **правду 1.** III 24.5, **2.** III 29.10.

ПРАВДИВИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **правдивий** III 21.24.

ПРАВЕДНО (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **праведно** III 34.7.

ПРАВИТИ (1). *Продовжувати говорити (повторювати) одне й те ж* (1). Хоть кол на голове теши, а он всё свое **правыть** III 173.16. *Див. ще осн.* **2.**

ПРАВНУКИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **правнуків** III 19.11.

ПРАВУВАТИ (1). *Прямувати.* А что, я думаю, в Ерусалим **правуете,** странниче? IV 36.10.

ПРАЗНИК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **празника** III 13.31, ***З.*** **у празник** III 36.18.

ПРАЗНИКУВАТИ (1). *Святкувати. Образн.* [Назар]: А ніч то, ніч! Неначе **празникує** наше щастя. Тиха, світла III 47.22.

ПРАТИ[1] (1). *Див. осн.* **ПРАТИ.**

◊ **прала** III 116.3.

ПРАТИ[2] (1). *Див. осн.* **ПРАТЬ.**

◊ **прати** V 66.28.

ПРАЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **працею** III 195.22.

ПРЕКРАСНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **прекрасний** III 19.23.

ПРЕСВЯТИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **пресвятая** III 85.30.

ПРЕЧИСТА (2). *Див. осн.* **ПРЕЧИСТИЙ 2.**

◊ ***Одн. Р.*** **после пречистои** III 176.14, ***Д.*** **к пречистий** III 73.9.

ПРИ (3). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **при 1.** III 91.23, **2.** III 29.5, **3.** III 24.3.

ПРИБЛУДА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **приблудою** III 168.42, 169.22, ***К.*** **приблудо** *зверт.* III 168.40.

ПРИБОРКАНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **приборканою** *образн.* V 169.7.

ПРИБРАНО (1). *Присудк.* [Стеха]: А що? як **прибрано?..** Тим бо й ба! III 6.2.

ПРИБУВАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **прыбувалы** VII (кн. I) 39.5.

ПРИВЕЗТИ (3). *Див. осн.*

◊ **привезлы** III 185.7, **привезе** III 128.16, **привезы** III 126.31.

ПРИВІТ (1). [Хома]: ти, Галю, не гуляй, в корці меду наливай та гостям піднеси хліба-солі, проси з **привітом** і з ласкою. III 19.2.

ПРИВІТАТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **привитала** III 96.29, **привітаю** III 38.37.

ПРИГОВОРКИ (1). [Стеха]: Ну лишень, якунебудь пісеньку з **приговорками** або казочку-страховиночку, щоб цілу ніч не заснулось. III 39.23.

ПРИГОРНУТИ (1). А хто мене на сим свити без тебе **пригорне.** VII (кн. II) 20.15. *Див. ще осн.*

ПРИДАНЕ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **приданого** III 15.20, ***З.*** **придане** III 18.25.

ПРИДБАТИ (2). *Див. осн.*

◊ **придбала** III 18.15, 18.25.

ПРИДУМАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **придумаю** III 35.13.

ПРИЗВОЛЯТИСЬ (1). [Сват]: Ми вам такої халепи натворили, що боїмося, щоб ви нас не потруїли... **Призволяйтесь** самі. III 19.7.

ПРИЗНАТЬСЯ (1). *Див. осн.* **ПРИЗНАТИСЯ 3.**

◊ **признаться** III 26.30.

ПРИЗЬБА (7). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **с призбы** III 81.1, IV 39.24, ***М.*** **на призбе** III 77.29, 79.31, 80.9, 117.38, 191.12.

ПРИЇХАТЬ (6). *Див. осн.*

◊ **приїхали** *повт.* III 16.28 (2 р.), **приїде** III 8.7, **приїдемо** *повт.* III 46.25 (2 р.), **приїдуть** III 10.2.

ПРИЙМАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **приймаємо** III 18.10.

ПРИЙТИ (17). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **прийшов 2.** III 18.12, **прыйшов 1.** III 311.38, IV 314.9, *повт.* III 168.38 (2 р.), **прийшла 1.** III 25.19, **прийшли 1.** III 20.3, 27.2, 37.33, **прийдеш 1.** III 16.30, **прийде 1.** III 34.26, **2.** III 14.21, 30.11, **прийдемо 1.** IV 296.35, **прийдуть 1.** III 7.8, 16.5, 34.28.

ПРИКАЗУВАТИ (1). *Наказувати.* [Назар]: Я ввесь твій: говори, **приказуй.** III 31.35.

ПРИКИНУТИСЯ (1). *Удати з себе.* [Назар]: Друг ти мій добрий, вірний мій, ти ж таки плакав колинебудь: плач зо мною тепер; хоч **прикинься,** та плач. III 29.28.

ПРИКЛАДАТЬ (1). [Хома]: Прийшов і наш черед доладу слово **прикладать.** III 18.12.

ПРИЛЕТІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **прилетить** *перен.* III 18.33.

ПРИЛУКА (1). *Див. осн.* **ПРИЛУКИ.**

◊ ***Одн. Р.*** **з Прилуки** III 196.39.

ПРИМІРОМ (1). *Наприклад.* [Хома]: Може, коли захочеться почоту, поваження, поклонів. Кому ж се звичайніше? Полковниці... се я так **примiром** говорю... III 14 23.

ПРИНЕСТИ (2). *Див. осн.* **1.** *Ще у спол.* г а с п и д **приніс** — *про появу когось небажаного* (1). Коли б тільки який г а с п и д не **приніс** того горобця безперого! III 16.20.

◊ **приніс** *у спол.* III 16.20, **принеси** III 42.13.

ПРИПАСТИ (1). *У спол.* н у ж д а **припаде** — *буде дуже потрібно.* [Стеха]: Чи мало що люди обіщають, коли їм **припаде** н у ж д а? III 11.13.

ПРИПІЧОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **под прыпичком** III 110.6.

ПРИПОМНИТИ (1). *Пригадати.* Как бо его зовуть, того помищика, кат ёго возьмы? Никифор Федорович, вы чи не **припомныте?** IV 45.39.

ПРИСЛАНО (1). *Присудк.* Куда це вы гробык несете? У Дигтярях священык умер,

поховать никому буде, бо нового попа ще не **прыслано.** III 235.6.

ПРИСЛАТЬ (5). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **прислав 1.** VII (кн. I) 39.7, **2.** III 20.18, **прыслалы 1.** IV 32.3, 32.16, **пришлю 1.** VI 23.9.

ПРИСНИТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **нехай присняться** III 52.14.

ПРИСТАВИТИСЯ (1). *Уявитися, здатися.* [Галя]: мені **приставиться,** що ти в Чигирині перед гетьманськими хоромами на вороному коні гарцюєш III 45.21.

ПРИСТАТИ (2). *Бути до лиця, підійти.* [Назар]: Мені одно, куди не поведеш. [Гнат]: Чи **пристали** ж козаку такі речі? III 28.23. [Хозяйка]: яким вітром, яким шляхом занесло вас у мою хату? [Гнат]: Не питайся, голубко, стара будеш, хоч се, признаться, і не **пристало** твоїй пиці. III 26.31.

ПРИСТИДИТИ (1). *Присоромити.* [Хома]: Бачите ви, ловці-молодці, чого ви натворили? Мене старого з дочкою **пристидили!..** III 18.9.

ПРИСТРОЇТИ (1). *Влаштувати.* [Хозяйка]: Як то він дочку свою ще **пристроїть?** Бач, у полковниці лізе! III 26.17.

ПРИСТУПИТИ (1). *Підійти, звернутися.* — Я сам бачу,— сказал он,— що мы свои, та не знаю, як до вас **приступыты.** V 67.40.

ПРИСУДИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **присудыла** VII (кн. I) 39.9.

ПРИТИКИ (1). *Див. осн.* **ПРИТИКА.**

◊ ***Мн. З.*** **притыки** III 128.23.

ПРИТУЛИХА (2). Неси ж их, Парасковие, в дом наш, а я тым часом пошлю в город за **Притулыхою,** пускай она их посвоему в травах искупает IV 11.39. Ну, так отнеси ж их! А я пошлю Клыма за **Притулыхою** IV 11.43.

ПРИХИЛИТИСЬ (1). *Див. осн.* **3.**

◊ **прихилысь** III 95.4.

ПРИЧЕПУРИТИСЯ (2). *Див. осн.*

◊ **причепурився** V 119.7, **причепурился** V 122.25.

ПРИЧИННА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **причинна** *у назві* V 188.32, 227.38.

ПРИЧІЛОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на прычилку** III 167.4.

ПРИШВИ (1). *Передки чобіт.* Однажды дал мне какой-то мужик за прочтение псалтиря на **пришвы** ременю III 171.27.

ПРИШИТИЙ (1). Морда.. здавалась червонишою од воротныка, шо **пришитый** до ёго мундира. III 180.15.

ПРИШПИЛИТИ (1). [Галя]: Постій, я **пришпилю** стьонжку. III 48.17. *Див. ще осн.*

ПРИЯТЕЛЬ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **приятеля** VI 71.20, ***К.*** **приятелю** *зверт.* III 52.13, 153.27.

ПРИЯТЕЛЬКА (1). *У прикл. спол.* **приятелька**-шинкарка. Бедняжка.. забежала к своей щирой **приятельке**-шинкарке. III 112.24.

ПРО (25). *Див. осн.* **1.**

◊ **про** III 7.20, 8.9 (2 р.), 8.14 (2 р.), 8.15 (2 р.), 13.18 (2 р.), 26.10, 26.23, 32.10, 34.33, 45.21, 46.22, 46.28, 46.29 (2 р.), 48.29, 49.22, 175.33, VI 123.16 (2 р.), *повт.* III 46.29 (2 р.).

ПРОБІ (1). *Вставн. Для підсилення прохання.* [Сват]: **Пробі,** оддайте нашому князю куницю, вашу красну дівицю. III 17.36.

ПРОВАДИТИ (2). **1.** *Див. осн.*

2. *Образн.* (1). чи далеко бог **провадыть?** III 173.22.

◊ **провадыть 1.** III 179.31, **2.** III 173.22.

ПРОВОРНІШЕ (1). *Присл. Швидше.* [Назар]: Добре, тільки і ти **проворніше.** [Гнат]: За мене не бійсь. III 37.23.

ПРОГНІВИТИ (2). [Галя] *(обнимая ноги отца):* Чим я вас **прогнівила?** III 23.24. [Галя]: Тату, тату! Убий, убий мене! Винна я; я **прогнівила** тебе... III 50.21.

ПРОГРАТИ (1). — Что проиграл? — спросил я входящего Прохора.— И кони, и коляску, и Корния. Нашому Ивану Ивановичу.— А до вечора,— прибавил он,— може бог поможе, и себе **програе.** IV 289.7.

ПРОДАВАТИ (1). *Образн.* [Назар]: Бідненька! Він **продавав** тебе, а ти нічого й не знала. III 45.7. *Див. ще осн.*

ПРОДАЖА (1). — Пыйте [шампанське],— говорит,— так, хоч купайтеся в ёму, а **продажи** нема. IV 36.36.

ПРОДАЖНІЙ (1). Чи не **продажня** у вас оця музыка? III 315.37.

ПРОДАТЬ (3). *Див. осн. Ще образн.* (1). [Стеха]: Чи не махнули вони собі? То-то буде добре! За два червінці **продать** своє щастя... III 43.9.

◊ **продать** *образн.* III 43.9, **продала** IV 43.35, 44.5

ПРОЙТИ (2). [Сват]: всі царства й государства **пройшли,** а все куниці не знайшли. III 17.25. А по селу так любо было по улице **пройты:** хаты чистые, белые III 176.32.

ПРОКВИЛЯТИ (1). *У прикл. спол.* квилити-**проквиляти.** На мори сынему, на камени билому Ясный сокил квылыть-**проквыляе** IV 237.15.

ПРОКИНУТИСЯ, ПРОКИНУТИСЬ (4). *Див. осн.* **1.**

◊ **прокинувсь** III 46.36, **прокинеться** III 43.25, 44.10, **прокинься** III 51.33.

ПРОКЛИНАТИ (3). *Див. осн.*

◊ **проклинати** IV 246.23,**проклынае** III 183.3, **нехай проклинає** III 44.17.

ПРОКЛЯСТИ (1). *Див. осн.*

◊ **проклене** III 44.15.

ПРОКЛЯТИЙ (9). *Див. осн.* **ПРОКЛЯТИЙ**[1].

◊ ***Одн. Н.*** **проклятий** III 27.10, 52.20, 53.25, **проклята** III 180.2, IV 40.9, **проклятая** IV 263.20, ***З.*** **проклятого** V 69.2, **прокляту** III 33.15, 34.9.

ПРОМІНЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **проміняв** *образн.* III 34.13.

ПРОМОВИТИ (2). *Див. осн.*

◊ **промов** III 21.12, 45.28.

ПРОМОВИТИСЯ (1). *Проговоритися.* [Хома]: Вона думатиме, що Назар свата, здуру і согласиться; старости не **промовляться** III 16.17.

ПРОПАСНИЦЯ (1). Только не доходя уже Прилуки, именно в Дубовому Гаи, занемогла [Лукия] **пропасныцею.** III 128.42.

ПРОПАСТИ (6). *Див. осн.* **1., 3.**

◆ *У спол.* пиши **пропало** — *виражає неминучість якої-н. утрати, невдачі та под.* (1). [Хома]: Коли б тільки який гаспид не приніс того горобця безперого! Тоді пиши **пропало.** Наробить бешкету! III 16.20.

◊ **пропав 1.** VIII 42.5, **пропала 1.** III 49.30, **пропало 3.** III 43.13, *у спол.* III 16.20, **пропаду 1.** III 338.41, **пропаде 1.** V 64.22.

ПРОПИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **пропила** III 39.17.

ПРОПУСКАТЬ (1). *Див. осн.* **ПРОПУСКАТИ.**

◊ **пропускать** III 40.18.

ПРОПУСТИТИ (2). *Повт.* [Голоса]: **Пропустіть, пропустіть** — музики йдуть. III 37.13.

ПРОСВАТАНИЙ (1). [Хома]: Вона **просватана** за чигиринського полковника. III 20.24.

ПРОСИТЬ (25). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще у спол.* милості **просимо** — *ввічливе запрошення* (4). [Хома]: Милості **просимо.** Просимо сідати. III 19.33. **Просымо** мылосты в хату. III 316.8.

◊ **просыть 1.** IV 37.20, **прошу 1.** VI 122.29, **2.** III 121.1, **просиш 1.** III 23.17, **просить 1.** VI 122.37, **просимо 2.** III 17.9, 18.35, 19.33, 104.1, 318.6, *у спол.* III 19.33, 98.13, 105.20, **просымо 2.** III 83.40, 173.30, 173.34, 310.17, *у спол.* III 316.8, **просив 1.** III 47.9, 47.12, **просила 1.** III 35.15, **проситиму 1.** VI 123.13, **проси 1.** III 53.26, **2.** III 19.2, **просіте 1.** III 17.22.

ПРОСПАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **нехай проспиться** III 52.5.

ПРОСТИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. Н.*** **прости** III 174.27.

ПРОСТИТИ (11). *Див. осн.* **1.**

◊ **простить** III 45.11, 47.7, **прости** III 23.4, 23.5, 31.27, 45.7, **просты** III 178.7, *повт.* III 131.38 (2 р.), V 47.25 (2 р.).

ПРОСТО (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **просто** III 197.15.

ПРОСЬБА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **просьба** III 35.4, 35.6.

ПРОТИВ (1), **ПРОТИВУ** (1). *Див. осн.*

◊ **против** X 10.10. **противу** *у спол.* V 66.29.

ПРОТКНУТИ (1). *Проколоти.* [Стеха]: Старший брат.. пішов підкинуть волам сіна, та замість сіна **проткнув** вилами свого меншого брата III 36.16.

ПРОТОПТАТИ (2). *Образн.* [Хозяйка]: От Стодоля молодець! Я його знаю, він **протопче** стежку через полковничий садок. Та й дурний би був, коли б не **протоптав.** III 26.21.

ПРОХОР (11).— Должен быть хороший человек, когда брат полюбил.— Родной внук вашему **Прохору,**— сказая я. IV 285.21. *Зверт.* (7). [Хома] *(в ужасе):* **Прохор,** Максим, Іван, Стехо! Гей, хто там є? III 21.8. *Зверт., повт.* (2).— **Прохоре! Прохоре!** — закричал я, выбегая в переднюю, IV 320.23.

◊ ***Одн. Н.*** **Прохор** IV 302.14, ***Д.*** **Прохору** IV 285.21, ***К.*** **Прохоре** *зверт.* IV 280.35, 281.30, 282.10, 287.17, 290.38, 317.20, *зверт., повт.* IV 320.23 (2 р.), **Прохор** *зверт.* III 21.8.

ПРОЧИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **прочеє** *субст.* III 10.19.

ПРОЧИТАТИ (1). *Ірон.* [Стеха]: Їх бог так і поставив укупці на місяці, на вид усьому хрещеному миру.. [Хозяйка] *(насмешливо):* Ач як мудро **прочитала!** III 36.21. *Див. ще осн.*

ПРОЧНУТИСЯ (1). *Опам'ятатися, отямитися.* [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* Ой не спала ж я, все верзлась мені Нічка темная І вишневий сад, очі карії, Брови чорнії. На зорі-зорі я **прочнулася** III 25.27.

ПРОЧУМАТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **прочумається** III 52.8.

ПРОЧУНЯТИСЯ (1). *Опам'ятатися, отямитися. Фам.* [Гнат]: Насилу **прочунявся.** Та куди ж ти, навіжений? III 30.34.

ПРОЧУТИ (1). *Див. осн.*

◊ **прочули** III 37.32.

ПРОЩАТИ (15). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **прощають 1.** III 53.29, **прощай 1.** III 53.24, **2.** III 23.18, 38.18, 53.13, VI 72.29, *повт.* III 23.31 (2 р.), 24.4, 24.5, 38.20, 38.21, **прощайте 2.** IV 280.36, *повт.* III 38.18 (2 р.).

ПРОЩАТИСЬ (1). *Образн.* [Гнат]: Копайте яму! *(До Хоми, прицілившись.)* Лукавий чоловіче.. **Прощайсь** з білим світом III 53.11. *Див. ще осн.*

ПРУДКИЙ (1). *Ірон.* [Стеха]: Я боюсь? Хочеш, зараз піду на гробовище?.. [В толпе]: **Прудка** дуже! За поріг не вийдеш, умреш. III 41.33.

ПРЯЖА (1). [Сват]: Спасибі ж батькові.. Спасибі й тобі, дівко, що рано вставала, тонку **пряжу** пряла, придане придбала. III 18.24.

ПРЯЖИТИ (1). — Марто! — крикнул он, вставая со скамьи.— **Пряжи** яешню с колбасою! III 105.24.

ПРЯМУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **прямувалы** III 129.34.

ПРЯСТИ (2). *Див. осн.*

◊ **прясти** III 18.15, **пряла** III 18.25.

ПТАШЕЧКА (5). *Форма пестливого звертання.* [Назар]: Не бійсь, моя **пташечко,** нічого, поки я з тобою. III 44.26. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. К.*** **пташечко** III 23.30, 44.26, 51.32, 85.6, IV 314.33.

ПТИЦЯ (1). *Фольк.* [Кобзарь]: стоїть гора висока; а в тій горі нора глибока; в норі сидить не звір, не **птиця** — турецька цариця. III 41.4.

ПУЗАТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** (замість) **пузатого** III 31.17.

ПУСКАТЬ (3). *Див. осн.* **2.**

◆ *У спол.* (2): а) **пускати** м а н у — *морочити, дурити* (1).— Я сам бачу,— сказал он, що мы свои, та не знаю, як до вас приступыты, бо вы все то з офицерами, то з ляхами тощо.. Може воно й сам якийнебудь лях, та так тилько м а н у **пускае.** V 67.42; б) **пускать** п о с в і т у (1). Насчет винокурни, когда спросил у него,.. [токовой ответил?]: — Зачем,— говóрить:— что[бы] пьяныць голых **пускать** п о с в и т у? Не нужно! III 212.41.

◊ **пускать** *у спол.* б) III 212.41, **пускає** *у спол.* а) V 67.42,**пускали 2.** III 19.26.

ПУСТИТИ (5). *Див. осн.* **ПУСТИТЬ 1.**

◊ **пусти** III 30.32, 31.5, 53.19, **пустіть** III 12.21, 36.27.

ПУСТКА (16). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **пустка** III 141.30, 158.22, *повт.* III 101.24 (2 р.), 109.13 (2 р.), 121.39 (2 р.), ***Р.*** **пустки** III 140.36, ***З.*** **пустку** III 148.27, 148.30, *у назві* V 149.3, **в пустку** III 141.16, 148.22, **на пустку** III 122.18, ***О.*** **пусткою** III 184.24.

ПУСТУВАТИ (3). *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (2). Целый день покою не дал [Марко] бедной Лукии. **Пустуе,** и цилый день **пустуе** III 90.35.

◊ **пустуе** III 90.19, *повт.* III 90.35 (2 р.).

ПУТНІЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **путнього** III 21.27, 31.19.

ПУХНУТИ (1). А дети-то, бедные дети! просто **пухлы** з голоду. III 183.39.

П'ЯНИЙ (2), **П'ЯН** (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **пьяный** III 95.6, **пьян** V 65.31, ***Мн. Н.*** **пьяни** III 183.15.

П'ЯНИЦЯ (7). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **пьяныця** III 85.24, 87.16, IV 41.14, 45.36, ***К.*** **пьяныце** *зверт.* III 101.17, ***Мн. З.*** **пьяныць** III 212.41, ***К.*** **пьяныци** *зверт.* IV 42.5.

П'ЯНИЧКА (1). *Зневажл.* Ну скажи! скажи ты мне, где ты видел, чтоб из школы добро вышло? Так, выйдет какой-нибудь **пьянычка,** а может, еще и вор, боже обороны III 121.19.

П'ЯТИ (1). *У спол.* н а з а д **п'ятами.** — Поедем домой? — спросил я кучера.— Поидемо н а з а д **пъятамы,**— отвечал он с неудовольствием IV 288.28. *Див. ще осн.*

Р

РАД *див.* **РАДИЙ.**

РАДА (7). *Див. осн.* **1.,** *у спол.* а), б).

◊ ***Одн. Н.*** **рада 1.** III 172.17, VII (кн. I) 39.8, ***Р.*** **рады** *у спол.* а) III 87.17, *у спол.* б) IV 302.16, ***Д.*** **к раде 1.** *у назві* V 116.7, ***З.*** **раду 1.** *у назві* V 122.5, **на раду 1.** VII (кн. I) 38.24.

РАДИ (1). *Див. осн.* **1.** *у спол.* а).

◊ **ради** III 40.34.

РАДИЙ, РАД (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **рад 2.** III 30.5, **рада 1.** III 16.2, ***Мн. Н.*** **ради 1.** III 173.28.

РАДІСТЬ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **радість 1.** III 44.32, ***З.*** **радість 1.** III 22.10, ***К.*** **радість 2.** *зверт.* III 47.20.

РАЗ [1] (10). *Див. осн.* **РАЗ** [1] **1.**, *у спол.* а), **2.**, *у спол.*

◊ ***Одн. Р.*** **до разу 2.** *у спол.* V 67.7, ***З.*** **раз 1.** III 16.8, 16.10, 29.32, 45.29, 80.37, 80.38, VI 23.11, *у спол.* а) III 5.27, **2.** III 52.27.

РАЗ [2] (3). *Див. осн.* **РАЗ** [2].

◊ **раз** III 17.15, 178.15, 180.7.

РАЗОМ (1). *Див. осн.* **3.**

◊ **разом** III 91.12.

РАЗОЧОК (1). *Див. осн.* **РАЗОЧОК** [1].

◊ ***Одн. З.*** **в разочок** III 12.21.

РАЙ (4). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (1). [Гнат] *(Назару):* А ти справді не будеш пить? [Назар]: Не буду. [Гнат]: Вольному воля, а спасеному **рай.** III 34.6. **2.** *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **рай 1.** *у приказці* III 34.6, ***Р.*** **из раю 1.** V 23.28, ***З.*** **у (в) рай 1.** V 23.28, **2.** III 46.2.

РАНЕНЬКО (1). *Див. осн.*

◊ **раненько** V 69.1.

РАНО [1] (3). *Див. осн.* **РАНО 1.—2.**

◊ **рано 1.** III 18.23, 18.24, **2.** III 28.18.

РАНО [2] (1). *Ранок. У спол.* доброго **рана.**— Доброго **рана,**— сказал я ей кланяясь. IV 284.9.

РАНОК (1). С самого **ранку** на ногах, як той хорт на ловли! IV 302.21.

РАТЬ (1). *У приказці.*— То-то,— говорю ему по-цысарски,— не хвалыться було, йдучи на **рать...** III 312.10.

РВАТИ (2). *Див. осн.* **3.**

◊ **рвеш** III 51.11, **рвіть** III 50.7.

РВАТИСЯ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **рветься** III 29.29.

РЕВІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **реве** III 341.3.

РЕВНИВИЙ (1). [Стеха]: Молодий... та що й казать? нікуди не годиться, а до того ще докучливий та **ревнивий,** а старий — тихий-тихий і покірний. III 12.14.

РЕЄСТР (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Д.*** **по реєстру** VI 23.1.

РЕКТОР (1). [Гнат]: мене в Братстві випарили різками, як отець **ректор** піймав у мене за халявою його мудрі вірші. III 29.19.

РЕМІНЬ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **ременю** III 171.27, ***О.*** **ременем** III 182.42.

РЕЧІ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **речі** III 28.23, ***З.*** **речі** III 17.19.

РЕШЕТО (1). *У порівн.* входит в комнату драгун, высоченный, усатый, а морда, неначе тее **решето,** гладка III 180.14.

РИБА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **риба** III 5.8, ***О.*** **рыбою** IV 36.13.

РИБАЛКИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Мн. Н.*** **рибалки** III 17.11, 17.14.

РИБКА (3). *Див. осн. Ще у приказці* (1). [Хома]: Закинь тільки удочку, сама **рибка** піде. Шутки — тесть полковника!.. III 13.9.

◊ ***Одн. Н.*** **рибка** *у приказці* III 13.9, ***К.*** **рыбко** *зверт.* III 112.14, IV 314.33.

РИБОНЬКА (1). *Образн.* Вот уже дочиталась она, моя **рыбонька,** как того Юрия-запорожца закувалы в кайданы III 180.11. *Див. ще осн.*

РИБОЧКА (1). *Форма пестливого звертання.* Ну, скажи ж мени, моя горлыце, живо ли оно, здорово ли оно, моя **рыбочко.** III 111.23.

РИДАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **ридав** III 30.4.

РІВНІШ (1). *У прислів'ї.* [Хома]: Не дуже треба плошати, бо береженого бог береже, або — як там ще кажуть — **рівніш** згладиш, тісніш ляжеш. III 16.25.

РІВНЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **рівня** III 42.24.

РІДНИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **рідний** III 53.23, ***Р.*** **рідного** III 27.30, **(до) рідної** III 22.8.

РІДНЯ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **ридня** IV 37.22.

РІЗАНА (2). *Назва села.* На мой спрос Андрий отвечал, что он губернии Киевской.., из села **Ризанои** V 67.36.

◊ ***Одн. Р.*** **из Ризанои** V 67.36, ***М.*** **в Ризаний** V 67.37.

РІЗАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **ріж** III 22.18.

РІЗДВО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на різдво** III 13.31.

РІЗКИ (1). [Гнат]: мене в Братстві випарили **різками**, як отець ректор піймав у мене за халявою його мудрі вірші. III 29.19.

РІК (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **року** III 172.24, IV 37.36, VII (кн. I) 39.4, VII (кн. II) 11.7.

РІКА (2). *У прикл. спол.* Дунай-**ріка**. [Хозяйка] *(Покачавши грустно головой, поет):* За Дунай-**ріку** чорнобривий твій На гнідім коні Полетів орлом!.. III 25.29. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **зза ріки** III 26.4, ***З.*** **за ріку** III 25.29.

РІЧ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **річ** III 5.15, ***Р.*** **речі** III 16.12, ***З.*** **на рич** VII (кн I) 39.32.

РІЧКА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **ричка** III 130.3, V 37.16.

РОБИТИ, РОБИТЬ (27). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **робити 1.** III 18.3, **2.** III 15.26, **робить 1.** III 11.2, 24.5, 29.13, **робыть 1.** III 338.38 (2 р.), **роблю 1.** III 13.17, **робиш 1.** III 6.4, 22.18, 44.2, **робыш 1.** IV 44.8, **робите 1.** III 23.24, **робыте 1.** IV 41.18, **роблять 1.** III 15.24, 28.2, **2.** III 15.27, **3.** III 27.10, **робитиму 1.** III 51.17, **робитимеш 1.** III 15.22, **будемо робыть 1.** IV 39.18, **будем робыть 1.** V 68.38, **роби 1.** III 10.17, 31.19, 44.10, **робы 1.** IV 40.29, **робить 1.** III 342.26.

РОБОТА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** **роботи** III 27.10.

РОГАЧ (2). *Див. осн.* **РОГАЧІ.**

◊ ***Одн. Р.*** **рогача** III 101.22, ***О.*** **с рогачом** III 91.4.

РОДИМЕЦЬ (1). *У спол.* **родимець** би вас вбив. *Лайл.* [Стеха]: Що ж ви, **родимець** би вас вбив! тільки дурно гроші берете? III 39.19.

РОДИТИ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **родила** III 41.10, **родить** III 41.9.

РОДИЧ (44). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **родич** IV 219.1, 219.6, 219.10, 226.27, 230.40, 232.8, 232.31, 243.42, 254.4, 257.23, 260.7, 260.10, 260.17, 260.28, 267.26, 275.21, 288.31, 289.9, 308.15, ***Р.*** **родича** IV 219.21, 224.8, 225.27, 246.30, 288.25, 289.2, 293.3, **у родича** IV 253.9, 265.29, 289.37, ***Д.*** **к родичу** IV 246.27, 263.29, ***З.*** **родича** IV 260.13, VI 65.17, **за родича** IV 219.35, **на родича** IV 247.22, ***О.*** **с родичем** IV 247.27, 259.33, 260.1, 303.9, ***Мн. Д.*** **родичам** IV 218.39, 226.11, 309.22, **к родичам** IV 227.16, 271.9.

РОДИЧКА (1). родич мой.. не притворяется читающим, ..как, например, делает его благоверная половина, а моя прекрасная **родичка** IV 219.13.

РОЖЕН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **противу рожна** V 66.28.

РОЗБИРАТИ (1). *Відбирати, вибирати з великої кількості.* [Кобзарь]: не **розбира** [цариця], хоть хрещені вони, а хоть нехрещені, їсть усіх III 41.11. *Див. ще осн.*

РОЗБИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **розбий** III 23.12.

РОЗБОЙНИК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **розбойнык** III 183.3, ***Д.*** **розбойныку** III 182.40.

РОЗБОЛІТИСЬ (1). *Почати боліти.* [Гнат] *(к хозяйке):* У мене щось голова **розболілась** III 34.32.

РОЗБУДИТИ (1). [Галя]: Ходім додому, **розбудимо** його, станем перед їм на коліна... III 47.6. *Див. ще осн.*

РОЗВАГА (1). старику, бедному, все-таки будет **розвага.** III 125.23.

РОЗЗЯВИТИ (1). *У спол.* рот **роззявити.** *Фам.* [Гнат]: А поки — ке нам чогонебудь такого, для чого чарки роблять.. Ну, чого ж ти рот **роззявила?** Мерщій! III 27.11.

РОЗІРВАТИ (4). *Див. осн.*

◊ **розірву** III 50.17, 51.15, **розірви** III 49.11, 53.24.

РОЗКАЗАТЬ (9). *Див. осн.* **РОЗКАЗАТИ.**

◊ **розказать** III 45.17, **розкажу** III 36.6, 174.41, **розкажуть** III 43.12, **нехай розкаже** III 174.36, 175.1, **розкажіть** III 24.2, **розкажить** III 175.33, 181.32.

РОЗКАЗУВАТЬ (4). *Див. осн.*

◊ **розказувала** III 47.29, **буду розказувать** III 46.28, **розказуй** III 181.27, **розказуйте** III 181.23.

РОЗЛУЧИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **розлучить** III 46.26.

РОЗЛЮБИТИ (3). [Галя]: Він не такий, він не **розлюбить.** III 15.7.

◊ **розлюбить** III 14.32, 15.7, **розлюби** III 45.13.

РОЗМАЛЮВАТИ (1). [Назар]: Збудую тобі хату світлу, світлу та високу, **розмалюю** її усякими красками — і чорними, і блакитними, і зеленими, усякими, усякими III 46.9. *Див. ще осн.*

РОЗМОВЛЯТИ (1). *Див. осн.*

◊ **розмовляють** III 311.40.

РОЗПИТАТЬ (1). *Див. осн.* **РОЗПИТАТИ.**

◊ **розпытать** III 175.12.

РОЗПІЗНАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **роспизнавше** VII (кн. I) 39.31.

РОЗПЛАТИТИСЯ (1). *Перен.* [Гнат] *(к Назару):* Ми не так **розплатимося**

іншим часом. Ходім з сього базару. III 22.24.

РОЗРІЗНИТЬСЯ (1). *Розлучитися.* [Галя]: Мені важко і на минуточку **розрізниться** з тобою. III 48.5.

РОЗРІШИТИ (2). *Дозволити.* [Галя]: Сьогодні! На первий день празника,— на самісіньке різдво? [Хома]: Так що ж? Отець Данило, спасибі, **розрішив.** III 13.33.

◊ **розрішив** III 9.28, 13.33.

РОЗСЕРДИТИСЬ (1). *Див. осн.* **РОЗСЕРДИТИСЯ.**

◊ **розсердились** III 10.11.

РОЗСУЖДАТИ (1). [Гнат]: Чи не забув ще ти, як розумно **розсужда** латинський віршник... III 29.18.

РОЗТАШОВУВАТЬ (1). Пробило и пять часов, а пана Фиялковского не видать.. Прошло еще полчаса, и Андрий начал **розташовувать** торбу с провиантом V 64.19.

РОЗТОПТАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **розтоптав** III 50.32.

РОЗУМ (5). *Див. осн. Ще у прислів'ї* (1).— Да,— говорил Туман,— недаром сказано: волос довгий, а **розум** короткий. III 340.41.

◆ *У спол.* н а в е с т и н а **розум** — *навчити* (1). [Гнат]: Вона [горілка] і без мене н а в е д е тебе н а **розум.** III 29.17.

◊ ***Одн. Н.*** **розум** III 28.34, 28.36, *у прислів'ї* III 340.41, ***З.*** **за розум** III 28.10, **на розум** *у спол.* III 29.17.

РОЗУМИХА (2). Сей дом соорудила раба божия Наталия **Розумиха** III 172.24.

◊ ***Одн. Н.*** **Розумиха** III 172.24, ***О.*** **Розумихою** III 172.21.

РОЗУМІТИ (2). [Хома]: Воно ще молоде, дурне; а твоє діло навчить її, вразумить, що любов і все таке прочеє... дурниця, нікчемне. Ти вже, думаю, **розумієш?** III 10.19.

◊ **розумію** III 10.21, **розумієш** III 10.19.

РОЗУМНИЙ (6). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **розумний** III 34.9, **розумна** III 5.16, 12.17, 36.23, ***З.*** **розумну** III 26.16, ***Мн. Н.*** **розумні** III 28.2.

РОЗУМНИЦЯ (1). *Зверт.* [Гнат]: Прощай, сердечко моє, моя **розумниця** III 38.20.

РОЗУМНО (1). *Див. осн.*

◊ **розумно** III 29.17.

РОЗХОДИТИСЯ (1). *Див. осн.* **РОЗХОДИТИСЬ.**

◊ **розходыця** VII (кн. I) 38.26.

РОМАНІВ (1). *У спол.* **Романів** ш л я х. По его следу поехали другие чумаки, и пробили широкую дорогу, и назвали ее **Романовым** ш л я х о м. III 74.24.

РОМЕН (2). *Див. осн.* **РОМЕН**[2].

◊ ***Одн. М.*** **в Ромни** V 55.40, 56.35.

РОМОДАНІВ (3). *У спол.* **Ромоданів** ш л я х. Между городом Кременчугом и городом Ромнами лежит большая транспортная, или чумацкая, дорога, называемая **Ромодановым** ш л я х о м. III 73.2.

◊ ***Одн. Р.*** (до) **Ромоданового** III 113.33, ***О.*** **Ромодановым** III 73.2, ***М.*** (на) **Ромодановом** III 73.20.

РОМОДАНІВСЬКИЙ (8). *У спол.* **Ромоданівський** ш л я х. Недалеко от **Ромодановского** ш л я х у.. лежит широкая прекрасная долина III 75.26.

◊ ***Одн. Р.*** **Ромодановского** III 74.30, 78.17, (от) **Ромодановского** III 75.26, ***Д.*** (к) **Ромодановскому** III 100.3, ***З.*** (на) **Ромодановский** III 109.2, V 56.37, ***О.*** **Ромодановским** III 78.27, ***М.*** (на) **Ромодановском** IV 36.6.

РОСТИ (5). *Див. осн.* **1.**, *у спол.*

◊ **росте** *у спол.* III 330.40, 331.4, **ростут** III 125.2, **рослы** III 106.16, **нехай росте** *у спол.* III 87.22.

РОТ (2). *Див. осн. Ще у спол.* **рот** р о з з я в и т и. *Фам.* (1). [Гнат]: А поки — ке нам чогонебудь такого, для чого чарки роблять ..Ну, чого ж ти **рот** р о з з я в и л а? Мерщій! III 27.11.

◊ ***Одн. З.*** **рот** III 51.35, *у спол.* III 27.11.

РУДИЙ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **рудый** III 103.13, 103.21, ***О.*** **рудою** V 92.23.

РУКА (8). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* (3): а) **руки** п а с к у д и т ь (1). [Назар]: Возьми сам, коли хочеш. [Хома]: Я **рук** п а с к у д и т ь не хочу. Беріть його! III 50.17; б) п о к и н у т и н а ч и ї **руки** — *доручити піклуватися* (1).—А н а ч и и **руки** я их п о к и н у? — сказал он, указывая на панну Дороту. IV 286.25; в) у д а р и т и с я о б п о л и **руками** — *про жест, характерний для стану розпачу* (1). у д а р и в с я о п о л ы **руками** VIII 42.5.

◊ ***Одн. З.*** **під руку** III 29.21, ***М.*** **у руці** III 51.36, **в руце** III 92.7, ***Мн. Н.*** **руки** III 8.23, ***Р.*** **рук** *у спол.* а) III 50.17, ***З.*** **руки** III 51.28, **на руки** *у спол.* б) IV 286.25, ***О.*** **руками** *у спол.* в) VIII 42.5.

РУНДУК (1). *Ганок.* Пока запрягали

кони, ..они.. сидели на **рундуку**, пили сливянку IV 229.14.

РУСАЛІВКА (1). *Назва села.* На мой спрос Андрий отвечал, что он.. из села Ризанои, ..коли чувалы,.. а я прибавил, что не тилько чував, а сам бував и в Лысянци, и в Ризаний, и в **Русаливци** V 67.38.

РУСАЛКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **русалку** *у назві* V 155.25.

РУШАТЬ (2). *Див. осн.* **РУШАТИ.**

◊ **рушать** IV 43.17, **рушай** IV 302.21.

РУШНИК (8). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **ручник** III 94.10, 123.6, ***М.*** **в ручнике** III 123.5, ***Мн. Н.*** **рушники** III 15.33, 52.14, ***Р.*** **рушників** III 18.14, ***З.*** **рушники** III 12.30, **рушныки** VII (кн. I) 39.33.

РЯДНО (2). ее, бедную, мы со Степановичем кое-как уласкали, да завернули ее **в р я д н о** (в простыню) III 189.40.

◊ ***Одн. З.*** **в рядно** III 189.40, ***О.*** **рядном** III 190.39.

РЯСА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в рясі** III 53.33.

РЯСТ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **рясту** III 116.35, 116.36, ***З.*** **ряст** III 117.41, ***О.*** **рястом** III 95.16.

С

САВА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **про Саву** III 46.29.

САД (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **з саду** V 37.17, **коло саду** III 178.16.

САДОВИТИСЬ (1). *Сідати.*— Просымо покорно, **садовитесь,**— говорил хозяин III 173.34.

САДОВНИК (1). И **садовныком,** и пастухом був IV 281.39.

САДОК (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в (у) садок** III 31.38, 87.39, **через садок** III 26.22, ***О.*** **за садком** III 32.19.

САДОЧОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **садочок** III 178.29.

САЛО (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **сала** III 39.20, 42.2, ***О.*** **салом** III 42.26.

САМ (32). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **сам 1.** III 5.12, 10.30, 18.33, 50.15, V 67.37, 67.39, 67.41, VI 123.13, **2.** III 29.25, 32.37, 46.26, **3.** III 30.25, 30.27, **сама 1.** III 10.9, 12.30, 13.9, 14.5, 34.40, 48.24, 175.1, **3.** III 41.24, **само 1.** III 96.6, ***Р.*** (до) **самого 2.** III 32.35, ***Д.*** **самому 1.** VI 23.8, **2.** III 20.14, **самій 1.** III 15.26, ***М.*** (у) **самому 2.** III 13.12, (у) **самий 2.** III 311.30, ***Мн. Н.*** **самі 1.** III 19.7, 35.8, VI 23.11, ***Р.*** (у) **самых 1.** III 331.4.

САМИЙ (6). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ ***Одн. Н.*** **самий 1.** III 20.11, 20.12, 20.14, **самый 1.** IV 282.7, ***Р.*** (с) **самого 3.** IV 302.21, (до) **самої 3.** III 8.21.

САМІСІНЬКИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** (на) **самісінький** III 5.15, (на) **самісіньке** III 13.31.

САМОДІЛЬНИЙ (1). дивчина перевязавше старостам рушныки через плечи, подае зарученому своему на тарильци, або крамну, або **самодильну** хустку. VII (кн. I) 39.34.

САМОТА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на самоті** III 45.20.

САТАНА (4). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще зверт.* (1).— Цур тоби, отыди, **сатано!** — вскрикнул он IV 44.19.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **сатана 2.** III 35.15, ***Р.*** **до сатани 1.** III 32.35, ***К.*** **сатано** *зверт.* **1.** IV 44.19, **2.** III 50.26.

САХАР (1). *Цукор.* У нас нема ничого такого солодкого, ни того чаю, ниже того **сахару** III 174.29.

СВАВОЛИТИ (10). *Діяти по своїй волі, ні з ким не рахуючись.*— Пойдем же, моя мамусенько, хоть на один часочек! — И она нежно прижалась к панне Дороте.— **С в а в о л и ш ь,** Гелено! — проговорила та своим деревянным голосом. IV 280.19. *Повт.* (2). Не **с в а в о л ю,** моя любая мамуню, не **с в а в о л ю.** IV 285.3.

◊ **сваволю** *повт.* IV 285.3 (2 р.), **сваволишь** IV 273.41, 279.29, 279.37, 280.10, 280.19, 284.15, 285.1, 285.36.

СВАТАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **свата** III 16.16.

СВИНИНА (1). [Стеха] *(отходит от стола):* Усе! Здається, що все. Стривай лишень, чи не забула чого. Риба, м'ясо, баранина, **свинина,** ковбаса, вишнівка, слив'янка, мед, венгерське — усе, усе. III 5.8.

СВИНИНЕЦЬ (2). *Перен. Повт.* **С в ы н ы н е ц ь,** настоящий **с в ы н ы н е ц ь!** так что, бывало, вымываем да выкуриваем после них целый месяц. III 182.13.

СВИНЯ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. К.*** **свыне** *зверт.* III 152.42.

СВИНЯЧИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **свыняче** *лайл.* III 152.41.

СВИТА (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **свиту** III 84.14, 90.24, 95.31, 110.30, **свыту** III 121.25, ***О.*** **свитою** III 74.20.

СВИТКА (23). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **свитка** IV 11.1, 11.11, ***Д.*** **к свитке** IV 11.22, ***З.*** **свитку** III 121.22, IV 10.43, 11.12, 18.23, 271.37 (2 р.), **в свитку** IV 10.33, 270.26, **на свитку** IV 11.2, 11.24, ***О.*** **свиткой** III 81.3, **перед свиткой** IV 11.27, **со свиткой** IV 11.35, ***М.*** **в свитке** III 171.25, V 149.32, 151.32, ***Мн. М.*** **в свитках** III 348.33, IV 243.40, 244.31, 268.11.

СВІЙ (39). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *У спол.* на **свойому** поставити (1). [Стеха]: Сердешна панночка! ..таки на **свойому** поставив старий сатана. III 35.15. *Див. ще осн.* **2.**

◊ ***Одн. Р.*** **свого 1.** III 10.24, IV 43.38, **своєї 1.** III 23.7, 53.19, (до) **своєї 1.** III 22.8, (до) **своеи 1.** III 76.42, (з) **своєї 1.** III 25.11, ***Д.*** **своему 1.** VII (кн. I) 39.33, **своїй 1.** III 23.13, **своий 1.** III 128.25, 173.35, ***З.*** **свого 1.** III 36.16, 47.32, **свій 1.** III 7.2, **свою 1.** III 18.23, 20.12, 26.17, 49.8, 131.35, 168.23, IV 41.37, VI 76.16, (про) **свою 1.** III 175.33, (у) **свою 1.** III 16.30, **своє 1.** III 43.9, *субст.* III 11.11, **свое 1.** *субст.* III 173.16, ***О.*** **своїм 1.** III 21.22 (2 р.), (з) **своїм 1.** III 23.10, (с) **своею 1.** III 73.24, ***М.*** (на) **свойому 2.** *у спол.* III 35.15, (в) **своїй 1.** X 31.18, (в) **своий 1.** III 169.31, ***Мн. Н.*** **свои 1.** *субст.* V 67.39, ***Р.*** **своих 1.** IV 280.35, ***З.*** **свої 1.** III 44.19, ***О.*** **своїми 1.** III 13.6, (з) **своїми 1.** III 12.3.

СВІРГОВСЬКИЙ (1). *Персонаж псевдонародних українських пісень.* [Назар]: я буду ..розказувать тобі ..про **Свірговського,** про всіх, про всіх жвавих козаків наших. III 46.29.

СВІТ[1] (19). *Див. осн.* **1.—2.**

◆ *У спол.* а), б), г), д), ж). *Див. осн. у спол.* а), б), г), д), ж). *Ще у спол.* з) ніколи на **світі** — *нізащо* (1). [Хома]: Того і гляди, що розлюбить. [Галя]: Назар? Мене? О, ні! ні, ніколи на **світі!** III 15.2.

◊ ***Одн. Н.*** **світ 2.** III 25.9, ***Р.*** **світа 1.** III 53.26, *у спол.* д) III 32.36, **світу** *у спол.* д) III 43.28, ***О.*** **з світом 1.** III 53.11, ***М.*** **в свити 1.** V 65.23, **на світі 1.** III 15.21, 23.13, 29.6, 30.13, 33.12, 33.28, 46.19, 49.20, *у спол.* б) III 45.8, *у спол.* г) III 14.31, *у спол.* з) III 15.2, **на свити** *у спол.* а) VII (кн. II) 20.15, **по свиту** *у спол.* ж) III 213.1.

СВІТ[2] (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** **до світу** III 38.17.

СВІТЛИЙ (3). *Добре освітлений, наповнений світлом.* [Назар]: А ніч то, ніч!.. Тиха, **світла,** як твої ясні очі. III 47.22. *Повт.* (2). [Назар]: Збудую тобі хату **світлу, світлу** та високу III 46.9. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **світла** III 47.22, ***З.*** **світлу** *повт.* III 46.9 (2 р.).

СВІТЛО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **свитла** III 111.32.

СВІЧКА[1] (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **свичка** IV 36.26, ***Р.*** **от свички** V 56.3.

СВІЧКА[2] (7). Не выдержал мой юноша, разбил псалтирь и гусли. Бежал — и в городе Пирятине записался в полк под начало пирятинского полковника Николая **Свички.** IV 19.12.

◊ ***Одн. Н.*** **Свичка** IV 19.16, ***Р.*** **Свички** IV 19.12, 36.24, **у Свички** IV 36.35, ***Д.*** **к Свичке** IV 36.35, ***З.*** **Свичку** IV 19.14, 36.25.

СВІЧКИНО ГОРОДИЩЕ (2). *Назва населеного пункту.* оставил Пирятинскую дорогу влеве и поехал гетманским шляхом, через Ковалевку, в **Свичкино Городище.** IV 36.23.

◊ ***Одн. Н.*** **Свичкино Городище** IV 36.37, ***З.*** **в Свичкино Городище** IV 36.23.

СВОЛОК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сволок** IV 245.17, ***М.*** **на сволоке** III 172.23.

СВЯТ (3). *Вигук. Рел. Повт. (Входят Назар и Игнат).* [Хозяйка]: **Свят, свят, свят!** Відкіля се, якою дорогою, яким вітром, яким шляхом занесло вас у мою хату? III 26.27. *Див. ще осн.*

СВЯТ-ВЕЧІР (1). *Див. осн.* **СВЯТВЕЧІР.**

◊ ***Одн. З.*** **на свят-вечір** III 5.15.

СВЯТИЙ (12). *Див. осн.* **1.,** *у спол.* а), **2.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **святый 1.** IV 32.15, *у спол.* а) III 184.8, 212.40, IV 293.12, 293.38, **свята 1.** IX 7.13, ***Р.*** **святои 2.** III 131.10, (без) **святои 1.** III 183.28, ***З.*** **святий 3.** III 18.10, **святый 1.** IV 32.13, (в) **святый 1.** IV 32.14, ***Мн. Р.*** **святих 2.** *субст.* III 23.8.

СВЯТИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **святылы** III 183.23.

СВЯТКИ (3). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **святки** III 183.21, ***М.*** **на святках** III 119.10, 180.31.

СВЯТО (8). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **свято 1.** III 25.8, ***Р.*** **свята 2.** III 76.12, 77.25, ***З.*** **свято 1.** III 130.4 (2 р.), **у свято 1.** III 5.11, ***Мн. Р.*** **до свят 1.** III 5.14, 188.15.

СВЯЩЕНИК (1). *Церк.* У Дигтярях **священык** умер, поховать никому III 235.5.

СЕ (41). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **се 1.** III 8.11, 8.24 (2 р.), 9.7, 9.30, 13.36, 17.10, 18.2, 26.12, 26.27, 27.21, 35.13, 35.32, 36.4, 36.25, 37.25, **2.** III 5.17, 10.21, 13.10, 14.23 (2 р.), 16.8, 16.22, 21.22, 26.30, 27.9, 30.16, 32.9, 32.36, 35.10, 36.27, 43.16, 44.4, 45.19 (2 р.), 45.20, 46.4, 46.25, 46.32, IV 38.10, 41.11.

СЕБЕ (16). *Див. осн., у спол.* б).

◊ ***Одн. Р.*** **до себе** III 13.13, *у спол.* б) III 174.4, ***Д.*** **собі** III 26.15, VI 22.20, **соби** III 332.19, ***З.*** **себе** III 20.14, 30.31, 44.17, 53.11, IV 289.7, **про себе** III 26.23, ***О.*** **з собою** III 48.22, 50.22, 53.11, V 69.2, **меж собою** III 311.40.

СЕДНЄВ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **коло Седнева** VII (кн. I) 52.35, ***М.*** **в Седневи** VII (кн. I) 53.16.

СЕЙ (20). *Див. осн.* **1.**, **3.**, *у спол.* а).

◊ ***Одн. Н.*** **сей 1.** III 26.14, **ся 1.** III 26.12, **се 1.** III 16.23, ***Р.*** **сього 3.** *субст.* III 36.10, (без) **сього 3.** *субст.* III 37.8, (до) **сього 1.** III 42.6, (з) **сього 1.** III 22.24, (після) **сього 3.** *субст.* III 23.18, ***З.*** **сёго 1.** IV 280.36, **сю 1.** III 26.10, 32.24, (за) **се 3.** *субст.* III 13.17, 45.8, (у) **се 1.** III 17.30, ***М.*** (на) **сим** *у спол.* а) VII (кн. II) 20.15, (в) **сій 1.** III 47.30, (об) **сьому 3.** *субст.* III 31.33, ***Мн. Н.*** **сі 2.** III 38.26, ***Р.*** **сих 1.** III 13.27, ***З.*** **сих 3.** III 18.13.

СЕЛО (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **села** III 87.32, **из села** V 67.36, ***З.*** **село** III 174.38, **на село** VII (кн. I) 38.24, **у село** III 17.31.

СЕРДЕНЯТКО (1). *Пестливе звертання до коханої людини. (Назар вкладывает ее ноги в свою шапку).* Оттак тепліш *(целует ее),* тепліш, моє **серденятко.** III 44.21.

СЕРДЕНЬКО (11). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. К.*** **серденько** *зверт.* III 23.29, 44.8, 44.18, 45.27, 47.20, 77.41, 85.5, 85.12, 87.28, IV 286.10, 314.34.

СЕРДЕЧКО (1). *Пестл. звертання до коханої людини.* [Гнат]: Прощай, **сердечко** моє, моя розумниця III 38.20.

СЕРДЕШНИЙ (3), **СЕРДЕЧНИЙ** (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сердешний** III 29.23, **сердешна** III 35.14, **сердешнее** III 85.10, ***З.*** **сердечного** III 122.8.

СЕРДИТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сердитий** III 44.24.

СЕРДИТЬСЯ (4). *Див. осн.*

◊ **сердишся** III 47.16, **сердься** III 26.35, 47.16, **сердітеся** III 39.3.

СЕРЕДА (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **середа** III 225.14, ***Д.*** **к середе** III 234.11, 234.13, ***З.*** **в середу** III 234.13, 353.13, ***Мн. М.*** **по середам** III 226.31.

СЕРЕДОХРЕСТНА (1). *Субст. Церк.* О рождестве он заболел,.. а на **середохрестний** и богу душу отдал. III 179.35.

СЕРЕЖКИ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сережки** III 39.1, ***З.*** **сережки** III 6.29, 38.35, 38.38, **на сережки** III 32.9.

СЕРЦЕ (32). *Див. осн.* **2.—3.**

◆ *У спол.* (4): а) в (у) **серці** є бог — *про добру, справедливу людину* (2). [Назар] *(Падает на колени):* Коли у тебе у **серці** є бог, ..зглянься на мене! III 23.8; б) **серце** не на місті — *про велике хвилювання* (1). [Хома]: того і гляди, що старости на поріг.. [Галя]: Як я рада! В мене **серце** не на місті! III 16.2; в) мохом **серце** обросло — *про огрубілу людину* (1). [Назар]: У тебе нема бога в серці. [Гнат]: А був колись, та мохом **серце** обросло III 30.10.

◊ ***Одн. Н.*** **серце 2.** III 8.23, 13.16, 22.8, 22.11, 29.29, 46.16, 46.35, VII (кн. II) 41.14, *у спол.* б) III 16.2, *у спол.* в) III 30.10, ***Р.*** **серця 2.** III 29.35, ***М.*** **в (у) серці 2.** *у спол.* а) III 23.8, 30.8, **на серці 2.** III 44.32, 45.24, 46.21, ***К.*** **серце 3.** *зверт.* III 21.11, 23.31, 24.4, 45.1, 48.27, 49.8, 49.14, 49.18, 52.23, 53.8, 53.25, 130.27, 131.23, 215.28, IV 270.3, 286.8.

СЕСТРА (6). *Див. осн.* **1.**

◆ *У спол.* наша **сестра** — *я та інші жінки (у мові жінок)* (1). [Стеха]: Не сказавши ні слова дочці, за кого і як хоче віддати, думає, що наша **сестра** — коза: поженеш, куди схочеш. III 5.19.

◊ ***Одн. Н.*** **сестра** *у спол.* III 5.19, ***К.*** **сестро 1.** *образн., зверт.* VI 61.27, 124.19, 124.24, 150.20, ***Мн. К.*** **сестры 1.** *образн., зверт.* IV 269.21.

СЕСТРИЦЯ (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. К.*** **сестрице** *зверт.* III 223.7, 223.9, 223.21, 224.6, 224.15, 224.38.

СИВИЙ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **сывый 1.** III 108.27, ***З.*** **сыву 2.** III 128.17 (2 р.).

СИДІР (3). Лукие, скажи **Сидорови,** нехай коней запрягае III 120.42.

◊ ***Одн. Д.*** **Сидорови** III 120.42, ***К.*** **Сидоре** *зверт.* IV 296.31, 296.32.

СИДІТИ, СИДІТЬ (8). *Див. осн.* **1.**, *у спол.* в).

◊ **сидіти 1.** III 42.28, **сидіть 1.** III 26.19, 49.2, **сидиш** *у спол.* в) III 12.3, **сидить 1.** III 41.3, 41.4, 41.11, **сыдымо** III 180.7.

СИЗИЙ (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сызый** *образн.* III 131.25, **сыза** *образн.* III 112.12, 112.25, 113.13, 113.20.

СИЗОКРИЛИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сизокрилий** *образн.* III 47.18, 49.17.

СИЛА (4). **1.** *У спол.* не під **силу** (1). [Гнат]: Оце ж тобі за труди. *(Подает чарку).* [Хозяйка]: Ні, спасибі, не під **силу...** III 33.23. *Див. ще осн.* **1.**

3. *Див. осн.* **3.**

◊ ***Одн. Н.*** **сила 3.** III 16.23, ***З.*** **силу 3.** III 22.7, **під силу 1.** III 33.23, ***О.*** **сылою 3.** IV 40.1.

СИЛЬНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **сильный** VII (кн. I) 39.6.

СИН (18). **1.** *Див. осн.* **1.**, *у спол.* в). *Ще:* с я к и й-т а к и й **син** (1). Иды, иды, гайдамака ты, с я к и й **сыну** т а к и й! III 105.37.

2. *Див. осн.* **2.**

◇ ***Одн. Н.*** **син 1.** III 46.32, ***З.*** **сина 1.** III 46.30, 47.32, **сына 1.** *повт.* III 87.33, 87.34, ***О.*** **сином 1.** III 21.22, 21.30, ***К.*** **сину** *зверт.* **1.** III 53.23, **сыну** *зверт.* **1.** III 116.33, 126.30, 128.25, 131.33, *повт.* III 116.26 (2 р.), *у спол.* в) III 105.37, V 65.38, **2.** IV 295.13, 295.17.

СИНІЙ (5). *Див. осн.*

◇ ***Одн. З.*** (про) **синє** III 8.15, (на) **сынее** IV 237.16, ***М.*** (на) **сыньому** III 218.14, (на) **сынему** IV 237.14, 241.18.

СИРІЧ (1). *Див. осн.*

◇ **сиріч** III 17.29.

СИРОТА (6). *Див. осн. Ще тавтол.* (2). **Сырота** я! **сыротою!** Так и в домовыну ляжу. III 128.14.

◇ ***Одн. Н.*** **сырота** III 340.42, *у порівн.* III 91.32, *тавтол.* III 128.14, ***З.*** **сироту** VI 123.19, **про сироту** III 13.19, ***О.*** **сыротою** *тавтол.* III 128.14.

СИЧ (1). *Див. осн.*

◇ ***Одн. Н.*** **сыч** *у порівн.* III 92.6.

СІДАТИ (7). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (2). [Хозяйка]: **Сідайте,** будьте ласкаві, **сідайте!** III 26.33.

2. *Див осн.* **2.**

◇ **сідати 1.** III 17.9, 18.35, 19.33, **сидай 1.** III 168.16, **2.** III 168.40, **сідайте 1.** *повт.* III 26.33 (2 р.).

СІДОУСИЙ (1). *Субст.* [Стеха]: I надоумило ж **сідоусого** у таке свято.. сподіваться гостей, та й ще яких гостей! III 5.10. *Див. ще осн.*

СІЛЬ (1). *У прикл. спол.* х л і б-**сіль.** [Хома]: ти, Галю, не гуляй, в корці меду наливай та гостям піднеси х л і б а-**солі** III 19.2. *Див. ще осн.*

СІМНАДЦЯТИЙ (1). — Который теперь будет год Варочке? — Он долго считал по пальцам и наконец сказал: — З Варвары **симнадцятый** пошел. III 338.32.

СІНИ (1). *Див. осн.*

◇ ***Мн. З.*** **сины** III 119.13.

СІНО (2). [Стеха]: старший брат на великдень.. пішов підкинуть волам **сіна,** та замість **сіна** проткнув вилами свого меншого брата III 36.16.

СІРОМА (2). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* н е в о л ь н и к-**сірома** (1). Встретишь, и не одного такого же, как и ты, н е в о л ь н и к а-**сирому** V 38.33.

◇ ***Одн. Д.*** **сироми** V 65.24, ***З.*** **сирому** *у прикл. спол.* V 38.33.

СІСТИ (7). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (4). **Сядь, сядь** коло мене. III 131.35. *Ще у приказці* (1). у лекаря, когда выпросишь что-нибудь, так только и прочитаешь, а то хоть **сядь** та й плач. VI 72.10.

2.—3. *Див. осн.* **2.—3.**

◇ **систы 2.** III 316.23, **сів 3.** III 17.34, **сядемо 1.** *повт.* III 20.2 (2 р.), **сядь 1.** *повт.* III 131.35 (2 р.), *у приказці* VI 72.10.

СІЧ (2). *Див. осн.*

◇ ***Одн. Р.*** **з Січі** III 25.11, ***З.*** **в Січ** III 46.31.

СКАВУЧАТИ (1). *Образн. Вульг.* [Галя]: Одурить! Одурить! [Хома]: Не одурю! Не **скавучи,** зінське щеня! III 51.7.

СКАЖЕНИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◇ ***Одн. Н.*** **скажена** III 52.31, ***Р.*** **скаженои** IV 291.8, ***К.*** **скажений** *субст., зверт.* III 30.29.

СКАЗАНО (2). *Див. осн.* **2.**

◇ **сказано** III 174.5, 174.33.

СКАЗАТИ, СКАЗАТЬ (50). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт.* (4). [Галя]: **Скажи ж,** мій голубе, мій орле сизокрилий, **скажи,** моє серце! III 49.17.

◆ *У спол.* а), в). *Див. осн. у спол.* а), в).

◇ **сказати 1.** III 7.18, 16.5, 35.10, **сказать 1.** III 10.22, 35.6, 49.17, *у спол.* в) IV 291.13, **сказав 1.** III 11.11, 27.23, 41.8, **сказала 1.** III 25.28, VI 123.16, **скажу 1.** III 6.23, 6.27, 7.22, 12.12, 16.13, 23.21, 26.23, 29.6, 29.32, 31.19, 46.32, 173.35, *повт.* III 14.4 (2 р.), **скажеш 1.** III 52.11, **скаже 1.** III 130.20, IV 40.1, VI 123.17, *у спол.* а) III 5.27, **скажете 1.** III 7.24, **скажуть 1.** III 339.2, **скажи 1.** III 6.25, 6.29, 8.22, 21.12, 22.10, 28.7, 28.33, 45.31, 111.22, 174.24, IV 296.35, *повт.* III 49.17 (2 р.), **скажіть 1.** III 24.2, **сказав (б) 1.** III 15.31, **сказала б 1.** III 45.5, **сказавши 1.** III 5.18.

СКАЗИТИСЯ (1). *У спол.* н е х а й в і н **сказиться.** *Лайл.* Ходимо.. в балку та поснидаем.. Та не берить з собою отого цыгана.. Н е х а й в и н **сказыться.** V 69.3. *Див. ще осн.*

СКАРБ (1). *Див. осн.*

◇ ***Одн. Р.*** **окроме скарбу** VII (кн. I) 39.7.

СКОНПОНУВАТИ (1). [Хома]: Треба діло **сконпонувати** так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — чого доброго — усе піде шкереберть. III 12.7. *Див. ще осн.* **СКОМПОНУВАТИ, СКОМПОНОВАТЬ.**

СКОРІШ (1). *Присл.* [Галя]: Біжи ж **скоріш:** батюшка прокинеться! III 43.25.

СКОРО (2). *Незабаром.* [Хозяйка]: От **скоро** і треті півні заспівають, а вечерниці ще й не зачинались. III 25.6.

◇ **скоро** III 25.6, 47.20.

СКОТИНА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **скотина** III 29.24, **скотына** III 173.8, ***Р.*** **скотыны** III 176.30, ***Д.*** **скотині** III 36.18.

СКРИНЯ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **из скрыни** III 119.18, **от скрыни** III 88.21, **со скрыни** III 89.34, ***М.*** **на скрыне** III 99.20

СКРИНЬКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на скрыньку** III 168.18.

СКРИПНУТИ (1). О! чуете, ворота **скрыпнулы.** III 131.27.

СКРИТИСЯ (1). *Зникнути з поля зору.* [Стеха] *(Пляшет и поет):* Через гору піду, **Скриюсь** за горою... На біду, Де піду, Козаки за мною. III 38.30.

СКРУТ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **до скруту** III 182.24.

СКРУТИТЬ (2). *Див. осн.* **СКРУТИТИ.** *Ще: ||Перен. Повінчати* (1). везы своий молодий подарки. После покровы, даст бог, мы вас и **скрутымо.** III 128.26.

◊ **скрутить** III 51.28, **скрутымо** III 128.26.

СКРЯГА (1). *Скнара.* [Гнат]: Проклятий **скряга** і повечеряти не дав. III 27.11.

СКУКА (1). *Нудьга.* [Гнат]: коли б мужику не жінка, не знав би він **скуки** III 34.8.

СЛАВА (3). *Див. осн.* **1., 3.,** *у спол.* а).

◊ ***Одн. Н.*** **слава** 1. III 13.13, 3. III 19.22, *у спол.* а) III 185.6.

СЛАВНИЙ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **славна** **2.** III 315.30, ***Р.*** (опрыче) **славного** **1.** VII (кн. I) 39.9, ***Мн. З.*** (про) **славні** **1.** III 46.28.

СЛИВ'ЯНКА (9). наточить нам с кухоль **слывянки,**— воно, знаете, веселише буде слухать. III 175.35.

◊ ***Одн. Н.*** **слив'янка** III 5.8, 42.4, ***Р.*** **слив'янки** III 42.2, **слывянки** III 175.35, **слывянкы** III 177.9, ***З.*** **слив'янку** III 42.26, ***О.*** **слывянкою** III 120.18, 120.21, **с слывянкою** III 90.42.

СЛІД (6). *Див. осн.* **СЛІД** [1] **1.,** *у спол.* б).

◊ ***Одн. Р.*** **сліду** **1.** III 17.17, *у спол.* б) III 26.11, ***З.*** **на слід** **1.** III 17.33, ***М.*** **по сліду** **1.** III 17.30, ***Мн. Р.*** **слідів** **1.** III 43.10, ***М.*** **по слідам** **1.** III 17.24.

СЛІДИТЬ (1). *Стежити.* [Сват]: Ми, ловці-молодці, ну **слідить,** ну ходить; сьогодні вранці встали і таки на слід напали. III 17.32.

СЛІЗКИ (1). *У спол.* адамові **слізки** — *горілка. Жарт.* [Гнат] *(Наливает рюмку и подносит):* Не хочеш? Як хочеш! А я совітував би чарочку-другу адамових **слізок** III 28.4.

СЛІПИЙ (7). *Див. осн.* **1.** *Ще у прикл. спол.* Совгирь-**сліпий** (3). Совгирь-**сліпий..** был в нашем селе дьячком III 169.20.

◊ ***Одн. Н.*** **слипый** III 169.29, 170.11, *у прикл. спол.* III 169.20, 169.25, 170.23, ***З.*** **слипого** IV 282.2, ***Мн. О.*** (с) **слипыми** V 10.9

СЛОБІДСЬКИЙ (1). [Стеха]: Ох, боже мій! я і не бачу.. Спасибі, спасибі! Не погнушались наших **слобідських** вечерниць. III 34.19.

СЛОБОДА (1). [Назар]: Збігай подивись, і як нема [коней], то біжи мерщій у **слободу** III 43.22.

СЛОВЕЧКО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **словечко** III 35.10.

СЛОВО (13). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у приказці* (2). [Стеха]: Казав пан — кожух дам, та й **слово** його тепле. III 11.18.

2., 5. *Див. осн.* **2., 5.**

◆ *У спол.* на **словах** обіщати (1). [Гнат]: Чи не завалявсь у тебе в кишені який червінець? [Назар]: Два. [Гнат]: Се ж буде ключниці на сережки, а плахту на **словах** обіщай. III 32.9.

◊ ***Одн. Н.*** **слово** **1.** *у приказці* III 11.18, 33.10, ***Р.*** **слова** **1.** III 18.10, 21.28, **2.** III 5.19, **5.** III 42.7, ***Д.*** **слову** **1.** III 17.36, ***З.*** **слово** **1.** III 18.12, **2.** III 21.12, 23.21, 32.11, ***Мн. Р.*** **слов** **2.** III 40.18, ***М.*** **на словах** *у спол.* III 32.9

СЛУХАТИ, СЛУХАТЬ (14). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще у спол.* і **слухати** не хоче (1). [Сват]: «Що за диво та звірюка? Хіба де кращої нема? Ходім другої шукати». Так де тобі! Наш князь і **слухати** не хоче. III 17. 28.

3. *Див. осн.* **3.**

◊ **слухати** **2.** *у спол.* III 17.28, **слухать** **1.** III 40.2, 40.17, 41.28, 175.35, **2.** III 30.19, **слухають** **3.** III 8.8, **слухай** **1.** III 12.7, 22.9, 31.37, 49.2, **слухайте** **1.** III 7.7, **слухала б (би)** **1.** III 8.16, 8.22.

СЛУЧИТИСЬ (1). *Див. осн.* **СЛУЧИТИСЯ.**

◊ **случилось** III 43.16.

СЛЬОЗИ (3). *Див. осн.* **СЛЬОЗА 1.**

◊ ***Мн. О.*** **сльозами** III 30.5, ***К.*** **сльози** *зверт., повт.* III 53.32 (2 р.).

СМАШНИЙ (1). И мы все четверо чокнулись и дружно выпили сердитое вино. Прохор легонько крякнул и едва слышно проговорил: — Ничого сказать **смашна** собака! IV 291.13.

СМЕРДІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **смердыть** V 68.40.

СМЕРДЯЧИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **смердячои** IV 39.40.

СМЕРТЬ (4). *Див. осн. Ще у приказці* (1). [Хома]: От же і нагадали козі **смерть!** Знов своє. Сказав, так і зроблю. III 11.11.

◊ ***Одн. Н.*** смерть *персоніф.* III 46.14, ***Р.*** смерті III 50.13, до смерті III 8.21, ***З.*** смерть *у приказці* III 11.11.

СМІЛІСТЬ (1). [Стеха] *(подносит кобзарю рюмку вина):* Випий, дідусю, для **смілості.** III 40.15.

СМІТИ (1). [Хома] *(в бешенстве):* Хто **сміє** знущаться над моєю дочкою? III 20.9.

СМІТНИК (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. М.*** на смитныку III 101.15.

СМІХ (1). *У спол.* **сміх** т а й г о д і. [Галя]: Ось послухайте, якої нісенітниці наговорила мені Стеха. **Сміх** т а й г о д і! III 13.37. *Див. ще осн.*

СМІШИТИ (2). *Викликати сміх.* [Назар]: Хіба ж моє горе **смішить** тебе? [Гнат]: **Смішить.** III 28.26.

СМІЯТИСЬ, СМІЯТЬСЯ (8). *Див. осн.* **СМІЯТИСЯ 1.—2.**

◊ сміяться 2. III 34.24, сміюся 1. VI 67.40, смієшся 2. III 7.22, 28.25, сміялася 1. III 26.3, смійся 2. III 29.13, смійтесь 2.III 33.199, нехай сміються 2. III 29.2.

СМОЛА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** смолою III 23.19.

СМУТНИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** смутная III 89.3.

СНИТИСЯ (3). *Див. осн.*

◊ нехай сниться III 5.22, VI 184.38, нехай сныться III 181 22

СНІДАННЯ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** снідання III 52.4, ***Р.*** снидання IV 263 12

СНУВАТИ (1). *Перен. Жваво рухатися.* [Хозяйка]: Не взяв би він собі в ключниці не молоду, а розумну, вірну, дотепну до всякого діла та стареньку! А то... як та дзига, так і **снує.** III 26.17.

СОБ (3). *Вигук, яким повертають волів ліворуч.* вдруг раздалось прозаическое громкое: — Цабе-цабе!.. **соб!** птрру!... IV 291.38 //*У спол.* в з я т и **соб** — *повернути ліворуч* (1). Чумак.. проговорил:—Соб, мои половые! — Волы двинулися, в з я л и **соб** и пошли чистым полем III 74.21.

◊ соб III 74.20, IV 291 38, *у спол* III 74.21.

СОБАКА (9). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** собака 2. III 51.23, IV 291.13, ***Р.*** од собаки 1. III 30.3, ***З.*** собаку 2. III 50.6, на собаку 1. VI 71.19, ***К.*** собако 2. *зверт.* III 52.31, ***Мн. Н.*** собаки 1. *у порівн.* III 183.28, ***Д.*** собакам 1. V 68.39, ***О.*** собаками 2. III 50.15.

СОБІ (23). *Див. осн., у спол.* а).

◊ собі III 9.30, 13.8, 13.12, 20.20, 40.25, 43.9, 53.21, соби III 87.22, 91.29, 92.32, 130.10, 168.24, 168.27, 168.28, 176.35, 312.1, 329.4, IV 45.17, 45.18, 295.17, X 31.17, *у спол.* а) III 169.22, IV 39.38.

СОВГИРЬ (6). *У прикл. спол.* **Совгирь**-с л і п и й (с л і п и й **Совгирь). Совгирь**-слипый.. был в нашем селе дьячком. III 169.20.

◊ ***Одн. Н.*** Совгирь III 169.20, 169.25, 169.29, 170.22, ***Р.*** у Совгиря III 169.8, ***К.*** Совгирю *зверт* III 170.11

СОВІТ (1). *Порада.* [Назар]: Я нікому не дам себе в обиду і дурного **совіту** не послухаю. III 30.31.

СОВІТУВАТИ (1). *Радити.* [Гнат] *(Наливает рюмку и подносит):* Не хочеш? Як хочеш! А я **совітував** би чарочку-другу адамових слізок III 28.3.

СОГЛАСИТИ (1). *Умовити.* [Гнат]: Захочуть обидві [ключниця й Галя], тільки ти зумій **согласити.** III 32.34.

СОГЛАСИТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ согласиться III 16.17

СОКИРА (36). Геральдический дуб дома **Сокиры** не восходит до баснословной вышины и насажден в темной дворянской дуброве дедом Никифора Федоровича Карпом **Сокирою** IV 15.23. *Повт.* (2). — **Сокира, Сокира,**— повторил он.— У вас двое детей, Зосим и Савватий? IV 46.41.

◊ ***Одн. Н.*** Сокира IV 10.41, 15.38, 15.41, 16.1, 16.31, 18.20, 19.27, 21.27, 22.12, 37.20, 37.22, 38.6, 46.40, *повт.* IV 46.41 (2 р.), ***Р.*** Сокиры IV 10.36, 14.33, 14.39, 15.23, 15.41, 17.16, 20.21, 22.16, 25.31, 33.35, 51.10, 51.13, из Сокиры IV 18.6, у Сокиры IV 22.19, 25.5, ***Д.*** Сокире IV 17.29, 19.2, 25.3, 38.4, ***О.*** Сокирою IV 15 25, ***М.*** в Сокире IV 18.40

СОКИРИН (1). Берега Альты устланы зеленым высоким камышом, так что самую реку и не видно, разве только против **Сокириного** хутора. IV 15.1.

СОКИРИНЦІ (8). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** Сокирынци III 197.1, 197.22, 197.31, ***Р.*** от Сокирынець III 197.5, ***З.*** Сокирынци III 197.3, на Сокирынци III 197.7, 197.15, ***М.*** в Сокирынцях III 197.26.

СОКИРИХА (1). вышла пани Прасковья Тарасовна **Сокириха** покормить собственноручно всякую живность IV 10.39.

СОКІЛ (4). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще у прикл. спол.* о р л и-**соколи.** *У порівн.* (1). [Хозяйка]: Як налетять, було, [запорожці] з своєї Січі, так що твої о р л и-**соколи!** III 25.11.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** сокил 1. IV 237.15, ***К.*** соколе 2. *зверт.* III 47.18, сокіл 2. *зверт.* III 44.23, ***Мн. Н.*** соколи 1. *у прикл. спол., у порівн.* III 25.11.

СОКОРИНА (1). [Гнат]: А хто пак у тебе курінним отаманом? [Назар]: **Сокорина.** III 33.5.

СОЛОДКИЙ (1). У нас нема нічого такого **солодкого**, ни того чаю, ниже того сахару III 174.28.

СОЛОМОН (1). *Цар Ізраїльсько-Іудейського царства (960—935 рр. до н. е.), мудрість якого увійшла в легенди.* [Гнат]: Ти знаєш, в яку ціну поставив цар **Соломон** золотий плуг? III 29.4.

СОЛОНИНА (1). высватали они аж за Остром у какого-то **Солоныны** Катерину Лукьяновну. III 176.13.

СОН (1). *Образн. Зверт.* [Назар]: О, моя радість, мій **сон** чарівний! Не журись, серденько. III 47.20. *Див. ще осн.* **2.**

СОНЦЕ (1). *У спол.* од схід до захід **сонця** — *цілий день.* [Кобзарь] *(прокашлявшись):* їсть вона од схід до захід **сонця**.. маленьких дітей III 41.6. *Див. ще осн.* **1.**

СОПІЛКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **на сопилке** III 150.23.

СОРОКА (2). *Образн.* [Гнат]: а тим часом налетять **сороки** чорноброві, вип'єм, пожартуєм III 30.15. *Зверт.* (1). [Стеха]: Іще пак такий старий... а панночка... [Хома]: Сама ти стара, **сороко** безхвоста! III 10.9. *Див. ще осн.*

СОРОМ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **сором** VI 23.8.

СОРОЧЕЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. М.*** **в сорочечках** III 176.36.

СОРОЧКА (2). *Див. осн. Ще у спол.* в одній **сорочці** — *без будь-якого майна* (1). [Гнат]: Галя в одній **сорочці** піде за тобою на край світа III 32.35.

◊ ***Одн. З.*** **на сорочку** III 122.7, ***М.*** **в сорочці** *у спол.* III 32.35.

СОТНИК (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сотник** III 13.15, 40.29, ***О.*** **з сотником** III 40.32.

СОТНИЧКА (1). *Дружина сотника.* [Стеха]: Що, як вони обманили та другим шляхом?.. От тобі й **сотничка!** III 43.11.

СПАСЕНИЙ (1). *У приказці.* [Гнат] *(Назару):* А ти справді не будеш пить? [Назар]: Не буду. [Гнат]: Вольному воля, а **спасеному** рай. III 34.6.

СПАСЕНІЄ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **для спасенія** III 23.7, 23.9.

СПАСИБІ (31). *Див. осн.* **1.,** *у спол.,* **2.**

◊ **спасибі 1.** III 18.23, 18.24, 40.17, 48.27, *повт.* III 19.33 (2 р.), 34.18 (2 р.), 52.13 (2 р.), *у спол.* III 5.27, **2.** III 9.28, 13.33, **спасыби 1.** III 81.39, 81.43, 83.40, 84.25, 86.5, 86.20, 88.34, 110.8, 112.7, 337.26, IV 38.16, 38.24, 271.35, 271.36, V 170.12, *повт.* III 181.30 (2 р.), *у спол.* III 118.25.

СПАСТИ (1). *Див. осн.*

◊ **спасы** III 116.18.

СПАТИСЯ (4). *Див. осн.*

◊ **спыться** IV 281.30, 281.31, V 67.30 (2 р.).

СПАТЬ (8). *Див. осн.* **СПАТИ 1.**

◊ **спать** III 77.43, V 65.35, **сплю** III 17.21, **спыте** IV 281.29, 281.32, **спала** III 25.23, **спало** III 84.39, **спить** IV 304.7.

СПЕКТИ (1). *У приказці.* [Стеха]: Женитесь? [Хома]: Еге! [Стеха]: На мені? [Хома]: Як коржа, так коржа! Як **спечемо**, так і дамо. III 12.2. *Див. ще осн.* **1.**

СПЕРЕДУ (1). *Див. осн.*

◊ **спереду** IV 215.9.

СПИНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **спына** III 342.26.

СПИТАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **якби спитав** VI 123.15.

СПІВАТИ, СПІВАТЬ (5). *Див. осн.* **1.**

◊ **співать** III 49.6, **спивають** III 130.11, V 65.28, **буду співать** III 49.22, **будеш співати** III 46.27.

СПІВАТИСЯ (1). *Безособ.* [Гнат]: Праведно **співається** в тій пісні, що каже: коли б мужику не жінка, не знав би він скуки, коли б не горілка, де дівать би муки? III 34.7.

СПІВИ (1). *Див. осн.*

◊ **спивы** III 183.9.

СПІДНИЦЯ (4). возьмы та носы на здоровье! ..А вот на юпку и на **спидныцю.** III 91.31.

◊ ***Одн. З.*** **на спидныцю** III 91.31, **сподныцю** III 93.6, **в сподницу** III 96.13, ***М.*** **в споднице** IV 245.34.

СПЛИВТИ (1). *У спол.* з язика **спливти** — *про що-н. недоречно висловлене.* [Гнат]: Ну, годі ж, не сердься. Мало чого з язика не **сплиіве!** III 26.35.

СПОВІДЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **без сповіді** III 53.11.

СПОВНИТЬ (1). *Виконати.* [Хома]: коли прийдуть колядувати, так щоб гнали їх у потилицю.. [Галя]: Справді, щоб не помішали... Ще й законної речі не дадуть **сповнить.** III 16.12.

СПОДІВАТИСЬ, СПОДІВАТЬСЯ (3). *Див. осн.* **СПОДІВАТИСЯ.**

◊ **сподіваться** III 5.11, **сподіваємось** III 13.28, **сподівайся** III 24.6

СПОКУТУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **спокутую** III 53.33.

СПОМИН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на спомін** X 35.1.

СПОРИШ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **спорышем** IV 10.36.

СПОЧИТЬ (2). *Див. осн.* **СПОЧИТИ 1.**

◊ **спочить** III 86.11, **спочинь** III 44.18.

СПРАВДІ (13). *Див. осн.*

◊ **справді** III 7.7, 7.14, 15.4, 16.12, 26.12, 29.32, 30.29, 33.19, 34.2, 35.29, 36.25, 41.10, 45.4.

СПРОВАДИТИ (1). [Гнат]: ти **спровадь** її на Запоріжжя, а там і сам гетьман не більший од чабана. III 32.36.

СПРОС (1). *У спол.* без **спросу** — *без дозволу.* Ты паству свою покин[ув] без **спросу** *владыки и блукаеш тепер по дебрях та добрых людей грабыш.* IV 41.37.

СТАВ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **по ставу** V 60.17, ***Мн. Н.*** **ставы** III 176.30

СТАВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **ставає** III 47.9.

СТАВИТЬ (1). *Пропонувати в заклад.* [Стеха]: Що **ставиш**? [В толпе]: Мої музиканти на всю; а ти? [Стеха]: Піввідра слив'янки, три куски сала і паляниця. III 41.35. *Див. ще осн.*

СТАВОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на ставок** III 156.26

СТАВОЧОК (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **ставочок** III 178.29, **ставочек** III 79.15

СТАН (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **стан** III 8.23, 31.18.

СТАРЕНЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **стареньку** III 26.16.

СТАРИЙ (35). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ ***Одн. Н.*** **старий 1.** III 5.22, 10.7, 12.12, 12.15, 13.36, 14.7, 14.13, 26.15, 35.15, 36.30, *субст.* III 35.13, **старый 1.** III 339.3, **стара 1.** III 10.9, 12.26, 26.30, 101.16, 109.41, 338.42, *субст., зверт.* III 95.3, ***Р.*** (від) **старого 1.** III 8.4, (од) **старого 1.** III 5.12, **старои 1.** *субст.* III 92.4, (крій) **старої 3.** III 32.19, ***Д.*** **старий 1.** *субст.* III 173.35, 174.25, 175.12, ***З.*** **старого 1.** III 18.8, 333.14, (у) **стару 3.** III 41.31, ***М.*** (на) **старому 3.** III 41.31, (на) **старій 3.** III 32.20, ***Мн. Н.*** **старі 1.** *субст.* III 14.4, *повт.* III 26.19 (2 р.), **старії 2.** III 37.25.

СТАРІСТЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **по старості** III 39.7.

СТАРІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **старіє** III 41.5.

СТАРІТИСЬ (1). *Див. осн.* **СТАРІТИСЯ.**

◊ **старитысь** III 316.25

СТАРОСТИ (10). *Див. осн.*

◊ ***Мн. Н.*** **старости** III 7.8, 12.8, 15.32, 16.10, 16.17, 23.10, ***Р.*** **старостів** III 5.12, 13.28, ***З.*** **старостив** VII (кн. I) 39.32, ***Д.*** **старостам** VII (кн. I) 39.33.

СТАРШИЙ (1). *Який має більше років, ніж інший.* [Стеха]: **старший** брат на великдень.. пішов підкинуть волам сіна, та замість сіна проткнув вилами свого меншого брата III 36.14. *Див. ще осн.*

СТАРШИНА (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **старшина 1.** III 47.30, ***Мн. Н.*** **старшини 1.** III 6.16, 6.18.

СТАТИ[1] (4). *Див. осн.* **1., 2., 6.**

◊ **стала 6.** III 19.22, **стали 2.** III 50.7, **сталы 2.** III 204.43, **станем 1.** III 47.6.

СТАТИ[2] (5). *Див. осн.* **1., 2., 6.**

◊ **стала 1.** III 109.41, **стало 6.** III 46.16, IV 263.21, **стали 2.** IV 246.23, **стане 6.** III 45.25.

СТАТИСЯ, СТАТИСЬ (2). *Див. осн.*

◊ **сталось** III 8.31, **станеться** III 51.33.

СТЕЖЕЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **стежечка** V 23.28.

СТЕЖКА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **стежка** IV 283.1, ***З.*** **стежку** III 26.22.

СТЕП (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **степ** III 92.27, ***М.*** **в (у) степу** IV 263.21, V 54.26, 76.35.

СТЕПАНОВИЧ (11). Мы повели ее через греблю, прямо к вам, **Степановичу,** в хату III 189.26.

◊ ***Одн. К.*** **Степановичу** *зверт.* III 175.39, 180.37, 181.30, 182.5, 182.36, 183.9, 184.37, 185.11, 186.31, 189.26, 191.9.

СТЕРЕГТИ (1). *У спол.* як очей **стерегти.** А ты, Прохоре, будь ласкав, як очей своих **стережи** *сёго пана.* IV 280.35. *Див. ще осн.*

СТЕРНЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **по стерни** III 141.35.

СТЕХА (97). [Галя]: Ось послухайте, якої нісенітниці наговорила мені **Стеха.** III 13.37. *Зверт.* (10). **Стехо,** голубочко, *ластівко моя! скажи* III 6.25.

◊ ***Одн. Н.*** **Стеха** III 5.6, 6.1, 6.5, 6.9, 6.13, 6.17, 6.22, 6.26, 7.1, 7.6, 7.11, 7.15, 7.19, 7.23, 7.28, 8.3, 8.10, 8.18, 9.1, 9.6, 9.10, 9.17, 9.21, 9.25, 10.1, 10.6,

10.10, 10.14, 10.20, 10.27, 11.1, 11.5, 11.12, 11.17, 11.22, 11.27, 11.31, 12.4, 12.10, 12.19, 12.25, 12.31, 13.37, 26.13, 34.15, 34.23, 34.27, 34.37, 35.5, 35.12, 35.18, 35.23, 35.28, 36.9, 36.13, 36.24, 36.30, 36.31, 37.18, 38.22, 38.25, 39.12, 39.34, 40.10, 40.14, 40.21, 40.28, 41.14, 41.19, 41.25, 41.29, 41.34, 42.1, 42.5, 42.16, 43.7, 43.15, 43.19, 43.27, 44.3, 50.1, 51.31, 52.10, ***Р.*** **Стехи** III 11.7, ***З.*** **Стеху** III 32.17, 33.15, **по Стеху** III 27.25, ***К.*** **Стехо** *зверт.* III 5.16, 6.4, 6.25, 7.14, 8.22, 10.23, 21.8, 34.36, 35.4, 43.25.

СТИХАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **стиха** III 9.31.

СТИХОТВОРЕЦЬ (1). *У прикл. спол.* козак-**стихотворець.** Настоящий офицер той козак-**стихотворець.** IV 52.1.

СТІНИ (1). *Див. осн.* **СТІНА 1.**

◊ ***Мн. Н.*** **стіни** III 31.24.

СТО (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Н.*** **сто** III 41.4.

СТОГНАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **стогнав** III 52.2.

СТОДОЛА (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **стодола** III 309.39, ***Р.*** **из стодолы** III 153.11, ***З.*** **в стодолу** III 153.8, ***М.*** **в стодоле** III 217.39, ***Мн. О.*** **с стодолами** III 74.43.

СТОДОЛЯ (2). [Хозяйка]: От **Стодоля** молодець! Я його знаю, він протопче стежку через полковничий садок. III 26.21.

◊ ***Одн Н*** **Стодоля** III 20.11, 26.21.

СТОЇТИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **стоїть** III 21.27, 28.35, 29.2.

СТОПТАТИ (1). [Назар]: Хіба я не **стопчу** тебе, як жабу? Брехун! III 22.15 *Див. ще осн.*

СТОРОНА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. М*** **у стороні** III 41.2.

СТОЯТИ (8). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **стояти 1.** III 18.13, **стоиш 1.** III 309.26, **стоїть 2.** III 41.3, **стоить 1.** IV 300.32, **2.** IV 45.16, **стоимо 3.** III 311.36, **стояли 2.** III 36.15, **стій 1.** III 20.22

СТРАВА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **страву** III 41.7

ЄТРАННИК (1). *Зверт.* я думаю, в Ерусалим правуете, **страннице?** IV 36.10.

СТРАХ (4). *Див. осн.* **СТРАХ** [1].

◊ **страх** III 84.5, 129.7, IV 45.35, 46.4.

СТРАХОВИНА (1). [Стеха]: Послухаю, послухаю, чи єсть же така **страховина,** щоб я злякалась. III 40.22.

СТРАХОВИНОЧКА (1). *У прикл. спол.* казочка-**страховиночка.** [Стеха]: Ну лишень, ..казочку-**страховиночку,** щоб цілу ніч не заснулось. III 39.23.

СТРАШНО (10). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **страшно 1.** III 40.3, 43.8, 43.16, 44.6, 45.18, 46.16, 47.35, *повт.* III 8.15, 8.16, **3.** IV 46.5.

СТРИВАТИ (13). *Див. осн.*

◊ **стривай** III 5.7, 5.20, 13.8, 18.30, 20.22, 21.30, 23.4, 28.18, 30.25, 51.27, 52.33, 53.15, 53.17.

СТРИГА (1). я была еще тогда такою **стрыгою,** когда покойный Демьян Федорович, царство ему небесное, пришел из-под француза.. меня и взяли в двор, в покои. Долго я плакала и скучала за своими домашними, а после и привыкла, когда побольше подросла. III 176.4. *Див. ще осн.*

СТРІЧКИ (1). *Див. осн.* **СТРІЧКА.**

◊ ***Мн. З.*** **стрічки** III 13.26.

СТРЮЧОК (1). Куринь **Стрючка.** VII (кн. II) 5.23.

СТЯМИТИСЯ (1). *Опам'ятатися.* [Стеха] *(отходит от стола):* А полковник хоч старий — ..так же пан!.. Оце б то вона й **стямилася!** III 5.23.

СТЬОНЖКА (1). *Див. осн.* **СТЬОЖКА.**

◊ ***Одн. З.*** **стьонжку** III 48.17.

СУБОТІВ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в (у) Суботови** VII (кн. II) 16.12, 17.24, 17.33.

СУБОТОВСЬКИЙ ШЛЯХ (1). Чигрин з **Суботовського шляху.** VII (кн. II) 18.14.

СУД (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **на суд** VII (кн I) 38.24.

СУЛИТИ (1). *Обіцяти.* [Стеха] *(Пляшет и поет):* Той почне говорить, Той сережки **сулить.** III 38.35.

СУЛТАН (1). *Див. осн.* **СУЛТАН** [1].

◊ ***Одн. Н.*** **султан** VII (кн. I) 39.6.

СУМНИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **сумная** III 86.37, ***О.*** **сумним** III 38.11.

СУСІДИ (1). *Див. осн.* **СУСІД 1.**

◊ ***Мн. Н.*** **сусіди** III 33.26.

СУЩИЙ (1). *Справжній.* [Гнат]: Вона, звісно, виходила до тебе колинебудь пізно вечором у садок.. [Назар]: З ключницею. [Гнат]: **Суща** коханка! III 32.4. *Див. ще осн.*

СХАМЕНУТИСЯ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **схаменувся 2.** III 5.15, **схаменыся 1.** IV 44.8, **схаменись 1.** III 15.18.

СХІД (1). *У спол.* од **схід** до захід сонця — *цілий день.* [Кобзар] *(прокашлявшись):* їсть вона од **схід** до захід

сонця.. маленьких дітей III 41.5. *Див. ще осн.* **1.**

СХОВАТЬ (1). *У спол.* нігде правди **сховать.** А вы таки, Микитовна, булы колысь, нигде правды **сховать,** таки добре дзындзюрысти III 178.4. *Див. ще осн.* **СХОВАТИ 1.**

СХОПИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **схопить** III 25.11.

СХОТІТИ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **схочу** III 21.34, **схочеш** III 5.20, **схоче** IV 271.40.

СЮДИ (9). *Див. осн. Ще повт.* (2). [Хома]: **Сюди!** Ось де вони! **Сюди!** III 49.28.

◊ **сюди** III 28.7, 29.25, 37.30, 37.33, 39.21, 44.8, *повт.* III 49.28 (2 р.), **сюды** *у рим. прикл. спол.* V 226.10.

СЯКИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **сякий** III 105.37, **сяка** III 5.16.

СЬОГОДНІ (11). *Див. осн.*

◊ **сьогодні** III 6.4, 6.20, 7.2, 7.8, 10.22, 13.28, 13.31, 17.32, 21.23, 26.36, 31.19.

Т

ТА [1] (126). *Див. осн.* **І., ІІ. 1.—3., ІІІ. 1.—2.**

◊ **та І.** III 5.14, 8.9, 8.15 (2 р.), 8.16, 8.21, 12.14, 12.17, 13.8, 26.16, 26.20, 27.10, 28.18, 31.18 (3 р.), 34.12, 34.14, 42.20, 46.8, 46.9, 46.11, 49.25, 87.22, 88.38, 89.1, 130.11, 178.28, 180.14, 311.40, 345.12, IV 41.38, 52.16, **ІІ. 1.** III 5.11, 6.6, 8.13, 12.13, 13.37, 14.20, 16.8, 25.10, 26.20, 34.11, 36.26, 38.11, 39.30, 41.12, 85.9, 91.1, 95.4, 174.25, 175.12, 178.12, 178.13, 338.36, V 23.28, 69.2, VI 65.17, 65.18, 72.22. **2.** III 5.15, 8.33, 11.15, 12.30, 15.18, 16.5, 16.30, 17.34, 18.36, 19.1, 26.13, 27.18, 41.10, 43.11, 52.5, 86.3, 88.42, 91.30, 91.31, 174.24, 185.14, 312.5, 333.9, IV 36.11, 38.26, 44.6, 304.7, V 65.35, 69.1, VI 72.10, 123.15, **3.** III 5.27, 11.18, **III. 1.** III 6.14, 6.20, 6.23, 7.5, 7.18, 10.21, 13.5, 14.4, 15.21, 30.10, 30.18, 31.2, 35.7, 36.16, 42.29, 44.31, 46.4, 49.2, 49.16, 50.22, 53.24, 86.41, 174.41 (2 р.), 175.13, IV 38.11, V 67.40, 67.42, **2.** III 15.32, 27.7, 29.28, 52.2, 311.2.

ТА [2] (59). *Див. осн.*

◊ **та** III 5.10, 5.21, 5.25, 6.20, 7.12, 8.4, 9.4, 9.30, 10.21, 12.11, 12.32, 13.26, 13.27, 14.9, 14.28, 16.23, 26.22, 29.25, 30.18, 30.34, 32.32, 33.10, 34.10, 34.22, 37.10, 37.20, 39.11, 40.34, 41.28, 42.6, 46.12, 86.11, 87.32, 91.19, 91.20, 91.21, 91.24, 91.25, 91.26, 91.27, 92.22, 92.23, 173.24, 176.22, 178.12, 181.22, 182.39, IV 27.5, 33.40, 39.1, 39.10, 40.4, 271.28, V 43.13, 43.16, 65.23, 65.27, 65.34, 67.30.

ТАБАЧОК (1). И де таки **табачку** бралы: чи не с чимиричкою часом?! VII (кн. I) 40.13.

ТАК [1] (61). *Див. осн.* **1.—5.**

◊ **так 1.** III 7.5, 10.22, 12.7, 13.9, 15.4, 19.10, 20.24, 22.24, 25.28, 26.21, 28.2, 31.2, 31.19, 32.10, 36.17, 37.32, 38.4, 45.20, 45.25, 45.31, 46.16, 51.32, 80.17, 84.15, 91.32, 128.14, IV 281.32, V 64.22 (2 р.), **2.** III 5.10, 8.16, 9.31, 11.8 (2 р.), 13.23, 16.2, 18.33, 26.31, 30.12, 40.2, 43.16, 45.19, 45.24 (2 р.), 46.16, 46.17, 46.21 (2 р.), 47.21, 185.9, VI 23.12, **3.** III 7.16, 14.23, 27.2, 29.26, 36.33, 37.20, 47.29, **4.** III 15.20, IV 36.36, **5.** III 174.29.

ТАК [2] (36). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **так 1.** III 5.22, 10.13, 11.11, 26.20, 45.5, **2.** III 12.2 (2 р.), 12.27, 13.18, 13.19, 13.20, 14.19, 16.6, 21.21, 21.33, 25.6, 25.11, 25.12, 30.2, 32.25, 32.36, 34.19, 35.21, 35.30, 37.33, 40.5, 40.25, 41.8, 41.10, 41.31, 42.8, 42.13, 45.18, 80.5, 168.16, 181.27.

ТАК [3] (46). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Див. осн.* **3.** *Ще повт.* (4). [Хома]: **Так, так!** О, ти дівка розумна! III 12.17.

4. *Питальна. Вживається у питальних реченнях* (2). [Гнат]: Чарка, друга і — чорта у воду. **Так,** Катерино? III 33.30.

6. *Див. осн.* **6.**

◊ **так 1.** III 10.13, 13.33, 14.15, 16.13, 17.2, 17.27, 18.9, 20.3, 22.15, 22.28, 27.5, 33.2, 34.9, 35.17, 36.14, 36.17, 168.14, 174.40, 196.39, IV 281.32, **2.** III 5.23, 25.12, 26.17, 34.14, 45.19 (2 р.), IV 41.31, **3.** III 29.21, 29.32, 31.15 (2 р.), 31.33 (2 р.), 31.35, 34.10, 181.31, 182.2, 182.29, IV 271.26, ***повт.*** III 12.17, (2 р.), 42.18 (2 р.), **4.** III 6.12, 33.30, **6.** III 15.4.

ТАКИ (19). *Див. осн.*

◊ **таки** III 5.21, 5.27, 14.13, 17.33, 27.5, 29.27, 29.30, 35.15, 36.32, 40.7, 40.11, 48.22, 51.36, 178.4, 178.5, 311.29, 311.36, IV 286.16, VII (кн. I) 40.13.

ТАКИЙ (52). *Див. осн.* **1.—5.,** *у спол.* а), в).

◊ ***Одн. Н.*** **такий 1.** III 6.20, 15.7, 15.19, IV 282.7, **2.** III 10.7, 38.26, 44.24, *у спол.* а) III 6.14, 6.20, *у спол.* в) III 105.37, **така 2.** III 10.28, 18.2, 40.22, 44.32, 48.9, *у спол.* в) III 5.16, **таке 1.** III 10.17, 16.24, 21.27, IV 38.10, **2.** III 333.9, **4.** III 6.21, 207.11, **5.** III 10.19, ***Р.*** **такого 1.** III 47.14, **2.** III 12.11, 28.35, 33.29, **3.** VI 23.8, **4.** III 27.10, 174.28, (од) **такого 1.** III 5.12, **такої 1.** III 17.29, **2.** III 19.6, (для) **такої 1.** III 10.3, (до) **такои 1.** V 65.27, ***З.*** **такого 2.** III 46.33, (у) **такий 2.** III 36.18, **таку 1.** III 5.24, 128.17, **2.** III 18.2, 39.30, (на) **таку 1.** VII (кн. I) 39.32, (через) **таку 1.** III 16.18, **такую 1.** III 182.40, (у) **таке 2.** III 5.10, ***О.*** **таким 2.** III 38.11, ***М.*** (у) **такому 1.** III 13.3, ***Мн. Н.*** **такі 1.** III 25.10, 28.23, **такии 1.** IV 41.15, ***З.*** **такії 1.** III 17.19.

ТАЛАН (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **талан** III 185.11, ***Р.*** **талану** III 89.1.

ТАЛЬНЕ (1). *Назва містечка.* Мне казалось, что я вижу на бесконечном горизонте и Звенигородку, и **Тальне,** и даже самую Умань. IV 253.30.

ТАМ (21). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **там 1.** III 32.37, 37.21, 38.18, 43.12, 44.8, 46.31, 185.5, VI 23.8, **2.** III 7.12, 13.7, **3.** III 6.8, 9.11, 16.25, 18.36, 21.8, 36.33, 174.42, 175.12, 175.34, 181.23, IV 271.29.

ТАНЦЮВАТИ, ТАНЦЮВАТЬ (6). *Див. осн.*

◊ **танцювати** III 37.11, **танцюю** III 12.27, **танцювала** III 9.4, **танцювали** III 39.31, **буду танцювать** III 51.16, **будеш танцювать** III 46.27.

ТАРІЛКА (1). дивчина перевязавше старостам рушныки через плечи, подае зарученому своему на **тарильци,** або крамну, або самодильну хустку. VII (кн. I) 39.33.

ТАТАРИ (2). *Див. осн.* **ТАТАРИН.**

◊ ***Мн. Н.*** татари III 51.27, ***З.*** **про татар** III 8.15.

ТАТО (13). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** тато III 97.4, ***Р.*** **тата** III 346.25, ***З.*** **про тата** III 346.24, ***О.*** **татом** III 345.19, **с татом** III 327.32, ***К.*** **тату** *зверт.* III 97.16, 131.10, *повт.* III 50.21 (2 р.), 51.15 (2 р.), VIII 27 (2 р.).

ТАТОЧКО (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн К*** таточку *зверт.* III 50.22.

ТВІЙ (32). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **твій** III 12.12, 21.33, 25.29, 28.34, 31.35, 38.15, **твоя** III 14.20, 30.11, 48.2, 48.9, 50.34, 101.16, 131.38, 168.12, **твоє** III 10.18, 11.4, 13.13, 22.11, 33.10, ***Р.*** **твого** III 46.7, **твоєї** III 23.9, 50.13, (од) **твоєї** III 30.3, ***Д.*** **твоїй** III 26.31, **твоий** III 312.27, ***З.*** **твого** VI 65.17, (за) **твоє** III 20.6, 34.6, ***О.*** (з) **твоїм** III 53.2, ***Мн. Н.*** **твої** III 25.11, 37.10, 47.22.

ТВОРЕЦЬ (1). Бачить же бог, бачить **творець,** Що мир погибає III 19.17. *Див. ще осн.*

ТВОРИТЬ (1). *Див. осн.* **ТВОРИТИ.**

◊ творить III 22.7.

ТЕКТИ (1). *Див. осн.*

◊ тече V 37.16.

ТЕЛЕМАК (1). *Ім'я античного героя, сина Одіссея.* **Телемак** на острові Калипсы. IX 29.15.

ТЕЛЯ (3). *У приказці.* Дай боже нашому **теляти** вовка зьисты. V 62.22.— Разумная голово! ..**теля** еще бог знае г д е, а ты уже и довбню готовишь,— сказал Яким III 87.9. *Див. ще осн.* **ТЕЛЯТА.**

◊ ***Одн. Н.*** **теля** III 87.9, ***Д.*** **теляті** III 5.18, **теляти** V 62.22

ТЕМНИЙ (1). *Див. осн.* 1.

◊ ***Одн. Н.*** темная III 25.24.

ТЕМНИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** в темныцю III 180.13.

ТЕПЕР (16), **ТЕПЕРА** (1). *Див. осн.* **ТЕПЕР 1.—2.**

◊ **тепер 1.** III 25.6, 27.30, 29.8, 29.28, 35.7, 44.31, 46.6, IV 41.31, 41.38, **2.** III 27.18, 51.35, 52.4, 175.33, IV 39.15, VI 123.13, **теперь 1.** IV 287.1, **тепера 2.** III 19.10.

ТЕПЕРЕЧКИ (1). *Присл.* [Галя]: **Теперечки** не дам байбарака. А що, поживилась? III 7.26.

ТЕПЛИЙ (2). *Див. осн.* **2.** *Ще у приказці* (1). [Стеха]: Казав пан — кожух дам, та й слово його **тепле.** III 11.18.

◊ ***Одн. Н.*** тепла III 48.9, тепле *у приказці* III 11.18.

ТЕПЛІШ (2). *Присл., повт. (Галя садится на плащ. Назар вкладывает ее ноги в свою шапку).* Оттак **тепліш** *(целует ее),* **тепліш,** моє серденятко. III 44.20.

ТЕПЛО (1). *Присудк.* [Галя]: Як мені **тепло,** як мені весело!.. III 44.23.

ТЕРЕН (1). *Див. осн., у спол.* а).

◊ ***Одн. О.*** терном V 23.29.

ТЕСТЬ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **тесть** III 13.10.

ТЕТЯНА (3). Она выросла, похорошела, поумнела после «Москаля-чаривника», где она сыграла роль **Тетяны.** V 134.16.

◊ ***Одн. Р.*** **Тетяны** V 134.16, 136.7, 139.9.

ТИ (286). **1.—3.** *Див. осн.* **1.—3.**

◆ *У спол.* а), б). *Див. осн. у спол.* а), б). *Ще у спол.* в) н у (б о д а й) **тебе** — *при вияві незадоволення ким-н.* (2). Старий Яким принялся колыхать.. Марта.. бросилась к колыбели.— Цыть, цыть, мое серденько! Н у **тебе** с своим волчьим голосом, только моего Марочка перепугал. III 85.5.

◊ ***Одн. Н.*** **ти 1.** III 5.16, 6.4, 7.18, 7.22, 7.26, 8.22, 9.4, 10.9, 10.19, 10.26, 10.30, 10.31 (2 р.), 12.2, 12.17, 13.6, 13.7, 13.26, 13.28, 14.30 (2 р.), 14.31, 15.5, 15.13, 15.17 (2 р.), 15.22, 15.31, 16.30, 18.29, 19.1, 20.11, 20.12, 20.18, 21.12, 21.17, 22.7 (3 р.), 22.8 (2 р.), 22.9, 22.10, 22.15, 22.18, 23.5, 23.8, 23.11, 23.17, 23.27, 23.28, 26.31, 27.11, 28.7, 28.12, 28.14, 28.16, 28.23, 28.25, 28.30, 28.33 (2 р.), 28.34, 29.4, 29.8, 29.17, 29.23, 29.24, 29.26 (2 р.), 29.27 (2 р.), 29.30, 29.32, 29.35, 30.3, 30.19, 30.21, 30.25, 30.29 (2 р.), 30.34, 31.19, 31.31, 32.17, 32.34, 32.36, 32.38, 34.2, 34.13, 34.14, 34.36, 35.17, 35.21, 35.26, 37.20, 37.23, 39.11, 40.25, 41.18, 41.24, 41.28, 41.37, 43.25, 44.2, 44.17, 45.1, 45.4, 45.7, 45.19 (2 р.), 45.21, 45.25, 45.27, 46.13, 46.24, 46.27, 47.2, 47.10, 47.12, 47.16, 47.22, 47.27, 48.7, 48.10, 48.12 (2 р.), 48.20, 49.6, 49.16 (2 р.), 50.10, 50.15, 51.11, 52.33, 53.11, VI 123.13, **ты 1.** III 77.39, 77.41, 78.9, 84.30, 91.32 (2 р.), 95.3, 112.27, 116.25, 168.14, 168.23, 174.24, IV 41.37, 271.29, 280.35, V 43.16, ***Р.*** **тебе 1.** III 23.30, **без тебе 1.** III 131.30, VII (кн. II) 20.15, **в (у) тебе 1.** III 12.23, 15.32, 18.13, 23.7, 23.28, 23.29, 26.36, 29.28, 29.24, 29.35, 30.8, 32.4, 33.2, 84.28, 175.12, **для тебе 1.** III 23.27, 29.11, 48.23, **до тебе 1.** III 30.3, 31.37, 35.4, **од тебе 1.** III 9.4, 30.2, ***Д.*** **тобі 1.** III 5.17, 8.35, 10.30, 14.2, 14.11, 14.21, 15.9, 15.20, 15.31, 18.13, 18.24, 19.26, 21.33, 23.9, 29.13, 29.32, 30.12, 30.25, 30.36, 31.19, 33.2, 34.11, 35.11, 40.17, 41.22, 45.17, 46.8, 46.28, 48.2, 49.11, 52.14, 53.20, VI 123.17,

3. III 13.15, 17.28, 41.12, 43.11, **тобн 1.** III 77.41, 78.1, 85.6, 86.16, 110.8, IV 39.31, 41.39, V 67.29, VII (кн. II) 20.12, *у спол.* а) III 333.4, 342.20, *у спол.* б) IV 44.19, 271.28, ***З.* тебе 1.** III 15.20, 20.13, 20.22, 21.11, 22.15, 23.19, 28.26, 29.17, 30.18, 34.9, 40.32, 45.7, 46.11 (2 р.), 49.25, 50.18, 50.21, 50.32, 51.15, 52.11, 52.20, 84.32, 168.16, IV 39.30, 40.4, VI 71.14, 87.36 (2 р.), 122.29, 123.13, **2.** III 25.11, *у спол.* в) III 85.5, 103.14, **за тебе 1.** III 49.22, **на тебе 1.** III 14.25, 14.31, 15.26, 23.18, 34.10, 45.18, 45.23, 48.12, 51.16, **про тебе 1.** III 45.21, ***О.* тобою 1.** III 22.11, 46.12, **з тобою 1.** III 13.28, 28.9, 30.23, 37.19, 38.27, 44.26, 45.31, 48.5, 215.29, *у спол.* а) III 173.11, **за тобою 1.** III 32.36.

ТИЖДЕНЬ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** до **тижня** III 16.18, ***Мн. Р.*** **тижнів** III 5.14

ТИКВА (1). около ее в тени **т ы к в а** (кувшин) с водою III 147.32.

ТИЛ (1). *У спол.* з **тила** — *ззаду*. Одын веде за чуприну, Другый з **тыла** бье,— Не йды туды, вражий сыну, Де голота пье. V 65.37.

ТИМ (1). *У спол.* **тим** б о й б а — *для підкреслення висловленої думки.* [Стеха]: А що? як прибрано?.. **Тим** б о й б а! III 6.2. *Див. ще осн.*

ТИМОФІЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **Тимофія** III 47.32.

ТИН (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **до тыну** III 178.18, ***З.*** **на тын** III 173.3, ***О.*** **под тыном** III 141.8, ***Мн. Н.*** **тини** III 25.6, **тыны** III 172.40.

ТИНОК (1). *Зменш. до* **тин.**— Господи, какая она бедная! — сказала она.— Хоть бы тебе **тынок** какой III 111.8.

ТИРСА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **тырса** III 150.17.

ТИСЯЧА (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Мн. Р.*** **тисяч** III 41.4.

ТИТАР (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **тытарь** III 149.32, 160.13, IV 12.14, ***Р.*** **у тытаря** III 155.23, 161.18, 169.24.

ТИТАРІВ (4). ей рекомендовала дияконша **тытареву** хатку III 161.19.

◊ ***Одн. Р.*** **(от) тытаревой** III 92.9, ***З.*** **тытареву** III 161.19, ***М.*** **(в) тытаревом** III 160.17, **(в) тытаревой** III 160.10.

ТИТАРША (1). *Дружина титаря.* А тут еще и дияконица, и **тытарша** с своєю слывянкою. III 90.41.

ТИХЕНЬКО (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **тыхенько** III 78.11.

ТИХИЙ (3). **3.** *Див. осн.* **3.**

4. *Див. осн.* **4.** *Ще повт.* (2). [Стеха]: Молодий.. докучливий та ревнивий, а старий — **тихий-тихий** і покірний. III 12.15.

◊ ***Одн. Н.*** **тихий 4.** *повт.* III 12.15 (2 р.), **тиха 3.** III 47.22.

ТІЛЬКИ[1] (24), **ТІЛЬКО** (6). *Див. осн.* **ТІЛЬКО**[1] **1.—2.**

◊ **тільки 1.** III 5.11, 7.16, 8.9, 12.23, 13.9, 14.20, 14.24 (2 р.), 16.8, 29.26 (2 р.), 36.26, 36.33, 46.7, **2.** III 9.29, 11.18, 12.7, 13.5, 16.19, 35.7, 39.19, **тілько 1.** III 26.19, 27.2, 41.5, **тилько 1.** IV 39.32, 40.12, V 65.28, 67.37, 67.42, **2.** V 64.21.

ТІЛЬКИ[2] (21). *Див. осн.* **ТІЛЬКО**[2] **1.**

◊ **тільки** III 6.23, 6.29, 7.2, 23.5, 23.12, 32.10, 32.14, 32.25, 32.34, 33.12, 35.19, 37.19, 37.23, 38.7, 42.4, 42.14, 44.24, 44.27, 45.13, 46.21, 49.12.

ТІСНІШ (1). *Присл. У прислів'ї.* [Хома] *(ходит задумавшись):* Не дуже треба плошати, бо береженого бог береже, або — як там ще кажуть — рівніш зглядиш, **тісніш** ляжеш. III 16.26

ТІСНО (1). *Присл.* П р о к л я т а я н и м о т а щ о н а р о б ы л а, д о б р о м у ч о л о в и к о в и и в с т е п у **т и с н о** с т а л о! IV 263.21.

ТІТКА (3). *Див. осн. Ще зверт., повт.* (2). [Стеха]: **Тітко, тітко!** Анумо ми з тобою. III 38.27.

◊ ***Одн. К.*** **тітко** *зверт.* III 39.35, *зверт., повт.* III 38.27 (2 р.).

ТІЧКА (1). *Зграя. (Челядь крутить поясами Назара)..* [Хома]: А вже як вовча **тічка** нападе.. от буде снідання, начисто гетьманське! III 52.3.

ТО[1] (45). *Див. осн.* **1.** а), б), е), ж), **2.—3.**

◊ **то 1.** а) III 5.14, 11.16, 13.11, 29.10, 33.32, 43.22, 46.13 52.33, 53.29, 168.23, 174.26, 174.42, 175.1, 181.31, V 68.40, б) III 8.7, 45.20, 175.11, VII (кн. I) 39.33, е) III 11.4, 117.13, 117.14, IV 271.40, ж) III 77.42, 86.14, VI 66.29, **2.** V 67.40 (2 р.), VII (кн. I) 38.26, 39.31, **3.** III 5.15, 12.8, 16.19, 26.14, 26.16, 30.36, 33.8, 36.19, 40.27, 42.8, 44.31, 178.31, 181.28, IV 41.39, VI 72.10.

ТО[2] (27). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (12). [Хома]: **То то** бо і є, дурочка ти безсережна! III 10.31.

◊ **то 1.** III 5.13, 5.23, 5.26, 14.4, 25.13, 26.17, 26.18, 38.23, 47.21, 49.6, 182.39, IV 271.25, V 64.22, **2.** III 14.13 (2 р.), *повт.* III 6.18 (2 р.), 10.31 (2 р.), 15.31 (2 р.), 43.9 (2 р.), 312.9 (2 р.), IV 213.39 (2 р.).

ТОВАР (1). *Худоба.* Та яром, яром За **товаром,** Манивцямы За вивцямы. IV 39.2.

ТОВАРИСТВО (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **товариство** III 30.13, 92.27, ***О.*** **с (со) товариством** III 153.6, 154.23.

ТОВАРИШ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **товаришу** III 17.15, ***К.*** **товаришу** *зверт.* III 168.16.

ТОДІ (22), **ТОЙДІ** (2). *Див. осн.* **ТОЙДІ 1.—3.**

◊ **тоді 1.** III 5.25, 8.24, 9.5, 11.7, 21.22, 42.8, 44.27, **3.** III 10.30, 11.23, 13.4, 15.20, 15.21, 16.20, 17.22, 22.2, 31.12, 32.28, 42.20, 42.24, 43.13, 45.14, 46.26, **тойди 1.** III 174.42, **2.** IV 287.4.

ТОЖ (1). *Див. осн.* **ТЕЖ.**

◊ **тож** III 43.8.

ТОЙ (88). *Див. осн.* **I. 1.—4., II. 1.**

◆ *У спол.* а), б), к), о). *Див. осн. у спол.* а), б), к), о). *Ще у спол.* п) **того і гляди** — *при висловленні побоювання* (2). [Хома]: Я тобі б і багацько дечого сказав, та ніколи: **того і гляди**, що старости на поріг. III 15.32.

◊ ***Одн. Н.*** **той I. 1.** III 15.17, 29.18, 38.34, 38.35, IV 52.1, **3.** III 5.21, 30.10, 311.37, IV 302.21, **II. 1.** III 20.11, 20.12, 20.14, **та I. 1.** III 32.32, V 23.29, **3.** III 26.17, 338.42, **4.** III 38.19, **II. 1.** III 12.23, 17.27, **те I. 1.** *субст.* III 11.21, 14.20, 15.19, 15.24, 16.21, 35.7, 35.13, 342.26, **3.** III 181.32, **4.** III 5.17, *у спол.* к) III 34.20, *у спол.* о) IV 52.7, **теє I. 4.** III 5.26, 11.16, 26.23, **тее I. 3.** III 180.14, **4.** III 174.26, ***Р.*** **того I. 1.** *субст.* III 29.24, 53.19, IV 44.12, **2.** *субст.* III 17.24, **3.** III 16.20, 174.28 (2 р.), *у спол.* п) III 14.32, 15.32, (від) **того I. 1.** III 17.21, (до) **того I. 3.** III 16.18, *у спол.* а) III 12.14, 32.12, (з, із) **того I. 1.** III 41.10, *субст.* III 5.13, *у спол.* б) III 30.5, **тієї I. 1.** III 41.16, **II. 1.** III 9.29, (з) **тії I. 1.** III 47.33, ***З.*** **те I. 1.** III 10.17, 14.9, IV 271.40, (за) **те I. 1.** III 18.10, 32.17, 41.7, (на) **те I. 1.** *субст.* III 28.9, 176.23, ***О.*** **тим II. 1.** III 18.36, 27.19, 30.15, 51.23, **тым II. 1.** III 120. 42, 173.35, 181.32, 185.16, 188.35, IV 11.38, 40.29, 46.25, 48.26, ***М.*** (в) **тім I. 1.** *субст.* III 15.21, (на) **тім I. 4.** III 45.8, (по) **тому I. 4.** III 92.29 (2 р.), (в) **тій I. 1.** III 34.7, **2.** III 41.3, (на) **тій I. 3.** III 9.4, ***Мн. Н.*** **ті I. 1.** III 29.29, **ти I. 3.** III 183.28, ***З.*** (на) **ти I. 3.** IV 21.11, ***О.*** (з, с) **тымы I. 2.** III 183.1, **3.** III 180.6.

ТОЙДІ *див.* **ТОДІ.**

ТОЛОКА (1). *Див. осн.* **ТОЛОКА.**

◊ ***Одн. О.*** **толокою** IV 21.37.

ТОНКИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **тонкий** III 31.18, **тонку** III 18.24.

ТОПИТИСЬ (1). *Див. осн.*

◊ **топись** III 50.32.

ТОПТАТИ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ **топчи** III 50.34.

ТОРБА (16). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **торба** III 147.32, V 22.24, ***З.*** **торбу** III 110.13, 171.11, 269.12, V 8.3, 41.36, 42.5, 64.20, **в торбу** III 170.24, V 34.17, 50.11, ***О.*** **с торбой** *у приказці* III 75.23, IV 222.31, **с торбою** *у приказці* III 244.9, ***Мн. З.*** **за торбы** V 102.26.

ТОРГ (1). *У приказці.* [Гнат]: Поспіємо ще з козами на **торг.** III 38.10. *Див. ще осн.*

ТОРГУВАТИСЯ, ТОРГУВАТИСЬ (2). *Див. осн.*

◊ **торгуються** III 22.32, **торгуйсь** III 22.28.

ТОЧНІСІНЬКО (1). *Присл.* [Хозяйка]: **Точнісінько** моя доля! Неначе сю пісню про мене зложили. Де мої молоді літа? III 26.10.

ТОЩО (1). *Див. осн.*

◊ **тощо** V 67.41.

ТРАВЕНЬ (1). На спомін Федору Лазаревскому. Т. Шевченко. 30 **травня** 1860 р. X 35.2.

ТРА-ЛА-ЛА (2). *Вигук. У пісні. Повт.* [Стеха] *(пляшет и поет):* **Тра-ла-ла, тра-ла-ла**, На базарі була, Черевички купила, Три червінці дала III 39.13.

ТРАПИТИСЬ (2). *Див. осн.* **ТРАПИТИСЯ 2., 4.**

◊ **трапилась 4.** III 17.20, **трапиця 2.** VII (кн. I) 38.24

ТРАТИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **трачу** III 26.7.

ТРАТИТИСЬ (1). *Див. осн.* **ТРАТИТЬСЯ.**

◊ **тратытесь** III 331.5.

ТРЕБА (26). **1.** *Див. осн.* **1.**

2. *Див. осн.* **2.** *Ще повт.* (2). она.. взглянула на нас и закричала: — Не **треба!** не **треба!** хлиба! III 184.31.

◊ **треба 1.** III 12.7, 13.27, 14.21, 16.24, 26.36, 32.18, 37.19, 38.17, 49.6, 130.4, 175.12, 181.27, 185.17, 196.39, IV 44.31, **2.** III 7.2, 11.6, 13.3, 17.24, 23.12, 27.19, 29.8, 30.8, 337.17, *повт.* III 184.31 (2 р.).

ТРЕТІЙ (4). *Див. осн., у спол.* а).

◊ ***Одн. З.*** **третій** VI 22.21, **третє** *субст.* III 5.17, ***Мн. Н.*** **треті** *у спол.* а) III 25.6, ***Р.*** (до) **третіх** *у спол.* а) III 39.33.

ТРИ (4). *Див. осн.*

◊ ***З.*** **три** III 39.16, 42.2, **тры** IV 40.8, **за тры** IV 43.35.

ТРИВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **тривай** III 48.22.

ТРИДЕВ'ЯТЬ (1). *Фольк.* [Князь]: Поможіть мені її піймати; тоді чого душа ваша забажа, усе просіте, усе дам: хоч десять городів, або **тридев'ять** кладів, або чого хочете. III 17.23.

ТРИКЛЯТИЙ (1). *Лайл.* [Кобзарь]: Їсть [цариця] усіх, .. і дівчаток, і хлопчиків... [Стеха] *(быстро):* Ах вона **триклята** баба! III 41.15.

ТРІЩАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **тріщать** III 25.6.

ТРОЇСТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **троисту** III 129.37.

ТРОЙКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **з тройкою** III 32.19.

ТРОХИ (4). *Див. осн.* **1.**, *у спол.* а).

◊ **трохи** 1. III 39.35, V 67.32, *у спол.* а) VI 23.6 (2 р.).

ТРОХИМ (138). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Трохим** IV 206.34, 212.11, 212,17, 213.27, 213.28, 213.32, 213.38, 213.41, 214.10, 214.23, 214.24, 215.18, 215.32, 216.17, 217.8, 218.14, 218.16, 218.37, 223.1, 223.9, 225.25, 227.10, 227.17, 227.26, 228.24, 229.21, 229.32, 230.11, 230.13, 234.21, 237.21, 237.27, 237.38, 240.11, 242.18, 243.4, 243.16, 244.36, 245.1, 246.8, 249.32, 249.39, 252.10, 253.3, 253.10, 254.35, 254.39, 256.13, 256.24, 271.7, 289.27, 289.30, 289.31, 293.8, 293.11, 293.40, 293.41, 301.4, 301.6, 301.10, 301.22, 302.17, 303.24, 307.35, 310.25, ***Р.*** **Трохима** IV 215.15, 217.34, 254.31, 255.8, 307.33, **у Трохима** IV 215.2, 240.26, 246.18, 249.31, ***Д.*** **Трохиму** IV 207.16, 217.31, 218.13, 223.12, 223.39, 228.38, 243.19, 246.5, 254.25, 257.2, 290.6, 302.20, 310.11, **к Трохиму** IV 216.7, ***З.*** **Трохима** IV 207.17, 211.38, 224.3, 224.12, 224.19, 226.40, 227.25, 228.2, 228.30, 228.40, 234.32, 240.7, 246.24, 249.16, 249.37, 252.22, 285.18, 285.33, 285.42, 290.3, 292.4, 292.17, 293.29, 301.15, 303.33, 304.11, 320.13, **на Трохима** IV 214.20, 292.23, 292.25, 292.27, 320.20, ***О.*** **за Трохимом** IV 293.25, 310.26, **с Трохимом** IV 205.23, 206.4, 206.10, 218.27, 225.4, 243.14, 246.26, 290.1, 310.21, ***М.*** **о Трохиме** IV 292.39, 293.36, ***К.*** **Трохиме** *зверт.* IV 213.32 (2 р.), 215.7, 216.7, 240.38.

ТРОХИМОВКА (1). Иногда приезжал и Карл Осипович нанюхаться табаку.. и уезжал не вечерявши, разве только иногда выпьет рюмочку **трохимовки** и закусит кусочком бубличка IV 52.41.

ТРОШКИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **трошки** VI 23.8.

ТРОЩИТИ (1). *Перен. Жадібно їсти.* [Кобзарь]: їсть вона.. не хліб печений, не курей.., а **трощить** маленьких дітей III 41.7.

ТРУБАЙЛО (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн Р.*** **Трубайла** III 172.34, ***О.*** **за Трубайлом** III 174.37, ***М.*** **на Трубайли** III 178.23.

ТРУБЕЖ (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **Трубежа** III 172.34, 172.37, ***З.*** **за Трубеж** IV 31.12, ***О.*** **за Трубежем** IV 29.2.

ТРУДИ (1). *Див. осн.* **ТРУД.**

◊ ***Мн. З.*** **за труди** III 33.21.

ТРУНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в труну** III 186.41.

ТРУП (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** **трупом** *збірн.* III 78.29.

ТУГО (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **туго** III 52.2.

ТУДИ (5). *Див. осн. Ще у рим. прикл. спол.* с ю д и-**туди**-н а в п р и с ю д и (1). Козачки.. пускались перед панами, как говорят поляки, с ю д ы-**туды**-н а в п р и с ю д ы. V 226.10.

◊ **туди** III 35.26, 46.6, **туды** III 237.40, V 65.38, *у рим. прикл. спол.* V 226.10.

ТУМАН (89). **Туман** с своею Варочкою тоже оставался в Смоленске. III 330.4.

◊ ***Одн. Н.*** **Туман** III 319.38, 320.3, 323.19, 323.32, 324.4, 324.13, 324.25, 325.10, 325.25, 325.29, 326.8, 326.24, 326.27, 326.36, 326.39, 327.26, 327.34, 327.39 (2 р.), 328.11, 328.12, 328.18, 328.25, 329.2, 329.6, 329.11, 329.25, 329.28, 330.4, 330.38, 331.1, 332.8, 332.28, 332.30, 332.35, 332.37, 332.41, 333.3, 333.10, 333.12, 333.21, 333.25, 333.30, 333.33, 336.37, 337.24, 337.27, 339.7, 339.14, 339.18, 342.11, 342.18, 342.24, 342.33, 350.14, 350.37, 351.12, 351.13, 351.20, ***Р.*** **Тумана** III 323.29, 328.15, 329.10, 332.14, 333.23, 334.14, 341.27, 342.40, 345.15, **от Тумана** III 324.4, **у Тумана** III 331.15, 344.35, ***Д.*** **Туману** III 328.39, 330.23, 331.14, 334.16, 335.7, 336.24, 344.34, ***З.*** **Тумана** III 324.24, 327.32, 329.17, 336.24, 342.3, 350.26, ***О.*** **Туманом** III 353.20, **за Туманом** III 325.19, 344.37, 350.14, ***М.*** **на Тумане** III 326.19.

ТУРБУВАТИСЯ, ТУРБУВАТИСЬ (2). *Див. осн.*

◊ **турбуйтеся** III 88.33, **турбуйтесь** IV 38.16.

ТУРЕЦЬКИЙ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **турецька** III 41.4, ***Р.*** (з) **турецької** III 17.15, ***З.*** (про) **турецьку** III 8.15.

ТУРЕЧЧИНА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **у Туреччину** III 17.25, ***М.*** **у Туреччині** III 41.8.

ТУТ (30). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **тут 1.** III 5.9, 16.33, 17.34 (2 р.), 20.22, 28.16, 31.24, 32.17, 32.18, 36.30, 37.20, 37.26, 38.7, 43.16, 43.18, 44.6, 47.23, 47.31, 47.33, 47.35, 131.30, 174.36, V 67.36, X 20.17, **2.** III 11.21, 12.5, V 67.41, **3.** III 17.31, 30.36, IV 41.39.

ТЮРМА (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. М.*** **в тюрми** III 344.41.

ТЯЖКО (2). *Див. осн.* **1., 3.**

◊ **тяжко 1.** III 111.17, **3.** IV 274.18.

ТЯМИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **тямила** III 15.5.

ТЯСМИН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **в Тясмині** III 47.31.

ТЬФУ (1). *Вигук, що виражає обурення.* [Хозяйка]: Ні, що не кажи, а світ перемінився. Хоть би і запорожці... Ну, які вони запорожці? **Тьфу** на їх хисть та й годі! Чи такі були попереду? III 25.10.

У

У *див.* **В.**

УБИВАТИ (1), **ВБИВАТИ** (1). *Див. осн.*

◊ **убивать** III 51.27, **вбивай** III 51.17.

УБИТИ, УБИТЬ (10), **ВБИТИ** (2). *Див. осн. Ще у спол.* родимець би вас **вбив.** *Лайл.* (1). [Стеха]: Що ж ви, родимець би вас **вбив!** тільки дурно гроші берете? III 39.19.

◊ **убити** III 23.11, **убить** III 23.25, **уб'ю** III 31.10, **вб'єш** III 31.12, **уб'є** III 21.9, **убье** III 122.8, **убий** III 22.18, 50.22, *повт.* III 50.21 (2 р.), **нехай уб'є** III 53.26, **вбив (би)** *у спол.* III 39.19.

УБЛАГАТЬ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **ублагать** III 31.12, **ублагай** III 5.21.

УВЕСЬ *див.* **ВЕСЬ.**

УГАДАТИ (1). *Див. осн.* **ВГАДАТИ 1.**

◊ **угадайте** III 6.10.

УГОДА (1). [Назар] *(Падает на колени):* для **угоди** всіх святих, коли ти віруєш у кого, ..зглянься на мене! III 23.8.

УГОМОНИТИ (1). [Хома] *(ходит задумавшись):* весілля можна одкинути аж геть до того тижня; а через таку годину і нашого брата, мужика, **угомониш,** щоб не брикався, не то що дівку. III 16.19.

УГОРКА (1). *У прикл. спол.* **угорка**-слива. Плакал я недолго, вскоре пришла соседка-старушка и принесла мне полную миску **угорок**-слив и утешила меня. III 140.20.

УГОРУ (1). *Див. осн.* **ВГОРУ 1.**

◊ **угору** III 17.18.

УДАРИТИ *див.* **ВДАРИТЬ.**

УДАРИТИСЯ (1). *Див. осн.*

◊ **ударився** *у спол.* VIII 42.5.

УДОЧКА (1). *У приказці.* [Хома]: Закинь тільки **удочку,** сама рибка піде. Шутки — тесть полковника!.. III 13.9.

УЖЕ *див.* **ВЖЕ.**

УЗВАР (2). А у нас, после торжественного ужина, посылают детей с хлебом, рыбой и **узваром** к ближайшим родственникам IV 32.2. Потом переменят им хлеб, рыбу и **узвар** и церемонно провожают. IV 32.6.

УЗДРІТИ (1). *Побачити.* [Галя] *(В восторге поет и пляшет):* На улиці пострічалась [з козаком] Та й поцілувалась. А мати **уздріла...** Яке тобі діло! Віддавайте заміж, Коли надоїла! III 8.34. *Див. ще осн.* **УЗРІТЬ.**

УЗЕНЬКИЙ (1). «Широкий бытый шлях из раю, а в рай **узенька** стежечка, та й та колючим терном поросла» — говорила мне, ещё ребёнку, одна замиравшая старуха. V 23.28.

УКРАЇНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **по Украини** V 43.13.

УКРАЇНСЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **украинскій** VII (кн. 1) 39.6

УКРАСТИ (1). *Див. осн.*

◊ **украдьмо** III 31.24.

УКРІПИТИ (1). Господы мылосердый, и **укрипы** и спасы мене! III 116.18.

УКУПІ (1). *Див. осн.* **ВКУПІ.**

◊ **укупи** III 116.12.

УКУПЦІ (1). *Див. осн.* **ВКУПЦІ.**

◊ **укупці** III 36.17.

УЛИЦЯ (4). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. З.*** **на улыцю 2.** III 77.39, 78.8, ***М.*** **на улиці 2.** III 8.32, 9.4.

УМЕРТИ (3), **ВМЕРТИ** (7). *Див. осн.*

◊ **умер** III 235.5, **умерлы** III 109.14, **вмру** III 8.21, 41.35, 44.33, 45.14, 46.12 (2 р.), 46.13, **умреш** III 41.33.

УМИРАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **умирала** III 23.23.

УМІТИ *див.* **ВМІТИ.**

УПИТИСЯ (4), **ВПИТИСЯ** (4). *Див. осн.* **УПИТИСЬ.**

◊ **упылася** III 112.34, 243.20, IV 44.15, 279.31, **впылася** III 112.37, 243.24, IV 44.18, 279.34.

УПОДОБАТИ (1). *Полюбити.* Покохавшись лито чи то два парубок з дивчиною, роспизнавше и **уподобавше** одно другого, парубок до дивчининого батька и матери посыла старостив VII (кн. I) 39.31.

УПОРАТИСЬ (2). *Див. осн.* **УПОРАТИСЯ.**

◊ **упоралась** III 12.21, **упораетесь** III 175.16.

УС (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **ус** III 14.25, ***Мн. Н.*** **уси** III 14.20, ***Р.*** **усів** III 40.18, ***З.*** **уси** III 42.20, 48.13.

УСЕ *див.* **ВСЕ.**

УСЛУЖИТИ (1). [Назар]: мені тільки одно словечко сказати. *(Дает ей червонец.)* На тобі; ще й плахта буде, коли **услужиш.** III 35.11.

УСПІТИ (2). *(Гнат целует ее.)* [В толпе]: Ай да Стеха! От моторна: і тут **успіла.** III 36.30.

◊ успіла III 36.30, 36.33.

УСТАТИ *див.* **ВСТАТИ.**

УСТУПИТИ (1). *Віддати.* [Гнат]: Ну, так торгуйсь. Може, дешевше **уступлять.** III 22.28.

УСЯКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

УТИХОМИРИТИСЬ (1). [Хозяйка]: а воно й справді погода **утихомирилась.** III 33.19.

УТІКАТИ *див.* **ВТІКАТИ.**

УТОМИТИСЯ, УТОМИТИСЬ (3), **ВТОМИТИСЬ** (1). *Див. осн.*

◊ утомылася III 77.41, утомилась III 33.15, 34.16, втомилась III 33.23.

УТОПИТИ (2). *Див. осн.*

◊ утопити III 33.29, утопить III 33.8.

УТОПИТЬСЯ (2). *Див. осн.* **УТОПИТИСЯ.**

◊ утопиться III 22.6, утоплюся III 50.30.

УТРЕНЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** на утрені III 36.15.

УТРОБА (1). *Лайл.* Шинкарко, задрипо, горилки! Кварту. Дви. Тры. Видро!! Проклята **утробо!** IV 40.9. *Див. ще осн.*

УХ (1). *Див. осн.*

◊ ух III 47.34.

УХО (3). *Див. осн. Ще у приказці* (1). [Назар]: О, якби твоє, брате, слово та богу в **уха!** [Гнат]: Нема нічого на світі легше: тільки повеселій, будь козаком. III 33.10.

◊ ***Одн. Н.*** ухо *у спол.* III 38.2, ***Мн. З.*** в уха III 27.23, *у приказці* III 33.10.

УЧАДІТИ (1). *Див. осн.*

◊ учаділа III 52.8.

УЧИНИТИ (1). *Зробити закваску на хліб.* **у ч ы н ы** к завтрему паляныци. III 122.12. *Див. ще осн.*

УЧИСТИТИ (1). *Див. осн.* **ВЧИСТИТИ.**

◊ учистьте III 38.2.

УЧИТИ *див.* **ВЧИТИ.**

УЧИТИСЯ *див.* **ВЧИТИСЯ 1.**

УЧОРА *див.* **ВЧОРА.**

Х

ХАЗЯЇН (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Д.*** к хазяину III 189.27.

ХАЗЯЙКА (3). [Гнат]: Вона буде тут. Адже ти чув, як ласка **хазяйка** Стеху за те, що довго бариться? III 32.17. *Зверт.* (2). [Гнат]: Прощайте, дівчата! Прощай, **хазяйко!** III 38.18. Просымо мылосты в хату. Идите и вы, **хазяйки** мои нечепурни! III 316.9.

ХАЗЯЙНУВАТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ хазяинуй III 112.14.

ХАЛЕПА (1). [Сват]: Ми вам такої **халепи** натворили, що боїмося, щоб вн нас не потруїли... III 19.6.

ХАЛЯВА (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** халявою *у приказці* III 152.25, 243.29, за халявою III 29.20.

ХАМЕНУТИСЬ (1). *Схаменутися.* — Марино! Марино!.. что ты робыш? Схаменыся! — говорил Степан Мартынович. Но Марина не **хаменулась** VI 44.9.

ХАРЦИЗЯКА (1). *Лайл.* [Хома]: Гей, хто там є? Возьміть його, **харцизяку** — він уб'є мене! III 21.9

ХАРЧ (3). **1.** *Див. осн.*

2. *Продукти харчування. Вживається переважно у мн.* (2). Степан Мартынович наткнулся на телегу с **харчами** IV 35.1.

◊ ***Одн. Р.*** без харчи 1. IV 40.3, ***Мн. Н.*** харчи 2. IV 34.38, ***О.*** с харчами 2. IV 35.1.

ХАТА (263). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** хата III 75.33, 79.9, 101.24, 122.19 (2 р.), 148.13, 149.15, 167.3, 168.22, 172.41, 173.27, 173.33, 178.28, 211.10, 211.12, 211.15, 212.22, 310.19, 317.14, 318.10, IV 46.36, 240.16, ***Р.*** хаты III 101.26, 101.34, 137.31, 141.29, 156.18, 173.2, 184.23, 217.29, IV 245.14, 299.28, вне хаты III 138.15, до хаты III 76.42, 101.31, 318.6, із хати III 8.8, из хаты III 79.26, 79.31, 86.20, 88.32, 98.41, 102.1, 102.18, 102.32, 103.33, 104.8, 106.11, 106.34, 107.37, 107.42, 108.10, 109.15, 110.31, 111.2, 114.11, 121.28, 127.35, 131.27, 141.9, 157.8, 162.7, 162.17, 173.6, 173.36, 174.30, 175.15, 189.28, 190.2, 191.10, 235.42, 310.25, 310.32, 319.15, IV 38.21, 215.11, 311.6, из-за хаты IV 296.40, кроме хаты III 216.7, кругом хаты III 111.3, около хаты III 97.20, 149.5, 167.4, 168.34, 234.40, от хаты III 153.23, IV 245.11, посередине хаты III 184.25, ***Д.*** к хате III 101.6, 122.35, 149.4, 153.12, 161.4, ***З.*** хату III 46.9, 86.16, 98.23, 112.19, 140.35, 168.20, 168.23, IV 28.31, в (у) хату III 17.34, 26.28, 46.14, 82.5, 86.3, 86.18, 89.29, 94.19, 95.26, 97.36, 98.16, 98.20, 101.10, 102.7, 102.16, 102.35, 103.5, 103.31, 104.15, 104.16, 104.17, 105.32, 106.13, 106.25, 107.5, 107.34, 107.36, 109.12, 110.14, 111.10, 111.36, 116.16, 116.36, 116.38, 117.24, 117.38 (2 р.), 118.5, 119.12, 119.14, 121.3, 121.33, 125.37, 127.2, 131.29, 131.31, 137.26, 137.30,

138.16, 140.14, 141.8, 161.8, 161.39, 173.32, 173.37, 174.1, 175.3, 184.23, 189.27, 189.38, 211.9, 214.10, 219.40, 223.21, 235.32, 236.21, 249.26, 249.39, 310.10 (2 р.), 310.13, 316.5, 316.9, 316.12, 316.18, 319.12, IV 32.2, 37.30, 46.37, 47.39, 53.5, 297.12, 299.40, 300.6, **на хату** III 153.12, 211.16, ***О.*** **хатой** III 109.21, **за хатою** III 79.10, 219.17, IV 300.32, **перед хатою** IV 296.39, **под хатою** III 82.4, 97.10, 156.19, 191.12, 327.35, **под хатой** III 156.25, ***М.*** **в (у) хаті** III 17.35, 28.2, 36.6, **в хати** III 341.4, IV 43.18, **в хате** III 86.23, 92.17, 96.39, 98.33, 101.20, 102.8, 102.23, 102.30, 103.2, 103.3, 103.7, 107.6, 116.35, 121.3, 126.37, 140.9, 140.14, 140.16, 140.17, 140.26, 148.2, 148.4, 148.12, 160.27, 173.32, 173.41, 175.9, 182.32, 219.15, 235.34, 235.35, IV 47.39, 210.39, V 163.37, **на хате** III 109.9, **по хате** III 86.30, 92.36, 101.22, 101.39, 104.9, ***Мн. Н.*** **хаты** III 172.38, 172.40, 176.32, 178.27, 211.15, IV 243.35, 244.30, ***Р.*** **хат** III 176.29, 178.27, 212.22, **от хат** III 190.7, ***З.*** **хаты** IV 240.21, V 48.2, **на хаты** III 189.31, 243.19, ***О.*** **под хатами** III 176.35, **с хатами** IV 51.14, ***М.*** **в хатах** III 155.2, **по хатам** III 184.20, IV 272.18

ХАТКА (29). *Див. осн.* **ХАТКИ.**

◊ ***Одн. Н.*** **хатка** III 216.7, 216.10, ***Р.*** **из хатки** III 112.15, 217.9, ***З.*** **хатку** III 112.17, 155.22, 161.19, 161.21, 328.20, **в хатку** III 160.17, 161.23, 216.14, 216.23, 216.39, 217.15, **на хатку** IV 39.20, ***О.*** **перед хаткою** III 216.9, IV 39.6, **под хаткою** III 329.11, ***М.*** **в хатке** III 160.10, 160.18, 172.22, 216.25, 237.3, 245.41, ***Мн. Н.*** **хатки** III 172.5, 308.33, 317.11, ***О.*** **между хатками** III 317.12.

ХА-ХА-ХА (2). *Див. осн.*

◊ **ха-ха-ха** III 13.15, 51.11.

ХВАЛИТИ (1). *Див. осн.*

◊ **хвалити** IV 246.23.

ХВАЛИТИСЬ, ХВАЛИТЬСЯ (2). *Див. осн.* **ХВАЛИТИСЯ 2.** *Ще у приказці* (1). — То-то,— говорю ему по-цысарски,— не **хвалыться** було, йдучи на рать... III 312.9.

◊ **хвалыться** *у приказці* III 312.9, **хвалитесь** III 312.1.

ХВІРТКА (1). [Галя]: Так побіжу ж я і скажу, щоб заперли ворота і **хвіртку.** III 16.13.

ХИСТЬ (1). *Див. осн.* **ХИСТ.**

◊ ***Одн. З.*** **на хисть** III 25.10.

ХИТРОЩІ (1). [Хома]: Аби б тільки ти мені своїми **хитрощами** помогла породнитися з полковником, а там уже що буде — побачимо. III 13.6.

ХІБА [1] (28). *Див. осн.* **ХІБА** [1].

◊ **хіба** III 6.4, 7.7, 7.14, 8.11, 9.4, 10.11, 13.17, 13.36, 14.7, 14.20, 14.30, 14.31, 15.9, 17.27, 20.11, 20.18, 22.6, 22.7, 22.15, 23.25, 27.2, 27.21, 28.25, 36.2, 36.10, 47.9 (2 р.), **хиба** IV 37.22.

ХІБА [2] (1). *Див. осн.* **ХІБА** [2].

◊ **хіба** III 33.23.

ХЛІБ (7). *Див. осн.* **1.** *Ще у прикл. спол.* **хліб**-с і л ь (1). [Хома]: А тим часом ти, Галю, не гуляй, в корці меду наливай та гостям піднеси **хліба-**с о л і III 19.1.

◊ ***Одн. Н.*** **хлиб** III 185.7, ***Р.*** **хліба** III 29.5, *у прикл. спол.* III 19.1, **хлиба** III 184.31, ***З.*** **хліб** III 18.9, 41.6, ***О.*** **з хлібом** III 23.10.

ХЛОПИ (1). *Див. осн.* **ХЛОП.**

◊ ***Мн. М.*** **о хлопах** IV 262.7

ХЛОПЦІ (2). *Див. осн.* **ХЛОПЕЦЬ 1.**

◊ ***Мн. К.*** **хлопці** *зверт.* III 38.16, **хлопци** *зверт.* IV 304.7.

ХЛОПЧИК (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **хлопчик** III 87.2, 87.3, ***Мн. З.*** **хлопчиків** III 41.13, 41.15.

ХМАРА (1). *Прізвище персонажа.* Предшественник его, Никифор **Хмáра,** тоже был у нас нестихарным дьячком III 169.23.

ХМАРНО (1). *Див. осн.*

◊ **хмарно** III 30.12.

ХМІЛЬ (1). Местечко Л ы с я н к а имеет важное значение в истории Малороссии. Это родина отца знаменитого Зиновия Богдана Хмельницкого, Михайла **Х м и л я.** IV 225.6.

ХМУРИТИСЯ (1). [Гнат]: Не **хмурся,** та послухай, та роби так, як я тобі скажу III 31.18.

ХОДИТИ (27). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще повт. Для підкреслення тривалості дії* (2). [Сват]: Я й кажу товаришу: «..Ходім лишень шукати звіриного сліду». От і пішли. **Ходили-ходили,** нічого не знайшли. III 17.17.

2., 4. *Див. осн.* **2., 4.**

◊ **ходить 1.** III 17.32, **ходыть 1.** *образн.* III 216.37, **ходять 1.** III 47.34, 176.35, **ходили 1.** *повт.* III 17.17 (2 р.), **будем ходыть 2.** IV 48.26, **ходи 2.** III 48.4, **ходы 2.** III 178.12, IV 21.11, **4.** III 91.31, 91.32, **ходім 2.** III 17.16, 17.27, 22.24, 23.2, 28.16, 44.6, 47.6, 48.5, **ходим** III 197.9, **ходимо 2.** III 80.42, 352.8, IV 287.19, 304.7, V 68.42, 69.1.

ХОЛОДНИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. О.*** (з) **холодним** 1. III 31.2.

ХОЛОДНО (1). *Образн.* [Назар]: З тобою **холодно,** піду у пекло погріться. III 30.23. *Див. ще осн.*

ХОЛОДОК (1). *Рослина.* Проходя мимо жниц, я увидел женщину, как будьто мне знакомую, и около ее, между снопами и прикрытая зеленым **х о л о д к о м** (спелая спаржа), спала девочка лет десяти III 147.30.

ХОМА (81). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Хома** III 9.12, 9.15, 9.19, 9.23, 9.27, 10.4, 10.8, 10.12, 10.16, 10.25, 10.29, 11.3, 11.10, 11.14, 11.20, 11.25, 11.29, 12.1, 12.6, 12.16, 12.22, 12.25, 12.29, 13.1, 13.32, 14.1, 14.6, 14.10, 14.14, 14.18, 14.29, 15.3, 15.8, 15.12, 15.16, 15.25, 15.30, 16.9, 16.15, 16.29, 16.34, 17.4, 17.7, 18.1, 18.7, 18.28, 18.34, 19.25, 19.32, 20.8, 20.15, 20.19, 20.23, 21.3, 21.7, 21.18, 21.32, 22.3, 22.12, 22.20, 22.31, 49.27, 50.5, 50.12, 50.16, 50.23, 50.27, 50.31, 51.1, 51.6, 51.22, 51.26, 51.34, 52.1, 52.7, 52.12, 52.28, 52.32, 53.4, 53.22, 53.31.

ХОРОЛ (1). *Назва річки.* чумаки таки сделали свое.— **Хорол** хоть и не велыка ричка, а все-таки,— говорили они,— треба свято отбуты.— И отбулы свято. III 130.3.

ХОРОМИ (1). [Галя]: мені приставиться, що ти в Чигирині перед гетьманськими **хоромами** на вороному коні гарцюєш III 45.22.

ХОРОШЕ (1). *Присудк.* [Галя]: Ось мій Назар, мій чорнобривий, усе про війну та про походи.. Страшно, страшно, а **хороше**, так що слухала б не наслухалась його III 8.16.

ХОРОШЕНЬКО (2). *Присл.* [Хома]: Піди лишень до Галі та поговори з нею **хорошенько** по-своєму III 11.16. [Гнат] *(к хозяйке):* Візьми мітлу та мети, виясни **хорошенько** місяць: бач, як насупило! III 27.18.

ХОРОШИЙ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **хороший** III 48.24, **хороше** III 174.31, ***З.*** **хорошу** III 49.25.

ХОРТ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **хорт** *у порівн.* IV 302.21.

ХОРУНЖИЙ (2). *Нижчий офіцерський чин у козачому війську.* [Стеха]: Та і що таки той поганий **хорунжий?** А полковник хоч старий — нехай йому добре сниться — так же пан!.. III 5.21. [Хома]: Може, коли захочеться почоту, поваження, поклонів. Кому ж се звичайніше? Полковниці.. а не якійнебудь жінці **хорунжого** III 14.24.

ХОТІТИ, ХОТІТЬ (43). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **хотіть 1.** III 33.2, **хочу 1.** III 14.28, 23.18, 30.8, 30.18, 42.9, 50.17, IV 301.14, V 68.40, **2.** IV 37.20, **хочеш 1.** III 7.18, 18.29, 23.27, 28.3 (2 р.), 29.10, 29.11, 30.2, 30.5, 33.28 (2 р.), 35.21, 41.30, 49.16, 50.11, 50.15, *повт.* III 39.26 (2 р.), **2.** III 23.11, 30.29, **3.** III 6.29, 42.14, 45.13, **хоче 1.** III 17.28, 50.10, **2.** III 5.19, **хочете 1.** III 41.30, 181.31 (2 р.), **2.** III 23.25, 27.25, **3.** III 17.23, **хотів 2.** III 22.21.

ХОТІТИСЯ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **хочеться** III 77.40, 77.41.

ХОЧ [1] (9), **ХОТЬ** [1] (6). *Див. осн.* **ХОЧ** [1] **1.—3.**

◊ **хоч 1.** III 5.22, 13.14, 25.7, 26.30, 28.33, 53.35, IV 38.11, **2.** IV 36.36, **3.** III 17.23, **хоть 1.** III 31.38, 52.2, **2.** VI 72.10, III 185.14, **3.** III 41.11, 41.12.

ХОЧ [2] (8), **ХОТЬ** [2] (5). *Див. осн.* **ХОЧ** [2] **1.—4.**

◊ **хоч 1.** III 12.21, 18.16, 29.23, 29.28, IV 38.11, **2.** III 37.19, 42.20, **3.** III 48.14, **хоть 1.** III 110.11, **2.** III 31.5, 32.35, **3.** III 21.12, **4.** III 25.9.

ХРЕСТИТИСЬ (1). *Див. осн.* **ХРИСТИТИСЯ.**

◊ **хрестячись** III 32.24.

ХРЕЩЕНИЙ (2). *Див. осн.* **1.** *Ще //Той, якого хрестили* (1). [Кобзарь] *(прокашлявшись):* не розбира [цариця], хоть **хрещені** вони [діти], а хоть нехрещені, їсть усіх III 41.11.

◊ ***Одн. Д.*** **хрещеному** III 36.17, ***Мн. Н.*** **хрещені** III 41.11.

ХРИСТОС (2). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* **христом**-б о г о м (1). [Назар] *(Падает на колени):* **Христом**-б о г о м молю, не занапасти її, бідної! III 23.10.

◊ ***Одн. З.*** **Христа** III 36.14, ***О.*** **Христом** *у прикл. спол.* III 23.10.

ХТО (45). **1.—2.** *Див. осн.* **1.—2.**

3. *Див. осн.* **3.** *Ще //У поєднанні з часткою «ні»* (1). Всёго наварено, напечено, наготовлено, а ни з **ким** систы пообидать. III 316.22.

5. *Див. осн.* **5.**

◊ ***Н.*** **хто 1.** III 6.14, 6.20, 9.11, 20.9, 21.8, 32.30, 33.2, 36.33, 37.2, 38.3, 41.26, VII (кн. I) 20.15, **2.** III 15.17, 20.14, 38.38, 40.29, 50.10, **5.** III 34.26, 41.28, IV 25.9, ***Р.*** **кого 1.** III 9.18, 9.20, **від (од) кого 1.** III 8.4, 9.2, **2.** III 7.12, 12.8, **у кого 5.** III 51.27, ***Д.*** **кому 1.** III 14.23, 23.17, **4.** III 15.29, **5.** III 33.32, ***З.*** **кого 1.** III 23.17, IV 37.17, **2.** III 38.36, **5.** III 21.33, 22.6, **за кого 1.** III 21.12, **2.** III 5.19, 20.11, 21.34, 45.13, **у кого 5.** III 23.8, ***О.*** **з ким 2.** III 52.5, **3.** III 316.22, **перед ким 1.** III 23.17.

ХТОСЬ (3). *Див. осн.*

◊ ***Н.*** **хтось** III 9.9, 26.23, 33.8.

ХУДОБА (4). *Див. осн. Ще образн.* (1). [Хома]: у його тільки й **худоби,** тільки й добра, що чорний ус. III 14.24.

◊ ***Одн. Н.*** **худоба** III 118.20, ***Р.*** **худоби** *образн.* III 14.24, ***О.*** **з худобою** III 185.4, **с худобою** III 73.24.

ХУРТОВИНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **хуртовина** III 9.16.

ХУСТКА (8). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **хустка** III 51.36, ***З.*** **хустку** III 48.22, 49.8, IV 43.29, 44.31, 44.32, VII (кн. I) 39.33, **про хустку** III 49.22.

ХУСТОЧКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **про хусточку** III 48.29.

ХУТОРИ (2). *Див. осн.* **ХУТІР.**

◊ ***Мн. Р.*** **з хуторів** III 37.28, ***М.*** **на хуторах** III 13.20.

ХУТОРЯНИН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **за хуторянина** III 179.26.

Ц

ЦАБЕ-ЦАБЕ (1). *Вигук, який означає «праворуч».* вдруг раздалось прозаическое громкое: — **Цабе-цабе!..** соб! птрру!.. IV 291.37.

ЦАР (4). **1.** *Див. осн.* **1.** *Ще* //*Володар* (1). [Хома]: Се ж моя дитина, моє добро, слідовательно моя власть, моя і сила над нею. Я отець, я **цар** її. III 16.23.

2. *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. Н.*** **цар 1.** III 16.23, 29.4, ***З.*** **царя 1.** VII (кн. I) 39.9, ***К.*** **царю 2.** *зверт.* IV 286.16.

ЦАРГРАД (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **из Царяграда** VII (кн. I) 39.5.

ЦАРИНА (11). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **царына** IV 295.8, ***Р.*** **у царыны** IV 224.2, ***Д.*** **к царыне** III 172.41, ***З.*** **царыну** III 100.38, 167.25, **за царыну** IV 302.37, **на царыну** IV 242.38, **через царыну** IV 242.38, ***О.*** **за царыною** IV 306.5, **за царыной** III 141.17, 141.18.

ЦАРИННИЙ (2). *У спол.* **царинний** д і д — *сторож біля царини.* При въезде в село вместо **царынного** д и д а нам отворил ворота Прохор. IV 302.11.

◊ ***Одн. Н.*** **царынный** IV 310.41, ***Р.*** (вместо) **царынного** IV 302.11.

ЦАРИЦЯ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **цариця** III 41.4.

ЦАРСТВА (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **царства** III 17.25, ***М.*** **в царствах** III 17.29.

ЦВИНТАР (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **через цвынтарь** III 169.15, ***М.*** **на цвынтари** III 349.3.

ЦЕ (5). *Див. осн.*

◊ **це** III 6.4, 9.2, 13.23, 235.5, V 65.26.

ЦЕБРИ, ЦЕБРА (2). Купили три **цебры** вина. III 129.37. В Миргороде они взяли уже не четыре **цебра** вина — а бочку. III 130.5. *Див. ще осн.* **ЦЕБЕР.**

ЦЕГЛИНКА (1). *Зменш. до «цеглина».* [В толпе]: А щоб повірили, так принеси **цеглинку,** або кахлю з груби, або що хочеш, тільки з корчми. III 42.13.

ЦЕЗАР (1). *Імператор.* [Гнат]: Чи стоїть же жінка, хоч би вона була дочка німецького **цезаря,** чи стоїть вона такого дорогого добра, як чоловічий розум? III 28.35.

ЦЕЙ (4). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ ***Одн. Н.*** **ця 2.** III 52.8, **це 4.** VI 23.10, ***Р.*** **без цього** *субст.* **1.** III 13.3, ***Мн. Р.*** **цих 3.** III 39.21.

ЦЕРКВА, ЦЕРКОВ (10). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **церков** IV 45.16, 45.17, VII (кн. II) 17.33, ***Р.*** **до церкви** III 37.18, 88.36, **до церквы** III 112.28, 119.1, 121.11, ***З.*** **у церкву** III 46.26, ***Мн. Р.*** **церков** IV 45.19.

ЦЕСАРЕЦЬ *див.* **ЦИСАРЕЦЬ.**

ЦИГАН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **цигана** V 69.2.

ЦИНДРЯ (1). *Див. осн.* **ЦИНДРА.**

◊ ***Одн. К.*** **цындря** *зверт.* III 178.1.

ЦИСАРЕЦЬ (2), **ЦЕСАРЕЦЬ** (1). *Австрієць.* [Кобзарь]: У венгерській стороні, у **цесарців,** за шляхетською землею, стоїть гора висока III 41.2. тут и **цысарець,** и англичанин, як той рак червоный, и синеполый швед. III 311.36. От я подхожу до **цысарця** та й говорю ему по-цысарскому III 312.5.

ЦИТЬ (14). *Див. осн.*

◊ **цить** III 50.24, 50.26, 51.13, **цыть** III 85.6, 95.6, 95.11, 103.18, 332.40, *повт.* III 80.37 (2 р.), 85.5 (2 р.), 87.28 (2 р.).

ЦІЛИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **цилый** III 90.35. **цілу** III 39.23.

ЦІЛІСІНЬКИЙ (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **цілісінький** III 14.30, **цілісіньку** III 35.14.

ЦІЛУВАТИ (1). *Див. осн.* **ЦІЛУВАТЬ.**

◊ **цілуєш** III 8.24.

ЦІЛУВАТИСЯ, ЦІЛУВАТИСЬ, ЦІЛУВАТЬСЯ (4). *Див. осн.*

◊ **цілуваться** III 38.26, **цілувалась** III 24.3, **цілуйтеся** *повт.* III 50.6 (2 р.).

ЦІНА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в ціну** III 29.4.

ЦІП (1). А я **цип** продала Та музыки найняла. IV 44.5.

ЦОКОТУХА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **цокотуха** III 40.7, ***Мн. Н.*** **цокотухи** III 32.11, ***К.*** **цокотухи** *зверт.* III 87.13, 125.13.

ЦС (1). *Вигук, яким наказують замовчати.* [Стеха]: Кого не було? [Хома]: Кого? Гостей! [Стеха]: Яких гостей? Од пол... [Хома]: **Цс!..** еге ж. III 9.24.

ЦУР (12). *Див. осн.* **1.**

◊ **цур** III 8.7, 16.23, 30.13, 33.23, 49.23, 104.43, 181.22, IV 44.19, 271.28, 293.17, V 130.4, VI 28.26,

ЦУРАТИСЯ (3). *Див. осн.*

◊ **цураємся** III 18.10, **цурайся** III 42.7, **цурайтеся** IV 38.23.

ЦЬКУВАТИ (1). *Див. осн.*

◊ **цькуєш** III 50.15.

Ч

ЧАБАК (1). *Лящ.* старушка.. принесла на деревянной тарелке.. кусками нарезанного **чабака** III 175.7.

ЧАБАН (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чабан** III 150.22, 150.36, ***Р.*** **од чабана** III 32.37, ***З.*** **чабана** III 150.26.

ЧАБАНКА (2).— Ходимо,— сказал он, улыбаясь и накрывая свою лысину **чабанкой.** IV 287.20. *У прикл. спол.* ш а п к а-**чабанка** (1). А он, глядя на меня, улыбался, поворачивая в руках свою ш а п к у-**чабанку.** IV 287.7.

ЧАЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** **чаю** III 174.28, ***О.*** **чаем** V 66.33.

ЧАЛИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **Чалый** *у назві* IV 238.37, ***З.*** **про Чалого** III 46.29.

ЧАРІВНИЙ (1). [Назар]: О, моя радість, мій сон **чарівний!** III 47.20.

ЧАРІВНИК (3). *Див. осн. у прикл. спол.* м о с к а л ь-**чарівник.**

◊ ***Одн. Р.*** **после чаривныка** *у прикл. спол.* V 134.16, ***З.*** **чаривныка** *у прикл. спол.* V 169.13, ***М.*** **в чаривныке** *у прикл. спол.* V 136.7.

ЧАРКА (15). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чарка** III 29.6, 33.29, 105.9, 312.27, IV 39.8, ***Р.*** **чарки** III 152.40, ***З.*** **чарку** III 104.37, 104.39, V 66.39, 67.6, ***О.*** **чаркою** V 66.34, **за чаркою** III 82.18, ***М.*** **в чарці** III 33.29, **по чарци** VII (кн. I) 38.26, ***Мн. З.*** **чарки** III 27.10.

ЧАРОЧКА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **чарочку** III 28.4, 33.13, 177.9, ***М.*** **по чарочци** III 174.26.

ЧАС (15). *Див осн.* **1.**, *у спол.* а).

◊ ***Одн. Н.*** **час 1.** III 25.8, ***Р.*** **від часу 1.** III 17.21, **з часу 1.** III 41.10, ***О.*** **часом 1.** III 22.24, *у спол.* а) III 18.36, 27.19, 30.15, 51.23, 120.42, 173.35, 181.32, 185.16, 188.35, IV 46.25, 48.26.

ЧАСОМ (3). *Див. осн.* **1.**

◊ **часом** III 7.5, VI 66.28, VII (кн. I) 40.13.

ЧАСТКА (1). *Частина.* продавши нароздриб и **частку** гуртом свое добро в городе Ромнах, думал было [Роман] возвращаться домой III 73.17.

ЧАСТОЧКА (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. З.*** **часточку 1.** III 85.31, **на часточку 2** III 96.25, 116.10.

ЧВЕРТКА (4). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **чвертку** III 73.29, 157.29, **за чвертку** III 115.30, **на чвертку** III 148.10.

ЧВЕРТОЧКА (1). *Зменш.-пестл. до* **чвертка.** поставила [хозяйка] свежую рыбу и поставила **чверточку** водки. III 113.9.

ЧЕПІГА (1). *Народна назва сузір'я Оріон.* Вот уже и **Чепига,** и Волосожар за гору спрятался, и зорница взошла III 74.17.

ЧЕРВОНЕЦЬ, ЧЕРВІНЕЦЬ (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **червінець** III 32.4, ***З.*** **за червінця** III 32.34, ***Мн. Н.*** **червінці** III 13.14, ***З.*** **червінці** III 13.13, 39.16, **за червінці** III 43.9.

ЧЕРВОНИЙ (4). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** **червоный** III 311.37, **червона** III 180.14, ***З.*** **червоный** VII (кн. I) 39.7, ***О.*** **червоною** III 47.33.

ЧЕРВОНІШИЙ (1). Морда.. здавалась **червонишою** од воротныка III 180.15.

ЧЕРВОНЧИК (1). *Зменш.-пестл. до* **червонець.** И гребешь соби **червончики** в гаман. III 92.32.

ЧЕРЕВИЧКИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **черевички** III 39.15.

ЧЕРЕД (1). *Черга.* [Хома]: Прийшов і наш **черед** доладу слово прикладать. III 18.12.

ЧЕРЕДА (1). она **до череды** коров погонит, а я пойду к железным столбам III 168.4.

ЧЕРЕЗ (9). **1.—3.** *Див. осн.* **1.—3.**

4. *З займ.* **що** — *у знач. спол. слова. При вказівці на причину дії* (1). [Назар]: Так бач, **через** що полковник послав мене з граматами в Гуляйполе! III 20.4.

◊ **через 1.** III 13.11, 26.22, 38.29, VII (I кн.) 39.33, **2.** III 312.3, **3.** III 16.18, 312.2 (2 р.), **4.** III 20.4.

ЧЕРКАСИ (2). *Див. осн.*

◊ ***Мн. М.*** **у (в) Черкасах** III 13.11, X 47.18.

ЧЕРНЕЦЬ (2). *Див. осн.* **ЧЕРНЕЦЬ**[1].

◊ ***Одн. Н.*** **чернець** III 53.32, 182.40.

ЧЕРНЕЧИЙ (1). *Див. осн.* **2.**

◊ ***Одн. О.*** **(над) чернечею** IV 218.17.

ЧЕРНИЦЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **черницю** *у прикл. спол., у назві* VI 23.9.

ЧЕСНИЙ (1). [Назар]: Він мене називав своїм сином, а я його своїм батьком,

і він се чув тоді, а сьогодні оглух.. **Чи** **чесний** же він чоловік? III 21.23. *Див. ще осн.*

ЧЕТВЕРТИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **четвертий** III 39.17.

ЧИ[1] (36). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **чи 1.** III 6.4, 13.24, 13.36, 15.26 (2 р.), 31.15, 31.33, 32.30, 38.7 (2 р.), 39.11, 52.27, 207.11 (2 р.), 310.22, 312.2, 316.23, VII (кн. I) 38.26, 39.31, **2.** III 5.7,8.22 (2 р.), 17.37 (2 р.), 28.35, 35.29, 38.4, 40.22, 43.12, 43.22, 333.14, IV 12.40, VI 66.28, 123.15, 123.17, **3.** IV 52.7.

ЧИ[2] (55). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **чи 1.** III 6.12, 9.31, 10.15, 11.13, 12.20, 12.26, 15.17, 15.32, 16.2, 17.10 (2 р.), 18.3, 18.13, 21.17, 21.23, 22.6, 25.10, 26.18, 27.23, 28.23, 29.17, 30.5, 31.12, 31.17, 31.24, 31.25, 32.4, 34.11, 34.26, 37.2, 43.8, 43.16, 45.31, 46.12, 48.29, 51.27, 51.32, 51.36, 109.42, 173.22, 173.25, 174.25, 315.37, 344.21, IV 29.29, 38.22, 39.30, 45.17, 45.39, 302.29, 304.5, VII (кн. I) 40.13, (кн. II) 20.12, 20.13, **2.** III 26.21.

ЧИГИРИН (8), **ЧИГРИН** (3). *Див. осн.* **ЧИГРИН.**

◊ ***Одн. Н.*** **Чигрин** VII (кн. II) 18.14, ***Р.*** **до Чигирина** III 38.17, **з (із) Чигирина** III 6.12, 6.14, ***З.*** **у Чигирин** III 31.5, ***М.*** **у (в) Чигирині** III 13.12, 34.20, 37.32, 45.21, **в Чигрині** III 48.29, **в Чигрыни** VII (кн. I) 39.4.

ЧИГИРИНЕЦЬ (1). [Гнат]: А, та й бравії ж молодці! Що твої **чигиринці!** III 37.10.

ЧИГРИН *див.* **ЧИГИРИН.**

ЧИГРИНСЬКИЙ (1), **ЧИГИРИНСЬКИЙ** (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чигринскій** VII (кн. II) 17.8, ***З.*** (за) **чигиринського** III 20.24.

ЧИЙ (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **чия 1.** III 42.28, **2.** III 96.23, ***О.*** **чиим 2.** III 78.29, ***Мн. З.*** (на) **чии 1.** IV 286.25.

ЧИМАЛИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чимала** III 173.27.

ЧИМИРИЧКА (1). *Трав'яниста рослина. Пестл.* И де таки табачку бралы: чи не с **чимиричкою** часом?! VII (кн. I) 40.13.

ЧИТАТИ (4). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **читае 1.** III 99.25, 99.26, 341.4, **2.** III 124.20.

ЧКУРНУТЬ (1). *Див. осн.*

◊ **чкурнем** III 35.22.

ЧОБОТИ (1). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** **чоботы** III 84.14.

ЧОВЕН (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в човен** IV 299.3, ***М.*** **на човни** IV 48.5.

ЧОГО (13). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **чого 1.** III 16.33, 26.31, 27.11, 31.8, 42.28, 47.27, 49.6, 49.16, 50.7, 51.23, 168.14, 309.26, **2.** III 28.33.

ЧОЛОВІК (21). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ ***Одн. Н.*** **чоловік 1.** III 12.12, 14.7, 21.23, 23.5, 26.15, 28.12, 28.30, 29.23, 29.30, 33.7, 34.9, **3.** III 29.32, **4.** III 21.27, 21.30, **чоловик 1.** III 331.5, **2.** IV 44.3, ***Д.*** **чоловикови 1.** IV 263.21, ***З.*** **чоловика 1.** III 333.14, ***О.*** **чоловіком 4.** III 13.21, ***К.*** **чоловіче 1.** *зверт.* III 53.10, 53.20.

ЧОЛОВІЧИЙ (1). *Прикм. до* **чоловік 3.** [Гнат]: Чи стоїть же жінка.. такого дорогого добра, як **чоловічий** розум? III 28.35.

ЧОМУ (9), **ЧОМ** (5). *Див. осн.* **ЧОМ 1.—2.**

◊ **чому 1.** III 10.28, 43.25, 51.11, 77.41, 92.23, 122.27, 173.8, 173.27, 309.26, **чом 1.** III 20.30, 53.32, IV 40.37, 281.28, **2.** III 341.4.

ЧОРНИЙ (8). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чорний** *епіт.* III 14.25, **чорна** *епіт.* VII (кн. II) 20.14, ***З.*** **чорну** *у назві* V 122.5, ***Мн. Н.*** **чорні** *епіт.* III 14.20, ***З.*** **чорні** *епіт.* III 48.13, (на) **чорні** *епіт.* III 34.13, ***О.*** **чорними** III 46.10, ***М.*** (на) **чорних** *епіт.* III 13.20.

ЧОРНІТИ (1). *Див. осн.*

◊ **чорнила** V 76.38.

ЧОРНОБРИВЕНЬКА (1). *Субст. Пестл.* [Гнат]: Чи втямки тобі, як ми.. на дорозі зустріли одну **чорнобривеньку** і ти чуть-чуть був не проміняв запорозької волі на її чорні брови? III 34.12.

ЧОРНОБРИВИЙ (8), **ЧОРНОБРОВИЙ** (2). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* м и л и й-**чорнобривий** (1). твой м ы л ы й-**чорнобрывый** остриг бы тебя и одел мальчиком III 114.37.

◊ ***Одн. Н.*** **чорнобривий** III 8.13, 25.29, 48.15, **чорнобрывый** *у прикл. спол.* III 114.37, **чёрнобривое** V 122.30, ***З.*** **чорнобрового** III 46.30, (про) **чорнобриву** III 13.18, ***К.*** **чорнобривий** *зверт., субст.* III 47.16, ***Мн. Н.*** **чорноброві** III 30.15, **чёрнобривые** IV 22.18.

ЧОРНОБРИВКА (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чорнобрывка** III 180.3.

ЧОРТ (4). *Див. осн. Ще у приказці* (2). [Назар]: Хоть до **чорта** у пекло! Пусти мене, я піду у Чигирин до полковника. III 31.5. [Гнат]: Чарка, друга і — **чорта** у воду. Так, Катерино? III 33.30.

◆ *У спол.* я к и й т и у **чорта** п а н (1).— Та цур тоби, Гарасыме! — сказали девушки в один голос.— Я к и й т ы там у **чорта** п а н ! IV 271.29.

◊ ***Одн. Р.*** **чорта** III 13.3, **до чорта** *у приказці* III 31.5, **у чорта** *у спол.* IV 271.29, ***З.*** **чорта** *у приказці* III 33.30.

ЧУБ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **чуб** III 79.32.

ЧУВАЛ (2). Иду в укрепление и, на всякий случай, упакую в **чувал** (торба)

мою мизерию, авось либо и совершится. V 22.24.

◊ *Одн. З.* в чувал V 22.24, *Мн. З.* за чувалы V 102.26.

ЧУВАТИ (2). *Див. осн.*

◊ чував V 67.37, чувалы V 67.36.

ЧУДНИЙ (4). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* чудный *повт.* III 177.5 (2 р.), *О.* чудным III 182.33, *Мн. Н.* чудные III 213.1.

ЧУДНО (1). *Див. осн.*

◊ чудно III 45.19.

ЧУДО (3). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* чудо III 36.23, 48.13, *Мн. З.* чудеса III 22.7.

ЧУЖИЙ (9). *Див. осн.* **2.—3.**

◊ *Одн. Н.* чужий 2. III 128.15, *Р.* чужої 3. III 53.21, *М.* при чужому 3. III 91.23, *Мн. Н.* чужи 2. III 175.13, чужие 2. III 110.11, *Д.* чужим 2. III 84.37, *З.* чужие 3. III 91.25, 91.26, *М.* (на) чужих 2. III 331.5.

ЧУЖИНА (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. М.* на чужині VI 123.20, на чужине III 323.38.

ЧУМАК (48). *Див. осн. Ще зверт.* (2). Краля.. спрашивает его: — А чего вам хорошего надобится, господа **чумаче?** III 74.3. *У прикл. спол.* (4): а) братець-**чумак.** *Зверт.* (1). А меньше не можна, братець-**чумак?** III 92.30; б) товариші-**чумаки** (3). Попрощался Марко с своими товарищами-**чумаками** III 130.22.

◊ *Одн. Н.* чумак III 73.6, 73.31, 74.1, 74.9, 74.11, 74.18, 74.22, 78.28, 101.42, *Р.* чумака III 82.23, *Д.* чумаку III 74.15, *З.* чумака III 82.18, 103.31, на чумака IV 240.13, про чумака III 73.16, *К.* чумаче *зверт.* III 74.3, 92.29, чумак *у прикл. спол.* а), *зверт.* III 92.30, *Мн. Н.* чумаки III 73.4, 73.9, 73.26, 74.24, 74.25, 75.2, 78.27, 79.21, 82.14, 115.25, 118.20, 129.34, 129.36, 130.2, 130.8, 168.8, 168.28, 185.4, 185.6, *Р.* чумаков III 80.11, 150.38, *Д.* к чумакам III 73.25, *З.* чумаков III 95.17, 95.21, *О.* с чумаками III 95.19, 131.27, *у прикл. спол.* б) III 130.12, 130.13, 130.22, *М.* о чумаках III 125.38.

ЧУМАКОВАТЬ (5). *Див. осн.* **ЧУМАКУВАТИ.**

◊ чумаковать III 92.25, 95.18, 128.23, чумаковал III 129.11, нехай чумакуют III 95.25.

ЧУМАЦТВО (2). *Чумацький промисел. Повт.* — Эх, **чумацтво! чумацтво!** Когда-то я тебе забуду? III 92.33.

ЧУМАЦЬКИЙ (5). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* чумацкая III 73.2, *Р.* чумацкого III 168.18, *З.* чумацкую III 74.9, *Мн. Р.* чумацких III 73.22, *М.* (о) чумацких III 82.24.

ЧУМАЧЕНЬКИ (1). *Див. осн.*

◊ *Мн. Н.* чумаченьки III 130.10.

ЧУПРИНА (3). *Див. осн.*

◊ *Одн. Р.* вроде чупрыны III 169.35, *З.* чуприну III 42.20, за чуприну V 65.36.

ЧУТИ (24). *Див. осн.* **1.—4.**

◊ чую 1. III 20.30, 21.19, чуєш 1. III 18.3, 18.14, 21.17, 4. III 11.4, 34.33, 37.20, 40.25, чуеш 1. III 80.37, 80.39, чує 3. III 46.17, чуємо 3. III 37.28, чуете 1. III 131.26, чують 3. III 13.14, 52.4, чув 1. III 21.22, 32.17, 2. III 36.4, VI 23.6, чула 1. III 48.30, чуло 3. III 13.16, 22.10, чули 1. III 24.2.

ЧУТЬ-ЧУТЬ (1). *Присл. Ледве.* [Гнат]: Чи втямки тобі, як ми.. на дорозі зустріли одну чорнобривеньку і ти **чуть-чуть** був не проміняв запорозької волі на її чорні брови? III 34.13.

Ш

ШАБЛЯ (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. З.* шаблю III 48.13, VII (кн. I) 39.8.

ШАВЛІЯ (1). *Лікарська рослина.* Выпей ты горячои воды немного та зъиж хоть кусочок паляныци, те[бе] лучше станет. Если б можно было достать **шавлии,** то оно бы еще лучше было. III 110.23.

ШАГИ (3). *Див. осн.* **ШАГ.**

◊ *Мн. З.* за шаги IV 36.17, 43.35, *О.* с шагами IV 32.9.

ШАПКА (6). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* **шапка**-чабанка (1). А он, глядя на меня, улыбался, поворачивая в руках свою **шапку**-чабанку. IV 287.7.

◊ *Одн. Н.* шапка III 48.9, 48.10, *З.* шапку III 128.17, *у прикл. спол.* IV 287.7, у шапку III 44.19, *М.* в шапці III 48.12.

ШАПУВАЛ (1). *Зверт.* Шапувалко чорна галко **Шапувале** орле VII (кн. II) 20.14.

ШАПУВАЛКА (1). *Зверт.* **Шапувалко** чорна галко Шапувале орле VII (кн. II) 20.15.

ШАТАТИСЯ (1). *Хитатися.* Иде багач, иде дукач, Пьян **шатаеться,** Над бидною голотою Насмихаеться. V 65.31. *Див. ще осн.* **ШАТАТИСЬ.**

ШВАЧКА (1). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* Швачка V 43.13.

ШВЕЦЬ (2). *Див. осн.*

◊ *Одн. Н.* швець III 152.24, 243.29.

ШВИДШЕ (3), **ШВИДЧЕ** (1). *Див. осн.* **ШВИДЧЕ 1.—2.**

◊ швидше 1. III 10.23, 20.5, 2. III 38.8, швыдче 2. III 131.29.

ШЕВСТВО (1). *Ремесло шевця.* я бежал в село Тарасовку к дьячку-маляру.. Он объявил мне, ..что во мне нет способности ни к чему, ни даже к **ш е́ в с т в у** или б о́ н д а р с т в у. V 225.40.

ШИНКАРКА (8). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* п р и я т е л ь к а-**шинкарка** (1). Бедняжка таки не утерпела, забежала к своей щирой п р и я т е л ь к е-**шинкарке.** III 112.24.

◊ ***Одн. Н.*** шинкарка III 74.7, IV 41.9, 41.16, 41.20, ***Д.*** к шинкарке IV 42.1, *у прикл. спол.* III 112.24, ***К.*** шинкарко *зверт.* IV 40.8, 46.17.

ШИНКАРОЧКА (5). *Пестл. до* **шинкарка.** [Гнат]: Ну, вип'ємо ж чарочку за **шинкарочку.** III 33.13.

◊ ***Одн. Н.*** шинкарочка III 73.30, 74.10, 74.12, 74.16, ***З.*** за шинкарочку III 33.13.

ШИНОК, ШИНК (11). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** шинок III 213.9, IV 295.7, ***Р.*** шинку III 172.32, мимо шинка IV 302.23, ***З.*** в шинок IV 41.7, 41.19, 42.1, на шинк IV 41.6, 41.34, ***О.*** за шинком IV 295.8, ***М.*** в шинке III 213.9.

ШИПОТИННИК (1). *Лайл. Зверт.* [Сват]: Осмілююсь доложить... [Назар]: Мовчи, поганець, **шипотиннику!** III 21.2. *Див. ще осн.* **ШЕПОТИННИК.**

ШИПШИНА (1). А под лавою всё розги, всё розги, да такие колючие! Бог их знает, где они их и берут. Настоящая **ш и п ш и н а.** III 122.1.

ШИРОКИЙ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Н.*** широкий V 23.28.

ШИТИ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ шити III 18.15.

ШИТИЙ (1). *У спол.* н а о д и н ш т а л т **шиті** — *однакові.* [Хома]: ми всі н а о д и н ш т а л т **шиті.** [Галя]: О, ні! Не всі! Він не такий, він не розлюбить. III 15.5. *Див. ще осн.* **2.**

ШИЯ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** для шии IV 49.7.

ШКАПОВИЙ (4). *Див. осн.*

◊ ***Мн. З.*** шкапови III 84.14, шкаповые IV 29.19, ***М.*** (в) шкаповых IV 29.22, 31.21.

ШКЕРЕБЕРТЬ (1). [Хома]: Треба діло сконпонувати так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — чого доброго — усе піде **шкереберть.** III 12.9.

ШКЛЯНКА (2). Делать нечего. Чаю **шклянку** и горилки чарку отложил до другого разу, а теперь напишу несколько строк в моём журнале V 67.6.

◊ ***Одн. З.*** шклянку V 67.6, ***О.*** шклянкою V 66.33

ШКОЛА (3). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. Р.*** до школы III 87.35, з школы III 87.36, ***М.*** в школи V 137.20.

ШКОЛЯР (20). *Див. осн. Ще у прикл. спол.* (7): а) **школяр**-б р о д я г а (**школяр** б р о д я г а) (4). Помещику.. понадобился расторопный мальчик, и оборванный **школяр**-б р о д я г а попал прямо.. в комнатные козачки. V 225.49; б) **школяр**-п о п и х а ч (**школяр** п о п и х а ч) (3). когда спартанец учитель с своим другом.. были мертвецки пьяны, **школяр** п о п ы х а ч.. всыпал ему великую дозу берёзовой каши. V 187.13.

◊ ***Одн. Н.*** школяр III 120.17, 124.9, 124.20, 126.30, V 42.14, *у прикл. спол.* а) V 187.17, 187.23, 188.5, 225.49, *у прикл. спол.* б) V 187.13, ***Р.*** школяра III 171.6, 171.24, *у прикл. спол.* б) V 187.5, 224.30, ***К.*** школяру *зверт.* III 120.20, ***Мн. Н.*** школяры III 121.40, 169.31, ***З.*** школярив IV 53.2, ***О.*** меж школярами III 122.20, с школярами V 225.11.

ШКУРА (2). *Див. осн.* **2.**

◆ *Ще у спол.* п о с и д і т и *у чиїй-н.* **шкурі** — *побувати у такому становищі, як хто-н. інший* (1). [Гнат]: Ти щасливіший мене. [Назар]: О, якби ти п о с и д і в у моїй **шкурі!** III 28.16.

◊ ***Одн. З.*** шкуру III 51.24, ***М.*** у шкурі *у спол.* III 28.16.

ШЛЯХ (12). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** шлях 1. III 197.15, V 23.28, ***Р.*** з шляху 1. VII (кн. II) 18.15, ***З.*** шлях 2. III 30.25, ***О.*** шляхом 1. III 37.32, 129.34, IV 36.22, *у прикл. спол.* IV 295.19, 2. III 26.28, 43.11, ***М.*** на шляху 1. III 41.31, 187.5.

ШЛЯХЕТСЬКИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. О.*** (за) шляхетською III 41.2.

ШЛЯХТА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** шляхты V 266.11, ***З.*** шляхту III 153.32.

ШЛЯХТИЧ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Р.*** у шляхтича III 328.19.

ШЛЯХТЯНКА (4). Заходит в корчму — а там шинкарочка точно на картине намалевана, будьто **шляхтянка** какая. III 73.31.

◊ ***Одн. Н.*** шляхтянка III 73.31, 328.21, IV 275.32, 275.33.

ШЛЯШОК (1). *Зменш.-пестл. до* **шлях.** Яким дернул вожжами, и добрые кони понесли его **шляшком** через поле. III 82.1.

ШМАТОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** шматок III 29.5.

ШОВК (2). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. З.*** **на шовк 1.** III 48.25, **у шовк 2.** III 46.11.

ШОВКОВИЙ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **шовковый** IV 49.7

ШПОРИШ (3). *Трав'яниста рослина.* после обеда сидели они все трое под хатою.., а Марко перед ними ползал на **шпорыше.** III 97.11.

◊ ***Одн. М.*** **на шпорыше** III 77.23, 97.11, 168.34.

ШТАЛТ (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на шталт** III 15.5.

ШУКАТИ, ШУКАТЬ (9). *Див. осн.*

◊ **шукати** III 17.16, 17.27, 32.25, **шукать** IV 287.5, 296.33, **шукаю** IV 37.18, **шукає** III 46.36, **шукаєте** IV 37.17, **шукалы** IV 293.21.

ШУТКИ (1). *Жарти.* [Хома]: Закинь тільки удочку, сама рибка піде. **Шутки** — тесть полковника! III 13.10.

ШУТОЧКИ (1). *Зменш.-пестл. до* **шутки.** [Стеха] *(вбегает второпях):* Ох, моя матюнко, як утомилась! **Шуточки?** Оббігала усі усюди! III 34.16.

Щ

ЩАСЛИВИЙ (3). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **щасливий 1.** III 28.12, **щаслывый 1.** *у спол.* III 87.22, **щаслива 2.** III 11.6.

ЩАСЛИВІШИЙ (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **щасливіший** III 28.14, **щасливіша** III 49.22.

ЩАСТЯ (6). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **щастя 1.** III 41.15, **2.** III 44.33, 46.8, ***Р.*** **щастя 1.** III 19.10, ***З.*** **щастя 1.** III 43.9, **2.** III 47.22.

ЩЕ (60), **ІЩЕ** (4). *Див. осн.* **1.—8.**, *у спол.*

◊ **ще 1.** III 5.24, 6.29, 8.13, 8.19, 12.14, 16.25, 23.21, 26.20, 31.29, 32.12, 33.2, 34.10, 35.11, 340.42, VI 65.17, 65.18, **2.** III 10.17, 15.31, 16.24, 25.7, 29.17, 39.30, 235.6, **3.** III 29.32, 45.28, 80.37, 80.38, IV 37.43, 38.22, VI 23.11, *повт.* III 45.28 (2 р.), **4.** III 23.30, 32.9, 34.22, **5.** III 13.15, 20.12, 25.5, 36.15, 41.7, IV 282.3, **6.** III 18.16, 23.13, 28.18, 38.10, 39.35, 40.2, 48.20, IV 36.12, 37.10, **7.** III 17.38, **8.** III 7.7, 8.8, 9.5, 9.7, 13.4, 16.12, 26.17, *у спол.* III 5.12, 6.6, **іще 1.** III 20.13, **6.** III 39.33, **8.** III 10.7, 36.26.

ЩЕНЯ (1). *У спол.* з і н с ь к е **щеня.** [Галя]: Одурить! Одурить! [Хома]: Не одурю! Не скавучи, з і н с ь к е **щеня!** III 51.7. *Див. ще осн.*

ЩИРИЙ (6). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ ***Одн. Н.*** **щирый 2.** V 165.21, **щирая 1.** III 88.29, 88.34, 88.38, ***Р.*** **щирого 1.** III 29.8, ***Д.*** **(к) щирой 1.** III 112.24.

ЩИРО (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **щиро** VI 79.6, 79.8.

ЩИТАТИ (1). Борець не **щитав** би. VIII 40.16.

ЩО[1] (101). *Див. осн.* **1.—7.**, *у спол.* в).

◊ **що 1.** III 5.19, 7.26, 10.18, 11.23, 13.9, 13.16, 14.5, 14.19, 14.30, 14.32, 15.4, 15.5, 15.17, 15.32, 16.5, 16.16, 18.33, 19.18, 20.13, 23.6, 26.23, 29.5, 29.23, 35.29, 36.18, 36.33, 37.33, 41.8, 41.15, 42.22, 43.12, 45.1, 47.17, 47.30, 47.31, 47.33, 48.4, 49.20, 51.32, 52.11, IV 39.31, 44.13, 286.17, V 65.27, 67.39, VI 23.6, **2.** III 8.9, 9.30, 19.6, 25.11, 34.7, 37.10, 38.15, 41.31, 48.23, 48.29, 53.2, V 68.38, VI 23.8, **3.** III 18.23, 18.24, 32.17, 41.7, **4.** III 8.16, 8.23, 10.22, 12.12, 47.21, VI 23.12, **5.** III 5.7, 5.13, 6.18, 11.4, 12.23, 12.27, 14.25, 14.30, 15.19, 17.33, 29.29, 33.28, 35.13, 45.19 (2 р.), 45.21, 46.36, 174.32, 174.40, IV 271.40, **6.** III 10.13, 14.20, 35.7, 40.17, **7.** III 18.30, 22.7, *у спол.* в) III 33.8, 34.20, 36.19, **що 1.** IV 37.20, **2.** III 180.15, **3.** IV 41.18.

ЩО[2] (162). **1.** *Див. осн.* **1.**

3.—8. *Див. осн.* **3.—8.**

◆ *У спол.* а). *Див. осн. у спол.* а). *Ще у спол.* б) б о г з н а (к а з н а) **що** (3). [Назар]: Б о г з н а об **чім** думаєш ти! III 47.2. [Гнат]: а ти й справді баба, ..к а з н а з а **чим** вбиваєшся. III 29.33; в) **чого** д о б р о г о — *при висловленні побоювання* (2). [Хома]: Треба діло сконпонувати так, щоб вона не знала, від кого старости; а то — **чого** д о б р о г о — усе піде шкереберть. III 12.8.

◊ ***Н.*** **що 1.** III 5.10, 5.21, 6.2, 6.4 (2 р.), 7.14, 7.24, 8.2, 8.24, 8.27 (2 р.), 8.31, 9.16, 9.30, 10.13, 10.15, 10.17, 10.30, 12.26, 13.2, 13.24, 13.26, 13.33, 13.36, 14.2, 14.20, 15.9, 15.20, 15.21, 15.26, 17.16, 20.16, 22.2, 26.12, 27.18, 27.28, 30.5, 31.2, 31.12, 31.22, 31.29, 32.28, 33.17, 35.32, 36.32, 39.19, 40.11, 43.10, 44.32, 45.18, 46.33, 47.6, 48.24, 52.11, 312.5, V 67.29, **3.** III 27.21, 36.25, IV 263.20, **4.** III 10.15, 18.9, 29.16, 36.27, 315.28, **5.** III 11.13, 11.15, V 68.42, VII (кн. I) 38.24, **7.** III 5.13, 13.7, 13.10, 18.35, 26.36, 27.19, 32.14, 34.14, 35.8, 181.23, 207.11, 312.2, **8.** III 16.19, 44.31, 51.36, *у спол.* а) III 17.26, 18.2, 38.26, ***Р.*** **чого 1.** III 50.10, IV 213.33, **5.** III 5.7, 12.26, 26.35, 43.12, **7.** III 17.22, 17.23, 18.8, 51.16, *у спол.* б) III 48.2, *у спол.* в) III 12.8, 13.4, **для чого 7.** III 27.10, 339.3, **од чого 1.** III 45.25, **7.** III 45.20, ***Д.*** **чому 1.** III 309.26, **3.** III 212.26, 310.22, 310.35, ***З.*** **що 1.** III 6.27, 10.31, 11.2, 22.10 (2 р.), 22.18, 23.24, 41.18, 41.20, 41.35, 44.2, 44.11, 44.29, IV 39.18, V 68.38, **3.** III 12.13, **4.** III 315.28, VI 123.13, **7.** III 6.29, 10.17, 11.4, 15.19, 15.21, 15.24, 18.3, 18.36, 24.2 (2 р.), 24.5, 25.8, 29.11, 29.13, 29.24, 39.26, 42.14, 338.37, IV 271.40, VI 123.15, 123.17, **шо 7.** III 342.26, **за що 1.** III 16.8, 23.11, 23.25, 26.7, 51.27, 53.10, **через що 7.** III 20.4, ***О.*** **чим 1.** III 23.24, **6.** III 18.13, **7.** III 18.16, **за чим** *у спол.* б) III 29.33, ***М.*** **об чім 5.** III 14.22, *у спол.* б) III 47.2, **в чим 6.** III 341.2.

ЩОБ (36). **1.—4.** *Див. осн.* **1.—4.** **9.** а), б). *Див. осн.* **9.** а), б). *Ще* в). *Для заперечення сумніву щодо можливості здійснення чого-небудь* (1). У Владимерской губернии квартировали шесть лет, та **шоб** не выучиться говорить по-русски. III 311.2.

◊ **щоб 1.** III 15.5, 16.12, 16.19, 18.10, 19.11, 28.9, 33.25, 36.18, 42.13, 42.28, 52.2, 84.39, V 76.38, **2.** III 10.23, 14.28, 16.13, 19.6, 19.26, 35.6, 40.31, **3.** III 16.24, 39.23, 39.30, 40.22, 42.4, **4.** III 7.5, 12.8, 32.10, **9.** б) III 16.6, 42.4, **шоб 1.** III 345.12, IV 40.12, **2.** III 173.35, 333.14, **9.** а) III 323.36, в) III 311.2.

ЩО-НЕБУДЬ (7). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Н.*** **щонебудь** III 51.28, ***Р.*** **чого-небудь** III 84.16, **чого-нибудь** III 174.25, **чогонебудь** III 27.9, ***З.*** **щонебудь** III 173.35, **на щонебудь** III 51.37, ***О.*** **об чімнебудь** III 44.31.

ЩОСЬ[1] (3). *Див. осн.*

◊ ***З.*** **щось** III 6.21, 7.18, 49.16.

ЩОСЬ[2] (2). *Див. осн.* **1.**

◊ **щось** III 34.32, 46.21.

Ю

ЮДА (1). *Перен. Про зрадливу, нещиру людину. Зверт.* [Хома]: Віддай мені дочку мою. *(Робко подходит к Назару).* [Назар]: Геть, **Юда!** III 21.6.

ЮПКА (5). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **в юпку** III 93.5, 96.13, **на юпку** III 91.31, ***М.*** **в юпке** III 79.39, IV 245.34.

ЮХТОВИЙ (4). вышла.. Марта.. в желтых **юхтовых** сапогах III 79.38.

◊ ***Одн. Н.*** **юхтовый** III 181.2, ***Мн. Н.*** **юхтовые** III 79.35, ***Р.*** **кроме юхтовых** IV 33.14, ***М.*** (в) **юхтовых** III 79.38.

Я

Я (393). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **я** III 5.17, 5.23, 6.23, 7.7, 7.20, 7.22, 8.7, 8.27, 8.30, 10.11, 10.23, 10.30, 11.2, 11.6, 11.8, 11.18, 12.20, 12.27, 12.28, 13.2, 14.23, 14.28, 15.4, 15.15, 15.19 (2 р.), 15.31, 16.2, 16.13, 16.33, 17.2, 17.15, 17.28, 19.26, 20.5, 20.13, 21.19, 21.22, 21.33, 22.4, 22.15, 23.4, 23.6, 23.17, 23.24, 23.25, 23.30, 24.5 (2 р.), 25.19, 25.23, 25.27, 26.2, 26.7, 26.9, 26.21, 27.21, 27.23, 27.25, 28.3, 28.30, 28.32, 29.5, 29.10, 29.23, 29.32, 30.2, 30.3 (2 р.), 30.16, 30.18, 30.25, 30.31, 31.2, 31.5, 31.15, 31.19, 31.35, 32.18, 33.15, 33.23, 34.14, 34.17, 34.38, 35.14, 36.4, 36.6, 37.19, 37.21, 38.3, 38.5, 40.22, 41.15, 41.26, 41.30, 41.35, 42.8 (2 р.), 43.12, 43.20, 44.11, 44.24, 44.26, 44.27, 44.33, 45.4, 45.5, 45.11, 45.14, 45.18, 45.19 (2 р.), 45.24, 46.4, 46.6, 46.13 (2 р.), 46.22, 46.28, 47.9, 47.17 (2 р.), 47.23, 47.29, 48.7, 48.17, 48.22 (2 р.), 48.24, 48.29, 49.11, 49.14, 49.20, 49.22, 49.25, 49.30, 50.17 (2 р.), 50.21 (2 р.), 50.30, 50.32, 50.34, 51.2 (2 р.), 51.15 (2 р.), 51.17, 51.32, 52.20, 53.21, 53.24, 53.25, 53.26, 53.32, 53.35, 77.43, 78.1, 84.15, 85.6, 85.10, 91.19, 91.22, 109.42, 112.14, 112.34, 112.35, 112.37, 128.14, 129.7, 131.30, 168.15, 173.35, 174.41, 174.42, 178.15, 198.15, 338.42, IV 37.18, 44.5, 44.12, 44.15, 44.16, 44.18, 279.31, 279.32, 279.34, 282.7, 286.16, 286.25, V 65.27, 67.39, 68.40 (2 р.), 76.38, VI 23.6, 23.9, 122.29, 123.13, VII (кн. II) 20.12, *повт.* III 7.16 (2 р.), 9.13 (2 р.), 16.23 (2 р.), 20.11 (2 р.), 44.10 (2 р.), 131.38 (3 р.), ***Р.*** **мене** III 28.14, 174.42, **без мене** III 11.23, 29.16, 112.27, IV 39.31, **до мене** III 95.4, 333.8, **з мене** III 7.22, 13.16, **коло мене** III 74.6, 131.35, **у (в) мене** III 11.4, 16.2, 23.30, 28.25, 29.19, 29.28, 32.14, 34.32, 45.23, 110.11, 112.36, 131.5, 243.2, 331.5, IV 44.17, 279.33, ***Д.*** **мені** III 6.20, 7.20, 8.8, 8.22, 10.22, 11.2, 11.6, 12.2, 12.11, 12.20, 12.23, 12.30, 13.6, 13.27, 13.37, 14.25, 17.20, 17.22, 18.3, 20.30, 21.4, 21.12, 21.33, 23.12, 24.5, 25.23, 26.12, 28.21, 28.25, 28.33, 29.8, 29.13, 30.16, 33.28, 35.10, 39.7, 40.5, 44.6, 44.23 (2 р.), 45.5, 45.18, 45.21, 45.27, 45.31, 45.32, 46.16, 46.21, 46.30, 46.32, 46.36, 47.29, 48.5, 49.2, 49.11, 52.25, IV 123.18, **мени** III 77.40, 111.23, 126.31, 128.16, 131.35, 174.24, 185.7, 332.38, 338.38, IV 43.37, 44.10, ***З.*** **мене** III 6.25, 7.14, 7.26, 13.4, 13.17, 13.23, 15.2, 16.30, 18.8, 20.4, 21.9, 21.21, 21.30, 22.18, 22.21, 22.26, 23.4, 23.5, 23.24, 23.25, 23.28, 28.7, 29.8, 29.18, 29.26, 29.28, 30.32, 31.5, 31.27, 35.29, 44.33, 45.13, 45.28, 46.6, 46.36, 47.7, 47.18, 50.21, 50.22, 50.34, 53.2, 53.11, 53.13, 53.21, 53.23 (2 р.), 116.18, 131.38, 178.7, 186.40, 311.34, 323.38, IV 41.32, 47.25, 211.34, VI 122.29, 123.14, VII (кн. II) 20.15, **за мене** III 37.25, VI 76.16, *повт.* III 116.34 (2 р.), **на мене** III 10.13, 14.28, 23.9, 27.28, 44.35, 50.10, 339.2, **про мене** III 26.10, 32.10, ***О.*** **за мною** III 38.33, 197.9, **зо мною** III 5.14, 8.27, 24.3, 29.28, 37.11, 44.32, 46.13, 48.4, **надо мною** III 22.15, 22.30, ***М*** **на мені** III 11.32.

ЯБЛУКО (6). *Див. осн.* **ЯБЛУКА.** *Ще у порівн.* (1). Как спелое **яблуко** зарделася белолицая Геба IV 300.5.

◊ ***Одн. Н.*** **яблуко** *у порівн.* IV 300.5, ***Д.*** **к яблуку** III 120.19, ***З.*** **яблуко** IV 279.22, ***Мн. Н.*** **яблука** IV 278.31, ***О.*** **яблуками** III 140.24, ***М.*** **о яблуках** III 125.38.

ЯБЛУНЯ (3). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **яблуня** III 167.4, ***Р.*** **вокруг яблуни** III 167.5, ***Мн. Р.*** **яблунь** III 79.10.

ЯГОТИН (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. М.*** **у Яготыни** IV 45.8.

ЯЄШНЯ (2).— Марто! — крикнул он, вставая со скамьи.— Пряжи **яешню** с колбасою! III 105.24.

◊ ***Одн. Р.*** **яешни** III 106.5, ***З.*** **яешню** III 105.24.

ЯЗИК (1). *У спол.* з **язика** с п л и в т и — *про що-н. недоречно висловлене.* [Гнат]: Ну, годі ж, не сердься. Мало чого з **язика** не с п л и в е! III 26.35. *Див. ще осн.* **1.**

ЯЙЦЯ (4). Упылася я, Не за ваши я. В мене курка неслася, Я за **яйця** впыласе. IV 279.34. *Див. ще осн.*

◊ ***Одн. З.*** **за яйця** III 112.37, 243.24, IV 44.18, 279.34.

ЯК[1] (92). *Див. осн.* **1.—6., 8.**

◊ **як 1.** а) III 20.24, 22.15, 26.16, 28.2, 47.22, 91.32 (2 р.), 183.28, 311.37, 338.42, б) III 30.10, 91.34, 152.24, 243.29, IV 282.7, 302.16, 302.21, V 65.24, **2.** III 5.26, 10.30, 12.2 (2 р.), 12.27, 13.18 (2 р.), 18.33, 22.2, 25.10, 25.11, 31.12, 32.28, 32.36, 33.32, 35.29, 43.10, 43.22, 45.27, 52.3, 331.6, IV 37.20, 287.5, V 68.39, **3.** а) III 20.13, 23.23, 34.11, 47.32, б) III 8.7, 16.30, 29.19, 35.7, 36.14, 41.10, 42.8, 46.25 (2 р.), 175.16, **4.** III 28.9, 30.2, 31.19, 38.4, 44.10, IV 40.29, 280.35, 291.10, **5.** III 5.12, 5.24, 10.3, 28.35, IV 40.38, 246.23, **6.** а) III 5.25, 12.12, 25.5, 28.4, **8.** III 5.17, 8.8, 9.4, 12.11, 15.26, 17.21, 17.31, 21.33, 27.19, 28.18, 29.17, 32.17, 35.13, 36.14, 174.42, 175.1, 175.33, V 67.40.

ЯК[2] (42). *Див. осн.* **1.—3.**

◊ **як 1.** III 6.2, 13.36, 14.11, 14.13, 26.17, 34.28, 36.4, 37.30, 45.5, 45.17, 48.17, 118.9, 181.32, **2.** III 8.24 (2 р.), 16.2, 33.15, 33.23, 34.16, 37.8, 43.8, 44.23 (2 р.), 45.27, 45.31, 46.8, 47.34, **3.** III 5.19, 13.3, 15.29, 16.25, 16.30, 26.20, 28.3, 29.18, 32.18, 33.28, 35.14, 35.15, 36.21, 181.31, V 67.41.

ЯКБИ (10). *Див. осн.* **1.—2.**

◊ **якби 1.** III 5.13, 11.6, **2.** III 6.6, 28.16, 29.24, 33.10, VI 123.13, **якбы 1.** IV 41.13, **2.** III 128.12, IV 41.31.

ЯКИЙ (42), **ЯКИЙ-ТО** (1). *Див. осн.* **1., 2., 7., 8., 9.**

◆ *У спол.* **якого** з л и д н я х о т і т ь. *Лайл.* (1). [Гнат]: Адже ти не виписувавсь із запорожців? [Назар]: Ні. [Гнат]: Так **якого** ж з л и д н я ще х о т і т ь? III 33.2.

◊ ***Одн. Н.*** **який 1.** III 11.21, **2.** III 8.7, 45.4, 45.16, **7.** III 16.20, 32.4, IV 271.29, **8.** III 34.32, **який то 7.** III 47.30, **яка 2.** III 9.16, 39.11, 40.9, **8.** III 35.6, 48.12, **яке 1.** III 8.35, 16.21, 46.19, ***Р.*** **якого 9.** III 20.12, 33.29, *у спол.* III 33.2, (з) **якого 8.** III 10.21, (за) **якого 9.** III 29.18, **якої 8.** III 13.37, ***З.*** (в) **яку 8.** III 29.4, (на) **яку 7.** III 333.9, **яке 7.** III 46.17, ***О.*** **яким 1.** III 26.27 (2 р.), 37.25, (з) **яким 1.** V 68.38, **якою 1.** III 26.27, ***Мн. Н.*** **які 1.** III 6.8, 12.5, 25.9, **2.** III 6.6, 7.29, 36.25, **7.** III 17.11, ***Р.*** **яких 1.** III 9.22, **2.** III 5.12, **7.** III 15.21, (в) **яких 2.** III 17.29 (2 р.).

ЯКИЙ-НЕБУДЬ (6). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Н.*** **який-небудь** V 67.41, ***Д.*** **якійнебудь** III 14.24, ***З.*** **якунебудь** III 39.22, 41.6, ***Мн. Н.*** **які-небудь** III 6.16, ***Р.*** (у) **якихнебудь** III 13.11.

ЯКИЛИНА (3). После обеда Лукия простилася с отцом Нилом и матушкою **Якилыною** III 96.32.

◊ ***Одн. Н.*** **Якилына** III 96.29, ***О.*** **с Якилыною** III 90.40, 96.32.

ЯКИМ (176). Один из охотников.. бежал с поднятым арапником к **Якиму.** III 98.4. *Зверт.* (22). Что с тобою, **Якиме?** III 342.25.

◊ ***Одн. Н.*** **Яким** III 79.28, 79.31, 80.4, 80.12, 81.7, 81.10, 81.13, 81.20, 81.32, 82.1, 82.3, 82.7, 83.9, 83.34, 83.40, 84.3, 84.20, 84.23, 84.27, 84.34, 85.13, 85.23, 85.27, 85.33, 85.42, 86.9, 86.32, 87.3, 87.10, 87.42, 88.23, 90.27, 91.15, 91.17, 92.1, 92.10, 92.19, 95.5, 95.8, 95.12, 95.17, 97.3, 97.7, 97.23, 97.33, 97.36, 98.13, 98.41, 99.3, 99.37, 99.41, 101.41, 102.9, 102.25, 102.28, 102.30, 102.34, 103.6, 103.8, 103.11, 103.36, 104.15, 104.24, 105.16, 106.12, 106.24, 106.32, 108.41, 114.14, 118.35, 119.19, 119.27, 119.32, 120.10, 120.15, 120.20, 120.35, 120.41, 121.4, 121.6, 121.21, 121.28, 123.17, 123.24, 123.32, 123.34, 124.22, 125.6, 125.19, 125.26, 125.28, 126.1, 126.10, 126.18, 126.29, 126.38, 127.1, 127.37, 128.7, 128.8, 128.23, 129.4, 129.6, 130.32, 130.38, 131.4, 131.27, 131.29, 131.39, 319.38, 320.3, ***Р.*** **Якима** III 78.34, 79.12, 81.2, 82.13, 85.22, 93.7, 95.13, 96.27, 97.12, 105.39, 118.19, **кроме Якима** III 92.17, **на Якима** III 87.41, 92.15, 102.2, **у Якима** III 79.18, 82.9, 82.23, 87.6, 119.17, 126.27, ***Д.*** **Якиму** III 84.17, 96.37, 98.9, 105.12, 119.19, 121.17, 124.34, 131.3, 131.18, **к Якиму** III 85.8, 98.4, 118.26, ***З.*** **Якима** III 106.32, 124.31, 128.20, 131.2, ***О.*** **Якимом** III 88.4, **с Якимом** III 84.43, 85.31, 108.35, 124.21, IV 18.29, ***К.*** **Якиме** *зверт.* III 80.3, 80.16, 80.28, 80.33, 80.37, 80.41, 81.5, 81.8, 81.19, 83.14, 83.20, 83.24, 86.8, 86.35, 87.7, 88.28, 88.42, 99.22, 99.29, 116.11, 120.14, 342.25.

ЯКИМІВ (1). Весна быстро развивала зеленые ветви в **Якимовом** гаи III 95.14.

ЯКРАЗ (1). *Див. осн.* **1.**

◊ **якраз** III 17.30.

ЯКЩО (1). *Див. осн.*

◊ **якщо** IV 39.30.

ЯМА (2). *Див. осн.* **1.**

◊ ***Одн. З.*** **яму** III 53.3, 53.10.

ЯНГЕЛЯТА (1). *У порівн.* А дети бегают по улице в белиньких сорочечках, то[чно] **янгелята** божии. III 176.36.

ЯР (6). *Див. осн. Ще повт.* (2). Та **яром, яром** За товаром IV 39.1.

◊ ***Одн. Р.*** **из яру** III 155.33, ***З.*** **в яр** III 169.11, 169.15, IV 38.28, ***О.*** **яром** *повт.* IV 39.1 (2 р.).

ЯРИНА (2). *Див. осн.*

◊ ***Одн. Д.*** **к Ярине** III 210.21, ***З.*** **Ярину** III 210.7.

ЯРМАРОК (1). *Див. осн.*

◊ ***Одн. З.*** **на ярмарок** III 140.27.

ЯРМОЛА (1). однажды, приехавши славные запорожцы на подворье свое в Киев провожать товарища своего **Ярмолу** Кичку в Межигорский монастырь, устроили брату приличное прощание со светом IV 16.24.

ЯСНИЙ (7). *Див. осн.* **1.** *Ще ||Постійний епітет до «сокіл»* (3). [Галя]: О, мій голубчику, мій сокіл **ясний!** III 44.23.

◊ ***Одн. Н.*** **ясний** *епіт.* III 44.23, 47.18, **ясный** *епіт.* III 218.15, IV 237.15, ***Р.*** (замість) **ясного** *епіт.* III 26.19, ***Мн. Н.*** **ясні** *епіт.* III 45.1, 47.22.

У другому томі 4453 слова.
У Додатку 774 слова.

СЛОВАРЬ ЯЗЫКА ШЕВЧЕНКО
(На украинском языке)

Редактори *В. С. Васильєва,*
Л. В. Лукашкіна, Б. Д. Чепур
Художній редактор *С. П. Квітка*
Оформлення художника *В. І. Юрчишина*
Технічний редактор *О. М. Лисовець*
Коректори *О. А. Дітель, Г. І. Прокопенко*

ам. № 3-465. Вид. № 322. Тираж 2.300. Формат паперу $70 \times 92^1/_{16}$. Друк. фіз. аркушів 35,5. мовн. друк. аркушів 41,53. Обліково-видавн. аркушів 68,75. Підписано до друку 5/V 1964 р.
Ціна 2 крб. 26 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Репіна, 3.
Книжкова фабрика ім. Фрунзе Державного комітету Ради Міністрів УРСР по пресі,
Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.

2 крб. 26 коп.

«НАУКОВА ДУМКА»